

2711. 19. 10. 19. 19. 19. 19. 19. 19.
2711. 19. 10. 19. 19. 19. 19. 19. 19.
2711. 19. 10. 19. 19. 19. 19. 19. 19.
2711. 19. 10. 19. 19. 19. 19. 19. 19.
2711. 19. 10. 19. 19. 19. 19. 19. 19.

W. Knorr sculp. Scrib.

D. IO. ALBERTI BENGELII

APPARATUS CRITICUS

AD

NOVUM TESTAMENTUM

CRISEOS SACRAE COMPENDIUM, LIMAM,
SUPPLEMENTUM AC FRUCTUM EXHIBENS.

EDITIO SECUNDA

CURIS B. AUCTORIS POSTERIORIBUS

AUCTA ET EMENDATA,
COPIOSOQUE INDICE INSTRUCTA,

CURANTE

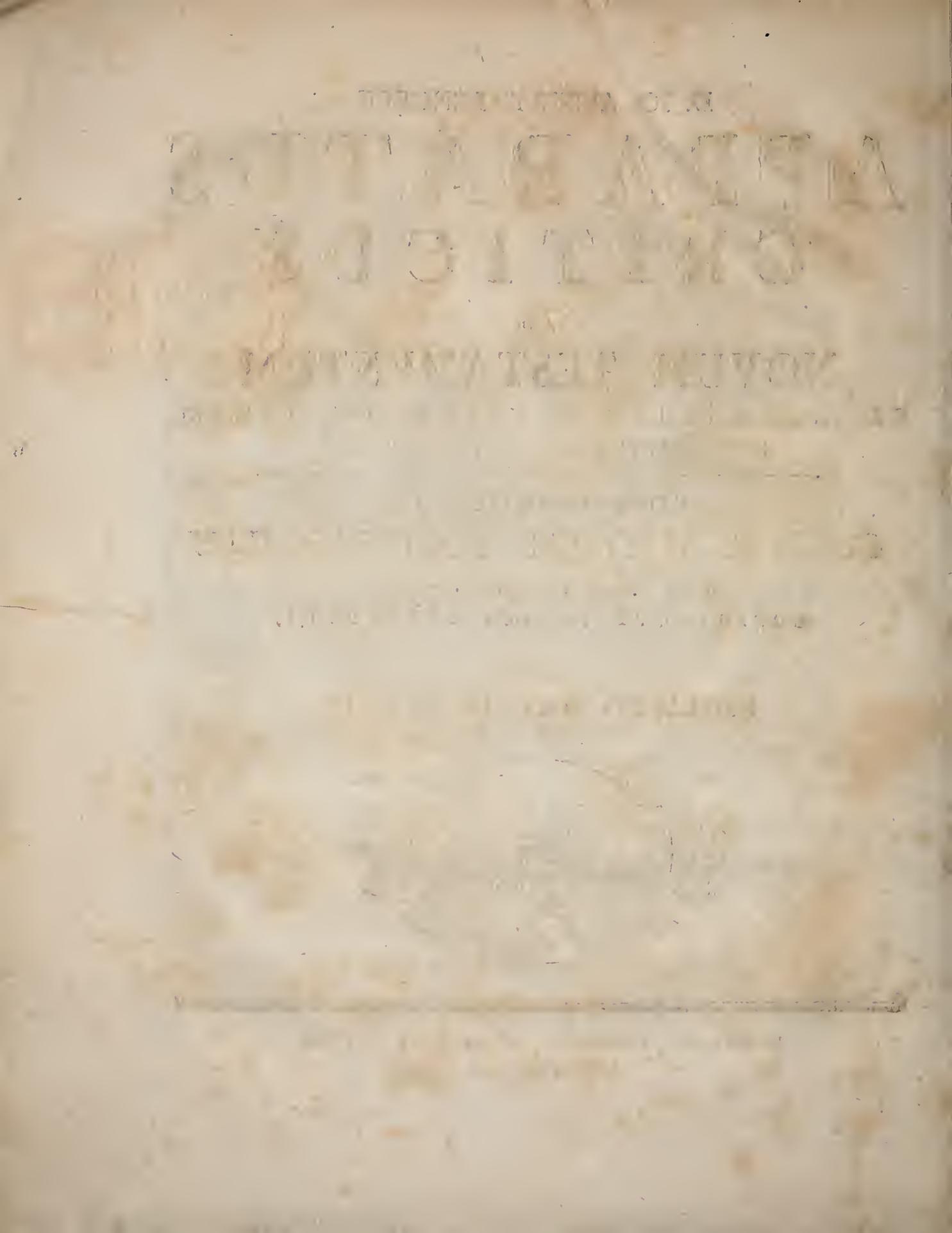
PHILIPPO DAVIDE BURKIO.

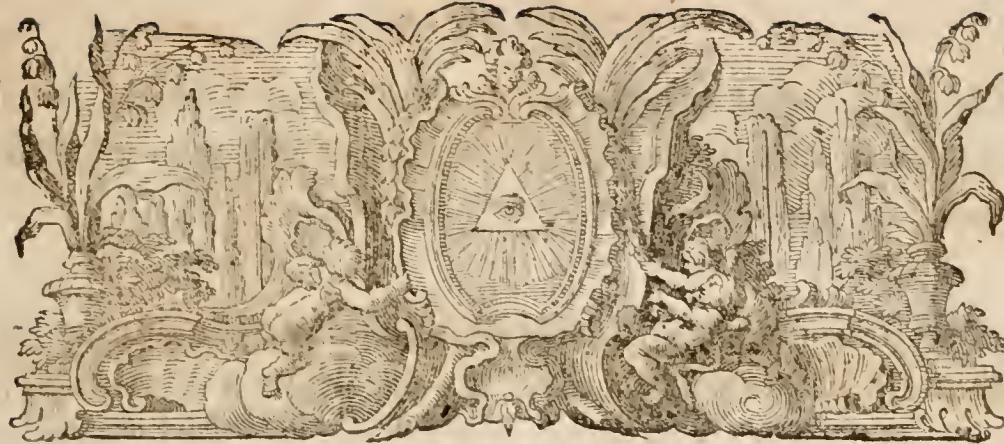

TUBINGAE, SUMTIBUS IO. GEORGII COTTAE.

MDCCLXIII.

PRES'TY OF RALSTED
LITERARY SOCIETY
For The City Of The U.T.S.
NEW YORK BY C.O.HALSTED

GRATIA ET VERITAS

QUAE PER IESVM CHRISTVM FACTA EST
DETVR ET MVLTIPLICETVR OMNIBVS.

§ I.

L Scriptura sacra Novi testamenti, primigenio suo sermone, *recognita*, criticisque explanationibus comitata, in lucem exiit *Tubingæ* Anno MDCCXXXIV. Postea *textus facer*, *recoguitus*, solus exiit bis omnino, eo ipso anno, *Stuttgardiaæ et (Anno MDCCCLIII) Tubingæ*, in forma, quam vocant, octava. Nunc, quod divina benignitas bene vertat, *criticæ explanationes*, item solæ, quemadmodum a compluribus aliquoties desideratum sicut, emituntur. Qua de re in ipso limine non multa quidem, nec

P R A E F A T I O.

speciosa, sed maxime *necessaria* dicemus: quæ ab iis, qui solidam utilitatem quærunt, vigilanter cognosci pervelimus.

§ II.

Genuinam cujusque loci lectionem, quibusvis monumentis rationibusque examinatis, investigavi: eamque, quum in editione aliqua probata occurrebat, occurrebat autem plerumque, in *textu* proposui; quum aliis tota nitebatur documentis, eam *marginis* lectionibus, conspicuo indicio munitam, inferui. Apocalypsin excipio, ubi magnas ob causas, suo infra loco explicatas, textui sinceritas codicis Alexandrini aliorumque restituta est, & tamen pristinarum editionum lectio oculis lectorum suo loco distinctè subiecta.

§ III.

Interpunctiones, quas votissimi codices ignorarunt; & *accentus spiritusque*, quos etiam editio *Complutensis* negligit: tamen quum iis adhuc plerique utuntur, reliquimus; quin etiam revidimus non perfunditorie, auctoritatesque, ubi novatum videri aliquid posset, priscas adhibuimus. Prudentes autem non pro documentis manus primæ, sed pro adventitiis intelligentiæ adminiculis ingenue accipient.

§ IV.

Ab his cum discesserimus, ipsum *textum* quam maxime merum ac continuum, & sedulitatis humanæ scitamentis quam minime

PRÆFATIO.

nime interpellatum atque obrutum præstitimus, qualem scriptores primævos, qua erant simplicitate, eum ipsos dedisse, & a posteris servari voluisse existimes. Etenim margo demum noster, isque lateralis, non modo *versuum*, sed etiam *capitum*, ut apud Erasmus, apud Stephanum, notationem hodie usitatam habuit. Inferior autem margo in editione *Tubingenſi* utraque habet *loca parallela*, præ ceteris evolvi solita, Evangelistarum mutuum & Novi testamenti cum Veteri concentum indigitantia: habet idem, ut diximus, *Variantes lectiones*, notiores ac potiores, easque non solum editionum, ut quilibet, cuiuscunque editioni assuevit & favet, hic eam offendat; sed etiam miss. codicium; lectionumque *æfimationem*, per quam tamen integrum cuique judicium debet esse conservatum.

§ V.

Erunt, opinor, qui *emendationum*, majoris certe momenti, conspecta in margine *paucitate*, quasi spe sua frustrati dicant, majus operæ tam diutinæ pretium fuisse exspectandum. Atqui hoc ipsum mecum gaudebunt omnes, quibus cordi sacræ sunt literæ. Omnino, si seorsum unius pristini editoris cujuscunque essemus quasi sectam secuti, margo noster * genuina multa detineret, & nostræ quidem operæ utilitatem speciosius ostentaret, sed idem lectoris mentem perplexe distraheret: nunc editiones *receptissimæ*, in unum rite co-

* Quem totum nunc repræsentat *Catalogus*, infra in P. IV. n. XIV positus.

PRÆFATI^ON

agmentaræ, textum producunt ejusmodi, qui si denuo ad codices a temporibus *Vallæ* usque ad hodiernum diem excussoſ, cum ceteris omnibus adhuc reperiendis, quam rigidissima collatione instituta, exigatur; cum litera codicū mſſ. multo integerrima amice conspiret ipſe, marginesque *Millianis* longe graciliores amœnioreſque habeat, judicia denique posteritatis, quantuscunq; eam proſectus maneat, non reformidet.

§ VI.

Ingenti ergo operæ pretio ecclæſtīca hæc methodus lectioni nulla ſui parte non receptæ officium præſtat: & severissima crīſis, dum ne fit intemperans, præſentiffimas textui vindicias ministrat; nonnulla duntaxat, in quibus dubitatiōnis pars remanet, eatenus enotat ac quaſi ſequestrat, quo firmius inniti cæteris tantisper poſſimus: viſiſſim reſiduos germanæ lectionis uniones, numero paucos, pondere iſiñges, e ſitu in conſpectum reducit; omnemque adeo genuinam N. T. lectionem in textu quidem ſimul & in margine non onuſtissimo exhibere censenda eſt.

§ VII.

Quæ cum ita ſint, justa veritatis fiducia omnes Scripturæ vel amatores vel oſores provocare poſſumus, ut omnes N. T. codicū copias ſuppetiasque eruant, adſciscant, repetant, examinent: pauculæ omnino variantes lectiones ad-

huc

P R A E F A T I O.

huc ignotæ, spondere audeo, proferentur; vix nullus genuinus apex adhuc intactus reperietur: quodque ad decisionem vexatiorum locorum supereft, id non tam a multis codicibus, quam a bonis rationibus proficiscetur. Ita jam sunt excussa omnia, statutumque habere potest religiosus lector, genuina omnia in manibus esse: neque in singulos nuncios literarios ab alia codicum super aliam detectione suspensas cogiturn habere rationes. Quod si augustioris vetustatis suppetiae ex penetralibus adhuc opertis & clausis olim exorientur, utilitatem earum omnes boni cum prolubio accipient.

§ VIII.

Omnia, quæ ad totam crisi N. T. & ad singulorum locorum considerationem pertinent, *Apparatus criticus* explanat, & in primis mutationes, fonticas interdum, quas *L. M. Artemonius*, id est Samuel Crellius, vel ipse nuper ex cogitavit, vel ab aliis adoptavit, suis locis, maxime ad initium evangelii Johannis, redarguit.

§ IX.

Ad textus ita perpoliti vim explicandam, semota crisi, totus pertinet *Gnomon*. Sic enim appellavimus annotationes philologicas, de quibus hoc loco non alienum fuerit aliquid dicere. Exegetin N. T. Græci Latino pridem sermone in privatos usus meos cœperam conscribere. Postea vero quum ad finem operis pervenisse mihi visus eram, in dubitationem incidi, utrum salubrius foret, *Latino* eam an *Germanico*

**

fer-

PRÆFATIO.

fermone aliis impertire. Rationes, quæ mihi, quæ aliis, a quorum judicio decisionem sumere volueram, utramque in partem occurrerent, fere in æquilibrio remanebant, donec in mentem venit, sententiam esse dividendam. Qui *Latine* omnia scribunt, multa popularibus, inter quos sæpe dignissimæ delitescunt animæ, subtrahunt: qui *Germanice* omnia proponunt, non possunt non multa miscere, quæ tamen revera non nisi *Latine* docti capiant, ceteri sine fructu ob oculos habeant. Nos igitur, quæ ad locutiones Græcas evolvendas, ad veram emphasis explicandam, falsam extirminandam, ad LXX interpretes aliosque scriptores veteres conferendos pertinent, quæ allegationibus constant, quæ ex antiquitate eruuntur, quæ analysin qualemcunque dant, quæ sine terminis technicis, ut appellantur, peragi non possunt, quæ denique ad literarium forum pertinent; ea *Latino* sermone seorsum tractavimus.* Atque hæc pars est, in qua etiam lectionis subinde unius alteri in textibus variantibus antepositæ, non iterum criticam, sed hermeneuticam dedimus rationem: hanc partem, Lector, si quid tua refert, citari scito, quotiescunque ab *apparatu critico* ad *Gnomonem* te amandari videbis. Cetera, quæ ad considerationem rerum ipsarum, & ad ædificationem animarum proprius faciunt, amota non solum crisi, sed etiam philologia reliqua; quæque ejusmodi esse, paulatim experior, ut vernaculo

---

* Prodiit *Gnomon* N. T. Tubingæ A. MDCCXLII; iterumque curis b. Auctoris posterioribus auctus et emendatus, ibidem A. MDCCLIX.

P R A E F A T I O.

naculo sermone & commode dilucidari, & salubriter propo-
ni possint omnibus, in *Germanicum* sermonem transferenda
existimavi, novum non veritus laborem. Sic prodiit Har-
monia Evangelistarum, expositioque succincta totius N. T.
a Matthæo usque ad Apocalypsin. * Hæc Theologica expli-
catio, propriis inclusa finibus, plenum quoddam opus se-
orsum refert; & sic quoque explicatio illa Philologica: &
tamen altera alteram, mutuis remissionibus lectorem subin-
de admonituris, adjuvat.

§ X.

Interim in margine textus ad Apparatum criticum, in
apparatu critico ad *Gnomonem* hermeneuticum remisimus, ubi
genuinam lectionem confirmari & explicari maxime opus
est: nec tamen ea tantummodo loca, sed omnes totius mar-
ginis varietates, in *Apparatu*; permultæ, etiam in *Gnomone*
attinguntur, quare quotiescumque expedire quisque sentiet,
de lectione *apparatum*, de explicatione *gnomonem* respiciendum
esse meminerit.

§ XI.

Plura, quæ & de crisi nostra, & de explicatione, di-
cenda sunt, suis locis dicemus: *signa* autem quædam, nece-
fario adhibita, in fine Introductionis criticae declaramus.
Prima specie methodus quælibet in hoc genere non potest

* *Harmonia* quidem Tabingæ, 1736, iterumque ibidem, 1747, *Expositio* autem
succincta N. T. cum versione Germanica Stutgardiae, 1753.

P R A E F A T I O.

non intricata videri: sed qui perspectam hujus negotii naturam habent, agnoscent, non potuisse a nobis commodius rem institui: atque ipse usus omnia reddet omnibus facilia.

§ XII.

Hæc tibi si, Lector, sufficere statuis, non interpello, quo minus ad sermones Domini nostri Iesu Christi & servorum ejus accedas protinus, & semper iis pascare.

§ XIII.

Tu idem vero si de toto hoc instituto, aut de ullo ejus graviore capite, judicium & ipse facere, & aliis, quibus id aut tua opinione prodesse, aut revera obesse possit, aperi-
re gestis: per eam te ego religionem, quæ verbis Dei viven-
tis debetur, merito serioque obtestor atque obsecro, ut aut
reprimas te, & cogitationes tuas, quæ utique liberæ sunt,
tibi habeas; aut antequam alios hac in parte docere & ad-
monere coneris, *causam*, quoad opus esse senseris, *cognoscas*,
ex iis præsertim, quæ in hoc Apparatu critico, ejusque par-
te potissimum *prima* exeunte, et *tertia* ineunte, itemque in
parte nunc accidente *quarta*, numeris maxime IV. V. IX.X.
XI. XII. XIII., et passim, dicuntur; ne parum exploratis
recessibus atque rationibus totius enodationis nostræ, in ea
incurras, quæ hic jam provisa, præcisa ac præmunita fu-
isse, lector attentus, sive ego respondero sive tacuero, sit
per-

PRÆFATIO.

perspecturus. * Ad hanc unam æquissimam literisque facris dignissimam conditionem si descenderis, omnia in potestate tua sunt, et, quo severius examinaveris ea, quo plura eorum ad summam veritatem redegeris, quo amantius vero etiam et candidius in ea re versatus eris; eo maiorem ex Deo laudem et mercedem tibi exopto.

§ XIV.

Multifarius mihi et divinæ virtutis, et meæ imbecilitatis, dum opus facerem, sensus fuit: illam agnosci, hanc corrigi cupio, fideliter me quidem, follicite, patiente, ut

** 3

debe-

* Sunt hanc ipsam ob causam præsentí novæ editioni non addita nisi ea, quæ b. D. *Bengelius* in curis suis posterioribus et schediasmatibus instis vel in libris prelo excusis post se reliquit. Constanſ ea b. Auctoris mens fuit, ne quid alieni laboris admiseretur suo. Et posterorum sane intererit sedulo curare, ut certe constet, quid quoque loco de quacunq[ue] re *Bengelius* ipse vel scriferit vel scripsit. Conſer. si placet, quæ P. III. § III. b. vir scripsit. Ade P. IV. n. IV. § XXXVI. XXXIX. Si cui vel in *Criſi* vel in *Exegeſi*, *Apo- calyptica* etiam, ulterius procedere et novum aliiquid detegere vel rectiora, pleniora, solidiora proponere dabitur, per se id agat licet et suo nomine suove periculo. Nova in primis specimina *critica* Eorum, qui post *Bengelii* discessum prodierunt, seduli lectors faciliter opera cum hoc, ut est, *Apparatu* conseruent, libero usuri judicio. Spero fore, ut id æquitatis meis quoque qualibuscunque scriptiunculis tribuatur ab iis, qui post me erunt. Hinc equidem cavere soleo, ne quid de meo maturis b. Soceri meletematibus ingeram vel adjungam. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Eadem follicita cura factum est, ut infra, in parte *quarta*, in diversis, quæ dedi. Excerptis nonnulla bis dicentur, omnia vero in ea lingua, latina, germanica. proponerentur, in qua primum exarata fuerant: id quod æquus Lector, sic minc admonitus, facile condonabit, et tota in N. T. græcum criſi Bengeliana, uno nunc volumine comprehensa, cominode fruetur. Vnum ego addidi, *Indicem*, quem b. Auctor concinnare cœperat quidem sed non absolverat. Eum, copiosum, ut decuit, considerate ita conformavi, ut etiam apud secenturas libri editiones manere posset, nil mutandus. Non enim ad paginas, sed ad ipsas libri articulatissimi sectiones constanter remittit. Panca hæc monenda putavi. Dabam Markgruningæ d. XXVII Oct. MDCCLXII.

P. D. Burkius.

PRÆFATIO.

debebam, egisse, ad cujusvis, qui sua interesse censeat, patebit conscientiam.

§ XV.

Quæ docti viri super *Millii* penore, super *Bentleji* specimine, super *anonymi* textu Græce et *Anglice* excuso, super Prolegomenis *Wetsténianis* primisque editionis illius inchoatae foliis, id est, super præcipuis ætatis nostræ ausibus in hoc genere, ultro citroque disputaverunt, omnia ad me commondum pertinere, et tamen *veritati* primas partes, secundas *modestia* deberi, existimavi. Proinde si ad nitorem verborum cœlestium, his ærumnis, ob id ipsum non pœnitendis, profectum quiddam esse, intelliges, Christiane Lector, Deo gratias velim agas, ad tuæ animæ florem omnibus rebus utaris, et mihi quoque [meisque] Evangelii fructum appreceris.

§ XVI.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo dà gloriam, super misericordia et veritate tua.

HABET VR
IN HOC OPERE
I INTRODVCTIO
AD VNIVERSAM LECTIONIS VARIETATEM
DILVICIDANDAM:

II TRACTATIO
POTIORA LOCA VARIANTIA
SINGVLATIM DISCERNENS:

III EPILOGVS
DVRIA GENERALIA RESOLVENS,
ET RATIONEM HVISCE SCRVTINII AD VSVS SVOS REFERENDI
DEINCEPSQVE CONSVMMANDI DECLARANS:

IV APPENDIX
CETEROS EIVSDEM AVCTORIS LABORES
IN NOVVM TESTAMENTVM CRITICOS,
SEPARATIM ANTEHAC EDITOS,
COMPLECTENS.

APPA-

APPARATUS CRITICI

P A R S P R I M A;

IN QVA HABETVR

I N T R O D V C T I O

AD VNIVERSAM LECTONIS VARIETATEM
DILVCIDANDAM.

P A R S I,

D E

VNIVERSA LECTONIS VARIETATE.

S V M M A R I V M.

Lectio quam sincerissima quaerenda: § 1. adeoque communior examinanda. Horum utrumque spectatur praesenti instituto. § 2.

Varietas unde petatur? § 3. Enumerantur editiones principes: § 4. manuscripta graeca, § 5. quorum aliqua post Millium, § 6, & nunc primum collata sunt. § 7.

Suffragiorum ratio quomodo ineunda? per duas codicum classes. § 8. Singulorum Suffragiorum duplicitate quomodo utendum? § 9.

Ex his monumentis quomodo extrahenda germana lectio? § 10. 11. Fit decisio, I ex ipsa Varietatum natura, § 12. Librarii officium, § 13. quo neglesto, varietatem dat Casus, § 14. praesertim in graecis; § 15. vel Consilium, § 16. praesertim in N. T. § 17. vel Casus & Consilium, § 18. in primis per Compensationem. § 19. Hinc minuitur admiratio de copia varietatum, § 20. inferturque ratio decidendi: in varietate simplici, § 21. in multiplici, § 22. in lingua graeca vel caeteris, § 23. variisque in casibus, § 24.

Transitio. § 25. II ex Codicu vario concursu: qui evolvitur & per Adscensum a singulis codd. ad universos, § 26. ilque in Evang. in Actis & Epistolis, in Apoc. § 27. Seorsum notatur Cantabrigientis & alii codices graeco-latini. § 28. Regula de codd. varie concurrentibus, § 29. exemplis illustrata. § 30. &c. per Descensum a manu apostolica ad certas codicu familiis: § 31. unde decisio sere ad Alexandrini codicis Latinæque lectionis conjunctum suffragium, atque inde ad divisum reducitur, versionum etiam aliorum ac patrum testimonio hic demum in subsidium adscito. § 32. copiose. Methodi hujus, quod ad codices, eorumque collationes attinet, utilitas. § 33.

Summa, Canon quidam unicus. § 34.

Conseclarium: de Edit. Complut. § 35. de edl. Erasmi & aliorum, § 36. de edl. Bezae, § 37. de constitutione totius lectionis receptie, § 38. de praecipuis doctorum constitibus a typographia inventa, usque ad praesentem aetatem. § 39.

Relatio de nova hac recognitione. § 40.

§ I.

Augustius quidem & copiosius est DEI testimonium de Filio suo Iesu Christo , firmior inde etiam generosiorque sanctorum fides, quam ut summa doctrinæ cœlestis a quolibet elemento & vocabulo debeat esse suspensa : sed tamen quemadmodum etiam minima auri particula aurum est ; sic minima sermonis ab ore divino profecti portio , divina est. Hinc apostoli ita citant scripturam V. T., ut sæpe conclusiones ipso mundo ponderosiores ex epitheto , ex accidente grammatico , ex adverbio &c. deducant. I Cor. XV. 26 f. Gal. III. 16. Hebr. II. 8. IV. 7. VII. 17 seqq. VIII. 13. XII. 27. Neque vero minoris dignitatis sunt Novi testamenti scripta ; unde Pauli epistolas omnes *reliquis scripturis* accenset Petrus , ep. II. cap. III. 16 : qua de re vide *Witsii* Miscell. L. I de Proph. c. 22. Imo in N. T. inspiratio divina sublimior est , quam in V. T. ut demonstrat *Gatakerus* Adversar. misc. posth. c. 33. Idcireo quisquis reverenter habet, quicquid ex ore Dei venit , is lectionem scripturæ etiam Novi test. quam limatissimam debebit querere. Nam salvi quidem in ea sunt per varietatem lectionis οἰ λόγοι , salva τὰ πάθη est autem ἡθος præterea quoddam , delicatissimo sale & subtilissimo decoro refertum , per omnes libros , capita & sententias diffusum , cui quælibet immutatio , quamlibet exilis , officit. Aliquando etiam locus , qui per se non magni momenti fit , ad alium locum gravissimum constituendum præter spem idoneus ac necessarius reperiri potest. Denique inter verba Dei & inter æquipollentias humanas revera aliquid intercedere potest , ubi nostra acies nihil adhuc conspicit : ac v. gr. Iohannes , si ipsum hodie præsentem haberemus , multa , quæ non nulli aliter , atque ipse scripserat , descripserunt , obtuso nostro & obeso arbitratui subduceret , quanquam plerisque nostrum perinde habita. vid. Ioh. XXI. 23. Ap. XXII. 18. Nemo igitur suum captum , suum gustum , pro trutina ejusmodi rerum habere debet. Non ignoro , complures etiam ex iis , qui veritatem amant , talium serutiniorum utilitati & firmitudini diffidere : sed hac ipsa via , quam insistimus , ad rectiorem sensum , ut speramus , adducentur. Quum homo doctus homiliam,

miliam , diatriben , epistolam , epigramma scribit , ita vel diligens vel morosus esse solet , ut non facile patiatur id a librario aut typotheta contaminari ullo modo , aut corrigi , & hinc inde nomen , verbum , particulam , incisum , commutari , traxici , demiri , addi . quamvis enim summa rerum integra maneat , tamen sermonis mutatio , in qua mille lectores , quid intersit , nec sciant , nec current , tandem aliquem impedit , vel ipsum certe auctorem , qui mentis suæ impressioni , verborum expressionem habebat accommodatissimam , offendit . quapropter etiam libris quibuscunque *Errata* graviora , leviora , adjici solent a prudentibus . Quod ergo si quisque verbis facit , id Dei verbis fieri cur pius quisquam nolit ? In victu , in veste , in habitatione , in supellectili , in prædio , non modo necessitati , sed etiam munditiae consulimus : quis vero est , qui verba Altissimi ita negligat , ut emendatori textui inquinatiorem de industria anteponat , divinamque elegantiam ab humana sinisternitate non modo non discernat ipse , sed etiam per unum interdum discerni aliquem , cuius labor deinceps sublevet multos , indigne ferat ? Pertinet id curæ vel maxime ad γραμματεῖς literatores , scribas , qui etiam in Novo testamento , varia habente munera , mittuntur . Matth. XXIII. 34. Criticum igitur munus cui obtigit , ei criticum opprobrium , ut ab improperio Christi non plane alienum , est molliter ferendum .

§ II.

Post typographiam inventam , plerique exemplaribus utuntur per artem illam multiplicatis : sed haec ubi inter se ipsa differunt , nullum certe eorum tantæ est per se esse auctoritatis , ut ceteris sine ulteriori examine penitus anteponi debeat . Omnipotens datur sancta quedam & tranquilla simplicis fidei in hoc quoque genere indifferencia , cui , ablati , ut obturbatum eamus . sed tamen si quis eam editionem Græcam , cui ipse assuevit , vellet ideo tantum , quia nulli alteri assuevit , ad apicem usque defendere : is neque oculato neque generoso sopiaendæ mentis iteretur compendio . Non Hispanus Complutensem editionem , non Germanus Basileensem , non Gallus Parisinam , non Belga Amstelodamensem , non Britannus Oxoniensem ubique meliorem esse ceteris , contendere potest propterea , quod ipse semel eam sit amplexus : nam aliis æquo jure de quavis alia gloriabitur . Protinus abit res ad manuscriptos codices . ex eorum nonnullis editiones præcipuae sunt deducere : atque ex omnibus ejusmodi monumentis , quorum copia est , cognosci debet , quæ editio quovis loco vel præ ceteris recte se habeat , vel etiam juxta eum ceteris aliquid limat . Singuli editores pristini labes suas habuere , quippe quas eorum alii subinde in aliis , sèpe etiam quisque in se ipso reprehenderunt . eosdem conjunctim , præ omnibus , qui superioribus feculis codices manu sua descripserant , insallibiles fuisse , si quis putaret ; ipse maximopere falsus , plus eis tribueret in Græcis , quam Latinis tribuitur ab ecclesiæ Romanæ studiofissimis . Integra semper fuit scriptura sacra , quamvis nullus existabat codex , cui exemplaria per typographiam nuper didita ex alio responderent : ecclesiæque Asiaticæ , Africane , Armeniacæ , Italicae , Syriacæ & reliquæ , quamvis codices Novi testamenti Græcos & versiones haberent digredientes aliquantum ; tamen iis ad fidem & salutem non minus se instructas senserunt ,

quam quælibet posteritas literatior. Ipsa summa in libris omnibus salva est, ex Dei providentia: sed tamen illam ipsam providentiam non debemus eo allegare, ut a lima quam accuratissima deterreainur. Eorum, qui præcessere, neque defectum exagitabimus, neque ad eum nos adstringemus: eorum, qui sequentur, profectum, neque postulabimus in præsenti, neque præcludemus in posterum. quælibet ætas pro sua facultate veritatem investigare & amplecti, fidelitatemque in minimis & maximis præstare debet. Alia complura ad totam crisin N. T. pertinent, ut de canone, de ratione interpretandi, de scriptoribus librorum N. T. eorumque stilo, de libris N. T. eorumque germanitate, numero, ordine, partitionibus, de allegatis V. T. in N. T. & reliqua ejusmodi capita, quæ copiose in primis tractarunt eruditissimi viri, C. M. Pfaffius, in Lectionibus, quas Notis ad Matthæum præfixit: I. G. Priorius, in Introductione in lectionem Novi testamenti: I. C. Klemmius, in Principiis criticæ sacræ in Novum testamentum, ubi hanc materiam memorabili exemplo in formam artis redigere instituit: I. W. Rumpaeus, in Commentatione critica ad libros N. T. in genere: I. R. Rus in Introd. in N. T. generali. Nostrum vero scrutinium intra hos fines versabitur, ut singulis in locis ex ingenti lectionum varietate genuinam lectionem cruamus.

§ III.

Eruitur genuina lectio ex omni acervo lectionum variantium: variantes autem colliguntur maxime ex editionibus græcis, & ex manuscriptis codicibus græcis; deinde etiam ex versionibus antiquis & patribus. De his omnibus dicemus, non quæcunque dici possent, sed quæ potissimum ad Decisionem conducant: ac primum quidem de græcis editionibus & manuscriptis.

§ IV.

Editio quælibet ita huc pertinet, ut ipsa ex codd. ms. manavit; ubi manuscriptorum illorum copia aut notitia postmodum est amissa. Hujusmodi est editio Complutensis, & editiones Erasmi. Cæterarum ratio ibi demum haberi debet, ubi quidam ab illis ducibus diversum ex codd. ms. proferunt. Id quod raro fit. nam etiam Aldus & Colinaeus, Erasminus fere fecuti sunt: Stephanus, Complutenses initio, deinde Erasminus prætulit. Theod. Beza Novum testamentum Græce recognitum, cum Latina sua versione, & cum annotationibus majoribus sive Philologicis, ab A. 1556 ad A. 1598 quinques dedit: idem vero minores annotationes, Theologicas, quæ post majores illas natæ sunt, cum sola versione sua edidit, quibus deinde ali Græcum textum, prout ipsis videbatur, adjecerunt. Eum igitur potissimum textum, cui majores illæ annotationes adjectæ sunt, consulant oportet, qui Bezae recensionem cognoscere curant. Sane longe Beza ab Erasmo Stephanoque discessit; sed in annotationibus illis majoribus codices vel certe rationes pro discessu illo suo indicavit: quamquam etiam ii codices, quibus Stephanus, quibus Erasmus, quibus Complutenses usi sunt, paulatim deteguntur, ut res omnis tandem ab editionibus ad solos ms. redeat.

§ V.

§ V.

Codicum ms. Gr. quorum nos quidem lectionibus utimur, hæc est nomenclatura: *Alexandrinus*; *Augustani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus; *Barberiniani* XXII. *Baroccianus*; *Basileenses* quinque, nempe *Bas.* 1. idemque *Bas.* 2. & *Bas.* 3. & ab his diversi *Bas.* 2. 3. *Bodlejani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus; *Bærnerianus*, *Bunckleanus*, *Byzantinus*, *Camerarianus*, *Cantabrigiensis* (absolute ita dictus,) *Cantabrigiensis*, secundus, tertius; *Claromontanus*; *Colbertini*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus in *Actis*, idemque septimus in *Epistolis*, idemque octavus in *Evangelistis*: (nam nonus, decimus, undecimus, sunt iidem, qui primus & secundus:) *Coreliani*, primus, secundus, tertius, quartus; *Cyprius*, *Dionysianus*, *Ephesus*, *Galeanus*, *Gehlianus*, *Genevensis*, *Germanensis* (ex Claromontano descriptus, ut docetur in Prolegom. Wetsten. N. T. p. 32, adeoque raro a nobis citandus:) *Gonvillianus*, *Googeanus*, *Hirsauiensis*; *Huntingtoniani*, primus, secundus; *Laudini*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus; *Leicesterensis*, *Lincolnensis*, *Lincolnensis* iterum, *Lipsiensis*, *Lu.* (de quo nil præterea Millius:) *Magdaleniani*, primus, secundus; *Mediceus*, *Montfortinus*; *Mori* primus, secundus; *Moscuensis*; *Novi collegii* primus, primus iterum, secundus; *Parisi*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octavus, nonus, decimus; *Perronianus*; *Petaviani*, primus, secundus, tertius; *Roei* primus, secundus; *Seidelianus*; *Seldeniani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus; *Sinaiticus*; *Stephanici*, α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. ια. ιβ. ιγ. ιε. ιι. (sed Steph. α est editio Complut. & de Steph. β. ιβ. ιδ. aliquid dicemus § XXXIX.) *Aulæ Trinitatis*; *Trithemianus*; *Vffenbachiani*, primus, secundus; *Viennensis*; *Vſerianus*, primus, secundus (qui idem est collegii *Emmanuelis*); *Wheeleriani*, primus, secundus, tertius; *Wolfiani*, primus, secundus; reliqua. Nomenelatura horum codicium dicitur vel a locis, ut sunt urbes, *Alexandria*, *Augusta Vindelicorum*, *Basilea*, *Byzantium*, *Cantabrigia*, *Ephesus*, *Geneva*, *Leicester*, *Lipſia*, *Mosca*, *Parisii*, *Vienna*; insula, *Cyprus*; mons, *Sinai*: nam ad ædiculari aliquam sacram in crepidine ejus positam pertinuerat codex *Sinaiticus*: *Bibliotheca*, *Bodleiana*, *Colbertina*, *Medicea*: *Cœnobia*, *Claromontanum*, *S. Dionysii*, *S. Germani*, *Hirsauense*: *Collegia*, *Emmanuelis* apud *Cantabrigienses*, *Gonvilli* & *Cajii* ibidem; *Lincolnense* Oxonii, *Magdalenae* ibidem, *Norum* ibidem, *Aula Trinitatis* *Cantabrigiæ*: vel ab hominibus, qui codices habuerint aut contulerunt, ut in *Britannia*, *D. Bunckle*, *Ioh. Covellus*, *Thomas Gale*, *Henr. Googe*, *Robertus Huntington*, *Guil. Laud*, *Thomas Montfortius*, *Ioh. Morus*, *Thomas Roe*, *Io. Seldenus*, *Georgius Wheeler*: quibus aeedit *Iac. Baroccius*, patricius *Venetus*, cuius codices in *Britanniam* sunt translati; & *Iac. Vſerius*, *Armachanus* archiepiscopus & primas *Hiberniæ*: in *Gallia*, *I. D. card. Perronius*, *Alexander Petavius*, *Rob. Stephanus*: in *Germania*, *C. F. Boernerius*, *Ioach. Camerarius*, *A. G. Gehlius*, *And. Erasmus Seidelius*, *Ioh. Trithemius*, *Zach. Conr. ab Vffenbach*, *I. C. Wolfius*: in *Italia*, *Franc. card. Barberinus*.

§ VI.

§ VI.

Si sciremus, quot fuerint codices, qui tanto seculorum tractu & scripti sunt & deperditi, has dices quasi legionis cæsæ reliquias vix manipuli loco esse. Sed hæ tamen reliquiæ sunt fere, quibus, sive producentur plura in medium propediem, sive non producentur, contenti esse possumus, & grato, religioso, sobrio animo uti debemus. *Plerosque* codices contulit *Ioh. Millius*, antecessoresque ab eodem adoptati. *Parisinos novem*, & *Bærn.* & *Lips.* & *Seid.* (posthac enim initia nominum pro nominibus codicum erunt ponenda) *Ludolphus Kusterus* in editione sua adjecit: ad Kusteri editionem *I. C. Wolfius* duos ipse suos codices Tomo III Anecdotorum græcorum recensuit. Atque hos quoque codices Millianis in nostro apparatu junctos reperies: sed descriptionem eorum a Kustero Wolfioque petes. Addere poteramus codicem *Ravianum*, cuius excerpta ad Matthæum dedit *Ioh. Saubertus*: sed causam, cur eum fere totum prætermiserimus, dicimus infra in crisi ad I. Ioh. V. 7, & quidem § VI. Addimus vero ex Laurentio *Valla*, Iacobo Fabro *Stapulenfi*, Theodoro *Beza*, aliis, codicum Græcorum testimonia: & codicem *Camerarianum*, quem Ioach. *Camerarius* in annotationibus ad IV Evangelistas (hos enim continet,) ut *viterim librum diligenter exaratum* laudat p. 47, 129, & ad Erasmi collatum editionem sæpius ipse citat, quam ex Camerario alii: & *Dionysianum*, ex Ioh. Gagneio: & *Parisium decimum*, ex R. Simonio: & *Gehlianum*, Evangelistas complexum, perscriptum A. M. 6514, indictione quarta, id est, anno ærae Dionys. 1006: cuius cum editione Rechenbergiana collationem Augustinus Gabriel *Gehlius* (huic enim codicem donarat *Damianus Sinopeus*,) anno MDCCXXIX seorsum edidit.

§ VII.

Accedunt opera curaque nostra codices manuscripti quindecim potissimum, *Aug.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *Bas.* a. β. γ. *Byz.* *Hirs.* *Mosc.* *Vff.* 1. 2. de quibus seorsum dicenda sunt aliqua. *Aug. 1*, habet IV Evang. estque cod. probus. *Aug. 2*, sincerus, retinet Matthæum & Marci partem. *Aug. 3*, dissolutæ sunt plagulæ IV Evangelistarum. *Aug. 4*, est Evangelistarum, scriptum literis grandioribus: facitque ad notandas varietates ex rationibus ecclesiasticarum lectionum ortas. *Aug. 5*, exhibet Epistolam ad Rom. a cap. VII ad finem, cum Catena ex patribus Græcis plus virginis, qualem *Millius* habet in Proleg. fect. 1448. *Aug. 6*, complectitur Acta apostolorum, Epistolasque Catholicas & Paulinas, toto horum librorum textu interpretationi *Oecumenii* inferto. Atque hi sex sunt membranacei: de *Aug. 7*, chartaceo, dicemus ad Apocalypsin; hanc enim continet cum Exegeſi *Andreae Cæſariensis*. Horum nullus certa ætatis suæ habet indicia: omnes tamen idonei sunt, neque obvetustatem (qua *secundi* quidem scriptura excellit,) admirandi, neque ob novitatem aspernandi: hos omnes (excepto *tertio*) memorat *Ant. Reiseri Index mss. biblioth.* *Aug. p. 9. 23. 28. 42.* ac *primus* est etiam, cuius meninit *Iacobus Le Long P. I. Biblioth. S. p. 390* ex *Ehingero*; & *quartus*, ni fallor, quem laudat *C. A. Heumannus T. II. Pœciles*, lib. II. p. 198 ex *Rittershusio*. copiam horum codicum fecit nobis vir clar. *Phil. Iac. Crophius*. De *Basileensibus* dicemus ineunte crisi in Matthæum. *Byzantini-*

zantinum, qui hodie Posonii asservatur, concessu inclyti Conventus ecclesiastici A. C. milit *Matthias Marthius*, minister Evangelii probatissimus. Codex est membranaceus, & continet IV Evangelistas: sicutque quondam bibliothecæ Budensis portio; sub caleem autem hæc exstat notula, ἀντα ἡ βίβλος ἡράφη μὲν ὅτε δὴ καὶ ἡράφη ἔξω-
νθη δὲ παρὰ μιχαὴλ ἱερέως τῇ πεπαγμένῃ ἐν ἔτει ,52. ἐπὶ τῆς βασιλείας τῇ ἑυτε-
βεζάτῃ πορφυρογενῖτις κυρίς ἀλεξίς τῇ κομινῇ κατὰ μῆνα ἀυγούσου, διδασκομένης αὐ-
τῇ τῇ ἱερᾷ γραμματα παρὰ ἀντωνίῳ ἐντεῖται μοναχῷ καὶ ἱερέως τῇ τζίρᾳ, καὶ κατὰ
θεὸν πατρὸς ἀντῇ. Itaque veniit liber A. C. 1183. nescio an jam tum aliqua vetu-
statis specie commendabilis: emtis autem fuit in usum Alexii II Comneni, (qui ta-
men eo ipso anno, cum quindecim annos haberet, intersecutus est,) & ornamenta
adolescente illo possesso non indigna, aurum literis initialibus & picturis haud par-
ce illitum, foliaque serica cœrulea Eusebianis canonibus & quatuor Evangelistis in-
terjecta hodienum retinet, præter marginem amplissimum, quem ante ligaturam itera-
tam habuisse noscitur. *Byzantini* ergo nomen sibi vendicat. adde Var. Luc. VIII. 15.
Hirsaugiensis continet Evangelium secundum Iohannem, scriptumque se fatetur per
Nicolaum (cognomine, ut arbitramur, Basellium monachum Hirsaugensem: conve-
nit autem singulariter eum cod. *Trit.* apud Millium. *Moscuensis* continet quatuor
Evangelistas in membranis; & ex literarum pictura, Niconisque patriarchæ docu-
mentis, plus mille annorum æstimatur. quanquam ab Ioh. VII & manus recentior
est & cura librarii minor. In extremo, scriotionis notatur annus M. C. 6508 æ-
rae nostræ millesimus,) *indict. 13.* Facultatem hujus codicis evolvendi, a *Theophan-*
ne archiepiscopo Novgorodensi & a Synodo Moscuensi impetravit vir S. R. G. B.
Bulfingerus: excerpta vero, magno labore & studio ad Leusdenianam editionem
adornavit V. C. Frid. Christ. *Groffius P. P.* Vnus hic ex recluso noviter climate
exortus codex, vel hoc nomine instar multorum est, quod quum & antiquissima il-
la & minus antiqua ejus portio ex alio & alio exemplari deducta sit, neutra tamen
eum ullo de codicibus adhuc collatis singulariter congruit: ceterisque adeo codice-
bus, quippe abs quibus in nullam notabilem varietatem discedit, hoc ipso suo con-
fensu pondus addit. Porro *Vff. 1*, servatis Bibliothecæ *Vffenbachiane* manuscriptæ
numeris, est fragmentum pervetus epistolæ ad Hebreos, magnis duobus constans
foliis, literisque rubris. Præcipuas ejus varietates eadem Bibliotheca prælibavit:
quod si integer hic exstaret codex, hodie vix parem haberet. *Vff. 2*, chartaceus,
Epistolas canonicas, Apocalypsin, Paulinas XIV & Acta Apost. habet, manu du-
plici; quippe que mutatur in Eph. III. 7. Fuit antea Romæ penes Ioh. *Ciampinum*;
estque parum accurate scriptus, sed tamen ex optimis codd. deductus, plura genui-
na omittens, quam aliena admisceens. Addi poterat *Vff. 3*, qui habet Evang. Ioh.
& *sixtū* quidem est, sed plane recens, & cum edd. priscais Basileensibus ita con-
gruit, ut ex earum aliqua descriptus existimari debeat. quapropter vix unquam eita-
vi. Tres hosce, & *Hirsaugensem* illum, & alia complura, impertit nobis vir &
consulari dignitate in imperiali civitate Francofurti ad Mœnum, & beneficiis in lite-
ras inclutus, Z. C. ab *Vffenbach*, cui, & reliquis sautoribus, lectorum non minus,
quam mea causa gratias ago, divnumque in omni munere curarumque genere au-
xilium

xilium appreco, ut deboe. Cetera, quæ nobis obtigerunt, passim indicat Apparatus præfens, præsertim Parte hæc prima exeunte.

§. VIII.

Omnibus codicibus ut recte utamur, primum de suffragiis eorum constare debet. Rari totum N. T. descripsere librarii: & qui totum descripsere, duo fere volumina fecerunt, quorum postea alterum ab altero distractum est. itaque de tribus tomis, quorum *primum* dicemus Evangelistas; *secundum*, Acta & Epistolas; *tertium*, Apocalypsin; multo plurimi codices primum tantummodo habent; pauci primum & secundum, ut *Colb.* 8 idemque 6 idemque 7, *Laud.* 2. *Magd.* 1. *Steph.* d. e. *Z.* 9. 12. *Vien.* Secundum, plures, ut *Baf.* 2. *Cant.* 2. *Cov.* 3. 4. *Gen.* *Lin.* *Lu.* N. 2. *Pet.* 1. *Steph.* i. 17. Secundum & tertium, *Bar.* *Cov.* 2. *Hunt.* 1. *Pet.* 2. 3. *Seld.* *Sin.* *Vff.* 2. Totum N. T. quot habent hodie codices manuscripti? *Al.* quasi solus: nam *Leicesterense* Novi test. exemplar *recentioris aevi notaeque minus probae* testatur esse *Millius* Proleg. 67. Pauci codices, partes N. T. varie conjunctas exhibent. Porro aliqui sunt integri, qui sermonem sacrum ordine suo nativo & continuo continent, neque ulla foliorum parte truncati sunt: cæteri mutilati, quorum initio, medio, fini, per temporum injuriam, plura aut pauciora folia detraæta sunt. atque his accensenda sunt *Lectionaria*, & *Evangelistarria*, quæ non continuum Evangelistarum sermonem, sed periochas habent, & multas partes prætermittunt, aliasque vicissim plus semel redunt, ut *Aug.* 4. *Bodl.* 3. 4. 5. *Laud.* 4. *M.* 2. *Seld.* 4. 5. *Wh.* 3. Denique alii sunt accurate collati, ut varietates eorum etiam minutiores constanter notatae sint: alii minus accurate collati, ubi excerptor, alias fortassis peritus, tamen per imperitiam in hac parte, (in qua subactum discussorem plus sane docere potest vetus liber, quam ceteros,) vel per contemptum, subinde aliquid præteriit, quod vel alius, vel etiam ipse alio tempore & loco, notatu dignum agnovisset. & his tuto annumerantur ii codices, de quibus, si forte accurate sint collati, tamen, ita esse, minus constat: v. gr. ii, qui non per ipsum Millium, sed per amicos absentes collati sunt: item, iis duntaxat in locis, ubi editiones inter se differunt, ii codices, de quibus nullum existat indicium, quam ad editionem collati sint. Hinc duæ nobis veniunt ad singulos N. T. libros constituendæ codicum Clases: quarum prior codices habet ejusmodi, quos & integros & fatis accurate collatos esse constat; altera codices minus accurate collatos vel etiam mutilatos. Vbi codices accurate collati, eorumque folia deficientia accurate indicata sunt, ii classi priori possent acceperni: sed quia ob hiatuum in codicibus frequentiam, (quum v. gr. *Aug.* 2, hiatus quinque; *Aug.* 3, hiatus decem; *Aug.* 4, ut Lectionarium, plus ducentas divisas periochas habet,) & ob indica hiatuum etiam a Millio interdum omissa, res fieret intricior; nobilioribus duntaxat codicibus mutilatis hunc honorem tribui, & gravioribus duntaxat in locis codices hiantes nominatim sequestrari expedite. Sic fit, ut tertiam fere partem codicium prima sibi classis vendicet; altera, reliquam. Iam in priori tantummodo classe licet etiam negative concludere plerumque, atque ita dicere: *Hic liber, vel hi libri, non citantur pro lectione variante; ergo stant a textu.* In altera classe, temerarium est ita ratiocina-

tiocinari , interdum etiam periculofsum : ubi autem lectio codicum hujus classis expresse notata est , ibi demum valere debent . Disparem hanc apud excerptores curam aperte evincunt exemplaria in locis majoris & simul apertioris momenti , copiose citata ; in ceteris , longe parcus . nam quo tenuioris speciei vel momenti varietas quævis aut erat aut esse videbatur , eo pauciores codices (secundæ potissimum classis ,) citatos suisse deprehendas , ante Millianam maxime editionem ; cujus ob id ipsum tanta est ab Oxoniensi editione anni 1675 in codicibus utriusque editioni communibus differentia . v. gr. I Cor. VI. 5. Quare qui paucitatem ejusmodi codicum , lectioni aliis documentis fultæ obvertunt , nonnihil errant : gravius vero errant , qui in locis variantibus eos codices , quos pro lectione marginis citari vident , a tota codicum summa ita subtrahunt , ut reliquos omnes codices sine discrimine pro lectione textus militare dicant . sic enim fit , ut v. gr. in versu aliquo , capit is alicuius , epistolæ alicuius Paulinæ , eorum codicum paula lectioni varianti eique genuinæ opponatur , quorum multi in eo versu non sunt accurate collati , aliqui totius capit is hiatu laborant , plerique ne epistolas quidem Pauli habent . Apage istam crisin : præstat nullam habere , quam talem . Et istæ tamen late , etiam apud primicerios criticorum , dominatur , genuinæ lectionis profectum misere impediens , ipsisque Scæpticis frigidam suffundens . Cum mss. codices , inquit Whitbius , quos contulit Millius , sunt fere nonaginta , quandounque viginti vel triginta ad summum varianti cuiusdam lectioni facient , sequitur , vel curam & diligentiam in Millio desiderari , vel plures saltem codices congruere cum editis , quam ab illis discrepare . Exam. f. 16. Optime procederet hoc ratiocinium Whitbii , si nonaginta illi codices totum N. T. haberent : at plerique , ut diximus , tomum ejus primum , pance secundum , paucissimi tertium habent : quare varians lectio , in primo tomo , triginta vel etiam viginti codicibus nixa , prævalere sane multitudine codicum potest ; in secundo , quindecim aut duodecim codices majora rotæ , ut ajunt , facile constituunt : in tertio , pusillus numerus codicuum unanimia efficit . Hic qui dictitant , Apocalyptic habere v. gr. nonaginta codices N. T. adeoque quotiescumque lectionem in ea variantem quinque codicibus sufficiat dat editio aliqua parcior , octoginta quinque codices textui suo adjudicant : injuste agunt , & lectioni marginis multo minus , lectioni textus multo plus tribuunt , quam par erat .

§ IX.

Interdum duplex in uno codice lectio cernitur : ut quum librarius pluribus codicibus instructus , unam lectionem scribere exorsus , mutata sententia perscripsit alteram : quum uni lectioni alteram vel ipse vel alius , in textu aut in margine adjectit : quum in codice bilingui ad alium Latina conformavit , ad alium Græca . atque ita sœpe unus codex in utramque lectionem suffragia præbet .

§ X.

Nunc quum id agitur , ut ex his monumentis eorumque lectionibus rite perspectis & collectis una eaque vera lectio excipiatur & confirmetur : nihil plane juris esse

esse debet nero *gustui* & *arbitratui* humano, id est, mendaci, etenim vagus is est, & temerarius, & timidus, & apud alios alius, & eidem capiti alio tempore alius, & contentiosus, & aut eorum, quæ recepta & placitis suis suorumque apta putat, tenacior, aut eorum, quæ paradoxa sunt, avidior. Solet autem præferri *antiquitas* codicum, & *bonitas*, & *multitudo*. quæ dotes sane contemni non debent, conjunctæ præsertim: immo vero requiri debent, sed tamen rem non conficiunt. Nam sepe pro utraque lectione raro enim multiplex est multi codices, qui & antiqui & boni esse dicuntur, militant. Neque *multitudo* per se multum valet: & quemadmodum ex permultis Latinis codicibus perpauci sepe cum Græca veritate conveniunt; ita ex permultis Græcis codicibus minor aliquando numerus cum antiquissimo illo interprete Latino, etiam ubi sincerus est, congruit. immo unus codex manus primæ pluris est, quam multæ ex eo propagatae codicum catervæ: omnisque opera critica in excutiendis quamlibet multis codicibus eo tendit, ut decisim quam plurimis differentiis, ad unam unius codicis primi lectionem redeatur. *Bonitatis* opinio nimis laxa est. nam qui optimi perhibentur codices, ii quoque ipsi totam ferine lectionis varietatem continent, adeoque eam non dirimunt. Palmam obtinet *antiquitas*. nam sene genuina omnis lectio antiquior est, quam depravata: sed tamen antiquitatis jactatio, vereor ut nunquam circulatoria sit. nam tota prope lectionis varietas longo orta est intervallo ante Græcos codices hodie superstites: nec refert, quot secula horum antiquissimus quisque nunc habeat, sed quot seculis, mutationum seracibus, a manu distet apostolica.

§ XI.

Quid ergo est? Spiritualis homo, vere est criticus, 1 Cor. II. 15. sed illa critis, illud judicium, interiorem rerum spiritualium vim potissimum spectat. Literæ autem sinceritas legitimum subsidiorum, quæ in mundo sunt, usum nullo modo aspernatur. Igitur in ipsum codicum gregem, quasi in cœtum hominum ignotorum, nos committemus. alius bene audit, alius male: illum non mirabimur, hunc non fastidiemus: nil prius statuemus, quam per nos cognoverimus.

§ XII.

In omnibus quidem varietatibus, codices omnes, qui pro utravis lectione militant, instar esse patimur (primo aliquantis per conflictu) duorum duntaxat codicum inter se differentium. Finge ergo, duos tantummodo existare codices, quorum decidenda sint varietates; vel æqualem ubique pro utravis lectione numerum esse codicum: tamen plerunque suppetet decidendi ratio, ex ipsa variarum lectionum natura; quam explicare ingredimur.

§ XIII.

Librarius, quo vocabulo quemlibet libros N. T. dictantem, scribentem, recognoscere complectimur; librarius, inquam, in singulas literas, quum opus facit,

eat, inculcatum sibi putare debet rabbiniūm illud interdictum ^{"חכ"} sic, ut est ante oculos, NECESSE EST ISST, dici, legi, scribi: i. e. debet is totum archetypum sibi datum, nulla vocula, syllaba, litera, nota, addita, omissa, traecta, commutata, etiam si ipse minus capiat, exprimere: nil per oscitantiam deterius facere; nil per facilitatem, quasi indifferens, substituere: nil ex studio, quamvis verba aut res ipsi laborare videantur, corrigere scilicet: tum omnia, quæ descripsit, recognoscere, & ubi aliquid ab archetypo diserebat, mutato folio aut litura adhibita corriger, ut religiose spondere possit, se ne in apice quidem discessisse, adeoque pristino exemplari exacte congruere novum. Hoc ubi non fit, praesto est lectio varians: quo nomine etiam *jota unicum*, ut in Veteri, sic in Novo testamento censendum est. Id si semper omnes in animum induxissent librarii, nulla potuisset exoriri codicem diserepatia: sed quia id & otium, & sumptum, & munditiae librariis optatissimæ immunitationem, & animum attentum, patientem, simplicem, minime obstinatum postulat; exorta est magna varietas: &, ut semel exorta est, quini eadem a librariis apparatum quoque codicem & acre judicium desideraret, non modo non exempta, sed etiam cumulata fuit. Si quis eo est animo, ut vel voculam textus saepi sollicitare reformidet, facile putat, librarios eadem semper religione usos fuisse: sed non ita esse, res ipsa loquitur. Omnes tamen aberrationum cause ad duo genera revocantur. nam vel casu existere, vel consilio.

§ XIV.

Casu variat lectio, quum librarius per oscitantiam, attentionis remissionem, curam in res ac non in verba conversam, adeoque per festinationem, cuius maxima vis est, labitur, nec lapsum, lituræ fugitans, corrigit. facilissime autem phantasia & memoria, vel etiam oculi & aures, alienis rebus scriuntur, & a re propria avertuntur. Itaque saepe librarius affinitate soni aut picturæ, inter dictandum & scribendum, vel etiam, dum sola memoria aliquid a lectione ad scriptiōnem transportat, decipitur. Sæpe aliqua, nondum scripta putans, iterat: saepe literam, syllabam, vocem, incisum, etiam magni momenti (id enim in describendo parum attenditur,) præsertim si tamen aliqua sententiæ plenitudo maneat, per incuriam omittit, ad sequentia properans. Sæpe librarius vocalem pro vocali, præsertim brevem, festinans, pro longa, bassam pro acuta, simplicem pro diphthongo, consonam simplicem pro duplice, & contra, arripit: interdum vocabulum generale pro speciali perscribit. Porro quemadmodum viator sua sponte aliquando in plano hallucinatur, equus cespitat, eurus ruat; plerumque autem quiddam in via eminens aut subsidens, laterculus aut scrobs, causam alit: sic scribentes saepe sua sponte alienum quiddam, in mentem veniens, arripiunt; plerumque autem in ipso contextu offendunt, ut pro eo, quod scribendum erat, aliud, quod ante oculos est, arreptum scribant. *alliterationis* id vocabulo signabimus. In omni rerum, maxime vero in hoc literarum genere, pusilla & contempta dictuque absonta causa effectus revera habere magnos potest & inexpertis inereditiles: ac nemo sibilabit, si ea, quæ sequuntur, coniuncta, ut fas est, expenderit. Sæpe quippe librarius literam, syllabam, vocem iterandam, in ipsa ostendens,

dens, semel scribit: saepe eodem elemento, verbo, inciso recurrente, intermedia iterat, saepius omittit. v. gr. Ioh. III, 28 μοι excidit, in cod. quibusdam, ante ματηρεῖτε. c. VI. 30 σὺ ante σημεῖον. c. XIII. 9 μες ante μόνον Matth. V. 39 σοῦ ante σιαγόνα. c. XIV. 34 γῆν ante γεννηταρέτ. Sæpe scribendum verbum commutat cum praecedenti, saepius cum sequenti, properans. atque una hæc causula plurimas ubique aberrationes peperit, ut ostendimus ad Chryſost. de Sacerd. p. 460 seq. Hinc Initio vocis, 1 Cor. XII. 2 pro ἀπαγόμενοι, factum ἀναγόμενοι, prævio ἀν. 1 Cor. X. 13 pro πιστοίς, δυνατοῖς, sequente δύνασθε. Ioh. IV. 28 pro ἀνθρώποις, πολίταις, prævio πόλιν. In medio, ib. c. VII. 14 pro μετάστοις, μεταζέστοις, sequente ἐθάνατον. Rom. I, 30 pro καταλάλγεις, κακολάλγεις, prævio κακοθείας. Rom. X. 14 pro ἀκέτασι, ακέτονται, seq. κηρύστουντος. In fine, Ioh. XIX. 17 pro τὸν, τόπον, seq. τόπον. Act. XXI. 5 pro προστυχάμεδα, προστυχάμενοι, seq. ἀσπασάμενοι. Act. XXVI. 23 pro μέλλει, μέλλειν, seq. καταγγέλλειν. 1 Cor. X. 13 pro εἰλιφεν, εἰλιφέτω, prævio βλεπέτω. Eph. IV. 18 pro ἐσκοτισμένοι, ἐσκοτωμένοι, seq. ἀπηλλοτριωμένοι. Ap. XI. 1 pro ἔγειρα, ἔγειρον, seq. μέτρησον & pro μέτρητον, μέτρησα, prævio ἔγειρα. id possis Rhythnum dicere. Et sic in verbis, Matth. XII. 36 pro ὄργὴν, πονηρὸν, prævio πονηρα. Ioh. VII. 21 pro πάντες, ώμεις, seq. ώμην. 1 Cor. II. 12 pro λαλοῦμεν, ἐλάθομεν, prævio ἐλάθομεν. Hebr. XII. 9 pro πνεύματων, πατέρων, prævio πατέρι.

§ XV.

In Græca præsertim lingua frequenter aberratum est a librariis, ob multa promiscua & subtilia, in orthographia, in articulis, in simplicibus & compositis, in modis verborum, in pronomine ἡμῶν & ὑμῶν, in syntaxi; ob multitudinem vocalium, diphthongorum, casuum, temporum, synonymorum, particularum, figurarum grammaticarum, dialectorum, compendiorum scriptiorum. Hæc si ad codd. LXX Interpretum traduxeris, reperies, in illorum varietatibus, ex veritate Hebraica facilime decidendis, vitiosas lectiones, præ genuinis, ad has, quas exponimus, causas, perspicuo totius considerationis emolumento, revocandas esse. Hodieque si quis græca lingua non imperitus ipsum N. T. propere describat, in relegendo reperiet, errata libi obrepstisse & simillima erratis iis, quæ in mss. occurunt, & ex iis causis, quas modo diximus, resolvenda.

§ XVI.

Consilio abit librarius, quum aliquid in exemplari pristino sibi, vel jure vel injuria, displicitum vitiique suspectum, de suo corrigit. Idque consilium fuit vel perfidum, vel curiosum, apud hæreticos & quosvis alios. Nam vel immutarunt, vel adjecerunt, vel etiam expunxerunt, si quid vel in oratione, vel in sententia, obscurum, mancum, superfluum, male cohærens, offensibile, durum esse putarunt. Sæpe tamen lectionis varietas, quæ revera casu orta erat, consilio exstisitisse vilà, mutuas hæreticorum & orthodoxorum infimulationes, gravesque errores, suspiciones, contro-

controversias peperit. exempla vide infra, Luc. II. 14. Ioh. I. 13. 18. 1 Cor. X. 9. XV. 47. & in Millii Proleg. § 737. 811. 826. 1362, collato illo Indicis versiculo,
Haeretici an scripturas corruperint.

§ XVII.

Maxime omnium proclives fuere mutationes in N. T. Græco : ut quum librarij nomen proprium, v. gr. *Iesu*, pro pronomine *αὐτός* posuere : quum *Dei* & *Domini* vocabulum promiscue scripsierunt : quum *Domini nostri Iesu Christi* nomen variis modis, ut animus serebat, brevius pleniusve expresserunt : quum idiotisnum apostolicum, aut elegantiam, anapodoton, ellipsis, syllepsis, orationem suspensam, pro vitio sermonis habuerunt, & complanarunt: quum scholia hermenevtica, liturgica, in memoria aut margine hærentia, pro verbis nativis substituerunt vel addiderunt: quum initiales periodarum ecclesiasticarum formulas aut clausulas, e lectionariis in codiccs ipsos traduxerunt : quum parallelisnum septuaginta interpretum aut evangelistarum aliarumque partium, de quo vide Whitby f. 88. 89, olim per verba ipsa, non ut hodie per allegationes, in margine notatum, aut animo obversantem, quum item patrum glollas, in codices admirerunt : quum sermonem, quem Christo ejusve apostolis non satis dignum putabant, mitigarunt : quum Hebraica nomina ad sonum Græcum flexerunt. In Evangelistis singularem parallelismus vim habuit : ac v. gr. prima Lucæ capita multo minorem varietatum silvam, multo frugaliorem in Millio marginem serunt, quam postrema; quia horum argumentum a pluribus evangelistis descriptum est, illorum non item. Agnoscit hoc in primis Mareschallus, quum in Epilogo observationum ad Gothum ait: *In discrepantiis distinguendis atque conciliandis, rel codicum mss. Graecorum fidem imploravi; vel ad interpretes vetustiores ac priscos ecclesiae patres provocavi; vel etiam, quod PRINCIPEM locum obtinet, ad harmoniam evangelicam, tanquam ad ASTLVM FIDISSIMVM, aramque longe tutissimam configui.*

§ XVIII.

Sæpe varietas casu cœpta, consilio cumulata fuit ; librariusque aberrans, lituræ fugitans, aliquid omissum, omissione animadversa, mox reposuit : unde trajectiones, partim literarum, in primis mutæ & liquidæ, partim vocum, partim sententiarum : vel obrepente mutatione, verba in sequentia ad eam accommodavit, ut constructio constaret.

§ XIX.

Sæpe librarii sphalma sphalmate correxerunt : neque id solum ejusmodi in locis, ubi aliquod v. gr. nomen proprium in uno inciso omissum, statim in proximo supplerunt ; sed etiam in aliis. qui mos ut plerisque hodie permirus videri poslit, tamen olim tam frequens fuit, ut vim legis obtineret. Sæpe, inquam, sphalma obrepens sphalmate codem vel contrario scienter admisso, aut e vestigio, aut ex intervallo,

indica-

indicarunt & compensarunt, & eo ipso curiose correxerunt: quanquam interdum alii librarii, *compensatione* (sic enim appellamus) non observata, mutationis duplicitis partem unam fecuti sunt, alteram abjeeerunt. Exempla e multis variisque defumta codicibus rem commonistrabunt: quæ facilius quidem in iis codicibus, quos egomet evolvi, notata sunt. *Augustianus I.*, σὺ admisit pro τοὶ, sed mox diphthongum reperdit in ἀντικαλέσωσι, *Luc. XIV. 9. 12.* *Aug. 2*, τὸ pro τῷ, & mox, ἐσῆλθω, *Mare. V. II. 13.* *Aug. 3*, παράδωτῳ, &, εἰς μὴ βαπτίσονται, *Marc. VII. 3 f.* *Aug. 4*, νοσιῶν, & paucis interjectis, νόσσων. *Aug. 5* ἀυτὸ omittit *Rom. IX. 17.* & ibideim v. 23 post δόξαν addit ἀντε. *Aug. 6* habet ἀπόστοτο & πατέλιπων *Rom. XI. 2. 4.* & ἀγνοίατα νοσῦμεν *2 Cor. II. 11.* *Byz.* & al. pro ἐξ ἀντε, ἀπ' ἀντε, & idem mox, pro ἀπ' ἀντοῦ, ἐξ ἀντε *Luc. IV. 35.* *Vff. 2*, pro ἐπιειράζωμεν, πειράσωμεν *1 Cor. X. 9.* & mox pro ἐπιειραταν, ἐξειραταν. Quin etiam *Vff. 3*, pro λέγει, λέγοι, & pro πλοῖον, πλειον. *Ioh. VI. 12. 21.* Acedunt alii: *Moschenis*, *Marc. I. 14.* ὁ ἵντες omissum, versu 35 ante ἵντε reponit: & altera manus particulam & pro ὁ positam *Ioh. IX. 37*, omittit in e. *X. 26.* *Colb. 8*, pro ὠτάντως, ομοίως, & contra, *Lue. XIII. 3. 5.* *Complut. cod.* pro ἔγε καὶ, ἔγε, *Gal. III. 4.* & pro ἔγε, ἔγε καὶ, *Eph. III. 2.* *Cov. 2*, pro ἀιχύνη, αἰχημοσύνη, & ex longo intervallo, pro αἰχημοσύνη, αἰχύνη *Ap. III. 18. XVI. 15.* *Gehl.* τί ποιήσω ἀγαθὸν, ἡτα ζωὴν αἰώνιον ἔχω; *Matth. XIX. 16.* prius verbum præposuit nomini, alterum postposuit. *L.* pro λέγει, ἀπειρίθη, & mox contra, *Ioh. I. 21.* *Lin.* pro χριστῷ, θεῷ, & e vestigio, pro θεῷ, χριστῷ, *1 Cor. IV. 1.* *Magd. I.*, pro συνελάλητε, ἀλάλητε, & pro ἐξωμολόγητε, συνεξωμολόγητε *Luc. XXII. 4. 6.* *Par. 3*, pro ποιῆη, ποιῆει, & mox, ἐπικόψεις, ἐπικόψης, *Luc. XIII. 9.* *Vien.* pro ἐξαποσελω, ἀποσελῶ, & pro ἀποσελα, ἐξαποσελῶ, *Act. XXII. 21. XXVI. 17.* *Wo. I.*, pro ἐδίει καὶ πίνει, ἐδίει τε καὶ πίνει τε *Marc. II. 16.* τὲ priore specioso per alterum τὲ alienius retractato. *Wo. 2*, pro ἀντὸν, ἀντῷ, & statim contra. *Matth. XVI. 22.* Sic quoque codd. antiquissimi: *Al.* οὐδεὶς, pro εἰ οὐδεὶς, *Ioh. IV. 10.* *Idem* & al. pro ζητεῖτε, ζητεῖτε, & pro κρίνετε, κρίνεται *1 Cor. IV. 2. 5.* *Cant.* & al. pro ἀπέσαλη, ἀπέσελη, & contra, *Ioh. V. 36. 38.* *Idem*, pro ποιῶμεν, ἐργατῶμεν & mox pro ἐργάζωμεν, ποιῶμεν *Ioh. VI. 28.* *Idem*, pro μήτι, μή, & pro μή, μήτι. *Ioh. VII. 31.* *Idem*, pro βάψας, ἐμβάψας, & pro ἐμβάψας, βάψας *Ioh. XIII. 26.* Hane compendi rationem Latini quoque adhibuere librarii. Nec valde abudit, quod interdum literam, syllabam, voculam, bis legendam, semel scripserunt, ut τὸν ἀστοὺν *Eph. Matth. I. 4*, pro τὸν νααστὸν. περιπατεῖτε ὡς *Al.* *Ioh. XII. 35*, pro περιπατεῖτε ἔως. μὴ ἀνθῶτῳ pro μὴ μιανθῶτῳ *Mos.* *Ioh. XVIII. 28.*

§ XX.

Hæ aberrandi causæ usque adeo proclives & lubricæ sunt, ut non modo inscriptione, sed etiam in typographia, in recitatione, in loquela quotidiana, si attendas, ubique ocurrant. quæ omnia si perpendas, codiciumque N. T. multitudinem, & eruditorum in iis executiendas fidelitatem adjungas, paucas potius quam multas esse dixeris varias lectiones N. T. præsertim ubi ad cætera antiquitatis monumenta

menta eorumque salebras contuleris. Multitudinem tamen varietatum fatis molestam, fateor, atque odiosam enumeratæ modo causæ pariunt: sed non pepererunt. illam qui colligunt & dirimunt; neque hodierno die postulare quisquam debet, ut nos disfereantias, pridem exortas, plane infectas reddamus.

§ XXI.

Ceterum multa hinc jam fluunt ad aberrationes a lectionibus genuinis secernendas idoneas. Summa autem est haec: *Vide, utra lectio p̄ae altera sit explicabilis?* id quod facile cernitur. tum quære tecum, *utra lectio potius orta sit ex altera? confiliumque, an casus, ortum ei dederit?* quæ dueæ questioñes quolibet sere loco ex mutuo ipsarum conflictu item resolventur. ubi una tantum lectio est explicabilis; altera cœco casu orta postponi debet. ubi *utraq̄ aequa* est explicabilis; ea preferenda est, ex qua pronior librarii in alteram lapsus fuit. ubi altera *magis*, altera *minus* facilis est; ea, quæ quiddam priscum, grave, breve habet, p̄eponitur: ea, quæ majore perspicuitate & plenitudine blanditur, tanquam consilio introducta, plerumque postponitur. In omni scriptorum genere, quicquid paululum reconditæ erat elegantia, librarii planius subinde & plenius facientes, lectoribus sui similibus comodarunt: sed nusquam magis, quam in N. T. Quocirca hoc loco semel dicendum est, quod nullies dictum putari debebit: *quisquis eo sensu est, ut planiora ac pleniora omnia pro genitinis habeat, is se aptum natum esse sciāt ad omnes ferre deroiores lectiones, quæ a volvntate humana quidem sunt, sanctis dei hominibus tribuendas.* Librarios ad addendum promissimos fuisse, multa additamenta in nullam editionem admissa evineunt: nonnulla tamen in editiones quoque irreperserunt interdum, quæ idoneis convicta argumentis, sancta cum confidentia expungere debemus. Plerique lectores valde lenti sunt in delendo; & prompti ad tuendum, quicquid semel typis excusum est: coque nomine alias andaceos & profanos, se autem *εὐλαβεῖς* & religiosos putant. Atqui periculosis etiam est adhuc verbis Dei ex humano sensu, quam demere. defectus aliunde compensatur: mixtura sinceritati inimicior est.

§ XXII.

Vbi non modo duplex, sed multiplex occurrit lectio, media est optima. Ex hac enim una, tanquam ex centro, dilectissum est in ceteras: habetque medium hoc elegantiam sere, sed reconditam, cui librarii mederi conantes, hue illuc ad planiora sese verterunt. Exempla viginti in uno Chrysostomi opusculo de Sacerdotio, notata dedimus p. 511 illius dialogi, Stutgardiaæ editi. Vide infra P. IV, n. I, § II, L. VIII.

§ XXIII.

Causas aberrationum, quas diximus, interdum Graeca lingua, interdum aliæ linguæ proprias habent. Vbi Graeca; in versiones aut manavit tamen varietas, &

tum agnoscitur esse vetusta: aut non manavit, & tum a versionibus potentissime redarguitur. Vbi aliæ linguae causas illas habent, tum aut varietas est in una versione; & hæc tum se ipsa refutat: aut est etiam in alia versione, vel in aliis versionibus; & tum versio una ad aliam conformata noscitur: aut est in versione, v. gr. Latina, & simul in codicibus Græcis quibusdam; & tum lectiones Græcae ad Latinas refictæ produntur. Plura de versionibus infra.

§ XXIV.

A Compensatione, de qua diximus, posseimus adminiculum petere ad ipsos codices discriminandos. nam codex, qui compensat, uno certe gradu proprius abest ab origine prima, quam qui non compensat: librariusque, qui primus varietatem admisit, facti conscius, compensationem adhibuit; ceteri, qui compensationem non obseruatam prætermiserunt, sunt posteriores. sed hanc investigationem non putamus esse necessariam. In Trajectionibus vocum hoc notari potest, genuinam ferre eam esse lectionem, quæ syncategoremata præmittit, librario terminos categorematicos, sensum explentes, per festinationem præ iis arripiente. Initio & fine pericoparum, lectio plenior, qualem habent Evangelistaria, tantum non semper cedit breviori. In summa: *Criterium sanae lectionis est color quidam nativus, priscus, simplex, cum decora austерitate & recondita suavitate.*

§ XXV.

Interdum tamen varietas est ejusmodi, ut diversi librarii, quorum aliis ex alio non pendet, aliquid variare, aut ex utravis æque lectione in alteram discessio fieri potuerit, denique ut neutra lectio per se melior aut deterior videatur esse, quam altera. tum vero res abit ad accuratius codicum ferutinum; quo scrutinio etiam decisio a variarum lectionum causis petita plurimum confirmabitur. Ergo illuc progredimur.

§ XXVI.

Omnium testium, qui præsto sunt, quædam quasi comitia debent haberi, hac lege, ut *universi codices ipsi sint norma singulorum*: quæ lex, opinor, ipsa rerum natura nititur. Itaque ipsis varietatibus, ut sunt, excusis, videndum, quinam codices potissimum inter se bini, terni, quaterni & amplius, per minores majoresque *syzygias* (sic enim appellabimus) in utramvis partem congruant. nam sic via patefiet ad decidendum, id est, ad varietates, quæ supercreverant, refecandas, quo facto genuina lectio non poterit non superare.

§ XXVII.

Propinqui inter se sunt codices, qui sectiones priscas, subscriptiones, & alia accessoria, eadem habent. Exemplum vide in Var. 2 Tim. in extremo. Ipsæ ve-

ro lectiones si executiantur, in *Evangelistis* simul ambulare solent Comp. Aug. 1. Gehl. Go. Laud. 2. Par. 1. Sic Er. Par. 3. Sic Aug. 2. L. Par. 6. Sic Bas. γ. Cant. Par. 9. Sic Bodl. 1. Laud. 1. Sic Bodl. 6. Lin., Mont. N. 1. Sic Byz. Colb. 3. Eph. Par. 2. Sic Gon. Seld. 1. Wo. 1. In *Actis & Epistolis*, Comp. Laud. 2. Seid. Sic Er. Bas. 2. Oecum. &, media sui maxime parte, Hunt. 1. Sic Er. Cov. 3. Sic Al. Colb. 6. idemque Colb. 7. Cov. 2. Lin. Steph. 12. Sic Al. Roe. 2. Sic Aug. 6. Bar. Sic Boern. Clar. Sic Cant. 2. Cov. 3. Sic Cov. 4. Gen. Sic N. 2. Vff. 2. In *Apocalypsi*, Comp. Seid. Sic Er. Andreas Caef. Sic Cov. 2. Vff. 2. Exempla harum concursioneum, maxime Millii Kusterique paginas implent. ibi ergo, quotiescunque manipulus codicium in aliquo loco notabilis videtur, similes ei manipulos reperias sine magno labore.

§ XXVIII.

Cum omnibus colludunt, ab omnibus, & a se ipsis, aberrant maxime, hoc loco propterea consligendi, codices græcolatini, Cant. Land. 3. Boern. Clar. revera bilingues. namque ita ultra omnem modum luxuriant, ut non tam pro codicibus *Evangelistarum*, *Autorum & Pauli*, haberi debeat, quam pro rhapsodiis, exhibentibus collectas de industria & in unum contextas varias lectiones, & codicum & patrum, & Græcorum & Latinorum, vel etiam apertas corruptelas utrisque obtrusas; cum multis parallelismis, paraphrasibus, synonymis Græcis facilioribus, animi causa, vel in gratiam lectoris, Græcarum literarum minus periti, injectis. Ordiamur ab exemplo evidentissimo. *Cyprianus* sic habet, *In Evangelio Dominus dicit*, Non relinquetur in templo lapis super lapidem, qui non dissolvatur. Et, Post triduum aliud excitabitur sine manibus. I. 1. Test. c. lud. c. 15. Conjunxit duo testimonia Cyprianus: id imitatus *Cantabrigiensis* Marc. XIII. 2 post καταλυθῇ addit, καὶ διὰ τριῶν οὐρανῶν ἄλλος ἀράσιτερα ἔρει χειρῶν. Non obscuriora exstant in var. Matth. XX. 28. 29. Ioh. VI. 56. Eundemque *Cantabrigiensis*, asseclam comitemve, ut ex *Millianis* & interdum ex nostris patebit notis, habet Matth. I. 23, IV. 18. XXVII. 43. *Eusebius*. c. IX. 28. *Chrysostomus*. c. XIX. 1. XX. 23. *Hilarius*: etenim *Evangelistæ*, ut in codice, qui *S. Hilarii* dicebatur, quemque *Druthmarus* se vidisse testatur, hoc ordine erant, Matth. Ioh. Lue. Marc. sic sunt in *Cant.* Hunc trahit Matth. XXVIII. 7. *Chrysologus*. Marc. XVI. 2. *Gregorius Nyssenus*. Lue. IV. 41. *Origenes*. c. XII. 11. *Clemens Al.* ib. v. 38 & passim *Irenaeus*. c. XIII. 27. *Clemens Romanus*. c. XVI. 31. *Irenaeus*. c. XVIII. 30. *Cyprianus*. c. XX. 34. idem. c. XXI. 28. *Tertullianus*. c. XXIII. 29. *Leo M.* ib. v. 40. *Epiphanius*. c. XXIV. 32. *Origenes*. ib. v. 38. *Dialogus contra Marcion*. ib. v. 47. *Cyprianus*. Ioh. I. 13. *Tertullianus*. c. VI. 63. *Tertullianus*. c. VII. 35 & innumeris in locis, *Vulgatus*. c. VIII. 58. *Epiphanius*. c. IX. 18. 35. *Chrysostomus*. c. XIV. 5. *Cyrillus*. In *Actis* passim, v. gr. c. I. 2. 5. 9. *Augustinus*, ibid. c. III. 14. 17. IV. 22. V. 31. XV. 15. 29. XVII. 27. 29. 31. *Irenaeus*, & aliquando etiam *Tertullianus* & *Lucifer Calaritanus*. c. III. 13. & IV. 31. apertam adoptavit *Irenaei* glō̄am: & c. VIII. 24 παραπλῶ inservit ante δεῖθη, ex *Constit. apost.* c. XV. 4. *Cassiodorus* vel potius *Ambrosum* refert. Quin etiam ver-

versionem *Syriacam*. Luc. VI. 10. 23. 42. 43. VIII. 5. 8. Act. XII. 15. 17. XIII. 1. 20. XIV. 14. 21. XV. 13. XVI. 4. &c. Multa alia notari possunt apud Millium. atque in ipsis patrum scriptis : nec dubium est , quin longe plura fuerint in scriptis eorum deperditis aut nondum prolatis. Certe cum aliis quoque versionibus vetustissimis , Latinæ affinibus , hunc codicem congruere , infra videbimus : ne uno loco lectors fatigemus. Ex uno fonte hæc omnia in tot latinos , in tot græcos manasse scriptores , nemo dixerit : supereft , ut ex aliis aliisque monumentis in unum hoc florilegium varias lectiones agnoscamus esse congestas , quas lector pro suo judicio arbitrioque vel amplectetur vel vitaret. Eadem ratio codicis *Laud.* 3. de quo ineuntibus Actis ; & codicum *Boern.* *Clar.* de quibus ineunte epistola ad Rom. Patria eorum est *Britannia*. Certe codicem *Cant.* illic esse conscriptum , singularis convenientia ejus cum versione *Anglosaxonica* IV Evang. demonstrat : & quidem , ubi versio Anglosaxonica ex idiotismo suo concisius loqui solet , *Cantabrigiensis* eam sæpe imitatur : quo ipso simul antiquitatis suæ opinioni haud parum detraluit. *Laud.* 3 in Britannia quin scriptus sit , nemo dubitat. Ut in qualibet N. T. parte bilingues codices aut nulli sunt , aut , quasi nulli essent , amoventur , sic illa variis minus est obruta lectionibus. Antiquitas hisce codicibus summa passim adscribitur : sed de ea amplius videbimus § XXXIII. Tanta certe est , quæ pondus non mediocre addat lectionibus iis , quas justi codices exhibent. Accedit , quod & Græcus ille & Latinus textus , quem hi bilingues licentius compaginaverunt , ex Græcis & Latinis codicibus est desumptus longe antiquissimus & sincerissimus : quibus obsecundasle censendi sunt , quotiescumque cum aliis codicibus idoneis congruunt. Confer de his codicibus Millii Proleg. passim , & Proleg. Amst. N. T. cap. IV.

§ XXIX.

Posset variarum lectionum ortus , per singulos codices , per paria codicum , per syzygias minores maioresque , per familias , tribus , nationesque illorum , investigari & repræsentari : & inde propinquitates discessionesque codicum ad schematissimos quosdam reduci , & schematissimorum aliquæ concordantiae fieri ; atque ita res tota per tabulam quandam quasi genealogiam oculis subjici , ad quam tabulam quælibet varietas insignior cum agmine suorum codicium , ad convincendos etiam tardissimos dubitatores , exigeretur. Magnam conjectanea nostra silvam habent : sed manum de tabula , ne risuum periculo exponatur veritas. Bene est , quod prætergredi montem hunc , & planiore via pervenire datur ad codices discriminandos. Datur autem per hanc regulam æquissimam : *Quo saepius non modo singuli codices , sed etiam syzygiae minores eorum vel maiores , in aberrationes manifestas tendunt ; eo levius ferunt testimonium in discrepantiis difficilioribus , eoque magis lectio ab eis deserta , tanquam genuina retineri dicit.* Non est ordiendum a dubiis vexatis : eas cuique aberrationes , quæ cuique minime probentur , eligere integrum est , regulamque iis applicare ; quæ quidem declarationes porro alias admittit.

- I. Vbi pro utraque lectione magnus est numerus codicum, videndum est, utra ex parte concurrant syzygiæ inconstantiores. ea enim pars cedit consensui codicium graviorum.
- II. Duæ pluresve syzygiæ, sæpe concurrentes, pro una valent: duo pluresve codices, unius syzygiæ, ubi congruunt, pro uno valent. Vbi autem inter se dissentiant; syzygia vel codex cum pluribus consentiens, præsentem comitum aberrationem permittit. idem judicium de codd. græcolatinis, ubi alia lectio Græca, alia Latina est.
- III. Codices duo pluresve, qui in libris & capitibus quibusdam singulariter congruunt, in aliis aliquando diversi sunt: ut plurimum tamen ii, qui totidem & eosdem libros N. T. continent, (de quibus vid. § VIII.) itemque Evangelistica, (de quibus ibidem) sere ab una stirpe communi descendunt, & sere pro uno codice numerari possunt.
- IV. Vbi syzygiæ (ut etiam codices singuli) ex uno quodam causæ genere, v. gr. ex parallelismo, deviant; suspicio contra earum probitatem non est ad alias varietates extendenda.
- V. Codices, in quibus lectio occurrit, a qua nulli certo antiqui codices Græci, nullæ versiones, nulli patres stant, sunt recentes. Sic copia superstes codicium græcorum in eam partem adhibenda est, ut ipsa sphalmata se invicem jugulantia in veræ lectionis victoriam vertantur, & per velligia varietatum, omnibus deductis & resectis, ad unitatem prisca redire debet. Primum deciduntur ea loca, in quibus codices singuli, duo, aliquot, multi aberrant: deinde, in quibus in utramque partem æquus sere numerus est codicum: postremo, in quibus genuina lectio minore, interdum etiam pertinui codicum hodie numero inititur.

§ XXX.

Exempla rem illustrabunt.

Matth. II. 6 pro γέρ, γέρ υοι Er. Barb. 1. Cypr. Hunt. 2. ex Micha: nec υοι habent codd. plurimi cum versionibus. Ergo alibi, ubi Er. cum illis codd. aut uno eorum alterove congruit, nihilo plus roboris ab illis accipit.

2 Cor. II. 3 pro λύπην, λύπην ἡτὶ λύπην, & inde porro λύπην ἐπὶ λύπην, Comp. Colinaei ed. Cov. 2. Lind. 2. Lin. Rhodius, Seid. Steph. 1a. Lat. & inde codd. græcolatinii & patres Latini pierique. Aperte ex parallelismo Phil. II. 27. Ergo multo magis, ubi pauciores horum codicum, v. gr. Comp. Laud. 2. Seid. seorūm absunt, faciliant.

Ibid. versu 16 pro Θαράτη, & Ζωῆς, habent ἐν Θαράτη & ἐν Ζωῆς *Al. Barb.* 2. *Cov.* 2. *Leic.* *Roe.* 2. *Clemens Al. Orig.*, *Dial.* contra Marcionitas, *Copt.* Vtque modo, *Cyrillus Al.* Sapit particula sedulitatem Alexandrinam: breviorem editio-
num lectionem defendant cod. optimi & *Irenaeus* cum *Lat.* &c. Ergo aliis in locis, pari in causa, codici *Al.* cum simili comitatu minus tribuemus.

Ap. IV. 8 ἔγιος novies habent *Comp. Barb.* 2. *Baroc. Hunt.* 1. *M. Pet.* 2. *Steph.* 2. *& Vallue* codd. sed versio nulla, non *Al.* &c. Habent illi videlicet ex usu litur-
gico. Igitur iidem, eorumve nonnulli, etiam in aliis locis, ubi non alias comites
idoneos habent, cedere debent.

Quotiescumque ejusmodi syzygia, uno loco observata, aliis locis in partes distra-
hitur: non opus est omnes codicum excitari copias; sed pars ejus sequior oppolito
commilitonum testimonio superatur, & horum constantia probitasque fit commen-
dabilior.

§ XXXI.

Hactenus per codicum hodie suppetentium divisiones ad summam rei *ascendi-
mus*: nunc vero etiam *descensum* a manu prima ad nostram ætatem experiamur. De-
scensum quidem aliquem faciunt etiam Millii Prolegomena: sed illorum utilitas (quæ
quidem major esset, si, ut patres, sic etiam interpretes codicesque pro
ætate ipsorum, non pro annis editionum, recenseri res pateretur,) a Millio pe-
ti potest; nos aliter incedemus. Nam si quis omnem codicum varietatem probe
secum reputaverit, perspicet, librarios Græcos in quasdam quasi nationes sive
familias discepcionem ante etiam fecisse, quam versiones, de quarum antiquitate
mox agemus, exstisissent. easque differentias, semel ortas, alia super alia lectio-
num divortia, variis ex causis, non uno tempore, cumulaverunt. Rursum ex co-
dicibus ita diversis alii codices studio librariorum quasi ecclæstico sunt propagati: sic
tamen, ut quælibet natio sive familia certas originis suæ notas retineret. Tanta tam-
que confusa moles quomodo discriminabitur? Id fiet, si prius versionum ac patrum
superadditus erit cumulus.

§ XXXII.

Hic igitur, consulto dilata hactenus, differri longius recusat, *versionum* con-
sideratio ac *patrum*: instrumentum autem ad initia discussionis aptissimum, & quasi
discerniculum perpetuum erit *Alexandrini* codicis, & *Latinae*, præfiscine, ver-
sionis collatio. Atque hoc caput quam accuratissime evoluisse, operæ pretium fuerit:
quare in *Observationes* subdividemus.

Observ. I. Versiones sunt complures.

Sunt

Sunt hæ potissimum : *Æthiopica*, *Arabica*, *Armena*, *Coptica*, *Gothica*, *Latina*, *Perfica*, *Saxonica*, *Slavonica*, exeunte seculo IX in usum Bulgarorum facta, *Syriaca*. Nil attinet, hoc loco *Arabicæ* &c. plurali numero dicere.

Obser. II. Patres in scripturis N. T. producendis frequentiores, sunt vel Græci vel Latini.

Patres uberioris recensentur a multis in Patrologia & in omni historia ecclesiastica, &c., quod ad crisin N. T. spectat, in Prolegomenis Millianis & Wetstenianis, nec non in libro III Hodii de Bibliorum textibus & versionibus: nos appellabimus duntaxat copiosiores. Ex Græcis sunt, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, *Eusebius*, *Athanasius*, *Epiphanius*, *Chrysostomus*, *Cyrillus Hierosolymitanus*, *Cyrillus Alexandrinus*, *Theodoritus*, *Euthalius*, *Oecumenius*, *Theophylactus*, *Euthymius*: ad quos accedit *Ephraim Syrus*, Graece redditus. Ex Latinis, *Irenæi interpres*, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Hilarius Pictaviensis*, *Hilarius diaconus*, *Ambrosius*, *Augustinus*, *Hieronymus*, *Cassiodorus*, alii. Quo quisque tempore vixerit, aliunde vel constat, vel facile disci potest.

Obser. III. Sæpe, quid interpres, quid scriptor ecclesiasticus legerit, dubium est.

Dubium est, quæ fuerit interpretis in Graeca varietate lectio, ubi aliquid omittit, addit, mutat, vel ob diversam linguarum naturam, vel per suam imbecillitatem, incuriam, curiositatem: ubi verlio utrique lectioni Graecæ æque respondet: ubi eadē varias ipsa lectiones contraxit, magis etiam dubium, ubi rara sunt versionis exemplaria; (unde defectus *Æthiopicæ* proprios apud Mill. Proleg. § 1213 seqq. credibile est in aliis exemplaribus *Æthiopicis* recte se habere:) ubi editores verlionem v. gr. eandem *Æthiopicam*, ad Latinam immutarunt: ubi variæ lectiones non ex verlione ipsa, sed ex versionis versione discuntur. Dubium est, quid patres legerint, ubi unus scriptor unum Novi test. locum aliter aliterque citat: ubi sensum magis, quam verba curat: ubi exemplaria scriptoris inter se variant, vel rara & negligenter scripta & ad alios codices immutata sunt: ubi a commentario differt textus interjectus. Dubium, quid legerit Irenæus, ubi aliam ei lectionem adscribunt Græci eum allegantes, aliam Latinus ejus interpres. Huc sere recidunt, quæ de patrum allegationibus differit Heinsius in Proleg. Exx. sacr. Croius in Obser. sacr. cap. XVIII seqq. Rechenbergius in Exerc. de Var. lect. N. T. cap. I. § 9 seqq. Whitius lib. I. contra Millium, cap. I. & alii.

Obser. IV. Plerumque tamen, quid legerint, liquido appetet.

Apparet, quid patres legerint, ubi unus unam lectionem sæpius eodem modo citat: ubi ipse nervus sermonis una lectione præ altera nititur: ubi varietatem lectionis

nis diserte indicant. Neque a textu abire censendi sunt, ubi ex hypothesi thesin educunt. v. gr. *Oportet haereses esse*, omisso *in vobis*, ut Whitbius scite observat. Apparet, quid interpres legerint, ubi vernaculae suæ oblieti, Græca pressius referunt. Neque textum nostrum non legisse censendi sunt, ubi verba, synonyma præfertim, interpretatu difficultia, prætermiserunt: ubi a textu Græco abire eos coagit linguarum indeoles: ubi in ipsis suis linguis proclivitatem ad hallucinandum habuere. Irenæi Græca quid habuerint, apparet, ubi Latinus ejus interpres a Latinis codd N. T. differt. Apparet, quid legeriunt & interpres & patres, ubi plures interpres inter se, ubi plures patres inter se, ubi hi cum illis, & illi cum his, quin etiam utrique cum codd Græcis, antiquis præfertim, congruunt. Ac plerumque tam clarum est, ex communi eos fonte hauiſſe, ut ne ſcepticus quidem reniti posſit. Quin etiam ipsa hic quoque lectionis duplicitas uſum quendam præbet, & instar eſt duorum suffragiorum pro duabus lectionibus, quarum altera eſt interpretis vel doctoris, altera librarii, vel utraque unius doctoris alios aliquos codices nacti, præcipue in exēgetis vetustis commentarius fere lectionem ipsorum; contextus, interjectus a librariis, prolixus præfertim, ubi a commentario differt, lectionem tempore librariorum uſitatam exhibet. Rursum ubi plura versionis alicujus exemplaria unam lectionem Græcam diversis verbis exprimunt, exprefſio e diversis deducta Græcis codicibus Græcam lectionem eo magis firmat.

Obſerv. V. Alexandrini codicis & Latinæ versionis collatio, unam brevissimam, certissimam, facillimam decidendi rationem partim per ſe ministrat, partim ad eam dedit.

Ex omni monumentorum genere, unde variæ lectiones petuntur, duo quædam juverit defumſiſſe, videlicet Græcum aliquem codicem excellentem, & versionem aliquam insignem: & codicem quidem, *Alexandrinum* potiſſimum; versionem, *Latinam*. nam patres, quia non continuum N. T. textum habent, huc minus apti ſunt. At ex codicibus Græcis omnibus unus præsto eſt, divino utique missu, Alexandrinus, ad decisionem eximie accommodatus. hic enim omnes tomos N. T. continent: hic bene antiquis eſt, & accurate collatus a multis. Eademque fere cauſæ ſunt versionis Latinæ ceteris hinc versionibus anteponendæ: ad quas cauſas accedit, quod hæc ſola verſio ab omnibus intelligitur. Alexandrinus igitur codex, & Latinus interpres, Par bene compositum: qui etiam, quod ad internam attinet iudolem, inter omnia monumenta N. T. medium tenent. Etenim hos duos circumdant undique omnes copiæ, quæ in duo fere agmina diſpescuntur, inter ſe magis, quam ab his duobus diſiſa: & aliorum Græci communiōres tendunt codices, cum patribus Græcis minus antiquis; aliorum antiquissimi & patres & interpres alii, & Græci quidam codices minime proletarii, ſe recipiunt. itaque nulla commodiore ratione, quam ex codicis Alexandrini & Latini interpres confliſtu mutuo, & ex horum ceterorumque testium compositione, elici poterit, quæ queritur, lectione germana.

Nunc seorsum spectare debemus & Latinum interpretem, & Alexandrinum codicem; deinde utrumque horum conjunctim: tum ea, quae hac Observatione declaravimus, etiam demonstrata dabuntur.

Observ. VI. Latina lectio quam sincerissima querenda est, adeoque communior examinanda: varietas lectionis ex editionibus, ex manuscriptis &c. petenda: varietatum vel consilio vel casu ortarum decisio eruenda.

Habes hic, Lector, lemmata ex Summario hujus Introductionis, si illuc respicere vacat, repetita, & methodum, quam in Græcis adhibendam explicavimus, ad Latina traductam. Fuit Latinus interpres, imo multi fuere interpretes, *pri-mis*, ut Augustinus docet, *filei temporibus*. vid. lib. II de Doctr. Christ. c. XI. Vetusissimus ille interpretis interpretumve textus multas corruptelas contraxit, ante tempora Hieronymi, quem interpolationes etiam ex Luciano & Hesychio notwithstanding videbimus Observatione XXII. Mederi conatus est Hieronymus: sed hujus quoque recensionem multis rursum temporibus multi vel præterierunt vel immutarunt. Hinc tanta hodie in Latinis manuscriptis impressisque codicibus varietas, quæ & antiquissimorum Latinorum, & Hieronymi, & ceteriorum lectiones complectitur. Quare non obvio quoconque exemplari Vulgatae versionis contenti esse, sed latius debemus circumspicere. Latina Biblia per typographos ab Anno MCCCCCLXII & deinceps excusa, ex variis manavere manuscriptis: & ea quidem lectio Latina, quæ hodie viget, passim sequior est. porro extra textum varietatem Latinæ notare lectionis pauci sunt conati. Notavit aliqua Erasmus, ex codicibus sane memorabilibus, sed obiter: plura dedit Rob. Stephanus (postea demum ad Græcum textum progressus,) plurima Ioh. Hentenius, nec pauca T. Nic. Zegerus, Corn. Iansenius, ac Lovanienses. At hi aut nullum exemplar Græcum, aut unam editionem aliquam Græcam respexere tacite, melioresque codices Græcos aut non adhibuere, aut ne habuere quidem. unde non mirum, multa eos Latina pretiosa, quæ hodienum reperiuntur, neque agnovisse, quum idonea norma destituerentur, neque annotasse. Singularem curæ dexteritatem & exquisitum codicum apparatus adhibuit Franciscus Lucas Brugensis: sed selectiora tantummodo loca tractavit in suis Notationibus, easque a medio prioris epistole Petri, imo post epistolam ad Romanos, ut ipse ingenue docet, propter calamitatem bellicam attenuatores dedit. Supervenerunt Sixti V & Clementis VIII editiones: quæ quamquam prudentiorum judicio ulteriore codicium veterum collationem non sustulerint, tamen post correctionem Romanam Romanentes otium fere putarunt sibi factum. Unus Epistolarum lectiones curatissime examinavit G. Estius: at Iohannes De la Haye in Maximis Biblijs vix quidquam novæ opis attulit, & Henrici de Buentop industria potissimum in consideratione editionis Sixtinæ & Clementinæ versatur. Protestantes vero Vulgatum aut eo magis spreverunt, ant, cum laudarent, non tamen repurgarunt. Millius demum Latinorum interdum, saepius Greco-Latinorum codicum, (ad quos postea Boernerianus accessit,) lectiones indicavit; mihiique

Latinorum item quorundam usus obtigit , & ex aliis compluribus locorum maxime necessariorum excerpta sumi nactus : quæ Erasmi , Stephanii , Belgarumque illorum notationibus adjecta nunc , non multorum lectionem locorum prorsus iuimedicatam relinquunt. Plerisque locis , quid Latinus interpres dederit , satis iam firmiter constare confidimus : uberiora autem multa reddi possent ex tot aliis manuscriptis , modo ne in amictum novorum voluminum consumerentur ; ut iis maxime fit , quorum magna sunt folia ; sed potius excuterentur , & quidem accurate. Vide , quantos talium codicum acervos memorent , præter Erasmum & alios modo citatos , *L. Valla* ad. Ioh. XVIII. 28. *Iac. Faber Stapulensis* in Comini. ad Evang. fol. 203. *Io. Saubertus* in Var. lect. Matth. p. 264. *R. Simonius* in Observ. novis Gallicis capp. I. XX. XXI. *H. Hodius* in Hist. text. & versionum , maxime f. 663. *I. Millius* in Proleg. N. T. § 379. & in Not. ad Ioh. VII. 53. *F. E. Kettnerus* in Hist. Dicti Ioh. de S. Trinitate , p. 207 seqq. *I. F. Schannat* in Vindem. lit. f. 218 seqq. *Iac. Le Long* in Biblioth. sacr. Part. I. pag. 524 seqq. 534 seqq. Part. II. pag. 434 seqq. *E. Martene* & *V. Durandus* in Itin. liter. T. I. p. 151 &c. *R. Bentlejus* in Specimine edit. N. T. Græcolatini : *I. C. Harenbergius* in Vol. II Musaei Breu. Part. III. artic. IV. *Auctor* Proleg. Amstel. N. T. p. 85 , 121 , & alii. mitto enim plurimos eosque notissimos Bibliothecarum insignium Catalogos. Notat Simonius passim *Graecum vulgare atque ordinarium* , illud præsertim , quod Stephanus edidit ; *Graecamque ei manuscriptorum lectionem* , melius cum *Latino* congruentem , opponit , ita , ut modo hoc , modo illud agnoscat esse præstabilius. vide in primis Observ. ejus novas , p. 418 seq. Pari autem jure notamus *Latinum vulgare atque ordinarium* , quod is in sua versione Gallica reddidit : cui *Latinam manuscriptorum lectionem* , melius cum *Graecis* congruentem , opponi debere , ipse ignorare non potuit. Interea , si quid ex manuscriptis etiamnum Latinis exspectandum restat , repræsentat id aliquando (non enim perinde curamus *Hebraicam* Matthæi versionem ex Latino minime antiquam ,) *Anglofaxonica* quatuor Evangelistarum versio , *Saxonica* , breviore verbo , a Mareschallo & Millio ; *Anglica* , ab ipso interprete , Matth. XXVII. 46 appellata: quæ , ipsa fortasse superior Caroli M. ævo , certe in codice ante annum MLXXIII scripto , & in aliis , ex Latino textu valde probo deducta , exstat , & cum Thomæ Mareschalli observationibus recusa est. Neque nihil est , ab eodem Mareschallo interdum citata , *Anglica* N. T. versio , tota etiam ex Latinis deducta , cuius origo ad Wiclefum ipsum vel certe ad tempora illa refertur , cuiusque exemplar iuinite quondam in membranis descriptum ex Bibliotheca Vffenbachiana (quæ id Tomo III. p. 73 memorat ,) ad me pervenit. Plus vero juvant editiones Latinæ , & item Germanicæ , ex optimis Latinis codicibus deductæ , & per priscos typographos excusæ. Magnam hæc omnia monumenta varietatum congeriem nobis offerunt : quomodo autem discernetur ea , quæ est Latini interpretis ipsius , a quavis alia lectione ? Hic quoque methodus in Græcis explicata codicibus , ad Latinos traduci debet : in quibus non valde proficit *multitudo* codicum. nam multæ Latinæ lectiones sequiores recte improbatæ sunt & ab Hentenio , qui tamen magnos ad eas codicum Latinorum numeros adjecit ; & ab ejus successoribus , qui eosdem subinde numeros delerunt , in præfatione sua generatim monentes , meliorem numerum codicum fæ-

pe a majore vinci. Nec *bonitas* codicum seorsum aut *antiquitas* nimis urgenda est. quanquam enim ei codici, qui certis in locis se præter alios sincerum præstitit, in locis incertis prærogativa aliqua competit; tamen boni suos quoque nescios habent: & antiquissimis hodie codicibus antiquiores sunt ipsæ varietates. Valet ad lectio- nem ipius Latini interpretis discernendam multitudo, bonitas, antiquitas codicum coniunctim. Et quicquid sic quoque negant codices ad varietates vel colligendas vel discernendas, id abundantissime supplent patres Latini & scriptores ecclesiasti- ci, præsertim ii, qui commentarios dedere, textus veteris, quo gavilli erant, in- diciis resertos saepe irrefragabilibus. Qui si dextre adhibeantur, Latina lectio ac- curatius etiam, quam necesse est, dignoscetur. Non enim hue una continua ver- sio N. T. Latina requiritur: sed Latinum quum dicimus interpretem, eum dicimus tantisper, abs quo præsentis cuiusque loci singulatim vel facta est vel quoquo mo- do relata interpretatio; quæ sive Hieronymi est, sive antiquioris anonymi ejus- cunque, Græcam lectionem resert antiquissimam. nam etiam Hieronymus ante exi- tum seculi IV adhibuit codices Græcos & vetustos jam tum, & iis quoque, ut ex mutuis Augustini & Hieronymi epistolis patet, probatos, qui operam ejus in libris V. T. recognoscendis improbabant. Nunc etiam, quæ Hieronymi lectio sit, quæ antiquior Hieronymo, dispalefecit. nam versionem Hieronymo antiquorem, quæcunque erat, adhibuere patres utique Hieronymo antiquiores, & alii, Hieronymiana, quum ea existaret, tamen non utentes, vel non sola. Quic- quid eorum est, ubi singuli seorsum ambulant, sibi induluisse videri possunt: sed ubi plures, etiam in subtilissimis stricturis, inter se congruunt, communem scili- cet interpretem sunt secuti: ejus lectiones, quæ in codicibus Latinis N. T. ex- stant, tali pacto confirmantur; quæ amissæ erant, restituuntur. Plura in progres- su accedunt Latinae lectionis & perspicienda & ponderanda adjumenta, non sine spe Italæ illius versionis, si quid resert, dignoscenda.

Obseru. VII. Latina lectio est valde antiqua.

Exorta est partim ante exitum seculi IV, partim primis fidei temporibus, ut Observatione præcedente vidimus. *Verisimile est*, inquit Alstedius, *statim post A. C. 100. versiones illas Latinas adornatas esse*. Thel. chron. p. 107. nec longe aliter Kett- nerus in Hist. Diæti Joh. de S. Trin. p. 37. Itaque hæc versio ceteras antiquissimas versiones non mediocribus intervallis præcessit: & Græcum exemplar, ex quo La- tinus versionem derivavit, pleraque Græca exemplaria, quæ hodie supersunt, an- mis 700, 800, 900, 1000 anteivit. cons. ed. Pfäffli Syntagm. p. 135, 186. Tam antiquum bonum publici juris est: sine injuria, sine studio partium utimur.

Obseru. VIII. A genuina lectione Græca saepe discrepat Latina lectio.

Vulgata mendositas a multis notata est, quorum recensum præbent Ramburtii Disp. Sedan. Tom. II. p. 150 seqq. Hottingeri Thesaurus philol. p. 380 seqq. & Pfeifferi critica sacra cap. XII. § 4. Accedit Petrus Picherellus (in Opusc. theol. p. 125. 340 f.) Theod. Thummi. Exeg. Matth. I. II. p. 268 seq. C. Kortholtus, D 2 H. Ho-

H. Hodius, I. Frickius (in egregia præfatione Bibl. Germ. maxime § IX.) I. G. Carpzovius, ceteri : Latinorumque codicum cum Græcis collatio, a Valla, Stapulensi aliisque instituta, magna ex parte hue spectat. quanquam res non debet ultra modum exaggerari, ut multi faciunt, qui, quum Isidorus Clarius ad *oīō* mendorum *millia* in Bibliis Latinis annotata sibi atque emendata dicit, nec tamen omnina ad vivum resecata; *oīōginta millia* supponunt. Ipsum tot seculorum studium, curiositas, incuria, immanem Vulgato lectionis vel labem vel varietatem affricuit. de temporibus ante Hieronymum, questus est Hieronymus, cuius querelæ veritatem comprobant ea, quæ Rich. Simonius in Observ. novis, maxime p. 449 notavit, quæque ex Hilario diacono collegit Whitbius in Examine, ejusque præsertim appendice secunda; ubi tamen multa notantur, Hilario ejusve descriptoribus propria, nec Latinis codicibus N. T. imputanda. de temporibus post Hieronymum, Rogeri Baconi aliorumque quiritationes exstant. Veruntamen pleraque, sive simpliciter vitiosa sunt, sive per lectionis varietatem fucata, Græcæ lectioni non adversantur. Quæ vero Græcæ lectioni adversantur, eorum magna pars sub Latinam denum irrepsit manum; aliqua tamen in ipso Græco exemplari, ex quo Latinus est interpretatus, exstabant. Exempla dantur in Prolegomenis Millianis § 327. 383 &c. & in Wetstenianis p. 87. Atque hoc loco vigilissime observandum est, quomodo Millius in Prolegomenis paulatim in eam deveniat orbitam, ut veteri interpreti Latino nūm tribuat. Dabimus hoc ei, ut § 285 Latinum ex Polycarpo confirmet: (vide Var. i Petr. I. 8.) Clemens certe Romanus, quem § 141 eandem ob causam allegarat, alienior est. (vide Var. Rom. I. 32.) quanquam non mirum foret, si interpres, utique etiam Græce doctus, Clementem & Polycarpum legisset, veletiam in interpretatione loci ab illis allegati imitatus esset. Quum vero mox § 290 seqq. subinde vel Latinus ipse, vel Marcion, vel Tertullianus, vel Ambrosius suum quoddam iter tenent, affectuque nanciscuntur codicem Cantabrigiensem: ea certe conjunctio minime sufficit ad Latinam lectionem protinus Græcæ præferendam. Biuum est hoc, in quo unus passus longos errores vel post se trahit vel præcidit.

Observ. IX. Ut plurimum tamen cum genuina lectione Græca, Latina congruit lectio.

Hoc vel ex antiquitate interpretis existinari potest, quæ longissime supra plerasque causas varietatum postea exortas posita fuit.

Observ. X. Alexandrinus codex valde est antiquus.

De hoc codice multa habent, præter Millium, *Humfredi Hodii* libri quatuor de Bibliorum textibus originalibus, verlionibus Græcis & Latina Vulgata, Oxonii A. MDCCV editi: & Prolegomena LXX interpretum, quorum ex eodem potissimum Alexandrino codice editionem *Joh. Ernestus Grabius*, &, eo defuncto, *Franciscus Lee*, &, post hujus obitum, *Anonymous* eruditus adornavit; novissimeque V. C. I. *Iac. Breitingerus* Tiguri egregie locupletandam suscepit. Vtrumque opus insigne, & post

post clausos Millii rivos (quanquam recentior est Millii , quam Hodii titulus ,) luci expolitum. utrumque adeat , qui rationes pro codicis Alexandrini antiquitate & præstantia a viris illis doctis prolatas cognoscere avet : nos historiam duntaxat ab illis mutuabimur , nostreasque inde rationes , quas cum illorum rationibus non inutiliter contuleris , eliciemus & muniemus. Prolegomena igitur illa sua *Grabius* sic orditur : *Quem nos Alexandrinum appellamus codicem , ei id cognominis haesit , quod Alexandria eundem secum Constantinopolin detulerit Cyrilus Lucaris , primum in illa , post in hac urbe Graeciae ecclesiae patriarcha : qui pro eximio erga Anglicanum regnum atque ecclesiam affectu vetustissimum hunc librum manuscriptum Carolo I piissimo regi atque martyri per Dn. Thomam Rœ , equitem auratum ac laudati regis ad imperatorem Turcicum legatum , dono , sane egregio , LXX abhinc & quod excurrit annis , misit ; addita scheda , qua brevem dicti codicis notitiam propria manu tradidit sequentibus verbis :* Liber iste Scripturæ sacræ N. & V. Testamenti , prout ex traditione habemus , est scriptus manu *Theclæ* , nobilis sceminae Ægyptiæ , ante milie (pro mille) & trecentos annos circiter , paulo post concilium *Nicenium*. Nomen *Theclæ* in fine libri erat exaratum : sed extinto Christianismo in Ægypto a Mahometanis , & libri una Christianorum in similem sunt redacti conditionem. Extinctum ergo & (lege est) *Theclæ* nomen & laceratum ; sed memoria & traditio recens obseruat. *Cyrillus Patriarcha Constantinopolitanus.* Super his verbis multa disputari solent : dignum est certe viri speciatissimi testimonium , quod serio examinetur. Primum existat in ipso codice Epistola *Clementis Romani* , utraque ; sed de priore tantisper loquemur. Photius de Clemente , *Hic etiam epistolam memorabilem ad Corinthios scribit , quae apud multos ἀποδοχῆς οὐκεῖται , ὡς καὶ δημοσίᾳ ἀρχηγῷ κατατάσθαι recipi digna est habita , ut etiam publice legeretur : at quae secunda dicitur ad eosdem , ut spuria reprobatur.* cod. CXIII. quanquam Photii ætate lectam suisse epistolam , hæc verba non ostendunt. At Hieronymus valde utilem dicit *Epistolam* , quae & nonnullis locis etiam publice legitur. Catal. cap. XV. & Eusebius de eadem epistola , *Hanc in multis etiū ecclesiis palam ac publice LAM OLIM & apud nos quoque legi cognovimus.* l. III. Hist. eccl. c. 14. Plane ergo propter publicæ in ecclesia lectionis usum epistolam Clementis insertam habebat cod. Alexandrinus : & quia nullus codex Græcus ms. N. T. (quanquam ii codices , qui solos Evangelistas habent , in hanc comparationem trahi non possunt) epistolam Clementis habet , nisi Alexandrinus : hinc colligimus , omnes ceteros e tempore esse scriptos , quum epistola Clementis publice legi desita esset , hisque omnibus vetustiorem esse Alexandrinum ; cuius vetustati quantum detrahatur , tantumdem ceterorum quoque vetustati pro portione detrahatur. Deinde propins definiri codicis poterit ætas , si adhibeatur *Index* librorum , quem ipsa ei libraria manus , ut *Grabius* testatur , præfixit : - Γενετις κόστις ητλ. ρ̄θ , ομή βιβλία ή βασιλεών α' ητλ. παραλιπομέων β' , ομή βιβλία σ'. προφηταὶ 15' , ωσπὲ ητλ. δασ- τιλ 15'. ητλ. ή κατὰ διαθήκην ἵνα γέγεια δ'. κατὰ μαθθαῖσ , κατὰ μαρκον , κα- τὰ λουκᾶν , κατὰ iεάννην πράξις αποστολῶν , καθολικὴ ζ' , ἐπισολαὶ παύλου δ' , ἀποκάλυψις iωάννης , ιλίμενος ε . . . λη α' , . . . επτος ε . . . λη β' , ομή βιβλία . . . (nota numeri , fortasse σ' , detrita :) υαλιοὶ σολομῶντος iii. Abruptus est hodie quidem codex Al. in Epistola Clementis secunda : sed tamen *Index* indicate-

descriptum hunc esse codicem eo tempore , quum & Epistola Clementis legebatur publice , & Psalmi Salomonis (quos codex Cæfareus apud Lambecium inter librum Sapientiæ & Siracidem locatos habet,) a lectione publica recens erant segregati. id tempus indagare juvat. Ac Clementis quidem epistolæ libris N. T. venerabilibus & sanctis accenset canon LXXXV , qui in apostolicis habetur , & inde concilium Trullanum : sed de Salomonis Psalterio filet. Rursus Psalmos Salomonis in apocryphis recenset Indiculus librorum V. & N. T. in cod. ms. Baroc. apud Hodium, f. 649. (itemque Zonaras & Balsamon in Fabric. cod. pseudepigr. V. T. p. 974.) sed Clementis nil nisi διδασκαλίας cum plurimis aliorum apocryphis habet. Vnum occurrat monumentum , in quo *conjunctionem* , periude ut in Al. codice , citantur Epistolæ Clementis & Psalmi Salomonis : videlicet *Scripturae sacrae* apud Athanasium *Synopsis*. Hæc inter libros V. T. quibus contradicitur , ponit *Psalmos* , & , non Canticum , quod ea suo loco agnoscit , sed *Odam Salomonis* : hæc inter libros N. T. quibus contradicitur , *Clementina* ponit , Epistolis non obscure exceptis : κλημέντια , ἐξ ᾧ μετεφράσθησαν ἡλεγύντα τὰ ἀληθεῖσα καὶ θεόπνευστα . Et Clementina & Psalmos Canticumque Solomonis habet Stichometria Nicephori (initio Seculi IX) & Anastasii , in libris ἀντιλεγουμένοις & qui non recipiuntur ab ecclesia : habet videlicet utrumque , juxta cum aliis id genus multis , ex ipsa Synopsis , & cum hoc discrimine , ut pretiosa Clementina a vilioribus olim distincta non distinguat. Singulariter ergo convenient cod. Alexandrinus & Synopsis , & quidem ita convenient , ut non solum Clementem ac non Psalterium Solomonis , sed etiam utramque Clementis epistolam probent , (κλημέντια habet Synopsis , pluraliter ,) cum ceteri omnes priorem tantummodo Clementis epistolam probent. Accedit simillimus ordo librorum , quum & in Al. & in Synopsis Catholicæ ante Paulinas , & epistola ad Hebreos ante epistolas ad Timotheum ponitur. Quæ vero Synopsis ætas ? Primum antiquior est editione illa Actorum & Epistolarum , quæ ab Euthalio circ. A. 460 adornata est , & Hypotheses sive argumenta librorum , atque in iis aliqua ab Euthalii sententiis diversa , ex Synopsis videlicet , adjecta habet , ut docet Millius in Proleg. § 994. Deinde memorat Synopsis editionem Luciani Græcam V. T. tanquam *septimam* & *ultimam* ; adeoque Pamphili eandemque Eusebii , & Hesychii editionem ignorat. Et Luciani quidem editio ita celebris fuit , ut nonnulli appellatio nem τῆς κοινῆς ei tribuerent : sed tamen talen auctorem , qui Synopsis & in ea enumerationem interpretum Græcorum V. T. dedit , Hesychii certe interpretatio fugere non potuisse , nisi Synopsis ante scripsisset , quam Hesychius Alexandriae & in Ægypto reciperetur. Alexandrinum enim suille auctorem Synopsis , cuin alia multa , tum ordo epistolarum modo memoratus (coll. Observ. XX. Confid. VII.) ostendit.

Vetustatem codicis Al. nemo acrius impugnat , quam *Casimirus Oudinus* , qui eum in seculum X detrudit , *Epistolam* illam urgens ad Marcellinum , ἐις τὰς ψαλμὰς , sive *de Psalmorum titulis* , ut Hieronymi catalogus appellat. negat enim , uno exstare tempore epistolam potuisse genuinam , quæ in concilio Nicæno II. A. 787. citetur ; & supposititiam , quæ sit codici Al. inferta. Epistolam vero ad Marcellinum ,

rum, ut hodie exstat, cur non pro valde antiqua habeamus, causa nulla est. Vocabulum τῆς τετρεύχης, quo ea Iosuain, Iudices, Ruth, complectitur, rarissimum, ne Suicero quidem notatum, ad imitationem τῆς πεντατεύχης καὶ τῆς ὀκτατεύχης formatum; plane redolet auctorem ab Origenis ævo non longe remotum. Initio epistolæ scriptor magno se confitetur Psalmorum, sicut etiam OMNIS SCRIPTURÆ studio teneri: ac plane idem videtur dedisse antea Scripturæ Synopsin, de cuius vetustate modo egimus. namque Synopsis, in capite de Psalmis, quod amplificationem quandam Hypotheseos Eusebiana Psalmorum repræsentat, & Epistola in Psalmos, eandem plane sedulitate subtilitatemque sapit: & utraque videri posset auctorem habere anonymum Alexandrinum, Athanasio coævum, nisi ipse esset Athanasius, cui utrumque opusculum tribuunt antiqui codices, & cuius studium erga sacras literas vel hinc constat, quod & Constans imperator cum jussit saeros adornare libros, & ipse paruit. sic enim ait in Apologia, πυκτία τῶν θείων γραφῶν κελεύταιτος ἀντε μοι ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΑΙ, ταῦτα ποιήσας ἀπέσειλα. Etenim Hieronymum, & concilium Nicænum II, eam que hodie exstat, ac non aliam Athanasii respxisse epistolam, complura docent, collata, si placet, Antonii Vita, cui Epistola similitudine quadam singulari respondet. namque in illa, Antonii; in hac, anonymi senis sermonem inducit Athanasius, præcipuas utrinque tractationis partes exhaustientem: in utraque locum i Reg. XVIII. 15, qui apud LXX, etiam in codice Alexandrino, sic habet, Ζῆ κύριος τῷ δυνάμεων, ὁ παρέστη ἐνώπιον ἀντε, ζτι σύμερον ὄφθησομας ἀντε: aliter legit, Ζῆ κύριος, ὁ παρέστη ἐνώπιον ἀντε σύμερον, & huic lectioni singularem in utroque opusculo doctrinam superstruit. Sed quorundam multa? ad vetustatem Synopseos potius, de qua supra, quam Epistolæ confirmandam collegimus. sive enim, Epistolam illam interpolatam vel plane suppedititiam esse in Al. codice: id vetustati codicis nil obest, nisi mutatio vel fraus illa noviter facta demonstretur. nam hodiendum dupliceiter existant Ignatii epistolæ, & Ephraimi Abrahamius, & alia: imo ipsa ad Mareellinum Epistola in Psalmorum numeris v. gr. m & n, hodiendum variat. Minus definite Iacobus Le Long tantam negat esse codicis vetustatem, quantam ei vulgo Angli tribuant. In ipsa Anglia anonymous, qui N. T. Græce & Anglice edidit, codicem annorum 800 vel 1000 censet p. 921. Ac Simonius, valde antiquum ceteroqui codicem agnoscens, minus tamen Cyrillo Lucari credit, quam præter ceteros Grabius: quamquam Grabius quoque a Cyrillo aliquantum declinat. nam codicem haud diu ante annum 396 exaratum arbitratur, aut saltem paulo post; quo pacto scriptionem non modo post concilium œcumenicum primum, A. 325 habitum, ut Cyrillus, sed etiam post secundum, quod A. 381 fuit, collocat: Theclæ, opinor, causa, quam Grabius esse putat a Gregorio Nazianzeno celebratam. Sed hæc ratio non magis, quam ulla alia, nos cogit a relatione Cyrilli recedere. Proprius cum Ägyptia Theclæ ab illo memorata conjunctus est idem Athanasius, cuius Vitam S. Theclæ habere se, David Colvillus Madrito scripsit A. 1626 ad Parisinos Athanasii editores: (coll. Baron. not. ad Martyrol. Rom. d. 23 Sept. pag. 434.) nec sane ab eo scribendi genere abhoruisse Athanasium, rursum Antonii vita commonistrat. fortasse etiam Theclæ in libris sacris describendis industriam illa ejus vita prædicat. cognoscant alii, si ad
huc

huc facultas est. Neque enim Thecla Pauli Apostoli, cuius vitam Basilius Seleuciensis retexuit, innuitur, sed Thecla Athanasio coœva innui videtur.

Eadem Epistola ad Marcellinum ineunte & exeunte Athanasius dicitur *archiepiscopos*; quod verbum contra vetustatem codicis allegatur: sed eo verbo non vetustiorem ipsum esse Athanasium, Suicerus probat. Speciosius novitatis vestigium videntur objicere ὑπογραφαὶ sive *subscriptiones* illæ, quas deum ab Euthalio, quo etiam Stephanus est usus, confectas statuunt multi, quæque inde omnibus Pauli epistolis subiectæ exstant in mss. & impressis nostris. Ex vero ipse antiquitatem codicis Al. non modo non infringunt, sed etiam egregie confirmant, qui subscriptionem habet vel nullam, ut in utraque ad Corinthios: vel non tam subscriptionem, quam subscriptionis rudimentum & anam, πρὸς ῥωμαῖς, πρὸς γαλάτας, πρὸς κολασταῖς ἀπὸ ρώμης, & sic fere in ep. ad Ephesios, ad Philippenses, in utraque ad Thessalonicenses, in quibus quatuor tantummodo epistolis codicis Al. simplicitatem servat Euthalius. In ceteris & uberior est Euthalius, nec tam cum eo, quam cum aliis codd. & monumentis vetustissimis convenit Alexandrinus. Vide Millii notas in fine epistolarum singularum Pauli, & in Proleg. § 936. 940. 943. 993. Prima subscriptionum stamina & Eusebius dedisse videtur, & ex Eusebio, ut alia complura, ita hæc, sumisse primum cod. Alexandrinus; deinde, multis novis additis, Euthalius. Pari modo ἀμνὸν particulam clausulis librorum a plerisque postea non solum in codd. Græcis, sed etiam in versionibus addi solitam, *Alexandrinus* omittit, in prima Petri & prima secundaque Iohannis, cum pauculis cod. Gr. & cum versionibus modo pluribus, modo paucioribus: in secunda ad Cor. Eph. Col. utraque ad Tim. Tit. cum *Colb.* 7. *Aeth.* *Lat.* in Marco & Iohanne, cum versionibus plerisque, sed cum Græco fere nullo codice. In Apocalypsi omittit non solum τὸ ἀμνὸν, cum *Latino* & *Andrea Cæs.* sed etiam τὸ ὑμῶν cum *Latino* & *Aeth.* quum ceteri habeant τῷ ἀγίῳ, ἀμνὸν vel ὑμῶν, ἀμνόν ex Paulo. Evangelistis tempus scriptoris, & reliqua, permulti veteres subjiciunt codices: Alexandrinus haec quoque in parte priscam simplicitatem servat. neque stichometriam ullius libri habet. Quæcum ita sint, salva manent argumenta, quæ pro vetustate codicis Al. ex codice Al. ducuntur: v. gr. quod nullas habeat sectiones in epistolis Paulinis. nam si eas ignoravit librarius, quæ A. 396 factæ sunt, & ab Euthalio postea memoratae: eas certe, quas Euthalius ipse, Alexandrinus, fecit, minus ignorare potuisse, si recentioris ætatis esset codex Alexandrinus. Firmissimum vero illud est, quod de continuo literarum ductu, sine verborum distinctione, sive accentuum ac spirituum notis, quodque de dialectis antiquis, Waltonus, Millius, Grabius Grabiique successores narrant atque disputant. Quodsi quis neque his argumentis, neque Cyrilli Lucaris relatione movetur: liberum ei est, ad seculum V vel etiam inferius descendere. nam modicus vetustatis gradus non perimit codicis auctoritatem, quæ certe singularis est, & ex indole ipsius potissimum debet aestimari.

Observ. XI. Codex Al. non caret vitiis.

Evolve N. T. Millii : quotus quisque versiculus est , a quo non semel aut saepius , solus aut pene solus abludat Alexandrinus ? Evolve LXX int. Grabii : obvii ejusque folii marginem , non modo Prolegomena , videbis ejusdem Alexandrini scoriis conspergi . Et quidem in Novo test. etiam minus ille emendatus censeri debet , quam in Veteri . nam Alexandrinis versio LXX viralis domestica fuit ; unde Alexandrini codicis in ea parte præstantiam recte demonstrant passim editionis Grabianæ Prolegomena : sed in libris N. T. prævalet domesticus item Asianis antiquioribus tecnor . Codex ille , inquit Tho. Gatakerus Britaunus , tot in novi instrumenti locis mendosus , mutilatus , implicatus , interpolitus deprehenditur , ut adversus lectionem receptam exilis admodum aut nullius potius omnino ponderis esse videatur . iterumque , ms. illius non est tanti ἀνθετικός ut tot Graecorum τὰν πατέρων καὶ παντοχαῖον etiam refragantium testimoniis disertissimis officiatur . certe enim habet exemplar illud vitiosi haud pauca , glossemata vero interjecta passim quam plurima . Adv. misc. posth. c. 4 & 17. Et optimas & pessimas lectiones in eo reperiri censet Artemonius de Init. Evang. Ioh. p. 172. Plurimae in eo sane occurruunt lectiones prouersus absurdæ & falsæ , quod conferentibus variis test. editas non poterit non liquere . Proleg. Wetst. p. 11. & hoc judicium approbat Wolfius in Curis ad IV ep. Pauli priores , p. 812. conf. Pfaffi Syntagm. p. 63. 64. 137. ubi in eandem sententiam citat Georgium Bullum. Prudenter Whitbius & suo convenienter instituto eum nec laudat nec vituperat : similique moderatione utitur Leonardus Twells adversus anonymum , qui N. T. Græce & Anglice edidit . nam sere medius hic est codex inter Millium & inter Whitbium , inter editorem διγλωττοῦ & inter Twells . Si videtur , excudatur etiam Novum test. ex hoc codice seorsum , & quidem ad apicem usque , cum omnibus hiatibus & hallucinacionibus , sine spiritibus , accentibus & interstitiis , præcise : philologorum videlicet in gratiam , quos tamen accurata excerpta satis juvant : bene autem est , quod nulla editio totius N. T. ex hoc uno tam mutilato codice fieri potest . nam communem textum & primæ manui & sibi ipsi similiorem , multitudinis utilitas postulat . Non miramur , huic nonnullos codici , præsertim aspectu ejus captos , primas deferre : miramur , hoc ab iis interdum fieri , qui receptam lectionem vehementius desentunt . nam vix ullus codex receptæ lectioni , re bene cognita , existimabitur inimicior , eaque modo melior , modo deterior .

Obser. XIII. Idem tamen perbonas sepe lectiones habet.

Nemo negat : res ipsa loquitur . Recte cum auctoritate nulli secundum dicit Hodius f. 231. meritoque hunc doctri codicem cunctis aliis præferunt , ut censet Ger. a Mastricht , qui etiam omnes nostros codices ad hunc unum examinari optat . vid. ejus Proleg. § 35 , 91. sed tamen primas hodie in codicibus cum multorum locorum tenet exceptione , quam paulatim explicare ingressi jam sumus .

Obser. XIII. Nonnulli codices Græci sunt ad Latinos referti.

Quinam ii sint , infra considerabimus . Vnum hoc loco monendum est , tales codices in lectionibus ita refictis nullum seorsum a Latinis pondus habere .

Obseru. XIV. Lectiones Latinæ vetustissimæ & codicis Alexandrinij singulariter conueniunt.

Aperi Millium : quolibet folio , *Al. Lat.* & alii testes , etiam vetustissimi , concurrunt ; saepe etiam hi duo soli incedunt , aut pene soli ; idque per omnes aequè , quod maximopere notabile est , Novi testamenti tomos ac libros. Non huc evocari opus est vexatas lectiones latinas : sumat eas quisque primum , quas ipse quam maxime priscas & sinceras agnoscit , & inde ad reliquas descendat gradatim. Fueri plaque totius Græci V. & N. T. exemplaria duo , inter se proxime cognata , & inde valde congruentia , quorum ex altero Latina ante Hieronymum interpretatio est facta , ex altero Alexandrinus codex descriptus. Richardus Simonius in notis Gallicis ad Novum testamentum Græcos codices cum Vulgato congruentes citans , nullum saepius , quam Alexandrinum , appellat.

Obseru. XV. Cod. Alexandrinus non est ad Latinos refectus.

Vbi varietates in Latinis codd. primum ortæ , & in codices revera Latinizantes derivatae sunt , *Alexandrinus* eas non sequitur. Vbi *Al.* a plerisque codd. Græcis abest , non congruit semper cum *Lat.* sed cum aliis monumentis Græcis Alexandrinis. Vbi *Al.* & *Lat.* in sequiorem partem congruunt , causa semper in Græcis , nunquam in Latinis hæret. v. gr. Act. X. 36 , ubi λόγον *Al.* *Lat.* λόγον δὲ ceteri habent , varietatis ratio in Græcis est , ὅτι post δὲ iterato , vel potius omisso. 2 Cor. XII. 19 πάλαι est in *Al.* ex πάλῳ olim , in *Lat.* ex πάλῃ , non ex iterum. Ap. XV. 6 pro λίθῳ , λίθον est in *Al.* ex alliteratione ad subsequens θ in παθαρόν ubi *Latine* est lapide , a *lino* valde remotum. Quod si semel iterumve *Al.* ad *Lat.* refectus videatur , aliæ varietatis cause suis locis , v. gr. ad 2 Cor. III. 13 indicabuntur , in Græcis sitæ. Denique Epistolæ Clementis Romani , & Psalmi Salomonis , in nullis Latinis codicibus occurrentes , ortum codicis Alexandrini , qui & illas & hos partim habet , partim habuit , mere Græcum , egregie confirmant.

Obseru. XVI. Consensus Al. & Lat. est perpetuum lectionis longe antiquissimæ indicium.

Vtriusvis antiquitatem seorsum probavimus : ubi autem concurrunt , ea multo magis comprobatur. tum enim lectio , sive genuina Græca est , sive minus , certe non longo sub primam manum intervallo existabat. Nervose dicam : Latinus ostendit , Alexandrinum lectionem non esse sub ipsa scriptoris sui manu , neve paulo ante natam , sed potius Latino antiquorem : Alexandrinus vicissim ostendit , codicem Græcum , quem Latinus interpres est fecutus , revera sic habuisse.

Obseru. XVII. Lectio illa antiqua non semper est genuina , ex causis quibusdam specialibus.

Nævis non caruisse codicem Græcum, ex quo Latine lectiones ortæ sunt, probavimus Observatione VIII. Eo codice antiquius etiam sicut utique exemplar illud, ex quo & Græcus interpretis Latini liber & Alexandrinus propagati sunt: & tamen rursum antiquius illud exemplar, manente fortassis Johanne descriptum, suos habuit nævos, illos videlicet omnes, qui Græco interpretis & Alexandrino codici communes sunt. Etenim avide, festinanter, non exactissime, illud descriptum suisse, multis vestigiis cernitur. neque nulla jam tum glossemata suere adspersa, ex parallelismo certe, Rom. XII. 17. 2 Cor. I. 20. II. 16. 1 Pet. V. 6. Ap. XXII. 14. Adde alliterationes, 1 Cor. XIII. 3. Hebr. XII. 7. Iac. III. 5. nec non Luc. II. 14. Ioh. XIX. 14. Phil. I. 16. 17. Nec mirum, tales quippe mutationes operi cui libet aut opuseculo, scriptoris hodie manibus emisso, per lectorum & descriptorem calidum, mox eras & perendie possunt inferri. Nonnulla tamen glossemata, quæ Alexandrinus & plerique Latini communia habent, non a primo interprete prosectora, sed aliquanto post ex Græcis codicibus Africanis desumpta esse, ex idoneis deprehenduntur indicii. qua in re in primis opportunam Tertulliani simplicitas operam praefat. Ut ut est, consensus *Lat.* & *Al.* non plane sufficit ad decisionem: talibusque locis ea est adhibenda methodus, quam in locis consensu *Lat.* & *Al.* parentibus adhibendum, infra suppeditabimus.

Interea, ubique singulariter conveniunt, Alexandrini codicis, cujuscunque is ætatis esset, excellentia certe atque auctoritas singularis eluet. nam ipsa errata, in Græco orta sermone, in nullo alio codice Græco reperienda, & Latino interprete antiquiora, evincunt, Alexandrinum codicem, qui unus ex Græcis similem sibi non habet, quamlibet multorum instar esse.

Observ. XVIII. Sed tamen ut plurimum genuina est, & pondus habet incomparabile, ad concordem editionum lectionem statuminandam; quin etiam ad differentias, quæ inter editiones intercedunt, decidendas.

Latina lectio per se, ut Observatione IX diximus; sed multo magis consensio ejus cum Al. longe est antiquior plurimis gravissimisque varietatum deinceps enarratum, & in nonnullis Græcis manuscriptis editionibusque occurrentium causis, quas supra enumeravimus.

Observ. XIX. Imo interdum etiam ad recensionem Comp. & Er. & Bezae simul emendandam.

Comp. & Er. sequuntur codices plus satis inter se propinquos: & ab utrisque non admodum discedit Beza. Exempla emendationis illis coniunctim adhibendæ vide in Ioh. VI. 22. Col. I. 14. Ap. XI. 17. Rectillime Cilovius ait, modernos Graecos eodd. quorum integratatem affiramus, non esse præcise editiones Græcas neotericas, hujus

jus vel illius opera divulgatas, seclusis codicibus manuscriptis antiquioribus & probatoribus: sed respici hic universos cod. Graecos & manuscriptos & typis editos. Crit. sacr. T. 492.

Observ. XX. Versionum ac patrum ingens hoc accedit utilitas,

Confusissima hæc massa in eum tamen redigi ordinem potest, ut singula quasi filia seorsum extrahantur: vereor autem, ne, quo extricatione dentur omnia, eo intricatiorem tractationem dicant lectores minus patientes. nam scriptori, qui superficiem doctrinæ alicujus lambit, & nodos diuimus abjicitque, parata laus est facilitatis: sed qui interiora perquirit, a lectore aliter animato quasi deseritur, facileque reprehenditur. Subibo oneri: fideliter, simpliciter, &, quoad potero, dilucide agam. malo scribere, quod pauci legant; quam reticere, quo vel unus dextre usurpus foret. Hic igitur demum in *bivio* nos videmus constitutos, ubi alijs editionem sibi tritam ita ubique defendit, ut ea defensione arbitretur obsequium se praestare Deo: alius contra, quo longius ab receptis refugit editionibus, eo se propiorem veritati putat. Sic in extrema fit discessio: veritas in medio relinquitur, cui sine favore, sine odio, in excusos, in manuscripts codices, velificari debeamus. Etenim lectio *Al. Lat.* iis in locis, quæ Observatione XV & XVII & XIX citavimus, & in ceteris omnibus, ita plus minusve roboris habet, uti antiquissimi patres & antiquæ versiones aliæ vel congruunt vel dissonant. Proinde hie usu venit nobis, ut complura de aliis versionibus, & de patribus, quod consulto adhuc, quantum licuit, distulimus, dicenda sint. Primi editores N. T. Græcis Latinisque tantummodo codicibus & patribus, iisque paucioribus instructi, quod poterant, præclare fecerunt, sine Alpha illo Alexandrino, sine tot versionibus & patribus. Nos hæc omnia adhibere fas est. Lectiones quidem abstrusiorum versionum pedentini dedere Beza, De Dieu, Waltonus, De la Haye, Marechallos, Fellus, Simonius, Millius, Wilkinsius. Idemque, & Vse-rius, Hottingerus, Pfeifferus, Kortholtus, Fabricius, Le Long, & apud hunc Renaudotius, auctoresque Lexici Historici, Basileensis maxime, tit. *Biblia*, Whittius item, a Mastricht, Pfaffius, Klemnius, Rumpæus, Prolegomena Wetstena- na, de his versionibus, alio alioque sensu & instituto, ceteris etiam argumenti hujuscæ scriptoribus indicatis, differuerunt: nos ea, quæ ad decisionem rerum pertinent, cerneamus, patrumque simul rationem habebimus. Singulorum patrum, singularum versionum, quanlibet veterum, lectio, nil hic sibi tribui postulat: binorum patrum, binarum versionum, sæpe concurrentium, non multo plus. Sed ubi diversi patres, diversi interpres concurrunt, permultum valent. Etenim per sæpe versiones duæ pluresve, in una eademque lectione paradoxa, eaque vel meliore vel deteriore, & item patres codicesque Græci minus communes, inter se convenient: & talium lectionum collatio nos juvabit, in *Considerationes* aliquas distributa.

Confid. I. Multis in locis aliam lectionem habent Græci codices plerique hodie superstites: aliam, eamque modo meliorem, modo deteriorum, interpres plerique & patres.

Silvam ejusmodi locorum damus.

- LOCUS I. Matth. I. 18 *ιντρ* - Lat. *Iren. Cant. Pers.*
 II. Matth. II. 18 *θεῖνος* *χαίρει* - Barb. 1. Colbert. num. 2467. Cypr. Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr.
 III. Matth. VI. 13 *ὅτι* usq. *ἀμήν* - Bas. γ. Petrus Laodicensis & alii, Arab. Copt. Lat. Tertullian Augustin. & alii.
 IV. Matth. IX. 8 *ἱθαύμαστον* *ἐποβήθησαν* Barb. 1. Cant. Colb. 8. Gon. Æth. Copt. Lat. Pers. Syr. Iungit Gothus.
 V. Matth. IX. 12 *ἰνστάσαι* - Æth. Cant.
 VI. Matth. X. 4 *καρανίτης* *καρανίδης* vel *χαραναῖος* Barb. 1. Bodl. 5. Cant. Steph. n. Lat.
 VII. Matth. X. 23 *φεύγετε* *ἥς τὴν ἀλλην* Lat. aliqui addunt, *Εἴ si hinc persequantur vos, fugite in aliam.* idque sequuntur Cant. Par. 6. aliis & alii verbis Græcis.
 VIII. Matth. X. 23 *γὰρ* - Cant. Magd. Per. Vff. 2. Æth. Arab. Lat. Pers.
 IX. Matth. XI. 2 *δύο* *διὰ* Cant. Armen. Goth. Lat. olim, Pers. Syr. Voculis Græcis inter se similibus.
 X. Matth. XI. 19 *τῶν τέκνων* *operibus* habent Æth. Copt. Evangelia quædam apud Hieronymum, Pers. Syr. Attini literarum ductu, *τέκνων*: *ἔργων*.
 XI. Matth. XII. 31 *τοῖς ἀνθρώποις* - Gon. Laud. 1. M. 1. Colbert. num. 2467. Æth. Arab. Armen. Lat.
 XII. Matth. XIII. 51 *κύριε* - Lat. Cant. Par. 6.
 XIII. Matth. XIV. 24 *ἵδη μέσον τῆς θαλάσσης* *ἵνα* *ἀπέχειν* *ἀπὸ τῆς γῆς* *σαδίκες* *ώστε* *ἐκοστιπέντε* Copt Arab *ἵδη σαδίκες πολλὰς* *ἀπὸ τῆς γῆς* *ἀπεῖχε* Par. 6. Syr.
 XIV. Matth. XVII. 20 *ἀπισταντας* *όλιγοπισιαρ* Barb. 1. Colb. 8. Cypr. Par. 6. Copt. Compositum Græcum in aliis linguis raro imitabile.
 XV. Matth. XVII. 21 *τέτοιο* usq. *ιντείᾳ* - Colb. 8. Æth. Copt.
 XVI. Matth. XIX. 17 *λέγεις* *ἀγαθὸν* *ἐρωτᾶς* *περὶ* *τῆς ἀγαθῆς* Barb. 1. Cant. Colbert. n. 2467 Steph. n. *Vaticanus*, *Eusebius*, *Dionysius Areopagita*, nec non *Cyrillus Al.* Æth. Arab. Arm. Copt. Lat.
 XVII. Matth. XIX. 20 *ἐκ νεότητός μου* - Colb. n. 2467. Lat. olim.

- XVIII. Matth. XX. 5 πάλιν) πάλιν δὲ Er. Laud. 2. Æth. Arab. Lat. Cant. Syr.
- XIX. Matth. XX. 15 ἐν τοῖς ἔμοις) — Armen. Lat.
- XX. Matth. XX. 22 ἢ τὸ μῆρα. Βαπτισθήσῃ) — Barb. nescio qui, Cant. Colb. n. 2467. Steph. n. Æth. Copt. Lat. Sax.
- XXI. Matth. XXI. 31 ὁ πρῶτος) ὁ ἥχατος (trajecto versu 29 & 30) L. Par. 6. Arab. Arm. Copt. Dialogus apud Athanasium : & sic (versu 29 & 30 non trajecto) Lat. olim, Hippolytus.
- XXII. Matth. XXII. 10 ἐκεῖνοι) ἀντε Roe. Lat. Iren. Cant.
- XXIII. Matth. XXV. 1 τῇ νύμφῃ) καὶ τῆς νύμφης addunt Armen. Lat. Cant. Pers. Syr.
- XXIV. Matth. XXVII. 9 ἴεραις) — Colb. 8. Lat. aliqui, Pers. Syr. Neograeca verfio.
- XXV. Matth. XXVIII. 18 γῆς.) καθὼς ἀπεισαλκέ με ὁ πατὴρ, κάγω πέμπω σ-μᾶς addunt Armen. Pers. Syr. Ex Iohanne.
- XXVI. Marc. III. 21 οἱ παρ' ἀντε) περὶ ἀντε οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ λοιποὶ Copt. Goth. Cant. Affinia παρὰ & περὶ in Græco.
- XXVII. Marc. III. 29 κρίσις) ἀμαρτίας Cant. L. Athanas. Copt. Goth. Lat. nec non Arab. Armen. ἀμαρτήματος Barb. 1. Colb. 2. 8.
- XXVIII. Marc. VII. 2 ἐμάψαντο) — Al. Aug. 2. Bas. 1. Bodl. 2. Laud. 5. Msc. Par. 5. Wo. 2. Æth. Arab. Copt. Goth. Pers. nec non Cant.
- XXIX. Marc. VII. 31 καὶ σιδῶνος, ἡλθε) ἡλθε διὰ σιδῶνος Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Lat.
- XXX. Marc. XII. 14 κῆντον) ἐπικεφάλαιον Cant. græce, Syr.
- XXXI. Marc. XIII. 18 ἢ φυγὴ ὑμῶν) — Armen. Lat. Cant. unde ταῦτα alio aliquo loco inferunt Colb. 2. Laud. 1. L. Par. 6. unus apud Bezan.
- XXXII. Marc. XIV. 14 κατάλυμα) κατάλυμά με Bodl. 5. Colb. 2. Cant. Gon. L. Par. 6. Steph. 5. n. Lat.
- XXXIII. Marc. XIV. 35 ἐπεσεν) ἐπεσεν ἐπὶ πρόσωπον Bodl. 5. Cant. Gon. L. Par. 6. Steph. 5. Wo. 1. ἐπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἀντε Colb. 2. Armen. Ex Matth.
- XXXIV. Marc. XIV. 43 παρὰ) ἀπεισαλμένοι παρὰ Gon. Steph. 5. Lat. aliqui.
- XXXV. Marc. XV. 8 ἀναβούσας) ἀναβήσας Copt. Lat. ἀναβὰς Barb. 1. Vatican. & ὅλος addit Cant. Goth. ἀναβήσας καὶ ἀναβούσας Æth. junctim.
- XXXVI. Luc. I. 3 καίμοι) Et mihi Et Spiritui sancto habet Goth. & Lat. aliqui.
- XXXVII. Luc. II. 14 ἐνδοκία) ἐνδοκία Al. Goth. Lat. Cant. & al.

- XXXVIII. Luc. II. 38 ἐν ἱεροσαλήμ) ἐν τῷ ἵσταντι Magd. Med. Steph. d. τῇ ἵσταντι
Vaticanus, Lat. aliqui, Arab.
- XXXIX. Luc. IV. 19 δεκτὸν) & diem retritulationis addit Armen. Lat. Arab. ed. Rom.
- XL. Luc. VI. 1 δευτεροπρώτῳ) — Barb. i. Colb. 8. L. Æth. Arab. Copt. Pers. Syr.
- XLI. Luc. VI. 12 τῇ θεῷ) — Tertull. Cant. Pers.
- XLII. Luc. VIII. 15 ὑπομονῆ) versiones omnes, cum paucis mss. ὁ ἔχων ὅτα ἀνάγει
ἀνάγειται addit Comp. & (quoniam Stephanici & Barberiniani in pauca sunt) 34 mss.
Gr. Sic fere etiam Luc. XXI. 4.
- XLIII. Luc. IX. 4 καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε) καὶ ἐκεῖθεν μὴ ἐξέρχεσθε Steph. θ. Lat. Pers.
& sic Æth. sed addit, donec discedatis, ex Matth. κακοῖ μετατε, ἵως ἀν ἐξέρχεσθε
Copt.
- XLIV. Luc. IX. 50 ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν) ὡμῶν ὑπὲρ ὡμῶν Barb. 3. Cant. Colb. 8. Cyp.
Eph. Magd. Par. 1. 2. 4. Synopsis Script. sacrae, Æth. Arab. Goth. Lat. Pers. Syr.
- XLV. Luc. IX. 52 κόμην) πόλιν codd. aliqui. Erasmi, Barb. i. Colb. 2. L. Steph. θ.
Lat. Pers. Ex Matth.
- XLVI. Luc. XI. 4 ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῇ πονηρᾶ) — Barb. i. Magd. Orig. Ar-
men. Copt. Lat. Qui ibidem versu 2 non dissimili consensu, etiam Vaticano acce-
dente, aliqua omittunt.
- XLVII. Luc. XI. 7 διδύνει σοι) & si perseveraverit pulsans addunt Lat. plerique, Ar-
men. edd.
- XLVIII. Luc. XII. 1 ἐν οἷς ἴπισυναχθεισῶν) circumstantibus autem vertit Lat. unde
περιεσπούτων δὲ L.
- XLIX. Luc. XIV. 24 πολλοὶ γάρ εἴτε κλητοί, διλήγοι δὲ ἐκλεκτοί aliis ex locis ad-
dunt mss. circiter 30 Graeci: versio nulla.
- L. Luc. XV. 17 ἡγώ δέ) ἡγώ δὲ ὁδε Barb. i. Cant. Hunt. 2. Par. 6. Steph. n. Æth.
Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr.
- LI. Luc. XIX. 26 λέγω γάρ) καὶ εἶπεν αὐτοῖς, λέγω Æth. Arab. Pers. Syr.
- LII. Luc. XIX. 26 δοθίσεται) καὶ περισσευθήσεται addunt Laud. 2. L. Par. 6 Steph. g.
Æth. Lat. multi. Ex Matth.
- LIII. Luc. XXI. 10 τότε ἔλεγεν αὐτοῖς) — Cant. Pers. Syr. unde post ἐγερθήσεται
addunt γάρ cum Bodl. 4. 5.
- LIV. Luc. XXI. 15 αὐτεπεῖν εἰδε) — Lat. aliqui, Cant. Syr.
- LV. Luc. XXI. 25 ἐν) καὶ Syr. Cant.
- LVI. Luc. XXI. 25 ἥχθον) ἥχθος Al. Colb. 8. L. Med. Par. 2. Vatican. Arab. Lat.
Syr. Hoc loco omnes Graeci codices peræque ἥχθος habent ex antiquioribus Gra-
eis: nam ex Latino sine dubio vertissent ἥχθος.

- LVII. Luc. XXIV. 36 ὑμῖν.) ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε addunt *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.*
Lat. *Perf.* *Syr.* Ex parall.
- LVIII. Ioh. I. 16 καὶ ἐπὶ δότι ἐκ *Barb.* 1. *Cant.* *Colb.* 8. *Cyrillus Al.* *Nonnus*, *Armen.*
 vel etiam *Iren.* & *Orig.*
- LIX. Ioh. III. 5 καὶ ἐπίτεν ἀντῶ inferunt *Colb.* 1. *Cypr.* *Laud.* 4 *Med Par.* 6. 8. *Aeth.*
Arm Copt. *Syr.*
- LX. Ioh. III. 20 ἀντεῖ) δότι πονηρά ἐστι addit *Colb.* 8. *Hunt.* 2. *Arab.* *Copt.* δότι πο-
 νηρά ἐν *Vien.* sed non *Irenaeus.*
- LXI. Ioh. VII. 32 ἀρχιεραῖς) ἀρχοντες *Lin.* *Per.* principes *Lat.*
- LXII. Ioh. VII. 40 τὸν λόγον) ἀντεῖ τῶν λόγων τέτων *Cant.* *Cypr.* *Med.* *Lat.*
- LXIII. Ioh. X. 8 πρὸ ἡμῶν) ~ codd. Græci multi, *Basilius* & alii, *Goth.* *Lat.* *Perf.*
Sax. *Syr.*
- LXIV. Ioh. X. 14 γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν) γινώσκεσθι με τὰ ἐμὰ *Barb.* 1. *Cant.*
Steph. n. *Cyrill.* *Epiphan.* *Nonnus*, *Aeth.* *Arab.* *Copt.* *Goth.* *Lat.*
- LXV. Ioh. XI. 37. τεῖ τυφλᾶς) nati addunt *Copt.* *Lat.* *Perf.*
- LXVI. Ioh. XIV. 28 ἔπιπον) ~ *Al.* *Barb.* 1 *L.* *Cant.* *Colb.* 8. *Med.* *Aeth.* *Arab.* *Arm.*
Copt. *Goth.* *Lat.* *Perf.* *Syr.* *Orig.* *Chrys Nonnus.*
- LXVII. Ioh. XIX. 3 καὶ ἤρχοντο πρὸς ἀντὸν habent *Barb.* 2. *Colb.* 1. 8. *Lips.* *Med.*
Par. 8. *Steph.* γ. n. θ. *Wheel.* 1. *Cyrill.* *Nonnus*, *Aeth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.*

Plures Evangelistarum exstant versiones, quam ceterorum librorum N. T. unde ex Evangelistis promtius de versionibus judicium fieri, atque inde ad ceteros libros transferri potest. colligemus tamen aliqua loca ex ceteris libris.

- LXVIII. Act. XVI. 1 ιδαῖας) *Iudeae* habet *Lat.* unde alii, *viduae*. hinc χήρας ιδαῖας *Cov.* 2.
- LXIX. Act. XVII. 28 ποιητῶν) ~ *Aeth.* *Copt.* *Iren.* *Cant.*
- LXX. Rom. III. 3 καταργήσει) evacuabit reddidit *Lat.* pro quo evacuavit scripsere aliqui. unde κατέργησε *Baroc.*
- LXXI. Rom. VI. 9 κυριεύει) dominabitur habent *Lat.* aliqui. unde κυριεύσει *Baroc.*
- LXXII. Rom. XI. 6. εἰ δὲ usq. ἔργον) ~ *Al.* *Roe.* 2. *Copt.* *Lat.*
- LXXIII. Rom. XII. 18 πάντων) ~ *Lat.* aliqui. unde τῶν reponit *Baroc.* vel etiam *Pet.* 2.
- LXXIV. Rom. XIV. 10 σὲ prius) ἐν τῷ μὴ ιδίεν addit *Clar.* græcolatinus, ex *Hilario* diacono: & sic *Pet.* 2.

LXXV. 1 Cor. VI. 20 καὶ ἐν τῷ πνέυματι ὑμῶν, ἀ τινά εἰσι τοῦ Θεοῦ) — Al. Barb. 1.

Colb. 7. Pet. 3 Epiphan. Euthal. Æth. Copt. Lat. & codd. graecolatini

LXXVI. 1 Cor. VII. 3 ὁφειλούμενην ἔννοιαν) ὁφειλὴν Al. Barb. 1. Boern. Clar. Pet. 3. Steph. ε. Clemens Al. Orig. Methodius, Chrysost. Euthal. Æth. Lat.

LXXVII. 1 Cor. VII. 5 τῇ ἵνσείᾳ καὶ) — Al. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Roe. 2. Steph. ε. 12. Clemens Al. & alii, Æth. Copt. Lat. & codices graecolatini.

LXXVIII. 2 Cor. XII. 11 καυχώμενος) — Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Magd. 2. Pet. 3. Steph. δ. ε. Euthal. Æth. Copt. Lat. & codd. graecolatini.

LXXIX. Gal. III. 1 τῇ ἀληθείᾳ μὴ πειθεῖται) — Al. Colb. 7. Copt. Lat. Syr. Cyril. Chrys. Hieronymus, Adamantii fretus exemplaribus, & alii.

LXXX. Gal. V. 11 ἕτι prius) — Land. 2. Lat. aliqui.

LXXXI. Col. IV. 12 σῆτε) statim habet Lat. & inde sitis ms. Colon. & al. ἕτε N. 2.

LXXXII. 1 Thess. V. 27 ἀγίοις) — N. 2. Æth. Lat. aliqui.

LXXXIII. 1 Tim. III. 16 θεός) quod habent Æth. Arab. Armen. Lat. Syr.

LXXXIV. 2 Tim. II. 14 καρίσις) θεῖς Barb. 1. Baroc. N. 2. Pet. 2. Æth. Lat. aliqui, vel etiam Steph. 12, quem sequitur Colinaei editio.

LXXXV. Philem. v. 2 σὺς) ejus habuere Lat. aliqui : sic enim habet Hilarius. αὐτὸς Land. 2. αὐτῶν Copt.

LXXXVI. Hebr. I. 12 ἰλαζεις) ἀλλαζεις N. 2. Lat.

LXXXVII. Hebr. II. 9 χάριτι) χωρὶς Vff. 1. patresque Græci & Latini antiquissimi, Syr. olim.

LXXXVIII. Hebr. XII. 7 εἰς Al. Barb. 2. Clar. Cov. 3. 4. Gen. Hunt. 1. L. N. 2. Pet. 2. Arab. Copt. nec non Æth. Lat. Syr.

LXXXIX. Hebr. XII. 18 ὅρει) — Al. Roe. 2. Chrys. Theophyl. Æth. Copt. Lat. multi. Syr.

XC. Iac. III. 5 ὀλίγοι) ὥλικον Colinaei ed. Al. Barb. 1. Oecumen. Lat.

XCI. Iac. V. 7 ψετὸν) — Steph. 17. Æth. Lat.

XCII. 1 Petr. III. 9 ἐιδότες) — Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Æth. Copt. Lat. Syr.

XCIII. 1 Petr. III. 19 τοῖς ἐν φυλακῇ) κατακεκλεισμένοις addunt Cov. 2. Steph. 12. Lat. aliqui.

XCIV. 2 Petr. II. 12 γεγεννημένα) — Steph. 17. Lat.

XCV. 2 Petr. II. 21 ἐπισρέψας) οἱ τὰ ὄπιστω ἀτακίμψας Al. Cov. 2. Steph. δ. 12. unde retrorsum converti habet Lat. οἱς τὰ ὄπιστω ἐπισρέψας Steph. 17.

XCVI. Ap. II. 16 fin. καὶ ἐν τῇ ἀπειλῇ οἱ φιλαυθρωπικ. Exegesis Andreae Cæsariensis, pro textu arrepta in Cov. 2. Vff. 2. Arab.

XCVII. Ap. IV. 8 ἄγιος ter) *Versiones cum codd. opt. ἄγιος novies, Comp. Barb. 2. Baroc. Hunt. 1. M. Pet. 2. Steph. n. omnes cod. Gr. apud Vallam.*

XCVIII. Ap. IX. 17 καὶ ὑπερθίνες) — *Æth. Arab.*

XCIX. Ap. XVII. 17 οἱ λόγοι) ὁ λόγος *Æth. Arab.*

C. Ap. XXI. 24 τὰ ἔθνη) τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων Exegeſis Andreæ Cæſ. quam pro textu admiferunt etiam *Syr.* aliqui.

Centum hæc loca sine sollicito deleſtu, adeoque sine favore & odio adverſus hunc illumine codicem, interpretem, ſcriptorem ecclesiasticum, ex ordine poſuimus: alia, ut uſu venit, addamus.

CI. Act. XV. 4 ἀντῶν) καὶ θτὶ ἥνοιχε τοῖς ἔθνεσι Θύραν πίσεως addunt *Cov. 2. Sin. Vff 2. Arab.*

CII. Act. XI. 8 πᾶν κοινὸν) κοινὸν *Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3 N. 1. Pet. 3. Epiphan. Chryſ Euthal. Æth. Lat. unde κοινόν τι Cov. 4. Gen.*

CIII. Marc. II. 17 ἡς μετάνοιαν) — *Al. Aug. 2. Bas. γ. Cant. Colb. 2. 4. Cypr. Med. Steph. n. Vff. 1. Euthym. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr.*

CIV. Act. VIII. 37 confeſſionem eumuchi, a plerisque codd. & versionibus omifam, retinent *Lat. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Arab. quæd.*

CV. Act III. 26 ὑμῶν) ἀντῶν *Copt. Lat. Colb. 6.*

CVI. Act. X. 11 καθίμενον) *de caelo addunt Æth. Lat. Syr.*

CVII. Act. III. 11 τῇ iαθέντος χωλῇ) ἀντῇ *Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. Syr.*

CVIII. Ioh. XIV. 30 ἐκ ἔχει) ἐνεργει *Colb 1. Cypr. Med. Par. 5 Steph. γ. δ. Wh. 1. Basilius, Æth. Armen. Goth. Lat.*

CIX. Matth. III. 11 καὶ πυρὶ) Græci codd. pauci; ſed Versiones magno conſenſu, & patres. — Græci codd. plurimi.

CX. Luc. XXII. 36 πωλησάτω & ἀγορασάτω) πωλήſei & ἀγοράſei codd. Græci quinquaginta circiter, (invitis versionibus,) opinione mitigandī sermonis.

CXI. 1 Cor. XIII. 7 σέγει) σέργει *Cyprian. Æth. vel etiam Ephraim Syrus.*

CXII. Act. XIX. 12 σημικίνθια) σημικίνθια *Steph. 1. uti ſemicinertia habet Lat.*

CXIII. Luc. X. 15 καταβιβαδήσῃ) demergeris reddit *Lat. unde καταδύσῃ Barb. 1.*

CXIV. Luc. XVI. 30 σὲ τὸν βίον) *subſtantiam suam habent Lat. Copt.*

CXV. Marc. IV. 32 σπαρῆ) natum habent *Lat. aliqui. unde φυῆ Vff 1. 2.*

CXVI. Luc. X. 32 κατὰ τὸν τόπον) ſecus viam (ex Matth. XIII. 4.) *Lat. (in ms. Charitino:) unde κατὰ τὸν ὄδὸν Colb. 2.*

CXVII.

CXVII. Act. VIII. 12 ρω) in (pro ἐστι, permutatione frequenti ob compendium scriptoris,) Lat. aliqui: & exinde (nam Graeca longe distant,) Syr. Arab.

CXVIII. Hebr. XIII. 17 ἀλυστελές) expedit (non omisso,) Lat. aliqui pridem, & inde Copt.

CXIX. 2 Cor. I. 6 εἴτε παραπλέμεθα κτλ.) sive consolamur, pro vestra consolatione: sive exhortamur, pro vestra exhortatione (duabus interpretationibus in unam conflatis) Lat. cod multi: & sic Armen.

CXX. Iac. II. 20 νερα) αργην Lat. multi, & inde Cov 4. Gen.

Plura pro lubitu notare quisque potest vel ex notis Millii vel ex Prolegomenis, in quibus singulas versiones cum ceteris monumentis confert: sed quæcunque vel colligi possunt amplius, vel hic collecta sunt, ita inter se congruunt, ut hæc ex illis confirmaturus sis, & illa ex his dijudicaturus.

Confid. II. Varietas quælibet vel in ipsis Græcis codicibus orta primum est, vel in versione demum aliqua.

Eorum locorum, quæ modo collecta deditus, utra genuina vel non genuina sit lectio, hic nondum quærimus: utraeunque genuina est, sane varietatem in Græcis natam dat Loens 9. 10. 26. 29. 35. 37. 42. 44. 49. 50. 56. 83. 87. 88. 90. 92. 97. 101. 103. 104. 107. &c. At nil prohibet, quo minus varietatem in versione demum aliqua natam habeat Loeus 25. 34. 48. 68. 70. 71. 73. 74. 81. 82. 84. 93. 98. 99. 105. 106. 114. &c. ut subinde in Parte II hujus Apparatus ostenditur clarius.

Confid. III. Versiones sunt vel immediatae, vel mediatae, vel mixtae.

Immediatam versionem dicere licet, quæ ex Græcis est facta codicibus: *mediatam*, versionem versionis, ex alia tanquam ex matre ortam: *mixtam*, quæ ex Græcis deducta libris, multum tamen ex altera aliqua versione trahit. *Immediata* est *Latina*; nemo negat: *immediata*, si illa alia, *Gothica* quoque est, quam Viserius & ceteri ex Græcis factam agnoscunt. Ex Itala tamen versione prodissimetur in Proleg. Wetsten. p. 85, ac postulat versionis dignitas, ut loca & argumenta ibi collecta expendamus. In locis nonnullis ea est Græcorum verborum proprietas & emphasis, quam non modo *Gothica* & *Latina*, sed ne aliae quidem linguae assequantur: Matth. VI. 11 ἐπιτίστοι. ibid. v. 16 σκυθρωποί ubi Gothus eodem certe verbo, quo Marc. X. 22 pro συγγάζων utitur. Marc. I. 10 Χίζουνται. VII. 3 πυγμῇ. XIV. 8 ἐντασθατόν. Luc. I. 3 ἀνωθεν. præsertim compositorum, Matth. VI. 7 βεττολογεῖν. Marc. I. 38 καυποπέδεις.. In aliis locis Græci olim codices, ut Gothus, habuere: id quod aliae versiones minime Latinizantes docent. vid. Confid. I. Loc. 9. 26. 35. & Var. Matth. VIII. 18. X. 29. In aliis Græci codices & patres hodiendum, ut Gothus, habent. Vide Confid. I. Loc. 37. 64. & Var. Luc. XVII. 15. Ioh. XII.

32. Quod ad Luc. II. 8 attinet, φυλάσσοντες ut Latine, sic Gothice variat a nomine φυλακής, quia vox ἀγραυλῶν id nomen sibi apud Latinum & Gothum vindicarat. v. Junii Gloss. p. 390. Ex Latino conversum esse, inquiunt Prolegomena illa, prodit titulus, Incipit Evangelium secundum Marcum, Incipit Evangelium secundum Lucam; quae formula Latinorum, non Graecorum est. Item, Habet voces & terminaciones Latinas, fascis, carcer, lucerna, senex, aes, acetum, oleum, annonā, milites, sol, arca, Bethlehem, Iohannes, Esaias, Moses, Paracletus, Pilatus. Perspicitur hinc duntaxat, ex Latina literatura manasse quiddam in Gothicam: sed Latinos codices in Evangelistis pro norma fuisse interpreti, non probatur. Etiam in pictura literarum maxime cum Græcis Gothus; in potestate earum numerali, de qua vid. Mareschall. p. 423, unice cum Græcis congruit: terminationesque Græcas retinet, γαλιλαῖας, ιερᾶιας, ἱεροσολύμων Luc. V. 17 &c. Certius autem argumentum ducitur ex eo, quod Gothus aliud interdum Græcum pro alio sumisit solus, ut Luc. VII. 25 pro τρυφῇ, τροφῇ. Ioh. XVI. 6 pro πεπλήρωμεν, πεπώρωμεν. quod ordinem Græcorum verborum preesse tenet: ut Matth. XXVII. 43 θεος εἰμὶ νιὸς, Goths in sunus. at Ioh. X. 36 νιὸς τῷ θεῷ εἴμι, sunus Goths in. utroque loco Latinus, Filius Dei sum. sic Marc. XV. 39 νιὸς ἦν θεός, sa sunus uvas Goths: Lat. rursum, Filius Dei erat. Luc. IV. 9 εἰ νιὸς εἶ τῷ θεῷ, εἰ ὁ νιὸς εἶ τῷ θεῷ. gabai sunus figais Goths: Latin. si filius Dei es. Tali modo ordinem verborum Græcorum Gothus præ Latino servat Marc. XI. 14. XII. 6. Luc. II. 15. XIV. 26. 27. & passim. Si quis hæc subtiliora putat, longiores sumat periodas. nam clausulam orationis Dominice, Latinis ignotam, e Græcis ponit Gothus: historiam adulteræ Ioh. VIII. Latinis lectam, cum Græcis dissimulat. Græcosque sequitur, etiam ubi complures alii cum Latino faciunt interpretes. vide Var. Luc. VI. 45. Plane iis, quæ Millius in Proleg. § 384 seqq. ex Latino collegit, ad Gothum collatis, perspicies, unum ex omnibus interpretibus a Latino remotissimum esse Gothum. Fortasse & Latina Gothus & Græca habuit exemplaria, & in varietate Græcorum lectiones Græcas cum Latinis congruentes anteposuit: sed nullus reperietur locus, ubi liquido lectionem mere Latinam anteposuerit Græcas. Hæc non contentionis, sed veritatis amore dicta sunt. Mediata versio maxime est Saxonica, Anglica vetus, Germanica vetus, ut diximus. Coptica versio & Syriaca valde & inter se & cum Latina congruunt: (vid. Confid. I. Loc. 114. 117.) ambæ tamen permultis in locis Græcos codices a Latinis desertos ita sequuntur, ut fere pro immediatis haberí mereantur. Reliquarum, magis anceps & varia est conditio. Æthiopicae editio certe Romana interdum ex Latinis sese fatetur interpolatam: nec tamen ipse interpres Æthiops Latinæ linguae Latinorumve codicum expers fuit. vide Var. Act. III. 11. XIV. 12. Arabicam, Romæ editam, & Polyglottis Londinensisbus insertam, item latinizare, observat Casaubonus, De Dieu & Simonius. Biblia Armenica, quæ typis excusa habentur, ex Lat. Vulg. traducla ait Hodius f. 650: saltē mutata ad Lac. Vulg. passim, centet Kohlreiffius in Chronologia denuo illustrata, p. 388 seqq. Quanquam si quis has versiones, conjunctas præsertim, & totas cognoverit, non tam reficietas eas ad Latinam lectionem hodiernam, quam Latinum, & Æthiopem, Arabeum, Armenianum, Græcis codicibus inter se valde respondentibus usos fuisse deprehende.

hendet. Quotiescumque igitur justa datur suspicio, de versione *Æth. Arab. Armen.* ad Latinam excusa; sequestretur, dum appareat, quid *Æthiopes*, quid *Arabes*, quid *Armenii* olim legerint. Veruntamen hæ quoque versiones cum Latinis lectionibus præcis potius, quam novis congruunt: & ubi Latinizant, non id coniunctim faciunt, sed alibi *Æth. Arab. alibi Armen.* Proprium vero quiddam singulæ potius habent passim & vernaculum: interdum una earum cum altera vicinitatem colit: plerunque cum Græcis æque ac cum Latinis, vel etiam cum Græcis magis, quam cum Latinis congruunt. Nullum est igitur immodice interpolationis indicium: & ubi plures versiones orientales sūmul cum Latina congruunt, non Latinos, sed Græcos codices sequi censemur. Etenim *Æthiopica*, filia putatur Copticæ: certe ita ei similis est, ut ambæ sint unius instar. *Arabicæ* (sunt enim plures) ex *Æthiopica*, ex Coptica, ex Syriaca, deductæ feruntur; nec tamen non Græcos codices, parum vetustos, interdum redolent. vid. Confid. I. Loc. 96. 101. *Armenia* olim ad Syriacam quoque conformata perhibetur. *Perficae* duæ feruntur: altera immediata; altera mediata, e Syriaca. Plures unius linguae versiones, pro una; & *Æthiopicum*, *Arabicam*, *Armeniam*, *Perficam*, sive immediata quælibet, sive mediata, sive mixta est, pro mixta habebimus, minori labore, sine veritatis detimento.

Confid. IV. Versiones, immediatae præsertim, eximiam habent antiquitatem.

Præcis quoque seculis complures exstisso versiones, ex Eusebio aliisque constat: sed ex his versionibus, quæ hodie supersunt, vix duæ tresve Eusebio sunt antiquiores. Sane immediatae versiones, antiquiores sunt, quam reliquæ ex iis petite versiones vel versionum mixtarum lectiones. De *Latina*, diximus & dicemus. *Syriaca* item apostolico ævo proxima sūisse traditur: neque ea hodie linearimentis tanta vetustate dignis caret; sed per interpolationes, ex Græcis codicibus ceterorum seculorum, aliam sese fere totam esse factam confitetur. Sæpe cum *Chrysostomo* singulariter congruit: quod quidem codicibus Græcis Antiochenis, & a Syro interprete primum, & a Chrysostomo deinceps adhibitis, tribuendum videri poterat: sed similitudo etiam ad Exegesim Chrysostomi, canique postumam, descendit. vide Var. Ioh. V. 27. VII. 38. Rom. I. 4. 1 Cor. VII. 7. Gal. V. 25. & omnino Hebr. III. 16. quin etiam *Andreae Cæsariensis* Exegesim admittit. vid. Confid. I. Loc. 100. Quod si ea, quæ Le Long Part I. Biblioth. facr. p. 172, 186, & toto illo capite collegit, conferantur, non procul a vero aberit, qui statuerit, Novum testamentum, sine Petri secunda, Iohannis secunda & tertia, Iudæ epistola, & Apocalypsi, antiquissimis temporibus, sūisse Syriace versum: deinde Novum testamentum totum initio seculi VI, temporibus Philoxeni episcopi Hierapolitani, sūisse denio Syriace versum, veteri tamen versione passim retenta, & novam versionem A. 615 studio Thomæ Heracleensis ad Græcos codices Alexandrinos recognitam. Confer Jo. Lami de erud. apost. p. 299 s. Tali pacto recte cel. *La Croze* antiquiore Syriaca *Armeniam* Versionem statuit. Veterem versionem non plane esse obliteratam, ar-

gumento sunt codices, qui quatuor illis epistolis canonicas & Apocalypsi carent: singulis autem in locis major minorve lectionis Syriacæ antiquitas unde proprius cognoscatur, postea eruemus. *Copticam* versionem Kircherus factam statuit sub tempora Concilii Nicæni, quibus temporibus studium sacrarum literarum maxime flouruisse Nicephorus testetur: additque ex martyrologio Coptico Arabice scripto, præcipuam monachorum ejus temporis occupationem fuisse, sacra Biblia e Græca, Chaldaica, & Hebraica in linguam ipsius propriam, Coptam nimirum, transferre; quæ prototypa succendentibus seculis alii describentes, numerum librorum pro multitudine cœnobiorum & monachorum magnopere auxerint. Reprehendit id Renaudotius: recte, si majorem etiam versioni Copticæ vetustatem tribuit. Wilkinsius eam Origene antiquiore censet: & quidem Antonio, vel ex parte, vel ex toto, antiquior est, quem Athanasius in Vita ejus memorat ex Lectionibus, publicis videlicet in ecclesia, plurimum profecisse, ipsasque periochas illas indicat, nempe Aët. IV. Matth. VI. & XIX. (unde periocha a Matth. XIX. 16 in Commemoratione patris Antonii & sanctorum sociorum ejus legitur apud Syros, nescio an etiam apud ipsos Ægyptios:) atque eas Athanasius *Recitationes* five Lectiones publicas (*ἀναγνώσματα*) non semel appellat. qua mente etiam Antonius in sermonе Ægyptiaco ad multos habito ait, *Habemus sacras scripturas.* Antonium autem literarum, Græcarum præsertim, expertem fuisse, Augustinus Palladiusque, & Athanasius ipse confirmant. Coptice igitur legebantur in Ecclesia periochæ illæ N. T. idque iam ante annum 170. nam Antonius natus erat anno 151. & aliquanto ante annum ætatis suæ XX eas lectiones auscultavit. vide Athanas. T. II Op. f. 452. 453. 461. 467. *Perfice* lectiones, a Syriacis differentes, excellentem redolent antiquitatem. *Æthiopica* versio concinnata fertur circ. A. 330 per Frumentium: *Gothica* circ. A. 360 per Vlphilam: *Armenia* circ. A. 410 per Miefrobum, cuius adjutor fuit Moyles Chorenensis. *Arabicae* omnes, seculorum sunt minus multorum. Congruit, quod apud Chrysostomum *Syri*, *Ægyptii*, *Perse*, *Æthiopes* in iis populis numerantur, qui doctrinam v. gr. ab Evangelista Iohanne propagatam εἰς τὴν ἀντανηλαβόντες γλῶτταν sua lingua interpretati, a barbarie ad sapientiam transferunt: quibus *Gothos* alio loco *Chrysostomus*, & *Armenios* deinde *Theodoritus* addit. Vide Acoluthi præloq. Obadiæ Armeni, Suiceri T. I Thesauri, col. 792. & Le Long Biblioth. sacr. præf. in extremo. Non tamen plurimi refert, quæ fuerit ætas cuiuslibet versionis: plurimi refert, quæ fuerit Græcorum ætas codicum, unde illæ vel immediate vel mediate fluxerunt. respice ergo, Consideratione I, Locum 9. 10. 23. 26. 35. 50. 83 &c. agnosces varietates in paucis hodie, nullisve, Græcis codicibus obvias, ino Chrysostomo aliisque exegetis veteribus ignotas, & tamen in Græco primum textu ortas, atque in versionibus compluribus, quarum sæpe alia non ex alia pendet, existantes. respice ibidem Locum 42. 49. 97. 103. 107. 108. 109. 110. 111. &c. agnosces additiones & detractioñes in Græcis hodie plerisque codicibus obvias, sed in nullam aut raro in ullam admissas versionem. Ergo versiones præcipue, quæ hodie existant, revera sunt antiquæ illæ, de quibus Eusebius aliquie loquuntur, & ceteræ iis sunt propinquæ: codicesque Græci, unde deductæ sunt, quamlibet modica sinceritate prædicti, a manu prima quam proxime absuerant.

Ex gradibus antiquitatis, quibus versiones inter se differunt, conjici potest, quæ loca prius, quæ posterius, præsertim ubi a patribus quoque allegantur, mutationem subierint. nam quo & antiquiora & pauciora sunt monumenta, quibus genuina ntititur lectio, eo citius hinc affricta est mutatio. itaque mutatus primum videtur v. gr. locus 1 Ioh. V. 7. deinde Act. VIII. 37. tum Ioh. VIII. 1 seqq. &c.

Confid. V. Lectionem, in qua Lat. cum Al. convenit, corroborant aliae Versiones.

Versiones antiquæ nondum penitus sunt excusæ: quantum vero subsidiorum vel in Europæis bibliothecis jaceat, copiose docet Jacobus *Le Long*. Adde, quod postea de Armeniæ versionis differentiis ab hodiernis Græcis exemplaribus peculiarem tractatum memoravit, haud scio an ediderit, Ioh. Ioach. *Schroederus* in Thesauro linguae Arm. in Dissert. p. 61. Copticam versionem ipsam edidit D. *Wilkins*, atque in editionis *Wilkinsianæ* recensione Acta eruditorum Lipsiensia A. 1717 confirmant, amplius quiddam ex Theodori Petri codicibus posse profici. Bene est, quod Syriacam versionem in primis accurate recognitam habemus, maxime Schaafii & Reineccii opera: optandum autem, ut ceteras quoque singulas singuli periti homines (seposito tamen favore erga eam, in qua quisque excellit,) examinant, & ad Græcas lectiones conserant: interea ad decisionem certe nil necessarium deesse confidimus. Non enim omnibus peræque versionibus tantundem tribuitur a doctis. *Latinam*, *Syriacam* & *Arabicam* *Ludovicens De Dien* ad complures N. T. libros, *Æthiopicam* ad Matthæum (vid. Comm. ejus in IV Evang. p. 534.) & ad Acta potissimum dignatus est excutere. Ioh. *Felli* judicium habemus in præf. N. T. ed. Ox. A. 1675: *Versiones antiquissimas pariter & a regionibus, qua patet orbis, maxime diffluentibus prodeuntes, Copticam nempe & Gothicam, inferendas hic curavimus. Arabicam, Persicam, Armeniam, Æthiopicam, Syriacam, Anglo-Saxonicam &c. partim omisimus, quia res modum omnem excederet, partim quod quaedam nuperæ fuerint, & passim notae, & pleræque earum a traditionibus aliis petitæ.* *Latinam* merito præterisse censibimus, quia ita omnibus nota, ut jure optimo *Vulgata* audiat, nec post lectionem publice receptam, a privatis auspiciis sollicitanda videatur. Copticæ & Gothicæ tribuit sane Fellus, quod debetur: sed quia in Gothicæ soli sunt Evangelistæ, neque hi integri; Coptica, præsertim intra Evangelistas item sublistens in editione a Fello curata, non sufficit. Latinam hodie *receptam sollicitari* hic nil attinet: quod olim quidem Latine lectum fuit, præteriri non potest. Rich. *Simonius* in notis Gallicis ex versionibus tantum modo *Arabicam* interdum, Erpenianæ præsertim editionis, saepiusque *Syriacam* cum *Latina* confert. Prolegomena *Wetsteniana* videntur versione *Lat.* *Copt.* *Syr.* esse contenta: atque his tribus Rich. *Bentlejus* *Æthiopicam* & *Gothicam* adjecit. Neque vero hac in re certi quicquam constitui potest. nulla versio ita excellit, ut nulquam ea carere possimus: nulla ita vilis est, ut non alii cubi notabilem usum præbeat. Nam immediatæ quoque versiones multis obnoxiae fuere mutationibus: & mediatæ sive mixta egregias sepe lectiones, aut in versionibus immediatis oblitteratas, servant; aut aliunde addicitas, referunt. Itaque ubi

una versio cum altera ita congruit, ut lectionem suam ex illa trahere videatur; nullum ipsa quidem seorsum suffragii jus habet, sed tamen alterius lectioni per suam subscriptionem robur addit: ubi autem filia a matre discedit, ipsa quasi emancipata jus proprii assequitur suffragii. hac lege pondus habet saepe *Latina* versio per se; *Syriaca* per se; *Coptica* per se: *Gothica* per se: interdum *Armena*, interdum *Perfica*, ubi videlicet non ex *Syriaca* lectionem trahit: raro *Aethiopica*, ubi videlicet non ex *Coptica* manat: rarius *Arabicae*, ubi videlicet non ex *Aeth.* *Copt.* *Syr.* pendet: rarissime *Saxonica*, *Hebraica* hodierna Matthæi, *Anglica*; videlicet ad Latinam lectionem, quæ paucioribus interdum vestigiis cernitur, afferendam. planissime hæc fluunt ex Considerationibus præcedentibus.

Nunc consensui *Al. Lat.* quin versiones reliquæ, quotiescumque omnes congruent, incomparabile pondus adjiciant, nemo dubitat: ubi autem ex inter se differunt, majore disquisitione opus est. Quanquam differentiæ, sepositis Græcis codicibus, eadem methodo dirimuntur, qua Græcorum codicum differentias dirimi, supra ostendimus. primum lectionum ipsarum origo, præsertim ex alliteratione Græca, Latina &c. ex parallelismo, ex glossa, spectatur: deinde juvat aliquid versionum antiquitas, bonitas, multitudo; plurimum vero diversitas earum. Diversitas porro perspicitur, si ad unam, v. gr. Latinam, omnium notissimam, ceteræ conferantur. Omnes cum ea, adeoque etiam inter se, propinquitatem habent, sed vario gradu. nam modo singulæ, modo binæ, modo frequentiores Latinam comitantur: & quidem raro *Gothica*, (vid. Consid. I. Loc. 35, 36, 37.) saepius *Syriaca*, (de qua tale quiddam notavit dudum Saubertus in Proleg. var. lect. Matth. p. 10, 11. Millius vero in Proleg. § 1245. loca ejusmodi, etiam ab excusis Græcis abeuntia, plus MLX numerat:) item *Armena*, (vid. Consid. I. Loc. 19. 39. 47. 119.) & *Perfica*: (vid. ibid. Loc. 1. 41.) saepissime *Coptica*, (vid. ibid. Loc. 3.) itemque *Aethiopica*, (vid. ibid. Loc. 5.) & *Arab.* (vid. ibid. Loc. 38.) Itaque a *Latina* primo gradu differunt Africanæ, *Copt.* *Aeth.* at secundo, Asiaticæ, *Syr.* *Arm.* *Perf.* at tertio, Europæa, *Gothica*. ceteras mediatas omittimus. Causa differentiæ tam propinquæ, & graduuum propinquitatis, in promtu est. *Alexandrinii* codicis, revera *Alexandrinii*, cum *Latina* necessitudinem vidimus plane singularem. *Alexandrina* porro ecclesia, est mater *Copticae* & *Aethiopicae*, quibus illa utique etiam textum sacrum dedit. Neque inepta suspicio fuerit, mutuam *Copticae* & *Syriacae* versionis similitudinem auctam esse a Iacobitis; quorum Thomas certe Heraclensis Syriacam ad Græcos codices Alexandriæ retractavit: quin etiam Petri *Alexandrinii* commemoratio apud Syros (2 Tim. II. 4 in opere regio) Syriacæ ecclesiae cum *Alexandrina* commercium ostendit. *Armenios* item interpretes *Alexandriæ* institutos suis, docet Schroederus in Diss. cit. p. 34. Vnus remotissimus est *Gothus*, cui codices Græcos Græcis ceterorum interpretum codicibus tam similes sola præsttit antiquitas. Quæcum ita sint, *Latinam* versionem ab *Al.* dissentientem, consensu suo aliæ versiones Latinis propinquæ raro corroborant; (vid. Consid. I. Loc. 10. 23. 26. 57. 65. 69. 83. 106) tantum abeunt, ut hæc sine Latina robur habeant: (vid. ibid. Loc. 3. 25. 51.) ubi vero *Lat.* *Al.* consentiunt, eum consensum cete-

ceteræ versiones, immediatæ præsertim, quo plures & quo inter se remotiores sunt, eo nervosius corroborant; ac prius etiam ipsæ mutuam sibi opem ferunt. nam ubi Latini codicēs inter se differunt, vel Syriaci, vel Copticī; ea lectio Latina, aut Syriaca, aut Coptica a primo Latino, Syro, Coptita interprete esse profecta, vel certe pridem a succellore aliquo interpretis ex antiquissimis Græcis codicibus inserta existimari debet, quæ qnolibet loco cum aliis potius versionib⁹ propinquis ac non variatis, adeoque cum Græcis codicibus raris, at antiquis, quam cum Græcis codicibus multis, at novis, congruit. Tali pacto consensum *Al. Lat.* maxime corroborant immediatæ versiones reliquæ, *Syr. Copt. Goth.* & quum Coptica singularem cum Latina propinquitatem habet; & *Syriaca* lectio vetus interdum obliterata est; & *Gothica* a Latinis remotissima, sed manca est: pñcē nñl valet *Syriaca* interpolata; non nihil *Coptica*; non parum *Gothica*; multum *Syriaca* vetus: plus *Goth.* *Syr.* citra Copticam Latinæ proximam; vel *Copt. Goth.* sine *Syriaca* incertæ antiquitatis; vel *Copt. Syr.* ubi *Gothica* non contraria est, sed mutila: plurimum, *Syr.* (antiqua præsertim), *Copt. Goth.* tres conjunctim. Reliquarum versionum dissensus nñl nocet: consensus pro lucro est. Sic non facile ullus occurret locus, cuius decisionem hæc versionum, quæ præsto est, copia, quoquo modo ea se habet, non fulciat: constitutumque habere possumus, ne unam quidem genuinam lectionem, Græcis & Latinis monumentis non fatis nixam, nedum prorsus iis ignotam, repertum iri, quæ ex versionibus abstrusoribus (provocamus eruditos eosdemque candidos harum patronos) demum instaurari debeat.

Confid. VI. Lectionem, in qua *Lat.* & *Al.* convenient, corroborant *Patres* antiquissimi.

Patres sunt vel antiquiores vel recentiores: & Græcos sere distinguit Origenes, & Eusebius; Latinos, Hieronymus. Recentiores patres Græci, singuli tere codicibus Græcis singulis æquiparari possunt; Latini, Latinis. Antiqui vero, & Græci & Latini, excellentem habent auctoritatem. Multas ii longe vetustissimas apocryphas lacinias ex monumentis, quæ cito intercidere, proferunt: atque ut ab Hæreticorum & doctorum minus conspicuorum, sic ab apostolorum codicibus primævis quam proxime absuerunt, & per impostorum versutiam extimulati, codicum sineceritatem vigilans curaverunt. Ad consensum *Lat.* & *Al.* aggregant sese Latini omnes, & ex Græcis Clemens videlicet *Alexandrinus*, & *Origenes*, nec non Eusebius, Epiphanius, Theodoritus, Euthalius, Andreas. Cum ceteris codicibus Græcis ceteri patres, quo sunt recentiores, eo magis incedunt. ne Chrysostomus quidem prorsus excipi postulat: neque enim otium ei fuit ad codices data opera executiōs; sed eos, in quos incidit, enarravit. Vtriusque generis codices habuere Athanasius & Cyrillus, *Alexandrinus* videlicet, sed inferioris ætatis: qui etiam *Occumenius*. Quod si quis dubitat nam diversa patribus suis exemplaria, etiam negat *Whitius* in præf. f. VII.) ei fidem facient, quæ ex *Origene*,

& copiosius ex Cyrillo notat Millius Proleg. § 687, 926. Citeriorum patrum lectio, ubi cum antiquissimis illis congruit, non exiguum eis pondus addit.

Vidimus, quomodo consensus *Lat.* & *Al.* per alias versiones ac patres confirmetur: neque ingratam iis, qui rem ferio cognoscent, methodum nostram fore arbitramur. nam versiones, quoad fieri poterat, abstrusiores præsertim, amovimus: & tamen usum earum, interdum plane necessarium, conservavius, expeditioreni que reddidimus. Æthiops, Arabs, Armenius, Copta, Gothus, Perfa, Saxo, Syrus, quid habeat, pauci possunt cognoscere, qui documenta illorum videlicet & habent & intelligunt, quibus credendi potestate habent ceteri: at patres, quisquis Græce & Latine intelligit, cum Græcis & Latinis codicibus potest evolvere. Restat, ut ex hac de versionibus & patribus observatione Conjectaria eliciamus de codicibus aliquot Græcis reconditis, deque codicis *Al.* & versionis *Lat.* rationibus supra non explanatis; quæ adjumento sint futura insequentibus Observationibus.

Confid. VII. Collatio versionum & patrum deducit ad Græcos quosdam codices reconditæ utilitatis, & ad Latinas lectiones in patrum Græcorum scripta illatas.

Multæ sunt versionum lectiones in Græco exortæ, & tamen in paucis aut nullis hodie Græcis codicibus obviæ, ut Consideratione IV vidimus. ex eo patet, aut non frequenter descriptos fuisse antiquissimos codices Græcos, aut codices quam simillimos ex iis descriptos plerosque omnes intercidilse. Sunt tamen codices in mundo, quorum modo hi modo illi a gregalibus suis ad interpretes & patres antiquos sese recipiunt: quos hoc respectu liceat *reconditos* vocare. Tales codices fere convenient cum versione illa primaria, *Latina*, & cum lectionibus ejus vel obviis hodie, vel pridem oblitteratis. etenim ad Latinos revera reficiunt aliqui: sed aliqui sunt pure Græci, ex codd. Græcis, eorum, unde Latinus vertit, quam simillimus derivati: aliqui rursum Græcas Latinis simillimas lectiones modo ex Latinis, modo ex Græcis habent. Neque ullus omnino est codex Græcus, qui non multo maximam sui partem ex Græcis trahat. Sed tamen Latinizant primum aperte codices Græcolatini, *Boern. Cant. Clar. Laud.* 3. passim. in reconditis autem Græcis non Latinizantibus regnat *Al.* abs quo si discesseris, maximam sui rationem haberi posculat *Collertinus* ille, qui inter suos numeratur 2844. & Millio *Colb.* 6. dietus, *A&t;a*; idemque *Colb.* 7, Epistolas; idemque *Colb.* 8, Evangelistas complectitur. Hic plane singularis est & exiunius, lectionemque Græcam interdum ex Latinis codicibus, præsertim in Evangelistis & Actis; interdum ex Græcis, præsertim in Epistolis, derivatam habet. (vid. *Confid. I. Loc. 4. 14. 15. 24. 29. 40. 58. 60. 66. 67. & 105. & 75. 77. 79. 92.*) Vtramvis lectionem, vel Latinizantem, vel pure Græcam, ex monumentis longe antiquissimis repetit. unde *αμν* particulam, aliquot libris N. T. ctiam in *Al.* vel *Lat.* adjectam, tamen omittit. Ceterum Latinizantes codices deprehenduntur, ubi alius aliis Græcis verbis ad Latina accedit; tum enim vel

vel uterque vel alteruter Latinizat. (vid. ibid. Loc. 7. 27. 31. 95.) item ubi Græcæ ellipsoes supplementum , Latinis necessarium , Græcus adoptat. (ibid. Loc. 34. 93.) denique ubi proclivitas mutationis , v. gr. ex alliteratione , Latinis propria fuerat. (ibid. Loc. 6. 68. 70. 71. 73. 74. 81. 82. 84. 86. 116.) Ex horum indicio lectorum , quibus cetera congrunt , in *Evangelistis Latinizant* , *Bodl.* 4 5. *Colb.* 2. *Gon.* L. *Par.* 6. *Steph.* 5. n. Citantur seorsum , *Barb.* 1. (ibid. Loco 113 & passim,) & *Vaticanus* , (Loco 38.) sed plane videntur esse duo unius codicis , ejusque Latinizantis , nomina. (ibid. Loc. 16. 35. 46.) Neque immunes a Latinismo videntur , *Colbertinus* num. 2467. (ibid. Loc. 2. 11. 16. 17. 20. Adde var. *Matth.* XVI. 3 , ubi accedit *Colbertinus* num. 3947.) & *Laud.* 2. (Loco 18. 52.) & *Steph.* 9. (Loco 43. 45. 52. 67.) & *Vff.* 1. 2. (Loco 115.) & *Wheel.* 1. (in *Var. Ioh.* XX. 21. 28.) & *Cypr. Hunt.* 2. *Med.* *Per.* uti facile observabitur Plerique in unum conveniunt Loco 32. 33. At nil prohibet , quo minus pro reconditis pure Græcis habeantur subinde , iidem , juxta cum *Aug.* 2. *Baf.* γ. *Colb.* 1. *Magd.* *Par.* 5. 8. *Steph.* γ. δ. & alii : quos exhibet vel singulos , vel raros , ibidem Locus 2. 3. 14. 46. 60 seqq. vel majore numero congruentes , Locus 8 28. 38. 50. 56. 59. 66. 67. 103. 108. In *Actis Epistolisque* (nam Apocalypsin hac quidem in parte minus sollicitavit minor librariorum frequentia ,) Latinizant *Barb.* 1. *Bar.* *Cov.* 2. *Pet.* 2. *Steph.* 1. 12. 17. neque immunes sunt , *Laud.* 2. (Loco 80. 85.) *Cov.* 4. *Gen.* (Loco 120. ad quos accedit *N.* 1. (Loco singulari 104.) Plerique conveniunt Loco 84. At nil prohibet , quo minus pro reconditis mere Græcis habeantur subinde , iidem , *Cov.* 2. 4. *Gen.* *N.* 1. & *Magd.* 2. *Pet.* 3. *Roe.* 2. *Steph.* δ. ε. *Vff.* 1. quos exhibet vel singulos vel raros Locus 72. 87. 89. vel majore numero congruentes , Locus 75 seqq. 92. 95. 107. Nota Millii , quæ otiosa putari posset , hinc utilis est epistola ad Hebr. sub epistolas ad Thessl. habent *Al.* *Colb.* 7. *Pet.* 3. *Roe.* 2. tres apud Bezam , *Stephanici* videlicet , (qui Lutctiæ distinctius notari possent ,) & plerique apud *Epiphanius* , *Synopsis* apud Athanasium , *Theodoritus* , *Euthalinus* , *Copt.* quorum omnium in ipsis lectionibus reconditis non mediocrest est consentio. Ceteroqui a Latinizantibus puros reconditos codices discernere difficile est , nec sæpe necessarium. si Latinizant , insignis eorum usus est ad lectionis Latinæ veteris , ceteroqui oblitteratae , ostensionem. (vide Locum 5. 15. 40. 69.) si pure Græci sunt , eximie debent haberi : nam ubi ab obviis Græcis codd. dissentiant , non semper illi quidem , sed tamen sæpe meliores sunt , atque ita defecatum eorum emendant ; ubi enim iis consentiant , permagno eos pondere augent. Non dissimili methodo dignoscuntur Latinæ lectiones in scripta patrum vel Græca vel Græce verfa traductæ. Manavit enim aliquid ex Latinis ad *Epiphanius* : vide var. 1 Cor. XII. 11. 27. Gal. V. 14. & ad *Chrysostomum* : vide var. Ioh. VII. 1. Rom. XII. 13. 1 Cor. VI. 20 XIV. 33. Eph. V. 14. & ad *Chronicum Alexandrinum*. vide var. Luc. I. 29. III. 1. Et enī quum Latinam versionem Hieronymianam librorum V. T. nonnulli Græci Græcam facerent , ut ex ipso constat Hieronymo ; eodem tempore ad Latinam N. T. lectionem Græci aliquando codices facile conformati fuerunt. Atque Dialogus contra Marcionitas , qui *Origeni* adseribebarunt , nunc , Latine scriptus , Græce versus deprchenditur. vide var. Luc. XVI. 21. 1 Cor. XV. 39. & Proleg. *Weissen.* p. 82. eademque est ratio tractatuum quorundam , qui *Athanasii* scriptis inserti leguntur.

Confid. VIII. Versionum ac patrum collatio omnia , quæ de constitutione *Lat.* & *Al.* supra disseruimus , partim confirmat , partim supplet.

Alexandriæ codicem *Al.* fuisse aliquando , constat : eundem vero ortu quoque atque indeole Alexandrinum esse , totus ejus loquitur tenor. Convenit enim cum Alexandrinis patribus , Clemente , Origene , Athanasio , Cyrillo , Euthalio ; idque magis , quam cum Chrysostomo & aliis aliorum climatum : convenit etiam cum versionibus , quas Alexandrinis propinquas ostendimus. Præterea mendæ ipfæ , quas habet , patriam ejus comprobant . nam literaturæ abundantiam , qua Alexandrini excellerē soliti fuerant , comitabatur sedulitas quædam nimia , & curiositas libris non uno modo infesta , de qua confer Hodium f. 242 , & ipse climatis ardor patientiam describendis libris aptam hebetavit : neque nil ex dialecto illa manavit in codices Alexandrinos. Atque hic unus adhuc tanta ex clade redivivus Alexandrinus , ita sœpe secum , aut cum *Cant.* illo , aut cum pauculis loquitur , ut ex optimis exemplaribus negligentissime licentissimeque descriptus deprehendatur. Adde etiam atque etiam Prolegomena LXX int. edit. Grab. præfertim Tomi II. cap. I. a § 43 ad 70 , ubi de Alexandrinī codicis ortu vere Alexandrino , deque ejus antiquitate , excellentia , vitiis , copiosissime dixeruntur.

Latinam lectionem ex editionibus , ex mss. , ex patribus Latinis peti , & ex patribus vetustatem quoque lectionis ejus perspici posse , universè diximus Observatione VI. Interea complura accesserunt , unde Latina lectio , ubi varia est , nunc internoscatur : ubi amissa , restituatur : ubi incertæ antiquitatis , afferatur amplius. Nam ea Latina cujusque loci lectio , sive cum Græcis genuinis convenient sive minus , certe antiqua est , cum qua (præter codices & patres Latinos) congruit *Saxonica* versio , quæ juxta cum *Cant.* non raro ab hodiernis Latinis differt , ut Marschallus ex professo docet in Observ. p. 495 seqq. Antiqua est , cui respondent aliæ versiones antiquæ , & loca N. T. apud Irenæum aliosque , qui ex Græcis pridem Latini facti sunt , ad Latinum interpretem N. T. conformata : antiqua , cum qua reconditi codices Græci concinunt , maximeque Alexandrinus. Quæ singula quam vim habeant , tota hac Observatione explanamus. Tam multa tamque firma monumenta , cum quibus indubitate Latina lectio vetustissima in toto filo convenit ; ceteris quoque locis , neque vitio notabili ullo affectis , neque diversâ patrum lectione labefactis , auctoritatem conciliant : & quæ lectio Latina , in loco præfertim a Latinis antiquissimis patribus intacto , ab *Al.* *Copt.* aliosque propinquis monumentis abludit ; ea denum seponenda venit. neque tamen haec protinus librariorum Latinorum errori debet adscribi ; potuit enim vel Græcus librarius interprete antiquior cespitare , vel interpres Græca perperam accipere , vel in Latinis hallucinari. sic Matth. VI. 24 ἀρθεται , sustinebit , quasi suillet αριθται. Hebr. XI. 25 πρόσωναιος , temporalis , quasi sunset προναιας. at Gal. IV. 21 legisfis , ex alliteratione ad l gem; pro απέστε auditis. 1 Petr. I. 22 caritatis , ex alliteratione ad castificantes ; pro veritatis , αληγοιας. Talia possunt notari non pauca : pauca vero ejusmodi , ut commoveant lectores multitudine captos Græcorum codicum. Exemplum tamen vide in

in Consid. I. loco 28 , a patribus videlicet intacto. Neque facile ex Græcis codicibus patribusque , & ex versionibus orientalibus , criticus quamlibet Latinæ infensus , notabilem ullam comprobarit lectionem , eujus non aliqua saltem vestigia in Latinis dehinc vel codicibus vel patribus sit reperturus , ex ipsis Græcis Orientalibusque documentis vim receptura. Primis mox temporibus Latina exemplaria in regiones longe diffitas pervenerunt : vix ulla notabilis mutatio in illa omnia inferri potuit : ac proinde raro ulla Latinæ versionis antiquissimæ particula penitus oblitterata atque omisla censeri debet , quæ quidem ad genuinas lectiones N. T. Græci eruendas decidendasque pertineat. Non enim hinc nos synonymia impedit , in qua potissimum versantur diversæ interpretationes ab aliis interpretibus super alios tot seculis adornatae. Habemus in Mattheo ἐπίστοι , sive quotidianum sive supersubstantiale Latini dixerunt : habemus in Paulo περίστοι , sive abundantem sive circumvittalem sive egregium sive acceptabilem Latini dixerunt. imo quotuplex synonymia est , tot ea codicum Græcorum inter se convenientium potestatem habet.

Hactenus singulis in locis expedita est Latina lectio : quod supereft , de tota hac versione dicimus aliquid , quæ , ut olim Græca Veteris testamenti usitator , ~~κοινὴ~~ sive communis dicebatur , sic pridem *Vulgata* , atque interpres ipse , *Vulgatus* , appellatur , monumentumque Scripturæ exhibit plane eximie aestimandum. Latinos interpretes complures primis fidei temporibus existisse , ex Augustino didicimus . neque hanc , quæ hodie supereft , interpretationem , ab iisdem temporibus esse alienam , idoneis constat argumentis. Cum vetustissimis ea Latinis patribus subinde convenit , & convenit in stricturis longe subtilissimis. vide Var. 1 Cor. VII. 39. IX. 6. Gal. I. 6 : ubi Tertullianus , qui suis multa verbis interpretari solet , tamen suffragatur. Sequitur porro idem Tertullianus in verbis ipsis etiam Latinum interpretarem Irenæi , circ. A. 208. ut docet Mill. in Prol. § 608. & interpres Irenæi , imo Irenæus ipse , interpretarem N. T. Latinum. vid. omnino var. Ap. XLI. 18. Tertullianum igitur vetustate vineit Irenæi interpres , & Irenæum ejusque interpretarem interpres N. T. & hujus magna mature auctoritas fuerit oportet , cui tantum Irenæus ejusque interpres tribuerunt. Rursum tanta appetet Latinarum N. T. & Irenæi interpretationum similitudo , ut unius fere ætatis , unius nationis homines dedisse eas videantur , neque ii Latina lingua veracula utentes , in illo ætatis argenteæ atque æneæ confinio , sed , ut Guil. Lindanus de Vulgato judicat , Græci. Latina N. T. translatio suit , qua Marcion circa annum æra vulg. CXXX (hoc enim tempus figit Millius Proleg. § 198, 307.) abusus est. vide Var. Luc. V. 14. Gal. V. 9. & alia ex iis , quæ collecta sunt in Millii Proleg. § 291 seqq. coll. § 378. & in Westen. p. 82. Latino item , sub ea tempora , abusus est Valentinus. Et antiquissimæ periochæ apocryphæ , quæ Latinis quibusdam codicibus allutæ hodienum reperiuntur , (vid. Mill. Prol. § 766, 860 f.) antiquitatem hujus versionis comprobant. Eidem antiquitati tribuit Leonardus Twells , quod versio Italica in V. T. mere τοῖς ὄ , ac non Aquile , Symmacho , Theodotioni respondeat. Aliam atque aliam partem diverli dedere interpres , ut Millius docet Prol. § 533 , 604 &c. sed tamen tota versio , unum opus est. Neque si auctoritas epistolæ ad Hebreos ,

& Canonicarum, & Apocalypseos, in occidente tardius agnita fuit, interpretes dicentur eos libros non interpretandos censuisse. multi enim eos libros, quos plane apocryphos judicabant, traduxere. Ipsa versio ubique sui similis est, per omnes N. T. libros, a primo ortu suo ad hodiernum usque diem nativos suos retinens Græcismos ac nœvos, quorum silvam, præter ceteros, *Erasmus* editioni sua II & III præstruxit, *Millius* in Proleg. § 514, 527, 545, 550, 555, 588, 1125 &c. congeffit, & *Massejus* ad Cassiodori Complexiones p. 169 contulit: ut dubitari non possit, quin versionis, quam hodie habemus, substantia eadem ac summa olim fuerit. In Paulo græcum græce reddit, περὶ θυνα, *peripsema*, 1 Cor. IV. 13. ἄδωλειο, *idolio*, c. VIII. 10. ἀπορέων, *aporiāmūr*, 2 Cor. IV. 8. sic in Petro, σκολιοῖς, *discolis*, 1 Pet. II. 18. sic Ap. I. 13 ποδῆν, *podere*. c. VI. 5 ζυγὸν, *stateram*. Luc. XVI. 26 χάσμα, *chaos*. Verba Græca, uno loco repetita, Latinis synonymis exprimit: ut ἐπουρεῖτε, *suffertis*, *sustinetis* 1 Pet. II. 20. quod copiæ studium per totum æque Novum testamentum Valla in Latino notat. Viciſſim plura Græca uno Latino exprimit, ut ἐμφανιζῆναι, *apparere*, θαυμαζῆναι, *mirari*, ὁφῆναι, *apparere*, Hebr. IX. 24. 26. 28. Vix quisquam plus in ea interpretatione mutavit, quam Hieronymus: qui tamen in Præfatione in Evangelistas ad Damasum ait: se ita calamo temperasse, ut his tantum, quae sensum viderentur mutare, correctis, reliqua manere patetur, ut fuissent. In reliquo Novo test. longius eum deinde, ut fit, progressum fuisse, existimare licet: sed recensio duntaxat Evangelistarum in manus multorum pervenit; ceterorum librorum, aut apud familiares, quibus eam dicavit, oblituit, aut certe minus late est didita. Ne epistolarum quidem ad Gal. Eph. Tit. Philem. quas commentariis ornavit Hieronymus, Hieronymi esse recensionem, docet Iac. Fabri Stapulensis Apologia, quam commentariis suis in Paulum præmisit. Ipse Hieronymus in eadem præfatione ad Damasum scribit, pristina Latina exemplaria *TOT TO ORBE dispersa fuisse*: & in Ep. CII ad Marcellam, *Ad me, inquit, repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere: cur adversum auctoritatem veterum, & TOTIUS MUNDI opinionem, aliqua in Evangelii emendare tentaverim.* - Quumque v. gr. Psalterium ejus, ipso vivente, iterum mutassent librarii, in Prologo secundæ editionis, quem Hodius f. 351 exhibet, questus est, plus ANTIQUUM errorem, quam novam emendationem valere. Antiquis error fuerit; fuerat antiquior veritas, etiam apud Latinos, in N. T. præfertim: & antiqua, ex veritate & ex errore mixta, post Hieronymi quoque recognitionem, a paucis admissam, fere remanerunt, in iis etiam codicibus, qui prologos, nomine Hieronymi commendatos, admiserunt. vide Estium ad 2 Cor. I. 4, & Hottingerum, Theſ. phil. p. 385. Maximeque Afri, seculo V toto, & VI currente, versionem Hieronymo antiquioreim adhibuerunt, ut Hodius observat f. 399. Atque haec ipsa cauſa est non minima, cur tanta hodiernum extet inter ipsos Latinos codices vel valde antiquos vel ex antiquis descriptos differentia: quippe qui modo Hieronymi lectiones habent, modo post Hieronymum interpolatas, sive vero etiam cum Patribus Hieronymo antiquioribus congruentes, vel etiam ab Hieronymo aperte reprehensas aut prætermissas. neque enim illa sententia publica quidquam definitum erat. vid. *Erasmi* annot. edit. quintæ, f. 148. 576. 586 & passim, ut index ejusdem de

de Hieronymo ostendit : & Pithoei opusc. de interpr. Latin. & Simonii Observ. nov. p. 442 seqq. Recte igitur Calovius : *Diffiteri neque possumus neque volumus, quod vulgata translatio quoad multas partes resipiat primam sui originem.* Crit. sacr. p. 691.

Quod si quis Italiam illam desiderat interpretationem , quam Augustinus ut *veritorum tenaciorum cum perspicuitate sententiae* , ceteris praeferrri jubet 1. 2. de Doctr. Christ. c. 15. tota sane recuperari non poterit : reliquias autem , ut existimare fas est , Italici retinent patres. In his Ambrosius , episcopus Mediolanensis , in Lucanum maxime : & , qui adjungi Ambrosio solet , Hilarius , ecclesie Romanae diaconus , in Paulum. Augustinus ipse , quem Mediolani , voce illa , *Tolle, lege,* invitante , Pauli codicem & omnem Scripturam sacram suisset amplexus , Italiam interpretationem plurimum citasse , merito censemur : & sane lectiones pallimi citat minime obvias , ac valde insignes. Cassiodorus quoque in Complexionibus in Epistolas , Acta & Apocalypsin , Massie judice , Italiam adhibuit ; etenim in Institut. divin. lect. c. XIV ordinem librorum bibliorum translationis Italae resert : neque tamen Hieronymum non magni fecit. Hieronymum demum Gregorius I. episcopus Romanus impense promovit , nec tamen ipse antiquam versionem abjecit.

Una apud plerosque consensui testium , de quibus hae Observatione egimus , officiet multitudo Graecorum codicum qualiumcunque. eos ergo cernemus.

Observ. XXI. Primi codices Græci fuere in Græcia & in Asia : & ex iis mox alios quam simillimos Christiani pararunt.

Ex Græcia Asiaque ., partim in Græciam & in Asiam multo plurimos librorum suorum miserunt scriptores N. T. præsertim Petrus , Iohannes , Paulus. Propterea illæ potissimum ecclesiæ , adhibita mediocri diligentia , domi habuere , unde exemplaria quam sincerissima præstarent : & revera optimis diu floruere codicibus , magnamque iis curam cum simplicitate aliqua huic rei valde apta impenderunt. Quare huc quoque Afros suos remittit Tertullianus in gravissimo libro de Præscriptionibus. *Percurre ecclesiæ apostolicas*, inquit cap. XXXVI, *apud quas ipsæ adhuc cathedrae apostolorum suis locis præfident, apud quas IPSÆ AVTHENTICÆ LITERÆ eorum recitantur, sonantes vocem, & repraesentantes faciem uniuscujusque.* Proxime est tibi Achaja ? habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia , habes Philippos , habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendre , habes Ephesum. Si autem Italiae adjaces , habes Romanum , unde nobis quoque auctoritas præfeto est. Graecum authenticum Tertullianus quidem , Latinæ versioni oppositum , laudat in lib. de monog. c. XI. sed *IPSAS authenticas* apostolorum literas in lib. de Præscr. aut eas prorsus appellat , quas apostoli primitus dederint : (nam alia Graeca exemplaria epistolarum ad Cor. Phil. Theß. Eph. Rom. etiam extra Corinthum &c. extabant :) aut apographa certe præ ceteris ita firma , ut supra omnem corruptelæ exceptionem sita essent. Aperte vero antiquus sane scriptor Aleandrinus , (de quo vide Var. Ioh. XIX. 14.) accurata exemplaria , ne dicam , evangelium ipsius Iohannis manu scriptum , Ephesique ad sua usque

usque tempora custoditum, allegavit. Porro codices ex primis publice lectionatis descripti, itemque publice lectionati, non potuere non testatissimam retinere sinceritatem, quum apud Ionam vel *hederae* vocabulum pro *cucurbita* per tumultum populi surrogari potuisse, Augustinus ad Hieronymum negat. sed tam grandevos codices cur nullos habemus? non est, quod longinquitatem seculorum eausemur: antequam inveterascerent, per hostes furibundos, per tradidores timidos, deleti sunt. Infestissimus fuit, etiam codicibus, apud Afros maxime, Diocletianus: de hereticis apud Athanasium querela existat: successere tot strages bellicæ; Saracenicæ præfertim, quas fauciū evasit, ut Cyrillus Lucaris testatur, ipse Alexandrinus. Sunt tamen reliquæ, ad recentiorum codicium lectiones plerasque firmandas, nonnullas limandas, oppido utiles. Isque potissimum in locis, ubi *Lat.* & alia vetusta monumenta paucitate sua laborant, quod quidecum planissime perspicitur interdum, laudabiles vetustissimorum illorum codicium Graecorum lectiones in hodiernis Græcis remanentes non possumus non agnoscere. Recte Augustinus: *Liberos novi testamenti, si quid in Latinis varietatibus titubat, Graeci cedere oportere, non dubium est, & maxime qui apud ecclesiæ doctiores & diligentiores reperiuntur.* l. 2. de Doctr. Christ. c. 15. Olim ecclesia pro conservanda codicum puritate jam egit curam: de qua Cura præter alios ex instituto commentatus est *Io. Frickius*. vide etiam *Rumpaei* commun. erit. § XLIII.

Observe. XXII. Sed postea multum sibi sumfere Græci librarii: idque licentiæ multos codices afflavit.

De eura veteris ecclesiæ circa sinceritatem codicum, deque ejus euræ fructibus, quicquid docetur liquido, avide ac pie tenendum est: sed certe per quas ecclesiæ extatesque illa eura se extenderit, difficile est explicatu; & quæcunque fuit, non prohibuit, quo minus existerent varietates illæ, quæ hodie volvuntur, & cognita origine sua facilius demum eximuntur. Hic utilia in primis Hieronymus ministrat documenta. *Alexandria & Ægyptus*, inquit, *in septuaginta suis, Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam, Luciani martiris exemplaria probat: mediae inter has provinciae, Palaestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat.* præ. in lib. Paralip. ad Chromatium. Idem in præf. in Evang. ad Damasum sic ait: *De Novo nunc loquor testamento, quod Graecum esse non dubium est; (excepto apostolo Mattheo, qui primus in Judaea evangelium Christi Hebraicis litteris edidit:)* hoc certe cum in nostro (Latino) sermone discordat, & in diversos rivulorum tramites dicit, uno de fonte quaerendum. Praetermitto eos codices, quos a Luciano & Hesychio muncupatos, paucorum hominum asserit perversa contentio. quibus utique nec in toto veteri instrumento post septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in novo profuit emendasse; cum multarum gentium linguis scriptura ante translata, deceat falsa esse, quæ addita sunt. At in Catalogo, *Lucianus vir disertissimus, Antiochenæ ecclesiæ presbyter, tantum in scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quaedam exemplaria scripturarum, Lucianeæ nuncu-*

nuncupintur. Quæ loca si inter se conferas, parum quidem distincte explicant, quid ipse Lucianus, ipse Hesychius, quid eorum nomine alii fecerint: sed tamen revera in eodd. quibusdam Græcis N. T. mutationem esse factam, sive per Hesychium & Lucianum, sive eorum nomine per alios, diserte affirmat Præfatio ad Damasum; atque iisdem codieibus, totam, quæ adhuc erat, Græci textus discrepantiam tribuit. Quod indicio est, alias variantes lectiones, de quibus multo ante Origenes querelas, Hieronymo non ignotas, dederat, minus multas fuisse, & minus graves. Porro si ferventibus & gentium persecutionibus & sanctorum virtutibus, mutarunt aliqua in LXX int. Lucianus & Hesychius (nam uterque, perinde ut Pamphilus, circ. A. 310 martyrio defuncti sunt,) & in Novo testamento vel iidem vel alii: majore etiam licentia, minori religione, secundis rebus, alii sacros tractasse libros, non injuria existimantur. Nam etiam Hieronymus, quum eodem loco *quatuor evangelia proponit, codicum Graecorum emendata collatione, sed & veterum, nec quae multum a lectionis Latinæ consuetudine discrepant;* non obscurè alios notat a Luciano & Hesychio *nuncupatos,* plus ab antiqua lectionis Latinæ confuetudine disferebantes ac novos codices. Codices eos, quos a Luciano & Hesychio nuncupatos *paucorum hominum perversa contentio,* ut præfatio ad Damasum ait, allerebat, Græcos quidem Millius fuisse putat in Prol. f. 69. sed quia Gelasii & synodi Romanæ nomine Evangelia, quæ Lucianus, quæ Hesychius falsarint, apocrypha judicantur, Lucianique vestigium apud Philastrium quoque notatur; Latinos illos fuisse codices, ex Luciane & Hesychiana librorum Novi etiam testamenti, vel saltem Evangeliorum recensione, additamentis nonnullis aucta, tralatos, rectius docet Hodius f. 629, 632. In Græcis vero codieibus Lucianeam illam & Hesychianam emendationem aliquanto certe latius esse propagatam, præfatio ad Chromatium, non modo post præfationem ad Damasum, sed etiam post catalogum scriptorum eccles. scripta, luculentiter docet: quanquam Antiochiæ majorem, quam Constantinopoli, auctoritatem acquirere potuisse Lucianum, judicavit cel. Ioh. Frickius in Prolegomenis ad Biblię Græca A. 1697 Lipsiæ edita. Sane Hesychianus tenor LXX interpretum immigravit in librum Iudicium Romani codicis; & Lucianeus in Iobum Alexandrini quoque codicis, ut Grabii eruit demonstravitque sollertia. Nec mirum; quum ad Aquilam conformatus hodie remanet Ecclesiastes, uti τὸ σῶν in eo libro frequens prodit, quod interpretem illum pro articulo ΚΑ adhibuisse notat Hieronymus: Theodotionisque Daniel certe, si non etiam Paralipomena, in Bibliis LXX viralibus hodie habentur. vide Hodium, f. 576. 584. Facile hinc existimare possumus, singula climata, ut LXX interpretes vel Hesychianos, vel Lucianeos, vel Origenianos, naœ sunt, ita eadem junctos LXX interpretibus libros N. T. vel Hesychii, vel Origenis, vel Luciani nomine sibi commendatos, admisisse. Hinc parodiam præfationis ad Chromatium instituere liceat, & re ad quinque sedes regionesque orbis Christiani prolata, sic dicere: *Habuit Alexandria & Ægyptus codices N. T. ab Hesychio; Constantinopolis, vel certe Antiochia, & Luciano nuncupatos: provinciae circum Hierosolyma, Origenis, Pamphili, Eusebii codices legerunt. Roma, Græcis codicibus, Luciano, Origene, Hesychio antiquioribus, Latinos debet, multis partim ab ipso ortu, partim deinceps maculis faddatos, sicut ex Origenianis codicibus græcis per Hieronimum emendatos. conf. Whitbii Examen, f. 27,*

ubi Hieronymo in *Palæstina* versanti, bibliothecæ *Alexandrinae* scrinia per vestigianti, *Antiochiam*, *Constantinopolin*, variasque Asiae provincias perlustranti, imo, dum in Ægypto ageret, monasteriorum Nitriensium codices evolventi, subsidia codicum Græcorum ad *Latinos* emendandos non defuisse evincit. *Constantinus Magnus* ut ad ecclesiam se aggregavit, quinquaginta saecorum librorum exemplaria quam celerrime adornari, literis ad *Eusebium* datis, & *Constantinopolin* apportari iussit. vid. *Euseb.* l. 4 de Vita Const. cap. 36 & 37. quo in negotio, *dubitari posse* negat *Hodius* f. 621, quin editionem suam *Palæstinam* in illis exemplaribus misericet, et si *pau-
lo post usū vulgari recepta sit Constantinopoli editio Luciana*. Id quod suo modo etiam de N. T. censendum est. Cumque deinde lectio, præsertim publica, indies in ecclæsia frequentior fieret, & codices magis magisque ad usum illum accommodarentur: subinde aliqua, initio præsertim & fine pericoparum, addita, deinta, commutata, trajecta sunt: loca, quæ minus utilia plebeculæ putarentur, dissimulata: formulæ ecclesiasticae illatae: paraphrases adhibitæ. vide *Var. Marc.* II. 17. *Luc.* VIII. 15. *XIV.* 24. *XXI.* 25. *XXII.* 36. *Act.* III. 11. 1 *Cor.* VI. 20. *VII.* 3. 5. *Gal.* II. 11. *III.* 1. *Ap.* IV. 8. *Constantinopolitanæ* autem ecclesiæ codices, magis quam ceteros, *festivis* ejusmodi luxuriasse flosculis, aliisque additamentis, quæ codicibus a *Luciano* nuncupatis digna forent; claris hodiernum vestigiis deprehendi-
tur. Nil mirum, si codices *Eusebiani* aliquæ antiquiores per alios aliosque publicæ lectioni aptatos fuerunt obruti. Accedit quod circ. A. 726 *Leo III* bibliothecam, quæ trecenta codicum millia habebat, combusisse fertur: quo incendio, aliisve, quin multa vetera N. T. exemplaria fuerint deleta, non est dubium. Sane supersti-
tes hodie codices Græci omnes *Origene*, imo *Eusebio*, imo, nisi excipiendus est *Alexandrinus*, *Hieronymo*; multi etiam *Photio*, imo *Theophylacto*, sunt cetero-
res. Hanc tantam codicum ab ætate apostolica distantiam, eorundemque inter se arctam propinquitatem, & comparatam ad codices deperditos paucitatem, & Græ-
corum ingeniorum curiositatem, quisquis intelligit: hic nulla se lege, nulla ratione ad strictum putabit, ut præ iis ubique omnes alias genuinæ lectionis indagini-
es, di-
vinitus conservatas, fastidiat; neque in numero codicum ineundo morose adhæ-
ret: sed decisionem in lectionibus serius invectis & in codices ceteroqui præstan-
tissimos propagatis repetet altius.

Obseru. XXIII. Afflavit eadem licentia codicem *Al.* sed parce.

Antiquiores causas habent, quæ Observatione XI & XVII collegimus, hic non recoquenda: proprius autem hoc spectant, quæ Observatione XXII e *Grabio* nota-
vimus. Præterea licentia vestigium habet *Al.* in *Luc.* XXII. 43. Millioque fidem facit, qui in foliis ex eo deperditis etiam adulteræ historiam *Ioh.* VIII desideratam fuisse, ex foliorum capacitatem aperte colligi ait. Sed tamen immunis est *Al.* no-
ster a mutationibus permultis, atque ab iis omnibus, quas modo Observatione ea-
dem XXII collegimus. Quod si omnes lectiones, quas *Hieronymus* aut ignorat,
aut reprehendit, evolvas; longe plures earum habent plerique codices hodie ob-
vii, quam *Alexandrinus*. Quem quasi in bivio stetisse, patet ex eo, quod clau-
sulam

fulam Rom. XVI. 25 seqq. a plerisque Græcis sub Rom. XIV. 23 representatam, utroque loco exhibit.

Obsrv. XXIV. Parcius etiam abstrusiores & codices & versiones afflavit ea licentia.

Non modo interpretes, sed etiam codices reconditos, interdum labare, supra diximus: sed utriusque ea fere, quæ in Alexandrino laudat præcedens Observatio, communia cum illo habent: quæ in Alexandrino reprehendit, vitant. Adde Observ. XX. confid. I. loc. 24. 27. 44. 46. 50. 87. 108. Erat codex *Æthiopis*, inquit Millius, minus interpolatus, quam caeteri; fere dixerim, quam *Alexandrinus ipse*. Proleg. § 1218. Id magis etiam de codicibus Græcis Syri veteris, Coptitæ, Gothi dici possit. Neque vero deinde minor apud Syros, *Ægyptios* &c. quam apud Græcos, vernacularum cura exemplarium fuit.

Obsrv. XXV. Parcissime vero *Latinam* versionem.

Propriis ea nœvis est obliterata, ut diximus: sed quicquid de aliis monumentis prædicavimus Observatione præcedente, id Latinæ quoque versioni competit: cuius propria insuper est quedam, ex singulari antiquitate, sinceritas. Act. VIII. 37. Ioh. V. 7. Si hæc & XXIII Observatio cum intermedia XXIV conseratur, fit quoddam *Alexandrini* & *Latini* divortium, quod ipsum consensioni illorum novam vim addit.

Obsrv. XXVI. Selectis hisce monumentis non officit promiscua codicum multitudo.

Multi hac methodo utuntur: Vbi tangitur lectio, quam in omnibus aut plerisque editionibus existare aut sciunt aut putant, primum eis jam hoc satis est, ut statuant, defendendam esse lectionem: deinde experiuntur, qua specie defendi possit. Vbi ea nonnihil præsidii habet, ita dicunt: QVIA hæc lectio exstat in mss., in versionibus, in Patribus his & illis; IDEO defendemus eam. nec tamen querunt, utrum pauciores an plures, deteriores an meliores, recentiores an antiquiores mss. & versiones & patres eam lectionem habeant, quæ ipsis displicet. Contra, ubi lectio ipsis placita imbecillis est, ita dicunt: QVAMQVM ista lectio exstat in mss., in versionibus, in Patribus his & illis; TAMEN eam non admittemus. nec tamen æque codices, versiones, Patres pro ea lectione, enī favent, producent. Itaque versiones exoticas, Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Basiliū, Epiphuium, scholiastas Græcos, Augustinum item & Hieronymum (hos enim præ ceteris laudat Whitbius,) non perpendis rerum momentis, sed pro arbitrio, modo advocant, modo explodunt, dum rem deducant, quo ipsis volant, non quo spectat res. In supplementum autem allegare solent contextum ipsum,

H 2 empha-

emphasim &c. perinde ac si altera lectio virtute sua careret ; perinde ac si contextum non legissent , qui eum glossis auxerunt ; perinde ac si id demum , quod textui repugnaret , ei assui potuisse. Gravitati hic atque constantiae locus est , si absent partium studium. Supra varietates in gregariis codicibus Græcis obvias , & supra earum causas longe positus est Alexandrinus ; longius , reconditi codices illi & versiones exoticæ ; longissime , Patres antiquissimi & Latinus interpres : atque horum præfata & aperta germanitas quantivis pretii & ponderis haberi debet. Re enim vera sunt ἀντιγραφεῖς (Controleurs vocant Galli,) qui suo consensu multitudinem codicum gravissime confirmant ; dissensu autem suo ab eadem , genuinæ lectioni necessario carent. Non quilibet seorsum locus pro arbitrio tractari , sed summa tota varietatum perpendi , & ex causis æstimari debet. quod si feceris , reperies , partim esse loca , quorum lectio in antiquioribus , sed rarioribus monumentis plenior est ; in pluribus , sed ceterioribus , brevior , publico ecclesiæ usui attemperata : partim loca , quorum lectio in antiquioribus , sed rarioribus monumentis brevior est ; in ceteris plenior , paraphrasin sibi fatens adhibitat. Et quemadmodum in judiciis , quo plus minusve necessitudinis inter se habent testes atque ii , quorum res agitur , eo majorem minoremve habent auctoritatem : sic in hoc negotio Græci codices inferiorum seculorum , quasi ex una domo , acervatim ambulant & loquuntur : sed antiores illi testes aliquanto inter se sunt remotiores , minusque ex composito agunt.

Hæc ostendimus , quomodo consensio Al. & Lat. decisionem præbeat : ex hinc gradum facere licet ad decidenda ea loca , in quibus alteruter horum aut hiat , aut ab altero dissonat.

Obser. XXVII. Vbi Al. aut Lat. hiat , proximos utriusque surrogare fas est.

Mutilus est Al. in Matthæo a cap. I. 1 ad XXV. 6. in Iohanne a cap. VI. 50 ad VIII. 52. in Epistola secunda ad Corinthios a cap. IV. 13 ad XII. 7. Latinus item pro mutilo haberi meretur , quotiescumque , quid is Græce legerit aut Latine dederit , non apparet : ut supra diximus. Talibus ergo in locis surrogandi veniunt proximi eorum . & quidem proximum omnium Latinum habet Alexandrinus , Alexandrinum Latinus : ab his si discelleris , utriusvis pausa & defectus per utriusque propinquos , codices interpretelque , supra memoratos , sarcitur. Codicesque bilingues , ubi Latina lectio uni Græca lectioni æque atque alteri respondet , adeoque Græca eorum lectio non ad Latinam reficta est , sæpe Alexandrinum tenorem & sequuntur & comprobant.

Obser. XXVIII. Vbi Al. & Lat. inter se dissonant , alter alterum nervose refutat.

Si Lat. & Al. interdum una hallucinantur , ut Observatione XVII ostendimus : multo magis utervis labat ab altero seorsum , ut notavimus Observatione XI & XXIII

XXIII de *Al.* & Observatione VIII de *Lat.* de quo porro vide var. Marc. VII. 31. 1 Thess. II. 7. 1 Tim. VI. 20 1 Cor. XVI. 9. & Philem. v. 6. Tit. III. 10, ubi Irenæus eum refutat: & 1 Ioh. IV. 3, ubi a Polycarpo discedit. Quanquam locis ejusmodi fere omnibus tota vis mutationis in tenui apice aut vocula, (neque enim plus in tantam antiquitatem cadebat,) est sita. Vbiunque ergo dissonant, alterius eorum sine dubio genuina lectio gaudet. uter autem? is, penes quem nulla fuit aberrandi proclivitas: is, quem rationes idoneæ fulciunt: is, quem alii testes probi firmant. Non opus est omnes ubique codicum excitari copias: ubi hi duo propinqui inter se pugnant, plerunque unus alterve interpres antiquus, duo tresve codices Græci idonei, tanquam arbitri, victoriam ei, cui debetur, addicunt. Confitemur quod res est, ad laudem Dei in providentia sua de verbo suo: Insigne beneficium est in antiquitate & sinceritate codicis Alexandrini & interpretum veterum, Latini imprimis, conjuncta. Multi seorsum Alexandrino codici, multi seorsum Latino aliive interpreti palmarum decernunt. Quod supereft, conjunge utrosque: veritatem aut in coniunctione habes, aut ex conflitu elicis. Ex Ægypto vocavit Deus Filium suum: ex Ægypto monumenta scripturæ N. T. quam sincerissima redeunt. confer Iren. l. III. c. 25. f. 256. ed. Grab. & Hieron. ep. ad Pamphil. & Marcellam.

Observ. XXIX. Interdum *Latinus Alexandrino*, interdum *Alexandrinus Latino* prævalet.

Ne lector theses harum observationum, ac non explicationem evolvens, putet, *Al.* & *Lat.* sèpius a nobis, inepta repetitione, partim vituperari in Observationibus observatione superiore citatis, partim laudari in Observationibus IX. XII. XVIII. XIX. XXIII. XXV; monemus, primo id fieri generatim; secundo, in comparatione *Lat.* & *Al.* mutua: tertio, in comparatione *Lat.* & *Al.* cum aliis codicibus Græcis: & nunc quarto, ad discernendam genuinam lectionem, vel a *Lat.* vel ab *Al.* seorsum exhibitam. quocirca exemplis usi sumus alias & alias causas habentibus. Palma ubique, *Hieronymo* judice, Græcis veteribus debetur codicibus, iis maxime, quos Origenes, Pierius, Pamphilus, Eusebius dederant: quibus multarum gentium jam tum interpretationes respondebant; & qui maxime ab additamentis interpres illos fugientibus immunes erant. Hac lege persæpe ea lectio *Latina* vineit, cuius simplicitas & brevitas, græcorum codicum quamlibet paucorum, dummodo veterum, & interpretum patrumque, Afrorum præsertim, assensu comprobatur. Exempla vide in var. Hebr. IV. 2. deinde Matth. V. 22. VI. 13. Luc. XI. 2. 4. Hebr. II. 9. Dicamus tandem, quod res est. examen loci singularis, 1 Ioh. V. 7 eo jam deductum est, ut omnes fani necesse habeant, aut nullum facere locum; quod absit: aut Græcos firmiter indicare codices, qui cum habeant; quod non possunt: aut ad Latinos configere; quod nos suo loco non facere non potuimus. Præter hanc lectionem pauculæ aliæ, aut omnium aut doctissimorum hominum calculis probatae lectiones, ad Latinam versionem recidunt, ut Matth. IV. 16. VI. 1. Act. II. 24. VIII. 37. XIII. 6. 33. Ap. VII. 5. Non ullus facile reperietur locus, in quo ceteræ versiones conjunctæ,

nedum singulæ , anteferendæ fint Latinæ versioni cum Græcis codicibus omnibus congruenti : nam & minus antiquas illas esse vidimus & minus sinceras . Latinæ tantummodo quædam sunt lectiones , ad tempus non ut ex regula , sed quasi per exceptionem tractandæ , donec Græci codices inveniantur , eorum , quibus Latinus est gavisus olim , quam simillimi . Si Valla putasset , nil extra suos Græcos codices , quibus fretus Latinum reprehendit , a divina Providentia reservatum esse posse ad differentias posthac decidendas ponderosius : quam misere errasset ? Si Erasmus habuisset Stephani codices : minus ei sœpe hæsisset aqua . Si Erasmus & Stephanus vidissent codicem Alexandrinum & copias per Millium aliosque conductas : non eos credimus dicturos , complura nunc facillime expediri , quæ suis ipsis temporibus expedire non potuerint ? Ergo nos etiamnum codices aliqui Græci fugere possunt , qui posteros nostros , quum maturum fuerit , egregie juvent : neque nostra quamlibet instructa ætas ita sibi placere debet , ut alios nil perfectius manere statuat . Sapienter sententia communis non singulos , sed universos codices N. T. a corruptionis nota absolvit : sed quæstio inde subnascitur , Vtrum aliqui codices , quos varietati lectionum N. T. tandem ad apicem decidendæ , Providentia , ut credere pium est , reservavit , adhuc lateant , an omnes jam sint reperti & exculti ? porro si jam reperti sint & exculti , quæram , Quo tempore numerus eorum completus fuerit ? & quid ante idem tempus de suorum sufficientia codicum debuerint lentire majores ? Latino igitur , ubi idonea eum ratio nobis commendat , contenti simus , vel eum certe ne spernamus , dum Græca se magis aperiunt . Præclare hoc intellexerunt omnes ii , a quibus hodiernam lectionem accepimus . nam *Complutenses* & *Erasmus* in textu suo Græco Latinos aliquando potius quam Græcos probavere codices . Rob. Stephanus quid facturus fuerit , si Græcum textum maluisset ipse adornare , quam ab aliis adornatum recudere , docet editio N. T. Græcolatina , A. 1551 . ubi ait , *Veterem versionem negligendam non existimavi , quia eam MVLTIS in locis VETVSTISSIMI exemplaris GRÆCI loco esse videbam* . Rigidus in Vulgatum existimatetur *Bezor* ; atque is tamen in Præf N. T. sic scribit : *Dissentiebat , fateor , vetus interpres ab iis exemplaribus , quæ Erasmus natus erat : sed non uno loco comperimus , aliorum codicum , & quidem vetustissimorum , auctoritate eam interpretationem niti , quam ille reprehendit . Quin etiam aliquot locis animadvertisimus , veteris interpretis lectionem , quamvis cum nostris Graecis exemplaribus interdum ei non conveniat , tamen ipsis rebus multo melius quadrare ; nempe quod ille , quisquis fuit , emendatus aliquod exemplar natus esset . Quanto animotius principes hi editores , si hodie Latini interpretis cum tot aliis documentis postea repertis consensum viderent , & inde recensiones suas retractandas haberent ; quanto , inquam , generosius aliqua retraharent , quæ nos , quia illis sensel sub manum venerint , corrigere nefas ducimus , factum illorum potius necessarium quandam , quam judicium solidum imitantes ? Recte quoque *Glaßius* : *Sane quaedam loca , inquit , in versione vulgata ita comparata sunt , ut , licet prima fronte textui Graeco minus convenire videantur , pro corruptis tamen & incongrue versis haberi statim non debeant : partim quia sensum interpres quandoque fecutus est , non stricte verba ; partim quia aliam a codicibus nostris lectionem apprehendit* . Philol. sacr. p. m. 142. Et *Calovius* : *Relinquimus lubentes , inquit , versioni vulgatae cum , quem habet ,**

habet, honorem, & ubi emendatior est in locis quibusdam, quam forte codices nonnulli Graeci, docentibus id aliis probatae fidei Graecis codicibus, & comprobante textu sacro, veterumque astipulentius testimoniis, non sane corrigimus vulgatam versionem, sed potius Graecos illos codd. ea parte ad horum certiorum fidem emendamus. Idem: Quum Beza, Casaubonus, De Dieu praeferunt vel aequant vulgatae lectionem Graeco textui, non id faciunt, qua vulgata per se confertur cum Graeco textu, ut pontifici eam conferunt, sed qua vulgata Graecis quibusdam codd. conformis, qui probatiorem lectionem retinent, confertur cum aliis quibusdam Graecis codicibus, qui ea in parte sequentem minusque probatam lectionem sequuntur. Crit. sacr. p. 485. 487. Quare cel. Plassius & recte ait, Absurdum esse, Latinam versionem tantopere aestimare, ut ad eam textus Graecus conformari debeat: & tamen idem affirmat, ex versione vulgata genuinam lectionem aliquando posse restituiri. Syntag. p. 101. 189. Confer Hottingeri Thesaur. phil. p. 387. Waltoni Proleg. X. § 12 & Hodii Hist. text. & version. f. 551 ubi & sua & aliorum præclara de Vulgato judicia promunt. quale est etiam W. Wallii, statuentis, lectionem Vulgati interpretis, propter summam vetustatem, quibusdam in locis fideliorem esse Graecis hodiernis. Not. crit. p. 25. nec non P. A. Bösenii, Lutherum defendantis, qui Vulgatum subinde præ Graeco Aldi & Erasimi textu sit secutus. Vid. Diff. ejus de codice Graeco N. T. quo Lutherus est usus, p. 57. Sane nemo de auctoritate Latini interpretis dubitat: id unum agitur, ut idoneo, non alieno loco ratio ejus habeatur. Latinos codices Graecis sui temporis præsert Hilarius ad Rom. V. & verba ejus potiora resert Millius, enjus vide Proleg. § 788. coll. § 1318. In Graecos Hilarius quidem & longe iniquior, ut Millius cenisset, & aliquanto severior est revera, quam esse debebat, alieno præsertim loco sententiam dicens: sed de Latinis certe ex vero judicat. Constat, inquit, quodslum Latinos porro olim de veteribus Graecis translatos codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit & probat. Neque tali modo rivus fonti anterius est. ad apostolicam quippe manum exemplar Graecum, v. gr. biennio post mortem Iohannis descriptum, habebat se ut ad fontem rivus, non ut ad fontem fons; vel, si Graecitas sufficit ad fontis titulum, Graecum exemplar etiam ad versionem aliquam relictum fons erit. Sane fons Graecus est unice; & Graeci rivi tantum non semper optimi rivorum: Latini, non nisi rivi, semel dyntaxat iterumque limpidiores rivis Graecis, & fontis Graeci similliores; ut plurimum vero fonti Graeco & rivis Graecis optimis respondentes, & ad discriminandam utrorumque authentiam perutiles. Ergo rivi Graeci & rivi Latii inter se conferuntur, ut dignoscatur, utra pars retineat Graeci fontis sinceritatem: & controversia, ut alia similitudine utamur, ex jure primogeniturae, qua interdum orphamus excellit, decidi debet. Antiquiores Theologi nostri minorem habebant (neque enim poterant,) copiarum Graecarum & notitiam & admirationem: ideo Latini interpretis solitudinem posthabuerunt interdum, ubi videlicet tantummodo cum repertis postea codicibus graecis congruebat: saepè rursum expeditiore iudicio, quam hodie plerique, Latino interpreti tribuerunt, quod ei debetur, v. gr. Matth. XXVII. 9. (confer Millii Proleg. § 855.) Et tamen paullatim accesserunt alias versiones: quin etiam Graecorum patrum, Origenis maxime, pretiosissima fragmenta & stricturae; quorum silentium ceteris locis fraudi esse non debet,

ubi

ubi Latinam lectionem descendunt vel rationes vald idoneæ , vel aliæ versiones insig-
nies , quæ radios genuini textus Græci fidelius interdum , conjunctæ præsertim , re-
percutiunt , quam ipse codex Alexandrinus Eundem fuisse Grabii , viri literatissi-
mi , sensum , notæ ejus potissimum ad Irenæum , loca N. T. copiose allegantem , de-
monstrant. Tuque , prudens lector , si aliquid v. gr. Germanice commentaris ipse ,
alterque id Latine vertit : unde sententiam tuam in loco , qui forte in Germanicis
perperam , in Latinis recte fuerit descriptus ; unde eam , inquam , abs quovis æsti-
mari voles ? opinor , ex Latinis ; non quo tua alienis posthaberas , sed quod in lo-
co excepto aliena tuorum sint similiora , quam tua. Accurate & fideliter hæc te-
nenda sunt : quia hinc potissimum pendet solutio varietatum antiquissimarum , gra-
vissimarum , & impeditissimarum , quas in hac ipsa observatione & in præcedenti-
bus passim tetigimus. Non mero singulæ literatorum arbitratui sunt committendæ ;
sed cunctarum decisio ex cohærentibus totius negotii radicibus petenda , veritasque
amplectenda , sive defensionis inde , sive emendationis beneficium ad lectionem
eam , cui affluevimus , redundet. Tali paecto a Luca admissum capite III. 36 *Cai-
nan* retinemus : sed multi , etiam plurimum ceteroqui codicibus tribuentes , admissum
vel dubitant vel negant. Item Matth XII. 8 & particulam non legimus : sed
Whitbius in ea amplectenda vel solum Vulgatum Græcis codicibus , quos acerri-
me defendit , tamen anteponit. Agnoscit igitur Whitbius , agnoscunt reliqui , ne
ceteris quidem in locis majore codicum græcorum numero nimis rigide nitendum
esse contra minorem numerum justa ratione fultum Orantur veritatis studiofi , ut
hæc quam severillime , sed sine affectu , expendant. Erunt , qui vix teneantur ,
quin me antiscripturarum dicant : atqui hoc crimen in quemlibet , qui in hoc ge-
nere navavit aliquid , primo tempore collatum fuit. videant vero , ne dies diem
docens , ipsos , quod nolim , declareret antiscripturarios. Nil partium causa dico ;
nil per singularis sententiaæ affectationem : conscientiaæ me meæ in hac re obsequi
simpliciter , quivis perspiciet. *Alexandrinus* interdum quin vincat , nemo dubitat ,
qui liberum habet iudicium Patrum , interpretum , Græcorum codicum modo agni-
ne pleno , modo delectu nobilissimo , stipatus solet incedere.

Obser. XXX. Quælibet varietas paulo gravior omnem codicum ,
patrum , versionum multitudinem in *duas* partes dirimit , pro utravis le-
ctione militantes.

Semper aut duplex est varietas lectionis , aut , ubi multiplex , ad duplicitatem
mox redigitur. Porro ubi altera lectio e duabus uno duntaxat alterove codice Græ-
co gregario nititur : ea quoque conserstum evanescit. Ex denum negotium exhibit
varietates , quæ pro utraque lectione testes multos & graves habent. atque hic
plerumque ab una stat parte *multitudo* testium , qui sunt codices Græci communiores
& patres minus antiqui : ab altera *vetus* patrum , interpretum , codicum Græcorum re-
conditorum , qui sere sunt *Al. Colb* 8 6.7 C pr. Med N 1. Pet. 3 Roe 2 nec non Cov.
2.4 Gen. & codd. *Græcolatini*: item *Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. & Iren Clemens Al Orig.*
Theo-

Theodorit Eenthal Andreas Cef. Si ex illis quinque regionibus, de quibus Observatio XXII agit, codicum suffragia in singulas haberemus varietates, amœna esset consideratio: nunc quum earum quælibet fere duplex est, sufficit, ut singulis in locis suffragia codicum, versionum, patrum, quibuscumque ex regionibus præsto sunt, in duas partes dispescantur; id quod & facillimum est, & decisionem maximopere adjuvat, præsertim ubiunque alteram lectionem præ altera regionum firmat diversitas.

Obsrv. XXX. Vbi Al. & Lat (vel codices his surrogati,) aliisque græci codices, communes & reconditi, vel multi vel plerique, & patres, & versiones congruunt: est id genuinæ lectionis argumentum; & argumentum eo firmius, quo major talium testium multitudo est atque diversitas.

Tum videlicet nationes codicium, quas § XXXI diserevimus, Alexandriam, Antiochiam, Constantinopolin, Hierosolyma, Romam, id est, totum orbem Christianum, complexæ, potiore certe sui parte, in unum convenient, copiasque suas invicto robore conjungunt. Hoc tutissimum omnis decisionis compendium: hoc certissimum sanæ lectionis criterium. Vnius generis codices, quamlibet multi, sæpe aberrant: duæ vero nationes illæ, in quas primo quoque tempore discessere codices, firmitudine summa gaudent; perinde ut moles ex utroque latere uni alterique fulero idoneo incumbens perstat melius, quam si ex uno tantum latere haberet decuplo plura. Non jam qualisunque species codicium antiquorum, bonorum, multorum, in censum venit: valet vero *Diversitas* testium, qui a fonte, a manu prima, quam proxime absunt, & inter se quam longissime distant; adeoque suo consensu genuinam lectionem ostendunt, suoque comitatu semper & antiquitatem, & bonitatem, &, exceptis singularibus quibusdam caulis, pluralitatem complectuntur: vel, ubi pluralitas deficit, defectum supplent, ipsisque codicibus recentioribus & inconstantioribus roburi addunt. Quo pacto plerisque in locis decisio eam firmitudinem nanciscitur, quæ sit, pro natura rei, instar Demonstrationis. Gustum merum & arbitrium humanum initio hujus disceptationis exclusimus: sed eas lectiones, quæ per diversitatem testium asseruntur, plerumque videoas nativam quandam brevitatem, austritatem, elegantiam habere, & cum decoro illo, quod § I commemoravimus, convenire. Atque hæc causa iisdem testibus, aliis quoque in locis, præcipuam quandam conciliat auctoritatem.

Obsrv. XXXII. Per pauca majoris momenti loca adhuc relinquuntur in æquilibrio.

Talia sunt, ubi v. gr. ex una parte est *Lat.* & *Al.* ex altera ceteri codices Græci, ita quidem, ut in utramque partem vel tantundem vel nihil superpondii accedat ab aliis versionibus & patribus, a variarum lectionum causis, a contextu ejus-

que interpretatione. Exempla dat m^{arg}o noster, quotiescumque γ literam habet. Sobrietatis est, talibus in locis judicium suspendere, dum expedituntur: idque tanto æquiore animo, quanto pauciora sunt hujusmodi loca. In ceteris facile, ubi consistat, habet veritatis studiosus. nam in extrema quidem discedunt, qui ex una parte editionem eam, cui assueverunt, obnixe defendant, ut si in manu sua omnes haberent apostolorum apices, præ omnibus omnium seculorum lectoribus; & qui ex altera parte uniū alteriusve manuscripti aut interpretis antiqui detrimenta recepto textui præferre & inferre audent: medium vero regiamque tenent viam, qui lectionem idoneis monumentis, eorumque minore quidem interdum, sed plerumque majore numero, idoneisque simul rationibus fultam, sine præjudicio quærunt, & inventam, in quantum capiunt, in tantum tuentur.

§ XXXIII.

Simulque sarcit hæc methodus, quicquid codicibus vel ad vetustatem bonitatemque, vel ad numerum deesse videtur. Non repetemus, quæ de his dotibus diximus § X. De vetustate quidem codicum anceps est & delicatum judicium. Annos nonnulli adjectos habent: unde scriptus noscitur Anno 1500 *Hirs.* Anno 1338 *Seld.* 2. A. 1291 *M.* 1. A. 1286 *Laud.* 5. A. 1160 *Eph.* A. 1087 *Cov.* 2. A. 1047 *Laud.* 4. A. 1006 *Gehl.* A. 1000 *Mosc.* recentiore sui parte. Ante annum 1183 *Byz.* A. 964 *Par.* 7. nam indictione VII imperante Nicephoro scriptus notatur, quæ nota in nullum alium ullius Nicephori imperantis annum convenit. Etenim seculo X, quo in eunte literæ Constantinopoli magnopere refloruerunt, mos anni in codicibus notandi videtur existisse. Sed potuit aliquando unius anni mentio ex codice antiquiore in recentiorem sine mutatione transferri. Plerique ætatem habent minus notam. Lectionaria, in quibus est idem *Laud.* 4, fere circ. A. 1000 scripta perhibentur, ut *Bodl.* 3. *M.* 2. *Wheel.* 3. quibus *Aug.* 4 non concedit. vetusti etiam *Seld.* 4. 5. Recentiores, *Bodl.* 5. *Bu.* *Colb.* 4. *Cov.* 4. *Mont.* *N.* 1. *L.* *Lin.* *Seld.* 3. *Trit.* *Vff.* 2. Vetus, *Colb.* 1. *Lin.* alter. Annorum 300, *Bodl.* 2. circiter 400, *Seld.* 1. plus 400, *Laud.* 2. circiter 450, *N.* 1 alter, cui suppar *N.* 2. circiter 500, *Cov.* 3. *Bodl.* 4. plus 500, *Baroc.* 500 aut 600, *Cant.* 2. *Baf.* 2. plus 600, *Colb.* 7. *Lips.* circiter 700, *Colb.* 2. *Hunt.* 2. *Laud.* 1. *Magd.* 1. *Pet.* 1. *Seidel.* 700 aut 800, *Vien.* plus 800, *Per.* *W.* 1. 2. Vnde patet, Græcos sub Bedæ & Alcuini tempora, occidentalium ipsiusque Caroli M. fortasse studio incitatos, operam denuo dedisse codicibus; codicesque paulo vetustiores per recentiores fuiss^e obrutos: vix certe ullus ante ea tempora codex invenitur cum indicio anni, quo scriptus sit. Antiquissimi perhibentur *Al.* *Boern.* *Cant.* *Clar.* *Cypr.* *Laud.* 3. *Mosc.* (majore sui parte,) *Par.* 9, maximeque *Vaticanus*. Sed tamen ne horum quidem ullus Hieronymi ætatem certo attingit aut vincit: atque ipse *Cant.* summa vetustatis opinione excellens, vereor, ut se satis tueatur. Stricturas quidem habet e lectionariis, v. gr. in var. *Marc.* I. 29. *Act.* III. 1. At varietates, maxima ex parte, non solum Hieronymo, sed etiam Vlphila, Origene, Tertulliano clamat se esse antiquiores, & inter-

ter ipsos, qui hodie supersunt, codices antiquissimos intercedunt. In his igitur Græcis codicibus, antiquitatis gradus anxie discriminare, jejunum est: in antiquissimis versionibus patribusque id notari, multo pluris refert. Hoc penitus in fixum habent omnes, semperque cogitent, oportet, qui in præcipuis varietatibus, non quod plerisque placeat, sed quod germanum sit, ex animo requirunt. Ex hoc ipso apparet, ne *bonitatem* quidem semper cum antiquitate esse conjunctam: & revera antiquissimi hodie codices sèpe sunt madosissimi. Nunc hac methodo utilitas vera ex omnibus codicibus non modo antiquis iisdemque bonis, sed etiam bonis ac non antiquis, antiquis ac non bonis, capi potest. nam ubi aberrant, sibi relinquuntur: ubi vero cum aliis probis vetustisque congruunt, apparet, lectionem corum non pendere ab ea parte, qua laborant; sed antiquam esse & item probam, per librarium injurias seculorumque anfractus eluctatam. Imo consensus duorum codicium, quorum alter vetus, alter recens; alter emendatus, alter vitiosus est, firmius præbet suffragium, quam duo gemelli veteres ac boni. Eodemque documento constat, non nimis morose requiri debere antiquitatem Græcorum codicum suminam. Etenim si anni simpliciter in codicibus numerandi sunt, antiquissimum quemque codicem Hebraicum ms. V. T. vincet recentissimus Græcus N. T. nam ille longius abest a prima non modo Mosis, sed Malachiæ manu, quam hic & nos ipsi ab ætate apostolorum. Si anni simpliciter numerandi, is, qui hodie superest, omnium antiquissimus, eo temporis articulo, quo olim erat omnium recentissimus, nulli non postponendus fuit: num igitur situs eum postea meliorem fecit? Si anni simpliciter numerandi, quid codice, qui hodie habetur ceteris antiquior & melior, eras futurum esset, si alias reperiretur antiquior, ab illo multum versus? Manum apostolorum, interjectis multis brevibusque librarium successionibus, valde mutatam referre potuit codex hodie XII secula habens: eadem manum apolitorum, interjectis paucis tardisque librarium successionibus, accurate referre possit exemplar hodie excusum, adeoque etiam hodie descriptum. Sarcit eadem methodus quicquid ad copiam codicum deesse videtur. Primum sèpe ex codicibus unius syzygii, valde inter se affinibus, excellenter quispiam hiatu laborat, aut negligenter coiungit: & tum, quid lectionis habuerit, ex cæteris ejusdem sodalibus discitur. Denique sèpe librarii differentiam aliquam valde subtilem facile præterierunt aut neglexerunt: ne lectionem laborare opinati, obnixe circumspicerunt, quoad occurreret codex, uti planius quidpiam fuggereret. Sèpe excerptor alius post alium lectionem aliquam in codicibus obviam, tamen aut non observavit aut non probavit; nec eam aut in contextu ipso cum altera magis placita conjungere potuit, aut in margine notisve eam extrahere dignatus est: & plane a Complutensibus, Erasmo, Stephanis, ceterisque ante Millium, in iis codd. quos versabant, plurime præteritæ fuere lectiones, quæ postea ex aliis codd. productæ sunt. idque judicari potest partim ex varietatibus, quas iidem antecessores notarunt, quippe quæ intimam codicum ante & postea collatorum convenientiam demonstrant: partim ex editionibus posterioribus, quæ multas lectiones in prioribus admissas reticuere: partim ex ingenti spicilegio, quod codices pridem excusli dederunt Millio, cuius vide Proleg. lect. 1418. 1423. 1451. 1472. 1507. de codd. *Alt.*

Cant. Magd. 1. 2. Pet. 1. Comp. Bas. 1. 2. Ipse Millius varietates duntaxat minutiōes neglexit, vel de codicibus eas exhibentibus nonnullos omisit, ut infra ostendemus. Multa denique suffragia codicum per tot philologorum & typographorum manus transportata mutationem subiere: unde fit, ut eidem interdum codici alibi alia lectio tribuatur. Quod si numerus codicum praeceps ad decisionem requiritur, quorsum deveniemus? nunc non codices numerantur; sed genera codicum penduntur, in quibus dubitare vel pudor est. Et ubi varietas quaecunque, ab antecessoribus Millii, vel etiam interdum a librariis praeterita, paucos; ubi varietas minutior, ab ipso Millio neglecta, pauciores habet codices: haec paucitas per se non tollit veritatem lectionis, sed ex codicibus novissime collatis colligemus, codices antea collatos, quibus ii respondere solent, eandem lectionem habuisse. Et, si is consensus Diversitatem codicum complectitur, dubitatio omissis eximetur. Firma esse, quae disputamus, hoc esto indicium: in multis hujusmodi varietatibus ad nomina codicum pauciorum adjeci, plurifv. ibi si plurimi codices, quam eos, quorum hodie suffragium habetur, posthac sic habere reperientur, plures etiam sub manibus antecessorum sic habuisse, jure statuetur. Exemplum egregium exstat Marc. VII. 2: ubi οὐέμιλατο habent edd. sed non habent manuscripti optimi, neque habuit exemplar Graecum, ex quo Graeca sua dedit *Cant.* idemque *Steph. β*, quippe qui ex Latino supplevit οὐατέγγωταν. id quod nec Stephanus nec Beza notavit. Neutrūm verbū Graecum habet *Al.* sed diu hic codex in occidente celebratus fuit, antequam hoc ejus suffragium proferretur aliisque augeretur a Britannis. Quoruī tandem Millius conjunxit *Al. Bas. 1. Bodl. 2. Laud. 5. Aeth. Arabica* aliqua exemplaria (Mareschallo tria,) *Copt. Goth. Pers.* cum *Cant.* quanquam Whitbius, *Aeg.* Millii non bene recordatus, unum ei Aethiopem interpretem hinc quaque imputavit. Accedit postea *Par. 5*, per Kusterum: *Wo. 2*, per Wolfi: deinde, *Aug. 2.* &, his pridem collectis, *Mosc.* Habuerunt autem, opinor, brevem hanc, & elegantem, sed a paucis perceptam lectionem plures codices, ceteris collati: habebunt alii, qui posthac diligenter conseruentur. interim hinc utilicere possunt lectori rem recte estimanti. neque enim ullius loci lectio ostendetur falsa, in qua horum diversitas codicum conspiret. Denique haec metodus non mediocriter confirmat, etiam si codices illi, quos Lambecius, *Le Iag.*, Schiada, alii memorant, & qui Britannis novissime ex oriente missi, & ceteris adhuc in oriente sunt siti, & omnes reliqui, quorum adhuc futura est determinatio, vel qui unquam descripti sunt, nobis penitus collati essent, tamen nil remittunt, quod sumiam codicum tam diverſorum, qui adhuc collati sunt. Utabiliter mutet, ac non potius stabiliat. nam post Millium codices inter se variae diverſi, nec sane pauci, sunt collati; neque horum ullus lectionem dedit insignem a Millio penitus praeteritam: ac spondere ausim, omnes, qui posthac eruuntur codices, suos iam propinquos apud Millium habere, neque varietatem ullam reddituros esse, que & genuina, & momenti cujusdam & adhuc ignota sit. In summa, ex lectionibus potius de codicibus in posterum, quam ex codicibus de lectionibus opus erit iudicium fieri.

§ XXXIV.

Totam rationem criticam *uno Canone* eoque perbrevi comprehensam proposuerat *Prodromus* operis hujus : & ipsam quidem hanc tractationem ita institutam habuimus , ut hinc canonem ex professo evolutum daret. sed diffisi sunt unitati canonis nonnulli , impediti fortasse sphalmate quodam , quod in *prologum* ad *Chrysostomum de Sacerdotio* irrepererat (correctum nunc,) cuius § II, L. VIII si evolveris , & sub finem ejus Legis pro 500 legeris 511 (agitur enim locus ille , de quo supra , § XXII.) canon poslit magis placere. Veruntamen tractationem canonis mutavimus , qui ipse ita se habet , *PROCLIVI SCRIPTIONI PRÆSTAT ARDUA* , & tanquam conclusio hanc sane jejuna continetur axiomate latissimo & solidissimo , quod his verbis effert *Lactantius* : *Bonorum bonarum rerum ; sic quoque , bonarum lectiōnum natura in arduo positā est ; malorum , in præcipiti.* lib. de fallā sap. c. VII. *Proclivitatis , facilitatis , prorūtatis* vocabulum , in expungendis falsis lectiōnibus , longe familiarissimum solet esse criticis : quare nemo cordatus hunc canonem exagitare poterit. sane *proclive* est , ut librarius vel casu , vel consilio , vel casu & consilio , non mutanda mutet : sed *proclive* etiam est , ut codices novi præ antiquis , & codices græci vel latini præ græcis & latinis , & codices pauci præ multis , & codices inter se propinqui præ codicibus variorum climatum , idiomatum & seculorum titubent : expuncto autem eo , quod *proclive* erat , remanet , quod ei unum proprie opponitur , *arduum*. Hoc uno tota , opinor , vis canonum Gerardī a Maastricht , tota etiam nostra tractatio superior comprehenditur. Hoc apud omnes omnium linguarum , rerum , temporumque scriptores , atque adeo in ipso codicis Hebræi margine , totam prope rationem variarum lectiōnum complectitur. Neque exceptionem admittit ullam : neque enim aberratio ulla tum , cum admitteretur , non fuit proclivior , quam vera lectio ; quamvis causæ proclivitatis interdum ignotæ sunt aut ancipites. Quare ubi decisio datur , causam ejus continet canon : ubi canon non decidit , ne aliunde quidem decisio dabitur ; causamque rursus , cur decisio desit , canon dabit , *utriusque* lectiōnis proclivitatem. Sed canonem obtrudimus nemini : uno hoc aphorisimo eum conclusimus . cui is displicet , reliqua tractatione nostra utatur : cui probantur causæ plurimæ ad unam revocatae ; nullo negotio , quæ differuimus , ad eum revocabit , vel etiam singulis varietatibus eum applicabit.

§ XXXV.

Et huc quum præsens evadit disquisitio , facile fuerit euilibet , vigilanter eam atque ordine legenti , statuere , quid de receptis *editionibus* singulis & univerlis , de convenientia earum & differentia , deque ceteris in eodem genere conatibus aliorura sit habendum : nos autem id ipsum loco etiam explicabimus , & quidem citra partium studium , contumeliam , arrogantiam , sincero veritatis emergentis & utilitatis publicæ amore ; quod quidem eo magis necessarium est , quia apud multos , nisi oculis manibusque suis obtrusam sentiant veritatem , omnes tenuissimæ præsumptiones pro iis , quos semei approbarunt , prævalere non desinunt. Ante

exortam quidem Millii copiam & methodum, neque editores ipsi, neque ceteri, multis de locis exacte existimare potuerunt: nunc autem multo liquidius est expeditiusque judicium. Prima omnium est *Complutensis A. MDXIV*, quæ quam vere antiquitatem archetyporum suorum exemplariorum extollat, ex vestigiis paulo post notandis apparebit. Videntur ea exemplaria postmodum *Barberiniana* esse dicta, ut ex convenientia *Barb. I* & *Comp.* patet infra ad Act. XV. 18. 24. XXV. 2. 8. quæ convenientia magis appareret, si excerpta codicum *Barb.* essent pleniora. Ut est, proprium quendam editio *Complutensis* cum codicibus antiquis consensum habet; qui ita interdum interpellatur, ut facile tamen deprehendi is possit. Raræ editionis hujus usum nobis concessit celeb. *Vlmenium Senior*, *Ioh. Frickius*, perinde ut *Erasmicæ primæ*.

§ XXXVI.

Etenim *Def. Erasmus* ab A. MDXVI ad MDXXXV Basileæ quinques recensuit ediditque Novum testamentum: atque in annotationibus præcipue contulit inter se Græcas Latinasque lectiones: quo factum est, ut plerasque varietates cum momento conjunctas tangeret. Sed propter Græcorum codicum paucitatem, & penuriam speciatim eorum Græcorum codicum, unde latinarum lectionum originem perspicere, difficile ei fuit decidere. Itaque interdum conjecturis indulxit. nam Erasmus neque alioqui a conjecturis abhorruisse, colligi poterit v. gr. ex *Iren.* l. 5. c. 8 sub init. & c. 13 post med. & ex Cypriano de bono patient. cum annot. 59 *Pamel.* & ex *Chrysost.* de Sacerd. § 454. 588. si quis Erasinicas eorum editiones cum ceteris contulerit: neque in N. T. id illum noui esse conatum, mox patebit ex § XXXVIII. Codices græci N. T. quos adhibuit, permultum inter se abludebant, ut ex Annotationibus ipsius appareret, præfertim si excerpta earum ad codices postea producotos conferas: cumque intra illos viginti annos alii subinde aliisque codices ei suppeterent, suffragia illorum ægre potuit in unum conducere, ut, quid melior majorque pars conficeret, uno obtutu constitueret. Hinc ambiguam sæpe formulam adhibet, *Graece est*; ut qui non recordetur, unus an plures græci codices lectionem ipsi probataim exhibuerint. *Quod verteram*, eos qui mittuntur, (inquit in *Apologia contra Stunicam*, ad *Luc.* XIII. 34.) *nil aliud fuit in causa*, nisi *quod tum usus sum codice, qui habebat ἀποστολούς*: cum scriberem annotationes, usus sum qui secus haberet. Nec enim res acta est eodem in loco. quaedam annotaram in *Britannia*, pleraque Basileae, ac pro tempore diversis sum usus exemplaribus, nec unis tamen. Porro cum per ventum esset ad *Lucam*, ita sum afflicitus adversa valetudine, ut coactus sum totum laborem conferendi dies aliquot intermittere, nec tamen poterant cessare operae, quod futurum erat magno typographi dispendio. Et ob id pollicitus sum alteram editionem, qua sarcirem, quod in priore fuisset cessatum: id quod & fecimus. Neque tamen qualibet editione totum textum continuum fuisse recognitum, sphalmata typographica ex una editione in aliam Erasmicam propagata produnt. Tertia editio Erasmus vel maxime refert. nam ea limitior est, quam prima & secunda: quarta autem & quinta ad *Complutensem*, quam interea nactus erat, nonnihil accelerarunt. *Simonis Cilinei*

linati editio A. 1543 Lutetiae Erasmi contextum ex illo codice , qui postea Steph. id
idemque Par. 5 dictus est ; item ex Steph. ix vel etiam ex Cant. nonnihil , ut ap-
paret , interpolavit ; neque in alias editiones est propagata. Infectus est Colinæum
privignus , Rob. Stephanus , qui pro auctore lectionis hodiernæ habetur : falso. Vix
enim a Comp. & Er. discedit , nisi forte in articulo , apostropho & ejusmodi ele-
mentis. & prima quidem Stephani editio , (sphalmatis earere falso credita ,) Com-
plutensem sequitur pressius , quidque ipse probarit , magis indicat ; secunda item ,
sed admixtis erratis pluribus : in tertia , Erasmi editioni quintæ , vix uspiam mutatae ,
marginem varietate editionis Comp. & msl. suorum distinctum opponit. neque idem
ille textus , quem & Stephanus tertium exudit , & Millius notis suis substravit ,
Stephani magis quam Millii judicium singulis de locis exhibet. De Stephano , su-
pra : Millii expende Proleg. § 1177 seqq. & 1228 seqq. 1261. Ejusdem editionis
tertiae aspectus docet , potiorem codicum in ipsius margine partem refagari Ste-
phanii , id est , Erasmi textui : quare qui & codices & textum promiscue defendunt ,
secum ipsi pugnant. Atque ubi π. id est , πάρτα omnia msl. Stephanica lectionem
marginis habent (habent autem persæpe ,) eam semper aut fere semper genuinam ut
agnoscas , diversitas codicium illorum postulat. Præter ipsa codicum excerpta , du-
plex adjumentum Stephanus , erudito dignissimum typographo , ad hæc studia attu-
lit : quod & codicum *singulatum* indiandorum initium fecit ; & textu in *versiculos* di-
viso , longe facillimam signandarum varietatum rationem introduxit. Atque antea
Iacobus Faber textum Latinum , & annotationes suas simul editas , alia & alia ver-
sum distributione coamentarat , ad eeteras editiones hand facile transferenda: tum
vero Stephanus , Fabri , opinor , invento aliquid addens , sectiones fecit non sem-
per illas quidem textui accurate congruentes , sed tamen omnibus editionibus ac-
commodatas. Secutæ sunt Stephanum anno 1564 editiones duæ , Voegeliana Lipsiæ ,
& Crispiniana Genevæ , speciosæ illæ quidem : sed permultas lectiones a Stephano
per obelum notatas , obelo alias typographos deficiente , prætermiserunt. In Biblio-
is regis Antverpiæ A. 1571 exculis , Ben. Arias Montanus , vel quisquis sub ejus
ductu textum Græcum recognovit , is Erasmi Stephanive exemplar ad Compluten-
sem recessionem conformavit , & Plantini prelo accomodavit : unde multa Erasmi-
ca , non tam confilio , ut appetet , quam easū , remanserunt. Ceteroqui neque
textus in opere regio , neque Gul. Canteri libellus var. lect. Græcarum , apparatui
operis parum accurate insertus , quicquam a Comp. Er. Steph. diversum exhibit.

§ XXXVII.

Vnus ita vigescenti partim Complutensium , partim Erasmi Stephanique editio-
ni manum injecit , Theodorus Beza : qui nonnulla horum quidem ad illorum sineeri-
tatem redigit , sed vicuum aliqua de integro ex uno alteraque codice manuscripto ,
ex Vulgata , ex conjectura denique dissingere sustinuit , præfertim in ed. quarta A.
1589. Non desunt , inquit Br. Waltonus , qui Bezam nimis audacem suissi judicant ,
dum a recepta lectione stepius sine necessitate recedit , & unius , interdum nullius codicis
auctoritate fretus praetorium exercet potestatem , ex conjecturis mutando & interpolando
textum

textum sacrum, pro tubitu. Proleg. IV. Confer *Calov.* Crit. sacr. p. 488 seq. & G. a Maastricht Proleg. N. T. p. 19. Et tamen Beza deum, si queris, parens est lectionis hodie receptioris: Beza enim textum, quin etiam annotationes Bezae, & *Henricus Stephanus*, & *Elzevirii*, magis quam ullum alium antecessorem sunt subsequuti. Elzevirianum quoque textum retinet speciosa editio illa, quæ cum LXX interpretibus, Ioh. Morini præfatione ornatis, *Lutetiae A. 1628* prodidit. Post Beza obitum *Genevenses* nonnullæ, præsertim illa, quæ Scaligeri notas habet, ad Complutensem Plantinianamque se receperunt. Plus non tam in Beza, quam in ipsum textum editum sibi summis *Erasmus Schmidius*: vid. var. Matth. XXIII. 11. Marc. III. 16. XV. 1. Ap. I. 18. certe quod ad accentus & distinctiones attinet, v. gr. Luc. VI. 23 ταῦτα, ταῦτα Ioh. VII. 29 εἰμὶ, εἰμι Rom. XIII. 11 ὅτε, ὅτι. Neque pauca sunt errata fortuita, speciosa quidem, sed per Concordantias ejusdem facile redarguenda. Hunc, quum multi laudent merito, tamen neque fecutus est quisquam magnopere, neque insectatus. *Boeclerus* interim suam editionem ad Erasminum Stephanumque revocavit: e insl. suo, (Romam postea perlato, ut ex Zaccagnio docet Le Long P. I. Biblioth. sacr. p. 396.) nihil produxit, quod huc pertineret. Deinde Elzevirianum illum contextum, interveniente *Curcellaeo* & *Leusdeno*, recentiores certatim propagarunt. Curcellæi textum habet editio quoque *Oxoniensis minor*, & inde Amstelædamensis illa, cui eris in suam accommodavit *Gerardus a Maastricht*: idemque est, quem Notis novissime Latinis C. Stockius; Germanicis, C. Neudeckerus instruxerunt. Stephani editionem tertiam retinuere *Waltonus* & *Millius*. Nil in horum omnium textu ab Erasmo ac Beza diversum quæsieris; frustraque cumulantur editionum congruentium suffragia, ubi de lectionis alicujus pondere agitur. unaquæque tantidem per se est, quanti est eadem cum omnibus sequacibus: nec minoris primo fuit anno, quo prodidit, quam est hodie, ubi non nova eam recognitio confirmavit.

§ XXXVIII.

Non vaga aliorum traditione, sed indefessa exemplarium collatione deprehendi, quæ affirimo: deprehendet etiam collator quilibet. Ex quo patet, receptionem adhuc lectionem N. T. estimandam revera venire ex tribus recensionibus, *Complutensium*, *Erasmi* & *Bezae*. atque hinc porro de tota Novi test. Græci post inventam typographiam *constitutione*, sobrium ferri judicium potest. Primum singulæ recensiones nœvis suis laborant. vide paulo inferius, var. lect. (neque enim tam multa bis ponere decet,) vide, inquam, si quid refert, de *Comp.* v. gr. ad Matth. III. 11. Marc. XV. 3. Luc. I. 64. XXII. 36. 47. Ioh. VIII. 6. Act. XIII. 42. XXII. 20. XXVI. 26. Rom. XIV. 11. Phil. II. 14. Hebr. X. 2. 1 Ioh. II. 14. Ap. IV. 8. XV. 6. de *Er.* ad Matth. IX. 36. Marc. XIV. 32. Luc. XV. 26. Ioh. IX. 8. Rom. XV. 2. 17. 1 Cor. I. 29. 2 Cor. I. 6. VIII. 24. 1 Tim. VI. 5. Hebr. X. 34. Iac. IV. 2. Ap. III. 4, & passim. de *Steph.* ad Matth. X. 4. XXVII. 44. Marc. XI. 22. Luc. XIII. 29. 1 Cor. III. 11. VII. 24. XV. 23. 2 Thess. II. 5. 1 Tim. I. 17. Hebr. IX. 28. de *Beza*, ad Matth. XIV. 14. XVIII. 30. Marc. XII. 20. Luc. VII. 45. IX. 15.

IX. 15. XVIII. 31. Ioh. XVIII. 24. Act. I. 24. Rom. XVI. 20. 1 Cor. V. 7.
 2 Cor. VII. 16. 2 Thess. II. 4. Hebr. IV. 15. Iac. IV. 13. 1 Pet. II. 21. 2 Pet. II. 18.
 Iud. v. 19. 24. Ap. XVI. 5. de *Elzevir.* & aliis recentioribus, ad Matth. XXIV. 9.
 Luc. VII. 12. Act. IX. 3. XV. 32. 1 Cor. VII. 5. Iac. II. 7. Adde § seq. med.
 Quod si nonnullis hujusmodi in locis editionem aliquam defendere conaberis, ceteras eo ipso reprehenderis, diversum tenentes. Singulæ ergo laborant nonnihil: ut ostenditur etiam in Proleg. Wetsten. cap. X seqq. germanamque ejusmodi locorum lectionem ipsis editoribus illis suorum sæpe pars codicum sine dubio obtulerat; sed tum minus dignoscere potuerunt. Et quia Complutenses atque Erasmus codices habuere Asiatica subinde paraphrasi auëtos, eosdemque æcotoris interdum propinquitatis, (coll. var. Hebr. I. 3.) ideo etiam a potiore hodie codicum parte conjunctim interdum absunt. Hinc Græcum illud manat, quod vulgare ordinariumque Simonius appellat, de quo Observ. VI. Interim multo facilius est, pristinos editores reprehendere, quam novam recensionem nulli reprehensioni obnoxiam pœstre: & summa lectionis hujus, quæ per typographiam in orbe Christiano tam diu sustentata fuit, pro illustri monumento divinæ in eeclesiam benignitatis amplectenda est. Neque Comp. Er. & recentiores edd. sinceritatis testimonio privari unquam debent: & limam adhuc ille quidem quamlibet acrem, sed non nisi verecunda manu regendam, invitant. Perquam sobrie Leonardus Twells, *Nulla superstitione,* inquit, *addiclus sum Stephani textui, ac plane statuo, lectionibus ejus exstare saepe meliores: sed idem persuasum habeo, iniqua præjudicia, adeo apud doctos homines, adversus illam editionem pœvaluisse.* Sæpe animadverti, multas de lectionibus ejus, quæ PRI-MA SPECIE non ferendae viderentur, regulis VERÆ critics inniti. Quæ res me docet, quisquis novum concinnare textum conetur, ei magna opus esse cauzione. aliter frequens erit in deteriore partem commutatio. Part. I Exam. pag. 30. Utinam audiatur tanus criticus. Multo autem magis hæc in *universas* editiones receptas convenire, cordati earum agnoscēt & vindicees & mutatores: atque illorum argumenta ad eas conjunctim potius, quam singulatim defendendas pertinent; horum reprehensio non tam conjunctim easdem, quam singulatim ferit. unde omnia, quæ ab utrisque disputantur, una recensio ex omnibus coagmentata (qualis nostra est,) non modo non reformidat, sed etiam pro pœstidio habet.

§ XXXIX.

Dispalefecit hinc etiam, quid de aliorum in textum Græcum studiis ex vero debeat existimari.

I. Antequam continuus textus Græcus excuderetur, Græcorum codicum lectiones produxit in aciem quasi contra Latinos tum valde corruptos *Laurentius Vallæ:* qui qualecunque codices Græcos, qualecunque in hac re gustum habuit; idoneus certe fuit ad indicandas lectiones codicum græcorum, quos habebat non paucos: neque hic antesignanus, qui bona certe fide egit, ut vel ea docent, quæ

Hodius f. 441 ex illius Antipoggio excerptis, a Millio ob reprehensionem Latinæ interpretationis ita negligi meruit, ut ne excerpta quidem Græca in Notas inferret suas. Iacobi Fabri Stapulensis idem ac Vallæ institutum fuit. nam Latinam lectionem primum in Paulo A. MDXII, adhibitis *quinque variis exemplaribus Graecis*, ut ipse ait ad Hebr. IV, examinatam dedit: neque solum *Examinatio ea nonnullorum circa literam*, commentario in quodvis caput subjuncta, sed etiam *Intelligentia ex Graeco*, sive nova versio, Vulgatae adjecta, quid in Græcis legerit Faber, ostendit. Paucas ejus lectiones, & debiles quidem, & notavit, Erasino & Estio ministrante, & reprehendit Millius: qui si ipso Fabri volumine usus esset, plus bonæ frugis inde reportare potuisset. Deinde A. MDXXI in Evangelia Faber commentarios edidit, variis lectionibus ex Erasmo illos quidem adspersos, sed tamen præcipue ex mlf. Græcis instructos. vid. var. Matth. I. 11. Postremo in Catholicas epistolas est commentatus, ut R. Simonius & Iac. Le Long memorant. Ansam Valla & Faber iis dedere, qui sub ea tempora ipsi textui Latino Novi testamenti Græcum ex mlf. productum adjecerunt.

2. *Ioachimus Camerarius* in Notis ad N. T. (quas Tomis Criticorum non inseritas mirere,) fere Erasmi textum cum versione Vulgata, at inquinatore, & cum Bezae annotationibus, interdum etiam cum Theophylacti aliorumque scriptorum Græcorum allegationibus contulit. de codice ejus manuscripto supra diximus.

3. *Wechelianæ* editionis margo passim citatur; & citatur *Franc. Junii* sœpe nomine, sed incerte. Ad Vetus testamentum in illa Bibliorum Græcorum editione aliquid notarum fortasse Junius dedit: ad Novum vero testamentum literatissimus in illa typographia corrector Frid. Sylburgius varias lectiones collegisse fertur. Quod si ita est, morte Sylburgii interveniente accidit, ut hæc pars annotationum rudior ab incude exiret. quo pacto cohærent, quæ de lunio Sylburgioque collecta, inter se commisit Iacobus Le Long Parte I. Biblioth. sacræ, pag. 430. Certe omnis margo N. T. edit. Wech. ex Erasmo, Stephano, Beza repetitus est: novi nil neque præfatio promittit operis illius; neque margo ipse exhibet, nisi errores, aliorum deinde erroribus cumulatos. vide v. gr. ad Marc. VII. 8. notas Bezae, deinde Wech. deinde Fell. deinde G. a Mastricht: deprehendes lectionem in nullis codicibus repartam, at paullatim inani *quinque Wechelianorum* specie auctam. Quare ad ipsum potius Erasmus, Stephanum, Bezan recurri debet: varietatesque, quæ apud Wech. & item alios, codicibus non nominatim citatis, notantur; quum in superioribus editionibus & annotationibus extabant, nullam roboris accessionem postea fecerunt.

4 Petrus Fagiardus, marchio *Velesius*, XVI codices contulisse perhibetur. scilicet ad XVI Stephanicos opus erat totidem anti Stephanicis, & in his ad octo codices regios Gallicos octo codicibus regiis Hispanicis. Numeros codicum singulis in locis nullos videoas. quare si codices illi Velesiani fuere inter se differentes, nunquam tamen potest discerni, quid in omnibus, quid in quibusdam, quid in uno extiterit.

stiterit. si autem penitus inter se suere congruentes; iidem universi, non plus valent, propter sumimam cognitionem, quam singuli. sive hoc sive illud est, vix illo in loco plus valent Velelianæ lectiones, quam unus ad summum Græcus codex Latinizans. non enim ex pluribus codicibus græcis, ne ex græcis latinizantibus quidem, quippe a quibus discrepant v. gr. Act. I. 15, eductæ, sed plane ex Vulgato ipso, ejusque saepe palea, fictæ sunt, jejunumque in veritatem græcam conatum produnt, merito dissimulandæ. nam etiam ubi *Velegium* sine *Vulgato* citat Millius, cum *Vulgato* congruunt: & ubi a notiore *Vulgati* contextu abire videntur, certe cum margine Bibliorum regiorum, cum lectionibus per correctores Lovanienses Romanisque deletis, aut cum editione Sixtina, cum miss. Lat. congruunt. Sufficiant exempla quedam. Marc. VI. 26 ἀθετοστα· Lat. *contristare*: miss. *contristari*: Velel. λυπεισθαι. Luc. X. 30 ὑπολαβών· Lat. *suscipiens*: miss. *suspiciens*: Velel. ἀρχθεπων. Luc. XXIII. 35 θιωρῶν· Lat. *speculans*: al. *exspectans*: Velel. προσδεχόμενος. Matth. XXV. 1 τὰ νυμφία· Lat. *addit.*, & *sponsæ*: Velel. καὶ τὴν νύμφην, ex ambiguo latino casu. atque hoc exemplum vel solum documento sit, Latinum quoddam exemplar eum Græco fuisse collatum, & differentias primum Latine collectas, deinde contextu non semper inspecto Græce redditas. Sic vero etiam Matth. XXVII. 66 μετὰ τῆς κρεστοδιας, Lat. *cum custodibus*. at Velelius, præpositionem *μετὰ* non respiciens, ex *custodibus* fecit ταῖς κρεστοδιαις. Sic Rom. VIII. 23 Latine suppletum erat illa, scilicet *creatura*. at Velelius ἐκεῖνα, neutrum plurale. Ioh. VIII. 42 ἦνω· Lat. *veni*. nam id valet græcum etiam in praesenti: at Velel. ἦνον. Hebr. IX. 6 εἰσιστε· Lat. *introibant*: Vel. εἴσισταν, hand græce. c. XI. 25 πρέστησιρον· Lat. *temporales*: Vel. πρότηταιρος· genitivum Latinum pro nominativo sumens. c. XII. 18 κεκαυμένω· Lat. *accessibilem*; al. *accessibilem*: Velel. προσίτω. c. XIII. 2 ἔλαθον· Lat. *laturunt*: alii pridem, *placuerunt*: Velel. ἤγετον. Adde Act. I. 6. 18. V. 15. XV. 41. XXIII. 24. 1 Cor. XV. 34. 47. Iac. V. 10 (in ed. Ox. min.) Iud. v 24. maxime que Ap. IX 11. XVI. 16. Simillima hisce notantur in Proleg. Wetsten. p. 122. opidoque rara sunt exempla, quæ possint videri dissimilia; quæ non negligimus v. gr. in var. 1 Cor. XV. 29. 1 Pet. III. 8 Toto ceteroqui Veleliano apparatu comode caret sacra crisi. Severa quoque sunt, nec tamen iniqua, quæ in Velegium collegit *Gerardus a Maastricht* in Proleg. N. T. § 75 seqq. & in Notis ad 1 Cor. XV. 47. 1 Pet. III. 2. Ap. XVIII. 17. Nimia vero Millii est in Velegium indulgentia, ex favore erga italicam versionem nata.

5. *Barberiniani* codices XXII ab Ioh. Matthæo Caryophilo ad editionem Plantinianam collati, sed minus copiose excerpti & minus distincte allegati sunt, quam ut exactum formari judicium de illis & ex illis possit. Revera tamen codices illos fuisse Græcos, (etiamsi unus alterque ad Latinos conformatus fuerit,) & quidem a Stephanieis diversos; ex eo patet, quia tenor eorum saepe a Vulgata differt, & numeri eorum exprimuntur: & citantur codices *Barb.* ubi Stephanus margo vacat; & silent, ubi Stephanus aliquid notat: & numeri codicium *Barb.* a numeris codicum *Steph.* alii sunt in ipsis N. T. tomis & in singulis lectionibus. Vnum dabimus

exemplum: Ioh I. 42 citantur *Barb. decem*, ubi differentia articuli Vulgatam non tangit, & Stephani margo plane vacat.

6. Raroque *Curcellaeus* in margine suo dedit quicquam, quod editores pristini Grotiusve non dederint prius: si quæ nova habet, ea demum ex cod. ms. quos in præfatione sua memorat, protulisse censeri potest. conjecturas tamen non margini, sed appendici, in prima certe editione sua, commisit, easque a variis lectionibus discriminavit: quare illas his æquiparasse aut immiscuisse, iniquius perhibetur. De *Scaligero*, *Caubono*, *Grotio*, *Heinsio*, *Priaceo*, ceteris, nil dicimus; qui aut nullis usi sunt exemplaribus ms. N. T. aut iis, quæ postea sunt accuratius excussa.

7. In Britannia demum *Brianus Waltonus* in Biblis polyglottis, ac potius *Oxonienenses* in editione N. T. A. 1675, duce *Iohanne Fello*, adornata, & deinde per *Ioh. Gregorium* scholiis Græcorum patrum aucta, superiorum omnium vicerunt industria: sed unum Alexandrinum codicem accurate, ceteros impari cura excusso dede- runt unde factum est, ut multas varietates, etiam genuinas, multis revera codi- cibus nixas, Alexandrino solo aut pñne solo stiparent, vel plane intactas præter- mitterent. Alios quoque codices ad Stephanicam, alios ad Elzevirianam editio- nem contulerunt: quare in iis locis, ubi editiones illæ inter se differunt, tanto incertiora sunt excerpta codicum. vide Var. Luc. XVII. 1. Ipsi denique Oxonien- ses sapienter agnoverunt, ultra tendi oportere. itaque Millium suum excitarunt; qui quid *Iohanni Fello* deberet, eximie prædicavit. Illa etiam concinnitate Millium post se reliquerunt, quod in eadem minore sua editione, a Marc. XII. & deinceps, codices alphabetico ordine exhibuerunt.

8. Tenuioribus interim illis Oxoniensium collectaneis superstrueta est *Crisis perpetua* G. D. T. M. D. id est, *D. Gerardi a Mastricht*, a multis celebrata. Facile exultimamus, excellentem illum fuisse virum in ceteris virtutibus artibusque: sed hanc ejus crisin vix ullo, nisi religiose voluntatis nomine, laudari patitur veritas. id, quum divini honos verbi postulat, ita manifestum, ut vel cæcus palpare que- at, faciemus, sed quam modestissime. Si Millii copias in tempore vidisset, aliter, credo, instituisset plurima: at Cæfareus codex, quem excerptit, casu singularem prouersus cum textu Curcellæano, quo utebatur, convenientiam habuit; eoque stu- diosius textum illum contra alia omnia monumenta defendendum statuit. In Cano- nibus criticis causas varietatum ita enumerat, ut alteri lectioni præ altera nulli sèpe fint adjumento. Versionibus patribusque minus sane tribuit, quam par erat non dicam de iis locis, in quibus plane a Græcis codicibus abludunt: sed certe ad com- ponendas ipsorum Græcorum codicum differentias singulare pondus habebant. quan- quam versiones, præsertim ubi textui favent, in Notis Maastrichtianis sèpe laudan- tur. Ipsos vero Græcos codices in editione illa Oxoniensi excusso, quibus Cæfa- reum adjecit, non satis discriminavit: id ergo nos facere oportet. Bodlejanos Fel- lius *duodecim* in editione Oxoniensi minore recensitos præfatur, qui sunt, collatis Eelli Milliisque notis, *Laud. 3* (ex nomenclatura Milliana,) Acta continens, & alii.

aliij undecim, Evangelistas complexi, videlicet Bodl. 1. 2. 6. Laud 1. 2. 4 5. Roe 1. Seld 1. 2, cum uno nescio quo, quem Millius prætermisit. Igitur ad Evangelistas citantur ibi: *Al. Bodl. undecim, Caef.* (Millio Viennensis,) *Cant. Gon Go Lin Magd 1. Mont. N. 1. Romani* (Millio Barb.) *decem, Steph. novem, Vffer. duo*, cum *Copt. & Goth.* Ad *Iohannem* seorsum, *Trit.* Ad *Acta Epistolasque, Al. Caef Lin.* alter, *Magd. 1. N. 1.* (Paulinis carens,) *N. 2. Pet. tres, Rom. octo, Steph. septem.* Ad *Acta iterum Cant. Laud. 3. Mont.* Ad *Epistolas* præterea, *E* (Cant 3. apud Millium, Proleg. f. 148, 160. in collegio Emmanuelis.) Ad *Paulum* separatum, *Clar. Ger.* (qui tamen nil seorsum a Clar. valet,) *Magd alter* Ad *Apocalypsin* denique, *Al. Pet. duo, Rom. quatuor, Steph. duo.* Aceddit *N. T. Complutensē*; & lectiones *Velefianaē, Wechelianae, Currellaeanaē*, quarum indeolem paullo ante notavimus. Non habet *Lin* alterum editio illa Oxoniensis in indiculo codicium: unde Gerardus a Maastricht, *Mf. illud*, inquit, *ad nos non pertinet*. Proleg. sc̄t. 61. & tamen ad eum pertinebat: nam in ipsis Notis ad *Acta Epistolasque* editio illa paucim citat *L. five Lin. alterum.* Sunt ergo codices mſ. quibus eritis illa nititur, in universum, 72. & quidem in Matthæo, Marco, Luca, 41: in Iohanne, 42. sed in *Actis*, 28: in *Epistolis Pauliniis*, 27: in *Canoniciis*, 25. at in *Apocalypsi*, 9. Hac in paucitate & Graeci quidam principes erant codices; & Gothus ac potius Coptita cum Velefio locum explere Latini duntaxat interpretis poterant: quare insignes profectūs suissent, si legitima accesseret methodus. Sed majorem horum codicum partem constituant Stephanici, Romani & Petaviani, qui per homines incertos minusqne peritos, aut certos quidem & peritos, sed in excerptendo valde parcōs, sunt excusli, ut collatis iis codicibus, quos Millius iterum exentiendos nactus est, apparet. Atque hos tamen collatores *Gerardus a Maastricht*, qui *Cæsareum* codicem accurate legerat, ex sua conscientia nimis benigne mensis est: v. gr. in Notis suis ad *1 Cor. VI. 5.* codicisque, quorum excerpta Oxoniensis ei obtulit editio, perinde tractavit, ac si eorum quilibet & totum *N. T.* complectetur, & nulla parte mancus, & accuratissime collatus esset. Hinc non modo in Evangelistis, sed etiam in *Actis* & *Epistolis*; non modo in *Actis* & *Epistolis*, sed etiam in *Apocalypsi*; eisdem codicibus universis in duas partes divisis, pauculos illos, qui in margine Oxoniensi subindicitantur, lectioni marginis imputat: reliquos autem omnes, pauculis tantummodo illis exceptis, lectioni textū Oxoniensis, id est, Elzeviriani, avertisse adscribit. hinc paucim vacuitatem marginis Stephanici tanquam *XVI* codices estimat; vel ubi v. gr. tres Stephanici in margine citantur, inde tredecim ceteros textui militare jubet. hinc *Velefi* vel indistinctum indicium vel merum silentium, vix pro uno codice cenferi dignum, modo pro uno codice, modo pro *XVI* codicibus allegat. hinc ad tot *Bodleianos* in Notis v. gr ad *1 Cor.* provocat, quorum tamen ne unus quidem ad ullam ibi Epistolarum partem pertinebat. hinc in Notis ad *Ap. XIV. 5* codices marginis, revera numero prævalentes, quasi *puncissimos* postponit; textūsque lectioni, quæ tum uno Erasmi codice, & obscuro unius Petaviani uniusque Stephanici silentio nitebatur, centenos adscribit. Atque hanc ipsam plus *centum* codicum formulam, in titulo Oxoniensi obviā, in Notis sepenumero adlibet, textum suum defendens: exiguam autem codicum partem, marginis lectioni relinquit, multis revera-, vel pluri-

plurimis, vel omnibus fultæ codicibus. Omnibus locis omnes codices uno fasce complectens, non discernit accurate collatos ab iis, qui perfunctorie collati erant: mutilatos ab integris: eos qui Evangelistas habent, ab iis qui Acta & Epistolas habent: paucissimos, qui Apocalypsin habent, a plurimis ea carentibus. Canon ejus XL indicat, *maximam* partem codicum ms. habere lectionem marginis: canon XLI, *aequalem*: canon XLII, *tertiam*: canon XLIII, *quartam*. at in margine ejusdem ad Apocalypsin, imo ad Epistolas & Acta, imo ad Evangelistas, canon XLIII raro, XLII perraro, XLI semel, opinor, XL ne semel quidem, cum sepe citandi fuissent, & insignem utilitatem afferre potuissent, citantur. Nil igitur medicinæ assert illa crisi Elzeviriano textui, ne tuni quidem, ubi is meritis conjecturis laborat. plurimorum codicum præsumtio semper ei crisi penes textum remansit, sed vana, tantamque decisionis laxitatem pariens, ut genuina lectio, quotiescumque in textu erat, vago aliquo modo defenderetur; quotiescumque autem in margine jacebat, nullo modo posset emergere. Quivis ergo videt, in fundamenta disciplinæ criticæ virum insignem impeditum; omnesque, qui methodo ejus capiuntur, in limine, ut ajunt, offendere. Quibus commodum est, examinent *textum* illius nudum, Marc. X. 14. XI. 3. 11. Luc. X. 6. Ioh. XIII. 30 f. 1 Tim. I. 4. 17. Hebr. II. 9. 1 Pet. IV. 13. Ap. II. 20. VII. 7. XI. 12. marginem ejus, ad Matth. XXIII. 25. Luc. IV. 9. XVII. 1. XXII. 45. Ioh. XVI. 33. XVIII. 20. Act. VI. 3. XVI. 17. XXIV. 14. XXV. 20. XXVII. 25. Rom. II. 5. IV. 4. VII. 6. VIII. 11. IX. 19. 1 Cor. VI. 7. 14. XI. 15. XII. 21. XIII. 3. 2 Cor. VII. 12. VIII. 4. 19. XI. 31. Gal. III. 8. IV. 14. 17. V. 7. Eph. I. 3. 23. Phil. I. 23. III. 8. 1 Thess. I. 9. III. 13. 2 Thess. I. 10. Hebr. V. 4. VIII. 11. XII. 2. Iac. V. 9. 1 Pet. I. 4. III. 7. IV. 14. Iud. v. 12. Ap. II. 19. 20. III. 12. VII. 5. XI. 8. 17. XIV. 1. XV. 3. XVI. 14. XVIII. 1. 8. XXI. 24. *notas* ejus, ad Matth. II. 11. VII. 14. VIII. 5. XIX. 9. Marc. VI. 44. Luc. IX. 50. X. 20. XIII. 35. Ioh. VIII. 9. Act. III. 20. V. 25. 36. VIII. 37. IX. 5. X. 6. 19. 21. XIII. 6. 19. 23. 31. 42. XV. 34. 41. XIX. 16. 35. XX. 7. XXI. 8. 15. XXII. 12. 16. Rom. XII. 11. 13. 1 Cor. XI. 10. Eph. I. 18. III. 9. V. 9. Col. I. 14. 2 Thess. I. 10. 1 Tim. V. 4. 2 Tim. II. 19. Hebr. II. 7. IX. 1. 15 Pet. III. 20. IV. 14. 2 Pet. I. 10. II. 2. 1 Ioh. V. 7. Ap. XI. 15. hæc, inquam, & reliqua hujus generis examinent, vel, si videtur, etiam cum parte II apparatus nostri, velim, conferant. Imo vero necesse est, ut hoc faciant, qui non gestiunt, temerario, de criti illius & nostra, judicio, hallucinari. Momentosus est hic articulus: quem si levius attigilsem, paucioribus fortasse lectoribus persuaderem; nunc quum pressius tractavi, immoderate egisse videbor. Quis omnibus satisfaciat? veritati inservendum est: cui ipse ille vir eximus nunc, si viveret, pro suo candore cederet.

9. *Ioh. Millius* collatis tot codicibus, & accuratori eos excerptendi methodo munita, Cominune ecclesie inestimabili beneficio afficit. Oxonii, A. MDCCVII. Ante eum non potuit liquido judicari de multis varietatibus: post eundem, superfederi potest tam operoso codicum scrutinio, nisi aut vetustiores etiamnum reperiantur codices, aut de exstantioribus quibusdam locis residua occurrat disquisitio. Sunt qui eum reprehendant, quasi nimutissima omnia confectante: rectius autem dixe-

dixeris, eum nonnulla curari non indigna præterisse. Non dicam de augmento vel apostropho; illud certe non est nihil, quod ordinem verborum variantem notare saepe supersedit; quod particulam $\tau\alpha\gamma$ alieibi, quod articulum sæpenumero sprevit, etiam ubi rationem ejus merito habuerat editio minor Oxoniensis, v. gr. Marc. VII. 24. Ioh. XVIII. 15. quodque exemplarium enumerationem, multitudine desatigatus, interdum abrupit; commode id ipsum facturus, si formulam & cetera adjecisset. vide illum ad Matth. XIV. 14. Marc. IX. 40. Luc. VII. 12. XV. 26. Ioh. XVI. 33 (collata appendice editionis Millianæ primæ,) Act. VII. 17. 44. In textu Rob. Stephanum fecutus est: ipsius Millii sententia disci debet ex ejus Notis ac potius ex Prolegomenis; quæ qui non accurate perlegit, dextre de Millio judicare nequit. Initio, Notas quum scriberet, promisca eum Græcorum multitudo codicium cepit tenuitque, ut omnes capit ac tenet, qui in hocce scrutinio novi sunt. In Prolegomenis deinceps, quibus Notarum respondet Appendix, a Kusterio quidem in Notas inserta; instituit Alexandrino codici & Versionibus Patribusque antiquissimis jus suum tribuere. Postremo in iisdem, in alterum exterrimum prolapsus, & præjudicio uno alteroque omnia pervadente abruptus, bilingues codices, & Latmam eorum paleam, saepe sine causa amplectitur; (mirum vero, quod quum veteri Italicae, ut appellitat, versioni plurimum tribuerit, tamen Latinam lectionem non accuratius ad cod. ms. Lat. Britannicos exegerit:) simulque nimia resecantri cupiditate contracta, quicquid fere vocum, imo sententiarum, earumque gravissimorum, extra homœoteleton, in uno uspiam codice, interprete, interpretis exemplari, interpretis interprete, scriptore ecclesiastico omissum est, mox, Italicae sive versionis oblitus, delendum putat, hae una ratione sæpenumero fretus, *Quis fanus tam insignia praetermitteret?* quasi id infirmitatis non quotidie in sua quicquid manu animadvertere possit. Particulas quoque, $\tau\alpha\gamma$, $\mu\epsilon\nu$, $\gamma\alpha\beta$ &c. quas aliæ lingue minus ferunt, quam Græca, nimis saepe, solis versionibus obsecutus, expunxit. Atque his rebus palmariam Whitbio reprehendendi sui ansam ministravit. Sane Whithius Græcis qualibusunque, & Millius Latinis nimium tribuit; & medium inter utrumque veritatis relictum est iter. Continuator Millii Laud. Kusterus quos codices suppleverit, supra diximus: Prolegomena Millii in minores sectiones commode divisit, atque eas subinde in Notis citat, non optimo singulorum locorum delectu, bono universe consilio. Illud non debemus dissimulare, quod dum Millii siglas commodiores facit, notas interdum turbat. v. gr. Act. XX. 4. Millius in textu habet $\sigma\omega\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ & in notis, $\tau\omega\pi\iota\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ Steph. o. Pet. 3. Cov. 2. Vel. Copt. &c. πύρρις ADDUNT Steph. d. Pet. 3. Cov. 2. Vd. Copt. &c. Kusterus autem sic, $\sigma\omega\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ $\tau\omega\pi\iota\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ Steph. o. Pet. 3. Cov. 2. Vel. Copt. &c. ΣΩΠΑΤΡΟΣ πύρρις Steph. d. Pet. 3. Cov. 2. Vel. Copt. &c. quo pacto iisdem codicibus & $\tau\omega\pi\iota\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ recte & $\sigma\omega\pi\alpha\tau\varrho\sigma$ male tribuitur. Atque hic error ita frequens est, ut aliquando obesse possit: etenim obsuit anonymo, qui N. T. Græce & Anglice edidit, in notis ad Phil. I. 18.

10. Millii amicissimus, Rich. Bentlejus, justam editionis Græce & Latinæ concitatavit exspectationem, emisso dudum specimine: ex quo si adhuc licet judicium facere,

cere, graviores Millii lapsus prudenter vitavit; sed tamen ipse quoque lectionem receptam mutavit nimis, in textu suo & in notis, & quod debetur, & plus quam debetur, (vide infra, Var. Ap. XXII. 6. 8. &c.) tribuens Alexandrino exemplari, ejusque cum Latina interpretatione (in qua Hieronymi quoque putat esse multa, quæ Hieronymo sunt antiquiora,) confessioni. Eadem me consensio quidem sollicitavit aliquando specie sua, ut omni exceptione majorem statuereim; & omnes qui in hocce scrutinium ingrediuntur, quo sunt integriores in examinanda lectione receptione, eo magis cavere hunc debent libertatis abusum, eui occurritius § XXXII, Observ. XVII. Etenim complura sunt loca, ubi *Al.* aut *Lat.*, ubi & *Al.* & *Lat.* a ceteris codicibus in apertum errorem discedunt: nescio an ullus demonstrari possit locus, ubi iidem *Al.* *Lat.* erroris aperti redarguant suo consensu ceteros codices. Idem Bentlejus in suis passim monumentis antiquitati græcolatinorum codicum plus justo tribuit. vide supra, § XXVIII.

11. Bentleji editio suppressa est: successit anno MDCCXXIX Londini editio nova N. T. eius conditor *Anonymous* verba Dei neque in Græci textus recensione, neque in Anglica interpretatione, quam adjecit, neque in notis, ut Dei verba tractavit. Retudit illum *Leonardus Twells*, Examinatione Anglice concinnata, & in tres partes divisa. Nos paucula notamus, pro instituto nostro. Vetustati versionum antiquarum, Latinæ maxime, & Græcolatinorum atque Alexandrini codicis, nimium addictus est editor διγλωττος atque ex his videlicet textum pollicetur correctum, quem tamen carptim tantummodo, imo in iis libris, quorum canoniam auctoritatem aperte tollit, contemptum recognitum exhibit. Vbi a receptis editionibus discedit, lectionem carum quamlibet momentosam, & certe æque speciosam, nec in margine nec in notis reponit. ceteras lectionum varietates modo parcissime, modo uberius refert, & codicum, versionum, patrum suffragia ex Kuftero unice, idque parum accurate, adjicit. Cautio est, ne recensiones nimis liberæ, pristinarum editionum non modo sequiorem lectionem, sed etiam genuinam vineant deinde & obliterent: sed bene est, quod adhuc Britanni quoque obnunciant atque resistunt.

12. Gratiam hoc loco habeo fautoribus, qui me raris, in nostro certe climate, sublevarunt libris. namque priorem Millii editionem A. C. Zellerus, Abbas Anhusianus dedit; Londinensem διγλωττον & Bentlejanos libellos, D. J. F. Cotta, Theol. Prof. Tub. aliaque complura, in peregrinationibus maxime & olim & nuper collecta, iidem benevolè mecum communicarunt.

13. Novissime Helvetius *Anonymous*, Bentlejo familiaris, & literaturam suam & libertatem in hoc genere exercuit. Specimen textus & notarum ejus, a Matth. L. 1. ad e. II. 12. & Ven. Conventus ecclesiastici Basileenfis ex illo specimine judicium, Actis de D. I. I. W. A. MDCCXXX Germanice editis inserta exstant. Prolegomena vero operis intermelli exierunt Amstelædami, apud R. & I. Wetstenios & G. Smith, anno eodem: quæ & ad *Prodromum* a nobis pridem emissum præcipuis in

in partibus acceſſerunt, & nobis vicifim ad perpolienda noſtra anſam dedere. Diſcriſiſen tamen hoc notabile intercedit, quod lectiones quamlibet probatas mihi, ubi nullus editor prævivit, in marginē exhibeo: ille probatas ſibi lectiones in textum infert, reprehenſione quadam utens, quæ me non obſcure petit, & aliquid dicere, ſed placide, cogit. Promulgaram, me receptiorem lectionem in textu, quaſi praefcriptionis ju-re, retenturum: addideramque, Ita paci & infirmiorum conſientiae consuli; veritati ejusque cognitoribus, ea ratione, quae eodem mox loco ſubſequetur. ille autem hiſ ſibi verbis cautionem poſuit, In typis exprefſis codicibus Praefcriptio locum non habet. Proleg. p. 166. euſus cautionis viii in verbis meis modo repetitis egomet exauferam. ſed de hoc capite plenius agemus initio Epilogi. Ipsiſ textus & apparatus Wetſteniani (ſic enim ex bibliopolarum certe nomine appellaſcere licet) gaſtum lectori dare poſſunt, quæ in Variis ad Matth. I. 18. 19. 20. 22. 24. II. 3. 8. 9, ex illo ſpecimine notavimus. Multas varietates Millius, vel ob parvitatem momenti, vel ob ineptitudinem earum ſibi indubiam, ſciens præterierat: quas anonymus de integro prodiſit: id quod adeo non diſplicet nobis, ut noſinet id pridem facere iſtituerimus. præterea lectionem pertenui interdum apud Millium teſtimonio ſtipata, pluribus hic ornat teſtibus. Vtriusque generis ſupplementa quanquam vix & genuinam lectionem & momentofam reſcrunt, tamen ſunt laudabilia. hinc enim eo magis conſtat, omnia graviflma Millii mellem eſſe complexam: & tamen codices & Millianis non parum remoti, Millianis additi, genuinam ſubinde lectionem egregie conſirmaverint. Animadverſionum ſpecimen in illa Prolegomena paulo post Londoni prodiit. Non interpono me in controverſiam, quæ politicas potius, quum criticas videatur rationes habere: poſteſt tamen inde aliquid ad hæc, quæ pridem comi-mentatus ſum, illuſtranda idoneum elici; neque vero id omittere debeo. Summa quæſtionis eſt, quid codicibus & excerptis Stephanorum & Bezae tribuendum ſit: quibus Prolegomenorum auctorem multo miuus, quam par ſit, tribuere, Animadverſor ipſius (neque enim anonymi aptius, quam ex opere ſuo appellantur,) exiſtimat. Primum auctor Proleg. codicem STEPH. β & CANT. unum eſſe, item Steph. α & Par. 3 unum eſſe, Steph. α & Par. 5 unum eſſe ſtatuit p. 22, 40. De Steph. α & β, (quod obiter notamus,) nil contendit Animadverſor: ſed Steph. β & Cant. duos codices, non modo nomina duo eſſe codicis unius, vehementer contendit p. 8 ſeqq. atque ipſe Beza, quum tot codicis differentias, ſibi obſervatas, non inveniſſet in excerptis Stephanii; bona fide, ſed fluctuante ſententia, interdum pro uno, interdum pro duobus habuiſſe videtur. Si margo Stephanii & in lectionibus copiosior, & tam in lectionibus quam in literulis, codices deſignantibus, ut exſtant, correctus & firmus eſſet; decisio & facilis foret, & duos definiret eſſe codices Steph. β & Cant. At codicū Stephanicorum diverſi ſuere collatores, quorum alijs, ut facile exiſtimare licet, notavit ſubinde varieta-tem, ab alio neglectam; literulæque illæ, quibus codices deſignantur, perſæpe confunduntur. Steph. α, cui multum tribuit Stephanus, tamen ita diſſert ab ipſa ed. Comp. ut magis dubium futurum ſit, an Steph. α & Comp. unum ſit exemplar, niſi Stephanus ipſe unum eſſe doceret; quam dubium ſit, an Steph. β & Cant. ſit unus codex. Vnum autem revera eſſe, ſatis firmiter docet exactiſlima lectionis ſimilitu-

do ; paucis locis exceptis , ubi tot homines , quorum studium & opera intervenit , aut in excerptis aut in literula β dormitarunt . silvam locorum , quorum alia lectio ut ex Steph. β , alia ut ex Cant. circumfertur , dedit Animadversor in pagina sua ultima . Nos quidem ea præter ceteras differentia impedit , quæ memoratur in var. Act. XVI. 35 , sed eos minus impedit , qui ipsum codicem Cant. inspexerint . Accedit copia liatuum eorundem , imo non nisi ita diversorum , ut in Cant. sint angustiores ; quia scilicet ex Steph. β varietates nonnullæ non sunt productæ . exceptiones expediemus in var. Matth. XXVII. 3. Act. IX. 5. 31. Hunc ipsum esse codicem , auctor Proleg. existimat , quem Claromontanensis episcopus , (ut ex Victorio Mariano docet Lucas Brugensis in Not. ad Ioh. XXI. 22.) A. 1546 Tridentum attulit : eodem anno & deinceps Rob. Stephanus editiones dedit suas , quarum tertia A. 1550 codicem Steph. β celebrat , per amicos in Italia collatum . quam facile sub eam collationem , sat longo tempore intervallo , Lugdunum vel mitti potuit vel remitti codex , & in monasterio S. Irenaei in pulvere , ut Beza ait , jacere usque ad A. 1562 ? Non sunt hæc ejusmodi , quæ non cohærent ; præsertim cum ipse Beza in ultima sua editione , A. 1598 , Claromontanum hunc dicat codicem , qui hodie Cant. dicitur . Etiam inter Steph. β & Par. 3 , etiam inter Steph. β & Par. 5 , allegationum differentia intercedit : nam interdum Steph. β aut β fillet , ubi Par. 3 aut 5 a Kustero citatur ; imo interdum etiam Stephanus suum β aut β citat , ubi Par. 3 aut 5 silent . Sed methodus illa , de qua § XXXIII diximus , non ægre talia concoquit . nam excerpta ex Steph. β & Par. 5 , ex Steph. β & Par. 3 , ex Steph. β & Cant. ita congruunt , ut aut , si bini sint , singulorum codicum instar sint , aut plane singuli . itaque pro eo ac locus animusque ferebant , hos miss. modo ut binos , modo ut singulos , sine ullo decisionum detimento , citavimus . Porro eundem Robertum ad Apocalypsin duos tantummodo cod. ms. contulisse , auctor Proleg. affirms ; plures , Animadversor . Duos quidem tantummodo Stephanicos etiam Beza in annotationibus memorat : unum vel codicem vel fragmentum , a Stephano intactum , semel iterumve citat . De illis vide Var. Ap. II. 24. XIII. 4. de hoc , c. XVI. 5. 14. Quæ denique ultra Rob. Stephani marginem , ex Henr. Stephanii supplementis Beza protulit ; ea auctor Proleg. parvi , Animadversor magni æstimat . Audiamus Henricum . Plus quam triginta veteres Scripturae libros , inquit in præf. ed. suæ , VIDI , partim in regis Galliae bibliotheca , quorum autoritatem & fidem pater meus in illa editione grandi sequutus est , partim in Italicis : memoratque nonnulla , quæ ipsius pater ex illis exemplaribus describenda CVRAVERAT . Hic de Roberto ait , describenda curaverat , non descripsit : de se , vidi , non contuli . ergo quot codices post Robertum Henricus contulerit , ipse non indicat : at Beza in dedicatione ed. suæ usui sibi fuisse prædicat exemplar ex Stephani bibliotheca cum XXV plus minus miss. codicibus & omnibus paene impressis ab Henr. Stephano quam diligenter collatum . XVI contulerat Robertus : igitur IX plus minus Henricus . Si horum IX miss. codicum excerpta ab excerptis codicum miss. Roberti & ab excerptis codicum impressorum distincta exstarent , gratia esset habenda . nunc eis non ita multum tribui debet . nam ubi & Roberti margo & Bezæ annotationes indicium codicum faciunt , æquales uterque numeros codicum habere solent : quare quæ & Robertus

bertus in margine non habet, & Beza primus in notis indicat, ea deinceps, sive Robertus in collectaneis retinuit, sive Henricus supplevit, ea, inquam, ultra Roberti marginem, triumviris illis accepta referre debemus. plura, si qua illi sibi habuere, nos nil juvant. Vere haec, & modeste, atque utiliter esse dicta, omnes, ut spero, agnoscunt. Vide plura infra, P. IV, n. IV.

14. Abundat ætas nostra eruditis viris, in Germania & aliis in terris, qui Curas, Observationes, Annotationes ad Novum quoque testamentum certatum conscribunt: de quibus non est meum dicere. nemo enim eorum, quod sciām, aut codices veteres noviter collatos, cum a duobus Wolfianis supra laudatis discesserimus, adhuc dedit, aut textum ipsum emendandum suscepit. Quid vero Bentleji, quid anonymi Helvetii editionibus posthac futurum sit, dies docebit: illud optandum, ut ne supplementa certe pereant codicum Græcorum, eorum præsertim, quibus Erasmus Stephanusque usi fuerant, & Latinorum, quos parcitus haec tenus excusos esse notavimus, & versionum ac patrum. Nam non poterunt ea non multum conferre ad genuinas lectiones etiam tardiori lectori magis magisque probandas. Multa Bentlejus, quæ genuinam lectionem antea impediissent, removit; multa, quæ eandem deinceps confirmarent, eruit: nec parum anonymous Helvetius hac in parte (nam nec de dogmatis, nec de variarum lectionum decisionibus loquimur,) navavit. Per pauca, opinor, loca sunt, quorum receptiorem lectionem, a me mutatam, illi non mutent; quæ ab omnibus quam severissime examinari velim: multa sunt, quorum receptiorem lectionem illi mutent, me non mutante; quæ ipsis quidem præstanta relinqu debent: non pauciora sunt, quæ & illis & mihi, unanimi consensu, mutanda censeantur. atque hic consensus, non sane ex composito initus, magnum potest præbere veritatis argumentum: eorum autem locorum, ubi discrepantia remanserit, examen scorsum eo fuerit expeditius. Utinam interim loca ea, quæ § hoc & superiore cumulavimus, in secunda hujus Apparatus parte evolare & quam severissime executere dignentur cum ceteri lectores, qui inde confessim poterunt dignoscere, quis cuiusvis editionis obviæ quasi genius & color sit; tum ii scriptores, quorum observationes, alioqui orthodoxæ, hodie præ ceteris vigent. Desinent tandem industriae doctrinaeque suæ fructum sola defensione textus sii, id est, Elzeviriani, terminare: deprehendent, se lectiones in eo debiles, immo conjecturas atque errata, ex inani vel certe neque clara neque distincta plurimorum codicium suffragantium opinione, adhuc suis amplexos: & ab illis locis ad cetera progressi, auctoritate sua ad totam veritatem libere & generose investigandam & vindicandam invitabunt adducentque quam plurimos: eodemque tempore finistras subinde reprehensiones depellent a Lutheri versione, quæ cum Erasmo fere congruit, & interdum ad ceteriores recensiones Græcas, examiniis ipsas egentes, examinatur: in summa, ut Novi testamenti Græci sincerissima lectio eadem aliquando revera sit, quæ receptissima, adjuvabunt.

§ XL.

Hac vero in parte , quanquam vix quidquam majori assiduitate in omni vita egi , tamen ut publice aliquid minimus ego conarer , nec opinato adductus sum ; uti breviter ac modeste indicare neceſſe puto. A. MDCCXIII muneri monastico admotus Novum testamentum græcum interpretari studiosæ juventuti ; & aliquanto post , obſervationes hermenevticas ſubinde naſcentes , chartæ cœpi committere : ad quas amplificandas & perpoliendas venerandi Theologi , *Christophori Zelleri* p. m. au-
t̄oritas me exſtimulavit. Interim varietas lectionis emphases ſāpe & significatio-
nes aliquas aut abſtulit aut obtulit : quarum crescente filva , ad ipsius contextus
veni recenſionem , locum adhuc eſſe exiſtimans aliquid ſalutare navandi. Aſſen-
runt amici : editiones contuli , earumque conſtitutionem didici : Millium verſavi :
codices corrogavi : ideam operis pridem in *Prodromo* N. T. adornandi , haud pridem
in N. T. adornati *Notitia* dedi. (Vide infra P. IV , N. I & II.) Cui quidem ideæ ,
partibus ſubinde nonnullis emendatis , iſpsum quam vere nunc repondeat opus , le-
ctoris eſt exiſtimare. De opere quidem ipſo , Illuſtris Conſistorii Wirtembergici
& Venerandæ Facultatis Theologicæ Tubingenſis censura comprobato , dixi non-
nulla , & reliqua dicam.

Primum id egi , ut *varietatem* lectionis a Millio collectam , a Kuftero auſtam , undecunque partim cumularem , partim purgarem. Præter codices Græcos ſupra memoratos , Latinis quoque adjutus ſum , duobus maxime illis , quos habet Bi-
bliotheca Vffenbachiana universalis T. III. p. 71. quorum alterum *Trevirenſem* , (v.
gr. in Var. Matth. V. 22.) alterum *Colonienſem* , ex indiciis in utroque repertis ap-
pellavi. *Charitinum* codicem , ſive Wirtembergicum , Bibliotheca præbuit Ducalis
Conſiliū Regiminis. *Reutlingenſis* , quanquam ex Bibliotheca civitatis illius imperia-
lis , antiquis abundante monumentis , peregre quidquam mitti , leges prohibent ,
tamen perbenigne miſſus eſt , conceſſu D. Io. Georgii *Begeri* IC. Sunt Biblia Lat-
ina , quæ ſcriptit olim *Felicitas de Ething* , litera longe compendioſiſſima , in mem-
branis ſubtiliſſimiſ. Præterea ex *Ienensibus* aliquot & *Murenſibus* & *Parifinibus* miſſ. La-
tinis excerpta inſignium locorum per amicos ſum naectus. Noviſſime accelerarunt *Ar-
menae* versionis & *Copticæ* supplementa non contemnenda. nam cum Millius has ver-
ſiones non ad totum N. T. contulifſet , & quibusdam in lectionibus minus firme col-
latas dediſſe eadē videretur: ad Maturinum *Veyſſière La Croze* , harum linguarum , in
omnis doctrinæ abundantia , peritiſſimum , haud paucorum locorum , de quibus
inprimis percontari opera pretium foret , delectum miſi. morem geſlit humaniſſimus
ſenex , & lectiones eorum locorum Copticæ , Armenas , ex manuſcriptis editiſque
exemplaribus promte accurateque notavit , præcipuumque tali pacto Milliani operis
ſarſit deſectum. Quum ad finem tenderent opera , Apocalypſin *Latinam* ex *Pri-
masio* , *Ruperto* aliisque recognoscere perſeveravi , lectionesque inveni conſideratu
dignas. Has ſeorsum ad exemplaria N. T. revocandas censui , delectuque locorum
facto , memorabilia quædam ſum naectus ex bibliothecis ſat longe inter ſe remotis .
Reutlingenſem egomet evolvendum accepi. Paullo ante , lectiones VII cod. miſſ.
Lat.

Lat. *Lipsiensium*, quorum tres Senatoria Bibliotheca, quatuor Academica Paulina suppeditavit, accurate sciteque exscriptas misit b. Christianus *Weifius*. Reliqua hic non enumerabo, undique conquisita.

II. Acervum hunc ventilavi, lectionesque variantes, quæ vel nil momenti a re, vel nil auctoritatis a vi codicum haberent, penes Millium potissimum jacere jussi.

III. Varietatum ceterarum, quæ non prorsus rejiculæ viderentur, *deletum* feci: neque eum in marginem sub textu, sed in hunc separatum contuli locum.

IV. Incunti Matthæo, Marco &c. suos *scorsum* adjeci codices, & quidem secundum duas classes supra § VIII constitutas. unde quovis loco insigne, deducitis unius lectionis codicibus, eos poteris dignoscere, qui alteram lectionem aut certo habeant aut habere ferantur.

V. Ad varietates per singula capita extractas, codices adjeci, primum *editos*; deinde *manuscriptos*, & hos quidem ordine omnium commodissimo, ad classes illas referendo, alphabetico; postremo *patres* & *versiones*. ubi hunc *ordinem* invertio, id plerumque indicat, qua serie varietas ab aliis videatur ad alios manasse.

VI. Vbi nomen *edd.* absolute ponimus, *Comp. Er. Beza* immuntur. ubi *alios* codices, numero præsertim adjecto, allegamus; eos innuimus fere *manuscriptos*, qui apud Millium Kusterumque occurrunt. Vbi numerus est *duplex*, duas is codicum classes distincte respicit. v. gr. Matth. VII. 14, *tredecim* (clasis primæ) & *noven* alii (clasis secundæ) notantur: Matth. VIII. 15, *bis undecim*.

VII. Codices *norissime* collati, sæpius eitantur nominatim: idque non potuit non sieri in iis locis, ubi differentias minutiores subtilioresve, a Millio prætermisfas, & tamen alibi, v. gr. in ed. *Comp. obvias*, nostri codices consensu suo confirmarunt. Ceteroqui non his codicibus siveo magis, quam ceteris: sed ceterorum nomina, si usu venit, aliunde possunt peti; horum autem excerpta non alibi exstant. Eodem autem modo demonstratur, Millium lectiones codd. suorum & dextre & fideliter produxisse.

VIII. *Causas*, cur lectionem aliquam probemus vel non probemus, & unde varietatem ortam censemus, gravioribus in locis *überius* exponimus: sæpe autem verbo, rotunde, categorice, ut ajunt, indicamus: quam indicij brevitatem nemo jure potuerit, aut obscuritatis aut arrogantiæ accusare. nam libertatem sententiæ mutandæ ne mili quidem ubique præcisam, nedum lectori ulli quicquam præscriptum cupio: quid autem sit nobis *alliteratio*, *rhythmus*, *compensatio*, *homoeoterton*, *media lectio*, *parallelismus*, ex superioribus patet, neque quolibet loco repeti debuit. Atque has causas lector ad alia quoque loca transferre poterit, ubi eas reticemus. sæpe enim legitimæ sunt cogitatu, sed ad inexpertos abilonæ dicili. Quaslibet varietates, ad tot

cautiones ab initio hujus Apparatus ad hunc usque locum deductas , exigere non vacabit multis : sed nos animo iisdem cautionibus munito carminasse omnia , idonei deprehendent judices.

IX. Editionum celebrium *errores* , non a singulis typographis admissos , sed ab editoribus pluribus propagatos , identidem configo ; non fane invidiæ causa , sed ne alii posthac eos incaute sequantur , nedum perperam defendant.

X. Ex hoc delectu *deletium* feci etiam breviorem , earum lectionum , quibus in *contextu* , quibus in *margine* locum dedi. illas in hac ferragine *uno unco* clausi : has *duobus uncis* inclusi : ceteras *sine unco* posui. de hoc delectu agit præfatio. Cur autem quilibet lectio vel in textu , vel in margine , & in margine cum hac illave literula , vel in notis demuni , vel ne in notis quidem a nobis posita sit ; omnibus , qui eam ad hujus introductionis amissim revocaverint , perspicuum erit.

Nunc ad singulos libros , ad singula progredimur capita. qua in consideratione non multum succi quisquam postulaverit , sed textui per se suauentissimo ministrari ministerit.

— Obelus , *omissionem* notabit.

commutatio , per se patebit : & item *additio*.

¶ significat *eodem versu*.

In margine *textus* A. 1734 & 1753 editi , quem marginem in hac nova Apparatus editione Pars IV n. XIV totum repræsentat ,

α innuit marginis lectionem , salvo etiam atque etiam judicio meliore , plane pro *genuina* habendam :

β eam , quæ per codices *firmior* sit lectione textus , nec tamen plane *certa* :

γ *aequalem* lectioni textus ; interdum etiam talem , de qua decisio tota lectori relinquatur :

δ *minus firmam* :

ε *non probandam* , quamvis a nonnullis probatam.

A P P A R A T V S
C R I T I C I

P A R S   S E C V N D A;

QVÆ P O T I O R A   L O C A   V A R I A N T I A
S I N G V L A T I M   D I S C E R N I T.

2377 A. S. A. 1900
The first
and most
important
of the
new
species
described
in
the
present
paper
is
the
genus
Lepidostoma
which
was
described
by
H. C.
White
in
1900.

M A T T H Æ V S.

Hunc habent

EDD. Comp. Er. Steph. Bezae &c.

MSS. CLASS. I. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Eph. Gehl. Gon. Hunt. 2.
Laud. 2. 5. Lin. Magd. 1. M 1. Mose. (mancus a c. V. 44 ad VI. 13.
& a c. IX. 18 ad X. 11.) N. 1. Roe. 1. Seld. 1. 2. 3. Wheel. 1.

CLASS. II. Al. (truncatus enim est a c. I. 1 ad XXV. 6. quare pro eo tanti-
sper codices Cant. Cypr. Med. aliosve , qui surrogandi viderentur, allegavi-
mus:) Aug. 2. 3. 4. Barb. decem, Bas. α (Millio B. 1,) β, γ, (de quibus
mox,) Bodl. 3. 4. 5. Cam. Cant. Colb. 1. 2. 3. 4. 5. 8. Cov. 1 (qui primum ad
c. XI. 16 citatur Millio,) Cypr. Gal. Go. Laud. 1. 4. L. (qui incipit in
c. XVIII. 15.) Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Seld.
4. 5. Stap. (id est, lectio Græca apud Iac. Fabrum Stapulensem,) Steph. γ. δ.
ε. ζ. η. θ (nam οὐ non nisi ter ad c. X & XII citatur,) Vien. Vff. 1. 2.
Wheel. 3. Wo. 1. 2.

VERSIONES , Æth. Arab. Armen. Copt. Hebr. (apud Saubertum , in var. lect.
Matth.) Goth. (fere a cap. V ad XI.) Lat. Pers. Russica (apud Saubertum,)
Sax. Syr.

PATRES , Origenes , Chrysostomus (cujus var. lect. ex ms. locupletavit Saubertus,)
& apud illum Auctor operis imperfecti , Theophylactus , Euthymius , Hilarius Pi-
taviensis , Hieronymus &c.

M

De

De codd. *Basileensibus* seorsum est dicendum aliquid. Habet inclytæ illius academiæ bibliotheca bene multos codices ms. græcos N. T. quorum tribus Evangelistæ continentur. Ex his mihi , paucorum tantummodo , quæ selegeram , locorum excerpta petenti (*ne quis perpetuam collationem hic requirat*) eximias quasdam Matthæi primorumque Marci capitum lectiones impertit cel. Theologus , I. C. Iselius , plura paratus humanissime impertire , nisi egomet justis de causis recusavissim : eujus me modestiæ eo minus pœnitet , quod postea Basileensium codicum lectiones in Prolegomenis N. T. Wetstenianis promissæ sunt , quarum tantisper gustus per nos , adhibito etiam specimiine annotationum Wetstenianarum , præbetur. Ac ne quid confusionis oboriatur , notæ codicem sic se habent :

In pluteis ac forulis ipsius bibliothecæ:	in Proleg. Wetsten.	in Annotationibus nostris:
B. VI. 21.	Claff. II. num. I.	Baf. α .
B. VI. 25.	Claff. IV. se�t. III. num. II.	Baf. β .
B. VI. 27.	Claff. IV. se�t. III. num. I.	Baf. γ .

Malui enim *Baf. α . β . γ .* quam *1. 2. 3.* appellare , partim ut internosci possent , quæ ex *Baf. 1.* eodemque *Baf. α .* Battierius Millio , Iselius mihi misit , partim ut *Baf. β . γ .* distinguerentur a *Baf. 2. 3.* qui Millio ad Acta & Epistolas pertinent. Præcipue *Baf. γ .* in Evangelistis duntaxat (nam etiam Acta & Epistolas habet ,) a sinceritate commendatur : & vetustate sua , quam in seculum X conferunt proleg. *Wetsteniana* , longiore intervallo anteponitur codici *Baf. β .* quam codici *Baf. α .* postponitur.

C A P V T I.

Verf. 1 seqq. Βίβλος πτλ.) Non apparet , ullum Hebraicum Matthei codicem habuisse genealogiam , vel omnino duo capita prima. Citat tamen ea Celsus , Irenaeus , Tertullianus. Willh. Wall Not. crit. in N. T. Anglice editæ , p. 6. coll. præf. p. 12 seqq.

I χριστοῦ Habent *edd. msf. versiones* , *Iren.* &c. — *Aeth.*

¶ δαυὶδ) Comp. per v. ut εὐα., νινεὶ, λευὶ scribitur. Adde *versiones* & *LXX* int. edit. Grab. δαῦδ msf. s pissime : interdum tamen δαυὶδ plene :) unde δαβὶδ Er. & al. *edd.* Porro recentiores nomina substantiva , propria & appellatiya , divina & quævis alia , s penumero *majuscula* prima litera exprimere instituerunt : sed nos veterum , Hebræorum , Græcorum &c. primarumque adeo editionum exemplo , eleganti literarum æqualitati operam dedimus. tantum *majusculas* fieri *litteras* curavimus , ubi periocha incipit , ubi loquens aliquis inducitur , ubi Hebraico יהוָה Kύριος Græcum respondet , vel ubi

ubi alia ratio idonea id ferrc videbatur. *Talia minutiora semel attingimus.* quare venia his dabitur initiis. Π ἀβραὰμ) ἀβραὶ primum, deinde αβραὶ placuit Erasmo: Stephano primum ἀβραὶ, deinde αβραὶ. Lingue quidem solent nomina peregrina ad vernaculum flectere sonum, ut Græci ιουσταλήμ, ιερουσαλήμ, ιερίχω, ad ιερός ἔβρος cum derivatis ad εβρός amnis nomen: ἥλιος ad ἥλιος σωστάννα, pro σωστάννα, ad σῶσαι τὸν κιδρών ad κιδρός ἀληλούια, per η pro ε, ex ἀληλών. Vid. Hilleri Onom. p. 697. 699. 715. Hæ causæ, apostolorum æque, ac eiteriorum librariorum tempore valuebunt. Recentiora tamen videntur, pro εὐλέξ, φιληξ, ad φιλος & ἕκκω flexum: & pro βηθαγήν, βηθφαγήν, ad σφαγή ἀβραὰμ ad ἀβρός. certe Abraham scribunt Goth. Lat. &c. nec dubium est, quin veteres interpres pronunciationem Græcam fuerint secuti.

3 τὸν post ρᾳ) — Mosc. Π ζαρά) ζαρᾶ Aug. 1. Variant valde codd. in accentibus nominum peregrinorum. Π ιτζαμ κτλ.) Sequimur distinctiones Ruth IV. 18 seqq.

4 ἀυναδάθ) ἀυναδὰμ Aug. 4. Byz. Gehl. & alii. Π ιαχτσὼν) ιαχτσὼν Seld. 5. & alii, Lat. mss. Sax.

6 (— ὁ βασιλεὺς) Eph. Arab. in Polygl. Copt. Latinus Cod. S. Germani, Augustinus, Opus imperf., Pers. Syr. Librarii, ut in versibus precedentibus, ita hic, post δὲ statim arripiuntε ιερηντε. Π σολομῶνα) edd. primæ & mss. unde Salomonem habet Lat. Et sic aliis locis. σολομῶντα Steph. ed. 3. cum paucis mss. Ex dialecto Alexandrina. ceteroqui raro aut nulquam nomen Hebraicum ad participialem Græcorum formam flectitur: sed βαβυλωνος, σιδῶνος, σιδῶνος, sine τ scribitur.

10 μαραστὴν) μαραστὴν Aug. 1. & alii. ut μωσῆν.

11 — ιωακεῖον ιωακεῖον δὲ ἐγένετο τὸν ιαχεῖον) edd. Aug. 1. 4. Bas. a. Byz. &c. versiones, Porphyrius, Chrys. Epiphan. Euthym. Hieron. Augustin. Victor Capuanus. (ιωακεῖον. ιωακεῖον δὲ ἐγένετο τὸν) Colinaei ed., Barb. 2. Bas. β γ. Bodl. 6. 7. Gon. manu prima, Lin. Mont. Par. 2. 4. 5. Per. Seld. 2. cod. Neapolitanus apud Montefalconium, & cod. alii tempore Hieronymi. & hanc lectionem ex vetusto archetypo Graeco tueritur Stapulensis. ιαχεῖον ιαχεῖον δὲ ἐγένετο τὸν Bu. Eph. Steph. δ. (vix etiam alii in Beze & Wechel. notis,) Catenæ græce margo apud Petavium. Sie edidit H. Stephanus: E. Schmidius incitum quoque illud, ρᾳ τοὺς ιδιαλοῦς άντε, mox post τὸν ιαχεῖον posuit: ponit sic etiam Timotheus Philadelphus, (id est, D. Io. Kaisers,) in nova translatione Germanica N. T. Vid. Gnom. ¶ ματοκεῖον) In hujusmodi compositis, ubi præpositio vocalem amittit, consonans non præcedenti vocali, sed subsequenti jungitur, ex natura compositionis, & ex more veterum; qui etiam scripsere ιαχεῖον δι, ι-ιαλθε sed id nonnullis insolentius videri sensimus. promiseua hæc sunt.

12 ιεχονίας) ιεχονίας ἐγέννησε τὸν ιεχονίαν. ιεχονίας δὲ Epiphanius.

13 τὸν ἐλιακὸν) Abner; Abner genuit præmittit Hebr. edition. Tilian. τὸν ἐλιακὸν Er. Moſ. & al. Terminatio nominum Hebraicorum fere promiscue in ει & ι, in ει & ι μη scribitur.

18 ἵντοῦ) edd. mſſ. &c. E Lectionariis repetunt Erasmus & Millius. (~) mſſ. Gr. in rubrica duntaxat huic periochæ adjecta; cui rubricæ respondet Appendix prima Dioptæ Philippi Solitarii: Lat. Cant. (latine, nam Græce mancus est:) Sax. Irenæus, cuius hæc sunt verba, crisi nostræ h̄c ineunti non parum gravitatis afferentia: Poterat dicere Matthæus, Iesu vero generatio sic erat: sed providens SPIRITUS SANCTUS depravatores, & praemuniens contra fraudulentiam eorum per Matthæum AIT, Christi autem generatio sic erat. lib. III. cap. 18. Accedunt Commentarii in Evang. Theophilo adscripti, Chrysologus, Vigilius, Theophil. Lutherus. Conf. var. Rom. XVI. 18. Etenim Græce ἵντοῦς ὁ χριστὸς dicitur: ὁ ἵντοῦς χριστὸς nusquam dicitur, nisi in locis variatis, Act. VIII. 12. 37. Hebr. X. 10. 1 Ioh. IV. 3. Ap. XII. 17. Hac lectione antiquissima respicit textus versum 17. & Messiae adventus, per tot generationes exspectatus, exserte demonstratur. Sic quoque ἐγέννηθν genitus est, & γέννησις, generatio h. l. inter se respiciunt. Vtrique respectu infervit particula δὲ autem. Sic nomen Iesu c. II. 1. repetitur ex cap. I. vers. ult. Postea Græci plerique addiderunt, ἵντον quo pacto versum 1. vel 16. respiceret oratio, minore vi. Vid. Gnom. ¶ γέννησις) edd. mſſ. Refertur ad ἐγέννηθν v. 16. γέννησις Maximus, dialogo III de Trin. contra Maced. inter opera Athanasii, diserte. Adduntur Bas. γ. Par. 9. Euseb. in specimine ed. Wetstenianæ, cuius textus sic habet.

19 παραδεγματίσαι) edd. mſſ. Valla, Stap. &c. δε.γματίσαι Barb. 1. Bas. γ. Orig. & Euseb. ut docet Scholion in tribus codd. Coislinianis, in ed. Wetsten. quæ hoc in textum admissit. Sæpe librarii festinantes, omissa præpositione, verbum simplex dederunt: & hoc loco accedit alliteratio ad δίκαιος.

20 ιδού) ιδού, Beza. Sed nos nimiam commatum copiam tum introductam erasimus, & interpunctionem ad codicum editionumque veterum fluidam, uer tam non distinctam, simplicitatem, auagnostis utilem, restituimus, eo que ipso ad accentus rediimus hebraicos, qui ante vocativum, & in media epizeuxi, & ante רָמָל & ante אַמְנָה, item post verba illa, quibus δεῦρο, οὐταγε, ipsumque ιδού respondent, conjunctivi esse solent, & in allegatis V. T. regulam commodissimam præbent. ¶ (αὐτῷ &c. iota non subscripto) Vid. I. D. Majoris Ep. quæ cum D. Zeltneri Diff. de Hora crucifixionis est recusa. Speciatim de infinitivis in αν & de ναγα similibusque vid. Anonym. apud. Viger. de Idiot. Gr. p. 158. 406 l. edit. Lederlin. de ιηα, E. Schmid. ad N. T. f. 252. denique ακλιτον v. gr. βηθαβηζα, νανα, etiam in dativo est

est ἀξλιτον. Ceteroqui in augmento, in erasi, in dativo, in subjunctivo, subscriptum reliquimus. Π μαριὰν) μαρίαν Bas. γ. & inde ed. Wetsten. Alibi Matthæus hoc nomen Græce declinat: sed hoc loco Hebraicum angeli sermonem imitatur.

- 21 ἀυτῆς) Etiam ἀυτῆς cum spiritu leni est reciprocum; quod cum mss. retinet se-re Erasmus, sed ceteri editores in ἀυτῆς mutare amant. atqui particulæ αὐτής, ἐπίτης, ὑπάρχει, μετά, ἀυτῆς reciprocō subsequentē, aspiratam pro tenui, apud alios quidem scriptores nonnunquam habent, sed in codd. N. T. non habent. Matth. III. 16. Marc. V. 33. 40. Luc. XIX. 27. Ioh. XVIII. 4. Act. XIV. 27. Hebr. VI. 7. nam ἀυτῆς ex ἐπαυτῆς contractū est; sed ἀυτῆς, etiam reciprocum, ex ἀυτῷ (Gal. II. 9.) deductum.
- 22 τῆς prius) — Bas. γ. Cant. Par. 9. & inde ed. Wetsten. Π διὰ) codd., Iren. &c. διὰ ἵσται Armen. Cant. cod. Leonis X. Iren. alio loco, nec non Pers. Π λέγοντος) — Lin. Arab. Armen. Lat. (in ms. Colon.) Pers. Sax. Syr.
- 23 ἔξει) λύψεται Mont. Iren. & al. Ex LXX Vatican. Π καλέσθωσι) καλέσεις Eusebius, nec non Epiphanius: Cant. Beza. Ex v. 21, vel ex Iesaja.
- 24 διεγερθεὶς) ἐγερθεὶς Bas. γ. Par. 9. Epiphanius, & inde ed. Wetsten. Ex c. II. 14. 21.
- 25 ἀυτῆς τὸν πρωτότοκον) — Barb. i. Copt. Lat. olim. Nam Helvidius, & libro contra eum ineunte Hieronymus, postquam super Matthæi verbis, quæ persæpe ibi sic referuntur, donec peperit filium &c. multa disputarunt, novum continuo argumentum ex primogeniti appellatione desumptum, unice ex Luc. II. 7 repetunt. Et quidem clausula ex Luca ad Matthæum traducta videtur. Si Barb. i. Copt. ex Græcis codd. hanc lectionem hauserunt, magnum inde pondus habent: sin autem ex Lat. eam acceperunt, sinceram Latinī interpretis vetustissimi lectionem valde corroborant. Nonnullis in locis aliter atque antea incedit Crisis nostra: neque tamen inconstantiae quisquam mihi dicam scripserit. Non enim ad ea, quæ pristino usū invaluerant, me recipio; quod tamen ipsum, si veritas jubet, non refugio: sed in iis, quæ obruta fuerant, e situ suo educendis paulatim progredior.

M A T T H.

C A P. II.

1 δὲ) — Aug. 4. Byz. Per. Ineunte pericopa. ergo habet Lat. Π τῆς ἰσδαίας) Iudea fecit Hieronymus, etiam versu 5. ex Hebraico.

3 ἡρώδης ὁ βασιλεὺς) ὁ βασιλεὺς ἡρώδης Bas. γ. Cant. Eusebins, & inde ed. Wetsten.

- 4 *ταρ' ἀντῶν*) ~ Bodl. 6. Cant. Laud. 5. Lin. Sax.
- 6 *μυδαμῶς*) non reddit *Tertull.* & alii , & inde *Cant.* ¶ *γάρ*) *edd.* &c. *μοι* *Baf.* β. (*γάρ μοι*) *Er. Barb.* 1. *Bodl.* apud Fellum , *Cypr. Hunt.* 2. Ex *Micha.* LXX ex *Hebr.* habent , *ἐν σοὶ μοι ἔξελένστεται*. idque sequitur cod. *Bafit.* β. *Er. ed.* 1. *Ald.* *Vid. Gnom.*
- 8 (*ἴξετάστε ἀκριβῶς*) *Baf.* γ. *Cant.* *Par.* 9. pluresve, *Vallus* annot. *Eusebius*, *Copt. Lat.* & inde ed. *Wetsten.* Adde *Bodleianum* illum , in quo *ἀκριβῶς* deesse notatur *Waltono.* Alii *ἀκριβῶς* *ἴξετάστε*. Nullius momenti varietas , præsertim in *Herodis* sermoni. Talia transiliemus.
- 9 *ἔση*) *ἴσαθη* *Cant.* *Par.* 9. *Orig.* *Euseb.* & inde ed. *Wetsten.*
- 11 *ἴδον*) *Comp.* *Aug.* 1. 2. 4. *Baf.* α. β manu prima , γ. *Byz.* *Gehl.* *Mosc.* *Steph.* *omnes* , *Vien.* , reliqui *omnes* classis primæ , & ex secunda plus viginti , vel , *Barberinianis* decem additis , plus triginta; *Æth. Arab.* *Copt.* *Perf.* *Syr.* *Orig.* *Euseb.* *Chrysost.* *Elias Cretenis* & alii , *Opus imperf.* *Iuvencus* , *Leo Serm.* IV in *Epiph.* *ſæpe* ; & probant hanc lectionem *Millius* , *Pfaffius* , nec non *Calovius* , *Simonius* , a *Maastricht* , *Rumpens*. (*Ἐνρὸν*) *Lat.* (qui etiam *Luc.* 24, 24 *ἴδον* *invenerunt* ,) *Er.* & inde al. *edd.* Hac periocha carent *Al.* *Aug.* 3. *Colb.* 3. 5. *Laud.* 1. *L.* *Par.* 6. *Wo.* 1. 2. *Goth.* vel etiam *Bodl.* 3. *Cot.* 1. *Gat.* Superflunt *Colb.* 1. 2. 4. *Par.* 7. 9. *Per.* haud scio an probe collati. *Vid. Gnom.* ¶ *ἴδον τὸ παιδίον*) *εὗρον τὸ βέβιος* *Epiphanius.* ex *Luc.* II. 12. 16.
- 13 *ἀπολέσα*) *ἀποκτεῖνα* *Steph.* 5. *Orig.* *Rav.* *Æth.* apud *Saubertum.*
- 17 *ἱερεμίας τῆς προφήτης*) *κυρίες διὰ ιερεμίας* *Cant.* ¶ *ἱερεμίας*) ~ *Lat.* in ms. *Colon.*
- 18 (~ *θεῖνος καὶ*) *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* (& inde *Barb.* 1. vel etiam *Cypr.* & *Colbert.* n. 2467.) *Perf.* *Syr.* ex *inopia* *synonymorum* ; *Hieron.* nescio an *Iustinus martyr.* Existat non solum apud LXX , sed etiam in *Hebræo.* (*Inopia* *synonymorum* laborasse interpretes suspicabar , qui *θεῖνος καὶ* prætermisissent : sed non minori jure dicere possis , *Græcos librarios* , non perpensa vi adjectivi *πολὺς* , quod LXX hoc loco non habent , ex LXX *θεῖνος καὶ* adiecisse. Vide *Gnom.*) ¶ *καὶ* ante *εἰ*) ~ *Lat.* in ms. *Colon.*
- 22 *ἴω*) ~ *Byz.* & alii , *Euseb.* ¶ *ἐκεῖ*) *ἐκεῖσε* *Cant.* *Gon.* *Go.* apud *Walton.*
- 23 *ναζαρὲτ*) *ναζαρὲθ* *Er.* & al. *edd.* *Aug.* 4. *Baf.* α. β. *Cypr.* & aliquot alii. Et sic alibi. *ναζαρὲθ* *Baf.* γ. In finale nominum propriorum persæpe est θ apud LXX. sed *ἱλισχὲτ* per τ scribit Lucas , quod nomen quum Latinus scribit *Elisabeth* ; *Nazareth* ejusdem nil pro *ναζαρὲθ* valet. sic quoque *γεννηταρὲς* *Genzareth.* ¶ *τῶν προφητῶν*) *τῆς προφῆτης* *Lat.* in ms. *Col.* & al.

C A P. III.

1 δι) - Aug. 2. Mosc. & alii, Lat. in cod. Corbejenſi & S. Germani, Cant. Sax. Angl. Incunte periocha.

3 ἡταῖς) al. ἡταῖς. neque hoc nomen ab Π incipit. sed Græci omnia vocabula ab ἡτ incipientia, niſi sit interdum n ex augmento ortum, cum spiritu aspero proferunt. itaque etiam ἡταῦ ſcripferunt. ¶ ἐν τῇ ἐρήμῳ), ἐν τῇ ἐρήμῳ Tremell. ex accent. Hebr. & alii. ſed vid. Gnom.

5 ἱεροσόλυμα) πᾶτα ἱεροσόλυμα Bodl. un. Cant. apud Fellum, Æth. ¶ n prius) - Comp. Aug. 2. 4.

8 καρπὸν ἀξιον) Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Moſc. Par. omnes, Steph. omnes, Vien. & viginti ſex alii, præter Barberinianos; Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Iren. Origenes (de quo tamen vid. Whitby f. 37. & rurſum Grab. ad Iren. fol. 212. Archelaus. (καρπὸς ἀξιος) Er. & al. edd. &c. Basilius, Chrys. Cyrillus Al. Theophyl. Syr. e Lne. Vid. Gnom. Hac periocha carent Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2. vel etiam Cov. 1. Supersunt pro Er. ex claſſe I, Bodl. 7. Hunt. 2. Lin. Magd. Roe. ex claſſe II, paufa Gal. & decem aliorum.

9 ἐν) edd. mſſ. Iren. &c. καὶ ἐν Beza cum paucis.

11 (- καὶ πνεὺ) Comp. Aug. 1. 2 Barb. ſeptem, Basf. 1. Bodl. 1. 2. 4. 5. 6. Colb. 1. Em. Gehl. Gon. Go. Land. 2. 5. Lin. Magd. M. 1. Moſc. Par. 1. 3. 8. Roe. Seld. 2. 3. 5. Steph. γ. δ. ε. ζ. Wheel. 1. 3. Euthym. Theophyl. Abrasum in Vien. & nonnullis apud Er. Citra hæc verba ſmierunt Græci, v. gr. in Aug. 4, lectionem ecclesiasticam, ne triftis effet clauſula. Simili euphemismo & ludī post ultimum eumque ſeverum Iefajæ, Malachiæ, Threnorum & Koheleth verſum, reſeribere penultimum ſolent: & Græci nonnulli post ultimum Malachiæ verſum ponunt antepenultimum. Etiam in Byz. τέλος primum post hæc verba, deinde, his erāſis, ante, notatum eſt. Inde de tot codd. Gr. demta, quos non vetuſtissimos eſſe, hic locus oſtendit. Habent versiones, quarum hic pondus maximum, Origenes, Athanafius, Basilius, Cyrillus Al. Cyprian. commentariique Theophilo & Chrysostomo adſcripti, Chrysostomus, Hieron. multique patres alii. Hiant Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2. vel etiam Bodl. 3. Cov. 1. Laud. 4. Seld. 4. unde lectionem καὶ πνεὺ deſſendunt etiam, ex claſſe I, Bodl. 7. Bu. Eph. Gehl Hunt. 2. N. 1. Seld. 1. & ex claſſe II, Barb. tres, Cant. Latine, (nam Græce mancus eſt,) Colb. 2. 4. Cypr. Gehl. Lipſ. Med. Mont. M. 2. Par. 2. 4. 5. 6. 7. 9. Per. Vſſ. 1. Addc. Aubianos & Iaheanos apud Brocardum monachum, in deſcript. Hieros. in capite, Qui homines terram sanctam inhabitent. Praeclare ſcriptor Programmatiſis Göttingenſis Pentecostalis A. 1744 lectionem καὶ πνεὺ vindicat. Et enim

enim ubi soli Græci codices quamlibet multi in lectione aliqua conspirant, ut h. l. ii, qui καὶ πυρὶ omissunt: ibi prævalent alii, qui consensu verfionum & patrum stipati sunt, ut h. l. ii, qui καὶ πυρὶ habent. Idem *rationes*, cur omisſae vel deleſae ſint hæc voces in nonnullis mſ. codicibus, expendit: cauſam autem communem allegat, ac probabilem eorum rationem censet, qui rem ex conciliandi studio derivent, quia Marcus & Iohannes hisce vocibus careant. Librarii, qui Matthæum, idem Lucam descripferunt: atque apud Lucam ii καὶ πυρὶ conſtanter exhibent. Quare in Matthæo propriam quandam eos rationem ſecutos fuifſe existimes. Atque hanc ego cum Millio cauſam allegavi, quod periocha ecclesiastica in illis verbis, ἀντὸς ὑμᾶς Σαπτίτει ἐν πνευματι ἀγιῳ, terminata, ejusque τέλος ante verba, καὶ πυρὶ, in Mſ. notatum fuifſet: inde porro librarios illud, καὶ πυρὶ, facile omisſe. Apud Lucam periocha publice lecta non verſu 16 capituli III in καὶ πυρὶ, sed verſu 18 finiebatur. Liberum tali in re cuivis manet judicium. Vide Bekr. *Zeugniſ Seſt.* II § 19. Adde Gnom. ad h. l.

12 ἀλωρα) ἀλῶρα Er. ¶ ἀντὸς εἰς τὴν ἀποθήκην) edd. &c. Latini multi. Unde εἰς τὴν ἀποθήκην ἀντὸς, M. 1. Seld. 1. Steph. s. n. 0. Pers. Syr. Facilioris conſtructionis cauſa, uti cap. XIII. 30. ἀντὸς, utroque loco, Laud. 5. N. 1. Æth. Sax. (ἀντὸς, neutro loco) Bodl. 6. Gon. Lin. Par. 6. Seld. 2. Iustinus, Irenaeus tribus locis, Armen. Variant inter fe Latini codd. Vide Gnom.

13 ἐπὶ) εἰς Comp. Chrys. Lat.

14 ὑπὸ σὲ) ſic ſcribendum, (ut ὑπ' ἐμῷ,) non, ut apud nonnullos, ὑπὸ σὲ & tamen alibi πρὸς σὲ, non πρὸς σὲ, ut hic mox πρὸς μὲ, non πρὸς μέ. nam μὲ, μοὶ, μέ ſemper eſt enclitica: ἐμῷ, ἐμοὶ, ἐμὲ inunquam: σὲ, σοὶ, σὲ autem partim cum ἐμῷ, partim cum μὲ congruit. confer *Devar. de Partic.* gr. in ἐμοὶ.

15 ἡμῖν,) Er. & Camerar. annot. ex *Gaza*. ſed comma omissunt ceteri.

16 ὁ ἵνστη) ~ Lat. multi apud Stephanum, Hentenium & Millium. ¶ ἐνθὺς ~ Lat. aliqui, Pers. ¶ ἀντὸς) καὶ ἐνθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα addit *Evangelium* ſecundum *Hebraeos* apud *Epiphanius*; *Liturgia Syrorum*; *Praedicatio Petri*, teſte tr. de bapt. hær. apud *Cyprian*. In pervetusſto cod. S. Germani exſtant hæc, Et cum baptizaretur Iesu, lumen magnum fulgebat de aqua, ita ut timerent omnes, qui congregati erant. Et baptizato Iesu confeſtim &c. Conſertur huc a Millio *Iustinus Martyr* historiam hanc ad Apoſtolos, vel potius ad *Evangelium* ſecundum *Hebr.* referens, & hic *Iuvenci* verſus: *Surgenti maniſta Dei praefentia claret*. Non obſcure aſſentitur *Artemonius* ad Init. Ev. Ioh. p. 400. Marco quidem picturam Baptiſti Iesu, candidis e cœlo & nube radiis in hujus caput porrectis, p̄figit *Byz.*

C A P. IV.

7 ,πάλιν) πάλιν , Comp. Latinae edd. quædam , Armen.

9 πάντα σοι) Sic codd. plerique , & , quod ad accentus attinet , E. Schmidius.
Sic alibi , εἰ μὲν , ἀνδρεῖ σὺ κτλ. vid. Herodian. de enclit. σοὶ πάντα Er.
Baf. γ.

10 (ὁπίσω με) Comp. Er. ed. 1. Valla , Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Vien. & quadra-
ginta tres alii , præter Barberinianos ; Æth. Pers. Iustinus M. Athanas. non
semel , Theophyl. Archelaus in disp. cum Man. apud Hippol. ed. Fabr. Vol. 2.
f. 169. Augustin. Bodl. un. apud Fellum , Maximus. Ex c. XVI. 23. A
textu stant Lat. Syr. Arab. in polygl. Orig. Chrysost. (nam uncis includit
commentarius ,) Euthym. Iuvencus , Ambros. Hilar. Hieron. vel etiam Lin. & ,
ex classe II , Baf. 1. Colb. 1. 2. 4. Cypr. Lips. Med. M. 2. Par. 6. 7. 9. Steph. ε.
Nam hiant Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2. vel etiam Bodl. 3.
Cov. 1. Seld. 4. Vid. Gnom.

12 (~ ὁ ἵνσης) Aug. 1. Cant. Colb. 8. Mont. pluresve , Æth. Copt. Augustin.
Additum initio pericopæ. Vid. Gnom.

13 καπεραζμ) καπεραζμ Arab. Copt. Lat. (& ex eo Cant.) Pers. Sax. Syr.
Et sic alibi , etiam Goth. Unde καπεραζμ Capernaum scribit Camerarius.

16 καθήμενος) edd. , mss. , versiones , etiam Armen. Copt. Sax. &c. Tertull. Fa-
cillime hoc potuit arripi e seq. (πορεύομενος) Lat. ante Hieronymum. nam
Hieronymus in comm. in Iesa. IX. καθήμενος præfert , & tamen in Matthæo
reliquit πορεύομενος . & sic etiam Lat. in edd. vet. & in mss. (neque improbat
margo Lovani.) item Harmon. Ev. Victoris Capuani , Ambrosius Ansbertus ,
Nic. de Lyra , Antoninus Flor. Cajetanus , & LXX. & ipse textus Hebr. Id
defendit Iansenius in Concord. evang. f. 154. neque abnuit Druſius in Parall.
Casaubonus & E. Schmidius in Notis. Vid. Gnom.

18 ~ ὁ ἵνσης) Comp. & al. edd. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Gehl. Mosc. & noveni
alii ex utraque classe , quamlibet vacuo Stephani margine , Æth. Arab. in
polygl. Copt. Lat. in ms. Reutlingensi & Trevirensi , Pers. Russ. Syr. (ὁ ἵν-
σης) Er. & al. Initio pericopes.

20 (~ εὐθέως) Cypr. Gon. Seld. 1. Steph. δ. ε. θ. Opus imperfectum , Chrysost.
in textu , Basilius Sel. Druthmarus. Legit & non legit Origenes. Marci est
Millio. Post ἀπέρτες id habet Er. Vid. Gnom.

23 ὁ ἵνσης) ~ Laud. 4.

24 καὶ δαιμονιζομένες) ~ Mont. Par. 2. 5. Theophyl. Ex rhythmo : unde etiam
καὶ σεληνιαζομένες omittit Colb. 4. δαιμονιζομένες , καὶ omisso , Eusebius.

C A P. V.

4. 5 (μακάριοι οἱ πραῖτες κτλ. μακάριοι οἱ πενθῶντες κτλ.) *Lat.*, etiam apud *Hieronymum*, *Hilarius*, *Ambroſus* in *Luc. VI* confiderate, *Primas* in *Ap. V & VII*. *Cant.* græce & latine. sed cum Græcis congruent *Sax. Leo*. Vt roque modo *Chromatius*. Vid. *Gnom.*
- 18 γὰρ) — in *Colb. 4.* & paucis, puto, aliis, & in *Æth. Arab.* ¶ νόμος καὶ τῶν προφητῶν *Iren. Armen. Mont. Par. 7. Ex v. 17.*
- 20 ὑμῶν ἡ δικ.) *Er. Aug. 2. Bas. a. β. Byz. Gehl.* pluresve, *Goth. ἡ δικ. ὑμῶν* edd. al. Vid. *Gnom.*
- 22 ἐκκῆ) Habent edd., *Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. &c. Valla, Stap. Armen. Copt. Goth. Lat.* aliquanto ante *Hieronimum*, etiam apud *Irenaeum ter, Russ. Syr. Arabs Erpen. Constitutiones apost.*, *Auctor ep. ad Zenan & Serenum* apud *Iustiniūm*, clarissime; *Eusebius, Chrysost. Cyrilus Al., Theodoritus, Greg. Nyss. Ifidorus Pelus. Opus imperf. Euthymius, Theophil. Confessio eccl. or. p. 311. ed. Lipf. Cyprianus, Calaritan. Hilar. Philastrius.* Atqui etiam qui non sine causa irascitur, peccat. c. XVIII. 21 seqq. Col. III. 13. & hanc limitationem ἐκκῆ, vel ne *ira* quidem, vel etiam *dilectio παντὸς & μωρὲ* requirit. (—) *Bodl. 7. & vera exemplaria apud Hieronimum, Æth. Arab. in polygl. Augl. Hebr. Lat. Sax. Barb. 1. &, idem fortasse, *Vaticanus*, (ex Lat.) *Ptolemaeus, Iustinus in Apol.*, *Orig. Tertullian. Iuvencus, Augustinus* in iplis *Retract.* (eoque teste *codices Graeci*) *Chromatius, Cossianus, Ausbertus* in *Ap.* vel etiam *Irenaeus l. 4. c. 27.* Atque ita *Lutherus*: fortasse quia *temere* in *Erasmi* versione (hanc enim aliquando imitatur,) alio charactere expressum, & in annotationibus ejus (quas vide,) improbatum vidit. Legit & non legit *Basilius*. Vid. *Gnom.* ¶ εἰς τὴν γέενναν *icheune, pro gehenae, habet ms. Lat. Trevir.* passum: id quod *Francogallum*, eumque perantiquum, videtur prodere librarium.*
- 23 καὶ ἐκκῆ) *Comp. Er. Aug. 1. 2. Bas. a. β. γ. Gehl. Mos. vel plures, Chrysost. καὶ κῆ Steph. ed.*
- 24 διαλλάγηθι) *καταλλάγηθι Cant.*
- 26 ἀν) ὅν *Aug. 2. Byz. Gehl.* (qui c. XIV. 22. pro ὅν, ἀν compensat,) *Par. 1. 4. Ex v. 25.*
- 27 — τοῖς ἀρχαῖοις) *Comp. Aug. 1. 2. Barb. novem, Bas. a. β. manu prima, γ. Colb. 1. 2. 4. & tres alii Colbertini, Gehl. Steph. quinque, Vien., septendecim. e classe I, & duodecim e classe II. Æth. Arab. in polygl., Copt. Goth. Syr. Orig. Euthym. Iuvenc. Hilar. nec non *Iren. l. 4. c. 27.* nam ponit quidem, sed vice simili versu 21, quippe quem postea allegat, omittit. In *Byz.* scribi cœptum, scienter erasum. (τοῖς ἀρχαῖοις) *Er. Aug. 4. & alii, Chrys. homilia**

homilia ineunte, *Cyrillus Al. Theodoritus, Theophyl. Arab. Erpen. Lat. aliqui, Rufinus, Russ. Sax.* nec non *Perf.* Ex v. 21 additum censet Millius & alii, ineunte præcertim pericopa. Vid. *Gnom.*

28 ἀυτῆς) ἀυτὴν *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Moſe.* cum multis: ex alliteratione ad seq.

31 δὲ) — *Aug. 1. Byz.* & aliquot alii, *Arab. Syr. τοῖς ἀρχαῖοις Aug. 4,* ineunte pericopa.

32 ὃς ἂν ἀπολύτη) πᾶς ὁ ἀπολύων *Cypr. & al. E Luca. Π μοιχάθαι) μοιχεῖναι Theophilus Ant. Orig. Chrys. Theodorit. Cant. Colb. 8. Par. 6. Π ναὶ ὃς usque μοιχάται) —* codd. nonnulli græci & lat. apud *Augustinum, Cant. Emm.* apud Walton.

36 ἦ μελ. ποιῆται) ποιῆται μέλανων *Steph. n. Pers.*

38 καὶ) — *Lat. in ms. Char. Col. & multis aliis.*

39 δεξιῶν) — *Arab. Lat. olim aliqui, Cant. Opus imperfectum. Π σῆς) — Aug. 1. 4. Byz. & alii, Lat. aliqui.* Facile ante *σιαγόρα* excidit, collato Luca.

41 δύο) ἔτι ἄλλα δύο *Lat. multi, & inde Iren. Cant.*

44 (— ἐνλ. usq. μισ. υμᾶς) *Iren. Orig. Theophilus Antioch. Cyprian. Augustin. & al. Prins comma — cod. Colbert. apud Simon. Par. 4. Isidorus in Catena Aug. 5. & Lat. sed alterum — N. 1. Athenag. Apol. p. 89. Ordo Luce, ne inde repetas, alius est. Homoeoteleuton, facilis hiatus. Quatuor sunt hæc membra, ἀγαπᾶτε ἐνλογεῖτε παλῶς ποιεῖτε καὶ προτεύχεσθε. quorum secundo & tertio veteres quidam carent, *Latinus secundo, Tertullianus tertio. lib. de Patientia, c. 6.* Quatuor igitur legenda sunt. Vid. *Gnom. Π τοῖς μισθσιν) Comp. Aug. 2. 4. Steph. omnes, tota classis I, (Si non excipis Bodl. 2. 7. N. 1.) & e classe II, viginti sex, præter Barberinianos; Chrys. Chrysoccephalus, Aug. 5. in comm. τὸς μισθντας Er. &c.* Ex alliteratione vel studio Græcissimi.*

45 υἱοί) ὅμοιοι *Iren. & alii. Π ἐν τοῖς Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Par. 6.*

46 τελῶναι) ἑρικοὶ *Arab. in polygl. Goth. Ex v. 47. Alii codices, qui huc referuntur, ad versum 47 unice pertinere, Milliique siglæ Millium ipsum & Kusterum impeditissim videntur. conf. ed. Ox. min. Conjungit Io. Kaiserus versus hoc & sequente.*

47 αἰδελφες) *Er. & al. edd. &c. Copt. Lat. & inde Cant., Syr. (φίλυς) Comp. Aug. 1. 2. 4. Barb. novem, Bodl. septen, Byz. Valla, plerique apud Er., Parisini sex, omnes apud Steph. Viei. & e classe I. quindecim, & e classe II unde-*

undecim alii, *Arm. Goth. Calaritanus, Iuvencus, Russ. Hiat Mosc.* ¶ τελῶναι) *edd. mss. &c. Ex v. 46*, vel ex allit. ad τέλειοι. (ἐθνικοί) *Barb. i. Cant. Colb. 8. Gon. Steph. δ. Αθ. Arab. Copt. Lat. Veles. Pers. Russ. Sax. Confit. apostl. Chrys. Isidor. Cyprianus, Chromatius, Calaritanus, Hieron.* nec non *Tertullianus*. Lectio media, v. 46 τελῶναι v. 47 ἐθνικοί. Vid. *Gnom. ¶ στω) τὸ ἀντὸ Aug. 4. & al. Syr. E v. 46.*

48 ἐν τοῖς ἔρανοῖς) Sic fere v. 45. c. VI. i. &c. ἔρανος *Byz. & alii, Lat. plerique, Chrysost. & al.*

C A P. VI.

1 ἐλεημοσύνην) *edd. (etiam prima Erasmi,) mss., Orig. Chrys. Isidorus Pelus. sæpius, Syr. &c. Ex v. 2. (δικαιοσύνην) Lat. & ex eo Cant. Isid. Pelus. l. 3. Ep. 34. Sæpe pro ἡκάρυ LXX ἐλεημοσύνη, Latinusque justitia. Deut. XXIV. 13. Ies. I. 27. XXVIII. 17. LIX. 16. Dan. IX. 16. Sed hoc loco *Latinum* legisse δικαιοσύνην, ex eo colligas, quod in v. seqq. eleemosynam reddit. Id probat Beza, Drusius, Millius, G. Olearius, C. M. Pfaffius, Io. Kaiserus. Vid. *Gnom.**

4 (~ ἀντὸς) *Bodl. 3. 4. Colb. 8. Hunt. 2. L. Lin. Magd. M. i. N. i. Steph. δ. 5. n. Wh. 3. Goth. Lat. & aliæ versiones, Chrys. Quumi Byz. omisisset, mox post σοὶ id reposuit. Conf. v. 6. 18. Vid. *Gnom.* ¶ ἐν τῷ φανερῷ) *codd. Gr. Basilius, Chrys. Constit. apostl., Theophyl. Arab. Goth. Pers. Syr. &c. Lat. ante Hieron. Cyprianus, Opus imperf. (~) Gon. apud Fellum, Wheel. i. duo apud Simonium, Græci codd. apud Augustin. Copt. Lat. Barb. i. &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. Orig. Iuvencus, Hieron. Salvian. & alii. Paulatim hoc illatum est in verbum 4, vel certe in versum 6, vel certe in verbum 18.**

6 ταυτῶν) ταυτῶν *Er. Aug. i. & alii. ¶ τῷ ante ἐν) ~ duo cod. apud Bezan, Arab. Lat. & inde Cant. Sax. Russ.* ¶ ἐν τῷ φανερῷ) *edd. mss. Chrys. & Opus imperf. Goth. Syr. &c. (~) Go. apud Fellum, Orig. Euthym. Copt. Lat. & inde Barb. i. &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. Iuvencus, Hieron. Chromatius, Sax. Deletum, uti versu 18. vel potius iteratum ex v. 4.*

7 μὴ βαττολ.) μὴ βατολογήσῃτε *Aug. i. Curcell. append. nec non Vff. i. apud Fellum.*

9 τοῖς ἔρανοῖς) *Si fides Hug. Brightono, exstant multi vetustissimi cod. ms. in quibus legitur ἄδη, neque alia quam ista ratione antiquitus Orationem Dominicam recitavere Macedones. Olear. diff. de Redēmptione ex inferno, p. 38.*

10 (γενθήτω μηδ. βατιλεία σχ) *Tertull. de or. c. IV seqq. Vid. *Gnom.**

12 ἀφίειν) ἀφένταις Barb. I. Orig.

13 ὅτι usque αἰώνας. αὐτὸν) Primum de ceteris hujus clausulæ verbis , deinde de vocula αὐτὸν ita agemus , ut expeditius possit judicium fieri.

§ I. Habent hancce clausulam græci codices hodie plerique omnes.

Hancce clausulam (quæ atiologia est potius , ad ea quæ petuntur impetranda , quam doxologia ; neque enim hic dicitur , *Tibi (fit) regnum* , sed , *quia tuum est regnum* , & reliqua :) habent græci codices , *Vallae* , *Complutensium* , *Erasmi* , *Iac. Fabri Stapulensis* , *Stephani* (ad quos etiam provocat Franc. Lucas ,) *Simonii* , *Milii* , *Kusteri* , *Aug. I. 2. 4. Bas. a. B. Byz. cod. regius Hafniensis* , &c. singulari consensu.

§ II. Habent patres Græci, versionesque complures.

Habet *Chrysostomus* (Bezzæ tamen & Morino in contrariam partem citatus ,) ad h. I. & Tomo V. Serm. 10. *Ifidorus Pelusiota* , *Constitutiones apostolicæ* I. III. c. 18. & I. VII. c. 24. (quas interpolatas esse , ex hoc ipso loco infert Wallius in Notis crit. p. 8.) *Germanus Constantinopolitanus* , *Theophylactus* , *Euthymius* : *Æth. Armen.* (in ms. IV Evang.) *Arab.* in edit. Erpen. & in cod. ms. Anglicanis , *Goth. Pers. Syr.* Accedunt *Russ.* & *Hebr.* Munsteri apud Saubertum , *Nectariique Confessio* : Sed hæc tria monumenta sunt recentiora.

§ III. Non tamen his suffragiis alia debent admisceri minus firma.

Mutili sunt hoc loco *Aug. 3. Colb. 3. 5. L. Laud. I. Par. 9. Wo. 2.* vel etiam aliis secundæ clausis , & , quod maxime notandum , *Alex.* in quo , Latini interpretis simillimo , & longe antiquissimo , clausulam extitisse hanc , multo minus spondere possis , quam in ceteris illis. Neque eam spectat *Cæsarins* in Quæstione XXIX , quium ait , οἷον ἐμχύσατε ἐπικινίως τὸν χειρὸν εἰς τὴν θείας τῶν μυστῶν τελετῆς βοῶττες , δότι σὸν τὸν κράτος , ἢ βασιλείαν , καὶ ἡ δύναμις , καὶ ἡ δόξα . οὐδὲ τὸ ἐγκὼν τῆς θείας φύσιας τῷ πεπτῷ καὶ τῷ οὐκέτῳ ἀγίᾳ πνεύματος . Aperte doxologiam , ut Liturgiæ , non ut Orationis dominicæ partem citat. Paullim vero hic allegatur *Luciani* nescio cuius , pervetus certe , *Philopatris* , ubi empæcta sic loquitur , Εὐαγγελίου τοῦ πατρὸς ἀπόστολος αἰχνευος , καὶ τὴν πολυάριθμον ἀδινήσ τέλος επιγείς . Atqui manifestum est antitheton , primum inter ἐυχὴν sive orationem dominicam , & inter αἴθνην sive hymnum : deinde inter Patris nomen , & inter multa nomina . Non igitur initium & finem orationis dominicæ irrigor spectat , (neque enim regnum & potentia & gloria causam calumniæ dabat de nimietate synonymorum , præsertim cum ipse Philopatris synonyma paulli cumulet :) sed spectat & orationem dominicam a Patre incipientem ; & Hymnum , notissimum utique (vid. P. Zornii Opusc. sac. T. I. p. 68 seq.) quem autem ? unum haud dubie illum , *Gloria Patri*

tri & Filio & Spiritui sancto: (de cuius hymni antiquitate exstant DD. *Rechenbergii* & *Bernhuldi* dissertationes, quibus jungas cel. *Pfaffii* diss. de recta Theologiae hymnodicæ conform. cap. II. §. 1. 2.) etenim aperte *Patrem*, & *Patris & Filii & Spiritus sancti*, quasi *multa*, *nomina* inter se committit; quemadmodum in eodem dialogo *Critias*, per *Patrem*, *Filium*, *Spiritum*, jurare iussus, respondet, *Numerare me doces, & juramentum arithmeticum est?* &c. Proinde usus, qui ex antiquitate istius dialogi *Lucianei*, non sane contemnendus, petitur, ad hymnum *Gloria* pertinet, non ad orationis dominicæ clausulam.

§ IV. Non habuit unquam Latinus interpres, unus omnium antiquissimus: neque *Tertullianus*, neque ceteri patres Latini, in Africa, Italia, Gallia, Hispania.

Latini codices innumerabiles clausulam summo consensu prætermittunt: facitque cum iis versio *Sax.* & *Anglica*, & *Sinica*, in *And. Mülleri* comm. ad monum. *Sin.* pag. ult. aliæque similes, de quibus vid. *I. A. Schmidii* vel potius *Fr. Io. Schradei* diss. de Or. domin. p. 78. *Tertullianus* & *Cyprianus* in ipsis libris de Oratione dominica textum aperte ex Matthæo exhibent, nec tamen ullo verbo attingunt clausulam: imo *clausulam* appellant illud ipsum, sed libera nos a malo, quod in novissimo ponit *Cyprianus* dicit. *Hilarius* Piætavorum episcopus in comm. ad Matth. orationem dominicam transfilit, lectorem ad Cyprianum, nec non ad *Tertullianum*, remittens; clausulanque ab illis prætermillam, nihilomagis ipse allegat. *Hieronymus* neque ipse clausulam uspiam habet: neque eam legit in *Evangelio Nazariorum*; e quo cum orationis hujus partem (inquit *Millius*) citaret *Hieronymus*, coroni dem ipsum sine, si comparuisse illuc, nunquam praeteriisset intactam. Non minimum esse hoc momentum, agnoscit *Ioh. Gregorius* in *Observ.* cap. 38. *Augustinus*, orationem dominicam & quater seorsum, in *Sermonibus* ad competentes, & simul cum sermone Domini in monte, & in libro de orando Deo, cap. XI & XII, & in *Enchiridio* exponens, & cum *Luca* accurate conferens, nil de clausula dicit. *Chromatius*, Aquileiensis episcopus, cui venerabundam *Chrysostomus* scriptit epistolam CLV, in tractatibus in Matth. V & VI, quos ei tribuit *Albinus* sive *Alcuinus* in lib. contra *Felicem*, de clausula filet. *Petrus Chrysologus* archiepiscopus Ravennas, Sermone LXVII seqq. quinques orationem dominicam explicans, clausulam ignorat. Silet etiam *Victor Capuanus*, nisi ipse potius *Ammonius Alexandrinus*, vel quisquis auctor est *Harmoniae evangelicæ* per *Victorem* instauratae: in qua exstat tota, sine clausula, oratio dominica. *Fulgentius* in quarta ad *Probam Epistola* tota, de oratione, occultum ad capita seriemque totius dominicæ orationis habet respectum, & quidem in extremo ad illud Rom. VII. 25. *gratias ago* ita alludit, ut non solum non attingat clausulam, sed etiam laudationem quodammodo differat in vitam æternam. atque idem *Cyprianum* saepè ejusque in primis epistolam de oratione dominica in scriptis suis citans, eo magis suppleturus fuit clausulam, si eam a *Cypriano* ignorata in ipse postea nactus esset. Non dissimili ratione auctor Epistolæ ad *Tolosanos*, *Martiali*, qui Lemovicenium episcopus seculo III suis statuit, adscriptæ, tractatiō nem

nem de precibus a cap. XV ad cap. XXIV dominicæ orationi superstruit, clausulam intactam relinquens. *Venantius Fortunatus*, Hilarii, duobus seculis interiectis, successor, Expositionem illam, qua Hilarius supersederat, quasi supplevit, quæ item citra clausulam finitur. *Gregorius I.*, in Libro Sacramentorum, orationem dominicam in Eucharistia sine clausula recitari solitam inducit. consentitque *Isidorus Hispanus* L. I. de eccl. off. c. 14. orationem dominicam in Missa adhibitam, sine clausula exponens. Cumque Latina verba apud hosce scriptores differant; ex quibus pro *in lucas*, *patiaris induci Cyprianus*, & *in seras Augustinus*; pro *libera*, *evehe Tertullianus* habet: eo magis existimare licet, alium aliumque interpretem orationem hanc usitatissimam, prius etiam, quam libri sacri transferrentur & in omnium manus pervenirent, transbulisse in Latinum, ex aliis aliisque, clausulam peræque non habentibus, Græcis codicibus: quibus, Afros præsertim, Latine loquentes, non earuisse, vel Marius Victorinus ostendit, qui illud, δός ήνην ἵπτεσιον ἀρτον, non semel attingit. Neque vero tam illustrem Latinorum consensum debilitant I. *Codd. Lat.* aliquot, qui clausulam habent, apud Iac. Fabrum Stapulensem; haud dubie ex Correctoriis, Græce sic legi notantibus, illatam. Vide *Simonii Observ.* nov. p. 138. I. *H. a Seelen Medit.* exeg. p. 635 f. Vnum addit Rob. Stephanus; ad Græcos videlicet refectum, ut notat Lucas Brugensis ad Matth. VI. 4. Iac. IV. 5. & multis locis inter hæc duo interiectis. II. *Opus imperfectum* in Matthæum, quod Chrysostomo adjungi solet. Chrysostomo coæcum id opus statuit Caveus, Millius autem id ante exitum seculi X scriptum esse contendit: ex vero uterque illud videlicet in auctorem ipsum, Græcum, qui multas voces locutionesque Latinis peregrinas, Græcis domesticas, & simul quiddam supra Latinos patres lacteum vehit: hoc in interpretem latinum, qui multa de suo adjecit, convenit. Itaque hoc Imperfectum opus in testimoniis N. T. Latinos interdum, v. gr. Matth. XXV. 1, sed magis Græcos, & quidem Asiaticos, solet sequi codices; & hos sequitur, dum clausulam hancce, vel partem potius clausulæ, quoniam tuum est regnum & virtus & gloria, exhibet, non inquam clausulæ ex Liturgiis (de quibus infra) paulatim varieque in codices receptæ suspicionem præbens. III. Scriptor de Sacramentis, apud Ambrosium, nam libro VI is quidem, capite V, orationem dominicam iis verbis, quibus Cyprianus, ita percenlet, ut sub verba illa, *libera nos a malo*, addat, *quæ sequuntur, audi, quid dicat sacerdos*, *Per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus, gloria, magnificencia, potestas, cum Spiritu S. a seculis & nunc & semper & in omnia seculorum*: sed auctorem (Græcorum ceteroqui non expertem) non hanc pro interna orationis dominicæ parte habuisse, patet prorsus ex l. V. c. IV. ubi eandem orationem totam sine clausula premitt expositio, neque in expositione eam attingit, sed librum illum V concludit per doxologiam voluntariam perinde uti librum I & IV & VI.

§ V. Non habent, certe non habuere Græci codices antiquissimi; non patres interpretesque alii.

Non habet insignis codex Bas. γ. Estque in angustissima Bibliotheca Vindobonenſi codex ms. membranaceus IV Evang. pervetus optimæ notæ, num. XXIX.

in Lib. III. Comm. Lambecii , cuius margo hac annotatione distinguitur , τὸ δὲ ὅτι σὺ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα , ἐν τοῖς ἐκταῖς μέχρι τῆς ἀμήν . Tale fortasse exemplar fuit , ex quo Græca in bilinguem *Cant.* transumta sunt , clausula utrinque carentem : tales certe codices habuit *Cyrillus Hierosolymitanus* , qui in Catechesi πρὸς τὰς νεοφωτίσκες quintā orationem dominicam , in *Eucharistia* recitari solitam , ordine exponit , expositionemque ita concludit , ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πονηρᾶς πονηρὸς δὲ ὁ ἀντικείμενος δάιμον , αφ' ἐρυθῆναι ἐνχόμεθα . εἴτα μετὰ πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λεγεις ἀμήν , ἐπισφραγίζων διὰ τῆς ἀμήν , ὃ σημαίνει γένοιτο , τὰ ἐν τῇ θεοδιδάκτῳ ἐνχῆ . Fuere autem in Palæstina , adeoque penes *Cyrillum* , codices Græci probatissimi . vide supra , pag . 421 . *Caesarius* , cuius verba reposuimus § III , clausulam non modo non agnoscit , sed plane ignorat . nam si eam nosset ; non ut partem liturgiæ , sed ut partem orationis dominicæ , multo aptius ad propositum suum , citasset . Scriptor scholiorum in orationem dominicam , quæ Origenis libro περὶ ἐνχῆς annexantur , & Origeni vel rectius Petro *Laodicensi* adscribuntur , in ea ipsa explicatione satis copiosa clausulam pretermittit . Quæ cum ita sint , patet , quid de *Gregorio Nysseno* statuendum sit , qui explicationem totius orationis dominicæ sic concludit , *Igitur nos quoque oremus* , Ne nos inducas in tentationem , h. e. in malâ vitæ hujus : sed libera nos a malo , qui (malus) vires habet in hoc mundo , a quo liberamur gratia Christi , ὅτι ἀντὼν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα ἀμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἄγιῳ πνεύματι νῦν καὶ εἰς τὰς ἀιῶνας τὰν αἰώνων ἀμήν . Prætermissam a Gregorio clausulam Millius ; Whitbius liturgicæ formulæ insertam contendit . Omnino analogia totius instituti *Gregorium* impulisset ad clausulam disertius tractandam , & verba ejus pressius retinenda , si eam pro parte textus habuisset . Non solum tractationem orationis dominicæ , sed quam plurimas homilias ea formula conclusere veteres , qua *Gregorius* hic est usus : qui quidem , ob vetustatem non suminam , minus confirmat clausulam , si eam legit ; quam confutat , si eam non legit . Accident infra , Græci alii : neque invidiolum fuerit *Bogomilos* addere , qui hac clausula abstinuisse feruntur ; quamquam etiam *Confessio ecclesiae orientalis* , a laicis , absente clero , qui recitet clausulam , eam recitari solitam negat , hanc reprehendens consuetudinem , quasi Matthæo minus respondentem . Part. II. quæst. 28 . *Nec volam* hujus clausulæ nec *vestigium reperio* in translatione Coptica , (quod etiam de Ægyptiaco quodam codice notabatur in margine manuscripti Arabicī citati a Pet. Kirstenio in Notis ad Matth. VI. 13.) uti nec in versione Arabicā , quæ habetur in *Bibliis polyglottis Londoniensibus* , nec in illa , quæ prius Romae prodit . Thom. Mareschallus ad Version. Goth. p. 466 . In *Copticō* ms. suo perinde ut in editis extare clausulam negat *Maturinus Veyssiére La Croze* . Kirstenianum exemplar Arabicum in ipso textu clausula caret , itemque Medicæum , ut docet *Gregorius* l. c. Congruit cum his Arabicis codicibus illa oratio dominica , quæ , ut idem *Gregorius* cum Seldeno docet , apud Mahometanos est , & ab ipsis dicitur *Oratio Iesu filii Mariae* , atque ita DESINIT , *Et ne regnet super me qui misericors esse nolit , pro misericordia tua , o qui maxime misericors es* : quæ non obscura paraphralis est verborum illorum , sed libera nos a malo .

§ VI. Non tamen hisce suffragiis alia debent admisceri fictitia.

Citatur Steph. β. & duo putantur esse codices, cum sit unus, *secundus*: neque hic ipse alias est atque *Cant. græcolatinus*: quem ipsum Beza dicit, quoniam *vetustissimos aliquos codices graecos* dicit. Citatur etiam editio *Complutensis*; quæ tamen clausulam in textu omisit, non Græcorum, sed Latinorum codicium auctoritate, uti demonstrat cel. Frickius in *commin. de cura eccl. vet.* circa script. p. 141, Vaticanos, quos Millius hinc allegat, nullos esse evinceens. Denique ex *Comp. descriptum esse codicem Ravianum*, quem Saubertus citare solet, hodie constat. Sic opinio aliquot græcorum codicum evanescit. Neque in supplementum vocamus pusillum codicem, qui in *Bibliotheca Vffenbachiana* ms. septimus est sui generis, partesque aliquas N. T. & in his orationem dominicam habet, & Græce & Latine, sine clausula, cum solo *αμην amen*: ultro potius agnoscimus, in hoc libello perquam recenti (namque in Litanie Thomam Aquinatem invocat) Greca Latinis pro communi precationum usu esse accommodata.

§ VII. Ardua, si usquam, hoc loco est decisio.

Expungunt clausulam (ne de *Complutensium* margine, de *Erasmi annotatione*, *Joachimo Camerario* non obscure probata, de *Cotelerii annotationibus* ad *Constit. apostolicas*, de *Rich. Simonii animadversionibus*, de ceterorum *Romanensium consensu dicamus*) expungunt, inquam, *Renhardus Lutz*, *Kirstenius*, *Schultetus*, *Grotius*, *Waltonus*, *I. P. Pfeifferus*, *Millius*, *cordatorum*, imo omnium, consensum allegans in *Proleg. § 1086. 1257*. *Grabius* in *Liturgia sua*, *Wall* l. c. *Anonymus* in ed. *διγλωττω* neque non aperte dubitant *Beza*, *Al. Morus Axiomate XI. Ger. a Mastricht in Not. ad h. l.* *Traëtatus Germ. de Theol. Aeth. ab Adolpho Windhornio editus*, p. 69, aliisque. *Buceri*, *Pellicani*, *Bullingeri* consensum laudant *Prolegomena Wetsten*. p. 161. Sane qui verbum Dei reveretur, mundum mereri nolet, ut talem periocham, contra atque penes conscientiam res fert, vel demat vel addat. Rem autem ipsam dignoscere, valde est difficile: nam ipsum *Græcorum* nomen codicum, clausulam defendit; sed *antiquitas* ceterorum vestigiorum eam areet. Atque haec tenus bilanx in eo stat æquilibrio, ut non nisi arbitrio humano, in ipsam veritatem nihil juris habente, in hanc possit illamve partem inclinari. Vnde non mirum, literatissimos homines tantopere hic aestuare, vel in dubitatione subsistentes, vel, ubi a dubitatione se revocant, ægre sibi satisfacientes. Non enim sufficit in loco tam singulari dicere, *Græce*, *græce* sic hodie legitur: nec rursum sufficit dicere, *Patres*, *patros* antiquiores sic habent. Quid ergo est? in utramque partem nervos cernemus.

§ VIII. Pro clausula non deest quod dici possit.

Facile hæc pars vel studio, ut Matthæus & Lucas convenienter, vel per incuniam sicut omissa in codice aliquo antiquissimo, quem *Ægyptii præcipue & Latinis libra-*

librarii & patres & metaphraſtæ ſecuti ſint. Hoc unum eſt, quod pro defendendis græcis codicibus comminifci poſſis: ſed non ſine ſpecie, ſi per ſe ſpectetur hic locuſ; cum præfertim nulla ſit hic verborum in codd. Græcis varietas. Similitudo formularum Talmudicarum, quæ orationem dominicam fere totam, ſparſim videlicet, exhibent, & in Sepher hammufar doxologiam proponunt, *Quia tuum eſt regnum, & regnalis glorioſe in ſecula ſeculorum*: urgetur maxime. ſed in ea plus fuavitatis ineſt, quam ponderis.

§ IX. Sunt rurſum, quæ contra clauſulam dici poſſint.

1 Occurrit Lucas, qui non modo clauſulam, ſed etiam tres alias orationis dominicæ ſententias, a Matthæo perſcriptas, prætermittit. potuiffet apud Matthæum unica excidere clauſula, per *librarium incuriam*: at tres ſententiæ diuiſe apud Lucam, non potuere. Aperte igitur eæ, ad apicem, ſunt traduētæ a Matthæo, ut Beza agnoſeit, ad Lucam; & traduētæ eo tempore, quum clauſula needum apud Matthæum exſtaret. nam ſi exſtitifſet, ſimul a Matthæo fuiffet ad Lucam traduēta. Quod ſi cui commodius fuerit opponere, clauſulam *ſtudio* deletam in Matthæo eſſe ab iis, qui Matthæum ad Lucam conformatre voluiffent; non additam eſſe Matthæo, quum æque fuiffent Lucæ addituri: reſpondebitur, tali paſto eos non ſolum clauſulam, ſed etiam alia orationis hujus capita, non perſcripta a Luca, in Matthæo deleturos fuiffiſe: clauſulam vero potius Matthæo intulifſe eodem quam Lucæ, quia Matthæi formula jam tum magis frequentata fuerit, quam Lucae. unde etiam ſactum, ut ii, qui orationem dominicam ſorſum expoſuere, plerunque Matthæum aperte ſumerent; librariique ſubinde, festinantes, aliquid v. gr. in petito tertio & quartto ex Matthæo in Lucam potius, quam ex Luca in Matthæum inferrent.

2 Nemo poſtulaverit, ut demonſtremus, cur, unde, quando adjecta fit clauſula, qm adjectam certe eam, firmis conſtat documentis. Sed tamen appri- me juvant, quæ Gregorius I. c. collegit. Græca ecclesia orationi dominicæ aequæ, inquit, ſuljungit hanc clauſulam, & aliis precationibus: ut illi, quae incipit, Ο Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν &c. Eucholog. fol. στγ. B. illi, ἐν τυκτὸς ὁρθεὶς &c. Euchol. fol. 1α. B. illi, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν &c. Euch. επν. A. illi, quae inſcribitur Εὐχὴ τῶν μαρο-εαγγελιῶν, Euchol. μν (an μγ) A. & quae Εὐχὴ ἐπὶ θεμελίᾳ οἴκων, Euch. εμα. A. Subjungunt etiam hymnis ſuis, ut illi cui titulus τεισάγιον, Typic. fol. ξη. B. col. 1. Adhuc magis maniſtum eſt: nam invenimus aliquando ὅτι σθ ἐſtι, ubi non eſt πάτερ ἡμῶν, ut in Τυπικ. ξη. B. col. 1. & Euchol. fol. 2. B. ubi rubrica ſcribit ſupra, εκφώνηται, ut infra, ὅτι πρέπει σοι &c. eod. A. unde colligere eſt, illos non aliter uſur- paſſe quam aliud aliquod clarum Reſponſum, quod εκφώνηται mihi videtur innuere. Ali- bi invenimus πάτερ ἡμῶν, ubi NON Eſt ὅτι σθ ἐſtι, ut Typic. fol. ξζ. A. col. 1. κθ. A. col. 1. λδ. A. col. 1 & 2. Inſuper quandocumque immediate, ſemper tamen diſtincte recita- ta invenimus, & πάτερ ἡμῶν populi eſt: ὅτι σθ ἐſtι ſacerdotis ubique eſt repetitio. Μετὰ δὲ τὸ, πάτερ ἡμῶν &c. εκφωνεῖ ὁ ἵερεὺς, ὅτι σθ ἐſtι &c. Euchol. fol. 1. B. εξ. B. σπ. A. επν. A & B. Typic. fol. 1. λδ. A. col. 2. & B. col. 1. ξς. A. & B. col. 2. ξζ. A. & B.

& B. col. 1. & 2. & aliis locis infinitis. Haec tenus Gregorius. Quod si Græci clausulam a Domino præscriptam ereditidissent, ne uno quidem loco eam omisissent: at quin adderent interdum, causam existimarent esse nullam. Recte igitur sentiunt, qui clausulam ex Liturgiis repetunt, nam in Hierosolymitana quidem liturgia non extitit, ut ex Cyrillo supra didicimus: at quæ Chrysostomi Liturgia dicitur, Chrysostomique episcopatu antiquior est, ut ad libros ejus de Sacerdotio p. 407 seq. observavimus, ea hodie sic habet: *Populus, Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, & relqua.* Exclamat sacerdos, *Quia tuum est regnum & potentia & gloria, Patris & Fili & Spiritus Sancti, nunc & semper & in secula seculorum. Amen.* Quam facile vel ex ea ipsa vel ex alia Liturgia per Græcorum quorundam scribaci-tatem, ut sic dicam, illata est clausula in codices aliquos, Constantinopoli maxi-me propagatos, seculo IV & deinceps? Ad illam arcem se recipiunt, infra illam certe aetatem consistunt, ea monumenta, quibus *nil pro clausula quisquam produxit remotius aut antiquius.* Primus Patrum, qui clausulam habeat, est *Chrysostomus:* qui quanquam hanc ut partem textus tractat, tamen potuit hanc non pro parte tex-tus habere, sed populariter agere, ut egit Lutherus etiam in Homilia mox § X ci-tanda. sed tamen Chrysostomum Constantinopolitanos codices fecutum esse, nemo dubitaverit. Chrysostomo jam recentior est *Armenius*, cuius natio etiam Liturgiam Chrysostomi accepit. Chrysostomum, Armenianve fecutus est *Syrus*, Syrum *Perſa.* sic enim solent. Paullo antiquior est versio *Gothica*, vel etiam *Aethiopica:* sed aut ad ipsum utriusvis auctorem ex Byzantino climate pervenit clausula; aut utrivilis ignotam, successores supplerunt: & quia *Gothica*, vel etiam *Aethiopica*, adhuc non nisi ex uno est producta codice, tam conspicui loci decisio ab iis non est petenda. *Isidorus* non ea vincit monumenta, quibus patria ejus abundarat ante Dio-cletiani stragem: idemque, & *Germanus*, recentioresque alii, Chrysostomum an si-miles ei codices secuti sint, perinde est. Seculo VII floruit *Laodicensis* ille *Petrus*, qui clausulam non agnoscit: græci igitur codices clausula carentes per quam sero a codicibus eam habentibus victi sunt. quin etiam mos ille, quo laici apud græcos sa-credotibus pronunciationem clausulæ relinquunt, novitatem clausulæ redolet. In summa, antiquissimum pro clausula documentum, quodcunq[ue] est, trecentis annis a Matthæi manu distat: si probabilior ex altera parte definiri causa potest, cur clau-sula tam cito sub apostolorum tempora fuisset detracta Matthæo; audiemus. Latini, opinor, omnis culpa adscribitur: quos tamen culpa vacare, docet vel sola *Coptica* versio, doxologiam, non sane in illorum gratiam, æque prætermittens.

3 Valerius Hippomensis episcopus, Græcus erat: itaque Latinas pro eo concio-nes habebat presbyter *Augustinus*. nunquam ne hanc quotidianam, ut idem Augu-stinus, nec solus, appellat, orationem eos simul oravisse aut consideravisse dice-mus? ergo saltem a Valerio, si is clausula nisi fuisset, clausulæ notitiam accepisset Augustinus. Quanquam ipse etiam, quum libro II de Sermone Domini in monte ait, *Ex uno Graeco, quod dictum est ιπτείγης, utrumque (inferas & inducas) trans-latum est:* Græcos codices sibi collatos ostendit; in quibus si clausulam legisset, cer-te vel approbans, vel dubitans, vel refutans indicasset. Nihilo magis *Hieronymus*,

dum Latinæ recensioni Matthæi canones Eusebii Cæsariensis applicavit, in Græco *Eusebii* exemplari clausulam, sub quam continuo novus canon incipit, legit. nam si legisset, tam insigni differentia Latini interpretis & Græci codicis Eusebiani induetus, saltem hoc, utrum probaret ipse clausulam aut improbaret, adlibitis Adamantii Pierique codicibus, indicasset in scholiis, in quibus, sine clausula, *Amen* particulam attingit. Idem Pelagianos refutans, totamque orationem dominicam libro IIII contra eos applicans, eo tandem devenit, ut dicat, credentes *AD EXTREMVM* inferre, *sed libera nos a malo*: & clausulam, quæ vehementer ad institutum pertineret, non attingit; cum tamen contra eosdem Pelagianos etiam illa verba alleget, de quibus in var. Marc. XVI. 14. Recognitionem illam Evangelistarum dedicavit Hieronymus Damaso, qui A. 384 obit: at A. 413 facta est, quæ in libris contra Pelagianos memoratur, Marcellini cædes. tantis temporum spatiis clausulam ab Hieronymo tam multis tamque necessariis in causis non laudatam, & tamen in ullo codice Græco, quanlibet tot regionibus peragrat, lectam ei fuisse, quis, qui Hieronymum norit, dicere sustinet? Plane ignota Hieronymo, ignota optimis non solum Origenis, sed etiam Eusebii codicibus Græcis fuit clausula. neque ideo singulorum locorum plenior lectio, quia plenior est, accipi protinus, sed documenta serio examinari debent. Nil opus astutia, neque hujus clausulæ impendio alia tanquam cariora dicta sunt redimenda, sed veritas ubique simpliciter tuenda: at certe, qui clausulam obnixe defendunt, videant, ne locum Act. VIII. 37, ac potius dictum i Ioh. V. 7, amittant. nam fere eadem monumenta, Latina, quæ duas illas Lucæ & Iohannis periochas agnoscunt, clausulam ignorant: Græca, quæ hanc admiserunt, illas removerunt. Enimvero ceteroribus seculis Græci quidam in totas periochas vim exercuerunt: Latini, antiquam lectionem retinuerunt. quare hie quoque Latini fide majore digni sunt. Vide Var. § XXVII ad i Ioh. V. 7.

§ X. De tota re, lector judicet.

Prætermisit clausulam *Lutherus*, in Agendis Baptisini, eisque renovatis; in Tract. de Decalogō, Symbolo apost. & Oratione Dominica; in Catechismo utroque, & in Hymno: ubi etiam *Amen* cum Hieronymo ad rogationes refert, non ad clausulam, quanquam in Homil. ad capp. V. VI. VII. Matth. eam tractat. *Appendicem* eam esse, persuadent nobis rationes § IX collectæ; quanquam margo noster in suspenso rem reliquit, dum rationes suissent expositæ: & plane pro *appendice* habet *Brentius*; *Hunnius*, vel pro *appendice* vel pro *epilogo*: cuius moderationem recte sequentur, qui nil certi secum hic possunt constituere. Liberum saltem est, privatim vel Matthæi receptam vel Lucæ lectionem in orando sequi: quin etiam publice, in choro cœnobiorum Wirtembergicorum, & alibi hodienum prætermitti solita est clausula. Cayendum vero, ne idiotæ intempestivis de hac clausula sermonibus perturbentur. Hac quoque in re & veritati & paci inferviendum est. Simcera eritis parum curat, in vexatoribus locis, quid habeant hodie plerique Græci codices, qui sane opinione recentiores & pauciores sunt: illud potius agitur, quid primævi Græci codices habuerint, atque adeo fons ipse, id est, manus prima Stat

Stat stabitque , vetustate proximus fonti , interpres Latinus , qui clausula certo caret. Sed hujus testimonii vis non nisi longi temporis usu percipitur. Hoc tamen loco Græci quoque testes , pauci illi quidem , sed exquisiti , Latinum firmant. Adhuc nihil occurrit , quod rationes haec tenus cumulatas infirmet : occurrit , quod maximopere confirmet , apud *Euthymium* , qui ineunte seculo XII floruit. nam in Bogomilos , clausula non utentes , eo tantum nomine invehitur , quod sit *patrum* additamentum , τὸ παρὰ τῶν θείων φωτίσων καὶ τῆς ἐκλησίας καθηγητῶν προσεργέν αἰροτελεύταις ἐπιφάνημα. Hoc testimonio fretus eccl. La Croze Latinæ hinc quidem versioni præ Syriaca non obscure suffragatur in Hist. Christian. Ind. p. 313. Vnum etiam atque etiam reputari fas est : quo plus quispiam hoc loco Latini interpretis auctoritatem imminuit , eo plus ipse sibi officit , si quidem locum ponderosissimum i. Ioh. V. 7 pro genuino habet. nam non nisi uno Latini interpretis testimonio hodie nititur & firmiter nititur. Vid. *Gnom.*

¶ ἀμήν) Habent Græci , & eum iis *Gothus* , *Armenius* , (in ms.) alii. Postea adjectam esse voculam , Erasmus , Grotius , Millius suspicantur. Hieronymus *Amen* particulam *signaculum orationis dominicae* appellat , ut *Cyrillus Hieros.* supra. quod ipsum etiam atq[ue] etiam probat , utrumque eorum neque clausulam reliquam , neque *Amen* particulam a Matthæo perscriptam censuisse. nam si clausulam agnoscisset , *Amen* non immediate cum ipsis rogationibus exponendo conjunxissent. nunc quum clausulam ignorarunt , particulam *Amen* non ex Evangelistæ autoritate , sed ex consuetudine ecclesiastica adjecterunt. adiectioque particulae *Amen* videtur ansam dedisse ad clausulam eo magis in liturgia & in codicibus frequentandam. (~) Bas. y. *Armen.* in append. Millii , *Copt. Lat.* olim & in ms. Reutl. Schelh. Trevir. aliisque vetustis apud Zegerum & Millium , & inde *Cant.* (quem unum Beza , quosdam citans , citare videtur :) cod. lat. *Florentinus* apud *Lamium de erud. apost.* p. 278. *Tertullianus* , *Cyprianus* (nam etsi textus habet , tamen commentarius copiosus non habet :) *Augustinus* , Liber 5 de Sacramentis apud *Ambros.* c. 4. Auctor *operis imperfecti* , *Harmonia Victoris Capuani* , *Chrysologus* , *Expositio Millæ vetus* , nee non *Ordo Romanus* ; *Syrus* (etsi habet ms. Colon. & inde Raphaeleng. ed.) vel etiam cod. græci , de quibus § V e Lambecio. Non exstat *Amen* in tot Psalmis , nisi quater , laudationibus Dei , Psalmorum libros distingueantibus , adjecta : neque exstat Luc. XI. 4 , neque aut doxologiam aut *amen* precibus suis subjecit Dominus ejusque apostoli. Matth. XI. Ioh. XVII. Act. IV.

15 (~ τὰ παραπτώματα ἀντῶν) *Arab. Lat. Cant. Sax. Syr.* Etiam τοῖς ἀρχέποις omittunt Latini aliquot tractatores. Vid. *Gnom.* ¶ ἀπότομος ἀπότομος Confessio eccl. or. p. 202. *Lat.* in cod. nonnullis , & aliæ verliones , *Cant.*

18 ~ ἵν τῷ φαρερῷ) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Barb. decem* , *Byz. Colb.* 8. & tres alii *Colbertini* , *Gehl. Gon.* apud Fellum , *Mosc. Parisini octo* , *Steph. omnes. Vatican.* *Wo.* 1. & e classe I quatuordecim , e classe II totidem alii , *Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Theophyl.* & al. Probat Ludovicus de Dieu , & C. M. Pfaffius. (εὐ τῷ φαρερῷ) *Er. Eth. Hebr.* nescio an *Orig. Chrys.* Ex v. 4.

19 σὺς καὶ βρῶσις) βρῶσις καὶ σὺς Goth. Lat. (non Cyprianus,) Tatiani versio Francica. Et sic v. 20. iidem, βρῶσις δύτε σὺς.

21 ὑμῶν bis) edd. mss. &c. Lucæ esse censet Millius. (τὸ bis) ΖΕθ. Lat. Tertullian. Cyprian. Macarius, Basilius, Ephrem Syrus. Ex v. seq. Singularis, thesaurus tuus, interpreti Latino facile obrepigit, & Graecis ad sermones asceticos aptus fuit. Vid. Gnom.

22 ἐγένετο edd. mss. Goth. Augustin. Syr. &c. (—) Aug. 4. Bodl. 5. Mont. ΖΕθ. Lat. Victor Capuanus. Particula facile a quibusdam omessa est, apud quos non potest non subintelligi. Talibus non immorabitur.

24 μαμωνᾶς) Comp. Er. ed. 1. 2. Stap. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. & multi alii, Orig. Hesych. & al. μαμωνᾶς Er. ed. 3. & al. edd. Ex affini sono, μάμυν.

25 καὶ τί πιντεῖ) edd. mss. Theophyl. Goth. Pers. Syr. Chrysol. Serin. 67, 70. codices nonnulli apud Hieron. Ex v. 31. (—) ΖΕθ. Armen. Lat. Hilar. Hieron. cod. Colbert. n. 2467. Epiphan. Chrys. Euthym. Legit & non legit Basilius. Vid. Gnom. ¶ πλεῖστον πλείστων Aug. 1. 4. Wheel. 3. Clemens Al.

27 μεριμνῶν) — Gon. Hilarius alicubi.

32 ὁ ἔρανιος) — Clemens Al. Copt. Lat. Hilar. Hieron. Sic Luc. XII. 30. Ac facilis hiatus inter ὁ & ὅτι.

34 τὰ ἑαυτῆς) codd. graeci. (ἑαυτῆς) Colin. ed. Bu. Colb. 1. Gon. cod. Victoria-nus apud Bezam, ΖΕθ. Arab. Lat. & inde Cyprianus aliquique. τὰ ante ἑαυτῆς omit-tunt Aug. 2. Mosc. Wo. 1. & nonnulli cod. apud Er. quanquam μεριμνῶ cum dati-vo (uti v. 25.) non cum genitivo reperias. περὶ ἑαυτῆς Chrys.

C A P. VII.

2 μετρηθήσεται) Er. Stap. Aug. 1. 2. 4. Gehl. Mosc. Wo. 1. e classe I quin-de-cim, e classe II novendecim alii, ΖΕθ. Arab. Lat. in ms. Col. manu prima, & aliis, Pers. Syr. Theodorit. & al. ἀντιμετρηθήσεται Comp. Byz. &c. Polycarpus, Clemens Al. Chrys. E Luca. Vtrumque Origenes.

6 τὸ ἄγιον) τὰ ἄγια Laud. 2. & al. Ex formula, Sancta sanctis. ¶ ὑμῶν) — Lat. in ms.

12 ἐτος) ἐτως Comp. Aug. 4. & al. Ex commate proximo.

14 ὅτι) Er. Vien. & alii, Copt. Lat. aliqui, Orig. (τι) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Bas. a. &, manu prima, β. γ. Bodl. quinque, Byz. Mosc. Parisini sex, Steph. omn. & tredecim, & novem alii, Arab. Ebr. Goth. Syr. Theophyl. & al. quam habet Lat. sed quoniam quinque codd. & quam etiam pro ὅτι v. 13. Cyprianus. His de-ductis,

ductis, a textu stabunt etiam *Gehl. Lin. Mont. N. I. Wo. I.* vel etiam *Bodl. duo, Colb. I. 2. 4. 8. Lips. Par. 7. 8. 9. Seld. 5. Arm. Pers.* Nulla hic Lectione ecclesiastica incipit, ejus litera initialis ad rubricam dilata exciderit: & tamen στι particula aphærelin est passa: coll. Var. 1 Tim. III. 16. Vid. *Gnom.*

15 (~ δι) *Par. I. 8. pluresve, Lat. Syr.*

19 διερδον) εν διερδον *Aug. I. 2. Byz. Steph. 5. & alii. ex c. III. 10. unde διερδον εν Rav.*

21 ὄντας, ὅντος ἐπιλεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ὄντων.) Postrema hæcce, ipse intrabit in regnum cælorum, habet *Latinus* interpres vetustissimus, & ex eo utraque Matthæi editio *Hebraica*, versio *Anglosaxonica*, *Hieronymus*, *Lupus Ep. LXXXIV*, &, ex alia fortasse translatione, *Cyprianus*. Postea librarii, ab ὄνταις ad ὄνταν delapsi, hiatum admiserunt. In tali antitheto plenum sermonem adhibere solent scriptores sacri.

24 ὁμοιώσω ἀντὸν) ὁμοιωθήσεται *Wh. I. & alii, Lat. hod. E v. 26.*

29 γραμματεῖς) *edd. mss. Goth. &c. γραμματεῖς ἀντῶν Cypr. Par. 6. Euseb. Æth. Arab. Ex Luc. V. 30. γραμματεῖς ἀντῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι Lat. plerique, Colb. 8. Sax. Syr. γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι Arm. Lat. aliqui, Hilar. Pers. Russ.*

C A P. VIII.

3 ὁ ἵντες) ~ *Colb. 8. Goth.*

4 μωσῆς) *μωσῆς Par. 6. 8. Scribitur μωσῆς & μωσῆς & μωσεὺς & μωσεύς.*

5 ἀντῶ) *Comp. Aug. I. 2. Gehl. Mosc. Par. sex, Steph. omnes & undecim & oīlo alii, Æth. Arab. Erpen. Arm. Copt. Goth. Lat. Russ. Chrysost. τῷ ἵντε edd. al. Initio pericopæ.*

8 λόγω) *Comp. Stap. Aug. I. 2. 4. Byz. Gehl. Mosc. Par. & Steph. seni, Vien. & sedecim & quatuordecim alii, Copt. Lat. Syr. Orig. Chrysost. (λόγον) Er. cum paucis. Vid. *Gnom.**

12 ὁ prius) ~ *Comp. & inde Rav.*

13 ἐκατόνταρχος) *Er. ed. I. Aug. 2. 4. Gehl. Par. septem, Rav. Steph. mss. omn. & novem & duodecim alii. ἐκατόνταρχος edd. al. &c. Τὸν τὴν ᾧρας ἐκείνην *Wh. I. & alii, Chrys.* Ex parall. Τὸν τὴν ἐκείνην) *ἐκείνη. καὶ ὑποστέψας ὁ ἐκατόνταρχος εἰς τὸν οἴκον ἀντῆς ἐν ἀντῇ τῇ ᾧρᾳ ἔνετε τὸν ἀδιερεῖτα παῦδα ὑγιαίνοτα. Byz. & sic fere *Bos. a*, cum signo, quo librarius hæc aliena esse monet, Gehl. & alii, etiam apud Er. & *Stap.* E Luca. Versio vix ulla, nisi *Æth.***

14 ὁ ἵντοῦς) — Mont. Lat. in ms. Reutling.

15 ἀντῶ) Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Mosc. Roe. Vien. Wo. 1. & his decem alii, Arab. Erpen. Arm. Goth. Russ. Sax. Syr. in ms. Colon. Chrysost. Adde Colb. 2, qui hic hiat, sed hinc transfluit ad Lucam. ἀντὸν, in singulari, Colb. 1. & alii quatuor, Euthym. Chrysost. (ἀντοῖς) Er. &c. Ex parall. Variant Latini codd. Vid. Gnom.

17 (ἀνέλαβε) Comp. Cypr. Hunt. 2. Med. Vtrumque habet Chrysost.

18 ἐκέλεινσε) τὰς μαθητὰς addit Copt. Goth. Lat. aliqui, & inde Arab. ed. Rom. Ex interpretamento: ne jussae putarentur esse turbae.

20 init. ρῷ) — Aug. 1. Byz. & alii, Arab. Pers. Syr. Π κλίνῃ κλίναι Bodl. unus apud Fellum, vel plures. κλίναι Byz. nec non Bas. β. κλίνει Aug. 2. 3. Wo. 1. Curcellae append. Clemens Al.

21 ἀντῆ) — Aug. 1. & alii.

25 — ἀντῆ) Er. Stap. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Mosc. & oīō & decem pluresve alii, Pers. Eo facilius excidit etiam discipuli in Copt. & Lat. quibusdam. (ἀντῆ) Comp. &c.

27 ρῷ ante οἶ) — Aug. 2. 3. Lat. aliqui.

28 (γαδαρηῶν) Bodl. 3. 4. 5. & alii, Pers. Syr. Eusib. Epiphanius. Ex parall. γεργεσαίων codd. aliqui apud Epiphanius. γερασηνῶν Lat. Athanas.

29 (— ἵνσε) Aug. 1. (ut videtur, ante rasuram,) 2. 3. Colb. 8. Mont. Par. 4. Roe. Seld. 1. Orosius, Chrysologus.

30 μακρὰν) non præfigit Lat. excepto Cant.

31 ἐκεάλεις) ἐκεάλεις Aug. 2. 4. ἐκβάλης Byz. Gehl. Π ἐπιτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν) mitte nos habent Lat. & al. E Marco.

32 (τὰς χοίρας) Colb. 8. Gon. Seld. 4. Cyrillus Al. Aeth. Arab. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr. Π (— τῶν χοίρων) Colb. 8. Par. 2. 6. Per. Goth. Lat. Cant. Sax. Syr.

C A P. IX.

4 ἰδῶν) Sic v. 2. (εἰδῶς) Aug. 1. Eph. Gal. Gehl. Hunt. 2. Laud. 2. Lin. Med. M. 1. N. 1. Par. 1. 8. Per. Roe. Seld. 1. Vſſer. 1. 2. pluresve, Arab. Goth. Pers. Syr. Chrysost. vel etiam Lat. coll. 1 Petr. I. 8. Vid. Gnom. ἰδῶς Par. 2.

5 σῆ) Comp. Aug. 1. Cant. Steph. omn. & quindecim & undecim alii, Chrysost. Goth. (σοὶ) Er. &c. ex v. 2.

8 ἵθανύματαν) Sic v. 33. & c. VIII. 27. (ἐφοεῖθησαν) *Æth. Arab.* ed. Rom. *Copt. Lat.* & ex eo *Barb. I. Cant. Colb. 8. Gon. Hebr. Pers. Syr.* Coniunctim, metuebant mirantes, habet *Goth.* quippe cui (coll. *Marc. I. 27*) unum verbum *Gothicum* haud satisfecit.

10 ἀντὸς ἀνακειμένων) ἀντῶν ἀνακειμένων *Æth. Hebr. Merceri, Syr. Ex Marco.*

12 ἴντες) — *Cant. Æth.*

13 ἔλεος) ἔλεος *Er. Cant. Colb. 8.* Et sic iidem c. XII. 7. Vid. *Gnom.* ¶ οἱ μετάροιαν) *ed.*, *Aug. I. 3. 4. Bas. α. β. Byz. &c. Arabes, Copt. (—) Aug. 2. Bas. γ. (nisi quod in margine, inquit Iselius, rubro liquore, at manu non dissimili, textui adduntur,) *Mosc. Par. 3. Vſſer. I.* vel plures: *Æth. Arm. Goth. Lat.* (& ex eo *Cant. Colb. 8.*) *Pers. Syr.* A patribus æquale in utramque partem pondus est: facileque apud eos lectio Marci omittentis aut *Lucæ* ponentis hue est illata. Ex *Luca* illatam censet *Millius* & alii.*

17 ἀμφότεροι) *Comp. Aug. I. 2. 3. Bas. I. Byz. Cant. Gehl. Med. Mosc. Steph. omn. Wo. I. & quindecim & decem alii. αμφοτερα Er. &c.*

18 (εἰς ἐλθὼν) *Comp. Aug. 2. Bodl. I. 6. Cant. Land. 5. Par. 8. Roe. Seld. I. 2. Steph. γ. ε. Goth. Lat. Syr.* unde εἰσελθὼν *Cypr. Mosc. & sex alii, Chrysost. τὶς ἐλθὼν Aug. I. Par. I. τὶς ἐλθὼν πρὸς τὸν ἴντερον Byz. τὶς προσελθὼν τῷ ἴντερον Aug. 4. Par. 5. 6. Steph. σ. η. Wo. I.* Ineunte periocha. Et sic sere (τὶς certe scripto) *Go. Vien.* & aliquot alii. ¶ ὅτι) — *Magd. Mont. Par. 2. Lat. & alii. ¶ στερεός.* — *Lat. in ms. Reutl. & Trevir. & apud Hentenium, Hilarius.*

24 (— ἀντοῖς) *Æth. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. Chrys.*

26 ἀντην) ἀντὸς *Byz. & al. Ex c. IV. 24.*

27 νῆε) νιὸς *Aug. I. 2. Gehl. & alii non pauci. Ex c. XX. 30 f.*

28 ὁ ἴντες) — *Aug. I. Cant. & alii.*

30 οἱ ὄφθαλμοι) παραχεῖμα præmittit *Steph. δ. subjicit Cant. Æth. Pers. Syr.*

33 — ὅτι) *Comp. Aug. 4. Bas. I. Byz. Cant. Cypr. Steph. omn. Wo. I. & alii mul- ti, Chrysost. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. (ὅτι) Er. &c.*

34 οἱ υἱοί, δαιμόνια) — *Cant.*

35 — ἐν τῷ λαῷ) *Comp. Aug. 2. Barb. tres, Bodl. 2. Cant. Colb. 8. Laud. 5. Magd. Par. 3. Vſſer. I. Wheel. I. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. Sax. Syr. Chrysost. (iv τῷ λαῷ) Er. &c. Arab. Erpen. Ex c. IV. 23. ad pericopæ finem ornandum. Idem ad c. X. I. addunt Bodl. 5. Steph. n.*

36 ἰσχυλμένοι) *Comp. Stap. Aug. I. 2. Bas. α. β. γ. Bodl. I. 2. 5. 7. Bu. Byz. Cam. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. I. 2. 5. Magd. Med.*

Med. Mont. Par. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Roe. Seld. 1. 2. 3. Steph. γ. δ. ε. ζ. Vien. (qui quo majorem cum Er. propinquitatem habet, eo magis lectionem interdum oppositam corroborat,) *Vſſer. 1. 2. Wheel. 1. Wo. 1.* (adde Barberinianos:) *Æth. Goth. Lat.* (qui ἐκλύεθαι nunquam, τυχόντως semper vexari est,) *Pers. Sax. Syr. Basil. Chrysost. Hieron. Hilar. Hesychius.* porro, errantes, eodem sensu, *Arab.* Sane error fagi-
gat. (*ἐπιλελυμένοι*) *Er.* & inde al. edd. *Glossa*, eaque, ni fallor, *Theophylacti*. Ipse Er. & Beza in annot. ἐσκυλμένοι probarunt, multoque magis hodie, tot codicibus convicti, probarent, assentiente Zegero, Camerario, A. Sculteto, & ut Wol-
fius notat) *Boisio*, *Grotio*, *Al. Moro*, *Suicero*, *Millio*, vel etiam *Hammondo*. Neque quisquam dubitaret de hac lectione, si Erasmo contigisset, ut eam in tex-
tum admitteret. Hiant *Al. Aug. 3. 4. Colb. 3. 5. L. Mosc. Wo. 2.* credo, etiam *Cov. 1*, cuius nullum hueusque vestigium est apud Millium; & *Bodl. 3. 4. Laud. 4. M. 2. Seld. 4. 5. Wh. 3.* quippe Evangelistaria, ut est *Aug. 4.* ne dicam, mutila ex parte. Restant, pro Erasimi textu, *Bodl. 6. Lan. Mont.* in marg., *N. 1.* (qui co-
dices quatuor recentes sunt, &, propter propinquitatem, unius recentis instar:) *nescio an (e classe II) Colb. 1. 2. 4. Lipp. Par. 1. 2. 9. Steph. 5. n. θ.* (qui vel mu-
tili vel minus accurate collati videntur: certe *Colb. 2. τὸ ἐσκυλμένοι* hinc retulit ad *Marc. VI. 34.*) Tantum. Idoneum exemplum lectionis ab editoribus quasi aliud tantisper agentibus admissæ, mox tamen ab aliis quoque receptæ, & deinceps a multis acriter defensæ; quanquam hoc loco ne Whitbius quidem intereedit, neque talibus locis intercedere posthac quisquam poterit, nisi aut scepticus, aut is qui unam hanc habeat regulam: *Quicquid semel, Erasmi factio potius, quam judicio ejus addu-
ctus, admissi, id semper retinebo.* Et ista tamen regula homines ceteroqui excellen-
tes hodiendum tenet, ut Græcum textum non multo exploratius tractent, quam Em-
serus quondam, & Dietenbergius, & Zangerus, paleam quoque Vulgati, ab omnibus postea rejecltam, defenderunt. Vid. *Gnom.* ¶ (ως) *Aug. 1. 2. Byz. Med.* & sex
alii, *Chrysost.*

38 ἐκβάλλῃ) *Steph. ed. 1. 2. Bodl. 2. 6. Colb. 2. 3. Roe. Vſſer. 1.* ἐκβάλῃ mul-
ti alii.

C A P. X.

1 πνευμάτων) κατὰ πν. *Er. Byz. Stap.* & al. *Glossa*.

2 ἀποσόλων) μαθητῶν exemplaria quædam apud *Bezam*, non Græca, ut non nullis visum, sed *Latina*. sic quoque eod. *Trevir.* in margine. ¶ εἰτὶ *Comp. Aug. 1.* & alii, *Theophyl.*

3 φίλιππος καὶ βαρθολομαῖος) post *Thomam* & *Matthaeum* ponuntur in *Lat. ms. Colon.* sed ante *Iacobum* & *Johannem* in eod. *Charit.* & aliis *Latinis* apud *Iansenium*, & inde in *Hebr.* Nil mutant versiones *Sax.* & *Angl.* ex Latino factæ. ¶ λεββαῖος
οἱ ἐπικληθεὶς) *edd. msj. Chrys. Æth. Arab. Syr.* nec non *Hieron.* (~) *Copt. Lat.* vel
etiam *Orig.* Non est glossa nominis ματθαῖος, nam λεββαῖος non est idem quod λε-
βυ,

vt, sed idem quod θαδδαῖος. vid. *Gnom.* ¶ δὲ πικληθεὶς θαδδαῖος) — codd. al. apud *Augustinum*, *Cant. Copt. Orig.* in ep. ad Rom. Vid. *Whitby*. Ad eos, qui λεζεξίος tantum habent, accedit *Laterculum apostolorum*, quod ad *Constit. apost.* contulit *Cotelerius*, nec non *Hesychius* sub artic. ἵαρξ. Brevior hæc lectio, & media, videtur esse germana. unde *Thaddaei cognomen*, cognomini *Lebbæi*, ex Mar-
eo surrogarunt aliqui, alii adjeerunt.

4 ἴσχαιριώτης) ὁ ἴσχ. *Aug.* 2. *Steph.* ed. 1. 2. *Elzevir.* & recent. edd. *Scarioth* vel *Scariothes* passim habent *Lat.* nonnulli mss. & inde *Cant.* Etiam *Scarioth* habet *Prudentius*, *Syrus*, *Saxo*. Variat secum *Origenes*.

8 λεπρὸς καθ. τεκ. ἐγέρετε) — *Athanaf.* ¶ νεκρὸς ἐγέρετε) Habent *Er. Bas.* γ liber glossis haud indulgens, *Vien.* & alii, *Syr.* (præter ed. *Vienn.*) *Cyrillus Al.* sæpe, *Hilar.* & (ante λεπρὸς) *Æth. Arab. Copt. Lat. Cant. Chrys. Homil.* 46 & 50 in *Ioh.* & *Homil.* 26 in 2 *Cor.* *Cyrillus Al.* (—) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Barb. novem*, *Bas.* 2. 2. *Byz. Gehl. Mose.* & tota classis I, (præter *M.* 1. *Seld.* 2.) &, ex classe II, *Par.* 1. 2. 3. 4. *Steph. β* (nisi sphalma est,) δ. ε. ζ. n. θ. 1α, & *quatuordecim* alii; tres apud *Simonium*, *Armen. Pers. Ambros.* in *Luc.* IX. *Hieron.* in *comm. Basili.* *Chrysost.* li. l. *Theophyl.* *Euthym.* *Puncta suspiciora Lips.* adhibet. Hiant hoc loco *Al. Aug.* 3. *Colb.* 3. 5. *L. Wo.* 2. credo, etiam *Bodl.* 3. *Bu. Cov.* 1. Quibus deducuntur, stant etiam a textu, *Barb.* unus, *Colb.* 2. 4. 8. *Mont. M.* 2. *Par.* 5. 6. 7. 8. 9. *Per. Steph. γ.* 5. *Wo.* 1. *Stap. Copt.* Omissum vel per incuriam, (astini præfertim sono λεπρὸς & νεκρὸς,) vel ex *Luc.* IX. 1. 2.

10 (ῥάβδης) *Comp. Aug.* 1. 2. *Byz. Gehl. Med. Mose. Par. sex*, *Steph. 12.* & bis duodenī alii, *Pers. E* *Lucia*.

12 (λέγοντες, εἰρήνη τῷ σῖκω τέτω) *Comp. Gehl.* & alii, *Lat.* (invito *Hieronymo.*) *Ruff. Sax. Indidem.*

13 ἐλθετω) εἰσελθετω *Comp. Mose.* & al.

15 γομόρρω) γομόρρας *Byz.* & alii, *Chrys.* ex 2 *Petr.* II. 6.

19 παραδιδῶσι) παραδώσκων *Aug.* 2. *Byz. Par.* 7. *Wo.* 1. παραδότωσιν *Cant.* & al. Ex allit. ad v. 21 init. ¶ λαλήστετε *Ald. Byz. Mose. Wo.* 1.

23 ἄλλην) ἐτέρων *Colb.* 8. Vestigium lectionis mox insequentis. ¶ (κανὸν ἐκ ταῦτης usque ἐτέρων) *Latina* est hæc antiquissima lectio, eademque *Origenis* c. *Cells.* p. 51. ed. *Hœsch*: ubi, pro φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην, hæc leguntur, φεύγετε εἰς τὴν ἐτέρων κανὸν ἐν τῇ ἐτέρᾳ διώκωσι, πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. *Latinos codices veteres* in eam sententiam laudat *Franc. Lucas Brugensis*. Inde verlio *Anglosaxonica: and thonne hi on thaere eow ehtath, fleoth on tha thryddan.* Item *Ambrosius de Fuga seculi*: *quod si in alia persequentur vos, fugite in aliam.* c. 4. *Iuvencus*:

Proscigate e teclis, quæ vos sedabitur, urbis:

Inde aliam, mox INDE ALIAM, conquirite sedem.

Sic *Augustinus*, sic *verfio Armena*. Eandem periocham aliis aliisque verbis habent
Cant. Colb. num. 2467. § 3947. Par. 6. Steph. n. ad quos nonnulli *Gonvillianum* ad-
jiciunt. Probat *Io. Kaiserus*. Verficum Græce ex Lat. redditum prodit varietas
verborum Græcorum: rursum autem Latinæ lectionis vetustatem & celebritatem
comprobat ipsa codicum horum Græcorum multitudo & discrepantia. Librariorum
incuria, similibus verbis recurrentibus, hunc videtur hiatum dedisse, cuius pro-
clivitatem, citato Origenis loco, Latina docet interpretatio Gelenii, eodem hia-
tu laborans. *Athanafius* non semel habet ἐπέραν, pro ἐλλήν, uti hodie *Colb. 8.* un-
de conjicias, alium paulo hiatum ab aliis librariis fuisse admissum. ¶ γαρ) edd.
mss. *Chrys. Goth. Syr. (-) Magd. Per. VJ. 2. Æth. Arab. Lat. Cant. Pers.*

25 βελσεβύλ) *Er. & al. edd., mss., Arab. Goth. Russ. Chrys. &c. Beelzebul*
scribit Tertullianus lib. 4. c. Marcion. c. 26. ex Luc. XI. (βελσεβύλ) Lat. & in-
de Steph. a. (aperto sphalmate margo Stephani habet β) i. c. Comp. itemi Æth.
Hebr. Pers. Sax. Syr. Didymus vel certe Hieron. l. 1. de Sp. S. Vid. Gnom. ¶ (ἀπι-
κάλεσταν) Comp. Aug. 1. & alii, Theodoritus, Theophyl. Allit. ad ἀποκαλ. v. seq.
Inde ἐπεκάλεσταν Aug. 2. Mosc. Wo. 1. & complures alii. ¶ (οἰκιακός) οἰκιακός
Aug. 1. Byz. & al. Et sic v. 36.

28 φοβεῖτε) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Mosc. & novem & quindecim alii, Iustin.*
φοβηθῆτε Er. & al. Ex seq. vel parall. ¶ (ἀποκτενόντων) Comp. Er. ed. 1. Aug.
1. 2. Byz. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. & bis deni alii. ἀποκτενόντων edd. al. ἀποκτε-
νόντων Cant. M. 1. Par. 3. ¶ ψυχὴν τῷ) τὸν ψ. κ. τὸ Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. Byz.
Gehl. Eph. Magd. Par. Jex, Roe. nec non Mosc. & e classe II sex alii. ¶ (ἐν γεννην) εἰς γενναν Lat. & al.

- 29 (πάγνη) Nam παγίδα Clementinae homiliæ, *Origenes* (qui tamen etiam γῆν
habet) *Chrysostomus, Hafenreff. var. lect.* Ut si primitus fuerit πάγνη, & priore ra-
ri verbi syllaba mature omisla, remanserit γῆν quod ipsum alibi accidisse ostendimus
ad *Gregorii Thaumat. Paneg. p. 173 seq.* ¶ τὸ πατρὸς) edd. mss. Lat. Sax. &c. τὸ
θελήματος τὸ πατρὸς *Copt. Goth. Arab. Pers. Tertull. & alii Latini: Irenaeus, No-*
novatianus, Cyprianus, Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, adeoque Italica olim ver-
fio. Antiqua lectio & latius didita, quam ut pro paraphraſi haberet debeat, cum
præsertim etiam etiam etiam illud, τὸν θελήματος sensus constaret, uti Ies. XXXVI. 10,
ἄνευ Κυρίου. & Hebrei נִשְׁמָה מִבְּרָעֵי fine Deo. Recentiores Græci omiserunt τὸ
θελήματος, articulo τὸν recurrente. Vid. Gnom. ¶ (τὸ ἐν ἀρανοῖς) Vien. & alii,
Copt. Orig. Chrys. Ex v. 32. 33.

31 (πολλῶ) *Comp. Aug. 1. Sic Luc. XII. 7 uterque. ν ante σ, ut alias in*
compositione, ita hic in vocum confinio, est omisſum.

33 ἀντὸν καγώ) καγώ ἀντὸν *Lat. Goth. Byz. Cant. pluresve. nam talia ple-*
rumque neglexere codicum collatores. Alii ἀρνίτομας ἀντὸν καγώ.

42 μόνον,) μόνον *Aug. 1. Lat. edd. Plant. - Cant. Gon. Seld. 1. Steph. e. Æth.*
*¶ εἰς αὐτὸν ἀπολέση τὸν μισθὸν) edd. mss. Chrys. Goth. &c. Sic *Marcus. (εἰς μὴ ἀπόλητον**

CAP.

C A P. XI.

1 ὁ ἵντες) ~ Gehl. qui id compensat, ut versu seq. indicamus.

2 χριστὸς) ἵντες Aug. 4. Cant. Gehl. Land. 2. Mont. Ex v. i. ¶ (διὰ) Arm. Goth. (qui etiam versu 4 auditis & videtis plurali numero, sed Lue. VII. 22 duali reddit, ut notat Mareschallus p. 403.) Pers. Syr. Iuvencus, Ambros. Hilar. Cant. δύο, frequens est in Evangelistis. Opus imperf. habet in textu duos; sed in comm. id non attingit.

5 καὶ χωλοὶ περιπατῶσι) ~ Clemens Al. Cant. Colb. 2. Homoeotelepton.

8 ἴματίους) ~ Lat. & inde Tertull. Cant. Excidit vestibus ante vestitum. ¶ (βασιλείων) Comp. Aug. 1. Bas. a. β ante Erasmi mutationem, Byz. Par. 5. vel plures. unde βασιλεῖῶν Aug. 4. Mosc. Wo. 1. Curcell. append. Allit. ad ει in ἴματιν.

11 εἰ usq. εργάτων,), εἰ usq. εργάτων Sic distingunt Er. Aug. 1. 2. cum Chrysostomo.

13 (προεκρέυσαν) Chronicon Alex. praedicaverunt ms. Trevir. manu prima. Gothus quoque, alibi semper Græco prophetandi verbo utens, hoc loco Gothicum posuit.

16 παιδίοις) Comp. Stap. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Mosc. Par. omn. Steph. omn. Wo. 1. & septendecim & quatuordecim alii, Chrys. Theophyl. Sie Lucas. (παιδερίοις) Er. & al. ¶ (εὐγορᾶ) Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cor. 1. & his novem alii, Goth. Lat. Syr. Hieron. Theophyl. Euthym. E Luca.

18 δαιμ. ἔχει) ὅτι τρεῖματα εἰσι nonnulli eod. apud Er. Glossa.

19 τέκνων) operibus notat Hieronymus in Evangeliiis quibusdam legi, in Comm. ad h. l. sic vero etiam Æth. Copt. Pers. Syr. Videtur Græcus librarius antiquissimus pro τῶν τέκνων, in maxima literarum similitudine, legisse τῶν ἔργων. Quæ strictura docere nos poshit, ex Græco Matthæi evangelio deductum esse Evangelium Nazaratorum, quippe quod hoc loco sine dubio respexit Hieronymus. Eandem variatem, ex Hieronymo, ut appareret, notavit Hasenrefferus in edit. sua N. T.

21 χοραζίν) χοραζίν Mosc. & al. χωραζίν Comp. Aug. 1. Byz. & al. Allit. ad χώρα. unde χοραζίν Orig. vel potius qui cum descripsere, calamo ludentes, ut περὶ τὸ μηνινεῖον circumcisio: οἱ ἀρρεῖν Ησαΐα &c. Lusum in seria verterunt, quos memorat Rus T. I Harm. ev. p. 1199 seq. Corozain habet Lat. ¶ εἰσὶ σοὶ τοι, Hilar. Augustin. Cant. Incidit librarius in v. 23 τοι τού. ¶ (βενθοραιδά) Comp. Aug. 1. 2. Mosc. & undecim & quatuordecim alii, Arab. Copt. Lat. Syr. Orig. Chrys. in ms., Euthym. Hieron.

22 σπιδῶ) σπιδῶ καθίσεντα Gehl. & al. E Luca.

23 ἢ usq. ὑπερθέσα) edd. Stap. &c. Sic Lucas. (ἢ usq. ὑπερθέσα) Aug. 1. 2. (manu prima,) Bas. a. Bodl. 7. Colb. 1. 2. 5. Em. Eph. Gal. Go. Hunt. 2. Lips. Par. 3. 6. Seld. 3. Wo. 1. Chrysost. hom. 34. in Ioh. nec non Copt. Lectio media.

unde μὴ usq. ὑψωθήσῃ ; & mox pro κατεβιβαθήσῃ , κατεβήσῃ ΖΕth. Lat. & inde Barb. 1, nec non , idem fortasse , Vaticanus , Cant. Med. Irenaeus. Ex El. XIV. 15 juxta LXX. In Graeco , ex καπεράσῃ , μ iteratum. Vtramque lectionem memorat Hieronymus. εἰν̄ usq. ὑψωθῆς Dialog. 1. de Trin. apud Athanasium. ¶ τέτοιος Chrys. in ms. ¶ ὑψωθῆσα) ἢ pro εἰ videtur habuisse Bas. γ. ὑψωθήσῃ Bas. β.

24 ὑμῖν) tibi Syr. Vnius literulæ differentia.

C A P. XII.

3 ἀντὸς) edd. &c. Ex parall. (~) Er. ed. 1. Aug. 2. Mosc. Wō. 1. & septem & septendecim alii , ΖΕth. Arab. Lat. Pers. Syr.

6 (μεῖζον) Comp. Aug. 1. 2. 4. Barb. novem , Byz. Cam. Cant. græce , nonnulli apud Er. cod. Graeci etiam vetustiores apud Stapulensem , Steph. omn. & decem , & sex alii , Theophyl. πλάνων Cov. 1. Bodl. 4. Med. Iren. Ex v. 41 f.

8 ~ οὐ) Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. 2. Byz. Mosc. Par. sex , Steph. omn. & sedecim & sex alii , (credo etiam Wō. 1.) ΖΕth. Arab. Pers. Syr. Chrysost. Euthym. Tertullian. (καὶ) Er. & alii , Lat. Ex parall.

10 ἦν) ἦν εἰκεῖ Stap. Per. & alii , Syr. Ex parall.

13 ἀποκατεσάθη) ἀποκατεσάθη Comp. Er. Aug. 2. Byz. Mosc. Wō. 1. & alii. Et sic alibi.

14 ἐξελθόντες , ante συμβέλιον) Er. pluresve , Chrys. Theophyl. Russ. nec non aliæ versiones , cum Eusebio. ἐξελθόντες ante διπλῶς , edd. aliæ & msj.

16 ἐπετίμησεν) ἐπέπληξεν Euseb. Cant.

17 ἡσαῖς) ~ Lat. in ms. Col.

21 (ἀναλάμψει κτλ.) Ob recurrens judicij verbum , colon Iesajæ hoc loco per errorem excidisse putat Hieronymus , dissentiente Iansenio , assentiente Drusio ; & in Evang. Hebr. plena prophetæ periocha reponitur : quamquam hoc colo etiam Eusebius caret. Certe hæc sententia magnopere congruit eum sensu Matthiæ , sive ipse eam repetiit , sive ex Iesaja repetendam inmitit : nec vero sine ea videtur repetitus suisse ulterius illud , Et in ejus nomine gentes sperabunt. Vid. Gnom. ¶ ~ Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cypr. M. 1. Mosc. Par. sex , Steph. omn. & bis seni alii. Credo etiam Wō. 1. (ἐν) Er. & al. ἐπὶ Eusebius.

22 τὸν τυφλὸν καὶ καφὸν καὶ) ~ Lat. Sax.

23 ὁ δὲ χριστὸς ὁ Comp. Aug. 1. & al. Glossa.

25 ἐιδὼς) ιδὼς Chrys. in ms. unde ιδὼν Byz. & al. ¶ ἐαυτῆς) ἐαυτὴν bis , Gehl. & al.

27 ἐνβάλλεσθαι) ἐνβαλλεῖται Laud. 2. Mont. Steph. δ. id. Ob sequens ἔσονται.

28 (ἐν)

28 (ἐν πτεύματι θεῖς ἡγώ) Aug. 2. Eaf. α. β. Byz. pluresve, Syr. fortasse etiam M. I. Seld. 2. & apud Walt. Bodl. unus, in quibus ἡγώ deesse fertur. ἡγώ (ἐν πτεύματι θεῖς ἡγώ) Bas. γ. ubi librarius, uti plerique, ἡγώ statim ex v. 27 arripuit, deinde ἡγώ iterum suo loco scripsit.

29 (διαφεράση) Colinaei ed., Aug. 1. 2. Byz. Roe. Wo. 1. & sex & decem alii, Chrysost. Euthym.

31 (~ τοῖς ἀθρώποις) Gon. Laud. 1. M. I. & Colbert. n. 2467. Æth. Arab. Armen. Lat. Sax. Disp. Nicaena. Habet Leo.

32 ἵστv) Comp. Er. Aug. 1. 2. 4. Wo. 1. vel plures: Chrysost. apud Saubert. ἵστv Steph. cdd. ¶ τῷ iūi) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Bas. 1. Byz. Mosc. Wo. 1. & duodecim & viginti tres alii, Basilius. Neque obest Lat. Didymus, Syr. (τέστω τῷ) Er. & al.

35 (~ τῆς καρδίας) Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Colb. 1. 5. & duo alii Colbertini, Gehl. Par. 1. 3. 4. 7. Steph. omnes (excepto n.) & bis quatuordecim alii, Arab. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr. Dialog. c. Marcion. Nazianz. Nyssen. Chrys. in ms. (τῆς καρδίας) Er. & alii, Athanas. Basilius. E contextu & parall. ¶ τὰ) Er. Bas. γ. &c. (~) Comp. Aug. 1. 4. Bas. α. β. Cant. Gon. Go. Magd. Mont. N. I. (apud Walton.) Wo. 1. ¶ ~ τὰ ante πονηρὰ) Er. Bas. α. β. γ. &c. τὰ Comp. Aug. 2. Byz. Par. 6. vel plures: Chrys. Articulus in priore colo lectus, in altero non lectus, medium: & articulus sēpe vim relativam habet: ideo ad τὰ ἀγαθὰ versu 34 laudata, non ad πονηρὰ, ibidem non memorata, adhiberi, aliquando mihi visus est. unde alii bis, alii ne semel quidem, alii posteriore tantum loco scribendum putarint. Sed nimis promiscue plerique talem articulum vel scripserunt vel prætermisserunt.

36 ἀργὸν) ~ Colb. duo, unas apud Bezae. πονηρὸν Vff. 1. & al. Glossa.

37 καταδικασθήση) κατακριθήση Aug. 2. 4. Bodl. 3. Colb. 8. Lin. Steph. δ. Wo. 1. Basilius M. Chrysost. Euthym. Ex allit. ἀπειριθηταν v. seq. vel ex v. 41 f.

44 ἐπιστέψω) ὑποστέψω Comp. Aug. 2. Byz. & alii, Chrys. in ms. E Luca. ¶ στασ.). καὶ στασ. Byz. & alii, Syr.

46 δὲ) ~ Lin. Mont. N. I. Æth. Lat. Colb. 8.

47 τοὶ λαλῆσαι) codd. ex v. 46. (τὶ) Lat. Æth. Arab.

C A P. XIII.

3 πολλὰ) ~ Mosc. & al. ¶ σπείρειν) σπεῖραι Comp. Aug. 1. & alii. E parall.

4 (τῇ εργῇ) Cyp. Per. & alii, Lat. aliqui. Sic parall.

12 ὅσις utrumque) ἔει τι Byz.

14 ~ ἐπ̄) Comp. Aug. 1. Barb. decem, Byz. Gehl. Med. Mosc. Wo. 1. plerique apud Er. & novem & plus viginti alii apud Fellum, Millium, Kuiterum, Latini vetustiores, Basil. Chrysost. Theophyl. (ἐπ̄) Er. & al. ¶ ἀκόστετε) ἀκόστε Mosc. Wo. 1. & al. ¶ βλέψετε) βλέψετε Byz. Mosc. Wo. 1. & al.

15 συιώσι) συιώσι Er. & al. Cum hoc verbo accentus Hebraici illud, καὶ ἐπισρέψωσι, proprius necunt, quam cum ιάτωμα. Atque compluribus in locis ex V. T. in Novo allegatis accentus Hebraici cum vi ipsorum verborum cœlestium accuratius convenient, quam distinctiones a Græcis adjectæ, v. gr. Matth. IV. 15. XIX. 5. XXI. 5. Luc. IV. 18. Act. VII. 6. VIII. 32. Hebr. I. 12. III. 9. XII. 26. XIII. 6. Et hi tamen fuere Christiani. Ergo non debemus accentus illos a Iudeis recentioribus cœcitati suæ relictis profectos existimare. Altioris sublimiorisque sunt originis. ¶ ἐπισρέψωσι) ἐπισρέψωσι Mosc. Par. 3. ¶ (ιάτωμα) Comp. Byz. Mosc. Par. 3. pluresve.

21 ᾧ) καὶ Steph. ε. Æth. Lat. Pers. Russ. Sax.

22 λόγον) λόγον τρέτον Steph. δ. & al. apud Saubert.

23 ὁ ter) codd. nonnulli vetusti apud Stapulensem, vel etiam alii apud Rus T. I Harin. evang. p. 1047. Ephrem Syrus f. σκδ in Vita Abrahamii, Isidorus Pelus. 1. 2. Ep. 144. Lat. Neograec. vel plures, nec non Syr. (ὁ ter) edd. Aug. 1. Byz. &c. perinde ut versu 8 ὁ pro ὁ, & Marc. IV. 8 ἵνα pro ἵνα nonnulli habent codices. Vid. Gnom.

24 (σπείραντι) Comp. Aug. 1. & alii, Æth. Arab. Lat. Pers.

25 ἐπειρεις) ἐπειρεις Lat. Barb. 1. Iren. Chrysologus.

27 σῶ) ~ Roe. & alii, Epiphan. Chrys. in ms., Euthym. Facile omissum post τῶ. ¶ ~ τὰ) Comp. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Cypr. Gehl. (coll. edit. Rechenb.) Mosc. Wo. 1. codd. plurimi, Chrys. τὰ al. edd.

28 (~ ἔτι) Eulogius apud Photium, Æth. Lat. Cant. Sax. Syr. ¶ συλλέξωμεν) συλλέξομεν Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Stāp.

30 ~ τῶ ante καιρῶ) edd. primæ, Aug. 1. 2. Cant. Wo. 1. & septem & novem alii, Chrys. in ms. τῶ Steph. ed. 3. ¶ (ἀντὰ δέσμας) Iren. Chrysostomi ed. bis, Lat. (in cod. Reutl. Schelh. Trevir. & in multis apud Zegerum,) Augustinus, Breviar. ms. in bibliotheca Consilii regiminis Wirt., Syr. Lectio media. unde ἀντὰ εἰς omittit Cant. Sax. Apring. ἀντὰ omittit Byz. Pers. εἰς δέσμας omittit Colb. 4. Alicubi perhibetur praepositio εἰς non reperiri, in libris praesertim Latinis, ut fuerit: δύστατε δέσμας, ἐπιβατινῶς vel δύστατε ἀντὰ δέσμας, διαβατινῶς colligate illa zizania, ut fasces fiant. Apud Epiphanius κατὰ μανιχαίων haec ita adducuntur, συλλέξατε τὰ ζιζάνια, καὶ δύστατε δέσμας δέσμας πτλ. Camerarius. ¶ δέσμας) Aug. 1. pluresve, Beza, nec non Comp. Vid. Devarii Ind. Euystath. in λύμην, σάθην. δέσμας Er. & al. edd.

32 (*πάντων*) *Comp. Aug. I. 2. & bis decem alii, Æth. Arab. Lat. Pers. Sax. Syr. Euthym.* Ex anteced. vel ex Marco.

33 (*ἐριξεψεν*) plurimi cod. (*ἐκρυψεν*) *Er. ed. I. Aug. I. Gehl. Roe. Steph. mſ. omn. Wo. I. & quatuordecim & sex alii. Ex v. 44.*

35 τῆς ἡσαῖς τῆς *Par. 6. & nonnulli apud Hieron. & in Catena Gr. Psalm. Ex v. 14. & cap. XII. 17. ¶ κεκρ.) ἀποκεκρυμμένα Er. Par. 3.*

36 (~ οὐσεῖς) *Æth. Arab. Copt. Lat. Cant.*

37 αὐτοῖς) ~ *Lat. in mſſ. & ed. vet. Cant. Æth. Arab. Copt. Mog.*

40 καίεται) *Comp. Aug. I. 2. Colb. 8. Cypr. Gehl. Mosc. Par. omnes preter quiutum, Roe. Steph. omn. Wo. I. & sedecim & decem alii, Chrysost. nec non Byz. (χατακαίεται) Er. & al. Ex v. 30. ¶ (~ τέττα) Comp. Steph. d. *Cyrillus Al. Æth. Lat. Iren. Cant.* Sic v. 39.*

44 πάλιν) ~ *Lat. & al. ¶ εἰ τῷ αὐγεῷ) ~ Cant. Go. apud Walton. ¶ τῷ) edd. Bas. a. B. γ. &c. (~) Aug. I. vel plures, Chrysost.*

46 οὐς ἐνρῶν) *ἐνρῶ δὲ *Cyrillus Al. Æth. Lat. & alii.**

51 (~ λέγει αὐτοῖς οὐσεῖς) *Æth. Copt. Lat. Cant. Sax. Librarius Græcus videtur justo citius cœpisse scribere λέγουσιν, & inde fecisse λέγει κτλ. ¶ οὐσεῖς) ~ Arab. ¶ κύριε) ~ *Lat. aliqui, & inde Cant. Sax. Par. 6. Mog.**

52 εἰς τὴν βασιλείαν) *ed. Bas. a. B. Stap. &c. Ex μαθητευθεὶς, εἰς facile iteratum. (τῇ βασιλείᾳ) Bas. γ. Cypr. Par. 6. 8. Vſſer. 2. Origenes constanter, ſepe; *Cyrillus, Procopius. Placet Heinsio. Lectio media. unde εἰ τῇ βασιλείᾳ Med. Chrysost. Cyrus alibi, Lat. Irenaeus, latine certe, Cant.**

54 τῇ συναγωγῇ) *ταῖς συναγωγαῖς Vſſer. 2. Lat. Æth. Arm. Russ. Syr. & al.*

55 ιωσῆς) *ιωάννης Wo. I. & alii, nec non Mosc.*

56 ταῦτα πάντα) *πάντα ταῦτα Wo. I. Lat. Cant.*

C A P. XIV.

2 ἵνα) ~ *Eph. Par. 3. Seld. I. Facile, post ἵνα.*

3 (~ φιλίππων) *Lat. plerique, & inde Cant. Angl. Mog. Augustin. sed habet Sax. φιλίππου præmittunt plerique, ex Marco. Brevior apud Matthæum lectio, per Vulgatum servata est.*

5 ἐφοβήθη) *ἐφοβήθη Aug. I. Byz. & al. Ex Marc. VI. 20.*

8 ὁδε) ~ *Copt. Lat. in mſſ. Trev. Mog. Sax.*

9 δοθῆναι) *δοθ. αὐτῇ Er. Par. 6. Russ. & al.,*

- 12 σῶμα) σῶμα ἀντεῖ Byz. & alii.
- 14 (~ δὲ ἵντες) Mont. Æth. Arab. Copt. Lat. Cant. Sax. nec non Chrys. Π ἀντοῖς) edd. primae & mss. ἀντοῖς Steph. ed. 3. unde ἀντεῖ Beza & recent. edd.
- 19 (~ χρὴ ante λαβθῶν) Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Gehl. Par. omn. (excepto 7) Steph. omn. & his undeni alii, Chrysost. χρὴ Er. & al.
- 21 ὥστε) ~ Lat. & aliæ versiones. ut sæpius, in hac particula.
- 22 (~ δὲ ἵντες) Aug. 2. Cant. Colb. 8. Lips. Mont. Par. 2. 7. Roe. Æth. Arab. Copt. Lat. (in ed. vet. & mss.) Pers. Syr. Chrysost. Π ἀντεῖς) edd. &c. E Marco. (~) Aug. 2. 4. Byz. Cant. Gehl. Mosc. & quatuor & decem alii, Orig. Euthym. Lat. Pers. Syr. aliqui.
- 24 μέσον τῆς θαλάσσης ἦν) σαδίγες πολλάκις ἀπὸ τῆς γῆς ἀπειχεῖ Syr. Par. 6. & (qui pro πολλάκις, ὥστε ἐκποιησάντε habent ex Ioh. VI. 19.) Copt. Arab.
- 25 (~ δὲ ἵντες) Colin ed. Aug. 2. Bodl. 2. 3. Cant. Colb. 8. Mont. Par. 3. 4. Roe. Æth. Arab. Copt. Lat.
- 26 τὴν θάλασσαν) τῆς θαλάσσης Aug. 2. & al. ex v. 25.
- 27 δὲ ἵντες) ~ Wh. 1. & al.
- 28 (~ ἀντῷ) Aug. 1. 4. Magd. & alii, Euthym. Æth. Lat. Russ. Post εἰπειν id habet Curcell. append. & Syr.
- 30 ἰχυρὸν) ~ Copt. Lat. in ms. Trev.
- 31 ἐνθέως δὲ) καὶ ἐνθέως Comp. Aug. 1. Byz. & alii, Lat. Syr.
- 34 γεννησαρὲτ) γεννησαρὲτ Aug. 1. & al. γεννησαρὲθ Aug. 4. & sic fere al. Genesar habet Arab. Lat. Syr. Aliter alii apud Saubertum.

C A P. XV.

3 (~ ρᾳδι) Iren. l. 4. c. 25. Æth. Arab. & mss. quidam apud Grabium, Chrys. ad cap. hoc, v. 13.

4 (~ περ) Æth. Arab. Copt. Lat. (& inde Irenaci interpres, Cant.) Pers. Syr. Per festinationem, ex v. 3. vel potius ex Marc. VII. 10. unde v. 6. pro τὴν εντολὴν, τὸν λέγον, iūdem, excepto Lat. Π ~ σὲ post πατέρα) edd. primae, Aug. 1. 2. Cant. Gehl. Roe. Wo. 1. & quatuordecim & octo alii, Æth. Lat. plerique, Russ. (σε) Steph. ed. 3. &c. e Marco.

5 (~ ἀντεῖ) Colin. ed. Aug. 1. & alii, Chrysost.

8 (~ ἡγγ. μοι & τῷ σόματι ἀντῶν χρ.) Æth. Arm. Copt. Lat. (& inde Cant. Colb. 8. Hieron.) Pers. Sax. Syr. Ptolemaeus, Chrys. Potius ex Iesaja videtur additum, quam Marci exemplo prætermissum.

11 ε) ἐ πᾶν *Cant. Pers.*

12 φαριταῖοι) φαριταῖοι οἱ *Comp.*

14 πεσθνται) ἐμπεσθνται *Comp. Aug. 1. & alii. Ex c. XII. II.*

16 ἵντης) ~ *Lat. Syr. & al.*

17 ἔπω) ε) *Æth. Arab. Lat. Cant. Syr. E Marco.*

19 πορνῆι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι) ~ *Go. id est Gon. iu ed. Oxon. min.*

Quia in editione codex ille hiatibus frequens, sæpe a Matth. c. XIV ad XIX, cum gravi interprete *Gotho*, his capitibus mutilato, commutatur.

22 ἐκράγατεν ἀντῷ) ἐκράξει ὅπιστω ἀντῇ *Cant. Rav. Lat.*

25 προσεκύνει) προσεκύντεν *Er. Aug. 1. 2. 4. Barb. oſſo, Byz. Roe. & alij complures.*

26 εκ ἑστι καλὸν) *cod. e Marco. (non est) Tertull. vel etiam Ambros. in Lue. XVI. 21. Lectio media. unde εκ ἑστι Basilius Seleuciensis, Lat. Hilarius uterque, Cant. Pers.*

30 κωφεῖς) ~ *Cant. fed mutos post secum habet Lat. unde multos reddit Sax. eodem loco.*

31 λαλῶντας) ἀλέοντας *Gon. ἀλέοντας, ἀλάλες λαλῶντας Bodl. 4. 5. Per., unus apud Bezaem, & sic fere Copt. Ex Marc. VII. 37. vel etiam κωφεῖς non satis intellecto. ¶ (~ κυλλεῖς ὑγιῆς) *Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Sax. Inopia verborum. ¶ καὶ ante τυφλεῖς) Er. Lat. ¶ ιδόξασαν) ιδόξαζον *Comp. Aug. 1. 2. & al. Ex parall.***

32 (ὑερῷ) *Bodl. 4. 5. 7. Cant. Cov. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Per. Seld. 1. Wo. 1. 2. item Colin. ed. Aug. 2. 4. Bodl. 3. Gal. M. 1. 2. Par. 4. Wh. 3. E Marco. ¶ μίσεις) μίσις *Aug. 1. Gehl. Sic Marc. VIII. 3 iidem, & Comp. Byz.**

36 ἀντῇ) ~ *Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Cov. 1. Chrys. Lat. edd. vet.*

38 γυναικῶν καὶ ταιδιῶν) παιδίων καὶ γυναικῶν *Lat. Sax. Hæc, & χωρὶς, omittit Cant. apud Waltonum.*

39 αἵρεση) *edd. primæ, Barb. quatuor, Cypr. Mosc. Roe. Wo. 1. 2. & septem & novem aliis, Chrys. (εἵρεση) Steph. ed. 3. Aug. 1. 4. ex rasura, & al. Vid. Gnom. ¶ μαγδαλὴ) Firmatur lectio, quia nonnulli eam hinc transtulere ad Marc. VIII. 10. ubi vid. var. lect. (*Magedan*) habet *Lat. vide L. de Dieu & Saubertum.**

C A P. XVI.

2. 3. ὀψίας κτλ.) *edd. Bas. α. γ. &c. Eusebii canones, Chrys. Theophyl. Lat. (~) Plerique cod. apud Hieron. Aug. 2. Bas. 3 ante Erasmi manum, Mosc. Par. 6. Copt. Origenes. Ex cap. XII. 39, vel ex Marc. VIII. 12, vel ne Dominus in regionibus*
Q 2

nibus alia tempestatum prognostica habentibus videretur minus vera dixisse. Nam quæ hoc loco dicuntur, non in omnia convenire climata, docent physici. ¶ πνεύματας οὐράζει Aug. 4. Bas. a. Byz. Stap. ¶ πρωῖας Bas. a. Gehl. & alii. ¶ ὑποκρηταὶ) Luca est Millio. (~) Bas. i. Cant. Colb. 8. & duo alii Colbertini, num. 2467 & 3947. Par. 4. Vien. Chrys. Æth. Arm. Lat. Sax.

4 τέ προφήτε) ~ cod. Lat. Trevir. Reutl. Schell. manu prima, Cant. & alii.

6 ἵνσει) ~ Lat. & al.

8 αὐτοῖς) ~ Cant. Colb. 8. Cypr. Magd. Med. Par. 2. Per. Wh. i. Æth. Lat. aliqui. ¶ ἐλάσσετε) ἔχετε Lat. & al. E Marco.

11 προσέχειν) sic v. seq. (προσέχετε) Er. ed. 1. 2. 3. Orig. Lat. Ambros. Sax. Vtrumque Cant. quippe cuius græca & latina sëpe differunt. vid. Mill. Proleg. f. 134 in margine.

12 αλλὰ) Er. Aug. 1. 3. Bas. β. γ. vel plures. αλλ' Bas. a, ceterique.

13 με) codd. græci, Anthologium ms., Epiphanius. Chrys. Isidorus, Theophyl. Syr. Lat. aliqui in annot. Erasmi & in margine Lovan. Ex v. 15. & parall. Id ita retinent nonnulli, ut post εἰραγ̄ signum interrogationis repræsentent. (~) unus apud Beza, Æth. Arab. Copt. Lat. plerique, Iren. in cod. Arundeliano, Hieron. Augustin. Sax. Abundare censem Fabric. ad apocr. N. T. p. 402. ¶ τὸν νίον τέ αὐθεώπες) ~ in nonnullis græcis apud Er.

16 ὁ χριστὸς) ~ Sax.

17 ἰωνᾶ) ιωάννα Wech. not. ex Beza, ex Hieron. Sed vide Saubert.

18 ὀικοδομήσω) ὀικοδόμησον Anthologium ms.

19 (σοὶ δώσω) Lat. Cant. Chrys. Syr. Pers.

20 ἵνσει) edd. &c. Ex v. seq. (~) Aug. 1. Byz. Eph. Gal. Go. Laud. i. Lin. Med. Mont. M. i. N. i. Par. i. 7. Seld. i. Steph. e. Ē. n. Vff. 2. codd. apud Er. Arab. Armen. Lat. in ms. Charit. & in aliis emendatis apud Er. & Lovan. Pers. Syr. Origenes constanter, Chrysost. Theophyl. Euthym. Ambros. In Aug. 3. librarius, cum præternisiisset, supra lineam supplevit: igitur de libris antiquioribus, quos contulit, alius habuerat, alius non habuerat. Abundare videtur Erasmo, Beza, Wallio, Kaisero, aliis.

26 ὡφελεῖται) ὡφεληθῆσεται Er. & al.

28 ἵσηστων) Byz. & al. E Marco (ἵσωτες) Aug. 1. 2. 3. Bas. a. ℒ. Msc. Wo. i. 2. cod. nonnulli apud Er., duo apud Beza, & bis deni alii, Pers. Syr. Lectio media. nam τῶν ἄδει non percepto, τῶν omiserunt Aug. 1. 3. Bas. a. β. Gehl. Wo. i. 2. & al. Eandemque ob causam ἵσωτων facilius a Luca sumserunt cod. quos fecutus est Erasmus absque τῶν item, τῶν servato, Bas. γ. Adde Bodl. i. 5. Bu. Cant. Cov. i. Magd. Mont. Par. 5. 6. Theodorit.

C A P. XVII.

2 ιγέντο) ἐγένοντο Aug. 3. 4. & alii. E Marco. ¶ τὸ φῶς) χιὼν Dionysius
Al. Æth. Lat. Indidem.

4 μίαν ἥλιχ) ἥλιχ μίαν Er. Aug. 3. Byz. ἥλ. μ. Aug. 2. Cant. Mont. E Marco.
9 ἵξ) Er. Aug. 1. 2. (manu secunda,) 3. 4. Byz. Cant. Gehl. Wo. 2. & duo-
decim & viginti quinque alii. ἀπὸ edd. al. Ex parall.

11 ἵντες) ~ Lat. & al. ¶ ἀντοῖς) ~ Cant. & al. ¶ πρῶτον) ~ Arab. Copt.
Lat. & inde Barb. 1. Cant. Colb. 8.

12 (~ ἐν) Stap. Bodl. unus, Byz. & al. Omissa syllaba, vel casu, vel quia
Marcus non habet.

14 ἐλθόντων ἀντῶν) cum venisset habet Lat. Arab. unde ἐλθὼν Cant. Indidem.
¶ προσῆλθεν προσῆν Bodl. un. L. Magd. N. 1. apud Fellum. ¶ προσῆλθεν ἀντῷ
ἀνθρωπος τις προσῆλθε τῷ ἵντε Aug. 4 ineunte pericopa, & sic fere
Byz. Wo. 2. & al. ¶ ἀντὸν) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Magd. Mosc. Steph.
omn. Wo. 1. 2. & bis septendecim alii, Chrys. ἀντῷ Er. & al.

20 ἵντες) ~ Lat. in ms. Schelh. Trevir. Sax. ¶ γὰρ) ~ Er. ed. 1. Go. Seld.
1. 2. 3. 5. Æth. Arab. Lat. in codd. Corbejenſi & S. Germani. ¶ ἵκει) ~ Lat. in
cod. multis, Syr.

21 τέτο usq. ἵντεια) ~ Colb. 8. Æth. Copt. Male. Nam hæc pars vel maxime
quæſioni respondet. Addit Millius Eusebii canonem, in quo Marcus hic solus in-
cedat: sed hæc ratio etiam versum 19 & 20 tolleret. Marcum canon ille parum
accuratus ponit solum, quia Matthæum cum alio Lucæ loco junxerat. Denique
alia Marci, alia Matthæi verbæ sunt: ergo non ab illo ad hunc traducta.

23 καὶ ἐλύπ. σφόδρα) ~ Bodl. 2. Cypr. Mont.

25 τῆς γῆς) ~ Sax. ¶ τέλη) τὰ τέλη Er. Stap.

26 (~ ὁ πέτρος) Æth. Arm. Copt. Lat. & inde Cant. Sax. Et Simon substi-
tuunt Syr. Pers.

27 (ἀναβαίνοντα) Comp. Aug. 2. (omisso τα,) 4. Byz. Gehl. Wo. 1. & alii.

C A P. XVIII.

1 ὥρᾳ) ἡμέρᾳ Aug. 4. & al. apud. Orig.

4 ταπεινώσει) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. 1. Byz. Cant. Cypr. Wo. 1. 2. & alii.
ταπεινώσῃ Er. & al. ad modum σκανδαλίσῃ.

5 τοῖχτο) τοῖχτο Er. Wo. 1. ¶ ἐν) ~ Er. Steph. ed. 1. 2. Barb. un. Byz.
Gon. Syr. Chrysost. Facile omissum, ἐπὶ sequente.

6 (*εἰς*) *Aug.* 1. 2. *Cypr.* *Gehl.* *Laud.* 2. 5. *Stap.* *Steph.* *mf.* *omn.* & multū alii, *Chrysost.* Ex anteced.

7 (*εἰς*) ~ *Er.* *Per.* & alii. Facile omissum, ἐλθεῖν sequente. ¶ (~ *ἐκεῖσθω*) *Er.* *Seld.* 2. *Vff.* 2. *Æth.* *Arab.* *Lat.* aliqui (& inde *Cant.*) *Syr.* *Pers.* *Chrysost.* in comm.

10 med. (~ *ἐν ἐργανοῖς*) *Baf.* *γ.* *Byz.* *Lat.* (in *mf.* *Schelh.*) *Syr.* *Chrysost.* non semel. ¶ τὰς (*ἐν ἐργανοῖς*) ~ *M.* 1. & *Colbert.* n. 225).

11 ὥλθε μηδ. ἀπολ.) ~ *Par.* 6. & alii apud *Bezam.* ¶ σῶται) ζητῆσαν καὶ σῶται *Laud.* 2. & al. E *Luca.*

12 ἐνεγκονταιενία) ἐνεγκονταιενία *Comp.* *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* & multū alii. sed vid. mox ad c. XX. 5.

14 εἴς) ἐν *Er.* *Baf.* *β.* *Bodl.* 5. & al.

15 ἀμαρτήσῃ) ἀμάρτη *Comp.* *Aug.* 1. & al. E *Luca.* ¶ εἰς σὲ) ~ *Barb.* 1. *Clemens Al.* Ad *Lucam.* ¶ (~ *χρι*) *Aug.* 1. *Cant.*, quatuor & novem alii, *Chrysost.* *Syr.*

19 πάλιν) *Er.* &c. *Lat.* *Syr.* (πάλιν ἀμὴν) *Comp.* *Er.* (in annot.) *Aug.* 1. 2. *Byz.* *Cypr.* *Magd.* *Mosc.* *Roe.* *Steph.* *omn.* *Wo.* 1. 2. & novem & viginti alii, *Basilius*, *Russ.* πάλιν δὲ ἀμὴν *Mont.* veletiam *Cant.* *L.* πάλιν δὲ *Chrysost.* ἀμὴν *Gon.* *Go.* *Arab.* *Cyprian.*

25 δὲ ἀντῆ) δὲ ἀντῷ *Comp.* ¶ ἀντῆ medium) ~ *Lat.* in *mfss.* & *Hieron.*

26 προσενύσει ἀντῷ) παρεκάλει (ἀντὸν) *Græci nonnulli* apud *Er.*, *Lat.* Ex v. 29, 32. ¶ κύριε) ~ *Par.* 8. *Armen.* *Lat.* *Cant.* Ex v. 29.

28 μοι) ~ *Med.* *Lat.* & inde *Cant.* ¶ εἴτι) *Comp.* *Aug.* 1. 4. *Baf.* α. β ante secundam Erasini manum, γ. *Byz.* *Cant.* *Cypr.* *Em.* apud Walton. *Gehl.* *Med.* *Par.* *omn.* (excepto 7.) *Per.* *Steph.* *omn.* *Wo.* 1. 2. & bis quindecim alii, *Æth.* *Orig.* *Chrysost.* *Theophanes*, *Euthym.* *Theophyl.* (δ τι) *Er.* cum uno vix & altero codice. nam *Al.* *Aug.* 2. 3. vel etiam alii hoc loco hiant. Ex classe I non nisi *Bodl.* 1. 2. *Laud.* 2. *Mosc.* *Roe.* pro Erasmo quiescunt.

29 ἐις τὰς πόδας ἀντῆ) ~ *Er.* *Eph.* & alii, *Lat.* Recurrente ἀντῆ. ¶ πάντα) *Er.* *Lat.* &c. (~) *Comp.* *Aug.* 1. 4. *Barb.* quinque, *Bodl.* septem, *Cant.* *Gehl.* *Laud.* quatuor, *Mosc.* *Seld.* quatuor, *Steph.* δ. ζ. θ. ιβ. ιδ. *Wo.* 2. & septem & quinque alii, *Arab.* *Pers.* *Theophyl.* in comm.

30 ἀλλὰ) *edd.* *primae* & *mfss.* ἀλλὰ *Steph.* *ed.* 3. unde ἀλλ' *Bezae* & recent. *edd.*

31 γερόμενα prius) γερόμενα *Gal.* & alii, *Euthym.* vel etiam *Lat.* ¶ ἀντῶν) *Er.* *Aug.* 1. 4. *Baf.* α. *Cypr.* *Gehl.* & bis tres alii vel plures. ἀντῶν *Comp.* *Baf.* β. γ. & al. ¶ γερόμενα posterius) γερόμενα *Byz.* *Curcellaei* margo.

34 ἀντῷ) ~ *Cant.* *Seld.* 4. & sex & tres alii, *Arab.* *Lat.* *Pers.* *Chrysost.* Facile omissum ante ὄντω.

35 (~ τὰ παρ. ἀντᾶν) *Aeth. Arab. Copt. Lat.* & inde *Barb. i. Cant. Sax. Hieron. Calaritanus*; inde, credo, etiam *Colb.* unus, manu prima. τὰ παρ. ἀντοῦ *Syr.*

C A P. XIX.

1 ιπέλεσι) locutus esset habet *Hilar.* inde ιλάλησεν *Cant.*

3 (~ ἀντῶ) *Aug. 4. Cypr. Med. M. i. Vff. i. Chrys. Aeth. Arab. Lat. Pers. Syr.* unde τῷ ἵντε *Per.*

5 πατέρως) πατ. ἀντᾶ *Comp. Aug. i. Byz. Per.* & alii. E Marco. ¶ μητέρα) μητ. ἀντᾶ *Gal.* & alii. ¶ προτοκολλήσιτεται) Sic parall. (κολληθίσεται) *Er. ed. i. Aug. 4. Cant. Gehl. Mose. Roe. H̄o. i. 2. & tres & septem alii, Chrysost. Epiphanius.* ¶ οἱ δυο) Sic cod. Samaritanus, LXX, & versio Syriaca Geneseos.

9 ων) *Comp. & al. edd. Aug. i. 4. Bas. i. Byz. Cypr. Gehl. Med. Mose. Steph. omn. H̄o. 2. & sedecim & viginti alii: nec obstat Cant. Colb. 8. L. Par. 6. Arab. Syr.* εἰ μὲν *Er. & al. edd. cum pauculis miss.* ¶ καὶ ὁ usque μοιχάται) ~ *Aug. 2. Gehl. & al. Hiatus, recurrente verbo.*

10 γυναικὸς) γυναικὲς ἀντᾶ *Col. Med. Vff. i. Arab.*

12 ἡγεμ.) ἡγεμίδιται *Comp. Er.*

16 εῖς προτελθώ) *ed. Lat. &c.* Multa hic codicum varietas est, in eunte lectione ecclesiastica. ¶ (~ αγαθὶ) *Bodl. 3. Cant. Aeth. Arab. Hilarius.*

17 λέγεις κτλ.) *ed. & miss. fere omnes: Syr. Arab. Iustinus, Irenaeus, qui tamen, haud scio, an Matthaeum respexerint: liquido autem Chrysostomus, Theophylact. Euthym. Hilar. nec non Hier. Ex parall. repetit Erasmus & alii. (ἐρωτᾶς usq. 272 Soc. Aeth. Arab. al. Arm. Copt. Lat. & inde Barb. i. &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. (qui τε & ὁ omissit, Steph. n. (neque alios Beza innuit) Colbert. n. 2467. Cyrillus textum alibi retinens, Eusebius, Dionysius Arcopagita, Novatianus, Hieron. Augustin. Sax. Ebr. Ad verba hæc ὁ θεὸς addunt Lat. & al., Orig. (qui tamen etiam textum legit,) & Antioch. ¶ ὁ θεὸς) Patris vocabulum addidit Marcion, & tamen etiam Iustinus, Clemens Al., & Origines non semel. Vid. Whitby f. 30. sed & Mill. ad Marcum & Lucam, & Grab. Spicileg. PP. sec. II. tom. I. p. 231.*

18 εἶπε) ἀντῶ addunt *B. 2. apud Fellum, H̄o. 2. Syr.*

19 (~ σῆς post πατέρα) *Er. Aug. i. 2. 4. Cant. Cypr. Eph. Roe. & multi alii, Iren. Orig. Lectio media. unde, & hic & post μητέρα, στι addunt alii, in quibus Comp. Vff. i. & al. ne versiones addam. στι Steph. ed. & al. ¶ καὶ alterum) ~ *Lat. in cod. Trev. & aliis. ¶ στιντεν) εαυτὸν Byz. & alii.**

20 (~ ἵκ μότητές μν) *Colbert. n. 2467. Lat. in cod. Reutl. in Schelh. in Trevir. manu prima, & aliis, Sax. Cyprian. & alii.*

21 σφαρῶ) σφαροῖς *Aug. 2. Byz. Gehl. & al.*

24 πάλιν δὲ πᾶσιν Bodl. 2. apud Fellum. καὶ πάλιν Er. Lat. & al. ¶ δὲ) — M. I. Lat. in ms. Chafitino. ¶ κακούλον κάκιλον Gen. Moys. ¶ δικαστῆς εἰσελθεῖν Aug. 2. Byz. Wo. 2. & multi alii. E proximo. ¶ τέθεις τῶν ἔργων Arab. Lat. Pers. Chrys. Ex v. 23.

25 ἀντέ) — Gal. & al. ¶ σφόδρα) — Bodl. un. apud Fellum.

26 fin. (- ισι) Comp. Aug. 1. 2. Wo. 2. & alii, Chrysost.

27 ιδέ) κύριε ιδέ Aug. 4. & al.

28 ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ,) Distinguunt, ante & post, Aug. 2. 4. solum ante, Aug. 1. Byz. & alii apud Millium, Opus imperf. adde Zornii Opusc. facr. T. I. p. 441.

29 (οικίαν) Comp. Byz. & al. Lat. Ex parall.

30 καὶ οἱ Comp. Laud. 4. L. Par. 6. Glossa, haud scio, an e Marco.

C A P. XX.

2 συμφωνήσας δὲ) καὶ συμφωνήσας Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cypr. Gehl. Mont. apud Fellum, Mosc. Roe. Wo. 1. 2. & multi alii, Chrysost. καὶ arreptum ex v. 3. quum eadem verba præcederent.

3 — τὴν ante τοίτην) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. a. γ. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Per. Wo. 1. 2. & multi alii. τὴν Bas. β. & inde edd. al. ¶ τοίτην) ἐντην Bodl. un. apud Fellum.

4 καὶ ἐκέίνοις) Er. Aug. 1. 2. 4. Byz. Wo. 1. 2. vel plures. κακέίνοις Comp. Steph. edd. & al. ¶ (μου) Eph. Colb. 8. Med. Par. 6. Æth. (ex cap. XXI. 28. ubi vicissim pronomen iidem per compensationem omiserunt, putantes, rectius ad operarios, quam ad liberos dici, vinea mea:) item Colin. ed. Bu. Par. 8. & alii, Chrys. Arab. Lat. in cod. Reutl. Trevir. & aliis, Russ. Sax. Probat Io. Kaiser.

5 πάλιν) πάλιν δὲ Er. Lat. Russ. & al. ¶ ἐνάτην) Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. & alii, Chrysost. Sic scribendum est, docent veteres numi, & Eustathius: unde prima apud poëtas vel corripitur, vel, ubi produci opus est, « pro ἡ habet, & tamien retinemus ἐννέα & ἐννενήκοντα ad analogiam τέταρτος, τέτταρες, τετταράκοντα. ἐνάτην Er. & al.

7 ἀμπελῶνα) ἀμπ. μου Colin. ed. Bu. Eph. Med. Par. 8. Æth. Lat. aliqui, Russ. uti v. 4. Item Cant. & aliquot alii. ¶ (- καὶ δὲ usque λίψεως) Lat. fere omnes, etiam Cant. Hieronymus, Copt. aliqui, Sax. Vnde Persa supplet, & iuvantur. Officium ecclesiasticum in antiphona quadam Dominicæ LXX, ut Zegerus notat, ita habet, Nemo nos conduxit. Ite & vos in vineam meam, & quod justum futurit dabo vobis. Fuit hoc comma, eodem Zegero observante, in exemplari Correspondentensi Latino.

8 μιθὸν αὐτῶν Copt. apud Fellum, Lat. in ms. Char. Sax. Syr.

12 καύσωνα.) καύσωνα; Aug. 1. 2. & al.

13 δηραπίου) ἐν δηραζίου Lat. uti v. 2. ¶ συνεργάντας μοι) συνεφόρητά σοι, una litera demta, Steph. n. Orig. Antioch. Æth. Arab. Pers. Indidem.

14 τέτω) ω̄ τέτω Laud. 2. Lat. καὶ Chrysost.

15 (~ εἰ τοῖς ιωῖς) Lat. Armen. Sax. ¶ α) edd. primat, Aug. 1. 2. 4. Bodl. omn. apud Fellum, Byz. Wo. 2. & alii complures, Chrysost. Confessio eccl. or. p. 292. Valla, nec non Lat. (n) Camerarius in notis, Bezae, Millii & al. ed., Lat. Syr. &c. E proximo.

17 ἐν τῇ ὁδῷ καὶ) καὶ ἐν τῇ ὁδῷ L. Mont. Steph. n. Orig. Arab. Armen. Copt. Pers. καὶ Lat.

21 σοῦ alterum) Comp. Aug. 1. 2. Byz. Roe. Wo. 1. 2. & permulti alii, Lat. aliqui, Syr. & al. — Er. & al.

22 n) Comp. Aug. 1. 2. Colb. 5. & Colb. n. 4112. Cypr. Land. 2. 4. M. 1. 2. Wo. 1. 2. & e Clasic H undecim alii, pluresve, Pers. Russ. Syr. ω̄ Er. & al. E Marco. ¶ n τὸ usq. βαπτιστήνω) edd. mss. Arab. Hebr. Pers. Russ. Syr. Chrys., Opus imperf. Basilius Sel. Theophyl. (~) Origenes, Epiphanius, Æth. Copt. Lat. & inde Cant. Colbert. n. 2467. Steph. n. Sax. Ambr. Hilar. Hieron., Tr. de Bapt. inter opera Cypriani.

23 (~ ω̄ τὸ usque βαπτ. θήσεως) Bodl. 2. Eph. Land. 5. Magd. Med. Seld. 2. (in rhythmo ad homoeoteleuton versūs 22. aceedente:) item Æth. Copt. Lat. & inde Cant. Colb. 8. Steph. r. Sax. Hilar. & alii ad v. præc. citati. ¶ (~ με) Er. ed. 2. Cypr. Gon. L. Magd. Med. Chrys. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. ¶ δῆται) τέτο δῆται Celin. ed. Steph. 2. id. Sax. & alii, ex Lat. nonnullis. Vtrumque Cant. Porro robis addit Lat. non addit Augustinus. ¶ αλλ' οἵς alii (αλλοῖς) Hilar. & Cant. latine.

26 (~ δὲ) Er. Aug. 2. (cum signo interrog. ante σχετῶς,) Bas. 1. Bodl. 1. 7. Cant. Cor. 1. Cypr. Eph. Gon. L. Med. Par. 8. Seld. 1. Vff. 1. Wo. 1. 2. Lat. (δὲ) Comp. &c. ¶ ε prius) — Bodl. un. apud Fellum, Par. 1. & Byz. vel certe Aug. 1.

26. 27 (εἴσαι) Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cypr. Land. 2. & multi alii. E Marco. & sic v. 26, Colin. ed. Step. Aug. 2. Steph. quinque & multi alii, Veles. Æth. Ex alliteratione ad γενέθλιον. sic v. 27, Go. & aliquot alii, Lat. plerique.

28. 29 Interjicit cod. Lat. vetustissimus, Nos autem quaeritis de pusillo crescere, εἰ de maiore minores esse. Intrantes autem εἰ rogati ad cœnam nolite discubere in locis eminentiōribus, ne forte clarior te superveniat, εἰ accedens, qui ad cœnam vocavit te, dicat tibi, adhuc deorsum accede, εἰ confundaris. Si autem in loco inferiori discubueris, εἰ superveniat humilior, dicet tibi qui ad cœnam vocavit, accede sursum, εἰ erit tili hoc utihus. Vid. Rich. Simon. Obs. nov. p. 31. Et sic fere Cant. cuius lectio paſſim exſtat. Idem vero codex Græca sua ad Latina hæc, quæ modo exſcripſimus, conſecit: Latina autem ſua, ſub manu, vehementius interpolavit, magno argu-

mento licentiæ suæ. Eandem periocham legit *Iuvencus*, *Hilarius*: habentque præterea codd. *Lat.* aliquot, & inde *Sax.* Ex *Luc.* XIV. 11. 8. s. interveniente forsan *Evangelio Nazaræorum*. In hoc autem *Lucae* loco (inquit *Thomas Mareschallus* in *Observ.* in versionem Anglo-Sax. p. 498,) nullum agnoscent parallelisnum caunes *Eusebii*. Nam in omnibus, quae vidi, exemplaribus, Graece, Latine, Arabice, aut Coptice scriptis, quae κεφαλαιῶν canonibus respondentium numeros habent margini ascripsitos, hic appictum cernitur: sub ἡγον five X sub 178. quod indicat, hanc sectionem pertinere ad canonem decimum. Est autem πανώρ δέκατος, ἐν τῷ ἴδιῳ ἔκαστος περὶ τινων ἐρήματι, vel, in quo propria singulorum evangelistarum tantummodo continentur, ut habet *Hieron.* in *Praefat.* ad quatuor *Evangelia*. Horum itaque canonum autoritate rejicitur illud, quod *Matthæi* *evangelio intertextum* vidimus, tanquam apocryphum. Vide etiam *Ger.* a *Maastricht* notas ad N. T. p. 5. & quos ille citat. Priorem duntaxat partem, *Vos autem usque minui*, habet aliis cod. *Lat.* antiquiss. ut si librarius, cum describere cœpisset, non scribendum agnosceret: eandemque *Leo M.* sic exhibet: *Et tamen haec (Sicut Filius hominis Ec.) illis tunc insinuabantur, qui de pusillo volebant crescere, & de infimis ad summa transire.* Porro ab huc loco ad *Luc.* XXII. 28. verbum crescendi protulit *Cant.* cœnæque invitator ei dicitur σειπτοιλάτωρ.

34 (~ ἀντῶν οἱ ὄφθαλμοι) *Cant.* *Colb.* 8. *Mont.* M. I. *Steph.* β. n. *Aeth.* *Arab.*
Copt. *Lat.*

C A P. XXI.

τὸν γγισταν & ἥλθον) γγιστεν & ἥλθεν *Er.* ed. I. *Baf.* I. *Seld.* 4. *Aeth.* *Lat.* alii qui, *Perf.* *Sax.* *Syr.* Ex *Luca.* Vtrumque *Origenes.* ¶ (βιθισφαγὴν s. βιθισφαγὴν) *Comp.* *Aug.* I. 2. 4. (sed σ erafo) *Byz.* & multi alii; librariis græco σφαγὴ, ac non concursui literarum θο affuetis: quanquam alii hoc pronunciationi η cum sibilo, vel lusui calami adscribunt. Sic quoque in *Marco* & *Luca* multi codd., etiam *Goth.* qui hic, in *Matthæo*, hiat. ¶ οὐ μῆτρες) ~ *Cant.* *Sax.* ¶ οὐ ~ *Er.* *Aug.* 2. *Baf.* α. β.

3 ἀποσέλλει) *Comp.* *Er.* ed. I. & seqq. *Stop.* *Aug.* I. 2. *Bodl.* I. 2. 7. *Bu.* *Byz.* *Cov.* I. *Cypr.* *Gal.* *Gehl.* *Go.* *Laud.* I. 2. 5. *Lin.* *Lips.* *Mont.* manu prima, *M.* I. *Mosc.* N. I. *Par.* I. 3. 4. 7. 8. *Per.* *Roe.* *Steph.* omn. *Vff.* I. 2. *Wh.* I. nonnulli codd. apud *Er.* vel etiam *Barb.* *decem*, & *Cam.* item *Chrys.* *Theophyl.* *Cant.* latine, *Syr.* Accedunt *Evangelistaria*, *Aug.* 4. (in quo cum verbum hoc jam λ simplici scriptum fuisset, λ alterum est suppletum,) *Bodl.* 4. 5. *Laud.* 4. *Wh.* 3. Itaque ἀποσέλλει *Matthæi*, & ἀποσέλει *Marci* se mutuo confirmant. nam librarii videntur lectionem ἀποσέλλει ex publica *Matthæi* recitatione ad *Marcum* traduxisse, & aliquando ἀποσέλει a *Marco* ad *Matthæum* retulisse. Vid. *Gnom.* (ἀποσέλει) *Lat.* & inde *Er.* vel etiam *Parisini* & *Seldeniani* aliquot, cum *Bodl.* 6. *Cant.* græce, *Gon.* *Hunt.* 2. *Magd.* & per paucis aliis.

4 ὁλον) *edd. &c. ex c. I. 22. XXVI. 56.* (—) *Æth. Arab. Copt. Lat.* (in msf. *Trevir. & aliis,*) *Cant. Orig.*

5 καὶ prius) — *L. Mont. Lat.* (in msf. *Char. Colon. Reutl.*) *Cant. Cyprian. Hieron. Russ.* Legit & non legit *Origenes.*

7 ἐπάνω ἀντῶν prius) ἐπ' ἀντὸν *Lat.* in *Char. & aliis.* ¶ (ἐπειδήσαν) *Er. id. 3. & al. edd., Lat. ināθισαν Magd. Mont.*

12 (— τῆς θεᾶς) *Æth. Copt. Sax. Colb. 8. Chrys. Hilarius*, vel etiam *Hieron.* Legit & non legit *Origenes.* Nusquam in tota historia evangelica templum Hierosolymitanum dicitur τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς.

14 (χωλοὶ καὶ τυφλοὶ) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. & alii apud Waltonum, Chrys.* ¶ εν τῷ ιερῷ) — *L. Par. 6. Sax.*

16 ἀνέκεις) σὲ ἀνέκεις *Aug. 4. Byz. & alii, Arab. Alliteratio ad ἀδεπτοε. ¶ δτι*) — *Magd. & al.*

20 ἡ συκῆ) — *Lat.*

25 ἔτι) — *Er. ed. 1. 2. 3. Per. & aliquot alii, Lat. in Char. Syr. Facile omis- sum, σὲ sequente.*

28 ἀνθεωπος) τὶς addit *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. & complures alii. Perico- pa incunte.* ¶ (— με) *Colb. 8. Eph. Med. Par. 6. Æth.* (vid. var. c. XX. 4.) item *Aug. 4. Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Hunt. 2. Pers. Syr.*

29, 30 ἡ θέλω κτλ.) *edd. mss. Orig. homil. 18. in Matth. Hieron. &c. etiam Iuvencus, Hilarius, Saxo.* (ἐπάγω κτλ.) *L. Par. 6.* (quos comes suus, *Augustinus 2*, deserit ac redarguit,) *Arab.* (in cod. mox citandis,) *Armen. Copt., Dialogus apud Athanasium*, quem is Nicææ cum Ario habuisse fertur; ubi primus filius ad Iudeos, alter ad gentes applicatur. Librarius antiquus, hanc scio an Græcus, ab uno ὁ δὲ ἀποχριθεὶς ἐπειν incidit in alterum: ut factum est etiam in *Arabicō* exemplari Erpeniano, quippe quod responsiones utriusque filii transponit, & tam- men τὸ πεῶτος retinet.

30 (ἐτέξω) *Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Cypr. Med. Roe. Wo. 2. & septem & unde- cim alii, vel plures; Dialogus apud Athanasium, Cyrillus Al.*

31 πατρὸς) πατρὸς ἀντεῖ *Mosc. & alii.* ¶ (ἀντεῖ) — *Lat.* (in cod. *Reutl. Schellh. Trevir. & in alio fragmento msf. aliisque codd.*) *L. Par. 6.* ¶ (πρῶτος) *edd. mss. Iren. f. 373 f. Origenes l. c. Hieronymus*, ex veris, ut ipse notat, *exemplaribus; Commentarius Theophilo adscriptus, Opus imperfictum &c.* (ἐχατος) *L. Par. 6. Arab.* (in ed. *Londin.* & in *mss. Kirstenii & Mareschalli,*) *Arm. Copt. Dialogus apud Athanasium*; pro compensanda trajectione ad v. 29 & 30 notata: atque inde por- to, *Lat. mss. in Er. annot. & Simonii Obs. novis p. 460.* *Iuvencus* in *mss. apud Sauber-*

Saubertum , p. 259. & apud Simon. lib. cit. p. 461. *Hilarius* , *Augustinus* , *Sax. Cant.* Sed & *Hippolytus* τὸ νεάτατος Gen. XLIX. 22 ad Christum applicans ait , ἐν τῷ ἀναγγελίῳ τὸν ποιῶντα τὸ θέλημα τῷ πατρὶς ἐπεν ὁ ἔχατος.

32 & secundum) - *Cant.* (ex v. 29. non traječto) & *Par.* 6.

33 τὶς) - *Aug.* 2. *Mosc.* & alii , *Orig. Lat.* ex parall.

35 (ἔδησαν) *Beza* ex uno cod. vetusto , *Bodl.* 6. *Cam. Laud.* 2. *Magd. Mont. Par.* 1. *Per. Roe. Seld.* 2. 3. 4. 5. ἔδησαν *Aug.* 1. Et sic alibi , δαιρούτες κτλ. Recentiores Græcos fuga amphiboliæ δέρω , vel δαιρώ , & inde hoc loco ἔδησαν , scribere hortata est. Sed vid. *Gnom.*

37 πρὸς ἀντάξῃ) - *Colb.* 2. *Magd. Lat.* in mss. Bodl. & Col.

41 λέγεσσιν ἀντῷ) - *L.*

42 εἰ ταῖς γραφαῖς) - *Iren. Epiphanius.*

C A P. XXII.

3 τὰς δέλαξες ἀντᾶς) servum suum habet *Hieron.* qui tamen in plerisque servos suos legi notat.

7 (καὶ ἀκόσας) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Gehl. Mosc. Wo.* 1. & novem & octo-decim alii. ἀκόσας *Cant. Wo.* 2. ¶ (ἐκεῖνος) *Comp. Stap. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Cypr. Gehl.* (coll. ed. Rechenb.) *Roe. Steph. omn.* & septem , & viginti alii , *Calarit.*

13 πόδας καὶ χεῖρας) *Er. Bas. a. β. γ. &c.* (χεῖρας καὶ πόδας) *Comp. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Par.* 1. 2. 7. 8. pluresve , *Andreas Cæf. in Ap.* XVI. & versiones , quæ hic scilicet indoli sive obsequuntur. ¶ ἀρατε ἀντὸν καὶ) - *Er. L. Versiones*; sed agnoscit *Irenaeus* , *Hieron.* Hiat *Goth.* ¶ ἐκθάλετε βάλετε *Byz. Cant. Stap. Wo.* 2. & al.

20 ἀντοῖς) ἀντοῖς ὁ ἵστης *Lat. Syr.* & al.

23 ὁι) - *Byz. & alii, Syr.*

29 ἀντοῖς) - *Mosc. & alii.* ¶ τῷ θεῷ) ἀντῶν *Epiphanius, Philastrius.*

32 (- ὁ θεὸς) *Hunt.* 2. *Seld.* 5. *Arab. Copt. Lat. Cant. Colb.* 8. *Iren. Pers. Sax. Syr. Chrysost.* Ad parall.

37 ἕφη) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Gehl. Mosc. Wo.* 1. 2. & undecim & viginti tres alii. ἐπεν *Er. & al.* ¶ τῷ τερτῳ edd. multæ. *Aug. 1. Bas. γ. &c.* Ex parall. sed (τῷ) tertio solum loco habet *Aug. 2. Bas. a. Wo. 1.* pluresve . nam etiam *Bas. β.* nusquam habet , (inquit *Iserius* ,) nisi quod tertio loco margini additur , a prima , ut puto , manu . Eaque lectio media. unde τῷ primum - *Aug. 4.* in duabus perico-

pericopis, & Byz. medium - Gelt. & Bodl. omni. apud Fellum; tria - Er. Vid. *Gnom.*

38 ἵσι) - Byz. Chrys. Π(η μεγάλη καὶ πρώτη) Par. 6. Lat. plerique, Syr.

39 ἀντῆ) ἀντρ Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & alii, nec non Comp. Π σεαυτὸν) ιαντὸν *Mosc.* & alii.

40 ὄλος) - Seld. 2. Arab. Copt. Syr. Π καὶ οἱ προφῆται κρέμανται) Latinus codd. habent, pendet, & prophetae. unde κρέμαται, καὶ οἱ προφῆται Cant. De lege quærebatur: de lege potissimum respondetur. v. 36. 40. καὶ οἱ προφῆται non habet versio Anglo-saxonica: & posset videri glottà ex cap. VII. 12. quia & singulare numeri est pendet, & postponitur & prophetae. sed hoc habent patres, etiam *Tertullianus*, si exemplaria ejus sincera sunt. Rursum versio Anglo-saxonica sèpe omittit aliquid, quod Latinus habet. Amplius considerandum.

44 ὑποπόδιον) ὑπεκάτω Aug. 2. Wo. 1. & al. Syr.

45 καλεῖ ἀντὸν κύριον) κύριον ἀντὸν καλεῖ Er. Chrys. ex v. 43.

46 ἀντῶ ἀποκριθῆναι) Er. Bas. a. β. γ. &c. Lat. (ἀποκρ. ἀντῶ) Aug. 1. Byz. Cant. & alii apud Walton. Lat. miss.

C A P. XXIII.

3 (- ὑμῶν τηρεῖν) :Eth. Arab. Copt. Sax. Iren. Ambros. Augustin. Cant. τηρεῖν omittit Armen. Lat.

4 (- γὰρ) Byz. pluresve, Arab. Sax. Lectio media. unde δὲ supplement Bu. Eph. Med. Mont. Par. 2. 3. 7. Per. cod. unus (Cant. ni fallor,) apud Bezam, Lat. aliqui. τὶ Syr. Hebr. Π καὶ δυτβάσαντα) - Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Ex penuria Synonymorum. certe *Syrus h. l.* & *Luc. XI. 46.* uno eodemque verbo utitur.

5 δὲ) codices. Ex anteced. (γὰρ) Aug. 4. & alii, Lat. Syr. Π (- τῶν ίμ. ἀντῶν) Eth. Lat. Cant.

7 βαζεβί bis) βαζεβί semel Byz. Eth. Copt. Lat. Syr. & al. Bis, semelve *Erasmi* codd.

8 καθηγητὴς) edd. Bas. a. β. γ. &c. Ex v. 10. (διδάσκαλος) Aug. 1. 4. in duabus pericopis, Bodl. 7. Colb. 3. Gal. Go. Lin. Mont. N. 1. Par. 1. 4. Roe. Seld. 1. Steph. . Vss. 2. Heel. 1. & alii apud *Erasmus* & *Bezam*; Orig. Chrysost. ad h. l. & Homil. 77 in Ioh., Arab. Syr. Probat Beza, Grotius, Seldenus, nec non L. de Dieu, Rus. Π ὁ χριστὸς) edd. &c. Ex v. 10. (-) Bas. unus, γ opinor: Eph. Med. Vss. 1. dno apud *Bezam*, Eth. Arab. Armen. Copt. Lat. (& inde Cant. quem tamen Beza videtur innovere, Colb. 8.) Pers. Syr. Orig. Chrysostomus clare, Theophyl.

in commun. Vid. *Gnom.* ¶ πάντες usq. ἐπί) Ab hoc versu ad finem sequentis id transfert *Aug.* 4. *Steph.* ε. & alii. Quo propius juncta esset Patris ac fratrum mentio.

9 ὕμῶν) *Comp.* *Steph.* *edd.* *mss.* e seq. (ὑπὸ) *Lat.* *Er.* *Cant.* *Optatus*, *Augustinus*, *Syr.* *Arab.* ¶ ἐν τοῖς ἔργοις) ἔργον *Byz.* & al.

11 (ἐσω) unus apud *Bezam*, *Erasmi Schmidii editio*; *Aug.* 1. *Byz.* *Gal.* *Gehl.* *Go.* *Laud.* 2. *Seld.* 3. *Vf.* 1. *Wk.* 1. *Chrysost.* ex parall.

13. 14 κλείετε usq. εἰσελθεῖν & κατεδίετε usq. κρίμα) Sic *Er.* *Beza*, *Bodl.* 1. 2. *Cypr.* *Laud.* 1. 2. *Roe.* & *sex* & *olīo* alii, vel etiam *Cam.* Item *Hilar.* *Euthym.* *Copt.* *Lat.*, etiam apud *Hieron.* (κατεδίετε κτλ. κλείετε κτλ.) *Comp.* *Stap.* *Steph.* *edd.* *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Gehl.* *Mosc.* *Wo.* 1. 2. &c. *Chrysost.* *Theophyl.*, *Opus imperf.* *Arab.* *Lat.* *pauculi*, *Syr.* *Quinque Colbertinos* pro illa lectione citat *Millius*, a silentio amicorum, qui *Bezam* adhibuerant, argumentatus; pro hac, *Simonius* in *Notis* ad h. l. Vide *Gnom.* quanquam is prior videtur esse versus, quem seorsum referunt *Marcus* & *Lucas*. ¶ εἰσελθεῖν) — *Mosc.*

14 (~ σαὶ usq. κρίμα) *Orig.* *Arab.* aliqui, *Armen.* *Lat.* in cod. *Trevir.* manu prima, & in aliis, & inde *Cant.* *Colb.* 2. *Sax.* *Hieron.* commun. Facili hiatu, sicut κλείετε κτλ. in *Byz.* *Græco* & *Reutl.* & *Schelh.* Latinis erant omessa, quæ manus secunda restituit marginibus. Canon *Eusebii*, in *Marco* & *Luca* aliam seriem spectans, nil certi hoc loco docet. ¶ μακρὰ) μακρὰ *Aug.* 4. *Byz.* & sic in *Marco*, *Byz.* In *Luca* *Byz.* & al.

19 μωροὶ καὶ) — *Lat.* *Sax.*

21 κατοικήσαντι) *Comp.* *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Cant.* *Cypr.* *Gehl.* *Mosc.* *Roe.* *Steph.* *quinq̄ue*, *Wo.* 1. & permulti alii. κατοικεῖντι *Er.* & al.

23 τὸ ἑδύστημα) נָנָה Hebr. ex *Lat.* ¶ ἑδὺ) δὲ ἑδὺ *Aug.* 4. *Byz.* & alii, *Chrysost.* in *mss.*, *Syr.*

24 τὸν) τὸν *Irenaeus Grabii*, *Curcell.* & inde al. *edd.*

25 ἐξ ἀρπαγῆς) al. ἐξαρπαγῆς. ¶ ἐξ) — *Aug.* 4. & alii, *Chrysost.* ¶ αἰχματίας) *Er.* & al. *edd.* nescio an aliqui *Colbertini*, *Parisini*, *Stephanici*, & *L. Lips.* *Med.* *Mont.* cum *Bodl.* 2. *Bu.* *Cant.* *Gehl.* *M.* 1. *Mosc.* *Orig.* *Lat.* olim. (ἀδικίας) *Comp.* *Valla*, *Stap.* *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Cypr.* *Per.* *Roe.* *Steph.* *sex*, *Wo.* 1. 2. & bis tredecim alii, *Chrysost.* *mss.* apud *Saubert.* *Theophyl.* *Arab.* *Syr.* *Vtrumvis* habent codd. *Erasmi*. ἀδικίας καὶ πλεονεξίας *Æth.* πλεονεξίας *Par.* 2. *Chrysost.* ed. ἀκαθαρσίας *Eph.* *Hunt.* 2. *Copt.* *Lat.* hodie. ex seqq.

26 (~ καὶ τὴς παροψίδος) *Seld.* 5. *Iren.* *Clemens Al.* *Chrysost.* *mss.* *Cant.* Iteratum videtur *Millio* ex v. 25. ¶ (~ ἀντῶν) *Seld.* 1. *Æth.* *Lat.* *Iren.* *Clemens Al.* *Chrysost.* *Sax.* ἀντῶν *Seld.* 5. *Cant.* *Bodl.* 4. 5. *L.* *Steph.* θ. 1β.

27 ~ εἰ-νεις ισq. γέμυτι) ἔξωθεν ὁ τάφος φαίνεται ὠρεῖος, ἔνδον δὲ γέμει Clemens Al. & sic sere Iren. Cant.

30 εἰ) ζπι εὶ Comp. Per. Seld. 1. ¶ οὐκετι bis) Steph. ed. 3. Bas. γ. &c. οὐκετι bis, Valla, Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. Bas. a. β. Mosc. Wo. 1. 2. & alii, Orig. Vtrumvis bis, codd. Erasmi. οὐκετι & οὐκετι Comp. quæ lectio media videri poterat.

32 πληρώσατε) ἐπληρώσατε Cam. Cant. Mont. Seld. 5. Wo. 2.

34 ιδε) ~ Magd. & alii, Sax. ¶ ἀποσέλλω) ἀποσέλῶ Aug. 2. & alii. E Luca. ¶ ς secundum) ~ Colb. 8. Cov. 1. Seld. 4. Copt. Sax. ut junctim legatur σοφοὺς γραμματεῖς. sed εὶ habet etiam Irenaens.

35 νιᾶς βαραχίς) νιᾶς ιωδαὶ Evang. Nazarenorum apud Hieronymum. τὰ προφῆται Epiphanius.

36 οὐτι) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. a. β. Byz. Gehr. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. & permulti alii, Chrysost. (~) Er. & alii, Bas. γ. Lat. Ut apud Lucam. ¶ πάντα ταῦτα) Comp. Aug. 1. 4. Bas. a. γ. Wo. 1. 2. vel plures. ταῦτα πάντα Bas. β. & inde Er. &c.

37 οὐτιν) σὲ Byz. & al.

38 οὐμῖν) ~ Byz. & alii, Clemens Al. Chrysost.

C A P. XXIV.

I ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ) ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπορεύετο. Sic habent Colinaei ed. & mss. Bunkleanus, Cantabrigiensis, Paris. 5. 6. Steph. n. pluresve, Chrysost. Aeth. Arab. Lat. Pers. Syr. Recentiores Librarii, ut si nil reserret, scripsere ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Vid. Gnom.

2 ίντης) ~ Wo. 2. Pers. Syr. ἀποκριθεὶς L. Lat. & al. Ex v. 4, vel ex Marco. ¶ εὶ primum) ~ Per. & alii, Theophil. Copt. Lat. Russ. Schmidii ed. Ex v. 4, vel ex Marco. ¶ πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα Comp. Aug. 2. 4. Byz. Wo. 2. Lat. ¶ (~ μὴ) Comp. Aug. 1. 2. 4. Cant. Mosc. Wo. 1. 2. & multi alii, Chrys. Macarius. (μὴ) Er. Steph. edd.

3 ἀιῶνας) ἀι. τούτου Gon. Copt. Arab.

6 πάντα) τὰ πάντα Er.

9 τῶν) ~ Elzw. & al. ed. Sphlma. ¶ τῶν θνῶν) ~ Aug. 2. 4. un. apud Beza, Bodl. 4 apud Fellum, & al. Ad parall.

14 τῆς βασιλείας) ~ Sax.

15 ισάδες) Steph. ed. 1. Beza, Millius in textu, Aug. 1. 4. Byz. Step. & alii, Hippolytus. ισάδες Comp. Er. Steph. ed. 3. Millius in appendice, & inde Kusterns in textu, Aug. 2. Bodl. unicus in ed. Ox. min. Mosc. Vide Gnom.

17 ὁ καὶ ὁ Gon. Mont. Hippol. Lat. Iren. Syr. Ex seq. ¶ (τὰ) Comp. Valla, Aug. 1. 2. 4. Byz. St̄ap. Steph. omn. Wo. 2. & permulti alii, Athanas. Chrys. Theophyl. Arab. Copt. Syr. Ex v. seq. utrinque prævio ἀραι.

18 (τὸ ιμάτιον) Comp. Aug. 1. & alii, Æth. Copt. Lat. Pers. Syr. E Marco.

20 - εὐ) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. γ. Byz. Gehl. Med. Steph. quinque, & permulti alii, Euseb. Lat. (εὐ) Er. Bas. α. β. & al. Facilitatis gratia. Lectio brevior, media. unde σαββάτος, pro σαββάτῳ, Cant. Steph. tres, & alii.

24 πλανῆσαι) πλανηθῆναι Lat.

27 (- καὶ) Er. ed. 1. 2. Aug. 2. 3. Cant. Cypr. Mosc. & alii: credo etiam Wo. 1. 2. item Theodorit. Lat. in ms. Colon. & Reutl. Syr. E Luca.

28 οἱ) καὶ οἱ Byz. & alii, Hippol. Lat. aliqui, Iren.

30 καὶ δέξῃς πολλῆς καὶ δέξῃς Lat. Ex. parall.

31 φωνῆς) edd. &c. Lectio media. nam - Lin. Magd. N. 1. Arm. Copt. Pers. Syr. Chrysost. Cyprian. καὶ φ. Comp. & alii, Lat.

32 ἐκεῦνη) Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. 3. 4. St̄ap. Wo. 1. 2. & alii, Æth. Lat. (ἐκφίη) Comp. Steph. ed. 3. Aug. 1. Byz. &c.

33 ταῦτα πάντα) Comp. Aug. 1. 4. Bas. γ. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures: Lat. (scienter, coll. v. seq.) Chrysost. (πάντα ταῦτα) Er. Bas. α. β. &c. Ex v. seq. Vid. Gnom.

34 πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα Byz. Chrys. ταῦτα omittit Aug. 4. Colb. 5. Gon. Seld. 1. Lat. aliqui. uti e. V. 18.

35 (παρελεύσεται) Cant. Colb. 8. Gal. Lin. N. 1. Seld. 4. Chrys. Cyrill. Hesych. Iren. non semel.

36 - τῆς) Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Mosc. Wo. 2. & muliti alii. Sic *titulus* priscus: sed tamen potius ē Marco additum videtur. (τῆς) Er. & al. ¶ (εὖς ὁ νιός) Byz. (parallelēa sēpe confundens,) Cant. (ex Lat.) Par. 6. (indidem:) Origenes, *Opus imperfictum*, Æth., quidam Latinī codd. apud Hieron. (qui tamen in Græcis & maxime *Origenis* ipsius & Pierii exemplaribus hoc negat haberi adscriptum,) & Trevirensis, & aliqui in Glossa ordinaria, & tres quatuorve apud Lucam Brugensem, Hilarius, Ambros. Augustin. & alii: Chrysostomus, dubium an Theophylactus. E Marco, cuius parallelum Tractatores verborum Matthæi de Patre folo sciente vix poterant non adhibere. Disputatio Nicæna apud Athanasium expresse ait, hoc apud solum Mareum exstare: similiterque Euthymius in solo Marco id legit. ¶ (- με) Barb. quatuor, Cant. Colb. 1. 5. Eph. Land. 4. L. Med. Steph. quinque, Chrysost. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Syr. Facile omnium vel μέρος sequente, vel collato Marco.

41 οὐλων) οὐλω *Med. Mosc. & alii.* ¶ ἀρχεταγ.) Δύο ἐπὶ εἰλίκη μιᾶς· εἰς πα-
ξαλαμβίνεται, καὶ εἰς ἀστα addunt *Latini cod. multi, Iuvencus, Hilar. Cant. L.*
Æth. Hebr. Sax. nec non *Theophilus* in allegor. Haud scio an *Chrysostomus*, præ-
sertim neque *Euthymius* accidente, neque *Theophylacto*. Ex *Luca. Marius Victorinus*
libro I contra Arian. in extremo notat, *Matthæum & Lucam dicere de agro & mo-
la*, *Lucam autem adjicere de tellulo*: & *Lucæ* hunc versiculum adscribit etiam *Opus
imperfectum*.

44 οὐ δοκεῖτε) nescitis habent *Lat. plerique, Æth. Arab. Sax. οὐχ οἴδατε Lin.
Mont. in margine, N. 1.*

49 συνδέλλεις) συνδέλλεις αὐτῷ *Laud. 1. & alii, Chrys. Euthym. Versiones.*
¶ (εἰδη usque πι.η) *Colli. ed. Aug. 4. Barb. septem, Byz. Gehl. Mosc. & multi alii,*
*Theophyl. Æth. Copt. Lat. Pers. Syr. ἀδιει usq. πι.η Par. 3. Wo. 2. ¶ δὲ) τὰ
Aug. 1. & al. E *Luca.**

C A P. XXV.

1 ~ καὶ τῆς ρύματος) *ed. mss. Aug. 1. 2. 4. Byz. ceterique, magno consen-
su, Anthologium mss., Methodius, Basilius, Chrys. alii, Arab. Copt. (magna hīc
autoritate,) Hebr. Lat. in textu *Ioannis Arborei* commentariis addito, ut notat Lu-
cas Brugensis; & in *Bibliis Gotthicis*, ut notat *Ioannes De la Haye*. Probat Ianse-
nius. Hiat *Gothica* versio. (καὶ τῆς ρύματος) *Armen. Lat. & inde Cant. Hilarius,*
Opus imperfectum, *Origenes* Latine interpolitus, *Pers. Sax. Syr.* Legit & non le-
git *Augustinus*. Probat *Grotius, Millius Prol. 1278, Petersenius, Kaiserus*, nec
non *Zinzend. P. II. serm. Pennsylv. p. 194.* Latinum interpretarem fecuti sunt ex mo-
re alii. Ita convenire visum, ut etiam sponsæ obviam iretur a virginibus.*

2 φρόνιμοι usq. οὐραὶ) οὐραὶ usq. φρόνιμοι *Er. Lat. & al. Ex v. seq. ¶ αἱ)* ~
ed. recent. Aug. 2. & alii, Chrysost. Legit & non legit *Basilius*. Post καὶ, αἱ fa-
cile omissum.

3 αὐτῶν) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Wo. 2. & multi alii, quibus add.*
Gehl. εαυτῶν Er. & al. E seq.

4 fin. αὐτῶν) ~ *Er. Lat. Pers. Sax.*

6 ἔρχεται) ~ *Cant. Arab.* Facile omissum ante ἔρχεται.

9 (οὐ μὴ) *Aug. 4. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. & alii complures. ¶ (~ δὲ) Al.*
Cant. Colbi. 1. Cypr. Magd. Mont. manu prima, Mosc. Per. Seld. 5. Vien. Wo. 1. 2.
Æth. Arab. Lit. plerique.

13 (~ ἐν ἦ κτλ;) *Al. Aug. 2. Barb. tres, Bas. γ. Cant. Eph. Med. M. 1.*
Par. 9. Steph. γ. n. Athanas. or. IV. c. Arian. T. 1. f. 497. Chrys. Æth. Arab.
*Copt. Lat. Pers. Sax. Syr. Hiat Goth. Plerique Græci ex c. XXIV. 44, (etiam Ku-
stero judice) addidisse videntur, ne pericopa, quæ v. gr. in Aug. 4. hoc committat*
S *claudi-*

clauditur, esset abruptior. hoc enim magno studio passim vitarunt: neque inepta est hæc, Millio in Proleg. § 875 & 1055 notata, ratio. Facilis tamen etiam librario ab ὥρᾳ ad ὥστηρα saltus fuit.

16 ἐποίουσεν) edd. &c. (ἐκέρδησεν) *Al. Barb.* 1. *Cant. Colb.* 3. 8. *L. Par.* 8. *Steph. n. Āēth. Arab. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr.* Illud ex *Luc. XIX.* 18. vel hoc ex v. seq. Π τάλαντα) — *Colb.* 8. *Laud.* 1. *Copt. Lat. Pers. Syr.* Instar v. seq.

18 ἀπελθὼν) — *Gon.* & al. Π (ἐκρυψε) *Colinaei* ed., *Al. Cant. Lin. Mont. Par.* 5.

20 ἵπ') ἐν *Er. Vien. Wo.* 1. & alii, vel etiam, manu prima, *Aug. 2.* Π (— ἵπ' ἀντοῖς) *Eph. Āēth. Arab. Copt. Pers. Sax.* nec non *Lat. Cant.*

21 δὲ) — *Aug. 4. Byz. Cypr.* & aliquot alii, *Lat. Syr.* Ex v. 23. Π δελε ἀγαθὶ) ἀγαθὶ δελε *Lat.* in cod. Schell. & Trev. *Sax.*

22 λαβὼν) edd. mff. &c. (—) *Al. L. Med. Vff. 1. Wheel.* 1. *Syr.* Illud ex v. 20. vel potius hoc ex v. 17. Π (— ἐπ' ἀντοῖς) *Āēth. Arab. Copt. Lat.* (& ex eo *Cant. Colb.* 8.) *Pers.*

26 πονηρὲ δελε) edd. &c. Sic *Luc. XIX.* 22. (δελε πονηρὲ) *Al. Lat. Chrys.* pluresve. Sic *Matth. XVIII.* 32. Π ὃν διεπορπισα;) *Schmidii* ed. eademque mente εἰ ante ἱδεις inserunt *Byz. Magd. Vff.* 2.

29 παντὶ) — *Aug. 4. Bodl. 4. Syr. Cant.* Π (δοκεῖ ἔχειν) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. & complures alii, *Lat.* Ex *Luc. VIII.* 18. Π ἀντῆ) *Ταῦτα λέγων ἐφώνει, οὐ ἔχων ὅτα ἀνένειν, ἀκείτω addit* *Aug. 4.* pro clausula pericopes, *Mosc. Wo.* 2. nec non *Vien.* Id ipsum ad v. 30 addit *Gehl. Wo.* 1. & alii.

30 ἐνβάλετε) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl.* & alii, *Chrysost. βάλετε ἔξω* *Cant. Laud.* 2. *ἐνβαλλετε* *Er.* & al. edd.

31 (— ἄγιοι) *Med. Mont. Athanas. Eusebius, Maximus, Theophanes Cerameus, Āēth. Arm. Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. *Cant. Cyprianus* non semel, *Hilarinus, Augustinus, Saxo.* Π ἄγγελοι) ἄγγελοι ἀντῆ *Colin.* ed. *Arab. Hebr. Lat.* aliqui, *Pers. Syr.*

32 (συναχθήσονται) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Laud.* 2. & complures alii. Π ἀφορίζει) — *Mosc.*

33 μὲν) — Versiones: ex idiotismo. & sic passim.

41 (δὴτ. κτλ.) *Irenaeus* & apud hunc *Clemens Romanus*; *Iustinus M. Clemens Al.* nec non *Hippolytus* f. 33. *Tertull. Cyprian. Augustin. Hilar. Rufin. Leo, Salvian.* & alii. Ex v. 34.

44 — ἀντῆ) *Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Wo.* 1. & permulti alii, *Āēth. Arab. Copt. Lat.* in mff. Schell. & Trev. *Pers. Syr. Cyprian.* (ἀντῶ) *Er.* & al. Ex v. 37.

CAP. XXVI.

- 1 (~ πάντας) *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* & alii, *Chrysost.* *Lat.* in ms. *Reutl.* *Perf.*
- 3 (~ καὶ οἱ γραμματεῖς) *Al.* & aliquot alii, *Arab.* aliqui, *Lat.* & al.
- 4 δόλω κρατήσωσι) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Gehl.* *Wo.* 1. 2. multique alii, *Lat.* *Syr.* *Chrysost.* κρατησωσι δολω al. *edd.*
- 9 τὸ μῆρον) *edd.* &c. Ex *Marc.* XIV. 5. ubi vide var. (~) *Al.* *Cant. Med.* manu prima, *Mont.* *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Perf.* *Sax.* *Syr.* ¶ τοῖς) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. 4. *Gehl.* *Wo.* 1. & quinque & septem alii, *Chrysost.* — *Er.* &c.
- 10 γὰρ) ~ *Colb.* 4. *Lat.* in ms.
- 11 πάντοτε κτλ.) ~ totus versus in *Magd.* & *Colbertinis* duobus.
- 13 ἐν δλῳ τῷ κόσμῳ,), ἐν δλῳ τῷ κόσμῳ *Chrys.*
- 15 καὶ ἵγω) *Comp.* *Aug.* 1. 4 duobus locis, *Baf.* γ. nec non *Baf.* α. *Byz.* *Gehl.* *Wo.* 2. vel plures, *Chrysost.* apud *Saubert.* καὶ γω *Er.* *Baf.* β. & al.
- 17 (~ ἀντῶ) *Cypr.* & alii, *Arm.* *Lat.* *Chrysost.* ¶ ἔτοιμάσομεν *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Gehl.* Et sic apud Mareum & Lucam multi.
- 20 δαδίκα) δώδ. μεθυτῶ Al. & alii, *Chrysost.* *Copt.* & al.
- 22 ἀντῶ) ~ *Lat.* & al.
- 26 (~ υχαριτώσας) *Er.* *Al.* *Aug.* 2. 4. *Barb.* quinque, *Byz.* *Colb.* sex, *Gehl.* *Laud.* 2. *Mosc.* *Steph.* quinque, *Wo.* 2. & decem & novendecim alii, *Chrysost.* *Basilius*, *Titus Bostrensis*, *Euthym.* *Theophyl.* Ex v. seq. (in quo, pro υχαριτώσας, per compensationem, εὐλογησας habet *Laud.* 2.) His codd. deductis, a textu stant *Comp.* *Aug.* 1. *Bodl.* 2. *Bu.* *Cant.* *Gal.* *Gon.* *Lin.* N. 1. *Vien.* *Wo.* 1. versiones omnes: vel etiam *Colb.* 2. 3. 4. 8. *Go.* *Laud.* 1. 4. *M.* 2. *Par.* 1. 7. 9. *Steph.* δ. ε. *Hiat Aug.* 3. vel etiam *Bodl.* 3. 4. *Wheel.* 3.
- 28 γὰρ) ~ *Aug.* 2. 4. & alii, *Lat.* in ms. *Char.* *Syr.* Ex v. 26 & parall.
- 29 γεννήματος) γεννήματος *Al.* *Aug.* 1. 2. 4. & sic alibi quoque multi.
- 32 διασκορπισθέται) διασκορπισθόνται *Al.* *Aug.* 4. *L.* & alii.
- 33 (~ καὶ) *Al.* *Aug.* 2. 4. *Byz.* *Gehl.* *Gon.* *L.* *Lips.* *Par.* 3. 5. *Seld.* 2. *Steph.* *Vff.* 1. *Wo.* 1. 2. & alii. Id mox compensarunt multi in δε. ¶ ἕγω) εγὼ δε *Er.* *Aug.* 2. 4. *Byz.* *Gehl.* *Gon.* *L.* *Lips.* *Par.* 3. 5. *Seld.* 2. *Vff.* 1. *Wo.* 1. 2. & alii.
- 35 ἀπαρνήσωμεν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 4. *Byz.* *Gehl.* *Mosc.* & sat multi alii, *Chrysost.* ~ ταρίτομεν al. *edd.* &c. *αρνήσωμεν* *Wo.* 1. *ἀρνησουμεν* *Wo.* 2. ¶ (δε) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. 3. 4. *Byz.* *Gehl.* *Mosc.* *Wo.* 1. 2. & permulti alii. E Marco.

36 γεθσημανῆ) γεθσημανῆ Al. Cypr. γεθσημανῆ Cant. γεθσημανῆ Colinatī ed. Bodl. 7. Eph. Med. Stap. γεθσημανῆ Mosc. nec non Wo. 1. γεθσημανῆ Wo. 2. sed Gethsemani habet Lat. Æth. Arab. Pers. Varie in codd. Gr. scribi, notat Beza. ¶ μα-
νταῖς) μαθ. ἀντέ Al. Aug. 4. & alii, Syr.

38 (ὁ ἵντες) Er. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Wo. 1. 2. multique alii, Sax.

39 προελθὼν) προελθὼν Al. Aug. 2. 3. 4. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. & complures alii. ¶ με) ~ Orig. Basil. apud Nicetani, Chrys. Iren. nec non Hilar. ¶ τέτο) ~ Iren. Grabii.

40 καὶ ἐρχεται κτλ.) Habet Aug. 4, in magnam feriam quintam, lectionem longam Matthæi, cui post versum 39 intertextitur, Lucæ addito nomine in margine, illud, ὡφθη δὲ κτλ. καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς (vid. Luc. XXII. 43 f.) eodemque tenore periocha continuo pergit ex Matthæo, ἐρχεται κτλ. Ac pariter in Aug. 1. rubrica marginis anagnosten hinc in Lucam, ex Luca huc remittit. Sic accidit, ut librarii, e Lectionario Matthæum hoc loco describentes, nimis longe proveherentur, & illud Lucæ, ὡφθη δὲ usq. εἰς τὴν γῆν, huc inferrent in Aug. 2. & L. Credo, etiam in Par. 6. qui hic uno folio caret, sed ut sere semper, sic loco Lucæ citato cum L. congruit. ¶ οἵτως εὑτας; Aug. 1. 2. Byz. Laud. 2. & alii, Euthym. Lat. aliqui. Signum interrogationis interdum ante finem sententiæ posuere. ¶ ιχύσατε) ιχυσας Al. Lat. aliqui. Ex Marco.

41 τὸ πνεῦμά μου πρόθυμον, οὐδὲ σάρξ μου ἀθενής. Pers.

42 τὸ ποτήριον) ~ Al. Colb. 8. Eph. Med. Par. 9. Chrysost. Æth. ¶ ἀπ' ἑμῶν) edd. mss. Leo &c. ~ Seld. 1. Æth. Armen. Lat. Syr. Cant.

43 εὑρίσκει ἀ. π.) Sic v. 40, quod ad præfens attinet. εὗρεν ἀντές πάλιν Al. Aug. 1. 4. & alii, Chrysost. Sic Marcus. πάλιν εὗρεν ἀντές Cant. Colb. 8. Steph. ε. n. Wheel. 1. Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr.

44 ἐκ τρίτων) ~ Al. Cant. Cypr.

45 ἀντές) ~ Al. & alii. ¶ ἀνταπανέθε) ἀνταπανέθε; Cov. 1.

46 ἕγγυμεν) ~ Aug. 1. & alii.

48 (ἐὰν) Al. Aug. 1. 2. 3. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures.

50 (ὅ) Er. ex nonnullis cod. Al. Aug. 2. 3. Wo. 1. 2. & alii.

52 σὺ) ~ Med. & alii, Chrysost. Syr. ¶ (ἀποθανεῖται) Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Gehl. Mosc. Steph. ε. ε. θ. id. Wo. 2. nonnulli cod. apud Er. & alii bene multi, Chrysost. Theophanes, Euthym. Theophil. Æth. Pers. Syr. Ad mitigandum sermonem.

53 ἀρτι) ante πλείσι id ponunt Lat. (sed Orosius græcis congruit,) Syr. & al. ¶ λεγεώνας) millia legionum habet Leo ferm. 3 de Pass. nec non Hilarius.

54 ἔτως) ἔτω edd. al. ut ante consonam. idque retinemus, præterquam ubi ἔτως magis adsonat, in apodosi, ad ὡς vel πᾶς. ¶ δι) ἔδι Valla, Par. 9.

55 (με;) Aug. 1. 2. Steph. ms. omn. & alii, Copt.

59 (— καὶ οἱ πρεσβύτεροι) L. Orig. Armen. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Ad Marcum. ¶ θαυμάσωσις αὐτὸν) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. & oīlo apud Kust. pluresve. αὐτὸν θαυμάσωσι Er. & al.

60 οὐχ εἶρον bis) Prius deest in Par. 3. uti quidem in edit. Kust. notatur, posterius est etiam in Comp. quanquam id negat Simonius: sed deest certe in Laud. 2. Arab. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr. Orig. Vtique loco addit Cant. τὸ ἔξης, & in Latino, sequentia. Glossa remittens ad sequentem versum hodie 61. Simile compendium sermonis exstat in var. Luc. XXII. 58. ex eodem codice. ¶ καὶ πολλῶν θευδομαρτύρων προτελθόντων εὐχεῖρον) πολλῶν προτελθόντων φευδομαρτύρων Laud. 2. & alius apud Stephanum, Lat. Pers. Orig. Vnde εὖ οὐρανοῦ omittunt Arab. Copt. Syr. ¶ Φευδομαρτύρες) — Copt. Syr.

70 (ἀντῶν π.) Er. ed. 1. Al. Aug. 1. 2. 4. Mosc. Wo. 2. & multi alii. Allit. ΠΡΟΣῆλθΕΝ ἀντῷ, v. 69. ἐμΠΡΟΣΘΕΝ ἀντῶν. ἀντῶν Cyp. Eph. Syr. apud Saubert.

71 τοῖς) αὐτοῖς Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Cam. Gehl. & permulti alii, Goth. Syr. horumque multi ἐκεῖ jungunt sequentibus. τοῖς ἐκεῖ minus obvium librariis, quam λέγει αὐτοῖς.

74 καταθεματίζειν) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Gehl. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & quindecim & viginti quinque alii, Orig. ut videtur. (καταθεματίζειν) Er. & al. Vid. Gnom.

75 — τῇ post ἥμιν.) edd. primæ, Al. & plures ms. τῇ Steph. ed. 3.

C A P. XXVII.

I τῇ λαζ) edd. Bas. a. β. γ. &c. — Aug. 1. Gal. Go. Par. 1. & al. apud Er.

3. παραδίδεις) παραδίδεις Colb. 8. Steph. β. Lat. In Cant. deest soliolum, postea fortasse amissum, quam in Italia ab amicis Stephani, cuius hoc εἴσι, collatum fuisset.

6 κορθαρᾶ) κορθαρᾶ Er. Aug. 2. Byz. & alii, Hieron.

9 ἵρεμίς) edd. ms. Arab. Copt. Goth. Sax. Tertullian. &c. Sic quoque in Constit. apost. l. II. c. 53. Ieremiae nomine citatur locus, qui hodie in solo Zacharia exstat. Origenes ad h. l. vel Ieremiam pro Zacharia ex errore positum esse, vel ab Evangelista secretam respici Ieremiae scripturam, existimat. Hieronymus ad h. l. Legi imper, inquit, in quodam hebraico volumine, quod Nazarenæ sicut mihi Hebrewus obtulit, Ieremiae apocryphum, in quo haec, Et acceperunt &c. ad verbum scripto

*scripta reperi, sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimoniū. Subserbit Hieronymo Stunica in annot. ad Act. VII. Gloffam redolet plane Ieremiae nomine, eamque vetustissimam, ex apocryphis Ieremiae in Matthæum illataim. Prætereundum non est, quod Dominicus Magrius in Antilogiis apparentibus S. Scripturæ, & ex eo Henricus de Bukentop l. 2. de Vulg. p. 268 memorat, apud Abrahamum Ecchellensem Maronitam inter complures libros Arabicos manuscriptos existuisse aliquem De operibus Domini, hac inscriptione, *Liber margaritarum pretiosarum*. Autetor hujus libri ait, odio ac malitia Iudeorum istam prophetiam erasam fuisse, unde cap. VII. loquens de Christi passione, Ieremiae verba citat, quae ex Arabicō in Latinum conversa, talia sunt: Tum dixit Ieremias ad Pesciūr seu Phaffur: Iam diu cum patribus vestris estis contrarii veritati: filii autem vestri, qui venient post vos, perpetrabunt peccatum magis enorme, quam vos: quoniam appretiabunt illum, qui non habet pretium, & pati facient, qui sanat morbos, & dimittit peccata, & accipient triginta argenteos, pretium illius, quem emerunt filii Israel &c. (~) Latinī cod. aliqui, teste Augustino, l. 3 de Confensiū evang. c. 7. quorum unum, inquit Tirinus, adhuc videre est Romae. Quin & vetustum, inquit Franc. Lucas, Latinorum Evangeliorum exemplar, quod ex bibliotheca Societatis IESU commodatum nobis est, album, hoc plane modo scribit, quo & Lyranus in quibusdam libris legisse videtur. Legitur hunc in modum etiam apud Rupertum: verum in commentariis, scriptorum, ait, incuria inolevisse, ut hic pro Zacharia Ieremias nominaretur. De singulari prestantia exemplaris illius albi testatur idem Lucas passim in Not. ad Ioh. Gloffia ordinaria: Quidam codices non habent, Per Hieremiam, sed tantum, per Prophetam. Accedit Colb. 8, (qui sive Græcum hic sive Latinum codicem sequitur, vetustissimas sive lectiones habere solet;) Pers. Syr. Neograeca versio, Chaldaicum exemplar apud Bukent. lib. cit. p. 267. Serio probat hoc, in Notis ineditis, Seb. Niemannus, Theologus Ienenfis. Idemque, & alii, notant, ita sensisse Baronium, Ianennum utrumque, Maldonatum, Suarez, Tirinum, & millenos ex pontificiis alios, ut loquitur cel. Rus T. 3. Harmon. ev. p. 1065. item Musculum, Wasernum, Calvinum, Bezam, Piscatorem, Scaligerum, Bynaeum, Centuriatores Magdeburgicos, Franzinum, Gesnerum, Barthium, Calixtum, Hulsemannum. Adde Petri Picherelli opusc. Theol. p. 343. Cesauboni Ex. c. Baron. p. 327. I. Drusii Parall. G. Estii annot. ad h. l. Ioannem De la Haye, N. Knatchbul, W. Wall (qui Ieremiam Matthæo a Græco ejus interprete insertum suspicatur,) Io. Kaiserum, nec non Iac. Fabri Stap. comm. in Ev. p. 121. ζαχαρίς Arabicum exemplar apud Bukentop l. c. Colbert. unus. Et hoc probat Brentius T. V. f. 1504. L. & A. Osiandri, & Hunnius, vel etiam Sandhagenius, Op. exeg. Germ. p. 300. Eusebius libro X Demonstr. Evang. vel hæc verba ex Ieremiae prophetia per fraudem ablata, vel Ieremiae nomen in Matthæo pro Zacharia, librarii errore, positum esse suspicatur.*

10 ζαχαρία Aug. 4. duobus locis, Syr. Ex Zacharia. Probat Amama Antibarb. p. 573. & verbiq; construit, ζαχαρίος ἀπὸ οὐτλ. Sic quoque Io. Kaiserus & alii, quos notat Rus T. 3. Harm. Ev. p. 1073. accepi a filiis Israel. ζαχαρίος L. Ambigue. Vid. Gnom.

12 καὶ τῶν) καὶ Aug. 1. Byz. Par. 1. Gehl. Chrys.

13 πιλάτος) Aug. 1. 2. Byz. &c. Nonnus. πιλάτος Rhodomanus. πιλάτος Er. Aug. 4, qui tamen aliis locis scienter cum acuto pingit. ¶ (ἀκένες;) Aug. 4. alio signo, quo fere interrogations afficit.

15 ἵνα τῷ ὄχλῳ) τῷ ὄχλῳ ἵνα Comp. Byz. Par. 2.

16 εἰχοι) codd. frequenti hinc rhythmo ὅν. (εῖχε) Lat.

17 βαραββᾶν) βαραβῆν Comp. Byz. Et sic alibi.

22 ἀυτῷ) — Al. Cypr. Eph. Med. Arab. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Syr. Ex parall.

24 τῇ δικαιίᾳ) — Chrys. Cant. Sed habet etiam Sax. ¶ τότου) Hoc post αἱματος ponit Al.

29 ἐπὶ τὴν δεξιὰν) edd. &c. Ex alliteratione ad ἐπὶ τὴν κεφαλήν. (ἐν τῇ δεξιᾷ) Al. Cant. L. Rav. Steph. B. Lat. Chrys. ms. apud Saubertum.

33 ὁ ἐσι λεγόμενος) Comp. Er. ed. 1. 2. Aug. 4. Par. 3. 4. Wo. 1. 2. Lectio media. unde ἔει ἐσι λεγόμενος edd. al. ὁ ἐσι λεγόμενον Aug. 1. 2. & alii. ὁ ἐσι μεθερ-
μενόμενον Aug. 4. alio loco, Per. Stap. & alii, Syr. E Marco. ¶ λεγόμενος)

— Cant. Gon. & al. Copt. Lat. ὁ non id ferre visum.

34 ὁξος) edd. ms. Orig. Chrys. Hieron. Arab. Pers. Russ. Syr. oīvōr Cypr. & alii, Lat. E Marco.

35 (βαλόντες) Comp. Al. Aug. 4. B. 1. Cant. Land. 2. & alii. βάλοντες Aug. 1. ¶ (— ἵνα πληρωθῇ usque κλήρον) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Barb. decem, Bas. a. β. γ. Byz. Cam. Cant. Colb. 1. 3. 5. & tres Colbert. alii, Gehl. Mosc. plerique apud Er., Stap. Steph. omnes, Wo. 1. 2. & sedecim & octodecim alii, Āeth. Copt. Lat. multi, Pers. Russ. Syriaci plerique apud Saubertum, Orig. Chrysost. Titus Bostr. Euthym. Theophyl. Augustin. Hilar. Hoc loco Aug. 3. Colb. 2. Par. 6. 9. & Goth. vel etiam Bodl. 3. hiant. Quibus deductis, a textu stant Er. Colb. 4. 8. Laud. 4. 5. L. Med. Mont. M. 1. 2. Par. 7. 8. Wheel. 1. Arm. Hebr. Lat. aliqui, in his præstantissimus Trevirensis, nec non Hieronymus, Sax. & diserte Eusebius, ac Sermo de Passione, ap. Athanas. T. I. f. 992. 1001. Atque horum paucitas nos tamen retinet, quo minus ex Iohanne hic traductam arbitremur periochanū, quum alia sit illius formula, ἵνα ἡ γραφὴ κτλ. & summa apud Matth. fuerit proelivitas omittendi ob homocotelevton: neque a psalmo abhorret allegatio prophetæ. c. XLIII. 35.

36 ἵξει) — Syr. & illuc, ante ἐφερε, habet Lat.

37 (— ἵντες) Roe. & alii, Byz. ut videtur, initio: Euseb. Arab. Copt. E Luca.

41 δὲ καὶ) — Al. Eph. καὶ Er. Cypr. L. E Marco. ¶ (πρεσβ. καὶ φαρ.) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Byz. Colb. 3. Mosc. Steph. omni. & bis sedecim alii, nec non Gehl. Arab. Pers. Russ. Syr. φαρισαῖον Cant. Vff. 1. 2. Nullam Pharisaorum mentionem faciunt Evangelistæ in tota Passione Dominica, nisi Matth. XXVII. 62.

42 (*σέσω;*) *Aug. 1. 2. Byz. Steph. sex & alii.* ¶ πισεύσομεν *Al. Lat. in ms. Ambros. Leo.* ¶ επ' αὐτῷ) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & multi alii, Valla, Arab. Pers. Syr. Theophyl. Lectio media. unde etiam επ' αὐτῷ Bodl. 2. & alii. εἰς ἀυτὸν Byz. Laud. 5. αὐτῷ Er. & al. edd.*

43 (- νῦν) *Valla, Al. Aug. 4. Bodl. 4. Byz. Cov. 1. Wo. 2. & alii, Copt. Ex Pl. XXII. 9.* ¶ αὐτὸν alterum) - *Lat.*

44 τὸ usque αὐτὸν) - *Bodl. 4. unus Bezae, etiam Syrum citantis. ¶ αὐτὸν edd. primae, Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Mosc. Roe. Wo. 1. 2. & multi alii. αὐτῷ Steph. ed. 3. & recent. Alliteratio ad comma præcedens.*

46 ἥλι) *Er. ut mox, ἥλια. conf. var. c. l. 1. ἥλι Steph. ed. ¶ λαμὰ) λιμὰ Comp. Al. Aug. 1. 2. Gehl. & multi alii, Chrys. in ms., Theophyl. Goth. λειμὰ Aug. 4. Mosc. Wo. 2. &c. λεμὰ Seld. 4. 5. & alii. ¶ σαβαχθανῆ Aug. 4. & al. & sic cum gravi, Byz.*

49 fin. ἀλλος δὲ λαβὼν λέγγην, ἔνυξεν αὐτῷ τὸν πλευράν· καὶ ἐξῆλθεν ὑδωρ καὶ αἷμα. addit *Bodl. 7. Hunt. 2. Par. 9. Steph. δ. n. Æth.* vel etiam *Lat. cod. aliquando nonnulli, Chrys. Ex Ioh.*

53, μετὰ τὴν ἐγερσιν αὐτῷ,) Sic dist. *Comp. Aug. 4. pluresve : veræ, quæcumque est, interpretationi convenienter. Sed hæc verba sequentibus jungit idem alio loco & Syr. Antecedentibus, Er. & al. Vid. Gnom.*

55 ἐκεῖ καὶ *Aug. 1. & alii, Russ.* ¶ θιωρεῖσαι) - *Lat.* Sed habet *Cant. & Hieron.*

64 - *μυκτὸς*) *Er. (qui tamen id in quibusdam legit,) Al. Barb. tres, Bas. a. B. γ. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Laud. 4. Med. Mosc. Steph. unus, Wo. 2. Chrysost. Arab. Copt. Goth. Hebr. Lat. Pers. Sax. Adde Valla. Ex c. XXVIII. 13 adjectum videtur Millio. (μυκτὸς) Comp. &c.*

(- δὲ) *Er. Aug. 4. Hunt. 2. Wo. 2. & alii, Goth. Lat. Pers. Syr.*

C A P. XXVIII.

1 σαββάτῳ utrumque) *sabbathi habet Lat. (passim,) & alii.*

2 ἀπὸ τῆς θύρας) - *Aug. 2. M. 1. Æth. Lat. Cant. Sax. τῇ μνημείᾳ addunt Aug. 4. Bas. a. (in rasura,) γ. Byz. Gehl. & alii : e Marco.*

7 ἰδε) - *Chrysologus (qui tamen alio loco ecce habet,) & Cant.*

9 (- ὡς usque μαθ. αὐτῷ) *Barb tres, Gon. L. M. 1. Par. 5. Roe. Arab. Armen. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. Syr. Pers. Chrys. Hieron. Augustin. Non tam videtur αὐτῷ recurrente omisum, quam initio periochæ insertum. ¶ ἀπαγγεῖλη τοῖς*

τοῖς μαθ. ἀντῆς, ργά) ~ Par. 7. ¶ τοῖς μαθ. ἀντῆς) ~ Bodl. 2. apud Fellum.
¶ ~ ē post idē) edid. primae, Al. Aug. 1. 2. 4. Bas. a. β. vel plures. ó al. edid.
Bas. γ. &c.

10 ἀδελφοῖς) Sic plane etiam Comp. sive Steph. α, cui μαθηταῖς adscribit mar-
go Stephani, ex v. q. ¶ (ργή ἵκε) Al. Aug. 1. Bas. a. β. Gehl. Wo. 2. vel plures.
ἕκει Lin. N. 1.

17 ἀντῶ) ~ Lat. Cant. Chrys.

18 γῆς) καθὼς ἀπέσαλκε με ὡ πατὴρ, καὶ γὰ πέμπω ὑμᾶς addunt Armen. Syr.
Pers. Ex Ioh. XX. 21.

19 ~ ḡv) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Bodl. sex, Byz. Gehl. Erafmi & Steph. omnes,
Wo. 2. tota classis 1, & sedecim alii, Athanaf. Chrysost. Theophyl. (οὐν) Confessio
ecl. or. p. 174. Lat. & inde Er. & al. edd., item Syr. nunc habet Hilarius, Ano-
nymus lib. 1. de unita Deitate Trin., Victorinus, Cant. Arab. & ergo nunc junctum
Leo, Faustinus.

20 αἰῶνος) Er. Arm. Copt. Lat. multi, Cant. Colb. 8. Ebr. Theophyl. ἀνὴρ ex
usu ecclesiastico Græci librarii plerisque libris N. T. adjecerunt. Possit id נבנין
dicere, de quo Buxt. Lex. Talm. col. 115. Sequuntur Iohannes, Lucas, Marcus,
apud Gregorium Naz. & alios.

M A R C V S.

Hunc habent

EDD. cædem, quæ Matthæum.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Cant. Cov. 1. Eph.
Gal. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 5. Lin. Magd. 1. M. 1. Mosc. N. 1. Roe. 1.
Seld. 1. 2. 3. Wh. 1.

CLASS. II. Aug. 2. 3. 4. Barb. decem, Bas. a (Millio B. 1.) ε. γ, (de
quibus ineunte Matthæo,) Bodl. 3. 4. 5. Cam. Colb. 1. 2. 3. 4. 8. Cypr. Go.
Laud 4. L. Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Seld. 4. 5. Stap.
Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ. Vien. Vff. 1. 2. Wh. 3. Wo. 1. 2.

VERSIONES, Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. (hiatus quosdam parvos
habens in capp. VI. XII. XIII. XIV. XVI.) Lat. Pers. Sax. Syr.

PATRES, Theophylactus (qui in libris, in quos nil Chrysostomi exstat, hunc
descētum facit,) Euthymius, Hieronymus, alii.

Tit. τὸ κατὰ μάρκον ἐν.) ἐκ τῆς κατὰ μίλιον ἐναγγέλιον L. in quo codice Lu-
cas & Iohannes similem habent titulum. Millio τῆς est τῆς κηρύγματος in Proleg.

§. 67. & in Notis. magis prisce, quam pro codicis illius novitate. Est titulus ex Evangelistariis : quorum *Aug. quartus* huic ipsi periochæ in Dominica πέδη τῶν φώτων de more præfigit, εἰς τὰ κατὰ μάρκον. Confer *Croji* Observ. p. 5.

C A P. I.

² τοῖς προφήταις) *edd. mss.* *Theophyl.* *Euthym.* *Æth.* *Arabs* in polyglottis, *Copt.* *inf.* in margine, &c. Probat *Hofmeisterus*. (*ἵστεια τῷ προφήτῃ*) *Barb.* 1. &, idein fortasse, *Vaticanus*, *Cant.* *Colb.* 8. *Mont.* *Steph. n.* *Vss.* 1. *Hesychius Hieros.* *Catena* græca apud Simon. *Homil.* in *Marcum*, *Chrysostomi* titulo: *Aratum* exemplaria tria apud *Mareschallum*, *Armen.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* *Persae* duo, *Syr.* *Origenes* & cum eo *Victor Antiochenus*, & (*Isaia* glossam esse suspicans) *Hieronymus*, quo utroque teste *Porphyrius* hanc lectionem exagitavit: *Synopsis Scripturæ*, *Springius* in Ap. IV. 7. sic quoque in Hypothesi evangelii Marci, quam habent codd. *Byz.* & *Gehl.* ex codice, ut appareat, multo vetustiore, Marcus dicitur λαζων τὸ μαρτύριον παρεὶς ἵστεις τὰ πνεύματα. Itaque ex albo in contextum irrepsisse locum *Malachiæ*, *Benza* conjicit. *Marcus* assumpto evangelio, quod ipse confecerat, (inquit *Hieronymus* in Catalogo,) perrexit Roma ad *Ægyptum*, & primus *Alexandriae Christum annuncians* constituit ecclesiam. Quare in hoc evangelista cod. *Alexandrinus* & versiones *Æth.* *Copt.* *Lat.* proprium pondus habent. Vtramque lectionem retinet *Irenaeus*, ad quem complura notavit *Grabius*. Vid. *Gnem.* ¶ (εγένετο) — *Lat.* aliqui, *Iren.* *Spring.* *Cant.* *Colb.* 2. ¶ (εμπροσθέν σε) *Cant.* *Æth.* *Copt.* *Lat.* in *m!* *Trev.* *Iren.* *Augustin.* *Pers.* *Syr.* Hiatus, recurrente σ. Legit & non legit *Origenis*.

5 (ἐξεπορεύοντο) *Er.* *Aug.* 2. 4. *Eph.* *Gehl.* *Gon.* *Laud.* 2. *Med.* *Mosc.* *Par.* 3. *Per.* *Roe.* *Vss.* 2. *Wo.* 2. *Goth.* *Lat.* in *m!* *Charit.* (ἐξεπορεύετο) plerique ex *Matt.* ¶ (εις) — *Byz.* *Confessio eccl.* or. p. 180. ¶ (πάντες, καὶ εἰσπατιζοντο) *Barb.* 1. *Cant.* *Colb.* 2. *Steph. n.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Pers.* *Sax.* *Syr.* *Eusebius.* Textum habet *Gothus*: qui opportune in Marco, a patribus parcius citato, minus est mutillatus.

6 ὁ) *edd. primæ*, *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Gehl.* *Valla*, & complures alii. Sic *Matthæus*. — *Steph. ed.* 3.

9 (ἵστεις) ὁ præfigit *Comp.* *Aug.* 4. & al. ¶ ὑπὸ λιαννος εἰς τὸν ιορδάνην) εἰς τὸν ιορδάνην ὑπὸ λιαννος *Hieron.* *Sax.* *Syr.*

10 (ώσε) Sic *Matth.* & *Lucas*. (ώς) *Aug.* 4. *Wo.* 2. & aliquot alii. ¶ καταβαῖνον) καὶ μένον addit *Byz.* *Colb.* 8. *Eph.* *Lat.* Ex *Ioli.* I. 33.

11 (τοῦ) *Bodl.* 4. 5. *Cant.* græce, *Colb.* 2. 4. *Hunt.* 2. *L.* *Steph.* γ. δ. n. *Æth.* *Armen.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* *Pers.* *Syr.* Ob σὺ præcedens, & ex *Luca*.

12 (ὑθίως) *Er.* *Steph. ed.* 1. 2. *Al.* *Aug.* 1. & al. ὑθίως *Comp.* &c.

13 (ἐκεῖ)

13 ἵεται) ~ Al. Arab. Goth. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 8. ¶ εἰ τῇ ἱρήνῳ) ~ cod. unus apud Er. & alii. ¶ τετσαρ.) καὶ νύκτας τετσαράκοντα addit Par. 2. 6. & alii, Copt. Lat. aliqui. Ex parall.

14 τὸν) ~ Er. Mosc. Par. 3. 4. 5. plurisve. ¶ δέ) ~ Er. Aug. 2. Gehl.

15 (~ καὶ) Al. Bedl. 1. Bu. Cant. Colb. 4. Cov. 1. Laud. 1. Par. 3. Per. Vff. 1. Wo. 2. Arab. Goth. Majuscula apud Marcum est Complutensium & Erasmi convenientia in lectionibus lequieroribus.

16 περιπατῶν δέ) καὶ παράγων unus cod. apud Er. & alii, Goth. Lat. Allit. ad παρὰ subsequens. ¶ αὐτῷ τῷ σιμωνος) Comp. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc. codd. quidam apud Er. Steph. omn. IVo. 2. & permulti alii, Goth. nec non Russ. Vel sic legendum, vel tantummodo του σιμωνος alii tantum αὐτῷ, ex parallelis. vide Enom. (αὐτῷ) Er. Lat. Syr. & al. Ex. v. 19. vel ex Matth. IV. 18. τῷ σιμωνος Erasmi cod. Stap. Al. Bodl. 6. Colb. 4. L. Seld. 1. 3. Wh. 1. Armen. Copt. ¶ βιβλοτας) edd. &c. ex Matth. (ἀμφιβιβλοτας) Al. Cant. Colb. 3. 8. Cov. 1. Cypr. Eph. Laud. 1. L. Med. Mosc. Par. 6. Steph. d. n. IVo. 1. 2. ¶ αμφιβιβλοτας) αμφιβλησει Er. & al.

22 (αὐτῷ) Colb. 8. Hunt. 2. Mont. Par. 2. 5. Vien. Æth. Pers. Syr. Ex. Luc. V. 30.

24 ἕξ) ~ Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Pers. Syr. Habet vero etiam Goth.

27 ἑαυτές) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. & permulti alii. αὐτές Er. & al. edd. ¶ λέγοντας) λεγοντες Er. Al. & al. Rhythmus παντες.

29 ἐξελθόντες ὥλησον) edd. miss. Goth. Lat. Syr. &c. ἐξελθὼν ὥλης Lectionaria, & inde L. Cant. Steph. e. Theophyl. Euthym. Æth. Arab.

30 σιμωνος) τῷ σιμ. Comp. Aug. 1. Byz. & alii.

34 αὐτὸν) αὐτὸν τὸν χριστὸν εἴρας Gehl. Wo. 1. nec non Aug. 1. Stap. & alii, Æth. Arm. Copt. Sax.

36 κατεδίωξαν) κατεδίωξεν Barb. tres, duo apud Bezae, Par. 8. Seld. 1. Lat. ¶ δέ) δέ, τε Colb. 1. Cypr. Laud. 1. Par. 4. Wh. 1. unde τότε Cant.

37 ζητᾶσι σὲ) Er. Bas. γ. Lat. &c. Sic cap. III. 32. (σὲ ζητᾶσι) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. α. β. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures, praesertim Colb. 4. L. in quibus σὲ deesse fertur.

38 κωμοπόλεις) vicos & civitates habet Goth. Lat. Pers. nec non Arab. Erpenii, Syr. Composito in sua simplicia resoluto. ¶ καὶ ἴεται) Er. Aug. 1. 2. 4. Bas. β. γ. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures. καὶ εἰς Steph. edd. Bas. α. &c. ¶ (ἐληλυθα) Aug. 1. Barb. quatuor, Bodl. 3. 7. Eph. Gehl. Go. Laud. 1. 2. L. Lin. Lips. N. 1. Par. 7. Rot. Seld. 1. 2. 3. Steph. γ. Theophyl. Arab. Goth. Lat. Pers. Syr. Id sequitur Io. Kaiserns.

39 ἐν ταῖς συναγωγαῖς) εἰς τὰς συναγωγὰς *Al. Byz. & al.* εἰς arreptum e proximo.

40 ἀυτῷ) — *Armen. Lat. in mss. Cant.*

42 εἰπόντος ἀυτῷ) — *Copt. & al.*

44 μηδέρ) — *Comp. Al. & alii, Victor Antioch. Lat.*

45 ὁ δὲ ὁ δὲ ἵστας *Goth. ¶ πολλὰ*) *edd. mss. Goth. Syr. &c. — Lat. Cant. Arab.*

C A P. II.

1 πάλιν εἰσῆλθε πάλιν *Comp. Aug. 1. 2. Gehl. & al. Goth. Ex c. III. 1. ¶ (ὸκτὼ) Lat. aliqui.*

2 (— εὐθέως) *Barb. duo, Colb. 8. Æth. Armen. Copt. Lat. Persf. Syr.*

7 βλασφημίας) βλασφημίαν *Bu. Byz. Syr. βλασφημεῖ* (ex rhythmo λαλεῖ) *Cant. Lat. ¶ εἰς*) — *Cant.*

8 ἀυτοὶ) *Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Steph. omn. Wo. 2. & permulti alii, Theophyl. (—) Er. & al.*

9 (σῆ) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Bodl. 1. 4. 6. 7. Byz. Wo. 1. & multi alii. ¶ νῷ, ante ἄροι) — *Colin. ed., Al. & alii, Lat.**

10 ἀφίεναι ἐπὶ τῆς γῆς) ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίεναι *Aug. 1. Wo. 1. & alii, Goth. Lat. Syr. Ex parall.*

11 νῷ) *edd. &c. Ex v. 9. (—) Colin. ed., Al. Colb. 8. Eph. Laud. 4. Seld. 4. Goth. Lat.*

14 (λεὺ) *Al. Bodl. 3. 6. Byz. Cypr. Gehl. Lin. Med. N. 1. Per. Seld. 2. Vff. 1. 2. Theophyl. Hesych. sub artic. ἱρα. Lat. aliqui. λευτὶ Er. Hunt. 2. ιάκωβος Cant. L. Par. 6. & al. apud Victorem Antioch. vel etiam Origenem.*

15 νῷ ἀμαρτωλοὶ) — *Armen. Sax.*

17 (— εἰς μετάροιαν) *Al. Bas. γ manu prima, Cant. Colb. 2. 4. Cypr. Med. Steph. n. Vff. 1. Euthym. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Persf. Syr. Ex parallelismo huc deductum notat Anonymous Græcus in Catena & Augustinus. In Aug. 2. habet marginis duntaxat rubrica.*

18 τῶν φαρισαίων) *edd. Stap. &c. e seq. (φαρισαῖοι) Al. Barb. 1. Byz. Cypr. Hunt. L. Med. Mont. Par. 2. 6. Vff. 1. & quidam codices apud Beza, & in his Cant. item Copt. Goth. Lat.*

20 (ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ) *Al. Cant. Colb. 1. 2. 4. 8. Cypr. Laud. 1. L. Med. Mont. Wh. 1. Æth. Goth. Syr. τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Par. 4. 6. 8. Pluralem habet Lucas. Vid. Gnom.*

21 νῷ)

21 καὶ) *edd.* &c. ex v. seq. (—) *Al. Barb.* 1. *Bodl.* 4. 5. *Colb.* 2. 8. *Cypr.* *Land.* 1. *L. Magd.* *Mont.* *Per.* *Seld.* 1. *Steph.* δ. ε. 5. n. θ. *Wh.* 1. *Theophyl.* *Goth.* *Lat.* *Syr.* unde δὲ (post ἀδεῖς) *Byz.* *Wō.* 1. & alii. ¶ τὸ πλήρωμα ἀντὸς τὸ καινὸν) *edd.* &c. inde ἔπος, glossam, ante ἀντοῦ addunt *Al.* (apud *Fellum*,) & alii; post καινὸν, *Cant.* *L.* *Wheel.* 1. Αἴρει τὸ πλήρωμα τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ. Hæc lectio media, brevis, genuina. unde ἀπ' ἀντὸς ante τὸ πλήρωμα quidam inseruere apud *Fellum* & *Kusterum*: plerique post πλήρωμα adjecernunt ἀντοῦ, ex *Matthæo*; alii eodem loco supplerunt ἀπ' ἀντοῦ, apud *Millium*, idque habet etiam *Gothus*. Pauculi ἀπὸ ante τοῦ παλαιοῦ adjecernunt, *Latinum* fortasse fecuti, quem pronomine ἀντοῦ recte carere censemus. Vid. *Gnom.*

22 ὁ νέος) — *Cant.* *L.* *Arm.* *Lat.* *Syr.*

23 ἐγένετο πάλιν *Lat.* *Cant.* nec non *Par.* 6. ¶ ἐν) — *Er.* *Aug.* 4. *Byz.* & al. ¶ ὁδὸν ποιεῖν) ὁδοποιεῖν *Wō.* 1. *Theophyl.*

24 ποιῶσιν) πειθῶσι μαθητάς *Colb.* 2. & alii, *Hieron.* e *Matth.* ¶ ἐν) — *Al.* *Aug.* 4. *Byz.* *Cant.* & al.

25 ἐπὶ αἵρεσαρ τῆς ἀρχιερέως) — *Cant.* Omissum vel casu, vel ne id Veteri testamento contrarium putaretur. ut pro *Abiathar*, *Abimelech* habet *Pers.* ¶ τῆς ἀρχιερέως) — *Par.* 2. *ἱερεὺς* *Goth.* ut s̄epe. vid. *Maresch.* Not. pag. 407. ¶ (— τῆς) *Aug.* 1. 2. 4. *Byz.* *Lipf.* *Par.* 1. 3. 4. 5. 7. vel plures. ¶ καὶ tertium) — *Byz.* *Lat.* & al.

C A P. III.

2 ἀντὸν alterum) — *Aeth.* *Goth.* *Lat.* *Cant.*

4 ἀποκτητῶν) απολέσας duo apud *Bezam* & alii. Ex *Luca*.

5 σᾶς) — *Mosc.* & al. ¶ καὶ ἴξετεν) — *Mosc.* ¶ υγίες κτλ.) *edd.* &c. Ex *Matth.* (—) *Al. Barb.* 1. *Bos.* γ. *Cant.* *Cypr.* *Med.* *Vff.* 1. *Aeth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* (enius tamen exemplar quoddam habet υγίες) *Goth.* *Lat.* *Pers.* *Syr.* *Chrysologus*, *Beda*.

7 ἕκολαθητεν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. *Cypr.* *Hunt.* 2. *Med.* *Par.* 1. 2. 5. *Steph.* δ. n. *Lat.* (ἕκολαθητας) *Er.* &c.

10 (καὶ) *Al.* *Colb.* 2. *Arab.* *Copt.* *Goth.* *Sax.* & *Angl.* *Sjr.* ¶ ὅσοι δὲ *Lat.* in ms. *Char.* & *Colon.* ut sit initium versiculi.

11 (προτίπιπτον) *Al.* *Bodl.* 5. *Byz.* *Cant.* *Colb.* 2. *Med.* *Mont.* *Par.* 8. *Roe.* item *Bodl.* 4. *Cypr.* *Eph.* *Hunt.* 2. *L.* *Roe.* *Vff.* 1. *Wō.* 1. ¶ (expatior) *Al.* *Bodl.* 5. *Byz.* *Cant.* *Colb.* 2. *Med.* *Mont.* *Par.* 8. *Roe.* item *Colb.* 4. 8. *Bodl.* 1. *Gon.* *Par.* 4. 6. *Wh.* 1. Singularem fecere alii ob θεώρει, ex quo vicissim in plurali θεώρει *Byz.* *Colb.* 2. *Wō.* 1. ¶ λεγοντα) λέγοντες *Cant.* (ex *Lat.*) *Cypr.* *L.* *Mont.* ¶ ὅτι) — *versiones* aliquæ, & *Cant.* ex *Lat.*

12 οὐτὸν ὅνερὸν) φανερὸν ἀυτὸν Comp. Aug. I. 2. Byz. Wō. I. 2. vel plures. Ex Matth. XII. 16.

16 καὶ πρῶτον σίμων, καὶ L. Par. 6. & nonnulli cod. apud Er. Glossa, a Beza in versionem suam, & ab Erasmo Schmidio in Græcum textum illata.

17 βοανέργης) βοαναεγής Orig. Vid. Lud. de Dieu ad h. I. sed & Hilleri Onom. p. 699. 715. 774. Non, ut plerique putant, boanerges, sed emendatius legitur bene reem. Hieron. in Dan. I.

19 καὶ medium) ~ Lat. in miss. Sax.

20 μήτε) μηδὲ Al. Aug. I. Cypr. Go. Mont.

21 ὁι) ~ Colb. 4. & Gothus, qui supplet, γεαμματεῖς καὶ ἄλλοι, sed retinet παρὰ fram, quod tamen περὶ quoque notat. ¶ οἱ παρ') ὡν περὶ Mont. περὶ Cant. Copt. qui idcirco supplant οἱ γεαμματεῖς καὶ οἱ λοιποί. Glossa ex v. seq. Vid. Gnom. ¶ ξεῖσαται Er. L. Par. 6. cod. Lovaniensis apud Cloppenburgium. ξεῖσαται αυτοὶς Cant.

27 ὁδεῖς δύναται) Comp. Al. Aug. I. 2. Byz. Gehl. Mosc. Wō. 2. & permulti alii: unde καὶ ὁδεῖς δύν. Wō. I. 8 δύναται ὁδεῖς Er. & al. ¶ (διαρπάσῃ) Comp. Al. Aug. I. 2. Byz. Mosc. Wō. I. ac permulti alii. Ob δύνῃ. Vid. Gnom.

28 τὰ ἀμ. τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων) τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτίματα Aug. 2. Byz. Lat. ¶ (αι) Al. Bas. a. γ. Bodl. 5. Byz. Colb. 2. 4. Hunt. 2. Mont. Wō. I. 2. pluresve. Post καὶ, αἱ omissum, in edd. Vid. Gnom.

29 κρίσεως) edd. miss. &c. (ἀμαρτίας) sic Graece olim scriptum fuit: sic enim habet Athanasius in tract. ad illud, Quicunque dixerit verbum. T. I.f. 978. & Copt. & Goth. ac delicti habet Lat. & peccati, ex alia versione, Cyprianus, duobus locis, & Augustinus. unde rursus ἀμαρτίας Cant. L. cīmarτímaτος Barb. I. Colb. 2. 8. Probat Grotius, Millius Proleg. 401. neque improbat Beza, Mareschallus, E. Schmidius. κολασίως Mont. Arabes, Armen. Et hæc & textūs lectio est ἀμαρτίας interpretamentum: quanquam magis propria est oppositio inter remissionem & inter ἀμαρτίαν, reatum. Non alibi dicitur αἰώνιος ἀμαρτία etenim singulari peccato singularis respondet locutio. Illustrari tamen phrasis potest ex Gen. XLIII. 8: ἀμαρτηκὼς ἔσομαι πρός σε πάσας τὰς ἡμέρας. Vid. Gnom.

31 οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μήτρη) οἱ μήτρη ἀυτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ Er. Byz. Wō. I. Goth. Lat. Cant. Syr. unde, pro ἔρχονται δύν, ἔρχεται δύν Byz. καὶ ἔρχεται Cant. Wō. I. sed καὶ ἔρχονται δύν Goth. καὶ ἔρχονται Er. Byz. in marg. Lat. Syr. nec non Colb. 2. Par. 6. Post ἀδελφοὶ, ἀυτοῦ addunt Byz. Wō. I. & novem alii, Goth. Syr. Vid. Gnom.

32 (καὶ αἱ ἀδελφαὶ σὺ) Comp. Al. Aug. I. 2. Bodl. 2. 6. 7. Cant. Cov. I. Eph. Laud. 2. 5. Lin. Mont. M. I. N. I. Par. I. 2. 3. Per. Seld. 3. Steph. ε. 5. ζ. Vff. 2. Wō. 2. Vix ulla versio, nisi Gothicā. Ex v. 35.

33 ἵ) καὶ Er. & al.

34 πύρλω τές) τές χύρλω Colin. ed. Cant. L. Par. 6. Aeth. Arab. Lat. Syr. ¶ (ιδε) Er. Al. Aug. 1. Cant. Colb. 2. 4. 8. Cypr. Hunt. 2. L. Lin. Med. Mont. N. 1. Par. 6. Per. Seld. 1. Wō. 1.

35 (με) Aug. 1. Bodl. 6. 7. Byz. & alii complures, Hieron.

C A P. IV.

1 τὸ) ~ Byz. Par. 2.

4 ~ τες ἔρενται Comp. Al. Aug. 1. 2. Barb. decem, Cam. Stap. Steph. γ. δ. σ. ζ. Wō. 2. & plurimi alii, Aeth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. iiii miss. Colon. Trevir. & plurimis aliis, Beda, Pers. Sax. Syr. (τες ἔρενται) Er. & alii, Theophyl. Ex Luca.

8 ἀνέρενται) ἀνέρεντεν Al. Cant. ¶ ἐν, ter) εἰ Aug. 1. 2. Byz. Cam. Gehl. Stap. Valla, cum multis. Et sic v. 20.

9 ~ αὐτοῖς) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omm. Wō. 1. & permulti alii, Aeth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. αὐτοῖς Er. & al. Ex v. 11.

10 σὺν τοῖς) ~ Lat. ¶ σὺν τοῖς δάδενται) ~ Lat. ms. Trev.

11 γνῶνται) ~ Al. Colb. 1. Cypr. Med. Par. 4. 8. Vff. 1. Wh. 1. sed habent versiones.

12 ἀφεθῆ) edd. &c. Constructionis gratia. (ἀφεθήσεται) Al. Byz. Cypr. Med. Par. 4. 8. Seld 1. Wh. 1.

17 φίζαν) ὕδωρ Mosc.

18 ~ ἔτοι εἰσιν) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Stap. & permulti alii, Arab. Copt. Goth. Theophyl. nec non Cam. Wō. 1. 2. (ἔτοι εἰσιν) Er. & alii, Lat. E proximo.

19 τέττα) ~ Lat. Barb. 1. Cant.

21 ἐπιτεθῆ) τεθῆ Aug. 2. Byz. Gehl. & alii. ex anteed.

22 τί) ~ Aug. 1. Byz. & complures alii. Omissum, prævio ἐστὶ, vel ex Luc. VIII. 17.

24. 25 ἐν ὦ usque ἀπ' αὐτῷ) καὶ προσθήσεται υἱῶν τοῖς ἀκούσοις. ὃς ἔχει γὰρ usque ἀπ' αὐτῷ εἰ ὦ μ. μ., μ. ἴμην καὶ προσθήσεται υἱῶν. Lectio Graeca in Er. notis, & sere eadem unius cod. e Latinis. καὶ προσεθ. υἱῶν τοῖς ἀκούσοις. εἰ ὦ κτλ. Arm. ἐς γὰρ ὅν κτλ. (post αἴτιετε. ut Lucas) εἰ ὥ κτλ. Par. 6. & sic sere L. Varietatem ab Erasmo notatam, varietatibus cumulatis referunt Bezae & Wech. & Millii notæ: ne eam illis alii que cold. nisi putes. Proclivem librariorum lapsum argunt criticeorum lapsus. ¶ οὐτεγένεται αἰτιμετρε. Aug. 1. Byz. & alii complures, Lat. Ex Luca. ¶ καὶ προ-θ. ὑνῶν τοῖς ἀν.) ~ Cant. Copt. aliqui, Lat. aliqui. ¶ (~ τοῖς ἀκούσοις) Aeth. Arab. in polygl. Copt. regius, Lat. Barb. 1.

30 ὅμοιότων) ὁμοίστομεν Er. Aug. 1. 2. Byz. & alii. Vnde pro παραβάλων, παραβάλλεν Comp. Aug. 2. & al.

31 κόκκον) Comp. Er. Al. Aug. 1. 2. Byz. Wo. 1. 2. & plurimi alii, Lat. Syr. Theophyl. κόκκῳ Steph. edd. Ex parall.

32 (φῦη) Vßer. 1. 2. nam natum fuerit habent Lat. multi. ἀνέγθη Gehl. Laud. 2. Par. 5. ex Matth.

33 πολλαῖς) ~ Byz. & alii, Syr.

35 ἐν ἐπέρη τῇ ἡμέρᾳ) Anglosaxonica versio IV Evangelistarum a Tho. Marschallo edita verbis his, *in illo die*, caret. Sed tali auctoritate non nitimur, præfertim cum multa ejusmodi omittat interpres ille. Vid. Gnom. Π οὐκας γενομένης Bodl. unus apud Fellum, Lin. N. I.

36 ἀντᾶ) αὐτῶν Mont. Par. 5. Copt. Pers. Syr.

37 ἐπέβαλεν) edd. primae, Aug. 1. Byz. &c. ἐβαλεν Cant. ἐπέβαλλεν Steph. ed. 3. &c.

38 ἐπὶ) seq. ἐπί. (ἐν) Al. Cant. L. Mont. Seld. 1. Steph. n.

40 ὅτῳ; πῶς) needum habet Lat. & inde al.

C A P. V.

1 τῆς θελάστον) ~ Cant. L. M. 2. Par. 6. Π (γεργεστνῶν) Bodl. 4. 5. Colb. 2. 4. 8. Steph. n. Θ. Æth. Arab. Arm. Copt. (in append. Millii,) Veles. Origenes, Hesychius, Athanasius in Synopsi, Epiphan. Euthym. Theophyl. Victor Antioch. γεστνῶν Copt. (in Notis Millii,) Lat. Barb. 1. Cant. Ex Matth.

3 κατοικησιν) ὄικον Aug. 1. 2. & alii. Π μημασι) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. & permulti alii. μημασίοις Er. & al. edd. Π εδεῖς) εἰκότει εδεῖς Lat. Cant. & al.

4 ἰχυε) ἰχυτε Er. Aug. 1. 2. Mosc. & al.

5 μημασι κτλ.) Comp. Al. Aug. 1. Byz. & complures alii, Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Syr. ὕρεσι καὶ ἐν τοῖς μημασι Er. & al.

6 ἀπὸ) ~ Al. Bodl. 4. 5. Par. 2. (qui vice sūm c. XI. 13. ἀπὸ inferunt;) & aliquot alii. Π αὐτῷ) αὐτὸν Al. Bodl. 5. Byz. Vien.

7 εἴπε) λέγει Al. Byz. & alii complures. Π ἵντε) ~ Aug. 2. Byz. Π τοῦ νψίσου) ~ Sax. τοῦ ζωντος Al.

9 (λέγει αὐτῷ) Al. Bodl. 4. 5. Byz. Colb. 1. 2. 4. Laud. 1. L. Med. Par. 2. 4. 6. 8. Copt. Goth. Lat. Syr.

11 τῷ ἔρει) Comp. Al. Aug. 1. 2. Bas. 1. Byz. Gehl. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2. & plurimi alii, Theophyl. Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. (τὰ ὥρη) Er. & al. edd. Π μεγά-

¶ μηγάλη) ~ Eph. Cant. Copt. Goth. Lat. in ms. Char. Pers. ¶ βοσκομένη) βοσκο-
μένων Al. Steph. n. Arab. Cant. latine. Ex Luca.

12 (~ πάντες) Cant. Cypr. & alii, Arab. Lat. Syr.

13 ἥπαρ δὲ) ~ Lat. Barb. 1. Cant. Syr. ἥπαρ γὰρ Comp. N. 1 manu priore.

14 οἱ δὲ) καὶ οἱ Al. Byz. & alii, Goth. ¶ εἰςηλθον) ἦλθον Al. Byz. & al.

15 τὸν ἐχηκότα τὸν λεγεώνα) edd. mss. Arab. Copt. Goth. Pers. Syr. Glossa τῆς
δαιμονίζουσιν. (~) cod. apud Wech. (i. e. Cant.) Lat. Colb. 1. an potius Colb. 2.
Æth.

16 (δύο. δέ) Comp. Aug. 1. 2. Bas. 1. Wo. 2. aliqua apud Bezan, & quatu-
ordecim & decem exemplaria.

18 εὐβάρτος) εὐβάριστος Al. Byz. & complures alii.

19 ὁ δὲ ἵτσης) edd. &c. Ex Luca. (καὶ) Al. Bodl. 4. Cant. Colb. 8. Cypr. Laud.
1. Med. Mont. M. 1. Par. 2. 4. Vf. 1. Wh. 1. Copt. Goth. (pro qua Æthiopicam
citat Oeder. observ. p. 350.) Lat. Syr. ¶ πεποικε) Comp. Er. Al. Aug. 1. 2. Byz.
Msf. Wo. 1. 2. & oīo & sedecim alii. ἔποικε al. edd.

22 ἰδεῖ) edd. mss. Goth. &c. ex parall. vel ex allit. ad ἰδεῖ sequens. (~) Æth.
Arab. Lit. Barb. 1. Cant. Pers. Syr.

25 τὶς) ~ Al. Barb. tres, Colb. 8. Lat.

26 ταρχ') ~ Er. & al. ¶ εἰαυτῆς) edd. (ἀυτῆς) Al. (apud Fellum,) Aug. 1. 2.
4. Wo. 1. & multi alii, Theophyl.

29 ἵτται) ἵτται Er. Byz. nec non Comp.

36 εὐθίως) ~ Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 2. Pers. Syr.
Ad Lucam.

38 (ερχονται) Er. ed. 1. Al. Barb. 1. Cant. Seld. 2. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr.
Ex v. 35. ¶ καὶ ante κλαιοντας) Er. Al. Bodl. 4. 5. Colb. 2. 4. L. Med. Mont. Par. 2.
Goth. Lat. Syr. ~ edd. alię, &c.

40 ταῖτας) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. cum plurimis. ἀταντας Er. & al.
¶ ἀνακείμενον) καίνων Colb. 4. & duo apud Bezan, & Magd. in margine. κατα-
κείμενον Bodl. 1. & al. Proprietatis studio.

41 ἀντῆ) ἀντῆ cod. vetus apud Bezan. ¶ ταλιθίζεις καὶ) ταλιθίζεις Byz.
Suidas. ¶ καὶ) καὶ Go. Mont. Euthym. καὶ'. Aug. 2.

C A P. VI.

2 ἤξετλητσογτο) ἵτι τῇ διδαχῇ ἀντοῦ addit. Lat. Colb. 4. & al. ex parall.
¶ ~ ὅτι ante καὶ δυν.) edd. primae, Al. Aug. 1. 2. Bodl. 4. 5. 6. Byz. Colb. 1. 2.

3. 4. 8. Cov. 1. Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hunt. 2. Land. 1. 5. L. Liu. Magd. Mont. M. 1. N. 1. Par. 2. 3. 5. 6. Vff. 2. Wo. 1. 2. Lat. Lectio media. nam ὅτι Steph. Steph. ed. 3. ἡτα Cant. Cypr. Par. 4. Per. Roe. Seld. 2. Steph. γ. ζ. Vien. Vff. 1. Wh. I. Hinc, pro τοισῦται usq. γίνονται, τ. usq. γινόμενη Colb. 8. τ. ἀι usq. γίνονται Lat. τ. ἀι usq. γινόμεναι unus apud Beza, τ. usq. γίνονται Cant. Steph. γ. ζ. ¶ καὶ ἀι Byz.

3. τέκτων) τῆς τέκτονος Colb. 8. Ἀθ. Arab. ¶ τέκτων ὁ ὑδες) τῆς τέκτονος ὑδες καὶ τῆς Par. 6. & aliquot cod. Graeci & Latini apud Er. Chrysologus serm 49.

6 ἀπισίαν) πίσιν Cant. apud Fellum.

9 ἐνδύσισθε) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Cam. Gehl. cum plerisque, Goth. ἐνδύσα-θε Go. & al. ἐνδύσασθαι Er. Med. ἐνδεδύσθαι Bodl. 4. 5. Steph. s. n.

11 ἀμήν) πτλ.) edd. mss. Valla, Stap. Theophyl. Ἀθ. Arab. Goth. Pers. Syr. Hieron. (-) Copt. Lat. & ex eo Barb. 1. Cant. Colb. 2. Steph. n. Anomius apud Zanchariam Chrysopolitanum.

13 ἐξέβαλλον) ἐξέβαλον edd. primae, Aug. 3. Cant. Seld. 2.

14 (ἐλέγον) Em. Augustinus, Beda, Thomas, apud Lucam Brug. Ex versu seq. ἐλέγοσται Cant.

15 init. ἄλλοι) ἄλλοι δὲ Al. Byz. & al. E seq. ¶ παραίτης ἵστιν ως) - Cant. ¶ - i) Comp. Al. Aug. 1. 2. 3. 4. Bas. 1. Byz. Cam. Gehl. Mosc. Steph. quinque, Wo. 1. 2. & plurimi alii, Ἀθ. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Orig. Theophyl. Idem probat Grotius, Calovius, alii. (n) Er. & al. edd., Chrysol.

16 ἰωάννη) - Cant. Copt. ¶ εσὶν, ἀντές) - un. apud Beza, Ἀθ. Arab. Lat. Pers. Syr.

17 - τῇ ante φυλ.) Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Stap. Wo. 1. vel plures. τῇ edd. al.

20 (ἀπέσω) Colinaei ed. Aug. 1. 4. Steph. ζ. & alii.

23 (- με) Comp. Aug. 4. L. Lin. N. 1. Arab. Lat. Syr. Vnde post ἀπέν-σης ponunt Al. & Barb. aliqui.

25 ἔξαυτῆς) - Stap. Steph. δ. Goth. nec non Cant. Steph. β. τοῦ βαπτιζοῦ) - Sax.

27 ἐυθεῶς) - Lat. ¶ ἐ βασιλεὺς) - Cant. Colb. 2. Arab. Lat. ¶ σπουδά-τορες) o, pro ω, Al. Aug. 2. 3. Bodl. 1. 5. 6. 7. Cant. Laud. 1. 2. 4. Magd. Per. Roe. Latino ad Graeca inflexo.

28 ἀπελθῶν) - Lat.

29 - τῷ ante μνησίῳ) Comp. Er. Beza, Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Mosc. vel plures cum Wo. 1. 2. τῷ Steph. edd.

30 (~ καὶ) Aug. 2. 4. Barb. 1. Bas. 1. Cant. Colb. 8. Eph. Lin. Mosc. N. 1. Lat. Syr.

31 ἵνα καίρεται Comp. Aug. 1. 2. 3. Byz. Mosc. Stap. vel plures. ἵνα καίρεται edd. al.

32 (ἀπῆλθεν) Er. Aug. 2. 3. Gon. Lips. Mont. Mosc. Par. 6. Per. Stap. Wo. 1. 2.

33 ~ οἱ ὄχλοι ποστ ὑπάγοντας) Comp. Al. Aug. 1. 2. 3. Bas. 1. Byz. Cypr. Gehl. Med. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & bis sedecim alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Syr. Theophyl. Hiat Goth. οἱ ὄχλοι Er. & al. ¶ ἀντὸν) ἀντές Henr. Steph. ed. Al. Aug. 1. 3. & multi alii, Copt. Syr. Alliteratio ad ant. & seq. Vnde ~ Cant. Barb. duo, Colb. 2. Roe. Lat. ¶ καὶ προῆλθον ἀντές) ~ Cant. Colb. 2. Land. 1. ¶ καὶ συνῆλθον πρός ἀντόν) ~ Par. 6. Copt. Lat. Syr. ¶ συνῆλθον) ἀλθον Comp.

36 ἀρτεῖς usq. ἐκ ἔχ.) τι φάγωσιν Copt. & sic fere Lat. & alii, ex parall.

37 δηναρίου διακοτίων) Comp. Aug. 1. 2. 3. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures, Lat. in ms. Reutl. & Trev. διακοτίων δηναρίων edd. al. ¶ φαγεῖν;) sine interrogatione habet Aug. 1. & alii apud Steph., Lat.

38 καὶ primum) ~ Aug. 3. Cant. Syr.

44 ~ ωτεῖ) Comp. Al. Aug. 1. 2. 3. Byz. Gehl. Steph. omn. Wo. 1. 2. & permulti alii, Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. Theophyl. (ωτεῖ) edd. al. Stap. Ex parall. Hiat Goth.

49 φάντασμα) φαντασίαν Eph. Euthym. φάσμα Byz. (Ephesii gemellus) studio: nam librarius post φά cooperat v scribere.

51 καὶ ἴθανύμαζον) ~ m. apud Bezan, Copt. Lat. Barb. 1.

52 ἀντῶν ή καρδία) Er. Aug. 1. 2. 3. Wo. 1. 2. vel plures. ή καρδία ἀντῶν Comp. & al.

C A P. VII.

2 τκτέσιν ἀτίπτοις) Glossa hæc esse videtur Kustero & Artemonio. Sic glos-
sam, ubicumque τκτέσιν exstat, dixeris. Excipit Artemonius, a Matthæo κανένα
poni sine interpretamento. Resp. Liberum utrique Evangelistæ fuit. ¶ ἐμέμψαρ-
το) edd. &c. Armen. (~) Al. Aug. 2. Mosc. & alii, de quibus supra, p. 432. Vi-
de etiam Gnom.

4 βαπτίσωνται) βαπτίσωνται Byz. Eph. Seld. 1. ¶ καὶ penult.) ~ Al. & al.
¶ χαλκίων) χαλκῶν Al. Aug. 1. Byz. Gal. Gehl. Land. 1. Lips. Seld. 2. 3.

5 (χωραῖς) Arab. in polygl. Copt. Lat. &, ex eo, Barb. 1. Cant. Colb. 8. Syr. Probat Grotius, Millius, Kusterus. Vtrumque jungunt L. Par. 6.

6 ἀποκριθεῖς) — Colb. 8. Æth. Copt. Pers. Syr.

8 ποιῆτε) — Syr.

14 (πάλιν) Æth. Copt. Lat. Barb. I. Cant. Steph. n.

16 εἰ μηδ. ἀκεέτω) — Colb. 2. Copt.

20 ἔλεγε δὲ, δτι) — Syr.

22 (ἀσίλγεια) Comp. Aug. 3. Gon. Mont. Par. 7. Steph. δ. & alii, Goth. Lat. aliqui. ¶ βλασφημία) βλασφημία Gon. Par. 7. Steph. δ. & alii, Lat. mss. Chrysol.

24 — τὴν ante ὄντιαν) Er. Beza, Al. apud Fellum, Aug. 1. 3. Par. 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. Wo. 1. 2. pluresve, Syr. nec non Goth. τὴν Comp. & edd. recent.

26 συροφοίνισσα) edd. mss. Lat. &c. σύρα φοίνισσα Par. 1. 2. & al. σύρα φοίνισσα Comp. Aug. 1. 3. Cam. Gehl. Mosc. Stap. Wo. 1. 2. cum multis, etiam apud Er. συροφοίνισσα Er. ed. 1. Al. Byz. & alii, Synopsis sacræ Script. ¶ ἐνβάλληνται) Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Mosc. & sat multi alii. ἐνβάλλῃ Er. & al.

28 (παιδῶν) Valla, Cant. Em.

30 τὸ μηδ. υλίνης) τὴν Θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς υλίνης, καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός.) Sic Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. Sed plerique Græci transposuere duo membra, vocabulo illo, τὸ δαιμόνιον, citius arrepto, ex v. 29. Sic solum articulum τὸ arripiuit librarius, & aliud subito confilium imit, in cod. Byzantino, quum scripsit, εὗρε παῖ τὸ παιδίον βεβλημένον ἐπὶ τὴν υλίνην καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός.

31 καὶ σιδῶνος, ἥλθε) edd. mss. Goth. Syr. Idque probat Maldonatus & alii apud Simonium. ἥλθε διὰ σιδῶνος Æth. Arab. Copt. Lat. & ex eo Barb. I. Cant. Colb. 8. Steph. n. Sax. At Sidon ulterior Tyro: ut Iansenius observat.

32 κωφὸν κωφὸν καὶ Lat. & al. ¶ (μογίλαλον) Camerarius, Boissus, nec non E. Schmidius in notis: instar ἀλαλοῦ, εὐλαλοῦ, περιλαλοῦ. μογγιλάλον Comp. Aug. 1. Byz. ante rasuram, Synopsis Athanasiiana. Verius sic legi censet Hoechelius in Notis ad Maximi myſtag. At ὁ μογγὸς gutture laborat, non lingua.

33 ἀπολαβόμενος) ἐπιλ. Comp. Aug. 4. & alii. Ex c. VIII. 23.

36 ἀυτὸς) — Al. Colb. 2. Seld. 1. Lat.

C A P. VIII.

1 (— ὁ ἵνσης) Al. Byz. Cant. Gon. Hunt. 2. Mont. Par. 2. 4. Copt. Goth. Lat. Syr. ¶ (— ἀυτὸς) Cant. Gon. Hunt. 2. Copt. Goth. Lat.

2 (ἵνερε) Bodl. 4. 5. 7. Cant. Cov. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Per. Seld. 1. Wo. 1. 2. item Al. Aug. 3. Bodl. 2. Cypr. Seld. 2. Steph. mss. (præter γ.) & alii. Atque hinc translatum est ad Matth.

3 ἕκτος

3 (κακοσι) Er. ed. 1. 2. Beza, Aug. 1. 3. Barb. septem, Bodl. 6. 7. Cam. Cov. 1. Lind. 2. 5. Lin. Med. M. 1. N. 1. Seld. 2. 3. Steph. γ. δ. ε. ζ. θ. ιβ. Wo. 1. 2. ἄκακος Comp. Al. & al. Vid. Gnom.

4 (ώδη) — Cant. L. Goth. Lat. in ms. Colon. & aliis. ¶ (έρημιας) ἔρημίας Al. Byz. & al.

6 (νοι) Aug. 1. & alii, Æth. Arab. Goth. Syr.

7 (ἀλεγνυτας) ταῦτα ἀνλ. Al. & alii, Sjr. ἀντὰ ἀνλ. Byz. & alii, Goth. ἀνλ. ἀντὰ Bodl. 5. & alii, Æth. & al. ¶ (ναι) — Mose. Syr. ¶ (ναι ἀντὰ) — Colb. 2. Hunt. 2. Mont. Lat.

10 (διλμανεθά) μαχιδάν Hieron. Augustin. Zacharias Chrysop. μαδεγαδά Cant. μαγδαλήν Copt. Goth. μαγθαλή Par. 6. μαχιδάλα unus apud Er., L. Arab. in polyglott. Ex Matth.

12 (ἀντῆ) — Arab. Lat. & inde Barb. 1. Cant.

13 — τὸ ante πλοῦτον) edd. primæ, Al. apud Fellum, Aug. 1. 3. Byz. Em. Gehl. Co. Mont. Par. 1. 3. Wo. 1. pluresve. τὸ Steph. ed. 3. e seq.

15 (ρεάδες) ῥεαδίξαν Colb. 2. L. M. 1. Par. 6. nonnulli apud Er. Armen.

21 (λέγει) Aug. 1. Bodl. 1. 7. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Go. Laud. 1. 2. L. Seld. 1. 2. ¶ (επτω) Al. Aug. 1. & aliquot alii, Goth. Lat. (sed Reutl. non,) Pers. Syr. Theophyl. Ex v. 17.

22 (ερχονται) Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. (at venit habet Chrysologus,) Barb. 1. Cant. L. Par. 6. ¶ (βηθσαιδάν) βηθσαιδά Comp. Aug. 3. & alii, Theophyl.

23 (ἀντῆ) ἀντῆ Cypr. & alii, Goth. Lat. Syr. E proximo. — Byz.

14 (ὅτι & οὐκ) Stap. Er. &c. Gehl. (—) Comp. & recent. edd. Bodl. 5. Cant. Mont. Seld. 1. Steph. ε. ξ. Ilomil. nomine Chrysostomi in Marcum, Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.

25 (ἐποίστεν ἀντὸν) ῥεξατο Arab. Lat. & al. ¶ (ναι ἐνέβλεψε) ὥστε ἀναβλέψει Idem. ναι αἰέβλεψε Comp. Er. ed. 1. Stap. Aug. 3. Byz. quinque apud Beza, & plures alii. ναι διέβλεψε Er. in emaculatis editionis primæ & in edd. seq. Barb. 1. L. Glossa marginis, quippe quam ante ναι ἀπεκτενεῖη inseruit codex Erasmi, Par. 6. vel etiam Colb. 2. ¶ (απαντά) L. Par. 6. 8. Syr. παντα Arab. Lat. (& inde Cant.) Chrysost. Victor Antioch.

26 (ανδε λιγος οὐκον κάωμη) vade in domum tuam: Εἴ si in vicum introieris, nemini dixeris habet Lat. cum proximis. ¶ (τὸν) — Aug. 3. Gehl.

31 (ἀντες) — Msc. ¶ (τῶν secundum) Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Wo. 2. pluresve. απὸ τῶν Colinaei ed. Em. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 8. Per. Lat. Cant. — Comp. &c. Ex Matth. ¶ (τὸ tertium) Colinaei ed. Aug. 1. 3. 4. Gehl. Wo. 2. Em. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 8. Per. Gon. Go. Mont. pluresve — Comp. &c.

34 ἀνολυθεῖν) *edd. primae*, *Aug. 1. 4. Mosc. Wo. 1. 2.* multique alii, *Aeth. Arab. Goth. Lat. Pers. Orig. Theophyl. (ἀλθεῖν) Steph. ed. 3. & al. Ex Matth.*

35 ἐαυτῆς ψυχήν) *Comp. Aug. 3. 4. Byz.* nec non *Wo. 1. 2. & complures alii*, quanquam Millius transpositionem haud notavit. *ψυχήν ἀντεῖ Er. & al. E proximo. Π εὐθεῖαι) ~ Cant. Colb. 2. Arm. Π εὐθεῖαι) edd. mss. &c. ex Luc. IX. 24. (~ Al. Barb. duo, Cant. Colb. 1 ante rasuram, Cypr. Laud. 1. Med. M. 1. unus apud Bezam, Dial. c. Marcion. Goth. Lat. Syr.*

36 ἀνθρωπον) *ἀνθρωπος Er. Wo. 1. 2. & al.*

38 μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἀγίων) *Lat. in ms. Charitino μετὰ τῶν ἀγγέλων.* alii cod. Latini, *cum angelis suis.* alii : *cum angelis sanctis.* & haec est *Graeca lectio & Goth. &c.*

C A P. IX.

2 (~ τὸν ante iωάν.) *Comp. Al. Aug. 3. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. codd. plur. τὸν Er. & al.*

3 (~ γέφορτο) *Al. Bodl. 2. 6. 7. Eu. Byz. Gon. Laud. 2. 5. Mont. Seld. 1. 2. & alii, Theophyl.* Et hinc, ut videtur, ad Matth. transfertur. Π γιαφεὺς) al. κναφεὺς Attice.

4 μωσῆ) *Sic v. 5. μωσῆς Aug. 1. 3. Byz. vel plures.*

5 ποιόσωμεν) *ποιόσωμεν Byz. manu prima, Mosc. & alii.*

6 (~ λαλίσαι) *Sic, vel certe λαλῖσαι, Cypr. L. & quatuor apud Bezam.* Lectio media : nam λαλίσει *Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Wo. 1. 2. & complures alii, Euthym.*

7 λέγεσσα) *edd. &c. Lat. Ex parall. (~ Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. multique alii, Arab. Erpenii, Copt. Goth. Pers. Theophyl.*

10 (~ ὅταν εἰν ν. ἀνασῆ) *Lat. (& ex eo Cant. vel etiam L. Par. 6.) Syr. Hoc proprie Marci, ait Hieronymus.*

12 καὶ πᾶς) *καθὼς Al. & alii. Ex v. seq.*

13 καὶ prius) ~ *Er. & alii, Lat. in Char. ἥδηn Goth.*

14 ἀντοῖς) *ἀντεῖς Bodl. 2. apud Fellum, Byz.*

15 (~ προτρέχοντες) *Al. Henrici Steph. ed. 3.*

16 τές γεαμματεῖς) *edd. mss. Goth. Syr. &c. (~ ἀντεῖς) Aeth. Copt. Lat. & ex eo Cant. Colb. 2. E seq. Π ἀντεῖς) Er. & Steph. edd. Aug. 1. 3. Copt. Goth. Syr. ἀντεῖς Beza & recent. edd. ἐαυτεῖς *Comp. Al. Byz. Stap. Wo. 1. & al. vos habet Lat. & ex eo Cant.**

19 (~

19 (ἀυτοῖς) *Al. Cant. Colb. 8. Med. Paris. 4. 8. Steph. r. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. - L.*

20 (ιδον) *Byz. Gel. Laud. 2. Lips. Par. 1. Seld. 3. Syr. Vid. Gnom.*

21 παιδ.) ἐκπαιδίσειν *Byz. Wo. 1. & al.*

22 τὸ) *Comp. Al. (in ed. Oxon. min.) Aug. 3. 4. Byz. Gebl. Lips. Par. 2. 3. Wo. 1. plurisvce. - Er. & al.*

23 τὸ) ~ *Magd. & aliquot alii. In Aug. 3. rasum est. Facile, post αὐτῷ, omittum. ¶ πισένται) Plantin. & al. edd. Item Comp. & Er. in Lat. nam græce nunquam colon habent. πισένται, Steph. & al. edd. πισένται conjectura. at non dicitur πισένουμαι pro πισένω.*

24 (~ κύρει) *Al. Cant. Ætb. Arab. Gotb. Pers. Syr.*

25 (ι) *Aug. 1. 3. 4. Byz. vel plures.*

26 διατί *Al. Byz. Cam. & al.*

32 οἱ usq. ἐπερωτῆσαι) ~ *Er. ed. 1. Stap.*

33 ἕλθει) ἔλθον *Pers. Ætb. Lat. Syr. Cant. ¶ πρὸς ἑαυτὸς) - Arab. Lat. Cant.*

34 ἵν τῇ ὁδῷ) edd. mss. versiones apud Mareschallum. ~ *Al. Cant. Gotb.*

35 ἵσαι) *ἵσω Magd. & alii, Eutbym.*

37 τοιέτων παιδιών) *παιδιῶν τοιέτων Comp. παιδιῶν τότων Aug. 3. Byz. τότων, pro τοιέτων, Em.*

38 δὲ) ~ *Byz. & alii, Lat. ¶ ~ ē ante λαῖρη) Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 3. Wo. 1. 2. codd. plur. ē Comp. & al. ¶ τὸ) ī τὸ Er. & recent. edd. ¶ (τα) Byz. Idque innuit Aug. 1. qui, in ἐκβάλλοντα, τὸ finale gravi accentu auget. conf. Var. Luc. IX. 49. ¶ οἱ εἰς ἀκελλεῖν ἡμῖν) edd. mss. Arab. Gotb. Syr. &c. ~ Par. 7. Copt. Lat. Cant. & al.*

40 ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 3. &c. cum versionibus. īνῶν, ὑπὲρ īνῶν Aug. 4. Byz. (īνῶν, ὑπὲρ īνῶν) Er. & recent. edd. Barb. quatuor, Bodl. 4. 5. L. Lin. N. 1. Seld. 4. Steph. r. θ. Theuplyl. vel etiam Gebl.*

41 ~ τῷ post īr) *edd. primae, Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gebl. Wo. 1. codd. mult. τῷ Steph. ed. 3. ¶ (~ μ-) Al. Laud. 1. Med. Arab. Syr.*

42 (τότων) *Comp. Al. Barb. tres, Bodl. 4. 5. 6. Cant. Laud. 1. Mont. Per. Wh. 1. Ætb. Arab. Lat. Syr.*

44. 46 ὅπει usq. καὶ σῃ.) ~ *Colb. 2. Copt.*

45 σοὶ) σὲ *Er. Al. apud Fellum, Cypr. Steph. γ. θ. Wo. 1. 2. E proximo.*

48 ἀντῶν) — Er. ed. I. Aug. I. Bodl. 7. Cov. I manu prima, Gal. Magd. M. I. Par. 5. Seld. 3. Wo. I.

49 γὰρ ἀρτος Cam. (quem etiam spectare videtur Lomejerus in Decade I. dier. genial. p. 183.) Par. 4. at homo interponunt Lat. aliqui.

50 (ἀρτύσεται) Er. ed. 3. Steph. ed. I. Vff. 2. & alii, nec non Gotb. Syr. ἀρτυθῆσται Cypr. Par. 7. Per. E Luca.

C A P. X.

I διὰ τοῦ) Omittunt hoc aliquot codices Græci, neque vestigium particulae cernas apud Goth. Lat. Syr. Non facile exprimere potuere interpretes: & Græci illi codices partim ad Latinum, partim ad Matthæum conformati sunt. ¶ καὶ οὐθεὶς θερ) Comp. Byz. & al. καὶ οὐθεὶς Er. & al.

2 — οἱ ante φων.) edd. primæ, Al. Aug. I. Wo. I. 2. codd. plur. οἱ Steph. ed. 3.

6 ἀντεῖς) — Byz. manu prima, Cant. Aeth. Goth. Pers.

14 — καὶ ante μὴν) Er. Aug. I. Bas. I. Bodl. 2. Byz. Cypr. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. 5. L. Lin. Med. M. I. N. I. Roe. Stap. Vff. 2. Wo. I. 2. καὶ Comp. & al.

17 προσδέξαμεν) procurrens (προσδέξαμεν) Lat. ¶ εἰς τις Comp. Aug. I. & al. E Luca. ¶ προσδέξεις iōs τις πλάστιος προσδέξ. Al. Per. & al. Ex parall. & contextu.

21 ἀντεῖς) — Al. Cypr. Wh. I. ¶ ἀντῶ alterum) — Al. apud Fellum, Par. 8. Clemens Al. ¶ τοῖς) — Comp. Aug. I. Mosc. Wo. I. 2. Ex parall. ἀντεῖς Byz. ¶ ἀρτας τὸν σαυρὸν) edd. mff. Goth. & aliæ versiones, Ptolemaeus, Theophylactus. — Copt. Arab. Lat. & ex eo alii. Hoc ante δευτero ponit Wo. alteruter.

24 τέκνα) — Wo. I. & aliquot alii. τεκνία Al. Laud. I. Per. Lat. Clemens Al. vel etiam Goth. ¶ — τοῖς ante χερήμ.) Comp. Al. apud Fellum, Aug. I. Byz. Gehl. Mosc. vel etiam Wo. I. 2. & plures, Clemens Al. τοῖς Er. & al.

25 διελθεῖν) Beza & inde al. edd. Barb. duo, L. Steph. γ. δ. Lat. (εἰσελθεῖν) edd. primæ, Stap. mff. plur. Ex seq. ¶ εἰσελθεῖν) — Al. apud Fellum, Cant. Ad retrahtandum εἰσελθεῖν præcedens.

27 δὲ) — Goth. τὲ Lat. ¶ — τῶ post ἡ παρεῖ) Comp. Aug. I. Byz. (studio; jam enim scribi cœptum erat:) Mosc. Par. I. 5. pluresve. τῷ Er. & al. E proximo.

28 καὶ ἤξατο) ἤξατο δὲ Comp. Aug. I. Gehl. & alii, Goth. (ἤξατο) Al. Gon. L. Par. 2. 3. 7. Vien. Wo. I. 2. Clemens Al. Media lectio. unde τότε ἤξατο Bodl. un. apud Fellum.

29 ἀποχρ. δὲ) καὶ ἀποχρ. Comp. Laud. 1. Wo. 1. 2. & pauci alii. (ἀποχριθεῖς)
Al. Colb. 1. Cov. 1. Gon. Laud. 1. 2. Magd. Par. 2. 7. Roe. Goth. (qui αὐτοῖς sub-
stituit,) Lat. Syr. Media lectio. Π αἱρὲν λέγω ὑμῖν) — Sax. Π ἡ γυγαῖκα) —
Arm. Copt. Lat. (excepto cod. Reutling.) & ex eo Cant. Hunt. 2. Π ἐνεκεν ante
τὸν) Comp. Aug. 1. Byz. Mosc. Wo. 1. & permulti alii, Clemens Al. Goth. Lat. Syr.
γυγαῖκα Cant. — Er. & al.

30 μητέρας) μητέρα Al. καὶ πατέρα, καὶ μητέρα, habent Aug. 1. Bodl. 1. 4.
Cypr. Gal. Go. Lin. Med. M. 1. N. 1. Par. 1. 4. Per. Seld. 1. 3. Steph. γ. ε. 5. Vf. 1.
W. 1. Goth. Sax. Singularem numerum vel ex v. 29 repetierunt, vel naturae conve-
nientiorem putarunt librarii. πατέρας καὶ μητέρας Gon. Laud. 2. Mont. Copt. nec non
Æth. Arab. quibus Theophylactum, qui recte expenderint, non addent. & matres &
patres habet Lat. in ms. Schelhorn. Ceteri καὶ πατέρας, hiatu facili omiserunt. Vid.
Gnom. Π διωγμῶν) διωγμὸν Byz. M. 1.

31 — οἱ post καὶ) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Cant. Par. 2. 4. 5. cod. plurim. οἱ
Er. & al. Clemens Al. de fal. dicit. § 4.

32 καὶ αὐτὸν οὐφοβήσετο) — Cypr. & alii. Rhythmi, βερτό, hiatus.

33 καὶ παραδώσεσθαι αὐτὸν τοῖς θύεσι) — Goth.

35 οἱ) — Al. Byz. Gehl. cum multis. Π αἰτήσωμεν) αἰτήσομεν σε Al. L. Lat:
aliqui.

38 καὶ) ή Copt. Lat. & inde Barb. 1. Cant. Colb. 2. L. Steph. η.

40 (~ με) Al. Aug. 4. Byz. & complures alii, Euthym. Goth. Lat.

43 ἐν ὑμῖν alterum) — Lat. aliqui. Π διάκονος ὑμῶν) ὑμῶν διάκονος Comp.
Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures, Lat. Ex Matth.

47 ἵντες) — unus apud Bezae & alii, ex. gr. Bodl. 5. 7. Laud. 4. cod. unus
apud Lucam Brug. Pers. Syr. Ex v. seq. Ante viōς id ponit Byz. (omisso δὲ,) Lat.
Habet ἵντον Goth. Theophyl. &c.

51 ραββεῖ) Plantin. ed. Al. Gehl. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. multique alii,
Goth. Lectio media. unde ραββεῖ Er. & al. ραββεῖ Comp. Steph. ed. 1. 2. Aug. 1.
Byz. & alii.

52 τῷ ἵντε) αὐτῷ Al. & alii, Lat.

C A P. XI.

I eis βηθδαγὴ καὶ eis (omisso βηθδαγὴ) Orig. Cant. Sic & habet Lat.
Non improbat Casp. Sagittarius in Harmon. hist. pass. Christi, Part. I. cap. 4. § 8.
16. Ex Matthæo huc relatum videri potest a Græcis.

2 κάμνω) πόλιν Roe. & pauculi alii, Æth. Ex alliteratione ad πόλιν, vel ex cap. IV. 13. ¶ εἰς ἀντὸν) εἰς τὴν πόλιν Goth. quanquam κάμνω paullo ante legit. ¶ (επω) Bodl. 2. & aliquot alii, Orig. Arab. Goth. Lat. Pers.

3 τῆτο;) ; τῆτο Seld. 1. ; τήτω Par. 4. ¶ ἀποσελέι) Erafni, Stephanii, Bezae, Curecellaei, minor Oxoniensium editio, sine indiciis variantium codicium; vel etiam Cam. Eph. Hunt. 2. Roe. Vien. Wo. 1. 2. aliique, cum Byz. Lat. (ἀπεσέλει) Comp. Al. Aug. 1. Bodl. sex, Bu. Cant. Cov. 1. Cypr. Em. Gal. Gehl. Gon. Go. Laud. 1. 2. 5. L. Lin. Magd. Mont. Mosc. N. 1. Par. 1. 3. 4. 6. 7. 8. Seld. 1. 2. 3. Step. Wh. 1. Syr. Lat. in ms. Schelh. vel etiam Barberiniani & aliquot Stephanici. Conf. v. 1. Hiant Aug. 3. 4. & utravis tempori respondet Goth. Vide var. Matth. XXI. 3.

4 - τὸν) Er. Al. Wo. 1. & multi. τὸν Comp. &c.

5 ἐσηκότων) ἐσώτων Comp. Aug. 1. & aliquot alii, Orig.

6 ἐντείλατο) ἐνετ. ἀυτοῖς Gon. & alii, Goth. Lat. (& ex eo Barb. 1. Cant.) Syr.

10 εὐλαγημένη) καὶ ἐνλ. Al. Byz. & alii, Syr. ¶ (- εἰς ὄνοματι κυρίς) Byz. Laud. 4. Par. 6. unus apud Bezan, Arab. Armen. Copt. Lat. (& ex eo Barb. 1. Cant.) Pers. Syr. Orig. Iteratum ex v. 9. ut multi agnoscunt. κυρίς prætermittit Goth. ¶ ὁσταννὰ) εἰρῆν Origenes, textum tamen quoque retinens; vel etiam Suidas, nec non Per. Armen. Ex Luc. II. 14. XIX. 38.

11 ὁ ἵντες) ὁ κύριος Er. (-) Copt. Lat. (& ex eo Cant.) Orig. ¶ - κεὶ) Comp. L. M. 1. Par. 2. 6. Arab. Lat. Syr. (καὶ) Er. &c. Goth.

13 ὁν) οὖ Heinius.

14 (- ὁ ἵντες) Al. Bodl. 5. Cant. Colb. 2. 8. Cypr. Par. 2. 4. 6. Per. Roe. Vff. 1. Wh. 1. Copt. Goth. Lat. Syr. ¶ μηδεὶς) ἀδεὶς Elzev. & recent. edd. ¶ φάγοι) φάγη Comp. Aug. 1. & alii.

18 ἀπολέσωσιν) Comp. Cant. Cov. 1. Gon. Med. Mont. Par. 3. 4. Per. Seld. 1. Wo. 2. ἀπολέσθαι Er. & al. ¶ ἀντὸν) - Al. & al.

19 (ἴξεπορεύοντο) Al. & alii, Syr.

22 ὁ) - Steph. ed. 3. & inde recent. edd. aliquæ. ¶ θεῖ) - Lat. aliqui.

23 γὰρ) - Er. Laud. 2. Lat. (& ex eo Cant.) Syr.

24 αἰτηθε) Comp. Aug. 4. Par. 3. 4. vel plures. αἰτεῖθε Er. &c.

26 εἰ usque παρ. ὑμῶν) - Er. & al. In homoeoteleuto. Aug. 4. addit., λέγω δὲ ὑμῖν, αἰτεῖτε κτλ. ex Matth. VII. 7. 8. in Lectione d. IX Dec. εἰς τὴν σύλληψην τῆς ἀγίας ἀννης ex Marco & Matthæo conflata. Sic quoque Par. 2. Sic tres alii, quos a Millio perperam ad v. 25. relatios, Waltono collato perspicias. ¶ (ὑμῖν) Cant. Gehl. L. Seld. 1. Goth. Lat. multi, Syr.

31 (- εἰ)

31 (~ ̄v) *Al. Land.* 2. & alii, *Aeth. Lat.* (in ms. Char. Reutl.) *Pers.* Facile omissum ante 8x.

32 (~ ̄λλ') *Byz. Cant.* & alii, *Lat.* Non dicit in *Comp. Goth.* ¶ ~ ̄cav) *Comp. Steph. ed. 2.* (ex qua signum interrogatioius subjunxiimus,) *Al. Aug. I. Can.* *Gehl. Land.* 2. *Mosc. Steph. omn. Wo. I. 2.* & alii complures, *Euthym. Goth.* (̄cav) *Er. &c.* ex parallelis. ̄v *Byz.*

C A P. XII.

4 λιθοβολίσαντες) *edd. miss. Goth. Syr. &c.* Sic *Matth. XXI. 35.* (~) *Per. Arab. Copt. Lat.* (& ex eo *Barb. I. Cant. Colb. 8. Steph. n. nec non Colb. 2.*) ¶ ̄κεφαλαιωσαν) ἵκκεφαλαιωσαν *Er. ed. I.* in emendandis.

7 εῖπον) θεασάμενοι ἀυτὸν ἐρχόμενον πρὸς ἀυτὸς εἶπον *Bodl. 4. 5. Colb. 2. L. Par. 4. 6. 8. Steph. 5. Wh. I. Armen.* θεασάμενοι ἀυτὸν *Aug. 4. Pers.* ἰδόντες ἀυτὸν *Mont. Par. 5.* Ex parall.

13 τιὰς) τιὰς *Goth.*

14 ἀνθρώπων) ἀνθρώπου *Cypr. Per. Wo. I. Lat.* in ms. Char. ¶ κῆνσον) ἵπηραδαίου *Syr. Cant. ¶ ii 8; δῶμεν) ~ Arab. Goth. Lat.* Hiatus, n recurrente.

20 ἐπτὰ) ἐπτὰ *Bezae & recent. edd., Laud. 5. & alii, Lat.*

23 (~ ̄v) *Comp. Aug. I. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 2. & aliquot alii, Copt. Gotk. Lat. in cod. Reutl.* Vnde hoc post ἀνασάτει ponit *Wo. I.* ¶ ὅταν ἀνασάτι) ~ *Bodl. 4. Cant. Colb. 2. 8. Steph. n. Aeth. Arab. in polygl. Copt. Pers. Sax. Syr.*

25 ci) ~ *Aug. I. Vff. I.* apud Fellum, & alii multi. oī bis legendum, semel perscriptum, prævio ἀγγελοι.

26 τᾶς) *Er. Steph. ed. I. 2. Al. Aug. I. Byz. Stap. Wo. I. 2.* vel certe alteruter, cod. plurimi. Sic quoque habent LXX. τᾶς *Comp. & al.* Ex parall.

27 νεκρῶν, ἀλλὰ Θεός) *Er. &c.* (θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ) *Comp. Bodl. 4. 5. Colb. 8. L. M. I. Roe. Vien.* vel etiam *Par. 2. 4. 5. 6.* & hoc, θεός, post ἀλλά, omittit *Al. Bodl. 7. Byz.* ante rasuram, & alii, *Arabica una, Copt. Goth. Lat. Sax. Syr.* Hæc vero media lectio, ̄x ̄ειν ο θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζῶντων unde θεός ante νεκρῶν iterarunt alii, alii post ἀλλά.

28 πατῶν) *Comp. &c. (πάντων) Er. ed. I. 2. 3. Al. Byz. Gehl. Laud. 2. 5. Wo. I. 2. & complures alii.* Ex alliteratione ad ἐντολή, occurrente etiam in *Al. Lev. IV. 13. 27.*

29 πασῶν) περώτη πατῶν ἐντολή. Lectio media, versui 28 respondens. Editi, περώτη πατῶν τῶν ἐντολῶν, & sic *Syr.* nec non *miss. Græci*, quanquam, pro πατῶν, πάντων habent *Al. Byz. Gehl. Mosc. Wo. I. 2. & alii multi*, quorum aliqui,

v. 28 πασῶν servant. πάντων per eandem alliterationem ad πρώτην & ἐντολὴν exsistit. Porro ἐντολὴ, non τῶν ἐντολῶν, habet Al. Gehl. cum multis mss. eundemque casum rectum defendant Goth. Lat. Π ἡμῶν) edd. mss. Goth. Lat. in ms. Schelhorn. Sax. Syr. ὕμῶν Aug. I. & al. tuus habent Lat. multi, Bodl. I. Colb. I manu secunda, Copt. Æth. Arab. Ex v. 30.

30 πρώτην) πρώτην πάντων Lips. & alii. Ex anteced.

31 (ἀντῆς) Barb. duo, Bodl. 7. Byz. Gon. Lips. Steph. ε. Ζ. Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat. (unde ταῦτη Cant. L.) Pers. Syr. Π σεαυτὸν) εαυτὸν Gehl. Wo. 2. & alii.

32 ~ θεὸς) Comp. Al. Aug. I. Byz. Gehl. Laud. 2. 5. & bis quatuordecim alii, Æth. Gotb. Lat. in cod. Trevir. (nam margo habet alia manu:) Syr. Silet Stephanus, Beza, Caryophilus: Bodleianos omnes citat Fellus. In cod. Lat. inf. Berolinensi, qui Wittekindeus dicitur, id expunctum est, & in duobus aliis Berolinensibus, qui seculo IX & XIII scripti censentur, omissum. Vid. Gnom. (Θεὸς) Er. Steph. edd. Copt. &c.

33 ~ τῷ ante θυσιῶν) Comp. Al. Aug. I. Byz. codd. plur. nescio an Wo. I. τῷ Er. & al.

34 ἀντὸν prius) ~ Er. Bodl. 4. & al. Π ρενέχως) συνεχῶς ed. Bryling. A. 1566. Vff. I. apud Fellum.

36 πνεύματι) Comp. Er. Al. Aug. I. Bodl. omn. apud Fellum, Byz. Gehl. Wo. I. 2. cod. plurim. (τῷ πν. τῷ) Steph. edd. Π λέγει) Comp. Al. Aug. I. Byz. Gehl. Laud. 2. 5. Mosc. Wo. I. 2. & multi alii. (Ἴπει) al. edd. ex anteced.

41 ἔβαλλον) ἔβαλον Comp. Aug. I. Mosc. Par. I.

43 λέγει) εἰπεν Comp. Al. & alii, Orig. E Luca. Π βαλόντων) βαλόντων Comp. Aug. I. Mosc. & alii, Syr.

C A P. XIII.

I εἰς) εἰς ἵν Comp. Al. & aliquot alii.

2 ὁ ἵνσες ἀποκριθεὶς) ἀπ. ὁ ἵνσες Comp. Aug. I. Lat. Π λαθος) ὥδε λιθ. Aug. I. Wo. I. & complures alii, Arab. Copt. Syr. Ex Matth.

4 πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα Comp. Byz. Wo. I. 2.

5 ἀντοῖς ἦρξατο λέγειν) Ἠρξατο λέγειν αντοῖς Par. 4. pluresve, Lat. Syr.

8 καὶ ταραχαί) ~ Æth. Arab. Copt. Lat. Barb. I. Cant. Facile ante ἀρχαὶ exedit.

9 ἀρχαὶ) edd. mss. Stap. &c. Lat. in ms. Schelli. Ex allit. ad ταραχαὶ. (ἀρχὴ) Bodl. 4. Cant. Colb. 2. Cypr. Laud. I. Lin. Magd. Med. N. I. Per. Steph. 5. n. Vff. I. Æth.

Aeth. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Et sic Matth. Hiat *Goth.* Πσυραγωγὰ sine distinctione) *Comp. Steph. edd. Aug. 1.* & alii, *Lat. Syr.* Adhibent distinctionem *Er. & Beza.* Πιστίσεως) αὐχθοσεῖς *Er. Aug. 1. Wo. 1.* & al. Ex Matth. X. 18.

11 (ἀγωτιν) *Al. Aug. 1. Gehl. Wo. 1.* ac multi alii, *Orig. Theophyl.* Ππρομεριμνάτε) μεριμνάτε *Valla, Aug. 4. Byz.* & alii, *Lat. in Cant. Colb. 8.* Ex Luca. Πμηδὲ μελετάτε) ~ *Lat. & al.*

14 (~ τὸ ἐνθὲν ὑπὸ κτλ.) *Armen. Copt. Lat.* & ex eo *Barb. I. Cant. Steph. n. Vatican. Augustinus, Saxo. Hiat Gothus. Graeci ex Matthaeo adjecisse videntur. Marsham. Can. chron. p. 618.*

15 δὲ) ~ *Wo. 2.*

18 (~ οἱ φυγὴν ὑμῶν) *Arm. Lat. Cant.* unde ταῦτα *Par. 6.* nec non *Colb. 2. Laud. I. L.* & unus apud *Bezam.*

21 (~ ἦ) *Er. Aug. 1. Eyz. Roe.* & alii non pauci, *Lat. Theophyl.* (~) *Comp. Goth. &c. ex Luc. XVII. 21. Ππισέντητε Er. Al. Wo. 2.* & alii.

28 ἐκτυῆ) *ἐκφύη Aug. 1.* & al.

31 (παρελεύσεται) *Al. Byz. Mose. Roe. Wo. 1. 2. Valla*, & complures alii.

32 καὶ) *edd. &c. ex Matth. (ἦ) Al. Aug. 1. Barb. septem, Byz. Gehl. Par. I. 2. 4. 5. Steph. sex, Wo. 2.* & permulti alii, *Euthym. Lat.* Πτῆς) ~ *Comp. Aug. I. Byz. Gehl. Par. I. 2. 4. 5. plurisve. Περανῶ) τῷ ερανῷ Comp. Aug. I. Byz. Gehl. Er. annot. Περδὲ οὐαὶς) *edd. mss. versiones*, (quamquam Gothicā hiat, & hominis addit *Sax.*) *Tertull. c. Praxeā c. 26. Iren. Athanas. Epiphani. &c.* ~ *vett. cod. Gr. ut ait Ambros. l. 5. de Fide c. 8.**

33 καὶ προσεύχεσθε) ~ *Cant.* sed proximus ei *Saxo* habet.

34 ἐξησιαν) στίαν cod. nonnulli apud *Er.* Πκαὶ ἐκάστῳ τῷ ἔργον αὐτῷ) *cujusque operis* habet *Lat. Sax.*

C A P. XIV.

1 ἐν δόλῳ) ~ *Lat. in ms. Colon. Cant.*

3 πισικῆς) *spicati*, habet *Lat. trajectis* literis. ut Ioh. XII. 3 *spiciti*, *spititi*, vel *spitici*, pro *pistici*, exemplar insigne apud *Lucam Brug.* ut Luc. X. 30 pro *suscipiens*, multi *suspiciens*.

5 (τὸ μῆρος) *Al. Barb. tres, Bodl. 5. Cant. Colb. 1. Cypr. Gon. Hunt. 2. L. Med. M. 1. Par. 4. 6. 8. Per. Aeth. Armen. Goth. Lat.*

6 ἐν ἡμοὶ) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 2. 4. 5. Steph. omn.* & plurimi alii, *Theophyl.* εἰς ἐμὲ al. *edd. ex Matth.*

8 ἵχει) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Cam. Gehl. Laud. 2. 4. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & permulti alii, Theophyl. ἵχει al. edd. Π ἀντν,) Steph. edd. Byz. ἀντν Comp. Er. Aug. 1. sine commate.

10 ὁ πρῖν) — Aug. 1. Byz.

11 ἀργύριον) ἀργύρια Al. Aug. 1. Bodl. 4. 6. Cypr. Eph. Gehl. Med. Mont. Par. 7. Roe. & alii. Ex var. lect. Luc. XXII. 5, ubi vide. Π εὐκαιρίως) — Al. apud Fellum.

15 ἀνώγαιον) Comp. Cam. Cov. 1. Eph. Hunt. 2. Seld. 1. Vff. 1. Adde Etymologicum. ἀνώγεων Aug. 1. Bu. Byz. Laud. 2. 5. Lin. M. 1. N. 1. Par. 1. (ἀνώγαιον) Al. Bas. 1. Cypr. Laud. 1. L. Med. Mosc. Wo. 1. 2. Hesychius. ἀνώγεον Er. & al. Sed ejusmodi composita aut in αἰσ communiter, aut in εῶς Attice terminantur. Ita scribitur κατάγαιος & κατώγεως, non κατωγεος. Π ἔτοιμον) edd. mss. Theophylact. Goth. aliaeque versiones. Pronitus librarius verbum ἔτοιμαστατε ante ἐπι scribere coepit, & cum delere nollet, vocabulo præcedenti accommodavit. (—) Al. Laud. 2. Gehl. Steph. ζ. Euthym. Lat.

19 ἀντῷ) — Lat. aliqui, Sax. Π καθεῖς) Steph. ed. 1. καθ' εἰς Er. & al. καθ' εἰς Camerarius, Schmidius. καθεῖς Aug. 1. Byz. Roe. unus Bezae, 3 Macc. V. 34. Thomas Magister. Π ρῷ ἄλλος, κάτι ἐγώ;) — Barb. duo, Mont., duo apud Bezae, Αἴθ. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Ex homoeoteleuto.

20 ἀποκριθεῖς) — Lat. Syr. Arab. Cant.

22 ἐνδογήσας) ρῷ ἐνλ. Comp. Aug. 1. L. & alii, Euthym. Lat. Syr. Π (— φάγετε) Al. Barb. 1. Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Gon. apud Fellum, Hunt. 2. Med. Steph. n. Αἴθ. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Probat Grotius.

24 τὸ medium) — Mosc.

27 ἐν ἐμοὶ) — Wo. 2. & al. Lat. in Schelh. Trev. & aliis. ἐν recurrente. Π ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ υπτὶ ταύτῃ) — Mosc. Π ἐν τῇ υπτὶ ταύτῃ) — Stap. Wo. 1. 2. & al.

30 σὺ) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. duo apud Bezae, Wo. 1. 2. & permulti alii, Αἴθ. Arab. Lat. Syr. Theophyl. — al. edd. Facile ante σύμερον est omissum. Π οὐ δις) — Cant.

31 μᾶλλον,) μᾶλλον Er. Byz. Π ἀπαρνίσωμα) Comp. Steph. ed. 2. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. & alii. ἀπαρνίσομα) Er. & al. edd. ἀρνίσομα) Wo. 2.

32 γεθσημανῆ) γεθσημανεῖ Er. Al. Hunt. 2. γεθσημανεῖ Mosc. Par. 2. γησημανῆ Cant. γηθσημανῆ Cov. 1. & alii. Gethsemani habet Lat. Π προσεύξομα) edd. pri- mae, Aug. 1. Gehl. & complures alii. ἀπελθὼν præmittit Er. cum paucis, ex Matth.

33 - τὸν ante ἴάνωβον) Comp. H. Steph. ed. Aug. 1. Gehl. Wo. 1. 2. pluresvē, & Byz. qui τὸν inde etiam ante πέτρον omisit. τὸν edd. al. Π τρίτον) τρίτον Al. Par. 4.

35 προελθὼν) προσελθὼν Al. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. & alii, Er. ed. 1. sed προελθὼν, in emendandis. Frequens πρὸς, loco πρὸ, librariis.

40 βεβαρημένοι) edd. &c. Ex Matth. (καταβαρυόμενοι) Al. Aug. 1. Bodl. 4. 5. 6. Colb. 1. erasa altera lectione, Cypr. Gon. Go. L. Lips. Med. N. 1. Par. 1. 4. 6. 8. Roe. Seld. 2. 3. unde καταβαρεμένοι Cant. βαρυόμενοι Lin. Par. 2.

41 - τὸ ante λοιπὸν) Er. ed. 1. Al. Aug. 1. Byz. & alii sat multi. (τὸ) edd. al. &c.

43 ἐνθέως) - Lat. Syr. & al. Π ἰδεῖς) ἰδεῖς ἵσταριώτης Al. Bodl. 5. Steph. γ. Vien. & alii, Æth. Arab. Arm. Lat. Pers. Syr. σταριώτης Cant. Glossa. uti var. mox v. 53. Π ὥν) - Al. & alii, Goth. ob parall.

44 αὐτὸν) - Byz. Goth. Lat. in ms. Char. Syr.

45 λέγει) λ. αὐτῷ Er. Aug. 1. Wo. 1. 2. & alii apud Fellum & in Millii appendice. Π ραββὶ prius) - Par. 2. & duo apud Bezaem, Æth. Arab. (in cod. compluribus,) Copt. Lat. Pers. (Wheloci.) χαιρε Comp. L. & alii. ex Matth.

46 αὐτῶν) - Magd. Syr. & al. Ex parall. & idiotismo.

47 τις) - Er. ed. 1. 2. Al. Par. 2. Per. Seld. 1. Lat. aliqui, nec non Cant. Facile omissum ante τῶν.

51 ἕκολεθῆσεν) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Byz. Laud. 1. 2. 5. Wo. 1. 2. & plurimi alii. ἕκολεθεῖ Er. & al. Π εἰ νεανίσκοι) edd. miss. Goth. &c. (-) Copt. Arab. Lat. (& ex eo Barb. 1. Cant. Steph. n.) Pers. Syr.

52 ἀπ' αὐτῶν) - Æth. Arab. Copt. Pers. Syr.

53 ἀρχιερέα) ἀρχιερέα κατάφαν Al. Colb. 1. Cypr. Laud. 4. L. Med. Mont. Par. 2. 4. Per. Seld. 2. Steph. γ. Vien. Arab. Armen. Pers. Syr. Non alibi Caiphæ nomen ponit Marcus. Π (- αὐτῷ) Em. L. Æth. Lat. Cant. Pers.

58 καταλύσω) καταλύω Al. Lat. aliqui.

60 - τὸ ante μέτον) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 2. pluresvē. τὸ Er. & al.

61 τῇ) τῇ θεῖ τῇ Al. Cypr. Lat. & ex eo Barb. 1. Ex Matth.

62 ἐξ δεξ. καθ.) Comp. Aug. 1. Byz. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. Wo. 1. 2. pluresvē, Goth. Lat. miss. Sax. Clemens Al. sive Caffiod. in Adumbr. ep. Iudæ. καθημένον ἐξ δεξιῶν Er. &c. Ex Matth.

65 ἐβαλλον) ἐβαλον *Par.* 5. 7. & al. unde ἐλαβον *Al. Mosc.*

67 ιντε) ~ *Bodl.* 5. *Byz. Magd. Mont. Seld.* 2. ¶ ηθα.) ηθα; *Er Byz.*

68 ε δε) ετε *Comp. Aug.* 1. & aliquot alii.

70 γαλιλαιος ει, και) ~ G. id est *Gothus*, quem hoc & sequenti capite cum *Gon.* commutat ed. *Ox. minor*. ¶ και ή λαλιά στο όμοιόζει) ~ *Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. *Cant.* (in quo id tamen ad *Matthæum* est traductum,) *Augustin.* Addit *Eusebium* *Millius*.

71 ὀμνύειν) *edd.* &c. Sic *Matth.* (ομνύναι) *Aug.* 1. *Bodl.* 4. 5. *Byz. Eph. Go. Laud.* 2. 5. *Lips. Mosc. Par.* 3. 5. 6. *Roe. Seld.* 1. 3. *Vff.* 2.

72 init. και) και ίνθεως *Wo.* 1. & alii, *Arab.* nec non apud *Bezae* unus. ex *Matth.* ¶ τὸ ρῆμα δε) *Comp. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Laud.* 2. 5. *Mosc.* multique alii. τὸ ρῆμα ως *Al. Med.* Ex *Luca.* τοις ρήμασις οὐ *edd.* al. e *Matth.* τοις ρήμασις δε *Wo.* 1. 2.

C A P. XV.

I ὅλον τὸ συνέδριον) ὅλε τοις συνέδριος *Lat.*, *Schmidii* ed., *Syr.*

3 πολλά.) πολλά. αὐτὸς δε εδὲν απεκρίνατο. *Comp. Bodl.* 4. 5. & alii, *Aeth. Arm.* Quæ ex v. seq. subintelliguntur, ex parall. expreßiōne nonnulli.

8 ἀναβούσας) *edd. mss. Theophyl. Euthym. &c. (ἀναβάς)* *Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. &, idem fortasse, *Vaticanus*. Hoc & illud iungit *Aeth. ἀναβάς* ὅλος *Goth. Cant.* Olim ἀναβάς legit *Lat.* vel etiam alii metaphraſtae. Qui ἀναβούσας ad subsequentia verba, ἀναβάς ad antecedentia conferet, ex utrolibet alterum per alliterationem formari potuisse, sentiet.

II ἀνέστησαν) ἀνέπεισαν cod. nonnulli apud *Er. Barb.* 1. *Bu. Magd. Par.* 3. *Armen. ἀπεισαν Cant.* Ex *Matth.*

12 πάλιν) ~ *Magd.* & alii, *Copt.* Hoc ante αποκριθεὶς ponunt *Goth. Lat.* ¶ ον λέγετε) ~ *Al. Armen. Lat. Par.* 6. *Cant.*

13 ἔκραξαν) ἔκραξαν λέγοντες *Al.* & alii, *Lat.* aliqui.

14 περισσοτέρως) περισσῶς *Al.* & aliquot alii. ex *Matth.*

16 δε ει πραιτώριον) *edd. mss. Theophyl. Arab. Goth. Syr.* τοις πραιτωρίοις *Copt. Lat. Pers.*

18 χαιρε) και λέγειν, χαιρε *Comp. Aug.* 1. & complures alii, *Arm.* ¶ βασιλεῦ) ο βασιλεὺς *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Steph. omn.* (veletiam *Wo.* 1. 2.) & per multi alii. Ex parall.

21 med. καὶ) τᾶς Bodl. 6. & cod. Erasmi.

22 γολγοθᾶ) γολγοθᾶ Comp. Aug. 4. Cypr. Mosc. & alii. Declinatum. γολγοθᾶ Casauboni ed. vel etiam Lat. aliqui apud lansen. Vid. Rus Harm. ev. T. III. pag. 1198 seq.

24 διαμερίζονται) Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 1. 4. Gehl. Mosc. Stap. Wo. 1. 2. cum plurimis. unde διαμερίζονται Byz. διμέριζον edd. al. Π βάλλοντες) βαλόντες Aug. 4. Mosc. Par. 2.

25 τρίτη) Γ Cant. (litera numerali, ut v. 38, pro δύο, B. & cap. XVI. 9, pro ἑπτά, Z idem.) εκτη Āeth. ut ait Lomejer. P. 1. Diff. p. 196. Π καὶ) δτε L. Par. 6.

28 καὶ ἐπλ. usq. ἐλογίσθη) ~ Al. Aug. 4. & al. καὶ recurrente.

29 καὶ) καὶ Er. & inde al. edd. Lin. N. 1. & quinque Graeca exemplaria apud Lucam Brugensem, impressa fortasse. Π ετ) ~ Al. Mosc. & al.

31 καὶ) edd. primae, Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & multi alii, Lat. δὲ καὶ Steph. ed. 3. &c. ex Matth. Π (σῶται;) Aug. 1. Byz. Steph. π. (an potius σ.) & alii.

32 (ἀντῶ) Aug. 1. 4. Byz. Steph. σ. (an potius π.) Wo. 1. 2. & multi alii, Āeth. Arab. Syr. ἐν ἀντῷ Par. 2. 7. εἰς ἀντὸν Hunt. 2. & al. Ex Matth.

33 γενομένης δὲ) καὶ γενομένης Wo. 1. & alii, Goth. Lat. Syr.

34 λαμὰ) Er. Steph. ed. 2. Cant. Lat. in Reutl. & Trev. Lectio media nam λαμὰ Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. cum plurimis. λειμὰ Steph. ed. 1. Aug. 4. Mosc. Wo. 1. 2. & al. λειμὰ Steph. ed. 3. &c. Π (~ με) Ald. Al. Aug. 1. Bodl. 2. 6. Cypr. Gon. Go. L. Magd. Med. Seld. 1. 3. Vff. 1. Lat. ms. Colon.

36 ἀφετε) ἔτεις Aug. 4. & alii. Ex Matth. τὴς ἀφετις Mosc., syllabam marginis, ἀφετε præ ἀφετις legi volentem, alieno loco inferens.

40 γυναικες) αἱ γυναικες Al. apud Fellum. Π μαρία) edd. primae, Aug. 1. 4. Cant. Colb. 2. Gon. Go. Lin. M. 1. N. 1. Par. 1. 3. 4. Lat. Syr. (καὶ μαρία) Steph. ed. 3. & al. edd. ex commate seq.

41 αἱ) ~ Al. Hunt. 2. Goth. Lat. Non inepte subauditur ex ἕτι v. 40.

43 ἥλθεν usq. τολμήσας) Er. &c. Lectio media. (ἐλθὼν usq. τολμήσας) Al. Aug. 1. 4. (ineunte pericopa,) Gehl. unus apud Bezae & alii, Goth. ἥλθεν usq. καὶ τολμήσας Comp. Laud. 2. Vff. 1. 2. Lat. Syr.

46 κατέθηκε) ἔθηκε Byz. & al. Ex Matth.

47 καὶ μαρία) ī addit Bezae ed. 3. Al. Aug. 4. Syr. E proximo.

C A P. XVI.

1 ἵ τὲ) Beza &c. Ex c. XV. 40. (~) edd. primae, Aug. I. Byz. & complures alii. Ex Luc. XXIV. 10. ¶ (ἵ, fine τὲ) Aug. 4. Mosc. Par. 2. 3. Wo. I. pluresve, nec non Goth. Lectio media. ¶ ἀυτὸν τὸν ἴστον Comp. Aug. I. 4. Byz. & alii, Lat.

2 ἀνατείλαντος) ἔτι ἀνατείλαντος Bas. I. Cypr. Seld. 2. (ex Nysseno, coll. Mill. Proleg. § 810. in fine,) Steph. γ. (quem Beza & Lucas Brug. respiciunt,) Eusebius, Hesychius Hierosol. ἔτι ἀνατείλλοντος Nyssenus. ἀνατείλλοντος Cant. Ac jam addit Lat. Glossæ.

6 ἰσαυρωμένον) Signum ; interrogationis addit Aug. I. & al.

8 (~ ταχὺ) Comp. & al. edd. Al. Aug. I. 4. Byz. Par. sex, Per. Steph. omn. & his quatuordecim alii in ed. Oxon. Millii, Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. (ταχὺ) Er. & al. Ex Matth. δὲ γὰρ Lat. Cant. Barb. I.

9 usque 20 ἀναστὰς δὲ κτλ.) Non habuere hanc periocham codices Graeci paene omnes, ut ait Hieronymus ad Hedibiam ; quanquam ipsa Hedibiæ quæstio Hieronymo proposita, de conciliandis inter se evangelistis, periocham præsupponit, & Hieronymus difficultatem respondendi minuere conans, numerum codicum illorum exaggerasse videtur. ipse certe loco mox ad v. 14 citando, in opere, quod admodum lenox scripsit, hanc partem, ac propeinodum quiddam amplius agnoscit. Porro partem hanc accuratiora exemplaria habere negat Gregorius Nyssenus : & in duabus mss. notatur, in nonnullis deesse, in multis vero exstare. Neque in hanc sectionem commentati sunt exegeræ quidam apud Euthymium, Anonymusque Tholofanus in Catena in Marcum. Fieri potuit, ut librarius, scripto versu 8, reliquam partem scribere differret, & id exemplar, casu non perfectum, alii quasi perfectum sequerentur, præsertim quum ea pars cum reliqua historia evangelica minus congrue re videretur. In codicem ita mutilum incidit olim novæ auctor clausulæ, quæ sub juncta genuina lectione in cod. regio (apud Rich. Simonium) ejusque textu, sine ul teriore decisione, sic recenset : φέρεται πώ ων ταῦτα πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ων ἀντὸς ὁ ἴστος ἀπὸ ἀνατολῆς ων ἀλλει δύσεως ἐξαπέσειλε δι αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἀφθαρτον κήρυγμα τῆς οἰωνίς σωτηρίας. Ἐτιν δὲ καὶ ταῦτα φερόμενα μετὰ τὸ ἐφοβεῖτο γάρ Ἀναστὰς δὲ κτλ. Eandem ex gemello, an eodem codice, clausulam, verbis Marci interjectam, memorat Beza. Ut editiones, sic habent etiam Aug. I. Byz. Gehl. Mosc. Wo. I. 2. & ceteri mss., Copt. Goth. Lat. & reliquæ versiones, Irenaeus, Ammonii monosticharon, Harmonia Tatiano adscripta, Eusebii Canones, Synopsis apud Athanasium, Ambros. in Luc. 24. & lib. II. de Spir. sancto, c. 12. & l. I de Pcenit. c. 7. Augustinus, Gregorius, Photius, Theophylactus, alii, de quibus Calov. crit. S. pag. 471. In Armen. mss. hæc periocha a reliquo Marci libro variis indicis disjungitur.

Agno-

Agnoscunt etiam periocham *Clemens Rom. Clemens Al. Dionyfius Al. Iustinus martyr, Hippolytus in trad. apost. de charism. Nestorius apud Cyrilum Alex. Cyrus Hier. Prochorus, Damascenus, Cassianus, Procopius Gazaeus, Anastasius Sinaita, Nicetas, alii.* Non intelligo, quo jure Simonius in Notis gallicis dicat, hos versus hodie-nun in compluribus græcis exemplaribus desiderari. Idemque negat, *Victorem Antiochenum & Hesychium* hanc Marci agnoscisse periocham: sed ea certe apud *Villorem* leguntur, quæ periocham confirmant potius, quam tollant. In *Aug. 4. tertium* est hoc inter *υργηλια εωθινα αναστημα*. Sine his veribus historia Christi, resurrectionis præsertim, abrupta foret, non conclusa: (coll. Gnom. ad c. I. 1.) aliusque, atque Marcus ipse, multo aliter hanc partem ex ceteris evangelistis pertexendam putasset. ¶ πρωτη πρωτη σαββατος) comma alii præponunt, alii postponunt. Augustinus: *Tales distinctionum ambiguities in potestate legentis sunt. l. 3. de Doctr. Christ. c. 3.*

9 πρωτη) ὁ ιντερικη πρωτη Comp. *Aug. 1. 4.* & al. Ineunte lectione. ¶ σαββατος) σαββατων *Aug. 4. Gehl.* & complures alii, *Copt. Ex v. 2.*

11 αυτης) αυτων cod unus apud Bezan, Syr.

14 ὑστερον κτλ.) Hieronymus, *In quibusdam exemplaribus, & maxime in Graecis codicibus*, juxta Marcum in fine ejus evangelii scribitur: Postea — non credidissent: & illi satisfaciebant dicentes, Seculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non finit per immundos spiritus, veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam. *Cui si contradicitis &c. l. 2 adv. Pelag. c. 6.* ¶ ὑστερον) ὑστερον δε Cant. Beza, Al. Syr.

16 και) και ὁ Comp. Steph. ed. 1. 2.

18 βλαψη) Comp. Al. *Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2. codd. plur. βλαψη al. edd.*

19 κυριος) κυριος intes Colb. 8. Cypr. Med. Mont. Steph. γ. Vff. 1. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Iren.

20 σημειων) Er. & al. edd., Al. Arab. Lat. Pers. Sax. Syr. At librarii addidere, αμην ut Ger. a Mastricht censem.

L V C A S.

Hunc habent

EDD. eadem.

MSS. CLASS. I. Al. *Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Cant. Cov. 1. Eph. Gal. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 5. Lin. Magd. 1. M. 1. Mosc. N. 1. Roe. 1. Seld. 1. 2. 3. Wh. 1.*

CLASS. II. *Aug. 2. 3. 4. Barb. decem, Bas. 1. Bodl. 3. 4. 5. Cam. Colb. 1. 2. 3. 8. Cypr. Go. Laud. 4. L. Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Y 2*
7. 8. 9.

7. 8. 9. *Per. Seld. 4. 5. Stap. Steph. γ. δ. ε. σ. ζ. η. θ. Vien. Vff. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2.*

VERSIONES, eadem, quæ Marcum. *Gothus* hiat maxime a c. X. 30 ad XIV. 9, & a c. XX. 37 ad XXIV. 53.

PATRES, *Theophil. Euthym. Tertullian. Ambros. &c.*

C A P. I.

I ἐπειδήπερ κτλ.) Caput 1 & 2 multasque alias Lucæ periochas amputavit *Marcion.* vid. *Huet. Dem. ev. p. 776. Mill. Proleg. § 310.* Potuit autem *Marcion* ex perversa interpretatione verbi *cæpit Act. I. 1*, quali eo excluderentur prima Lucæ capita, occasionem capere ad hanc, & inde reliquam, quam confecit, *Scri-
pturarum eadem*, ut *Tertullianus* appellat.

8 (ιναντίον) *Al. Aug. 4. Par. 4. 8. & bis septem alii.*

10 (ἢν τὰς λαθῆ) *Aug. 4. Byz. pluresve, Goth. Lat. in ms. Reutl. & Trev.*

14 (γενίστει) *Al. Byz. Cant. Mofc. Per. pluresve.*

15 - τῆ) *Er. Steph. ed. 1. Al. apud Fellum, Aug. 4. Byz. pluresve. (τῆ)
edd. al.*

17 ἥλις) ἥλις sive ἥλις mss. & *Rob. Steph. ed.* ut a genitivo nominis ἥλιος distin-
guatur. Et sic c. IV. 25. ¶ ἀπειθεῖς) *incredibiles vertit Lat. in ms. Trevir. aliis-
que, uti Tit. I. 16. ¶ δικαιῶν,*) comma delent nonnulli apud *Wolfium.*

18 γνώσομα) γνωσόμεθα *Goth.*

22 δίεμενε) δίεμενε *Er. Byz. Cant. Med. M. 1. Steph. δ. 5. Lat.*

26 ὁ ἄγγ.) ἀρχάγγελος *Byz. Honoris causa, ex more: uti apud Athanafium,
T. I. f. 1078. & T. II. f. 473.*

29 ἰδεῖσα) - *Arm. Copt. Cant. sed cum audisset habent Lat. multi, Chronicorum
Alex. Improbatus Iansenius. ¶ αὐτῆς) - Armen. Cant. vel etiam Lat. in mss., ubi
angeli suppletur.*

34 τῆτο) μοι τῆτο *Aug. 4. & quinque & undecim alii, Æth. Copt. Ex v. 43.*

35 - ἐν σε) *Er. Steph. edd. Aug. 1. 4. Byz. Stap. &c. Dion. Al. Athanaf. non
semel, Cyrus uterque, & alii, Goth. quin etiam Lat. in cod. Colon. manu prima,
& in eod. Schelhorn. & in Er. annot. & in margine Hentenii, & in aliquot vetustis eodd.
apud Zegerum & Iansenium. (ἐν σε) Lat. & inde Comp. & recent. edd. Colb. 8. Hilar.
Leo, Maximus Taur., Dialog. contra Marcion. Chrys. Proclus, Novation. & alii,
Æth. Armen. Syr. Pers. Arab. Varie Tertullian. Iren. & sermo contra hær. apud
Athanafium. ¶ καὶ tertium) - Lat. in ms. Colon. Goth. Syr. Habet & non habet
*Irenaeus.**

Irenatus. ¶ ἄγιον) Dei, habet *Praxias*, vel etiam *Tertull.* c. *Prax.* c. 26. Sed *Sandius* habet *Novatianus* de Trin. c. XIX.

36 συγγενῆς) συγγείς *Al.* & alii aliquot. ¶ γέρεις) *edd. primae*, *Al. Aug. I. 4. Byz. Wo. I.* cum plurimis. γέρεις *Steph. ed. 3. Cam.* vel etiam *Wo. 2. & al.*

37 παρὰ) — *Eph. Steph. ζ. Vff. I. Syr. LXX Iob. XLII. 2.*

39 ἀναστάσα δὲ) καὶ ἀν. *Al.* & aliquot alii.

42 (ἀνεβόντε) *Bodl. 2. Byz. Colb. 8. Eph. Gon. L. Mont. in marg. Paris. 6. Vff. 2.*

44 (τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει) *Comp. Aug. I. 4. Byz. Gehl. Lips. Par. sex, Wo. I. 2.* vel plures, *Goth. Ex v. 41, ἐσκίρτη τὸ βρέφος.*

46 μαριὰμ) — exemplaria aliqua apud *Orig.* sed *Mariam* appellat *Iren.* f. 215.

50 (γενέαν καὶ γενέαν) *Er. Byz. Hunt. 2. Stap. & bis duodecim* alii, *Psalterium Tigurinum*, cui annexus est hic hymnus: & *Vffenb. septimus, Lat.* aliqui. γενέαν γενεῶν *Cam.*

55 εἰς τὸν αἰῶνα) *edd. mff. multi, Stap. Locutio* per frequens. (ἴως αἰῶνος) *Aug. I. Steph. ε. Vffenb. 7.* & apud *Vallam, Erasmum* aliosque alii, *Goth. Lat. in Colon.* nec non *Byz.*

61 ἐν τῇ συγγενείᾳ) ἐν τῇ συγγενείᾳ *Al.* & al.

63 ἵστι) ἵστι *Aug. I. Par. I. 5.*

64 ἀντῆ alterum) ἀντῆ διηθέωθη *Comp. Cant. latine, Vien.*

65 πάντα) — *Epb. M. I. Syr.*

75 (— τῆς ζωῆς) *Al. Barb. duo, Cant. Colb. 8. Cov. I. Cypr. Mid. Mosc. Steph. η. Ætb. Copt. Gotb. Lat. Pers. Syr. Iren. non semel.*

77 ἀντῶν) — *Er. ed. I. Stap.*

C A P. II.

1 δὲ) — *Al. Colb. 2. Ætb. unde & (ante ἐγένετο) substituunt Char. Chrysol.*

2 χρηνίς) *Cyrino*, terminatione Latina, *Lat.* & inde alii.

4 ἡ πόλεις ταζαρίτ) *edd. &c.* Carere hoc inciso *Gotbum*, notant multi; qui in *ed. Oxon.* minore a *Luc. c. I ad IV* commutatur cum *G.* id est, eum *Gon.* Teflatur autem *Heupelius*, us *baurg Nazaraith*, habere *Gotbum*.

5 ἀπογεράζασθαι) ἀπογεράσθαι *Er. Al. Stap. & alii.* ¶ γυραικὶ) — *Cant. Steph. η. Syr. & al.* ¶ ἐγκύω) ἐγκύω *Comp. Gebl.* Ex pronunciatione.

7 τῇ) — *Al. & al.*

9 ιδε) ~ *Aetb. Armen. Gotb.* ¶ νορίς) *edd. mff. Goth. &c.* Videri possit e proximo iteratum. (θεῖ) *Aetb. Lat. Pers. Sax.* nec non *Syrus*, qui hīc quidem νορίς habet; sed in præcedente inciso, θεῖ. ~ *Cant. Hunt. 2.*

11 σύμερος) ~ *Go. Laud. 1. Seld. 3.*

12 ~ τῆ post ē) *edd. primæ, Aug. 1. 4. Cant. Wo. 1. 2.* cum multis. τῆ Steph. ed. 3. & *edd. recent.*

14 ē alterum) ~ *versiones aliquæ. ¶ ἐνδοξία)* *edd. & mff., Valla, Stap. &c. Aetb. Arab. Copt.* magno hīc contra Latinum pondere: *Pers. Syr. Iren. f. 216* post med. in edit. Grab. *Orig.* non semel, *Euseb. Athanas. Epiphan. Basilius, Gregorius Naz. Chrys.* non semel, *Cyrillus Al. Confut. apost. Andreas Cretenis, Methodius in Scrim. de Simeone & Anna, Theodoritus non semel, Germanus Constantinop. Theophyl.* item *Hymnus matutinus Græcorum vetustiss. apud Athanarium, & in Constit. ap. & in appendice ipsius codicis Al. & in ms. Gr. septimo Bibliothecæ Vſenb. Græce & Latine, non semel, & apud Ioach. Camerar. de Precib. p. 186. & in codd. Britann. quos memorat Pfaffii diff. de Liturg. p. 17. (ἐνδοξίας) Al. *Cyrillus Hieros.*, *Syntagma ad quendam politicum, inter opera Athanasiū, Lat. Cant. Goth. Sax. Interpres Irenæi, Optatus, Origenes, vel potius Homilia XIII in Lucam Latine versa & illi adscripta, Hieron. Leo, Maximus Taur. & alii Latini.* Ex alliteratione ad ἀρθρώποις, (quæ facile etiam pluribus potuisset librariis obrepere;) & deinde, quia καὶ, secundo loco positum, duo incisa, non tria, in hoc hymno postulare visum. Probat Friedlieb.*

20 ὑπέστρεψαν) *edd. primæ, Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, Byz. Wo. 1. 2. & pluri-mi alii. ἐπέστρεψαν Steph. ed. 3. ¶ ἐλαληθη* *Wo. 1. Iren.*

21 ἀντὸν) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. Gebl. Steph. sex & permulti alii, Arab. Armen. Copt. Gotb. Lat. in cod. Bodl. vetustiss. & Schielh. & Trevirensi. (τὸ παϊδίον) Er. & al. Ex c. l. 59. vel ex Evangelistariis. ¶ καὶ) ~ *Cant. L. Par. 6. ex Lat.**

22 ἀντῶν) *Er. mff. Hieron. Aetb. Gotb. Pers. Syr. Orig.* In *Lat.* est ejus, (sed in ms. Trev. cum rafura,) unde ἀντῆς *Comp. Beza, Arab. Anonymus apud Athanas.* ἀντᾶς *Cant.* cum pauculis. *Iren. & Copt.* habent τοῦ καθαρισμοῦ simpliciter. Digna lectio, quæ alibi quoque investigetur: nam & brevis & media & apta est. Atque hinc non solum ἀντοῦ & ἀντῆς apud paucos, sed etiam ἀντῶν apud plerosque, suppletum videri queat. Vid. *Gnom.* ¶ ἱεροσόλυμα) *ἱερουσαλήμ Gotb. Lat.*

24 νεοσσάς) νοσσάς *Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. Syncope.*

25 ἵν ἄγιον) *Comp. Aug. 1. 4. Gebl. Wo. 1. 2. vel plures. ἄγιον* ḥn *edd. al.*

27 εἰθισμένον) *ἱθισμένον Al. Mosc.*

28 ἀντὸν) *ἀντὸν Aug. 4. Bodl. 5. Colb. 3. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. L. M. 1. Par. 2. 3. 6.*

32 πάντων τῶν λαῶν) παντὸς τῆς λαῶς *Psalterium Tigurinum* ms. cui annexus hic est hymnus.

33 ιωσής κτλ.) edd. & aliquot codd. apud Er. Staph. cum ms. plerisque aliis, Photius, Theophyl. Hilarius, Arab. Goth. Syr. (ε πατηρ ἀντεὶ καὶ ἡ μητηρ) Lat. multi, Cant. Hieron. Copt. Cyrill. nec non Er. Colb. 8. Steph. n. Armen. unde ὁ ιωσῆς κτλ. Al. Cam.

34 (ἀντὸν) Steph. θ. Armen. Goth. At vid. Hebr. VII. 7.

35 ἵκ) — Cant. Aeth. Pers.

37 ὁς) — Cant. Hieron. Aeth. Goth. ἕως Al. Arab. Copt. Lat. Steph. n. id. Librarius perantiquus nimis cito επιτῶν arripuit.

38 ἀντην) — Al. cum pauculis. Vocula, bis legenda, semel scripta. ¶ ἐν ιεροσαλήμι) edd. msf., Staph. Theophyl. Euthym. &c. (ιερόσαλήμι) Goth. Latini codd. vetustissimi apud Er. & spēlaciōra exemplaria apud Lucam Brug. & Reutlingensis, Schelh. Trevirensis, Iren. Augustin. Hieron. Beda, Mog. Pers. Sax. Syr. Post λύτρωσιν facile omnissum ἐν. (τὸ ιεράντλι) Vaticanus, ex v. 25. nam Israel habent Latini aliqui & inde Angl. Arab. Pers. alter. ἐν τῷ ιεράντλι Magd. Med. Steph. δ. Photius.

39 ἀντῶν) ἑαυτῶν Comp. Aug. 1. Wo. 1. & complures alii.

40 (— πνεύματι) Lat. Cant. Barb. 1. Armen. Copt. Sax. Titus Bostr. Ex c. 1. 80. additum putat Millius. Retinet Iansenius. ¶ πνεύματι, πληρόμενον) πνεύματος πληρόμενον καὶ Goth. ¶ ἐπ' ἀντὸν) edd. &c. Lection media. ἐπ' ἀντῷ Byz. Can. & al. ἐπ' ἀντὸν Comp. Par. 2. ἐν ἀντῷ Cant. & al.

43 (— ινσῆς) Mosc. Et sic idem, Ioh. V. 15. ¶ ἔγρω ιωσῆς καὶ ἡ μητηρ) ἔγρωσαν οἱ γορεῖς Er. cum paucis. Ex v. 41.

44 ἀνεζήτεν) εζήτεν Aug. 1. & alii. Ex v. 45. 48. ¶ ἐν tertium) — Al. & alii, Lat.

51 καὶ ἡ) ἡ δὲ Er. Aug. 4. Byz. Wo. 1. 2. & al.

52 σοσία καὶ ἡλικία) Transponit hæc duo exemplar quoddam apud Bezan, Epiphanius. Cyrilus Alex. Hieron. in Gal. III. 16. Fulgent. l. 1. ad Thrasym. Syrus.

C A P. III.

1 (— δὲ) Aug. 4. Bodl. 2. Byz. Colb. 3. Eph. Wo. 2. Aeth. Lat. in ms. Char. Schellh. & Trev. Ineunte pericopa. Item Marcion, hinc inchoans librum. ¶ ἥγεμονίας βασιλεῖας cod. nonnulli, ut Harduinus ait. ¶ ἥγεμονεύοντος) edd. &c. ex alliteratione, vel ex c. II. 2. (ἐπιτροπεύοντος) Goth. Lat. Cant. Chronicon Alex. Eusib. l. 9. Demonstr. c. 5. ¶ αβίληνς) αβίληνς Comp. Mosc. & alii.

2 ἐπὶ) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Staph. vel plures. ἐπ' Er. & al. ¶ αρχιερέως) Comp. Steph. id. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, B. 1. Bodl. 2. 4. 5. 6. 7. Bu. Cant. Colb. 1. 2. 3. Cov. 1. Cypr. Eph. Gal. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. L. Lin.

Lin. Med. Mont. M. 1. 2. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 5. Roe. Seld. 1. 2. 3. 4. 5. Stap. Vff. 1. Wheel. 1. 3. Wo. 2. Euseb. Epiphanius. Probat Stapulensis. (ἀρχιεξέτων) Er. & al. edd. ἀρχιεξέτων & Gothus habet & apud quosdam excuditur. Vid. Gnom. ¶ (- τε) Al. Aug. 1. 4. manu prima, Byz. Gehl. Mosc. cum plurimis, Clem. Al.

4 λέγοντος) ~ Lat. Cant. Barb. 1. Arab. Armen. Orig. Confer mox v. 22. & cap. VIII. 9. ¶ ἐν τῇ ἐρήμῳ,) Hoc sequentibus annexetur cod. Lat. Coloniensis.

8 (~ ἐν ἑαυτοῖς) Æth. Arm. Lat.

9 τῶν δένδρων) edd. mss. Ambros. Syr. &c. & sic Matth. (τοῖς δένδροις) Æth. Goth. Lat. in ms. Char. Colon. & aliis, Sax.

10. 12. 14 (ποίσωμεν) Al. Mosc. Wo. 2. cum multis.

12 βαπτισθῆναι) βαπτ. ὅπ' ἀντε Aug. 1. & complures alii. Ex v. 7.

13 πλέον) ~ Magd. Mosc.

16 ἀπασι) Steph. ed. Ante distingunt, ed. aliæ: post, Aug. 1. 4. ¶ μὲν) ἐν Cant. μὲν ἐν L. ¶ (- ἀγίω) Vff. 1. 2. Tertullian. Augustin.

17 ἀντε medium) ~ Iren. Cant. Arab. Pers.

18 τὸν λαὸν) τῷ λαῷ Er. Byz. & perpauci alii. ut populo habet Lat. sed populum ms. Colon.

19 (~ φιλίππω) Er. Aug. 1. B. 1. Bodl. 1. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Eph. Gal. Gehl. Go. Laud. 2. Lin. Lipf. Magd. Mosc. N. 1. Par. 2. 3. 6. Per. Steph. 8. 5. 2. n. 0. Vff. 2. Wo. 1. 2. Theophyl. Euthym. Arm. Goth. Lat. Persarum alter, Sax. Vnde, ante τῷ, hoc inferit Comp. (φιλίππω) Steph. ed. &c. Syr. &c. ex Matth.

21 ἐν τῷ) μετὰ τὸ Bodl. 5. Æth. & anonymous in Chronico Al. de quo Millius in Prol. § 1020. ¶ ἀνερχθῆναι) ἀνοιχθῆναι Cant.

22 λέγοσαν) ~ Lat. cum proximis.

23 ὁ ἵστης) ~ Comp. Par. 1. ¶ ὡσεὶ) ~ nonnulli codices apud Er. Arab. ὡς Cant. Par. 6 vel etiam Valla. ¶ ἀρχόμενος) ἔρχόμενος Vaticanus, teste Alixio, dubitante Wolfio. ἔρχόμενος ἵππο τὸ βαπτισμα Clemens Al. Strom. I. sed non erat ei propositum ipsa Linæa verba referre. Adde Euthymium. ¶ ἐνοιζέτο,) comma delect Er. & alii. ¶ ἰωσήφ) τῷ ιωσήφ addit Byz. Eph. Arm. Ex Matth. Ab hoc loco Byz. in singulas lineas consert trinas generationes, v. gr. τῷ ἥλι· τῷ ματθᾶν τῷ λευ· & sic deinceps, usque ad illud τῷ σὺνθ, inclusive. v. 38. ¶ ἥλι Comp. & alii.

24 ματθᾶτ) ματθᾶτ Aug. 1. Byz. cum multis. ¶ (~ τῷ ματθᾶτ, τῷ λευ·) Julius Africanus, Eusebius, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Augustinus, nec non Gregorius Nazianzenus. Irenaeus quoque & alii LXXII generationes a Luca re-censeri putant. Vide Grotii annot. & Millii Proleg. § 372. 667 seqq. 817. qui postre-

postremo loco censet, hæc irrep̄isse ex v. 29. Π μελχὶ) μελχῆ Byz. & sic v. 28.
¶ ἰωρᾶ) ἰωρᾶ Byz.

25 ματταθὶς) ματαθὶς Mosc. ματθὶς Byz. Eph. Seld. 2. Π ἐσλὶ) ἐσλεῖμ Byz.
Goth. Π ἰαγγαῖ) αγγαῖ Byz. & alii. σαλμὸν substituit Mosc.

26 ματταθὶς) ματαθὶς Mosc. Π σευεῖ) σευεῖ Al. Byz. Laud. 2. Wō. 1. & alii.
λενὶ substituit Mosc. Π ἰωτὶφ) ἰωτὶχ Er. Byz. & alii.

27 ἰωαρᾶ) Comp. Al. Bas. 1. Wō. 1. & alii, Æth. ἰωαρᾶ Aug. 1. Gehl. Mosc.
& alii, Copt. ἰωαρᾶ Er. & al. ἰωρᾶ Byz. & alii.

28 ἐλμωδᾶμ) ἐλμωδᾶν M. 1. Per. nec non Arab. Lat. Tantundem. Vid. Hilleri
Onom. p. 175.

30 ἰορᾶ) ἰωρᾶ Er. Aug. 1. & alii, Pers. Syr.

31 μεινᾶρ) μενᾶρ Byz. Lat.

33 ἀράμ) ἀράμ, τῷ ἰωρᾶ Er. Aug. 1. Gehl. Mosc. cum multis, & sic sere Æth.
Arm. Copt.

34 θαρξ) θάρρα Aug. 1. & alii.

35 σερχ) Comp. Steph. id. 1. Al. Aug. 1. Byz. Cov. 1. Wō. 1. 2. & plurimi,
Armen. Goth. Lat. in mss. ταρχ̄ edd. al. Π ραγαῖ) ραγὰβ Aug. 1. & al. Π Φα-
λεχ) edd. mss., Armen. unde Phalech cod. Trevir. Φαλέχ Stap. Al. Bodl. 1. Wō. 2.
& alii, Chronicon Alex. Goth. Lat. At 1 finale fit x, ut docet Hiller. Onom. p.
693.

36 τῷ κανᾶρ) edd. Al. (teste contra Grotium Vfferio, Waltono & Millio,) Aug. 1. Byz. cod. antiquissimus apud Il. Vossium, ceterique mss. summo consensu,
versiones item, & patres multi. (-) Cant. quem unum utique spectare videtur
Scaliger, quem Cainan in vetustissimis exemplaribus negat exstare. neque enim nu-
merare potuit codicem Steph. &, quem Stephani amicus hoc loco non citavit. sed
talis certe codicis suffragium nil valet: coll. var. Marc. II. 26. nam patres sequitur,
quorum multi Cainanem hunc tollunt. tollunt etiam Beza (in Latino, non in Græco
textu,) Bochartus, Deodatus, Buntingius, Bullingerus, Cordesius, Grotius, Vossius,
Mutheius, Despigne, Spanhemius, Vfferius, (qui etiam Massaeum, Corn. a La-
ppide, Petavium, Possimum citat,) Cartwrightus, J. Ad. Osiander Cancell Tub. Ger-
hardus, Rob. Baillius, Hornius, Terserus, Brunmannus, E. Schmitius, Calvius,
I. G. Carporius, Heupelius, Grabius, Leydeckerus, Vitringa, Io. Meyer, N. Gürt-
lerus, Pfaffius, Buddeus, Chilensis, I. M. Langius, Zeltnerus, B. de Canstein,
Joach. Langius, Kaiserus, Rnsius, Rumpaeus, Hallbauerus, Anonymus, eujus ob-
servationes chronologicæ Parissiis A. 1737 Gallico sermone exierunt, Sam. Shuck-
ford, J. Koch, multique alii, quos enumerat Hodius lib. 3. de Bibl. text. f. 269.
(ubi imprimis copiose de hoc Cainane differit,) Reineccius & Wolfius ad h. l. Vid.
etiam Gnom.

C A P . IV.

1 πνεύματος ἀγίας πλήρης) πλήρης πνεύματος ἀγίας Comp. Aug. 1. Lat.

1. 2 ἡμέρας τεσσαράκοντα ,) Cam. Euselius apud Bezam , Lat. Syr. Vid. Gnom. Commia præponunt plerique.

2 ὕστερον) edd. mss. Lat. unus , Goth. Syr. Sic Matth. (-) Æth. Arm. Copt. Lat. Cant. Cyrill. Beda.

3 καὶ εἶπεν) εἶπε δὲ Er. Hunt. 2. & al.

4 - ὁ) edd. primæ , Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Par. 1. 2. 3. 4. vel plures. Sic Matth. (ὁ) Steph. ed. 3.

5 - 12 (καὶ ἤγαγεν κτλ. καὶ ἀναγαγὼν κτλ.) Hic animadvertisendum est, in vetustis codicibus Latinis eundem temptationum ordinem in Luca & in Matthæo servari. Quod videre licet in vetusto quodam codice cœnobii D. Germani Pratensis ad muros Parisienses siti , & plerisque aliis eorum locorum , in quibus cariesa & vetustate paene consumta adservantur volumina. Iac. Faber Stapulensis in Comin. ad h. l. Sed illi codices Latinæ ad Matthæum sunt conformati , sicut ab Ambroſio commentarius in Lucam. Ceteri Latinæ codices , quorum plurimos contulit Lucas Brugenfis , cum codd. Gr. ceterisque versionibus antiquis congruunt. Accedit Origenes , Augustinus , alii. ¶ ὁ διάβολος :) - Cant. Copt. ¶ εἰς ὅρος νῦν λόγῳ) edd. mss. Goth. Ambros. Syr. &c. - Copt. Lat. in cod. Char. Reul. Schell. Trivir. & in aliquot codd. apud Zegerum, Beda , Sax. Franc. Lucas in libello altero Corr. Romanarum : Haec verba omittuntur a quibusdam veteribus codicibus , tanquam ex Matthæo huc transumpta. Latinis codicibus hoc omittentibus adjice tres Berolinenses , supra ad Marc. XII. 32 citatos. Facile omiserunt librarii Latini : hiulca esset oratio , Et duxit illum diabolus & ostendit illi.

7 προτιμωντῆς) πετῶν προτιμωντῆς Byz. & alii , Hieron. Ex Matth. ¶ μη Comp. Aug. 1. 3 manu secunda , Byz. Wv. 2. pluresve. ¶ πᾶσα) Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 3. Bodl. 1. 2. 5. 6. 7. Bu. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 5. Mosc. Steph. omnes , Wv. 1. 2. multique alii , Syr. (πάντα) Er. & al. Ex Matth.

8 (- ἐπαγεῖ ὄπιστω μη σατανᾶ) Barb. 1. & idem fortasse , Vaticanus , Cant. Colb. 8. Steph. 1. n. Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Sax. Syr. Orig. Ambros. Beda. Nemo Græcus ante Theophylactum , ut Grotius notat , hæc verba hoc loco agnoscit. Vestigium glossæ in codd. græcis est γέγραπται , sine γαρ , subsequens. Virum hæc Matthæi solius fuerint , an etiam Lucæ , operae pretium non est investigare , ait Whitby. Atqui hæc verba , ubi post me Satanæ , adscribere Domino non decuit Lucam , qui postea alium Satanæ memorat incursum. Ex Matthæo recentiores Græci hinc traduxerunt. ὄπιστω μη ne Matthæi quidem esse , suo loco notavimus. Ineunte versu , τὸ καὶ Gothus non recte vertit iathro , i. e. inde. ¶ - γαρ) iidem fere

sere codd. & interpretes, itemque Comp. Alex. Aug. 1. 3. Byz. Cam. Cov. 1. Mosc. Wō. 1. 2. aliique permulti. ($\gamma\ddot{\alpha}\varrho$) Er. & al.

9 - δ) edd. primæ, Al. Aug. 1. 3. Barb. decem, Bodl. 1. 2. 7. Byz. Eph. Hunt. 2. Par. 1. 2. 4. 5. 7. 8. Roe. Seld. 1. 2. Vſſ. 2. vel etiam Cant. (apud Bezani,) Wō. 1. 2. Theophylactus. (δ) Steph. ed. 3. & al. Π ἵττεύθει - Wō. 1. 2. & alii, Lat. ms. Char.

11 - δτι) Comp. Er. Aug. 1. 3. Bodl. 1. 2. 7. Byz. Cant. Colb. 1. 2. 3. Eph. Gon. Go. Laud. 2. 5. Lin. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Per. Roe. Seld. 2. Step. W̄berl. 1. Wō. 1. 2. Ætb. Arab. Syr. (δτι) Stepb. & al. edd., Gotb. Lat.

18 ινί) Ita distinguit Byz. Lat. ed. Lovan. A. 1583. & Ies. LXI. 1. accentus Hebr. Π ἴναγγελισαθαι) Comp. Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. Aug. 1. 3. 4. Bas. 1. Bodl. 1. 2. 5. Bu. Byz. Cant. Cypr. Epb. Gal. Gebl. Med. Wō. 1. 2. & sat multi alii, Orig. Athanas. Suidas. ιναγγελισθαι Er. ed. 5. & al. Π , ιπέσαλκέ με) Ante hec, non post, distinguit Ang. 3. vel plures, Goth. Lat. ed. Lovan., Syr. Versio Augl. hod. & citato leſajæ loco accentus Hebr. & LXX ed. Heivag. & Tertullian. Hieron. comm. nec non Chaldaica paraphrasis, Theophyl. in h. l. Π ιάσαθαι κτλ.) edd. mſſ. Iren. Theodorit. Arab. Goth. Lat. Pers. Syr. (-) Cant. Colb. 8. Parif. 6. Æth. Arm. Copt. Sax. Orig. Euseb. Athanas. Ambr. Augustin. Franc. Lucas in Correctionibus alteris: Haec clausula praeteritur a multis tum libris tum authoribus, tanquam eadem cum hac, dimittere contractos in remissionem, ut ex eodem uno Hebraeo versa. Sed vid. Gnom. Π ἀποσεῖλαι τεθραυσμένες ἐν ἀφίσει) edd. mſſ. Goth. Eusib. &c. ιάσαθαι τεθραυσμένους Sax. - Iren. Orig. Abundare hæc putant Beza & Drusius. Post δεκτὸν, καὶ ιμέρας ἀνταποδέστεως addunt Arab. ed. Roman. Armen. Lat. Iren. Augustin. Beda. Iesaiæ Latinus versio ex Hebraeo habet, & diem unctionis Deo nostro, aliis, atque apud Lucam, verbis, ne Vulgatum id ex leſajæ summisse putes. LXX int. καὶ ιμέραν ἀνταποδόσεως, ubi Origenes supplevit, τῶν θεων ιμέρων. Latina versio, ex Græca illa, apud Hieronymum, & diem retributionis. Hoc ipsum secutus videri posset Latinus Luce interpres, sed in aliis hujus periodiæ partibus Latinam, ex septuagintavirali Græca, versionem deserit. Superest, ut confiteamur, Lucam ipsum ex LXX int. posuisse verba illa, καὶ ιμέρας ἀνταποδόσεως, sine quibus sane abrupta esset allegatio leſajæ apud Lucam: & ea Latinum interpretem vetustissimum in Græco Luce exemplari habuisse: Græcos autem recentiores, quinque καὶ particula versu 20 recurreret, hiatum admisisse. Arabicæ editio ad Latinum interpolata videtur: de Armeni considerent, qui antiquos eius codices evolvere possunt.

19 κηρύξαι) καλέσαι Eusib. LXX.

23 τῆ) edd. &c. E proximo. (-) Al. Aug. 4. & al.

25 δε) Er. &c. Goth. - Comp. Cant. Cypr. Per. Arab. Lat. γαρ Syr. Π πολλαῖ) δτι τολλαῖ Cov. 1. & alii, Arab. Goth. Ex v. 24.

26 σάρεπτα) σάρεφθε Er. Cypr. & alii. ex LXX. ¶ τῆς σιδῶνος) σιδωίας Al. & al. item ex LXX. vel etiam ex rhythmo ἡλίας.

29 ἔως) edd. primae, Aug. I. 3. 4. Byz. Gehl. Mosc. Wo. I. 2. vel plures. ἔως τῆς Steph. ed. 3.

33 πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου) δαιμόνιον ἀκάθαρτον Colb. 3. Lat. Cant. Armen. ¶ φωνῇ μεγάλῃ) ~ Colb. 8. Goth. Orig. Non habet Marcus.

34 οὐ) ~ Cant. Colb. 8. Lin. Mont. N. I. Æth. Arab. Tertull. ¶ ημᾶς citra interrog.) Aug. I. 4. vel plures, E. Schmidius.

35 εἰς) edd. primae, Aug. I. 3. 4. Cant. Gehl. Wo. I. 2. & alii plures. εἰς τὸ Steph. ed. 3.

38 ~ ἢ ante πενθερὰ) Comp. Aug. I. 3. Byz. Wo. I. 2. & plurimi. ἢ Er. & al. ¶ πυρετῷ μεγάλῳ) magnis febribus habet Lat.

40 δύνοντος) δύναντος Byz. L. M. I. Par. 3. δύντος Orig. δύσαντες Cant. ex Lat. qui habet cum occidisset. ¶ ἐπιθεῖς) ἐπιτιθεὶς Bodl. 4. 5. Cant. Per. Vff. 2.

41 (πειναγάζοντα) Al. Aug. 3. Bodl. 4. 7. Cant. Cov. I. Eph. Gon. Laud. I. L. Mosc. Par. 3. 5. 6. Per. Vien. Orig. ¶ (~ ὁ χριστὸς) Orig. Copt. Arab. Armen. Lat. Colb. 8. Cant. Tertullian.

42 (ἐπεζήτειν) Al. Aug. 3. Barb. septem, Bodl. I. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 8. Cov. I. Lips. Magd. M. I. Mosc. Par. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. I. 2. Vff. 2. Wheel. I. Victor Antioch. Euthym.

C A P. V.

6 πλῆθος ἵχθύων) edd. primae, Aug. I. 3. 4. Byz. Gehl. vel plures. ἵχθύων πλῆθος Steph. ed. 3.

8 πέτρος) ~ Cant. ¶ ~ τῇ post γόναστι) Comp. Aug. I. 3. 4. Wo. 2. vel plures. τῇ Er. & al. ¶ κύρι) Hoc ante ἔτι ponit Hieron. Armen.

14 εἰς μαρτύριον ἀντοῖς) ut sit in testimonium hoc vobis, habet Lat. (ex cap. XXI. 13.) apud Ambrosium, nec non apud Tertull. id fecutus Marcion, quem sic reddit Epiphanius, ἵνα ἡ μαρτύριον τέτο οὐμῖν. & sic fere Cant.

15 ὑπ' ἀντῇ) ἀπ' ἀντῇ Al. ex alliteratione. ~ Barb. tres, Eph. & alii, Lat. Hiatus, ab recurrente. Post ἀντέν id habet Syr.

19 ποίας) Comp. & al. edd. Al. Aug. 3. B. I. Bodl. sex, Byz. Cant. Colb. 2. 3. Cov. I. Cypr. Em. Eph. Laud. 4. 5. M. I. Mosc. Par. I. 2. 3. Per. Steph. septem, Euthymius. Lectio media: unde ἐπὶ Vien. πότας Med. ποίας ὁδὲ Wh. I. διὰ ποίας ὁδὲ Cam. Colb. I. Gehl. Gon. Laud. 2. Par. 8. πόθεν Aug. 4. Par. 6. Wh. 3. πῶς Collin. ed. Aug. I. Barb. sex, Bodl. 6. Bu. Gal. Go. Hunt. 2. Laud. I. Lin. Magd. Mont. N. I.

N. 1. Par. 4. 7. Roe. Seld. 1. 2. 3. Vff. 1. 2. Goth. (διὰ ποιας) Er. & inde al. edd.; mss. nullus, ex classe prima quidem. Vid. Gnom.

23 σοῦ) ~ Laud. 4. Goth. Lat.

25 ὁ Er. Al. Aug. 3. Laud. 2. 4. & alii.

26 καὶ ἔκσασις usq. ἐδ. τὸν θεὸν) Omittit Byz. & alii: ob Homoeoteleuton v. 25.

27 ἵθετατο) εἴδε Al. & al. ex Matth. aut Marco.

29 λιγίς) Articulo carent edd. primae, Aug. 1. 3. 4. Byz. Stap. vel plures. ὁ præfixit Steph. ed. 3.

30 (— ἀυτῶν) Er. Bodl. 2. Cant. Laud. 5. Æth. Arab. Copt. Lat. in mss. Pers. Sax. Syr. ¶ τῶν) Comp. Al. Aug. 1. 4. codd. plurim. ~ edd. al. Byz. Aug. 3.

31 υγιαινόντες) ιχύοντες Byz. & al. ex parall.

35 καὶ) ~ Aug. 1. & alii, Lat. aliqui, Pers. Syr. Ante τότε ponunt L. Gon. Roe. Æth. Arab. Goth. Ex Matth. aut Marco.

36 συμφορέι) συμφωνήσει Al. Cant. & alii. ¶ — ἐπιβλημα) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 3. Byz. Msc. multique alii, Goth. (ἐπιβλημα) Er. &c.

C A P. VI.

1 δευτεροπρώτῳ) ~ Barb. 1. Colb. 8. L. Æth. Copt. Pers. Syr. at secundo habet Arab. apud Casaubonum. Ignoratione rei.

2 ποιεῖν) ~ Barb. 1. L. Lat. Pers.

4 ἔλαβε καὶ) ~ Aug. 4. Cant. Cypr. & alii, Æth. ¶ καὶ ante τοῖς) ~ Barb. 1. Arab. Goth. Lat. Syr. Theophylact.

5 (τῇ ἀυτῇ usq. νόμῳ) Steph. 2. idemque Cant. qui in ed. Wech. sunt eodd. duo vetustissimi. Ex evangelio secundum Hebreos desumptam censet pericopam Millius Proleg. § 1277, & constanter eam refert Timotheus Philadelphia. Neminein, quamlibet peccantein, Salvator legitur appellasse maledictum. Videtur esse historia vera, sed apocrypha, non sincere, nec per idoneam dilemmatis formam descripta. conf. Fabricii cod. apocryph. N. T. p. 324.

6 καὶ post δὲ) ~ Comp. L. & alii.

7 παρετίρην) παρετηρήντο Al. Cant. & alii. ¶ — ἀυτῷ) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Msc. & plurimi alii, Goth. Lat. (ἀυτῷ) edd. al. c Marco. ¶ εὐ) ~ Aug. 1. & alii, ut Marcus. ¶ ἀυτῷ) κατ' ἀυτῷ Er. Byz. cum multis. Glossa.

9 , τί) edd. *principis*, Lips. Stap. pluresve, Arab. Syr. (τι) Elzev. & recent. edd. ¶ (ἀποκτήνω) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. B. 1. Bodl. six, Bu. Byz. Cor. 1. Gehl. Z 3 Med.

Med. Mosc. Stap. multique alii. Marci est: ex quo etiam *oi ðe ἐσιώπων* addit *Byz. Cam.* & alii.

10 εἰπεν ἀντῶ) *Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl.* & fere omnes, *Goth. Persf. Syr. (εἰπε τῷ ἀνθρώπῳ) edd. al., Lat. Ex v. 8. ¶ (- ἔτω) Er. Al. Aug. 3. 4. Byz. Hunt. 2. Laud. 2. 4. *Mosc. Vien.* & complures alii, *Goth. Theophyl. Illud*, ο δὲ ἐποίησε, lection media, vera, brevis. ($\ddot{\epsilon}\tau\omega\varsigma$) addidere *Comp. Aug. 1.* & al. Rursum alii scripsere $\kappa\eta\dot{\iota}\xi\epsilon\tau\epsilon\nu\epsilon$. ¶ (- ὑγῆς) *Al. Aug. 3. Barb. 1. Bodl. 2. Cant. Colb. 8. Hunt. 2. Laud. 5. L. Med. Goth. Lat. Syr.* Adscriptum videtur ex Matthi. ¶ ὑγῆς ως ἡ ἀλλη) — *Vff. 1. Arm. Copt. Lat.**

12 τῇ θεῇ) — *Tertull. Pers. Cant.* Sed habet *Lat.*

13 (ἐκάλεσε) *Cant. Magd. Seld. 1.*

14 ιάκωβον) $\kappa\eta\dot{\iota}\alpha\kappa\omega\beta\sigma\sigma$ *Per.* & alii, *Lat.* in ms. Char.

17 τόπῃ) τῇ *Mosc.* & al.

18 ὑπὸ) ἀπὸ *Al. Aug. 3. 4. Byz.* & pauci alii. ¶ $\kappa\eta\dot{\iota}\alpha\kappa\omega\beta\sigma\sigma$) — *Al. Aug. 3. Euthym. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Aeth. Arab.*

20 ἀντῇ) — *Er. Cant. Hunt. 2. Per. Persf.*

22 ὅτε alterum) — *Er. Wheel. 1. Goth.*

23 χάρητε) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Cypr. Gehl. Mosc. Steph. omnes*, & permulti alii. $\chi\alpha\lambda\eta\tau\epsilon\tau\epsilon$ *Er. &c.* ¶ $\tau\alpha\tilde{\nu}\tau\alpha$) τὰ ἀντὰ *Epiphan. Cant. Vide Gnom.*

26 — ὑμῖν) *Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Laud. 1. 2. 5. Roe. Steph. omnes, Wo. 2. & bis tredecim alii, Theophyl. Goth. Lat. plerique, Pers. (ὑμῖν) Er. & alii, Iren. Chrys. hom. 81 in Ioh. Syr. &c. E proximo. ¶ πάντα) Er. &c. Iren. Chrys. sape, Theophyl. Arab. Goth. Lat. (-) *Comp. Aug. 3. Bodl. 1. 2. 7. Byz. Cant. Colb. 2. Gehl. Gon. Laud. 1. 2. 5. Lin. Magd. Mont. Mosc. N. 1. Par. 3. Per. Roe. Steph. π. (i. e. πάντα, omnia exemplaria:) Valla, Aeth. Pers. Syr. Euthym. Macar. Tertull. ¶ $\tau\alpha\tilde{\nu}\tau\alpha$) τὰ ἀντὰ *Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Med. ¶ γὰρ*) — *Cant. Colb. 3. Lat. in ms. Tertull. Sax. ¶ ψευδοπροφήταις* prophetis habent *Lat.* multi, *Sax.* Incurrit librarius in v. 23.**

28 ὑμᾶς) *ὑμᾶς Er. Al. Aug. 1. Gal. Vff. 1.* apud Fellum, aliique. Ex parallelio & alliteratione, vel ex LXX. ¶ (- να) ante προτεύχεσθε) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Stap. Wo. 2. multique alii, Goth. Lat. in ms. Sax. να) Er. & al. ex Matth.*

34 — *oi post γὰρ*) *edd. primae, Aug. 1. 4. Mosc. vel plures. oi Steph. ed. 3. ex v. 32. 33.*

35 νιὸι) *oi νιὸι Comp. Steph. ed. 1. ¶ (- τῇ ante ὑψίστῃ) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Mosc. Par. 1. 2. 3. 4. 8. vel plures. τῇ edd. al.*

37 γὰς οὐδὲν) vi Er. Byz. Cant. Steph. i. Ζ. Lat. Pers. Syr. Theophyl. Ex Matth. vel quia est initium Lectionis. nam rubrica in marg. n. s. habet, ἐπειρ ὁ καριος, μὴ κατέτε.

38 καλὸν) καλὸν τα' Gen. Goth. Lat. (quoniam Innocentius III non habet &, lib. V de sacro altaris mysterio, cap VI.) Syr.

43 γὰρ) - Cant. Aeth. Arab. Pers. Syr.

44 ιδία) - Msc. & al. Sic Matth. XII. 33.

45 τῆς καρδίας αὐτῶν alterum) edd. mss. Goth. &c. - Cant. L. Arab. Armen. Copt. Lat. ¶ τᾶς post γὰρ) - Al. & alii. ¶ αὐτᾶς) - Bodl. 5. Par. 4. 5. Aeth. Arab. Copt. Lat. Syr. Clemens Al.

46 κύριε) - Colinaei ed. Hunt. 2. Laud. 1. M. 1. Ignat. interpolatus.

48 πληνμα.) πληνμάρα; Mose. Vtrunque scribitur.

C A P. VII.

4 λεγοντες) αὐτῷ addit Al. & alii, Aeth. Lat. ¶ (παρέξη) Al. Barb. 3. Bodl. 1. 3. Bu. Byz. Cant. Laud. 4. pluresve. Alii παρέξει. Vid. Gnom.

6 αὐτῷ) - Goth. Lat.

9 εἰδή) edd. &c. Sic Matth. (εἴτε) Comp. Aug. 4. Per. Wō. 1. 2. & alii.

11 εἰδῶ) Er. Al. Barb. sex, Bodl. 2. 6. 7. Colb. 8. Cov. 1. Laud. 1. 2. 5. L. Lips. M. 1. Msc. Par. 3. 5. Per. Rec. Steph. n. Vien. Wō. 1. 2. Theophylact. unde deinceps habet Lat. (etiam in mss.) & inde Angl. Meg. Sax. Metaphraſtæ antiqui fere de die sequenti, nescio an præcise de postero, accipiunt. sed textus genuinus habet, inquit Millius, alia die. Tellem is nullum citat: nec tamen multum refert. nam sententia sic quoque indefinita esse potest. Aliud esset altera die, sequenti die, quod alibi Latinus solet ponere. Vid. Gnom. (τῇ) Comp. Aeth. Arab. Armen. Copt. Goth. Pers. Syr. &c. ex v. 12. vel c. IX. 37. ¶ αὐτῷ) - Al. & aliquot alii. ¶ (- ixz- rei) Barb. 1. Cant. Steph. r. Armen. Copt. Lat. Syr.

12 αὐτῷ) Aug. 1. 4. manu secunda, & nonnulli apud Bezae, nec non Comp. Lectio media: unde ἀπό Er. & alii, præterim qui δια habent additum. αὐτῷ Byz. Steph. ed. 1, subjungens χιρά. ἐπι omittunt Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 1. 4. Byz. Colb. 2. Laud. 5. & alii. στι) edd. primare, Al. (in ed. Ox. min. & in Millii Proleg. § 1475.) Aug. 1. 4. Fyz. Colb. 2. Gehl. Msc. Vf. 1. apud Fellum, Wō. 1. 2. &c. ἐπι στι Bezae in annot. & inde edd. Henr. Stephani & al. recent.

15 ἔδωκε) απέδωκε Al. Colb. 8. Ex c. IX. 42.

16 πά-

16 πάντας) Comp. Er. Aug. 1. 4. Moſc. Wo. 1. & permulti alii. ἀπάντας Steph. & al. edd.

19 ἀλλοι) ἔτεροι Byz. & alii. ex Matth.

21 καὶ πνευμάτων πονηρῶν) ~ Colb. 2. Eph. ¶ τὸ ~ Al. Byz. Laud. 2. Moſc. Wo. 1. 2. & alii. Passim litera, passim etiam syllaba, bis legenda, semel scripta.

22 ὁ ἵντες) edd. mſſ. Goth. Syr. &c. ex Matth. (~) Copt. Lat. Cant. Theophyl.

23 ἵνι) ~ Bodl. 2. Laud. 5. Vſſ. 2.

24 ἀγγέλων) μαθητῶν Cov. 1. & quatuor & octo alii, Perf. Syr. ¶ πρὸς τὰς ὄχλους) τοις ὄχλοις Comp. Aug. 1. Cant. Moſc. Wo. 1. 2. & complures alii. ex Matth. ¶ ἐξεληλύθατε) ἐξήλθετε Eph. Roſ. & alii. Et sic v. 25. Ex Matth. ¶ θεάσα-θαι;) ; θεάσαθαι nonnulli cod. veteres Latini apud Er. Sax.

25 ὑπάρχοντες) διάγοντες Cant. & alii.

26 προφῆτες) ~ in tribus codd. apud Bezan & in Theophylacto.

27 ἵγια) edd. mſſ. Ambros. &c. ~ Lat. Cant. ¶ ἐμπροσθέντες) ~ Tertull. vel Marcion, Cant.

28 (~ προφῆτης) Barb. 2. Colb. 8. Lin. Med. Steph. γ. ε. n. Vſſ. 1. IWheel. 1. Æth. Arab. Copt. Euthym. Theophyl. quem, & tres Stephanicos, Beza, per errorem, & secuti eum Wecheliani, retulere ad v. 26. Tertullianus legerit nec ne, vix appetat. Vid. lib. 4. c. Marcion. c. 18 plene. Ad. Matth.

29 καὶ οἱ τελωναῖ) ~ Bodl. un. apud Fellum.

31 ~ εἶπε δὲ ὁ κύριος) Comp. Staph. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Byz. Cam. Gehl. Steph. omn. Wo. 1. 2. & quis non? Æth. Arab. Copt. Lat. mſſ. mult. Sax. Syr. Perf. (~ εἶπε δὲ ὁ κύριος) Er. Steph. ed. 3. Goth. &c. Additum e Lectionariis. est enim rubrica marginis, εἴπεν ὁ κύριος in mſſ.

34 φίλος τελωνῶν) Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures, Lat. τελω-νῶν φίλος Er. & al. Ex Matth.

35 (~ πάντων) Byz. Cant. Colb. 2. Eph. Magd. Par. 6. Vſſ. 2. Armen. Iren. Vt in Matth.

37 (καὶ) Al. Aug. 1. 4. Byz. Colb. 2. Eph. Go. L. Magd. Med. Mont. Moſc. Par. 1. 2. 3. Seld. 1. 2. Vid. Gnom.

38 αὐτῆς primum) τῇ ἵντῃ Al. & alii. Omittit Bodl. 6.

42 δὲ) ~ Cant. & alii. ¶ αὐτῶν prius) ~ Cant. & al. ¶ (~ αὐτῶν, εἰπεί,) Æth. Arab. Lat. Cant. Pers. Syr. Tratt. c. Novatian. αὐτῶν omittit etiam Em. L. unde τῶν δύο Copt. εἰπεί omittit etiam Copt. Barb. 2. ἐπὶ habet Al.

43 δὲ)

43 διτι) ~ Byz. Eph. Laud. 2. Et quidem in Byz. librarius cum jam scribere cōpillet : , destitut.

44 (~ τὸν καταλήγειν) Al. Cant. Cypr. Med. Vff. 1. Wheel. 1. Eth. Armen. Copt. Geth. Lit. Pers. Syr.

45 (εἰπολαθεῖται) Beza (e Syro : quanquam Syri & Arabis lectio ambigua est Ludovico de D'eu:) Bu. L. Parif. 5. 6. Steph. 5. Copt. Latini codd. complures, ex rhythmo, intravit, effavit.

46 μη τὰς πόδας) ~ Cant. Roe. Vff. 1. τὰς πόδας μη Aug. 4. Wo. 1. 2.

47 αἴσιωρται) ὅτι αἴσι, Roe. & cod. vetustus apud Bezan.

C A P. VIII.

2 ιπτά) πολλὰ Wo. 1. & alii.

3 τυτάρια) σωσάννι Aug. 1. Byz. Gal. Laud. 1. 5. Magd. Per. Roe. & complures alii, Theophylact. ¶ (αυτοί) Er. ed. 2. Barb. oſto, B. 1. Bodl. 1. Cant. Colb. 2. Cypr. Hunt. 2. Laud. 2. L. M. 1. Mosc. Par. 7. Per. Roe. Steph. 8. Z. 4. 12. id. Vien. Wo. 1. 2. Lat. aliqui, Augustinus, Pers. Syr. ¶ αἴσιο) in Al. Cant. Colb. 9. Cypr. L. Med. Vff. 1.

5 τὸν prius) ~ Cant. Cypr. Hunt. 2. Med. ¶ αὐτὸς) εαυτὸς Comp. Al. Gehl. cum paucis.

8 ιτι) add. &c. ex Matth. (εἰς) Al. Aug. 1. 4. Byz. Laud. 1. 2. 4. 5. Wo. 1. 2. & septem & quindecim alii. ¶ ταῦτα usque αἴσιτω) ~ Aug. 4. & fere lectionaria.

9 λέγοντες) ~ Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr.

14 οἱ) εἰ Hierag. & al. ed.

15 ύπομνη) ταῦτα usque αἴσιτω addunt ex versu octavo codie es illie citati iterumque Comp. Aug. 1. Wo. 2. & complures alii. Sed tantum illud o usque αἴσιτω addit Laud. 1. & alii, & Byz. cuius margo rubricam habet hanc, ιστοι ὅτι εὐτῷ μεγαλῇ οὐκλητιᾳ τὸ ταῦτα λέγοντες οὐ λέγει αἴσιος ύπομνη κτλ. Clauſula Lectionariorum hoc loco, nulli versioni agnita.

16 δὲ) ~ Byz. (ineunte Lectione :) & alii, Arab. Syr.

18 τῶι) qui l habet Hieron. ¶ αἴσι & εἴσι) Steph. ed. 1. Aug. 4. Wo. 1. vel etiam Gehl. & plures. Lectio media; unde εἴσι bis, Comp. Er. Aug. 1. Byz. Wo. 2. αἴσι bis Steph. ed. 3. 22, priore loco, Step. sed de altero filet.

19 μάτηρ) μάτηρ αὐτὸς Bodl. 2. Cant. L. Epiphanius.

21 (~ αὐτὸν) Er. ed. 1. Al. Cant. Colb. 8. Hunt. 2. Lin. Magd. Med. Mosc. N. 1. Par. 3. Vff. 1. Armen. Goth. Lat.

22 ρᾱͅ ἐγένετο) ἐγένετο δὲ Al. Byz. Cant. & alii, Goth. Lat. ¶ ἐνέβη αὐτέβη Er. Aug. I. Byz. & alii. ¶ εἰς prius) εἰς τὸ Byz. Mosc. Par. 2. E proximo.

24 ἐπισάτα bis) Er. &c. Goth. Syr. (ἐπισάτα semel) Comp. Bodl. 2. Laud. 5. Par. 6. Seld. 4. Æth. Arab. Copt. Lat. ¶ ἐπαύσαντο) επαυσαντο Er. ed. I. Wō. 1. & alii, Lat.

25 ἐσὶ) — Al. Med. Vff. I.

26 (γεργεσηῶν) Colb. 8. Steph. r. Æth. Arab. Armen. Copt. Origenes, Millio excerptus copiose, Epiph. γεργεσηῶν Lat. & ex eo Cant. Barb. I. ¶ αὐτιπερ) αὐτιπερα sive αὐτιπερα Er. Al. Bodl. I. 2. Bu. Cant. Cypr. Gehl. Laud. 2. 5. L. Med. Mont. Seld. I. Wō. I. 2. Theophylact. Hesychius. πέραν Byz.

27 ἐκ τῆς πόλεως) — Lat.

28 ἵσται) — Cant. Gon. Hunt. 2. L. Lat. in ms. Colon. ¶ τᾶς θεῖς) — Aug. I. Cant. M. I. Lat. in ms. Rentl. & Trevir.

31 παρεκάλει) παρεκάλει Er. Cant. Bodl. I. & alii.

33 (εἰσῆλθον) Al. Aug. I. 4. Byz. Cypr. Mosc. Wō. I. 2. & alii.

34 γεγενημένον) γεγονός Al. & aliquot alii, ex v. seq. ¶ — απελθότες) Er. Al. Aug. I. 4. Byz. Cant. Cypr. Laud. I. 2. 4. Mosc. Per. Roe. Wō. I. 2. plurimique alii, Arab. Armen. Goth. Lat. Syr. Euthym. Theophylact. (ἀπελθότες) Comp. & al. ex Matth.

36 ὁ δαιμονισθεὶς) a legione vertit Lat.

37 (γεργεσηῶν) Colb. 8. Par. 6. L. Steph. n. Æth. Arab. Armen. Copt. γεραση-
νῶν Lat. Ambros. Cant.

38 init. δὲ) γὰρ Er.

42 αὐτῷ) αὐτῷ Byz.

43 ιατροῖς) Comp. Al. Aug. I. 4. Byz. Gehl. Steph. omnes, Wō. I. 2. plurimique alii. εἰς ιατρές edd. al.

44 προτελθώσα) Comp. &c. Lectio media, unde καὶ προτελθώσα Seld. I. προ-
τελθώσα δὲ Er. Byz. Roe. Gon.

45 μετ' αὐτῷ) σὺν αὐτῷ Al. Cant. & alii.

46 ἵσται) — Cant. Laud. 4. Pers. Sax. Syr.

47 αὐτῷ prius) — Cant. ¶ αὐτῷ alterum) — Al. Cant. L. Med. Vff. I. Copt. Lat.

48 δὲ) δὲ ἵσται Byz. & alii, Goth. Pers. Syr. ¶ θάρσου) — Gon. Lat. Cant. Barb. I. Copt. Habet Matthæus, non habet Marcus.

49 τὸν διδάσκαλον) illum habent Lat. plerique.

51 ἐλθὰν) Er. Al. Aug. 1. 4. Barb. novem, Byz. Laud. 2. 4. 5. Wō. 2. & alii bene multi, Goth. Lat. Syr. Sic quoque Matthæus. (εἰσελθὼν) Comp. & al. Ex seq. ¶ ιωσὶ τῷ καὶ ιωνῷ) Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Cant. Cypr. Em. Eph. Gal. Gon. Go. Laud. 1. 4. 5. L. Lin. Mont. N. 1. Seld. 2. 3. 4. Vien. Wheel. 3. Wō. 1. Arab. Lat. in ms. Reutl. Hieron. Sax. Syr. (ιωνῷ καὶ ιωνῷ) Er. ed. 2. &c. Goth. Lat.

54 ιχέαται ἔξω πάντας καὶ) — Æth. Lat. Barb. 1. Cant. Steph. n. Ambros. Eusthym. Videtur comma easu omissum.

C A P. IX.

1 — μαθητὰς αὐτῆς) Er. Al. Aug. 1. Byz. Cant. Laud. 1. 2. 5. Magd. Mosc. & permulti alii, Dial. c. Marcion. Euthym. Theophyl. Lectio brevis, media. unde sius supplet Syr. αποστολ. Colb. 8. Hunt. 2. L. Par. 5. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Sax. (μαθητὰς αὐτεῖ) edd. al. Ex Evangelistariorum.

3 (ἐαρχεῖσθαι) Er. Steph. ed. 2. Barb. 1. Bodl. 2. 3. 4. Byz. Cant. Colb. 8. Laud. 5. L. Par. 2. 4. 6. Seld. 2. Steph. r. Vien. Vff. 2. Æth. Arab. Lat. Syr. Theophyl. Ex Matth. nam Mont. habet in margine. vel ραθδους est ex allit. ad ἀυτοὺς.

4 ἔξερχεσθε) ne præfigit Lat. Pers. Bodl. unus apud Fellum, Steph. 9.

5 διεξωταῖς) δεκτοῖς Er. ed. 1. Al. Byz. Colb. 8. Cypr. Eph. Par. 2. Vff. 1.

7 γινόμενα) γενόμενα Al. & alii.

8 προσοντές) — Bodl. nū. apud Fellum.

9 — ὁ ante ἵψωδε) Edl. primæ, Al. Aug. 1. Byz. Cant. Laud. 1. 2. Wō. 2. & sat multi alii. Steph. ed. 3. & inde al. edd.

10 τόπος ἐρημος πολεῶς καλυμένης βῆθσ.) edd. &c. ubi πόλεως καλυμένης glosfa est, qua aliquis cavere voluit, ne Bethsaïda pro loco deserto haberetur. (τόπος ἐρημος βῆθσ.) Lectio media. unde locum desertum qui est Bethsaïdae habet Lat. nec non Pers. Syr. πολις καλυμένη βῆθσ. Copt. nec non Colb. 8. καμην λεγομένη βῆθσ. Cant. τοπος ἐρημος καλυμένη βῆθσ. Eph. τοπος ερημος L.

12 τὸν ὄγλον) τὰς ὄγλας Roe. & alii. ex Matth. ¶ ἀπελθόντες Al. Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. L. Ex v. seq.

13 ιχθύες δύο) Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Wō. 1. 2. vel plures. δύο ιχθύες edd. al. ¶ αἴροστα μεριν Comp. Aug. 1. Byz. Magd. & alii.

15 ἔτω) — Mosc. ¶ ἀνεκλινων) κατέκλιναν Er. Steph. ed. 1. Colb. 8. L. Ex v. 14. ¶ ἀπανταῖς) ἀπαντεῖ Beza, ex Latino ambiguo omnes. nam pro ἀνεκλινων alii discubere fecerunt, alii discubuerunt.

20 - ὁ ποτὶ δὲ) *edd. prim. Aug. 1. Mose. Par. 1. 3. 4. 5. Wo. 1. 2. & alii plurimi.* ē *Steph. ed. 3. & al.*

21 (λέγειν) *Al. Bodl. 5. Byz. Cant. Colb. 2. 8. Cypr. Eph. Med. M. 1. Par. 2. 8. Wheel. 1.*

22 ἵγερθῆναι) ἀνασῆναι *Al. & alii. e Marco.*

23 ἰλθεῖν) *edd. &c. Sic Matth. (ἱρχεωθεί) Al. Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. 9. Cypr. L. Med. Par. 8. Vff. 1. Orig. Π απαρηντάθω) αρντάθω Al. Cant. Colb. 8. Cypr. Med. Π καθ' ῥμέραν) Er., mff. aliquot, Goth. Lat. (quanquam cod. Reutlingenensis omittit,) aliaeque versiones, Ptolemaeus, Cyrillus Al. Theophyl. edit. Rom. Hieronymus, &, eo teste, antiqua exemplaria. (—) Comp. Aug. 1. Barb. novem, B. I. Bodl. 1. 4. 6. 7. Byz. Colb. 2. Eph. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. 2. Lin. Magd. Mont. M. 1. Mose. N. 1. Par. 1. 3. Per. Roe. Seld. 2. Stap. Steph. δ. ζ. θ. id. Vff. 2. Wheel. 1. Wo. 1. 2. Valla; Orig. Euthym. Sax. Videtur, aut quia Matthæus & Marcus non habent, aut per saltum a καθ' ad καὶ subsequens, omissum.*

26 αὐτῷ καὶ) — Gon. Syr. qui tamen αὐτῷ post πατρὸς reponit, ē Marco. Σ καὶ ante τῷ) μετὰ Arab. Pers. Syr. unde sic legendum contendit Franc. Combefisius in Notis ad Hippol. de antichr. c. 44. sed hæc lectio ex Marc. VIII. 38 hinc est traducta.

27 ἐσώτων) *Comp. Al. Byz. Laud. 2. Wo. 1. 2. multique alii. & in Matthæo, ex Luca, non pauci. ἐσηνοτῶ Er. & al. Hoe, τῷ ωδε ἐσώτων, ex parallelo profectum videri possit. Latinus enim h'c stantes. Π γεντωνται) Colin. ed. Al. Aug. 1. Bodl. 1. 4. 7. Bu. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Hunt. 2. Laud. 2. M. 1. Paris. 1. Roe. Seld. 2. 3. 4. γεντωνται Comp. &c.*

28 - τῷ ante πέτρον) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Mose. Wo. 1. 2. & codd. plurim. τῷ Er. & al. Π (ἰάκωβον καὶ iωαννὸν) Byz. Cant. Eph. Hunt. 2. Vff. 2. Wh. 1. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. (sed Iohannem & Iacobum ill. Colon. & Trevir. & Hieron. Sax. Harmonia Lufscinii,) Pers. Syr.*

31 ὁφθίντες) ὁφθίντες αὐτῷ *Aug. 4. Byz. & al. Π ἔξοδον) edd. mff. Goth. Lat. Syr. &c. δοξαν) Vff. 2. & alii. Offendit librarius ad verbum id præcedens.*

33 (- ὁ) *Al. Aug. 4. codd. plurimi. Π ωδε) πόντοτε ἄδε Aug. 4. Byz. Eph. Π μιαν μωτες) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures, Lat. μωτει μιαν Er. & al.*

35 ἀγαπητὸς) ἐν ᾧ ἐνδέουνται addit *Bodl. 5. Byz. Cant. M. 1. Par. 2. Steph. 5. r. Vien. Æth. Ex Matthæo.*

36 ὁ) *Al. Cant. Gehl. Par. 3. 5. Wo. 2.*

37 αὐτῷ) *αὐτοῖς Lat. aliqui, Syr.*

38 ἐπιβλεψαι) Comp. Er. Al. Aug. 4. Byz. Laud. 1. 4. Rot. Wo. 1. 2. & sat multi alii. ἐπιβλεψον Steph. ed. & al.

39 σπαράσσει) elidit & dissipat habet Lat. (sed allidit &c. ms. Colon.) unde πύρσηιαι τταράσσει Cant. Æth. Arab. Copt. Sax. Conf. v. 42. Incisum facile omissum. Hiat Goth.

40 ἐκβάλωτιν) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Bu. Byz. Geht. Laud. 1. 2. 4. Mose. & alii. ἐκβαλλωτιν Er. & alii.

41 ὁδε τὸν νιόν σε) τὸν νιόν σε ὁδε Comp. Aug. 1. 4. Byz. Geht. Wo. 1. 2. E Matth.

43 ἐποίητε) ἐποίει Al. Cant. Colb. 8. L. Steph. n. Lat. ¶ οἱ μτῆς) edd. mss. Arab. Goth. Pers. Syr. ~ Er. Hunt. 2. Copt. Lat. Cant. ¶ εἰπε) Pro uno hoc verbo Gothus sic habet: Quath Petrus, Fan, du ire veis ni mahtedum usdreiban thamma: ith Iesu quath: thata Kuni ni usgangith nibai in bidom jak in fastubnja: quath than. Id est, dixit Petrus, Domine, qui ire nos non valimus ejicere illum? Et Iesu dixit, Hoc genus non exit nisi in precibus & jejunio. Tum dixit &c. Eandem periocham Latini olim habuere: certe in Correctorio eam exstare, docet Tomus XIII. de la Bibliothèque raisonnée, pag. 213. Non igitur prorsus eam in Apparatu præterire debui. Neque enim ex Mattheo aut Marco in Lucam illata videtur, quam ab altero permultum, ab altero non parum hæc verba differunt. At facile ea vel consilio est omissa, quod sermo non videretur convenire in Petrum, qui in monte fuerat, quem condiscipulis non cederet immundus spiritus: vel easū admissus est hiatus, recurrente verbo dixit. Vid. Gnom.

44 ὁτα) cordibus habet Lat. Æth. Arab. Ex cap. XXI. 14.

45 ἐρωτήσαι) ἐπερωτήσαι Byz. & alii. E Marco.

46 (~ ὡν) Duo codices, Seldeni & Wolfii.

47 (εἰδας) Barb. 2. Cypr. Med. Mont. in marg., Par. 8. Steph. γ. ε. Θ. Vff. I. Syr.

48 (εἰ) Bodl. 5. Arab. Copt. Lat. Barb. 1.

49 ~ τα post ἐκβαλλοντα) Comp. Aug. 1. Byz. Wo. 2. codd. plurim. τα Er. & al.

50 ὑμῶν, ὑτεον υμῶν) Barb. 3. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Magd. Par. 1. 2. 4. *Synopsis sacrae script.*, Titus Bostrensis, Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat. in codd. Colon. Reutl. Trevir. & plerisque aliis, Optatus, Ambros. Augustin. Hieron. Moz. Persae, Sax. Syr. Facile mutatum Græcis in νατ magnum pondus Versionum hoc loco, Gothicæ præsertim & Syriacæ, in quibus magnum disserimen est inter nos & inter vos. Sc quoque Marc. IX. 40, υμων, υμων quanquam apud Marcum aliqui, apud Lucam plerique Græci pro νυνει scripserunt νυν. Usque eo αδιαφοροι fuere librarii Græci in hisce pronominibus confundendis, ut vera lectio non tam ex numero codicum Græcorum, quam ex antiquis versionibus, hæc pronomina majori

discrimine referentibus, & potissimum ex contextu nosci debeat. De momento rei, vid. *Gnom.*

52 αὐτῆς ἐχυτῆς *Colinaei ed. Al. Aug. I. Cov. I.* & alii. ¶ πόλιν *Barb. I. Colb. 2. L. Steph. l.* quidam codd. apud *Er., Lat.* (sed contra *Tertullianus*,) *Perf.*

53 πορευόμενον) πορευόμενον *Lat.*

54 ὡς καὶ ἄλις ἐποίσει) *ed. mss., Stap. Chrys. Theophyl. Æth. Arab. Goth. Pers. Syr. &c. (-) Eph. unus apud Bezan, Arm. Copt. Lat.* (habet tamen *Liranus*, *mss. Char. & octo apud Lovan.*) *Barb. I.* Comma casu omisum.

55 δὲ) ὁ ἵντες addit *Er. Cypr. & alii, Perf.*

55. 56 καὶ ἔτει usque σῶσαι) ~ *Al. B. I. Bodl. I. 4. 5. En. Colb. 2. Cov. I. Eph. Magd. Mosc. Par. 3. 7. Wō. I. 2. Copt. Sac. item Barb. 3. & Bodl. 2.* (ut apparet ex Mill. not. ad v. 56 fin. in ed. Ox.) & quinque cod. vet. apud Bezan. Staphulensis hoc neque in vetustis codicibus Latinis habuerunt, neque in Graecis manuscriptis. Hiatus, καὶ recurrente. ¶ οὐμεῖς;) *Er. ed. I. Steph. s. οὐμεῖς plerique. (-) Hunt. 2. Roe. Lat. Barb. I. Cant. Clemens Al. Goth.*

56 (- ὁ γὰρ usque σῶσαι) *Cant. Gon. Theophylact.* Ex Matth. XVIII. hinc adjectum videri posse, notat *Erasmus.* Et congruit, quod γὰρ omittunt *Er. ed. I. L. M. I. Par. 4. 5. Roe. Seld. I. Lat.* (quanquam enim habet *mss. Charit.*) Absque hoc hemisticlio proclivior deinceps fuit hiatus hemisticthii præcedentis. ¶ αὐτῷ πων) *Goth. Lat. Syr. Habet Leo, ep. X. & mss. Charit.*

57 εἰ τῇ ὁδῷ,), εἰ τῇ ὁδῷ *Beza.* ¶ κύριε) ~ *Er. Barb. I. Cant. Vff. 2. Copt. Lat. multi.*

59 κύριε) ~ *Cant. Mosc.*

60 ὁ ἵντες) ~ *Cant. Colb. 8. Copt.*

62 δὲ) ~ *Er. Lat.* ¶ ὁ ἵντες πρὸς αὐτὸν) *Comp. Aug. I. 4. Byz. Wō. I. 2.* vel plures. πρὸς αὐτὸν ὁ ἵντες *Er. & al.*

C A P. X.

I ~ δύο *Graeci codd., Eusebius, etiam Clementem citans, Gregorius Nyss., Cyrillus, Geometra, Theophanes, Theophylactus, Euthym. Copt. Goth. Slavon. Syr. Iren. Tertull. Ambros. in Luc. X & XXIV. Damasus Ep. IV.* & citatum ab eo *Neocaesariense concilium, Hieron.* Idque defendit *Budaeus* in annot. ad pandect. f. 56. & Ianuenius. (δύο) *Barb. I.* &, idem fortasse, *Vaticanus, Med. Steph. cod. (B. coll. v. 17.) id est Cant. Epiphanius, Titus Bostrensis, Lat.* (excepto uno *mss. apud Lucam Brug.*) *Hilar. in Rom. IX. Dial. contra Marcion. Augustinus, Anaclet. Ep. 3. Dorotheus, Prudentius, Isidorus Hispal. Beda, Armen. Pers.* Legit & non legit *Orig.* Vid. *Hodium de Bibl. f. 128. ¶ δύο δύο Al. Laud. I. 2. & alii.*

2 οὐ prius) δὲ Lat. & alii. ¶ ἢ alterum) — Cant. Arab. unde autem ponit Hieron. ¶ εἰνελλήνιον Er. &c. εἰθάλην Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 4. 5. Per. Stap. & multi alii.

3 ἡγω) — Al. Byz. Lat. ms. Colon.

6 — μὲν ante ὃ edd. primae, Al. Byz. Cant. Laud. 1. 2. 5. Med. Mosc. & bene multi alii, Lat. νὲν Er. ed. 3. Steph. ed. 3. & al. Ex Matth. ¶ ὃ — Mosc. ¶ — ὁ ante νὶς) edd. primae, Aug. 1. Bz. vel plures. ὁ Beza, & inde recent. edd. etiam Millii. Vide infra P. IV N. VIII. § 76.

8 δ') — Er. Gehl. Wo. 1. & al. Ad c. IX. 4.

11 (εἰς τὰς πόδας ἵναν) Al. Aug. 4. Bodl. 4. 5. 7. Byz. Colb. 1. 8. Cov. 1. ante rasuram, Cypr. Med. Par. 2. 6. Steph. γ. ε. n. Vff. 1. 2. Arab. Armen. Copt. Goth. Pers. Syr. Vnde εἰς τὰς πόδας Barb. 1. Cant. nec non Sax. fuga pleonalimi. Hiatus proclivis inter ὕστερον & ἵναν. ¶ εἴδος ὑμέτερον) edd. mss. Syr. &c. ex v. 9. (—) Arm. Copt. Goth. Lat. Cant. Colb. 8. Tertull. Vid. Gnom.

12 — δὲ) Er. Al. Aug. 1. Gehl. & undecim & quatuordecim alii, Arab. Goth. Lat. multi, Pers. Syr. (δὲ) Comp. & al.

13 εἰδούσι alterum) καὶ Mosc. nec non Cant. ¶ (καθημένοι) Al. Colb. 2.

14 (— (ἐπ τῷ κρίσει) Cant. Vff. 1. pluresve, Lat. in ms. Trevir. unde in illo die supplet Sax. e versu 12. & εἰ μέρα κρίσεως L. Par. 6. Goth. Pers. Syr. Ex Matth.

16 με) καὶ ὁ ἀκέων ἐμῆς, ἀπέστι τῇ ἀποστειλαρτός με addunt Par. 6. Æth. Arm.

17 (δύο) Barb. 1. Cant. Lat. Pers.

19 διδώμι) δεδώκα Lat. Barb. 1. Steph. r. & al. ¶ (ἀδικήσῃ) ἀδικήσει Er. & edd. recent. Al. & al.

20 — μάζαν) edd. primae, Aug. 1. 4. Byz. Cant. Cov. 1. Cypr. Gehl. Hunt. Laud. 1. 2. 4. 5. Mosc. Rue. Steph. omnes, Wo. 1. 2. & permulti alii, Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Orig. Constat. ap.; Resp. ad orth., Basil. Chrys. nec non Athanas. in Vita Antonii. (αὐτῷ) Er. ed. 3. & alii, Augustinus.

21 (τῷ ἡγι) Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cypr. Steph. γ. r. Vff. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. aliqui, Pers. Syr. Augustinus, Beda.

22 — καὶ usque επει) Er. (eius tamen editio prima hoc in emendandis iubet addi,) Plantin. ed. Cant. Colb. 8. Med. Mont. Vff. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. Iren. Sic Matthaeus. (καὶ usq. επει) Comp. & al. edd. mss. Goth. Syr. &c. Librius bene antiquis prepropere incidit in versum seq. ¶ (τῷ εδόθη μοι) μοι παρεδόθη Comp. ug. 1. Bz. Lebt. Mosc. Wo. 2. ¶ με) — Iren. Cant. ¶ γινώσκει) ἔγινο Justini. & al. in Millii Proleg. f. 36. 40. & in Whitbii Exam. f. 9.

- 23 κατ' ιδίαι) suos vertit *Lat.* ¶ βλέπετε) καὶ ἀκέοτες ἢ ἀκέστε addit *Cant.*
- 24 καὶ βασιλεῖς) — *Methodius, Tertull. Cant.*
- 25 διάν.εν) — *Marcion.*
- 27 σεαυτὸν) ξαυτὸν *Al. Byz. Gebl. Laud.* 2. & alii.
- 30 ἐκδύταντες) ξέδυσαν *Er. Barb. 3. E. 1. Bodl. 1. Laud. 2. Mose. Par. 3. 7. Seld. 2. Wō. I. 2.*
- 32 ἐλθὼν) — *Cant. Med. Par. 8. Vff. 1. wheel. 1. Æth. Arab. Lat.*
- 34 αὐτὸν alterum) — *Comp. M. 1. Lat. Pers. Syr.*
- 35 (— ἐξελθὼν) *Er. ed. 1. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* ¶ αὐτῷ) — *Lat. & al.*
- 36 δοκεῖ σοι πλησίον) *Er. &c. Lat. πλησίον δοκεῖ σοι Comp. Aug. 1. 4. Byz. pluresve. πλ. σει δοκεῖ Wō I. 2.*
- 39 ἵνση) κυρίς *Syr. Lat. Æth. & al. ¶ (τῶν λόγων) Comp. Aug. 1. Byz. Gal. Mont. & alii, Pers. Syr.*
- 42 ἐνδέ) ὀλίγων *Arab. Lat. Colb. 8. ὀλίγων ἢ ἐνδέ Æth. Copt. Basilius, Olympiodorus, Hieronymus.* ¶ δὲ alterum) — *Er. Steph. ed. 1. Lat. Cant.*

C A P. XI.

2 ἡμῶν usq. ζεροῖς) *ed. mss. Syr. Orig. &c. (—) Armen. Lat.* (in codd. fe-
re omnibus, & apud Hieronymum,) *Tertullianus, Barb. 1. in ed. Ox. Millii;*
nam Kuflerus in ligilis ejus offendit: H. Emserus, textum etiam græcum, (vere-
or ut firmiter, coll. Var. Ap. XIX. 5.) citans. vid. Saubert. Proleg. var. lect.
Matth. p. 37. Hoc, ὁ ἐν τοῖς ζεροῖς, omittit Magd. de quo codice mox plu-
*ra. Hiat Gothus toto hio capite & seqq. ¶ ὅνομα σε) ἐφ' ἡμᾶς addit *Cant.* Con-*
ferr Luth. catech. ¶ ἡ βασιλεία σε) τὸ ἄγιον πνεῦμα σε ἐφ' ἡμᾶς καὶ καθαρισάτω
*ἡμᾶς *Gregorius Nyff. Glotta* vetus, quam ad superiora *Tertullianus* retulit: Cui di-*
cum, Pater? a quo Spiritum S. postulem? cuius regnum optabo venire? quis dabit mihi
*panem quotidianum? &c. l. 4. c. *Marcion. c. 26.* ¶ (— γενθήτω usque γένε) *Origenes* diserte, *Armen. Lat.* in codd. *vetustissimis*, ut ait Erasmus; & apud Sta-
pulensem: imo in *plerisque*, & *quidem spectatissimis quibusque*, ut notat Franc. Lu-
cas, (quoniam habet ed. Sixt. & aliquot cod. *Lat. & Sax.* *Librarius* videlicet
unus alterve, Matthæo affuetus, huc festinans intulit, mox in verlu 4 vigilanti-
us scribens; imo sub hæc ipsa verba, *Fiat voluntas tua*, in Latinis quibusdam mox,
librario se colligente. *prætermisum est illud, sicut in cælo, & in terra:* *1. Barb. 1.*
&, idem fortasse, *Vaticanus, Tertull. l. c. Hieron. Eeda*, alii; *Augl. Emserus.* ¶
τῆς) — *Al. Cant. Med. Par. 8.**

3 τὸ καθ' ἡμέραν) *σήμερον Colb. 2. 3. Eph. Lat.* aliqui, *Cant. Sax. Ex Matth.*
4 — *ἀλ-*

4 (~ ἀλλὰ σ. ῥ. ἀ. τ. π.) *Migd.* qui non reficitus ad eodd. Latinos, cum iis tamen valde congruit, coll. var. mox v. 48. cap. II. 38. 1 Cor. XIV. 18. *Origenes* diserte, *Armen. Copt. Lat.* in eodd. sere omnibus,) *Hieron. Barb.* 1. *Emser. Tertullian.* l. c. *Cur* v. 2. 4 tam multa adderent Asiani, proclivis causa fuit, parallelismus *Matthæi*: cur Atri demerent, minime proclivis. vid. omnino var. *Matth.* VI. 13. & *Erasmi* annotationes, posteriores præsertim. Similiter τὸ Βεατὶς *Lucas* c. VI. minus sepe ponit, quam *Matthæus* c. V. Nec detrahitur quicquam verbo regnōe Dei, etiamsi nonnulla hic in *Luca* non existare agnoscas, quæ tamen remanent in *Matthæo*, quin etiam anima fidelis interdum sic affecta esse potest, ut eam juvet in orando adhibere *Lucam*, & dicere, *Pater, sacrificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: panem nostrum quotidianum da nobis quotidie: Et remitte nobis peccata nostra, Et enim ipsi remittimus omni debenti nobis: Et ne inducas nos in temptationem.* Præclare *Augustinus*: *Lucas* in oratione dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est. Nec utique a *Matthæo* discrepavit, sed quomodo ista septem sunt intelligenda, ipso sua brevitate communuit. —— Ostendens ergo *Lucas*, tertium petitionem duxrum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam praetermittendo fecit intelligi. —— Quod *Matthæus* in ultimo posuit, sed libera nos a malo: ifte non posuit, ut intelligeremus, ad aliud superius, quod de temptatione dictum est, pertinere. Ideo quippe ait, sed libera, non ait, & libera; tanquam unum petitionem esse demonstrans. vid. *Enchir.* c. CXVI. Nemo patribus, ex quibus hæc collegi, nedum mihi, irasci debet. Quoniam id, quæsto, sacrae Scripturae dispendio fit, si horum aliqua apud unicum *Matthæum* reperiuntur? Quæ enim a diversis memorantur Evangelistis, si ab uno aliquo literis mandentur, memoria eorum nunquam obliterabitur. Sic fere *Whitbius* in *Exam.* ad *Matth.* XX. conser *Buceri* comm. in *Matth.* VI. 13. Brevitatem formulæ apud *Lucam* non obscurè agnoscit *W. Wall.* Not. crit. p. 71.

5 εἰτη: edd. &c. c v. 7. (ἐκεῖ) *Al. Barb.* 2. *Bodl.* 4. 5. *Byz. Cant. Colb.* 3. 9. *Cypri. Eph. Med. M.* 1. *Par.* 2. 6. 8. *Steph.* 7. ε. 5.

6 (~ μη) *Comp. Aug.* 1. 4. *Laud.* 2. *Mosc. Step.* & complures alii, *Euthym. Syr. μοι Barb.* 8. *Byz.* (unde hic τὰς μὲ omittit) *Cant.* & alii.

8 λέγω) Ε, si ille perseveraverit pulsans, vel, Ε ille si perseveraverit pulsans, premittunt *Latini* eodd. plerique omnes, (exceptis duobus ms. apud Henten. & Chrysologo. Glotta videri possit ex *Aet.* XII. 16. Petrus autem perseverabat pulsans: sed inspiccionem tollunt *Beda*, *Augustinus*, *Ambrosius*, maximeque *Tertullianus*. Sed Ε nocturnus ille *PVLSATΩR*, inquit, *panem PVLSATΩT*. lib. de Or. cap. 6. Adde lib. de *Præscript.* c. XI & XII. & lib. IV c. *Marcion.* c. XXVI. Latinum sequuntur *rmenii* recentiores (in ed. Amst. & Constantinop. sed non in ms. Regio;) & versiones *Anglicanae* vetustæ. 9 (δέσμω) *Comp. Aug.* 1. 4. manu secunda, *Byz. Cant. Cov. 1. Mosc. Steph. omn. Wo.* 2. & complures alii, *Macarius Eg. Πατρών* τίτλος I.

9 (τριγύτετου) ἀρχιθέτεται *Bodl.* 2. *Cant. Cov.* 1. *Laud.* 5. *Lippf. Mosc. Par.* 3. 4. 8. *Wo.* 1. 2. Ex v. seq.

10 ἀνεγνόστηται) *edd.* &c. ex v. 9. & ex Matth. (ἀνεγνόστηται) *Al. Aug.* 4. duobus locis, *Laud.* 1. 2. 5. *Hunt.* 2. *Mos. Wo.* 1. 2. & alii.

11 τίνα ὁ νιὸς) *quis* habet *Lat.* refragante *Augustino.* ¶ ὅμων) ἐξ ὅμων *Al. Byz. Laud.* 2. & complures alii, ex Matthi. ¶ ᾧ) *Comp.* & al. *edd.*, *Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Wo.* 1. 2. plurimique alii, *Valla*; *Copt. Lat. Theophylact. Euthym.* & *Er.* & al.

13 ὑπάρχοντες) διῆτες *Byz.* & alii, ex Matth. ¶ (δόματα ἀγαθὰ) *Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Gehl. Par.* 1. 6. *Wo.* 1. 2. codd. plurimi, nec non *Comp.* Sic Matth. ¶ (ἀγαθὸν) *Bodl.* 4. 5. *M.* 1. 2. *Steph.* 5. n. *Arm. Lat.*

15 ἀρχοντι) τῷ ἀρχοντι *Al. Byz.* & alii. Ex parall. ¶ δαιμόνια.) καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν, πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν addunt *Cypr. Laud.* 1. & aliquot alii, *Aeth.* ὁ δὲ ἀποκρ. κ τ λ. *Al. Byz. Cant. Epb. Par.* 2. Ex Marco.

17 αὐτοῖς) ~ *Al.* apud Fellini, *Lat.* aliqui, *Sax.* ¶ οἴκον,) *Eyz. Steph. ad.* 3 in corrigendis, aliquique. Multi comma prætermittunt.

22 διαδιδωσιν) διδωσιν *Eyz. Epb. Roe.*

25 καὶ κεκοσμημένον) ~ *Parif.* 4. *Aeth. Lat.* aliqui, *Sax.*

26 εἰσελθόντα) ἐλθόντα *Aug.* 1. & alii, *Euthymius.* Ex v. 25. unde ἐλθὼν *Wo.* 1.

28 (~ αὐτὸν) *Al. Cant. Colb.* 8. *Med. Mosc. Par.* 3. *Aeth. Armen. Lat.* in cod. Reutl. manu prima, *Perf. Tertull.*

29 ἀυτη) ἀυτη, γειεὰ *Al. Aug.* 4. & aliquot alii, *Arab. Arm. Copt. Lat.* ¶ (ζητεῖ) *Er. Al. Bodl.* 4. 5. *M.* 1. *Stepb.* 5. n. *Vff. I. Velef.* ¶ τοις προφήταις) codd. ex Matth. (~) *rab. Armen. Copt. Lat.* in cod. Reutl. Trevir. & aliquis, & inde *Ambros. Beda. Sax. Cant.*

32 (~ ἀνδρες usq. ἀδε) *Cant.* Videtur versum hunc illatum censuisse ex Matthæo: cum quo ad apicem congruit. ¶ (νινευῖται) *Er. Al. Byz. Gehl. Laud.* 2. & complures alii, *Lat. Syr.*

33 (~ δὲ) *Er. Cant. Colb.* 8. *Magd. M.* 1. *Seld. I. Arab. Lat. Syr.* ¶ λύχνου λύχνον *Er.* ¶ κευπτὴν) *Comp.* & recent. *edd.* *Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Cant. Laud.* 1. 2. 5. *Stepb.* omnes, *Wo.* 2. & complures alii, *Theophylact. Substantivum κεύπτη penascitur.* (κευπτὸν) *Er.* &c. ¶ φέγγος) φας *Er. Cant. Gel.* & aliquot alii. Ex c. II. 16.

34 σώματος) σώματος στο *Aeth. Lat. Cant. Pers. Syr.* ¶ ὁ φθαλμὸς, ante ὅταν) ὁ φθαλμὸς στο *Al. Cant. Par.* 2. *Aeth. Lat. Pers. Syr.* ¶ (~ καὶ ante ὅλον) *Comp. Aug.* 1. *Bodl.* 6. *Byz. Cant. Go. L. Lin. Magd. Mont. N.* 1. *Vff. I. 2. Lat.* καὶ) *Er.* &c. E seq. ¶ ἔσαι *Byz.* & alii. *Lat.* Ex Matth. ¶ σκοτεινὸν) σκοτ. ἔσαι *Byz.* & alii: Ex Matthi. σκοτεινὸν ἔσι *Er. Cant. Seld. I.*

38 οὐδὲν ἴσχαί μετεπέβη τι) ἥρξετο δικαιούμενος εἰς ἑαυτὸν λέγειν, διατί *Lat. Cant.*
Ex v. 53. V. 21. VII. 49. retrahabat penes se, cur habet *Tertull.*

42 (δὲ) *Byz. Cant. Cypr. Roe. & aliquot alii, Æth. Lat. Syr.*

43 πρωτοπαθεδρίαν) προπαθεδρίαν *Byz.*

44 γε. καὶ φα. υπ.) *ed. mss. Theophyl. Æth. Arab. Pers. Sax. Syr.* Ex Matthæo: nam Lucæ contextus haberet, τοις φρεσταῖς καὶ τοῖς νομικοῖς. Adde *Cant.* (—) *Lat. Colb. 8. Steph. n. Vetus. Armen. Copt. Hiat. Goth. Πίνποριταὶ* (—) *Cant. Ποι ante περιπατῶντες Comp. Er. Al. Aug. 1. Byz. cod. plurimi. οἱ Steph. ed. & al.*

48 καὶ) ὅτι *L. Magd. Mont. Lat. E proximo.*

49 καὶ ante ζεῖ) — *Al. & alii.*

50 ἀπὸ alterum) ἔως *Arab. Calarit. Cant. Ex v. seq.*

52 ἦρατε) *habuistis fecerunt Marcionitæ. at habetis legit Hilarias in Rom. XI. ἐκρεπτόσατε Clement. homil. ἐργάζατε Cant.*

53 ἐνέχειν) συνέχειν *Comp. Aug. 1. Cam. Wo. 2. & al. Π (ἀποσομίζειν) Er. Barb. 2. Bodl. 2. Laud. 5. Magd. Steph. d. n. Vf. 2. Hesychius.* In *Mosc. super μιζ* possum est ατ. ἐπισομίζειν *Hunt. 2. codd. aliq. teste Euthymio.*

54 — ρᾳ ante ζητῶντες) *ed. primæ, Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. & permulti alii, Syr. ρᾳ Steph. ed. 3.*

C A P. XII.

1 πεῶτες,) Sic dist. *ed. primæ, Aug. 1. Byz. & al.* Verbo προσέχετε jungit *Benza, Syr. in edd. — Lat.*

2 δὲ) γὰρ *Cant. Arab. Syr. Iren. — L. Lat. in mss. Schellh. Π περισσότερον) περισσοῖς Al. & alii.*

7 πολλῶν) πολλῶν γὰρ *Cant. Armen. Syr. Π διαφέρετε) διαφ. ὑμεῖς Comp. Aug. 4. Byz. Wo. 1. & alii, Lat. aliqui. E Matth.*

14 ἵνεισίν) *ed. mss. Ambras. &c. — Tertull. & inde Cant. & al. in Millii Not. & Proleg. § 292.*

15 τῆς) *ed. mss., Valla, Budaeus in annot. ad pand. f. 58. Steph. Chrysologus. Ex allit. ad αὐτὸν τῆς, v. 1. (πατῆς) Al. Bodl. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Cypr. Eph. Hunt. 2. L. Med. Par. 2. Roe. Steph. n. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Syr. Iren. Clemens Al. Videtur glossa, ut in var. Ap. VI. 11. vel literam π librarius arripuit ex πλεορεξια. Π ζ. αὐτῆς Land. 2. Mosc. Par. 3. Steph. d. ζ. 13. id. Vf. 1. 2 apud Fellum, Wo. 1. 2. Valla, Budaeus. E seq. unde ζ. αὐτῆς Par. 4. Π (αὐτῷ) B. 1. Byz. Cant. Colb. 8. Eph. Gehl. Hunt. 2. Per. Roe. Valla, Budaeus,*

Theo-

Theophylact. Lectio media, ζωὴν ἀντῆς usq. ὑπαρχόμενων ἀντῆς. ¶ καὶ τὰ ἀγαθά
μες) — *Cant. Lin. Euthym.*

20 ἀφεον) *Comp. Er.* ed. 1. 2. & edd. recent. *Aug. 1. 4. Byz. Stap.* & al. *Clemens Al.* ἀφεων *Steph.* ed. &c. ¶ τίνι) τίνος *Clemens Al. Lat. Iren. Syr. Ath. Cant.*

21 πλευτῶν) ταῦτα λέγων ἐφώνει, ὁ ἔχων ὅτα αὐτὸν ἀκέψειν ἀκύρωτον addunt *Aug. 4. Byz. Wo.* 1. eum multis. Versio nulla. Inter versum 20 & 21 eam clausulam inserit *Cam.* & inter versum 15 & 16 *Vff. 2 apud Fellum.*

22 ὑμᾶν) — *Al. Cant. Med. Armen. Lat.* in ms. *Reutl.* & *Trev.*

23 ἦ) ἥ γὰρ *Byz. Cant.* & alii, *Ath. Arab. Copt.* ¶ πλεῖον) πλεῖων *Aug. 1. Bodl. 7. Byz. Cov. 1. Go. Seld. 3. Clemens Al. Theophyl. Euthym.*

24 ταμεῖο:) ταμεῖον *Byz. Gehl. Laud. 2.* & alii.

27 εδὲ) επὶ εδὲ *Al. Byz.* & alii, *Hieron. Ex Matth.*

28 χόρτον) ἡρόν τὸν Γον. ¶ ἐν τῷ ἀγρῷ τῇ ἀγρῷ *Byz.* & al. Indidem.

31 (~ πάρτα) *B. 1. Bodl. 1. 4. 5. Cov. 1. Gon. Steph. s. n. θ. Wo. 2. Terrell.* vel etiam *Marcion.*

32 ἵμην) ἵμην *Bodl. 4. Theophyl.* Lectio indigna Domino: nec promiscue habenda Whitbio, Exam. f. 84.

35 καινούεσσον) in manibus vestris addunt, cum Hieronymo, *Lat.* recentiores, invito etiam *Irenaeo.*

36 ἰαυτῶν) ἀντῶν *Er. Roe.* & alii: *Clemens Al.* ¶ (ἀναλύση) *Al. B. 1. Bodl. 4. Cant. Wo. 2.* sic, revertatur habet *Lat. Iren.*

37 ἰαθῶν) cum venerit in vespertina vigilia codd. *Latini* olim nonnulli: ad declarandam promissionem primæ vigiliæ propriam. neque enim parabola in vigilia secunda & tertia discubendi tempus ponit. Hoc subsecuti sunt *Marcion*, *Interpres Irenæi*, (quo bedam quoque confert Grapius,) *Methodius*, *Ambrosius*, *Cant.* & ms. *Lat.* Bodleian. sed ea verborum, apud Millium, discepantia, quæ glostam, veterem illam quidem, satis proderet.

40 οὖν) — *Lat.*

41 αὐτῷ) — *Byz. Colb. 8. Lat.* aliqui, *Pers.*

42 ἵσην) ἵση Al. *Cypr. Roe.* unus cod. apud *Suzam.* ¶ καὶ) i *Cant. Cypr. Wh. 2. Wo. 1. 2.*

43 αὐτὲς) — *Lat.*

47 ἰαυτῆς) αὐτῆς *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl.* & complures alii.

48 (ἀπαιτήσκων) *Earb. 2. Colb. 1. 2. Laud. 2. Par. 8. Roe. Seld. 1. Vff. 1. 2. Basilius, Macarius, Constat. apost. Ex v. 20.*

49 εἰς)

- 49 εἰς) ἐπὶ *Al. Byz.* & alii. Ex Matth.
 50 οὐ) ἔτε *Al. Byz.* & alii, *Orig.*
 54 ὅαρος) ὅτι ὅμορος *Al. Byz. Laud. I.* & alii, *Basilius.* Ex v. seq.
 56 τῆς γῆς ρήτραις) τῆς ρήτραις καὶ τῆς γῆς *Comp. Aug. I. Par. I. 4. 8. Lat.*
 (excepto cod. Reutl.) *Syr.*
 58 ξεῖνη) *Comp. Celin. ed. Al. Aug. I. Byz. Mose. Wo. I. 2.* & complures alii, βελλάρ *Er. &c.* ¶ Ε. 28) *Comp. Aug. I. Par. I. 4. 7.* & al. σὲ ξε. *Er. &c.* ut paulo ante, σὲ ταραδῶ.
 59 τὸ) τὸ *Comp. Al. Bodl. 5.* apud Fellum, *Byz. Mose. Steph. omn. Wo. I. 2.*
 & alii. Ex rhythmo.

C A P. XIII.

- 2 ὁ ἵστης) ~ *Lat.*
 3. 5 (*μ. προῦτε & μεταρότε*) *Bodl. 4. Colb. 3. M. 2. Seld. 2. Steph. ε. 5. n.*
Lection media. unde μεταρότε, bis, edd. &c. μεταρούτε, bis, Al. Aug. 4. Byz. &
Lat. μεταρούστε & μεταρότε, per compensationem, Gon. L.
 4 ἕτοι) *Comp. &c. Lection media. unde αὐτοὶ *Al.* & aliquot alii. & ipsi habet*
Lat. Plane ~ Er. Cant. Eth. Arab. Syr. Non videbatur congruere εκνέο. & ετοι.
 ¶ αἱθρωτης) ~ *Fif. I. Lat. in ms. Col.*
 5 μετ.) vid. var. v. 3.
 6 καρπὸν *ζητῶν* καρπὸν *Comp. Aug. I. 4. Byz. Gehl. Wo. I. 2.* plurale
 ve: ut v. 7.
 7 κανονῶν) *καν., οὖν Al. L. Steph. r. Eth. Copt. Lat.* ¶ καταγένη *Er.*
ed. I. Bodl. 7. Cov. I. Par. 8. Per. Fif. I. Basilus. Alliteratio ad γῆ.
 8 καπτία) *Comp. Al. Aug. I. 4. B. z. Cor. I. Gehl. Mose. Step. Steph. omnes,*
 & permulti alii, Athanas. Petrus Alex. Theophylactus, *Lat.* (καπτία) *edd. al.*
 10 μιᾶ τῶν συναγωγῶν) *synagega* eorum habet *Lat.*
 12 τῆς) απὸ τῆς *Er. Al. Cant. Med. Seld. I.*
 15 νόμοις) *τίτλοι Cant. Wh. I.* & alii, *Lat. in Trev. Pirf. Sax. Syr.* ¶ νόμοις
 τοι) *Comp. Al. Aug. I. 4. & tris & quindecim alii, Eth. Arab. Armen. Copt. Sax.*
Euthymius. (νόμοις) Er. &c. Variant codd. Lat. & exemplaria Irenaei. ¶ ἦ τον *Al. Mose.*
 20 init. ~ οὐ) *Comp. Al. Aug. I. 4. Byz. Mose. Step. & permulti alii, Syr.*
(ρεὶ) ed. al.
 21 νέουρια) *Er. &c. (νέουρια) Comp. Er. ed. I. Aug. I. 4. a rasura, Byz.*
Gehl. Laud. 2. 5. & alii bene multi, Theophylactus. ¶ (ἀλινχορ) *Ambros. Nam tres*
 B b 3 *men-*

mensuras ait esse in Matthæo: neque has, sed *farinam* simpliciter habet Lemma in cod. *Trevir.* Adde *Iuvencum.* Vid. etiam *Gnom.*

23 αὐτὸς) αὐτὸν *Byz.* *Eph.* *Æth.* *Pers.*

24 πύλης) Θύρας *Barb.* 1. *Cant.* *Steph.* n. *Ex v.* scq.

25 κύριε) — *Copt.* *Lat.* *Barb.* 1. *Sax.*

26 ἀρξέσθε) ἀρξέσθε *Al.* *Byz.* & al. *E v.* 25.

27 λέγω) — *Arab.* *Lat.* *Syr.* ¶ oī) — *Er.* *Aug.* 4. *Cant.* *Roe.* *Wō.* 1. 2.

28 τῇ θεῖ) — *Gon.* αὐτῇ *Al.* τῷ θεατῶν *Byz.* *Iren.* mss. ..

29 — ἀπὸ ante βορρᾶ) *edd. primae,* *Al.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Wō.* 2. codd. plur. ἀπὸ *Steph.* ed. 3.

31 αὐτῆ) ταύτη *Byz.* & alii.

32 τρίτη) ἡμέρᾳ addunt *Lin.* *Lat.* *Barb.* 1. sed *Lat.* mss. omittunt.

33 ἀνυπο) ἀνυπο ἐγάζεσθαι *Syr.* *Theophyl.* nec non *Arab.*

34 ἀπεισαλμένες) ἀποεἰλλομένες unus cod. apud *Erasmum,* *Lat.* ¶ τὴν ἑαυτῆς νοστίαν) τὰ ἑαυτῆς νοστία *Al.* *Byz.* & al. *Ex Matth.*

35 idē) — *Byz.* *Eph.* ¶ (— ἔρνυος) *Al.* *Aug.* 4. *Barb.* 5. *Bodl.* 2. 7. *Byz.* *Colb.* 1. *Cov.* 1. *Cypr.* *Laud.* 5. *L. Magd.* *Med.* *M.* 1. 2. *Mosc.* *Par.* 3. 4. *Steph.* γ. δ. ε. σ. ζ. n. *Wheel.* 2. *Armen.* *Copt.* *Lat.* in cod. *Trevir.* & in aliis infignibus codicibus, *Sax.* *Euthym.* *Theophylactus* in *comin.* Ex Matthæo adjici Lucas Brug. judicat, nec non Iansemus. Hiat *Goth.* Vid. *Gnom.* ¶ λέγω δὲ) *edd. primae,* *Al.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Cant.* *Mosc.* *Wō.* 1. 2. & decem & tredecim alii, *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Pers.* λέγω γὰρ *Syr.* (ἀμὴν δὲ λέγω) *Steph.* ed. 3. & inde recent. *edd.* Vid. *Gnom.*

C A P. XIV.

Ι ἐλέγει) εἰσελέγειν *Byz.* & alii, *Lat.* nec non *Aug.* 4.

5 ἀποεισθεῖς) — *Cant.* & alii, *Æth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Pers.* *Syr.* ¶ ὄνος) *edd.* *Æth.* *Arab.* *Lat.* &c. uti c. XIII. 15. (νιὸς) *Al.* *Aug.* 1. 4. *Barb.* 8. *Baf.* 1. *Bodl.* *Septem.* *Byz.* *Gal.* manu prima, *Mosc.* *Wō.* 1. 2. & duodecim & octodecim alii, *Pers.* *Syr.* *Theophyl.* *Euthym.* Titus Bostr. unde πρέβατον ovis habet *Cant.* (ex quo Millius οἱς, quod tamen in sacris non occurrit, conjicit, unde factum sit νιὸς.) νιὸς ἂ omittit *Laud.* 5. *Arab.* Hiant *Aug.* 3. *Par.* 9. *Goth.* Librarius priscus interrogacionem similiter incipientem, τίνα δὲ υμῶν c. XI. 11, ex intervallo non longo recordatus, inde videtur τὸ νιὸς festinanter arripuisse: vel est alliteratio ad præcedens υμῶν. Ceteroqui non indecora est conjunctio, *filius aut bos*, coll. Ex. XX. 10. 17. Ier. III. 24. & dabilis uterque casus. ¶ εὐ) — *Al.* & aliquot alii, *Lat.*

7 δὲ)

- 7 δὲ) δὲ καὶ Lat. Cant.
- 8 ὑπό τινος) — Lat. Cant. Clemens Al.
- 9 ἵεν) ἵεν Aug. 4. ante rasuram, nec non Seld. 5. Wheel. I. ob ȝ v. 8.
- 10 ἀνάπτεσε) Comp. Aug. I. 4. Mosc. Par. I. 3. 4. 8. Wo. 2. & hinc ἀνάπτεσαι Byz. Cam. Par. 2. (αὐτὸν pro εἰ vid. Gnom. ad c. XVII. 7.) utrumvis, Al. & permulti alii, Millio promiscue citati. ἀνάπτεσαι Er. & al. Ex rhythmo. ¶ τῶν πάρτων τῶν Al. Vf. I. Eth. Copt. Syr. ¶ σοὶ) — Cant. Laud. 2. Lat. Pers.
- 12 καὶ primum) — Mosc. Syr. ¶ μηδὲ τοὺς ἀδελφάς σκ) — Med. & alii, Iren. ¶ (γενέτεραι) Er. ed. I. Aug. I. Bodl. 5. Hunt. 2. Per. Wheel. I. pluresve. Vid. Gnom.
- 15 ἄρτος) Er. Al. Bodl. 4. Cant. Vien. vel etiam Colbertini & Parisini aliqui cum Wo. I. 2. Copt. Goth. Lat. Sax. Syr. (ἄρτοι) Comp. Aug. I. Byz. Cov. I. Gehl. Mont. in marg. Mosc. Roe. Stap. Steph. omn. & viginti & sedecim alii, Clemens Al. Enthym. Theophyl. Armen. Allit. ad μακαρία. Sic v. 12. Sic ἄρτοι pro □ Reg. IV. 22. vid. Gnom.
- 16 μέγα) μέγα Aug. 4. & complures alii, Clemens Al. Formæ πᾶν.
- 17 ἐρχεθεὶς) ut venirent habet Lat. unde ἐρχεθεῖς Cant.
- 20 ἔτερος) ἔτερος Cant. Goth.
- 21 (— ἐκεῖνος) Er. Al. Barb. I. Cant. Colb. 9. Cypr. Hunt. 2. L. Armen. Goth. Lat. vel etiam Goth. ¶ τυφλεῖς καὶ χωλεῖς) Comp. Aug. I. Byz. Goth. Lat. & interpretes aliqui orientales. χωλεῖς καὶ τυφλεῖς Er. &c.
- 24 δείπνος) πολλοὶ γάρ εἰσι χλωτοὶ, ὀλιγοὶ δὲ ἐκλεκτοὶ addit Byz. Stap. Wo. 2. multique alii. Versio nulla.
- 25 πρὸς αὐτοῖς) αὐτοῖς Cant. Seld. I. 2. 3. (alia manu) 4. 5.
- 26 αὐτῆς) Comp. Er. Al. Aug. I. Byz. codd. plur. vel etiam Gehl. εἰστε Steph. edd. ¶ μη μαθητὴς εἶναι) edd. mss. Goth. εἴραι μη μαθητὴ Byz. ex v. seq. ¶ μαθ. εἶναι μαθητὴς Comp. Aug. I. Ex v. 33.
- 27 εἴραι μη) Comp. Aug. I. Gehl. Wo. 2. Goth. pluresve. μη εἴραι Er. & al. Ex v. 33.
- 28 (ό) Comp. Steph. ed. I. 2. Aug. I. Bodl. 6. Byz. Colb. 3. Eph. Gon. Go. Laud. I. 2. Lin. Magd. Mont. Mosc. N. I. Seld. 3. Vf. 2. Wo. 2. ¶ (εἰς) Colinaei ed. Al. Byz. Cant. Cov. I. Laud. 2. 5. Per. Wo. I. 2. & aliquot alii, Theophylact.
- 32 πέρρω αὐτῆς) Comp. Aug. I. Gehl. Wo. I. 2. nec non Byz. pluresve. αὐτῆς πέρρω edd. al.
- 33 εἰστε ὑπάρχεσσιν) ὑπάρχεσσιν αὐτῷ Byz. & al.

34 δὲ)

34 δὲ) ~ Vf. 2. Sax. (δὲ καὶ) Cant. Vf. 1. Lat. aliqui, Syr.

35 βαλεῖσθαι) Βαλεῖσθαι Byz. Lat.

C A P. XV.

1 ἐγγίζοντες αὐτῷ) αὐτῷ ἐγγίζοντες Al. Byz. ¶ πάντες) ~ Æth. Lat. Pers. Syr.

4 ἔως) ἔως οὖ Al. Aug. 4. Byz. & alii. Ex v. 8.

5 αὐτῷ) αὐτῷ Aug. 1. 4. Cant. Laud. 2. & aliquot alii.

6 συγκαλεῖ) συγκαλεῖται Byz. Cant. Eph. Par. 5. Vf. 1. Methodius, Basilius Sel. Ex v. 9. ubi συγκαλεῖ Vf. 1, per compensationem; Aug. 4. & alii, ex v. 6.

8 εὔρη) εὕροι Er. Cant. L.

12 (υἱοι) Cant. Vf. 2. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. Facile omissum ante μέρος.

14 ἵχυρος) ἵχυρὰ Al. Cant. Dorice & poetice. ¶ (τῇ) Al. Bu. Cov. 1. Laud. 4. Par. 2. 3. τῇ inter τῷ & ὑ facile vel iteratum vel omissum. ¶ οὐδεὶς οὐδεῖται) σερεῖται Cam.

17 τῇ πατρὸς) in domo præmittunt Lat. aliqui; (ne quis illud, mercenarii patris, per appositionem arriperet:) idque sequitur Syr. Pers. Sax. ¶ (ῳδε) Hunt. 2. Par. 6. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Steph. r. Pers. Syr. Græci librarii voculam ᾳδε, in ἡγῷ δὲ comprehensam, curiose compendifecerunt. conf. var. c. VII. 21.

19 (~ καὶ) Al. Barb. 3. Bas. 1. Cant. Cypr. Hunt. 2. Laud. 4. Mosc. Per. Roe. Steph. γ. ε. ζ. η. Wh. 2. Wo. 2. Æth. Copt. Goth. Lat. aliqui, Sax.

20 ἀντῆ) Er. &c. αὐτῷ Comp. Byz. & alii. ¶ ἐπέπεστε) πιπερί Er. ed. I. 2. Aug. 4. Byz. & aliquot alii, Theophylact.

21 πάτερ) ~ Cypr. Vf. 1. 2. ¶ καὶ ante ἐκέπι) ~ Al. Cant. Steph. ε. Æth. Copt. Goth. Lat. plerique, Sax. ¶ νιός σὺ) ποίησίν με ὡς ἴνα τῶν μοδίων σὺ addit. Gehl. & al. ex v. 19.

22 ἐξενέγκατε) ταχέως ἐξ. Cant. Par. 6. Steph. n. Armen. Copt. Goth. Lat. ταχὺ ἐξ. Barb. 1. Ex cap. XIV 21. Sunt enim affinia verba, paterfamilias dixit seruo suo, Exi cito: &, Dixit autem pater ad servos suos, Cito proferte. facileque interpres tam brevi intervallo voculam cito iteravit.

23 ἐνεγκάντες) ἐνεγκάντες Gehl. Mosc. Par. 3. Ex rhythmo φαγόντες.

24 (~ καὶ) Al. & aliquot alii, Lat.

26 παιδῶν) Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2. &c. Adde Stap. παιδῶν αὐτῷ Er.

28 ἡθελεν) ἡθέλωσεν *Al. Byz. Eph. Laud.* 1. ¶ δέ *Al. Cant. Lat.* aliqui. ¶ παρεπάλει caput rogare habet *Lat.*

29 τατὶ) πατρὶ αὐτᾶς *Al. Barb. 3. Byz. Cant. Laud. 4. L. Par. 3. Roe. Æth. Arab. Lat. Syr.*

30 σᾶς τὸν βίον) substantiam suam habet *Lat.* (pro tuam scribens suam ex alliteratione ad substantiam, vel potius ex v. 13.) & *Copt. ¶ αὐτῷ τὸν* ~ *Chrys. Cant.*

32 (~ καὶ) *Cant. Em. Laud. 5. L. M. 1. Seld. 1. Wheel. 2. Lat. ¶ (~ ἵνα)* *Al. Bedl. 5. Cant. Wheel. 2. Theophyl. Goth.*

C A P. XVI.

1 καὶ prius) ~ *L. Mosc. Vñer. 2. Hieron.*

2 οὐ) ~ *Al. Byz. cum pauculis. Medium de ΣΣΟΤΟΥ omisum.*

5 εαυτᾶς) αὐτᾶς *Er. Byz. Wo. 1. & complures alii.*

6 βάτης) *edd. &c. Chrys. Hieron. Recte. nam ut כבש σάββατον, sic בַת βάτος. at βάτης Per. & alii. καὶ δέ M. 2. & alii, Lat.*

9 ἐκλίπητε) *Er. &c. Goth. ἐκλείπητε Comp. Aug. 1. Mosc. Wo. 1. 2. & alii: sed vid. v. 4. ἐκλίπη Cant. Æth. Pers. Syr. ἐκλέπη Al. τῇ ante δέ omisum. ¶ σκινάς) αὐτῶν σκινάς Chrys. & alii. Vid. Mill. Prol. § 923. & Chrys. de Sacerd. p. 517 ed. Stutg.*

13 ἐρός) τᾶς ἐρός *Byz.*

15 fin. ~ ἐσήν) *Al. Aug. 1. Barb. 7. Cant. Laud. 2. & septem & duodecim alii, Theophyl. Copt. Goth. Lat. Additum in clausula pericopæ. ἵνα Comp. Glossa ab initio verbus sequentis ad finem hujus traducta.*

16 καὶ πᾶς εἰς αὐτὸν βιάζεται) ~ *Wo. 1. & alii in Mill. ed. Oxon. Ex rhythmo.*

18 ἀπὸ ἀρδός) *edd. mss. Iustin. Apolog. II. &c. Cant. Colb. 2. Vñ. 2. Copt. Goth. Pers. Syr.*

19 ἀνθρωπος) εἶπε δέ καὶ ἐτίχαρ παραβολήν. ἀνθρωπος *Lat. cod. vetus, Cant.*

21 ἀπὸ ante τῆς) ~ *Byz. Clemens Al. ¶ ἄλλη ulcera vertit Lat. unde vulnera alii Lat. unde τραύματα Dial. c. Marcion.*

22 ~ τῷ ante ἀβρ.) *Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 4. Byz. Wo. 1. 2. codd. quam plurimi, Chrys. T. V. serm. IX. τῷ Comp. Steph. ed. 3.*

22. 23 ἐτάρον κοὶ ἐν τῷ ἀδη ἐπάρχας) *edd. &c. Chrys. Goth. Augustinus, & Latini quidam codd. mss. apud Iansenium & Estium. Probat Henricus a Binkenop. ἐτάρη ἐν τῷ ἀδη. ἐπάρχας εῦ Lat. & inde Dial. c. Marcion. & Sax.*

25 (~ σὺ) *Er. Bodl. 2. 6. Byz. Eph. Laud. 5. L. Mont. Par. 6. Seld. 4. Wo. 1. 2. Athanaf.* qu. 68 ad Antiochum, *Cyrillus*, nec non *Chrys. Lat. Cyprian. Syr. Cant.* (~ σὺ) *ed. complures & mss.*, *Valla*, *Stap. Dial. c. Marcion. Ex seq.* ¶ σὲ prius) *edd. mss. Syr. &c. ~ Lat. Sax.* ¶ ὅδε *Al. Aug. 4. Gehl. Stap. Wo. 2. cum multis, Syr. ὁ μὲν Chrys.*

26 ἐνθει) *Comp. Al. Aug. 1. 4. B. 1. Bodl. 6. 7. Byz. Colb. 2. Wo. 1. 2. & alii permulti, Chrys. ~ Cant. (ἐντεῦθεν) edd. al.*

29 λέγει) δὲ addit *Al.* & alii, *Lat.*

30 μετανοήσωσιν) *μετανοήσωσιν Bodl. 7. Colb. 2. Laud. 2. 4. Seld. 1. 4. Dial. contra Marcion.*

C A P. XVII.

1 εἶπε δὲ πρὸς τὰς μαθητὰς) ~ Wo. 1. manu prima. ¶ μαθητὰς) μαθ' αὐτῷ *Al. Byz.* tres apud *Bezam*, (quem nec *Lucas Brugenfis* nomine appellat, nec *Millius* evolvit,) & aliquot alii, *Armen. Copt. Lat.* ¶ τῷ) *ed. etiam Stephani* tertia: *mss.*, etiam *Bodlejani omnes & Vsser. 2. in ed. Ox. min. & sine dubio ceteri ad Steph. ed. 3 collati. ~ H. Steph. & recent. edd. ex uno apud *Bezam* codice: etiam *Millii* textus, sed corrigit appendix, citra mentionem codicium, quorum tantamen aliqui τῷ omittere possunt. Pusilla observatio: sed hoc videlicet lectorem ex alio delegavimus loco.*

2 μύλος ὀνικός) λιθος μυλικός *Bodl. 4. 5. Cant. L. M. 1. & al.*

3 (~ δὲ) *Cant. Laud. 2. Steph. e. Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. nescio an Goth. ¶ (~ εἰς σὲ) Al. Med. Clemens Al. Copt. Goth. Pers. Syr. Lat. in mss. per multis, Beda, Sax. Habet *Matthæus*: quanquam ibi quoque omittunt nonnulli.*

4 (~ εἰς σὲ) *Bodl. 6. Cant. Colb. 2. Lin. N. 1. Æth. Latini quamplurimi, Sax. ¶ (~ εἰπὶ σὲ) Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. novem, B. 1. Byz. Cov. 1. Cypr. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. Magd. Mosc. Stap. Wo. 2. & bis quindecim (silente Stephano) alii, Æth. Goth. unde εἰς σὲ M. 1. Seld. 5. Theophyl. vel etiam Seld. 4. πρός σὲ Bodl. 5. Cant. Clemens Al. Videntur omisisse Græci, quia converatio sèpius dicitur ad Deum fieri. Habet Lat. Syr. Wo. 1. &c. In pausa est Gehl. hoc loco.*

6 (~ ζητεῖ) *Er. Al. Bodl. 1. 6. Cypr. Gal. Laud. 2. Per. Seld. 1. 2. 5. Stap. Diphthongus post Diphthongum imminuta.*

7 εἰσελθόντι) αὐτῷ addit *Er. Cae. apud G. a Mastricht & alii, nec non Chrysostomus. εἰλθόντι habet Barb. 1. M. 1. Steph. d. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. ¶, εἰσέως) Er. & al. εἰσέως, Steph. ed. & al. sed vid. *Gnom.* ¶ παρελθὼν ἀράπεσε) rōr̄ inferit *Goth. rōr̄ inter rāv a Græcis omisum est, aut potius ab interprete adjectum. ¶ ἀράπεσε) Comp. Aug. 1. Mosc. &c. Vid. ad c. XIV. 10. ἀνάπεται Er. & al.**

8 (ἀ) *Al. Byz. Colb.* 1. 3. *Cypr. Eph. Med. Par.* 2. 3. *Per. Roe. Seld.* 2. 4.

9 (~ αὐτῷ) *Comp. Al. iug.* 1. 4. *Bodl. sex, Byz. Cov.* 1. *Cypr. Gal. Laud.* 1. 2. 4. 5. *Mosc. Wo.* 1. 2. & *velo* & *sedecim* alii, *Armen. Lat. ms.* (~ τῷ) *Er. & al.*

10 (~ δέ) *Al. Byz. Cant. Hunt.* 2. *Med. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* ¶ ἀ-
χεινι) ~ *Æth.* Difficultate interpretandi, ut solet. ¶ ὡφ.) ὀφέλομεν *Comp. Er.*

15 *iabn*) *ικαθαρίδην Vff.* 2. *Æth. Arab. Goth. Lat. Cant. Syr.*

18 *ἔτος*) *ἔτος*; *E. Schmidii ed.*

21 (~ ᾧ) *Comp. Ald. Byz. Gon. L. Magd. Seld.* 1. *Stap. Vff.* 1. *Ex Marc.* XIII. 21. Versio nulla. ¶ ἵδε γὰρ) *αλλὰ Orig.* Interpretamentum.

22 *μαθητάς*) *μαθ.* αὐτῆς *Al. Bodl.* 1. 4. 5. *Byz. Colb.* 3. *Eph. Per. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* ¶ *ἐπιθυμήστε*) *ἐπιθυμήσοντε Epiphian. Woch.* margo. desideretis ha-
bet *Lat.*

23 (~ ᾧ) *Comp. Aldi ed. Bodl.* 4. 5. *Cant. Cypr. Eph. Gon. Hunt.* 2. *L. Med. Per. Seld.* 1. *Lat. in ms. Trev.* Unde καὶ *Byz. Par.* 2. *Æth. Latini* hodie, *Syr.*

24 (~ καὶ) *Comp. Er. ed.* 1. 2. *Al. Aug.* 1. *Cypr. Laud.* 2. *Wo.* 1. 2. & quin-
que & decem alii, *Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* Ex Matth.

26 ~ τῇ ante ρῶς) *Comp. Al. Aug.* 1. *Byz. Mosc.* codd. plurimi. τῇ *edd.* al.

31 *ἱμέ(α)* ἄρα *Lat.* complures. ¶ ὁμοίως) Sic *Er.* Alii comma vel præponunt
vel postponunt.

33 *(ωγούντει)* ζωποτίσει *Mosc.* & alii.

34 ~ ε ante ᾧ) *Comp. Steph. ed.* 1. *Al. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Mosc. Wo.* 1. 2. cod.
plurimi. ε *edd.* al.

35 ~ ᾧ ante μα) *Comp. Steph. edd. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Mosc.* cum plurimis. nam-
que quod ε ante ετίqα in *Cypr. Magd. Par.* 1. 2. 3. 4. 5. deesse notatur apud Ku-
sternum, alieno loco illatum est. ε *Er. & al.* Vide *Gnom.*

36 δίο κτ.). *Comp. Reza* & recent. *edd. Bodl.* 5. *M.* 1. 2. *Steph. γ. 5. Ζ. Wh. 2.*
Arab. Armen. Goth. Lat. Pers. Syr. Marius Victorinus (de quo Var. Matth. XXIV.
41.) *Ambros.* & alii, nec non *Cant.* Sic *Matthæus.* (~) *Er. Steph. edd. Al.*
Aug. 1. *Bark. novem*, *Bodl.* 1. 2. *Byz. Cam. Colb.* 1. 2. 3. *Cypr. Eph. Gehl. Hunt.* 2.
Laud. 1. *Mosc. Roe.* 1. *Stap. Vff.* 1. *Opus impers.* in *Matth.* *Copt. Lat.* panei; *Maxi-*
mus Taurin. nec dubito, quin etiam *Wo.* 1. 2. eum pluribus. Duo etiam *noctis*
(v. 34.) *in agro esse possunt*: sed sermo non videtur, de *duobus* & de *duabus* lo-
catus, ad *duos reverti*. Atqui apud Lucam quoque hunc versiculum exhibent te-
stes pervetusti. Neque eum ex Matthæo hue traduētum, patet ex aliis apud Lucanum,
atque apud Matthæum, verbis, & ex alio versiculorum ordine. Vid. *Gnom.* ¶ δ
prius id in codd. nonnullis suisle omissum, colligas ex versibus præced. quanquam
critici id notare non sunt dignati. ¶ σῶμα) πτῶμα *Wo.* 1. 2. & al. Ex parall.

37 *καὶ*) ~ *Lat. Copt.* ¶ *(καὶ)* *Comp. Er. Aug.* 1. *Bodl. 7. Byz. Gal. Go. L.*
Lin. Mont. N. 1. *Wheel.* 1. 2. *Lat.* (sed non in Char. & Trev.) Hiat *Goth.*

C A P. XVIII.

1 προσεύχεσθαι) πρ. αὐτές Al. Barb. 6. Mosc. Valla, Stap. & quinque & cōsilio
alii.

2 τις ~ Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. Hippol. f. 27.

3 ~ τις ante ἵνα) Comp. Steph. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Mosc. Stap. & ve-
tustissimi quique. τις Er. & recent. edd. cum pauculis mis.

4 (ἢ θελεν) Al. Aug. 1. Barb. 3. Cant. Gal. Go. Laud. 4. L. Lin. Mont. N. 1.
Par. 1. Seld. 1. Lat. ¶ χεόντω) multum addit. Goth. Lat. Syr.

5 ὑπωπιάζη) ὑποπιάζη Comp. Er. Bodl. 1. 3. 4. 5. Cam. Mosc. Stap. & ali-
quot alii. ὑποπιέζη Gehl. & aliquot alii, Theophyl. πιέζω, πιάζω, idem: sed
ὑπωπιάζω aliud est.

7 ποίηση) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Eph. Gal. Laud. 2. Med. Seld. 2. Wheel. 3.
pluresve. ποίησι edd. al. ¶ καὶ alterum) ~ Cam. ¶ καὶ μακρ. usque δέ τι) vāi
λέγω, μακρ. επ' αὐτοῖς cod. apud Er. vāi λ. μ. επ' αὐτές L. ¶ (μακροθυμῶ) Al.
Barb. 1. Wech. al. id est Cant. apud Bezam, Æth. Arab. Goth. Lat. Pers. Syr. Chry-
soft. Antiochus. μακροθυμῶν μόνον ἵσαι Armen. Lectio textus, media, unde ceteri parti-
cipium cum καὶ non congruere visum vel post λέγω posuerunt, vcl in verbum mu-
tarunt, vel paraphrasi auxerunt. Μακροθυμῶι, insignis lectio. Vid. Gnom.

8 λέγω) vāi λέγω Comp. Byz. Colb. 2. 3. Eph. Gon. Par. 2. 6. Wo. 1. Wech.
cod. i. e. Steph. 13. Arab. Armen. Copt. Iren. Adde duos ad v. 7. citatos. λέγω δὲ
Goth. Lat. aliqui.

9 (~ καὶ) Comp. Al. (in Mill. proleg.) Aug. 1. 4. ineunte pericopa, Bodl. 1.
Cypr. Laud. 2. Med. Mosc. Stap. Steph. omni. Wo. 1. & bis septem alii, Æth. Arab.
Copt. Goth. Pers. Syr.

11 πρὸς ἐαυτὸν) comma alii, præponunt, alii subjungunt.

13 εἰς ante τῷ) ~ Cypr. & al.

14 ἢ ἐκεῖνος) Er. ex plerisque codd. quanquam pauci accedunt alii. nam ἢ γὰρ
ἐκεῖνος Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 4. Bodl. septem, Bn. Byz. Colb. 2. 3. Cov. 1.
Cypr. Eph. Gal. Geht. Gon. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. Lin. Lips. Magd. Med. M. 1.
Mosc. N. 1. Par. cōsilio, Per. Roe. Seld. 1. 2. 4. 5. Stap. Vff. 1. 2. Wheel. 2. 3. Wo.
1. 2. Origenes, nonnulli apud Er. Steph. omnes, præter n., qui habet παρ' ἐκεῖνον,
uti Barb. 1. ex Lat. qui habet ab illo, ut si legisset παρ' ἐκεῖνον & sic fere
Cant. ὑπὲρ ἐκεῖνον Chrys. or. 5 contra anom. (ἢ περ ἐκεῖνος) Basilius, apud Whit-
bius. ἢ ἐκεῖνος vel ἢ περ ἐκεῖνος Camerarius. Haud scio, utrum ex vetere suo li-
bro, an ex Basilio, an aliunde. Gothus inter ἢ & ἐκεῖνος eam ponit particulam, quæ
τῷ γὰρ interdum, & τῷ παρ c. I. 1. respondet. ἢ περ ἐκεῖνος, lectio media. nam ex
ἢ περ factum est ἢ, & ἢ γὰρ, & παρ' & ὑπὲρ. ἢ περ exstat Ioh. XII. 43. Vide Gnom.

19 ὁ θεὸς) ὁ πατὴρ addebant aliqui. Confer var. Matth. XIX. 17.

20 (~ σχ) *Al. Byz. Cant. Colb. 3. Cypr. Eph. Hunt. 2. Med. Roe. Seld. 5. Armen. Copt. Goth. Lat.*

22 διάδος) δὸς *Al. Byz. & al. Ex parall.*

25 (διελθεῖν) *Al. Barb. 1. Cant. Par. 2. Roe. Goth. Lat. Theophyl. vel etiam Gehl.*

28 (~ ὁ post δὲ) *Comp. Aug. 1. Byz. Em. Go. Mont. Par. 1. 2. 3. 4. 5. Per. Wo. 2. pluresve. ὁ Er. & al.*

29 οἰκίαν) οἰκίας *Byz. post rasuram, Cant. L. Vff. 2. Wo. 2. Pers. Syr.*

31 τῷ νιῷ) περὶ τῇ νιῇ *Cant. (& inde Beza,) & alii; ne versiones addam.*

36 τῇ τῇ ἀν *Byz. & al.*

38 (~ ἵντε) *Al. Aug. 4. B. 1. Bodl. 3. Med. Seld. 5. Wheel. 1. Pers. sic v. seq.*

C A P. XIX.

2 καλύμενος) ~ *Seld. 1. 5. Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Pers. Syr. ¶ καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης) ~ Goth.*

4 συκομορέῖν) *edd. recent. Bodl. 7, & al. apud Beza, Theophylact. Hesych. συκουμωρέῖν Comp. Aug. 4. Bodl. 2. Cant. Seld. 5. Wheel. 3. συκομοραιζεῖν Er. Aug. 1. Mose. Steph. cum multis. συκομωραιζεῖν Steph. ed. 3. & al. Bodl. 8 apud Fellum, Byz. sed morus (quanquam Iansenius ad etymon μωρός recurrit,) Latine o longum habet, breve Græce: & nomina arborum desinunt in εα, ut ἴτεα, κολυτέα, μυλέα, πιρσία, πτελέα κτλ. ¶ ~ δι) Comp. Valla, Steph. Al. Aug. 1. 4. Bas. 1. Bodl. 7. Cypr. Gal. Gon. Go. Laud. 4. 5. Lin. Mont. Mose. N. 1. Per. Wheel. 2. 3. Wo. 1. 2. Vnde ἵκενη pro ἵκενη, Cant. (δι) Er. &c. Vid. Gnew.*

5 (~ γὰρ) *Wo. 2. Goth. pluresve. unde ὅτι ante σῆμαρον addit Æth. Lat. Cant. Iren. Pers.*

7 πάντες) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Cant. Cov. 1. Gehl. Laud. 2. 4. 5. Roe. Wo. 1. 2. & sat multi alii. ἀπάντες Er. &c.*

8 κύριον) *edd. &c. Sequitur κύριε. (ἵντε) Byz. & his sex alii, Lat. in ms. Colon. & in Lovan. margine, Pers. Syr. ¶ ὑπ. με) *edd. Aug. 1. &c. Clemens Al. ἵπ. μοι Aug. 4. Byz. Gehl. & al.**

15 καὶ, ante εἴτε) ~ *Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. 5. Roe. & alii, Theophyl., Lat. aliquot, Syr. ¶ αὐτῷ) ~ Lat.*

22 (~ δὲ) *Er. Byz. & his sex alii, Lat. Pers. Syr. (δὲ) Comp. &c. Ex Math. ¶ κρινῶ) κρινῶ *Lat. ¶ πονητὲ) ἀπιστε Calarit. Armen.**

23 init. καὶ) ~ *Comp. Cant. Laud. 5. L. Syr. ¶ ~ τὴν post ἐπι) Er. Al. Byz. Mose. eodd. plurimi. την Er. ed. 3. &c. ¶ ἀν ἐπεργάζεται αὐτῷ) ἀν αὐτῷ ἀπετραχεῖται Al.*

25 καὶ usque μηδέ) — Bodl. 4. 5. Cant. L. M. 1. manu priore, Cataritan.

32 fin. ἐσώτα τὸν πᾶλον addit Bodl. 4. 5. Hunt. 2. M. 1. Æth. Armen. Lat. Steph. s. Orig.

34 δ) ὅτι ὁ Al. Byz. & alii, Lat. ex v. 31.

38 ὁ ἐρχόμενος) — Wo. 2. vel etiam L. Orig.

41 αὐτῆς) αὐτὴν Al. Cant. Wo. 2. & alii, Iren. Orig. Basilius.

42 σὲ, ante ταύτη) — Al. Cant. Eph. Gon. Euseb.

45 ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζεταις) — cod. vet. apud Lomejer. P. I. diss. p. 185. e Salmasio. ¶ ἐν αὐτῷ) — L. Vff. 2. Arm. Goth. Lat. aliqui.

46 δ) ὅτι εί Er. ed. 1. Al. Byz. & complures alii, Goth. Lat. Ex Marco.

47 γραμματεῖς) γρ. οἱ πρεσβυτεροὶ τῇ λαζ Orig. Lat. Syr.

48 ποιήσωσιν Comp. Aug. 1. Byz. & al.

C A P. XX.

1 ἐκείνων) — Lin. Magd. N. 1. Lat. Cant. Steph. δ. n. Æth. Arab. Copt. Pers. Syr. ¶ ἀρχιερεῖς) ἵερεῖς Al. Aug. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Wo. 1. multique alii, nec non Goth. Accedunt Ca. Vff. 1. 2. apud Fellum. Allit. ad ἱερᾶ. ¶ οἱ alterum) — Er. Mosc.

5 (— οὖν) Comp. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 7. Bu. Colb. 2. Eph. Gon. Go. Laud. 2. L. Mosc. Per. Vff. 1. 2. Æth. Euthym.

9 — τις) Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cypr. Laud. 2. & permulti alii, Goth. Lat. plerique. (τις) Er. & alii, Dial. 3. de Trin. apud Athanasium. Ex Matth.

10 δῶσων) δώτεσσιν Al. & al.

14 (— δεῦτε) Al. Colb. 3. Cypr. Med. Armen. Goth. Lat.

19 (γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς) Byz. Goth. pluresve. Allit. ad γεγραυμένον, v. 17. γραμματεῖς καὶ οἱ ἵερεῖς Par. 6. ¶ (— τὸν λαὸν) Comp. Aug. 1. Gehl. Mosc. Steph. s. ζ. θ. 13. id. Wo. 1. & complures alii: haud scio an etiam cod. Marcionis. videri possit adjectum ex c. XXII. 2. sed obstant Versiones.

20 λόγως) Comp. &c. Lectio media. unde alii λόγῳ, e Marco, & λόγον, & τῷ λόγων, ut Byz. & λόγως.

24 ἐπιδεῖξατε) edd. &c. sic Matth. (δεῖξατε) Al. Bodl. 1. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Eph. L. Par. 2. 6. Euthymius. Supponitque hanc lectionem varietas inox sequens. ¶ τίος) οἱ δὲ ἐδεῖξαν. καὶ εἶπεν, τίος Byz. & complures alii, Æth. Arab. Armen. Copt. Pers.

27 (λέγοντες) Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. Hunt. 2. M. 1. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Syr. Ex Matth.

28 ἀπόθεττος posterius) n̄ Lat. Barb. 1. Colb. 8. Syr. ¶ (ἰξαρασθεῖσι) Ald. Al. Bodl. 4. 5. Laud. 5. Seld. 3. Wo. 2.

31 (ώσαύτως οὐσαύτως) Colin. ed. Al. Bodl. 3. 4. 5. 7. Bu. Cov. 1. Gehl. Laud. 5. Magd. M. 1. Msc. Par. 3. 4. Seld. 1. 2. Vſ. 1. Goth. Syr. nec non Stap. οὐσαύτως οὐσαύτως Gon. οὐσαύτως οὐσιώς Laud. 2. οὐσιώς est Matthæi; οὐσαύτως prius Marci, nisi verbum geminandum, scilicet scriptum est. Vtrumque — Bodl. 1. 2. ¶ δὲ Comp. Par. 3. Lat. ¶ (ἐπιτάχει) επτά, καὶ Er. & edd. recent. Byz. Goth. Syr. e Mareo. omnes septem, & habet Lat.

32 δὲ — Er. Cant. Gon. Go. Per. Wo. 2. & aliquot alii, Goth. Lat. ¶ πάντων) — Cant. M. 1. Copt. Syr.

34 (— ἀπορηθεῖς) Copt. Lat. Cant. Pers. Syr. ¶ (ἴκυαιζονται) Sic, bis, Bodl. 4. 5. Cypr. Hunt. 2. Magd. Med. Roe. Wheel. 1. nec non Byz. & versu 34. Al. L. M. 2. Par. 2. 4. versu 35, Comp. Aug. 1. Barb. 8. Bodl. 2. 6. 7. Bu. Cov. 1. Gal. Gon. Go. Laud. 5. Lin. Mont. Msc. N. 1. Per. Seld. 2. 3. Stap. Wo. 1. 2. nescio an Al. Ex Matth.

36 νισὶ) οἱ νισὶ Er. Al.

41 λέγεσι) λέγεσι τινες Al. Byz. & al. Glossa.

C A P. XXI.

2 τινὰ καὶ) edd. primæ, Aug. 1. Byz. Msc. Wo. 1. 2. & bis tres alii, plurimæ. — καὶ Aug. 4. Bodl. quinque, Cypr. & sex & tres alii. καὶ τινὰ Steph. ed. 3. & al. ¶ εἰκῇ) — Æth. Lat. Syr. Orig. Cant.

4 ἔθαλε) κατέβαλε Msc. ταῦτα λέγων ἐφάρει, οἱ ἔχων ὅτα ἀκέσειν ἀκέστω addunt Aug. 4. Byz. Stap. Wo. 1. 2. compluresque alii. Versio nulla.

9 γαρ) — Lat. Pers.

11 καὶ σημεῖα ἀπ' ἀραιῆς) απ' ἀραιῆς καὶ σημεῖα Lat. Sax.

12 πάντων) Er. Al. Byz. Cant. Laud. 1. 2. 5. Wo. 1. & sat multi alii. ἀπάντων Comp. & al.

14 (ἐν ταῖς καρδίαις) Al. Cant. Colb. 8. Didymus, Lat.

15 ἀντιπεντέδε) — Lat. in ms. Colon. Syr. Cant. Pro δέ habet n̄ Al. Aug. 1. & aliquot alii, Orig. Didymus.

16 καὶ ἀδελφῶν) Hoc post φίλων ponit Comp. Aug. 1. 4. Byz. pluresve, nec non Gehl. Msc.

19 (κατέ-

19 (κατίσεθι) *Al.* *Aug.* 4. *Barb.* 1. *Par.* 6. *Wheel.* 3. *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.*
Orig. *Macarius*, *Tertull.*

22 πληρωθῆναι) πληθῆναι *Er.* ed. 1. 2. *Al.* *Gehl.* *Laud.* 2. 5. *Mosc.* *Wo.* 1. 2. &
 complures alii. Nusquam πληθῆναι, semper πληρωθῆναι Scriptura dicitur.

23 (— ἐν) *Al.* *Bodl.* 5. 6. *Byz.* *Cant.* *Colb.* 3. 8. *Cypr.* *Eph.* *Lin.* *M.* 2. *N.* 1.
Par. 2. *Roe.* *Wheel.* 1. *Armen.* *Lat.* *Euseb.*

24 σόματι) ἐν σόματι *Cant.* *Go.* *Hunt.* 2. *Mont.* *Euseb.* ¶ καιροὶ θυῶν) — *Cant.*
 Quod videtur idem esse exemplar, in quo θυῶν deesse notat *Beza*. Satis eum refutat, hæc retinens, *Saxo*.

25 ἐν) καὶ *Syr.* *Cant.* ¶ (, ἐν ἀπορίᾳ) *Comp.* *Aug.* 1. *Byz.* *Euthym.* pluresve,
 cum iis, qui mox ad ἥχες citabuntur. ¶ ἥχεσσιν codd. plerique, *Chrys.* ex rhythmo θελάσσης. (ἥχες) *Al.* *Colb.* 8. *L.* *Med.* *Par.* 2. cod. *Vaticanus*, *Arab.* *Syr.* (in
 quo Ludovicus de Dieu proprietatem vocum melius, quam constructionem hu-
 jus loci declaravit, p. 369. 370.) *Lat.* *Tertull.* Frequens ἥχος de aquis, apud LXX.
 sed & πλῆθος ἥχες ὑδατῶν *Ps.* LXXVII. (LXXVI) 18. πλῆθος ἥχες ὑδατος *Ier.* LI.
 16. *Sir.* XLVII. 9 : καὶ ἐξ ἥχες in codd. *Complut.* & *Camerarii*, qui hæc ad Siraci-
 den annotat : Erit τὸ ἥχος, sicut ἔλεος nisi forte est ἥχες resonantia. *alibi legitur*, καὶ
 ἐξ ἥχες. hæc ille. Sed καὶ ἐξ ἥχες habent etiam codd. *inf.* *August.* & *Palatin.* apud
Hoefschelium, & ed. *Grabii* ex cod. *Alex.* Ergo ut ὁ πλέθος & τὸ πλέθος, sic
 τὰς ἥχες, τὰς ἥχης, & τὰς ἥχες dixerunt, etiam si neutro genere hæc nomina non
 per omnes casus declinarentur. Adde *Gnom.* ¶ καὶ σάλε) Sequentibus jungit hoc
Syrus.

30 ἕδη prius) — *Lat.* in *inf.* *Trev.* ¶ βλέποντες ἀφ' ιαυτῶν) ex se fructum ha-
 bet *Lat.* ἀφ' ἀντῶν *Syr.* ¶ (— ἕδη) *Cypr.* *Magd.* *Roe.* *Lat.* *Barb.* 1. *Syr.*

32 πάντα) *ταῦτα* addunt *Cant.* *Laud.* 1. *L.* *Arab.* *Syr.* Ex parall.

33 παρελεύσονται) παρελεύσεται *Aug.* 1. & aliquot alii, *Valla*.

34 βαρηθῶσιν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Gehl.* *Laud.* 1. 2. 4. *Wo.* 1. & sat
 multi alii, *Basilius*, *Euthymius*. (*βαρυνθῶσιν*) *edd.* al. ¶ αἰφνίδιος) αἰφνίδιως *Byz.*
 & aliquot alii, *Basilius*, *Iren.*

36 καταξιωθῆτε) κατιχύσοντε *Colb.* 8. *Magd.* & duo apud *Beza*, *Aeth.* *Arab.*
 ¶ (— *ταῦτα*) *Comp.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Cypr.* *Laud.* 1. 2. *Roe.* *Seld.* *quatuor*, *Steph.*
omn. *Wo.* 2. & *bis decem* alii.

C A P. XXII.

3 — ὁ ante σατ.) *Comp.* *Er.* *Al.* *Byz.* *Mosc.* codd. plurim. ὁ *Steph.* *edd.*

4 ἀρχιερεῖται) ἀρχ. καὶ γερμανεῖσι *Aug.* 4. *Bodl.* 4. 5. 7. *M.* 1. *Arab.* *Armen.*
Pers. *Syr.* ¶ τοῖς ante σεραπηγοῖς) *Er.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Gehl.* *Mosc.* *Wo.* 1. 2. vel plu-
 res. τοῖς *edd.* al.

5 (ἀγγέλια)

5 (ἰερύπια) *Al. Aug.* 1. 4. *Bodl.* 4. 6. *Cypr. Eph. Gehl. Med. Mont. Pur.* 7. *Roe.* item *Byz.* compluresque alii. Ut si singularis non valeret XXX argenteos.

6 ἀυτοῖς ~ *Lat. Barb.* 1. *Cant. Pers.*

9 ἐτομάσωμι) ἐτομάσουε *Comp. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Mosc.* & alii.

11 σοι) ~ *Aug. 4.* & al. Ex parall.

12 ἀνώγεις.) *Comp. Seld.* 4. & al. (ἀνάγυρος) *Al. Aug.* 1. *Bas.* 1. *Cant. Cypr. Gal. Go. Hunt.* 2. *Mosc. Viss.* 1. *Wō.* 2. *Orig.* nec non *N.* 1. ἀνώγεις *Er.* &c. ἀνώγειως *Byz.* & al. Vid. ad Marenum.

17 ποτέριον) τὸ ποτ. *Al. Aug. 4. Byz.* & al. E v. 20. ¶ τῆτο) ~ *Lat. Cant.* apud Fellum. ¶ οὐτοῖς) εἰς ἐχτεῖς *Er.* & al.

18 ὅτι) ~ *Med. & al.* ¶ (ἀπὸ τῆς υἱῆς) *Barb.* 2. *Cant. Colb.* 3. *Cypr. Eph. Laud.* 1. *Med. Par.* 2. *Seld.* 5. *Arab. Armen. Copt.* nec non *Wō.* 1. ἀπὸ recurrente, facile omissum.

19. 20 τῆτο ποιῆτε usq. ἐκχυνόμενον) ~ *Cant. Homoeoteleuton, collato διδόμενον.*

20 οὐ κανὴ διαθήκη) τῆς κανῆς διαθῆκη *Lat. aliqui, Pers. Syr.*

21 μετ' ἐμοὶ) ~ *Cant. Magd. Pers. Syr.*

30 (~ ἡ τῆς βασιλίσσης μη) *Gehl. Laud.* 1. 2. 5. *Mosc. Stap. Wō.* 1. 2. compluresque alii, *Euthym. Theophyl.* Habent versiones: hiatus, μη recurrente. ¶ καθίστε) *Comp. Aug.* 1. 4. *Byz. Mosc. Steph. omn.* & aliquot alii. καθίστε *Al. Laud.* 1. 2. & aliquot alii. (καθίστε) *Er.* & al.

31 σίνων prins) *edd. miss. Sax. Leo &c. Simoni* habent *Lat. aliqui, Syr. unde Simoni, Simon* junctionem *Hieronymus.* ¶ ξητίσατο) ξητίσατο *edd. quædam recent. Sphalma,* vim sententiae imminuens, & eo ipso illustrans. ¶ τε) ~ *Byz.* & al.

32 (κλίπη) *Aug. 1. 4. Bodl.* 1. 5. 6. 7. *Bu. Byz. Cant. Cov.* 1. *Cypr. Gehl. Laud.* 1. *Magd. Roe. Seld.* 3. 4. *Viss.* 2. ¶ σὺ ποτὲ) al. σύ ποτε. sed ποτὲ, aliquando, non est enclitica, ut est in δέπτοτε, μήποτε κτλ.

34 φωνήσῃ) *Comp. Aug. 1. Byz.* & alii. φωνήσει *edd. aliqua; Stap.,* sed μὴ omisso.

35 καὶ ὑπελ.) ~ *Cant. Colb.* 3. *Eph. Wō. heel.* 1. *Euthym.* ¶ εθερός) *Er. Al. Byz. Cypr. Gehl. Mosc.* codd. multi. καθερός *edd. al.*

36 (οἰς) *Cant. Lat. miss. apud lansen. & Lovan.* Utroque modo codices apud Basiliūm vel potius *Eustathium* Sebastenūm in asceticis. ¶ (πωλήσει) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Cov.* 1. *Gehl. Mosc.* alii apud *Eustathium* & permulti alii, nec non *Wō.* 1. 2. Consilio mitigandi sermonis. Textum sequitur *Chrys. Hom.* 85 in Matth. ¶ (ἀγοράσει) *Comp. Aug. 1. 4. Cant. &c.* Sincera lectio videtur suisse, ἀράτω πωλησάτω — καὶ ἀγοράσει, ut ἀγοράσει sit futurum consecutivum, uti Marc.

III. 27, quem ad locum in *Gnom.* plura collegimus ejusmodi. Hac locutione non observata alii meros fecere imperativos, alii mera futura. Pro πωλησάτω, πωλησάτω est in duobus *Wolfianis*: futuro in imperativum non obscure mutato.

37 ἔτι) — *Al. Wō. 2.* & alii, *Aēth. Arab. Pers.* Facile post ἔτι excidit.

39 ἀντε) — *Er. Al. Cant. Hunt. 2. Par. 6. Lat.*

42 (βέλει,) Sic dist. *Er.* ¶ παρενεγκάντι edd. *Aug. 1.* &c. Lectio media. unde παρενεγκει *Roe.* & aliquot alii, ex Marco: item παρενεγκαῖ *Byz. Cam.* sic, transfer habet *Lat.* παρενεγκαῖ *Cypr.* & al. παρενεγκη *Med. Par. 7.* παρελθεῖν *Laud. 2.* ¶ (γιέδω) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Cypr. Mosc. Par. 6. Per. Roe. Wō. 1. 2.*

43 f. (— αὐθη usque γῆν) *Al. Bodl. 4. 5. L. Par. 6.* (cui tamen recentior manus adjecit,) & multi codd. Gr. ac Lat. apud *Hieron.* & *Hilarium.*, *Copt.* Vide var. *Matth. XXVI. 40*: quo alieno loco quum representata hæc pars esset a nonnullis, hoc suo loco, per compensationem, est prætermissa. Firmat suspicionem simillima trajectio, quam codices iidem *L.* & *Par. 6.* habent in var. lect. ad *Ioh. VIII. 1.* Id vero cupide arripuerunt alii, tantam insfirmitatem Domino indignam putantes: atque *Orthodoxos Epiphanius* scribit haec sustulisse, sed reperiri in exemplaribus sinceris. citat etiam *Irenaens.*, *Epiphanio laudatus*, *Iustinus martyr*, *Caesarius*, *Titus Bostrensis*. Illud, ἐγένετο usque γῆν erasum, eadem de causa, a *Syris* qui busdam & *Armeniis*, ex *Photio*, *Nicone* & *Isaaco* docet *Millius*, *Proleg. S. 1036.* Vid. etiam *Whitby f. 8.* In *Armeno* versus 43 a *Græcis*, inquit *La Croze*, non discedit: at v. 44 sic legit, & fluxerunt ab eo sudores, tanquam stillæ fanguinis, nec plura habet codex manuscriptus; at editio *Vscani addit*, qua fide nescio, θρόμβοι, τρόμβοι effusi super terram.

44 καταβαίνοντες) edd. *Stap.* &c. κατερχόμενοι *Epiphanius.* καταβαίνοντος *Aēth. Lat. Syr. Ac.*, variant *Græci* cod. ait *Er. Rhythmus*, αἴματος.

45 μαθητὰς) *Comp. Steph. Bezae* edd. *Aug. 1. Byz. Caes.* apud *G. a Maastricht*, *Gehl. Stap.* &c. μαθ. ἀντε) *Er.* & edd. recent. *Bodl. 6. Theophyl.*

47 δὲ) — *Al. Wheel. 1. Wō. 1.* & alii, *Lat. Pers.* ¶ ἀντες) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wō. 1. 2.* & plurimi alii, (coll. *Mill. Proleg. 1425.*) quorum nonnulli idecirco pro προέχετο habent προῆγεν. (ἀντῶν) edd. al. Vid. *Gnom.* ¶ (τέτο γέρη κτλ.) *Comp. Aug. 1. Bodl. 1. 4. 6. 7. Gal. Gon Go. L. Lin. Mont. M. 1. N. 1. Par. 1. 5. 6. Wō. 2. Armen. Syr.* E parall.

49 (παταξωμεν) *Bodl. 5. Eph. Wō. 1. 2.*

52 ἐπ') πρὸς *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Wō. 1. 2.* & al. Ex anteced.

54 (— αὐτὸν) *Comp. Al. Aug. 1.* & aliquot alii, nec non *Stap.*

57 αὐτὸν prius) — *Byz. Cant. græce*, *Roe.* & *bis* quinque alii, *Aēth. Arab. Pers. Sax. Syr.*

58 ἔφη, καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν ἐί) εἶπε τὸ αὐτὸν Cant.

60 — ὁ ante ἀλέκτωρ) edd. primae, Aug. 1. Byz. Mosc. Par. sex, Wo. 1. plur. resve. ὁ Steph. ed. 3.

61 ὡς) δὲ Bodl. 4. 5. Π αὐτῷ) — Lat. Π φωνῆσαι σήμερον Byz. & al.

62 ὁ πάτερος) — Aug. 1. Byz. & complures alii, Armen. Copt. Lat. in ms. Sic Matthæus.

66 ἀρχιερεῖς τε) — Emm. Mosc. Wo. 1. 2. Π τὲ) — Er. Step. Byz. & alii. Π ἀπόγονος) edd. &c. unde adduxerunt ms. Charit. ἀπόγονος Comp. Aug. 1. & alii. Π αὐτῶν) εἰσαυτῶν Steph. & al. ed. Π χριστός;) χριστός, Aug. 1. Steph. γ. 15.

70 δὲ prius) ἐν Al. & al. nec non Byz. E proximo. Π πρὸς αὐτὸν) — Lat.

C A P. XXIII.

1 ἥγανον) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. & sat multi alii, etiam apud Er., Euthymius, Lat. Vnde, pro ἀρασάν usque αὐτῶν, ἀρασάντες Cant. Hunt. 2. Per. Vien. ἥγανε Er. ed. 2. &c.

2 (ἥμων) Cant. Laud. 2. Med. & multi alii, Euthym. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Syr. Ex c. VII. 5.

8 (πολλὰ) Cant. Cypr. Gon. Med. Par. 2. 5. Æth. Arab. Copt. Hiatus ante περι. Π ἥλπιζε τι) ἥλπιζε ἔτι Comp.

12 ὁ post καὶ) — Comp. Byz. Wo. 2.

13 καὶ τὸν λαὸν) τᾶς λαᾶς Lat. (in ms. Charit.) Syr. Engl.

15 ἀνέπειρα) ἀνέπειραν Wo. 2. Π ἀνέπειρα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν) ἀνέπειρε γὰρ αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς Er. margo, Byz. Gehl. & alii, Arab. Copt. Lat. aliqui. Ex v. II. Π ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν) αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς Eph. αὐτὸν πρὸς αὐτὸν Arm. Pers. Sax. Syr. Ex v. 7. Hinc id quod modo notavimus, ἀνέπειρα κτλ. Π αὐτῷ) ἐν αὐτῷ Per. & alii. Ex v. 14.

17 ἀνάγνων usque ἔνα) — Al. Cypr. Copt. eadem syllaba versum 18 incipiente. unde versum 17 post versum 19 reponit Cant.

18 — τὸν ante βαρ.) Er. Al. Aug. 1. Byz. Wo. 1. 2. codd. plur. τὸν Comp. Steph. edd.

20 ἐν) δὲ Al. & al.

23 (— καὶ τῶν ἀρχιερέων) Lat. Barb. 1. Steph. n. Copt.

25 — αὐτοῖς) Comp. Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Gehl. Laud. 1. 2. 4. Step. Steph. d. ζ. id. & sat multi alii. (αὐτοῖς) Er. ed. 3. Byz. &c. Lat. Syr. Ex parallelis. Π τὸν, ante δια) τὸν βαραβᾶν τὸν Byz. & complures alii, Armen.

26 ~ τῷ ante ἐρχ.) edd. primae, Aug. 1. Byz. Caes. apud G. a Maastricht, Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. τῷ Steph. ed. 3.

27 καὶ, post αὶ) ~ Al. Cant. & alii, Theophylact. Lat.

29 οὐδὲ) ~ Leo, Cant.

31 γένεται γενίστεται Bodl. 1. 2. Cant. Cypr. & alii, Lat. γίνεται Gon. Par. 3. 5.

33 καλάθμενον) λεγόμενον Wo. 1. & alii, Epiphan. ¶ πρανίον) κρανίον Lin. N. 1. Seld. 2. Lat.

34 πάτερ) ~ Al.

35 δὲ) δὲ αὐτὸν Cant. Wheel. 1. & aliquot alii, Æth. Arm. Lat. Pers. Syr.

38 (ν) Comp. Aug. 4. Laud. 1. 2. 4. Wo. 1. & aliquot alii.

46 πάτερ) ~ Colb. 2. Roe. ¶ (παρατιθημέναι) Al. Barb. 2. Bodl. 4. 5. Colb. 8. Cypr. Hunt 2. Lips. in contextu, Med. Par. 2. Steph. γ. ε. Wheel. 1. Iustin. Orig. παρατιθημέναι Byz. Cam. Cant. Colb. 1. 3. Eph. M. 1. Steph. ε. θ. Lat. Athanas. Eusebius Emisen. Basilius, Nyssen. Theodorit. Theophyl. Constit. apost. Confessio eccl. or. p. 82. Præfens aptius visum. ¶ καὶ ταῦτα εἰπών ἔξετνευσε) ~ Colb. 3. Vff. 2.

48 ἑαυτῶν) ~ Al. & alii, Armen.

51 συγκατατεθειμένος) συγκατατιθέμενος Cam. & alii. ¶ καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτοῖς) καὶ αὐτὸς προσεδέχετο Byz. (~ καὶ prius) Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. & alii, Lat. ~ καὶ posterius, Bodl. 6. Par. 6. Seld. 2. Arab. ~ καὶ utrumque, Cant. L. Superfluum visum.

53 κείμενος) καὶ προτεινύτις λίθον μέγαν ἐπὶ τὴν Θύραν τῷ μηνιάς addit Bodl. 7. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. Par. 5. 6. Copt. ex parall.

54 ~ καὶ) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Steph. omnes, Wo. 1. 2. & permulti alii. (καὶ) Er. &c. Lat. Syr.

55 ~ καὶ) Comp. Er. Al. Aug. 1. Byz. Laud. 1. 2. Mosc. & complures alii, Lat. Syr. (καὶ) Er. ed. 3. &c.

C A P. XXIV.

1 καὶ τινὲς σὺν αὐταῖς) edd. miss. Stap. Euseb. &c. (~) Æth. Copt. Lat. Barb. 1. Colb. 8. cod. un. apud Beza, Dionysius Al.

3 κυρίς) ~ Med. Arab. Pers. Sax. Syr.

4 ἀνδρες δύο) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. pluresve. δύο ἀνδρες Er. & al. ed.

5 ἴμφοβων) ἴκφοβων Er. ex parte cod. suorum.

10 ἦν δὲ & al.) Er. Cypr. Hunt. 2. Wheel. 1. Lat. Lectio media, singulari pluralem jungens. unde ἡσαν δὲ & ai Ang. 1. cum plerique: omittuntque vel ἦν δὲ, Colb.

Colb. 3. 9. & alii: vel α' , Laud. 1. Wo. 1. 2. vel utrumque, Al. Aug. 4. Bodl. 5. Byz. Cant. Eph. Laud. 4. Seld. 1. ¶ (n) Al. Aug. 1. 4. Cant. Gon. Go. Per. Vien. & alii, Euthym.

11 αὐτῷ alterum) ταῦτα Ἀθ. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Syr.

12 ὁ δὲ usque τὸ γενορός) ~ Cant. ¶ μέρα) ~ Al. Bodl. 6. Cypr. vel etiam Lat. aliqui in Rom. corred. Facile omnissimum post καίμετα. ¶ πρὸς ἑαυτὸν,) Steph. ed. 3 in corrigendis, & alii. (πρὸς ἑαυτὸν) plerique. Sed conf. Ioh. XX. 10.

13 ὁ) ~ Er. Byz. ¶ ~ εἰς post παρεικαῖς) edd. primae, Al. Aug. 1. 4. Cam. Gekl. Mosc. plurimique alii: adde Wo. 1. 2. εἰς, bis legendum, semel scriptum, coll. var. c. XV. 17. Vnde (εἰς) Par. 5. 8. pluresve. & Er. ed. 3. & al.

19 (ως) Aug. 1. Bodl. 5. Gal. Laud. 2. Magd. Par. 1. Seld. 2. pluresve. quo magis cohæreret ὅπως τε v. seq.

21 αὐτὸς) ἔτος Laud. 4.

23 καὶ alterum) ~ Cant. Lat. ms. Colon. Syr.

27 ἑαυτῆς) ἀντῆς Elzev. & recent. edd. αὐτῆς Byz. Par. 2.

29 οὐ) ἥδη n Arab. Lat. Barb. 1. Colb. 8. Syr. ¶ τε μεῖναι) ~ Lat. sed habet Sax.

32 καὶ οὐ μέν) κεκαλυμμέν Cant. vel etiam Pers. ¶ ἐν ᾧ μεῖναι) ~ Orig. Cant. Lat. ms. Colon. Sax.

36 αὐτὸς) ~ Lat. Syr. καὶ αὐτὸς Comp. Aug. 1. Gekl. Laud. 2. & alii. ¶ ὑψηλού εἰναι, μὴ φοβεῖσθε addunt Wo. 1. Ἀθ. Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Syr. Ambros. Augustin. Vid. Gnom.

38 διατί) ~ Lat. ob simile verbi Latini subsequentis initium.

40 ἐπέδεξεν) ἐδείχεν Er. Byz. Wo. 1. 2. & alii. ex Ioh.

41 ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θευμαζόγτων) edd. msf. Syr. Chrysologus &c. καὶ θευμαζόγτων ἀπὸ τῆς χαρᾶς Al. Lat. Sax.

43 ἔσωγεν) καὶ τὰ ἐπιλοιπα ἔδωκεν αὐτοῖς addunt Cypr. Med. Par. 6. Ἀθ. Arab. Armen. Copt. Lat. καὶ τὰ ἐπιλοιπα ἔπιδωκεν αὐτοῖς addit Athanasius.

44 λόγοι) λόγοι με Al. Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Cypr. Ἀθ.

45 ἀντῶν) ἀντοῖς Erasmi Schmidii ed., Lat.

46 καὶ ἔτης ἔδει) edd. msf., Cyprian. &c. ~ Ἀθ. Arab. Copt. Iren. (sed alibi legit,) Cant.

47 μετάροτε καὶ) ~ Iren. μετάροτε εἰς idem alibi, Syr. Pers. ¶ ἀρχαίμενον) edd. &c. Lection media: cuius idiotismo non perspecto, fecit ἀρχαίμενος Byz. ἀρχαίμενοι Colb. 8. at, incipientibus, percommode Lat. unde ἀρχαίμενον Cant.

49 ἰδὼν) ~ Arab. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Pers. Syr. ¶ ἀποστέλλω) ἀποστέλλω Bodl. 3. 4. 5. Ἀθ. Arab. Pers. Syr. sic, msf. Lat. ¶ ἱρεστελήμ) ~ Lat. Barb. 1. Cant. Copt.

52 προτιμήσαντες αὐτὸν) — Lat. *Cant.*

53 καὶ ἐνλαζέντες) — *Cant. Arab. Copt. Lat. cod. vetus.* ¶ (— αμὴν) *Cant. Colb. 8. Euthym. Hieron. Arab. Armen. Copt. Lat.* (in cod. Bodl. Char. Reutl. Trevit.) & inde versio *Anglica* vetus, & *Mog. Lucae* plerique librarii potius, quam ceteris evangelistis *Amen* adjecerunt, quia præcedit mentio *laudis* & *benedictionis divinae*.

I O H A N N E S.

Hunc habent

EDD. eadem.

MSS. CLASS. I. *Al.* (Ilians a c. VI. 50. ad c. VIII. 52.) *Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Cov. 1. Eph. Gal. Gehl. Gon. Hirz. Land. 2. 5. Lin. Magd. 1. M. 1. Mose.* (in quo manus mutatur a cap. VII. 40.) *N. 1. Roe. 1. Seld. 1. 2. 3. Trit. Wh. 1.*

CLASS. II. *Aug. 3. 4. Barb. decem, Bas. 1. Bodl. 3. 4. 5. Cam. Cant. Colb. 1. 2. 3. 8. Cypr. Go. Hunt. 2.* (definens in c. VI. 64.) *Laud. 1.* (definens in c. V. 18.) *4. L. Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Seld. 4. 5. Stap. Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ. Vien. Vff. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2.*

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Goth.* (a cap. V. 45. ad XIX. 13.) *Lat. Pers. Sax. Syr.*

PATRES, *Orig. Chrys. Cyrillus Alex. Nonnus* poeta, *Theophyl. Euthym. Augustinus* &c.

C A P. I.

I θεὸς) edd. mss. versiones, patres tanto consensu, ut qui aliter his lectum contendat; eademi ratione, ipsos quicquam scripsisse, negare poslit. Et tamen θεός conjecterunt aliqui, præcipue Unitarius acerrimus, Samuel Crellius, qui, sumto *Luciae Mellieri Artemonii* nomine, edidit *Initium evangelii Iohannis ex antiquitate ecclesiastica*, ut titulus ait, *restitutum, anno MDCCXXVI.* Eo toto volumine omnia e Scriptura & ex antiquitate conquerit, ut probet, nil Christi denique (Domine, hoc memoranti da veniam:) ante Mariam suisse: & quia tonitru hoc, *Et Deus erat Verbum*, scriptori intolerabile est, omnes machinas adhibet, ut omnibus persuadeat, evangelistam habuisse, *Et Dei erat Verbum.* Quare antequam ad reliqua Iohannis loca accederemus, nostrarum duximus esse partium, id conjecturæ examinare. Ac recens quidem erat Artemonii editio, quum hanc discussionem suscepimus: novissimeque prodiere Petri Wesseling Probabilia, in quibus eadem lectio, *Et Deus erat Verbum*, copiose docteque vindicatur. quare si nunc deinceps ea mihi opera capessenda esset, multo brevior forem. Sed tamen uberioris tractationis,

in

in re tanti momenti, nos non poenitet: illud molestius est, quod Patrum loca, quibus nititur Artemonius, saepe ipsa sunt impeditissima, præsertim ubi hæresium obsoletarum labyrinthos cœidunt, & Artemonii argumenta ex longo plerunque apud patres sermonum traçtu discuntur: unde Artemonium, perspicuum alioqui scriptorem, haec stilo sui virtute ægre uti passa est ipsa materies. hic quid faciat, qui & patrum loca & Artemonii ratioeinationes repetere debeat & resolvere, & in hoc negotio ita versari velit, ut nil dissimulasse nervorum videatur, qui incidenti sim? Sane multa patrum capita exscribenda essent, & totus Artemonii liber reponendus, & verbosissima disputatio instituenda: quæ a nostro proposito abhorrent. Ab iis igitur duntaxat, qui & patres & Artemonium & habent & adhibent, penitus intelligi spero: ceteris autem quoque lectoribus ea, quæ ad summam certe vindicariam lectionis salutaris in hac momentosissima literula pertinent, perspicue subhjicere conabimur, qui fortasse satis habebunt, si legerint mox § I, maximeque § IV, vel etiam §. V. VI.

§ I. Hæc conjectura primo statim auditu absconsa est.

Appellatio quidem simplex, *Verbum Dei*, habet vim ac sententiam in suo genere perfectam: sed enunciatio, & *Dei erat Verbum*, in contextu præsertim Iohanneo spectata, abruptum quiddam habet & curtum, intelligentiamque omnium destituit, antequam eam expleat; neque quidquam dicit, quod non prius in mente auditoris ad evangelium legendum accendentis hæreat. Nam quum duo prima incisa, *In principio erat Verbum*, & *Verbum erat apud Deum*, legimus; protinus *Dei Verbum* cogitamus: quî enim, si non *Dei verbum* esset, *apud Deum* esset? at tertium incisum, & *Deus erat Verbum*, sine omni dubio addit quidpiam sensus augustinissimi; præsertim quum tanta vi inter illud, & *Verbum erat apud Deum*, & inter symperasima illud, *Hoc erat in principio apud Deum*, interponatur. Accedit, quod Iohannes, si *hæc* scriptisset, articulum non omisisset, quem & præcedens comma & subsequens item habet. Etiam si notabilis pars codicum haberet *hæc*, tamen ea lectio postponi mereretur: quanto minus tribuendum est conjectura meræ?

§ II. Hanc conjecturam unam in Iohannem fulcit Artemonius conjecturis XXI in alios scriptores & in eorum manum ac mentem.

Id præcipue agit Artemonius priore voluminis sui parte: argumenta cerneamus ordine.

Argumentum I. Artemonii: *CELSVS Christianis exprobrat, quod Filium Dei dicant αὐτολόγον, & tamen postremo crucifixum exhibeant. id non nisi in primas & extremas partes evangeli Jobannis convenit. αὐτολόγον autem Origenes dicere solitus est, non Celsus: legendum igitur, αὐτε λόγον.* Artemon. Part. I. cap. I. Resp. Non mutandum est Origenis verbum: cuius stilo Celsus, objectioni robur additum.

rus, αὐτολόγοι κατ' ἄθεωπον appellat. Exc. *Origenes mox in responsione tantummodo appellat λέγοι, non αὐτολόγοι.* Resp. Neque αὐτῷ λέγοι appellat. Confer Wesseling p. 196 seqq.

Quod Origenem & θεῖς & θεὸς legisse, sed eundem illud dissimulasse, suspicatur Artemonius p. 3, 64, 155: suspicio est, nil amplius.

Singula Artemonii argumenta proprio suo loco circumspete examinari debent. nam ad enī subinde locum, quali firmiter constitutum, aliis ex locis, ubi grandes conclusiones infert, lectorem solet remittere. Argumentum e Celso &c. lectorem, si in paginam 46 vel 69 Artemonii e transverso incidat, non commovere non potest. sed ipsæ paginæ primæ, ubi sedem habet argumentum sane debile, terrorem eximunt. Idem de ceteris tenendum.

Arg. II. PTOLEMÆVS *Valentinianus apud Iren. l. I. c. I statuit*, Ἀρχὴ Principium (*quod Valentinianis quiddam erat intermedium inter Deum supremum & inter Logon*) initio Evangelii Iohannis vocari Deum: *at nusquam in contextu Iohanneo potuit id statuere, nisi versu 1.* Ergo versu 1 Ptolemaeus legerit necesse est, & Dei θεῖς, sine articulo, *id est Principii, Filius aut emissio* erat Verbum. Part. I. cap. II & III, nec non cap. VI. Resp. Palmarium est hoc argumentum, & nobis in extitu longe utilissimum; sed oppido abstrusum. quare patientiam lectoris & æquitatem, si usquam, hoc loco imploro. Affirmat omnino Ptolemaeus, ab Iohanne Principium vocari Deum: sed queritur, ubi ei Iohannes Principium Deum vocare sit viñus. Artemonius toto initio evangelii Iohannis excuslo, nos ad versum primum obnixe conatur redigere, ut in eo, & in eo solo, & in eo extremo, putemus, Ptolemæum putalle, Principium appellari Deum. Ac non diffimulat ille quidem, versu 18 esse variantem lectionem, ubi pro ὁ μονογενὴς υἱὸς legitur ὁ μονογενὴς θεὸς, sive ὁ μονογενὴς υἱὸς θεός. hanc vero varietatem ætate Ptolemai, proximi Valentino discipuli, inferiorem esse contendit. At nobis, ut confidimus, constabit, eam Ptolemaeo coœvam, atque etiam ANTIQUIOREM fuisse. In periocha super Ioh. I. I. quam Irenæus αὐτοῖς λεξεις verbis formalibus, ut ajunt, retulit, sic ex Iohanne differit Ptolemaeus, Ἀρχὴ τίνα προτίθεται τὸ πρῶτον γεννηθὲν ὑπὸ τῷ θεῷ ὃν δὴ καὶ υἱὸν μονογενῆ καὶ θεὸν κέπλην ἐν φῶ τὰ πάντα ὁ πατὴρ προέβαλε σπερματικῶς πτλ. Antiquissima interpretatio sic habet, *Principium quoddam subjecit, quod primum factum est a Deo: quod etiam nun vocat, & Filium & Unigenitum Domini vocat: in quo omnia Pater praemisit sensuinaliter.* Rursum Theodosius scriptorve Doctrinæ orientalis in Clementis Alexandrini Epitomis sic ait, τὸ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ΘΕΟΣ ἦν ὁ λόγος, οἱ ἀπὸ γαλενίνων ὅτας ἐνδέχονται. Ἀρχὴν μὲν γὰρ τὸν Μονογενῆ λέγεσιν, ὃν καὶ θεὸν προσαγορεύεται, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔξι ἀντικρυσίαις θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων, ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὃν εἰς τὸν κόλπον τῷ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Τὸν δὲ λόγον τὸν ἐν τῇ Ἀρχῇ τέτον τὸν ἐν τῷ Νῷ καὶ τῷ

τῇ Ἀληθείᾳ μηνύει τὸν Χριστὸν τὸν λόγον καὶ τὸν Ζωὴν. ὅθεν εἰκότες καὶ αὐτὸν (inserendum est, θὲν) λέγει τὸν ἐν τῷ θεῷ τῷ Νῷ ὄντα. i. e. Illud, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & DEVS erat Verbum, Valentiniani sic intelligunt: Principium dicunt esse Unigenitam, quem etiam Deum appellari, ut & in sequentibus aperte Deum illum indicat, dicens, Unigenita Deus qui erat in sinu Patris, is exposuit. Verbum autem hoc, quod erat in Principio, quod erat in Unigenita, in Mente & Veritate, indicat Christum, Verbum & Vitam. unde merito eum quoque Deum dicit, qui in Deo Mente foret. Duo hæc testimonia producit Artemonius p. 4 & p. 162; immerito divellens, ut decebat accurior loci utriusque consideratio. Doctrinæ orientalis testimonium duas partes habet: & in posteriore quidem parte suis unice verbis loquitur auctor, Valentinianus recentior; in inciso illo, Verbum erat apud Deum, Deum pro Princípio accipiens, quem Ptolemaeus in eodem inciso aperte Deum pro Deo summo accepisset. in priore autem parte non sine assensu quidem refert, quomodo Valentinianus, primi videlicet, κατὰ τὸ εὐλεγτίνον χρόνον, temporibus Valentini ipsius, acceperint locum Ioh. I. 1. ibidemque versum 18 contulerint. Proinde etiam incisum illud, ὃν καὶ θεὸν προσταγορεύεται, quem etiam Deum appellari, oblique & ex mente antecellorum refertur, neque verba illa, & Verbum erat apud Deum, sed illa, Deus Unigenitus, unice respicit. Omnino Ptolemaeus ipse nititur loco illo Ioh. I. 18, ut Unigeniti mentio evincit: endem vero non minus, quam Doctrinam orientalem eodem versu legisse, ὁ μονογενῆς θεὸς Unigenitus Deus, perspicuum est; nam etiam Unigenitum Deum dicit eodem verborum ordine, quo versus 18. Hoc unde habuerit, res docet. Multi patres, Alexandrini potissimum, sic legerunt: sic legit etiam Valentinus, Alexandriae institutus. ANTE VTRQSQUE videlicet aliquis Alexandrinae sedulitatis, ceteroqui non malus; qui fortasse Ioh. III. 18. illud, ὅτι μὴ πεπισευχεῖτο τὸ ἔνομα τὸ μονογενῆ Υἱὸν θεόν, quia non credidit in nomen Unigeniti Filii Dei, per appositionem accepisset, & ibi Unigenitum Filium Deum dici existimat; fecerat exinde glossema ad cap. I. 18. casu recto cum textu congruens, θεός. Sunt, qui τὸ νιός per abbreviaturam putent esse mutatum: potuit vero etiam librarius pro verbo νιός verbum θεός ex initio hujus versiculi per festinationem arripere. Ut ut est, in dicto ipso deline nominis νιός nomen θεός modo substitutum, modo adiectum est. Vtrumvis glossema, collato v. 1, καὶ θεός ἢν ὁ λόγος, suaviter tinnebat: sed vide insigni exemplo, quam periculose sit, etiam plausibili ratione verba Dei interpolare. Interpolatam lectionem c. I. 18. Unigenitus Deus, pariter, & genuinam lectionem versus 1, Verbum Deus, perverse expositam, ita contorse Valentini, ut hæc ipsa plane censi rebeat INDIVULSA STIRPS TOTIVS ΑΕΩΝΥM SYSTEMATIS GENEALOGICI, non solum apud posteriores Valentinianos, ut agnoscat Artemonius p. 165, sed etiam apud priores. Manifestum est illud Ptolemaicum, ὃν δὴ καὶ νιόν μονογενῆ καὶ θεὸν κέκληκεν. Latine exstat, Quod etiam Nun vocat, & Filium & Unigenitum Domini vocat. rectius foret, quippe quod, scil. Principium, Αρχὴν Iohannes & Filium Unigenitum & Deum vocavit. Etenim 1. τὸ quod in Latino interprete refertur ad vocabulum præcedens, Principium: sed ἐν (Artemonio δ. p. 9, 26.) idiomate Graeco, sensu eodem, spectat ad subsequens νιόν. 2. τὸ Domini natum est ex abbreviatione, quæ Deum notat,

& ab Artemonio p. 23. ex mss. feliciter expedita est. unde ex castigatione nescio qua marginali lectionis illius, *Domini vocat*, glossa hæc, *nun vocat*, enata & alieno loco illata est. 3. Græce est, & *Filium Vnigenitum & Deum*: Latine, & *Filiū & Vnigenitum Deum*; & hoc videtur esse Ptolemaicum, Græcis autem librariis epitheton *Vnigeniti* magis cum *Filiī* quam cum *Dei* nomine convenire visum. etenim Artemonius in hac Ptolemæi periocha non semel Latina Græcis jure præfert. posset tamen etiam in Græco idem epitheton *Vnigeniti* & cum *Filiī* & cum *Dei* vocabulo per zeugina construvi. Quoquo modo legas & construas, illud, *Vnigenitus Deus*, Ptolemæo non est adjективum & substantivum, sed appositio: neque tamen ei divisim, sed conjunctim, *Filiī Vnigeniti Dei* appellatio videbatur probare, *Principium* ab Iohanne proponi *primum illud genitum a Deo*. nam Valentinianni præter Deum supremum, omnes æonas, prolationes five *Filios*; omnes omnino æonas, *Deos* esse statuebant. Obi. Vnde Ptolemaeus illud, *Filiū*, habet, si non legit, *Vnigenitus Filius?* vid. Artem. p. 7. Resp. Vel plene legit, ὁ μονογενὴς υἱὸς θεός vel τὸν υἱὸν ex potestate τῷ μονογενῷ eduxit: nam *Filius in Vnigenito continetur*, ut ait Artem. p. 29. vel simul respexit locum illum Ioh. III. 18, totumve Iohannem. *Vnigeniti* mentione semel a v. 1. c. I. Ioh. (in quo versu tota ceteroqui analyfis Ptolemæi versatur) discessit: quod si ad versum 18 progressus est; quid prohibebat, quo minus etiam aliquanto longius exire? Namque 4. notabile est illud κέκληνεν, in præterito. Latine quidem præfens est, *vocat*; & in toto contextu Ptolemaeus præfens de Iohanne adlibet (*προτίθεται*, φοσὶ κτλ.) versum 1. resolvens: sed enim pro inde hujus incisi aperte per parenthesin positi (quippe quem — *vocavit*) plane remotiorem Iohannis locum spectavit, & ea mente dixit κέκληνεν. Si *vocat* ipse posuit interpres, posuit vel per indifferentiam, vel etiam compensationis gratia, quum proximis ante verbis præfens illud προτίθεται reddidisset, *subjecit*, in præterito. Sin autem librarii mutarunt aliquid, breviore via *vocavit* in *vocat* abiit, quam καλεῖ in κέκληνεν. Obsequimur Artemonio, qui in his differentiis aliquid quæsivit p. 24. Non tamen soli Valentiniani adoptarunt illud, *Vnigenitus Deus*, v. 18. sed etiam orthodoxi, Clemens Alexandrinus, Origenes, (etiam in Pamphili apologia sic citatus,) Gregorius Nyssenus, Ignatius interpolatus, Constitutiones apostolicæ quater, & alii plures, ad quos accedit cod. Colbert. octavus: ut notat Artemonius p. 170. qui nescio an recte excipiat p. 169 Irenæum. nam Irenæus varie locum citans, l. 4. c. 37 ita habet, *Vnigenitus Deus*, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. idque interpreti Irenæi eo minus potest tribui, quia hæc lectio ad Latinos nusquam emanavit. Et υἱὸς & θεός legunt Athanasius, Epiphanius. Habet vero etiam Syrus, *Vnigenitus*, *Deus*: & plenioris lectionis, *Vnigenitus Filius Deus*, strictura est apud Athenagoram, qui in Apologia circa A. C. CLXXVII scripta, Christianos male atheos vocari doceens, confitetur θεὸν πατέρα καὶ Τίὸν θεὸν καὶ Πνεῦμα ἀγιον. pag. 86. ed. Lips. quanquam is esse videtur locus, cui cum Whitbyo dissidit Artemonius, præf. p. 17. Nemo horum amicus Valentinianis fuerit: plerique vero non ita leviter illud etiam infensi erant, ut ex eorum auctoritate vel in eorum gratiam lectionem hanc, cuius totam vim ceteroqui ex v. 1. repetere poterant, adoptarent. aliunde eam

eam nocti sint, oportet, videlicet ex glossemate illo, de quo supra. Quare cum & Ptolemæus & Orthodoxi lectionem illam, *Vnigenitus Deus*, antiquiori inventorii acceptam reserant, non invitis nobis Artemonius Ptolemaeum ejus auctorem esse negat; quamquam ne id quidem Irenæi Tertullianique testimonio demonstrat. Nam Irenæus ipse eandem lectionem, ut diximus, secutus est: non ergo mirum, si eam Valentianis non exprobravit. Interpretatio quidem Valentiniana lectionis illius perversa erat: lectio tamen ipsa sensum bonum cerebat, coll. v. 1. Bono sensu eam imitabatur Irenæus, interpretationem pervergam rejecisse contentus; perinde uti versum 13, aliaque loca, pro sua facilitate, extra certamen, dupliciter citavit. Si corruptus ille sit Irenæi locus, non sequitur tamen, lectionem illam, *Vnigenitus Deus*, in verbis Ptolemai græcis non suisse reconditam; sed ab Irenæo duntaxat, rerum copia obruto, minus animadversam. Denique iis in locis, ubi Irenæus Marcioniticas corruptelas crassissimas, & pervergissimas interpretationes Valentianas reprehendit generaliter, haud opportunum ei fuit, pareiores multo horum corruptelas nominatim redarguere, quamvis eas non ignoraret. nam certe evangelio secundum Iohannem plenissime eos utentes notat l. 3. c. 11. quo ipso non obsecure eos aliis potius evangelistis non plene usos redarguit. p. 220. coll. p. 223 s. Vid. etiam var. Ioh. VI. 4. Col. I. 16. Tertullianus vero in lib. de Carne Christi, c. 19. Valentianos sine discrimine adulteratores loci Ioh. I. 13. ait: injuria id quidem, ut ad locum illum notamus; sed tamen ita, ut *etiam Valentinum ipsum* appelle, cuius sane nomini parceret, si eum hujus adulterationis putaret expertem. Ceteroqui non obsecure innuit, de dogmatibus Valentini magis sibi constare, quam de lectionibus textuum, quas haberet: nec nisi ambigue illum a culpa violationis absolvit. SI *Valentinus integro instrumento uti VIDETVR*. de præser. c. 38. *Valentinus aliter expouens, & SINE DVBIO emendans hoc nomine, quicquid emendat, ut mendosum retro alterius fuisse demonstrat.* ibid. c. 30. *Idem licuit Valentinius, quod Valentino.* ibid. c. 42. Mitius tantummodo de Valentino loquitur, quam de Marcione, exerte & palam machaera uso. ibid. c. 38. Quod si *Valentinus* nil mutasset, potuit mutare Ptolemaeus, Valentino doctior habitus apud Epiphanius, & a Valentino aliquantum abisse creditus, in appendice Tertull. de præscript. c. 49.

Ergo Ptolemaeus, Principium ab Iohanne *Vnigenitum Deum* esse vocatum, censuit ex Ioh. I. 18. idemque Ioh. I. 1. legit, & *Deus erat Verbum*. Nec recte Artemonius Valentianorum posteriorum causam a prioribus sejunetam, & cum Orthodoxis conjunctam esse contendit: nisi potius lectione θεός versu 1 & 18. priores multo minus, quam posteriores carere potuerunt. Nam quum illi, non hi, *Deum, apud quem erat Verbum*, de Principio acciperent: liquet, aut illos, nisi θεός utroque versu legerent, nullum, ne fallum quidem, fundamentum sui systematis habuisse; aut hos sine causa non solum versu 1, sed etiam versu 18 θεός legere conatos esse. Sane versu 18 lectionem θεός non magnopere curarunt posteriores, sed quasi in lucro deputarunt, quum Theodosius in Epit. Clementis Al. s. 566. edit. Heins. etiam viōς legit. itaque interpolationem θεός versu 18. antecelloribus, lectionem θεός versu 1. Iohanni acceptam retulerunt. Orthodoxi vero, quamvis illud, ὡ μονογενῆς θεός, frequentes citant,

citant, tamen etiam hoc, ὁ μονογενὴς υἱὸς, retinent, ut Athanasius & Epiphanius, de quibus supra, vel conjunctim, ὁ μονογενὴς υἱὸς θεός, citant, ut Clemens Al. & Origenes: neque ipsos codices Iohanneos mutarunt; (nam unus ille Colb. 8. quidvis obvium suo convenerat arbitrio:) ergo versui 1. multo minus intulissent illud, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, si id antehac extra textum tantummodo invenissent; vel certe illud, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, interdum etiam neglegenter citassent. imo Syrus, quamvis in textum admittat illud, ὁ μονογενὴς θεός, v. 18, tamen v. 1 retinet καὶ θεός ἦν ὁ λόγος. Expedit hoc argumentum Wesselingius capite II.

Arg. III. *Ptolemaeus l. c. putavit, Iohannem dicere, a Principio productum esse Verbum. Id Ptolemaeus non aliunde deduxit, quam ex clausula versus primi sic lecta, Dei id est Principii, filius & proles erat Verbum. Part. I. cap. II & IV. Resp. Sic Ptolemaeus nervum argumenti situm habuisset in ellipsi, quæ ipsa aliunde probanda foret. Enimvero, a Principio productum esse verbum, probare conabatur non ex clausula illa quoquo modo lecta, sed ex eo, quod Iohannes ei (*διατείλας*) distinxisse videbatur hæc tria, *Deum & Principium & Verbum*. neque clarius ex Ioh. I. 1. Ptolemaeus, a Patre esse Principium, deducere potuit. cum tamen inde illam πρώτην γένεσιν primam generationem, adhibito versu 18, deduceret, facile porro deduxit, a Principio esse Verbum, quamvis legebat, & Deus erat Verbum.*

Arg. IV. *Ptolemaeus l. c. ad Ioh. I. 1 sic commentatur, Καλῶς οὖν εἶπεν ἐν Ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος ἦν γὰρ ἐν τῷ Τίμῳ. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ γὰρ ἦν Ἀρχή. καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, ἈΚΟΛΟΤΘΩΣ· τὸ γὰρ ἐν Θεῷ γεννηθὲν θεός ἐστιν. Οὗτος ἦν ἐν Ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. Si Ptolemaeus legisset, Deus erat Verbum; non potuisset dicere, Iohannem ἀκολέθως bona consecutione locutum esse; sed quum legit, Dei erat verbum; laudare demum potuit consequentiam hanc: Principium ex Deo supremo genitum Deus est; ergo Verbum, quod Principii proles erat, Dei erat. Part. I. cap. II & V. Resp. Ptolemaeus hanc Iohanni tribuit consecutionem: *Quod ex Deo genitum est, Deus est.* Logos genitus est ex Principio, quod Deus est. (Principium autem Deum esse, superius ex Ioh. I. 18 confirmatum putat.) Ergo etiam Logos Deus est. In Majori propositione, quam expressit, ἐν Θεῷ posuit sine articulo: quia Minor, quam in mente habebat, articulum non admittebat; de Deo supremo, de quo Artemonius pro Ptolemaeo subsunt, revera non agens, ut liquet ex paralelo Valentianorum loco, quem dat Artem. p. 162. Si Ptolemaeus in Iohanne legisset, καὶ Θεός ἦν ὁ λόγος, αὐτολέθως debuerat subjungere, τὸ γὰρ ἐν Θεῷ γεννηθὲν, Θεός ἐστιν. Nunc quum subjungit, τὸ γὰρ ἐν Θεῷ γεννηθὲν Θεός ἐστιν. aperte constat, eundem in Iohanne legisse, καὶ Θεός ἦν ὁ λόγος, sicut bis habent Ptolemaei verba, apud Ireneum & interpretem Ireneum vix recentiorem. vid. Artem. p. 5. Neque ulla veri specie probari potest, *Heracleonem* Valentianum aliter legisse. nam Origenis de illo silentium, ex quo aliter eum legisse infert Artemonius p. 119 & 185, permultas, si modo aliquid ab Heracleone in locum Ioh. I. 1 legit, potuit causas habere: neque Origenes, qui Θεός legebat, ita veritus fuit Heracleonem, ut, si Θεός legisset, id dissimulareret.*

Arg. V.

Arg. V. *Ipse IRENÆVS l. c. & pàssim, Valentianos refutans, non Deum Verbum, sed Dei Verbum appellat. Part. I. c. VII. coll. pag. 29. med. cum titulo Operis. Resp. Quemadmodum appellationem illam, *Verbum Deus*, Valentianis aptam fuisse putat Artemonius, eam adeo ab ipsis introductam contendens: sic Ireneus illos refutanti, & directis terminis contradicenti, ut Artem. ait, appellatio illa, *Verbum Dei* (quoniam *Verbum Deum* non ignorabat,) aptior fuit. nam *Verbum Dei* immediatum *Verbi* ex *Deo* ortum inferebat; (v. Artem. p. 11. fin.) cum Valentiani inter Deum & inter Verbum interponerent Principium: at *Verbum Deus* apud Valentianos, quibus omnes Æones dii erant, immediatum *Verbi* ex *Deo* ortum non inferebat. Eadem ratio alios patres movere potuit, ut horrore hæreticorum variorum malling *Verbum Dei*, quam *Verbum Deum* dicere. tantum aberat, ut textum Ioh. I. 1, si hæretici cum mutassent, itidem mutarent. Præterea *Verbum Dei* dixerunt Ireneus & ceteri, in his ipse Athanasius, ex multis Veteris Test. locis, ex Ap. XIX. 13. ex toto sensu Iohannis; non præcise ex illa parte & lectione, & *Dei Filius erat Verbum*. neque enim semper cum subiecto commode construitur genitivus prædicati: v. gr. *Iesus est Dei Filius*; nec tamen commode dicitur *Iesus Dei. Verbum* dixere simpliciter, uti Ioh. I. 1. *Verbum* ter est Subiectum. *Verbum Deus* rari dixerunt etiam posteriores patres, quos Artemonius agnoscit legisse, & *Deus erat Verbum*. nam Ioh. I. 1. potius primum & secundum, quam tertium incisum imitati sunt: quoniam ne tertii quidem incisi imitatio admodum serebat, *Deus verbum dici*. est enim plana enunciatio, *Deus erat Verbum*: sed *Verbum Deus*, est Appositio; Apposito autem sèpe sermonem facit impeditorem: nec semper ex enunciatione appositionem formare licet. Veruntamen qui *Deum Verbum* dicere abstinuerunt, ipli rei nil detraxerunt. nam ut *Filius hominis*, vel *Filius absolute*, ubi de homine agitur, Hominem insert; sic *Filius Dei*, & *Verbum Dei*, & *Verbum*, & *Filius*, *Deum*. In summa, qui *Deum Verbum* dicunt, lectionem Iohannicam confirmant: qui non ita dicunt, eam non infirmant. Ilæc a nobis, Lector, responderi putabis, quotiescumque Artemonius *Verbum Dei* ex patribus urget.*

Arg. VI. *Irenæus, nusquam, ubi Deitatem Christi probat, ne quidem l. 3. c. 6. hoc dictum, & Deus erat Verbum, allegat. P. I. cap. VIII. Resp. Ireneus l. c. de industria collegit talia potissimum testimonia, quæ simul & de Patre & de Filio agerent. ostendit enim ibi, & *Domini* nomen etiam Patri, & *Dei* nomen etiam Filio tribui. Allegat tamen hoc, & *Deus erat Verbum*, eod. lib. c. 11. bis, & l. 5. c. 18. MAGNA ubique de causa. nam primo loco agit de tota veritatis regula contra errorem omnem Nicolaitarum & Cerinthi: altero, (in quo tamen Græci hec verba, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, per Irenei personam prætermittunt, fortasse ob homoeoteleton,) altero, inquam, loco Ireneus laudat evangelium Iohannis, quod de glorioſa generatione Christi a Patre agat: tertio, de Patre & Verbo differit. Neque fraudis ullum his in locis à librariis admisso datur vestigium. De Valentianis, quos hoc dictum tractantes idem inducit Ireneus, supra diximus. Tanto liberius ei fuit, alia dicta aliis laudare in locis. Instantiam de di-*

Et Rom . IX . 5 . apud Irenaeum nihil magis pro Christi Deitate citato , quisquis dedit ; nos quidem ea non valde utimur . Omnino dicti illius citatio apud Irenaeum obscurior est . nam lib . 4 . c . 10 . & passim Pater appellatur *Deus super omnia* , *Deus benedictus* ; quanquam loco Rom . IX . 5 . non allegato : rursum hic ipse locus inter alia duo Pauli loca expressius l . 3 . c . 18 citatur ; sed mox , ubi ex duobus illis locis doctrina de uno IEsu Christo ducitur , locus Rom . IX . 5 . intactus relinquitur . Possit igitur a librario intrusus videri : nisi potius Irenaeus vim hujus loci sua sponte perspectum iri censuit , eumque in fine capituli illius 18 respexit , ubi Christus diserte *Dens noster* appellatur . Certe Paulo nil præjudicat Irenaeus .

Arg . VII . *Irenaeus l . 3 . c . 11 dicit* , *Ioh . I . 1 . 3 . illam* , *quae est a Patre* , *principalem & efficacibalem & gloriosem generationem Domini Iesu enarrari* . Ergo Irenaeus Dei legit . nam si Deus legas , enarratio illa non cernitur . P . I . c . IX . Resp . Irenaeus primos duntaxat Iohannis versiculos exprimit ; sed ea , quæ proxime sequuntur , simul innuit . Neque nervus argumenti , quod ei tribuit Artemonius , in ipso textu est , si legas , *Dei erat Verbum* : (nam sol est Dei , Matth . V . 45 . nec tamen est Dei filius :) sed tantum est in interpretamento illo , *Dei filius erat Verbum* . filium autem unice subaudiri debere , aliunde debet ostendi . hæc ostensio , undecunque petitur , æque est facilis , sive θεὸς sive θεός , immo facilior , si θεὸς legas . nam *Verbum esse Dei Verbum* , illico percipimus , cum legimus , *In principio erat Verbum* , & *Verbum erat apud Deum* : sed quum subsequitur , & *Deus erat Verbum* , tum demum *enarratio de illo Verbo* , eoque *Dei Verbo* , amplificatur ; Dei , cuius est Verbum , & Verbi , quod Deus est , unitate superaddita . *Principalis & efficabilis & gloriose generationis epitheta repetit Irenaeus ex symbolo Leonis cherubici* , quem Iohanni assignat : nec tamen ea non ex ipso Iohannis textu fluunt , præfertim si θεὸς servamus . quis enim principaliorem , & efficabiliorem , & gloriostorem *Deo Verbo* generationem habet ?

Arg . VIII . *Idem l . 3 . c . 8 . de Iohanne* , Cum dixisset , *inquit* , de Verbo Dei , *quoniam erat in Patre* ; adjecit , *Omnia per eum facta sunt* . ergo legit , *Dei erat Verbum* . Ibid . Resp . Irenaeus , etiam cum evangelium Iohannis citat , *Dei Verbum* appellat : sed nusquam ait , sic appellari in ipso evangelio .

Arg . IX . *Idem l . 3 . c . 18 .* Et quoniam Ioannes , *inquit* , unum & eundem nō vit *Verbum Dei* , & hunc *Vnigenitum* , & hunc *incarnatum esse* pro salute nostra , IEsum Christum Dominum nostrum ; sufficienter ex ipsius Iohannis sermoni demonstravimus . P . I . c . X . Resp . Emphatica sermonis Iohannei citatione Irenaeus repicit *Verbum* , ac non *Dei vocabulum* ; ut mox *incarnationem* , ac non *salutem* .

Arg . X . *In omnibus Irenæi libris frequentissime Verbum Dei* , & *Verbum simpliciter* , *sed Verbum Deus ne semel quidem dicitur* ; *similisque ratio est Tertulliani* : *cum tamen Deus Verbum saepe dicatur apud Origenem* . *Virique eorum* , *ut initio Ev . Ioh . legebant* , *ita locuti sunt* . P . I . c . XI . Resp . Vid . ad Arg . V . Artemonii ex Ireneo argumenta diluit Weisseling cap . VI .

Arg . XI .

Arg. XI. THEOPHILVS Antiochenus non solum Dei Verbum appellat saepius, nulli tamen Deum Verbum; sed etiam locum Ioh. I. 1. 3. ita allegat, ut in duas eum partes diridat, & ex utraque seorsum parte aliquid deducat, bis verbis: Iohannes dicit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum; significans, in principio solum fuisse Deum, & in eo Verbum (scil. διὸς παρτός ἐνδιάθετον semper insitum.) Postea dicit, καὶ θεὸς ὁ λόγος & Deus erat Verbum. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. θεὸς οὐκ ὁ λόγος καὶ εἰς θεὸς περνων, Deus itaque eum sit Verbum, & ex Deo progenitum; quando vult Pater universorum, mittit illud ad aliquem locum. Non si θεος, sed si θεός apud Iohannem legit Theophilus, Verbi generationem & missionem inde potuit deducere. P. I. c. XII. Resp. Plane hoc inverti debet. Theophilus illud ipsum, & Verbum erat apud Deum, ita accepit, ut eo ipso, Dei esse Verbum, agnosceret. unde idem in priore illa interpretationis suæ parte genitivum illum, θεός, adhibet: Antequam quidquam fieret, inquit, hunc consiliarium habuit, ΕΑΤΤΟΥ τὸν γένετον τὸν λόγον, ut qui mens & sapientia IPSIVS esset. neque, quod Dei Filius sive Prolatio esset Verbum, Theophilus ait, sed Artemonius id ei commodat. Tum in altera dicti parte superaddi quiddam Theophilus notat, sic expressum, & Deus erat Verbum. Cum condere, inquit, quae deliberarerat, vellet Deus, τὴς τὸν λόγον ἐγένετο προσορικόν, hoc Verbum genuit prolatum, primogenitum omnis creaturae. (conf. Tertull. adv. Prax. c. 5.) inde jam Theophilus Verbum non Dei aliquid, (quod Artemonius ait) sed plane Deum esse & dici statuit, (prosclus ut fetus humanus magis post partum, quam ante, nomen Hominis tueretur:) quumque Logos jam Deus, & enim ex Deo natus, esset; eapropter mitti posse & revera mitti, non servili, sed dignissima Vnigenito millione. Quam rectus & sincerus hic Theophili sensus fuerit, nunc non agitur: sed certe hic revera fuit sensus ejus, a Valentino longe remotus. conf. Westeling p. 110 seqq. & p. 56. Robustum, imo invictum est hoc pro lectione θεος, Theophilo placita, argumentum; coque pluris faciendum ejus testimonium, quod eam lectionem propius anno 170, quam anno 160 exortam putat Artemonius p. 179: Theophilus autem Iohannem multo ante legerit necesse est, quippe jam anno 168 Antiochiae episcopus factus, & duodecim post annis defunctus. quo nomine Theophilus ante Irenæum ponendus fuerat.

Arg. XII. ATHENAGORAS nunquam vocat Deum Verbum, sed Dei Verbum; etiam ubi locum Ioh. I. 3. citat. Ibid. Resp. Sed non citat locum Ioh. I. 1.

Arg. XIII. TERTULLIANVS adv. Praxeon cap. 13. coll. cap. 19. Christum ait tum denum dici Deum, quando memoretur seorsum a Patre. ergo Ioh. I. 1, ubi etiam Dei Putris mentio fit, non legit, & Deus erat Verbum: adeoque plurimis locis, ubi hodie sic habet, interpolatus est. P. I. cap. XIII seqq. Resp. I. Deficiunt jam Artemonii argumenta ex Græcis: sequuntur ex Latinis, Tertulliano, Novatiano, Cajo. Ab illis, ο θεος lectum, obtinuimus: præ quibus hi, si Dei legissent, minus auctoritatis haberent; præsertim quum hi omnes Ptolemæo, Theophilo, Irenæo ejusque interprete recentiores fuerint. Sed de his quoque videbimus. II. Primus eorum,

Tertul-

Tertullianus, Praxean Patripassianum capite XII refutat ex Mose, qui scribat semel, *Dixit Deus, Fiat lux: & facta est; & deinceps semper, Deus dixit, Deus fecit*: initioque Evangelii Ioh. in subsidium vocato, infert: *Sermo Dei si ipse Deus est, secundum Ioannem, DEVS erat sermo; habes duos: alium dicentem ut fiat, alium facientem. alium autem quomodo accipere debeas, jam professus sum.* Inde capite XIII. objicit sibi Praxeas nomine: *Si alius Deus dixit, & alius fecit, duo Dei praedicantur.* Ponit ergo duo loca ex V. T. nempe Ps. XLV. 7 f. & Es. XLV. 14 f. ubi nomen *Dei* tribuatur duobus: additque, *Ipsum plus est, quod in Evangelio totidem (duos) invenies: In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & DEVS erat Sermo.* *Vnus qui erat, & alius, penes quem erat.* Pergit continuo, *Sed & nomen Domini in duobus lego: allegatque loca, Ps. CX. 1. Iesaj. LIII. 1. Gen. XIX. 24. Ps. LXXXII. 1.* Instat Praxeas, *Ergo provocabo te, ut hodie quoque ex auctoritate istarum scripturarum CONSTANTER duos Deos & duos Dominos praedices.* Tertullianus autem ita respondet, ut distinguat inter præterita & præsentia tempora; *Absit,* inquit. *Nos enim, qui & tempora & causas scripturarum per Dei gratiam inspicimus, maxime Paracleti, non hominum, discipuli, duos quidem definitus, Patrem & Filium, & jam tres cum Spiritu Sancto —.* Duos tamen Deos & duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus: — quoniam retro & duo Dei & duo Domini praedicabantur, ut, ubi venisset Christus, & Deus agnoscetur & Dominus vocaretur (scil. sepius) quia Filius Dei & Domini. — At ubi venit Christus, & cognitus est a nobis, quod ipse qui numerum retro fecerat, factus secundus a Patre & cum Spiritu tertius, & jam Pater per ipsum plenius manifestatus; redactum est jam nomen Dei & Domini in unionem (scil. ut Deo Dominoque singulariter appellato, & Pater & Filius connotetur:) ut quia nationes a multitudine idolorum transirent ad unicum Deum, & differentia constitueretur inter cultores unius & plurimae divinitatis. Nam & lucere in mundo Christianos oportebat, ut filios lucis, lumen mundi; unum & Eum & Dominum coleentes & nominantes. Ceterum si — Deos & Dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi queque patet occasio —. Itaque Deos omnino non dicam nec Dominos, sed Apostolum sequar, ut, si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem, & Iesum Christum Dominum nominem: solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus. Ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in ævum omne. Nam & radium solis seorsum solem vocabo; solem autem nominans, cuius est radius, non statim & radium solem appellabo. nam eti soles duos faciam, tamen & solem & radium ejus tam duas res & duas species unius & indivisæ substantiae numerabo, quam Deum & Sermonem ejus, quam latrem & Filium. Sat multa exscripsiimus; & tamen facile patimur, ea, quæ intermisimus, apud ipsum Tertullianum legi: cuius quidem duæ sunt responsiones; prior ad objectionem Praxeæ, posterior ad instantiam sive provocationem Praxeæ. posteriorem cum priore, & priorem cum capite illo XII pugnare statuit Artemonius, ut evincat, his atque adeo ceteris Tertulliani locis interpolatum esse illud, & Deus erat Sermo. Vtramvis pugnani seorsum componemus. a Contra duas responsiones illas capitum XIII objicit Artemonius, perire distinctionem posterioris responsionis inter V. & N. T. si in priore

ore non pro supposititio agnoscatur totum illud, *Ipsum plus est*, — penes quem erat. p. 53 s. Resp. Artemonius illud, *Ipsum plus &c.* a falsariis illatum statuit, & provocationem cum tota responsione posteriore retinet: nos contra eodem, si non majori jure, illud retinere, & hanc pro assumento declarare possemus. Veruntamen totus liber contra Praxeum non magis est Tertullianicus, (de quo nemo dubitat;) quam utraque haec pars: & utraque simul probe conflit. Omnino Tertullianus in priore responsione, citans Iohannem, in mente habebat distinctionem inter V. & N. T. unde cum admiratione quadam dixit, *Ipsum plus est quod in Evangelio &c.* & revera locus Ioh. I. 1, ad cetera de Deitate Christi collatus testimonia, singulare quiddam habet, eoque magis notandus est. Sed in posteriori responsione præcipue debebat ad violentam Praxeæ provocationem, de duobus Diis & duabus Dominis Tertulliano prædicandis, amoliendam, hunc ipsum numerum pluralem grammaticum, ne duos Deos & duos Dominos prædicaret, refutare: qua mente etiam solem & radium similiter negat duos soles dici. conf. cap. 18, ubi similitudo de sole & radio repetitur. At ne Scripturæ quidem sic loquuntur: quare ulterioris progressus, has ipsas in loquendo sibi imitandas esse negat; ac non contentus distinctione inter V. & N. T., adjungit Montanista, crescente ardore, distinctionem inter tempora adventum Paracleti antegressa & subsecuta. Etenim non solum tempora, sed etiam causas Scripturarum allegat; hasque maxime a Paracleti discipulis per Dei gratiam inspici ait; neque solum adventum Christi, sed etiam ea, que secuta sint, commemorat: *ubi venit Christus, inquit, & cognitus est a nobis, — & jam Pater per ipsum plenius manifestatus.* conf. cap. VII, ubi ait, *quemadmodum etiam Paracletus docet.* Itaque ex propria Montanistarum doctrina se validius, quam ex communi Christianorum respondere putavit: adeoque a Praxeæ auctoritate Veteris quidem Testamenti, sed *plus* etiam Evangelii, in angustias redactus fuerat. Vnde firmissime deducimus, genuinam esse illam Iohannis allegationem; quippe cuius vim Tertullianus, Iohannem per magni faciens, effugere conabatur. quod effugium sibi paratum putabat, si non jam diceret, quomodo Scriptura etiam Novi Test. loqueretur, sed quomodo sibi & suis æqualibus censeret esse loquendum. nam post adventum Christi, ex sententia Tertulliani, aliter quidem loquebatur evangelium, atque antea prophetæ: sed post adventum Paracleti multo aliter etiam Montanistæ, atque Iohannes, præsertim cum acrevisset necessitas polytheismi redarguendi & martyrii subeundi. Sic factum quoque est, ut in hac responsione non majorem loci Iohannei, quam locorum V. T. rationem haberet. Non postulamus salebras Tertullianici loci, ejusque integri, prorsus complanare: sed eas ne Artemonii quidem in delendo libertas complanat. β Contra citationes ex cap. XII & XIII invicem collatas objicit Artemonius, alteram perhiberi superaddere aliquid alteri, & tamen revera nil superaddere. Resp. Non expediemus nos eo modo, quem nobis tantisper offert Artemonius pag. 57. Eo duntaxat Iohannem Tertullianus capite XII citarat, ut probaret, *Sermone esse Deum;* cetera ex Genesi expedierat: capite autem XIII hoc superaddiderat, ut *duos* ex Evangelio Iohannis probaret, Dei nomine appellatos. Formula, *Ipsum plus est*, Iohannem non cum Iohanne, sed cum Veteri Test. comparat.

rat. III. Quæ cum ita sint, inconcusſa apud Tertullianum manet lectio, & Deus erat Sermo, & his & reliquis in locis; cum præsertim exceptiones Artemonianiæ ceteræ per se nil efficiant. a Stat lectio illa cap. XII. libri c. Prax. Qui (Sermo Dei si ipse Deus est; secundum Ioannem, Deus erat Sermo; habes duos. Namque si verba illa, secundum Ioannem: Deus erat Sermo; quæ Artemonius intrusa putat, auferantur; nullum supererit dictum, quod Christus appelletur Deus. Regerit hoc sibi Artemonius, p. 52, excipitque ita: Tertullianus, Christum appellari Deum, probarat ex Mose; sicut etiam Novatianus de Trin. cap. 25. Resp. Nec Novatianus, nec Tertullianus id ex solo Mose probare conati sunt, sed Ioannem in subsidium vocare prorsus necessarium duxerunt; quanquam nec probatio ex Mose per se expedita, probationem ex Iohanne abhorret. Præterea objicit: Tertullianus modo Ioannis verba ex c. I. 3 sine ejus nomine posuit: cur continuo nomen ejus ad haec verba citaret? p. 58. Resp. Sic solet & ipse & alii citare. vid. § XI ad 1 Ioh. V. 7. Denique objicit: Tertullianus non scripsisset, Si ipse, sed, si & ipse. p. 59. Resp. Liberum ei fuit, & vel ponere, ut alibi ponit, vel omittere. vide mox ad locum γ. ε Manet locus cap. XIII. libri c. Prax. In Evangelio totidem (duos, Dei nomine appellatos) invenies: In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Exc. Tertullianus non solet tam prolixè citare. p. 59. Resp. Mox etiam poterat omittere illud, Sede ad dexteram meam: & plura alia. γ Manet locus cap. VII. lib. c. Prax. Vacua & inanis res est Sermo Dei? qui Filius dictus est, qui ipse Deus cognominatus est: Et Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Scriptum est, Non sumes nomen Dei in vanum. Hic certe est, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit se esse aequalē Deo. Nam τὸ nomen Dei, ad illa, Deus cognominatus est, respicit. Regerit hoc sibi Artemonius p. 61, nec solvit. nam ibi opinionem vanitatis directe a Sermone depellit Tertullianus. Exc. 1. Tertullianus eodem & sequenti capite dicit Dei Sermonein, non Deum Sermonem. Ergo illud, qui ipse Deus — erat Sermo, a falsaria manu est. p. 60. Resp. Tertullianus sic loquitur ex comoditate locutionis, præsertim contra Valentianos. Exc. 2. Tertullianus formulam, Sicut scriptum est, addit capite 8. ergo istud scriptum non allegarat capite 7. p. 60. Resp. Formulam ibi adhibet inter duas allegationes cum formula factas. Exc. 3. Tertullianus omisisset illud, & Sermo erat apud Deum. p. 62. Resp. Hoc præmisso vis augetur sententia subsequentis. Exc. 4. Non dixisset, qui ipse Deus, sed qui & Deus. nam ipsum Deum alii locis solum Patrem agnoscit. Resp. 1. Cur idcirco tota sententia intrusa putatur? annon & potuisse excidere, & ipse intrudi sollemodo? 2. Ipse facit epitafin casus recti, in antithetho ad appellationem proxime præcedentem, Sermo Dei, Filius. δ Stat citatio Iohannis in lib. de Resurr. carn. c. 6. Fecit hominem Deus, id utique quod finxit, ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi. & Sermo enim Deus: qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit pariari Deo. Exc. Sermonem esse Deum, probat Tertullianus ex Phil 2. perinde ut c. Prax. c. 7. Artem. p. 61. Resp. Utroque loco & Iohannem & Paulum aperte spestat. ε Manet lectio cap. XV. lib. c. Praxean: Etsi Deus Sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus. — quoniam Sermonem Dei, Deum dixerat, supradicit ex abundanti, Deum nemo vidit unquam. quem Deum? — scilicet Patrem, apud

*quid quem Deus erat Sermo, unigenitus Filius —. Hunc & Paulus conspexit, nec tam
men Patrem vidit. Nonne, inquit, vidi Iesum? Christum autem & ipse Deum cognoscit,
Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia
Deus benedictus in aeternum. Ostendit & ipse visibilem Dei Filium, id est, Sermonem Dei;
qui qui caro factus est, Christus dictus est. Expresse Sermonem Deum ab Iohanne
dictum contendit Tertullianus; neque id per consequentiam elicit, sed ex eo ipso
consequentias suas deducit: quin etiam Iohannem cum Paulo consert. Exc. 1. Si
littera stricte urgatur, Tertullianus scriptit, & Deus erat Dei Sermo. Artem. p. 64.
Resp. Tertullianus argumentatur ex praedicato Deus: haec ergo literae pars urgentia
est ante omnia. Exc. 2. Si ex verbis Tertulliani de lectione ejus Iohannea argumentandum
est; potius ex cap. 27 c. Prax. concludetur, cum legisse, & Dei erat Sermo: nam
ibi dicit, Sermonem Dei vel Spiritum Dei & Virtutem Altissimi dictum esse. Resp. 1.
Evidenter locum ex oculis nostris non subduceat ossuaria alterius loci Tertulliani
obscuritas. 2 Observanda particula vel, ante particulam &, apertam Sermonis
Spiritusque synonymian ex mente Tertulliani denotans, nam capite XXVI, aper-
ta ab Iohanne ad Lucam transitione facta, Iohannem deinceps non nisi obiter ad-
libet: at ex Luca c. l. 35, ubi legit, Spiritus Dei superveniet in te, Spiritum Dei
ab angelo pro Sermone Dei dictum esse contendit. & Spiritus Sermo est, inquit,
& Sermo Spiritus. Locum Ioh. I. 1. ibi nullo modo spectat. Et tamen Artemonius
mathematicam clausulam, Q. E. D. hoc loco ponit, p. 65, prorsus uti p. 56,
195, 238, 371. & in Desens. p. 31. pro supplenda argumenti imbecillitate in locis
palmariorum. Candorem quandam in toto ejus opere regnare judicat Bibliotheca Angl.
T. XV. p. 539, ubi opus ipsum recensetur: exceptionem vero ministrat Wessel-
lingius p. 150. Quam candidus quisque scriptor sit, ipsius pluris interest, quam
lectoris, vigilantis certe: sed tamen ne vel candor errorem insinuet, monendi sunt
omnes. Exc. 3. Filius, ex Tertulliani mente, dicitur Deus omnipotens, qua Sermo Dei
omnipotens. edt. Prax. c. 17. pariter ergo Filius dicitur Deus, qua Sermo Dei. Resp.
Nil opus est argumentatione. Conclusio ipsa est apud Tertullianum antecedens:
Filius omnipotens tam omnipotens est Dei Filius, quam Deus Dei Filius. ibid. Ac re-
cite insertur, Christus est Filius Dei: ergo est Deus. Sed tamen & Praxeae verba,
quorum parodian Tertulliano ostendit Artemonius, ipse Tertullianus, alio quippe
sensu prolata, resutat capite XXVI: & per haec omnia manet lectio, & Deus erat
Sermo. sape enim e Scriptura aliquid per consequentiam deducitur, quod suo loco
expresse scriptum est. Exc. 4. Non scriptit Tertullianus, & ipse, quasi Paulus vide-
licet & ipse, non modo Iohannes, Deum cognominavit: sed, & ipsum. Resp. Hoc ipse
multo commodius est: & mox in aliis exemplaribus repetitur, in aliis omittitur;
& repetitione & omissione & ipse hic praemissum confirmante. Vtrumvis ipse,
si Tertullianus non est, non debilitat causam nostram: fin ejus est, etiam confir-
mat. 5 Manet lectio lib. c. Hermog. cap. XVIII. Materiam Deo praeponit Her-
mogenes, praeponendo enim Filio. Filius enim Sermo, & Deus Sermo: & Ego & Pa-
ter unum sumus. Exc. Illud, Filius enim Sermo, per se nil probat: lego igitur, Fi-
lius enim Sermo Dei, & Deus Sermo (Dei.) Resp. Tertullianus argumentatur
sic, Sermo est Deus: Filius est Sermo: ergo Filius est Deus, adeoque Hermogenes ma-
teri.*

teriam *Filio praeponens*, *Deo praeponit*. Præmissas petit ex Ioh. I. 1. X. 30. Plana sunt omnia. ζ Manet lectio in locis ab Artemonio intactis. Lib. c. Hermog. c. XX, *Deus erat Sermo*. Lib. c. Prax. cap. XVI, *Deus erat Sermo* — & *Deus in terris cum hominibus conversari non alius potuit*, quam *Sermo*, qui caro erat futurus. Ibid. cap. XXVII, *Deus neque definit esse*, *neque aliud potest esse*: *Sermo autem Deus*, & *Sermo Domini manet in ævum*. atque hic ultimus locus thesin habet duobus dictis confirmatam.

Arg. XIV. *Lectione illa*, & *Deus erat Sermo*, PRAXEAS, cui appositissima fuissest, non est usus. vid. Tertull. c. Prax. cap. 20. Part. I. cap. XVI. Resp. Ex toto instrumento utriusque testamenti non nisi tribus capitulis sive dictis est usus, ut ait Tertull. ibidem. Ergone dictum Rom. IX. 5. & cum eo omnia dicta in Iohannie & in V. ac N. T. quibus Praxeas, cum uti posse videretur, usus non est, tum alter fe habuisse dicemus? Cur autem non sit usus, nostra nil refert. fortasse quo pauciora huc dicta citavit, eo minus se refutari posse putavit. Quid vero mirum, si non est usus initio Ev. Ioh. ubi sententia Praxeas refutans immediate præcedit verba hæc, quæ Artemonius ab eo citari potuisse contendit? In primis ipsa statim, inquit Tertull. cap. seq. praefatio Ioannis evangelizatoris demonstrat, quod retro fuerit, qui caro fieri habebat. In principio — & Deus erat sermo — & sine ipso factum est nihil. Nam si haec non aliter accipi licet, quam quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit a principio, alius, apud quem fuit. alium Sermonem (Dei,) alium Deum: licet & Deus Sermo, sed qua Dei Filius, non qua Pater: alium per quem omnia, alium a quo omnia. Invertimus ergo & dicimus: nisi Praxeas legisset, & Deus erat Sermo, Tertullianus non fuissest usus occupatione illa, licet & Deus Sermo. nunc quum usus est, patet, utrumque eorum legisse, & Deus erat Sermo. nam Iohannis textum esse hunc, non Tertulliani consequentiam, ex eo quoque elucet, quia totum hic Iohannis textum Tertullianus, nullam partem transiliens, stricte considerat.

Arg. XV. Si Tertullianus legisset, & Deus erat Sermo, debuisset l. c. dicere, alium esse Sermonem Deum; alium, apud quem Sermo erat, Deum. atqui absolute dixit, alium Sermonem, alium Deum, Sermonem Deo, ut saepe, contradistinguens P. I. cap. XVII. Resp. Brevius commodiusque locutus est, citra periculum amphiboliæ: spectavitque præcise illud Ioh. I, 1. & Sermo erat apud Deum; sicut mox illud, & Deus erat Sermo, attingit, quum subjungit, licet & Deus Sermo. Cyrillus in Lib. de Trin. c. 9 ait, εἰς ὅντας θεός, ὁ θεός καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτός. num ergo ne Cyrillus quidem legit, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος;

Arg. XVI. Tertullianus l. c. ex Ioh. I. 1 deducit, alium esse Sermonem Dei, alium Deum. ergo legit, & Dei erat Sermo. Ibid. Resp. Non in omnibus Tertulliani codd. exstat *Dei*: sed sive ipse id posuit, sive non posuit; non tertium, ut diximus, sed secundum incisum in Ioh. c. 1. v. 1 spectavit. quare si in his verbis literam stricte urges, statuere debes (coll. Artem. p. 64.) in Tertulliani Iohanne expositisse,

exstitisse , & Sermo Dei erat apud Deum. Singula vidimus Tertulliani loca : quod si totam Artemonii correctionem repeatas cursim , liber contra Praxean ita sui dissimilis reddetur , ut Tertullianus eum sine dubio sit abdicaturus. Copiose etiam de Tertulliano & Praxea agit Wesselung cap. XVIII & XXVI.

Arg. XVII. ARTEMONITÆ recipiebant omnes libros canonicos , & in his evangelium Iohannis ; & tamen negarunt , Iesum Christum in scriptura Deum dici. Ergo , Et Deus erat Verbum , non legerunt. P. I. cap. XVIII. Resp. Ergo aliam scripturam V. & N. T. eos habuisse oportet , in qua v. gr. dicta , Ioh. XX. 28. Ps. XLVII. 6. non legerentur. Vrget Artemonius verba Novatiani de Trin. c. XXX. Ea vero sic habent : *Obludiantes adversus veritatem semper haeretici sincerae traditionis & catholicae fidei controversiam solent trahere, scandalizati in Christum, quod etiam Deus & per scripturas afferatur, & a nobis hoc esse credatur.* Ait Novatianus , Christum Deum non modo credi a credentibus , sed etiam per scripturas assenti , & ea re scandalizari haereticos. Agnoverunt igitur haeretici , alicubi certe in scripturis Christum dici Deum. quod si vel semel dicitur , nil impedit , quo minus Ioh. I. 1. dicatur. Plane Novatianus , ut mox ostendemus , legebat , *Et Deus erat Verbum :* & exinde Artemonitas resolutabat , sine ulla textus ab iis corrupti querela. ergo Artemonitæ sic quoque legebant : quanquam , sic legentes , iisdem artibus usi sunt , quibus omnes Antitrinitarii , conjecturam Artemonii ignorantes. Nullo testimonio docebit Artemonius , Artemonitas nullo plane modo Christum in scriptura Deum cognominatum agnoscere. quicquid Part. I. cap. 25 colligit , ad summum probat , cum scriptura eos loqui noluisse. at quomodo & qua fronte noluerint , querit Artemonius p. 126. Respondeant novi Artemonitæ , qui Deus Verbum legere perseverant. Exc. Origenes & Theodorus Mopsuestenus testantur , Artemonitas Christum Deum Verbum negasse. p. 85. 88. Resp. Origenes eodem loco ait , illos negasse Christum Primogenitum totius creaturae & Sapientiam: ergone etiam loca illa , Prov. VIII. 22. Col. I. 15. aliter legerunt ? Legerunt etiam Deum Verbum , sed non cognorunt : perinde ut alii legerunt Hominem Iesum Christum , sed non cognorunt. Facile carimus effugio illo , quod nobis praecedit Artemonius p. 78 seqq.

Arg. XVIII. NOVATIANVS in lib. de Trinitate toties locum Ioh. I. 1. urgens , per consequentiam tantummodo probat , Christum esse Deum. Quis dubitet , inquit cap. XIII. Christum , quia Verbum Dei (subaudi est ,) Deum incunabulariter edicere esse ? Ergo non legit , Deus erat Verbum , licet nunc in eo sic legatur. P. I. cap. XIX. Resp. Novatianum novissimus ejus editor vindicavit , Ioannes Lucksonus : adversus quem Artemonius Defensionem , cum Addendis ad librum suum , anno MDCCXXIX edidit. Vix adduci possis , ut credas , tamdiu haec ex animo defendere Artemonium : euim vero mira vis est erroris , qui subactissimi intellectus hominem usque eo anfert , ut conjecturæ ex conjecturis constatae & conglutinatae immoretur , & antiquissima , dissimilissima , lucidissima lectionis sanæ vestigia disturbare obnitatur. Quid diceret hodie , cum ceteris , Novatianus , si viderent Artemonium universos ipsos istud dicere cogentem , quod ne uni quidem in mentem unquam venit ? Addendorum Arte-

temonii , suis locis , quo pertinent , rationem , ut ipsa postulant p. 60 , habemus : ad *Novatianum* autem primas Artemonii & secundas objectiones nunc expedire ingredimur. Novatiani volumen de Trinitate est quasi epitome , Hieronymo teste , operis Tertulliani. Tertullianus autem , ut evicimus , constanter *Et Deus erat Sermo* legit: pariter ergo Novatianus. Scopus porro Novatiani non modo polemicus fuit , sed etiam dogmaticus: neque unam sibi tantummodo hæresin refutandam proposita , sed omnes , quæ quidem in doctrinam de Trinitate & de Christo impingereunt , ut ex cap. X appareat. Inprimis vero a cap. XI eos redarguit , qui , quum scriptura Christum Deum dicat , Christum Deum dicere dubitant. Inde capite XII eos redarguit , a quibus Christus *describit homo nudus ADSERITVR*: quæ verba menudo , quod eis Artemon. Defens. p. 63 seqq. tribuit , carent , quanquam Whistonus , pro *adseritur* , *adoratur* edidit , ex alliteratione ad verbum vicinum *corporatur* vel *comprobatur*. Sane ab eo ipso loco , Novatianus *dicendi* verbo , ejusque synonymis , insignite , frequenter , considerate utitur. id quod ad capiendum Novatiani sensum penitus est observatu necessarium : & , ubi observatur , multarum ineptiarum crimen a Novatiano depellit. Hoc proposito , ad evangelium Iohannis , ejusque initium progressus , argumentum capite XIII instruit , cuius hic nervus est : *Verbum , sive Verbum Dei , est Deus. Ioh. I. 1. Christus est Verbum , sive Verbum Dei. Ioh. I. 14. Ap. XIX. 13. Ergo Christus est Deus , adeoque qui Christum Deum dicere dubitant , male dubitant.* Vim probationis de Deitate Christi , quippe qui *Verbum Dei* dicatur , non tam in vocabulo *Dei* , quam in vocabulo *Verbi* , & in nexu versiculorum Ioh. I. 1. 2. 14 , de *Verbo* agentium , Novatianus positam habet. Accerrimum disputatorem Novatianum , per charientisnum , appellat Artemonius p. 120. Omnino minori ille disputandi & differendi arte usus est , quam Artemonius: id vero lectioni Iohanneæ ab illo servatae non officit , sed subservit. atque in hoc argumento , quod commemoravimus , recta & plana sunt omnia: quare nil addo.

Arg. XIX. Hominem , Dei Filium (*inquit Novatianus c. XIX.*) id est , Dei Verbum , sicut scriptum est , accipient hæretici. *Ergo Novatianus scriptum legit , Dei Verbum , nempe Ioh. I. 1. P. I. cap. XXI.* Resp. Longo illo capite XIX dictum Luc. I. 35 tractat & vindicat Novatianus , ita concludens , *Sic facta est angeli vocce , quod nolunt haereticci , inter Filium Dei hominisque cum sua tamen sociatione distinctio , urgendo illos , uti Christum hominis filium intelligant quoque Dei filium , & hominem Dei filium , id est , Dei verbum , sicut scriptum est , Deum accipient.* Angelus apud Lucam dixit , *Quod nascitur , Sanctum , vocabitur filius Dei.* id citat Novatianus , & loco Ioh. I. 14 in medium vocato vindicat , ex dicto Iohannis de *Verbo* , *Dei* utique , inferens , dictum apud Lucam , de *Filio Dei* , non de humana , sed de divina Christi agere natura. Sermo obliquus , sine ullius glossematis suspicione , in re Etum commutatus , sensum egregia Gradatione radiantem fundit : *Christus , hominis filius , homo , est quoque Dei filius : & homo , Dei filius , id est Dei Verbum , est Deus.* Formulam , sicut scriptum est , Artemonius ad τὸν *Dei* , ante *Verbum* , adeoque ad Ioh. I. 1 refert : sed certe nusquam minus quam ad illud *Dei* referri potest ; ad Ioh. I. 1 autem , nullo modo. Ceteroqui nil , quo eam referas , interest. Nam quic-

quicquid eam præcedit & sequitur, id revera scriptum esse, & Novatianus, in ultima quoque capitinis XIX linea docet, neque negare quisquam potest.

Arg. XX. *Novatianus, si evidentem & necessariam adhibeas emendationem, cap. XXIII ait:* Sed enim (*supple, eius*) hoc Verbum (*subintellige erat,*) per quod facta sunt omnia. (*omnia?*) Et Deus (*lege, Dei*) inquit, erat Verbum. Deus ergo processit ex Deo, dum qui procellit Sermo Deus (*lege, Dei*) est, qui processit ex Deo. *Et dubitamus adhuc Novatianum ipsum in suo Joanne,* Et Dei erat Sermo, legisse? P. I. cap. XXI, coll. p. 125, ubi Artemonius huic correctioni *in primis* confidit. Resp. Itane tres, prater ellipsis, mutationes sunt necessariae, explicanda orationi, ne simplicem quidem emendationem desideranti? Totus locus, ellipsis saepe ex antecedentibus per parenthesin exulta, sic habet: *Si Homo tantummodo Christus, quomodo dicit, Ego ex Deo prodii & veni, cum constet, hominem a Deo factum esse, non ex Deo processisse? ex Deo autem homo quomodo non processit, sic Dei Verbum processit.* — Sed enim hoc Verbum, per quod facta sunt omnia, (processit.) Et Deus, inquit, erat Verbum. Deus ergo processit ex Deo, dum qui processit Sermo Deus est, qui processit ex Deo. Syllogismus in mente Novatiani hic erat: *Verbum processit ex Deo. Verbum est Deus. ergo Deus processit ex Deo, adeoque Christus non est homo tantum.* Majorem propositionem probavit ex Psalm. XLV. 2. minorem **ex Ioh. I. 1.** Quid hic reprehendi potest? Aliam Artemonius defensus emendationem p. 27 proponit, Novatianum sic loqui faciens, *Sed enim hoc Verbum, per quod facta sunt omnia, & Dei, inquit, erat Verbum. ut &, Novatiani hic, non Iohannis nomine possum, etiam rahat.* Cujus ergo Verbum erat, præterquam Dei, si etiam Dei?

Reliquis item locis Novatianus partim confirmat genuinam lectionem, partim ei non officit. Confirmat capite XXV, ubi a Moysi Iohannem accepisse docens ait: Ostendit Moyses, in principio Verbum fuisse, & Verbum hoc apud Patrem fuisse, *DEVM praeterita Verbum fuisse. omnia per ipsum facta esse.* Excep. Si premas haec verba Novatiani, sequitur, *cum etiam legisse,* Et Verbum erat apud Patrem. Artem. p. 105. Resp. Haec variatio, sumta ex Ioh. I. 2, non mutat totam propositionem, sicut illa variatio, quam Artemonius Novatiano adscribit. Non obest eodem capite XXV, cum ait, *Facit hominem Dei Filius, Verbum scilicet Uti, per quem facta sunt omnia.* vid. Artem. P. I. cap. XXIV. nam masculinum quem hic resertur ad Filium, (alias dixisset *quod*, coll. Arg. XX.) Itaque Novatianus illud, *Verbum scilicet Dei*, non ut verba Iohannis, sed rursus ut suam glossam adhibet, qua ad verba Iohannis perveniat. Non obest eod. cap. enim ait: *Qui descendit, ipse est qui ascendit — h. c. Dei Filius, Dei Verbum. Verbum autem Dei caro factum est, & habitat in nobis.* *Hic erit Christus: Deus ergo pronunciatur Christus.* nam quia dicit, *Dei Filius*, mox glossam addit, *Dei Verbum.* Eademque ratio est locorum, quæ ex capite XXVI producit Artemonius p. 121. præsertim si apud ipsum Novatianum prolixius legas. Confirmat apertissime capite XXX. Ergo credamus, inquit, *siquidem fidelissimum, Dei Filium Iesum Christum Dominum & Deum nostrum: quoniam in principio erat Verbum, & Verbum erat Deus, (leg. apud Deum) & Deus erat Verbum —. &, Dominus meus & Deus meus. &, quorum patres & — benedictus Deus in secula.*

secula. Eadem plane ratio est locorum , quæ Novatianus hîc congerit : neque ultra exceptione Artemonii p. 122. dissociantur. Ipsum illud , *Deus* , pro *apud Deum* , subsequentem sententiam , & *Deus erat Verbum* , in quam librarius properans per alliterationem offendit , præclare confirmat. Nullus scriptor est , in quem plus curæ contulerit Artemonius , conjecturam suam defendens. Novatianum igitur evolve , quæso , lector : vindicias nostras quam rigidissime examina , & undique circumspice , si quid possit desiderari. postea demum confer librum Artemonii majorem & minorem : miraberis artificium.

Arg. XXI. CAIVS *apud Euseb.* l. 5. cap. ult. Psalmi , inquit , quotquot sunt , & cantica ab initio a fidelibus scripta , τὸν λόγον τῇ θεῷ τὸν χριστὸν ὑμνῶσι θεολογίζοντες , Verbum Dei Christum celebrant Deitatis prædicatione. Ergo in Evang. Ioh. (nam Apocalypsin rejectit Cajus) legerunt hymnorum scriptores , Dei erat Verbum : majore emphasi & lubentia scripturi , Deus erat Verbum , si ita legissent in Iohanne. P. I. cap. XXVIII & XXIX. Resp. Floruit ecclesia primitiva charisimata hymnorum etiam extemporalium : non omnes autem hymnos , sed aliquos duntaxat in literas esse relatos , Cajus agnoscit. Idem vero testatur , omnes eos , qui perscripti exstant , Christum prædicare Deum. Sive hos Psalmos sive alios abrogavit Paulus Samosatenus ; & horum sive nihil sive aliquid ad nostram pervenit ætatem : formulas eorum certe omnifarias fuisse , indubium est. Omnes tamen in eo convenire , ut Christum Deum celebrent , memorat Cajus. ψαλμοὶ τὸν λόγον τῇ θεῷ τὸν χριστὸν ὑμνῶσι θεολογίζοντες . Hypallage inest usitata Græcis , id est , ὑμνῶντες θεολογίστων enunciatio autem est hæc , *Verbum Dei Christus θεολογεῖται Deus celebratur , in psalmis.* In hac enunciatione Artemonius subiectum præcipue urget , cum Prædicatum potius urgendum esset , (ut ipse in confinio paginæ suis 187 & 188 minus opportune contendit :) nam Subiectum Cajus eo modo expreflit , uti & ipse & Artemonitas probarent : in Prædicatum vero contulit illam summam Psalmorum , Artemonitas refutantium. *Dei Verbum* non aut ex Apocalypsi aut ex litera Ioh. I , i petere necesse habuit Cajus. *Sermo apud Deum* , idemque *Sermo Deus* , non potest non etiam *Sermo Dei* dici. Ceterum illud totum Eusebii caput contra Artemonitas dignissimum est , quod legant omnes.

Ex eadem ratione , quod de *Simone mago* obiter notat Artemonius p. 139 , illum item Seculo I de se scripsisse , *Ego sum Sermo Dei* , ego *Paracletus* &c. non probat , Simone in Ioh. legisse , & *Dei erat Sermo*.

Haec tenus XXI argumenta nobis adnumeravit Artemonius , numero per συγχράτας videlicet ad imperitos , quo magis eos lucrifaceret , amplificato : sed revera multo sunt pauciora argumenta. Singuli enim auctores , quotquot argumenta ex quolibet auctore colligantur , singuli tantummodo testes sunt : quin etiam multi instar sunt tantummodo unius. nam Latinum interpretem initio habuisse *Dei* , arbitratur Artemonius . eum interpretem , vel , dicam , eos interpretes , quotquot Latini patres in ea lectione sunt secuti (Latini autem sunt multi , quibus ntititur Artemonius)

Artemonius,) nullam seorsum ab ipso Latino interprete uno alterove testimonii auctoritatem habent. Ne ergo movearis numero, lector: pusilla pars ejus remanet, & hæc ipsa Artemonium destituit.

§ III. Nihilo magis fulciunt Artemonii conjecturam scriptores alii, quos superioribus adjicit.

Hos complectitur Part. I. cap. XXXI. Enimvero α CYPRIANVS l. 2 Test. adv. lud. c. 3. *quod Christus fit Sermo Dei*, probat ex Evangelio $\kappa\tau\alpha$ Ioannem, *In principio — & Deus erat Sermo &c.* Hie quoque *Dei in Deus* mutatum conjicit Artemonius: sed alia quoque dicta hue allegat Cyprianus, ex quibus patet, eum *Dei Sermonem & Deum Sermonem & Sermonem* absolute dictum pro eodem habuisse. Clarior etiam est locus ibidem c. 6. ubi, *quod Deus Christus*, probat ex Evangelio $\kappa\tau\alpha$ Ioannem, *In principio — & Deus erat Sermo.* Hie totum locum fallarji manu insertum suspicatur Artemonius. quod si ita est, etiam in sequens locus ita insertus sit oportet, *Item in EODEM Dominus ad Thomam &c.*

β VICTORINVS Petavionensis, qui sub finem seculi III floruit, in tractatu de Fabrica mundi hæc habet. *septem cœli sunt : illis diebus (creationis) conveniunt ; sic enim caatum est*, Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. — *Iustus Verbo cognomen est ei.* Sic enim dicit Pater ejus, Eructatum est eorū meum Verbum bonum. *Iohannes evangelista sic dicit*, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum*, & DEVS erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Ergo primus factus creaturae est ; secundus hominis, humani generis, ut ait apostolus. Vid. Artem. præf. p. 20 seqq. Obiter notamus, *Factus*, in his verbis extremis, non esse participium, ut accipit Artemonius, ad græcisimum hunc revocans, $\tau\varphi\omega\tau\circ\epsilon\gamma\eta\mu\tau\circ\tau\eta\tau\circ\omega\epsilon$, & Victorinum ante Arium arianizasse inserens : sed esse substantivum (probatae Latinitatis,) ex illo verbo, *facta sunt*, ($\epsilon\gamma\eta\mu\tau\circ\tau\eta\tau\circ\omega\epsilon$, $\gamma\eta\epsilon\tau\circ\omega\epsilon$) deductum. Quod vero Artemonius pro illa periocha, *Iustus Verbo cognomen est ei*, omnino legendum putat, *Istius Verbum*, (*id est*, *Dei Verbum*; quanquam longo intervallo non occurrit nomen, quo *istius* referatur) *cognomen est ei*; unde mox in allegatione Iohannis, pro *Deus*, *Dei* legit : non est ejusmodi, ut quicquam superstrui possit. Artemonii conjecturæ Wesselengius suam opponit conjecturam p. 117. & nos conjecturam tentavimus. sed in mentem venit, nil opus esse. Victorinus non aequo Latine ut Graece noverat, teste Hieronymo & re ipsa. sic igitur Graece cogitare potuit, *δικαιος*, *λογος επομενων*, idque Latine, sed *τολοικως* perscripsit, *Iustus*, *Verbo cognomen est ei*. i. e. optimo jure *Verbum* appellatur. Utut est, inconcussa ab Artemonio manet Victorini lectio, *Et Deus erat Verbum* : in Latinis ab eo juxta atque in Graecis lecta codicibus.

$\gamma. \delta$ Ex Græcis, IVSTINV M martyrem, imo etiam IGNATIV M Artemonius $\theta\epsilon\tilde{\epsilon}\tilde{\epsilon}$ legisse contendit, quia non $\lambda\circ\gamma\circ\sigma\circ\theta\epsilon\tilde{\epsilon}\tilde{\epsilon}$, sed $\lambda\circ\gamma\circ\sigma\circ\theta\epsilon\tilde{\epsilon}$ appellant. Conf. Artem. Def p. 46. Respondimus sæpe.

ε MELITO Sardensis sic ait, Μόνος θεῖς τῇ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ (ἐπὶ) τῇ χριστῇ ἀντῇ, ὃντως θεῖς λόγος πρὸ αἰώνων, ἐσμέν θεοπνευταῖς. Alterum ἵππι Wesselungius (capite X de Melitone agens,) pro ἐτι irreplisse conjicit, & alii simpliciter id delent: certe post καὶ ἐπὶ præcedens facile vel pro καὶ ἐτι vel pro καὶ, καὶ ἐπὶ iteratum est. Pro ὄντως Artemonius legit ὄντος, nec valde intercedimus. idem vero θεῖς λόγος plane resolvit in *Dei Verbum*: quanquam Melito, si refugisset θεὸν λόγον dicere, potius dixisset, τῇ χριστῇ θεῖς, ὄντος αὐτῇ λόγος. In utramque partem, quod ad lectionem Iohanneam attinet, nil magnopere decidi potest ex Melitone.

§ IV. Imo plerique illorum refutant Artemonii conjecturam, receptamque lectionem confirmant.

Ex vetustissimis scriptoribus, quos examinavimus, Artemonianæ suspicioni certe nil præsidii affert Celsus, Athenagoras, Cajus, Ignatius, Iustinus, Melito: lectionem vero Iohanneam de Deo Verbo plane agnoscunt *Valentiniani*, etiam priores; tum *Irenaeus*, *Theophilus*, *Tertullianus*, *Praxeas*, *Artemonitae*, *Novatianus*: (vid. ad Arg. 4. 6. 11. 13. 14. 17. 20.) item modo *Cyprianus*, *Victorinus*. Ex quibus hæc Congeries subnascitur: *Valentiniani* priores, & *Irenaeus* *Tertullianus*-que, quorum neuter ullam hujus certe textus Ioh. I. 1. interpolationem illis tribuit, eodem modo legerunt, judice Artemonio p. 28. *Tertullianus* & *perpetuus* *Tertulliani* imitator *Cyprianus*, eodem modo legerunt, judice codemi, p. 158. Repeto: *Tertullianus* & epitomator *Tertulliani* *Novatianus* eodem modo legerunt: item, *Artemonitæ*, quos in textu quidquam mutasse negat Artemonius p. 172 f. & *Novatianus*, qui eos ita refutat, ut nullam iis mutationem textus adscribat, eodem modo legerunt. Atqui hos singulos, & *Deus erat Verbum*, firmiter legisse ostendimus: ergo firmius etiam concludimus, cunctos ita legisse. Si hodie nobiscum haberemus in vita hos doctores, quid eos dicturos putamus de Artemonio, tanta ipsi adscribente: imo quid eos dicturos ipse censeat Artemonius?

§ V. Idem præstant alii scriptores, quibus, & *Deus erat Verbum*, lectum fuisse, Artemonius agnoscit.

Memorantur ab Artemonio (cujus volumen ordine sequimur) pag. 2 & 233 f. *Iulianus* apostata: p. 83 *Epiphanius*: p. 88 f. & 340 *Theodorus Mopsuestenus*: p. 89 & 419 f. *Alogi*; quos etiam a *Cerinthe*, Iohanni tempore, hanc lectionem probatam statuisse, Artemonius p. 425 putat: p. 91 *Leo magnus*: p. 153 *Photinus* (qui idecirco post θεὸς ἦν distinctionem posuit:) p. 155 *Eusebius* (disertissime τὸ θεῖς legi negans:) p. 158 & passim, *Clemens Alexandrinus* & *Origenes*: p. 162 *Valentiniani* polleriores: p. 166 *Methodius* & *Athanafius*: p. 176 *Platonicorum libri* ex Græca lingua in Latinam versi, quos Augustinus sibi lectos memorat (ipse conferendus) l. 7 Confess. c. 9. Hos quivis pro natione, ætate, secta distribuat, ut volet: quæli-

qualibet distributio novam lucem emittebat. Adde omnia exemplaria Graeca, typis excusa & praecipue manuscripta, quorum mox vim declarabimus.

§ VI. Nec non ceteri, quorum nulla apud Artemonium mentio fit.

Hujus generis sunt *versiones*, in Evangelistis, (quoniam Gothicæ hoc loco habiat,) maxime multæ, populis & seculis divertissimæ: praecipue vetustissima *Latina*, cuius etiam pondus crescit, si adjungas, quod Artemonius p. 158. coll. præf. p. 22. existimat, lectionem, *Deus*, apud Graecos prius suisse receptam; Latinos autem patres ad Nicænum usque concilium, si non ultra, *Dei* retinuisse. Diu lateque usi erant Bibliis Latinis & orthodoxi & sectæ tantopere inter se divisæ, antequam eis lectio illa, *Deus*, ex Artemonii sententia obtruderetur: qua ergo manus longitudine ita eis obtrudi potuit, ut prioris lectionis ne vestigium quidem, refutationis saltem causa, remaneret? Habet codex *Gehionius Hypomnema* in S. Apostolum Iohanneum Theologum, in quo memoratur Evangelium Iohanni inter tonitrua & terrores & fulgura divinitus datum, his verbis adjectis: *In vocem postremo tonitru resolvitur articulatam, Εἰ clarius insonat illud, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Prope oraculum (πλησίον τῆς θεορρήματος)* Prochorus erat, lucem quidem perspiciens, nil autem audiens. Lingua tonitrii Theologus: *Εἰ mystes* (Prochorus) ex metu se colligens, tremula manu res inde illas prescribit, donec perfectum est evangelium. Sit apocrypha narratio: certe vetusta est, & lectionis fidei vetustatem confirmat. conf. Hieronymi præf. in Matth. Neque Artemonius, si ejusmodi quidpiam pro sua conjectura inveniret, id non esset ornaturus. Accedit antiquissima Harmonia evangelica, quam Victor Capuanus instauravit: accedit Hippolytus contra Noetum, c. 12 & 14. Vol. II. Op. edit. Fabric. f. 14. 15. atque adeo Noetus ipse, perinde ut Præxeas, de quo § I. Arg. XIV. nec non Gregorius Thaumaturgus, Origenis discipulus, qui in Panegyrico item θεοῦ λέγων celebrat, p. 24 edit. Stutgardianæ; Scriptor commentariorum in Evangelistas, quæ Theophilo tribuuntur, Hieronymi certe Catalogo antiquior, lib. I. Dionysius Al. cum compresbyteris in ep. ad ecclesiam Alexandrinam, Marcellus Ancyraeus, (de quo vid. Wesseling cap. I. ubi etiam Eusebii aliorumque testimoniorum robur addit,) Didymus lib. III. de Spir. S. Marius Villorinus, Hilarius diaconus in 1 Cor. II. 1. Ephraim Syrus f. στρ. Auтор *Synopseos Scripturæ* saec. Zeno Veronenfis, Paulus Orosius in Apologia, Nonnus, Apriagius in Ap. l. 4. IV. 7, Gregorius M. & quis non? Hierosolymis, Antiochiae, Alexandriae, Romæ, Constantinopoli, adeoque ubivis gentium, *Deus* lectum est. Omnesne in loco tam conspicuo, ἐν τροσιμιώ τῶν εὐαγγελίων, ut Chrysostomus ait in Comm. ad Gal. I. 3. nam evangelium Iohannis multi etiam Mattheo præmittebant, dormitarunt? Amelius quoque, philosophus Platonicus, seculo III. laudavit barbarum (Hebraeum, Iohannem) qui Verbum ἀξιοῦ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξι τῇ καὶ ἀταξίᾳ καθεσπότα πρὸς Θεὸν εἶναι, καὶ ΘΕΟΝ εἶναι, διὰ παρθ' απλως γεγεννθεῖ. cetera vide apud Eusebium lib. XI. præp. evang. f. 317 ed. Steph. unde, nisi ex Iohanne? ex quo multi philosophi, ut Basilius M. in homil. in Ev. Ioh. notat, hunc locum defunserunt. Hæretico-

rum corruptelas in textum illatas studiose in lucem produixerunt orthodoxi : cur unam h̄ic Valentinianam dissimularent , quum totum , quod intererat , aliunde peti posse statuerent ? Exceptiones Arianorum , etiam criticas , in libris contra eosdem , quam minutissime recensent & solvunt orthodoxi : cur Ariani hunc locum , quo tantopere urgeri solebant , simpliciter agnoverunt , ad articuli potissimum absentiam provocantes ? vid. Chrys. ad Gal. I. 3. Etiam si aliqua , imo plurima exemplaria N. T. haberent hodie $\nu\epsilon\gamma$, quorum tamen ne unum quidem in ulla lingua sic habet : tamen $\theta\epsilon\delta\zeta$ esse legendum , evidentissima patrum antiquissimorum testimonia , juxta cum ipso contextu evincentur. Artemoni Artemoni , est aliquid , lectionem tanti momenti , per tot secula indelibatam , nunc tandem delere , & omnem sere vitam in imminuenda Filii Dei gloria collocare. Fugientia antiquitatis ecclesiasticae vestigia & rudera captas , & pro latebra ac munimento habes : Scripturæ vero testimonia , per se valentia & sufficientia , in medio posita , partim transvolas , partim disturbas. Nil tamen agis : dies patescet , prius etiam quam tua pollicetur Præfatio , pag. XXXIII.

§ VII. Valentiniani posteriores non fuere auctores hujus lectionis.

Hos ejus auctores , & ex his Theodotum producit Artemonius , majori sortasse specie Tatianum producturus , de quo conf. Millii Proleg. N. T. f. 38 seq. Sed tamen nil horum esse , patet ex §§ præced. maximeque § II ad Arg II. ostendimus , Artemonium P. I. cap. XXXII & XXXIII. sine causa disjungere Valentinianos priores a posterioribus , five genuinam versūs 1. five interpolatam versūs 18. in capite primo Ioh. lectionem spectes. Pergit Artemonius , & P. I. cap. XXXIV. testimonio Tertulliani Origenisque conatur evincere , Valentinianos posteriores vim attulisse Scripturæ sacræ. Sed Tertullianus unicum citat locum , Ioh. I. 13. in quo non Valentiniani posteriores , non Valentinus , quem Tertullianus appellat , sed ipse Tertullianus erravit. vid. infra , ad v. 13. Origenes eas lectiones Ioh. I. 1. 18. quas Artemonius Valentinianis posterioribus imputat , ipse fecutus est. ergo aut alia loca Evangelica a Valentinianis corrupta , quæ neque ipse neque alii patres sequentur , ac non hæc Iohannea spectavit , aut plane injuriam Valentinianis fecit.

§ VIII. Hæc lectio non tum demum exorta est , quuin eam exortam esse computat Artemonius.

Existimat Artemonius , Iohannem scripsisse Evangelium ante destruēta Hierosolyma , vel non multo post : p. 350. lectionem autem hanc apud Græcos esse primum introductam circa A. C. 170. deinde apud Græcos & Latinos propagatam. P. I. cap. XXXV & XXXVI. Vnde scriptores , quos in tota tractatione citat , in duo genera distrahitur. vetustiores contendit legisse , *& Dei erat Verbum* ; ceteros , *& Deus erat Verbum*. illos a falsariis putat esse corruptos ; hos , deceptos. Verum enimvero quisquis varietatem lectionum N. T. novit , præclare intelligit , Clementem Alexandrinum , (cuius opera mutationem propagatam esse statuit Artemonius)

temonius,) ejusque in lectionibus N. T. assensores, non maximas habere partes; longeque citeriores eos esse Novi Test. codicum divortii: imo ea divortia esse antiquiora anno illo 170. adeoque codicium in hac lectione convenientiam omni exceptione esse majorem. Fingamus, fuisse falsarium unum, vel quamlibet multos falsarios, ab anno illo 170 viventes: moleste ferentes, Iohannem c. 1. v. 1. *Dei* scripsisse; optantesque, ut id in omnibus exemplaribus Iohannis Græcis, vel etiam Latinis, in omnibus apologiis, disputationibus, commentationibus omnium adhuc auctorum, quin etiam in omnibus eorundem exemplaribus, & in omnibus exemplarum locis, penes ecclesiias, doctores, librarios, hæreticos, ethnicos, in oriente & occidente, ingratitiis Artemonitarum omnium, præ quorum germanitate Iustinus martyr Artemonio novator est, p. 76. 201. in *Deus* mutetur: omnia denique experientes, ut ea mutatio omnibus doctribus tum florentibus, omnibus librariis, omnibus posteris, conciliis, ecclesiis, populis, linguis, persuadeatur, & in omnia rei Christianæ monumenta dissimilatur, nullo novitatis suæ indicio aut vestigio orthodoxis, hæreticis, philosophis relicto. Is, cuius in manum de Evangelista manu tradiuum fuerat Evangelium, tale quidpiam fortassis audere potuisset: sed quinquaginta, sed centum & amplius annis interjectis id quisquis perfici potuisse credit, hic vehementer aptus est ad nil non credendum sibi, quod credi non debet; & ad nil cuiquam credendum, quod credi debet.

§ IX. Quod de corruptelis textuum, quas Marcionitæ invexerint & Orthodoxi adoptaverint, memorat Artemonitus; causam ejus non jucvat.

Allegat exempla 1 Cor. 10, 9. 15, 47. & multa disputat P. I. cap. XXXVII & XXXVIII. Ea suis tractamus locis, ostendimusque, orthodoxos nil hic a Marcione sumisse. porro finge, sumisse eos aliquid alia longe ratio est loci Ioh. I, 1. nam utriusque loci Paulini lectio Artemonio probata codicibus certe quibusdam nititur: at conjectura ejus in Ioh. I, 1. testibus destituitur. vicissim loca Paulina multis prius annis per Marcionem, quam verba Ioh. I, 1. per Valentianos depravata putat Artemonius p. 200 & 180. Ergo etiamsi Marcionis fraudes locum invenissent, tamen Valentianæ minus loci invenerant.

§ X. In praesenti loco frustra solicitantur codices.

Suspiciosissimum est Partis I. caput XXXIX. Curiose Artemonius, ut apparet, codices mss. consuluit: consensum eorum in hoc loco præclare perspectum habet: habet tamen, quod dicat. Sublestam quandam unius Catabrigensis codicis, vel florilegii potius, varietatem, a Millio contemtam, quam ipse etiam refusat, tamen annotat, insertque, sic olim potuisse lectionem, θεος, obliterari & præteriri. quid simile? Laudat præterea Mart. Czechovicum, qui in versione sua N. T. Polonica notet, in quibusdam veteribus Latinis codicibus extare *Dei*, non *Deus*.

Deus. recte autem addit, debuisse veteres illos codices Latinos indicari. Si quisquam librarius ita scripsit; aut imperite fecit, aut perfide.

§ XI. Quæ Artemonius differit de Criticis Scripturas interdum solo ingenio emendantibus, causam ejus non juvant.

Part. I. cap. XL. exempla profert ad Marc. VII. 2. Act. VII. 16. XVI. 12. I Cor. V. 12. Gal. I. 1. Eph. I. 1. Hebr. XII. 15. Ostendimus autem his ipsis locis, sanitatem eorum nulla ingenii medicina egere. porro si egerent, quid hoc ad Ioh. I. 1. præ quovis alio Scripturæ loco?

§ XII. Quæ Artemonius differit de aliis textibus ex suo ingenio aut ex uno tantum & altero codice emendandis, causam ejus non juvant.

Tali modo, *oīō* extremis Partis I. capitibus, *totidem* fere loca N. T. tentat: tentamina autem plane ejusdem sunt indolis, atque conjectura in Ioh. I. 1. Singula suis locis excutimus, ad Ioh. XII. 41. Röm. I. 4. IX. 5. I Cor. II. 11. &c. Porro etiam si de his locis omnibus aut plerisque recte judicaret, ab iis tamen ad locum Ioh. I. 1. non magis quam ad quemlibet alium valeret consequentia. quæ enim alioqui norma relinquetur? Ratio sana scilicet: quæ ab Artemonio in epiphonente hujus partis ultra omne id, quod scriptum est, evecta, ipsum in toto operosissimo opere longe reliquit. Sane ista ratione, qua Artemonius utitur, veteres quovis loco quidvis dicere coegeris. Prima specie lectorem perterrefacere potest confidentia hujus viri in affirmando, negando, inculcando, insimulando, insultando; & subitus tot capitum, testimoniorum observationumque adspectus: sed proprius pressiusque examinata omnia, ut nubes disparent, veritatis filios vehenienter confirmantia. nam & intime perspicit, & ipso opere suo comprobat, & in Dedicatione Defensionis non obscure confitetur Artemonius, stante lectione θεος, Socinismum stare non posse. quo nomine gratiam Artemonio habemus, &, redhostimenti loco, ut eundem fructum, si capit, percipiat ipse, exoptamus. Satis prolixi fuimus: etenim in periculooso præstat sitella abuti, quam torrem negligere. Alii aliis conjecturis hunc temerare locum, ut notat Artem. p. 292. & cras fortasse rursum existet alius, qui totum incisum, θεος ἦν ὁ λόγος, pro glossemate habeat, aut qui pro καὶ θεος, plane & θεος, non sine specie, sed tamen improbissime, conjectat: ut, quemadmodum Iohannes ad Lucem collatus, negatur fuisse Lux; sic Logos ad Deum collatus negetur esse Deus, apertissimo antichristianismo. Quæ omnia testimoniis a nobis hacemus cumulatis æque refutantur. Væ mundo a scandalis etiam criticis: veruntamen vñ homini illi, per quem scandalum venit. Artemoniana extra crisi, discutit *Gnomon*.

3 εδεί τη δι γένοντα. εν αὐτῷ ζωντα edd. mff. plur. Sed olim multi post την vel post αὐτῷ distinxerunt. Vid. Zegeri Epanorth. li. 1. Croji Observ. cap. XXV. Mill. li. 1. Whiby f. 31. 32. Grab. ad Iren. f. 40. Artemon. p. 333. N. T. ed. Gr. Angl.

p. 415. Zornii T. I. Opusc. sacr. p. 71. Io. Lami de erud. apost. p. 270. 277 f. 282. 316. 321. Prior harum distinctionum refutatur ex eo, quod multa eorum, quæ facta sunt, non tamen vivunt: & quæ vivunt, non tamen vita sunt. Altera distinctione ante se insert tautologiam in textum; & post se, sermonem abruptum.

4 ἦν prius) ἐσήν Cant. in Felli notis & in Millii append. ¶ ἦν alterum) ἐσήν Cant. in Millii notis. Conf. N. T. Gr. Engl. l. c. ¶ τὸ) — Iren. f. 40. ed. Grab.

5 αὐτὸν Bodl. 6. Lin. N. 1. Par. 6. Theodotus in ἐπιτομαῖς.

6 ὄρους) ἦν ὄρους Al. Cant. Lat. Iren. Glossa.

12 δὲ) — Cant. Pro autem, enim habet Iren. ms.

13 οἱ) — Tertull. Cant. ¶ ἑγερνθῆσαν) natus est habet Tertull. de Carne Christi, c. 19 & 24. de Christo explicans. unde Valentianos, immerito ille quidem, tanquam adulteratores hujus capituli accusat c. 19, quod scriptum esse contenderent nati sunt: ut patet ex contextu, & ex codice Tertulliani Wouweriano (apud Artemon. p. 175.) qui tamen codex castigationem mendi l. c. ex offensione ad præcedentia orti, a margine ad alienum retraxit locum. Sic quoque, natus est, habet liber II ad Theophilum, inter opera Athanasi. Vtique modo, Irenaeus l. 3. c. 18 & 21. l. 5. c. 1. Rursum, singulari numero, Platonieorum libri apud Augustinum l. c. Casu primum orta videtur esse varietas in Latino aliquo Iohannis codice. nam Græce ab οἱ, δὲ differt: sed Latine qui utrumque valet. unde nati sunt facile transiit in natus est. idque Irenaeus per accommodationem, Tertullianus & Platonici illi serio fecuti sunt.

14 πλήρες) πλήρην Bodl. unus apud Fellum, Cant. Steph. δ. nec non Valentianus apud Iren. f. 40, ubi Grabius addit Cyrillicum Al. & Theophylactum. Reliqua, quæ Millius addit, non hoc pertinere censemus.

16 (οἱ) Barb. 1. Cant. Colb. 8. Iren. sed in nexu cum v. 30. Cyrus non semel, Nonnus, Armen. nec non Orig. apud Rumpænum, p. 339. Confer Bezam, ab aliis non recte exscriptum. Probat Io. Kaiser.

17 ἡ post καὶ) — Vf. 1. apud Fellum.

18 ὁ μονογενὴς) nisi præfigit Iren. & alii Latini, & ms. Char. ¶ νικῆς) edd. mss. Versiones, Eusebius, Basilius &c. θεὸς Colb. 8. & sic, vel νικῆς θεῶς, nonnulli veteres, de quibus ad v. 1. Arg. II. θεῶς Copt.

19 (τοὺς αὐτὸν) Al. Colb. 8. 9. Hunt. 2. Laud. 1. L. Med. Par. 6. Wh. 1. Chrysostomus, Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Sax. Syr. Id sequitur Io. Kaiser.

28 βοηθόβαρᾶ) Er. &c. & omnia accurationa, teste Chrysostomo, exemplaria: atque ita vel legunt vel legendum esse affirmant Origenes, Eusebius, Hieronymus, Suidas, Bonaventura, ac multi & grates antiores apud Menochium. (Βοηθεία) Comp. Al. Aug. 4. Cam. Gehl. Mose. Step. Vatican. Wo. 1. 2. cum plurimis, Heracleon, Nonnus, Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Vtriusque lectionis meminit Ephanius, Theophylactus, Euthymius. Vtrumque jungit Æth. Nomen notius pro ignoto.

ignoto. Vid. Franc. Lucas ad h. l. sed & mox idem ad c. V. 2. & Hilleri Onom. pag. 766 seq. *ειθαβερά Aug. 1.*

29 (- ὁ ιωάννης) *Hirf. Hunt. 2. Mosc. & bis novem alii, Arab. Armen. Chrysost. Cyrill. Theophyl.* Initio pericopæ suppletum docet Millius : neque transtulit Kaiserus.

31 εἰ) - *Vien.*

32 ωσει) *edd. &c. Ex Matth. (ως) Al. Aug. 1. 4. Hirf. Wo. 1. 2. & aliquot alii, Orig.*

38 (- δὲ) *Bodl. 2. 3. Cov. 1. Hirf. M. 1. Wo. 2.*

40 ἥλθον) *ἥλθον οὐ Al. & pauculi alii, Copt. Theophyl. ¶ - δὲ) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Hirf. Mosc. Fragmentum vetustiss. in Biblioth. acad. Tübingensis, Steph. omn. Wo. 1. 2. & undecim : novendecim alii. (δὲ) Er. & al. Sed frequens Iohanni asyndeton.*

42 πρῶτος) *πρῶτον Al. & aliquot alii, Ἀθ. Arab. Lat. Sy. Theophyl. ¶ (μεσίαν) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Mosc. Step. Fragm. Tubing. codd. fere omnes. Invito etymo, quod evolvit Hiller. Syntagm. p. 357. ¶ - οὐ) Comp. Er. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, Bodl. 2. 3. Colb. 2. Em. Gehl. Gon. Go. Hirf. Hunt. 2. Laud. 4. 5. Mont. M. 1. Mosc. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 8. Seld. 1. 2. 3. 5. Fragmentum Tubing. Vien. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2. (οὐ) Steph. edd.*

43 - δὲ) *Er. Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Mosc. Fragm. Tubing. Wo. 1. 2. & complures alii, Copt. (δὲ) edd. al., Lat.*

44 (ὁ ἵντεκε, post αὐτῷ) *Comp. Al. Aug. 4. Gehl. Mosc. Fragm. Tubing. & complures alii, Arab. Copt. apud Fellum, Lat. Lectio media. unde hoc ante ἵξελθεῖν ponunt Er. Steph. ed. Aug. 4. alia pericopa ineunte, Syr. Neutrubi, Aug. 1. & complures alii, Ἀθ. Vtrinque, Hirf. & aliquot alii, Armen. Epiphon. vel etiam Wo. 1.*

46 - τῇ ante ιωσὴφ) *Comp. Al. Aug. 1. codd. plurim. τῇ edd. al.*

49 - οὐ post απεκρίθη) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Caes. Hirf. Mosc. Wo. 2. Fragm. Tubing. codd. fere omn. οὐ edd. al.*

51 (πιεσένεις, citra interrogationem) *Er. & al. Vid. Gnom. ¶ μείζων μείζων Par. 3. 7. ex rhythmo. unde μᾶζον Bodl. 3. 4. 5. & alii. ¶ οὐ οὐ Al. Mosc. Wo. 1. 2. & al.*

52 (- ἀπ' ἀρτι) *Ἀθ. Arm. Copt. Lat. Orig. Epiphon. Cyrill. Nonnus. Videatur illatum ex Matth. XXVI. 64.*

C A P. II.

1 ιωνᾶ) *Catua habet Syrus. vid. L. de Dieu ad h. l. & Hilleri Onom. p. 776.*

4 λέγει)

4 λέγει) καὶ λ. Al. Wo. 1. & al.

12 (ἔμεινεν) Al. Hunt. 2. Lin. Mont. N. 1. Nonnus, Armen. Copt. Pers. Ob κατέβη.

. 13 med. καὶ) — Hirf. Trit.

15 φραγέλλοις) ὡς præmittit Colb. 8. Steph. n. Lat. Rei mitigandæ opinione. Legit ὡς & non legit Origenes. ¶ Χωνίων) Χωνίς Comp. Byz. Eph. Seld. 1. Syr. Nonnus. In Wech. error est, quum omnes antiqui sic habere dicuntur.

16 τοῖς usque πωλῆσιν) τῷ usque πωλῆντι Cypr. Nonnus. ¶ μὴ) καὶ μὴ Er. Al. Aug. 4. & alii, Æth. Lat. Pers. Syr.

17 καταφάγεται) Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cam. Gal. Hirf. Mosc. Steph. decem, Wo. 1. 2. & bis novendecim alii: neque ignoravit hanc lectionem Origenes. (κατέφαγε) Er. & alii. Ex LXX.

19 — δι post ἀπειρ.) Comp. Aug. 1. 4. Hirf. Mosc. Pir. & alii. δι edd. al.

22 — αὐτοῖς) Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Barb. 10. Byz. Hirf. Laud. 1. 2. 4. Mosc. Steph. ms. omn. Wo. 2. & complures alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Orig. (αὐτοῖς) Comp. &c.

23 τεῖς) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. — Er. Steph. & al. ed.

24 πάντας) πάντα Barb. 3. Bodl. 6. Byz. Colb. 3. Eph. Gehl. L. Laud. 2. unus apud Bezae, Par. 1. 3. 4. 5. 6. Seld. 1. 2. Wo. 1. 2. Æth. Chrysost. Cyrill. Eu-thym. Nonnus. τὰ πάντα nonnulli cod. in Er. annot. Ex parall.

C A P. III.

1 δι) — Byz.

2 τὸν ἵντεν) edd. &c. Initio periodiæ, & ex cap. XIX. 39. (αὐτὸν) Al. Gehl. Hirf. Laud. 1. 2. 5. Mosc. & alii bene multi, Armen. Chrysost. Cyrill. Lat. in ms. Augustinus, Sax.

5 — δι post ἀπειρ.) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Wo. 1. 2. pluresve. δι Er. & al. Ex v. 3. ¶ (καὶ εἰπεν αὐτῷ) Colb. 1. Cypr. Laud. 4. Med. Par. 6. 8. Æth. Arab. Copt. Sax. Syr. Hiat Goth.

6 σὰρξ ἰσι) quia de carne natum est, addunt cod. Lat. duo vetusti, Tertull. Ambros. ¶ πνεῦμα ἰσι) quia Deus spiritus est, addunt Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Iuvencus, Hincmarus, Fulbertus, Vigilius Thapsensis, Explatio fidei ad Cyrilum apud Hieronymum. Eusebius id hinc consert potius, quam insert. quia Deus spiritus est, & ex (de) Deo natus est, cod. Lat. duo vetusti, Tertull. Synodus Carthag. Videtur primo fuisse glossa, quæ librario in mentem vocavit tententiam illam cap. seq. v. 24. quæ etiam cum Matth. I. 20. conjungitur a

H h

Chry-

Chrysologo: Quod in Maria natum est, de Spiritu Sancto est: & quod de Spiritu Sancto natum est, spiritus est; quia Deus spiritus est. Serm. CXLV & LX.

8 καὶ πᾶς) ἢ πᾶς *Al. Arm. Lat.* in cod. multis.

10 — δι post ἀπενεγ.) *edd. primae, Aug. 1. Byz. Hirſ. Wo. 1. 2. pluresve. δι Steph. ed. 3.*

12 ἡ πιστεύετε) εἰκὸν ἐπιστεύσατε *Byz. Eph.*, aliqui apud *Er.* unus apud *Bezam*, *Wo. 2. Pers.* εἰκὸν ἐπιστεύετε *Er. ed. 2. 3. 4. 5.* Voluit, opinor, ἡ πιστεύετε, ut alios codd. habere notat, scribere, & per sphalma retinuit augmentum. sic quoque, ἡ ἐπιστεύετε *Hirſ.* ¶ νῦν) — *Er. Byz. Wo. 2. & al. ¶ (πιστεύσατε) Er. ex e-mendatis, ut ait, exemplaribus græcis; unus apud *Bezam*, *Aug. 4. Bodl. 2. 3. 5. Gal. Hirſ. Laud. 4. M. 2. Seld. 1. Trit. Wo. 1. 2. Theophylactus.**

13 δι ὡν ἐν τῷ ζρεανῷ) — *Colb. 8. Ath. Gregorius Naz.* Legit & non legit *Ephiphanius.* δι ὡν ἐν τῷ ζρεανῷ *Cam. Vid. Quislibet. Annot. ad li. l.*

20 αὐτῷ) ἔτι πονηρά ἐσι addit *Colb. 8. Hunt. 2.* unus apud *Bezam*, *Arab. Copt. ετι πονηρά* ἵν addit *Vien.* Ex v. 19.

23 αὐτῷ) in fonte *Nun* habet *Arab.* at in fonte *Ion* habet *Syr.* ¶ σαλεῖμ) σαλῆμ *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Step. cod. un. ap. Montf. & al. Nonnus* in *edd. Suidas.* Ex *Hebr. VII. 1.*

25 εἰ) — *Hirſ. δι Bodl. 6. Lat.* aliqui. *Syr. ¶ (ἰδοίς) Al. Aug. 1. 4. Barb. 9. Cam. Gehl. Hirſ. Steph. omn. & permulti alii, *Pers. Syr. Enseb. Chrysost. Theophyl. Euthym. Nonnus.* Ex *rhythmo.**

27 (ἀφ' ἑαυτῷ) *Colb. 8. L. Par. 6. Arm. Copt. Syr.*

28 μοι) — *Er. Byz. Mosc.* & aliquot alii. Facile omissum ante μαρτυρεῖτε.

31 f. (— ἐπάρω πάντων ἐσὶ καὶ) *Cant. Armen.* καὶ omittit *Colb. 8.*

34 διδωσιν) τέτω addit *Arab.*

36 ζωὴν alterum) τὴν ζωὴν *Comp. Aug. 1. Byz.* ¶ (μυρεῖ) *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. vetusti codices Graeci manuscripti apud Stapulensem nec non apud Erasinum, & complures alii, Arab. Syr. Cyrill. Theophyl. Iren. Tertullian. Cyprian.* Sed vid. vers. 18: ἦδη κέντρια. Iam judicatus est: ira Dei manet super eum; non opus est, ut demum veniat.

C A P. IV.

1 (ἰνσῆς) *Comp. Aug. 1* ante rasuram, *Cant. & alii, Arm. Copt. Lat. & (ἰν-*

σῆς postea omisso) Arab. Pers. Sax. Syr. ¶ καὶ βαπτίζει) — Byz. Eph. Vff. 1. Sax.

2 αὐτὸς) — *Lat.*

3 πάλιν) Er. Lat. Syr. &c. (—) Comp. Al. Aug. 1. Barb. 9. Byz. Cyprian. Gehl. Hirsh. Msc. Wo. 1. 2. & his tredecim alii, Pers. Chrys. Ex v. 43. Hiant Aug. 3. 4. credo etiam cetera lectionaria, ut Bodl. 3. 4. 5. Laud. 4. M. 2. Seld. 4. 5. Wh. 3. quibus deducuntis particulam descendunt Bas. 1. Bodl. 1. Bu. Cant. Cov. 1. Gal. Hunt. 2. Laud. 1. 5. L. Par. 2. 5. 6. 9. Seld. 2. 3. Vien. Wh. 1. & al.

5 συχαρέ) σιχαρέ Beza & cum eo recent. edd. ¶ 6) επί Comp. Aug. 1. Cant. & alii.

6 επί) δε Msc. Lat. in ms. Char. & Reutl. Syr.

13 — ο post απεκριθη) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsh. Wo. 2. pluresvce. 5 Er. &c.

17 ἐπειν) εἰπειν αὐτῷ Er. Byz. Stap. vel etiam Wo. 1. 2. cum quibusdam aliis, Æth. Arab. Pers. Syr.

18 αὐτῷ) ο αὐτῷ Er. H. Steph. ed.

20 τῷ ὅραι τέτω) edd. primae, Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsh. Wo. 2. pluresvce, Chrysost. τέτω τῷ ὅραι Steph. ed. 3.

25 (οἰδαμεν) Colb. 8. L. Per. Steph. δ. n. Wo. 1. Æth. Arab. Arm. Copt. Cyrill. Nonnus. ¶ (μεσιας) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Msc. Stap. codd. plurimi.

27 ιθαύματα) ιθαύματα Al. Wo. 1. & alii, Lat. Orig. Chrysost. Cyrill.

30 (— επί) Al. Aug. 1. 4. Hirsh. Msc. Stap. Wo. 1. 2. & alii bene multi, Lat. ms. nec non Cant. Æth.

31 μαζηται) μαζη. αὐτές Comp. Aug. 1. 4. & alii, Euthym. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr. Et sic nonnulli v. 33.

34 ποιῶ) ποιήσω Cant. & al.

35 επι) Er. cum codd. multis, Lat. (—) Comp. Aug. 1. 4. Bodl. 2. 3. 5. Byz. Cam. Cant. Colb. 2. Laud. 2. L. Lin. Med. M. 1. N. 1. Roe. Steph. δ. ε n. Viss. 1. 2. cod. Rutgersii, Orig. Chrys. Cyrill. Theophyl. Facile excidit post επι, ut post δη in cod. Alex. Iud. XIII. 8. & post ipsum επι, Iud. VIII. 20. Pl. XLII. (XLI) 6. 12. XL II. (XLII) 5. ¶ τετραύνος) Comp. Ald. Al. & clasis I. codicum tota, (nisi Magl. & Msc. diversum tenent:) item Aug. 4. Barb. 8. Cam. Cant. Stap. Steph. omnes, Wo. 1. cod. Rutgersii, & riginti quinque alii, Orig. Cyrillus, nec non Theophyl. Idque probat Camerarius, Glaffius, Cloppenburgius, & Fridlibius T. II. Theol. exeg. f. 34. Hinc τετραύνος Par. 7. (τετράύνος) Er. Chrys. vel etiam Vien. Wo. 2. Vereor addere Colb. 1. 2. 3. Med. M. 2. Par. 9. e classe II. Hiat Aug. 3. credo etiam Bodl. 3. Seld. 4. Vid. Guom. ¶ οὖν). οὖν Cant. Hirsh. — Chrys. Æth. Lit. in ms. Colon. Sax. Pro οὖν η Nam (fort. Et jam) habet Ireneus.

36 init. επί) — Cant. Colb. 8. Copt.

37 ο ante αληθης) — Beza, Theophylacto Romano fretus.

41 ἐπίστευσαν) ἐπ. ἐις αὐτὸν Comp. L. Par. 5. 6. Lat. aliqui, Pers. Syr. Chrysost.

42 ἀληθᾶς) edd. mss. Iren. Arab. Lat. Syr. &c. — Eph. Med. Lat. in ms. Char. Pers. ¶ (— ὁ χριστὸς) Barb. 1. Bodl. 3. 5. Eph. L. Æth. Arm. Copt. Lat. Iren. (in fine allegationis,) Orig.

45 ἀ) δσα Al. & alii, Chrysost.

46 (— ὁ ἵνστης) Cant. Colb. 8. Gon. Æth. Arm. Copt. Lat. Vnde post πάλιν, hoc ponunt Comp. Aug. 1. Byz. Hirſ. Wō. 1. 2. Initium pericope. ¶ βασιλικὸς regulus habet Lat. ¶ ἐν καπέλωνας) Lat. in ms. Trevir. Augustinus. Post ἦν hoc ponit Syrus.

49 ἀποθανῶν) ἀποθάνῃ Cam.

50 η̄ prius) — Lat. Cant. Pers. Cyrill. ¶ φ) δν Al. ¶ ὁ quartum) edd. primae, Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. & al. — Steph. ed. 3. & recent. edd.

51 ἀπόντησαν) ὑπόντησαν Aug. 4. Cant. Cypr. Lin. Magd. Per. Seld. 1. 2. ¶ παῖς) viōς Hirſ. & alii. Ex v. 50. ¶ στ) αἰτη Al. Par. 6. Arm. Lat.

C A P. V.

I ἰορτὴ) ἡ ἰορτὴ Comp. Aug. 1. Gal. Laud. 2. Med. Par. 9 in Biblioth. nov. libr. Vſſ. 1. 2.

2 ἔει) ἔειn Comp. ἐν Arab. Pers. Nonn. Wechel. marg. ¶ ἐπὶ) edd. mss., etiam cod. Pallantinus & alii apud Ant. Nebrili. Quinquag. e. V. ἐν Al. Cant. Nonn. Nebrili. ¶ ἐπὶ τῇ προθατικῇ) — Pers. Sax. Syr. ¶ (προθατικῇ) Mont. in margine, Æth. Arab. Lat. (paucis codd. exceptis,) Eusebius, Athanas. T. I. fol. 1073. Chrysost. Theodorus Mopsuest. Ammonius, Cyrillus Al. Theophyl. Hieron. Beda. — Cant. latine. Vid. Gnom. ¶ ἐπιλεγομένη) λεγομένη Er. ed. 1. Bodl. 5. Cant. ¶ βηθεσδᾶ) edd. mss. Chrys. Hieron. &c. βηθεσδᾶ Lat., etiam Tertullian. Barb. 1. &, idem fortasse, Vaticanus, Theophylactus Romanus, Æth. Copt.

3 (— πολὺ) Cant. Colb. 8. Par. 9. Wheel. 1. ¶ (παραλυτικῶν) Cant. Pers.

3. 4 ἐκδεχομένων usque νοσήματι) edd. mss. Tertullianus saepe, Lat. Sax. Syr. Chrys. &c. (—) cod. Gr. Parisinus, Nonnus. Hiat Goth. αγγ. usque ad ἐδωρ, omittit Par. 7. ὁ ἐν πρώτος usque ad νοσήματι omittit Æth. Totum v. 4. omittit Cant. Colb. 8. & ms. Lat. Parisinus: ut suspectum, vel potius, ut in publica lectione transiliendum, notant Gr. Paris. tres: in margine habet Par. 9. & alii. vide Millium & Kusterum. Coptici libri alii habent, alii omittunt. Versus 7 hanc periodam aperte præsupponit: eaſu primum omissa videtur.

4 γὰρ) γὰρ κυρίς Al. Laud. 2. 4. & alii, Arm. Lat. Ex Matth. XXVIII. 2. ¶ κατέβαινεν) ἐλέστο Al. Med. Æth. Huic verbo v addit Cypr. ex alliteratione. ¶ ἐταράσσετο τὸ) Comp. Er. ed. 1. Aug. 4. Bodl. 3. Cov. 1. Par. 9. Per. Steph. e. c. i. β.

1. *Vf.* 1. *Wk.* 3. *Wo.* 2. *Æth. Lat.* (*ιτάρεσσε τὸ*) *Er. edd. seq.* *Stephanorum* *edd.*, mss. nec non *Chrys.* *τὸ* bis legendum, semel scriptum.

5 *καὶ*) *Er. Al. Byz. Par. g. Wo. 1. 2. & al.* ~ *Comp. &c.* Π αὐτοῖς) αὐτ. *αὐτῆ Par. g. & alii, Lat.*

7 *κύριε* *ναι* præfigunt *Byz. Wo. 1. 2. & alii, Syr. Π βάλη*) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirf. Mose. Wo. 2. multique alii, Chrysost. βάλει Wo. 1. βάλλῃ Er. & al.*

8 seqq. (*κράθαττον*) *Al. Aug. 4. Mose. cum multis.*

10 *εκ*) *καὶ εκ Al. Mose. Wo. 1. & al.*

14 *τί σει*) *σοὶ τι Hirf. Wo. 1. 2. Lat.*

16 (~ *καὶ ζήτευ ἀντὸν ἀποκτεῖναι*) *Cant. Colb. 8. L. Steph. n. Arm. Copt. Lat. Cyrilus, Nonnus.* Sic habet v. 18.

19 *ἄν εκεῖνος ποιῆι* *ἐκεῖνος ποιῆι Al. Byz. & al.*

27 med. *καὶ*) *edd. mss. Stap. Lat. multi, Pers. Syr. ~ Al. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. in mss. Augustinus, Leo.* Facile excidit syllaba ante voculam ab eadem litera incipientem.

27 f. *ποιῶιν, κτλ.) ποιῶιν* δτι νίσις αὐθεώπις ἐσι, μὴ θαυμάζετε τέτο. Sic dist. *Chrysostomus*, & (ex eo, ut videtur) *Aug. 1. 4. Cam. pluresve, Syr. Euthym. Theophyl.* Ad Samosatenum eo magis refutandum. Sequitur id *Stapuleniss.*

30 (~ *πατρὸς*) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cypr. Hirf. Hunt. 2. Med. Steph. γ. n. Trit. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Chrysost. Infertum ex v. 37.*

35 *ἀγαλλιαθῆναι*) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. codd. plur. ἀγαλλιαθῆναι* *edt. al. Π (τρος ἄρας ἀγαλλ.) Comp. Lat. Chrys. pluresve.*

41 *αὐθεώπων*) *αὐθεώπις Al. Hirf. & al. Ex v. 34.*

44 *ζητεῖτε*) *ζητεῖτε Lips. & al.*

45 (;) *Aug. 1. Byz. pluresve, Chrysost. hom. 47 in Ioh. Syr.*

47 *πιστεύσετε*) *πιστεύσοντε Aug. 4. Byz. & aliquot alii.*

C A P. VI.

1 *τῆς γιλιδαίας*) ~ *Bodl. 7. unus apud Bezae, vel etiam Wo. 1. item Pers. Cyril. καὶ Mose.*

2 (~ *αὐτῆ*) *Al. Cant. Colb. 9. Cypr. Hunt. 2. L. Med. Par. 8. Æth. Arab. Arm. Guth. Lat. Pers. Syr. Chrysost. Cyril. Chronicon Alex.*

4 *τὸ πάχα*) ~ *Cyrill.* Casu videtur omissum: Valentinianos primum delevisse, nemo veterum testis est.

5 ἀγρείσομεν) ἀγοράσωμεν Er. Al. Wo. 2. & aliquot alii.

10 ἀνιπτεῖσθαι) ἀνιπτεῖσθαι Al. Aug. 4. Hirf. & al. ¶ εὐ) — Byz. Hirf. Wo. 1. 2. & al.

11 (— τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ) Al. Barb. 1. Cant. Steph. n. Chrys. Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Moralia Basilio adscripta, Nonn. Augustinus. Recurrente τοῖς omissum; vel ex alliteratione ad v. 12. vel ex parallelis infertum. ¶ (ἴθελεν) Er. ed. 1. 2.

14 (— ὁ ἵντεξ) Armen. Lat. in codd. permultis.

15 (— πάλιν) Er. ed. 1. Aug. 4. Bas. 1. Bodl. 1. 3. Byz. Cov. 1. Hirf. Laud. 4. L. Mosc. Par. 2. 5. Seld. 2. Stap. Steph. omn. & ex iis, qui eandem particulam c. 1V. 3. omiserunt, octo & sex alii, Æth. Copt. Pers. Syr. Chrysost. Nonnus. Hoc ante ἀνεχώρησε ponit Comp.

17 εἰ) ἐπιω Colb. 8. Goth. & al. Scholion.

22 ἰδῶν) εἰδον Al. & al. ¶ (— ἐκπῦνο οὐλ.) Al. Barb. 1. Med. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Nonnus.

23 ἐνχαρ. τῆς κυρίας) edd. mss. Goth. Sax. &c. — Cant. L. Armen. ¶ κυρίας) ἵντεξ Colb. 1. Med. Par. 8. Wh. 1. Pers. Syr.

24 — ναὶ ante' αὐτοὶ) Comp. & al. ed. Al. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirf. Mont. Mosc. Vff. 1. 2. Wo. 1. 2. codd. plur. Copt. nec non Arab. Goth. Lat. Pers. Syr. ναὶ Er. & al.

27 τὴν βρῶσιν ποστ ἀλλαξ) — Er. Wo. 1. & alii, Lat.

28 ποιῶμεν) Comp. & recent. edd. Al. apud Millium, Aug. 1. 4. Barb. 9. Stap. Steph. omn. Wo. 2. & novem & tres alii, Chrysost. Cyrill. Goth. (ποιήσουεν) Er. Steph. edd. Al. apud Fellum, Byz. &c. Sic c. XI. 47. εἰ ποιήσωμεν Wo. 1.

29 — ὁ post ἀπεκρ.) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. ὁ edd. al. ¶ πισεύσοντε) πισεύσοντε Er. ed. 1. 2. Al. Eph.

30 εἰ alterum) — Colb. 3. Eph. Seld. 1. Æth. Arab. Pers. Syr. ¶ σὺ) — Byz. & al.

35 πάπτοτε) εἰς τὸν αἰῶνα Lat. in ms. Char. & alii, Cyprian. Ex cap. IV. 14.

38 πέμψαυτός με) π. με πατρὸς Bodl. 7. Cant. Lips. & alii, nescio an Tertullian. Ex v. seq.

39 δὲ) γὰρ Colb. 8. Lat. aliqui. Ex v. seq. ¶ (— πατρὸς) Bodl. 7. Cant. Lips. (ex compensatione, coll. v. præced.) item Al. Arab. Copt. Pers. Syr. Athanas. Chrysost. Cyrill. Ex v. seq. cuius varietas hunc denuo confirmat. ¶ αὐτὸς) αὐτὸς Aug. 4. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. & al. Ex v. seq. ¶ (— εἰ) Er. Byz. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. & decem & octo alii, Cyrill. Ex v. seq.

40 δὲ)

40 δὲ εἰτ. &c. Ex v. præced. (γὰρ) *Al. Bodl.* 7. *Byz. Cant. Cypr. Hunt.* 2. *L. Lips. Magd. Met. Par.* 8. *Per. Steph. γ. δ. n. Arab. Copt. Lat.* (in ms. *Colon.* & aliis,) *Syr. Clemens Al. Cyrill. Nonn. Augustin.* ¶ (πατρός με) *Cant. Wheel.* 1. *Ath. Arab. Arm. Copt. Pers. Syr. Clemens Al. Nonnus. πατρὸς Tertull. Chrysost. Theophyl. τεμῶντες με πατρός Colb.* 8. *Laud.* 2. 4. *L. Seld. i. sic, patris mei qui misit me, habet Lat.* ¶ (ιχθύος) — *Al. apud Fellum, Cant. Go. Clemens Al. Chrys.* ¶ (ii) *Cypr. & alii, Clemens Al.*

42 (~ ινσῆς) *Laud.* 2. *Lin. Steph. δ. Lat.* in ms. *Colon.* aliisque, *Chrysost.* *Nonnus.* ὁ prægit ed. *Hervag.* & alia.

43 εἰτ.) — *Cypr. cum pauculis, Arab. Pers. Syr. Cyrill.*

44 πρός με) τρόπος ἡμεῖς *Byz. Hirf. Mosc.* ¶ επατρῷ) — *Al. Cant. Laud.* 2. ¶ εἰτ.) *Er. Al. Aug. i. Byz. Caes. Gehl. Hirf. Mosc. Wo. i. 2. codd. plur.* — *Comp.* & al.

45 εἰτι) δὲ εἰτ *Cam.* ¶ (~ τῇ) *Comp. Aug. i. Byz. Hirf. Mosc. Wo. i.* plur. resve. Sic LXX. ¶ (ἀνθετῶν) *Comp. Aug. i. Byz. Gehl. Hirf. Mosc. Steph. plerique, Wo. 2. & complures alii, Cyrill. Lat.* in ms. *Reutl.* & *Sehellh.*

46 θεος) πατρός *Goth. ex v. 45.*

51 εἰτ ἡσάδαστοι) *codd. msf. Clemens Al. Goth. Syr. &c. (~) Ath. Lat. Barb. i. Cant. Cyprinus* aliqui Latini, *Athanasius.* Legit & non legit *Origenes*, & *Cyrillus Al.* qui l. 4 e. *Nest.* tantummodo habet i. Hiat *Al.*

52 οἱ ἡδαῖοι πρὸς αλλήλους) *Comp. Byz. Hirf. pluresve, Lat. Syr. (πρὸς αλλήλους οἱ ἡδαῖοι) Er. &c. ¶ σάρκα) σ. αὐτῇ Barb. i. Ath. Arab. Copt. Pers. Lat. Syr. Chr. soft. σ. εἰστὲ Mont.* in marg.

54 τῇ) εἰτ τῇ *Schmidii ed. Byz. Mosc.* & complures alii.

55 (ἀληθίε bis) *Barb. i. Cypr. Fph. L. Med. Per. Seld. i. Steph. γ. ε. n. Arab. Orig.* (alibi textum sequens, *Chrysost. Cyrill.* nec non *Clemens Al.*) In *Byz.* super αληθίες scripta est terminatio νέα.

56 αὐτῷ) *codd. msf. Goth. & reliquæ versiones, Orig. &c. αὐτῷ καθὼς εἰ ἔμοι ὁ πατρός, καὶ γὰρ εἰ τῷ πατρὶ.* Autem quoniam λέγω ὑμῖν, ὅτε μὴ λαβεῖτε τὸ σῶμα τῷ νίστῳ τῷ αἰγαλεϊτῷ οἰς τὸν ὀ. τον τὴν ζῶντα, εἰν ἐχετε ζωὴν εἰ αὐτῷ. *Cant. idemque Steph. Q.* non ex codd. N. T. sed (ut solet patres excerpere,) ex *Victorini Afri lib. IV.* qui versum 53 & 54 pro suo instituto sic infexerat: *Nisi acceperitis corpus Filiū huminis, sicut parvum vitæ, οὐκ εἰσίτε sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis. qui autem edet carnem ejus, οὐκ εἰσίτε sanguinem, habet vitam aeternam.*

58 ~δὲ οὐτεια) — *Cant. Colb.* 8. *Copt. ¶ τράγων) τρ. με Comp. Aug. i. & alii; Fph. 3, τράγος* (mittens. Ex v. 54. ¶ (ζυτει) *Er. Steph. ed. i. 2. Aug. 4. Byz. Hirf. Mosc.* & *neum* & duo alii, pluresve, *Chrysost.*

59 κατεργασθει) ταξιστῶ addit *Augustin. Cant.*

63 (λελε-

63 (*λελάπηα*) *Barb.* 1. *Cant.* *Colb.* 1. 8. *Cypr.* *L.* *Med.* *Steph.* γ. δ. n. *Wh.* 1. *Æth.* *Arab.* *Goth.* *Lat.* *Pers.* *Syr.* *Chrysost.* *Cyrill.* *Hiat Al.*

64 (- μὴ) *Byz.* *Vff.* 1. *Wo.* 1. *Cyrill.* *Lat.* (in codd. compluribus,) *Hieron.* *Augustin.* *Afrorum Confess.* ad Hunericum, *Victor Capuanus*, *Sax.* Facile omissum
μὴ ante πι.

65 με) - *Cant.* *Colb.* 2. *Æth.* *Arab.* *Copt.*

68 ζη) - *Colb.* 8. *Cypr.* *Arab.* *Copt.* *Syr.* *Cyrill.*

69 τῆς ζωτος) *edd.* *mss.* *Goth.* *Syr.* *Chrys.* *Cyprian.* *Augustin.* &c. (-) *Cant.* *Colb.* 8. *Steph.* n. *Armen.* *Copt.* *Lat.* in cod. plerisque, *Cyrill.* *Nonnus*, *Innocentius III.*

70 (- ὁ οἰστῆς) *Comp.* *Aug.* 1. *Byz.* *Hirf.* *Wo.* 1. 2. & complures alii: sed habent Verliones.

71 ισημερίατν) *edd.* *mss.* &c. Ex parallelis: nam hoc loco obstat τὸν articulus. Sic enim esset ιούδαν σιμωνος τὸν ισημερίατν, non τὸν ιούδαν σιμωνος ισημερίατν. Articulus ponitur inter nomen & cognomen. (ισημερίατν) *Colb.* 8. *Wo.* 1. plures, *Goth.* *Lat.* aliqui, *Alcuinus*.

C A P. VII.

Ι μετὰ ταῦτα) - *Aug.* 4. & al. Initium pericopæ in Evangelistariis. ¶ ιθελεγ) volebat, habet *Lat.* unde nonnulli, valebat. εἰχει εἴξεται, vel absolute εἰχει, *Chrysost.* in comm., *Cyrill.* *Euthym.*

3 (- σε) *Aug.* 1. *Magd.* *Wo.* 1. & aliquot alii, *Syr.* *Chrysost.* *Cyrill.* *Theophyl.* Id per compensationem corrigunt *Magd.* & *Wo.* 1. σὺ ante ποιεῖ inserto.

6 ζη) - *Bodl.* 5. *Cant.* *Magd.* *Syr.* *Cyrill.*

8 (- ταῦτν) *Cant.* *Cypr.* *Gal.* *Med.* *Steph.* γ. ε. n. *Wh.* 1. *Copt.* *Chrysost.* *Cyrrill.* ¶ (ζη) *Cant.* *Cypr.* *Copt.* *Lat.* plerique, *Pers.* *Sax.* *Epiphan.* vel etiam *Theophyl.* in comm. *Porphyrius*, *Hieronymus*, (qui li ζπω legissent, ille Dominum non accusavisset inconstantiae, hic illi aliter respondisset l. 2. c. Pelag.) *Augustinus*. Idque probat Grotius, Wall & alii. Inde alii ζπω, nondum, fecerunt, ut etiam c. VI. 17. vel νῦν addiderunt, ut *Chrysostomus* ejusve glossa, & *Syr.* *Arab.*

9 (- δε) *Bodl.* 6. *Cant.* *Colb.* 8. *Cypr.* *Med.* *Vff.* 2. *Arab.* *Lat.* *Pers.* *Syr.* ¶ αὐτοῖς) *edd.* *Goth.* &c. - *Byz.* (αὐτὸς) *Seld.* 1. & alii, *Lat.* ex v. seq.

12 περὶ αὐτῆς) - *Goth.* ¶ - δε) *Comp.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Cant.* *Hirf.* *Mosc.* *Wo.* 1. & multi alii, *Goth.* *Chrysost.* *Euthym.* (δε) *Er.* &c. Hiant *Al.* *Aug.* 3. *Hunt.* 2. *Laud.* 1. *Par.* 9.

16 (ἢ) Comp. Aug. 1. 4. Bodl. quinque, Hirſ. Mosc. Stap. Wo. 2. & undecim & septendecim alii, Goth. ἡ αὐτοῖς) — Med. Hirſ. & al.

21 — ὁ post ἀπειρ.) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Mosc. Wo. 1. 2. vel plures. ὁ Er. & al.

22 διὰ τῆτο) Hec cum θευμαζέτε construunt alii.

26 init. ἥση) — Byz. & alii, Lat. in ms. Π αληθῶς prius) — Colb. 8. Gal. Aeth. nisi potius ad varietatem insequentem citandi fuerunt; Vſſ. 1. Nonnus, Pers. Syr. Π αληθῶς alterum) Er. &c. Stap. Theophyl. Goth. Syr. Ex inciso proximo, vel ex v. 40. cap. IV. 42. VI. 14. (—) Bodl. 6. Cant. Colb. 2. Cypr. L. M. 1. Par. 6. 7. 8. Steph. γ. n. Vſſ. 1. Arab. Arm. Copt. (in ed. Ox. min.) Lat. Orig. Chrysost. in comum., Cyrill. Epiph. Isidorus Pelus. Nonnus.

29 — δὲ) Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 5. 7. Byz. Hirſ. Wo. 1. 2. & bis decem alii, Valla, Lat. Orig. unde pro ἐγώ, καὶ γὼ Aug. 4. (δὲ) edd. al. Goth. Hiant Al. Aug. 3. Hunt. 2. Land. 1. Par. 9.

31 (— τέτων) Comp. Aug. 1. Gal. & aliquot alii. De versionibus, minus certum.

32 ὑπηρέτας ante οἱ) Comp. Aug. 1. Byz. Hirſ. Mosc. Wo. 1. vel plures, Goth. (ὑπηρέτας ante ἦτα) Er. &c. Lat. η οἱ φαρισᾶτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς) Sic codd. Graeci, Goth. Syr. &c. Latinus vero, principes & pharisei. Duplex, ni fallor, erratum est, quod & pharisei postponuntur, & principes, (ut λεχόντες in Lin. Per. & apud Simon. in Cant.) pontificum loco, memorantur. Respicit hue versus 45, ubi ipse Latinus habet, ad pontifices & phariseos. Vid. Gnom.

33 — αὐτοῖς) Comp. & al. edd. Aug. 1. Byz. Cant. Lipp. Mosc. Per. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2. & bis quatuordecim alii, Copt. Goth. Lat. (in ms. Schelh. & Trevir.) Pers. Sax. Syr. Euthym. Augustin. (αὐτοῖς) Er. & al.

34, 36 (εἰμι) Aeth. Arab. Lud. de Dieu & Erasmus Schmidius, qui plures citant. Vide Gnom.

35 ὅτι ἡμεῖς καὶ εὑρίσκομεν αὐτὸν) — Mont. Chrys. Nonnus.

37 πρός με καὶ πινέτω ὁ κτλ.) Sic Aug. 1. 4. Byz. nec non Ebnerianus. &c. (πρός με καὶ πινέτω ὁ κτλ.) recentiores aliqui. Vid. Gnom.

38 γραφή,) γραφή. Chrys. Syr. & al.

39 (ὁ) Aug. 1. 4. B. 1. Byz. Hirſ. M. 1. 2. Mosc. pluresve. Π (— ἄγιον) Med. Per. Arm. Copt. Origenes passim, Athanasius, Hieron. Legit & non legit Cyrillus Al. Hiat Al. ἄγιον ἐπ' αὐτῷ Cant. Goth. διδουίενος Barb. 1. &, idem fortasse, Vaticanus. sic, datus, habent Lat. plerique, Victorinus Afer, Leo & alii, Pers. Syr. Eadem euphemia specie videntur alii epitheton omisisse, alii glossam addidisse & substituisse. Π — ὁ post ὅτι) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. pluresve. ὁ Er. &c.

40 πολλοὶ κτλ.) *edd. &c.* Et sic v. 31. (ἐκ τῆς ὄχλου ἐν) *Lat. Cant. τινὲς κτλ.* *Cyrill. Armen.* ¶ τὸν λόγον super cō bis ω habet *Aug. 4. τῶν λόγων Hirſ. τέτων τῶν λόγων Wo. 1. & sic fere al. ¶ ὁ*) — *Er.*

41 — δὲ) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Hirſ. Mosc. Wo. 1. 2. codd. plur. Syr. (δὲ) Er. & al.*

45 ἐν) — *Er. ed. 1. 2. ¶ καὶ φαρισαῖς*) — *Pers. Nonnus.*

47 ἐν) — *Cant. Arab. Pers. Syr. Cyrill.*

51 ἡμῶν) ὑμῶν *Bodl. un. apud Fellum, Æth.* — *Bodl. un. apud Fellum, Mont.*

52 ἐκ τῆς γαλιλαίας) *edd. &c.* Videtur allit. ad seq. *Galilaens Lat.* nescio an *Stap. ἐκ τῆς γαλιλαίας*, pro γαλιλαῖος, ex verbis proximis subsequentibus videntur arripuisse Græci recentiores. ¶ ἵγιερται) *edd. &c. Hieron.* Ex Matth. XI. 11. vel Luc. VII. 16. quibus in locis vicissim nounulli ex hoc loco pro ἱγιερται scripserunt ἱγιερεται. (ἱγιερεται) *Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Laud. 4. Magd. Med. Æth. Lat. Origenes, Nonnus. Hiat Al.*

53 (— καὶ usque αὐτῷ) *Aug. 4. Hirſ. M. 2. Par. 3. 6. Trit. Vſſer. un. & multi codd. apud Fellum, Copt. Goth. Syr. aliqui, Chrysost. Theophyl. Nonnus. ¶ ἐπειδὴν) *edd. &c. ex seq. ἀπῆλθεν Aug. 1. Bodl. 2. 6. 7. Gal. L. Lin. Mont. N. 1. Par. quatuor, Per. Seld. 3. (ἀπῆλθον) Lips. Mosc. Seld. 1. Lat. ἐπειδὴνταν Byz. & al. ¶ καὶ ἀπῆλθον ἕνασος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.* Hæc capitis proxime sequentis initium constituere debere censem *Ant. Blackwall de Clasf. Sacris pag. 497 ed. Woll. Vid. Enom.**

C A P. VIII.

I usq. II ἴνσῃς δὲ usque ad μηνὶς ἀμάρτων) Habent *edd. Aug. 1. Byz. Cant. multi apud Stephanum & Bezaem*, (qui tamen, quum ait, *Ex vetustis nostris codicibus septendecim unus duntaxat illam* (historiam) non habebat: codices Stephanicos Evangelistis vel præditos, quorum omnino decem ad hunc locum margo citat Stephanī, vel iis carentes, confundit, & eos ipsos sibi non visos prodit;) plurimi apud *Milium & Kusterum*, nonnulli apud *Vallam*, (qui incilum illud v. 9 καὶ ὑπὸ τῆς συνειδίσεως ἐλεγχόμενοι, quo multi Græci codices carent, in plerisque cod. Græcis legi notat. totam ergo periocham legerat in pluribus, in nullo defectum notans. & quidem paullo superius ad cap. VII. 29 *septem Graeca* exemplaria se legisse ait:) unus apud *Erasmus*, multi & Græci & Latini apud *Hieron. l. 2. c. Pelag. c. 6. (adde mox var. v. 2.) Æth. Arab. Lat. Angl. Pers. Sax. Constitutiones apostolicæ l. 2. c. 24. & præter alios ii, qui hanc periocham postea in Pœnitentes & confitentes, atque in Commemoratione S. Pelagiæ legendam definierunt, ut notatur in *Aug. 1. & Byz.* Itaque *Evangelistarum* mutilum, quod Prolegomena Wetsten. p. 20 citant, in indice festorum habet octob. 8. τῆς ἀγίας πελαγίας τῆς πόρης ζήτη εἰς τὸ ΤΕΛΟΣ τῇ βίβλῳ. Exstat item in lectionariis ad diem 1 Aprilis, quo celebratur Mariæ*

Mariæ Ægyptiacæ memoria : & citatur in Confess. eccl. or. p. 181. Habent periocham Ambrosius , Augustinus , Sedulius , Leo , Chrysologus & ceteri Latini , Dist. L. nomine Calixti I. Nescio tamen , cur Wallius in not. Crit. ad h. l. dicat , Tertullianum de ea loqui ut quibusdam ecclesiis recepta ; & ipsum eam refutare ut nequitia saventem. Tertullianus eam non magis tangit quam Cyprianus . (~) Barb. duo , Bodl. 3. Colb. 8. Hirf. M. 2. Roe. Seld. 5. Trit. Vßer. un. apud Fellum , Wheel. 2. plerique codd. Gr. apud Er. , unus apud Beza , (fortasse Steph. n.) tres apud Knsterum , lectio communior tempore Hieronymi ; Origenes (quem ipsum hanc deleville periocham suspicatur Simonius ,) Apollinaris , Nonnus , Theophylactus . Et vero consului , inquit Maldonatus , veteres Graecorum codices multos : nullus ex manuscriptis habebat , praeter unum , in quo Leonii sunt commentarii , & ille ipse ita habebat , ut tota historia veru transfoſſa effet , & Leontius ne mentionem quidem de ipsa ullam ficeret , sed ea praeterita reliqua explicaret . Non habebat antiquissimus Vaticanus codex , non Graeca catena , in qua cum tres & viginti autores sint , nemo ejus meminit . Neque aliae Catena apud alios habent . Non legit , vel certe non translatum habet Goth. uti testatur αὐτοπτης Henepelius in diff. de Vlphila p. 17. Atque hic quidem interpres in V. T. libros Regum , quamvis legeret , non transtulit , ne bellicosissimi Gothi bellicosiores fierent , ut Philostorgius memorat . Versio Coptica in alio cod. habet , in alio non habet ; neque habet translatio ejus Arabicæ : versio Syriaca Novi test. non habet. conf. Io. Lami de erud. apost. p. 304. nam Syriaca hujus historiæ versio ab Vßerio ad L. de Dieu missa , postea , & quidem teorsum , unde a L. de Dieu Fragmentum appellatur , concinnata fuerat . In aliquibus manuscriptis codicibus Syriacis invenitur , inquit Ioh. Gregorius , sed asterisco hoc notata , נֶדֶב אִתּוֹה בְּפָשִׁיטָה quod non sit textus . Quæ ex Evangelio secundum Hebræos Papias , ex Papia Eusebius l. 3 H. E. in extremo commemorat ; ea sive aliam sive eandem historiam continent , hanc periocham nec confirmant nec convellunt : quamquam Eusebium idecirco lectio in codicibus omittendæ ansam dedisse suspicatur Lightfoot . Omittitur etiam in codice ms. Ebneriano , sed tantummodo a versu 3 , ac sub finem evangelii secundum Iohannem ita suppletur , & versui 2 annexetur , ut facile appareat , librarios periocham , pro genuina agitata , a publica tantummodo lectione removisse . Idem Io. Lami in libro eit. codicem Ms. Florentinum IV Evangelistarum Graecum describens ait , In evangelio Iohannis Lambi in fine scripti sunt . Praecedens index Capitum XIX . Decimum caput omissum fuerat , & extra ordinem in fronte recentum est περὶ μοιχαλίδος , De Adultera , cuius historia in ipso evangelio existat . Scriptio est seculi XII. pag. 230. At præclare Augustinus : Hoc videlicet infideli sensus exhorret , ita ut nonnulli modicae vel potius inimici verae fidei , credo , metuentes , peccandi impunitatem dari mulieribus suis , illud , quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit , auferrent de cod. suis &c. l. 2 de adult. conjug. c. 7. Eò videlicet animo abstulerunt , quo dictum Salvatoris ad maleficum , Luc. XXIII. 43 , nonnulli , apud Originem in Iohannem , pro supposititio habuere , quali nimis lene scilicet . Armenios historiam adulteræ rejecisse , eeu plebi noxiam , ex Nicone seculi X scriptore id conquerente existimant eruditæ . Ipsi quoque Graecis , in ecclesia hanc partem publice legi aliquando minus utile visum est . Lectio in illi quidem in Domini naia

nica Pentecostes ab Ioh. c. VII. 37. ad c. VIII. 12. ita constituerunt, ut capitis VII versum 52 continuo sequeretur capitis VIII versus 12, ut habet Aug. 4. credo, etiam Wh. 3. (tali saltu, qualem apud nos habet epistola in feria Stephani:) & plane codices hanc periocham omittentes sunt fere *Lectionaria*: ut *mirum* sit, eam non in pluribus codicibus esse omissam, & tamen hodie complures de ejus germanitate dubitare. Quin etiam *Lectionaria*, Bodl. 4. 5. Laud. 4. periocham habent: codices vero IV Evangelistarum ita adornarunt librarii, ut varia arte anagnostas de ea prætermittenda admonerent. In Aug. 1. rubrica marginis lectionem illam pentecostalem c. VII. 37. incipit, versusque 53. anagnosten admonet de iis, quæ vñ. (*ἱπερβαινεῖν*) transilire debeat, virgulis nigris in margine tantisper adhibitis, usque ad c. VIII. 11. quo versu ineunte lectorem denuo jubet incipere; exeunte, define-re. Habent item obelos B. 1. & aliquot alii: in foliolo seorsum hanc periocham habet Par. 3. alias paginam pro ea vacuan relinquit: alias eam ad marginem ha-bet manu recentiore. Inter v. 20 & 21 eam recenset Athanasius sive auctor *Syno-psis*. Ad caput X Ioh. amandata ea est in Vaticano Verlionis *Persieae* codice; ad caleeni Evang. Ioh. in nonnullis apud Er. & Parisinis tribus, (quorum duo expre-sse affirmant, eam in antiquis exemplaribus extare:) & apud Armenios. Cod. duo se-culi X. illud exemplum *in textu non habent, in fine vero Ev. Ioan. est positum, cum no-tatione, in codd. antiquioribus & melioris notae non inveniri*, inquit A. Schiada præf. Catal. Moſc. Suspicor autem, eandem esse notationem Russicorum codd. ac Parisi-norum, & a Schiada festinante adhibitam esse particulam negantem, *non inveniri*. Luce XXI in extremo eam repræsentarunt L. (qui tamen eandem suo quoque loco exhibet,) & Par. 6. ubi nulla videlicet periocha Dominicalis, & tamen simillima mentio Domini a monte oliveti in templum reversi. Eodem propemodum loco eam *Harmoniae evang.* intexuerunt aliqui in Orthodoxogr. T. II. f. 756. 712 & 796. In Al. desiderant duo folia a c. VI. 50 ad c. VIII. 52. omissaque in eo fuisse hanc periocham, ex aliorum soliorum capacitate aperte colligi censet Millius. at que ideo fortasse excisa sunt hæc duo potissimum folia, ne omissio periochæ immi-nueret opinionem de hujus codicis vetustate. Omitit etiam *Chrysostomus*, in Homiliis videlicet: ad eujus silentium *Euthymius*, periocham hanc in accuratissimis exemplaribus aut non extare, aut obelis notari docens, unice provocat. Variat etiam *Cyrillus*. Nil refert, utrum in lectionibus ecclesiasticis, perantiquo sane in-stituto in Festa certe delectis, an in codd. Græcis & verlionibus hanc primo peri-copam expunetam dicamus. Librarii quidem, de auctoritate ejus ambigentes, vel scandalum sine causa metuentes, tanto plus sibi indulgere in lectionibus, per para-phrasin maxime, quæ per versiones antiquas, v. gr. Latinam, redarguitur, variandis, vel mitigandis. In hac periocha codicibus ea parentibus accensendi sunt, quod ad numerum codicum in æstimandis ejus variis lectionibus attinet, mutili, Aug. 3. Hunt. 2. Laud. 1. Par. 9. vel etiam Seld. 4. Vſſer. 1. Conser Fabric. Apocr. N. T. p. 356 seqq. ¶ ἵνσθε δι) καὶ ὁ ἵνσται Gehl. Moſc. & alii.

2 παρεγένετο) Βαθέος ἥλθεν ὁ ἵνσται Moſc. & alii apud Bezam & Millium & Ku-ſterium. ¶ λαῖς) ὄχλος unus apud Bezam & alii. ¶ προς αὐτὸν) — Wo. 1. 2. duo

duo apud Bezae & al. Π αὐτές.) ἐν τοισ ἀντιγράφοις ὅτως addit Bodl. unus apud Fellum. itaque ἀντιγραφα illa, cum hoc ipso Bodleiano, periocham hanc habuere.

3 (- πρὸς αὐτὸν) Barb. 3. Cypr. & bis quinque alii, Arm. Lat. Syr. Euthym. Π ἐπὶ Comp. Aug. 1. Gehl. Mosc. Per. Vien. & bis decem alii. (εἰ) Er. & al. Π κατειλ.) καταληφθεῖσαν Er. Byz. Wo. 1. 2. & tres & septem alii.

4 λέγεται) ἔποι Bodl. 1. 2. 6. 7. Cov. 1. Gehl. Laud. 2. 5. L. Lips. Mosc. Par. 4. Per. Seld. 1. 2. Vien. Vff. 2. Euthym. Lat. Π αὐτῷ) πειράζοντες addit Byz. Wo. 1. 2. & alii, Euthym. Ex v. 6. Π (ταῦτην κτλ.) Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. 5. Mosc. & bis duodecim alii, Æth. Arab. Pers. Euthym. Π κατελόφην) Mill. ed. Byz. Wo. 1. 2. in Curis ad. h. l. pluresvc. κατεληφήν Er. Steph. edd. Ex allit. ad κατελημένην. ἀληπταῖ Cam. & alii. κατέληπτα L. & al. Π μοιχευομένην) ~ un. apud Bezae.

5 ἐν δὲ) καὶ ἐν duo cod. apud Bezae. Π (ἱμῶν, μωσῆς) Comp. Aug. 1. Vien. & bis quatuordecim alii, Æth. Pers. nec non Gehl. Mosc. Stap. Wo. 2. Π (λιθίζειν) Barb. 4. Cant. Gehl. Mosc. & decem & quindecim alii, Lat. Syr. λιθίζειν quinque apud Bezae, Laud. 4. Π λιγεῖς) λ. περὶ αὐτῆς Gehl. Stap. & alii, Armen.

6 (κατηγορίαν κατ') Comp. Aug. 1. Gehl. Mosc. Par. 1. 4. 7. & bis quindecim alii. Π ἡραφεῖς) κατέγραψεν Er. Byz. Wo. 1. 2. & duo & octo alii, nec non L. Ex alliteratione. Π - μὴ προσποιημένος) Er. Lat. Syr. &c. (μὴ προσποιημένος) Comp. Aug. 1. B. 1. Bodl. 2. Byz. Cam. Colb. 3. 9. Cypr. Eph. Gal. Gon. Go. Laud. 5. Par. 1. 5. 8. Per. Seld. 2. 3. Steph. γ. δ. ε. θ. Vien. Wh. 1. Glossa: unde καὶ προσποιημένος Bodl. 6. Lin. Mont. N. 1. Sed Erasmus defendunt etiam Bodl. 1. 4. 5. 7. Bu. Cant. Cor. 1. Gehl. Laud. 2. 4. Magd. M. 1. Mosc. Seld. 1. Wh. 1. Wo. 1. 2. vel etiam Colb. 2. 8. L. Lips. Med. Par. 2. 3. 4. 6. 7. Steph. σ. ζ. n. Vff. 1. 2.

7 δὲ ἵπεμενον) Pro δὲ est ergo in Lat. plerisque. Ex more Iohannis: qui tamen in hac periocha sēpius δὲ adhibet, etiam alibi frequentatum. v. gr. cap. IX. ερωτᾶντες) ἐπ' ερωτώντες Mosc. & alii; ex alliteratione ad ἵπεμενον. Π ανακυψας) ἀναβλέψας Π ανακυψας) ἀναβλέψας εἰπεν αὐτοῖς Laud. 2. Lips. & alii, unus apud Bezae, Euthym. Π πρωτος) πρώτον duo apud Bezae, Byz. Wo. 1. Π (επ' αὐτῶν τον λαον) Byz. Wo. Lat. pluresvc. Π αὐτῶν) Er. Steph. ed. 1. 2. Gehl. Mosc. & permulti alii. (αὐτη) Comp. & al.

8 γῆν) γῆν, ἐνὸς ἐκατὸν αὐτῶν τὰς ἀμερτίας Bodl. 7. Vff. 2. & cod. aliquis apud H̄agensium.

9 - καὶ ὑπὸ κτλ.) Er. Barb. 4. Bodl. 4. 7. Cant. Colb. 2. Cov. 1. Laud. 2. 4. Lips. Magd. Med. Mosc. Par. 2. 3. 4. Seld. 1. 2. Steph. a (atqui Comp. habet,) n, Vff. 2. Æth. Arm. Lat. Pers. Syr. Euthym. Variabant Vallae codices inter se. Iohannes conscientiae vocabulo nisquam utitur. vid. Gnom. ad 1 Ioh. III. 19. (καὶ ὑπὸ κτλ.) Comp. Cam. Stap. & al. Glossa. Π (καθές) Er. Aug. 1. Cam. Π - εως τῶν ἔχατων) Er. Barb. duv, B. 1. Bodl. 4. Byz. Gon. Med. Par. 2. 3. 8. Steph. γ. ε. Wo. 2. Lat.

Lat. Pers. Syr. πρεσβυτέρεις non opponuntur ἔχατοι. (*ἔως τῶν ἔχατων*) *Comp. Cam.* & al. ¶ (— ὁ ἵντες) *Lat.* (in ms.) *Cant. Sax.* nec non *Syr.* ¶ ἔστα) *Comp.* & al. *edd.* *Bodl. sex*, *Cam. Stap. Steph. omn. Wo. I. 2.* tota classis prima, & e secunda octodecim alii, *Syr.* (ἴσωσα) *Er.* ut *stans* habet *Lat.* vix alio suppetente participio.

10 (— καὶ μηδένα κτλ.) *Barb. 4. Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 2. Laud. 4. Magd. Per. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Syr.* Glossam καὶ μηδένα - γνωμὸς antiquis ignotami prodit præpositio πλὴν a Iohanne nullo in omnibus scriptis loco adhibita; cuius vim passim aliter expressit. ἀδεγ αὐτὴν καὶ duo apud *Bezam*, *Mosc.* & alii, omisso mox αὐτῇ. ¶ (ἢ γυνὴ) *Er. Lat. &c.* (—) *Comp. Aug. I. B. I. Byz. Cant. Colb. I. 3. Cypr. Gon. Go. Lin. Med. Mont. N. I. Par. I. 5. 8. Wo. I. 2.* & quatuor trefve apud *Bezam*, *Syr. γύναι Aldi ed. Cam. Mosc. Per. & septem & tredecim alii, Euthym.* Sic ab Erasmo stantes remanent bis decem circiter alii. ¶ πᾶς usque σὲ) — *Mosc.* ¶ (— ἐκεῖνοι) *Bodl. I. 4. 5. 6. 7. Laud. 2. 4. 5. Wo. 2.* quatuor apud *Bezam*, & aliquot alii, *Lat.* ¶ (ἐκεῖ οἱ οἱ πατήγοροι σὲ) *Cant. Par. 7. Syr. Arab.* ut videtur, cui apud Kusterum additur *Armen.*

11 (— αὐτῇ) *Er. Barb. duo, & quatuor & septem alii, Arm. Lat.* (sed ei habet ms. *Colon.*) *Pers. Sax. Syr.* ¶ (κενῶ) *Barb. duo, Byz. Colb. 3. Cypr. Eph. Par. 8.* Ne sermo videretur nimium lenis. παταρεῖν *Steph. e. Wo. I. 2. Lat.* ¶ (ἀπὸ τῆς οὐ) *Comp. Aug. I. Bodl. sex, Cant. Gehl. Mosc. Per. Vien. & bis duodecim alii, Armen. Copt. Syr.* Quo acrior esset admonitio.

12 (ἢ) — *Goth. Pers.* ¶ (αὐτοῖς ὁ ἵντες) *Comp. Aug. I. 4. Byz. Cypr. Hirf. Wo. 2.* pluresve, *Goth. Lat.* plerique. *Euthym.* ὁ ἵντες αὐτοῖς *edd. al. αὐτοῖς omittit Mont.* (in ed. *Ox. min.*) & aliquot alii. post ἐλάλησεν id ponit *Gehl.* ¶ περιπατήσῃ) *edd. primae, Aug. I. 4. Byz. Wo. I.* & octo & duo alii, pluresve, *Orig. περιπατήσῃ Steph. ed. tertia.*

13 (μαρτυρεῖς;) *Steph. ed. 3. Aug. I. Byz. pluresve, Chrysost.*

14 ὑμεῖς usque ὑπάγω) — *Aug. 4. Byz. Hirf. Vff. 3.* & multi alii. Recurrente ὑπάγω. Habent versiones. ¶ (ἢ) — *Mosc.* ¶ (ἢ) *Comp. Aug. I. Barb. 4. Bodl. 7. Cant. Cov. I. Cypr. Gal. Go. Laud. 5. Med. Mont. M. I. Mosc. N. I. Par. I. 4. Seld. 2. 3. Steph. γ. δ. Vien. Goth. Lat. (καὶ) *ed. al. E proximo.**

19 — ὁ post ἀπεκρίθη) *Er. Aug. I. 4. Byz. Hirf. pluresve. ὁ edd. al.*

20 — ὁ ἵντες) *Cypr. Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat.* (in cod. *Trevir.*) *Cant. Pers. Sax. Syr. Cyrillus, Chrysost. in comm.*

21 ὁ ἵντες) — *Cyrill. Cant. ¶ με με, καὶ σὺ ἐνρήσετε με Per. & alii. Ex parallel.*

25 ἀρχὴν) ἀρχὴν, *Hervag.* & al. *ed.* ¶ (ἢ) *Steph. ed. Aug. I*, qui tamen hypodiaistolen alias adhibent; item *Comp. Er. Aug. 4. Byz. Hirf. pluresve, Chrysost. ὁ, τι Beza, Camerarius.* In *Lat.* est quia, & qui, & quod. ¶ (ὑμῖν,) *Aug. 4. Byz.*

Byz. pluresve, Chrysost. Nonnus, Scaliger, Knatchbul, Raphelius. Accedit, sed minus fidenter, *Iac. Faber Stapulensis, Corn. Iansenius, & Franc. Lucas Brugensis.* *νμν· Bacleri & Kustleri edd. (νμν.) Er. Steph. Mill. & al. edd. Vid. Gnom.*

26 λέγω) λαλῶ Cypr. Gehl. & alii. Ex ant. vel seq.

27 αὐτοῖς) edd. mss. Goth. Syr. Nonn. Euthym. &c. ejus, pro eis, habent Lat. aliqui, litera s sumta pro us compendiose scripto. (αὐτῆς) Cant. Epk. Seld. 1. Vff. 2. Theophylact. ed. Rom. (in textu: sed in comm. αὐτῆς αὐτοῖς,) nescio an *Valla*. partim ex Lat. partim ex alliteratione ad versum 26. hinc suum habet Cant. latine. Υ ελεγεν) θεού, addit *Hirf.* in marg., Vff. 2. Glossa, in codd. Lat. magis obvia.

28 με) ~ Bodl. 5. & al. ut v. seq.

29 ὅν) καὶ ὅν Steph. n. Syr. & al. ¶ (~ ὁ πατὴρ) Cant. L. Eth. Armen. Copt. Lat. Cyrill. Hiatus, ab ὁ ad ὅτι.

33 ἀπεκρίθησαν) ἀπ. νὴ εἶπον Aug. 1. 4. & al. Ex v. 39.

34 τῆς ἀμαρτίας) edd. mss. Goth. Sax. &c. ~ Clemens Al. Cant.

38 ἐν) ~ Bodl. 5. Hirf. Trit. Eth. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. Chrysost. ¶ δ) & Cant. ¶ δ ἑαράκατε κτλ.) edd. mss. Lat. Tertull. Syr. &c. Ex colo præcedente. (ἐν ἐν. κτλ.) Colb. 8. Cypr. Med. Par. 8. Per. Steph. γ. δ. n. Wh. 1. Orig. Chrys. Copt. Goth. (sine dubio etiam Al. nisi hiaret:) unde ἐν. παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν L. Par. 6.

39 ~ ἀν) edd. primae, Aug. 1. 4. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. Valla, codd. plurim. Orig. Epiphan. Lat. (~) Steph. ed. 3. & al. Cyrill. ad Successum. Ex v. 42.

42 (~ ἐν) Er. Aug. 4. ineunte pericopa, Bodl. 5. Colb. 8. Cypr. Epb. Hirf. Steph. γ. iβ. Trit. Vien. Vff. 1. Wo. 2. Arab. Copt. Goth. Pers. Syr.

44 πατρὸς prius) τῇ π. Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Mosc. Wo. 2. Confess. eccl. or. p. 348. Ex seq. ¶ (, τὸ ψεῦδος) Epiphanius, apud Crojum certe, in Observ. sacris, p. 208 init. Confer Iansenium. ¶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς) καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς ψεῦδες Er. Epiphan. sape. ἀεὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Cyrillus Al. & alii multi, de quibus Mill. Proleg. f. 75. in margine.

46 δὲ) ~ Byz. Colb. 8. Epb. Seld. 5. Lat. nec non Goth. Syr. ¶ διατί ύμεῖς;) ~ Mosc. ¶ ύμεις) edd. &c. Ex v. 47. (~) Epb. pluresve, Chrys. Goth. Lat. in edd. vet. in Char. & codd. antiquioribus apud Zigerum, Augustinus.

48 ἐν) ~ Bodl. 4. & alii, Lat. in ms. Reutl. Pers. Syr.

49 ἀτιμάζετε) ἀτιμάσατε Er. & al.

52 γεύσονται) Comp. Er. ed. 2. Al. Aug. 1. 4. Byz. Per. & sat multi alii, Orig. γεύσεται edd. al. ¶ εἰς τὸν αἰώνα) ~ Cant. Nonn. Signum; interrog. addunt Steph. ed. Aug. 1. Byz. &c.

53 (- σὺ) *Al. Byz. Hirſ. Wo.* 1. codd. plur. apud Fellum , Millium , Kufetrum , *Cyrillus Al. Lat.*

54 ὑμῶν) *edd. &c. Allit. ad υμεῖς. (ὑμῶν) Al. Aug. 1. 4. Bodl. 7. Byz. Colb. 8. Cypr. Epb. Gal. Gebl. L. Par. 2. 3. Per. Seld. I. 3. Vſ. 1. 2. Wb. 3. Äth. Arab. Goth. Copt. Lat. in mſſ. & in edd. primis , & apud Hieron. Pers. Syr. vel etiam Wo. 1. Sax. Vid. Gnom.*

55 ὑμῶν) ὑμῖν) *Al. Cant. Laud. 5. Theophyl.*

57 πεντήκοντα) τεσσαράκοντα *Barb. 1. & patres nonnulli in Millii Proleg. p. 72. ad quos accedit Eutbymius.*

58 εἰπεν) εἰπεν *Byz. Wo. 1. & al. ¶ (- γείθαι) Epiphanius non simeus, Ignat. interpol. Lat. mſſ. Trevir. in sumario, Novatianus, auctor libri 3 ad Theophil. apud Atbanasium , Chrysost. Ansbertus Cant. Sed habet Ireneus & Origenes apud Grabium in ſpicil. PP. Sec. II. T. 1. p. 235. Dionys. Alex. in Ep. ad eccl. Alex. Anonymi ſermo c. hær. ap. Athanas. Atbanasius ipſe in Apol. & Or. 4. c. Ar. & apud Socr. l. 3. c. 8. Augustinus , Goth. &c. Omifionem non fert uſus περὶ adverbii. vid. Gnom.*

59 ἡνα βάλωσιν) *Mosc. ¶ διελθὼν uſq. οὔτως) edd. mſſ. Goth. Syr. Atbanas. (-) Er. (excepta ed. 1.) Arm. Lat. Barb. 1. Cant. Cyrill. Superflua hæc censem Er. Beza , Grotius , Millius . διελθὼν διὰ μέσου ἀντῶν videtur huc illatum ex Luc. IV. 30. sed καὶ παρῆγεν ἔτως omifion a Lat. Recurrente καὶ . Lectio loci media & genuina videtur eſſe : ἐξηλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ , καὶ παρῆγεν οὔτως . καὶ παρῆγων κτλ. verbis illis , διελθὼν διὰ μέσου ἀντῶν , per Græcos recentiores illatis ex Luc. IV. 30 , & his καὶ παρῆγεν οὔτως , apud Latinum alibique omifliss, quuin καὶ particula recurreret. nam ad παρῆγεν aperte refertur παρῆγων , & οὔτως denotat miraculosam facilitatem diſcessūs.*

C A P. IX.

4 ἐμὲ) ἥμᾶς *Cant. Äth. Arab. Copt. Cyrill.*

8 (προσαίτης) *Al. Cant. Colb. 8. Cypr. Go. Steph. n. Äth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. Syr. Anonym. apud Athanas. in Homil. in occurſum Domini, Chrysost. Cyrill. Theophyl. Augustinus. πτωχὸς Er. ed. 2. seq. ex Lat. Ad τυφλὸς ἦν addit, καὶ προσαίτης , L. Alliteratio ad ſequens προσαίτῶν.*

9 δὲ) - *Byz. ¶ δὲ , δτι) ἔλεγον , ἐχὶ , αλλ' Eph. Äth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr. Barb. 1. Steph. n. Ex c. VII. 12. ¶ ἐκεῖνος) ἐκ. δὲ Al. Magd. & alii, Äth. Arab. Goth. Lat. Syr.*

10 σὲ) *σοὶ Beza , & recent. edd. Lat.*

11 τὴν κολ. τὲ) *Tὸν Cant. Arm. Copt.*

12 ἐν) - *Al. & al.*

15 (~ καὶ) *Eph. Gal. L. M. i. Mosc. Lat. Syr. pluresve. Π αὐτοῖς) καὶ αὐτοῖς Al. Goth. ¶ μετέντελθε.) Steph. ed. 1. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Hirf. Lips. Mosc. Par. 1. 2. 3. 5. 8. Wo. 1. pluresve, nec non Goth. Lectio media. unde ἐπὶ τεσσάρῳ. μετέντελθε.) Steph. ed. 3. & recent. edd. μετέντελθε.) Comp. Er. Wo. 2. Goth. Lat. ¶ ἐπὶ) ~ Gal. Laud. 5. Magd.*

17 λέγεται) λ. εἰ Comp. Al. Aug. 1. & alii, Lat.

19 εἰ) ~ Aug. 3. & al.

20 δι) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Hirf. Mosc. codd. plur. ~ Er. & al. εἰ, Lat. in ms. Char. Goth.

21 αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε) Sic v. 23. Sed *Latinus*, & inde *Augustinus* & alii, versu 21: ipsum interrogate: aetatem habet. & convenit, quod sequitur: ipse de se loquetur. Π ιαυτᾶς) Comp. Al. Aug. 1. Byz. manu secunda, Hirf. codd. plur. αὐτᾶς edd. al.

23 αὐτὸν) καὶ αὐτὸν Al. apud Fellum.

25 εἰ) ~ Aug. 4. & aliquot alii, Æth. Arab. Copt. Syr. Chrysost. ¶ καὶ εἰ-πεῖ) ~ Al. & al.

26 πάλιν) ~ Arab. Copt. Lat. Cant. Nonnus.

27 εἰ) ~ Lat.

28 ~ εἰ) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirf. Par. 1. 3. Vff. 1. 2. Wo. 1. 2. codd. plur. Lat. ms. (εἰ) edd. al. Goth.

30 εἰ γὰρ τέτω) εἰ γὰρ τέτο Bodl. 6. & lectionaria sex. εἰ γὰρ τέτο Aug. 3. Π θαυμαστοῦ τὸ θαυμαστὸν Er.

31 δι) ~ Hirf. Wo. 1. & alii, Lat. in ms. Colon. Π αἱμαρτωλῶν) αἱμαρτωλός Aug. 3. Hirf. Mosc. & al. Π τέτης αἱξεῖ) ~ Hirf. Trit. Chrysost.

34 (~ σὺ) Lat. Π (δλως) Aug. 1. & aliquot alii. ~ Æth.

35 θεῖς) αἱθρώπες Cant. Æth.

36 (~ καὶ) Comp. Er. Aug. 1. 3. 4. Bodl. omn. apud Fellum, Byz. Gehl. Hirf. Mosc. Vff. 1. 2. Wo. 1. & alii complures.

40 τὰυτα) ~ Vff. 1. Lat. Cant.

41 οὐ εἰ κτλ.) οὐ αἱμαρτίᾳ ύμῶν μέτοι Cant. & alii, Armen.

C A P. X.

5 ἀκολεύθησον) ἀκολεύθησον Al. Aug. 4. Hirf. & al.

6 τίνα οὐ δι) Sic, aut δι, aut τίνα οὐ δι codd. apud Er. τι Arab. Lat. Syr.

7 διτι) ~ Aug. 4. Byz. Wo. 1. & al.

8 - πρὸ ἐμὲ) Comp. Aug. 3. 4. B. 1. Bodl. 2. 3. 4. 5. Bu. Cam. Cov. 1. Gehl. Hirf. Laud. 4. 5. Magd. M. 1. 2. Par. 2. 3. 7. Roe. Seld. 1. Steph. δ. ε. ζ. η. ιδ. Trit. Vff. 2. Wh. 1. 3. Wo. 1 in Curis ejus, Goth. Lat. Pers. Sax. Syr. Basilius, Chrysost. (sed alibi habet,) Cyrill. Euthym. Augustin. & Tr. ad Novat. apud Cyprian. Adde Barkerianos & Mosc. & Stap. Magnum in primis Versionum pondus est hoc loco. Theophylactus hoc πρὸ ἐμὲ tribuit Manichæi, negantibus prophetas V. T. a Deo missos: sed antiquior videtur esse glossa sedulitatis Africanæ. namque post ἀλθορ inserit has voculas Origenes, Isidorus Pelusiota, Aug. 1. Byz. pluresve. (πρὸ ἐμὲ) Er. Al. Cant. Cypr. Vien. Wo. 2. Clemens Al. Augustin. l. 16 c. Faust. c. 2. Hieron. vel etiam Go. L. Lipp. Med. Ment. Parisini nescio quot, Per. Vff. 1. Nonnus cum Bodl. 1. 6. 7. Eph. Gal. Gehl. Gon. Laud. 2. Lin. N. 1. Seld. 2. 3. Æth. Arab.

12 δε) - Wo. 1. Lat. in ms. Trevir. ¶ αὐτὰ) - Arab. Lat. Pers. Cant. ¶ τὰ πρόβατα tertium) - Cant. Colb. 8. Med. Armen. Copt.

14 (γνωστάς με τὰ ἐμὰ) Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Barb. 1. Cant. Steph. n. Cyrill. Epiphan. Nonnus.

16 (ἀκίντωσι) Er. ed. 1. Al. Aug. 3. Byz. Laud. 2. 4. Med. Mont. Mosc. Seld. 4. Theophyl.

19 ἔν) - Lat. ¶ πάλιν) - Em. Chrysost. Cant.

22 - τοῖς ante ieq.) edd. primae, Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirf. Mosc. pluresve. τοῖς Steph. ed. 3.

23 - τᾶς ante σολ.) Comp. & iidem miss. & Wo. 1. τᾶς edd. al.

26 εὶ γὰρ) ὅτι εἰ Er. Cant. Colb. 2. 8. L. Magd. Per. Arab. Lat. Pers. Syr. Chrysost. ¶ καθὼς εἴποι εἰμίν) edd. miss. Geth. Syr. &c. (-) Colb. 8. Cypr. Med. Per. Arm. Copt. Lat. Nonnus, Theophylact. In margine habet Par. 2. Saltus ab εἰμῶ ad εἰμίν.

29 δε) δ Copt. Lat. August. Hilar. Cyrill. vel etiam Goth. ¶ μεῖζων) μεῖζον iidem, & Al.

31 πάλιν) - Vff. 2. & al.

33 (- λέγοντες) Al. Colb. 8. Cypr. L. Med. Wh. 1. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. ¶ νῷ) - Aug. 3. Theophyl. ¶ (- σὺ) Cant. Cypr. Med. Chrys. Syr. Lat. in ms. Colon.

34 ὑμῶν) - Tertull. Cyprian. Cant. Bodl. 5. ¶ εἴπα) εἴποι Al. Aug. 3. 4 & al. Ex. v. 36.

38 καὶ) & habet Tertull. Cyprian. Hilar. Hieron. ¶ καὶ πιστώντες) edd. miss. Goth. Lat. Syr. &c. - Tertull. Cyprian. Cant. καὶ γνωστῶντε Colb. 8. Athanas. Theodorit. Hilarius, & Tr. contra Sabellianos, qui idcirco pro γνῶτε habet εἰδότε.

39 ἔν)

39 $\xi\pi$) — Er. Aug. 3. Hirf. Wo. 2. & alii. omissum post τοῦ. Παῖλι,) edd.
mff. Goth. Syr. &c. — L. VJ. 2. Chrys. Cept. Lat. Cant.

40 πάλιν) edd. mff. Goth. Lat. &c. — Bodl. 2. Seld. 2 manu prima, Wh. 1.
Arab. Syr. Chrys. Nonnus.

42 (- ἐξεῖ) Chrys. Lat. Syr.

C A P. XI.

2 αὐτῆς) ιαυτῆς Aug. 1. Hirf. & al.

3 ἀδελφῆ) ἀδ. αὐτῆς Er. Bodl. 1. & al.

4 (ἀνθεώπη) Lat. aliq. & Nonnus.

7 μαθητῶν) μαθητῶν αὐτῆς Comp. Al. & al.

9 — ὁ post ἀπ. Comp. & mff. ὁ Er. & al. ed. Π εἰσὶν ἄρα) ὅρα εἰσὶ Comp.
Aug. 1. 4. Byz. plurcse.

18 δεκατέτερε) πέντε legendum esse contendit Wall. Not. crit. p. 120. ex
Act. I. 12, & ex Iosepho.

20 — ὁ post ὅτι) Comp. & mff. ὁ Er. & al. ed.

21 — ἡ post οὖτι) Idem. ὁ Er. & al. ed.

27 (- ὁ χριστὸς) Hirf. Land. 4. M. 1. Trit. Lat. in cod. Trevir.

30 δὲ) γὰρ, Copt. Lat. Augustin. Cant. Lectio media, codicis Lat. Reutlinger-
sis, qui neque autem neque enim habet. Π εἰ) ἔτι εἰ Goth. Lat. Sax.

32 αὐτῆς usq. πίδας) edd. primae, mff. εἰς τὰς πόδας αὐτῆς Steph. ed. 3. & edd.
recent.

39 (- γὰρ) Cant. Chrysologus, Saxo.

41 (- ἡ κτλ.) Barb. 1. Cant. Cypr. Steph. δ. n. Æth. Arm. Lat. Pers. Syr. ἡ
τῆς Al. apud Fellum, Goth. ἀπὸ τῆς θύρας τὰ μημεῖα Copt. Π ὁρθαλμές) ὁρθ. εἰς
τοῦ ἑραρχὴ Moſc. & alii. Ex c. XVII. 1.

42 πάντοτε) πάντα Theophanes Cerameus.

44 τὰς πόδας καὶ τὰς χεῖρας) edd. Lat. Iren. &c. τὰς χεῖρας καὶ τὰς πόδας Al.
Cant. Hieron. Non addo interpres, quorum idiotinus ita ferebat. Π χειρίας) κηρίας Al. Seld. 4. Stap. κηρίας Hesychius.

45 ὁ ἵντες) — Al. Armen. Copt. Goth. Lat. in mff. Sax.

46 (ὅτα) Al. Aug. 1. Go. Med. Mont. N. 1. Par. 1. 6. VJ. 1. ὁτα ἀ Per. δ
Cant. Par. 2.

47 συνιδριον) σ. κατὰ τᾶς ἵστα Aug. 4. & al. ineunte pericopa. Gothus hiat ab hoc versu ad c. XII. 1.

48 πισεύσων) πισεύσωσιν Aug. 3. Hirſ. Wo. 1. 2. ¶ ρᾳ ante τὸν) — Mosc. Vſſ. 2. in ed. Ox. min. Lat. plerique, Cant.

50 διαλογίζεσθε) λογίζεσθε Al. Cant. Orig. nescio an versiones. ¶ ήμῶν) ώμῶν Cant. Magd. M. 1. Par. 2. Seld. 5. Chrys. Lat. aliqui.

52 ἡρα ρᾳ τὰ τέκνα) ρᾳ particulam omittunt cod. Latini plerique omnes, & Augustinus, & cum iis Lutherus. Expende.

54 (~ ἐκεῖθεν) Mosc. Vſſer. 2. Wheel. 3. Æth. Arab. Lat. Cant. Nonnus. Sed facilis saltus a θεν in ἀπῆλθεν ad θεν in ἐκεῖθεν idque Mosc. videtur retractare, quum pro κάκει mox dat κάκειθεν.

55 τᾶς πάχα) τῆς ἑορτῆς Bodl. unus apud Fellum, Mosc. Syr.

57 (~ ρᾳ) Al. Cant. Hirſ. Laud. 2. L. Med. Par. 4. Per. Steph. γ. δ. 5. Wh. 2. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.

C A P. XII.

1 ἐκ νεκρῶν) ἐκ νεκρῶν ὁ ἵντες Er. ed. 1. Al. Cant. Hirſ. Med. Steph. n. Trit. Wo. 1. Arab. Copt. Goth. Lat. Syr. ὁ ἵντους Lat. ἐκ νεκρῶν exstat versu 9.

2 ἀνακειμένων σὺν) Comp. Er. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirſ. Wo. 1. 2. & plurimi alii, nec non Mosc. συνανακειμένων Steph. & al. ed.

4 — σίρωνος) Er. ed. 1. Cant. Par. 3. Æth. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Nonn.

7 εἰς μsq. τετήρηκιν) eddl. mſſ. Goth. Syr. &c. Facilioris sensus causa. (ἴνα εἰς τὴν ἡμέραν τᾶς ἐνταχιασμῶν με τηροῦσῃ) Barb. 1, &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. Colb. 8. Med. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Lat. Nonn. Verbum τηροῦσῃ, servaret, pendet ex præterito, cuius vis latet in ἀφεις αὐτῶν. i. e. Noli reprehendere hanc, quia unguentum ideo non vendidit nec pauperibus dedit, ut &c. conf. ίνα particulam pendentem ex verbo subauditio, c. XIII. 18 & passim. Hæc lectio unguentum arcano Dei consilio, per mulierem, servatum innuit.

13 ωπάντητιν) ὡπάντητιν Al. Aug. 1. & aliquot alii, Orig. Ex parallelismo. συναγρητιν Aug. 4. Wo. 1. & al. ¶ ἔποικον) ἔπει. λγούτες Al. & al. Ex parall. ¶ — δ) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Mosc. Vſſ. 1. 2. apud Fellum, Wo. 1. 2. pluresve. (ό) Er. & al.

14 αὐτῷ) αὐτῷ Comp. Aug. 1. 4. in rasura, Bodl. 6. Gal. Med. Par. 1. Seld. 5. Orig.

17 (ὅτι) Cant. Steph. n. Nonnus, & ex his Bezae & recent. edd. Arab. Pers. Syr.

18 καὶ)

18 καὶ) ~ Byz. Hirf. Wo. 2. & al. Goth. ¶ (ηκεσταν) Er. Al. Byz. Cant. & bis septem alii, Lat. Syr. Vtrumque, Aug. 4.

19 ὠφελεῖτε) edd. &c. Goth. Rhythmus, θεωρῆτε. (ἀφελέμεν) *Nihil proficimus* habet interpretum vetustissimum, *Latinus*, & Barberin. 1, quin etiam *Nonnus*, idque firmiter, ut ex Franc. *Nansii* notis & ex Frid. *Sylburgii* recensione appareat. Etenim sic πρὸς ἑαυτοὺς dixere Pharisæi. Pro ὠφελοῦμεν, ὠφελεῖτε arripuere Græci recentiores, ex alliteratione ad θεωρῆτε sicut *Anglo-Saxo* pro *videtis* posuit *videmus*, quia apud Latinum legebat illud, *nihil proficimus*. ¶ εἰδε· sine interrog.) Steph. ε. pluresve. ¶ κατικός κ. δλος Cant. Colb. 8. L. Par. 6. Seld. 5. Steph. 5. n. *Cyrill. Nonn. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr.*

21 τῷ usque γαλιλαίας) ~ Colb. 2. *Nonnus*.

26 ἔσαι) ἔσαι Hirf. & al. ¶ καὶ ante δ) ~ Goth. ¶ (— καὶ) Cant. Colb. 8. Cov. 1. M. 1. Copt. Lat. (sed habet *Augustinus*,) Syr. *Chrysostomus*, sed ineunte textu.

30 ~ δ post απεκρίθη) Comp. Aug. 1. 4. Byz. pluresve. δ Er. & al.

31 (~ τέττα) Comp. Cant. Eph. Steph. ε. n. Lat. In *Byz.* librarius scribi cœptum scienter omisit.

32 πάντας) edd. mss., *Valla*, *Step. Orig. Athanasius* & inter ejus opera Homilia de Passione Domini, *Epiphanius*, *Basilius Sel.* &c. (πάντα) Cant. Lin. Copt. Goth. Lat. *Sax. Iren. Ambr. Hieron. Leo* & alii. Hominum est *trahi*, non rerum. *Vtrumque Cyrilus Al.*

34 ~ δτι) edd. *primae*, Aug. 1. 4. *Byz. Gon. Hirf. Mosc. Wo.* 1. 2. & complices alii, Lat. (δτι) Steph. ed. 3. & al. Goth.

35 χρόνον) ~ Lat. *Sax.* Sic cap. XIII. 33. ¶ μεθ' ὑμῶν) edd. &c. Sic ibidem. (ἐν ὑμῖν) Aug. 4. *Barb. 1. Cant. Colb. 8. 9. L. Med. Steph. γ. n. W'heel. 1. Nonn. Goth. Lat.* ¶ σιδε) εἰδε *Byz.* ante rasuram, *Hirf. Vff. 1.*

36 πεπώρωκεν) ἐπώρωσεν *Al. Colb. 8. L. Mont.* in marg. *Par. 6. Euseb.* ¶ (ιασούμεν) *Al. Mosc.* cod. multi. *Vtrvis modo*, Aug. 4. Vide Act. XXVIII. 27.

41 δτι) δτι *Al. Hirf. Par. 2. Epiphanius.* ¶ αὐτᾶς, ante καὶ) τῷ θεῖ L. (recentioris ævi notæque minus probæ, apud Mill. in Proleg. n. 67.) *Copt. Lat.* in ms. Colon. Ed. Tigur. A. 1559 apud Rus T. III Harim. ev. p. 481 f. Glossa marginis ex v. 43 ante αὐτᾶς inserta in *Cant.* & sic *Gal.* in marg. Id amplectitur Artemon. P. I. c. 45. sed vid. *Gnom.*

43 μᾶλλον ἡπερ) μᾶλλον ὑπὲρ *Chrys.* & edit. *Vinc. Pralli. ὑπὲρ Mosi.*

47 μὴ) ~ Aug. 4. *Ryz. Vff. 1.* apud Fellum. ¶ (φυλάξῃ) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 8. 9. Gal.* in marg. *L. Med. Par. 6. Seld. 5. Æth. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Nonnus.* Differunt *Arabes.*

48 κριτής) κρίτης *Hirs.*

49 ἐλάλησα) *edd.* *mss.* *Goth.* &c. ἐλάλυθε *Hirs.* *Roe.* *Seld.* 4.

C A P. XIII.

2 ήδη) - *Chrysost. Aeth. Arab. Lat.* in *mss.* quibusdam, *Perf. Syr.* Retinenda est particula. Respondet ei τότε, tunc, v. 27. ¶ ιέδα usque παραδῷ) ήν παραδῷ αὐτὸν ιέδας σίμωνος ισκαιριώτου *Par.* 2. *Lat. Barb.* 1.

3 (- ὁ ἵνσθες) *Orig. Aeth. Lat. Cant.* nec non *Chrys.* Hiat *Gothus* a c. XII. 49 ad XIII. 11. ¶ απὸ απὸ τῆς *Hirs.*

9 με) - *Wō.* 1. 2. & alii, *Euthym.* Facile omissum ante μόνον.

12 (καὶ non ante ξλαβεῖ, sed ante ἀναπεσῶν) *Al. Hieron. Dionysius Alex. Victor Capuanus, Sax. & al.*

13 καὶ ὁ) καὶ *Er.*

15 ἔδ.) διδωκα *Comp. Al. Aug.* 1. *Cant.* (in ed. Ox. min.) & al.

18 ἐγὼ) ἐγὼ *Al.* & aliquot alii, *Arab. Copt. Syr.*

19 πρὸ τῆς γενέθλια) - *Colb.* 3. *Eph. Vff.* 1. Sed habet vel *Byz.* tribus illis proximus.

21 ταῦτα usque πνεύματι) ἐταράχθη τῷ πνεύματι ἵνσθε, *Mosc.*

23 (ἐν) *Al. Vff.* 3. & al.

24 πυθίσθαι τίς ἂν εἴη) καὶ λέγει αὐτῷ, εἰπὲ, τίς ἴσιν *Aeth. Lat. Barb.* 1. *Colb.* 8. *Steph. n. Origenes clare.*

25 δὲ) οὖν *Cant. Colb.* 8. *Par.* 2. 6. *Arab. Lat. Perf. Syr.* ¶ - ἔτως) *edd.*, *Al. Cant.* & *tredecim* alii classis primæ, multique secundæ, *Lat. Syr. &c.* (ἔτως) *Barb.* *quinq̄ue*, *Bodl.* 1. 2. *Byz. Colb.* 2. 8. *Cov.* 1. *Eph. Gehl. Hirſ. Laud.* 2. 5. *Magd. Mosc. Par.* 2. 3. 4. 7. *Roe. Seld.* 1. *Trit. Vff.* 2. *Wh.* 2. *Wō.* 1. 2. *Euthymius, Goth.* unde ἔτος *Vff.* 1.

26 σίμωνος) σίμων *Par.* 6. *Vff.* 3. ¶ ισκαιριώτη) ισκαιριώτες *Colb.* 8. *Gal. Par.* 2. *Orig. Lat.*

27 λέγει οὖν) *edd.* &c. (λέγει) *Byz. Gon.* pluresve, *Lat.* in *mss.* Lection media. unde καὶ λέγει *Arab. Lat. Syr. Nonnus, Cant.*

30 - οὖν) *Comp. Steph. edd. Aug.* 1. *Byz.* (qui idecirco οὖν post λέγει inserit,) *Gehl. Hirſ. Mosc.* & tot alii, omnesque vet. cod. fatente Beza, *Chrys. Theophyl. Ar. Sax. clare, Syr.* Cum *Byz.* congruit *Gothus.* (οὖν) *Er. Beza, & al. edd. Barb.* 1. *Cant. Seld.* 1. *Steph. n. Vff.* 1. *Orig. Cyrill. Nonnus, Aeth. Lat.* Perperam nonnulli incisum hoc, ὅτε ξενάγε, interdum etiam οὖν inserto, cum λέγει construxerunt. vid. *Gnom.*

35 ἔχετε) ἔχετε *Hirs. Mosc.* & alii.

36 (ἐγώ) *Comp. Er. Aug. 1. Gehl.* & complures alii, *Chrysost.* Ex v. 33. & cap. VIII. 21. ¶ (— μοι) *Al. Colb. 8. Med. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. Cyrill.*

37 — ὁ ante πέτρας) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. ὁ edd. al.*

38 αὐτῷ) — *Cant. Cypr. L. Magd. Med. Goth. Lat. in mss. Π φωνήσῃ) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 6. Byz. Cypr. Eph. Laud. 5. Par. 1. Per. Roe. Seld. 2. φωνήσῃ Er. &c.*

C A P. XIV.

1 (καὶ εἰπε τοῖς μαθηταῖς αὐτῷ) *Er.* (qui tamen ne in *Gracis* quidem omnibus haec addi notat,) *Latini* codd. minus emendati, & inde *Cant.* idemque *Steph. β. Venit. Sax. εἰπεν* ὁ κύριος τοῖς ἐαυτῷ μαθηταῖς *Aug. 4.*, ineunte pericopa. Non agnoscent *Comp. Steph. Bezae* edd. *Aug. 1.* (in quo rubrica marginis est, εἰπεν ὁ κύριος τοῖς) *Byz. Hirs. Mosc.* & mss. apud *Stapulensem*, *Millium*, *Küsternum*, *Wolfsum*, *Gehlum*; *Chrys. Nonnus*, *Theophylactus*, versiones, etiam *Gothica*, & *Latini* codd. opt. *Violor Capuanus.* ¶ μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία) — exemplaria nonnulla, si tamen recte viderunt ii, quos notat *I. R. Rus T. III Harmon. evang. p. 636.*

2 (ὅτι) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 9. Cypr. Gal. Med. Mont. Par. 5. Arab. Arm. Lat. Syr. Cyrill. Theodorit. Nonnus. Glotta.*

3 (— καὶ) *Er. ed. 1. Al. Aug. 4. Bodl. 2. Cor. 1. Cypr. Gon. Hirs. Laud. 5. M. 1. Par. 3. Roe. Seld. 1. Wh. 3. Wo. 1. 2. Goth. Syr. unde iterum ἐτομάσται, pro καὶ ἐτείνεσται, Er. ed. 2. & seq. Byz. Cant. Steph. θ. nec non Bodl. 1. 3. 4. 5. & aliquot alii, *Theophyl. Euthym.* A textu stat *Copt.**

9 ἔγρωνας) ἴγρωνατε *Æth. Arab. Lat. Pers. Iren.* (excepto codice *Vossii*,) *Hilar.* ¶ τὸν πατέρας καὶ) & patrem habet *Lat.* ¶ καὶ ante πῶς) *edd. mss. Goth. Lat.* aliqui &c. — *N. 1. Latini* codd. plerique omnes, *Iren. Augustin.*

10 ἐσι) — *Gen. Par. 3. 4. 8. Lat. in ms. Char. Iren. in mss. Britann. Π δὲ) — Mosc.*

11 μει) *edd. mss. Goth. &c. (—) Æth. Arab. Lat. Syr. Cyrill. Chrys. vel etiam Theophil. Cant. apud Fellum.* ¶ εἰς εἰσι) ἐσιν addit *Comp. Er. Aug. 4. Wheel. 2. Cyrill. Lat. Iren. Ex v. 10.* ¶ μοι) *edd. mss. Goth. Chrys. &c. (—) Lat. Cant. Colb. 8. Pers. Syr.*

12 (— με) *Al. Barb. 3. Cant. Colb. 8. L. Med. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Chrysost. Nonnus.*

14 καὶ εἰς *Mosc. & alii, Syr. Arab. Π . — με) edd. mss. Cyrill. Theophil. Engl. &c. (με) Er. ed. 1. Bodl. 1. 2. Hirs. Laud. 5. Par. 4. Per. Steph. δ. id (quam quam*

quam hi duo in margine Stephani ad v. 13 notantur,) *Vf. 2. Arab. Goth. Lat. plerique, Pers. Sax. Syr.* Ex alliteratione ad v. seq.

16 πατέρα) πατέρα μς *Gal. Lat. fragm. ms. Didymus.*

17 μέρει) μέρει *Lat. multi.*

20 καὶ ἵγω) *Er. Hirf. Wo. 1. Chrys.* nec non *Aug. 4. pluresve. καὶ γὰ edd. al.*

22 (καὶ) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Hirf. Steph. omn. Wo. 1. 2. & decem & tredecim alii, Chrys. Theophyl.*

23 ἀπ.) ἀπ. δ Er. & recent. edd. ¶ ποιόμεν) ποιτόμεθα *Colb. 8. L. Par. 6. Orig. Athanaf. in ms. Euseb. Cyrill. Nazianz. Epiphani. Theodorit. Antiochus.* Ex rhythmo ἐλευσόμεθα, vel studio Græcismi. at Iohannes nusquam ποιεμα dicit.

27 δειλιάτω) δεδιάτω *Hirf.*

28 εἰπον) edd. mss. *Athanaf. &c. (~) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 8. L. Med. Æth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Orig. Chrysost. Nonnus, Cyprianus.* Insertum ex colo præced. aut deletum ob parall. ¶ (~ μς) *Er. Al. Cant. Colb. 8. Vf. 2. Æth. Lat. Iren. Chrysost. Nonnus.* Facile omissum ante μ.

30 ~ τέττα) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Gehl. Hirf. Med. Mosc. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2. & novem & viginti alii, Theodoritus, Syr. (τέττα) Lat. Er. & al. Chrys. Legit & non legit *Cyrillus Al. ¶ (~ερησι) Colb. 1. Cypr. Med. Par. 5. Steph. γ. δ. Wh. 1. Maximus, Æth. Arm. Goth. Hilar. & alii Latini, *Cyrillus* (qui tamen alibi εἰ ερησι legit,) *Theodoritus, Oecumen.* in 1 Ioh. IV. Probat Millius, Kaiserus. εἰ ερησι *Basil.* (qui tamen alibi εἰ ερησι legit,) *Prosper. εὐρίσκει Athanasius, Chrys. in Hebr. II. Macarius, Hilarius diac. in Gal. VI. Saloni. Ob præviuum ερχεται in præsenti: cuius causa etiam εἰ ερησι, præsens, substitutum videtur. non inveniet vel invenit habet Ambr. de fuga seculi c. 4. & in Lue. IV. Leo, Maximus. εὐρίσκει τῶν ιδιῶν Greg. Nyss. (alibi τῶν ιδιῶν prætermittens,) & sic fere Epiphanius, Paulus Orosius.***

31 ποιῶ.) Recte hinc punctum figitur. Vid. *Gnom.*

C A P. XV.

6 αὐτὰ) αὐτὸ Med. *Vf. 3. & al. ¶ τὸ) Comp. Al. Aug. 1. 4. Hirf. Mosc. Wo. 1. Valla,* eod. pluriimi. ~ *Er. Steph. edd.*

7 (αἰτίσαθε) *Al. Aug. 4. Byz. Cant. Laud. 2. 4. Steph. ε. n. iβ. Wheel. 3. Veleſ. αἰτίσαθε Syr.*

8 (γένηθε) *Barb. 3. Cant. Per. Steph. γ. n. Vf. 2. Theophyl.* nescio an Æth. Copt. Lat. Habet *Lat. efficiamini.* Græce quid legerit, non satis appetet. Idem judicium de aliis versionibus. γένηθε *Aug. 4. Cov. 1.* Vid. *Gnom.*

11 (ñ) *Al. Barb. 1. Cant. Steph. 8. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* post $\mu\nu\tau$ facile omissum vel iteratum est $\mu\nu\tau$. Anceps est Gothus.

16 δῶ) δῶν Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2. & quatuor & septem alii. δῶτει Aug. 4. alio loco, Bodl. 4. Colb. 1. δῶτη Bu. M. 1. Vien. Vff. 2.

20 λόγις) λ. μις Barb. 1. Cov. 1. Hirf. Per. Wo. 1. Lat. Ex proximo.

24 ἴωράκατι) ἴωράκατι μις Lin. Æth. Copt. Goth.

26 δ) τὸ ὄν, δ Dionys. de divin. nominibus, cap. II. § 1, ubi probat, illud δ ὄν etiam de Spiritu Sancto dici. Sed Pachymeres & Maximus suis temporibus sic lectum negant. ¶ (- παρὰ τῇ πατρὶς) Wo. 1. vel etiam Chrys. Arab. Non legit & legit Didymus l. II de Sp. S.

C A P. XVI.

3 - ὄμιν) Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, Cypr. Hirf. Stap. Steph. omn. Wo. 1. & bis decem alii, Arab. Goth. Pers. Syr. Chrysost. Lat. in ms. Reutling. Calatian. Sax. ὄμιας Byz. ex v. 2. unde εἰς ὄμιας Colb. 8. Eph. Seld. 1. Vff. 1. (ὄμιν) Er. &c. Copt. E proximo.

4 αὐτῶν) - Cant. Wheel. 1. Arm. Post ὄρα id ponit Al. Med. Arab. Goth. Lat. Nonnus. utroque loco reddit Syr. ὄρα αὐτῶν consert Millius ad Luc. XXII. 53. Potius ὄρα resertur ad v. 2, & αὐτῶν est neutrum, sive eum ὄρα, sive, quod præstat, cum ὑπηρούντε construas.

6 πεπλήρωκεν) πεπλώρωκεν Goth.

7 ὄμιν prius) - Aug. 4. Wheel. 3. pluresve, Lat. in ms. Reutl. Cassiod. uti cap. VIII. 45. 46. ¶ (ἡώ) Comp. Al. Aug. 1. 4. (Byz. Hirf. omisso γαρ) Gehl. Mosc. Stap. Wo. 2. & duodecim & sedecim alii. Ex anteced.

10 (- μις) Er. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Syr. Chrysost.

14 ἐξ τῇ ἐμῷ) ἐξ ἐμῶ Em. qui in ed. Ox. min. est Vff. 2. Et sic versu seq. plane de me, non de meo, Græcam habere literam, ait Ricardus Armachanus apud Hodium f. 434. Habet Græca litera ἐξ τοῦ ἐμοῦ, sed ἐμοῦ est ex ἐμῷ, ut articulus adjectus docet, non ex γέω. Itaque aut ἐξ ἐμοῦ legit Ricardus ille, aut ἐξ τοῦ ἐμοῦ interpretatus est ex me, sicut τὸ ἡμέτερον dicitur pro nos. ¶ λόγιστας) λαυθίζει Colb. 3. 8. Eph. Magd. Steph. 1. 5. ζ. 8. id. Vff. 1. 2. Ignat. ep. interpol. ad Eph. Ita Millius in Notis: sed vid. ad v. seq.

15 λόγιστας) Er. & al. edd. Lat. Didymus: nescio an Cypr. Gal. Gehl. Med. cum Al. Seld. 1. Vien. Wh. 1. Nec liquet, quid Nonnus, Goth. Syr. legerint. (λαυθίζει) Comp. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Bu. Byz. Cant. Colb. 2. 3. Cov. 1. Gon. Go. Hirf. Laud. 2. 4. 5. L. Lin. Lips. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 2. 3. 5. Trit. Vff. 2. Wheel. 3. Wo. 1. 2. Cyrillus Hierof. Ignatius interpolatus, vel etiam Cam. & Nonnus. Et codd. a Stephano, cum editione Complutensi, & ab aliis

aliis per errorem ad versum 14 relati, hue referri debent, ut agnoscat Millius in Proleg. § 1231. Sapit hæc lectio sedulitatem Græcorum, quæ præsens ἔχει contulerit.

16 (- ἐγώ) *Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Cypr. Gehl. Hirſ. Moſe. Wo.* 1. 2. & codd. fere omnes, etiam ii, qui per errorem relati erant ad v. seq. ex quo (ἐγώ) huc intule-re librarii.

17 (- ἐγώ) ~ *Comp. Er.* ed. 1. 2. *Par.* 2. Ita Millius & Kusterus: sed vid. ad v. 16. Vtroque tamen versu ἐγώ omittit *Lat.*

19 (- οὖν) *Cant. Colb.* 8. *Med. Lat.* in ms. Vnde δὲ *Lat.* plerique, *Syr.* ¶ με alterum) με; plerique *editi*, cum ms.

21 ἀνθρωπος) ὁ ἀνθρωπος *Er.*

25 (- αλλ') *Er. L. Lat. Barb.* 1. *Cant. Colb.* 8. potuit repeti post υμῖν ex eolo seq.

27 (- ἐγώ) *edd. mff.* ex v. 26. (-) *Lat.* in codd. opt. *Chrys.*

31 πιστέετε fine interrog.) *Er. Syr. Cyrill. Nonnus.* Interrogationem statuant multi.

32 νῦν) ~ *Al. Cant. Colb.* 8. *Copt.* ἥδη *Vff.* 3. ¶ πατήρ με *Moſe.* & alii.

33 (- ἔχετε) *edd. primæ, mff. &c. Hieron. Valla, Stap.* ἔξετε, spir. leni, *Steph.* ed. 3. sub cuius calcem ἔχετε restitui jubetur. dehinc tamen ἔξετε *Bezae* & recent. *edd.* quanquam sic quoque *Hirſ. Lat. Chrys. & Isid. Peluf. sæpius*, uti Ap. II. 10. Vtrumque *Cyprianus*.

C A P. XVII.

1 (- καὶ) *Al. Barb.* 1. *Hirſ. Trit. Æth. Arab. Goth. Lat. Cant. Pers. Syr. Nonnus.*

2 (δῶσει) *Comp. Aug.* 1. 4. *Bodl.* 1. 7. *Byz. Cov.* 1. *Eph. Gal. Hirſ. Med. M.* 1. *Par.* 1. 4. 8. *Seld.* 1. 2. 3. 5. *Vff.* 1. *Wb.* 3.

7 (ἔγνωσαν) ἔγνωσαν *Laud.* 2. & al. Ex v. seq. ἔγνωσα *Steph.* 5. & aliqui apud *Theophyl.* ἔγνωσαν aliqui apud *Chrysost.* Vtque primam singularem (quam tamen etiam *Goth.* & *Syr.* exprimunt) recte, ut Christo indignam, rejicit. Videtur autem aliquis ἔγνωσαν quasi tertiam item pluralem posuisse perperam, & varietati erro-rique causam dedisse.

9 εἰσι) ἕσταν *Bodl.* un. apud Fellum.

11 εἰς) *Er. Lat. Æth. Copt. Goth. Athanas. Epiphanius*: vel etiam *Barberinianū* & *Colbertini* & *Parisini* aliqui, & *Cypr. Go. L. Med. Mont. wheel.* tres, cum *Gehl. Gon. Hirſ. Seld. 1. Vien. Wo.* 1. (εἰς) *Comp. Al. Aug.* 1. *Barb.* 2. *E. I. Bodl.* 1. 2. 4. 6. 7. *Eti.*

Bu. Byz. Cov. 1. Epb. Gal. Laud. 2. 5. Lin. Lips. M. 1. 2. Mose. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 2. 3. Steph. omn. Trit. Vff. 1. 2. (in ed. Ox. min.) Wo. 2. Arab. Copt. Pers. o Aug. 4. Bodl. 3. 5. Cant. Land. 4. Magd. Seld. 5. Cyrill. vel etiam Theophyl. & Eutbym. in comm. Syr. uti v. 2. Hiat Aug. 3. vel etiam Seld. 4. Π καθώς) καθώς καὶ Barb. 3. cum pauculis, Lat.

12 ἐν τῷ κόσμῳ) — Copt. Lat. Cant. Facili saltu ab ἐν ad ἐγώ. Π οὐς) edd. &c. Copt. ω̄ Colb. 8. Steph. r. Vff. 2. Cyrill.

16 ἐγώ) καγώ Hirf. L. Lat. Neograeca versio.

17 (— σε) Al. Barb. 1. Cant. Goth. Lat. Didymus. Persæpe dicitur *veritas* apud Iohannem, in Evangelio & Epistolis: nunquam additur *Dei*.

20 (πιστεύοντων) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 1. 2. 3. 4. Bu. Byz. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Land. 2. 4. 5. L. Med. M. 1. 2. Par. 1. 2. 5. 7. 8. Per. Roe. Steph. omn. Trit. Vff. 2. Wheel. 1. 2. 3. Wo. 2. nec non Hirf. Pers. Syr. Athanasius, Cyrrillus, (qui etiam πιστεύσα τῷ habet,) Chrysost. Theophyl. Nonnus. Vtrumque Basilius. πεπιστευκότων Bodl. 6. Gon. Go. Lin. N. 1.

22 (ἔδωκάς μοι, ᔎρωκα) Al. & alii, Hippol. Chrys. Π ἵσπερ) — Clemens Al. Hippolytus.

23 (— ρᾱͅ) Cant. Colb. 8. L. Arab. Copt. Pers. Hippol. uti v. 21. Π ἴγαπτας) codd. Clemens Al. &c. Goth. (ἴγαπησα) Cant. Hirf. Med. Seld. 5. Āeth. Arab. Copt. Pers. Chrysostomus, clarissime. Vtrumque habent Syr. codd. & Hieron. l. 2 e. lovin.

24 ὅτι ἴγ. με) — Cyprian.

25 ρᾱͅ prius) — Lat. sed habet cod. Trevirensis.

C A P. XVIII.

1 τῶν κέδρων) edd. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Vallæ, Stap. &c. Chrys. Nonnus, vel etiam Copt. τῶν κέδρων conjecit Stunica, Stapulensis & Zegerus. τῶν κέδρων ed. Lipsiensis A. 1564. & Casauboni & al. ex Hieronymo, Goth. Syr. Al. vid. Camera-rii, Casauboni & Simonii Not. Iansenii comm. Rus Harm. ev. T. 3. p. 866. H. Mülleri Iesus patiens, pag. 4. & P. Zornii T. II. opusc. facr. p. 103 fqq. ubi permultos memorat hanc lectionem comprobantes. LXX saepe κέδρων, semel τῶν κέδρων i Reg. XV. 13, ubi tamen Tigurina editio, adeoque cod. Alex. habet ἐν τῷ Χειμάρρῳ τοῦ κέδρων· neque inter LXX interpretum & Iohannis tempora τῶν κέδρων usu invaluisse videtur: & apud Iohannem, τῶν, si non esset genuinum, delendum esset potius, in appositione, quam in τῷ mutandum. ut LXX passim, ἀπὸ τῷ Χειμάρρῳ ἡρῦν, ἐπὶ τῷ Χειμάρρῳ σωρῆν, κ. τ. λ. τῷ κέδρῳ Cant. at Cedron habet Lat. non cedrorum. Itaque τῶν a librariis insertum censemus. Vide Gnom.

2 συνίχθη) σ. ρᾱͅ Byz. Hirf. Mose. & complures alii.

6 δτι) ~ Al. & alii, Orig.

8 ἀπ.) ἀπ. ὁ Er. & recent. edd.

11 ~ σῆς) Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. offo, Bodl. 1. 6. Bu. Cant. Colb. 8. Cypr. Gal. Go. Hirf. Lin. Mont. Mosc. N. 1. Par. 1. 2. 4. Per. Roe. Seld. 3. Stap. Trit. Arab. Arm. Goth. Lat. in ms. & Hieron. & Theophili commentariis, Orosisque apologia, Pers. Syr. (σῆς) Er. &c. Lat. Ex Matth.

13 ἐκείνης) ἐκ. Ἀπέσειλεν οὖν αὐτὸν δεδεμένον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα Cyrill. ex v. 24.

14 ἀπολέθαι) ἀποθανεῖ L. Per. Lat. & al. Ex cap. XI. 50. vel etiam ex euphemismo.

15 ~ ὁ ante ἄλλος) Er. Henr. Steph. ed. Al. & Cant. (in annot. Gall. R. Simonii) pluresve, Goth. Lat. nam ille, hoc quidem loco, Trevirensis, sed versu seq. rectius alii eod. Latini adhibent: Syr. (ὁ) Comp. & recent. edd. ¶ τῇ ἀρχιερέως) ~ Nonnus, Synopsis script. sacræ, Goth. Pers. Syr.

20 (~ τῇ) Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Par. 1. 2. 3. 4. Wo. 1. 2. codd. plurim. Non temere prætermisit evangelista τῇ articulum. Vid. Gnom. ¶ πάντες) Er. Al. Gal. marg. Gon. L. Magd. Med. Par. 6. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Cyrill. Theophil. (πάντοτε) Comp. Goth. & al. Facile iteratum ex præcedentibus. πάντοτε, conjectura Bezae, a Beza & recentioribus in textum Græcum & in versiones illata. Vide infra P. IV. N. VIII. § 77.

23 ἀντῷ) Omittunt hoc Hirf. Goth. Lat. in ms. Bodl. vet. Luther. ¶ δέρεις) δαιρεῖς Aug. 1. Byz. Cam. & alii.

24 ~ οὐ) ed. primæ, sine nota varietatis; Aug. 1. Byz. Hirf. &c. Lectio hæc brevior, media & vera est. unde δὲ, Mosc. & alii, Æth. Arab. Goth. Pers. Syr. τῇ Lat. fere omnes. (οὐ) Cyrillus, &, ex eo fortasse, Aug. 4. & duo apud Bezae, & ex his Beza, nec non Goth. Vid. Gnom.

25 ἡρνίσατο) ἡρν. οὐ Comp. Aug. 1. Wo. 1. & complures alii, Goth. item Aug. 4. Byz. Eph. Laud. 2. M. 1. qui id per compensationem retractant versu 28.

28 οὐ) ~ Aug. 4, (ineunte pericopa,) & sic Byz. Eph. Gehl. Laud. 2. M. 1. aliique, Theophil. ¶ (πρότι) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 1. 7. Cant. Colb. 3. Gal. Gon. Go. L. Lips. M. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. Per. Seld. 1. Vff. 2. Auditor resp. ad orthodoxos, Cyrill. Chronicon Al. ¶ ητα alterum) ~ Al. Cant. Goth. Lat. in ms. De Arab. & Syr. incertum est.

29 οὐ) ~ Mosc. ¶ αὐτὰς) ἀ. εἰξω Er. Lips. & alii, Goth. Lat. Syr. Cyrill. Nonnus. Ex c. X. X. 4.

31 οὐ alterum) ~ Mosc. Copt. Syr. δὲ Al. & alii apud Millium.

32 ποιῶ) ποι Al. apud Fellum.

33 οὐ) ~ Gal. Hirf. Copt. Goth. δὲ Syr.

34 αὐτῶ)

34 αὐτῷ) ~ Er. Al. Cant. Par. 2. Copt. Goth. Lat. ¶ σὺ) ~ Gon. Chrys. Lat. Cant. ¶ ἀλλοι σαι εποι) ἀλλοι σαι επει Er. ed. 1. Byz. & alii.

36 ἀπ.) ἀπ. i Er. & recent. edd.

40 οὐ) ~ Lat. in mss. Sax. Augustin. vel etiam Copt. ¶ πάλιν) Er. Steph. edd. Goth. Lat. &c. (-) Comp. Aug. 1. Wō. 1. & complures alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Pers. Syr. Chrys. Nonnus. Facile omissum, πάρτις sequente.

C A P. XIX.

2 αὐτῷ τῇ κεφαλῇ) ἵπι τὴν κεφαλὴν αὐτῷ Msc. Wō. nec non alii. ex Matth.

3 (καὶ ῥέχ. πρὸς αὐτὸν) Barb. 2. Colb. 1. 8. Lips. Med. Mont. in marg. Par. 8. Steph. γ. r. θ. Wheel. 1. Cyrill. Nonnus, Æth. Arabes, Copt. Lat. Augustin.

4 ἔξ. οὐ) edd. &c. Ex v. seq. (ἴξηλθ.) Cant. Gon. Goth. Lat. multi. Lection media. nam καὶ ἔξ. Al. Med. Colb. 1. 8. Cypr. Par. 8. Æth. Syr. ¶ οὖω prius) ~ Bodl. un. apud Fellum, M. 1. Msc. Veles.

5 λέγει) λ. ὁ πιλάτος Fff. 2. Arab. Copt. Syr. Glossa.

6 med. αὐτὸν) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Hirf. & quindecim & viginti tres alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. plerique, Pers. Syr. Theophyl. (-) Er. & vix duo & tres alii.

7 οὐδὲν) ~ Lat. Cant. ¶ νιὸν θεῖ) Comp. Steph. edd. Aug. 1. 3. τὸν νιὸν θεῖ Er. (θεῖ νιὸν) Aug. 4. Byz. Cam. Hirf. Lips. Theophyl. Gothus, qui ne uno quidem loco, ubi νιὸν θεῖ vel θεῖ νιὸν exstat, græcum verborum ordinem mutat. νιὸν τῇ θεῖ Beza, recentiores, Millius. ¶ ιαυτὸν νιὸν θεῖ) νιὸν θεῖ αὐτὸν Par. 2. Lat. nec non Chrys. Cyrillus Al.

10 (- οὐ;) Al. Aug. 4. Bodl. 5. Eph. Laud. 2. 4. L. M. 1. Msc. Arab. Copt. Pers. Syr.

11 ἀπ.) ἀπ. i Er. & recent. edd. ¶ ἔχεις Al. Cant. græcc, Msc.

12 ἔκραγος) ἔκραγαζον Al. & alii. ἔκραγασαν Cant. & alii. Ex v. 6. 15, ubi id per compensationem retractatur. ¶ πᾶς γέρε Cant. Arab. Lat. aliqui, Syr. ¶ ιαυτὸν) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirf. Wō. 2. codd. plurim. αὐτὸν Er.

13 τέτοιος τῶν λέγων) edd. &c. uti v. 8. (τέτοιος τῶν λέγων) Al. Aug. 3. 4. Earb. 2. Cant. Hirf. Laud. 2. 5. Steph. γ. ε. r. 12. Trit. Copt. Lat. Author resp. ad orthod. τὰς λέγων τέτοιος Lips. Par. 2. 8. ¶ γαβαθί) Comp. Aug. 1. Byz. Caes. Gth. Wō. 2. cod. plurimi, Lat. in mss. γαβαθί Er. & al.

14 med. δε;) ~ Eu. Laud. 5. Lin. N. 1. Wō. 1. Cyrill. Theophyl. Lat. Pers. (ν) Al. Aug. 1. Bodl. 5. 6. 7. Cant. Colb. 3. 8. Gon. Go. L. Med. Mont. inter lineas, Pir. Seld. 3. 4. Fff. 2. Purus Al. ¶ ωσει) ως Al. Aug. 3. Cam. Hirf. & aliquot alii.

ex c. I. 40. Τέτην) *codd.* fere omnes hodie, cum *versionibus*. Hiat Goth. Varietas plane singularis: quam, ut appareret, librarius quispiam valde antiquus admisit per oscitantiam. Neque enim usquam tam facile erratur, quam in numeris, et apud LXX int. videre est, & literati homines paucim notant. speciatim librarii numerum, ex uno loco in phantasia sua harentem, in alienum saepe intulerunt. sic c. VI. 7 pro διακοσίων librarius τριακοσίων vicissim c. XIII. 5 pro τριακοσίων, διακοσίων & cap. I. 40 pro διεπάτη ipsum ἔκτην Matth. XX. 3 pro ipso τρίτην ipsum ἔκτην Marc. XIV. 12 pro πρώτη, τρίτη. Act. XXVII. 37 pro ἑβδομηκονταξί, ἑβδομηκονταζέντε, qui notior numerus Act. VII. 14. Atque hoc potissimum loco proclive fuit, ut librario ex formula simillima, cap. IV. 6, hora nominatissima sexta obliqueret: nil proclivius, quam ut, dum *parasceven*, adeoque *sextum diem*, ipsamque *horam sextam* (cujus finis censebatur vespere & parasceves initium) cogitaret, *sextam horam imprudens* scriberet: sicut librarius Act. XXVII. 3 pro ἑτέρᾳ, ellipsis diei cogitans, ἡμέρᾳ in Vff. 2 substituit. Eundem certe *sextum diem*, ac *tertium tamen horam*, diferte comprobat *Nonnus*:

ἔκτη δὲ ἢν ἐνέπεστι προτάθετον ἐπλετο ἥως,
ἢν δὲ τιταινομένη τριτάτη θυνατηφόρος ἄρει.

Talis causa minus speciosa dictu, sed valde efficax reipsa est. *Eusebius Cæsariensis* putat, Γternarii notam a librariis mutatam esse in ἐπίσημον senarii notam: *cui sententiae subscribunt Severus Antiochenus, Ammonius Alexandrinus, & Theophylactus*, ut habent Proleg. Wetsten. p. 6. Vidi in membranis episcemon, literæ Γ simillimum: & epistola ad Hebreos, cuius σίχοι ΨΓ feruntur in editionibus, in *Cæs.* habet Ψ&. Olympiodoro, cui αἰγαλεόν obtrusere librarii, αἰγαλεόν restituit Wefelingius. Porro talium notarum usus, & harum duarum similitudo, antiquitatem habet grandem, coll. var. Marc. XV. 25. facile ergo patimur, hanc causam superioribus illis adjici, ut vel singulis vel coniunctis mutatio mature introducta & late didita adscribatur. *sexta* etiam *Lat.* habet: nisi librarii ex III fecere VI. coll. Var. Ap. XIII. 18. (*τρίτη*) *Cam.* & cod. apud Wech. i. e. Bezae, i. e. *Cant.* (qui quia Latine *sexta* habet, Græcum *τρίτη* non ex Latino, ut plerumque solet, finxit; adeoque ex præstantissimo Græco, cui interdum obsequitur, exemplari reposuit:) *Nomus*, ut vidimus: *Chronicon paschale Alexandrinum*; & in eo scriptor antiquus, (quem Petrum Alexandrinum nonnulli falso putant,) *adfirmans*, sic habere τὰ ἀκριβῆ βιβλία αὐτό τε τὸ ἰδίοχερον τὰ εὐαγγελισμῶν libros accuratos & *Iohannis autographum ad suam usque aetatem in Ephesina Ecclesia custoditum*. Auctoritatem affirmationis de autographo *Iohannis Iohannes Frickius* defendit in libro egregio de Cura eccl. vet. circa canonem p. 130 seq. Sane ejusmodi in negotio scriptor Alexandrinus ad autographion illud provocavit, in quo nemo non cuperet rem ipsam cognoscere, scriptorem, si se feliciter, maximopere reprehensus. nec, si *Epiphanius* id non vidit (quippe utiliter alioqui contra *Alogos allegaturus*) ne alter quidem aliquanto id ante videre aut nosse potuit. sed tamen si quis de autographo dubitat, exemplaria certe speciosæ tum antiquitatis sic habuisse oportet. Itaque si scriptor *Chromici* & auctor ei laudatus, si *Nomus*, librariorum munere functi essent, codicelisque *Iohann-*

hannii ab illorum manu , & in codicibus hæc lectio , quam probavere , exstaret : allen si uros nos arbitror . Cur nunc contra ? Gaudemus merito , ubi vera lectio quam plurimis codd. nititur : sed hoc certe loco res cogit , ut numero codicium minore sumus contenti . Sunt alibi genuinæ lectiones , non pluribus nixæ codicibus , quas tamen , Erasmo agnitas , nobis consuetas , defendimus . Conjecturam Marco adhibent Hieronymus , vel quisquis commentarium scripsit in Psalmum LXXVII , Cajetanus , Stapulensis , Lutherus , Camerarius , Sixtus Senensis , Melch. Canus , Gerhardus , Petavius , Calixtus , Vossius , W. Langius : tutius autem Iohanni lectionem duntaxat paucioribus hodie codicibus nixam restituunt Hartungus , Boissius , Bynaeus , Cusaubonus , Coccejus , Colomesius , Laminus , Relandus , Reyherus , Tillemontius , quos notant Wolfsius & Reineccius . Addantur Camerarius , Toletus , Elias Hutterus , Martinius , Steph. Morinus , Vssius , B. de Canstein , Pfaffius in syntagm . quidem , p. 138 ss. Rnsius , Strubbergius , I. A. Ofiander : nec Beza repugnat , nec Tho. Mareschallus in Notis ad Gothum , p. 423 . ἔκτη errorem esse agnoscit eruditissimus vir , Carl Gottlob Hoffmann in Introd. N. T. p. 370. 377 . Parum liquido Ep. Ignat. interpol. ad Trall. sect. IX. τῇ οὖν παρασκευῇ , τρίτῃ ὥρᾳ , ἀπόφασιν ἔδεστο παρὰ τῷ πιλάτῳ , συγχωρήσαντος τῷ πατρός ἔκτη ὥρᾳ ἐσαυρώθη . Vid. Gnom.

15 ἐκραύγασαν) ἐκραζον Al. Cypr. Med. Seld. 4.

16 ἦγαγον) Comp. Aug. 1. 3. 4. Bodl. 1. 2. 5. 6. Bu. Byz. Cant. Colb. 2. Gal. Gel. Gon. Go. Hirf. Laud. 2. Lin. Magd. Mont. M. 1. Moſ. N. 1. Par. 1. 3. 4. 5. 6. Roe. Seld. 1. Steph. 2. 3. 4. 5. 6. Trit. Vff. 1. 2. Wheel. 1. Wo. 2. Theophyl. Euthym. εἰς τὸ πραιτώριον , addit Aug. 3. 4. (incunab. periocha) Byz. & al. αὐτὸν εἰς τὸ σαυρῶσα Gal. & al. Glossa , glossam de prætorio corrigens , ex Matth. (ἀπήγαγον) Er. & al. Ex Matth.

17 εἰς τὸν εἰς τόπον Moſ. & alii . Ex alliteratione. τόπον postea deesse notat editio Ox. min. in Bodl. 5. Gon. Vff. 2. ¶ δε) ὁ Aug. 4. & al. ¶ γολγοθᾶ) γολγοθᾶ unus cod. Gr. apud Lucam Brug.

20 ὁ τόπος τῆς πόλεως) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gebl. Hirf. Wo. 2. & alii permulti. τῆς πόλεως ὁ τόπος Er. Steph. edd.

21 οἱ ἀρχιερεῖς) Sic habent Syr. Arab. Anglosax. non adjecto τῶν ἰερατῶν , quod in ceteris monumentis legitur . Persæpe memorantur οἱ ἀρχιερᾶς , neque unquam dicuntur οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἰερατῶν & hoc loco τῶν ἰερατῶν facillime librarii ex verbis subsequentibus arripuere . Vid. Guom.

23 τὸν ιστὸν) eum habet Lat. ¶ ἄραφος) Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 3. 4. Byz. Hirf. Moſ. codd. plur. ἄρραφος vel ἄρραφος Comp. & al.

25 δὲ) ~ Byz. Moſ. Incunab. pericopa. ¶ μαρία ἡ) ραμαρία ἡ Æth. Pers. Syr.

26 ἵδε) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Med. & bis undecim alii , Chrysost. (iδε) Er. & al. Ex seq.

27 ἄρας)

27 ὥρας) μύρας *Al. Byz.* & complures alii. Versio nulla. ¶ ὁ μαθητὴς αὐτὸν) *Er. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Wo. 1. 2.* pluresve. αὐτὸν ὁ μαθητὴς *Comp. & al. ¶ μαθητὴς* μ. ἐκπūνος *Comp. Aug. 4. Stap. & alii.* Ex parall.

28 εἰδὼς) ἴδων *Er. ed. 1. 2. Aug. 4. Byz. Hirſ.* multique alii. Ex v. 26. ἴδως *Par. 2. ¶ (- ἵδη) Aug. 4. Bodl. 5. Byz. Eph. Laud. 2. 4. Chrysost. Lat. aliqui, Syr. Nonnus.* Habet hoc ante πάντα *Aug. 1. & Lat. mſ.*

30 οὐν) *edd. &c.* Sic v. 29. 31. δὲ *Colb. 1. 3. Med. Wheel. 1. Syr. - Colb. 8.*

31 ἐπεὶ παρατηνὴν) Hoc ante ἡα μὴ ponit *Er. Chrysost. Nonn. Eth. Arab. Lat. Pers. Syr. - Par. 6. ¶ 1.) - Er. Aug. 1. 4. ¶ (ἐκεῖνη) Comp. Er. Leusden. Gal. Laud. 5. Lin. Seld. 5. Vſſ. 2. Arab. Lat. Pers. Athanas. homil. εἰς τὸν σπόρον, Cyril. Theophyl. Nonnus. ἐκεῖνου commodius est quam ἐκεῖνη. Nam præcedit vocabulum σαββάτῳ, & ad id refertur ἐκεῖνου τοῦ σαββάτου. ¶ κατεαγῶσιν) Augmento locum hīc esse negat Thomas Magister, & legit κατεάγωσιν, instar τετύφωσιν, ex καταγῆται. In verbo καταγῆναι. Atqui etiam ἀνεῳχθῆναι dicitur *Luc. III. 21.* extra indicativum manente etiam illi aoristo.*

34 ἔρυξε) *edd. mſ. Chrys. &c. ἔρυξε Wheel. 1. Lat. ¶ εὐθέως) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirſ. Mosc. codd. plur. εὐθὺς *edd. al. ¶ αἷμα καὶ υδωρ) Ambros. Hier. Damasc. Tertull. &c. inverterunt, aqua & sanguis, (propter baptīnum,) ut censet Voet. P. II. selec̄t. disp. de perfolio Christi latere.**

35 ἐσὶν αὐτῷ ἡ μαρτυρία) *Aug. 4* tribus locis, *Byz. Hirſ. Wo. 1.* pluresve, *Lat. in mſ. Trev. αὐτῷ ἐσὶν ἡ μαρτυρία Er. & al. Orig. εἰς ἡ μ. αὐτῷ Comp. Aug. 1. 4.* alio loco, *Mosc. Wo. 2. Chrys. Andreas Cæl. in Ap. XXII. 8. Lat. plerique. αὐτῷ omittit Andreas l. c. in cod. Augustano. ¶ καὶ) *Er. Al. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cypr. Med. Mont. inter lineas, Seld. 5. Arab. Lat. Pers. Syr. (-) edd. & codd. al. Ex cap. XI. 15.**

36 (ἀπ') *Comp. Aug. 1. Gehl. & complures alii, nec non Hirſ. Copt. Lat. Syr. Theophyl. Nonn. Ex LXX. Erosimi edd. variant. ἀπ' & παρ' habent Cyrus Al.*

38 δὲ prius) - *Comp. Aug. 1. Hirſ. Mosc. Stap. & multi alii, nec non Wo. 1. Initium periochæ. ¶ - ὁ ante ἰωσῆ) Comp. & mſ. ὁ Er. & al. ¶ (αὐτῷ Aug. 4. Bodl. 5. Colb. 8. Par. 2. ¶ ἱλαστὴν utq. ἵντος) - Er. Recurrente verbo ἱλαστε. ¶ τοις τριτοῖς αὐτῷ Bodl. 4. Laud. 4. Eth.*

39 ὠς) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Wo. 1. 2. codd multi. ὠσεὶ edd. al.*

40 ἐν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Mosc. Vſſ. 1. 2. Wo. 1. 2. & bis septendecim alii, Theophyl. (-) edd. al.*

C A P. XX.

8 (- ἀλλος) *Lat. Syr.*

9 δεῖ) *oportebat habent Lat. aliqui.*

11 (τῷ μημεῖῳ) *Al. B.* 1. *Bodl.* 1. 2. *Cant.* Cov. 1. *Gal. Go. Lips. Magd. Par.* 1. 2. 3. *Steph. γ. s. ζ.* n. *Scribere cœperant τῷ μημεῖῳ Aug. 4. Hirſ. sed sub manu hic obſcurius, ille clare τῷ μημεῖῳ fecit.* ¶ εἰω) — *Al. Arab. Pers. Syr.*

14 init. ρᾳ) — *Al. Barb. 2. Cant. Colb. 8. Per. Arab. Lat. Pers. Syr. Cyrill.*
¶ — ὁ post ὅτι) *Comp. & mſſ. ὁ Er. & al.*

15 ἰθνας αὐτὸν) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirſ. Wo. 1. nec non Cant. pluresve. αὐτὸν ἰθνας edd. al.*

16 προβεκτὶ) *πατερὶ Comp. Aug. 1. & al. προβεκτὶ Cant. εἰραιτὶ præfigunt Cant. Colb. 8. Eph. Med. Ἀθ. Arab. Arm. Copt. Pers. Syr. Ex c. XIX. 17. 20.*

17 (~ με) *Iren. in mſſ. Maximus, Cant. ¶ ρᾳ tertium) — Lat. aliqui: sed habet Sax.*

19 οὐ) — *Aug. 4. Wo. 1. & alii, Lat. in ms. Char. & Reutl. Initio periochæ.*

21 ὁ ἵπτης) — *Cant. Wh. 1. Lat.*

25 τύπον prius) *τόπον Arab. Arm. Pers. Syr. ¶ (τόπον) Al. Bodl. 6. Hirſ. (alio atramento,) Lin. N. 1. Arab. Lat. Pers. Pronomen Syrus substituit, quod ad prius τόπον refertur.*

28 init. ρᾳ) — *Er. Cant. Wheel. 1. Lat. vel etiam Wo. 1. ¶ — ὁ ante θωυ.) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirſ. pluresve. ὁ edd. al. ¶ αὐτῷ) — Arab. Copt. Lat. aliqui.*

29 — θωυ) *Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Bodl. 1. 2. 6. 7. Byz. Cant. Colb. 3. Cov. 1. Cypr. Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hirſ. Laud. 2. 4. 5. L. Lin. Lips. Magd. Mout. M. 1. 2. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Ivr. Roe. Seld. 1. 2. 5. Stap. Trit. Vſſ. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2. Ἀθ. Arab. Arm. Copt. Lat. in Cant., in Trevirensi, in plerisque aliis, in Hieronymo, Sax. Syr. Cyrill. Theophanes, Euthym. Theophyl. Nonnus, Cyprianus, Hilarius, Augustinus, Leo. (θωυ Er. nescio an Bu. Wh. 1. & pauceuli classis secundæ, Orig. ¶ πεπιστευτις) Signum interrogationis additum ratum pue in Aug. 1.*

31 ταῦτα usq. αὐτὰ) — *Wo. 1. manu prima. ¶ — ὁ post ὅτι) Comp. Aug. 1. 3. 4. B. 2. Cant. Gehl. Hirſ. Mose. pluresve. ὁ edd. al. ¶ ὁ χ(ι, δ:) — Iren. ms. Lat. aliqui. ¶ (οὐ) ζ. αἰωνὶ Cant. Colb. 8. L. Par. 6. Per. Steph. v. Nonnus, Ἀθ. Arab. Copt. Lat. aliqui, Pers. Sax. Syr. Iren. Faustlin. Gaudentius. Ex parall. Vtique modo Cyrillus Al.*

C A P. XXI.

1 τάλιν) — *Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & aliquot alii, Pers. Chrysost. Initio pericope. ¶ (~ τοῖς μαδηταῖς) Er. Lat. multi, Sax. τ. u. αὐτὰ Byz. Gehl. Hirſ. 2. & alii, Armen. τ. u. αὐτὰ ἐγερθεῖς εἰς τερζῶν Aug. 1. 4. & alii. Initium periochæ auctum ex v. 14.*

2 οἱ) ei vici Aug. 3. Hirſ. & al. vici E. Schmidii ed.

3 ἐνέβοσαν) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 2. 5. Byz. Cant. Colb. 8. Cov. 1. Cypr. Eph. Gon. Go. Hirſ. Laud. 2. L. Magd. Med. Par. 1. Per. Roe. Seld. 1. Trit. W. 1. 2. (ἀνέβοσαν) edd. al. ¶ (— εὐθὺς) Barb. 1. Cant. Colb. 8. L. Æth. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr.

4 γενομένης) γν. Er. ed. 1. 2. Al. Byz. Per. ¶ (ἐπὶ) Al. Aug. 4. Cant. Colb. 3. 8. Laud. 4. M. 1. Par. 2. Per. Cyrill.

5 (— οὖν) Er. Aug. 3. 4. Colb. 3. 8. Wheel. 1. Copt.

12 (— τῶν μαθητῶν) Chrys. Hieron. c. Ioh. Hieros. unde discubentium habet Lat.

13 οὖν) — Per. & al.

14 αὐτῆς) — Al. Colb. 8. Seld. 1. Lat. aliquī.

15 ὁ ἵντοῦς) Omittit hoc Byz. & Lat. olim, ut ex Augustino patet. Neque habebat eod. Reutlingenensis manu prima. 15 seqq. ἰωνᾶς Er. Per. Lat. & al.

16 διύτερον) — Lat. ¶ (ἀρχία) Lat. ex v. 15. Vid. Gnom.

18 οἵσει) οἵτεσι σε Al. Æth. Arab. Pers. Syr. unde pro ἵντερες κτλ. habent ἀλλασσομένης σε ζώσασι καὶ οἵτεσιν Cyrill. & Chrysost. plurali duplice, quem aliis verbis habent Cant. & Nonnus.

20 δὲ) — Al. Lat.

22. 23 ἡδὸν) si vertit Lat. & hoc probat Beßarion, Valla, Stapulensis, Erasmus, Cajetanus, Magdalius, Estius, Iansenius, alii. Hinc prono & aperto sphalmate sic multi, si sic ms. Colon. & al. & inde Cant. & Claramontanensis (quæ duo nomina merito censentur unius esse codicis,) & codices Græci in Correctorio vetusto memorati. v. 22 si sic, v. 23 si ms. Schellh. Vid. etiam Ioannis De la Haye & H. a Biskentop annot. h. l. M. Marulus l. 3. pag. q. 7 b. Calov. Crit. p. 650. Ranthii Vind. p. 439.

23 ἡδός) — Orig. Cyrill. Hieron. ¶ (— αὐτῷ) L. Lat. in ms. Colon. & Reutl. Syr.

25 βιβλία) Er. Al. Cant. Colb. 8. Arab. Arm. Copt. Lat. Pers. Syr. Librarii addidere αὐτήν. Vim τοῦ αὐτῆν repræsentat versus 24.

ACTA APOSTOLORVM

Hæc habent

EDD. cædem.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cov. 2. 3. (incipiens in c. I. II.) 4. Laud. 2. 3. (hiat a c. XXVI. 29. ad c. XXVIII. 26.) Lin. Magd. 1. N. 1. 2. (hiat a c. I. 18. ad c. II. II. & sape cum N. 1 apud Fellum & Millium permutatur,) Pet. I.

Pet. 1. Vff. 2, cuius epitheton numerale vix nisi in epistola ad Hebreos, in qua sola etiam *Vff. 1* occurrit, adhibemus.

CLASS. II. *Barb. oſſo*, *Baroc.* (incipit a c. XI. 13.) *Cant.* (hiat a c. VIII. 29. ad c. X. 14. & desinit in c. XXIII. 29.) *Cant. 2. Colb.* 6. *Gen. Hunt.* 1. (incipit a c. XV. 19.) *L. Lu.* (incipit circ. c. XII. 4. atque editor N. T. Gr. Angl. pro *Lu.*, non recte percepto indice Millii, *Luciani martyris lectionem* (utinam eam habemus,) citare solet.) *Mont. Pet. 2.* (incipit circ. c. XVIII. 22.) 3, (qui Fello est *Pet. 1.*) *Seidel.* (hiat c. II a v. 3 ad v. 34.) *Sin. Steph.* d. ε. θ. i. ia. 1γ. (Steph. n tantum bis occurrit:) *Vien.*

VERS. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Chrysost. Euthalius*, (exemplaria Pamphili fecutus, a Zacagnio & Millio collatus,) *Oecumenius, Theophylactus, Cassiodorus, Beda &c.*

Seorsum de *Land. 3*, qui Acta solum modo habet, (& Fello est *Bodl. 1.*) hoc loco dicendum est aliquid. *Græcolatinus* is est: quantæ vetustatis, non admodum constat. vid. Mill. Proleg. f. 157. Certe cum *Cantabrigiensi* illo facit, Latinisque vel codicibus vel patribus, Cypriano præsertim & Irenæi interpreti, plurimum obsequitur, & glossis indulget. vide Millii not. ad Act. I. 7. II. 4. 17. 24. 25. 32. 37. IV. 10. 31. 32. V. 30. XVI. 2. & Proleg. § 1023. Additamenta tamen Vulgati recentiora egregie redarguit.

TIT. πράξεις τῶν ἀποσόλων) λεκτὴ ἐναγγελία πράξεις ἀποσόλων cod. ms. Boecleri, Magd. & sic fere Comp.

C A P. I.

4 συναλιζόμενος) *edd. Aug. 6. &c. Chrys. Hesychius, Lat. συναυλιζόμενος Vff. & alii; Epiphanius*, nisi apud hunc quoque συνηλίθη pro συνηλίθη irreplit. Vtrumque legit *Valla* & *Erasmus*. Etiam in Xenophontis Cyri pædia, ubi vetus liber plane συναλίζεται habeat, συναλίζεται editum esse notat Camerarius. Vid. *Gnom.*

5 (ἐν) *Steph. 1γ.*

8 ἐν alterum) — *Al. & alii.*

11 ἐμβλέποντες) βλέπ. *Seidl. Vff. & alii.* Ex v. 9. Π γέτως) ἔτος *Vff. & alii.* E proximo. Π ἐλεύσεται) ἐλεύσεται πάλιν *Lin. N. 1.*

12 σαββάτῳ ἔχον ὁδὸν) ἀπέχον σάδια ἐπὶ λα Chrys. (ex Iosepho, apud Drusium,) & inde *Syrus*.

13 ιάχ. καὶ ιωάν.) *edd. &c. Chrys. Athanasi Synopsis.* (ιωάν. καὶ ιάχ.) *Al. Cant. Æth. Arm. Copt. Lat. Syr. Augustin.* Π καὶ ἀνδρίας) Hunc continuo post *Petrum* habet *Laud. 3* apud Fellum, & *Breviarium Lat. ms.* Π βαρθολομαῖος καὶ ματθαῖος) ματθαῖος καὶ βαρθολομαῖος *Æth. Arab. Syr.*

14 (— καὶ τῇ δεῖσι) *Al. Eth. Arab. Arm. Copt. Lat. Barb. I. Cant. Laud. 3. Syr. Hieron. & alii. ¶ μαρία*) μαριὰμ *Gen. & alii. Sic plerumque Lucas; non tamen semper.*

15 (σδιλφῶν) *Al. Barb. 2. Steph. 12. Eth. Armen. Copt. Lat. Ex v. 14. 16. ¶ τὲ) δὲ Beza, Lat. (& inde *Cant.* manu secunda,) Aug. 6. ¶ εἰνοῖς) *Comp. Vff. pluresve. εἴκοσιν Er. & Aug. 6, nota numerali.**

16 (έδει) oportet habet *Lat. Ex v. 21.* vel ε litera casu praecisa. ¶ ταύτην) *edd. mss., Iren. Lat. in cod. Reutl. &c. (—) Al. Barb. I. Cov. 2. Orig. Athanas. Euseb. Didymus, Eth. Armen. Copt. Lat. ¶ διὸ σόματος δαυὶδ) edd. mss. versiones, Iren. Euseb. Didymus &c. — Eth. ¶ τὸν) — Al. Euseb.*

17 (εν) *Al. Cov. 2. 4. & alii, Euseb. Lat.*

18 — τῆς post ἵν) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. codd. plurimi, Euseb. τῆς edd. al. ¶ ἀδικίας) ἀδίκιας αὐτῆς Euseb. Augustin. Eth. Cant.*

20 αὐτῆς) *edd. &c. Iren. Euseb. Lat. in fragmento veteri, in Col. Reutl. Trev. in margine Hentenii, in Breviario ms. Augustini. Cassiod. in Ps. CLIX. αὐτῶν Vien. & alii. ex LXX. ¶ λαβοι) λαβέτω Al. & alii, Euseb. Ex allit. ad ἔτερος.*

24 ὅν usq. ἑτα) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff. plerique apud Bezan, & decem & septem alii, Chrysost. & alii, nec non Seid. ἐν — ἑτα ὅν ἑξελέξω unus apud Bezan & inde edd. Steph. & al. ¶ ἑτα,), ἑτα Er.*

25 κλῆρον) *tóπον Al. Copt. Lat. & inde alii. Ex alliteratione ad finem versūs.*

26 αὐτῶν) *αὐτοῖς Al. & alii.*

C A P. II.

1 ἐν τῷ συμπληρῶσθαι τὴν ἡμέραν) *edd. mss. Chrys. Augustin. I. 1 c. Fel. c. 5. &c. cum compleretur dies habet Lat. litera, vel indice literae lineola, inserta. Id sequuntur Eth. Arab. Syr. Vetus. ¶ ἀπάντες) ἄπ. οἱ ἀπόστολοι Vff. & alii. Ineunte pericopa.*

3 ἐνάθισε) *ἐνάθισαν Cant. Arab. Copt. Syr. Ep. ad Serap. inter op. Athanasi.*

7 — πάντες) *Comp. Aug. 6. Cantabr. duo tresve, Cov. 3. Laud. 2. Magd. N. 2. Pet. I. Vff. Chrys. Eth. Arab. Augustin. Ex linea seq. vel ex v. 12. (πάντες) Er. & alii, Armen. Lat. ¶ πρὸς αἱρητές) — Al. Cov. 3. Eth. Copt. Lat. plur. Ex festinatione statim post λέγοντες arripuere sermonem, qui inducitur.*

9 ισδαιαν τε καὶ) *Armeniam habet Tertull. c. Iud. c. 7. & Augustin.*

12 θέλοι) *θέλη Vff. Mont.*

13 χλευάζοντες) *διαχλ. Al. Vff. & alii, Chrys. Euthal.*

16 iωνλ) — Iren. Cant.

17 (εἰνπατρίοις) Comp. Al. Pet. 3. & bis quinque alii, Euthal. Theophyl. Hieron. Sic Al. etiam apud locl.

19 αὐτῷ ~ Al. cum pauculis. αὐτῷ, bis legendum, semel (in ἀργαρῷ) scriptum.

21 ἐτι Land. 3 apud Hearnium, qui codicis hujus textum & lectiones scorsum edidit: & Scholia apud Casaubonum.

22 (~ καὶ) Al. Cant. Cor. 2. Gen. Euthal. Æth. Lat. multi, Iren. Syr.

23 (~ λαβόντες) Al. Cor. 2. 4. Gen. Pet. 3. Athanaf. Arab. Lat. Barb. 1. Iren. ¶ Χειρῶν) Χειρές al. Cant. Colb. 6. ¶ ἀνιλατεῖ ανιλατεῖ ed. Hieronymi Curionis, Al. & alii.

24 θεράπευται) coll. Athanafius &c. (ἀδεια) Arab. Copt. Lat. (& inde Cant. idemque Steph. B.) Iren. Cassiod. Syr. Polycarpus Ep. ineunte: ubi mox alius sequitur locus, ex 1 Petr. I. 8, in quo item Polycarpus & Latinus congruunt. Probat ἀδεια Dorschius in Annot. ms. & Millius, Deylingius, Wall. Vtrumque Epiphanius. Apud Lucam plerique θεράπευται scripsierunt, fortasse molliendi sermonis opinione: sed antiqua lectio ράπου magis congruit eum versu 27. 31.

27 ἀδεια) ἀδεια Al. B. 2. Cant. Cor. 4. Pet. 3. Theophyl.

30 (~ τὸ usq. γειτόν) Er. ed. 1. Al. Barb. 1. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Cyrilus Al. Iren. Glossa, Junio & Millio, & aliis apud Camerarium; eaque post θεράπευται posita apud Oecum. (qui tamen in ms. Aug. nil mutat,) & in Er. edd. cet. τὸ κατὰ σάρκα omittunt Cor. 4. Gen. Land. 3. Post καθίσας Athanafius habet τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα. Hiat Seid.

31 προϊδὼν) προϊδὼν Nonnulli apud Er., Theodorit. Ex v. 30. ¶ (εἴτε) Al. Cant. Cor. 2. N. 1. Pet. 3. Lat. Iren. ¶ κατελείψθη) ἐγκατελείψθη Comp. Er. Al. & quinque & tres alii, Theodorit. & alii. Ex v. 27. ¶ (~ ἡ ψυχὴ αὐτῷ) Al. Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Syr. Iren. Didym. I. 3. de Spir. S. Latinus habet, neque derelictus est in inferno: ubi masculinum, derelictus, ostendit. scienter hoc posuisse interpretem. Congruunt alii testes pervetus. Supplerunt recentiores ex v. 27.

33 τῆτο) τῆτο τὸ δῶρον Lat. & inde alii. ¶ (~) ~ Al. & alii, Lat. Didymus. Latini recentiores, hunc, quem: pro, hoc quod nunc. Subvindicant πιεῦμα, spiritum. Græci neutrum genus est, Latine masculinum. τοι nunc, a quibusdam omissum, habet Irenaeus. Vid. Gnom.

36 ρῷ) Comp. Steph. add. Ang. 6. Seid. Vff. pluresve, Iren. Amphilius, Epiphanius, Disp. Nicæna apud Athanafium, Chrysost., Lat. Tertullian. (~) Er. Millii ed. & al. De momento particulæ, vid. Gnom. ¶ (αὐτὸν ρῷ ποιεῖν) Al. N. 1. Vff. pluresve, Chrysost. Disp. Nicæna, Lat. unde αὐτὸν omisit Cant. Ratisbonam sub ρῷ habet Aug. 6. & fortasse αὐτὸν ex alio codice scribere cœperat prius.

37 (~ λοιπὸν) Lat. Copt. ¶ ποιεῖσθαι) add. primas, Al. Aug. 6. Cor. 3. Land. 3. Lin. Seid. Sin. Vff. Basil. ποιεῖσθαι Steph. ed. 3. & al.

38 (~ ιον) *Barb.* 2. *Lat.* in ms. *Colon.* unde εἰπει τοι vel φησι aliis aliisque locis inferunt *Al.* & alii. ¶ (ιντς) τὰ περὶ ἵντς *Oecum.* in 1 *Ioh.* III. *Armen.* & alii. ¶ (~ χριστ) *Iren.* *Oecum.* *Copt.* *Syr.*

40 διεμαρτύρετο) διεμαρτύρατο *Al.* *Vff.* & alii.

41 (~ ἀσμένως) *Al.* *Copt.* *Lat.* (& inde *Barb.* 1. *Cant.*) *Clemens Al.* Facile omittim ante aliud verbum ab eadem litera incipiens.

42 (~ καὶ) *Al.* *Barb.* 1. *Cant.* *Lat.* Vnde mox, pro fractione, quod in *Colon.* & *Trev.* exstat, fractionis habent multi cod. *Lat.* ex rhythmo panis.

43 ἐγίνετο) ἐγένετο *Er.* *Aug.* 6. *Gen.* *Pet.* 3. *Vff.* ἐν ιερεταλήμ, φόβος τε ἦν μέγας ἐπὶ πάντας addit *Al.* *Lat.* & item sere alii. ex parallelis.

47 (~ τῇ ἐκκλησίᾳ) *Al.* *Barb.* 1. *Pet.* 1. *Aeth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat.*

C A P. III.

I ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος) ἐπὶ τὸ αὐτό. Πέτρος δὲ *Al.* *Steph.* & *Lat.* (quoniam ms. *Trev.* autem omittit,) nec non *Barb.* 1. *Cov.* 2. *Pet.* 1. *Cant.* *Arm.* *Copt.* Particula ab ecclesiastice lectionis vetustæ initio sejuncta, & inde superiori capiti adjecta. Porro ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταῦταις initio hujus capitatis habet *Cant.* ἐν ταῖς ἡμέραις ἐνείναις *Lectionaria.* (vid. cap. VI. 1.) Ex quibus si hunc flosculum decerpfit, ut appareat, codex *Cant.*, antiquitatis suæ opinionem ipse valde imminuit. nam lectionaria separata ipso Lectionum ecclesiasticarum usu longe recentiora sunt.

3 (~ λαβεῖν) *Comp.* *Er.* ed. 1. *Aug.* 6. *Steph.* omn. *Vff.* & bis sex alii, *Theophyl.* *Arab.* *Calarit.* unde δούραι supplet *Syr.* (λαβεῖν) *Er.* & alii, *Chrys.* Deletum, ad v. 2. an potius additum, ex v. 5.

8 καὶ ult.) ~ *Al.*

11 τὰς ιαθέντος χωλάς) *ed.* &c. Initium pericopæ. (αὐτὰς) *Al.* *Barb.* 1. *Cov.* 4. *Genes.* *Laud.* 3. *N.* 1. *Aeth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat.* (unde pro teneret, tenerent habet idem & cum eo *Aethiops*,) *Syr.* τὰς ιαθέντος *Chrysost.* ¶ σολομῶνος) *Comp.* *Er.* *Cant.* pluresve. σολομῶντος *Steph.* ed. &c.

12 ἦ) Εἰ habet *Iren.* ¶ ἐντεβεία) ἔξυσία *Lat.* in cod. uno aut altero, *Syr.* Alibi potestate est, alibi plane omittitur apud *Irenaeum*. Affinis quoque pietura, ἐντεβεία, ἔξυσία pietas, potestas, præfertim in compendio scriptioñis latine. Vid. *Gnom.*

13 ισαὰν καὶ) θεὸς ισαὰν καὶ θεὸς *Al.* *N.* 1. & alii, *Lat.* & alii, *Chrysost.* Ex parall. ¶ (μὲν) *Al.* *Aug.* 6. *Barb.* 7. *Laud.* 2. 3. *Seid.* *Steph.* δ. ε. i. 12. *Vff.* & bis quinque alii, *Chrys.* *Euthal.* *Theophyl.* *Lat.* *Iren.* ¶ αὐτὸν) ~ *Al.* & alii.

18 παθεῖν τὸν χριστὸν) ~ *Al.* αὐτᾶς non ante hoc incisum, sed post exhibit *Cov.* 2. *Genes.* & alii, *Lat.* *Syr.* *Iren.* Vid. *Gnom.*

20 προκεχειρισμένοι) Comp. Al. Bas. 2. Cant. (isque magna hic vi,) Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Gen. Laud. 2. 3. L. Lin. Magd. Mont. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Steph. omni. Vff. Vien. ac sine dubio Barberiniani & Colb. 6. e Classe II. item alii codd. apud ipsum Er. Chrys. Euthal. Theophyl. Hesychius, Arab. Arm. Copt. (de quibus mox,) Syr. Chronicon Al. Probat Vitringa, & alii, teste Wolfio. Vnde προκεχειρισμένοι Aug. 6. Æth. sic, preparatum est apud Iren. &, praedesignatum, apud Tertull. &, destinatum, apud eundem. Mutili sunt Bar. Hunt. 1. credo etiam Lu. Pet. 2. Sin. (προκεκυμένοι) Oecumenius (si modo vera docet Whithius: nam in codice illo Augustano nil tale habet Oecumenii commentarius,) Lat. hodie, (nisi praedictus ei est idem, quod ante dicatus,) & inde Er. & inde al. edd. Haud scio an Clemens Al. in Epitomis, f. 571 edit. Heins. Nil amplius. Eruditissimi viri, Mat. Veyssiére la Croze annotatio sic habet: Armenus & Coptus legisse videntur προκεχειρισμένοι. sic etiam versio Coptica Sahidica, quam manuscriptam habeo, dialeto plane diversa ab edita versione. Hie errat Wilkins in versione Latina, ut saepe solet. Vid. Gnom.

21 πάρτων) edd. mff. ex priore parte versiculi, vel ex v. 18. 24. (~) Al. Gen. Chrys. Æth. Armen. Lat. Iren. Tertull. Cant. Syr. ¶ (τῶν) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurim. Chrys. ~ Er. & al. ¶ ἀπ') τῶν ἀπ' Barb. 1. Laud. 3. Vtique modo Chrysostomus. ¶ ἀπ' αἰώνος) edd. mff. Chrys. Syr. ex loco usitatisimo, Luc. I. 70, & quidem, apud Latinos, eodem verborum ordine. (~) Armen. Tertull. Iren. Cant. .

22 (~ γὰρ) Al. Lat. item Cant. Cov. 2. Laud. 3. Lin. Mont. N. 1. Seid. manu prima, Iren. Chrys. ¶ πρὸς τὰς πατεράς) edd. mff. Iren. &c. ~ Al. Lat. item N. 1. Copt. Syr. ¶ ὑμῶν ἐκ) ἡμῶν ἐκ Vff. & alii.

24 οἱ προφῆται) ~ Irenaci interpres.) ¶ (~ καὶ) Aug. 6. Lat. plerique. ¶ κατίγειλατ) Comp. Er. Al. Aug. 6. Cov. 3. Vff. & bis quinque alii, Chrys. Euthal. Oecum. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. Iren. (προκατηγορατα) Steph. ed. & al. Ex v. 18.

25 (οἱ) Al. Aug. 6. Laud. 3. N. 2. Vff. pluresve. ¶ (ὑμῶν) Aldi ed., Al. Cov. 2. Laud. 3. Pet. 1. Chronicon Alex. Chrys. Lat. in margine Biblior. reg. Iren. in ms. Arundel. ¶ εἰ) Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Euseb. Theophyl. unde (pro ἐπειδή) εὐλογεῖ. Er. & al., Chrys. ~ Steph. edd. & al.

26 ἵντει) edd. &c. ex v. 13. (~) Æth. Armen. Copt. Lat. Iren. Cant. Laud. 3. Chrys. Syr. Chronicon Al. ¶ εἰ) καὶ ἀγιάζεται εἰ Barb. 1. Vien.

C A P. IV.

2 (τῶν) Comp. Aug. 6. Vff. & septem & duo alii, Chrys. Theophyl. Calaritan.

3 (αὐτοῖς) Al. Aug. 6. Cov. 2. & alii, Lat.

4 ὠστὶ) edd. &c. Caffiod. ~ Al. Æth. Lat.

5 εἰς)

5 εἰς) edd. &c. Allit. ad γεμματεῖς. (εἰ) Al. Barb. 7. & alii, Chrys.

7 — τῷ ante μίσῳ) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurimi. τῷ Er. & al.

8 τοῦ ἵτραντλ) — Al. Lat. in ms. Char. & aliis. αὐτῶν Copt. ἀκήσατε addunt N. I. Laud. 3. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr. Non Israël, sed audite habet cod. Reutl.

9 ἐπὶ) ἐπ' Aug. 6. Vff.

11 οἰκοδομέντων) οἰκοδόμων Al. & alii.

12 (εἰδὲ) Al. & alii. εἰδὲν Comp. ¶ ὑπὸ τὸν ἔρανδρον) — Er. ed. 1. 2. 3. Aug. 6. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. Magd. N. 2. Vff. nonnulli apud Bezae, Occumen. Arab.

14 (τῇ) Al. & alii, Lat. Syr.

16 (ποιῶμεν) Al. Aug. 6. Cant. Cov. 2. 3. Laud. 3. L. Lin. N. I. Vff.

17 ἀπειλῆ) — Al. & alii, Euthal. Lat. Terminationem verbi statim arripuit librarius. ¶ ἀπειλητωμέθα) ἀπειλητομέθα Hervag. & al. ed. Vff. & alii.

18 αὐτοῖς) — Al. Aug. 6. & alii.

21 κολάσωνται) κολάσονται Comp. Aug. 6. Seid. cum multis, Chrys. ¶ τὸν θεῖον) — Lat. coll. cap. III. 10. Habet Calaritanus, & ms. Trev. manu prima.

24 ὁ θεῖς) edd. mss. Iren. Calarit. &c. — Al. Athanasius, Copt. Lat. multi. Omissum, ὁ recurrente.

25 (πνεύματι ἀγίῳ) Bezae & E. Schmidii edd. & sic fere Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. I. Pet. 1. quinque cod. apud Bezae, Athanas. Arab. Copt. Lat. Iren. Calaritan. Didymus 1. 2. de Sp. S. Ambros. Syr. ¶ δαυίδιον patris nostri, alio & alio loco, inferunt Al. & alii, etiam apud Athanasium, Æth. Arab. Lat. Iren. & alii, Syr. Conf. Marc. XI. 10. ¶ — τοῦ) Er. al. Aug. 6. Cant. Pet. 1. Vff. & alii. (τοῦ) Comp. &c.

27 ἐν τ. π. τ.) Steph. ed. 1. 2. & aliæ, Al. Barb. 3. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. I. Steph. δ. ε. i. 13. Vien. Chrysost. Cyrill. Euthal. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Tertull. Iren. Calarit. Ambros. Hilar. Cerealis, Caffiod. (—) Comp. Er. &c. ¶ (λαος) Laud. 3. Lin. nonnulli cod. apud Er. Theophyl. Confer Gnom.

30 (— σὲ) Comp. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Chrys. Euthal. ¶ (— ἀγίῳ) Lat. in ms. Trev. Confer v. 27. In Coptic interprete deesse ait appendix Millii: sed neque in eo neque in Arm. deesse, docuit nos cel. La Croze.

31 παρέντιας) παντὶ τῷ θελοντὶ πιστεύειν additum perperam apud Iren. &, ex eo, in Cant. Laud. 3. & inde apud Bedam.

32 μία) nec fuit inter illos discriminem nullum addit Cyprianus, proxima Lucie spectans, &, ex eo, Cant. Laud. 3. Beda.

- 33 ἵντες) ἵντες χριστοῦ Comp. Al. Seid. & alii.
 35 τι ἀν) ~ Aug. 6. Vff. & alii.
 36 ἰωσῆς) ἰωσῆς Al. Steph. i. 12. & alii, Arab. Copt. Lat. Syr. Epiphan. Euthal. ¶ ὑπὸ) ἀπὸ Al. Sim. & alii.

C A P. V.

3 ἐπλήρωσεν) ἐπείρασεν Athanas. & Lat. aliqui. ¶ νοσφίσαθαι) νοσφίσαθαι σε Er. Vff. & alii.

5 ὁ post δὲ) Comp. Al. Seid. Vff. cod. plurimi. ~ Er. & al. ¶ ταῦτα) ~ Al. Cant. Cor. 4. Gen. N. 2. Lat.

9 τι) ~ Syr. Arab.

12 ἐγένετο) Comp. Beza, Al. Seid. & alii. ἐγένετο Er. & al.

14 πισεύοντες) εἰ π. Al. Lin. Mont. ¶ πλήθης Aug. 6, (qui tamen v. 16 pro ἀδετεῖς, ἀδετῆς habet, per compensationem,) Caeſ.

15 κατὰ τὰς πλατεάς) ~ Æth. ¶ κατὰ) καὶ εἰς Al. & alii. ¶ ἀυτῶν.) & liberabantur ab infirmitate sua, addit Calaritanus. Et sic fere plerique cod. Latini, sed maxima in verbis discepantia, quæ Glossam indicat. Posset in Græcis hiatus, αὐτῶν reccurrente, admissus videri: sed in ms. Lat. Rentlingensi est, & liberabantur omnes ab infirmitate, absque sua, αὐτῶν. Ex Latinis nonnulli Græca hinc quoque varie fingunt. Vid. Gnom.

18 αὐτῶν) ~ Al. & alii, Euthal. Lat.

23 ~ ἔξω) Comp. Al. Aug. 6. Seid. Steph. omn. Vff. & novem & tres alii, Chrys. Euthal. Theophyl. Æth. Arab. Lat. Syr. Calarit. (ἔξω) Er. prope solus. ¶ προ) ἐπὶ Al. & alii, Lat. in msll.

24 ιηρεὺς καὶ ὁ) Er. &c. Lection media: omissa in Al. & aliis, (nisi alliteratio est ad ιηροῦ.) varieque mutata in Comp. Arab. Syr. & aliis.

25 ~ λέγω) Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. Gen. Vff. & octo & tres alii, Euthal. Lat. Syr. (λέγω) Comp. & al.

28 ε') ~ Al. Athanas. Lat. Barb. 1. Legit & non legit *Cyrillus*, & *Cant.* bilin-
guis. Etiam sine ὄν manet *Interrogatio*. Fortasse librarius recentior post λέγων cœ-
perat scribere ὅτι, & mox verso stilo fecit ὄν.

29 ~ ὁ post δὲ) Comp. Seid. Vff. pluresvc, Chrys. ὁ Er. &c.

31 δεξιῶ) edd. msll. etiam *Cant.* græce &c. δόξῃ Lat.

32 αὐτῆς) edd. msll. ex cap. XIII. 31. (~) Al. *Cant.* Cor. 2. 3. Mont. ? Pet. 3. Æth. Arab. Lat. Syr. Chrys.

33 ἀκέσαντες) ἀκέσοντες *Vff.* & bis quinque alii.

34 (ἀνθρώπους) *Al.* *Copt.* *Lat.* plerique, *Chrysost.* Sic v. 35.

36 ὁ μέγας, ὁ *Comp.* *Al.* *Vff.* & alii, *Orig.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* aliqui, *Syr.* Ex c. VIII. 9. Π προσεκολλήθη *Er.* nescio an *Colb.* 6. *Seid.* *Sin.* cum *Cov.* 2. 4. *Gew.* *Vien.* *Chrys.* Lectio facilior. (προσεκολλήθη) *Comp.* *Er.* ed. 1, (quoniam Emendanda προσεκολλήθη habent,) *Aug.* 6. *Seid.* (cum o inter η & λ a manu secunda,) *Steph.* omn. *Vff.* & sex & tres alii, *Euthal.* Lectio media. unde etiam προσεκολλήθη *Al.* *L.* *Pet.* 1. *Cyrill.* προσεκολλήθη *N.* 1. at, *consensit*, habet *Lat.* Π ἐγένοντο redactus est habet *Lat.* in ms. *Trev.* & aliis apud Hertenium & Zegerum.

37 ἵνανδον) *edd.* &c. ex c. XIX. 26. (— *Al.* apud Fellum, *Lat.* *Barb.* 1. *Cyrill.* unde πολὺν *Euseb.* *Cant.*

38 (— αὐτη) *Er.* *Vff.* & aliquot alii, *Theophyl.*

39 δύνασθε) δύνασθε *Aug.* 6. *Barb.* 5. *Cov.* 4. & alii bis quatuor, *Orig.* & alii. Π αὐτὸν) *edd.* &c. nec non *Cassiod.* unde αὐτῷ *Seid.* αὐτοὶ *Al.* & septem alii, *Aeth.* *Lat.* aliqui. — *Lat.* multi apud Zegerum.

41 (— αὐτοῖς) *Al.* *Cant.* *Cov.* 4. *Genev.* *Magd.* *Arab.* *Copt.* *Syr.* *Cataritan.* Lectio media. unde etiam τοις *int̄ḡ Comp.* *Lin.* *Seid.* & alii, *Arab.* *Lat.* τοις κυρίς *int̄ḡ Cant.* 2. *Laud.* 3. *Theophyl.* τοις χριστοῖς *Pet.* 1. *Vff.* *Chrys.* *Hilar.* in Gal. VI. *Vid.* *Gnom.* Π κατηξιώθησαν) Hoc ante ὑπὲρ ponit *Comp.* *Aug.* 6 pluresve, *Lat.*

C A P. VI.

3 (κατασῆσωμεν) *Elzevir.* & recent. *edd.* *Aug.* 6. *Cov.* 2. 3. *Lin.* *Steph.* δ. 1a. *Vff.* *Lat.* Id mox compensatum eodem sphalmate in προσκαρτερήσωμεν v. 4. ut habent *Aug.* 6. *Cov.* 2. 3. *Lin.* *Seid.* *Steph.* 1a. 1γ. & alii.

7 θεοῖς) κυρίς *Chrys.* *Lat.* multi, *Cant.* *Laud.* 3. Π ὑπήκοοι) ὑπήκοοι *Al.* *Vff.* & alii.

8 πίστως) *edd.* *msf.* *Chrys.* Ex v. 5. 7. (χάριτος) *Al.* *Barb.* 2. *Cant.* *Colb.* 6. *Cov.* 4. *Gen.* *Lin.* *Mont.* *N.* 1. *Pet.* 3. *Steph.* δ. i. 1a. *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* *Arab.* *Didymus*, *Asterius*, *Proclus*, *Euthal.* Sic Ioh. I. 14. Inde χάριτος η πίστως *Laud.* 3. χάριτος θεοῖς *Aeth.*

9 (τῶν λεγομένων) *Al.* *Lin.* *Pet.* 3. *Vff.* *Euthal.*

10 (δ.) *Cov.* 3. *Arab.* *Lat.* *Syr.* *Didymus.*

13 βλάσφημα) *edd.* &c. Ex v. 11. (—) *Al.* *Barb.* 1. *Cant.* *Cov.* 4. *Gen.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* *Chrys.* *Proclus.* Π — τοτες) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Cant.* *Cov.* 3. *Laud.* 2. 3. *Magd.* *N.* 2. *Pet.* 1. 3. *Vff.* *Aeth.* *Copt.* *Lat.* *Chrys.* (τοτες) *Er.* &c. *Syr.* Ex v. seq.

14 (ὑμῖν) *Vff.* *Syr.*

CAP. VII.

C A P. VII.

2, 4 χαρᾶς) χαρᾶν Aug. 6. Vff. & alii.

3 γῆν) τὴν γῆν Al. Cant. Laud. 3. pluresve.

4 καὶ ἵκειθεν) Comp. Aug. 6. Vff. pluresve. κάκειθεν edd. al. Chrys. ¶ μετώκι-
σεν) μετώκησεν Comp. Er. Aug. 6. cod. plur.

5 καὶ medium) ἀλλὰ Arab. Lat. Iren. Cant. ¶ (δὲναι αὐτὸν εἰς κατ. αὐτῷ)
Al. Cant. Gen. Laud. 3. Lin. Pet. 1. 3. αὐτῷ δ. ἐ. κ. αὐτῷ unus ap. Bezan, nec
non Chrys. Etiam, pro αὐτῷ δὲναι, δὲναι αὐτῷ Comp. Aug. 6. Seid. Vff. plures-
ve, Lat. Iren.

6 ἔτως) αὐτῷ Aug. 6. N. 2. Pet. 3. Steph. δ. Lat. plerique, Syr. Arab. αὐτῷ
ἔτως Athanasius. ἔτως πρὸς αὐτὸν Iren. Cant. ¶ αὐτῷ σὺ unus apud Bezan,
idemque apud Web., Cov. 3. N. 1. Æth. Copt. Syr. Arab. ¶ κακώσκον,) Genes.
XV. 13 accent. (κακώσκον,) Er. & al. Vid. Gnom. ¶ τετρακόσια) triginta ad-
dunt Lat. miss. Char. Col. & al.

8 (ἔτος) Er. B. 2. Cant. 2. Magd. Steph. γ. Vien.

14 ιακὼβ) — Al. apud Fellum, N. 1. ¶ — αὐτῷ) Er. Al. Aug. 6. Lin. Magd.
N. 1. 2. Pet. 3. Seid. Vff. pluresve, Chrys. Euthal. Lat. plerique. (αὐτῷ) Comp. &c.
¶ ψυχαῖς ἐβδομήκοντα πέντε) ἐβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς Comp. ἐβδομήκοντα καὶ
πέντε ψυχαῖς Chrys.

16 φ) Comp. Al. Aug. 6. nec non Vff. & al. δ edd. al., Chrys. ¶ ἀβραὰν)
Hoc ex abbreviatura nominis ιακὼβ natum putat Clericus & cum eo Artemonius
p. 212. Sed neutrum horum nominum ullo, nedium astini, compendio scriptum
reperitur. De re, vide Gnom. ¶ ἐμρόδε τῷ συχέμ) edd. &c. Lectio media, va-
rie mutata.

17 ῥγιζεν) Comp. Er. Steph. Bezae, Fell. edd. sine exceptione: item Aug. 6.
N. 1. 2. Seid. Vff. Chrys. Errati ergo est, quod Millius nec plures pro hac lectione
codices in appendice citat, & in contextu ῥγισεν habet. ¶ ὄμοστον) ὀμολόγησεν
Alex. Barb. 1. N. 1. Lat. unde ἐπηγείλατο Cant. Laud. 3. Beda.

18 ἑτερος) ἔτ. ἐπ' ἀιγυπτον Al. & alii. Ex LXX. Exod. I. 8.

20 — αὐτῷ) Er. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 3. L. Magd. N. 2. Pet. 1.
Vff. Chrys. (αὐτῷ) Comp. &c. Lat.

21 ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν) ἐκτεθέντος δὲ αὐτῷ Al. & alii. ¶ ἀνείλατο
Al. Vff. & alii. Eadem dialectus v. 10. c. XII. 11. c. XXIII. 27. in Al. & al.

22 πάσῃ) ἐν πάσῃ Al. Laud. 3. Vff. Orig. Lat. in ms. Colq. ¶ λόγοις καὶ ἐν
ἐργασίαις) λόγοις καὶ ἐν ἐργασίαις Er. ¶ ἐν ἐργασίαις) ἐργοῖς Aug. 6. & alii. ἐργοῖς αὐτῷ
Comp. Al. Cant. & alii, Lat. Euthal.

26 τε) δὲ Lat. Laud. 3. Beza. ¶ ὕμεῖς) — Al. Gen. & alii. Euthal. Lat.

N n 2

27 ἦμαξεν)

27 ἡμᾶς) ἡμῶν *Al. Aug. 6.* & alii, *Theophyl.* nec non *Vff.* Ex LXX.

30 κυρία) *Conf. v. 31.* — *Al. Barb. 1. Copt. Lat. θεος Αἴθ.* ¶ (πυρὶ φλογὸς) *Al. Barb. 1. Gen. Laud. 3. N. 2. Steph. 1. Lat. Syr.*

31 (ἱθαύμαζε) *Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cov. 2. Seid. Vff.* & alii bis quatuor.

32 ὁ θεὸς ἵσταται καὶ ὁ θεὸς) *ἵσταται καὶ Al. N. 1.* per compensationem, coll. var. lect. c. III. 13. item *Cov. 3. Pet. 3. Lat.* in ms. Schelh. *Syr.*

35 ἀρχοντα) *edd. &c. Arm. Copt.* E proximo. (ἀρχηγὸν) *Al. Pet. 1. Chrys.* bis: neque obstant *Lat. Syr.* ¶ εὐ χειρὶ) σὺν χειρὶ *Al. Barb. 1. Laud. 3. Pet. 3. Steph. δ. 12. Chrys. Euthal. Lat. Vtrumque Cant.*

36 γῆ αἰγύπτω) *Comp. Al.* (in ed. Ox. min.) *Aug. 6. Bas. 2. N. 1. 2. Vff.* & bis quinque alii, nec non *Laud. 3. Pet. 3. Chrys.* Lectio media, uti c. XIII. 13. unde γῆ αἰγύπτω *Steph. ed. 3. & al. τῇ αἰγύπτῳ Er. Cant. 2.*

37 κύριος) — *Al. Cant. Αἴθ. Lat. ¶ (— ~ ὡμῶν) Al. Cant. Αἴθ. Lat. it. Cov. 4. N. 1. Vff. Chrys. Syr. ἡμῶν *Comp. Ald. Laud. 2. 3. Pet. 1. 3. ¶ αὐτῷ ἀκεσθεῖται Er. Steph. edd. &c. Lat. Syr. (—) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. Cov. 2. 3. Laud. 2. L. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Arab. Chrys. Theophyl.**

38 λόγια) λέγον *Er.* quidam codices apud *Bezam*, nescio an ab *Erasmo* diversi; *Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 3. L. Arab.*

39 (τῇ καρδίᾳ) *Er. B. 2. Seid. Vff. Vien.* & sex & tres alii, *Chrys. Iren.*

41 ἀνίγαγον) αἰνίγεναν *Genev.*

42 καὶ alterum) ἢ *Lat.* aliqui, *Syr.*

43 ἡμῶν) — *Cant. N. 1. Syr. Orig. Iren.* ¶ (ρεφὰν) *Comp. Laud. 3. N. 1. Theodorit. Theophylactus Sambuci, Copt.* (magnō hīc pondere,) *Lat.* in ms. Colon. & in *Glossario Philonis*, *Syr.* Lectio media, Drusio & Hodio probata; unde etiam ρεφὰ *Cov. 2.* & alii apud *Bezam*, quod Sam. Petito placet: ρεφὰν *Al.* ρεφὰ Schochia Græca: ρεφὰν *Aug. 6.* & bis tres alii, *Chrys.* nec non *Vff.* Tum ρεμφὰ, ραιμφὰ, ραιμφὰν, ρεφὰν *Cant.* & alii, *Arab. Lat.* ρεφὰμ *Αἴθ.* ρομφὰ *Orig.* Et sic vel ρεμφὰ, legendum esse statuit *P. E. Jablonski* in tr. de *Reniphah*. *Ægyptiacum* autem ρεμφὰ sonus græcus facile litera *N* auxit. *Rempha* est etiam in *Lat.* ms. *Reutlingenfi* & *Schelhorniano*. *Σαβελῶνος* δεματκεῦ, loco *Βαζενλῶνος*, alicubi legi notat *Wechelianae* editio: idque ex vestitis exemplaribus petitum arbitratur, & serme approbat, *Humphr. Prideaux* in *Nexu Hist. sacræ cum externa*, Part. I. pag. 14. 15. ed. *Germ. Lectiones Wechelianae*, ubi nullis aliis codicibus muniuntur, *Bezae* annotationibus ortum debent. Plane ex LXX int. in *Iustinum*, quem *Beza* allegat, derivatum est δεματκοῦ.

44 — εὐ) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. B. 2. Vff.* & quinque & duo alii, *Chrys. Arab. Lat.* (unde *cum* est in cod. quibusdam,) *Syr. (εὐ) Comp. &c.* ¶ ἡμῶν)

ὑμῶν Steph. ed. 1. Al. Cant. Vff. Π ἐν ante τῇ) — Steph. ed. 3. sphalma. Π ὁ) — Vff. Π μωσῆ) μωσῆ Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys.

48 νρῶις) edd. mff. Armen. &c. Ex c. XVII. 24. (—) Al. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.

51 τῇ καρδίᾳ) καρδίαις vel ταῖς καρδίαις Al. & alii, Eutbal. Π καὶ υμεῖς) — Lat. aliqui apud Zegerum & Bezam.

52 (καὶ ἀπέκτεινα;) Syr. Luth. Vid. Gnom.

55 πλήρης πίσεως καὶ N. 2. Steph. ii. Arab. Copt. Syr.

58 (— αὐτῶν) Er. Aug. 6. Lin. Pet. 1. Vff. & quatuor & duo alii.

C A P. VIII.

1 τὲ) δὲ Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cant. Seid. & alii.

2 αὐτῷ.) αὐτόρ. Aug. 6. Vff.

6 τὲ) δὲ Al. & alii. Ex v. 11.

7 πολλῶι) πολλοὶ Al. & alii, Euthal. Lat. e proximo. Π φωνῇ μεγ.) Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys. μεγάλῃ φωνῇ edd. al.

10 (— πάντες) Er. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 2. 3. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Iren. Veles. Hoc post λέγοντες reponit Seid. Π (καλεύειν) Al. & duo & octo alii, Euthal. Æth. Lat. Iren.

12 τὰ) — Al. & alii. Π — τᾶς ante ἵτᾶς) Comp. Al. Aug. 6. Cant. Laud. 2. Mont. Vff. pluresve, Chrys. τᾶς Er. &c.

13 σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας γινομένας) Stephanorum edd. &c. (σημεῖα, καὶ δυνάμεις μεγάλας, γινόμενα) Lectio media: cuius constructione (de qua vid. Gnom.) non percepta, textus aliis quoque modis, quos tamen Lat. & Syr. redargiunt, est mutatus. nam δυνάμεις καὶ σημεῖα μεγάλα γινόμενα Comp. Cov. 3. 4. Gen. Laud. 2. 3. Seid. δυνάμεις μεγάλας καὶ σημεῖα γινόμενα Chrys. δυνάμεις καὶ σημεῖα γινόμενα Er. Aug. 6. Bas. 2. Cov. 2. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff. Arab. σημεῖα καὶ δυνάμεις γινόμενα ed. Brylinger & al.

16 κυρίως) Χριστᾶς Er. Aug. 6. Vff. & quinque & duo alii, Arab.

18 θεασάμενος) ιδῶν Al. & alii.

19 ἐάν) ἐν Steph. ed., Chrys.

21 εἰδὲ οὐσ. τέττω) ἐν τῷ λόγῳ τέττω εἰδὲ κλῆρος ἐν τῇ πίσει ταύτῃ Constit. apost. Π τῷ λόγῳ τέττω) τῇ πίσει ταύτῃ Syr. (quem conf. c. XIX. 20.) Arab. Ambros.

22 θεῖ) κυρία Al. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Conflit. apost. Basf. Chrys. Ambr. Ex v. 24.

24 κύριον) θεὸν Cant. Mont. apud Fellum, Syr. & alii. Vicissim ex v. 22.

25 διαμαρτυράμενοι) διαμαρτυρόμενοι Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cov. 3. Lin. Seid. & bis tres alii, Euthal. ¶ κυρία) θεῖς Al. Lin. Mont. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr.

26 (αὐτοῦ) Vide Gnom.

27 δὲ alterum) — Gerbelii ed., Al. Cant. Lat.

28 (ἀνεγίνωσκε, sine καὶ prævio) Comp. Steph. 1. & quatuor & tres alii. unde ἀνεγ. τῇ Al. ἀνεγ. δὲ Pet. 3. ἀναγνώσκων Cant.

30 προσδεμών) προσδεμών Comp.

32 κύροντος) κείρεντος Al. Aug. 6. ante rasuram, Seid. & septem & duo alii. ¶ ἀνοίγει) ἀνοίγει Comp. Aug. 6. Vff. ἄνοιξε Chrys. Iren.

33 (~ αὐτῷ) Al. Lat. Iren. LXX.

37 εἶπε δὲ usque χριστό.) Er. ex margine unius codicis, Cov. 4. Gen. N. 1. Oecumenius (Whitbio,) Armen. Lat. & versio neograeca. ε πε δὲ αὐτῷ ὁ φίλιππος, Εἳ γέ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σύ, σωθήσῃ κτλ. Laud. 3. Sic Irenaeus l. 3. c. 12, αὐτὸς ὁ ἐννεάχος παθεῖς καὶ παρευτίκα ἀξιῶν Βαπτιστὴν ἔλεγε, πιστεύω τὸν νικόν τῷ θεῷ εἴναι ἵντεν χριστόν. ipse eunuchus credens & statim postulans baptizari dicebat, Credo Filium Dei esse Iesum. Idem libro 4. c. 40, Facile suavit Philippus eunucho, credere, eum esse Christum Iesum — eumque esse Filium Dei. Cyprianus l. 3 ad Quirin. c. 43, Tunc dixit Philippus, Si credis ex toto corde tuo, licet. Tertullianus de Bapt. c. 18, FIDES (spadouis) non moratur, aqua non exspectatur. Adde Hieronymum & Augustinum. (~) Comp. Al. Aug. 6. Barb. octo, Bas. 2. Cant. 2. Cov. 2. 3. Laud. 2. L. Lin. Magd. Mont. N. 2. Pet. 1. 3. Seidel. Sin. Steph. δ. ε. η. γ. Vff. Vien. Chrys. Oecum. comm. in cod. illo Augustino, Æth. Coptica verfio & vulgarata & Sahidica, Syr. cod. Latinus Bedæ. Mutili sunt Baroc. Hunt. 1. & Cant. neque adhuc Ln. Pet. 2. occurunt. Itaque pro textu superfluit Coll. 6, (qui tamen a v. 29 ad cap. X. 46 in pauca est apud Millium, adeoque liare videtur:) & Steph. 1. sc̄, si modo hi duo & non ad Latinum sunt conformati, & integri, & dextre collati. Græci codices, qui hunc versum certo habent, & pauculi sunt, & inter se propinqui (etenim Cov. 4. Gen. N. 1. mox v. 39 in aliud additamentum una consentiunt,) & hunc verbum ex Latino restitutum habent. Laud. 3 quidem aperte latinizat, a ceteris græcis abludens: sed ceteri quoque interpolationem præ se ferunt. nam illud, οἱστες χριστός, per articulum, nomen, cognomen, locutionem alienam facit, coll. var. Matth. I. 18. & talis confessio cognomen Christi potius in prædicato, quam in subiecto appellaret: quare Irenæi interpres in verbis supra ex libro ejus tertio notatis nativam Lucæ simplicitatem, præ vulgarato, servavit. De Latinismo codicum gemellorum Cov. 4 & Gen. conf. Var. Iac. II. 20. Variant inter se interpretationes Arabicæ. Plane Latinorum & codicibus & patri-

patribus antiquissimis hic locus nititur, & nititur firmiter; ut ille locus i Joh. V. 7. ad quem in §. 25 una eademque causa indagatur, cur Græci utrumque locum tam frequentes omiserint, disciplina videlicet arcani, quam Chrysostomus ad h. l. sive versum hunc ignoravit sive dissimulavit, certe non præterit, quum Philippi sermonem summatim duntaxat tractans, & tractationem mox abrumpens ait, *Eru-*
bescite, quotquot ἀδετίσαι adbuc non illuminati estis. Eandem causam præclare no-
tat Whitbii Antimillius f. 32. ¶ δε prius) δε ἀντῶ Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. I.
Lat. in ms. Char. ¶ εξετάζει licet habet Armen. Lat. Glossa videtur esse, eaque per-
vetus. (—) Lat. (in ms. Colon.) unde τωθρον Laud. 3. ex parallelis. Vid.
Gnom. ¶ τὸν vi. v usque χεισὸν) εἰς τὸν χεισὸν, τὸν νιὸν τοῦ θεοῦ Laud. 3. ¶ (—)
χεισὸν) Lat. in ms. Char. & Schelh. & Berolin. aliisque. Irenaeus, ut modo
diximus.

39 πνεῦμα) πνεῦμα ἄγιον ἐπέπεστεν ἐπὶ τὸν ἑυρῆχον ἀγγελος δὲ Al. Cov. 4.
N. I. & sic sere Genev. & unus apud Bezan; Caffiod. Rabanus. conf. v. 26 de an-
gelo. Hieronymus adv. Lncis. Spiritum sanctum Philippus, inquit, diaconus eunuchus
dedit. & postea textum sic allegat, spiritus sanctus venit in eunuchum. Idem ta-
men in Comm. in Iesa. LXIII ait, Consideremus illud, quod in Aliis apostolo-
rum scribitur, Spiritus Domini rapuit Philippum, & non vidit eum ultra eu-
nuchus: an super angelo debeamus accipere. sunt qui angelum in Spiritu sancto haec
fecisse testentur.

C A P. IX.

3 περιστραύει) περιστραψει sphalma ultra seculum per complures editiones,
quæ accuratae putantur, propagatum; leve illud quidem, sed curam non conti-
nuam prodens.

5 χρόνος εἶτε) — Al. & alii. ¶ οὐαζωραῖος addit Al. & alii, Aeth.
Lat. multi; ex parall. ¶ δε σὺ διώκει, ἀλλὰ ἀνέστρεψι) quia tu persequeris Iustum,
titi ira est. Et quum tremeret, mirati sunt. ac dixit, Domine, quid vis me facere?
Dixit ei Dominus, Surge habet Aeth. Videtur glossam, ex parallelis consecutam, in
margine Græci sui exemplaris minus distincte scriptam lectamque, referre.
¶ αλλὰ) Comp. Al. Ang. 6. Cov. 2. 3. 4. Laud. 2. 3. Vff. & reliqui sex classis
primæ, porro plerique Græci codices apud Erasinum, Barb. oslo, Cant. 2. L. Mont.
Pet. 3. Scid. Sin. Steph. τ. (non quo expressus existaret πάντων omnium Stephanii
eorum consensus; nam saepè hoc τ. occurrit, ubi nonnulli aut mutili suis
videntur, aut minus accurate collati: sed quod nullus expresse obstatet:) Vien.
Credo etiam Gen. (quem Covelianus & semper comitem habet,) & Coll. 6. (eius
certa pausa per frequens est.) Adde Chrys. Euthal. Arab. Copt. (etiam in Sahi-
dico exemplari,) Syr. Hiant Bar. Cant. Hunt. 1. La. Pet. 2. (τηλιρέα σοι τρόπε
ζέντρα λαντιζειν. τριμωνε καὶ θαυμάν τιπε, κυρε, τι με βελεις ποιησα; καὶ ὁ
χυριος πρὸς αὐτὸν) Er. (ex cod. Græco ad Latinum conformato, quem secutus
etiam videtur c. III. 20. VIII. 37. X. 6.) & inde al. editiones: Lat. non initio,
ut ex Laud. 3 patet; sed sensum, ex c. XXVI. 14. XXII. 10. nec tamen place-
dissentit.

dissentit *Armen.* Ipsos Latinos codices vetustiores variare & Erasmus notat; & ex *Breviario* ms. apparet, in quo aliter aliterque hic refertur locus. Illud, συληρόν σοι πρὸς κέντρα λαντίζειν, hic agnoscunt *Oecumenius*, *Arab.* *Aeth.* ut Whithius notat. Agnoscit etiam *Syrus*: sed cum *Arabe* versui 4 subjungit, ex parallelismo videlicet, cui *Aethiopem* quoque obsecundantem vidimus modo. Val-
la: *Non hic, sed inferius legitur*, Durum est tibi contra stimulum calcitrare:
caetera verba nusquam inveni, sed hoc tantum, Surge &c. Congruit Beza, quem
Revius non recte inspexit. Multa ejusmodi adjecta sunt *Attis* potissimum in
codd. Lat. quæ v. gr. Lyranus paßim notat. Longiorem periocham, συληρὸν —
ἀντὸν, Glossam esse, ex parallelo c. XXVI. 14, & ex paraphrasi compositam, prodit
multiplex inter paucos, periocham referentes, discrepantia. Tribus diversis ver-
ficiuli quinti locis hanc sententiam, συληρὸν σοι πρὸς κέντρα λαντίζειν, exhibit ver-
siones nonnullæ, vel potius editores versionum, paraphrali illa τρέμων κτλ. vel
prætermissa vel adhibita. Nullus codex ms. Græcus, *Florentino* quidem concilio an-
tiquior; nullus Græcus commentator, ne *Theophylactus* quidem; nullus *Latinus* Ly-
rani ætate potior, periocham exhibit. In Latinis codicibus paulatim est enata, &
inde in Græcum unum alterumve haud pridem propagata. Antiquitas optimorum
testium singulari consenditione lectionem nostram defendit. Copiosius hoc declara-
tum est in *Novis literariis Tubingensibus* A. 1739 num. 18 & 19, atque in *Defensione*
seorsum eodem anno, iterumque Anno 1745 a me edita. Videatur *Appendix* n. VIII.
Sect. II.

6 λαληθήσεται σοι τί) ego ostendam tibi omnia quae, (iterum ex parallelo,) *Aethiops.* ¶ τι σε) ὅτι σε *Al.* *Gen.* N. 1.

7 ἐνεοὶ) *Al.* *Aug.* 6. cod. plurimi. ἐνεοὶ edd.

8 δὲ med.) τὲ *Er.* *Aug.* 6. *Vff.* & alii, *Chrys.* ¶ γδένα) edd. &c. uti v. 7.
(γδέν) *Arab.* *Lat.* *Syr.*

12 ἐν ὀράματι) ~ *Al.* *Aeth.* *Copt.* *Lat.* *Beda.* ¶ ἐπιθέντα) ἐπιτιθέντα *Er.* *B.* 2.

13 ~ ὁ ante ἀνανίας) *Comp.* *Er.* *Al.* *Aug.* 6. *Mont.* *Seid.* *Vff.* pluresve. ὁ *Steph.*
edd.

17 (~ inσῆς) *Er.* *Aug.* 6. *Cov.* 3. *Vff.* & bis quinque alii, *Aeth.* *Arab.* *Co-*
ptica utraque.

18 ὡσεὶ) ~ *Aeth.* *Copt.* *Lat.* in ms. Col. *Cassiod.* ¶ ~ παραχεῖμα) *Er.* *Al.*
Aug. 6. *Vff.* & alii bis quatuor, *Oecum.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* Sed post λαβὼν ponunt
Aeth. *Arab.* (παραχεῖμα) *Comp.* *Steph.* ed. &c. *Chrys.*

19 ὁ σαῦλος) Initium periochæ. (~) *Al.* *Barb.* 1. *Laud.* 3. *Lin.* *Mont.* *Pet.* 3.
Chrys. *Euthal.* *Aeth.* *Lat.* *Syr.*

20 ἐν) *ingressus* præfigit *Aeth.* *Lat.* ¶ (inσῆν) *Al.* *Barb.* 2. *Laud.* 3. *N.* 2.
Pet. 1. 3. *Euthal.* *Aethiop.* *Lat.* *Iren.* *Syr.*

21 ἐληλύθει) ἐληλύθει *Er.* *Aug.* 6. *Vff.* & quinque & duo alii, *Chrys.*

24 τὸ alterum) ~ *Al.* *Aug.* 6. & alii.

25 ναθῆναν)

- 25 καθηκαν) καθηκαν αὐτὸν *Al.* *Vff.* & alii, *Eutbal.*
- 26 (~ ὁ σαῦλος) *Al.* *Barb.* 1. *Pet.* 3. *Eutbal.* *Æth.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* ¶ (iv) *edd.* *primæ*, *Aug.* 6. *Seid.* *Vff.* & *septem* alii & unus. Ex v. 28.
- 28 (εἰς) *Comp.* *Er.* ed. 1. 2. 3. 4. *Al.* *Aug.* 6. *Cant.* 2. *Cov.* 3. *Laud.* 2. *L.* *Magd.* N. 2. *Sin.* *Stepb.* δ. 17. *Chrys.* ad v. 43. (qui idecirco καὶ ἐκπορεύμενος omittunt cum *Al.* apud Fellum, *B.* 2. & *Stepb.* 6. & *Oecum.* quanquam *Er.* in ed. 5. se id ex commentariis, qui Chrysostomi titulo leguntur, adiecisse annotat:) item *Cov.* 4. *Gen.* *Laud.* 3. N. 1. *Pet.* 3. *Seid.* qui item καὶ ἐκπορεύμενος, mi fallor, omissit. Ex v. 26. ¶ καὶ alterum) — *Al.* *Lat.* in ms. *Char.* ¶ μῆτρα) — *Al.* *Laud.* 3 apud Fellum.
- 29 ἐλλησάς) *edd.* *mff.* *Syr.* &c. ἐλληνας *Al.* *Lat.* de quo conf. *Var.* c. XI. 20.
- 30 αὐτὸν prius) αὐτὸν νυκτὸς *Lat.* multi, *Syr.* Ex v. 25. ¶ αὐτὸν alterum) — *Al.* & *quatuor* & *duo* alii.
- 31 αἱ μὲν ἐν κτλ.) *edd.* *mff.* *Chrys.* *Oecum.* &c. Ex cap. XVI. 5. (ἢ . . . . .) *Al.* *Barb.* 1. *Cov.* 4. *Gen.* N. 1. *Pet.* 3. *Stepb.* δ, (quanquam Stephani margo varietatem hanc cohærentem in tres partes dividens, secundo & tertio loco β habet,) *Æth.* *Lat.* *Syr.* *Dionysius* *Al.* ad qq. Pauli Samos. *Eutbal.*
- 32, 35 λύδαι) λύδαι *Comp.* *Aug.* 6. nec non *Cov.* 3.
- 34 μῆτρας ὁ) ὁ μῆτρας *Er.* ὁ *Baf.* 2. *Chrys.*
- 35 καὶ τὸν) καὶ τὸν *Comp.* ¶ (ἀστάρων) *Er.* *Aug.* 6. *Barb.* 6. & sex & duo alii, *Chrys.* *Oecum.* Π emphatico simul expresso. ἀστάρων *Vff.* σάρρων *Al.* σάρων *Beza*, *Lin.* & alii. ἀστάρων *Caroli Stephani* ed. *Saronae*, vel *Sarone* potius, *Lat.*
- 38 δύο ἄνδρες) *edd.* complures cum *mff.* idoneis, *Lat.* *Syr.* *Bafil.* (~) *Er.* *Aug.* 6. *Pet.* 1. *Vff.* & bis sex alii, *Arab.* Habet & non habet *Chrys.*
- 39 ἐπιδεικνύμενα) αὐτῷ addit *Lat.* *hodie*, *Syr.*

C A P. X.

- 1 (~ ἵνα) *Al.* *Aug.* 6. *Cov.* 2. *Lin.* *Mont.* N. 1. 2. *Pet.* 3. *Chrys.* *Eutbal.*
- 2 (~ τέ) *Al.* *Barb.* 1. *Cov.* 3. *Laud.* 3. *Lat.* & alii, *Chrys.*
- 3 τέ) — *Vff.* *Chrys.*
- 5 σίμων) σίμωνά τινα *Comp.* *Al.* *Laud.* 2. N. 1. *Seid.* *Stepb.* 2, *Lat.* Ex v. 6. ¶ ὃς ἐπ. πέτρος) τὸν ἐπικαλέμενον πέτρον *Er.* *Aug.* 6. *Sin.* *Vff.* & octo & tres alii. Ex c. XI. 13.
- 6 ~ ἔτος usq. ποιεῖν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Barb.* *septem*, *B.* 2. *Gen.* *Laud.* 2. 3. *L.* *Stepb.* *quatuor* aut *quinque*, *Vff.* & bis sex alii, *Chrys.* *Eutbal.* *Arab.* *Armen.* *Lat.* in *Cant.* & *Schell.* vel etiam apud *Cassiodorum*, *Syrus.* (ἔτος κτλ.) *Lat.* & inde iterum cod. *Er.* quam aliæ sequuntur *edd.* *Copt.* *Glossa* (ut *Er.* quoque annotat,) ex v. 32. & ex cap. IX. 6. perinde ut ὃς λαλήσει κτλ. ex c. XI. 14 addunt
O o *Barb.* 1.

Barb. i. Cov. 3. 4. Steph. 1a. Hiant *Bar. Cant.* græce, *Hunt. i. Lat. Pet. 2.* credo etiam *Colb. 6. L. Steph. 6.* quorum longa hic pauca est. Itaque pro additamento illo Latino nullum supereft Græcum suffragium, ne *Laud. 3* quidem. *Oecumenium* citat Whitbius: haud scio an rectius, quam Chrysostomi marginem.

7 ($\alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$) *Al. Cov. 4.* & alii, *Lat.* & alii.

10 ($\epsilon\kappa\epsilon\iota\omega\tau$) *Ex v. 9. \alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}* *Al. & alii, Orig.* ¶ ($\epsilon\pi\epsilon\pi\epsilon\sigma\tau$) $\epsilon\gamma\epsilon\nu\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau$ *Al. Cov. 4. N. i. Pet. 3. Orig. Euthal.* Ex initio versiculi.

11 ($\sim \dot{\epsilon}\pi' \alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$) *Al. Cov. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Orig. Euthal. Arab. Lat. Barb. i. Laud. 3. Syr.* Insertum ex notissima historia baptismi Iesu. *Marc. I. 10. ¶ (\sim \delta\epsilon\delta\epsilon\mu\epsilon\nu\tau\hat{\omega}) Al. Pet. 3. Orig. \mathcal{A}eth. Copt. Lat. Barb. i. Laud. 3.* Sic cap. XI. 5.

12 ($\tau\hat{\eta}\varsigma \gamma\hat{\eta}\varsigma$) Hoc post $\epsilon\pi\pi\epsilon\tau\hat{\omega}$ ponit *Al.* & aliquot alii, *Clemens Al. Arab. Copt. Lat. Syr.* ¶ ($\sim \chi\hat{\eta} \tau\hat{\alpha} \theta\pi\pi\alpha$) *Al. Lin. Pet. 3. Arab. Copt. Lat. Cant. latine, Syr. Clemens Al. Orig. Euthal. Theodoritus.*

14 $\hat{\eta}\varsigma$ *Al. & alii, Clemens Al. Orig. Lat.*

16 $\pi\acute{\alpha}\lambda\pi\tau$ *ε\iota\theta\hat{\eta}\varsigma Al. & alii, Lat. ~ N. i. Euthal. Syr.*

17 ($\epsilon\alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$) $\epsilon\gamma\epsilon\nu\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau$ addit *Cant.* ex c. XII. 11.

19 ($\delta\iota\alpha\pi\theta\pi\mu$) *Comp. Al. Aug. 6. Cant. Seid. Vff.* & octo & (quoniam Stephani margo vacat,) quinque alii, *Chrys. Euthal.* unde $\delta\iota\alpha\pi\theta\pi\mu$ *N. i. (\epsilon\iota\theta\pi\pi\mu\pi\mu)* *Er. & al.* ¶ ($\sim \tau\hat{\rho}\epsilon\iota\varsigma$) *Er. Aug. 6. Barb. septem, Cant. Steph. quatuor, Vff.* & sex & tres alii, *Arab. Conflit. apost. Chrys. Cyrus Hier. Cassiod. & alii.* Facile omissum post $\alpha\dot{\nu}\delta\pi\pi\epsilon$. ($\tau\hat{\rho}\epsilon\iota\varsigma$) *edd. al., Lat. hodie, Syr.*

20 ($\delta\iota\epsilon\pi\iota$) $\delta\iota\epsilon\pi\iota$ *Al. & alii.*

21 ($\pi\acute{\alpha}\pi\pi\pi\pi\pi$) $\delta\iota\epsilon\pi\iota$ *Aug. 6. Vff.* nec non *Chrys.* ¶ ($\tau\hat{\eta}\varsigma$ usq. $\alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$) *edd.*, nonnulla græcorum exemplaria apud Er., & vix alia præter *Baf. 2. Laud. 2. Lin. Vien.* nam septem circiter hiant. *Glossa ex v. 17. & ex c. XI. 11. (\sim) Al. Aug. 6. Barb. sex, Cant. Sin. Steph. quatuor, Vff.* & octo & tres alii, *Chrys. Euthal. \mathcal{A}eth. Arab. Lat. Syr.*

23 ($\alpha\dot{\nu}\alpha\pi\alpha\pi\alpha$) *Al. & alii, Syr. & alii. ~ Euthal.* ¶ ($\sim \tau\hat{\eta}\varsigma$ post $\alpha\dot{\nu}\pi\pi\pi$) *edd. primæ, Aug. 6. Vff. & alii, Chrys. \tau\hat{\eta}\varsigma Steph. ed. 3.*

25 ($\tau\hat{\pi}$) *Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Barb. 4. Laud. 3. Seid.* manu sec. *Vff.* & septem alii & unus, *Basilius.* ¶ ($\pi\pi\pi\pi\pi\pi\pi\pi$) $\alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$ addit *Copt. Lat. aliqui, Cant.* apud Fellum. Non addit *Lucas, eum. Euphemia.*

26 ($\alpha\dot{\nu}\tau\hat{\omega}$) $\pi\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ *Comp. Chrys.*

30 ($\hat{\eta}\pi\pi\pi$) $\hat{\eta}\pi\pi\pi$ *Er.* ¶ ($\sim \pi\pi\pi\pi\pi\pi\pi$) *Cov. 4. Lat. plerique, Barb. i. \mathcal{A}eth. Arab. Chrys. in comm. vel etiam Theophyl.* Videri possit ex Neli. I. 4 hoc traductum. ¶ ($\tau\hat{\eta}\varsigma$ $\epsilon\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$) $\pi\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\alpha\dot{\nu}\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ *Laud. 3. Beda.*

32 ὃς usq. σοὶ) ~ Al. N. 1. Lat. aliqui, Ἀθ. Copt.

33 (σῆ) Lat. & inde Cant. Ἀθ. Syr. Antiquissima lectio. τοῦ θεοῦ sumisse videtur librarius ex fine v. hujus, vel ex v. 31. ¶ θεῖς alterum) κυρίς Al. N. 1. Pet. 3.

36 (~ δὲ) Al. Lat. Athanaf. Or. V. c. Arian. Syllaba, bis legenda, semel scripta. Sic Ex II. 2 post αὐτοῖς, δὲ omisit Al.

38 ως) δὲ Cant. & al. apud Er.

39 (~ ἐπιεῖν) Al. Cant. Cov. 4. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Irenaei mss. duo. ¶ καὶ) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Seid. Steph. quatuor, Vff. & novem & sex alii, Chrys. Euthal. Iren. in cod. Voss. (~) Er. & alii, Lat.

40 αὐτὸν) αὐτῷ Al. Cant. Vff.

42 (ἔτος) Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Arab.

48 τῇ κυρίᾳ) ἀντῇ χριστῷ Al. & alii. τῇ κυρίᾳ ἀντῇ Comp. Seid. & alii. τῇ κυρίᾳ ἀντῇ χριστῷ Cov. 4. & alii, Lat. Syr.

C A P. XI.

7 (καὶ) Al. & alii bis quatuor, Euthal. Lat.

8 (~ πᾶν) Al. & duo & tres alii, Chrys. Epiph. Euthal. Ἀθ. Lat. unde tū post κωνὼν inferunt Cov. 4. Gen. Sic πᾶν subauditur 2 Cor. VI. 17.

9 μοι) ~ Al. Laud. 2 (vel 3,) N. 1. Pet. 3. Lat. Epiph. Euthal.

12 σύνελθεῖν) σύνελθε Aug. 6. Ex constructione participii subsequentis. ¶ μηδέν διαρρόμενον) ~ Cant. ¶ διαρρόμενος Aug. 6. Lin. διαρρίωνται Al. & al. Ex cap. XV. 9.

13 (~ ἄρδεας) Al. Lin. Pet. 1. 3. & alii, Lat. Syr. & alii. Ex c. X. 32.

16 κυρίᾳ) τῇ κυρίᾳ Al. Seid. manu recentiore, Vff. & alii.

17 δωρεὰν) gratiam habet Lat. ¶ (~ χριστὸν) Pet. 1. Cov. 4. Gen. Chrys. ¶ (~ δὲ) Al. Steph. ii. & quinque & tres alii, Chrys. Euthal. Lat. ¶ θεὸν;) τῇ μὴ δῆναι αὐτοῖς πνεῦμα ἡγιον (Steph. β. 1a.) πιστεύσασιν ἐπ' αὐτῷ addit Cant. ex Latinis, de quibus confer Lyranum.

18 εἰς (ζωὴν) edd. mss. &c. Cappad. ~ Lat. apud Er.

19 σεπάρῳ) σεπάρῳ Al. Vff. & alii.

20 (~ λαθόντες) Al. Baroc. & sex & duo alii, Chrys. ¶ πρὸς) καὶ πρὸς Al. & alii. ¶ (~ λανθάνεις) Al. Arab. Ἀθiop. Lat. (qui tamen etiam c. VI. 1. XI. 20. Graecos habet;) Syr. qui tamen etiam ἐλληνισάς c. VI. 1 Graecos dicit. Communior lectio, ἐλληνισάς. Sed Hellenistae opponuntur Hebratis, c. VI. 1. coll. c. IX. 29.

Indaeis h. l. opponuntur Graeci, ut passim. Rechte probat hanc lectionem *Vfferi-*
us ad A. M. 4045.

22 (- διελθεῖν) *Al.* Versiones. Idem Verbum, ἐώς sequente, c. IX. 38.

25 (- ὁ βαρυάβας) *Al. N. i. Lat.* (sed habet *Rentl.*) *Syr.* ¶ αὐτὸν prius) -
Al. Aug. 6. & alii, *Chrys.* ¶ (- αὐτὸν) *Al. Aug. 6. Barb. 3. Vff.* & quatuor &
tres alii, *Euthal. Lat.*

26 αὐτὸς αὐτοῖς *Lin. N. i. Pet. un.* apud Fellum. αὐτοῖς καὶ *Al. Laud. 3*
apud Fellum. ¶ (- ἐν) *Er. Vff.* cum proximis.

28 (- κατσαρος) *Al. Pitt. 3. Armen. Copt. Lat. Æth. Cant.* nec non *Cassiodorus*,
qui *principe* supplet.

29 ἵνπορῆτο) *Comp. Aug. 6*, nec non *Cant.* pluresve. ἵνπος. *edd. al., Chrys.*

C A P. XII.

3 (αἱ) *Al. Cant. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 3. Lin. Mont. N. i. Pet. i. Vff.*
pluresve.

5 (περὶ) *Comp. Al. Seid. & duo & tres alii.*

9 αὐτῷ) - *Al. Cant. N. i. Euthal. Pet. 3.* ¶ διὰ) ὑπὸ *Al. Vff.* & alii,
Chrys.

10 προηλθον) προσῆλθον *Er. Vff.* & alii. Conf. Mill. ad c. XX. 5. 13.

11 ἀληθῶς, ὅτι) *edd. mff. Syr. Cassiod. &c. ὅτι ἀληθῶς Chrys. bis, Calarit. Cant.*

13 (αὐτῷ) *Al. & duo & quinque alii, Euthal. Arab. Lat. Syr.* ¶ (προηλθε) *Hervag. ed., Lat. Syr. Beza in annot. edit. 2.*

15 (μαίνῃ;) *Vff.* & alii, *Æth.*

16 πέτρος) - *Cant.*

18 ἐκ ὀλίγος) *edd. mff. Chrys. Lat. Cassiod.* unde μέγας *N. i. Syr.* - *Calarit. Cant.*

19 δὲ τὲ *Comp. Al.*

20 (- ὁ ἕξ.) *Al. Colb. 6. & unus & tres alii, Euthal. Lat. Syr.*

22 θεῖ φωνὴ) φωνὴ θεῖ *Comp. Aug. 6. Vff.*

23 δόξαν) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Chrys.* nec non *Lin. Mont.*
τὸν δόξαν Steph. edd.

25 ἔξ) εἰς *Er. Aug. 6. Vff.* & al. *Chrys.* quod Beza cum πληρώτατες jungen-
ret. ¶ οὐρανοῦ) εἰς εἰς αὐτοχεῖαν *Comp. Seidel. & alii, Cassiod. Syr.*

CAP. XIII.

C A P. XIII.

1 (- τινὲς) *Al. Barb. 1. Cant. Lin. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat. Syr.*

2 τὸν prius) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurimi, Chrys. τόν τε Steph. ed. Π βαράβαρ καὶ τὸν σαῦλον) edd. &c. Cassiod. h. l. at *Saulum* & *Barnabam* habent *Lat.* plerique, & *Syr.* nec non *Cassiod.* in Ps. 28. Π τὸ ἔργον) — un. cod. apud *Bezan.**

4 σιλεύκειαν) λευκίαν *Mont.*

6 (όλην) *Al. Steph. tres, & tres & quinque alii, Euthal. Chrys. Æth. Lat. Syr.* Π ἀρδεα τινα) *Al. Cant. Cov. 4. Lin. Mont. Chrys. Æth. Arab. Lat. Calarit. Syr.* Lectio media: unde εἰναι ἀρδεα τινα Steph. ε. 12. *Colinaei* ed. εἰναι τινα ἀρδεα *Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal.* ἀρδεα τινα μέγαν *Barb. 3.* Π βαριμτῆς) *Comp. Steph. edd. &c. verlio Sahidica, nec non vulgata Coptica, & Armen. βαριμτῆν Er. Al. Lu. & bis sex alii, Oecum. Cassiod. unde (pro ὁ ὄνομα) ὄνοματι Lin. & alii. (βαριμή) *Velef.* nam *Barichu* habet *Lat.* in edd. primis & in ms. Colon. unde barien plurimi alii. berien habet *Hieron.* de nominib. Hebr. & *Beda*, dicentes, a nonnullis *Barjesu* corrupte legi. Hieronymo assentitur *Hillerns*, *Onom.* p. 803, (ubi *Origenem* sic quoque legisse suspicatur,) & Herm. von der Hardt, *Syriæ Græce* p. 113. *Barschuma* habet *Syr.* Nomen *Syris* frequens, ut patet ex *Affenmanni Biblioth.* Or. T. II. cap. 1.*

8 ἐλύμας) ἐλυμᾶς *Hiller. l. c.* Π ὁ Ἡενσιος.

9 (- καὶ) *Al. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Chrys. Euthal. Lat.*

11 — τῆς post χειρ) *Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys. τῆς Er. & al.*

15 ἀρχισυνάγωγοι) edd. ms. *Armen. Copt. &c. quanquam Millii appendix αρχισυρεῖς in Copt. esse ait: quod quidem in Æth. legit L. De Dieu. Π εἰ) εἰ τις Al. Gen. & alii, Euthal. Lat. & alii. Ex Eph. IV. 29. Π (πρὸς τὸν λαὸν λέγετε) Steph. ε. i. Syr.*

17 — ἵστραιλ) *Er. Aug. 6. Barb. 7. Baroc. Lu. Sin. Vff. & octo & tres alii, Chrys. Arab. Copt. Syr. (ἵστραιλ) Comp. & alii, Lat. qui τούτου prætermittit. Ex v. 16, 23.*

18 ὡς) — *Æth. Lat. Cant. Laud. 3. Syr.* Π ἑτεροφέρετεν) edd. *Vff. & alii, Chrys. Oecum. Lat. ab Hieronymo, nec non Aug. 6. (ἑτεροφέρετεν) Al. Laud. 3. Hesych.* Eadem varietas in LXX. Vid. Grabii Proleg. Octateuchi, cap. 3. §. 8. Orthographia diversa, notio eadem. *nutravit* habet *Æth.* In Asia, ut appareat, pronunerunt & scripserunt ἑτεροφέρετεν. *Alexandriae, ἑτεροφέρετεν.* quodque apud *Origenem* non semel ex Deut. I ἑτεροφέρετεν allegatur, a librariis proficieti potuit. *Theophilum*, cui *Evangelium & Acta* scripsit Lucas, *Alexandriae* sumit, alibi ostendimus. Id quoque adjuvat, ut ἑτεροφέρετεν *Lucæ* esse arbitremur, cum præsertim cod. *Alex.* & apud LXX & in *Actis* sic habeant. Vid. *Gnom.*

19 κατεκληρονόμωσεν) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. B. 2. Steph. tres, Vff. & bis octo alii, Chrys. & alii.* (κατεκληροδότησεν) *Comp. & fortasse bis duo alii.* Vid. *Gnom.*

19, 20 (αὐτῶν, ὡς κτλ.) *Al. Pet. 3.* cum codice aliquo, quem unum eundemque respicit Rob. Stephanus in var. lect. editioni N. T. A. 1568 subjunctis, & Beza in annot. & Wech. in margine: & (αὐτῶν omisso) *N. 1.* item *Armen. Copt. Lat. cod. græci apud Marianam*, id est, Velesii excerpta ex Latino facta: *Chrys.* de quo agit Simon in not. Gall. Videtur hæc mutatio, ante exortam disquisitionem chronologicam, per incuriam introducta librarii, qui ab αὐτῷ ad ταῦτα transiliens, nimis cito ὡς arripuerit, & deinde quoquo modo οὐ μετὰ ταῦτα resarserit. Textum sequitur *Æth.* Adde *Gnom.* ¶ μετὰ ταῦτα

21 (— ὁ θεὸς) *Aug. 6. Baroc. Cov. 3. Mont. N. 2.* pluresve, *Chrys. Lat. aliqui.* ¶ ἔτη τεσσαράκοντα) — *Arab.*

23 (ῆγαγε) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 6. Vff. & quinque & septem alii, Æth. Arab. Lat. Athanas. Chrys. & alii.* Ex allit. ad ἐπαγγελίαν. ¶ σωτῆρα ἵστην) *edd. mss. Armen. Copt. &c. σωτηρίαν Barb. 5. Lu. Sin. Steph. tres, Vff. & sex & tres alii, Æth. Arab. Chrys. in comm. Theophyl.* Ex compendio scriptioris σρά iv. vel ex rhythmo, ἐπαγγελίαν. Deinde facile omissum ἵστην in *Aug. 6. Baroc. N. 2.* & nonnullis apud *Er.*

24 παντὶ & λαζῷ) — *Er. Aug. 6. Bar. Vff. & quinque & tres alii, Arab.* Ex v. 23. c. V. 31. ¶ λαζῷ) — *Al.*

25 Τίνα με ὑπονοεῖς εἶνα; ὅντι εἰμὶ ἐγώ.) Quem me arbitramini esse: non sum ego: habet *Latinus* interpres. Ex quo *Lutherus*: Ich bin nicht der, dafür ihr mich haltet. Nam *Lutheri* ætate Latina exemplaria, quæ ille in Actis interdum sequebatur, (c. IV. 9. V. 6. IX. 31.) fere carebant signo interrogationis. At hoc loco valde excitata est oratio, cum interrogatione, quæ Latinis postea editionibus hic quoque addita est. τίνα hoc loco pro ὅντι ἦνα possitne dici, nec ne, non querimus. Ait *Raphelius*, negat *Wolfius*.

26 (ἐξαπεισάλη) *Al. Barb. 6. Cant. Lin. Mont. N. 1. Pet. 1. 3.* pluresve, *Chrys.* Vid. *Gnom.*

27 (— ἐν) *Comp. Pet. 1. Seid. Vff. & bis tres alii, Chrys.*

29 πάντα) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. & multi alii, Chrys. ἀπαντά Er. & aliae edd.*

31 (γῦν) *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Mont. N. 1. Steph. ε. 1. 12.* pluresve, *Æth. Copt. Lat. Cant. Syr.*

32 αὐτῶν ἡμῖν) *ἡμῶν Al. Æth. Lat. Barb. 1. Cant.*

33 τῷ Ψαλμῷ τῷ πρώτῳ) Sic apud Lucam Latine legit *Hilarius* in Psalmum II. & *Hieronymus* in Psalmos, initio, vel antiquus ejus interpolator. atque horum auctoritate sic edidit *Erasmus* Græce: quem tamen solum respicere videtur Latinorum

norum Stephani Bibliorum margo, his verbis, *Quidam Graeci codices legunt, primo.* Olim quidem sic legerunt Graeci: *Origenes*, vel certe vetustus auctor, in Catena; *Georgius Alexandrinus*, *Oecumenius*. Sic Latini codices aliqui, *Beda teste*; Latina Biblia *Quentaliana*, & *Zegerus*: sic *Cant.* latine & inde graece, & *Cassiodorii* comm. in *Psalmi II.* Aliisque, Afri præsertim, hunc *Psalmum* interdum ut primum allegantes, Latinam potius Actorum apostolicorum lectionem, quam Hebraicam *Psalmorum* divisionem respicere videntur. ($\tau\bar{\omega} \Psi\alpha\lambda\mu\omega \tau\bar{\omega} \delta\epsilon\nu\tau\epsilon\varphi$) *Comp.* *Steph.* *edd.* *mss.* *Chrys.* *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Coptica* itaque, *Syr.* De nexu *Psalmi I & II*, ut hodie numerantur, multa disserunt philologi: sed tota disceptatione hoc quidem loco supersedere licet. Vera est lectio brevior ($\tau\bar{\omega} \Psi\alpha\lambda\mu\omega$) sine epitheto numerali. sic enim habuit *Latinus* interpres vetustissimus, & ex eo *Graecum* exemplar *Bedae*, & *Latini* quidam codices apud *Erasmus*: sic habuisse videtur Graeca lectio, quam secutus *Aug. 6* literam *B*, secundi notam, ante $\Psi\alpha\lambda\mu\omega$ inseruit. Hæc lectio media: unde olim nonnulli $\tau\bar{\omega} \pi\rho\omega\tau\omega$, plerique postea $\tau\bar{\omega} \delta\epsilon\nu\tau\epsilon\varphi$ suppleverunt. Vid. *Bezae* & *Camerarii* annot. ad h. l. Adde *Hesychium* presbyterum in *Holfi* anecdoteis Graecis, T. III. p. 175. Pari modo apud *Tertullianum* l. IV c. *Marcion.* cap. 22. & apud *Cyprianum* l. I ad *Quir.* § 13 *Psalm* huic ipsi ab eis citato, alii *primo*, alii *secundo* addiderunt, quum *Cyprianus* in *ed. Er.* absolute habeat *Psalm*, & *Tertullianus* haud dubie olim sic habuerit. Scholasticam sedulitatem epitheta hæc redolent: apostoli nusquam capitis aut *psalmi* numerum allegarunt; & in hoc sermone Pauli concinne inter se respondent duæ formulæ, ēn $\tau\bar{\omega} \Psi\alpha\lambda\mu\omega$ ēn ētērφ. v. 33. 35.

36 $\tau\bar{\omega} \tau\bar{\omega} \theta\epsilon\bar{\omega} \beta\epsilon\lambda\bar{\omega}$,), $\tau\bar{\omega} \tau\bar{\omega} \theta\epsilon\bar{\omega} \beta\epsilon\lambda\bar{\omega}$ *Er.* & al., *Aug. 6.*

39 $\kappa\bar{\omega}$) - *Al. Lat.*

40 ētēlθij) ētēlθoi *Comp.* *Cov. 2.* *Seid.* *Chrys.*

41 $\theta\alpha\mu\omega\tau\omega$ $\tau\bar{\omega} \kappa\bar{\omega} \epsilon\pi\beta\lambda\epsilon\psi\omega\tau\omega$ *Comp.* *Barb. 3.* *Caf.* *Steph.* tres, & alii, *cod. Graecus Bedae*. *Glossa* marg. e LXX. unde $\epsilon\mu\beta\lambda\epsilon\psi\omega\tau\omega$ $\kappa\bar{\omega} \theta\alpha\mu\omega$. *Chrys.* *Vien.* ¶ (- ēγo.) *Comp.* *Er.* *Aug. 6.* *Cant.* *Seid.* *Sin.* *Vff.* & novem & tres alii, *Chrys.* *Arab.* *Syr.* ¶ o) *Comp.* *Al.* *Aug. 6.* *Barb. 3.* *Seid.* *Steph.* *omn.* *Vff.* & quinque alii & unus, *Chrys.* *Euthal.* *Theophyl.* *Lat.* (φ) *Er.* & al.

42 (αὐτῶν) *Al.* *Barb. 2.* & quinque & tres alii, nec non *Mont.* *Chrys.* *Euthal.* *Copt.* *Lit.* *Syr.* αὐτῶν ī τρεσ αὐτῶν *των* *ιδ.* *Comp.* *Laud. 2.* *Seid.* *Glossa.* ¶ (- τα ēθων) *Al.* *Barb. 1.* & alii bis quatuor, *Chrys.* *Euthal.* *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* ¶ (- ταῦτα) *Er.* *Lit.* *Vff.* & sex & tres alii. unde αὐτὰ ante $\rho\mu\pi\alpha\tau\omega$ inserit recentior cod. quem fecuti sunt *Complutenses*.

43 - αὐτοῖς) *Er.* *Aug. 6.* *Laud. 3.* *Vff.* *Vien.* & quinque & tres alii, *Lat.* (excepto *Rentl.*) *Graecus Bedre*, *Syr.* (αὐτοῖς) *Comp.* &c. *Chrys.* ¶ ēπιμετρων) *προσμέτρων* *Al.* *Vff.* & alii. Ex alliteratione.

44 $\tau\bar{\omega}$ *edd.* primæ, *Al.* *Aug. 6.* *Vff.* & alii, *Chrys.* δὲ *Steph.* ed. 3. ¶ (- ēχομέτρω)

μένω) *Al. Laud. 3. Lin. Mont. Pet. 3. Euthal. Lat.* ¶ θεῶς) κυρίς *Al. & alii, Lat.* in ms. Col.

45 τοῖς) τοῖς λόγοις τοῖς *Cant. Laud. 3. Syr.* ¶ λεγομένοις *Al. & alii.* Ex c. XVI. 14. ¶ (- ἀντιλέγοντες καὶ) *Al. Barb. 2. Mont. & bis tres alii, Versiones:* Hebraismo non observato. unde ἐναντιέμενοι καὶ *Laud. 3.*

46 δὲ prius) τε *Al. & alii.*

48 ἔχαιρον) ἔχαιρε *edd. primæ, Aug. 6. Seid. Vien.* & alii.

49 δι) καθ' *Al. Vff. & alii.*

50 (- καὶ) *Al. Cant. adeoque Lat. olim, Gen. Lin. Mont. N. 1. Syr.* ¶ (- τὸν) *cod. multi, Chrys. Lectio media.* unde cod. multi etiam τὸν præcedens omittunt.

C A P. XIV.

2 ἀπειθεῖτες) ἀπειθίσαυτες *Al. Vff. & alii.*

3 διδόντι) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Seid. Vff. & quinque & septem alii, Chrys. Euthal. Lat. Syr.* καὶ διδ. *Steph. ed. 3.*

7 ἐναγγελιζόμενοι) Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum: Paulus autem & Barnabas morabantur Lystris. addunt *Lat.* aliqui, & inde, aliis aliisque Græcis verbis, *Cant.* sive *Steph. 3. & cod. Bedae* sive *Laud. 3.* Quod si eadem verba habet codex *Actorum Ap.* in Proleg. Wetsten. p. 21. propinquitas ejus cum *Cant. Laud. 3.* apparebit. Fortasse est illud *Graecum exemplar Italicum ms.* in quo eadem verba reperiri docuit lo. Harleianus.

8 ὑπάρχων) - *Al. Barb. 1. & bis tres alii, Euthal. ¶ περιπεπατήσει) edd. primæ, Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys. περιπεπατήσει Bezae ed. 3. & recent.*

9 ἕκας) ἕκαστε *Al. & alii.*

10 ἀνάστη) σοὶ λέγω, ἐν τῷ ὄνόματι τῷ κυρίᾳ ἵνσε χριστὸν ἀνάστη *Comp. Colb. 6. Laud. 3. & alii, Arab. Copt. Lat. aliqui, Syr.* ¶ ἔλετο *Vff.* ἔλετο *Al. Aug. 6. N. 1.*

12 μὲν) - *Al. Vff. & alii.* ¶ δια ἐρμῆν) *Aethiopicus græca hæc deorum nomina retinuit: deinde autem addit, quia Iov dicitur, Mercuriu dicitur, sermone Romano.* vid. *Lud. de Dieu ad h. l.* ¶ δ) - *Aug. 6. Vff.*

13 (- αὐτῶν) *Al. Mont. Lin. N. 1. Euthal. Aeth. Arab. Copt. Lat. Cant. Syr.* ¶ (ἴθελον) *Er. ed. 1. B. 2. Cov. 3. 4. Lu.* Vnde (pro ὁ δὲ κτλ.) οἱ δὲ ἱερεῖς . . . ἐνέγκαντες . . . ἤθελον *Cant.*

14 οἱ ἀπόστολοι) - *Syr. Cant. & (pro ἀκέταντες) ἀκέστας Cant. ¶ (ἐξεπίδησαν) Al. Cant. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Lat.*

17 (~ ἡμῖν) *Al. Æth. Lat. Iren.* in col. plerisque. ὑμῖν *Al. Cant. Cov. 2. 4. Laud. 3. Lin. N. 1. 2. Vien. Iren.* in codd. Feuardentii & Vossii, *Chrys. Theophyl. αὐτοῖς Leo; Syrus,* hoc & καραβῆς jungens cum ἀγαθοποιῶν. ¶ ή μᾶν) *edl. &c.* Sic habet antiqua precum formula, ad cibum capiendum, ex hoc loco suanta: πληρωτορ γαρας καὶ ἐνθ ουντε τας καρδιας ἡμῶν. vid. Rittershufsi lib. V sacerar. lect. cap. XI. (ὑμῶν) *Cant. Cant. 2. Laud. 3. N. 1. Steph. δ. 1a. & præter hos, alii duo apud Beza, Chrys. Theophyl. Lat. multi, Iren. in mss. αὐτῶν Lat. aliqui, Syr.*

18 αὐτοῖς.) αὐτοῖς, ἀλλὰ πορεύεσθαι ἔκαστον εἰς τὰ ίδια *Vien.* & alii.

19 ἐπῆλθον δὲ) διατριβόντων δὲ αὐτῶν καὶ διδασκόντων ἐπῆλθον *Comp. Vien.* & alii, nec non *Euthal. Cassiod. Arab.* Glossa alicujus, qui non putaret, animos multitudinis e vestigio mutatos fuisse. Atqui Iudeos, salva lectione breviori, vel statim vel serius superveniente putare possis. ¶ ικδα·οι) καὶ διαλεγομένων αυτῶν παρέποντά σιεπεισαν τὰς ὄχλους αποστολας ἀπ' αὐτῶν λεζούτες, Οὕτις εὖλος λέγοντων, ἀλλὰ πάντα ψεύδοντα addit *Vien.* & alii apud *Erasium, Beza, Millium.* ¶ (εσυραν) *Comp. Vff. & alii, Chrys.*

24 καὶ) ~ *Aldi ed., Vff.*

25 λογοτ) λ. τᾶς κυρίας *Al.* tres apud *Beza* & alii, *Euthal.*

28 (~ ἐκά) *Al. Barb. 1. Cant. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æthiop. Lat.*

C A P. XV.

2 ζητήσεως) *Comp. Al. Aug. 6. Barb. 7. Cant. L. Vff.* & bis novem alii, *Chrys. Const. apost. (ζητήσεως) Er. & al.* Ex v. 7. Hinc vicissim v. 7 (pro συζητ.) ζητήσεως *Al.* & aliquot alii. ¶ καὶ ζητήσεως) ~ *Lat. Laud. 3.*

4 ἀπεδέχθησαν) magnifice addit *Ambr.* in Ps. 118. 74. *Cassiod. μεγάλως mire,* addit *Cant.*

5 πεπισευχότες) τῶν πεπισευχότων *Er. Sin.* & alii.

7 iv) ~ *Aug. 6. Cant. L. Vien.* apud G. a Maastricht. ¶ ή ἡμῖν) ~ *Vien.* in Millii appendice, *Lat.* in ms. Schellh. *Syr.* ή εἰς Ἀθ. ἐν ὑμῖν *Al. Pet. 3. Iren. Chrys.* in comm. *Const. apost., Euthal. Arab.* Ex anteced. prox.

8 αὐτοῖς prius) *edl. mss., Iren. Didymus, Chrys. Syr.* ~ *Lat. Laud. 3. Tr. de Baptismo hær. apud Cyprian.*

9 εὖλος) εὖλος *Aug. 6. Vff.*

τὸν θεὸν) ~ *Lat.* in ms. Schellh. *Hieron.* in Gal. V. 1. & in ep. ad Augustin. *Haymo* in Ap. II. *Mutianus* interpres *Chrys. homil. XIV* in ep. ad Hebr. Id

non displicet Beza & Camerario. et habet brevior lectio, τι περάζετε ἐπιθεῖναις ζυγόν; valde facilem & locutionem & sententiam. Irenaeum sic quoque legisse arbitror: & Gallasium in eo nunc magis, quam Grabium sequor. Apud *Tertullianum* de Pud. c. 21 inferitur *Dominum*. Hieronymus alibi legit, *Deum*; multis locis, non legit. ¶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔτε ἡμῖν) ἡμεῖς ἔτε οἱ πατέρες ἡμῶν *Lat.* in cod. Char. & aliis, *Tertull.*

11 τέ) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Cant. L. Vff. Chrysost. - Steph. ed. ¶ (ιντρ
χεισθ) - Euthal. ¶ (- χεισθ) *Al. Aug. 6. Vff.* & quinque & tres alii, *Chrys.
Lat.* in ms. Schelh. *Tertull. Hieron. Mog.* vel etiam *Arab.**

14 συμεὼν) Simon habet *Lat.* ¶ (- ἐπὶ) *Al. Barb. 2. Cant. Cov. 2. Laud. 3.
N. 1. Pet. 3. Lat. Iren. Chrys. Euthal., Conflit. apost. Theophyl. in comin.*

16 ἀναστέψω) ἵπιστέψω *Cant.* Non inepte. ¶ ἀνοικοδομήσω prius) *Quidam
libri οἰκοδομήσω.* Probo, ut ἀναστέψω sit pro ἀνα, quod in ἀνοικοδομήσω sign. rur-
sus, iterum, denuo. *Drusius* in Parallelis. ¶ κατετηκαμένη) κατετεραμένη
Barb. 1. Liu. Mont. (ex allit. ad ἀναστέψω) & sic *Andreas Cæl.* in *Ap. XI. 8.*
nescio, an etiam *Lat. Iren.* Sic quoque *Amosi IX. 11 Al.* vel etiam *Lat.*

17 ταῦτα πάντα) πάντα ταῦτα *Comp. Seidel. Vff.* ¶ (- πάντα) *Al.* (qui
id ipsum omittit etiam in LXX.) *Barb. 2. Cant. Cov. 3. 4. Gen. L. Pet. 3. Æth.
Lat. Iren. Ambros. Conflit. apost. nescio, an Copt. & Colb. 6, in quo πάντα prius
deesse notatur apud Millium.*

18 γνωσά usque αὐτές) *Er. Steph. edd. Vff. &c. Chrys.* & sic fere, πάντα o-
miffo, *Syr. ἃ ἐσι γνωσά ἀπ' αἰώνος αὐτῷ Comp. Barb. 1. Laud. 2. Seidel.* Plu-
ralis factus ob antecedentia: codices tres quatuorve, unius instar, ob propinquitatem.
γνωσά ἀπ' αἰώνος, junctim cum versu 17, *Cov. 4. Gen. N. 1. Æth. Copt.
(γνωσὸι ἀπ' αἰώνος τῷ κυρίῳ τῷ ἔχον αὐτές) Al.* & sic fere *Lat. Iren. Cant. Arab.*

20 ἀλλὰ) ἀλλ' *Aug. 6. Vff. Chrys.* ¶ ἀλισγημάτων) ἀλισγημάτων *Er. Chrys.*
¶ καὶ τέ πνικτά) *edd. mss.*, *Latini* codd. aliqui ante *Hieron. Conflit. apost. Con-
cilium Gangrense*, *Cyrillus* uterque, *Epiphan. Chrys. Copt. Syr. &c. unde Θυτημάτις
Armen. καὶ πνικτῶν Clemens Al. (-) Iren. Tertull. Cyprian.* & inde alii *Latini*,
& *Cant.* Legit & non legit *Origenes*, vel etiam *Gaudentius.* ¶ καὶ tertium) -
Lat. aliqui. ex var. leet. v. 29, ubi major fuit & omittendi proclivitas.

22 - τῷ ante παύλῳ) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chrys. τῷ Steph.
ed. ¶ βαρσαβᾶν) βαρσαββᾶν *Comp. Al.* & aliis.*

23 (- καὶ οἱ alterum) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Lat. Iren. Athanas. Pacian.*

24 ἐξ ἡμῶν) - *Comp. Barb. 1. Laud. 2. ¶ λέγοις, λέγοις Aug. 6. ¶ (-
λέγοντες πτλ.) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Conflit. apost. Athanasius, Epiphanius,
Æth. Copt. Lat. nec non *Irenaeus*, apud quem hæc post διεσελάμενα inferuntur.
Hiatus in rhythmo μῶν & μοῦ.*

25 ἐκλεξαμένες) ἐκλεξαμένοις *Comp. Steph. ed. 1.*

28 τέτων) edd. mss. Chrys. Lat. Iren. Syr. (~) Al. N. 1. Vien. Clemens Al. Tertullian. Pacian.

29 καὶ medium) ~ Lat. in cod. Char. Reutl. & aliis, Cassiod. Π καὶ πνικτῶν) edd. mss. Armen. Copt. &c. (~) Cyprian. & alii Latini. καὶ πνικτῶν Clemens Al. in Pædag. & Stromat. Lat. aliqui. Π πορειας) πορειας καὶ δσα μὴ Διλετε ἐχυτοῖς γίνεσαι, ἔτεροις μὴ πονητε Comp. Laud 2. Seidel. & (qui versui 20 idem addunt) Iren. Cyprian. Cant. Cov. 4. Gen. Steph. i. Æth. Epistola Synodica seorsum multo ante Hierolymis scripta & Antiochiam missa est, quam Lucas eam huic libro insereret. Sine dubio etiam primo quoque tempore a multis est descripta, & sic propriis quibusdam glossematis ancta. Ex eo genere videtur hoc esse supplementum, καὶ δσα κτλ. Latine id primum esse adjectum, & inde græce versum, colligas ex μὴ eum indicativo, quod Lucas ipse nunquam sic adhibet, nisi in interrogatione. Π πράξεις) πράξεις Steph. & (id est Comp.) Lin. at, agitis, habet Tertull. & al.

30 ἕλθον) κατῆλθον Al. Vien. & duo & octo alii, Euthal. Ex v. 1. Π ἐπέδωξα, In quibusdam libris est, ἔδωξα. Camerarius. sic Pet. 1.

32 τὲ) edd. primæ, Al. Aug. 6. Seid. Vff. &c. Chrys. Bezae versio. δὲ Bezae textus (per sphælma) & inde recent. edd., Lat.

33 (ἀποσείδαστας αὐτῷ) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Cassiod.

34 (~ ἔδεξε κτλ.) Al. Aug 6. Baroc. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Laud. 3. L. Lu. Magd. Mont. N. 2. Pet. 1. Sin. Vff. Copt. Lat. multi, Syr. Chrys. (nim longam periocham finit cum v. 33. & novam orditur cum v. 35. In Græco hoc elle negat Lyranus. His deductis, pro textu superfluit Comp. Laud. 2. Seid. qui pro αὐτῷ habent αὐτόβι) vel etiam Gen. cum Cant Cov. 4. (sed hi omnes etiam versui 29 incisum adjecerunt:) item Vien., unius cod. Gr. margo apud Erasmus, & Steph. & Barb. cod. nescio quot; Æth. Arab. (apud L. de Dieu,) Copt. Armen. Latini alii, (quorum non pauci, invito Lyrano, hoc amplius addunt, Iulus autem solus abiit Jerusalem, quod habet etiam Cassiodorus & Armen.) item, si modo recte collati sunt, Colb. 6. Petr. 3. cum Lin. N. 1. & ms. Graeco Italico apud Ioh. Harleminm. sic quoque, Jerusalem omisso, Cant. nec non Reutl. Proclivi easu omissum; per saltum ab αὐτοὺς ad αὐτοῦ. proclivi consilio, ut Latinum illud de Iuda, sic Græcum hoc de Sila additum, ne versus 40 de Sila, cum v. 33 pugnare videretur.

Habent versiculum editores omnes: neque ex Rob. Stephani eum textu removit Millins, qui tamen glossema esse putat. Res in ambiguo est per codices graecos & per rationes ex contextu petitas: unde proclivitatem in utramque partem notavimus modo. Pro genuino versiculum habet D. Haubernus in Bibl. Betracht. III Stück p. 14 seqq. duabus regulis fretus criticiis. Earum una librarios non magna libertate in addendo uscs eensem: sed magna libertate eos uti solitos, & sæpe interpretationem unius marginalem ab altero pro parte textū habitam & illatam esse, frequen-

quentissimis constat exemplis, ut hoc ipso loco libertas ejusmodi addidit, μόνος δὲ ιούδας ἐπορεύθη. Altera regula librarios multa, quæ de textu non esse ipsis ob apertam viderentur rationem, omisisse statuit: sed librariorum cogitationes expatere, difficillimum est: ut hoc loco, multorum librariorum judicio, versiculum 34 versiculus 40 potius requirere, quam versiculus 33 repellere potuit. Conjectationes de sensu librariorum in utramque partem nusquam non sunt obviæ, neque rem expediunt, sed incertiorum faciunt. Non contentionis studio dico hoc, sed ne tales regulæ, glossematis invehendis valde opportunæ, etiam Ioh. XIV. 1. Rom. XVI. 5, & in aliis locis gravioribus veritati officiant. Ad antiquitatem testium hinc quoque res abit. *Latinos codices plurimos* versiculo carere scribit Millius; *libros correctos*, haud scio an Lyranus ipse. Id si ita esset, glossematis suspicio, cui non nil h. l. dedi, valde confirmaretur. At summa consensione versiculum, ut nunc animadverto, referunt Latini codices: & horum plerique addunt, *Iudas autem solus abiit*, quod additamentum pervetus, (nam *Cassiodorus* quoque habet, ne de versione *Armena*, *Anglica* veteri, *Germanica* veteri dicam,) hunc versiculum, cui additur, præsupponit. Quare Graecos codices, versiculum referentes, amplectimur, præsertim quum versiones, *Æthiopica* & *Arabica*, apud Lud. de Dieu, eum habeant, neque *Coptica* in excerptis a La Crozio missis refragetur. Vid. *Gnom.*

36 ~ (ιμᾶν) *Al. Barb.* 3. *Colb.* 6. *Cov.* 4. *Gen.* *Laud.* 3. *Pet.* 3. *Steph.* i. 12. *Chrys.* *Euthal.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* τὸς *Cant.* N. 1.

37 (ἐβελεπτο) *Al.* *Steph.* i. 12. & alii, *Syr.* & alii, *Euthal.* ¶ τὸν prius καὶ *Al.* & alii, *Chrys.* *Lat.* Ex Gal. II. 1. ¶ καλέμενον) ἐπικαλέμενον *Pet.* 3. & alii.

39 ἀποχωρισθῆναι) χωρισθῆναι *Mont.* N. 1. *Pet.* 1. 3. *Chrys.*

41 ἐκκλησίας) præcipiens custodire præcepta apostolorum & seniorum addunt *Lat.* plerique. ex cap. XVI. 4. παραδίδεται τὰς εντολὰς τῶν πρεσβυτέρων addit *Cant.* ex *Lat.* nec non *Cassiodorus*.

C A P. XVI.

1 (~ τιμὸς) *Al.* *Cant.* *Cov.* 2. *Laud.* 3. *Lin.* *Mont.* N. 1. *Pet.* 3. *Steph.* δ. ε. ii. 12. *Chrys.* *Euthal.* *Lat.*

6 τὸν alterum) ~ *Al.* *Cant.* *Vff.*

7 κατὰ) *edd.* &c. Allit. ad κατὰ præced. (εἰς) *Al.* *Barb.* 3. *Cant.* *Gen.* *Laud.* 3. *L.* *Lin.* *Mont.* N. 1. *Pet.* 3. *Steph.* δ. ε. 12. *Chrys.* *Euthal.* nec obstant versiones. ¶ (μετά) Sive τῷ μετῷ, Beza ed. 3. ex *Cant.* *Steph.* δ. ε. 12. *arab.* *Lat.* *Syr.* *Cyrill.* item *Al.* *Colb.* 6. *Laud.* 3. *L.* N. 1. 2. *Pet.* 3. *Æth.* *Copt.* *Athanasius*, *Euthal.* *Hieron.* *Concilium Ephes.* Ex *Glossa Africana*, in *Epiphanius*, *Cyrilostomo*, *Oecumenio* haud obvia.

10 τὸν) ~ *Vff.* *Chrys.* ¶ κύριος) θεὸς *Al.* *Barb.* 1. *Colb.* 6. *Laud.* 3. *Lin.* *Mont.* N. 1. *Pet.* 3. *Euthal.* *Æth.* *Lat.*

12 πρώ-

12 πρώτη τῆς) πρώτης conjectura Artemonio p. 211 probata. Sed vid. *Gnom.* ¶ τῆς μερίδος) *edd.* &c. *Cassiod.* — *Chrys.* *Syr.* *Cant.* ¶ κωλώνια) κωλώνια *Laud.* 3. *Vff.* κωλώνια *Al.* κωλώνια *Comp.* *B.* 2. & alii, nec non *Aug.* 6. ¶ αὐτῇ τῇ) τῇ αὐτῇ *Aug.* 6. ¶ τῷ τῇ) *edd.* *prima*, *Vff.* & complures alii, *Chrys.* *Oecum.* ταύτῃ *Steph.* *ed.* 3.

13 πόλεως) *edd.* &c. Sic v. 12. (πύλης) *Al.* *Pet.* 3. *Lat.* *Cant.* Hoc & illud jungit *Syr.* *Arab.* *Erg.*

14 προσέχειν usq. παύλα) — *Aeth.* ¶ ἕκατεν *Er.* *Vff.* & alii, *Chrys.*

15 ἐξαπτίθη) εβ. αὐτὴ *Vien.* & alii, *Lat.* in ms. *Colon.* & *Reutl.*

16 πύθων) *edd.* *miss.* *Epiphanius*, *Chrys.* *Nebrissensis*, *Cassiod.* (πύθων) *Al.* *Lin.* *Orig.* *Cyrillus Hieros.* *Arab.* *Lat.* *Ambros.* Ex alliteratione.

17 ἔκραζε) ἔκραξε *Comp.* *Steph.* *ed.* 1. *Vff.* ¶ οἱ ἀνθρώποι) — *Calaritan.* *Cant.* ¶ ἥμιν) *edd.* *prima*, *Aug.* 6. *Chrys.* &c. (*vnuv*) *Berzei*, & inde *Elzev.* & recent. *edd.* *Vff.* 2. *Arab.* *Lat.* (&, ex eo, *Barb.* 2. *Cant.* *Laud.* 3. vel etiam *Cov.* 2. *Steph.* d. 12.) *Syr.*

19 ἐπὶ τὰς ἀρχοντας) Post σφατηγοῖς hoc ponunt *Syr.* *Arab.* versu seq.

22 αὐτῶν τὰ ιμάτια) εὰ ιμάτια αὐτῶν *Comp.* *Seid.* *Vien.* *Chrys.*

31 — χεισὸν) *Er.* *Al.* *Bas.* 2. *Colb.* 6. *Hunt.* 1. *Copt.* *Lat.* (χεισὸν) *Comp.* &c.

32 med. ρᾳ) σὺν *Al.* & alii, *Eutbal.* *Lat.*

34 (ῥυγλαῖάτο) *Er.* *Aug.* 6. *Hunt.* 1. *Pit.* 1. 3. *Seid.* manu prima, & quatuor & tres alii, *Chrys.* *Oecum.*

35 ἀπέσειλαν οἱ σφατηγοὶ) συνῆθεν οἱ σφατηγοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸν εἰς τὴν ἀγοράν. καὶ ἀναμινδέντες τὸν σινηὸν τὸν γεγούτα, ἵσσεινται, καὶ ἀπέσειλαν *Steph.* β. & sic *Cant.* nisi quod omittat verba τοι τὸ αὐτὸν εἰς τὴν ἀγοράν. Hanc, ut duorum codicium, differentiam, notat *Milii* appendix, *Fello* intactam.

37 αὐτὸν) αὐτὸν *Syr.* *Arab.* ¶ δέρατες) δέρατες *Vff.* & al. ¶ (— ημᾶς) *Er.* *Steph.* *ed.* 1. *Aug.* 6. *Euroc.* & alii, vel etiam *Vff.*

38 ἀνήγη.) ἀπήγυιαν *Al.* & alii.

39 καὶ ἐξαγαγόντες ῥώτων) — *Aeth.* *Arab.* *Syr.*

40 πρὸς) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Baroc.* *Cant.* uterque, *Colb.* 6. *Cov.* 2. 3. 4. *Genev.* *Laud.* 2. 3. *Lin.* *Magd.* *Mont.* *N.* 1. 2. *Pet.* 1. 3. *Seid.* *Sin.* *Vff.* *Syr.* *Chrys.* εἰς *Er.* *Steph.* *edd.*

C A P. XVII.

2 (, ἀπὸ τῶν γραφῶν) *Grotius* & al.

4 ἐλλήνων) — *Cov.* 4. *Gen.* *N.* 1. καὶ ἐλλ. *Al.* *Cant.* *Colb.* 6. *Pet.* 3. *Euthal.* at gentilibus, vel, & gentilibus, *Lat.*

5 (προσλαβόμενοι κτλ.) Comp. Aug. 6. Cov. 3. Sin. Steph. duo, Vff. & alii bis quatuor: & sic fere Cant. Cant. 2. Pet. 3. Arab. Sic (omisso οἱ ἵδιοι οἱ ἀπειθ.). Bas. 2. Æth. ¶ (- οἱ ἀπειθῶντες) Al. Cov. 2. 4. & bis tres alii, Copt. Lat. Syr. Euthal. Annotat Erasmus (lectionem imbecilliores amplexus) Græca exemplaria hic variare. Translatum hoc ex cap. XIV. 2. ¶ τὲ) ~ Aug. 6. Vff. 2.

6 ἔσυρον) ἔσυραν Vff. Chrys.

7 λέγοντες ἔτερον) ἔτερον λέγοντες Vff. Chrys. ¶ εἶναι) ~ Comp. Vff. ¶ εἶναι, ἴησοῦν) ~ Seid.

10 βερ.) βερρ. Laud. 2. & alii. & sic v. 13. c. XX. 4. ¶ ἀπῆσαν τῶν ἵδ.) Comp. Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys. τῶν ἵδ. ἀπ. Steph. eumque secuti recentiores. D. Ge. Ludovicus Oederus hæc, dudum fortasse scripta, novissime in *Animadversionibus sacris* emisit pag. 682: „*Improbanda est lectio nuperae editionis Tubingenis...* „Bengelii, qui codicum fide, ut arbitror, plane destitutus, v. 10 sic exhibet: γινεται παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν ἀπῆσαν τῷ οὐδαίῳ. Qui ordo verborum si obtineret, mea explicatio totius loci plane corrueret. Sed, ut dixi, ista transpositio vocum nulla codicum fide nittitur.”, Ego vero ne voculam quidem usquam transposui sine codicu[m] auctoritate. Sæpe, ubi nullius momenti videtur esse varietas aliqua, momentum est. *Millius* varietates in ordine verborum sitas fere neglexit: atque hic, textu Stephani, ut solebat, retento, codices diversum tenentes notare superfedit. Mea editio, multa codicum, versionum, patrum testimonia, apud *Millium* haud obvia, refert: nonnullas præterea lectiones ipsas supplet: in decisionibus varietatum, millium illum facit. *Millium* si hoc loco evolvit cel. *Oederus*: hunc certe *Apparatum* non evolvit, in quo lectionem textus mei firmant editiones principes, *Complutensium* videlicet atque *Erasini*, & ambo Mss. quos ad Acta evolveram, *Augustanus* & *Vffenbachianus*, cum *Chrysostomo*. Adjeci, pluresve: nec fellit opinio. Nam eundem verborum habet ordinem *Seidelianus*, cuius excerpta *Kusterianis* pleniora per amicos sum naictus. Acceslit novissime *Elneriani* codicis suffragium *Noribergæ* allatum. Valet sine dubio etiam illud, pluresve, sive codices per *Millium* alias exculti, sive postmodum cogniti, v. gr. *Florentini* apud Io. *Lamium*, adhibeantur. Nexus præpositionis εἰς & verbi ἀπῆσαν haud est inconveniens, coll. Matth. VIII. 33. Ioh. IV. 3. 8. 28. 43. &c.

11 τῶν) τῶν ἀλλων τῶν Comp. Seid. ¶ ἔχοι) ἔχει Er. Vff. & alii.

13 κάκει) κάκεῖτε Aug. 6. Vien. Facile omissum τοι ante ταλ. ¶ (καὶ ταράσσοντες) Al. Cant. Steph. quatuor, & complures alii, Euthal. Lat. Syr.

14 ως) edd. &c. ~ Cant. Syr. (ἔως) Al. & alii, Euthal. ¶ δὲ) τὲ Al. Vff. & alii.

15 αὐτὸν prius) ~ Al. & aliquot alii, Lat. in ms. Col. & Schelh.

16 θεωρεύτι) θεωρεύτος Colin. ed. Al. & alii, Euthal.

18 (δὲ καὶ) Comp. Al. Vff. & alii, Chrys. Syr. Π συνέβαλον συνέβαλον Vff. & alii. Π θελει Er. Vff. & alii. Η (~ αὐτοῖς) Comp. Aug. 6. Pet. 1. & alii, Chrys. unde post ἐντη. hoc ponit Vff.

20 τί ἀν θέλοι τίνα θέλει Al. & alii.

23 ἐπεγγράφετο) edd. mss. Clemens Al. Chrys. &c. unde ἐπεγγράφετο Cyril. ἡγέτατο Orig. Lat. Η ἐν υἱῷ τὴν τὸν) edd., Clemens Al. &c. ὁ υἱός τὸν Al. (manu prima,) Lat. Cant. Orig. Ex Ioh. IV. 22. Π ἐντελεῖτε) προσκυνεῖτε Hunt. 1. Indidem.

25 ἀθροίστω) ἀθρωτίστω Al. & alii. Π καὶ τὰ πάντα) Beza (ex Steph. δ. ii. Lat. & Clemente Al.) Al. Barb. 1. Cant. Cor. 3. Laud. 3. N. 1. Iren. Chrys. vel etiam Armen. Copt. (κατὰ πάντα) edd. primae, Aug. 6. Vff. &c. Sic v. 22. — Æth. Arab. Syr.

26 ἀνατέ) edd. mss. Beda, Armen. Syr. &c. unde Adamo habet Arab. affini in sua lingua sono. Haud scio, an ipse legerit Irenaeus. — Al. Cor. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Copt. Lat. Sic εξ ἴδε, absolute, Rom. IX. 10, & alio sensu Hebr. II. 11. Vid. Gnom. Π (προσεταχύνεις) Comp. Al. Aug. 6. Cant. (latine, vel etiam alia manu græce,) Hunt. 1. Lu. Sin. Steph. quatuor, Vff. & octo & duo alii, Lat. & alii, Chrys. ter, Euthal. & alii.

27 (τὸν θεὸν) Al. Aug. 6. Barb. 2. Baroc. Cor. 2. Lin. N. 1. 2. Chrys. Euthal. Æth. Lat. Syr. τὸν θεὸν Iren. Clemens Al. Ambr. nec non Cant. Η (καργέ) Er. Aug. 6. Barb. 8. Cant. Vff. & bis septem alii. καὶ τοι Al. Laud. 3. Clemens Al. Vacat margo Stephani.

28 ποιτῶν) edd. mss. Clemens Al. Orig. &c. (~) Æth. Copt. Iren. Ambros. Augustin. Cant.

29 ἐθυμότεος) edd. mss. etiam Cant. græce, Dial. III de Trin. apud Athanas. &c. at, concupiscentiae, habet Iren. unde, cupiditatis, est in Cant. ut si legerit ἐπιθυμότεος. confert huc Millius ἐπιθυμητα ex Dan. XI. 38.

30 πάσι) πάντας Al. & alii. Ex allit. ad ταῦτα χεῖ.

31 διότι) καθότι Al. & alii, Athanas. & alii.

33 καὶ) — Al. Euthal. Lat. Cant.

34 καὶ γυνὴ cum uxore sua, cod. Trevir. in Iem nate, (nam in textu mutilus est,) & alii Latini, de quibus ad Chrys. de Sacerd. p. 476. item Antonius Fiorentinus.

C A P. XVIII.

1 ὁ παῦλος) — Lat. Cant.

2 διατετ.) τεταχέντα Gen. & alii. προσεταχέντα Aug. 6. Bar. Vff. Vien.

5 πνεύ-

5 πτεύματι) *edd. mss. Chrys. Ex v. 25. (λέγω) Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Basilius, Theodoritus, Euthalius, Lat. Cappad. Syr. vid. Gnom. Π τὸν εἶραι τὸν Gen. & alii, Euthal. Ex v. 28.*

6 ἴμετια) *iur. auctis Sin. & alii. Π (ἐγώ) Comp. Chrys. Syr.*

7 ἥλθεν) *εἰσῆλθεν Al. & alii. Π ιέςχ) τίτης ιέςχ N. 1. Lat. & alii. τίτης conflatum ex ultima syllaba vocis ὄνόματι & ex prima ιέςχ.*

8 ἀκέσοντες) *ἀκέσαντες Er. Aug. 6. Vff. & alii.*

11 ἐν αὐτοῖς) *αὐτὰς Er. Aug. 6. Hunt. 1. & alii.*

14 δὲ) — *Al. Aug. 6. Cov. 3. 4. & alii.*

15 ζητημα) *ζητήματα Al. & alii, Euthal. Π γὰρ) — Al. & alii.*

17 (— οἱ ἔλληνες) *Al. Arab. (Bezae,) Lat. Barb. 1. Copt. unde οἱ ιεδαῖοι N. 1.*

19 καὶ ἐκείνας) *Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Chrys. κάκεινας edd. al. Π καὶ ἐκείνας κατέλιπεν αὐτᾶς Hoc post δέλοντος v. 21 ponit Syr. cum Arabe.*

20 παρ' αὐτοῖς) — *Al. N. 1. 2. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat.*

21 δεῖ usq. πάλιν δὲ) *edd. mss. &c. Lat. in ms. Reutl. & aliis, Cappad. Huc resertur versus 22. (πάλιν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Æth. Copt. Lat. plerique. Glossa videri poterat lectio plenior, nisi hiatus inter δεῖ & δὲ incidit.*

25 πυρίς) *edd. &c. Ex anteced. (ινσῆ) Colin. ed. Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Pet. 1. 3. Euthal. Lat. Syr.*

26 θεῖς) *κυρίς Laud. 3. N. 1. Arab. Lat. multi, Syr.*

27 (— διὰ τῆς χάριτος) *Lat. Basilius Selenciensis.*

C A P. XIX.

1, 2 ἐνδόν τινας μαθητὰς εἴπει πρὸς αὐτὰς) *εὑρεῖται τινας μαθ. εἴπει τε Al. N. 1. nec non Lat. Barb. 1. Copt. Vide Mill. Proleg. § 1408.*

2 (— εἴπον) *Al. Cant. Laud. 3. Euthal. Arab. Hieron. Emendandus enim est hoc loco Kusterus ex Millii Prolegom. § 1392 & appendice.*

4 μὲν) *edd., mss., etiam Seid. Chrys. Ex parallelis. (—) Al. Cant. codd. plurimi, ut Millius ait, Lat. Euthal. Π (— χεισὸν) Al. Barb. 1. Cov. 2. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Hieron.*

5 ινσῆ) — *Euthal. apud Mill. in Proleg. § 974. ubi, nescio, cur addat Al. & alios cod. probæ notæ, certe non addi debuit Lat. Syr.*

8 ,επὶ μῆνας τρεῖς) *επὶ μῆνας τρεῖς, Er. Aug. 6.*

9 τυραννί)

ἢ τυρανίς) τυρανίς *Lu.* *Pet.* 3 apud Fellum, *Vien.* *Euthal.* τυρανίς *Cant.*
¶ τινὸς) — *Al.* *Barb.* 1. *Cov.* 4. *Gen.* *Laud.* 3. *N.* 1. *Pet.* 3. *Euthal.*

10 (— *int̄s*) *Al.* *Cant.* *Colb.* 6. *Cov.* 4. *Gen.* *Laud.* 3. *N.* 1. *Pet.* 3. *Euthal.*
Copt. *Lat.* *Syr.* Facile inter κυρίς & inter ισθαις hoc arripuit mens librarii.

12 ἐξέρχενται) ἐκπορένενται *Al.* & alii. ¶ διπτ' αὐτῶν) — iidem & *Æth.* *Lat.* *Syr.*

13 (καὶ) *Al.* *Vien.* ap. G. a Maastricht, & alii, *Syr.* καὶ ἀπὸ *Cov.* 2. & *Steph.*
quatuor, *Lat.* multi. ἐξ *Cant.* *L.* *Vien.* in Millii appendice. ¶ ὀρκίζω
Al. *Magd.* & alii, *Euthal.* *Lat.* plerique. Ex parall.

14 τινὲς) *edd.* &c. Ex v. 13. (τινὸς) *Barb.* 1. *Laud.* 3. *N.* 1. pluresve, *Lat.*
aliqui, *Syr.*

15 εἶπε) εἶπ. αὐτοῖς *Al.* & alii.

16 (κατακυριῦσαν ἀμφοτέρων) *Al.* ¶ (— καὶ) *Cant.* *Laud.* 3. *Lin.* *Mont.*
¶ (κατακυριῦσαν) *Comp.* *Aug.* 6. *Baroc.* *Cov.* 3. *Laud.* 2. 3. *L.* *Lu.* *N.* 2. *Pet.* 1.
Sin. *Steph.* quatuor, *Vff.* proclivi vel casu alliterationis vel consilio constructio-
nis. κυριεύσας *Cant.* κρατήσας *N.* 1. ¶ (ἀμφοτερών) *Barb.* 2. *Cant.* *Cov.* 2. *N.* 1.
Pet. 3. *Steph.* 8. 12. *Euthal.* *Lat.* — *Laud.* 3.

22 χρέον) Χρέον οὐλίγον *Cant.* *Cov.* 2.

25 (ἡμῖν) *Al.* *Cov.* 3. & alii, *Euthal.* *Lat.*

26 ἀλλὰ) ἀλλὰ καὶ *Al.* *Cant.* *Magd.* *N.* 1. *Seid.* manu secunda, *Chrys.* *Euthal.*
Lat. in mis. Schelh. *Syr.*

27 θεᾶς) — *Æth.* *Lat.* (excepto *Rentl.*) *Syr.* uti v. 35. ¶ ιερὸν ἀρτέμιδος) *Comp.*
Aug. 6. *Seid.* *Vff.* pluresve, *Chrys.* ἀρτέμιδος ιερὸν *edd.* al. ἀρτέμιδος in quibusdam
litris non addi notat Camerarius. ¶ εἰδέν) εἴδεν *Comp.* *Aug.* 6. ¶ δὲ) *Comp.* *Steph.*
cdd. codd. apud *Er.* *Vff.* &c. *Chrys.* τὲ *Er.* *Beza*, *Al.* *Aug.* 6. & alii. ¶ (τῆς
μεγαλειστητος) *Al.* *Colb.* 6. *Gen.* *Laud.* 3. *N.* 1. *Pet.* 3. *Steph.* 8. ε. i. *Euthal.* Ex
allit. ad τῆς μεγαλει-

29 ὅλη) *edd.* *mss.* *Caryophilus*, &c. — *Al.* *Colb.* 6. *Pet.* 3. *Euthal.* *Copt.* *Lat.*
plerique. ¶ τῆς) *Er.* *Al.* apud Fellum, *Vff.* 2. pluresve, *Chrys.* (—) *Comp.*
& al. ¶ παύλη) *Comp.* *Aug.* 6. *Seid.* *Vff.* pluresve, *Chrys.* τὴς παύλης *Er.* *Steph.*
ed. E seq.

33 προβαλόντων) προβαλόντων *Aug.* 6. & alii. ¶ δὲ) εἰ Al. *Lat.* aliqui.
¶ (τῇ χρεὶ) *Vien.* & alii, *Chrys.* *Euthal.* Latinus quid legerit, minus appetet.
Vid. *Gnom.*

34 ἐπιγνόντες) *Comp.* *Er.* ed. 1. *Al.* *Aug.* 6. *Steph.* omn. *Vff.* & octo & decem
alii, *Chrys.* *Euthal.* (ἐπιγνόντων) *Er.* ed. 2. & al. Facilioris constructionis eau-
sa: vel ex alliteratione ad seqq.

35 κατασείλας) κατασείσας *Er.* ed 1. (sed id reprehenditur in Emendandis,) *Cant.*
Q q

Cant. græce, *Laud. 3.* e v. 33. Πινεωκόρον) — *Arab.* Πι (— θεᾶς) *Al. Barb.* *3.* *Cant. Colb. 6.* *Laud. 3.* *N. 1.* *Pet. 3.* *Euthal.* *Lat.* *Syr.*

36 πράσσειν) *Comp. Er. Aug. 6.* *Seid.* *Vff.* pluresve, *Chrys.* πράττειν *Steph.* ed.

37 τὴν θεὸν) *Comp. Er. ed. 1.* *Al. Aug. 6.* *Pet. 1.* 2. 3. & cod. fere omnes, nisi quod Stephanici quiescunt: *Euthal.* Lectio media. unde τὴν θεὰν *Er. Steph.* edd. τὴν θεὸν *Baroc.* & alii. Πι (ημῶν) *Al. Cant. Laud. 2.* *N. 1.* *Arab.* *Syr.*

38 ἔχεσθαι πρός τινα λόγον) *Comp. Aug. 6.* *Seid.* *Vff.* pluresve, nec non *Chrys.* & *Cant. in ed. Oxon. min.* πρός τινα λόγον ἔχεσθαι edd. al. Πι ἀγοραῖοι) *edd. Aug. 6.* *Vff.* &c. ἀγόρειοι *Erasmi Schmidii* ed. Differentiam inesse negat Pasoris Lexicon.

40 (ε) *Al. Aug. 6.* *Caef.* *Vff.* & bis quinque alii, & nonnulli cod. apud *Er.* vel etiam *Chrys.* *Lat.* in inf. Reutl. Πι δῆμα) *Comp. Er. Aug. 6.* *Seid.* manu prima, *Vff.* & bis quinque alii. (ἀποδῆμα) *Steph.* edd. & al.

C A P. XX.

1 (παρακαλέσας) *Al. Cant. Lin. Æth. Copt. Lat. Syrus:* item *Barb. 2.* *Steph.* tres, & aliquot alii, qui idecirco τὴν πολιταστήμενος addunt. *παρακ. ργι* *Laud. 3.* *Pet. 3.* *Euthal.*

3 γνώμην) γνώμην *Aug. 6.* *Laud. 3* apud Fellum, *Lin. N. 1.* ob constructionem.

4 ἄχει τῆς αἵρεσις) *edd.* *mss.* *Chrys.* *Syr.* nec non *Cant.* — *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Barb. 1.* *Colb. 6.* Πι σώπατρος) σωσίπατρος *Vff.* & alii, *Euthal.* *Arab.* E Rom. XVI. 21. Πι (πύρρος) *Comp. Al. Barb. 3.* *Steph.* *quatuor,* *Vff.* & quinque & sex alii, *Euthal.* *Copt.* *Lat.* Πι (τύχικος) Camerar. in Not. ad Ep. Pauli pag. 148.

5 προελθόντες) προελθόντες *Comp. Al. Aug. 6.* cum multis.

7 τῶν μαθητῶν) *edd.* &c. Initio lectionis. (ημῶν) *Al. Barb. 2.* *Cant. Colb. 6.* *Cov. 2.* *Laud. 3.* *N. 1.* *Pet. 3.* *Steph.* δ. ii. *Æth.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* *Chrys.* *Euthal.* Πι κλάσται) *edd.* *primae,* *Al. Aug. 6.* *Seid.* *Vff.* cod. plurimi, *Chrys.* τε κλάσται *Steph.* ed. 3.

8 ημεν) *Comp. Al. Aug. 6.* *Steph.* omn. *Vff.* & octo & sex alii, *Chrys.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* ησαν *Er.* ex init. vers.

9 (καθεζόμενος) *Al. Cant. Colb. 6.* *Laud. 3.* *N. 1.* Πι ἀπὸ prius) ὑπὸ *Er. Aug. 6.* *Cant. Cov. 2.* *N. 2.* *Vien.*

10 συμπεριλ.) συμπ. δύτον *Cov. 4.* & alii, *Chrys.*

13 προελθόντες) προελθόντες *Al. Aug. 6.* & alii, *Lat.*

13 f. ἀστον) ἀστον *Aug. 6.* *Vff.* sed θάστον vel θάστον alii.

15 τρωγυλίω) τρωγυλίω *Vff.* & alii. τρωγυλίω *Cov. 3.* *Lu.* *Seid.* τρωγυλίω *Aug. 6.* *Barb. 1.* Aliter alii.

19 κυριώ) θεῷ Syr. ¶ (— πολλῶν) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Lat. multi, Syr. uti v. 31.

21 τὸν alterum) — Comp. Al. & alii. ¶ (— ἵμων) Lat. aliqui, vel etiam Chrys.. ¶ (— χριστός) Er. Aug. 6. & quatuor & tres alii, Basilius, Calaritan. Æth.

23 νοι) Comp. Al. Steph. tres, & quatuor & tres alii, Arab. Copt. Lat. Syr. Athanas. Basil. Chrys. post ποιῆμα,) Cyrilus Hieros. Calaritan. (—) Er. & al.

24 ἔδεος λογος ποιῆμα) ἔδει τέτωρ φοβητημα Lat. Caeſ. ¶ (ἔχω, ὕδε ποιῆμα) Al. Cant. Colb. 6. Pet. 3. Lat. Calaritan. ¶ (— με) Al. Barb. 2. Colb. 7. N. 1. Pet. 3. Chrys. Euthal. Ignatius interpolatus. ¶ (ὡς) Sic eodd. sed τῇ facile omissum ante τῇ. (ὥστε) Colb. 6. Genes. Land. 3. Lu. Pet. 3. τῇ Cant. ¶ (— μετὰ χαρᾶς) Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr. Calaritan. Ambros. ¶ (ἵντε) — Vff. Arab. Calarit.

25 διὸ) eod. mff. &c. Ex v. 22. (—) Aug. 6. Colb. 6. Land. 3. Lu. Pet. 3. Euthal. Calaritan. Syr. ¶ (τῷ θεῷ) — Al. Colb. 6. N. 1. Chrys. Copt. unde Domini Iesu habet Calaritan. τῷ ιντε Cant.

26 διὸ) διτὶ Al. Seid. Sin. & duo & tres alii. διὸ χαὶ Comp. Land. 2. ¶ (πάντων) πάντων ὑπῶν Lu. & alii, Lat. in ms. Schelh. Gregorius in epist.

28 (— ἐν) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Cov. 2. N. 1. Æth. Lat. ¶ (θεῖς) Er. Aug. 6. Æth. Lat. Athanasius in Ep. ad Serap. quæ incipit τὰ γράμματα (quoniam eam καρπον in ms. uno, γριπα in aliquot aliis habere notat Clericus in ep. editioni Kust. N. T. præfixa,) & in Testimoniis de Trin. Basilius, Chrysostomus (ter haec verba recitans ad h. l.) & inter ejus opera, T. VI. f. 510. sermo anonymi, ut videtur, Cappadocis, de S. Ioh. Theologo: Epiphanius (duobus locis,) Confessio eccl. or. p. 139. Primesius in Ap. VII. Beda, Ethenius diserte, lib. I. c. Eli-pand. Vnde αἰτίᾳ τοῦ dicit Ignatius ad Eph. §. 1. Tertullianus: Quali pretio emi-junus? sanguine Dei. l. 2. ad ux. c. 3. (κυρίος) Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3. N. 1 (& ibi Ammenius in Catena,) Pet. 3. Armen. Copt. utraque, Didymus, Constat. apost., Chrysostomus hom. XI ad Eph. obiter, Iren. Hieron. Calaritan. Ex LXX. apud quos sæpe dicitur καλονται κύρος. Vtrumvis exstat apud Ambrosium: ac Latini librarii sæpe permuntant dī & dñi: Paulus autem ecclesiam Dei solet dicere, non ecclesiam Domini. Ceteroqui nomen Ιησοῦς καὶ κυρίος nimis promiscue habuere librarii. c: XVII. 27. XXI. 20. Col. III. 13. 22. conf. etiam 2 Tim. II. 19. (κυρίος καὶ θεῖς) Comp. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. 4. Genes. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. Mont. Pet. 1. Seidel. Sin. Steph. d. e. 12. 17. Vff. Vien. Theophyl. Arab. Slavon. Conferri poterat locus Ioh. XX. 28. sed potius videtur esse glossa, quæ ubi synonymo constat; librarii, altero verbo adscripto, prius non scriptum putari debere innunt. vid. exemplum in var. Ap. XVI. 14. κειτε Syr. Dial. apud Athanasium, Theodoritus vel etiam Origenes. His deductis, pro textu supersunt etiam Cov. 2. N. 2. Pet. 2. Velim etiam Baroc. Steph. l. sed. hic diu silent. Vid. Gnom.

29 - γὰρ & τέτο) *Al.* cum proximis. ¶ ἀφιξιν) ἀφηξιν *Aug.* 6. *Theophyl.* quasi ex ἀφήκω.

31 ἔκαστον) ἔκαστον ὑμῶν *Vien.* & alii.

32 (- ἀδελφοί) *Al.* *Barb.* 1. *Cant.* *Lin.* *Mont.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* ¶ ὑμῖν) - *Al.* *Cant.* *Cov.* 2. *Laud.* 3. *Copt.* *Lat.*

34 - δὲ) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Sin.* *Vff.* & novem, &, quanquam Stephani mar-
go vacat, sex alii, *Basil.* *Arab.* *Lat.* nec non *Syr.* *Chrys.* & sic verbi habet *Lat.*
(δὲ) *Er.* & al.

35. τὰν λόγων) τὸν λόγον *Comp.* *Aug.* 6. & alii, *Chrys.* τῷ λόγῳ *Magd.* & alii.
¶ ινσά) - *Al.* *Hunt.* 1. *Basil.* ¶ μᾶλλον διδόναι) *Comp.* *Aug.* 6. *Seid.* *Vff.* plures-
ve, *Chrys.* διδόναι μᾶλλον *edd.* al.

C A P. XXI.

1 κῶν) *Er.* &c. *Chrys.* κῶ *Comp.* *Al.* *Vff.* & multi alii. ¶ πάταρα) καὶ μύρα
addit *Cant.* & sic, *deinde miram*, addit *Lat.* ms. *Char.* aliquique *Lyranus* notati, & in-
de *Angl.* Loca vicina conjunxit aliquis, navigationem hic & c. XXVII. 5 descri-
ptam conferens.

3 ἀναφεύντες) ἀναφέναντες *Er.* & alii. ¶ καὶ prius) - *Al.* *Cov.* 4.

4 καὶ ἀ.) ἀ. δὲ *Al.* *L.* & alii. ¶ μαθητὰς) *edd.* *primaes*, *Aug.* 6. *Vff.* plu-
resve, *Chrysost.* τές μαθ. *Steph.* ed. 3.

6 ἐπέβημεν) καὶ ἀνέβημεν *Al.* & alii.

8 ὥλθομεν) *Comp.* *Al.* *Barb.* 2. *Cov.* 4. *Laud.* 2. 3. *N.* 1. *Steph.* δ. ii. *Chrys.*
Copt. *Lat.* (etiam in *Cant.*) *Syr.* nec non *Cov.* 2. *Vien.* (οἱ περὶ τὸν παῦλον ὥλθον) *Er.*
& al. nec non *Lin.* *Aeth.* Ineunte pericopa. ex c. XIII. 13. ¶ ὄντος) *edd.* *primaes*,
Al. *Aug.* 6. *Seid.* *Vff.* cod. plurimi, *Chrys.* τῷ ὄντος *Steph.* ed. 3.

11 τὲ ἀντέ) ἔαντε *Al.* *Barb.* 3. & quinque & duo alii. ¶ τὰς. . . .) *Comp.*
Pet. 1. 3. & quinque & tres alii, *Arab.* *Lat.* *Syr.* *Basil.* *Theophyl.* (τὰς χεῖρας καὶ
τὰς πόδας) *Er.* & al.

13 τὲ) *edd.* *primaes*, *Aug.* 6. *Vff.* & aliquot alii. δὲ *Steph.* ed. 3. ¶ γὰρ) δὲ
Lat. aliqui, *Laud.* 3. Speciose. Vtrumque *Tertullianus*.

14 κυρίς) θεος *Cant.* *Laud.* 2. *Aeth.* *Arab.*

15 ἐπισκευασάμενοι) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Cant.* 2. *Cov.* 2. 4. *Gen.* *Laud.* 2. 3.
Lin. *Lu.* *Magd.* *Mont.* *N.* 1. 2. *Pet.* 1. 3. *Seid.* *Sin.* *Steph.* quatuor, *Vff.* *Vien.* *Chrys.*
Euthal. *Oecum.* *Theophyl.* *Hesych.* *Suidas.* *Syr.* *Arab.* Ambiguum *Arm.* & *Copt.*
interpretationem ait cel. La Croze, & tamen sic reddit, cum se *praeparassent*.
Gall. *giant fait leurs pacquets.* Multi hoc probant, Wolfio citati, qui ipse, &
Raphelius, Stockiusque, certe non improbant. Accedit *Lat.* (ex quo παρα-
σκευα-

σκευασάμενοι Barb. 1. Steph. 2.) inde, refecimus nos, habet Cant. in Lat. & tamen idem in Gr. ἀποσκευασάμενοι. (ἀποσκευασάμενοι) Er. & al. edd. cum ms. circiter bis duobus. Dii filiet Baroc. Vid. Gnom.

18 σὺν ἡμῖν) ~ Laud. 2. Theophil. Sic v. 16.

20 (θεὸν) Comp. Al. & quinque & tres alii, Chrys. Euthal. Theophil. Eth. Lat. Syr. Καὶ εἶτο τε) ἐπόντες Hunt. 1. & alii. Καὶ ιδαιῶν) ἐν τοῖς ιδαιοῖς Al. & alii, Euthal. Lat.

21 (~ πάντας) Al. Colb. 6. Laud. 3. Copt. Lat. Augustin. Hieron. Καὶ θεούς) τοῖς πατρόφοις addit Steph. 1a. nec non Cov. 2. Καὶ περιπατεῖν) πατέρων πορέντας cod. unus apud Beza.

22 τί οὐq. γὰρ) ἐπειδὴ οὖν Syr. Eth. Arab. nec non N. 1. Copt. Hiatus in rhythmo, περιπατεῖν, συνελθεῖν.

24 ἐπ' αὐτοῖς) ἐπ' αὐτοῖς Al. Cov. 4. Gen. Lin. Mont. Theodorit. Καὶ (γνώσονται) Al. Cant. Colb. 6. Cov. 2. Laud. 3. L. Lin. Mont. Euthal. Arab. Lat. Hieron. nec non Pet. 3. γνώσωνται N. 1.

25 (~ μηδὲν . . . εἰ μὲν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Pet. 3. Eth. Lat. Syr. nec non Copt. Hiatus, μην recurrente: nisi plenior lectio periphrasin habet. Vid. Gnom. Καὶ medium) ~ Lat. aliqui, & inde N. 1. Καὶ πνιγτὸν) edd. mss. nec non Chrys. Syr. ~ Augustinus in Speculo, aperte, Cant. Copt. Nam de hac versione sic ad me scripsit cel. La Croze: *Sakidicam, id est, superioris Aegypti dialeto scriptam versionem habeo, quam describi curavi ex manu scripto Oxoniensi. haec, quae longe antiquior est edita, non agnoscit has voces, καὶ πνιγτόν.*

28 τε) δὲ Vff. & alii.

29 εἰςαγέτες) Comp. Er. Aug. 6. Vff. & bis septem alii, Chrys. Lat. (προσαγέτες) Steph. edd. & al.

33 ἰγγίσας δέ) Comp. Er. Aug. 6. Vff. & octo, &, quanquam Stephani margo vacat, sex alii. (ἰγγίσας) Vien. Lectio media. unde ἰγγίσας οὖν Cov. 2. τοτε ἰγγίσας Er. & al. edd. vel etiam Al. cum Lat.

36 χράζοντες Al. & alii.

37 τέ) δὲ Aug. 6. Vff. & alii. Καὶ δέ πανθλος) ~ Cant. Καὶ ~ τι post εἰπεῖν) Comp. Er. Hunt. 1. Lu. Mont. Seid. & classis prima (nisi Al. excipi debet) tota, nec non Cant. τι Steph. edd.

40 προσεφώνει) προσεφώνει Er. Vff. & alii. Ex c. XXII. 2.

C A P. XXII.

Ι νονή) Comp. Al. Aug. 6. Vff. & novem, &, Stephano silente, septem alii. ινή Er. & alii, Chrys.

2 προσεφάνει) προσφωνῆ Er. Lin. & alii, nec non Aug. 6.

3 γεγενημένος) γεγενημένος Al. Aug. 6. Vff. Chrys. ¶ παρὰ τοῖς πόδας γα-
μαλῆλ,) Sic distinguit Chrys. Syr. &c. Sed commina præponunt Latinae edd. aliquæ.

5 καὶ ὁ ὁ Comp. Laud. 2. Mont. Theophyl. Lat. Syr.

7 ἔπειτα) Er. Al. Vff. & septem & quinque alii. ἔπειτον edd. al., Chrys.

9 (— καὶ ἔμφ. ἵγ.) Al. Barb. 1. Colb. 6. Lin. Pet. 3. Euthal. Arm. Copt.
Lat. Syr.

10 εἰπει) — Er. Hunt. 1. & alii. uti c. IX. 6.

12 (ἐνλαβῆς) Comp. , (nescio an ullus alias Stephanicus ,) Aug. 6. & alii ;
Chrys. Theophyl. Valla. — Al. Lat. plerique. nam pauci, timoratus. ¶ (ἐν δαμασκῷ)
Comp. Al. apud Fellum, Aug. 6. Steph. omn. Vff. & alii, Euthal. Versio nulla,
nisi Lat. aliqui apud Io. Harleium. Glōssa, ex cap. IX. 22.

14 τὸν) τὸ Er. Lin. Oecum. sed in Aug. 6. τὸν retinet. Allit. ad τὸ præcedens.

16 (αὐτῇ) Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Æth. Lat. (etiam in
Cant.) Syr. Chrys. Euthal.

20 μάρτυρος) πρωτομάρτυρος Comp. Laud. 2. & Steph. ε. πρώτης μάρτυρος Steph.
i, non π. id est, non Steph. omnes, ut nonnulli putant, sed Steph. decimus. Ex
usu ecclesiastico. ¶ (— τῇ αναιρέσει αὐτῇ) Al. Barb. 1. B. 2. Laud. 3. Copt.
Lat. Euthal. Ex c. VIII. 1. ¶ — καὶ ante φυλάσσων) edd. primæ, Aug. 6.
Seid. Vff. & quatuor & tres alii, Chrys. Arab. καὶ Steph. ed. 3. & al.

22 καθῆνει) Comp. Er. ed 1. Al. Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 3. 4. Laud. 3. Lin.
Mont. N. 1. 2. Pet. 3. Vff. Steph. tres, Chrys. non semel, Euthal. Theophyl. unde
καθῆνει Steph. δ. i. καθῆναι Caes. καθῆναι Er. ed. 2. & al. Ex alliteratione.

23 κραζόντων) Comp. Er. Lu. & alii, Chrys. Oecum. (κραυγαζόντων) Steph.
edd. & al. ¶ ριπτέντων) ριπτόντων Er. Cant. & alii, Euthal.

25 προέτειναν) Comp. Bezae ed. 4. Laud. 2. N. 1. Pet. 1. 3. Æth. Arab. Lat.
Syr. Lection media. unde etiam προετεινον Al. & duo apud Bezaem, sensu codem.
προσέτειναν Cant. Steph. ii. 12. Euthal. προσέτεινον Chrys. προσέτεινειν Theophyl.
(προέτεινειν) Er. &c. Lat. in ms. Char. & in edd. vet.

26 ὄρα) — Al. & alii, Euthal. Lat.

27 — εἰ) Comp. Aug. 6. Cant. Lin. Vff. & bis sex alii, Ammonius. (εἰ) Er.
& alii, Chrys. & (post σὺ) Al. Vnde si habet Lat. excepto Schellh. Ex v. 25.
¶ σὺ) — Caes. apud G. a Maastricht.

29 δὲ) — Comp. Seid. & alii.

30 ἀπὸ τῶν δεσμῶν) — Al. & alii, Euthal. Syr. ¶ (συνελθεῖν) Al. Barb. 3.
Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Lat. ¶ δλον) πᾶν Al. & alii, Chrys. Euthal. Lat. ¶ αὐ-
τῶν)

$\tauῶν$) *edd.* &c. uti cap. XXIII. 28. (—) *Al. Barb. 3. Laud. 3. N. 1. Vff. Chrys. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.*

C A P. XXIII.

6 ($\epsilon \alpha \rho i \tau a l o w$) *Al.* & alii, *Euthal. Lat. Syr.* (in ed. Vienn.) quorum testimoniū *Tertulliani* corroborat antiquitas. *Vid. Gnom.*

7 $\epsilon \alpha \rho i \tau$. $\kappa \alpha \tau \tau \omega n \sigma \alpha \delta \delta$) $\sigma \alpha \delta \delta$. $\kappa \alpha \tau \phi \alpha \rho$. *Comp. Seid. Chrys. σαδδ. καὶ τῶν φαρ.*
Aug. 6. e v. 6. ¶ (— τῶν) Al. codd. plurimi.

8 μῆδε) μήτε *Al. Vff. & al.* E proximo.

9 (~ οι) *Er. Aug. 6. Vff. pluresve. (οι) Comp. &c. ¶ γεωματεῖς τῶν μέρες*
τῆς τῶν γεωματέων τῆς μερκες Pet. 3. & alii, nec non Euthal. unde τιμὲς Al. &
alii: per hiatum, τῶν recurrente. ¶ εἰ δε) εἰ δε καὶ Comp. Seid. ¶ (— μὴ
θεομαχῶν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Æth. Copt. Lat. Isidorus Pe-
lusiota, Euthal. Idque probat Eratimus, De Dicu, Millius, Wallius. Unde ἀδηλόν
էցր supplet Ammonius, Theophylactus; &, quid est in hoc, adjicit Syrus & cum eo
Arabs: Chrysostomus autem ita locum παραφραζεῖ ποιεν ἔχειν, quid criminis
est, si angelus aut spiritus ei est locutus? & subjicit ex cap. V. 39: ἐξεῖ αὐτές ἀποσάνειν,
μην αἴτο τολεμήντες καὶ θεομαχοι εὑρεθῶνται atque hinc poslea illud μὴ θεομαχῶν
in codices N. T. in Oecumenium, & in proximum Oecumenio Arabeni, & in textum
ipius Chrysostomi, propagatum videri queat. confer 2 Maccab. VII. 19, ubi idem
verbum exstat.

10 καταβῆται καὶ) *Comp. Er. Aug. 6. Hunt. 1. Sin. Vff. & novem & septem*
alii. καταβᾶται Steph. edd. &c. Chrys.

11 παῦλε) *edd. mff. &c. Cassiod. (—) Al. Laud. 2. 3. & alii, Chrys. Euthal.*
Armen. Copt. Lat. (excepto Reutl.) Syr.

12 (εἰ ισδιῖς) *Al. & alii. ex v. 20.*

13 πεποιητες) *πεποιημένοι Al. & alii, Euthal.*

15 αὔριον) *edd. &c. (—) Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Chrys. Æth.*
Lat. Syr. Calarit. Facile aut additum ex v. 20, aut omisum, sequente αὐτόν.
¶ ίματς) ίματς Er. Aug. 6.

16 τὸ ἔνεδρον) *edd. primae, Aug. 6. Vff. &c. Chrys. τὰν ἔνεδραν Bezae ed. Al.*
Laud. 3. N. 1. Steph. d. e. i. ex cap. XXV. 3.

18 προσκαλεσάμενος) — *Æth. Lat. multi.*

20 μέλοντες) *μελόντων N. 1. Chrys. unde fortasse μέλων Al. Laud. 3. Sin.*
Euthal. Æth. μέλοντα Aug. 6. & alii.

21 αὐτὸν) — *Chrys. ¶ μήτε φ.) μὴ φ. Lat. Colb. 6. Lu.*

23 διξιολάθυς) διξιοθύς Al. Facili mutæ & liquidæ trajectione. Confer Bezan. ¶ στακοσίας alterum) ἡγδηνοτα Arab. Vid. Gnom.

24 οὐτίνι) κτῆνος Syr. Arab. ¶ φύλια) φίλια Aug. 6. & alii. Et sic passim. ¶ τὸν ἴγεμόνα) Subiungitur in Latinis recentioribus: Timuit enim, ne forte raperent eum Iudei Εἰ occiderent, Εἰ ipse postea columniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam. Et sic Biblia Germ. olim excusa, omissis his verbis, tanquam accepturus pecuniam.

27 ἐξειλόμενον) ἐξειλάμενον Al. Laud. 3. Lin. Pet. 3. ¶ αὐτὸν) — Al. N. 1. & alii, Lat.

29 (— δε) Er. Aug. 6. Hunt. 1. Vff. & quinque & tres alii, Chrys.

30 ὑπὸ τῶν ιεδαίων, ἐξ αὐτῶν Al. & alii, Chrys. nec non Euthal. Ff. stinanter. — Æth. Lat. sed confessim habet Reutl. ¶ τὰ πρὸς αὐτὸν) edd. mss. Chrys. Syr. — Lat. αὐτον Al. Colb. 6. αὐτῷ Pet. 3. ¶ (— ἔρρωσο) Al. Colb. 6. Æth. Lat. in ms. Charit. & Reutl. & Schelh. unde ἔρρωσθε Lu. & alii.

33 (ἐλθόντες) N. 1. Lat. Chrys.

34 (— διγεμῶν) Al. Barb. 2. & alii, Chrys. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.

35 ἱράδες) Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chrys. Euthal. τοις ἱράδες Steph. ed.

C A P. XXIV.

1 τερτύλιον) τερτύλιον Vff. & alii. & sic v. 2, τέρτυλος. ¶ ἐνεφάνισαν) ἐνεφάνισαν Vff. & alii. Et sic c. XXV. 2. 15.

3 πάντη) πάντι Aug. 6. unde πάντι Lu. & alii. ¶ πάντη τε καὶ πανταχοῦ,) Chrys. ed. (, πάντη τε καὶ πανταχοῦ) plerique.

5 (σάσιες) Al. Barb. 2. Steph. 2. 1. 1a. & alii, Lat. Chrys. Oecum. ¶ πρωτοσάτην) προσάτην Er. annot. Vff.

6 Ι. καὶ κατὰ usq. ἐπὶ σε.) Habet hæc Er. ex margine unius codicis, Steph. ed. sine var. lect. (cum tamen prius in ed. Lat. hiatum notasset,) Aug. 6. Chrys. Theophyl. Latini plerique hodie &c. (—) Al. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 2. Pet. 1. Sin. & multi apud Er. Copt. Latinus olim. & in ms. Schelh. Totum locum, ἵρατησαμεν καὶ κτλ. Vff. exhibet sic, κατησαντες ἡβεληθημεν κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ἐλθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος λυσίας θία ποδῶν ἐν τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀσέίλετο καὶ πρὸς σε ἀπέσιλε, κελεύσας τοῖς κατηγόρες αὐτῷ ἐλθεῖν πρὸς σε. Et sic fere Comp. Laud. 2. Seid. Steph. n. Syr. Videtur quispiam linguarum peritus, in codicibus Græcis hiatum, eumque e versione Syriaca supplendum statuisse. His deducatis, pro contextu remanent Bar. Pet. 2. & codd. mox citandi, quorum conjunctio non maximū est ponderis: & major solito varietas lectionum, Gloffam

Glossam indicat. Orationem Tertulli posuit Lucas non sine causa : hac causa, quæcunque fuit, excepta, facilis aliquot Tertulli commatum jactura est. Neque hæc verba retulisse Lucas aut dixisse Tertillus videtur. Male enim concilians argumentum suisset, fateri, iudeos ipsos voluisse Paulum, quem *seditionis* potissimum accusant, ullo modo *judicare*; simulque tribunum ad præsidem quasi *de vi accusare*. ¶ ἦθελήσαντες χρίσειν οὐδὲν μέτερχον Pet. 3. ἐβελ. χρῖσαι L. ἥθελ. χρῖσαι Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 4. Gen. Laud. 2. 3. N. 1. item Comp. Chrys. Theophyl.

8 κελεύσας) κελεύων Er. Occum. ¶ τὰς) καὶ τὰς Comp. Laud. 2. Seid. ¶ ἐπὶ εἰς) — Comp. & alii. ἐπὶ σὺ Aug. 6. & alii. ¶ ὁ) ὁ Steph. 1α & alii. φ Laud. 3. N. 1.

9 συνεπέθεντο) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 3. Laud. 2. 3. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Steph. omn. Vff. Chrys. bis, Euthal. Syr. vel etiam Lat. (συνεθέ-
το) Er. & al. Vid. Gnom.

10 δὲ) τὲ Comp. Al. Seid. & alii. ¶ αὐτῷ) αὐτῷ Er. Ex alliteratione. ¶ χρι-
τῶν) κριτῶν δικαιον Aug. 6. Laud. 3. Pet. 1. 3. & alii, Chrys. Euthal. Theophylactus.
versio nulla. ¶ (ἐνθύμως) Al. Colb. 6. Cov. 2. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. 1.
Euthal. Lat.

11 — ᾧ) Comp. Al. Aug. 6. Seid. & fere omnes, Chrys. (ἥ) Er. & al. ¶ ἡ
δεκαδύο) — Vff. ¶ ἐν) εἰς Al. Aug. 6. & alii, Euthal.

12 τὴν) — Er.

13 (— με) Comp. Al. Aug. 6. Steph. δ. & alii. ¶ (σοὶ) Al. Steph. δ. 1. & alii,
Euthal.

14 καὶ τοῖς) edd. primæ, &c. Hiatus facili. (καὶ τοῖς ἐν τοῖς) Cov. 2. Genev.
Laud. 3. N. 1. 2. Pet. 3. Steph. δ. ε. 1α. Euthal. Vnde καὶ ἐν τοῖς Bezae & recent.
ed. Non recte percepto Stephani margine.

15 ῥεζᾶν) — Al. cum proximiis, Chrys.

16 (δὲ καὶ) Barb. 4. Cor. 2. Laud. 2. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. ii. 1α. Chrys. Theo-
phyl. καὶ Al. Laud. 3. Euthal. Lat. Syr. τὸ L. ¶ ἔχων) Comp. Aug. 6. Vff. Seid.
Steph. tres, & octo & septem alii, Chrys. Arab. Ex allit. ad v. 15. (ἔχειν) Er.
vel etiam al. Lat. &c. ¶ πρός) πρός τε Aug. 6. & alii. ¶ διὰ παρτος) — Comp.
Laud. 2. 3 (apud Fellum,) Seid. Hiatus, reurrente διὰ versu seq.

18 θορύβῳ.) Et apprehenderunt me, clamantes & dicentes, Tolle inimicum nostrum
addunt Lat. aliqui. ¶ τινες usque ἵδαιοι) — Euthal. ¶ (— δὲ) Comp. Beza
(ex tribus ms.) Aug. 6. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Vff.

19 δεῖ) edd. primæ, Aug. 6. Vff. &c. nec non Chrys. (ἔδει) Bezae ed. Al.
Barb. 5. B. 2. Laud. 3. N. 1. Steph. δ. i. Arab. Lat. Syr.

20 τι) Comp. Al. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. 3.
L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Steph. omn. Vff. Chrys. Euthal. Arab. Syr.
εἰ τι Er. & al. Ex v. 19.

- 21 ἐκραξα) ἐκέντραξα *Er. Al. Aug. 6. L. & alii*, in ed. Mill. Oxon.
- 22 ἀκέστας usque αὐτὸς) ἀνεβάλετο δὲ ὁ Φίληξ αὐτὸς *Chrys. initio homiliæ*, & sic fere *Al. Barb. 3. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.*
- 23 (αὐτὸν) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Copt. Lat. ¶ (- ἡ προσέρχεσθαι) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. L. Pet. 3. Euthal. Copt. Lat. Syr.**
- 24 (γυν. absque αὐτῷ) *Aug. 6. Baroc. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Chrys.* Lectio media. unde *ἴδια γυναικὶ Comp. Al. Pet. 3. Seid. & alii. Euthal. idīa αὐτῷ γυναικὶ Cov. 2. ¶ Χριστὸν ἵστην Comp. Seid. Sin. & complures alii.*
- 25 (λαβαῖν) *Comp. Colb. 6. Laud. 2. Chrys. homil. LI in Act. ante medium.*
- 26 (δὲ) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. L. Seid. Vff. & septem & tres alii, Chrys. Lat. (δὲ) Er. & al. ¶ αὐτῷ prius) - Steph. ed. 1. 2.. ¶ ὅπως λύσῃ αὐτὸν) - *Al. Barb. 2. Euthal. Lat. Laud. 3. Syr.**
- 27 τὸ) δὲ *Comp. Vff. & alii, Lat. ¶ χάριτας) χάριτα Al. Cov. 2. unde χάριν Pet. 3. Seid. & alii. uti c. XXV. 9.*

C A P. XXV.

- 2 δὲ) τὸ *Al. & alii. ¶ ὁ τε Comp. Barb. 2. (an 1.) Laud. 2. ¶ ὁ ἀρχιεὺς) οἱ ἀρχιεῖς *Al. & alii, Lat.* Ex alliteratione ad *οι* subsequens.*
- 5 τέτω) τέτω ἀτοπον *Comp. N. 1. Seid. nec non Cov. 4. Steph. δ. ε. ἱ. 1a. Euthal. Syr. ἀτοπον Al. & alii. Glossa.*
- 6 πλεῖς ἢ δέκα) *Er. &c. Lectio media. unde πλεῖς ἢ ὄκτω Comp. Laud. 2. &, δέκα recentius superscripto, Seid. ubi librarius festinans obvium alias numerum arripuit dierum. unde conjunctim πλεῖς ὄκτω ἢ δέκα Cov. 2. Pet. 3. Euthal. (ἢ πλεῖς ὄκτω ἢ δέκα) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Cov. 4. Gen. N. 1. 2. Steph. ε. ἱ. 1a. Copt. Lat.* Ex v. 4. & ex cap. XXIV. 11. ὄκτω ἢ δέκα *Æth. Arab. Syr.* Librarii ἢ particulam pro nota numerali habuerunt, vel vim ejus alias non percepérunt. δέκα *Chrys.*, summa sensus expressa. Vid. *Gnom.**
- 7 αἰτιάματα) αἰτιάματα *Comp. Al. Seid. Steph. θητ. Vff. & septem & quinque alii, Chrys.. ¶ φέροντες) παταφέροντες *Al. & al. ex alliteratione. unde plura hīc verba mutata in iisdem codd. ut Millius notat.**
- 8 τι) - *Comp. Barb. 1.*
- 9 κρίνεθαι) κριθῆναι *Al. Vff. & alii.*
- 11 (ἢ) *Gen. Laud. 3. Lat. Syr. Chrys.*
- 12 (λαλήσας) *Aug. 6. Vff. pluresve, Lat.*
- 13 ἀσπασόμενοι) ἀσπασάμενοι *Al. Vff. & alii.*

- 14 διέτριβοι) διέτριβεν Comp. Er. Seid. Vff. & alii.
- 15 δίκαιοι) καταδίκαιοι Al. & alii, Basilius, Euthalius. Ex alliteratione, & quasi verbum compositum magis caveret innocentia Pauli.
- 16 τινά τινὶ Al. apud Fellum, Cov. 4. & alii. ¶ εἰς ἀπάλιναν) edd. mff. Chrys. Syr. (—) Al. Barb. 1. Cov. 2. 4. Gen. Laud. 3. Pet. 3. Steph. i. Athanas. Basilius, Theodorit. Euthal. Copt. Lat. confer v. 11.
- 17 αὐτῶν) — Comp. Aug. 6. Seid. & alii:
- 18 ἐγώ) ἐγώ πονηρῶν Al. Pet. 3. & alii, nec non Euthal.
- 20 — εἰς) Comp. Er. Al. Seid. Vff. & quinque & tres alii, pluresve. Vnde (pro τὸν περὶ) περὶ τὸν Aug. 6. & alii. (εἰς) Steph. edd. & al., Chrys. ¶ τέτοι) τέτοι Al. Aug. 6. Steph. i. Vff. & alii. Ex fine versus.
- 21 πέμψω) ἀναπέμψω Al. & alii.
- 23 οὖν) δὲ Vff. Lat.
- 24 τὲ & καὶ ἐνθάδε) — Lat. plerique.
- 25 fin. αὐτὸν) — Al. Barb. 2. Cov. 2. N. 1. Pet. 3. Euthal. Lat.
- 26 γράψῃ) γράψω Al. & alii, Euthal.

C A P. XXVI.

2 ἐπι σὺ μέλλων ἀπολ.) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chrys. Lat. μέλλων ἀπολογ. ἐπι σὺ edd. al.

3 ἐθῶν) ἐθῶν edd. primae, Laud. 2. Lu. N. 1. Seid. ¶ σὺ) — Al. & alii, Euthal.

6 (ἱμᾶν) Al. Aug. 6. Barb. 4. B. 2. L. Steph. tres, & quatuor & duo alii, Chrys. Lat. Syr. & alii.

7 ἐν ἐκτενίᾳ) — Æth. Lat. ¶ βασιλεῦ ἀγρίππα) — Al. N. 1. confer v. 2. ¶ τῶν post υπὸ) Comp. Aug. 6. Caes. Vff. Seid. pluresve, Chrys. τῶν edd. al.

8 τί;) Beza e scholiis græcis. Librarii quippe signum interrogationis, quo nos sententiam claudimus, eadem mente subjiciunt ipsi vocula interrogativæ. (τί) sine signo interrog. Er. Aug. 6. &c.

12 (— καὶ) Al. & alii, Lat. Euthal.

14 δὲ) τὲ Al. & alii. ¶ Φωνὴν λαλῆσταν πρός με καὶ λέγοσταν) edd. &c. Chrys. ex c. IX. 4. (Φωνὴν λαλῆσταν πούς με) Barb. 1. Cov. 4. Gen. Lin. Magd. Lat. Syr. Φωνὴν λέγοσταν πρός με Al. & alii. Φωνῆς λεγόστης πρός με Laud. 3. L. ex c. XXI. 7.

17 ἐγώ) Comp. Al. Aug. 6. B. 2. Vff. &, quanquam Stephanus nil notat, bis octo alii, Valla, Chrys. Euthal. Arab. Syr. (υν) Er. & alii. Conjungit Lat. ¶ ἀποσέλω) ἀποσέλω Pet. 3. Valla, & alii. ἔξατοσιλῶ L. & alii.

18 τε primum) καὶ Beza. Π ἐπιστέψαι αποστέψαι ed. Curionis, Al. Aug. 6. & alii, Chrys. constanter. (ὑποστέψαι) Er. Sin. & alii. Π τῆς) — Aug. 6. Habet & non habet Chrys. Π ἡγιασμένοις) edd. miss. Clemens Al. Chrys. &c. uti c. XX. 32. (ἀγίοις) Lat. (uti Col. I. 12.) cui adderem Syrum, nisi is etiam c. XX. 32 ἡγιασμένοις sic verteret.

20 καὶ primum) καὶ ἐν Al. Vff. & alii. Π ἀπάγγελλον) Comp. Al. B. 2. Steph. δ. & aliquot alii, Lat. (ἀπαγγέλω) Aug. 6. Barb. 5. Baroc. Lin. N. 2. Pet. 1. 2. Chrys. Lectio media. ἀπαγγέλων Vff. ἀπαγγέλων Er. &c.

22 μαρτυρόμενος) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Seid. Vff. & fere omnes alii, Chrys. Theophyl. μαρτυρέμενος Er. & al. sed μαρτυρέμαι semper passivum est.

23 τῷ) τῷ τε Al. Aug. 6. & alii.

26 εἰ prius) — Aug. 6. Vff. & alii. Π ἔστι) — Aug. 6. Vff. & alii. unde post τέτο id ponit Comp. (quod adhibiti non vetustissimi codicis est indicium,) Seid.

28 (— ἐφ) Al. Colb. 6. Euthal. Pet. 3. Lat. unde εἶπεν Aug. 6.

29 (— εἶπεν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Euthal. Pet. 3. Lat. unde ἐφ Lin. N. 1. Π πολλῷ) μεγάλῳ Al. & alii, Euthal. Π μον) — Lat.

30 καὶ usq. ἀνέση) ἀνέση τε Al. cum proximis.

32 ἐπικέκλητο) Comp. Vff. pluresve. ἐπικέκλητο Er. &c. Aug. 6. Seid. Chrys.

C A P. XXVII.

1 ἡμᾶς) edd. miss. Chrys. Beda. — Æth. unde post Italianam addit ad Caesarem. τὰς περὶ τὸν παῦλον L. Lin. Steph. ε. eum habet Arab. Lat. Syr. Ut si judicii mentione non conveniret in Lucam ceterosque comites liberos. Π (παρεδίδε) Al. Steph. n. 1a. Euthal. Theophyl. Syr.

2 ἀδραμυτή.) ἀτραμυτνῶ) Vff. & alii. Π (μέλοντι) Al. Barb. 3. Colb. 6. Cov. 2. N. 1. 2. Pet. 3. Steph. δ. ε. Vien. Æth. Lat. (in cod. Reutl. & Schelh. & in marg. Lovan.) Syr. Euthal. μέλοντες habent alii ex rhythmo ἐπιβάντες. Vid. Gnom. Π (ἐπὶ) Barb. 3. N. 1. 2. Steph. δ. ε. εἰς Al. Colb. 6. Cov. 2. Pet. 3. nec non Euthal. Æth. Syr. Ex v. 6.

3 τὰς) — Steph. ed. Π πορευθέντα) πορευθέντι Al. Vien. & alii.

5 μύρα) λύσρα Al. Æth. Copt. Lat. ex alliteratione ad λυκίας. Vid. H. a Buentop de Vulg. p. 289 seqq.

6 ἀλεξανδρίνον) ἀλεξανδρίνον Comp. Aug. 6. Vff. ἀλεξανδρεῖον Seid.

8 (ἄλασσα) Al. Pet. 3. unde Thalassā est in Æth. Lat. Prosthesin literae t de-
dit civitas proxime præcedens. Plus tribuimus Asiaticis codicibus, quam Africanis,
ubi de nominibus locorum agitur λασσα L. Vff. Vid. Gnom.

10 Φερτίς) Comp. Al. Seid. Vff., septem, &, tacente Stephano, sex alii, Valia, Chrys. (Φέρτη) Er. &c. ¶ ἡμῶν Valla.

11 ἐκατόνταρχης) Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. & complures alii. ἐκατόνταρχος Er. & al., Chrys.

12 (ἐκεῖθεν) Al. Aug. 6. Barb. 8. & quatuor & duo alii, Chrys. Lat. syr.

14 (εὐρακύλων) Al. Æth. Armen. Copt. Lat. Probat Grotius, Millius, Bentleius, Chandlerus, Wallius: refutavit jam pridem Ant. Nebrillensis Quinquag. cap. XIX. Sane cōpositum hoc neque lingua ferre videatur, neque natura. Est enim vox hybrida, neque Græcis neque Latinis adhibita. Negat porro Aristoteles & Plinius, typhonem fieri flante aquilone: neque ad Aquilonem Euris stricte dictus declinat, sed ad Notum; unde etiam vicinus ejus dicitur *Euronotus*. Iudicent periti. de *Euroclydone* agit *Gnomon*.

16 κλαύδην) καῦδα unus cod. apud Er. Lat. Æth. sed *Caura* habet syr.

17 σύρτην) σύρτην edd. primae, Seid. Vff. & complures alii.

19 ἑρριψάμεν) ἑρριψάν Al. & alii, Euthal. Lat.

22 εδεμία) εδεμιᾶς Gen. L. & alii, Lat. Ex allit. ad ψυχῆς.

23 ταύτη τῇ νυκτὶ) Comp. Aug. 6. pluresve, Chrys. nec non Vff. τῇ νυκτὶ ταύτῃ edd. al. ¶ αἵμι) αἵμι ἐγώ Al. & al.

27 προσάγειν) προσάγειν Cor. 2.

29 ἐκπέτωμεν) Comp. Al. Aug. 6. Steph. quinque, Vff. (manu secunda,) & octo & septem alii, Chrys. Euthal. Lat. Syr. (ἐκπέτωσιν) Er. cum pauculis.

34 προσλαβεῖν) edd. &c. (μεταλαβεῖν) Al. Aug. 6. & alii, Chrys. Euthal. Vtrumvis ex v. 33. ¶ ὑπερ.) ὑπερέρας Al. Vff. Seid. manu reecentiore, & alii.

39 ἐθελεύσαντο) ἐθέλοντο Al. Colb. 6. Pet. 3. Sic Hesychius, ἐθέλοντο, ἐθέλοντο, ἐθελεύσαντο. ¶ δύνατον) Comp. Er. Aug. 6. Vff. & multi alii, Chrys. Occum. δύναντο Steph. edd. & al. Ex v. 12.

40 ἀρτέμια) Comp. Al. Seid. cod. plurimi. ἀρτέμονα Er. &c. Chrys.

41 ἔμεινεν) ἔμεινεν Al. Lat.

42 δαχνύη) Comp. Al. Aug. 6. Vff. & novem, &, tacente Stephano, sex alii, Chrys. Theophyl. (διεξήγει) Er. cum paucis.

43 βεληματο.) βελεύματος Comp.

C A P. XXVIII.

3 πλῆθος) τὶ τλῆθος Al. & alii, Euthal. Lat. ¶ ἐκ) απὸ Al. Aug. 6. & alii, Lat. ¶ ἐξελθεῖσα) διεξελθεῖσα Comp. Aug. 6. Vff. & alii, Euthal. ¶ κατηψυχε) κατηψυχε Aug. 6. & alii, Euthal.

5 ἀποτινάξας) ἀποτινάξαμενος *Al. Aug.* 6. & alii, *Euthal.*

6 μεταβαλλ.) μεταβαλόμενοι *Al. Vff.* & alii.

11 (ηχθημεν) *Comp. Aug.* 6. *Lu. Seid. Sin.* & complures alii. ¶ διοτηγροις *Aug.* 6. & alii.

14 ἐπ') παρ' *Al. N.* 1. 2. *Pet. 3. Steph. ii. Lat.*

15 τὰ περὶ ήμῶν) *edd. mss. Chrys. - Aeth. Lat. Syr.* ¶ ήμῶν) ήμῶν *Aug. 6. Vff.* & alii.

16 ήλθ.) εἰσήλθομεν *Al.* & alii. ¶ (- ὁ ἐκατ. usq. σεατοπεδάρχη & δὲ) *Al. Pet. 3. Chrys. Euthal. Armen. Copt. Lat.* nec non *Barb. i. Syr. Arab.*

17 (αὐτὸν) *Al. Barb. 2. Cov. 2. N. 1. Pet. 3. Euthal. Aeth. Copt. Lat.*

23 τὰ) *edd. &c. Sic v. 31. (-)* *Al. Barb. 2. & unus & tres alii, Euthal.*

25 (ὑμῶν) *Al. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. Lin. Pet. 3. Vien. Cyrillus Hieros. Euthal. Lat.* (in *mss. Colon.* & in *Bibl. reg. marg.*) *Syr.*

26 εἰπὲ) εἰπον *Comp. Er. ed. 1.* (sed emend. εἰπὲ,) *Aug. 6. Vff. Chrys. & sic, vel εἰπὸν, Al.* & complures alii. *ad eos addunt Lat. multi, Syr.* ¶ ακόστοτε) ακόστοτε *Al. Aug. 6. Vff.* & alii. ¶ βλέψοντε) *Al. Vff.* & alii.

27 συνῶσι) συνῶσι *Boecleri ed.* ¶ εἰπισρέψωσι) εἰπισρέψωσι *Al. Laud. 3. Theophyl.* ¶ (ἰσσομαι) *Al. Aug. 6. Bar. Cant. 2. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 2. Magd. N. 1. Sin. Vff. Theophyl.* Hujus lectionis causa, etiam præcedens verbum mutavere nonnulli. Vid. *Gnom.*

28 τὸ) τῆτο τὸ *Al. Cov. 2. & alii, Lat. multi, Syr.*

29 (- κρὶ usq. τυζ.) *Al. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3.* apud Fellum, *Euthal. Arab. Copt. Lat.* in *mss. Schelh.* aliquot cod. vet. (Latini fortasse) apud *Er.*, *Syr.*

30 (- ὁ παῦλος) *Al. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Lat. multi.*

31 (- χριστ) *Er. Aug. 6. & alii.* ¶ ακωλύτως) In Bibliis Germanicis, quæ *Iohan Fust Moguntinus civis A. MCCCCLXII*, uti sub calceum voluminis notatur, effecit, hæc adduntur, *Wann dier ist ihesu crifflus der singotz durch den alle die welt anfecht ze werden geurteylt.* quod additamentum in Germanica ex Latinis, (vid. *Mariana*, & *Io. Lamii de erud. apost. p. 286.*) in Latina pridem ex Græcis manavit. nam Latinum *incipit Græco μελλει* respondet.

Hactenus Acta : sequuntur Epistolæ. Varia serie libros N. Test. descripse re librarii, canonicis præsertim epistolis ante Paulinas positis. at Paulinæ, majori certe ex parte, ante illas scriptæ sunt, 2 Pet. III. 16. Iud. v. 17, & propiorem cum Actis nexus habent. eo libentius ordinem Erasmi retinemus.

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS.

Habent eam

EDD. Comp. Er. Steph. Beza &c.

MSS. CLASS. I. *Al. Aug.* 5. (a cap. VII. 7 ad finem,) 6. *Barocc. Boern.*
Cant. 3. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff.

CLASS. II. *Barb. osto*, *Baf. 2. Cant. 2. Clar. Colb. 7. Dionysianus*
(apud Ioan. Gagneum,) *Gen. Ger. L. Lu. Pit. 2. 3. Seid. Sin. Steph. d. e. C.*
€. 1. 12. 17. Vien.

VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Origenes*, ejusque interpres Hieronymus an *Rufinus*, *Euthal. Chrysost. Theoderitus*, *Oecumen. Theophyl.* (quorum quatuor commentarios Whitbius conjunctim *scholia Graeca* appellat,) *Ambrosius*, vel potius inter ejus opera *Hilarius* ecclesiae Romainae sub Damaso diaconis, *Augustinus*, *Pelagius* sive scholasticus apud Hieronymum, *Sedulus*, *Cassiodorus*.

Supra demonstravimus, græcolatinos, *Cant.* & *Laud.* 3, esse perveteres, & tamen scatere aberrationibus: idem hoc loco de græcolatinis, *Boern.* *Clar.* monere necessum habemus; quorum ille, antiquior sine dubio, epistolas Pauli nomine prænotatas sine epistola ad Hebræos, Hilarii exemplo, de quo mox; hie, cum ea, continent: eamque rationem habent, ut mutuo suo dissensu se invicem resutent; in consensu autem, plane pro uno teste debeant numerari. Latinum contextum habent inquinatissimum, ac plane talem, qualis erat proxime ante Hieronymum, cuius querelæ de ea re sunt notissimæ, & partim justissimæ. hinc eos non nunquam cum Tertulliano, cum Cypriano, persæpe autem cum Hilario diacono, cum Lucifero Calaritano congruere, & (*Cantabrigiensis* item bilinguis codicis exemplo) liberioribus talium patrum allegationibus vel corruptelis, interdum a Millio non notatis, ludere deprehendas. vid. var. *Phil.* IV. 7. *Hebr.* XII. 23. Ipsum eos denique textus sui filum ex Hilario, eoque parum accurate inspecto, summisse, patet ex iis, quæ notamus ad *Rom.* I. 7. V. 2. VIII. 38. *1 Cor.* III. 13. XIV. 34. *2 Cor.* V. 20. *Gal.* II. 14. IV. 17. *1 Thess.* IV. 17. *1 Tim.* II. 6. Multoque parcus in epistola ad Hebræos, quam in ceteris, ludit codex *Clar.* quia videlicet non erat Hilarius, quem sequeretur. Sæpe græcam lectionem a latina diversam servant: sæpe etiam illam ad hanc inslectunt, (quod *Boern.* non raro solus facit;) & quidem ita, ut ipsi inter se discrepent in Græcis. Unum sufficit exemplum. *Rom.* XV. 32 Paulus, συναπαύσωμεν ὑμῖν. Vulgatus interpres, *refrigerans vobis-*
sum.

eum. hinc *Boern.* αναψυχω μεθ υμῶν *Clar.* ἀναψυχω μεθ υμῶν pro quo *Ger.* αναψυχωμαι υμῶν nam in Lat. substituunt refrigerem. Itaque ubi Græca horum ac Latina contra codices mere Græcos conspirant, Græca eorum lectio cum Latina, unde ficta est, repudiari debet. v. gr. Phil. II. 26. Vbi aliter in Græco, aliter in Latino sonant; codices græci per græcolatinos, qua parte consentiunt, præclare confirmantur. v. gr. Phil. I. 7. Vbi in Græco & Latino cum codice *Al.* congruunt, & ubi Latina Græcam varietatem non attingunt; Africanæ ii familiae suffragium valde corroborant, quippe non bene ex Græcis tamen codicibus eximiis descripti. Vid. Mill. & Küster. ad Rom. I. 20. IV. 19. 21. V. 12. IX. 20. X. 20. XI. 17. XVI. 17. 1 Cor. I. 1. 2. 8. 16. 19. 21. III. 6. VII. 28. X. 17. 19. XVI. 12. 2 Cor. I. 8. 10. 1 Tim. IV. 10. VI. 5. 20. Hebr. XIII. 21 &c. *Graecolatinos* subinde hos appellamus, ut lector de eorum īdole utiliter admoneatur: hac autem appellatione codicem *Boern.* & *Clar.* innui, quivis facile meminerit. Sic his græcolatinis in ordinem redactis, magna disceptiarum pars expedita est.

ROM. CAP. I.

1 (κλητὸς) Antecedentibus hoc jungit *Syrus*, I. C. Herzog in diff. de interpnct. ep. ad Rom. nec non *Valla*.

3 γερομένις) ei pridem addunt *Latini* plerique.

4 (προοριζέντος) *Barb.* I. *Marcellus* apud Eusebium, id reprehendentem, *Ephanius*, *Irenaeus*, *Hilarius* uterque & alii Latini. nam qui *praedestinatus* est habet Lat. ¶ κατὰ πνεύματα) sic codd. item *Chrys.* in exeg. sed καὶ πνεύματι idem in tex- tu, & inde *Syrus*. ¶ οἱ ἀναστοσεῖς εἰς αὐταῖς στοιχεῖοις εἰς τὸν *Artemon*. P. I. c. 41. sed vid. *Gnom.*

7 ἀγαπητοῖς) in caritate habet *Boern.* *Clar.* exegesi *Hilarii* pro textu arrepta.

9 μοι *Aug.* 6. & alii.

12 τῆτο δὲ ιεσοῦ) edd. mss. etiam *Clar.* græce, *Clemens Al.* *Stap.* τετεσοῦ *Al.* *Lat.*

13 τινὰ καρπὸν) *Comp. Al.* *Aug.* 6. *Seid. Vff.* *Stap.* cod. plurimi, *Chrysostomus* καρ- πὸν τινὰ *Er.* &c. ¶ καὶ med.) — *Comp. Seid. Vff.* & alii, *Lat.* multi.

15 υμῖν) edd. mss. *Chrys.* non semel &c. ἐν υμῖν *Clar.* e verbis seq. vel e v. 13.

16 τῷ χριστῷ) edd. *Stap.* &c. *Theodoritus*, *Oecum.* *Theophyl.* ex parallelis. Si *Theodoritus* & alii tractatores Græci habuere h. l. τοῦ χριστοῦ, tamen ne *Chrysostomus* quidem habuit, quanquam in expositione causarum, cur evangelii aliquis erubescere posset, Christi non potuit non meminisse: Idem etiam crucis meminit, nec tamen legit *evangelium crucis*. (—) *Al.* *Barb.* I. *Clar.* *Colb.* 7. *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* (etiam in ms. *Regio,*) *Lat.* *Syr.* *Orig.* in comm. *Chrys.* *Cyrill.* *Tertull.* *Hilar.* *Am- bros.* *Hieron.* vel etiam *Isidorus Pelus.* unde *Dei* addit *Victorius Afer.* Adde *Photii* *Amphilochia* apud *Wolf.* T. 4 *Curar.* p. 803. Vid. *Gnom.* ¶ (— πρῶτον) *Tertull.*

tull. Barb. I. Boern. Ex c. II. 10 in c. I. 16. id est, ex tractatione in exordium, translata videri possit hæc particula. Habet *Armen. Copt.* &c.

Particulam hoc loco retinendam esse, contra dubitationem meam statuit cel. Baumgartenius. *Whitbum*, quem mihi opponit, totum legi pridem; nil habet, quod non perpenderim. Sed vellem, pari cura Baumgartenius rationes meas cognosset, quum judicare voluit. Ait, me lectionem πρῶτον tantummodo ex *Tertull. Barb. I.* & *Boern.* repetere: at hos tantummodo ea carere, obelo indicaram; & cum alii testes pro ea militarent, decisionem totam lectori reliqueram. Vid. *Gnom.*

17 πίστεως alterum) μη addit *Hieronymus* aperte. ¶ ζήτεται) Vivit, pro vivet, Latinorum aliqui pridem scripsere. Sphalma, in una literula, apertum.

19 διότι) ὅτι *Boern.* Ger. *Chrysost.* ¶ (θεὸς γὰρ) *Al. Boern.* *Clar.* *Colb.* 7. *Mont.* *Stap.* vel etiam cod. *vetus*, unde *Seid.* descriptus est. hic enim habebat, ὁ γὰρ ὁ θεός.

21 διότι) ὅτι *Clemens Al.* Vtrumque *Chrysostomus*.

24 καὶ) — *Al.* & al. ¶ εἰ αὐτοῖς) αὐτοῖς *Al.* & al.

27 τὲ) — *Comp. Land.* 2. *Pet.* 1. *Orig.* δὲ *Al.* & al.

28 ὁ θεὸς) *edid. mss.* *Stap.* *Iren.* *Lat.* &c. — *Al. Bas.* 2.

29 πορείᾳ) *edd. Armen.* &c. Retinendum esse hoc verbum, agnosco. Clemensi Romano haud lectum esse non appetat. (—) *Al. Lu.* *Æth.* *Copt.* unde hoc post sequens verbum, Latinis cod. est insertum. ¶ πονηρίᾳ) — *B.* 2. *Pet.* 3. *Graccolatini*, *Clemens Ro.* *Augustinus*. ¶ πλεονεξίᾳ, κακίᾳ) κακίᾳ, πλεονεξίᾳ *Al. Æth. Syr.* nec non *Boern. Clar.*

31 ἀσπάσιδες) — *Al.* (apud Fellum,) *Colb.* 7. *Copt.* *Clar.* *Calarit.* & alii Latini.

32 ὅτι usq. συρευδοκῆσι) *edd. mss.* *Valla*, *Stap.* *Versiones*, *Chrys.* *Theodorit.* *Gregorius Nyss.* *Basilius*, *Epiphanius*, *Theophylactus*; *Isidorus Pelusiota* & *Oecumenius*, varietatem, de qua mox, refutantes totam potius, quam indicantes; nec non *Origenes*; porro *Cyprian.* Ep. 68. in sex insl. apud Pamelium, non negligendis; nec non *Symmachus* Papa & *Hilarius* in comm. Idque probat *Stapulensis*, *Iob. Harlemitus*, & multi Romanenses, quos citat *Calov.* crit. sac. pag. 585. *Augustinus* quoque (inquit *Estius*) in *Expositione quarundam propositionum hujus epistolie* juxta codices antiquiores ita legit, Non solum ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Atque eam lectionem subjunctio ejus expositio confirmat. (ἐκ ἑρνταρ usq. οἱ συρευδοκήστε) *Lat.* & inde *Cypriani* *edd.*, *Salvianus* ac multi patres Latini: item *Barb.* 1. ex Latino videlicet. εἰς ἔγγραφα, reliquo textu non mutato, inserit *Boern.* & συρῆντα, reliquo textu non mutato, inserit eod. *Græcus Lovaniensis* unus, (quem idem Pamelius & Franc. Lucas citant, quemque a *Titelmanno*, *Sasboldo*, *Zegero* citatum, *Millius* quasi plures codices numerat,) & *Lat.* unus

mus apud Steph. & Augustinus. Sic ; particula ὁι vel γὰρ ante αὐτὰ παιδεῖοι inserita , Barb. duo , Clar. Indicatur etiam scriptura Graeca talis : ἡ συνῆκαν , οἱ — ὁ μόνος οἱ αὐτὰ ποιῶσιν , ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκεῖσι Joachimus Camerarius , hæc non ex cod. ms. sed ex Zegeri , opinor , annotatis proferens. Omnes hæc varietates se ex Latino factas produnt : in Lat. autem scholion est manifestum , quod etiam non nulli particula ὁι ante non solum augent. Clemens Romanus , quum in epistola sua prima , § 35 a multis vitiis , quæ hoc loco enumerat Paulus (nam etiam § 36 ad Rom. I. 21 alludit ,) pios deterruit , addit , ταῦτα γὰρ οἱ πράσσοντες συγκριτῷ θεῶν ὑπάρχουσιν & μόνοι δὲ οἱ πράσσοντες αὐτὰ , ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκεῖσι αὐτοῖς. Gravius est , pro diverso respectu , vel consentire , ut Paulus arguit , mala patrata existimans ; vel facere , ut Clemens statuit , a patrando deterrens : quare non potest hinc inferri , Pauli verba in codice Clementis aliter habuisse atque in hodiernis . nam etiam Ephraim Syrus alibi lectionem receptam , alibi Clementinam habet. f. Λ γ & ρ μ γ edit. Oxon.

C A P. II.

5. ἀποκαλύψεως) Al. habet ἀνταποδίσεως. Varietas ex alliteratione ad verbum ἀποδάσει nata , & aperte absonta. ¶ καὶ) Comp. Er. ed. 1. & annot. , Steph. ed. 1. Aug. 6. Baroc. Basil. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. Land. 2. L. Lin. Lu. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. 3. Seid. Siu. Stap. Steph. omni. Vff. Ath. Arab. Origenes in comm. qui Latine exstat , & in Catena Aug. 5. ad h. l. & c. Cels. in ms. Basileensi , ut docet Sam. Battierins in Biblioth. Breim. Class. VI. p. 98. & Catena apud Millium , Basil. Cyrill. Nyssen. Ephrem , Euthalius ; omnia Gr. Scholia , Whitbio ; Caesarius Arebat. Pacianus in Parænesi ; cuius Barthiana quidem editio particulam omittit : sed Millius alio exemplari uti potuit. (~) Er. in edd. ceteris , Orig. c. Cels. p. 217. Confessio eccl. or. p. 298. Latinus , & ex his editiones recent. , Armen. Copt. Syr. &c. vid. Gnom.

8. ὁργὴ ,) Steph. ed. 1. Aug. 6. &c. ὁργή. al. edd. ¶ (ὁργὴ καὶ θυμὸς) Al. Cov. 2. Lin. Theophilus Antioch. codd. graecolatini ; Syrus , coll. Eph. IV. 31. nescio an Lat.

10. δὲ) — Clar. Seid.

17. εἰ δὲ) Comp. Al. Barb. 2. Clar. Cov. 2. 3. Magd. 2. Steph. 2. 1. Vff. Ath. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. vel certe Rufinus interpres , Euthalius , Theophil. Hilar. Seidul. Idque defendit L. de Dieu & Wallius. Hiat Boern. (idē) Er. Chrys. Oec. &c. idē Aug. 6.

19. πέποιθάς τε) πέποιθα Vff. ¶ τε) — Lat.

21 ff. Interrogationes habent Stephanor. edd. imo inde a v. 17 veteres aliqui.

24. ὑμᾶς) ὑμῶν Confess. eccl. or. p. 210. Lat.

29. ὃ post οὐ) — Aug. 6. Magd. 1. Pet. 2. Seid.

C A P. III.

2 μὴ γὰρ) ~ Chrysost. Ath. Arab. μὴ vel γὰρ omittunt aliqui.

3 καταργήσει) eracuavit habent Lat. multi, pro evanabit & unde κατέργησε Baroc.

7 γὰρ) δὲ Al. Lat. in ms. Colon. ¶ πρίοναι) κρίωμαι Pet. 3. Vff.

9 τριχόμεθα) προκατέχομεν περιπτών Cov. 2. & alii, quorum nonnulli & τάντοι omittunt. ¶ προητιστάνεια) Videtur esse allit. ad προκόμεθα. causati sumus habet Lat. inde ητιατάνεια Graecolatini.

10 (~ εἰς) Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Baroc. Basf. 2. Cant. 2. Cov. 4. Hunt. 1. Land. 2. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. Steph. unus, Vff. Vien. Chrysost. ¶ εδὲ εἰς) εδεῖς Clar.

22 εἰς πάντας ρᾱͅ) ~ Lat. in ms. Char. Trev. aliisque. ¶ καὶ ἐπὶ πάντας) ~ Al. & alii. Facillimæ omissions.

23 διὰ τῆς πίστεως) ~ Al. nescio an Chrys.

26 ἡτοῦ) ~ Boern. Vff. in σὺν Comp. Laud. 2. L. Lin. Magd. 1. Pet. 2. Seid. Sim. Steph. δ. Clemens Al. nec non Occumen. Rhythmus cōr. θεῶν Curcellaei margo: sed vide Millii notas & appendicem.

28 γὰς) Al. Barb. 1. Cov. 4. Lin. Roe. 2. Steph. δ. 1. Orig. Arab. Lat. Hil. & cod. graecolatini. cov ex v. 27 repetitum videtur. Vid. Gnom.

29 ᾧ) ~ Vff. & al. ¶ δὲ) ~ Al. & al. Chrys.

C A P. IV.

1 πατέρα) προπτόνα Al. & al. Amplificatio. ¶ εὐγνέρωι) Hoc post ἐργασία ponit Al. & al. ut si construendum esset πατέρα κατὰ σάρκα.

4 ~ τὸ ante ἑ. Comp. Al. Aug. 6. Bar. Boern. Cant. 2. 3. Clar. Cov. 2. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. 2. Seid. nec non Vff. Chrys. Theodorit. Thophil. & Er. Steph. ed.

5 fin. secundum prepostum gratiæ Dei, addunt Lat. (uno alteroque codice excepto,) Hil. Petig. &c. Id maxime convenire, Beza agnoscit. Facilis Graecorum olim librariorum saltus a ναὶ ad ναθίτε. Vid. Gnom.

9 ρᾱͅ) ~ Vff. Syr. Chrysost. vel etiam Cant. 2. Cov. 4.

11 (περιουσία) Al. Hunt. 1. Roe. 2. Steph. ε. 1. Chrys. & Theophyl. in comm., Syr. vel etiam Iustinus martyr. Vtrumque Cyprianus, vel etiam Hilarius. ¶ τῆς tertium) ~ Clar. & al. ¶ ρᾱͅ) ~ Al. Clar. Roe. 2. Arab. Lat. in ms. Trev. manus prima. ¶ την) εἰς την Al. & al.

12 τοῦτο) οὐ τοις L. Arab. Lat. Syr. Theodorit. & sic legendum ait Theophyl. aperie, sed Græcum texum retinet Hilarius. ¶ τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυζαντίᾳ) Comp.

Comp. Er. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Vff. Vien. & octo alii, Theodorit. Euthal. Octum. nec non Aug. 6. Lat. τῆς πιστῶς τοῖς ἐν τ. α. Bas. 2. τῆς ἐν τ. α. πιστῶς Steph. edd. Lat. in ms. Trev. manu prima & in aliis. Vtrumque Clar.

14 καὶ) — Lat.

15 ἐγέρῃ) ἐδὲ Al. & al.

16 μόνον) — Magd. 2. Boern. Clar. Conf. v. 9. 14.

19 εἰ) — Al. Barb. 1. Chrys. or. 2. c. Anom. Copt. ex Gen. XVII. 17. ὡς Cov. 3. Syr. Theodorit. ¶ (— ἥδηn) Roe. 2. ΖΕtb. Lat. aliqui, Syr. Chrys. Epiphan. Barb. 1.

22 καὶ) — Boern. Clar. græce, Syr.

23 fin. εἰς δικαιοσύνην addit Vien. Lat. (excepto Schelh.) Syr. Chrys. & al.

25 δικαιώσιν) δικαιοσύνην Er. Vff. ante rasuram, & al.

C A P. V.

1 ἔχουεν) edd. mss., Stap., etiam Boern. græce, Orig. Tertullian. vel etiam Hilarius in comm. (ἔχωμεν) Al. Aug. 6. Dionysianus, Hunt. 1. L. Magd. 2. Pet. 1. 3. Sin. Scholiaстра Graeci, Lat. (quoniam habemus in quodam ms. Latino legit Estius,) Cassiod. & alii, Syr.

2 τῇ πίστῃ) — Hilarius (in textu; nam habet in commentario:) adeoque inde codd. græcolatini, Barb. 1. ΖΕtb. ἐν τῇ πίστῃ Al. vel etiam Chrys.

5 τῇ δοθέντος ἡμῶν) — Clar. manu prima, & Ger. in Græco.

6 ἔτι) ut quid (īva τί, Estio judice,) Lat. ⅷ, ex ἡμῶν, quod præcedit, iterato. ¶ (ἀδερφῶν ἔτι) Al. Boern. Clar. Cov. 2. Arab. Lat. Iren. Epiphan. Theodorit. in commi. Indicium, quo vocula ἔτι, ineunte versu posita, pertineat. ¶, κατὰ καιρὸν) κατὰ καιρὸν, Er.

7 δικαίος) ἀδίκος Syr. Ex alliteratione: nam idem verbum est, quo Syrus v. 6 τὸ ἀσεβῶν expressit.

9 οὖν) — N. 2. Vff. Chrys. Lat. in ms. Char. Iren., Augustinus, Dial. c. Marcius., Hilar. Ex v. 10. Vnde versu 8 εἰ, ante ἔτι vel pro ἔτι, inservere aliqui.

11 καυχάμενοι) καυχάμεθα Colin. ed. Barb. 4. cod. ms. in colleg. prædicatorium apud Basileam, Bodl. 5. Cov. 2. L. Pet. 1. Steph. 12. ΖΕtb. Arab. Lat. vid. Gnom. ¶ ἡμῶν) — Vff.

12 καὶ alterum) — Stap. Lat. in ms. Char. & Reutl. Cassiod. in Ps. LXXXVIII, 48. sed legit alibi. ¶ καὶ ζτως) ita ἐδὲ habet Trev. ¶ ὁ θάνατος alterum) — Lat. (in ms. cod. per vetusto monasterii Laudunensis, apud Estium,) Boern. Clar. Ambros. in Luc. IV. Oros. apol. Hilar. Leo & alii Latini. Apud hos monosyllabon facile omissum est. post διῆλθεν id ponit Chrysostomus.

13 δὲ)

13 δὲ γὰρ Aug. 6. Vff. Π ἐλλογεῖται ἐλογεῖτο Vff.

14 μὴν) edd. mff., Stap. codd. Græci apud Augustinum, Irenæus, Archelaus, Orig. Athanas. I. 485. II. 279. Cyrilus Chrys. ceterique expositores græci, Hieron. Chrysost. Eucherius, Cassiod. Syr. &c. (—) Hilarius (eoque teste Tertullianus, Victorinus, Cyprianus,) aliique Latini, omissa item καὶ particula. confer var. Gal. II. 5. Π (iv) Chrys.

15 τῇ τῷ) — Stap. Π τές πολλάς) pheres habet Lat.

16 ἀμαρτίσαντος) ἀμαρτήματος Lu. & al. Lat. multi. Ex allit. ad δώρημα.

17 τῷ τῷ ἑρὸς & διὰ τῷ ἑρὸς) edd. &c. Lectio media: cuius vi non perspecta utramvis partem sollicitarunt aliqui, ut mox dicemus. Π τῷ τῷ) ev Roe. Orig. Π τῷ τῷ ἑρὸς) iv iiii Al. Boern. ēr τῷ ἑρὶ Clar. τῷ ἑρὶ Bezae ed. 3. 4. Π τῷ ἑρὸς) — Pet. I. Π διὰ τῷ ἑρὸς) — Vff. Copt. Syr. Π τῆς δωρεᾶς) — Vien. Iren. Augustin. utrumque Orig. & Chrys. τῷ δωρεῶν Cor. 2. & al. τῆς δ. καὶ Syr. & al. Π βασιλεύσετι) βασιλεύεται Sin. & al.

19 κατεξάθησαν) κατεξάθημεν Er. Land. 2. & in Erasmi annotationibus plerique codices græci, quanquam καθεξήκαμεν B. 2. habet.

21 τῷ κυρίᾳ ἡμῶν) — Er.

C A P. VI.

1 (ἐπιμέμαμεν) Al. Basf. 2. Boern. (in Gr.) Cont. 3. Clar. (in Lat.) Cov. 2. Hunt. I. L. Lin. Lu. Magd. 1. Pet. 3. Sin. Euthal. Conf. v. 15.

2 ζήσομεν) ζησώμεν Lu. & alii.

4 διὰ τῆς δόξης τῷ πατρὸς) — Tertull. Iren. Pacian. Gaudent. Chromatius. —

5 ἀλλὰ) Scribitur in quibusdam exemplis ἄμα. Camerar. ἄμα Boern. Et sic Latino lectum conjicit Erasmus.

9 κυρίειν) κυρίευσεν Baroc. Lat. multi.

11 (— εἴη) Al. Æth. Graecolatini, Tertull. Stap. in versione. Legit cel. Baumgartenius: ego ambiguum habeo. Π τῷ κυρίῳ ἡμῶν) edd. &c. uti v. 23. (—) Al. Æth. Lat. aliqui, Boern. Clar. Theodorit. Basf. Tertull. & alii, nec non Roe. 2. Baumgartenius rursus pleniorum tueretur lectionem: ego breviorem rejicere non possum. Ita proni suere librarii, Græci præsertim, ad cognomina Iesu cumulanda.

12 αὐτῇ usque αὐτῷ) edd. &c. Lectio media: unde varietates seqq. Π (— αὐτῇ iv) Al. Barb. duo, Lin. Roe 2. & unus apud Bezae, Æth. Copt. Lat. Syr. Orig. & al. Paraphrasin hoc redolet. Π (— iv τ. ἐ. ἀ.) Iren. Tertull. & alii Latini, & codd. græcolatini. Π αὐτῷ) αὐτῆς Orig.

15 (ἀμαρτίσωμεν) Al. Aug. 6. L. Pet. 2. 3. & sex alii, Clemens Al.

16 εἰς θάγατον) — Clar. Syr.

17 ὑπηκότατε) ὑπακότετε Comp. ¶ παρδίας) καθαρᾶς παρδίας Al. & al.

21 οὐ) edd. mss. Clemens Al. Lat. γὰρ Chrys. Hilar. ex alliteratione. ¶ τότε,) τότε; Clemens Al. nec non Chrys. Idque improbat Beza; probat E. Schmidius. sed tum dixisset apostolus, εφ' ω, scil. παρπῶ. vid. Gnom.

22 ζωὴν) εἰς ζωὴν Stap. Ex præced.

C A P. VII.

4 ἐτέρῳ) αὐθεὶ ἐτέρῳ Comp. Vff. & alii. alterius viri cod. Laudensis. Ex v. 3.

6 ἀποθανόντες) edd. primæ, Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. Vff. & decem alii, Æth. Arab. Syr. Orig. Theodoritus & alii. (ἀποθανόντος) Chrysost. (ut pridem nonnulli existimarunt,) & inde Beza (ex quo hæc lectio manavit in margine Wech. & in edd. recentiores.) In nullo mss. græco reperiri hoc, notat Simonius: repertum est tamen posse in Vien. quippe Chrysostomi sequace. mortis habet Lat. & inde Clar. Boern. Vels. Id facile arripuit librarius pro MOR VI. αποθανόντες Chrysostomum quoque legille, non ἀποθανόντος, ostendi in Necess. Respons. A. 1745. Vid. Append. N. VIII. § 81. Leusdenius, Reitzius &c. per Bezam seducti sunt. Confer Abriss der Brr. Gem. § 171. ¶ οὐ) non in habet Lat.

9 ἀνέζησεν) ἔζησεν Comp. Seidel. Clar. latine. alliteratio ad ζωήν.

10 ἀντη) ipsa, eadem. Vulgo ἀντη, sed Baumgartenius ἀντη, recte. Vid. Gnom. ad Act. VIII. 26.

14 (σάρκινος) Al. Boern. Clar. Ex rhythmo πεπραμένος.

18 σχ. εὑρίσκω) edd. mss. Chrys. Lat. Iren. & alii, Syr. (σχ.) Al. Roe. 2. Proclus apud Epiphian. Cyrillus, Æth. Augustinus non semel, qui & l. 3. c. Iul. c. 26 notat, sic habere codices græcos.

23 (εἰ) Comp. Cant. 3. Clar. Hunt. 1. Seid. Steph. 1. iy. Lat. Clemens Al. Theodorit. Euthal. Hieron. Stap. in versione.

25 ἐνχαριτῷ τῷ θεῷ) edd. mss., in his Aug. 5. Vff. & plerique apud Vallæ, Orig. Basilius, Chrysost. Theodorit. Syr. &c. (χαρις δὲ τῷ θεῷ) Barb. 1. Cov. 2. Steph. 1a. Orig. Methodius apud Photium, cod. 234. pag. 918. Cyrillus Al. Paulinus, nec non Valla. Scholion Gennadio. Ex cap. VI. 17, vel diphthongo οὐ, post diphthongum οὐ in τούτοις, omissa. Hinc χαρις τῷ θεῷ Clar. Laud. 2. Lat. Irenaci interpres & al. Tribus his modis legit Hieronymus.

C A P. VIII.

1 (— ἀλλὰ πνεῦμα) Al. Armen. Lat. Syr. Chrysost. Basil. Origenes five Russinus, Hil. Lectio media. nam Græci hoc supplerunt ex v. 4. & vicinum totum hoc,

hoc, ἦν κατὰ σ. τ. ἀ. κ. πρεῖνα omiserunt *Clar.* manu prima, *Roe* 2. manu prima, *Aeth.* *Copt.* *Didymus* c. *Marcion.* *Athanasius*, *Cyrillus*. Totum versum, spatio relicto, omisit *Boern.* ut alii supplerent, quam partem vellent. Vid. *Gnom.*

4 ιππί) υπὸ Αΐδι ed., *Didymus*.

10 ζην) ζη exemplaria quædam apud *Camerarium*, Lat. hodie.

11 τὸ τοῦτο τὸ γράψεται οὐτεντὸν Αλ. *Clar.* *Cov.* 2. *Roe*. 2. *Aeth.* *Lat.* *Hippot.* c. *Noët.* *Didymus*, *Rufinus*. οὐτεντὸν *Cyrillus Hieros.* *Tertull.* *Hilar.* ¶ η̄) ~ *Al.* & al. ¶ τὸ γεγέννητον αὐτὸν τεντὸν *Er.* *Steph.* edd., codd. Græci sere omnes, in his *Aug.* 5. 6. *Birb.* 7. *Vf.* plerique apud *Er.* *Chrys.* ad h. l. *Photius* cod. 234. ex Methodio, *Lit.* *Syr.* *Iren.* *Tertullian.* *Hilarius* uterque, *Pelagius*, *Aprius* in *Ap.* V. 6. *Sedulus*, *Step.* in versione. (τὸ ἐνομάστος αὐτὸν πρεναντὸν) *Comp.* *Beza* & recent. edd. *Al.* *Barb.* 1. *Cor.* 2. *Laud.* 2. *Lin.* *Scid.* *Sin.* *Steph.* οὐ nonnulli ed. apud *Er.* *Clemens Al.*, *Hippolytus*, *Methodius* apud *Epiphan.* *Athanasius* in ep. ad *Serap.* ter, *Cyrillus* uterque, *Chrys.* homil. 41. in 1 *Cor.* & hom. 77 in *Ioh.* *Epiphanius*, *Macarius*, *Basilius*, *Vigilius*, *Cerealis*. Ex c. V. 5. vel 2 *Tim.* I. 14. Apta lectio ad controversiam. Apud Athanas. T. II. in *Dial.* III. de *Trin.* f. 228, 234 textum defendit *Macdonius*, & unum alternum eod. apud orthodoxos corruptum ait: orthodoxus autem, id est, *Maximus*, τὸ εἰπεῖν τὸ τετράγωνον. in cunctis antiquis exemplaribus scriptum esse dicit. Vtrumque *Irenius*, *Didymus*, *Amphilochius*, *Augustinus*. Διε τὸν εῶντον τοὺς δύτεν τεντούτους, præsert *Baumgartenius*. Vtraque lectio antiqua & frequens. Levis sepe causa grave quiddam efficit. Fallor an librarius τὸ εἰπεῖν τὸ τετράγωνον in mente habens. pro τ. τοῦ σημειοῦ scripsit, ex alliteratione ad τὸ bis continuo subsequens, & incisum eodem casu pertexuit. Magnum h. l. pondus versionum. ex accusativum referunt.

12 ἀδελφοί) ~ *Theodoritus*, *Didymus*: sed habet *Clemens Al.*

13 τὸ στόντοντος) ill. miss. *Char.* *Al.* &c. (τὸ τεντὸν) *Orig.* *Lat.* *Clar.* *Iren.* *Tertullian.* *Didymus* non semel, alii. Prius defendit *Baumgart.* ego in medio relinquo.

14 (νοὶ ήτούσι) *Al.* *Clar.* *Lin.* *Roe*. 2. *Lat.* in ms. *Char.* *Cassiod.* Alii εἴτε θεοῦ vel νοὶ εἴτε θεοί. Tres lectiones: quarum alteram tuetur *Baumgartenius*; ego primam, tertia sultani, quatenus νοὶ, ob emphasin, præponitur. Et emphasis me impulit ad hanc varietatem attingendam.

15 πάλιν) ~ *Colb.* 7. *Lin.* ¶ η̄) ~ *Hincius*.

19 ἀποκαραδοκία) καραδοκία *Aug.* 6. cum ὁ in secunda syllaba.

20 , η̄) ~ *Beza*.

22 τυγχανόμενοι) τυγχανόμενοι *Lat.* *Cov.* 4. *Gen.* Virumque *Origenes* ejusque interpres congetur habet *Cassiodorus*.

23 (οἱ) *Aug.* 6. *Syr.* *Hilar.* pluresve: nam in *Vf.* ~ bis legendum, semel scriptum, præviū αὐτοι. ¶ η̄) ιππί) κατεις η̄ *Al.* ¶ (~ νοθεστα) *Hilar.* *Boern.* *Clar.* apud *Bezan.*

25 ἐλπίζομεν) ~ Aug. 6. Magd. 1. Fortuita ellipſi.

26 ταῖς ἀθεναῖς) τῆς ἀθηναῖς Al. & al. ¶ προσευξώμεθα) Steph. ed. 3. &, in margine ejusdem, Steph. 12. unde non appetet, in textu an in margine sphalma sit: sic tamen etiam Beza & recent. edd. mff. nonnulli & Chrysost. ſæpe. (προσευξώμεθα) edd. primae, Aug. 5. 6. L. Pet. 1. 2. 3. Vff. & octo alii, nec non Boern. Oecumen. ¶ ὑπερεντυγχάνει) ἵτυγχανει Aug. 5. Roe. 2. Vtrumque Chrys. Ex v. seq.

27 τί) ~ Aug. 5. & nonnulli codices apud Eſtium, qui id ex Erasmi annotatione non recte perſpecta affirmare videtur.

28 τὸ Comp. Al. Aug. 5. Laud. 2. Seid. Sin. Vff. pluresve, Clemens Al. (~) Er. Chrys. &c.

32 χαρίστας) χαρίστας Lin. & alii.

33 διαιῶν,) Sic distinguunt Comp. Steph. ed. Aug. 5. pluresve, Lat. in ms. Reutl. Athanasius, Victor Antiochen. in Marc. III. Polychronius & multi apud Eſtium: atque ex DD. Evangelicis Hutterus in F. C. p. 269. Et hinc pendet colon post αὐτὸν & ἡμῶν v. 32. 34. unde v. 35 pro τις, quis ergo habet Lat. διαιῶν. Er. & al.

34 χριστὸς) χριστὸς ἴντες Al. & al. ¶ καὶ primum & secundum) ~ Al. & al. ¶ ἐγερθεὶς) ἐγ. ἐν ρεκᾶν Al. & al.

35 (θεῶν) Er. Lin. Magd. 2. Oecum. Theophyl. Vtrumque Origenes. Sed quin v. 37 fin. χριστὸς addit Lin., videtur id summisile ex cod. aliquo, qui v. 35 sic legendum esse moneret.

37 τὸς ἀγαπήσαντος) edd. mff. Clemens Al. Basilius, Chrys. Augustinus, Prosper, Syr. &c. τὸν ἀγαπήσαντα Lat. plerique.

38. 39 οὐτε θίρατος usq. ἐτέρω) edd. mff. Chrys. h. l. Syr. &c. Sed Latini codices juxta atque expositores plurimi ſic habent, neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque virtutes, neque instantia neque futura, NEQVE FORTITVDO, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. itaque cum Graeco textu neque virtutes habent, & poſt μελλοντα addunt neque fortitudo. porro patres variant. Hilarius ad h. l. neque mors neque vita, neque angelus neque virtus, neque altitudo neque profundum, neque praefentia neque futura, neque alia creatura. nec multo aliter Augustinus in lib. de Patientia, neque mors neque vita, neque angelus neque principatus neque potestates, neque praefentia neque futura, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. cap. XVIII. sed idem in lib. de morib. eccl. neque mors neque vita, neque angelus neque virtus, neque instantia neque futura, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. cap. XI. Hieronymus, ad Algas. qu. 9, neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque praefentia neque futura, NEQVE FORTITVDO, neque excelsa neque profundum, neque alia creatura. idque mox ita repetitur, ut tantum potestates, non principatus; & fortitudines, non fortitudo dicatur. Origenes, nec non ejus Interpres, neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque potestates, neque praefentia neque futura, neque altitudo neque profundum, NEQVE VIRTVS, neque alia illa creatura. lib. III. περὶ ἀρχῶν cap. II. ubi

ubi virtutem, de qua præcipue agit, in extremo ponit. at in comm. ad hunc locum *Origenes* post futura habet NEQVE VIRTUTES: & hoc ipsum etiam post principatus, ab interprete, opinor, insertum legitur. *Tertullianus* vero, neque mors, neque vita, NEQVE VIRTUS, neque sublimitas, neque profunditas, neque alia conditio. adv. Gnost. c. 13. ubi quum duo incisa, neque angeli neque principatus, neque instantia neque futura, omittantur; & probabile sit, non duos hiatus a *Tertulliano* esse admissos, sed unum; & angeli principatusque ac virtutes minus comemode in allegando divellerentur; & virtus singulari numero & enumerationis concinnitate cum sublimitate cohæreat: appareat, in codice Pauli, quo *Tertullianus* utebatur, illud incisum, neque virtus, non post principatus, sed post futura scriptum fuisse. *Ephraim Syrus*, ἐτε ἀνω ὑψωμα ἐτε κάτω βάθος, ἐτε ζων ἐτε θάνατος, ἐτε ἄγγελοι ἐτε ἀρχαι ρει ἔξτια, ἐτε κτίσις ἐτέρα. f. την ed. Oxon. Ex tempore, ut appareat: sed presius f. σιδ, ἐτε θάνατος ἐτε ζων, ἐτε ἀρχαι ἐτε ἔξτια, ἐτε ἐρεώτα ἐτε μέλλοντα, ἐτε δύναμις ἐτε ἀγγελοι, ἐτε ὑψωμα ἐτε βάθος, ἐτε τις κτίσις ἐτέρα. Ex his, quæ collegimus, faciliora sunt, quæ sequuntur. ¶ (ἄγγελοι ἐτε ἀρχαι) sic etiam Clemens Al. f. 373 ed. Commelin. (ubi tamen mox pro δύναμεις, videntur ἔξτια substitui.) ἄγγελος ἐτε ἔξτια, ἐτε ἀρχαι codd. græcolatini; singularem numerum ab *Hilario*, plura-lem a textu sumentes. ἐτε ἔξτια (post ἀρχαι) addit Cant. 3. Chrys. hom. 23 in Eph. Euthal. Ex parallelis. ¶ (ἐτε δύναμις, post μέλλοντα) Armen. Copt. Clar. Ger. ετε δύναμις Boern. sine accentu, & i in ei, ut solet, mutato. etenim NEQVE VIRTUS iidem tres græcolatini æque habent. Post μέλλοντα etiam Al. habet ετε δύναμις, ut ex Simonio discimus. Post principatus, neque virtutes est in Latinis plerisque; neque potestates, vel, coniunctis interpretationibus, neque potestates neque virtutes, in paucis: in intrisque post futura remanet NEQVE FORTITVDO: sed, post futura tantummodo, neque fortitudines habet Hieron. l. c. & Primasius: &, NEQVE FORTITVDO, cod. Malmundariensis major, manu prima, Augustini speculum, Hieron. ibid. & in Gal. I. Prosper l. 2 de Vocatione gentium c. 5. *Anserius* in Ap. neque virtutes scholion Pelagii; denique, NEQVE VIRTUS; cod. veteriss. Hunnari, Augustin. l. 4 de doctr. Christ. c. 20. & in Propp. ep. ad Rom. Tam varia interpretatio Latina plures codices Græcos repræsentat, δύναμις post μέλλοντα exhibentes. Sane media-leætio est marginis nostri; quam adjuvant, ut ordine vidimus, Lat. Hieron. Orig. Tertull. Ephraim, Armen. Copt. cod. græcolatini, Al. ipse (quem si Adamus Sasbout, Franc. Lucas, in Latina hujus loci lectione discutienda in primis diligens, & G. Estius vidissent, Latinum fortius defendissent,) Augustinus, Prosper, alii. Hinc reliqua adornata sunt lectiones, eo consilio, ut vel in singulari omnia numero, vel in plurali fluenter omnia; & simul ut apertius per paria digereretur oratio. Receptum verborum ordinem defendit cel. Baumgartenius: ego incisum οὐτε δύναμις post μέλλοντα ponendum cogitavi, utriusvis tam etenim ordinis ratione perpensa. Quatuor sunt aperte hæc Paria: 1) mors, vita: 2) angeli, principatus: 3) praesentia, futura: 4) alium, profundum. Quarto Pari additur in genere, ulla alia creatura: & hoc, quod reliquum est, δύναμις, Potestates, vel ad secundum Par, ex recepta lectione aggregatur, vel ad tertium, ex variante. Non præterit me, magna apud Patres varietate affici imprimis tales enumi-

rationes : sed tamen *conjunction* testium , in hoc inciso , τέτε δυνάμεις , post μέλλοντα ponendo , quamvis ceteroqui discrepant invicem , contemni nequit , nec nimium , sed quod satis est , probat . Clementem Alexandrinum non allegavi pro mea sententia ; sed tamen is ne pro opposita quidem allegari potest . Rich . Simovii de cod . *Alexandrinus* testimonium rejici non debet : nam *Millius* ordinem verborum , quem raro curat , hic quoque ex cod . illo notare supersedit . Pondus addunt *Armen. Copt.* Receptum verborum ordinem egomet faciliorem agnosco : ac liberum manet lectori judicium . Tantine vero series est verborum ? est . vide *Gnomonem* .

39 τὸ) *edd. mss. Clemens Al. Orig. Ephr. Chrys. &c. - Lat.*

C A P. IX.

3 κατὰ) τῶν κατὰ *Aug. 5. Vff. & alii , Syr.*

5 τῷ) ~ *Hippol. Cyprian. Pelag. Chrysot. Lat. in mss. Colon. Reutl. & aliis*. Facile excidit & ante ex . Π ὁ ἀν) sic *codd. gr. & lat. & patres* videlicet omnes ad lectionem sequentem citandi . ἐν ᾧ conjectura apud *Artemon. P. I. c. 42.* Vid . *Gnom.* Π θεὸς) ~ *Cyprian. l. 2 Test. c. 6.* (sed habent meliores ejus codices , quos defendit ipsa rubrica illius capit is , *Quod Deus Christus :*) *Hilar. in Ps. 122.* & *Chrysost.* ad h. l. sed uterque alibi habet . Non habet *Leo* in epiphoniate epistole 83 , habet in epistola 72 . Habere negat *Ephraim Syrum* Iacksonus : nescio quam recte . Habent certe *edd. & mss. & versiones* omnes , *Iren. l. 3. c. 18. & l. 4. c. 10.* *Tertullianus* non semel , disertissime , ceterique Patres a *Millio* diligenter enumerati , quibus adde *Severum Antioch.* in *Wolfi* aneed . Gr. T. 3. p. 118. *Hippolytum* c. Nōet . fol. 7 & 10. Vol. 2. ed. *Fabrie. Chrysologum, Hilarium, Cassiodorum, Primasum.* Lectionem , quae h. l. nomen θεὸς perperam omittit , nullo indicio in margine N. T. Gr. dignatus sum : neque in Apparatu dixi , quid olim *legerit* vel *non legerit* *Hilarius* aut *Chrysostomus* : sed tantummodo , quid utriusvis iodie scripta *babeant* , aut (per librarios fortasse) *non habeant* , (etiamsi constanter in suis ipsi exemplaribus Paulinis *legerint* ,) in loco tanti momenti , ubi id alii non dissimularunt , bona fide a me referri oportere censui . Simul autem omissionem illam refutavi , ex animo & sufficienter . Porro quo copiosius eadem a *Whitbyo* , a cel. *Baumgartenio* , ab aliis , ad ora adversiorum obstruenda , per allegationes *Hilarii & Chrysostomi* refutatur , eo magis applando . Confer plura in *Bekraeft. Zeugniss* p. 157 ss. Π αμεν) ~ *Proclus, Augustin. non semel. Cassiod. Gregor.*

7 πάντες) πάντα *Stap.*

10 κοίτην) *concubitu* habet *Lat. & inde Clar. latiae , Iren. & alii. κοίτης Vele*
Interpres *concubitu* scripsisse , & id librarii cum uno construxisse videntur .

11 (φαῦλον) *Al. L. Roe. 2. Π πρόθεσις τῆς θεᾶς μήνη Comp. Al. Aug. 5. Clar. Colb. 7. Pet. 1. 2. 3. Seid. Vff. & novem alii , Lat. Stap. in versione . (τῆς θεᾶς πρόθεσις μήνη Er. Steph. edd. Chrysost. vel etiam Laud. 2. cum paucis mss. πρόθεσις μήνη τῆς θεᾶς Aug. 6.*

- 15 οἰκτυρόσω) οἰκτερῶ Curonis ed.
- 18 θίλει alterum) — Baroc. Pet. 2. Duo gemelli. vid. Mill. ad c. VIII. 32.
- 19 γὰρ) — Elzv. & inde recent. edd. Sphalma.
- 23 (— ργὴ) Laud. 2. L. Lin. Steph. δ. Hieron. in Osee c. I. Lat. plerique. χαρὶς τῇ γῇ legendum monet Roe. 2. in margine. planioris constructionis opinione. ¶ δοξαν) δοξαν αὐτῇ Aug. 5. 6. & nonnulli cod. apud Er.
- 24 ἡμᾶς) — Magd. 2. & quidam codd. Gr. apud. Er. Lat. in ms. Char. & Colon. Reutl. Pelag. εἰς ἡμᾶς N. 2. Vff.
- 25 ἡγαπημέννη bis) edd. &c. Iren. græce & lat. ἡλεημέννη bis, Lat. in cod. multis, Hieronymum fecutis. Qui Hολεῖ quidem textum, non Pauli, spectat, quum ἡλεημέννη (ut Al. ibi habet,) non ἡγαπημένη, recte scribi ait. comm. in Osee c. I.
- 27 ὡς ή) ὥστε Aug. 6. Vff. & alii, Chrys.
- 28 ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον) — Al. Clar. Roe. 2. manu prima, Eusib. Eth. Copt. Syr. Augustin. Librarius antiquus a συντέμνων ad συντετμημένον lapsus, hiatum fecit.
- 31 δικαιοσύνης alterum) — Al. & al.
- 32 (— νόμος) Al. Roe. 2. manu prima, Steph. ε. i. Chrys. alicubi, Lat. multi, Barb. i. Copt. ¶ γὰρ) — Al. Roe. 2. Clar. Hieron. in Iesā. 8. Lat. in ms. Schellh.

C A P. X.

- 1 (αὐτῷ) Al. Barb. i. Boern. Clar. Colb. 7. Roe. 2. manu prima, Steph. ε. iα: Eth. Copt. Lat. Syr. Chrys. Cyrill. Orig. sive Ruffinus, Augustin. Hilar.
- 2 θεῖ) — Baroc. Particulam quidem habet Lat. ms. Colon.
- 3 γὰρ) edd. mss. Clemens Al. Iren. &c. δὲ Al. Leo. ¶ δικαιοσύνην) edd. mss. Syr. Iren. in ed. Fuard. & in ms. Brit. (—) Al. Clar. græce, Roe. 2. manu prima, Lat. Barb. i. Clemens Al. Orig. Basil. Cyrill. Hilarius. Legit & non legit Chrys.
- 5 (ὅτι τὸν usq. αὐτῆν) Roe. 2. Lat. (sed non Hilarius,) nec non Al. Clar. Videtur Librarius perantiquus ὅτι, post γέρας, mox arripiisse, eique reliqua accommodasse. ¶ (— αὐτὰ) Clar. græce, Steph. ε. i. vel etiam Clemens Al. Facile omissum est ante vocem ab eadem litera iincipientem. unde eam supplent Lat. alii. & Copt. ¶ ἀνθρωπος) — Boern. Chrysost. & Syrus, cum textu hujus versiculi ceteroqui conveniens. ¶ (αὐτῆν) Barb. i. Colb. 7. Copt. Totum mutatum, syllepsī non observata.

6 τῇ) — Elzv. ed. Sphalma.

8 λέγει) λέγει ή γερασὴ Vff. & alii.

- 17 ($\chi\rho\iota\varsigma\hat{\varsigma}\hat{\varsigma}$) *Barb.* 1. *Roe.* 2. *Steph.* ε. θ. i. *Copt.* *Lat.* & codd. *graeolat.*
 19 ἐκ τὴν ἔγρωτον ἰσχάνι;) ἰσχάνι ἐκ τὴν ἔγρωτον; *Kusteri* ed. sola, *Chrys.* *Lat.* Ex Iesa.
 I. 3. ¶ παραζηλώσω παραζηλῶ *Comp.*
 21 med. πρὸς) ἐπὶ *Iustin.* dial. cum *Tryph.* *Clar.*

C A P. XI.

- 2 (~ λέγωτον) *Al.* *Roe.* 2. *Chrys.* *Theodorit.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Barb.* 1. *Clar.*
 3 (ἢ prius) ~ *Al.* *Vff.* & alii, *Theodorit.* *Arab.* *Lat.* Variat *Chrysostomus.*
 5 οὖν) ~ *Aug.* 5. 6. *Syr.*
 6 ἐπειδὴ usq. ad fin. v.) ~ *Aeth.* ¶ γίνεται) ἐσὶ *Aug.* 5. *Chrys.* ¶ εἰ δὲ ἐξ
 usque χάρις) ~ *Vff.* Omiserat hoc etiam *Aug.* 5. sed mox versu exeunte supple-
 vit, ordinemque verborum per signa notavit. ¶ εἰ δὲ ἐξ usq. εἰστι ἐπὶ τὸν λέγοντον) *Comp.*
 & ceteræ *edl.* & *mss.* summo consensu, etiam apud *Stap.* *Er.* & *Bezam*, *Arab.* *Syr.*
Chrys. *Theodoritus*, *Photius*, *Theophyl.* *Oecum.* *Theodulus*. Agnoscit Cajetanus, Sa-
 doletus, nec non Salmero, Toletus. (~) *Al.* *Roe.* 2. (quanquam habet margo,) *Armen.* *Copt.* (etiam in ms. *Regio*,) *Lat.* & inde *Graecolatini*, *Origens* sive *Ruffinus*,
Hilarius. Facillime pars sermonis ita figurati omittitur. sciatet hic ipse versus exem-
 plis, quæ idcirco notavimus. Vid. *Gnom.*
 7 (ἐπιζητεῖ) ἐπιζητεῖ *Steph.* δ. *Vff.* *Lat.* ¶ (τέτοιο) *edd.* *primæ*, *Al.* *Aug.* 5.
Colb. 7. *Cov.* 2. *Ger.* *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *Lu.* *Pet.* 1. 2. 3. *Seid.* *Euthal.* ou inter duo ou
 imminutum.
 9 (ἐρώπιον αὐτῶν) *Theodorit.* *Aeth.* *Lat.* multi, *Syr.* Ex LXX.
 10 τὸν) τὸ *Er.* Idque studio positum Emendanda editionis primæ docent.
 11 πτεσωσι) πτεσωσι *Aug.* 6. Ex alliteratione.
 12 πλεῦτος) *edd.* *mss.* *Arm.* *Copt.* &c. (σωτηρία) *Cassiod.*
 13 μὲν) ~ *Aug.* 5. & al. ¶ δοξάζω δοξάσω *Er.* ed. 5 in græco, *Lat.* codd.
Graecolatini, (quos tamen refutat *Clar.* in Græco,) *Theodoritus*, *Euthalius*.
 16 εἰ δὲ) εἰ γὰρ *Al.* *Clemens* in epit. *quod si* habet *Lat.*
 19 ~ οἱ ante κλάδοι) *edd.* *primæ*, *Al.* *Aug.* 5. cod. plurimi, *Chrys.* οἱ *Steph.*
 ed. 3. &c.
 21 φείσεται) *Comp.* *Er.* ed. 1. *Al.* *Aug.* 5. 6. *Baroc.* *Cant.* 3. *Cov.* 2. 3.
Hunt. 1. *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *N.* 2. *Pet.* 1. *Roe.* 2. *Steph.* ε. i. *Vff.* *Theodorit.* *Euthal.*
 Hæc lectio, cum μηπως, media est. qua non percepta, μήπως omisit (invito *Chrysostomo*) *Al.* *Magd.* 2. *Roe.* 2, (cujus margo habet,) *Steph.* ε. *Aeth.* & in verbo sub-
 junctivum (φυσηται) *Erasmo* postea admissum, per pauca fecere codices, cum *Chrysostomo*.

*homo. Cum uirtus cel. Baumgartenius legi mavult φείπεται. At Mart. Crufius ἡνα,
ως, ὅπως, μὴ, aliquando eum indicativo futuro poni docet, Gramm. Gr. Part. II.
pag. 867, & præter cetera notat illud Demosthenis, ὅπως τὰ παρόντα ἐπανορθωθίστε-
ται. Alia exempla collegit Blackwallus in class. sacrīs, p. 432 cd. Woll. ubi hunc
ipsum Pauli locum elegantia nomine laudat. Certe oratio magis categorica timorem
movet.*

24 οἱ) ~ Er. Laud. 2. Facile excidit post οἱ in ἔτοι.

26 σωθήσεται) Hoc ipsum Latinus expressit, *salvus fieret*. non inepte. Senten-
tia hæc inest: *plenitudo gentium intrabit, Εἰ sic omnis Israel salvus fiet. sed ἀλλοι οὐ*
*usquedum mutavit verbum prius, εἰπεινέστεται, in ἐπέλθῃ, marente altero, σωθήσε-
ται.* Talia vide notata ad Marc. III. 27. Sensum expressit Latinus.

30 (~ ιψή) Al. Clar. Lin. Roe. 2. Vid. Gnom.

31 (~ τῷ υμετέρῳ ἐλέει ἡνα) Chrysostomus sic construit. nam ait, ἐπώθητε, ὥστε
αὐτὸς ἐπισπάσαθαι. sic quoque Beza, *Theophylactum* secutus. Dupliciter me h. l.
reprehendit cel. Baumgartenius: primum, quod diversitatem constructionis sive in-
terpunctionis ad variantes lectiones retulerim. Resp. Magni sane momenti est inter-
punctionio, & in vera interpunctione probanda, falsaque removenda, operam meam
haud infructuosam esse confido. Porro interpunctionum accentuumque consideratio
locum utique *inter* varias lectiones habet; quo utrumque loco ipse cel. Baumgarteni-
us tractat: interpunctionio autem & accentus varians utrum *lectionis variantis*, an alio no-
mine appelletur, nil interest; dummodo verba ipsa, ac non accentus & interpunctiones
ab apostolis repeatas. Deinde negat, Chrysostomi explicationem construzione
hac, τῷ υμετέρῳ ἐλέει ἡνα κτλ. contineri. Verba hæc sunt, ἐπώθητε, ὥστε αὐτοὺς
ἐπισπάσαθαι τῷ ζήλῳ μένοτες.

32 τοῖς πάντας bis) edd. miss. gr. quin etiam Boern. gr. lat. & Augustin. I. 21
de civ. c. 24. Hieron. Syr. τὰ πάντα Lat. vel etiam Cyril. Ex Gal. III. 22. πάντα
& deinde τοῖς πάντας Iren.

33 ρῷ primum) edd. miss., Stap. Iren. Clemens Al. Orig. Methodius, Athanasius,
Chrys. Syr. nec non Tertull. ~ Cov. 3. Aeth. Lat. Cyprian. Zeno Veron. Hilar.
uterque, Caffiod.

34 γὰρ) ~ Bas. 2. Roe. 2. Clemens Al. uti LXX.

C A P. XII.

2 συχνωτιζεθε) συχνωτιζεθαι Al. Aug. 6. Vff: & al. Π μεταμορφώθε) μεταμορφώθαι Al. Vff. & alii. Π (~ ὑμῶν) Al. Clar. Roe. 2. Clemens Al. Copt. Cyprian.

3 τίσεως) ~ Lat. aliqui.

8 εἴτε) ~ Lat.

II κυρίῳ) Comp. Er. ed. 1. Bezae & al. edd. Al. Aug. 5. 6. Baroc. Cant. 3. Coo. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. Roc. 2. Seid. Sin. Stap. in verline, Steph. δ. ε. θ. 1. 12. Vff. Vien. codd. Græci apud Hieron. Ambrosium (vel potius *Hilarium* diac.) & Bedam, Clemens Al. Origenes, Chrysost. Basilius, Theodoritus, Oecum. Theophylactus, Armen. Copt. Lat. (etiam cod. Trevirensis, in textu & in lemmatis hujus epistolæ ex alio codice longe antiquissimo factis;) & reliquæ versiones, Augustinus, Chrysologus, Salvianus, Pelagius, Primasius, Sedulus, ceteri. neque contra hanc Latinam lectionem ex Græcis quicquam monet *Valla*. (καιρῷ) Latini codices nonnulli apud Interpretem Origenis in h. l. & Ambrosius (potius, *Hilarius* diac.) & ex iis Erasmus in ed. 2. 3. 4. 5, nullum græcum citans codicem; compluresque editores, Erasmus videlicet fecuti. & sic habent Argumenta capitum in codd. Lat. aliquot antiquissimis apud Brugensem. Porro *Cyprianus* Ep. 5, temporibus servire debemus; sed Paulum non allegat. *Ignatius* ad Polyc. §. 3, πλεον ΧΙΟΥΔΑΙΟC ΓΙΝΟΥ ὡς εἰ τοὺς ΚΑΙΡΟΤΣ ΚΑΤΑΜΑΝΘΑΝΕ. quibus verbis si omnino Scripturam citavit, potius epistolas ad Tim. spectat, ad quas totus ille alludit locus. Vtrumque legit *Beda*, *Lombardus* & *Glossa* ordinaria ex Hilario. Latinus quispiam, pro κυρ.ω, aslinem sonum καιρῷ, & phrasin Latinam quotidiam, tempori servire, arripuit. quanquam καιρῷ ΔΟΥΛΕΥΕΙN phrasis est Latine quam Grace mollior, nec tam apostolo (v. 2.) quam poetis digna. τῷ καιρῷ δὲ λογ dicit Gregorius Naz. sed in malam partem. Ut ut est, nullus ab iis ipsis, qui καιρῷ defendant, nominatim citari potest codex ms. gr. inter Latinizantes & reliquos, qui certo sic habeat. Ambrosius, sive *Hilarius*, hæc habet: Tempori servientes: in Graeco dicitur SIC habere, Deo servientes. Illud SIC aperte resertur ad Deo servientes; Erasmus autem in annotationibus resert, hallucinans, ad tempori servientes; & tamen hac potissimum auctoritate adductus, substituit καιρῷ. Vide infra P. IV. N. VIII. §. 80. Citantur a Millio pro καιρῷ Clar. Ger. & (quorum trium loco in Prolegomenis § 1321 per sphalma habet novem,) Steph. β. ζ. γ. Sed Clar. & qui ex eo descriptus est Ger. κυρίῳ habere, docet Simonius in notis Gallicis ad h. l. atque hi græcolatini valde infirmant illud καιρῷ ex Latino in editiones Græcas repositum. Steph. β in toto Paulo non nisi ad Rom. III. 10. citatur, per sphalma videlicet marginis Stephanici. nullum est igitur a pauca ejus in hoc loco argumentum. etenim Steph. β est idem, qui Cant. qui Epistolas non habet. Steph. ζ & γ vel mutilos esse vel minus accurate collatos, ex longo hic utriusque silentio apud Stephanum apparent. Idem censendum de paucis, qui supersunt, secundæ classis codicibus, Millio non visis: nisi potius ab amicis ejus ad Bezae rectionem, quæ κυρίῳ habet, collati sunt, & cum ea ipsa convenerunt, perinde ut Clar. & inde Ger. quibus sine dubio congruit Boern. Certe editio Oxon. minor pro καιρῷ solum Curcellæum, id est, Erasmus, citat in margine. Illi legant, spe gaudentes, tempori servientes: nos legamus, spe gaudentes, Domino serviens. Hieron. T. 3. ep. ult. Græcis fretus.

Et καιρῷ & tempore (pro tempori) legi in cod. Boerneriano, fautores Lipsiensis mihi confirmarunt. Proximi inter se sunt Boern. Clar. Ger. Vnde Simonius

menium & Millium . quorum discrepantiam paulo ante notavimus , concilia-
re licet. καὶ εἰ λέγουν exemplaria , inquit Millius , antiquissima duo , Clar.
Ger. tam in Graecis quam Latinis , ut ex Collationibus istorum MSS. ad nos
transmissis apparet. Latine quidem tempori in his legi assentimur Millio:
Græce autem ΚΩ , id est κυριώ , in iisdem haberī , firmior testis est Simo-
ninus. dehinc etiam Græce καιρώ Boern. dedit , quippe qui præ Clar. Ger.
Græcam lectionem ad Latinam solet resingere. tempori autem habent ex Hi-
lario , quem sæpe sequuntur.

13 Χρείας) edd. mss. versunes , Clemens Al. Basilus , Chrysost. ad h. l. &c. (χρεί-
ας) memoriis habebant Lat. aliqui cod. apud Interpretem Origenis & Pelagium ,
Hilarius Pictaviensis , Optatus , Chrysologus , Gregorius III. Missale Ambrosianum ,
& codd. græcolatini. vid. Titelmanni collation. in hanc Ep. Nil hue facit Clementis Rom. locus. Vtrumque , Hilarius diaconus , Augustinus. Recte χρείας præ ωρίας
defendit P. Zornius T. II. Opusc. saer. p. 689 seq. & Wolfsius ad h. l. Etenim sy-
nonyma sunt χρεῖαι & memora : & memora , ut ostendimus ad Chrysostomum de Sa-
eerd. p. 383 , antiquus ejus interpres habet ; ex græco μημερα , μεμερα . unde etiam
cod. Trevirensis , in Lemmatis paulo superius laudatis , habet , De communicatione
sanctorum memorum. Itaque Latini membra & memora dixerunt , ut pignoris , tempe-
ris ; pignoris , temporis &c. Et hoc loco interpres medii ævi expedit memoris sive
memoribus. Ignotum autem verbum aliis librarius plane omisit , ut Brugensis no-
nat ; alias fecit membris , alias memores apud Sedulium ; plerique memoriis & inde
μημερα . μημερα habet etiam Chrysost. hom. 3 in 2 Tim. de memoria defunctorum :
sed homiliis ejus in libros N. T. sive a Chrysostomo sive ab altero nonnulla ex codd.
Lat. adspersa , alibi notamus.

17 πάρτων τῶν Aug. 6. & alii.

18 (, εἰ δύρατόν) Cajetan. Star. Er. annot. Zeger. Hombergk. coll. Orig. f. Ruf-
fin. ¶ πάρτων) — Pet. 2. cum Lat. nonnullis. unde τῶν Baroc.

20) (εἰ absque ἐπι) Clar. græce , Cov. 4. Gen. Vff. Hilar. Ger. latine. Ex LXX.
unde αλλ' εἰ Al. B. 2. L. Steph. δ. θ. ix. Lat. Barb. 1. Clar. latine.

C A P. XIII.

1 (υπὸ) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. L. Lu. Seid. Vff. & sex alii , Chrys. Oecum.
In margine prætuli υπέ . Cel. Baumgartenins ait , accuratius perpendi esse digna,
qua Whilii pro ἀπό differat. Whilius versiones frustra citat : Chrysostomus από^θ
in suis , υπό in Pauli sepius verbis ponit. Supersunt Orig. Theod. Oec. Theophyl.
¶ (- εξοσιώ) Al. Theophyl. Ath. Copt. Lat. Barc. 1. col. græcolat. Hilar. Augu-
stini. Legit & non legit Ir. ¶ (- τε post υπό) Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 5. Boern.
cod. plurimi , Chrys. τε Comp. Steph. ed. 3. &c.

3 (τῷ usque κατώ) Al. & al. Tertull. & al.

4 εἰς ωγήν) edd. mss. Iren. Hilar. &c. — Clar.

5 ἀράγην

5 ἀνάγκη ὑποτάσσεια) ὑποτάσσει Iren. Hilar. & inde codd. græcolatini. ἀνάγκη ὑποτάσσει Comp. & al. ed. Nominativus in Dativum mutatus. Conf. var. Hebr. X. 14. Tὸ ἀνάγκη in aliquot mss. dēesse notat cel. Baumgartenius. Non nisi in græcolatinis deest: qui ubi nullos codices Græcos consentientes habent, (uti etiam accidit c. I. 19.) indigni sunt nomine *manuscriptorum*. Hoc non contentionis causa moneo; sed quia eum de N. T. Græco bene inercri perspectum habeo, qui bilinguium codicum auctoritatem quovis loco imminuit.

7 ἐν) — Al. Clar. Casiod. Lat. in ms. Schelh.

9 εἰς ψευδομαρτυρίσεις) Er. & al. edd. mss. complures, Chrys. Oecum. Æth. Arab. Lat. (~) Comp. Al. Bas. 2. Boern. Cant. 2. Clar. Pet. 3. Sin. Stap. Vff. & sex alii, Syr. Clemens Al. Theodorit. Basil. Euthal. Hilar. To οὐ ψευδομαρτυρίσεις a Paulo repositum esse arbitratur, Whitium conferri oportere scribens Baumgartenius. Allegatur a Whitio Iren. I. 4. c. 26. Moveret me *Irenaeus*, nisi is incisum hoc liquido non ex Paulo, sed ex Evangelista produceret. Alii patres in hac enumeratione, ut fit, aliud & aliud incisum omittunt: sed hoc inciso non temere tam frequentes carent. Non legit Augustinus in epist. ad Hieron. T. 2 Op. Hier. f. 140 D. Ipse Hieronymus homil. 1 in Cant. f. 84 D. quanquam textus hoc incisum refert, tamen in subsequenti tractatione id transilit: poteritne adulterium, homicidium, furustum committere, aut concupiscere aliena? &c. Ad codd. ms. id omittentes accedit Seidelianus Græcus, & Latinus Schelhornianus manu prima. ¶ εἰς ἐπιθυμήσεις) — Aug. 5. Clemens Al. Chrysost. ¶ σεαυτὸν Pauli Stephani & al. edd. Al. Aug. 5. Bar. Clar. Cov. 4. Gen. Hunt. 1. Lin. Pet. 1. 2. Seid. Theodorit. Hoc sigma alii post sigma omiserunt. Qui morem librariorum norunt, facile assentientur. Exempla dedi supra P. I. § XIX. unde εαυτὸν edd. principes &c. Vid. Gnom.

10 τῷ) τῇ Comp. Clemens Al. Lat. τὸ Vff.

12 ἀποθάμεθα) ἀπωθάμεθα Pafor.

C A P. XIV.

1 διαλογισμῶν) edd. &c. διὰ possit iteratum videri ex διαρρίσεις. (λογισμῶν) Baruc. L. Roe 2. manu prima, Chrysost. nec non Lat. Syr.

4 θεὸς) κύριος Al. Lat. in ms. Clar. Augustin. Syr.

5 μὲν) μὴν γὰρ Al. & al. ¶ εἰν) — Al. Aug. 5. Laud. 2.

6 καὶ ὁ μὴ φρ. usq. φρονεῖ) — Al. Lat. & proximi. Hiatus, φρονεῖ recurrente. ¶ καὶ ante ὁ ἴσθ.) Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 5. 6. Seid. Stap. Vff. cod. fere omnes, Syr. Chrys. nec non Lat. — Er. Steph. ed. 3. &c. ¶ θεῷ prius) κυρίῳ Vff. vel etiam Al.

9 καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέση καὶ ἔζησεν) edd. mss. ἀπέθανε καὶ ἔζησεν καὶ ἀνέση Syr. ἔζησε καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέση Iren. Augustin. Hilarius, Clar. vel etiam Boern. Inter- pretamen-

pretamentum. vixit & mortuus est habet *Sedulius* (verbis *Hilarii*, ut conferenti patet, decurtatis,) & *Gaudentius*. ἀπέθανε καὶ ἀρέσκει Orig. c. *Celli*. Lectio media, καὶ ἀπεδεῖ πολλά καὶ ἔχεται, ut mox constabit: nam verbum ἔχεται, & glossam ei respondentem varie jactaverunt. ¶ καὶ ante ἀπέθ. — Aug. 5. *Boern.* & *Lat.* aliqui. ¶ (— καὶ ἀρέσκει) *Al. Aeth. Arm. Copt. Orig.* in eorum. *Cyrillus Hieros. Dionysius Al. Euthal. Theophyl. Lat.* in codd. opt. & *Anacletus & Chrysostomi Graeca* quædam exemplaria apud *Eustium*, nec non *Cyrillus Al.* καὶ ἀρέσκει legit *Baumgartenius*, & verisimilitudinem omissionis per librarios allegat: sed nullam verisimilitudinis causam affert. Mihi adjectio ex hac sit verisimilis, quod notissimam locutionem de Christo, ἀπέθανε καὶ ἀρέσκει, i. *Theiss.* IV. 14, librarii facillime arripuerint: quo facto alii καὶ ἔχεται omiserunt, alii tamen id quoque retinuerunt, & quidem vel primo loco posuerunt, ut apud *Iren.* l. *Hil.* c. 20; vel medio, ut apud *Syrum*; vel tertio, ut apud *Chrysostomam*, qui tamen in exegesi τὸ καὶ ἀρέσκει ipse præterit. *Whitbius*, quem *Baumgartenius* conserri oportere scribit, se ipsum refutat: nam ait, ἀπέθανε & ῥεγὼν, ἔχεται & ζωτῶν inter se respondere, (ut etiam *Origenes* observat, e. *Celli* p. 103 ed. *Hoefsch.*) ἀρέσκει ad quod respondeat, nil reperit. Testimonia patrum, ab illo allegata, jam expediti. Lectio ἔχεται firma est; ἀρέσκει multo debilior. ¶ καὶ ἔχεται) — *Lat.* aliqui, *Orig. c. Celli* p. 103 ed. *Hoefsch.* & in *Ioh.* ¶ ἔχεται) *Comp. Al. Aug. 5. Bas. 2. Stap. Steph. omni. & reliqui sere omnes, Orig. in comm. ad h. l. Dionysius Al. *Cyrillus* uterque, *Chrys. Euthal. Oecum. Theophyl. Iren. Augustin. (ἀρέσκει) Er. & al. edd.* Ex glossa vel alliteratione. ¶ ῥεγὼν καὶ ζωτῶν) ζωτῶν καὶ ῥεγὼν *Aug. 5. 6. Latini* eod. multi. Ex formula usitatiore.*

10 σὲ prius) σὲ, ἵν τῷ μὴ εἰδεῖν *Lat.* aliqui & inde *Pet. 2.* ¶ χριστὸς) θεὸς *Al. Roe. 2. in marg. Lat. in ms. Reutl. Hilar. in comm. Clar. Augustin. Oros. Primas.*

11 γένου) γένου εἰπειραίων καὶ επιγένεων καὶ καταχθονίων *Comp. Aug. 5. & alii, Ephraim f. τιτα. Ex Phil. II. 10.* ¶ τῷ θεῷ) — *Lat.* aliqui, *Ephraim l. c. mihi est in Aeth. Syr.*

12 τῷ θεῷ) — *Aug. 5. Boern.* vel etiam *Hilarii* comm.

13 ἦ) εἰς *Aug. 6. & alii.*

14 αὐτῷ) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. ed. plurimi. εἰς αὐτὸν Er. ed. 2 &c.*

15 (γὰρ) *Al. L. Lin. Steph. δ. ε. Σ. Lat. Clar. Barb. I.*

16 ὑμῶν) *edd. ms. Valla, Stap. Clemens Al., Tr. (Graecus quondam) de singul. cler. apud Cyprianum, Cbrys. Lat. in ms. Char. & in al. (ὑμῶν) Copt. Lat. in codd. plerisque, Syr. codd. Graecolat. Hilar. Augustin.*

18 τέτοις) τέτοιος *Al. & alii, Lat.* Non habet singularis τούτῳ, quo referatur Orsus esse potest ex alliteratione ad τῷ subsequens.

21 (— ἢ σκαρδ. ἢ αὐθ.) *Al. Aeth. Copt. Syr. Orig.*

22 πίσιν) πίσιν ἦν Al. Lat. aliqui, Orig. ejusve interpres. Atque hi, & alii, carent interrogandi nota. ¶ ἐγώπιον τε θεός) — Chrys. & inde Aug. 5. (in quo tamen alii patres hæc verba agnoscunt,) Magd. 2.

23 (τῷ δὲ usq. αὐτῷ.) Vide Var. c. XVI. fin.

C A P. XV.

1 δὲ οὖν Syr.

2 ~ γὰρ) Comp. Al. Aug. 5. 6. Vff. cod. fere omnes, etiam nonnulli apud Er. & omnes apud Steph. (præter ry. qui δὲ supplevit, ut alii apud Er. Æth. Arab. Syr.) item Chrys. Lat. δὲ in notis habet Stap. nec δὲ nec γὰρ in versione. (γὰρ) Er. ed. ne effet asyndeton. ¶ (ὑμῶν) Comp. Aug. 6. Baroc. Boern. Cov. 2. Laud. 2. L. Lin. N. 2. Pet. 2. Seid. Vff. Chrysost. Lat. aliqui, Orig. s. Ruffin. Hilar. Leo, Pelag.

4 προεγέραν prius) ἐγέραν Lat. plerique. ¶ (ἐγέραν) Clemens Al. Æth. Lat. Syr. Barb. 1. ¶ διὰ alterum) Comp. Al. Seid. Sin. & septem alii, item Clar. latine. (~) Er. &c. Ex v. 5.

5 χριστὸν ἵνσεν) Iesum Christum habet Lat.

7 ὑμᾶς) Comp. Al. Boern. Cant. 2. 3. Clar. græce, Laud. 2. L. Lin. N. 2. Seid. Stap. in versione, Vff. Chrysost. Arab. Lat. Syr. (ὑμᾶς) Er. &c.

8 δὲ) γὰρ Al. Aug. 6. & al. ¶ χριστὸν ἵνσεν) Comp. Aug. 5. 6. Stap. pluresve, Chrysost. ἵνσεν χριστὸν Er. & al. edd. Vtroque modo Latini codd. At vide Gnom. ¶ ἵνσεν) — Al. Æth. Copt. Epiphan. Lat. in ms. Colon. Hilar. uti v. 7.

9 ἔθνεσι) edd. mss. Lat. in fragm. ms. & in cod. Reutl. Hilarius, Syr. ἔθνεσι, κύριε Comp. Vff. & al. E LXX.

11 (~ οὐ) Aug. 5. 6. Cant. 3. Magd. 2. pluresve, Chrysost. Syr. & sic Psalmus.

12 αὐτῷ) αὐτὸν Aug. 5. Lat. (excepto Schielli.)

14 οὐ αὐτὸν) — Æth. Arab. Clar. ¶ οὐ tertium) — Lat. Arab. ¶ (ἄλλος) Comp. Er. ed. 1 & cod. in annot., Aug. 5. Bas. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. Cov. 2. 3. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. L. N. 2. Sin. Steph. ε. 1a. Vff. Orig. in comm. Theodoritus, Euthal. Theophyl. Syr.

15 (~ ἀδελφοί) Al. Aug. 5. Æth. Nescio an Chrys. Facile omissum ante particulam απὸ similiter incipientem.

17 τὸν) Comp. Valla, Er. annot. Al. Aug. 5. 6. Boern. Seid. Stap. Vff. cod. plerique, Chrys. — Er. & cum eo al. edd.

19 θεός) edd. mss. Chrys. — Barb. 1. αὐτὸς Al. Cov. 2. Roe. 2. Steph. 1a. codd. graecolatini (nisi quod Ger. in Lat. cum textu congruere dicitur,) Hilarius, Atbanaeus, ex v. 16.

22 τᾶς) — Aug. 5. 6. Vff. pluresve. Conf. v. seq.

24 ἑαρ) ἀν Al. Aug. 6. & alii. Vtrumque *Stapulensis*. Tantundem. ¶ σπάνιαν
Ιταλίαν Comp. Gen. & alii. & sic v. 28. neque alperum neque lenem spiritum ad-
dit Millius: lenem Stunica. nam inde *Ispania* olim Latinos scripsisse ait. ¶ (~
ἔλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς & γὰς) Al. Barb. I. Chrys. bis, Æth. Copt. Lat. Syr. Orig.
S. Russin. Hilar. Pelag. cod. graecolatini. Hiatus per saltum ab ἔλεύσομαι ad ἔλπι-
ζω. ¶ (ἀφ' ὑμῶν) Aug. 5. *Stap.* & alii. Ex alliteratione ad ἀπὸ subsequens.

29 (~ τῆς ἐναγγελίας τᾶς) Al. Lat. cum proximis. Causa hiatus, τοῦ recur-
rente, facile nosecenda.

30 ἡμῶν) — Aug. 5.

31 ἡ alterum) — *Stap.* & al.

33 ἀμήν) — Al. Amen finale Græci librarii ex usu ejus longe frequentissimo ad-
jicere amarunt, non dicam, in Doxologiis, quæ *Amen* habent in Ps. XLI. 14.
LXXII. 19. &c. sed in clausulis librorum, & in votis.

C A P. XVI.

2 αὐτὴν) *Stap.* pluresve, *Chrys.* *Lat.* αὐτὴν plerique.

3 πρίσκαν) Er. Al. Aug. 6. Barb. 4. Clar. L. N. 2. & Sin. manu prima, Pet. 5.
Stap. Steph. ε. θ. ια. ιγ. & novem alii, Copt. Lat. Origenes, Euthal. (πρίσκιλλαν)
et. & codd. al. Vtrumque legit *Theodoritus*. Vid. *Gnom.*

5 μη) μη Comp. Lat. ¶ (ἀσίας) Probat *Grotius* cum *Britannis* a *Wolfio* ci-
tatis, quibus haud scio, quam recte, *Whitium* consentire, dicat. αχαῖας tuetur
in primis *D. Hanerus*, eam ratiocinandi solertia, qua ipse pollet, nimis liberali-
ter tribuens librariis. *Bibl. Betracht.* Part. 3. pag. 93 seqq. Disputationibus de sensu
librariorum non deciduntur variae lectiones: solidiores causæ varietatum, casu vel
confilio factarum, respici debent, parallelismus, alliteratio &c. quæ nusquam nou-
alent. αχαῖας facile irrepit ex parallelismo I Cor. XVI. 15, ut multi agno-
verunt; vel etiam per alliterationem ad nomen αχαῖα, quod exstat Rom. XV. 26,
& quemadmodum in editionibus quibusdam e regione verbiuli de *Epaneto* præcedit,
sic in illis. e regione præcedere, iterumque a librariis arripi potuit. Præcipuum anti-
quitas testimoniū momentum habet. αχαῖα nullus *Chrysostomo* & *Syro* vetustior reser-
t: αστρα, omnes antiquissimi, tanta similitudine, ut mirum sit, *vulnus codicum* in tan-
ta literarum luce a nonnullis præserri. αστρα, inquam, habent Alex. Steph. ε. Ori-
genes, comm. in h. l. *Hic Epanetus*, inquit, *videtur mihi omnium primus ex ASIA*
credidisse, unde & initium eum ecclesiae appellavit, vel, ut in Graeco habetur, *primitias*
ASIAE. adde, quæ ibidem sequuntur. Idem, homil. XI in Num. Invenimus de quibusdam
dilectum ab apostolo, quia sunt primitiae *ASIAE*, & alii primitiae Achaja. Unde consequens est,
per singulas ecclesias aliquos credentium, quos tamen apostolicus spiritus probaverit, *primi-*
tias nominari. Porro, Æth. Copt. Lat. & inde *Clarom. Germ. Boerner. Hilarius diacono-*

nus, *Pelagius*, *Sedulius*. Denique *Hieronymus*: quosdam credentium primitias *Achaiae* (1 Cor. XVI.) & *ASIÆ* (Rom. XVI.) apostolus nominat. in Ez. XLIII.

6 μαριὰμ) μαριὰ Al. Aug. 5. Cov. 2. ¶ ἡμᾶς) ώμᾶς Al. Aug. 5. & alii, Lat. in ms. Reutl. Syr. Hilar. Adde Er. annot.

8 ἀμπλιαν) ἀμπλιατον Al. Æth. Copt. Lat. Ex alliteratione ad τὸν ἀγαπητόν.

14 (ἐρμῆν --- ἐρμᾶν) Al. Cov. 2. Lin. Lat. in codd. multis. ¶ (πατροβᾶν) Aug. 5.

15 νηέα) νηέαν Comp. Al. Aug. 6. Boern. ¶ ὀλυμπᾶν) edd. mss. non invita analogia. vid. Hilleri Onom. pag. 680. ὀλυμπῖαν Clar. ¶ ἀγίες) — Vff.

16 (πᾶσαι) Al. cum proximis, Syr. Cyrill. & alii. Ex v. 4. Sermo sine epitheto huare visus. conf. var. c. VI. 17.

18 (~ ἡμῶν) Er. Aug. 5. Baroc. pluresve, Oecum. Lat. in mss. ¶ (~ ινστ) Al. Stap. in versione, Vff. & al. cum Lat. Chrys. in Comin. ¶ κή εὐλογίας) — Vff. & al. Hiatus in rhythmo.

20 συτρέψαι) συτρέψαι Al. Lat. aliqui, vel etiam *Theodorit*. Proni Græci in tales optativos. ¶ οὐ usq. ώμῶν) — græcolatini. ¶ ώμῶν ἀμὴν Bezae & al. ed. Voculam hanc votis adjecere librarii persæpe, quanquam h. l. sere omnes ea carent. Tuetur tamen *Baumgartenius*.

24 οὐ usq. ἀμῶν) edd. mss. Armen. &c. (~) Al. Copt. Lat. in cod. Constantiensi, Orig. vel etiam Steph. δ.

25. 26. 27 τῷ οὐ usq. ἀμῶν) Hæc hoc loco habent Comp. Er. & codices quidam apud eundem, rarissimi codices græci apud *Vallam*, Armen. Copt. Lat. Clar. Orig. five potius interpres ejus, *Augustin. Hilar. Cassiod.* vel etiam Baroc. Lu. nec non Arabicæ duæ, & Syr. (τῷ κτλ.) sub caput XIV repræsentant Aug. 5. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Ebn. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Roe. 2. Seid. Sin. Steph. omn. Vff. Vien. cod. nonnulli apud Stap. Er. vel etiam apud *Vallam*, Versio Slavon. teste Artemon. p. 262. Orig. in comm. *Chrysostomus*, *Theodoret*. *Theophyl.* Oecum. *Theodulus*, alii, & Lectionaria. Videntur Græci, ne lectio publica in severam sententiam, quicquid non est ex fide, peccatum est, defineret, hanc ei clausulam attexuisse. conf. var. Matth. 14. 11. Utroque loco habet Al. Armen. neutro loco, plerique apud *Erasmus*, qui *Vallam* fecutus videtur. Priore loco spatium reliquit Boern. postiore loco hanc periocham omittit; medius videlicet inter codices Latinos & Græcos, eoque districtus. Tantummodo versum 24 huic periochæ postponunt Syr. Arab. Hilar. vel etiam Latinus interpres *Chrysostomi* & *Theophylacti* apud Er.

26 (διὰ, absque τῇ) Aug. 5. pluresve, Chrys. clare, Armen. Copt. Lat. (unde construit, θεογνωστέος,) Hilar. Clar. Hieron. in Eph. III. 5. Pilag. Lectio media. unde particulam &, non post διὰ, sed post πιστῶς versio Neograeca, & reetius post προφητικῶν inferunt Æth. Syr. η προφητικῶν) κή τις ἐπιφανίας τῇ περιουσίᾳ Χριστῷ addit Orig. comm. in Ioh. nec non l. 2 & 3 c. Cels. Ex 2 Tim. I.

10, ut Millius censet. Hieronymus l. c. ad Romanos, inquit, in PLERISQUE codicibus invenitur — Ei autem — taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas, & adventum Domini nostri Iesu Christi, & reliqua. — sacramentum fidei nostrae, nisi per scripturas propheticas & adventum Christi non valet revelari. Glosa, qua etiam ad h. l. Origenes ejusve interpres utitur: nunc vero, hoc est, in adventu Christi & praesentia corporali, manifestatum est & apertum.

27 φ) Er. &c. Lectio media, unde αὐτῷ Aug. 5. & al. — Beza, Cov. 4. ¶ φη) — Comp. ἐν Ν. 2. manu secunda, sed eiusdem, ut credibile est, librarii. nam sic quoque habet Vff. & hi duo codices sunt gemelli. ¶ αἰώνας) αἰώνας τῶν αἰώνων Al. cum proximis. ¶ αὐτῷ) — Vien.

E P P. A D C O R I N T H I O S.

Habent eas

EDD. & MSS. & VERSIONES eadem, quæ Epistolam ad Romanos. Præterea in epp. ad Cor. occurrit interdum *Parifinus decimus*. In Ep. I. Cov. 3. hiat a c. XI. 7 ad c. XV. 5b. In eadem aliquoties citatur Steph. ει, quem Millius multum censet codicem; in altera, non nisi ad c. III. 10. Hiat Pet. 2. in I ep. a c. III. 16. ad c. X. 13.

PATRES, Chrysost. Euthal. Occum. Theophyl. Hilarius, Pelagius, Sedulius &c.

In titulis paginarum, priorem v. gr. ad Cor. epistolam aliter ac per A signavimus: quia lector Alteram (Germ. die Andere) ad Cor. querens, in A offendit; pusilla, sed frequenti remora.

E P I. CAP. I.

1 χλητὸς) — Al. Clar. ¶ ἵνεται χριστὸς) Christi Iesu habent Latini aliqui.

2 σὺν πᾶσι) συμπάσι Vff. orthographia veteri. unde σύμπασι Pet. 3. & alii apud Bezam. ¶ ῥωῶν) — Al. Tertull. uti v. seq. ¶ χριστὸς & τὸ) — Clar. Pet. 3.

6 χριστὸς) θεοῦ Boern. & alii, Euthal. Ex c. II. 1. ¶ ἦν) — Vff. & alii.

10 εἶ secundum & tertium) — Irenat. & Constit. ap. ¶ γνῶμη) edd., etiam Er. ed. 1 in emendandis, mss. &c. γνῶμη Bas. 2. Er. ed. 1. Ald. neque, opinor, alii apud Gamararium & Estium; Latini cod. non optimi.

15 Prins signum interrogationis tollunt aliqui.

14 θεῷ μὲν Αἴ. & alii, Lat. aliqui. Ex parall.

15 ἰδεῖται) edd. mss. Armen. Copt. Syr. Tertull. Augustin. &c. (ἰδεῖται) Cov. 2. Steph. 12. pluricve. unde βασιλεὺς Pet. 3. Euthal. ἰδεῖται Al. Colb. 7. L. Steph. ο. ε. Chrysost. Lat. Hilari. Primas. Pelag. Ex v. 13.

18 μὲν) ~ Arab. Lat. Syr. ¶ (~ ἡμῶν) Iren. Tertull. Cyprian. Hilar. Casiod. in Pl. III. codd. graecolatini, sed invitis græcis in Clar.

20 συζητητὸς) inquisitor cod. Trevirensis, Pelagius, Haimo, Aquinas, Lyranus. ¶ (~ τετράς) Al. & alii, Euthal. Habet & omittit Tertull.

22 σημεῖον) edd. &c. Ex Evang. (σημεῖα) Colin. ed. Al. Barb. 2. Boern. Clar. Pet. 3. Vff. pluresve, Lat. Syr. Clemens Al. Chrysost. Theodorit. Theophyl. Oecum. Tertullian. Cyprian. & alii.

23 ἔλλοσι) edd. miss. Chrys. (ἔθνεσι) Al. Cov. 2. Pet. 3. Steph. δ. 1a. Orig. Basili. Theodorit. Euthal. Arab. Copt. Lat. codd. graecolatini, Cyprianus & alii, Syr. vel etiam Stap. in versione. Vtramque Proclus.

28 χαὶ) edd. miss. Origenes non semel, Scholia Gr. & versiones. (~) Al. Clar. Colb. 7. Æth. Tertullian. Hilarius.

29 τὰς θεᾶς) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Colb. 7. Gen. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. Steph. omn. Vff. Vien. & decem alii, Chrysost. Theophyl. Æth. Arab. Copt. Hilar. (αὐτὰς) Er. Steph. ed. 3. & recent. edd. (quoniam cod. Græci in annot. Er. magis confirmant τὰς θεᾶς) Lat. Syr. & fortasse Cov. 2. 4. N. 2. Ex v. seq.

30 ἡμῶν σοφία) σοφίας ἡμῶν Al. & al. ¶ απὸ θεᾶς) ~ Lat. in ms. Char. & apud Stapulensem & Erasmum.

C A P. II.

I (μυστήριον) Al. Barb. 2. Cant. 3. dno (id est Steph. δ & alias) apud Bezaem, Copt. Syr. Hilar. Ex v. 7. ¶ τὰς θεᾶς) Christi habet Lat.

2 τὰς) ~ Al. & alii.

4 πειθοῖς) πειθοῖ Seid. post λόγος recens superscripto iota. (πειθοῖς σοφίας λόγοις) Sic, ἀνθεωπίνης omisso, Clar. Pet. 3. Armen. Lat. in ms. Schelli. Hieron. in Eph. I. Lectio media, quæ est etiam apud Orig. c. Cels. p. 284, 488. ed. Hoefchel. nisi quod sere pro duplice ligma simplex scriptum: ut quoque habent, ἀνθεωπίνης item omisso, Barb. 4. Syr. vel etiam Æth. πειθοῖ σοφίας ἐντητικοῖς λόγοις Athanasius in Vita Ant. Hinc πειθοῖ λόγων idem in Ep. ad monach. T. I Op. f. 854. πειθοῖ γέγονε λόγων Orig. alibi, (qui etiam textum non semel sequitur;) Leo M. & sic, Grotio teste, Eusebius, ex quo tamen πειθοῖ ἀνθεωπίνης σοφίας λόγων notat Camerarius. πειθοῖς σοφίας Boern. nescio an Hilar. & Arab. ἀνθεωπίνης infertum videtur ex v. 13. coll. c. XII. 8.

9 ἀλλα) ~ Al. Lat. aliqui.

10 αὐτὰς ~ Al. Copt. Clemens Al. sanctum habet Didymus.

II ἀνθεωπῶν) ~ Al. Idque probat Artemonius P. I. c. 47. sed vide Guom. ¶ οἰδεν) ἔγνωσεν Al. & alii, Euthal. Ex v. 8.

13 διδαχτοῖς bis) edd. mss. Clemens Al. nec non Augustinus, &c. διδαχὴ bis, Hilarius, Syr. (διδαχτοῖς & διδαχὴ) Al. Steph. 1a. Lat. διδαχτῆς, bis, Vff. quum posteriore loco iam διδαχτοῖς scripsisset. Posteriore loco magis placet lectio διδαχὴ in doctrina, quam per nos præbet Spiritus sanctus. Ea doctrina complectitur & sapientiam & sermones. ¶ (- ἀγίας) Al. Barb. 2. Boern. Colb. 7. Armen. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. Meletius, Euthal.

14 τῇ θεῖᾳ) edd. mss. Orig. Euseb. Theodorit. Oecum. Theophyl. Armen. Copt. Lat. Hilar. &c. (-) Baj. 2. Ptolemaeus, Iren. Epiphanius, Didymus, Theodotus Ancyranus, Basilios, Chrys. Syr. Legit & non legit Clemens Al.

15 μὲν) - Æth. Lat. Boern. Syr. Clemens Al. τὰ Al. Clar. Colb. 7. ¶ πάντα) πάντας Theodoritus.. Vtrumque, Irenaeus..

C A P. III.

1 καὶ ἐγώ) καὶ γὰρ ἐγώ Al. Aug. 6. cum plurimis. καὶ γὰρ ἐγώ N. 2. (apud Fellenum,) Vff. ¶ υμῖν λαλῆσαι) Comp. Seid. Stap. Vff. pluresve, Chrys. non feruel, Lat. λαλῆσαι υμῖν Er. & al. edd.. Vtrumque Clemens Al.

2 (- καὶ) Al. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Stap. Steph. δ. ε. 1a. Iren. græce apud Damasc. & latine, Clemens Al. Orig. Athanas. Chrys. in comit. Cyrus, Theodoritus, Euthalius, Lat. Cyprian. Hilarius, Dialogus c. Marcion. ¶ (εἰ) Al. Bar. Clar. Cov. 3. Lin. Pet. 2. 3. Clemens Al. Orig. Chrys. Theodorit.

3 καὶ διχοσασίᾳ) edd. mss. Iren. Cyprian. &c. - Al. cum proximis, Orig. Eu-thal.

4 σαρκίναι) edd. mss. Græca scholia omnia &c. ἀνθεωποι Al. Lat. plerique, cum proximis. Alliteratio ad v. 3. Vtrumque Augustinus..

5 (τί οὖν ἐστιν ἀπολλάς, τί δὲ παῦλος; διάκονοι) Barb. 1.. & sic fere Al. Paris. 10. Pet. 3. Lat. & graecolatini..

7 εἴτε prius) - Al.

9 γεώργιον) γεώργιον ἐστι unus ap. Lazar, Chrysost., Lat. aliq.

10 τῇ θεῖᾳ) - Aug. 6. Clemens Al. Lat. in cod. Reutl. & in Breviario ms. ¶ δε prius) - Clar. Chrys. Gildas.

11 ἵντες χριστὸς) Comp. Er. Al. Aug. 6. Cant. 3. Stap. cod. plurimi, Chrysost. Proclus. ἵντες ὁ χριστὸς Steph. ed. & recent. (χριστὸς ἵντες) Vff. pluresve, Chrysost. alio loco, Lat.

13 ἐκάστη τῷ ἔργον φανερὸν γενήσεται) qui facit hoc opus, manifestus erit habet Hilari. & inde Clar. Hiat Boern. a v. 8 ad v. 16. ¶ ἡμέρα) dies Domini habent Lat. multi. Certe Domini dies alium ac purgatorii habet ignem. ¶ πῦρ) πῦρ αὐτὸ Al. Barb. 2. Lin. Pet. 3. Orig. Chrys. Euthal.

- 14 (*μενεῖ*) *Lat. Syr.* nec non *Chrysoft. Stap.* in versione. Id firmat versus 15.
 15 (*γτως*) *Comp. &c. ἔτος Cant. 3. Cov. 3.*
 19 (*τάτα*) — *Aug. 6. Clemens Al.*
 20 (*σοφῶν*) *ἀνθρώπων Aug. 6. Laud. 2. Lin. Epiphan. Euthal. Copt. Lat. in ms. Trev. manu prima. Ex LXX.*
 22 (*ὑμῶν*) *ὑμῶν Colb. 7. N. 2. Vff.* Quo pacto Paulus se Pauli esse diceret. Sæpe librarii confundunt pronomina. ¶ *ἴσιν*) — *Al. Pet. 3.*

C A P. IV.

2 (*ῳδεῖ*) *Al. Cov. 2. Lin. Ᾱth. Lat. Syr.* inde *Clar. latine, Boern. græce & latine.* ¶ *ζητεῖται*) *ζητεῖται Al. Caes. Seid. & alii.*

5 (*τι*) *edd. msf. Augustin. &c. — N. 2. Vff. Lat. Syr.* ¶ *κρίνεται*) *κρίνεται Er. Al. Lin. Seid. Vff.*

6 (*ἵμιν*) *ἵμιν Aug. 6. unus apud Bezan, Lat. in ms. Trev. & alibi. ¶ (— φρονεῖν) *Al. Pet. 3. Lat. & codices græcolatini.* ¶ *τῇ ἐνὸς* *ἐνὸς μὴ Sin. & al. Vtrotius fere modo codd. apud Er.* Id facit πρὸς ἐπίτασιν ἀπαγορεύστεως. vide Eustathium cum indice Devarii in μῆ.*

7 (*μὴ*) — *Pet. 3.*

13 (*ως περικαθάρματα*) *ῶσπερ καθάρματα N. 2.* ¶ *περικαθάρματα*) *καθάρματα Gagneus* & alii: inquit Tirinus.

14 (*νεθετῶ*) *νεθετῶν Al. Cov. 2. 4. Steph. ε. 12.*

17 (*χεισῷ*) *χεισῷ ἵστε Vien. & alii, Lat. aliqui. e v. 15.*

C A P. V.

1 (*ծորմանետայ*) *edd. msf. Chrys. Syr. Caffiod.* Ex Eph. V. 3. (—) *Al. Pet. 3. Steph. ε. Epiphan. Euthal. Copt. Lat. Barb. 1. Tertull. & alii.*

2 (*ἰξαρθῆ*) *edd. msf. Chrys. &c. ex v. 13. (ἀρθῆ) Al. Barb. 2. Boern. Clar. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Epiphan. Euthal.*

3 (*γὰρ ως*) — *Al. & al.*

4 (*ἵμῶν prius*) — *Al. Calaritan.* ¶ *χεισῷ prius*) — *Al. Clar. Ᾱth. Calaritan.* ¶ *συναχθέντων*) Hoc ante παραδένει ponit al. ¶ *ἵμῶν alterum*) — *Er. ed. 1. Orig. Lat. in codd. multis, Hilar. Augustin. Pelag.* ¶ *χεισῷ alterum*) *Comp. &c. — Al. Euthal. Ᾱth. Lat. Clar. Hilar. & Dial. c. Marcion.* Legit & non legit Origenes: variant etiam inter se codd. *Latini.*

5 (*κυρίς*)

ἢ πορίν) κυρίε ἡμῶν Al. Vff. & al. Π ἀντᾶ) — Tertull. Inσά χριστός Comp. Al. & al. Ex compensatione, coll. v. 4.

6 (— Lat. aliq. olim. Π ζυμοῦ edd. mss. Athanas. Basilius. &c. & sic quoque Sedulius notat grāce legi. fermentat habet Pacianus. (δολοί) corrumpit habet Lat. emphaseos gratia. Hinc aliqui fecere φερεῖ, vel δηλεῖ, & inde δολοί. Hesychius quoque, δελσῖ, φερεῖ, κακηρογοῖ. Nil faciunt Conſtit. apost. I. 2. c. 17. coll. aut. Cotelerii. Mitto, quod ultimam in σύραμα longitudine privat δολοί, adeoque verbum perimit. decipit habet Tertull. de Pud. c. 18. ubi editum, desipit: sed lib. I. c. Marcion c. 2 ait, Modio fermento totam fidem massam haeretico ACORE DECEPIT. ut modo ζυμοῖς pro ζυμοῖς, modo ipsum ζυμοῦ videatur legilſe. conf. var. Gal. V. 9.

7 (— οὐ) Al. Barb. I. Clar. Cov. 3. Hunt. I. Lu. Magd. I. N. 2. Sin. Stap. in versione, Steph. δ. I. 17. n. Vff. Clemens Al. Chrys. Oecum. Lat. paucis exceptis,) Calarit. Hilar. Syr. vel etiam cod. vet. unde Seid. descriptus est. Π ὑπὲρ ἡμῶν) edd. mss. Theodoritus, Dialogus c. Maced. inter opera Athanasi, Valla, Stap. Syr. Ephraim. (—) Al. Colb. 7. Pet. 3. Clemens Al. Orig. Athanas. Epiphan. Copt. Lat. codd. Graecolat. Tertull. & alii. Legit & non legit Chrys. Cyrillus Al. & Leo. Hiatus, recurrente vocula. Π εἰσιθη Beza & cum eo edd. recent.

8 ἐορτάζωμεν) ἐορτάζουμεν Al. Aug. 6. Vff. & al.

10 (— καὶ) Al. cum proximis, Tertull. Π ὀφείλετε) ὀφείλετε Colin. ed. Al. Rot. 2. nec non aliqui ap. Bezan, Lat. Vid. Gnomon.

11 (ινή) νῦν Al. Vff. & al. Π ἦ) Bezae & recent. edd. Aug. 6. Stap. Steph. I. 17. Chrysost. Theodorit. Photius, Oecum. Lat. (r) Er. librarii plerique.

12 (— καὶ) Al. cum proximis, Syr. Tertull. Π τὰς ἔξω κρίνειν; ἐχῖ) τοῖς ἔξω; καὶ μετέντεντε, vel, τοῖς ἔξω; καὶ νῦν οὐν conjecturæ apud Artemon. p. 212. quibus verbum maxime necessarium, κρίνειν, tollitur. Adde Gnomonem.

13 (κρίνειν) Aug. 6. Barb. 8. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Magd. I. 2. Pet. 3. Stap. Steph. δ. ε. 9. I. Vff. Chrysost. Theodorit. Lat. Π καὶ) — Colin. ed. Al. Cov. 2. L. Enthal. Arab. Lat. Π ἐξ αὐτεῖ) Er. &c. Lectio media. unde ἐξαρεῖτε Comp. & recent. edd. N. 2. ξεκατεῖ Vff. ἐξαρεῖτε Steph. ε. δ. ἐξάρεῖτε Al. & al. Π τὸν) τὸ Al. Seid. Vff. Theodorit. Vtrumque LXX, aliis aliisque in locis.

C A P. VI.

2 (ἦ) Al. Barb. 2. Lin. Steph. δ. ia. Clemens Al. alicubi, Chrys. Euthal. Aeth. Arab. Lat. codd. graecolat. εἰ Pet. 3. Π κρινεῖσθαι Aug. 6. ob sequens κρινεῖται. Vtrumque in futuro reddit Lat.

5 (ἔν) Comp. Steph. ed. I. 2. Aug. 6. Bas. 2. Steph. omn. Vff. & ceteri sere omnes, Chrysost. &c. ἔν Er. & al. edd. Hiant Al. Pet. 2. Π γέδε εῖς) — Aeth. & codd. graecolat. Π ἀντὶ μέτον τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς) inter fratres habet Ambrosius in or. sub epistola 32. confer Syrum.

7 οὐν) — *Lat.* ¶ δλως) — *Al. Eth. Syr.* ¶ — εν ante υμιν) *Comp. Er.*
ed. 1. *Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. L. Lu. Pet. 1. 3.* (nam Pet. 2 hiat) *Seid.*
Sin. Steph. omn. Vff. Vien. & undecim alii, *Chrys. Basil. Theodorit. Euthal. Oecum.*
Antiochus. (εν) *Stap.* in versione, *Er.* in emendandis editionis 1, in editione 2 &
seq. fortasse ex *Lat.* & sic edd. aliorum.

8 ταῦτα) — *Clemens Al. τετο Al. Lat. & alii. ex v. 6.*

9 f. ετε πόρνος κτλ.) neque fornicarii, neque invidi, neque maledici, neque avari,
neque detraactores regnum Εc. *Obiurg.* in *Evagr.* apud *Hieron.*

10 ε ante κληρ.) — *Comp. Al. Vff. & al.*

11 ἀλλ') ἀλλα Er. ¶ ιντε χριστ Vff. & al. ιμωι ιντε χριστ L. Lin.
Pet. 3. Roe. 2. Eth. Lat. Syr. Tertull. Chrys. & al.

14 ιμᾶς) ιμᾶς *Elrev.* ed. cum recent., N. 2. *Sphalma.*

15 ἄρας) ἄρα *Vff.* & alii, apud *Eftium* & *Millium*, *Confessio eccl. or.* p. 289.
Procul dubio vera Kustero lectio: at vide *Gnom.*

16 n) — *Comp. Aug. 6. Seid. & al. Ex v. 15. ¶ οι δύο) — Aug. 6.*

19 τὸ σῶμα) *edd. mff. Orig. &c. τὰ σώματα Al. Aug. 6. & alii, Stap. Euthal.*
Hilar. Indidem. *membra* habet *Lat.* Indideim.

20 τιμῆς) *pretio magno* habet *Lat.* *Cyprian. Ambros.* in *Luc. XII. Cassiod.* & al.
¶ δι) *sic codi. & Iren. Augustin. Cyrilus Al., Versiones or., Graeca scholia, Chrysost.* in *textu h. l. & in Psalmos non semel.* δι ἄρα *Idem hom. 26 in 1 Cor. Glossa.*
(δι ἄρατε) *Idem ad h. l. unde δοξάζωμεν δι τὸν θεὸν, ἀρωματικτλ. Homil. 4 in*
1 Tim. Ε portate, vel, Ε tollite *habet Lat. Tertull. Leo, Chrysot.* & multi Latin
patres. *Vnde hæc strictura Chrysostomo adhæsit.* vid. var. *Rom. XII. 13. ergo*
Ε portate *habet Reutl.* ¶ καὶ usque θεῖς) *edd. Armen. &c. Sic Gregorius Naz. Rom.*
XII. 1. ad τὰ σώματα addit, καὶ τὰς ψυχὰς. Or. VI. (—) Al. Barb. 1. Colb. 7.
Pet. 3. Eth. Copt. Lat. Epiphon. Euthal. Tertull. & alii patres Latin & codices *græcolatini*, nec non codices quidam Græci apud *Eftium.*

C A P. VII.

2 ειντε) idic *Euthal.*

3 (όφειλιν) *Al. Barb. 1. Boern. Clar. Pet. 3. Steph. ε. Eth. Armen. Copt. Lat.*
Clemens Al. Orig. Methodius, Chrys. in comm. Euthalius, Tertull. Cyprian. Optatus,
Hilarius, Hieron. Fulgentius. Probant multi apud *Wolfium.* ὄφειλομένην *Chrysost.*
Vien. & alii apud *Er.* in annot. edit. V. ex 1 Pet. III. 7. ὄφειλομένην alicubi le
ctum, notat *Camerarius*: quæ non tam ellipsis consilio vel casu admissa esse vide
tur, quam emendatio librarii, qui ὄφειλομένην ἔννοιαν scribere coepisset, sed ὄφει
λην scriptum mallet. ¶ δε) — *Al. Aug. 6. Lat. in ms. Schelh. Chrys. Syr.*

5 χολάζετε) χολάσοντε *Al. Boern. Clar. Lin. Pet. 3. Isidorus Pelus.* ¶ τῇ νησίοις εἰδ.) edd. &c. *Cyrillus Al. Chrys. Balsamon.* ex Matth. XVII. 21. (-) *Al. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Roe. 2. Steph. ε. 12. Αἴθ. Armen. Copt. Lat.* & inde codd. *Graecolat. Clemens, Dionysius, Athanasius, Timotheus, Alexandrinus; Origenes, Methodius, Isidorus Pelus. Euthal. Theophyl. Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Pelagius, Hesych. in Lev. 23. Cassiod.* ¶ συνέρχεται) *Comp. Aug. 6. Stap. &c. per* κῆ ex allit. ad προτευχῆ, vel per subjunctivum ex constructione cum χολάζετε. (συνέρχεται) *ed. Elzv.* & recent. ex Bezae annot. & Beza e Chrysost. uti Magd. 2. *Lat. Cyprian.* & al. unde συνέρχεται *Vien.* (ἢτε) *Al. Colb. 7. Pet. 3. Orig. Euthal. Timotheus Alex.* (qui tamen etiam συνέρχεται habet,) *Αἴθ. Arab.* codd. *Graecolat. Augustinus.* ¶ νησῶν) — *Methodius*, ad analogiam v. 2, πορφυρίας.

7 ἐμαυτός) ἐν ἐγκεφαλίᾳ addit *Chrys.* passim, & inde *Syrus.*

8 ἔσω) — *Al. Vff. & al.*

9 γαμήσαι) edd. &c. Ex alliteratione ad γαμησάτωσαν. (γαμεῖν) *Al. Euthal. Pet. 3.*

10 χωρίζεται) *χωρίζεται Al. Boern. Clar.*

13 (εἰ τις) *Boern. Magd. 2. Chrys. Lat. Stap.* in versione. ¶ (τὸν ἄνδρα) *Al. Euthal. Pet. 3. Lat. Syr.*

14 γυραικὶ & ἀνδρὶ) γ. τῇ πισῆ & ἀνδρὶ πισῶ *Lat. Syr. Tertull.* & al. Sed *Augustinus* τῇ πισῇ etiam omittit; quanquam, pro viro, fratrem dicit. ¶ ἀνδρὶ) *αἱελφῷ Al. cum paucis proximis, Euthal. Glossæ.*

15 ἡμῖν) *ἡμᾶς Al. Lin. Pet. 3. Lat. aliqui.*

17 (κύριος) *Al. cum proximis, Syr.* ¶ (θεὸς) *Iidem & Stap.* in versione, aliisque. *E. v. 15. ¶ iv)* — *Aug. 6. Syr.* uti c. XVI. 1.

18 τις ἐκλίθη alterum) *κέκληται τις Al. Boern. Clar. Cov. 2. Pet. 3.*

22 καὶ) — *Al. Cor. 2. Lat. aliqui, Syr.*

24 — τῷ post παρεξά) edd. primae, *Al. Aug. 6. Laud. 2. Vff.* codd. plur. τῷ *Steph. ed. 3. & recent.* ¶ θεῷ *Aug. 6. Laud. 2.*

29 ὁ) ὅτι ὁ *Bezae & recent. edd. Boern. Cov. 2. Steph. δ. 1a. Ex c. XV. 50.* ¶ συνεσαλμένος) *Aug. 6. Laud. 2. Lu. N. 2. Vff. Steph.* omn. ejusque ed. 1. 2. *Basilius & alii, Arab. Syr.* (συνεσαλμένος) Distinctionem addit *Comp. Er. Stap. Steph. ed. 3. Clemens Al. Lat. Tertull. Cypr. Hilar.* ¶ εἰ) — *Elzv. & al. edd.*

30 ὁς) edd. miss. *Tertull.* de cultu soem. c. 9. *Hilarius, Leo &c.* (ὁς μὴ ἀγ. κτλ.) quasi non ementes: & qui possident, quasi habet *Cyprian. l. 3 ad Quir. c. 11. & lib. de discipl. & hab. virg. in cod. uno apud Pamel.*

32 τῷ κυρίῳ) *Deo habet Lat. Cyprian.*

34 μενερισαι) edd. miss. *Basilius, Euthymius, Scholia Gr.* (καὶ μεμέρισαι) *Colin. ed. Al. Colb. 7. Cov. 2. Magd. 1. Pet. 1. 3. Steph. ε. 12. Lat. Barb. 1. Methodius, Cyprian.*

Cyprian. & alii. unde praecedentibus necunt aliqui. & *divisus est & divisa est* junctum *Hilarius* habet. Non *disimulandum* etiam putavi, inquit Camerarius, hunc locum apostoli sic alicubi referri, ut appareat, in quibusdam exemplaribus haec verba, μεμέρισαι ἡ γενὴ καὶ ἡ παρθένος, prorsus reperta non esse, & suspicari quis possit, de diligentis lectoris notatione, illa e margine in disputationem apostoli fuisse inserta. vid. *Gnom.* ¶ καὶ primum) Comp. (præfixo puncto,) *Colin.* ed. *Al.* Aug. 6. *Barb.* 1. *Bas.* 2. *Colb.* 7. *Cov.* 2. 4. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Lin.* *Magd.* 1. 2. *N.* 2. *Pet.* 1. 3. *Roe.* 2. *Stap.* *Steph.* ε. 1a. *Vff.* *Vien.* *Methodius*, *Euseb.* *Epiphanius*. *Chrysost.* *Theodorit.* non semel, *Cyrillus*, *Tr.* de *Virg.* apud *Athanas.* *Euthal.* *Aeth.* *Lat.* *Cyprian.* cum multis, nec non *Syr.* (—) *Er.* quanquam in annot. variat; vel etiam alii pauci cod. Lectio media, μεμέρισαι καὶ unde alii καὶ μεμέρισαι καὶ, alii μεμέρισαι simpliciter. καὶ duplex, redundat, καὶ utrinque deletum, reeusat connexio. ea quoque ferret καὶ μεμέρισαι, sed id nusquam reperias: ergo unum μεμέρισαι καὶ relinquitur. ¶ καὶ ἡ παρθένος, ἡ ἀγαμος ἡ ἡ παρθένος ἡ ἀγαμος *Al.* *Aeth.* *Cyprian.* vel etiam *Colb.* 7. *Augustini.* ἡ ἀγαμος ἡ ἡ παρθένος *Colin.* ed. *Barb.* 1. *Cov.* 2. *Magd.* 1. *Pet.* 1. 3. *Steph.* ε. 1a. *Aeth.* *Lat.* *Ambros.* de viduis, & alii, quibus addatur sermo de virginitate apud *Athanasium*, vel etiam *Caes.* Librarius properans, post γενὴ, pratermisit τὴν παρθένος, & mox absone arripuit ἡ ἀγαμος inde hanc partem, ἡ ἀγαμος, alii suo loco repetierunt; alii eam priore tantum loco retinuerunt. Alter atque aliter hunc versum citat *Hieronymus*.

35 ἀλλὰ usq. ἀπερισπάσως) — *Lat.* olim, ob translationis difficultatem, ut censem *Hieron.* ¶ ἐνπάρεδρον) Comp. *Al.* *Boern.* *Clar.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Lin.* *Pet.* 3. *Seid.* *Steph.* θ. 1a. *Clemens Al.* *Euseb.* *Theodorit.* *Basil.* *Theophyl.* *Euthal.* *Hesych.* *Suidas.* *Conf. Mill.* ad c. IX. 13. (ἐνπρόσεδρον) *Er.* &c. *Hieron.*

37 ἑδραῖος) Hoc ante μὴ legit *Lat.* nec non *Pet.* 3. ¶ τῇ alterum) — *Aug.* 6. *N.* 2. *Vff.* & alii: post αὐτῇ.

37, 38 ποιῶ, ter) ποιῶσι *Al.* *Colb.* 7. *Steph.* ε. *Euthal.* nec non *Barb.* 1.

38 καὶ) — *Er.* *Lin.* & al. ¶ ἐκγαυμίζω, bis) *edd.* *mff.* ex *Matth.* & *Luca.* (γαυμίζω) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *L.* *Pet.* 3. (qui etiam ante καλῶς ex v. 37 τὴν ἐκτῇ παρθένον iterant cum *Aeth.* *Lat.* *Barb.* 1. *Clar.* *Optato*, *Hilario*, *Hier.* *Pelagio*, *Syro*;) *Clemens Al.* *Methodius.* ¶ πο.ε̄, bis) ποιῶσι *Al.* *Colb.* 7. *Steph.* ε. ¶ ὁ δὲ) καὶ ὁ *Al.* *Lat.*

39 ρέμω) *edd.* *mff.* *Basilius*, *Scholia Græca*, *Versiones*, *Hilarius*, *Pelagius*, *Sedilius*, *Lat.* *hod.* Ex *Rom.* VII. 2. (—) *Al.* *Colb.* 7. *Clemens Al.* *Orig.* *Cyrill.* *Aeth.* *Lat.* in cod. antiquiss. Bodleiano, & in Schelh. *Barb.* 1. &, idem sortasse, cod. Gr. *Vaticanus* miræ antiquitatis, teste Mariano in scholiis super *Hieronymum*, *Clar.* *Tertull.* *Cyprian.* *Augustinus.* (unde τῷ ἀνδρὶ αὐτῷ *Copt.*) Legit & non legit *Hieronymus*. ¶ δὲ) δὲ καὶ *Er.* *Aug.* 6. *Seid.* & alii. ¶ κοιμησῆ) dormierit habet *Lat.* in futuro, quod exagitat *Tertullianus* de monog. c. XI. ¶ — αὐτῷ post ἀνὴρ alterum) Comp. *Al.* *Aug.* 6. *Bas.* 2. *Seid.* *Stap.* *Vff.* & septem pluresve alii, *Euthal.* *Lat.* in ms. *Char.* αὐτῷ *Er.* *Steph.* *edd.* E proximo. Legit & non legit *Origenes*.

40 μείν) μεν *Aug.* 6. *Stap.*

C A P. VIII.

1 οἰδαπερ) Colon, quo alii carent, postulat parenthesis, coll. v. 4.

2 εἰδέναι) ἐγγράφειν Al. & al. E seq. ¶ (σύντω) Al. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Clemens Al. ¶ (— εἰδεῖν) Idem, & Stap. Lat. Boern. Tertull. & alii.

4 ἔτερος) edd. mss. Scholia Græca, Arab. Syr. (—) Al. Colb. 7. Lin. Pet. 3. Rec. 2. Basil. Euthal. Ath. Lat. cod. graecolatini, Barb. 1. Iren. & alii.

5 (— τῆς) Al. Aug. 6. cod. plurimi, Chrys. Habent tamen LXX Ios. II. 11 οὐ οὐρανῷ ἐπὶ ΤΗΣ γῆς.

6 καὶ μηδεὶς εἰς αὐτὸν) — Clemens Al. Orig. Cassiod. in Psalm. CXXXIV. ¶ χειρὶς) — Hilar. Clar. in Lat.

7 συνειδήσει) edd. &c. Armen. Copt. Tertull. Videtur esse alliteratio ad συνειδήσει. (συνθείξ) Al. Barb. 2. Colb. 7. Pet. 3. Euthal. Ath. nescio an Chrys. in comm. ¶ (ἔνεις ἀρτι τῇ εἰδώλῳ) Cov. 2. Basilus, Theodorit. Lat. (sed idoli usque nunc mss. Char. Trevir.) Syr. ¶ ὁς) edd. mss. Chrys. Lat. Syr. — Aug. 6. Bar. Cov. 3. Vff.

8 πατέντη) παταγίσται Al. Colb. 7. Pet. 3. Steph. δ. 1a. Clemens Al. Athanas. Cyril. Theodorit. Euthal. Vtrumque Origenes. ¶ γαρ) — Al. Bas. 2. Colb. 7. δὲ Vff.

9 (ἀδείστη) Al. Boern. Clar. Magd. 2. Pet. 3. Steph. ε. 12. Clemens Al. Euthal.

10 σὲ) — Lat.

11 καὶ) edd. mss., Lat. Iren. Hilar. Chrys. Syr. &c. Videtur ab antiquo librario omissum: nam, ante δ, τῷ Al. Lin. Pet. 3. γὰρ Colb. 7. Clemens Al. substituunt; alioque loco ἀλλὰ præfigit, pro καὶ, Clemens. ¶ (ἀπόλλυται) Al. Cov. 2. Clemens Al. Basil. non semel, Chrys. ¶ (— ἀδιλός) Lat. in cod. Trevir. manu prima, Syr. Clemens Al. unde id ante δι inserunt Colb. 7. Basil. Ath. Lat. & codd. graecolatini, Iren. & alii. δ ἀδελφὸς ibi inserit Al. ¶ ιτι) οὐ Al. & alii. ¶ σῆ) — Al. apud Fellum. ¶ γάρται) βράσται Chrys. diserte.

13 με utrumque vel utrumvis) — Cyprian. & alii Latini. ¶ κρέα) κρέας Basil. aseet. in Aug. 5, quæ est Catena ms., Lat. plerique.

C A P. IX.

1 ἀπόσολος—ιεράθεος) edd. mss. sere omnes, Chrys. Hilarius. (ιεράθεος—ἀπόσολος) Al. Colb. 7. L. Pet. 3. Steph. δ. 12. Ath. Arab. Copt. Lat. Syr. Orig. Euthal. Tertull. Cassiod. Idque præsert Glassius, Wallius. Vid. Gnom.

2 ἐν κυριῳ) edd. mss. Hilar. & alii. ex v. i. (—) Chrys. Euthal. Syr. Clar.

3 οὐ κτλ.) Hunc versum multi nechtunt cum seq.

5 ἀδελφὸν γυναικα) edd. mss. Clemens Al. Isidorus, Valla, Lat. in cod. Reutl. aliisque vetustis apud Eftium, Pelag. & alii Latini, Syr. unde, mulierem sororem, habent Lat. alii: mulieres, alii Lat.

6 (— τῇ) Al. Clar. Colb. 7. Pet. 3. ¶ τῇ μὴ) hoc habet Lat. Tertull. & alii, Lutherus: sed cum Græcis congruit Augustinus aliquie apud Eftium.

7 ἐν τῇ καρπῇ) edd. &c. quia sequitur, ἐν τῇ γάλακτος. (τὸν καρπὸν) Al. Colb. 7. Pet. 3. Lat. in ms. Schelli. & codd. graecolat. ¶ (— οὐ) Colin. ed. Cov. 2. Chrys. Theodorit. Lat. Respons. ad orthod. Clar. ¶ τῆς ποιμνῆς) — Dial. c. Marci-
on. αὐτῆς Ger. Chrys. Theophyl. Eth. Boern. & al.

8 οὐ) εἰ Marcion apud Epiphanius, vel etiam Origenes, Euthalius. Obvia per-
mutatione. ¶ (τῷ οὐ νόμος ταῦτα σ) Al. Pet. 3. Lat. & graecolat. Orig. Euthal.

9 νόμῳ μωσέως) Comp. Vff. pluresve, nec non Stap. Chrys. μωσέως νόμῳ
edal. al.

10 τῆς usque ἐλπίδι) ἐπ' ἐλπίδι τῇ μετέχειν Al. Colb. 7. Steph. ix. Orig. Euseb.
Cyrill. Arab. Lat. Barb. 1. Syr. Hesych. in Lev. cap. XVI.

11 θερίσομεν) θερίσωμεν Comp. Vff. & al.

12 υμῶν) ὑμᾶν Bas. 2. Vff.

18 μοι) με Al. Lu. & al. ¶ (— τῇ χριστῷ) Al. Euthal. Pet. 3. Lat. Barb. 1.

20 (μὴ οὐ αὐτὸς ὑπὸ νόμου) Al. Barb. 2. Boern. Clar. Cov. 2. L. Pet. 3. Steph.
12. Chrys. Euthal. Lat. Ex v. seq.

21 θεῶ & χριστῷ) θεῖς & χριστῷ Al. Cov. 3. L. & al. apud Bezan & Millium, Chrys.
& al.

22 ὡς) — Al. Lat. ¶ πάντως τινὰς) edd. mss., Chrys. (πάντας) Eth. Lat.
(& inde cod. graecolatini,) Syr. Euthal. Tertull. & al. Terminationem ας ante
tempus arripuit librarius: nisi τινὰς est ex Rom. XI. 14. ¶ σώσω) edd. mss. Chrys.
Syr. Hilar. (κερδίσω) Clemens Al. Macarius, Euthal. Eth. Tertull. Augustin. Hieron.
E proximo: nisi σώσω est ex Rom. XI. 14. Vtrunque Greg. Naz.

23 (πάντα) Al. Barb. 2. Pet. 3. Nazianz. Chrys. Euthal. Lat.

25 οὐ) — Steph. ε. Vff. Iren. Clemens Al.

27 ὑπωπιάζω) ὑποπιάζω vel ὑποπιέζω plerique cod. Facili correptione.

C A P. X.

1 δὲ) edd. mss. Cassiod. Chrys. Syr. &c. ex Rom. I. 13. (γὰρ) Al. Colb. 7. Lin.
Pet. 3. Steph. ε. Clemens Al. Orig. Epiphan. Cyrill. Euthal. Lat. codd. graecolat. Iren.
Cyprian. Hilar.

2 μωϋσῆς) al. μωτῆς. ¶ (ἰβαπτίθηταν) Al. Boern. Clar. Cor. 2. Hunt. 1. Lin. Pet. 3. Vff. Vien. Dialog. c. Marcion. Basil. Athanaf. Euthal. Basilius Selenciensis, Theophyl.

3, 4 αὐτὸ) edd. mss. versiones, Iren. Orig. Basil. Macar. Cyrill. Chrys. — Al. Æth.

4 πιευματικῆς) — Iren. Ambros.

5 ὁ θεὸς) edd. &c. Italicam versionem non sic habuisse, non evincit Millius in Proleg. § 295, 466. — Iren. f. 372 per ellipsis. nam legit f. 347 f. ¶ ὁ ω-
que ἐρήμῳ) — Marcion. Vid. Artemon. p. 204 f.

6 ἡμᾶς) ἡμῖν Lin. Pet. 3. Euthal. Vtrumque Tertullianus.

7 ὥσπερ) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Sin. Vff. & septem alii, Chrys. (ως) Er. & al. Ex formula frequentiore, ως γέγραπται.

8 τρεῖς) edd. mss. Iren. &c. τέσσαρες aliqui apud Oecumenium. ex Mose.

9 χριστὸς) edd. Stap. in versione, mss., omnes versiones antiquae, teste Simo-
nio; Marcion, Irenaeus (cum presbytero, quem Artemonius P. I. c. 38 Iusti-
num Martyrem esse statuit) lib. 4. c. 45. Eclogæ εἰς τῷ προφητῶν apud Clementem
Al. compluresque Graeci & Latini. (θεὸς) Al. Bas. 2. Æth. Addit Artemonius
versionem Slavonicam novem seculorum. (χριστὸν) Cov. 2. Lin. (quorum alter con-
futatur per gemellum, Vffenbachianum secundum; alter nimis recens est:) Epiphanius clare, Theodoritus, Cassiod. Sedulius, Armen. Copt. Idque probans Arte-
monius addit Epistolam Paulο Samosateno a sex orthodoxis episcopis missam. Tentare
Deum, tentare Dominum, plurasis in V. T. perfreqvans (cum qua conf. v. 22.) & ex
parallelismo hoc relata. Epiphanius mendosum habuit codicem; cui consilus, ge-
nuinam lectionem, χριστὸς, protinus Marcioni tribuit: & hoc Epiphanii testimo-
nio probare nititur Artemonius, lectionem hanc ex Marcionis demum apostolo co-
dices fere omnes invaluisse. Quod si ita est, cur Irenaeus l. c. cur Tertullianus
libro 5 contra Marcionem, Paulum, & capite 7 hanc ipsam ejus periocham per-
currrens, nullam Marcioni de tanta corruptela dicam scribunt? Maximum uterque
pondus hoc loco habet; Irenaeus certe. Proinde Artemonius objicit, thesin ejus
de uno eodemque Deo, qui in V. T. & in N. T. & offendatur & puniat, requisisse
lectionem θεοῦ, non χριστοῦ. Resp. Ea thesis eodem modo probatur ex v. 9. uti ex
v. 7. 8. 10. Præterea Irenæum ait refutare ibi Marcioniticam distinctionem inter
Deum V. T., & inter Deum N. T., Patrem Christi: quare si legisset χριστὸν, re-
futationi ex ea lectione pondus additurum fuisse. Resp. Invertisimus: Mar-
cion lectionem sibi tam inimicam non invexisset: ægre intactam reliquit. etenim
lectiones χριστὸς & θεοῦ & κυρίος pro Marcionis sententia sic interpretatur Artemo-
nius, ut facile appareat, tertiam & secundam Marcioni non magis contrariam fuisse,
quam primam: ac primam vicissim non ita aptam ei fuisse, ut illarum utravis
hanc præferret: sed mentionem Christi v. 9, perinde uti v. 4, a Marcione dunta-
xat intactam fuisse præterniſſam, & revera jam tum priscam fuisse. Sic ultiro ca-
dunt,

dunt, quæ Artemonius p. 200 s. de Artemonismo ecclesiæ primitivæ insert: adeoque idem, si vere docet p. 202 s. Marcionitas posteriores lectioni χριστὸν vim attulisse, eo ipso confirmat, eam Marcioni ipsi non potuisse placere. Quomodo autem Marcion lectionem χριστὸν interpretari potuisse censetur Artemonio p. 199. eo modo Marcion, & Irenæus, & Marcionitæ posteriores, quamlibet harum lectionum interpretari potuerunt: nec tamen Irenæus nervum, quem lectio illa χριστὸν dabat, penitus neglexit, nam distinctione inter Deum V. T. & inter Deum N. T. refutata, Patrem Christi & Christum satis vindicavit. De Christo quoque loquitur sic: *Vnus est & idem Deus Pater & Verbum ejus SEMPER assistens humano generi variis quidem dispositionibus, & multa operans & salvans AB INITIO eos qui salvantur.* lib. cit. cap. 47. Vid. Gnom. ¶ (— καὶ) Al. Aug. 6. Bar. Baf. 2. Cant. 3. Hunt. 1. L. Lin. Seid. manu prima, Vf. & quidam codd. apud Bezan, Lat. Clar. iideem sex episcopi, Epiphanius, Euthal. uti v. 7. 8. ¶ αὐτῶν) αὐτὸν Er. ed. 1. Aug. 6. Stap. nonnulla exemplaria apud Bezan.

10 (— καὶ) Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Euthal. Lat. Iren. & codd. graecolat.

II πάντα) — Al. Hippolytus, Cyrillus Al. Tertull. & Diul. c. Marcion. uti v. 6. ¶ (τυπικῶς) Al. Barb. 2. Cov. 2. Pet. 3. Roe. 2. Steph. 6. 10. Orig. Hippolytus, Epiphan. Chrysost. Cyrillus uterque, Euthal. Gregorius Nyss. Proclus, Macarius, Arab. Lat. Tertull. Confer Basil. de Sp. S. c. 14. Glolla, quam etiam Camerarius, nullum, ut appareat, auctorem fecutus, adhibet. τύποις Dial. contra Marcion.

13 (— ὑμᾶς) Al. Clar. Cov. 3. E. (apud Fellum,) Pet. 3. Roe. 2. Vf. Orig. Euthal. Chrys. Facile omissum ante verbum ab eadem litera incipiens. ¶ ὑπεργενεγκεῖν) ὑπερενεγκεῖν Er.

16 ἀλογίας) ἴνχαρισίας Barb. 1. Boern. in Lat. Syr. Vtrumque Irenaeus. ¶ τὰ αἴματος & τὰ σωματος) — Barb. 1.

17 ἀρτες) & de uno calice addit cod. Reutl. Trevir. &, in margine, Colon. alii que, apud Zegerum maxime, qui subjungit, sic habere & canere usum Ecclesiae. Glosa, communionem omnium sub utraque comprobans.

19 (εἰδωλόθυτον τι ἐστι, οὐ δὲ εἰδωλον) Colm. ed. Cov. 2. L. Pet. 3. Æth. Lat. Barb. 1. nec non Clar. Incisum de idolo omittit Al.

20 (— τὰ ἔθνη) Tertull. Hilarius, codices graecolatini, Epiphanius. unde alii supplet Tertullianus.

23 μοι utrumque) — Al. Pet. 3. Euthal. Lat. in cod. Schellh. Cyprian. Hilarius, cod. graecolatini, nec non Tertullianus. (— μοι alterum) Lat. in mfl. Lectio media, qua præpositio repetenda subauditur. hinc alii bis posuere, alii ne semel quidem.

24 ἀλλα) ἀλλα καὶ Vf. & alii, Syr. ¶ ἕκαστος) edd. mff. &c. ex Phil. II. 4. (—) Al. Clemens Al. Lat. & cod. Graecolatini.

27 δὲ) — Al. Euthal. Lat. aliqui, Clar.

28 οὐν) — Lat. ¶ (ἰερὸς θυτοῦ) Al. Euseb. Barb. i. Lat. olim, ut patet ex Hilario & Cassiodoro, qui & habent immolatitium (eum multis mss. Lat. apud Hentennium Estiumque,) & idolis omittunt. ¶ — τοις usque αὐτῆς) Colin. ed. Al. Barb. i. Beroc. Pet. 3. Steph. 12. cod. Thuanicus apud Curell. Euthal. Æth. Arab. Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. cod. Graecolatini. Probat Calvinus, Wallius, aliquique multi, Woltfo notati. (τοις usq. αὐτῆς) Er. & al. edd. mss. plerique, Chrys. clare, & alii. Ex v. 26, ad quem, vocabulo συναδητῶν utriusque prævio, librarius recidit.

29 ἀλλης) ἀλλες Vff. At infidei interpretantur Lat. aliqui.

30 — δι) post α) Comp. Al. Aug. 6. Barb. 8. Bas. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Vff. & septem alii, Lat. Syr. cod. Graecolatini, Clemens Al. Chrys. Euthal. unde γαρ Roe. 2. Lat. in ms. Schelhi. (δι) Er. Steph. edd.

33 ἴμαυτος) ἴμαυτες Vff. & alii.

C A P. XI.

2 ἀδελφοῖς) — Al. Pet. 3. Æth. Copt. Chrys. sæpe. ¶ (τοῖς παραδόσεις) Confessio eccl. or. p. 18. Hilarius, nec non Syr. τοῖς παραδόσεις, δὲ τῷ Chrys.

4 κιφαλὴν αὐτῆς) ἴκυτες κιφαλὴς Comp. Seid.

10 ἵξισιαν) velumen habet Arab. (Erpenii, sed non ms. apud Ioh. Gregorium,) Lat. in mss. multis unde περιζόλαιον Vff. καλύμμα Iren. apud Epiphanium, Grece.

11 κέρω) edd. mss. Clemens Al. &c. τῷ κόσμῳ Theodorit. haud scio an etiam alii quidam graeci codices apud Estium.

13 εἴ μην αὐτοῖς, vos ipſi habet Lat. ex c. X. 15.

14 (— ἦ) Al. Pet. 3. Lit. Barb. i. ¶ αὐτὴν ή φύσις) ή φύσις αὐτὴν Al. Barb. i. Ger. Pet. 3.

15 (— αὐτῇ) Er. Ras. 2. Clar. Gen. Lu. Sin. Vff. Vien. & septem alii, Steph. Chrys. Theodorit. Occum. vel etiam Aug. 6.

16 αἱ εκκλησίαι) ecclesia habet Tertull. & al.

17 (περαγγάλλων ἐπιτηδῶν) Al. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 3. Steph. e. 12. Euthal. Æth. Lat. Syr. Augustin. & alii.

18 γιρ) — Æth. Arab. Lat. ¶ οὐμῶν) — Aug. 6. Vff. & alii. ¶ (— τῇ) Comp. Aug. 6. Seid. pluribus Chrys.

19 καὶ αἱ τοῖς οὐν) καὶ εἰ οὐν αἰρέσθαι Comp. Seid. ¶ (— οὐν) Lat. & inde codices graecolatini, & Ticonius aliquique Latini. Habet tamen Primus. in Ap. IX. & August. in Ap. VIII. Vicilium in eis addit Lat. in cap. XI V. 40.

21 προλαυβάνει) προστλαυβάνει Er. ed. 1. (quæ tamen in Emendandis id revo-
cat,) Al. Aug. 6. Vff. & alii, Euthal. Frequens προς loco προ-

22 ὥx) ~ Stap. ¶ ἐν τέτω;) ; ἐν τέτω Er. & al.

24 (~ λάβετε φάγετε) Al. (ut appareat ex spatio lacunæ,) Cov. 2. Pet. 3. Cy-
rillus Alex. l. 4 c. Nestl. Euthal. Copt. Hilar. Boern. Clar. cod. Lat. ms. Constantien-
sis manu prima, & Schelhornianus. Conf. v. 25. ¶ φάγετε) ~ Æth. ¶ εἰς τὸ) ~
cod. Gr. in Er. annot. ¶ κλώμενον) edd. mss. Syr. Liturgia Basili, nec non quæ fer-
runtur liturgiæ Iacobi & Marci, Hil. in edd. prioribus, Ambrofius l. IV de Sacer.
c. 5. Beda, apud Estium &c. (~) Al. Cyrillus Alex. l. c. unde, quod tradetur,
supplet Lat. δεδούενον Armen. Copt.

26 (~ τῆτο) Al. Cyrillus Alex. Euthal. Pet. 3. Lat. Clar. Stap. in versione.
¶ (~ ἀν) Al. Boern. Clar. Cov. 2. Cyrillus Al.

27 ὥστε κτλ.) Itaque quicunque manducaverit panem, & liberit calicem, corpus,
& sanguinem Christi. Rectæ fidei, & operum bonorum consciuum dicit debere percipi-
pere, ne non tam remissionem peccatorum, quam damnationem suam videatur appetere.
Cassiodorus ad h. l. sic habet, ex distinctione quidem Mafleji, hæc addentis: Catholicæ
& inconcessæ de eucharistico mysterio sententiae novus calculus hic accedit, cum antiquus
textus, quo Cassiodorus utebatur, prætulisse videatur hoc loco, panem, & calicem,
corpus, & sanguinem Christi; qua lectione clarissime traditum anterioribus versiculis
dogma iteratur. Disenfuit hæc Sam. Chandlerus in prefactione ad Complexiones Cassi-
odorii recusas: nos unum observamus, incisum illud, corpus & sanguinem Christi,
non esse Pauli, sed Cassiodorii, qui in comm. ad Psalm. XXXIII. 5. locum huncce
Paulinum sine ineko illo refert. Sic igitur Cassiodorii verba construere Maflejus de-
buit, corpus & sanguinem Christi percipere. ¶ (~ τῆτον) Al. Colb. 7. Euthal.
Pet. 3. Lat. (in mss.) Cassiod. in Ps. cit. & codd. graecolatini, Syr. ¶ ἦ) Facile
librarii pro ἄρτον καὶ vel ἄρτον τοῦτον καὶ scriplere ἄρτον H vel ἄρτον τοῦτον H
per alliterationem ad πιNH (καὶ) Al. Lin. Æth. Arab. Lat. (in mss. & edd. vet.
& apud Pelagium:) Syr. Clemens Al. E proximo. vid. Gnom. ¶ ἀναξιως) ἀναξιως
τῇ κυρίᾳ Lin. & al. Glotta, ex Col. I. 10. ¶ τῇ post καὶ) Comp. Al. Aug. 6.
Seid. cod. plur., Chrys. ~ Er. Steph. edd.

29 ἀναξιως) edd. &c. uti v. 27. (~) Al. Æth.

31 διηρέουεν) ἐπίστουεν Cov. 3. 4. Gen. L. Pet. 3. Roe. 2. Chrys. Euthal. Theophan-
es, Theophil. vel etiam Oecumenius. Ex alliteratione.

34 δὲ) edd. mss. Clemens Al. &c. (~) Al. Colb. 7. Pet. 3. Euthal. Lat. Boern.

C A P. XII.

I ἀδελφοι) quidam vetusti codices (Latini) non habent. Estius. Post ἀγνοεῖ id
habent Vff. Lat. Boern. ¶ οὐ ὅτε) Comp. Ald. Fr. ed. 3. Steph. ed. 1. 2. Al. Clar.
in græco, Cov. 2. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 2. N. 2. Pet. 2. 3. Seid.
Sin. (alia manu,) Stap. Steph. δ. ε. Basilius, Chrysost. constanter, Euthal. Theophil.
Oecum. Lat. Hilarius, Pelag. Probat Musculus & Castellio. Lectio media. unde
ὅτε

Et Theodorit. Augustin. Ath. (στι) Er. Aug. 6. Vff. vel etiam Bar. Bas. 2. Boern. Cov. 3. Magd. 1. Pet. 1. Roe. 2. Steph. quinque, Syr. Clar. latine.

3 (ινσῆς) Al. Barb. 1. Steph. ε. Euthal. Pet. 3. Π (κύριος ἵνσης) Al. Barb. 1. Steph. ε. Euthal. item Cov. 2. Orig. constanter, Epiphan. Latini potiores. Nisi hoc traductum est ex Phil. II. 11, genuina præcedentis & præsentis varietatis lectio eadem est, quæ media; ut prior sententia legatur casu obliquo, altera casu recto: unde alii utrinque casum rectum, alii utrinque obliquum fecerint.

5 ργί ὁ δὲ Magd. 1. Chrys. Lat. Syr.

6 (— ἐσὶ) Al. Bar. Colb. 7. Chrys. Confessio eccl. or. Lat. Iren. & alii. Π αὐτός ἐσι θεὸς θεὸς αὐτος Aug. 6.

8 γὰρ) edd. mss. Clemens Al. &c. — Lat. Syr.

8 seqq. δὲ) — Lat.

9 χαρίσματα) χάρισμα Lat.

10 διαχίστεις) edd. mss. Chrys. (διάχριστες) Clemens Al. Boern. Clar. in latino, Lat. Syr. Hilarius Pictav. Vtrumque Basilius. Π γλωσσῶν alterum sermonum est in Lat. hodie. vid. Eltium.

11 ἴδια) ἴδια Augustin. Hieron. — Lat. Epiphan. Syr.

12 (— τῷ ἑρός) Al. Cov. 2. Steph. θ. 12. Ath. Latini fere omnes, Syr.

13 σῶμα) — Lat aliqui. Π εἰς) edd. &c. Facillime iteratum. (—) Aug. 6. Barb. 1. Boern. Clar. in Lat. & nomilla ms. Latina veteresque Concordantiae apud Eltium, Augustinus, Hilarius, Pelagius in Scholio, Sedulius, Syr. Ep. ad Philipp. Ignatio adscripta, Chrys. Oecumen. & Liber 7 ad Theophl. apud Athanafium. Totum incisum in codice Charitino, Schellhorniano & Trevirensi sic habet, & omnes uno spiritu potati sumus. recte. & sic quoque Vulg. apud Stapulensem. Π εἰς ἐν πνεῦμα ἐποιήθηντες) ἐν σῶμα ἐσμέν Al. εν πόματι ἐπιομέν Clemens Al. τὸ αὐτὸ πόμα ἐποιήθηντες Macar. Hom. 4. ἐν πόμα ἐποιήθηντες εἰς ἐν πνεῦμα cod. unus apud Oecumenium, & sic fere cod. un. apud Bezan. Π πνεῦμα) πόμα Aug. 6. & al. Ex allit. ad seq. vel etiam ex cap. X. 4. σῶμα Vff. E proximo.

15, 16 &) non habet Lat. in codd. plur. Hoc ipsum, & Syrus, & Chrysostomi commentarius, & Stapulensis, tollunt interrogationem, qua verbum utrumque claudunt editiones græcae, &, num substituto, Latinæ multæ. vid. Gnom. Π & παραεις usque ρᾳ) — Vff. sed post alterum σαματος ponit colon sine interrogatione.

16 ρᾳ) — Hil. Clar.

20 μὲν) — Clar.

21 (— δὲ) Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. 4. L. Lin. Magd. 2. Pet. 2. Roe. 2. Ath. Arab. Primas. Syr. Π ο) — Steph. edd. Sphalma.

22 ἀναγκαῖα) necessaria, pro necessaria, habet Lat. vulgo. Lapsus, ex rhythmo infirmiora, ignobiliora.

25 Χίσμα) Χίσματα Aug. 6. & alii.

26 εἴτε prius) εἰ τι Lat. & inde codd. graecolatini; sed invitis græcis in ipso Clar. quibus etiam Augustinus accedit. ¶ (συμπάχη & συγχάσει) Comp. B. 2. Cov. 4. Gen. Lat. in cod. Reutl. & in illo mirae vetustatis, inquit Estius, codice Laudunensi. συμπάχη, pro συμπάχει, etiam Aug. 6.

27 μέρης) edd. mss., Stap. Orig. in Levit. Chrys. Arab. Syr. (μέλκει) Epiphanius, Proclus, graecolatini in versione, Lat. & inde Beza, Carcellaei margo: Probat He[n]tius, Exerc. p. 372. Alliteratio ad antecedentia. Vtrumque Augustinus, & Cyrillus Al. membris habet Ambros. in Luc. XVII. 4.

28 εἴτα) — Boern. Clar. ¶ (ἐρωτήσεις γλωσσῶν) Gregorius Naz. & Lat. aliqui, Hil. Omissum, γλωσσῶν recurrente. Non videtur esse glossema ex v. 10, nam ibi est ἐρωτήσεις γλωσσῶν, singulari numero: & repetitur versu 30.

31 πρείτορα) μείζων Al. L. & alii, Lat. in ms. Schelh. Orig. Hieron. Ex cap. XIV. 5: ubi vicissim, pro μείζων, πρείτορα est in L. per compensationem.

C A P. XIII.

1 Χαλκὸς) edd. mss. Augustinus. at velut præfigit Lat. Æth. Syr.

2 προφητεῖαν) omnem præfigit Augustin. serm. L de verbis Domini. ¶ εἰδῶ) ἵδω Al. Vff. & alii, Ephraim Syrus. ¶ πόστα alterum) — Æth. Legit & non legit Cyprianus. ¶ μείζων) edd. &c. Chrys. (μείζων) Aug. 6. Boern. Clar. Cov. 2. L. Lin. N. 2. Vff. Theophyl. ¶ εἴσει) εἴσει Er. & alii, Chrys.

3 Λωμίσω) Λωμίζω Bezae & recent. edd. Sphalma. ¶ ὑπάρχοντα) — cod. quidam in Er. annot. Cyprianus, nec non Augustinus. ¶ καυθίσωμαι) edd. mss. Chrys. Ephraim f. τλγ edit. Oxon. Tertull. Hilar. & alii. Lectio media. unde καυθίσω Cyprian. Basil. Syr. Arab. καυχησώμαι Al. & alii cod. gr. & lat. apud Hieron. Copt. vel etiam Æth.

4 ή αγάπη secundum) — Magd. 1. Clemens Al. Chrys. Tertull. Innocentius III. ¶ ή αγάπη tertium) — Aug. 6. Ephraim, Lat. & al.

7 σέργει) σέργει Cyprian. Zeno, Æth. Vtrumque Epraim Syrus.

9 γέρε) Er. Lat. Syr. &c. Facile omissum ante γε. (δέ) Comp. Al. Aug. 6. Bar. Bas. 2. Cent. 2. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Stap. Steph. quatuor, Vff. nonnulli apud Er. & sex alii, vel etiam Vien. Arab. unde quoniam (ante ex parte) supplet Iren. — Æth.

11 κατίργητα τό) κατίργητα κατὰ Ald. codd. Græci apud Erasimum. Ex pictura n literæ prolixiori.

12 γάρ) .

12 γὰρ) ebd. mss. Clemens Al. Chrys. Lat. in ms. Colon. ~ Lat. ¶ δι) ως δι
Vff. & alii, Clemens Al. ¶ εν) ως εν Stepb. δ. 12. Tertullian. nec non Theodorit.

C A P. XIV.

1 δε primus) ~ Arab. Lat.

5 (δημοσιευσ) Comp. Ang. 6. Cor. 2. Laud. 2. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. 2.
Rot. 2. Sin. Chrys. Theophyl.

7 δῶ) διδῷ Aug. 6. scid. step. Vff. & alii, Euthal.

10 Τριῶν) linguarum habet Lat. syr. ¶ (~ αἰτῶν) Al. tres apud Bezae,
Clemens Al. Lat. Barb. 1. & codd. græcolat. vel etiam step.

11 (~ iv) Steph. ε. Clemens Al. chrys. Lat. clar. syrus, coll. Gal. I. 24.

12 τριευάτωρ) πριευατικῶς Orig. ejusve interpres in Rom. VIII. syr.

18 (~ ux) Al. Clar. Cor. 2. Chrys. Ætb. Lat. in eod. Reutl. & Schelh. syr.
Hieron. Sedulius, nec non Pelag. ¶ νῦν δὲ) ebd. mss. Armen. Copt. &c. Videri pos-
sit Glossa ad οὐαὶ composita, & alieno loco illata. ~ Magd. 1., (sed habet mar-
go,) Ætb. Lat. ¶ γλωτταῖς) γλώσσῃ Al. Cor. 2. Ætb. Lat. & cod. græcolatini.
Ex v. 19.

19 διὰ τὴν ρότικην) ebd. mss. Chrys. Macarius. unde διὰ τὴν ρότικην aliqui ante
Marcionem: ex abbreviatura syllabæ τη̄, ut censem Crojus observ. p. 197. unde
διὰ τη̄ν ροτικην Marcion apud Epiphanius. τη̄ τοι ροτικην Al. Barb. 2. Cor. 2. L. Lin.
Steph. δ. l. 17. Epiphani. Nyssen. nec non Occumenius; Lat. Clar. latine, Boern. Ex
v. 15. & Rom. VII. 25.

23 ḡv). ~ Lat. pauculi.

25 καὶ στῶ) ebd. &c. Librarius nimis cito arripuit e proximo. (~) Al. Barb.
2. Colb. 7. Cor. 2. Magd. 2. Rot. 2. Steph. ε. 12. Chrysost. in homil. de serpente Mo-
fisi. Lat. & cod. græcolatini. unde enim supplent Lat. multi. ḡtac L. καὶ syr. Prius
illud ν; ḡtac alienum est. Vid. Gnom.

26 (ἀποιάσθι μέταν, γλωτταῖς) Al. Theophyl. Octam. Lat. cod. græcolatini;
syr. ¶ γλωτταῖς) Comp. Er. ed. 1.2. 3. Al. Aug. 6. scid. Vff. & complures alii, Chrys.
Euthal. & alii. γερεάδω Er. Steph. ebd. &c.

27 καὶ post τη̄) ~ Cor. 2. 4. Gen. Ætb.

29 δι) ~ Comp. Scid. Ætb. Lat. in ms. Colon. & Reutl.

32 τριευάτωρ) ebd. mss. Tertull. Orig. Chrys. Theodorit. Hieron. & alii. (τριεύατωρ)
N. 2. Vff. Theodorit. Ætb. Syr. Noeatus, Hilarius uterque, Hieron. Giffordorus,
Aquinas, Latinus alii, & inde Barb. 1. & codd. græcolat.

33 ὁ θεὸς) edd. Hippol. trad. ap. f. 258. Macar. homil 6. Vincentius Lirin. &c. — Tertull. Hilarius. ¶ ἀγιωρ) αγ. διδασκω Lat. aliqui, Chrys. Eus. 2. Lin. Steph. 12. Ex cap. IV. 17.

34, 35 αἱ usq. λαλεῖν) Hæc post versum 40 tractat Hilarius: & inde Boern. Clar. eadem ibi ponunt. Versum 23. 24. 25 post versum 40 poni notat Curcellaei margo.

34 ὑμῶν) — Colin. ed. Al. Barb. 2. Cov. 2. Steph. δ. Epiphan. Æth. Lat. Augustin. Hypothesi ad thesin translata. habet Hilarius.

35 γυραιξίν) γυραικὶ Al. & alii, Stap. Chrys.

37 — τε post ὅτι) Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chrys. τε Steph. edd. ¶ εἰσὶν ἐντολαὶ) εἰσὶν ἐντολὴ Al. Augustin. Æth. ¶ ἐντολαὶ) edd. &c. Vincentius Lirin. — Hilarius, codd. graecolat.

38 ἀγνοεῖτω) edd. mff. &c. ἀγνοεῖται cod. unus apud Bezan, vel Origenes quoque. ignoratur vel ignorabitur habet Lat.

39 (ἀδ. με) Comp. Al. Vff. & al.

40 (δὲ) Al. Barb. 1. Colb. 7. Hunt. 1. L. Lin. Steph. δ. 12. Chrys. Theodorit. Æth. Arab. Lat. codd. graecolatini, Syr.

C A P. XV.

3 ὁ καὶ παρέλαβον) — Tertull. & alii.

5 δώδεκα) ἐνδεκα Photins, Lat. (invito Augustino apud Estium,) & inde Paris. 10. Quia hoc videbatur opponi apostolis omnibus v. 7.

8 ὠσπερι) ὠσπερ Clar. Confessio eccl. or.

10 ἡ ante σὺν) — Lat. & inde Paris. 10. & al.

11 εἰν) edd. mff. Archelans, Hil. sed enim vel autem habent Lat. alii.

14 ἄρε) ἄρε καὶ Al. & al. Ex v. 18.

15 καὶ) edd. mff. Iren. Hilari. &c. — Tertull. Clar. Æth. Arab. Syr. ¶ — εἴπερ κτλ.) Theodorit. Lat. in mff. Reutl. Syr. Tertull. Hil. Remigius, & codices quidam Græci ac Latini apud Isidorum Clarium. Saltus ab εἴπερ ad εἰ γάρ.

17 ματαία ἡ πίσις ὑμῶν) — Hil. vel etiam Occumen.

20 ἐγένετο) edd. Vff. cum plerisque mff., Syr. &c. (—) Al. Barb. 1. Colb. 7. Steph. ε. codd. graecolat. Copt. Lat. Iren. Orig. Dial. c. Marcion. Chrys. Cyrillus Hierol. & Alex. Epiphan.

21 ὁ) — Al. & al.

23 τε) — Steph. ed. 3. & recent. Sphalma.

24 παραδῶ) παραδίδω Al. & alii, Hippolytus & al.

25 δὲ)

25 ἀν) - Al. Clar. Cov. 2. Hippol. Epiphan.

27 ὑποτέτακται) ὑπ. αὐτῷ Hippol. Lat. Syr.

28 καὶ) - Clar. Lat. in mss. Syr. Iren. ¶ ὁ νιός) edd. mss. Iren. Orig. Athanas. Basil. Gregorius Nyss. scholia græca, versiones, Ambrosius, Hier. in Tit. II. (-) Hippolytus c. Noet. c. 6. Cyrillus Hieros. Ignat. interpol. ad Tars. Lat. in ms. Trevir. manu prima, Tertull. c. Prax. c. 4. Hilarius uterque, Victorinus, Vigilius Thaps. Sedulius, nescio an Cassiodorus. ¶ (- τὰ) Al. Hippol.

29 ; εἰ ὅλος νεκροὶ ἐν ιγίοται,) Sic dist. Comp. Aug. 6. pluresve, Clemens Al. ex Theodoto, s. 568. aliquique complures apud Estium, & apud Suicer. P. I. Thesauri, col. 640. Hilarius, certe typis excusus; Hieron. in Iesa. 22. item Lat. in cod. Reutl. Stapulensis, Cajetanus in Lentaculis N. T. Beza, Junius T. II. Op. col. 1489. Vid. Gnom. , εἰ ὅλος νεκροὶ ἐν ἡγίοται; edd. multæ. ¶ τῶν νεκρῶν) edd. &c. c proximo. (αὐτῶν) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. Pet. 3. Roe. 2. Steph. d. θ. 12. Orig. Epiphan. Euthal. Isidorus Pel. Copt. Lat. Dialog. contra Marcion. codd. Graecolatini. αὐτῶν τῶν νεκρῶν L. N. 2. Vff. Vels.

31 ὑμετέρα) Comp. Beza & recent. edd. Al. Aug. 6. Boern. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Stid. Sin. Steph. 2. 1. 2. Arab. Lat. Syr. Dial. c. Marcion. Theodorit. or. de carit. Chrys. Oec. Theophyl. Augustin. Hieron. Sedulius & alii, nec non Clar. Prohant multi, Wollio citati. Vid. Gnom. (ὑμετέρα) Er. Steph. edd. Valla, Stap. &c. Ex allit. ad ῥητά, (quod ipsum verbum librarius in Vff. pâne totum iteravit;) & ex studio sensus facilioris, quanquam non ἔχειν, sed εἶναι sequitur. ¶ (ἀδελφοὶ) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 2. Steph. 12. Euthal. Aetb. Copt. Lat. Syr. ¶ ἔχω, ἀδελφοὶ Lin. ¶ ἵντε τῷ κυρίῳ ῥυῶ) - Clar. ¶ τῷ κυρίῳ ἡμῶν) - Chrys. ¶ χεισῷ usque ῥυῖν) Domino habet Hilarius, Clar. in Lat.

32 ; εἰ : εκροὶ εὐχήσεται,) Sic dist. Aug. 6. Hieron. Chrysost. & alii, Epistola ad Tarsenses Ignatio adscripta, Stapulensis & Beza in Lat. Vide Gnomonem. Præcedentibus verbis hoc incisum jungunt edd. multæ.

33 χεισά) Er. Vff. cod. fere omnes. χεισά Comp. Aug. 6. χεισθ' Steph. ed. 3. faciliore metro. sic vero acuendum erat.

34 ὑμᾶν) ὑμᾶν Comp. Aug. 6. & alii.

36 ἄφεον) ἄφεων Al. & alii.

38 τὸ) - Al. & al.

39 - τὸξ post νέρον) Comp. Al. Aug. 6. Caes. Colb. 7. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Stap. Vff. & undecim alii, Theodorit. Euthal. Lectio media. (τὸξ) Er. Steph. edd. In hunc locum a proximo sequente retrahit Chrys. Syr. Vtroque loco omittit Aetb. Lat. Pro τὸν, τὸξ τετετρῶν habent Hilir. & cod. graecolatini. ¶ αὐθεῖτον) kennius habet Lat. apud Hilari. & Clar. & inde αὐθεῖτον Dial. c. Marcion. ¶ (πτυνῶν — ισθεῖτον) Al. Stap. in versione, codd. alii, Lat. Tertull. Syr. Chrys. nec non Graecolatini.

41 οὐαὶ prius) — Lat.

44 ἔσι — οὐαὶ ἔσι σῶμα πν.) — Bas. 2. Pet. 3. manu prima, Euthal. nec tangit Hilarius. πνηματική recurrente. εἰ ἔσι — εσι οὐαὶ σῶμα πν. Al. cum prox. Glotta. ¶ οὐαὶ εσι) οὐαὶ Aug. 6. Vff.

45 ἀθρωπος) edd. mss. &c. Ex v. 47. (—) Lin. Stap. (quem Erasmus nominatim, Estius sine nomine citat,) Irenaeus lib. V. cap. XII. Tertull. de carne Christi, cap. 17. ¶ αδεψ prius) — Cov. 2. Magd. 1. Vff. ¶ αδεψ alterum) edd. mss. Tertull. &c. — Æth. Iren. κύριος Marcionitae. Ex v. 47.

47 ἀθρωπος ὁ κύριος) ἐράριος Chrys. hom. 7 in Col. ¶ ἀθρωπος ὁ) — Marcion cum alleclis, in Dial. c. Marcion. p. 150 f. & apud Tertull. l. 5. c. Marcion. c. 10. ¶ ὁ κύριος) edd. mss. Scholia Græca, Dial. c. Marcion. Armen. Syr. Arab. &c. quin etiam Hippol. in Catena ms. in Gen. in cod. Cælareo & inde in ed. Fabr. Vol. II. f. 30. (—) idem ibid. in cod. Vott. apud Millivm, Orig. Athanas. Epiphanius, & apud Epiphanius Photinus; Cyrillus, Isidorus Pelus. Tertull. Cypr. aliquic, &, ex Lat., cod. Graecolatini, Barb. 1. Æth. Copt. Sæpe lectiones, de quibus magnæ sunt exortæ controversiæ, ex erratis librariorum erant enatae. Hoc versu librarius, quum scripsisset ἀθρωπος εἰ, mox, sub idem ἀθρωπος eandem præpositionem εἰ justo citius arripuisse, & sic intermedium ὁ κύριος omisisse videtur. Vnde quum Marcion alterum illud verbum homo deleret, retineretque hoc verbum, Dominus, patres interdum illud tanto studiosius citarunt, & hoc a Marcione substitutum putarunt, ut hodie multi putant. vid. Artemon. P. I. c. 37. Atque omisso ὁ κύριος, manca est apodosis apostolica: (vide Gnomonem:) unde ii, qui Dominus non legunt, etiam terrenus omitunt. nam primus homo de terrae limo: (vel potius, de terra, e limo:) secundus homo de coelo, habet Tertull. de Carne Christi, c. 8. & Cypr. persæpe. Eadem de causa post illud, de coelo, adiecere cœlestis, & Hieronymus & alii Latinii, & inde ὁ ἐράριος Boern. ἐπιτεριος Velef. Æth. Hoe colon sic habet in Testimoniis de Trin. apud Athanasium, ὁ διάτερος αὐθρωπος εἰ ἐράριος ὁ ἐπιτεριος.

49 init. οὐαὶ) — Cyprianus, Leo. unde igitur supplet Lat. ¶ φορέσωμεν) Comp. Al. Barb. 7. Bas. 2. L. Lu. Paris. 10. Pet. 2. Scid. Sin. Steph. d. 1. 17. nonnulli codices apud Oecumenium & Erasimum, decemque alii, Theodotus, Dial. III de Trin. apud Athanasium, Chrys. clare, Epiphanius, Macarius, Maximus περι αγάπης Centur. II. cap. 79. Lat. & cod. Graecolatini, Iren. Tertull. Cyprian. Ambros. in Luc. XX. & ceteri Latini constanter. (φορέσουμεν) Er. & aliæ edd. vel etiam Magd. Pet. 1. 3. eum Aug. 6. Stap. Vff. & aliquot Stephanicis, Theodorit. Oecumenius, qui etiam Methodium citat. Probat Estius. Vtrumque Cyrillus Al. & Theophylactus. Eadem lectionis varietas est apud Orig. c. Cels. Vid. Guom.

51 εἰ κοιν. πάντες δὲ) edd. mss. fere omnes, in his Aug. 6. Stap. Vff. item codd. apud Acacium, Hieronymum, Pelagium, Oecumenium, Vallam; Arab. Syr. Orig. Chrysost. Theodorus Heracleotes, Apollinaris, Didymus, Diodorus Tarlenensis, Theodotus, Andreas Cels. Theodoritus, Theophyl. Oecum., Dial. c. Marcion., Methodius

Methadius ap. Photium, *Confessio eccl. or.* p. 188, alii; *Copt.* & codd. *Lat.* aliq. teste Didymo. Probat cum Cajetano Estius, accurate hunc locum tractans, nec non Aquinas. (*ἐν κοινῷ ἀλλὰ πάτερες*) *Colb.* 7. & alia litera Graeca in margine *Comp.* & apud *Aeacium Cesariensem*, *Hieronymum*, *Rufium*, *Pelgium*, *Augustinum*, *Oecumenium*: *Didymus*, *Eth.* codd. *Lat.* aliq. apud *Augustinum*: & sic fere *Al. Armen. Boern. Clar.* manu secunda, *Pagnini* versio. (*resurgemus, sed non omnes*) *Lat. Tertull.* (de quo tamen Erasmus dubium movet;) *Rufinus* in *Symb.* (ubi praecedentia fere, ut Pamelius notat, juxta *Gratcum Apostoli exemplar leguntur*:) *Hilar. Cassiod.* in *Pl.* non semel, *Gregorius M. Hugo Eterian. de anima* c. 26. & multi Latini; *Cyrillus* apud *Gagnum*, *Philo Carpathius* ex *Greg. M.* Vide *Erasmus*, & *Vivem ad Aug. L. XX. de Civ. c. XX.* Gerhard. *L. de resurr. mort.* § 115 seqq. *Calixtum de Iudicio supremo*, p. 74 seqq. *Raithii Vind. version. Luth.* p. 510. Neque tamen Latinus interpres Graeca a nostris Graecis diversa videtur legisse, sed sententiam, ut eam ille quidem accipiebat, expressisse potius, quam verba. Sic enim in hac epistola solet, ut quum c. XII. v. 10 & 28 vertit: *γλωσσῶν sermonum*: & vicissim c. XIV. 10: *φωνῶν, linguarum.* itaque οὐ κοινηπόνεθα videtur interpretatus: οὐ μέρουμεν κοινηπετεῖς id est, *resurgemus*. Inde sequebatur, ut mox suppleret non, antitheti gratia, uti non suppresserat c. IX. 6. quo item loco *Tertullianus* vestigia illius premit. Porro ex Latino fictum est *ἀναβιωτομεν* apud *Vetus.* & *ἀναστόμεθα*, (quo verbo Paulus in hoc toto capite non utitur,) in *Clar.* manu prima. Ex Graecis nonnulli habent, *πάντες μὲν οὐκ κοινηπόνεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἀλλαχυπόμεθα*. ubi ex νέῳ οὐ facile factum est μὲν οὐν neque vero apostolus in hoc versiculo de imputatione negare protinus aliquid, sed affirmare & mysterium proferre voluit. Manet lectio textus, ne Latinis quidem ignota codicibus, Hieronymo ex Didymo laudatis. Vid. *Gnom.*

52. *γερθησονται* *αισθησονται* *Al. Aug. 6. Lat. & Graecolatini.* Ex i *Theff. IV. 16.*

54 (— τὸ φῆμετον usque καὶ) *Eth. Copt. Lat.* multi, *Athanasius*, *Iren.* & alii. Vbi eidem verba recurrunt, facile vel omittitur membrum, vel iteratur. Lectio plenior congruit cum antecedentibus; brevior, cum consequentibus.

55 *κατίτιον — ινος* edd. *mss. Arab. Syr. &c.* nec non *Clemens Al.* (*νίκος — κέρτον*) *Lat.* & inde *Bazae* ed. *Eth. Barb. 1. Clar. Vel.* vel etiam *Boern. Lin.* ex versu 54, invito versu 56. vel ex *Hosea.* Vtrumque exstat apud *Athanasium.* ¶ *ἀδι*) *θανάτε Lin. Eusib. Eth. Copt. Lat. codd. Graecolat. Barb. 1. Archelaus* & alii. Hęc alliteratio transpositionem stimuli & rictoriae ultro secuta est. Vtique ordine, *Irenaeus.*

57 *διδόται* *δόται* *Aug. 6. Steph. ε. ζ. η. Chrys. Lat. & alii.*

C A P. XVI.

1 *κατὰ μιαν σαρβίτων* *κατὰ μιαν σαρβίτων* *Al. Lat. Barb. 1.* Præcedentibus hoc incilum annexit *Basilius* & *Latini* multi.

2 *ἴνοθηται* edd. *mss. Chrys. ένοθωθῆ* *Al. Barb. 1. Cov. 2.* quidam codices apud *Bazam*, vel etiam *Lat.*

3 , δι ἐπισολῶν) E. Schmidii ed. *Aeth. Arab. Syr. Chrys. Sedulius*, & plerique expositores tam Graeci quam Latini, ut ait Estius. (δι ἐπισολῶν,) edd. multæ.

7 δὲ γὰρ *Al. Vff.* & alii, *Chrys.* ¶ (ἐπιτρέψῃ) *Al. Bar. Colb. 7. Cov. 2.L. Lin. Magd. 1. N. 2. Chrys. Lat.*

8 ἐπιμενῶ ἐπιμένω *Magd. 1.* & alii apud *Er.* contra Stunicam, *Oecum. Syr.*

9 ἐνεργῆς) evidens (ἐνεργῆς) *Lat. invitis codd. graecolatinis in græco. θύρας φευτὰς dicit Homerus: sed vide Var. Philem. v. 6.*

11 εἰν) — *Hil. Clar. in Lat.*

14 ὑμῶν) ὑμῖν *Vff.*

15 δὲ) — *Aeth. Arab. Clar.*

17 φερτενάτες) φορτενάτες *Comp. Al. Hunt. 1. Stap. & alii. Latine, ac potius ex fuga εἰς ante εἰς. ¶ υἱῶν υἱέρημα) υἱέρημα με *Stap.**

19 τῆς) πᾶσαι τῆς *Roe. & alii, Syr.* ¶ (ἐκκλησία) παρὸς οἵς καὶ ξενίζομεν addunt *Lat. aliqui, & Clar.* Haud scio an etiam alii Graeci cod. apud Bezam.

23 κυρίς) ἡμῶν addunt *Al. Vff. & alii, Lat.* (excepto Schielh.)

24 με) Dei habet *Didymus* apud Hier. f. 194. si modo hunc locum respexit.

— *Al.* Facile με ante μετὰ excidit: (vid. Introd. crit. § 14 med.) Et tamen probat Artemonius P. I. c. 46. Vid. *Gnom.* ¶ (— διμήν) Particula, a librariis addi solita, hoc in primis loco aliena.

II. A D C O R I N T H I O S.

Al. hiat a c. IV. 13 ad c. XII. 7. quanquam his quoque locis Whitbius eum codicem Millio opponit. Nos tantisper gemellos ejus, præcipue *Colb. 7*, eo sæpius citabimus.

C A P. I.

1 πατρὸς usq. χριστᾶς) edd. *mff. Cassiod. &c.* — *Hilarius.*

4 ἐπὶ) ἐν *Vff. & alii. E seq.*

5 παθήματα) πάθη *Vff.* ¶ τοῦ alterum) *Comp. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Chrys.* — *Er. & al.*

6 εἴτε παρακαλέμεθα — τῆς ἐνεργ. — καὶ οὐκ ἐλπίς κτλ.) *Beza, Al. Cov. 2. L. Stap.* (ut patet ex versione,) *Aeth. Armen. Copt. Lat. Syr.* nec non *Ephraim. f. τλζ. Arab.* apud Bezam. Vid. *Gnom.* (τῆς ἐνεργ. — καὶ οὐκ ἐλπι. — εἴτε παρακ.) *Comp. Er. ed. 1. & codd. Gr.* in ejus annot., *Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ζ. 1. 12. 17. Vff. Vien.* & deceem alii, (vel etiam *Boern.*) *Chrys. Theodorit. Oecum. Theophyl. Arab.* apud *Mill.* τῆς ἐνεργ. — εἴτε παρακ. —

καὶ ἡ πτ. κτλ. Er. ed. 2 & seq. ex judicio ecclēstico, sine codd. & sic tamen edd. Steph. & al. ¶ (— καὶ τωτηρίας) Beza, Al. Cov. 2. Æth. Armen. Copt. Lat. (in codd. opt.) Syr. Chrys. in comm. (καὶ τωτηρίας) Er. Aug. 6. &c. Occam. Ex anteced. ¶ (εἰργαζομένης) ἐρεγγυώσης. ¶ ὑπὲρ υμῶν) ὑπὲρ οὐκανόν Aug. 6.

8 ὑπὲρ prius) περὶ Al. & al. Vtrumque Chrys.

10 καὶ ἀνεραγ) — Al. Æth. Hilar. Clar. Syr. ¶ ἔτι) — Aug. 6. Cov. 2. Pet. 2. Roe. 2. Confessio eccl. or. p. 318. Æth. Hilar. Clar. latine, Beern. Legit & non legit Chrys.

11 ἐν πολλῶν προσώπων) ἐν πολλῷ προσώπῳ Beern. in gr. & lat. Clar. in lat. Chrys. Ac Beza, in quibusdam cod. sic legi notans, videtur Claromontanum item & Chrysostominum spectasse. in multorum facie habet Hilar. ¶ υμῶν) Comp. Er. ed. 1. & Græci quidam in ejus annot., Valla, Caes. Cant. 3. Clar. Cov. 3. Laud. 2. L. Lu. N. 2. Pet. 1. 2. Stap. Steph. δ. ζ. 1. γ. Occum. Lat. aliqui. (ημῶν) Er. Steph. edd. Lat. Syr. Chrysost. Theophil. &c. u & v misceat Vff.

12 ἀπλότητι) ἀγιότητι Al. & al. ¶ (— θεῶν) Chrysost. Theodorit. Hilar. nec scio an Orig. Syr.

13 ᾧ) — Al. (apud Fellum,) Syr. ¶ καὶ alterum) — Al. Lin. Lat. codd. graecolatini, Syr.

15 πρὸς υμᾶς ἐλθεῖν) ἐλθεῖν πρὸς υμᾶς Comp. Aug. 6. Seid. Vff. plurisve, Lat. Ex v. seq. ¶ (τὸ) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. cum multis.

17 ἦτ) δε Al. Lat. in ms. Charit. ¶ β-λενόμενος) edd. &c. Alliteratio ad βεβίωσιμη. (βεβομένος) Al. Aug. 6. Barb. 2. Baroc. Beern. Cov. 2. L. plurisve, Copt. Lat. Chrys. ¶ ται & η bis) Vtrumque semel, Lat. & cod. unus in notis Bezae & margine Wsch. Ex se ip. Hanc scripturam, inquit Beza, ut simplicissimam sum sequutus (sic enim etiam textus Bezae habet,) non modo veteris Latini interpretis, sed etiam unius ex vetustis manuser. codicibus bonae fidei autoritate confirmatam. In quibusdam Hilarii exemplaribus & in cod. graecolatinis textus Latinus (ne quis Latini interpretis lectionem inde metiat,) ad recentia Græca exemplaria conformatus est, quæ sere habent το ται ται καὶ το ου κυ. Millius quoque Græcam hanc lectionem defendit, & severo defendit: sed idem revera Latinam lectionem παραφερει. Verba ejus exhibet etiam Wolfius: alias fortasse describerem. Eadem vis est brevioris paraphraseos Wolfiane, Germanice ab ipso præclare expressæ: Dass ich bald Ja, bald Nein sagen solte. non ait, bald Ja Ja, bald Nein Nein. Qui meminerit, quoniam frequens lucrit in ore veterum, omnia juramenta fugientium, illud est est, non non; minime mirabitur, id ex Mittheo & Jacobo a tot librariis hue esse inductum. At simplex est & non apud Paulum prorsus comprobatur versu sequente.

18 εγερετο) ἐσιν Al. & al.

19 ἵστε) ο κύριος ἵστε Valla.

20 — τὴν) Er. Steph. edd. Valla, Chrys. &c. (τὴν) Comp. Al. cod. multi. ¶ τὸ ται) τῷ ται Valla. ¶ καὶ οὐ αὐτῷ edd. mff. Hilar. &c. (διὸ καὶ δι αὐτῷ) Al. Barb. 1.
Z Z 2

Barb. 1. Boern. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Par. 10. Steph. 12. Copt. Lat. Marcion. sic quoque, dicimus addito, *Theodoritus, Lat.* in ms. *Char. Pelagius aliquie, Syr.* Quasi apostolus hoc loco spectaret *Amen* in Ecclesia dici solitum. ¶ τὸ ιπτὸν τῷ ἀμέν
Valla, Ang. 6. Arab. Ex alliteratione ad αὐτῷ. ¶ διημῶν edd. mss. *Hilar.* &c. nostram habet *Lat.* ex 1 Cor. II. 7. & inde vestram codd. quidam apud Estium — Syr.

21 εἰς χριστόν, καὶ χριστὸς κύριος, καὶ ὁ *Hilar.*

22 ὁ) — *Al.* & al.

C A P . II.

1 ἐν usque ἐλθεῖν) *Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff.* cod. plurimi, nec non *Chrys.* *Lat. Syr.* ἐλθεῖν ἐν λύπῃ προς ὑμᾶς *Er.* & al.

3 λύπην) λύπην ἐπὶ λύπῃ *Comp. Rhodius Francisci Cisnerii Toletani cardinalis* apud Stunicam (id est, Ximienii, qui apud Erasimum Cisuerius, & apud Millium Civerius perperam dicitur,) & alii, *Lat.* Ex Phil. II. 27: unde etiam χῶ, pro ἔχω, *Al.* & alii.

5 ἐπιβαρῶ) comma addit *Bera* & recent.

10 ἕγω alterum) — *Al.* apud Fellum. ¶ εἴτι κεχάριτμα, ὡ κεχάριτμα edd. &c. εἴτι κεχ. ὁ κεχ. *Chrys.* ω κεχ. εἴτι κεχ. *Colin.* ed. *Cov. 2. Ger. L.* (ὁ κεχ. εἴτι κεχ.) *Al. Paris. 10. Lat.* κεχ. εἴτι κεχ. *Clar.* εἴτι κεχ. κεχ. *Tertull.* εἴ τι κεχάριτμα *Augustinus.* ὁ κεχ. κεχ. *Arab.* *Syr.* ὁ κεχ. *Lin. Æth. Pacianus, Ambrosius.* ¶ εἴτι) — *Copt.* ¶ ω κεχ. — *Bas. 2. Roe. 2.*

12 ἐν κυρίῳ) — *Theophyl.* ceterique Græci in comm. apud Estium.

16 θαράτς & ζωῆς edd. mss., *Lat. Iren. Hilar. Cassiod. Chrys. Syr.* ἐκ θαράτς & ἐκ ζωῆς *Al. Barb. 2. Cov. 2. L. Roe. 2. Steph. 12. Clemens Al. Orig., Dial. c. Marcion. Homil. 1* in Cant. apud Hieron. *Copt.* Vtrumque *Cyrillus Al.* ¶ τις tam addit *Lat.* ex alliteratione ad vitam. ut cenfet Twells P. I. Exam. p. 20.

17 πολλοὶ) *Er. Steph.* edd. vel etiam *Al. Bar. Cov. 2. 3. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 2. Roe. 2.* cum *Vff.* & aliquot Stephanicis & *Lat. Iren.* gr. & lat. (λοιποὶ) *Comp. Cant. 2. 3. Cov. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Lu. Pet. 1. 3. Seid. Steph. ε. Ζ. 6. Graecolatini, in græco; alii in *Er.* annot. *Arab. Syr. Chrys. Theodorit. Euthal. Decum. Theophyl.* Ex Eph. II. 3. 1 *Theff. IV. 13.* vel ex mera festinatione. ¶ (— ως prius) *Lat. & graecolatini* (sed habet *Clar. græce,*) *Iren. Hilar. Pelag. Hieron.* ¶ (— ἀλλ' alterum *Lat.* in mss., codd. *graecolatini*, (sed habet *Clar. græce,*) *Iren. Hilar. Pelag. καὶ Syr.**

C A P . III.

1 (ἢ) *Berae* quarta & al. edd. *Cov. 2* & alii. Ex seq. ¶ γρήζουεν *Steph. ed. 2. Aug. 6. Vff.* ¶ (— συστατῶν) *Al. Barb. 2. Theodorit. Lat. Copt.* nec non *Chrys.*

2 ἐγ-

2 ἡγεραμένη) ἡγεραμένοι Aug. 6. γεγεραμένη Cov. 3. Pet. 2. γεγεραμένοι Vff.

3 παρδίας) παρδίας Al. Aug. 6. Seid. & alii. Rhythmus σαρκίναις.

6 γεάνυστος -- τρεύματος) γεάματι — τρεύματι Lat. in cod. multis. Colb. 7. Syr. Π αποκτήνει Comp. Al. Seid. cod. multi. ἀποκτεῖται Aug. 6. Boern. ἀποκτεῖται Er. &c. Chrys.

7 εἰ medium) — Al. & al. Π ἀτείσαι) ἰστινίσαι Er. Cov. 3. Vien.

9 περιστεύει) περιστεύει Comp. Laud. 2. Lat. aliqui, Archelaus, Syr. Ex v. 8. ἵσω.

10 εἴδε) 8 Comp. Al. Aug. 6. Seid. Stap. Vallæ, Vff. & alii, Chrys. de Sacerd. Euthalius. δε bis legendum, semel scriptum.

13 τέλος) πρόσωποι Al. Lat. olim. non ex similitudine vocum, finem & faciem, sed ex alliteratione ad πρόσωποι proxime præcedens.

C A P. IV.

1 καθὼς) καθὼ Lat. Π ἐκκακῆμεν) ἐκκακῆμεν Colin. ed. Al. L. Lin. Pet. 3. apud Fellum.

3 (κεκαλυμένοις ἵσι) Stap. in versione, Archelai & Man. disp., Lat. pluresve.

4 τῇ αἰῶνες τάχη) Comma præfixere plerique patres, quo magis repugnarent Marcionitis & Manichæis. Vide Estium. Π (διανυχτῶ) Al. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Steph. 9. 12. Dionysius Al. Euseb. Archelai & Manetis disp., Dial. c. Marcion. κατανυχτῶ Clas. Orig. Epiphan. Π (~ αὐτοῖς) Al. Colb. 7. Lin. Lat. plerique, Disp. Archelai & Man., Iren. Orig. Cyrillus Hier. Theodorit. εν αὐτοῖς Dionysius Al. Π τῇ 6εὶς) τῇ ἀργίτῃ addit Comp. Vien. Lat. aliqui, & al. Ex Col. I. 15.

6 ἵντες) — Al. Tertull. Chrys. uti c. II. 10.

10 κυρίς) — Al. & al. ut in seqq.

11 ἀτι) εἰ Tertull. Hilar. Syr.

12 μὲν) — Al. Cov. 2. Chrys. Theodorit. Lat.

14 κύριοι) edd. mff. Hilarius. (~) Lat. Tertull. Petag. Sedulius, Barb. I. Π διὰ) σὺν Colin. ed. Boern. Colb. 7. Cov. 2. & tres apud Simonium (nempe Clas. Ger. Steph. e.) Lat.

17 ἐλαφέον) πρόσκακον καὶ ἐλαφέον Cov. 2. Lat. Syr. Paraphrasis τῇ παραχωτίκᾳ.

C A P. V.

2 ἐπενδύτα θεαὶ ἐδύταθει Aug. 6.

3 οὐ γέ) εἰ γέ Vff. εἰπει Colb. 7. & alii. Π ἐρδυτάμενοι) edd. mff., Armen. Capt. Lat. syr. Clemens Al. Macar. homil. V. § 7 & 10 clare; Andreas Cœl. in Ap.

XVI. *Scholia Græca*, *stap.* in versione &c. unde ἐπιθυμήσεωι *Vff.* ex anteced. (ἰδούται εις) *Tertul.* *Ambro.* in *Luc. V.* & alii patres Latini & cod. *Graecolatini*, *Arab.* Alterum *Macarii*, quem citavimus, locum huc resert *Estius*. Vtrumque lectionem citat *Hilarius* vel etiam *Chrysostomus*.

4 ὡφ' ὁ) *Comp. Aug. 6. Seid. &c. ἐπειδὴ Er. & inde Curcellaeus apud Fellum solus. Glossa Oecumenii.*

5 ρ̄ι) *edd. mff. Iren. græce, Chrys. Hilarius. — Lat. plerique alii, Barb. 2. Orig. Syr.*

8 κύριοι) θεὸν *Clemens Al. Lat. in cod. non paucis.*

9 ἐνδημάντες εἴτε ἐκδημάντες) *edd. mff. Chrys. Armen. Copt. Hilar. (ἰδ. εἴτε ἐνδ.) Stap. Clemens Al. Orig. in Rom. VIII. 38. Ætb. Lat. Tertullian. Calaritan. Syr.*

10 διὰ) *Er. Stepb. ed. sine exceptione, & sic mff. Clemens Al. Athanasius de Incarn. Basilius, Cyrilus Al. Scholia Græca, Ætb. Arab. Syr. quin etiam Tertullian. Augustin. & cod. graecolatini, in græcis. (ἰδια) Lat. Cyprian. Zeno Veron. & al. idia Comp. Vid. Carpzov. Dicta funebria p. 428. ubi etiam citat Dilherri Eclog. p. 387 seqq. Vtrumque, *Origenes*, *Theodoritus*; sed uterque fortius pro textu.*

12 γὰρ) — *Lin. Steph. 12. Chrys. Theodorit. Lat. Syr.*

15 ει) *edd. mff., etiam Vff. Arab. Lat. Chrys. Cyrus Al. &c. (—) codd. quidam apud Er. Bas. 2. Lu. Stap. Steph. δ. 12. 17. & sex alii cum graecolatinis, Syr. Omissum ante εἰς. Athanasius legit certius quam omittit. ¶ αὐτῶν) πάντων Vff. & alii, Leo. αὐτῶν πάντων Barb. 1. Magd. 2.*

17 (τὰ πάντα νανὰ) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chrys. Athanas. non semel, Cyrus Al. Lat. ¶ τὰ πάντα) — Lat. in cod. Schelh. Augustin. & codd. graecolat. Copt. Legit & non legit Tertull. Vocula, omnia, collato verlu seq., bis legenda, semel scripta: vel potius construxere, vetera facta sunt nova.*

18 (— inσεῖ) *Clar. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Lat. (sed habet Hilarius) Syr. τε Colinaei ed. Chrys.*

19 ἐν alterum) *Lu. & al.*

20 οὖν) *pro quo habet Hilarius. unde ὅν ante ὑπὲρ inferunt cod. graecolatini, οὖν deinde omisso.*

21 γὰρ) — *Lat. vel etiam Orig. ¶ (γενόμεθα) Comp. Lin. Roe. 2. Seid. Vff. pluresve, Chrys. nec non Aug. 6.*

C A P. VI.

1 ρ̄ι) — *Colb. 7. Stap. & al.*

15 χεισθεῖσθαι) *χεισθεῖσθαι Stap. Clemens Al. Lat. ¶ βελίαρ) βελίαλ Comp. Beza, Clemens Al. Orig. Julianus Halicarn. Lat.*

16 ὁ θεὸς) — *Syr. E proximo subaudiebat.*

CAP. VII.

C A P. VII.

1 καὶ πτεύματος,) sequentibus jungit Hilarius.

3 ε) - Colb. 7.

6 ὁ θεὸς) - Comp. Arab. Chrys.

11 ὑμᾶς) edd. mss. Clemens Al. Chrys. &c. - Hilar. Boern. Colb. 7. Augustin. ¶ (- ἐν) Er. Steph. edd. mss. Clemens Al. (iv) Comp. Aug. 6. Barb. 1. Cov. 2. Gen. Laud. 2. Lin. Seid. Stap. in versione, Steph. θ. 12. 17. Chrys. Euthal. Arab. Lat. Syr. ¶ απολογιαν) ἔξουλωντον quidam codices apud Marloratum & Lomejerum. ¶ ἐν ante τῷ) - Lu. & alii, Clem. Al. Strom. 4.

12 ὑμῖν) - Hilar. Clar. latine. ¶ ἀδικήσαντος) ἀδικήματος Aug. 6. ¶ ὑμῶν — ὑμῶν) Comp. Beza, Barb. 1. Bar. Cant. 3. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Roe. 2. Chrys. Theodorit. Theophyl. Lat. Credo etiam eod. graccolat. Probat Millius & Whitbius. (ὑμῶν — ὑμῶν) Er. Steph. edd. (in cuius margine tantummodo Comp. excipitur,) Stap. & complures postea collati, etiam Aug. 6. Caes. Vff. Syr. Adde Caryophilum. ¶ πρὸς ὑμᾶς) - Æth. Arab. Lat. multi, Barb. 7. Syr.

13 ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περιστοτέρως δὲ) · ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περιστοτέρως Boern. Lin. Paris. 10. Pet. 3. Steph. δ. 12. 17. · ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περιστοτέρως Clar. Cov. 4. Lat. · καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περιστοτέρως Syr. ¶ (- δὲ) Cov. 3. Hunt. 1. pluresve, Chrys. (nam ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν in exegesi construit cum seqq.) & Theodoritus.

16 - οὐρ̄ post χαιρῶ) id. principes, Stap. &c. οὐρ̄ Beza (& recent. edd.) ex Steph. 12. & Arab. item Bas. 2. Cov. 2. Chrys. Theodoritus.

C A P. VIII.

4 δέξαται ὑμᾶς) edd. ms. duo apud Bezam, vel etiam Colb. 7. Cov. 3. Laud. 2. Lu. Pet. 1. 3. Visum aliquid deesse: (confer Copt.) verbum sumtum ex v. 17. vel ex c. VI. 1. (-) Aug. 6. Bar. Barb. 3. Bas. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 2. Roe. 2. Seid. Sin. Stap. in versione, Steph. θ. 1. 12. 17. Vff. Vien. Æth. Arab. Lat. & codd. graccolatini, Syr. Chrysost. h. l. (unde idem supplet: πληρωτῶν in Homil. ad illud, Oportet baereses:) Theodorit. Euthal. Theophyl. qui ipse, Glossam hanc esse, docet. Hinc διδέναι ὑμῖν in Armen. suppletur. Al. hoc loco hiare memento. ἐν πολλοῖς τῷρ̄ ἀρτιγράφων ἕτερες ἔντονται, addit exemplar Corfondonense apud Er. Ex quo patet, tum, quum hoc Scholion natum est, lectionem communem non habuisse δέξαται ὑμᾶς. Vid. Gnom.

7 ὑμῶν ἐν ὑμῖν) ὑμῶν ἐν ὑμῖν Cant. 3. Cov. 2. L. Magd. 2. Syr.

8 ὑμετέρας) ὑμετέρας Elzevir. edd. A. 1624 & deinceps. Sphalma, in uno item alterove ms. occurrens, neque a Curcellaco mutatum.

9 ὑμᾶς)

9 ὑμᾶς) ὑμᾶς Cov. 4. Gen. L. Chrys. & alii mox citandi. ¶ ὑμᾶς—πλετήστε
ὑμᾶς—πλετήσωμεν Aug. 6. Magd. 1. Theophilus Alexand. apud Leonem, Athana-
sius, Chrys. in textu: & sic in archetypis se legiffe notat Stapulensis. Vtrumque Cos-
sodorus in Psalmos.

12 (~ τὶς) Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 3. Stap. in versione, Steph. 10. 17. Vff.
Clemens Al. f. 296 ed. Commelin. Theodorit. Æth. Lat. Barb. 1. Cyprian. & alii.
Varie Chrysostomus. τὶ Aug. 6. τὶς post εὐ ἔχει reponunt graecolatini.

16 (δόντι) Aug. 6. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 4. Lin. Magd. 1. Roe. 2. Steph. ε. ζ.
· 17. Chrys. Theophyl. Lat. Syr.

18 ὁ) — Comp. Vff.

19 σὺν) εἰ Colb. 7. & al. ¶ νόφ' ὑμῶν — ὑμῶν) νόφ' ὑμῶν — ὑμῶν Aug. 6. ¶ αν-
τεῖ) — Cov. 2. Lin. Æth. Lat. ¶ ὑμῶν) edd. cum mss. paucis, Chrys. Theophyl.
Valla. Qui συνέδημος ὑμῶν legunt apud Wolfium, ii variam pronominis lectionem
a fine versiculi per errorem hic referunt. (ὑμῶν) Er. ed. 1. Baroc. Bas. 2. Cant.
2. 3. Cov. 3. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Stap. Steph. omn. Æth.
Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. codd. graecolatini, Theodorit. Hiat Al. ¶ προθυμίαν
ὑμῶν) Longe prevalent monumenta, quæ ὑμῶν legunt: atque ὑμῶν in pauculis
irrepli, obvia pronominalum Græcorum permutatione, quæ hic prior erat ob al-
literationem ν in ὑμῶν ad προθυμίαν. Vid. Gnom.

21 προσέμενοι) edd. &c. ex allit. ad v. 20. & ex Rom. XII. 17. (προσέμεν γὰρ)
Colin. ed. Stap. Steph. ε. 17. Arab. Lat. Barb. 1. Boern. Syr. unde etiam προσέμε-
νοι γὰρ Clar. græce, Colb. 7. Cov. 3. L. Lin. Roe. 2. ¶ καρδιά) θεῖ Lat. Syr.

24 (~ ρᾳ) Comp. Beza, Aug. 6. Barb. 1. Bas. 2. Cant. 2. 3. L. Lu. Pet. 1. 2. 3.
Stap. Steph. omn. Vff. codd. graecolatini & decem alii, versiones & patres. (~ ρᾳ) Er.
& recent. edd. nescio an Cov. 2. 3. Hiat Al.

C A P. IX.

4 λέγωμεν) λέγω Lat. in cod. Reutling. & apud Zegerum, Hilar. Bern. Ger.
Biblia Latina ed. Venet. A. 1519. in marg. Lutherus. ¶ τῆς καυχήσεως) edd. mss.
Chrys. Syr. Arab. Ex cap. XI. 17 adjectum censet Millius. (~ ρᾳ) Æth. Copt. Lat.
Hilar. Barb. 1. Colb. 7. & codd. graecolatini, Augustinus, Pelagius.

5 προκατηγελμένην) edd. mss. Alliteratio ad προκαταρτίσωσι. (προεπηγγ.)
Barb. 1. Colb. 7. & Graecolatini cum Lat. aliisque versionibus, Theophyl. — Chrys.
bis. ¶ ὑμῶν) — Lat. multi. ¶ (~ ρᾳ) Stap. in versione, Vff. pluresve, Chrys.
Lat. Syr. Arab. ¶ ως) Comp. Aug. 6. Clar. Colb. 7. L. Vff. & novem alii, Chrys.
(ωσπερ) Er. Steph. edd. — Caeſ. Cant. Pet. 3.

6 καὶ alterum) — versiones aliquot.

7 θεὸς) κύριος Cov. 2. Syr.

¶ αἴωνα

9 αἰώνα) αἰώνα τῷ αἰώνος Magd. 2. & alii, Lat. aliqui. Ex LXX.

10 οὐδέποτε, καὶ ἀρτοὶ εἰς βρῶσιν) οὐδὲ ἀρτοὶ εἰς βρῶσιν, Vff. Chrys. Syr. commentate mutato. Vid. Gnom. ¶ (χορηγίσα χτλ.) Barb. 1. Cov. 2. Lin. Steph. 1a. Æth. Lat. (& inde Clar.) Syr. Cyrilus Al. Cyprian. & al. ¶ γεννήματα) γενημάτα Comp. Aug. 6. Boern. Stap.

12 τῷ) ēv τῷ Lat.

15 δι) — Lat. multi, Barb. 1.

C A P. X.

5 καθαιρεῖτες) καθαιρούτες nonnulli apud Zonaram & Balsamonem. & probat Heinßius.

7 (βλέπετε) Theophyl. Lat., ed. aliquæ. ¶ (— χριστὸς) Er. Colb. 7. Cov. 2. Stap. Æth. Armen. Copt. Lat. (& codd. Graecolat.) Syr. Chrys. Theodorit. Theophyl.

8 τὲ) — Vff. & al. ¶ ἡμῖν) — Clar. Æth. Colb. 7. Lat. in ms. Colon. & Reutl. ēuoi Syr.

9 ἵνα) ἵνα δὲ Comp. Barb. 1. Laud. 2. Steph. 1. 1a. Lat. aliqui, Syr. Chrys.

10 παροσία) παρόντα Comp.

12 (— συνιέτων ἡμεῖς δὲ) Clar. latine, Boern. Hilarius, Tract. Græcius olim, de singul. cleric. ap. Cyprian. Idaciūs, Sedulius. Hiatus, vocula non in codd. Lat. recurrente. ¶ (— συνιέτων) edd. miss. Chrys. Theophyl. Syr. Augustinus passim. συνιάστων Cov. 2. Steph. 1a. Theodoritus. — Lat. Calaritan. Pelagius. Ex Græcis τὸ non intelligunt, Latine non restitutum est: nos autem, restitutum. Fulgentiusque, non intelligunt, non legit: nos autem, legerit, nec ne, non appetet. Græci, εἰστοῖς, οὐ συνιοῦσιν. ἡμεῖς δὲ οὐχὶ χτλ. Intermedia verba non casu omisisse librarios Latinos, sed ipsum interpretem sic legisse, patet ex sermone primæ personæ, in nobis nosmetipso metientes, & comparantes nosmetipso nobis. Quare hic quoque antiquam lectionem amplectimur. Si solo Hilario, quem græcolatini codices sequi solent, brevior hæc lectio (nam nos autem supplent Latini codices N. T.) niteretur: non audiendum eum arbitrarer. Sed alios quoque testes citavi. Qui illud, οὐ συνιοῦσιν, tractant, veteres Græci, & recentiores literati, huc illuc se vertunt, apud Bezan, apud Wolfsum.

13 ἡμῖν) — Boern. Pet. 3. apud Fellum.

15 δὲ) — Er. Steph. ed. 1. Vff. & alii.

16 ὑπερέκενα) ὑπὲρ ἔκενα Lu. Stap. Vff. Cyrilus Hieros.

18 συνισῶν) συνισάνων Aldi ed. Cov. 2. & alii, Orig. Theodorit. Ephraim, Euthal.

1 ὁφελον) ὁφελον Pet. 3. apud Fellum, Stap. Vff. ¶ ἀνείχ.) ἀνέχεσθε Stap.
μητέχεσθε Henr. Steph. ed. & recent., Hunt. 2. Laud. 2. ¶ μικρόν τῇ ἀπ.) edd.
principes, Valla &c. μικρόν τι τῆς ὄφεστυντος Beza (& recent. edd.) ex Steph. e. 12.
Lat. & graecolatini, (nisi quod τι omittit Boern.) Theophyl. Arab. μικρόν τι τῇ ἀφε.
caef. Cant. 2. Ex v. 16.

3 ξτω) — Calaritan. Clar. ¶ ἀπλότητος ἀγνότητος καὶ τῆς ὀπλότητος Colb.
7. Lat. aliqui ante tempora Augustini, Archelaus, Clar. vel etiam Æth. Epiphanius.
prius arripuit librarius ex anteced. deinde, lituræ fugitans, lectionem genuinam
attexuit. Inde ἀπλότητος καὶ ἀγνότητος Boern. Augustinus. at, castitate, idem, &
Calarit. Hilar. Gaudenius.

6 ἐν παντὶ — ἐν πᾶσι —) Latinus habet, in omnibus autem manifestati sumus vo-
nis: ut si superfluum esset vel ἐν παντὶ vel ἐν πᾶσι. Atqui diversam vim habent.
Vid. Gnom.

8 πρὸς; prius;) eis Er. annot. Vtrumque Chrys.

10 Φραγήστεται) σφραγήστεται Steph. ed. I. unde σφραγήστεται aliæ ed. ejusdem &
alior. Sphalma; codd. non inspectis cumulatum.

15 οὐ) — Calaritan. Clar. Æth. syr. Non addendus Chrysostomus.

16 καὶ γὰρ μικρόν τι) Comp. Aug. 6. Stap. Vff. pluresve, Lat. μικρόντι καὶ γὰρ Er. &c.

17 (εἰ κατὰ κύριον λαλῶ) Aug. 6. pluresve, Chrys. syr.

21 ἡδὲ;) in hac parte addit Lat. ἐν τούτῳ τῷ μέρει videri possit omissum, se-
quente ἐν.

22 s. eiōt; quater,) τισ;) Er. & al. citra interrogationem, quæ tamēn quarto
loco necessaria yidetur. coll. v. 13 s. ¶ ἐν πληγαῖς usq. περιστοτέρως) edd. ms.
Chrys. Arm. Copt. syr. ἐν Φυλακαῖς περιστοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλοτέρως Lat.
& codd. graecolat. Æth. Hieron. & alii. Conf. v. seqq.

28 ἐπισύστασις) ἐπιστάσις Anthologium ms. & al.

31 (— ήμῶν) Comp. Er. ed. I. Cant. 2. 3. Pet. I. 3. Vff. & quinque alii,
Chrys. Euthal. ¶ χειρεῖς) — L. & al.

32 θέλων) — Lat. syr.

C A P. XII.

1 δὴ;) δεῖ Lu. & alii, Lat. syr. ex scriptioñe promiscua. Vtrumvis habent co-
dicēs Stap. ¶ & Copt. ms. v. 13. v. 14. v. 15. v. 16. v. 17. v. 18. v. 19. v. 20. v. 21.

2 εἰς οἴδα prius) — Lat. multi, syr.

7 (— ινα μὴ ὑπεραιρωμα) Al. Colb. 7. Iren. Æth. Lat. & codd. graecolat. Augustinus. Pro glossa habet Zegerus, Millius, Kusterus: sed agnoscit Cyprianus, Hilar. Hieron.

9 (— με) Æth. Lat. & inde codd. graecolatini, Iren. (in Gr. & uno Lat. codice,) unde idem alibi supplet τε θεος & αυτος Tertull. Archelaus, Orosius, Paulinus, Leo & alii, Isid. Ptol. uou facile omisisti post με. Pro δύρανι plerique potius videntur scripsisse δύραπι: uou, ex alliteratione ad χάρις uou. Vid. Gnom. η μαλλω) edd. mss. Iren. (—) Æth. Arab. Lat. Syr. Orig. Chrys. vide Mill. Proleg. § 477.

10 παρων με) μη παρων μη Er.

11 (— καυχωνος) Al. Cov. 4. Gen. Magd. 2. manu prima, Pet. 3. Steph. d. ε. Euthal. Æth. Copt. Lat. Barb. 1. codd. graecolatini.

12 μεν ται Vien. & alii, Lat. ¶ σημειοις) absque ēv Al. Lat. in cod. Reutl. Hilarius. Lectio media. unde ēv σημειοις plerique: κα σημειοις Chrys. Boern. Lat. in mss. σημειοις τε Lin. κα ēv σημειοις Syr.

14 (τετο) Comp. Al. Aug. 6. &c. Lat. Ex c. XIII. 1.

17 εν Aug. 6. Lu. Stap.

19 (πάλαι) Al. & unus cod. apud Beza, Lat. & inde Hilar. in comm. Boern. Clar. latine. πάλιν, ex c. III. 1. vel παλαι ex rhythmo doceant. nam ai & e olim sere promiscua. vid. Gnom. ¶ ον χεισθ) — Hilarius, Clar. latine.

20 ερις) ερις Comp. Al. Aug. 6. Vff. & al.

21 με) — Lat. Tertull. & alii, Æth. ¶ προημ.) ημαρτηκότων Cant. 2. Chrys. Æth. Cassiod. in Ps. LI. Syr.

C A P. XIII.

1 τρίτο) idem τρίτο Comp. Al. Stap. & al. Ex c. XII. 14. ¶ τετο) — Barb. 4. Stap. ¶ κα) in Cov. 3. Euthal. Lat.

2 το δέντερο) robis habent Lat. multi; pro bis, ut est in mss. Colon. Reutl. & aliis. ¶ γάρω) edd. mss. &c. Ex v. 10. (—) Al. Lat. constanter, Barb. 1. & codd. graecolatini, Æth. unde λεγω supplet Copt.

3 δυ ατει) διναται Comp. Chrys. δινατοι Cov. 2. δινατος Vff.

4 εμεις) κατη μεις Beza & recent. edd. Barb. 1. Steph. i. Chrys. ¶ ει) σὺν Al. Beorn. Syr. Ex seq. ¶ σὺν) ēv Chrys. & (si recte collati sunt) Clar. Colb. 7. Ex preced. ¶ εις μεις) edd. mss., Lat. Hilar. Syr. — Barb. 1. Clar. latine, Chrys.

5 ιντες) — Chrys. Æth. ¶ ιντες χεισδ) χεισδ) ιντες Al. Lin. Clemens Al. Lat.

7 ευχομαι) edd. mss. Hil. Cassiod. &c. ευχόμεθα Al. & alii, Lat. ex v. 9.

8 γαρ) — Aug. 6. & alii.

12 φιλήματι ἀγίῳ Comp. Al. Vff. cod. multi, Chrys. ἀγίῳ φιλήματι Er. & al.

13 χρεῖας οὐκέτι ήμῶν Al. apud Fellum, Laud. 2. & al. ¶ θεῶν) θεῖς καὶ πατρὸς Aug. 6. & alii. ¶ μετὰ) sit semper præfigit Didymus non semel. ¶ (— εὖν) Al. Colb. 7. Æth. Hilar. Caffiod. in Ps. CXVI.

E P. A D. G A L A T A S.

Hanc & reliquas Pauli minores Epistolas habent

EDD. Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Baroc. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff.

CLASS. II. Barb. oīō, Bas. 2. Cant. 2. Clar. Colb. 7. Gen. Ger. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. δ. ε. ζ. θ. ι. ια. ιη. Vien. Bis tere etiam Gon. citatur a Millio, & aliquoties in ep. ad Gal. Phil. Col. Steph. ii.

VERSION. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Chrysost. Euthal. Oecum. Theophyl. Hilar. Hieron. (præsertim in epp. ad Gal. Eph. Tit. Philem.) Pelagius, Caffiodorus &c.

GAL. CAP. I.

1 καὶ) edd. &c. Lat. Iren. f. 234. Hippolytus, Euseb. Chrys. clare, Marius Victorinus, Cerealis, Caffiod. in Ps. CXVI. & h. l. Syr. &c. καὶ αὐτὸν conjectura apud Artemon. p. 211 f. Sed vide Gnom.

3 πατρὸς οὐκέτι ήμῶν Al. Aug. 6. Lin. Pet. 2. Æth. Lat. aliqui. ¶ (— οὐκέτι μῶν) Al. Aug. 6. Cant. 2. L. Lin. Pet. 1. 2. Chrys. Copt. Lat. in Reutl. Trev. & alii, nec non Syr.

4 (περὶ) Comp. Al. Boern. Cant. 3. Clar. Cov. 2. 3. Gon. Laud. 2. Magd. 1. Pet. 1. Seid. Orig. Oecumenii textus.

6 εἰτω) sic tam habet Lat. Tertull. & al. tam, absque sic, habet Col. manu prima. ¶ χριστὸς) edd. mff. Euseb. Chrys. Hilar. & alii, nec non Syr. vel etiam Arab. Ex v. 7. (—) Tertull. non semel, Cyprianus non semel, Calaritanus, quin etiam Haymo. Lectio media. unde θεῖς N. 2. Vff. & alii apud Er. & Beza, Theodoritus & Oecumenius in textu.

8 εὑρίν) alterum) — Theodoritus, Dial. c. Marcion.

9 προειρήναμεν) προειρήνα Cov. 4. Gen. Chrys. Æth. Arab. Lat. in Char. Col. Reutl. & in Breviar. ms. Haymo, Thomas Ag. vel etiam Hieron. in comm. Syr. 11 δι)

11 δὲ) id. &c. Sic 1 Cor. XV. 1. 2 Cor. VIII. 1. γὰρ Lat. Barb. 1. Colb. 7. & codd. graccolatini. sed autem habet Iren.

12 ἵντε) — Cor. 3. Pet. 1. apud Fellum, Vff. Ott.

15 (— οὐθὲν) Theodoritus, Lat. Hilar. Hieron. Barb. 1. Syr. nec non Orig. Habet & non habet Irenaeus Latinus.

16 (παρατίθεμεν) Aug. 6. Cov. 2. Lu. & aliqui apud Er.

18 πίτηρ) κηράν Al. Barb. 1. Copt. Ath.

C A P. II.

1 τάχιν) idd. mss. Lat. Hil. Cassiod. Syr. — Chrys. Iren. Clar. latine.

4 δὲ) — Er. ed. 5. ex conjectura Hieronymi; ut si δὲ, stante oīc v. seq., stare non possit. sic quoque δὲ Eph. II. 4 dispunxit Hieronymus. Estius, eandem varietatem notans, Erasmus videtur solens respexisse. Habet Hippolytus: non omittit Chrysostomus; neque tollit Tertullianus.

5 oīc εἰδί) idd. mss. Chrys. Theodorit. Theophyl. Oecum. &c. versiones, etiam Lat. Hieron. Augustin. Cassiod. Primas. Petilius, Sidulus, Græci apud Hilarium, Marcion apud Tertull. (—) Lat. olim, & inde Tertull. Iren. cum multis, quorum tamen alii neque, alii quibus retinent. Id visa postulare δὲ particula. At sæpe non omissum in codd. Lat. ut in hac ipsa Epistola, c. V. 8. item Ioh. VI. 64. IX. 27. Rom. V. 14. 1 Cor. V. 6. IX. 6. Col. II. 18. & vicissim additum, Matth. VIII. 30. Omnino apud Latinos tam lubrica sub calamo est non particula, ut de Negationibus, quæ Pandectis Florentinis recte, male, additæ vel detraæ sunt, permulta differant Ant. Nebrisensis Quinquag. cap. XXXII. Ant. Augustinus l. IV Emend. c. 17. & justo libro Siegm. Reich. lauchius. Sæpe etiam in græcis aliisque oīc omissimi. vide var. Ioh. I. 31. Rom. IV. 19. 1 Cor. III. 7. IV. 7. 2 Cor. VII. 3. XII. 1. Πιστεύειν) Πιστεύειν Al. Aug. 6. Rue. 2. Lat.

6 θεὸς) οὐ θεὸς Comp. Al. Chrys. Ποιῶν δοκεῖτε) — Curcellai margo.

9 (πέτρος καὶ ιάκωβος) Lat. olim, cod. graccolatini, Iren. Tertullian. Hilar. Hieron. Cassiod. Haymo, nec non Theodoritus. κηράν καὶ ιάκωβος Chrys. Πικνοῖς καὶ ιωάννης) Iannes & Cephas, auctor de schematibus & tropis, qui ab aliis Beda, ab aliis esse Cassiodorus creditur, apud Harduinum, op. select. p. 925. Kepharn omittit Al. & April. in Ap. III. 12. Assueti erant librarii immediatae Iacobi & Iohannis mentioni. Πιμεῖς) Πιμεῖς μὲν Al. & al. nec non Theodoritus in Catena Aug. 5.

11 (κηράν) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cor. 2. Pet. 3. Steph. 12. Arab. Copt. Lat. (sed Petrus mss. Charit. Colon. & Brev. ms. & al.) Eustibius ex Clemente Al. Dorotheus, Euthalius, Chronicon Aux. Probant lectionem complures apud Wolfum.

14 (*καρᾶ*) *Al. Barb.* 1. *Steph.* 12. *Euseb. Copt. Lat.* Lectio media esse videtur, quæ v. 11 *Cepham*, v. 14 *Petrum* appellat, cum cod. nonnullis. unde alii *Petrum*, alii *Cepham*, utroque versu posuerunt. ¶ (τῇ ἐκ οὐδαινῶς) — *Hil. in Gal.* II & VI. & inde *Clar.* ¶ (τῇ πῶς) *Colin. ed. Al. Cov.* 2. *L. Lan. Æth. Lat. & graecolatini, Syr.*

16 εἰδότες) εἰδότες δὲ *Cov.* 2. & al. ¶ (διότι) ὅτι *Al.* cum paucis.

17 διάκονος;) Interrogationem tollit *Wall Not. crit. p. 168 f.* Sed & ἀρια particula & μὴ γένοιτο formula interrogationem corroborant intermedium.

20 δὲ δὲ κτλ.) δὲ δὲ νῦν ζῶ, ἐν πίστι ζῶ, ἐν σαρκὶ τῇ τοῦ νιοῦ τοῦ θεοῦ, *Cyrillus Alex. lib. V. c. Nestor.*

C A P. III.

I ἐβάστανε) ἐβάστανε *Comp. Er. Aug. 6. Vff.* & alii. ¶ (— τῇ ἀλ. μὴ πάθεθαι) *Al. Colb.* 7. *Copt. Lat.* olim, & inde cod. *græcolatini*; *Syr. Cyrill. Chrysost.* (eo pluris habendus, quia in hanc Epistolam hypomnema, non homiliae edidit;) *Hieronymus* (*Adamantii* fretus exemplaribus,) *Augustinus*, alii: item *Theophyl.* & *Oecum.* in commentar. vel etiam *Archelaus* in *Disp.* cum *Man.* apud *Hippol.* ed. *Fabric.* T. 2. f. 188. *Librarii Latini* interdum, cum coepissent hæc verba scribere, postremum verbum, *veritati*, suppresserunt, indicantes, fe errasse. *Glossa ex c. V. 7.* ¶ (προεγράψαν — ἐσαυρωμένος) ἐσαυρωμένος προεγράψαν *Al.* ¶ (— ἐν ὑμῖν) *Al. Cov.* 2. *Laud.* 2. *N. 2. Vff. Lat.* in ms. Schelh. manu secunda, *Æth. Arab. Copt. Syr. Archelaus.*

8 ἐνευλογοῦσινται *Er.* & recent. ed., *Aug. 6. Chrys. Theophyl.*

10 (ἐμμενεῖ) *LXX* ed. *Grab. Hebr.* יְמִינֵי *Deut. XXVII. 26.*

12 (— ἀνθεωπος) *Al. Barb.* 1. *Baf.* 2. *Æth. Copt. Lat.* codd. *græcolatini*, *Syr. Chrys. Hieron.* & al. E *LXX* injectum censet *Millius.*

15 (— ἀδελφοι) *Comp. Lin. Æth.* E *Lectionariis*, sunt, qui derivent. Tractat diserte *Chrysostomus*. ¶ (κεκυρ.) προκεκυρωμένην *Colb.* 7. *Chrys.* Ex v. 17.

17 (προκεκυρωμένην) πεκυρωμένην *Vff. Cyrillus Al. Lat.* & inde *Boern. Vicissim ex v. 15.* ¶ (εἰς χεισὸν) *ed. mff. Hilar.* ex v. 16. 24. (—) *Al. Barb.* 2. *Colb.* 7. *Cyrillus Al. Copt. Lat.* ¶ (τετραπότια) τριπότια *N. 2. Theophyl.*

19 ὁ νόμος;); ὁ νόμος *Comp.* & al. sed vid. *Gnomon.* ¶ (τῶν παραβάσεων) fallorum habent *Lat.* aliqui, pro, peccatorum, abbreviato. ¶ (προστέθη) *ed. mff. Syr. (τέθη)* *Clemens Al. Orig. Euseb. Arab. Lat. Iren. Hilar. Hieron. Pelag. Barb. 1. Clar. latine, *Boern. ἐδόθη Chrys.* ¶ (ο) *Cov. 3. 4. Gen. Lin. Lu. Pet. 2. 3. Roe. 2. Vff.*, unus apud *Er.* sive *Baf.* 2. *Orig. Cyrill. Theodorit.* Mutationi, in græcis facili, repugnant versiones. ¶ (διαταγής) διαταγῆσα *Comp. Dormitans editor Latina in mente habuit.**

- 21 τᾶς θεῶν) ~ Hilar. Clar. latine. τᾶς χριστᾶς Cor. 2.
 23 τᾶς δὲ) δὲ τᾶς Barb. 8. Vff. sed sic τᾶς γὰρ c. II. 12.
 24 χριστὸν) Christo habet Lat. ex 1 Cor. IV. 15.
 27 εἰς χριστὸν) ~ Er.
 29 (~ καὶ) Comp. Al. Lat. Leo.

C A P. IV.

4 (γενάμενον) Comp. Bas. 2. Cor. 2. 4. Laud. 2. Lin. Seid. Sim. Steph. δ. ζ.
 12. n. E Linc. I. 35. Vide Photium apud Wolfium T. IV. Cur. in N. T. p. 678.

6 ὅτι) εἴτε Comp. ¶ (ἵματι) Er. Al. & alii, Lat. codd. multi, etiam Tertull. Didymus, Leo, Chrysost.

7 εἰ) ~ nonnulli apud Er. Beern. ¶ θεῶν διὰ χριστᾶς) edd. mss. Chrys. Syr. &c. διὰ, omisso διὰ γριστᾶς, Armen. Copt. (διὰ χριστᾶς) Hieron. Lectio Eralmo probata, ac media. unde διὰ θεῶν Al. Barb. 1. (apud Fellum,) Colb. 7. Clemens Al. Tract. de-communi essentia Patris, Filii, & Spiritus S. apud Athanasium, Cyrilus Al. Lat. Hilar. Pelag. vel etiam codd. graecolatini, Arab. διὰ θεῶν Boern. græce. θεῶν ab aliis insertum ex Rom. VIII. 17, ab aliis substitutum, ex alliteratione. ¶ διὰ χριστᾶς)
 ~ Aeth. in se interponunt Laud. 2. Lin. Lu. Syr. edd.

8 μὴ φύσει φύσει μὴ Al. Lat. Syr.

14 μόν) ~ Cor. 2. Pet. 1. Steph. δ. θ. 12. Basil. Theophyl. Syr. Facile omis-
 sum post μόν. (ἵματι) Al. Lin. (qui tamen duo pro μόν omisso citantur apud Fel-
 lum,) Barb. 1. Colb. 7. Lat. Cyrilus Al. Ex v. anteced. aut seq. ¶ εἰς τοτε.) διε-
 πιγίστατε Gen. Chrys. Theophyl.

15 τις οὖν) τις οὐ Lin. Theophyl. Facile post οὖν excedit οὐ. nam omittitur,
 & quidem per sphalma, etiam apud Stapulensem, quippe qui οὐ sibi lectum aperte
 interpretatur. Inde πτεροῦ Colb. ed. Al. Barb. 1. Colb. 7. Cor. 2. Roe. 2. Steph.
 δ. ε. Lat. Hieron. Syr. Ex Rom. III. 27. πτεροῦ οὐ Boern.

17 ἐκκλεῖσαι) ἐκκλεῖσαι cod. apud Er., Syr. ἐκλῦσαι Vff. ¶ ὑμᾶς alterum) edd.
 mss. &c. ἡμῖς Beza (& inde recent. edd.) ex conjectura.

18 καλῶν) aenamini autem meliora dina præfigitur apud Hilarium ex 1 Cor. XII.
 idque sequuntur codd. graecolatini. ¶ ζηλοῦται) ζηλεῖται Lat.

24 (~ αι) Er. Al. Aug. 6. Barb. 8. Clar. Gen. Pet. 1. 2. 3. Vff. & al. ¶ ἀγαθοὶ)
 ἀγαθοὶ Kusterus in Notis.

25 (ἱε) Al. Barb. 3. Clar. in Græco, Hesychius in Leyit. XIX. apud Zegerum,
 Hilarius. Particula ιε̄ jam hic apodosin postulare visa. ¶ ὅγε στιχοῦ) edd. mss.,
 Arabic utraque, Copt. Syr. Chrys. &c. Neutrūm, το, & femininum ἀγαθοὶ, non
 videntur cohædere. Facile autem librarius post γΑΘΙΑ, ex alliteratione ad APΑΓΙΑ,
 seripit

scripsit A, & perscripsit ἄγαρ. (*σινᾶ*) Boern. Orig. in Cant. *Hesych.* l. c. *Armen.* Lat. *Augustin.* Hieronymus aperte, *Aeth.* vel etiam *Marcion* & *Manichaeus* apud Hieronymum, *Pelagius*, *Sedulius*, alii. & sic Beza aliquando edidit, sed postea retrahavit: probarunt autem haud pridem duo anonymi eruditii apud Wolfium. Solum *Agar* habet *Hilarii* commentatorius, *Clar.* ¶ *συσοιχεῖ δὲ* quae consonat, *ν συσοιχεῖστα* Boern. ¶ *δὲ* ante *τὴν* — Baroc. Pet. 2. (qui duo plane gemelli sunt,) *Roe.* 2. (sæpe illis congruens,) & *Curcellaei* margo. ¶ *δὲ* ante *μετὰ*) — apud eundem. (*γὰρ*) *Al. Cov.* 2. *Lin. Roe.* 2. *Stap.* in versione, *Steph. d. t. 1. 1a.* & *graecolatini*. Hinc totum versum sic constituit Bentleius, τὸ δὲ ἄγαρ συσοιχεῖ τὴν νῦν ἵερ. δυλεῖς γὰρ πτλ. ut σινᾶ ὄρος ἐσὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ sit glossa. Approbat Millius; sed non *intrepide*, propter *unanimem codicum* in hoc inciso *consensum*. Minus trepidat *editor διγλωττος*, qui *COMMVNEM SENSVM* quovis manuscripto antiquiore caufatus, pro illis verbis, τὸ γὰρ — *συσοιχεῖ δὲ*, tantummodo legit *ν συσοιχεῖστα*. pag. 689 seq. Atqui hæc non communi, sed apostolico sensu constant. Vide *Gnom.*

26 πάρτων) *edd. mss. Iren. Hieron. Rufinus* in *Expos. Symboli*, *Sedulius*, *Rupertus*. ἀπάρτων (post ημῶν) *Eusebius*, *Theodoritus*, *Oecumenius*. (—) *Steph. d. t. Cyrilus*, *Marcus Eremita*, *Aeth. Copt. Lat.*, etiam in *Marcionis canone*, *Barb. 1.* & *cod. graecolatini*, *Syr. Tertull.* & alii; *Martyr* apud *Eusebium*, convenienter. Legit & non legit *Origenes*, *Chrysostomus*.

C A P. V.

I (— οὖν) *Bas.* 2. *L. Roe.* 2. *Chrys. Theodorit. Lat. Tertull. Hieron. Pelag. Clar.* Lectio media. unde & illud, τὴν εἰλευθερίαν ἡ χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθερώσει, cum antecedentibus pridem coniuncte multi; & οὖν post σύκητε inseruerunt *Colin. ed. Al. Cov.* 2. *Lin. N.* 2. *Steph. d. t. 12. Vff. Cyrilus Al. Aeth. Lat.* in *mss. Colon.* & aliis, *Augustin. Hilar. Boern.* ¶ *ἡ* *edd. Al. &c.* — *Vff.* & alii, qui ἡμᾶς mox sub jungunt. *ν*, bis legendum, semel scriptum. ὁ *Lu.* *ἡ* *ο Comp. Valla.* ¶ *(ἡμᾶς χριστὸς)* *Colin. ed. Al. Bas.* 2. *Clar. L. N.* 2. *Lat.* in *mss. Reutl. Hilar. Pelag.*

3 πάλιν) — *Chrys. Arab. Lat.* olim. Facile ante παντὶ omissum. ¶ *ποιῆσαι* πληρῶσαι *Barb. 1. Epiphan. Chrys. Theophyl. Marcion, Syr.*

7 ἐνέκοψε) *Comp. Al. Aug.* 6. *Bas.* 2. *Cant.* 2. 3. *Gen. Ger. L. Lu. Pet.* 1. 2. 3. *Sin. Steph.* omn. & decem alii, *Chrys. Euthal. Oecum. Theophyl.* (ἀνέκοψε) *Er.* & inde al. *edd.*; nullo, primæ certe classis, assentiente codice. nam ἐθάσκει habet *Vff.* nec non *Roe.* 2. ex c. III. 1. *Erasmus* quoque in *Apol. adv. Stunicam* legit ἐνέκοψε. ¶ *τὴν ἀλ. μὴ πείθεσθαι*) — *Chrys.* Addit *Theodoritum Estius*; *Millius Tertullianum*, de quo incertum est; *Hieronymumque & Hilarium*, qui tamen clare exhibent. ¶ *μὴ πείθεσθαι* μὴ πείθεσθαι *Lin.* sicut, *nemini consenseritis*, addunt *Lat.* aliqui.

8 οὐκ) — *Cov.* 3. *Vim. Calaritan. Clar.* & alii apud *Huron.*

9 ζυμοῖ

9 ζυμοῖ) edd. mss. Hieron. &c. δολοῖ ζυμοῖ Clar. manu prima. nam corruptit habet Lat. quod etiam secutus est Marcion apud Epiphanius. confer Var. i Cor. V. 6.

11 ἔτι) edd. mss. etiam Seid. Chrys. &c. e proximo. (—) Laud. 2. Lat. in ms. Reutl. & Trev. manu prima, Hilar. Hieron. & codd. graecolatini.

12 ὄφελοι) ὄφελοι Gen. & alii. ¶ ἀποχόψωνται) Er. Steph. edd. Seid. Vff. &c. ἀποχόψωνται Comp.

14 ἐν ἑταῖροι) vobis substituit Tertull. nec non Epiphanius. vel Marcion potius. in vobis uno verbo habet Hilar. & sic cod. graecolatini. ¶ (πεπληρωται) Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Epiphanius. Tertull. ¶ (τεαντοι) Al. Barb. 1. Clar. cum multis.

16 σοιχήσσον) σοιχῆστιν Al. & codd. graecolatini, Hilar. Hieron. Syr. Arab.

17 ἀντίκειται) ἀντίκεινται Comp. Seid. Vff. & al.

19 μοιχεία) edd. mss. Hilarius &c. (—) Al. Colb. 7. Roe. 2. Clemens Al. Epiph. Lat. Tertull. Hieron. Augustin. Pelagius, Sedulius, Æth. Syr. Ephraim, qui tamen alio loco pro ἀγαθοστια habet μοιχεία. Post πορεία hoc ponit Chrysost. Plurali numero habet Iren. Cyprianus, ut & plura verba sequentia.

20 Φρεμακεία) Φρεμακεῖαι Lu. Vff. & al. ¶ ἔρεις) ἔρεις Er. Aug. 6.

21 Φέροι) edd. mss. Syr. Chrys. Cypr. (—) Colb. 7. Gen. Clemens Al. Hieron. & al. Facile sub Φέροι omisum est. ¶ καὶ alterum) edd. mss. Iren. Clemens Al. Hib. Boern. latine. — Chrys. Arab. Æth. Lat. Tertull. Calarit. Boern. græce.

23 μαρφοδιμία, γρηστις, ἀγαθωσύνη) patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo est in Lat. in edd. Vid. Raithii Vind. version. Luth. p. 528. ¶ ἕγκρατης) ἕγκρατη addit Lat. & cod. graecolatini, Iren. Cyprian. & al. ex duplice interpretatione, in unam confata, & ex studio duodenarii numeri, ut videtur Grotio ad Ap. XXII. 2.

25 εἰ ζῶμεν) ζῶμεν οὐν à Chrys. Syr. ¶ σοιχῶμεν) σοιχῆμεν Comp. Hunt. 1. Seid. & al.

26 γιώμεθα) γεωμέθα Comp. Cov. 3. & al.

C A P. VI.

2 ἀναπληρώτατε) edd. mss. Clemens Al. Chrys. (ἀναπληρώτετε) Cov. 4. Gen. Stap. in versione, Asterius, Proclus, Marcus Eremita., Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Clar. latine, Tertull. & alii, Syr.

4 μέροι) Sollicitant hanc particulam Erasmus & Beza: Erasmus autem videtur non recte inspexisse Vallam; quem, si opus est, inspice.

12 ἐν σαχκὶ) — Falla. ¶ (αὐτὶ ante διώκωνται) Colin. ed. Al. Cov. 2. Ger. plur. resve, Lat.

13 (περιττητημένος) Comp. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lu. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Seid. Sin. Steph. i. ζ. Vff. Hieron. Hilar.

15 (στε γὰρ) *Colb.* 7. *Chrys.* *Georgius Syncellus*, *Æth.* *Hilar.* *Hieron.* *Syr.*
Vti i *Cor.* VII. 19. ¶ (ἰσίν) *Al.* *Baroc.* *Georgius Syncellus*, *Copt.* *Hieron.* *Hilar.*
Clar. *Syr.* Indidem : quanquam alii ex *Mosis Apocalypsi* repetunt.

16 (σακχηστιν) *Al.* *Hil.* *Clar.* *Syr.* *Arab.* nec non *Hieronymus*.

17 οὐρίς) — *Al.* *Colb.* 7. *Lat.* in ins. *Sehelh.* *Dial.* c. *Marcion.* *Haimo..*

18 χεισθ) — *Hunt.* 1. *Magd.* 1. *Sin.* ¶ ἀμήν) — *Hilar.* *Boern.*

E P . A D E P H E S I O S .

C A P . I.

Ι ἀγίοις) ἀγίοις πᾶσι *Al.* cum proximis. Ex *Phil.* I. 1. ¶ ἐν ἐφέσω) *edd.* *mss.*
versiones, *Iren.* gr. & lat. l. 5. c. 2. *Clemens Al.* *Orig.* in *Rom.* I. 7. *Athanagius*,
Expos. fid. apud *Iustini*, *Didymus*, *Marius Victorinus* &c. Citatur huc etiam
Ignatii Ep. ad *Eph.* § 12. & *Ignatius* quidem, quum ait, *Paulum in omni Epistola*
meminisse Ephesiorum, potius alias epistolas v. gr. ad *Cor.* & *Tim.* innuit : sed quum
Ephesios symmistas Pauli salutat ; hanc epistolam ad eos missam respici , verborum
series argumento est. Apertius epistola *Ignatii* ad *Ephesios* interpolata § 6 habet ,
Paulus vobis scripsit, Vnum corpus & unus spiritus &c. (—) τὰ παλαιὰ τῶν ἀντιγρά-
φων, i. e. vetera exemplaria , apud *Basiliū* M. l. 2. adv. *Eunom.* ubi etiam ait,
majores id tradidisse, ipse præfatus, *Paulum non inscripsisse Ephesios*, sed iis quoque
misisse. Neque ignota hæc lectio fuit *Hieronymo* in l. l. Probat *Iac.* *Viserius*, *Iac.*
Peircius, *Artemonius Desens.* p. 46 f. Et *Basilius* quidem eo minus contemni
debet , quod & minus procul a *Laodicea* degebat , & ipsum conferendis & corrigen-
dis codicibus operam dedisse confirmat *G.* *Syncellus*, quem citat *Hodius* f. 315 ,
629. *Tertullianus* : *Ecclesiae quidem veritate epistolam istam ad Ephesios habemus emis-
sam, non ad Laodicenos : Sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestiit.* l. 5.
c. *Marcion.* c. 17. sed aliam ad *Ephesios*, aliam ad *Laodicenos* *Pauli epistolam* fuil-
fe *Marcioni*, *Hodius* f. 664 demonstrat ex *Epiphanio* : quamquam etiam *Epiphanius*
verba *Eph.* IV. 5. ut ex ep. ad *Laod.* citat , quæ tamen in ep. ad *Laod.* hodie
non exstant. *Laodicensibus* quoque missam , vel etiam inscriptam , hanc ipsam
ceuset epistolam *Millius Prol.* f. 9. *Wall.* not. crit. p. 280 seqq. ubi *Grotium*,
Hammondum, *Wakiuni*, *Grabium*, *alios laudat*; *Anonymous* in editione *Londi-
nensi Gr. Engl.* p. 707 f. & quos memorat *Gottlob Frid. Gude* in *Comm. de Statu*
eccl. *Eph.* p. 159 seqq. Vide etiam *Whitbii Exam.* f. 34 f. & *Kusteri* præf.
ed. *N. T.* & *Novantiq.* A. 1740 pag. 679 seq. Ceteroqui nihil , ut *Tertullianus*
l. c. ait , *de titulis interest*. Vide tamen *Gnomonem*.

3 ἐν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Stap.* in verlione , *Steph.* omn. & *græcolatini* & de-
cem alii, *Athanaf.* *Theodorit.* & alii. (—) *Er.* *Steph.* *edd.* vel etiam *Bar.* *Laud.* 2.
Pet. 1. 2.

4 (, ἐν ἀγάπῃ) Chrys. Theodoritus, Syrus, Theophyl. nec non Hieron. Caffiod.
in Ps. CL. Sedulius; Budaeus, Estius, Pfaffius, Rumpaeus. Vid. Gnom.

6 οὐ (ἢ) edd. mss., Lat. &c. (ἢ) Al. Barb. 1. Colb. 7. Rot. 2. Steph. ε. θ. (nisi
quicquidam, qui codices hos contulerunt, oculi in principium versus octavi in-
ciderunt, quod ipsum etiam librariis accidisse videtur:) vel etiam Æth. Vtrum-
que Chrysostomus. Alliteratio, vel ad verba proxima sequentia, vel ad confinium
versus 7 & 8. ἢ Theophyl. Hilar.

8 οὐ πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρενίτι,) sequentibus hoc jungit Aug. 6. Hieron.

9 αὐτῷ alterum) edd. mss., Lat. Hilar. &c. — Tertull. & codd. graecolat.

10 ἀνακεφαλαιώσασι) ἀνακεφαλαιώσας Hil. &, τὰ usq. χριστῷ omis. Ba-
roc. Cant. 2. Cov. 3. ¶ τα medium) Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Colb.
7. L. Pet. 1. 2. 3. Vien. Vff. graecolatini & novem ceteri, Chrys. Theodorit. & al.
τάτῃ Er. Steph. edd. ¶ οὐ) ἐπὶ Aug. 6. Vff. & alii. E seq.

12 τῆς) — Comp. Aug. 6. Vff. & alii. coll. v. 6.

13 ὑμεῖς) ὑμεῖς Al. Stap. Vff. & al. ¶ ὑμῶν) ὑμῶν Vff. & al. ¶ καὶ alte-
rum) — Henrici Stephani editio, Arab. Iren. Tertull. Clar. nec non Hil.

15 τῷ κυρίῳ) Χριστῷ Chrys. Leo & alii Lat.

18 καρδίας) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. Pet. 1. 2. 3. Seid.
Sin. Stap. Steph. omnes, Vff. graecolatini & octo alii, Æth. Arab. Lat. Syr. Atha-
nas. Chrys. Euthal. Tertull. & alii. (διαροίας) Er. Steph. edd. Theodorit. Oecum.
haud scio an mss. ulli, nisi forte Cov. 3. Hunt. 1. Vien. ut alibi, in Var. 2 Cor.
III. 7. Gal. V. 8. 1 Pet. III. 20. ita hoc loco inter se congruentes.

19 (ὑμᾶς) Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. L. Hil. & codd. graecolatini.

20 εἰ) εἰ τῶν Comp. Aug. 6. Stap.

22 τάντα τῇ εἰκόνῃ) omnem ecclesiam plerique Latini.

23 τὰ) Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff. cod. plurimi, Chrys. — Er. Steph. edd.

C A P. II.

1 ἀναρτίας) ἀμ. ὑμῶν Lin. & al.

3 παντες) — Colb. 7. Syr. Hil. nec non Lat. ms. Colon.

5 χάριτί εἰσε σεωτηνέοι) — Chrys.

7 χάριτος αὐτῇ ἐν χρησότητι) χρησότητος αὐτῷ Orig. Iren. ¶ μετά). — Hil.
& codd. graecolat. & Æth.

8 (ὑμῶν) Clar. Pet. 3. Vff. Chrys.

10 μετά) — Tertull. Hilar.

- 12 ἐν) — *Al. Colb. 7. Epiphan. Hieron. Lat.* in Trev. manu prima, *Clar.*
¶ τῆς ἐπαγγελίας,), τῆς ἐπαγγελίας *Comp. Prosper*, & alii apud *Eftium*.
- 13 ἵνσθ) — *Iren. Theodorit. Tertull. Hilar.*
- 15 ἐν medium) — *Lat. Tertull.* uti *Col. II. 14.*
- 16 διὰ τὴν σαυρὸν,), διὰ τὴν σαυρὸν *Syr.* ¶ αὐτῷ εἰσαντῷ ed. aliquæ apud Brugensem. Ex *Lat.*
- 17 ὑμῖν) ὑμῖν *Aug. 6.* & alii. ¶ (εἰρήνη) *Al. Lat.* & al. Et sic LXX.
- 19 ἀλλὰ) *edd. mss. Chrys.* vel etiam *Tertull. & Syr.* (ἀλλ' εἰς) *Colin.* ed. *Al. Barb. I. Cov. 2. Lat.* & inde codd. *graecolat. Hilar. Caffiod. Pelag.*
- 20 (χριστὸς ἵνσθ) *Al. Lin. Roe. 2.* & alii, *Lat.* in *mss. Hilar. Hieron.* & alii. unde *ἵνσθ* omittunt *L. Iren. Chrys. Eth.*
- 21 — ή) *Comp. Er. Aug. 6. Vff. Clemens Al. Chrys.* in comum. (ή) *Steph. edd.*

C A P. III.

- 1 ἵνσθ) — *Hil.* & codd. *graecolat.* & *Eth.* ¶ τῶν ἰθυῶν) — *Comp.* quanquam *Tertullianum* citat Whitbius. τῶν τινῶν *Barb. 8.* ut *fratribus* habet *Hilarius*.
- 3 ἐγράψει) ἐγράψει *Al.* & complures alii, *Cyrillus Al. Lat.* Ex v. 5.
- 5 — ή) *Comp. Er. ed. I. 2. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. I. 2. Sin. Stap. Steph. ε. η. 1. Vff. Vien. graecolatini & octo alii, *Eth. Arab. Lat. Clemens Al.* non semel, *Cyrillus Al. Euthal.* cum multis, *Hieron.* & alii. (ή) *Er. & al. edd.* cum paucis ms. ¶ (ἀποσέλοις) — *Hilar.* uti *Col. I. 26.* ¶ (πνιγματι) ἀγίω addit *Comp. Aug. 6.* & alii.*
- 9 αὐτῷ) — *Al. Cyril. Hieron. Lat.* in *ms. Char. Reutl.* & aliis.
- 7 ἐγενόμεν) ἐγενόμεν ἐγώ *Lat.* aliqui, *Barb. I.* ¶ τὴν δοθεῖσαν) τῆς δοθείσης *Al.* cum propinquis. *Conf. vers. 8.*
- 8 τῶν) *Steph. edd. &c.* — *Er. Al. Aug. 6. Stap. cod. plurimi, Chrys. Syllaba τῶν,* bis legenda, semel scripta. ¶ (— τῶν ἀγίων) *Comp. Tertull.* ἀνθεώπων *Chrys.* in aliis codd.
- 9 πιστας) — *Al.*, unus ap. *Bezam, Hilar. Hieron.* ¶ (οἰνορούια) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Boern. Cant. 2. 3. Gen. L. Lu. Pet. I. 2. 3. Seid. Stap. Steph. omnes, Vff. & decem ceteri, *Eth. Copt. Lat. Syr. Cyril. Euthalius, Tertull. Hilar. Hieronymus, Dial. c. Marcion.* & alii, *Clar.* latine. Genuinam esse lectionem, a Gr. Scholiis & Verlionibus confirmatam, agnoscō. ait *Whitby.* Agnoscit etiam *Calovius & Wallius.* (οἰνορούια) *Er. & inde al. edd., Vien.* vel etiam *Laud. 2.* ¶ (— διὰ ἵνσθ χριστὸς) *Al. Colb. 7. Eth. Arab. Erpenii, Copt. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Hieron.* & alii *Latini.* Habet etiam *Seid.* Clare id tractat *Chrys.**
- 10 ρῦν) — *Lat.* ante *Hieronymum, syrus, Iobius* apud *Photium.*

II ή)

11 ἦν) ἐν Chrys. ex conjectura.

12 διὰ) τῇ διὰ Er.

14 τὸν usque γενέσης τὸν θεὸν καὶ πατέρα Methodius. ¶ τὸν usque χριστὸν edd. mss. Armen. Lat. Hilar. Syr. Scholiajstae Græci, quin etiam Tertull. l. 4 poëm. c. Marcion. c. 2. (—) Al. Colb. 7. Æth. Arabs Erpenii, Copt. Lat. in cod. Reutling. Hieron. nec non Innocentius III. vel etiam Cyril. Theophil. Cassiod. uti c. II. 18.

15 σπανίς) κέραν Roe. 2. & al. Ex Matth. VI. 10. In aliis codd. illud, in aliis hoc legit Stapulensis.

16 , εἰς τὸν ἕστω ἀθεωπορ.) sequentibus hoc jungunt N. 2. Pet. 1. 2. Tertull. Chrys. cum multis.

18 ἐν usq. τεθει.) sequentibus hoc annectit Chrys. Lat. in mss., Hil. Stap. Cajetanus, Zegerus; sed antecedentibus, edd. invito textu. ¶ πλάτος κτλ.) edd. mss., Hieron. diserte. ὑψος καὶ βάθος καὶ μήκος καὶ πλάτος Syr. ordine inverso. ¶ πλάτος καὶ μήκος) μῆκος καὶ πλάτος Theodorit. Lat. in ms. Colon. ¶ βάθος καὶ ὑψος) ὑψος καὶ βάθος Æth. Lat. & cod. graecolatini.

C A P. IV.

4 καὶ alterum) — Aug. 6. & alii.

6 καὶ) edd. &c. (—) Laur. 2. Roe. 2. Æth. Syr. Habet & non habet Iren. Chrys. ¶ (iūiū) Comp. Aug. 6. Bas. 2. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 1. 3. Roe. 2. Seid. Stap. Steph. ζ. 17. Arab. Lat. & sere graecolatini, Iren. Cyprian. Leo & alii, Syr. (—) Al. Cor. 2. Æth. Copt. Epiphani. Ignatius interpolatus, Euseb. Athanas. Nazianz. Cyril. Victorin. Hieron. & al. Amplificandi causa. Variat Chrysostomus.

8 ἀραβές) Aliqui etiam apud LXX legunt ἀραβάς. Sed in versione LXX virali plerumque ea lectio est sequior, quæ cum textu N. T. propius congruit, quippe ad eum conformata. ¶ ἡχιαλάτευσην) ἡχιαλώτευσας Al. (cui αιχιαλωτέυσας adscribitur apud Fellum,) Aug. 6. Vff. & alii. E Psalmo. ¶ (— καὶ) Colin. ed., Al. Colb. 7. Æth. Lat. & codd. graecolat. Iren. ¶ τοῖς) ἐν Aug. 6. Vff. & alii, Euthal. E Psalmo. Vtrumque Hieronymus.

9 καὶ) — Gen. & alii, Lat. in ms. Colon. Irenari edd. quædam. ¶ (— πρῶτον) Al. Pet. 3. Iren. Nicum. (vel etiam Chrys. in eorum. Copt. Calaritan. Hil. uterque, Hieron. & codd. graecolatini. ¶ τις) — Iren. Clemens Al. in Epit. Tertull. & alii proximi, Syr.

14 κυβερνα) κυρείᾳ Stap., cod. apud Stuniam. & olim & a simili pictura.

16 ἀρές) Aug. 6. pluresve. Ante aspiratam fit lenis spiritus. unde compoſtum, ἐπαρτ. vid. Gnom. ad Act. XIII. 18. αρές plerique. ¶ μερές) edd. mss. Iren. Hil. Augustin. Ex alliteratione. μελης) Al. Arab. Lat. Syr. Basilius, Chrys. Hieron. & alii, quibus Theophylactum addit Estius.

17 λοιπὰ) *edd. mss. Chrys. Arab. Syr. Caffiod.* (—) *Al. Colb. 7. Roe. 2. Steph. ia. Clemens Al. Æth. Lat. codd. graecolatini, Calarit.* & alii. ad i Thess. IV. 5.

18 ὅτες,) Ita distinguit *Clemens Al.* nam continuo ναὶ addit. (, ὄτες) *edd. mss. Chrys. Syr.*

19 ἀπηλγηότες) *edd. mss. Clemens Al. Valla, Hieron. &c. Hesychius.* idque probat Zegerus. (ἀπηλπικότες) *Lat.* olim, & inde postliminio cod. *graeolatini*; item *Syr. Arab.* ἔαυτάς ἀπελπικύαι τῆς ζωῆς τῇ θεῷ ἀπέστην *Iren.* apud Epiphan. τὰ ἀπεγνωτέρα ἔτη συγκληρονόμα κτλ. Idem apud eundem, & Paulum spectans aperite, & vetustissimum Pauli interpretem Latinum. vid. *Gnom. ἀπηλγηότες Vff.*

20 εχ ἔτως) Distinctionem apponi, placet *Bexae* aliisque.

22 κατὰ prius) — *Lat. in mss. Char. Syr.*

23 ἀγανέθαι) *edd. mss. Clemens Al. Syr. ἀγανέθε Gen. & alii, Lat. Æth. Arab.*

24 ἐνδύσαθαι) *edd. mss. Syr. ἐνδύσαθε Aug. 6. Vff. Clemens Al. Gen. & alii, Lat. Æth. Arab.* Atqui demum versu 25 particula διὸ progreditur ad imperativum.

25 ἀλλίλων) *ἀλλίλοι Steph. ed. 3. & alii edd.*

26 ἐργίζεσθε; *Bexa & alii.*

27 μήτε) *μηδὲ Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. 3. Vff. & alii. μήδε Comp.*

28 τὸ ἀγαθὸν) *edd. mss. Clemens Al. Hilar. &c. — Tertull. & inde Ger. Credo etiam Clar.* Inde post χερσὸν ponit Boern. *Lat.* nec non *Syr. Æth. Copt.* unde τὸ ἀγαθὸν ἵνα κτλ. construit Piercius. ¶ ταῖς χερσὶν) — *Clemens Al.* non semel. ταῖς χερσὶν αὐτῇ *Pet. 3. ταῖς ιδίαις χερσὶν Comp. Al. Aug. 6. Vff. & alii.* Ex parall.

29 χρείας) *edd. mss. Clemens Al. Chrys. Syr. Hieron. Antberus.* (πίσεως) *Pet. 3. Basilius* hand semel, *Gregorius Nyss. Euthal. Lat. Tertull. & alii.* Vel illud ex alliteratione ad χρείαν v. 28. vel hoc ex parallelismo i Tim. I. 4. — *Arab. Antiochus.*

30 μὴ λυπεῖτε) *μὴ λυπᾶτε Vff. & al.*

31 ναὶ θυμὸς ναὶ ὁργὴ) *ναὶ ὁργὴ ναὶ θυμὸς Aug. 6. Clemens Al. Lat.*

32 ἐν χριστῷ) — *Steph. 17. ¶ ὑμῖν) ὑμῖν Comp. Aug. 6. & alii, syr. Lat. aliqui. η & υ miscetur in Vff.*

C A P. V.

2 (ὑμᾶς) *Al. Cov. 3. Vff. pluresve, Clemens Al. constanter.* ¶ , τῷ θεῷ) *Vff. pluresve, Hilar. & alii.* Præcedentibus annexunt multi. Vid. *Gnom.*

4 init. ναὶ bis) η *Al. & al. E seq.*

5 (ἰσε) *Al. Barb. 3. Pet. 1. 2. Vien. & alii,* etiam apud Er. *Cyrillus & alii.* Alliteratio in γαὶ ισε ad medium in εὐχαριστίᾳ. ¶ ὅς ἐστιν) ὁ ἐστιν codd. aliqui apud *Bexam.* Sæpe syllabam ος per ο suspensum expressere librarii. η *Syr.* ¶ ὅς ἐστιν εἰδωλο-

ειδολολάτρων) *edd. mss. Valla*, *Clemens Al. Syr.* in *mss. Raphelengii &c.* quod est idorum servius (ex Col. III. 5.) *Lat.* Π καὶ θεοὶ — cod. unus apud *Bezam*.

9 πνεύματος) *edd. &c.* Arripnere librarii ex Gal. V. 22. (Φωτὸς) *Al. Barb. 1.* *Roe. 2.* *Steph. ε. 12.* cod. graecolatini; *Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. Gregorius Neo-cæst. Hieron. & al.* Probat *Grotius*, *Milius*, *Zornius T. I. Opusc. sacr. p. 309.*

13 , ὑπὸ τῆς Φωτὸς) Præcedentibus hoc jungunt aliqui. Π Φωτεῖον) *Φωτεῖον* *Er. Al. Lau. 2. L.*

14 ἐπιχάσται τοι ὁ χριστός) *edd. mss. versiones*, *Clemens Al. Athanasius, &c.* ἐπιχάσταις τῆς χριστᾶς aliqui apud *Chrys.*, *Theodoritus.* ac, contingit te *Christus* habent *Lat.* aliqui: ut si legissent ἐπιχάσται τοι ὁ χριστός. quæ certe constructio tolerabilis.

15 πῶς ἀν. σχηματίως πῶς *Barb. 2. Cov. 2. Chrys.* qui tamen *Homil. 24* ad hanc Ep. πῶς præponit.

17 τί) — *Vff. & Graeca lectio* apud *Estium.* τί excidit ante τό. Π κυρίς) *edd. mss. Lat.* in cod. *Char.* (θεός) *Al. Aug. 6. Lat. Syr. & al.*

19 εἴη καρδίᾳ) ταῖς καρδίαις *Al. Roe. 2. Chrys. Lat. & graecolatini.*

21 θεῷ) *Er. Steph. ed.* vel etiam *Steph. ε. ζ. i. 1a.* cum *Bar. Cant. 3. Cor. 3. Magd. 1. Pet. 1. Vff. Vien. (χριστός)* *Comp. Al. L. Pet. 3. Seid. Stap. Steph. δ. θ. 17. & graecolatini*, & septem ceteri, *versiones quinque*, *Clemens Al. Chrys. Euthal. Oecum. Hilar. Hieron. & alii.* Alterum utrum ex alliteratione ad versum 20.

22 (— ὑποτάξεις) *Clemens Al. Strom. 4.* codd. gr. apud *Hieron.* unde ὑποτάξεις supplant *Al. & al.*

23 ὁ prius) — *Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff.* cod. plurimi. In *Aug. 6* mox, post ἐσὶ prius, ponitur articulus ἵ, quasi per compensationem. Π (— καὶ) *Al. Clemens Al. Lat. Barb. 1. cod. graecolatini, Hilar. Augustin. Hieron. Pelag.* vel etiam *Aug. 6.* Π ἔστι) *edd. mss. Chrys. Hier. — Lat. Barb. 1. & graecolatini.* (ὁ) *Al. Clemens Al. ἔστι* ὁ *Colin. cd.*

27 (αὐτὸς) *Al. Cov. 2. Roe. 2. Steph. ε. 1a. Theophyl. Lat. Hilar. & alii, Clar.*

29 (χριστός) *Al. Barb. 2. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Ree. 2. Steph. 1a. Methodius, Chrys. Theodorit. Euthal. Theophyl. Æth. Lat. Tertull. Hieron. & alii, Clar. Syr.* Ex v. 23 seqq.

30 οὐ τῆς usque δέσμων αὐτῆς) *edd. mss. versiones*, *Iren. l. 5. c. 2. græce bis apud Damascenum, & Latine, Ambros. in Luc. VII. &c.* — *Al. Colb. 7. Æth. Copt. ueſcio an Methodius.* Hiatus, αὐτῆς recurrente.

31 αὐτῆς prius) — *Er. Chrys. Lat.* Π καὶ προσκολλ. usq. αὐτῆς) — *Tertull. Hieron.* sed sic oī δύο non habet, quo referatur. Π πρὸς τὴν γυναικα) τῇ γυναικὶ *Al. Clar. Colb. 7. Methodius, Epiphanius.* Ex *Matth. XIX. 5.*

C A P. VI.

- 1 ἐν κυρίῳ) — Cyprian. *Hilar. Clar.*
- 4 init. καὶ) — Er. & al.
- 5 τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα) τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις Al. & alii. Ex Col. III. 22. κατὰ σάρκα τοῖς κυρίοις Aug. 6. ¶ (κυρίῳ) Colin. ed. Al. Colb. 7. Lin. Roe. 2. Copt. Lat. in ms. Colon. Vtrumque Chrys. in comm.
- 6 , ἐν ψυχῆς) Clemens Al. Chrys. Syr. Hieron. Stap. in versione. (ἐν ψυχησ,) Er. & al. edd.
- 7 (ώς) Comp. Al. Gen. L. Stap. Steph. ε. θ. 1α. græcolatini & quinque alii, Æth. Lat. Syr. Chrys. Euthal. uti v. 5. & Col. III. 23.
- 8 τι) — Al. L. Roe. 2. ¶ τε) — Al. & alii.
- 9 (αὐτῶν καὶ ὑμῶν) Colin. ed. Al. Clar. in græco, Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Clemens Al. (cujus auctoritate lectionem hanc præfert Rittershusius sacrar. lect. lib. III. cap. IX.) Lat. Hieron. & alii, nec non N. 2. ὑμῶν καὶ αὐτῶν Comp. Barb. 1. Roe. 2. Steph. ε. Cyprian. *Hilarius.*
- 10 ἀδελφοί μα) — Lat. aliqui, Æth. ¶ (— μα) Al. Roe. 2. Vff. Lat.
- 11 πρὸς prius) εἰς Clar.
- 12 ἡμῖν) ὑμῖν Vff. Arab. Lat. aliqui, Syr. ¶ αἷμα καὶ σάρκα) edd. ms. Ephraim Syrus non semel, & patres Graeci, Hieron. &c. σάρκα καὶ αἷμα Lat. & aliæ versiones, ex idiotismo. ¶ πρὸς τές ποσμοκράτορας) — Caffiod. in Pf. sæpe. ¶ τες αἱῶνος) edd. ms. Chrys. & Anonymus apud Athanafium &c. (—) Al. Colb. 7. Copt. Lat. Syr. codd. græcolat. Tertull. Primas. & alii, Euseb. Athanas. Basilius: ut si hoc, prævio ποσμοκράτορας, supervacuum esset. Legit & non legit *Cyrillus* Al. ¶ τες αἱῶνος τέτες) — Ignatius interpolatus.
- 13 κατεργαστάμενοι) κατεργασμένοι Al. vel etiam Lat.
- 16 ἐπὶ) ἐν Lin. & alii.
- 17 διξαθε) — Calarit. *Hilar.* & inde codd. græcolat. διξαθε Al. Stap. & alii.
- 19 δοθῇ) Comp. Colin. ed. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Lin. Pet. 1. 2. 3. Vff., græcolatini & octo alii, Basilius, Chrys. Theodorit. Theophyl. (δοθεῖν) Er. Steph. edd. cum perpaucis ms. ¶ , ἐν παρόντια) Steph. edd. Stap. Vff. Chrys. Hier. Syr. (ἐν παρόντια,) Er. & al.
- 21 πάντα) — Comp. Lat. aliqui, Syr.
- 22 ἡμῶν) ὑμῶν Vff. & al. unde γνῶτε divisum, γνῶ τε.
- 24 ἡμῶν) — Hieron. ¶ ἀμήν) — Al. Colb. 7. *Hilar.*

E P. A D P H I L I P P E N S E S.

C A P. I.

1 σὺν ἐπισκόποις) συνεπισκόποις *Vff.* & alii, *Cassiod.* Sæpe librarii præpositiones sine accentu ponunt.

4 ἐπὶ *Theodorit.*

7 (iv) *Comp. Aug. 6. Seid. Stap.* in versione, *Vff.* & al. *Lat.* ¶ με) μοι *Vff.* & al. ¶ χαρίτος) *edd. miss. Clemens Al. Chrys. Syr.* (χαρᾶς) *Lat.* & inde codd. græcolat. & patres Lat. Ex rhythmo πάντας κτλ. vel ex v. 4.

9 ἔτι) — *L. Lat. Æth.*

11 χαρπῶν δικ. τῶν) *ed. &c. Armen. Copt.* (χαρπὸν δικ. τὸν) *Al. Barb. 1. Cant. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. L. Lin. Lu. Pet. 3. Roe. 2. Oecum.* (vel etiam *Theophyl.*) in comm., *Lat.* & cod. græcolatini, vel etiam *Æth. Syr.* vid. *Gnom.*

14 λόγον) λόγον τῆς θεᾶς *Comp. Al.* & alii, *Syr.* Ex Act. IV. 31.

15 καὶ primum & tertium) — *Lat.* in ms. *Colon. Syr.* ¶ (— καὶ primum) *Colb. 7. Sin. Tertull.* ¶ καὶ tertium) — *Hilar.*

16 (ἀγάπης usq. δεσμοῖς με) *Al.* (apud Grotium, Fellum, Simonium,) *L. Roe. 2. Basilius, Æth. Copt. Lat. Syr. Tertull.* vel *Marcion, Hilarius, Pelagius, Boern.* in Gr. & Lat. *Clar.* sed quia verbum καταγγέλλουσιν utrumque versum sustentat, is versus præcedit, qui hoc verbuni habet. ¶ (ἐγέρειν) *Colin.* ed. (sine dubio ex Steph. 12. sic enim solet. quare, quum Beza talem Vulgato lectionem ex sola conjectura tribuit, patet, ipsos Stephani codices ei non viros esse:) *Al. Cov. 2. Lin. Lat.* & inde codd. græcolatini.

18 πλὴν ὅτι *Al. Aug. 6. Pet. 2. 3. & alii, Enthal. Theophyl.* Ex v. 19. ¶ καταγγέλλεται) καταγγέλλεται *Euseb.* & alii apud *Oecumenium*, *Lat.*

23 δὲ) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Gen. L. Sin. Stap. Steph. omn. , græcolatini , & decem alii , Chrys. Euthal. Oecum. Lat. unde τὲ Clemens Al. δὲ καὶ *Vff.* (γὰρ) *Er. Lat.* in cod. *Trev.* manu prima & in *Char.* *Syr.* nescio an miss. gr. præter *Cov. 3.* ¶ πόσῳ *Boern. Clar.* ¶ — γὰρ ante μᾶλλον) *edd. principes, Aug. 6. Clar. Stap. Vff.* cum plerisque miss. , vel etiam *Syr.* cum *Chrysostomi* comm., *Lat.* (γὰρ) *Beza* (ex *Ambros.*) & , cum eo , recent. *edd. item Al. Steph. 1. 12. cum proximis. enim, pro magis , habet *Lat.* ms. *Colon.* manu prima.**

24 iv) — *Al. Aug. 6. Pet. 2. Roe. 2. Clemens Al.*

25 (μέν) codd. quidam apud *Er.* Et sic *Trevirensis* in verbo *maneo* literam penultimam puncto subnotato expungit. ¶ (συμπαραμενῶ) *παραμενῶ Al. Colb. 7. Cov. 2. Lat. Boern.* ¶ προκοπὴν καὶ χαρᾶν) χαρᾶν καὶ προκοπὴν *Syr.*

27 ψυχῆ,)ψυχῆ *Beza.*

C e c

28 μὲν)

28 μὲν) ~ Al. & versiones.

29 ὑπὲρ) ὑπὸ Cov. 2. ἀπὸ Cov. 4. Gen. Ex interpretamento Photii vel Occum.

30 εἰδετε) ἴδετε Er. ed. 2. Clemens Al. &c. vid. Pasor. de dialect. § 68.

C A P. II.

I (εἰ τις παραμύθιον) Steph. ed. 1. 2. Steph. 12. 17. 18. Vff. pluresve unde εἰ τις παρασυθία Curcellaei margo, Theodorit. Theophyl. ¶ τινα) Steph. ed. 3. Chrys. & fortasse Gen. cum Cov. 4. (τις) edd. principes, Al. Aug. 6. Bas. 2. Ger. Lu. N. 2, ut appareat ex rasura, Pet. 1. 2. Seid. Sin. Stap. Vff. Vien. codd. apud Bezae, & deceim ceteri, Clemens Al. Basili. unde τι L. Pet. 3. Chrys. de Sacerd. p. 516 ed. Stutg.

4 (τηοπῆντες) Al. Colb. 7. Cov. 2. Steph. 12. Athanas. Basili. Lat. Barb. 1. codd. græcolat. vel etiam nonnulli cod. apud Vallam. ¶ (τὸ) Comp. Aug. 6. Cant. 2. 3. Pet. 1. 2. Stap. Vff. & sex alii, Oecum.

(II ἔξουσια λογίστηται) ἔξουσιογένεται Al. Vff. & al. ¶ χριστὸς) ~ Cyrilus Alex. (qui tamen etiam habet,) Novatianus, Hilarius, Cassiod. in Pl. 141. Boern.

12 ὡς) ~ Conip. Laud. 2. Æth. Arab. Lat. multi, Hilar. Peliz.

14 γογγυσμῶν) δργῆς Comp. Laud. 2. Ex 1 Tim. II. 8.

21 ~ τᾶς post ἢ τὰ) Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff. cod. plurimi, Clemens Al. τᾶς Er. Steph. edd. ¶ (μῆτρας χριστὸς) Al. Clar. Lin. Roe. 2. pluresve, Clemens Al. Chrys. in comm. Lat. multi.

24 ἐλεύσομαι) πρὸς ὑμᾶς addit Bezae ed. 4. Al. Lin. Chrys. Copt. Lat. Syr.

26 ὑμᾶς) idem addit Al. Vff. & alii. Ex 2 Tim. I. 4.

30 παραβελ.) edd. miss. Scholia Graeca, Photius, Hesychius, ut ordo quoque Lexici ejus postulat. (παραβολευτάμενος) Al. Lat. aliqui & inde codd. græcolat. Expers analogiae verbum. Librarius animi causa allusit ad obvium parabolæ vocabulum. vel vide Var. Act. XXVII. 39 ex Hesychio. ¶ ἀναπλ.) πληρωσῃ Er. Aug. 6. Roe. 2. & alii. Post τινα, omissum αὐτα.

C A P. III.

I ἀσφαλὲς) τὸ ἀσφαλὲς Er. Cant. 3. & al. Ex Act. XXI. 34.

3 θεῶ) Er. Steph. edd. codd. Græci apud Ambros. l. II de Spir. Sancto, cap. 6. Chrys. Lat. Syr. vel etiam Hunt. 1. Pet. 2. & al. Domino habet Diadymus. (θεῖς) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Lu. Pet. 1. 3. Sin. Stap. Steph. 8. 12. n. Vff. & deceim ceteri, item cod. graeci omnes aut pene omnes apud Augustinum, & Er. annot., Athanas. Euthal. Theodorit. Lat. in ms. Colon. manu prima & aliis, Primosius.

4 ἀλλος)

4 ἄλλος) — Boern. græce, Euthal. Pet. 3. Syr. Calarit. Ger.

5 περιτομή περιτομῆ ed. Elsevir. iterata & aliæ, August. nec non Hilar.

7 ἦν μοι) μοι ἦν Er. Aug. 6. Lat.

8 — γέ) Er. Aug. 6. Cant. 2. 3. Pet. 1. 2. 3. Seid. Vff. Vien., graecolatini & sex alii, Chrys. Theodorit. Euthal. vel etiam Hesychius. (γέ) Comp. Steph. edd. vel etiam Al. Cov. 2. 4. Laud. 2. N. 2. Seid. ¶ (in τὸ χριστὸν) Aug. 6. Vff. Chrys. Latin. complures. ¶ μαῖαν Al. Basil. Theodorit. Æth. Copt. Lat. in ms. Trev. Calaritan.

10 συμμορφέμενος) συμμορφίζόμενος Al. Colb. 7. Et sic, post φ., primum scriptum erat in Vff. deinde, ab 8 absorptum est. Cooneratus habet Calarit. (fortasse, coornatus:) & sic Clar. latine. unde Boern. etiam græce, συμφορτίζόμενος.

11 τῶν) edd. &c. Augustinus. (τὴν ἐν) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. Chrys. Arab. Lat. & codd. graecolat. Tertull. Iren. & alii, Syr.

12 ἔλαθον) ἔλαθον ἢ ἕδη δεδικαιώματι Iren. & al. eum codd. graecolat. Confusis ex τετελέωσιμῃ, διώκω, δικαιοτύνη, literis: vel ex 1 Cor. IV. 4. ¶ καὶ prius) — Lin. & versiones aliquot. ¶ (— in τὸ) Colb. 7. & codd. graecolat. Clemens Al. Æth. Tertull. Hieron. & alii.

13 8°) Comp. Steph. edd. mff. constantes, Lat. Syr. Chrys. &c. (επιτω) Er. Al. Barb. 5. Clar. Colb. 7. Pet. 1. 2. Step. Steph. 17. & quinque alii, Vallis, Æth. Clemens Al., Chronicon Al. Theodorit. Oecum. Hil. Ne apostolus nimium sibi derogare videtur.

14 ἐπεικ.) ἀπεικενόμενος Boern. Vff. ¶ (— τὸ θεῖον) Boern. Clemens Al. Euthal. Lat. ms. Charit. Novatianus, Author de singularit. clericor. Haimo.

15 (εργάμεν) Aug. 6. Cant. 3. Lin. Magd. 1. Clemens Al. Diversa esse exemplaria, notat Hieron. l. I. e. Pel. c. 5.

16 καρόνι usq. εργεῖν) — Al. Colb. 7. Hilarius Pictav. Facundus. In rhythmo σοιχῆν. unde καρόνι omittunt, & commata transponunt aliqui. Omittunt Al. Boern. Clar. Colb. 7. Copt. Hilarius uterque, Facundus, vel etiam, collato Pelagio, Sedulus. Sie respondent incisa, τῷ ἀντῷ σοιχῆν, τῷ ἀντῷ φερῶν. Neque enim Latinis, qui, comite Coreliano 2, incisa transponunt, obsequimur, quum ἐφθάσαμεν & σοιχῆν proprius colhærent, & σοιχῆν metaphoricum per subsequens φερῶν declaratur. Plane τὸ καρόνι ex Gal. VI. 16 hoc traductum videtur.

18 καὶ) — Aug. 6. Clar. Syr.

20 γέρε) δὲ Lat. Syr. ¶ §) ὥν Colin. ed. Cov. 2. Step. ¶ χριστὸν) — Iren. Vff.

21 (— εἰς τὸ γένεθλιον αὐτὸν) Al. Iren. Tertull. Hil. Pelag. Cassiod. Lat. & inde codd. graecolat. Legit tamen Ambros. Rufin. in Symb. Leo. Legit & non legit Cyrilus Al.

C A P. IV.

1 ἀγαπητοὶ alterum) — Aug. 6.

2 ἐνωδίαν) Comp. Steph. ed. 3. Mill. &c. ἐνωδίαν Er. Al. Aug. 6. Stap. Vff. cum paucis. ut si esset ex ὁδός.

3 ρᾶι) edd. principes, Al. Barb. 8. Cant. 2. 3. Sin. Stap. codd. graecolatini & octo alii, Valla, Æth. Arab. Lat. Theodorit. Oecum. (καὶ) Steph. ed. 3, Bezae & al. cum paucis msf., Chrys.

4 (· πάντοτε,) Vid. Gnom.

7 φρεσήσι) φρεσήση Lat. Theodorit. in comm. Vtrumque Chrysostomus. ¶ νονματα) corpora habet Orosius & cod. graecolatini.

8 καὶ) edd. mss. Clemens Al. Chrys. — Lat. & Curcell. append. ¶ ἐπανος) disciplinae addit Lat. multi.

12 καὶ) edd. principes, Al. Aug. 6. Gen. Pet. 2. 3. Stap. Vff. codd. graecolatini & quinque alii, Clemens Al. Chrys. Euthal. Theodorit. Lat. δὲ καὶ L. (δὲ) Steph. ed. 3 & al. cum paucis msf.

13 χρισῶ) edd. &c. Græci recentiores videntur ex 1 Tim. I. 12. hoc retulisse. (—) Al. Clemens Al. Æth. Lat. & al.

15 δὲ) — Comp. L. Clar. Chrys. Euthal. Pet. 3.

19 (πληρώσα) Aug. 6. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Roe. 2. Vff. unus apud Er. Chrys. Theodorit. Lat.

20 ρᾶι) — Æth. Lat. msf. Char. Syr.

22 πάντες) — N. 2.

23 (— ιησων) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. I. Pet. 2. 3. Sin. Stap. & sex alii, Euthal. Arab. ¶ πάντων) τε πνευματος Al. cum proximis. ex Gal. VI. 18. ¶ ἀμὴν) — Chrys. Hilar.

E P. A D C O L O S S.

C A P. I.

2 κολοσσαῖς) Comp. Bezae & al. ed. Boern. Cant. 3. Cov. 3. Hunt. 1. Lu. Sin. Stap. Steph. ζ. γ. Chrys. Lat Tertull. &c. nec non Clemens Al. Theophyl. κολασσαῖς Er. Steph. edd. Aug. 6. Vff. &c. Hoc defendit Rev. I. C. Schwarz in Comm. L. Gr. p. 799. Nulli sunt numi, ex quibus orthographia hujus nominis peti posset. ¶ χρισῶ) χρισῶ in δὲ Al. & alii, Syr. ¶ ρᾶι κυρις in δὲ χρισῶ) edd. mss. Armen. Copt. Cappad. (—) Clar. Colb. 7. Pet. 3. Orig. in Rom. 1. 7. ejusve interpres, difserit, Chrys. clare, Euthal. Theophyl. Æth. Lat. (in codd. Col. Trev. multisque aliis,) Hilar. Pelag. Syr. Neque exponit Theodoritus.

3 καὶ)

3 καὶ) — *Aeth. Clar. Hil. Caffiod. Syr. τῷ Boern. Chrys.*

4 ἵνα ἴντι *L. & alii, e proximo. Π τὸν εἰς ἔχετε εἰς Al. & al. Ex Phil. v. 5.*

5 διὰ) καὶ *Casf. Vff.*

6 καὶ secundum) — *Al. & alii apud Er. & Mill. Π (καὶ αὐξανόμενος) Comp. Al. Cov. 2. Laud. 2. L. Lin. Pet. 1. Roe. 2. Seid. Steph. 12. Vien., graecolatini, *Aeth. Lat. Syr. Chrys. Theodorit. Theophyl. Ex v. 10. Stapulensis: Quaedam rario- ra exemplaria Graeca habent αὐξανόμενον. Et pleraque etiam nihil habent, quod ei. (τῷ crescit) respondeat.**

7 καὶ) — *Comp. Al. Aeth. Lat. Barb. 1. Clar. Syr. Π υμᾶς) ἡμῶν Al. Vff. & alii.*

10 υμᾶς) — *Al. Colb. 7. L. Lin. Clemens Al. Π κυρίς) θεῖς Roe. 2. Syr. & al. Ex seq. vel ex 1 Thess. II, 12. Π, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ) ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. Vff. Syr. Π εἰς τὴν ἐπιγράψιν) ἐν τῇ ἐπιγράψει Roe. 2. & al. τῇ ἐπιγράψει Al. & al.*

11. 12 μετὰ χαρᾶς ἐνχεισθεῖς; μετὰ χαρᾶς ἐνχεισθεῖς Aug. 6. Chrys. Syr.

12 πατρὶ) θεῷ καὶ πατρὶ *Comp. Vff. & alii, Athanasius. Ex c. III. 17.*

13 ἡμᾶς) ἡμᾶς *Henrici Stephani edd. Aug. 6. & alii.*

14 διὰ τῆς αἵματος αὐτῆς) *Er. & inde al. edd., vel etiam Baroc. Cov. 3. Laud. 2. Pet. 1. 2. cum Vien. & aliis perpaucis, Armeni. Ex Eph. 1. 7. Mentio sanguinis sic versu 20. (~) Comp. Plantin. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. Cov. 2. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Magd. Pet. 3. Roe. 2. Seid. Steph. 8. t. θ. 17. n. Vff. item N. 2. & Sim. manu prima; graecolatini; *Aeth. Lat. Copt. Syr. Athanasius, Chrysost. Cyrillus Alex. Enihal. Theophyl. Hilar. & al. Etiam alias formulas Paulus brevius ad Col. quam ad Eph. adhibet.**

16 εἴ τε θρόνοι κτλ.) θεότητες, χωριότητες *Valentiniani apud Iren. & Theodor. θρόνοι, χωριότητες, βασιλεῖαι, θεότητες, λειτεργίαι Doctrina orient. apud Clementem Al.*

18 ἀρχὴ,) *Noanulli comina demunt. ἀταρχὴ Aug. 6. Colb. 7. Chrys. Euthal. Pet. 3. Ex 1 Cor. XV. 20. 23.*

20 τῆς αἵματος) — *Clar. Steph. ε. τῆς recurrente. Π δι αὐτῆς alterum) — Cov. 2. Roe. 2. Steph. θ. 12. *Aeth. Lat. & codd. graecolatini, Chrys. Theophyl. αὐτῆς recurrente. Π ἵνα) ἵπε Er. Vff. & alii. e proximo.**

21 τῇ διαροίᾳ) ejus addunt *Iren. Tertull. Hilar. Hieron. Caffiod. Clar.*

22 (αὐτῆς) *Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. Stap. & alii, Syr. Iren.*

24 ῥῦ) δὲ ῥῦ *Lat. & graecolat. & inde Beza. καὶ Syrus: qui item pro ῥῷ, δὲ habet 2 Cor. VII. 9. Π (~ μη) Al. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. Cant. 3. Colb. 7. Cov. 2. L. Lu. N. 2. Pet. 3. Sim. Vff., graecolatini, *Arab. Lat. Syr. Theodorit. Eu- thal.*
Ccc 3*

thal. Π ἀντανεπληρῶ) ἀνταπληρῶ *Boern.* N. 2. *Pet.* 3. Π δ) ὁς *Clar.* grāce, *Lin.* Ex v. 27.

26 νῦν δὲ) δὲ νῦν *L.* & alii in ed. Oxon. Millii.

27 τίς ὁ πλεῖτος) *edd.* *Chrys.* &c. τί τὸ πλεῖτος *Al.* *Aug.* 6. *Ger.* *Stap.* *Vff.* codd. multi, *Clemens Al.* *Euthal.* τὸν πλεῖτον *Clar.* τὸ πλεῖτος *Boern.* Π δέ) δὲ *Al.* *Lat.* Π εὐ υμᾶν) *Apud* alios sequitur comma, apud alios præcedit. εἰς υμᾶς *Græci* cod. emendationes, *Erasmi* indicio & opinione. εὐ υμᾶν *Theophyl.*

28 πάντα ἀνθεωπόν, medium) — *Comp.* *Aug.* 6. *Colb.* 7. & alii, *Clemens Al.* *Primas.* Π ἵστη) — *Al.* cum proximis pauculis, *Primas.*

C A P. II.

2 (συμβιβαδέντες) *Al.* *Barb.* 1. *Colb.* 7. *Steph.* ε. θ. 1a. *Hesych.* *Clemens* & *Cyrillus Alexandrini*, *Lat.* Π καὶ primum) *edd.* *mss.* *Clemens Al.* *Chrys.* — *Hilarius* uterque, *Augustinus*, *Clar.* *Copt.* *Syr.* Π καὶ πατρὸς καὶ) utrumque καὶ, omittunt *Al.* *Lat.* in cod. plerisque. alterum utrum καὶ omittunt alii.

γ ἐν ante τῇ) — *Lin.* *Roe.* 2. *Lat.* aliqui. Π ἐν αὐτῇ) *Al.* *Bar.* *L.* *Roe.* 2. *Lat.* codd. aliqui, *Archelaus*. ἐν recurrente.

9 σωματικῶς) *edd.* *mss.* Epit. apud *Clem.* *Origenes*, *Athanasius*, *Andreas Cæs.* *Scholia Græca*, *Lat.* *Hilarii*, *Ambros.* *Augustin.* *Leo*, *Cassiod.* & alii, *Versiones*. — *Iren.* f. 18. *Cyprianus*, *Archelaus*. quia videlicet institutum eorum non postulabat, hanc particulam citari. Eadem *Haymo* in *Ap.* omittit non semel: & tamen in comm. ad. h. l. tractat. Legit & non legit *Primasius*.

11 τὰς σώματος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς σαρκὸς) τῆς σαρκὸς τὰν ἀμαρτιῶν *Syr.* Π τῶν ἀμαρτιῶν) *edd.* *mss.* *Epiphan.* *Chrys.* *Latini* codd. aliqui apud *Augustinum* (—) *Al.* *Clemens Al.* *Athanas.* *Aeth.* *Copt.* *Lat.* *Barb.* 1. codd. *graccolatini*, *Tertull.* *Cyprianus* (qui duo etiam τῆς σαρκὸς omittunt,) *Hilarius*, *Pelagius*, *Fulgentius*. ex c. I. 22. Π τῆς σαρκὸς, ἐν) — *Aug.* 6.

12 — τῶν post ἐν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. codd. plurim. *Chrys.* τῶν *Er.* *Steph.* *edd.* &c.

13 υμᾶς) ιμᾶς *Gen.* & al. quorum tamen aliqui mox υμῶν retinent. Π ἐν) — *Er.* *L.* & al. uti *Eph.* II. 1. Π συνεζωποίστεν) συνεζωποίστεν *Er.* ed. 5. & *Stephanor.* Π υμᾶς) *Comp.* *Steph.* ed. 1. *Al.* *Cant.* 2. 3. *L.* *Lu.* *Pet.* 2. 3. *Vff.* *Vien.* & quinque alii, *Euthal.* *Aeth.* *Hilar.* (—) *Er.* *Steph.* ed. 3. cum perpaucis *ms.*, *Lat.* unde ιμᾶς *Er.* ed. 1, (quoniam delet in *Corrigendis*,) *Aug.* 6. *Baf.* 2. *Cov.* 4. *Gen.* N. 2. *Seid.* *Sin.* Π ινιν) *edd.* *principes*, *mss.*, *Syr.* *Chrys.* *Hieron.* in *Iesa.* 53. *Hilar.* uterque, *Lat.* in *ms.* *Char.* &c. (υμῶν) *Beza* & recent. *edd.* *Cov.* 4. *Lin.* *Stap.* *Steph.* ε. θ. *Vff.* *Aeth.* *Lat.* *Theodorit.* Amplectior lectionem υμῶν, & hoc incisum conneōto cum verbis antecedentibus. Sic versus 13 cum antecedentibus alloquitur gentes: versus 14 introducit iudicēto loquentes.

14 τοῖς

14 τοῖς δέγμασιν,) Steph. edd., τοῖς δόγμασιν Er. Vid. Gnom. ¶ ἥρεν Comp. Vff. & alii, Confessio eccl. or. p. 87.

15 τίς ἀρχαὶ καὶ) τὸν σάρκα Novatianus & alii, nec non Syr. Primum ex similitudine literarum: deinde ex glossa. ¶ εἰς παρέπεια, palam cod. Lat. Trewensis. ¶ αὐτῷ αὐτῷ Er. & al.

17 τῶν μελότων) τὴς μελότος Socrates l. 5. c. 22. & inde Historia Tripart. l. 9. c. 38. nescio an Æth. Ex Rom. V. 14. ¶ — τὴς post σῶν) Comp. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Chrys. Vnde pro χριστῷ, χριστὸς Syr. Arab. Erpen.

18 (~ μὲν) Al. Baroc. Cant. 3. Orig. l. 5. c. Cels. Lat. aliqui, & inde Clar. vel etiam Tertull. l. 5. c. Marcion. c. 19. ex VISIONIBVS, inquit, angelicis dicebant cibis abstinentium &c. Cons. Var. Gal. II. 5. ¶ , εἰς) εἰς, Lat. in cod. Trevir. Pelag. Haymo, non abniente epistola de cibis jud. apud Tertull. & textu Hilarii.

19 ἀφῶν) Aug. 6. Vff. plurisvc. Conf. Var. Eph. IV. 16. ἀφῶν plerique.

20 (~ εἰς) Al. Cov. 2. 4. Gen. Pet. 3. Roe. 2. Steph. 8. 1. 12. ry. Euthal. Theophyl. Æth. Lat. (in ed. Steph. & in ms. Schellh. & Trev.) & codd. graecolatini, Cyprian. Vid. Gnom. unde autem supplet Char. γὰς Syr. ¶ (~ τῷ) Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Chrys.

C A P. III.

4 (ιμᾶν) Colb. 7. Vff. Lat. & codd. graecolatini, Cyprian. Chrysost. & al.

11 τὰ) — Al. & al.

12 οἰκτηρῶν) Er. cum paucis cod. quia pluralis frequentior, etiam apud LXX. (οἰκτηρίους) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Staph. Steph. c. 1. 12. 17. & quinque alii, Clemens Al. Chrys. Euthal. Lat. vel etiam Orig.

13 χριστὸς) edd. mss. Clemens Al. Hilar. Leo &c. νύξιος Al. Barb. 1. Lat. aliqui. ¶ ιππιν) ιππιν Comp. Vff. & alii.

15 θεῖς) χριστὸς Al. Barb. 1. L. Roe. 2. Steph. 12. Æth. Copt. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Clemens Al. Ex v. 16.

16 χριστὸς) θεοῦ Al. ex compensatione, coll. v. 15. item Vff. & alii. ¶ εἰς πάσῃ σοφίᾳ Sequentibus verbis hoc jungit Staph. Clemens Al. Chrys. Latini multi, Beza in annot. & Henrici Stephanii ed. 3. nec non Aug. 6. Antecedentibus, plerique alii, Syr. ¶ (τὰς καρδίας) Al. cum multis, Lat. Syr. Chrys. Ex v. 15. ¶ κυριών) edd. &c. Sic Eph. V. 19. (θεῶν) Al. Barb. 1. Boern. Clar. græce, Roe. 2. Clemens Al. Æth. Lat. multi, syr. Ex v. 17.

17 καὶ πρίν) — Lat. ¶ κυρίσις ιντεῖ) edd. mss. Chrys. Lat. in ms. Schelli. Hil. Confess. inst. divin. lit. &c. ιντεῖ χριστὸς Al. Copt. codd. graecolatini. unde Domini nostri Iesu Christi habet Æth. & sic, vel, Domini Iesu Christi, habent Lat. Syr. ¶ καὶ alterum, — Lat. vñl. Charit. Paulinus, Syr.

18 — idiosync.

18 - *ιδίοις*) Comp. Al. Gen. Hunt. 1. manu prima, Seid. Stap. codd. *græcolat.* & sex alii, Ætb. Arab. Lat. Syr. Clemens Al. Chrys. Theophyl. Hilar. & al. unde post ἀνδράσιν addunt ὑπῶν Theophyl. & codd. *græcolatini* (*ιδίοις*) Er. Steph. edd. cum paucis ms. Ex parallelis.

20 ἐν) Comp. Chrys. & sic, vel ἐν τῷ, Al. Bas. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. Steph. ε. 1. 1α. 1γ. codd. *græcolatini* & sex alii, Theodorit. Euthal. & alii, Lat. plerique. (*τῷ*) Er. Steph. edd. cum paucis ms. & Clem. Al.

22 κατὰ πάντα) edd. mss. *versiones*, Clemens Al. &c. - Roe. 2. Vff. Ætb. ¶ (σφθαλμοδελεῖα) Al. Clar. Cov. 2. Hunt. 1. nec non Stap. ¶ (χύριον) Al. Lin. Roe. 2. Clemens Al. Copt. Lat. in mss. Hilarius, Pelag. & cod. *græcolatini*, Syr. ex compensatione, coll. v. 16.

23 καὶ πᾶν) - Al. Lat. ¶ ὥ τι) δ Er. Al. Aug. 6. & alii.

24 (λήψεις) Al. Aug. 6. Barb. 5. Baroc. Cant. 3. Cov. 2. 4. Gen. L. Pet. 1. 3. Vff. Chrys. Theodorit. ¶ γὰρ) - Al. Roe. 2. Ætb. Lat. Pelag. Librarius festivans, post τῷ, κυριῷ statim scripsit, ex alliteratione ad v. 23. Hinc & δελεύεται servitis reddit Lat. & ulterius pro κληρονομίᾳ κτλ. hereditatis Domini Christi habet Hilar. quem sequitur Clar. latine, nec non Boern. græce & latine. Ex interpretatione: sicut, post κληρονομίας, ὑμῶν addunt Cov. 2. L. Roe. 2. Theodorit.

25 δέ) γὰρ Idem Al. cum proximis, per compensationem.

C A P. IV.

1 ἔρενοις) ἔρενῷ Al. & alii, Lat. plerique.

2 ἐν ἴνχαριστιχ) edd. mss. Clemens Al. Chrys. Lat. Syr. - Hilar. Clar.

8 γνῷ) γνῷ Er. quanquam in tertia persona interpretatur. ¶ γνῷ . . . ὑμῶν) γνῶτε . . . ὑμῶν Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Roe. 2. Steph. 1α. Cohn. ed. & tres *Græcolatini*, eum Ætb. Id ex Eph. VI. 22 huc translatum est. Sinceram utriusque loci lectionem subsequitur antiquissimus interpres *Latinus*, nec non *Syrus*. Ad Ephesios habent: *ut cognoscatis, quae circa nos. Syr. me*) sunt. ad Colossenses autem, *ut cognoscat quae circa vos sunt.* Vtrinque sequitur, & consoletur corda vestra. In utraque epistola *Millius*, γνῷ . . . ὑμῶν, genuinum putat; γνῶτε . . . ὑμῶν, item in utraque, *And. Buttigius* in præf. N. T. Græci. Multa sane inter se simillima habet utraque epistola, sed tamen mutatis mutandis. Et fere in ejusmodi parallelis, quos librariorum sedulitas commisicuit, alia uno loco, alia altero genuina est lectio. Sed vid. *Gnom.*

9 πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ) ἀγαπητῷ καὶ πιστῷ Aug. 6. Chrys. Lat. Ex v. 7.

11 μόνοι) - Ætb. Lat. in cod. Char. Pelag.

12 σῆτε)

12 σῆτε) ἦτι Aug. 6. N. 2. Lat. ¶ (πεπληροφορμένοι) Al. Barb. i. Boern. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Stepb. 12. Hoc minus congruit cum stilo epistolæ, in qua nunquam πληροφορία, sæpe πληροῦμαι & πλήρωμa exstat.

13 ζῆλος πολὺν) πολὺν πόνον Al. Copt. Lat. Ex alliteratione ad πολύν. unde πόθον πολὺν Colin. ed. Cov. 2. Stepb. 12. codd. quidam apud Stapulensem.

16 ix) — Lat. Pridem circumfertur Pauli ad Laodicenses epistola, exstatque etiam in cod. Lat. N. T. annorum circiter MCC. ut docet I. F. Schannat Vindem. lit. Collect. I. f. 218. & in cod. ms. Berolinensi & Schelhorniano, & in Versione veteri Anglica cum prologo, sed sub calceum codicis ms. Exhibitent epistolam, & scriptores de ea recensent, Iohannes De la Haye T. XVI Biblior. max. f. 899 seq. & C. Reineccius in N. T. quadrilingui, fol. 956 seq. Expludit etiam præter ceteros Estius h. l. Fabricius in Apocr. N. T. p. 853 seqq. Pritius & Hofmannus in Introd. in lect. N. T. p. 136 seqq.

18 (~ αὐτὸν) Al. Colb. 7. Æth. Hilar.

E P. I A D T H E S S.

C A P. I.

1 πατρὶ ἡμῶν Al. & al. ¶ ἀπὸ οὗ. χριστὸς) edd. mss. Arabs Erpenii, Armen. Cassiod. &c. Ex parallelis. (~) Roe. 2. Orig. in Rom. I. 7. Æth. Lat. plerique, Syr. ¶ ἡμῶν, καὶ χριστὸς) τὰς κυρίας ἡμῶν Copt. ¶ καὶ κυρίας ἵντος χριστὸς) — Arab.

4 ὑπὸ θεῶν,) Beza. , ὑπὸ θεῶν Steph. edd.

5 εἰ tertium) — Comp. codd. alii, Lat. ms. ¶ εἰ quintum — Al. Cov. 2. Fieu. Lat. in ms. Schellh.

7 (τύπος) Pet. 3. Roe. 2. Steph. ε. θ. Æth. Lat. Barb. i. Clar. Syr.

8 καὶ prius) καὶ εἰ τῷ Comp. Vff. & alii. καὶ τῷ Aug. 6. ¶ καὶ alterum) — Al. Colb. 7. Lat. & graecolat.

9 ἡμῶν) υἱῶν Er. Aug. 6. Vff. & alii, Lat. aliqui. ¶ ἔχομεν) ἔχομεν Steph. ed. 3. & recent. Sphalma.

10 εἰ secundum) εἰ τῷ Aug. 6. Vff. & alii, Chrys. E proximo.

C A P. II.

2 — καὶ post ἀλλὰ) Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff. &c. Chrys. Cyril. Theolotit. Eutbat. Lat. Syr. καὶ Er. Steph. edd. cum cod. pauciss.

7 ἕτεροι) edd. Aug. 6. & codd. Græci apud Stunicam ceterosque. (νίπτοι) cod. D d d

cod. *Parisinus* apud *Simonium*, *Vff.* & alii, *Clemens Al.* in cod. *Palatino*, *Lat.* *Arab.* *Erpen.* *v adhæsit e proximo.*

8 (*ιμειρόμενοι*) *Comp. Er.* & al. *Aug. 6.* cum paucis aliis, *Chrys. Stap.* (*ομειρόμενοι*) *Er.* ed. I in textū, *Al. Ger. L. Lu. Pet. 2. 3. Vff.* & septem alii, *Euthal. Hesych.* *Vtrumque, Hunt. I. Theophyl.*

9 (*γὰρ*) *edd. mss.*, *Stap. Chrys. (-) Al.* & alii, *Lat.* Π ἐπηρέζαμεν usq. θεῶν - *Syr.*

12 (*καὶ μαρτυρόμενοι*) *Comp. Er.* ed. I. 2. 3. *Aug. 6. Cant. 3. Cov. 3. Hunt. I. Magd. N. 2. Pet. 1. 2. Sin. Chrys.* - *Al. Hil.* *καὶ μαρτυρόμενοι* *Er.* ed. post. *Steph. ed. &c.* ex *rhythmo παραμυθέμενοι*. *Conf. Var. Act. XXVI. 22.* Π καλεῖτος) *καλέσαντος Al.* & alii.

14 (*τὰ αὐτὰ*) *ταῦτα* *edd. al.*

15 (- *ἰδίας*) *Al. Colb. 7. Orig.*, *Dialogus contra Marcion. Hilarius, Pelagius, Ath. Lat. Graecolatini.* *Licet suos adjecit fit haeretici.* *Tertull. c. Marcion.* *Adjecit librarius Marcione antiquior ex v. 14. vel ex Tit. I. 12.* Π ἡμᾶς) *ὑμᾶς Stepb.* ed. 3. *Vff. Sphalma.*

19 (- *χεισθεὶς*) *Al. Cant. 2. Clar. Colb. 7. Sin. Stap. Vff.* & sex alii, *Theodoret. Lat.* in *mss. Reutl. Hilar. Syr.*

C A P. III.

2 (*καὶ alterum*) - *Boern. Syr.* Π διάκονος usq. ἐναγγελίω συνεργὸν τῷ ἐναγγελίᾳ τῷ θεῷ καὶ πατρὸς *Armen.* Π (συνεργὸν τῷ θεῷ) *lectio media.* nam *participem operis Dei* habet *Hil.* συνεργὸν θεῷ *Clar. Colb. 7.* unde *ministrum Dei*, habet *Lat. διάκονος* καὶ συνεργὸν τῷ θεῷ *Boern.* καὶ συνεργὸν ἡμῶν omittit *Al. Ath. Lat.* nec non *Copticī.* Π (ὑπὲρ) *Al. Colb. 7. Cov. 2. Roe. 2. Chrys. Lat. codd. graecolat.* Ex 2 *Theft. I. 4.* Π πίσεις ὑμῶν) *πίσεις ἡμῶν* *Er.* & inde aliae edd.

3 (*τῷ*) *τῷ Barb. I. Bas. 2. Cov. 3. τὸ Comp. Colin. ed. Al. Lin. Stap. Vff.*

8 (*εἴκοσι*) *εἴκοσι Er. Aug. 6. Boern.*

11 (*ἡμῶν alterum*) - *Lat.* multi. - Π *χεισθεὶς*) - *Al. Colb. 7. Clar. Lat.* in *margine Bibl. Venet. 1519.*

13 (- *χεισθεὶς*) *Al. Cant. 2. 3. Clar. Cov. 3. 4. Lin. Magd. Pet. 3. Roe. 2. Stap. Vff. Euthal. Lat.* in *mss. Schelh.* manu prima, nec non *L.* Π *αὐτῷ*) - *N. 2. Lat.* aliqui. *ἀλιν* addit *Al.* cum proximis.

C A P. IV.

1 (*init. τὸ*) - *Al. Vff.* cum multis, *Euthal.* Π *ἴνι*) - *Cov. 2* & alii, *Euthal. Cassiod.* Ineunte lectione. Π *ἴνι*) - *Vff.* nescio an *Cassiod.* Π *ἴνι*) *καθὼς καὶ περιπατεῖτε, ἵνα Al.* cum proximis.

6 προείπομεν) Comp. Al. Aug. 6. cod. plurimi, Clemens Al. Chrys. nec non Vff. προειπαμεν edd. al. Π διεμαρτυράμεθα) διεμαρτυρόμεθα Cov. 3. & al. unde διεμαρτυρόμεθα Vff.

7 ἡμᾶς) ὑμᾶς Vff. & alii.

8 καὶ δόντα) δόντα Al. Chrys. Arab. Syr. διδόντα Er. Aug. 6. Vff. Athanasius. καὶ διδόντα Baroc. Boern. Clar. Pet. 2. Π ὑμᾶς) Er. Steph. ed. 1. Aug. 6. Bas. 2. Laud. 2. L. Stap. Steph. omnes, Vff., graecolatini, & septem alii, Clemens Al. Hil. Arab. Syr. (ιμας) Comp. & al. edd. cum perpaucis ins., Chrys. Lat.

9 ἔχετε) edd. mff. Syr. Ex cap. V. 1. (ἔχομεν) Cov. 2. Roe. 2. Steph. ε. Chrys. Lat. Barb. 1. Clar.

11 ιδίαις) edd. mff. ex parall. (~) Barb. 2. Boern. Clar. Cov. 2. Pet. 3. Chrys. Eutbal.

13 θέλω) Er. Stap. Syr. Chrys. vel etiam Baroc. Hunt. 1. Pet. 2. 3. Roe. 2. Steph. ζ. θ. γ. Vien. Rufin. Augustin. Ruricius. (θέλομεν) Comp. Al. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Colb. 7. L. Steph. δ. ε. 1. 12. Vff. Ætb. Arab. Lat. Hippol. Orig. Cyrillus Hier. Chrys. Theodorit. Theophil. Cyprian. & alii. Π ἀδελφοί) — Cov. 2. Hippol. Lat. in ms. Reutl. Haimo. Π (κομισμένω) Al. Barb. 2. Cant. 3. Cov. 4. Gen. Hunt. 1. Lin. Magd. Pet. 3. Steph. γ. Librarii pro κε statim κοι arripiuere. Π καθὼς) ως Clar. Hippol. Orig.

16 οἱ νεκροὶ) οἱ νεκροὶ οἱ Lat. Syr.

17 (χριστὸς) Christo habent Lat. plerique, quæst. 95 ad orthod., & alii. Dominus Christo habet Hilarius. Π παντοτε) edd. mff. &c. Hilarius quoque: ex quo tamen omnes habet Clar. latine, librario Hilarii verba, cum Domino omnes, pro Pauli verbis amplexo. πάντες vero est etiam in editione Tigurina 1708.

C A P. V.

3 (~ γὰρ) Al. Pet. 1. Roe. 2. Lat. aliqui, Tertull. unde δὲ Clar. Chrys. & al.

5 πάντες) πάντες γὰρ Al. cum proximis, Syr.

6 καὶ prius) — Al. Colb. 7. Clemens Al. non semel, Ætb. Arab. Lat. ms. Schellh. & Trev. Syr.

13 ἐαυτοῖς) Comp. Beza, eoque teste omnes codices, Aug. 6. & alii codd. in Er. annot. & plerique apud Mill. Clemens Al. Hil. nec non Vff. (αὐτοῖς) Er. Aug. 6. in comm. Baroc. Bas. 2. Cant. 2. 3. Magd. Pet. 1. Roe. 2. Sin. Stap. Ætb. Lat. & graecolatini, Syr. Chrys. Theodorit. Vtrumque Theophylactus. quanquam etiam αὐτοῖς reciprocam vim habet.

15 καὶ prius) — Al. Sin. & al.

D d d 2

16 ἀρχαγ-

16 ἀρχαγγέλος καὶ ἐν) καὶ Hippol.

21 δοκιμάζετε) edd. &c. Cyrill. Lectio media. unde δὲ δοκιμάζετε Vff. & al. δοκιμάζοτε Comp. Aug. 6. & alii, Cyrill. δὲ δοκιμάζετε καὶ Seid. Clemens Al.

23 ἡμῶν) — Iren.

27 ὁσίως) ἴνορχίω Al. Clar. Colb. 7. Cov. 4. Gen. ¶ (— αὐγοῖς) N. 2. Æth. Hilar. & inde cod. graecolatini, vel etiam Cassiod. Facile omissum ante αὐδελφοῖς.

28 ἡμῶν) — Hilar. Lat. in ms. Coloniensi.

E P. II A D T H E S

C A P. I.

1 (χεισῷ ἵντε) Aug. 6. pluresve, Hilar. Omitit Dominō etiam Cossiodorus.

2 ἡμῶν) — Colb. 7. Hil. Clar.

7 κυρίς) κυρίς ἡμῶν Vff. & al.

8 πυρὶ Φλογὸς) edd. mss. Hilar. &c. Φλογὶ πυρὸς Barb. 1. Roe. 2. Copt. Lat. & cod. graecolatini, Iren. Tertull. & ut Estio videtur, Theophylactus, nec non Syr. ¶ (— ἡμῶν) — Theophyl. ¶ (— χεισῷ) Cant. 3. Clar. græce, Colb. 7. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Magd. Pet. 3. Roe. Sin. Stap. Vff. Æth. Arab. Copt. Theodorit. Euthal. Oecum. Theophyl.

9 ὅλεθρον) ὅλεθρον Al. Colb. 7. Tertull. Ex rhythmo αἰώνιον. interitus (ὅλεθρον,) Iren. haud semel. Inde σύνην αἰώνιον construxere Latini.

10 πιεύσασιν) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Lu. Magd. Pet. 1. 2. 3. Roe. Sin. Stap. in versione, Steph. ε. ζ. ια. γγ. Scholia Graeca, Lat. & codd. graecolatini, Iren. & alii. (πιεύσασιν) Er. & al. edd. vel etiam Laud. 2. N. 2. Seid. Steph. δ. θ. cum Vff. Vien. ¶ (ἐπιεύθη) ἐπιεύθη Cov. 2. Hesych.

11 ἡμῶν) ἡμῶν L. & al.

12 ἡμῶν) — Pet. 3. Hilar. ¶ (— χεισῷ) Cant. 2. 3. Clar. Cov. 3. 4. Hunt. 1. L. Lin. Magd. N. 2. Pet. 2. Roe. 2. Æth. Oecum. vel etiam Aug. 6.

C A P. II.

2 (κυρίς) Colb. ed. Al. Barb. 2. Cov. 2. L. Roe. 2. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Hippolytus, Orig. Epiphanius, Graeci patres omnes, ut ait Whitbius, Tertullian. & alii. Ex 1 Theſſ. V. 2.

3 ἀμαρτίας) ἀνομίας Lin. & al. Ex v. 7.

4 πάντα)

4 πάντα) omne quod habet Lat. Iren. Oros. & alii. unde πᾶς τὸ Βεζαι ed. ¶ ὡς θὲος) Comp. Er. & cet. edd., codd. Gr. fere omnes, Arab. Syr. Chrys. & Homil. 49 op. imperf. in Matth. non semel, *Cyrillus Al.* & omnia græca scholia (-) *Al. Barb.* 3. *Clar. Colb.* 7. *Cov.* 2. *Steph.* e. *Æth.* *Copt.* *Lat.* *Hippol.* *Orig.* *Cyrillus Hieros.* *Iren.* *Tertull.* *Cypr.* *Hilar.* *Rufin.* *Primas.* *Cassiod.* in Ps. IX. Vtrumque *Theodoritus.* Facillime omissum, prævio θεῷ. Vnde ὡς ante θεόν restituunt *Hippol.* & *Lat.* Persquens sub Pauli tempora erat hujus loci consideratio: quare minus mirari debemus antiquas in eo lectionis varietates.

6 ιαυτῆς) edd. &c. Ex v. 4. αὐτῆς *Al.* *Vff.* & alii.

8 - *ινσῆς* edd. mss. plerique, *Cyrillus Hieros.* (*ινσῆς*) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* 2. *Æth.* *Lat.* & cod. *græcolatini*, *Syr.* *Constitut.* *apost.* *Hippol.* *Orig.* *Athan.* *Chrys.* *Theodorit.* *Theophyl.* *Iren.* non semel, *Tertull.* *Fulgentius*, *Primas.* & alii. ¶ ἀναλόγως) edd. mss. plerique, *Chrys.* *Syr.* (*ἀναλόγως*) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* 2. *Æth.* *Lat.* nec non cod. *græcolatini*; *Constit.* ap. *Hippol.* *Orig.* *Cyrillus Hieros.* *Andreas Caes.* *Theophyl.* *Iren.* *Tertull.* & al. Ex Iesa. XI. 4. Vtrumque *Basilius*, *Theodoritus.*

10 (- εἰ) *Al.* *Orig.* *Æth.* *Lat.* & codd *græcolatini*, *Tertull.* & al.

11 εἰς) edd. mss. *Iren.* *Hippol.* *Cyrillus Hier.* *Hilar.* (-) *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Clar.* *Syr.* *Chrys.* *Cyrillus Al.* in Aug. 5. *Oecumenius.* ¶ πέμψεις) edd. mss. plerique, *Scholia Gr.* *stab.* in versione, &c. (*πέμψεις*) *Al.* *Lat.* in ms. *Schelli.* *Hilar.* Vtrumque cod. *græcolatini*, *Iren.* *Orig.* *Cyrillus Hieros.*

12 εἰ) - *L.* & alii, *Lat.*

13 τῷ θεῷ) - *Baf.* 2. *Breviar.* ms. εἰδεῖτο) ἄλατο *Al.* cum multis. ¶ ὑμᾶς) *ιμᾶς* *Clar.* *Lin.* *Didymus*, *Lin.* aliqui. Vtrumque, *stab.* ¶ διπ' αρχῆς) edd. mss. *Hilar.* &c. *Boern.* latine. διπαρχήν *Boern.* græce, *Gen.* *Lin.* *Roe.* 2. & nonnulli apud Gaignæum Estio citatum, *Lat.* Ex alliteratione ad σωτηρίαν.

15 ἕμων) - *Pet.* unus apud Fellum.

17 (- ὑμᾶς) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* 2. *Lat.* & codd. *græcolat.* *Chrys.* *Syr.* ¶ (εργῷ καὶ λόγῳ) *Colin.* ed. *Al.* *Cov.* 2. *Lin.* *N.* 2. *Roe.* 2. *Chrys.* *Theodorit.* *Theophyl.* *Lat.* *Clar.*

C A P. III.

4 ὑμῶν) - *Colb.* 7. *Lat.*

5 τοῦ secundum) edd. *principes* cum mss. - *Steph.* ed. 3. & inde edd. recent. *Sphalma.*

6 οὐεῖν) - *Clar.* ¶ παριδιδούν *Comp.* *Er.* ed. 1. *Aug.* 6. *Baf.* 2. *Cant.* 2. 3. *Gen.* *L.* *Pet.* 1. 2. 3. *in. Stab.* in versione, *Steph.* e. *γ. θ. i. r.* *Vff.* & sex alii. *Æth.* *Lat.* *Chrys.* *Basil.* *Theodorit.* *Theophyl.* *Oecum.* *Cyprian.* & alii; nec non *Al.* *N.* 2. & codd. *græcolat.* παριδιδεῖ edd. al.

¶ 8 ἐφάγομεν) ἐλαύθουμεν Er. Aug. 6. Vff. & alii. Utrumque in codd. legit Staphulensis.

12 διὰ τὸ κυρίας ἡμῶν ἵντε χριστὸν) ἐν κυρίῳ ἵντε χριστῷ Al. cum proximis.

14 ἡμῶν Basf. 2. & al. ¶, διὰ τῆς ἐπιτολῆς) διὰ τῆς ἐπιτολῆς, alii. ¶ τετον) τέτο Asceticorum auctor, non improbante Heinsio.

16 κύριος prius) Deus habent Lat. aliqui. ¶ (τόπω) Lat. & inde cod. graecolatini. fed bono habet Augustinus. τρόπῳ induci potuit ex allit. ad ἑντραπή, v. 14, & τόπῳ ex parall. 1 Tim. II. 8. παντὶ τρόπῳ, citra ἄν, dicit Paulus Phil. I. 18.

18 ἀμὴν) edd. miss. Hilar. &c. — Colb. 7.

E P. I A D T I M.

C A P. I.

1 σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίας) πατρὸς καὶ σωτῆρος ἡμῶν Comp. Laud. 2. Seid. consensu solito. unde frustra tuerit Artemonius p. 290. ¶ (χριστὸς ἵντε) Lat. Boern. Hilar. in comm. Syrus. κυρίας certe omittunt Al. Clar. (cujus affecta Ger. hac epistola caret usque ad c. VI. 15:) Colb. 7. Cov. 2. N. 2. Æth. κυρίας χριστὸς inscr. Chrys. in comm.

2 ἡμῶν prius) — Al. cum proximis. ¶ καὶ) καὶ κυρίας Er. Theophyl.

4 οἰκοδομίαν) Comp. Steph. edd. codd. omnes, etiam Aug. 6. Stap. Vff. Probat Cajetanus & Hessilius apud Estium. rationem habet Zeno Veron. (οἰκοδομίαν) Exemplaria Græca apud Estium, id est, Er. & cum eo Bezae & al. edd. οἰκοδομὴν Lat. & inde Iren. apud Epiphanius, Syr.

9 πατραλώαις καὶ μητραλώαις) Steph. ed. 3. Bezae & al. edd. vel etiam Cov. 4. Laud. 2. Lin. Magd. Lectio media. πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις Er. Aug. 6. Baroc. Barb. 6. Basf. 2. Cant. 3. Cov. 3. Hunt. 1. N. 2. Pet. 1. 2. Stap. Vff. Chrys. Theodorit. Epiph. πατραλώαις καὶ μητραλώαις Comp. Er. ed. 1. 2. Steph. ed. 1. Al. Cov. 2. Gen. Roe. Oecum.

11 πατέρα) τῷ πατέρᾳ Basil. Lat. Clar.

12 καὶ) — Al. Colb. 7. Cov. 2. Chrys. Theodorit. Æth. Lat.

13 τὸν) τὸ Al. & alii. Confer Bezae annot.

16 πρώτῳ) πρῶτον Comp. Vff. & al. — Hil. Clar.

17 σοφῷ) edd. &c. Epistola sex episcoporum ad Paulum Samos., Dial. 1 de Trin. inter opera Athanasi, vel etiam Greg. Nyss. Arab. Ex Rom. XVI. 27. Estio & Millio judice. (—) Al. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. codd. graecolat. Cyrillus Al. Theodorit. Theophyl. Oecum. Tertull. & alii, nec non Chrys. ¶ — καὶ ante δεξιὰ) edd. principes, Aug. 6. Cant. 2. 3. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Lu. Magd. N. 2. Vff. Vien.

Vien. xii Steph. ed. 3. &c. Kāj passum inseruere librarii. Non est fortuita tot locis omissio hujus particulæ, sed curiosa adjectio.

C A P. II.

1 παρακαλῶ) παρακάλει *Hilar.* *Cassiod.* in Ps. CXLI. *Boern.* *Clar.* sed vide v. 8. 12.

3 καὶ) — N. 2. Π ἀποδεκτὸν) ἀπόδεκτον plerique.

5 χριστὸς ἵντης) ἵντης χριστὸς *Comp. Henrici Stephani* ed. *Chrys.*

6 τὸ μαρτύριον καιροῖς ἴδιοις) cuius testimonium temporibus suis datum est habet *Hilarius.* unde ἐ τὸ μαρτύριον καιροῖς ἴδιοις ἐδόθη *Boern.* *Clar.*

7 ἐν χριστῷ) *edd.* &c. ex Rom. IX. 1. (—) *Al.* *Baroc.* *Cant.* 3. *Cov.* 2. *Magd.* *Pet.* 2. *Roe.* *Steph.* 1. 2. *Vff.* *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* cod. *græcolatini*, *Gon.* *Chrys.* *Theophyl.* *Hilar.* *Pelagius.*

8 διαλογισμῶν) διαλογισμῶν *Aug.* 6. & alii. ex *Phil.* II. 14.

9 ἡ primum) καὶ *Al.* *Boern.* *Clar.* & οὐκί Olaph post Olaph excidit,) *Syr.* Ex *I Pet.* III. 3..

10 ὁ) ὁς *Step.*

12 (διδάσκων δὲ γυναικὶ) *Colinii* ed. *Al.* *Cov.* 2. *Lin.* *Lat.* *Hier.* in *Tit.* II.

14 ἀπατηθεῖσα) ἐξαπατηθεῖσα *Al.* *Bar.* *Colb.* 7. *Cov.* 3.

C A P. III.

2 ὑπάρχων) *Comp. Er.* *Al.* *Cov.* 2. 4. *Step.* *Vff.* *Vien.* *Orig.* *Chrys.* ὑπαρχέος *Erasmi Schmidii* ed. & sic, vel ὑπάρχεος, *Steph.* *edd.* *Aug.* 6. cum codd. plur. ὑπάρχαιος *Beza*, *Lin.*

3 μὴ αἰχροκεφᾶν) *edd.* *Stid.* vel etiam *Bar.* *Cov.* 3. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Lin.* N. 2. *Pet.* 1. 2. *Roe.* *Stephanici* duo, cum *Vien.* *Basil.* *Chrys.* *Oecum.* Ex *Tit.* I. 7, ubi tamen alia ratio est antitheti. (—) *Al.* *Cant.* 3. *Colb.* 7. *Cov.* 2. 4. *Gen.* *Magd.* *Pet.* 3. *Sin.* manu prima, *Steph.* quinque, *Vff.* *Ætb.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* *Theodorit.* *Euthal.* *Antiochus.*

11 ὑπάρχινς) *Comp. Er.* *Al.* *Aug.* 6. & alii, *Chrys.* ὑπάρχαινς *Beza*, *Cov.* 2. *Lin.* ὑπάρχειν *Steph.* *edd.* *Step.* &c.

15 θεῖς ζῶντος. σύλος), θεῖς ζῶντος σύλος *Heinsius*: qui quamvis post ἀληθείας retinet punctum, tamen refutatur a Suicero, Thes. P. II. col. 1049. Π. Στύλος ξτ.). Protulere hancē distinctionem *Ioh.* *Camero* & *Iac.* *Cappellus*, qui eam a *Melvino* & *Fabricio* hauiisse perhibentur. Porro *Melvino* & *Fabricio* ansam fortasse dedit vel prima *Erasmi* editio, quæ in Græco textu sic habet, quamquam annotationes laud!

haud consentiunt : vel cod. *Latinus Charitino* similis ; nam in *Charitino*, cuius interantes sententias rubrica distinguit, quamlibet imprudens, ut arbitror, miniculator, rubricam in *columpna*, non in & manifeste adhibuit : vel formula Hebraica. Accedit *L. Crocius*, *Iac. Rhenferdus*, *C. M. Pfaffius* in *Diss. de Artic. fidei* p. 18. nec non in *Oratione ad h. l.* & in *Tr. c. Schieffini*. p. 28. ed. Germ. *G. Hoffmannus* p. m. in comm. ad *Synopsin suam*, p. 88. & *C. E. Weismannus* in *Diss. jubil. de Salute Protest. non impedita*, pag. 10. *I. F. Cotta* in serm. de stella ex *Iacob* oriunda, p. 4. *I. C. Herzog* in *diss. de ep. ad Rom.* p. 4. *Iustus Wesselus Rumpaeus* in comm. crit. p. 157 s. neque abhorrent ab ea sententia *Alr. Scultetus*, *Ioh. Quistorpius*, *Sal. Deylingius*, *G. G. Zeltnerus*. Plures memorat *Pfaffius* l. c. & *Wolfius* in *h. l.* Ipsius textum ita distinxit: *Quum habet editio Londinenis Graeca simul & Anglica, & Schoettigeniana*; & pridem *Erasmus Schmidius*. Ex veteribus qui sic distinguat, nemo occurrat, nisi dicas, eos, quos mox, pro θεός, ὁς legibile videbimus; non tam commode, quam necessario, ὁς σύλος, construxisse. (, σύλος καὶ ἐδραιώμα τῆς ἀληθείας.) plerique omnes. Enunciatio per se sic habet, *Ecclesia Dei viventis est domus Dei*. atque in enucleatione saepe praedicata coacervantur; sed sibijecti descriptio simplex esse solet: (conf. *Eph. I. 22. 23.*) quare minus commode dicitur, *Ecclesia Dei viventis, columna & firmamentum veritatis; est domus Dei*. Porro haec distinctio, quam *unicum fere vulgaris expositionis fulcrum* merito appellat *Cel. Rufius* in *Introd. gen. in N. T.* p. 72. versiculum sequentem incipit a καὶ particula, quaē ibi non commodiorem locum invenit, quam haberet c. III. versu 1 ineunte, & c. IV. 9. 2 *Tim. II. 11. Rom. IX. 1.* Nemo, qui *mysterium pietatis* amplectitur, *ecclesiae* hanc laudem invidebit (*invidiam enim interpretatur Grotius*), ut ea puro sensu dicatur *columna & firmamentum veritatis*; qua quidem laude *Romana ecclesia* ne Pauli quidem temporibus præ *Ephesina* gaudebat: sed viciissim nullus *ecclesiae Zelota* ipsi *mysterio pietatis* hoc encomium eripiet, quo minus habeatur *columna & firmamentum veritatis*. ὁμολογούμενος μέγα idem dicit, quod πάστος ἀποδοχῆς ἀξιον & σύλος καὶ ἐδραιώμα τῆς ἀληθείας, idem est, augusta paraphrasi & rebus congruente, quod πιστό. Vtrumque jungitur c. I. 15. IV. 9. utrumque etiam *h. l.* non minori certe jure. vide *Gnom.*

16 θεός) *edl. miss.* apud *Vallam*, *Stapulensem*, *Erasmum*, *Bezam*, *Millium* &c. etiam *Al.* (quoniam lineola, qua θεός compendiose scriptum ab ὁς distinguitur, sublesta videtur nonnullis,) *Aug. 6. Vff.* (qui γὰρ addit,) &c. *Ignatius* (hic enim in *Ep. ad Eph. § XIX* meminit ΘΕΟΥ ἀνθεωπινως ΦΑΝΕΡΟΤΜΕΝΟΥ· atque hoc plura patrum loca eruditii conferunt:) *Athanasius* (in *Responso de Incarnatione*, quod incipit Ελύπται, & huic Dicto, lectionique θεός, fere totum innititur:) *Gregorius Nyssenus*, per se: *Chrysostomus* (cujus Hypomnema, quoniam alteruatim de *Mysterio* & de *Deo* agit, tamen apertum est, θεός, τετέσυ ὁ δημιουργός) *Cyrillus Al.* per se: *Theodoritus*: Epistola, *Dionysio Al.* adscripta, ad *Paulum Samos. Oecumenius* (cujus commentarius in *Angustiano* 6 laudat μυστήριον πιστεύθει, & tamen habet etiam, ἐδικαιώθη, ἀπεφάνθη ΘΕΟΣ·) *Theophylactus*, alii: *Arabs* in polyglottis. Plures hujus lectionis vindices laudat *Zornius T. I. Opusc. sacr. p. 251.* ὁς *Colb. 7.* singularis liber & memorabilis, *Hieron.* in *Ief. LIII. 10.* vel etiam cod. aliqui,

aliqui, quos seculo VI medio *Macedonius*, episcopus Constantinopolitanus, & in θεος verso, mutasse fertur: de quo vide Pearsonii Expos. Syimb. apost. p. 226. Millii Prol. 1013. & Platti diss. de Evangelij sub Anastasio Imp. non corruptis § V. VIII. Hoc ΟΣ & ΘΣ compendiose scriptum, picturam habent ita affinem, ut plerique alterum utrum ex altero ductum putent. Et quidem aliquis lectionem δς non obsecure præsert, hæc verba addens, *Quis sine mentis credat, sapientissimam atque benignissimam Dei præventionem ab istis opicibus, qui aciem oculorum fugiunt, res tanti momenti, aeternam nimirus salutem vel perniciem hominum, suspendere voluisse?* Apostolorum quidem tempore compendia scriptionis apud Græcos usitata fuille, non negaverim: sed apostolos ipsos non magis, quam prophetas Hebraice scribentes, ejusmodi compendiis usos fuille, credibile est. idiotæ fuerunt, vel certe idiotis potissimum scriperunt epistles protinus iu coetu legendas: idiotis autem nil cum abbreviatur esse solet. Librarios citius, quam utile foret, adhibuisse compendia ejusmodi, certum est. Bene, quod non uno ex loco, quem humana curiositas nonnullis ambiguum fecit, sed ex toto Dei testimonio tides & aeterna salus pendet. Nec tamen idcirco ex compendiosa scriptione de industria aut prægnantissima omnia aut dilutissima deligere, sed genuinam lectionem simpliciter eruere & amplecti debemus. Quid si alia quoque ratio sublit, compendio scriptionis vel aslocienda vel etiam præferenda, quæ lectionem θεος antiquiorem, quam voculam δς, probet? Sæpe videlicet pars vocabuli, per se significatum aliquem habens, priore præsertim parte paginam vel certe lineam præcedentem terminante, fortuitam patitur aphæresin. hinc locl. l. 17 Aldus excudit, pro θυσαυροί, σαυροί. hinc in Var. Matth. VII. 14 habemus ex ὅτι, τῷ Marc. XII. 34 ex ἔξτιν, ἔτιαν Luc. XV. 14 ex ὑπερέδαι, σεκειαῖς Act. XIII. 4. ex τελευταῖς, λειψαῖς Rom. V. 6 ex ἦτι, τῷ 2 Cor. IV. 11 ex αὐτοῖς, εἰ Hebr. X. 2 ex ἐκ ἀν, καὶ Ap. XIV. 18 ex σαρπαλαι, εὐλαῖ vel etiam Marc. LV. 32 ex seminatum, natum. adde Var. Matth. X. 29. quam siccile hoc loco ex θεος, δ; remansit? Nil affirmo: sed tamen retinere hoc eos debet, qui θεος plane ex δς ortum affirmant. nam etiam Cyrillo, quem θεος constanter legisse modo dicimus, lectio δς, ex θεος relicta, tribuitur apud Photium, vel Cyrilli vel Photii sermone per librarios depravato. Sane δς nil habet, quo commode reseratur: θεό plenum est atque nativum. quod habet Lat. & cum eo codices Graecolatini in versione, *Hilarius interque, Marius Victorinus, Leo, Chrysologus aliquique Latini.* (o) *Clar.* (Ger. hiat,) & cod. Francii idemque postea *Boern.* in Græco, manu prima, (nam deinde ΘΣ pictum est in *Clar.* & ΟΣ in *Boern.*) *Velefius*: ex Lat. Sæpe pro syllaba δς librarii scripsero suspensum. conf. var. Joh. X. 29. Eadem lectio codici *Lin.* ex *Waltono*, & *Macario Hierosolymitano* in disputatione cum philosopho apud *Gelasium Cyzicenum* quam recte tribvatur, incertum est. Proponen relativum habent etiam *Aeth.* *Arabs Erpenii*, *Armen.* *Copt.* *Syr.* Interpres Latinus, in Græco suo codice quid habuerit, nil refert; ex ipso quidem Latino lectio ē tota manavit: itaque sive δς sive θεός habuit, non in Græcum hoc, sed in sacramentum intentus, voculam huic vocabulo congruentem, quod, arripuit & perscripsit. Neutrū in Latino pro masculino in Greco, sicut Act. II. 33 masculinum pro neutro, τοῦτο (πνεῦμα) δς, hunc (spiritum) quem. Sæpe Latinis eodib[us]

cibus hoc accidit, ut vel librarii per oscitantiam, vel ipse interpres ex religione aliqua nomen *Dei* reticeret. vide Var. Marc. XI. 22. Act. IV. 21. X. 33. Rom. XIV. 11. I Cor. XIV. 33. Gal. III. 21. Ap. XIX. 17. Secuti Latinum sunt interpres alii. sic enim eos fuisse solitos, patet ex Var. Matth. XXV. 1. Act. II. 1. & Part. I appar. § XXXII. obf. XX. Confid. I. quanquam videndum, ne unus alterve δις potius, quam δι legerit. εἰ quod, certe ad μυστήριον sacramentum referri deberet. atqui revelatum quidem dicitur mysterium (Rom. XVI. 25. 26. Col. I. 26. quæ loca spectasse videtur Latinus interpres:) sed non recebatum in carne: neque, justificatum in spiritu: neque visum angelis, sed cognitum, Eph. III. 10. multo minus, assumptum in gloria. atque hunc, sumimum videlicet, articulum, de Deo in gloria assumto, coll. Psalm XLVII. 6. εἰςθη ὁ ΘΕΟΣ, vel maxime in animo habuit Paulus. Mirum, non solum ex Latinis, qui quod, sed etiam ex Græcis, qui θεὸς legebant, tam paucos primis seculis hoc insigne dictum citasse. Respxit luc tamen Iustinus in Ep. ad Diognetum, Οὐ χάριν ἀπέισει λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῆ δις υπὸ λαῶν ἀπικαθεῖς, διὰ ἀποσόλων κηρυχθεῖς, ὑπὸ ἐθνῶν ἐπισεύθη. & Clemens Al. in Fragmentis p. 162 ed. Ittig. μεθ' ήμῶν εἶδον οἱ ἀγγελοι τὸν χριστόν. & Orig. I. III c. Cels. p. 133, διὸ μὴ ἀναλαμβάνεσθαι ἐν δόξῃ λέγεται. Non expresse illi quidem lectioinem θεὸς reddunt, eo fortasse consilio, quo Chrys. ad h. l. ait, μὴ ἐκπομπεύσωμεν τὸ μυστήριον, μὴ πανταχοῦ αὐτὸ προτιθῆμεν. sed δι eos non legisse patet. quid nisi θεὸς supereft? Τι tertium) — Er. Gen. Lat.

C A P. IV.

I πλάνοις) Er. Steph. edd. Aug. 6. Stap. in versione, & mss. multi, Clemens Al. non semel, Chrys. Novatianus, Author qq. apud Iustinum, Calarit. Archelaus, Vigilius & alii, Syr. &c. (πλάνης) Comp. Baroc. Cov. 2. Pet. 1. Steph. δ. C. 1. 12. Vff. Clemens Al. semel in fragm. ms. Augustano, Orig. Alexander Alexandrinus apud Socratem, Athanasius, Methodius, Ephraim, Lat. hodie. ex I Joh. IV. 6. Vtrumque Theodorit. Oecum. Πατέρες) edd. mss. Clemens Al. Chrys. Syr. — Lat. olim. Πατέρων) δαιμονιών ἔτονται γάρ Φοῖ, νεκροῖς λατρεύοντες, ὡς καὶ ἐν τῷ ιεραῖλ ἴστιθεντας Epiphanii glossa, ab Epiphanius alibi prætermissa: ex qua nonnulli, Bezae notis non bene perceptis, vetustum codicem fixerunt. Eos refutat Medus in tr. ad h. l. pag. 46. sequitur autem Paganus in Apoc. p. 248.

2 ἐν ὑποκρίσει) Præcedentibus verbis hoc annexunt Comp. Vff. Παπαντ. καὶ καπαντηριασμένων Lin. Lat. aliqui. Πατέρες) — Magd. 1. Pet. 3. Clemens Al. Archelaus. εαυτῶν Hilar. Lar.

6 τῆς καλῆς διδ.) edd. mss. Chrys. Lat. (τῆς καλῆς διδασκαλίας) Barb. 1. Pet. 2. cod. aliqui Graeci apud Stapulensem, Sedulius, Biblia Germ. ed. vet. Mog. Latinis interpretis sensu non recte percepto, Syr.

7 δι alterum) — Lat. permulti.

8 ἐπαγγελιας) Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Gen. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. & quinque alii, Euthal. nec non Vff.

10 καὶ πρῖν) — Al. & al. ¶ ὁρειδίζομεθα) αγωνίζομεθα Al. Cov. 2. Lin.
Roe. 2. Boern. in Græcis. Ex Col. I. 29.

12 (~ εν πνεύματι) Al. Cov. 2. Roe. 2. Clemens Al. Chrys. Lat. & codd. graecolatini, Hilarius, Augustinus, Hesychius in Levit. XXII. Pelag. Syr.

14 πρεσβυτερίς) πρεσβυτέρος Lat. aliqui, L.

15 (~ iv) Al. Colb. 7. Cov. 2. Clemens Al. Lat. & codd. graecolatini, Syr.

C A P. V.

4 χαλὸν καὶ) edd. cum pauculis ms. Ex c. II. 3. (~) Al. Barb. 5. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 2. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. Steph. d. e. S. i. 12. Vff. Vien. Euthal. Scholia Græca & versiones cunctæ, ut ait Whitbius, præsertim Lat. & codd. graecolat.

6 ἦ) ἐς (non οἰς, ut est apud Grotium,) Al. apud Fellum.

9 , γεγονίτη) γεγονίτη, Schmidius, Raphelius, alii.

14 νεωτέρας) νεωτέρας χήρας Aug. 6. Vff. & alii.

16 πιστὸς ἦ) — Al. cum proximis, Lat. in ms. Schelli. Athanasius. ¶ ἦ πιστὸς) — Lat. hodie, Æth.

19 ἔκτος usque μαρτύρων) edd. mss. Theodoritus, Chrys. Oeum. Theophil. Hieron. Lat. hodie, Syr. (~) codd. Lat. aliqui, teste Hieronymo; Pelagius in Scholio, vel etiam Cyprianus, Hilarius, Cassiodorus: nec attingunt in commentariis Primasius, Oecumenius. ¶ ἦ) εἰ Lat. ms. Trev. Syr.

20 τὰς) τὰς δὲ Al. Lat. aliqui.

21 (χριστὸν in 58) Al. Colb. 7. Cov. 2. Clemens Al. Theodorit. Æth. Copt. Lat. Hilar. Calarit. Pelag. nec non codd. graecolatini. ¶ χωρὶς προχριστῶν, χωρὶς προχριστῶν Hil. & alii. ¶ πρόσχλιστον) edd. Vff. vel etiam Baroc. Hunt. 1. Magd. Pet. 1. Roe. Steph. ζ. ry. item versiones, codices graecolat. Chrys. Theodoritus. (πρόσχλιστον) Ald. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. Cov. 2. 3. 4. Gen. Laud. 2. L. Lin. Lu. N. 2. Pet. 2. 3. Stap. Steph. d. e. θ. i. 12. Athanaf. Clemens lib. 17 Informationum, Suidas. Vtrumque Basilius, Theophylactus, Oecumenius.

24 τισὶ) τινῶν Colb. 7. Lat. multi. E proximo.

25 δύραται) δύραται Er. Al. Aug. 6. Vff. & alii.

C A P. VI.

5 διαπαρατοῖσα) Comp. Er. ed. 1. & nonnulla exemplaria in Er. annot. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Baroc. Boern. Cant. 3. Clar. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. Pet. 1. 2. 3. Roe. Sin. Steph. omn. Vien. Clemens Al. Basili.

fil. Chrys. Theodorit. Oecum. Euthal. Hesych. Suidas. unde *διατριβὴ* *Cant. 2. N. 2.*
Vff. παρατείβῃ *Seid.* (*παραδιατείβῃ*) *Theophylact. Er. ed. 2.* & inde cert. edd. Il-
lud, non hoc, habent LXX., *¶ ἀσίσατο απὸ τῶν τούτων* *edd. mss. Chrys. Hil-*
rius &c. (—) Al. Colb. 7. Eth. Copt. Lat. & codd. graecolat.

7 δῆλον) — Polycarp. Al. Boern. Eth. Copt.

8 ἀρκεθητόμενα) ἀρκεθητόμενα *Comp. Cant. 3. Lat. in cod. multis, Cypri-*
on. & alii.

9 ἀνοίτες) Er. Steph. edd. mss. Stap. Basilius, Scholia Græca, Augustinus,
Syr. (ἀνοίτες) Comp. Aug. 6. Bas. 2. Chrysostomus, si exegesis eius recte per-
pendas; Lat. Hilar. & alii; nescio an Cyprianus. Vtrumque Cyrillus Al. εἰς præ-
figit Aug. 6. Lat. multi.

11 πρεστίτα) πρεστίτα *Al. Boern. Hesychius.*

12 — εἰς) Comp. Al. Clar. Cov. 2. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Lu. N. 2.
Pet. 3. Roe. Eth. Copt. Lat. Syr. Chrys. Euthal. Theophyl. (εἰς) Er. Steph. edd.
vel etiam Baroc. Cant. 3. Cov. 3. 4. Magd. Pet. 1. 2. Vien. cum Vff.

13 ζωοποιῶντος) edd. mss., Chrys. &c. (ζωγυονθέτος) Al. Clar. Colb. 7. Cov. 2.
Athanaf. Cyril. Id visum magis convenire in τὰ πάντα. Vtrumque Basilius, Theodorus.

16 (— εἰς) Comp. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 4. Lu. N. 2. Vff. Vid. Gnomon.
ad c. I. 17.

17 αὖλ' ἐν) Ἐπὶ habent Al. Aug. 6. Boerner. Clar. Colb. 7. pluresve. Sic ex-
pressius est antitheton ad illud, ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι. Spes, Deo innixa, fir-
mititudinem habet. ἐν habet lectio communis, quæ subjungit, τῷ θεῷ τῷ ζῶντι, ex
cap. IV. 10, ut videtur. nam τῷ ζῶντι non habent Al. Boern. Colb. 7. Roe. 2. Eth.
Lat. in cod. Reutling. & Schelhi. Gildas, Haimo. ¶ πάντα πλεστίως) Comp. Aug.
6. Stap. Vff. pluresve, Chrys. Lat. Syr. πλεστίως πάντα Er. &c.

19 (ζῶντος) Al. Cov. 2. Steph. 0. Eth. Armen. Copt. Lat. & codd. graecolat.,
Syr. Euthal. Basil. Nyffen. Hieron. & al. Respicitque huc Andreas Cef. in Ap. XXII.
10 dicens τὸν ζῶντας ζῶντα. Vtrumvis habent codd. Graeci apud Stapulensem. εἰωνίς
ζῶντως L.

20 παρακαταθέτειν) edd. vel etiam Cov. 4. Laud. 2. Lin. N. 2. Chrys. (ταρα-
χνων) Al. Aug. 6. Ger. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Vff. & osto alii, Clemens Al. Theo-
rit. Ignat. interpolatus, Euthal. Oecumen. vel etiam Hesych. ¶ κενοφωνίας) edd.
mss., Stap. Syr. Hippolytus, Clemens, Orig. Theophyl. Oecumen. (κενοφωνίας) Lat.
& inde Clar. latine, Boern. Tertull. Irenei interp. & alii, Athanaf. Chrysost. (ut
Theophyl. & Oecumenius notant; nisi potius locum 2 Tim. II. 16. spectarunt:) Basili-
lus. νέα τινὲς interpretamentum Oecumenii in Aug. 6.

21 ἀμήν) edd. mss. Hil. &c. (—) Al. Boern. Clar. Colb. 7.

E P. II A D T I M.

C A P. I.

1 ἵντες χριστὲς) — Comp. Laud. 2. Vien. (χριστὲς ἵντες) Cant. 3. Cov. 2. (nisi hunc revocat appendix Millii,) 3. Hunt. 1. Pet. 2. 3. Seid. Lat. multi, Hil. Cassiod. & graecolatini.

2 πατρὸς) πατρὸς ἡμῶν Vien. & al. Ex parallelis.

5 πίστω) σύγάπτει καὶ πίστως codd. aliqui apud Stapulensem. Π εὐνέκη) εὐνίκη Comp. Er. Henricus Steph. & al. Aug. 6. Vff. pluresve.

8 ἡμῶν) ἵντες χριστὲς addunt Cov. 2. Roe. Lat. aliqui.

10 διὰ τῆς), διὰ τῆς Abr. Sculhetus. Schoettgenius construit cum καλέσαντος, v. 9. Possit construere διὰ τῆς — (καὶ) διὰ του ευαγγελίου.

11 (— εἰθὲν) Al. Colb. 7.

12 (παρακαταθήκην) Comp. Er. Bas. 2. Cov. 4. Land. 2. N. 2. Seid. Steph. 9. Chrys.

14 παραθήκην) Comp. Er. in margine, Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Vff. graecolatini & sex alii, Chrys. (παρακαταθήκην) Er. Steph. ed. 3. & al. cum paucis cod.

15 φύγειος) φύγειος Er. L. & alii, Lat.

C A P. II.

3 σὺ οὖν κακοπάθητον) συγκακοπάθητον Al. Colb. 7. Cov. 2. & codd. graecolatini.

4 σερατεύμενος) σερατεύμενος τῷ θεῷ Julius Africanus, Marcus Eremita, Lat. multi.

5 αὐθλῆ τις) αὐθλῆτης codd. aliqui apud Stapulensem.

7 δόξη) δόστει Al. Lat. & al.

10 αἰώνις) ἀρχαῖς Lat. Ath.

13 (μενᾶ) Lin. Π αἰρνίταθαι) αἴρει γὰρ Al. & al.

14 κυρίου) θεῶν Lat. permulti, Baroc. Pet. 2. cum proximis. Π λογομαχεῖν) λογομάχει Al. Lat.

16 κεροφωνίας) edd. Aug. 6. &c. κεροφωνίας Chrys. Theophyl. Oeum. Vtrumque, Boern. Hilari.

17 σίλητος) Vbi ex Epitheto fit proprium, accentus retrahitur: ut αἴρατος, ἀρετος & alia, apud Eustath. φιλητος plerique.

19 θεῶν) γροτῆς Stab. (¶ κυρίες) Comp. Al. Aug. 6. Basf. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Stab. Stepb. δ. ε. 1. Vff. graecolatini & octo alii, Euthal. Scholia stae interpretesque omnes. Germana lectio, Whitbie agnita. τὸς κυρίες Stab. (χριστός) Er. Steph. edd. cum perpaucis cod.

21 (~ καὶ) Er. Al. Aug. 6. Cœs. Chrys. Theodorit. Hilar. codd. graecolatini, Syr.

22 τῶν) πάντων τῶν Lin. & al.

C A P. III.

2 ἔσονται γὰρ) καὶ ἔσονται Lat. Syr. ἔσονται Cov. 2. N. 2. Lat. aliqui. ¶ εἰ) ~ Comp. Aug. 6.

3 (ἀπονδοι, ἀστοργοι) Chrys. non semel, Optatus, Hilarius.

6 αἱχμαλωτίζοντες) Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Boern. Colb. 7. Cov. 2. Laud 2. Pet. 1. 2. Roe. Vff. Chrys. Theodorit. Theophyl. Oecumen. (αἱχμαλωτεύοντες) Er. ed. 2. &c. in quibus etiam ταὶ subjungitur.

8 (μαυρῆς) Synopsis apud Athanasium in Exodo, Lat. Boern. Constit. apost. Cyprianus & alii, & sic quoque Talmudici. sed cum textu faciunt Targumistæ. vide Buxt. Lexicon, col. 945. Gregorii Obs. cap. 15. Fabric. Pleud. V. T. p. 816.

9 πλεῖστον) Comp. Laud. 2. N. 2. Pet. 2. Cyprian. de unit. eccl.

12 ἵντες) ~ Lin. Leo plerumque.

13 πλανῶντες καὶ πλανώμενοι) πλανώμενοι καὶ πλανῶντες Lat. Syr.

14 τίνος) τίνων Al. Colb. Hil. Clar. latine, Boern.

15 σὲ) ~ Stab.

16 (~ καὶ) Clemens Al. Theodorus Mopsuest. apud Facundum, Arab. Lat. Barb. 1. Tertull. Caffiod. & alii, Syr.

17 ἐξηρτισμένος) ἐξηρτημένος Aug. 6. Baroc. Cant. 3. Cov. 4. Gen. ἐξηρτυσμένος Barb. 5.

C A P. IV.

1 οὖν ἐγώ) ~ Al. & alii, Lat. & graecolat., Syr. vel etiam Steph. ε. θ. ¶ τὸς κυρίες) ~ Al. cum proximis. ¶ τὸς post καὶ) ~ Vff. ¶ ἵντες χριστὲς) χριστὲς ἵντες Al. & alii, Lat. in mss. Hil. Caffiodorus, Greg. in past. ¶ κατὰ) καὶ Al. Colb. 7. Lat. in mss. Hilar. & alii. Allit. ad seq.

8 (~ πᾶσι) Lat. Syr. sed habet Cyprianus non semel.

10 κρίσκης) κρίσκης Aug. 6. Vff. & alii. ¶ γαλατίαν) edd. mss. Iren. Chrys. Theodorit. Syr. &c. Rhythmus, δαλματίαν. (γαλλίαν) Cov. 2. Lin. Euseb. Epiphani. Hieron.

Hieron. *Aeth.* Probat Schilterus de lib. eccl. Germ. p. 48. Π δαλματίαν) δελματίαν Bas. 2. Lin. Lu. Magd. unde δερματίαν Al. quemadmodum *Dalmatas* etiam *Latini* dicunt.

13 Φιλόντην) Er. Steph. ed. 2. 3. Caeſ. Vff. &c. Φιλόντην' Comp. Al. Aug. 6. & al. Alter alii.

14 ἀποδώσι) ἀποδώσι Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Chrys. in comm. *Theodorit.* in comm. *Oecumenius*, Lat. multi, Syr.

18 init. καὶ) — Al. cum proximis.

19 περίσκαν) περίσκαλλαν Comp. Caeſ. & alii, nee non Vff.

21 λίνος) Kusteri ed. Namque corripiunt poetæ Gr. & Lat. λίνος ceteri.

22 ἵντες Χεισδὲς) — Boern. Colb. 7. *Aeth.* Π Χεισδὲς) — Al. Cov. 2. Π υμᾶν) edd. &c. unde τὰ Syr. iμῶν Græci tractatores, Lat. ms. Colon. & Gemblac. Π (— αμῆν) Al. Boern. Colb. 7.

In subscriptione epistolæ: χαισάρι ρώμης addunt *Cant.* 3. *Cov.* 2. 3. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Pet.* 2. *Roe.* *Seid.* *Vff.* 2. *Theodorit.* ρωμαῖον addit *Lin.* *Stap.* Librariis absolute *Caesaris* appellatione veniebat *Constantinopolitanus*: unde horum codicūm patria nolleatur.

E P. A D T I T V M.

C A P. I.

In Ep. hæc & ad Philem. interdum etiam *Med.* citatur a Millio,

1 εἰ) ω Bas. 2.

3 ιδίοις) Colon addit *Bеза.*

4 (καὶ, pro ἀλεος) Colb. 7. *Aeth.* *Copt.* *Lat.* & *Græcolatini*, *Chrys.* *Syr.* *Orig.* in *Rom.* I. 7. *Hilar.* *Hieron.* *Cassiod.* Π χυρίς) — Al. *Lat.* *Theodorit.*

8 Φιλόξενον) Φιλόπτωχον *Vff.* Verbo ad librarii tempora accommodato.

10 καὶ ἀνυπότακτοι) ἀνυπότακτοι *Aug.* 6. ἀνυπότακτοι καὶ Er. *Pet.* 2. *Vff.* *Syr.* & sic fere *Cov.* 2. 4. & al.

15 μὲν) — Al. Colb. 7. *Euthel.* *Pet.* 3. *Lat.* *Ciar.*

C A P. II.

2 ἡραλίνες) ἡραλίνες *Stap.* *Vff.* & al.

3 ἐν) τεινεῖς ἐν *Aug.* 6. codd. aliqui apud *Stapulensem*. Π (ἱεροπέρεπτον) *Colb.* 7. *Cov.* 2. *L.* *Clemens* Al. *Lat.* *Syr.* *Arab.* *Erpen.* vel etiam *Theodoritus*.

7 ἵνα usque σγῆν) edd. mss. nec non Hieron. comm. in doctrina, in integritate; in gravitate, verbum sanum habet Lat. Hil. Pelag. ¶ αὐτοφθοριαν) edd. &c. post αλια facile irrepit αδια. (αὐτοφθοριαν) Al. Bas. 2. Clar. Cov. 2. Roe. nec non Boern. ¶ - αὐτοφθορια) Er. Beza, Al. Baroc. Laud. 2. Roe. Chrys. Theophyl. Aeth. Lat. & codd. graecolat. nec non Syr. (αὐτοφθοριαν) Comp. Steph. edd. Aug. 6. Stap. Vff. cum plerisque, Theodorit. Glossa αὐτοφθορια explicans, a margine in contextum traducta.

8 οὐκῶν Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Gen. L. Stap. Vff. Vien. & deinceps alii, Chrys. Oecum. Lat. Syr. (οὐκῶν) Er. ed. 2. & seq. Steph. edd. vel etiam Al. Cov. 4. Hunt. 1. Pet. 3.

10 πίστω πάταν) πάταν πίστω Al. Cov. 2. Ger. Med. Hil. Hier. ¶ τὸν τὰς Al. & al.

11 γὰρ) - Aug. 6. Vff. & al. Ineunte pericopa.

C A P. III.

1. ι καὶ) - Al. cum proximis.

8 τῷ) - Comp. Al. & al. ¶ (- τῷ) Al. Clar. Vff. & alii, Chrys.

10 μίαν καὶ δευτέραν) edd. mss. Armen. Copt. ceteraque versiones, Irenaeus apud Epiphanium & Eusebium, Orig. Athanasius, Basilius, Cyrilus Al. Scholia Graeca, Leo M. Pelagius, Primasius, Sedulus. unde trinam habet Pamphilus, an Eusebius, an Ruffinus, in Apol. pro Orig. πρότην καὶ δευτέραν Confessio eccl. or. p. 147. (unam) Tertull. Calaritan. Augustin. Fulgent. Pacianus, Hilarius, Etherius, cod. Trevirensis in lemmate, Schelkornianus in capitulatione, & Charitinus in prologo. Vtrumque Irenaei interpres, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus. In codd. graecolatinis, quum correptionem jam prescriptum esset, suppletum est, aut secundam. Casu omissum: certe non additum favore haeretici hominis.

15 (- αὐτὸν) Al. Colb. 7. Aeth. Hieron. Hilar.

EP. AD PHILEMONEM.

v. 2 ἀγαπητῷ) edd. &c. Syr. Ex v. 1. (ἀδελφῷ) Al. Colb. 7. Cov. 2. Arab. Erpen. Copt. Lat. in ms. Schelh. Hieron. & codd. graecolatini. unde sorori carissimae, junctum, Lat.

6 ἐρεγνὺς) evidens (ἐρεγνὺς) Lat. invito Hieronymo. Infinitis locis apud Graecos autores pro ἐρεγνειᾳ, ἐρεγνεια factum est, ut docet P. Victorius l. 23 Var. lect. c. 14. sed quia Latino etiam Hebr. IV. 12, ubi hanc conveniebat, ἐρεγνὺς est evidens, ut ex eodem Hieronymo appetat; eo magis defenditur Graeca lectio hoc loco & 1 Cor. XVI. 9. ¶ επιγνωσει) γνώσει Stap. ¶ αὐτῷ) ἔργα αὐτῷ Comp. Aug. 6. N. 2. Seid. aliqui codices apud Stapulensem, Steph. i. Lat. aliqui, Boern. ¶ εἰ

¶ iv μῦν) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. N. 2. Stap. Steph. omn. Vff. Chrys. Theodorit. Oecum. (v. μῦν) Er. & alii, Syr. Ex Latinis habent alii in nobis, alii in rotis; plures omittunt, in recurrente. ¶ (~ int̄v) Al. Colb. 7. Hilar. Hieron.

7 ζαρά) Comp. & recent edd. Al. Barb. 1. Baroc. Colb. 7. Cov. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Pet. 2. graecolatini, Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Chrys. (χάρην) Er. Steph. edd. Aug. 6. Stap. Vff. & al. Ex rhythmo νυμ v. 6. & παράλοντι v. 7. cui quidem nomini minus apte jungitur ζαρά, quam ζαράν. ¶ ἔχομεν πολλήν εἰκόν Al. cum proximis.

10 μύ) ~ Al. Colb. 7. Vff. Lat.

11 σοὶ) καὶ σοὶ Roe. & alii, Lat. ¶ (ἐπεμψα) Aug. 6. Clar. Colb. 7. Stap. Chrys.

12 .σὺ δὲ) σοὶ. Al. Clar. Colb. 7. & mox omittunt προσλαβῆ.

16 ὑπὲρ δῆλον) pro servo habet Lat. sed plus servo habet ms. Reutl. Trev. & alii apud Estium, Hieronymus.

17 ἐμὲ prius) με Aug. 6. Chrys. vel etiam Vff.

20 κυρίῳ) edd. &c. Ex præced. (χριστῷ) Ald. Colin. ed. Al. Aug. 6. in rasura, Cov. 2. 4. L. Lin. Steph. 12. Chrys. Theophyl. Copt. Syr. Lat. in codd. plur. Hilar. Ambr. in Luc. VII. Hieron. Pelag.

22 ὅτι) ὅτι τῷ Er. Vff.

23 (ἀππάζεται) Br. ed. 1. Al. Aug. 6. Clar. Roe. Chrys. Arab. Lat. Syr.

25 ἡμᾶν) ~ Colb. 7. & al. ¶ (~ αὐτὸν) codd. vet. ut patet ex Hieronymo.

E P. A D H E B R A E O S.

Habent eam

EDD. Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Barocc. Cant. 2. 3. (dēsimens in c. XI. 27.) Cor. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff. 1. (fragmentum vetustum, a cap. I. 1. ad cap. IV. 3. & a cap. XII. 20. ad cap. XIII. 25.) 2.

CLASS. II. Barb. oīlo, Bas. 2. Clar. Colb. 7. Gen. Ger. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. δ. ε. ζ. η. 12. 17. Vien.

VERSION. Æthiop. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Athanasius, Chrysost. Eutbal. Oecum. Theophyl. Sedulius &c. Adde Mutianum scholasticum, quem Cassiodorus homilias Chrysostomi in hanc epistola n transference fecit in Latinum: textum autem subinde Mutianus ex Latino potius interprete vetusissimo, quam ex Chrysostomi Græcis refert.

In titulo, *Pauli* nomen habet *Comp. Er. Boecler. Millii* edd. *Cat. Elenerianus*, *Vff. 2.* & codd. sere omnes, teste *Bera*: non habet cod. unus, eodem teste, *Henr. Steph. & al. edd. Vff. 1. Syr. &c.*

C A P. I.

1 προφίταις) ἀγγέλοις conjicit *Artemonius*: quod ipsum hoc loco negat legi *Chrysostomus*. Εὐ τοῖς προφίταις omnia monumenta habent. Vide *Gnom.* ¶ (εχάρτε) *Comp. Steph. ed. 1. Al. Barb. 7. Bas. 2. Cant. 3. Clar. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Magd. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. 1. Vff. 1. 2. Orig. Euthal. Maximus, Theodorit. Lat. (εχάρτων) *Er. & al. edd. cum perpaucis codd., Scholia Graeca.* Vtrumque legitur apud *Athanasiu*m.*

2 (καὶ ἐποίησε τὰς αἰῶνας) *Al. Vff. 1. Athanaf. Lat.* pluresve. fecit & secula habet *Lat.*

3 αὐτᾶς alterum) — *Vff. 1. ¶ (— δι ἑαυτῆς) Al. Colb. 7. Pet. 3. Roe. 2. Lat.* Facile omissum post αὐτᾶς. δι αὐτᾶς *Cyrill. Euthal. Eth. Clar. latine, Mutianus.* δι αὐτᾶς *Theodorit.* ¶ (τῶν ἀμαρτιῶν ποιητάμενος) *Vff. 1. Lat.* Et sic habent, certe ἡμῶν omittunt, *Al. Clar. Eth. Copt. Syr.* vel etiam *Cyrillus Hieros.* ¶ δεξιᾷ) δεξιᾷ τῇ θρόνῳ *Comp. Aug. 6. Laud. 2. Seid. & cod. nonnulli apud Er.*

4 πρεστῶν) πρεστῶν *Vff. 1. 2.*

8 ῥάβδος) καὶ ἡ ῥάβδος *Al. Colb. 7. Vff. 1. Lat.* in mss. & inde *Clar.* ¶ (ινθύτητος) τῆς ινθύτητος *Al. Vff. 1. ¶ ή) — Vff. 1.*

9 ἀνομίαν) ἀδικίαν *Al. Colb. 7. N. 2. Euseb. Chronicon Alex.*

11 (διαμερεῖς) *Vff. 1. Lat.* (quoniam permanes habet *Rupertus*,) & *graecolatini, Hebr. LXX Grab.*

12 (ἀλλαζεις) *Graeci codices apud Estium, Lat. olim, & inde N. 2, latinizans, & graecolat. & Velef. LXX* (quoniam ibi quoque ελίζεις habet *Al.*) Idque probat Drusius, & Hodius, *Latinis* alioqui non nimium deditus, f. 274. ελίζεις *Vff. 2. ελίζεις* sumtum videri possit ex *Ap. VI. 14.* ¶ δι) — *Stap. Er.*

C A P. II.

1 διατομ. παραρρυμένη) — *Vff. 1.*

3 ἵκεινεξόμεθα) ἵκεινεξόμεθα *Vff. 2. & al.*

4 (— τὲ) *Cov. 2. Laud. 2. Magd. 1. Pet. 1. 2. Vff. 1. 2. pluresve, Chrys.*

7 καὶ κατέστησε μsq. χειρῶν σν) *edd. mss. pauci, versiones, Theodorit. (—) Aug. 6. Barb. 7. Gen. Sin. Stap. Vff. 2. & decem alii, Clrys. (ut appareat ex Mutiano,) Theophyl. Oecum.*

8 γὰρ τῷ) τῷ γὰρ *Vff. 1.*

9 , διὰ

9 , διὰ τὸ πάθημα τὴν θεατὴν) Hoc cum verbis sequentibus conne-
ctunt aliqui. ¶ χάριτι) edd. mss. Armen. Copt. aliisque versiones, Chrysost. Athanas.
Cyrillus Al. & cum eo Concilium Ephes. cap. 13. & Leo M. &c. (χωρὶς) Vff. 1. cod.
alii apud Orig. t. 1 in Iohann. Theodoritus non semel, qui multum hic ponderis ha-
bet: Anstasius abbas, scriptor seculi VIII, in libro contra Iudeos, diserte: Lat.
(ante Hieronymum, qui tamen ipse l. 2 Comm. in Gal. absque Deo in quibusdam
codd. legi ait:) nam, sine Deo, habet Ambros. de Fide ad Gratianum, constanter,
Vigilius Thapensis l. 2 contra Eutychen, c. 3. p. 44. Fulgentius non semel, neque
ignorarunt lectionem Theophylactus & Occumenius, Nestorianis eam tribuentes: quan-
quam ante ipsum Nellarium eam oblitterare potuit & heresium formido, & alterius
lectionis facilitas. Sic quoque versio Syriaca olim allegata, ut ex codice Heidel-
bergensi ante annos plus nongentos scripto docet Tremellius & And. Müllerus in Diff.
de versione Syr. p. 28. 29. 40. Neque improbat Beza, Colomesius, & (si concilii
Ephelini & Tridentini auctoritas abesset,) P. Faber lib. 3 Semestr. p. 158. Sane præ-
stantissimum fragmentum Vffenbachianum ea est indele, ut facile appareat, hanc le-
ctionem vere ex Græcis codicibus deperditis, quorum nonnullos olim legit Origenes
aliisque, manasse: etenim græce maxima utrinque literarum in χωρὶς & χάριτι est af-
finitas; Latine & Syriace, nulla. quum tamen notabilis Latinorum in Africa & alibi
consensus accedit, tantum is firmitudinis habet, ut hoc vestigium sine præjudicio
aliarum insignium lectionum vix possit negligi. Vid. omnino Part. I apparatus hu-
jus, § 32. Interpretatio hujus lectionis, in Prodromo tentata, neque aliis neque
michi satisfecit: (confer infra Part. IV. n. 1 & IV.) judicium quidem de lectione
ipsa, ibidem propositum, mutare vetat parallelismus plane singularis 1 Cor. XV. 27.
Non ignoro, χάριτι plausibilius esse, quam χωρὶς & sine labore ullo a me impe-
trarem, ut hoc missum sacerem, & illud amplecterer. Sed ubi de Verbo Dei, ubi
de unico Dei verbo agitur, nil temporis causa statuere debemus. Facilius χωρὶς in
χάριτι, quam χάριτι in χωρὶς librariorum sedulitas, planiora omnia querens, mu-
tavit: & tamen χωρὶς remanet in monumentis antiquis, multis, gravibus. Syria-
corum exemplarum in utraque lectione conjungenda constantiam declarat La Croze
lib. III de Christianismo Indico, c. 3. § 64. Vide Gnom.

14 (ἀιματος ρῆσι σαρκὸς) Al. Ger. Roe. Vff. 1. pluresve, Euseb. Athan. or. 3.
c. Arian. bis, & pluribus aliis locis vel ipse vel alii cum eo editi, Chrys. Cyril-
lus Alex. Theophil. Lat. in ms. Schelh. manu prima, Ambros. l. 2 de Fide, c. 5.
Ansbertus, & sine dubio Clar. cui Ger. respondet. Vid. Gnom.

C A P. III.

1 (- χαιρῶν) Al. Colb. 7. Roe. Sin. Vff. 1. Curcellaei margo, Athan. Æth.
Copt. Lat. Ambros. unde hoc post ματὲρ ponunt Comp. Aug. 6. Stap. Vff. 2. plures-
ve, Chrys. Lat. aliqui, Syr.

2 δέλφι - Copt. Arab.

3 δόξης ἔτος) ἔτος δόξης Al. & al.

F ff 2

4 τὰ)

4 τὰ) — Al. Clar. Colb. 7. Vff. 1.

5 ἀυτοῦ) — Arab. Erpenii, Syr.

6 ἔ) edd. mss. Chrys. Cyrus Alex. Syr. Didymus, Hieron. (ἔς) Steph. ε. Vff. 1. Lat. & graecolat. Π περ) — Aug. 6. manu secunda, Clar. Vff. 1. Π μέχρι τέλες βεβελαν) — Æth. Calaritan. Sed & v. 1 Π μέχρι τέλες omittit Æth.

9 νε) edd. mss. versiones, Cyrus Al. & Scholia Cr. (—) Al. Clar. Colb. 7. Copt. Calaritan. Π (ἐν δοκιμασίᾳ) Al. Clar. Vff. 1. Copt. sed probaverunt habet Lat.

9. 10 τεσσαράκοντα ἔτη. διὸ). τεσσαράκοντα ἔτη Aug. 6. N. 2. Steph. δ. Ex v. 17. & ex LXX.

10 ἐκείνη) codd. ex LXX. (ταύτη) Al. Clar. Colb. 7. Steph. ε. θ. Vff. 1. Lat. Π εἴπα) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 3. Laud. 2. Vien. εἴποι Er. &c. Π αἱ) hic populus habent Syr. Arab. Id ex affinitate vocum Καὶ & עולְל repetit Iac. Cappellus.

11 ὁ) edd. &c. sicut habet Lat. in ms. Colon. & in proleg. Mill. § 586. οἵς Cy-
rillus Al. Lat. hodie.

13 ἄχεις) ἄχρι Vff. 1.

14 γεγόναμεν τῷ χριστῷ) τῷ χριστῷ γεγόναμεν Vff. 1. pluresve, Lat. Π ὑποσά-
τεως) αὐτῷ addit Al. Lat. ex c. l. 3. Non addit Hieron. ad Principiam.

16 τίνες) Chrysost. in comm. nam ἐρώτου εsse ait. τίνων μέμνηται φησι σκλη-
ρυθέντων; τίνων δὲ ἀπειθούσατον; ubi σκληρυθέντες, coll. v. 15, iidem sunt,
qui παραπιθάνατες. Chrysostomum sequitur Syrus, Syrum Arabs Erpenii. Ad-
de Theodoritum, & recentiores apud Wolfium. Vid. Gnom. (τινὲς) edd. mss. Arm.
Copt. &c.

17 ἐπεσεν) ἐπεσον Comp. Lin. & al. nec non Vff. 2.

C A P. IV.

1 ὑψῶν) Boecler. & aliæ ed. Steph. δ. Theodoritus, Lat. in edd. vet. in ms.
Reutl. Trev. aliisque, & inde Angl. Luth. Zeger Biblia reg. in margine, Vetus. Si-
mon. (ὑψῶν) edd. primæ, multi codd. Graeci apud Stapulensem, ceterique mss., Chrys.
Oecum. Æth. Arab. Lat. aliqui & inde Haymo; Syr. Ex alliteratione ad ὑστερη-
να, vel quod apostolus non videretur includendus.

2 συγκεκριμένος) Er. & al. edd. vel etiam Colb. 7. Gen. Pet. 3. Steph. θ. γ.
eum Cov. 2. Magd. 1. Vien. Cyrus Al. Lat. Syr. (συγκεκριμένης) Comp. Aug. 6.
Bar. Cant. 2. 3. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 1. 2. Seid. Sin. Staph.
Steph. ε. ζ. η. Chrys. in textu Mutiani interpretis & in comm. Cyrus, Theodo-
rit. Macarius, Photius, Euthal. Theophyl. Oecum. Ex rhythmo κείμενοι. quem lapsum
non calamo solum, sed etiam lingua hoc loco adiunitti observavimus. Hinc etiam
συγκε-

συγχειραστικές Al. Bas. 2. Clar. L. Vff. 1. Lat. in ms. Constantiensi & Schelhorniano, in ed. regia, in Augustino; Æth. Arab. συγχειρατημένες Vff. 2.

3 εἰπερχόμεθα) εἰπερχώμεθα Al. Π γὰρ οὖν Al. Cov. 2. Roe. Vff. 1.

7 (προσέρπεται) Al. Colb. 7. Cov. 2. Roe. Lat. & graecolat. Chrys. Cyrill. Syr. item Lin. Copt. Theodorit. προσέρπεται Barb. 2. Idem verbum, c. X. 15.

8 αἰτίς) αἰτὸς ὁ Comp. Vff. 2. & sic, vel certe αὐτὸς, Laud. 2. Seid. Steph. 1. 12.

12 ἐρεγνής) evidens (ἐρεγνής) Hieron. in Esaj. LXVI. Π (— τῇ) Al. & alii, Chrys.

15 πεπεραμένος) edd. principes, Aug. 6. Vff. 2. &c. Theodorit. Oecum. πεπεραμένος Beza ex uno cod. & inde al. edd. Al. cum paucis, Theophyl. Utinique Origenes & Chrys.

16 προσερχόμενα) προσερχόμενα Bar. Lin. Vff. 2. Π ἑλεος) ἑλεος Al. Vff. 2. & al.

C A P. V.

4 — ὁ ante καλύπτεται & ante διαφέρει) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Vff. 2. codd. plurimi, Chrys. ὁ Er. Steph. edd.

7 τῇ) — Aug. 6. Vff. 2.

12 λογίων) edd. mss. Clemens Al. Eusebius, Cyrillus Al. Falla. λέγων Colin. ed. Steph. 12. 17. ex Lat.

C A P. VI.

2 βαπτισμῶν) comma addit Er.

3 καὶ) — Aug. 6. Syr. Π (ποιήσωμεν) Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Ger. Pet. 20 Vff. 2. & octo alii, Oecum.

7 καὶ tertium) — Arab. Lat. Syr. Π ἀπὸ), ἀπὸ Syr.

9 κρείσσονα) κρείττονα Er. & al.

10 (— τὴν κάπνην) Al. Cir. 2. Rec. Steph. 1. Æth. Arab. Lat. & graecolatini, Syr. vel etiam Chrys. & ex eo Mutianus. Insertum ex parall. τῆς σκοτίας Aug. 6.

14 ἡ μήν) L. de Dicu in Evang. p. 9. Nold. Concord. p. 94. ἡ μήν Al. Clar. Cov. 2. Id nisi redditum in Lat.

16 μήν) — Al. Clar. Roe. Vff. 2.

18 (τῇ) Al. Colb. 7. Vff. 2. pluresve, Chrys. Π καταφυγόντες) καταφεύγοντες Aug. 6. & alii.

C A P. VII.

1 τὸ alterum) — Comp. & recent. edd., Stap.

2 αὐτῆς) αὐτῆς Al. cum proximis. ¶ νεομοθέτητο) νεομοθέτηται Al. Cov. 2. Roe. & libri quidam apud Camerarium.

3 προσέχηντες) edd. &c. Facile admissum in codd. ex alliteratione ad μετέχηντεν. (προσέτιντες) Er. Sic praefit fuit habet Lat. quemadmodum c. X. 11. ἔσηκε, praefit est. (προσέχεν) Al. Et Hesychius, προσέχει, προσίλθε.

4 (ἱερέων) Al. Roe. Armen. Lat. Clar. ιερέως Copt.

5 (σαρκίνες) Colin. ed. Al. Magd. 1. Pet. 2. Sin. Vff. 2. Cyrillus Alex.

6 (μαρτυρεῖται) Al. Barb. 2. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Copt. Chrys. Cyrill. Theophyl. vel etiam Lat. ¶ εἰς τὸν αἰώνα) — N. 2.

7 γὰρ) — Lat. Syr.

8 νέμους) Sic distinguit E. Schmidius, Aug. 6. pluresve. Confer Chrys. Syr. Luther. νέμεται, plerique.

9 (— κατὰ τὸν τάξιν μελχισιδὲν) Lat. Colb. 7. Hiatus, κατὰ recurrente. Non omittunt Lat. mss. (ut Char. Col.) & inde verlio Anglica vetus.

10 ἐπρεπεν) καὶ ἐπρεπεν Al. Clar. Syr.

11 τῆς μετὰ) qui post habet Lat. ex compendio scriptionis. ¶ νιὸν) in σὲ Roe. Ex eadem causa.

C A P. VIII.

1 καὶ alterum) edd. mss. Chrys. Lat. Syr. — Colb. 7. Clar. vel etiam Arab.

2 προσενέγκη) προσενέγκοι Pet. 1. προσενέγκει Vff. 2.

3 (σὺν) Al. Colb. 7. Lat. ¶ τῶν ιερέων) — Al. Colb. 7. Lat.

4 ποιότης) ποιότεις Comp. Al. Stap. Vff. 2. & complures.

5 τέτευχε) τετύχης Comp. Roe. & al.

6 ἐποίησα) διεθέμην Roe. Chrys. & al. e LXX.

7 πλησίον) Er. & al. edd. Aug. 6, manu secunda; vel etiam Steph. δ. ζ. θ. 17. Vien. cum Cov. 2. Pet. 1. Vff. 2. Oecum. Theophyl. LXX in ms. Alex. Lat. quanquam Prov. XXIV. 28 πολίτης, proximus. (πολίτην) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. manu prima, Bas. 2. Colb. 7. Gen. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. e. 1. 17. & undecim ceteri, Arab. Copt. Syr. codd. graecolatini, Theodoritus, Euthal. LXX in ed. Comp. & Aug. de spir. & lit. c. 24. Vtrumvis exemplaria Chrysostomi h. l. ¶ αὐτῶν prius) — Al. Vff 2. & al.

8 τοῦ τῶν ἀροτρῶν αὐτῶν) Colb. 7. Copt. Lat. Barb. 1. Syr. Sic Ieremias. Hoc, post ἀδικίας αὐτῶν, habet Chrys.

9 τὸ δὲ) πᾶν δὲ τὸ Vff. 2.

C A P. IX.

1 (τὸι) ~ Vff. 2. (ineunte pericopa.) & alii, Syr. Π ~ σκηνὴ) Er. Beza, Al. Barb. 2. Cant. 2. Colb. 7. Cor. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Magd. N. 2. Pet. 1. 3. Cant. 3. & Sin. manu prima, Chrysost. Photius apud Oecum. Euthalius, Theophyl. Lat. & Graecolatini, Syr. unde διαβήτιν supplent Barb. 1. Æth. Arab. &, testamentum, ms. Lat. Colon. & versio Angl. vet. ἐξέιν L. ex c. VIII. 7. (σκηνὴ) Comp. Stephanor. edd. Aug. 6. Vff. 2. plerique codd. apud Beza & alios, Arabs. Ex v. 2. 6. 8. Legit & non legit Stapulensis. Confer infra P. IV n. VIII § 103. Π δικαιώματα) Comma addit Camero & alii.

2 κατεσκευάσθη) Colon addunt edd. recent. Π ἄγια) Comp. Beza, Aug. 6. Cov. 2. Roe. Græca Scholia omnia. (ἄγια) Er. &c. Atqui neutra harum tabernaculi partium seorsum tabernaculum dicitur. Proparoxytonon est, nil officiente feminino ἄγιον nam sic quoque mox, οὐ λεγομένη ἄγια ἄγιων. Adde Gnom.

3 ἄγια) ἄγια Er.

9 ἀπεριόντα) καθίσταται addunt Stap. & alii. Verbum ex antecedente & consequente constatum. Π ἐν) edd. mss. Cyrillus Al. Scholiastæ, versiones. (νῦν) Al. Clar. Colb. 7. & alii apud Beza, Lat. Mutianus. Vtrinque lectionem interpretatur Oecumenius.

10 (~ τοι) Al. Colb. 7. Cor. 2. Syr. Π (δικαιώματα) Al. Cov. 2. Steph. e. Syr. Clar. in Lat. Ob ἐπικεφαλα.

12 ἐνράμενος) ἐνράμενος Er. Aug. 6. Clar. Steph. Oecumen.

13 ταύρων τῷ τρέχων) τρέχων τῷ ταύρῳ Al. & alii, nec non Chrys.

14 αἰωνίκ) edd. mss. (etiam Seid.) Arab. Armen. Syr. Athanas. Theodoritus, Theophyl. Oecumenius clare in Aug. 6. Confessio eccl. or. p. 69. &c. Ambrosius l. I de Spiritu S. c. 8, cuius capititis hæc ipsa summa est, Quia sempiternus Dei spiritus: & Commentarius imperfectus in Ep. ad Hebraeos, inter opera Ambrosii, fere ex Chrysostomio, hac quoque in parte, translatus; (ut observat Twells part. I. Exam. p. 46.) & Chrysostomi interpres Mutianus in textu & comm. unde patet, Latinum interpretem sic olim habuisse. (ἀγίος) Aug. 6. in textu, Barb. 4. Bar. Cant. 2. Lin. Pet. 1. 2. Roe. Copt. Lat. & Graecolatini, Cyrillus Al. Chrys. Idem Epitheton, v. 8. Vtrumvis in cod. suis legit Stapulensis. Alibi quoque a librariis scribitur πιεῖνα αἷς οὐ pro τρένα αγαθὸν, ut Luc. XI. 13 in multis cod. & Psalm. CXLIII (CXLII) 10 in cod. Alex. ~ Æth. Π ῥεῶν) Comp. & al. ed. Al. Hunt. 1. Pet. 1. Roe. Steph. d. 6. Athanasius, Lat. in cod. plerisque, & Graecolatini, Mutianus, Syr. (ὕνων) Er. Aug. 6. Stap. &c. Chrys. Oecum.

16 διαθημένη) διατημένη Comp. Aug. 6. N. 2. Vff. 2.

17 διαθημένος;) Heinicus, Græcos citans, qui certe c. X. 2. interrogationem agnoscunt, hoc loco a plerisque, illuc a multis prætermissem: & L. de Dieu.

18 εδε) εδε Vff. 2. Chrys.

19 βιβλιον,) Er. ed. 1. & al. Etiam Arm. Copt. hoc cum λαβων construunt.
(βιβλιον) plerique. Vid. Gnom.

22 κατα) Sic Comp. νον τα κατα, ut eam editionem habere ajunt alii.

26 παθεν) αποθανεν Aug. 6. Pet. 2. Roe. Ex v. 27.

28 και) edd. principes, mss. & in his Aug. 6. Stap. Vff. 2. Chrys. Theodorit. Euthal. Lat. Syr. ~ Steph. ed. 3. & inde recent. edd. sphalma. Π σωτηριαν) οια
πιστως addit Al. & alii, Lat. aliqui.

C A P. X.

1 αυταις) ~ Vff. 2. & alii. Π αι) ~ Al. Bas. 2. Colb. 7. Roe. Π εδεποτε)
αι εδεποτε Al. Cov. 2. Π (δύνανται) Al. Aug. 6. Cant. 3. Hunt. 1. Pet. 1. Roe.
Steph. ζ. 1. ia. Vff. 2. Scholiafiae (excepto Chrys. qui textum habet,) Syr. Ex v. 11.

2 ον αι) Er. Steph. edd. (interrogatione subsecente; quæ probatur Oecumenio, Theophylacto, Budaeo, Camerario:) mss. plurimi, & in his Caef. Stap. Vff. 2. Vien. Chrys. &c. (αι) Lat. (quanquam non particulam habet Colonensem exemplar manu prima, in ceteris fortasse per n in alioquin absorptam:) Syr. Αθ. Arab. Comp. & recent. edd. Photius vel etiam Theodoritus. interrogatione illa minus, quam summa sententiæ, perspecta, item ον ον Cant. 2. Pet. 1. ον Aug. 6. Barb. 1. Steph. ε. Henrici Steph. ed. perinde uti in verbis Chrysostomi in lib. de Sacerd. p. 483. ον
αι, non intellectum, in ον transiit.

5 σῶμα) ωτα Curcellaeus (apud Fellum,) per conjecturam quorundam ex Ps. XL. 7.

7 ο θεος, το θελημά σγ) το θελημά σγ, ο θεός με Comp. Aug. 6. e LXX. nec
non N. 2. Αθ. & sic, με omisso, Vff. 2.

8 θυσίαν και προσφορὰν) θυσίας και προσφορὰς Al. & al. ob plurale δλοκαν-
τώματα. Π και tertium) ~ Cant. 3. Αθ. Lat. aliqui, Syr.

9 ο θεδε) edd. mss. Chrys. Lat. Syr. uti v. 7. (~) Al. Aug. 6. Colb. 7. Lin.
Stap. in versione, Euthal. Clar. Αθ. Copt.

10 ~ οι) Beza & recent. edd. Al. Cov. 2. Roe. Steph. ε. ζ. θ. Chrysost. (οι) edd.
principes, cum Aug. 6. Caef. & plerisque mss. Facile iteratum σμενοι. Multum ne-
gotii facessit hæc lectio commentatoribus, apud Estium. Π σωματος) αιματος Clar.
Ex v. 4. 19. Π ~ ται) Comp. Aug. 6. Vff. 2. pluresve, Chrys. (ται) Er. Steph. edd.

11 (ἀρχιερεὺς) Comp. Al. Bar. & alii, Cyrillus Al. Euthal. Syr. Π και) ~
Clar. Arab.

12 (ετος) Al. Clar. Chrys. bis: (ipse & iste habet Mutianus:) Arab. Lat. Syr.

14 (<μία γὰρ προσφορὰ) *Mutianus*, non semel. rectumque suadet casum **antithe-**
ton *αἴτιος* v. II, & *τετέλειωκεν τελειῶσα* v. I.

15 *προσειργέας*) *edd.*, *Stap.* cum *mss.* plerisque. Ex compensatione, coll. var.
c. IV. 7. (*εἰσηγέας*) *Al.* *Aug.* 6. *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* *Lat.* & *Graecolat.* *Chrys.* *Syr.*
item Hunt. 1. *N.* 2. *Aētb.* *Arab.* *Theophyl.*

16 *τὰν διάνοιῶν*) *τὰν διάνοιαν* *Al.* *Clar.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* *Lat.* in *mss.* *Reutl.*
& *Schelli.* Π αὐτές) *ὑστερὸν λέγει* addit *Aug.* 6. & alii.

17 *αὐτᾶν* *prius*) — *Er.* *Colb.* 7. & alii, *Lat.*

20 *ἱμᾶν*) *ἱμᾶν*, *Syr.* *ἱμᾶν* *Vff.* 2.

22 *προστερχόμεθα*) *προστερχόμεθα* *Vff.* 2. & al.

23 · καὶ usq. καθαρῷ) Antecedentibus hoc jungit *Esius.* Π κατέ-
χωμεν) *κατέχομεν* *Vff.* 2. & al.

26 *θυσία*) *θυσίας προσεγγικῆν* *Clar.*

30 (— λέγει *κύριος*) *Lat.* *Colb.* 7. & *Gratcolat.* *Aētb.* *Copt.* *Syr.* Omittit in
interpretatione sua *Stapulenfis*: & ex Rom. XII. 19 huc relatum statuit Millius. Π πά-
λιν) *πάλιν*, ὅτι *Lat.* *Clar.* *Cov.* 2. *LXX.* Π *κύριος κριεῖ* *κριεῖ κύριος* *Aug.* 6. *Lat.*
Syr.

34 *δεσμοῖς μη*) *edd.* *mss.*, etiam *Valla* & *Stap.* *Clemens Al.* *Oecum.* *Arab.* &c. *δεσμοῖς*
Origenes. Facile post *υοὶς* excidit *μοῦ* coll. var. *Philem.* v. 10. quanquam in tota
epistola nullus alias est sermo primæ personæ singularis numeri ante verbum 19 capi-
tis XIII. unde *vinculis eorum* habet *Clar.* latine. (*δεσμοῖς*) *Al.* *Clar.* *Græcc.* *Roe.* *Steph.*
· *C.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Mutianus*, *Syr.* *De Chrys.* & *de Theophyl.* ambiguum est.
Pluralis, ex v. 33. Π *ἐαυτοῖς*) *Comp.* *Steph.* ed. 1. 2. & al. *edd.* *Aug.* 6. *Baf.* 2. *L.*
Pet. 1. 2. 3. *Sin.* *Stap.* *Steph.* *ζ.* 9. 1. 17. *Vff.* 2. quidam codd. apud *Er.* & undecim
alii, *Chrys.* *Theodorit.* *Ifidorus Pelus.* *Euthal.* *Syr.* *Lectione media.* (*ἐαυτοῖς*) *Er.* ed.
2 & seq. & inde *Steph.* ed. 3. & recent. *edd.* necio an *Clar.* apud *Bezam*: certe
Ger. & omittit. *εαυτης* *Al.* *Hunt.* 1. *Steph.* 1. 1. *Clemens Al.* *Aētb.* *Arab.* *Lat.* & *Grae-*
colat. in versione. Π *ἐν εργοῖς* *edd.* *mss.* plerique, *Chrys.* *Ifidorus Pelus.* *Syr.* &c.
(—) *Al.* *Clar.* *Colb.* 7. duo apud *Bezam*, *Clemens Al.* *Aētb.* *Copt.* *Lat.*

37 *ὅσον ὅσον*) *edd.* (etiam *Colinaei*,) *mss.* *Clemens Al.* *Chrys.* *Copt.* &c. *ὅσον* *Euseb.* *Clar.*

38 (*υστὸν τίσσων*) *Al.* *Lat.* *Clemens Al.* unde, claritatis gratia, *ἐν πλεών μη*
Clar. *Copt.* *Syr.* Vtique modo a textu discedit (textum tamen etiam retinens,) *Eusibius*, & *Theolovius Ep.* 122: utrumque ex alia aliaque lectione LXX virali.

39 *ψυχῆς*) *Er.* &c. *Clemens Al.* *Chrys.* *Lat.* *Syr.* — *Comp.* *Clar.* latine. Ad
1 *Petr.* II. 9.

C A P. XI.

1 , πραγμάτων) πραγμάτων , Comp. Chrys. Oecum. & alii.

3 μὴ ἐκ) ἐκ μὲν Athanasius. Π οὐκομένων edd. vet. Π τὰ βλεπόμενα τὸ βλεπόμενον Al. Clemens Al. Clar. Colb. 7. Ex alliteratione ad τὸ prævium.

4 λαλῆ) Er. Al. Barb. 1. Bar. Cov. 2. 4. Gen. Lin. Pet. 2. Roe. Steph. ε. θ. Clemens Al. Chronicon Al. Asterius, Epiphanius, Theodorus. (λαλῆται) Comp. Steph. ed. &c. Photius, Oecum. Vtrumque legit Chrysostomus, Theophylactus.

8 καλέμυνος) ὁ καλούμενος Al. Lat. & Graecolat. Theodorit. Stap. iii versione. Ex c. V. 4. sed quoque vocatus habet Etherius l. I. c. Elipand. Π ἑξελθεῖν) ἑξελθὼν Comp.

9 πίσει παρφύνσεν) fide moratus est habebat Lat. initio: eaque lectio remanet in cod. Reutl. & apud Etherium: unde & demoratus est exstigit, ut patet ex Clar. & porro, fide demoratus est, in Lat. hodie. Π (- τὸν) Er. Al. Aug. 6. Stap. cod. plurimi. Rhythmius γῆν.

11 (σεῦρα ἔστα) Comp. Roe. & alii, versiones. Π (- ἔτεκεν) Al. Colb. 7. Αθ. Lat. Clar.

12 ως οὐ) Comp. Steph. ed. 2. Al. L. Pet. 1. 2. 3. Vff. 2. & quinque alii. ωστὶ Er. & alii, Chrys.

13 ~ καὶ πειδέντες) Comp. Colb. ed. Al. Aug. 6. Bas. 2. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. sin. Stap. Steph. omn. (apud Bezae,) Vff. 2. Graecolatini & undecim ceteri, Euthal. & Scholia Graeca & Versiones omnes, (unde glossam agnoscit Whitbius:) Hieron. & alii. (καὶ πειδέντες) codd. apud Er. & inde edd. ejus & Stephanorum; hand scio an cod. alii, præter Cov. 2. Pet. 3. Vien. Glossa τὸς ἀσπασμῶν, eaque Photii quidem, apud Oecumenium: uti επειδὴν glossa est τὸ ήγάπα in Gregorii Paneg. Sect. 161.

16 νῦν) Er. Al. Aug. 6. Vff. 2. cod. plurimi, Chrys. νῦν Comp. Steph. edd.

21 ἐπὶ) ~ Lat.

24 (πίσει μέγας γενόμενος usq. αὐτῷ) codices Lat. aliqui, etiani Clar. & inde Carcellae margo, nec non Reutl. quid vero opus fuisset, & τὸ μέγας γενόμενος & ipsum nomen Mosis versu seq. iterari? Iteratur quidem Mosis nomen etiam citrā hoc additamentum: sed vide Gnom.

25 πρόσκαιρον) πρόσκαιρε Lat.

26 ἐν αἰγύπτῳ) αἰγύπτιον Comp. Al. Vff. 2. & alii.

29 οὗ) γῆς οὗ Al. & al.

30 ἐπεισε) κατέπεισε Er. Aug. 6. & alii. Ex allit. ad κατεπόθησαν.

34 σόματα) edd. &c. Videtur alliteratio ad σόματα v. 33. aciem (σόμα) Lat.

37 ἐπει-

37 ἐπειδησαν) — Clemens Al. Æth. ἐπειδησαν Cyrus Hieros. Π επειράθησαν) edd. mss., etiam Aug. 6. Stap. Vff. 2. Clemens Al. Auctor questionum, apud Athanasium, qu. 131. Theodorit. Ephraim f. σα. Lat. Ambros. non semel, Hieron. &c. (—) Bas. 2. N. 2. Eusib. Theophyl. Æth. Arab. Syr. Omittit Origenes aliis locis, aliis legit; (quoniam επειράθησαν l. 7. c. Cels. habet Hoeschelii margo:) & item Chrysostomus. De duobus verbis similibus alterum utrum facile negligitur. Mitimus conjecturas.

C A P. XII.

2 κεκάθιμεν) Comp. Al. Aug. 6. Lin. N. 2. Stap. Vff. 2. aliquie quam plurimi, Chrys. εκάθισεν Er. ed. 3. (ex ingenio correctoris: nam in Er. ed. 2 fuerat εκάθικεν, ex errore,) idque secuti sunt editores plerique.

3 γὰρ) oī Comp. Laud. 2. & al. — Lat. in cod. Reutl. Haimo.

5 μη) — Aug. 6. Clar. Stap. Facile, ante μη, omissum.

7 εἰ) εἰς Al. Stap. Vff. 2. & alii. Calamii græci lapsus: quem tamen sequuntur Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. εἰ cum rasura Aug. 6.

9 εῖτα) εἰ δὲ Curcell. & al. edd. Sphalma. Π πνευμάτων πατέρων Laud. 2. N. 2. Ex alliteratione ad πατέρι. Π εἰχομεν κτλ.) ἔχομεν παιδευτὰς καὶ ἐντρεπόμεθα Aug. 6. Adolescentem fortasse librario.

15 ἐνοχλῆν) edd. mss. Clemens Al. Cyrus Hieros. Scholia Graeca, Arab. Lat. Syr. Augustin. &c. ēν χολῆν non scripsit apostolus, ut τὸ πικρίας, trajectum, ostendit. (ēν χολῆν) LXX. ad quos tamen lectio hujus epistolæ translata est in cod. Alexandrino. Vicissim illorum lectionem hoc transferendam censem Ribera, Estius, & alii apud Artemon. p. 213. qui legit, μή τις φίζα, πικρίας ἀντα Φύστα, ἐνοχλῆν. sed vide Gnomonem.

18 ὅρει) edd. mss. Athanasius, Armen. &c. (—) Al. Roe. Æth. Arab. Copt. Lat. in edd. vet. v. gr. Froben. A. 1495. in Clar. (quem ipsius Graeca redargunt,) in ms. Trevir. Colon. Char. Reutl. Schelh. multisque aliis, Syr. Chrysost. in comm. clare, & constanter Mutianus interpres, (nam in textu Graeco αντα Φύλαρωμένω restituta est vocula:) Theophyl. Breve voculam, inter polysyllaba, facile omisit librarius Graecus antiquissimus.

19 μη) — Colin. editio, quæ congruere solet cum Steph. 12. pro quo Steph. & sive Comp. hoc loco excudi solet.

20 — ἢ βολίδι καταδεξιθήσεται) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Pet. 1. 2. Seid. sin. Stap. Vff. 1. 2. Vien. Graecolatini & undecim ceteri, Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Chrys. Theodorit. Euthal. (adeoque Pet. 3, qui ei congruit,) Theophylactus, Oecumeni comm. Vid. Gnom. (ἢ βολίδι καταδεξιθήσεται) Er. (qui tamen hoc quodam duntaxat cod. Graecos addere annitat, & in margine ait, superest in Graecis:) Steph. edd. (qui varias leet. hujus epistolæ parcis etiam, quam alibi, indicavit:) haud scio an cod. ullus, nisi forte Cov. 3, qui codex Erasmo proprie con-

gruit, & *Oecumenius*. Ex LXX, ut Whitbius agnoscat. Si apostolus scripsisset, *βολίδι παταλοξευθήσεται*, præmisisset λιθω λιθοθ. ut LXX. Librarius parum antiquis, qui ex LXX adjecit, ή *βολίδι πατατοξευθήσεται*, non cogitavit, pari jure ex LXX adjiciendum fuisse λιθοῖς lapidibus, quod responderet *jaculo*: majori vero jure supplendum sibi fuisse, πάντα ἀνθρωπος, et si homo. nam in hominem fontem, præ bestia, conveniebat *lapidatio*; in bestiam, præ homine, *jaculatio*.

21 ἐκφοβος) ἐνφοβος *Vff. 1. 2. ἐμφοβος Theophyl.*

22. 23 πανηγύρει,) Sic dist. *edd. principes*, *Aug. 6. Stap. Vff. 1.* pluresve, *Orig. c. Cels. p. 361 ed. Hoesch. Athanasius, Chrys. h. 1. & homil. 2 in Matth. & in or. de Philogonio, Theophyl. Lat. Ambros. Augustin. Syr. Vide Raphelii Herodotea p. 638 seqq. Atque hoc ipso comma post μυριασιν, confirmatur: quo neglecto, μυριάσω fecit nescio quis apud *Orig. l. c.* Ante πανηγύρει comma fecit *Bеза & recent. edd.* non invito *Andrea Cæs. ad Ap. XIV. 2. sed vid. Gnom.* ¶ ἐν ἔργοις ἀπογεγραμμένων) ἀπογ. ἐν ἔργοις *Vff. 1.* pluresve, *Lat.* ¶ πνεύμασι) ad spiritum liber adv. Varimad. *Idacio Claro adscriptus. ex rhythmio, justorum &c.* Inde πνεύματι *Clar.**

24 (χρεῖτον) *Comp. Ald. Al. Aug. 6. Gen. L. Steph. ε. ζ. θ. 1. 1a. Vff. 1.* & sex alii, *Chronicon Al. Chrys. Cyrilus Al. Theodorit. Euthal. Theophyl. Oecumen. vel etiam Stap. & Lat.* ¶ (τὸ) *Er. Bas. 2. Pet. 1. Syr.*

25 τὸ prius) Ante χρηματ/ζοντα hoc ponit *Al. Cov. 2. Vff. 1.* ¶ ~ τῆς autem γῆς) *Comp. Er. Aug. 6. Stap. Vff. 1. 2. pluresve, Chrys. τῆς Stepb. edd. ¶ (ἔργων) Comp. Bar. Laud. 2. Pet. 1. 2. *Vff. 1. 2.**

26 ή) ~ *Vff. 1. ¶ ἐτι) δτι Aug. 6. Roe. δτι ἐτι *Vff. 1.* ¶ (σείσω) Al. Stap. in versione, *Vff. 1.* & alii, *Andreas Cæs. Lat.**

27 τὴν) ~ *Vff. 1.*

28 ἔχωμεν & λατρεύομεν) *Comp. Aug. 6. Hunt. 1. Magd. Roe. Vff. 1.* vel etiam *Bas. 2. Stepb. ζ. 1. 1a. 1y. Theophyl. Mutianus, Syr. Lectio media. (ἔχωμεν & λατρεύομεν) Er. & al. edd. & mss., *Chrys. Latina* quædam exemplaria apud Estium, vel etiam *Sedulius*, *Glossa ordinaria. ἔχομεν & λατρεύομεν Cov. 2. Laud. 2. Lin. N. 2. Stap. Vff. 2. Athanasius, Arab. ἔχομεν & λατρεύομεν Lat. vel etiam L. Steph. ζ. ε. Cyrilus, Antiochus. ¶ ἐναρέσως) ἐνχαρίσως Aug. 6. Vff. 2. Ex alliteratione ad χάριν. ¶ αἰδεῖς τῇ ἐνλαβεῖσας) ἐνλ. καὶ αἰδεῖς *Vff. 1. ἐνλ. τῇ δέες Al.***

C A P. XIII.

3 πανεχθεμένων) *Inanoxημένων Er. ed. 3. Vff. 1. 2.*

4 (γὰρ) *Al. Vff. 1. Lat. Clar. ~ Vff. 2. Lat. aliqui. ¶ κρινεῖ) κρίνει Clemens Al. Syr.*

5 ἀρκόμενοι) ἀρκόμενος *Vff. 1.*

6 ἡμᾶς) ~ *Vff. 1.*

8 ὁ κύτις,) Steph. edd. & al. Chrys. Syr. Ambrosius, Maximus. Vid. Gnom. Distinctionem præmitit Comp. Er. Aug. 6. Lat. sed obstat articulus.

9 περιέργεια) edd. vel etiam Bar. Cant. 2. 3. Magd. N. 2. Roe. Vien. Ex Eph. IV. 14. (ταραχίσθε) Al. Aug. 6. Barb. 7. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. I. Laud. 2. L. Lin. Pet. 1. 2. 3. Seid. Stap. in versione, Vff. 1. 2. Chrys. Theodorit. Euthal. Oecum. unde abduci habet Lat. nec non Syr.

10 ἔκστας) — Clar. Vff. 1. Graeca quaedam apud Estium. Latinus pro Φαγεῖ
habet edere, non edendi, nec tamen inde colligo, eum non legisse έκστας, nam con-
struit ita, potestatem mittere &c. Luc. XII. 5. Ioh. I. 12. V. 27. XIX. 10. Rom. IX.
21. Ap. VI. 8. IX. 10.

13 ἔρχαμεθα) ἔρχόμεθα Aug. 6. Vff. 2. & al.

15 (ἀναφέρομεν) Er. Vff. 2. & alii, Lat. in ms. Schelh. manu prima, Primaf-
us, Mutianus.

16 ἐυχεστεῖται) ἐυρχεστεῖται Vff. 1.

17 ὑπὲρ κτλ.) ως λόγοι ἀποδάσονται ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν Al. apud Fellum, Lat.

18 πεποίημεν) πειθόμεθα Al. Colb. 7. Vff. 1. ¶ έχομεν) ἔχετε cod. aliqui
apud Stapulensem.

19 παρακαλῶ τέτο ποῖσαι) — Pet. unus apud Fellum.

20 (τῆς γῆς) Chrys. h. l. Euthal. Pet. 3. Didymus. γῆς Cyrillus Hieros. Ex Ie-
saja, qui c. LXIII, 11 Græce sic habet, οἱ ἀριθμάτας εἰς τῆς γῆς τὸν ποιέα τῶν
προβίτων. Alii quidem γεράστρε habent, ex Hebr. sed γῆς Alex. & sic LXX in-
terpretum lectionem refert Hieronymus. Frequentis hinc veteribus accommodatio
ad Resurrectionem Domini: & sic Chrys. in Homil. de serpente Mosis, Ησαΐας τὸν
εἰς τερρῶν ἀρασίτα προσαπονεῖ λέγων, Τυρρηνὸν ἴμερὰν αἰωνίων οἱ ἀριθμάτας εἰς γῆς
τὸν ποιέα τῶν προβίτων, quin etiam in Hom. ad hunc apostoli locum mox, quum
illud, τὸν μέγαν, a Chrys. προσθέτην dicitur, Iesajas respici videtur. Vici sim hoc
additamentum Rufinus in Symb. ad Iesajam transfert, Esajas, inquit, aperte dicit,
Qui educit de terra pastorem magnum orium. ¶ ίπερ) ιπερ Χριστὸν Comp. Aug. 6.
Vff. 2. & alii, Lat.

21 ἕγω) — Lat., excepto codice Trev. ¶ (ἵπην) Al. Aug. 6. Bar. Clar. in
græco, Colb. 7. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Pet. 1. 2. 3. Roe. Sin. Stap. Vff. 1. Theodorit.
Oecum. Arab. Syr. ¶ (- τῶν αἰωνῶν) Comp. Cür. in græco, Cov. 2. Hunt. 1.
Laud. 2. L. Seid. nec non Vff. 2. Clemens Al. Theodorit. Mutianus.

22 ἀλέχεθε) edd. ms. Chrys. (ἀλέχεθαι) Aug. 6. Pet. 3. Stap. pluresve, Lat.
Vtrinque Mutianus.

23 ἀδελφὸν) ἀδελφὸν ήμων Vff. 1. & al.

25 (- αμνῷ) Colb. 7.

E P I S T O L A I A C O B I.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*

M.S. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2.* (qui definit c. V. 14.) *Cos.*
 2. 3. 4. *Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

CLASS. II. *Barb. otto, Basil. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 3. Seid. Sin.*
Steph. d. e. Z. θ. 1. 12. 17. Vien.

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthalius* (in epistolis Catholicis exemplaria Pamphili secutus,) *Oecumenius, Cassiodorus*, ad quem Masseius paucitatem patrum notat Catholicas epistolas exponentium. Singulari varietatum paucitate Catholicæ gaudent epistolæ. nam multo plures varietates in Actis apostolorum & in Paulinis epistolis dedere codices illi bilingues: & ad tales codices in Evangelistis accessit parallelismus uberrimus & ratio lectionis publicæ, cui codices accommodabantur. Apocalypsis unde in tantam discrepantiam conjecta sit, ostenditur infra in Fund. cris. apoc. § III. Ab his omnibus causis immunes sunt epistolæ catholicæ (quæ ipsa earum immunitas veritatem criseos in ceteris libris comprobat:) quare brevitas notarum nemini hîc suspicionem movebit, curam meam non æqualem fuisse in omnibus N. T. partibus.

C A P. I.

I *Ιάκωβος usq. δελτος*) — *Latina* aliqua versio vetus. vid. Mill. Proleg. § 839.
Jacobus Iesu Christi servus habet *Lat.* in ms. Char. & *Cassiodorus*.

3 *της πίστως* edd. *msf. Armen. Copt. &c.* Ex 1 Petr. I. 7 illatum videtur Millio. (~) *Lat.* (in cod. Corbeiensi) & inde *Barb. 1.* vel etiam *Cassiod.* qui τὸ ὄπομοννα hac complexione refert: *bonae mentis patientia inde nascitur.* Copiosa hîc est cel. Baumgartenii annotatio. Inter cetera scribit: *In alterum extremum* (a G. de Maastricht, qui omissionem της πίστως negat esse variante lectionem) *delabitur Bengelius*, qui *lectionem hanc textus lectioni aequali esse statuit: qua opinione canones a se constitutos ipse omnino violare videtur.* Atque uti passim, ita hoc loco Alexandrinum codicem & Latinam versionem mihi opponit.

Multa hic moneri possent: sed pauca dicam. I. Canones meos non violo. Signum, quod in margine h. l. posui, innuit, marginis lectionem, salvo etiam atque etiam iudicio meliore, æqualem lectioni textus: interdum etiam talem, de qua decisio tota lectori relinquatur.

II. Conspirationem *Al. Lat.* etiam aliis quibusdam testibus firmatam, eamque in aperto errore, egomet sèpc notavi: ac talem conspirationem cel. Baumgartenius mea

mea pace, quoties libet, observare potest. Id me non ferit. Hoc lector semper velim in animo habeat.

III. Non inepte Millius censuit, lectioni τὸ δοκίμιον υμῶν (sine τῆς πίστεως) favere versum 12. nam versu 12 aperte commemoratur τὸ δοκίμιον probatio amoris erga Deum, non fidei: quemadmodum etiam Arabs Erpenianus. Ironia Whitbii in acumen Millii & nasum criticum aliena loco fuit.

IV. Whitbii argumenta qui ignorarem? Antimillium ejus legi, nimiumque pro lectione Elzeviriana studium cognovi.

V. De Cassiodorio nil affirmavi, formula vel etiam adhibita: lectionem tamen ejus fideliter indicare volui.

VI. Vbi cod. Vaticanus sive Barb. r. cum lectione Latina hodie inusitata conspirat ut hoc loco, indicium est lectionis longe antiquissimæ, sive is graeca sive latina secutus est exemplaria.

VII. Qui perspectum habet, quanta sit vis parallelismi in variis lectionibus, is neque suspicionem de loco Iacobi ad verba Petri i. ep. I. 7. conformato contemnere potest, neque Millium prævaricationis arcet.

VIII. Nisi Parallelismus Petrus me retineret, lectionem τῆς πίστεως tot sum tam testibus apud Jacobum facilius amplecterer. Ut est, probatio absolute dicta, probationem fidei, amoris & spei complectitur. Et quamvis τὸ τῆς πίστεως in hoc versu omittatur, tamen fides etiam Jacobo prora & puppis est: vid. c. V. 15. & probatio fidei speciatim salva manet ex Petri testimonio.

5 μὴ) &c Comp. Aug. 6. & al.

11 πορείας) Nonnulli codices littera e dempta legunt πορίας. E ita haberi in antiquo codice bibliothecae Diuynianae resert Gaignaeus. Estius. Lectioni huic nil tribuo. Alleganda tamen sunt, quia Millius de codicibus nonnullis ita legentibus obscure loquitur, & de Estio Gaignacum allegante filet.

12 (ύπομενη) Comp. Cant. 2. Cov. 2. L. Magd. Euthal. Mirandum est, (sic Baumgartenius Exam. p. VI. § Vi.) illam lectionem, qua pro ύπομενῃ ponitur ύπομενη, halteri a Bengtlio pro firmiore per codices lectione textus, atque (in) gnomone excitari ut lectionem textus: qua varietate citationum eadem lectio ad secundam & primam classium ab ipso constitutarum simul refertur. Respondeo.

I. Qui codices veteres accentibus deslitutos, qui virorum doctorum minorem in accentibus recensens curam novit, majorem codicum h. l. numerum non desiderabit.

II. Quod de eadem lectione ad secundam & primam classium simul relata dicitur, oppido severum est. Inter apparatus & gnomonem intercessere octo anni: quid prohibe-

prohiberet interim *varietatem opinationum?* Porro satis habui in *Gnomone* lectionem mihi probabiliorem ponere.

III. Num vero Petrus item in futuro loquens, ὑπομνεῖτε, minus secundo sensu scripsit? Futurum ὑπομονή ἐις τέλος, τέλειον ὑπομονῆς ἔργον denotat. ¶ οὐ κύριος ὁ θεός Αἴθ. Lat. plerique, Cov. 4. Gen. Syr. Id quod ex c. II. 5 non male repeti, verborum similitudo comprobat: ἐπηγγαιλατο ὁ θεός τοῖς ἀγαπῶσιν ἀυτὸν οὐ θεός εἰξελέχατο· ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν ἀυτὸν. Qui autem ex v. 13, aut ex more librariorum nomina divina prouisue scribentium repete re manuunt, cum eo non contendam. Vtrumvis nomen in cod. Alex. omittitur.

13 — τοῦ, post ἀπὸ) ed. primæ. Al. Aug. 6. Vff. codd. plurimi. τὰ Steph. ed. 3. Θεᾶ sine articulo ponitur in majore numero codicū: & ὁ articulus continuo subsequens relativam vim habet.

15 (ἀπονῦ) Vff. pluresve, E. Schmidii ed. & Lexicographi. Vbi ἀπονῦ & ἀπονῦν scribitur, ego non magis variantem appello lectionem, quam cel. Baumgartenius, qui tamen annotationem de hac re in *Examine VARIANTIUM lectionum* fine alio titulo exhibet: quodque is de accentibus textui serius applicat, deque forma hujus verbi docet, pro circumflexa certe æque ac barytona hic loci militat. Circumflexio sequitur v. 18.

16 μὴ οὐν Al. Lat. Constat vel hoc exemplo, confessioni Al. Lat. nullis aliis testibus firmatae me non nimium tribuere, quod hanc varietatem in margine textū indicare nolui.

17 ἀπὸ) Censet Baumgartenius malae fidei suspicionem facere Mastrichium, excitando ad lectionem παρα pro από, unicum codicem N. 1. cuius tamen notitiam ex Millio haberit, qui tres codices producat, &c. Mastrichium supra excusavimus. Addit Baumgartenius: reliqua minoris omnino facienda sunt, textus saltem lectionem nulla verisimilitudine sollicitant: & tamen insignem copiam vocat lectionum a me prorsus praeteritarum. Insignis hæc copia ex V. lectionibus vel potius ex tribus lectionibus iisque levissimis & ex duabus conjecturis inanibus constat. Quodsi per totum N. T. meas de singulis variationibus, quas præterii, cogitationes perscribere conatus essem, quanta, quam injucunda fuisset prolixitas. Lectionem πατεροχρέου pro παταθαῖον in Cov. 4. Gen. antiquo memorie in librario lapsu adseribit, quia in duos codices propagatus sit. Antiquitatis hoc quidem indicium nullum est, quum hi duo codices plane gemelli sint.

18 βεληθεὶς) βεληθεὶς γὰρ Steph. 1. Euthal. Αἴθ. Lat. aliqui. αὐτὸς γὰρ βεληθεὶς Pet. 3. Syr.

19 ὥστε) ἵστι Al. Barb. 2. Copt. Lat. Baumgartenius ad h. l. hæc differit: Bengelius bene scribit, ὥστε (pro ὥστε) Al. Barb. 2. Copt. Lat., in eo tamen plane sibi non constat, quod nulla hujus lectionis mentione facta p. 322 ed. maj. eam indignam judicavit, quae vel infimo ordini lectionum verisimilium inséreretur. Debuisse enim ex ipsis sententia contra reprehensiones amicas recens confirmata in tractatione de sinceritate n. test. græci

græci tuenda § 11. p. 27-30, lectio, in qua alexandrinus codex & latinus interpres non solum incedunt, sed, præter copticam versionem antiquitate insignem, aliis codicibus stipiti, non solum pro antiqua & memorabili haberi, verum etiam suspecta praeteritione ad improbatiles plane omniq[ue] verisimilitudine substitutas non detrudi. Felicius hanc quæstionem habuit &c. vener. Michaelis, qui l. c. p. 111. sic scribit: Iac. 1. 19. ὥστε, Vulg. scitis, Alex. cum Velel. Barb. I. ceu latinizantibus & Copt. 151, sensu nexu-que r̄cum propemodum nullo, heic tamen forte ex communi exemplari græco corrupta.

Non uno hoc loco me mihi constare negat Baumgartenius: nec tamen constantiam meam frangit. Regulis pro decidendis variis lectionibus expositas dedi in Apparatu, Part. I. § 12-34:

in Defensione utraque, latine A. 1737. Lugduni, & Germanice A. 1745 VI-
mæ edita:

in Gnomone, præf. § 8. 9. 10:

uno eodemque constanter tenore. Non desunt, qui mihi contradicunt, fateor: sed nemo eorum contra has regulas quicquam movit. Præcipuos inde nervos repetam.

1. Codices, Versiones, & patres in duas discedunt familias, Asiaticam & Afri-
canam.

2. Ex Africana est cod. Al. p[ro]p[ter]e solus; (quia codices Africani sere deleti sunt,) at quamlibet multis par: cum versione Æth. Copt. Lat. Ex Asiatica ceteri sere testes. Latinae versioni subordinantur cod. græcolatini & latinizantes.

3. Lectione familie Africanae semper antiqua est, sed tamen non semper genuina: præsertim ubi aberratio in proclivi erat.

4. Codices Asiatici, quamvis multi, exiguum saepe pondus habent: nulla præ-
sertim antiqua versione stipati.

5. Africana lectio saepius excessum Asiaticum redarguit: Asiatica lectio inter-
dum medetur hiatus Africano.

6. Consensus plurium vel certe præcipuorum testium ex utraque familia ma-
gnum est genuinæ lectionis criterium.

7. Præclarum esset adjumentum, si duo testes, insignis codex Græcus, & insignis aliqua versio, sumerentur: quorum consensio primum, deinde discrepantia noua ipsam quidem ubique decisionem daret, sed tamen iter ad eam paulatim patescaceret. Duo huiusmodi testes debebant 1. totum complecti N. T. 2. antiquitate excellere, 3. & de lectionibus eorum liquido constare. Ex versionibus nulla est, quæ cum Latina conferri possit. nam etiam Syriaca diversis temporibus est adornata: & de ceteris abstrusioribus multa sunt ambigua. Latina versio est ex familia Africana: cui si unus aliquis codex Græcus Asiaticus jungi posset, plus esset facilitatis. numquid eiusmodi nullus præsto est, Alexandrinus tantisper adsciscendus venit. Huic unum Vaticanum opponi passim video: sed id judicium vanum esse, ostendi in Gnom. p. 1207. Alexandrinum in suspicionem Latinissimi pridem egomet vocavi,

antequam Apparatum emittere: sed eam refutavi p. 400. Quodsi quid suspicio-
nis remanet, nil obstat, quo minus codicis alicujus mere Græci subinde consensu
stipetur.

Ad has regulas omnia, ut opinor, de quibus invicem ambigimus, dijudicari pos-
sunt: & nunc ad eas exigamus lectionem ζει & ιζε ωζε habent codd. Gr. apud Vallam,
Erasmus &c. Oecum. Syr. at ιζε non nisi Africani testes, & hoc scitis plane absolum est,
vel Estio judice. Librarius primam, opinor, periochæ literam omiserat, & aliis deinde
auro vel minio de suo non ω pro , sed pro ω supplevit. Marginem lectioni ιζε haud
a me dandum suisse patet: & judicium cel. Michaëlis plane cum meo conspirat: sed
Baumgartenius sibi non constat. Assentitur enim venerando Michaëli, qui codicem
Barb. pro latinizante habet; & tamen Al. Lut. Copt. aliis codicibus (qui præter Barb.
hoc loco nulli sunt) stipatos ait. ¶ ιζω) καὶ ιζω Al. ιζω δὲ Lat. Latinizantem cod.
Barb. i. in re levicula ex Millio repetere non necesse habeo.

20 οὐ κατεργάζεται οὐκ ἐγάρξεται Al. Magd. i. Cov. 3. Reprehendit me Baum-
gart. quod lectionem hanc preterierim, licet ad rectum de codicibus judicium per-
tineat. Resp. Ad ejusmodi judicium pertinent excerpta codicum quam plenissima,
qua non Apparatus meus, sed Millii promptuarium exhibit.

22 f. λέγε) νόμος Pet. i. & al. perinde uti versu 23 pro λέγου nonnulli habent
νόμου. Sive ex parallelismo τὸ νόμον vocare libet sive interpretamentum, id ex
cap. IV. 11 satis verisimiliter repeti agnoscet, qui observaverit, ejusmodi paral-
lelismos a librariis, quibus textus valde notus erat, ex longo sèpe intervallo in
margine textuve esse repetitos aut repræsentatos. ¶ μόνον) ~ Er. Basf. 2. Hunt.
i. Lat. aliqui. uti v. seq. Baumgart. notat, in iis, qui μόνον omittant, neglegunt
a me mentionem editionis Aldinae & codicis Barberini. Respondeo: Barberinum codi-
cem nemo hic allegavit: fortasse in mente habuit editionem Erasmi Frobenianam:
quam Aldina ita sequitur, ut eam per se citari non sit opus.

25 Στες prius) ~ Al. & al. in ea habet Lat. Syr. Στως Er. annot. Id utrum
ex codicibus, an ex conjectura posuerit Erasmus, ipse haud indicat. Itaque nil
definio.

26 θρησκος) θρησκὸς Cov. 3. Lin. Vff. Si Theologi nil refert, quo accentu θρησκος
scribatur, a philologis gratiam iniero, quod monui, etiam in cod. Vffensb. esse
barytonon. ¶ εν ομιν) edd. &c. Sic i Cor. III. 18. εν ομιν promiscuo vincit numero
codicem; omission harum vocalium, testium antiquitate & diversitate. Habet
textus apud Oecumenium: sed commentarius non attingit. Parallelismus i Cor.
III. 18, ει τις δοκει — ειναι εν ομιν, vocalas εν ομιν luc esse illatas: parallelismus
Iac. I. 5. III. 13. IV. 1. V. 13. 14 magis probabile facit, Iacobum iis hic quo-
que usum esse. (~) Al. Barb. 2. Cov. 4. Genev. Ath. Copt. Lat. Syr. Vnde hoc
ante ειναι ponit Comp.

27 ~ τῷ post παρὰ) Comp. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. τῷ al. edd.

C A P. II.

3 ὁδὲ alterum) — Al. Colb. 7. Lat. ¶ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
Iidem. Baumgartenius hīc, ex quinque, inquit, variationibus v. 3 a Millio recentissis
Bengelias duarum tantum mentionem facit, ita tamen, ut non solum a Millio discedere,
verum etiam a semetipſi diffidere videatur. Priorem sic recitat „ὁδὲ alterum) omittunt
Al. Colb. 7. Lat., altrim vero ita adjicit „ὑποπόδιον τῶν ποδῶν idem,,
neglegitis sex testibus posterioris varietatis apud Millium obviis, ubi praeter tres jam com-
memoratos compareant Barb. 6. Pet. 1. N. 1. Syr. Æth. & Oecum. Requisivisset insignis
hic comitatus, quo codex alexandrinus & latinus interpres stipati incedunt, honorificentio-
rem locum majoremque auctoritatem, quam utrique huic variationi tribuitur a cel. scripto-
re, qui praeteritione ad p. 323. ed. maj. satis significat, ne in inferioribus quidem or-
dinibus probabilium lectiōnū illas collocandas esse, eadem a sententia sua dissensione, cu-
jus supra §. XII. p. XI, c. I. 19, exemplum vidimus. Errorem in transferibendo
Millio non ego conimili, sed Kusterus. Mendosam Kusteri editionem ex ipsa Mil-
lianā passim correxi, idque indicavi in Apparatu non semel & in Gnomone ad Ap. I. 14.
hoc autem non reputant eruditii, sed Kusterus, ac non Millio lecto, me carpunt.
Vt in N. T. Millianum, si quando recudetur, ita recudatur, ut errata editionis
Kusterianae ex Milliana priore fideliter corrigantur. Millius ad ὑποπόδιον τῶν πο-
δῶν citat Alex. & alibi addit Colb. 7. Vulg. Hos ego tres testes citavi. Deinde
versu 4 ad ρᾱͅ prius notat ille: Deest Alex. Barb. 6. Pet. 1. Colb. 7. N. 1. Vulg.
Syr. Æthiop. παρελθει, inquit Oecumenius. In appendice addit Copt. Neque Mil-
lium, neque Apparatum meum, neque Oecumenium, apud quem τῷ παρελθει nullo
modo ad τῶν ποδῶν quadrat, expendit severus censor meus, quem etiam copio-
sa mox Millii ad Oecumenium annotatio admonere poterat: plura § XXI persequi-
tur. Patet hinc, quantopere necessarius sit in crisi, etiam viris acerrimo judicio
præditis, multorum annorum usus, nisi s̄pē velint andabatas agere. Cum empha-
si cogor loqui: quia si vera esset ista reprehensio, cuius originem non facile quis-
quam indagaverit, laboris mei fructus apud multos periclitaretur. Nunc quum cī-
tati telles ρᾱͅ ante τῷ omittunt, nonne debuit τῷ sine ρᾱͅ præferri? Resp. Metaphra-
stæ quid græce legerint, non plane certum est: ab iis cum discesseris, quinque
remanent codices, id est, sat pauci, ne dicam, eos ex parte Africanos esse, vel
etiam latinizare. Oecumenius qui ρᾱͅ defendit, plurium codicum instar est Baumgar-
tenio p. XVI.

4 (— ρᾱͅ) Al. Barb. 6. Colb. 7. N. 1. Pet. 1. Æth. Lat. Syr. vel etiam Copt.
¶ ρᾱͅ) — Cor. 4. Gen. & cod. Lat. unus in Millii Proleg. § 592. ¶ ρᾱͅ) — Cor.
2. Arab. Hunc ego concursum Cor. Arab. (nil item ρᾱͅ prius est) non frustra no-
tavi: namque comprobat, quæ infra in Fund. Cris. Apoc. § XV &c. de hoc testium
pari monentur.

5 — τῆτε post ρᾱͅμε.) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Lu. Pet. 3. Sin. Vff. nec non
Cor. 4. Lin. & octo alii, Arab. Syr. Oecum. in comm. Euthal. τῆτε edd. al. Codifi-
cēm
H h h 2

cem *Lin.* & *Cov.* 4. extra seriem allegavi & a certis testibus, particula remissiore *νεκ* *non* interjecta, diremi. Neque τούτου a me in margine poni necessum fuit:

1. quia tam multi variique noti codices τούτου non habent. De numero codicium, qui τούτου habeant, si eos evolvere detur, multi decedent. Causas explicare nil attinet.
2. quia item alii, ut hinc existimare licet, codices ignoti id sine dubio non habent, quanquam Stephanus & alii varietatem hanc tanquam leviorem notare non sunt dignati. Erasmus græce non legit, Latinum improbans, in nonnullis postea legit.
3. quia locutio *mundi hujus* in N. T. valde usitata est: Iacobus autem alibi κόσμος absolute appellat.

Ibidem ad ἵππηγέλατο Deus addit etiam *Lat.* Sed utile est monere, *Latinos* aliquos codices cum Græcis congruere.

7 ζαλὸν) καὶ pro λ, ed. non una hodie: sphalmate omnibus modis emendando. Non perieuli, sed pietatis causa dandum fuit monitum.

8 βασιλικὸν) Non omittit per sphalma *Syrus*, sed interpretatur, *DEI*. ¶ τὰ γραφὴν) Scripturas interpreti Latino imputat Baumgartenius: sed Scripturam non nulli codices *Latini* habent apud *Eftium*. ¶ ὡς σεαυτοῖς) ὡς ἔχοντο Comp. Aug. 6. Vff. & alii. Hoc, utrum errore memoriae scriptum sit, an Σ litera, quæ bis legenda erat, semel scripta, nil refert.

10 τηρίτην) πληρώται Alex. Sin. τελέσται Barb. 1. Sic *Millius*: cui Baumgartenius errorem Kusteri secutus tribuit πληρώται Alex. Vulg. ex varietate proxime sequenti.

11 υἱογένετεις, φορεύτεις) ποικιλέτης, φορεύτης Er. Ex anteced. (*υἱοχέντεις*, φορεύτεις) *Colin*. ed. *Al.* Vff. pluresve, *Syr.* Insignior visa est εἰς verisimilior, quam meretur, Bengelio lectio v. 11, quæ ποικιλέτης, φορεύτης comutat cum ποικιλέτης, φορεύτης, a leo ut p. 323. ed. maj. eam per codices firmiores pronuntiet lectio textus: licet praeter *Syrum* interpretem, qui nihil hic efficit, solum codices duo εἰς Vff. excuteantur una cum editione *Colin*. Illud enim additamentum PLVRESVE, nomine nominato, cautes lectoribus non satisficit, quum nusquam compareant in varietatum collecti in hi fles incongriti. Sic Baumg. Resp. 1. *Syrus* utrumque verbum non per futurum, ut in antecedenti commate, sed per participium præsentis exprimit. Cur nil hic efficiat?

2. Non temere addidi, pluresve. nam editio *Colin*. codicem Steph. 12. sequi soleta, hic quoque sine dubio sequitur. Levores ejusmodi varietates vix quisquam ante Millium excerptis: & suspicionem meam de pluribus codd. plures postea codices saepe confirmarunt.

3. εἰ cum præsenti posuit Iacobus versu 8. 9. c. III. 14. IV. 11.

12 κόσμος αὐτοῦ *Millius*: νίκαθω, *Erasmī* edit. 2. priores, *Ald.* Tò *Erasmī* omittitur apud *Kusterum*. inde Baumgartenius sublata distinctione κόσμος αὐτοῦ edit. 2. priores *Ald.* quasi tres ad minimum essent Aldinæ.

13 (εἰδεσ) *Al. Bar. Cov. 2. Gen. Laud. 2. L. Lin. Lu. N. 2. Pet. 1. Seid. Vff.*
εὐρετος Cov. 3. Magd. Pet. 3. Π εἰρει prius) εἰεον Colin. ed. Colb. 7. & al. Π -
ζη) Comp. Aug. 6. Colb. 7. Lu. Seid. Vff. & tredecim alii, Euthal. Syr. Lectio
media, unde (ρω) supplent Er. & al. eedd. nescio an Sin. Steph. eodd. Vien. cum
Bar. Hunt. 1. & δι (post ραι.) Al. Barb. 1. Arab. Lat. Ocum. Frequens aposto-
lis est asyndeton: & hujus criterium solet esse varietas particularum, quas libra-
rī supplent, ut hoc loco alii και πρέσερντ, alii δι subjaceant. Lectio brevior,
media, genuini. Antequam id viderem, judicium feci de locis N. T. Editorem
N. T. graecoanglicani nusquam sequor: conatus ejus vehementer mihi displaceat, te-
fite Apparatu P. I. § XXXIX. n. 11. Editionis Complut. exemplo textum sine τη̄ exhibui, veteres scimus. Quod si conjunctione opus esset, δι praestaret. Ver-
bum κατακαυχάται sive præsens est, quod præstat, sive futurum 2, iota subscripto, quod cel. Baumg. in comm. p. 107 requirit, haud eget. Π κατακαυχάται)
κατακαυχάσω Al. Cov. 4. Gen. Ex c. l. 9. κατακαυχάτε Vff. Idque in secunda
plurali accipit Syr. Totum comma sic habet in Rentlingensi codice: superexaltet
autem misericordiam judicio. Π εἰδεσ) εἰεον Comp. Ald. Colin. Steph. ed. 1. Aug. 6.
Barb. 4. Gen. Lu. Vien. Vff. & octo alii.

15 κω) On ittit Co. id est Copt. apud Mæstrichio, omittit Colb. 7. apud Millium.
 Inde Coptum pro Colbertino codice forsitan possum scribit Baumgartenius. Acqui
 Mæstrichio, id est, Follo nil cum Colbertinis per Millium demum collatis.

18 εἰ τῶν ἐγγυτῶν τοι) — eod. Veronensis apud Magnum, id est, Occumenius
 Verone pridem cum Arcta editus. Π (λαβεσ) *Al. Barb. 1. Colb. 7. Cov. 2. L.*
Steph. ο. Αθ. Arels Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. Salvianus, Faustus Regiensis,
Colinati & Lazarus ed. Castellio, Hildem. de aux. grat. in append. p. 344. Clericus.
Mox τοι omitunt Al. Barb. 1. Colb. 7. Lat. Syr. Particula λαβεσ præferenda τῷ εἰ,
quod nonnisi mss. Graecis iisque multis & recentioribus nititur. Occumenius quid le-
gerit, hand liquet: textus commentario ejus interjectus in ms. Aug. 6. εἰ τῶν ἐγ-
γυτῶν τοι, in editione Veron. omittit. Curcellaeus ad alterum εἰ, non ad prius, hoc
versu, varieratem λαβεσ per hallucinationem retulit, non modo apud Fellum, sed
etiam apud Millium, quamvis id apud Kusterum haud appetat.

19 ;) Interrogationem sustulit Beza.

20 εἰ τοι) eod. mss. Armen. Copt. &c. (ἀργή) *Lat. in eodd. plerisque, Cov. 4.*
Gen. qui duo codices latinizant, in Catholicis maxime epistolis. Conser. Var. Rom.
VIII. 22. 1 Pet. II. 6. III. 15. IV. 1. Iud. v. 9. & Mill. ad Iac. II. 5. 8. & quæ
modo notavimus ad v. 13. Negat Baumgart. hanc variationem inter memoratiōes
referri oportuisse. Memoravi, haud satisse memoraturus, nisi Latina lectio usi-
tata haberet εἰσισα.

23 δι) Particulari hanc reperi in duobus ms. Lat. Id quod notasse juvat, ne
 dubitationem de genuina ejus lectione augent alias versiones.

24 εἰπετεις) εἰπετεις. quod ad βρέπεται v. 22 conformasse Syrus videtur, ait cum
 Whitto Baumgartenius etiam a Latino exprimi, qui tamen videtis retinet. (—

τοίνυν) *Al. Barb.* 2. *Colb.* 7. *N. r.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* & quanquam forte particulas frequentissimas καὶ & δὲ liberius tractant interpres, tamen particulam τοίνυν rariorem tres illos *Copt.* *Lat.* *Syr.* qui omittunt. Græce eam legitse, haud est verisimile. Tota vis illativa particulæ τοίνυν continetur in verbo ὥρατε, uti v. 22 in verbo θλέπεις.

C A P. III.

3. *idē*) *Comp.* *Aug.* 6. *Cov.* 3. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *L.* *Pet.* 1. *Steph.* ε. ζ. 1. Lectio media. uade εδὲ, duabus vocalis, vel una, (discrimen enim in mss. Græcis minus apparet:) *Al. Colb.* 7. *Lu.* *Pet.* 3. *Steph.* δ. 12. 17. *Vff.* & tres ali, *Euthal.* *Oecum.* fortasse etiam *Cant.* 2. quem ad v. 4 refert *Millius*, & cum eo *Baumgartenius*. unde si autem habet *Lat.* *Copt.* *Arab.* *idē* *Er.* cum pancies ms. Ex v. 4. Vid. *Gnom.* In hac tamen annotatione obiter differit aliqua *Baumgartenius*, quæ intacta manere non debent.

1. Lex mea de ratione internoscendi lectiones genuinas & falsas tantundem certe circumspetionis habet, quantum Canones in Prolegomenis Amstelodami A. 1730 editis, ceteroqui minime circumspetis. Porro applicationem quamque Legis circumspetam esse oportet.

2. *Amor receptae lectionis*, inquit *Baumgartenius* § 31, in N. T. lectionibus disquirendis ad officium boni critici pertinet, atque reprehensioni tunc demum obnoxius fit, si cœcus evadit, atque rationibus, etiamsi prævaleant, pertinaciter refragatur. Et cedro digna sunt verba § 33. Haec si valeret ratio, ut ubicunque unus alterve codex, qui hoc loco duo tantum sunt, vel versiones quædam antiquæ mutationem lectionis præirent, secure aliter legendum esset, quam recepta lectio codicum suffragiis confirmata requirit, valde veremur, ne brevi insigniter mutatus evadat textus librorum divinitus scriptorum, atque ab integritate genuina admodum remotus. Hoc ipsum nihil semper cordi esse profiteor. Sed tamen recepta lectio, cuius amor cum veritatis amore conjunctus esse debet, non ad editionem *Erasmi* Frobenianam citeriorum fere omnium, & in his *Elzevirianaæ* foecundissimæ originem, restringitur: sed ea est, quæ in Ecclesia omnium seculorum & climatum, quantum dignosci potest, obtinuit. *Erasmus* codd. Gr. haud multos, neque ullum interpretem veterem, nisi Latinum, Patres denique perpaucos habuit. Postea tot codicum, versionum, patrum subsidia divinitus oblata sunt ecclesiæ: nilne inde petendum, nisi quod *Erasmo* aut *Elzevirio* approbando inserviat? quo tamen plus cum ea congruunt editiones hodie usitatores, eo magis lætatur bonus criticus. ¶ *ἀντων*) Omittit *Hunt.* 2. nec est in *Barb.* 2. &c. Sic *Baumgartenius*: at ed. 1 *Millii*: omittit *Hunt.* 1. nec est in *B.* 2. (id est, in *Bas.* 2.) &c. Ipsi cel. Viro nil nocet, aliis autem expedit, si eum notitia codicum exactissima nondum usum suffisse patet.

5. *ὁλίγον*) *edd.* *mss.* *Hieron.* in *Iesa.* c. 66. *Cassiod.* &c. *ἱλίκον* *Colin.* ed. *Al.* *Oecum.* *Barb.* 1. *Lat.* Ex alliteratione ad *ἱλίκων*. *Modicum* tamen etiam *Latini* scriptores retinent. Hoc sufficit ad tuendam lectionem receptam.

6. οὐτως) edd. &c. Ex v. 5. (—) Al. Barb. 2. Cov. 4. Lat. *Isidorus Pelus.* Vid. *Gnom.* ¶ τροχὸς) τροχὸς *Heinsius.* i. e. cursum. ¶ γενεστῶς) γεν. νῦν Cov. 2. Steph. 1. Lat. & al. γέννης cod. aliqui apud *Oecumenium*, *Scholiastes anonymous.* Ex alliteratione ad finem v. ¶ καὶ) — Lat.

7. οὐδίων) ceterum & inde ceterorum habet Lat. Syllaba er in codd. ms. correspondiose notata.

8. δαμάσαι) δαμάσαι; Aug. 6. ¶ ἀκατάχετος) ἀκατάσατος Al. Steph. 1. Ex v. 16.

9. θεὸν) κύριον *Alex. Colb.* 7. *Syr.* Errorem agnoscit Baumg. etenim solennis est appellatio, *Dens* & *Pater*, non *Dominus* & *Pater*: sed addit versionem veterem vulgariam seu italam. In ms. quidem *Reutlingen* sic legitur; nam *Dei* & *Domini* nomen s̄epe librarii promiscue scripserant: sed ceteri *Latini* codices constanter *Deum*; (unde etiam multi eorum particulam & continuo subsequentem omittunt.) & sic *Cassiodorius* in *Complex.* disertiusque in præl. ¶ καὶ πατέρα) Annat, *Millii* nomine, *Baumgartenius*: *Deest* δὲ in *Arab.* *Æthiop.* γεγνότας) γεγενημένου: *Alex. Colb.* 7. additque pro δὲ legendum esse καὶ. Ipse *Millius* καὶ habet; δὲ *Kusterus.* Hic etiam γεγενημένους, & simplici.

10. κατάρα.) κατάρα; *Oecum.*

12. οὐτως ὁδεια ποιήσ αλυκὴν καὶ) edd. &c. Ex v. 11. (οὐτως ὁδὲ αλυκὸν) *Colb.* 7. *Cov.* 4. *Gen.* *Æth.* *Copt.* *Lat.* nec non *Syr.* & τι αλυκῶν *Al.* Hic paucula notabimus:

1. In *Al.* manus describentis in οὐτας, opinor, pro τι nimis cito δ ex οὐδὲ arripuit, & sic οὐτως omisit, & pro οὐδὲ perscripsit οὐτε. καὶ ante γλυκὴν non exstare in *Al.* docet etiam *Grotius*: quanquam alii omissionem hujus particulae in *Al.* dissimularunt.

2. Codici *Alexandrino* hallucinationes propriæ non obsunt, ubi aliis testibus fultiuntur.

3. Plus quam XXX codices lectionem receptionem habere, minus tuto affirmatur.

4. *Syriaca* versio non plane subsequitur textum Græcum, sed certe nil de *formam* exprimit.

5. *Beza* a Græco textu mutando recte abstinuit, Græcis carens codicibus: sed tamen in translatione plus libertatis adlibuit.

6. Hanc lectionem non solum probat cel. I. D. *Michailis*, sed etiam complicitibus viris doctis, a partium studio alienis, probatam docet. ¶ ἀλυκὴν) αλυκὸς *Comp.* & alii, *Oecum.* αλυκὺς *Vff.*

13. τις) *Er.* &c. Medium. unde — *Lu.* & al. εἴτις *Comp.* & al. τις δ Oecum. Strictum has leviculas discessiones memorare soleo. *Copiosior* autem & *fructuofior* *Millii* commemoratione vocatur a *Baumgartenio*: quæ tamen, si ulla, intricata est.

Certe

Certe fructus copiæ velim pandatur. Cum *Millio Stephanus* h. l. & *Küsterus* & *Mastrichius*, si tanti est, conferri possunt: quo facto ἐν ὑμῖν non desiderabitur in *Land.* 2 & *Vien.* Περὶ ὑμῖν) — *Laud.* 2. *Vien.* vel etiam *Steph.* cod. quispiam.

14 (καυχάσθε) *Al. Aug.* 6. *Barœc. Cov.* 3. *N.* 2. nec non *Lat.* Quum addo NEC NON *Lat.* nil affirmo. tantummodo cavendum erat, ne quis compositum μη κατακαυχάσθε (quod ex c. II. 13 huc immigrasse videatur) opponeret.

16 ἵκεις) ἵκει καὶ *Al. Colb.* 7. *Syr.*

17 καὶ alterum) — *Al. Colb.* 7. *Lat.*

18 τῆς) — *Al. Aug.* 6. & al.

C A P. IV.

I καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν) ἐν ὑμῖν καὶ πόθεν μάχαι *Alex.* in ed. *Ox.* min. nam verborum ordinem *Millius*, ut solet, prætermittit. πόθεν ante μάχαι inferunt etiam *L. N.* 1.

2 φορέντε) φθορέντε *Er.* ed. 2. ex conjectura. vid. ejus annot. Ansam dedisse videtur Oecumenii textus, qui φορέτε habet, ex rhythmo επιθυμήτε. Περὶ δὲ *Steph.* & al. edd. cum paucis ms. (—) *Er. Al. Aug.* 6. *Baf.* 2. *Colb.* 7. *Lu.* *N.* 2. *Vff.* *Lat.* in ms. *Reuth.* & *Schelh.* καὶ, ante εἰς alterum, *Comp.* *Gen.* *Pet.* 3. *Steph.* quinque apud *Bezam*, & decem ali, *Oecum. Arab. Lat. Syr.* Et sic καὶ εὐη ἔχετε legendum censeo. *Barberinianos* codices ad editionem *Antverpiensem* regiam, e *Complutensi* derivatam, contulit *Caryophilus*: inde octo illorum, epistolam Iacobi exhibentes, ubi in pauca sunt, lectionem *Comp.* ab *Er.* & *Steph.* ut h. l. dissonantem comprobant. δύο ἔχετε *Er.* & al. δύο ἔχετε δὲ *Steph.* & alii.

4 μοιχοὶ καὶ) — *Al. Colb.* 7. Περὶ καὶ μοιχαλίδες) — *Aeth.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* Περὶ ἔχθρα) ἔχθρα *Steph.* 1. *Lat.* Sententiae obest: sunt enim opposita ἔχθρα & φιλία. Περὶ εἰς) — *Er. Aug.* 6. *Baf.* 2. *Gen.* *Lu.* *Vff.* & sex alii, *Oecum.*

5 ὑμῖν) ὑμῖν *Henrici Stephani* ed., *Aeth.* *Lat.*

6 διὸ usq. χάρων) — *Er. Baf.* 2. *Hunt.* 1. *Oecum.* ed. *Veron.* in textu. (recurrrente χάρων) solito consensu. Habet *Aug.* 6 in textu & in comm. *Oecumenii.*

7 (δὲ) *Al. Aug.* 6. *Bar.* *Colb.* 7. *Cov.* 4. *Laud.* 2. *N.* 2. *Pet.* 3. *Vff.* *Aeth.* *Lat.*

II αδελφοὶ) αδελφοὶ μη *Al. Arab. Lat.* aliqui, *Syr.* Περὶ prius) οὐ *Al. Barb.* 2. *Cov.* 2. *Steph.* tres, *Copt.* *Lat.* *Syr.* Minus probabilis hæc lectio mihi videtur, quia mox pro καὶ κρίνει in iisdem codd. non est οὐ κρίνει.

12 (καὶ ποιτὺς) *Al. Aug.* 6. *Barb.* 4. *Colb.* 7. *Gen.* *L.* *Lu.* *Steph.* *quatuor*, & quinque alii, *Cyrillus* *Al. Euthal.* *Aeth.* *Copt.* *Lat.* *Cassiod.* *Syr.* testes lat multi & valde graves: sed huic pleniori lectioni receptionem olim prætuli, qua opinione eccl. *Baumgartenius* maximopere debilitari planeque everti ait observationem meam tr. de sinceritate N. T. gr. tuenda § 11 Obs. VII (Vid. infra P. IV. n. VIII.) ita conceptam:

ceptam: *Vbi reliquæ codicū graecorū, patrum, metaphrasistarū copiae divisiæ sunt, ea pars vincit, cui consensio Alex. Lat. palmam antiquitatis tribuit.* Respondeo: 1. opinionem illam pridem depositū: & observatio firma perstat, qua adductus illud $\tau\bar{\eta}$ $\chi\pi\tau\bar{\eta}\tau$ plane pro genuino habeo. 2. Erasmus, quum $\tau\bar{\eta}$ $\chi\pi\tau\bar{\eta}\tau$ in græcis exemplaribus existare negat, ea tantummodo innuit, quibus ipse usus est. 3. cel. Baumgartenius non legit $\tau\bar{\eta}$ $\chi\pi\tau\bar{\eta}\tau$ h. l. sed paillo ante $\alpha\lambda\lambda\alpha$ $\chi\pi\tau\bar{\eta}\tau$ a versu 11 avellit, & cum verso 12 connectit, non sine vi. Sepenumero negat Baumg. me mihi constare. Atqui sententiam in melius mutare, laudabile est: eodem autem tempore me a me ipso dissentire, nusquam evicit. Præcipue me in eum committere conatur, ubi de concursu codicis Alex. & interpretationis Lat. agitur. v. gr. Exam. p. XI. c. I. 19, & p. XXXXI ad h. l. Opinatio observationem non debilitat, multoque minus evertit; sed observatio opinionem corrigit: ac ne quis dicat, me necessitate nunc demum foris mihi imposita & temporis causa sententiam mutare, (quoniam ne id quidem, poscente veritate, recuso) idoneis testimoniis confirmare possum, me pridem lectioni $\tau\bar{\eta}$ $\chi\pi\tau\bar{\eta}\tau$ in exemplari editionis meæ, quo uti soleo, mea sponte palinam tribuisse. Hæc ratio critica, qua vir insignis adhuc usus est, vereor ne plus ad destruendum, quam ad ædificandum faciat. Fideliter hæc moneo, ut ansa detur ad mutandam velificationem in progressu commentationum. ¶ $\tau\bar{\eta}\sigma\tau\bar{\eta}\tau \tau\bar{\eta} \alpha\pi\lambda\tau\bar{\eta}\tau$ edd. &c. Ex Luc. VI. 9. ($\alpha\pi\lambda\tau\bar{\eta}\tau \tau\bar{\eta} \sigma\tau\bar{\eta}\tau$) Lat. & sic Scriptura sæpe, occidere & vivificare, percutere & sanare, contristare & consolari. Nec tamen hoc loco auscultarem Latino, nisi conjecture lieret, in ins. Græcis idem haberí, & criticos, ut solent, variantem verborum ordinem notare haud esse dignatos. ¶ dñ Comp. & al. ed. Al. Aug. 6. Barb. 2. Colb. 7. Gen. Pet. 1. Sin. Steph. d. 12. Vff. & novem alii, Versiones. — Er. cum paucis ins. & Oec. E Rom. XIV. 4. ¶ $\sigma\tau\bar{\eta} \delta\bar{\eta}$ $\Sigma\bar{\eta}$ soli Græci, atque hi pauci: quos cel. Baumgartenius non conaretur in multitudinem extendere, nisi criticis, codices ad Erasmi textum recentibus, nimium consideret. Facile librarii particulam vel inferuere vel neglexere: sed facilior erat imitatio parallelismi $\sigma\tau\bar{\eta} \tau\bar{\eta}\tau \epsilon\bar{\eta} \bar{\eta}$ ex Rom. XIV. 4, vel etiam ex locis notissimis Ioh. I. 19. VIII. 25. XXI. 12. Rom. IX. 20, quam $\sigma\tau\bar{\eta} \delta\bar{\eta} \chi\tau\lambda$. Rom. XIV. 10. $\Sigma\bar{\eta} \tau\bar{\eta}\tau \epsilon\bar{\eta}$ ex Evangelistis quoque familiare erat librariis. Vbi levior aliqua est varietas, v. gr. in ordine verborum sita, pauciores testes possunt sufficiere: quia certe hanc suspicionem præbent, eandem varietatem a collatoribus codicium ante *Millium* fuisse repertam, sed non indicatam. Ita infirma est codicium ante *Millium* collatio, præsertim eorum, quos in altera classe reposui, ut si ad textum quamlibet alium pari modo conseruantur, alias ille textus pariter majorem suffragiorum numerum sit obtenturus. qui expresse citantur codices, his niti licet. sed raro sic lieet dicere: hi codices non citantur pro lectione variante. ergo habent lectionem receptam. In crisi magnopere valet illud: *Defectus non possunt numerari*, Eccl. I. 15. ¶ $\bar{\eta} \bar{\eta} \chi\pi\tau\bar{\eta}\tau \tau\bar{\eta} \bar{\eta}$ codd. ex Rom. II. 1. ($\bar{\eta} \chi\pi\tau\bar{\eta}\tau \tau\bar{\eta} \pi\lambda\pi\tau\bar{\eta}\tau$) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Pet. 1. Steph. d. 12. Æth. Copt. Lat. Syr. $\bar{\eta} \chi\pi\tau\bar{\eta}\tau \tau\bar{\eta} \bar{\eta}$ Colin. ed. L. Vid. Gnom.

13 $\tau\bar{\eta}$ primum) edd. principes, mss. &c. $\bar{\eta}$ Beza & recent. edd. ex Steph. d. 1. Lat. Syr. item Barb. 2. Æth. $\bar{\eta}$ $\tau\bar{\eta}$ Euthal. Ad lectionem $\bar{\eta}$ accommodata fuit pridem annotatio in Gnomone: postea $\tau\bar{\eta}$ Æther in progressu criseos prætuli. Hanc
111 lectio-

lectionem in *Stephani* textu habuit *Millius*: & quia eam multo maxima cum Oecumenio pars codicum exhibebat, perpaucos invenit, quos pro altera ή ἀντισει citaret. Error, cuius suspicionem cel. *Baumgartenius* movet, in *Felliana* editione hæret. Vbi editionum textus differunt, neque, ad quem textum codices collati sint, indicatum est, allegatio codicū valde impedita est. ¶ πορευσθεῖα ττλ.) πορευσμένα & ποιόμεν & ἐμπορευσόμενα καὶ περδίσομεν *Bеза* & recent. edd. e *Steph. i. Lat.* quibus accedit *Cov. 3.* sed solum περδίσομεν in Indicativo, *Al. Vff.*

14 τῆς) τίς *Vff.* Agnovi hoc librarii mendum: nec tamen ineptus est sensus. coll. *Luc. I. 62. XIX. 48. Act. XXII. 30. τὰ τῆς* *Al. Colb. 7. Steph. i non 2. ¶ οὐμῶν*) ἡμῶν *Cov. 3. Pet. I. Syr.* ¶ γαρ) — *Al. Eth. Lat.* ¶ (εἰσαι) *Comp. Er. id. I. 2. Al. Bas. 2. Lu. Seid. Vff.* & sex alii, *Euthal.* teste *Millio* in proleg. 982. vel etiam *Gen. εἰσὶ Cov. 2. εἰσὶν* neque sola est recepta lectio, neque eam omnes versiones neque codices longe plures habent: quanquam habet *Oecumenius*. In futuro εἰσαι verisimilitudinem sensus confirmat τὸ ἀντίον *eras*, & totus futuri temporis sermo v. 13. 15. ¶ δὲ) *Er. &c.* Lectio media. unde — *N. I. Pet. I. καὶ Al. & al. δὲ καὶ Comp. Vff. & alii.*

15 καὶ prius) — *Vff.* ¶ ζήσωμεν καὶ ποιόμεν) ζήσομεν καὶ ποιόμεν *Al. & alii.* Hoc καὶ omittit *Lat.* & unum exemplar apud *Bezam.* καὶ ζήσωμεν Latinus expressit si vixerimus, si non recte addito, & καὶ subsequentē non recte omisso: nam ad apodofin pertinet καὶ ζήσωμεν, i. c. vivemus; & gloriabundus homo ita loquitur, ut si in sua potestate haberet 1 speciem actionis, 2 actionem, 3 vitam; quamvis a voluntate Domini pendet 1 vita hominum. 2 actio. 3 actionis species. *Latinī* cum lectione καὶ ζήσομεν in cod. *Alex.* confessionem *Baumgartenius* mihi non debuit opponere. Cetera quæ idem cum cel. *Michaëlis* de versionibus differit, demonstrare, me lectioni, quam in *Alex. Cov. 3. Gen. Magd. I. Steph. d.* exhibet ζήσομεν—ποιόμεν (pro ζήσωμεν—ποιόμεν) caute adjectisse *Al. ET ALII.*

17 ποιῶν) — *Cov. 4. Gen. Hieron. Syr.*

C A P. V.

3 ὡς πῦρ) ὡς πῦρ *Aug. 6. Vff. & alii.* ¶ εἴθησαύριστε) ὁ præmittit *Eth. Arab.* ὁργὴν subiungunt *Oecumenii* textus, & *Lat.* aliqui, *Eth. ex Rom. II. 5.*

4 ἀφ') υφ' *Comp. Gen.* ¶ εἰσεληλύθασι) εἰσελήλυθεν *Al. & (prævio clamor, non clamores,)* *Lat.*

5 ὡς) — *Al. & al.* ¶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς) *Ethiops* omittit: *Millius* omnino approbat: me, qui approbationem ejus non confutarim, cel. *Baumgartenius* reprehendit. Atqui talia satis confutavi supra, P. I § XXXIX. n. 9. 6 In v. 6 a vener. Bengelio in ipso appar. crit. plane praeterito bene multa occurruunt commemoratione vindictissime dignissima. Sic cel. *Baumgartenius*. Ea cernamus.

a. Habet textus *κατεδιχίσατε*, inde *Vulg.* addixisti: inde multi alii, adduxisti, inde *Velſ.* ηγάπετε. Hoc præter alia *Weſtenius* jam notarat in Prolegomenis p. 122, quæ citavi in Appar. p. 439, neque talia putamina mihi repetenda putavi.

b. εἰσοινυτάτε in uno codice *Liv.* omissum, nemo pro suspecto habebit.

γ. καὶ ante εὑρ omittit non modo *Latina Verſio* (quoniam non in omnibus codicibus,) sed etiam *Syriaca*: id quod interpretamento deberi affinior.

δ. pro ἀντιτάσσεται unus habet ἀντιτασσόμενον &, quia pro resistit Latini multi resistit, αντεταξατο finxit *Velſ.*

ε. pro εὑρ Bentlejus conjectit δὲ καὶ, id est δὲ κύριος at ego nil fere loci conjecturis dedi. Omississe mihi est refutasse. App. p. 883.

Hæcine multa sunt, atque commemoratione vindiciisque dignissima? Tali palea meliorem Apparatus mei frugem obruissem. Gratiam habeo ven. Baumgarteno: nam duro nullam lectionem memoratu digniorem a me omissam profert, plenitudinem delectus mei egrecie confirmat.

7 ἐπ' ἀντῷ) — *Aeth. Lat.* ¶ (ἀντὸν) Comp. Aug. 6. Lu. Pet. 1. 3. Vff. & octo alii. ¶ (— ἀν) Er. Al. Aug. 6. Lu. Vff. & quinque alii, Oec. Erasmus sequitur Ald. & Colin. quare antea horum cum illo congruentiam notare haud necessum duxi. ¶ (— νετὸν) Lat. & inde Steph. 17. *Aeth. Copt.* unde nonnulli καρπὸν subaudiunt: speciose, sed non e stilo Scripturæ.

9 κριθῆτε) Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Baroc. Bas. S. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Vff. Vien. Steph. omn. Euthal. Lat. Syr. (κατακριθῆτε) Er. &c. Codicibus, qui κριθῆτε habent, editionem Aldi & Steph. ed. 1. 2 addere nil attinet, quia ad Comp. & Er. conformatæ sunt. κατακριθῆτε multo credibilius est, ex alliteratione ad κατὰ proxime præcedens, quam κριθῆτε ex parallelismo repeti. ¶ δ) edd. primæ, Al. Aug. 6. Pet. 2. Vff. cod. plurimi, Oecum. — Steph. ed. 3. & recent. edd. Sphalma, ut apparent. Vid. Gnom.

10 ἀδελφοί μα, τῆς κακοταθείας) Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Lat. Syr. τῆς κακοταθ. ἀδελφοί μα Er. & al. Quod circumspeditis, inquit cel. Baumgartenius, arbitris eo minus satisfaciet, quo certius est, codicem Alexandrinum una cum reliquis ad sequentem variationem excitandis, qui vocem μα abhiciunt, receptum verborum ordinem confirmare, versiones vero voces liberius transponere, quam linguae ratio subinde aliud ordinem requirit, quam qui in textu deprehenditur. Resp. Variantem verborum ordinem Millius plerumque notare supersedit: & quemadmodum formula mea, pluresve, criticos ad plures evolvendos codices invitans, sèpenumero per codices postea comprobatur, sic in præsenti eam ipse Alexandrinus comprobat. Id Grotius docet. Ac plurium etiamnum suspicionem confirmat rarus Al. Aug. 6. Vff. concursus. Syriacæ vel Latinae certe linguae ratio quid hinc impedit, non video. ¶ μα) — Al. Barb. 5. Cant. 2. Cov. 2. 3. Laud. 2. Pet. 1. 3. Lat. ¶ τῷ) εὐ τῷ Beza, Barb. 5. Cant. 2. Gen. Laud. 2. N. 1. Pet. 1. επὶ τῷ Euthal. Pet. 3.

11 ιδού) Refert hoc cel. Baumgartenius: ιδού ὁ Alex. Comp. codd. plurimi: nullo nomine subsequente. Kustero, Millii figlis ad v. 9 & 11 impedito, fidem habuit. ¶ (ὑπομενίαντας) Al. Pet. 3. Steph. δ. 1. 1α. 1γ. Euthal. Lat. Syr. ¶ (πολυεύσπλαγχνος) Comp. Cov. 2. 3. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 3. Steph. θ. Vff. Sic videtur placitum librario, quasi grandius & subtilius. ¶ (— ὁ κύριος) Comp. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Vff. Vien. Euthal. Arab.

12 υπὸ κρίσιν) Beza (e Steph. 1α. Lat. Syr.) & inde recent. edd. item Al. Cov. 2. Æth. Arab. Copt. Hoc totius epistolæ tenori congruit. Apud Baumgartenium, pro Hoc, irrepit Nec. id quod moneo, ne secum pugnare videatur. εἰς κρίσιν Vien. (εἰς υπόκρισιν) edd. primæ, Aug. 6. Vff. ms. plurimi, Oecumen. Armen.

16 ἔξομ.) ἔξομ. ἐν Al. & alii, Lat.

17 βεβεζα) βεβ. νετὸν Cov. 4. & alii.

19 ἀδελφοὶ) ἀδελφοὶ μν Al. Aug. 6. & al. ¶ (τῆς ὁδῷ) N. 1. Steph. δ. 1. 1α. Arab. Syr.

20 (αὐτῷ) Al. Barb. 2. Colb. 7. N. 1. Steph. δ. 1. 1α. Cyrus Al. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. sensu relativo aut reciproco. Vid. Gnom.

E P I S T O L A I P E T R I.

Habent eam

EDITIONES, Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Baroc. (qui liat c. III. a v. 7 ad v. 21.) Cant. 2. (in quo deest pars capituli IV.) Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.

CLASS. II. Barb. oīō, Basl. 2. Colb. 7. Gen. L. Lau. Pet. 2. 3. Seid. Sir. Steph. δ. ε. ζ. θ. 1. 1α. 1γ. Trin. Vien.

VERSION. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Euthal. Oecumen. Cassiod. &c.

C A P. I.

3 ζῶσαν) ζῶντες Aug. 6. & al.

4 υμᾶς) edd. primæ, & Bezae ed. 4. Al. Aug. 6. Vff. & decem & sex alii, Lat. Syr. Oecum. Hieron. & al. (ημᾶς) Steph. editio 3, sine exceptione in margine, ut pæne sphalma videatur: & sic edd. recent.

6 λυπηθέντες) λυπηθέντας Aug. 6. Anthologium ms. & al. Prævio φρεγερίνες.

7 (πολυ-

7 (πολυτιμότερον) Al. & alii, nec non Vff. Syr. ¶ τὰς ἀπολλυμένας) codd. gr., Clemens Al. &c. — Lat. (perit facillime omisso ante per,) Æth. ¶ (— δὲ) Anthologium, Lat. (ob perit omissum,) & sine dubio codices mox citandi. ¶ (δεδοκινασμένη) Anthologium, Cov. 2. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Orig. ¶ τιμὴν καὶ δόξαν) δόξαν καὶ τιμὴν Er. Anthol. ms., Lat. ¶ δόξαν) εἰς δόξαν Sin. & alii.

8 εἰδότες) ἰδότες Beza e Steph. i. & Lat. item Cov. 4. Gen. Syr. Iren. Vel quia nonnulli scripsierant ἰδότες, pro εἰδότες, ut Vff. vel quia sequitur μὴ ὄρωντες. ¶ εἰς ἐρτὶ μὴ ἔστατες) — Syr. ¶ εἰς ως πισένορτες) εἰς ὃν καὶ ἰδότες πισένετε, πισένορτες Polycarpus. ¶ πισένορτες δὲ) edd. mss. Clemens Al. Cyrillus Al. &c. etiam Lat. cod. unus apud Hentenium, etiam Iren. l. V. c. 7. eni tamen plures codices creditis addunt. crediditis, pro credentes autem, habet Iren. l. IV. c. 22. ex Lat. nam creditis, credentes autem habet Lat. Confer Polycarpum, modo: qui Latino etiam congruit Act. II. 24. ¶ πισένορτες δὲ ἀγχαλιάθε) creditis: quem cum videritis, exultabis habet Augustinus tract. 86 in Ioh.

9 ὑμῶν) — Vff. Clemens Al. Cyrillus Al.

10 προφῆται) οἱ προφῆται Oecumenius.

12 (ὑμῶν) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 3. Steph. δ. ε. i. 17. & sex alii, Ætb. Arab. Copt. Lat. Sequentē ὑμῶν. ¶ ἐν) — Al. Barb. 2. Colb. 7. Cyrillus Al. Lat. ¶ δὲ) edd. mss. Epitomae apud Clementem, Iren. Oecum. Ambros. de sacramentis. sed quem habent Lat. plerique, Cassiod. in Complex. & in Adumbr. & alii.

13 , τελείως) τελείως Aug. 6. Vff. Oecumen. Hieron.

16 (εὐερε) Ald. Al. Barb. 1. Colb. 7. N. 1. 2. Steph. δ. Clemens Al. Lat. & LXX. γίνεσθε Barb. 7. Euthal. Valla, Anthol. ms. & al.

20 (ἰχάτη) Al. Colb. 7. Cov. 4. N. 1. 2. Curcell. margo, Syr. Cyrillus Al.

22 τῆς ἀληθείας) caritatis habent Lat. plerique. ¶ (— διὰ πνεύματος) Al. Barb. 2. Cov. 4. Æth. Lat. Syr. Huron. ¶ (— χαθαρᾶς) Al. (librario χαρδίας per subitam alliterationem arripiente,) Lat. nam simplici apud Lat. (collato Cassiodoro) respondet τῷ ἀντπόχετον.

23 εἰς τὸν αἴωνα) — Al. Cov. 4. Gen. Copt.

24 (— ὁς) Al. Gen. N. 1. Orig. Lat. in mss. Innocentius III. Syr. LXX. ¶ ἀνθεώπε) edd. cum ms. plur. Sic LXX. — Cov. 4. (αὐτῆς) Al. Barb. 2. N. 1. Steph. δ. i. 17. Æth. Copt. Lat. Syr. Orig. Sic Iesajas. ¶ αὐτή) edd. complures & mss. ex lac. I. 11. (—) Er. Al. Bas. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Pet. 3. Euthal. Oecum. Lat. in ms. Colon. & Schell. manu prima, Syr. & LXX.

C A P. II.

1 πάτας) — Al. Æth. Syr. Clemens Al. Gildas.

2 (εἰς σωτηρίαν) Al. Aug. 6. Barb. 7. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. L. Lin. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Steph. δ. i. 12. 17. Æth. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. vel certe Rufinus,

nus, Cyrilus Al. Euthal. Cassiod. Gildas, nec non Sin. His deductis, a textu stant Comp. Er. Baroc. Cant. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Vff. vel etiam Lu. Seid. Steph. c. 2. & cum Oecumen. Arab. Librarius unus alterve εἰπεῑ pro εἰς arrepto, intermedia omisit. Vid. *Gnom.*

3 χρηστὸς) καὶ Vff. & sic, sive χριστὸς, L. & alii, *Euthal.*

5 οἰκοδομεῖσθε) ἐποικοδομεῖσθε Al. Aug. 6. & al. Ex Eph. II. 20. ¶ οἰκάτερικα) εἰς ιερό. Al. & alii. ¶ πινακατικὰς) — Cassiod. *Syrus*, excepto cod. Raphelengii. Post θυσίας est in Comp.

6 διότι) Comp. Al. Bas. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. Vff. Vien. & novem alii, *Euthal.* Lat. *Syr.* διο γὰρ Er. ed. 1. (διὸ καὶ) idem postea, Steph. ed. nescio an Colb. 7. & alii cum Aug. 6. Bar. Cov. 2. Oecum. ¶ ἐν τῇ γραφῇ) ἡ γραφὴ Barb. 5. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Steph. 1. Lat.

7 (— λίθον κτλ.) *Syr.* Recurrente eodem vocabulo. Vide *Gnom.*

8 , τῷ λόγῳ) *Oecumen.* *Syr.* τῷ λόγῳ, Er. & alii. Vid. *Gnom.*

11 παρεπιδήμας,) commissa demit *Bеза.* ¶ ἀπέχεσθε) Er. Al. Aug. 6. Bas. 2. Hunt. 1. Trin. (ἀπέχεσθαι) edd. coimplures & miss., Clemens Al. Oecum. Lat. (nisi postea ex abstinentia factum est abstinentia:) sed obstant, qui hinc pendent, nominativi, ἔχοντες &c.

12 ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν) Comp. Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Oecum. *Syr.* Lat. in ms. Char. καλὴν ἔχοντες ἐν τοῖς ἔθν. Clemens Al. ἐν τοῖς ἔθν. ἔχ. καλὴν Steph. edd. & al. ¶ καταλαλῶσιν) καταλαλῶσιν N. 1. 2. & al. ex c. III. 16. ¶ ἐποπτεύοντες) ἐποπτεύοντες Er. L. & al.

13 (— ἁγ) Al. Colb. 7. L. *Didymus*, in versione certe; Lat. multi, *Cassiod.*

14 (— μὲν) Al. Colb. 7. L. *Lin.* Magd. N. 2. Pet. 3. Sin. Vff. (qui etiam δὲ omissit,) *Euthal.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.*

18 σκολοπῖς) δυσκόλοις *Lat.* Expressit Græcum Græco notiore. Conjungit *Syrus.*

20 κολαζόμενοι) κολαζόμενοι Aug. 6. & al. ¶ τέτο) τέτο γὰρ Al. & alii. Ex v. 19, 21.

21 γὰρ) γὰρ καὶ Comp. Barb. 5. Steph. 1. ¶ καὶ) — Al. & al. ¶ ἐπαθεῖν) ἀπέθανεν N. 2. Steph. d. 2. Syr. ¶ ὑμῶν, ὑμῖν) *Беза*, (qui postea Erasmo accessit,) & edd. recent. Item Al. Cov. 3. 4. L. Steph. d. 2. Oecum. Latinī codices non pauci, iisque probatissimi, apud Estium. (ἥμῶν, ἥμῖν) Comp. Steph. ed. 1. & al. Aug. 6. Cov. 2. Lin. Lu. Lectio media. (ἥμῶν, ἥμῖν) Er. Steph. ed. 3. & al. ed. Vff. & ms. plerique, *Arab.* *Syr.* Conf. c. IV. 1.

23 δικαιώς) edd. miss. versiones, etiam *Lat.* olim, & inde *Augustinus*, *Fulgentius*. sed *injuste* habet jamdudum *Lat.* & inde *Cyprianus*, non semel, inde etiam *Adumbrationes Latinæ*, *Clementi Al.* adscriptæ, & *Vetus*. Ex v. 19. Non solum sub Pilato, *injuste* judicante, sed etiam alibi, patientiam præstítit Christus.

24 τὸ ξύλον) τὴν ξύλην Lin. Vff. Anthologium. ¶ ἀναρτίαις) ἡμῶν addit Al. Ambr. Fulgent. E proximo. ¶ αὐτῇ) — Al. Vff. & alii.

25 (παράνεροι) Al. Pet. 3. Steph. d. Euthal. nec repugnat Lat. ¶ ὑμῶν) ἡμῶν Comp. in gr. & in lat.

C A P. III.

1 εἰ τινες) εῖτινες Er. Pet. 1. & alii, Cassiod. Syr. ¶ κερδηθήσωνται) Er. Steph. ed. Vff. nescio an plures cum Baroc. Pet. 1. Oecumen. (κερδηθησονται) Comp. Al. Aug. 6. L. & decem alii, Clemens Al.

3 ἐπιλογῆς) ἐκ πλοκῆς Er. Sin. & al.

7 συγχληρονόμοι) Comp. Er. Steph. uterque, Beza, Elzevir. edd. priores, cum ms. fere omnibus, etiam Aug. 6. Seid. Hieron. l. 1. c. lovin. (συγχληρονόμοις) Recent. edd. Elzevir. Curcell. & aliae, Cov. 3. L. Steph. 1. 1a. Æth. Arab. Armen. Lat. Syr. Ambros. Augustin. Cassiod. Oecumenius in textu & aperte in commentario, quamquam interpres ejus Hentenius lectionem συγχληρονόμοι sequitur. Atqui Petrus maritis fidelibus officium præscribit etiam erga uxores non credentes. Sigma facile adjectum, compluribus hic verbis in eam literam desinentibus. συγχληρονόμοις Vff. Ambigue Copt. ¶ (ζώσεις) Comp. Aug. 6. Laud. 2. Lin. Magd. N. 2. Pet. 2. Vff. Vien. ¶ ἡγόπτεδαι) Comp. Erasmi Schmidii ed. Al. Barb. 5. Lu. Seid. Sin. Steph. d. 6. 6. 1a. Vff. & septem alii, vel etiam Versiones. (ἐγκόπτεδαι) Er. & al. ed., Aug. 6. cum pauculis. Vtrumque Oecumenius. Lectio ἡγόπτεδαι præstat. Vid. Gnom.

8 φιλόφρονες) edd. omnes, ms. plurimi, Syr. Ex alliteratione ad φιλάδελφοι. (ταπεινόφρονες) Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Lin. Pet. 2. manu recentiori, Steph. d. 1. 1a. 17. Clemens Al. Catena ms., Armen. Copt. Lat. de quo mox. In Φιλόφρονες, pro Φιλό, ταπεινό scribendum monuerat codicis alicujus margo: & tallem in codicem incidit Oecumenius, nam φιλοφροσύνη & mox seorsim ταπεινωσίς ητοι ταπεινοφροσύνη in commentario ejus describitur. Coniectimi, Σιλοταπεινόφρονες Euthal. Pet. 3. Veles. Porro modesti, humiles, coniectim, Lat. iodie: sed humiles Erasmus, modesti Zegerus, cui Cassiodorus suffragatur, in cod. antiquis sibi lectum negant. humiles habet textus in cod. Reutling. modesti & præfigit secunda marginis manus.

9 (— εἰδότες) Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Curcell. margo, Æth. Copt. Lat. Syr. Omissum, ex rhythmo εὐλογεύτες.

11 ἐκκλινάτω) δὲ addit Al. & Lat. aliquī.

12 — οἱ post ὅτι) Comp. Al. Aug. 6. Sin. Vff. codd. alii. οἱ Er. Steph. edd.

13 μηνται) edd. &c. ex Eph. V. 1. vel 3 Ioh. v. II. (ζηλωται) Al. Cov. 4. Gen. Lin. margo, alia manu, Pet. 3. Steph. d. 1. Clemens Al. Euthal. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. Ex Tit. II. 4 desumtum credit Millius.

14 ἀλλ οἱ usq. ταραχθῆτε) — Caes.

15 (Xge

15 (χριστὸν) *Al. Steph. 1a. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Cassiod. in Adumbr. Lin.* in marg. *Nusquam dicitur κύριος ὁ χριστός, sine nomine Iesu. — ¶ δὲ alterum — Lat. Cov. 4. Gen. ¶ μετὰ ἀλλὰ μετὰ Al. & al.*

16 καταλαλεῖται) *Comp. Colin. ed. Al. Lu. Pet. 1. Vff. pluresve. conf. c. II. 12.* (καταλαλῶται) *Er. &c. Ex rhythmo καταιχυθῶσιν. ¶ ὡς κακοποιῶν — Lat. ¶ οἱ) ὡς Syr.*

17 θέλοι) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Bas. 2. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. & quinque alii, Clemens Al. Lat. (θέλει) Er. & al. edd. — Cant. 2. Cov. 3. θέλη Vff.*

18 ἀμαρτιῶν) ἀμ. ἡμῶν *Steph. δ. 1. 1a. Syr. & al. ἀμ. ὑπὲρ ὡμῶν Al. & al. Ex c. II. 21. ¶ (ἀπέδειξε) Al. Cov. 4. Gen. Steph. δ. 1. Æth. Lat. Clemens Al. si-
ve Cassiod. Cyrilus Al. nec non Syr. ¶ ἡμας) ὡμας Er. ed. 1. L. Lin. Syr. ¶ — τῷ post δὲ) Comp. Al. Aug. 6. Sin. Vff. cod. plurimi. τῷ Er. Steph. ed.*

19 πνεύμασι) *κατακεκλεισμένοις πνεύμασι Cov. 2. Steph. 1a. Æth. Lat. aliqui; Sermo de salutari adventu Christi, apud Athanagium, Syr. Articulus Græcus para-
phrasè expressus. spiritu habent Lat. aliqui, ex alliteratione ad spiritu præcedens.
spiritualiter ms. Lat. Alixius in Concione Gallica de Descensu Christi ad inferos ait,
Clementem Al. & quosdam cod. ms. habere πνεύματι. Respexit videtur Cassiodori
adumbrationes, & Velefium, qui ex Latino sic reddidit.*

20 ὅτε) *ὅτι Bas. 2. haud scio an apud Erasmus etiam alii. Id probat Schoettgenius. ¶ (ἀπεξεδέχετο) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 2. 4. Laud. 2. Lu. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Seid. Steph. δ. ε. ζ. 1a. Vien. & al. in annot. Er. Clemens Al. vel Cassiod. in Adumbr. Origenes in homilia ult. in Matth. Æth. Lat. (maximeque Rupertus Tui-
censis l. II de Vict. Verbi Dei c. 31.) Syr. unde ἀπαξ ἐδέχετο plerique apud Er.
(in his Bas. 2. & inde Er. ed. 1.) Cov. 3. Gen. Hunt. 1. Lin. Magd. Vff. Euthal.
Haud firmissimo consensu, coll. var. Eph. 1. 18. neque apto simplici verbo. Ex
v. 18. (ἀπαξ ἐξεδέχετο) Er. ed. 2. ex suspicione, ut ipse fatetur in Annot. (un-
de in Paraphrasè particulam ἀπαξ præterit:) & sic tamen edd. cet. quanquam nul-
lus cod. ms. sic habet, quem quidem diligenter collatum, nec mutilem esse con-
stat: nam Baroc. hiat. neque ab Armen. Copt. ullave versione defenditur adverbium;
nisi forte ab Arabica, apud Ioan. De la Haye. ἀπαξ ἐξεδέχετο habet textus apud
Oecumenium, cui Erasmus congruere solet. Considerandum restat, quo jure hue
referat Whitius *Origenem* in Ioh. & *Cyrillum* Al. ἐξεδέχετο Valla. Sunt, qui huic
adverbio ἀπαξ rationes commodent ingeniose excogitatas: sed certe necessaria non
est particula, & gravissima documenta, eam redarguentia, rem conficiunt. Vide
infra P. IV. N. VIII. § 78. Adde Gnom. ¶ (ὁλίγοι) Al. Steph. δ. 1a. Lat. Cyprian.*

21 ὁ) *Er. Steph. ed. Al. Aug. 6. Caes. Vff. & ceteri plurimi, Lat. unde ὁ Seid.
— Barb. 1. (ῳ) Comp. & inde recent. edd. Cant. 2. N. 2. Pet. 1. Oecumen. Ex
v. 19. ¶ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν) ἀντίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς Comp. Aug. 6. Barb. ne-
scio quot, Caes. (cui tamen mox ὡμᾶς tribuitur apud Millium,) Cant. 2. N. 2. Pet.
1. Seid. Vff. Oecum. ἀντίτυπον καὶ ἡμᾶς νῦν Henrici Steph. ed. ¶ (ὑμᾶς) Al. Barb. 1.
Bas. 2. Cov. 2. L. Vien. Lat. plerique, Syr.*

22 πορευθεὶς) deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur præfigit Lat. magno codicum consensu: sed patrum nemo habet Augustino antiquor, neque Rufinus in Expos. Symb. Vide Eftium. Habet etiam Cassiodorus, sed verbis paulo aliis. Si Glossa est, ex Tit. III. 7, ubi Paulus de Baptismo agit, ad Petrum, item de Baptismo agentem, a vetusto aliquo lectori collata, & per librarios aliquantum inserius inserta est. ὅς εἰσιν οἱ δεξιαὶ τοῦ βεβοῦ, καταπιῶν τον θανάτον, ἵνα ζωνται αἰώνιοι κληρούμοι γεννώντες) Sic fere Vetus, verbis his, καταπιῶν κτλ. ex Latino quidem, pro instituto suo manifesto, translatis. Enimvero sic habet interpretatio longe omnium antiquissima, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur. Id sequitur Augustinus, Fulgentius, Cassiodorus, Beda, &c, ut Millius affirmat, Latini omnes. Atque ex hoc loco ad 2 Tim. I. 10 verbum deglutivit traduxere, & pro destruxit posuere quidam, ut appareat ex Libro de Fide ad Petrum Diacon. inter opera Augustini. Non habet Rufinus in Expos. Symboli, Græcos videlicet ætatis suæ secutus. Non videtur esse assumentum apud Latinos, sed hiatus apud recentiores Græcos. Facilis saltus librariorum fuit a participio καταπιῶν ad participium πορευθεὶς, & a sessione in dextra ad ascensionem: ac tempus imperfectum, efficeremur, indicio est, participium deglutiens ex aoristo olim Græco esse redditum. Complura Latinus additamenta pridem partim ex Græcis, partim sine Græcis, sed nullum huic hemistichio simile, contraxit.

C A P. IV.

1 ιπτὴρ ἰνδῶν) — Lat. Cov. 4. Gen. ¶ (— ἐν) Al. Barb. 6. Cov. 2. 4. Gen. N. 1. Seid. Eutbal. Lat. in ms. Schellh. Abest paullo ante; exstat paullo post.

3 (— ἰνδῶν) Al. Barb. 3. Gen. Magd. Ath. Lat. Syr. Clemens Al. Augustin. Probat Wallius. ἰνδῶν Comp. Vff. & al. Oecumen. comm. Vide infra P. IV. n. VIII. § 132. ¶ τὰς βίες, τὸ βελημα) τὰ βελημα Al. Gen. Clemens Al. Duo verba per librarium festinantem in unum contracta. Id secuti sunt Ath. Copt. Lat. Syr. τὰς βίες omittit etiam Pet. 1. βελημα habet etiam N. 1. ¶ κατεργαταδαι) κατεργά-
δαι Al. Cov. 4. Gen. Clemens Al. Eutbal.

8 — ἦ) Er. Steph. edd. Vff. pluresve, Oct. (ἦ) Comp. Millii editio. ¶ (κα-
λύπτει) Al. Aug. 6. Barb. 8. Gen. Pet. 1. 2. Sin. Steph. δ. i. 12. 17. & quinque alii,
Arab. Lat. Syr. Clemens Al.

9 γογγυσμῶν) γογγυσμᾶς Al. Aug. 6. & al.

10 αὐτῷ) σὺντῷ Er. annot.

11 ἦς) ὡς Comp. Vff. & alii, Euthal. E proximo. ¶ (— ἐσιν) Al. Cant. 2.
Colb. 7. Arab. ¶ τὸν αἰώνων) — L. N. 2. Pet. 1. Copt. Lat. in ms. Schellh. ¶ αὖν) — Lat. in ms. Reutl. Cifiod.

13 καθός) καθὼς Steph. οὐ solus, & inde tamen edd. recent. cum H. Steph.

14 — καὶ δυνάμεως) edd. ms. plurimi, in his Vff. Lat. aliqui, Syr. Tertullian.
Clemens Al. (καὶ δυν.) Al. Aug. 6. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lin. marg. N. 1.
Steph. δ. i. 12. Vien. Athanasius, Ath. Arab. Armen. Copt. Lat. multi, Cyprian.
K k k nec

nec non Adumbrationes, quas ex Clemente Al. translatisse fertur *Cassiodorus*. Frequentis in Doxologiis conjunctio gloriae & virtutis. eam librarii festinantes hic quoque arripuerunt: vel etiam loca 2 Pet. 1. 3. Iesa. XI. 2. 2 Tim. 1. 7. respexerunt. ¶ πνεῦμα) nomen cod. Lat. Cypriani: ex allit. ad nomine præcedens. ¶ ἀναπαύεται) αναπέπαυται Comp. Lu. Seid. & alii, Valla. ¶ κατὰ κτλ.) Comp. Er. mſ., fere omnes, *Cyprianus* non semel. (~) Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. unus e Stephanicis, teste Beza; Æth. *Arabs* Expenii, *Armen.* Copt. Lat. Syr. Tertull. *Ambrosius*, *Bedae* commentar. Non plus valet horum cod. conlensus hoc loco, quam mox versu 16. c. V. 2. 6. imo in rhythmo, ἀναπαύεται, δοξαζεται, non plures offendisse librarios, mirari possis. ¶ υμᾶς) οὐμᾶς *Cyprian.*

16 (οὐόουχτι) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Steph. δ. Æth. Copt. Lat. Syr. Tertull. *Cyrillus* Al. Oecum. Ex v. 14.

19 ως) ~ Al. Steph. 1γ. Æth. Lat. ¶ κτίση) al. κτισθ. sed κτίσης, & inde κτίτης, penacuitur, uti γλύπτης, γράψης, κλάσης, μύσης, ποίης, βύσης, χύτης, & reliqua ejusmodi dissyllaba, fere omnia. ¶ αὐτῶν) εαυτῶν Steph. ed. ¶ (ἀγαθοπούλις) Al. Barb. 1. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lin. Steph. δ. i. Instar pluralium, Petro frequentium. v. gr. Ep. II. cap. III. 11.

C A P. V.

1 τὸς) ἐν τὸς Al. & al. ¶ ὁ prius) ως Comp. cum proximis.

2 θεῖ) χριστ̄ Er. & al. ¶ (κατὰ θεὸν) Al. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. L. Lin. marg. Pet. 3. Steph. δ. i. 12. Æth. Copt. Lat. Euthal. Hieron. & al. ¶ μηδὲ) μὴ Er. Al. Vff. & alii. μήτε Aug. 6.

4 ἀρχιποίμενος) Steph. & al. ed. Aug. 6. Vff. ἀρχιποιμένος Er.

5 (~ ὑποτατσόμενοι) Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Lat. Syr. Antioch. homil. 109. unde ὑποτάσσεθε Steph. 1γ. ¶ ἐγκομβώσαθε) Comp. &c. ἐγκομπάσαθ: Plantin. ed.

6 καιρῷ) καιρῷ ἐπισκοπῆς Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 2. Steph. δ. 1α. Æth. (vel etiam Arab.) Copt. Lat. Ephraim, Euthal. Hieron. Ex c. II. 12.

8 (~ ὅτι) Comp. Al. Aug. 6. Pet. 2. 3. Vff. & septem alii, Euthal. Calaritan. ¶ περιπατεῖ) περιέρχεται Pet. 1. & al. Id verbum cum animalis vocabulo magis proprie convenire visum. ¶ καταπιν) edd. &c. Ephraim, Chrys. non semel, Isidorus Petus. Andreas Caes. καταπιεῖ Vff. & complures, etiam in Valla & Er. annot., *Cyprianus*. Ex alliteratione.

10 (ὑμᾶς) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. Laud. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff., multi, ut ait Beza, Arab. ¶ καταρτίσαι & σποῖξαι, θεωρώσαι, θεμελιώσαι) Comp. Er. ex nonnullis cod., nescio an Colb. 7. Gen. L. Lu. Steph. ε. ζ. θ. 1c. Trin. cum Baroe. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Pet. 1. Oecum. καταρτίσαι, & tamen, σποῖξαι, θεωρώσαι, θεμελιώσαι, Graeca lectio in annot. Er. (qui σποῖξε. &c. idcirco ut verbalia accipit;) Aug. 6. N. 1. 2. nec non Vff. καταρτίσαι est ex Hebr. XIII. 21. unde in certis

teris tribus verbis alii item fecerunt optativum, Græcis amatum, (vid. LXX. Deut. XXVIII. 7 ss.) ut in contextu: alii indicativum retinuerunt. (ηνταρτίσει, & σημίζει, θεωρεῖ, θεωριώσει) Cant. 2. Cov. 2. 4. Lin. Magd. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. 1. Vien. Euthal. & sic, sed θεωριώσει omisso, Al. Æth. Lat. Ambros. Syr. sic, θεωρεῖ certe, Hesychius. ¶ ώνας) edd. &c. Sic Heb. l. c. (—) Al. Magd. Vien. Lat. Syr. (primam pluralem habens,) Ambros.

11 οὐδέξα ργή) — Al. Baroc. Æth. Lat. in ms. Schelli. ¶ (— ργή τὸ) Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 6. Cant. 2. N. 2. Lu. ¶ ργή τὸ χράτος) — Vff. ¶ τῶν αἰώνων) — N. 1. Copt.

12 εἰσήκατε) σῆτε Al. & alii. statis habet Lat. sed state ms. Colon. Reutl. Schelli.

14 ἀγάπης) ἀγίω Aug. 6. Vff. & alii, Lat. Syr. ¶ (— ἵντε) Al. N. 1. Æth. Lat. in ms. Schelli. Syr. ¶ (— ἀμήν) Al. Cov. 2. 4. Gen. Æth. Lat. in ms. Schelli.

E P I S T O L A II P E T R I.

Habent eam

EDD. Comp. Er. &c.

MS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Bar. Cant. 2. 3. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.

Sed c. I. 1 — 15 desunt in Lin.

c. I. 1 — c. II. 3 desunt in Cant. 3.

c. III. 2 — 18 desunt in Laud. 2.

CLASS. II. Barb. otto, Basil. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. θ. ια. ιη. Vien.

VERSION. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Euthal. Oecumen. Caffiod. &c.

C A P. I.

1 συμεὼν) σύμων Comp. & alii, Euthal. ¶ ργὴ ἀπόσολος) — Syr. aliqui.

2 ἵντε) χριστὸς ἵντε Comp. Steph. δ. ια. & sic, vel ἵντον χριστὸν Colin. ed. Al. Cov. 2. 3. 4. N. 1. Laud. 2. Lu. ¶ ἱμῶν) — Al. & al. Plerique Græci & Latini codices, cum Oecumenio, post επιγνώσει, inserunt τοῦ θεοῦ ργὴ ἵντον, etiam χριστὸν subinde, post ἵντον, vel ante ἵντον, cum Augustino & Copto, addentes. Ea lectio, ἱμῶν postea omisso, est etiam in Colinæi ed. & in Al. Magd. 1. Pet. 1. 3. σωτῆρες, pro ἵντον τοῦ κυρίου, notat margo Curcellæi. Nimia sane licentia librarii ea loca, quæ mentionem Iesu Christi habent, passim interpolare sunt soliti. In cognitione Domini nostri,

tri, scribitur in eximio codice *Reutlingenfi*, & in vet. codd. apud *Zegerum*, nec non apud *Hentenium*. Brevis hæc lectio & simplex, videtur primæva fuisse & *Latini* interpretis & paullo ante ipsius Apostoli. Namque cognitionem Dei presupponit hæc epistola, v. 3. cognitionem autem Domini nostri, nempe Iesu Christi, urget proprie. v. 8. c. II. 20. III. 18, ubi Conclusio huic principio respondet. Brevi huic lectio- ni tantummodo Iesu Christi additur in cod. *Charitino* & apud *Bedam syrumque*. Nec abludit *Cassiodorus*, quo interprete Apostolus optat *gratiam* & *pacem multiplicari in futuri cognitione judicii*. Apud *Aethiopem*, qui habet Dei nostri Iesu Christi, Glossæ marginales videntur, textui substitutæ.

3 διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς) edd. &c. διὰ ex contextu. (ιδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ) Al. Cov. 2. N. 1. paucique admodum codices apud *Bezam*, qui, nescio, cur eos dubiae fidei dicat, *Cyrillus Al. Lat. Cassiod.* vel etiam *Aeth. Syr.* Amplectitur *Calvinus*.

4 ὡν) ὁ Steph. 12. *Colin.* ed. *Aeth. Lat.* aliqui. ¶ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα) *Comp. Er. Aug. 6. Vff.* pluresve, *Oecum.* (μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια) *Steph. ed.*, *Lat. Syr.* ¶ ἡμῖν) ὅμιν *Al. Syr.* Ob sequens γένεται. ¶ ἐν ἐπιθυμίᾳ) ἐπιθυμίας *Vien. Lat.* ἐπιθυμίας καὶ *Cov. 4. Gen. Steph. id.* an potius δ. i. nam hi duo cum *Cov. 4. Gen. Vien. Lat.* congruunt etiam i *Petr. III. 15.* at *Steph. id.* nusquam ad Epp. citatur.

5 (αὐτοὶ δὲ τέτω) Lectio media. unde αὐτὸς δὲ τέτο *Barb. 4. Cov. 2. 3. 4. N. 1. Pet. 1. 3. Valla.* αὐτῷ δὲ τέτω *Euthal.* αὐτοὶ δὲ *Al.* & sic vos autem habet *Lat.* αὐτοὶ δὲ τέτο *Steph. 1a. Colin. ed.* Sic καὶ αὐτοὶ i *Petr. II. 5.* & τέτω *Act. XV. 15.*

8 ἀκάρπτες) ἀπράκτες *Er. & al.*

9 ἀμαρτιῶν) ἀμαρτημάτων *Al. Aug. 6. & al. E Rom. III. 25.*

10 βεβαίων κτλ.) edd. mss. *Ambros. I. 3 de fide*, c. 6. (ἴνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων — ποιῆσε) *Barb. 1. N. 1. Steph. 8. 12. 17. Armen. Copt. Lat. Beda*, & sic fere, ὑπῶν ante ἔργων inferto, *Al. Cov. 2. Aeth. Syr.* Glossa, neque hæc una catholicis adpersa epistolis in his codd. Allegat tamen Lutherus in Postilla eccl. T. II. f. 557 ed. Spener. Conf. i *Petr. IV. 19.* Ac vicissim Estius non obscure Glossam fatetur.

11 εἰς) οὐ εἰς *Aug. 6. Vff.*

12 εἰς ἀμελήσω) edd. mss. *Armen. Copt. &c.* Facilitatis specie. (μελλότω) *Al. Cov. 2. 4. Gen. Lat. Hesych. Suidas.* nec non *Steph. 12. Curcell.* margo. non differam habet *Cassiod.* Vid. *Gnom.* ¶ αἱ) — *Vff. & alii.* ¶ ὑμᾶς αἱ) *Er. &c. Lat. αἱ* ὑμᾶς *Comp. Aug. 6. pluresve.*

14 καθὼς) secundum quod (καθὸς) *Lat.*

19 τὸν προφητικὸν λόγον) τῶν προφητικῶν λόγων *Steph. 1.* Refutatur hæc lectio per cetera monumenta omnia. Vide *Abriss der Brr. Gem. § 171.*

21 (~ oī) *Comp. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. 3. Lin. N. 1. 2. Pet. 2. 3. Vff.*

C A P. II.

1 παρεισάξον) παρεισάγον Vff. & quidam codd. apud Gerh. ad h. l.

2 ἀπελγείαις) Comp. Colinati & H. Steph. ed.: Al. Aug. 6. Baroc. Colb. 7. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Sin. Steph. 8. ε. ζ. 1. 12. 17. Vff. & codd. apud Stunicam, nominatum Rhodius; Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Euthal. Oecumen. Probat Gerhardus, & Anonymus apud Hedingerum ad h. l. (ἀπελγείαις) Er. & al. edd. Vien. nescio, an etiam Gen. Seid. Steph. θ. cum Hunt. 1. & Oecumenio, quibus Erasmus congruere solet. Ex alliteratione ad v. 1. 3. Erasmi textus, & Oecumenius (cujus tamen anceps lectio est) & cod. ms. duo tressi, qui ἀπωλείαις habent, plane inter se propinqui, adeoque unius codicis instar sunt. Librarius non valde antiquus, per festinationem id arripuit ex v. 1. ἀστραγήαις habent reliqua monumenta omnia: & hanc lectioem sequitur Neletonus in Ap. p. 168, posthabita versione Anglicana. sed literatissimus quidam Vir ἀπωλείαις retinet. ἀπωλείαις habent, ut dixi, Er. & al. edd., Vien. nescio, an Gen. Seid. Steph. θ. cum Hunt. 1. Caute posui, nescio an: etenim Seidelianus in lectiōibus, quæ Kusterum sugerant, & mihi postea per amicos impertitæ sunt, habet ἀστραγήαις. Eo magis dubium est, an Gen. Steph. θ. Hunt. 1 habeant ἀπωλείαις. Textus Oecumenii excusus habet ἀπωλείαις. sed in ms. est ἀστραγήαις, consentiente commentario exuso juxta atque manuscripto. Hic ipse codex ms. quem Augustanum 6 vocare solitus sum, & Vffenbachianus, in quo pariter ἀστραγήαις reperi, quin idoneis codicibus accenseantur, causa nulla est. Quotiescumque utraque lectio sanam habet sententiam, in utramque partem aliquid dici potest: decisio autem pendet a codicibus, & ea quidem lectio, quæ non nisi in Græcis aliquot codicibus exstat, ut h. l. ἀπωλείαις semper, ut recentior, ei postponenda est, quæ præter codices Græcos versionibus antiquis & patribus mititur, ut h. l. ἀστραγήαις.

Huc quum semel sum progressus, de codicibus græcolatinis aliquid attingam, ut occasione suppeditata utar ad fructuosam observationem inculcandam. Græcolatini igitur codices, in occidente ex vetustis Græcis & Latinis dudum, sed parum dextre, coagmentati, ubicunque proprium quidpiam & a Græcis Latinisque ceteris abludens habent, ipsive aliud Græce, aliud Latine reserunt, nil valent. Salubriter consulti integratii N. T. qui codices græcolatinos, proprie bilingues, amolitur. Nam iis exauctioris, magna pars varietatum sublata est. Si a gravissimo loco 1 Ioh. V. 7. disceleris, compendiosior nusquam crisiſis est N. T. Græci, quam in epistolis VII catholicis. Quamobrem? quia græcolatinis codicibus earent. Nulla tali pacto sincera lectio in disterimen adducitur, sed receptior textus tanto firmius munitur. Vid. Appar. crit. P. I. § XXVIII. P. II. ad Act. Ap. ante c. I. 1, item ad ep. ad Rom. ante c. I. 1, & ad Rom. XII. 11. Gnomon ad Luc. III. 36. ¶ ὁδὸς) δόξα Al. Steph. 17. Æth.

3 (νυσάξει) Comp. Aug. 6. Barb. 5. Cant. 2. L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Vff.

4 (ζέφες) inferni habet Lat. Π τηρεμένες Comp. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 3. 4. Gen. Laud. 2. L. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Seid. Steph. ε. θ. 1. Vff. nonnulli apud Er. κολαζομένες τηρεῖσαι Colb. 7. κολαζομένες τηρεῖν Al. Barb. 1. Cov. 2. Lin. Steph. δ. 1a. γ. Arab. Lat. Syr. Ex v. 9. (τετηρημένες) Er. nescio an Sin. Steph. ζ. cum Cant. 3. Hunt. 1. Vien. Oecum.

6 γομόρρας) edd. &c. Quod facile arripi potuit ex alliteratione ad τεφρώσας. (γομόρρων) sic, vel γομορρῶν Steph. δ. γ. Lat.

9 πειρασμός) πειρασμῶν Comp. Aug. 6. & al.

10 ἐπιθυμία) ἐπιθυμίας Gen. & alii, Syr. Π κυριότητος) κυριότητας Comp. Hunt. 1. Vff. Lat. aliqui. Ex rhythmo. Π (τολμητάι,) De hoc commate, ab aliis addito, vid. Gnom. Π & τέμνεσι) commata addit Steph. ed. 1. & Lat.

11 κατ' αὐτῶν) Id reciproco sensu accipiunt Arab. Lat. ex quo καθ' ἑαυτῶν Steph. γ. Π (— παρὰ κυρίῳ) Al. Steph. γ. Æth. Copt. Lat. Syr. Ephraim, Euthal. παρὰ κυρίᾳ Aug. 6. & al. Π παρὰ) — Pet. 3.

12 (γεγενημένα) edd. principes, Beza, Al. ex rasura, Aug. 6. N. 1. 2. pluresve. —) Lat. Steph. γ. Π καταφθαρήσονται) καὶ Φθαρήσονται Al. & al. Lat. in mss. Schellh. Ex alliteratione καὶ Φθορά. Φθαρήσονται Ephraim.

13 (ἀγάπαις) Al. (qui item in Ps. LXXVII. 36. pro ἀπάτησαι, habet ἀγάπησαι) Barb. 1. Æth. Lat. & Tr. de singularit. cleric. Ex Iud. v. 12, ubi pro ἀγάπαις, ἀπάταις habet Al. per compensationem. Π αὐτῶν) — Arab. Lat. in mss. Schellh..

14 (ἀκαταπάυσα) Colin. ed. Barb. 1. Bas. 2. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat. quanquam incessabiles testatur Estius in nonnullis adhuc exemplaribus legi. Π (πλεονεξίας) Comp. Al. Aug. 6. Gen. Lu. Steph. omn. Vff. & sex alii, Æth. Syr. Euthal. Rhythmus, κατάρας &c.

15 — τὸν ante ἐνθῆσαν) Comp. Al. Aug. 6. Cov. Vff. codd. plurimi. τὸν edd. al. Π τὴ alterum) ex habet Lat.

16 παραφρονίαν) edd. mss. Oecumenius in comm. Vocabulum neque apud LXX, neque alibi obvium, natum videtur ex alliteratione ad παρανοίας. unde etiam παραφρονίαν Euthalius. (παραφροσύνη) H. Stephani ed. 3. Cov. 2. Lin. Steph. δ. γ. pluresve, Oecumenii textus.

17 νεφέλαι) edd. &c. Ex Iud. v. 12. (καὶ ὄμιχλαι) Al. Barb. 2. Cov. 3. 4. Gen. L. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. 1. 1a. γ. Euthal. Æth. Copt. Lat. Hieron. Π (— εἰς αἰώνα) Æth. Lat. Hieron. Barb. 1. Syr. sed habet Cassiodorus.

18 φθεγγόμενοι) φθεγγάμενοι Er. Magd. & alii, Oecum. in textu. Ex v. 16. Π ἀστελγείας) edd. mss. &c. Ex rhythmo ἐπιθυμίας. unde ἐν ἀστελγείας Oecum. Beza, e Scholis Græcis duntaxat, & sic tamen edd. recent. (ἀστελγείας) Barb. 5. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Steph. 1. Lat. Hieron. Augustin. ex alia & alia versione. Vid. Gnom. Π ὄντως) edd. mss. Armen. &c. (ὁλίγως) Al. Cov. 2. Steph. 1a. γ. Copt. Lat. Hieron. Arab.

Arab. Syr. solito consensu; ex similitudine literarum; vel etiam ex phantasia librarii, quæ ab ἀστερισμοῖς, λιγῆ facillime repetiit. Inde (quia ὀλίγως rarissimum adverbium est, quod apud Hippocratem loco a lexicographis citato non reperimus; quanquam Athanasius habet, in Ep. ad Rufian. ὀλίγως & μεγάλως opponens) porro ὀλίγος Comp. Land. 2. Stid. solito item consensu. Pari vero proclivitate utrumvis pro altero arripuere librarii. unde postmodum in margine lectio ὀλίγως præplacuit. Minus enim, quam rationes ferrent, lectioni illi tribueram. ¶ ἀποφεύγοντας) edd. &c. Sic v. 20. (ἀποφεύγοντας) Al. Barb. 1. Cor. 4. Steph. δ. 1. Arab. Lat. Syr.

20 εἰ οἱ Comp. Cor. 4. Gen. Lin. manu recentiori. unde pro γέγονεν, καὶ γέγονεν Cor. 4. Gen. γέγονε γέρε Lin. ¶ χυρίς) χυρίς ἡμῶν Al. Aug. 6. & al. ¶ καὶ σωτῆρος) — Lu. Syr. & al. καὶ σωτῆρος ἡμῶν Cor. 2. & al. ¶ δὲ) — Aug. 6. Lat.

21 ἐπιστέψαι) εἰς τὰ ὄπιστα ἀνακάμψαι Al. Cor. 2. Steph. δ. 1a. Lat. & al. Periphrasis verbi magis in bonam partem usitati antiquissima. ἐπιστέψαι εἰς τὰ ὄπιστα Steph. 17. ex Lat.

C A P. III.

1 ἕδη) ecce habet Lat.

2 ἥμων) — Gen. & (qui id post σωτῆρος ponunt) Ἀθ. Syr. (ἥμων) Comp. Al. Baroc. Cant. 2. 3. Cor. 2. L. Lu. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff. Arab. Lat.

3 ἵχατων) ἵχατων Al. & al. ¶ (ἐν ἐμπαργυρῷ) Al. Barb. 2. Cor. 4. Gen. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. 1. 12. 17. (quoniam in deest in marg. ed. Steph.) Cyrilus Al. Euthal. Ἀθ. Arab. Lat. Augustin. Cassiod. Syr. Id Millius ita probat, ut ἐμπατήσαι pro glossa habeat ex Iud. v. 18. ¶ αὐτῷ ἐπιθ.) ἐπιθυμίας αὐτῶν Comp. Aug. 6. Vff. ¶ αὐτῷ) — cod. Hippolyti.

7 τῷ αὐτῷ) Comp. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. N. 1. 2. Syr. Scriberet, opinor, Petrus τῷ λόγῳ αὐτοῦ. τῷ αὐτῷ Beza (c Steph. 1. 12. Lat.) & recent. edd. nec non Al. Cor. 2. 3. 4. αὐτῷ Er. Steph. ed. Oecum. nescio an aliud cum Magd. τῷ Vff. ¶ (πυρὶ,) Aug. 6. in comm.

8 ἐν δὲ τέτω Vff. Euthal.

9 (δι) Al. Colb. 7. Steph. δ. Ἀθ. Lat. Syr. ¶ (ὕμας) Idem & Herragii ad. Aug. 6. Cor. 4. Lin. Pet. 3. Steph. 1. 17.

10 ἐν ρυξτὶ) edd. mss. plur. Multi ex i Thess. V. 2 repetunt. (—) Colinaei ad. Al. Colb. 7. Cor. 2. 4. Gen. Pet. 3. Euthal. Ἀθ. Corp. Lat. Syr. Didymus, Augustinus. ¶ οἱ) — Aug. 6. Vff.

12 θεὸς) χυρίς Cor. 4. Gen. Pet. 2. Arab. Lat. Rara locutio, dies Dei. Pro diei Dei, interpres Latinus, aut librarius valde antiquus, *dies Domini*, commodioris fortasse pronunciationis gratia, posuit. Id scenti sunt codices quidam Græci pathum Latinizantes. Vicissim unus cod. Latinus in marginae Lovan. habet *dies Dei*. Vid. Gnom. ¶ τηκίται) τηκίταις Comp. Aug. 6. & al.

13 κατὰ)

- 13 κατὰ) καὶ Al. Lat. in ms. Colon. Schellh. & alibi. Ex allit. ad ναυάν.
 14 (ἀμωμοι) Al. Colb. 7. Cov. 2. N. 1. Steph. ε. Rhythmus, ἀγαπητοί, ἀμώμοι.
 15 (~ ἄμων) Cov. 3. N. 1. Syr. Euthal. ὑμῶν Vff.
 16 αὐταῖς) αὐτοῖς Al. Π οἵς) αἷς Idem (per Compensationem) & Barb. 2. Cov. 2. 4. Steph. δ. 1. 1a. Æth. Arab.
 18 χριστὸς) χριστὸς καὶ θεῶν πατρὸς Pet. 3. Steph. 1y. Euthal. Syr. Ex c. I. 2. Π καὶ ante εἰς) — Comp. Lat. aliqui.

EPISTOLA I IOHANNIS.

Habent eam

EDITIONES, Comp. Er. &c.

MS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Bar. Cant. 2. 3. (a cap. I. 1. ad c. III. 20.) Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.

CLASS. II. Barb. octo, Bas. 2. 3. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. θ. 1. 1a. 1y. Trin. Vien.

VERSION. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Euthal. Oecum. Augustin. &c.

C A P. I.

4 ινα) gaudeatis & addunt Lat. plerique. Π ιμῶν) Er. Steph. ed. 1. Bezae & al. edd. Al. Cov. 2. N. 1. omnes apud Er. pluresve alibi, cum Vff. Oecum. Æth. Arab. Lat. (ιμῶν) Comp. Steph. ed. 3. & al. cum multis ms. nostrum in vobis habet Syr.

5 καὶ usq. αὐτῷ,) καὶ — αὐτῷ. Sic dist. Artemon. p. 375. Π ιστὸν) αὐτὸν) Comp. Er. Barb. 7. Vff. pluresve. Oecum. αὐτὸν ιστὸν Steph. edd. Π αὐτὸν) — Hunt. 1. Π επαγγελία) edd., cum paucissimis ms. v. gr. Cov. 4. Laud. 2. Seid. Oecumenii textus. conf. var. c. III. 11. Ex c. II. 25. (ἀγγελία) Al. Aug. 6. Barb. 7. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Steph. δ. θ. va. Vff. Vien. Oecum. in comm. Æth. Arab. Lat. Syr. Luth. Ambiguum est in Coptico verbum.

7 ἀλλάζων) edd. mss. Armen. Copt. &c. (αὐτῷ) Clemens Al. f. 321 ed. Heinr. Tertull. de Pud. c. 19. Didymus de Spir. S. apud Hieron. f. 195. Curcellaei margo. Ex v. 6. Π (~ χριστὸς) Gen. Æth. Syr. Clemens Al. Lat. in ms. Char. & Schelli. Hieron. Leo. Π τε νιοῦ) — Æth.

CAP. II.

C A P. II.

4 οὐτὶ alterum) — Al. Cov. 4. Gen.

7 ἀδόλαζοι) edd. Scid. &c. E lectionariis. Vid. Gnom. ad 1 Ioh. III. 13. (ἀγνωτοί) Al. Barb. 2. Cov. 2. 4. Gen. Lin. marg. N. 2. Pet. 3. Steph. δ. i. 12. Eutbal. Copt. Lat. Syr. ¶ — ἀτράποις) Al. Barb. 2. Cov. 4. Gen. Pet. 1. 2. 3. Æth. Arabs Expenii, Lat. Syr. Clemens Al. apud Cassiod.

8 αὐτῷ αὐτη̄ Pritii ed. 3. Notamus speciosum sphalma, ne propagetur. ¶ οὐ μὲν alterum) rūm Al. & al. ¶ σκοτία) σκοτία Al.

12 γρατῶ) edd. &c. Photius. Non observata partitione hujus loci: de qua vid. Gnom. (γραῦα) Barb. 3. Colb. 7. plurifve, Curcell. margo. ¶ τεκνία) παιδία Gen. & al. Ex eadem causa.

13 γράψω tertium) ἔγραψα Al. cum multis. Ex eadem causa.

14 (— ἔγραψα κτλ.) Bas. 3. Lat. & inde Comp. sed scribo votis &c. habet msf Lat. S. Andreæ apud Brugensem, Colon. Schellh. & alii; unde, scribo votis fratres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est habet eod. Reutling. & Anglicæ versio vetus.

17 (— αὐτῆς) Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Orig. ¶ αἰώνα Videri possit hiatus, αἰώνα recurrente. quomodo & Deus manet in aeternum addit Cyprianus, Calaritan. Ruricius, Zeno, Augustinus.

18 ὅτι prius) edd. mss. Iren. Orig. &c. — Al. Æth.

19 τάντες) — Syr. Iren. Clemens Al. apud Cassiod.

23 (ὁ ὄνολ. κτλ.) Beza, e Steph. δ. i. 12. ry. Lat. Syr. item Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Orig. Cyrilus Al. Æth. Arabs Expenii, Armen. Copt. nec non Adumbrationes Clementi Al. adscriptæ. Omittit ms. Lat. Colon. Admittit Calovius in Critico sacro, p. 483. nec non Rumpæus in comm. crit. p. 294. Qui confitetur Filium, & Filium & Patrem habet legit Cyprian. Hilar. August. Vigilius, Bed. o ὁμολογῶν τὸν ὄντα, καὶ τὸν πατέρα ὁμολογεῖ Epiphanius.

24 ἐν) — Al. & al.

27 μετέω Colin. ed. Gen. & alii, Lat. ex v. 24. ¶ (αὐτῆς) Barb. 1. Cov. 2. 4. Gen. N. 2. Steph. δ. i. 12. Athanas. Arab. Lat. vel etiam Syr. Allit. ad præced. ¶ μετέω Al. & alii, Eutbal. Photius, Lat. Ex v. seq.

28 (με) N. 2. Pet. 3. Eutbal. Æth. Arab. Syr.

29 εἰδῆτε) idem Comp. Al. Aug. 6. Vff. & al. Ex e. III. 1. ¶ πᾶς) καὶ πᾶς Al. & alii. ¶ γεγένηται) γεγένηται Er.

C A P. III.

1 οὐλοθῶνεν) edd. &c. Cassiod. οὐλοθῶνεν καὶ ἴστην Al. & alii, Syr. at nomine. mnr & simus habet Lat. E v. seq. ¶ ιμᾶς) ιμᾶς Er. Aug. 6. Vff. & alii, Oecum. Arab.

2 δὲ) ~ Al. Lat. Orig.

5 ἡμῶν) ~ Al. & alii, Lat. in cod. multis, Tertull. Augustin. vel etiam Cassiod.

10 ποιῶν δικαιοσύνην) ποιῶν τὴν δικαιοσύνην Al. Aug. 6. & al. E v. 7. (ἢ δικαιος) Orig. comm. in Ioh. Lat. Tertull. Cyprian. Calaritan. Indidem.

11 ἀγγελία) edd. &c. Oecumenius in comm. ἐπαγγελία Gen. & alii, Oecumenii textus. E c. II. 25. ¶ ἀγγελόμεν) ἀγαπᾶτε Lat. multi, Syr.

14 (~ τὴν ἀδελφὸν) Al. Cov. 4. Gen. Copt. Lat. (sed habet Caff.) Barb. 1. Ex c. IV. 8.

15 ἔαυτῷ) Colin. ed. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. αὐτῷ vel αὐτῷ edd. multe.

16 ἀγάπην) ἀγ. τῇ θεῷ Lat. Rhodius cod. Comp. & inde recent. aliqui. Glossa ex c. IV. 9. ἀγ. τῇ χριστῷ Arabs Erpenii, Syr. apud La Croze.

18 (τῇ) Comp. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. ¶ (ἴν) Al. Bas. 2. 3. Gen. L. Pet. 2. 3. Vff. & sex alii, Clemens Al. Euthal. Oecum. exeg. Vnde in etiam ante λέγω inseruere Euthal. Pet. 3.

19 γνάσκομεν) γνωστόμεθα Al. Cov. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3. Steph. ε. 1. Clemens Al. Euthal. Ob πείσομεν. Vid. Gnem.

20 ὅτι) alterum) ~ Al. Lin. Oecum. Lat.

21 (~ ἡμῶν) Al. Colb. 7. Cov. 4. Hunt. 1. Lat. in ms. Schellh.

23 (πισένωμεν) Al. Aug. 6. Barb. 1. Cov. 2. 4. Lu. Trin. unde πισένομεν Anthologium. ¶ τῇ νῖστῃ) ~ Al. ¶ (~ ἡμῖν) Comp. Er. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. 3. Cant. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff. pluresve, Oecum. Pronomen hoc ante ἔδωκεν est in Anthologio.

24 ἡμῖν ἔδωκεν) ἔδωκεν ἡμῖν Comp. Aug. 6. pluresve. Ex c. IV. 13.

C A P. IV.

2 (γνώσηται) Comp. Bas. 2. Cov. 4. Gen. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. Pet. 2. 3. Sin. Lat. Syr. nescio an Steph. 10. ¶ ἐλπιζόμεν) ἐλπιζόμεν Arab. Lat. Syr. Iren. Cyprian. Theodorit. cod. Vaticanus, Curcellaei mantissa. Participium Græcum pro infinitivo positum censiuerere interpretes.

3 μὴ ὄμολογεῖ κτλ.) edd. mss. omnes, Æth. Arab. Armen. Copt. Syr. Polycarpus, Cyrus Al. & omnes patres Græci, Cyprianus, Ambros. in Luc. IV. Idque defendit Cajetanus. negat &c. Ambros. in Luc. XII. Hilar. in 1 Cor. XV. (λέει ἵστεν) Origenes, Socrates (qui locum hunc in antiquis exemplaribus sic ait habuisse, πᾶν πνεῦμα ὃ λέει τὸν ἵστεν ἀπὸ τῇ θεῷ, εἰς ἕστι, queriturque, hanc lectionem ab hereticis oblitteratam. (lib. VII. cap. 32.) Lat. Iren. Lucifer Calarit. Leo, Prosper, Cassiodorus (in Complex. h. l. & in Adumbr. ep. II. Ioh.) Cassianus, Beda, Fulbertus

Fulbertus Carnot. (hereticis rasuram adscribens:) *Theodoritum* addit *Wandalinus.* *Vtrumque Tertullianus, Ticonius, Augustinus, Fulgentius.* Rursum, solvit *Christum in carne venisse*, habet *Augustinus.* unde, quanquam solvit *Christum & negat in carne venisse*, Millius legendum inavult, appareat, solvit primo, compendii gratia, pro illo, non confiteatur positum; (nam solvit *Iesum in carne venisse* habet etiam *Haymo* in Ap. XVII. 3.) & deinde a plerisque quali ad haereses refutandas efficacius, cupide arreptum. Sane verbum solvit humanam potius artem, quam apostolicam redoleat Sapientiam. ¶ (- τὸν) *Comp. Aug. 6. Baroc. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 3. Trin. Polycarpus, Anthologium.* ¶ τὸν usque εἰπολυθότα) ~ Αἴθ. ¶ ινσπερ) ~ codd. in Er. annot. ¶ χριστὸν) ~ Colb. 7. Arab. Syr. *Theodorit.* ¶ χριστὸν
in σαφῇ εἰπω.) *edd. mss. Armen. Copt. &c. (-) Al. Cov. 4. Gen. Vaticanus idem.* ¶ εἰπολυθότα) *edd. mss. Cyrillus, Oecum. εἰπολυθέρας Polycarpus, Theodoritus, Ireneus, Cyprianus, Arab. Syr. Curcell. mantissa.* ¶ εἰ) ~ *Aug. 6. Vff. & alii. ἀπὸ cod. apud Socratem.* ¶ τετράεσι τὸ τὰ αἰτιχρίσκ) *edd. mss. Iren. Tertull. Cyprian. Cassian. Syr. sed hic est antichristus habet Lat.* (facillima mutatione,) & *Copt.* ¶ το) ~ *Comp. Barb. 8. Laud. 2.*

4 αὐτὸς) αὐτὸν *Lat.* plerique, nec non Αἴθ.

13 διδωκεν) ἔδωκεν *Al.* & alii, *Anthologium.*

14 τεθειμεῖτα) ιδεαταιεῖτα *Al.* & alii, *Anthologium.*

15 ιντερ) κύριος *Pet. 3. ex indifferentia librarii.*

16 πετισένχαιεν) πισένονεν *Al. Colb. 7. Lat.* aliqui. ¶ αὐτῷ) αὐτῷ μέρει *Comp. Aug. 6. Gen. L. Læt. Pet. 3. & septem alii, Cyprianus, Zeno, Augustinus, Fulgentius, Salvianus.* Ex v. 15.

19 ιμεῖς) ιμεῖς ἐν *Al. & al.* ¶ (- αὐτὸν) *Al. Cov. 4. Gen.* unde τὸ θεῖον *Lin.* Αἴθ. *Lat. Barb. 1. Syr.* at invicem supplet *Leo.* ¶ αὐτοῖς) *edd. &c. Lat.* in cod. multis, *Leo.* (οὗτοῖς) *Al. Barb. 1. Lin. Steph. d. 12. Lat.*

21 αἵπ' αὐτᾶς) ἀπὸ τῆς θεῖς *Al. Lat.* aliqui.

C A P. V.

2 τηρῶνεν) ποῶνεν *Gen. & alii, Anthologium, Lat.*

4 ινῶν) ύμων *Comp. Bas. 2. & alii, Lat.* aliqui, *Leo.*

5 τίς) τίς δὲ *Hunt. 1. & alii, Cyrillus Al. Anthologium, Lat.* aliqui. & quis habet *Leo.*

6 αἷματος) αἷματος καὶ πνεύματος *Al. & al.* πνεύματος *Vien.* omisso οὐδετος, ut notat G. a Maastricht. ¶ ιντεκτὸν γριστὸς) ιντεκτὸν χριστὸς *Er. Vff. Cyrillus Al. Vtrumque Oecumenius. χριστὸν ιντεκτὸν Aug. 6.* ¶ αἷματι) πνεύματι *Al. Lu.* at sanguine & carne habet *Etherius,* loco infra citando. ¶ οἵτι τὸ πνεῦμα edd. versiones, patres Greci. *Tr. de Bapt. Haeret. apud Cyprianum; Ambrosius de Spiritu Sancto, Fulgentius.*

tius. (*quoniam Christus*) *Lat. Beda*, alii. *Vnde ὁ χριστὸς vertit Vetus.* Vtrumque *Augustinus* vel etiam *Leo*. Compendium illud scriptio[n]is, quo *Spiritus & quo Christus* notatur, primæ tantummodo literæ pictura distinguit. Exinde hæc varietas, vel ex *Ioh. XIV. 6.* Vid. *Ioh. Cypriani Analy[is]* fidei christiana[re] pag. 27.

7. 8 ἐν τῷ κτλ.) Hoc loco res postulat, ut aphorismos faciamus.

§ I. Ipsa lectionis varietas hoc loco plane est singularis.

Omnium hæc facile est momenti gravissimi, & vexatissima, vel etiam antiquissima. Copiose de ea differuere Millius & Ger. a Maastricht in Notis: Kettnerus in Vindiciis Historiaque Dicti hujus: Emlynus & Martinus in Disceptationibus, quas exhibet Bibliotheca Anglica Tom. III. & V. & VII. novissimeque editor N. T. Gr. cum versione Anglica, ejusque confutator Leonardus Twells. Hi ceteros permulitos memorant: nos potiora & in compendium & in ordinem redigemus, eum supplementis, nec sine spe profectus ac fructus. Legat autem totam considerationem nostram, qui de ea vult judicare. Plerique studium suum criticum intra unum hunc locum terminant, vel id certe ab hoc loco ordiri volunt. Perinde faciunt, ac si quis Geometriæ studium a quadratura circuli inchoaret. Tales vix inveniunt, ubi constat: qui vero per reliquos anfractus penetravit, hinc quoque poterit evadere, & dociles certe aliorum animos pacare. Non nisi mutata hinc verificatione, portus tenetur: propriam methodum præfens locus postulat.

§ II. Crisis debet esse vera, rigida & a studio partium remota.

Male strenuos ii se præbent in bellis Domini, qui ita animum inducunt: *Dogmatis elenchoque meo opportunus est hic textus; ergo me ipse cogam ad eum protinus pro vero habendum, eumque ipsum, & omnia, quae pro eo corradi possunt, omnixe defendam.* At qui veritas non eget fulcris falsis, sed se sola multo melius nititur. Porro sublatu antecedente, consequens tolli negant Logici: quare qui lectionis cujuspiam, aut unius saltu alteriusve pro ea argumenti firmitudini diffidit, non statim violati proditive dogmatis reus est. Aliquando Antitrinitarii se ab hoc Dicto admittendo non abhorrende ostenderunt: rursum, multi multis scelenis, hoc dictum vel ignorantes vel etiam expungentes, orthodoxi fuere. Quanquam nonnulli hodie nimium sunt fastidiosi, & quo longius sese a tali-oraculo removent, eo sibi prudentiores videntur. Primum scire debemus, revera scriptum esse illud, quod scriptum esse fertur: cum demum fideliter ad suos usus conferre omnia. Non pauci ex iis, qui Dictum hoc ipsum recte religioseque defendunt, justo tamen sunt avidiores in conquirendis & adhibendis ejusmodi quoque fulcris, quæ nullam firmitudinem habent. Accidit id præstanti viro, Leonardo Twells, cuius farraginem, ex Anglico sermone in Latinum traductam, *Wolfius* ad h. l. pag. 300 - 313. cum una & altera castigatione exhibuit. Twellium legi & pensavi, antequam Apparatum emitterem: quare ubi dissidentius incepit atque ille, non temere id feci, cogitandique materiem esse, lector velim putet. Nil novi magnopere supplendum habeo: paucula, quæ ad rem pertineant, commemorabo.

§ III.

§ III. Hunc versum editio *Comp.* non ex Græcis habet mſt.

Valde ceteroqui laudatur illa editio, idque merito: sed illos ipsos cod. Græcos, quibus ea laudem suam debet, hoc versu caruisse, certum est. nam 1. Codices *Laud.* 2. & *seidel.* quibus editio *Comp.* singulariter congruit per omnia, dictum non habent. 2. Ipse cod. *Rhodensis*, cui Complutenses plurimum tribuerunt, & *Vaticanus* ille, quo iidem potissimum usi sunt, quemque Burnetus hie de re evolvit, non habent. 3. Complutenses, Erasmi dubitationem de hoc dicto refutantes, non Græcos ei codices, sed Latinos opposuerunt. *Sciendum est,* inquit Jacobus Lopis Stunica, *hoc loco Græcorum codices apertissime esse corruptos: nostros vero veritatem ipsam, ut a prima origine traxisti sunt, contrari.* Quod ex Prologo B. Hieronymi super epistolæ canonicas manifeste apparet. Annot. contra Erasmus. Complutenses, Latinorum codicum auctoritate, uti c. II. v. 14. partem priorem, c. V. commia extremum versus octavi, quamvis Græci legerent, omiserunt, sic ipsum versum septimum, Græce non lectum, restituernant; singulari quidem in hac epistola libertate intentes. Aperta Stunicæ confessio, de Latinis codicibus hie adhibitis, potior est omni suspicione de duobus codicibus Græcis Vaticanis, quorum alter caruerit Dicto, alter id ipsi stunicæ ejusve collegis suggesterit. Vaticanum Hispanos exemplar hic fecitos esse, non est clara Erasmi, ut *Tivellius* accepit, professio. tantum, *ni fallor*, ait. Si *Amelotus* postea in Vaticano codice dictum legit, videndum, ne hie latinizet.

§ IV. Neque Erasmus.

Non habuere Dictum hoc septem aut plura exemplaria Græca, quæ diversis sibi temporibus fuisse ait Erasmus in Resp. ad not. novas E. Lei. Itaque in ed. I. 2. Dictum omisit, omissum inde etiam ab *Allo*, *Colinus*, aliisque typographiis antiquis. Veruntamen, ne quid *dissimilem*, inquit idem in annotationibus posterioribus, & in Antitunica, repertus est apud *Anglos Græcus codex unus, in quo habetur vti τετικες &c.* Ex hec igitur codice Britannico reposuimus, quod in nostris *DICEBATVR* dñe, ne cui sit *ansia calumniandi*. Fuisse illum cod. inf. Gr. N. T. aliquantum veterem, quis seit? ipse Erasmus cum non vedit, nam sub editionem N. T. primam in Britannia ille quidem fuit, ut ex epistolis potius, quam ex Vita ejus appareat; sed ultimum illud Erasmi iter Britannicum fuit, ante editionem secundam: & in tertia demum hanc periodam reposuit, ideo videlicet, ne ab iis, qui eam ex Britannia miserant, quibus ipse non obsecre distidit, accularetur. quis enim alius *calumnianam ansam* habuisset? Ex actis e vili Luterenensis, de quibus infra, hanc periodam in Britannicum codicem immigrasse, sunt qui putent: sed alia concilii, alia Britannici codicis lectio est. Licet suspicionem, hæc re multum agitata nobis obortam, promere. *Britannicum* illum codicem, vti vocant, aliquis Britannorum (quorum tum rex Hispanam in matrimonio habebat,) ex Complutensi recensione, antequam ea publicaretur, nactas est & Erasmo misit. Etenim primum Britannicus codex commia ultimum verius octavi omittit, ut Erasmus annotat: (quanquam Erasmus in verbis postmodum adjecit, ejus rei oblitus est:) omittit autem id commia Complutensis

tensis quoque editio, invitis ms. Græcis omnibus. deinde codex Britannicus & editio Complutensis versum 7 & 8 eodem ordine exhibet, invitis documentis, de quibus infra, antiquioribus. Potest injici, Comp. editionem per se (ut res loquitur,) & sic quoque Britannicum codicem sine Complutensium opera, Latinorum codicium auctoritate, versum 8 & in extremo mutilasse, & versui 7 postposuisse. Atque hoc ipsum satis esset ad prodendam indolem Britannici codicis, etiam ab Erasmo, quo erat judicio, agnitam: sed tamen a Complutensibus rem esse repetendam, quiddam non magnum magno est argumento. nam cod. Britannicus versu 8 ter articulum τὸ omittit: & Complutensis quidem editio articulum habet, sed codicem, quem alias ea editio sequi solita est, articulum omisisse, patet ex eo, quia gemellus ei Laudinus 2 articulum omittit, contra omnes cod. Græcos ceteros. Hinc elueet, Complutenses, quum versum 8 cum articulo excederent, alios codices prætulisse: sed eundem eos versum aliquando ex Laudini 2 gemello sine articulo recensitum habuisse, quomodo in Britanniam delatus est. Utrovis porro modo ad Græca versus octavi verba, Græca versus septimi versio est attemperata. unde Complutensis editio utroque versu articulos habet; Britannicus codex neutro. Sed dicamus quod res est: Capitulum hoc verius sive excerptum erat, quam codex: neque enim in alia ulla N. T. varietate codicem Erasmus Britannicum citat, qui tamen, si existisset, totus vel ob hanc anam lectioneni plane singularem excusū dignissimus fuisset: & in Britannia vel ob hunc ipsum locum, ibi imprimis vexatum, diligentissime custoditus esset. atqui eum *hodie nullibi in bibliothecis Anglicanis amplius comparere*, affirmat, ipse in Britannia peregrinatus, B. Godofr. Hoffmannus in Synopsi Theol. p. 36. Ex Britannia schedæ aliquid *Erasmus*, nescio per quem, est nactus: ipse diffitus est: disfidentiæ causas, non sane iniquas, enarravit. Idoneum hinc codicem manuscriptum *Britannicum* sola credulitas spontanea potest fingere. Aliam Diicti versionem Græcam ex Latinis dedere Complutenses, aliam *Britannus Erasmi*, aliani *Graecus concilii Lateranensis* metaphrastes, aliam *Montfortini* codicis interpolator.

§ V. Neque Stephanus: neque Beza.

Multi putarunt, Stephanum in nonnullis codicibus hunc legisse versum: at Stephanus ad epp. Paulinas & Canonicas non alios cod. ms. habet, atque δ. ε. ζ. θ. 1. 12. 17. (nam Steph. α est ed. Comp.; in reliquis cod. Steph. non erant epistole:) atque in his septem Stephanus hoc loco hiatum notat, & quidem ad illud, ἐν τῷ σταύρῳ, duntaxat: enim vero lunulam loco non suo posuit. Legimus Εἰς τοὺς nonnullis Rob. Stephani veteribus libris, inquit Beza in ed: 2. ut paullim ait, *nos legimus*; nunquam tamen, *ego legi*. legit scilicet, ut in præfatione sua memorat, Excerpta Stephani, & quum in iis codiees, qui sere Evangelistas habebant, non videret pro omissione versiculi citatos, versiculum juxta eum Epistola Stephano in iis *lektum* putavit. conf. Var. Ioh. VIII. 1. Satis constat hodie Stephanieorum ratio codicem: plerique, suis numeris distincti, Lutetiae in bibliotheca regia visuntur. vid. Proleg. Wetten. cap. 3 fs. Quid multa? Latina Stephani Biblia lunulam suo loco exhibent, & disertam in margine habent annotationem: *sic legunt* (scil. *in coelo*, *Pater*, *reliqua*)

reliqua) quaedam exemplaria Graeca, Britanicus NEMPE codex, & Complutensis juxta Hieronymi lectionem. Nullum alium habuit, quem citaret.

Non debemus in tanta re translatitiis rumoribus dicis causa pro tēlo arreptis, aut voluntaria credulitate niti; sed religiose & circumspecte agere. nec Vaticanum, nec Britannia, nec Lutetia eos codices Græcos querentibus hodie monstrat, quos Complutensis, Erasmo, Stephanoque multi imputant & obtrudunt: & ipse contextus Græcus, qui codicibus illis tribuitur, ita variat, ut a diversis e Latino traductum agnoscas. Multo minus pro Britanico, vetustissimum Britannicum, aut Britannicos; pro Vaticano, Vaticanos, hue allegari codices convenit: nil opis veritati tales ferunt phaleræ. In nullo ms. Græco Dicitum Stephanis lectum esse, Latiorum Roberti Bibliorum margo vel solus evincit.

Stephanicas editiones & reliquias citare, plane supervacaneum est. Erasminicas & Complutensem, in omitendo vel exprimendo Dicto, omnes ceteræ sunt secutæ.

§ VI. Neque adhuc alii cod. Gr. ms. idonei hunc versum exhibent.

Non habent Al. Aug. 6. Lin. N. 1. 2. Pet. 1. 17f. ceterique octo totius classis primæ: non habent Barb. octo, Colb. 7. Gen. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. &c, in appendice Millii, Bas. 2. 3. In Vien. atque adeo tota classis secunda. nam Trin. est Lettionarium, de quo vid. Mill. Prol. 1470. neque cod. Stephanicos excipiet, qui aphorismum praecedentem respexerit. Non habent circiter duodecim codd. apud Simonium in Hist. crit. N. T. c. 18. & in Diff. de ms. N. T. Non habet unum Venetum, circiter 400 annorum, apud Burnetum in Epistolis hodoeporiceis Anglice editis; quamvis Latina versio adjuncta, versum septimum post octavum, sicut pro & interposito, exhibet. Addit editor διγλωττος p. 921 Romanos octo, qui quanquam a Barb. octo, (collatis notis Simonii ad h. l.) non diversi videntur, argumento certe sunt, falli eos, qui dictum hoc in Vaticano codice, lectum Amelotio fuisse credunt. addit idem Basileenses duos, 500 annorum, quos tamen sine dubio Millius occupavit. Admittimus vero cod. Florentinum, & Viennensem alterum, valde antiquum, quos idem ex D. Rogero citat, periocha carentes: addimusque cod. regium Hafnensem, & Ebnerianum, & quos magno se numero evoluisse ait cel. La Croze in Hist. rel. christ. apud Indos, p. 316. Neque viri docti ullum codicem Graecum, qui hoc dictum haberet, quamvis in itineribus quererent, invenerunt. Neque de antiquissimo exemplari Boecleriano aut Boeclerus aut alias quisquam quidquam memorat. Addi poterat Antiquum Bibliorum Correllorium, cuius haec sunt verba: *Hic corrupti sunt quidam libri Graecorum, ut ait teatrus Hieronymus, qui hec capitulum non habent &c. sed Hieronymus, sive potius Prologus in epistolas catholicas Hieronymo adscriptus defectum Latinis tribuit, non Græcis. Vicissim nil juvant, qui codices Latinos pro Græcis hic allegant. Sunt tamen complura, que hic in contrarium proferantur. I. Hatuere dictum codices L. Vallae. Relp. Valla sic habet: Et hi tres unum sunt: Graece est, Et hi tres in unum sunt i.e. τὸ εὐ αἰ.. Nullum*

lum aliud verbum ad totam hanc periodam notat Valla : hæc autem ejus notula plane ad v. 8 spectat. Qui similitudinem codicem Vallæ Græcorum & Latinorum in hoc dicto ex Vallæ silentio yult colligere, eum indeoles codicum, ex Vallæ excerptis cognoscenda, coget dicere, non modo Græcos, sed etiam Latinos Vallæ codices, Dicto caruifse. Nos Vallæ silentio nullam in partem utimur. II. Neque defeluum notat *Velesius*. Resp. De *Velesio* supra diximus : Græca videlicet ex Latinis format. Otium autem hoc loco ei fecerant Complutenses. III. Habent Ioh. *Hervagii*, *Ariæ Montani*, aliorum editiones. Resp. Complutensem videlicet Arias, ceteri Frobenianam recusam dederunt. IV. *Vncinulis inclusus est versus septimus & octavus in ms. Alex. Lin. Novi collegii uno & Petaviano uno.* Rclp. *Vncinulos editionis Oxoniensis minoris variam lectionem limitantes, pro codicem ms. uncinulam sinistre accepere, qui hoc dictitant.* At eosdem codices & vidit & memorat Millius certique : sed hac de re plane silent. præterea vide, de cod. Al. hoc Dictum simpliciter omittente, Seldenum, Fellum, Burnetum, Hammondum. V. Concilium Lateranense A. 1215. laudavit codices id dictum habentes. Resp. Verba concilii cap. 2 sunt hæc : *In canonica Ioannis epistola legitur : Quia tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater & Verbum & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt. statimque subjungit, & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis; & tres unum sunt, sicut in quibusdam codicibus invenitur.* Græca interpretatio sic habet, ἐν τῇ κανονικῇ ἐπιστολῇ αραγμένωσκεται, "Οτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυρεῖτες ἐν οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, λόγος καὶ πνεῦμα ἄγιον καὶ ἔτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν ἴνδικ τε προσιδησι πτλ. καθὼς ἐν τοῖς πώδηξιν ἐνρίσκεται. In his verbis offendit Millius, quod ex Actis Concilii Græce versis, Græcos illos putavit esse codices, quodque eosdem ad totum v. 7 & 8 retulit. Atqui clausula illa, sicut in codicibus quibusdam invenitur, revera pertinet ad illa tantum modo verba, *Et tres (spiritus, aqua & sanguis) unum sunt.* his enim verbis abbas Ioachim superstruxerat dogma, quod in concilio damnatur : & de horum verborum lectione dubitanter loquitur concilium, ab Innocentio III congregatum, qui ipse antea ad Ferrariensem scribens episcopum, ea verba in plerisque codicibus minime haberi dixerat, & ipse omiserat. De celeb. missar. c. In quidam. Latinos igitur tantummodo codices notat concilium, (unde Latino concilii vocabulo, νωδρζιν, Græcus quoque interpres utitur;) non Græcos, qui omnes hæc verba habent. Confer Selden. I. II de Synedr. cap. IV. § 4. Non ex fuere Græcorum in illo concilio (cujus vide caput IV & V.) partes, ut pro Dicto Iohanneo de S. Trinitate, Græcorum quorundam codicum lectio, præ Latina tum communi, veniret alleganda. VI. Duo certe existant hodie codices, dictum exhibentes, *Montfortinus & Berolinensis.* Resp. Si utriusque codicis verba accurate notata habereimus, facilius esset judicium. Codicem *Mont.* quidem Millius ait esse *Novi testamenti, recentiori & minus accurata manu descriptum*, lectionesque ejus exhibet a Matth. I. ad Rom. I. tantummodo: alii vero confirmant, in eodem codice (qui *Dubliniensis* quoque dicitur ab urbe, ubi hodie conservatur,) i. Ioh. V. versus 7 existare; adjiciuntque nonnulli, deesse versus 8. Vid. G. a Maastricht Not. p. 35. Fortasse deest tantummodo comma extremum versus octavi: unde protinus appareret, codicem *Mont.* hoc loco, uti v. gr. Matth. XXIV.

XXIV. 44. XXV. 31. latinizare. si autem totus versus 8 revera deest, justa datur suspicio, versum 7 cum versu 8 a librario esse committatum, & ex scholio aliquo Latino Græcove restitutum. cerie Mont. codicem recentiorem esse typographiae inventione, ex L. Rogerii diff. in h. l. docet cel. Pſſius in Syntagn. p. 93, cumque idcirco auctoritatem *huc afferre negat*. Codicem Mont. & Erasmi *Britannicum* eundem esse, statuit editor Σ. λαρτο. p. 927. sed hunc refutat Leonardus Twells Part. II Exam. p. 119. diversitatem lectionum allegans, quum v. 7 ἀγιον & (v. 8) τι prius in Mont. exſtent, in Brit. non exſtent. quæ quidem diversitas dictum hoc in utrovis codice ex Latinis restitutum prodit. Berolinensis autem plane, etiam ad sphalmata usque (vide var. Matth. VIII. 12.) descriptus est ex editione Complutensi (ut idoneo auctore confirmatur in Biblioth. Angl. T. VIII. part. II. artie. 7. & in Proleg. Wetſten. p. 17.) pauculis aliis lectionibus fere singularibus, quos margo Steph. ed. A. MDL habet, nec non erratis, adſpersis: ut apparet ex variis Leſt. Matthæi collec- tis a Sauberto, qui hunc codicem, *Ravianum*, &, nescio qua persuasione, pervetu- ſum appellat in Proleg. p. 40. 61. Quod si cui obtigerit & Comp. editionem & Ra- vianum codicem inspicere, ſimiles literarum etiam typos picturasque agnoscet. Con- veniunt denique hoc loco, ultimum versus octavi comma ex æ quo omittentes, ut do- cet Kettnerus in Historia dicti, p. 210. Si codices græci veteres, Dictum exhiben- tes, revera dabuntur, tam gaudebo quam qui maxime: sed incertis indiciis nullus paficitur animus. Reēte Sam. Chandlerus in præf. ad Caffiod. Complex. *in nullo an- tiquo, inquit, Graeco codice, qui hodie extat, quantum haſſenus appetet, versus iſte con- ſpicitur*. Non adeo grandes ſunt copiæ codicium Gr. ms. in quibus Epiftolæ, v. gr. Iohannis, descriptæ ſint: & quorum hodie copia eſt, eorum vix unus alterque mille annorum ætatem excedit: ceteri aliquanto, vel etiam multo, recentiores ſunt. Eo minus mirandum eſt, Græce hodie vix reperiri Dictum in cod. Græcis, quibus adjeciendum eſt didici regium *Hafniensem* & *Ebnerianum*, & *Parifinos* omnes (in li- bro, *Journal des savans*, A. 1720. m. lun.) & complures, quos ſibi viſos ait cel. La Croze in Hist. christ. Ind. p. 316 ed. II. Germ. In codicibus *Florentinis*, quos recentiſt V. C. lo. *Lamius* in libro de eruditione apostolorum, cap. XIII reperiuntur duodecim, qui & habent epiftolas Catholicas, & hoc dicto carent: ſed omnes post ſcenium IX ſcripti ſunt. Eo contra pluris aſtimare debemus ſue- centuriatam translationem vetuſtissimam *Latinam*, unde hoc Dictum a multis patri- bus continua ſerie lectum & laudatum fuſit, & ſubinde in aliarum linguarum monu- menta rediuidavit, & hodie in codicibus Lat. N. T. ſuperat.

Vallam in Græcis ſuis cod. legiſſe Dictum, ex ejus ſilentio ſine ulla ratione conſcieit. Præterit Valla etiam versu 6 inſignem differentiam, ubi Græce eſt τὸ πνεύμα, Latine *Christus*. & capite II priorem partem versus 14, qua Latini ca- rent, ſine dubio Græce legerat Valla, & tamen in paſua eſt. Oppido pareas in hanc Epiftolam Notulas dedit.

Concilium *Lateranense* inciſo illo, ſicut in codicibus *QVIBVS DAM* invenitur, non reſpicit totum verſum 7, ſed clauſulam verſū 8, & hi tres unum ſunt: quæ clauſula, in OMNIBVS Græcis codicibus obvia, vel ſola demonſtrat, concilium non de Græ-

eis loqui codicibus, sed de Latinis, quorum tantummodo QVIDAM illam habent clausulam.

Montfortinum, sive *Dublinense*, sive *Hibernicum* exemplar, cui permultum, hujus Dicti gratia, alicubi tribuitur, novum est, & latinizat, in occidente deferiptum, ut Latina, quam sequitur, capitum distinctio prodit. *Berolinensem* codicem nil seorsum a Complutensibus valere, Berolinensium candor fatetur.

§ VII. Desideratur in *Versionibus antiquis* tantum non omnibus.

Videlicet in *Aethiopica*, *Arabicis*, *Coptica*, *Russica*, *Syriaca* sive *Syriacis*. De *Latina*, de *Armena* & aliis, videbimus § XIX & XXI.

§ VIII. Neque citatur, ubi vel maxime ad rem pertineret, a *Patribus Græcis* plerisque & *Latinis* quibusdam.

Non citat, quod constet, *Irenaeus*: de quo tamen confer § XXIII infra. *Clemens Al.* in Adumbrationibus in epp. catholicas, (sive Petri, Iudæ, Ioh. I & II, nam in Ioh. III. & Iac. desiderantur,) ut eas Caiusdorus in Latinum transferri fecit, periocham de spiritu & aqua & sanguine, sine periocha de Patre & Verbo & Spiritu sancto tractat. ac permulta quidein Adumbrationum interpres ex Latinis codicibus admissit; sed tamen auctorem Græcum indicat, ad 1 Pet. II. 23. Iud. v. 19. 1 Ioh. I. 5. II. 2. III. 24. eumque vetustum, ad 1 Ioh. I. 1. & Alexandrinum & nominatum Clementem, quia Marci evangelistæ mentione singulariter in his delectatur Adumbrationibus, ut alibi v. gr. in lib. de salute divitis § V. Veruntamen Adumbrationes, certe ut hodie se habent, ita sunt abruptæ, ut nil firmum inde elicias, & Clemens, Latinusve interpres ejus, ad versiculum de Patre & Verbo & Spiritu Sancto, non æque necessariam censere potuit explicationem, atque ad versiculum de spiritu & aqua & sanguine, quem modo revera paradoxo explicat. vide infra, § XXIV. Non citat dictum *Hippolytus* c. Noet. c. 14. Vol. II ed. Fabr. f. 15. Non *Epistola* ad Paulum Samosat. Dionysio Alexandrino adscripta, ubi tamen multa de spiritu & aqua & sanguine differuntur, & quoquo modo ad S. Trinitatem applicantur. Non citat *Nicaea* synodus, neque in ea ipsa nominatum *Leontius*, neque in historia synodi *Gelasius Cyzicus*: neque synodus *Sardicensis*. quo magis laudanda in hiis conciliis constans fidei de S. Trinitate defensio, & agnoscenda ceterorum Scripturæ dictorum de S. Trinitate sufficientia. Non citant, *Athanasius* uterque, magnus ille, & *Synopsis* auctor, *Basilius M. Alexander Alexandrinus*, *Gregorius Nyssenus*, *Didymus* in Expl. hujus ep. & lib. II de Spir. S. apud Hieron. f. 195 B. *Chrysostomus*, Expositio fidei apud *Iustinum*, *Caesarius*, live auctor Dialogi, *Caesario* adscripti, *Proclus*. Neque citant, id quod maximè notandum, *Gregorius Naz.* & *Cyrillus Al.* qui Spiritum sanctum esse Deum, & esse adorandum, probant ex v. 6. 8. 9. prætermisso veriu 7. Ab *Epiphanio* & *Cyrillo* Alexandrino allegari, Keckermannus & Peltanus ajunt, apud Gernardum in Diipp. p. 1322. qui ea

ea de re dubitat : quanquam Cyrillum Al. de recta in Deum fide ad reginas hue refert Calovius quoque in Bibliis ill. Libro V. c. Nest. locum i Joh. V. 5-10 ad verbum refert , sine hoc versu. *Catenas* sex , valde inter se diversas , evolvit Simonius , quarum nulla hoc Diictum habet. Neque habet *Oecumenius* , in textu , in commentario , in catena ei adscripta. atque *Oecumenius* iis temporibus floruit , quum Latinū omnes hoc Diictum citarent. Olim non citant , ex Latinis , Scriptor de Bapt. hær. apud *Cyprianum* , *Novatianus* , *Hilarius Platavensis* , *Lucifer Calaritanus* , *Ambrosius* , (cujus locis , que alii citant , addatur comm. in Luc. XXII. 10.) *Faustinus* , *Faustus*. *Leo M.* in Ep. X longam Iohannis periocham referens , hoc versu caret. *Anonymous* , qui sub Valentimiano III collegit librum *Promissionum & praedictionum Dei* , sic habet : *Dicit & Joannes apostolus , Tria sunt , quae testimonium dicunt , spiritus , sanguis & aqua*. Et sequitur : *Si testimonium hominum accipimus , testimonium Dei maius est.* pag. 52 ed. Basil. 1538. Non citant , *Eucherius* (diversus ab illo , de quo § XV.) in quæst. N. T. Disputatio Laodiceena contra Arium , nomine *Athanasi* , *Facundus Hermianensis* , vix quippe Afris accensendus , Constantinopoli plurimum degens ; quanquam Diictum huic quoque lectum arbitratur , nescio an documento recens eruto fretus , Massieus in Notis ad Casiod. Complex. pag. 132. *Iunius* , Ep. I *Eusebio* papæ adscripta. Novissimus in occidente , qui Dicto careat , *Beda*. De *Augustino & Hieronymo* agemus § XX. Non invenitur hoc Diictum in scriptis ecclesiærum orientalium , apud *Jacobitas* , *Nestorianos* , alias. Patribus Græcis , qui Diictum non legerunt , accensendus est *Germanus Constantinopolitanus* , uti Theoria rerum eccles. demonstrat. Negativum argumentum , in tali quæstione , repudiari non potest. Nil id valet de uno altero duntaxat ecclesiastico scriptore : valet de permultis , Diictum tam insigne , ad controversias decidendas singulariter opportunum , prætereuntibus. Si Afri tam frequentes id citant , cur Asiani tam frequentes id non citant ? Hi non legerunt : illi legerunt.

§ IX Circuinspeæte ergo Lutherus fecit , qui in sua versione Diictum pratermisserit.

Non casu , sed judicio , Diictum ab eo pratermissum esse , liquet : imo collega ejus , *Bugenhagius* , magna obtestatione omnes deterruit , ne Diictum posthac infèrent. Multa videlicet tum erant , que Diictum inseri vetarent ; pauca , que hortarentur. Vide *Ruthii Vind. Version. Luth.* p. 18 seq. & *Kettnerum* , maxime p. 176 seqq. 183. 201. 213. qui etiam historiam Diicti postea tamen in Biblia Germanica inserti diligenter perenset ; quosque citat I. A. *Fabricius* in *Centifol. Luth.* cap. 168. cum supplemento.

§ X. Tota horum verborum sententia ex aliis etiam locis minime controversis disci & deduci potest.

Pater & Filius sunt unum. Joh. X. 30. Spiritus sanctus non est Pater neque Filius , & tamen testatur , & testatur testimonio cœlesti atque divino. Joh. III. 8. 11. XIV. 16.

XV. 26. Matth. XXVIII. 19. E. Pater & Verbum & Spiritus S. sunt tres in cœlo testantes : & hi tres unum sunt.

§ XI. Habuit vero in suis codd. hanc periocham *Tertullianus.*

In eodem genere sermonis, inquit, *quo Pater & Filius in sua proprietate distinguitur*, Paracletum quoque a Patre se postulaturum, quum ascendisset ad Patrem, & missurum repromittit (*Christus*), & quidem alium: sed jam praemissimus, quomodo aliud. Ceterum de meo sumet, inquit, sicut ipse de Patris. Ita connexus Patris in Filio & Filii in Paracleto; tres efficit cohaerentes, alterum ex altero, qui TRES VNVM sunt, non VNVS; quomodo dictum est, Ego & Pater unum sumus, ad substantiae unitatem, non ad numeri singularitatem. Lib. adv. Praxean c. 25. Alium esse Patrem, aliud Filium, docet hic contra Praxean Patripassianum Tertullianus ex eo, quod alius a Patre Filioque sit Paracletus. Hanc suam conclusionem non suis exprimit verbis, sed exprimit simulque probat verbis epistolæ Iohanneæ, *Tres unum sunt*, & urget proprietatem sermonis apostolici, *unum, non unus*; subjuncta explicacione, *ad substantiae unitatem, non ad numeri singularitatem*. Ad hanc explicationem de unitate Patris, Filii & Spiritus S. firmandam, interponit locum de Spiritu S. non loquentem, sed tamen alioqui parallelum, ex Evang. Ioh. c. X de Patris & Filii unitate, explicatum in eandem sententiam & iisdem verbis capite 22 ejusdem libri c. Prax. Excipies: Tertullianus verba hæc, *Tres unum sunt*, plane ut sua, non ut Iohannea ponit, (conf. Artemon. p. 65. nec non p. 359.) & ex loco demum parallelo confirmat, cui soli formulam, *dictum est*, adjicit. Resp. 1. Sæpe pluribus Scripturæ dictis interponitur allegandi formula potius, quam præponitur. Vid. Rom. III. 4. X. 13. 15. & Clement. Rom. Ep. I. cap. 35. Clement. Al. I. 1. Pædag. c. 6. & I. 4. Strom. f. 374. ed. Commelin. 2. Tertullianus locum parallelum allegat non ad confirmandum, sed ad interpretandum illud, *Tres unum sunt*. 3. Commodissime inter hæc duo testimonia formulam allegandi ponit, quia prius eorum in tertia, alterum in prima persona scriptum exstat. 4. Neque epistolam Iohannis apertius memorari patiebatur filium libri, qui per Evangelium Iohannis potissimum decurrit in his capitibus, & in epilogo epistolam ejus attingens, celeriter abrumpit. Quo brevior autem est in citando epistolæ dicto, eo notius tum celebriusque Apophthegma ipsum fuisse ostendit. Adde locum insignem libri de Pudicitia cap. XXI. Et ipse, inquit, ecclesia proprie, & principaliter ipse est Spiritus, in quo est TRINITAS VNIVS divinitatis, Pater & Filius & Spiritus sanctus. illum ecclesiam congregat, quam Dominus in tribus posuit: atque ita exinde etiam numerus omnis, qui in hanc fidem conspiraverint, ecclesie, ab auctore & consecratore censetur. Quid? ipsum Τριάδα Trinitatis vocabulum ex hoc plane loco desumptum videtur. Et quidem περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος syntagma scripsit Iustinus martyr, de quo Grabiuss in Spicil. Sec. II. T. I. p. 198: de Trinitate, libros scripsierunt & inscripsierunt Tertullianus (cui etiam in libro contra Praxean frequens est Trinitatis appellatio,) & Novatianus. Similiterque Τριάδα Theophilus Antiochenus aliique a Cl. Wolfio ad illum notati, p. 148 ff. item Hippolytus Vol. I. Op. ed. Fabr. f. 282. & T. 2. f. 16.

f. 16. Clemens Al. Strom. V. f. 436. ed. Commelin. aliisque , item Anteniceni , appellant. Vnde Luciani nescio cuius Philopatris ineunte Sec. III. illud ἐν τριῶν τῷ οὐρανῷ τρίᾳ δετορίτ & irrīsit. Si quid dubii de lecta Tertulliano aliisque ad Augustinum usque patribus periocha superest , id tollent ea quæ seq̄untur.

§ XII. Habuit Cyprianus.

In epistola ad Iubajanum sic scribit , de heretico : *Si templum Dei factū est , quaero cuius Dei ? Si Creatoris ; non potuit , quis in eum non credidit : Si Christi ; nec ejus fieri potuit templum , qui negat Dominum Christum : Si Spiritus sancti ; quum TRES VNVM SVNT , quomodo placatus ei esse potuit , qui aut Patris aut Filii ini- micus est ?* Editio Eralini , qui hanc Cypriani epistolam primus ex codice pervetus- to , sed unico , produxit , inciso illo , quum tres unum sint , caret : (quo minus mirum est , Eralinum in annot. ad N. T. h. l. de Cypriano tacuisse :) sed verba fa- cillime a librario omissa , optime post alios Pamelius restituit. Aperte vero in lib. de Eccl. unitate sic habet : *Dicit Dominus , Ego & Pater unus sumus ; & iterum de Patre & Filio & Spiritu S. scriptum est : Et tres (edd. & hi tres) unum sunt : & quisquam credit , hanc unitatem de DIVINA FIRMITATE venientem , sacramentis COELESTIBVS cohaerentem , sciendi in ecclesia posse , & voluntatem collidentium divor- tio separari ?* Ad verbum quam maxime testimonia scripturæ proferre solet Cypri- anus ; & in hunc ipsum librum multa noemata ex ipso libro Tertulliani contra Praxean (& enim Magistrum appellare solebat) derivavit , ut collatio quemlibet doce- re poterit : quapropter in hoc ipso , quod duo testimonia Ioh. X. & i Ioh. V. con- junctim citavit , hic illum imitatus esse , optimo jure ceasabitur : neque ulla manus alienæ suspicio locum invenit.

§ XIII. Nec non Phoebadius.

Fuit hic Aginnensium Episcopus in Gallia , librumque contra Arianos medio sec. IV edidit , cuius caput XLV hæc habet : *Dominus , Petam , inquit , a Patre meo , & alium advocatione dabit vobis. Sic alius a Filio Spiritus , sicut alius a Patre Filius . Sic tertia in Spiritu , ut in Filio secunda persona : unus tamen Deus omnia , QVIA TRES VNVM SVNT .* Liber hic multum trahit aperte ex Tertulliani libro contra Praxean , & hic ipse locus clare resert locum Tertulliani , quem § XI expen- dimus : sed particula quia a Phoebadio adhibita , apertius ostendit , auctoritatem feri- pturæ allegari.

§ XIV. Et Marcus Celedensis : & Marius Victorinus Afer.

Expositio fidei ad Cyrilum , apud Hieronymum , sic habet , in extremo , Nobis unus Pater , & unus Filius ejus verus Deus , & unus Spiritus sanctus verus Deus : ET HI TRES VNVM SVNT , una divinitas & potentia & regnum . Expositio hæc no- men auctoris non habet adjectum , sed præter cetera tenor versionis Latinæ in Dictis

ibi citatis ostendit, in Africa olim eam esse scriptam. Et quidem scriptorem ejus esse *Marcum presbyterum Celedensem*, argumento est Epistola illa, quam Hieronymus ad hunc ipsum Marcum circ. A. C. 375 dedit, ubi ait: *De fide, quam dignatus es scribere sancto Cyrillo, dedi conscriptam fidem.* vid. Hier. edit. Erasmi T. 2. f. 58 in fine, & T. 3 f. 143 in fine. *Celedensem quoque diaconum Annianum Hieronymus memorat in Epistola celebri ad Alypium & Augustinum: sicut que Celeda, Ptolemaeo Celida, oppidum in Cyrenaica provincia. Illud autem, & hi tres unum sunt, ut testimonium ponni, indicat explicatio adjecta, una divinitas & potentia & regnum.* Idem illud, *Tres unum*, a Mario Victorino Afro, in Hymnis sacris, præsertim in tertio, eximie celebratum exstat.

§ XV. Et apertissime Eucherius Lugdunensis.

Versum 7 & 8 distinete citat in libro *Formularum spiritualis intelligentiae* c. XI. n. 3, de numeris agens. Numerus ternarius refertur, inquit, ad Trinitatem. in *Ioannis epistola*: *Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis.* Floruit circ. A. 434.

§ XVI. Habuit plane Vigilius Thapsensis cum episcopis illius ætatis in Africa non solum Catholicis, sed etiam Arianis.

In Africa, A. C. 484. fervente persecuzione Ariana, Hunerici regis jussu, non solum universae Africæ, verum insularum multarum episcopi catholici, CCC, vel CCCC, Confessionem edidere fidei suæ, in qua sub locum illustrem, 1 Cor. XII. 4 — 11 hæc adduntur: *Et ut adhuc luce clarus, unius divinitatis esse cum Patre & Filio Spiritum Sanctum, doceamus, Ioannis Evangelistæ testimonio comprobatur. ait namque, Tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater & Filius & Spiritus, & hi tres unum sunt.* Vide Orthodoxograph. T. 2. fol. 814 seq. & 1621, ubi exstat Victoris Vitenlis Hist. Persec. Afric. & illa Victoris Historiæ in aliis exemplaribus inserta Confessio. In his confessoribus erat *Vigilius Thapsensis*, qui plures ejusdem argumenti libros vel ab æqualibus scriptos divulgavit, vel potius ipse scripsit, ut Chisletius ostendit: videlicet *Libros undecim ad Theophilum de Unitate Trinitatis, & Disputationem contra Arium, Laodiceæ habitam.* Quæ omnia in Operibus Athanasii, nomine hujus vel per Vigilium vel per alios adjecto, leguntur. Accedit liber adversus Variadum Arianum, *Idacii Clari Hispani nomine insignitus.* In his ergo libris plurima & utilissima Dicti Johannei mentio est. Nam liber I. ad Theophilum sic habet: *Nomina personarum evidenter sunt ostensa, & unitum nomen (divinitatis) clausè est declaratum, dicente Joanne Evangelista in Epistola sua, Tres sunt, qui testimonium dicunt in cœlo, Pater & Verbum & Spiritus: & in Christo Iesu unum sunt, non tamen unus est, quia non est eorum una persona.* Liber VII ad eund. Cur, Tres unum sunt, *Ioannem Evangelistam dixisse LEGITIS (vos Ariani,) si diversas naturas in personis esse accipitis?* Iterum, Rogo, quomodo Tres unum sunt, *si diversa in natura est natura divinitatis?* Liber IX

ber IX fere verba libri I repetit. Denique liber contra Varimadum: *Ioannes Evangelista ad Parthos: Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, aqua, sanguis & caro, & tres in notis sunt: & tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus, & hi tres unum sunt.* In Epistolis Hygino & Iohanni II papæ adscriptis exstat hic locus totus, iisdem verbis (si in altera *Spiritus pro caro repolitum exceperis,*) & eodem versuum ordine: atque ex libro contra Varimadum esse desumitur, longa series dictorum scripturæ saecula, apud hunc & illos eadem, demonstrat. quare non debet seorsum pro testimonio numerari. Sed & omnes libri, quos Vigilius, tanquam orator Catholicorum, edidit, unus duntaxat testimonii vim obtinent. Nam ab uno revera ingenio profecta esse, planeque inter se congruere, collatio ostendit: nec solum eadem in iis dicta scripturæ & eadem dictorum lectio-nes, sed etiam iisdem dictorum acervi leguntur. Eademque ratio est Confessionis sub Hunerico, quæ quamvis Eugenio, Carthaginensi quippe episcopo, vel Victorii Viteni, qui eam historiæ intexit, adserbitur, Vigilium tamen redolet. Nam ea cum toto contra Varimadum libro prorsus congruit: Itut rursum auctor hujus libri in præsatione satetur, se libellos quoque de Trinitatis unitate, in uno corpore digessisse. Quæ cum ita sint, tamen in uno Vigilii suffragio varia vis ineſt. nam Confessio Catholicorum plenissimum consensum habuit: & in his scriptis emphaticè lectio-nemque textus ad syllabam usque, controverbia jam ultra CLX annos servente, & Arianos & Catholicos urbis, exempla docent; & tamen libri ad Theophilum, Arianos ipsos Dictum legisse, indicant, sine ulla exceptione: & liber contra Varimadum, Iohannem ad Parthos citans, indicium præbet, quomodo in Africam potissimum sit propagata periocha. Nempe a Parthis & relatio de Epistola ad ipsos missa & hæc Epistolæ portio ad Afros eodem tempore eademque via facile pervenit; idque multo facilius, quam in alias regiones, quibus natio Parthorum infestior erat. Ad Parthos autem sibi Iohannem, alii quoque tradiderunt, Augustinus præcipue. vid. Mill. not. ad init. hujus Ep. & Proleg. § 1463. Plura momenta Confessionis sub Hunerico notat Kettnerus p. 142 ss.

Eisdem temporibus Cerealis, item Afer, librum scripsit contra Maximianum Arianum, in quo negant Dictum Iohanneum exstare: quod tamen penitus negari non debebat. Solent Afri, ut vidimus, duo illa dicta, *Ego & Pater unum sumus, & Tres unum sunt*, conjunctim laudare: & sic Cerealis capite primo, ubi dictum illud prius pr. Patris Filiique unitate citavit, subiungit: *quia vero non solum unum sunt Pater & Filius, (sed) addito Spiritu sancto, SVBTER habes demonstratum.* quibus ver-bis Cerealis dictum alterum, *Hi tres unum sunt*, ad caput de unitate Spiritus sancti cum Patre & Filio, (quod in ejus libro est caput XV.) distinlisse videtur, & subter vel ipse id præ copia aliorum argumentorum e memoria dimisisse, vel per alios post-ea mutilatus esse. Nullam vim habet hoc ad confirmandum Dictum; sed valet ta-men eo, ne Cerealis allegetur in contrarium, præsertim cum pro illo Cereali habeatur, qui Confessioni sub Hunerico & in ea allegationi Dicti subscriptis.

§ XVII. Legit hunc versum *Fulgentius*.

Hic quoque in Africa episcopus fuit, sub initium seculi VI. In libro de Trin. ad Felicem notarium hæc habet: *Ego, inquit, & Pater, unum sumus: unum ad naturam referre nos docens; sumus ad personas. similiter & illud*, Tres sunt, *inquit, qui testimonium dicunt in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus, & hi tres unum sunt. Et in Discull. object. Arian. Beatus Joannes apostolus, inquit, testatur dicens*, Tres sunt, qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus: & tres unum sunt. *Quod etiam beatissimus martyr Cyprianus in Ep. de unit. eccl. confitetur &c. subjicitque verba Cypriani, quæ supra descripsimus. Sub ejusdem nomine auctor libri de Fide catholica adv. Pintam*, hoc testimonium de Trinitate ceteris adjicit.

Sic Africa, fervente persecutione Vandalica, & ante, & post, ne Ariam quidem exceptis, versiculum legit.

§ XVIII. Legit *Cassiodorus, Ambrosius Ansbertus, & alii*.

Cassiodorus (alii Casiodorius,) in Italia, medio seculo VI, post alia multa scripsit *Complexiones in Epistolas Paulinas, Canonicas, Acta apostolorum & Apocalypsi*: quas ex membranis longe veterimis erutas, Florentiæque excusas Scipio Matteius A. 1721. Londini recusas Samuel Chandlerus A. 1722 dederunt; ubi hæc habentur: *Testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis & spiritus, quae in passione Domini leguntur impleta: in cœlo autem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & hi tres unus est Deus*. Eoque pluris faciendum est hoc suffragium, quia Cassiodorus orthographiæ, id est, emendatae scriptio, præsertim in Scriptura sacra, mire studiosus fuit; & quia hæc ipsæ Complexiones lectionem referunt Hieronymo antiquorem. Scripsit *Ambrosius Ansbertus* comm. in Ap. circ. A. C. 760. Ibi citat hoc dictum ad c. I. 5. & ad c. III. 14. Ejusdem ætatis fuit Etherius Axumensis in Hispania episcopus, qui lib. I contra Elipandum permagnam hujus epistolæ partem recensens, hunc locum sic exhibet: *Quia tres sunt, qui testimonium dant in terris, aqua & sanguis & caro: & tria haec unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus: & haec tria unum sunt in Christo Iesu*. Neque in *Epistolas decretales sub ea tempora ex Vigilio dictum* hoc effet traductum, nisi publice agnatum suisset. Post annum 1000 Radulphus Ardens, Rupertus Tuitiensis, Bernardus, Hugo Victorinus, Lombardus, Aquinas, Scotus, ceteri sine discrimine, Dictum citant. vid. Dorischei diff. de spiritu, aqua & sanguine, p. 11. Calov. Bibl. ill. h. l.

XIX. Habet *Latina* versio antiquissima.

Versus ille solemniter legitur tum in Epistola Dominicæ in Albis dictæ, tum in octavo Responsorio in omnibus Dominicis a Festa SS. Trinitatis usque ad Adventum. reperitur etiam in optimis quibusque ac vetustissimis Vulgatae codicibus, ita ut paucissimi sint, in quibus deest. Henr. a Bukentop de Vulg. p. 307. Videlicet de codicibus Hentenii, quorum circiter XXIV ad hanc epistolam collati sunt, quinque tantummodo

tummodo omittunt. Latinos codices, dictum omittentes, studiose enumerat editor *Sixtus* p. 922, ubi tamen & *Lexiconarium* mille annorum, ut Latinum citat, quod est *Francogalicum*, ex Latino tamen sine dubio derivatum: & *Bernensem* codicem appellat, quem *Tiguri* Burnetus evolvit, 800 annorum aestimatum. *Parisinis* codicibus editio *Badiana* accenseri potest, dicto carens: ceteris, Biblia Germ. ed. *Memming*. A. 1481. Plures longe codices, qui Dictum habent, ante quam appellamus, profitemur, nos notitiam eorum majore ex parte debere laudatis Burneti Kettnerique scriptis. habent ergo dictum præter codices § XXI sere ex iisdem duum viris notatos,) *Guelpherbytani* decem; *Ienenses* duo vetustissimi apud Gerhard. in Dispp. p. 1313. *Lipsienses* complures, *Lysianus* unus, *Neapolitanus* unus apud Montefalconium, *Quedlinburgenses* duo, *Veronensis* Capituli duo, *Vinariensis* unus: Biblia *Caroli M.* jussu per Alcuinum & alios correcta, ut docet Twells Part. II Exam. p. 133. 153. Correctiorum Sorbonicum seculi X. In margine habent cod. *Argentinensis* unus, qui tempore *Caroli M.* scriptus putatur: *Bodleianus* & *Cellensis* antiquus: in margine, manu recentiore, cod. *Antverpiensis*; manu alia, cod. *Argentinensis*, qui sec. VII. scriptus videtur: manu coæva, cod. apud *Rich. Simonium*: manu eadem, unus *Berolinensis*. Huc retulerim, quod Athanasius Schiada in Arcanis Biblioth. Mosc. præfatur p. 18. Aliqui cod. ms. habent, inquit, v. 7 & 8 cap. V. primæ ep. *Ioan.* de tribus personis sanctissimae Trinitatis: plurimi & vetustiores, non habent, usi in quibusdam inveniuntur, non in textu, sed vel supra, vel in margine, & manu recentiori scripti: ut in quodam codice antiquissimo in bibliotheca regis Angliae, & altero in bibliotheca canonico-rum regularium ipse Patavii vidi. Latinos Florentinorum codices, qui Dictum habent vel non habent, memorat *Jo. Lamius* in libro citato, p. 260. 266. 284. Porro *Latini* versionis, ubique eam *Tertullianus*, *Cyprianus*, & quorundam duntaxat, sed tamen coniunctus ordo patrum sequitur, tanta est antiquitas, tanta auctoritas, ut ea optimo jure nitamur, neque suspensi manere cogamur, quamvis nondum constet, quid insecura scena in aliis aliisque orientis partibus legerint. Qui abstrusiores illas versiones in numerato habent, iis facile usu venit, nt *Latinam*, a Romanensibus nimium erectum, nimium deprimant. Plura § XXI.

§ XX. *Augustinus*, vel etiam *Hieronymus*, potius dissimulanter tractaverunt hoc Dictum, quam ignoraverunt.

De Prologo in epistolas canonicas, quem Hieronymi esse, multi statuerunt, diximus infra: certe *Hieronymus* in Catalogo, Tertulliani opera, pluribus nota; Cypriani sole chirera dicit. quare non dubium est, quin ea multum legerit, & in iis allegationem dicti vix prætervehi potuerit & ipse & *Augustinus*. Quid? Expositionem *Marci Celedensis*, § XIV memoratam, *Hieronymus* comprobat: Cypriani librum de Unitate citat *Augustinus* l. II c. Crescon. gramm. cap. 33. Epistolamque ad Iubajanum, imo ea verba, quæ allegatum illud, quum tres unum sint, & præcedunt & sequuntur continuo, refutavit *Augustinus*, lib. IV de Bapt. contra Don. c. 4. Quare non potuit in Cypriano *Augustinus*, in Marco silem *Hieronymus*, illud *Tres unum* non observare: & hæc observatio vel sola excitare eos debuit, ut locum iohanneum peruestigarent. Conser de utroque Kettuerum, cap. X. § 3 seqq. Seorsum *Hieronymus* in N n n tot

tot codicibus Græcis, quos longo tempore in toto orbe Christiano pervolutavit, aut aliquos Dictum habentes vidit, aut nullos. si nullos, Latinos codices, qui Dictum haberent, ab eo repudiatos esse, nemo miretur: sin aliquos, bene est. *Augustinus* autem in eo climate floruit, in quo & antecessores & successores libris usi fuere Dictum exhibentibus; & revera proximos codicibus Cagliodori & Fulgentii, ubi Dictum legebatur, codices habuit, ut patet ex Millii Proleg. § 841. 844. Itaque non tam nescire Dictum potuit, quam causis speciosis retineri, ne id penitus & aperte amplecteretur. Celebris & insignis est locus lib. III c. Maximin. c. 22. ubi postquam copiose disputavit, spiritum & sanguinem & aquam, non per se esse unum, sed his, quippe sacramentis, significari Patrem & Filium & Spiritum sanctum, qui tres proprii unum sint: demum subjicit, *Si quo autem ALIO MODO tanti sacramenti profunditas, quae in epistola Iohannis legitur, exponi & intelligi potest, secundum catholicam fidem, quæ NEC CONFVNIT NEC SEPARAT TRINITATEM, NEC ABNVT TRES PERSONAS NEC DIVERSAS CREDIT ESSE SVBSTANTIAS, nulla ratione respuendum est.* Quod enim ad exercendas mentes fidelium in scripturis sanctis obscure ponitur, gratulandum est, si multis modis, non tamen insipienter, exponatur. Negotium Angustino facessebat partim Regula eodem loco proposita, qua statuit, *Vnum semper denotare unitatem substantiae: partim Instantia, quæ ex unitate spiritus & aquæ & sanguinis, contra unitatem substantiae Patris & Filii & Spiritus sancti, vel, quod eodem recidit, contra illud, Ego & Pater unum sumus, fieri possit.* Itaque Regulan defensurus & Instantiæ responsurus non potuit non confugere ad Allegoriam. Addit autem, *Si quo alio modo &c. quæ nobis utilissima est appendix.* nam ad exponendam intelligendamque tanti sacramenti profunditatem nullum ALIVM MODVM, præter allegoriam, Augustinus non potuit respuere, si ipsum Dictum ignoravit. Sane Dictum adeo non ignoravit, ut totam ejus sententiam, & sententiæ periphrasim disertam infereret, *Verbi etiam nomine adhibito. nomine sanguinis, inquit, significatum accipiamus Filium: quia Verbum caro factum est.* Ipsum tantummodo Dictum, ut textum epistolæ Iohanneæ, aperte tractare abstinuit (eodem fere consilio, quo Latini nonnulli finem versus octavi de unitate spiritus & aquæ & sanguinis vel interpolarunt, ut Auctor libri contra Varimadum, de quo § XVI, vel certe prorsus omiserunt:) ut videlicet per Allegoriani & defenderet Regulam, & Instantiam retunderet. Non dissimili methodo in ipsa Epistola & hac ejus periocha tractanda usus est. nam tota epistola copiose enarrata, tractatu X ad locum de spiritu & aqua & sanguine delatis, abrumpit: & tamen ait, *Pater & Filius & Spiritus sanctus unum sunt. & rursus, Diligamus Christum. quem Christum? Iesum Christum. Quis est iste? VERBUM Dei. & quomodo venit ad aegrotos? Verbum caro factum est. & habitavit in nobis.* Ne hic quidem Verbum ut ex Epistola Iohannea memorare voluit: igitur hic quoque Evangelio pro involvendo utitur, ut lectori inseio vim Epistolæ ingerat. Omnibus rationibus subductis, valde verisimile fit, Augustinum post conversionem in Italia codicibus Dicto carentibus assuevit: deinde in Africa, quum codices Dictum habentes naetus esset, de ejus germanitate dubitasse & dubium manuisse. Denique Augustinum, & Hieronymum, & alios, ratio illa, de qua § XXV dicemus, a Dicto, etiamti id scirent, aperte amplectendo, videur deterruisse. Quanquam auctoritas Dicti, si scierunt, non valde augetur: si nescierunt, multo minus tollitur.

§ XXI. Versus 7 post versum 8 legendus est.

Qui codices Latinos § XIX citatos contulere, vix quidquam de ordine versiculorum docent: neque librarii quidam, dum modo ipsum versum 7 restituerent, pluris interesse putarunt, quo loco eum exhiberent. Eum quidem versum octavo præmittunt in Latino editiones tantum nou omnes, & mss. cod. *Berolinenses* octo; *Ienensis* unus; cod. regius in margine manu coæva apud *Simonium*; apud eundem in margine codex *Colbertinus*, quanquam versu 8 pro *spiritu carnem* ponens, lectionem *Hygino* suppositam imitatur; item cod. *Charitinus* & *Coloniensis*: *Walafridus* Strabo in *Glossa* ordinaria seculo IX adornata: Concilium *Lateranense* A. C. 1215 habitum, & paullo ante *Petrus Blesensis* in Sermone XXIV. & verlio *Anglica* vetus. Quo maiore autem consensu recentiora monumenta testantes in cœlo præponunt, eo certius est, hanc lectionem, quæ testantes in terra prius memorat, esse primævam. Etenim Latini cod. antiquiores versum, qui hodie octavus est, præmittunt, consensu magno: ut cod. *S. Andreæ* apud Lucam Brugensem, (qui cum in hanc epistolam notas scriberet, Lovanio exul, plures conferre codices non potuit:) *Berolinenses* quatuor venerandæ antiquitatis: *Bodlejani* quinque, & in margine *Bodlejanus* alias: *Generensis* plus 700 annorum aestimatus: cod. in biblioth. *Bened. S. Germani* Paris. seculo IX tempore regis Lotharii scriptus: cod. *Heilsbronnensis* in Cl. Hockeri Thesauro antiquitatum laudatus; cod. *Noribergensis*; *Parisinus* cod. Latinus in bibliotheca regia, num. 3566, annorum 500 æstimatus: *Portensis* unus: *Reutlingenensis*: exemplar, de quo libellum ex professo edidit G. G. Richter, sub titulo, *Ur - altes Zeugniß*: editio Biblioruni Germanica *Mogunt.* A. 1462 (in bibliotheca illustris Consistorii Württembergici,) & *Argent.* A. 1466. & *Augustana* A. 1480. & *Norimb.* A. 1483. & *August.* A. 1518. & *Latina* ibidem, anno eodem. Alias ejusmodi Germanicas editiones memorat *Ioh. Vogt* in Catal. libr. rario. p. 99, 100. In exemplari *Constantiensi* utroque, inquit Erasmus, post testimonium aquæ, sanguinis & spiritus, adjictum erat, Sicut in cœlo tres sunt, Pater, Verbum & Spiritus, & tres unum sunt. nec erat ad dictum, testimonium dant, nec pronomen hi. Annot. f. 770. Et sic plane habet cod. *Argentinensis* apud Dorsch. *Diss.* cit. p. 6. & alias, alia manu, ibidem, & *Schelthornianus*. Eundem versum ordinem, sicut interposito, tenet cod. *Florentinus* apud Burnetum; & *Venetus*, de quo § VI; atque adeo *Corn. Iansenius* in Concord. evang. cap. 144. Minus nitimus iis codicibus, qui particulam sicut adhibent, allegoriae infra notandæ indicem: sed iidem tamen auctoritatem eo majorem conciliant ceteris, qui & versum 8 ante 7, & inter utrumque particulam ET servant. Habet bibliotheca abbatiæ principalis *Murenensis* insignes codices Latinos, quorum excerpta quædam naæti sumus. Ea, quod ad hunc locum attinet, sic habent: In *Bibliis a B. Frowino abate nostro*, (qui seculo XII floruit,) seu verius ab ejusdem discipulo & monacho nostro Richene descriptis, versus 1 *Ioh. cap. V. septimus* & *oïlavus* (quanquam haec *Biblia nondum in capita fuerint divisa*) ita ferme reperitur: Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua & sanguis: & tres unum sunt. ET tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus, & hi tres unum sunt. Ita quoque in *Bibliis* seculi XIV. Collator codicis ms. *Ienensis*: Testes in terra, inquit, præcedunt testes in cœlo. At non potest certo monstrari cod. valde antiquus, qui hodier-

num ordinem habeat: neque quisquam, ut existimio, scriptor ecclesiasticus antiquus. Etiam *Durandus*, adeoque ipse *Romanus ordo*, circ. A. 730 compositus, magno pondere, testimonium in terra ponit ante testimonium in cœlo; neque abhorret *Prologus* in ep. canonicas: ut infra videbinus: item *Cassiodorus*, *Vigiliusque*, & ex Vigilio *Isidorus Mereator*, atque *Etherius*, ut supra § XVIII vidimus. In *Cassiodorii textu*, inquit *Scipio Masseius*, *terrestrium testimoniorum versus praecedebat*, quod & in quibusdam ms. viri doctri animadverterunt. Denique antiqua compendia capitum N. T. editioni Græcæ & Latinæ Parif. A. 1628 præposita, sic habent: *Tres in terra testantur Christum verum hominem, & tres in coelo verum Dei Filium.* Complura hic obvertentur: I. Neque *Hentenius*, neque *Zegerus* quicquam notant de trajectis his versibus. Resp. *Hentenianus* margo nullas admissit annotationes; *Lucas Brugensis*, de quo antea, notas supplevit. *Zegerus*, & idem *Lucas*, & *Eftii continuator*, *Bartholomaeus Petri*, citant etiam *Hygini epistolam*, & tamen versus in ea trajectos retiecent. jure igitur existimantur idem in eodieibus ms. dissimulasse, quasi res nullius momenti esset. II. *Exemplaria Prologo ad epist. canonicas instruenda habent ordinem hodie usitatum.* Resp. Librarii de servanda contextus & prologi convenientia parum solliciti fuerunt. Nonnulli codices prologum habent, & tamen vel versum 7 omitunt, ut duo apud *Simonium*, & tres apud *Burnetum*; vel eundem post octavum ponunt, ut *Florentinus* & *Genevensis*, de quibus modo, & *Argentinensis*, quem ad *Caroli M. seculum* refert *Burnetus*. atque hi ceteris sunt potiores. Etenim ipse prologus testantes in terra priore loco memorat. III. *Syrus versum de spiritu & aqua & sanguine non ab öri, sed a rei incipit.* Resp. Ipsum öri vertit &, uti mox v. 9. & cap. III. 2. 20. IV. *Eucherius testantes in terra postponit.* Relip. Ita congruebat Formulis *Eucherii*, quarum textum § XV retulimus; ex codice N. T. sic eum posuisse, neutiquam appareat. Præstat vel solus *Calliodorus*, qui seriem textus, in Complexionibus quippe, preesse secutus, testantes in cœlo subiungit. V. *Ed. Comp. & versio Armen. & codex, quem vocant, Britannicus, vel etiam Berolinensis, praeponunt versum de Patre & Verbo & Spiritu.* Resp. Id ipsum argumento est, exemplaria illa ad Latinam eamque minus vetustam lectionem hoc loco esse conformata. *Caroli M. temporibus trajectos esse duos versus*, existimare licet. nam quid habendum sit de conjectura eorum, qui putant, dictum hoc per correctores deimini *Caroli M. insertum esse in contextum Bibliorum Latinorum*, judicari potest ex § XVIII & præcedd. Multa certe tum exemplaria Latina sine hoc dicto existiterant: eoque proclivius fuit, ut sub illa tempora versus, iterum repertus, vel post testantes in terra, sicut interposito, vel ante testantes in terra insereretur a plerisque. etenim in alio. cod. *Murenfi*, qui *Glossas Strabi Fuldensis & Anselmi Laudunensis* habet, seculoque XII aut XIII scriptus existimatur, & textus ipse & glossæ primum ponunt testantes in cœlo, deinde testantes in terra. Vide autem, *Lector*, & experire, quam bene contextus fluat, duobus versibus ordini nativo restitutis; & quam opportune occurritur iis, qui septimi versus interiectu nexum versus 6 & 8 turbari, non inepte dicunt. nam versus 6 & 8 indivuli sunt; nec parenthesi, cui versus septimum Camero includendum putavit, opus est: versus autem 7 puleherrime excipit versus nonus. Imo ipsam germanitatem versiculi de tribus in cœlo testantibus confirmat duorum versiculorum ordo. nullus enim interpolator putasset, testantes in terra ante testantes in cœlo poni debere.

Cod.

Cod. Florentinus, isque Laurentianus, quem ex Burneto citavimus, idem est, nî fal-lor, quem describit Io. Lami lib. cit. pag. 265. Accedunt alii Florentinorum codi-ces Latini, qui cum ordinem versiculorum habent, pag. 258. 268. 285. Versus septi-mus, Cameroris judicio, parenthesi includendus est, & sextus conjugendus cum octavo. Nil opus parentheli: sextus versus cum octavo conjunctus est per se.

§ XXII. Citerioribus demum seculis, Armeni, atque ipsi Graeci, hunc versum postliminio receperunt.

De Armenis cel. La Croze primum hæc ad me scripsit: *Ad versum 7 cap. V pri-mae epistolæ S. Ioannis observandum est, eum versum jam pridem extare in codicibus Ar-menorum. Nam in epistola Gregorii patriarchæ & in actis conciliorum Isensis & Ad-a-nensis, quæ Armenice extant apud Galanum concil. parte I. cap. XXVIII. hic versus ter legitur, pag. 436. 461 & 478. Acta vero horum conciliorum & epistola Gregorii patriarchæ authentica sunt, celebrata decimo quarto seculo inceunte, annis 1306 & 1307. Deinde, plura percontanti, suggeslit, minoris Armeniae, id est, Ciliciae incolas in communione Latinorum se intrufisse XIII saeculo, eique firmiter adhaesisse. Addit præ-ter cetera, Editio Biblicum Armenicum descripta est ex codice Haythonis regis Arme-niae minoris, qui & præfationem metricam editioni sue addidit, quod nomine Latine verti, ex editionibus Armenicis Amstelodamensi & Constantinopolitana. Vertit etiam ex Latino præfationes omnes Hieronymi, quæ in iisdem editionibus Armenicis extant. Itaque nihil dubitanum est, Haythonem multa addidisse in editione sua ex versione Vul-gata, et si aliis veteres lectiones nihil sollicitaterit. Ergo optandum esset, ad integrati-tem editionis Armenicae, ut conferri possent editions, quas habemus, cum codicibus antiqüioribus aetate Haythonis, qui editionem suam paravit, ut in præfatione sua testatur, anno Christi 1295. Armenicae aerie 744. Editionis illius manuscriptæ Haythonis frag-menta authentica supersunt in bibliotheca regia Parisiensi, ut mihi Schroederus olim nun-tiavit: iisque usus est Vjeanus in editione sua Bibliorum Armenicorum. Conferri pos-sunt, quæ de Armenorum Latinismo ex illa ætate memorantur apud Iac. Le Long P. I biblioth. sacre pag 279. At codex Armeniacus ante 400 annos exaratus (inquit Sandius) quem vidi apud episcopum eccliasie Armeniacæ, quæ Amstelodami colligitur, locum illum (Ioh. V. 7.) non legit. Append. interpr. paradox. IV Evang. p. 376 f. Apparet hinc, ab Armenis olim Græcos codices dicto carentes, deinde Latinos di-ctum habentes, suisse adhibitos. Nec dubium, quin a Latinis item Graeci dictum hoc repetierint: & quidem post frequentissimum illud Lateranense concilium, in quo permagna hujus dicti, Græcis quoque præsentibus, consideratio fuit. Sane circa medium seculi XIV in libro de Principiis fiduci catholice id allegavit Manuel Calecas, Domizianus. Habet etiam periocham Lectionarium Græcorum, cuius titu-lus est Αποστολος, edit. Venet. 1602. ad feriam V hebdomados XXXV a Pascha: ex Latinis videlicet. nam Arabia versio in publica ejusdem seriat, ejusdem hebdo-mados lectione, ut Seldenus docet, periocham non habet. Habet Confessio ecclesiæ orientalis Part. I. qu. IX. ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυρίατε εἰν τῷ κόσμῳ, : πατήρ, ἡ γῆ, τὸ ἀγέλον πρεσβύτερον ἢτοι οἱ τρεῖς εἰν εἰτι. Conf. Casp. a Lilien Dis-sertat. p. 50. Habet versio N. T. neograeca, editionibus occidentalium respondens.*

Pari jure , versio *Slavonica* vetus , quæ Dictum habere fertur : & *Italica* Bruecioli , Ven. 1532 , quam de Græco factam ait Millius , hac certe in parte Latinos censebuntur codices esse fecutæ . Quod *Manuel Calecas* , DOMINICANVS , & *Lectionarium* Græcorum , hic certe interpolatum , VENETIIS editum , Vulgatae translationis auctoritatem sequuntur , minime mirum est . Prius fecerunt idem Armenii .

§ XXIII. Remanent tamen vestigia periochæ apud Græcos initio Ieclæ non contemnenda .

Irenæus lib. IV. cap. XIV , cuius capitinis lemma est hoc , *Quid est , quod nemo cognoscit Patrem nisi filius , & per quot occasiones revelat Filius Patrem :* sic ait in extremo : *Ab initio enim afflens Filius suo plasmati , revelat omnibus Patrem , qui- bus vult & quando vult & quemadmodum vult Pater : & propter hoc in omnibus & per omnia unus Deus , Pater ; & unum VERBVM , Filius ; & unus Spiritus , & una fides & salus omnibus creditibus in eum.* Rursum lib. V. cap. XIX . *Super omnia quidem PATER , & ipse est caput Christi : per omnia autem VERBVM , & ipse est caput ecclesie : in omnibus autem nobis SPIRITVS , & ipse est AQVA viva , quam præstat Dominus in se recte CREDENTIBVS , & DILIGENTIBVS se , & scientibus , quia unus Pater , qui est super omnia , & in omnibus nobis . TESTIMONIVM pertinet his & Iohannes Domini discipulus in Evangelio , dicens , In principio &c.* Bis respicit locum Eph. IV. seqq. sed an simul obversata Irenæi animo fuerint verba epistolæ periochæque Iohanneæ , judicet lector . certe S. Trinitati commemorat , & in ea commemoratione , ut Augustinus , de quo § XX , Filium Verbum appellat : *Verbi autem appellationem , in mentione S. Trinitatis , aut nullus N. T. aut hic Iohanneus habet versiculos.* Quod si Latine potius jam tum , quam Græce , versiculum in Iohanne legisse videtur Irenæus , antiquitate tamen sua Latino interpræti pondus addit . Athenagoras vero , in Apologia , Christianorum esse ait , nosle , τις οὐ τῷ παιδὶς πρὸς τὸν πατέρα ἐνότης , τις οὐ τῷ πατρὶς πρὸς τὸν νῦν ποντικὸν , τί τὸ πνεῦμα τις Η ΤΩΝ ΤΟΣΟΤΩΝ ΕΝΩΣΙΣ , καὶ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ἐνεμένων , τῷ πνεύματος , τῷ παιδὶς , τῷ πατρὶς . pag. 93 seq. ed. Rechenberg . ubi etiam τέτων vel οὐ τῶν τριῶν , pro οὐ τῶν τοτέτων , legi posse censem . Conr. Gesnerus : proxima vero lectione est , Η ΤΩΝ Γ ΤΟΥΤΩΝ ΕΝΩΣΙΣ , *TRI-VM HORVM VNJO* , sive *VNITAS* . ἐνωσις est , quia unum sunt : *διαιρεσις* est , quia tres sunt . Mirum , ni Iohannem respexit Athenagoras , LXX circiter annis post Iohanneum . Non multo post , Clemens Alexandrinus , vel quisquis illas ἐκ τῶν πρεφοτικῶν ἐπλογας ad Theodoti epitomas adjecit , scriptor certe vetustissimus , hæc notavit , Τότε οὐ σφραγὶς ἐπακολεύθει , ἀνα ΦΥΛΑΣΣΗΤΑΙ τῷ θεῷ τὸ ἄγιον . πᾶν ρῆμα ισαται ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων , ἐπὶ πατρὸς καὶ οὐδὲ καὶ ἄγιος πνεύματος ἐφ' ὧν ΜΑΡΤΥΡΩΝ καὶ ΒΟΗΘΩΝ αἱ ENTOЛАI λεγόμεναι ΦΥΛΑΣΣΕ-ΣΘΑΙ ὀφείλεσσιν . fol. 575 ed. Commelin . Alludit scriptor ad loca Matth. XVIII . 16. XXVIII . 19. 20. sed interveniente utique loco i Ioh. V. 7. coll. v. 3. 21. Minus aperta allegandi ratione usi sunt hi scriptores , ex temporum suorum consuetudine , ad quam alia causa poterit adjici ex § XXV . Tale illud Basili M. Deus & Verbum & Spiritus , una Deitas & sola adoranda (προσκυντά .) lib. V. adv. Eunomi .

Eunom. Raris (i. e. paucos gemellos habentibus, qui in suo genere peculiares erant,) codicibus epistolicis usum fuisse hunc *Basilium*, patet ex iis, quæ supra ad Eph. I. 1 notavimus. Inter Athanasiū vero opera extat *διάλεκτος* sive *Dialogus*, cuius auctor Athanasium & Arianum quendam in Nicæna synodo colloqui facit. ibi post longam disceptationem Athanasius in extremo baptismum laudat, datum fidelibus ēτ τῇ τρισμαραγίᾳ ονεματίᾳ, id est, in nomine trinitatis: additque, πρὸς δὲ τότοις πάτιν ιωάννην θάττει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ εἰτίν πραeter haec omnis Iohannes dicit, *Ei hi tres unum sunt*. ac tum demum Arianus vietas dat manus, vere beati, inquit, omnes, qui istam habent fidem. Autorem colloctionis, eruditus hodie docent esse Maximum Confessorem: qui A. C. 640, monasterio suo, prope Constantinopolin, relieto, in Africam ivit: A. 645 Romam venit: & A. 655 Constantinopolin vi retractus est. Vnde colligas, Maximum, Dicti Iohannei, ante hac sibi ignoti, apud Afros fuisse potitus: eaque re exultantem, ipsius Dicti ornandi & producendi causa *Dialogum* fecisse. Quod si quis Maximum non agnoscit, alium tamen auctorem minime ineptum, & satis antiquum, & codicibus Afrorum, usque Græcis, fretum, debet confiteri. nam multa dicta ex N. T. (ne de LXX int. dicam,) eo modo citat, qui codicibus Africaniis respondet: & hoc dictum, *Tres unum sunt*, si ille ex scholio duntaxat aliquo, si ex *Latinis* monumentis id repetisset, si allegatio ex illa parte minorem firmitudinem haberet: quomodo Athanasius, Græcus doctor, eo utens potuisse introduci? quomodo auctor totius colloquii coronidem ac summam in eo posuisse? quomodo Iohannes id dicere diceretur? quomodo denique Ariamus, diu relutatus, cederet? Vix plus huic *Dialogo* tribui potest, quam tribuimus modo. *Latinis* Afrorum codicibus notitiam Dicti sine dubio debet auctor ille: in Græcis an deinceps repererit, considerent eruditus.

Vestigium etiam Græcorum codiciorum servat *Prologus ad epistolas Canonicas*: quem, in editionibus *Latinis* recentioribus minus obvium, hoc loco totum exhibemus.

Non ita est ordo apud Græcos, qui integre sapiunt, fidemque rectam seellantur, epistolarum septem, quae canonicæ nuncupantur, sicut in *Latinis* codicibus invenitur, ut quia Petrus est primus in ordine apostolorum, primæ sunt etiam ejus epistolas in ordine ceterarum. sed sunt Evangelistas dudum ad veritatis lineam correxisimus, ita has proprio ordini Deo jucave reddidimus. Est enim prima earum una Iacobi, duce Petri, tres Iohannis. & Iudeus. Quare si sicut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in *Latinum* vertentur et quium: nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnara, illo præcipue loco, ubi de unitate trinitatis in prima Iohannis epistola possum legimus: in qua etiam, ab infidelibus translatoribus, multum erratum esse a fidei veritate compertimus, trium tantummodo vocula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritus, in ipsa sua editione ponentibus; & Patris, Verbique ac Spiritus testimoniis omnientibus, in quo maxime & fides catholica roboratur, & Patris & Filii & Spiritus sancti una divinitatis substantia comprobatur. In ceteris vero epistolis quantum a nostra alium disset editio. lectoris prudentiae derelinquo. Sed tu virgo Christi Lustochium, dum a me impensis scripturae veritatem inquiris, meam quodammodo. sineclitum invidorum dentilus corrodendam exponis, qui me falsarium corruptoremque

sæcla-

sanciarum pronunciant scripturarum. sed ego in tali opere nec aemulorum meorum invidentiam pertimesco, nec sanctae scripturae veritatem poscentibus denegabo.

De auctore hujus prologi multum disceptatur: nos alium conferemus Prologum, in Acta. *Canit psalmista: Ambulabunt de virtutibus in virtutes. post apostoli Pauli epistolā dudum uno volis volumine translatas, Domnon & Rogatiāne, charissimi, actus apostolorum compellitis ut transferam in Latinum. quem librum nulli dubium est a Luca Antiocheno arte medico., qui postea inserviens Paulo apostolo Christi factus est discipulus, fuisse editum. Services premit imposta saepius oneris magnitudo: quia studia invidorum reprehensione digna putant ei quae scribimus. illorum nunquam odio & detractione, juvante Christo, meum filebit eloquium. Actus apostolorum nudam quidem vindentur sonare historiam, & nascientis ecclesiae infantiam texere: sed si uoverimus, scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in evangelio; animadvertemus pariter, omnia verba illius, animae languentis esse medicinam. Proxima hæc periodus, Actus &c. in ipsius Hieronymi ad Paulinum epistola exstat: superiora, aliud adject. neque enim *Lucam medicum* unus Hieronymus duobus separatis locis commemoraret. Ex omnibus prologis, in Novum Testamentum, una, in Evangelistas, ad Damasum, præfatio, certo est Hieronymi: reliquas, hujus exemplo, alii partim ex Hieronymi commentariis & catalogo, partim de suo apposuerunt. Et quidem prologum in epistolas canonicas idem, opinor, qui prologum in Acta, per Hieronymi personam subjecit. Neque tamen utilitatem prologi in canonicas amittit locus de tribus in cœlo testantibus. parum enim interest, quo intervallo vel post annum 400, vel ante annum 800 scriptus sit, modo intra hoc spatum sit revera scriptus; id quod dubium esse nequit. Nam post Caroli M. tempora ita communiter receptum est apud Latinos dictum de S. Trinitate, ut sine notorio mendacio Latinos ob ejus omissionem reprehendere, eosque cum Græcis committere nemo posset. Sane compluribus circa tempora Caroli Calvi codicibus insertus reperitur prologus: neque solum *Lyranus*, sed etiam *Walafridus* in Prologum commentatur; quare Prologus jam seculo IX vetustatis opinione (& quidem Hieronymo eum uterque adscribit,) valuerit oportet. Denique Petri epistola, quin scribebatur Prologus, ante ceteras Canonicas, (quomodo habet etiam *Cassiodorus in Complex. & Adumbr.*) & Canonicas continuo post *Evangelistas* apud Latinos erant ponī solitæ: abs quo ordine ut Hieronymi præfatio ad Paulinum abest, sic *Alcuinum*, cui Carolus M. recognoscendos demandaverat codices, valde abludebat, demonstravit Prolegomena Wetsten. p. 89. Est igitur satis antiquus Prologi auctor, (Cassiodoro fortasse & coævus & familiaris,) & pondus habet non mediocre. *Graecorum* eum codicum expertem non fuisse, liquet: nam inde ordinem canonistarum repetit epistolarum. Indidem vero se Dictum de S. Trinitate restituisse significat. Græci codices, quibus hodie utimur, fere omnes Prologo sunt recentiores: eo igitur tempore, quo scriptus est Prologus, potuit auctor ejus, si non plures, at unum codicem Græcum videre, Dicto illo fulgentem; quanquam ab ipso Iohannis ævo perpaucos Græcos codices, Dictum exhibentes, existuisse, pro certo habemus. Nunc plurima manuscripta, quæ Ger. a Maastricht in Notis ad h. l. corrogat, & XIV testes Graecos, quos Twellsius, pagina Wolfi 302, enumerat,*

merat , & haec , qua ad § III & deinceps sublegimus , Lector , velim , serio invicem conferas . Operam ab eo navatum iri diees , qui , unum duntaxat testem alterumque Græca uictoritatis esse , uteunque probaverit . Qui firmos testes ex Græca antiquitate producet , gratiam ab ecclesia iniicit .

§ XXIV. Periocha haec non est Glossa ex allegorico spiritus & aquæ & sanguinis interpretamento confusa .

Allegoriam Augustinus quidem dedit , vix venturam in mentem , si unitatem spiritus & aquæ & sanguinis , & unitatem Patris & Filii & Spiritus sancti aliter conciliare potuisset : eademque tamen deinceps allegoria Eucherio , eoque teste , pluribus placuit . Et hinc quoque factum videtur , ut nonnulli versum septimum post octavum , nativo quidem loco , sed particula illa *sicut* , quam supra notavimus , interposita , restituerent . Sed ante Augustinum nemo patrum , qua erant simplicitate in scripturis citandis & interpretandis , de tali allegoria cogitavit . Clemens Alexandrinus in *Adumbrationibus* : Quia tres sunt , qui testificantur , spiritus , quod est uita : & aqua , quod est regeneratione ac fides : & sanguis , quod est cognitio . & hi tres unum sunt : in Salvatore quippe istæ sunt virtutes salutiferæ . Ipse Augustinus invitus & necessitate quadam coactus ad hanc quasi ancoram sacram confudit . vid . § XX. Cypriano eam quidem adscripsit *Facundus* : sed *Facundus* haud dubie ex Augustino , quem videret allegoriam Iohanni adscribere , hanc etiam Cypriano adscripsit ; neque aliter potuit , sive ignoravit periocham sive dissimulandam putavit . atque ante *Facundum* Fulgentius l. c. nullam neque Iohanni neque Cypriano allegoriam tribuit : quod is tamen , si ratio ulla tulisset , facile fecisset . nam mox ibidem allegoriam Cypriano ex Daniele , Cypriano non melius convenientem , assingit . In exemplari regio , num. 2247. circiter 500 annorum , e regione horum verborum , ἐτὶ τρεις εἰσὶν οἱ μαρτυρῶντες ἐν τῇ γῇ , τὸ πτερυγικόν τὸ ὑδωρ καὶ τὸ ἄιμα , hoc scholion legitur , τὰ τεστι τὸ πτερύγιον τὸ ἄγιον καὶ ὁ πατηρ καὶ αὐτὸς ἡαυτός . & e regione horum verborum , καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἰσι , haec nota est addita , τρεῖσιν μίαν υπέτης , εἰς τρεῖς . Item in cod . Colbert . num. 871 præter haec verba marginis , εἰς θεός , μία δεύτης , addidit scholiastes , υπερτυχία τῷ θεῷ τῷ πατρὸς καὶ τῷ αγίῳ πτερυγιατές , ubi τῷ ωρᾷ vel pro τῷ θεῷ legi vel post πατρὸς inseri debet . Vid . Richl . Simon . Hist . erit . N . T . c . 18 , ubi plane contendit , ex ejusmodi scholiis allegoricis natum esse verileulum . Veruntamen haec scholia vel ex Augustino vel ex ipsis codd . Latinis versum exhibentibus esse desumpta , liquet . nam cod . ille regius , ἦ τῇ γῇ , quod codices mere Græci non habent , habet ex Latinis : & cum regio Colbertinus aperte conspirat .

§ XXV. Non tam incuria librariorum factum est , ut in monumentis plerisque prætermitteretur haec periocha , aut dolo Arianorum , quam consilio virorum ecclesiasticorum quorundam .

Qui Dictum descendunt , non ideo causas , cur in tot exemplaribus desit , præducere tenentur ; tres tamen admodum causas proferunt : hiatum fortuitum ex isto ooo dem

deni verbis in textu recurrentibus , fraudem Arianorum , disciplinam Arcani. Non casu quidem , sed consilio prætermissum agnoscere Dictum ii debent , qui voculas *in terra* de textu esse contendunt ; præsertim si tres eos , qui in terra testantur , ante testantes in cœlo legant : sed *hiatum ex verbis*, *Tres unum sunt* , recurrentibus , plane allegare fas est iis , qui voculas *in terra* , & *in cœlo* , sine quibus certe sententia constat , coll. Ioh. VIII. 18. XV. 26. 27. pro interpretamento habent. Enimvero has voculas in iis tantummodo manuscriptis & scriptoribus legi , suo loco videbimus ; qui si item soli Dictum de Patre & Verbo & Spiritu sancto firmarent , minimie sufficerent. atqui præcipui scriptores , quorum allegatione Dictum inititur , id breviter allegant , sine versiculo de tribus in terra testantibus , sine vocalis , *in terra* , *in cœlo*. Sane MEDIA est lectio , quæ versum de Patre & Filio & Spiritu sancto admittit , & tamen voculas *in terra* , *in cœlo* , omittit. *Fran*s Arianorum pro dicto primitus certe omisso allegari nequit. nam ante natum Arium , Græca jam pleraque exemplaria hoc Dicto , plerosque patres notitia Dicti carnasse , omnia monumenta clamant : ac vicissim Arianos in Africa hoc Dictum legisse , § XVI obseruavimus. Postea quidem Arianos quosdam libentius iis assensuros fuisse , qui Dictum prætermitterent , quam iis , qui legerent , facile existimes : sed quæ hodie supersunt exemplaria , a Catholicis potius , quam ab Arianis , quorum libros illi delevere , sunt profecta. Quod reliquum est , efficacissimam cogimur agnoscere prætermisli Dicti causam (quæ Schelstrateno quoque in mente venit,) *disciplinam Arcani*. Hæc seculo II est introducta : hæc jam tum multos , ut appareat , induxit , ut initio a codicibus publicæ duntaxat lectio destinatis Dictum removetur , qui ceteros brevi tempore apud Græcos absorpsérunt. Quantivis pretii locus est apud Chrysostomum , qui ad 1 Cor. XV. 29 obligationem credendi resurrectionem mortuorum probaturus , Symbolum , quo baptismi candidatus S. Trinitatem confitetur , solicita arte propter τὸς ἀμνῶντες sic præterit , ut solum denique articulum de resurrectione mortuorum , instituto suo necessarium , proferat. Præter cetera sic ait , *Aperte dicere non audeo , propter eos , qui non sunt initiati : dicam autem tibi . post recitationem mysticorum verborum illorum & terrificorum , & τὸς φρυγτες κανόνας τῶν εἰς ΟΥΠΑΝΟΥ κατερεχθέντων ΔΟΓΜΑΤΩΝ tremendos canones dogmatum ex cœlo demissorum , hoc quoque in fine apponimus , ubi tingere volumus , jubentes dicere , Credo mortuorum resurrectionem , & super hac fide tingimur.* Hinc idem ad Matth. XXVIII. 19. Christus , inquit , τὸ μὲν περὶ ΔΟΓΜΑΤΩΝ , τὸ δὲ περὶ ἐντολῶν partim de dogmatis , partim de præceptis mandat : *& jubet discipulos in orbem terrae effundi , παταν σύντομον διδασκαλίαν ἐγχειρίσας τὴν διὰ τὸ βαπτίσματος omnem compendiariam doctrinam committens , quae per baptismum traditur.* Plura tam illisli loco non eloqui instituit Homileta. Vtroque loco doctrinam , de S. Trinitate , dogmatis accenset , i. e. arcanis doctrinæ capitibus , quæ τοῖς κηρύγμασι capitibus tum publice prædicari solitis opponuntur : rursumque Basilio M. inter dogmata est benedictio aquæ in baptismo , apud Suicer. T. I. Thes. col. 934. Curate Casaubonus , *Non recenso , inquit , inter silenda mysteria doctrinam de SS. Trinit. de Incarnatione I. C. & similia capita evangelicae prædicationis : sine quorum notitia Christianus esse nemo potest : non est tamen ignorandum , in tradendo mysterio Trinitatis summpere*

et avissi

cavisse veteres, ne apud paganos aut christianos adhuc infirmos de tanti arcani ratione temere verba facerent. Exere. XVI ad Baron. n. 43. ubi plura collegit; unde limitari queant, que Kettnerus disputat p. 25. coll. p. 56 seqq. Plane iis, qui baptizandi erant, paullo ante pandebantur, cum ipsa Oracione Dominica, interiora doctrinæ christianaæ. unde Hieronymus, ad Pamphilium: *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut his, qui baptizandi sunt, per XL dies publice tradamus sanctam & adorandum Trinitatem: & ad baptismi demum mysterium accedentes doctrinam de Christi Litterate accipere solitos fuissent*, docet Eusebius lib. IX Demonstr. evang. c. 6. neque baptismi ipsius spectatores erant ceteri Catechumeni. Quibus præsentibus, fideles, eo certe tempore, quum maxime vigebat recondita Theologia (de qua conserri potest G. T. Mejeri commentarius) abstinebant apertiore S. Trinitatis mentione. Notare autem juvat apertæ mentionis gradus. nam formulam Matth. XXVIII. 19. minus apertam censebant, quam symbolum. v. gr. Vigilius lib. XI ad Theoph. *Quam vera non terret, inquit, eos Dominus, qui fidei sacramentum apostolis tradens dicit, Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: nec non & illa magna & beata confessio fidei, IMO IPSA FIDES SANCTORVM & testamentum, quod disposuimus ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum, ad sacrum lavacrum regenerationis venientes, confessi sic, Credo in Deum Patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium ejus unigenitum, & Spiritum sanctum. Similiter in Liturgia Chrysostomi, frequenti facta S. Trinitatis mentione, mittuntur demum Catechumeni: sed aliquanto post, ubi sacerdos dixit, Ostia, ostia prudenter tradamus, lector continuo Symbolum recitat. conser de Symbolo Apostolico & Athanasiano etiam Latinis subiecteri solito, Durandi rationale l. 6. c. 89, ubi alienior quedam ratio additur. Porro omni Symbolo clarus est dictum Iohanneum de Trium unitate (quorum illud idcirco non magis proferre dubitavit Vigilius, quam hoc;) neque areanum quicquam in Symbolo remansisset, si dictum suisset publice notum. Itaque Graeci hunc locum a codicibus publicæ lectiōni destinatis (uti historiam adulterat, vid. var. Ioh. VIII init.) removerunt: quo factum est, ut ab omnibus plerique deinceps Graecis librariis & interpretibus omittantur. Pari consilio (quod maximopere observandum est) confessionem illam ab Æthiope eunucho in baptismo editam cancellaverunt. vid. var. A&t. VIII. 37. Idem autem Afri confessionem illam, & dictum Iohannis, conservaverunt: quamquam hi ipsi dictum, quodam quasi præludio severioris reticentiaz, antequam perlecutio Vandalica eos compulisset, non tam allegarunt, quam indigitaverunt. Hac semel de causa quum omitti cœptum esset dictum, & illud, *unum sumus*, Ioh. X. nunquam non citatur: catholici hoc, *Tres sunt, Pater, & Reliqua*, minus citarunt: vel quia illud Ioh. X. satis erat: vel ut occurrerent abusui non tam Sabellianorum, quibus unitas aqua &c. protinus reponi poterat; quam Arianorum, ne unitate aquae &c. contra unitatem Patris & Filii & Spiritus S. abuterentur. quod ipsum valde refugit Augustinus § XX. Ex eadem arcani disciplina, Graecorumque imitatione, factum videtur, ut apud Latinos & in codicibus & in solenni Lectione, hanc periocham, aliis scribi & recitari solitam, alii prætermitterent. Ioh. Beleth, qui circa Bernhar-*

di tempora floruit Pariliis, Debent, inquit, in oclavis Paschae NOVEM dici lectiones ex Apocalypsi, quod ostenditur per responsorium, Dignus es Domine. ideo enim responsorium nominatur, quia, ut jam saepe dictum est, lectioni, quae praecessit, debet respondere. Nec est quod quis objiciat in (nostra) aetate, qualibet dominica, responsorium dici de Trinitate, quum tamen de ea NVILLA lectio recitetur. Fuit enim illud ita in PRIMI TIVA ecclesia institutum, ut videlicet singulis diebus dominicis diceretur & lectio nona & responsorium de Trinitate: sed quia LECTIO ILLA IN DISSEVERTUDINEM ABIIT, tantummodo responsorium remansit. Explic. divin. off. cap. 121. At Durandus Sec. XIII sic scripsit, Secundum Rom. ordinem leguntur novem lectiones in dominicis a Pascha usque ad Pent. — In epistola vero in fide instruimur. — ostendit fidem per testimonium in coelo & in terra & in conscientia. In terra cum dicit: Tres sunt, qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua & sanguis — & hi tres unum sunt. — Tres perhibent testimonium in cœlo, Pater in voce, Verbum in carne, Spiritus in columba: & hi tres unum sunt. lib. cit. c. 97. Belethum sere sublegit Durandus, & hoc loco defectum illius conselium, aliunde, videlicet ex ordine Romano, supplevit, sub versum de spiritu & aqua & sanguine, versum de S. Trinitate ponens, qui postea in aliis Missalibus est præpositus. Atque hujus ipsius versus de S. Trinitate intuitu hanc periocham lectioni solenni destinatam olim esse, testantur omnia. Hac ratione, quum amotum esset Dictum, alii, qui postea in illud inciderunt, etiam ad præcidendum abusum Arianum, ut Reformatores nonnulli fecerunt, eo abstinuerunt. Honori certe patrum noui iniucior est doctrina arcana, quam esset plagium Arianorum, quod sine socordia culpa non animadvertere patres non potuissent. Hæc prætermitti Dicti causa satis late patet ad codices Græcos hodie superstites, longe antiquior ipso Alexandrino: eademque, duabus illis superioribus causis additis, hanc facile vim habuit, ut Dictum multis ignotum, multis dubium ficeret, ac propemodum ex iis, quæ scripta sunt, excideret. Certior tamen est prætermissio, atque adeo ipsa germanitas hujus dicti, quam prætermissionis causæ. qui cimelium amilit & invenit, etiamsi, quo modo amissum fuerit, ignoret, tamen agnoscit & recuperat. Tarde, ut arbitror, exspirabit, suspicio hiatus hoc loco ex homœoteleuto nati. Homœotelenton quidem quantam in hiatus vim habere soleat, passim animadverto: sed in præsenti loco eam causam valere non posse, evici, nî fallor. Contra, versiculus hie nullo modo tanquam assumentum reputari potest, a Latinis patribus, Dicto ipso carentibus aut gaudientibus; notis, aut deperditis ignotisve, antiquissimis, recentioribusve, profectum. Suspicionibus quoquoversus indulge: nil, ubi consistas, reperies. Tam mature, tam serio, tam passim gentium, tam perpetua ætatum serie allegant.

§ XXVI. Testimonia Dictum comprobantia, se invicem valde confirmant.

Hoc ut appareat, primum loca Scripturæ, in quibus subiude convenient, videbimus. I. Gen. I. 2 *inanis & vacua*, Vulgatus. *invisibilis & incomposita*, Interpres Irenæi, l. 1. c. 15. Tertullian. adv. Hermog. c. 23 &c. Confessio sub Ilunericō.

rico. II. Iesa. XL. 28. *Deus sempiternus — non deficit neque laborabit*, Vulg. *Deus aeternus non esuriet*, ut testatur per Esajam, Tertull. c. psych. c. 6. & sic l. 2. c. Marcion. c. 22. & adv. Prax. c. 16. Phœbad. c. 8. *Deus aeternus — non esuriet neque laborabit*, lib. 3 ad Theoph. III. Ies. XLV. 1. *Haec dicit Dominus christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut fulgiciam ante faciem ejus gentes: & aperiam coram eo januas, & portae non claudentur*, Vulg. Sic dicit Dominus Deus Christo meo Domino, cuius tenui dexteram, ut exaudiant illum gentes — aperiam ante illum portas, & civitates non claudentur illi, Tertull. c. jud. c. 7. Haec dicit Dominus Christo meo, cui tenui dexteram, ut obauiscent cum emnes gentes, l. 1. ad Theoph. Huc dicit Dominus Christo meo Domino, cui tenui dexteram, & credere faciam ante eum omnis gentes — aperiam ante eum portas, & civitates non claudentur. Lib. c. Varim. IV. Matth. IX. 4. *mali*, Vulg. *nequam*, Tertiullianus, Confessio sub Hunericu. V. Matth. XII. 31 fin. τοῦτο οὐκ ἔχει omittit Lat. Armen. & al. & sic Disp. Nicaena. VI. Matth. XVII. 5. *dilectus*, Vulg. *dilectissimus*, Cyprian. ep. ad Cœcil. & sic lib. c. Varim. VII. Matth. XXI. versus 29 & 30 transponuntur in versione Armenia & in Disp. Nicaena. nec longe absunt codices Lat. quos Augustinus & Hieronymus viuerant, apud Mill. VIII. Matth. XXIV. 6. 36. congruunt apud eundem codices Afris proximi, & Disp. Nicaena. IX. Matth. XXVIII. 19. εἰ, οὐ Καυτ. Marius Vict. & sic l. I & II ad Theoph. X. Luc. XVIII. 7 εἰς τὸ σέρνον lib. c. Varim. & Armeni. XI. Ioh. I. 13 *sanguinitus* Vulg. *sanguine* Tertull. & lib. II ad Theoph. XII. Ioh. III. 6. *caro est — spiritus est*, Vulg. *caro est, quia de carne natum est — spiritus est, quia Deus spiritus est*, Tertull. & sic lib. c. Varim. Sic, quod ad comma de Spiritu attinet, Cyprianus, Augustinus, Expos. fid. ad Cyrill. apud Hieron. aliquique, & Disp. Laodiceana, & liber IV ad Theoph. XIII. Ioh. VIII. 58, *fieri*, Vulg. Id omittit Novatianus Tertiulliani epitemator, Marius Vict. & l. III ad Theoph. XIV. Act. V. 3. *tentari* Vulg. pro τίνεσθαι, quod ipsum reddit Cyprianus, & Confess. sub Hun. XV. Act. X. 41. *per dies quadraginta* (quod Vulg. emittit) legit Augustinus aliquique, & sic lib. c. Varim. XVI. 1 Cor. XII. 4. *gratiarum*, Vulg. *delectum*. Confess. sub Hun. & Disp. Laod. nec non lib. c. Varim. XVII. Ibid. v. 1. δι - singulis Vulg. εἰς propria lib. c. Varim. & Confess. XVIII. 1 Tim. I. 15. *fidelis*, Vulg. *humenius*, codd. apud Hieron. nec non Augustinus, & sic lib. c. Varim. XIX. 1 Tim. IV. 1. *erroris*, Vulg. *seductoribus*, Novatianus & lib. II ad Theoph. XX. XXI. XXII. Ap. XIV. 6. XIX. 14. 16. a Vulgati verbis discrepat & cum Cypriani Exhort. ad mart. c. 2. & l. II ad Quir. c. 30. congruit Liber c. Varini. Neque de epistolis catholicis dubitare debemus. XXII. I. Iud. v. 15, *arguere omnes impios*. Vulg. *perdere omnes impios & arguere omnem carnem* Cyprian. ad Novatian. & sic Lib. c. Varim. XXIV. In huc ipsa ep. 1 Ioh. cap. 11. 1. *mei* (quod habet Vulg. omittit Tertull. & lib. c. Varim. XXV. Ibid. v. 23. & Patrem, legit Vulg. & Filium & Patrem, Cyprian. Augustin. & sic Liber IV ad Theoph. Ade fortunam allegandi, *naturæ Mithraeum*, &c. apud Cypr. & l. XI ad Theoph. Ex hoc in libro, qui siccile amplificari possit, multa dilecamus: 1. Nos vere Disputationi Nicaense & Laodiceanae, libris ad Theophilum & contra Varimadum, Confessione sub Hunericu, lectiones tribuisse simillimas. 2. Tertiullianum, Cyprianum,

Augustinum &c. lectiones item habere simillimas invicem. 3. Codices V. & N. T. ex quibus utrique lectiones suas hauserunt, sive partim eosdem, partim quam proximos inter se. Et hac via, quod volebamus, tandem efficimus; Tertullianoque & Phœbadio lectum esse locum de tribus in celo testantibus, colligimus ex Vigilio: rursum, lectionem plenam hujus dicti, non Vigilii deum aetate exortam esse, colligimus ex Tertulliano: & ex utroque colligimus, Augustino vel etiam Hieronymo notam sive eandem periocham, quamvis eam dissimilauerit haberent. Pondus omnibus addit Cyprianus, inter omnes medius, dicto clarissime producto. Denique ex convenientia libri c. Varim. cum Tertulliano &c. patet, versum 8 ante 7 esse legendum. De Cypriano excepto nonnulla Clericus in Epistola Novo testamento Kusteriano praefixa, pag. ** 2 initio, § Ejusdem. Sed Cyprianicae lectionis consensio cum Tertulliano & aliis Afris (ne allegoriam illis temporibus ignotam repetamus,) facile omnia solvit.

§ XXVII. Nemo tamen, ut nunc est, aut obtrudere alteri Dictum potest, aut eripere.

Græca antiqua hujus Dicti documenta, si ab iis, quæ § XXIII ægre corrogavimus, discesseris, nulla adhuc cernimus: sed non vanum est prælagium, fore, ut plura aliquando exortiantur. Historia lectionis χωρὶς Hebr. II. 9. sive lectio placet cuiam, sive displicet, huic pulere quadrat. Citat eam Hieronymus: sed Hieronymini editor Erasmus eam Annotationibus suis ad N. T. non inseruit: deinde mentio ejus apud Græcos patres est eruta: nunc deum etiam Græcus accedit codex, & accedent fortasse complures. Quid vetat, similes in Dicto Iohanneo sperare suppetias, præfertim quum Græcos patres, Latino interpreti propiores, hoc Dicto caruisse, nondum constet? De Clemente Alexandrino nil certi habemus. § VIII. *Origenis* scripta hodie exstant adeo pauca, ut multa dicta illustria in eo frustra querantur. *Theodoritus* in Paulinas, non in Catholicas commentatus est epistolæ. Atqui hi sunt duo præcipui, qui ad Hebr. I. c. citantur. Veruntamen qui majore Græcorum testimoni numero ita capti sunt, ut veritatem eo carere nunquam posse putent; cum iis nulla tantisper controversia, de Dicto Iohanneo, cuiquam ejus defensori esse debet. Rursum qui Latini interpretis vetustatem tanti facit, quanti ea facienda est; huic non deest, in quo acquiescat, (vid. Part. I. Apparatus hujus, p. 390 seqq. 426.) etiam si aliis neque dubitationem ipsorum eximere, neque suum gustum infundere possit. Sane exempla sunt in promptu periocharum, quas Graeci præcipue detraxere. Matth. XVI. 2. 3. Luc. XXII. 43 f. Ioh. V. 3. 4. VII. 53 — VIII. 11. Act. VIII. 37. quare justa suspicio est, idem eos in hoc Iohannis loco admisisse. Latina autem hujus loci lectio est ejusmodi, ut cum ceteris assumentis, quæ in Latinos codices & patres olim pervenerunt, nil simile habeat. Non idem est omnium Latinarum hoc loco auctoritatum pondus; & eæ, quæ testantes in celo præmittunt, ceteris sunt recentiores, adeoque infirmiores: tum, quæcunque sunt, a Tertulliano ad typographiam usque, ad unum recidunt Latinuminterpretem. Enimvero interpres hic omnibus Græcis codicibus patribusque, quorum hodie quidquam supereft, antiquior fuit, & primo

primo hujus epistolæ codici Græco satis propinquus. Interpres si plane deesset, tex-tus Græcus per se loqueretur, hiatum se habere: nunc supplementum hiatus, quod datur, quamvis non multos testes habet, tamen, quia & unicum & unice aptum est, amplecti, non credulitatis est, sed fidei & pietatis. Erit fortasse, qui instet ac dicat: *Tu vero nimis es defensor eorum, quae vulgo recepta sunt. supra, I Tim. III. 16, ubi Graece est θεος, Latine quod, Latinam lectionem posthabuisti: sed hoc loco, ubi Didum de S. Trinitate Graece abest, & Latine in parte tantummodo codicu[m] exstat, latinizas.* Resp. Absit, ut partium gratiæ humanæ causa contra conscientiam in sanctissimis verser oraculis. Nam I Tim. III. 16. & Latinam verlionem postposui, nullo patrum Latinorum antiquorum consensu comitatam, & Græcos defendi codices, ubi nulla in eos cadebat justa suspicio. Sed ad hunc locum Iohanneum indicavi, unde Græci codices mutilati esse viderentur: Latinam vero versionem cum Tertulliano & magna patrum Latinorum serie ostendi congruere. In Dissertatione de hocce gravissimo Dicto A. 1745 edita celeberrimus Scriptor aliquis eam criseos atque exegesatos in ea rationem habuit, ut meum esse arbitrer, non nihil hoc loco dicere: dicam autem, uti antehac, sine ulla disceptatione, per meras positiones.

1. Cavendum, ne opinio codicum, v. gr. *Britannici*, aut *Stephanicorum*, pro ipsis codicibus, Dictum I Ioh. V. 7 exhibentibus, admittatur.

2. Vnieus hodie Dicti hujus fundus est, *Latinus* interpres antiquissimus.

3 Hunc quisquis agnoscit, idem in textu primum *testantes in terra*, deinde, a-f-
c-c-e-n-d-e-n-t-e oratione, *testantes in coelo* legat, necesse est. Magnum & contra Socinianos & pro ipsa veritate momentum habet hic duorum versuum ordo, a compluribus jam agnitus. Neque immediata lectio versus sexti & versus de tribus in terra testan-tibus *tautologiam* invelhit. Nam hoc versu plus dicitur, quam sexto.

4. Disciplinam *Arcani*, tanquam Dicti pridem omisi causam, mihi relinqui, sa-cile patior. Neque *Tenzelius* eam mihi eximit, neque *Grapius*. Similem ob causam alias periochas a publica lectione multi veteres, contra ac nobis hodie viventibus fa-ciendum videtur, removerunt; & apud *Afros* potissimum, ubi ratio Arcani minus vigebat, hic versus est propagatus. Consideretur, quæso, totus locus supra, § XXV. Nullam equidem probabiliorem causam adhuc productam video: haec au-tem ego causam non nisi per modum suspicionis proposui & propono.

§ XXVIII. Ex historia Dicti hujus elucet *q[uod]am* quoddam, apud eos saltem, qui Dictum accipiunt: argumentum vero irrefragabile pro Dicto ipse contextus præbet apostolicus.

Mirabilis est dispensatio divina non solum in toto verbo, sed etiam in singu-lis eloquii, quæ instar siderum varios ortus & occasus habent. conf. *Gnom.* ad Matth. II. 23. Eamque in hoc maxime loco gravissimo observare fas est: qua factum esse credas, ut testimonium omnium clarissimum de S. Trinitate, extremo

ævo Iohanneo , quasi apex apostolici testimonii ederetur. Atque id paullo postquam editum erat , absconditum quodammodo fuit. Itaque Græcis non perinde lectum est , Patribus Nicænis aliisque in Asia , quasi tentationis gratia , ad veritatem aliunde scripturarum decidendam compellis. idem autem Latine propagatum , martyras in Africa potissimum ulteriore corroboravit. Pari modo , siccæ adhuc disputatio contra antitrinitarios , hoc dicto ipso in controversiam vocato , tamen successit : quid si eodem posthac dicto amplius vindicato , confessores confirmandi veniant ? Nam quemadmodum Ieremias cap. X. v. 11 idolatriam Babyloniam uno versiculo Chaldaico novis exilibus præscripto refutavit : sic Iohannes Soci-nismum , Antichristianismum &c. hoc versiculo , non dicemus , primitus Latine perscripto , sed hactenus certe Latiorum potissimum opera conservato , redarguit. Et tamen etiam atque etiam sperare licet , si non autographum Iohanneum , at alios vetustissimos codices græcos , qui hanc periocham habeant , in occultis providentiae divinæ forulis adhuc latentes , suo tempore productum iri. Luce hac , quæ datur , contenti simus , & in diluculo meridiem non tam postulemus , quam exspectemus. Antiquissima hæc ortu varietas , decisionem est habitura novissimam. Interim effectus salutaris , quem vis divina hujus quoque scripturæ apud fideles habet , imbecillitate & paucitate documentorum mortalium non imminuitur , neque eorum firmitudine aut multitudine augebitur. Cibo præsenti pascimur ; quamvis horreum , cellam , molam , forum , culinam , qua ivit , haud exploraverimus. Ex uno codice æque divina hauriri potest fides , atque ex mille : hoc præsertim loco , ubi adamantina vermicularum cohærentia omnem codicum penuriam compensat. Etenim habet hujus epistolæ tractatio quinque partes , quibus divisio in capita hodie remanens respondet. & omnia pars Quinta , a cap. V. 1 , donec versu 12 Conclusio incipit , complectitur : atque ita quidem , ut ipsum Centrum partis V. sit hæc periocha de Tribus in cœlo testantibus. Certius agnoscit hoc Dictum potest , quam pars folii ex libro aliquo amissa , passim quæsita , alicubi reperta , & in tota striatura parti non amissæ congruens. Vide Gnomonem. hinc progredimur ad ceteras varietates.

Eodem versu 7 ἐν ante τῷ) — Lat. aliqui apud Ioh. Harleium. ¶ (καὶ ante ὁ λόγος) Comp. Lat. in cod. Reutling. Vigilius & al. Recte. nam καὶ etiam ante τῷ ἑδωρ̄ ponitur. ¶ (νιος) Lat. in cod. Reutling. & in cod. Florent. apud Lami de Erud. apost. p. 285. Cyprianus , Confessio sub Hunerico , Cassiodor. vel etiam Athenagoras , Eclogæ apud Clementem , Tertullianus II. cc. ¶ ἀγιον πνεῦμα πνεῦμα ἀγιον Er. ¶ (- αγιον) Lat. codd. apud Er. Dorscheum , Simonium , Biblia Frowini abbatis , & alias cod. ms. Murensis , Vigilius , passim , Fulgentius , Prologus in epp. cath. vel etiam periocha illa Britannica. ¶ (- ετοι) Comp. Cyprianus in ed. Erasmi & apud Fulgentium & Millium , Vigilius , Disp. Nicæna , codd. Lat. aliqui , hi omisso , quo tamen etiam solum si exprimi potuit. ¶ τρεῖς ἐν το ἐν quædam exemplaria Graeca apud Vatablum , id est , Comp. ¶ καὶ τρεῖς usque ἐν εἰσι.) quidam interpres etiam testes in terra praetermittunt , ut appareat ex Didymo Al. Gerli. dispp. p. 1350. talemque codicem Basileensem citat Erasmus. Adde Mout. de quo § VI.

§ VI. ¶ ἐν τῷ γῇ) *Latini* codices iuxta patres, qui tres *in celo* testantes memorant, habent etiam, *in terra*. itaque ἐν τῷ γῇ habet *Er.* ex documento illo Britannico, & interpres concilii *Lateranensis*, & *Mont. cons.* Lue. XII. 51. (ἐπὶ τῆς γῆς) *Comp.* (~) plerique ex iis, qui versum de tribus in *celo* testantibus non habent, ut *Er.* ed. 1. 2. *mss.* *Clemens Al.* sive *Cassiod.* in *Adumbr.* *Syr.* *Lat.* in *mss.* apud *Er.* *Dorscheinum*, *Simonium*, *Ambrosius*, *Augustinus*, *Leo*, *Liber Promissionum* supra citatus. Habent tamen *Latini* cod. aliqui quamlibet Dicto carentes, apud *Erasinum*, *Hentenium*, *Lucam Brugensem*, *Dorscheinum*, & (a librariis sine dubio) *Fatundus* & *Betie* textus. Voculas ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν τῷ καιρῷ non videtur leguisse scriptor *Prologi* in ep. catholicas. *in terra* non habet *Schelhornianus*, & tamen *in celo* habet. ¶ τοτε αρα τὸ ὄντος καὶ τὸ ζωός) *Sic Lat.* in *mss.* *Schelh.* *aqua* & *sanguis* & *caro* habet *Etherins*, nec non *Liber c. Varim.* ¶ (~ καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ εὐπορεῖσθαι) *Lat.* in *mss.* *S. Andreæ*, in *Murensi* uno alterove, in *Char.* in *Colon.* in *Florentino*, in codd. XV apud *Hentenium*: primum per incuriam, & tres mox recurrente; deinde, ne Arianis esset instantia contra unitatem Trinitatis, & ex auctoritate Innocentii I.I. Confer *Hinemarum* passim, & *Aquinatem*. Semel Complutenses hoc loco a Græcis digressi, etiam in hoc commate omittendo Latinos codices sequuntur: perinde ut illa Britannici codicis imago. & hi tres unum sunt habet cod. Reutling. & tres unum sunt Biblia *Frovinci abbatis*, & alius cod. *mss. Murensis*, & *Ierenensis* manu prima, & *Schelhornianus*. ¶ εἰς (~ *Cyrillus*, *Disp. Nicæna*, *Arab. Lat.*) *in notis* sunt habet *Liber c. Varimad.* unum sunt in *Oratio Iesu* habet *Ambros.* *Vigil.* *Cassiod.* Confer § XVIII ex *Etberio*. Omnia hæc ad enervandam illam Arianorum instantiam excogitata videntur.

9 ἦν) ἐπι *Al.* & alii, *Cyrillus Al.* e proximo.

10 μαρτυρίαν) υπερτυρίαν τῷ θεῷ *Al.* & alii, *Lat.* E proximo. ¶ (αὐτῷ vel αὐτῷ) *Comp. Al.* *Ang.* 6. *Lu.* *Vatican.* *Vff.* & sex alii. ¶ (νῦν) *Al.* *Cov.* 4. *Gen.* *Steph.* δ. 12. *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Primas.* ¶ οὐ πεπιστεύκει οὐκ επιστεύει *Alex.* *Lis.* *Cyrillus Al.* ¶ ὁ θεὸς) ~ *B. 3. Æth. Cyrilus Al.*

12 τῇ δὲ) ~ *Lat.* in *mss.* *Col.* *Reutl.* & aliis.

13 τοῖς πιστύσοις εἰς τὸ ὄντα τὸ νῦν τὰ θεῖα) ~ *Armen.* ¶ (ἴρα εἰδῆτε usque ei τισευότες) *Al.* *Barb.* 2. *Gen.* *Steph.* δ. ε. *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Beda*, *Syr.* ¶ οὐχέτε αἰώνιον) αἰώνιον οὐχέτε *Comp. Er.* *Aug.* 6. *Vff.* *Oecumen.*

16 ἔστι γὰρ *Arab.* *Syr.* *Tertull.* *Clemens Al.*

17 εἰς) codd. *ur* *Clemens Al.* (~) *Æth.* *Lat.* aliqui, *Tertull.* uti v. 16.

18 ὁ γε. usque εἰαυτὸν) generatio Dei conservat eum habet *Lat.*

20 (καὶ εἰδ.) *Al.* & alii, *Syr.* & al. (εἰδάμεν) *Vff.* 2. *Lectio media.* ¶ (θεὸν) *Comp. Al.* *Barb.* 1. *Colb.* 7. *Cov.* 4. *Lin.* *Pet.* 3. cod. *Rhodiensis*, *Steph.* δ. ε. 1. 12. *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Basilius M.* *Cyrillus*, *Euthal.* *Oecumen.* *Prosser*, *Beda.* Ex seq. & ex *Ioh.* XVII. 3. Ex Latinis non legit *Leo* & *Facundus*. ¶ (~ ἐν τῷ) *Lin.* *Vff.* *Lat.* *Easil.* *Cyrill.* *Oecum.* in comm. *Auctor disp.* *Nicæne*, *Hieron.* *Leo* & alii *Latin.* ¶ *mss.* *Xeristow*) *ed.* *mss.* *Athanaf.* *Cyrillus Al.* *Oecum.* *Syr.* &c. *Hieron.* in *Iesa.*

65. *Gregorius*, *Lat.* in ms. Reutl. (—) *Al. Lat.* ¶ (ζων) *Comp. Al. Hunt. 1. Laud. 2.* pluresve, *Oecum.* in comm. ή (ζων) *Er. &c.* atqui substantivum non admittit articulum, ubi adjectivum sine articulo subsequitur. Enimvero librarii post in ζων, ή articulum omiserunt. ζων ή *Barb. 8. Cov. 4. Pet. 3. Vff. (η ζων η) Aug. 6. Andreas Cael. & Au^rt^or disp. Nicaen.* ¶ (αἰώνιος) — *Al.* apud Fellum.

21 (— αμήν) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Æth. Arab. Copt. Lat.* in cod. multis, *Syr.*

EPISTOLA II IOHANNIS.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

CLASS. II. *Barb. οδο, Bas. 2. 3. Colb. 7. Gen. L. Lat. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. θ. ι. ια. ιγ. Vien.*

VERSION. *Æth. Arab. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthal. Oecumen. &c.*

Vers. 1 o) *Iohannes præfigit Cassiodorus, Complex. p. 136, 138.*

3 ίμων) *Comp. Lin. Aug. 6. Vff. Lat. Syr.* in polygl. Duo codices, in quibus hanc lectionem inveni, argumento sunt, in pluribus aliis eam exstare, quamquam vix quisquam eam notare dignatus fuerit. μεθ' ίμων summa facilitate ex versu præced. repetitum est: & nimis sœpe hæc pronomina promiscue scripsere librarii Græci. vobisicūm proprie salutationi congruit. conf. 3 Ioh. v. 2. (ιμων) *Er. &c.* vel etiam *Lat.* ms. Colon. ¶ (— υπρίς) *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Æth. Lat. Syr.*

5 γράφων) *Comp. Aug. 6. Vff. & al. γράφω Er. Steph. edd. &c.*

6 τὰς ἐντολὰς) τὴν ἐντολὴν *Er. Bas. 2. Hunt. 1. Oecum. Æth. Lat.* in ms. Colon. *Syr.* ¶ (καθὼς . . . ίνα) ίνα καθὼς . . . *Al. & al.*

7 εἰσῆλθον) εξῆλθον *N. 1. & alii, Lat.* nec non *Al.* ex 1 Ioh. IV. 1. ¶ (σαρκί) σαρκί. ἄτις καὶ ομολογεῖ ἵστην χειρὸν ἐν σαρκὶ, *Steph. 1.*

8 (χυτὲς) *L. Iren. Calarit.* ¶ (ινα) — *Er. Oecumen.* ¶ (ἀπολέσωμεν usque ἀπολάβωμεν) ἀπολέσοντες ἀ εἰργάσασθε — ἀπολάβοντε *Al. & alii, Euthal. Iren. Syr. & al.* Vel ob βλέπετε vel ob dignitatem apostoli.

9 παραβαίνων) προάγω *Al.* unde procedit habet *Lat.* in ms. Colon. præcedit in Char. & apud Vallam ac Zegerum. ¶ (— τῇ χειρὶ) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lat. Calaritan. ejus, Syr.* ¶ (πατέρα τῷ τὸν νιὸν) νιὸν τῷ τὸν πατέρα *Lat.* multis.

11 (— αὐτῷ) Er. Vff. & alii, Occum. ¶ πονησίς) Ecce prædicti volis, ut in diem Domini nostri Iesu Christi non confundamini addit Lat. in ms. Colon. nec non in Reutl. & aliis haud parum vetus apud Zegerum.

12 ἰβελ. θν), Comp. Al. Vff. & al. r̄β. edd. al. ¶ ὅλλα ἐλπίζω ἐλθεῖν) ἐλπίζω γὰρ γνέθω Al. & al. ¶ ῥμῶν) υμῶν Al. Aug. 6. Laud. 2. & al.

13 (— ἀπειρ.) Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Arab. Lat. edd. sed amen, vel, sed, Gratia tecum: amen habent Lat. ms.

EPISTOLA III IOHANNIS.

Habent eam codd. iidem, qui secundam: Pet. 2. caret versu 9-15.

v. 3 γὰρ) — Cov. 2. & alii, Syr. ut ep. præced.

4 τέτων) ταύτης codd. quidam apud Vallam & alii.

5 ἐγάσῃ) ἐγάζῃ Al. ¶ εἰς τὸν alterum) τέτο Al. & alii, Lat. Glossa, ex 1 Cor. VI. 8.

6 ποιήσεις) ποιῆς Gen. & alii, Lat. aliqui. Ex v. 5.

7 ὀνέυσατος) Er. Steph. edd. Al. Vff. cod. plurimi, Occum. Beda. (ὑόματος αὐτῷ) Comp. Occum. Tersionis, Steph. 12. Commentariorum in tertiam Ioannis epistolam A. 1742 emisit cel. D. Christopherus Augustus Heumanus. Ad septimum versum progressus, scripsit: „Hoc κυρίῳ ιησύῳ in suis editionibus N. T. omiserunt Millius & Bengelius. „ Complutenses quidem & Beza, & inde recentiores plerique, αὐτοῦ habent, cum uno codice ms. eoque parum probato, Steph. 12. Non habet αὐτοῦ Erasmus, & Rob. Stephanus, hujusque textum retinere solitus Millius, & alii: neque habet cod. Alex. & Lincoln. Magd., Nori collegii Oxon. in N. T. ed. Felliana, & Venetianus, &, ut Millius testatur, alii plurimi. Textus, Occumenii exegesi interpolitus, in editione Cappenii habet αὐτοῦ sed in ms. Augustano non habet. Hieronymum non legisse, patet ex comm. ad Tit. I. 8, ubi verba Iohannea referens a verbo 5, hoc comma sic exprimit, pro nomine enim Domini (non, ejus) exierunt. Bradam non legisse, testitur Barth. Petri, qui Estii commentarios perfecit. Grotius, non tam multis testibus cognitis, hanc tamen lectionem probavit. Nomen gentibus ignotum scita brevitate innuit Apostolus. Conf. Gnomon. ad Act. V. 41. ¶ οὐδὲν) οὐδὲν Al. & al.

8 ἀπολαυθίσαντες) ὑπολαυθάσαντες Al. Aug. 6. Cov. 4. Gen. Occumen. ¶ γινώμενα) γενάμενα Comp. Scid. & al.

9 τῇ) edd. &c. Hieron. Caffiod. τῇ τῇ Al. Steph. 1, ἀν τῇ vel ἀν τι τῇ Cov. 3. 4. & alii, Euthal. Lat. hodie.

10 μὴ) ὡς μὴ Lat. Syr. ¶ οὐ) — Vien. & al.

II - δι ante κακοποιῶν) Comp. Steph. ed. I. Al. Aug. 6. Colb. 7. Pet. 3. Vff. & quanquām Stephani vacat margo, novem alii, Euthal. Lat. nec non Syr. δι Er. & inde al. edd.

12 (οὐδεὶς) Al. & alii, Lat. Quod uni scribatur.

13 γράφειν) γράψαι τοι Al. & alii, Euthal. Lat. Ex seq.

15 (ἀδελφοί) Al. Colb. 7. L. Lin. Αθ. ¶ φίλες) ἀδελφοίς Barb. 1. (nisi ad varietatem præcedentem referendus fuit;) Lin.

E P I S T O L A I V D A E.

Habent eam

EDITIONES, Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.

CLASS. II. Barb. octo, Bas. 2. Colb. 7. Gen. L. (a v. 1 ad 7.) Lu. Pet. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. 1. 12. 17. Vien. nefcio an Pet. 2.

VERSION. Αθ. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Euthal. Oecumen. &c.

v. 1 (Χριστὸς ἵνσης) Comp. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 3. Vff. pluresve, Lat. in ms. Char. ¶ ἐν τῷ Βεζα & inde al. edd. ¶ (ηγαπημένος) Al. Barb. 2. Lin. manu secunda, Steph. δ. 1. Origenes, Synopsis script. sacrae, Oecumen. Αθ. Arabs Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. Cularit. Caffiod. Neque intercedit Whistebius. Vid. Gnom.

3 σωτηρίας) σωτηρίας ὑμᾶν Al. & al. ¶ ὑμῖν) Comma addunt multi.

4 δεσπότην) - Αθ. ¶ θεὸν) edd. ms. in his Aug. 6. Vff. Armen. Syr. (qui etiam καὶ proxime subsequens omittit,) &c. (-) Al. Barb. 3. Cov. 3. 4. Genev. Lin. manu prima, N. 1. Sin. & duo apud Beza, Oecumenius, Arabs Erpenii, Copt. Lat. & inde Lucifer Calar. Caffiod. Beda. Vnde hoc ante δεσπότην ponit Laud. 2. ¶ δεσπότην θεὸν ναὶ) θεὸν ναὶ δεσπότην τὸν Comp. Seid. Agnoverunt aliqui, sine interpellatione cohædere hæc verba, δεσπότην ναὶ ναὶον ὑμᾶν. Plane θεὸν Glossa est, qua fluens oratio, δεσπότην ναὶ ναὶον, interpellatnr. Vid. Gnom.

5 ὑμᾶς alterum) - Al. Vff. & alii. quasi superfluum esset. ¶ τετο) πάντα Barb. 1. & alii. ex i Joh. II. 20. ¶ κύριος) ἵνσης Al. Barb. 1. & alii, Lat. θεὸς Steph. δ. 1. Clemens Al. Syr. Calaritan.

6 ὑπὸ ζόφον) sanctorum angelorum præmittit Calaritanus: ἀγρίστας ἀγρίστων sequitur apud Clementem Al.

7 διῆγμα)

7 διῆγμα) comma addunt nonnulli. ¶ ὑπέχεσσαν ὑπερέχεσσαν Al.

8 ὁμοίως) ὅμως Al. ¶ (— μέντοι) Particula μέντοι deest ms. codici monasterii S. Galli, & nō istro, quo vetustiorum usq; me unquam vidisse quemquam. omittit quoque Latinus interpres iutus. Goldast. Not. in Valerianum Cimel. p. 27. ¶ ἐν πνευματικούς — Lat. Sed qui pronomen in multis codicibus remanens, interpretetem verbi non facillimi oblitum videtur prodere.

9 ἐπιτιμήσαι) ἐπιτιμήσει Steph. d. 12. ¶ κύριος) θεός Lat. aliqui, Cov. 4. Gen.

12 (ci ἐν) Steph. ed. 2. Al. & al. qui in habet Lat. ms. Colon. uti v. 19. ¶ ἀγάπαταις) αὐτάταις Al. & al. apud Valim sive Zegerum. vide var. 2 Pet. II. 13. ¶ ὑμᾶν) αὐτῶν Al. Lat. Syr. aliqui. Indidem. ¶ συνενωχέσσενται) υἱοῦ addit Comp. & al. ¶ ἀράβεσσας,), αραβώς al. edd. ¶ παραφερόμεναι) Comp. Al. Colb. 7. Gen. La. Pet. 3. Sin. Steph. omn. Vff. & sex alii, Euthal. (περιφερόμεναι) Er. &c.

13 ἐπαττικότα) απαττικότα Cor. 4. Gen. Lin. Steph. ε. 1. ¶ — τὸν post eis) Comp. Er. Al. Vff. cod. plurimi, Oecum. τὸν Steph. & al. edd.

14 ἀγίας μυριάσων) Comp. Er. Al. Aug. 6. Sin. & quinque alii, Chronicon Alexandrinum, Oecum. Eth. Syr. ἀγίοις μετάστην Vff. μυριάστην ἀγίας Steph. & al. ed. μυριάστην ἀγίας ἀγγελῶν Lin. Pet. 3. nec non Euthal. μυριάσων ἀγγελῶν scriptor ad Novatian. apud Cyprianu. Arab. at millitus (ἀγίας omisso) Vigilius nomine Idacii. μυριάστην ἀγίων ἀγγελῶν Cor. 2. Steph. 12. Aratika alia, Copt. Ex Hebr. XII. 22. ¶ αὐτᾶς) — Syr. Vigilius nomine Idacii.

15 (— λγῖα) Comp. Al. Colb. 7. Pet. 3. Vff. & octo alii, Chronicon cit. ¶ αὐτῶν) edd. &c. Mox recurrent. (—) Al. Barb. 3. Colb. 7. Cov. 3. Lin. N. 1. Lat. Syr. Chronicon cit. ¶ αὐτεῖνας αὐτῶν) — Cor. 3. & alii, Syr. ¶ σκληρῶν) σκληρῶν λεγον Vien. & al.

16 (γογγυσά) Latinae edd. aliquot. ¶ αὐτῶν) ἐαυτῶν Vff. vel etiam Cov. 4. Sin. Ex v. 18.

18 ὅτι prius) ὅτε Vff. ¶ ἐν ἐκάτῳ χρόνῳ) ἐπ' ἐκάτῃ χρόνῃ Al. & sic, vel paulo aliter, alii.

19 — ἐαυτῆς) edd. principes &c. Adumbrationes Clementi Al. adscriptæ. (ἐαυτῆς) Steph. d. ε. 1. 12. Lat. & inde Beza & cum eo recent. edd. item Colb. 7. Cov. 2. 4. Glossa, e v. seq. vel ex Ies. XLV. 24. vide Gnom. Etenim Sin. habet in marg.

20 ὑπᾶς) ἵπα: Comp. Steph. ε. 1. Lat. multi. ¶ , ἐν πνεύματι ἀγιῷ) ἐν πνεύματι ἀγιῷ, Aug. 6. Vff.

22 f. ἰδεῖτε) ἰδεῖχθετε Valla, nonnulla exemplaria Graeca apud Zegerum. ¶ ἐλεῖτε usque + παζοτες) Comp. Er. Vff. &c. (ἐλεῖχθετε usque in φοβῳ) Al. Cov. 4. Gen. Lin. Pet. 3. Steph. d. 1. Eth. Copt. I. u. Cassiod. Et sic habet Armenius, in extremo adjiciens διακριτήν οι aut simile quidpiam. οὐς μὲν ἐκ τυρος ἀρταζετε, οὐς δὲ ἐλεῖτε in φοβῳ γρ. οὐς μὲν ἐλεῖχθετε οὐς δὲ εἰδεῖτε διακρινομένης οὐς δὲ σώζετε, εἰπτε πυρὶς αρτοζετε Arab. ¶ ἐλεῖτε διακρινομένοις) ἐλεῖχθετε διακρινομένος Barb. I. Steph. ε. Oecum. in commun. ¶ ἐν φοβῳ) — Barb. I. Colb. 7. Cor. 2. 3. N. 1. Steph. ε.

Clemens Al. vel etiam Cassiud. ¶ (— τε) Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Valla, Or-
cum. ¶ ερταζοντες addunt, ους δε ελειτε εν φοιεω Barb. 2. ευς δε ελεγχετι ν φο-
ιεω N. 2. Steph. 1a. vel etiam Vien. οης δε ελεγχετε Cov. 2. 3. Itaque cum exceptio-
ne aliqua stant a textu, Barb. nescio qui, Colb. 7. Cov. 2. 3. N. 1. 2. & sine exce-
ptione Baroc. Cant. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 1. vel etiam Bas. 2. Lu. Pet. 2.
Seid. Sin. Steph. ζ. θ. Librarius, quem communior lectio est, pro ελεγχετε nimis
cito ελειτε videtur arripuisse, ex alliteratione ad ελεος proxime praecedens, &,
cum id delere nollet, reliqua, uti commodum putaret, accommodasse. Vid. Gnom.

24 αντες) edd. primae, mss., in his Vff. Oecumen. (υμᾶς) Steph. δ. ε. 1. 1a. Lat.
& inde Beza & recent. edd. item Cov. 2. 3. 4. Lin. N. 1. ημᾶς Al. apud Fellum.
Glossa. ¶ καὶ εσπίλες Vien. & al.

25 (— σοσῳ) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Pet. 3. Steph. ε. 1. Æth. Arab.
Armen. Copt. Lat. Syr. Euthal. Ex Rom. XVI. 27 repetit Millius. ¶ (διὰ υἱοῦ ι-
μᾶς) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. 1. Euthal.
Arab. Copt. Lat. Syr. nec non Lin. Æth. ¶ καὶ primum) — Al. Colb. 7. Lin. Lat.
aliqui. ¶ (πρὸ παντὸς αἰώνος) Al. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3.
Steph. δ. 1. Euthal. Copt. Lat. ¶ αμνοῦ — Cassiodorus.

A P O C A L Y P S I S.

§ I. Habent eam

EDITIONES, Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. And. (id est, Andreas Cæsariensis, ejusque cod. 1. 2.
de quo mox:) Baroc. (in quo desunt c. XX & seqq. vel etiam c. I. 10 — 16. & pars
capp. IX & XVII. & XVIII.) Cov. (secundus, Hunt. primus,) M. (primus,) Vff.
(secundus:) nam epitheta, *primus*, *secundus*, in Cov. Hunt. M. ut in Vff. omittenda
duximus.

CLASS. II. Dionysianus (apud Ioan. Gagnejum,) L. (in quo desunt
duo capita postrema:) Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. nonnisi duo (vide var. c. XIII. 4.)
nempe n. 15, (cujus a c. XVII. 9. vix ullam rationem habuimus, ob causam mox
§ VI memorandam,) & L. Vallae ex aliquot codicibus, & Caryophili ex quatuor
Parberinianis excerpta. Veronensem Gagneji codicem non citamus, ab Aretho quip-
pe, uti Veronæ pridem cum Oecumenio prodit, non diversum. Hanc paucitatem
codicum Apocalypticorum, lector, protinus rogo conferas cum multitudine codicium, quos
v. gr. ad Iohannis Evangelium supra dedimus: agnosces, vera esse, quae mox dicen- § III.

VERSIONES, Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Hippolytus (qui in libro genuino de Antichristo ed. Gud. & Fabr.
multa ex cap. XI seqq. & ex XVII. XVIII. &c. exhibet:) Origenes, Dionysius Ale-
xandrinus, Arethus, Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus, & ali, de quibus paulo
inferius.

§ II.

§ II. Crisis apocalypticā propriam quandam introductionem postulat.

Vnius dicti, i Joh. V. 7. 8. & unius libri, Apocalypses, crisi, majoris esse momenti, audeo affirmare, quam totam reliquam crisi N. T. Nondum tulimus totum operā pretium: in extremo magna ejus pars, a plerisque parum exulta, nos manet. Prudenter Bentlejus ex Apocalypsi potissimum de legit Novi testamenti Graecē Latineque edendi specimen: nam in hoc uno libro plus navandi locus est, quam in universo reliquo Novo testamento. Ac nos in gratiam eorum etiam, qui alias de varietate lectionum N. T. non nimium laborant; hoc loco, quæ potissimum opus forent, quam planissime explicare instituimus, nonnullis etiam monitis, quæ supra dedimus, præter morem nostrum repetitis.

§ III. In Apocalypsi singularis est & codicum paucitas, & tamen varietatum copia.

Erasmus in tot codicibus N. T. quos in Britannia, in Brabantia, in Germania vedit, Apocalypsin vix est nactus: Stephanis, nomini duo obtigerunt, eam exhibentes. Graeci multi Apocalypsin putaverunt esse librum minoris auctoritatis atque utilitatis: ac libentius Acta & Epistolas, libentissime Evangelistas, ad usum lectio-
nis publicæ in ecclesia, descripsierunt, Constantinopoli præsertim, cuius urbis episcopus Chrysostomus in tot monumentis Apocalypsin ita prætermittit, ut ipse eam ignorasse, & scriptum quodvis eandem allegans, Chrysostomo suppositum esse videatur. Hinc laculo Le Long in catalogo mil. tam frequens est *Nrum test. Graecum excepta Apocalypsi*. Cui congruit Hodius f. 649. 650. & Millius pallim. Hinc denique de codicibus, quorum nomenclaturam supra dedimus, CXX non habent Apocalypsin, XX eam habent. Quæ PAVCITAS APOCALYPTICORVM EXEMPLARIVM VBI NON OBSERVATVR, CRISIS IN APOCALYPSI, ERRATIO EST ET FLVCTVATIO. Exempla damus in Var. Ap. II. 20. III. 12. VIII. 13. XV. 3. XVII. 16. non ut insignibus viris obtretemus, sed ut quemlibet de veritate convincamus. Non obvia quæque & eaduca lectio, quia in textum semel immigravit, id inde est consecuta juris, ut ei tot codices, qui Evangelistas, Acta, Epistolas, ac non Apocalypsin habent, manu minime oculata admitemur. Et tamen perversissima hæc methodus late regnat, multorum locorum lectionem sanam ac salutarem, ejusve certe confirmationem, in obsoleto detinens: ejusdemque methodi artifices somnia & umbras codicium pro codicibus habent, & aliis, qui non sunt critici, scandalο sint, ut charismata in hoc genere nulla esse existiment, & dubitationem in iis etiam locis, quæ plana erant, pro sapientia habeant. Varietatum autem multitudine non offendetur, quisquis librariorum morem cognoverit, habet enim hic liber stilum non modo a communī Graecorū, sed etiam a ceterorum N. T. librorum sermone diversum; Epistolasque, Sigilla, Tubas, Phalias septenas, verbis partim iisdem, partim aliis aliisque, non sine mysterio describit: cui utrique dissimilitudini intemperativa sedulitas medicinam putavit asperri oportere; ut eodem ubique modo legeretur, οἰδα τὰ ἐγγέ σος ἔχω κα-

τὰ σᾶ δλίγα· ἔσχε καὶ βλέπε· βιβλαιόδιον κτλ· Numeros etiam, qui in hoc libro per frequentes sunt, varie representarunt librarii. Multum denique hic turbavit unus codex *Capuicensis* (uti *Cont.* in Evangelistis & Actis) de quo infra. Itaque gravissimum interdictum, quo hie liber proprie munitus est, cap. XXII. 18. 19. (videatur ad h. l. & Apparatus crit. & Gnomon,) non omnes sunt reveriti.

§ IV. Veritatem religiose indagare & sequi debemus.

Est hic proprie *Iesu Christi* liber, ut ipse titulus plane singularis docet: nec sine causa interdictum illud, de non addendo & demendo, in extremo adjicitur. Nam quemadmodum verus horologii cursus, unius rotulae parte affecta, immixtus: sic lectio-
nis error, qui levissimus videtur, figuratissimi hujus & nervosissimi libelli interver-
tere fines potest. Recte Vitringa existimat, *restigia profundae & mysticæ sapientiae*,
hoc libro clausæ, posse deprehendi in MINUTISSIMIS quoque orationis partibus & di- cendi modis, ad quos saepe accidit ut minore cura & studio attendamus. *Habemus in hoc libro profundissimæ sapientiae spiritualis compendium.* Anacris. Ap. p. 36. Nos omnia ad iota & apicem manus Iohanneæ conformare optamus: si non eo usque prodibimus, huic sane nil præjudicatum nos velle edicimus. *Tum tuam, DOMINE IESV, gratiā imploro, ut, quae servus tuus Iohannes omnibus verba prophetiae libri hujus temerantibus denunciavit, a me, verbi tui serio reverente, neque mutante quicquam, sed mutatio- nes fideliter eximere conante, procul abesse propitius jubeas.* Summam quidem certe, ut confidimus, adsequemur, neque sublidia, proximis temporibus oblata, ingrate aspernabimur, sed posteritati ad limam quam exactissimam præserviemus.

§ V. Genuina lectio solo saepe colore suo nativo ab interpolata dignoscitur.

Genuina est gravis, simplex, & tamen interdum in uno tractu multifaria, pro rerum varietate: nec refugit enallagen, ellipsis, asyndeton, semper tamen explicabilis. Spectat huc maxime duorum casuum constructio. cap. I. 5 ἡπὸ ἵστε χειρὶς, ὁ μάρτυς ὁ πισός. atque ita omnes codices: porro pauciores, plures, e. II. 20 τὴν γυναικανή λέγεται. III. 12 τῆς πανῆς ἱρηταλημανή παταζαίνεται. VIII. 9 τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων τὰ ἔχοντα ψυχάς. IX. 14 τῷ ἀγγέλῳ ὁ ἔχων τὴν σαλπιγγα. XIV. 12 τῶν ἀγίων, οἱ τηρεῖντες. XVIII. 11 Ieq. τὸν γόμον αὐτῶν ἐδεῖς ἀγοράζει ἐκέ- τι, γόμος κρυστά. XX. 2 τὸν δράκοντα, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος. XXI. 10. 12. τὸν πόλιν, ἔχοντα. nec longe abeunt illa: e. XIV. 9 τῷ θηρίῳ καὶ τὸν εἰνόντα αὐτᾶς. XVII. 4 θελυγυμάτων καὶ τὰ αἰνάθαρτα. vel etiam e. IV. 4. VII. 9. XIII. 3. Singulatim hæc exsibilare, facile est: universa, nemo convellet. In summa, HEBRAISMVS toto regnat libro, prima specie insolens & asper, sed revera, cum allueveris, non solum tolerabilis, sed etiam dulcis, ac plane cœlestis stilo curiae dignus. Iohannem tibi, lector Apocalypseos, propone Hebraice cogitantem, Græce scribentem: & tute, quæ Græce legis, Hebraice recogita. omnia fenties expedita. At interpolata lectio blauditur facilitate quadam & æquabilitate, & parallelissimi specie: sequitur syntaxin,

syntaxin, Græcisnum, plana & aperta omnia, ubi videlicet consilio introducta est: ubi easu, aperte est inepta, sape vel absurdia vel mutila. Extra homœoteleton, in quo facile hiatus admittitur; plerumque, si non semper, genuina est lectio brevior: verbosior, interpolata. Illi, lectiorum testium vetustatem; huic, sedulitatem libratorum recentiorum magis favere, suis constabit locis. Vbi lectio non duplex est, sed multiplex, MEDIA tantum non semper vera est, abs qua videlicet alius hac, aliis illac in planiora discessit.

§ VI. Non omnibus omnium codicum excerptis æque niti possumus.

Nil damus fastidio aut favori in ullum exemplar: omnibus æquum jus tribuimus. VNIVERSI CODICES SVNT REGVLÀ SINGVLORVM: ii, quos & antiquos & accurate collatos esse constat, sunt regula, ad quam dijudicandi sunt primum ipsi inter se, deinde reliqui. Quos Millius codices ipse versavit, eorum fere & hiatus & lectiones a novissimo contextu Erasmi eodemque Stephani diversas ita indicavit, ut ipso suo silentio innueret codicis cuiusque cum reliquo contextu consensum. Sed quam multi hoc curæ ne hodie quidem probent; iidem ceteros, qui codices, ante Millium certe, contulerunt, tam follieitos esse debuisse non putabunt. Proinde in *L. Pet. 2. 3. Seid. Steph. n. 15.* argumentum illud negativum non procedit, neque sic licet dicere: *Hi codi. in pauca sunt; ergo sunt a textu.* vide ex. gr. var. c. XVIII. 3. Sint *Pet. 2. 3.* codices integri, quod non constat: sed Petavianos tres unus juvenis excuslit: quumque Millius dieat, ex cod. *Pet. 1.* lectiones haec paucas in priori collatione, Actorum videlicet Epistolarumque, ab aliis praetermissas sè collegisse, Proleg. § 1451. nemo spondebit, cod. *Pet. 2. 3.* (quos Millius non vidit,) accuratius collatos suisse. Neque ad quam editionem sint collati, constat: unde iis in locis, ubi ipsæ editiones inter se differunt, dubitatio de his cod. maxima est. *L. & Seid.* ubi citantur, proprie consentiunt cum Hunt. ejusque sodalibus: ex quo, quia tam frequens utriusque pauca est, firmiter colligitur, multas lectiones a Millii Kusterique amicis, quorum laudi nil detrahimus, omisisse suisse, vel etiam mutilos esse codices. Ita esse, reperient, qui copiam ipsorum habent. certe in *L.* desunt extrema. *Steph. n. 15.* integri sint an mutili, Caliorum quidem librorum N. T. nonnisi fragmenta habent, hunc constat: per Stephanum ipsum an per alios colliti fuerint, non doceemur. certe multæ lectiones de *Steph. 2.* id est, de ed. Comp. cui Stephanus plurimum tribuit, praetermissæ sunt: quis ergo non idem existimet de miss. duobus? sed tamen *Steph. n. 15.* pulere congruit cum *Steph. 2.* redarguitque taciturnitatem socii 15. Etenim *Steph. 15.* ubi semel loqui incipit, densas varietates offert: ubi ad silentium reddit, silet diu. id certum intersacti codicis indicium. Vel per novem capita extrema Apocalypses pauciores ex eo notantur varietates, quam per novem antea versiculos proximos. Intra a c. XVII. 9 ad finem libri nonnisi semel, nempe c. XX. 3 citatur, fortasse nota 15 pro n posita, quoniam multis in locis necessario citandus fuisset. Eadem fere ratio est codicis *Sin.* quem ipse quidem Millius contulit: sed multus est in aliis libris; vereor ne etiam in *Ap.* Certe toto cap. VII. & ante, & post,

Qqq

inter-

interquiescit. Nec tamen est, cur hunc defectum magnopere doleamus. nullus enim est horum codicum, qui non gemellum habeat aliquem, ex aliis omnia sarcientem. Hi tamen omnes, ubi expresse citantur, pondus addunt ceteris.

§ VII. Firmius demum constat, quid editiones, quid mss. *Al.* *And.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *Vff.* habeant.

Hi sunt codices vel integri, vel, ob liatus indicatos, integris æquiparandi, accurateque collati: qui etiam sine ceteris ad Apocalypsin recensendam sufficere possent; quum varietas nulla notabilis existet, quæ non ex his & cognosci & decidendi queat. Addi poterat, a Millio collatus, *Mori* codex: at manu valde recenti scriptus est, totusque ex Comp. (cui etiam in titulo Ap. congruit) & ex Aretha conflatus videtur. *Nunc dicemus de mss. præcipuis, deinde cetera expediemus.*

§ VIII. *Al.* solus, exiguum sæpe pondus habet: cum suffragatoribus idoneis, longe maximum.

Omissò animo scriptum esse, fatebitur, qui duntaxat v. gr. Var. Ap. XII percurrerit: & in eo genere hunc codicem omnibus reliquis, in Ap. præsertim, detinorem esse, diligentissimorum hominum excerpta, quæ in Apocalypsi quam plenissime retulimus, demonstrant. Vbi vero alia eum eo monumenta congruunt, ingens eis robur confert, non solum propter antiquitatem excellentem, sed etiam propter genus remotum, de quo paullo inferius. Magna hæc pars est meritorum Millii, quod ad Apocalypses textum recognoscendum plura unus subsidia collegit, quam universi ante illum editores; quodque codicem *Al.* accuratius excusit. Minutiores tamen Codicis hujus varietates, quas etiam Millius neglexit, Ioh. Markius, commentario in Apocalypsin, ex Polyglottis, opinor, inferere dignatus est.

§ IX. *And.* locum in codicibus meretur.

Andreas, Cæsareæ in Cappadocia episcopus, floruit sub finem Seculi V, scripsitque commentarium in Apocalypsin, qui Papiæ, Iustini, Irenæi, Hippolyti, Methodii, Dionysii, Basilii, Epiphani, Gregorii, Cyrilli sententias compleætitur, & cum Chrysostomi homiliis in N. T. quasi supplementi loco non scilicet excusus est. Ei operi ipse τὸ νεῖρον sive textum Apocalypticum inseruit: quo nomine locum inter ipsos codices, cum magna interdum prærogativa, obtinet. nam in bivio quasi codicem Andreas stetit, quippe quos ex utraque familia, Asiatica & Africana, habuit, ut ex varietatibus, quas in commentario notavit, apparet. vid. var. c. I. 5. XII. 9. XV. 6. Augustanum Andreæ codicem ac Palatinum non segniter contulit Frid. Sylburgius: hujusque, post obitum, industriam, Comeliniana est subsecuta editio, quæ nos non medioriter adjuvit. Palatinus est valde recens: Augustanus, aliquot feculorum. atque hic, eum a glossematis, quibus affectus est, discesseris, Africanam magis lectionem videtur tenere; Palatinus autem ad

ad Asiaticam se recipere. Addendus videri poterat cod. ms. Græcus *Bavaricus*, ex quo Andream interpretatus est Theodorus Peltanus: sed hic interpres textum interjectit *Vulgati*: itaque Bavarii codicis lectio raro duntaxat ex Hœschelii apud Sylburgium indicio noscitur, vix ullum proprium præbens usum. Ergo Augustanus, *And. 1* est nobis; Palatinus, *And. 2*. uterque simul *And.* simpliciter. Andreæ tamen textum resert etiam *Pet. 3.* & *Erasmus*, præsertim in prioribus editionibus: atque ubi *Er. And. 1. 2. Pet. 3.* discripantem inter se textum habent, Andreæ subinde lectio ex commentario cognoscitur; quem tamen ipsum caute adhibendum esse monemus in Var. Ap. XIX. 1. Vbi commentarius silet, aut eadem varietate laborat, ejus lectionis defensor Andreas habebitur, quæ cum *Al. Lat.* congruit. Andream Millius in notis prætermisit, sed in Prolegomenis impense commendavit: nos vero ipsum quoque illum codicem Augustanum, quem *Aug. 7* supra appellavimus, penitus excusamus, multumque bonæ frugis e textu commentarioque reportavimus. Sane Andreas & a codicibus oppido paratus erat, & sinecæ lectionis emphasin subtiliter scrutatus est; unde in paracharactas scripturarunt, ut appellat, graviter invenitur ad c. XXII. 18. Itaque in genuinam lectionem religiose incubuisse, jure censemur. Imo præclarum Andreas organon fuit ipsius Apocalyptic studio fecutus est *Arethas* circa med. Sec. VI. suppletis aliorum sententiis, quæ ab Andrea non adhibitæ, cum Aretha antiquorem, satis demonstrant. Horum porro uterque nisi vel exemplo suo librarios excitasset, multo etiam pauciora exstant libri multis præteriti exemplaria. Nunc Andreæ exegesim partim conjunctam sibi habent, partim glossis compluribus in suum contextum admissis fecuti sunt *Cor. M. Pet. 3. Seid. Vff. & Reuchlinianus* ille, ex quo uno Erasmi primum editio fluxit; nec non *Arabs*: Aretham pari instituto reserunt *Ber. Pet. 2. c. I. 5. II. 16. XI. 18. XVI. 20. XVIII. 14. XXI. 24.* Qua observatione non solum horum codicum antiquitas non maxima, non minima cum Andrea Arethaque propinquitas perspicitur: sed etiam multorum locorum lectio dijudicatur.

§ X. Cov. nulli cedit.

Antiquitatem habet mediocrem, scriptus apud Græcos, ἔτει , 5 φ Λ ε. ut liberarius notat, id est, A.C. 1087. imperatore Alexio Comneno, & patriarcha Nicolo: præstantia vero ejus, in Ap. quidem, est plane singularis. Inter scribendum optime sibi constat: neque aut per levitatem titubat, aut glossis synonymisque indulget. Vbi a germana lectione deslectit, minime longe digreditur, medius sere incedens inter omnes codices. Solus erat denique in suo genere; nisi nunc accederet *Pfennbachianus*, in Apocalypticis primis ad extrema ei proprio congruens. Latinizat aliquando *Covelianus*, etiam in Apocalypticis, v. gr. c. IX. 5. X. 8. XIV. 7. sed *Vff.* ab ea labe immunis est.

§ XI. Hunt. quoque valet bene multum.

Hunc codicem sic describit Millius: *Aclæ, ut & quæ proxime sequuntur, Epistles Iacobi, Petri, Ioannis duæ priores, manus sunt reliqua parte libri nonnihil resonoris;*
Q q q 2

oris; Epistola vero tertia Ioannis, itemque Iudae, & Apocalypsis, epistolaque Pauli, characterem videntur referre DCC propemodum annorum. Codex est notae praestantioris. in Apocalypsi textum praefert optimum, eique, qui appareat in praestantissimis nostris, consentientem. Proleg. § 1463 seqq. Et quidem inde, non tempore modo, duæ illæ partes codicis Hunt. differunt. In priore parte tantundem laudis habet atque Bas. 2. & Er. ed. & Oecumenius; quibus proprie congruit, ut maxima ejus cum lectione Stephanica v. gr. in Epistolis consensio, & extra hanc lectiones quædam sequiores indicant: sed in altera parte hanc aberrationem vitat, consensus cum aliis cod. optimis colens etiam constantius. Præterea separatam quasi familiam dicit, nulli eorum cod. quos §§ præced. descripsimus, præcipue addictus: nec tamen admodum excurrit.

§ XII. Et hi & reliqui in duas distrahuntur familias.

In priore sunt *Comp. Barb. Baroc. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Vff.* In altera, *Er. Al. And. Pet. 3. Steph. 15.* Ita esse, continuus varietatum tenor, apud Millium præcipue, evincit: duo tamen hie observanda sunt. primum, quod interdum unus aut pauci codices a suis quasi castris ad aliena paulisper transiunt: deinde, quod utriusvis familiae codices in diversas propagines abeunt; &, si in Paria distribuas, Par primum faciunt *Comp. M.* secundum *L. Sin.* tertium *Hunt. Seid.* (quoniam hic binas interdum lectiones in unam conflatas, adeoque textum pluribus ex codiebus coagmentatum habet:) quartum *Bar. Pet. 2.* quintum *Cov. Vff.* sextum *Al. Pet. 3.* septimum *Er. And.* Ex una parte *Bar. Cov. Pet. 2. Hunt. Seid. Vff.* ex altera *Er. Al. And.* propriam inter se cognationem, & in discellu a ceteris co minorē vim habent; quemadmodum etiam *Bar. Pet. 2., Hunt. Seid., Cov. Vff.* & vix alii, Apocalypsin cum Actis & Epistolis, ac non etiam cum Evangelistis conjunctam exhibent.

§ XIII. Magnum hic nobis offertur ad varietates decidendas admiculum.

Quo sæpius cod. aliquis ab ipso compare suo aliisve propinquis cod. in manifesta sphalmata ruit, eo minus ponderis habet in locis controversis: & quo sæpius par aliquod codicum paria vicina temere relinquunt, eo minus ponderis habet. Vicissim, quo sæpius cod. singuli, bini, terni &c. ab apertis priorum vel remotiorum titubationibus absunt, eo plus fidei habent in locis dubiis. Itaque ubi codex aliquis seorsum abit, ab ipso suo compare satis redargitur: ubi par unum abit, a pari proximo convincitur, ut non opus sit, tota mox codicum castra commoveri: ubi tres cod. aut dimidia pars unius familiae aberrant, ab reliquis ejusdem familiae refutantur: ubi inter ipsas familias pugna est, quod quidem vix unquam accidit; conilium ex loco debet capi. Habet autem familia prior ducem *Comp.* si placet, & altera ducem *Er.* adeoque horum duorum testimoniū consensus potissimum in Ap. propemodum semper est criterium lectionis genuinæ. Sed sæpius, quam vellemus, differunt: & tum is plerumque vincit, qui de alterius familia quam

quam plurimos in suas partes pertrahit. Quomodo lectiones inter se, non spectatis codieibus, dirimi possint, notavimus § V. nunc codices, non spectatis lectionum coloribus, dirimuntur. Vbi ergo genuinam lectionem & indoles sua & testium numerus simul defendit; defendit autem sèpissime: tardus sit oportet, qui dubitare nunquam definat.

§ XIV. Plurimum *Latina* versio, repurgata, conductit.

Latinæ versionis ultimam antiquitatem eximiamque inde auctoritatem consideravimus supra, pag. 393. maximeque a tempore Apocalypses Græce in Patino scriptæ Latinus interpres prope absunt, quippe ejus verba Latina antiquissimi patrum imitantur. Ita autem interpretis veteris (inquit Millius in Proleg. § 605.) genuini perquam accurata erant: ita certe hodierno textu Apocalypses, ex posterioribus Græcis passim mutato, (quænam etiam aliae sunt causæ mutationis,) nihil sere interpolatus. Sane multæ ex his interpolationibus in Græcam Erasini, (vid. § XVII.) atque adeo Stephani editionem immearunt. rursus ii, qui cod. ms. Latinos excusserunt, eandem Græcam recentiorē multo plus, quam præ se ferunt, respexerunt; varietatesque Latinorum codicium, minus videlicet speciosas quam genuinas, cum Græcis codicibus tum ignotis congruentes, parcus, ut apparet, notare dignati sunt. Qui circulus, intra quem Græca & Latini lectio hodie communior Apocalypses vertitur, retinere nos non debet, quo minus vigilanter rem cognoscamus. Ioh. Harlelius & Franc. Lucas in Apocalypsin valde tenues dedere Notationes: plus præstiterunt Hentenius & Zegerus: nonnulli Bentlejus in illo specimine, quo caput XXII Apocalypses exhibetur, ex cod. Lat. veterissimis notavi, infra a nobis adoptata. Plura ad locum unum alterumque insignem ex ms. Berolinensibus, Parisiis, Murensibus & aliis, ad totum librum ex quatuor contulimus codicibus membranaceis, quorum primum haec tenus Charitinum appellavimus, secundum Röntgensem, tertium Colonensem, quem ex codice valde antiquo & singulari descriptum esse, propria ejus cum cod. Cant. in Evangelist's & cum vetustissimo apud Nullum Boëtijmo Latino convenientia ostendit: quartus, (nam Treirensis manus est,) in Biblioth. Vfzenb. univ. T. III. p. 507 memoratur, & Apocalypsin solam habet, cum piæturis, unde Pillaratum dicimus. Neque nil frugis præbuit versio N. T. Anglica vetus, ex Lat. deducta, de qua diximus, & Biblia Germanica Moguntina, ex Latinis, (anno 1462, mi fallor,) deducta. In subsidium præterea vocavimus antiquissimum Irenei interpretationem, Tertullianum, Cyprianum, Gregorium M. qui Apocalypsin frequentissime citant: & commentatores, Victorinum, Ticonium, Aprinius, Primasius, Cassiodorium, Belam, Ambrosium Ansterum, Haymonem, Rupertum, ut recentiores omitteremus. Victorinus ab Hieronymo interpolatus habetur: id quod lector textum requiriens facile serret; sed textum raro indicat brevis commentatio. Ticonio, sive Tychenio, tribuitur Expositio in Apocalypsin, Augustini tractatibus in Evangelium Epistolamque Iohannis adjecta, & Augustini passim nomine allegari solita; quæ quamquam ab alio, ut videtur, in Honibas distinguita est, & per librarios valde corrupta, Ticonio tamen vindicatur, si cum Cassiodorio in Ap. IX & XII. cum Primasio

in Ap. IX. 16. cum Augustino, l. III de Doctr. christiana c. 30. quibus locis omnibus Ticonius nominatim allegatur, & cum ipsius Ticonii Regulis, quinta præsertim, contuleris. Ex *libello vetusta littera scripto* Expositionem hanc edidit Ioannes Amorbachius: postea alienis, ut videtur, supplementis aucta prodiit. *Springius* seculo VI explanationem Apocalypseos adornavit, cuius exemplar manuscriptum, ab interpolationibus, sed antiquis, haud immune, humanissime mihi concessit Cel. Abbas Mosheimius. *Primasius* textum ferme continuum exhibet, aliqua etiam in summariis libro II. III. IV. V præmissis, & in anacephalæosi eis subiuncta refert, quin etiam plures subinde translationes citat: ac cum Cypriano, prolixas interdum Apocalypseos periochas citante (v. gr. cap. XVII seqq.) & cum Augustino (cap. XX.) ita congruit, ut exploratum habeamus, cum ipsum textum Primalio obtigisse seculo VI. quem tribus ante seculis Africana habuerat ecclesia. Editio, qua usi sumus, ex libro *vetustis characteribus scripto* prodiit A. 1544 Basileæ. *Cassiodorius* (quem enim plerisque interdum *Cassiodorum* appellamus,) non solum in Complexionibus, sed etiam in commentario in Psalmos, notabiles aliquot lectiones dedit Apocalypticas. *Bedam* adhibuere Zegerus & Millius: neque propinquus ejus *Haymo* nil frugis habet, *Ausbertum* subsequens fere, sed non exhauiens. Multorum vero instar est, unus duodecimi, quod mirere, seculi scriptor, *Rupertus Tuitiensis*: hic lectiones complures pretiosas, optimis monumentis Græcis paulatim erutis consentaneas, ex antiquissima illa interpretatione Latina, & quidem solus interdum, retinet. Non ignoro, argutam & obseuram videri posse sedulitatem, quæ in excutiendis ejusmodi monumentis ponitur: sed diu in modo veritas sit, quæ eruitur; quo magis abditi sunt recessus, ex quibus illa retrahitur, eo minus erubescendus est labor. Etiam quæ squalida videntur, nitorem recuperabunt. Neque protinus auctores ejusmodi, propter suam mediocrem antiquitatem, contemni debent: sed eorum lectio, ubi videlicet & inter se ipsi & cum antiquissimis documentis congruunt, eo pluris facienda est, quia per tot seculorum anfractus est eluctata. Vix quicquam hoc pacto nos fugisse, quod ad sinceritatem Latinæ interpretis eruendam pertineret, ii, spero, deprehendent, qui codd. ms. Latinos, quibus Germaniam quoque abundare constat, evolverint, & lectionem Latinam hodiernam, passim a nobis notatam, ex iis iverius castigant. Totam Latinam versionem & codicem Al. magnam inter se propinquitatem & similitudinem habere, prima Apparatus hujus parte observavimus: maximeque in Apocalypsi lectiones Latinæ cum Al. congruentes interpreti probatae censi; sed ab Al. discrepantes, pro suspectis haberet, & ad codd. ms. Lat. accuratius exigi debent. Illud tamen adjungi debet, quod aliquando Latinæ lectiones interpolatae cum codice Al. consentiunt; sinecæ, ab eo differunt. alteras ab alteris vetustas Latino-rum Græcorumque patrum discriminat. Propemodum suspicari cogimur, fuisse olim Afrum quendam literatum, qui simul & Græcum & Latinum textum recenseret, & utrumque quibusdam in locis ad eundem redigeret tenorem. talem Latinum textum redolet Cyprianus; Tertullianus, sinceriorem.

§ XV. Neque inutiles sunt alias *versiones* antiquæ.

Eæ sunt Æth. Arab. Armen. Copt. Syr. Sæpe Æthiopicae lectiones & Arabicæ simul a Græcis abeunt: & tamen Arabicæ alibi cum Cov. proprie congruunt. Armeniae Millius non magis quam Copticæ ad hunc librū dedit: sed utrasque permultis in locis, ubi maxime desiderabam, evolutas dedit fautor supra, in P. I, § XL, laudatus. Syriaea versio certius etiam in Apocalypsi, quam in aliis N. T. libris, Thomæ Heracleensi adscribenda, adeoque initio seculi VII adornata videtur. Conf. Le Long Part. I. Biblioth. sacr. p. 191 seq. atque in Polyglottis Parisinis & Londinensis bus ad recentiores Græcos accedit codices. v. gr. c. III. 1. 12. VII. 8.

§ XVI. Sufficiens est hic codicum apparatus ad firmum de omnibus Apocalypseos locis judicium faciendum.

Singulorum codicium, Græcorum præsertim, indoles, amplius etiamnum cognoscitur ex ipsorum similitudine cum ceteris codicibus, in Actis & Epistolis, vel etiam in Evangelistis, ubi major est copia codicium, & ex copia partim difficilius partim facilius judicium: idque argumento est, Apocalypseos textum ex his codicibus, quos nobis servavit Providentia, æque posse constitui, atque textum Epistolarum, imo etiam Evangelistarum, ex multo pluribus. Atque ipsa tanta codicum Apocalypticorum in tanta ipsorum paucitate varietas ostendit, consensum omnium, aut certe majoris longe meliorisque partis, perpetuum, ab ultima libri origine manare. Denique hi codices, qui Apocalypsin cum Actis & Epistolis conjungunt, etiam sine ceteris codicibus sufficere possent, ut res ipsa quovis loco ostendit, ad varias lectiones Actorum & Epistolarum decidendas: sufficiunt igitur etiam ad varias Apocalypseos lectiones decidendas. Faciunt huc ea maxime, quæ de consensu *Al. Lat.* in Introductione copiose disputavimus.

§ XVII. Erasmi editio in Apocalypsi mire partim sincera est, partim sublesta.

In Evangelistis, in Actis, in Epistolis Erasmus Basileenses aliosque codices manuscriptos habuit, & plures, & tales, unde textum procuderet a manu prima minus abhorrentem: at in *Apocalypsi*, inquit, *non suppetebat nobis nisi unicum exemplar, sed vetustissimum, quod notis exhibuit eximus ille litterarum heros Ioh. Reuchlinus. Apol. adv. Stunicam. Ne quis autem, inquit idem, contemnat nostrum exemplar, (scilicet præ Vallæ & Compltentium lectionibus,) tantæ vetustatis erat, ut apostolorum auctoritate scriptum videri posset: in annot. post. ad Ap. II ac potius III. Non tantæ certe antiquitatis id exemplar fuisse, ex adjuncta Andreæ Cælarensis exegesi, quam ipse Erasmus ad cap. II commentariorum græcanicorum titulo maestat, firmiter colligitur: quamquam librarium ipsius Andreæ temporibus non multo inferiorem fuisse, libenter assentiar. Operam dedi, ut Reuchlinianum librum, sane singularem, nanciseerer: sed nihil ejus neque in auditorio Phoreensi, neque in tabulario Durlaeensi, quod Basileæ est, reperiri, Christophorus Mauritii p. m. me docuit quondam. quod proximum est, de Erasmi recensione, ut exstat, judicium faciemus, fine*

ne arrogantia, ex sincero veritatis studio. Ter Novum testamentum magnis ille homo ante edidit, quam Complutensi potiretur recensione: quare necessario Capnioneum codicem, qualisunque esset, adhibuit. Quartam demum editionem adornanti, cum jam tandem suppeteret exemplar Complutense, cuius summa erat apud eruditos auctoritas, e re visum fuit, in hanc paucis a tertio deflectere, locoque complurium ejus lectionum, reponere alias ad fidem editionis hujus nobilissimae, id quod factum XC locis unius libri Apocalypses, ut ait Millius Proleg. te&t. 1141. & quartæ illi editioni quinta fere ad apicem congruit. Vtraque textum habet prorsus ex Comp. & ex Er. ed. 1. 2. 3. conflatum: propriam vero Erasmi recensionem servant editiones tres priores, quæ ipsæ aliquantulum inter se differunt, vel quia ex Complutensi editione jam tum quiddam ad Erasmum pervenerat, vel quia is conjecturæ aliquid dedit, vel quia Capnionei codicis margo glossas habuit, quas Erasmus interdum textui præferret. Hujus Erasmicæ recensionis lectiones accurate notatas infra damus: quibus penitus excusis, patet, eam, ex Andrea Cæsariensi, de quo § IX egimus, & quidem ex præstantissimo Andreæ exemplari, deductam, multis progreßu temporis contraxisse mendas. Ac typographio quidem adscribi non nullæ possent, quum Latina versio a latere posita recte se habeat. Enimvero Vulgata illa est; quam Erasmus in prima editione perparee refinxit. *Id sane temporis, inquit, adeo non eram anxius in mutanda translatione Vulg. praesertim in Evangelis* (hæc enim notat in Apol. adv. Stunicam ad Marci caput V.) *ut aliquoties totas paginas ne contulerim quidem, non tam incuria segnis, quam obrutus undis laborum.* Ipsas vero lectiones illas Græcas adeo non abdicavit Erasmus, ut etiam in secunda tertiaque editione versionem suam ad eas inflexerit. Singularium igitur lectionum Silva est ibi permagna; glossa frequens, frequentior hiatus: multaque ita ab omnibus aliis monumentis abeunt, ut ad properationem Græci librarii, synonyma interdum arripientem, referri non possint. nam ne Græca quidem sunt aliqua, ne dum ævo illo, ad quod Capnioneum Erasmus codicem extollit, digna. vide Var. c. II. 3. V. 14. XVII. 4. XXII. 11. unde suspicio nascitur, exemplar illud folia habuisse per vetustatem detrita, quorum defectum Erasmus ex Latinis farserit. Quare ubi Erasmi auctoritate communior nascitur lectio, non protinus capti esse debeamus. fatis ejus editionem commentarius Andreæ, & textus Andreæ apud alios famor redarguit. Passim sola incedit: (*solum quum dico, Græcas editiones & Europæas versiones, ex ea propagatas, ab ea non sejungo:*) aut obscura codicum minus accurate collatorum pauca, quasi umbra, eam comitatur. Duos post Erasmum codices contulit Stephanus, videlicet 11 & 15. Alter Erasmo in primis reclamat: alterius adeo vel mutila folia vel rara excerpta sunt, ut vix ulla perspiciatur ejus congruens cum Stephani & Erasmi textu lectio. *Pet. tertius* textum, ut in Actis & Epistolis ab Euthalio, sic in Apocalypsi ab Andrea petiit. vide Var. ad c. XVII. 4. unde cum Erasmo plane gemellus est. vide Var. ad c. IX. 4. X. 6. XVI. 16. XVIII. 4. XIX. 5. 10. XX. 3. XXI. 11. &c. Vbi igitur cum Erasmo congruit, non multum ei roboris addit: ubi ab Erasmo differt, vehementer eum refutat. Accessere codices aliquot per Fellum, insuperque sex alii per Millium, unus per Kusterum, unus alterve nunc primum; complures per Bentlejum in specimine

cimine superius laudato : omnes Erasmo contrarii. Eademque ratio versionum veterum : eadem patrum Græcorum Latinorumque , periochas longiores libri hujus allegantium. v. gr. c. XIV. 1 seqq. LXIX. 11 seqq. XXII. 13 seqq. Eadem denique ratio testium , credo , omnium , qui posthac vel locupletissimi recuperabuntur. Licebit nunc dicere , quod res est : Nullus occurrit Apocalypticus tam segregatus liber , quam is , quem Erasmus produxit. Rursus apud eundem tamen lectiones aliquando internicant observatu dignæ , & valde pretiosæ , quas vel nullus antiquorum testium duntaxat redarguit , vel unus alterque eorum , v. gr. Hippolytus , etiam comprobat ubi vero notabilis numerus codicum lectionem aliquam tuetur , consensio Capnionei codicis gravissimum ei pondus addit. Postea quam Complutense editionem nactus est Erasmus , & tantam illam varietatem in Apocalypsi , ut ipse in annotationibus posterioribus ad Rom. XV. 24 ait , cognovit : complures ex ea lectiones in contextum suum admissit , nonnullas dubitanter in margine proposuit. ac mirum videri possit , cum tam illustri vestigio tamen non agnovisse neque amplexum esse plures Complutensium laudabiles lectiones. Enimvero obstat opinio illa de Reuchliniani codicis vetustate : dissidentia erga Latinizantem codicem Rhodiensem , qui Apocalypsin non habebat , sed Erasmo & habere eam , & unice adhibitus a Complutensibus in ea videbatur : dissensus Complutensium a Vulgata , cuius exemplarum cum Lyrano congruens tanti fecit Erasmus , ut ipsi Capnioneo codici præeulisse interdum videatur : Vulgatae conditio , cuius exemplaria correcta ab inquinatis , in Apocalypsi quidem , tum minus internocci poterant : consensus Aldinæ editionis , quæ tamen ad primam potissimum ipsius Erasmi exensa erat. Vicissim multa Erasmus sincera prius ediderat , quæ deinde , Complutensibus obsequutus , deteriora fecit : sed hoc incommodum æque ac superius illud penuria Græcorum exensat exemplarium , quæ tum decisionem in Apocalypsi vehementer impedit. Denique dissimulari non debet parum magnifica de Apocalypsi opinio Erasmi , quæ secunda videtur , ut operæ pretium non putaret , accuratiorem luscipere recensionem . namque ad totum hunc librum pariores Erasmi sunt annotationes , quæ am al singula passim aliorum librorum N. T. capita. Quamobrem a posterioribus Erasmi editionibus ad priores , quibus etiam vernacula respondet Lutheri versio , nos recipimus , ea lege , ut omnia examinemus , & , quod genuinum est , retincamus. Tu , lector , perpendas velim , quæ hoc temmata diximus : multa ex eo pendent , collatis iis , quæ continuo dicemus.

§ XVIII. Ex Erasmo lectione fluxit interim receptio.

Erasmi tres primas sequuntur editiones Aldi , Colinae , & aliae antiquæ: editiones , quæ hodie sunt in manibus , sere sequuntur Bezam ; Beza , cum Stephanis , Erasmianam , quartæ simillimam , quintam , in hoc maxime libro , ad apicem propositum , ad sphalmata usque , quæ , quod mirere , ex ipsa Erasmi versione quintum edita corrigi poterant. vide v. gr. Var. c. I. 11. III. 1. XVIII. 1. Interea bene cecidit , ut sequiori textui Stephanus , Millius aliquique accommodarent collationes suas , quo clarius expressius posthac appareret codicium pro genuina marginis apud illas lectione consensus.

§ XIX. *Complutensis* editio minus excellit in bonis & in malis lectionibus.

In Apocalypsi hæc editio fere cum majore numero manuscriptorum codicium ambulat ; tenoremque Asiaticum magis sequitur , quam Africanum : unde plura in ea redundant , quam deficiunt ; neque notabiles aut singulares partes facit vel in melioribus vel in deterioribus lectionibus. Cum Complutensi editione fere congruit Plantiniana: & ad Plantinianam quatuor in Apocalypsi codices Græcos *Barberinianos* sive Romanos contulit Caryophilus : qui ubi in pauca est , Complutensis idcirco potius editionis , quam Capnionei codicis lectiones in Barberinianis illis reperisse censebitur.

§ XX. Eam igitur Erasmo attemperavimus.

Factum est hoc pace acerrimorum receptæ lectionis desensorum , Gerardi a Mastricht , cuius Canon XXXVIII hic apprime facit ; & Dan. Whitbii , qui quum Millium severissime a Matthæo usque ad Epistolam Iudeæ perfrinxisset , eundem in sola Apocalypsi intactum dimisit ; quia videlicet neque Scholiaстas Græcos neque versiones veteres pro Erasmo Stephanoque contra Millium allegare potuit. Vide Millii Proleg. §. 1109 seqq. & Whitbii Examen , libro II in extremo. factum item exemplo Theod. Beze , quem multi postea sunt fecuti ; exemplo item H. Stephani , Eliæ Hutteri , Christ. Reineccii , aliorum , qui Complutenses lectiones vel rarius vel sèpius Erasinieis substituerunt ; & E. Wells , Theologi Angli , qui commentario suo Apocalyptic , ut ex vestigiis idoneis colligimus , Complutensi potissimum recensionem intexuit ; cuius recensionis sèpe rationem etiam Franc. Lambertus , Grotius , Medus , Pricæus , alii , in annotatis habuere. Denique diditus est ubique Complutensis textus per nobilissimas Ben. Ariæ Montani sive C. Plantini aliorumque editiones , quas nemo fastidit aut reprehendit.

§ XXI. Neque solum ex edd. *Comp.* & *Er.* sed etiam ex *Alexandrinus* aliisque mss. textum præcipue concinnavimus Apocalypticum.

Multa coniuncte , multa divise , laudabilia habent *Comp.* *Er.* sed seorsum ab ultraque editione in *Alexandrinus* laudatissimo , & in aliis manuscriptis codicibus multis quoque genuinas lectiones habet Apocalypticis. quare hic denum liber exceptionem a lege hactenus nobis rigide observata , de textu editionum prelè sequendo , vehementer postulavit , ut ne lector , ea multo magis , quæ Iohannes Theologus scripsit , quam ea , quæ quivis philologus edidit , requirens , duplice quasi semita ingredi , & altero oculo textum , altero marginem legere , cum perpetua sensuā distinctione cogeretur. Quod si accideret , ut textus noster , maxime ex *Comp.* *Er.* Al. contemporatus , ad omnes codices mss. denuo examinaretur , is consentioac sua interdum cum optimis , plerumque cum plurimis simul & optimis monumentis , filiam

vam discepantiarum multo frugaliorem Milliano margine relinquenter, apertumque sinceritatis sue argumentum nancisceretur. Verecundiam tamen nostram ne hac quidem in parte desideratum iri confidimus. primum enim nullas lectiones, quæ nimium pacis interentur codicibus, & tamen eiuquam momentosæ videri possent, in textum admisimus; sed eas, siuebi nobis arriderent, in margine laudavimus: deinde in eodem margine, pristinarum editionum lectiones, quas textus nosler non retinebat, collocavimus, ut Bentlejus quoque in illo suo specimen fecit. Totam lectionem Apocalypses, a nobis partim in textu, partim in margine probatam, quisquis perpendit, reperiet, eam quoque cum majori fere semper numero codicum congruere: atque haec congruentia veniam nobis, si opus fuerit, pollicetur, quod Graeci alieujus codicis patrisve, quod Latini Copticive interpretis vetustissimam quandoque simplicitatem præferat margo nosler. quamquam id ipsum sat raro accidit, & in locis momentosioribus rarissime.

Celebranda hoc loco nobis est Sapientia & Bonitas divina in dispensatione litteræ Apocalypticæ mirifice se præbens. Nam divino primum consilio factum agnoscas, ut ante Reformationem non medio criter emendata proeudetur Apocalypsis, in Bibliis illis Complutensis, quæ Franc. Ximenius, cardinalis & archiepiscopus Toletanus, in media dedit Hispania. Interim Erasmi in editionibus Graecis & versionibus Europæis prævaluit recensio: quæ tamen necclarijs fidei salvificæ capitibus nil obfudit, veritatem eorum & analogiam utique servans indelibatam. Nunc matrum est, ut propheticæ scrinij recessus magis magisque penetrantur: & huc plane pertinet quam limatissima contextus sinceritas; (ut vel ex iis locis, ubi *Gnomonem* citamus, constabit:) quæ quum postliminio exoritur, veritatem gratariter & ingenuè suscipere debemus. Nullam tamen recensionis nostræ syllabam ab ullo quamlibet alieno lectori approbari possumus, quæ non nitatur documentis supra omnem suspicionem studii partium positis.

§ XXII. Rationemque singulorum locorum hic quam planissime explicare ingredimur.

1. In Evang., in Actis, in Epist. rarius pro utraque lectione codices enumera vimus: in Ap. vero, pluribus id locis faciendum esse duximus, ut lector minus exercitatus tamen liquido judicare posset.

2. Erunt fortasse, quibus ne haec quidem satisfaciant; erunt, qui se obtundi querantur: ab utrisque veniam petimus. Saturior egomet hujusmodi sum laboris, quam videar multis. Nam quum apocalypticum textum in vericulos plus CCCC diviterit Rob. Stephanus, totidem fortasse dierum operam sola Apocalypticos recognitio, (ignoscat, quisquis ejus operæ pretium non perspicit,) sibi antehac a me vindicavit. Exemplaria exusa, & quidem præcipua ad verbum, conserice, Kusteri editionem ex Milliana ipsa retractare, manuscriptos codices Graecos & Latinos recensere, excerpta codicum ab aliis hinc inde prolatâ digerere, verlio nes confilere,

lere, patres *Graecos & Latinos* excutere, interpunctiones examinare, quam prolixī
 laboris sit, ambitiose exaggerare nolo. Neque tamen id ipsum plane dissimulari
 hoc loco oportere putavi. Namque ab iis, qui tali in re justam dicere sententiam
 velint, optimo jure postulatur, ut, præter cæteras dotes quamlibet excellentes,
 in numerato habeant codicium, versionum, patrum lectionem tenoremque, & ho-
 rum testimoniūm indolem, numerum, confessionem, divortia, vim modo majorem,
 modo minorem calleant: neque ea loca, in quæ inciderint, subito arbitrio singula-
 tam expediri posse putent, sed decisiones varietatum ex coherētibus totius feru-
 tūrationib⁹ repetant. Huc plane spectant *Fundamenta crisi⁹ apocalypticæ*, ha-
 eten⁹ § I - XXII posita, in quibus *universam Apocalypses* considerationem non
 perfunctorie institui, & subsequenti ibidem *singulorum* locorum tractationi criticæ
 lucem & robur præparavi. Fundamentorum summam dedi in *Defensione altera*,
 (Vid. infra P. IV. n. V.) & partem ejus summæ hoc loco repeatam: „Ad Apoca-
 lyptin Erasmus, ut ipse confitetur, non nisi unum habuit MS. Græcum a Io. Capnio-
 ne, & quidem Andreæ Caesareensis exegesin, cui textus (*το κενεντω*) erat inter-
 jectus. Ex eo, inquit, contextus verba describenda *CVR AVIMVS*. Cunque muti-
 bus eset liber, textum ex *Vulgata* nondum revisa properanter, &, cum hanc pro-
 phetiam haud plurimi faceret, *citra summam curam* supplevit. Stephanus, erudi-
 tus ille quidem, sed negotiis obrutus typographus, talēm Erasmi textum apoca-
 lypticum *ad verbum* recudit, præcipue in ultima sua editione, quam tot alii sunt
 fecuti. *Hoc ad oculum patet.* At ante hos duos, id est, ante Reformationem, in
 editione Complutensi, præclarissimus & ad *testimonium* contra papatum in primis ef-
 fieax apocalypticus textus, quem *nullo modo extenuare* debemus, in media exiit
 Hispania, in aliis Europæ regionibus late propagatus. Postmodum orientales linguae
 versionesque sunt exculta: antiquissima *Latina* versio restituta, in qua spicilegium
 tale, quale *Apparatus* meus exhibit, naētus sum: multi Græci Latinique patres,
 & ii quidem, qui Apocalyptic copiose firmiterque allegant, cruti & recogniti.
 Multi & diversi Graeci codices MS. apocalyptic⁹, antehac adeo rari, sunt compa-
 rati: & de duobus, quorum ego sum potitus, alter opportune eandem habebat
 Andreæ Caesareensis exegesin, quo adjutus dispexi accuratius, qua parte *Erasmus*
 vel valeret vel laboraret. Quodque præcipuum est, *Alexandrinus* codex MS.
 qui *vetus* &, præcipue in Apocalyptic⁹, *finceritatis* & *auctoritatis* nomine a
 veris criticis pro *incomparabili agnoscitur*, in occidente est delatus. Quæ omnia
 a Deo data sublidia *Erasmus* & *Stephanus*, si hodie viverent, cum *admiratione* &
gaudio, melius sane, quam omnes ipsorum affectæ, adhiberent, & uno ore de-
 clararent, non eas editiones, quas ipsi tam ægre, & alii post ipsos tam reli-
 giose procudissent, sed *ambas* conjunctim classes editionum, imo vero etiam
 totam *Antiquitatem* christianam, & *Medullam* documentorum ejus, textum
 nobis apocalypticum propinare quam purissimum. Hæc omnia sunt, qui-
 bus critis mea superstruitur. Tali modo non solum multa minoris,
 quamquam non plane nullius, momenti, sed etiam quædam *ponderosissi-*
ma loca, *economiam* divinam spectantia, in Apocalyptic⁹, *REGIA PROMVL-*
GATIONE I. C. amatoribus apparitionis ejus postliminio sunt repræsentata. Hoc
 „agnos-“

, agnoscunt jam complures bonæ animæ: Deo gratias agunt, & rem in suum usum vertunt.,, Huc quum res evadit, ulteriores animadversiones, mihi, sortasse præ quovis altero quamlibet crudito, sua sponte, etiam quum alias res ago, subinde occurrentes, obiter notare, vindicisque eas, ubi usu venit, augere, nec molestum esse sentio, & fas esse duco.

3. Ad ea subsidia, quæ in *Apparatu* adhibui, nunc commentarius in *Apocalypsin*, *Apringio* adscriptus, accedit, de quo aliquid dixisse juverit. Pacis luliæ in Hispania episcopus circa annum DXXXXX *Apringius* fuit, quem *Apringium* plerique, nonnulli aliter paulo aliterque appellant. Commentarium ejus in *Apocalypsin*, ab *Isidoro Hisp. lensi* aliisque laudatum, erant qui pro desperato haberent. At exstat, inquit *Garsias Loaisa* apud *Fabricium*, opus *ingens* manuscriptum in *Apocalypsin*. Sed ego, cum vidissim codicem *Goticum Legionensem*, scriptum æra millefima octava, animadversi, de auctoris nomine inde non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam *Æterii*. Quin & in praefatione auctor illæ ait, se collegisse sua ex libris *Vidorini*, *Isidori* & *Apringii*. Aliud exemplar membranaceum *Barcinonae* ex alio retustiore (sortasse Legionensi illo,) A. MXXXXII dscriptum, ex Hispania, superiore seculo pervenit in Daniam. Ibi *Arnae Magnæ Islandi*, Professoris *Hafniensis*, concessu librum quondam descripsit eel. Abbas *I. L. Moshemius*, qui certiorum me fecit, membranas incendio Hafniensi consumtas esse, & tamen suum exemplar, ex illis accuratissime deductum, liberaliter mihi muneri misit. *Apringius* in eo codice constanter vocatur: & *Apringio* episcopo tractatus hicce, ubi incipit & ubi explicit, adscribitur; sed tamen interpolatum esse opus, liquido apparet. Vno loco, iohannes dicitur sub *Claudio* scriptisse *Apocalypsin*: alibi, sub *Domiciano*. Numerus *DCLXVI* ad voculam *DICLVX* redigitur, cuius se inventorem duobus an tribus post *Apringium* seculis professus est *Ambrusius Ansbertus*. Ipsius *Apringii* nominatum *explanatio* uno alteroque loco ita cum ceteris contextitur, ut partes præcedentes eo ipso aliis tribuantur auctòribus. Commentarius eujsmodi sit, hoc loco dicere nil attinet: textum, commentario interjectum, ita fere pro suo tum instituto descripsit *Moshemius*, ut prima duntaxat & extrema periocharum verba exprimeret: sed tamen multorum locorum lectiones perspicientur, quæ sinceritatem subinde *Vulgati* referunt interpretis, ac sententias nostras ante notitiam *Apringii* latas patsum confirmant. *Apringium* vero ubi citamus, lectiones apographi *Hafniensis* a nobis innui, lector meminerit, quainvis *Apringianæ* ipsæ ab reliquis internosci vix possint. Neque enim magni interest, quum ipsæ interpolationes satis antiquæ & quædam earum ex auctòribus *Apringio* sortasse antiquioribus decerpæ sint, & vel cum ipsius *Apringii* vel cum aliorum codicem Latinorum N. T. textu congruant. Certe *Hispaniensim* Latinæ Apocalypses lectionem, vix alibi obviam, hinc subinde colligere possumus.

4. Pervenit porro editio nostra N. T. cum Apparatu critico ad manus *Io. Christopheri Wolfi* p. m. antequam quartum is volumen Curarum in N. T. emitteret: quare in *Apocalypsi* potissimum rationem habuit annotationum nostrarum. Aliter

interdum , ut libenter credo , judicasset , si properatio , quam opus præclarum in extremo redolet , penitorem considerationem tulisset . Subinde ille quidem sententiam meam eaculo comprobavit suo : quæ laudatissimi viri consentio multos a præjudiciis in hoc genere frequentibus deducere debet . Aliis locis dissensionem suam vel certe dubitationem professus est , rationes simul commemorans , cum theologica civilitate . Talia etiam atque etiam a me declarari existimavi oportere , ei quidem lege , ut argumentis non magis , quam humanitate , cum Desunctor certarem . Quæ in Fundamentis jam explanavi , uno non repetimus loco : paulo ante legant , quibus commodum est . Ad singula sparsim loca monui , quod opportunum esset : a quibus attenus lector noui sine fructu , quemadmodum spero , esset discessurus . Nam de iis locis , ubi in dictione versatur controversia , non multa dixi : sed gravissimas aliquot lectiones vindicavi studiosius .

Tit. Ἀποκάλυψις ἰωάννου τῇ θεολόγῳ) Steph. edd. ἢν ἐν πάτμῳ τῇ κύρω ἔθεστο addit. Vff. ἀποκάλυψις τῇ ἀγίᾳ ἀποκάλυψῃ εὐαγγελισθεῖσῃ ἰωάννῳ τῇ θεολόγῳ habet Comp. M. Varie circumscripterunt interpres , librarii , editores titulum *additacium* , primævi tituli principio , Ἀποκάλυψις ἵντη χριστοῦ , parum respondentem , & tamen olim non malo , ut videtur , consilio adhibitum , ad Apocalypsin nomine Iohannis distinguendam a multis aliorum Apocalypsisbus , de quibus agit Fabricius in cod. apocrypho N. T. Part. II. pag. 940 seqq. Theologi cognomen Iohanni multis abhinc seculis datum fuit . Apocalypsin ante Cajum , presbyterum Romanum , & Alugos , neminem unquam repudiasse , verum ab omnibus receptam fuisse , non temere affirmat Artemonius de Iuit. Evang. Ioh. p. 88. 140 seqq. Multa ante discessum apostolos docuit Dominus : sed ea , quæ tum dici non conveniebat , in Apocalypsin contulit . Quare in N. T. Ἀθιοπico non inepte post IV Evangelistas Apocalypsis continuo ponuntur .

C A P. I.

Ι - ὁ θεὸς & ἡ δεῖ γε ἐσθω) — Dionysius Alexandrinus apud Eusebium , textu compendiosius , per librarios fortasse , relato . Sequitur apud eundem εὐαγγελις , pro ἀγγελις . ¶ τῷ δὲ λῷ τῇ δὲ λῃ Al. Ex alliteratione .

2 τῇ θεῷ) edd. mss. Copt. Syr. &c. (—) And. I. Primas. Compensationem vide versu 4. ¶ ἵντε χειρὶς ; ἵντε Pet. 3. αὐτῷ Dionysius . ¶ δτα) Comp. & aliae edd. Al. And. Vff. & ceteri omnes , Valla , Dionysius Al. Ἀθ. Lat. Syr. στα τε Er. solus , vel eum Steph. 15. Sic τῇ insertum in Var. e. XXI. 12. Nonnulli ita sunt argumentati : Stephanus exequit δτα τε εἰδε . male igitur Bengelius edidit , δτα εἰδε . Et sic in ceteris locis . Par iure dixeris : δτα εἰδε habet Ben. Arias Montanus ; ergo Stephanus male στα τε εἰδε . Plane ab impressis exemplaribus abit res ad testimonium antiquitatis . Atque hoc loco , δτα εἰδε , monumenta habent omnia : στα τε Erasmus solus . quem quanquam Stephanus & alii recentiores sequuntur tamen solum dicimus jure , quum antiquiores testes voculam ab ipso additam redargunt . ¶ εἰδε)

¶ εἰδε) ἵδεν *Vff.* Et sic aliis locis. καὶ ἄτικα εἰσὶ, καὶ ἡ χρὴ γενέθαι μετὰ ταῦτα addit. *Comp. Valla*, *Er.* in annot. ed. 1. & sic sere *And. Vff.* & al. Ex v. 19, ubi est mandatum scribendi ; cui mandato , præ hoc titulo , hæc verba congruunt : vel etiam ex Andreæ comm. Non agnoscunt versiones.

ζ uανίσσει ὁ ἀράγηνότων καὶ οἱ ἀνάστατοι) edd. &c. *Lat.* in ms. Rentlingensi & Schelhorn. *Anstertus*. Lectio media. Pluralem bis habet *Arab.* & singularem *Ash.* *Lat.* *Barb.* 1. ¶ τριῶντες) τριῶν *Lat.* excepto ms. Reutl. & Schelh. & *Ansterto*. ¶ προστυχαῖς) ταῦτα addunt *Cor. Vff.* nescio an *Arab.* *Lat.* *Syr.* nam etiam articulus τρεῖς demonstrat. Neque hujus est apud *Apriugium*. Ex cap. XXII. 19. ¶ ηγένετο γέγονες εἰσὶ *Vff.*

4 - τὰ ante ὁ ἀντί *Comp. Valla*, *Er.* annot. ed. 1. *Al And. Bar. Cor. M. Pat. 2. 3. Vff.* unde θεος *Hunt.* & alii, *Vistorin.* τὰ *Er. Steph.* edd. Atqui ut nominis ηγένετο non praefigitur η emphaticum : sic ante ὁ ἀντί καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐγχένετο non est locus articulo τριῶν, quem Erasmus ex Andreæ commentario summis. Michaël *Linhenthalius* in *Bibliotheca exegistica*, quum multa in me propitia dixisset atque collegisset, in additamentis non tam ex suo, quam ex alieno sensu scribit: *Editio minor Bengeliana in Recens collectis acri censura notatur*. *Antiores pro specimine dederunt caput I Apocalypseos*: & ex collatione cum editione *R. Stephani ostenderunt*, in editione *Bengelii* multa adiunc menda reperiri. Dedit in *Recens collectis censor* (sic enim dicendum est potius, quam censores) Tabulam, ex Apoc. I. bene multa, fateor, loca exhibentem, in quibus *editio Stephani* & *editio Bengelii* differunt. Sed respiciatur, quæsto, hic *Apparatus*, ad cap. I. *Omnibus illis locis*, ne de tota Apocalypsi dicam, princeps *editio*, *Complutensis*, ex gr. v. 2, & ipsa *Stephani* *editio prima* (quam censor se pro fundamento sumisset ait,) v. 5, & codices manuscripti apud *Stephanum*, v. 19, & antiquissima versio *Latina*, v. 6, & *lutheri* versio, v. 5, & documenta post *Stephanum* cumulata, longe gravissima & plurima, & in his codex *Alexandrinus*, v. 8, & *Scidonianus*, &c. v. 9. *Syriaca* versio &c. v. 11. *Irenaeus* &c. v. 18. me defendunt; & censem, solo *Stephani nomine*, nullo argimento, pugnantem, & præcipites lectores suos auferente, efficacissime refutant. Quæ cuilibet sano satisfacere debent.

Primus hic locus est ex iis, in quibus me defendi posse plane negat censor. Atqui lectio mihi probata, ἀπὸ ὁ, primæva est. nade nomnulli dudum secere απὸ θεος, ne scilicet præpositio απὸ haberet genitivum quasi απότο. Similiter *Erasmus* ἀπὸ τῷ ο surrogavit, instar 107 ο in apud Andream Cæsariensem,) vano soleū simi timore, ut deprehendent, qui priuam editionem & quintam annotationum ejus evolverint. *Erasmus sequitur Stephanus*, Stephanum alii.

Quæ in *Fundam. Cris. Ap. c. § III* de paucitate codicium Apocalypticorum dixi, ea comprobat catalogus codicium Florentinorum in libro *Io. Lami* de eruditione apostolorum, p. 223 l. 246 ff. ubi multi memorantur codices, Acta & Epistolas, vel in ium Novum Testamentum, sine apocalypticis, exhibentes. Sex tamen ibi Apocalypticis habent, quoram lectiones utinam in lucem proferantur! Certum habeo,

&

& illos, & quotquot alii ubicunque gentium jacent, summam esse confirmaturos lectionis a me defensæ, in Apocalypsi, in primo capite, in quarto versu. Etenim h. l. *Erasmum*, & *Stephanum*, & *Recens collecta*, redarguunt, meque defendunt, omnia hodie cognita monumenta. Quando tandem movebuntur, qui prelum Stephanus pluris faciunt, inscientes, quam cuncta vestigia Iohannis in Patmo? Humanissimus *Lichtenhalius*, non dubito, quin manum sit daturus veritati. ¶ ὁ ἦν ὁ δὲ ἦν *Er. ed. 1.* ¶ ἀλλ᾽ εἰσιν τὰ *Al. And. 1.* ¶ εἰσιν — *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. nescio an Αἴθ. Syr.* Facile omissum ante ἐνωπίον. ¶ αὐτεῖς τε θεοὶ *And. 1. Primas.*

5 — ἐν ante τῷ νεκρῷ) *Al. And. 1. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Arab. Lat. Syr.* (ἐν) *edd. And.* in textu edito & in comm. &c. Ex Col. I. 18. ¶ ἀγαπῶτι) *Al. Bar. Cov. L. Sin. Steph. n.* *Vff.* ac fortasse plures a pristinis collatoribus neglecti. (ἀγαπήσαντι) *edd.* &c. idque præfert *Wolfius*. Sed participium præsens etiam præteriti imperfecti vim includit. ¶ λέσαντι) *edd.* &c. *Αἴθ. λυτάντι Al. Bar. Primas. Syr. Arab.* Litera festinanter omissa. Vtrunque legunt *And.* & *Arethas*. λυτάντι καὶ ἀπὸ τῶν τῆς αμαρτίας κηλιδῶν λέσαντι τῇ ἐπιχύσει τε ζωποῖς αἷματος καὶ ἔδαφες, καὶ ποιόταντι ἡμας βασιλείου ιεράτευμα καὶ λεσαντι *Cov. Arab.* nec non *Vff.* Ex Andreae Exegeſi. ¶ ἐν) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. And. Pet. 3. (ἀπὸ) Comp. &c.* ¶ εἰ τῷ ἀμαρτῶν) a peccato habet *Primasius*. ¶ — ἥμαν) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. And. 2. Pet. 3. Vff.* plurimve, *Primas.* (ἥμων) *Comp. &c. Armen. Copt. Lat. Syr.* unde ὥμων *Αἴθ.* ¶ αὐτοῦ) *Autōv.* etiam reciprocum, leni ubique spiritu expreſſi, in ed. majore & minore anni 1734, *Erasmi* exempli, qui quidem in editionibus suis fere promiscue exhibet αὐτεῖ, facilitatis, ut arbitror, graia, & αὐτεῖ, etiam reciproco ſenſu, ex mſſ. Cauſa ſupra ad Matth. I. 21 ſemel dicta eſt, (ſuffragante *Buttigio* in præf. N. T. & quovis loco dicta putari debet. αὐτεῖ malleſ *Wolfius*: & id editores ſuo paſſim fecere arbitrio, interdum poſt consonam quoque tenuem, aperto errore, ut μετ' αὐτῶν, ἀπ' αὐτῶν, μετ' αὐτὸν, Act. XIV. 27. XV. 38. XIX. 4 &c. In quo nemio, opinor, Ionicam dialectum excuſabit. Speciem unius ha- bet locus, Ap. IX. 11, φ' αὐτῶν sed id Rob. *Stephanus* introdixit: επ' αὐτῶν, reciprocum tamen, habent edd. primæ eum mſſ. Ut apud Hebræos 1 & alia ſuffixa tertiae personæ & relativam & reciprocā vim ha- bent: ſic ſcriptores N. T. αὐτεῖ promiſſe ponunt. Itaque h. l. Ap. I. 5 αὐτεῖ omnino ad Iesum Christum reſer- tur, qui nos in ſanguine ſuo lavit.

6 ἡμᾶς) ἡμῶν *Al. Seid.* Sic videbatur poſtulare lectione βαſιλεῖαν, que ſubſequitur. Et ſic noſtrum (regnum) habet *Apriugius*. ¶ βαſιλεῖαν) *Comp. Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Sin. Steph. n. Vff. Areth. Arab. Lat. Villorin. Syr.* (βαſι- λεῖς) *Er.* & aliæ ed., *And. Arm. Primas.* Ob ſequens ἱερεῖς. Sic quoque *Tertul- lianus*, de cor. mil. c. 15. ſed regnum, de exh. caſt. c. 7. In paſua ſunt *Pet. 2. 3. Seid. Steph. 15.* ¶ — καὶ ante ἱερεῖς) *Comp. Al. Bar. Cov. M. Sin. Vff. Areth. Αἴθ. April. Syr.* (καὶ) *Er.* & aliæ ed., *And.* nescio an plures cum *Hunt. L. Armen.* ¶ βαſιλεῖαν, ἱερεῖς) βαſιλείου ιεράτευμα *L. Seid. Copt.* Ex *Andrea*, vel, cum *Andrea*, ex *Petro*. βαſιλεῖς καὶ ἱερεῖς ſubſtituit librarius, facilitatis gratia, in *Andreae* textu, quem ſequuntur, *Erasmi* interventu, imprefli plerique, & *Wolfius*. Qui quum in multas lectiones, quamvis minus ipſi probatas, unum nieam editio- nem

nem allegarit, (id quod optimo eum animo fecisse existimo,) lector, velim, in-
mincerit, easdem lectiones in aliis editionibus a me suo loco citatis extare. Semel hoc
monere necessum duco, ne contextus meus nimis saepe solus incedere videatur.
Hic igitur habent codices, ut vidimus, summo consensu & in his editio Comp. cum
sequacibus, Βασιλίων, ιερεῖς & sic olim, regnum, sacerdotes, reddidit Latinus, ut
ex *Springio* constat, quanquam & interposuere ceteri. Βασιλεῖαν, ιερεῖς, legerunt
etiam, qui periphrasi utuntur, βασιλείου ιεράτευμα, ut *Andreas* ipse in comm.
nam lectionem βασιλεῖς καὶ ιερεῖς, plane claram, non mutassent. Similē varia-
tatem infra videbimus ad c. V. 10. sed sive βασιλεῖς sive βασιλεῖαν illo loco genui-
num est, hic certe βασιλεῖαν legi debet. Vid. *Gnom.* ¶ — τῶν αἰώνων) Al. And.
1. Hunt. Copt. (τὰν αἰώνων) edd. &c. Arm. Lat. Syr. Ex formula usitata. ¶ αὐτὸν)
edd. mss. Copt. Syr. &c. (—) Lat. in mss.

7 ὁψεται) ὁψονται And. 2. Pet. 3. Ex Ioh. XIX. 37. vel ex rhythmo κόψον-
ται. ¶ (— αὐτὸν) Er. ed. 1. 2. 3. Omittit & legit Ephraim Syrus. ¶ ἐπ' αὐ-
τὸν) — Er. ed. 1. 2. 3. Fortasse quia commentatorius *Andreae* non attingit.

8 τὸ ἄλφα) Comp. Al. Bar. Sin. Areth. Lat. plerique, Syr. τὸ Α Er. And. &c.
Et sic infra. ¶ — αρχὴν καὶ τέλος) Comp. Al. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin.
Vff. Areth. Eth. Primas. Syr. Vid. *Gnom.* (ἀρχὴν καὶ τέλος) Er. & aliæ ed., And.
2. Orientalis ecclesiæ confessio p. 34. nescio an Pet. 3. cum Bar. Arab. Copt. &
Lat. *Spring.* nec non Armen. & Cassiod. qui habent primus & novissimus: nisi hoc
Cassidorus pro Α καὶ Ω posuit. Vacat margo Stephani. Ex parall. ἡ αρχὴ καὶ τὸ
τέλος And. 1. ¶ κύριος ὁ θεός) Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3.
Seid. Steph. n. Vff. Arabicae, Lat. Syr. nec non Hippolytus T. II. f. 10. unde κύριος
Orientalis ecclesiæ confessio. ὁ κύριος ed. aliæ, nescio an Sin. Steph. 15. ¶ ὁ ἀντε-
παρτομέστωρ) — And. 1. Orientalis ecclesiæ confessio.

9 — καὶ post ὁ) Comp. Al. And. Seid. Steph. n. 15. Vff. & octo alii, *Dionysius*
Al. Orig. Areth. Eth. Arab. Lat. Syr. καὶ Er. cum Seid. an solus potius. ¶ συγκοι-
νωνὲς) Er. & aliæ ed. Seid. *Dionysius* Al. apud Euseb. ed. Steph. bis, Orig. And.
nescio an Pet. 3. cum Al. L. (κοινωνὲς) Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Steph.
n. 15. Vff. Areth. ¶ — ἐπ τῇ ante βασιλεῖα) Comp. Al. And. 1. Bar. Hunt. L. M.
Pet. 2. Seid. Orig. *Dionysius*, Areth. Lat. ἐπ τῇ Er. nescio an Pet. 3. Sin. cum And.
2. Cov. Vff. Paulant Steph. n. 15. ¶ ὑπουροῦ) ἐπ υπουροῦ *Dionysius*. ¶ ἵντες χρι-
στὲς, Er. And. nescio an Pet. 3. Steph. 15. (ἵντες) *Dionysius* apud Eusebium a Ste-
phano excusum, *Springius*, *Rupertus* perlæpce. Lectio media, multas nausta peri-
phrases. ἐπ χριστὲς ἵντες Comp. Seid. Sin. Steph. n. Vff. & sex ceteri, Areth. Arab.
Lat. ἐπ χριστῷ Al. ἐπ ἵντες χριστῷ Armen. ἐπ ἵντες Orig. Copt. Lat. aliqui. Christo
omittit etiam cod. *Argentinensis*. ¶ (— τῆς καλεμένη) Er. ed. 1. 2. 3. nec non
Athanasius, *Primasius*. ¶ — διὰ ante τὴν) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 1. Hunt. *Dio-*
nyius, Arethas, Lat. διὰ edd. aliæ, &c. Syr. ¶ — χριστὲς) Al. And. 1. *Dionysius*,
Lat. in codd. opt. (χριστὲς) edd. &c. *Primas. Ansb. Haymo Syr.*

10 ἐγενόμεν) ἐγὼ εγένεμαι Al. ¶ τῆς) — Vff. ¶ ὀπίστω) ὀπίστει Al. ¶ ὀπί-
στω μου Φωνήν μεγάλην) Φωνήν μεγάλην ὀπίστω μη Comp. Vff. Φωνής μεγάλης ὀπίστω
Sss μη

μετ' And. 2. ¶ Φωνὴν usque λεγόστης) vocem magnam sicut tubam dicentem mihi habet Primus.

11 - ἐγὼ usque ἔχατος· καὶ) Comp. Al. And. 1. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Areth. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. (εγὼ κτλ.) Er. & aliæ ed., And. ed. nescio an Bar. Pet. 3. Steph. 15. cum Arab. Cov. Vff. sed εἰμὶ τὸ omittit Cov. εἰμὶ & ὁ ante πρῶτος omittit Vff. καὶ ante ὁ omittunt Ald. Cov. Vff. Arab. Glossam hæc produnt: etenim mentionem τὸς Α καὶ τὸς Ω commentarius Andreae ad hunc versum ex versu 8 & 17 habet; & ex commentario illo lectio hæc, ut complures aliæ, immigravit non modo in textum quorundam Andreae exemplarium, sed etiam in non nullos codices ex gr. Cov. Vff. Arab. qui etiam alibi quiddam ex Andreæ exegesi trahunt. vid. infra ad Ap. II. 16. Coarguitur additamentum & per ipsas horum codicium disereptias, quum vel εἰμὶ & τὸ, vel εἰμὶ & ὁ prius, vel καὶ tertium omittunt; & per Augustinum Andreæ codicem, hac periocha carentem. *Mirum est*, inquit Wolfius, haec in tot codicibus (videlicet in monumentis fere omnibus,) desiderari, quae tamen filio Iohanneo ita convenient, quod Beza recte monuit, ut pro germanis merito haleantur. Conveniunt sane, ut omnia ex aliis locis Iohanneis additamenta. Instat Wolfius: In sequente capite Dominus nunquam alloquitur ecclesiæ, nisi praemissō aliquo sui titulo. *Credasne igitur, Dominum, (quum) Iohannem primum alloquebatur, eo abstinuisse?* Resp. Sæpe deum post apparitionis initium Is, qui apparet, eloquitur, quis Ipse fit. Exod. III. 6. In præsenti autem grandis illa summa, ὁ βλέπεις, quod vides, & ipsa adeo Iohannis visio, per se titulorum omnium instar erat, dum versu 17 mox titulus sequebatur expressus. Atque ex hoc ipso. fonte derivantur tot tituli in capite II & III. In summa, intutu versus 8 & 17, illata potius versui 11 hæc verba videntur, quam pro superfluis habita. Non facile pro superfluo aliquid hodie habent complures docti viri, eademque mente plerique quondam librarii fuere. Codicibus tutius, quam rationibus talia loca deciduntur: atque in eo genere eximium pondus *Latinus* habet interpres, ubiquecumque eum propriis non laborare nævis, idonei, quamlibet pauci, testes Græci confirmant. Utinam hoc omnes penitus infixum animo habere vellent: maximum adplerasque dubitationes eximendas compendium foret. De antiquitate Latini interpretis egimus supra, P. I. § XXXII. Observ. VI. XX. Confid. VIII. &c. eamque confirmat egregia *Latinorum* patrum cum textu interpretis consensio. Carebat ætas illa multis additamentis, quæ posteritas, ut alibi paulatim, sic hoc loco invexit. ¶ Ηὐβλίον βιβλία Pet. 2. ¶ επτά) Comp. Al. And. Vff. & decem aliis, Æth. Aralicae, Lat. Syr. - Er. cum Bar. vel solus potius, & inde aliæ ed. quamquam ipse Erasmus id Latine habet. ¶ - ταῦτα εἰς ἀστικά) Comp. Al. And. (etiam in comm.) Vff. & septem aliis, Areth. Æth. Arab. Lat. (in msl. Colon. & Piæt. vel etiam apud Haymonem,) Syr. (ταῦτα εἰς ἀστικά) Er. nescio an Bar. L. Steph. n. 15. Lat. multi. Ex v. 4. ¶ συνέργεια) συνέργειν Er. ed. 1. 2. 3. ¶ θυάτερα) θυάτερα Al. L. Pet. 2. Sin. Synopsis apud Athanasium, vel etiam Æth. Arab. Lat. Syr. θυάτερα. Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3.

12 - νε) Er. & aliæ ed., And. Lat. Iren. Syr. vel etiam Pet. 3. cum Al. L. (εκεῖ) Comp. Vff. nec non Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. 15. Arab. Silet Bar.

Bar. Π ἐλάλει) *Comp.* *And.* & *septem alii*, *Areth.* *Lat.* (λαλεῖ) *Al.* ἐλάλητε *Er.* nescio an *Bar.* *Pet.* 3. *Steph.* 15. cum *Cov.* *Vff.*

13 - ἐπτὰ) *Er.* ed. 1. 2. 3. *Al.* *And.* *Æth.* *Iren.* *Cyprian.* *Ticon.* *Primas.* *Syr.* Π ὀμοιοῦσα) *εὐειώμενα* *Al.* Π ταῦτα) ωὐτα *Vff.* & alii. Ex alliteratione. Π ποδόρην) ποδόρην *Al.* *Pet.* 2. ποδέρην *Steph.* ed. 1. Π μαζεῖς) *Er.* &c. *And.* 1. manu secunda. μαζοῖς *Comp.* *Al.* *And.* (in textu & comm.) *M.* Ex allit. ad ζωρν, aut ex opinione Ammonii, qui μ ζεῖ ait virorum esse, μαζεῖς mulierum. Sed id differentia ignorant veteres. vide *Præcæum* ad h. l. Π χειστὴν) χειστᾶν *Al.*

14 λευκοὶ) - *Æth.* *Irenius Erasmi*, *Ticonii* & *Primasii* textus. Π ωὲς) *Al.* *Cov.* *Hunt.* *Sin.* *Vff.* *Areth.* αἰτεὶ *edil.* *And.* &c. Iohannes in Evangelio ωτεὶ particulam nonnisi numeris interdum adjicit, ut ωτεὶ πεντακιχιλιαὶ alias, in eodem libro, & in Epistolis, & in Apocalypsi, ωτεὶ νησίου, ωὲς σεπιστίμε, etiam in hoc capite, in hoc versu, ponit. Π λευκὸν ωὲς) aut habet *Cyprianus* de disc. & hab. v. rg. & I. II Test. c. 26. λευκὸν omittit etiam *Sin.* Π ωὲς ante φλὸξ) - *And.* 1. in textu.

15 (πετυρωμένω) *Vff.* *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Iren.* *Cyprian.* *Primasius*, *Syr.* nescio an *Ticon.* Rhythmus καμιω. χαλκολίθανος per se, non in fornace ignefactus, candet. conf. c. II. 18. πετυρωμένην *Al.* *Vid.* *Gnom.*

16 (- ἔχων) *Al.* *Æth.* Π δεξιὰ ἀντὴ χειρὶ) *Er.* &c. manu dextera sua habet *Iren.* δεξιὰ χειρὶ αὐτῇ *Comp.* *And.* 1. (δεξιὰ αὐτῇ) *And.* *M.* *Lat.* Sed congruit huic Protopographiæ expressa manus mentio. Brevior lectio ex c. II. 1. hic traduta videtur. Π ἀσίρες) ἀσίρες *Al.* *Æth.* Ob ἔχων omittum. Π Φαίνει) Φαίνων *And.* 2. *Æth.* *Arab.* *Iren.* *Syr.* Π τῇ ante δυνάμει) - *Er.* ed. 1. 2. 3.

17 ἔπειτα) πεισον *And.* 1. & alii. Promiscue aoristus 1 & 2 hujus verbi in indicativo & imperativo scribi solitus est, etiam in Apocalypsi locis omnibus: plerumque autem certe, ut primo hoc loco, prævalet aoristus 1. Π πρὸς) εἰς *Scid.* Π ἔθνει) *Al.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *Sin.* *Vff.* *Areth.* *Lat.* (ἔπειθης) *edil.* *And.* &c. *Cyprianus Pamelii.* Π - χεῖρα) *Al.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *Pet.* 2. *Sin.* *Vff.* *Areth.* *Lat.* *Cyprian.* (χεῖρα) *edil.* *And.* &c. Π - μοι) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* & octo ceteri, *Areth.* *Lat.* *Cyprian.* *Syr.* (μοι) *Er.* cum *Pet.* 3. an solus potius. Vacat margo Stephanii. Π πειστας) πειστότοκος *Al.* & sic idem c. II. 8. Ex. c. I. 5.

18 - ἀμύνη) *Er.* ed. 1. 2. 3. *Al.* *And.* 2. *Orig.* *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Iren.* *Cyprian.* (ἀμύνη) *Comp.* &c. Vnde ὁ ἀμύνη *E. Schmidius*, ex cap. III. 14. Et formula εἰς τὰς αἰῶνας τῶν ἀνερῶν, & vocula σύνην, persrequens est in Doxologis. ideo librarii, quanquam hic non est Doxologia, tamen post formulam illam etiam voculam hanc prono calamo perscriperunt, ut in Apparatu notavi. *Erasmus* ex editione Complutensi ἀμύνη postliminio admisit: recte autem faciunt, qui priores ejus editiones, ea particula carentes, approbant. Nemo uni editioni, quamvis ei præ ceteris assueverit, ita favere debet, ut eam, quamdiu vel minima rationum aut testimoniiorum mica inveniri potest, obnixe, τὸν μναν castellum ab hostibus oppugnatum, defendat, nec, nisi extrema vi compulsus, ditionem faciat. Etiam in editioni-

bus præferendis vel postponendis studio partium peccatur: sine discrimine debemus inter omnes codices, versiones, & patres versari, & veritatem, ubicunque in eam inciderimus, eadem ἐντυθεία & facilitate amplecti. Hoc loco, etiam si toto seculo XVII omnes editiones ἀληθινὰ exhibuerint, tamen antiquitas paucorum testium, qui hanc particulam, justa ratione freti, omittunt, prævalere debet. Iis, qui omittunt, Coptum addit Wolfius. Παλαιὸς κληρός And. 2. in textu, Bar. Sin. L. Areth. Πανάττα καὶ τὰ ἄδην Comp. Al. Vff. octoque ceteri, Areth. Eth. Lat. Iren. Cyprian. Syr. nec non Arab. ἄδης καὶ τὰ θανάτα Er. Promiscue habet Andreas. Tacent Pet. 3. Steph. duo.

19 οὐν) Comp. Al. And. Steph. duo, & ceteri septem, Eth. Arab. Lat. Syr. (-) Er. nescio an Pet. 2. Sin. cum Vff. Παναθανάτος Comp. And. Bar. L. Pet. 2. Vff. Ex v. 1.

20 οὐν) Er. Al. And. 1. manu secunda, Sin. ὡν Comp. &c. Παπὶ τῆς δεξιᾶς ἐν τῇ δεξιᾷ Al. Παῖ λυχνίᾳ αἱ ἐπτά Al. (apud Marckium,) Seid. Vff. plurelisse, Lat. Syr. ἐπτά λυχνίᾳ Er. ed. 1. 2. 3. (αἱ ἐπτά λυχνίᾳ) edd. alia, And. &c. Primas. Πα - ἀς εἰδες) Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Eth. Arab. Lat. Cyprian. Syr. (ἀς εἰδες) edd. And. nescio an L. Pet. 3. Seid. Steph. n. 15. cum M. Glolla ex οὐν εἰδες.

C A P. II.

1 τῷ) & præfigunt Lat. multi. Πα (τῷ) Al. Non absone neque per incuriam. Ter enim habet, τῷ ἐν ἐφέσῳ ἐκκλησίᾳ τῷ ἐν περγάμῳ ἐκκλησίᾳ (Latine dices, angelo ecclesiastico, qui est Ephesi, Pergami:) & τῷ ἐν θυατίροις. Vid. Gnom. Πα ἐφέσῳ ἐκκλησίᾳ) Al. And. Barb. 4. Seid. & fere omnes mss. cum versionibus. ἐκκλησίᾳ ἐφέσῳ Comp. unde ἐκκλησίᾳ ἐφέσῳ edd. Genev. A. 1609 & 1620 ἐφέσῃ ἐκκλησίᾳ Vff. ἐφεσινῃ ἐκκλησίᾳ Er. Nomen hoc gentile (ἐφεσῖος) Stephanus de urbis ignotum fuisse videtur. Schwarz comm. L. Gr. p. 616. ἐφεσῖος haud scio an quisquam ante Erasmum dixerit: neque ante Concilia Ephesinum dixere Latin. Πα ἐν μέσῳ) ἐπὶ μέσῳ Er. Πα χρυσῶν) χρυσέων Al.

2 τῷ ἔργῳ σὺ καὶ τὸν κόπον σὺ) laborem tuum & opera habet Victorinus. τὰς κόπους Cassiod. Πα - σὲ post κόπον) Comp. Al. And. 1. M. Pet. 3. Lat. multi, Cassiod. (τῷ) Er. &c. E proximo. Πα καὶ) edd. mss. Arm. Copt. &c. (-) Al. Eth. Cassiod. Vid. Gnom. Πα ἐπιφερτας) Comp. Al. And. (etiam in comm.) Vff. & ceteri omnes; credo, etiam Stephanus. atque ipse Andreas, in textu & in comm. ἐπειράσω Er. fine ullo codice. Patet, in cod. Capnioneo detritam fuisse terminationem verbī, eamque ab Erasmo esse suppletam, qui item v. 20 intulit πλανᾶθαι Medium, & c. VI. II πληρωτονται Medium. Vid. Gnom. Πα λέγοντας ἐαυτὲς ἀποσόλες εἶναι) Comp. And. Areth. Vff. & ceteri omnes; nisi quod εἶναι omittit Al. vel etiam Pet. 2. & εαυτὲς omittit And. 2. Silentium est de Pet. 3. & de Steph. n. 15. Φάτνοντας εἶναι ἀποσόλες Er. Atqui Græcissimus, si ἐαυτὲς ablit, Φάτνοντας ἐναὶ ἀπόστολοι postulat. vide quæ ad h. l. collegit E Schmidius, quamquam ipse Erasmi lectionem defendit.

3 ὑπομονὴν ἔχεις καὶ ἴβάσασας) Al. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. ii.
et. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. (ἴβάσασας καὶ ὑπομονὴν ἔχεις) Comp. & emendati
Graecorum codices apud Stunicam, M. Veleſ. & sic Er. And. Cov. Vff. sed cum exce-
ptione. nam pro ἴβάσασας, ἴβάπτισας habet Er. ed. 1. 2. ex cod. vetusissimo, &
And. 1. ἴβάπτισας με Cov. ἴβάσασας με Vff. ¶ διὰ) ~ L. Confer Act. IX. 15.
(καὶ διὰ) Er. solus. ¶ καὶ σε ποπίαντες) Al. Lectio media. καὶ πεποπίαντες And.
2. Vff. Verbo non intellecto. Sic, opinor, etiam Capnioneus. unde (πεποπίαντες
καὶ πεποπίαντες) Er. solus, lectione Latina Graeca illi adjecta, & sic translata, ut
si aliud esset ποπίαν h. l. atque καίνεντες. καὶ εἰς ἐποπίαντες Comp. And. 1. ceterique
omnes, magno consensu. tantummodo Σ pro K, ex rhythmo ἴβάσασας. Erasmi
solitudo nullius defensionis capax est. recteque hanc glossam censet Millius in Prole-
gomenis. nam in textu Stephanum, quamvis improbet, tamen non mutat. Complu-
res ejusmodi glossas habet Capnioneus, & inde Erasmus: quas vel unus Andreas redar-
guit. Vid. Guom.

4 ὅτι) ὀλίγα præmittit Al. apud Fellum, vel potius Veleſius ex Latinis deterio-
ribus. ¶ ἀγάπτην σε τὴν πρώτην) πράτην σε ἀγάπτην. Al. ¶ σὲ alterum) ~ L.
Pet. 3. Lat. in ms. Piet.

5 ἵκπιπτωντες) edd. &c. Tr. ad. Novat. apud Cyprian. (πέπτωντες) Al. Bar.
Hunt. Sin. Areth. Cyprian. Primas. ¶ σοὶ) ~ Pet. 3. ¶ τάχει) Er. Steph. ed.
1. 3. adeoque codd. Mill. nec non Armen. (~) Al. Æth. Copt. Lat. Tr. ad Novat.
apud Cyprianum, Hieron. I. II contra Iovin. Isidorus Hisp. cito tamen habent Lat.
aliqui. ἐν τάχει E. Schmidius. ταχὺ Comp. Steph. ed. 2. And. Vff. Valla.

6 (~ ἀ) Al. Copt. unde sicut supplent Æth. Primas. αὐτὰ subaudit Priceus.
¶ μισῶ) ~ Syr.

7 ταῖς) ταῖς ἐπτὰ Al. ¶ νικᾶντι) νικᾶντι Al. & sic v. 17. ¶ τῷ παραδείσῳ)
Al. Barb. 1. Steph. ii. & sex reliqui, Areth. Æth. Lat. Cyprian. Syr. (μέσῳ τῷ πα-
ραδείσῳ) edd. And. Ticon. nescio an Pet. 2. Steph. 15. cum Pet. 3. M. Ex LXX Gen.
II. 9. ¶ με) Comp. Barb. 1. Steph. ii. Vff. & septem reliqui, Areth. Æth. Lat.
Cyprian. Victorin. Ticon. syr. (~) Er. Al. And. Seid. vel etiam Pet. 3. Steph. 15.

8 τῆς ἐν σμύρῃ ἐκκλησίας) Comp. And. 2. Seid. Vff. cum ceteris, nisi quod
seid. Steph. ii. 15. in pausa sunt. τῆς ἐκκλησίας σμυραιῶν Er. σμυραιῶν ἐκκλησίας
And. 1. (τῷ ἐν σμύρῃ ἐκκλησίᾳ) Al. ¶ περῶτες) πρωτότοκος Al. ¶ δέ) ~
Hunt. seid. Syllaba, bis legenda, scindit scripta.

9 ~ τὰ ἔργα καὶ) Al. Æth. Copt. Lat. (τὰ ἔργα καὶ) edd. ms. Armen. Ticon.
&c. Ex v. 2. & cap. III. 1. 8. 15. Confer inox Var. v. 13. 19. ¶ ἀλλὰ πλέστοις)
Comp. And. Vff. & reliqui omnes, Arethas, Anonymus inter opera Chrys. Vacat
margo Stephani. τλεστοις δὲ Er. solus, Exegesis Andreae. ¶ ἐξ) Al. Barb. 2. Bar.
Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Lat. (~) edd., And. nescio an L. Pet.
3. Steph. ii. 15. cum M. ¶ ιαυτῆς) ~ Vff.

10 μηδὲ) ut Al. And. 2. Sin. Ex formula frequenti, μὴ φοβεῖ. ¶ πάχην)
παθεῖ And. 2. & alii. ¶ οὐδὲ) οὐδὲ δη Comp. And. 2. Bar. Hunt. M. Pet. 3. Sin. A-
Sss 3 reth,

reth. Π βαλεῖν) βαλλεῖν Al. Pet. 3. Π ἔξ ὑμῶν ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν Comp. Vff. pluresve, Lat. vel etiam Syr. Π πειραθῆτε Er. ed. 2. 3. Π καὶ ἔχετε θλιψίαν) — Tertull. Π ἔξ τε) ἔχετε Al. Pet. 3. Primas. vel etiam Ᾱth. Εἴητε Sin. Ob h̄a. Π ἡμέρας) Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Syr. unde diebus habet Lat. Tertullian. & dies plane Lat. in ms. Colon. Ticonius. in comm. & in Regula V. Id congruit stilo libri. (καιρῶν) edd. &c.

13 — τὰ ἔργα σὺς καὶ) Al. Ᾱth. Copt. Lat. (excepta ed. Steph.) Ticon. Primas. Neque Andreas aut Arethas in commentariis, neque ullus explanator, ut ait Zegerus, attingit. (τὰ ἔργα σὺς καὶ) edd. &c. Armen. Syr. Vide Var. v. 9. Π μὲν post πίστων) — Veles. Π — καὶ ante ἐν) Comp. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. n. Vff. Ᾱth. Arab. Lat. aliqui, Syr. (καὶ) Er. etiam in quinta sua editione. Lat. nescio an Pet. 2. 3. Seid. Steph. 15. cum Al. Aretha. Orationem intendi ait Wolfius. Ita est, si modo καὶ etiam genuinum est. sed olim festinans librarius, cum præcederet μου καὶ, mox pro μου altero iterum μου καὶ videtur arripuisse. Subsequentem syllabam ὅς constanter exhibet Erasmus, contra atque Wolfio visum est. Π ἐν αἷς) Comp. And. &c. ἵματις Er. (αἷς) Bar. (qui ὅς omittit,) Hunt. Steph. n. Augustini. Quæst. V. & N. T. qu. 102. Lectio media. Vtramque voculam omit-tunt Al. Ᾱth. Arab. Lat. in ms. Berolinensi uno, & in Lipsiensibus tribus & in Pi-cturato & in Schelli. Gregor. I. IX moral. c. 43. Ansbert. Haymo. Facile, post καὶ μέρας, αἷς omillūm. unde illis, ante diebus, inferit Lat. ms. Reutling. Primasius; post, Latini plerique. Π αὐτίπας) αὐτέπας Al. Hunt. Pet. 2. αὐτίπᾶς ed. Genev. 1609. Verbum nescio quod passivum surrogatur apud Syr. Arab. activum, apud Copt. Wilkinsii. Π μὲν post μάρτυς) — Pet. 3. Π πίστος) πίστος μὲν Al. L. Syr. Ex alliteratione ad πίστων μὲν. Π ὁ σατανᾶς κατακεῖ) Comp. And. Vff. pluresve, Lat. κατοικεῖ ὁ σατανᾶς Er. &c. Rupertus.

14 ὅτι) — Ansbert. Syr. Π ἔχεις) ἔχει Al. Rhythmus ἔκει. Π ἐδίδασκεν) Er. Al. And. Hunt. Lat. Ambros. in ep. vel etiam Pet. 3. Seid. Steph. 15. ἐδίδαξε Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Vff. Π τῷ βαλαὰν) Al. in Millii ed. I. nam ed. 2 ei codici, admissō in notis hiatu, aliam lectionem, hanc transiliens, adscribit. Eoque magis necessarium fuit hoc indicium, quia eod. Alexandrinus etiam in ed. Oxon. minore hic perperam allegatur. Ipsi passim Millio a philologis cismari-nis adscribuntur, quae Kusteriana demum editio deteriora vel etiam meliora fecit. Ma-gno equidem labore, ex PRIMA editione Millii, errata SECUNDÆ, in Apocalypsi præ-sertim, correxi: quare ubi a secunda Apparatus hic meus differt, non temere id accidi-fi-je, etiam atque etiam confirmo. Medium est τῷ inter τὸν & ἐν τῷ· itaque lectionem τῷ, de qua vid. Gnom., alii codices hoc ipso in dextram & sinistram discessu comprobant. Neque dissentit Lat. (qui Balac habet,) neque Syrus. (τὸν βαλαὰν) Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Areth. ἐν τῷ βαλαὰν Er. ne-scio an Pet. 3. Steph. 15. ἐν repetitum ex verbo ἐδίδασκεν. τὸν βαλαὰν And. I. τὸν βαλαὰν L. Vff. Literæ η & μ non dissimili olim pictura. ἐν τῷ βαλαὰν τὸν βαλαὰν And. ed. Sylburg. ἐν τῷ βαλαὰν τὸν βαλαὰν And. I. in comm. Π βαλεῖν) βατι-λεῖ Al. Ad compensandum sigma in ἔχεις modo omillum. Π Φαγεῖν) καὶ Φαγεῖν And. 2.

And. 2. Bar. Cor. Pet. 2. Sin. Areth. τῆς Φαγεῖν Hunt. Seid. Vff. Πειδωλόθυτα) — Lat. minus antiqui.

15 ὡ μιτῶ) Er. Arab. vel etiam Steph. 15. ἢ μιτῶ And. I. (ὁμοίως) Comp. Al. Barb. 2. Steph. n. Vff. & octo alii, Areth. Lat. Syr. unde — Αἴθ. ὁμοίως, ὡ μιτῶ Seid. ομοίως ἢ μιτῶ And. 2 sive ed. Commelin. Terminatio ως, exeunte versu, eo interdum compendio pieta, ut figura litera circulum imitans, vocalem ω includeret & praecedere videretur. id hic quoque locum habere arbitrati sunt librarii. Millius derivat ex glossa ad ετως spectante. Vid. *Gnom.*

16 οὐ) Al. And. 2. Barb. 2. Steph. n. Vff. & octo alii, Areth. Αἴθ. Arab. (—) id. Ant. I. L. Lat. Syr. vel etiam Steph. 15. Πταχὺ) edd. mss. Armen. Copt. Hieron. adv. Lucif. uti cap. III. 11 & alibi. ex parallelis. (—) Italica versio Iohannis manu proxima. Ad scriptores eam secutos accedit Ambros. I. I de Pœnit. & clarius in Pl. CXVIII. serm. 19. Ansbertus satis constanter, Beda, Haymo, Rupertus, vel etiam Springius in paraphrasi hujus loci, & Cassiodorus. Opera pretium fuerit, Latinos codd. Apocalypticos mss. hoc loco evolvisse. Interdum lectio plenior, genuina est; plerumque vero, brevior. Vtrumvis quo easū obtineat, dicemus. Plenior, potior interdum. nam I in homeotetculo vel iisdem verbis syllabisve recurrentibus librarii facile intermedium textum transfliverunt, ex vetustioribus testibus restituendum. II Conjunctiones, in aliis linguis minus frequentes, quam in Græca, sèpe omisæ sunt in versionibus, quas hac in parte cupide sequi nil attinet. III Subirde Græci a publica lectione, enim plerique codices accommodabantur, aliquid removerunt: ac tum plenior lectio, vetustissimis aliis documentis, Latino præsertim interprete nixa, retineri debet. Exempla passim occurunt. A tribus hisce causis si discesserimus, character germanæ lectionis tantum non perpetuus est *truthas*. Nam quum in duo genera dirimantur codices Græci, & secuti eos metaphraſtæ ac patres, videlicet in Asiaticos & Africanos, ut supra copiose explanavi, raro utrosque simul, sed tamen alibi ex his, alibi ex illis multos repertas brevia loca per declarationes aliquas supplere conatos. Inde plenior lectio, quæ nunc a plerisque nimis religiose defenditur, fere semper suata; brevior autem genuina est. Talibus in locis testes quamlibet pauci, modo idoneam habeant antiquitatem, valere debent: qua in parte Latini rursum eminent, ut paullo ante ad c. I. 11 notavimus. Sane præstat, ubi de talibus micis agitur, genuimum aliquid in tanta panis abundantia præterire, quam heterogeneum quidquam & ab humano sensu adspersum arripere. Id certe ubivis præferendum est, quod rationes ei loco, qui sub manu est, proprie postulant. Hic nemo quidem criticus alios ad assensum potest cogere: sed ipsum vicissim alii nullo jure retinere possunt. Π Versui hinc καὶ τη ἀπειλῇ ἡ Φιλαρέωτια subjungit Cor. Vff. Arab. Ex Andree Exegesi: quæ Φιλαρέωτια esse ait, quod μετ' αὐτῷ dicatur, non μετὰ σὲ: quanquam μετά σὲ habent Hieron. Primasius, alia translatio apud Ansbertum, Bibl. Mogunt.

17 — Φαγεῖν ἀπὸ) Al. Barb. I. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. n. Αἴθ. Lat. Lectio media. (Φαγεῖν ἀπὸ) edd. And. Vff. Ticon. syr. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15. cum

cum Cov. M. Glossa. Solum ἀπὸ supplet Arethae textus, uti de supplet Primasius. τὴ φαγέν, pro ἀπὸ τοῦ, Seid. Mog. Πλευρῶν — Hieron. in Ps. 97. & in Esaj. 65. Gregorius l. 19. moral. c. 2. sed habet Tertull. Ticon. Primasius in textu &c. Ποιδεῖ) Comp. Al. And. Barb. 4. Vff. & octo alii, Areth. De L. Steph. n. 15. non liquet. ἔγρω Er. solus.

18 (τῷ & — ἐκελησίᾳ) Al. vel etiam Tertullianus, lib. de Pudic. c. 19. Ad angelum Thyatirenorum, inquit, spiritus mandat, habere se adversus eum, quod teneret mulierem Izabel, quae se prophetem dicit, Εἰ docet atque seducit Εἰς. Non dicit Tertullianus, ad angelum ecclesiae Thyatirenorum, uti dicit in Scorp. c. 12. sed ad angelum Thyatirenorum. Plura ejus verba exscripsimus, ad alias varietates pertinentia, v. 20. Vid. Gnom. Πθυατέροις) θυατέρωις Er. ed. 1. 2. 3. θυατίροις Al. θυατέρη L. & alii. θυατήν Vff. Π(— ἀντὶ) Al. And. 2. Epiphan. Arab. Lat.

19 — τὰ ἔργα καὶ) Pet. 3. pluresve, Epiphanius, Copt. (τὰ ἔργα καὶ) edd. mss. Armen. Lat. Syr. Ex v. 2 hoc intulit aliquis, non cogitans finem versus hujus 19. Πνίσιν καὶ τὴν διακονίαν) Comp. Al. And. Vff. pluresve, Lat. in ms. Colon. & Reutling. Hieron. hom. 3. in Cant. Primasius, Springius, Gregorius in Iob. Ansbertus, Haymo, Syr. unde fidem etiam aate charitatem ponit Lat. hodie. καὶ τὴν ὑπακοίν σὺ addit. And. 2, plantasia librarii literas διακονίαν & ὑπομονὴν confundente. (διακονίαν καὶ τὴν πίσιν) Er. &c. Π τὴν ante ὑπομονὴν) — Al. codd. al. Π τὰ ἔχατα) Comp. Al. And. Vff. Areth. Αἴθ. Arab. Lat. Syr. & omnes codices, nisi καὶ cum Er. præfigit Pet. 3. & Steph. 15.

20 — ὄλιγα) Comp. Al. And. 2. Vff. ceterique, Epiphan. Αἴθ. Arab. Lat. (in mss. & apud Tertullianum aliosque,) Syr. Lectio media, quam ceteri ipso suo in extrema discessu comprobant. Talibus in locis brevior lectio tantum non semper genuina est. Videtur vero, inquit Wolfius, vox ὄλιγα hīc adjuncta esse, respectu habito ad πλάνοις, quorum meritio est v. 19, ut simul indicetur, inter multa illa præclara hoc unum desiderari, quod impiis Iesabelis conatibus non resistat. Vbicunque aliquid supplevere librarii, ex parallelismo præsertim, quo hīc τὸ ὄλιγα gaudet, glossema non modo nil absurdī, sed etiam facile quiddam habere solet. quare nil est in hoc genere, quod ingeniosi homines non possint rationibus quibusdam suffulcire. Veruntamen prius, quid codicum pondera importent, considerari oportet: deinde rationes, non, quid locum habere queat, sed quid prævalere debeat, evincentes, perpendendæ veniunt. Vid. Gnom. (ὄλιγα) Er. Lat. apud Gregorium, Lyranum & alios parum antiquos: nescio an Steph. n. 15. cum L. Ex v. 14. E contrario, πολλὰ And. 1. Cyprian. Primas. πολὺ Barb. 1. Pet. 3. Π ἀφεῖς) ἀφεῖς And. 1. Seid. Vff. Vt rovis modo, Comp. Al. ceterique. unde ἀφῆκας And. in cod. Pal. nec non in comm. Ticonius. ἀφεῖς Areth. qui alibi quoque Johanneis meliora Græca, ut ipsi videbantur, fecit. vid. Gnom. εἰς Er. solus: nisi cum Steph. 15. accedunt Pet. 2. 3. Glossa. Π — σὺ post γυναικα). Er. Armen. Copt. Lat. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Cov. Vff. Tertull. Ticonio. (τοῦ) Comp. Al. And. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. i.e. Areth. Cyprian. Primas. Albertus & alii, Syr. Minus perpensum numerum codicium iniit Vitringa, ad h. l. ita scribens: In PLERISQUE manuscriptis antiquis relativum σὺ non comparet; quod ex SEDECIM exemplaribus, quibus usus est Stephanus, in due-

duobus tantum legitur. Omnino τοις habent plures codices, pauciores omittunt: sed haec syllaba ex proximis superioribus verbis veteri librario obreplisse videtur. Glosfa, sed cum re ipsi conveniens. Vid. Gnom. Ψιζάβελ Er. ed. 1. Al. And. Steph. n. & sex alii, Epiphan. Areth. LXX. την ιζαβελ Comp. ιζαβηλ Er. & al. Ψ ή λεγεσσα) Al. in Mill. ed. 1. Lectio media. την λεγεσσα Er. an etiam Pet. 3. Steph. 15. η λεγεσ Comp. And. Vff. ceterique omnes, Arethas. Ψ εαυτην αυτην Al. (apud Grotium,) Vff. η ου πιστη και τλισα) Comp. Al. And. Vff. ceterique omnes, Αθ. Arab. Tertullian. Haymo, Syr. διδασκειν και πλαναδαι Er. solus, nisi accedunt Pet. 3. Steph. 15. Cyprianus, Lyranus & alii Latini. Erasmus ex Latina metaphrasi finxit διδασκειν και πλαναδαι non solum articulo (τοις) ut moris est illi, omisso, sed etiam aperte hallucinatione: η μη πλαναδαι την μηνquam dicitur. Indicativum, & docet atque seluit, antiquitas Tertulliani effeacitissime firmat. διδασκειν και πλαναδαι Henrici Steph. ed. Pet. 2. Αριθ. Ψ της) Comp. Al. And. Vff. ceterique, Areth. — Er. iterum solus, nisi accedunt Pet. 3. Steph. 15. Ψ Φαγειν ειδωλοθυτα) Comp. Al. (apud Markium,) And. Vff. pluresve, Lat. έιδωλοθυτα Φαγειν Er. Steph. edd.

21 και οι θελει μετανισται η της πορ ειχε αυτης) Comp. And. Vff. ceterique omnes, Epiphan. Areth. Αθ. Arab. Lat. Tertull. l. c. Cyprian. Syr. nisi quod pro θελει, ηθεληται habent al. Cyprianus in cod. plerisque, Primus: & pro μετανοηται, μετανοεσται cod. al. apud Vetus. & αυτης omittunt Tertull. Cyprian. (ει της πορειας αυτης, και οι μετανοεσται) Er. cum Pet. 3. vel solus.

22 — η η post ιχε) Comp. Al. And. Vff. ceterique. ιχε Er. Lat. pauci, in his Lyranus. Silent Steph. n. 15. Ψ βαλω) Ραλω Hunt. Αθ. Arab. And. in Mill. Proleg. f. 96. Lat. multi, qui mittam, & Tertullianus, qui dabo habet. βαλω, ceteri. Etenim και pro λαπε in hoc verbo ponunt librarii. Vid. Gnom. Ψ κλινη) Φυσανη al. Ex v. 10. Ψ μετανοητων) μετανοητων Al. Sic indicativum subinde habet al. aliive codices. c. III. 9. IV. 9. VI. 4. 11. VIII. 3. IX. 5. 6. 20. X. 7. XI. 2. 6. XIII. 12. 16. 17. XIV. 4. 13. XV. 4. XVIII. 14. XXII. 14. μετανοητη Αθ. Cyprian. ed. Erasm. Ψ αυτης) Comp. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seit. Steph. 11. 15. Vff. Areth. Αθ. (qui inde, pro μετανοητων, μετανοητη habet,) Lat. in ms. Colonienfi, Tertullianus, Anstert. non semel, Syr. in polygl. (αυτων) Er. Ant. vel etiam Pet. 2. 3. Sin. cum Al. Lat. Cypriano, Syro. Vtrumque Haymo. Illud facilius quim hoc dare potuit alliteratio: sed hoc facile pro illo invenit commodioris sententiae opinio. Illud probat nobis maxime Tertullianus, quem ejus legisse liquet.

23 init. και) — Al. Vff. Arab. quasi hue annexendum esset comma praecedens ειν και. certe και ante illud ιχε representat Arab. Ψ ιχε) — L. Primus. Ψ ερευνην) ερευνη Al. Ψ υμων) αυτη Lat. ex parall. sed vestra ed. Steph. & ms. Colon. & Reutling. Anstertus, Haymo. .

24 δι) — Bar. Pet. 3. Sin. Ψ — και post λεγε) Comp. Al. And. Seit. Steph. n. 15. (quibus duobus Beza h. l. si in collectaneis Stephanicis plures codices ms. ad Apocalypsin collati fuissent, reliquos necessario vel opposuerit vel adjecisset:) Ttt Vff.

Vff. ceterique, & *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* καὶ *Er.* *Latinus* recent. vel etiam *Seid.* *Sin.* cum *M.* & *Aretha.* Π τοῖς prius) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Vff.* ceterique, *Aretha.* — *Er.* vel etiam *Steph.* n. 15. cum *Bar.* *L.* Π θυατίροις) θυατείραις *Er.* ed. 2. 3. *L.* Π — καὶ ante οἴτινες) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* ceterique, *Aeth.* *Lat.* *Syr.* καὶ *Er.* cum *Seid.* an potius cum *Lat.* pauculis. Π βάθεια) βαθία *And.* ed. *Sylb.* *Seid.* *Vff.* Vtrovis modo *Comp.* *Al.* ceterique, *Aretha.* βαθῖ Er. ed. 1. 2. βάθη Er. ed. 3. *And.* in cod. Aug. & in comm. haud scio an *Pet.* 3. Substantivum certe est, ut Homericum βέβθια. Π βαλω) edd. vel etiam *L.* *M.* *Steph.* n. 15. *Lat.* βάλω *Al.* ceterique, *Aretha.* *Victorin.* *Ticon.* *Rhythnius*, ἀλλο.

25 ἀχρις) ἔως *Al.* Π ἀν ιξω) ἀνοιξω *Vff.* & al.

26 (— καὶ) *Cov.* *Vff.* *Rupertus.* Variant inter se editiones *Ticonii*, & loca *Ansberti.*

27 ὡς prius) καὶ ὡς *Aeth.* *Arab.* *Lat.* multi, *Syr.* *ELXX.* & ὡς *Sin.* Π τὰ σκεύη) vas (figuli) habet *Lat.* ut in Pl. II. Π συντριβήσαται) *Er.* *And.* 1. vel etiam *Pet.* 3. cum *Al.* *Cov.* συντριβήσεται *Comp.* *Seid.* ceterique, *Aretha.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* Ex Ioh. XIX. 36.

C A P. III.

1 τῆς) τῷ *Primasius.* Π τῆς & ἐπιλογίας) — *Syr.* exceptis Polyglottis. Π ἐπτὰ prius) *Comp.* & *mss.* & versiones. — *Er.* Facile, post τὰ, omisum est; & habet ipsius Eralini versio. Parcius collatos esse *Pet.* 2. 3. ipsa eorum hoc loco pauca prodit. Π δὲ prius) & præmittit *Primasius.* Π — τὸ ante ιῶνα) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* & al. τὸ *Er.* *Steph.* edd. ὅτι ζῆς) καὶ ζῆς *Wech.* vet. id est, *Steph.* 15. & alii, *Aretha.* in textu. Alliteratio ad καὶ subsequens.

2 σύριξον) σημεῖον *Al.* *Bar.* & alii. Π ἕμελλεν) *Cov.* *Aretha.* *And.* apud Mill. ἕμελλεν *Vff.* ἔμελλον *Al.* *And.* *ret.* 3. nec non *Armen.* *Copt.* *Lat.* μέλλει *Er.* & *Aretha* comm. (εὐελλεῖς) *Plantin.* ed. *Leicesterensis*, & sic, vel ἕμελλεις, *Bar.* *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Steph.* n. 15. *Arab.* ἔμελεις *Comp.* Π ἀποθανεῖν) *Er.* *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* vel etiam *L.* *Pet.* 3. cum *Al.* *And.* 2. *Cov.* *Vff.* ἀπεθνήσκειν *And.* 1. (ἀποθαλλεῖν) *Comp.* Interpretamentum. ἀποθάλλειν *Bar.* *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Steph.* n. 15. *Arab.* Sic fere *Springius*: increpantur, ut vigilent, & reliqua, in quibus corruere poterant, corroborent. Π (ἀ εὔελλεις ἀποθανεῖν) Totum hoc habet *L.* si quidem recte collatus est. Media certe hæc est & antiqua lectio, cuius vi non percepta alius εὔελλεις, alius ἀποθανεῖν mutavit, quorum tamen verborum utrumque nativus color suus defendit. Sed ea ipsa locutio magis philosophica videtur, quam prophetica. Simplex & germana sententia fuerit, quam *Latinus* refert, quae moritura erant. vid. *Gnom.* Π τὰ ante ἔργα) — *Er.* ed. 1. 2. 3. *Al.* Π γε) με *Arab.* Π με) *Comp.* *Al.* *And.* 1. *Steph.* 15. *Vff.* & ceteri, *Aretha.* *Aeth.* *Lat.* *Syr.* (—) *Er.* *Seid.* *Primas.* vel etiam *Pet.* 3. *Steph.* 15. cum *And.* 2. Facile με omisum ante μενμένεται.

3 γε) prius — *Primas.* γε) *And.* 1. in textu & comm. Π γε alterum) — *Vff.* Π — επι σὲ) *Al.* *And.* *Pet.* 3. *Lat.* in ms. *Coloniensi*; *Primasius*, præsertim si interpus-

terpunctio ejus corrigatur. (ιπὶ σὲ) *edd.* &c. Ex seq. Π γνῶς γνῶση *Vff.* & alii. Π ἵξω ἐπὶ σὲ) — *Lat.* in ms. *Char.* vel etiam in *Aeth.* & in *Latinis* aliis. Solum ἐπὶ σὲ omittit *Ansbertus*, *Haymo*, *Onus eccl.* cap. 63.

4 (ἄλλα) *Comp. Al. And. Vff.* ceterique, *Areth. Aeth. Arab. Lat. Syr.* — *Er.* cum *Pet. 3.* vel solus. Ex *Andreas comm.* Π ἔχεις ὀλίγα ὀλίγα ἔχεις *Comp. And. 2. Vff.* Π ἐν prius) *Comp. Al. And. Vff.* & ceteri decem, *Areth. Arab. Aeth. Lat. Syr.* Vacat margo *Stephani*. καὶ εἰ *Er.* solus. Π εἰ) *Er.* id. 1. 2. 3. *And. Barb. 1. Areth. Lat. 2. Comp. &c. Gregor.* in *Iob.* Π περιπατάσσοι περιπατάσσοι *Vff.*

5 (ἔτος) *edd. Rihelii, Fritii, Maji, Al. Hunt. Seid. Steph. n. 15. Arab. Lat.* (sc pro bic,) *Syr.* Π τὸς ζωῆς τῷ τῷ τῷ *And. 1.* Π ὅμολογός τῷ *Comp. Al. And. Vff.* ceterique, εἴσομολογήσομαι *Er.* vel etiam *L. Pet. 3.* cum *Hunt.* Alliteratio ad ἑξακούσω.

7 τῶν ἀγγέλων τῆς — ἐκκλησίας τῇ — ἐκκλησίᾳ *Aeth.* Π τῆς ἐν φιλ. ἐκκλησίᾳ qui est *Fidelis* habet *Cassiod.* Π φιλαδελφείᾳ φιλαδελφίᾳ *Er. Al. & alii.* Π ἀλλοις οἱ νέοιο : αἱ νέοιο ἀγίοις *Al. Χλεῖν*) *Comp. Al.* & quinque alii, *Orig. Epiphanius. Χλεῖδα Er. And. & alii. Π δαυΐδ*) *Comp. And. 2. Lat. Iren. Hilar. &c. δαυΐδ And. 1. δαυΐδ Er. Steph. edd. (ἀδεῖ) *Cov. Vff.* & alii apud *Andream & Aretham.* Ex cap. I. 18. interveniente forsitan nota illa δ-αδ quanquam c. I. 18 non dicitur clavis inferni, sed clares mortis & inferni dicuntur. abyssi habet *Coptus Wilkinsii.* Ex cap. IX. 1. Π καὶ εἰς) *Er. And. Barb. Pet. 2. 3. Lat. Iren. Ticon. κλεῖσι Al. Barb. 1. Orig. Valla. Ex LXII. Iesa. XXII. 22. κλεῖσι σύντονος *Comp. Barb. alius, Cov. Hunt. L. Seid. Steph. n. 15. Vff. & alii, Valla, Arab.* Π καὶ κλεῖσι) *Er. seid. κλεῖσι Al. Barb. Pet. 2. 3. Lat. καὶ κλεῖσι And. Prim. καὶ δὲ κλεῖσι Barb. 1. Utrumque *Orig.* εἰ μὴ δὲ ἀνοιγων *Hunt. L. Steph. n. 15. & alii. Glossa.* δὲ μὴ δὲ ἀνοιγων *Comp.* εἰ μὴ δὲ ἀνοιγων καὶ κλεῖσι. *Barb. 1. Cov. Vff. Valla, Arab.* Π ἀνοιγεῖ) *Er.* (eius media est lectio in hac periocha,) *Al. And. Lat. Iren. ἀνοιγεῖ Comp. Barb. duo, Barb. Pet. 2. 3. Steph. n. 15. Vff. & sex ceteri, *Orig. Arab.* Utrovis modo *Valla.* ἀνοιγεῖ, εἰ μὴ δὲ κλείσι *Areth.*****

8 εὐ) *Comp. Al. Seid. Vff. ceterique, Lat. Syr.* veletiam *Aeth. Arab. καὶ Er. Orig. philocal. c. 2. And.* vel etiam *Pet. 2. Seid.* Ex v. 7. Π μηχαὶν ἔχεις) εἰ μηχαὶν ἔχει *And. 1.*

9 διδῶ Al. διδῷσι τοι *And. 1. Lat. aliqui.* Π ἰαυτάς) αὐτάς *Er. Π ιδεῖς alterum*) καὶ *And. Pet. 3.* Π ἴξωτι) ἕξσον *Comp. Al. L.* Π προσκυνήσωτιν) προσκυνήσωτιν *Al. Π γνῶσην* γνῶσην *L. Primas.* Ex Es. XLIX. 23. LX. 16. (— ἴγω) *Comp. Barb. Hunt. L. M. Pet. 2. Sim. Areth. Primis.*

10 ὅτι) καὶ *Al. Π τῆς οἰκεμένης ἐλαῖς* τῇ σικεμένῃ ὄλην *And.*

11 — ιδεῖ *Comp. Al. And. Vff.* cum ceteris, *Areth. Copt. Lat.* apud *Hayum, Primas. Haymo, Syr. ιδεῖ*) *Er. Arm. Lat.* multi; nescio an *Steph. 15. Arab.* Π μηδεῖς λαβεῖ) μηδεῖς τις ταχὺ *Cov. Vff.*

12 ραῶ) *Monumenta omnia. λαῶ Sphalma* apud *Bezim*, a Beza correctum, & tamen in permultas editiones propagatum. Hinc lectionem ραῶ crisis Gerardi a

Maastricht, quasi in uno codice *Al.* extantem, rejicit: sed recte alius *vag* restituit in textum cum crisi illa excusum. *Millius* plane prætermittit. nam & *cod. Alex.*, ut alii Britanni diserte docent, & omnia monumenta *vag* habent. Qui λαῷ in cod. *Alex.* haberis scribunt, errorem agnoscere, si editionem *Oxonensem* A. 1675. & *Amstelodamensem* A. 1711. inter se contulerint. Vid. etiam infra, P. IV. n. VII. § IX. animadv. 9. itemque n. VIII. § 82. ¶ η καταβαίνεται) *Er.* nescio an *Pet.* 2. 3. cum *Al.* η καταβαῖνει *Seid.* ceteri. ¶ εἰ) *Comp.* &c. ἀπὸ *Vff.* & quinque alii, *Areth.* Allit. ad subsequens ἀπὸ, quod *Vff.* per compensationem, & *And.* 1. manu prima omisit. ¶ με post ὄνομα) — *And.* 1. manu prima. *Vff.* & sex alii, *Areth.* Post syllabam μα, με facile omissum.

14 ἐν λαοδικείᾳ ἐκκλησίᾳ) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* ceterique, *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* ἐκκλησίας λαοδικείων *Er.* Quieſcent *Seid.* *Steph.* 15. ¶ καὶ ὡληθιώς) δοληθιώς *And.* 1. *Cov.* *L.* *Vff.* *Syr.* Ex v. 7. ¶ ἀρχὴ) ἀπα χὴ *And.* 1 in textu: sed ἀρχὴ in comm. idem. ¶ κτίσεως) πιστῶ; *Arab.* & *N.* *T.* excusum a *Carola* (sic *Millius*: *Carolo*, *Kusterus*,) *Guillard* A. 1543. sub calcem; ex *Arab.* coll. *Var.* ad e. *XI.* 19.

15 ὁ φελον usque ζειδὸς) — *Al.* ¶ ἦς) *Comp.* *And.* *Seid.* ceterique, *Areth.* εἴς *Er.* nescio an *Steph.* n. 15. cum *Hunt.* *Seid.* εἴς *Vff.* — *Pet.* 3.

16 γλιαρὸς) χλειαρὸς *Al.* ¶ εἴτε ψυχρὸς εἴτε ζειδὸς εἴτε ψυχρὸς *And.* *Salvianus.* εἴ ζειδὸς εἴτε ψυχρὸς *Comp.* *Seid.* *Vff.* *Areth.* vel etiam *Syr.* *Arab.*

17 — ὅτι post λέγεις) *Comp.* *And.* 2. *Cov.* *Hunt.* *L.* *M.* *Seid.* *Sin.* *Steph.* 15 *Vff.* *Arab.* *Salvianus.* ὅτι *Er.* *And.* 1. *Lat.* nescio an *Bar.* *Pet.* 2. 3. *Steph.* 15. cum *Al.* E proximo. Vid. *Gnom.* ¶ γένει) *Al.* *Pet.* 3. ¶ εἰ) — *Aeth.* ¶ καὶ οὐ) *Comp.* *Henrici Steph. ed.* *Al.* *Vff.* cod. plurimi. καὶ *Er.* *Steph.* edd. *And.* 1. ¶ καὶ οὐ ἔλεεινός) — *And.* 2. *Aeth.* *Salvianus.* ¶ τυφλὸς καὶ γυμνὸς) γυμνὸς καὶ τυφλὸς *Vff.* *Haymo.*

18 ἐν πυρὸς) — *Vff.* Librario in his verbis non semel titubante. ¶ ήτα πιράδη, καὶ) περιβάλλεται *Lat.* aliqui. ¶ καὶ μή) μή *Comp.* ¶ κολλέροις *Er.* *Al.* *And.* in cod. *Bavarico.* Lection media, quam ex pronunciatione Iudaica defendit Schöttgenius. κολλέροις *Comp.* κολλέροις *Al.* *And.* 1. κολλέροις *And.* 2. *Vff.* & septem *Areth.* censet *Salmasius*, & *P. Zornius T.I.* Opuse. sacr. p. 583 seqq. ¶ ἔγχειται) *Sic.* vel ἔγχειται *Al.* *And.* 1. *Cov.* *Vff.* nec non *Barb.* 2. Lection media. ήτα ἔγχειτης *Steph.* ει vel potius ει. & inde *Curcellaei* margo. ήτα ἔγχειτη *Bar.* *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. *Seid.* *Areth.* *Glossa.* ἔγχειτον edd. Ex rhythmo κολλέροις. inunge (ἔγχειτον vel potius ἔγχειται) *Lat.* ἐπι addit *Comp.* *M.*

19 ζήλωσον) ζήλευε *Al.* & alii. Allit. ad παιδεύω. ¶ εἴ) — *Cov.* *Vff.*

20 ιδὲ) ιγὼ addunt *Orig.* *Hieron.* *Primas.* ¶ ἔσηκα) ήτα *And.* 2. in exeg. ¶ τὸν θύραν alterum) — *Aeth.* *Hieron.* *Primas.* ¶ εἰσελεύσομαι) καὶ præfigit *Comp.* *Bar.* *M.* *Pet.* 2. 3. *Sin.* *Primas.*

C A P. IV.

1 λέγεται) Al. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin. unde καὶ λεγόστος Cov. Vff. Ambros. in Luc. & de lide resurr. nec non Syr. (λεγόστα) edd. &c. ¶ ἀνάβα—ἀ) ἀνά-

βαῖ—στα Al. 2 καὶ primum) — Al. Bar. Hunt. L. Sin. Lat. plerique, Hieron. in Dan. VII. April. Primus. Syr. Ut si periodus inciperet, μετὰ ταῦτα εὐθέως. ¶ τὸν θερινὸν) Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Cassiod. (τὸν θερινὸν) edd. &c. Al- lit. ad seqq.

3 καὶ ὁ καθίσματος) Al. Cov. Seid. Syr. Lectio media: cui ἦν addit Er. Lat. Totum hoc omittunt, καθίσματος recurrente, Comp. And. Vff. ceterique, Areth. Αθ. Arab. In paula est Steph. 15. ¶ σαρδίῳ) Comp. & msf. omnes, Areth. σαρδί-ῳ Er. solus vel cum Pet. 3. Lat. aliqui, deteriores. Rhythmus, συαρχγδιῳ, quanquam rufus terminacionem σαρδίῳ ex συαρχγδιῳ confirmari censet. ¶ ἵπις) οἶκος Al. Αθ. ¶ κυκλώθει) κυκλώθει And. 1. Vff. ¶ ὄμοια) Comp. And. 2. Cov. M. Vff. ὄμοιος Er. And. 1. manu prima, &c. Ex anteced. Vnde ὄμοιως Hunt. Seid. Sin. Areth. Ceteroqui ὄμοιος etiam sceminiuum est: sed ὄμοια mox quoque legi- tur v. 6.

4 καὶ primum) — Hunt. L. Sin. Syr. ¶ κυκλώθει) κύκλωθει And. κύκλωθει Vff. ¶ θερινὸν) θερινὸν Al. ¶ θερινοί εἰκοσιτέσσαρες καὶ ἐπὶ ταῖς) alii throni XXIV, & super XXIV habet Hieron. l. c. ¶ εἰκοσιτέσσαρες) Numeros compositos alii sic, alii καὶ interjecto, alii per literas, ut hic καὶ, exprimunt. ¶ τὰς θερινὰς) τοῖς θερινοῖς And. 2. ¶ υἱοὺς εἰκοσιτέσσαρας) εἰκοσιτέσσαρας θερινοὶ Al. Prope- ranter. ¶ — εἰδος ταῖς) Er. id. 1. 2. 3. Al. And. Barb. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Areth. Αθ. Arab. Lat. Hieron. Syr. ταῖς, εἰδος omisso, Seid. Vff. (εἰδος ταῖς) Comp. nescio an L. Pet. 3. Steph. 16. 15. cum Cov. M. Glossa, eaque recens. θερινοὶ — καὶ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβυτέρους — καὶ — σεζάρους χρυσοῦ. Sic Erasmi ed. 1. cum And. & cod. optimis. Media lectio: unde meros accusativos exhibet Al. & me- ros nominativos Latini recentiores. Erasmus, post καὶ secundum, ἔχει in ed. 2. inseruit, defensorem naestus Wolfium. Quae vir cl. differit, evincunt, ἔχει petui- se locum habere: sed revera nullo id codice inititur, Erasmus de suo dedit. εἰδος τοῦς, commodiore loco, ante εἰκοσιτέσσαρες videlicet, interposuere Græci recentiores, & inde Comp. & inde Er. postquam editione Comp. positus erat. Quo specimine disimus, Erasmum interdum, editioni Comp. obsecutum, sequiores ejus lectiones cum sinceris Reuchliniani codicis permutasse. Rechte habet prima E- rasmi editio. etenim misere casuis solet Iohannes. c. 1. 16. XVIII. 12. 13. &c. ¶ εἰς) — Al. And. 1. Lat. ¶ — ἔχει ante ταῖς ταῖς) Er. id. 1. Al. And. Vff. & reliqui omnes, Arethas, Αθ. Arab. Lat. Syr. Silent Pet. 3. Steph. 15. ἔχει sup- plementum in Er. ed. 2 & aliis. Latinae editiones recentiores in hoc versu habent, ca- su recto, circumamicti, &, coronae aureae: sed circumamictos retinent ms. Colon. & Reutl. & Schelh. cum Ticonio, si hunc recte consideres; & coronas aureas iidem ms. cum multis aliis, & Hieronymus, Hajmo, alii: nec tamen usquam katabant inseruntur.

5 ἐκπορεύονται) edd. mss. ἐκπορεύοντο Er. ἐξεπορεύοντο Hervagii ed. Cov. Vff. Lat. aliqui. Π καὶ Φωναὶ) — Pet. 2. nescio an Ticon. Π φωναὶ καὶ βρονταὶ) Comp. Al. And. Seid. Vff. & reliqui mss. (quoniam de Steph. n. 15. minus liquet,) Areth. Eth. Arab. Lat. Syr. βρονταὶ καὶ Φωναὶ Er. Π πυρὲς) — And. apud Milliūn, Eth. Lat. Habent vero Armen. Copt. Victorinus, Hieronymus, Primasius. &c. Π θρόνος θρόνος αὐτῷ Comp. And. 1. Vff. & alii. Ex cap. I. 4. Π αἱ εἰσι) ἀ εἰν Al. Lat. plerique. Π τὰ) — Comp. Vff.

6 ως) Comp. Al. Vff. & ceteri, Areth. Arabs Erpenii, Lat. Tertullian. Augustin. Cassiod. Syr. Probat Vitrunga. De Pet. 3. Steph. n. 15. nullum indicium. (~) Er. And. Ticon. Primas. Π υπλίνη) νελιν Comp. Hunt. M. Etiam infra. Π τέσσαρα τέσσερα Al. Et sic passim idem. Ionice. Π ὄφθαλμῶν) ὄφθαλμος Vff. Et sic versu 8 idem. Π ἔμπροσθεν) ἔμπροσθε Er.

7 ζῶος τὸ πρῶτον) πρῶτον ζῶον And. 1. Π τὸ πρῶτον οὐχοι) — And. 2. Vff. Π ως ἀνθρώπος) edd. mss. Syr. ως ἀνθρώπος Al. Lat. sed quasi homo habet Purvæus, nescio an etiam Ticonius: & quasi humanam interpres Irenæi & Primasius. ἀνθρώπος And. 2. Barb. 2. Bar. Seid. Irenæus in Græcis hodiernis, Areth. Arab. nec non Pet. 2. Π πετομένῳ) Al. And. Hunt. Vff. pluresve, Areth. πετωμένῳ edd. Irenæi Græca hodie, &c. Nos hic & c. VIII. 13. XIV. 6. XIX. 17. eos sequimur codices, qui barytonam formam præ circumflexa habent, quia barytona est non solum apud LXX, sed etiam Ap. XII. 14.

8 τὰ) Al. Bar. Cov. I. M. Pet. 2. Vff. — edd. And. &c. Facile ante τέσσαρα omissum. Π καθ' ἐν αὐτῶν) Lectione media in Comp. Al. And. Vff. ceterisque, ex quibus αὐτῶν videlicet omittunt Bar. Hunt. L. Seid. καθ' εἰντονῶν habet And. 1. καθ' εἰντονῷ Er. In pausa sunt Sin. Steph. 15. Π ἔχον) Comp. And. Cov. M. Pet. 2. 3. Steph. n. Lectione media. unde ἔχων Al. (uti cap. V. 6.) Seid. Vff. ἔσχον Hunt. εἰχον Er. (invitis ceteris Andreæ codicibus,) & Bar. L. Quid Sin. Steph. 15. & interpretes secuti sint, non liquet. Vid. Gnom. Π κυκλόθεν) κυκλωθεν And. 2. Vff. Sed εἰς in circuitu habent Arab. Lat. aliqui: ut κυκλόθεν annexatur sequentibus verbis, ut aperte fit apud Anskertum, Apringium, Haymonem & multos recentiores, quum antecedentibus junixerint plerique. Π (ἔωθεν καὶ) L. Pet. 3. Sic εἰς foris, post intus, inferit alia translatio apud Primasium, Victorinus. Glossa ad κυκλόθεν. Π γέμεσιν) Comp. ceteraque, quiescente Sin. γέμοντα Er. solus. Ex v. 6. Π γέμεσιν ὄφθαλμῶν) γέμεσιν ὄφθαλμος habet Vff. recens ille quidem liber: sed sic alios quoque legisse, colligas ex And. 1., qui surrogat ἔχοντα ὄφθαλμους. Fortasse plures mss. eindem varietatem habent, a collatoribus prætermissem. Verbum γέμω cum genitivo simul & cum accusativo exstat cap. XVII. 4. Π λέγοντες) Er. ed. I. 2. 3. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Areth. Primas. Rupertus λέγοντες τὸ Pet. 3. λέγοντα Comp. nescio an Sin. Steph. n. 15. cum M. Lat. Π ἄγιος ἄγιος ἄγιος) Er. And. Seid. Vff. Armen. Copt. Lat. Syr. vel etiam L. cum Al. Cov. Pet. 3. Steph. 15. Aretha, Eth. Arab. Accedunt Tertullianus, Villorin. Hieron. proœm. Matth. & in Ez. I. Rufin. Expos. Symb. Liber contra Variniadum Idacio Chro adscriptus, Ephraim Syrus. Mancus videtur Sin. versu 7. 8. 9. (ἄγιος ἄγιος ἄγιος,

ἄγιος, ἄγιος ἄγιος ἄγιος, ἄγιος ὅγιος ἄγιος) Comp. Barb. 2. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. 15. Graeci codices annos, inquit Valla; non omnes omnino, ut quidam accipiunt, sed quos ipse vidit, innuens. Neminem movere debet, quod Comp. Steph. 15. τὸ ἄγιος sexies habere dicuntur apud nonnullos: sexies his codicibus adseribitur τὸ ἄγιος in margine Stephani, sed eum additionis indice asterisco; margo igitur non opponi debebat textui ter id habenti, sed accenserit. Novies autem politum est ἄγιος a librariis ex more ecclesiastico. nam in veteri ecclesia illa formula δοξολογίας (h. e. collaudationis) Sanctus, Sanctus, Sanctus, ex Iesiae VI. 3. vel semel usurpabatur vel ter; & vix Sanctus rel ter iterabatur rel ter ter: ut ait Casaubonus Ex. I ad Baron. p. 61, ubi eam in rem Damaseenum & Germanum citat, & inde Hymnum Mercurio Trifinegisto adscriptum, ἄγιος item novies habentem, examinat. Habet sic quoque Anthologium Græcorum: & Ephraim Syrus in Exomologesi novies ait, Δοξα σοι. fol. 17. noviesque ad missam cantatur Kyrie eleison, ut Innocentius III ac Durandus docent. Nescio an hue pertineat, quod novem etiam verbis laudem Deo debitam exprimant Hebraei in tr. Pesachim: Προπτερα quod fecit hoc nobis Deus in exitu ex Aegypto, ideo officium nostrum est λαμπρόν γένους εργάτης illum, qui nolis & majoribus nostris haec signa exhibuit. Contulit locum Christ. Schattgenius in Horis Talm. ad Matth. XXVI. 30. Vid. Gen. ¶ ὁ θεὸς σαλαὰθ And. 1. Vff. Ephraim, nec non Cov. Arab. Conjungit Rufinus in Symbolum, ed. Pamphil. Ex LXX. — Ephraim alio loco. ¶ ὁ παντοκράτωρ) Hoc post ἐρχομένος habet idem, & And. 1 in comm. Rufinus in Symb. ¶ ὁ ἦν καὶ ἔσται ὁ ὥρα καὶ ὁ ἦν And. in eod. Pal. & in comm. Liber contra Varinadum (in quo etiam omittitur καὶ ὁ ἐρχόμενος,) Ausbertus Ephraim. ¶ καὶ ὁ ὥρα) — Vff.

9 δάσσει) Er. And. vel etiam Steph. 15. cum Al. δᾶσι Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. 15. Areth. δάσει Comp. Seid. δάσσει Cov. L. Pet. 3. Vff. & alii apud Marckianum. ¶ ἵναχαρισταν) ἵναχαρισταν Al. ¶ τὸ θέρετρον) τῷ θέρετρῳ Al.

10 τὸ καρδιών εἶπι) — Primas. ¶ παρασκυνόσει) Comp. Al. And. Seid. Steph. 15. Vff. &c. Areth. προσκυνέστι Er. vel etiam Pet. 2. 3. Steph. 15. ¶ βαλέστι) Benii, Al. And. 2. Seid. Sin. cum multis. Βαλλέστι edd. primae, And. 1. vel etiam Pet. 2. 3. Steph. 15. βαλλέστι Vff.

11 κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν) And. 1. (nam And. 2 pro κύριος habet κύριος, & post λαβῆν addit ὁ ἄγιος,) Cov. L. Vff. Aetb. Lat. Lectio media. κύριος Er. ὁ κύριος καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν Al. ὁ κύριος καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ἄγιος Comp. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Steph. 15. Areth. Arab. Syr. & sic, ὁ tertio omisso, Seid. De Pet. 3. silentium est. ¶ τὸν ante διανοῦν) — Al. ¶ τὰ) — And. 2. Vff. ¶ τὸ θεληματικόν Al. ¶ ἵσταν) Al. Barb. 4. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Steph. 15. Areth. Arab. Lat. Ticon. Syr. Probat Eltius. (εἰσι) edd. And. 1. Valla, Seid. Vff. vel etiam Pet. 3. enim Cov. M. ¶ ἵσταν καὶ κτισταν) haec sunt constituta: & erant & creata sunt duæ translationes apud Primasum. κτισταν καὶ κτισταν And. 2. Opinione melioris ordinis. ¶ καὶ κτισταν) — Al. In rhythmo ἵσταν, & καὶ recurrente. c. V. 1. κτισταν, sine καὶ, Hasenrefferi ed. unde (&) in versione per parenthesis exhibet.

C A P. V.

1 init. καὶ) — And. I. ¶ δεξιῶν) Dei addit Cyprian. Primas. Cassiodor. ¶ βιβλίον) Hoc continuo post εἰδὸν habent iidem. ¶ ὅπισθεν) Er. Cyprian. Syr. vel etiam L. Pet. 3. cum Al. (ἴξωθεν) Comp. And. Steph. n. 15. Vff. & omnes ceteri, Areth. Αἴθ. Arab. Lat. Victorin. Ticon. Hilar. Hieron. Primas. Vtrumque Origenes, Cassiodorus, & interpretatio hujus loci apud Andream Cæl. quæ in cod. Augustano existat, Oecumenio adscripta. scriptum enim librum ait ἔσωθεν καὶ ΕΞΩΘΕΝ. καὶ ἔσωθεν μὲν ἐν στονοῖς ἐξ ισραὴλ γεγραμμένοι ὡς θεοσεβεῖς τῇ ὁδηγίᾳ τῷ νόμῳ ΟΠΙΘΕΝ δὲ καὶ ἐν τῇ χειρού μονάς, οἱ ἐξ ἴθνῶν ὡς εἰδωλολάτραι προνήκοις πιστεῦται. Hoc certe scholion ἔξωθεν pro textu, & ὅπισθεν pro glossa ponit.

2 εἰδὸν) audivi habet Rupertus. ¶ ἀγγελον) ἀγγελον ἄλλον Orig. in philocalia, Hilar. Arab. apud Io. de la Haye. ¶ ἐν) Al. And. 2. Barb. 2. Seid. Sin. Vff. cum reliquis, Orig. in Philocalia. — eidd. And. I. vel etiam Pet. 3. cum M. Vacat margo Stephani. ¶ ἀξιος) Comp. Al. M. Pet. 3. Orig. Epiphan. Lectio media. ἐσιν ἀξιος eidd. &c. Lat. ἀξιος ἐσιν And. Vff. Cyprian. Primas.

3 ἐν) neque in habent Lat. aliqui. ¶ ἀρχαν) ἀρχαν Vff. & alii, Arab. Syr. Ex Act. II. 19. ¶ σὸν primum) ἐτε Orig. And. & alii. ¶ καὶ secundum) ἐτε Orig. And. καὶ Er. ¶ σὸν tertium) ἐτε Orig. And. Vff. & alii. Ex v. 4.

3, 4 σὸν βλέπειν usque τὸ φελίον) — Al. Recurrentibus iisdem verbis.

4 (— ἐγώ) Er. ed. I. 2. 3. Pet. 3. Orig. Epiphan. Αἴθ. Copt. Facile omissum, ante ἔκλασιν. ¶ πολὺ) Comp. And. Seid. Vff. & reliqui. πολλοὶ Αἴθ. πατέτες Copt. Wilkinsii. sed obstat μὴ κλεῖ. v. 5. πολλὰ Er. De And. 2. L. incertum — Orig. in philocal. c. 2. homil. XIV in Ez. ed. Lat. Paris. ¶ ἀξιος) — Pet. 3. ¶ — καὶ ἀναγνῶνας) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Vff. Orig. Epiphan. Areth. Αἴθ. Arab. Lat. Cyprian. Hilar. Oros. Syr. Hiat. n. (καὶ ἀναγνῶνας) eidd. And. M. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. Glossa verbi βλέπειν pro quo regere (imo legere) est etiam apud Cassiodorum. Etenim καὶ ἀναγνῶνας addidit in textu Andreæ Cæsareensis librarius festinans; opinor, ex alliteratione ad ἈΝΟΙΞΑ & ad ἈΓΝΩΣΤΙΑ, quorum illud in textu est, hoc in commentario Andreæ statim occurrit. Inde additamentum hoc manavit in codices Andreæ illi propinquos: sed quum a tot aliis Græcis, a tot Latinis patribus allegetur hic locus, nemo addit, & legere; neque versiones antiquæ id verbum agnoscunt. Praegnantiorem verbi ἀνοίξα significationem fieri, manente τῷ καὶ ἀναγνῶνας, scribit Wofius: sed vide Gnom.

5 εἰ) — Er. ed. I. 2. 3. Orig. in philocalia. ¶ — ὥν) Comp. Al. And. I. Seid. Vff. Orig. & novem reliqui, Lat. & patres iidem, & Enseb. ὥν Er. And. 2. Quiescit Steph. 15. ¶ ἀνοίξα) ὁ ἀνοίγων Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. vel etiam Arab. Syr. Lemma ex margine, vel ex cap. III. 7. ¶ — λῦσας) Comp. Al. And. I. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Orig. Epiphan. Areth. Αἴθ. Arab. Hilar. Primas. Etherius, Syr. (λῦσαι) Er. And. 2. Lat. exceptio ins. Schelh. Cyprian. Hieron. in Dan. XII. Oros. Apriug. Cassiod. Ex v. 2. Margo Stephani

Stephani vacat. Π ἐπτά) — Orig. ed. Lat. (sed habet in philocalia,) Hieron. sepe, Oros. Ansbertus.

6 — καὶ ἴδε) And. Barb. 4. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 3. Seid. Sin. Vff. And. Arab. Iren. Cyprian. Primas. καὶ Syr. (καὶ ἴδε) edd., Lat. nescio an Pet. 2. Seid. Steph. n. 15. Ex cap. IV. 1. &c. καὶ ἴδε καὶ, omisso καὶ εἶδο, Al. Π ἐσφαγμένον) ἐσφαγμένον Comp. unde ἐσφαγμένον Cov. Confer Var. v. 12. VI. 9. XIII. 3. 8. Verbum σφαγίζω habet Suidas V. παρθίνος σφαγιάζω, Andreas in Exegesi paſſim, & Lexica: sed mox v. 9 ἐσφάγης, & c. XVIII. 24 ἐσφαγμένων sine exceptio-
ne habent codices. Π οἱ εἰσι usque τὰ ἀπεισαλμένα) Media lectio, ut videbimus.
Π εἰ) Er. And. 2. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15. cum Al. Hunt. (εἰ) Comp. And. 1. Bar. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Vff. Areth. Ob neutra subsequentia. Π ἐπτά)
Comp. &c. Iren. Cyprian. — Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 3. Æth. Ticon. Π πνεύματα
τῷ θεῷ) Comp. And. Vff. pluresve, Lat. τῷ θεῷ πνεύματα Er. Steph. edd. Π τὰ
ἀπεισαλμένα) Er. And. 1. τὰ ἀποελλόμενα Vff. & reliqui, Areth. Ex Hebr. I. 14.
quoniam ibi longe aliud dicitur. Quiuscum Pet. 2. 3. Steph. 15. (ἀποελλόμενα)
Comp. And. 2. τὰ post τὰ omisſum. (ἀπεισαλμένοι) Al. Ob masculina præcedentia.

7 τὸ βίβλιον post εἰληφε) Er. vel etiam Steph. n. 15. cum Cov. Vff. Lat. in ms.
Reutl. Cyprianus, Ansbertus, Haymo & alii, Missale Rom. Syr. Post θεόν id po-
nit Comp. (τὸ omisso,) And. Areth. Lat. (—) Al. (in quo tamen post θεόν hoc
legi ait Marcius,) Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Sin. Æth. vel etiam Seid. Π τῆς
τῆς χειρὸς τῆς Vff.

8 ἔλαβε) aperuisset habet Lat. unde ἵροις Veles. & cod. Græcus, quem vidif-
se se ait Alcasir. Vicillim accepisset habet Primasius & alii apud Boſluet. Π οἱ) —
Comp. Π κιθάραν) Al. And. 1 manu secunda, Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth.
Æth. Syr. (κιθαρας) edd., Lat. &c. Instar Φιάλας. Π χευστᾶς) — Hieron. pro-
cem. comm. in Abdiam, Rupertus in h. l. non semel: sed habet l. IV de viet.
Verbi Dei, c. 9.

9 ἀδετοι) ἀδωτοι Al. Ex allit. ad ὁδόν. Π ἄ) Domine addunt Lat. aliqui. Ex
cap. IV. 11. Π — τῷ θεῷ) Er. ed. 1. 2. 3. neque attingit Arethas in comm. &
(quod plus ponderis habet ob conjunctionem cum Erasmo) Andreas in comm. Ac-
cedit Cyprianus l. II ad Quir. cap. 15. in editis, inquit Millius, nostris. Pamelii
certe editio omittit, nullam hic proferens manuscriptorum disrepantiā: Erasmi,
de habet; quæ syllaba vel residua pars est vocabuli Deo, vel præpositio cum san-
guine tuo construēta. Omittit etiam Primasius in comm. & semel textus Ruperti,
fortasse quia in alium codicem librarius incidit. Habent Arm. Copt. et si Wilkinsius
in versione sua Latina id non expressit: Deus habent Lat. aliqui. (τῷ θεῷ, post
ἵματις) Vff. pluresve, Lat. Syr. Ex v. 10. Ante ἵματις id inserunt editi plerique,
And. &c. Penes Millium Al. Æth. prætermittunt versu 9 ἵματις, & versu 10 τῷ
θεῷ ἵματις sed videndum, ne utraque prætermillio ad versum 9 pertineat.

10 αὐτής) Comp. Al. And. Vff. & decem alii, Valla, Æth. Arab. Copt. Syr.
(ἵματις) Er. Orientalis ecclesiæ confessio p. 172. Lat. nescio an Steph. 15. Ex cap. I. 6.

¶ (βασιλείαν) *Al. Lat. Cyprianus*, uti cap. I. 6. Recentiores hīc quoque βασιλεῖς. Sed vide *Gnom.* ¶ (βασιλεύστων) *And. 2. Barb. 3. Bar. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. n. Vff. Valla, Arab. Copt. Lat.* in miss. multis, *Cyprianus Pamelii, Beda, Rupertus*, unde βασιλεύστων *Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. L. Sin. Sphalma facile*, etiam *Vallae* obtrusum. βασιλεύσομεν *Er.* vel etiam *Steph. 15. Lat.* aliqui. βασιλεύσοντας *Syr.* Tanto consensu codicum initur lectio, ἀυτούς — καὶ βασιλεύσοντι, ut *Erasmus* demum fecisse videatur ἥρξεις — καὶ βασιλεύσομεν. Defendit id *Wolfius*; cuius tamen annotatio ad Matth. XXIII. 37 ἀντίν pro σὲ, nec non ad Iud. v. 24, nos defendit.

11 καὶ εἶδον) — *Aeth.* ¶ φωνὴν *Er.* vel etiam *L. Pet. 3. Steph. n. 15. cum Al. Lat. ὡς Φωνὴν Comp. And. 1. Seid.* & sex alii, *Areth. Syr.* Vtrunque *Cassiodorus* in *Ps. I.* & in *h. l. ὡς Φωνὴν And. 2. Ex cap. VI. 1.* ¶ ἀγγέλων) Sie *Syrus* quoque: sed ὄδάτων *Polyglotta ei tribuunt.* ¶ πολλῶν) — *Cov. Vff. Arab.* (solito consensu;) *And. apud Mill.* ¶ κύκλῳ) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem alii, Areth. κυκλόθεν Er.* Ex cap. IV. 3. 4. Quiescit *Steph. 15.* ¶ ζώων καὶ τὸν πρεσβυτέρων) πρεσβυτέρων καὶ τῶν ζώων *Vff.* nee non *Miffale.* ¶ καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς ἀντων μυριάδες μυριάδων) *Comp. Al. And. Seid. Steph. n. 15. Vff. &c. Areth. Valla, Aeth. Arab. Copt. Syr.* Credo, etiam *Iet. 2. 3.* — *Er. solus.* ¶ μυριάδες μυριάδων καὶ) — *Lat.* Videlicet *myriados* vocabulo ubique in *V. & N. T.* abstinuit. Totum *Primasus* sic exprimit, Ἐ erat numerus eorum milia milium, utique innumerabilium. Plane vero *Cassiodorus* in *Psalm. I.* Ἐ erat numerus eorum dena millia denum millium, *millia millium.*

12 ἀξιον) *edd. & miss.* sere omnes. (ἀξιος) *Er. ed. 1. Al.* Vti v. 9. ¶ ἔσι τὸ) ἔσιν *Er.* ¶ ἐσφαγμένον) ἐσφαγμένον *Comp. ἐσφραγμένον Vff.* manu prima. ¶ πλεπτον) τὸν πλεπτον *Vff.* & alii. divitias legit *Victorin. Ticon. Primas. Cassiod.* sed divinitatem surrogat *Lat.* ex *Rom. I. 20,* ubi idem nomen cum laude *virtutis* conjungitur: vel ex compendio scriptioris.

13 ὁ ἔσιν, nec postea ἀ ἔσι) *And. 1. Primas. Cassiod.* in *Ps. I.* *Syr.* (ὁ ἔσι & ἀ ἔσι) *edd. And. ed.* vel etiam *M. Pet. 3.* Vacat margo Stephanii. ὁ & (post θελάσσης) ἔσι *Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Areth.* ἔσι tantummodo, post θαλάσσης *Vff.* ὁ tantummodo, *L.* ¶ ἐπὶ τῆς γῆς) *Comp. Al. &c.* ἐπὶ γῆς *Vff.* ἐν τῇ γῇ *Er. And. 1.* haud scio an *Steph. 15.* ¶ καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς) — *L. Pet. 3. πάντας ἕκστα λέγοντας*) *Comp. Barb. 1. Cov. M. Sin. Steph. n. Vff. Lat.* Et sic, καὶ præfixo, *And. 1. Seid.* vel etiam *L. πάντας ἕκστα λέγοντα Al. And.* in *ms. Bavario.*, *Pet. 3. πάντας λέγοντα And. 2. (πάντας, ἕκστα λέγοντας)* *Er.* vel etiam *Pet. 2.* cum *Bar. Hunt.* Ob τὰ precedens. Lectio καὶ τὰ ἐν ἀυτοῖς, πάντας ἕκστα λέγοντας majorē initur numero codicum. Pauci πάντας, vel etiam λέγοντας, in neutrum verterunt. Vid. *Gnom.* ἐπὶ τῷ θρόνῳ) τῷ θρόνῳ *Al. & sex alii.* Ex alliteratione. ¶ καὶ ante τῷ) — *Al. Syrus*, hīc longe abiens. ¶ αἰώνων) αἰώνιν addunt *And. Vff. & alii.* Vide Var. cap. I. 18.

14 ἔλεγοι) *Er. Al. And. Cov. Pet. 3. Vff. (λέγοντα) ceteri.* Ex v. 13. ¶ — τὸ) *Er. Al. And. Pet. 3. (τὸ) ceteri, ex 1 Cor. XIV. 16. & ex usi liturgico.* ¶ — εικο-

¶ - εἰκοσιτεσταρες) Comp. Al. And. (etiam in exegesi,) ceterique omnes, Areth. Caffiod. in Ps. I. Syr. Sic v. 6. (εἰκοσιτεσταρες) Er. Lat. Caffiod. li. l. Vti v. 8. ¶ ἔπειτα) ἐπειον Comp. And. 1. & alii. ¶ προτερινταρ Comp. Al. And. Steph. n. Vff. & reliqui omnes, Areth. Æth. Arab. Copt. Lit. in ms. Coloniensi, duobus Parisinis vetustis, Reutlingensi, Schelhorniano, multisque apud Hentenium & Zegerum,) Caffiodorus, Beda, Ansbertus & Haymo in eorum. Syr. (τροπεκυρταν ζωρτι εις της αιωνας των αιωνων) Er. Lat. aliqui, & inde Armen. nescio an Steph. 15. Ex cap. IV. 10. Additamentum ex Latino Græcum. videntem abest a codice Lat. Parisino, & a duobus, opinor, Ienensibus: unde Rupertus construit, adoraverunt in secula seculorum. και προτερινταρ Verbo προτερινταρ terminatur periocha in monumentis omnibus. in secula seculorum additum est in Latinis quibusdam: unde porro alii Latini, videntem in secula seculorum. Ut cap. IV. 9. 10 leguntur verba, Iohannea sunt, nemo dubitat: ut hic subsequuntur, Erasmica sunt. Alioqui omnia ex parallelismo verbali Glossemata, tanquam scriptoribus sacris eorumque phrasi congruentia, cogemur amplecti: quæ tamen per ipsius locorum similitudinem ut intrusa noscuntur. Ex interpolatis Latinis Erasmus verit: ζωρτι εις τους αιωνας των αιωνων quem metaphrasten vel articulus (τω) iterum omisimus indicat. Addita haec verba habet etiam Armena versio: habet vero indidem, ex Latinis, ad quos Armena editio, ut constat, interpolata est. Itaque ubi Er. & Arm. a Græcis abludunt, & inter se congruunt, Latinismum suum mutuo produnt. Casum plane similem notabimus infra, ad c. XIV. 5. Cl. Wofius scribit, Codices multos & versiones quoque intum legere, ζωρτι, ac non, εις τους αιωνας των αιωνων. Imo vero etiam το ζω τι ab illis abest. quare locus c. VII. 2. hue non erat conserendum. Occupationum moles, ut credere fas est, non semel in angustias temporum conjecit Rev. virum, præsertim quum in Apocalypsin Curas scriberet. Id quivis ei facile ignoscet: ipse autem vicissim & quivis veritati per alterum demonstrat manus dabunt. Talia additamenta, deposito timore, resecare pium est. Brevior lectio, και προτερινταρ, & adoraverunt, adorationem & Selenti in throno & Agno præstitam denotat. coll. v. 13. Sæpe προτερινταρ absolute dicitur. c. XI. 1. Ioh. IV. 20. XII. 20.

C A P. VI.

I ὅτε) Er. And. 1 manu certe secunda, Vff. Primasius, Ansbertus, Aprinzius, Haymo, Rupertus, Antoninus, Syr. vel etiam L. Pet. 3. Æth. cum Al. Cov. Conf. v. 12. unde eidem omittit Ætb. Primis. (271) Comp. And. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Areth. Lat. Quiescit Steph. 15. ¶ μιαρ ει) ει Er. Ex alliteratione ad ειος ει. ¶ ἔπειτα) Comp. Al. And. Cov. M. Pet. 2. (inter lineas,) Seid. Sin. Vff. Areth. Ætb. Arab. Lat. Syr. - Er. nescio an L. Pet. 3. Steph. n. 15. cum Bar. Hunt. ¶ λιγοντος) λιγοντος ζεχε Al. in Millii appendice: ex qua hoc ad ζεχε refert Kusterus. ¶ Φων) And. 1. Vff. Φωνη, Seid. Utrovis modo, Comp. Al. Cov. Hunt. L. M. Sin. Valli, Areth. Syr. nec non Lat. qui vocem habet vulgo, sed voce in ms. Coloniensi. Φωνη Er. And. 2. nescio an Pet. 3. Seid. Steph. n. 15. cum Bar. Ex rhythmo βεοντης. Inde porro Φωνη Pet. 2. Duos, qui aις Φωνη βεοντης habent,

libros attuli, mihi quippe visos, sed ceteros non exclusi, qui vel $\Phi\omega\nu$ sine accentu, ut *Comp. Al.* vel ipsum $\Phi\omega\nu$ habebant, quanquam eis *Millius*, accentuum discrimina vix attingere solitus, $\Phi\omega\nu$, quod etiam *Vitrina* probat, promiscue adseribat. De casu recto, $\Phi\omega\nu$, qui *Wolfio* displicet, *Vallae* non displicet, vide infra ad cap. XVI. 13.

1, 2 οὐδε. καὶ εἰδον) *Cov.* Totum hunc locum indigne turbaverunt librarii, unius sigilli lectionibus ad alterum, scilicet ut omnia inter se quam simillima redderentur, traductis: median autem ac veram lectionem excellens hic *Covelli* liber præter ceteros retinet. καὶ οὐδε. καὶ εἰδον *And. 2. Seid. Vff. Lat. Syr.* vel etiam *L.* Formula apud *Hebræos* per frequens, *VENI & VIDE*, plane videtur, in primo certe sigillo, legenda, & hinc in secundo, tertio, quarto, perinde ut illud, ως φωνὴ βροτῆς, subaudienda. (καὶ εἰδον, absque οὐδε. *Comp.* (quæ editio id antecedentibus annectit versu 1 f. 5. 7 f.) *Al. And. 1. M.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde καὶ βλέπε καὶ εἰδον ex Latino supplet *Er.* ἐρχεται simplex, (quod etiam *Andreae Exegetis* absque οὐδε. habet,) videtur conformatum ad versum 5 & 7. & ad cap. XXII. 17. 20. οὐδε, absque καὶ εἰδον *Barb. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Areth.* vel etiam *Pet. 3*, qui certe καὶ εἰδον omittit. sic & vide habent *Lat.* in ms. *Schelh. Primas. Ansbert. Haymo.* Librarii pro εἰδον saepe scripserunt οὐδε. unde de οὐδε καὶ οὐδον facile vel prius verbum vel posterius est omissum. Vacat margo *Stephani*: & quidem *Steph. 15* filet a v. 1 ad 10. Verba mea ad hoc celestina decurtavit *Wolfius*: sententiam meam lectores, si quid refert, hinc velim repeatant.

2 ἐπ' αὐτῶν) *Comp. Al. Seid. Vff. &c. Areth.* vel etiam *Steph. 11. ἐπ' αὐτῷ Er.* nec non *And. 1* manu prima. Et sic v. 4. 5. Ex alliteratione. ¶ νικῶν) ὁ νικῶν *Al.* Ex capp. II. III. ¶ (- καὶ) *Lat. Iren. Beda, Syr.* nescio an *Tertull. Primas.*

3 ὅτε) ὅτι *Comp.* ¶ σφραγίδα τὸν δευτέραν) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. & alii. δευτέραν σφραγίδα Comp. And. Vff. pluresve. ¶ - καὶ οὐδε. Comp. Al. And. 1. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Syr.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde iterum καὶ βλέπε ex Latino supplet *Er.* (καὶ οὐδε.) *And. 2. Barb. 1. Lat.* (excepto Schelli.) E proximo.

4 init. καὶ) καὶ εἰδον καὶ οὐδε. *And. 2. Arab.* ¶ πυρρὸς) πυρρὸς *Al. And. 1. Vff. & alii. ¶ τῷ) ἐν τῷ *Al.* ¶ (- αὐτῷ) *Al. Primas.* Vel additum ex alliteratione ad οὐδὲν αὐτῷ subsequens: vel omisum ex oscitantia aut Hebraismi ignoratione. ¶ τῆς) *Al. Cov. Vff.* Lectio media. unde præfigunt ἀπὸ *Er.* a *Wolfio* defensus, sed solus; in *Comp. And.* & reliqui. Liber Capnioneus, quo ille est usus, fecit, ut arbitror, cum *Al.* & aliis, qui præpositionearent. De *Pet. 3. Steph. 15.* non liquet. Brevior lectio, plerumque germana. ¶ - καὶ ante ἵνα) *Comp. And. Vff. & novem alii, Areth.* vel etiam *Rupertus.* καὶ *Er. Al. Lat. Syr.* idque probat *Wolfius.* Frequens Iohanni καὶ particula: solenne rufsum librarii, asyndeton explore. Ego multitudini hinc codicum obsequor. De *Pet. 3. Steph. 15.* incertum. ¶ σφράξωσι) σφράξωσι *Al.* κατασφράξωσι *And. 1. Bar. Pet. 2.* ¶ μάχαιρα μεγάλη) μεγάλη μάχαιρα *Al.**

5 τῷ φεραγῆτῃ τὸν τρίτην) Comp. Al. And. 2. Vff. & alii. τρίτην σφραγῖδα Er. Ex titulo capitinis hujus apud Andream. ¶ - καὶ ἴδε) Comp. Al. And. 1. Cov. M. Vff. vel etiam cod. Reuchlin. unde καὶ βλέπε ex Latino supplet Er. (καὶ ἴδε) And. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Areth. Lat. Syr. Vacat margo Stephanii. ¶ καὶ εἰδος) - And. 1. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Sin. Areth. Lat. nisi ipse & vidi scripsit, librariique & vide fecerunt: certe & vidi habet Primas. quanquam non pro & vide, sed pro & ecce.

6 Φωνής αἱς Φωνὴν Al. Bar. Pet. 3. Lat. sed tanquam omittit Primas. nec non Haymo, Purvaceus. ¶ κριθῆς) κριθῆν Al. And. 2. in textu, Pet. 3. Pluralis, apud Graecos Latinosque frequenter, ob ternarium choenicum hic illatus. ¶ δημορφίας) - Pet. 3. τὸ δημορφίας Al. ¶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν εἶναν) edd. mff. Cassiod. Syr. τὸν οἴνον καὶ τὸ ἔλαιον And. in comm. Lat.

7 ἕκκριτα) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Primas. Syr. vel etiam Seid. Plane utiv. 1. 3. 5. ἕκκριτα Φωνὴν edd. &c. Ex v. 6. (unde pro λέγοντος, quod Seid. & omnes codices cum Arethia, Latino, Syro habent, Erasmus cum Steph. 11. 15. vel solus potius, λεγόσαν edidit:) ἕκκριτα Φωνὴν And. 2. ¶ - καὶ ἴδε) Comp. Al. And. 1. Barb. 2. Cov. M. Pet. 3. Vff. vel etiam cod. Reuchlin. unde καὶ βλέπε hic quoque ex Latino supplet Er. Quiuscum Stephan. n. 15. (καὶ ἴδε) And. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. Lat. Syr. vel etiam Αἴθ. Arab.

8 καὶ εἰδος) - Colin. ed. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Sin. Areth. ¶ καὶ ἴδε) & vidi (equum pallidum) Primas. ¶ idem) - Pet. 2. 3. ¶ ἐπάρω) Er. et. 1. 2. 3. Lat. olim: (ut ex Ansterto & Ruperto patet, qui desuper habent constanter: desuper habet etiam cod. Reutlingenensis: unde desuper eum dedere Lipsiensis cod. duo:) vel etiam Pet. 3, qui mox αὐτῷ fertur omittere. (ἐπάρω αὐτῷ) ceteri. ¶ ὁ prius) - Comp. Vff. manu prima. ¶ σχολικῆς μετ' αὐτῷ) edd. And. 1. vel etiam Pet. 3. cum Al. M. ἕκολυθεὶς μετ' αὐτῷ Cov. Vff. (ἕκολυθεὶς αὐτῷ) And. 2. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Areth. Αἴθ. Arab. Lat. vel etiam Seid. Vtrumque Vitellinus, Ticonius. ¶ αὐτῷ) Comp. Steph. n. Vff. &c. Areth. Αἴθ. Arab. Lat. Syr. Probat Vitringa, Læskenius. (αὐτος) Er. Al. And. Atqui & ἄδεις non interficit, sed imperfectos deglutit. ¶ ἐπὶ κτλ. ἀποκτεῖναι) Comp. Al. And. Vff. cum reliquis. ἐποκ. οὐσι. ἐπι. κτλ. Er. ¶ τὸ τέταρτον edd. mff. Ticon. Primas. &c. quatuor partes habet Lat. ¶ καὶ ante ὑπὸ) - Er. ed. 1. 2. 3. καὶ τὰν And. 1. ¶ υπὸ) τὸ τέταρτον Al. Ex alliteratione ad præced.

9 θυτιασηρίας) Dei addunt Cyprianus, Primas. Cassiod. Ansb. Haymo. ¶ τῶν) τῶν αἰδερίπων τῶν Comp. And. 2. M. Pa. 3. Αἴθ. Ex cap. XVIII. 13. ¶ ἐσφραγίσθεις) ἐσφραγίσθεις Comp. unde στεργιτικού Cov. vel etiam Vff. ante rasuram. ¶ διὰ ante τὸν) - Al. Cyprian. Primas. & alii. Legit & non legit Gregorius. ¶ - τὸν αἰρεῖ) Er. And. 1. Orientalis eccl. confessio p. 319. Armen. Copt. Lat. Cyprian. vel etiam Αἴθ. Pet. 3. cum Al. (τὸ αἴρεις) Comp. And. 2. Steph. n. Vff. & octo alii, Areth. Arab. Syr. Glosa bona.

10 καὶ ξε) Comp. Al. Vff. &c. Areth. Cyprian. ἔκραζον Er. And. Lat. nescio an Pet. 3. ¶ Φωνὴ μεγαλη) Φωνὴν μεγαλην Vff. & alii. ¶ ὁ δισπότης) - Arab. Cassiod. V v v 3

Cassiod. in Psalm. CXXXIX. ¶ - ὁ ante ἀληθινός) Comp. Al. codd. al. ὁ Er. And. pluresve cum Vff. Ex cap. III. 7. ¶ κρίνεις καὶ) — Gregorius. Legit & non legit Hieronymus, & Ansbertus. ¶ ἀπὸ) Er. And. vel etiam Pet. 3. cum Cov. Vff. (εἰ) Comp. Al. & sex alii, Areth.

II ἐδόθη αὐτοῖς ἵνασω σολὴ λευκὴ) Al. And. 2. Barb. 4. Cov. M. Seid. Vff. Æth. Arab. Syr. nec non Lat. Media lectio. Sic enim, αὐτοῖς omisso, L. Pet. 2. 3. Clemens Al. Antoninus. Sic, αὐταν̄ pro αὐτοῖς polito, And. 1. Sic, ἵνασω omisso, Bar. Hunt. Sin. Steph. ε. Areth. ἐδόθησαν ἵνασαι σολαι λευκαι Er. Plurali numero: quem habet And. 1. in comm. ἐδόθησαν ἵνασοις σολαι λευκαι Steph. ed. 3. Quiescit Steph. 15. Merito dubites, inquit Wolfsius, Ioannem scripsisse αὐτοῖς ἵνασω. At vide Gnom. Qui consociationem pluralis & singularis numeri non ceperunt, varie mutarunt: eorum aliqui ἵνασω omiserunt, non recte assentiente Millio, Proleg. § 1093. Vide infra P. IV. n. VIII. § 98. ¶ ἐδοθησαν usque ἐπρέθη) ἐδόθη Comp. Recurrente θῆ syllaba. ¶ ἀναπαύσωνται) ἀναπαύσονται Al. & allii. ¶ ἔτι χρέον) ἐπὶ χρέον Bar. (χρέον ἔτι) Al. pluresve, Lat. in miss. & apud Gregorium, saepius, aliosque: fortasse etiam cod. ille, ex quo descriptus est Hunt. (χρέων) Hunt. Omissum facillime ἔτι ante ἔω. ¶ νικήσων) Comp. Barb. 4. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ε. Vff. Areth. Æth. (cujus versionis egregius hoc loco usus est contra codices Africanos μικρὸν addentes,) Arab. Lat. primitus, ut videbimus, Probat Millius Proleg. f. 159. (μικρὸν) Er. And. in textu, interpretes Armeni & Copticī, Syr. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Al. Lat. Hieron. in Pl. 78, & Lib. de viro perfecto. Glofsema, ut ipse verborum ordo, χρέον ἔτι μικρὸν, prodit, idque perantiquum: ex cap. XX. 3, valde invita veritate, (is enim locus aliam longe rationem habet,) petitum; vel pro martyrum solatio, sermonisve supplemento, insertum. Alibi quoque nomina præsertim epitheta, addunt non solum alii, sed etiam hi ipsi codices. vide Var. Ap. VI. 7. 12. XII. 7. Luc. X. 21. XII. 15. XVIII. 4. Act. XIX. 22. XXIV. 10. 24. XXV. 5. 13. Rom. VI. 17. XVI. 16. 2 Cor. IV. 4. Et præcipui horum, qui μικρὸν habent, alibi quoque in manifesto sphalinate congruunt. vide Var. Ap. XV. 6. maxime vero interpretes supplemento ejusmodi delectari solent. Pro eo, quod hodie legitur, adhuc tempus modicum, brevi adhuc tempore habet Cyprianus f. 318, 377. neque in contrarium vallet adhuc simpliciter citatum f. 242 ed. Paris. A. 1643. Sed Cyprianus jam tum aliis quoque additamentis affectus erat. vide Var. 1 Cor. VI. 20. neque certum adjectivi, modicum, breve, vestigium est apud alios Veteres. Victorinus simpliciter commentatur, Dilectum est eis, EXSPECTATE. & sic quoque Haymo, quamvis modicum additur ejus textui. Cassiodorus ad h. l. Animis martyrum, vindictam CITO patientium, patientiae, inquit, data solatia sunt: jussit ut SPECTARENT (exspectarent,) donec consenrorum numerus impleretur. Martyribus Primasius hinc revelatum ait, quod VSQVE in finem seculi fonte coelestis gratiae profuente, MVLTI sint adhuc sanctorum martyrum consortio sociandi: & stolas eis datas, id est, ut hac consolacione contenti ipsi malint pro ceterorum numero fratrum supplendo DIFFERRI. In Quæstt. V. & N. T. Augustinus martyras vindictam postulantes qu. LXVIII. considerans, sic

sic habet, Non tam impatiens sunt sancti, ut urgant jam fieri, quod sciunt TEMPORE praeferito futurum, quod nec anticipari potest, nec differri. quanquam is non semel hoc epitheton reddit l. 2 c. Gaud. c. 19. Accedit, cuius maximum hic pondus est, *Tertullianus*. Sexenumero is hunc locum & magna cum lubentia allegat: modicum illud, nunquam. *Istuc interdum requies*: inquit l. IV carm. adv. *Marcion*. c. 6. *interdum pro interim adlibens*. Martyrum quoque animae sub altari ultionem & judicium flagitantes, eridam temporum SVSTINERE didieerunt, ut prius & orbis &c. lib. de Resurr. carnis, cap. XXV. Sed & interim sub altari martyrum anime & lacrimas quiescentes, & fiducia ultionis & iudiciorum claritatis usurpant, DONEC & aii consortius illorum gloriae impleant. Nam & rursus innumera multitudo albati & palmis victoriae insignes revelantur, scilicet de antichristo triumphales. *Scorpiac.* c. XII. Denique in libro de Oratione, ad illud *Veni in regnum tuum*, celerein Domini adventum esse postulandum, exemplo probat martyrum, qui clamant: *Quoniam usque non ulcisceris, Domine, sanguinem nostrum de incolis terrae?* & addit, *Nam utique ultio illorum a seculi fine dirigitur*. c. V. Non ita preterissent hi omnes verbum μικρὸν, si legissent; praelertim cum id proposito saepè ipsorum, v. gr. in proximo, quem produximus, *Tertulliani* loco, tantopere suisset accommodatum. Χεροὶ μικροὶ defendit etiam *Wolfinus*. *Eadem phraſi*, inquit, *utitur Ioannes infra XX. 3.* Ex illo videlicet loco hue intulere nonnulli adjectivum: etenim adjectiva passim inserere gestierunt librarii, ne abruptior videretur oratio. Atqui hic χέρων, de quo c. VI. 11, longo intervallo exit ante initium μικρὸν χέρων, de quo c. XX. 3. Exegesis *Apriugii* sic habet: *Sed quia in uerissimo tempore & sanctorum remuneratio perpetua & imperium ventura est dominatio, diciam istis expellare, & pro corporis solatio &c.* De pueritate temporis nūl notat. χέρων, lectio antiquissimis, plurimis, optimis testibus nixa, brevis, nativa, absque suco, &, ut *Exegesis* ex totius nomine libri compage demonstrat, necessario vera. Operosius hanc lectionem tractandam duximus. nam qui voculan μικρός descendere velint, iis & in cap. X. 6, ὅτι χέρως εχτι εἴη, & in toto libro interpretando, aqua hæredit. Vid. *Gnom.* ¶ ἔως) *Al. Bar. Cor. Hunt. L. Sin. Iff. eac ē edd., And. pluresve.* ¶ πληρωθῶσι) *Comp. Henrici Stephani ed. Al. Lat. Vtis.* convenientissime. πληρωθῶσι *And. Barb. 4. Vtis.* & undecim alii, *Syr.* ὡς ante ως per alliterationem in ως mutatum est. πληρωτοτῶσι, (quanquam subjunctivum postulabat constructio,) *Er. solis*, qui in *Apocalypsi* recognoscenda quomodo veritas fuerit, demonstravi supra in *Fund. Cris. Apoc.* § XVII. Sed quia disputatio illa non ad certum aliquem textum specialiter accommodata est, valde vereor, ne plerique lectors eam prætereant, & in singulis textus locis, ad quæ applicari ea debebat, eo minus expeditum faciant judicium. Quare meum esse duxi, in his quoque annotationibus nervos quosdam ciere. Hoc loco dieam, quæ huc convenientia.

I. *Erasmus in Apocalypsi* unum tantummodo exemplar manuscriptum habuit, *Ruechlinianum*.

II. *Ruechlinianum* exemplar erat commentarius *Andreae Cæsariensis* in *Apocalypsin*, qui sc̄e κείμενον sive textum habebat interpositum.

III. Ve-

III. Vetustatem ejus exemplaris mire extollit *Erasmus*. Textum id certe bonum, & aliquando singulariter excellentem habuit: sed mutilum idem fuisse, ex eo intelligitur, quod *Erasmus* & auctorem commentarii nescivit, & partem capitii XXII ex Latinis supplevit. Illud ipse in *Annotationibus* ad N. T. & hoc in *Epistolis* suis fatetur.

IV. *Erasmi* editio s^ep^e ab editione *Complutensi* & a m^{ss}. omnibus, pr^aesertim rite collatis, & ab omnibus versionibus ac patribus, quorum suffragia exstant, & ab reliquis ipsius *Andreae* exemplaribus, ita discrepat, ut cum *Latinis* codicibus, iisque deterioribus & per meliores Latinos refutatis, interdum etiam cum *Ticonio*, mendosave ejus editione, congruat, verbaque Græca textui inferat a Græci sermonis usu remota.

V. Non pauca nobis, dum hæc commentamur, occurrunt talia loca: & tali bus in locis, dubium non est, quin exemplar *Reuchlinianum* vetustate exesum fuerit, & *Erasmus* descētum ejus ex Latinis farferit.

Hoc igitur loco *Erasmus* ex Latino compleantur dedit πληρώσονται, Mediamque vocem, verbo proximo ἀναπαύσωνται respondentem, facile arripuit. Quotiescumque tale quiddam *Erasmo* accidit, recensio ejus ne unius quidem codicis vim habet, neque ullæ sequacium editionum centuriæ, omnibus m^{ss}. refragantibus, meliorem ejus conjecturam faciunt. Τολμηρότερον & confidentius loquor interdum, non equideum per immodestiam, sed ut ad veritatem cernendam excitentur, qui nimis religiose unamquamque editionem, cui semel assuevere, defendunt. ¶ οι ante μέλλοντες) καὶ οι And. 1. & alii, *Cyprianus*.

12 εἰδον) — Arab. Tr. ad Novat. apud *Cyprianum*, *Antoninus Flor.* ¶ ὅτε) καὶ ὅτε Comp. And. 2. L. M. ¶ καὶ secundum) — And. 2. Tr. ad Novat. apud *Cyprianum*. ¶ — id) Comp. And. Seid. Vff. & septem alii, *Aret. Æth. Arab. Lat.* in m^{ss}. Schellh. *Syr.* &, qui etiam καὶ præcedens omittunt, *Lat.* in m^{ss}. Reutl. *Ticonius*, *Ansbertus*, *Haymo*: &, qui ecce tamen ante sol habet, *Primasius*. (id) Er. vel etiam Steph. n. 15. cum *Al. L. Lat.* Ex v. 8. ¶ μέγας ἐγένετο) ἐγένετο μέγας *Al. Lat.* multi. ¶ ἐγένετο μέλας) μέλας ἐγένετο Comp. Vff. ¶ μέλας) — *Gregor. I. IX Moral. c. 3. Haymo* in comum. sed habet *Cyprian.* ad Novat. &c. ¶ σάκκος) ἀσκός And. 2. ¶ — ὅλη) Comp. Er And. 1. vel etiam Pet. 3. cum L. M. *Victorinus*, Auctor libri *Promissionum Dei*, p. 82. *Cassiod. Primas.* (ὅλη) *Bezae* ed. 4. & aliæ editiones, *Al. And. 2. Steph. n. 15. Vff.* & sex alii, *Aret. Æth. Arab. Lat.*, *Tract. ad Novat. apud Cyprian. Syr.*

13 τὸ ἔραν) — *Lat.* in m^{ss}. Schellh. *Tract. ad Novat. apud Cyprianum*, *Primas. Beda*, *Ansbertus*. unde de coelo supplent *Lat.* multi. τὸ θεὸς *Al.* ¶ ἔπειτα) Er. &c. ἔπειτα Comp. And. Vff. & alii. ¶ βάλλει) βάλλεται *Vff.* βιλλεται *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sim.* ¶ ἀνέμης μεγάλη) *Al. Vff.* pluresve, *Lat.* μεγάλης ἀνέμης edd., *And. &c.* ¶ σεισμίνη) σαλευομένη *Al. Pet. 3.*

14 ὁ) Comp. Al. And. Vff. cod. plurimi. — Er. Steph. ed. Π ἐλισσόμενος) Comp. Al. codd. al. Lectio media. εἰλισσόμενος Er. And. 1. sed ἐλισσω, per ε, habent LXX. ἐλισσόμενος And. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. 15. Vff. Areth. Π νῆσος) insulae, plurali numero, Lat. Π ἐκκίνηται) απεκίνησαν Al.

15 χιλίαρχοι καὶ οἱ πλάτοι) Comp. Al. And. Vff. cod. plurimi, Lat. Syr. πλάτοι καὶ οἱ χιλίαρχοι Er. Steph. ed. Π ιχυροί) Comp. Al. And. Steph. 16. Vff. & sex alii, Areth. (δυνατοί) Er. vel etiam L. Sin. Steph. 15. Ex allit. ad δ in δέλος. Π — πᾶς) Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Vff. Areth. Lat. Tract. ad Novat. apud Cyprianum, Syr. (πᾶς) edd. And. &c.

16 λέγεται) edd. &c. And. 1. ἔλεγον And. 2. Π πέσατε) πέσατε Al. Cov. Π τὰ θρόνους) τῷ θρόνῳ Vff. & alii.

17 ἡ μεγάλη) — Hunt. Confer Rom. II. 5. In ms. Colon. librarius quum scripsit dies magnus, & continuo adjecit, dies irae, haud scio an voluerit epitheton retractare. Π ἡ μεγάλη τῆς ὁργῆς αὐτῆς) interitionis exstat in Tr. ad Novat. apud Cyprian. Quæ lectio, nisi prius fuit *ingens irae ejus*, non apparet cuiusmodi sit. Π αὐτῆς) edd. mff. Primas. Ansb. constanter. αὐτῶν Lat. (unde nonnulli interpretantur, reproborum:) Syr.

C A P. VII.

1 καὶ) — Al. Lat. sed retinet Ansb. Haymo. Π ταῦτα) Er. And. Lat. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 16. 15. (τοῦτο) Comp. Al. Barb. 4. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Π τῆς γῆς medium) edd. mff., Armen. Syr. &c. Videtur ex alliteratione iteratum. (—) And. in cod. Aug. vel etiam in comm. pluresve, Copt. Lat. in ms. Picturato, nec non apud Aprigium, & apud Rupertum, qui in comm. ad Zach. VI. supplet coeli, & in comm. ad hunc textum Ap. nec coeli, nec terrae habet. Sane non *quatuor ventos terrae*, sed *quatuor ventos coeli*, vel *quatuor ventos absolute*, solet Scriptura dicere: & huic loco in primis convenit *absoluta locutio*, ubi *venti*, ab *angulis terrae* distincti, proprie ponuntur. Π ἐπὶ τῆς γῆς) — Al. Π τῆς ante θαλασσῆς) — Al. apud Marchium. Π πᾶν δένδρον) δένδρος Al. Π πᾶν) Comp. &c. nec non Lat. coll. v. 16 πᾶν ulla. τὸ Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Seid. Steph. cod., Vff. Areth. Ex alliteratione ad τῆς.

2 ἀλλον ἄγγελον) ἄγγελον ἄλλον Vff. ἄγγελον Seid. Primas. Π ἀναβαίνοντα) Comp. Al. And. Vff. &c. Orig. Areth. ἀναβάντα Er. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 15. Π ἀνατολῆς) ἀνατολῶν Al. Π αὐτοῖς) — And. 1. Vff.

3 μήτε prius) καὶ Al. Lat. multi. Ex v. 2. Π ἄχρι) Er. Al. Pet. 3. Orig. ἄχρις ἐν And. 1. ἄχρις οὐ plerique. Π σφραγίσων) σφραγίζων Er. And. nescio an L. Pet. 2. Sin. Π ημῶν) — Aetb. Ticon. Mog.

4 καὶ ἤκειτα τὸς ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων) — Al.. Π ἑκατὸν) ἑκατὸν καὶ Comp. Π τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι) τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι And. 1. Π ἐσφραγισμένοι) ἐσφραγισμένων Vff. & alii. E proximo.

5. 6. 7. 8 ἐσφραγισμένοι primum & duodecimum) ἐσφραγισμένα Hunt. & alii. ¶ ἐσφραγισμένοι secundum & novem in sequentia) Er. Lat. Primas. — codd. apud Vallam, Erasmus, Seid. Vff. Copt. Syr. & apud Millium Steph. omn. Wech. al. (id est, Comp. Steph. n. 15.) Alex. codd. al. nec non Orig. nescio an duodecimo etiam loco omittant Al. Seid. & manuscripti apud Stephanum & Millium ceteri: omittit certe Syrus, quanquam ei reddidere Polyglotta. Ex compendio scriptoris: sicut typographi illud, hat seine Zeit, Eccl. III. 2 seqq. semel excedunt. nam etiam in Gr. ms. interdum verba recurrentia per lineolas duntaxat aliove compendio notata occurunt. Ex sola versione Latina plenam & genuinam hujus loci electionem restituit Erasmus, cui tamen Arm. respondet. Adjuvavitque Andreas, qui ἐσφραγισμένο, tantummodo quintum & sex in sequentia, quanlibet interjecta exegesi, omittit; cetera retinet. Adde Aretham.

5 ῥεεῖν) ῥεεῖμ Er. And. Cov. Vff. ¶ γὰδ) δὰν Hunt. Seid. Vff.

6 νεφθαλίου) Er. Al. & alii, Lat. multi. νεφθαλεῖμ Comp. And. & alii. ¶ μα-
ναστὸν) μαναστὸν Comp. And. 1. Vff. μαναστὸν Al.

7 ισαχάρ) ισαχάρ Wechel. ed. minor & aliæ. Erratum. ισσαχάρ Al. Cov.

8 βεναμίν) βενιαμίν Al.

9 καὶ ίδε ὅγλος πολὺς ὁν) ὅχλον πολὺν καὶ Al. ¶ καὶ ίδε ὅχλος πολὺς turbam magnam habet Lat. Cyprianus non semel, (sed Ticonius & Apriugius cum edd. Gr. con-
gruunt,) nec non Ζεύ. ¶ αὐτὸν) Comp. And. Vff. & alii. ex his (αὐτῷ) Cyprian. I. III. Test. c. 16. ¶ Φυλῶν καὶ λαῶν) λαῶν καὶ Φυλῶν And. 2. Vff. Syr.
λαῶν Er. ed. 1. 2. 3. Pridem καὶ φυλῶν repeti potuit ex v. 4. ¶ ίνωπιον prius)
ἐπὶ Al. ¶ πειθεθλημένος) Al. Bar. Areth. & (qui idecireo, pro ἐσάτες, ἐσώτες
habent,) Barb. 2. Cov. Hunt. Pet. 2. Vff. πειθεθλημένοι edd. &c. ¶ φοίνικες)
φοίνικας Vff. & alii. Lectio media, in textu, καὶ ίδε ὅχλος πολὺς — ἐσώτες —
πειθεθλημένος — φοίνικες. unde totam periodach alii ad nominativum redigunt,
alii ad accusativum. Displacet Wolfio mixtura casuum: quæ in hoc quidem libro
frequens est.

10 κράζεσι) Comp. Al. And. 1. Seid. Vff. ceteri, Ζεύ. Arab. Lat. Cyprian.
Beda. κράζοντες Er. And. 2. nescio an Sin. Syr. Librarius Andreamus, κράζοντες,
ex rhythmo λέγοντες, festinans arripuit. Ipsum Andreamae exemplar Augustanum
habet κράζουσι. ¶ τῷ θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ) Comp. τῷ θεῷ ἡμῶν
τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ And. 2. Bar. Hunt. Vff. vel etiam Cov. Steph. n. 16. (collato Beza,) & alii, Areth. Utrovis modo, Ζεύ. Arab. Lat. Cyprian. Syr. τῷ
θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ Al. τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ θεῷ ἡμῶν
And. 1. τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ τῷ θεῷ ἡμῶν Er. vel etiam L. Steph. 15. & alii.

11 ἐισῆκεσαν) Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Areth. Lectio media. unde εἰσῆκεσαν
Comp. And. Vff. εἰσῆκεσαν Er. Steph. edd. εἰσῆκεσαν Plantin: ed. ¶ ἐπεισαν) Er.
ed. 1. 2. 3. Al. Hunt. Pet. 3. Vff. ἐπεισον Comp. And. &c. ¶ θρόνος) θρόνος αὐτῷ Vff.
& alii, Areth. Arab. Syr. Ex cap. I. 4. ¶ τῷ πρόσωπᾳ) Comp. Al. And. 1. Vff.
&

& octo alii, *Areth. Etb. Arab. Lat. Syr.* πρόσωπον *Er. And. 2.* ¶ τῷ θεῷ) — *Lat.* in ms. Colonensi.

12 (~ αἰμὸν) *And. 2. Primus*, *Ansb.* in comm. bis. Priore αἱμῷ in hoc versu caret *Copt.* & *Lat.* in ms. Reutl. ¶ ρᾳδὶ ἡ σοζτα) — *Al.* ¶ ρᾳδὶ ante ἡ τιμὴ) — *Lat.* permulti, *Ansbertus.* Vid. *Gnom.*

13 (~ εἰσὶ) *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3.*

14 εἰρητα Comp. *Vff.* & alii. Ex seq. ¶ κυρίε μας) Comp. *And. Vff.* & novem ceteri, *Areth. Arab. Lat. Cyprian. Syr.* Hiat *Sin.* (κυρι) *Er.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al.* Vti Ioh. XXI. 15 s. κυριε σὺ ο δόξα. ¶ ἐν τῆς θλίψεως της) απὸ θλίψεως *Al.* ¶ επιλυταν) πλατυτα Er. *Hunt.* Seid. ante rasuram, *Steph. 15.* ¶ — σολας αὐτῶν ante ἵνα) *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Areth.* Lectio media. αὐτας Comp. *Al. And. 2. M. Pet. 3.* & (de suo fortasse) *Aeth. Arab. Lat. Cyprian. Syr.* nec non *Tertullianus.* σολας αὐτῶν *Er.* Supplementum iterum prodit articuli absentia: & fortasse pertinebat hoc ad redarguendam *Glossam αὐτες*, quae in *And. 1.* exstat. Similis repetitio c. X. 3. 4. In pauca sunt *Cov. Sin. Steph. ii. 15.*

15 ἐπὶ τῷ θεῷ) ἐπὶ τῷ θεῷ Comp. *Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Vff. Arethas*: nescio an *Ticon.*

16 εδὲ primum) εδὲ μὴ *Al. L. ¶* — ἔτι post διψήσεων) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1.* unde post πειραστην id omittunt *Lat. Syr.* & utroque loco *Fulgentius.* (ἔτι) Comp. &c. ¶ (εδὲ) Comp. *And. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. ii. Vff.* ¶ πέιση) πέιση *Er. πειραται And. 1. ¶* οὐ) — *And. 1.*

17 πειμαρεῖ ποιμάνει *Barb. 4. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. ποιμάνει Vff.* ¶ οὐδείς γένεσι) οὐδηποτε *ludem*, & *Seid.* ¶ ζωῆς) Comp. *Al. Vff.* & octo alii, *Areth. Etb. Lat.* nec non *Cyprian. Syr.* (ζωτας) *Er. And. Primas.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 15.* & *Curæ Wolfi.* Sed cum participio diceretur, opinor, ἐπὶ πηγας οὐδετέων ζωτων. *Aquis*, non fontibus, vita solet adscribi. Per me poterat esse ζωτας sed ζωης summa firmat codicium consensio. ¶ ρᾳδὶ ἐξαλάψει usque αὐτῶν) — *Er. ed. 1. And. 2. Hiatus in homoeoteleuto, οὐδετέων & αὐτῶν.* ¶ ix) Comp. *Al. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Areth. Lat.* in ms. Schell. *Cyprian.* απὸ *Er. ed. 2 &c. And. 1.* vel etiam *Hunt.* & alii cum *Vff.* Ex cap. XXI. 4 απὸ tuetur *Wolfius.* Ex præfert ibi quoque *Alex.* Promiscue sere has particulas scripsero librarii: neque scio, an discriben hinc inter απὸ & εἰς *Iohannes* fecerit. Απὸ & εἰς *Wolfius* conjungit infra, c. XXII. 19. Itaque in una sententia *Iohaunes* εἰς, & inferius απὸ, scribere potuit.

C A P. VIII.

1 ὅτε) ὅταν *Al.* ¶ ερεγμῷ) εῷ in terra addit *Aeth.* ¶ ως) — *Victorin. Ticon. Apring. ωςι And. 2.* ¶ ιμιώριον) ιμιώρον *Al.*

2 τῆς επτά) — *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ τῇ) τῇ θεῷ τῇ And. 1. Vff.* ¶ ἐδόθησαν) ἐδόθη *Al.*

3 τᾶς θυσιασηίες) Comp. And. Vff. ceterique septem, Arethas. τὸ θυσιασήριον Er. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15. cum Al. Ex fine v. 3. Hiat Sin. Π δώσῃ) δώσει Al. And. 1.

5 τὸν & αὐτὸν) Comp. Al. And. (etiam in comm.) Hunt. Steph. u. Vff. τὸ & αὐτὸν Er. &c. Π ἔβαλεν) ἔλαβον Al. Π βρονταὶ καὶ ἀσραπαὶ καὶ φωναὶ) Al. Vff. & alii, Syr. φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀσραπαὶ edd. primae, Primasius in comm. &c. nec non Ticon. βρονταὶ καὶ φωναὶ καὶ ἀσραπαὶ Lat. Primasii textus, Beza. Π σειρμός) σεισμοι Colin. ed. And. 1. Plerique Latini addunt magnus: ex parallelis.

6 εἰ prius) — Er. ed. 1. 2. 3. Π οἱ alterum) Comp. Al. And. cod. plurimi, Lat. Syr. — Er. Steph. edd. Vff. οἱ bis legendum, semel scriptum. Π εἰντεῖς) αὐτὲς Al.

7 — ἄγγελος ante ἵσταλπτος) Comp. Al. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Ticon. Syr. ἄγγελος And. (ineunte novo capite,) & inde Er. nescio an Pet. & Steph. bini, cum Lat. Vid. Gnom. Π μεμηγμένα) μεμηγμένον And. 2. Pet. 3. alii apud Marckium, Lat. in ms. Reutl. Ticonius, Ansbertus. Plurale in mista non obser-
vasse librarii videntur, & ideo ignis mixtus construendum putasse. Π ἐν) Comp. Al. And. Vff. ceterique, Areth. Lat. multi. — Er. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 15. cum L. Π αἴματι) ὕδατι Syr. aliqui. Π καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν) Comp. Al. And. Barb. 4. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Lat. Ticon. Primas. Beda, Syr. — Er. Nescio an Pet. 3. Steph. 15. Verbis iisdem recurrentibus. Vide iterum Gnom. & infra P. IV. n. VIII. § 99. Π καὶ τὸ τρίτον τῶν δύοδων κατεκάν) — Comp. L. M. Αθ. Verbis iisdem recurrentibus. Hoc κατεκάν omittit Ticonius.

8 πυρὶ) Er. And. (etiam in Exegeſi,) Lat. Syr. vel etiam Pet. 3. cum Al. (-) Comp. Seid. Vff. & novem alii, Areth. Ticon. Sic v. 10.

9 τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ) Er. ed. 3. & aliæ, And. 1. Arm. Copt. Syr. (-) Er. ed. 1. 2. (etiam in versione,) Pet. 3. Lat. in cod. Argent. & Berolin. & Schell. (quibus favet margo codicis in Bibliotheca Paulina Lipsiensi.) Ansbt. in Ap. XV. Rupertus, vel etiam Ticonius, Cassiodorus. Videtur habuisse margo duntaxat Capniōnei codicis: unde Erasmus tandem admiserit, quum prius prætermisisset. Magna certe est Glossæ species. namque, post ψυχὰς, in mari inserunt Lat. & pro toto illo, τῶν κτισμάτων usque ψυχὰς, pisiūm vel hacentium animas ex editionibus alle-
gat Primasius. ἐν τῇ θαλάσσῃ Comp. And. 2. Steph. u. Vff. & alii, Areth. τῶν post terminationem τῶν omisso. Π διεφθάρσαν) Comp. Al. M. Pet. 3. nec non Er. ed. 1. 2. διεφθάρει Er. ed. 3. And. 1 manu prima, &c. διεφθάρει verisimilior lectione est Wolfo, quia singularis numerus obtineat & in limine hujus commatis & v. 7. itemque alias. Διεφθάρσει habet Er. ed. 1. 2. pauci, fateor, alii, διεφθάρσαν. Sed Alex. antiquissimus est: Petavianus tertius, ubi de lectione ejus satis constat, magnum pondus habet. ad hos in præsenti accedunt editio Complutensis, Andreæ exemplar Augustinum manu secunda, & Mori liber. Singularis, ineunte commate, non obest. nam singularem excipit pluralis etiam versu 7: εγένετο χαλαζαὶ καὶ πέρι μεμηγμένα
ἐν αἵματι. Quodque ibidem sequitur, τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν, dissimile est,
ut

ut appareat genitivo in nominativum resoluto, *terra*, *tertia sui parte*, *combusta est* &c. *naves*, *tertia sui parte*, *perditae sunt*. Simile illud, quod Cl. *Wolfius* notat, *tertia pars hominum occisi*. c. IX. 18.

10 καὶ ἔπειται alterum) — *Primas.* ¶ καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων) — *Al.*
¶ τῶν alterum) *Comp. And.* *Vff.* cod. multi. — *Er. Steph. edd.*

11 ὁ) *Comp. Al. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Syr.* — *Er. Steph. edd.* nescio an *L.* cum *And.* *Pet. 3. Areth.* ¶ ἀλυθος ἀψιθιος *And. 2.* ¶ ἵγετο) *Comp. Al. And. Bar. Cov. M. Pet. 2. Vff.* pluresve, *Lat.* γίγεται *Er. Steph. edd. &c.* Rhythmus, λέγεται. ¶ τῶν ὑδάτων prius) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. M. Seid. Steph. 11. Vff. Areth. Lat. Syr.* — *Er. Nescio an L. Pet. 2. 3. Sin. Steph. 15.* Apud *Ticonium* irreplisse videtur hominum, loco aquarum. ¶ εἰς ἀψιθον) ως ἀλυθος *And.* in ms. *Bavar. Primas.* ¶ (ἀψιθιον) *And. 1. Sin. Areth. αλυθιον Vff.* ¶ τῶν medium) *Comp. Al. And. Vff.* cod. plurimi. — *Er. Steph. edd.* ¶ ἀπέθανον) ἀπέθαρε *Er. ed. 1.* ¶ ἐκ) ἐπὶ *Al.* Ex allit. ad ἐπιχρ.

12 αὐτῶν) καὶ ἐσκοτίσθησαν ἀδιτ *Syr.* ¶ (ἢ ἡμέρα μὴ Φαῦλη τὸ τρίτον αὐτῆς) τὸ τρίτον αὐτῆς μὴ Φαῦλη ἢ ἡμέρα *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin.* & (cum puncto post Φαῦλη) *Seid. Vff.* & (αὐτῶν pro αὐτῇ posito) *Barb. 2. L.* ἢ ἡμέρα μὴ Φαῦλη τὸ τετρατον αὐτῆς *Al.* ¶ (φεύγει) codd. modo citati. ¶ τὸ τρίτον αὐτῆς) — *And. 1.*

13 καὶ εἶδον) — *And.* ¶ αἴτη) *Comp. Al. Bar.* (huicque geminus *Pet. 2*, opinor;) *Hunt. L. M. Sin. Areth. Ath. Copt. Lat. Vitorin. Ambros. Ticon. Primas.* in comm. & in anacephalæosi, *Cassiod. Beda*; *Syr. Probat Calovius.* (ως αἴτη) *Cassiod. Primasius* in summario. (ἀγγέλες) *Er. And.* (etiam in commentario, quem librarii nonnulli videntur sequuti;) *Armen.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 11. cum Cov. Vff. Arab.* Ex cap. XIV. 6. ἀγγέλες ως αἴτη *Seid. Primas.* in textu. Lectio ex binis compacta codicibus. *Vitrina* ad h. l. Secuti hanc lectionem (αἴτη) sunt *Complutenses*, inquit, et si *Robertus Stephanus* in *OMNIBVS* aliis, quae ipsi ad manus fuerunt, exemplaribus, legerit ἀγγέλες nec *Beza* etiam se id in aliis codicibus reperiisse memoret. Sequimur igitur hubentes hic lectionem *PLVRIVM* codicum consensu firmatam. Atqui *Beza* nil sere novi post *Stephanum*, *Stephanus* non nisi duos codices ms. ad *Apocalypsin* contulit, i.e. 15. quorum prior, ut existimare licet, ἀγγέλες habuit; alter hoc loco mutilus fuit, certe a cap. VIII. 8. ad cap. IX. 14. intermittitur. Quare si numero codicum agitur, lectio αἴτη multis partibus firmior est. Computationem codicum, quam *Vitrina* communis more adhibet, minime oculatam, libenter dissimulabimus deinceps, modo ne in veritatis detrimentum ea trahatur. Et quidem *Andreas* vocem, vix tria denunciantem, angelicam interpretatur: nec tamen certum est, eum non legisse αἴτη, quanquam ἀγγέλου textus habet commentario ejus interjectus. Ex eo textu immigravit ἀγγέλες in codicem *Capnioneum* (hunc enim *Erasmus* refert,) & in *Cov. Petav. tertium, Vffenb. Arab.* Hi enim *Andream* sequi solent. Plerique omnes, αἴτοι quanquam de majore numero codicum dubitanter loquitur *Wolfius*. Quid autem supereft, quo nitatur lectio αγγέλου; Incertum codicis *Steph. 11. silentium*, & *Armena* versio. *Nil amplius.* Plures nominatim allegat oportet, qui plures opponit. Lectionem *aquila*, apud Latinos obviam,

Springius quoque sequitur. Tam facile librarii, perscriptis, primi, secundi, tertii, quarti, angelorum, tubiciniis, jam quintum *angelum* in mente habentes, in subita denunciatione vae trium, τὸ ἀγγέλου, pro αἴτε, iisdem vocalibus, arripuerunt, ut mirum sit, hoc, αἴτε, non a pluribus esse obliteratum. Clarissimum vestigium *Seidelianus* præbet liber, in quo est, ἀγγέλου ὡς αἴτε ubi librarius, quum αἴτε arripuit, neque id plane delere vellet, genuinam lectionem, ut potuit, subjunxit. sic solebant librarii: vide infra ad Ap. XVI. 14. Pari consilio librarius apud *Primasium*, *angelum* ut *aquilam*; (quo paecto *Seid. Primas.* etiam c. VII. 2. foli in omittendo epitheto ἀλλοι conspirant:) nam ipse *Primasius* liquido habet *aquila*, absolute, in eomm. ad h. l. & ad c. XIX. 17. & alibi. Certe lectionem αἴτε *Itala* versio, aliisque testes antiquissimi, seculis & climatibus inter se remotissimi, & longe plurimi, ab onni glossa suspicione vindieant. Omnino *alius angelus volans in medio coeli* c. XIV. 6. præsentem locum respicit: sed hunc respectum non perimit lection αἴτε. Vid. *Gnom.* Π μετερχαντι) μετερχισματι, & postero tempore μετερχαντι) *Er.* h. l. & infra. *Syrus* hoc vocabulum reddit, ut si ex μέτοις, ωρά, αἰών effet compositum. Π μεγάλη) μεγάλη τρις *Comp. And. I. Cov. M. Valla, Arab. Primas.* in summario. *Cavit* librarius, fortasse inter dictandum, ne quis non ter εἰ τι seriberet. Π γαὶ tertium) — *Er. ed. I. 2. 3. Æth. Syr. aliqui.* Π (τὸς κατοικητας) *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin.* Confer cap. XII. 12.

C A P. IX.

2 οὐκι usque ἀθύτως) — *Bar.* & alii. recurrente eodem vocabulo. Π ἐν τῷ φείατος) *ed. &c. Ticon. Primas.* sed putei habet *Lat.* ex alliteratione ad finem versiculi. Π ἐν usque καπνὸς) — *Er. ed. I. 2. 3.* recurrente eodem vocabulo. Π ωὶ) — *Al.* Π μεγάλης) *Er. And. Armen. Copt. Lat. Primas.* nescio an *Steph. 15.* ac potius *Pet. 3.* cum *Al.* (καπνίνης) *Comp. Vff.* & alii novem, *Areth. Arab. Victorin. Syr.* Ex alliteratione ad καπνός. Π ἑσκοτίδη) ἑσκοτίδη *Al. L. Pet. 3.*

4 ἀδικήσωσι) ἀδικήσωσι *Al.* Π — μέντη post ἀνθρώπες) *Er. ed. I. 2. 3. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Syr. μέντη *Comp. Steph. edd.* nescio an *Pet. 3. Steph. II. 15.* cum *M.* Interpretamentum videtur esse tantum in *Lat.* Π τῷ θεῷ) editi plerique, *mff.*, *Copt. &c.* (—) *Er. ed. I. 2. 3. And. I. Pet. 3. Armen. & crucis habet *Cassiodorus.* Dei vox in toto cap. IX non est conspicua in cod. *Heilsbronnensi*, ut docuit nos manus *Viri Rev. Io. Lud. Hockeri.* Π αὐτῶν) — *Er. ed. I. 2. 3. Al. And. I. Pet. 3.***

5 αὐταῖς) αὐτοῖς *Er. Al. Pet. 3.* Et sic v. 3 *Cov. v. 4 Comp.* Π βατανιδῶσι) *Wolfi Cephalaei ed. A. 1524. Hieron. Curionis ed. A. 1545. Rob. Steph. ed. A. 1550* (sine varietate in margine,) *And. Seid. Vff.* & alii. βατανιδόντας *Al. Pet. 3.* Ex cap. XX. 10. βατανιδόντας *Er. Sic,* cruciarentur habet *Lat.* in multis, in multis cruciarent. βατανιδῶσι *Comp. Cov. Æth. Arab.* Π μῆτρας πέντε) — *Ticon.* Π πέντε) *edd. mff. Armen. Copt. &c.* (εξ) alia litera in Glossa ordinaria, *Albertus Magnus, Vitalis cardinalis* in Speculo morali sanctæ Scripturæ, titulo, *Divitiae.* sex legit etiam *Pri-*

Primasus; quamvis quinque habent apud eundem *aliae translationes*. Pridem, sed facile, ad V appictum est l. Vid. *Gnom.*

6 ζητήστω) ζητῶσις Comp. M. Hunt. Sin. ¶ εἰ μὴ Comp. Al. And. Seid. Vff. & octo alii, Areth. εκ Er. ἐχ Steph. ed. nescio an Pet. 3. Steph. 15. ¶ ἔνρωστω) Al. And. 1. Pet. 3. ἐνέρτωσιν Hunt. L. Pet. 2. Steph. n. ευρήστωσιν Comp. Er. And. &c. Rhythmus, ζητήσωσι, ἐπιθυμήσωσιν. ¶ φεύγεται) φεύγει Er. ed. 1. 2. Al. Pet. 3. ¶ οὐ θάνατος απ' αὐτῶν) απ' αὐτῶν οὐ θάνατος Comp. Vff. Lat. in ms. Colonensis.

7 ὄμοια) ὄμοιώματα Al. e proximo. ¶ ὄμοιοι χρυσῷ) Er. And. Lat. Syr. vel etiam Pet. 3. cum Al. Silet adhuc Steph. 15. (χρυσοῖ) Comp. Vff. & novem ceteri, Areth.

9 ἵππων) — Barb. 2. Hunt. Vff.

10 ἔχεσιν) εἶχον And. 2. Arab. Lat. plerique. ¶ καὶ κέντρα ἐν ταῖς ἡραῖς αὐτῶν οὐ εἴσοια αὐτῶν) Lection media, optimis nixa codicibus, si quidem singulæ ejus partes spectentur. Sic enim Al. *Primas.* καὶ inferentes ante ēr. sic And. 2, καὶ inserens ante n. καὶ κέντρα ἢν ἐν ταῖς ἡραῖς αὐτῶν, καὶ οὐ εἴσοια αὐτῶν Lat. (sed ἢν omittit etiam Ticonius, & καὶ ante οὐ εἴσοια omittit Lat. in ms. Colon. & Schellh. & apud Ansib. & Rupertum:) Er. nescio an Cov. Pet. 2. 3. Steph. 15. καὶ κέντρα εν ταῖς ἡραῖς αὐτῶν, καὶ εἴσοιαν ἔχεσιν And. 1. καὶ κέντρα, καὶ εν ταῖς ἡραῖς αὐτῶν εἴκοσιαν ἔχεσι τῇ Comp. Bar. Hunt. L. M. Seid. Steph. n. Vff. Areth. nec non Barb. 1. Syr.

11 καὶ ἔχεσιν) Er. And. 1. nescio an Seid. Steph. 15. cum Hunt. Pet. 3. Lat. in ms. Schellh. manu prima, καὶ εἶχον And. 2. Lat. ed. ἔχεσιν Al. Cov. L. ἔχεσαι Comp. σιλίξ επ' αὐτῶν Comp. βασιλία οὐ π' αὐτῶν Vff. ἐπ' αὐτῶν βασιλία Steph. edd. ¶ τὸν ἀγγελον τῆς ἀβύσσου τὸν ἀρχοντα τῆς ἀβύσσου τὸν ἀγγελον Al. apud Fellum. ¶ αὐτῷ) ἑαυτῷ Er. ¶ αβαδδὼν) αββαδδὼν Comp. Er. And. Et sic, & aliter, alii. ¶ εν δὲ) Comp. And. Valla, cod. plurimi. καὶ εν Er. Steph. edd. ¶ εν δὲ τῇ ἐλληνικῇ) εν τῇ ἐλληνικῇ de Vff. εἰλληνικῇ de Hunt. ¶ εν δὲ ulique ἀπολλύων) Graece autem apollyon, Latine habens nomen Exterminans habet Lat. & inde Velefius. Hoc Latinum sine a Ioanne positum, sive ab interprete adjectum est, certe a Spiritu sancto prolatum censeatur in Onere eccl. c. 42. sed agnoscat Rupertus, glossam else. Hanc auget Anglica versio vetus, and by latyn he hath a name exterminans, that is a distriere. Breuius, & latine exterminans ms. Schelhorn. ¶ απολλύων) οὐ απολλύων Comp. Henrici Steph. ed.

12 απὸλιθεύ) παραλίθευ And. 1. Et sic cap. XI. 14 item. ¶ (ἔρχεται) Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. & (qui idcirco, pro δύο, δευτέρᾳ habent) Cov. Arab. ¶ εἰσι) edd. mss. Syr. (αι) And. in textu cod. Augustani, & in Exegesi. Adde Ticon. qui adhuc omittit: vel etiam Latinum cod. Char. qui adhuc ante veniunt exhibet; & *Primasum*, qui alia & altera substituit; & *Rupertum*, qui post haec omittit. — Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. αἰ bis legendum, semel scriptum.

13 seq. Φωνὴν μίαν — λέγοσαν) φωνῆς μᾶς — λεγόσης *And.* 2. sed vocem unius — dicentem est in cod. *Argentin.* Ercambaldi. Lectionem codicis *Alexandrini* φωνὴν μίαν λέγοντα pro genuina habeo. Alii, stilo apocalyptic non observato, λέγοντα mutarunt in λέγουσαν & λέγοντος. Latine est vocem unam dicentem: at in quibusdam olim *VOCEM* excidit, idque facile ante *VNAM*, quod deinde translit in *VNV*.

13 (— φωνὴν μίαν) Hoc, collata varietate prima versus sequentis, non lectum suisse videtur in codice vetustissimo, ex quo deductus est *Al.* & in *Lat.* olim. nam unum supplet *Ticon.* *Primas.* *Haymo* in comm. *vocem. unum* (interjecto puncto) est in cod. *Lat.* *Berolinensi*. Sic genus masculinum a participio in adjectivum transfertur. Solum Φωνὴν est in *Arm.* *Copt.* ¶ τεσσάρων) *edd.* &c. *Ticon.* *Primas.* *Glossa* ord. *Lat.* *hodie.* — *Al.* *Æth.* *Latini* vetusti apud Zegerum, & cod. Reutlingenensis & Schelh. *Beda*, *Ansbert.* in præf. *Haymo*, *Rupertus*, *Antoninus*, *Syr.* vel etiam *Arab.* cum cod. *Lat.* *Berolinensi*. Facile omnium ante κεράτων, utroque vocabulo totidem syllabas & easdem fere literas habente. ¶ τῶν τεσσάρων κεράτων) — *Viles.* ¶ τε ante ἐνώπιον) — *Er.* *ed.* 1. 2. 3.

14 (λέγοντα) *Al.* unde λέγοντος *Hunt.* *Pet.* 2. *Sin.* *Vff.* pluresve, *Areth.* *Haymo* in textu. ¶ (— ἔκτῳ) *Al.* Facile omnium post τῷ. Non ἔκτον, sed θεῖον ἀγγελὸν dicit *Andreas* in comm. ¶ ὁ ἔχων) *Comp.* *Al.* *Cov.* *Hunt.* *M.* *Pet.* 2. 3. *Seid.* *Sin.* &, qui hoc sequentibus annexunt, *And.* *Steph.* ii. 15. *Vff.* *Haymo.* (δὲ εἰχε) *Er.* solus, nescio quo auctore. nam *Andreas*, & omnes codices, præter *Bar.* *L.* habent ὁ ἔχων. *Glossa* manifesta δὲ εἰχε. ¶ (— μυράλω) *And.* 2. pluresve, *Cassiodor.* & aliqui apud Hayum, nisi is in *Syro* offendit. Semel habet *Ticonius*; bis omissit, & quidem loco maximie proprio. *Primasii* & *Haymonis* textus habet, omittit commentarius. Habet *Arm.* *Copt.* Fortasse adjectum ex cap. XVI. 12, quo quidem loco magis necessarium est hoc epitheton. *Epiphanius* pro ἐπὶ τῷ κτλ. simpliciter habet ἐπὶ τῷ ἐνφέρτε. Ad testes, adjectivo hocce carentes, *Aprilius* commentarius accedit. Vid. *Gnom.*

15 ἐλύθησαν) ἐλυπήθησαν *Al.* ¶ ἡμέραν) εἰς τὴν ἡμέραν *Barb.* 4. *codd.* *alii*, ut ait *Millius*, *Seid.* *Vff.* Ex *Matth.* XXIV. 36.

16 τῶν) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Vff.* & *alii*. — *Er.* *Steph.* *edd.* ¶ τῷ ἵππῳ) τῷ ἵππῳ *Comp.* *Hunt.* *M.* *Seid.* *Steph.* ii. *Vff.* at ἵππος, collectivum, feminini generis est. Ad utramque lectionem citatur *Sin.* apud *Millium*. ¶ τῷ ἵππῳ, δύο μυριάδες) τῷ ἵππῳ *Steph.* 15. Videtur incidisse collator in versum 17. Marginem Stephani non bene refert *Millius*. ¶ δύο μυριάδες) *Er.* (δισμυριάδες) *Al.* *Pet.* 2. 3. *Latinus* olim, de quo mox: puto, etiam *Copt.* *Syr.* Certe binarium aliquem hi referunt interpres. Vid. *Gnom.* Lectione media, a librariis non percepta, ideoque vel variata, ut apud *Erasnium*; vel decurtata, namque μυριάδες *Comp.* *And.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *M.* *Seid.* *Sin.* *Steph.* ii. *Vff.* *Valla*, *Arab.* Quiescunt *Bar.* *Steph.* 15. ¶ (δισμυριάδες μυριάδων) μύρια μυριάδες καὶ χιλιαὶ χιλιάδες *Epiphanius*, *Armen.* Nescio quibus ex Græcis verbis octoginta milia provocenter apud *Primasium*: sed alii, ut cum *Primasio* *Ansbertus* ait, translatio, quam *Tychonius* exposuit, habet *BIS* myriades myriadum. *Beda* quoque interprete, Græca lectio dolosam *DIVPLICITATEM* designat *perversi*

perversi exercitus. ¶ — καὶ ante ἡκησα) Comp. Al. And. Vff. & octo alii, Lat. in miss. Ticonius, Primas. Ansb. Rupert. Syr. unde δὲ subjungit Pet. 2. Silent Bar. Steph. 15. καὶ Er. Lat. hodie. ¶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀριθμῶν And. 1. Epiphanius.

17 ἔτως) — Lat. aliqui. ὅπως And. 2. ὅτε Syr. ¶ Π ἐκπορεύεται) ἐξεπορεύεται And. 2. Lat. aliqui.

18 ἀπὸ) νῦν Er. And. 1. in comm. ad v. 20. ¶ Π πληγᾶν) Comp. Al. And. Vff. &c. Areth. Copt. Lat. Syr. — Er. Nescio an L. Pet. 3. ¶ Π ἀπεκτάνθηται) ἀπεκτάνθη And. 1. ¶ εκ) ἀπὸ And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. ¶ τὴν καπνὸν καὶ) And. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. & Comp. Al. M. Lat. in miss. Ansb. Haymo, Rupertus. ἵν τὴν καπνὸν καὶ ἵν Er. And. 1. nescio an L. Steph. 11. 15. cum Pet. 3. ¶ Π τὸν ἐκπορευομένην) edd. miss. τῶν ἐκπορευομένων And. Syr. Vtrumque Lat. & Rupertus.

19 ἢ γὰρ ἐξεστία τῶν ἵππων ἐν τῷ σόματι αὐτῶν ἵσι καὶ ἐν ταῖς ὁραῖς αὐτῶν) Comp. Al. And. 2. Bar. Steph. 11. 15. Vff. & sex ceteri, Areth. Arabicae, Copt. Lat. Syr. Probat Coceejus & Vitrunga. Sic quoque Pet. 2. 3. quanquam annotatio varietatis abrumptitur in ἵσι. ἢ γὰρ ἐξεστία τῶν ἵππων ἐν ταῖς ὁραῖς καὶ ἐν τῷ σόματι αὐτῶν εἰτὶν And. 1. Lectio ex duobus, ut appareat, codicibus conferruminata. οἱ γὰρ ἐξεστία αὐτῶν ἐν τῷ σόματι αὐτῶν εἰτὶν Er. Ex alliteratione ad οἱ γὰρ sequens. ¶ Π δύσια) ὄμοιοι edd. primae. Ex alliteratione ad ὄφεις. ¶ Π ὄφεις) ὄφεων Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Areth. ¶ Π ἐχεσταὶ) ἐχεσταὶ And. 2. ¶ Π κεφαλὰς) draconum addit Primasius.

20 ὅτε) § Comp. And. 2. Vff. cod. plurimi. Constructione non recepta. ¶ Π ἐν τῶν ἔργων τῶν Χειρῶν αὐτῶν) fallorum suorum malorum (χειρόνων) Primasius. ¶ Π προσκυνήσωσι) προσκυνήσησιν Al. Cov. ¶ τὰ ante εἴδωλα) — Steph. ed. 3. Sphalma. ¶ καὶ τὰ χελκὰ) — Vff. & alii. ¶ Π δύναται) δύνανται Al. And. Cov.

21 Φαρμακεῖων) Φαρμακῶν Vff. & sic, vel Φαρμακῶν Bar. & alii. Φαρμακῶν Comp. ¶ πορείας) πονηρίας Al.

C A P. X.

1 ἀλλον) — Comp. And. 1. & septem alii. Post ἀγγελον, id reponit Vff. Primas. Lat. in miss. Reutl. ¶ ἡ) Comp. Al. Barb. 4. Bar. Seid. Sin. Vff. cod. plurimi. (—) Er. Steph. edd. And. Facillime omnium. Habet Andreus in exegesi aperte: & tamen in ea quoque omisit And. 1. ¶ (τὸν κεφαλὴν) Al. Hunt. Pet. 3. vel etiam Lat. olim. Ex alliteratione ad κεφέλην. ¶ αὐτὸν primum) Comp. Al. And. Vff. & sex alii, Lat. Syr. — Er. Steph. edd. ¶ οὐλοι) edd. &c. Cassiod. Lat. in margine Lovan. nec non Ticon. σύλος Αἴτιος Lat. multi, Syr.

2 (ἐχων) Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Sic cap. I. 16. ¶ Βιβλαρίδιον) Er. And. 2. in textu & comm. vel etiam Pet. 3. cum Al. nec non Lat. Rupertus. βιβλαρίδιον Al. βιβλαρίδιον Comp. And. 1. in textu & comm. Cov. L. M. (βιβλάριον) Bar. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. 15. Vff. Lat. in miss. Reutl. Victorin. Primas. Y y y Sed

Sed formam diminutivam valde urget *Andreas* in comm. ad l. I. βιβλιδέριον σφόδρα ὑποκριτικῶς λεχθὲν dicit in cod. *Augustano*. Idem vocabulum, eadem varietate, occurrit versu 8. 9. 10, librariis locutiones pulchre variatas (vid. *Gnom.*) in unam formam fundentibus. Nos *Latinum* hoc loco & *Andream* potissimum sequendos censuimus. hi enim medium exhiuent lectionem; abs qua non longe abludit *Alexandrinus*: alii βιβλίον semper, alii diminutiorem formam sumserunt, alii varie alternarunt. ¶ τῆς ἀνεῳγμένον) *Er. ed. I. 2. 3. And. 2. Cov.* Et sic v. 8 etiam alii. (—) *Al. ἀνεῳγμένον πλειρε.* ¶ τῆς θαλάσσης — τῆς γῆς) cod. omnes. τὴν θάλασσαν — τῆς γῆς *And. I.* Ex allit. ad accusativos præcedentes. Inde τὴν θάλασσαν — τὴν γῆν *Er.*

3 μυκᾶται) — *Vff. βρυχᾶται And. 2. ex sub juncta Exegeſi*, quæ angeli vocem βρυγμῷ leonis assimilari dicit. ¶ ἐλάλησεν *And. I.* manu prima: (ex rhythmio ἔκραξεν) & sic v. 4 *Er. ed. I.* ¶ αἵ) *Comp. &c.* Sie v. 4 bis. (—) *Er. And. ed. Sylburg. Cov.* ¶ αἵ ἐπτὰ) — *Lat. ms. Colon. Studio*, nescio quo: nam etiam verlu 4 bis omititur in eo codice, & c. XVI. 1 ante angelis. ¶ τὰς εἰς φωνὰς) ταῖς εἰς φωναῖς *Cov.* Fortasse in compensationem articuli modo prætermisſi.

4 ὅτε ὅτα *And. I.* ¶ αἵ prius) — *Er. Cov.* ¶ αἵ ἐπτὰ βρονταὶ) — *Lat. codd. aliqui, Beda.* ¶ βρονταὶ prius) *Comp. Al. And. Vff.* & novem eeteri, *Areth. Lat. aliqui, Primas. Beda, Syr.* Vacat margo Stephani. βρονταὶ τὰς φωνὰς ἐστῶν *Er. solus, Lat. aliqui.* Ex anteced. ¶ ἔμελλον) ἔμελλον *Al. Pet. 3.* ¶ λέγεσταὶ) *Comp. Al. And. Vff.* & undecim reliqui, *Æth. Arab. Lat.* in *msl. Ticon. Primasius, Haymo, Rupertus, Syr. λέγεσταὶ μοι Er. Lat.* apud Lyranum & alios. ¶ (— καὶ ante μὲν) *Lat. in msl. Ticonius, Grigorius l. IX moral. c. 8. Rupertus.* ¶ μὲν) *Er. Steph. edd., mss., Orig. l. VI c. Celsum, Euseb. Areth. Lat. &c. μετὰ Comp. And. in ms. Aug. & in ed. Sylburg. M.* Ex alliteratione ad ταῦτα. ¶ ταῦτα) *edd. And. vel etiam M. & alii. (αὐτὰ)* *Al. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Sim. Vff. Lat.* ¶ γεάψῃς) γεάψον *And. 2.* & aliqui apud Lomejerum, apud Vitringam. γεάψεις *Comp. And. I. M.* Ex μετὰ illo. γεάψῃς *Er.*

5 τὴν δεξιὰν) *Comp. And. Vff.* & decem ceteri, *Æth. Primas. Syr. (—) Er. Lat.* vel etiam *Al. Pet. 3.*

6 ὥμοσεν ἐν) ὥμοσε *Vff.* & alii. ἐν bis legendum, semel scriptum. ¶ (— τῶν αἰώνων) *And. 2. Pet. 3. Gregor. l. IV. Moral. c. 7. onus ecclesiae c. 35. τῶν αἰώνων ἀμήν Vff.* ¶ καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ) — *Er. ed. I. 2. 3. Al. Pet. 3.* ¶ καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ) — *Al. Lat. ms. Colon.* ¶ εἰκότες ἵσαι) *Comp. Al. And. in textu ed. Sylburg.* & in comm. *Seid. Vff.* & septem alii, *Lat. in msl. Ticonius, Primasius, Gregor. Ansb. Apring. Rupert. Syr. εἰκότες ἵσαι Er. And. I. Lat.* aliqui; nescio an *L. Steph. 16. 15.*

7 ἀλλὰ Er. ¶ μέλλει Er. ¶ μέλλει) *Comp. Al. And. 2. M. Areth. Lat. Syr. in Polygl.* ¶ ἐτελέσθη) *Al. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sim. Vff. (τελεσθῆ)* *edd. primae &c. ut si penderet ab ὅταν. τελεσθῆσται Beza ex Lat. Arethas.* ¶ ὡς) *o Comp. And. (sed in cod. Aug. non sine rasura,)* *M.* ¶ ἐνηγγέλησε) ενηγγελίσατο *Comp. And. I. M. Pet. 3.* ¶ τοῖς εἰστὶ δέλοις τοῖς προφήταις) *Er.*

Er. And. unde per seruos suos prophetas habet *Lat.* (τὰς δέλες αὐτῷ τὰς προφήτας) *Comp. Al. Vff.* & undecim reliqui. *Ex cap. XLV. 6.*

8 ἐκ τῆς ἔρεντος — *Pet. 3.* Π λαλέσσα — λέγεσσα — λέγεσσαν *Al.* *Lat. Cor.* Ex alliteratione ad πάλιν, vel ex constructione cum ἕκεστα. Defendit tamen possit lectio hæc ex Ioh. II. 25, idque per Hebraicum, de quo Buxtorf. Thesaur. Gramm. Hebr. p. 329. Vnde ἕκεστα Φωνὴν, pro ἡ Φωνὴ ἕκεστα, *Lat.* aliqui, *Cov. Ex v. 4.* Π λάβε καὶ λάβε *Lat.* multi, *Bar. Pet. 2.* Π βιβλαρίδιον *Er. And. 2.* nescio an Steph. 15. cum Pet. 3. (βιβλίον) *Al. L. Lat.* (nisi quod libellum habet Rupertus:) nec non *And.* in comm. βιβλιδάριον *Comp. And. 1. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Vff.* Π τὸ ἱερῷμενον — *Augustin. Haymo.* Π εἰναι — *Bar. Pet. 2.* Π τὰς ἀγγέλας *Comp. Al. And. Vff.* cod. pluri-mi. — *Er. Steph. edd.*

9 ἀπῆλθον ἀπῆλθα *Al. Vff.* Π δέρας *Al. Barb. 2. Seid. Vff.* & septem alii, unde olim *Latinus* reddidit, ut daret, & sic quoque *Syrus. Vid. Gnom. δός edd.*, *And. nescio an Pet. 3. Steph. 15. cum M.* Π βιβλιδάριον *Comp. Al. And. 1. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seid. Steph. 11. Vff.* βιβλαρίδιον *Er. And. 2.* vel etiam *Pet. 3. Seid. Steph. 15. (βιβλίον)* *Barb. 2. Pet. 2. Sin.* nec non *And.* in comm. *Lat.* satis constanter. Π χολίζων καρεσίαν *Al.* Sed vid. v. 10. fin. Π τῷ — *Er.*

10 βιβλαρίδιον *Er. And. 2.* vel etiam *Pet. 3.* Vacat margo Stephani. (βιβλίον) *Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Lat.* (*Primasius* tamen, libellum) nec non *And.* in comm. βιβλιδάριον *Comp. And. 1. L. M. Sin..* Π εἰναι — *Er.* Facile omnissum post hū. Π ως μέλι γλυκύν γλυκύν ως μέλι *Al. Ex v. 9.*

11 λέγειν *Al. Hunt. L. Seid. Sin. Vff.* Π ἐπί — *Lat.* Remanet in apud *Primasium*, quod apud alios, præsertim compendiose scriptum, excidit. Π εθετικής ἐπί εἴρεται *Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Sin. Vff. Primas. Syr.* Iteratum autem ex festinatione. Π πολλοῖς — *Haymo* in comm.

C A P. XI.

1 — καὶ εἰσήκει ὁ ἄγγελος *Er. Steph. edd. And.* (etiam in comm.) *Barb. 2. Vff.* & ceteri, *Areth. Æth. Armen. Copt. Lat.* (καὶ εἰσήκει ὁ ἄγγελος) *Comp. L. M. Syr.* Vnde καὶ ὁ ἄγγελος εἰσήκει *Bezae*, & recent. edd. quanquam apud ipsum Bezae annotatione nova id retractat. Argumento est hic locus, ab *Erasmo*, qui breviorem hanc lectionem habet, ad *Complutenses*, qui ante λέγων inferunt, καὶ εἰσήκει ὁ ἄγγελος, recentiores aliquando minus recte se receperunt. Favet pleniori lectioi *Syriaca* versio: sed ea in *Apocalypsi* minorem multo, quam in aliis libris N. T. antiquitatem habet, & ab interpolationibus in hoc libro non abhorret. vide infra ad Ap. XXI. 24. Illatum videtur ex LXX, *Zach. II. 3*, ubi item de mensura ædificii sermo est: & cap. III. 5, ubi sermo de duabus oleis & candelabris sequitur. Π λέγων *ed. mss. &c.* unde dicens habet *Lat.* in ms. *Colon. & Schelh. Ticonius, Primas.* (qui idcirco præmittit, *Et dedit mihi arundinem &c.*) *Rupertus, Mag. λέγων μοι And. 2. sic, & di-llum est mihi*, habet *Lat.* ex interpolatione. καὶ Φωνὴ λέγεται *And. 1. Haymo.* Π εἰμισται

¶ ἔγειραι) ἔγειρε Al. And. 1. manu prima, & alii. ¶ καὶ post ἔγειραι) — Cov. Syr. in polygl.

2 ἔξωθεν) Comp. Erasmi margo, Al. And. in cod. Palatino & in Exegeſi, Bar. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Vff. Areth. Ἀθ. Arabicae, Copt. Lat. Syr. (ἔσωθεν) Er. And. 1. nescio an L. Pet. 2. Seid. Steph. 15. cum Pet. 3. Steph. 16. ¶ ἔξω) ἔξωθεν Comp. Er. ed. 1. 2. Al. And. 1. & (nisi ad ἔξωθεν præcedens referendi erant,) L. Pet. 3. E proximo. ¶ μετρέσης) μετράσεις Comp. Cov. ¶ ὅτι) καὶ Er. ed. 1. 2. 3. ¶ τὴν ἀγίαν) — Primas. ¶ πατίσσει) μετρήσεων Al. ¶ μῆνας. τετταράκοντα δύο) mensibus duodecim (XII pro XLII) Ticonius. ¶ δύο) καὶ δύο) Al. And. 2. Vff. cod. plurimi. Ex alliteratione ad καὶ δώσω v. 3.

3 διακοσίας ἔξηκοντα) ἔξηκοντα πέντε L. ΞΕ pro ΣΞ. ¶ περιβεβλημένοι) περιβεβλημένες Al. Cov. Ex rhythmō, σάκκας.

4 ἐλαῖαι) Er. Steph. ed. 1. ἐλαῖαι plerique. ἐλαῖαι dici debent, non ἐλαῖαι, ab ἐλαιος, ut διναιαι a διναιαι. αὐλαῖαι Al. Ex alliteratione ad αὐλᾶν arripuit librarius verbum LXXvirale. ¶ καὶ αἱ) Comp. Al. And. Vff. cod. multi, Hippolytus. καὶ Er. Steph. edd. ¶ αἱ tertium) — Bar. L. Areth. Quia sequitur ἐσῶτες item Cov. ex eadem cauſa, vel quia αἱ bis legendum, ſemel scriptum. ¶ τὰ) — Al. Vteſ. Sic LXX Zach. IV. 14 ed. Rom. ¶ κυρία) Comp. Al. And. 2. Vff. & septem ceteri, Hippolytus, Areth. Arab. Lat. Victorin. Primas. Haymo, Rupertus, Syr. (θεῶν) Er. And. 1. Ticon. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15. cum Hunt. Ἀθ. Ex v. 13. ¶ τῆς) ἐπὶ τῆς And. 1. Ἀθ. Arab. ¶ τῆς γῆς) — Pet. 3. Rupertus. ¶ ἐσῶτες) Al. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Lat. Syr. firma confeſſione. At Hippolytus & Andreas, quos Millius in Proleg. ſect. 1008. citat, non hoc pertinent. Displacet media hæc lectione Cl. Wolfio: & diſplicuit iis, qui ἐσῶτες, abjecto αἱ ſervarunt, ut Areth. Bar. L. (quoniam etiam fortuita eſſe potest syllabæ αἱ inter αἱ & ε omifſio:) vel iis certe, qui αἱ — ἐσῶται fecerunt, ut eſt in editis. (ἐσῶται) edd. And. Hippol. Haud ſcio an Cov. & alii. Omnino Grammaticis regulis & multorum gulfui congruit ἐσῶτες, ac potius αἱ ἐσῶται neque recuſarem αἱ ἐſῶτες pro vitio librariorum habere, ſi hic unus ejusmodi locus eſſet. Sed quia Apocalypſis ſeatet figuratis locutionibus, ut pallim oſtendimus: quovis loco variante paradoxam, fateor, lectionem genuinam eſſe prafumo, eamque per librarios minus obſtinatos fideliter ſimplicerque propagatam, ceteras vero ad vulgarem regulam per recentiores librarios conformatas cenico. Nullus liber ὁ habet: manet igitur αἱ. Si quis certum habet, Iohanneum non potuſſe ita ſcribere, ſequatur, quicquid eum ſcripſiſſe judicat. Vid. Gnom.

5 θέλει prius) Comp. Al. And. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. θέλη Er. Steph. edd. &c. θελίſſei Hippol. Primas. Ex allit. ad ἀδικηται. ¶ ἐπορεύεται) ἔξελενοτεται Hippol. Lat. ¶ θέλει αὐτάς) Comp. And. 1. M. Vff. Areth. Lection media. θελίſη αὐτάς Al. θελόται ἐν τέτοις Hippol. θέλη Er. ed. 1. 2. αὐτάς θέλη Er. ed. ſeq. & Steph. ed. eos voluerit habent Lat. in mſ. Reutl. Anſb. Haymo, Rupertus. αὐτάς θέλει And. 2. Hunt. Pet. 2. 3. Primas. ¶ αδικηται, edd. mſ. Arm. Copt. &c. Ex anteced. (ἀποκρινεται) And. Barb. 1. Caret hoc hemiſtichio Ticonius; ſed pro priore ἀδικηται habet

bet laedere vel occidere: & *Glossa* interlin. ad laedere notat, corporali morte. ¶ ἀπω)

- Al.

6 ἔξυιας) τὸν ἔξυιαν Al. ¶ νέτος βρέχη) Comp. Al. apud Marckium, Seid. Iff. pluresve, nec non Ticon. Primas. νέτος βρέχη Hippolytus. βρέχη νέτος Er. Steph. edd. ¶ νέτος) - Lat. ¶ τὰς ἡμέρας τῆς πρεσεπείας αὐτῶν) Comp. Al. And. Seid. Iff. & novem alii, Hippolytus (cujus aliud exemplar habet τὰς ἡμέρας τῆς παρεπείας τῆς αἰτικήσεως) Areth. at, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν τῆς προφητείας, Er. And. i. nec non Ticon. Primas. & sic, ταῖς omisso, Steph. ed. 3, nescio an Steph. 15. ¶ τῆς προεπείας) - Syr. (ex rhythmō ἡμέρας) sed restituunt ei Polyglotta. ¶ αὐτὰ) - Er. ed. i. 2. ¶ ἐν) Comp. Er. ed. i. 2. Al. And. Bar. L. M. Iff. Hippol. Primas. - Er. ed. 3. &c. Post γῆν, ἐν facile omissum. ¶ θελήσωσι) θελεστι Pet. 3.

7 ὅταν τελέσωσι) ὅτε τελέσθοι Er. And. ¶ θηρίου) θηρίον τὸ τέταρτον Al. Quasi esset quarta bestia Danielistica. ¶ τὸ alterum) - Er. ¶ μετ' αὐτῶν πόλεμον) Comp. Al. Iff. pluresve, Hippol. Lat. Syr. πόλεμον μετ' αὐτῶν Er. Steph. edd. And. ¶ καὶ ἀπεκτενεῖ αὐτὲς) - Pet. 3. Syr. αὐτές recurrente. καὶ ἀποκτανεῖ αὐτές Er.

8 τὸ πτῶμα) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Iff. Areth. Lat. in alia translatione apud Primasium, Ticonius. Vid. Gnom. (τὰ πτώματα) edd. And. Lat. Hieron. nescio an Pet. 3. Steph. ii. 15. cum M. Syr. Ex v. 9 fin. ¶ ἐπι) ἑάσαι præmittit And. i. Barb. i. sic projicitur, aut ponent, aut ponit, aut jacebunt, inscrunt Latini. ¶ τῆς πλατείας) plateis habet Lat. ex rhythmō civitatis. sed platea remanet apud Hilarium in 1 Cor. IV. Haymonam & alios. ταξ πλατείας Pricucus. Erratum. ¶ τῆς ante πόλεων) Comp. Al. And. Iff. cod. multi. - Er. Steph. edd. ¶ μηγάδης) ἄταξ addit And. i. ex commentario. ¶ καὶ ante ὁ) - Er. ed. i. 2. 3. And. 2. (sed habet etiam Exegetis,) nescio an Cor. L. cum Pet. 3. Angl. ¶ αὐτῶν) Comp. And. Steph. ii. Vff. ceterique decem, Areth. Lat. Syr. &c. Probat Vitringa & Wall. not. crit. p. 394. nec non D. Ioach. Lang. T. I Glor. Christi, f. 119. (ἵνων) Er. solus. Ex frequentissima locutione, ὁ κίριος ἱνων. Dominus hic loquitur, coll. v. 3. cui librarius non debebat locutionem illam, Dominus noster, adscribere. Longam a cap. X. 7. ad cap. XI. 13. paulam tenet Steph. 15.

9 βλέπεται) Comp. Al. And. Steph. ii. Vff. & novem alii, Areth. Ticon. Syr. (βλέψυται) Er. Lat. Quiescit Steph. 15. Media lectio, βλέπεται & χαίρεται, duarum initio periocharum, quarum utraque in futuro decurrit. inde alias præsens, alias futurum per omnia posuit. ¶ καὶ εὗρων) - Er. ed. i. 2. 3. L. Sed hiatum utcumque farcit librarius, ante ἡμέρας inserens καὶ οἱ ἐν τῷ εὗρων. ¶ αὐτῶν) - Pet. 3. ¶ τὸ πτῶμα) idem, qui versu 8. τὰ πτώματα idem qui versu 8. τὰ πτώματα And. i. ¶ καὶ ante ἡνίσκων) Comp. And. in ms. Ang. in ed. Sylburg. & in comm. paucim, Vff. & reliqui omnes, Areth. Caffiod. p. 230. atque adeo p. 228 in marg. καὶ Er. nescio an Seid. cum Al. Ex v. 11. Vacat margo Steph. ¶ τὰ πτώματα alterum) ὁ σωμα L. ¶ ἀσύτεται) Comp. Er. ed. 3. And. 2. Lat. &c. ἀφίεται Er. ed. i. 2. Al. Pet. 3. ἀσύτεται (duplici accentu) And. i. Varie Latini. ¶ μηρία) Comp. Al. (ut videtur ex spatio lacunæ,) And. Vff. & novem alii, Areth. Eth. Arab. Ticon. Syr. (μηρία) Er. Lat. nescio an Steph. ii. 15. cum Pet. 3.

10 χαιρεσιν) Comp. Al. And. 1. Vff. & septem ceteri, Ticon. χαιρεσιν Er. Lat. nescio an Seid. Steph. ii. 15. cum Cov. χαιρεσονται And. 2. Areth. Π επ') iv And. 1. Π εύφρανθίσονται) Comp. Steph. ed. 3. And. in cod. Palatino & in Exegeſi, &c. εύφρανθίσονται Er. Steph. ed. 1. 2. L. εύφρανθίσονται Al. And. 1. Pet. 3. Ticon. Π πέμψιν) πέμπτον And. 1. manu prima: Ticon. δώσειν And. 2. Vff. & alii.

11 τὰς) — edd. primæ. Π ζωῆς ἐν) — Sin. Syr. aliqui. Π αὐτοῖς) Er. ed. 1. 2. 3. Cov. Pet. 3. Lectio media. unde ἐν αὐτοῖς Al. And. 1. εἰς αὐτὰς Colinaei ed. And. 2. Bar. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. Areth. Ex LXX Ez. XXXVII. 10. επ' αὐτὰς Comp. nescio an Pet. 2. Steph. ii. 15. cum M. Ex allit. ad seq. Malim tamen ἐπῆλθεν ἐν αὐτοῖς — ab Alex. & Augustano codice admittere, præsertim quum facile syllabam ἐν bis legendam, semel scripserint librarii. Confer quæ ad Luc. IX. 46 notavimus supra. Π αὐτῶν) — And. 1. Π ἐπέπεσεν) Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. M. Sin. Vff. pluresve. ἐπεσεν Er. Steph. edd. And. 2.

12 ἕπεστα) Comp. And. Bar. Hunt. L. M. Seid. Sin. Vff. pluresve, Areth. Arab. Ticon. Copt. Syr. in polygl. Castellio. (ἕπεσταν) Er. &c. Armen. Lat. Ex allit. ad seqq. Ex eadem causa eadem varietas c. XII. 10. in And. 1. Π Φωνὴν μεγάλην — λέγεσσαν) Φωνὴς μεγάλης — λεγέστης Comp. And. M. Pet. 3. Π αὐτοῖς) — Al. Ticon. Facile omissum ante verbum, quod item ab α incipit. Π ἀνάβατε) ἀνάβατε Al. per α. Fortasse ad retractandam omissionem voculæ αὐτοῖς. Π τῇ) edd. &c. Fortasse ex v. 13. (—) And. 1. pluresve.

13 init. καὶ) — Vff. & alii. Π ὥρα) Er. And. 1. Arm. Copt. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. (ἥμέρα) Comp. And. 2. Vff. & alii novem, Areth. Arab. Syr. vel etiam Seid. Ex formula frequenti, ἐν ἑκάτῃ τῇ ἥμέρᾳ. Π ἐπτά) septuaginta habet Primas. Π τῇ ἡραν) — Syr.

14 idē ante ἥ) Steph. ed. 3. &c. Lat. (præfixo ἥ, quo Primasi Rupertique textus caret,) Syr. — Er. Steph. ed. 1. 2. Ex alliteratione ad initium versiculi hujus. unde idē ante ἔρχεται repositum est in Comp. And. 2. Bar. Cov. M. Seid. Vff. Aretha. conf. Mal. III. 1 secundum accent. Hebr. & I Sam. XII. 2. ἥ ecce omittit Schelh. Π σὺ ἥ τείτη) τείτη σὺ And. 1. σὺ κτλ. cum circumflexo, Seid.

15 ὁ) — Al. Π μεγάλαι) — Άθ. Π λέγοντες) Al. Hunt. L. Sin. Vff. pluresve alii, nemine ante Millium id notare dignato. Facilius lectio, λέγεσαι. Defendit hanc Wolfius, & ait, Nonne veri est similius, librarios dormitantes soloevisnum manifestum invexisse? At utervis loquendi modus Iohanni frequens est. Sic c. IV. 1 multi, ἥ Φωνὴ λέγων. Vid. etiam cap. V. 12. & quæ notavimus supra ad c. IX. 13 s. quæque notat Wolfius ad c. XIV. 7. XIX. 1. De scriptore Apocalypses, non 200 post annis, sic existimat Dionysius Alexandrinus, διάλεκτον μέντοι καὶ γλῶσσαν ἥπι ἀκριβῶς ἐλληνίζεσσαν ἀντε βλέπω, ἀλλ' ιδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενοι, καίπον καὶ σοροκίζοντα. Verum sic, inquit Lightfoot, de dialecto ἥ phraseologia judicat, qui neutram callebat, & id, quod hunc librum maxime commendat, seu vituperium culpat. Iohannes enim θροδιδάκτος passim in suis Apocalypsi veteris Testamenti stylum assumebat: hic

hic autem , quī Hebræe linguae erat ignarus , id omne , quod DEI DIALECTVS erat , SOLOECISMO imputabat , & quod intelligere nequibat , barbarum esse credebat . Op. posth. f. 145. Sed tamen lectiones apocalypticæ , (soloecisini specie præditæ ,) ut Dionyfus demonstrat , vetustæ sunt , frequentes sunt , atque analogiam inter se habent : quæ autem syntaxin communem sequuntur , per librarios sunt inventæ , multis post Dionysium seculis. λέγεται edd. &c. ¶ ἡγέρετο ἡ βασιλεία Comp. Al. And. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. 15. Vff. Athanasius in Synopli , Areth. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. (ἡγέρετο ἡ βασιλεία) Er. haud scio an Cov. L. Pet. 3. Ex alliteratione ad ἡγέρετο præcedens. Multo gloriosior est primæva lectio , ἡγέρετο ἡ βασιλεία , quam illa festinantis librarii , ἡγέρετο ἡ βασιλεία κτλ. Tales & tanti nœvi , quos cap. I. 18. III. 12. V. 14. VI. 11. XI. 2. 17. XIV. 1. XV. 3. XVII. 8. 16. XX. 4. XXI. 24. XXII. 19 &c. notavimus , in iis remanent editionibus , quæ certatim recuduntur. Vid. P. IV. n. VII. monit. 20. ¶ τὰ κόσμα) ~ And. 1. Facile omissum , sequente τὰ κυρία. ¶ τὰ κυρίου) Ple- rique , τὰ κυρίου ἱμῶν , ἱμῶν addentes ex parallelo , c. XII. 10. At Domini , al sive nostri , legisse Latinum , ex eo patet , quia Dei legitur apud Ambros. de fide resurr. & Domini Dei in eximio cod. Reutlingen. Vtrumque sine illō pronomine. ¶ καὶ τὰ χριστὰ αὐτὰ) ἵνα χριστὰ And. 1. ¶ βασιλεύει) βασιλεὺς And. 1. manu prima , L. Vff. at regnabunt habent Lat. aliqui. ex cap. XXII. 5.

16 οἱ prius) ~ Al. ¶ τέσσαρες) καὶ τέσσαρες Er. ed. 5. Orientalis ecclesiæ confessio p. 320. ¶ οἱ alterum) Comp. Er. ed. 5. And. Seid. Vff. pluresve , Lat. Syr. ~ Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. L. & alii. οἱ bis legendum , semel scriptum. ¶ ~ τὰ θεόντων) edd. , And. Orientalis ecclesiæ confess. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. M. (τὰ θεόντων) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. 15. Vff. Areth. (qui omnes mox pro καθημένοι habent οἱ κάθηνται , interpretamenti causa ,) Syr. ἐνώπιον τοῦ θεόντων τοῦ θεοῦ. Sic major pars codicium , quanquam antiquiores , τὰ θεόντων . saltu a τὰ ad τὰ facta , omiserunt. ¶ ἴτεταν) Er. Steph. Mill. edd. And. 2. Orient. eccl. conf. ἴτεταν Comp. And. 1.

17 θεὸς) ἱμῶν addit And. 1. Lat. aliqui. ¶ ~ καὶ οἱ ἐρχόμενος) Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. n. 15. Vff. Areth. Lat. (in ms. Coloniensi ; in Ienensis ; in fallimur , tribus ; in Bibliis Frowinianis & in aliis duobus codicibus Murensibus ; in Parisinis quatuor ; in Reutlingensi ; in Schelhorniano ,) Primasius , Ansbertus , Haymo , Rupertus p. 309. Turvæus , Syr. Probat Millius , Zeltnerus in diss. quæ inscribitur Evangelium tetragrammaton e N. T. exulans p. 29. & editor Londin. διγλωσσος. Brevior lectio , hinc quoque genuina ; plenior , ex parallelismo est. Wolsius , Non intelligo , fateor , inquit , cur h. l. voces illas , quas supra ter adhibuerat , Ioannes omissoe credi debeat. Resp. Sunt antiqui , firmi , multi testes , qui & ter supra exhibuere voces illas , & easdem hoc loco prætermittunt , & hoc quidem eadem propemodum consensione , atque capite XVI. 5 , quem ad locum rectissime annotat Wolsius , nullum adhuc vel codicem vel versionem veterem affiri potuisse , ubi οἱ ἐρχόμενος hinc legatur , hinc exprimatur. Non esse utique causam idoneam , cur lectionem , tot codicibus firmatam , aversemur. Tales porro varietates non

non cursim, ex rationibus communibus, sed explorate, ex nervis cuilibet propriæ loco iniitis, decidendæ veniunt. Vid. *Gnom.* (*καὶ ὁ ἐρχόμενος*) *edd.* (*etiam Comp.*) *And. I.* (*additamenteis, ex parallelismo, onustus,*) vel etiam *M.* (*minime vetus, ac paßum, ut videtur, ex Comp. descriptus,*) *Vallu, Armen. Copt. Lat. aliqui.* Ex capitibus superioribus. ¶ τὸν prius) — *Er. Steph. ed. I. 2.*

18 *τεκρῶν* τεκρῶν σου *Sin.* *διό Φησί,* καὶ ἥλθεν ἡ ὄργή σου, καὶ ὁ καιρός σου τῶν τεκρῶν addit *Pet. 3.* ex *Andreas exegesi.* ¶ τοῖς ἀγίοις — μεγάλοις, καὶ τὰς ἀγίους καὶ τὰς Φοβουμένους τὸ ὅντα σου, τὰς μικρὰς καὶ τὰς μεγάλους *Al.* ¶ (Φθειροτας) *Er. ed. I. 2. 3. And. 2.* vel etiam *Lat. διαφθίζαντας Cov. M.*

19 init. καὶ) — *ed. Benedicti Prævotii, Mog.* ¶ *ἵνοιγη* *ἵνοιχθη Vff.* & alii. ¶ (οὐ) *Al. L. Victorinus.* ¶ αὐτῷ) *Er. And. I. Lat. multi, Syr. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Al. (τῷ κυρίῳ) Comp. And. 2. Vff. & novem alii, Areth. τῇ θεῷ Αἴθ. Arab. & inde N. T. ed. *Carolae Guillard Paris. A. 1543.* in append. *Armen.* (—) *Copt. Lat. in Bibliis regiis, Haymo, Castellio,* vel etiam *Ticonius & Primafus* in commentariis, & hic in suminario quoque. Lectio media, varie suppleta. ¶ *Φωναὶ καὶ βρονταὶ* βρονταὶ καὶ Φωναὶ *And. I.* in textu, *Syr.* ¶ καὶ βρονταὶ) — *Lat. hodie.* ¶ καὶ συστοὺς) — *Comp. Pet. 2. Vff. & alii.* Hiatus, καὶ recurrente. καὶ συστοὶ *And. I.**

C A P. XII.

1 περιβεβλημένη) περιβλεπούμενη *Al.* ¶ ἦ) — *Er. ed. I. 2. 3.* ¶ δάδεκα) δεκαδύο *Pet. 3. Hippol. Methodius in Ep. Clerici de N. T. Mill.*

2 κράζει) *Er. And. I. Hippolytus,* vel etiam *Pet. 3. cum Al.* (*qui καὶ addit,*) *Lat. ἔκραζεν Hunt. L. ἔκραζεν And. 2. Steph. a. ε. ε. vel potius εἰ,* *Vff.* & reliqui, (*quanquam M. & huc & ad ἔκραζεν citatur apud Millium,*) *Areth. Αἴθ. Primas. Syr.*

3 μέγας πυρρὸς) πυρρὸς μέγας *And. 2. Seid. Methodius apud Clericum,* nec non in *And. I. comm. Primafus.* πυρὸς μέγας *Bar. Cov. Pet. 2. Sin. Vff.* manu prima, *Syr.* namque πυρὸς genitivus est *Syro, Athanasio in Synopsi,* nec non *Andreas in comm.* Sed etiam pro πυρρὸς scribitur πυρὸς, c. VI. 4. ¶ αὐτῷ) αὐτῷ *Al. Lat. aliqui.* ¶ ἐπτὰ διαδίματα) *Comp. Al. And. 2. Vff.* vel etiam *Cov. pluresque, Lat. in cod. multis. διαδίματα Er. ed. I. 2. And. I. manu prima.* (sed ἐπτὰ habet etiam *Exegesis Andreas ad h. l. & ad cap. XX. 4. & in ea ad h. l. Methodius:*) *Pet. 3. διαδίματα ἐπτὰ Er. ed. 3. & aliae.*

4 αὐτῷ) — *Er. ed. I. 2. 3.* ¶ (— τῷ γραῦ) *Er. ed. I. 2. 3. And. 2. Methodius, Lat. in ms. Picturato, Hieronymus s̄pē, Aprilius, Petrus Blesensis ferm. 28. vel etiam *Haymo in comm. Onus eccl. c. 21.* ¶ τεκέν) *Er. &c.* Et Aristus quidem construitur cum μέλλω, c. II. 10. III. 2, sed hoc fortasse loco est alliteratio ad τεκέν, τέκη, τέκνον, ἔτεκεν v. 2. 4. 5. (τίκτεν) *Comp. Hippolytus.* ¶ (Φάγη) *Er. ed. I. 2. 3. And. I.**

5 νική) — *Primas. Mog.* ¶ ἀρρένας ἀρστεί *Al.* Id compensat librarius versu
13. ¶ ποιμάνειν ποιμάνειν *Comp.* ¶ πάντα) — *Rupertus in comm.* ¶ εὐ) —
Er. And. Pet. 3. ¶ ἡρπάδην ἡρπάγην *Comp. M. Hippol.* ¶ πρὸς iterum) *Comp. Al.*
And. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. Hippol. εἰς *Hippol.* alio
loco. — *Er. And. 1.* nescio an *Pet. & Steph. bini.*

6 ἐκεῖ prius) *Comp. Al. And. 2. Seid. Vff.* (& hic quidem studio; nam τόποι
jam cœptum fuerat scribi:) & sex alii, *Methodius, Arethas.* (—) *Er. And. 1.*
nescio an *L. Pet. 3. Steph. 16. 15.* Facile omissum post ἐχει. ¶ τόποι τὸν τόπον
ἐκεῖ *Hippol.* ¶ ὑπο) *Comp. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Methodius,*
Arethas. ἀπὸ Er. And. 1. manu prima, *Hippol.* nescio an *Steph. 16. 15.* cum *Al. Pet. 3.*
M. Ex cap. III. 12. &c. ¶ τῆς) — *And. 2. Seid. Vff.* ¶ τρέφωσιν) ἐκτρέφω-
σιν *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Vff. Areth.* Alliteratio ad ἐκεῖ. pascat ha-
bent *Lat.* aliqui.

7 πόλεμος) proelium magnum habet *Lat. hod.* ¶ ὁ prius) δὲ τε *Al. καὶ ὁ Syr.*
Angl. ¶ τὴς πολεμῆσαι) *Comp. Al. Cov. M. Pet. 3. Sin. Steph. 16. Arab. Marius*
Vittorinus lib. III. Primas. Cassiodorus, Syr. unde vidi pugnare habet *Hilar.* in *Eph. I.*
πολεμῆσαι *And. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff.* τὸ bis legendum, semel, in
αὐτῇ, scriptum. ἐπολέμησαν *Er.* solus, vel cum *Steph. 15.* ¶ μετὰ) *Comp. Al.*
And. Vff. & septem alii, Areth. Lat. κατὰ Er. nescio an Sin. Steph. 16. 15. cum L.

8 ἵχυστεν & αὐτῶ) *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 16. Vff.*
Æth. (apud Io. De la Haye,) *Arab. Vittorinus, Cassiod.* in complexion. Exegesis
item *Andreae de dracone solo*, non de angelis ejus loquitur. Quo pacto sere omnia
pro plurali testimonia disparent. Item ἵχυστεν, non ἵχυσταν, *Al.* Vid. *Gnom.* (ἵχυ-
σταν & αὐτῶν) *Er. And. Lat. Syr.* nec non *L.* Nescio an *Steph. 15.* cum *Pet. 3.* Vi-
detur αὐτῶν casu, & inde ἵχυστεν consilio factum. ¶ εὖ) *Comp. Al. And. ed. Vff.*
cod plurimi. εἴτε *Er. Steph. edd. And. 1.* ¶ εὐρέθη αὐτῶν εὐρέθη *And. Ticon.*
Syr. nec non *Primas. Ansb.* ¶ εἴτι) — *Cov. Hier.* in *Esa. XXVII.*

9 ὁ ante ὄφις) — *Er. Steph. ed. 1. 2. And. 2.* ¶ καὶ ὁ) *Er. nescio an Seid.*
Steph. 16. 15. cum *Al. L. Pet. 3. (καὶ) Comp. Seid. Vff. & sex alii, Areth.* Hoc *An-*
dræas facilius explicat, sed καὶ ὁ firmius legit. Hoc εἴτε omittit *Ticon.* ¶ μετ' αὐ-
τῇς ἐβλήθησαν) — *And. 1.* ¶ μετ' αὐτῇς) — *edl.* quædam veteres & novæ. sphalmata.

10 εὐ) de habent *Primas. & alii.* ¶ εὐ τῷ ἐρχαῖ φέγγεσταν) *Comp. Al. Steph. 16.*
Vff. cod. plurimi, *Lat. Syr. λέγεσταν* εὐ τῷ ἐρχαῖ Er. *And. 1.* unde nonnulli, εὐ τῷ
ἐρχαῖ ἀρτι construunt: sed citra eam constructionem stat antitheton inter coelos, &
inter terram ac mare, v. 12. ¶ ἐβλήθη) *Al. And. 1. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet.*
2. Sin. Vff. Areth. Vti v. 9. κατεβλήθη edd., And. 2. Seid. nescio an *L. Steph. 16.*
15. cum *M. Pet. 3.* Ex alliteratione ad κατίγορος. ¶ ὁ κατίγορος τῶν ἀδελφῶν ήμῶν)
— *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ (κατίγωρ) *Al.* Id probant Prolegomena Wetsten. p. 184.
codices, qui sic habeant, plurali numero laudantia. Vid. *Gnom.* ¶ αὐτῇς) *Er. ed.*
1. 2. 3. Al. And. pluresve. αὐτῶν *Comp. &c.* Ex alliteratione ad ὥν hinc frequens.

¶ (- ἡμῶν) Er. ed. 1. 2. 3. And. L. Facile omissum ante ἡμέρας, vel ex præcedentibus iteratuni.

11 αὐτῷ prius) αὐτῷ Barb. 1. Fortasse *Latino*, qui *sui* habet, male intellecto.

12 τῇ γῇ καὶ τῇ Θαλάσσῃ) Comp. And. 2. Vff. & novem alii, Areth. Aeth. Arab. Lat. Syr. (τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν) Al. quanquam pro γῇ habet αγαπη. Ex allit. ad ἡγάπησαν v. II. mari ἐ̄ terrae habet Onus ecclesiae c. 68. Conf. Ap. X. 8. τοῖς κατοικεῖσι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν Exegetis Andreæ, & inde Er. And. 1. nescio an Pet. 3. Diu filet Steph. 15. ¶ ἔχων) ὁ ἔχων Er. Steph. ed. 1. 2. And. 1. Ex consuetudine librarii. nam frequens ὁ ante ἔχων in Ap.

13 εἶδεν — ἐδίωξε) εἶδον — ἐδίωξε Er. ed. 1. 2. ¶ τὸν prius) ~ Comp. ¶ ἀπέρα) ἀρτεναν Al. viòv Syr. exceptis Polyglottis.

14 αἱ) Al. And. Pet. 3. pluresve. Omittit, & alio loco ponit, *Hippolytus*. Articulus in aquila post se trahit articulum in atis. (-) edd. &c. ¶ πετηται) πεταται Er. ¶ αἱς τὴν ἔρημον) ~ And. 1. Pet. 3. ¶ ὅπως τρέφεται) Er. And. 1. Hippol. Lat. vel etiam L. Steph. 15. cum Al. Pet. 3. (ὅπως τρέφεται) ceteri omnes, Areth. Arab. Syr. Vtrumvis ex v. 6. Particulam ὥπως nusquam habet Apocalypsis.

15 ἐκ τῆς σόματος αὐτῷ ἐπίσω τῆς γυναικὸς) Comp. Al. And. Vff. pluresve, Lat. Syr. ὅπιτος τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς σόματος αὐτῷ Er. ¶ αὐτὴν) Comp. Al. And. 1. Bar. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. Lat. Syr. ~ Er. ed. 1. 2. τεύτην Er. ed. 3. & aliæ, And. 2. Hippol.

16 ἡ γῆ) edd. &c. Iteratum fortasse ex properatione, post similem terminacionem, ἐθωθησεν, ἤνοιξεν. (-) Hippol. Ticon. Primas. Legit & non legit Rupertus. ¶ τὸ ποταμὸν ὃν) τὸ ὄδωρ ὃ Al. ¶ δράκων) ὄφις Hippol.

17 ~ τῇ ante inτῇ) Al. And. Vff. & alii, Hippol. τῇ edd. ¶ ~ χριστῷ post inτῇ) Comp. Al. And. Vff. & novem alii, Hippol. Areth. Arab. Lat. in cod. multis, Ausbertus, Haymo, Rupertus, Syr. Habet Er. Seid. Lat. hodie, nescio an Steph. 15.

18 ἵσαθην) edd. And. Vff. Valla, Armen. Copt. Rupertns, si non l. XIII de Vict. Verbi Dei, c. 9. at certe in comm. clare, Syr. in margine cod. ms. Scalig. &c. Probat Zegerus, apud quenam nonnulli cod. Latini steti habent. Sic Arethas quoque: & probat Ribera, quanquam Latini plerique habent stetit. Vid. Gnom. (ἵσαθην) Ald. Al. Aeth. Arab. Lat. Ticon. Syr. quam vicissim lectionem probat Doelingius de antiechr. p. 284, & Peganus in Ap. pag. 212. Facile y litera addita fuit, facile detracta. Vtriusque lectionis par sere & a codicibus est auctoritas, & ad sensum commoditas.

C A P. XIII.

1 ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀράβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης And. Primas. nec non Ticon. Ether. Syr. ¶ κέρατα δένα καὶ κεφαλὰς ἐπτὰ) Comp. Al. And. Bar, Vff. cod. plurimi, Athanasi Synopfis, Copt. Caffiod. Primas. Ether. Syr. vel

vel etiam *Aeth.* *Arab.* κεφαλής ἐπτὰ ρῆς κέρατα δίκα *Er.* *Steph.* *edd.* *Armen.* *Lat.* hodie. Ex cap. XVII. 3. 7. Παράτων) κεφαλῶν *Aeth.* Π δικα alterum) — *Primas.* non semel. Π ὄνομα) *Er.* *And.* *Arm.* *Copt.* *Lat.* in ms. Schelh. *Primas.* *Ether.* *Haymo.* nescio an *Pet.* 2. 3. *Steph.* 15. cum *L.* conf. v. 17. (ὄνοματα) *Comp.* *Al.* *Vff.* & septem alii, *Areth.* *Arab.* *Lat.* hodie, *Syr.* Ex rhythmo διαδύναται, vel ex cap. XVII. 3. Π (— βλασφημίας) *Copt.* Nullum omissionis vestigium apud alios reperio: sed tamen, de *Lat.* certe, amplius quæsisse juverit.

2 οὐκον) *Er.* ed. 1. 2. 3. *And.* 2. in comm. *Pet.* 3. Et sic ubique ὄμοιος, absque verbo substantivo, ponitur in Apocalypsi. Hinc οὐκον ἢ *And.* *Lat.* *Iren.* ἢ οὐκον *Comp.* &c. Π παρδαλεῖς) παρδαλὶ *Al.* *Cov.* Π ἀγρικ) *Al.* *And.* 1. manu prima, *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. 3. *Sin.* *Vff.* Sic LXX passim. ἀρχτὸς *edd.* *Seid.* &c. pedes urſā habent *Lat.* aliqui. Π μεγάλων) ἔδωκεν αὐτῷ addit *Al.* Fortasse e glossa marginis, monente, τὸ οἶνον v. 3. pendere ab ἔδωκεν v. 2.

3 — εἰδον) *Comp.* *Al.* *And.* 1. *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* *Irenaeus* (in omnibus editionibus & manuscriptis, ut Grabius notat,) *Primasius*, *Ansbertus* passim, *Apriug.* *Rupertus* in comm. ad hunc textum, & in Zach. XI. & plane l. XIII de Victoria Verbi Dei, c. 9. *Syr.* (εἰδον) *Er.* *And.* 2. nescio an *Seid.* *Steph.* 12. 15. cum *Pet.* 3. *Lat.* hod. *Vid.* *Gnom.* Π ἐξ) *Comp.* *Al.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Vff.* *Lat.* *Primas.* *Anstert.* *Ether.* *Apriug.* nec non *Syr.* (—) *Er.* *And.* &c. Π ὡς) ὡσεὶ *Comp.* *And.* 2. *Vff.* & alii. Π εποχαγενένν) εποχαγιτρένν *And.* 1. 2. *Vff.* & al. Π ἰθανάτων ὅλη ἡ γῆ) *Comp.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *M.* *Seid.* *Steph.* 12. *Vff.* *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Iren.* *Syr.* ἰθανατάθη ὅλη ἡ γῆ *Colinae* ed. *Al.* *And.* 1. Ex allit. ad ἰθανατεύση. ἰθανατάθη ἐν ὅλῃ τῇ γῇ *Er.* *And.* 2. nescio an *L.* *Pet.* 2. 3. *Sin.* *Steph.* 15. Quasi terrae non posset adscribi mirabunda sequela.

4 τῷ δράκοντι) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Vff.* &c. *Areth.* Media lectio, cum ea, quæ sequitur, τὸ θρίστον. unde alii accusativum, alii dativum bis posuere. *Vid.* *Gnom.* τὸ δράκοντα *Er.* nescio an *Steph.* 15. Π ὅτι ἔδωκε) *Al.* *And.* *Pet.* 3. *Aeth.* *Lat.* in ms. *Reutl.* *Iren.* *Primas.* *Ether.* *Syr.* ὃς ἔδωκε *Er.* *Lat.* Dubium an *Steph.* 15. τῷ δέδωκεν *Comp.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Steph.* 12. *Vff.* *Areth.* τῷ δόρτι *L.* Π τὸν) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* & alii. unde omniem supplet *Primasius*. — *Er.* *Steph.* *edd.* Π ρῆς προσεκύνσας τῷ θηρῷ) — *And.* 2. *Pet.* 3. *Syr.* θηρίῳ recurrente. Π τὸ θηρίον) *Er.* *And.* vel etiam *Al.* τῷ θηρίῳ *Vff.* &c. cum *Aretha*, vel etiam *Seid.* Adde nominatum *Steph.* a. 12. 12. vel potius a. 12. 15. nam *Steph.* 12 nusquam alibi ad Apocalypsin citatur: sed *Steph.* 15. v. gr. cap. III. 1. 3. cum iis propriis codicibus congruit, qui hoc loco idem habent, quod *Steph.* a. 12. &c. adeoque hoc etiam loco cum tot aliis codd. congruit sine dubio *Steph.* 15. Certe aut per brevem tantummodo periodam habuit *Steph.* 12 ex Apocalypsi (sicut ex Matth. & ex Ioh., quod observat Millius Prol. 1171.) aut plane pro 15 irrepsit 12. coll. Var. cap. XII. 1. Et enim *Colinæana Novi testamenti editio* in Actis Epistolisque permulta codicis *Steph.* 12 vestigia, in Apocalypsi nullum habet. Non pauca sphalmata Apocalypticus Stephani margo habet, ut omnes deprehendent, qui vel a ejus ad ipsam ed. *Comp.* Stephano per a notatam examinaverint: manuque scriptos codices ad Ap. non nisi duos citat, in iis quoque locis, ubi textus, ad quem codices suos con-

ferebat, aperte mendosus erat. Igitur non nisi duos habuit: unde etiam compendioso illo π. quo πάντα omnia exemplaria sua in ceteris libris N. T. notat, in Apocalypsi abstinet. Quorsum hæc? ne falsus numerus codicum (video enim, codici Steph. ε, de quo Var. c. XIX. 14. & codici huic Steph. ια Apocalypsin tribui,) introducatur cum detimento veritatis. ¶ καὶ τις Comp. Al. And. L. M. Pet. 3. Ᾱθ. Lat. Iren. Syr. (τις) Er. Seid. vel etiam Pet. 2. cum Bar. Cov. Hunt. Sin. Vff. Ex allit. ad τις præcedens. Vacat margo Stephani. aut quis habent Arab. Ticon. Dionysius Carthus. nec non Ether. ¶ δύναται Er. And. nescio an Sin. cum Al. Cov. Pet. 3. Iren. nec non Lat. (δύνατος) Comp. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Steph. ιε. ιγ. Vff. Areth. Ex allit. ad ὄμοιος.

5 λαλῶν λάλον Er. ¶ βλασφημίαν Comp. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin. Steph. ιε. Dionysius Al. apud Eusebium, Areth. Lat. in Steph. ed. & in ms. Charitino, Irenaeus, Rupertus, nec non Ether. uti v. seq. βλασφημίας Er. Lat. Ticon. vel etiam Steph. ιγ. cum Vff. βλάσφημα Al. And. Pet. 3. Ob μεγάλα. ¶ ποῖσται Er. And. Lat. Primas. Syr. vel etiam L. Pet. 2. cum Al. Pet. 3. (ex v. 7.) nec non Ᾱθ. qui signa addit. πόλεμον ποῖσται Comp. Vff. & septem alii, Areth. Arab. Copt. Cassiod. Ex v. 7. (~) Armen. (cui Vfcanus ex Vulgata addidit arnel, facere, sed alio genere scripturæ, ut solet in iis, quæ addit vel ex Vulgata vel aliunde:) Iren. Primas. in Ap. XIII. 18. nec non Dionysius Alexandrinus, qui pro ποῖσται μῆνας habet καὶ μῆνες & Prosper, qui loquendi supplet. Hæc prisca, brevis, media, germana est lectio: ut accusativus μῆνας mensis respondeat questioni quam diu. Alii supplevere ποῖσται, plures πόλεμον ποῖσται. Vid. Gnom. ¶ δύο καὶ δύο Al. Vff. Iren.

6 βλασφημίαν edd. ms. Lat. in cod. Reutl. Iren. Ticon. &c. nec non Ambros. I. II de fide, c. 4. βλασφημίας Al. Lat. Ex v. 5. ¶ ~ καὶ ante τές) Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Sin. Vff. Ticonius aperte, Primas. Syr. apud De Dieu. (καὶ) edd. &c. Iren.

7 καὶ ἔδει usque αὐτές) ~ Al. And. in cod. Pal. & in comm. L. Pet. 3. Iren. In anaphora. Hæc post ἔδειος supplet Syr. Non ita respondent verbis Dan. VII. 21. hæc verba, ut ex illis hue traducta videri debeant. ¶ πόλεμον ποῖσται ποῖσται πόλεμον Comp. And. 1. Vff. Primas. Citius arreptum ποῖσται ex v. 5. ¶ καὶ λαὸν) Al. And. 1. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ιε. Vff. Areth. Ᾱθ. Arab. Lat. Iren. Syrus, etiam in polyglottis, ubi id ante καὶ φυλὴν habet Syrus. (~) edd. nescio an Pet. 3. Steph. ιγ. Ticon. cum M.

8 αὐτῷ) Al. And. 1. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. unde eum habet Iren. in ms. Primasius, Ansb. diserte, Haymo, Rupertus. Nam si αὐτῷ legissent, eam, scil. bestiam, potius haberent. (αὐτῷ) edd. &c. Ex allit. ad v. 7. ¶ αὐτὸν καὶ γέγραπται τὸ ὄνομα) ejus habet Iren. Primas. nec non Ticon. ~ Sin. ¶ αὐτὸν καὶ γέγραπται τὸ ὄνομα) Media lectio plurali & singulari numero constat: ex qua alii bis singularem, alii bis pluralem fecerunt. εἰς γέγραπται τὸ ὄνομα αὐτῷ Al. ut si bestiæ nomen esset vae. ¶ εἰς εἴτε Seid. Sin. Vff. ¶ τὸ ὄνομα) Comp. Al. And. 2. Vff. & octo alii, Ᾱθ. Arab. Iren. Ticon. Primas. Syr. (τὸ ὄνοματα) Er. And. 1. Lat. hodie, vel etiam Pet. 3.

Pet. 3. cum Hunt. Steph. 15. Ob ἦ plurale. Π τῷ βιβλίῳ Comp. Al. And. Vff. & octo alii. τῇ βιβλῷ Er. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Hunt. Π τῆς ζωῆς) — Primas. Π τῷ alterum) Comp. Al. And. Seid. Vff. & septem alii. — Er. Nescio an L. Steph. 11. 15. Π ἰσφαγμένος) ἰσφαγμένος Er. ed. 1. 2. ἰσφαγμένος And. 1. Vff. Arab. Ticon. Beda.

10 αἰχμαλωσίᾳ συνάγει, εἰς) Er. Lat. Iren. Syr. vel etiam Pet. 2. 3. Steph. 11. 15. cum Hunt. Sin. & (verbis, εἰς αἰχμαλωσίᾳ ὑπάγει, in rhythmo omiliis,) And. 1. Lectio media. (ἔχει) Comp. And. 2. L. M. Seid. Vff. Valla. Ex v. 9. ἔχει αἰχμαλωσίᾳ εἰς And. in exeg. εἰς And. in ms. Bavar. Baroccianus. Recurrente αἰχμαλωσίᾳ. εἰς αἰχμαλωσίᾳ, εἰς Al. αἰχμαλωτίζει, εἰς Cov. Glossa. Π μαχαιρᾷ bis) μαχαίρῃ Al. Π ἀποκτεῖται, δεῖ) ἀποκτατίθεται Al. Π (ἀποκτένει) Dionysius Carthus. Syr. neque obest Latinus. Circumflexus in εἰ pictus, vel ex alliteratione ad δεῖ, vel quia αποκτεῖται non pro præsenti agnitus fuit.

11 καὶ εἴχει) ἕγει And. 1. ex comm. Primasius, Rupertus. Π δύο) — Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. 11. 15. Areth. Π (αρις) Er. Steph. ed. 1. 2. And. 1. manu prima, Lat. τῷ αριῷ Vff.

12 ποιεῖ — ἐποιεῖ Comp. Steph. 15. adeoque Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Areth. Eninvero Millius hos omnes, figlis suis impeditus, Hippolyto, de quo mox, jungit. Lectio media, quam habet etiam And. 2. unde ἐποιεῖ — ἐποιεῖ Hippolytus, Lat. Altero certe loco ἐποιεῖ habet Seid. Alteram versiculi partem transilit Ticonius, in altera facit habet. ἐποιεῖ — ποιεῖ Lat. in ms. Schelli. Primas. Ansbertus, nec non Etherius. ποιεῖ — ποιεῖ Er. And. 1. vel etiam Pet. 3. Steph. 11. cum Al. L. Vff. Π ἐν αὐτῷ καταβάντας) Comp. Al. Seid. Vff. pluresve, And. Hippolytus duobus locis. καταβάντας ἐν αὐτῷ Er. Steph. edd. Π προσκυνήσας) προσκυνήσας Al. Cov. Π τῷ θεάτρῳ) — Al.

13 ποιεῖ) ἐποιεῖ Hippol. Aeth. Obstatis præsens ποιῶ, quod subsequitur. faciet habet Ticon. ipsumque facit est in Schell. manu prima & apud Etherium. Π ἵνα καὶ ποὺ ποιῆ καταβάντων ἐν τῷ ἔρανῳ) Er. solus, an etiam Pet. 3. ἵνα καὶ ποὺ ποιῶ ἐν τῷ ἔρανῳ Hippolytus. ἵνα ἐν πλανῇ ποιῶ ποὺ ἐν τῷ ἔρανῳ καταβαίνων And. 1. ἵνα καὶ ποὺ ποιῶ ἐν τῷ ἔρανῳ καταβάντων Al. And. 2. Lat. & (cum exceptione mox indicanda) Irenaeus. καὶ ποὺ ἵνα ἐν τῷ ἔρανῳ καταβάντη Comp. Bar. & octo ceteri, Areth. nec non Vff. Dubito an Aeth. Post μεγάλα librarius ἵνα, voculam eadem vocali terminatam, omisit, deinde eandem reposuit, & constructionem mutavit. Π καὶ) edd. &c. Ex v. 15. (~) And. 1, ut diximus; Ticonius, Etherius, Haymo, vel etiam Irenaeus, quippe cuius nomine ut & alii libri & ponit Primasius, ex alia omittit. Π εἰς) Er. Al. And. 1. Iren. vel etiam Pet. 3. ἐπὶ Comp. And. 2. L. Vff. & novem alii, Hippolytus, Arethas. Ex alliteratione ad v. 14. Π τῶν) τῶν διῶν τῶν Pet. 3.

14 πλανῶ) πλανῶ τές ἐμές Comp. Bar. & alii. Ex cap. II. 20. Π αὐτῶ) αὐτῷ Al. Ex allit. ad ἑδόθρ. Π (λεγο) Curcell. ed. Hippolytus. Π ἐπὶ τῆς γῆς) τὴν γῆν Hippol. Π ὁ) ὁ Al. φ Bar. Cov. Vff. Π εἴχει) Comp. And. Vff. & novem

alii, vel etiam *Areth. Syr.* (ἐχει) *Er. Hippol. Lat.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. L.* ¶ τῆς μαχαιρᾶς οὐαὶ ἔζησε) καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς μαχαιρᾶς *Steph. 16. 15.* & sex alii, *Areth.* καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς πληγῆς τῆς μαχαιρᾶς *Vff.*

15 αὐτῷ) αὐτῇ *Al.* ¶ δῖναι πνεῦμα) πνεῦμα δῖναι *Comp. Vff. pluresve, Hippol.* ¶ ίνα καὶ) *Er. Lat.* in ms. Col. &c. (ίνα) *And. Cov. Ᾱθ. Mog.* Lectio media. Vt roque modo, *And. 2.* καὶ ίνα *Comp. Lat.* Ex alliteratione ad θηρίς καὶ subsequens. ¶ ίνα καὶ λαλήσῃ ή εἰκὼν τῇ θηρίᾳ) — *Vff. Arab. Syr.* extra Polyglotta. Recurrente θηρίᾳ. ¶ ποιόσῃ) *Er. &c.* Ex allit. ad λαλήσῃ (ποιόσει) *Vff. pluresve.* Vtrumque *Hippolytus.* ποιεῖ *Comp.* Ex v. 16. Nil horum non habent *Latini.* ¶ δοσι ἀν μὴ προτικυνίσωσι) τὰς μὴ προτικυνθέντας *Comp.* ¶ ἀν εὐ) ιὰν μὴ *Al. And. 2. Vff. Hippol.* ¶ τὴν εἰκόνα) τῇ εἰκόνῃ *Comp. Barb. 4. Vff.* & alii, *Hippol.* Ex præced. ¶ ίνα ante δοσι) *Al. And. Hippol.* cod. plurimi, *Lat. Syr.* — *And. 2. Vff.* unde ante ἀποκτανθῶσι id inferunt *edd.* & *Etherius.* & pro ἀποκτανθῶσι, ἀποκτανθῆναι habet *L.*

16 δῶσιν) *Comp. Al. And. 1. L. M. Pet. 3. Seid. Ticon.* ed. Amorbach. nec non *Syr.* Lectio media. (δῶσῃ) *Er. Hippol. Ether.* nescio an *Sin.* δῶσωσιν *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Steph. 16. 15. Vff. δῶσεσιν And. 2. Areth.* Pro ίνα δῶσιν αὐτοῖς, habere est in *Lat.* Pro ποιεῖ ίνα δῶσιν faciet dari est apud *Irenaeum.* ¶ χάραγμα) *Er. And. Hippol.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. Lat. Syr. (χαράγματα)* *Comp. Seid. Vff.* & novem ceteri, *Areth.* ¶ αὐτῶν prius) — *Lat. multi.* ¶ ή) καὶ *Pet. 3. Iren. Haymo, Mog.* vel etiam *Arab. Ticon.* ¶ τὸ μέτωπον) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Iren. Hippol. Areth. Ticon.* (τῶν μετώπων) *edd. And. &c. Lat.*

17 ίνα) *And. 1. Bar.* pluresve, *Hippolytus, Lat.* in ms. Reutl. *Irenaeus, Primasius, Ansb. April. Ether. Angl. Copt. Syr. Arab. καὶ ίνα edd. &c. Vid. Gnom.* ¶ δύνηται) δύναται *Er. Steph. ed. 1. 2. And. Vff.* ¶ — ή ante τὸ ὄνομα) *Al. And. Barb. 3. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Vff. Hippolytus* duobus locis, *Lat.* in ms. Colonensi. unde τῇ ὄνοματος (pro τὸ ὄνομα) *And. 1. Lat.* in ms. & apud Camerarium, *Irenaeus, Primasius, Beda, Syr.* Ex seq. Etiam τὸ ὄνομα — *Barb. 1. (ή) edd.* vel etiam *Sin.* cum *Bar. Primasius* alio loco. Vacat margo Stephani. & habent *Lat.* aliqui.

18 — τὸν ante ίσην) *Comp.* & aliae ed., *Al. And. Cov. Seid. codd. al. Hippol. τὸν Er. Steph. edd.* ¶ ή γε) & *Vff.* ¶ καὶ) — *Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Steph. 16. 15. Vff.* nec non *Ticon.* Ex alliteratione ad ίσην ὁ præcedens. ¶ ή ὁ ante ἀριθμὸς) — *And. 2. ή αὐτῇ) αὐτῶν Vff. αὐτῇ ίσην Comp. And. M. Hippol. Lat. aliqui.* ¶ (χξ̄) plerique. ψξ̄' editio non una. Sphalma. ¶ εξανόσια) *Erasmi Schmidii* editio, ejusdemque & Bezae & Flacii versio, *And. Cov. Vff. pluresve,* quorum a nota χξ̄ differentiam collatores notare supervacaneum, ut arbitror, duxerunt. nam ipse Millius extremo demum laboris sui tempore *Covelianum* codicem pro lectione hac allegavit. εξανόσιοι *Al. Lat. Iren. Comp. Erasmi Schmidii* concordantiae. *Arias Montanus, Complutensium* exemplo; quemadmodum *Complutenses, Vulguti* auctoritate: nam in ms. Graeco, *Seideliani* gemello, alias ab illis adhibito; χξ̄ fuisse, ex *Seideliani*

deliani codicis excerptis , quæ mihi amica impertit manus , appetet . Multa numeralia masculina sunt in LXX int. idque videtur imitatus esse librarius perantiquus . Vid. Gnom. ¶ Ἐμορτα) i (id est , δέκα ,) Pet. 2 , quem codicem saepe Latinizare , alio loco ostendimus . Irenaeus : Εν πάσι τοις σπηδαίοις καὶ ἀρχαῖοις ἀντιγεγραπτοῖς κτλ . In omnibus prebatissimis (inquit ,) & veteribus scripturis numero hoc posito , & testimonium perhibentibus iis , qui facie ad faciem Ioannem viderunt , & ratione docente nos , quoniam numerus nominis bestiae κατὰ τὸν ἑλλήνων ψῆφον secundum Graecorum computationem , per literas quae in eo sunt , sexcentos habebit , & sexaginta & sex , — ignoro quomodo erraverunt quidam sequentes i liotismum , καὶ τὸν μίσθιον ἀδέσποτας αριθμοὺς τὰ ἐνόματας , τὸ Σισυφα ὑφελόντες , καὶ ἄλλι τὰς ἐξ δεκάδων μίσθιας δεκάδα βελόμενοι ἔναι , & medium frustantes numerum nominis , quinquaginta numeros deducentes , pro sex decadis unam decadem volentes esse . Hoc autem arbitror scriptorum peccatum fuisse , ut solet fieri , quoniam & per literas numeri ponuntur , facile literam Graecam , quae sexaginta nunciat numerum , in iota Graecorum literam expansam . l. V. cap. XXX . Sufficient hæc ad sinceram lectionem ascendam : (quain habet etiam Ticonius ; quamvis apud hunc quoque , si exemplaria inter se conferas , deprehensurus sis , librarios e ξ secisse r) plures vero sunt utilitates , ex Irenæi verbis hauriendæ . Quinquagenarium numerum , de sexagenario subtractum perperam , Irenaeus primum ad Latinorum rationes explicat , & ex numero DCLXVI sumit medium LX , aitque , L (huic enim æquipollit N Graecum , per se in numero bestiæ non obvium ,) excidisse , & X remansisse . deinde id ipsum ad Graecorum captum referens , tantundem esse docet , ac si quis pro ξ (nam etiam Graecos pro numeris literas ponere) i poneret . Itaque Irenaeus , quanquam Graece scriberet , tamen , Romæ versatus , & Romanos potissimum contra hæreses muniens , Latinum sibi potius lectorem , quain Graecum , proposuit . nam quum toties Graecorum computationem , Graecorum literas memorat , aperte de Graecis ad alios , Latinos nempe , verba facit . Quæ cum ita sint , verisimillimum fit , Irenæum libros suos non ipsum quidem transtulisse , ut suspicatur Boissuetus ad Apoc. p. 206 . sed , cum Graece scriberet , ea tamen scriptissime mente , ut e vestigio Latine per alios redderentur : & revera Latine mox redditos esse , supra vidimus . Certe Latina Apocalypsese quoque interpretatio , quæ in aliis exemplaribus habebat DCLXVI (unde Ansberti anagramma DIC LVX ,) in aliis DCXVI , iam tum labem aliquam contraxerat , & aliquanto ante concinnata fuerat . Denique suinna illa Irenæi vel Graeci vel Latini similitudo cum interpretatione N. T. Latina , non magis ex eo manavisse cognoscitur , quod interpres Irenæi Latinam versionem N. T. sequeretur , quam quod ipse Irenaeus non solum Graeca , sed etiam Latina exemplaria N. T. adhibuit . vide Var. i Cor. XI. 10. Eph. IV. 19. i Tim. 1. 4. ¶ εἰς) καὶ ἐξ And. i. sed , tres , habet Lat. in ms. Colon . id est , III pro VI . frequenti notularum II & V permutatione . sicut apud Tertullianum , quum Christus anno Tiberii XII declarificatus ac Filius Dei in baptismo declaratus dicitur , illud XII pro XV irrepli : & apud Plinium XII pro XV irrepsit . (vid. Calvis. A. M. 4021 .) & in vexatissimo Historiæ Tripartite loco , lib. IX. c. 38. pro sex , tres posuere librarii , quos notat Ioan. Garetius in præt. operum Caihodorii . Sic omnes literulæ numerales , quas

quas (uti c. VII. 4 seqq. XIV. 20. & alibi nonnunquam,) hoc loco *profexant*, pro *sexaginta*, pro *sex*, adhibuere librarii, pluribus obnoxiae fuerunt erroribus: quo magis existimare licet, hunc bestiæ non inminus, quam ceteros numeros, Hebraici textus exemplo, Iohannem plenis vocabulorum numeralium literis ac syllabis perscripsisse. Eoque magis existimamus hodie sic esse exprimendos, quia multi notas $\kappa\delta$, $\mu\beta$, $\epsilon\mu\delta$ $\kappa\tau\lambda$. minus expedite legunt ac pronunciant: quæ tamen inter Iohannis & Irenæi tempora in textum inferri cœptæ sunt.

C A P. XIV.

1 τὸ) *Al. Barb. 2. Cov. Hunt. Pet. 2. Vff Orig. Syr.* (—) *edd. &c.* Ex cap. V. 6. & quia post ἀδε raro in Ap. articulus locum habet. ¶ ἵσως) *And. 1. Pet. 3.* pluresve, *Orig. Methodius. ἐξὸς Al.* Utrovis modo, *Er. ἐσνὸς Comp. &c.* Ex cap. V. 6. ¶ ἐκατὸν) ἀριθμὸς præmittitur in *Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Seid. Vff. Areth. Arab. Syr.* ¶ τὸ ὄνομα αὐτὸν καὶ) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid Sin. Steph. 15. Vff. Orig.* copiose, *Methodius, Arethas, Cyprian, Ticon. Hieron, Primas. Cassiod. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.* Lectio indubie vera Medo. Adde *Peganum, Wolfium, Gerhardum.* (—) *Er. ed. 1* in Gr. & ejusdem edd. seq. in Gr. & Lat. & inde alii. Apertum erratum: recurrente eodem vocabulo. Vni codici *Reuchliniano* defuit τὸ ὄνομα ἀντὸν καὶ, quanquam non videatur defuisse antiquiori codici, ex quo ille descriptus erat. Nam pro subsequente participio γεγραμμένον *Erasmus* in ed. 1. 2. 3 posuit καίμενον. Vide infra P. IV. n. VIII. § 83. Quiescit *Steph. 15* hoc toto capite, excepto versu 18. ¶ καὶ τὸ ὄνομα καὶ) *Vff.* ¶ γεγραμμένον) *Al. καίμενον Er. ed. 1. 2. 3.* Alius in marginē, puto, tenuiter notarat omissum illud, καὶ ὄνομα: inde alias καίμενον legit, & hīc substituit. sicut mox versu 6 ad τοὺς καθημένους idem *Reuchlinianus* liber glossam marginis τοὺς κατοικοῦντας ex aliis locis propinabat. Vid. *Gnom.*

2 καὶ medium) — *Pet. 3.* ¶ καὶ ἡ Φωνὴ ἢν ἕκαστα ὡς) *Comp. Al. Vff. & octo alii, Orig. Areth. Arab. Copt. Lat. Primas. Syr.* nec non *Methodius. Φωνὴν ἕκαστα Er. nescio an Steph. 15. Innocentius III. cum Pet. 3. Φωνῆς ἕκαστα And. 2. Φωνὴν ἕκαστα ὡς And. 1.* Hiatus est in *Seid.*

3 — ὡς) *Comp. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Vff. Orig. Methodius, Areth. Æth. Arab. Hieron. Primas. Cassiod. Purvæus. (ὡς) Er. And. 1. Lat.* hodie: nescio an *Pet. 3. Sin. Steph. 1. 15. cum Al. Hiat Seid.* Ex v. 2. Editionem meam cum *Complutensi*, non cum Græco — Anglica, distinctius a *Wolfio*, quam a typotheta sociata, lector velim observet. ¶ ὡδὸν καὶν) καὶν ὡδὸν *Method. Primas. Θέροντος καὶ τῇ ἀριθμῷ addit Æth. Υἱὸς αἰγύπτῳ addit Æth.*

4 ἔτοι εἰσῶ) *edd. &c.* *Lat. Tertull. Cyprian.* (—) *Al. Æth. Lat. in ms. Picturato*, qui tamen vicissim sunt qui reddit ante sequuntur. ¶ ἔτοι οἱ) *Er. Al. And. 1. Orig. Lat.* unde præcedentibus hoc annectit *Hervagii* editio. ἔτοι εἰσῶ οἱ *Comp. &c. Lat. in ms. Schelli. Cyprian. Ticon. homil. 16. Primas.* Ex anteced. ¶ ἀντὶ γαλ ἀντὶ *Comp. εἰς Vff.* ¶ ὑπάγη) ὑπάγει *Al. Vff.* ¶ ἕγοράθησαν) *Er. And. Arm. Copt. Lat.*

Lat. vel etiam *Pet.* 3. *Steph.* 15. cum *Al.* υπὸ ἀντῶν πρæmittunt *Comp.* *Vff.* & novem alii, *Areth.* *Arab.* *Syr.* Interpretamentum. ¶ ἀπαρχὴν *Vff.* *Primas.* vel etiam *Æth.* *Arab.*

5. Λευδος) *Comp.* *Al.* *And.* 2. *Bar.* *Cov.* *Dionysianus*, *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Steph.* 1. *Vff.* *Orig.* *Areth.* *Æth.* *Arabicæ*, *Copt.* *Lat.* *Hieron.* *Syr.* (δόλος) *Er.* *And.* 1. nescio an *Seid.* *Steph.* 1. cum *Pet.* 3. Ex 1 *Petr.* II. 22. Vid. *Gnom.* ¶ γὰρ) *edd.* &c. Sic v. 4. (—) *Al.* *Pet.* 2 an 3. *Lat.* in ms. *Ansbertus*, *Rupertus*, *Mog.* Adde *Hieronymum* & *Primasum*, qui & supplent. ¶ — ἐνώπιον τῷ θέρευ τῷ θεῦ) *Comp.* *Al.* *And.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. 3. *Seid.* *Sin.* *Vff.* *Areth.* *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Lat.* (in margine *Hentonii*, in ms. *S. Andreæ*, apud *Ioan. De la Haye*; nec taugit *Ticonius*, *Primasius*, *Ansb.* *Haymo*, *Antoninus*:) *Syr.* Vacat margo *Stephani*. (νωτίου τῷ θέρευ τῷ θεῦ) Hoc addidere demum *Latini* recentiores, quos, ut alibi, ita hīc, cum *Erasino*, nescio quam pridem, *Armenius*, sequitur. *Hieronymum* non legisse, patet ex T. I. f. 21. 47. nam bis citat, *Hi sunt primitiae Dei & Agni*, & sine macula: non addit, *ante thronum Dei*, quod vel maxime virginitatis excellentiam amplificaret. Non appareat, inquit *Wolsius*, quomodo alicui in mentem venire petuerit, phrasi antecedenti, ἀμωμοι γάρ εἰσι, quae per se satis intelligitur, explicandi causa hæc jungere, in primis cum ἐνώπιον τῷ θέρευ ε. 3 antecesserit. Cumque praeterea eadem haec phrasis *Ioanni admodum* sit familiaris, verisimilius est, eam hoc quoque loco ab ipso esse profectam. Resp. ipse parallelismus talia additamenta, ex parallelismo nata, redarguit. Multa, quæ per se satis intelliguntur, tamen interpretamentis declarari solent, ut apud *Latinos* vel *Glossa interlinearis* demonstrat. Quanquam hoc quidem loco alienum est interpretamentum. nam harum primitiarum descriptio suaviter est figurata, instar cantici: atque ita duo hæc incisa quendam quasi rhythmum habent, παρθένοι γάρ εἰσιν ἀμωμοι εἰσιν ubi in posterius incisum particula γὰρ ex præcedenti propagata videtur. Porro, *virgines* sunt, qua *Agnus* sequuntur: ἀμωμοι sunt, non qua *coram throno Dei* sunt, sed, qua emiti sunt, primitiæ, *Deo & Agno*. Quid multa? clausulam, *ante thronum Dei*, hoc loco nemo in *Græcia*, *Asia*, *Syria*, *Africa* legit: neque dubito *Italiani Armeniamque* antiquam addere. Non habuerit illi editiones hodie obvias: genuinam lectionem habuere. Aptius ad symmetriam hujus elegii fuerat, *coram Deo & Agno*.

6. ἀλλοι) *Comp.* *And.* 1. vel etiam *M.* cum *Al.* *Lat.* *Cyprian.* *Ticon.* *Cassiod.* *Syr.* (—) *Er.* *ed.* 1. 2. 3. *And.* 2. *Barb.* 3. *Barecc.* *Cov.* *Dionysianus*, *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. 3. *Seid.* *Sin.* *Vff.* *Orig.* *Areth.* *Arab.* Facile omissum ante nomen similiter sonans, αγάλην Vaceat margo *Stephani*. ¶ ἀγγελον) ἡτον *Bar.* Ex cap. VIII. 13. ¶ πιττυιον) *Comp.* *Al.* *And.* *Barb.* 3. *Hunt.* *L.* *M.* *Pet.* 2. *Vff.* *Orig.* πιττυιον *Er.* &c. ¶ μετκαπηματι) μετκαπηματι *Er.* *ed.* 1. 2. *And.* 1. ¶ ἐναγγελίσαι) ἐναγγελίσαι *Comp.* *M.* *Orig.* ἐρχόμενον ἐναγγελίσασαι *And.* 1. ¶ (ἐπὶ) *Al.* *Orig.* & *Lat.* olim. nam ἐπὶ τῆς καθημένες, ἐπὶ mox ante τῆς recurrente, omittunt *Cyprianus*, *Iulius Firmicus Maternus*, vel etiam *Cassiodorus*. ¶ τῆς καθημένες) *Comp.* *And.* 2. *Vff.* & novem ceteri, *Orig.* *Areth.* *Lat.* *Primas.* τῆς κατοικήντας *Er.* *And.* 1. *Ticon.* vel etiam *L.* *Steph.* 15. cum *Al.* & conjunctim τῆς καθημένες τῆς κατοικήτας *Er.* *ed.* 1. 2. 3. *Vid.* *Gnom.* ¶ καὶ ἐπὶ; per habet *Cyprianus Manutius*, *Primasius*, *Iuli-*

Julius Firmicus. ¶ ἵπι alterum) Comp. Al. And. 2. Vff. & novem alii, Orig. Lat. Cyprian. Primas. Syr. (—) Er. And. 1. nescio an Steph. 15. cum Pet. 3.

7 λέγων) Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem ceteri, Areth. Lat. Ticon. λέγοντα Er. nescio an Steph. 15. Cyprian. Primas. Purvaeus. ¶ εὐ) — Al. nescio an Lat. ¶ Φοβίθητε) potius addunt Cyprian. Primas. Iulius Firmicus. Ex Matth. X. 28. ¶ θεὸν) edd. Al. And. vel etiam Steph. 15. cum Hunt. M. Pet. 3. Cyprinus. Ticonius, Primas. Cassiod. Purvaeus, Mog. Syr. (χύσιον) Barb. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Lat. Ex Psalm. XXXIV. 9. Vtrumque Hieronymus, Primasius. ¶ τῷ ποισταρτι) αὐτῷ τῷ ποισταρτι Vff. τὸν ποισταρτα Orig. αὐτὸν τὸν ποισταρτα And. 1. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth. nescio an Lat. Syr. ¶ καὶ post γῦν) — Αἴθ. Arab. Lat. multi, Cov. ¶ τὴν ante θάλατσαν) Comp. And. Vff. cod. multi, Orig. — Er. Steph. edd. mare & omnia quae in eis sunt legit Cyprianus, & (ex Cypriano fortasse) Lat. cod. aliqui.

8 δεύτερος) Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. M. Sin. Steph. 15. Areth. Arab. Primas. Syr. & (ante ἄγγελος) And. 1. Pet. 2 collato Fello, Seid. Vff. (—) Er. nescio an L. Steph. 15. cum Pet. 3. Lat. Ticon. Facile enim secundus ante secutus excidit. secundus, non & alius, est apud Cassiodorum. ¶ (— ἐπεσεν) Bar. Cov. L. Pet. 2. Sin. Vff. Αἴθ. Arab. Semel, postea bis, habet Ticonius. ¶ οὐ) Comp. Al. And. Dionysianus, Vff. & novem alii, Αἴθ. Arab. Copt. Lat. Ticon. Primas. Syr. (οὐ πόλις οὐ) Er. Haymo, Purvaeus: nescio an Steph. 15. cum Hunt. Ex cap. XVIII. Vid. Gnom. ¶ εἰ) Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Steph. 15. Vff. Primasius; credo, etiam Barb. 2, quippe ubi, post ωτῆς, ἵνε additur, adeoque εἰ τῇ ητλ. præcedentibus jungitur. Lectio media. ut præfigit Copt. (οὐ) præfigit Al. Lat. Syr. (ότι) præfigit Er. And. nescio an Sin. Steph. 15. cum Hunt. Pet. 3. Purvaeus. Ex cap. XVIII. 3. ¶ — τῇ θυμῷ) Er. ed. 1. 2. 3. And. 1 in textu, Lat. in ms. Schellh. Ticonius, Primasius in comm. Paucorum testium hæc lectio est, antiquorum tamen, ex Græcis & Latinis, ad quos Cassiodorus accedit. Quia in iis locis, ubi de ira Dei agitur, ὁ θυμός τῇ θυμῷ dici solet, ideo hic & c. XVIII. 3, ubi de fornicatione Babylonis agitur, item ὁ θυμός τῇ θυμῷ a librariis est inventus. Atqui in locis de ira Dei, constans est lectio: in utroque loco de fornicatione Babylonis, variat. Breviorem lectionem utroque loco, qui de fornicatione illa agit, æque probo: sed c. XIV. 8. in textu eam dedi, Erasmi atque adeo Lutheri fretus exemplo: & c. XVIII. 3 in margine eam prætuli, modestiæ causa. Itaque supersedemus labore illo, quo nonnulli vocabulo θυμὸς significationem æstus confidere conantur. Sæpe ira Dei, sæpe meretricia impunitas, sub schemate potius describitur. In illo potu, non in hoc, adhibetur vocabulum τῇ θυμῷ. (τῇ θυμῷ) Comp. &c. Arm. Copt. nec non And. in eam. Confer. Var. Ap. XVIII. 3. ¶ πεπότικε) πέπτων Copt. Primas. ¶ τὰ) Comp. Al. And. Barb. 2. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Vff. — Er. Steph. edd. Post πάντα, τα facile omissum.

9 ἀλλος ἄγγελος τρίτος) Comp. Al. And. Bar. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ε. Vff. Arab. Lat. in ms. Schellh. Syr. unde ἀλλος ἄγγελος L. vel etiam Pet. 3. & angelus tertius habet Lat. in ms. Colon. Haymo, nec non Rupertus. Facile alius ante angelus excidit. (τρίτος ἄγγελος) Er. nescio an Steph. 15. cum Hunt. Lat. ¶ (αὐτῷ)

τῶ) *Al. Primas.* Librarius properans accessit ad illud apud Evangelistas per frequens, sequebatur eum. ¶ (τὸ θηρίον προσκυνεῖ) *Steph.* edd. προσκυνεῖ τὸ θηρίον *Comp. And.* *Vff.* pluresve. Ob τὴν εἰκόνα, in accusativo. τῷ θηρίῳ προσκυνεῖ *Er.* ed. 1. 2. 3. Ab Erasmo Dativum recepit textus noster: a pluribus, ordinem verborum, quippe quem etiam *Lat. Syr.* habent. Periochæ hujus exegesin *Andreas*, his verbis orfus, οὐ τις τῷ τεθηριώμενῷ ἀντιχείσθω υποκυπτεῖ, verbum ita variavit, ut casum nominis retineret. ¶ (τὸ θηρίον) τὸ θυτιαστήριον *Al.* Phantasia librarii ad Ap. XI. 1 relapsa. ¶ τὴν εἰκόνα τῇ εἰκόνῃ *Vff.* Fortasse ex compensatione, ut innueret, antea scribendum suisse τῷ θηρίῳ. ¶ χάραγμα τὸ χάραγμα *Barb.* 1. Vel librarius vel collator incidit in versum 11. ¶ τῆς χεῖρας) τῆς χειρὸς *And.* 2 ex comm. *Lat.*

10 τὴς κακερασμένης ἀνεράτης mixto mero habuit olim *Lat.* & habent *Ansb. Haymo.* unde mixto solum habent *Cyprianus*, *Primasius*: vel quia post mixto, mero facile omisit librarius; vel quia merum pro simplici synonymo vini habuit. ¶ κακερασμένης *Pet.* 3. *Er.* annot. ¶ ἐν τῷ ποτηρίῳ) ἐξ τῆς ποτηρίου *Al. Vff.* Ex allit. ad ἐξ τῆς πρæcedens. ¶ τῆς ὄργης) τὴν ὄργην *Al.* ¶ βασανίσθεται) βασανισθονται *Al. Sin. L.* ¶ (- ἀγίων) *Al. Æth. Copt. Lat.* in ms. Charitino, vel etiam cod. antiquissimus, ex quo descriptus est Capnioneus. nam pro τῷ ἀγίων ἀγγέλων, ἀγγέλων τῷ ἀγίων *Er.* cum *Lat.*

11 αὐτῶν) αὐτᾶς *Cov. Vff. Areth.* Vtrumque *Rupertus.* ¶ αἰώνας αἰώνων) Pleraque monumenta, etiam *Armen.* ex formula frequentissima, ex qua etiam αὐτὴ addit *Pet.* 3. (αἰώνα αἰώνων) *Er. Steph.* ed. 1. 2. *And.* in textu & in comm. Lectio studiosissimam indaginem desiderans. Magna in hisce locutionibus est opportunitas articuli Græci vel adhibiti vel præternissi. *Conf. Var. Ap.* XIX. 3. XX. 10. εἰς τέλος *Copt.* ¶ ἀναβάίνει post αἰώνων) *Comp. Al. And.* pluresve, *Lat.* in ms. *Cyprianus*, *Iulus Firmicus Maternus*, *Ansbert. Syr.* ἀναβάίνει post αὐτῶν *Er. Steph.* edd. Eodem apud Fellum loco unus ex Petavianis dicitur ἀναβάίνει omittere: sed fortasse collator id tribus post verbis positum non animadvertis. ¶ τῷ θηρίῳ) *Er.* ed. 1. 2. iterum. (τὸ θηρίον) *Comp. Er.* ed. 3 & seq. *And. Vff.* &c. ¶ τὴν εἰκόνα τῇ εἰκόνῃ *Vff.* iterum. ¶ τὸ ante χάραγμα) - *Er. And.* 1 manu prima. ¶ γὰρ εἰ usq. αὐτῇ) - *Syr.*

12 ἡ) *Erasmi Schmidii ed. Al. And. Cov. Hunt. M. Seid. Vff.* pluresve. - *edd.* primæ. ¶ (- ὠδὲ) *Al. Barb.* 2. *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. Curcellaei* margo (quoniam is prius ὠδὲ notat:) *Æth. Lat. Syr.* vel etiam *Arab.* & *And.* in exegesi. (- ὠδὲ) *edd.*, *Andreae* textus, vel etiam *Pet.* 3. cum *Cov. M. Vff.* Vacat margo Stephani. ¶ τῷ θεῖ) - *Er. ed. 1. 2. 3. And.* 2. unde ejus supplet *Lat.* ms. *Char.*

13 μοι) *edd. And. Lat.* plerique, *Primas. Cassiod.* nescio an *Pet.* & *Steph.* bini cum *M.* (-) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat.* in ms. *Ansb. Haymo. Syr.* ¶ κυρίῳ) θεῖῳ *Æth. Syr.* ¶ ἀπάρτη) Præcedentibus hoc annexunt *Er.* & multæ *edd.*, *And.* (quoniam commentarius hoc non attingit,) *Areth. Syr.* Sequentibus, *Comp. Vff. Lat. Primas. Ansb. Haymo,* alii. Accedit *Petrus Picherellus* in opusc. *Theol.* p. 341. & alii, quos citat *Pfaffius* in diff. de hoc loco, pag. 4. 5.

neque abhorret *Marelius* in h. l. Vid. *Gnom.* ¶ *vai λέγει*) *Er. And.* vel etiam *īt. 3. Steph. 15.* cum *Al. Cov. Syr. λέγει vai Comp.*, *Graecum retusius exemplar apud Franc. Lambertum in conum. ad h. l. ubi tamen ipsa editio Comp. innuitur; Bar. Hunt. L. M. 1 et. 2. Seid. Sin. Steph. n. *Valla.* (λέγει) *Vff. pluresve, Armen. Copt. Primasius* in summario. Lectio media. *vai*, ut glossa voculae απάρτι, vel, ut alii legunt, απαρτί, ex margine in textum vel ante λέγει vel post λέγει est illata, perinde ut ad a modo additur jam synonymon in *Lat.* uti Gal. I. 6 sic tam. quanquam, pro iam, iam etiam habet *Augustinus*; solum etiam, præter alios *Primasius* in conum. Postis etiam dicere, librarium a liquida *vai* ad liquidam λ in λέγει transluiisse, & *vai* a nonnullis post λέγει repositum esse ut genuinum. Sine hac vocula constat sensus. Vid. infra P. IV. § 116. 118. ¶ *ἀναπαύσωνται ἀναπαύσονται Er. Vff. ἀναπλήσονται Al.* ¶ *δὲ*) *edd. &c.* — *Copt. Lectio media.* (γάρ) *Al. Lat. Syr.* unde nam *solum* habet *Armen.* ¶ *αὐτῶν*) — *Er. ed. 1. 2. 3. vel etiam Pet. 3.* Facile omissum ante αχελεύθει.*

14 (καθίμενον ὄφοιον) *Al. Bar. Hunt. L. Seid. Sin. Pet. 2. Areth. Lat.* qui idcirco νεφέλην λευκὴν nubem candidam reddit, eodem casu; quanquam nubes candida est apud *Gregorium, Ansb. & Haymonem.* Media lectio, casus miscit: (neque obstat hic ἔχων subsequens; coll. supra Fundam. Cris. Apoc. § V. & not. ad c. IV. 4. VII. 9. XIII. 3.) Communes constructionis regulas nemio ignorat: sed non temere tot locis in tam paradoxa sermonis figura codices optimi convenient. Quæ hujus generis sunt, ab iis uti me, post longam considerationem, non facile recessum puto, sic ea nemini obtrudo. Semper in omnes partes idem manet. ¶ *νιφ*) *νιφεί Al. Bar. Hunt. L. Seid. Sin.* Ex alliteratione. *νιός* *Er. ed. 1.* Ex eadem causa. ¶ *όμ.* *νιφ*) *filium* exstat apud *Ticon.* nec non apud *Aeth.* ¶ *ἔχων*) *ἔχοντα Seid.* Ob καθίμενον ὄφοιον *νιόν.* ¶ *τῆς κεφαλῆς* *Al. Sin.* vel etiam *Primas.*

15 (ἡλθε κράζων) *venit proclamans* habet *Primas.* Nec plane abhorret *Al.* qui voculas ἐν τῷ *vai* post κράζων habet. ¶ *vai*) *ἀραντ And. Cov. Pet. 3. Vff. Arab.* ¶ *Φωνῇ μεγάλῃ*) *Comp. And. Vff. pluresve, Lat. μεγαλῇ τῇ Φωνῇ & μεγάλῃ φωνῇ Er. Steph. edd.* ¶ *πέρινον* usque γίς) — *Syr.* ¶ *ἡλθεν*) *Comp. Al. And. 2. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. Areth. *Aeth. Arab. Lat. πλέοντες And. 1.* Ex alliteratione ad σε *præcedens.* (ἡλθε σοι) *Er. nescio an Steph. 15. cum Cov. Pet. 3. Vff.* ¶ — *τῇ* ante *θερίσω*) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Seid. Vff. & alii. τῷ *Comp. &c.***

16 *τὴν νεφέλην*) *τῆς νεφέλης Al. And. Vff. manu prima. τῇ νεφέλῃ Sin. L.*

17 ἀλλος ἀγγελος — *ἀραντ*) *ἀλλος — ἀραντ ἀγγελος Er.*

18 *ἔξηλθεν & καὶ*) *edd. And. in textu & And. 2. initio exegeseos ad h. l. Arm. Copt. &c.* Ex alliteratione ad *ἔξηλθε v. 17 & 15.* (—) *Al. Lat. olim, ut ex Ansberto, qui Rupertum tribus seculis anteivit, & ex *Ruperto*, multis locis, dispalefecit: nescio an *And.* in exegesi. exivit omittunt etiam duo cod. ms. Biblioth. Senatoriaæ Lips. cum Schelhorniano & cum Berolinensi Reutlingenensis. sed εἰ ante clamat illi inferunt; hi prætermittunt. *Latinos* commentatores neque antiquos, neque Græcis codicibus attuetos, deprehendi interdum cum Græcis testibus ex ultima antiquitate*

tiquitate haud pridem evocatis congruere. Cumque id non temere fieri, res loqueretur, Latimorum codicum manuscriptorum lectiones indagavi, didicique, illas lectiones ex Græcis in Latinos codices N. T. & inde in commentarios pervenisse. Ac spero, hac via lectionem vetustissimi interpretis *Latini*, genuinam fere, præcipuis in locis, quamvis eam non editiones Latinae N. T. sed manuscripti codices, & excerpta eruditorum, & scriptores ecclesiastici nobis ministrarent, esse recuperataam. Exemplum non spernendum præsens sítit locus. Communior lectio habet, καὶ ἀλλος ὅγειος ἐξῆλθεν εἰ τὰ θυσιασηρά κτλ. καὶ ἔφωντε. Sed Alex. verbum ἐράστε & subsequentem particulam καὶ ignorat. Quare non potui negligere *Rupertum Tuitensem*, qui uti Latinis exemplaribus Apocalypses sane sinceris adjutus sinit, sic in præsenti exiit cum & omittit. Etenim sub verba καὶ ἀλλος ἀγγειος, quæ versu 15. 17 & 18 exstant, librarii ex versu 15. 17 verbum proximum ἐξῆλθεν alieno loco, versu 18, facillime iterarunt. ¶ ἔχων) edd. &c. Ex alliteratione ad v. 17. (ὁ ἔχων) Al. Lat. Syr. Nam hi interpres majorem emphasin reddunt in hoc versu, (in quo etiam Arm. Copt. articulum exprimere videntur,) quam in versu 17, qui εὐων sine articulo habet. ¶ πνεύμον) ignem & aquam habet Lat. in Char. & aliis cod. Vnde *Turcicus* huc consert illud Iob: *Transibunt ab aquis nivium ad calores nimios*, & interpretatur de pœnis infernalibus. ¶ ψαυγή) φωνή Al. nescio an Lat. Ἀθ. γραυγή Vff. & alii. ¶ (— τὸ δέν) Haymo, Mog. nec non Ansb. vel etiam Pet. 3, in quo τὸ δέν præcedens omitti fertur. Videtur ex alliteratione repetitum. ¶ τῆς αυτέλης) — Er. τῆς recurrente. ¶ ἕκμασταν αἱ σαφύλαι αὐτῆς) edd. And. 1. Lat. vel etiam 1 et. 3. cum Al. Cov. M. ἕκμασταν αἱ σαφύλαι τῆς γῆς Vff. πνευματικοὶ Φυλεῖ τῆς γῆς And. 2. (ἕκμαστεν οἱ σαφύλαι τῆς γῆς) Bar. Hunt. L. 1 et. 2. Seid. Sin. Areth. Syr. nec non Ἀθ. Arab. Lemma marginale. Vacat margo Stephani.

19 ἑβαλεν) ἑέεαλεν Cor. & alii. ¶ εἰς τὴν γῆν) — And. 2. Latini cod. aliquot apud Zegerum. ¶ τὴν ante ληνὸν) — Er. annot. τὴν libri aliqui apud Camerarium: & sic Seid. manu secunda. ¶ τὸν μεγάλον) Comp. Al. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Areth. Ticonius, & Graeca exemplaria apud Primasium & Ansbertum. vid. Gnom. unde — Pet. 3. Ἀθ. τὸν μεγάλον Er. And. Vff. nescio an Seid. Sin. cum Cov. M. Vacat margo Stephani. τῷ μεγάλῳ Lat. in ms. Colon. Syr.

20 ᾧ) οἱ Seid. manu secunda, Vff. ¶ ἑζωθεν) Comp. Al. Seid. Vff. & septem alii, Areth. εἴω Er. Steph. edd. And. nescio an Pet. 3. Vacat margo Stephani. ¶ γιαντας οζαποιαν) αἱ Bar. Hunt. Pet. 2. Areth. unde β exemplar quoddam, cuius mentio facta est in Hunt. * ἡζαποιαν) εξ addit And. 1, cum Exegesi incerti auctoris: nonagiata addit Primasii summarium. LX Biblia Germ. Mog. A. 1462. Conf. Ἀθ.

C A P. XV.

I πληγὰς ἵπποι) ἐπτὰ πληγὰς And. Haymo. Rupertus. ¶ αὐταῖς) αὐτοῖς Er. ταύταις And. 1.

A a a a 3

2 μεμιγ-

2 μεμρυμένη πνοή) πνοή μεμρυμένη Comp. Primas. Ansb. ¶ ἐκ ante τῆς) — Cov. Vff. Arab. Primas. Sphalma, ut in ed. Lips. A. 1702. & inde in aliis ¶ — τῷ ἐκ τῇ χαράγματος αὐτῇ) Comp. adeoque Steph. i.e. (nam hæc duo exemplaria Stephanus in margine copulat, quanquam in textu variantia verba non recte discriminat;) Al. Vff. nec non Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Æth. Arabicæ, Copt. Lat. Primas. Haymo, Rupertus, Syr. (τῷ ἐκ τῇ χαράγματος αὐτῇ) Textus apud And. Seid. nescio an Steph. 15. cum Bar. Aretha. Glossa ex parallelismo in Andreæ margine fuit, ἐκ τῇ χαράγματος αὐτῇ, eaque in Pet. 3. vel etiam in L. ante τῷ ἐκ τῇ illata est; in Reuchliniano (hunc enim Erasmus refert,) inter τῷ & inter ἐκ τῇ inserta; & in pauculis aliis, adhibito τῷ novo, interposita. Sic hi duo tresve codices, ita inter se propinqui, ut unius instar sint, ipsi tamen glossam, dum aliter alterque in textum inferunt, produnt. Ceterum his voculis carent, ut vidimus, codices, magno consensu, & versiones. Defendit eas Cl. Wolfius, his verbis: *Supra* Ioannes XIII. 17. tria illa, quæ heic occurunt, in mentione bestiæ ejusque settatorum coniuncti, eodem, quo h. l. exstant, ordine, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χαράγμα, οὐ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, οὐ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὄνοματος αὐτοῦ. Et veri fit similis, librarios voces, de quibus agitur, omisso, quam alios ex l. c. addidisse. Addidisse librarios, apparet. nam si Iohannes de tribus illis, quæ supra coniunctisse dicitur, primum juxta cum tertio allegasset, secundum non prætermisisset. Revera autem non sunt tria: sed *nomen* bestiæ, *A VT numerus nominis* ejus (disjunctive,) est ipse ille character. *Character*, est genus: species duæ, *nomen* bestiæ, & *nummerus nominis* ejus. Iude *character* bestiæ, indefinite plerumque, citatur, c. XIV. 9. XVI. 2. XIX. 20. XX. 4. definite vero, *charagma nominis* ejus seorsum, c. XIV. 11. vel *nummerus nominis* ejus seorsum, h. l. Vid. Gnom. ¶ τῷ ἐκ τῷ ἀριθμῷ τῷ ὄνόματος αὐτῇ) — Vff. Lat. in Lectionario antiquo, Primas. Rupertus. αὐτῇ recurrente. ¶ τῷ ὄνόματος) τῶν ὄνοματων Steph. 15. Librarius *nummerum* putabat *nominum* potius esse, quam *nominis*. ¶ ἐξώτας) ἐξώτα Er. ed. 3. ¶ (τοῖς) Seid. Vff. plurimæ. Post ἔχοντας, τὰς facile prætermissum.

3 ἀδησι — λέγοντες) ἀδοντας — λέγοντας And. 2. Lat. ¶ μωσέως) μωϋσέως; Al. Vff. μωϋσέος Comp. And. 1. Variant etiam *Latini* inter se. Iohannes Hebraicum quam proxime expressit. ¶ τῷ ante δέλτῳ) Comp. Al. And. M. Pet. 3. — Er. &c. Omisso τῷ ante δέλτῳ. ¶ κύριος) κύριος Er. Steph. ed. 1. 2. ¶ ὁ θεὸς) — Vff. Primas. ¶ ὁ βασιλεὺς) βασιλεὺς And. 2. ¶ ἑθνῶν) Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. i.e. Vff. Areth. Æth. Arab. Armen. Copt. Primasius, Ansb. in comim. vel etiam Haymo in comim. Respicitur locus Ier. X. 7. Apud Syrum una litera mutata, factum est *seculorum*, uti Luc. II. 10. 2 Petr. II. 1. coll. Ioh. XVIII. 20. idque pervenit etiam ad *Arabem Erpenii* & ad *Lat.* vel ex Syro vel ex Ier. X. 10. 1 Tim. I. 17. Demum pro *scōrum* (vide Lucam Brug.) scripsere *scōrum* (ut est in mss.) unde (*ἀγίων*) Er. solus. nam Steph. 15 longam ab hoc loco pausam habet. Pareus *omnia exemplaria Graeca* *ἀγίων* constanter habere confirmat. cuius quidem temporibus venia debetur; sed hodie fortasse superant, qui ita ratiocinentur: *Editio minor Oxoniensis in margine* habet *ἴδιων*, *eique lectioni tres* tantum-

tantummodo codices, Al. Comp. Steph. unum, tribuit. ergo textui, ἀγῶνα habenti, militant Bodlejani, Cantabrigenses, Caesareus, Petaviani, Romani, Stephanici XIV, Velefiani plerique, Vfferiani, ceteri, ex quibus varias lectiones de promtas illa praefatur editio. Facessat tandem misera ista crisi, quæ codices fere omnes eeu quadragesimam partem repudiat, & unum Erasmi vel codicem vel Latinismum velut plerosque omnes codices amplexatur.

4 σὲ) editi plerique, mss., Armen. Copt. Lat. Syr. (—) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. L. Pet. 3. Ætb. Lat. in ms. Schellh. Primas. Π χύρε) edd. mss. Armen. Copt. &c. — L. Primas. Π (δοξάσει) Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Vff. Areth. Π ὅτι μόνος δοξας) — Copt. Π ὁσιος) Er. And. 1. Lat. Primas. nescio an Steph. 15. cum Pet. 3. Conf. cap. XVI. 5. δοξας καὶ ἀγιος καὶ δικαιος Syr. in Polyglottis: sed alias, δοξας καὶ δικαιος. (ἀγιος) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 16. Vff. Valla. Antiquissimus ille Hymnus, quæ Angelicus sive Matutinus dicitur, quemque paullim hodie Graece Latineque obvium, pridem Ioach. Camerarius de Precibus p. 186 Graece edidit, sic habet, ὅτι σὺ εἶ μόνος ἀγιος, γονιαν του σολος sanctus: idque librarii videntur hue intulisse. Vtrvis vocabulo Armenianus respondet. εἰ ἔγιος And. 2. ἀγιος εἰ Comp. M. Π πάντα τὰ θεῖα) edd. mss. And. (etiam in comm.) Arm. Copt. Lat. Syr. (πάντες) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Arab. Illud ex Psalm. LXXXVI. 9. vel hoc potius ex Iesia. LX. 6. Π ἐνώπιον σας) κύρε ad- dunt Al. Ætb. Ex Ps. cit. v. 8.

5 init. καὶ) — Ticon. Primas. Haymo, Rupertus. Π — idem) Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. 16. Vff. Ætb. Arab. Syr. (idem) Er. Lat. Ex parall. Quiescunt Sin. Steph. 15. Π ὡνᾶς της σκηνῆς) tabernaculum ha- bet Ticonii textus. Π τῆς σκηνῆς τὰ μαρτυρία) — Ætb. Π τὰ μαρτυρία) — Bar. Pet. 2.

6 εἰ post ἀγηθοι) Comp. Al. And. 1. Vff. & alii. — Er. Steph. edd. And. 2. οἱ bis legendum, semel scriptum. Π ἐκ τὰς ρᾶς) — Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. Π ἑρδεύμενοι) οἱ ἵσταντες εἰ Comp. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Steph. 16. Areth. Syr. Glossa marginis, εἰ ησταν, quam aliis verbis εἰ τὰς ρᾶς substituit, & aliis deinceps attexuit. Π λινον) edd. mss. Ticonius, Primasius, Cassiodorus, & fere codices Graeci apud Vallam, &c. λινον Al. (ex allit. ad θ in καθαρὸν) Lat. Vtrumque, And. in comm. Beda, Aufbertus, Haymo, vel etiam Valla. Π καθαρος) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Barb. 4. Vff. & octo alii, Areth. Lat. in ms. Ans. Rupertus, Valla (haud scio an etiam Graece,) Syr. καὶ καθαρὸν καὶ Comp. καθαρὸν καὶ Er. Steph. edd. Quiescunt Seid. Steph. 16. 15. Π τὰ) Er. ed. 1. 2. 3. Steph. ed. 1. 2. And. (etiam in comm.) Pet. 3. Lat. in ms. Picturato. unde super, & ad., & circa supplant ceteri. τρει τὰ Comp. &c. Π ζωρας κηρυτας) Ζωρας κηρυτας And. 1. κηρυτα And. 1 in comm.

7 εἰ) Comp. Steph. ed. 3. Seid. &c. Lat. Syr. (—) And. in ed. Sylburgii, in ms. Aug. & in comm. Cov. Pet. 3. Vff. vel plures, & in iis Capnioneus. unde εἰ, pro εἰ, edidit Er. Π κηρυτας) — Rupertus. conf. Var. e. V. 8.

8 εἰς τὸν ναὸν) ἐν τῷ ναῷ Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. ¶ ἐπτὰ alterum) — Comp. And. M. Pet. 3.

C A P. XVI.

I Φωνῆς μεγάλης) μεγάλης Φωνῆς Al. ¶ ἐκ τῆς ναᾶς) — Vff. & alii, Syr. aliqui. Hoc post λαγύστης est in And. 1. ¶ ναᾶς) ἔρχεται Seid. Copt. Lat. aliqui. ¶ — καὶ ante ἐνχέατε) edd. primae, And. 1. Cov. M. Pet. 3. Vff. Lat. apud Ansbertum & in textu Ruperti. καὶ Steph. ed. 3 &c. ¶ ἐνχέατε) ἐνχέετε Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Pet. 3. ¶ ἐπτὰ alterum) Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. Arab. Lat. Syr. — edd. And. 1. Copt. Rupertus. nescio an L. Pet. 2. 3. Steph. 15. Ansbert. cum M. ¶ τῷ θεῷ) — Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. ¶ εἰς) edd. &c. (ἐπὶ) Al. And. 1. Cassiodorus quoque, nisi versum 2 spectavit. Vel hoc vel potius illud ex versu 2.

2 δ) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ πρῶτος) πρῶτος ἀγγελος And. 1. Pet. 3. Æth. Arab. Lat. aliqui. Etenim ἀγγελος versu 2. 3. 4. 8. 10. 12. 17 modo omittitur, modo ponitur. Septies ponit And. 1, quippe qui subinde ab exegesi ad textum rediens, hoc supplemento utitur. Ex eadem causa non nisi primo loco omittit And. 2, Erasmus Andream fecutus, Primasius: & his congruit Comp. Alii verbum hoc interdum repetisse videntur ex cap. VIII. 8. 10. 12. In cod. Lat. Reutlingenſi angelus quater ponitur, deinde ter omittitur. Constanter id omittit Al. & Lat. in ms. Schelh. nam quarto tantum loco ponitur in ms. Lat. Colonensi & apud Rupertum: sed & de quarto illo loco & de ceteris singulatim agimus. ¶ ἐπὶ) edd. And. &c. (εἰς) Al. Bar. Hunt. L. Vff. Areth. Syr. Nimirum promiscue has voculas habuere librarii, etiam Latini. Placet sere Syrus, qui in phiala angeli I. II. III uti v. 1, habet εἰς in phiala angeli IV. V. VI. VII. ἐπὶ eaque in re cum Græcis potioribus, ac sèpius cum omnibus congruit. ¶ ναὸν) — Al. ¶ (— ναὸν καὶ) And. in cod. Pal. & in comm. Arm. Copt. ¶ ναὸν καὶ πορφὺρον) pessimum, ac pessimum magnum, habet Primasius. Idem epitheton, magnum, apud eundem redundans habebimus in Var. Ap. XIX. 12. ¶ ἐπὶ) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Primas. Syr. (εἰς) edd. &c. ¶ χάραγμα) inscriptionem nominis est apud Primasium. ¶ καὶ τὰς) καὶ And. 1. Vff. ¶ προσκυνεῖται τὴν εἰκόνα αὐτῆς) And. in cod. Pal. pluresve. τὴν εἰκόνα προσκυνεῖται αὐτῷ Er. Steph. ed. Ann. 1546. And. 1. (προσκυνεῖται τῇ εἰκόνῃ αὐτῷ) Comp. Ex cap. XIX. 20. τῇ εἰκόνῃ αὐτῷ προσκυνεῖται Steph. ed. 3.

3 — ἀγγελος) Al. Æth. Lat. in fragmento veteri, in Bibliis Gotthicis apud Ioannem De la Haye, & in aliis codicibus, Ticon. Ansb. Vide not. ad v. 2 modo. (ἀγγελος) edd. &c. ¶ Ψυχὴ ζῶσα) ψυχῆς ζῶσα Al. ¶ ζῶσα) — Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 3. Seid. Sin. ¶ ἐν τῇ) τὰ ἐν τῇ Al. τῷ ἐν τῇ Syr.

4 — ἀγγελος) Al. Barb. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Æth. Arab. Lat. ἀγγελος edd., And. Primas. Syr. nescio an Pet. 3. Seid. Steph. 16. 15. cum M. ¶ εἰς alterum) — Comp. Al. M. Ansb. ¶ ἐγένετο) edd. &c. εἰς addit. And. 2. (εγένοντο) (το

το) *Al. Primas. Ansb. Haymo*: nescio an *Æth. Arab. Syr.* Vtrumque fert conſtrictio: sed illud ex alliteratione ad v. 3 repeti possit; hoc, simplicius censeris.

5 τῆς ἀγγέλων τῶν οὐδάτων λέγοντος) angelos aquarum dicentes habet *Primasius*. ¶ τῶν οὐδάτων) — *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ — *κυριε*) *Comp. Al. And. Vff.* & decem alii, *Arith. Arab. Lat.* in mss. *Primas. Beda, Ansb.* in Ap. XVII. *Haymo, Rupertus, Syr.* (*κυριε*) *Er. Lat.* aliqui, *Valla*, Latinos, ut videtur, non Grecos hinc respiciens codices. Ex Psalmo CXIX. 137. Quiescit *Steph. 15.* ¶ οὐ ὡν τῷ) — *Haymo*. Hiatus, verbo es recurrente. ¶ οὐ ante οὐσίας) Media codicium mox citandorum lectione. τῷ οὐ *Er.* & *Stephani* editiones, vacuo tertiae margine. at non solum τῷ, sed etiam οὐ omittit *Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Vff.* Solum τῷ habet *Syr.* sed id certe omittit *Lat.*; & id solum omittit *Comp. And. Pet. 2. 3. Areth. Valla*. Facile & τῷ additum, τῷ præcedente; & omnissimum οὐ, sequente δὲ in οὐσίας præfertim si qui σιντιος & οὐσίας connexuerunt. ¶ οὐ οὐσίας) — *Copt. sanctus (pro pius) Lat.* Ex allit. ad sanguinem sanctorum. οὐ ἄγιος *Valla*. at, Εἰ qui es pius, habet *Primasius*. τῷ οὐ ιστομένος *Beza*: ex vetusto, ut ait, bona fidei ms. codice. nec tamen nihil dedisse conjecturæ videtur. cur enim in nullo alio Apocalypses loco illum codicem annotationes Bezae memorant? aut cur Rob. Stephani margo nil hoc loco variat? Bezan tamen sequitur *H. Stephanus, Pareus, Piscator, Amama, Friedlieb*: ac plenius, adhibita parenthesi, (τῷ οὐ ιστομένος,) τῷ οὐσίας *E. Schmidii* textus habet. sed Bezan reprehendit *Marckius* ad h. l. & gravius *Zeltnerus* in Dill. de Evangelio Tetragrammato p. 29. τῷ οὐ ιστομένος *Eliae Hutteri* substituit edit.o: eandemque lectionem *Revius* & *Marckius* adscribunt *Erasmus*, annotatione ejus, quæ illud οὐ ιστομένος ut superius dictum citat, non satis inspecta. Vid. *Gnom.* ¶ οὐσίας qui pro qua) *Lat.* multi. unde δις *Valla*.

6 οὐσίας) οὐσίας *Vff.* ¶ ἔξιχεν) ἔξιχεν *Er. Steph. ed. 1. 2.* ¶ οὐσίας διδωκας *Al.* ¶ αἴσιοι) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Lat.* olim. unde ortum Εἰ digni, vel ut digni, vel quoniam digni, vel digni enim. & sic, αἴσιοι γὰρ *Er.* Vacat margo Stephani. οὐσίας etiam *Vff. Æth.*

7 — ἀλλες ίε) *Al. Barb. 4. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Arab. Armen. Copt. Lat.* (de qua mox,) *Syr.* Id probat Zegerus & Millius, nec non Camerarius cum aliis. ίε *Comp. Graece & Latine*; & Graece quidem vel ex Latino, vel ex Andrea, qui in Exegesi per periphrasin ait, ίε τετε τῇ λειτουργίᾳ (ms. Aug. λογική) θυσιαση, ίε τῷ Φωτίῳ ιειχθῆναι. unde ίε habet textus *Andree*, etiam in Augustano codice, cui Commeliniani Andree editio ἀλλες ίε adscribit. (ἀλλες ίε) *Er.* nescio an *Hunt. Pet. 3.* Ex Latinis interpolatis, vel ex opinione sententia alioqui inepta. at vide *Gnom.* Vacat margo Steph. Redeamus ad Latinum. is post Et audiū continuo habuit, altare dicens. sic enim in emendationibus codicibus scriptum esse, testimoniū *Rupertus*: & id ipsum antea *Beda* probavit, his verbis; *Quod sunt angeli, hoc est Εἰ altare Deo gratias agens, id est interior affectus sanctorum.* Hinc alii, alterum dicens, & de altari dicens, & alterum dicentem, & aliam vocem dicentem, & vocem de altari dicentem, & ab altare vestigium accusativi) dicentem, & angelum alterum dicentem, & alterum ab altari dicentem &c. Notabile exemplum sinceræ lectionis per tot mutationes eluctatae.

8 - ἀγγελος) *Al. Vff.* & alii, *Lat.* in codd. 8 apud Henten. & in cod. Reutling. *Syr.* ἀγγελος *edd.* &c. Π εν) - aliqui codices Græci apud Ioh. De la Haye. & habet *Lat.* excepto Schelh. qui omittit.

9. καῦμα μέγα) καύματι μεγάλῳ *And.* 1 ex comm. Π εβλασφήμσαν) οἱ ἀθρωποι addit *Comp.* *Vff.* & sex alii, *Areth. Eth. Arab. Syr.* Ex proximo, vel ex v. 21. vel ex Glossa a margine versus undecimi huc illata. Π τὸ ὄνομα) ἐνώπιον *Al.* Π τὸν) *Comp.* *Al. And.* 2. *M. Pet.* 3. pluresve - *Er. And.* 1. &c. Ex phrasι frequentiore, hujus maxime libri, ἔχειν ἔξοσιαν, fine articulo.

10 - ἀγγελος) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet.* 2. *Sin. Vff. Eth. Lat.* in mss. *Ansb. Rupert. Syr.* vel etiani *Arab.* ἀγγελος *edd.* &c. Π ἐσκοτωμένην) *edd.* &c. *And.* 1. in comm. ἐσκοτισμένη *And. Vff.* Π ἐμαστῶντο) *Er. Al.* (qui sic quoque habet Iob. XXX. 5.) *Bar. Hunt. M. Pet.* 2. *Sin.* pluresve. ἐμάσων *Vff.* ἐμαστῶντο *Comp.* &c.

11 ἐκ medium) - *And.* 2. *Lat.*

12 - ἀγγελος) *Er. ed.* 1. *Al.* & sex alii; *Eth. Arab. Lat.* in mss. *Ticonius. Ansbertus. Syr.* ἀγγελος *Er. ed.* 2 &c. Π - τὸν ante ἴνφράτην) *Comp. Vff.* cod. plurimi. τὸν *Er. Steph. edd. And.* Ex commentario Andreae. Π ἔξηραντε) *Al. Lat.* aliqui. Plerique ἔξηραντε, vel ex rhythmo ἐτοιμασθῆ, vel ex consuetudine. Sæpe enim ἔξηραντε in N. T. exstat, & facile hic quoque a librariis arreptum est. Π αὐτὸς alterum) - *Er. ed.* 1. 2. 3. *Pet.* 3. *Eth.* Π τῶν βασιλέων) venienti regi alia translatio apud *Haymonem. Primasius.* Π ἀνατολῶν) *edd.* nescio an *Pet.* & *Steph. bini*, cum *Al. And.* 1. *M.* Ex frequentissimo usu τῶν ē. (ἀνατολῆς) *And.* 2. *Bar. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. Areth.*

13 ὡς βάτραχοι) *Comp. Al. And.* 1. *Steph.* ii. *Vff.* & octo alii. ὡσεὶ βάτραχοι *And.* 2. δρυσια βάτραχοις *Er.* cum *Pet.* 3. vel plane solus (nam *Steph.* 15 hiat.) ex Andrea, opinor, qui πάραφράζει, ἵστοτα βάτραχοις. ὡς βάτραχοι, ceteri omnes, cum Andreae textu, cui *Millius* in Proleg. § 510, ut nunc animadverto, non derogat. Hinc *Arethas. Græcisimo consulens*, (vid. infra ad c. XVII. 4.) ὡς βάτραχους. Valet casus rectus, uti Exod. XXXIV 4, δύο πλάκας λιθίας, καθάπερ ἀπό πρᾶται.

14 δαιμόνων) *edd. And. Vff.* manu prima, vel etiam *Pet.* 3. cum *Cov. M.* Vacat margo Steph. (δαιμονίων) *Al. Barb.* 2. *Bar. Hunt. L. Pet. Seid. Sin. Areth.* De versionibus minus liquet. Π ἐκπορεύεσθαι) *Er. Steph. edd. And.* 1. nescio an *L. Seid. Steph.* 15. cum *M.* Lectio media. ἐκ ἐκπορεύεται *Comp. Al. And.* 2. *Bar. Cov. Hunt. Pet.* 2. *Seid. Sin. Steph.* ii. quem cum Complutensi Beza, duos laudans, speccata videtur, *Arethas. Syrus*: non observata parenthesi, οἷσι usque σημεῖα quam sumsimus a Steph. ed. 1. observatam etiam a *Primasio* & aliis Latinis, qui verbum *exeundi* & ante parenthesin & postea exhibentes, documento sunt, *Latinum* olim ἐκπορεύεσθαι leguisse. unde *exeunt* habet *Primasius*: ceteri, & procedunt. ἐκ ἐκπορεύεται *Vff. Ticon. ἐκπορεύεται Pet.* 3. - *Eth. Copt. Vid. Gnom.* Π - τῆς γῆς καὶ) *Comp. Al. And.* 2. *Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet.* 2. 3. *Seid. Sin. Steph.* ii. *Vff. Areth. Eth. Copt. Lat. Ticon. Syr.* τῆς γῆς *And.* 1. Librarius synonymon frequentius.

tius arripuit, & delere noluit. ($\tau\bar{n}\zeta \gamma\bar{n}\zeta \kappa\bar{\alpha}$) Er. solus, vel cum Steph. 15. ¶ τὸν Comp. Al. And. 1. Bar. Seid. Vff. & alii. — Er. Steph. edd. ¶ ἔκτινς) edd. miss. Primasius, Syr. Ex aliis locis hue transferri potuit. perftqueus enim locutio, ή ἡμίρα ἐκεῖνη. (—) Al. Æth. Lat.

15 ιδε) καὶ ιδε L. Æth. Lat. aliqui, Syr. ¶ καὶ aute τρεῶν) ὁ καὶ Pritius, Majus. ¶ βλέπωσι) βλέπη Primasius. Vicissim totum hoc, Beati erunt, qui vigilabunt &c. plurali numero habet Cyprianus 1. III Test. c. 16. ¶ αὐτὸς alterum) — And. 1.

16 συνήγαγεν) congregabit (B pro V) Lat. multi. unde συνάξει Βελε. ¶ τὸν prius) — Comp. ¶ τόπον) ποταμὸν Al. ¶ ἀρμαγεδὼν) Sic, vel ἀρμαγεδὼν, Comp. Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. And. Cov. M. Pet. 3. Seid. Vff. Areth. & versio neograeca, Lat. μαγεδὼν Barb. 1. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Lat. in ms. Colon. & Schelh. Ex Zach. XII. 11. Vtrumque fere Ticonius, houil. 13 & 17. μαχεδὼν L. ἀρμαγεδὼν Er. ed. 5. Steph. ed. 3. Primasius, Ansb. Haymo. Vid. Gnom.

17 — ἀγγελος) Al. Vff. & sex alii, Lat. in ms. Colon. & aliis, Syr. ἀγγελος edd. &c. ¶ ἐπὶ) Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Syr. (eis) edd. And. nescio an L. cum M. Pet. 3. Vacat margo Steph. Vide supra ad v. 2. ¶ μεγαλην) edd. &c. (—) Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 3. Cassiodorus (nisi compendii causa prætermittit,) Haymonis commentarius. Vel additum ex parallelis, aut ex v. 19, vel neglectum ex alliteratione ad v. 18. ¶ ix) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Pet. 3. Lat. ἀπὸ plerique: ex allit. ad ἀπὸ subsequens. ¶ τὸν ραῦ) — Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Angl. ¶ (— τὸν κραῦ) Al. L. Æth. Arabs Erpenii, Lat. Syr. Videtur glossa suisse marginis, ab aliis surrogata textui τὸν ραῦ, ab aliis adjecta.

18 ἀσεταὶ καὶ Φωναὶ καὶ βρονταὶ) Al. nec non And. 1 in comm. Bar. Cov. Pet. 2. Lat. Primas. ἀσεταὶ καὶ βρονταὶ καὶ Φωναὶ Comp. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. Areth. Syr. Φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀσεταὶ Er. And. 1. nescio an Steph. n. 15. cum M. Ex allit. ad Φωνὴν v. 17. ἀσεταὶ καὶ βρονταὶ And. 2 in textu & in comm. Ticonius, & etiam Iu. 3. Φωναὶ καὶ βρονταὶ Cassiodorus. ¶ ἐγένετο) edd. &c. Ticon. Syr. uti c. VI. 12. XI. 13. Matth. VIII. 24. XXVIII. 2. Act. XVI. 26. (—) And. 2. Bar. Cov. Sin. Vff. plurisve, Areth. Arab. vel etiam Haymo, Cassiod. & magis aperte Primasius. Sic cap. VIII. 5. XI. 19. Ex parallelis vel additum vel deletum ¶ (ἀνθρώπος ἐγένετο) Al. Æth. Librarii mens singularem numerum arripuit e proximo. ¶ ἐπὶ) καὶ ἐπὶ Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἐπὶ τὸς γῆς) — Cov. L. Ticon.

19 ἐπεισαν) Al. Vff. & alii. ἐπεισος edd. And. &c. ¶ καὶ tertium) — Bar. ¶ δοῦναι) τοῦ δοῦναι And. 1.

20 init. καὶ) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ὅρη) ὅρη καὶ And. Ex allit. ad Exegesin ejusdem. Ex qua etiam in Seid. multa ad hunc versum adjiciuntur.

21 ὁς) — Barb. 1. Primas. ¶ ἐπὶ τοὺς) πρὸς And. 1. ¶ ή πληγὴ ἀντῆς) facta habet Lat. sed plaga ejus retinet Ticonius. Jungit Primasius. ¶ ἀντῆς) ἀντη And. 1. & alii. σφόδρα sequitur: itaque simplex sigma pro duplice dedere librarii.

C A P. XVII.

1 ἥλθεν) ἔξηλθεν *Al.* Π λέγων) *Comp. Al. Seid. Vff.* & sex alii, *Areth. Arab. Lat. Cyprian. Syr.* λέγων μοι *Er. And.* nescio an *Pet.* & *Steph.* bini. Loco μετ' ἐμοῦ, μοι est apud *Hippolytum.* Π ὑδάτων) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Hippol.* pluresve. τῶν ὑδάτων τῶν *Comp. &c.*

2 οἱ — γῆν ἐκ — ἀντῆς) *Comp. Al. And. Vff.* pluresve, *Hippol. Lat. Syr.* ἐκ — ἀντῆς οἱ — γῆν *Er.*

3 εἰς ἔρημον) *edd. mss. Athanasii synopsis, Ticon. Primas. Syr. &c.* — *Cyprianus, Cassiodorus,* récurrente in. Π εἶδον) ἵδα *Al.* Rhythmus γυραῖνα. Iteratur hoc in versu 6 solo. Π κόκκινον) — *Cyprianus* bis, nescio an *Cassiodorus.* Epitheton facile omissum: nam desideratur apud *Ticonium* uno loco, & mox aperte apud eundem occurrit. Π γέμον ἐνομάτων) γέμοντα ὄνόματα vel γέμον τὰ ἐνόματα *Cov. Hunt. L. Seid. Sin.* & (quantum ex laceris membranis se affequi ait *Millius*) *Al.* Ex alliteratione ad γέμον κτλ. v. 4. γέμον ὄνόματα *Vff.* Π καφελᾶς ἐπτὰ και) — *Er. ed. 1. 2. 3.*

4 ἕν) *Comp. Al. And. Vff.* & sex ceteri, *Hippol. Areth. Lat. multi, Syr.* Vacat margo *Steph.* ἢ *Er.* nescio an *L. M. Pet. 3.* Ex cap. XVIII. 16. nisi antea fuit ἢ, coll. v. 8. mox. Π πορφύρον καὶ κόκκινον) *Al. Vff.* & septem alii, *Hippol.* unde *PALLIVM purpureum* & coccineum, non semel, *Cyprianus.* πορφύρα καὶ κόκκινη *Er.* nescio an *Steph.* 15. πορφύραν καὶ κόκκινον *Comp. And. M. Pet. 2. 3. Areth.* Π καὶ tertium) — *Comp. And. 2. & sex alii, Hippol. Areth.* Facile omissum, ante καὶ subsequens. Π κεχρυσωμένη) κεκοσμημένη *Cyprian. Ticon. Cassiod.* Interpretamentum. Π χειρίω) *Al. And. 2. Seid. Vff.* cum plurimis. χειρῶ *edd. And. 1.* Ex allit. ad medias syllabas in κεχρυσωμένην. Π μαργαρίταις) κεκόσμηται addit *Pet. 3*, plane a textu Andreæ ad exegesin ejusdem in describendo delapsus. Π ποτίσιον χειροῦν) *Comp. Al. Vff.* pluresve, *Hippol. Lat. χειροῦν ποτίσιον Er. And. &c.* Π τὰ ἀκάθαρτα τῆς) *Comp. And. Vff.* & undecim reliqui, & *Hippol.* unde τῶν ἀκαθάρτων τῆς *Arethas.* Syntaxeos studio. Singulari numero habent hoc *Latini*: etiam plurali *Ticonins. ἀκαθάρτοι; Er. cum Steph. 15.* vel solus potius. Ab ἀκάθαρτος formatur ἀκάθαρσια ἀκαθάρτης, ne analogiam quidem habet; quanquam sunt, qui hoc pro ἀκαθάρτον vel pro ἀκαθάρτης, dici potest. Ipsum ἀκαθάρτος, quod *Camerarius*, &, ex *Camerario* sortalisse, *Grotius Iohanni* commodat, non multo melius est. Vide infra P. IV. N. IX. § 79. Π ἀντῆς post πορφείας) *edd. And. Lat.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. Cov. M.* Vacat margo *Steph.* (τῆς γῆς) *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Hippol. Areth.* & sic, totius præmissio, *Cyprian. Primas.* Illud ex allit. ad ἀντῆς v. 4. 5, maximeque v. 2, vel hoc ex τῆς γῆς v. 5. ἀντῆς καὶ τῆς γῆς *Syr.*

5 μυστήειον) μυστηέιος *Primas.* Π ἡ μυγάλη) — *Ticon. Cassiod.* Facile magna ante mater excidit. Π (πόρων) *Comp. Pet. 3. Steph. 16.*

6 ἐπ prius) — *Vff.* & alii. Π καὶ medium) — *Vff.* & al. Π καὶ ἐπ τῷ αἴματος τῶν) — *And. 1.* Solum & remanet apud *Ticonium.* Π ἐπ alterum — *Bar. Pet. 2.*

Pet. 2. Arab. Ticon. Πατέρων αγίων πατέρων Hunt. Vff. πατέρων Al. Πατέρων — And. 2. Cassod. Vff. ecclesiasticus martyras simpliciter appellat. Iesu Christi (martyrum omisso) Primasius. Πάτερν — And. 1. L.

γέρω σοι Al. Vff. pluresve, Hippol. σοι ἐρώ edd. And. Πτώς post αὐτὸν) καὶ τὰ Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Mog.

8 init. τὸ Comp. Al. And. M. Vff. & alii, Hippol. — Er. Steph. edd. Πτώς post εἶδες) ἢ Al. Tantundem. Π (ὑπάγει) Er. Al. And. 2. nescio an Iren. Primas. Ex v. 11. Π θαυμάσονται) θαυμαδησται Al. θαυμάσεων Hippol. Π ἐπὶ τῆς γῆς) edd. And. Syrus, coll. v. 2 &c. (τὴν γῆν) Barb. 1. Hunt. Seid. Vff. Hippol. Π εἰ γέγραπται) εκ γέγραπτο Al. Hunt. Sin. Π (τὸ ὄνου) lidem & L. Seid. Vff. Hippol. Syr. Ex cap. XIII. 8. Π τὸ βιβλίον) τὸ βιβλίον Vff. & alii. τῷ βιβλίῳ And. 2. nec non Hippol. Π βλεπόντων) Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Vff. Vacat margo Steph. (βλεπόντες) edd. And. 1. Hippol. nescio an Sin. cum M. Π τὸ θρήνον ἔτι ἦν) ὅτι ἦν τὸ θρήνον Vff. & alii. Π καὶ παρέσω. ὥδε) Et hic est habet Lat. ut si παρέσω in παρέσω & ὥδε nil different. Verlio Æth. hoc loco, ut alibi, ad Lat. est accommodata. Π καὶ παρέσω) Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. n. 15. Hippolytus, Arethas, Arab. Primasius, ad ceteros tamen postea Latinos accedens. Probat Ioh. Dælingius de anti-cler. p. 405. Frane. Combefisius in Not. ad Hippolytum, W. Wallius in Not. crit. ad N. T. p. 405. spō ms. Lat. Colon. Quæ nota quid valeat, alii viderint. καὶ παρέσω And. 1. (sed παρέσω habet Exegetis in eo quoque codice præcedens,) Barb. 1. Dionysianus, Vff. Syr. Ex allit. ad καὶ ἐστι. Copticus interpretatur, quasi legisset, καὶ πέπτωκεν Armenus vero, & prope est, quod non abludit a Graeco παρέσω. (καὶ περ ἐστι) Er. Sed ipsi Erasmo hæc sive lectio sive conjectura sua non satisfecit. nam & in editione secunda lunulisi inclusit, & in Latinis, Vulgatum secutus, omisit. Nil movent M. & Pet. 3, si tamen sic habent. nam M. valde recens est, Pet. 3. sœpe cum Er. aberrat. Nusquam καὶ περ particulam Iohannes adhibet. Summa, καὶ παρέσω, habent antiqua documenta, summo consensu: nonnulla, καὶ παρέσω. Tantummodo de M. & Pet. 3. minus liquet. Latinus non discrepat interpres, qui vel habuit & ventura est, quæ lectio apud Primasium remanet, vel τὸ καὶ παρέσω ὥδε in unum conflavit, hoc modo, Et hic est, scil. mens &c. Facilem hac lectiōne, καὶ παρέσω, sensum reddi, sed καὶ περ ἐστι contradicitionem afferre, agnoscit Theod. Crinson in *Essai sur l'Apoc.* p. 318. Et tamen lectiōnis, καὶ παρέσω, nullam esse elegantiam & acumen, Vitrina, modestus alias interpres, dicere sustinuit: eademque mente H. Morus καὶ περ ἐστι exemplaria pleraque omnia habere, & hanc lectiōnem generaliter obtinere, scripsit. Ea quippe methodo, quæ utriusque temporibus vigebat, numerus codicum, in Apocalypsi præsertim, ægre iniri poterat. Atqui istud, καὶ περ ἐστι, Erasmus introduxit. Reuchlinianum Andreae exemplar habuerat, opinor, καὶ παρέσω sed litera α vel oculum Erasmi fugiebat, vel animo eius displicebat, & Latinus, quem vidimus, interpres, eum deserebat. Itaque per conjecturam, καὶ περ ἐστι, edidit, sed plane dubitanter. nam hæc verba ipse & in parenthesis, conjecturæ indice, aliquando exhibuit, & in sua versione Latina constanter omisit. Eam nunc conjecturam, postquam tot editores, sed si-

ne examine, *Erasmum* recuderunt, *Morus* & *Vitrina* quasi insignem Canonis Bibli-
ci particulam animose defenderunt. Ipse vero *Erasmus*, si viveret, tot codicibus,
quorum nunc copia est, herbam, ut arbitror, porrigeret, & affectas suos mira-
retur, qui lectiones ab ipso olim ægre constitutas tam religiose tuentur. Vel so-
lus *Andreas*, cuius textus & exegesis in exemplaribus postea excussis καὶ πάρεστι
ac potius καὶ παρέσται habeat, *Erasmum* revinct, & ab hac lectione *Coptica* versio,
& cecidit, certe proprius abest, quam ab *Erasmo*: idemque de ipsa *Vitrina* inter-
pretatione dicendum venit. Ea enim ad textum ἦν κτλ. congrueret, si textus es-
set, fuerat, & non erat, & adeſt, καὶ πάρεστι. Legatur, quæſo, tota ejus ad hunc
versum commentatio, de RESVSCITATIONE imperii. Quo quo modo se res
habet, commentarius textui, non textus commentario servire debet. Addit Cl.
Wolſius (ubi *Mori* & *Vitrinae* verba complura exhibuit,) τὸ καὶ παρέσται etiam ideo
locum habere non posse, quod de illis sermo sit, qui bestiam illam cum maxime videant.
Resp. Ea lege saltem καὶ πάρεστι sumendum erat, collato versu 11, ubi item præ-
fens est tempus pro futuro. Veruntamen videri variis modis potest aliquid, quod
vel adeſt vel aderit. Mattli. XIV. 30. Ioh. VI. 19. Heb. X. 25. Idem vir rev. ne-
ganti mihi, καίπερ particulam ab *Iohanne usquam adhiberi*, regerit, ne verbum qui-
dem παρέσται ab *Iohanne adhiberi*. Sed difpar est ratio. nam verbum παρέσται nul-
lus idiotismus excludit: particulam *quamvis* Hebraismus, quem *Iohannes* multum
sequitur, fere ubivis per lī ſive καὶ reddit, juxta *Noldii Concord.* p. 292 seq. non
καίπερ. Accedit alia ratio, quæ conſtructionem *Erasmi*, καίπερ ἐſτιν, aperte re-
fellit. nam καίπερ non cum verbo, sed cum particípio conſtrui, docent omnia lo-
ca N. T. 2 Petr. I. 12. Hebr. V. 8. VII. 5. XII. 17. maximeque Phil. III. 4. Et
ſic οἱ ἔξω. *Demosth.* ταῦτα μημονεύετε ἡγεντα, καίπερ ὄντες οὐ δεινοὶ τὰς ἀδι-
κουντας μερινθας. Idem, ἔκαστον ὑμῶν, καίπερ ἀνριβῶς εἰδότα, ὅμως ὑποκρῆ-
σαι βούλομαι. Idem, δεῖ με, καίπερ οὐ φιλολοίδορον ὄντα φύσει, ἀντὰ τὰ
ἀναγκαιότατα εἰπεῖν περὶ ἀντών. *Aristoteles*, ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιότου τοῦ παρ-
όντος λόγου, πειρατέον βονθεῖν. *Euripides*, Κάγω σ' ἴνοῦμαι, καὶ γυνί περ ὅτι
ὅμως, Τοῖς δεομένοισιν ὠφελεῖν, δίος τε δ' εἴ. *Sophocles*, γινώσκω σαφῶς, Καί-
περ σκοτεινὸς (ſcil. ὁν,) τὸν γε σὸν ἀνδὴν ὅμως. *Dio*, τὰ τοῦ τιθερίου ἔργα,
καίπερ (*Xiphilinus*, καὶ) χαλεπάτατα δόξαντα γεγονέναι, παρὰ τὰ γαῖον—
παρίνεγκαν. *Zosimus*, καίπερ ἐν τούτοις ὄντι τῷ σρατοπέδῳ, περὶ φιλίας ὅμως
ἐποιοῦντο λόγους οἱ πέρσαι. *Iulianus*, καίπερ ταῦτα πολυπραγμονῶν, ἥδειτο τὸ
μέγεθος ἀντοῦ τῆς ἀρετῆς. Sin aliquis καίπερ etiam cum verbo conſtrui affirmat,
exemplis probet, & iis quideni, in quibus περ non sit παρέλχον, ut apud Apol-
lonium Rhodium, sed *quamvis* notet. Obſtat natura particulæ. nam etiam ſimpli-
cē voculæ, ex quibus καίπερ componitur, nempe καὶ (pro *quamvis*) minus ſe-
pe, & περ (apud Devarium,) nunquam, verbum adſeſcunt. *Gravius* est, quod
conjectura καίπερ multum de ſententia detrahit. nam admiratio terricolarum non
tam per illud, quod bestia erat & non eſt, quam per hoc, quod bestia παρέσται
aderit,

aderit, commovetur. Satis de crisi, nec tamen frustra. Momentosus enim locus est. Vid. *Gnom.*

9 ἵπτα ὅρη εἰσίν) *Comp. Al. And. Vff.* pluresve, *Hippol. Lat. Syr.* ὅρη εἰσίν
ἵπτα *Er. &c.*

10 init. καὶ) — *Vff. Aeth.* ¶ (ἐπεισον) *Comp. And. Pet. 2. πέσονται exem-*
plaria quaedam, ut ait Dælingius lib. cit. p. 407. ¶ — καὶ, post ἐπεισ.) *Comp.*
Al. And. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Lat. multi, *Syr.* nec non *Hippol.* qui mox,
pro ὁ, ὁ δὲ habet. (καὶ) *Er. &c.* ¶ ἀντὸν δεῖ ἀντὸν *Vff.*

12 εἰ) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Lat.* in ms. Schelli. manu prima; *Iren.* in cod. non-
nullis, vel etiam *Syrus.* nam adhuc in aliis ante *non*, in aliis post *non* habet.
(εἰπω) *edd. al. &c. Lat. Ex v. 10.* ¶ λαμβάνεσθαι) & λαμβάνεσθαι *Vff.* ¶ μετὰ
τῆς θρησ) *edd. mss. Hippolytus* (apud quem initium est hoc sequentis versus, τὴν,
pro ἔτοι, habens:) *Aeth. Arab. Iren. Primas. Syr.* Probat *Estius*, *Tirinus*, *Bos-*
suet, nec non *Menochius* & *De la Haye*. *Videndum*, ne sit alliteratio ad μετὰ τῆς
v. 14. sed præstat retinere lectionem, ob antitheton, μετ' ἀντοῦ. *ibid. post bestiam*
(μετὰ τὸ θηρόν) *Lat.* Et sic idem c. XIII. 3. Valde abutitur hac lectione auctor
Oneris eccles. cap. LXI.

13 γνάμην ἔχεσθαι) ἔχεσθαι γνάμην *And. 2. in textu.* ¶ τὴν ante ἔξεσθαι) *edd.*
And. Hippol. &c. — *Al. Vff. & alii.* ¶ ἀντῶν) *Comp. Al. And. Vff. cod. plurimi,*
Hippol. εαυτῶν *Er.* ¶ διδόσαται) *Comp. Al. And. 2. Seid. Vff.* & septem alii, *Aeth.*
unde dant est apud *Irenaeum*: & tradunt in *Lat. ms. Charitino.* δώσεσθαι *And. 1.*
Ticon. ac tradent, multi *Lat. διδόσεσθαι Er. nescio an Bar. Pet. 3. Steph. 15.* Li-
brarius nimis cito & arripuit, & futurum subtexuit poëticum: sed nec proprie dici-
tur didi aut distribui, quod uni dant plures. διδώσεσθαι *Hippol.*

14 (ἐκλεκτοὶ καὶ κλητοὶ) Media lectio. nam vocati & electi (absque & fideles)
Ticonius in textu & in commentario. κλητοὶ, ὅτι πιστοὶ, καὶ ἐκλεκτοὶ *And. 1.* κλητοὶ
καὶ ἐκλεκτοὶ, πιστοὶ, *Hippol.* nec non *And. edd. Alfonius Conradus Mantuanus.*
Solos electos exegesis *Andreae* memorat. electi & fideles & vocati est apud *Primasum*,
qui subjungit, *Bene PRÆMISIT ELECTI.* item, electi & vocati & fideles habent
Anshertus, Haymo, Rupertus. πιστοὶ videri possit glossa ad κλητοῖς quanquam cum
textu congruunt etiam *Arm. Copt.*

15 καὶ λέγει μοι) — *Rupertus.* ¶ λέγει μοι) — *Aeth.* ¶ λέγει) εἴτε *Al.*
¶ οὐ πόρου καθηται) καθηται οὐ πόρου *Hippol. Primas.* ¶ καὶ ὄχλοι) — *Lat.*

16 καὶ τὸ θηρόν) — *Lat. in codice Berolinensi & Reutling. Ticon.* nec non *Be-*
da. τῆς θηρίου *Armen.* μετὰ τῆς θηρίου *Copt.* ¶ καὶ ante τὸ θηρόν) *Comp.* (præfixo pun-
cto, Græcam hanc lectionem Latinæ in præferente;) *Al. And.* (etiam in exegesi,
concordiam Satanæ, quem pro bestia habet, & deceim cornuum, valde exaggerante,) *Cov. Hunt. L. M. Pet. 3. Seid. Sin. Steph. n. Vff. Hippolytus, Aeth. Arab. Lat.*
in cod. antiquis apud Nic. Zegerum & Ioannem De la Haye, & in Schelhorniano,
Primasius, Anshertus, Haymo in comm. *Rupertus* in comm. diserte, *Biblia Germ.* in
ed. Mogunt. A. 1462. & in ed. Argent. A. 1466. *Syr.* Hoc est, quod Bellarinius

ait: *Antichristus odio habebit Romam.* &c. lib. III. de Rom. Pont. c. 13. Erratum est, quod *νετὰ* nescio qui libri apud Grotium habere feruntur. (*ἐπὶ τὸ θηρίον*) *Lat.* multi, deteriores, & (ex iis, ut verisimile est,) *ἐπὶ τὸ θηρίον* fecit Erasmus, quem hic quoque sequuntur, qui solent, editores, quanquam lectionem hanc vel solus Andreas Cæliensis redarguit. *Arethae* quoque hanc lectionem tribuit *Grotius*. Pro *Ἐ bestia, Ἐ bestiam* habent duo cod. *Argentoratenses*, quorum alter seculo IX vel X scriptus videtur, alter correctioni Ercambaldi episcopi A. DCCCCLXV. inaugurati tribuitur, & unus Berolinensis, alterve. inde porro *Ἐ in bestiam* habent *Lat.* mss. Paris. Passim *in pro Ἐ per compendia scribendi irrepit in mss. codices*: facile vero etiam, si placet, per falsam planioris fententiaz speciem, ex *Ἐ*, *ἐπὶ factum est*. Neque ausim dicere, hoc *ἐπὶ* in ullo existare codice Græco. nam tres reliqui, *Bar.* *Pet.* 2. *Steph.* 15. *τὸ ἐπὶ* non firmant. *Steph.* 15 hinc jam videtur abruptus; (quare etiam deinceps cæca ejus mentione supersedebimus, coll. §. VI ad init. hujus libri:) *Bar.* & *Pet.* 2. sunt instar unius tatummodo testis, & sœpe simul aberrant: vide Var. v. 6. Rom. IX. 18. sœpe etiam Aretham sequuntur: vide Var. c. XXI. 4. sœpe latinizant. vide Var. c. X. 8. XIX. 16. quorum utrumvis hic quoque accidere poterat. Veruntamen *Bar.* hiat, ut ex paufa ejus a cap. XVII. 9. ad cap. XVIII. 7. apud Millium, & mox in Var. cap. XVIII. 1 appetet: & *Pet.* 2 minus accurate collatus est. Patet hinc, quo jure Pareus *ἐπὶ legere dicat omnia exemplaria Græca Ἐ Latina*. Eam lectionem, *ἐπὶ τὸ θηρίον, ad sensum*, inquit Cl. *Wolfius*, *accommodatiorem esse, per se patet*. *Per eam enim indicantur cornua, quae in bestia viderat Ioannes*. Omnino cornua, quæ viderat Iohannes, uti versu 12, sic versu 16 indicantur: eaque ille *in bestia* vidisse, affatim intelligitur ex v. 3. 7. quanquam *τὸ in bestia* uti abest a versu 12, sic postea versu 16 multo magis redundat, præsertim quum cornua versu 12 magis ut bestiæ cornua, versu 16 magis per se spectentur. Ipsa phrasis, *cornua vidisti ἐπὶ τὸ θηρίον*, hiulca est, & dissimilis phrasibus, quibus *nomen in fronte scriptum, ac bestia cornua habens* dicitur. Hæc vero oratio, *Et decem cornua, quæ vidisti, Ἐ in bestia, hi odio habebunt meretricem*, planissima est, *cornua Ἐ bestiam* per voculam *Ἐρι* hi complexa, & *ad sensum gravissimum*, quem ea deinde exhibet, *accommodatissima*, quod non modo decem cornua, sed etiam bestia ipsa (quo paeto *Protestantes* ab invidiosissima classici adversus *Romam* canendi suspicione liberantur,) meretricem odio sint habituri. Divina gubernatione provisum est, ut *Apocalypsis* ante Reformationem, in media *Hispania*, *Compluti*, valde sincera, præsertim in stricturis *Romam* ferientibus, ederetur. Atque hoc loco *Complutensis* editio & lectionem, *Ἐ τὸ θηρίον*, exhibet, & puncto, approbationis signo, eam distinguit. Consentaneaque monumenta fere omnia. Inannis effet tot codicum collatio, si talium quoque locorum germana lectio aut postponeretur sine fine, aut saltem in ancipiis relinquetur. Bene igitur subjicit Cl. *Wolfius*: *Vel omnium, vel plerorumque, codicum Graecorum consensus non parvi fieri debet*. Id est, Debet tali consensu stipata lectio pro germana agnosci & defendi, ubicunque ea receptam lectionem omnibus rationibus, hermenevticis quoque, exsuperat. ¶ γυμνὴν ποιήσασιν αὐτὴν *Comp. L.* ¶ γυμνὴν *Er. ed. 1. 2. 3. καύωσιν* *Pet.* 3. sic, eremabunt, simplici verbo, *Lat.* aliqui.

17 καὶ ποῖσαι μίαν γνώμην) edd. mss. And. in codd. duobus apud Sylburg. *Aeth.* *Arab.* *Syr.* unde & esse illos in consensu & metu habet *Primasius*. — *Al.* *And.* apud Millium & in cod. Augustano, *Lat.* Recurrente καὶ. Non enim ausim affirmare, antiquum librarium verbum ποῖσαι per festinationem iterum arripiisse, &, cum id delere nollet, sententiam ex v. 13 suppleuisse. Perantiquus videtur potius esse hiatus. Duplex momentum notatur. Vid. *Gnom.* ¶ μίαν γνώμην) γνώμην μίαν *Comp.* *Vff.* *Hippol.* ¶ ἀντῶν αντο τῷ) ἀντῷ *Al.* ἀντῷ *L.* ¶ τελεθῆσονται) *Comp.* *Al.* *And.* *M.* *Pet.* 3. *Sin.* *Hippolytus.* τελεθῆ Er. nescio an *Steph.* n. Ex cap. XX. 3. 5. 7. τελεθῶσιν *Barb.* 2. *Vff.* & quinque alii, *Areth.* Ex cap. XV. 8. ¶ οἱ λόγοι) *Comp.* *Al.* *Barb.* 2. *And.* *Vff.* & octo alii, *Hippolytus*, *Arethas.* τὰ ρήματα Er. nescio an *Steph.* n.

18 βασιλείαν) τὴν βασιλείαν, & βασιλείαν, *And.* ¶ τῆς) ἐπὶ τῆς *Cov.* *Hunt.* *Sin.* τῶν ἐπὶ τῆς *Vff.*

CAP. XVIII.

1 (— καὶ) *Al.* *And.* 2. *L.* *Vff.* *Hippol.* *Arab.* *Cassiod.* *Syr.* Sic c. XIX. 1. ¶ (— ἀλλοι) *Comp.* *Er.* ed. 1. 2. 3. 4. *Al.* *And.* *Cov.* *Hunt.* *M.* *Seid.* *Sin.* *Steph.* n. *Vff.* *Hippol.* *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* — *Er.* ed. 5. (per Iphalma; habet enim versio:) & edd. recent. *Silent Bar.* *L.* *Pet.* 2. 3. *Steph.* 15. mutili videlicet, vel minus accurate collati.

2 ἔρχεται) ἐκέκρεται *Al.* ¶ ιχεῖ φωνῇ μεγάλῃ) Lectio media; e communione lectione tantummodo particulam in eximens, auctoritate multorum, de quibus conlestim. in ιχεῖ φωνῇ μεγάλῃ Er. vel etiam *L.* *Pet.* 3. ιχυρᾶ φωνῇ μεγάλῃ *And.* 2. *Hippol.* ιχυρᾶ φωνῇ *Steph.* n. apud Stephanum, *Al.* apud Fellum: Nam Millius in particulam hoc loco parum curasse videtur. certe *And.* 1 sic habet. ιχυρὰν φωνὴν *Vff.* in ιχυρᾷ φωνῇ *Comp.* *Cov.* *Hunt.* *M.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Syr.* & sic *Latini* permulti: sed alii, in fortitudine magna voce fortiter habet *Primasius*. Vid. *Gnom.* ¶ (— ἐπετεν) *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. *Seid.* *Vff.* *Areth.* *Aeth.* *Arab.* *Ticon.* ¶ βαβυλῶν) in βαβυλῶν *And.* ¶ δαιμόνων) edd. &c. daemonum habet *Hieron.* ad Marcellam. δαιμονίων) *Al.* *Areth.* ¶ ἀκαθάρτε prius). — *Pet.* 3. δαιμονίς ἀκαθάρτε καὶ μεμισηνες *Al.* ¶ καὶ φυλακὴ παντὸς ὄργες ἀκαθάρτε) — *And.* Eadem verba, & καὶ μεμισηνες, omittunt *Cov.* *L.* *Areth.* ¶ ὄργες) ὄργις *Er.* ed. 1. 2. & recentiores aliquot. θηρίς *Al.* *And.* in comm. Iliatus, eodem verbo recurrente, apud alios ὄργες, (quod habet etiam *Copt.*) apud alios θηρίς solum dedit. bestiae immundie & omnis præfigit *Primasii* textus, nec non *Haymo* in comm. πάντων πνευμάτων μεμισηνεον *Armen.* Post μεμισηνες, καὶ φυλακὴ παντὸς θηρίς ἀκαθάρτε καὶ μεμισηνες habet *Syr.* Medium ex his lectio-
nem margo noster amplius indagandam proponit.

3 τῇ εἰς τῇ θυμῷ) τῇ θυμῷ τῇ εἰς *Comp.* *And.* in textu. ¶ τῇ εἰς) — *Al.* Pari modo *ira*, pro *vino irae*, habet *Lut.* in mss. *Ansbertus*, *Dionysius Carthusianus*. ¶ τῇ θυμῷ) *Er.* *Armen.* *Copt.* &c. Videtur glossa (coll. cap. XIV. 8. XVII. 2.)

ex cap. XIV. 10. XVI. 19. XIX. 15. *huc traducta*, & in plerisque codicibus *vo-*
culæ illi, τῆς οὖτος, modo præposita, modo surrogata, modo subnexa. (—) *And.*
in exegesi *Primasius*. *Lection media*. Πτῆς πορείας — *Syr.* Π ἀντῆς primum)

(—) *And. 1.* Π πεπώκει πεπώκασι *And. 2.* & alii. unde πεπτώκασι *Seid.* *Vff.*
Aeth. *Copt.* πέπτωκαν *Al.* πεπότης *Comp.* sola. Ex cap. XIV. 8. Π τῆς γῆς al-
terum) ἀντῆς *Er. ed. 1. 2. 3.* Π σείνεις) ερίνει *Er. ed. 1. 2. 3. And.*

4 ἐκ τῆς ἔρανης) — *Lat.* aliqui. Π ἔξελθετε) ἔξελθατε *Al.* ἔξελθε *Vff.* & alii,
Cyprianus & *Primasius*, (apud quos eodem numero sequitur *particeps sis*, & perstrin-
garis.) *Ansbertus.* Π ξέ αντῆς) — *Er. ed. 1. 2. Pet. 3.* Π ραι alterum) — *Er.*
ed. 1. 2. 3. Pet. 3. *Librarius* a secundo ἀντῆς ad tertium ἀντῆς delapsus, ραι omis-
sit, &, ut statim apparebit, ἵνα μὴ λάβητε justo citius perscripsit. Π ἐκ τῶν
πληγῶν ἀντῆς ἵνα μὴ λάβητε) *Comp. Al. And. Vff.* cod. plurimi, *Hippol. Lat.*
Syr. ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν πληγῶν ἀντῆς *Er.* & aliæ ed. *Cyprian. Primas. Haymo.*
Π λάβητε) *Blasphēte And. 1. Cyprian. Ticon. Primas.*

5 ἐκολάθηταν) *Comp. Al. And.* & septem alii, *Hippolytus, Areth. Syr.* fir-
mo consensu. *Vid. Gnom. ἐκολάθηταν Vff.* neque dissentit / at. qui pervenerunt, aut
Ticon. qui ascenderunt habet, (*ἐκολάθηταν*) *Er.* ex mera conjectura ut appetat. nani'ne
Andreas quidem sic habet. *Steph. edd.* *Silent Bar. Pet. 2. Steph. 15.* Hiat *Seid.* a
v. 3. ad 13. annexa sunt ei Εpertigerunt habet *Arab.* per periphrasis verbi *Syria-*
ci, quo *ἐκολάθηταν* exprimitur. Π ἀμαρτίας) ἀμαρτίαι, ἀμαρτίαι *Vff.* Π ὁ
ἀντῆς ο Comp. *M. Sin.*

6 ἀπέδοτε — — κεράσατε — — δότε ἀντῆς βετανισμὸν οὐτὶ πένθος) ideo
REDDIDIT ei duplicita, & in quo poculo miscuit, duplum REMIXTVM EST ei:
& in quantum se clarificavit & deliciarum habuit, in tantum DATVR ei cruciatus
& luctus, habet *Primasius*, &, fere ad apicem, *Cyprianus*. Etiam, pro ἀπέδοτε,
reddidit habet *Aeth.* Π (— ύμιν) *Al. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Hippol. Aeth. Lat.*
in ms. *Schelh. Ticon. Syr.* ήμιν *And. 2.* Π (— ἀντῆς) *Al. Hunt. L. Sin. Hippol.*
Lat. Π διπλᾶ) τὰ διπλᾶ *Barb. 2. Hippol.* Π ω̄) ἀντῆς ω̄ *L. Sin. Vff.* ἀντῆς ο
Cov. ο Pet. 3. Π ἐκέρασε) ἐκέρασεν ύμιν *And. 1. Lat.* aliqui.

7 ἐαυτῷ) αὐτῷ *Al. Vff.* & alii. Π τοσστον δότε) κεράσατε *Er. ed. 1. 2.* Ex
v. 6. Π (— ραι πένθος) *Comp. And. 2. M. Pet. 3.* Π λέγει) λεγει, διτὶ *Comp.*
Al. And. 1. Hunt. Sin. Primas. Accedit *L.* in Millii appendice ad notas: sed ob-
stat ejusdem appendix ad textum. Π κάθημαι) καθίω *L.*

8 ήμέρα) ω̄ρα *L. Aeth. Cyprian. Primas. Vtrumque Haymo.* Ex v. 10. Π ραι
primum) — *Bar. Hunt. Sin. Cyprian.* Π κύριος) *edd. msf. Cyprianus, Ticonius,*
Primas. Haymo. (—) *Al. Aeth. Lat.* multi. Π ο θεὸς) — *Bar. Areth. Primas.*
Haymo. ο πατοράτωρ *And. 1.* Π ραι alterum) — *Al. apud Marckium.* Π ραι-
ρας) *Comp. Al. And. 2. Vff.* & septem ceteri, *Hippol. Arab. Syr.* unde qui judi-
cavit habet *Lat.* in ms. *Colon.* & aliis, *Rupertus.* sed qui judicabit (b pro v, ut fæ-
pe,) *Lat.* plerique. & sic κερῶν *Er.* nescio an *Areth.* κερῶν *Steph. edd. And. 1.*
nescio an *Bar. Pet. 2.* etenim qui judicat habet *Lat.* in *Breviario ms. Ticonius.*

9 κλαύσονται) Al. Hippol. nec non And. exeg. κλαύσονται αὐτὴν Er. And. 2. nescio an Cov. Pet. 3. κλαύστει Comp. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin. Steph. 11. Vff. Areth. κλαύστην αυτὴν And. 1. Sed κλαύσομαι sape habent LXX. & αὐτὴν omittunt Lat. Syr. Π κόψονται πενθήστει καὶ κόψονται Syr. Verbum, illatam huc, versu 11 omisum in Syr. Π ἐπ' αὐτῇ) ἀπ' αὐτῆς And. 2. Π αὐτῇ) αὐτὴν Comp. Bar. & alii, Hippol. αὐτῶν Vff.

10 ἰσηκότες) σύκοντες And. 1. Π τὸν) ~ Er. ed. 1. 2. 3. Π ἵχυρα) ὄχυρα And. 1. Π ~ ἐν ante μιᾷ) Comp. Al. Vff. & septem ceteri, Lat. multi. Hippol. ēr Er. And. nescio an Sin. Vacat margo Stephanii. Confer v. 16. 19. Π μιᾷ ὥρᾳ ἔλθει) μιᾷ ὥρᾳ Al.

11 κλαίστι καὶ) ~ Syr. ut modo notavimus: vel etiam Primas. Π κλαίστι καὶ πενθέσιν) κλαύστι καὶ πενθήσιν Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Steph. 11. Hippol. Areth. Arab. Lat. vel etiam Barb. 2. quanquam alii ad v. 9. conserunt. κλαύσεσιν Vff. Ex v. 9. Π ἐπ' αὐτῇ) ἐν αὐτῇ Schmidii ed. Al. ἐπ' αὐτὴν Vff. post raluram, Hippol. ēr ἔαυτοῖς Er. ed. 1. 2. 3. ἐφ' ἔαυτοῖς Pet. 3. ἐφ' ἔαυτοῖς And. Π ἀγοράζει) ἀγοράσει Hippol. Areth. Aeth. Lat. sed emit ms. Colon. & Schellh.

12 (γέμει) Er. ed. 1. 2. 3. Hoc ipsum Græcum γόμος habet Copt. sed ponit videtur in accusativo: nam ipsas voces Græcas non declinat. Π καὶ tertium) εἵτε Er. Π καὶ βύστος) ~ Primas. Π βύστος) edd. And. Hippol. Lat. nescio an Pet. 3. cum Cov. βύστιν Al. Vff. & septem alii, Areth. Ex rhythmo κονκίνη, vel ex v. 16. Π καὶ στορ. ~ Al. Ansb. Hoc post στορᾶ habet Primasius. Π πορφύρας) Er. ed. 3. & aliae, And. 1 manu secunda, Hippol. nescio an Pet. 3. cum Cov. Vff. πορφύρας Comp. Er. ed. 1. 2. And. & septem alii, Areth. Primas. Ex eodem versu 16. Π καὶ στορῖν) ~ Er. ed. 1. 2. 3. Π στορῖν) στορῖν Vff. &, absque accentu, Al. Π καὶ κοκκίνη) ~ Al. apud Marckium. Hoc ante καὶ στορῖν habet And. 2. Π πᾶτε ξύλοι) πᾶν σκῦνος Al. E proximo. Π ξύλον θυῖον) vas ligneum & vituum habet Primas. Π ξύλοι) edd. mss. Primas. &c. (λιθοί) Al. Aeth. Lat. Ex præced. Vid. Gnom. Π τιμιωτάτης) τιμίς Pet. 3. Lat. Π καὶ μαρμίρος) ~ Er. ed. 1. 2. 3.

13 κινάσμων) κινάσμων Al. κινάσμων Cov. Hunt. κινάσμων Vff. Π καὶ ἄνων) Al. Bar. Dionysianus, Pet. 2. 3. Hippolytus, Aeth. Lat. in cod. plurimis, Ausb. Haymo, Rupertus, aliquie ex Lat. Syrus. Adhuc hiat Seid. (~) edd. &c. Arm. Copt. Primas. In rhythmo omisum. Π θυμιάματα) θυμιάματων Vff. Lat. θυμιάμα Er. ed. 1. 2. 3. And. Hippol. Primas. Π μύροι) σμύρναι And. 1. Π καὶ οἶνος) ~ Vff. & al. Π καὶ σεμιδάλι) ~ Primas. Π καὶ σῖτοι) ~ And. 1. Π πρόβατα) καὶ τράγου additur apud Hippolytum: qui si Portus Romanus in Arabia fuit episcopus, uti Stephanus Le Moigne existimat; facile hoc ipse addidit. nam gens illa, pecorosa. Iesa. LX. 7. Π φεδῶν) φαδῶν Comp. Seid. φεδῶν Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Vff. Areth. φεδῶν in quibusdam hic scribi, Pricaeus ait: per ε & per ν Hesychius habet. mulorum & camelorum substituit Arabs. Vid. Gnom.

14 καὶ ί usq. αὐτὰ) Hoc loco hæc verba ponunt ed l. mss. Hippol. And. Lat. Primas. Syr. &c. Quare audiendi non sunt, qui post versum 23 ea poni debere contendunt. vid. Gnom. Π τέ primum) Post ὅπαρα hoc ponit Al. Primas. Rupert. CCC 2

Vtroque loco habent Lat. mss. Char. & Pičt. Π ἀπῆλθεν) ἀπῆλθον Er. ed. 1. 2. 3. Π τὰ alterum) — And. 2. Π ἀπάλετο) Al. Bar. Hunt. L. Seid. Hippol. Areth. nec non Arab. Lat. Syr. unde ἀπώχετο And. 2. non dissimili literarum pictura. ἀπώλετο Comp. Cov. M. Pet. 2. Sin. Steph. n. Vff. ἀπῆλθεν Er. And. 1. vel etiam Pet. 3. E proximo. Π εὑρης) And. Bar. Cov. L. Pet. 2. Vff. Hippol. Primas. εὑρίσκεις vel εὑρίσκης edd. &c. εὑρίσκεσιν Al. Lat. multi, Syr. Quodque sequitur, οἱ ἔμποροι τητῶν, id huic versui annexunt Lat. aliqui, & Syrus in edd. certe. Omittit id Arabs. Π αὐτὰ) Hoc ante & ponit Vff. post μὴ Al. Hippol. εἴτε ψυχαὶ ἀνθρώπων τὰ λοιπὰ ἐμπορεύσῃ addunt Bar. Pet. 2. ex And. exegesi.

15 τέτων) αὐθεώπων Veleſ. nam hominum, pro horum, Lat. aliqui. Π δπ') ξ And. 1 in rasura. Π πλαιόντες) καὶ πλαιόντες Vff. & alii.

16 — καὶ ante λέγοντες) Al. Bar. Hunt. L. Sin. Arab. Syr. καὶ edd. Lat. &c. καὶ λέγοντες omittunt Pet. 3. Vff. Π σαὶ) — Vff. & alii. Π οἱ tertium) — Al. Π βύστινον — κόκκινον) κόκκινον — βύστινον Al. sed purpura & byssino habet Primas. Π βύστινον) βύστον And. 2. & alii. Ex v. 12. Π πορφύραν) πορφύραν And. 2. Primas. Indidem. Π κεχρυσωμένην) κεχρυσωμένην quidam codd. apud Gerhardum & Marekium. Π (~ ἐν) Al. Cov. L. Seid. Vff. Areth. Sic cap. XVII. 4. Π χρυσίῳ) Al. Bar. Cov. Seid. Sin. Vff. Hippol. Areth. χρυσῷ edd. And. &c. Π μαργαρίταις) μαργαρίτη Al. Primas.

17 ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος) Er. And. 1. (sine ὁ,) Hippol. Arm. Copt. nescio an M. Ex paraphraſi germanæ lectionis. (ὁ ἐπὶ τόπου πλεῶν) Al. Cov. Hunt. L. Pet. 2 in margine, Seid. Sin. Vff. Syr. nec non Barb. 2. hinc omnis qui in locum navigat, habuit Lat. olim, & inde, pro in locum, into place versio Anglicæ vetus: an die stat Biblia Germ. ed. vet. nam hodie exstat in lacum; unde ἐπὶ τῆς λίμνης Veleſ. & in longum unus apud Zegerum, Ansbertus, Haymo; & in ioco textus Ruperṭi: plane, in locum, cod. Reutling. & Schelh. manu prima. Lectio ὁ ἐπὶ τόπου πλεῶν optimis nititur monumentis, & denotat utique genus hominum diversum a gubernatoribus, quibus tamen adjungitur, & a nautis, & ab omnibus qui mari operantur. Sed super mare habet Primasius. Ex seq. ὁ ἐπὶ τῶν πλοίων πλέων Comp. And. 2. Bar. Dionysianus (nescio an ὁ omisso,) Pet. 3. Steph. n. Areth. Arab. Ticonius. Ex festinatione, ut videtur. Vid. Gnom. Π καὶ ante ὅτοι) — Cov. & alii: nisi erratum est Millii. Π καὶ ὅτοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται) τὴν θάλασσαν ἐργάζοντες Er. edd. priores.

18 ἔκραζον) ἔκραζεν Al. Hippol. Lat. Π βλέποντες) Comp. Al. And. Vff. & novem alii, Hippol. Areth. ἔρωτες Er. solus. Vacat margo Steph. Π καπνὸν) edd. &c. Ticon. Primas. τόπον Al. Lat. Π ὄμοια) ὄμοια (scil. πέπονθε) Priceus.

19 ἔβαλον) ἐπέβαλον Al. Π χεῖν) χνεῖν Er. Steph. ed. 1. Π ἔκραζον) ἔκραζεν Al. Hippolytus, Lat. Π πλαιόντες καὶ πενθίκτες) — Al. Π — καὶ ante λέγοντες) Er. nescio an L. Pet. 3. Seid. cum Al. Cov. Hunt. Hippolytus. Variant Lat. Vacat margo Stephani. καὶ Comp. And. 2. Bar. M. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Ansb. Π τὰ) Comp. Al. M. Vff. cod. plurimi, Hippol. — Er. Steph. edd. And. Π τιμιότητος) πιάτητος Hippol.

20 ἐνεργεῖσα — σέαρι) exultate — coeli habent Lat. in ms. Colon. Piet. & aliis, Primas. Syr. Ex cap. XII. 12. ¶ ἐπ') ēt Al. ¶ αὐτῆ) Comp. Al. Seid. Vff. & octo alii, Hippol. Areth. αὐτὴ Er. And. nescio an Lat. cum Pet. 3. ¶ ἄγιοι) ἄγγελοι Syr. Hippol. ἄγιοι ponunt post προσῆγεται Αἴθ. Arab. Rupertus. ¶ καὶ ci medium) Comp. Al. And. Seid. Steph. u. Vff. & septem alii, Hippol. Areth. Primas. Ansib. Syr. — Er. cum Pet. 3. Lat. Ticon.

21 οἵ) — Lat. aliqui. ¶ ιηνός) — Al. Ticon. Syr. ¶ αἱ μύλοι μέγαν) μέγα οἱ μύλοι And. 2. nescio an Primasius. utrumque Ticonius. ¶ μύλον) μύλων Al. Lat. Syr. in polygl. ¶ μέγαν) μέγα Er. ¶ μεγάλη πολις) μεγαλόπολις And. 2.

22 seq. ἀκαθή ter) εἰσακαθή Pet. 3. nec non Ald.

22 καὶ πᾶς usque ad ἔτι medium) — And. 1 manu prima, Cov. Hippol. ¶ πά-
σος τέχνης) — Al. ¶ καὶ Φωρὸν μύλος usque ad ἔτι) — And. 1. Αἴθ. Syr.

23 καὶ Φῶς usque ad ἔτι prius) — Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 1. Αἴθ. ¶ ἐν σοὶ
ἔτι alterum) ἔτι ἐν σοὶ And. 1. Lat. multi. ¶ οἱ prius) — Al. ¶ δὲ alterum) καὶ
And. 2.

24 αὐτῆ) σοὶ Syr. in polygl. τῇ αὐτῇ Hippol.. ¶ αἷμα) Er. And. 1. Lat. Syr.
nescio an Pet. & Steph. bini cum Al. αἷμα τῷ Hippol. (αἷματα) Comp. And. in
cod. Pal. & in comm. coustanter, Cov. L. Seid. Vff. & alii, Areth. Arab. Ex rhyth-
mo πάντα τὰ, v. 23. ¶ εὐρέθη) εὐρέθησα Cov. L. Vff. ¶ καὶ πάντων) —
Hymo in comm. Hoc καὶ omittit Ticonius.

C A P. XIX.

1 init. — καὶ) Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Areth. Lat. Syr. (καὶ) edd. &c.
¶ — οἱ) Er. And. nescio an L. Pet. 2. 3. Sin. cum Bar. Cov. Vff. Ticon. Primas.
Syr. (αἱ) Comp. Al. And. 1 manu secunda, Hunt. M. Seid. Steph. u. Arab. Lat.
Cassiod. Ex v. 6. ¶ μεγάλων, post Φωρὸν) Seid. Vff. pluresve, v. gr. apud Mar-
eckium, Lat. multi. μεγάλων, ante Φωρὸν, Curcellaei appendix; varietate totius
periodiae, diversis e codicibus, nescio quam dextre, in unum conflata. μεγάλων,
post πολλῷ, Comp. & inde Er. &c. (—) Er. ed. 1. 2. 3. And. Lat. multi, Cassiod.
nec non Primasius. Sic v. 6. ¶ λεγότων) Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem alii,
Areth. Lat. Syr. λεγότες Er. ¶ αλληλίᾳ) τῷ præfigunt Er. And. 1. Articulum
siepe habet Andreæ commentarius, cum vi relativa ad textum, per se articulo
non utentem: atque interdum librarii articuluni ex ecommentario in textum intule-
runt. c. I. 4. XVI. 12. & h. l. & infra, v. 16. ¶ ἡ σωτηρία καὶ) edd. msf. Syr. sic
Iulus & habent Biblia regia, Primasius, Rupertus in Naum III. & inde laus &
certi Latini. — Αἴθ. apud Millium: sed conf. Io. De la Haye. ¶ δόξα καὶ ἡ δυνατις) And. 1. Hunt. L. Sin. Lnt. Ticon. Lectio media. (δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις) Er.
And. 2. nescio an Areth. Ex cap. IV. 9. 11. VII. 12. unde δύναμις καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ
τιμὴ Syr. δύναμις καὶ ἡ δόξα Comp. Al. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. u. Vff.
Lat. in ms. Char. & alibi. claritas habet Primasius. ¶ — κυρίῳ) Comp. Al. Seid. Vff. &
septem

septem alii, *Areth. Eth. Arabicæ, Lat. Ticon. Syr. (υπέω) Er. And. 1. nescio an Seid. cum Hunt. Sin. Ex v. 6.* Vacat margo Steph. Totum hoc, κυρίω τῷ θεῷ ἡμῶν omittit *And. 2.* ¶ τῷ θεῷ) *Er. And. 1. Lat. nescio an Hunt. Sin. Areth. Vacat margo Steph. (τῷ θεῷ) Comp. Al. Dionys. Seid. Vff. & septem alii, Lat. in Bibliis reg.*

2 διέφθειρε) Comp. And. 2. Vff. & sex alii, Areth. ἔφθειρε Er. And. 1. nescio an Pet. & Steph. cod. cum M. ἔφειρε Al. ¶ - τῆς ante χειρός) Comp. Al. And. 1. in commun. cod. plurimi. τῆς Er. And. Vff.

3 εἰρηκαν) εἴρηκε Comp. Pet. 2. Vff. Eth. Arab. Lat. in Bibliis reg. ἐφήκασιν And. 2. ¶ αὐτῆς) - Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Eth. atque eorum habet Ticonius. ¶ ἀναβάνει) ἀνέβην And. 1. ¶ εἰς τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων) edd. mss., Arm. ac Copt. habet in saeculum saeculi. (εἰς αἰώνα αἰώνων) And. 1 in exegesi. Conf. Var. Ap. XIV. 11.

4 ἐπεσαν) ἐπεσον Comp. And. ¶ εἰκοσιτέσταρες πρεσβύτεροι) Al. And. plur. presve, Lat. in mss. Primasius & alii. πρεσβύτεροι ci εἰκοσιτέσταρες Comp. &c. ¶ τέσταρες) Vff. cum plurimis. καὶ τέσταρες Er. ed. post. Steph. edd. ¶ (τῷ θρένῳ) Al. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth. ¶ ἀμήν) edd. mss. And. Arm. Copt. Lat. Primas. Syr. Ex cap. V. 14 hic traductum videri possit. (-) Cov. April. ¶ ἀλληλεγία) - Primas.

5 ἀπὸ) Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. pluresve. Sic cap. XVI. 17. (-) edd. And. in textu, &c. ¶ τῷ θρόνῳ) τῷ ἀρχῇ L. Lat. in ms. Piët. Primas. ¶ λεγότα) - Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. ¶ τῷ θεῷ) Al. Hunt. L. Pet. 3. pluresve, Lat. nam cum in Luca & alibi constanter dicat laudare Deum, hoc loco habet laudem dicite Deo nostro. Eadem mente Andreas commentatur, omnes juberi ΥΜΝΕΙΝ, HYMNO celebrare Deum. Vid. Gnom. (τὸν θεὸν) edd. &c. Primas. Differentiam hanc imitari non potuit Copt. ¶ ci δὲ λοι) sancti habet Lat. in Char. & alibi, pro servi: quia utrumque vocabulum compendiosa & affini pictura per tres exprimere literas soliti erant librarii, vel etiam quia Psalmis affueverant, qui habent, Psallite Domino sancti ejus: Diligite Dominum omnes sancti ejus. Quo rarius autem hoc loco vel Latina Apocalypsis habet sancti, eo minus est audiendus Enserus, qui neque Græce neque Latine servi esse contendit, sed sancti. vid. Sauberti Proleg. var. lect. Matth. p. 38. ac potius Raithii Vind. version. Luth. p. 613. ¶ oi tertium) Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi, Lat. καὶ oi Er. And. 1.

6 (- ὁς) Er. ed. 1. 2. 3. And. Bar. Pet. 3. Sin. Ticon. Primas. Engl. ¶ ὁς alterum) - Al. Pet. 3. Ticon. ¶ λέγοντας) Er. &c. Ticon. ed. Amorb. Lectio media. unde λέγοντες Bar. Cov. L. Sin. λεγόντων Comp. Al. And. 1. Lat. λεγότης And. 2. λεγόστων ed. Rihel. ¶ (- πύριος) Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Pet. 3. Sin. Eth. ¶ ο θεός) - Primas. ¶ - ἡμῶν) Er. nescio an M. cum Al., Lat. in ms. Picturato, Cyprianus. (ἡμῶν) Comp. And. Seid. Vff. & octo alii, Areth. Arab. Lat. Syr. Primas.

7 ἀγαλλίωνται σχαλλιῶνται *Al. And. Pet. 3.* uti *Luc. I. 47* ἡγαλλίσατε. sed in reliquis N. T. & LXX interpreum locis omnibus Medium est: & hoc loco videtur rhythmus χαιρόμενος, σχαλλώμενος, δάμενος. ¶ δώμενος *Al. And. 2.* δώσωμεν *Pet. 3.* ¶ (— autē) *Er. ed. 1. 2. 3. Cov. Pet. 3. Vff.*

8 πειθαληται πειθάληται *And. 1. L. Pet. 3. Sin. Lat.* ¶ λαυπέονται *καθα-*
¶ *καθαληται* *Al. Cor. Lat. in mss.*, *Ticonius*, *Primas*, *Ansb. Rupert. Angl. Mog. λαυπέονται*
¶ *καθαληται*: *Comp. Stil. Vff.* & sex alii, *Areth. Eth. Lat. plerique*, *Syr. καθαληται* ¶
δαυτηται *Er. And. nescio an Pet. 3.* Vacat margo Steph. ¶ τῶν αγωνίσαι *Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi*, *Lat. in mss. Ticonius & alii. iσὶ τῶν αγιων Er. Steph. edd. And. 1. Lat. multi.*

9 γράψων *Comp. & aliæ edd. mss. Primasius, Cassiod. Arm. Copt. Syr. &c.* Ex cap. XIV. 13 hic traductum videri possit (—) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. 1. Lat. in co-*
diee Gemblacensi apud Zegerum. Dormitat Kusterus hoc loco. Primitis contiones
Eresini secutus est Lutherus: unde suspicio typographici sphalmatis in Bibliis Germanicis eximitur. Recentiores Bibliorum Germanicorum editores id verbum inferuerunt.
¶ τὸν *Vff.* ¶ τὸν γάνων) — *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Vff. April.* ¶ λογοι λό-
γοι με *Syr.* ¶ οι tertium *Al.* — *edd. &c.* Post λογοι, ei facile omissum est.
¶ τὸν θειάς εισὶ *Al. Vff. pluresve, Lat. εισὶ τὸν θειάς edd. And. Primas.*

10 ἔπειται *Er. ed. 2. Al. And. 1. Vff. & alii. ἔπειτον Comp. Er. ed. 3 &c.* ¶ προσ-
κυνήσαι *καὶ προσκυνήσαι And. 1.* Hoc certe nimium. ¶ τῶν ἔχοτων) καὶ τῶν
ἔχοτων *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Pet. 3.* ¶ τῶν ἔχοτων τὸν μαρτυρίαν ίπται τῷ θεῷ
προσκυνήσον *Iisum Dominum adora habet Cyprianus.* Vsus est exemplari, quod, in
rhythmo tuorum, omiserat habentium testimonium. inde, pro *Iesu, Iesum.* ¶ — τὸν
post μαρτυρίαν *Comp. Al. And. Vff. pluresve. τὸν Er. ¶ προσκυνήσον* προσκυνή-
σατε *Syr.* aliqui. Ex cap. XIV. 7. ¶ ἡ γέρα usque προστείας) — *Al.* ¶ — τὸν
post μαρτυρίαν *Er. ed. 1. 2. 3. And. Pet. 3. τὸν Comp. &c.*

11 ἐνεργήσατε *Al. And. in cod. Pal. & in comm. Hippolytus. ἐνεργήσαντε edd. &c.*
Athanasii synopisis. ¶ αὐτῷ *And.* (manu secunda in cod. Ang.) autē *Hippol.* ¶ καλύμενος *Comp. & aliæ edd. mss. Syr. nec non Arab. Lat. Iren. Cyprian. Hieron. (—) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Pet. 3. Hippolytus c. Noët. cap. XV. Areth.*

12 — ὡς ante Φλόξ) *Comp. And. Seid. Vff. & sex alii, Hippol. (ὡς) Er. Lat. Iren.*
Syr. nescio an Pet. 2. Seid. Sin. cum Al. Ex cap. I. 14. Vacat margo Steph. ¶ ἐπὶ^{τὸν κεφαλὴν} εἰ τῷ κεφαλῇ *L.* ¶ ὁ οὐα γηγενεῖον ὁ) *Er. And. 1. Hippol. Areth. Armen. Copt. Lat. Iren. Hieron. in Esa. 66. nescio an Pet. 3. cum Al. Bar. Cov.* sic
nomen magnum scriptum quod extat apud Primasium. (ὄνοματα γηγενεῖα καὶ ὄνομα
γηγενεῖον ὁ) *Comp. And.* (in cod. Palatino; haud scio an etiam in comm. in quo
Christus dicitur τὰ τοιονούσια τολυωνυμέσι) *Steph. ii. Syr. nec non L. M. Pet. 2*
marg. *Sin.* Pluralem propere arreptum librarius, ut videtur, noluit delere, neque
singularem expungere: itaque conjunxit. conf. Var. Ap. XVI. 14. ὄνοματα γηγενεῖα
& *Hunt. Seid. Vff.*

13 βεβαιωμένον) ἐρράντισμένον Hippol. Orig. Π αἴματι Bar. Pet. 2. Areth. Π (χέλωπται) Al. Barb. 2. Hunt. L. Sin. Hippol. & vocabatur habent Lat. multi. ἐπέκληπτο Orig.

14 τὰ σρατεύματα usque aὐτῷ) σρατεύματα αὐτῷ ἕκολέθει τὰ ἐν τῷ ἔραῳ And. 2. Π τὸ alterum) Comp. & aliae ed. Steph. ε vel potius ε (nam ε, hoc loco & Ap. III. 18 in margine Stephani notatus, Apocalypsi caret, ut demonstrat Iac. Le Long P. I. biblioth. sacræ pag. 371.) Areth. Lat. Syr. — Er. Steph. edd. And. 1. Vff. &c. Syllaba, bis legenda, semel scripta. Π ἕκολέθει) ἕκολέθεν Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Π ἵφ') ἐπὶ Comp. Π ἐνδειρίων) δὲ addit Al. Π λευκὸν) edd. Seid. &c. Arm. Copt. Iren. Hieron. Nulla non alba byssus est; & ex albedine dici byssum, docet Martinius in lexico: itaque plane ex alliteratione ad λευκοῖς λευκὸν videtur exortum. Ante βύστιν est hoc in Al. & post καθαρὸν apud Syrum. (—) Orig. Cyprian. lib. II. Test. cap. ult. in edd. ante Pamelium. Lectione media. unde λαμπρὸν And. 1. Etenim in exegesi memorantur ab Andrea ai ὁράσιαι τάξεις τῷ λαμπρῷ τῶν ἀρετῶν κατηγοριῶν. Π — καὶ ante καθαρὸν) Comp. Al. Seid. Sin. Vff. cod. plurimi, Areth. Æth. Lat. in mss. Iren. Ticon. Primas. Cyprianus (in textu Pameliae editionis, Hieron. homil. II in Cant. Ans. Rupertus, Syr. καὶ Er. Steph. edd. And.

15 — δίσομος) Er. And. 1. cum Al. Pet. 3. Lat. Irenaeus, Hieron. Cassiod. Beda. (δίσομος) Comp. And. 2. Seid. Vff. & octo alii, Areth. Æth. Arab. Lat. in edd. vet. in mss. Char. & apud Cyprianum aliasque, Syr. Ex cap. I. 16. II. 12. Π πατέξῃ) Comp. Al. And. Bar. L. M. Seid. Sin. Orig. Areth. Primas. nec non Hunt. Vff. πατάσσῃ Er. nescio an Cov. Ia pausa sunt Petaviani & Stephanici. Π καὶ post σιδρᾶ) — Ticon. bis. Π αὐτὸς alterum) edd. mss. Iren. Cyprian. &c. (—) Lat. in Bibliis Lugd. A. 1515, & Venet. A. 1519. & alibi. Π τῇ θυμῷ) — Orig. Cyprian. Primas. Habet & omittit Ticonius. Π — καὶ ante τῆς) Comp. Al. Vff. & octo alii, Orig. Areth. Æth. Arab. Lat. Iren. Cyprian. & alii, Syr. καὶ Er. And. Ticon. vel etiam Cov. Pet. 3. Π τῇ ante παντοκράτορος) — Er. Syr. aliqui.

16 ἐπὶ τὸ μάτιον καὶ) edd. mss. Iren. &c. — Al. Æth. ἐπὶ recurrente. Π — τὸ ante ἔνομα) Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi, Orig. τὸ Er. Steph. edd. And. 1. Ex Andreæ comm. Π ἔνομα) edd. &c. Iren. Cyprian. Ticon. Primas. — Lat. Cassiod. Π κυρίων) edd. mss. Primas. Cassiod. &c. κυριεύονταν Lat. Bar. Irenaeus in ed. Erasmi, Cyprian. Ticon. Ex 1 Tim. VI. 15.

17 (— ἑρα) And. 1, in textu certe, Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Ticon. Syr. unde aliud supplent Haymo, Rupertus. Π τῷ) — Er. ed. 1. 2. 3. Π ἔνραξε) ἔνραξεν ἐν Cov. L. Π λέγων) — And. 2. Pet. 3. Ans. in comm. nec non Haymo. Π πετομένοις) Comp. Al. And. Vff. & alii. πετωμένοις Er. Steph. edd. Π μετεργανήματι) μετεργανήσματι Er. And. 1 in textu. Π συνάγθοντε) Comp. Al. And. 2. Vff. & novem ceteri, Areth. Æth. Lat. in mss. Ans. Rupertus, Syr. καὶ συνάγεσθε Er. nescio an Pet. 3. — And. 1. &, alio loco, And. 2. Primas. Hoc ante veniente habet, & altero loco omittit Ticonius. Π τὸ δῖπτον τὸ μέγα τῷ) τὸν δῖπτον τὸν μεγανταν τῷ Bar. Pet. 2. Vff. nec non Areth. Π τὸ μέγα τῷ) Comp. Al. And. 2. & sex alii, Lat. Syr. (τῷ μεγάλῳ) Er. And. 1. nescio an Steph. codd. cum Pet. 3. Æth. Rupert. Π τῷ θεῖ) — Lat. in edd. vet.

18 τάχας alterum) — Er. ed. 1. 2. ¶ αὐτῶν αὐτῷ Er. ed. 1. 2. 3. αὐτὸς Al. L. vel etiam Ticon. Primas. ¶ τε Comp. Al. And. in cod. Aug. & in comm. L. Sin. Vff. & alii. — Er. Steph. edd. And. 2. ¶ καὶ μικρῶν μικρων τε Comp. καὶ μικρῶν τε Vff. & alii. Non inepte.

19 ρύτην αὐτῷ Al. Bar. Pet. 2. nescio an And. in comm. ¶ (τὸν) Al. Cos. Hunt. L. Sin. Vff. Areth. Ex cap. XVI. 14.

20 μετ' αὐτῷ) — Aeth. ¶ μετ' αὐτῷ ὁ Comp. And. 2. Athanasius in Synopsi, Armen. Lat. nec non L. μετὰ τότε ὁ Er. And. 1. nescio an M. Pet. 3. (ὁ μετ' αὐτῷ) Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ii. Vff. Areth. Arab. Syr. nec non Hippol. cap. 49. οἱ μετ' αὐτῷ Al. Ex cap. XVII. 14. vel οἱ ex allit. ad καὶ. οἱ μετ' αὐτῷ καὶ ὁ Copt. ¶ εβλήτσαν βλητίσαντα Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. ¶ οἱ δύο) — Aeth. ¶ τέ πυρὸς) — L. Gagelius. ¶ τὸν καιομένον τῆς καιομένης Al. nec non Lat. Id non continuo rejiciendum. ¶ εἰ) Comp. Al. And. 2. Hunt. Vff. & alii. εἰ τῷ Er. Steph. edd. And. 1.

21 τῷ primum) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἐξελθόσῃ) Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem ceteri, Areth. Primas. Haymo. (ἐκπορνομένη) Er. ¶ τα') — Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. ¶ οἱ alterum) — And. 1 in comm. Lat. aliqui.

C A P. XX.

1 ἄγγελος) ἀνθον præmittit Ticonius, Ansb. Haymo; ex c. XVIII. 1. subjunxit Vff. ¶ καταβίρρυτα) Hoc post εἶρεν ponit And. 2. Caffiod. ¶ κλεῖν) Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. 3. Sin. κλεῖδα Er. Steph. edd. &c. κλεῖδαν Vff. Priori terminatione ad alteram adjecta. ¶ τῆς αἴβυστος) τῷ ἰδίᾳ Aeth. ¶ μεγάλη) — Augustinus (qui l. XX de Civ. a cap. VII ad XV copiose commentatur ad Ap. XX.) Primasius: nescio an Caffiod. Haymo in comm.

2 (ὁ ἔφης ὁ ἀρχαῖος) Al. vel etiam cod. quem secutus est Aethiops, τὸν δράκοντα omittens. Vid. Gnom. ¶ (οἱ) Comp. Al. Hunt. M. ¶ — ὁ πλαγῶν τὴν οἰκουμένην εἶναι) Er. And. 1. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. (ὁ πλαγῶν κτλ.) Comp. And. 2. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2 marg. Seid. Sin. Steph. ii. Vff. Areth. Arab. Syr. Videntur huc collata, quæ existant c. XII. 9. Nam hostis, cœlo ejectus, gentes, non totum ortem, seduxit.

3 ἐπεισε) ἐδησε Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Pet. 3. Steph. 15. ¶ — αὐτὸν post ἐπεισε) Comp. Al. And. Seid. Vff. & septem alii, Athanasii Synopsis, Areth. Aeth. Arab. Lat. Syr. αὐτὸν addit Erasmus, invitis miss. & ipsius Andreae textu. Er. nescio an Steph. cod. ¶ ἐπάρω αὐτῷ) ἴμμενῶς αὐτὸν Al. ¶ πλανήσῃ) Er. And. 1. Athanasii Synopsis, nescio an Al. L. Pet. 3. πλανᾶ Comp. And. 2. Seid. Vff. & sex ceteri. ¶ εἰ τὰ ἑδραν) Comp. Al. And. 2. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. (τὰ ἑδραν) And. 1. L. Ticon. τὰ ἑδραν εἰ τι Er. nescio an Steph. cod. cum Pet. 3. ¶ τελεθῆ) τελεθῶσι And. 2. τελεθῶσι ταὶ Al. ¶ (— ταὶ) Er. Steph. ed. 1. 2. And. pluresve. ¶ — καὶ autē μετὰ) Al. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Lat. in miss. & apud D d d d Au-

Augustinum, Primasum, Apring. aliosque. unde dē postea supplet *Syr.* (εἰ) edd. *Seid.* &c. ¶ αὐτὸν λυθῆναι λυθῆναι αὐτὸν *Al.* *Vff.*

4 ἐκάθισαν ἐπ' αὐτὸς) εκάθισεν ἐπ' αὐτές ὁ γιὸς τῷ σύνδεσμῷ ΖΕθ. ¶ αὐτὸς) αὐτῶν *And.* 2. ¶ τὰς ψυχὰς) ταῖς ψυχαῖς *And.* 2. ¶ πιπελεπισμένων) πιπελεπισμένων *Er.* πελεπισμένων *Pet.* 3. πεπολεμημένου *Al.* ¶ διὰ alterum) — *And.* 1. *Cyprian.* ¶ οἱ) εἰ *And.* 1. *Augustinus, Primas.* ¶ τῷ Θρίῳ) τῷ θρίον *Al.* *Hunt.* *L.* *Sin.* *Areth.* Ob τὴν εἰκόνα subsequens. ¶ τῷ θρίῳ & τὴν εἰκόνα) *Er.* *Steph.* edd. *And.* 1 manu prima, vel etiam *Cov.* *M.* *Lectione media*: de qua conf. *Var.* *Ap.* *XIV.* 9. τῷ θρίῳ & τῇ εἰκόνῃ *Comp.* *And.* τῷ θρίῳ & τῇ εἰκόνῃ spatio, *Vff.* ¶ εἰς) *Al.* *Hunt.* *Sin.* *Vff.* pluresve. εἴτε edd., *And.* ¶ τῷ μέτωπῷ) τῷ μέτωπῳ *And.* 1. *Vff.* *Lat.* qui subjungit manibus, plurali numero: sed *Cyprianus, Augustinus, Primasius*, *Primasius* singularem utrinque retinent. ¶ — αὐτῶν) *Al.* *And.* 2. *Cov.* *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. *Sin.* *Vff.* *Areth.* *Lat.* plerique, *Cyprian.* *Augustinus.* *Primas.* *Syr.* (αὐτῶν) edd. *And.* 1. &c. ¶ καὶ ante ἐπὶ) edd. mss. *Syr.* εἰς *And.* ed., *Lat.* Vtrunque *Primasius.* ¶ καὶ εἰςτον) edd. mss. *Cyprian.* *Ticon.* &c. — *Augustinus.* *Primas.* ¶ — τῷ, ante χειρὶς) *Er.* *Steph.* edd. *And.* 2. nescio an *Seid.* *Sin.* *Pet.* & *Steph.* bini cum *Cov.* *L.* τῷ *Comp.* *Al.* *And.* 1. *Barb.* 2. *Haut.* *M.* *Seid.* *Vff.* Ex v. 6. ¶ χειρὶς) *Iesu* habet *Augustinus.* Vtrunque *Primasius.* ¶ — τῷ) edd. principes, (etiam *Comp.*) & *Millii,* *And.* &c. (τῷ) *Steph.* ed. 3. *Al.* *M.* *Pet.* 3. *Vff.* Ex v. seq. De *Syro*, incertum. nam pro illis verbis, quae inter χειρὶς, vel, ut *Syrus* habet, χειρὶς αὐτῶν, & inter αὐτὴν v. 5 interjacent, tantummodo retinet hoc, τὰ χίλια ἔτη, articulo τὰ per relativum expresso, qui in hiatu videtur ex posteriore potius *mille minorum* mentione, quam ex priore traductus.

5 οἱ usque ἔτη) — *Cov.* *Hunt.* *L.* *Pet.* 2. *Sin.* Et sic *Vff.* sed restituit in margine. ¶ οἱ) *Al.* *Lat.* *Lectione media.* καὶ εἰ *Comp.* *And.* *M.* *Pet.* 3. *Seid.* *Vff.* *Areth.* *Lat.* aliqui, οἱ δὲ *Er.* *Lyrus.* nescio an *Steph.* cod. ¶ τῷ νηῶν) eorum habent *Augustinus, Primasius.* ¶ εἰςτον) *Comp.* *Al.* *And.* in cod. *Pal.* & in *comm.* *M.* *Pet.* 3. *Seid.* *Vff.* *Areth.* *Lat.* διεσταν) *And.* 1. (εἰςτον) *Er.* solus, aut eum *Steph.* cod. ¶ ἀχοι) cod. omnes εἰς *Er.* Et tamen *Er.* post ἔτη habet ἀγρι. id fortasse typotheta debuerat loco εἰς inserere. ¶ τελεθῶι) τελεθῶι *And.* in cod. *Aug.* & in *comm.* ¶ αὐτὴν) ὅτι αὐτὴν *Cov.* *Vff.* item ἐξ haec habet *Rupertus.*

6 καὶ ἀγιος) — *L.* *Ticon.* sed habet editio ejus Amorbachiana. ¶ ἵν τῇ διαστέται τῇ πρώτῃ) Versio *Aethiopica*, apud loannem de la Haye, in isto die, qui praecedit adventum ejus. ¶ τέτω *L.* τῆτον *Hippol.* *Ticon.* *Hieron.* in *Ez.* 37. ¶ δεύτερος θάνατος) *Comp.* *Al.* *And.* in cod. *Pal.* & in *comm.* *Seid.* *Vff.* & quinque alii, *Hippol.* *Areth.* θάνατος ὁ δεύτερος *Er.* *And.* 1. nescio an *Steph.* cod. cum *L.* *Pet.* 3. ¶ καὶ τῷ χειρὶς) — *Vff.* at ejus addunt *Lat.* aliqui, *Syr.* Ex cap. XI. 15. XII. 10. ¶ βαπτιστήσοι) βαπτιστήσοι *Al.* ¶ μετ' αὐτῷ) μετὰ ταῦτα *Hunt.* *Sin.* *Steph.* 15. *Vff.* ¶ χίλια) τῷ χίλιᾳ *Syr.*

7 ὅταν τελεθῇ) ὅτε ἐτελέσθησαν *Er.* *Steph.* edd. μετὰ *Cov.* *Hunt.* *L.* *Seid.* *Vff.* *Areth.* Ex v. 3. ὅτε, pro ἔταν, *Pet.* 3. ¶ ἔτη) — *And.* 1.

8 ταῖς) — Er. ¶ — τὸν ante μαγῶγ) Er. ed. I. 2. 3. Al. And. in cod. Aug. & in comm. sere semper. τὸν *Valla* & alii. ¶ συναγαγέν) καὶ συναγαγεῖν And. Pet. 2. 3. ¶ — τὸν ante τολμεον) Er. Steph. edd. And. &c. (τὸν) Comp. Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. ¶ αὐτῷ) Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. (—) edd. And. &c. ¶ ὡς ή) ωτεί Seid. Vff. ¶ ἐκύλωσαν) ἐκύλωσαν Comp. Al. Hunt. M. Sin. Monachus κυκλευτής, locum subinde mutans, occurrit apud interpretem Ephraimi, sol. ξδ. sed κυκλιών usquam legitur, κυκλών passim, etiam apud LXX.

9 ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς θεᾶς) Comp. And. 2. Ticon. Augustinus, pluresve. nam ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς θεᾶς Vff. ἀπὸ τῆς θεᾶς ἐκ τῆς ἀρχῆς Er. Steph. edd. Lat. Syr. ¶ (— απὸ τῆς θεᾶς) Al. And. in cod. Aug. vel etiam in comm. Lat. in ms. Picturato, & in Schell. manu prima, *Ticonius* altero loco, *Primas. Rupertus.* Ex cap. XXI. 2 videtur hic representatum, & quidem ab aliis ante illa verba, ἐκ τῆς ἀρχῆς, ab aliis post.

10 καὶ post πνεός) τῆς Vff. καὶ τῆς And. 1. ¶ καὶ ante τὸ) Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Lat. Syr. (—) Er. Steph. edd. erat habet Hieronymus. ¶ καὶ ante ὁ) — Er. ed. I. 2. 3. Vff. ¶ καὶ ante βατανθίστορα) — Lat. hodie. sed & habet ms. Schelhorn. & *Ticonius* in ed. Amorbachii, *Augustinus*, Hieron. in Ez. 38. & alibi, *Haymo*, &, est praemissio, *Anshertus*. unde pro pseudopropheta, pseudopropheatae habent Lat. multi; pseudopropetes, indidem, *Rupertus*. Vid. *Gnom.* ¶ εἰς τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων) edd. msf. & sic *Armenica* habet editio; sed minuto charaçtere, ut additamentum Armeni editoris *Vlcani. in saeculum faculi* habet *Copt.* (εἰς αἰώνα αἰώνων) And. in exegesi, ut eam exhibit ed. Augustanus, non sine studio extrema literæ pictura in αἰώνα. Sane scienter, non temere, hanc lectionem ossert: tertius enim hic locus est, coll. cap. XIV. II. XIX. 3. quum in clausula sive doxologia XXIV sermonum, in quos commentarium suum divisit Andreas, & in reliquis textus locis, pluralem numerum, τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων, constanter adhibeat. Neque tamen hypotheses ullius ornandæ ratio subest. nam eos, qui finem tormentorum statuunt, ματαιόζοντας appellat Andreas; librarius, αἰώνιας addit, in ipso codice Augustano. Pro αἰώνων, αἰώνοις habet And. in exegesi, ut eam exhibit ed. Augustanus; ex rhythmo νυκτῶν. Librarius, qui in Pet. 3. totum illud, εἰς τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων omisit, in eadem illa lectio-ne, εἰς αἰώνα, hæsitasse videtur, coll. Var. Ap. XXII. 5. Denique pro τὰς, τὰς habet Vff. Fortasse in antiquiore codice aliquis sigma nominis αἰώνας delere volens, in solum articulum incidit. Nil tanien his tribui postulo suspicionibus: uno Andrea nitor. ¶ τὰς αἰώνων) — And. 2. τῶν αἰώνων αἰών Vff. sed hoc totum secunda delevit manus.

11 λευκὸν μέγαν) Er. Steph. edd. And. *Irenaeus*, *Ephraim Syrus*: nescio an Pet. 3. Seid. λινον καὶ μέγαν Pet. 2. Vacat margo Steph. (μέγαν λευκὸν) Comp. Al. Cov. Vff. & quatuor ceteri, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. unde, pro λευκὸν, & can-didum habet Tr. ad Novat. apud *Cyprianum*, *Anshertus*, & cod. Reutl. ¶ αὐτῷ) Er. nescio an Steph. cod. cum Al. Cov. Pet. 2. αὐτῷ Comp. And. 1. Seid. Vff. & quinque ceteri, *Ephraim*, *Areth.* αὐτῷ And. 2. ¶ προσώπους) αὐτῷ addit *Ephraim Sy-rus.*

rus. τῆς προσώπου Al. Π ἡ γῆ καὶ ὁ ἔραρὸς) ὁ ἔραρὸς καὶ ἡ γῆ Comp. And. in comm. M. Ephraim, Æth. Arab. Lat. aliqui.

12 τές μεγάλες καὶ τές μικρές) Comp. Al. And. (etiam in comm.) Vff. & sex alii, Æth. Arab. Lat. Iren. Syr. μικρές καὶ μεγάλες Er. Hieron. Primas. in comm. nescio an Sin. cum Hunt. Vacat margo Steph. Π ἐσωτας) — Lat. in ms. Colon. Π ἐσωτας ἐνώπιον τῆς θρόνου) — Augustin. Primas. Π θρόνος) Comp. Er. (in margine suo recentiori,) Al. Seid. Vff. & octo ceteri, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. (θεος) Er. And. (sed non taugit in comm.) Π ἴνοιχθυνται) Er. ed. 1. 2. Al. Pet. 2. Areth. ἀνεῳχθυνται Comp. Sin. ἴνοιχθυνται Er. ed. 3. & aliæ, And. 1. ἴνοιχθυνται And. 2. ἴνοιχται Hunt. Seid. Vff. ἴνοιχται Or. de fide resurr. apud Ambros. Π ἀνεῳ ϕιελινος) Comp. Al. And. Vff. pluresve, Lat. βιβλίον ἀλλο Er. Steph. edd. Π ἴνοιχθυνται Er. ed. 1. 2. Al. And. 1. Cov. Pet. 2. Areth. ἴνοιχην And. 2. ἴνοιχθυνται Er. ed. 3 &c. ἀνεῳχθαι Comp. Π τῆς ζωῆς) ἡ ζωὴ Cov. Ad vitæ, uniuscujusque addit Augustinus & alii, ex Ticonii comm.

13 ἐν αὐτῷ νεκρες) edd. And. nescio an Steph. cod. cum M. Pet. 3. Sin. νεκρες τές ἐν αὐτῷ Al. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Areth. Π αὐτῷ) αυτος Er. ed. 1. & seq. Π ἑδωκαι) ἑδωκεν Al. e proximo. Π νεκρες τές ἐν αὐτοῖς) Al. And. 2. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. ἐν αὐτοῖς νεκρες Er. And. in ms. Bavar. & Pal. nescio an Steph. cod. cum M. Pet. 3. εαυτῶν νεκρες Comp. Ticon. Ex Matth. VIII. 22. unde εαυτὲς νεκρες Cov. L. Medium utriusque incisi lectionem textus noster exhibet, ex And. 2. Sin. Π αὐτῷ) αὐτὲς And. 2. Cov. 1 et. 2. Sin. Steph. 12. Ex Rom. II. 6.

14 ὁ θάρατος καὶ ὁ ἄδρες) edd. msf. And. (etiam in comm.) Ticon. Ambros. Augustin. Primas. &c. infernus & mors habent Lat. multi. Π (~ ἐσιν) Lat. in ms. Coloniensi. unde mox alio & alio loco insertum cernemus. Π ἐσιν ὁ δεύτερος θάρατος) Er. nescio an Pet. 2. 3. Steph. cod. cum Cov. L. Sin. Lat. in ms. Picturato. (~σιν ὁ θάρατος ὁ δεύτερος) Comp. Hunt. M. Seid. Vff. Lat. ο θάρατος ἐσιν ὁ δεύτερος And. 2. ο θάρατος ὁ δεύτερος εσιν Vff. ο θάρατος δευτερος εσιν Al. And. 1. Lat. in ms. Reutl. Ausb. nec non Rupertas. Π ~ ἡ λίμην τῆς πυρὸς) Er. Lat. nescio an Pet. 2. 3. (ἡ λίμην τῆς πυρὸς) Comp. Al. And. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. in cod. Reutl. & in textu Glossis veteribus instrueto, Fulgentius, Ausb. Syr. vel etiam Hippol. cap. LXV. Videtur interpretamentum lectoris perantiqui, carentis, ne quis pronomen οὗτος referret ad τον ἄδρην.

15 τῇ βιβλίῳ τῷ βιβλίῳ Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Ex v. 12.

C A P. XXI.

Ι ἡ πράτη) edd. msf. Tertull. Augustin. &c. — Iren. Ticon. Primas. Π πράτης) edd. &c. (ἀπράθης) Hunt. Seid. Sin. Areth. Iren. Tertull. Ticon. nec non Augustin. Primas. Illud ex Matth. XXIV. 35. vel hoc ex v. 4 n.o. ἀπράθης Al. ἀπνλατε 1 et. 2. Lat. Π ητελαττα εκ εσιν) τὴν θάλασσαν εκ ίδος Al.

2 ναι, & εἶδος post κατὰ) Comp. Al. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. ε. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. in miss. Iren. Ticon. Augustin. Primas. Beda, Ans. Haymo, Rupert. Syr. (καὶ ἡγώ κατέβη εἶδος) Er. Lat. hod. Ex usū, ut Zengerus existimat, lectionis ecclesiasticæ; etenim lectionaria Latina in aliis quoque pericopis apocalypticis hanc formulam initialem adhibent, ex cap. XXII. 8. quamquam lectio Latina vetus remanet etiam in Breviario ms. nec non apud Apring. Textus ipse cœlum novum, terram novam, Ierusalem novam, arctissime conne-ctit. Vid. Gnom. ¶ αὐγίας) magnam habent Augustin. Primas. ¶ εκ τῆς ἔρεως οὐπὸ τῆς θεοῦ) Al. And. 2. Seid. Vff. cod. plurimi, Lat. Syr. απὸ τῆς θεοῦ ἐκ τοῦ ἔρεως edd. And. 1.

3 ἔρεων) edd. msj. Ambros. Ticon. Primas. Syr. (θεός) Al. Lat. Iren. l. 5. c. 35. Hoc ex v. 5. vel illud ex v. 1. 2. ¶ σκηνῶσι) κοινωνίαι And. 1. Atque commentarius habet, ὃ τῆς αἰενάς χαρις χορηγὸς τῷ ὄρθδῳ πᾶσι ΔΩΡΗΣΕΤΑΙ τοῖς ἀγίοις τὴν ιυφεστίνην τὴν ἀλητο. ¶ καὶ ante αὐτοῖς) — Syr. aliqui. ¶ λαὸς) Comp. And. 2. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Steph. ε. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. (λαζί) Er. And. 1. nescio an Pet. 2. 3. cum Al. Rhythmus αὐτοῖς. ¶ ἵσα μετ' αὐτῶν) edd. And. Augustin. Primas. (μετ' αὐτῶν ἵσαι) Vff. pluresve, Lat. Syr. ¶ (— θεὸς αὐτῶν) Comp. And. 2. Cov. M. Sin. Vff. Areth. Ambros. Augustin. Primas. Hiatus, recentrente αὐτῶν relata enim sunt, λαὸς αὐτοῦ, θεος αὐτῶν. αὐτῶν θεὸς Al. Lat. plerique. Iren. Cum eis, in terris, habet, Idacii Clari nomine, Vigilius Thapsensis. Ex celo a Deo descendente urbem vidit Iohannes: sed non addit, in terram.

4 ἔξαλεῖσθαι Comp. And. 1. & septem alii, Iren. gr. & lat. Æth. Arab. Ambros. passim, Primas, nec non Augustinus. unde εξαλεῖσθαι Areth. Syr. ἀπ' αὐτῶν ad-dunt Hunt. Seid. (ἔξαλεῖσθαι οὐ θεός) Er. And. 2. Lat. vel etiam Al. Ex cap. VII. 17. ¶ ἀπίστη) in Al. ¶ ετι prius) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ δτι) edd. msj. Æth. Lat. in cod. Picturato, & in margine Lovan. Iren. Augustin. Primas. Ans. Innocentius III &c. — Al. unde quae supplent Lat. multi. Facile, post ετι, omissum δτι. ¶ ἀπιλθού) ἀπῆλθε: Al. ἀπῆλθεν Vff. Pet. 2. Areth.

5 οὐ καθήμενος ἐπὶ τῷ θεόντω) Al. And. 2. Hunt. Pet. 2. 3. Sin. Vff. Areth. Le-ction media. οὐ ἐπὶ τῷ θεόντω καθήμενος And. 1. (οὐ καθήμενος ἐπὶ τῷ θεόντω) edd. Seid. nescio an Seid. Steph. cod. cum Cov. M. ¶ ιδίας) καὶ ιδία Al. Syr. ιδία ἢ Arethas. ¶ κανά πάντα ποιῶ Er. And. Lection media. κανά ποιῶ πάντα Comp. Al. pluresve, Lat. πάντα κανά ποιῶ Vff. Syr. ¶ (— οὐ) Al. Cov. Hunt. Sin. Vff. Arab. Lat. in miss. Ticon. Primas. Syr. vel etiam Iren. ¶ γραῦσον, δτι) — Primas. ¶ πι-σοι καὶ αλιστεῖ) Vff. pluresve, cum Al. Lat. Iren. Syr. ἀληθεῖοι καὶ πισοι, edd. And. in textu. Ans. fortasse dedit exegesis ejusdem. ¶ ετι) τῇ θεῖς ετι Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Arab. Syr. Ex cap. XIX. 9.

6 γνω) Er. ex uno suo codice, & aliæ edd. vel etiam cod. recentissimus M. Sie plane factum est habent Arab. Armen. Lat. Primas. Haymo. Confer cap. XVI. 17. Accedit par scriptorum antiquissimorum. nam apud Irenaeum sic definit citatio hujus loci, Falsa sunt: & apud Cyprianum non semel sic incipit, Ego sum A & Ω. Non
habent

habent γέγονε Copt. Ticon. γέγονα habet Al. pro γέγονε. Et hæc literulæ mutatio eas videtur, quas mox memoramus, varietates dedisse. ¶ (γέγονα) Valla (ex quo Erasmus hanc lectionem notat,) Comp. And. 2. Hunt. Sin. Vff. nec non Orig. t. 2. f. 21. vel etiam Steph. n. γέγονα ἐγώ And. 1. Cov. Pet. 2. 3. Seid. Areth. Syr. ¶ ειπί) Er. ex uno iūo codice, & aliæ edd. Al. Lat. Ticon. Primas. Cassiod. vel etiam M. (—) codices ad γέγονα & γέγονα ἐγώ modo citati, Lat. ed. reg. Habet & non habet Cyprianus. ¶ ἀλθα) Al. Seid. Sin. Lat. in mss. Ticon. & alii, Syr. (A) edd. And. Valla &c. ¶ δώσω) δώσω αὐτῷ Hunt. Pet. 2. Sin. Areth. Ex cap. II & III. ¶ τῆς πηγῆς) — Al. ¶ τέ) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ τῆς ζωῆς) — Vff.

7 οὐληρονομίστε) δώσω αὐτῷ Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. ¶ ταῦτα) Comp. Al. And. in cod. Pal. & in commi. Vff. & quinque alii, Areth. Lat. Tertull. Cyprian. Syr. nec non Ἀθ. (πάντα) Er. And. 1 in textu, nescio an Steph. cod. cum M. Pet. 3. Copt. Ex v. 5. Et quidem versus 5 & 7 in And. 1 e regione existant, ut facillima fuerit in Andrea, quem Erasmus sequitur, alliteratio. ταῦτα πάντα Armen. ¶ αὐτῷ) αὐτῶν Al. ¶ αὐτῷ usque νίος) αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι νίοι And. 1. Tertull. ¶ αὐτὸς) — Al. Ticon. ¶ μοι) με Hunt. Pet. 2. Sin. Ticon. v arreptum ex νίοι. ¶ νίοι) Comp. Al. And. Cov. Hunt. Vff. ὁ νίοι Er. Steph. edd. Ex alliteratione ad commentarium Andreæ, continuo ab ὁ incipientem.

8 τοῖς δὲ δειλοῖς) Comp. Al. And. Vff. & sex ceteri, Areth. δειλοῖς δὲ Er. nescio an Seid. Steph. cod. ¶ — καὶ ἀμαρτωλοῖς) Er. And. 1. Armen. Copt. Lat. Tertull. cum Al. (καὶ ἀμαρτωλοῖς) Comp. And. 2. Vff. & septem ceteri, Areth. Arab. Syr. Glossa videtur ad ἑβδελυγμένοις. ¶ καὶ ante ἑβδελυγμένοις) — And. 1. Pet. 3. Ticon. ¶ Φορεῦσι καὶ πόργοις) edd. mss. Arm. Copt. &c. (πόργοις, καὶ Φορεῦσι) Tertullianus de Pudic. c. XIX, ubi enumerationem hanc per Paria incidentem pulcre observat. Sic c. XXII. 15. ¶ καὶ πόργοις) — Ticonius. ¶ καὶ Φαρμακοῖς) Comp. Al. And. Seid. Vff. & sex ceteri, Areth. καὶ Φαρμακεῦσι Er. nescio an Steph. cod. — Arab. ¶ ψευδῖσι) ψεύσαις Al. Neque ignota Arethae hæc fuit lectio. enimvero eam improbat. ¶ ἐν & καὶ subsequens) — Vff. ¶ ὁ θάνατος ὁ δεύτερος) Comp. Al. Seid. Vff. cod. plurimi, Lat. plerique. δεύτερος θάνατος Er. Steph. edd. And. 1. nam ὁ præfigit And. in cod. Pal. nec non in comm.

9 — πρός με) Comp. Al. And. Seid. Steph. n. Vff & quinque alii, Areth. Ἀθ. Lat. Syr. (πρός με) Er. Lyranus, Lat. in ms. Picturato. εἰς μὲ Hunt. ¶ ἐν) Comp. Al. Seid. Vff. & sex ceteri, Areth. (—) Er. And. nescio an Seid. Steph. cod. ¶ τὰς alterum) — Comp. And. 2. Vff. ¶ τὰς γυνέτας) τῶν γεμόντων Al. Pet. 3. ¶ (— τὴν νύμφην) Lat. in ms. Picturato, Ticonius, homil. 15 & 18. Videtur glossa, alio & alio loco inducta. Habet Arm. Copt. sed nescio quo loco. ¶ τὴν γυναικα) — Lat. in cod. Reutlingenli & in excerptis cod. Moguntini ad nos missis, & in comm. April. Post agni id habet Lipsiensis unus. ¶ τὴν νύμφην τὴν γυναικα τέ ἀργίς) Al. Areth. Lat. Syr. Et sic legisse Andream, hæc docet exegesis, καλῶς τὴν νύμφην, τέ ἀργίς γυναικα φωτι. & paucis interjectis, ή γυνὴ τέ ἀργίς ή ἀνω ἔργοσαλήμ. Addc Hieron. in Iesa. LIII. (τὴν νύμφην τέ ἀργίς τὴν γυναικα) Er. And.

And. in textu, nescio an Steph. cod. cum Hunt. Pet. 3. τὸν γυναικα τὸν νύμφην τῷ ἀρίστῳ Comp. Cov. M. Pet. 2. Sin. Vff. τὸν γυναικα καὶ τὸν νύμφην τῷ ἀρίστῳ Seid.

10 επί) εἰπεν Αλ. Παῖς alterum) — Pet. 3. Παῖς ψυχὴν) edd. mss. Arm. Copt. Ambr. l. 3 de Virg. Primas. April. &c. Vti v. 12. (~) Cyprianus, Hieronymus, Julius Firmicus. Παῖς — τὸν μεγάλην) Al. Cov. Hunt. Sin. Steph. u. Vff. Areth. Ath. Aralies, Copticæ, Lat. Ambros. Syr. Omitit ed. Londin. διγλωτ. Conf. v. 2. & cap. XXII. 19. (τὸν μεγάλην) edd. And. in textu, Seid. nescio an Pet. 2. 3. cum M. Armen. Ex prævio μέγα. Παῖς αὐτὸν) καὶ αὐτὸν Ant. 1. Pet. 3. εἶδεν Comp. Sic adjectivum μεγάλην retractavere librarii. Παῖς αὐτὸν) u. Vff. & alii. Παῖς αὖτε τῷ βιβλίῳ) — Lat. in edd. vet. Ticon. Hieron. in Ps. 44. Cassiod.

11 ἔχεσσαν τὸν διξαν τῷ βεβή) — Al. Hiatus, eodem nomine recurrente. Παῖς — καὶ ante δι) Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Vff. Lat. in ms. Ticonius, Ansb. April. Rupertus, Syr. (καὶ) Er. And. in textu per hanc particulam cum prævia exegesi conexo: nescio an Steph. cod. cum Cov. Pet. 3. καὶ pro δι Seid. Παῖς (~ ὡς λέθω) Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Cov. Pet. 3. Παῖς ψυχῆς λέθω) κρεψαλέθω) Comp. And. 1. Vff. qui etiam c. IV. 6. habet κρεψαλέθω.

12 ἔχεσσα & ἔχεσσα) Al. (in quo tamen alterum ἔχεσσα legi negat Fellus,) Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Syr. nec non Lat. in ms. Reutling. Ansb. Rupert. April. Lection media. unde ἔχεσσα & ἔχεσσα Comp. Ticon. Mog. ἔχεσσα τε & ἔχεσσα Er. Steph. ed. Ann. 1546. nec non Zegerus. & Lat. ms. Schell. ἔχεσσα τε & ἔχεσσα Steph. ed. Ann. 1550, vacuo hic margine. ἔχεσσα τε & καὶ And. 2. ἔχεσσα τε & καὶ ἔχεσσα And. 1. Παῖς πολεμῶν) πολεμῶν And. 2. Pet. 3. Forma poetica. Παῖς πολεμῶν πολεμῶν Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Sic etiam infra. Παῖς εἰπεν τοῖς πολεμῶν στρατεύοντος διάδικτον) — Al. Syr. Παῖς διάδεκτα alterum) διάδεκτο Cov. Hunt. Seid. Sin. Vff. Ex nota β, vel studio variandi. Παῖς αἴσι) — Primas. Παῖς — τὰ ὄροντα) edd. And. &c. Primas. τὰ ὄροντα) Al. Barb. 2. Cov. Hunt. Pet. 2. Areth. Lat. Syr. τὰ ματα Vff. Παῖς τοῦ alterum) — Al. Vff. Παῖς τὰν ιαν) — Pet. 3. τῷ And. in textu. ex comm. iñm Al.

13 init. ἀπό) Comp. Al. And. Vff. ἀπό Er. Παῖς ἀποτολῶν) Comp. Seid. Vff. & quinque alii, Areth. Recte: nam ἀποτολῶν sequitur. ἀποτολῶν Er. And. nescio an Seid. Steph. cod. cum Al. Pet. 3. Rhythmus τριπολος. Παῖς τρια) Comp. Al. Vff. cod. plurimi, Lat. multi, Hieron. Syr. — Er. Steph. edd. Ticon. & alii Latini. Παῖς τριπολος Er. ed. 1. 2. 3. Ex glossa apud Andream in fine versus adjecta. Παῖς τριπολος — δυομήν — νότος Al. Vicissim notum aquiloni præmittit Rupertus; at occidentem utique, Mog.

14 τέ) — Er. ed. 1. 2. 3. Παῖς τέ αὐτῶν) Comp. Al. And. Vff. & sex ceteri, Ticon. Primas. (τέ αὐτοῖς) Er. nescio an Seid. cum Cov. Παῖς διάδεκτα medium) Comp. Al. And. Seid. Vff. & quatuor ceteri, Areth. Arab. Lat. (excepto Schelli.) Syr. (~) Er. Primas. nescio an Pet. & Steph. bini. Παῖς διάδεκτα tertium) — Ticon. Παῖς τῷ ἀρίστῳ) Εἰσὶν agnūi habent Lat. miro consensu. Excipe Primosum ad Ap. XXI. 21.

15 μέτρον) Comp. Al. And. 2. Vff. & sex ceteri, Areth. Arab. Lat. Syr. (-) Er. And. 1. nescio an Steph. cod. cum Pet. 3. Fortasse quia in commentario trav-
siliit Andreas. ¶ αὐτὸν prius) - And. 2. Pet. 3. Arab. ¶ καὶ τὸ ἀλκός αὐτὸν
- Comp. Vff. & sex alii. αὐτὸν recurrente. ¶ αὐτὸν alterum) - Lat. plerique.

16 καὶ secundum) - Haymo, Rupert. Ex allit. ad τὸ μῆνος subsequens.
¶ αὐτὸν prius) αὐτὸς Er. ed. 1. 2. ¶ - τοσεῖτον ἐστιν) Comp. Al. And.
Vff. & septem ceteri, Areth. Syr. (τοσεῖτον ἐστιν) Er. Lat. nescio an Steph. cod.
¶ ὅστον) ὁσεῖτον Er. ed. 1. 2. ¶ - καὶ) Comp. And. Vff. & quinque ceteri, Mog.
(καὶ) Er. Lat. Syr. nescio an Steph. cod. cum Al. Pet. 3. Sin. ¶ ἵππον Er. Steph. ed.
1. 2. And. Pet. 2. 3. (-) edd. & mss. complures. Post ī facile omissum ī. ¶ ἵππον
ἀπὸ Primasius. ¶ σαδίων) Er. And. nescio an Pet. 2. 3. cum Al. Lat. Primas.
(σαδίως) Comp. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Steph. et. Vff. Areth. ¶ δώδεκα) δεκαδύο
Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Vide Var. v. 12. ¶ χιλιάδων) Er. And. (etiam in
comm.) Armen. Copt. Lat. Hieron. ad Marcellam: credo etiani Pet. 3. Steph. cod.
(certe solum Complutense exemplar margo Steph. hoc loco in diversum citat,) cum Al. Cov. Areth. Arab. nec non Æth. - Primasius in summario libri V, & A-
pringius constanter. Lineam superductam, in XII, (quam milenarii notam fuisse
constat,) omilere librarii. (χιλιάδων δώδεκα) Comp. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff.
Syr. Supplementum, constructione non intellecta. Latinus ἵππον σαδίων δώδεκα
χιλιάδων legit. habet enim, per stadia duodecim millia. quodsi ἵππον σαδίως δώδεκα
χιλιάδων legisset, interpretari habuerat, per stadia, duodecim millium. Stupenda
magnitudo. Vid. Gnom:

17 ἐμέτρου) - Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. ¶ ἐκατὸν τεσσαράκοντα εποίησαν) Δ
καὶ ἐκατὸν τεσσαράκοντα Al. Confer Num. III. 46. ¶ πηχῶν, μέτρον) μέτρον πη-
χῶν Syrus. Si ea, quæ mox dicemus, perpenderis, πηχῶν de suo adjecisse, alieno
no quippe loco, videatur interpres. ¶ πηχῶν) edd. mss. Copt. Lat., magna co-
dicum antiquorum consenfione. (-) Primasius, in summario libri sui quinti:
unde *milia* in textum ejus surrogavit aliquis. porro *milia cubitorum*, conjunctim,
cod. Argentinensis Ercambaldi. Et quidem præcipuus Latinorum patrum, qui hunc
locum rarissime ab aliis tractatum attigerit, est Primasius, (de quo supra, p. 783.)
pervetustum illum *Latinum* hīc utique fecutus interpretem. Neque πηχῶν, sed
σαδίων habet Armen. ex antecedentibus: ut exemplar Græcum, quo is interpres
est usus, eandem videatur habuisse lectionem, quam Primasius. nam cum Prima-
sio congruit illud etiam in rarissima lectione Ap. XIII. 5. Legitur *cubitorum* apud
Hieronymum in epistola ad Marcellam, quæ incipit *Mensuram*: sed longam ibi perio-
cham Iohanneam librarii non semel interpolarunt. Antiquum testem non unum
hoc vocabulo carere, ostendinius. Hanc ipsam haud dubie ob causam *Latine* in
mss. & in edd. vet. & apud commentatores, magna consenfione, pro *muro*, qui
sæpe memoratur, *muros*, plurali numero, hoc uno versu reperias: quia videlicet,
antequam *cubitorum* glossa adjiceretur, aliqui *centum quadraginta quatuor mu-*
ros (quam perite, nil refert,) construxere, numerum indeclinabilem, *centum quadra-*
ginta

ginta quatuor, accusativo item casu accipientes. Certe apud *Primasum*, qui Italam versionem sequebatur, in summario libri V sic legitur, & muri ejus centum quadraginta quatuor, mensura hominis quae est angelii. Sic ipse quoque commentatorius, quamquam, post quatuor, millia nescio quis inseruit, prima fortasse litera proxima vocis *Mensura* pro *Mille* arrepta. Murum cum glossa cubitorum habet *Apringius*. Vicissim etiam versu 15 murum, solus, quod sciam, *Primasus*, in muros inutat, propter eandem, ut appareat, tot murorum opinionem. Non muros, sed unius muri mensuras notari, certum est: ac possent subaudiiri etiam *calamus*. Sane cubitorum glossa est, eaque alienior. nam quot cubitos vel etiam cubitorum partes calamus hoc loco habeat, definiri non potest, fluctuantque interpretum opiniones, quas notat Hoë lib. VIII in Ap. XXI. quæst. 82. pag. 135. ed. prim. Porro *mensura*, quam habebat angelus, non erat cubitus tantummodo, sed calamus. v. 15. 17 fin. Superest, ut *calamus* ipse, quemadmodum apud Ezechielem interdum, sic hoc loco subaudiatur. alias *calamus* non esset *mensura*, qui tamen a parte *mensura* appellatur. Porro dispunktō πν̄χων glossemate, ambigi possit, quo casu Iohannes perscripsit numerum hunc, quem librarii γεδ vel (in cod. Alex) δξαὶ ἐκατὸν τεσσαράκοντα scripsere. Accusativus apud Ezechielem in hoc genere frequens est: sed tutius hoc loco retinetur genitivus. Sæpe Hebræi adjectivum numerale & substantivum plurali & singulari numero construunt, v. gr. וְאַרְבָּעָה אלף פָּרָה Ez. XLVIII. 30. 33. Et sic Iohannes, ἐκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων μέτρων. Vid. *Gnom.*

18 (~ 3v) *Al. Lat.* in ms. *Pict. Ticon.* nescio an etiam *Primasus*, qui fuit supplet; & *Syrus*, qui versu 21 verbum ἐν item prætermittit. ¶ ἀνδόμεντις) ἀνδόμεντος *Al.* ¶ ὁμοιος) *Comp. Al. And.* (etiam in comm.) *Vff.* & quinque alii, *Areth. Lu. Syr.* (ὁμοια) *Er.* vel etiam *Pet.* 3. cum *Cov. M.* ¶ υάλω) υέλω *Comp. And.* 1 manu prima, *Hunt. M.*

19 (~ xai) *Al. Sin. Vff.* pluresve, *Areth. Lat.* in ms. *Ansb. Apring. Ruperti.* unde, post fundamenta, autem supplet *Primasus*. Ita mox, ο θεο. ¶ χαλκηδών) καλχιδών *Er.*

20 σαρδόνεξ) *Er. And. 2. Vff. &c.* Ac corripiunt Latini poëtae. σαρδώνεξ *Comp. And. 1. σαρδίνενξ Al.* Ex allit. ad σάρδιον in proximo. ¶ (σάρδιον) *Al. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. &*, cuius fortasse lingua non aliter tulit, *Syrus*. Sic σάρδιος & σάρδιον legitur apud Epiphanius. Vid. Hilleri Syntagm. p. 86. ¶ βίρυνθλος) βίρινθλος *Er. Al. βιρυνθλος Er. ed. 1. 2. 3. βιρύνθλος Cov. And. 1. βιρύνθλος Pet. 2. ¶ τοταζιος) τοταζιος *Er. ed. 2. ¶ χρυσόπρασος) χρυσόπρασον Al. ¶ αμέθυστος) αμέθυστος *Er. And.***

21 ἀνά) ἵνα *Al. καὶ And. 1. ¶ υάλος) υέλως Comp. Cov. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. ¶ (διαφανής) Er. Steph. edd.*

22 κύριος ο) ~ *Areth. Aeth. ¶ ο θεος) ~ Syr. vel etiam Arab. ¶ (ο γαδος) Al. Conser ο v. 23.*

23 ἀντῆς) Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 2 (an Pet. 3.) Primas. Syr. Lectio media. unde ἀντὴν And. 2 ex seq. (ἐν ἀντῆς) Comp. And. 1. Lat. nescio an Steph. cod. cum M. &, pro ἀντῆς οὐ γὰρ, ἀντὴν γὰρ οὐ Cov. Hunt. Pet. 3 (an Pet. 2.) Seid. Sin. Vff. ¶ ἀντῆς) ἀντῆς Er. ed. 1. 2. 3 ex anteced.

24 περιπατήσοτι τὰ ἔθνα διὰ τῆς Φωτὸς ἀντῆς Comp. Al. And. in textu, Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. ie. Vff. Areth. Ἀθ. Arab. Armen. Copt. Lat. Primas. Ansib. Haymo, Rupertus, Syr. in cod. ms. Scalig. & edit. Gutb. (τὰ ἔθνα τῶν σωζομένων ἐν τῷ Φωτὶ ὑπῆρχος περιπατήσοτι) Er. & inde Syr. ed. in polyglottis; & Purvæi textus, subinde quippe ad Erasmi versionem reficitus. Exege sis Andreae (qualem habet etiam Alfonius Conradus,) arrepta pro textu interjecto: cujusmodi errorem notavimus modo ad v. 13. Sæpe adlibet Andreas vocabulum τῶν σωζομένων & hoc loco potuit respicere illud Iesa. XLV. 20. οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τῶν ἔθνων τῶν σωζομένων adjecit Erasmus, & innumeri editores, eum videlicet sine ulteriore examine fecuti. Erasmus si hodie viveret, Andreae commentarium, quem pro textu arripuit, protinus, opinor, expungeret. Idem, & alii, qui primo recensuere N. T. Græcum, si copias his duobus leculis collectas, cum ea paucitate, qua ipsi conflictabantur quondam, compararent, veritati lubentes cederent, & cupidissimum quemque lectionis ab ipsis tam ægre interdum conflitutæ defensorem ad fese in meliora vel sequendos vel duecendos hortarentur. ¶ Φέρεσθαι ἀντῶ Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. ie. Vff. Arripuit phantasia libra riorum ex rubrica notissima Marc. VIII. 22. ¶ — καὶ τὸν τιμὸν) Er. ed. 1. 2. 3. Ald. Colin. ed. Al. And. M. Ticonius, & magis aperte Ambr. de obitu Theodosii, Primasius. (καὶ τὸν τιμὸν) plerique ex v. 26. Hoc enim post suam inferit Lat. & pro Φέρεσθαι, οἵστε præfert Andreae commentarius; & pro ἀντών, τῶν ἔθνων Comp. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. repræsentant: & post ἀντών, καὶ τὸν τιμὸν τῶν ἔθνων addit Syrus. Oinnia ex v. 26.

25 οἱ) — Er.

26 καὶ οἵστε usque ἀντῆς) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἀντῆς) ἵνα εἰσέλθωσι addunt Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Glossa, fortasse ex margine versus præcedentis.

27 init. καὶ) — Lat. hodie. Inerat & in nec, cuius particulæ nota, οὐ cum εἰ posito, (quæ exstat in ms.) in non abiit. ¶ εἰσέλθω And. 1. ¶ καὶ τὸν) Comp. Al. (υει videtur,) And. (etiam in comm.) Seid. Vff. & quinque alii, Areth. Lat. Iren. Ticon. Primas. (ποιῶν) Er. nescio an Hunt. Pet. 3. Rhythmus ποιῶν. ¶ ποιῶν) Al. nec non Lat. Syr. οἱ ποιῶν Cov. Seid. Sin. Vff. Ut lector de particípio masculino admoneretur. (ποιῶν) ead. &c. Ob neutrum in proximo: vel ex al lit. ad ποιῶν c. XXII. 2. ¶ εἰ μὴ οἱ) οἱ μὴ Pet. 3. ¶ τε ἀρνίς) — Iren.

C A P. XXII.

I — καθαρὸν ante ποταμὸν) Al. Hunt. Seid. Sin. Vff. & tres Gallici apud Richardum Bentleium (qui hoc caput XXII Ap. tanquam Specimen recensionis N. T. cum

cum criticis notis pridem edidit; unde nos curatiore Speciminis editione. quæ anno MDCCXX cum defensione exiit, adhibita, suffragiorum supplementa huc transfutimus:) item *Aeth. Arabs Erpenii*, *Copt. Lat. Hilarius*, Auctor libri XI ad Theoph. inter opera *Athanasi*, *Syr. (καθαρος) Er. nescio an Pet. & Steph. bini*, cum *Cov. M. Glossa* (ex Andrea fortasse,) ad λαυτρὸν, quam idcirco post ποταμὸν habent *Comp. And.* in textu, (cui etiam καὶ post ζωῆς inserit cod. *Palatinus*,) *Arethas*: ante λαυτρος, cod. alius. ποταμον) καθαρὸν qui addunt, propter summanam propinquitatem pro unico teste sunt habendi: & tamen diversis periochæ locis, claro glossæ argumento, hoc adjectivum intulerunt. In mentione vestitus, καθαρὸν λαυτρος junctim dicit Apocalypsis non semel: ceteris in locis, vel καθαρὸν seorsum vel seorsum λαυτρὸν, uti hoc loco pars testium longe ponderosissima. ¶ κρύσαλλον) κρύσαλον *And. I. Vff.*

2 (εἰ μέτω τῆς πλατείας ἀντῆς) Hoc præcedentibus jungunt *And.*, *Ticon.* *Primas.* *April.* *Cassiod.* aliisque Latini. ¶ καὶ ἐν τεῦθινοι edd. *And.* nescio an *Pet. 2.* cum *Hunt. M.* Adjuvat *Pet. tertius*, qui omittit. nam facillime vocula post se ipsam omittitur. (καὶ ἐκεῖνοι) *Al. Cov. Seid. Sin. Steph. n.* & alii tres Gallici, *Vff. Areth.* & (coll. loh. XIX. 18) *Syr.* Ex alliteratione; vel ex opinione elegantiae, Hebraismo præferendæ. ¶ εὐα) *Er. And. 2.* nescio an *Steph.* cod. cum *Al. Hunt. Sin. Conf. cap. XXI. 21.* (—) *Comp. And. I. Vff.* & quinque ceteri. Facile omissum inter μῆνα ἔτασον. ¶ ἔτασον ἀποδιδεῖν) *Er. ed. post. Steph. edd. &c.* Lectio media. ἔτασον ἀποδιδεῖς *Comp.* Rhythmus καρτάς. ἀποδιδεῖς ἔτασος *Hunt. M. Seid. Sin.* καὶ ἀποδιδεῖς ἔτασος *Vff.* ἔτασον ἀποδιδόντα (omisso τὸν,) *Er. ed. I. 2. 3. Lat. ms.* Schielli, Haymo.

3 κατάθημα) *Comp.* cum aliis *Antwerpiae Genetaeque excusis editionibus:* *Al. Aut.* (& quidem disertissime in comm.) *Barb. I. Vff.* & quinque alii, imo plerique omnes, *Areth.* (καταθήμα) *Er.* & qui *Erasmum* in Apocalypsi penitus refert, *Stephanus*, & *Erasmum* Stephanumque secuti ceteri editores. nescio an *Pet. 2. 3.* cum *Hunt.* Etiam Matth. XXVI. 74, quem locum Cl. *Wolfius* huc consert, καταθηματίζει codices tantum non omnes habent. Vtroque loco librarius unus alterve properans ex tritissimo apud Græcos anathematis vocabulo (ne de *Erasmo* ipso tale quid censeamus,) præpositionem inseruit. Auscultemus *Andream* h. l. Τέτο ἐταῦθα κατ' ἐπιταπινούριον κατάθημα τῷ γὰρ ὄντι τὸ τοῖστον ἐκ αὐτοτίτατος, ἀλλὰ κατατίθεται, τῷ διαβόλῳ ὑπεταττόμενον καὶ συγκεντεδικάζομεν. ¶ (εἰσι) *Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Arab.* Ex v. 5. in ea amplius habet *Haymo.* ¶ ο θέρος — ισαὶ edd. &c. thronus — erit legit *Primasius*, momentinque singularis numeri agnoscit: & sic *Ticonii* editio auctior, nec non *April.* comm. sedes — erunt habet *Lat. hodie.* ¶ δύτες τὲ θεῶν *Cov. Aeth.* ¶ λατρευταῖς) λατρεύεται *Pet. 3. Sin.*

5 (— εἰσι) *Hunt. Seid. Sin.* ac *Bentlejo plurique.* Ex compensatione, coll. v. 3. (ετι) *Al. Lat. Syr.* Ex v. 3. ¶ κρείζω καὶ ἐχετι) edd. *And.* in ed. *Sylburg.* & in cod. *Augustano*, vel etiam *M.* Ex codd. *Pet. & Steph.* nil notatur. (ει κρείζω) *Cov. Hunt. Seid. Sin. Vff. Primas.* vel etiam *Aut.* in comm. Lectio media. ει κρείζω

σὺν χρείᾳν *Al. And.* apud Bentlejum, *Lat. Syr.* & *χρείᾳν ἔχοις* *And.* apud Mill. *¶ (Φωτὸς λύχνος)* *Al. And.* in cod. Aug. & apud Bentlejum, *Gregorius Palamas, Εὐθ. Arab. Lat. Syr. Φωτὸς Copt. E proximo. ¶ καὶ Φῶς* *Al. Pet. 2. 3. εἰδὲ Syr.* in polyglottis. *¶ (— μήτις)* *Cov. Hunt. Seid. Vff. Arab. ¶ Κύριος)* — *Εὐθ. ¶ Φωτίσει*) *Al. Pet. 3. Gregorius Palamas, Lat. multi, etiam Primasus. Lectio media. unde Φωτῖος Comp. And. Cov. M. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. (φωτίζει) Er. nescio an Pet. 2. cum Hunt. Lat. hodie, Syr. ¶ εἰπ') Al. Gregorius Palamas, Iren. Ambro. Primas. Antiquitas testimoniū εἰπι particulam defendit. (—) edd. And. &c. ¶ τές αἰῶνας τῶν αἰώνων) τὸν αἰώνα τὰς αἰώνους Pet. 3. conf. Εὐθ. αἰώνας αἰώνων And. in comm.*

6 εἰπε) λέγει *Comp. Cov. Hunt. M. Vff.* Ex allit. ad λόγοι subsequens, vel ex v. 9. 10. ¶ Κύριος) ὁ Κυριος *Al. Bentlejus. ¶ πιενυμάτων τῶν*) *Comp. Al. Vff. & septem ceteri, imo fere omnes, Areth. Εὐθ. Arab. Copt. Lat. Syr.* vel etiam *And. in comm.* Refert enim *huc locum Hebr. I. 14. (ἀγιων)* *Er. And. in textu, Pet. 3.*

7 init. — καὶ) *edd. And. 2. nescio an Pet. 2. 3. cum M. nescio an Primas. Haymo. (καὶ) Al. And. 1. Barb. 1. Seid. Vff. & alii quatuor, imo plerique omnes, Areth. Εὐθ. Arab. Lat. Syr.* Ex v. 6. 8. vel ex eap. I. 1, ubi eadem verba praeedunt. ¶ τῆς προφητείας) — *Lat. apud Io. Harleminium: nescio an Cassiodorus. ¶ τὰς βιβλίας τάττε) ταῦτης Syr.* in polyglottis.

8 init. καὶ) — *Lat. aliqui. ¶ καὶ γὰρ*) *Er. And. 1. &c. καὶ γὰρ Comp. Al. And. 2. Hunt. M. Sin. Vff. Dionysius Al. ¶ ἀπέων καὶ βλέπων ταῦτα) Comp. Al. And. 2. Pet. 2. 3. Vff. cod. plures, Syr. βλέπων ταῦτα καὶ ἀπέων Er. Steph. edd. βλέπων καὶ ἀπέων ταῦτα And. 1. Dionysius Al. bis. Variant inter se Latini. ¶ ἡ-βλέψα) ίδον Vff. & sic, vel εἶδον, Cov. Hunt. Sin. ἡβλέπον Al. Bentlejus. ¶ ἐπε-σα) ἐπεσον And. Vff. & alii. ¶ (πρὸ) Al. Bentlejus. Ex allit. ad προσκυνῆσαι. ¶ δεικνύοντος) δεικνύτος Comp. Hunt. M. Vff. Areth.*

9 — γὰρ ante εἰμὶ) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & sex, imo omnes ceteri, Athanasius, Areth. Εὐθ. Copt. Lat. in miss. Cyprianus & alii, Syr. γὰρ Er. Synopsis Script. sacræ, Lat. hodie: nescio an Steph. cod. Sed pulere animadvertisit Wolfius, omnem hanc angelī orationem concisam esse & ellipticam, qualis esse consuevit illorum, qui aliquid graviter aversantur. Simillimum exemplum γὰρ omitti existat Act. XIV. 15. ¶ τῷ medium) — Er. ¶ καὶ tertium) — Comp. And. 2. M. Pet. 2. 3. Primas.*

10 καὶ λέγει μοι) — *M. ¶ λέγει μοι) — Εὐθ. ¶ δέτι ὁ καὶρος) edd. And. 2. nescio an Steph. cod. eum M. Pet. 3. Cyprianus, Primas. ὁ καὶρος γὰρ Al. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. & plures apud Bentlejum, Εὐθ. Copt. Lat. Syr. ὁ γὰρ καὶρος And. 1. Ex eap. I. 3. (ὁ καὶρος) Graeci ceteri apud Bentlejum: & sic Vff. Lectio media. Idem asyndeton, iisdem modis obliteratum, e. XVI. 6. Conf. Var. I Cor. VII. 29.*

11 καὶ ὁ βυπ. βυπ. ἔτι) — *Al. & duo Gallici. ¶ βυπαρὸς βυπαρεθῆτω) Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet. 3. Seid. Sin. Vff. & ceteri fere omnes, Areth. βυπαρὸς βυ-παρ-*

παρθέντοι Orig. ad Ioh. bis. Idem ibidem aliud membrum addit, ὡς ὁ ἰωάννης φησί, καὶ εἰ καθαρός καθαρεύεται ἐτι (ms. Oxon. καθαρεύεται) καὶ ὁ ἄγιος ἀγιασθέτω. ἐπωνύμων πατερών τοῦ Ιησοῦ οὐδὲ μόνον. De Pet. 2. & Steph. cod. silentium est. ¶ (— καὶ ὁ δικαῖος usque ἀγιασθέτω ἐτι) And. 1. Recurrentibus iisdem syllabis & vocalis. Cum And. 1 multum congruit cod. Capnionensis: (coll. Var. Ap. XXI. 24.) unde colligere fas est, non solum his duobus incisis, sed etiam illo, καὶ ὁ πατήρ. καὶ eum codicem earuisse, & hiatus ab Erasmo ex Lat. esse suppletos. ita hoc loco a Græcis discrepat. Cons. Var. v. 16 seqq. Neque πυτῶν, sed πυτάω, Græci ut neutrū ponnunt. Vid. Gnom. οἱ δικαιοσύνη τοῦ ιησοῦ Comp. Al. (in appendice Millii, And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. u. Vff. & ceteri omnes, Areth. Arab. Lat. (in ms. S. Andreas, in Reutling, in Schelh. in novem Ille-tenianis, & apud lo. Harleium,) Cyprian. non semel, Ticon. homil. VII bis, Primis. (qui tres, quum, pro αγιασθέτω, sanctiora scil. faciat, subjungunt, constructionem accommodant ad hoc, justiora faciat:) sed plane, justitiam faciat, habet Anshertus, Rupertus cum ms. Latinis. Adde Anselmum, & Syrum. De Copt. amplius considerandum. (οἰκανὸς θντω) Er. & inde al. edd. Namque justificetur habet Lat. hodie, ex rhythmo sanctificetur. uti i Joh. III. 10 pro Græcis, οἱ μη ποιῶν δικαιοσύνην, Lat. habet, qui non est iustus: ex allit. ad seq. non est ex Deo. Euf. I. 5. H. E. c. 1. Hujus lectionis studio Erasmus etiam apud Cyprianum de Patientia edidit, justus autem adhuc justior fiat: similiter & qui sanctus est, sanctior. ubi Pamelius restituit, iustus autem adhuc justior faciat; similiter & qui sanctus est, sanctiora.

12 init. — καὶ) Comp. Al. And. 1. Seid. Vff. & sex, imo plerique omnes ceteri, Areth. Arab. Copt. Lat. Cyprian. Syr. (καὶ) Er. nescio an And. 2. Pet. 3. E proximo. ¶ οἱ τοῦ αὐτοῦ αὐτοῦ εἴσαι) secundum opera sua habet Lat. Cyprian. ¶ (εἰσιν αὐτοῦ) Al. Gallicus unns, Syr. εἴσαι αὐτοῦ Comp. Hunt. Vff. Ex v. 14.

13 ἵγε) Comp. Al. And. Cov. Hunt. Pet. 2. 3. cod. fere omnes, Athanasius, Areth. Valla, Lat. in cod. S. Germ. veterissimo, & in Schelh. manu prima, Cyprianus in ms. Primasius. unde ἵγε δε Seid. Vff. εἴγε εἰνι Er. nescio an Sin. Steph. cod. eum M. Origenes lis, Lat. plerique. ¶ αἴτια) Comp. Al. Cov. Hunt. Seid. Sin. Lat. in ms. Primas. & alii, Syr. a Er. And. & alii, Athanasius, Valla. ¶ πρώτος καὶ ἔχατος, οὐ αρτί καὶ το τέλος) Al. Cov. Hunt. Sin. Gallici duo, Areth. Arab. Lat. Cyprianus, / rimosius, Cypriod. in Ps. non semel. ὁ πρώτος καὶ ὁ ἔχατος, οὐ ἀρχὴ καὶ το τέλος) Seid. Vff. Athanasius, Syr. (οὐ ἀρχὴ καὶ το τέλος) Copt. Lat. in ms. Britannico, apud Arctinon. in Addendis & in Præf. pag. XXVIII. Hieron. l. 1 c. Iovin. s. 13. (nisi spectavit locum Ap. XXI. 6.) Purvaens, Dionysius Carthensis. Vicissim deest hoc ipsum in Ambr. Ep. 1. (αἴτιον καὶ το τέλος, ο τραχος καὶ ὁ ἔχατος) add. (quanquam alterum omittit Er.) And. Areth. Armen. Hieron. in Mich. IV. nescio an Pet. & Steph. bini, cum M. codices quidam apud Bentlejum, excusos fortasse innucutein. οὐ αρχὴ καὶ το τέλος Origenes bis; sed ordine, ut Andreas, inquit Bentlejus. In textu And. superadditur, εἴτε προ εὐη ἔτε μετ' εἷς θεός εἰσιν. ex Iesaja. commentarius autem in cod. Augustano sic habet, εἴτε γάρ μη τῆς ἀρχῆς εἴσι τι πρετερύτεροι, εἴτε τῆς θεῖκης βασιλείας καὶ ἔξοδιας εἴσι τολος, πολλακις δε

δὲ ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, ΠΡΩΤΟΣ ὁ χριστός, διὰ τὴν θεότητα· ΕΣΧΑΤΟΣ δὲ, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Totum versum *Artemonius* in libro de Initio evang. Ioh. Part. I. cap. XLIV. ad Deum Patrem transferre, & incisum secundum, *primus* & *ultimo*, quasi proprium Christi, & Patre indignum, dispungere conatur. Non habet id incisum *Coptica* editio *Wilkinsii*, quam *Artemonii Addenda* citant: sed ipsum interpretem & Græcum interpretis codicem eo inciso earuille, inde colligi nequit. Non habent *Latini* quidam recentiores, saltu videlicet in Latina versione a *primus* ad *principium* ita lubrica, ut mirum sit, non plures hiatum prius admissee. Aperte hoc loco Dominus Iesus loquitur. Vid. *Gnom.*

14 ποιεῖτες τὰς ἐντολὰς ἀυτοῦ) *edd.* *And.* *miss.* *plerique omnes*, *Valla*, *Arab.* *Copt.* *Tertull.* *Cyprian.* nec non *Ticonius*, *Syr.* & sic ἐμοῦ pro ἀυτῷ posito, *And.* 2 in textu, *Areth.* (πλύνοντες τὰς σολὰς ἀυτῶν) *Al.* *Cov.* *Athanasius*, *Æth.* *Lat.* *Cassiod.* Ex cap. VII. 14. Nil a *Vallæ* & *Erasmi* notis diversum hue confert *Zegerus*. Hanc lectionem & Specimen *Bentleji* & editio N. T. Lond. διγλωττος in textum admisit. Vtramque lectionem tangit *Primasius*, & inde *Haymo*. *Latini* recentiores addunt ad alteram, in sanguine Agni. ¶ τὴν ἄγιαν *Æth.* *Tertull.* *Primas.* *Rupertus.*

15 - δὲ post ἔξω) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Vff.* & sex, ac ceteri fere omnes, *Hippolytus*, *Athanasius*, *Areth.* *Lat.* *Cyprian.* *Syr.* δὲ *Er.* *Lyran.* & al. nescio an *Sin.* ¶ οἱ ante πόροι) - *Er.* *And.* 1 manu prima, *Hippol.* ¶ - ὁ) *Comp.* *Al.* *M.* *Vff.* *cod.* alii, multi; *Hippol.* *Athanasius.* ὁ *Er.* *Steph.* *edd.* *And.* ¶ (ποιῶν καὶ φιλῶν) *Pet.* 2. *codd.* quidam apud *Bentlejum*, *Hippol.* *Athanasius*, *Areth.*

16 - ἐπὶ) *Er.* *ed.* 1. 2. 3. *And.* 2. *Pet.* 2. 3. *cod.* multi apud *Bentlejum*, *Areth.* vel etiam *Syr.* qui coram adhibet. Lection brevior, media, genuina. unde ēr *Al.* *And.* 1. *Gallici* duo, *Athanasius*: nescio an *Lat.* cuius lingua in præpositionem postulavit. *Primasius* tamen alio loco in habet, suo loco non habet. (ἐπὶ) *Comp.* &c. Vtramvis particulam, ēr vel ἐπὶ, si initio scripta fuisset, librarii non tam facile aut eomutassent aut omisissent. Vid. *Gnom.* ¶ ἥ) - *Er.* *ed.* 1. 2. 3. 4. ¶ ἥ πιζα καὶ τὸ γένος) genus & radix habent *Lat.* aliqui. ¶ - τῆς ante δευτὶ) *Al.* *And.* in textu, *M.* *Vff.* *cod.* multi, *Athanasius*, *Arethas.* τῆς *edd.* *And.* in comm. ¶ ὁ ἀσῆρ) καὶ ὁ ἀσῆρ *And.* (textu & commentario per librarios confuso,) *Cov.* *Angl.* ὡς ὁ ἀσῆρ *Syr.* ¶ ὁ ante λαμπρὸς) - *Er.* *ed.* 1. 2. 3. ¶ ὁ πρωτὸς) *Comp.* *And.* *Seid.* *Vff.* & sex alii apud *Millium*, ceterique apud *Bentlejum*, *Athanasius*, *Areth.* *Æth.* *Arab.* *Ticon.* apud *Millium*, *Vigilius* nomine *Idacii*, *Primas.* *Angl.* *Syr.* καὶ ὁ προϊὼς *Al.* apud *Bentlejum*. Non male per o. & inserit etiam *Lat.* (καὶ ὁ φθερὸς) *Er.* nescio an *Pet.* 3. Multa ab hoc loco *Erasinus* ex *Latinis* sarsiſſe videtur.

17 τὸ πνεῦμα) *sponsus* habet *Lat.* in cod. minus correctis, *Ticonius* auctior. ¶ λέγεσσι) *edd.* *miss.* *Arm.* *Copt.* &c. (λέγεσσα) *Athanasius*, *Lat.* aliqui, nec non *Æth.* *And.* 1 in comm. Ait enim, *Sponsa* sive *ecclesia*, & *Spiritus*, *Christi* παρεσίαν ΕΠΙΚΑΛΕΙΤΑΙ. pro quo verbo alii ἐπιμαλένται scripferunt. ¶ ἔρχεται & ἔρχεται & ἔρχεται) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Steph.* i.e. *Vff.* & sex alii apud *Millium*, ceteri omnes apud *Bentlejum*, *Athanasius*, *Arethas.* ἐλθεται & ἐλθεται & ἐλθετω *Er.* ¶ καὶ tertium) - *Lat.* aliqui. ¶ - καὶ ante ὁ θελων) *Comp.* *Al.* *And.* *Seid.* *Steph.* ii. *Vff.* & quinque alii apud *Millium*, fere omnes apud *Bentlejum*, *Athanasius*, *Æth.* *Lat.*

Lat. in mss. Trimas. Haymo. xai Er. nescio an Sin. cum Syr. ¶ λαβέτω) Comp. Al. And. Sid. Vff. & quinque apud Millium, & fere omnes apud Bentlejum, Athanasius, Arethas. λαμπάριτω το Er. nescio an Steph. cod. cum Tet. 3.

18 μαρτυρῶ εἰώ) Comp. Al. And. Cor. Hunt. Sid. Steph. n. Vff. & alii plerique, Αἴθ. Lat. in ms. Reutling. & Schelli. Ticonius auctior, Trimas. Ausb. Mog. Zegerus, Syr. unde μαρτυρῶ εἰώ Pet. 2. apud Millium, pauci apud Bentlejum, Arethas Ex Gal. V. 3. Contestor enim habent Latini recentiores: ex quibus συμμαρτυρεῖσθαι γὰς Erasmus, quum mutilo Græco uteretur codice, finxit. Severissima est versu 18 & 19 testificatio, gravissima admonitio, ad omnes Apocalypseos auditores. Qui apposuerit, super eum imponentur plagæ: qui ademerit, ei admittunt bona. Talio. Gravius est, ut ex adjectis comminationibus patet, addere, quam demere, secus ac plerique critici, se existimare, re ipsa demonstrant, timidores in delendis glossimatis, quam in admittendis. Mutare est simul & apponere & adimere. Peccare in hanc partem potest primum auditor quilibet, quum pro apocalypticis venditat, quæ talia non sunt, vel ea, quæ vere apocalypticæ sunt, suppressit. Peccat traditor imperitus, cœsus & temerarius, maxime si se singulari quodam dono & munere propheticō instructum perhibet. Peccat vehementer metaphrastes infidelis, ac librarius, textum perperam describens. nam indelibato tex- tu, præsertim in fonte, tractatoris & auditoris peccatum corrigi potest: corrupto tex- tu, multo majus detrimentum est. Omnibus tamen hisce modis, plus minusve peccari potest, impedimento fidelibus allito, quo minus discant audire Domini regno, & respondere Iuni, adeoque veritatem fructumque libri totius singulariumque partium & particularum percipere, & gloriam I. C. agnoscere. v. 17. 20. Neque levis eorum culpa est, qui mysteria perverse, sinistre, intempestive proferunt, invidiamque & suspicionem regnum Dei apud mundum ejusque proceres parvunt. Non damnatur hic conatus modestus, cum voluntate proficiendi conjunctus, veritati aliunde exorienti viam non obstruens: damnatur profana audacia, ex fœstu carnali proveniens. Maximeque Cerinthum, qui postea in hanc censuram incurrit, Iohannes præmonuit. Convenit haec clausula in omnes Scripturæ sacræ libros, coll. Deut. IV. 2. Prov. XXX. 6, sed maxime in Apocalypsin, prophetiæ apicem, cui singulare imminebat periculum, & cuius subtilem admirabilemque nexum vel unius voculæ mutatio turbare vel obscurare poterat. Magni momenti sunt singulæ par- tes hujus libri, tam gravi interdicto muniti. Non semper omnes religiose in hac parte egisse, singularis in Apocalypsi varietatum multitudine clamat. Gratia Deo, qui vestigia nolis indaginesque sinceræ lectionis per tot seculorum discrimina ser- vavit! Versu 18 & 19 plane in pauca est Tet. 3. ac varietates hujus loci plenius no- tare necessum duximus: unde appareret, vix ullam Scripturæ partem negligentius a quibusdam esse habitam, quam Apocalypsin, atque hoc ipsum, de noui mutando, interdictum. ¶ τῷ prius) Al. And. 1. Cor. Hunt. Tet. 2. Vff. ac plures apud Bentlejum, Arethas. (~) id. And. 2. ¶ τῷ ~ Er. ¶ τῷ προφητείᾳ ~ Αἴθ. Arab. ¶ τῷ ~ Er. ¶ τῷ βιβλίῳ ~ Vff. ¶ εἰν) ei Er. iās ei Er. postea. ¶ επιθή επ' αὐτα) Comp. (eui nullum ms. addit margo Steph.) Al. And. 2. Vff. & sex alii apud Millium, plerique omnes apud Bentlejum, Areth. επιθῆται επ' αὐτω̄ And. 1. ex seq. επιθῆ προς ταῦτα Er. ¶ επ' αὐτα) ~ Ticon. ¶ (επιθῆσαι) Comp.

Comp. Hunt. M. Seid. Sin. Vff. ἐπιθῆ And. 2. & sic apponat est in ms. Pict. & Reutling. & Schelh. manu prima. Sed indicativum plane defendit verbum μαρτυρῶ. ¶ ο θεὸς ἐπ' αὐτὸν) ἐπ' αὐτὸν ὁ θεὸς Comp. And. 2. Lat. aliqui. αὐτῷ ὁ θεὸς And. 1. ¶ ἐπ' αὐτὸν) — Al. Vnde Bentlejus has voculas in prima Speciminis sui editione omisit, sed postea restituit. ἐπ' αὐτῷ Pet. 2 manu recente. — ¶ {ἐπτα} Comp. And. M. Pet. 2. Areth. Ex cap. XV. 1. XXI. 9. ¶ τῷ alterum) Comp. Al. And. M. Vff. cod. plurimi, teste Millio & Bentlejo. — Er. Steph. edd.

19 init. καὶ) — And., certe in ms. Aug. ¶ καὶ εἰ Er. καὶ εἰ Er. postea. Hæc periocha, de non demendo, desiderabatur in cod. Capnioneo. itaque ex Latino Erasmus in Græcum idioma transluxit, vide Mill. Proleg. f. 112. Sed ex Græcis codicibus par fuerat postea restitui genuina Græca. ¶ ἀφεῖη) Comp. Al. And. Steph. 11. Vff. & sex apud Millium, plerique apud Bentlejum, Areth. ἀφαιῆ Er. ¶ τῇ βιβλίᾳ τῆς προφητείας) τῆς προφητείας τῇ βιβλίᾳ And. 1. Lat. ms. Berolin. Dionysius Carth. Ex v. 18. ¶ τῇ βιβλίᾳ) Comp. Al. And. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. cod. fere omnes, Areth. βιβλίο Er. In pauca est Hunt. Steph. cod. ¶ τῆς προφητείας) — Αθ. ¶ ἀφελεῖ) Er. ed. 2. Al. And. 1. Cov. Pet. 2. cod. plures apud Bentlejum, Areth. Lectio media. unde ἀφέται Comp. And. 2. M. Seid. Sin. ἀφ-λα Hunt. Vff. Ex pronitate Græcorum quoruadami ad imprecandum. conf. LXX Deut. XXVIII. 20 seqq. & Var. Rom. XVI. 20. 1 Pet. V. 10. auferat habet Lat. auferat ms. Reutling. & Schelh. manu prima, ἀφαιρέσθαι Er. Steph. edd. ¶ τῇ ξύ-λῳ) Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. codd. fere omnes apud Bentlejum, Areth. Αθ. Copt. (La Crozii fide) Lat. in cod. Argentin. Ercambaldi, Berolinensi, aliisque, & in margine edd. veterum, Ticonius auctior, Rupertus aliquie Latini, Syr. (βιβλίο Er. Arab. Armen. Lat. Copt. Wilkinsii, multi, Ambros. de Parad. c. 12. τῇ βιβλίᾳ And. 2. Quanquam de libro vitae non pars cuiuspiam demī, sed nomen dēteri dicitur; (unde etiam pro ἀφελεῖ, delebit habet Ambrosius l. c. & pro μέρος, ὄνομα est in Arab.) tamen mirum est, non plures sic aberrasse. nam & libri vocabulum in contextu ita frequens est, ut valde proclivis fuerit alliteratio: & libri vitae locutio obvia: & Latine in ligno & libro similima est pictura, præsertim ubi hoc per compendium scribitur, quo hic utuntur ms. Colon. & Pict. ¶ τῆς ante ζωῆς) — Er. ed. priores. ¶ — ἵνα) Er. ed. priores, Al. M. Dionysius Carth. (ἵνα: plerique. ¶ τῆς πόλεως τῆς) πόλεως vel τῆς πόλεως Er. ¶ — καὶ ante τῶν) Comp. Al. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. cod. fere omnes apud Bentlejum, Areth. Αθ. Armen. Copt. Primas. Syr. (καὶ) Er. Lat. interpolat. Vff. manu, ut videtur, secunda, eaque titubante: nescio an Pet. 3. Sin. Steph. cod. ¶ τῷ) Comp. Al. And. Vff. codd. multi apud Millium, fere omnes apud Bentlejum, Arethas. — Er. Steph. edd. ¶ τῇτῷ) Qui ergo habet oculos, videat: Εἴ qui habet aures, audiat addit Arab. Wolfius mavult ἀπὸ ξυλου τῆς ζωῆς, καὶ τῆς πόλεως τῆς ἀγίας, καὶ τῷ γεγραμένῳ υπά. Primum recte probat (pro βιβλίῳ) ξυλου· etiam a libro vitae remotior est civitas sancta, quam a ligno vitae, cui ea junxit etiam versu 14. Deinde ἵνα præpositionem expunxi, Alexandrini præcipue codicis auctoritate: quanquam Erasmus quoque eam in Græco textu ed. 1. 2. 3. nescio quid fecutus, prætermisit. Postea idem ad Complutensem Apocalypsin accedit. Qui si ἵνα constanter prætermisisset, hodie particula, ut credere fas est,

fine

sine dubitatione prætermitteretur. Librarii talibus in minutis, ut eas reputabant; sere erant adiutoriorum. itaque ex vel animi causa supplererunt. Tali in casu non tam numerus codicum promiseus, (quoniam hinc codices pusilla particula ex carente, & a collatoribus, ut ipse *Alexandrinus* in ed. Oxon. minori, negligi potuerit,) quam antiqua sinceritas paucorum & ratio idonea curari debent. Sane quum illud, καὶ τῶν γεγραμμένων, ut *Wolfius* tertium legit incisum, præpositione caret, etiam secundum, cum primo louge arctius cohærens, ea percommode caret. Neque in eodem modo subauditur από. Sic enim occurrit Matth. XIX. 1. Act. 1. 4. Hebr. XI. 15: imo unice congruit antitheto hujus interdicti: ἐπ' ἀυτὰ, ἐπ' ἀυτῶν απὸ τῶν, απὸ τοῖς.

Postremo καὶ ante τῶν γεγραμμένων adeo paucis nititur codicibus, ut mirum sit, non plures librarios pro sua indole eam particulam inseruisse. Iohannes ipse, si καὶ scripsisset, subiecisset τὴν ἀγαθῶν τῶν γεγραμμένων aut tale quidpiam. nam pars eorum, quae scripta sunt, sunt plagae. v. 18. Tollit καὶ particulam Appositio, non improbata a Cl. *Wolfio*. Etenim ipsum lignum vitae, & ipsa urbs sancta, sunt primum & extremum, (cap. II. III. XXII.) imo etiam summa, egregiarum illarum prærogativarum, quarum in hoc libro spes facta est fidelibus.

20 ναὶ prius) ~ *Primas.* ¶ ἔρχομαι) ἔρχε And. 1. in textu, Lat. in ms. Pict. Ex seq. ¶ ταχύ· αὐτὸν,) Er. Steph. edd. ταχύ· αὐτὸν. alii. ¶ ~ ναὶ alterum) Al. Pet. 3. cod. plur. And. Bentlejo (voculam expungenti,) Areth. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. Habet etiam, amen omittit, *Primas*. (ναὶ) edd. And. in cod. Germanicis, *Valla* &c. Ex anteced. καὶ *Bera*. In Vff. quasi de industria ambigue pictum est, ut κ & ρ internosci nequeant. Editio Londinensis διγλωττος per errorem ναὶ expungit ante ἔρχομαι. ¶ ἔρχε) venio habet *Mog.* vel etiam *Primas.* in comm. Ex anteced. ¶ οὐσίᾳ) οὐσίᾳ *And. Pet. 2. Seid. Areth. Primas.*

21 ~ ιψῶν) Comp. Al. And. 1. Cov. Vff. cod. phares apud Bentlejum, Areth. Æth. Arab. Lat. in cod. Gall. vetusto. (ιψῶν) Er. And. 2. Armen. Copt. &c. ¶ ~ χριστὸν) Al. Arab. Lat. in cod. Anglico: nescio an Æth. (χριστὸν) edd. &c. Armen. Copt. Syr. ¶ ~ ιψῶν) Al. Æth. Lat. in tribus cod. Gallicis. Lectio media, probata Bentlejo & editori διγλωττω. (ιψῶν) Er. Lat. interpol. ιψῶν Heragii ed. *Mog.* τὸν αγῶνα Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. &c. Vff. Areth. Armen. Copt. Syr. Quiescit Sin. ¶ ~ αὐτὸν) Al. And. 1. Lat. in tribus cod. Gallicis. Omittunt iidem Britanni. (αὐτὸν) edd. mss. plerique, Æth. Arm. Copt. Syr. Ex usu ecclesiastico. αὐτὸν αὐτὸν Syr. in polyglottis. Ultimam vocem αὐτὸν, quae in codicibus manu exaratis plerisque, & editis omnibus legitur, omitti recentat Cl. *Wolfius*. Quam impigi fuerint librarii ad Amen particulam, usitatissimam quippe, in Doxologiis & Claustulis votivis inculcandam, patet ex plerisque omnibus N. T. libris, in extremo, & ex annot. Cl. *Wolfii* ad Ap. I. 18, ubi αὐτὸν inepte interposuere librarii sere omnes. Vnus librarius eam omittens pluris est, quam deceat, eam, ut libet, addentes. Ad ultimam usque lineam *Alexandrinus* excellentem suam simplicitatem obtinet. Disceptant eruditii, utrum hie, an *Vaticanus* præstautior sit codex, ut nupera V. C. Io. *Adami Ofiandi* Prof. Tubing. Orationum Triga copiose docet. Primum quæcumque est vel vetustatis in utroque,

vel opinionum de utriusvis ætate differentia , tanta ea non est , ut sinceritatem mutet lectionis , in qua indoles cujusque codicis est sita. Deinde in V. T. potior rem esse *Alexandrinum* , evicit *Græbius* : idemque in N. T. certe utilior est , quod lectiones ejus accurate excusas novimus , & quod Apocalypsin aliasque complures partes habet , quas amisit *Vaticanus*. In aliis partibus N. T. quas uterque retinet , uter sit potior , definiri non potest , quamdui excerpta *Vaticani* aut pene nulla , aut a lituris ipsius & ab aliorum codicium excerptis hand distincta habemus.

Redeo ad *Wolfium* , qui solerti reprehensione ad complura loca , Apocalyptic pleraque , uberior declaranda ansam mihi dedit. Gratum id mihi est : utinam vero satis illi otii obtigisset ad monita generalia , quæ supra in *Fund. Cris. Apoc.* præsertim § XVII , & toto illo loco , posui , penitus cognoscenda , & ad singula inde demum loca in Curis examinanda. Nam ex iis , quæ ad potiora loca monuit , intelligi voluit , quam feliciter *Apocalypses* recognoscendæ negotium mihi cesserit. Nunc quid discriminis inter utrumque nostrum existiterit , pace omnium , qui merita ejus expendunt , summatim declarabo. Supra typographiam evolat *Cris. N. T.* & ad ultimam antiquitatem se recipit. Qui editionibus obviis & gustu suo ad eas accommodato ducuntur , ingentem interpolationem in textu N. T. primis temporibus faciat , reapse , nec sine periculo , statuunt. nam plerasque lectiones , quas ii descendunt , antiquissimi testes & ignorant , & aliis lectionibus revincunt. Non tam cito sub manum apostolorum temerata corum scripta sunt : summa textus , quam *Latinus* interpres & alii testes cum eo congruentes a Seculo illo II in hoc Seculum XVIII derivarunt , sincera diu & a mutationibus fere omnibus , quæ nos exercent , intacta mansit : sero ac paulatim perversa quorundam sedulitas sinisteritate que turbas dedit. Nunc si quis talen textum v. gr. Apocalypticum , qualem plerique amant hodie , penitus describat , lectionem plenam , planam , parallelismo tintetam , id est , interpolatam , & ex paucissimis recentissimisque testibus fere ubique conflatam habebit , quæ , ad editiones collata , non multum abeat a textu per Henr. Stephanum & Elzevirios propagato. Mea recensio , in margine quidein , majore item testimoni numero destituitur interdum ; sed hoc iis fit in locis , quæ a patribus minus sœpe citabantur : nec tamen idoneis testibus caret , quorum *antiquitas* , eum rationibus exegeticis ipsi textui innatis , numerum compensat. Talibus locis exceptis , (namque per exceptionem aliquantisper tractanda sunt ,) textus meus perpetuo tenore ad monumenta longe plurima , a temporibus Iohannis in omnes ætates & regiones didita , five Græcos codices , five versiones , maxime , *Italum* illam , five patres , *Irenaeum* , *Hippolytum* , *Origenem* , *Athanatum* , *Andream* , *Tertullianum* , *Cyprianum* , *Hieronymum* , *Primasium* &c. spectes , accedit : nulli editioni , *Complutensium* , *Erasmi* , *Bexae* , *Stephanorum* , *Elzeviriorum* , unice addicta , & tamen raro ad solos codd. mss. se recipere coacta. Brevior ea lectio plerumque est ; & ubi multiplex varietas erat , in medio ambulat : ubique priscum austерumque , id est , nativum colorem obtinet. Hoc cujusmodi esset , in *Supplementis* Curarum suarum ; ut arbitror , dispexit *Wolfius* , (si eo usque progrelius est ,) & veritati liquidius indagatæ manus dedit. Æquitatis ille in me sua semper memor fuit : omnesque , ut spero , intelligent , me quoque modestiæ leges accurate servallè.

A P P A R A T V S

C R I T I C I

P A R S   T E R T I A ,

S I V E

E P I L O G V S ,

Q V O

D V B I A   G E N E R A L I A   S O L V U N T V R ,

E T

S I M V L   O P E R I S   H V I V S   C O N S T I T U T I O   V B E R I V S

D E S C R I B I T V R ,

R A T I O Q V E   S C R V T I N I I   C R I T I C I   N . T .   A D   S V O S   V S V S

R E F E R E N D I ,   E T   D E I N C E P S   C O N S V M M A N D I ,

E X P L I C A T V R .

СУВЯЩАЯХ

СВЯТИХ

СВЯТОГО ПАВЛА

ПОСЛАНИЯ

СВЯТОГО ПАВЛА

ПОСЛАНИЯ

СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ ПІДСТАВІЛІ

77

СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ ПІДСТАВІЛІ

ПОСЛАНИЯ СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ

СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ ПІДСТАВІЛІ

ПОСЛАНИЯ СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ

СВЯТОМУ АПОЛОНІЮ

S V M M A R I V M.

Exceptiones contra hoc opus commemoratae & refutatae. § 1.
Symperasima de Summa lectionis N. T. tuta ac sana: Objecio ultima soluta. § 2.

Plus tamen ultra nitendum. Cautio editoris, § 3. Consilium de Penore critico amplius limando & amplificando: & quomodo ii, quibus codicum miss. Gr. Lat. &c. potestas est, parvo labore multum prodesse possint. § 4.

Quomodo restigia Sapientiae & Virtutis divinae sub lectionis varietate sint observanda. § 5.
quomodo traſlrandae lectiones adhuc dubiae; § 6. & restitutas. § 7. quid denique sperandum. § 8.

§ I.

Quum adornandi Novi Testamenti Græci opinio, idea, specimen exirent, operam dedi, ut judicia hominum cognoscerem, & per ea erudirer: gratiamque habeo familiaribus, qui & suas & aliorum cogitationes, reprehensiones, admonitiones, mihi fideliter aperire non recusarunt. Erant, qui scholasticas criminarentur minutias, facile ferendi, si non ipsius verbi divini latet contentus. Erant rursim, qui hoc ineptum serio probarent, cum bona spe & gustu prosecutum in veritate, nec sine gratiarum actione erga Deum: quibus inservisse, merees mihi est opera quamlibet diutinæ lautissima. Plerique varie de crisi ipsa, ejusque necessitate, salubritate, firmitudine; varie de me & de instituto meo existimarent: quorum justis desideriis ut quovis modo, quovis loco, quoad fieri posset, ipsum opus satisfaceret, diu elaboravi. Præsens igitur operis adspectus, & cum ceteris editionibus collatio, non paucas dubitationes lectoribus

ribus eximet, iis præsertim, qui præfationem hujus voluminis & P. I § I. XL. rite perpenderint. Multas vero remansisse exceptiones, vel nunc demum exstirras esse, arbitror: quas omnes & exputare jam & amoliri, meum sentio non esse. Quarundam tamen copia est, quæ, vereor, ne magis etiam apud ignotos hæreant. Quare consultum duxi, non eas exaggerare quidem tristius & ambitiosius, sed tamen comiter commemorare & candide resolvere. Ego omnia in bonam partem accipio: accipiunt, quæso, etiam lectores. tum valde fructuosa hæc erit disceptatio: maximeque, si qui postea exsurgent adversarii, anticipata hæc defensio vel ipfis, vel aliis certe, sine specie acerbitatis satisfecerit. Præcipuas earum per Paria recensebimus.

I PAR EXCEPTIONVM.

Apparatus nimis parcus est.

Apparatus nimis est prolixus.

R E S P O N S I O.

Desiderium explere omnium, qui nimis parcum putant Apparatum, non unius voluminis hujuscem negotium fuerat. Criticis notis, opinor, admiscesti debuerant *exegeticae: argumenta* singulis capitibus præfigi: *tabulae Geographicae* pingi & seculpi: *critica Millii* farrago tota recudi, supplementisque quam copiosissimis & quam maxime *perspicuis* augeri. *Exegeticis* quidem annotationibus plerique magis favent, quam recognitioni textus ipsius: quæ tametsi minus speciosa, at certe magis necessaria, diffusa & fructuosa est, & paucioribus operariis apta. Hanc ergo prius expediendam statuimus: deinde nos ad exegesiu recepimus. *Separatim* vero eam emisimus; idque multis de causis, & ex monito venerandi D. I. H. Michaelis, qui præclaras annotationes & seorsum edidit in *Hagiographa*, & quas aliis libris V. T. adjecit, seorsum editas candidè optavit in *Bibliorum Hebraicorum præfatione*. Eadem exegesis *argumenta* quoque dedit. divisio librorum N. T. in capita, varia olim fuit: hæc, qua nos hodienum utimur, Græcis ignota erat, & in Latinis codicibus a Seculo XIII, deinde in editionibus Latinogræcis, postremo etiam in Græcis, Germanicis &c. invaluit. & quoniam a vera analysi passim abludit, Summaria huic divisioni superstructa, non possunt esse accurata. Rich. Simonius Galliæ suæ versioni, ex Latina factæ, argumenta non putavit addenda; cuius consilii rationem ipse in præfatione sua exposuit. Nobis potius Græcum textum continuum, nullis quamlibet speciosis interpositionibus interpellatum præstare, certum ratumque fuit. Solus ejus in editione nostra adspectus lectorem de serie & summa periocharum admonebit. *Tabulas Geographicas*, Palæstinæ, Asiarum, vel seorsum, vel in *Bibliis vernaculis*, vel in alia editione N. T. Græci, vel in scriptoribus Geographiaæ veteris, sacræ præsertim, vel in auctoribus classicis Latinis, nemo non habet. *Milianas* notas, fateor, multas prætermisi: quæcunque videlicet nil momenti in re, aut

aut nil speciei a codicibus haberent : quas , si apud Millium evolveris , facile ex iis , quae in Introductione discerniuntur , revinces . Etenim ad sententiam nil differt ἐμελλον , ἐμελλον· ἀποφθη , ἀποφθη· ἀποκατεσάθη , αποκατεσάθη· θίως , θτω· ἔστιν , ἔστι· ἔντος , ἔντος· κράβαττος , κράββατος· ἄρραφος , ἄρραφος· σαδδικαιος , σαδδικαιοι· πυρρίζω , πυρρίζω· ὃς ἔστιν , ὃς ἔν· πέτρος , ὁ πέτρος· ίδε , ίδε· εἶδον , ίδον· τρυβλιον , τριβλιον· ειβάς , εοιβάς· βαλάντιον , βαλλάντιον· ἔβαλλε , ἔβαλε· ἔπειτα , ἔπιστον· διδακτα , διδωκα· ἔγειραι , ἔγειρε· ἀνάπτεσαι , ἀνάπτεσε· ταῦτα ἔστι , ταῦτα ἔστι· αὐτῷ reciprocum , ἔαυτῷ· σεαυτῷ , ἔαυτῷ cum verbo secundæ personæ: δέρω εὔδο , δαιρω· κτένω , κτένω , κτένω· ἔνεκα , εἴτεκεν· λέγει , λέγει ὅτι· vel etiam εἰ in numeris compositis & sæpe alibi : ἀλλ , ἀλλά· καὶ , εἰ ἔγώ· πᾶς , ἔπας· ω̄-εὶ , ω̄ς· γ̄ , & μή· & post γ̄ μή indicativus vel subjunctivus : orthographia vocum peregrinarum , & nominum propriorum , quum etymon aut ipsum non spectatur , aut per variam lectionem non obseuratur : nomen , vel pronomen relativum : vocativus vel pro eo nominativus : verbum simplex & compositum eodem significatu : synonyma inera , cetera ejusmodi plurima , quorum classes diligenter Whitbius tertio Examinis sui libro digestis . Quibus deductis , quanta quælo jam pars varietatum exenpta est ? Ne in his quidem promiscuum quidquam nobis esse deberet , si constaret , quid esset a manu apostolorum . nam hinc quoque appareret , quibus ii partibus sermonem elegantiore vel quotidianum , dialectum politiorem vel rudiorem tenuissent , atque ipsa divinorum idiotarum orthographia legentes oblectaret . sed quum ii , qui descripsere codices , vel etiam varias lectiones excerpserent , hæc minima vix curarunt , ne nos quidem curare possumus . esto . Quicquid in huiusmodi differentiis suadebat aueritas codicum potior , sumsi : differentias ipsas aut attigi leviter , aut plane omili ; tantummodo ubi silebat Millius , eas quoque notavi , non ut illi adversarer , sed ut vel hinc constaret , nil gravius esse a Millio prætermisum . Magnum hoc compendium plerisque lectoribus gratissimum fore confido . In multis lectionibus , quas posui , codicem enumerationem abrapi , uni alterique , nominatim citato , adjiciens , alii . nomina illorum aliorum sere habet Millius ; sed vix unquam ab ullo lectore evolventur . tam parvi momenti sunt ex lectiones . Etiam Versiones interdum omisi , ubi videlicet varianti lectioni non magis , quam textui favere videbantur . Interdum attentus duntaxat adspectus eorum , quæ dicuntur , desiderium eorum , quæ dicenda fuille videntur , restinguat . v. gr. in Specimine , quod Notitia N. T. adornati (infra , P. IV. N. II.) habuit , quibusdam non satis fuit , quod Hebr. IX. 28 particulæ καὶ absentiam in ed. 3 Steph. sphalma dixi : (quod rursus alii ne notatu quidem dignum putarunt :) atqui satis fuisset , si animadvertissem , omnia monumenta , ne Stephani quidem editionibus prioribus exceptis , ibidem ad particulam καὶ a nobis fuisse allegata . Graviores lectiones , id est , quæ & momentum a re , & speciem a codicibus habent , omnes , ut confido , etiam in margine iudicavi ; codicetque in apparatu plenissime subjeci . Sic lectori & compendium & supplementum Millii præbeo : Millianum opus totum inserere meo , & illud ipsum tali modo antiquare , nunquam in animum induxi . illuc redeant , qui minutiora & copiosiora requirunt . Canonitus harmonizans ,

cis, *titulis*, *sectionibus*, *hypothesibus* & *prologis* patrum perpauci hodie utuntur: & qui utuntur, non solum apud Millium, sed etiam apud Erasimum, Stephanum, Pelargum, Heinium, Boeclerum, alios, possunt evolvere. An plures hinc inde codices, versiones, patres, ad suppleendum Millium requiruntur? Adjiciat per nos quilibet, quod poterit. hoc nunquam exhaurietur, & paucis locis etiamnum opus est. *Editiones* debuere frequentius allegari? Recentiores, ubi a nobis non citantur, fere cum Beza convenientiunt: & sic Beza cum Stephano, Stephanus cum Erasmo. *Patrum* etiam *libri* & *capita* ubique allegari debuerunt? quid juvaret, toties inculcari *Chrys.* in *h. l. Ocumen.* in *h. l. Areth.* in *h. l. Ambros.* in *h. l. Primas.* in *h. l. Multorun* locorum fides est penes Millium: quis enim omnia patrum loca ab eo allegata evolverit? evolvi tamen permulta: ea certe, quæ Millio superaddidi, præstaboo. Sæpe varia lectio minoris est momeuti, vel scriptoris suffragium non valde pertinet ad decisionem. Sæpe liber alicujus patris unicus est, aut scripta ejus tam pauca exstant, ut locus inventu sit facillimus, adhibitis præsertim Indicibus, quibus veterum scripta ab editoribus suis ornantur. Vbi vero maxime opus esse intelleximus, loca accurate indicavimus, uti sæpe fecit etiam Millius. Interdum lector, ubi aliquid a nobis dicitur, quo consilio id dicatur, requiret. id vero nec modum nec finem habuisset. Qui Erasimum, Bezam, G. a Mastricht, Millium, Whitbium, criticorum tomos a nobis exscriptos totidem verbis vellet, is adeat ipsos potius. Ab illorum lectione quisquis in hæc nostra incidet, causas, cur quidvis dicatur, non sine delectatione & utilitate perspiciet. Tum notari sæpius, opinor, debuit, quæ lectiones quibus *criticis* arrisissent, majori, minori jure. Sane juvaret, omnium sapientum judicia de quolibet loco in numerato habere: sed quis judicia omnium, qui scribunt; omnium vero etiam, qui nil scribunt & sæpe plus sapiunt, numerabit? paucorum vero sententia, præceps non raro ac subita, quid ponderis habet? Nulla fere est emendatio nobilior, quæ non aut in adversarios aut in dubitatores incidat: nulla interpolatio, quæ non aliquem inveniat admiratorem: neque ab hominum arbitrio nominumve claritate res pendet. quin etiam multi, quo majore scotent literatura, eo minus siccii luminis habent ad veritatem per tot instrumenta, quibus gravantur, comprehendendam. Non est velocium cursus, non fortium bellum &c. Eccl. IX. 11. coll. Pf. CXLVII. 10 seq. Rationes, si quas illi produxere, attigi: nomina quidem, ubi lectiones multis neglectas sum amplexus, adjeci, ne viderer solus incedere. Summam interim sententiarum indicabo. Latinam lectionem fere defendunt, qui Tridentini concilii tenentur auctoritate, Græcam Protestantes. Habet porro Latina, habet Græca lectionis varietas in bona fruge paleam suam. Paleam Latinam, ab omnibus hodie displosam, defenderunt antehac nonnulli, qui quicquid in suo exemplari Latino habebant, protinus pro ipsa Latini interpretis lectione amplexi sunt. Vide exemplum in Var. Ap. XIX. 5. Paleam in Græcis complures defendunt sene eruditii viri, qui tamen vix unquam, id quod ipsi optime sciunt, a se impetrant, ut quicquam, quod cum quovis exemplari ipsis familiarissimo congruit, ab archetypo apostolico discedere agnoscant, non tam partium studio, quam confuso retenti numero codicum. Sunt tamen ex utraque parte, qui sincero judicio bonam frugem & gustent & tueantur

antur, passim a nobis laudati. plura nomina, si opus est, dabunt Millius, Reineccius, Wolfius, Rusius, Stockius, alii. nos quidem libenter memoravimus eos, qui Latinum interpretem, cui alioqui addicti sunt, aliquando jure deserunt, vel lectio-
nem Græcam minus receptam recte amplectuntur.

Denique multa sermone uberiori, *magis perspicue*, edifferenda fuisse videbuntur. Non equidem ignoro, quid sequi, quid vitare debeat, qui perspicieus haberi velit. debet abjecere ellipsis, asyndeton, zeugma, orationem obliquam & pendentem, multa verba proprie significantia, vim particularum, & complures loquendi modos, menti exprimendæ ceteroqui aptissimos. in summa, nil eorum imitari debet, quæ in scriptis Latinorum Græcorumque, & in ipso Novo Testamento Græco librarii obscura putarunt, & ideo passim planiora facere ausi fuerunt. Veruntamen in hac discussione perspicuitati ipse operam dedi, & amicos adhibui, qui obscuriores meas locutiones severe notarent, eisque juxta mecum mederentur. Sed vel optimus in qualibet facultate ac disciplina liber multa per se facillima habere potest, quæ lectori hospiti, quamvis aliarum rerum perito, ænigmata sint. Ea quoque natura est multarum rerum, ut altissimo, quem ipsæ ferunt, perspicuitatis gradu exposita, lectorem & auditorem tamen ffigiant, qui gravatur cogitare. unde iniquus est, qui in opere multorum nexum postulat, ut quilibet articulus, qui primum attingitur, sit illico pervius. Minime vero omnium in materia critica intricatissima, & in nova ejus methodo, plana protinus cuncta postulari debent. Si quis id postulat, ipse experiatur, quibus verbis quævis nostra cogitatio, in hac ipsa vel in qualibet Apparatus hujus parte, clarius possit exprimi. Interdum aliqua incidunt, quæ utilitatem habeant, sed ad eos proprie lectors spectantem, quos verborum multitudo, scriptorem alioqui non deficiens, potius obtunderet atque distraheret: interdum scriptor lectoris intellectui nimium confusus, minus explanate differit, quam poterat. Est etiam lex quædam, quæ observata laudem perspicuitatis conciliat: *Omnes res & partes, quæ per se explicatu sunt difficiliores, dissimilato*: sed sic non proficitur in veritate. Neque tamen aliis, qui singulari perspicuitate pollut, egregiam dotem derogamus. nostræ quidem considerationis summa omnibus, qui eam cognoscere digubuntur, facilis erit, & operæ pretium, ut speramus, iisdem reddet: cetera in progressu lucidiora sunt, præsertim si P. I. § XL. monitum VIII observabitur.

Qui toto apparatu critico supersedendum fuisse censem, cum iis non contendam. utantur minore editione nostra, si placet, aut qualibet alia. Qui vero *nimiris proximum* ajunt esse Apparatum, ii copiosiorem ponderofissimorum aliquot locorum considerationem, velim, hic aspiciant. hanc, ut spero, non moleste ferent: reliqua autem, parvam utique molem faciunt. Atque hic postulat æquitas, ut qualibet rem non ad suum unius votum, sed ad ceterorum rationes plurifarias exigat. Egomet si in meum proprium usum hæc elaborasse, quanto uti compendio potuissent? Quod unum non juvat, alios juvat: fortasse is ipse, qui hodie nimietatem accusat, eras utilitatem sentiet. Supervacanea in primis videri posset in indiculis

codicum, qui Matthæo, Marco &c. in Apparatu præfixi sunt, *editionum & versionum* mentio; quippe quæ totum N. T. complectantur. atqui nonnullæ versiones versio-
numve collationes partem duntaxat N. T. habent: editionesque juxta cum versioni-
bus poni necesse fuit, ut earum recordaretur lector suffragia pro textus marginisve
lectione perpendens. Sæpe aliquid per se indignum notatu erat: ad quod tamen
lector ex alio loco se a nobis non sine causa remissum deprehendet. quare qui hunc
delectum decuraret, multa esset turbaturus. Multum sane temporis in hunc im-
pendi laborem: non video, cur paenitere debeat, nec tamen mihi plundo. Si
quid viricularum horularumque periit, eos miror, quibus ratio sua melius con-
stat. Bonum & divitem habemus Dominum: cuius gratia compensabit omnia. Qui
Millianæ editioni, præsertim per Kusterum retractatæ, assueverunt, dicere pote-
runt, ab ea ita discrepare nostram, ut in Apparatu aliqua omittantur, nimis mul-
ta aliunde adjiciamus. Plurimum sane a Millio & Kustero discessi in citandis codi-
cibus: sed non sine causa. Multas Kusterianæ editionis mendas ex ipsa Milliana
fustuli. Multa, quæ in Millii notis & appendice, quam Kusterus præclaro labore
in notas illas retulit, non habentur, habentur in Millii Prolegomenis, v. gr. Eu-
thalii & Euthymii lectiones. itaque ex Millii Prolegomenis nonnulla per Kusterum,
reliqua per nos in notas quoque relata sunt. Ex Complutensi editione ipsa, & ex
aliis, non paucas lectiones, falso iis adscriptas, correxi: ex editione Oxonienti
minore complura, a Millio, qui Waltoni, non Felli excerpta suis intulit, præ-
termissa, restitui: Methodium & Optatum, quos accuratius sublegit Clericus, suis
item locis inserui. Permutas allegationes alias Latini, Gothi, Saxonis, Syri-
que recognovi: in aliis linguis, lac. Cappellum, L. De Dieu, De la Haye, Mare-
schallum, Simonium adhibui: novissimisque suppetias a M. V. La Croze impetrata
adjeci. item Irenæi, Clementis Alexandrini, Athanasii, Ephraimi, Chrysostomi,
Cassiodorii aliorumque scriptorum ecclesiasticorum citationes, ut res postu-
labat, vel delevi vel supplevi: neque Confessionem ecclesiæ orientalis prætermisi.
Verum ergo est, a Millio Kusteroque longe discrepare nostram editionem: dis-
crepat vero etiam ab Examine Whitbii, qui multa ex Millio parum accurate repetit,
v. gr. f. 55. 59. quare qui aliquid volet reprehendere, prius examinare rite debet.

II PAR EXCEPTIONVM.

Omnes notæ criticæ in margine sub textu poni, & textui quam distin-
ctissime annætæ debuerunt.

Ne lectiones quidem variantes ullas, vel certe non multas, nec literula
 $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ stipatas, margo habere debebat: neque textui circellus
aut lineola interserenda erat.

R E S P O N S I O.

Si ostentationi inservisset, quamplurima in margine debuisse exhibere. At-
qui Stephanum præ Beza ob id ipsum laudat Simonius, quod alter variantes le-
ctiones

ctiones in margine exhibuerit, alter eas notarum copia obruerit. Hist. crit. N. T. p. 340 s. Nestræ quoque notæ, si margini eas haberemus superingestas, delectum var. lect. obtegerent: ac tam prolixæ subinde sunt, quæ ægre spatum in margine inveniant. Etiam Grabius in LXX, Ger. a Mastricht & alii in N. T. notas suas textui universo vel præmisserunt vel subjunxerunt: Wolfius & alii eas plane separatim ediderunt. quanquam si quis minorem editionem nostram voluerit adhibere, quæ cum hac majore in textu & in notis marginalibus congruit; is notas omnium commodissime cum textu conseret. Firma denique agitur & in ostensa Scripturæ N. T. lectio; cui nil est inimicus, quam perpetua mentis ad criticam disquisitionem per varietates nimis multas irritatio. Notæ nec ab omnibus, nec semper inspiciuntur; textum lectitamus omnes: præstat igitur, notas interdum cum molestia legitima procul evolvi, quam lectionem textus promiscuo illarum interjectu impediri. Provectiores lectores juvabit, etiam ipsam hinc inde varietatem libero ante judicio expendisse, quam numeros codicum pro ea militantium respiciant. Ipsum textum numeris, literulis, stellulis, ad notas marginis remittentibus, pridem adspersere multi: sed ea consuetudo nuper a nonnullis sapienti consilio est antiquata. Rursum aliis si auseultare potuissemus, textui parentheses & alia signa adjici debuere. Actis enim Eruditorum A. MDCCXXIX. mens. Ian. insertæ sunt *Admonitiones amicae & modestae ad futuros N. T. Graeci editores*: ubi multum commendantur signa, quibus sacer textus distinguiri possit & augeri, ut lector mox internoscatur, ubi sit parenthesis, dictum cardinale, obiectio, parallelismus realis, parallelismus verbalis, Hebraismus, sermo ex antiquitate, chronologia, geographia illustrandus &c. Sane parenthesis observatio, præclarum interpretationis est adminiculum: exque per commata & cola, veterum exemplo, vel per annotationes sunt exhibenda. Signum autem ( ) neque in miss. neque in libris primo typographiæ seculo excusis apparet: ex Chrysostomo quoque Montesaleomano deletur: neque Græcis magis, quam Hebraicis, convenit exemplaribus. Reète igitur versionibus id relinquit el. Wollius in tract. quem ex professo scripsit de Parenthesi sacra, p. 24. Ceteris admonitionibus, non impedio, quo minus obtemerent alii: meæ quidem simplicitati textus quani maxime merus placeat, qui cor magis expleat, quam ingenium & memoriam exerceat. signa suo quisque exemplari sua manu allinat licet: aliis ea lectoribus raro apta & utilia sunt, ac plerisque textum ejusque vim indies sibi notiorem reddentibus obsolecent: idcirco res per ea denotandæ commodius in annotationes exegeticæ conjiciuntur.

Lectiones variantes vel omnes, vel plerasque, quas quisque in margine positas nollet, quisque vel transiliat, licet, vel delectat. Nonnulla saltem loca tanti sunt momenti, ut nemo verbi divini reverens negligere ea aut negligenda existimare possit. Optandum erat, ne varietates tam odiosæ unquam natæ essent: nunc, quum & natæ pridem & in apricum productæ sunt, male consulunt integritati scripturæ, qui eas callide dissimulant; qui vero eas examinant fideliter, amore, non invidia, digni sunt. Literulae saltem, α β γ δ ε, si cui molestæ sunt, relinquat eas alii, quos fortasse juvabunt. Ab arrogantiæ certe crimine immunes ha-

beri debent : quod majori specie in omnes eos conferri posset , qui unquam textum N. T. ex pluribus codicibus sine lectionis varietate concinnatum ediderunt. Modestiam potius habent hæ literulæ , judicium liberum omnibus relinquentes. Quid item utilitatis literula Ζ ad notas renittens , lectori , si nostram editionem terere cœperit , allatura sit , expertus recogitabit. Multo minus circelli & lineolæ in textu offendere quenquam debent. *circelli* a Masorethis pridem , non dissimili instituto , sunt adhibiti , & commode monent , varietatem lectionis non obesse integratam scripturæ N. T. quemadmodum integratam scripturæ V. T. non obest Keri & Cethib. *Lineola* , versuum fines indicamus. alii , ubique versum signo dirimunt: nos , interdum. plerumque enim *literæ majusculae* , vel *interpunctio[n]es* (in quibus *interrogationem* fere colo æquiparamus ,) eundem usum præstant.

III PAR EXCEPTIONVM.

De variis lectionibus editor nimis confidenter pronunciat.

Nimis timide pronunciat editor.

Nimis confidenter pronunciare videar vel in indicandis *cansis* variarum lectionum , quum eas paßim ex *parallelismo* , ex *alliteratione* &c. ortas non solum puto , sed categorice dico : vel in assignando *finitudinis* gradu , quum alia lectio in textu , alia in margine , præfertim cum literula & vel , alia demum in Apparatu ponitur , alia plane prætermittitur. Ego vero etiam atque etiam hoc agnosco atque edico , me eum esse , qui LECTORI QVICQVAM PRÆSCRIBERE NEQVE POSSIM NEQVE VELIM. Non postulo , uni lectori meam omnibus de locis probare sententiam : non arbitror , ad meam de uno loco sententiam omnes lectores adductum iri. vicissim ne una quidem sententia omnibus displicebit : ne unus quidem lector omnia improbabit. Utatur quilibet , quoad volet. nullam mihi sententiam temere eripi patiar : nullam meam sententiam , nisi rationes permoveant , quisquam sanus accipiet. Eandem modestiam declaravit in Prolegomenis Millius , in limine , f. 33: *Cum ipsa operis hujusc ratio postulet , ut , ingruentibus undique textus sacri lectionibus , quasi quidam arbiter sedeam , uti de se olim dixit Hieronymus , & ex ipsis , quae subdititiae videantur , quae cum textus genuini apostolici consentiant veritate , decernam : scias , lector erudit , meam de ipsis qualencunque sententiam , seu malis conjecturam , uti privati duntaxat hominis est , ita ejus certe esse , qui ipsum , & omnia sua , TWO IV DICIO iubens subiect . & in extremo , f. 167. (168. ed. Kust.) Nostram de variationibus sententiam , utcunque δογματικῶς , ad evitandas verborum ambages , forte prolatam , nolim alio a me loco habitare putas , quam conjecturae viri in his rebus haud mediocriter versati , ideoque nec male forte ut plurimum de iis judicantis ; privati tamen , & rectiora suggestibus CEDERE parati . &c. Hanc declaracionem omnes meam quoque esse velim putent. sape animus recensentis firmam satis penes se habet sententiam , diutino interdum labore partam : nec vero postulare potest , ut lector protinus eam capiat ; vicissim autem lector æquitatem illi præstare debet. Tamen Millius*

Millius tanquam praeator de tribunali pronunciari postea dictus est: tamen fortasse ego quoque dicar. Quid faciendum est? seramus. Videant autem, qui confidentiam hoc in genere causantur, ne ipsi nimia dubitatione fastidiove laborent. Etiam si omnium varietatum incerta esset maneretque decisio, tanto magis necessarium esset, discreville eas a ceteris, quæ omni carent & varietate & varietatis suspicione: sed non his simibus arctatur utilitas tantarum collectionum. multorum ex iis locorum datur, quæ antehac non dabatur, decisio, si accipiatur. Sed si propheta hodie existaret, primævamque lectionem, omni varietate ad apicem usque determina, restitueret, nullam is fidem inveniret, nullam gratiam iniret a literionibus, otium sibi sanctum indignantibus. hic sensus in eis dominatur: volunt habere quod ludant: malunt movere & exercere se, quam promovere & acquiescere: ubi rem vident ad serium usum converti, tergiversantur. Rigidissimi sunt in hoc genere, qui lectionem *typis* excusam, nullius limæ indigere putant. sed typographia unius lectioni præ altera non addidit infallibilitatem. an, ubi unius loci duplex est ex una lectio, utraque est infallibilis? Sane vercor, ut paucularum receptiorum lectionum sequiorum segregationem, defensione innumerarum receptiorum lectionum bonarum, sim redempturus. ita plerique & se & alios ad ea, quibus semel adsuevere, nituntur adstringere. Video, quid in aliis laudari, quid reprehendendi solitum sit: non ignoro, quid mihi faciendum fuisset, si auram popularem captare licet: sed pluris est veritas; & omnes, quæ recte sentiunt, hi ex paucis locis, in quibus libere egi, eo magis agnoscunt, me tot aliis in locis ex animo & bona fide defendisse textum commiuem, neque partium temporis causa quicquam statuisse. Celebranda est vel haec longanimitas, qua tractat Deus homines verba majestatis suæ tractantes: eam, quisquis sacros recenset libros, & implorare debet, in deprecanda sua imbecillitate; & imitari, in serendis proximorum judiciis. In rebus omnibus, viam quæsivi ad proficiendum: in nulla, veritateui pertinaciter refungi: typis antehac excusa, non cupide expunxi.

Nimis timide me incedere dicent, qui saepe β , δ , vel etiam γ , ut nostra fert methodus, in margine conspicient. Utinam potuissem textum per omnes apices sincerum ac solidum, sine ulla varietate, lectori præstare. Sed hoc nemo adhuc editor recepit: ac præcipue ego infirmitatem meam sentio cum dolore, & cum pudore consisteri necesse haedo. Progressus sum, quoad poteram: suppleant, in meum & suum & aliorum usum, alii, quod opus est. Interdum tamen propter paucitatem tellium, qui adhuc pro lectione mihi probata præflo erant, verebar, ut multis eam probarem lectoribus: ac talia loca vigilans lector facile internoseat, majore inque sibi passim ansam esse datam experietur, quam appareat prima specie: Comiter me admonuit cel. Clericus, ne præferrem lectiones, quæ possent videri favere sententiæ corum, qui *Augustanae Confessioni* sunt addicti. *Bibl. anc. & mod.* T. 26. p. 420. Tale quiddam videlicet visus ei eram secilse in *Prodromo N. T. adornandi*, de loco Hebr. II. 9 differens: at nunc accuratiorem plenioresque ejusdem loci considerationem dedimus supra. Plures fortasse dicturi sunt, *receptam lectionem* hic plus, quam veritas sinat, defendi. Ego autem veritatem defendo: vera lectio

lectio ubi eadem est quæ recepta , tanto id optatius accidit verecundiæ nostræ. Ex iisdem autem principiis modo emendatio receptæ lectionis , modo defensio fluit. utrumque æque gratum debet esse filiis veritatis.

Multæ varietates sensim & repertæ & expeditæ sunt: multæ hac methodo , quæ nunc proposita est , expedientur : aliqua vicissim dubia eruuntur postlimino , quo ipso ad futuram eorum decisionem via munitur. paullatim ut in omnibus , ita hac in re proficitur : neque ob tot difficultates , partim exemptas partim remanentes , protinus aut omnia absoluta postulari , aut omnia repudiari debent. Religio ac pietas , quæ crisin salutarem animat ac moderatur , media inter superstitionem & inter licentiam , media inter auctoritatis & confidentiæ præjudicia , docilis & patiens , ambulat. Hac lege , omnibus , maxiineque iis , qui timorem Dei & aliquem his in rebus usum habent , neque tam humanam curam , quam donum cœlestis in tali ope- re querunt , liberrimum est manetque judicium , de lectionibus omnibus , in *textu* , cum circello , sine circello ; in *margine* , cum qualibet literula ; in *Apparatu* de-
mum , cum qualibet epicerisi ; vel ne in *Apparatu* quidem positis , quamvis in singu-
las varietates id monere atque inculcare putidum fuisset.

IV PAR EXCEPTIONVM.

Nulla emendatio in ipsum textum receptionem debuit admitti.

Melior lectio ubique textui debebat restituiri.

R E S P O N S I O.

Egregias commoditates uniformis haberet exemplarium lectio. ea si esset , sine publica sententia quidquam ejus corrigere nefas poterat videri. Nunc in omnium manibus versantur exemplaria opinione vehementius inter se *differentia*. Nemo mihi credat : textus Græcus versione Latina interlineari comitatus , sane tritus , cum qualibet conseratur obvia editione : vel inspiciantur exemplaria in auditorio , ubi N. T. Græcum frequenter tractatur. differunt inter se , quæ hinc inde recepta sunt. Non longe abiero. In præsenti , Denkendorfii , unus alumnus Ariæ Montani editionem , ex Compluteni deductam ; alias aliam , Erasmi vel Bezæ , domo allatam habet editionem. abs quavis harum trium subinde differt editio nostra , & eodem tempore ad ceteras accedit. quam ob rem ? ipsæ inter se permultum differunt. Nunquam videlicet unum exemplar præ ceteris publica auctoritate recep-
tum est , nullum reprobatum. qui ex omnibus optima desumit , is editores proba-
tissimos imitatur rectissime.

Generosius suadent , qui omnia meliora in *textum* protinus restituenda esse , vel etiam euudem totum ad unum quendam manuscriptum codicem , *Alexandrinum* , con-
formari oportere censem. At ne Grabio quidem in LXX int. cura erat , ut libro-
rum

rum sacrorum V. T. editionem vel Romanaṁ vel Alexandrinam, sed ut genuinam, quantum fieri potuit, ac probe emendatam, in lucem ederet. LXX int. ed. Grab. T. II. Proleg. c. II. § 17. Etenim quid jurat textis praeceps ad unum quoddam exemplar exhibito, quod non modo lectionibus saepe corruptis, sed etiam hiatibus laborat? nil tamen in melioribus textus lectionibus aliunde repetitis, ex conjectura datur: nil, in Alexandrino codice notabile, Apparatus noster non indicat. In introductione ostendimus lectionem genuinam per duas codicum quasi nationes disiectam & distractam: eam in unum recollectam exhibere studiuimus. hoc sane praestabilius est, quam unius codicis ex bonis & malis mixta lectio. Nil refert scire, qualem textum hic vel ille librarius habuerit: praestat, habere ipsum textum Matthaei, &c. Nullus editor princeps sine libertate ecclæstica secutus est unum codicem manuscripum: rari librarii unum pessime codicem in describendo secuti sunt. Majori specie desideratur *textus ex cunctis monumentis quam sincerissime coagimentatus*. Equidem legem mihi hanc pridem habui fixam, *ut ne syllabam quidem ullam, a pristinis editoribus in textum non admissem, nunc primum admiterem*. Apocalyptic postmodum, justa de causa, suo loco indicata, ac non nisi paucas ejus lectiones, excepti: neque exceptionem ultius potui extendere. Porro longe aliam legem sibi propositam, anonymous novissime promulgavit his verbis: *Nihil prohibet, lectionem a typis editam & vulgo recepta diversam in Textum recipere, non tantum ubi idoneis argumentis asseri potest, verum etiam ubi adhuc dubitatur, utra utri sit preferenda*. Proleg. Wetst. N. T. p. 196. Satis differentiae inter utrumque nostrum esse, mox in Actis literariis Amstelodamentibus notabatur. Differentia minus tum quidem potuit perspici, quod ad ipsam certe varietatum decisionem attinet: illudque potissimum agitur, utrum in textu an in margine sint ponenda lectiones genuinæ vel etiam probabiles, quas manuscripti præ excensis habent libris. Non abhorret anonymous confilium a specimen Bentlejano; & ab exemplo illius, qui N. T. Græce & Anglice edidit: ne dicam de Grabio, qui similiter LXX interpretes edidit ex cod. Alex. nam in interpretes illos & plus utique licet, & minus multi incurunt, quam in textum N. T. originalem. Ego autem cuius minus longe sim progressus, dicere necesse habeo. Multa quidem Complutensium, multa Erasmi, multa Beze propria esse constat errata: sed non multa poterunt demonstrari menda, que illi communia inter se habeant. Quare utrum textui inferantur genuinæ lectiones, que illos perpauca conjunctum fuderunt, an in margine palam repræsententur, veritatis nil interest. Rursus commune quiddam esse patet editionum omnium, abs cuius tenore ac colore ubi differunt manuscripti codices, in dubiam ii saepe, vel etiam deteriore, eandemque speciosiorem aliquando, literam abeunt: maximeque Alexandrinus, cui palma diri solet, antiquus ille quidem est, & aliquando unus sincerus; sed non ratus anceps variusque: cui quid in utramque partem tribui debeat, suo loco ostendimus. Quare nonnihil interest, lectoribus, præsertim imbecillioribus, qui criticum etiam recte sentientem non statim alsequuntur, omnes eximi causas timendi, ne nova recognitio textui usitato plus affricet labis, quam deterget. Omnino pristinis recentiores, singulas, conjunctas, per se non meliores firmioresque sequentia regularis usus fecit; neque ad eas sine exceptione tuendas ulla publica auctoritas succedit.

succeſſores alligavit: ſed tamen commune illud, quod diximus, editionum, ſive claſſicæ lectionis ſive alio vocabulo notetur, tacita omnium conſenſione ita adhuc celebratur, ut id a me ſollicitari, hoc crepero etiamnum & ſubluſtri tempore, non putarim oportere. Iudices capitales, in re dubia, tutius cenſent, muſtos fontes diſmittere, quam unum innocentem jugulare. non diſſimilis ratio in foro critico valet. Liberale eſt, alias editiones ex aliis; libera- lius, universas ex mſſ. linare in textū: alterum quin fieri poſſit, ne- mo dubitat; alterum majoris eſt conſiderationis. Vbi & codicum pars aperte po- tior, & rationes idoneæ, accedente probatorum hominum judicio, emendationem aliquam textui vendicant: moſteſtiam nemo violatam dicet. Qui vero ſe ſolo fre- tuſ, & præjudiciis criticis vel etiam dogmaticis, uniuſque & alterius codicis novi- ter reperti adſpectu & favore abductus, lectionem uſquequaque fultam eliminat: nullo molliore, quam temeritatis nomine ſuum olim ipfe factum poterit reprehende- re. etenim lec̄tio, quæ hodie editori valde placet, ea protinus lectoribus & cen- foribus, ut recens docet experientia, vel poſthac etiam ipſi editori diſplicere po- eſt: vel ſi hie ei ſaltus quam pulcherrime cedat, alii tam curioſo tamque temera- rio tempore exiſtent, qui ejusdem juris obtentu turbulent omnia, paremque prope editionum ac manuſcriptorum diſcrepantiā invehant. Quare præſtabilius eſt, lec- tiones non confeſſæ ſanitatis tantisper arceri, quam poſtea iterum ejici. Grada- tim in tanta re procedendi locus eſt, ut genuinæ, ac potius, ut ancipites lec- tiones, quæ adhuc extra textum typis excuſum jacuerunt, aliquantisper in pro- ximo, in margine, eoque ſatis vacuo, collocentur: idque ipſis illis lectionibus eſt conducebile. ſic enim in omnium oculos incurruunt, ut ſeorsum examinentur, &, ubi probatæ fuerint, ſuam ſalubritatem guſtandam præbeant. quod ſi protinus in textum abdantur, periculum eſt, ne a rixofis hominibus eo magis impugnentur. Nos non contendimus: in omni re modus libertatem, libertas latitudinem habet. ad unam metam non una ſemita ducit: publica ego, quod nemo prohibet, via iyi. Quuin aliis in tempore ſuo lux & animus crefcet ad textum ejusmodi & emitten- dum & admittendum, qui omnem lectionis germanitatem, absorptis marginum re- liquiis, liquido exhauriat: non verecundiam eis noſtram obſtare, ſed curam prodef- fe cupimus. Interea unum dicam: Hodie, divino beneficio, id agitur, ut ſcriptura, novi maxime testamenti, in varias linguaſ transferatur, ad nationes quam plurimas propaganda: tanto religiosius curandum eſt, ut textus Græcus præ- cipuis in locis, quorum differens lec̄tio ex Græcis in versiones dimanat, apostolice manui quam ſimillimus, vel certe lectione recepta nusquam deterior, ſubminifre- tur interpretibus ejusmodi, quibus non vacat differentias Græca lectionis operose diſcutere.

Quatuor *Paria* exceptionum reſpice, fodes, Lector, ad quas modo reſpon- dimus. quam vehementer ipſæ inter ſe pugnant, in contraria atque extrema omnia digredientes? quam pulcre vero methodum noſtrum, quæ pridem inter omnes me- dia ambulat, comprobant?

Præterea vero *Latinitas* mea reprehensa eſt, quanquam hic non agitur ex epi- ſtolis Ciceronis. Nonnulli requiſiverunt hominem nescio qua amplitudine conſpi- cuui.

euum. sed siue insulitorum primus siue hypodidascalorum ultimus essem, quid ad hanc crisi interest? qui Wirtembergicarum rerum haud ignarus est, nullam ea statione, in qua hoc opus elaboravi, ad id agnoscet accommodatiorem. *Societatem* potius desiderent alii. sene plura excutere potest atque colligere societas numerosa, & plus vident oculi, quam oculus: sed ipsa veritas assensorum multitudine non nititur, & in decisionibus, ubi v. gr. novem homines unam lectio-
nem, octo alteram probant, ea lectio, quæ numero probantium prævalet, non plus ponderis habet, quam si unus eam probasset. Si necessaria sit societas, neque Erasmus, neque Stephans, neque Beza prodire debuerunt: quanquam & illi & alii, adjutores certe suos habuere. Una per societatem condita est editio Complutensis, qua non segniter usit sumus: ejus exemplo utinam nova societas existat, quam plurimum prosectura. Tantis per autem singuli cessare non debemus. Equidem societatem colui cum antecessoribus hoc studio pridem defunctis: cum amicis, coram & per literas: cum auditorum grege non uno. hi necessariam ministraverunt editionum N. T. copiam: his, quasi librariis & anagnostis usus sum: his certe docendis didici.

Quid vero dicendum tandem de mortalium judiciorum varietate? quis omnium desideria expletat? De ipso verbo Dei scripto, Novi præsertim testamenti, diversi sunt hominum sensus: quanto magis de cura unius servuli in eo elaborantis? Omnibus placere minime postulat, qui Dei verbum & hominum ingenium novit. Hoc ipsum me adegit, ut opus, citra *avdæcav*, ad unum divini beneplaciti in mea conscientia dictamen eo magis exigarem. ibi duleem inveni requiem, didicique hominum, etiam proborum, reprehensiones suavius, quam applausum, excipere. Probet quilibet, quæ probanda esset: defectibus autem, hujus quoque ipsius apologiæ, veniam, rogo, tribuat. Hoc quisquis dat nobis, is reliqua etiam, quæ de finibus hujuscæ scrutinij dicenda sunt, dextre accipiet.

§ II.

Lectiones variantes, quas Parte II Apparatus hujus vidimus, siue paucæ vi-
dentur, siue multæ, ex permultis eductæ sunt. Millium enim si evolvas, tum de-
mum appareat, quo paucitatis nunc sint redactæ: & tamen huic ipsi paucitati detra-
here possit majori jure multas, quam aliquas ulla specie adjicere. In his delectis
rarae sunt, extra has nullæ, ut confido, & momento simul & ambiguitate notabi-
les. Ingens beneficium, testimonium Christi in literas relatum. Id si non exstaret,
dicerent homines, utinam scriptum esset: nunc quum exstat, ostensionis eaufas
iudicem qualescumque captant, nihil magis credituri, quam ii, qui ipsam olim manum
atque os apostolorum habuere frustra. Misericordia quidem & auxilio dignæ sunt
imbecilles honestaque animæ: sed relinquenda sibi est protervia empætarum, qui,
quum lac & vinum bibere nolint, tamen culices librarios idecirco pereolare videri
volunt, ne persidia malitiaque suæ camelos sine ratione videantur deglutire. Hoc
verbum, quod rident, illos judicabit. Tu, religiose lector, recognoscere mecum
veritatem ejusque firmitudinem. Supra ad singulas var. lect. decidendas adhibui-

Hh hh

mus

nus & originem ipsarum & diversitatem codicum : harum utraque facit etiam ad universam sinceritatem librorum N. T. demonstrandam. Omnes enim varietates vel casu vel consilio sunt exortæ. casu, ut plurimæ, quæ librarii magis in res, quam in verba, essent intenti : itaque non res, sed verba mutationem subiere. consilio invectæ sunt deteriores quædam varietates vel pravo vel inepto. at hæreticorum vim Scripturis allatam observavere pii patres, & loca ab iis sollicitata, eo diligentius, si vel reliqua minus curarent, defenderunt : itaque cum hæreticis ipsis corruptæ eorum ad nihilum venerunt, præter paucæ, quæ speciminis instar in reliquiis librorum a patribus contra eos editorum remanent. Varrietates ab hominibus non malis interdum in locum lectionis famoris, quæ offendere videretur, in nonnullis codicibus substitutæ, eo etiam ipso minus periculosæ sunt, & veritate vindicata ultro disparent. In codicibus si quid labis est; id vel has varietates altæcitt, quas recensuimus : vel ceteras omnes. Non eas, quas notavimus; ut res loquitur per omnes versiculos. si autem ceteras; quænam fuit, & ubi gentium? Monumenta, quæ a literatis hominibus accuratissime sunt excusa, tam late patent, quam universitas rerum Christianarum, & cum ipsa sua varietate ad ætatem apostolorum assurgunt redeuntque, per codicem, climatibus, dialectis, seculis diverorum, consensum inter se, & cum versionibus etiam antiquioribus, & cum patribus antiquissimis, atque adeo apostolicis. Ego vero palam profiteor, inquit Lud. de Dieu, nunquam mihi magis confirmatam fuisse fidem, quam ubi non modo veterem illum interpretem Latinum, sed & Orientales illos, Syrum, Arabem, Æthiopicum, quique Evangelium Hebraeum dedit, cum Graeco textu ita ad amissim in omnibus convenire vidi, ut, si res fidei speles, ortum Christi, nativitatem, educationem, miracula, sermones, totam vitae scriam, mortem, resurrectionem, ascensionem denique, eum ubique consensum invenias, qui de rerum gestarum veritate non nisi improbo dubitare permittat. Quod evangelium constituit, quod Christi notitiam exhibit, quod fidem salutarem generat, quod mores format, quod conscientiam ira Dei percitat tranquillat, apud omnes idem est. In verbis nonnunquam est varietas, quæ quidem in quibusdam narrationum circumstantiis non eundem sensum præbet, rem tamen credendam non pessundat, sed mira quadam Dei providentia & cura, fidei integrum relinquit. Præf. Comm. in IV Evang. Nullus in omni literarum genere scriptor vetustus reperitur, qui non permultos contraxerit nœvos: nec tamen ita scepticus quisquam est, ut luri civili, ut Historiæ (nam reliquæ discipline facilis ex lumine naturali sarcintur) a veteribus ad nos propagatae penitus diffidat. Neque exemplum testamenti humani aut diplomatis regii, si forte scriba pridem aut typographus nuper erratum admiserit, totum confoditur. Dices: *Monumenta, quibus nituntur varietatum decisiones, sunt ab humana manu: ergo decisiones non sunt firmæ.* Resp. Tam firmæ sunt certe, quam in omni auctorum veterum genere, qui quid in toto scripserint, paucis locis vexationibus apud quemlibet exceptis, nemo dubitat. Si ista ratio decisiones infirmaret, iisdem monumentis ne iis quidem in locis, quæ nulla varietate afficiuntur, niti possemus. Regeres: *Vix fieri potuit, ut omnes codices descendenter ex apographo uno (sicut nos omnes descendimus ex Noacho, qui tamen non fuit primus homo:) id apographum, si ad ipsam v. gr. Pauli manum fuit descriptum, tamen potuit a Pauli manu differre aliquantum*

tum, & differentiam in omnes codices posteros transmittere: ex lectionibus, quae hodie existant, optima inter ipsas per crism legitimam educi potest; sed per eandem crism non potest demonstrari, nullam aliam ullius loci genuinam fuisse lectionem. Ultima haec dubitationum est: qua expedita, soluta erunt omnia. Eam autem dispellit

I. *ipsa codicum constitutio.* Nullum enim tam proletarium cuiquam inter manus versari exemplar potest, cui non congruant omnia, pro auctoritate Scripturæ sacrae & pro veritate religionis Christianæ, sapientissimorum hominum argumenta. Perfectio, harmonia, symmetria scopi totius in quolibet libro & singularium partium, & sanus ubique & ex omnibus membris respondens sibi color eluet. Insignem hoc loco usum præbent *Catenæ*, sive *Exegeles*, ex monumentis quam plurimorum patrum, sere deperditis, in unum collectæ: quippe plane eandem vetustissimorum ex omni orbe Christiano doctorum retinentes medullam, quæ est codicu N. T. hodie superfluum. Si duas recensiones haberemus, quarum una ipsam literam apostolicam, nullo apice dubitabili; altera omnes lectiones sequiores pro veris in unum conflatas ostenderet: certum est, ex illa non plus, quam ex hac profecturas esse animas flultas; bonas, ex hac quoque summam ejus, quod scriptum est, hoc est, voluntatem Dei Patris in Iesu Christo esse cognituras, & ad vitam æternam, quam anhelant, satis adjumenti habituras. Præterea quilibet Novi Test. scriptor tenorem sibi proprium ac nativum hodie retinet, in locutionibus etiam minutissimis observatu. ex Evangelistis plurimas unus varietates naestus est Marcus: & tamen idiotismus ejus remanet. vide *Gnomonem* ad Marc. I. 16. VI. 9. IX. 20. XIII. 26. Omnim pluriæ varietates invectæ sunt in Apocalypsin: & tamen greci ejus libri lectio colore nisi ubique simillimum, in Hebraismo aliisque rationibus.

II. *Brevis & indelibata totius doctrinae sacrificia Summa.* Ignatius quum incedisset in quosdam contentiosos, unam commendavit χριστουαγίαν Christi dissentiam. ἐμοὶ δὲ Χριστὸς ἵντες χριστὸς τὰ ἀβνυτά (fort. ἀτηνύτα coll. ἑτάκοντα, Iud. XV. 14.) καταλ. i. e. ego in nullam me committo litem: mihi archiva interire nescia sunt, Iesus Christus; archiva, crux ejus & mors, & resurrectio ejus, & fides per eum. Pariter quilibet pius idiota omnes, qui literam sacram fugillant, hoc uno superabit, si dixerit, *Mihi pro archivo & armario est symbolum apostolicum cum reliquo cataphractismo.* Humile huc compendium supra omnem lectionis varietatem collocatum & evectum est. cons. Abbad. I. II. de verit. rel. Christ. p. 438. edit. Roterod. Quid? unica baptisini formula, quæ & in literis plane invariata, & continuo fidelium usu recepta permanxit, omnia compensat, ne ponderosissimo quidem loco de Tribus in cœlo testantibus excepto, quem nulla mutatione attingi, ob id ipsum minus necessarium suit.

III. *Scripturae sacrae libertas.* Quæ ad fidem, amorem, spem pertinent, non semel, sed ubi que exhibentur. In unum conferantur omnia loca N. T. quorum de lectione cum illa rationis specie ambigendum putes. nil non expediri, &, quicquid interest, sarciri ex iis potest, quæ nullam plane mutationem subiere. Fac, in uno alteroque miraculo, hanc illamve circumstantiam per lectionis varietatem in

dubium vocari , aut etiam totum aliquod miraculum esse dubiæ lectionis. nil obest. Multa miracula ne perscripta quidem sunt : sine detimento fidei. non uno miraculo nititur fides nostra , sed multis : nec his quidem unice. Syrophœnissa illa ex fama de Iesu hausit fidem , etiam si alii aliis ei verbis virtutes Iesu prædicarent. Fac , unius alteriusve dogmatis probationem per lectionis varietatem in uno altero loco impeditiorem reddi : ipsum tamen dogma firmum & inconcussum manet.

IV. *Universa ratio ac via , qua agnitio veritatis , in Novo Test. maxime , hominibus impertitur.* Solo quidem literarum beneficio omnes disciplinæ humanæ , atque ipsa , tota literis constans , philologia , & linguarum facultas , earumque prisci auctores , ab ætate in ætatem propagantur , suamque sinceritatem tuentur : Deus vero quibus modis notitiam Filii sui tribuat nobis , id Chrysostomi primi Lutherique verbis , quos nemo , sine injuria , infensos Scripturæ suisse dixerit , expemonus. Chrysostomus in ipso Proœmio ad Matth. adeoque ad totum N. T. , plane considerate , sic insit : *Literarum nos quidem bono nil uti oportebat , sed vitam ita inmundam praestare , ut Spiritus gratia pro libris esset animis nostris , & quemadmodum libri atramento , sic corda nostra Spiritu inscripta essent. Quam gratiam quam repulimus , Φίλε καὶ τὸν δευτέρον ἀπασθάνεται πλεύ , teneamus tamen eum carissimum , quem possimus. Nam prius illud præstabilius fuisse , & verbis & factis ostendit Deus : qui & Noe , & Abraham , & posteris illius , & Iobo & Mosis non per literas , sed per se ipse , pura eorum mente reperta , sit locutus. Postquam autem in ipsum malitiae suudum incidit cunctus Hebraeorum populus , necessariae demum literæ fuerunt tabulaeque & per eas admonitio. Neque id in veteri solum , sed etiam in novo testamento sanctis accidisse videoas. neque enim apostolis scriptum quicquam dedit Deus , sed pro literis gratiam Spiritus se daturum promisit. ille vos , inquit , monebit omnia. Atque ut scias hoc longe melius esse , audi , quid per prophetam dicat : Dabo leges meas in mentem eorum , & in cor scribam eas , & erunt omnes docti a Deo. Paulusque hanc ostendens excellentiam , legem se ait accepisse , non in tabulis lapideis , sed in tabulis cordis carneis. Quoniam autem procedente tempore alii in dogmatis , alii in vita & moribus defecerunt , literarum rursus fuit opus admonitu. Considera ergo , quantum sit malum , quum ita pure vivere deberemus , ut ne indigeremus quidem literarum , sed pro libris exhiberemus corda Spiritui ; nunc , amissa illa gloria , & harum indigentia contrafacta , ne subsidiario quidem remedio (δευτέρῳ Φαρμακῷ) rite uti. Si enim culpa est , literarum egere , neque Spiritus gratiam capere ; vide , quantum crimen sit , ne post hoc auxilium quidem velle proficer. Non hoc ex Chrysostomo , ut opinor , hausit Lutherus : qui tamen hoc ipsum in Postillis ecclesiasticis , & quidem in vividissimis operis ipsi carissimi horribiliis primis , copiose , & , ne ei excidiſſe videretur , saepe tractavit. Mihi omnino ita videtur , inquit , ideo Sanctorum Spiritum voluisse , apostolos atque evangelistas sententias scripturae plerunque decurtatas adducere -- in novo instrumento , ut in vetus , quorū & sanctam Scripturam vocant , remittant , & eo impellant lectorem --. Cujus causa est , quod Novum testamentum vocalis tantum prædicatio , vivusque sermo esse debuerat , non scriptura , nisi aliud cum pseudoprophetarum improbitas , tum fidei nostrae infirmitas poposciſſet , quare & Christus nihil omnino scriptum reliquit ,*

liquit, de quo dicemus in lectioinem evangelicam feriarum, quas της ἐπιστολής vocant. In EVAUG. I Advent. fol. 7. edit. Lat. Iterum, Non scribet Iohannes Baptista, quod in futuro tempore impleteatur; sed praedicat ore & demonstrat digito Eum, de quo reliqui vates scripserunt. In EV. III Advent. f. 38. Est vox clamans, non scriptura est, libris comprehensa: Evangelion oportet esse vivam vocem. quare Iohannes figura, exemplum & inceptor ac primus praedicatorum evangelii, nihil scripsit plane, sed tantum vita voce clamavit. In EV. IV Advent. f. 47. Plenissime vero, ut destinarat promiseratque, in EV. Epiphan. f. 141 seq. Quid stellam, inquit, faciemus? aliud nihil quam novam illam lucem, Christi praedicationem, quae ore in universo orbe spargenda fuit. Duos siquidem testes suae nativitatis & regni habet Christus: alter Scriptura est, aut verbum literis comprehensum; alter verbum ore palam praedicatum. quod verbum Petrus & Paulus lucernam appellant: sine qua luce Scriptura haud potest intelligi; per evangelion enim prophetae reserati sunt, quare primum stellam oriri oportuit & videri. In novo namque testamento debet gloria Domini ore & palam depraedicari, ac vivo voce proferri ad omnium audientium, quae ante arcanae vijs & literis latebat. Est namque novum testamentum veteris explicatio quaedam & apertio. unde in AP. V scribitur Agnus liberum septem sigillis obsignatum aperuisse. Et quidem in sermonibus apostolorum videmus, summam operam eos dedisse, ut Scripturam proferrent, & quae de Christo testabantur & docebant, illius oraculis confirmarent. Hac causa, quod debeat Evangelion, Scripturae esse per vivam vocem explicatio; Christus sua literis nequaquam mandavit, ut Mose, sed & ipse ore illa praedicarit, & sic praedicandi mandarit, scribenda non mandavit. Inde factum, ut tam pauca Apostoli & tam pauci eorum scripserint. — Quare quidvis rectius doctores Novi Test. decet, quam libros de doctrina Christi scribere. (Darum iste gar nicht Neutestamentisch, Rücker schreiben von Christlicher Lehre,) sed oportebat ubique esse pios, eruditos, religiosos ac diligentes verbi praedicatores, qui vivum verbum e Scripturis prolatum, populo sine intermissione inculcarent, uti apostoli fecerunt, qui antequam scriberent, viva voce hennines Christum docuerant, (die Leute mit leiblicher Stimme beprediget.) & ad veritatem converterant. id quod vere & germane est opus apostolicum, ipsissima stella, in lex Christi nativitatis, verumque angelorum evangelion, mittens ad praesepe & fasicias Christi. Quod autem & libres scribere oportuit, id argumento est, Spiritum haud parum desciisse, quod praeter naturam & rationem novi Testamenti, ad obviandum perniciosis erroribus, & integritatem doctrine Christi servandum, hoc remedii res ipsa restularit. Nam lux necessitatem aliud nihil fecit, quam quod loco veracium Christi praedicatorum, qui verbum ejus pure populo proponerent, surrexerant impii haeretici & pseudosceli, qui pro falsois veritatis, toxicis errorum, cibis Christi afferebant, pro verbo ritas, perfidissima dignata scribant. Sic igitur periclitante pietate, & in discriben additis piis mentibus, aliud remedium reliquum non fuit (da musste man das Letzte versuchen: id Chrysostomus vocat δύτερον πλάνην, δύτερον Φαραγγόν) quam ut rescriptis, quod falsa scripturarum, qui sinceritatem fidei volebant defensam, detestos retinerent, & a lupis rapaceibus miseras Domini oculas serrarent &c. Itaque hic duumviri quibus Luciferi Ibente Buccina evangelii addi possit) scriptionem non censuere praecipnum, nedum uniuersum salvisticæ doctrine vehiculum; sed Spiritu maxime, ac voce magis quam literis, ecclesiam, novi præsertim testamenti, esse ex-

struetam. Postulat institutum nostrum, ut amoenam utilemque hancce considerationem paulo distinctius, & tamen brevius quoque, evolvamus. Latior & durabilior est ratio instruendi per literas; sed præsentior & vividior (quoniam efficacia interna, eadem utrinque) per vocem & præconium. unde doctrina ipsa λόγος potissimum appellatur, a dicendo; & discipulus, auditor, auditus, sensus disciplinæ. quin etiam omnes natura audiendi, non legendi vim habent: unius præconis vox milenos simul idiotas ædificat: doctores, qui controversiam per literas componere non possent, colloquia saepe instituerunt: & eos, qui animam agunt, oculis ante aures deficientibus, piorum alloquia prosequuntur. Tenent hodie legentem homiliæ Lutheri & suspiria; sed multo plus sibi gratulati sunt, quibus prædicantem eum & orantem audire contigit. Paulum libenter legit Augustinus: sed idem præoptabat Paulum in ore. Vide Ief. XLI. 27. Act. VIII. 30 seqq. Rom. I. 11. X. 14 seq. Gal. IV. 20. 1 Thess. II. 18. III. 2. V. 27. 1 Tim. II. 7. Ioh. Ep. II. v. 12. Ep. III. v. 13. & confer Mission. Danic. Contin. XXIII. p. 933. Itaque apostoli primum habuere, prædicare quam plurimis, exemplo iussuque Domini: secundum, scribere; quum absentibus & posteritati aliter consilere non possent: ac nisi scripsissent, quem articulum censes doctrinæ illorum per tot perversas etates ad nos perventurum fuisse? nil enim, nili quod scriptum exstat, hodie certo ut apostolicum probari potest. Sed sua ipsi scripta per vocem anagnosťæ potius, quam a singulis legenda curarunt. Eadem tamen scripta, id quod necessarium erat, propagavere librarii: sed librarii, mercenariis non semper generosiores, ut in his minus, quam in humanis peccarent libris, maxime quidem providit Deus, sed tamen ipsa quoque ecclesiæ constitutione inserviente. nam scripta apostolorum lecti tarunt anagnosťæ, enarraverunt homiletæ, vindicaverunt hereticorum mallei, transtulerunt metaphraſtæ, custodiverunt episcopi. atque ita adducti fuere librarii, ut multa semper pararent exemplaria; & coērciti, ut erratis solito paucioribus ea obfuscarent. Situ, mortalium libri corrumptuntur: Scriptura sacra, continuo usu nitidam integritatem retinuit. Neque litera sine voce, neque vox sine litera, ex virtute hominum, firma in longinquum: utrumque conjunctimi demum fulturam præstat invicem firmissimam, constituitque Traditionem veram, quæ simul bonum litterarum complectitur, & mutuam scripturæ & ecclesiæ propagationem denotat, ab elementis illis, quæ traditionum nomine phalerata sunt, penitus abhorrentem. Vtique modo, voce ac literis, primævi Christiani veritatem inicio suscep tam, aliquandiu custodire sickerius, & per continuam diutinamque fidei, amoris, spei, catecheseos, charismatum, disciplinæ, exercitationem communicationemque in omni vita excoluere, cum potentissima operationis divinæ experientia in ipsis, & ostensione erga alios. Olim terra sancta in omnibus suis partibus & monumentis, & scriptura V. T. tanquam liber originum & chorographia (*Läger-Buch*) se mutuo comprobarunt: pariterque deinde ecclesia christiana & scriptura N. T. Hic tibi propone ecclesiam v. gr. Thessalonicensem, epistola Pauli absensis recreatam: cogita anagnosin five lectionem ejus publicam ab apostolo adjurante injunctam: perpende fidelium ad eam invicem communicandam obsequium: nullus, puto, suspicabere, labem illo ævo obortam. Atque hoc loco juverit totum Tertulliani de Præseri-

Prescriptionibus librum adhibuisse. Illum vigoris apicem si retinuissent, doctrina ex ore apostolorum hausta satis diu potuissent & se ipsos sustentare, & successores posterosque instruere, & seductores repellere, Rom. XV. 4 f. 1 Thess. IV. 9. Heb. VIII. 11. 2 Pet. I. 19. 1 Ioh. II. 27. & infideles convincere & incrifacere. 1 Cor. XIV. 24 f. Idem vero etiam Scripturas pluris fecissent, & ex ipso usu spirituali penitus intellectam, dexterius fideliusque (Sapientia enim ad parvas res & que atque ad magnas reddit idoneos) descripsissent, quan posteritas magis magisque delectans: quum sere similis quovis tempore & Scripturæ & Ecclesiæ habitus esse solet. Nunc plerique nostrum habent Scripturam sine vegeto usu sermonis & actionis, ad seco convincendos, uti Israëlitæ canticum Mosis: & tamen per Scripturam ad vigorem reliquum unus datur receptus. Interea criminatio de corruptis textibus homini contra fidem obstinato negotii longe plurimum facessit: imbecilli, aliquantum; firmo, nihil. nam Deo plenus, ipse libri instar est. 2 Cor. III. 2 f. XIII. 2 ss. Etiam eos sermo Dei, in quos primum incidit, per se commovet, illuminat, convertit efficacia sua, etiamsi præco antehac penes audientes nullam habuerit auctoritatem: unde ipsa demum efficacia auctoritatem illi apud hos constituit. Ioh. I. 49. IV. 41. VIII. 30. Act. VIII. 36. XIV. 9. XVI. 14. XVII. 34 &c. par autem est ratio Scripturæ; cujus efficacia per se primum sentitur, etiamsi integritas adhuc minus sit agnita. Atque huc jam pertinet, quiequid de illuminatione, de ob-signatione, de testimonio interno docemur. In summa, vox & litera, per vividam in corpore ecclesiastico circulationem, se invicem sustentant, & sunt Spiritus vehicula: Spiritus viciplum hæc omnia vegetat. Laudabile alimento, etiamsi admixta sunt particule quædam heterogeneæ, non impeditur, præser-tim si quis non sit fastidiosus: habet homo internus, unde pascatur; cetera com-pensat vis Spiritus digestiva, apud eos inprimis, qui largiter edunt ac bibunt. Hæc omnia si expendas; videas, primum, nullam suisse rimam, apostolorum quo-que temporibus, qua temerarentur scripta eorum: deinde, minime opus suisse, ut omnes apices in omnibus exemplaribus sine ulla mutatione custodirentur. Quæ quidem ex toto etiam ad versiones Scripturæ S. qualescumque applicari possunt: quarum lectors aliqui sine fontium peritia miseri forent. Indidem autem differen-tia quædam existit Scripturæ Novi test. a Veteri. Obrepit etiam apud Hebræos quædam lectionis varietas. sed multo minor. (vide Josephum contra Apion. f. 103 Op. ed. Lips.) Erant enim omnia tum adstrictiora, & sub instantia tirocinioque munitor debuit esse litera prophetica; quo clarius postea cerneretur iraplemen-tum. Quo subsecuto, uberrima Spiritus mensura prævalet. 2 Cor. III. 6. Heb. VIII. 11. Alphabetarius facile hæret in errato, quod vir doctus sæpe ne animad-vertit quidem. Unus Novi test. liber est, qui eandem exceptionem requirit, apo-calypticus. nam ceteri gratiam in Christo præsentillam commemorant, comi-nibusque præsidii, quæ laudavimus, sepius fultique sunt: hoc autem libro, qui le-su Christi exaltati proprius est quod immodo, Iohannes, ultra ceterorum aposto-lorum & sanctorum omnium mensuram, futura describit, idque nervosissime. Ita-que & singulari jussu scripsit, & librum tam gravi clausula, de non addendo ac de-viendo, munivit. nam detrimentum, si quod factum esset, aliunde sarcire fideles, non posse.

§ III.

Tam firma quum sit integritas monumentorum N. T. universorum : tamen ad singula magis magisque viudicanda conniti debemus. quem finem quum opera nostra propositum sibi habet : omnes , velim , in quos hæc cura cadit , omnia examinent ; ex omnibus ea , quæ improbaverint , corrigant ; quæ approbaverint , tueantur. Necesse habeo , monere aliquid. Sæpe fit , ut recensio operis alicujus præsei adorneretur studio non quotidiano. postea alia alicunde festinatur editio , quæ illam totam referre videatur , & tamen vel maximam vel magnam bonæ frugis partem prætermittat ; cetera sphalmatis , etiam fonticis , obsulset ; & hæc detrimenta accessione tamen , aut mantissa , aut nitela quadam redimat. tum lector facilis , germanam illam exhaustam suspicans , tralatitiam arripit novitatis gratia , hujusque errores vel veteri imputat vel ipse amplectitur. denique qui inter posteros eundem denuo librum recenset , fraude illa misere impeditur , ne per anteceſſorem , & ultra , & juvetur tantum & juvet , quantum potuiffet germanum naectus exemplar. Quod ne in hanc recensionem , qua syllabatim , longo tempore , examinata sunt omnia , aliquando eveniat ; in tanta materiæ subtilitate & methodi brevitate vix satis caveri potest , & tamen non mea , sed aliorum causa , quibus mera veritas cordi est , cautum velim. Facillime equidem patior , opellam meam abs quovis vel adhiberi vel præteriri vel etiam reprobandi , quoad e re eſſe duxerit : unum rogo , ne quis certe editor quicquam vel mali coiunatis vel boni , quod non ſciat meum eſſe , pro meo habeat aut venditet ; neve quidquam animi duntaxat cauſa convellat , generatim que relas instituens , ſi placet , de libertate critica , qua vel abuſus vel non ſatis uſu ſim ; ſed iuſtis omnia exemplis , ſi pote , comprobet. Relidua quoque habeo ex miſ. ex edd. ex versionibus patribusque annotationa , quæ compendiariæ crisi noſtræ uil nervorum adderent , ſed novam Milliani penoris editionem non male decerent. Ea , ſi uſu uenerit , in commune conſerre non recuſabimus.

§ IV.

Enimvero dignum eſt Millianum Opus , quod ſemper conſervetur , linetur , augeatur : uifi consultius eſt , formari ex eo unam Collectionem aliquam , quæ textūs expers ipsa , omnibusque textibus applicari apta , ex codicibus præcipuis , (quorum veteriſimi ſuam jam ætatem ægre fuſtentare dicuntur ,) varietates plane omnes etiam niinimas ; ex reliquis , omnes , tantum non niinimas , exhibeat : & pro utraque ſemper lectione codices , præcipios certe , nominatim , ceteros per ſaturam ; pro utraque etiam patres versionesque alleget ; notatis etiam codicum hiatibus atque defec̄tibus : ac ſubinde coniunctis omnium ſtudiis linetur atque augeatur. Controversia eſt , quoſque in cumulandis variis lectionibus ſit progrediendum : & ſunt , qui ardorem hunc colligendi magnopere reſtingendum putent ; ſunt rurſum , qui de codd. adhuc excutiendis veſtimente laborent. Veritas medium tenet ſobrie , cum uſu , ſine abuſu . nam variæ leſt. ex codd. etiamnum reperiendis vel ſunt eadem cum iis , quæ exiſtant , vel diuerſæ . ſi diuerſæ , redarguentur a tot generibus codd. antea collatorum : ſi eadem , in plerisque tanta jam eſt aut firmitas , quæ augeri per codd. non poſlit ; aut tanta ambiguitas , cuius decisio non niſi per autographa apostolorum aut per novum lumen propheticum fieri queat , aut certe ab ulteriori ſerutinio & a temporis

temporis maturitate, posteris divinitus reservata, sit patienter exspectanda. Sunt tamen aliqua loca, quorum genuina lectio paucioribus adhuc suffragijs codicum firmata est: atque hic demum majores codicum suppetiae, apud imbecilliores præsertim lectors, prodierunt. Ceteroqui nimia codicum aviditas valde inimica fidei est: ea si absit, nulla diligentia potest esse nimia. nam varietas lectionis, quo magis, semel produci cœpta, augetur, eo melius minuetur. Multæque utilitates aliae, si semper in mundo nobis erunt excerpta codicum quam copiosissima, sperari possunt. nam ex minimis vestigijs propinquitas codicum accuratissime noscitur: & minimæ apertissimæque aberrationes causas easdem habent, quas maximæ impeditissimæque: minima item differentia reliquam verbi locive sui partem comprobant: denique ubi minima curantur, eo magis constat, majora non esse neglecta. Quod si quis omnes omnium monumentorum varietates, quæ unquam extiterent, in numerato haberet; hic, scio, nullam offensionem, mirificam confirmationem sensurus esset. Recte ergo facient (si ex usu tam longi temporis fas est mihi monita quædam proferre) recte, inquam, facient, qui sphænata editionis Millianæ per Kusterum iteratae, in textu & notis, ex prima, Oxoniensi, corrigent: qui etiam primæ errata ac prætermissa ex codd. in ea citatis, & ex editione Oxoniensi minore, corrigent ac supplebunt: qui ex prolegomenis Millii, notas ejus amplificabunt: qui cavebunt, ne codices singuli, saepius excusli, v. gr. Romani, Parisini, Oxonienses, pro pluribus numerentur; qui nomina codicum haec tenus excusorum non mutabunt, & noviter repertos nominibus potius, quam notis numeralibus, distinguunt: qui codices Classis nostræ II aut ita jam collatos esse docebunt, aut ita posthac relegendi, ut in Classem I produci mereantur; qui codices adhuc non excuslos, Græcos, Latinos &c. dextre proferent: (etenim optandum est, ut Vindobonenses illi, quorum unum Gerardus a Maastricht præclaro exemplo delibavit, & Moscuenses, quorum unus nobis excerptus obtigit, plures vero jam catalogus Schiadæ habet, & Italici aliisque, quos Le Long recenset, maturo tempore jubar suum in orbem effundant:) qui lectiones, quarum codicibus adjecimus pluræsive, pluribus codicibus sulcire dignabuntur: qui versionum patrumque auctoritates non solum pro lectione marginis, sed etiam pro lectione textus, Whitbii more, notabunt: qui docebunt, quis sit cod. *Lu.* quem Millius saepè citat, misquam describit. Hæc omnia sunt ejusmodi, ut ad nitorem penoris Milliani pertineant: maximum vero operæ pretium fuerit, Latini interpres antiquissimi reconditas lectiones pluribus fulsis codicibus, (cuius rei specimen non unum in hac editione Apparatus recognita dedimus,) & versiones abstrusiores, Copticam præsertim, accuratius excusisse. ac singuli quidem erudi homines singulas versiones, citra exercum erga eas favorem, quam pulcherrime possent examinare. talesque ego suppetias etiam posthac grato animo accipiam, & fideliter in usus publicos producere conabor. Denique omnium optime facient, qui in hac tota re ita religiose verecundaque versabuntur, ut ne veritas aliquando amplius emersura, eos de se & temere & longe relieta redarguat.

§ V.

Omnis vocula a Spiritu Dei prosectora, spiritualem vim habet: eo minus dubium est, quin omnes literæ N. T. sint numeratae, ut de capillis suorum loquitur Dominus.

minus. Magnas ergo rationes subesse oportet, quod tanta sit nata lectionis varietas. Quamvis enim pro multitudine infidiarum, quas omni tempore Scriptura sustinuit, integriorem eam omnibus scriptis humanis, si ea pari cura executantur, reperturi simus: tamen opinio humana dignius Deo putat, omnes prohibuisse differentias. Nimirum *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Ut homines, natura mendaces, idonei tamen fiunt praecones veritatis evangelicæ: sic manus humana, tam lubrica, fit tamen organon ejusdem veritatis propagandæ. Si quis multitudinem variarum lectionum in omni genere scriptorum; si causas earum, in N. T. etiam proprias, expenderit; agnoscet, miraculum futurum fuisse omnium maximum, si tot exemplaria N. T. omni labilitati manus humanæ subtracta essent. Imo id miraculum adeo fuisset manifestum atque palpabile, ut fides Scripturis habenda, jam non esset fides. Illud autem, quod inter textum manus apostolicæ, & inter textum cujusvis temporis interest, sane tanti non est, ut providentiam Dei ad id miraculose avertendum commoveri oportuerit. Thefaurum gestarunt apostoli in vasis figlinis: virtus divina reposita est in litera labili. Sermo eorundem ipse erat oratoribus mundi spretus: ipsi videbantur ἀδόκιμοι & πλανῶν. 2 Cor. VI. 8. 1 Cor. IV. 10. Tota ecclesia gloriam suam habet in abscondito: sorris, cruce & scandalis obruta contemnitur a mundo. Christus ipse habebatur infirmus, scandalum & stultitia. Iesa. LIII. 2 s. Matth. XI. 6. 1 Cor. I. 23. 2 Cor. XIII. 4. Talem ergo colorem etiam Scriptura N. T. induit. Ipse Christus est Signum, cui contradicetur: & literæ de illo sunt notæ, quibus contradicitur. Oportuit hic quoque scandala existere; ut manifesti fierent hostes Dei, Christi, Scripturæ & Fidei. Non est litera supra Spiritum: qui Spiritum repudiant, digni sunt, quibus litera videatur esse corrupta. Iis vero, qui Spiritu reguntur, etiam varietas literæ ad bonum conduit. Vniversam Scripturam ad ædificationem universorum sanctorum dedit Deus: alium alia pars ad salutem ducit: nemini unius totum est necessarium. Existimare ergo licet, multa loca iis, qui pridem vixerunt, sua integritate præcipue profuisse; & tum demum varietatem contraxisse; & rursum a varietate liberatum iri, quumi alii erunt nati, quibus prodeße debebunt: multa, quorum genuina lectione obscuris ecclesiæ temporibus animæ piæ minus recte, minus opportune fuisse usæ, tantisper fuisse obiecta: lectiones, quarum vera est materia, quamvis a verbis primævis differentes, tamen virtute sua vegetasse pios: varietates in locis difficilioribus prohibuisse, ne infirmi lectione genuina abutentur ad errorem; in locis elegantibus inservire, ut ipsarum oppositu magis illustretur nativa lectio: in prædictiōibus, fecisse ad obligationem, dum maturæ fierent ad intelligendum. Suis tandem temporibus omnia emergunt: & ipsa certamina critica ab impiis commota, a piis composita, sunt ædæcæ veritatis novo tandem vigore erupturæ.

§ VI.

Vbi nobis interea dubitationis plus minusve remanet, non debemus urgere ac stimulare intellectum ad aliquid definiendum, neque obstinate constituerem de hac vel illa lectione: sed imbecillitatem, tarditatem cæcitatemque nostram humiliiter agnoscere; ex curiositate incuriaque veterum librariorum, perversitatem ingenii humani considerare; Deumque orare, ut ipse magis magisque Volumen suum vindicet.

Id

Id quod confore, justissima spes est; & eo quidem ordine, ut quæ ortu nō in mente que primæ erant varietates, postremo eximantur. Exemplis equidem non inutilibus paſſim in hac secunda editione declaravi, quomodo lectiones noviter erutæ, testiumque adhuc inopia laborantes, seorsum examinandæ veniant. nam etiam cūn valde deſertas eās existimares, nitori paulatim, & ubi germanæ ſunt, auſtoritati ſuꝝ reſtituuntur. Inſimul juvat expendere gradus diſſeruentium lectionum, qui varii ſunt.

I. pro ſtatu lectoris, nam una eademque varietas unum lectorēm potest valde commovere, ab alio indifferenter haberi: uni lectori varietas aliqua, levior viſa prius, in pŕesenti potest gravior fieri, & deinde, ſoluta, eum paſcere, unum lectorēm alia lectio potest ſolicitare; alia æquo tranſmitti animo. Et plane ubi non eſt pŕefens utilitas ac neceſſitas, fides ſanctorum ſtrenue pŕaternavigat omnia brevia, & por-uum petit.

II. pro ratione temporum. Initio evangelii, genealogiam Christi multo expeditiorem haberi opus ſuit, quam in progressu ejus. Graſſantibus antiquis h̄eresibus, ſinceritas dictorum eās retudinentium multo magis ſuit neceſſaria, quam deinceps. Hodie quam expeditiſſima conuenit eſſe loca illa, quæ ad controverſias recentiores, & ad ſtudium propheticum pertinenſt.

III. pro Persona loquente. nam pluris eſt diſſerentia, quæ cadiſt super verba Dei, Christi, Paracleti, angeli, prodromi, apostoli, evangeliſtæ; quam quæ cadiſt ſuper verba diſcipulorum ante Ascensionem Domini; ſuper verba aliorum hominum, Domoно & apostolis occurrentium, bonorum, alieniorum, adverſariorū; ſuper verba Pilati, Lytia, Tertulli &c.

IV. pro materia ſermonis. Sic vel pronomina *nos* & *vos* tres habent gradus diſſerentia, pro eo ac loquentis & audientium conditio vel par eſt, vel diversa, vel longe diversa: interdum magni, interdum non magni refert, particulam aliquam, v. gr. negativam, aut epitheton, legi vel non legi. Alia diſſerentia ſermonem attingit, in ſolo idiomate Græco perſentifcenda; alia ad rem pertinet, & in versiones quoque manat. Alia minus, alia magis tangit rem propositam, ut cūn in parabolis alia protalſin, alia apodoſin afficit. Minores ſunt, quæ ſynonymia, ordinem verborum promiſſum, phraſes æquipollentes, epitheta, particulas, circumſtantias ſecundarias in historia ſpectant: maiores ſunt, quæ finem Scripturæ ullo modo, vario rurſum gradu, impediunt. Vbi ſeria quædam omnibus hiſ de cauſis incidit dubitatio; vide, quid interſit. nam in qualibet varietate lectio utraque quiddam proprium habet, ſed & quiddam commune: quod commune eſt, id tene, v. gr. Matth. IX, 36 exſtat ἐκλαυθέροι, vel ἐκτυλμέροι quorum verborum diſſerentia facilius ſenſu quam ſermone votatur: commune tamen hoc habent, ut notent *deliquium virium*. id cepiſſe, ſatis erit tantisper. Matth. XXVII, 35 æquifſimo animo poſſimus judicium ſuſpendere, utrum allegata ſit prophetia de diſiſione veſtium, nec ne. nam Iohannes plane allegat. Neque quicquam eſt dubiorum, quod non ex parallelis locis ab omni varietate iunūnibus, ex analogia Scripturæ totius, ex lumine communi poſſit expleri. Hęc eadem ratio religiosas animas retinebit, quo minus conjeſturis aurem pŕebeant. Etenim duo ſunt, quæ pŕeſtare conjeſtor debet: prium, lectionem aliquam eſſe certo mendoſam; alterum, correctionem hanc, quam ipſe poſſert, unice genuinam eſſe,

nec meliorem alteram repertum iri. illud, vix unquam obtinebit quisquam; hoc, multo minus. Magnam conjecturarum silvam habent Proleg. Wetsten. a pag. 170. ad pag. 174, sed doctus collector vix ullam earum sibi placere, præclare fatetur p. 179. Ac milihi aliarum, quæ nihilo magis placerent, tanta multitudo occurrit, ut colligere defierim. Etenim talia in quemlibet verficulum comminisci fatagens potest ingenium: sed quid juvat? nisi ut textus sollicitati recondita fæpe elegantia, vis ac sanitas eo magis eluceat.

§ VII.

Lectiones vero, corruptelæ suspicione liberatas, æque pro verbo Dei debemus amplecti, & ad nostram aliorumque ædificationem in fide, spe, amore adhibere, ad ceteras ejusdem Verbi particulas nulla unquam suspicione tactas. Neque id tamen ad simpliciores fieri debet per apertam vulgatoris contextus reprehensionem aut vanam scientię ostentationem. qui sapit, nihilominus succum salutarem omnibus, etiam inscientibus, suo modo, loco, tempore & ordine suggeret. Præterea nemo auctor fuerit, ut quotidiana exemplaria plerisque, nedum omnibus varietatibus codicumque nominibus onerentur: iis duntaxat lectionibus, quæ contextum vincunt aut æquiparant, marginem dari æquum est. Rursus quemadmodum in foco mundities adhiberi debet, a mensa abesse fastidium: sic in opere critico faciendo debemus esse accutati; in gustu & fructu verbi divini ad salutem, liberales & animosi.

§ VIII.

Quod si hac sobrietate, tranquillitate, sedulitate, Scripturam tractabimus, habentibus dabitur: sinceritasq[ue] ejus in dies magis magisque quasi reviviscet, ut ne de minimo quidem dubitatio superfit. Totam quidem lectionis diversitatem jam eratam esse, colligere licet ex iis, quæ diximus: sed quasdam lectiones adhuc pauciora, quam infirmioribus sufficit, monumenta firmant. Venire vero dies potest, cum Irenæus græcus totus, cum Origenis plura, cum alii patres antiquissimi, cum græci codices ad confirmationem codicum adhuc collatorum idonei eruantur. Quod si summam facias historiæ monumentorum N. T. prima quæque & optima prius ex conspectu venerunt, quam cetera: & inverso ea ordine iterum exquiruntur. Media quæsi eclipsis fuit, in occidente certe, ante captam Constantinopolin. Tum sola vigebat Latina versio, eaque in codicibus inquinatissimis. Eruti sunt deinde codices Graeci qualuscunque per Vallam. Alii, crescente literatura, ex mutua codicum & patrum utriusque linguae, ut tum loquebantur, collatione progreffi sunt, qua dabatur, gustu etiam quodam orientalium versionum sensim accedente. Novum jubar attulit Alexandrinus codex cum aliis non diffinillimis, versiones antiquissimæ, patrum antiquissimorum opera aut fragmenta certe. quid supereft, nisi ut reliquæ lectiones pauculæ, quas primitus viguisse certa jam indagine appareat, vim suam per plures, inciores, antiquiores paulatim codices Graecos recuperent? Ipsius denique manus apostolicæ nullum jam diu vestigium remanet: neque tamen nulla sperandi causa est, fore, quum autographia illorum, suis criteriis prædicta, in lucem redeant. vid. Guerm. ad Act. XIX. 19. Certe omnes fines suos Verbum Domini allequetur: idque fines suos assuetum esse, constabit. Donec transeat coelum & terra, iota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Coelum & terra transibunt; verba autem Christi non praeteribunt.

PARS

P A R S I V.

S I V E

A P P E N D I X

C E T E R O S

B E N G E L I I

L A B O R E S

I N N. T. C R I T I C O S , S E P A R A T I M

A N T E H A C E D I T O S , C O M P L E C T E N S .

71 之乳大?

Habentur hic ceteri critici in N. T. labores b. D. BENGELII,
secundum seriem temporis, quo prodierunt, vel argumenti,
de quo agunt.

N. I. *Prodromus N. T. Græci recte cauteque adornandi.* ed. *Stutg.* m. Apr. 1725,
& cum *Chrysostomi de Sacerdotio Libris VI recognitis*, & seorsum.

N. II *Notitia N. T. Græci recte cauteque adornati,* *Tub.* m. Febr. 1731.

N. III. *Praefatio minori editioni N. T. Græci præmissa,* *Stutg.* 1734.

N. IV. *Defensio prior*, excusa cum *Harmonia Evangelistarum*, Germanice, *Tubingeæ*, A. 1736, & Latine, seorsum, commodius, paullo auctior, A. 1737, *Lugduni Batavorum*.

N. V. *Admonitio*, editioni minori, Anni 1734, postliminio adjecta Anno 1738
mense Aprili.

N. VI. *Comparatio locorum præcij uorum N. T.*, in quibus Versio *Lutheri*, tex-
tus græcus *Reineccii*, & textus græcus a *Bengelio* revisus differunt, addita
Anno 1740 ad Biblia originalia *Zellichatiensia*.

N. VII. *Ordinatum, modestum, verum Examen singulorum XLIII Canonum criticorum*
Gerardi a Maastricht, datum in præf. *Gnom. N. T.* ed. 1742, § VIII. IX. X.
(Quæ in ipso *Gnomone N. T.* passim critica habentur, ea suis singula locis
intulimus, in App. Cr. P. II.)

N. VIII. *Curriculum vitæ b. Bengelii*; in primis, quod attinet ad labores ejus criti-
cos: collata *Rathlefii historia Eruditorum*, 1743, & b. *Tasingeri Serm. fun.*
1752.

N. IX. *Necessaria responso*, Ed. III. *Ulmæ* 1745, cui tota inest *Defensio altera*,
Novis literariis *Tubingensibus* inserta, A. 1739, & eodem anno seorsum re-
cusa.

N. X.

N. X. *Elenchus adversus Berghauerum*, datus in Homiliis LX Apocalypticis, ed. *Stutg.* 1748; una cum Excerptis Criticis ex confirmato *Testimonia (Bekr. Zeugniss)* ed. *Stutg.* 1748, & ex Appendix *Germanicae Vers.* N. T. ed. ibid. 1753, & ex *Apologia pro honore Scripturae sacrae (Ehrenrett. der h. Schrift)* ed. *Lipfiae* 1755.

N. XI. *Traetatio de sinceritate N. T. Græci* tuenda. *Halae Magd.* 1750.

N. XII. *Admonitio ad præfationem minoris editionis N. T. Græci* Ed. II adjecta A. 1753.

N. XIII. Ex *Clavicula N. T. græci*, quæ supersunt, calamo b. Auctoris cusa, sed non plene absoluta.

N. XIV. *Catalogus præcipuarum lectionum variantium*, genuinarum, ancipitum, sequiorum, olim in *margine* textus sacri positarum, nunc seorsum hue transcriptarum; uti cas, pro diverso firmitudinis gradu, salvo prorsus lectoris judicio, iterata recognitione taxavit b. *Bengelius*, in ed. *Tub.* 1753.

itemque, *Catalogus locorum parallelorum*, eidem editioni in margine subjunctorum.

itemque, *Notulae criticæ, hermeneuticæ*, quas vel illa ipsa editio *Tub.* 1753 habet, vel sua manu b. Auctor exemplari privatis usibus destinato adscripsit.

Hæc tria in unam nunc tabellam sollicite collecta Lector invenit.

APP. CRIT. P. IV.

Nro I.

PRODROMVS NOVI TESTAMENTI GRÆCI
RECTE CAVTEQVE ADORNANDI.

EDITVS MENSE APRILI ANNO CLC ICCC XXV.

S V M M A.

§ I. Consilium adornandi *Novi Testamenti Graeci*.

§ II. Leges duodecim.

§ III. Textus quam limatissimi pretium subtile ἔθος ostendit.

§ IV. Quibus rebus adductus hanc crism suscepere editor, & nunc promulget.

§ V. Quid a benigno lectore petat.

§ VI. Petita sex.

§ VII. Qua conditione hæc petantur.

§ VIII. Preces mutuae.

LECTORI CHRISTIANO SALVTEM PRECATVR

M. IO. ALBERTVS BENGELIVS, V. D. M. & PRÆCEPTOR
in cœnobio Denkendorfino.

§ I.

Novum D. N. I. C. Testamentum, idque originalis linguae, h.e. Græcum, divina, ut modeste confido, gubernatione lensim adductus, & Illustris Consistorii Wittenbergici auctoritate confirmatus propensissima, recensendum interpretandumque suscepit.

§ II.

Leges, quas mihi fixi, earumque rationes, ut nunc sunt (nam indies sub manu explicatores fiunt) sic se habent.

LEX I. Declarationem N. T. Græci dato brevem, sed continuam.

Ea videlicet 1 Notis constat per omnes N. T. libros & tniemata recurrentibus.
2 pertinet ad fontem Græcum, & verborum, quæ is habet, noematunque vim ad-

K k kk mira-

mirabilem ; petita primum ex ipso contextu , periocha , scriptore , deinde ex toto N. T. (sic non desiderabuntur *loca parallela*) deinde ex LXX Int. tum ex patribus Græcis stilum Novi Test. imitatis ; postremo , ubi aliqua necessitas flagitat , ex profanis scriptoribus . Emphases falsas refutat aut dissimulat ; veras indigitat . 3 expedit suas partes nervose ac breviter , adhibitis etiam aliorum vel defunctorum vel florentium commentationibus observationibusque hermenevticis . Habebit hic sedulus N. T. lector , quod meditetur , & quo suas meditationes & excerpta referat . Nolim levius promissor existimari : non jam sub prima incude totus hic *Gnomon* (sic enim inscripti , rotunde) sed sub lima est .

L. II. Seorsum edito corpus ipsum N. T. Græci , sive textum , quam religiosissime recensitum , & Crisi compendiaria instructum .

Dum in Notis illis , quas dixi , verba accuratius scrutabar , identidem de ipsa eorum lectione (sæpe enim ab articulo aut particula , a casu , tempore , modo aut numero , ab ellipsi , a verborum ordine & delectu pendet res) penitus dispicere necesse fuit . Vnde ad ipsum contextum recognoscendum incidi . In quo si quis forte dubitat , an post tot labores tantorum virorum salutare quidpiam per organon minimi speciosum navari possit ; & an ab homine temporis pretiositatem agnoscente tantum operæ impendi , ab aliisque subsidia librorum & fida consilia (id enim agitur) suppeditari conveniat : hic velim tantisper eo patientius præsenti *auctoritate* prodromo . Contextus igitur modico volumine cum crisi edetur , ut vel Gnomon ille vel hic contextus seorsum haberi , hic etiam in pera commode circumferri possit . Semel N. T. Græcum in Wirtembergia prodiit , cum interpretatione Latina , accurante abavo meo , *Matthia Hafenreffero* , piæ memorie Theologo ; cuius exemplo sacrorum cupidis librorum inservire , maximopere juvat .

L. III. In contextu medullam exhibeto editionum probatissimarum : nullam syllabam antehac non receptam recipito .

Ecquid agnoscis , lector , verecundiam & cautionem meam ? Oro te , ut tertiam hanc legem , quotiescumque nescio quid solicitudinis procedente sermone nostro tibi oborietur , recordere . ne syllabam quidem , inquam , etiamsi MS. mille , mille critici juberent , antehac non receptam , adducar ut recipiam . Porro *receptam* lectionem non appello eam , quæ in una alterave editione vetusta & ignota hæret : sed eam demum , quæ in exemplaribus hodie vigentibus lecitatur . Vigent autem , quæ priuilegiis typographi Basileenses , Parisini , Argentinenses , Lipsienses , Francofurtani , Genueenses , Witebergenses , Londinenses , Amstelodamenses aliique excuderunt & recuderunt : tum , quæ Arias Montanus , Beza , Casaubonus , Scaliger , Bæclerus , E. Schmidius , Curellæus , Fellus , Leuïdenus , Rechenbergius , Frankius , Millius , Pritius , Majus , Kuſterus , G. a Maſtricht , Reineccius , Cyprianus , Wilſchius , ceteri , vel studio recognorunt , vel consilio adjuverunt , vel notis auxerunt , vel præfationibus ornarunt . Omnia ex tribus fontibus , ad quos ipsos recurriimus ,

Com-

Complutensium, *Erasmi & Stephanorum* propagata sunt, vario quidem temperamento: unde illud oritur incommodum, ut duplex, si attendas, multorum locorum recepta inveniatur lectio. Hic quid consilii? alteram videlicet contextus, alteram margo noster exhibebit, ut lectoribus, cuicunque editioni assueverint, satisfiat. Primum autem partes R. Stephano, quasi præscriptionis jure, manebunt. Ita paci, opinor, & infirmiorum conscientiae consultur; veritati ejusque cognitoribus, deinceps.

L. IV. Interpunctionibus, spiritibus & accentibus non mediocrem curam impendito.

Hæc signa literis N. T. primitus non suisse adscripta, satis vel una confirmat Oxoniensium præfatio N. T. Bene, nam si suissent, quis ea hodie posset dijudicare? ita sibi indulscere; hac ipsa fortasse doctrina abutentes, librarii; vellem, ne etiam editores interdum. Etenim qui libros MS. versant, in verba potius, quam in has epiphyllidas intenti esse solent: ceteri unum potius exemplar, quod referant, quam antiquæ veritatis obrusam tuentur. Illud certe mirum, quæ ipse R. Stephanus corrigi sub calcem jussérat libri sui, ea ne nunc quidem mutata, ex editione in editionem propagari. rursus nimia sedulitas paſſim ea, quæ fana erant, solicitavit. Non eadem igitur ubique optima sunt, quæ vulgatissima. Atqui præstabat, nudum relinquì textum, quam falsis intelligentiæ adjumentis perplexum dari. Fere tamen ex codd. MS. ex interpretibus & doctoribus bonis invenias aliquem, qui verum viderit. Ergo ubi novitatis species esse poterit, auctorem appellabo; ubi temeritatis, in margine me continebo. De *disjunctionibus*, parco producere loca, ubi aliis editor punctum, aliis colon, aliis comma, aliis ne coma quidem habet: ac ni fallor, unius Pauli epistolæ majore illarum varietate afficiuntur, quam omnes in Hebræo codice accentuum myriades; quibus Oculum divinum, tanquam altioris originis apicibus, invigilasse, hoc ipso non contemnendo videtur disserimine posse convinci. Plane per omnes libros N. T. & per omnia capita melior hodiernâ fuerat divisio in periodos, cola & commata, ante R. Stephani *divisionem in versiculos*: quam cum ille subito, partim etiam in equo, non existimans videlicet, tanto eam consensu receptum iri, consecisset; accidit deinceps, ut versiculus sive suo sive alieno terminatus loco majorem obtineret distinctionem, reliqua ad eam cogerentur. hic quid vetat ad MSS. editionesque vetustiores distinctionem revocare, adhibita in allegatis V. T. in figuris patheticis, in particulis quibusdam analogia accentuum *Hebraicorum*? & tamen divisio ipsa tam in versiculos, quam in capita, exacte, in margine tamen, ut subactissimo cuique Scripturarum cultori placet, representabitur. Sine accentibus nonnunquam excuso N. T. Græco plus vel venie vel gratiæ deberetur, quam Bibliis Hebraicis non punctatis; a peritis certe, quorum multi hodie in suis scriptis loca Græca, etiam e N. T. eleganter sine accentibus exhibent. Sed hoc aliis relinquimus.

L. V. Criticam farraginem Millii, & quos is vel antecessores vel imitatores censoresque habuit, scrutator.

Controversia est de eo, quod justum nimiumve sit in congerendis variis lectionibus: sed in verbis divinis nulla diligentia nimia esse potest, dum ne perversa sit. Qui spiritu carent, litera quam firmissima ægre nituntur; qui spiritu valent, literam quandoque sublestam concoquunt: & tamen literæ *ἀριθμοί* juxta cum spiritus servore & fideliter retinetur & leviter amittitur. Non dubium est, quin prima manus apostolorum primis lectoribus longe amoenissima fuerit, ipso orthographiæ modo *ἰδιωτεῖαν* illorum referente. ea manus, si supereffet, sine ullius literæ arbitrio servari deberet, ut credibile est eam a primis librariis servatam esse. Sed pridem cum cultura spiritus etiam literæ curatura refixit: quare opera danda est, ut apographis saltem inter se collatis & conciliatis, archetypon quam proxime assequamur, neque quicquam, quod huic rei conducit, præ majorum scilicet rerum studio, aspernemur. Tantum abest, ut Milliana methodus *υικρολογίας* accusari queat, ut major etiamnum accuratio optanda sit: plurimumque refert Christianæ rei, unum quoddam institui *corpus* vel cum contextu N. T. Græci vel sine eo excusum, in quo notata sit & subinde suppleatur omnis illa major omnino, quam natam velles, sed tamen eo suspiciofior, quo occultior, lectionis varietas; codicesque pro lectione singulorum locorum utraque (perraro enim multiplex est) pro utraque, inquam (ne altera alteram falso codicum vineat numero) adjiciantur; palmarii vero duntaxat ad minimos usque apices excerptantur. Nam lectionis, quæ v. gr. in unica literula variat, reliquæ literæ omnes non variatae, eo ipso indicio confirmantur: & a sphæmaticis manifestissimis certissimæ colliguntur observationes, quarum ope impeditissimæ ambiguitates demuni expediuntur: tum quo absurdior minutiorve est discrepancia scriptio, hoc magis ea prodest vigilanti lectori in observanda vi & elegancia lectionis nativæ: quod vero supervacuum sexcentis lectoribus ipsique variatum collectori videtur, id tandem aliquando aliquem nec opinantem juvare potest, ut aliquid etiam ceteris sine labore prosuturum eliciat. denique ex ejusmodi penore innumerabilibus dubitationibus & difficultatibus occurri posset. Utinam pristini editores, qui codicibus MS. usi sunt, quicquid in illis fuit, id præcise notandum putassent: sunt, quæ, qualemcunque ii dedcre contextum, cum latiore fidei scrutu haberemus definita, de quibus nunc, quod ad illorum codices attinet, suspicando fatigamur. Hodie certe alios deterrere ii non debent, qui ipsi hujusmodi laboris utilitatem, præ gratiori vel diviniorum vel deteriorum rerum sensu minus percipiunt. Evidem, si quis Millium Kusterumque *supplere* cogitat, variantes ei lectiones ex MSS. excerptas æque libenter, ac MS. codices accipio, impertian. Sed enim editioni quotidianis usibus dicatae, qualem ego paro, potiora duntaxat adjici par est: quæ ut educantur, tota debet farrago perquiri. Nam primi editores nec singuli nec conjuncti habent omnia. Maneat sui cuique verissima laus: sed vineat rei veritas. Ea proprie pro genuina agnoscere debet lectio, quæ ab apostolorum ore ac manu in omnia climata & secula manavit: & ad hanc quam plurimis vetustis monumentis quam penitus cognitis quam proxime pervenitur. Tres autem recen-

recensiones illæ non sane omnia exhauserunt. Rob. Stephanus contulit XV MS. Cod. Græcos , variæ indolis ætatisque ; Erasmus primo IV , deinde V : Complutenses , quum haberent nescio quam multos , præcipue unum quendam probarunt & expreßerunt. Atqne hi nudum textum dederunt : Erasmus eas potissimum lectiones indicavit variantes , ubi a Græcis Latina disereparent. Stephaniani copiosiores videantur ; sed tamen loca plus sepinginta editionis Complutensis siccō pede Roberto præterita Millius notavit : quid censemus factum in MS. Codd. quibus editionem illam anteposuit Robertus , quum totas sçpē paginas sine varia lectione transmittat ? nam Henrici collectanea ex X plus minus aliis Beza demum non tam adjectit , quam sublegit. Primum igitur nulla harum editionum ita amplectenda est , ut non lectiones excerptave reliquarum duarum & omnium illius ætatis diversum quidpiam præserentium adhibeantur : præsertim quin Complutensibus Erasmus offensor , R. Stephanus in Erasimū , quem tamen , invidiam fortasse sugiens , non nominat , propensus nimium fuerit ; usque eo , ut ne dubitationem quidem ipsius Erasmi in annotationibus indicatam , nedum paucitatem codicium ejus moratur , immo ut π id est , πατεται , omnes suos eodd. in his ipsum Complutensem , quem tamen præcipue laudat , Erasmo postponeret. Porro quis sit , qui spondere possit , eosdem editores genuinas lectiones omnes & in illis suis MS. vidiisse , & recto deleetas judicio in editionum suarum contextu notisve produxisse ? præsertim illo renascentis literaturæ diluculo , sub quo Complutenses & Erasmus degebant ; illaque tanta occupatione , qua Erasmus Stephanusque districti fuere. Includuntur illi ab A. 1514 ad 1550 annis 36 ; at annorum 175 , qui interim elapsi sunt , quanto est proventus uberior ? Apparatum illorum omaen longe superavit apparatus Felli Oxoniensis , longe utrumque Millianus , tot MSS. Græcis inventis & ex intimo Oriente Christiano advectis , ipsoque illo Alpha Alexandria adjuneto , cui etiam ἐν λαζβίσατο in crisi Gerardus a Maastricht plurimum omnium tribuit. tum , linguae orientales suscitatae : versiones antiquæ limatae & collatae : monumenta patrum Latinorum Græcorumque cruta & perpolita : solertia codicium executiendorum auæta : regulæ criticæ exstructæ : scrutinium scripturæ alte erectum. Complutenses , Erasmus , Stephanus si in hanc vitam redirent , majori eis miraculo foret , quam nobis est , tantus hic divinitus oblatus profectus. Adhuc enim collecta plura , quam delecta sunt ; quin etiam plura observata a singulis , quam in unum collecta locum. Vaide quidem multas non solum lectiones variantes , sed etiam erises subactorum hominum Millius ille suis auctas dedit : sed non omnia exhausit. neque enim potuit. v. gr. Saulertum utcunque summo studio quaestum ut videret , negat sibi contigisse : credo , ne ceteros quidem Germanos. Ordinationem erisin condidit Gerardus a Maastricht : sed fere codices ab Oxoniensibus citatos spectavit ; quo factum est , ut sçpē lectionem aliquam quasi uno alterove codice male mixtam rejiceret , quæ non modo MS. sed etiam impressorum librorum numero valet. Apud utrumque bonam frugem infinita aliarum quamvis bonarum rerum copia , quo minus appareat , impedit. Multa post hos duum viros alii , neque eorum pauci per hos ipsos excitati , sçpē etiam veriora eaque vel liberiora vel tutiora , quam horum utervis , viro virtutum acuente , dic diem docente , produxerunt , ut in hac quoque parte cum sum-

ma laude versatus, meumque incepsum liberali cohortatione prosequutus Cancellarius Tubingenlis, C. M. Pfaffius, tum, *Whitby*, *Clericus*, *Bajerus*, *Reineccius*, ceteri. *Bentlejum* aliosque exspectamus. Hæc congeri, hæc digeri, hæc augeri & lambi, expedit. id agam pro virili parte: agant etiam paratiores.

L. VI. Alios codices manuscriptos superaddito, alia subsidia, quorum copia erit.

Nullo, nullo modo id agitur, ut variantium lectionum sine discriminè cumuletur numerus, sed ut ad paucitatem quam latissimam redigatur: neque ut de plerisque lectionibus, quæ jam liquido veræ aut falsæ noscuntur, sine fine laboretur; sed ut de iis, de quibus per testimonia codicum adhuc prolata in utramque partem disceptatio remanet, certius aliquid definiatur. Potuit v. gr. præclara lectio quædam & a Complutensibus præteriri, & ab Erasmo ignorari, & a Stephano posthaberi, & a Millio debilius confirmari: hic denum novorum codicum suppetiæ non possunt non esse exspectatissimæ. Detur exemplum. Hebr. II. 9 legitur, *χάριτι Θεοῦ*. Notat Millius, *χωρὶς Θεοῦ*, Codd. aliq. teste (præter Hieronymum) Origene, Theodoretus *haud semel*, Ambrosius *tibb. 2* & *5. de Fide* & Vigilius Tapsensis, Fulgentius *ad Thrasim. & de Incarn. Versio Syr. in MS. Cod. al. teste Trostio (eaque sola) lectionem utramque repreäsentat.* Hæc igitur & Syris, & Græcis, & Latinis cognita lectio, quæ Beza quoque placuit, illam nobis receptam, si non vincit, at certe æquiparat. nam Christus mortem *χωρὶς γεννημένους* idem est quod *μὴ ὄντα Θεῷ*, Phil. II. conf. C. Corneri Allegor. Ps. VIII. idemque quod *Filius hominis, mortuus proinde, ac si is non esset Deus.* *מְאֹד מִלְחָמָה כְּבָרְכָה וְ* hoc enim Psalmi VIII apostolus respicit, uti *τὸ γεννητόντα* ex *υψῳ* deductum indicat. hac lectione nec Nestoriani (quos tamen qui ea abuti videbant, v. gr. Theophylactus & Oecumenius, *χάριτι* libenter retinuerunt) quicquam adjuti sunt, & Ariani potenter revicti: de qua plenius in Gnomone. Iam Millius: *Editis congruit, quicquid uspiam hodie est librorum MSS. Gr. & Lat.* Immo vero *χωρὶς* clare habent (vide, quide odices juvent) perveteres membranæ Vffenbachianæ.

Namque vir ill. & exc. D. Zach. Conr. ab Vffenbach, Senator & Scholarcha Francosurtanus, singulare in orbe in literarium liberalitatis exemplum, primus omnium Codd. suos N. T. MS. Græcos & viæ & mihi commisit, unde non mediocre operæ pretium lector me inserviente feret. Porro Basileensium codicum & insignium & multorum fructum hoc paratum esse, pro antiquo & perpetuo illius urbis in optima studia favore confirmarunt I. C. Isælius & I. L. Frey. Tiguro I. B. Ottius, Augusta Vindelicorum P. I. Crophius similem humanitatem detulere. Ad hos viros celeberrimos aliis ex locis alii, quos appellari se nolle suspicor, accedunt, ipsorum cimeliorum, vel excerptorum certe data spe optima. Manet tamen hoc in cœtibus Christiani nominis ceteroqui divisis, ut quisquis ex ulla parte quidpiam aliis consert ad facrorum nitorem voluminum, apud optimos quosque etiam suæ partis sine invidia gratiam ineat. Superaddidit Millio Codices XII. *Ludolphus Kuesterus:*

sterus: non pauciores mihi jum in numerato sunt: atque hunc numerum non jejuna & insolenti præsumptione projectus, hoc prodromo emissio, augere studeo. Germania nostra, in reliquis studiis saeris excellens, ad Græcum contextum, cum ab Erasmo discesserit, adhuc non plurima contulit: nunc codicem passim jacentium utilitatem ut ii, qui habent, vel sua, vel cujasvis alterius, vel mea denique opera in medium proferri velint, optandum est. Fecit aliquid, dexterimo consilio, *J. C. Wolfius*. Utinam vero faciat pro facultate multo maxima ex V. C. Athangfi Schidur Arcanis estimanda, in hanc quoque nixa laudem Russia. Faciet etiam fortasse Italia, per *Scip. Maffejum*, qui jam *Cisjordi Complexiones in Epistolas, Acta & Apocalypsin, Verlionis Latine veteris vestigia servantes, Florentiae, majoris, vellemus, gazæ pignus*, edidit.

L. VII. Manifesta sphalmata plane negligito: quæ lectiones aliquid sunt vel esse videntur, harum Syllogen facito.

Hac lege vix quinta pars variantium lectionum, quarum citius conspecta multitudine quam levitate perspecta, plerique perterrehunt, remanebit. Deo gratia. Quæ autem volumini N. T. in extremo adjicetur critica Sylloge, hæc lectiones complectetur vel minimum momenti a re, auctoritatis a codicibus habentes, cum ipsorum codicum suffragiis. Huc recurrere poterunt, qui vel majora vel minuta quærunt.

L. VIII. Eadem Sylloge clavem præfixam habeto criseos N. T. generatim.

In ea clave agitur de tuta sanitate lectionis N. T. quod ad summam rei pertinet, in omnibus exemplaribus; asseritur τὸ θεῖον sub ipsa lectionis varietate latens; ostenditurque tamē necessitas scrutinii critici ex Theopneustia verborum fluens. Agitur de constitutione lectionis per editiones receptas; deque apparatu monumentorum, unde tota lectionis varietas colligitur. Codices, Verliones, patres, ordine faciliter enumerantur; singulorumque indoles, coniunctorum affinitas vel differentia, & inde proveniens varia vis notatur; versionum autem patrumque ubi minus, ubi majus sit pondus, expenditur. Agitur inde de ratione utendi illo apparatu: datur scala graduum probabilitatis & momenti, singulis lectionibus facile admovenda; & unicus *Canon*, non tamē cothurnus, veræ lectionis ab omni alia dignoscendæ. Atque hic canon jam fixus & quatuor verbis comprehensus est; sed proferre nondum maturum, quia sine justa declaracione minus fidei inveniat: complectitur autem omnem potestatem canonum XLII Gerardi a Maastricht; & omnes lectionum vel consilio vel casu variantium causas, verarum falsarumque criteria. ubi multitudo codicum major veritatem lectionis sequitur (sequitur autem ut plurimum,) eorum auctoritatem canon confirmat: ubi alia interdum lectio vera est, defectum codicem supplet: ubi anceps est decisio, causam, cur anceps sit, aperit. Notata modo damus aliqua, quæ idem *canon* ambitu suo complectitur, ad Chrysost-

de

de Sacerd. pag. 460 & 511. *Pag. 460 sunt haec* : Non alienum fuerit hoc loco son-
ticam corruptarum lectionum causam explicare. Plerumque ubi lapsus accidit in
scribendo, *oendiculum* in medio est : hoc offendiculum fere semper est in ipso con-
textu, quum librarius non tam in ea, quæ scribenda erant, intentus, quam in ea,
quæ minore, interduim etiam majore intervallo præcedunt aut subsequuntur, in-
currens, horum aliquid arripit. Adolescentiam instituo : literas ipse tero: paro-
ramata multa dispundo : jam pridem ad hanc offensionum causam attendo. ausim dicere, cā *dimidiā partem* variarum lectionum in omni scriptorum genere, atque in
ipulis N. T. libris (quo nomine copiosior sum in hac re) contineri. Quæ res si di-
ligentius attendatur, dici non potest, quantum adjumenti ad eximendas *dubitatio-*
nes allatura sit. De supervacuis *repetitionibus* hinc natis nil dubium est ; de noxiis
omissionibus conqueruntur omnes : sed & *commutations* plerasque hæc causa dedit,
ut vox aliqua ejusve initium, medium, finis, per alliterationem aut parechesin
mutaretur in sonum verbi prævii vel sequentis. ex. gr. Apud *Herodianum* hodie sic
scribitur : ἐξ ἀθέλταν μερίσα τὸν ἀρχὴν, ὡς μὴ πάλιν οἴσταν ἐξστίν εἰς τυρα-
νίδα πάλιν ἔξοπειλη. l. 7. c. 10. leg. παρ' ἐνὶ σταυρῷ aut simile quidpiam : πάλιν ir-
repliſt, quia πάλιν sequitur. Sic *Basilius Sel. Or.* VI sine dubio dixit : τὰς δὲ τῆς
κρίσεως αφορμὰς ὁ τῆς Φύσεως δεσπότης τῷ νῷ παρατίθεντος ἔλεγεν · ἔτελθε εἰς
τὴν κιβωτόν. at loco κρίσεως obrepſit Φύσεως, quod mox sequitur. Et pag. 511
haec habentur : Fit persæpe, ut librarii elegantiam, quam non capiunt, corrigant
scilicet, alias huc, alias illuc euntes : — Taliū locorum *media* fere lectione pro
genuina; extremæ, ob id ipsum, quia faciliores, pro *glossis* habendæ sunt. —

L. IX. In eadem sylloge, quolibet libro Novi Test. ineunte, indi- cantor codices in eum collati.

Ita omnium rerum quam expeditissimum erit judicium : neque solum pro lectione
variante, sed etiam pro lectione contextus computari codicum poterit numerus, ne hæc, ubi debilio revera, & tamen *centenos* codices habere credita est, il-
lam opprinat ; ubi sana, a variante codices item multos ostentante infirmetur.

L. X. In singulas variantes lectiones allegato codices.

Allegabuntur Codd. MS. Græci, præcipui nominatim, ceteri summatim : edi-
tiones, ubi quælibet in præsenti ex MS. constituta videbitur : versiones antiquæ:
Patres Græci & Latini. Subinde etiam ad evolutionem illius canonis clavemque
Lege VIII memoratam lector remittetur.

L. XI. Ex hac sylloge lectiones variantes potiores etiam sub ipso con- textu in margine repræsentato.

Hoc cum aliorum editorum probatorum, tum Theologorum probatissimorum,
M. Hafnerfferi, *A. Rechenbergii*, *I. G. Pritii* fiet exemplo, qui suarum editionum
margi-

marginibus varias addidere lectiones, earumque multas in nullo contextu excusas: quare si nullam ipsi veram esse existimatent, talem delectum non habituri fuerant. Nonnulla, quæ illi prætermisere, ponentur: multa, quæ illi posuere, prætermittentur; ut margo noster pauciores fortasse, quam parcissimus quisque, varias piis lectiones objecturus sit. Et habebit tamen contextus, sed magis contextus cum margine, sermonem N. T. quam proxime, ut confidere fas est, cum prima manu hominum Dei convenientem, residuumque locorum, de quibus adhuc considerare operæ pretium est; reliqua molestissima scobe varietatum nihil amanda. quid? ne codicem quidem hic mentio erit: quos qui requiret, ei sylloge illa de singulis respondebit locis. Longe multoque plures lectiones receptæ quam neglegētæ descenduntur veteres: gemmæ tamen quædam pretiosissimæ sensus divini, in nullo adhuc contextu excusæ, in locum ei, quem merebantur, proximum, eumque conspicuum, id est, in marginem, protrahentur. Bonitas lectionis in margine, præsertim si interpunctionem, ut sit, aliam secum vehit, minus quidem ab iis, qui contextum margini semper anteferre assueverunt, perspicitur, præsertim, si quicquid reconditum est, obscurum putant; lectioque contextus perlæpè & ex hac ipsa fede, & ex indole sua, ubi interpolata est, majori facilitate blanditur: sed hic nil remedii tantisper est, nisi ut lectores admoueantur. Id quod fiet. Ominus æquum erat, auctoritate communi & τῶν δοκεύτων judicio contextum Græcum recognosci, quando versioni vernaculae tantum curæ tribuitur: at hic, qualis medio Reformationis seculo per hominem privatum constitut, talis, etiam penes Millium, manet. Factum est id tacito longi temporis casu, non consilio: Stephanique etate si vixisset Millius, & contextum tamem, qualem longe abeuntia ejus prolegomena formant, edidisset, in eandem venisset, credo, possessionem; Stephanus si hodie eam, quam olim, editionem proferret, Millii difficultates experiretur. Inde quanquam editores primi multa dubitanter, ut ipsi non dissimulant, in contextum, quippe duas simul lectiones quamvis æque probabiles non ferentem, admirerunt; tamen posterior ætas adhuc sere omnis, quasi plus illis fidei quam ipsa sibi deberet, acquievit. Vulgatam versionem Romano-catholici ingenti studio curaverunt, ut vel ex Henrici a Bokentop tribus in eam libris dispalēcīt: apud eosdem, si nos non maturamus, exsistent, opinor, qui etiam in Græco fonte palmarum hanc nobis præripiant. Viderint ergo, qui valent: de nobis, Lector, recordare legem III, & marginem tenentes excusa.

L. XII. Ipsas denique marginis lectiones in classes dispescito.

Non est omnium, omnia semper expendere. plerisque igitur grata fore videatur opera, si perensis codicum rationumque momentis, quid quolibet loco statuendum sit, fideliter & falvo ipsorum aliorumque significetur judicio. Hoc pacto is demum fructus percipitur, qui si absit, omni ærarium critica sapientius supercederetur. Itaque omnis lectio contextus, cui varians in margine respondet, iis distinguetur *siglis*, quæ duplarem vim compendio non inepto habeant. Initium lectionis denotabit (loco aslerisci *) literula rotunda *a. c. o. s.*, ut simul indiceetur *Ad ditio,*

ditio, Commutatio, Omiffo, Signum interpunctionis, spiritus accentusque varians. Clausulam lectionis denotabit (loco lineolarum) numerus 1. 2. 3. 4. 5, ubi numerus 1 simul innuit, lectionem marginis *plane dignam* esse, quæ exstet in contextu, quamvis adhuc nusquam vel raro admissam. numerus 2 innuit, lectionem marginis *saltem probabilem* esse lectione contextus. numerus 3 innuit, utramque lectionem *aequali* esse momento. numerus 4 innuit, lectionem marginis *minus* esse probabilem, sed tamen in multis editionibus receptam. numerus 5 innuit, lectionem marginis *non* videri genuinam, sed tamen nonnullis talem esse visam.

§. III.

Capita quidem sensuum cœlestium in omnibus exstant periochis N. T. quarum tanta Dei beneficio *sanitas* est, ut in quolibet obvio exemplari scripto aut impresso anima salutis cupida, abunde, quod querit, inveniat: immo, si duo sumas exemplaria, & omni varietate percursa uni meliorem cuiusque loci, alteri vitiosiorem, quæ unquam exstiterit, lectionem inferas; ex hoc quamlibet vitiosissimum exemplari (animam oppigneraverim meam) fides, spes, amor nasci aliisque possit. Hac summa qui contenti sunt, his sane nil obturbari debet: nam *οἱ λόγοι οὐ τὰ πάθη manent*. Est autem per omnes N. T. periodos diffusum, quamvis parum animadvertisitur, *ἥθος* quoddam delicatissimum, & subtilissimum decorum, cui quævis quamlibet exilis immutatio tanquam fumus officit: neque unquam nil interest inter dictamen cœleste & inter aberrationem humanam. talis enim divini micam in minimis quibusque invenias, vel etiam insciens gustes bonus scrutator, quæ primum tibi, deinde aliis det gratiam. Huc jam contextu quam limatissimo & crili quam impensisima opus est: ut & in iis, quæ sublestæ sunt, caute incedas eatenus; & iis, quæ firma, firmiter nitare. Evidenter ex quo hoc negotium suscepit, abunde comperi, quam timide & diffidenter, etiam cum minime putares, bonæ mentes succum exprimant sacrarum literarum: quibus corroborandis si juvante Domino inserviero, maximum brevis vitæ pretium tulisse me existimabo. Ceteris antiquorum librorum reliquiis, sine ulterioris operæ criticæ impendio, mundus tantisper uti posset: Domini librum perpoliamus, ut possumus; legamusque & comedamus, dum licet; ut penitentia, fidei, constantia fructum feramus.

§. IV.

Habes, candide Lector, leges nostras, non ad convellendum, sed ad ædificandum & consolidandum comparatas. Res ardua, fateor, & religionis horrofique plena: neque tamen temerario ausu me huc irrupisse velim putes. Dicam aliquid de me, non mea, sed divinæ gloriæ & piorum causa, vel cum existimationis meæ periculo. Plus viginti abhinc annis, antequam Millius exisset, sub initium vitæ academicæ, cum in exemplar Oxoniense in Germania recusum incidissem, varietate lectionis misere maccratus; sed eo curatius Scripturam jam cum pro

pro tenuicula facultate scrutari coactus , deinde per gratiam illam corda firmantem reselectus sum. Sublidia , quibus carere , quæque nancisci nunc non possem , obvenire mihi etiam tum , cum de hoc negotio ne cogitarem quidem , divina fecit Providentia , cursumque meum ita gubernavit , ut splendidiora , amoeniora & utiliora in speciem , his postponerem studiis , quæ me inscientem huc præpararent. Ipsum denique munus monasticum , quo exigente jam XII annum N. T. Græcum interpretor , huc me pedetentim perduxit : & ad pernoscendum manus humanæ lubricum , eam facultatem suppeditavit , quam non facile inveniunt illustres critici. Cumque operi me accinxisse , insignem bonorum hominum consensionem perspexi in me & cohortando & adjuvando. Quæ divini ductus vestigia animam vel decuplo infirmiorem excitare possint. Abhorreo equidem præmaturos ambitiososque strepitum , & valde mihi placent , qui omnia prius excoquunt , quam apponunt : sed etiamsi ante consecutum laborem ad quietem Domini transferar , (quanquam bona jam pars affecta est , & facile a successore aliquo perfici posset ;) erunt fortasse alii , quibus hæc promulgatio utilitatis non nihil (sic enim instruxi) præbeat : & hæc ipsa eo nomine maxime necessaria est visa , ut , quæcumque abs te ad opus , quod sub manu est , proficisci possent , invitarem atque impetrarem.

§ V.

Rogo igitur , & per commune sacrarum literarum studium , quo omnes & Christiani & literati continentur , omnes oro , qui ad se hanc rem ullo pertinere modo censem , ut eadem voluntate , ac si ipsos singulatum convenissent & appellassent ; ut eadem fide , ac sibi , si idem rogarent , fieri euperent , hue conseruant , quiequid potuerint. Non omnes capiunt dapsile hoc officii genus , ut homini remoto & ignoto , Dei & proximi causa , quæ tamen causa totum orbem , maxime sub Novo Testamento , & eo arctius , quo longius progrediuntur secula , complectitur , gratificantur , tametsi opera conjunctis viribus exstructa quivis spectator etiam sui deinde juris esse velit. Sed tamen aliqui reperiri solent , qui subsidia , ut usu venit , æquo animo & accipient & dent. Is si tu es , Lector , abs tua humanitate , quinque sunt , quæ nominatim peto.

§ VI.

I. Ut rem cognoscas penitus.

Facile fit , ut ex Idea operis nondum apparentis , quo ea est apertior , eo plus dubitationum nascatur. hæc præsentibus eximi possunt , absentibus non possunt. Eo acrior igitur lectio esse debet , ne quid injuriæ fiat , ne quid beneficii claudatur , præsertim tali in re.

II. Ut hujus moliminis sinceram notitiam ad alios , qui adjuvare possunt , pro tua facultate proferas , & , ut adjuvent , persuadeas.

Non quero famam. In oculis meis parvus est mundus hic , incendio proximus : magnus Dominus , qui adventat. Si diabolo celebriorem me faccerem , nihil so-

rem beatior: si apud omnes creaturas deleta sit mei memoria, modo agnitus sum Domino, acquiescan. Si possem, hæc agens, delitescere, eo certior apud illum esset plenitudo mercedis meæ: nunc aliter id agi non potest. tu, fautor, opulare, ut dixi, & consilia vel subsidia confice, ut dicam.

III. Ut æquitatem, si aduersarium videris, retineas.

Antascripturarium me, quum summæ Scripturarum integritati serviam; novatorem, quum antiquissima quæque verissima esse contendam; curiosum denique, quum etiam minima in sacris curanda esse contendam, ii vocitare poterunt, qui rei propositæ cognitionem zelo ac stilo anteverunt. Evidem jam in animum induxi meum, infamiam pati, modo lectio N. T. in suis quasi venis priniis recognoscatur, fructusque vel ad præsentem ætatem vel ad posteritatem, cuius ratio in utramque partem longe erit alia, redundet. Sed cavendum est, quicquid caveri potest. Si erunt sermones contrarii, non audiam, felix euidem rerum mearum causa: sed tamen idem respondere non potero. Si forte etiam pagellæ ac libelli: haud scio an ad me perventuri sint: tum si pervenerint, respondere non erit integrum, ne res, dum defenditur, omittatur. porro non semper typographi potestas est, non semper, quo querela, eodem apologia perfertur. Quicquid erit, hunc prodromum respicias rogo. multum expendi, quæ posui: cum amicis piis, cautis, doctis consideravi: quæ moveri contra possent, occupavi: non vereor, ne falsus, quod ad summam rei attinet, coarguar. Aliquando tamen præterlabitur talia & perrumpit aëtor: mihi hoc jam contigit, ut sine causa, iis in locis, ubi ipsa verba errorem provisum præciderant, tamen reprehenderer. Hic scriptori patientia opus est, lectori prudentia. Iusta aut saltem benigna monita suscipiam lubentissime: quicquid inimicæ oppugnabitur, id an hic jam defensum sit, velim requiras.

IV. Ut subsidia critica impertiare.

Multa hujus generis habent multi. Fuere v. gr. penes Bœclerum membranæ Græcæ antiquissimæ, quarum ipse non tam lectiones, ut appareat, quam laudes in sua N. T. editione exhibuit. quorsum ille pervenerint, ne Argentinæ quidem hodie constat; nec tamen eas interisse credibile est. *Seielenos* codices duos excerptos dedere Kusterus & Wolfius: restat tertius, quo Evangelium Iohannis continetur, adhuc non excusus, quem etiam Celeb. Iablonski in Praef. Bibl. Hebr. laudat. Faceo alios, quorum notitiam & sermones peritorum hominum & literæ attulerunt. *Versionem Gothicam* MS. in totum N. T. (adhuc enim non nisi Evangelistæ, neque hi integri, Gothicæ sunt editi) in bibliotheca Hermanni Comitis Newenarii exstincte, Marœxii fide confirmant eruditæ. Commemorantur etiam passim critica virorum doctorum excerpta: multaque *H. Stephani*, *H. Ernstii*, *Guil. Codæi* laudant Th. Beza in Dedic. edit. sue A. 1564, & G. a Maastricht Proleg. p. 22 & 29. *Patrum* monumenta nunc demum eruta, aut monumentorum antea cognitorum exemplaria recondita certatim producentur: unde insigne emolumentum in hoc

hoc genere capi potest. Si quis igitur aut horum quidpiam , aut aliud quidvis habet , quod ad apparatus presentem , Millii maxime , ex Codd. Gr. ex versionibus antiquis , ex patribus supplendum corrigendumque ullo modo pertineat : ne quæso id tam magnum aut tam parvum putet , ut sibi soli habeat. Præcipue Graeci MSS. qui novum testamentum , ejusve partes , particulas aut periochas denique complectuntur , aut *Excerpta* ex his firma , queruntur : roganturque , ut indagent , ii qui possint ; ut impetrant , ii qui valent ; ut mittant , ii qui habent , sine ulla *aetatis indolite* exceptione. Excerpta deduci poterunt ad editionem aliquam obviam , & in locis insignioribus *convenientia* etiam manuscriptorum editionisque notari ; codicem autem actas , materia , literatura , indicari , & , si uno loco plures sint , distinete allegari. Longe vero exspectatores fuerint ipsis codices. Scio , non ubique moris esse , cimelia ejusmodi , publica præsertim , in viam dari : veruntamen & domi aqua ignive corripi illa possunt , & illæsa peregrinari aliquantis per , oculo Domini , cui serviantur , invigilante. quod igitur regis mortalis commendatione faciendum esse videretur , id divini honoris causa pii homines facere quâ dubitent ? Sunt tamen aliquando impedimenta legitima : & tum alia superest ratio satis expedita. fassi sumus ineunte legis sextæ expositione , loca N. T. non multa esse , de quibus adhuc disceptandi causæ sint . quæ ergo inter recensendum præcipua in hoc genere esse videuntur , eorum paulatim catalogum facio : hujus catalogi apographa , cum maturum erit , bibliopolæ Stutgardiano nundinas petenti committam. Id quod anno proximo , volente Deo , confore arbitror. Tale apographum tum poseat velim , quisquis varias ei lectiones voluerit appingere , & tuta fide , nomen suum profellus , deinde remittat.

V. Ut subsidia exegetica & monita impertiarc.

Frequentes inveniuntur annotationes explicationesque , quas Theologi & Philologi exercitati in sua adversaria , vel in margines exemplarium sibi tritorum conjectas reliquerunt. ex. gr. *Chemnitii* Notas ad N. T. Græcum laudat apud Raphelium Polycarpus Lyserus : *Plathneri* observationes in evangelia dominicalia , cultioris doctrinæ copia refertissimas , E. S. Cyprianus in Catal. Codd. ms. biblioth. Gothan. p. 62. Talia si habes , Lector , vel si tute ad recensionem , interpunctionem interpretationemque N. T. totius aut aliquorum locorum , singularia quædam observasti , quorum in communes usus proferendorum præsentior nulla sit occasio : præterea si de legibus XII supra propolitis & explanatis , & de delineata in iis utravis incepti parte salubre quidpiam monendum occurret : consignata omnia , idque quam nervosissime , ne obruat , mittas rogo , obiter adjecto rariorum editionum N. T. aliorum ve librorum minus obviorum , quos habeas , indicio duntaxat , ut , si neque in promptu inibi sint , neque breviore via comparari queant , te ipsum deinceps pacce tua compelle , & quo tempore quam celerrime uti possim , significem.

§ VII.

Quicquid schedularum , literarum , fasciculorum , mandatorum dare libitum fuerit , nundinarum aut quovis tempore vel aliis honestis hominibus , vel Stutgarnia-

dianis, quæ metropolis nos vicinos ac pæne suburbanos habet, bibliopolis, I. B. *Mezlero & C. Erhardo*, recte committetur: iidemque satisdabunt, omnia, quæ remittenda erunt, justo tempore, sine detrimento ac sumtu renissum iri. Codices religiose allegabimus: Notas suis locis quam commodissime iusseremus: Monitis, quoad licet, obtemperabimus. Fautoribusque, quorum præcipua erga totum institutum merita existenterint, gratissimum deditissimumque animum cum ceteris rebus, quibus poterimus, tum novo exemplari ocyus misso demonstrabimus.

§ VIII.

Confido fore, ut uni certe alterique ex filiis heredibusque Testamenti probetur hæc causa. qui si sanctificationem nominis, si adventum regni, si succelsum voluntatis Dei optant; si sentiunt, huc conducere studium Scripturæ sacræ quam florentissimum; si agnoscunt, hoc pacto quiddam ei studio conducibile navatum iri: precum ardore hoc inceptum prosequentur. Ego vicissim oro Dominum, ut tuum, Lector, omniumque animos verbi sui gustu ac fructu impleat; vobisque, qui sanctam hanc susceperitis causam, præmia quam lautissima ex Matth. X. 42 & II Ioh. v. 8 estimanda persolvat.

APP. CRIT. P. IV.

N. II.

NOTITIA NOVI TESTAMENTI GRÆCI RECTE CAVTEQVE ADORNATI

Q V O D

PERBREVI PVBLICANDVM
IVSTIS CONDITIONIBVS RECEPIVNT
IO. GEORGIVS & CHRISTIANVS GODOFREDVS COTTÆ, Bibliopolæ.
(Edita Tubingæ A. MDCCXXXI mense Februario.)

Recensio Novi Testamenti Græci, cuius *Prodromus* anno MDCCXXV *Chrysostomum de Sacerdotio*, Græce Latineque editum Stutgardiz, comitatus fuit, legitimam nunc maturitatem, ope divina, est assecuta: gravissimisque Illustris Confistorii Wirtembergici & Venerandæ Facultatis Theologicæ Tubingensis *Censuris* superiore anno approbata & munita, quam proxime excudetur, hoc titulo:

H KAINH

H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ

Novum Testamentum, graece, ita adornatum, ut Textus, probatarum editionum medullam; Margo, variarum lectionum, in suas classes distributarum, locorumque parallelorum dectum; Apparatus subjoinedus, criseos sacrae, Millianæ præsertim, compendium, limam, supplementum & fructum exhibeat, inserviente Io. Alberto Bengelio.

Leges hujus recensionis pridem, ut se tum habebant, promulgatae exstant; sed interea in opere faciendo nonnullæ coimmoditates accesserunt ulteriores: præsentem igitur ejus rationem modeste placideque explicare, non alienum fuerit.

I. Auctoritas quidem publica prohibet nulla, quo minus editiones communes ex manuscriptis codicibus emendentur: sed nihilo magis id jam fieri res ipsa postulat. Longiorque usus & quasi præscriptio lectionem aliquam multitudini infigere, sed non ex sequiore genuinam facere potest, uti *Prodromus* ille pridem agnovit; singulæ autem editiones, *Complutensium*, *Erasmi*, *Bezae*, ex quibus reliquas docti juxta typographi atque indocti propagarunt, manifestos habent nœvos, uti novissime demonstravit sagacissimus I. I. *Wetstenius*: veruntamen eadem tam diversis & codicibus deductæ sunt, ut sano conjunctæ judicio eum conficiant *textum* (hoc enim verbo uti liceat) cui vix aliquot emendationes incontroversas simul & momentosas acerrimis quisque criticus postliminio habeat restituere. Itaque præsens recensio *textum* ex probatis illis editionibus *eleætæ* ratione conflatum habebit, ne syllabam quidem ex solis manuscriptis nunc prius admittens: emendationes vero ex manuscriptis erutas, quæ non multæ sunt, sed interdum egregie scintillant, *in margine* aliis rebus non impedito dabit, quo magis in omnium oculos incurvant, & suam germanitatem explorandam, salubritatem suam gustandam offerant. Sic veritas & verecundia, salutari his temporibus exemplo, copulantur; donec, luce apud posteros crescente, *textus* residua marginis micas absorbeat.

II. Corpori librorum N. T. subjungitur *Apparatus criticus*, in quo ea potissimum considerantur, quæ ad *decidendas* varietas universas singulasque conducunt.

1. Enumerantur *monumenta*, unde lect. var. colliguntur: fundamenta decisionum ex *causis* aberrationum & ex *codicis* familiis, climatibus, ætatibus monstrantur: *antiquitatis* & *novitatis*, *bonitatis* & *viti*, *multitudinis* & *paucitatis* in codicibus, usus declaratur & abusus redarguitur: *Alexandrini* codicis minor in Novo Test. quam in LXX interpretibus sinceritas asseritur, & propria ejus cum *Vulgato* nec sufficiens ad decisionem congruentia notatur; ejusdemque codicis & codicum *græcolatinorum*, præsertim *Canabrigiensis* non tam codicis quam florilegii pondus, interdum ingens, interdum peregrinum ostenditur: potiorum *versionum*, potiorum *patrum* valor, modo minor, modo major, designatur: *Syriacæ* versionis ortus post Chrysostomum, ejusque obitum, observatur: *editionum* principium dotes labes. que explicantur.

2. Iis

2. Iis, qui *Canonem unicum*, in *Prodromo* propositum, ex quo decidi possent omnia, comiter in dubium vocarunt, ita obtemperatur, ut omnes, qui tale compendium non desiderant, aliis id possint relinquere.

3. Ex his principiis *multo maxima* pars varietatum ultro evanescit: quare *potiores* duntaxat per libros & capita singulatim indicantur. Ineunte quolibet fere libro, codices in eum collati, per *duas Clases* (ut mox de Ep. ad Hebr. dicetur) enumerantur: classemque I constituant ii codices, quos librum totum sine hiatu exhibere, & ab idoneis hominibus collatos esse constat; classem II, codices mutili, aut quos accurate collatos esse minus constat. In classe I quovis loco sic fas est argumentari: *Non citantur hi codices pro variante lectione; ergo stant a textu*: sed in classe II vix quicquam in utramque partem pausa valet codicum. Quod discrimen qui tenuerint, ii demum liquido judicio vel repudiare quamlibet varietatem, vel defendere poterunt.

4. Insertur hinc, quid de celeberrima crisi *Gerardi a Mastricht* ex vero statuendum sit. Editio *Oxoniensis*, quam pro fundo habuit, multas lectiones notabiles prætermiserat; codicumque numerum vix sufficientem, excerpta ex codicibus minime accurata dederat: ipsa vero illa crisi ingenti laxitate laborat, auctiorque ejus textum *Bezae*, quem in Prolegomenis recte reprehendit, tamen inscius per Canones suos defendendum est naectus. cumque plerique codiccs Evangelistas solos, multi Acta & Epistolas, perpauci Apocalypsin habeant; multique mutili, multi segnius collati fuerint: tamen idein pauculos codices pro marginis sui lectione citatos de tota semper codicum N. T. summa subtraxit. unde factum est, ut multa etiam certo mendosa, a suo sibi textu oblata, *centenis*, ut loqui solet, codicibus nixa censeret. Sic enim defendit *Andreae Cœsariensis* Exegesis ab *Erasmo* pro interjecto Iohannis textu arreptam; Ap. XXI. 24. *synonymon*, quod librarius ex parallelismo verbali summis; Ap. XIV. 5. erratum hypotheticum manifestum, Ap. III. 12. *Erasmi* conjectram, ex *Hilario* diacono male intellecto, Rom. XII. 11. & ex ingenio; I Petr. III. 20. *Bezae* notam ex *Stephani* margine non recte percepto, Act. XXV. 20. denique meram *Bezae* suspicionem, Ioh. XVIII. 20 &c. Viciſſim lectio in margine ejus, quotiescumque genuina vel etiam a pristinis editoribus recepta fuerat, raro aut nunquam jus suum obtinere potuit. Quæ cum ita sint, ne ubi recte quidem *Bezae* se textus habet, idonea eum ratione noscitur defendiſſe. Hæc sine imminutione laudis, quam fidelitas est commerita summi viri, at ex urgentissima necessitate afferendæ veritatis, multis apud multos præjudiciis obrutæ, dicuntur, eo modo atque animo, quo præſens editor ab omnibus, quotiescumque meretur, reprehendi optat.

5. Præter gazas *Millii*, & præter codices XII, quibus eas Kusterus locupletavit, duobus codicibus, quos *I. C. Wolfius*, & uni, quem *A. G. Gehlius* postmodum contulere, suus nunc datur locus. *Ravianus*, quem ad Matthæum *Saubertus* citare solet, exauktoratur, ejusque rei cauſe panduntur. Viciſſim complures alii codices manuscripti Græci, recens cellati, & in his aliqui valde insignes, accedunt, *Augustani septem*, *Byzantinus* Posonio missus, *Hirsauiensis*, *Vffenbachiani duo*, reliqua. Quibus quidem in codicibus (si ab apostropho,

stropho, augmento, articulis, verborum ordine, quas *Millius* quoque minutias reputavit, discesseris) pene uil repertum est, cui decidendo *Millii* farrago non aequa sussecisset. Hoc ipsum autem, praeclaro operae pretio, *Millii* fidem comprobat, lectorique eriseos sobria regulam adhibenti persuadet, a bonis rationibus exspectari oportere residuam varietatum tantisper quasi sequestro positarum decisionem, non a pluribus cod.; nisi eam augustioris vetustatis suppetiae ex penetralibus adhuc tectis & clausis exortae, tandem apportent: interea non in singulos nuncios literarios ab alia gregariorum codicium super aliam inventione suspensum se manere, quam eorum suffragia pristinis nullo non tempore, superpondii loco, adjici possint.

6. Nominativus ille, cælo terraque firmior, Θεος, Ioh. I. 1, & alia loca, a sotonicis conjecturis L. M. Artemonii, id est, *Samuelis Crellii*, ex professo defenduntur. Dictum de *Tribus in coelo testantibus* i Ioh. V vindicatur, & nativo loco suo inter vers. 8 & 9, magna exceptione expunctoribus ejus præcisa, restituitur. Primævus tenor *Apocalypsis Iesu Christi*, ex optimis documentis, simulque ex editione *Complutensi*, quam ante Reformationem meditullium *Hispaniae* tulerit, & ex *Vulgata* correctiore, contra unum Græcum codicem *Capnioneum*, quo nixus est *Erasmus*, statuminatur.

7. Graviores varietates copiosius, leviores brevius expediuntur. quanquam enim neque ulla tam gravis est, ut inde religionis summa pendeat; neque tam levis ulla, ut dexteritas apostolica non sit præferenda similitati librariorum: tamen gradus esse momenti, eosque permultos, omnes versiculi loquuntur, ut in specimine, quod mox damus, graviores sunt varietates Hebr. IX. v. 1 & 14, quam v. 13 & 28. Itaque gradui momenti respondet sollicitudo eriseos hujus, ut magna magis curet, sed tamen cum candore & sine studio partium; ut parva minus operose proponat, sed tamen sine negligentia. Eadem mente præcipui codices nominati, idque ordine alphabetico; ceteri, quasi per saturam, adjiciuntur lectionibus plerisque.

8. Ratio hujuscce scrutinii ad suos usus referendi, ab omni offensione liberandi, & deinceps perficiendi, in Epilogo quodam declaratur.

III. Ex hoc Apparatu telecætiores duntaxat rursum varietates, editionum & manuscriptorum, sub textu in margine repræsentantur, singulisque gradus suus, salvo lectoris judicio, assignatur: atque a denotat, marginis lectionem esse genuinam: β, γ, δ intermedios probabilitatis gradus discriminant: e innuit varietatem sequorem, sed tamen ejusmodi, quæ nonnullis aut placuerit aut placere possit.

IV. Loca parallela notantur non multa, sed ea, quæ potissimum evolvi solent, ad Allegata V. T. in Novo, & ad Evangelistarum harmonica loca inter se conferenda.

V. Textus ipse quam maxime *merus ac continuus*, & sedulitatis humanæ seitamentis quam minime interpellatus relinquitur, qualem apostolos, qua erant simplicitate, cum ipsis dedit, & a posteris servari voluisse existimes. tantummodo *circulum misericordium* habet, ubi valde notabilis est varietas lectionis; & lineolam, quasi *pesik*, ad designandos verticulorum fines interdum ambiguos. Argumenta five sumaria capitum, *Exegesis*, de qua infra, hibi vendicat.

VI. Quis recensionis ipsius tenor sit; tum quæ paginarum forma, quæ marginis amplitudo, quæ versuum digestio, quæ denique correcturae vigilantia; hoc ipsum solum, si verteris, documento erit.

ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΤΣ

IX. Εἰχε μὲν δύν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε ἄγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾧ ἡ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἀρτῶν, ὡς τις λέγεται ἄγια. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἡ λεγομένη ἄγια ἀγίων, χρυσὸν ἔχουσα θυμιατήλον, καὶ τὸν οἰβωτὸν τῆς διαδήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾧ σάμυνος χρυσῷ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ράβδος αἱρῶν ἡ βλαστήσασα, καὶ ἡ πλάκες τῆς διαθήκης ὑπεράνω δὲ ἀυτῆς χερουβίμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἵλαστέλον περὶ ὅν ὅνκις εἴσι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Τόутων δὲ δύτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὸν πρώτην σκηνὴν διεπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὸν δευτέραν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ χωρὶς ἀίματος, ὃ προσφέρει υπὲρ ἑστῶν καὶ τῶν τε λαβῶν ἀγνοπομάτων τούτο δηλῶντος τὸ πνεύματος τὸ ἄγιον, μήπω πεφωνερῶδαι τὸν τῶν ἀγίων ὄδον, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἔχουσης σάσιον· ἡ τις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεσπιότα, καθ’ ὃν δῷρά τε καὶ θυσίαν προσφέροντα, μὴ δυνάμενα κατὰ συνείδησιν τελειώμασι, πάματι πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, οὐκέτι δικαιώμασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

II. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος, ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς

μεῖζονος καὶ τέλειοτέρας σκηνῆς, ὃ χειροποιήτη, τετάτην, ὃν τάστης τῆς κτίσεως, εὖδε διὰ αἵματος τράγων καὶ μόχων, διὰ δὲ τοῦ ἴδιου αἵματος εἰσῆλθεν Ἐφάπαξ εἰς τὰ ἄγια, αἰώνιαν λύτρωσιν ἐνρίμενος. εἰ γάρ τὸ αἷμα τάχαν καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἄγιαζει πρὸς τὸν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ χριστοῦ, διὸ διὰ πνεύματος αἵματος αἰώνιου εἰστὸν προσήνεγκεν ἀίματον τῷ θεῷ, καθαρεῖ τὸν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρέυειν θεῶν ζῶντι; Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης κατῆς μεσίτης ἐστὶ, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὸν ἐπαγγελταν λάβθωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰώνιου κληρονομίας. ὅπου γάρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκην Φέρειν τοῦ διαθεμένου. διαθήκη γάρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε ἰχθύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος; Όδεν ὅνδ’ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεναίνισαι. λαληθείσης γάρ πάσις ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόχων καὶ τράγων, μετὰ ὑδατος καὶ ἔσιου κοκκινου καὶ ὑστρώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον, καὶ πάρτε τὸν λαὸν ἐρράντισε λέγων, Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἢς ἐνετέιλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός καὶ τὸν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῶν αἵματι ὁμοίως ἐρράντισε. καὶ χειρὸν ἐν αἵματι πάντα καθαείζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς κτλ.

IX. 1 πρώτη) πρώτη σκηνὴ ε
9 ὅν) ἥν δ'

10 καὶ δικαιώμασι) δικαιώματα β

IX. 2 seqq. Ex. 40, 3 seqq.
20 Ex. 24, 8..

14. αἰώνια) ἀγία γ
¶ ὑμῶν) ὑμεῖς δ

VII. Ex Apparatu critico huc pertinet nunc

1. Enumeratio codicum. Habent enim Epistolam ad Hebræos
- EDITIONES, Complutensis, Erasmi, ceteræ.

MSS. CLASS. I. Alexandrinus, Augustanus 6, Baroccianus, Cantabrigiensis 2. 3 (definens in cap. XI. 27.) Covelianus 2. 3. 4. Huntingtonianus 1. Laudinus 2. Lincolniensis, Magdalenianus, Novi collegii 2, Petavianus 1, Roei 2, Vffenbachianus 2.

CLASS. II. Barberiniani octo, Basileensis 2, Claromontanus, Colbertinus 7, Genevensis, S. Germanensis (qui nil a Clar. diversum vallet,) Leicestrensis, Petavianus 2. 3. Seidelianus, Sinaiticus, Stephanicus 8. e. 7. 8. 12. 17. Viennensis.

VERSION. Æthiopica, Arabica, Coptica, Latina, Syriaca.

PATRES, Chrysostomus, Euthalius, Oecumenius, Theophylactus &c.

2. Explicatio signorum. namque in Notis criticis verba *textus* uno unco clauduntur: *marginis* verba, duobus uncis includuntur: quæ non nisi in notis ponuntur, unco carent. porro — obelus, *omissionem* notat: *commutatio*, per se patet; *additio* pariter. ¶ significat *eodem versu*. Pauca haec & necessaria signa qui tenet, is in toto opere expedite versari poterit.

3. Notæ criticæ ad periochiam supra exscriptam.

H E B R. IX.

Vers. 1 (εἰ) — Vf. 2. (ineunte pericopa,) & al., *Syr.* ¶ — σκηνὴ) *Er. Beza, Alex. Barb. 2. Cant. 2. Colb. 7. Cov. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Magd. N. 2. Pet. 1. 3. Cant. 3. & Sin. manu prima, *Chrysost. Photius* apud *Oecumen. Euthal. Lat. & Graecolatini, Syr.* unde διαθήναι supplement *Barb. 1. Æth. Arab. &c, testamentum ms. Lat. Colon. & verlio Angl. vet. ἐξειν Leic. ex c. VIII. 7. (σκηνὴ) Comp. Stephanor. edd. Aug. 6. Vf. 2. plerique codd. apud *Bezam* & *alios, Arabs.* Ex v. 2. 6. 8. Legit & non legit *Stapulenensis.* ¶ δικαιώματα) Comma addit *Camerino*, & alii.**

2 κατετηνάθη) *Colon* addunt edd. recent. ¶ ἀγία) *Comp. Beza, Aug. 6. Cov. 2. Roe. Græca Scholia omnia.* (ἀγία) *Er. &c.* Atqui neutra harum tabernaculi partium scorfulum tabernaculum dicitur. Proparoxytonon est, nil officiente feminino ἄτις nam sic quoque mox, ή λεγομένη ἀγία ἀγίων. Adde Gnom.

3 ἀγία) ἀγία *Er.*

9 ἵεσπικότα) καθέσπει addunt *Stap. & alii.* Verbum ex antecedente & consequente conflatum. ¶ ὁν) edd. ms. *Cyrillus Al. Scholiastæ, versiones.* (νν) *Al. Clar. Colb. 7. & alii apud Bezam, Lat. Mutianus.* Vtramque lectionem interpretatur *Oecumenius.*

- 10 (— καὶ) *Al. Colb.* 7. *Cov.* 2. *Syr.* ¶ (δικαιόμενα) *Al. Cov.* 2. *Steph.* & *Syr.*
Clar. in Lat. Ob ἐπικείμενα.
- 12 ἴντερμενος) ἴντερμενος *Er. Aug.* 6. *Clar. Stap. Oecum.*
- 13 τάνεων καὶ τράγων) τράγων καὶ τάνεων *Al.* & alii, nec non *Chrys.*
- 14 ἀνθρώπου) *edd. mff.* (*etiam Seid.*) *Arab. Armen. Syr. Athanas. Theodorus, Theophyl.* *Oecumenius* clare in *Aug. 6. Confessio eccl. or. p. 69. &c. Ambrosius* I. I
de Spiritu S. c. 8, cuius capitinis hæc ipsa summa est, *Quia sempiternus Dei Spiritus:* & *Commentarius imperfectus* in *Ep. ad Hebræos,* inter opera *Ambrosii,* fere ex *Chrysostomo,* hac quoque in parte, translatus; (ut observat *Twellis Part. I. Exam. p. 46.*) & *Chrysostomi* interpres *Mutianus* in textu & comm. unde patet, *Latinum* interpretem sic olim habuisse. (ἄγιον) *Aug. 6.*
in textu, Barb. 4. Bar. Cant. 2. Lin. Pet. 1. 2. Roe. Copt. Lat. & Graecolatini, Cyrillus Al. Chrys. Idem Epitheton v. 8. Vtrumvis in cod. suis legit *Stapulensis.* Alibi quoque a librariis scribitur πᾶν αὐτὸν pro πιστύμα αἴγαθον, ut *Luc. XI. 13* in multis cod. & *Psalm. CXI III (CXLII) 10* in cod. *Alex. Aeth.* ¶ (ἱμῶν) *Comp. & al. ed. Al. Hunt. 1. Pet. 1. Roe. Steph. d. B. Athanasius, Lat. in cod. plerisque, & Graecolatini, Mutianus, Syr. (ἱμῶν) Er. Aug. 6. Stap. &c. Chrys. Oecum.*
- 16 διαθεμένου) διατιθεμένου *Comp. Aug. 6. N. 2. Vff. 2.*
- 17 διαθεμένος;) *Heinsius*, Græcos citans, qui certe c. X. 2 interrogationem agnoscunt, hoc loco a plerisque, illic a multis prætermissam: & *L. de Dieu.*
- 18 οὐδὲ) οὐδὲ *Vff. 2. Chrys.*
- 19 βιβλίον,) *Er. ed. 1 & al.* Etiam *Arm. Copt.* hoc cum λαβὼν construunt.
(*βιβλίον*) plerique. *Vid. Gnom.*
- 22 κατὰ) Sic *Comp.* non τὰ κατὰ, ut eam editionem habere ajunt alii.
- 26 παθεῖν) ἀποθανεῖν *Aug. 6. Pet. 2. Roe. Ex v. 27.*
- 28 καὶ) *edd. principes, mff. &c. in his Aug. 6. Stap. Vff. 2. Chrys. Theodorit. Euthal. Lat. Syr. — Steph. ed. 3. & inde recent. edd. Sphalma.* ¶ σωτηρίαν) διὰ πίστεως addit *Al.* & alii, *Lat.* aliqui.

VIII. Tali modo textus e communibus editionibus coagmentatus omnem fere lectionis germanitatem exhaerit, neque est quod multas in margine correptiones aut speret quisquam aut reformatidet. Annotationes vero summam suffragiorum pro textu & pro variante lectione exhibent innuntque, & vel decisionem ipsam expediunt, vel facultatem ejus adjuvant. Quod si quis textui suo codices *Aug. 1. Boern. Vff. 1 &c.* qui Epistolas N. T. vel Epistolam ad Hebræos vel Caput ejus nonum haud habent, tamen textui suo, ut communis fert methodus, imputaret; is cogereatur marginem, v. gr. *Hebr. IX. 1*, sive legentem συννῦ sive delentem, ex falso numero codicum posthabere: at quum verus in singulis partibus numerus codicium, quem ipsorum copia in toto obruerat, explicatus datur, varietatis idem decisionem dat

dat explicatam. Tota opera interdum ad *limandum*, ut plurimum ad *vindicandum* vere textum *Compluti*, *Lutetiae* alibique excusum pertinet: *Lutheri* versionem aliquando a castigationibus sedulorum hominum exemplari sequiore nixis defendit: sed & ad antiquissimum interpretem *Vulgatum* satis prope accedit; ut ea omnes, qui ipsam Novi Testamenti Scripturam accipiunt, cuicunque ecclesiæ aut confessioni addicti sunt, *citra offensionem* uti possint.

IX. *Subscriptionis* viam, his temporibus per frequentem, decem abhinc annis in N. T. Græco & Latino edendo proposuit Cel. *Bentlejus*; eandemque nuper in LXX. interpretibus institere *Tigurini* & *Lipsienses*: quorum exemplum nobis in edendo N. T. Græco sequendum esse, graves censuere homines. Idque eo conducibilis visum est, ut *suspiciam* omni adversus exactam recentioris hujus cum ceteris editionibus convenientiam occurreretur, liberrima facultate totius rei per noscendæ omnibus quam primum oblata per opportunitatem subscriptionis.

X. Sciunt periti, quantas impensis præcipue & *charta* pura, nitida, spatiose, & *typi* variorum generum, integri, Græci præsertim, requirant: unde positi rite calculi volumini huic, quod a nobis paratur, quodque non longe infra *centum placulas*, ut nunc æstimare licet, consistet, pretium *quatuor florenorum* (*vier Gülden*) fixerunt. Quisquis igitur aut *nunc*, aut ante Cal. junias, tres florenos solverit; is paucis post mensibus, *hoc certe anno*, & quartum florenum persolvet, & *exemplar* Novi Testamenti Græci tale, quale modo descriptum est, sibi paratum habebit. Ultra subscriptientium numerum aut nulla aut non multa venalia erunt exemplaria: certe eorum non prius, quam subscriptoribus, ut convenit, satisfactum fuerit, facultas aliis erit ad emendum.

XI. Erunt fortasse, qui exemplaria requirant quam minime molis & impensa, & quam commodissime circumferenda: quorum in gratiam eadem textus Græci recessio, cum eodem variarum lectionum delectu ac discriminâ, *subtilioribus typis* excusa emitteatur: sed sine Apparatu critico, & *citra subscriptionem*, & eo tempore, quod adhuc definiri non potest.

XII. In eodem *Prodromo* mentio est facta per brevis (neque enim institutum illud aliter ferebat,) Annotationum exegeticarum; quæ nil iam criticum habent, sed ex toto ad vim textus ita recogniti *declarandam* pertinent. Primum ex sunt a Matthæo ad Apocalypsin deductæ, & in principiis *Harmoniam Evangelistarum*, cum summa quadam *Chronologiae stiræ* contextam, & præcipue ex sermonibus Domini, ad Lectiones Legis & Prophetarum in sabbatis & festis diebus sapientissime alludentis, derivatum ac consolidatam exhibent. Seorsum vero, uti DD. *Halenfium* Notæ ubiores ad Hagiographa, eaque forma, qua Notæ illæ *Halenfium*, qua LXX interpres Tigurinorum, qua Novum Testamentum hac nostra opera, prodibunt, quum Dei voluntas feret.

APP. CRIT. P. IV.

N. III.

P R A E F A T I O

A N N O M D C C X X X I V

D A T A A D E D I T I O N E M N . T . M I N O R E M ,
E T A . M D C C L I I I R E P E T I T A .

S V M M A R I V M .

Editio N. T. Graeci minor majorem subsequitur. § 1.

Propria utrinque utilitas. § 2.

Documenta , unde varietas lectionis in utraque petitur : & Decisionis fundamentum , methodusque gradatim procedens. § 3.

Constitutio textus *ipsius.* § 4.

Capita & versus. § 5.

Interpunctiones. § 6.

Orthographia. § 7.

Lectionum marginalium deletus. § 8.

Earum in utraque editione convenientia & differentia. § 9.

Earum necessitas , § 10.

& usus. § 11.

Summa legitime traditionis N. T. § 12.

§ I.

Novum Testamentum Græcum , CHRISTIANE LECTOR , religioso annorum multorum studio recognitum , cum Apparatu critico , edidi *majore* volumine , vere proximo : & nunc idem , sine apparatu illo , *minore* forma submitto , ut moles libri manum peramve non gravet , & tamen liebtiores quoque oculos expleant typi . Vtrunque uti sum pollicitus pridem , sive hoc anno , Dei benignitate , effectum dedi , maxima pensi critici , necessarii , sed ærumnosi , tandem parte perfunctus .

§ II.

§ II.

Non deerant, qui *majorem*, præsertim postquam ipsam viderunt, probarent editionem: rursum *minor* ad quotidianos usus aptior fore existimabatur. Omnino *ulterior* apparatus utilitatem spondet, primum apud eos, qui in textu sacro subinde recognoscendo operam collocant, fructuosam magis, quam popularem: deinde apud ceteros, qui vel causas rerum illico in hoc genere cognoscere curant, vel certe tranquilliori sunt animo, si sciant, unde causæ illæ, quoties usu venerit, possint requiri. Interea citra anxii ambages examinis, præcipuum recensionis nostræ fructum ii vel inscientes capient, qui *manualem* hanc editionem bona fide, & tanta certe simplicitate, id quod æquissimum fuerit, tractabunt, quanta ceteras ejusmodi *singulatim* tractare sint soliti, præsertim quum *omnium* succum hæc una imbibenter.

§ III.

Quibus tamen auctoritatibus, quibus rationibus, recognitio nostra nitatur, summatim hic dicendum puto. Quæ *Millius*, & ante *Millium* alii, ab eo vel prætermisi vel adhibiti, quæque censores & successores ejus in hoc genere congesserunt, ea excusij, limavi, compendisei, auxi. Graecos manuscriptos codices undecim de integro contuli, & aliorum quatuor excerpta aliunde corrogavi. *Latinam* versionem omnium antiquissimam non perfunctorie recensui. *Lectiones Copticas & Armenias*, quas non per omnes N. T. libros habebat *Millius*, in multis locis eximiis a *Maturino Veyssiére La Croze*, quamlibet grandævo, impetravi. Multa ceterarum versionum, *Gothicae* præsertim & *Syriacæ*, loca, partim ex mea, partim ex aliena observatione retractavi. Neque nil spicilegii *Patrum* scripta præbuerunt. In omni hac multitudine antiquiores eosque graviores testes ceteris anteposui, *Graecolatinis* codicibus, vel rhapsodiis potius, exauctioratis. *Alexandrini* codicis & *Latini* interpretis collationem, sufficiens germanæ lectionis vel agnoscendæ vel * *investigandæ* sum naëtus adminiculum: quo pacto scrutinium hoc alioqui intricatissimum non modo facis firmitudinis, sed etiam plurimum facilitatis acquirit. Initium autem scrutinii non est faciendum a dubiis vexatis, sed ab ejusmodi lectionibus, quas in uno tantum aut *per paucis* codicibus repertas, nemo unquam editor aut criticus probavit. inde apparet, & tales & speciosiores aliquanto aberrationes ab iis causis esse profectas, quas vel casus aluerit vel consilium. tum demum enascitur earum varietatum, quas *aequus* fere numerus codicum in anicipiti relinquit, decisio. postremo ad ardua loca, quorum germana lectio præparato nititur numero testimoniū descendere licet.

§ IV.

His machinis, hac methodo, germanam ubique lectionem extrahere conatus sum, eique vel in textu vel in margine dedi locum. *Textus* nempe noster florem delibat

* Hoc verbo pridem cavi, ne tali collationi, ubi nulla alia documenta adsciscantur, plus justo tribuere videbas.

delibat editionum receptarum, quæ singulæ suis utique laborant nævis, conjunctæ vero & eclectico studio confociatæ multo plus sinceritatis habent, quam plerisque videantur. Hinc Legem semel nobis fixam facile servavimus: *ut ne syllabam quidem, antehac non admissam, noster textus admitteret.* In sola idem Apocalypsi, ob causas suo loco explanatas, manuscriptos codices præfert, ea tamen conditione, ut receptionem antehac lectionem suggerat margo.

§ V.

Divisio in capita, hæc quidem, qua hodie utimur, *Graecis* ignota fuit, & in *Latinis* codicibus primum, iisque manuscriptis, deinde in impremis exsticit. delinc in editiones N. T. *Graecolatinas* immigravit: postremo mere *Graecis* adhaerit. Divisionem in vericulos a *Roberto Stephano* introductam esse, constat. Eorum nos & *capitum* & *versuum* numeros, nil mutatos, in margine reposuimus: textum, ut ipsius postulat series, vel intervallatum vel continuum representans. id quod ad totam sententiam exactius capiendam conducere, periti homines magno consensu dicent.

§ VI.

Minores quoque divisiones, sive *interpunctiones*, cura nostra complectitur. confer, si placet, editionem nostram cum aliis, Luc. IV. 1. 2. Ioh. VIII. 25. X. 14. 27. Act. X. 41. præsertim in Paulo, Rom. III. 25 f. VIII. 33. IX. 4. 1 Cor. II. 14. VIII. 1-4. IX. 2 f. 2 Cor. VII. 11. Eph. III. 1-14. V. 2. Col. II. 11 f. III. 16. 2 Thess. III. 14. 1 Tim. I. 3-18. Hebr. II. 9. III. 7-12. VII. 18 f. IX. 19. XII. 22 f. nec non Iac. III 5 seqq. 1 Petr. II. 8. 2 Petr. II. 4-9. Iud. 3. 7. 12. Ap. IV. 8. VII. 5 seqq. De reliquis locis notantur quedam in App. Crit. ad Matth. XIII. 15. Nec tamen omnia speciosa, vel antiquis placita vel novis interpretibus, avide arripui. Vid. ibidem notata ad Matth. III. 3. Ioh. I. 3 f. V. 27 f. VII. 22. 37. 2 Cor. IV. 4. Interdum ab expressiore distinctione abstimi, veram vel lectori relinquens, vel Notis exegeticis reservans. Act. XXVII. 40. Rom. I. 17. II. 14. Ap. XIII. 8. Rursus *Interrogationis* signum vel deletum est a nobis, vel positum, vel transpositum, ut res postulabat. Ioh. XVI. 31. Act. II. 8-11. 1 Cor. XII. 15 f. XV. 29. 32. Hebr. IX. 17. X. 2. Neque nulla *spirituum*, 1 Cor. XV. 25. Col. II. 15, & *accentuum* ratio est habita. Matth. XIII. 23. Ioh. VII. 34-36. Hebr. III. 16.

§ VII.

Vt quam emendatissima sisteretur editio, solicite elaboravi. Quare sphalmatis errorisve suspicionem reprimi fas erit, si cui ἀντοῖ reciprocum & ἀγν̄ eum spiritu leni, ἐγέρα μον̄ cum duobus accentibus, νάγω & ἀγαπῶ sine iota subscripto, si αποκτένω sine ι, ἔνατος per ν simplex, ἐσίνιν cum ν & οῦτως cum ζ ante consonantem interdum, ac potius, si ὁ ρῆτης βάτος, si ἐσώς neutrum per ω, & alia ejusmodi, occurrit. major editio, si quis eam evolvere dignabitur, minutiarum quoque talium, non modo graviorum rerum, rationem reddet. Abbreviaturas, quas

quas vocant, articulorum præsertim, ceteraque perplexas & juventuti molestas, amovimus.

§ VIII.

Margo variantes lectiones habet, easque, salvo prorsus lectoris judicio, ~~taxatas~~, pro diverso firmitudinis gradu. Et ex receptis quidem editionibus varietates hic dantur sere omnes; sed ex manuscriptis codicibus, selectiores duntaxat, eaque potissimum, quas quamlibet genuinas Lex § IV memorata a textu interim segregat. Quivis igitur, euicunque editioni ex omnibus assuevit, eam totam in hac nostra inveniet: simulque confidere poterit, textum, addita meliore marginis fruge, quam proxime ad eam se recipere lectionem N. T. quæ fuerit ab ore ac manu apostolorum & evangelistarum.

§ IX.

Mirum esset, nisi sententiam, ex quo majoris editionis textus excludi cœptus est, pauculis in locis, die diem docente, mutassim, quam quidem libertatem reservavi mihi App. P. I, § XL n. Vll. sed in locis longe plurimis, atque adeo in universo hocce terutinio, confirmata est sententia mea. Quare neque necessarium neque consultum duco, te, Lector, secundis tam eito * curis obtundere. Tuum enim esse seis, liberum juxta mecum exercere judicium. Hoc potius declarandum arbitror, cum majori editione minorem in textu & in lectionibus marginis earumque estimatione penitus congruere; tantummodo lectiones quasdam marginis, & momento & auctoritate leviori, in tironum gratiam in hac prætermitti. Ac plures quidem prætermitti poterant: sed sepe lectionem quamlibet tenuem indicavi, quia aliae eam editiones in textu suo habebant, & quia noster textus sine tali indicio per sphalma ab iis discedere interdum videretur.

§ X.

Dices: Mallem talem editionem, quæ textum *merum* & in eo genuina omnia, sine ulla variante lectione, nobis insinuaret. Respondeo: Vehementer mihi quoque optata esset talis recognitio: sed eam producere nemo criticus posset, nisi & infallibilis, & a ceteris pro infallibili agnitus. Sepe editor ne sibi quidem ipsi satissimat: sepe lectio, de qua ei certum est, & pancioribus testibus & minus obviis rationibus nascitur; quo nomine raros ac tardos assensores, promtos multosque oppugnatores esset habitura. Itaque in *margine*, dum lucidius firmiusque judicium exoritur, præstat subsistere: id quod fecimus, sic tamen, ut insigniora loca *cir-*

Nn nn

cello

* Secundas vero *eras*, XVIII annorum usu interposito, novæ hujus editionis margo (nam textus haud mutatur,) exhibet, ita, ut regularium criticarum applicatio interdum emendetur, ipse egulte malto magis confirmetur.

et *ello* distingueremus, qui in Hebraicis codicibus V. T. frequens, Iudeis occurrere potest, ne Scripturæ N. T. ob varietatem lectionis detrahant.

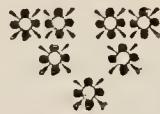
§ XI.

Quod superest, quomodo *utendum* sit margine, dicemus. Sæpe varietas, quæ contempnenda videtur, in recessu aliquid habet, ut in Exegeſi, * si prelum obtigerit, demonstrabimus: sed quocunque quisque loco, quidnam interſit, haud perſpicit, varietatem quietus in legendō prætereat licet. ubi lector sua aliquid interſeſſe ſentit, codicum ſilva in majori editione præſto eſt: plerumque vero etiam ſi ne codicum ſcrutinio eam lectionem, quam poſponimus, ex *parallelismo*, *glossa*, *alliteratione*, *rhythmo*, *homoeoteleuto* &c. videbit eſte natam. quæ cauſæ quid ſint, quid poſſint, eadem demonstrat editio: & qui animo ſemel eas habebit imprefſas, magnam in hac diſcūſione facilitatem conſequetur; proſectuque conſcenſente, numerum varietatum in ſuo certe margine quotidie imminuet, exſtantioresque textus ſibi conſueti emendationes, atque adeo vindicias, in contraſtiorem latus ſubinde ſummaſ coget. In *Schola* preſſe textum ſequi expedit, niſi forte doctoris fert animus, ad marginem, inſigni emendatione fulgentem, aliquando deſcendere.

§ XII.

Corticem, quæcumque præſati ſumus, videantur magis ſpectare, quam nucleum Scripturæ N. T. ſed tamen ad hanc ipsam enucleandam ſunt neceſſaria. De ratione digne & ſalutariter eam traçtandi ſi quis aliquid requirit, ſumma hano pri- dem habeo mihi aliisque propositam: *Te totum applica ad textum: rem totam applica ad te.* neque plura, etiamſi hic locus caperet, addi neceſſum eſſet. Ipsi Scripturæ N. T. veritas & virtus ſe omnibus optime & commendat & communicat. Beati, qui experiuntur: hæc vero experientia atque adeo beatitudo, per gloriosiſſimum της καὶ θίνες diaθίκης Sponforem Iefum Christum, omnibus hac N. T. Scriptura, tanquam divino Inſtrumento, legitime utentibus obtingat.

* Exegeſis, *Gnomonis titulo*, exiit A. MDCCXLII, recuſa A. MDCCLIX.

APP. CRIT. P. IV.

Nro IV.

DEFENSIO
NOVI TESTAMENTI GRAECI

TUBINGAE ANNO MDCCXXXIV EDITI,

EXCVSA

LVGDVNI BATAVORVM

APVD CONRADVM WISHOFF,
MDCCXXXVII.

(De hac *Defensione*, qua b. Auctor ostendit, se non egisse *timide*, ipse in præf. Gnom. N. T. § VIII, *Prior*, inquit, *Defensio jam propemodum antiquata est. nam & is ipse, cui respondi, crism Matriochitanam, qua parte correxit, ad totam rationem meam conformavit: & quid alii de causa illius & mea senserint, enarrat Dotti. Lilienthalius in Biblioth. exeg. p. 1263 seq.*)

Adspicere tuo, quisquis veritatem amas, dignere velim, quæ dicere ingredior: non sine fructu te discessurum esse, confido. Posteaquam *Novum Testamentum Graecum*, opera mea recognitum & critico *Apparatu* comitatum, Anno MDCCXXXIV exiit, complures eruditi, &, quod me plus consolatur, sancti homines, labore meum sibi gratum atque utilem esse, multis modis, etiam cum laude divine Bonitatis, declaraverunt. Vna *Biblioteca*, quæ Gallico suo sermone, *Raisonée*, inscripta, *Rationalis*, commode saltem, si non exacte, dicetur infra, eam editionem ita decoloravit, ut multi lectors, qui & censorem & me nossent, *Vindicias* mihi scribendas esse arbitrarentur. Eas igitur in prestatione *Harmoniae Evangelistarum*, Germanica lingua scriptæ, hoc anno MDCCXXXVI exhibui.

Quum ita omni me desensionis labore perfunctum sperarem, cognovi, illas vindicias ab insigni quodam viro, multum Christi causa laboranti, lectas esse, cui operæ pretium videretur, easdem in *Latinum* traduci sermonem, & ex eo loco, unde Censura existet, *Amstelodamo*, vel saltem *Hollandia*, censuræ lectoribus item legen-

legendas offerri. Plane hoc improvisum mihi accidit: necessarium videbatur confilium, laborem vero formidabam. Critici penſi tandem exantlati opinione letus, cogitaverani in *Exegeti* N. T. eaque dupli, morari. Altera, *Gnomonis* titulo, Latino sermone, literatis inserviet, & *Chronologiam* sacram secum trahet, ubi periodi historiae ac propheticæ concatenatae dantur, & haec quidem partim ex radice diei apocalyptic inter diem annumque communem, id est, inter hypotheses adhuc dominatas intermedii, partim per septenarium in temporibus varie scintillantem, resolvuntur. Altera, *Germanico* sermone, cum versione vernacula novæ recensioni Græci textus attemperata, etiam illiteratis se accomodabit. De utraque in præfationibus N. T. *Tubingæ* editi & *Harmoniæ Evangelistarum* plura dixi.

Tum, si quid ex eodem opusculo harmonico recoquendum sit, longe malum ex ipfa Domini ac Redemptoris mei vita in mundo acta aliquid recensere. Neque enim meritis opinionibus, quibus multi tempus misere terunt, nixus sum, sed ex idoneis *principiis* illam quatuor Evangelistarum coagulationem deduxi. Sapientissimas Salvatoris allusiones ad *lectiones* Mosis & Prophetarum in sabbatis & festis diebus erui, & his criteriis unumquemque annum a vicinis annis liquido discrevi, motus celestes in festis diebus ostendens ab Iudeis sine vitio observatos. De *Lucæ* Evangelio Alexandriæ scripto testimonia ultimæ antiquitatis collegi, atque ita obtinui, ut neque mortem Herodis invito Iosepho prorogare, neque imperium *Tiberii* ante obitum Augusti incipere, neque annis quasi triginta Iesu Christi baptizati annos aliquot addere necessum haberem: quorum incommodorum unum certe adhuc omnes, qui a chronologia harmoniam evangelistarum sejungi non oportere, ex vero statuerent, subire solitos esse, ex Clarissimi *Vitrinæ Hypotyposi* historiæ sacræ N. T. Sec. 1. Part. 1 commode perspicitur. Simul veros Christi, nati, baptizati, exaltati annos; *pashata* inter baptismum ejus & mortem, non nisi tria; annum Domini acceptum, proprie dictum, in Galilæa; Marci ac Lucæ *trajectories*, fane modicas; *pashata*, a Redemptore & ab Iudeis uno die comesum; rationem *LXX hebdonadum* apud Danielem, adhibito Ptolemai cœrone protinus emicantem; & lineamenta *chronologie* paulo ante memoratae, demonstravi: conspluraque de *ephemeris* sacerdotibus, de loco conceptionis, & de die nativitatis Iesu Christi, de quatuor mensibus ante messem, de pentecoste apud Iohannem, de die expiationis & sabbato secundo primo apud Lucam, de triduo mortis Iesu Christi, de serie doctrinae & de decoro actionum ejus, deque utilitatibus geminæ harmoniæ evangelistarum, consideranda proposui, quæ animas patatae veritatis, quam disceptationum, avidiores pascerent.

Verumtamen non temere, sed divina gubernatione factum credidi, ut *defensioni* N. T. Græci per me recogniti spatiosum iter, me dormiente, pateretur. Est hoc quidem *Alemannorum* in primis, quæ vel per naturam vel per gratiam exteris data videant, ea potius mirari, amplecti, & in suum vertere protectum, quam ea, quæ ipsis obtigerint, ad alios in longinquum venditare: quæ a τεκτονι & simplicitas, superveniente fidei virtute, corrigitur atque sanctificatur. Ne quidem divini judicii reverentia, divini amoris gustus, a curatione laudis neglectusve non modo apud

apud remotos mortales, sed etiam apud vicinos, liberat. Sed sancta res est veritas, & quum eam mea causa eminus violatam video, bonis monitoribus ad defensionem me impellentibus morem gero. *Vindiciae* igitur illæ, quarum mihi lectores propono *verba seriemque ipsius Censurae* identidem respicientes, sic fere habent.

I. Auctor censuræ unicus, vel certe præcipuus, est Clarissimus Remonstrantium Doctor Io. Jacobus Wetstenius: id dissimulare nullo modo possum. Hic enim est, cuius diutinum Zelum aduersus operam a me in N. T. Græco positam multi non rurunt. *Prodromus* N. T. Græci recte cauteque *adornandi* Anno MDCCXXV Dialogo *Chrysostomi de Sacerdotio Græco Latineque* cum annotationibus edito comitem dedi. Eum prodromum Censor in *Prolegomenis* N. T. Græci Anno MDCCXXXI emissis palli pupugit. De primis *Matthæi* capitibus, quæ is aliquanto ante eum annotationibus suis criticis excusa ait, dicere differo. Anno MDCCXXXI edidi *Notitiam* N. T. Græci recte cauteque *adornati*, qua scheda subscriptiones Bibliopola invitavit: & Anno MDCCXXXIV prodidit *editio* ipsius N. T. Tum vero Censor impetum in me fecit, in *Bibliotheca rationali*, deque sua ipsius *recognitione* mentionem intulit, quæ num omnino exitura, vel qualis futura sit, non habeo dicere. Interea illam editionem, quæ crisi perpetuam G. D. T. M. D. id est, *Gerardi a Maastricht* exhibet, ita recentavit, ut me non intactum dimitteret. Sacri textus *recognitione* negotium est ejusmodi, quod veterum monumentorum copiam, simulque otium, patientiam, usum & experientiam requirit: atque ita multi, ceterarum rerum peritissimi, in hoc genere hospites esse possunt. Magna igitur est offendio, ubi inter eos, qui huic parti incumbunt, diligens intercedit, & alter alterius labores sine causa contemnit vel obterit. Evidem in *Apparatu critico* de iis, qui in textu N. T. aliquid navarunt, verum judicium promendum existimavi: sed id feci religiose, modeste, circumspicte præsertim ubi ad *Wetstenium* ordine veneram. Unde nullum verbum est, quod hodie lenius reddere possum, quamquam ansas non leves habuerim ægre ei faciendi. At quenadmodum ille in *Censuro* me tractarit, omnes vident. Respondeo igitur, sed, ut antea, cum mansuetudine, ea, quæ lectorum juvare possint, uberius explicatus, quam cetera, ne scriptorum vanitas nimium accumuletur.

II. De accentibus Hebraicis in *Prodromo* ita sum locutus: *Ni fallor, unius Pauli epistolæ majore distinctionum varietate afficiuntur, quam omnes in Hebreo codice accentuum myriades, quibus Oculum divinum, tanquam altioris originis apiebus, invigilasse, hoc ipso non contemnendo videtur discrimine posse convinci.* Nemo diffiteri potest, Hebraicos accentus eum ubique sententiam interre, quæ textus verbis congruat, & longe supra exactatem postmodum ab Israel ex parte contractam sita sit: at composita, colla, puncta, quæ librarii codicibus N. T. appinxerunt, humanam originem multo magis redolent. In Apparatu ad Matth. XIII. 15 id ex allegatis V. T. in Novo demonstravi: (conf. cel. *Rus* Introd. gener. in N. T. p. 78 seq. ubi etiam *Dachselium* laudat:) neque doctus quisquam in Hebraicis accentibus eam sibi libertatem, jure, sumere potest, quæ in Græcis distinctionibus N. T. quotidie a multis, perite, imperite, usurpatur. In *Prodromo* non erat instituti mei, de Hebraicis accentibus diligere: iis-

que verbis usus sum, quæ *merito omnibus*, vel plurimi eos vel minimi *estimantibus*, satisfacerent. Interim verba mea *Censor* pag. 204. seq. emphasi quadam auxit: quæ autem in *seclionibus* N. T. majoribus, & in *distinctionibus* minoribus, quas solas cum accentibus Hebraicis comparaveram, non oscitanter præstiti, *minor editio* N. T. Gr. in præstatione §. V. VI explanat.

III. Qui *Præscriptionis* jure ex sequiore lectione genuinam fieri diceret, valde ineptus esset. Evidem in Prodromo his verbis, ad mentem infirmiorum non sine mimesi accommodatis, usus eram: *Primae partes*, in concinnando textu, *Rob. Stephano*, *QUASI præscriptionis jure*, manebunt. *Ita paci*, *opinor*, & *infirmiterum conscientiae consulitur*; *veritati ejusque cognitoribus*, *deinceps*: & necessitatem particulæ, *quæsi*, in *Notitia*, & in *Apparatu* P. I § XXXIX, n. 13 declaravi. At *Censor* & in *Prolegomenis* & in *Censura Praescriptionem* mihi absolute tribuit. Lectiones marginis textui alligare volueram, non per literulas *a. b. c. d.* & reliquas, sed per subtillissimas *a. c. o. s.* quæ simul significatus quosdam non ineptos habituræ fuerant: ac postea omnes ejusmodi literulas a textu abesse jussi. Et tamen *Censor* unum S, idque unciale, quod textum valde deformatset, Prodromo meo adscribit. Mitto alias minutias, quibus quanquam animum suum *Censor* asslatim ostendit, tamen neque referendis iis neque refellendis molestiam lectori exhibeo. Si quis ineptum quidpiam mihi adscriptum senserit, judicium suum suspendat, rogo, dum mea & *Censoris* verba inter se contulerit. Aequum est: *audiatur & altera pars*. Illud memorabile est, quod quum opus aliquod, tandem consecutum, unice considerari debeat, & descriptiones ejus, quæ præcesserant, deinceps antiquatæ reputentur, *Censori* tamen collibitum fuerit *Prodromo Notitiaeque diutile imitorari*: qua arte consecutus est, ut, quæ in conatibus meis immatura initio viderentur, exaggeraret, & quæ deinde meliora fecisset, imminueret vel reticeret.

IV. In manuscriptis codicibus conferendis, etiam post præclarissimos *Io. Millii* labores, operæ pretium inesse, demonstrandum in *Prodromo* suscepseram, ejusque rei exemplum præbueram, quod *Clericus* in *Biblioth. ant. & hod. Tom. xxvi*, pag. 419 memorabile (*un exemple remarquable*) appellavit. Nempe *Hebr. II. 9* pro *χαρίᾳ*, *χωρὶς* olim lectum, præter ceteros notarat *Millius*, sed idem addiderat: *Editis congruit, quicquid uspiam hodie est librorum MSS. Gr. & Lat.* Ego autem membranam vetustissimam, in qua clare exstat *χωρὶς*, produxi: cumque eidem lectioni patres Græci ex variis atatibus, (quibus nunc *Anastasium Abbatem* adjeci,) &, ex versione videlicet Itala, Latini, quin etiam Syriaca versio antiquior, ingens pondus adderent: expositionem, certe non absconam, modeste protuli. Hæc non potuit placere iis, quos etiam firmiora pro Deitate Iesu Christi argumenta urunt. Egomet autem in *Apparatu* scripsi: *Interpretatio hujus lectionis, in Prodromo tentata, neque alius neque mihi satisfecit: judicium quidem de lectione ipsa, itidem propositum, mutare vetat parallelismus plane singularis 1 Cor. XV. 27.* Vid. P. II, ad l. c. nec non P. III, § 1 apud II par Exc. Lectionem *χωρὶς*, & interpretationes ejus varias vel cum afflensu vel certe sine contemtu tractavere, præter veteres & recentiores multos, *Theod. Beza*, *Dan. Heinlius*, *P. Colomesius*, *R. Simonius*, quorum quibusdam ipsam *Prodromi* mei expo-

expositionem sine ulla designatione adscribit Rev. *Wolfius* Vol. III. Curar. in N.T. pag. 620. Unus *Censor* me unum non uno loco exagitat, nimirum ut *ideam de gustu meo critico parum favorabilem* apud alios nutriat, p. 295 seqq. Anagramma frigidissimum θύρων ex θύρα mihi imputat, de quo nunquam cogitavi, nam ipsa noemata, βραχὺ, & γεντιται, ut *Chrysostomus*, *Sedulius*, *Haymo*, *Flacius* judicant, per se, in qualibet lingua inter se respondent. Veros autem *Prodromi* nervos sub formula, *inter alia*, occultat, & *Apparatum* ad h. l. penitus prætermittit. Respiciat, quæso, Lector verba ejus, & reputet, talisne animus, quem hic *Censor* in me prodit, sinceritatem tractatione Scripturæ saceræ dignam habeat.

V. Idem ait pag. 6, spatiū mihi suisse ad pensitandam operis mei ideam, & ad proficiendum ex Prolegomenis suis. Distincte notare debebat, quid per *tempus*, quid per *Prolegomena* proficiet. Omnino sex annis inter *Prodromum* & *Notitiam*, tribus inter *Notitiam* & *Opus ipsum* interje&tis, proficiendi tempus fuit: sed *Prolegomena* de Sex capitibus, quæ *Censor* tanquam Specimina profectus illius percepset, ne unum quidem attingunt. Anno MDCCXXIX opus meum, cuius summa jam ea esse debebat, quæ hodie exstat, Illustri Consistorio Wirtenbergico submisæ repre&sentavi: in sequente anno *Prolegomena* exierunt, quae & ad *Prodromum a nobis pridem emisum præcipuis in partibus accesserunt*, & nobis vicissim ac perpolienda nostra ansam dedere. Sic enim locutus sum in Appar. P. I § XXXIX n. 13. & in Præf. hæc scripsi: *Quæ docti viri super Millii penore, super Bentleji specimine, super Anonymi textu Graece & Anglice excuso, super Prolegomenis Westenianis primisque editionis illius inchoatae foliis, id est, super præcipuis aetatis nostræ ausibüs in hoc genere, ultro citroque disputaverunt, omnia ad me commonendum pertinere, & tamen veritati primas partes, secundas modestiae deberi, existimari.* Non igitur sola sunt *Prolegomena*, sed multa quoque alia, quæ excussum, & ad linandum ultima manu opus adhibui. Sic videlicet facere debent omnes, qui naturum aliquid producere parant. Speciatim ex *Prolegomenis* aliquot flosculos antiquos decerpsum, non sine liberali mentione *Prolegomenorum*, in Appar. P. I § XXXII. Obs. xx. Confid. VIII. item P. II ad Ioh. VIII. 1 & ad Apoc. XII. 10. Cumque scirem, quantopere me observaret auctor *Prolegomenorum*, omnia eo vigilans sepsum: nec me operam perdidisse, Censura, nil agendo, ostendit. Libertas vero illa, quæ in *Prolegomenis* dominatur, sane periculosa, quæ maxime Canonem illum p. 196. peperit, *Nihil prohibet, Lectionem a typis edita & vulgo recepta diversam in Textum recipere, non tantum ubi idoneis argumentis asseri potest, verum etiam ubi adhuc dubitatur, utra utri sit præferenda: ea verecundiam meam pristinam, a textus recepti mutatione abhorrentem, valde confirmavit.* Tales utilitates & ego ex *Prolegomenis* petui, & omnes religiosi critici usque quaque debent petere. At sex capita a *Censore* notata docent, rationes mei pensi interiores semper easdem, idoneo firmitudinis argumento, mansisse: formum duntaxat externam paulatim commodiore saeculam: & cetera, quæ in *Prodromo* declarasse, satura lance esse præstata.

VI. Majorem voluminis formam crescens indies Apparatus postulavit: & nunc editio Breitingeriana LXX interpretum, & Tubingensis editio Novi Testamenti belle
con-

congruunt, ut *Biblia Graeca* uno habitu adornata in forulis suis docti reponant. De *minori* editione multo incertius loquitur *Censura* p. 206, quam Apparatus P. III § 1, apud 11 Par Exc., quanquam egomet de ea minus promisi, quam præstisti. Nam eodem anno MDCCXXXIV, textus cum lectionibus marginis, sine apparatu, solicite correctus, prodiit, parabili *Charta*, pro tenuioribus, candida pro lautioribus, & hodie in *Cœnobii* & *Scholis* *Wirtembergieis* aliisque tractatur, & a lectoribus commode circumfertur. *Stuttgardiae* & *Tubingae*, si quis quaerit, adhuc aliqua exemplarium copia est. Oecumenicum lectionis N. T. constituendæ arbitrium sibi sumere, periculosum est: meum consilium erat, iis præcipue, qui me nolent vel etiam audirent, inferire, & doctis posthac textum recognituri præservire. Quod optavi, Dei benignitate sum consecutus. Si quis alius uti vult, tanto magis me juvat laborasse. *Proket quisque, quod potest, & quod bonum cernit, amplectatur, dum aliquid exoritur, quod non solum recentius fit, sed etiam revera, & quidem in parte memorabili, melius reperiatur.*

Medullam editionum omnium, eclectice dandam, & *Classes* manuscriptorum, non *Notitia* demum proposuit, sed *Prodromus*, § II, Lege III & IX. *Robertum Stephanum* minus sæpe appellandum statui, postquam eum cum *Erasmo* tam valde congruere deprehendi. Utrum *Classes* codicum, quas ego habeo, an *Classes*, quas *Censoris Prolegomena* fecerunt, plus ad Decisionem faciant, periti judicent.

VII. Non solum *Augustanos Septem*, *Byzantinum*, *Hirschiensem*, *Moschensem*, *Offenbachianos* duos MSS. codices contuli, quos, duodecim, *Censura* p. 206 memorat: sunt præterea *Basileenses* tres, *Bodleianus* unus apud *Waltonum*, *Camerarianus*, *Dionysianus* apud *Gagneum*, *Gehlianus*, *Parisinus* unus apud *Simonium*, *Wolfiani* duo, *complures* apud L. *Vallam* & I. *Fabrum* *Stapulensem*, *Fragmenta* alia & *Excerpta*, quæ *Millio* & *Küstero* *intacta*, in Apparatu meo congregati. Antiquissimæ & longe gravissimæ translationi *Latinæ* tantundem facile operæ dicavi, quantum ipsi textui Graeco: multisque ejus lectiones ex manuscriptis Germanorum præsertim restitui. Unde ex Notis meis, si quid refert, *Recognitio translationis Vulgatae N. T. ferme perpetua* colligi possit. Vid. Apparat. P. I, § V. VI. VII. XXXIX. XL. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV. & ad Apoc. XXII. 1 seqq. P. III, § 1 ap. 1 Par Except. Accessere versionis *Copticæ* & *Armeniae*, in libris N. T. a *Millio* hac parte prætermisss, a cel. *La Croze* rogatu meo revisis, & multa alia *Versionum Patrumque* supplementa. Hæc omnia *Censor* dissimulat. Facile patior, *Millii* collectanea cum meis, in quolibet N. T. libro aut capite conferri. Neque tamen, pro genuina lectione *determinanda*, duodecim illis, neu Augustanis solis (de quibus *Cens. p. 224.*) ceteroqui præclaris MSS. nedum uni eorum, adhæsi, uti *Censoris* specimen non raro uni *Basileensi*, uni *Parisino* se dederat. Quicquid alii congererunt, quicquid adjicere potui, adhibui: nuper repertis non favi præ pristinis. Tali modo multæ varictates, quæ antehac ambiguae fuerant, *expeditæ* sunt: vicissim aliquot lectiones magni momenti, quarum nullum aut pertenue apud ipsum *Millium* fuerat vestigium, sunt *erutæ*, & iter ad futuram earum Decisionem præparatum.

VIII. Admonitionem de *Canone unico* ad Decisionem apto non solum narravi, ut *Censura* resert p. 207, sed etiam, ut admonitioni satisfacerem, operam dedi in Appar. P. I § XXXIV. Ipse Canon sic habet: *Proclivi scriptio[n]i præstat ardua*. Ibidemque subsequitur declaratio: *Sane proclive est, ut librarius vel casu vel confusio, vel casu & confusio, non mutanda mutet*. Hoc Censor ea tem parphras[is] ornat, atque ego in Appar. P. I § XXI. Sed eo non exhaustus est Canon. itaque adjunxeram. *sed proclive etiam est, ut codices novi præ antiquis, & Codices Graeci vel Latini præ Graecis & Latinis, & codices pauci præ multis, & codices inter se propinqui præ codicibus variiorum climatum, idiomatum & seculorum titubent*. Omnes critici, ubi lectionem aliquam resonant, verbo *proclive*, *pronum*, *facile*, utuntur. Usus eo pridem est *Irenicus*: vid. Appar. P. II ad Ap. XIII. 18. *sc̄pissime vero Millius*. Hoc dicunt, *Proclivem lectionem postponi oportere lectioni non proclivi*. id est, per æquipollentiam, *Proclivi lectioni præstat ardua*. *Ænigmatica hæc verba Censor appellat*. *Enimvero quælibet regula obscurior est declaratio[n]e sua: aliter declaratio nulla locum haberet*. Sed declaratio[n]e semel consecuta, intellectui memoriamque conducibile est, sententiā ejus in summam quandam conferre. Argumentum regulæ sine controversia salubre est, quamquam eam *insuffitilem* nusquam dixi: id si quis commodiore oratione comprehendenter, gratiam habebo, & imitabor. Sin aliquis hac regula non utitur, in Apparatu P. I paragraphum XXXIV prætereat, licet. *Tota ibi prægressa evolutione vel tanquam interpretatio canonis, vel per se tanquam dissensiō a canone illo aliena, considerari potest*.

IX. *Clarementanum* codicem Rom. XII. 11. *xvpiω* habere, *Simonius* scripsit, *xxi. 6* *Millius*. Simonio me potius, quam Millio ejusve amicis me hic duntaxat credidisse, nemo mirabitur, qui utriusque verba inter se contulerit, præsertim cum ad lectionem *xxi. 6* ne in Fellianæ quidem editionis margine cod. *Clar.* & inde descriptus *Ger.* citetur. Millio palmarum vendicat *Censor* p. 208. Gaudeo: sic enim ex improviso confirmatur observatio non levis momenti, in Appar. P. II ad initium ep. ad Rom., & ad Rom. XII. 11 polita, Tres codices Græcolatinos *Boern. Clar. Ger.* præ pue ad *Hilarium* diaconum, qui tempori h. l. habet, esse refectos. *Lectio xv-eω*, quam *Simonius* codici *Clar.* sine discriminē adseribit, quamvis hoc secunda tantummodo manus effecerit, aliis testimonii firmissime nititur.

X. *Gerardum a Maastricht* accurate legisse codicem *Caesareum* sive *Viennensem*, non dubito in Appar. P. I §. XXXIX, n. 8. Sed quia is in Prolegomenis suis sect. 6 seqq. vehementer recusat, ne variantes lectiones tam numerole publicentur, imo tota sua crisi id ipsum prohibere conatus, nefas fuit suspicari, cum omnia codicis *Vien.* excerpta in lucem protulisse. Reversa a Matth. I. ad Luc. XI. ea perparee dedit, & Marc. XI. 3. lectionem variantem *ἀποστάται* Oxoniensium exemplo suppressit. Ille si culpa est, mea non est: quin etiam in Apparatu P. II ad Marc. X 1.3 eaute & dubitanter scripsi *ἀποστάται* habent Er. edd. VEL etiam *Vien.* &c. Triplicem errorem dum mihi tribuit *Censor* p. 208. triplicem injuriam mihi fecit. Ipse hoc pacto egregie confirmat, merito me illum codicem, ut multos alias item laucabiles,

in Classe II reponere *solutum* esse. At cur ille neque hanc, neque ceteras, si quas postea reperit, lectiones cod. *Caes.* in nupera criseos Maastrichtianæ editione, ubi vel maxime proprius fuisset locus, supplevit? Si fidem fecerit, nihil supplementi superesse, protinus codici illi in prima Classe locus obtinget.

Mirum est, tam ampla *Censorem* præfatione duo hæc allegata ad Rom. XII. & Marc. XI. ornasse, & in ea virum integerrimum G. a Maastricht, interposito tamen R. Simonio, pro *infideli duce* p. 207 declarasse, neque in tanto suo adversus me rigore ex omni sua copia ponderolius quidquam deprompsisse. Multa ego ejusmodi allegata, quæ apud alios mendosa erant, vel tacitus, vel certe sine tanta ceremonia, quanta *Censor* utitur, correxi. Ipsum indicium, ab eo factum, laudabile est: & optamus, ut ei omnia ejusmodi, apud Millium aliosque residua, sanare contingat. Hoc vero est, in quo navandi aliquid occasiones non quotidianas habuit.

XI. Per aliam illam regulam, quam *Censor* p. 209 fecus refert, ego lectoribus omnem metum, de textu mutato, abstergere volui. Summa regulæ erat, nil invitum *omnibus* editionibus in textum admittere. Id servavi, suspicionemque, quam *Censor* p. 210 infert, præcidi. Ubi editiones inter se differunt, liberum mihi per regulam manebat, genuinam lectionem, uti quolibet loco videbatur, vel in textu vel in margine anteferre. Editiones, unde *Censor* aliquot loca allegat, sunt desitæ, & in Prodromo Lege III exceptæ. Quæ *Censor* hic profert, ad perturbandam rem faciunt: ego autem methodo mea innocentि & libera tranquillitatì animorum consului.

XII. Prudenter *contradictionis* metum *Censor* p. 210 illico missum facit. In margine Rom. XVI. 24 litera β salva est: tantummodo pro τῷ legendum est ἡ. Id & circellus in textu, & unius verliculi 24, non verliculorum subsequentium, numerus in margine (ne minorem addam editionem,) fatis indicat. Quare non opus fuit in Erratis ponи.

XIII. In Erratis nullum eam rationem habet, quam *Censor* p. 210 memorat: tria sunt loca, Matth. XVIII. 7. Act. XVIII. 21. Gal. IV. 25, de quibus fervente prelo sententiam mutavi. Omnino pauciora sunt errata, quam quilibet putet, qui Censuram ac non Opus ipsum viderit. Nonnulla in Apparatu sphalmata minor retrahavit editio: quæ dum excudebatur, nulla amplius in textu majoris editionis mendosa litera est deprehensa. Præterea confirmare lectori possum, marginales literulas α β γ δ ε, a me accurate revistas, in impressione libri cum mente & manu mea congruere. Pridem in re critica signis & figlis opus est, neque super ejusmodi apicibus alter solet alterum follicitare. Libertatem, quam *Censor* p. 218 tuctur, idem mihi relinquere debebat. Ille, prelo proximus, in omni sua cura, *impeditam* allegationem habet p. 209 ex Matth. XIII.

XIV. Si Græcam *Senarii* notam ignorarem, plane a crisi N. T. arcendus essem. Ego autem clementum illud & pridem in Notis ad *Gregorii Thaumaturgi Panegyricum* Ori-

Origenianum p. 216, & sepe apud *Chrysostomum de Sacerdotio* atque in ipso Apparatu tractavi: neque tamen inter literas α β γ δ ε ζ quicquam transilii, ut *Censor* literis in numeros sine causa mutatis consicit. Etiam in rhapsodiis Homeri Episemon abest a titulis. Qui sub litera ζ solenne libratorum ζτει, i. e. *quaerit*, in Apparatu videlicet quare, subaudire vult, qualecunque memorie adminiculum sentiet. Certe hoc ipsum ζ ad Apparatum remittens, aliam significationem habet, atque α β γ δ ε conjunctim. Quare si saltum commissem, commodus esset saltus.

XV. Quinque hisce tenuiculis literis lectiones marginales taxavi, & quidem salvo aliorum judicio, & apertissimo, quanquam *Censori* p. 210 aliter videtur, compendio. Nam quaelibet varietas, quoad quovis tempore constitui potest, aut in aequilibrio est, aut altera lectio alteri antistat, & hoc rursus vel magis notabili discrimine, vel minus notabili. Sic lectiones firmæ, plausibiles, dubiæ, in textu aut marginu collacatae, analytice ad quinque gradus, quos alioqui innumerous esse expertum habeo, reducuntur. Et hos gradus, quinque illis notavi literulis, ut gustum lectori præberem, donec annotationes & testimonia codicum in loco evolvisset atque examinasset. Si quem illæ literulæ non delectant, eradat eas vel certe prætereat, ut in Appar. P. III § I apud II par Exc. dixi. Erunt tamen, qui utilitatem carum magis magisque sentiant.

XVI. Specimen recensionis N. T. impressum *Censor* agnoscit, sed ipsam N. T. editionem *Chimaeram* appellat p. 210. Mea pace editionem ille a specimen suo quamlibet longe removere potest: neque refert quicquam, quo prelo aut specimen impressum, aut editio imprimenda fuerit. Officinam quidem Prolegomena in præstatione § In procincta, collato tituli fine, indicare videntur. Quæ in Appar. P. I § XXXIX, n. 13 dixi, in iis Acta Basileæ Anno MDCCXXX edita, hoc titulo, *Handlungen betreffend die Irrthümer und anstossige Lehren H. J. J. W.* & secutus sum bona fide, & candide citavi. Quam exinde *Censori* sententiam de aliquot locis N. T. adscripsi, ea tum certe, quum specimen imprimeretur, *Censoris* sententia fuit: nec dubium est, quin ex iisdem principiis eritis illa, ad initium Matthœi, & ad reliquum N. T. fluxerit. Quantum is deinde, brevi multo post, se mutavit, tantum mihi adseritur. Veruntamen, veritatis causa, non possum intercipere, quæ vir insignis Basileæ prid. Non. Febr. Anno MDCCXXXV ad me scripsit: *Dici non potest, quanta cum indignatione legerint heic loci omnes boni iniquissimam censuram, quam in... tuam N. T. editionem . . nosfer . . Diario nupero Battlico inferuit. Quod si nondum absoluta fuisset editio Apologeticæ nostræ Epistolæ, . . . adiecissentus ei protinus Corollarium, quo calumniam ejus de facta nobis denunciatione, qualem ibidem fingit, refutaremus.* Ille vero, id quod sancte omnes de Collegio affirmant, neque significavit aliquid cuiquam nostrum, de mutato a se se instituto, ac in diversam a scholis Magistratui tradiis formam deinceps reconcinnando; & e contrario ita schedas illis ad editionem inde procurandam adornatas esse præ se tuuit, ut prius jam esse in manu Cognitorum Bibliopolarum, interroganti sollicite Magistratui respondebat;

ret; deinde retrahere serio jussus, post aliquod tempus, non sine efflagitatione pretii Cur-
soribus publicis vulturæ nomine persoluti, quod & renumeratum ei de publico est, Ordini
amplissimo exhiberet. Variaverat is quidem, & magnopere variaverat in exponen-
do illo suo editionis consilio antea, quemadmodum tu ex Actis, ipsiusmet verba & longif-
fime ab invicem abeentes sententias declarantia intelligere potuisti; quanquam ne tum qui-
dem illum vere & ex intimis sensibus locutum esse, quisquam cordatus existimavit, cum ni-
mis multis argumentis indicuisse appareret, pro tempore hominem, quae in rem suam
esse videbantur, impudenter fingere. Sed vero post eas, quas dixi, Schedas pro exem-
plari novae editionis ad Bibliopolas missas, nec nisi gravi & iterato Senatus mandato re-
tractas, denuo sese novum aliquod consilium cepisse, atque idcirco etiam illas Schedas, il-
lud exemplar operis, abjicere, & nullius pretii haberi velle, neque dixit, neque dici cu-
ravit nostrum cuiquam. Haec tibi . . . significanda esse putavimus, si forte Vindicius
edere . . . tui operis atque instituti velles, ut pro libitu tuo uti, ac nomine atque auctoritate
Ordinis nostri ad te perscripta, affirmare posses &c. Quemadmodum ceteroqui
opis nostræ neutiquam genti gravissimi viri, ad quos id negotium pertinet: sic to-
to orbe remota est a Basilea controversia, quam in Apparatu P. I § xxxix n. 13
Politicas potius censui, quam criticas rationes habere. Aperte enim haec verba rese-
runtur ad Londinense specimen animadversionum in Prolegomena in editionem N. T. An-
no MDCCXXXI emillium. Sed ne id quidem eurare ego debo: alias causam suspi-
cionis meæ ex Proleg. pag. 34 repeterem.

XVII. Eadem utique Prolegomena sunt, in quibus Censorum i Tim. III. 16
ðc pro ðeðc approbasse, ad oculum patet. Ibi duodecima ejus Cautela sic habet: *In-*
ter duas variantes Lectiones ea, quae magis OR THODOXA videtur, non est protinus
alteri praferenda. pag. 188. Ibidem & in pag. seqq. subjicitur declaratio, his inter
alia verbis: *OR THODOXI contra pugnant loco i Tim. III. 16. unde insert, nar-*
rationem Victoris, qui mutationem hanc (ðeðc pro ðc exhibentem,) Anastasio atque
Eutychianis tribuit, esse PROBABILIOREM. Optimo jure Wolfsius ad h. l. scribit:
Lectionem ðc approbat auctor Prolegomenorum ad novam N. T. editionem pag. 4. Confer
pag. 189 & 193. Hoc igitur non ex Actis illis hauli, ut Censor me pag. 211 in-
simulat, quanquam doctrina ejus ex Actis colligi uberioris potest. Codicem Claro-
montanum seque ac Velsium hic quoque latinizare, notavi in Appar. P. II ad i Tim.
III. 16, simulque addubitavi, num recte allegaretur Ms. Lincoln. Tantum abest,
ut hic liber me impedierit. Censorine alias in mentem venturum fuerit, Polyglot-
ta hic respicere, nescio. Si quis ipsum cod. Lin. evolveret, erratum editionis
Oxoniensis melius redargueretur. Quanquam non sunt haec tantæ difficultates, quan-
tas Censor facit p. 212. coll. Praef. ed. N. T. Anno MDCCXXXV. Ad Vulgatam to-
ta sere difficultas hoc loco recedit.

XVIII. Gothicæ quatuor Evangelistarum interpretatio originem suam abunde
prodit. Quæ in Appar. P. I § XXXII, Obs. XX, Conskl. III, dixi, non repetam,
sed explicatius confirmabo. Duæ translationes, Anglica antiqua & Gothicæ, Am-
stelædami Anno MDCLXXXIV juxtim sunt excusæ: ambas neper ad verbum relegi:
cur

cur tantopere discrepant? illa ex Latinis, hæc ex Græcis immediate est derivata. Ipsa Gothicarum literarum pictura, ex Græcis est, Γ, ι, Π, Χ pro *ch*, ΓΓ pro *ng*, ΑΙ pro *ae* &c. numerorum item, Β pro *II*, Λ pro *XXX*, Ρ pro *C* &c. & abbreviaturæ, ut vocantur, obviæ. Tantummodo ubi Græca desiciebant, Latina *F H Æ Q* imitatus est Gothus. Eadem indeoles translationis Gothicæ IV Evangelistarum. Interpres Græca præcipue fecutus est: sed cum idem Latine sciret, Latinam translationem in locis arduis consuluit. Quæ Græca Latinæque linguae coniunctio & in translatione & in literatura Gothicæ idoneum præbet argumentum, translationem coævam esse literaturæ. Et quidem utraque *Vlphilæ* adscribitur. Sed Græca longe prævalent. Sumamus primum, absque callido delectu, Matthæi caput V, & Iohannis XIX, quia fragmenta Gothicæ in altero incipiunt, in altero desinunt: Marcii item XI, in Apparatu citatum, & Lucæ IX, quod *Censor* allegat: & ex singulis tantummodo capitibus singula describamus exempla. Matth. V. 15, *ut lucet* habet Lat. καὶ λάμπει Goth. cum Græc. Marc. XI. 11, ὁ ἵστης καὶ, Græce legitur & Gothicæ: non legitur Latine. Lue. IX. 44, *corda* Lat. *aures* Goth. cum Græcis. Ioh. XIX. 3, εἰ veniebant *ad eum* exstat Latine: omittit Gothus cum Græcis. Sed nil attinet tam multa exscribere. Si cui vacat, evolvat in iisdem & in aliis capitibus hæc loca: Matth. V. 22. 27. 30. (Coll. V. 29.) 35. 41. 44. 46 seqq. VI. 1. (Coll. v. 2.) 4. 6. 15. 21. 25. 32. VII. 15. 24. 29. VIII. 30. XXVII. 46. Marc. I. 5. VII. 2. IX. 38. XI. 10. 23. 32. Luc. II. 2. 9. IV. 19. VII. 11. 22. IX. 3. 4. 10. 43. 48. 52. 62. Ioh. VII. 40. VIII. 29. XIII. 25. XVIII. 20. Omnibus his locis Gothus cum Græcis exemplaribus vel omnibus vel quibusdam ita consentit, ut à Latinis *omnibus* diserepet. Hæc qui evolverit, & alia in Apparatu l. c. notata expenderit, vel perpetuam Gothicæ cum Græco Latinoque textu collationem instituerit, maxime que nomina propria (v. gr. *Beelzebul*, *Beihßagein*, *Næn*, *Kajafin*,) articulos, pronomina personalia, particulæ notarit, is omni dubitatione liberabitur. *Vim* rationis Wetsteniani percepi: sed sæpe plures interpres in exprimendis locis difficultioribus eadem nanciscuntur eslegia, quamvis nullus ab altero discat. Talia sunt loca in Proleg. p. 85 citata: locum vero, quem *Censura* p. 213 additæ ex Lue. IX. 43, quid vetat existimari Græce olim lectionum, ne dicam, ex aliquo Gothicorum exemplariū, quæ Rheni tractus habuit, in Latina Correctoria, collecta undique, esse traductum? Omnino similis textus Græcus fuit, quo *Vlphilas*, quo alii metaphrasitæ, quo complures Græci Latinique patres ae librarii sunt usi, & ex uno eo fonte omnes hauserunt, quanquam nonnullæ Græcae lectiones, quas illi legerunt, in nostris Græcis exemplaribus non existant, ut evici in Appar. P. I § XXXII, Obs. XX, Consid. I ss. His perpensis, omnia complanantur, quæ *Censor* p. 212 seqq. protulit. Neque vero à *Censore* postulo, quod ille postulari putat p. 214, neque *fictum questionis* desero. Nam sive *ubique* Gothicæ à Græca, ut omnes antehac agnoverunt, sive *aliquot* duntaxat in locis conformata sint, legitima est oppositio mea contra *Censorem*, cui Gothicæ translatio *NIL* est *NIS* / versio veteris Latinæ: quo factum est, ut in Proleg. pag. cit. Gothicæ considerationem *obiter* in capite de Latinis daret. Quo plus virium opinio de Gothicæ ex Latinis deduēta aquireret, eo magis plauderem. Sic enim ea cœmprobarentur, quæ de influxo Latini interpretis

in tot alias translationes, atque adeo de ejus antiquitate, propagatione & auctoritate disputavi. Legitur Luc. X¹V. 19. Lat. alter; Goth. *anthar.* & vs. 20. Lat. *alius*; Goth. *Sumf.* Græce bis, *ετερος*. item cap. X¹X. 31. Lat. *Operam ejus desiderat*; Goth. *this gairneith*: & vs. 34. Lat. *eum necessarium habet*; Goth. *thuurstis this ist*: Græce bis, *αυτη χρειαν έχει*. Hic sperabam, me certo reperiisse vestigio, Vlphilam juxta cum Græcis etiam Latina expressisse. Sed novam dubitationem mihi injecit Tho. *Mareschallus* in Obl. ad Goth. p. 472 ita scribens: *Nihil novi est in versione Gothicā, vocabulum aliquod Graecum per varia Gothicā eodem in loco transferri*. Idem mos Latino: unde Latini & Gothis similitudo.

Ioh. VIII, Adulteræ historiam in ullo unquam codice Latino, etiam apud Afros, nedum iis in locis, ubi Vlphilas vixit, desideratam fuisse, sine pertinacia dubitatur. *Cyprianus*, quem *Censor* p. 214 allegat, de ea nil habet: sed non idcirco eam non legit. Ne reguli quidem sive regii citat historiam: quis eam propterea Cypriano lectam negaverit? *Juvencus* ex capite VI Iohannis in XII facit saltum: ne mirere, si is caput VIII ejusque principium præterit. *Hieronymus* hanc historiam indistincte ait, *in multis & Graecis & Latinis codicibus inveniri*: neque inde inferatur, Latinos Hieronymo, nedum Gotho, esse visos, in quibus ea non inveniuntur. Eos, qui hanc periochain, ut *Augustinus* ait, *de codicilis suis abstulerunt*, Millius Græcos fuisse statuit: & sane in eadem pag. 215 *Censor* respectum Augustini ad Græcos codices ex alio comprobat loco. Pridem certe legitur ea in Latinis exemplaribus omnibus, & sine dubio etiam in iis vetustis omnibus, quæ per *Censoris Prolegomena* p. 85 Italam veterem retinent, eoque plus hac in re valent, quia pagina ibidem sequente antiquitas Gothicæ translationi ab aliis tributa impugnatur. Procul dubio Gothus Græcanico exemplo eam historiam prætermisit.

Matth. VI. 13 illud, *Quia tuum*, & reliqua, iam tum, 'quum vetustissimus cod. Goth. Argenteus describeretur, in Latinis quibusdam existisset, ut *Censor* p. 215 putat, nemo evinet. Ne unus quidem Latinorum Patrum illam habet clausulam, quamquam innumerabiliter ex professo Orationem Dominicam tractarunt. Citerioribus temporibus ea clausula in Correctoria, & inde in perpaucos cod. Latinos ex Græcis immigravit. Vlphilas Matth. VI & ante, & post, Græcis respondet.

Gothicorum ordinem verborum non penitus enervare *Censor* potest pag. 215. In Apparatu non quaslibet, sed studiose delectas protuli formulas, quæ in textu saepius recurrent, ubi Gothus modo hunc, modo illum Græcorum verborum ordinem, à Latino mutatum, præcise tenet: taliaque loca citavi, ubi Græca verba eleganter & concinne mixta Gothus item præ Latino subsequitur. Plura Lector sine labore colligit, unde agnoscat, non temere Gothicam verborum seriem cum Græca tantopere congruere, sed id a religione interpretis proficiendi, neque in anem esse hujusc obseruationis subtilitatem. DD. *Bentleji* & *Middletoni* lis ad me non pertinet. *Hieronymus* & *Augustinus*, ipseque interpres *Latinus* medium hic viam institerunt: ac saepe Latini codd. MS. melius, quam impressi, cum ordine Græcorum verborum convenient.

Luc. VII. 25 est τρυφή· Lat. *epulatione*, in Cant. uti Iac. V. 5 ἐπευφίσατε, *epulani esis*, in Vulg. At Gothicum *fodeinai*, quo etiam Matth. VI. 25 τροφή redditur, illo Luce loco non est idem quod Latinum *epulatione*, ut Censor statuit p. 216, sed Gothus pro τρυφῇ, τροφῇ arripuit. Nam etiam aliis æque memorandis in locis verba apud Græcos, non apud Latinos, inter se simillima, permutavit: ut Matth. XI. 16 ἐπαιρεις, ἐπεροις· Ioh. XVI. 6. 21 πεπλήρωκεν, πεπτωρωκεν· γεννήσῃ, γεννηθῇ.

Quicquid haec tenus diximus, id non tam de Gothicis translatione ipsa, quam de Fragmentis cod. illius Argentei, aut, si forte in magno Vpsaliensi incendio Anno MDCCCI absumta ea sint, de exemplaribus exinde impressis vel descriptis, vallet. Gothicis in iis lectio, si loca supra citata & alia spectentur, modo cum vetustissimis & rarissimis, modo cum aliis sat recentibus congruit lectionibus: unde existimare datur, translationem ab Ulphila quidem Seculo IV esse factam, sed in Argenteo codice, qui, si ex sententiis in *Heupelii dissertatione de Ulphila* pag. 9 valde dissidentibus medium sumere licet, secundo VII scriptus est, passim interpolatam. Quæ ipsa esse causa videtur, cur Luc. II. 2 illud, ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας, dupliciter reddatur in Gothicis excusis. Quod si plura Gothicis supereffent exemplaria; nonnulla, credo, aliter in iis legerentur. De his fragmentis, quæ remanent, in crisi sacra non magnopere laborandum est: sed fieri potest, ut aliquando plura Gothicis recuperentur; & cavere nos ea quoque decet, quæ in posterum officere veritati possent. Ideo venia mihi dabitur, qui huic capituli paululum immoratus sim. Posthac ea de re haud contendam cum ullo mortalium.

XIX. H. Stephanum non modo post patrem suum R. Stephanum, sed etiam sub eo, Græca MS. N. T. contulisse, ipse docet apud Censorem p. 216 seq. Quanquam Robertus in Græca & Latina præfatione N. T. Anno MDL nullam hac de re mentionem facit. Solius Henrici opera Robertum usum ait Censor: Robertus autem in eadem præfatione secundum certe exemplar ab AMICIS in Italia (ἀριθλοῖς) collatum ait. conf. Proleg. Wetst. p. 22. Alioqui prima persona plurali Robertus loquitur, *varias lectiones addidimus* &c.

XX. Non levis quæstio est, *Vtrum in textu consultius, an in margine editor N. T. Graeci eius reprezentet hodie lectiones manuscriptorum, quas ipse genuinas putat: & hæc demum quæstio Censorem valde sollicitat p. 218.* Ægre fert, me non facere, quod ipse facere gestit. Atqui jam Anno MDCCXXV Legem mihi, tertiam in Prodromo, de margine tenendo, de textu non mutando, posueram, antequam vel ego de Wetstenii rationibus quicquam scirem, vel etiam ille ipse ad suam editionem inductus fuisset. Gerardus à Maastricht Canon XXXVIII hic hic est: *Si quae reprehendantur aut offruantur variae lectiones, nulla assumatur in textum, sed relinquatur lectione editorum nostrorum exemplarium, præsertim Complutensis, aut Stephanianæ; de varia lectione docent notae obseruatoris.* Atque hic canon, quem auctor suis in Proleg. sect. 131, Wetstenio non intercedente, saluberrimum vocat, præclarare me defendit. Molestum mihi quidem, sed aliis fortasse non inutile crit, si ea, quæ in Appar. P. III § 1 apud IV Par Exe. de hujus rei summa differui,

differui, totidem verbis hinc reposuero. Ego cur minus longe sim progressus, dicere necesse habeo. Multa quidem Complutensium, multa Erasmi, multa Beae propria esse constat errata: sed non multa poterunt denonstrari menda, quae illi communia inter se habeant. Quare utrum textui inferantur genuinae lectiones, quae illos perpacuisse coniunctim fugerunt, an in margine palam repraesententur, veritatis nil interest. Rursus commune quiddam esse patet editionum omnium, abs cuius tenore ac colore ubi differunt manuscripti codices, in dubiam si sape, vel etiam deteriorem, eandemque speciosiorem aliquando, literam abeunt: maximeque Alexandrinus, cui palma dari solet, antiquus ille quidem est, & aliquando unus sincerus; sed non rarius anceps variusque: cui quid in utramque partem tribui debeat, suo loco ostendimus. Quare non nihil interest, lectoribus, praesertim imbecillioribus, qui criticum etiam recte sentientem non statim assequuntur, omnes eximi causas timendi, ne nova recognitio textui usitato plus affricet labis, quam deterat. Omnino pristinas recensiones, singulas, conjunctas, per se non meliores firmioresque sequissecularis usus fecit; neque ad eas sine exceptione tuendas ulla publica auctoritas successores alligavit: sed tamen commune illud, quod diximus, editionum, sive classicae lectionis, sive alio vocabulo notetur, tacita omnium confessione ita adhuc celebratur, ut ille a me sollicitari, hoc crepero etiamnum & sublustrum tempore, non putarim oportere. Iudices capitales, in re dubia, tuius sentent, multos fontes discittere, quam unum innocentem jugulare. Non dissimilis ratio in foro critico valet. Liberale est, alias editiones ex aliis; liberalius universas ex Mss. limare in textu: alterum quin fieri possit, nemo dubitat; alterum majoris est considerationis. Vbi & codicum pars aperte potior, & rationes idoneae, accedente probatorum hominum judicio, emendationem aliquam textui vendicant: modestiam nemo violatam dicet. Qui vero se solo fretus, & praejudiciis criticis vel etiam dogmaticis, uniusque & alterius codicis uiviter reperi adspectu & favore abductus, letitiam usque quaque fultam eliminat: nullo molliore, quam temeritatis nomine sumum olim ipse factum poterit reprehendere. etenim lectione, quae hodie editori valde placet, ea protinus lectoribus & censoribus, ut recens docet experientia, vel posthac etiam ipsi editori displicere potest: vel si hic ei saltus quam pulcherrime cedat, alii tam curioso tamque temerario tempore existent, qui ejusdem juris obtentu turbent omnia, paremque prope editionum ac manuscriptorum discrepantiam invehant. Quare praestabilis est, lectiones non confessae sanitatis tantisper arceri, quam postea iterum ejici. Gradatim in tanta re procedendi locus est, ut genuinae, ac potius, ut antiquites lectiones, quae adhuc extra textum typis excutium jacuerunt, aliquantisper in proximo, in margine, eoque satis vacuo, collocentur: idque ipsis illis lectionibus est conducibile. Sic enim in omnium oculos incurront, ut seorsum examinentur, &, ubi probatae fuerint, suam salubritatem gaudiam praebent. Quod si protinus in textum abdantur, periculum est, ne a rixosis hominibus eo magis impugnentur. Nos non contendimus: in omni re modus libertatem, libertas latitudinem habet. Ad unam metam, non una semita dicit: publica ego, quod nemo prohibet, via ivi. Quum alis in tempore suo lux & animus crescat ad textum ejusmodi & emittendum & admittendum, qui omnem lectionis germanitatem, absorptis marginum reliquiis, liquido exhauriat: non verecundiam eis nostram obstire, sed curam prodesse cupimus. Interea unum dicam: Hodie, divino beneficio, id agitur, ut Scriptura, novi maxime testamenti, in varias linguis transferatur, ad nationes quem plurimas propaganda tanto religiosus

gīsis curantum est, ut textus Græcus praeipuis in locis, quorum differens lectione ex Græcis in versiones dimittit, apostolicae manui quam simillimus, vel certe volutione recepta nusquam deterior, subministretur interpretibus ejusmodi, quibus non valet differentia Graecæ lectionis operose discentere. Hæc quomodo retulerit Censor p. 219, aut quid rei in longo suo sermone responderit, alii judicent. Ipse, si inter specimen suum & inter Prolegomena sententiam ita, ut p. 211 scribit, mutavit: quomodo mederetur, si totus illico textus talis existet, qualem eum in specimine dandum putarat? Facit hue experientia & admonitio *Leen. Twells*: laudata in Appar. P. 1 § XXXVIII. Homines novissima queque maxime appetunt. Cras fortasse N. T. aliud scilicet evolabit, atque hodie. Ergo erallinum erit melius. Anno vertente, rursum aliud: quidni id quoque melius? Post seunum, multo magis. Interea empæctis eo N. T. cuius copia est, supercedere comodum erit. Vernuntamen multi hodie temerarii homines manum textui admovent. Exemplum anonymi Angli in Appar. P. 1 § XXXIX, n. 11 notatum, jam ab Anno MDCCXXIX damnosum esse poterit, nisi *Ant. Blackwallus* aliquique oblisterent. Quod si res eo tandem evadit, ut cuiuslibet pro arbitrio textum tractare & vexare fas sit, loco recensionum probatarum, quæ tres sunt potissimum, (non sedecim, ut Censor dicere solet,) queque ingentem Reformationis molem sustinent, prompta hominum necessariorum opera, qui in critico studio culices percolant & camelos deglutiunt, Novum Testamentum Græcum, & ex Græco in alias linguas translatum, in minutis quibusdam fortasse politius, sed in gravissimis momentis Socinianum, Bekkerianum, libertate cogitandi & omni enormitate mæceratum, in manibus eorum videbimus, qui merces ita phaleratas exoptant.

XXI. Quibus anceps ista libertas displicet, eos Censor p. 220 in animas *imbecillas*, & in *Zelatas* duros dispescit. Multi, sive imbecilles ceteroqui sint, sive robusti, usitatis tenentur editionibus: & quum editor novus spondet, se ab illis non discedere, acquiescent. Medicina strenuissima, quam Censor imbecillis dari vult, in graviores casus reservanda est. Rursum non rigidissimos cemum adversarios & inquisidores nobis proponere debemus: sunt etiam alii, quorum rationem habeamus, ne ad justas querelas commoveantur. Nemo non tranquilliore animo textum legit unice ex notissimis editionibus manantem, quam eum, quem vel notus & animosus, vel *ignotus* & consideratus promit criticus. Alienam libertatem non prodit, qui præmaturo libertatisabusu abstinet. Quis ad abusum istum cogi potest? Per me Censor faciat, quod vult: experietur, vel jam expertus est, multorum N. T. lectorum aliquid interesse, ubi ipse quicquam interesse negat.

XXII. Singuli manuscripti, singuli excusi libri manifesta habent Sphalmata. Quid reliquum est, nisi ut *omnia* congerantur, & ex omnibus *optima* feligantur, id quod olim & librarii generosiores, & primi editores factitarunt? Nil ergo proficiunt, quæ *Censura* p. 220. 221 rhetoricitur.

XXIII. Quos ibidem in me incitat , quod subinde a textu ad marginem , a margine ad apparatum , ab apparatu ad gnomonem remittam , iis satisfecit in Appar. P. III § 1 apud I & II Par Exc. inno satisfecit etiam pro me Tomus XI cuius partem non minimam Censor fert ,) Bibliothecæ rationalis , pag. 248 seq. *Confusionem* talis methodus non parit , sed tollit. Ipsa crisis Gerardi a Mastricht remissionibus scatet : cuius reprehensioni quicquid *Censor* hinc sit responsurus , id sibi a me responsum putabit. *Gnomon* lucem partim jam videt , partim videbit , ut supra declaravi.

XXIV. *Alexandrinum* codicem in virtutibus & in vitiis excellere , constat inter eruditos. Ex optimis nempe exemplaribus per manus non aptissimas deductus est. Baccas ejus *aureas* (vid. *Censur.* p. 221.) cur non teneamus ? putamina cur non abjiciamus ? Hæc ab illis quomodo secernenda sint , in Apparatu copiose ostendi , P. I § XXXII Observ. xi &c.

XXV. Hæretica & periculosa qui profert aut proferre censetur , etiamsi in notis , ut *Erasmus* , vel in margine , ut *Stephanus* , ea exhibeat , reprehensionem non effugit. Sed hoc ipso multum decedit de iis , quæ *Censor* pag. 217 seq. ad quæst. I dicit : neque propterea non major est confidentia , si quis in textum , qui per *Censuram* , pag. 221 seq. æque patet , ingrediatur. Sed tamen importuni *Zelotæ* , qui Erasinum , qui Stephanum circumvegerunt , iis in locis , quo meas ego curas porrigerere non postulo , non sunt , sed fuerunt. Quod vitio vertebatur *Stephano* , postea *Lovanienis* ipsi fecerunt : & quod in *Erasmo* reprehendebatur , permisit *Clemens VIII* , cuius verba exstant in Proleg. Wetst. p. 199.

XXVI. In Apocalypsi quemeunque textum receptum secutus fuisset , ceteros textus receptos neglexisse dici possem. Ita Apocalypsis in ipsis receptis textibus variat. Quilibet in prima quaque ipsi occurrente periocha cum *Ger. a Mastricht* v. gr. Ariam Montanum conferat. Hanc discrepantiam ante nos natam non est nostrum præstare. Censor in Prolegom. cap. XIII *Bizam* valde deprimit , & *Bizam* ad apicem sequitur *Gerardus a Mastricht* : quomodo igitur *Censura* p. 223 textum Gerardi a Mastricht tanquam *ordinarium* unice allegat ? Sane lectiones Apocalypses genuinas , quum major vis manuscriptorum eas tuebatur , in textu dedi ; sequiores , haec tenus excusas , in margine indicavi : neque fidem ea re fesselli. Semper enim limitatus fuerat sermo meus. In Prodromo : *Leges* , ut nunc sunt , nam *indies* sub manum explicatores sunt , sic se habent . - In Notitia & Rationem præsentem operis explicare non alienum fuerit. Solam Apocalypsin aperte excipere , nil attinebat in tam brevi delineatione : & ivera haec exceptio fero in mentem mihi venit , neque abs quoquam adhuc , quod sciām , Apocalypses vel studiose vel negligenti est reprehensa. Ceteroqui per totum N. T. pristinum editionum textum servavi. Nulla ab his diversa syllaba mihi objici poterit.

XXVII. De *Bentlejo* & *Wetstenio* , omnes ad veritatem eruendam invitaturus , sententiam u.x. in Appar. P. I §. XXXIX , n. 14 , atque ita cui eis/cgi , ut omnes mecum

mecum agere libenter patior, quanquam *Censura* aliter accipit p. 223. *Quicquid* MS.
Bentlejus in mutando textu progrederiatur, ex Apoc. XXII, quod ille caput scorsum
edidit, patet, *Si ex specimine dudum emisso*, inquam in Appar. P. I § XXXIX n. 10,
adhuc licet iudicium facere. Wetstenianæ criseos fundamenta, non dicam in specimi-
ne, & in censura, sed in Prolegomenis, ubi omnes editiones multo prolixius re-
prehendit, quam ego, insignem mutationem intentabant, non solum in Apocalypticis,
sed per totum N. T. de quo in Appar. numero illo 14 sermo est. Nunc id negat:
itaque quæ de eo tum vere dixi, nunc dicere defino.

XXVIII. Autographia Apostolorum pridem amissa sunt: & quam juam nos *spe-
rare non pudet*, ea postluminio repertum iri, tamen nunc certe non apparent: ne-
que talia habemus apographa, quæ Notarii vel Actuarii solenni illa formula mu-
niissent, *Concordant cum originali*. Fluctuatio illa, quam *Censor* pag. 224 seqq. ex-
aggerat, nos in portum compellit, ubi mox consisteremus.

XXIX. Nam neque *editionem* ullam, neque ullum ex *Mss.* integris, neque reli-
quias *vetustiorum* librorum, quorum non tam vetustas, quam distantia a manu pri-
ma indolensque pendi debet, ad negotium expediendum sufficiere, recte quidem *Cen-
sor* statuit p. 224. Sed quæ idem pag. seq. disputat, limitationis indigent. Cum *scopo* & *contextu* nil non conciliare ingenium potest: sed tamen genuina lectio non mo-
do nunquam repugnat scopo & contextui, sed etiam propriam sæpe, quanquam non
semper manifestam, cum eo convenientiam habet. *Orthodoxiae* studio librarios
plerisque mutationes fecisse, ita, ut is, qui lectionem maxime orthodoxam semper
præferre velit, textum ordinarium ad minimum in locis 2000 mutare cogatur,
Censor dicere sustinet p. 225. Omnino ab orthodoxis, ut idem ait, profecta sere-
funt exemplaria, quæ hodie extant: sed ipsas mutationes quævis causæ sèpius de-
derunt, quam orthodoxæ studium. Porro genuina lectio, quæ ut plurimum peran-
tiquissimum interpretem Latinum aliquaque testes dignoscitur, formæ sanoruæ verbo-
rum nunquam certe potest repugnare. Sæpe etiam à *particulari* causa proficiscitur
varians lectio: & tum *particularis* methodus, ut in morbis certis certa medicina, locum
invenit. Hoc non *in infinitum* tendit, ut *Censor* p. 226 timet, sed per modum Ex-
ceptionis traçtari, atque ita facile expediri potest. Utut est, *Censor* in rationibus
decidenda lectionum varietatis insufficientem admittit Enumerationem partium, &
id præterit, quod unum omnium maxime ad decisionem conduceere jam jamque vi-
debinus. Ad *pluralitatem* *Mss.* rem deducere properavit.

XXX. Ista vero demum *Pluralitas* *Mss.* ut a *Censore* p. 226 promulgatur, la-
byrinthus est inextricabilis. Regulam ille sibi in Proleg. p. 195 seq. posuerat hanc:
Leslio plurium codicum, ceteris paribus, *est præferenda*: commodeque eam explicat.
Nunc & regulam & explicationem tollit: imo, si pluralitati *Mss.* tantum tri-
bui debet, quantum *Censura* ei tribuit, omnes copiæ, quas Prolegomena illa per-
eissent, dimitti possunt. Nil vero ærumnosius, periculosisius, incertius excogitari
potest, quia talis pluralitas, præsertim si Orthodoxi omnia fere exemplaria, quæ ex

Oriente apportantur, corruerunt, & manuscriptorum vel mediocris antiquitatis (nam quicquid Carolo M. citerius est, mediocre est,) tanta est raritas. p. 224 seq. Ergo antiquissimus Latinus, antiqui orientales Interpretes, ac Patres, quos Censor in Proleg. p. 194. tantopere extulit, omni jure suffragii exiuntur? Nullum plane manuscriptorum deinceps discrimen valebit? Accuratum eorum numerum quis quolibet imbit loco? Due unius loci lectio[n]es, uti altera præ altera unius subinde duorumve codicum suffragio augetur, alternatim genuinæ erunt? Infinitas ejusmodi quæstiones bullire sentiet, qui decem duntaxat verficularum varietates ad pluralitatem istam cœperit exigere.

Sed bene est: Censor in Præfatione N. T. Græci Anno MDCCXXXV editi eam pluralitatem ipse improbat; atque ita, ut mirabili celeritate in alterum extremum incurrat. Illud jam addo, inquit, quod, quamvis forte prima fronte novum videatur, iis tamen, qui receptae vulgo neque lectio[n]i ab ipsis varietatibus metuebant, non poterit non esse gratissimum, uimirum Textus recepti autoritatem ut plurimum nec consensu citatorum Mss. Codicum megis firmari, nec eorundem dissensu delitari. Producuntur, fateor, testium loco centum Codices, multis in locis a recepta Lectione dissentientes. Cave autem existimes, siugulos religiosos, graves, idoneos, omnique exceptione maiores esse; quin potius horum Testium Catalogum mecum attentis oculis perlustra, & leves, corruptos, immo fictos falisque, ni vehementer fallor, deprehendes plurimos. Hoc dicto, exauctiorantur ab eo Cant. & reliqui Græcolatini codices, & Mont. & cod. Novi collegii Oxon. & Vels. & Wech. quorum facilis ja[n]tura. Sed eodem numero Complutensem habet editionem, que uao quidem altero que loco Latinizat, sed ea ipsa loca indicat, & toto ceteroqui tenore suo cum sinceritate codicis Parif. 1. Seidel. & similiu[m] aperte conspirat. Addit codices Romanos sive Barberinianos. Sed horum decem in Evangelistis, o[st]io in Actis & Epistolis, quatuor in Apocalypsi, suis discreti numeris citantur, multaque ex iis lectio[n]es, eximias, anemine prius notatas, postea vero alibi quoque repertas protulit Caryophilus. Omnia vero minime illud ferendum est, quod Censor Alexandrinum codicem, quem tantis eruditorum præconis celebratum constitut, Alpha codicum Græcorum Biblicalorum, divino provisu per tot secula & perieula nobis servatum, sine exceptione repudiat. Sæpe illud quidem exemplar halucinatur: sed ubi cum versionibus ad deperditos Alexandrinos codices exactis, Æthiopica & Coptica, ac præcipue cum Latina congruit, pluris est, quam vel triginta codices Græci gregarii ex regione Constantinopolitana. Tum euini non sua proprie glo[ri]am ita, sed Alexandrinæ ecclesie lectio[n]em exhibere dijudicatur. Injuriam in codicem Alexandrinum Censor, nisi eam retractat, nullis in criminis sacram meritis compensaverit. Quinquaginta numerat hos Censor codices: sed Steph. & β pro binis falso haberi, notat; Romanorum porro XXI & Velsianorum XVI codicem, Velschique marginum, ob paucitatem locorum, aliasque causas, nunquam in censu codicem magna est habita ratio. Itaque o[st]io sunt potius, quam quinquaginta, qui de summa codicum decedant. Fac porro, tam leves hos esse codices omnis sine discriminatione locis, quod tamen nemo dixerit, ut neque pro editionibus obviis, neque contra eas quicquam valeant: plures superfluit in laterculo Gerardi a Mastricht non

con-

contemnendi codices; in Apparatu autem meo, P. i § v, circiter *centum viginti* MSS. Græci occurunt, a quinquaginta illis penitus diversi. Quid his jam fiet? *Dimidiane sui partem ingens ille testium exercitus amisit?* an tam *cito* ille exerceitus *profligari* poterit, quia *præfatio Censoris* pollicetur? Manetne in his pluralitas fine ulteriori disfutione? Iun minus, quid jam pluralitati aut substitui debet aut adjici?

XXXI. Diversas orbis regiones, unde MSS. appertentur, commemorat *Censor*, pluralitatem defendens. p. 226, atque ita de improviso confirmat productam a me in Appar. pag. 429. *testium Diversitatem*. Quod si pluralitas valorem præcipue ex Diversitate trahit, multo plus valet Diversitas ipsa per se. Rursum caterva codicium, qui ceteris seculis Confiantinopoli & in illa vicinia scripti sunt, minus valet, etium in omnem Europam & ultra fuerint disseminati. Totum genus documentorum, ex quibus varie lectiones colliguntur & deciduntur, in duas quasi nationes distrahitur, *Afanticam & Africam*. Nili tam pauca essent exemplaria Græca vetusta ex Africa, quorum excellentiam vulgus Asiaticum solo numero longe vincit, aliquanto plus niti siceret ista pluralitate.

XXXII. Temporis causa, ad Censuram tantisper commendam, subito eam pluralitatem arripuisse videri Censor poterat, præsertim quum paulo post (vid. Biblioth. ration. Tom. XIII. p. 235.) in illa præfatione N. T. in alia omnia iverit. Sed ipsa *Censura* p. 227, § *Par cette règle*, indicat, serio cum eum scripsisse. At nunc omnem ericium labore, sobrio usu necessarium & salubrem, una litura tollit. Vereor, ne ipsius editioni remoræ novæ inciderint, quas tali pacto confoletur.

XXXIII. Quæ *Censor* p. 227 de G. a *Mastricht* judicat, recte habent. Quum vero editionem N. T. criti excellentis illius Iurisconsulti comitatam mihi toties objicit, cogit me, ut eandem editionem, quanquam *rest animadversiones in Appar. P. I. § XXXIX n. 8 datas libenter aquiescerem*, sèpè tangam, ac præcipue de nova impressione Anno MDCCXXXV, cui Censor præfationem & alia quedam adjectit, aliquid moneam. Hæc impressio, que priorem pridem distractam ait, cur non tam subito & suscepta & confecta sit, non labore. In ipso texta pristina remanent sphalmata, Luc. XXIV. 49. Ioh. IV. 6. Act. XIII. 29. &c. Fundamentum *Gerardi a Mastricht*, eris in Sacram ad jus civile revocantis in Prolegomenis suis, Seçt. 82. 108. 114, retinetur sine admonitione. Totum filum eris eos ejus, cum variis lectionibus editionis Oxoniensis minoris, nosquam scire nisi in nova prælatione emendatur. Singula loca si spe-tes, pristinus error manet, illeque, quod ad codices, v. gr. G. pro Go. id est, *Gomill. pro Goth. Matth. XIII. 32. Lue. 1. 73. Act. III. 22. &c.* attinet, per frequens; quod ad emenes in margine allegatos, perpetuus. Soia formuli de *centenis* co*hiebus*, ubi revera aliquot tantummodo erint, aut vix unus, deleta est. Manet hæc eris perpetui, perpetua defensio unius textus *Bezze*. *Bezan* merito reprehendit in Proleg. *Gerardus a Mastricht*: & tamen in ipsi eris tua, quippe tam laxi, ne semel quidem contra *Bezan* judicat. Nemo melius, quam *Censor*, exemplo ullo, si quod esset, redarguere me posse. Septem codices *Balzani* in Pro-

Mastr. sect. 42 solos habent Evangelistas, & tamen in Notis v. gr. ad 1 Cor. semper pro textu Bezae militare jubentur. Quare quicquid in Appar. P. i § xxxix n. 3. 8, item P. ii ad Luc. II 4. & ad Apoc. III. 12 de editione An. MDCCXI. dixi, hodienum de editione Anni MDCCXXXV d'Etum putari velim. Quæ vero Gerardus a Maastricht in Proleg. sect. 53 & 58 de *Lomeiero* & de *Gotho* ait, in novo margine reprehendi non oportuit. Invitus hæc omnia scribo: sed veritatis amor caveri postulat, ne lectors, qui specie rerum capiuntur interdum, omnia persanata putent, præsertim quin hæc editio in Biblioth. ration. Tom. XIII. pag. 235, & Tom. XV. p. 27 seqq. tam speciose describatur. Decantatos illos XI. III canones criticos *Gerardi a Maastricht* singulatim, ordinatim, modeste, vere examinatos, alio tempore dabimus. (Vid. infra P. IV. N. VII.)

XXXIV. Pluralitati MSS. codicum favere me, absolute negat *Censor* p. 227 seq. & citat Appar. P. i § x. xxxii, Obs. xxvi. Verba mea erant: *Multitudo codicum* per se *non multum valet*. & rursum: *Seleclis monumentis non efficit promiscua codicum multitudo*. Cur non allegat P. i § xxxii, Obs. xxxi, ubi sub Diversitate testium pluralitatem, exceptis singularibus quibusdam causis, complector? item § xxxiii. Res ipsa pro me loquitur, nullam temere lectionem variantem, in pluribus obviam codicibus, prorsus prætermisi; & vix quinque ejus generis de mille *Censor* monstrabit, quas non genuinas agnoscam. Quare Ipondeo, *nullam typis adhuc excusam recensionem repertum iri*, quae toto suo tenore cum majore numero codicum aequa conveniat, atque mea. Non est hæc controversia tam levis, quam prima specie videatur. Pauca sunt, sed in his momentosissima loca, v. gr. 1 Ioh. V. 7. 8, ubi germana lectio non tam multis, quam antiquis nixa documentis, religiose tenenda est.

Quod est igitur palmarium ad liquidam Decisionem? Primum, plurima illa, quæ nullo unquam lectionis discrimine affecta fuerunt, *normam* præbent horum, quæ discrimen aliquod, & quidecum enim momento conjunctum, contraxere. Porro ex his gemina lectio nunquam mero hominis arbitrio, ut *Censor* p. 226 recte ait, & ego in Apparatu P. i § x. xxxii, Obs. xxvi declaro, dignoscitur. Ut dignoscatur autem, *regulæ* sobriæ multum utique adjuvant, per quas sincerae lectiones a surrogatis, &, in quibus momenti plurimum est, *glossemata* atque *hiatus* invicem discernuntur, uti in toto Apparatu P. i, ac potissimum § xi ad § xxxi exposui. Atque harum regulorum dictamen *pluralitas* testium plerumque, *diversitas* fere semper, *antiquitas* semper suffulcit. Ab omnibus tamen ejusmodi adminiculis res tandem abit ad munus divinæ *gratiae*. 1 Cor. II. Hoc magisterio *character* ille singularis, quem quævis genuina lectione, luce sua, suo sapore comitatum, gerere solet, interdum cernitur, saepius gemitatur: hoc jubare, quicquid mortalium mos, sensu, voluntas, concordia, curiositas, olim vel nuper, in multis vel paucis libris, plerunque addidit, & interdum dempsit vel permotavit, tanquam fucus discutitur. Veruntamen non omnia simul expediuntur, sed suo quidque tempore. Neque is, qui aliquid percipit, protinus ceteris omnibus id probare potest. Captus valde diversi sunt, & impedimenta cognitionis multaria. *Elios DEI bonus semper manet panis.*

XXXV. Intricatam differendi rationem Censor mihi tribuit p. 228, & hoc colore difficultatem descendendæ suæ pluralitatis Mfl. eleganter tegit. Multa passim capita, præsertim illud de numero codicum, in paragraphos & positiones distribui: id quod facilitatem tractationis non medioeriter adjuvat. De stilo meo, si quid resert, dixi in Appar. P. III § I apud I Par Exc. & alibi.

XXXVI. Quicquid Censor adhuc differuit, me petit; me igitur eundem petit in extremo: *Tirons me CONCLVSION de tout ce que nous venons de dire, c'est qu'un honnête homme doit avoir autant de COMPASSION de ceux, qui, après avoir examiné ces matières de leur mieux, ont eu le malheur d'en juger mal, que d'AVERSION pour ceux, qui trouvans mauvais, qu'un autre se serve de ses yeux, exigeant à toute force, qu'on se soumette aveuglément à leur décision, comme s'ils étoient absolument incapables de se tromper.* p. 228. Beeveni, at vibrantem, Censor, *Clausulam* recognoscet. Non tam male te iplim de me existimare, firma sunt indicia: sed id laboras, ut alii quam pellime de me existiment. *Si vano & jejuna animi inductione recensionem N. T. Gracci suscepisti, merito meo sic multor. Sin autem res per temptationem apud me iit, dirinoque ego dudu ac munere ea principia & Julfidia, quibus hoc opus innitur, natus sum, Censor manibus filiorum veritatis non excutiet, quod eis prodeesse debet, ipsiusque & aliorum in me incurso eo majorem operi vigorem, eiom post obitum meum, si minus apud doctos, at certe apud Sandos, conciliabit.*

XXXVII. Causam, cur miserandus sim, hanc memorat, quod tantos conatus meos bonus desistuerit successus. Id cernemus. Quomodo suffragia codicum colligi, expendi, discerni, numerari, atque adeo testes audiri debeant, palmarium est in re critica, præsertim si quis pluralitatem codicum tuetur. De ea parte Prolegomena Censoris nihil habebant. Viam patescit, & quidem in singulas N. T. partes, in singula saepe loca, Apparatus noster, P. I § VIII seqq. XXXIX. n. 8 &c. Id Censor præclare adoptavit in illa sua Præfatione: neque majus quidquam ipse profitetur, quod in editionem Maastrichtianam contulerit. Porro in Apparatu egi; De signis codicum in ed. Oxon. minore consulis, P. II ad Matth. XV. 19 &c. De codd. Græcolatinis, P. I § XXVIII. De notis Wechel. P. I § XXXIX. n. 3. De Stephano Erasmio secuto, P. I § XXXVI. De Curcellæo, P. I. § XXXIX n. 6. De distantia codicis Alex. ab codd. P. I § XXXII Obs. XI. De cod. Lin. altero & Magd. 2. P. I § XXXIX. n. 8. De loco Matth. IX. 36, P. II ad l. c. De Glossa ex Epiphanius, ad 1 Tim. IV. 1. Hæc diversi ponderis capita Censor ea, qua modo recensui, serie, partim in Præfatione sua, pag. 2. 4. 5. partim in Stricturis ad Proleg. Gerardi a Maastricht p. 17. 19. 34. 48. 82, & ad Notas ejusdem, p. 33 resert. Sine arrogantia dico: multo plura his consentanea ex Apparatu meo in editionem istam, nisi properasset, derivare poterat. Iam quid Censori, a me non prius dictum, remaneat? quantum est? quale est? Ipse ostendiat. Si ve sumbit opima quoque ex Apparatu meo, sive non sumbit, certe mecum congrat. Et confirmare quidem lectores hæc potest congruentia; gaudeoque egomet, *Censorem severum, in crisi exercitatum, cum eos, qui sarent, multa, quae profusi, fugiunt,*

fugient, eadem ipsum & approbare & propagare, eque ampliorem & uberiorē labori meo fructum procurare: simul vero per hujus congruentiae indicium huius & veri studiosis hominibus dolorem de opera mea perdita compendiascere um exilii mavi, quum Censor p. 207, antequam affectus eum tam longe aferret, de editione mea scripsit, quae superasse toutes les precedentes.

XXXVIII. Postremum illud est, me postulare, ut alii clavis oculis decisionem meam subeant, proinde ac si falli neficius esset. Ratio hujus accusationis ex § XX supra colligi potest: quæ si vera esset, plane esse averlandus. Atqui modestiam toties declaro meam, in Præfatione editionis N. T. & proxime ante præfationem, & P. I § XL, & præcipue P. III § I apud III Par Exc. ut verear, ne ii, qui æquitatem amant, obtundantur.

XXXIX. Tot annorum operam præclare politam ducerem, si alii peritiores in adornando Dei verbo qualemcumque me subadjuvam patarentur. Tantum abest, ut luminibus cuiusquam officere coner. Qualis autem futura sit recognitio Censoris, si ea etiamnum sit exitura, illuminati lectors tunc demum judicabunt. Quos ea adhuc quidem prælibandos dedit fructus, horum caula Theologi cordati pallium juventutem in antecellsum admonent. Si primum specimen ejus, ut & Prolegomeni, deinde hanc ejus Censuram, poltremo ea, quæ ad Gerardum a Maestricht contulit, examines; deprehendas, eum intra sex annos rationes suas, typographorum dumtaxat opera promulgatas, ter retexuisse, & quidem in iis partibus, quæ ad interiora rei pertinent. Vndeunque hoc proficisciatur, firmitudo cordis deest, & causus externi varios affectus, sincerum judicium obnubilantes, pepererunt. Quare omnes prudentes, quicquid Censor, ab aliis haud dictum, venditat, quicquid ab aliis stabilitum convellit, præfertim ubi me vel tacite vel aperte petit, folcite & vigilanter examinare decet. Ego in omni haec defensione vix quicquam novi habui, quod producerem: tantummodo nervos editionis majoris, ut in ejus præfatione dixi, ciere necessum habui: ex quo Lector perspiciet, considerationem illam non male sibi constare. Vno vincit me Censor, satyrico & jocoſo ſtilo, quum ego gravitatem Novo Testamento dignam migrare non possum: sed religiosi Lectores, quibus potissimum & prodelfe & placere cupio, momenta caufæ spectabunt, nec veritatem ipsam, dum a me remissius defenditur, inermem arbitrabuntur. Non pessimi ominis mihi est, quod tam subactus tamque rigidus Censor, ex omnibus anecdatis & ex reliqua facultate sua nil a me vendicavit, quod ad ipsam unius dumtaxat loci, vel majori vel minori momento, Decisionem pertineret. Quare nou difficile mihi fuit, æquo & placido animo respondere.

XL. Habes, Lector benevole, Defensionem meam, eamque *Latinam*. Quæ si non ad omnes, qui *Gallicam* Censuram legunt, pervenerit, eos, quorum credulitas perfugium Censoris est, ego curare non possum. Neque posthac alias me interpellationes, quarum nulla hujus Censuræ vim facile æquabit, protinus ad bonas horas ab opere sapido & fatigari avertendas commovebunt. Cordati homines non quavis

quavis aura impelluntur, sed potius, quotiescumque usu venit, ipsi secum hæc reputant: Vtrum adversarius aliquis sensum sincerum, & ad verba Dei viva immutatum, an naturalem, vel etiam crudum sensum habeat? utrum bonam an malam destinationem alat? utrum ad ejusmodi pensum & judicium aptus an ineptus sit? utrum in opere aliquo, de quo judicium facit, ea tantummodo, quæ sublestavidentur, exquirat, non sine eorum, quæ ab auctore jam occupata erant, exagitatione; an ea quoque, quæ frugi sunt, agnoscat? Multum, parumne momenti in iis insit, quæ ille reprehendenda vel emendanda cenlet? utrum adversarius solidum ipse fundum habeat, an hac illac, etiam in summa rei, titubet? utrum idem ea, quæ avorum nostrorum memoria vigere cœperunt, quasi ipsam antiquitatem tueatur, an meræ novitatis avidior sit? Ceterum supra humanam facultatem est, omnia veritatis impedimenta apud omnes præcavere ac removere: totum Deo committi oportet, ut Ipse verbo suo, supra aurum & obryzum pretioso, ubi, & quando, & quomodo, & per quos, & apud quos vult, nitidorem indies victoriæ paret.

LECTORI

S.

Missa fuit hæc defensio a Reverendo Auctore in *Hollandiam*, ut *Miscellaneis Criticis*, quæ *Amstelaedami* per quadrimestre spatum prodire solent, inscrerentur. Cum vero harum Observationum Curatores has partes, nescio ob quas causas, declinassent; ne diligentissimo Viro suus periret labor, traditæ fuerunt illæ chartæ huic Lugdunensi Bibliopolæ separatim excudendæ. Vale.

Qq qq

APP.

APP. CRIT. P. IV.

N. V.

ADMONITIO

EDITIONI MINORI

ANNI 1734 POSTLIMINIO ADIECTA

A. MDCCXXXVIII MENSE APRILL.

S V M M A R I V M.

Propositio. § 1.

Corrigendorum spicilegium. § 5.

Defensio operis. § 2.

Margo ad Ioh. V. 7 declaratus. § 6.

Diversitas exemplariorum, & hominum, qui eis dant operam. § 3.

Ratio Gnomonis, & cardo Harmoniae Evangelistarum. § 7.

Idea fructuosa recensionis. § 4.

Conclusio. § 8.

§ I.

Quartus agitur annus, ex quo major editio N. T. Græci cum Apparatu critico, & item hæc minor, mea opera exiit, quotidianoque hujus temporis usu complura collegi, quorum aliqua tecum, religiè Lector, in præsenti communicanda existimo, sperans, fore, ut etiam ii, qui prius exemplaria nacti sunt, utilitatem facile percipiendam ad se redundare libenter patiantur.

§ II. *Mēta* laboris est hæc, non ut aliud fiat textus, quem non nulli sperare aut timere videbantur, sed ut obvii textū sanitas firmitudoque, pauculis gemmis, quæ obrutæ jacuerant, postliminio restitutis, quam exploratissima præstetur. Quam obrem etiam minutissima quæque excutere dignati semel suimus. Eo eni magis iis, qui sua interesse putant, probamus, nil ponderosius nos fugisse. *Exceptiones* hinc inde exortas Apparatus noster, in tertia præsertim parte, occupavit: & postea *Defensio operis*, *Germanice*, cum Harmonia Evangelistarum, *Latine*, aliquanto auctior, scorsum est edita, quæ mihi, ut sentio, idoneos talium rerum arbitros fatis conciliavit..

§ III.

§ III. Abundat ætas nostra, divino, *utinam* diutino ac perpetuo beneficio, editionibus Scripturæ, præsertim Novi Testamenti, etiam Graeci. Summa omnium utique exemplariorum non potest non eadem esse: sed *accessoria*, quæ suum quoque pondus habent, non sunt eadem. *Editores* multum paßim, quod videlicet iplis placitum est, & quod placitum aliis putant, pollicentur; sed prudentes, quid revera abs quovis eorum præstetur, dispiciunt: *emittere* elegantes specie libri externa capiuntur, quæ, quoad potest, ab honestis editoribus curatur: *hæc* veri, interiorem nitorem multo magis requirunt.

§ IV. In hoc genere, quid editio N. T. Graeci, eaque quotidianis omnium usibus apta, habere debeat, proponam.

1. *Non debet merum unius cujuspam editionis pristinæ textum referre, sed omnium veterum codicum exhibere frugem, sive palea.*

2. *Sine palea, inquam. Pleno enim volumine totam farraginem variantium lectionum, etiam in minutissimis, contineri expediat, in usum criticorum: sed communia exemplaria multitudinem lectorum fas non est iis turbare discrepantiis, quæ a codicibus nihil auctoritatis, nil momenti a re ipsa habent.*

3. *Frugem vero omnem repraesentare debet, ita ut, quavis lectiones, quæ saltē aliquid in recessu habere possint, aut in textu aut in margine referat, judiciumque lectori & expeditum offerat & liberum reservet.*

4. *Sectiones majores, quas legitima discernit analysis, conspicuis quibusdam intervallis dirimi, sed periodos, cola, commata inter se connecti decet, ut sententiae tenor quam commodissime percipiatur.*

5. *Interpunctiones, accentus & spiritus, in quibus magnum persæpe pondus inest, ita constitui debent, ut ipsi verborum sensui respondeant: ab aliis numerorum, literarum, asteriscorum notulis textum quam maxime immunem relinqui, & abbreviaturas, quas vocant, intricatores arceri convenient.*

6. *Textus requiritur quam emendatissimus, & Errata, si quae sunt, ita indicanda sunt, ut ne tirones quidem quidquam impediatur.*

Iustas esse has atque sufficientes leges, nemo non agnoverit. Ad eas quilibet, quem diligendi exemplaris cura tangit, meam & quamlibet aliam editionem vel per se vel per alios examinet. Mea non ostento: aliena non vitupero.

§ V. Iisdem ego legibus teneor, ut etiamnum Errata quedam, quamvis levia, profitear. Legendum igitur Marc. I. 44 σεαυτὸν, per τ. Luc. V. 21 δικλογίεσθαι, per δ. c. XVIII. 10 ἐτέρος, per ε. Joh. VIII. 58 γειθαῖ, per δ. Gal. I. 14 τυντικώτας, inserto: Iac. I. 7 ἀρθεωπός, per ζ. Accedunt in quibusdam exemplaribus

tria loca: Ioh. XVII. 18 *αὐτεῖς*, per *οὐ*, Act. XVI. 37 *ἰνθάλλουσιν*, per *β.* Hebr. I. 6 *οἴκουμένην*, per *οὐ*. Nullam major editio nostra voculam omissam, nullam literam habet mendosam, quæ sibi calcem non sit retractata. Firmus hujus rei testis est Cl. *Andreas Buttigius* in Præfatione N. T. Græci ex majore illa (nam minorum, opinor, non viderat) recusî. Nunc hæc minor eandem dotem habet: vigilanti enim meo & familiarium studio conquisiui, quæ corrigenda remansissent. Qua de re lectors rogo, ne sequiores exemplarium ex meis deductorum lectiones, quas prodere & exaggerare parco, mihi attribuant, sed meas lectiones unice ex meis æstiment exemplaribus. De circellis Act. XXVI. 20. 1 Cor. XII. 28. 2 Cor. X. 12. Hebr. XII. 22. majorem editionem conferendam relinquo, dum alibi pluradicam. In margine Ap. XI. 8 post *αὐτῶν*, inseratur *alterum*.

§ VI. Ad fulgidissimum locum 1 Ioh. V. 7. 8 margo meus sic habet: *Deleatur haec pars (ἐν τῷ εὐρεῶ - - ἐν τῇ γῇ) vel potius trajeccio utroque versu totus locus sic ligatur, ὅτι ἡσίč εἰσιν κτλ.* Hanc censuram laudatæ illius præfationis Scriptor & meam esse, & nimis duram ex parte sibi visam fuisse ait, & in editione sua paginam hac censura præditam mutavit. Nimis equidem duram censuram esse assentior, quæ versum 7 omittendum esse edicat: sed ipsam omissionem Græcis solennem dissimulare neutiquam debui. Quid codices, si numerus eorum hanc rem conficeret, *deleri juberent*, indicare volui tantum modo: enimvero continuo subjeci, *VEL POTIVS* *trajeccio* &c. & huic parti literulam *β* dedi. Hæc demum *potior* pars meam censuram habet; & huic unice parti *Apparatus* in margine allegatus respondet. Itaque marginis mei verba, si quem offendunt, ex constanti sensu meo sic mitigentur: *Omittebatur hæc pars quondam: sed potius &c.* *Di causa omissionis* minus labore. Plerique defensores versiculi ad homœoteleton confugiunt, & in homœoteleuto quidem quam multi hiatus per incuriam librariorum admissi sint, egomet passim commonstro: sed in præsenti causam istam non valere, evici, ni fallor, in Apparatu, ad illum locum § xxv: simusque aliam causam, neque iis, qui morem Veterum tenent, displicituram, neque Veterum honori inimicam, surrogavi, *Disciplinam arcani*, quin etiam significavi, haud solum me esse aut primum, cui hæc in mentem venerit. Ceteroqui effusam literatissimi Viri humanitatem grato animo agnosco: quæ vero idem aliisque de Matth. VI. 13. Luc. III. 36. Col. IV. 8 aliisque locis notarunt, ea in *Apparatu*, si is recte perpendatur, vel in *Defensione* supra memorata, vel in *Gnomone* hermeneytico expediuntur.

§ VII. Hic ipse *Gnomon*, si queraris, Lector, me occupatum hodieque habet: sed munia publica prævalent; locusque a typographiis remotus, valetudo non firmissima, & multæ aliae causæ, me retardant. Partes aliquæ ubi jam exstant, præfatio *Harmoniae Evangelistarum* docet: atque ipsa maxime *Harmonia* A. 1736 edita, pars est *Gnomonis*, de qua parte hoc loco aliquid inculcari, magnitudo rei postulat.

Innumerales sunt, fateor, Harmonia conditores Evangelicæ: sed fere omnes, quum *Triæ* fuerint revera Paschata inter Baptismum & Exaltationem Domini, *quatuor*, ne dicam plura, fecerunt. Quod discriben majorem opinionem mutationem historiæ omnium momentosissimæ importat. Novissime, A. 1737, quatuor Paschata, majori solertia, quam quisquam antea, *Eberhardus David Hauberus S. T. D.* defendit, amantissime milii contradieens; tria vero eodem tempore *Timotheus Philadelphus Monotessaro* suo substravit: Germanico interque sermone. Res igitur nunc certe in æquilibrio est penes eos, qui rationes nondum examinarunt: & hanc differentiam, in hoc genere principalem, abs quovis posthac scriptore, censore, lectore, ἀπροσωπτικῶς observari convenit. Duplēcē Harmonia genuina cardinem habet: *charactēris historicos*, qui Matth. II. 1. 19. Marc. XIV. 12. Luc. III. 1. 23. Ioh. II. 20. LXIX. 28 & alibi, non sane frustra, figuntur; & constantem allusionem Domini ad publicas Mosis & Prophetarum *lectiones* in sabbatis & festis diebus. Hinc *tria* illa obtinentur Paschata, eaque certis in *Æra Dionysiana* annis firmiter annexa. Hinc celer evicit cursus Salvatoris, & decentissimus in eo cursu actuū ordo. Hæc qui consideraverit, is, me non temere, & post tot alios in hac parte laborasse, & hanc partem ante alias expediisse, confitebitur. Nam quo tritior est materies, eo minus contemni debet recta ejus tractatio: & quo plures sunt, qui errorem sovent, eo magis necessaria est vindicatio veritatis.

Atque hæ partes, quas commemoravi, si tibi, Lector, displicant, non postulo, ut ipsum *Gnomonem* totum desideres: sin autem, ut confido, probantur tibi, peto abs te, ut ne, si opiniones nescio quæ ineptæ, imo temerariæ, mihi adscribantur, subita credulitate moveare, sed de me ex meis unice scriptis judicium facias, maximeque, ut ad telam aliquando pertexendam divinum auxilium mecum implores. Tum *Exegesis a criti*, *Criti* ab *exegeſi* nervis radiisque augebitur.

§ VIII. Faciamus vero Dei voluntatem sine cunctatione: intelligentiæ *interim* profectui modeste ac reverenter operemur.

APP. CRIT. P. IV.

N. VI.

VERGLEICHVNG
MERKWVRDIGER STELLEN
DES
NEVEN TESTAMENTS,
DARIN
D. MARTINI LVtheri DEVTSCHE VEBERSEZVNG;
DER GRIECHISCHE TEXT DER ZVLЛИCHAVISCHEN AVSGA-
BE, VND I. A. BENGELII REVISION DES GRIECHISCHEN
N. TEST. VNTERSCHIEDEN SIND.

Mit *Lutheri* Vebersezung kommt bald unsers *Reineccii*, bald *Bengelii* griechischer Text, und in der Hauptfache diese beyde durchgehends, sonst aber auch bisweilen keiner von beyden, überein. Die Vrsache ist diese: *Lutherus* hatte je nicht Zeit zu critischen Vntersuchungen: Er übersezte das Neue Testament, wie er es theils in der uralten, ihm vorhin gewohnten lateinisichen Version, theils in dem griechischen Text *Erasmi* vor sich fand. Hernach ist *Erasmi* Text durch beyde *Stephanos* und *Bezae*, hin und wieder geändert, und nicht eben allemal verbessert worden: Daher Luthero von denenjenigen, die ihn gegen einen solchen Text halten, bisweilen zu viel geschicht. Indessen sind solchem geänderten Texte die *Elzevirii*, und unter vielen andern, leztens auch *Reineccius* gefolget.

Diese alle, und dazu Ben. *Ariam Montanum*, (der sich nach der editione Complutensi, welche die allererste gewesen, gerichtet,) hat *Bengelius* zusammen, und aus einem jeden das beste genommen. In der Offenbarung *Iohannis* hat er etliche mal dem unschätzlichen Alexandrinischen Manuscript den Vorzug gelassen: aber in allen andern Büchern des N. Test. ist nicht eine Sylbe zu finden, da derselben Text nicht mit *Montano* oder andern bewährten Editionen übereinkäme. Das übrigste hat er auf den Rand der größern Tübingischen, und etwas sparsamer auf den Rand der kleinern Stuttgartischen Ausgabe gesetzt, von allem aber in Apparatu critico Rechenschaft gegeben.

Diss

Diss Orts haben wir nicht begehrret, alle erhebliche variante Lectionen zu erschöpfen, als welches einem jeden anderwerts zu suchen überlassen wird: Nur hat man erachtet, es werde einiger summarischer Entwurf des Vnterscheids zwischen Lutheri, unsern Griechischen, und Bengelii Lesarten, dieser deutlichen Originalbibel gar eigentlich anstehen, und den Liebhabern der Wahrheit einen solchen Nutzen bringen, der bey dem ersten Anblick geringer, als bey reisem Nachsinnen seyn möchte.

Also bedeutet in folgender Tabelle *L.* Lutherum, *M.* Montanum, *R.* Reinecum, und zulezt *Al.* codicem Alexandrinum. Die Buchstaben $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ zeigen an, wie Bengelius seine lectiones marginales, unvorgreilich, stufenweise, höher oder geringer schätzt. Das ζ weiset auf den Apparatum, welcher den Grund der Lesart critice darthut: und das *G* auf den so genannten *Guomonem*, da die Wichtigkeit mancher unscheinbaren Stelle exegetice wird dargeleget werden.

Matth.	TEXTVS BENGELII.		MARGO EJVSDEM.
I, 18.	ἵντες	R	non legitur.
II, 6.	γάρ	R	$\gamma \alpha \beta$ moi
II.	εἰδον	M	$\epsilon \nu \rho \sigma \nu$
III, 8.	καρπὸν ἀξιον	M	καρπὸς ἀξικός
IV, 12. & passim.	ὁ ἵντες	L R	subauditur.
V, 22.	εἰκῆ	R	non legitur.
47.	τελώνας	L R	$\epsilon \theta \nu \mu \omega \nu$
VI, 1.	ἐλημοσύνην	L R	δικαιοσύνη
13.	ὅτι usq. ἀμήν	L R	abest.
IX, 13.	εἰς μετάοισιν	L R	abest.
36.	ἐσκυλικένοις	M	ἐκλελυμένοι
XII, 35.	abest.	M	της καρδίας
XVI, 13.	με	R	non legitur.
XIX, 17.	λέγεις usq. Θεός	L R	ἔρωτας περὶ τῆς ἀγαθῆς; εἰς ἴσιν ὁ ἀγαθός.
XXI, 7.	ἐπεκάθισεν	M	ἐπεκάθισαν
XXIII, 8.	ὁ χριστός	L R	non legitur.
XXV, 13.	ἐν ᾧ ὁ νίκης τῆς ἀνθεώπου ἐ-	L R	abest.
	χειρὶ	R	ἐνχαριστάς
XXVI, 26.	εὐλογήσας	L R	non legitur.
XXVII, 9.	ἰερεὺς	L R	$\beta \gamma$
64.	abest.	L	ἱυκτος
Marc. II, 17.	εἰς μετάοισιν	L R	non legitur.
III, 29.	χρίσεως	L R	ἀποτικός
VII, 2.	ἱμεριψάντω	L R	non legitur.

Marc.

Marc.	TEXTVS BENGELII.	MARGO EJVSDEM.
IX, 40.	ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν	R ημῶν, ὑπὲρ ημῶν ε L
XI, 10.	ἐν ὀρόματι κυρίος	L R non legitur. β
XIV, 22.	Φάγετε	L R abest. γ
XV, 8.	ἀναβούσας	R ἀναβὰς δ L
XVI, 8.	abest.	M ταχὺ ε L R
Luc. I, 35.	non legitur.	R ἐκ σῆς ε L
III, 19.	abest.	L Φιλίππων ε R
IV, 8.	ὑπαγεὶ ὁπίσω με, σατανᾶ	L R non exstat. α
ibid.	non exstat.	L γάρ ε R
VII, 11.	τῷ	L τῇ δ R
IX, 50.	ημῶν, ὑπὲρ ημῶν	L R ημῶν, ὑπὲρ ημῶν α ζ G
X, 11.	ἐφ' οὐμᾶς	L R non legitur. β
20.	non legitur.	L μᾶλλον ε R
22.	non legitur.	L χαὶ σραφεῖς πρὸς τὰς μαθητὰς εἰπε δ R
XI, 2. 4.	ημῶν usque ἀραιοῖς &, γε-	non legitur. γ ζ
	ιπθήτο usque γῆς &, αλ-	
44.	λαὶ usque πονηρᾶς	L R
	γραμματεῖς χαὶ Φαρισαῖοι	
	υποκριταὶ	L R non legitur. β G
XIII, 35.	ἴρημος	L R non legitur. β G
ibid.	λέγω δὲ	L διὰ λέγω ε ζ R
XV, 17.	ἔγω δὲ	L R ἔγω δὲ ὡδὲ β
XXIV, 53.	ἄμνη.	R abest. α L
& aliis locis.		
Ioh. V, 16.	χαὶ ἐζήτειν αὐτὸν ἀποκτεῖ-	
	ναι	L R non legitur. γ
VII, 8.	ἔγω, εἰπω	L R εγὼ εἰπε β
34. 36.	εἰμι	L R εἰμι β G
X, 8.	abest.	M πρὸς ἐμῶν δ L R
XIII, 30. 31.	ὅτε ἐξῆλθε.	M G "Οτε γνὲ ἐξῆλθε, ε ζ L R
XIV, 1.	non legitur.	R χαὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτῷ ε L
XVII, 17.	σῆς	L R abest. β
XVIII, 15.	ἄλλος	L διὰ λλος δ R
20.	πάντες	L πάντοτε δ R
XIX, 14.	ἔκτη	L R πρίτη β ζ G
Act. II, 30.	τὸ κατὰ σάρκα ἀνεσήσειν	
	τὸν χριστὸν	R non legitur. α L
38.		
& sc̄pius.	χριστός	L R non legitur. β
		Act.

Autor.	TEX TVS BENGELII.	M	MARGO EJV SDEM.
III, 20.	προκεκειρισμένον	M	προκεκειρισμένον ε ζ L R
V, 41.	αὐτὸς	L R	αβεστ. β ζ G
VII, 35.	ἀρχοντα καὶ λυτρωτῶν	L R	ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτῶν β ζ
IX, 6.	ἄλλα omnes veteres (ut ostendit Bengelii Defensio II.) nec non	M	σκληρόν σοι πρὸς κάρτεα λαχτίζειν κ. τ. λ. ε ζ L R
XI, 28.	καίσαρος	I R	αβεστ. γ
XIII, 6.	βαριπτές	R	βαριπτές β L
17.	non legitur.	L	ἰσραὴλ δ R
33.	τῷ πρωτῷ (olim)	L	τῷ δευτέρῳ δ R
44.	ἐρχομένῳ	R	Νευτροῦ legitur β
XVII, 25.	καὶ τὸ	R	ἐρχομένῳ β L
XVIII, 5.	πνεύματι	L R	κατὰ δ L
25.	περὶ τὸν κυρίον	L R	λόγῳ β G
XXI, 15.	ἐπισκευαστάμενοι	M G	περὶ τὸν ἵντος ε ζ L R
XXIII, 9.	μὴ θεουμαχῶν	L R	ἀποσκευαστάμενοι ε ζ L R
XXVII, 14.	ἴρωκλύδων	R G	non legitur. ε β L
Rom. I, 16.	τῷ χριστῷ	L R	εὐρακυλῶν γ ζ L
II, 5.	καὶ δικαιοριστίας	M G	non legitur. β
VIII, 11.	· διὰ τὸ ἐνοικήν αὐτῷ πρῶ-	L	δικαιοριστίας ε L R
	· ον μα	M	διὰ τὸ ἐνοικήντος αὐτῷ δ R
XII, 11.	κυρίῳ	M	πνεύματος ε ζ L
XIV, 9.	καὶ ἀνέση	L R	Vtrumvis, R
XVI, 5.	ἀκαίριας	L R	non exstat. α
1 Cor. VI, 20.	καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ	L R	ἀστίας β
VII, 3.	օσπειλομενον ἔντοισιν	L R	non legitur. α
5.	τῇ ιντεῖᾳ καὶ	L R	օσπειλῆι α
XII, 2.	ὅτι ὅτε	M	non legitur. β
XIV, 25.	καὶ ἡτο τὸ	L R	ὅτε ε L R
XV, 20.	ἡ ἑντο	L R	τὸ α α G
31.	ἰνετέρων	R G	non legitur. β
45.	ἀθηρωτος αδέιμ	L R	ἱμετέρων ε ζ L
2 Cor. VIII, 4.	διξαῖται ἡμεῖς	L R	αδέιμ β
Gal. III, 1.	τῇ ἀληθεῖᾳ μὴ πείθεσθαι	L R	non exstat. α G
IV, 25.	ἀγαρ	L R	non legitur. β
Eph. I, 18.	καρδίας	M	non exstat. β G
III, 9.	οἰκογονία	M	διαρροίας ε L R
V, 9.	πνεύματος	L R	κοιωνίας ε L R
Phil. IV, 3.	τῷ	L	Φωτὸς α
1 Thess. V, 13.	ἴαυτοῖς	R	αὐτοῖς ε R

R r r r

1 Tim.

I Tim.

TEXTVS BENGELII.

MARGO EJVSDEM.

I, 4.	εἰκονομίσν	R	οἰκοδομίαν	ε L
17.	μύρω σοφῷ Θεῷ	L R	μόρῳ Θεῷ	ε
V, 4.	καλὸν καὶ	L R	non legitur.	β
2 Tim. II, 19.	κυρίς	M	χριστός	ε L R
III, 16.	καὶ	R	deest.	ε L
Tit. II, 8.	ήμῶν	L	ήμαν	ε R
Philem. v. 7.	Χαράν	L	χάρην	ε R
20. fin.	κυρίῳ	L R	χριστῷ	β
1 Petr. I, 4. 5.	ὑμᾶς	L	ὑμᾶς	ε R
II, 21.	ὑμῶν, ὑμῖν	R	ὑμῶν, ὑμῖν	ε L
III, 8.	Φίλόφρονες	L R	ταπεινόφρονες	β
20.	ἀπεξέδεχετο	M	ἀπαξέξεδεχετο	ε L R
2 Petr. II, 2.	ἀσελγείαις	M	ἀπωλείαις	ε L R
II, 13.	ἀπάταις	R	ἀγάπαις	ε L
18.	ὄντως ἀποφυγόντας	L R	ἀλιγως ἀποφέυγοντας	β
III, 7.	αὐτῷ	L	αὐτῷ	ε R
10.	ἐν νυκτὶ	L R	non legitur.	β
1 Joh. I, 5.	ἐπαγγελία	R	ἀγγελία	ε L
II, 7.	ἀδελφοὶ	L R	ἀγαπητοὶ	β G
12.	γράσων	L R	ἔγραψα	β G
23. fin.	deest.	L R	οἱ ομιλογῶν τὸν ἵναν, καὶ τὸν αὐτέρα ἔχει	β
V, 7. 8.	ὅτι τρεῖς . . . εὐρανῷ . . .		Multi versum 7 omiserunt, & L ipse : sed legendus est, & quidem post ver- sum 8.	
	ἐν τῇ γῇ κ. τ. λ. Edd. Germ. A. 1576. &c.	R		β ζ G
10.	Θεῷ	L R	ὑιῷ	β
Hebr. II, 9.	Χάριτι	L R	χωρίς	β G
VI, 10.	τῷ κόπῳ	L R	non exstat.	β
IX, 1.	πρώτη	L	πρώτη σκηνὴ	ε R
14.	αἰωνίς	R	ἀγία	δ L
XI, 11.	ἔτεκεν	L R	abest.	β
13.	non legitur.	M	καὶ πειθώντες	ε L R
XIII, 9.	μὴ πειθερεθεῖ	L R	μὴ παραφέρεθε	β
Iac. II, 18.	σὺ, ἐκ	L R	σὺ, χωρίς	β
V, 12.	ὑπὸ κρίσιν	R	εἰς ὑπόκρισιν	δ L
Iud. v. 1.	ἵγιατμένοις	L R	ἴγαπημένοις	β
4.	Θεὸν	L R	non legitur.	ε G
22. 23.	καὶ θεῖ μὲν ἐλεεῖτε. . . ἀρ- πάζοντες	L R	καὶ θεῖ μὲν ἐλέγχετε διακρι- νομένας· θεῖ δὲ σωζετε εκ πυρὸς ἀρπάζοντες· θεῖ δὲ ἐλεεῖτε ἐν Φόβῳ	β G Iud.

Iud.	TEXTVS BENGELII.		MARGO EJVSDDEM.
v. 25.	μόνω σοφῷ Θεῷ	L R	μόνῳ Θεῷ
Ap. I, 6.	βασιλεῖαν	M	βασιλεῖς καὶ
ii.	non legitur.	M	ἴγος εἰμι τὸ ἀλφα καὶ τὸ Ω,
			οἱ πρῶτοι καὶ οἱ ἔχατος
			καὶ
18.	non exstat.	L	ἀιών.
II, 5.	ταχεῖ (ταχὺ R)	L	Neutrū legitur.
9.	non legitur.	Al.	τὰ ἔργα καὶ
14.	τῷ	L G	τὸν
16.	ταχὺ	L R	non legitur.
V. 14.	non legitur.	M	Ζωντὶ εἰς τὰς αἰώνας τῷ
			αιώνων
VI, 8.	ἴδοθη αὐτῷ	M	ἴδοθη αὐτοῖς
ii.	Χρέον	M G	χρέον μικρὸν
VII, 14.	κυρίε μα	M	κύριε
VIII, 13.	ἀπτῆ	M	ἀγγέλικ
IX, 16.	δός μυριάδες R nec non	R	δισμυριάδες
XI, 1.	non legitur.	L	καὶ εἰσίκει οἱ ἄγγελος
2.	ἐξωθεν	R	ἐξωθεν
8.	οἱ κύριοι αὐτῶν	M	οἱ κύριοι ἡμῶν
15.	ἔγένετο ἡ βασιλεία	M	ἔγένετο αἱ βασιλεῖαι
17.	οἱ ὥν καὶ οἱ ἦν	Al. G	οἱ ὥν καὶ οἱ ἦν καὶ οἱ ἐρχόμενος
XII, 8.	εἰκ ἵχυσεν . . . . αὐτῷ	M G	εἰκ ἵχυσαν . . . . αὐτῷ
10.	κατήγορος	L R	κατήγωρ
XIII, 5.	ποιῆσαι L. nec non	R	abest.
7.	καὶ λαὸν	Al.	deest.
XIV, 1.	τὸ δόγμα αὐτῷ καὶ	M	deest.
5.	ψεῦδος	M	δόλος
ibid.	abest.	M	ἐρώπιον τῷ θρόνῳ τῷ Θεῷ
6.	ἄλλον	R	deest.
8.	abest.	L	τῷ θυμῷ
XV, 3.	ἰδιῶν	M	ἄγιων
XVI, 7.	τῷ	Al. G	ἐκ τῷ M. ἀλλὰ εἰς τῷ ε. R.
			nec non
XVII, 8.	καὶ παρέσατ	M	καίπερ ἔσιν
16.	καὶ τὸ θηρίον	M	ἐπὶ τὸ θηρίον
XVIII, 13.	καὶ σμαριον	Al.	deest.
XIX, 17.	τὸ μέγα τῷ	M	τῷ μεγάλῳ
XX, 12.	θρόνῳ	M	Θεῷ
XXI, 17.	τοπχῶν	L R	abest.
24.	non legitur.	M	τῶν σωζομένων
ibid.	non legitur.	L	καὶ τὴν τιμὴν

Apoc.	TEXTVS BENGELII.	MARGO EJVSDEM.
XXII, 6. 19.	πτευμάτων τῶν τὸς Χύλος	M ἀγίων M βιβλίος
		ε L R ε L R

Ein jeder kann bey dem Text selbst für die restituerte Lesarten ein beliebiges Signum sezen, und auch dieses Verzeichniß nach seinem Gefallen vermehren.

APP. CRIT. P. IV.

Nro VII.

ORDINATVM, MODESTVM, VERVM EXAMEN SINGVLORVM XLIII CANONVM CRITICORVM

GERARDI A MASTRICHT,

DATVM IN PRÆF. GNOM. N. T. § VIII. IX. X.

§. I.

Spiritui se plerique subdueunt eruditorum: quare ne literam quidem suam rite trahant. Hinc de variantium lectionum decisione, & que decisionis cum textu recepto coniunctione, confusissimæ adhuc dominantur opiniones. nam aliis *anti-quioribus* manuscriptis nititur, alias *pluribus*, ita quidem, ut etiam falsum iacet numerum: alias *Latinam* verlionem, alias *orientales* evehit: alias *Scholiaстas Graecos* laudat, alias *vetusiores patres*: alias *contextum*, (qui sane plurimum valet,) ita defendit, ut planiora omnia & pleniora sequatur; alias expungit, quicquid ab uno, si placet *Aethiopico*, non dicam, interprete, sed librario, semel omissum est: alias *receptiorem textum* cupide reprehendit; alias eum sine ulla exceptione tinetur. *Non omnes*, qui citharam habent, sunt citharoedi.

§. II.

Nos, re diu mactumque agitata, omnem lectionis varietatem his *Monitis* & discerni & digeri posse confidimus.

I. *Partes sacri textus longe plurimæ remanent nulla notabilī varietate (Gratia DEO) affectae.*

II. *Totam eae doctrinam salutarem omnibus criteriis praeditam continent.*

III. *Ad eas cuncta lectionis varietas, tanquam ad normam, exigi & dijudicari debet ac potest.*

IV. *Lectionem N. T. eamque variantem, habent codices manuscripti, ex manuscriptis impredi; Græci, Latini, Graecolatini (de quibus non alter sensi in Apparatu, P.I. § XXIX, & P. II ad init. ep. ad Rom., ac de principe eorum Burneriano Lud. Küberus in præf. N. T.) Syriaci &c. Latinizantes Graeci vel aliorum linguarum: liquida*

da allegata Irenæi &c. ut cuivis generationi largitur divina providentia. Omnia vocabulo codicum late interdum accepto complestimur.

V. Huius tamen codices per ecclesiæ omnium seculorum & climatum diffusi sunt, & maximum primum ita prece attingunt, ut conjunctim, in omni varietatum multitudine, sacerdotem lectionem exhibeant.

§. III.

VI. Certe nulla unquam conjectura audienda est: tutius seponitur, quae forte laborari videntur, particula textus.

VII. Universi codices in decidendo sunt norma singulorum.

VIII. Graeci Codices, eam obtinentes antiquitatem, quæ ipsam lectionis varietatem superet, valde pauci sunt: reliqui permulti.

IX. Quamlibet parum valeant versiones & patres, ubi a Graecis exemplaribus N. T. discedunt; certe ubi Graeca exemplaria N. T. inter se differunt, ea praepollent, quibus versiones patresque consonant.

X. Latinæ versionis leđio, ubi consensim patrum Latinorum vel etiam aliorum testimoni idoneorum firmatur, eximium e singulariæ antiquitatem pondus habet.

§. IV.

XL. Testium numerus pro utravis cuiuslibet loci lectione vigilanter iniri debet: & idcirco secernendi sunt codices Evangelistarum ab iis, qui Acta & Epistolas, cum Apocalypsi vel sine ea, vel hanc solam habent: integri a multis: ii, qui ad Stephanicam editionem collati sunt, ab iis, qui ad Complutensem, aut ad Elzevirianum, aut ad ignotam aliquam sunt collati: ii, quos recte collatos esse constat, v. gr. Alexandrinus, ab iis, quos recte collatos esse non constat, aut quos constat segniss esse collatos, v. gr. a Vaticano, qui alias vix parem haberet.

XII. Plures ita denum testes paucioribus; &, quod gravius est, testes climatis, seculis, linguis, diversi, propinquis inter se; &, quod gravissimum est, antiqui novis præferendi sunt. nam quum Fontis nomen prima tuncatur unice manus, Graeca utique; ab ea, quo profius absunt rivi, id est, codices ex primævis deduci, Graeci, Latini &c. hoc plus habent ponderis.

§. V.

XIII. Quas lectiones vel incuria librariorum vel indiscreta cura admisisse existimari jure potest. eae postremi debent lectioni tali, quæ non nimia quidem facilitate blanditur, sed natura dignitate uite.

XIV. Ha sequiore lectionem prodit alliteratio, parallelismus, ecclesiastice lectionis, ineuntis præsertim vel exuentis, opportunitas: hiatum, verba recurrentia: glossam, facilitas æparens, in varietate multiplex, media leđio genuina.

XV. Quinque igitur Momenta sunt Decisionum: Antiquitas testium, diversitas eorum. & multitudine: tum, lectionis sequioris irigo, & genuinitæ color nativus.

XVI. Haec ubi concurrunt, dulium nervum. nisi sceptico, remaneat.

XVII. Quotiescumque autem de his Momentis pars pro una lectione, pars pro altera militat; criticus modo hic, modo illuc moveri potest, vel, si ipse acquiescit, ceteri tardius assentiantur. Vbi alius alio majorem in oculis vel corporis vel animae aciem habet, frustra disputatur. Alter alteri uil obtrudere potest aut eripere, nisi forte ipsa olim autographa reperiantur.

§ VI.

XVIII. Non optima eritis est, quae hanc sumnam praescribit: Sic Erasmus, sic Stephani, sic typographi sere omnes excuderunt: ergo sic legendum est, apicum tenus, ad consummationem usque seculi; & vetusta monumenta, quatenus cum hac lectione congruent, sunt admittenda; quatenus aliud, quamlibet magno consensu, referunt, rejici debent. Dicendum, quod res est: compendiosa est haec crux, ephebis digna. Obstinatam credulitatem erga lectionem receptiorem alit: Et adversus antiqua documenta praefracte suspicacem se facit. Quicunque sunt, qui sine ea firmitudinem textuum ab emuli varietate immuniam, atque adeo ipsius Scripturae ac religionis dilectionem periclitari, periculose ipsi sentiunt, fideique vim ignorant. Aequissimum Calovii judicium, ab hodiernâ quorundam superstitione typographica longe remotum, retulimus in Apparatu P. I, § XXXII, Obs. XIX. Etiam ante typographiam inventam integra erat Scriptura: non ad typographiam Seculi XVI, cuius intra limites, quae a zelotis defenditur lectio, tota conflata est, divina se providentia, Scripturae sacrae invigilans, alligavit.

XIX. Typographica tamen lectio, scire tota, firmiter defenditur, non ex eo, quia usi invaluit, sed quia iis, quae h'c explanamus, criteriis excellit: eoque nomine gaudemus.

§ VII.

XX. Qui per Frobenium & post Lutheri obitum per Stephanos Elzeviriosque excusus est, & adhuc propagatur, textus N. T. Graeci, is a Lutheri versione non raro differt, ut docet Tabula locorum N. T. Bibliis Hebraicis & Graecis Germanicisque Zullichavensiibus adjecta. (App. P. IV. n. VI.) Quae autem cum Luthero congruit genuina lectio, eam cum prolixio amplecti fas est. Sincerus quidem textus citra studium partium quaeri debet: quem tamen multi minus curant (indignum!) quam sartam chirothecam.

XXI. Valde optanda esset talis editio N. T. Graeci, in qua ipse textus totam lectionem germanam, omni varietate dispulsa, liquido exhauriat: sed nostra aetas id non assedit, & quo propius unus alterve nostrum ad primaevam sinceritatem se recipit, omnibus assentiantur plerique.

XXII. Consultum est igitur, ut tantisper, dum uberior lucis mensura obtingit ecclesiae, textus eclectico iudicio ex editionibus probatis quam sincerissimus corregetur. In soila Apocalypsi aliquid ex Mss. adpersum dedi: causamque saepius dixi.

XXIII. Per paucae tamen lectiones recepti textus, vel tanquam dubiae, vel tanquam sequiores, ab reliquo textu secernendae veniunt: Et, ut tales, sine ullo veritatis detimento in ipso textu notantur.

XXIV. *Immo iis exceptis, & aliquantisper duntaxat, quasi sequestratis, teto datum reliquo textu firmiter minitur & salabriter uititur etiam idiota.*

§ VIII.

XXV. *Vicissim nonnullae lectiones pretiosissimae, e situ suo extractae, ut genuinæ recognoscuntur, ad veritatis incrementum.*

XXVI. *Lectiones extra textum receptum, vel aequæ probabiles, vel genuinæ, præser-
im si minus multis codicibus sultæ reperiuntur, non consensim textui sunt inferendæ, sed
in margine indicandæ.*

XXVII. *Id indicium fieri potest, varietatibus marginis in classes quasdam distinctis.
nam quaelibet varietas, quoad quoris tempore conflitti potest, aut in aequilibrio est, aut
altera lectio alteri antistat, & hoc rursum vel magis notabili discrimine, vel minus notabi-
li. Vnde lectiones firmæ, planctibiles, dubiae, in textu aut margine collocatae, analyti-
ce ad quinque gradus, quos alioqui (ut in magnitudinibus stellarum, in qualitatibus,
frigoris &c.) innumeros esse pertum habeo, reducuntur. Hos ego gradus literulis
a β γ δ ε notari.*

§ IX.

Nemo receptioni lectioni, ut arbitror, ita aut insensus est aut addictus, ut his Monitis pollic refragari. Nonnulla uberioris explanantur, additis exemplis, infra, in ep. ad Rom. in ep. Iac. & in Apocalypsi, passim. Nil autem novi assero: hæc eadem antea seusi & scripsi. *Nota* Theophilus a Veritate esse ait, quæ erudit*i* contra meam editionem N. T. monendo invenerint. vid. Beleuchtung, p. 27. Eruditos, opinor, eos narrat, quibus Defensione altera (App. P. iv n. viii.) respondi. Hanc ergo velim perpendat: idemque, quæ mihi pag. 58, & pag. 64 in extremo, adseri-
bit, de iis editionem meam respiciat. Exceptionem, qua usus est in æquitate sua erga me declaranda, missam faciet. Non operose me posthac defendendum mihi puto, ne minus magni æstimare subsidium videar virorum pietate, zelo, orthodoxia, literatura præditorum, qui suis me judiciis & vindiciis haud ignotis tegunt, & aliter animatos, me quiescente, & sustinent & vincunt. Atque jam ego potius eo progredior, ut, quales sint duces, quos plerique sequuntur, ostendam.

§ X.

Exiit videlicet Amstelædami anno 1711 cum ipso N. T. Græco *Crisis Gerardi à Maastricht*, per canones XLIII erícos varias incidentis lectiones: cui crisi nil non tribuerunt eruditi, non solum in Germania, ut I. G. Bajerus in Dissertatione de var. lect. N. T. usu & abusu, pag. 18 &c. sed etiam aliis in terris, ut Ant. Blackwallus Britannus in Clasicis sacris, pag. 617 &c. Atqui summam erileos illius a veritate abesse, demonstravi in Apparatu P. i § xxxix n. 8: & quum A. 1735 eadem crisis aliquantum mutata produllet Amstelædami, alterum examen institui in Defensione illa priore, § 26. 30. 33. 37. (App. P. iv. n. iv.) Et Apparatum & Defensionem, fas est,

est, evolvant, qui crisi illa nitendum putant. In ea Defensione, Latine edita, adjeci hæc: *Decantatos illos XLIII canonos criticos Gerardi a Maastricht singulatim, ordinatim, modeste, vere examinatos, alio tempore dabimus.* Nunc sermè pœnitet promissi: & talis hodie examinis labore superfederem libenter, quum intelligam, esse aliquos, quibus quam minimum criseos quam maxime probetur.

§ XI.

Sed quia *complures etiamnum canonibus illis capiuntur*, neque aptiorem hujus discussiōnis locum propicio: in præsenti eam dabo, ita, ut canones ipsos referam (quo certe nomine ab eorum admiratoribus gratiam iniero;) animadversiones ad utramque editionem criseos illius accommodem; facilitati brevitatique dem operam; neque inter aculeos, quibusdam e somno excitandis necessarios, modestiæ obliviscar.

§ XII.

C A N O N I.

Variantes Lectiones, quod omnes fateri coguntur, ortae sunt ex negligentia, oscitantia, festinatione, aliquando & ex malitia descriptorum. *Est nobis Varia Lectio*, aberratio descriptoris a scriptura vel mente Auctoris, quem describit; *quæ generalis descriptio*, omnem quidem, etiam minimæ literulæ aberrationem pro varia lectione recognoscit. *Commode tamen priores cause magis ad vitium*; posterior vero ad malitiam referri, & pro varia lectione haberi poterit. *Non enim omnis aberratio a scriptura*, est aberratio etiam a mente Auctoris: *quod multo major pars harum lectionum* (in ed. N. T. Oxon. A. 1675, & inde in ed. Amst.) *imo ausim adferere tres quartæ partes demonstrabunt.*

ANIMADVERSIO.

Verum hic dici, agnoscimus, sub ea cautione, quæ ad canonem VIII dabatur, de *sensu* sive mente scriptoris sacri: at inde nullius loci lectio præ altera prærogativam obtinet. Nusquam in margine, quod meminerim, ab auctore allegatur hic canon, quanquam *observationis* potius, quam *canonis* titulum meretur, ut complures alii.

§ XIII.

II. Descriptores errarunt oscitante saepenumero, quando in eodem aut sequenti versu repetitiones vocabulorum inveniebantur, putantes se anteriora vel posteriora descriptisse. *Exinde detractiones, omissa voce aut sententia intermedia, aut sequente; aut variaciones.* *Idem & a dictante profici poterat.*

Canon bonus, sæpe adhibendus, sed raro adhibitus ab auctore. Adhibendus erat, pro lectione marginis, v. gr. ad Luc. X. 11. 1 Ioh. II. 23.

III. Aliquando etiam inde sunt cause additionum, unaque vox aut sententia bis repetita;

petita, quando sc. descriptor in eandem vocem aut periodum inciderat, aut quid neglexerat.

Canon bonus, sepe adhibendus, sed raro adhibitus ab Auctore. Causa in eo allegata non solum additiones, sed etiam permutationes verborum complectitur. Allegandus igitur erat, v. gr. ad 2 Petr. II. 2, pro lectione marginis.

IV. Descriptores saepe in eo errarunt aut variantem lectionem fecerunt, quando vocem scripsérant ante praecedentem, quam delere nolabant, ne decor descriptionis periret. inde trajectio vocum orta, quae variantem lectionem sensu falso facere non debet. idem factum, si quam vocem neglexerant, quam postea addere nolabant.

Vera observatio: sed utra lectio genuina sit, aliunde dignosci debet.

V. Descriptores saepe periodum legerant, & oblii vocis vel vocum originariorum textus, substituabant aequipollentem aut fere aequipollentem, aut aliam, aut penitus omiserunt, quam postea, ne exemplar macularent, mutare, delere vel supplerere voluerunt. Id pro variante lectione non adsumendum, nec textus mutandus.

De locutionibus aequipollentibus, quæ sit manus primæ, quæ Græci librarii, aut interpretis, hac observatione non deciditur: neque eadem omissionem ab additione disserimina.

VI. Peccarunt saepe descriptores in mutandis, omissis literis, praesertim unius organi: item in mutandis syllabis, quæ quoad sonum sibi similes videbantur; id quod frequenter contigit in nominibus propriis ex una in aliam linguam translatis: quæ cum sensum saepe non turbarent, illa propter exemplaris nitorem mutare nolabant: quod non pro variante lectione, sed pro negligentia descriptoris habendum. Ita & judicandum, quando temporum, modorum, aut verborum mutationes, vel generum aut casuum contingebant. &c.

Errorum causam ita hæc tangit observatio, ut ad decisionem non faciat.

VII. Descriptores saepe peccarunt in omissis vel addendis vel variandis particulis, pronominibus, adverbis, præpositionibus, aliisque, quod & saepe in verbis compositis factum: hoc tamen variantem lectionem non facit, nec pro ea habendum. Millies & millies sic peccatum.

Eadem ratio.

§ XIV.

VIII. Quæ lectio additione vel detractione aut mutatione, item variationi constructionis, non mutat sensum, etiam si in tribus quatuorve codicibus manuscriptis inveniatur, pro variante lectione non habenda, nec admittenda contra plurimos alias Codices, bona vel melioris notari. Nulla quippe causa tum cogit, variantem lectionem receptae praeferre.

Cum a tribus quatuorve codicibus, de quibus Canone XI, discesseris, hæc observatio nusquam lectionem unam alteri præfert. Raro etiam additio vel detractione vel mutatione sensum plane eundem relinquat. Interesse aliquid, si ego non sentio, aliis fortasse sentit; si hodie non video, heri fortasse vidi vel cras video. Si non

Sss

interest

interest ad dogma , interesse potest ad elegantiam , ad simplicitatem , ad emphasis , ad connexionem , ad parallelismum qualemcumque.

§ XV.

IX. Vnus Codex non facit variantem lectionem , quia arguit incuriam descriptoris , maxime in omittendo : modo recepta lectio sit secundum analogiam fidei : alias canon XII habet locum.

Canone IX-XII & XL-XLIII , coll. Proleg. n. 108 , de numero codicum agit Noſter : ſed primum *diverſitas & antiquitas* codicū pluris eſt , quam *numerus* , quem ſine diſcrimine accipit : deinde iplum numerū minime habet explicatum , multos ratus codices , ubi pauci aut vix ulli ſunt ; paucos , ubi ſat multi ſunt , vel plures , vel plurimi . Nam in laterculo codicū , canonib⁹ p̄mifflo , plerique folios Evangeliftas , pauci Acta & Epiftolas , Apocalyptin aliquot tantummodo habent ; iidemque ſubinde ſunt mutili , non pari diligentia excuſi , ad editiones inter ſe diſcrepantes collati : at Noſter lectioni marginis ſui folet concedere tantummodo codices in margine expreſſe citatos , & totam fere reliquam laterculi molem textui ſuo ita adſcribit , ut centenos ſubiude codices , etiam in Apocalypti , a textu ſui lectione ſtarre putet . Manifestum hunc atque magnum errorem ſecunda recte appellat editio criſeos Maſtrichtianæ ; itaque formulam de centenis codicibus &c. delevit : ſed reliquum tenorem retinet . Eo magis admonendi ſunt , qui hanc criſiu jam perſanatam putant . Simili errore Ant. Blackwallus in Claflicis facris p. 594. ad Act. II. 24 , & ad 1 Ioh. IV. 3 , allegavit CXX MSS : quum haud XL ſint codices , ad Acta & ad Epiftolas Iohannis , ante eum collati : idemque ſedecim (ſic enim , opinor , legi voluit , non ſexaginta) Stephanicos , has illasve partes N. T. complexos , pro codicibus totius N. T. amplexus eſt , p. 600. 617 fq. 636. In excerptis Oxoniensibus , quæ Maſtrichtius criſi ſubſtravit ſuæ , unus , duo , tres aut quatuor codices ſepe dienunt lectionem aliquam habere , quæ multis testibus nititur . Apud iplum Maſtrichtium lectio textus , quamlibet imbecilla , nunquam potest cauſa cadere ; lectio marginis , quamlibet germana , vincere nunquam .

§ XVI.

Quod ad Canonem IX ſeorsum attinet , unus ſane codex , ubi minor codicū eſt copia , variantem facere lectionem potest ; imo unus codex , v. gr. Apocalypticus apud Erasnūm , iplum textum ſuſtentavit : ſed quo major copia comparatur , eo rarius unus codex variam lectionem cum ſpecie potest facere . Sæpe autem unus dabatur Maſtrichtio , ubi multi ſunt . Citatur hic canon ad Matth. XXVI. 35. Marc. IX. 40 : at lectione marginis non uno MS ſed fere omnibus nititur . Ap. III. 12 omnes libri , etiam excuſi ante Beza , habent ναω̄ quare qui libros MSS. contulere , nullam hīc varietatem notarunt . Apud Beza error hypothetæ dedit λαω̄ id Beza correxit : ſed unus Huiſſus , qui codicem Alexandrinum ad textum cum mendo λαω̄ excuſum contulit , ναω̄ deinde tanquam variam lectionem codicis Alex. notavit . Inde

Inde *Maastrichtius* lectionem *sc̄ō*, quasi in *uno* tantum codice repertam, hoc canonie IX reprobavit, quum in *omnibus* exstet ac plane genuina sit. Ille non potuissent accidere *Maastrichtio*, nisi in *summa* eriscaos errasset. Ultima canonis verba, modo recepta &c. receptam lectionem sine causa in disserimen adducunt.

§ XVII.

X. Neque duo Codices faciunt variantem lectionem, contra receptam & editam & sini sensus lectionem; quis id duorum descriptorum, forte ejusdem, duarum descriptorum arguit incuriam, maxime in omittendo: in quo plerumque sufficit ratio illa sola: omissum esse.

Citatur Canon v. gr. ad Apoc. XIV. 1. XVII. 4: at lectio marginis non *duobus* codicibus, sed *omnibus* nititur, errorem refutans ab *Erasmo* invectum, & per *Stephanos* & tot alios receptum. Et tamen sunt, qui *Stephanico* prelo divinam pro integritate N. T. Providentiam mancipare avdeant, nec desinant audaciam iis adscribere, qui sua *estate* omnibus subsidiis a *Providentia* oblatis religiose ad communem adilicationem utuntur.

XI. Neque faciunt variantem lectionem tres aut quatuor codices, maxime in omittendo, contra viginti & quod excurrit alios manuscriptos.

Citatur Canon v. gr. ad Luc. XIII. 35: at lectio marginis non *tribus aut quatuor*, sed *permultis*, iisque praeceps testibus nititur. Sic Matth. II. 11. XXVIII. 19, lectio marginis non *tribus quatuorve*, sed ita multis codicibus nititur, ut lectio*ni* textus ne *unius* quidem firma relinquatur opinio.

I'bi Millius plures, inquit *Maastrichtius* in Proleg. § ult. codices, versiones & patres adducit, *ibi* parva mutatione numerus codicum, verbi gratia, trium quatuorve, ad sex septemve angeli & extendi potest; ut nec ille variam lectionem facere debeat contra centum (ed. 2, plerisque) alios codices seu testes. De centum seu plerisque illis jam diximus: trium quatuorve, & sex septemve, pusilla est differentia; sed multo major intercedit, ut margo *Maastrichtianus* ad Apparatum nostrum collatus quemlibet lectorem quovis docebit loco.

XII. Magnus codicum manuscriptorum numerus veluti viginti aut plurimum, firmat & probat receptam & communem lectionem sani sensus, potissimum in omittendo.

Lectio sani sensus, quæ ante typographiam inventam vel etiam deinceps recepta & communis suit, iusto codicumi firmatur numero: sed iustum numerum, variis ex causis, modo plures, modo pauciores faciunt codices; & diversitas testium antiquitasque plus valet.

§ XVIII.

XIII. Stephani Curcellæi annotationes variantium lectionum, pro variantibus lectionibus non habendie, quia ille non notat codices, unde eas habeat, an ex manuscriptis, an vero ex impressis exemplaribus. Possunt etiam pro uno codice haberi.

De Curcellæo dixi in Appar. P. I § XXXIX n. 6. *Miratur Mastrichtius* in Notis ad 1 Cor. VI. 5, *unum Curcellæum ab Oxoniensibus citari*, quum vel *triginta MSS.* habeat Millius. Fugit ergo illum, talia *multis* dari locis, v. gr. Matth. V. 48. Iac. II. 18. Qui non vident, palpare possunt excerpta *Oxonensis*, quæ canonicis Mastrichtianis sublternuntur, nequitiam esse idonea: neque *editiones* a Mastrichtio justa cura esse collatas. nam Curcellæum solum aut pæne solum citari putat, ubi textum Curcellæus *editionum*, interdum meliorem, allegat, ut Rom. VII. 6. 1 Petr. II. 21. Ap. XXII. 15.

XIV. Versiones etiam antiquissimæ ab editis & manuscriptis differentes, uti nec impressi libri, faciunt variantem lectionem; sed magis ostendunt oscitantiam interpretis aut corruptionem exemplaris, quo usus fuit. Complutensis prima editio anno 1514, valde exacta & ad varia manuscripta, etiam charactere ad antiquum Scripturae manuscriptorum modum expressa, fere tantæ fidei est, ac codex manuscriptus: quare & Oxonensis editio 1675 ejus variantes lectiones expressit.

Quid ponderis habeant versiones, ab editis & manuscriptis, quibusdam certe, haud differentes, non docet Canon. Sane mis. Græcos, quibus hodie utimur, vetustate longe vincunt, & vix unquam in sequiore lectione consentiunt. quare ad decisionem, ubi codices Græci inter se differunt, quain plurimum faciunt. Oxoniensis margo unam versionem Copticam cum fragmentis Gothicis, ad Evangelistas tantummodo, allegat. Magnus defectus. Neque impressi libri non faciunt variantem lectionem, ubi constat, editores manuscriptis esse viros. Complutensem editionem laudat auctor canonum: sed persæpe optimas ejus lectiones rejicit.

§ XIX.

XV. Ex genio Codicum manuscriptorum observandus est genius descriptorum & descriptionum, an soleant vel omittere quid vel addere. Vide & Canones XXX & XXXI.

Hic *genius* parum facit ad Decisionem, quippe quæ nunquam unius codicis genio nititur.

XVI. Quodsi in aliis Evangelistis, quam ejus qui legitur, aliæ voces, aut vocum mutationes, inflexiones &c. occurrant, probabile est, inde variantem lectionem manasse.

Hic canon nil a canone XXIV diversum habet.

XVII. Citationes Patrum textus Novi Testamenti raro facere debent variantem lectionem, quoniam ex memoria factæ, saepe non ipsi verba, sed aequivalentia adducunt.

In margine Oxoniensi nulla *patrum* allegatio: quare canon XVII cum tribus frequentibus in hac crisi quiescit. Raro in notis quoque allegantur patres. Magnus iterum defectus. nam ubi patres a codicibus discedunt, verba eorum haud prementia sunt: sed ubi codices inter se differunt, ii prævalent, qui cum patribus congruant; & quo antiquiores sunt patres, eo ponderosius est suffragium. Sæpe vix apparet, quid patres legerint in textu suo: saepe firmiter constat. Discremen explanatur in Appar. P. I, § XXXII, Obs. III. IV.

XVIII.

XVIII. Ita saepe Patres, quae ad intentionem non faciunt, omittunt.

Tali in casu, quæ patres omittunt, ea nemo prudens rejicit.

XIX. Patres quoque, ex lapsu memoriae, uni adscribunt, quae opus alium leguntur.

Talis lapsus memoriae nulli adhuc lectioni genuinæ detrimentum attulit.

XX. Patres quoque citant aliquoties, quæ nullibi reperiuntur.

Fides semper esto penes citantem.

§ XX.

XXI. Quæ pro veris variis lectionibus a Criticis habentur & quæ sensum mutant, non ad hos canones examinandas aut disjudicandas, sed earum origo, causa & ratio investiganda & disquirendæ: ad quod canon vigesimus tertius alegat.

Schelion hoc methodicum est, non canon.

XXII. Lectio absurdæ & quam antecedentia vel consequentia absurditatis convincunt, rejicienda est.

Lectio aperte absurdæ plerumque unius tantum est codicis, adeoque hic canon est supervacuus. Interdum absurditas non est in codice, sed in excerpto, v. gr. Matth. XVIII. 20, collato Millio: vel in interpretatione varietatis, v. gr. Matth. XXI. 32, ubi juxta Cant. phariseos, contra atque alii interpretantur, credere posuit. Porro absurdæ saepe est lectio, quæ non videtur: saepe videtur, quæ non est. In canonicis XII Pessianis, qui dissertationem de var. lect. N. T. concludunt, octavus est insignis: *Lectio in speciem absurdæ non est statim rejicienda, nec ea quoque, quæ obscuritatem dictionis secum fert; tales enim lectiones non solent fingi.*

XXIII. Vide Notas.

Vide Apparatum. ibi enim Notas illas, quoad opus esset, consideravimus.

XXIV. Cognita origine variantis Lectionis, perit plerumque varians lectio; veluti si ex uno Evangelista in alium vox sit translata vel periodus. quod satis usitatum erat, ut sc. constarent diversæ enunciationes Evangelistarum &c.

Insignis Canon. Pro lectione marginis allegandus erat ad Luc. III. 19 &c. quin etiam extra Evangelistas, v. gr. ad Eph. V. 9.

XXV. Glossema.

Continetur hoc in Canone XXXV. Ibi ergo vide.

XXVI. Saepenumero descriptores, voces, quas censebant superfluas, aut non necessarias, compendii causa omisirunt, praesertim quando sensum non turbabant aut mutant: id quod pro variante lect. non admittendum; sed audienciae descriptoris imputandum.

Omissio plerumque casu sit, rarius confilio, ut recte judicat D. Hauberus, cuius ceteroqui critis cum sententia hujus Canonis congruit, ut notavius ad Act. XV.

34. Porro quomodo ea , quæ omissa sunt , ab iis , quæ addita sunt , discerni debant , auctor criseos non indicat . Sic res in incerto manet .

XXVII. Contra , quando sensus ellipticus aut obscurus aut imperfectus descriptoribus videbatur , addebat vel nomen vel verbum vel pronomen &c. saepe ex antecedentibus . Quae quoque audacia est .

Continetur hoc in eodem Canone XXXV . Ibi ergo vide .

XXVIII. Quando descriptores saepenumero anteriorem vocem , verbum , numerum , casum , aut tempora mutaverunt , tunc in sequentibus , quum anteriora delere & exemplar maculare nollent , isti mutationi inhaerere cogebantur . Innumera istius continuatae mutationis exempla occurrunt .

Hujus canonis eadem ratio est , quæ quarti . Eum respice .

§ XXI.

XXIX. Efficacior lectio textus recepti.

Genuina lectio semper est efficacissima . Efficacia autem , nativæ simplicitatis comes , a fuso , Græcis saepe placito , discerni debet . Sic Matth . XXIII . 8. 2 Cor . VII . 8. Apoc . XI . 17 , canon hic a Maastrichtio pro textu allegatus , fortiter pro margine militat .

XXX. Codex solet quid omittere.

Canon inutilis . Plane subordinatur Canonii IX .

XXXI. Codex consuevit aliquid addere.

Eiusdem valoris Canon .

XXXII. Distinctiones , seu commata & puncta diversimode posita , item conjunctiones & disjunctiones vocum , in exemplaribus manuscriptis non faciunt diversitatem lectionis , quia in antiquis saepe desunt , aut voces cohaerent . Inde aliquando coalitio , aliquando distractio orta . Sed pertinet hoc magis ad interpretes & explicatores textus , quam ad criticam .

Ne hic quidem canon est .

XXXIII. Omissione vel variatio quaedam saepe contigit , quando verbi aut praepositio- nis constructio remotis aequi ac proximis poterat optari . Multoties a descriptoribus hac ratione peccatum .

Vtra lectio genuina sit , per hanc Observationem non deciditur , quod ad variationem attinet . De omissione diximus ad Canonem XXVI .

XXXIV. Refer quoque numerum vel numeros canonum , huic (sc . 34.) adscriptos , ad proxime praecedentem lectionem , & ex illo canone vel canonibus pete rationem vel critici ejusdem lectionis .

Recte Monitum appellat auctor . Non est Canon .

§ XXII.

§ XXII.

XXXV. Descriptores clariis saepe quid prae recepta lectione exprimere voluerunt: quod non statim recipiendum. Sic multo ies peccatum. Haec pro glossematis magnam partem habenda.

Hic vero Canon longe est excellentissimus: sed cum prætermisit auctor, ubi maximi usus erat, v. gr. Marc. VII. 2. Act. X. 21. XXIII. 9: imo contrarium Canonem XXVI pro eo allegavit, nimis saepe. v. gr. Matth. IV. 12. Marc. XII. 32. Præcipue ineunte pericopa Graeci librarii supplevere ὡντες & alia. Graviter Reineccius in præf. ad N. T. quadrigilingue: *Attentionem & circumspeditionem magnam, magnum postulat rei, quae agitur, momentum, ne qua verba DEI inter hominum scholia abieriantur, nec haec etiam hominum verba pro verbis Dei venditentur.* Et quidem periculorum est, demere; addere, etiam periculosius, ut ostendi in Appar. Part. I. § 21. Quare etiam atque etiam illud inculcandum statuo: *Fucatae lectionis criterium fere est blanda sermonis facilitas, multos, sed recentiores, loquens librarios; genuinae, brevitas sermonis, cum antiquitate testium.* Ita vero ad glossemata proseribenda tardi & sua opinione religiosi sunt præsentis ætatis homines, ut periculum sit, ne multi sanam lectionem N. T. gravissimis in locis, dum emendandam putant, obliterent, & quemvis Maastrichtii canonem potius, quam hunc aurum, audiant & sequantur. Quod si scriptores, quorum multi quam minimum sibi spatium cogitandi iudgent, exiguo fructu admonentur; omnes prudentes lectores in angulis suis canticus sapere debent.

§ XXIII.

XXXVI. Enallage temporum & casuum, item modorum, singularis & pluralis numeri, positivi & comparativi, toties invenitur in descriptione facta, ut maxima fere pars variantium lectionum inde sit orta: quod & ad Canonem VI referri potest, nisi quod hic strictior sit.

Hæc quoque observatio decidendi vi caret inter duas unius loci lectiones.

XXXVII. Omisit saepe codex manuscriptus aliquid, quia vel in verbo, vel anteriores descriptor censebat id satis expressum esse. Multo ies hac ratione a descriptoribus peccatum, praesertim a descriptoribus doctioribus.

Vide ad Canonem XXVI. Nil enim ab eo dissent.

XXXVIII. Si quae deprehenduntur aut observantur variae lectiones, nulla adsumatur in textum, sed relinquatur lectio editorum nostrorum exemplarium, praesertim Complutensis, aut Stephaniana; de varia lectione doceant notae observatoris.

Non est Canon decisioni inserviens: Monitum appellat auctor.

XXXIX. Quando in textu edito nulla occurrit varia lectio, difficultas tamen apparet in sensu, ratione verborum aut rerum, judicium non tam pertinet ad Criticam, quam ad commentatorum explicationem aut conciliationem.

Par ratio. Sunt autem variæ lectiones insigne, quarum nullum in editione Maastrichtiana vestigium invenitur. Vid. Appar. P. I § XXXIX n. 8, ubi notatur locus Marc. X. 14 euni aliis.

XL. Indicat hic canon, quod maxima pars manuscriptorum hælenus cognitorum & collatorum habeat lectionem variantem.

Nusquam, quod sciam, canonem auctor hunc allegat, quamquam per se & optimo jure & summa cum utilitate pro marginis lectione allegandus erat: atque ejus loco passim Canon XLI. XLII. XLIII, imo XII. XI. X, imo IX, allegantur. *Ne uni quidem lectioni genuinæ, sive textus Elzevirianus, in quem incidit auctor criticos, sive marginis, verum is numerum codicem adferbit: sed semper, ubi ea in textu est, justo majorem; ubi in margine, justo minorem.*

XLI. Hic, quod aequalis pars manuscriptorum pro edita vel variante lectione sit.

Hic Canon saepe potuisset adhiberi cominode; sed raro adhibetur. Allegatur v. gr. ad Matth. XXVI. 74, sed ibi MSS. summo consensu stant pro margine.

XLII. Hic, quod tertia pars MSS. nobis cognitorum, seu XXX vel ultra XXX pro varia stent lectione.

Pro tertia hic saepe parte habetur, quæ longe est potior, ut Matth. XVII. 14. Marc. VI. 33. Luc. VIII. 43. Act. XXIV. 20. Gal. V. 7. Phil. I. 23.

XLIII. Hic tandem, quod quarta & minor pars MSS. seu XX vel infra XXX pro varia lectione allegari possint.

Pro quarta denique hic & minore parte habetur, quæ non modo non minor, sed etiam longe major est, v. gr. Act. XX. 28. XXI. 15.

§ XXIV.

Hæc cum ita sint, examen variarum lectionum, quod speciminis gratia ex Matth. XXV dedit auctor criticos, Proleg. num. 94 seqq. quam parum valeat, patet. Nullius rei severius examen esse debet, quam Regularum; nam ex regulis cetera pendent. Hæc igitur Crisis, quam examinavimus, i falsissimo nititur numero codicem. 2 gravissimos genuinæ lectionis testes præterit. 3 canones suos applicat alienis locis: non applicat, ubi plurimum ii valebant, &c. Eximi viri laudes non cupio imminuere: sed critici ejus est *receptionis textus, ubi is sanus est, vagæ defensio, ejusdemque elimandi remora decumana.* Utinam tandem evigilent, qui eam gregatim sequi amant, quum suis possent oculis uti. Tolerabiores sunt, qui totum negotium criticum contemnunt, modo ne id ex contemptu ipsius Verbi divini faciant; quam qui hanc rem pro magna habent, sed & ipsi sinistre eam tractant, & alios in errore detinent aut in errorem inducent. Hic quoque ingens fiducia præcipuum malae causæ praesidium est & supplementum.

§ XXV.

§ XXV.

Regulas etiam quasdam proposuit *Daniel Whitby* in Examine var. lect. Millii, præf. fol. 8. in primis laudatus a *I. G. Carpzovio* in præf. comm. crit. Rumpæi. Ex quatenus de testium antiquorum valore agunt, bona sunt: sed de locis N. T. singulariter auctor non semper recte judicat. *Millium* sæpe reprehendit jure: sed idem sæpe in alterum extremum, ut sit, delabitur. Hoc discrimine non observato, multi, qui *Whitbius* commendant, *Whitbius* abutuntur: ut recte utaris, alteram partem, id est, *Millium*, nunquam non audiri oportet. De *Whitbius* notavimus aliquæ etiam in Appar. p. 443. 787 seq. & in Defensione altera.

§ XXVI.

Novissime canones octo defecatores dedit cel. *Carolus Gottlob Hofmannus* ad *Pritii* Introd. in lect. N. T. cap. 29, quorum etiam, ut ceterorum apud alios, potestas in iis Monitis, quæ § VIII dedimus, continetur.

§ XXVII.

Fundamenta recognitionis meæ, ut spero, firma agnoscunt omnes boni: & ex iis quoque fundamentis aliud quidem aliudque de difficilioribus locis judicium, sed constans longe plurimarum varietatum decisio fluit. Namque mutandæ sententiae libertatem integrum mihi reservavi: ut autem mutanda sit, raro accidit. Talia quædam loca (in hac App. editione nova) facile invenient, qui sua interesse existimaverint: plures vero lectiones, pridem nobis placitæ, vindicantur. Ipse textus recognitionis meæ, id quod etiam atque etiam contra falsas suspicione declarari oportet, in Apocalypsi plurimos optimosque codices, in ceteris N. T. libris etiam editiones probatas, *fine ullius literae exceptione*, sequitur: *fincerae autem lectioni, ad hodiernum usque diem indagatae, sive in textu eam, sive alibi retuli, Exegesis recte superstruitur.* Vici illam vera exegesis docet, non meræ curiositatis esse delebitum talis editionis N. T. Græci, quæ textum habeat rite recognitum.

APP. CRIT. P. IV.

N. VIII.

A.

C V R R I C V L V M V I T A E

b. B E N G E L I I

EX AVTOGRAPHO,

SCRIPTO CIRCITER A. CICIOCCXXI VERO TEMPORE.

§ I.

M. Johannes Albertus *Bengelius* lucem illam, cui committuntur vitæ vivorum civium, neque ita querit, ut sua sponte non satis habeat, si Deo sit notus

Tt tt

ac

ac sibi: neque ita fugit, ut requirenti editori * morem gerere cunctetur. In quo quia neminem juvat illud duntaxat scire, quo quisque loco quoque tempore aut cœperit aut visus sit, aut desierit vivere; neque vero in vita quoquo modo expōnenda ab ingenii rationibus status animi ita sejungendus est, ut Christianum obruat literatus: facilius ipse patitur, aliquid de feso dici, quod nonnulli existimant reticeri potuisse, quam nihil commemorari, quod Gloriæ Dei, & unius certe alteriusve fratri saluti, salva modestia, inservire possit.

§ II.

Natus est igitur *Winnendæ*, & propter imbecillitatem subito baptizatus domi d. 24 Junii Anno MDCLXXXVII. Patrem habuit M. *Albertum Bengelium*, Diaconum Winnendensem, pīz, quæ etiamnum in oppido illo viget, memorię: matrem, adhuc viventem, Barbaram Sophiam, Ioh. Laurentii *Schmidlini*, Theologi Stutgardiani, filiam, materna stirpe *Hafenrefferiana* & *Brentiana* oriundam. Quum sex annorum esset, patrem, a quo jam tum elementis religionis & rudimentis literaruum & numerorum imbutus erat, quadragenario non multo majorem amisit: eodemque tempore consumita per incendium bellicum non vulgari bibliotheca aliisque rebus, quæ maxime educationi ac studiis conducere viderentur, in eum statum redactus est, ubi cum matre vidua & cum fratre *Iosepho Bengelio*, Altensteicensium hodie præfeto, ac sorore pridem mortua, euram & bonitatem Dei clarius perspiceret. Ipso invigilante, obtigit priero paternus amicus, David Wendelinus *Spindlerus*: qui apud *Winnendam*, mox apud *Marbachum*, nam combusta erant oppida, deinde *Schorndorf* & *Stutgardiae* præceptorem agens, hunc comitem, convictorem discipulumque, eximia quadam humanitate complectetur: neque solum in literis, ut erat methodi callentissimus, sed etiam in afflida Scripturæ sacræ tractatione contineret.

§ III.

Stutgardiam ut cum Magistro venit, anno 1699 novum quasi studium ingressus, & primum in classe V sub Seb. *Kneerio*, præceptore literatissimo, deinde in Gymnasio superiore, sub optimis professoribus, ex quibus superstites veneratur Tob. *Meurerum*, nunc Rectorem & Abbatem, Io. *Schuckardum*, & Matthæum *Conradum Hochsleiterum*, linguis & artibus institutus est: donec anno hujus seculi tertio ineunte, quum paulo ante vitricum esset naetus & curatorem ad sua studia sublevanda promptissimum, Iohannem Albertum *Gloecklerum*, nunc Consiliarium Cameræ reddituum ecclesiasticorum, Serenissimi Nutritii munificentia *Tubingam* in illustre Stipendium transferretur.

§ IV.

Optimum autem & maximum inuentis ætatis suæ magistrum habuit Deum: id quod vel hoc loco non modo posse se prædicare, sed etiam debere arbitratur. Nam cum omnes ejusmodi confessiones ad unius fidissimi Patris laudem pertinent: tum intervalla

* I. I. *Mosero*, Erl. Wirtemb. P.I. p. 211.

tervalla annorum non paucorum alium quemque a se ipso reddunt, ut quæ olim bona malave repetantur, ea sine pudore, sine gloria, in præsentia fortasse aut melior se ipso aut deterior poslit eloqui. Deus igitur lubricum ætatis allidua custodia sepsit, & indefatigabili patientia sustinuit. Præter scholam publicam alii labores identidem obvenere, ut semper aut minores pueros doceret, aut imperatis distinxeretur pensis, quæ animum ab otio revocarent. Quanquam ab æqualibus & natu majoribus diligenter; tamen semper arduum quiddam ac grave animum clam coquebat: quare seria ludicris, & divina omnibus rebus præoptaret, atque ea potius admiraretur, quæ pie, graviter, modeste, dicta & facta essent, quam, quæ petulanter, vane, improbe, ea æmularetur. Culpas, graviores illas quidem, quam apertiores, præsens intus in animo admonitio premebat: facileque prohibebat, ne corruptæ extrinsecus afflicctæ adhærescerent.

§ V.

Certissimo etiam Dei provisu in ejusmodi libros faceros vel ex propinquorum donatione vel ex puerili mercatu incidit, quos illico ita probaret (quanquam postea demum, quanti ab aliis fierent, cognovit) ut eorum atque adeo scripturae sacre lectioni, quicquid sere vacui temporis haberet, impenderet. Vnde odor gratiosus infudit animo, in medio deinceps vanorum & impiorum scriptorum usu duraturus: vicissim prosector in literis ne esset nullus, Dei benignitate & schole bonitate perfecatum est. Sic præparatus, illo tempore in Stipendium Ducale pervenit, quum Dominus in veteranis illius gregis memorabilem pietatis ardorem excitasset, in plures magno durabilique cum fructu distiitum.

§ VI.

Confecto cursu propædeutico, post magisterium philosophicum, Theologiam capessivit anno MDCCIV, quam tum Iohannes Wolfgangus Iaegerus, Michaël Foertschius, Christophorus Reuchlinus, Iohannes Christophorus Pfaffius, & mox, Foertschius Ienari profecto, Andreas Adamus Hochstetterus; deinde Reuchlino pie defuncto, Iohannes Christianus Klemmius docebant. Primum Theologici studii biennium valde habuit ærumnosum & animo & corpore. Nam priorem annum pene perdidisse sibi visus est, quum Thesum theologiarum confirmationem eam, quæ expleret animum, ex originali textu querens, variis N. T. lectionibus (quibus onustum fuerat exemplar, in quod inciderat, quodque terebat) quanquam eadem de re vix seiret quenquam mortalium laborare, misere circumageretur. Atque utinam verecundiam illam, quæ adolescentes opinione plures impedit, quo minus dubitationes suas, quasi indignas virorum prudentum auribus, expromant, primo quoque tempore excusisset. Sed tamen hoc quoque multum ei prosuit: quod dum singula rimaretur, textum non potuit non reddere sibi familiarissimum, & attentionem assequi ad multas res perutilem; cognitaque varietatum levitate, didicit, ita vescendum præsenti pane, ut non curaret, qualis fuisset mola libraria, ex qua ille tam sapidus tamen ac mundus evasisset.

§ VII.

Posterioris anni maxima pars in ædibus parentum, qui tum *Maulbronnæ* degabant, transacta est vario & ancipi morbo. Inde vitæ & academiæ restitutus illis præstantissimis doctoribus in Theologia Exegetica, Didactica & Polemica operam dedit: ad quos accesserunt Matthæus *Hillerus* & Godofredus *Hoffmannus*; quorum alter in Hebraico, alter in Homiletico studio peritissimum se ducem præbuit. Atque hi doctores vivi: de scriptoribus, quos coluerit præter ceteros, et si ita noti sunt, ita probati, ut suum judicium nihil ad eorum existimationem addere, nihil ex ea detrahere putet, tamen aliquid indicandum videtur, ut alii, qui suis ducibus melius sint usi, ad juventutem utiliter admonendam invitentur.

§ VIII.

Methodum Theologiæ cognovit ex *Spenero* de impedimentis studii Theologici: rationem tractandæ Scripturæ sacræ, ex *Frankii* præfatione ad N. T. græcum & Mānuductione: pro ipsis testimoniis librisque diviniis enucleandis cum textu primigenio varias contendit metaphrases, tum *Flacium*, *Glaßum*, *Sebast. Schmidum* in Collegio, & *Hedingerum*. Theologiam Catecheticam ex *Speneri* Explicatione vernacula haulit. Acroamaticam ex *Koenigio* primum, quippe quem Iohannes Christophorus *Pfaffius* explicabat, tum ex libris Symbolicis, *Chemnitio*, iterumque *Spenero*. Moralem sive practicam ex *Arndio* & *Schomero*: quos ipsos eorumve similes, cum satis evolverit, tamen pro vicenis aliis singulos fæpius a se tunc evolutos mallet.

§ IX.

Post examen illud, quo Stipendiariorum Ducalium profectus Theologici primo explorari in Consistorio *Stutgardiano* solent, Anno 1707 disputavit publice, Præside Iohanne Wolfgango *Iaegero*; ex qua disputatione, de Theologia mystica, tractatus deinde exstitit: eodemque tempore, amplissimæ Facultatis Philosophicæ jussu, Directore Excellentissimo Professore *Roeslero*, præsidium in Dissertatione solenni Candidatis accommodavit.

§ X.

Non multo post vicarias in ecclesia præsttit operas *Metzingae* prope *Vracum*; & primulo dimidii mensis usu didicit, quæ res juveni ab academia ad ecclesiam profecturo maxime essent necessariae. Eidem Cancellario celeberrimo *Iaegero* illud in primis debet, quod, cum subinde aliqua ei, vel elaboranda vel elaborationi præstruenda demandasset, perspicuitatem, quæ ipsius viri magna dos erat, severè exigit, eoque effecit, ut eam orationis virtutem posthac justo colendam studio pugaret.

§ XI.

Anno MDCCVIII Repetentis munus in illustri Stipendio cepit & in quintum ges- fit annum: cum quo post vicariatum ecclesiasticum *Nürtingensem*, *Tubingensis*, pau- corum

torum mensium, & *Stutgardianus* prope binus conjunctus fuit. Inter hæc Andreæ Adami *Hochstetteri*, piæ memorie, summa est usus ac continua benevolentia. Hunc philosophiæ moralis professorem & audivit philosophiæ cultor, & in novissima ejus dissertatione philosophica, de Pretio redemtionis, præsidem habuit; Theologiæ professorem & Catechetam, sanctioris discipline studiosus plurimum auscultavit; ab hoc, cum pro loco in Facultate Theologica Theses selectas proponeret, respondens ultro cooptatus est: hunc Pastorem *Tubingensem*, Concionatoremque aulicum *Stutgardianum*, Vicarius *Tubingensis* & *Stutgardianus*, quasi Lunam igniculus minor, comitatus est: hunc in studiis prosequendis auctorem, in ceteris rebus sautorem habuit. De quo unum hoc, in se ipso expertus, non potest non referre. quum in juvene conatus aliquis esset in quacunque materia bona quamlibet tenuis & immaturus, non cum, sibi patesactum, ullo modo contempsit, distulit, absterruit, neque in prima herba suffocavit: sed blande probavit, justit urgere copta, & velut in beneficii loco, ut sibi exhiberet, petiit. Quæ ratio ad allieendas erigendasque bonas mentes quantum faciat, nemo est qui non possit existimare.

§ XII.

Anno MDCCXIII quum Serenissimo Duci placuissest Monasterium *Denkendorfinum* instaurari, ut una esset ex officinis quatuor, in quibus alumni ex scholis oppidanis electi ad Theologicum Stipendum *Tubingense* præparantur, ipse ex Vicario *Stutgardiano*, in variis gratiæ divinæ experimentis, illius collegii præceptor juxta atque ecclesiæ minister, prævio dupli examine, constitutus, peregrinandi facultatem obtinuit, ut tantisper, dum ædificaretur, celebriores *Germaniae* scholas videret, solidasque instituendæ juventutis rationes cognosceret.

§ XIII.

In hoc iter octo meliores anni menses insumpsit; *Elvangae*, *Norimbergæ*, *Altöttingi*, *Hailsbrunnae*, *Erlangae*, *Pabbergae*, *Coburgi*, *Rudolstadtii*, *Ienae*, *Naumburgi*, *Portæ*, *Leucopetrae*, *Martisbury*, *Halæ*, *Liphae*, *Cizae*, *Altenburgi*, in redditu, *Vinariae*, *Erfurti*, *Gothæ*, *Isenaci*, *Gissæ*, *Wezlariae*, *Francofurti*, *Hanoviae*, *Heidelbergæ*, longiora, breviora commoratus tempora, methodos Evangelicorum, Reformatorum, Iesuitarum, Scholasticorum artes, consilia, desideria investigavit, scholarum œconomiam, bibliothecas percontatus est, viros doctos ac bonos lustravit in academiis aliisque sedibus, & nominatim I. E. *Stoltii*, C. *Weidlingii*, Ioachimi *Langii*, H. C. *Crettii*, I. C. *Langii*, hospitio ac mensa; ceterorum humanitate ac familiaritate, quos, satis notos, electu habitu, nominare anceps foret, omnes enumerare, longum: in primis autem Pædagogii regii *Halenſis* saluberrimo eodemque intimo ac perpetuo aditu gavilus est. In salutationibus hoc etiam sibi faciendum putavit, non modo ut eos homines, qui quam plurimis monumentis honoribusque quam maxime inclaruissent, sed etiam eos, qui laterent, experiretur: ac per hos non minus profici sensit, quam per illos; quod alteri, si ab iis, quæ prodidissent,

discederes, non semper nimium conferrent; alteri sēpē numero ad impertienda quæ habent propria, ubi laceferentur, essent alacriores.

§ XIV.

Reverfus ante brumam migravit *Denkendorfam*: habitaque oratione auspicali de certissima ad veram eruditionem pervenienti ratione per studium pictatis, utriusque officii partes obire cœpit, quas etiam, constituta familia, hodie obit, præposito lohanne Eberhardo *Knollio*, Superintendentे generali. Collega Andrea Christophoro *Zellero*, post duos alumnorum manipulos nunc instruens tertium. Inter labores scholasticos est ei nata *Ciceronis* epistolarum ad diversos editio, quam post tot alias ut non temere suscipi speraret, amicorum effecerat cohortatio: ac nonnulli, dum neque doctissimis neque imperitissimis aptam judicant, pulchre confirmant editorem, quod in operis præfatione sibi propositum fuisse edixerat, ut medium lectorum genus sublevaret, id esse consecutum. Est etiam, scholis præcipue patriæ monasticis accomodata, & superiorum censura & approbatione jani munita probatissimorum librorum *Chrysostomi* de sacerdotio recognitio, cum interpretatione Latina, notis variorum ac novis, & indicibus: ejus voluminis non magni editione una adhuc moratur exspectatio *Montfauconiani* *Chrysostomi*.

§ XV.

Præterea subinde quæ in lectionibus sibi occurserent, literis mandare consuevit: unde complures ortæ sunt ad N. T. Græcuni annotationes, ex emphasi maxime & proprietate ipsorum verborum eductæ, eoque nomine ad demonstrandam divinorum eloquiorum admirabilem excellentiam non plane inutiles: tum, si hoc statim subdilicet, (etenim varium quiddam talis præceptor esse cogitur,) scholia ad *Ovidii Tristium* libros V, quibus præstantissima ceteroqui *Verpoortenniana* limantur. In privatis studiis ad publica, ut par est, attemperatis, cum scriptores Lexicorum & idiotismorum Græcæ Latinæque linguæ Supplementis & animadversionibus inactavit, quum usu venit, tum bene multas in Patres aliquot, Græcos maxime, curas contulit: unde non defunt, quæ *Macarium* in *Germania*, *Basilium* *Seleuciensem* in *Gallia*, *Ephraimum* *Syrum* in *Britannia* editum, in ipso sermone Græco, partim ex codicibus, partim ex conjecturis idoneis emendato; inde eundem *Basilium* & *Macarium* in interpretatione Latina, atque hunc etiam in *Germania*, adspersis explicationibus, præstare possint non solum docto lectori planiores, sed etiam pio efficaciores.

§ XVI.

Observationes de *Sanctitate & Gloria Dei*, quæ perpetuo scripturæ sacræ sermonne omnino *Deitatem* significat, pridem quidem illas institutas, sed incertum quo tempore expediendas, tamen non addere, mentio illa prohibet publica, quam inscio quidem auctore, sed animo propensiissimo, vir summe reverendus fecit in *Corona anni*

anno 1718 Tubingæ vernaculo sermone edita. Cetera pleraque cum vix editurus sit ipse, ea mente hic commemorantur simpliciter, ut, si qui fuerint, qui in iisdem scriptoribus adornandis versentur, illiusque symbolam sibi nonnihil prosuturam suspicentur, iis sine invidia, gloriæ divinæ & utilitatis communis studio, concedere possit.

§. XVII.

Nefas enim dicit, aut non versari in optimis, quæ cujusque otium in suo ferat choro, aut in his ita versari, ut alis minus prodeesse, quam ipsum pascere queant: aut denique, quæ prodeesse possint, claudere.

B.

E X C . A V S

E. L. RATHLEFS GESCHICHTE IEZTLEBENDER GELEHRTEN,

6 Th. p. 429 ff. (ed. Zelle 1743.)

§ I.

Da setzte es im innern viele Mühseligkeit, die zu ersparen gewesen wäre, und die Sorgfalt im äusseren gefüllig zu seyn ward vermindert. Göttliche Treue aber lenkte beides zum besten, und wirkete ein dauerhaftes Gefühl von der Wichtigkeit der unsichtbaren und ewigen Dinge. Dieses ward hernach durch die häufige, sonst manchem gefährliche Arbeit am Buchstaben nicht erstiket, und machte, dass das Wissen, es möchte dessen mehr oder weniger seyn, nicht aufbließ.

§ II.

Es ward ihm der Anfang des Studii Theologici durch eine Anfechtung schwer gemacht. Denn indem er bey der Thesi die Dicta probantia sorgfältig betrachtete, und sich eines griechischen neuen Testaments bediente, welches mit des seligen *Franken* schöner Vorrede, aber auch mit den Variantibus lectionibus Oxoniensem neu ausgelegt war, so gerieth er in grosse Verzweiflung, und weil er nicht meinte, dass sonst jemand nach diesem Dinge fragte, so behielt er wiederum seinen Kummer bei sich, und ward dessen nicht los, bis er sich an den glatten Text einer andern Auflage gewöhnte. Indessen ward er desto mehr gedrungen zu beten, die heilige Schrift zu forschen, sich in solcher Dürftigkeit an etliche Hauptstellen zu halten, die Blödigkeit des Begriffs, durch einen begierig gesamten Eindruck der christlichen Wahrheit in das Herz, zu überwinden: wobei das Vertrauen auf eigenen Verstand und auf anderer Menschen Ansehen mächtig gedämpft wurde, und die Lust zu unnötigen Aufschwefungen wenig Raum fand.

§ III.

§ III.

An *Andr. Ad. Hochstetterum* war er gleichsam gebunden. Dann wie er bei dessen letzten philosophischen Disputation de pretio redēntionis Respondens war, so nahm derselbe ihn hernach bei seiner pro Loco in Facultate Theologica gehaltenen Disputation, die ex thesibus selectis bestunde, von freien Stükken zum Respondenten an. Vnter derselben Pastorat ward er Vicarius bei der Stadtkirche zu Tübingen, und sein Vicariat zu Stuttgart, vom Jahr 1711 bis 1713, fiel in die Zeit, da er Oberhosprediger war. Also konnte er sich dieses trefflichen Théologi zehn Jahr, fast ununterbrochen, nicht nur als ein Zuhörer, sondern auch in einem recht besondern Vmgange bedienen.

§ IV.

Zur letzten Zeit seines Aufenthalts auf der Vniverſität zu Tübingen schrieb er eine Exercitation de ΨΨΡ five Sanctitate Dei, welche niemalen gedruckt, wol aber der vornehmste Innhalt derselben an gelegenen Orten angebracht worden ist.

§ V.

Vm selbige Zeit ward zu Tübingen eine deutsche Bibel ausgeleget, wozu er das Exemplar vorher zu revidieren bekam (wie er sich denn auch sonst nicht gewert, manche Corre^tetur zu verfehen,) und unter solcher Revision richtete er die Commata vornemlich vom Buch Job bis auf den *Maleachi* nach den hebräischen Accenten ein, so viel sich ohne Aenderung der Veberſetzungsworte *Lutheri* thun ließe. Die Summarien und die Vorrede machte jztermeldter Theologus dazu.

§ VI.

Vor dem Winter 1713 trat er sein Amt zu *Denkendorf* an, und hielt bei diesem Antrit eine Rede de certissima ad veram eruditionem perveniendi ratione per studium pietatis. Da er unter andern die griechische Sprache zu lehren bekam, und an Chrysostomi dialogo de facerdotio ein Belieben fand, so ward er Raths, denselben zum Nutzen der Iugend auflegen zu lassen: nahm aber inzwischen auf eine anderwertige Zurede die Epistolas *Ciceronis* ad Familiares vor die Hand, welche denn im Jahr 1719 heraus kamen.

§ VII.

Sothane Arbeit rechnet er unter das, was dahinten ist, (weswegen er auch einer geschriebenen deutschen Veberſetzung selbiger Briefe nicht gedenket,) und meldet nur, dass die genaue Revision derselben Briefe (bei denen *Graevius*, durch Verleitung seiner Vorgänger, nicht *Victorii*, wie er meynete, sondern einen andern Text gekriegt,) wie auch bei deneu Scriptis Patrum, deren jetzt gedacht werden

werden wird , ingleichen die häufige Correctiones Speciminum stili , ihm Gelegenheit gegeben , zu bemerken , aus was Vrsachen die alte Copisten so vieles verderbet haben : welches denn manchen Handgriff brachte , mit dem recht güldenen Text des griechischen neuen Testaments hernach desto geschmeidiger umzugehen .

§ VIII.

Als *Ciceronis* epistolae fertig waren , suchte er *Chrysostomum de sacerdotio* wieder hervor , lies ihn aber nicht ausgehen , bis aus des berühmten P. *Montfaucons* Ausfertigung das dienliche eingetragen werden konnte. Indess sieng er an neben seinen Lectionen über das griechische neue Testament die ihm vorkommende exegetische Anmerkungen zu Papier zu bringen : stellte auch im Jahr 1722 *Gregorii Neocaesarenis Panegyricum ad Origenem* an das Licht , darinn Origenis Lehrart in der Philosophie und Theologie gar eigentlich beschrieben wird. In dieser Auflage wurde das Beste aus *Vossii* und *Hoeschelii* Ausgaben zusammen genommen , und mit vielen Notis vermehret .

§ IX.

Desgleichen schrieb er Anmerkungen über den *Macarium* , darinn der griechische Text und die lateinische Veberfenzung in vielen , auch wichtigen Stellen , verbessert , und in manchen philologischen und theologischen Punkten erläutert wird. D. *Pritius* wolte sie in seine vorgehabte neue und vermehrte Ausfertigung des von ihm so werth gehaltenen *Macarii* eintragen , und nachdem derselbe darüber entsehlasen , so ist man bereit , sothane Anmerkungen ad *Macarium* , wie auch ad LXX interpretes , & ad Ephrem Syrum , bey andern tüchtigen Gelegenheiten zum gemeinen Gebrauch zu überlassen .

§ X.

Bey den Anmerkungen über das Neue Testament ließen bisweilen Critica mit unter , und unvermerket ereignete sich von dieser Gattung so vieles , daß ihm beygieng , es möchte wol eine *Revision* des griechischen Neuen Testaments austragen. Die weitläufige Arbeit , welche aus diesem Gedanken entsprang , und das Klosterpræceptorat , brachten einander nicht nur keine Hindernifs , sondern waren auch einander sehr förderlich .

§ XI.

Im Jahr 1722 begunte er die Editiones N. T. Gracci gegen einander zu halten und zu untersuchen , deren eine Menge durch gute Freunde , durch alumnos aus dem ganzen Lande , und durch etliche Promotiones derselben nacheinander , zusammen gebracht ward. Er bewarb sich aber auch um Manuscripta , und Gott lenkte unter denen , die darum ersucht wurden , viele in der Nähe und Ferne , ihm willig

V v v v an

an Hand zu gehen: immittelst er hingegen auch Herrn Rittern zu Flacii Lebensbeschreibung, zweiter Auflage, im Jahr 1724 einigen Beytrag thät.

§ XII.

Vnter der guten Hand GOttes war Crisit & Exegetis einander behülflich, viel besser, als man sich in eigenem Willen hätte vornehmen können. Eine varians lectio, Apoc. XXI. 16, gab Anlass zum Aufschluss der prophetischen Zahlen und dieser Weislagung selbst: ein Marginale in der hebreischen Bibel, 1 Sam. XX. 18, diente zur wahren Vereinigung der vier Evangelisten: Aus der Harmonie der Evangelisten und aus der Erörterung der prophetischen Zeiten erhellte die wahre Zeitrechnung der heiligen Schrift von der Schöpfung bis zum Ende aller Dinge. Aber eilen ließe sich nicht.

§ XIII.

Im Jahr 1725, als *Chrysostomus de sacerdotio* ausgieng, wurde ein Prodromus N. T. Græci recte cauteque adornandi zugegeben, * welche Promulgation sofort auch besonders gedruckt ward.

§ XIV.

Nicht lange hernach wurde er veranlasset, unter dem Namen *Discipuli de Temporibus, Monitum de praejudicio hermeneutico, accuratiorem Apocalypses explicationem etiamnum impediens*, öffentlich zu ertheilen, als welches der berühmte Herr Schellhorn dem sechsten Tomo *Amoenitatum* einverleibet hat, im Jahr 1727. Doch dieses Monitum blieb in generalibus stehen. Ein anderer Freund nahm eine Abschrift von einem etwas völligern Entwurf, welcher erstlich, ohne des Verfassers Wissen, Beverleys verbessertem Zeitregister im Jahr 1729 angehänget, so fort aber etwas schiklicher eingerichtet, und unter dem Titul, *Discipuli de Temporibus, Grundzüge einer genauen und doch ungezwungenen Erklärung der Offenbarung IEsu Christi*, bey ermeldtem Zeitregister gelassen ward.

§ XV.

Hierauf entstand eine Gelegenheit nach der andern, dass verschiedene weitere Auffäze dieses Innhalts an ihn begehret wurden. Man hat aber nicht nöthig, dieselbe zu melden, indem sie nicht gedruckt, und das Nuzbare davon anderwerts eingetragen worden ist.

§ XVI.

Im Jahr 1731 kam *Notitia N. T. Graeci recte cauteque adornata* zu Tübingen heraus. ** Das war ein Pränumerationsbogen, wovon das vornehmste auch in

* Vid. P. IV n. I.

** Vid. P. IV n. II..

dem 55 Theil der auferlesenen Theologischen Bibliothec befindlich ist. Im Jahr 1734 folgte, mit Approbation des Fürstlichen Consistorii zu Stuttgart und der Theologischen Facultät zu Tübingen, *Novum Testamentum Graecum*.

§ XVII.

Von diesem und andern Büchern mangelt es in gelehrten Nachrichten an Recensionen nicht : der Verfasser aber wird solche nach seiner Idee auf das eigentlichste beschreiben können.

§ XVIII.

In dieser Aufgabe des griechischen Neuen Testaments ist vieles von *Millii Notis*, das bey *Kustero* unrichtig war, aus *Millii* eigener Ausfertigung verbessert, und über dasjenige, was diese beide zusammen getragen haben, auch *L. Vallae*, *Iac. Fabri* und anderer ihre Excerpta codicum Graecorum nachgeholet, und sonst aus sieben Manuscriptis solche Lectiones, die zerstreuet gedruckt, aus fünfzehn Manuscriptis aber solche, die noch nie gedruckt waren, beygebracht. Auf die Revision der uralten lateinischen Vebersezung ist ziemlich grosse Sorgfalt gewendet, und viele lateinische Manuscripta oder deren Excerpta eingetragen, auch manche Lectiones anderer altern Vebersezer und Patrum hervor gesuchet worden.

§ XIX.

Wie aus alle dergleichen Vorrath die ächte Lection heraus zu lesen sey, wird theils durch die Vrsachen, woraus die verschiedene Lesarten entstanden, theils durch die Vergleichung der alten Vrkunden unter einander, erörtert: Die Vereinstimmung des codicis Alexandrini und der lateinischen alten Version wird theils als das Kennzeichen der ächten Lection, theils als eine Bahn zur Entscheidung angegeben, welches für diejenige, die die morgenländische Vebersezung nicht verstehen, eine große Erleichterung ist: auch wird die Beschaffenheit der vornehmsten gedruckten Aufgaben des griechischen Neuen Testaments dargeleget.

§ XX.

Eine besondere Zeugenverhör wird bey einem jeden Theil des Neuen Testaments angelstellen, und die codices in zwei Classen getheilet. In der ersten stehen codices integri & rite collati, in der zweyten aber die übrigen. Bey diesen kann man nur so viel sagen: *Sie werden bey der lectione marginis citirt, darum gehen sie vom Text ab.* Bey jenen kann man aber auch so sagen: *Sie werden bey der lectione marginis nicht citirt, darum kommen sie mit dem Text überein.* Ohne diesen Unterschied werden dem Text allezeit zu viel, und der lectioni marginis zu wenig Zeugen beygemessen, und der Sache nie auf den Grund gesehen.

§ XXI.

Nicht alle *lectiones variantes* werden in dem Apparatu angeführt, sondern diejenige, die eine Betrachtung erfordern: und von diesen werden wiederum die vornehmste unter dem Text auf den Rand gesetzt, und in fünf Stufen ihrer größtern oder ringern Gültigkeit, gar nicht nach des *Millii* Auspruch, wie etliche sagen wollen, sondern nach sichern Principiis, unterscheiden.

§ XXII.

Solcher Gestalten gehet die Summa der Arbeit dahin, dass etliche ächte und auch erhebliche Lectionen, welche bisher fast nicht geachtet oder auch nicht bekannt gewesen, wieder hervorgezogen; andere, bey denen man noch keine gewisse Decision haben kan, ohne Nachtheil der so reichlich geoffenbahrten Wahrheit noch eine Weile sequestriret; und, welches das beste, der ganze übrige Text der heiligen Schrift Neuen Testaments desto gründlicher bekräftiget wird.

§ XXIII.

Der Text dieser Ausgabe ist in der Offenbarung bisweilen nach jenen Alexandrinischen oder andern vvcchtilgen Manuf ript's eingerichtet: aber in allen andern Büchern des Neuen Testaments ist keine Sylbe, da derselbe nicht mit allen, oder bald mit dieser, bald mit jener von den beliebter Editionen übereinstimmte; und vverzu dem Text die *lectiones marginis* nimmt, der hat beyfammen, vvas alle und jede Editionen mit sich führen.

§ XXIV.

So haben auch durch richtige Interpunctiones & accentus viele Stellen ihre natürliche Deutlichkeit v wieder bekommen: und vvo in dem Text die Sachen an einander hangen, da ist er im Druck zusammen geräkcket, hingegen vverden durch ausgehende Versicil die Real-Abtheilungen angezeigt.

§ XXV.

Von locis parallelis sind nur diejenigen gesetzt, die zur Vergleichung der Evangelisten gehörten, samt den Stellen, die aus dem alten Testament in dem Neuen angezogen sind. Im Beschlus des Werks vvird gezeiget, vvie der Handel bey den Varianten Lectionen überhaupt anzusehen, und vvie die Gemüther, die sich daran stossen, zu beruhigen seyn. Ueber das ist der griechische Text mit den Marginal-Lectionen, aber ohne den Apparatum criticum, als ein Manual, heraus gekommen, auch im Jahr 1734, in Octav, zu Stuttgart, auf Weis und Druckpapier. Im Jahr 1738 vverde zu der Manualedition des griechischen Neuen Testaments, bey

bey einer bequemen Gelegenheit, eine neue Erinnerung gemacht. An sich selbst aber ist es annoch die Auflage vom Jahr 1734, vvelches denen zur Nachricht gemeldet wvird, die etvvas correctes suchen. Vid. Gnom. N. T. ad 1 Cor. XVI. 5. In den *früh aufgelesenen Früchten* Anno 1737. p. 69 heislet es, Herr M. Büttig habe in *Bengelii* Text eines und das andere gebessert, wwie er es in der Vorrede anzeigen. Es ist um dieser Stelle, und dazu um anderer Ursachen wwillen, sehr zu wünschen, dass diejenige, die etvva bey künftigen Auflagen des griechischen Neuen Testaments an *Bengelii* oder *Buttigii* Texte gedenken vverden, diese beede genau gegen einander halten, und *Buttigii* Vorrede recht erwogen möechten, ob und vvas darin gebessert sey. Hiebey wird besagte neue *Erinnerung** denjenigen dienlich seyn, die nach dem Grund einer Sache fragen.

§ XXVI.

Folgenden Jahres gab er heraus *eine noethige und der Wahrheit zu steuer abgefusste Antwort*. Der in dem Titul dieser kleinen Schrift gemeldte doppelte Angriff hat viele leichtgläubige, auch sonst gesckikte Leute eingenommen: und so ward die *Antwort* erstlich in den *Tübingischen* gelehrten Neuigkeiten, und hernach besonders gedrukket. Wer sie nicht hat, der kan etwas davon in *Gnomone ad Act. IX. 6* und in *Procem. ad Apoc.* lesen: woselbst auc i in *Præf. § VII* von der guten Wirkung dieser *Antwort* bey vielen Lesern eine Anregc geschicht. Vm Glimpls willen wird dis Orts nichts weiter gefagt. **

§ XXVII.

Er hat sich, in Streitschriften vornehmlich, dieses zur Regul gemacht, kein Wort zu sezen, dessen ihn im letzten Stündlein reuen möchte, und also ist ihm durch die innere Zucht manchmal gewehret worden, seine Gegner so abzuweisen, wie es vor der Welt eine Art gehabt hätte. Eine solche Gegenwehr stehet der Natur an: und ganz schweigen ist leicht: Aber in der Furcht Gottes die Wahrheit vertheidigen, ist eine rechte Vebung.

§ XXVIII.

Als die wakeren Arbeiter an der *deutschen Originalbibel* in dem ersten *Avertissement* wegen ihres Vorhabens sich erkläret, zu dem griechischen Neuen Testament *Bengelii* Edition zu nehmen, und etliche dagegen zuwege gebracht, dass man *Reineccii* Ausgabe nahm, so versetzte jener eine *Tabelle oder Vergleichung des Neuen Testaments, darinn Lutheri deutsche Uebersezung, Reineccii griechischer Text, und Bengelii Revision des griechischen Neuen Testaments unterschieden sind.* *** Aus dieser Tabel-

Vv vv 3

Ie

* Vid. P. IV. n. III & V.

** Vid. P. IV. n. IX.

*** Vid. P. IV. n. VI.

le ist insonderheit zu ersehen, dass *Bengelius* oft mit *Luther* übereinstimme, wo diese *Originalbibel* dem erst nach *Luther* aufgekommenen, und auch von *Reineccio* beybehaltenen griechischen Drucktext hat folgen müssen. Die *Tabelle* ist im Jahr 1740 in der deutschen, wie auch in der ohne das deutsche gedruckten *Originalbibel*, bey dem Neuen Testament angehänget, und dient nicht unbequem zur Läuterung des griechischen Textes bey diesem schönen Bibelwerke.

C.

E X C. A V S D E R V O N
HERRN D. W. G. TAFINGER
 D E M S E E L.

D. I. A. BENGEL GEHALTENEN LEICHPREDIGT

(Stutg. 1752.) fol. 20 fs.

§ I.

Im Jahr 1741, ward Er zu einem Fürstlichen Rath und Probsten des Closters *Herbrechtingen* gnädigst ernennet, und kam im Jahr 1747 bey lœblicher *Landschaft* in den grossen, folgenden Jahres aber in den engern Auschuss.

§ II.

Im Jahr 1749 ward ihm im Fürstl. Consistorio eine Stelle, und zugleich, an statt besagter Probstey, die Prälatur *Alpirsbach*, ohne sein Gesuch gnädigst aufgetragen: wobey es sich denn gefüget, dass er seine Wallfahrt zu *Stuttgart*, nachdem er den meisten Theil derselben in dieser Stadt und in deren Nähe zugebracht, vollenden können.

§ III.

Auf ermehrte Weise ward er einer von den drey Theologis Consistorialibus, welche von einer lœbl. Theol. Facultät zu *Tübingen* von freyen Stücken Anno 1751 zu Doctoribus Theologiæ ernennet wurden.

§ IV.

Was seinen Lebens-Wandel betrifft, so lässt er sich davon in folgenden bescheidenen Worten annoch selber vernernehmen:

§ V.

Diejenige, die in meiner Lebens-Beschreibung von meinem Christenthum handeln möchten, will ich solcher Mühe überheben, damit mir kein Lob, als dessen ich

ich nicht werth bin, gegeben, und GOtt allein desto höher gelobet werde. Ich wünsche hiebey, dass kein Mensch von mir einen einigen Gedancken fassen moege, der die Wahrheit überschriete: und dass allein die Erbarmung GOttes an mir, als einem ihrer Gefässe, den Ruhm behalte.

§ VI.

Mein ganzes Christenthum bestellet darinn, dass ich meines Herrn Jesu Christi Eigenthum bin, und das ich eben dieses allein für meinen einigen Ruhm, und für alle meine Seligkeit halte. Von meiner Kindheit an hat GOtt es gesüget, dass ich sein Wort hören, lesen und lernen konnte, und die Kraft davon ist unvermerkt dergestalten in mein Herz eingedrungen, dass ein kindliches Vertrauen zu Ihm, ein Ernst im Beten, ein Verlangen nach jenem bessern Leben, ein Vergnügen an den Sprüchen der heiligen Schrift, ein Geschmack an denen üblichen Gesängen, und auch an den gemeinsten Kinder-Gebetlein; eine Bewahrung des Gewissens, eine Scheu vor dem Bösen, eine Liebe zum Guten entstund.

§ VII.

Von einer Zeit zur andern mussten mir solche Bücher in die Hände kommen, woraus ich eine geistliche Nahrung erhielt, und allermeist ward ich auf mancherley Weise veranlasset, die heilige Schrift emsig zu lesen. Von der Thorheit und Leichtfertigkeit der Jugend fehlte es an leidigen, plötzlichen, unbefsonnenen Ausbrüchen nicht, und die Gefahr zur Verführung von außen war nicht häufig (weil ich außer den öffentlichen Lectionen auf vielerley Wege immer etwas zu thun bekam, und vor dem Müßiggang verwahret wurde,) aber bisweilen desto schneller.

§ VIII.

Weilen der Wille zwar folgsam war, aber im Verstand mancher Zweifel entstund, den ich zu entdecken und mir nicht nur im Exterieur eine beständig nachgeliende Blödigkeit zuzog, sondern auch bisweilen das Vermögen, meine Mine zu regieren, schwächte, dagegen aber auch diese Wirkung hatte, dass oft unbekannte angefochtene Leute bey dem ersten Blick die Hoffnung eines Mitleidens und ein Vertrauen gegen mir fassten und ausserten. Dazwischen kriegte ich doch von der göttlichen Leutseligkeit die innigste Friedens-Blicke, insonderheit bey denen ersten Gängen zu dem Abendmahl des Herrn.

§ IX.

Mit einer solchen Fassung kam ich aus dem hiesigen Gymnalio auf die Universität und in das Fürstliche Theologische Stipendium zu Tübingen, da so wohl vor, als nach dem Magisterio die Gnade GOttes immer mehr an meinem Herzen arbeitete, und mir auch den Umgang mit ältern eisfrigen Studiosis segnete.

§ X.

§ X.

Auf meinen Vicariaten ließ mich Gott gegen das Gewissen der Zuhörer offenbar werden, welches ich viel Jahr hernach bey unvermutheten Gelegenheiten erfuhr.

§ XI.

Bey meinem Closter-und Predig-Amte suchte ich der Gemeine, und vornemlich der studirenden Jugend, einen wahren geistlichen Nutzen zu bringen, wobey es nebenher auch manche Veranlassung gab, auf verschiedene Weise etwas zu dem gemeinen Besten beyzutragen.

§ XII.

Was bey meinem Aufzug nach *Denckendorf* in der ersten Nacht zwischen Gott und mir vorgegangen, hat bey mir einen guten Grund meines ganzen Aufenthalts daselbst gegeben. Die Closter-Jugend suchte ich insonderheit zur Ehrerbietung gegen heilige Dinge zu gewöhnen, sie vor dem Laugnen und vor der Unreinigkeit zu bewahren, und fein frühe nach ihrer Fähigkeit einen Saamen von denen Sachen beyzubringen, die ihnen mit der Zeit bey dem Kirchendienste am brauchbarsten seyn möchten.

§ XIII.

Ich war niemahlen darauf bedacht, dass ich mir gute, bequeme, vergnügte Tage und Stunden machen, viel zeitliche Güter sammeln und erübrigen, und hohe Ehrenstellen erlangen möchte: mein Fleiss gienge nur dahin, das, was mir vor die Hand kame, es möchte wichtig oder gering, ansehnlich oder unscheinbar seyn, nach dem Vermögen, das von Gott dargereicht ward, treulich zu verrichten. Meine Wege ließ ich Gott befohlen seyn, und sahe nur auf jenes gute Ziel hin, ohne Wahl eines sanften oder rauhen Weges.

§ XIV.

In meiner innern Uebung stellte ich mich gern in zwey Momenta oder Augenblicke. Das eine vvar, da ich in Adam ein Sünder vworden bin: das andere aber, da Iesus Christus seinen Geist in seines Vaters Hände überantvortete, und auch mich zu Gott führte. Eine Gleichheit des Gemüths machte, dass ich unter den Frölichen für traurig, nicht vveniger aber unter Traurigen für fröhlich geachtet vvard. In mislichen Fällen stellte ich mir gern das äusserste vor, und vvas unterblieb, hielte ich für Gevinn. Ich verglich nich eher mit denen, die es ringer, als mit denen, die es beller hatten, und also vvard mir die Vergnügsamkeit nicht schvvehr.

§ XV.

Als ich nach *Herbrechtingen* kame, und mehr ruhige Zeit hatte, als zuvor und hernach, suchte ich dieselbe mir und andern durch das Ausgeben erbaulicher Schriften

ten und durch andere freye Arbeit zu Nutz zu machen. So denn vward ich bey der Aufnahm in den Landschaftlichen Auschuss und in das Fürstliche Consistorium erst recht inne, wwas es ist, für das gemeine Beste eines Landes und der Kirche in demselben nicht nur überhaupt, sondern auch in so vielen und vielerley besondern Fällen vvaehen und Sorge tragen helfen. Die Verlæugnung des eigenen Willens macht alle sonst beschvverliche Aenderung der Geschæften leichte, und meine beständige Absicht vvar, Gottes Ehre zu befördern und zu retten. Gegen gnädigste Herrschaft vvar ich so gesinnet, wwie es einem danckbaren Unterthanen, einem getreuen Rath, einem gewissenhaften und für das vverthe Vaterland zugleich gewissen Landstand zukommt.

§ XVI.

Gegen Höhere hielte ich mich als einen geringern: Gegen meines Gleichen handelte ich je und je nach der Gleichheit: und Geringere sahe ich an als solche, denen zu Dienste die Größere da sind. Bey dem allen hielte ich mich für verpflichtet, nicht nur das Gute zu fördern, sondern auch dem Boesen nach Mæglichkeit Abbruch zu thun, und dabey galt es mir gleich, ob ich es selbst thäte, oder ob andere diesen Vorzug hätten.

§ XVII.

Wer mich nun nach etlichen besondern Materien, die ich in meinen Schriften abgehandelt habe, schätzen vvolte, der möchte mich nicht von allem Fürvvitz losprechen: Nun habe ich mir zwvar angelegen seyn lassen, das, wwas mir unter die Hände kam, andern auf das getreulichste mitzutheilen; für mich selbst aber suchte ich beständig, wwie meine Bekannten wissen, meine Seelen-Nahrung in den gemeinsten eatechetischen Grund-Wahrheiten mit aller Einfalt und ohne Grübeley. Glauben, Hoffnung, Liebe, Sanstmuth, Demuth wware die Haupt-Sache.

§ XVIII.

Hiebey vvird es heissen: Hat Gott dich lieb gehabt, so hat es dir an Trübsal nicht fehlen können. Und daran hat es auch nicht gefehlet. Dafür aber rechne ich nicht eigentlich die Krankeiten: Da ich bey meiner schivvæchlichen Leibes-Constitution gleichvwohl nicht viel schmerzliche und an der Arbeit hinderliche Krankheiten gehabt: nicht die Trauerselle, da zum Exempel von Anno 1715 bis 1726 sechs meiner Kinder in ihrer zarten Kindheit gestorben sind; denn eben bey solchen Heimsuchungen hat Gott seinen Lebens-Trost reichlich verliehen: nicht die unverdiente Schmach, wvomit mich etliche meiner Gegner überschüttet haben: denn solches ist bey der eitelen gelehrten Welt nichts ungemeines, und wwie ich es ihnen jederzeit vergeben habe, also ist es durch den Eingang, den ich sonst gesunden habe, vveit übervvogen vworden.

§ XIX.

Mein Leiden wvar meistens geistlich und verborgen, sachte und anhaltend: und sonderlich gab mir bisvveilen einen geschvvidnen Stich *die Ewigkeit*, die der Mensch

vor sich hat , da ohne peinliche Furcht vor dem Weh , ohne vvirckliche Freude auf das Wohl , die Ewigkeit an sich selbst mit ihrer grossen Wichtigkeit mein innerstes durchdrang , und schärfer durchlauterte , als keine Widervværtigkeit zu thun vermag.

§ XX.

Als mit den Jahren die Geschäften zu und die Krästen abgenommen , beßliss ich mich , daß mich nichts verschlingen , alles aber mein Verlangen nach jener evigen Ruhe scordern mœchte. Und solches ist nun erfülltet. Hinfot ist es ausgesorgt : Hinfot ist Friede und Freude vorhanden. Gebt unterm GOT die Ehre ! Die Gnade des HERrn IEsu sey mit allen !

§ XXI.

Donnerstags früh zzwischen 1 und 2 Uhr (d. 2 Nov. 1752) hat er seine mit GOT im Glauben vereinigte Seele nach erlebten 65 Jahren , 4 Monaten und 18 Tagen in die Hände seines himmlischen Vaters zum angehenden Genusß der evigen Herrlichkeit übergeben.

IOHANN ALBRECHTS BENGELS
NOETHIGE ANTWORT
AVF DAS IE NIGE,
WAS ETLICHE GELEHRTE N
WIDER DAS
VON IHM REVIDIRTE GRIECHISCHE
NEVE TESTAMENT
VORGEBRACHT HABEN.
DER HEIL. WAHRHEIT ZV STEVER ABGEFASSET.
VIERTE,
NACH DEM BISHERIGEN VERLA VF
EINGERICHTETE
AVSFERTIGVNG.
VORBERICHT.

Was an einem *reinen Grundtext* der heiligen Schrift , nicht allein des alten , sondern auch des neuen Testamentes , gelegen sey , bedarf keines Beweises , wievwohl der eine mehr , der andere vveniger davon er-

erkennet: und vvas ich in diesem Stükke gearbeitet habe, liegt vor Augen. Als ich den Gnomonem N. T. im Jahr 1742 an das Licht stellete, habe ich alles, vvas bis dahin vvider mein griechisches N. T. geschrieben, und mir bekannt vworden vvar, auf das gelindeste abgefertiget, in Hoffnung, ich vvürde dessfalls in das künftige mit niemand etvvas vveiter zu thun haben. Es kommt aber von gevvisen Leuten noch je und je etvvas daher, vvodurch andere eingenommen vverden. Weil nun solches nicht ohne Schaden abgehet, so ist dagegen noethig, dass man in dieser *heiligen* und *ernsthafsten* Sache allen, die einiger massen auf den Grund zu sehen begehrn, die Sache nach Mœglichkeit erleichtere. Zu dem Ende vvird die Vertheidigung, vvelche im Jahr 1739 zvveymal, erstlich in den *Tübingischen gelehrten Neuigkeiten*, und hernach besonder, gedrukt vworden, und schon lang nicht mehr zu bekommen vvar, hicmit vviederholet, und nach denen seither vorgefallenen dringenden Vimständen ergänzet. Es gibt Leute, die in ihren Tükken nicht allein die Worte GÖttes, sondern auch GÖtt selbsten für nichts halten: und es gibt Seelen, die einen guten Schaz in sich haben, aber sich dabey eine solche Genüge einbilden, dass sie ihr Herz ohne ihr Wissen neben die heilige Schrift, vvo nicht über dieselbe, sezen. So vveit diese *zvvo* Gattungen sonst von einander entfernet sind, so nahe kommen sie darinn zusaminen, dass sie eine getreue Sorgfalt um die VVorte der heiligen Schrift sehr geringe schäzen, vvelches zvvar jene mit einem Spott über solche Arbeiter, und diese mit einem Mitleiden, und dabey nicht ohne vvürklichen Nutzen von der verachteten Arbeit selbst, zu thun pflegen. Diss Orts habe ich eine *dritte* Gattung vor mir, nemlich solche Leute, die sehr viel auf einen zuverlässigen Text halten, aber den Unterschied zvvischen dem, vvas lauter oder unlanter ist, nicht treffen. Wo nun die Liebe zur Wahrheit bey ihnen die Oberhand hat, so vvird gegenwärtige Vorstellung für sie nicht unfruchtbar seyn. Nachdem meine Gegner deutsch oder lateinisch schreiben, so muss ich hier in *beeden Sprachen*, und zvvar *uvechselsweise* darauf dienen, da es sonst feiner vväre, vvan man mit dergleichen Materien, der Schvvachen zu verschonen, ganz bey dem lateinischen bliebe. Ich habe mich durchgehends auf einen solchen Ausdruk beflissen, der eines theils *lebhaft*, deutlich und der Wichtigkeit der Sache gemäss, andern theils aber so bevvandt ist, dass keiner von meinen Gegnern selbsten das, vvas ich sage, soll *bescheidener* geben können. Die Wahrheit durch Irrthum, und die Liebe durch Lästerung verscherzen, ist zvveyfacher Iannier: ich suche beedes, die Liebe und die Wahrheit, un-

verfehret zu bevahren. GOtt lasse es zur Förderung seines Worts und seiner Ehre gereichen!

(In pref. Gnom. N. T. § VIII de hac *Defensione*, qua b. Author ostendit, se non temere egisse, ipse, alteram, inquit, *velim*, *Defensionem indagent & cognoscant*, qui & a temeritate abesse, & tamen rem cognoscere cupiunt. Omnes certe, quibus id *schediasma letum sciam*, me sincero textui N. T. religiose incumbere agnoscunt.)

VER THEIDIGUNG D E S GRIECHISCHEN NEVEN TESTAMENTS.

I N N H A L T D E R A B T H E I L V N G E N.

- I. Von einem Articul in den *Frühaufgelesenen Früchten*, § 1-41.
- II. Von einer gewisen *Disputation*, § 42-88.
- III. Wie der *Anstoß* an solchen Widersprüchen zu vermeiden, § 89-94.
- IV. Von zwei Stellen in den *Novis Actis Eruditorum*, § 95-104.
- V. Von dem neuesten *Verlauf*, § 105-122.
- VI. Was *künftighin* dieser Sache wegen überhaupt zu bedenken sey, § 123-133.

B I E I ABTHEILVNG, darinn eine in den Frühaufgelesenen Früchten befindliche Recension beleuchtet vvird.

§ I.

Wann meine Arbeit an dem N. T. so beschaffen wäre, wie unter dem Namen *Etlicher Diener des goettlichen Worts* in den Frühaufgelesenen Früchten auf das Jahr

Jahr 1738, der vierte Beytrag vorgibt, so solten mit mir alle, die sich vor den Worten des lebendigen Gottes fürchten, einen Greuel an derselben haben. Dass aber solches *Vorgeben* ungegründet sey, das wird nothwendig, sonnenklar, und, wo jemand blöde Augen hat, handgreiflich, hienit dargethan.

§ II.

Man glaubet gern, dass von ermeldten Dienern des göttlichen Worts nicht alle an selbigem Articul Theil haben, bevorab da in der Sammlung von A. und N. auf das Jahr 1735, eben dieselbe Arbeit heller geschätzet worden ist, wie zum Exempel aus folgender Vergleichung erhellet.

Erste Recension: 1735.

A. Man solte meynen, der Text solte hier gar anderst ausssehen, als in den bekannten Editionibus Stephani, Bezae, Er. Schmidii u. s. f. allein die Änderungen sind nicht viel, und betreffen meistens einzelne Buchstaben, Articulos u. s. f. S. 624.

B. Deutschland . . . . . hat Ehre von diesem — Werk, welches &c. S. 623.

C. Er hat viel Modeſtie gebraucht. S. 626.

Zvveyte Censur: 1738.

A. Wann ein jeder Criticus also verfahren wolte, so würden wir in wenig Jahren ein ganz anderes N. T. bekommen. S. 163, 164.

B. Man kan dazu nicht stille schweigen, zumal wir vernehmen, dass man aus dieser Auflage viel Werks machen will. S. 164.

C. So kühne hat es noch keiner gemacht. S. 165.

§ III.

Hingegen röhret diese Censur, (wo nicht mit ihrem Beschluss, doch mit ihrem Inhalt,) und diejenige Disputation, die wir hernach besehen werden, von einer einzigen Hand her, und beide Auslässe sind einander ganz ähnlich. Desto weniger wird jemand sich von dem Ansehen der Person verleiten lassen, ob gleich die Censur immer sagt, *Wir*. Ich will sagen, *Er*, der Censor, &c. und mit dem, was jetzt gesagt werden soll, der Societät, darinn er steht, nichts weiters beygemessen haben, als sie selbst zu tragen begehret.

§ IV.

Die Summa seines Vorgebens ist, ich hätte den einmal durch den Gebrauch eingeführten Text, ohne Noth und genugsame Gründe, geändert. Antwort: Nicht das geringste (etliches

liches in der Offenbahrung , wovon hernach, ausgenommen) habe ich geändert. Alle Editionen des griechischen N. T. in den zwey vorigen Jahrhunderten theilen sich in zwei Classen mit ihrem Text. Der Text der Complutensium , Ariæ Montani , vieler Genfer-Auflagen nach Bezæ Tode &c. ist durch den Gebrauch eingeführt : Der Text des Erasmi , Rob. Stephani , Bezæ , Henr. Stephani , Elzeviri &c. ist durch den Gebrauch eingeführet. Diese zwei Classen habe ich zusammen genommen : und in deren Schranken bin ich geblieben. Was es mit jeztermeldten und andern Auflagen des griechischen N. T. für eine Bewandtuß habe, ist in Apparatu P. I. § II. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. und P. III apud IV Par exceptionum ausgeführt. Wer diese Sache gründlich zu erwegen begehret , der wolle selbige Ausführung ja nicht ungelesen lassen. Herr D. Benner hält dafür, ein Veberlezer habe an einem einigen griechischen Exemplar nicht genug : (die Stelle wird hernach angezeigt werden :) so wird man bey der Revision des Grundtextes mit einer einigen Auflage viel weniger die Sache bestreiten.

§ V.

Der Censor sagt , ich habe die Veberschrift , ἀποκάλυψις ἵστατο τοῦ θεολόγου in meiner Manualedition gar weggelassen. Deni ist nicht also.

§ VI.

Dass ich niemals αὐτοῦ , sondern αὐτοῦ , etiam sensu reciproco , gesetzet habe , ist wahr. Die Vrsache habe ich in Apparatu gleich ad Matth. I. gemeldet: Particulae απ' , επ' , υπ' , κατ' , μετ' , αὐτοῦ etiam reciproco subsequente , non mutant π' , τ in φ' , θ. Das Gegentheil wird man mit keiner Instanz aus dem ganzen N. T. darthun. Denn das αὐτοῦ kommt mit deni suffixo ναυ hebraico adæquate überein. Herr M. Büttig (dessen Ausgabe man nicht ohne Aufnahm für mein zu halten hat ,) bekräftiget das αὐτοῦ reciprocum mit mehreren , und Stephanus hat es Apoc. I. i dreymal. Mir verarget es der Censor , und bey jenen decket er es zu.

§ VII.

Dagegen beruft er sich auf gewise billige Erinnerungen , welche der erstere gegen mich gethan habe. Meine neue Vorrede , darinn selbige Erinnerungen beantwortet sind , hat der Censor in Handen gehabt : von meiner Antwort gedenket er nichts : die Erinnerungen erhebt er annoch : damit werden andere fein auf sorgliche Gedanken gebracht. Einer solchen Manier bedient er sich hin und wieder. Kein Diener göttlichen Wortes soll mit einem andern alfo umgehen , und das am wenigsten in einer Sache , die er für wichtig hält.

§ VIII.

An meinem Apocalypticen Text sezet er das meiste aus , und nimmt den meinen Leser , statt des nöthigen Erweises , mit folgendem hurtigen Ausspruch ein: Stephani Edition hat es so und so. Bengelii Edition aber hat es anders , darum &c.

§ IX.

§ IX.

Dass er von den zwei Classen der gebräuchlichen Auflagen § 4 die zweyte, und aus dieser ganzen Classe die einige Auflage des Rob. Stephani 1546 zum Grunde gelegt hat, ist eine pur willkürliche Sache.

§ X.

Wann ein Student eine solche Edition antrifft, so kan man ihm die Freude über der Rarität gönnen. Aber hier ist eben diß die Frage: Ob Stephani Druk oder Bengelii Recension mit Iohannis eigener Hand aus Pathmos übereinkomme? Dass dieser Censor schwerlich einen einzigen Text in zwei Auflagen von denen zwei Classen habe von Wort zu Wort conservt gehabt, spüret man an dem, was er schreibt: und doch ist er mit dieser Sache, wozu eine langwierige Vntersuchung erforderl wird, so geschwind fertig.

§ XI.

Durch Gottes Schickung führet er solche Stellen an, (Apoc. I, allermehr v. 4. 6. 8. 11, und weiter Cap. II. 20, da er meinen Text nicht accurat darlegt, Cap. V. II. 13. XIII. 8. XV. 3.) in welchen ich durch alle Sylben die ganze erste jztermeldte Classem editionum, sonderlich den so gebräuchlichen Ariam Montanum, und dabey nicht nur *einige Manuscripta*, wie die Censur es verringert, sondern das *mehr* der alten unverwerflichen Documenten, ja oft diese *alle*, für mich habe. Ich bitte, man schlage meinen Apparatum bey diesen acht Stellen nacheinander, und folgends auch den Gaomonem auf. Von der fünften, und sechsten wird noch etwas hier in der IV Abtheilung folgen.

§ XII.

Wem etwas hieran gelegen ist, der wende doch ein Stündlein darauf, nehme eben dieselbe Stellen, mache eine solche Liste, wie der Censor, und setze den Textum Complutensem (welchem Arias Montanus folget) und Textum Stephani (welcher Erasmo folget) nebeneinander. Er wird eine viel grösſere Menge von Differenzien bekommen, und die Klage der *Frihaufgelesenen Früchten* auf folgende Weise transponiren müssen:

„Wir haben hier die unvergleichliche allererste Editionem Complutensem, welche A. 1514 gedruckt, zum Grunde gelegt, und Stephani Text dagegen gehalten. Hier bitten wir einen jeden unpartheyischen Leser, Stephani Aenderungen wohl zu überlegen, ob er denn genugsame Gründe gehabt habe, den gewöhnlichen Textum Complutensem nach Anleitung einiger MStE zu verstimmen. -- Wenn ein jeder Buchdrucker also versahen wolte, so würden wir in wenig Jahren ein ganz anderes N. T. bekommen. Wird man dadurch „den

„den Spcttern nicht augenscheinlich die Waffen in die Hände geben , womit sie
 „uns hernach zu schaffen machen , als wäre unser Text des N. T. bisher so
 „beschaffen gewesen , dass wir selber nicht wüsten , ob wir so , oder anders ,
 „lesen müsten ? Die Kühnheit ist gewiss gar zu groß , als dass man dazu stille
 „le schweigen könnte , zumal man aus dieser Auflage viel Werks machet.
 „ - - So geht es durch dieses ganze Buch fort. Man wird nicht leicht ein
 „Capitel finden , wo nicht etwas weggelassen , hinein gesetzt , geändert , oder
 „versezt sey. So kühne hat es noch keiner gemacht.

Alles , was der Censor hierauf antworten könnte , soll ihm hiemit zur unumgänglichen Antwort gegeben seyn.

§ XIII.

Ia wann man meinen Text mit jenen beeden vergleichehet , so wird man meine Bescheidenheit über Vermuthen ersehen , dennoch aber meinethalben alle Freyheit haben , die Censur , wie ich selbst gern thäte , lieber aus einer guten Vrfaſche , als aus einem Stratagemate oder aus der Vnwissenheit herzuleiten.

§ XIV.

Deswegen hat alles , was man von *grosser Kühnheit* , Vortheil für die *Spoetir , schädlicher Neuerung &c.* daher sagt , keinen Grund , ja auch keinen Schein , es wäre denn das letztere bey leichtglaubigen und præcipitanten Gemüthern , die ein solches überhin fahrendes Schröckwort mehr bey sich versangen lassen , als die allergründlichste Ausführung , bey deren man ein wenig stille stehen solte.

§ XV.

Dass besagte *two Classes editionum* in der Apocalypsi so weit voneinander unterschieden sind , dafür kan ich nicht : und durch den *Gebrauch* ist , wie gedacht , eine so wohl , als die andere , eingeführet. Daher hat noch niemand jemalen gehewret , beede zu prüfen , und aus einer jeden das Beste zu behalten.

§ XVI.

Wann der Censor sagt , man werde *nicht leicht* ein Capitel in diesem Buche finden , wo ich es nicht also gemachet hätte , so sagt er noch zu wenig. Es ist *kein einiges Capitel* : die vornehmste Stellen hat er nicht wargenommen : es war ihm eine neue Sache.

§ XVII.

Er sezet hinzu , *I. Millius habe doch den Text unverfehrt gelassen.* Man sage dafür , *Millius habe den Text unverbessert gelassen.* Denn das war sein Vorhaben nicht. Er

Er hat ansinglich seine Excerpta auf Rob. Stephani Text gestellet, das war hernach nicht mehr zu ändern, und eben das hat einen grossen Nutzen. Denn gegen einen nicht gar richtigen Text sind die Vota für die ächte Lesarten auf dem Rande desto deutlicher heraus gekommen. In den lebt. var. aber hat Millius nicht nur *verschiedenes*, sondern sehr vieles *angemerkt*, welches ich, meistens zur Rettung unserer bisherigen gewöhnlichen Lesart, abgelehnet, und hingegen an manchen Orten suppliret habe. Denn was solle eine so überhäufte Menge von varianten Lectionen, wann man die darunter verborgene Perlen nicht heraus sucht, und zu ihrem Nutzen anwendet?

§ XVIII.

Es ist bey den Gelehrten, sonderlich in der Critique, eine grosse Eitelkeit. Dem *Geist* entziehen sie sich meistens, und gehen deswegen nicht einmal mit ihrem *Buchstaben* recht um. Verleihet die gärtliche Barmherzigkeit einem eine Gabe, so muss er leiden. Weil man nun die decisivesten *Momenta* so gar vorbey gehet, so muss ich etwas, das ich in Apparatu, Part. II. in Fund. Cris. Apoc. § XVII, & in Gnomone, in Proœm. ad Apoc. n. 2, ausgeführt habe, wiederholen.

§ XIX.

Zu der Apocalypsi hat *Erasmus*, laut eigener *Geständniß*, nur ein einiges griechisches Manuscript, und zwar Andreæ Cæfariensis Exegetin, von Iohanne Capione gehabt, zwischen welche der Text geschrieben war. Diesen Text hat er extra hiren lassen, (*contextus verba describenda CVRAVIMVS*, sagt er,) und, da das Manuscript nicht ganz war, denselben aus der damals noch nicht revidirten *Vulgata*, eilends, vnd, weil er auf diese Weillagung nicht so viel hielte, ohne grosse Sorgfalt, ergänzet. *Stephanus*, ein gelehrter, aber mit Geschäften überlädener Buchdrucker, auf dessen Auflage sich der Censor beruft, hat sothanen apocalypticischen Text des Erasmi von *Wort zu Wort* nachgedruckt, allermeist in seiner dritten Ansertigung, deren so viel andere gefolget sind. *Dies gibt der Augenchein.*

§ XX.

Hingegen vor diesen beeden, und mithin vor der Reformation, ist in der Editione Complutensi ein vortrefflicher und zum *Zeugniß* wider das Pabstthum sonderlich kräftiger apocalypticischer Text, den wir gar nicht verkleinern solten, mitten in Spanien gedrukt, und in andern europäischen Ländern stattlich aufgebreitet worden. Nach der Hand hat man die orientalische Sprachen und Vebersezungen excoliret: die uralte lateinische Version wieder hergestellet, wobey ich noch eine solche Nachlese, wie mein Apparatus aufweiset, aufgebracht; viel griechische und lateinische *Patres*, und zwar solehe, die die Apocalypsin sehr häufig und zuverlässig allegiren, hervor gesucht und gefäubert. Man hat viel und vielerley griechische Manuscripta apocalyptic, die vorhin so rar gewesst, erlanget, und unter den

Y y y zweyen,

zweyen, die mir zu Handen gekommen, hatte eines eben auch Andreæ Cæsariensis Exegeſin, welches mir den Leitfaden gegeben, Erasini Stärke und Schwäche deſto eigentlicher zu unterscheiden. Das vornehmſte aber ist, daß man das Alexandrinische Manuscript, welches an Alter, und, ſonderlich in der Apocalypſi, an Richtig- und Wichtigkeit, von wahren Criticis für unvergleichlich erkannt wird, in die Abendländer gebracht hat.

§ XXI.

Alle diese von GOT verliehene Subſidia würden Erasimus und Stephanus, wann ſie heut zu Tage lebten, mit *Verwunderung* und *Freude*, gewiß better, als alle ihre fo gar devote Anhänger, anwenden, und mit lauter Stimme bezeugen, daß nicht die Editionen, die ſie fo kümmerlich, und andere ihnen fo pünktlich nach, ausgefertiget haben, ſondern *beide* Clafſes editionum zusammen, ja vielmehr auch das ganze christliche Alterthum, und das *Mark* von deſſen Vrkunden, uns den apocalyptichen Text auf das lauterſte antrage.

§ XXII.

Doch habe ich den vorhin gedruckten üblichen Text an wichtigen apocalyptichen Orten *gar niemalen* geändert: und mich deſſen auch in ringern Stellen enthalten, wo ich nicht nebst *genugſamen* Rationibus exegeticis eine *auch genugſame* Menge Zeugen vor mir hatte.

§ XXIII.

Den Reihen führet *ordinarie* jenes von der *Alexandrinischen* Kirche allein übrig, und alfo einer ganzen Bande Asiatischer Codicum überlegene griechiſche Exemplar, und zwar nicht da, wo es ſeine eigene, mir nicht unbekannte, Ausſchweifungen macht, ſondern wo ihm andere tüchtige Vrkunden beyſtimmen. Etliche wollen nach demſelben den ganzen Text des N. T. eingerichtet wissen, welche gegenseitige Extremität ich eben fo wohl verhüte.

§ XXIV.

Sehr wenige *aufferordentliche* Stellen gibt es, wo mein Text ſich auf andere Zeugniſſe des Alterthums gründet. Dieselbe wären bald heraus gesucht und gezehlet, wie denn zum Exempel Apoc. I keine einige von folcher Gattung iſt: und es folte mir eine Freude feyn, wann ſie von Leuten, die die Sache verſtehen, beſonder und ſcharf untersucht würden.

§ XXV.

Alle übrige Verbesserungen habe ich beſcheiden zwischen den Marginallektionen bezeichnet: wie denn auch die Cenſur zugibt, daß dasjenige, was ich in ermelddem Capitel auffer denen oben vertheidigten vier Verſiculn geändert habe, noch zu dulden ſey.

§ XXVI.

§ XXVI.

Alles, was von dem *Fonte*, das ist, von der ersten Hand, auch im Druck, und sonst noch so lange Zeit her, abgeliefert, ist eine *Neuerung*, und alle *Neuerung* ist sonderlich in der Offenbarung I. C. untersagt. Cap. XXII. 18. 19. O dass ein jeder *Criticus* verfahren möchte, wie ich, und sich einer so eingegrenzten Freyheit bedienen: wir würden kein *anders*, als das ächte *N. T.* in einer immer genauern Aehnlichkeit mit der apostolischen Hand einmuthiglich hergestellet sehen.

§ XXVII.

Die Revision des Grundtextes ist etwas nöthiges, dem Genuss nach, für jedermann: der Arbeit nach, für die wenigste: der Prüfung nach, für diejenige, die ein Vrtheil fälien. Wann einer bey derjenigen Edition, deren er einmal gewohnt ist, für sich bleiben will, so wird sie ihm gelassen, was es auch für eine feyn möchte: wann aber jemand sich in die Crisiin sacram einlassen, und desfalls andere *heurtheilen*, *preisen*, *riügen*, *belehren*, *warnen* soll, so gehört was anders darzu. Es ist etwas süßes und geschwindes, eine langwierige Arbeit, ob auch schon eine Gnadengabe darunter steckket, durchstreichen oder darcin blasen: aber der Schade, der daraus entsteht, ist nicht so bald gut gemacht.

§ XXVIII.

Ein solch kühnes *Untersangen* kan die *Autores in Gefahr setzen*, welche nach Apoc. XXII verdienst gestraft zu werden, wo sie es nicht bussfertig widerruffen: sind Worte der Frühauselesenen Früchte, zunächst vor dem Articul wider mich. Diese Gefahr habe ich in Zeiten erkannt und vermieden, und deswegen in Apparatu, P. II. Fund. Cris. Apoc. § IV folgendes gesetzet: *Nos omnia ad iota & apicum manus Iohanneas conformare optamus: si non eo usque prodibimus, huic sane nil rraejudicatum nos velle edicimus.* Tum tuam, DOMINE IESV, gratiam imploro, ut, quæ servus tuis Iohannes omnibus verba prophetæ hujus temerantibus denunciavit, a me, verbi tui serio reverente, neque mutante quicquam, sed mutaciones fideliter eximere conante, procul abesse propitius jubeas. *Summan quidem certe, ut confidimus, adsequemur, neque subsidia, proximis temporibus oblatia, ingrate aspernabimur, sed posteritati ad limam quam exaltissimam praeserviemus.*

§ XXIX.

Wann man hingegen unrichtige Lesarten, sofern sie nur in Rob. Stephani Auflage gedrukket sind, für lauter goettliche Worte, aller Entscheidungs-Mittel ungeachtet, annimmt und ausgibt, und noch dazu sothanen Herzenstrieb und Dunkel für einen *ilden Fleiß, Treue und Muth*, und also für einen goettlichen Eisern hält, so ist entweder nichts, oder auch dieses ein *Fanaticismus*.

§ XXX.

Für diejenige, denen der geschickte *I. C. Wolfius* bekannter war, als ich bin, muss ich zur guten Nachricht melden, dass er in seinen Curis meine apocalyptic Lesarten in Menge erwogen, und nirgend über *Kühnheit*, *Schaden* &c. zu klagen für noethig gehalten habe: ja er hat nicht nur bey einzelnen Stellen, als Apoc. I. 2. 18. XV. 3, sondern mit seinen Principiis selbsten, ad Apoc. XVII. 16 mir, und nicht meinem Gegner, beygestimmt, und würde es noch mehr gethan haben, wann er T. IV. Curat. p. 564 wargenommen hätte, wie in den Worten, die er von mir anführt, die Unrichtigkeit der *Maastrichtischen Canonum* dargethan wäre.

§ XXXI.

Die *Hauptsumma* ist und bleibt in allen Exemplarien unverfehret, sie mögen mit mehr oder weniger Accuratesse geschrieben und gedruckt seyu, und also gewinnen die *Spoetter* nichts hiebey, es sey dann, dass man ihnen die *Waffen*, durch die Verkleinerung einer rechtmässigen Revision des Textes, *in die Hände gebe*, und durch die Hemmung einer bedächtlichen Freyheit verwegenen Leuten erst die Thüre aufthue. Die Menge der varianten Lectionen, die nicht bald jemanden feurer, als mir, worden ist, kan man vor den Spöttern nicht verhelen: und diese Feinde können nach meiner Revision nicht mehr, als zuvor, sondern noch weniger einwenden. *Ienes*, weil sie nichts darnach fragen, ob etwas in dem Text, oder anderswo, stehe: *Dieses*, weil nicht so wohl der Gebrauch, als vielmehr die *Wahrheit*, sie überzeugen, und sie entweder gewinnen oder zu Schanden machen muss.

§ XXXII.

Indessen sind auf jetztbeschriebene Weise nicht nur viele geringere, wiewohl nicht gar indifferente, sondern auch etliche *hochwichtige*, die göttliche Oeconomie betreffende Stellen, in der Apocalypsi, das ist, in dem *koeniglichen Manifest Iesu Christi*, denen Liebhabern seiner Erfcheinung einmal wieder vor Augen gelegt worden. Dass erkennen schon viele rechtschaffene Seelen, danken Gott dafür, und machen sich zu Nutze.

§ XXXIII.

Gar auf was anders hat die Censur ihr Absehen, welches sie durch oben angezogene Worte entdekket: *Man kan dazu nicht stille schweigen* &c. Ich meines Theils will mit Bescheidenheit nur melden, dass nicht allein gute Kenner und Gänner, sondern auch derjenige strenge, aber geübte Gegner, dem ich in der Vorrede der Harmonie der Evangelisten A. 1736, und hernach besonders A. 1737 geantwortet habe, *dieser Auflage* des griechischen N. T. das Zeugniß gegeben, *sie sey allen vorhergehenden überlegen*. Ob die Censur, oder ob hingegen diss Zeugniß wahr sey, will ich alle Leser der gegenwärtigen Erläuterung urtheilen lassen. Ich erkenne meine Nichtigkeit: gefällt es aber meinem Gott, dass meine getreue Arbeit

Arbeit an seinem Wort in den Gewissen der Menschen offenbar werde, so wird es niemand hindern.

§ XXXIV.

In ermeldter Vorrede musste ich die Klage, als ob ich zu *schüchtern* wäre, ablehnen: und für dißmal muss ich darthun, daß ich nicht zu *kühn* versfahren sey, wiewohl Kühnheit gut ist, wo man vielerley Missverstand zu bestreiten vor sich findet. So kommt heraus, daß ich in der *Mitte*, auf dem rechten Wege, einhergehe.

§ XXXV.

Zwar hat etwas gewaget werden müssen: aber der Herr hat geholfen, der Herr hat es wohl gelingen lassen. Nun steht jedermann frey, des *Vortheils* zum gemeinen Besten zu geniessen, oder auch den wegen meiner Schwachheit noch übrigen *Mangel* je länger je mehr nach dem von Gott dargereichten Vermögen zu erstatte.

§ XXXVI.

Alle Wahrheit gehet bey ihren Dienern selbst erstlich von innen durch Versuchungen, und hernach von aussen durch Widersprüche: sie erhält aber doch bey etlichen früh, und spat bey vielen, den Sieg, und indessen hat man bey der verachteten Crisi sacra Gelegenheit, erstlich den Eigensinn, und hernach die eigene Ehre zu verläugnen, und die Gedult samt der Hoffnung zu üben. Erasmus und Stephanus haben erstlich grossen Widerstand erlitten: jetzt will man nicht von ihnen lassen. Was man jetzt nicht gelten läßt, wird doch hernach auftreten.

§ XXXVII.

Ia gewißlich, die *Lauterkeit des Grundtextes*, welchen die Christenheit über vierzehenhundert Jahr gehabt, ehe das griechische N. T. in den Druck gebracht worden ist, wird in denen engen Schranken, in die man zu dieser Zeit eine *erbauliche Critique*, ja gar die Vororge Gottes über die heilige Schrift sprechen will, nicht immerhin bis an der Welt Ende eingeschlossen verbleiben.

§ XXXVIII.

Nicht viel besser, sagt die Censur von mir, *ist er mit den übrigen Büchern des N. T. umgegangen*, welches gewis zu bedauern ist, da man mit Fleiss die Lesart dieses heiligen Buches evangelisch machen will. Diß wäre kein guter Fleiss: und dagegen habe ich in den ersten Ausgaben dieser Antwort eine Bitte gethan in folgenden Worten: „Ich bitte diese Diener des göttlichen Worts gar sehr, sie untersuchen „einhellig mit aller Schärfe, und zeigen es in einem næchstkünftigen Breytrag (das
Y y y 3 „Publi-

„Publicum merke wohl darauf!) unselilbar an, ob sich in allen übrigen Büchern „des N. T. eine einzige Stelle finde oder nicht, da mein Text nicht mit der einen „oder andern Clasfe der vorgemeldten gebräuchlichen Editionen in allen Sylben „übereinstimmete. Findet sich nur eine solche Stelle, so solle mit ihnen alle „Welt sagen, ich wolle mit Fleiss die Lesart dieses heiligen Buches vankelbar machen. Findet sich aber dergleichen nicht, so ist mein allerbilligstes Begehran „Sie, dass sie das falsche Zeugniß, welches unter ihren theologischen Namen in „einer so ernſthaften Sache gegeben worden, unpartheyisch und öffentlich zer- „nichten wollen.

§ XXXIX.

Hierauf hat man stille geschwiegen, und keine Sylbe angezeiget, noch anzeigen können, womit ich bedaurlich umgegangen wäre. Denn es kommt mein Text mit den bewährten Editionen durchgehends überein, und aus einer jeden behält er nach vieler Prüfung das Gute. Wer aber meinen Rand dazu nimmt, der hat zugleich alle, etwas bedeutende, Lesarten ermeldter Editionen, auch da sie von einander abgehen, ohne vielen innützen Zeug, beyfammen, und theils die freye Wahl unter denselben, theils einen immalsgeblichen Fingerzeig, welche jeden Orts der andern vorzuziehen sey. Diese eigene Beschaffenheit meiner Ausgabe, die zu meiner Vertheidigung hauptſächlich gehöret, und in meinen Vorreden nachdrücklich und deutlich angezeigt worden ist, kan in keiner rechtmäßigen Recension übergangen werden: aber die Censur meldet nichts davon.

§ XL.

Wie diese Sammlungen bey andern Gelegenheiten mit mir umgegangen seyn, liegt am Tage. Es arbeiten Etliche daran: wann der eine befriedigt ist: so findet ein anderer etwas. Das Widrige will ich nicht anregen, das Günstige aber erkenne ich mit Dank. Die Erklaerte Offenbarung wird in meinem sogenannten Bekrafftigten Zeugniß der Wahrheit, wie von anderer, so auch von ihrem Angriff gerettet werden. Für dissmal will ich nur eines sagen: Eilen thut Schaden, zumal in heiligen Dingen: man schweiget lieber gar. Wird dem Leser etwas anstößiges meinetwegen vorgeleget, so sehe er immer meine eigene Schriften, Lehre und Worte nach.

§ XLI.

In der Censur wird eine gewisse Rüge meines Verfahrens ungemein gepriesen: und weil die lateinische Disputation, darinn solche Rüge befindlich ist, und folglich meine in derselben Sprache verfaßte Antwort darauf, nicht die einzige Stelle Aet IX. 5, (welche nunmehr hoffentlich außer Streit gesetzt ist, aber doch ein Exempel gibt, wie man die Nervos, die bereits in meiem Apparatu liegen, deutlich auswickeln könne,) sondern den Grund der Critique des N. T. überhaupt betrifft, so will ich sothane meine Antwort in der folgenden Abtheilung wiederholen.

SECTIO II.

DEFENSIO N. T. GRÆCI ADVERSVS
DISSERTATIONEM

AD

ACT. IX. 5.

§ XLII.

*Exstat Cl. M. Jo. Georgii Hageri Dissertatio Lipsiæ habita, ad Act. IX. 5. XXVI. 15, de Graecorum Proverbio, πρὸς κέντρα λαχτίζει· cuius tota sectio prior me petit per sex §§. Responsionis necessitati non parum ex eo videtur accedere, quod in Recens collectis, (in den Frühauflgelesenen Früchten,) nomine aliquot verbi divini ministrorum, *tubrica* Apparatus mei critici fundamenta ab illo discuti dicuntur. Id vero recognoscamus.*

§ XLIII.

Defensionem N. T. Graeci primum cum Harmonia Evangelistarum A. 1736 germanice, deinde eandem latine, commodius, aliquanto antiorum, A. 1737 seorsum edidi. Ea Defensio jam vix est necessaria. Nam & is ipse, cui respondi, eris in Maastrichtianam, qua parte correxit, ad totam rationem meam conformavit, & quid alii de causa illius & mea senserint, enarrat Doctissimus Lilenthalius in Biblioth. exeg. p. 1263 seq. Veruntamen ex editione auctiore, quæ Lugdani Batavorum excusa, & in nostris regionibus minus obvia est, (Vid. P. IV. n. IV.) Fundamenta mea in summan redacta repetuisse juverit. Quid est palmarium ad liquidam Decisionem? Primum plurima illa, quae nullo unquam lectionis discriminé affecta fuerunt, normam præbent horum, quae discrimen aliquod, & quidem cum momento conjunctum, contraxere. Porro ex his genuina lectione nunquam mero hominis arbitrio, ut egomet in Apparatu P. I. § X. itemque § XXXII Obs. XXVI declaro, dignoscitur. Ut dignoscatur autem, regulæ sobriae multum utique adjuvant, per quas sincerae lectiones a surrogatis, &, in quibus momenti plurimum est, glossemata atque hiatus invicem discernuntur, uti in toto Apparatu, ac potissimum a § XI ad § XXX exposui. Atque harum regularum dictamen PLURALITAS testium plerumque; DIVERSITAS (quod ad secula, climata, linguas attinet,) sere semper; ANTLQVITAS, semper sufficit. &c. p. 50, 51.

§ XLIV.

*Hæcine *tubrica* sunt? Imo ita demum innumerabilium varietatum nullitas; minus liquidarum, quas in margines meos coegi, aestimatio, eaque indies explicatior;*

tior; ac *TOTIVS reliqui textus*, id quod unum est omnium *saluterrimum*, *STABILITAS*, ad conscientiam hominum demonstrantur. Id egi diu multumque, re cum aliis assidue communicata.

§ XLV.

At cui *obvia* primum, Rob. Stephani, si placet, *editio prora & puppis* est, is *cura*, ut ajunt, *palliativa* gaudet, neque oculatiorem pro græco textu zelum alit, quam pro latino quondam *Emferus*, *Dietenbergius*, *Zangerus*.

§ XLVI.

Hinc firmiter respondetur Cl. *Hagero*. Atque ea quidem, quæ is generatim movet § II, supra expediti. Quum vero ibidem ait, Cl. *Buttigium* in *praefatione* ad editionem meam *Lipfiae typis repetitam nonnulla contra me sapienter monuisse*, id cujusmodi sit, dispici oportet. *Buttigius* non sua ille quidem sponte me tetigit, neque exstinguendam editionem meam, sed propagandam putavit. Norat, ut opinor, quam propitia tum in me fuerint *Lipfienium* Eruditorum judicia, in *Novis Annis Erud. A. 1735*, mense Dec. &c. Sed tamen cavendum est, ne, quod summatim exaggerat *Hagerus*, id ignoros auferat.

§ XLVII.

Primus locus est Col. IV. 8. Ibi ego legendum statuo, ἵνα γάρ τὰ περὶ ὑμῶν. *Buttigius*, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ὑμῶν. Per verba singularis numeri, tertia personæ, leniter fluit sententia, ἵνα γάρ τὰ περὶ ὑμῶν καὶ παραπλέση τὰς παρθίας ὑμῶν. At hiulca est̄ altera lectio, nisi eam, invitatis codicibus, sic formares, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ ἵνα ΑΥΤΟΣ παραπλέση τὰς παρθίας ὑμῶν. Pluribus mea lectio vindicatur supra P. II ad Col. IV. 8, & in Gnomone ad l. c. exstatque in omnibus exemplaribus *excusis*, a quibus discedere haud scio an per *Hagerum* liceat *Buttigio*. Ergo hic locus mihi patrocinatur.

§ XLVIII.

Secundus locus (nam αὐτὸς reciprocum defendit mecum *Buttigius*, ut dixi § 6.) exstat i Joh. V. 7. 8, ubi censuram meam *nimirum duram ex parte* libi visam fuisse ait. Habebat margo meus: *Deleatur haec pars* (ἐν τῷ διαραῦ usque ἐν τῇ γῇ) *vel POTIVS*, *trajectō utroque versu*, *totus locus sic legatur*, ὅτι τρεῖς κτλ. Penitus expressi *meam censuram* his voculis, *VEL POTIVS*, quæ demonstrant, illud, *deleatur*, non ex meo sensu esse possum, sed per tot veteranum personam, qui eam partem deleverunt, adeoque initio legerunt. Hoc si cui non satisfacit, substituat velim: *Delevare multi*: *sed potius &c.* Hiatum esse, in homœoteleuto admissum, censet *Buttigius*; ac frequentissimam hanc equidem hiatum causam egomet palliū inculco: sed aliam hoc loco causam prætermitti subesse versiculi, multa sunt indicia,

cia, de quibus agit App. P. II. ad I Joh. V. 7. § XXV & Gnomon Ed. I, p. 1060, Ed. II. p. 1183. Fulgidissimum hoc Dictum, quod tota anima amplector, non pessime per me vindicatum & explicatum esse, agnoscunt alii, maxime *Wolfinus* T. IV Curar. p. 298. & multa docet genuinus ordo duorum versiculorum, quem, restitutum per me, adhuc pauci curant.

§ XLIX.

Restant loca duo. Luc. XVII. 34 edidi εἰς ut habet editio prima *Stephani*, *Hagero* earissima: *Buttigius*, ὁ εἰς. Ap. XIII. 2 ἀρχαντον edidi: *Buttigius*, ἀρχαντον. Illud nativum est: hoc librarioris elegantius visum. Sed haec minutula sunt. Ceterum in Apocalyptic mea recensione nihil desideravit *Buttigius*.

§ L.

Nil dissimulavi de tota *Buttigii* opera: quem tamen nonnulla in textu meo corrixi, Recensio quadam ait. Tali pacto quodvis opus, cui scriptor multos annos invigilaverit, ternis diebus horisve correxeris, & fructum, quem ille ipse hand querit, ad alterum redegeris. Utinam aliorum correctionibus omnes mei defectus farciantur; id mihi maximae fuerit letitia: sed tamen videndum erit, ne ea, quæ recte sint per me exhibita, aliis perperam commutet. nam innumera aberrationes admitti possunt, etiam ubi minime putares. Ipse quidem *Buttigius* meam editionem sua correctiorem eandise fatetur. Qui utramque simul adspexerit, judicabit. Certe nequicquam *Hagerus Buttigium* adversus me allegavit.

§ LI.

Locus, quem *Hagerus* sumvit, Act. IX. 5, dupliciter in editionibus est exhibitus. Longius quidem sic, Ἐγώ εἰμι ἵστον, ὃν σὺ διώκεις σκληρότερο λαυτίζειν. Τρέμων τε καὶ θαυμάσω ἐπει, Κύρε, τί με θέλεις πειτεῖν; καὶ ὁ κύριος πρὸς αὐτὸν, Ανάσηθι κτλ. Antea vero brevius, Ἐγώ εἰμι ἵστον, ὃν σὺ διώκεις ἀλλὰ ἀνάσηθι κτλ. Illam lectionem, compendii gratia, paraphrasin dicemus; hanc, textum. Textum ego defendo: paraphrasin, *Hagerus*.

§ LII.

Provocat is I ad Versiones, Lat. Syr. Arab. Æthiop. § IV. Resp. In ipsam Latinam versionem paraphrasis irrepsit, longissimo post Hieronymum, non longo intervallo ante Lyranum, qui plura ejusmodi loca in Actis suo tempore notavit. Etenim cum hic locus in festo conversionis Pauli legitaretur, locus parallelus ex Act. XXVI. 14, quo plenior esset pericopa, attextus fuit, ut infra testatum fiet.

§ LIII.

Ex latinis codicibus paraphrasis in Æthiopicam hand pridem & Arabicam addo, in Armeniam versionem, per editores, ut constat, Vulgato addictos, non tamen sine varietate.

tatibus, est propagata. *Syriaca*, & altera *Arabica*, hoc tantummodo, *Durum*, sine illo, *Tremens*, admittunt; neque id versu 5, sed versu 4, uti versu 5 medio alii; *Erasmo* teste, *Latini*, inserunt. Sententia *tribus* h̄ic locis diversis inserta plane ex parallelismo se immigrasse clamat. Discrepantias harum versionum *Hagerus*, verbis earum *sparsum* exhibitis, ac *Latinæ*, quæ sola illud *Tremens* habet, etiam *abruptis*, quam maxime celat: iisdem tamen versionibus non plurimum tribuit § V. Recte ille quidem h. l. ob discrepantias illas *fonticas*. Sic causam ipse suam, nullo firmiore subsidio fultam, perimit.

§ LIV.

Vulgatum interpretem sequuntur etiam metaphraſtæ Germanici, Lutheri antiquiores. nam, pro *ſtimulo*, aliis vertit, *den Garten*, id est, *gaerte*, baculum; aliis, *die Anfechtang des Fleisches*, id est, libidinem. Minus negotii *Hagerus* p. 34 habuisset, si cogitasset, germanicas illas versiones, coll. p. 14, natales debere latinæ.

§ LV.

II. Provocat ad *editiones*. Resp. Ex latinis codicibus *paraphrasis* in editionem *Erasmi græcam*, ipso Erasmo primum dormitante, deinde non valde reclamante, est illata. Hoc deprehendent, qui annotationes ejus, & Prolegomena N. T. Amstelædami A. 1730 edita, p. 58. 140. vel etiam *Nova literaria Tübingenſia germanica* A. 1739. num. 17. 18. 19. contulerint. *Erasmum* sequuntur *Stephani*, *Elzevirii*, *Curcellaeus*, alii multi. Sed *myriades* talium exempliarium non plus valent h. l. quam *notulae marginalis* in uno illo codice, quam ad *Frobenii* prelum *Erasmus* dedit, & *Basilea* hodiernum custodit. Etiam profanam illam *Graeco - Anglicam* editionem Londinensem A. 1729, quia *paraphrasis* retinet, commendat *Hagerus*, quamquam ibi *audaciam* & *negligentiam* invicem certare, inter peritos constat.

§ LVI.

Provocat III ad *Oecumenium*. Resp. Is, Lutetiæ excusus, ad Vulgatum h̄ic quidem refictus est, ut paulo post videbimus.

§ LVII.

IV. Objicit, illud, quod audivit Saulus, *Durum*, ad narrationem *Lucæ* pertinere. Resp. Pertinet capite XXVI. 14. sed non idcirco pertinet capite IX. 5. Vi ratiocinii *Hageriani* pertineret etiam capite XXII. 7. Imo ista Lege verba Domini ad Saulum, & Sauli ad Dominum, apud Lucam ter memorata, atque omnes sermones, qui ab Evangelistis bis, ter, quater memorantur, totidem ubique ac plane iisdem verbis memorari debuissent. Porro si id ad narrationem *Lucæ* h. l. pertinaret; illi, qui hoc Dictum post versum 4 repræsentant, præferendi forent his, qui versui 5 subjungunt. Illi enim cum cap. XXVI. 14 congruunt: hi orationem perturbant.

turbant. Non enim Saulo , cum jam dixisset , *Quis es , Domine ?* Dominus illud de-
num intentavit , *Durum tibi &c.* Hac autem interpolatione semota , *synchyfis* de-
inum , & reliquæ difficultates , sane insuperabiles , quas Hagerus § VI collegit ,
lucrificatæ sunt.

§ LVIII.

Textum meum habet editio *Complutensis* , manuscripti codices græci OMNES ,
plus quadraginta , (vid. omnino Appar. P. II ad Act. IX. 5.) *Chrysostomus* , *Euthalius* , *Oecumenius* (in ms. Augustano ,) *Theophylactus* , versio *Latina* sincera , &
Ægyptiaca , tam *Coptica* , quam *Sahidica* . Itaque me testium *numerus* , *diversitas* ,
antiquitas , de quibus § 43 egī , ita descendunt , ut nil amplius postulari possit. Hæc
qui *lubrica* appellant *fundamenta* , videant , ne ipli unius noctis *glaciem* , ut est in
proverbio , pro fundo habeant.

§ LIX.

Namque *Hagero* quid remanet ? *Latina appendix* , haud pridem concreta. Tan-
tum. Piget operæ in re manifesta : sed lectorum etiam tardiorum habenda est ratio.

§ LX.

Quo apertius occurratur omnibus exceptionibus , quæ etiamnum produci h. l.
possint , adjiciemus Monita quædam , aliis passim locis utiliter applicanda.

§ LXI.

Primo , *Circuli* in textu *Complutensium* , etiam h. l. adhibiti , græcas latinasque
exæquant lineas , non sunt signa critica : rectius *obelis* , quibus *Arias Montanus*
hanc paraphrasin configit , ea vis adscribitur.

§ LXII.

Secundo , *Erasmi* codices plerisque quum Hagerus sibi adversari audit , in rem
id suam vertit , quasi non omnes adversentur. *Omnium Erasmus* , longis temporis
bus distraetus , recordari non poterat : itaque ancipi formula , ut sæpe , uti co-
actus est. Huc confugiens *Hagerus* , desertum se confitetur.

§ LXIII.

Tertio , Litera ϖ , in margine *Stephani* , $\varpi\acute{\nu}\tau\alpha\varsigma$ omnes MSS. (mihi suffragan-
tes) innuit. Si quis etiamnum dubitare potest , eum convincent annotationes *Ber-
zæ* majores ad N. T. & ipsius *Stephani* ad *Biblia Latina*. Id *Hagerus* valde sibi ob-
esse sentit , nec tamen enervare valet. Nimis quidem *Stephanus* in præfationibus hos
laudat codices , quos postmodum penitus cognorunt eruditæ : sed tamen , quo plus
ei præconio tribuit *Hagerus* , hoc magis *unanimi* talium codicium consensione refu-
tatur. Neque jam is *Millii* me *fide deceptum* dieet : ipsum *Stephani* exemplar fidem
Z z z z 2 mihi

mihi fecit. Duo argumenta, si quis mihi non credit, affero: habet Stephanus literam $\pi\sigma$, non $\pi\tau$ & habet parte I, folio 226.

§. LXIV.

Quarto, Codices quosdam *MSS. Hagerus*, Apparatu meo non rite inspecko, suos esse putat, & idcirco ex *Halleto* eos impense laudat. *Cui licet*, inquit, *Ios. Hallet indicem inspicere, ille observabit, sex praestantissimos codices a nostris stare partitus. &c.* Dextre hoc accipi debet. *Sex praestantissimos* esse codices docet *Halletus*: ab *Hageri partibus* eos stare, non ait. Imo vero *mei* sunt: contra *Hagerum* me defendit *Hagerus*, quum *testes* eos vocat *omni exceptione majores*, quanquam *Petavianum* 2, quem in illis numerat, mancum h. l. esse docui.

§ LXV.

Quinto, *Nonnullos* mihi codices favere, ait; cum sint *omnes*, qui quidem h. l. collati fuerint.

§ LXVI.

Sexto, Si forte græcum aliquando producetur exemplar hic paraphrafi autem, videndum erit, ne concilio *Florentino* recentius sit, & latinismo tintatum, neve ex *Erasmi* tenore aliquid trahat.

§ LXVII.

Septimo, Nemo patrum græcorum, latinorum, qui hoc additamentum habeat, reperietur.

§ LXVIII.

Octavo, *Latina* versio (cujus originem literati ad initium seculi II referunt,) hanc olim paraphrasin ignoravit. Nam tantummodo illud, *Durum tibi*, cod. *perveretus Laud. 3, graecolatinus*, exhibit, idque versu 4. Ne ibi quidem illud, *Durum tibi*, primitus lectum fuisse, patet ex *Iren. l. 3. c. 15.* Tota paraphrafi caret *Breviarius* (sic enim librarius appellat) manuscriptus: unde non mirum, eam in *Glossa ordinaria* non attingi.

§ LXIX.

Nono, Versionem *Goth. Pers.* &c. nemo desideraverit: quia ultra Evangelistas non habentur.

§ LXX.

Quicquid dubiorum in *toto* negotio critico vel subacti homines movent ac removent, vel inexercitati succinunt, id pro paraphrafi inculcat *Hagerus*. Sæpe seorsum aberrat *Alexandrinus*, de quo ille § IV. Sua item seorsum errata *Compli-*

Plutonis habet editio : habet vero item *Erasmus*, habet *Stephanus*, (eas ob causas, de quibus agitur in Prolegomenis N. T. Amst. 1730 editis, cap. XI seq.) quamvis plus nostrum aliqui Stephano tribuunt, quam Sixto V Clemens VIII. *Singulorum* codicem proprias recitare culpas, quotiescunq; de varietate aliqua deciden-
da agitur, ut Act. IX, non modo *alienum* est : nam h. l. *Alex. Comp.* non seorsum aberrant, sed & inter se, & cum ceteris documentis consentiunt, *irrefragabili* fa-
nitatis indicio : sed etiam *plane nocivum*. Sic enim illa duo monumenta, etiam ubi incomparabilem usum præbent, exauctiorantur : sic *Erasmus* quoque, qui pariter nævios suos habuit, & *Stephanus*, qui *Erasnum* recudit, abdicantur : imo sic cun-
cta exemplaria, atque adeo totam *lectionem* N. T. revera convellit *Hagerus*. Labo-
rent singula : conjuncta, v.gr. hoc loco, invictum robur habent. Vbi unus liber *Alex.* aut unus *Comp.* aut unus de ceteris, declinat, alter & cum eo ceteri illum coarguunt & in ordinem redigunt : ubi congruunt, vis unita fortior est. Si quispiam præevaluerit contra unum, duo resistant ei : *funiculus triplex difficult rumpitur*. Eccl. IV. 12. Quamlibet sæpe seorsum *Alex. Comp.* errent, ægre unum, in *Adlis*, si placet, locum ostendet *Hagerus*, ubi in errando compiren.

§ LXXI.

In *Prooemio* prædieat incrementa philologiæ : in *translatione Erasmo*, Stephano tribuit, quod ipsi sustinere recusant ; quicquid post *Erasmi*, *Stephani* rudimenta, ea enim tempus ferebat, alii vere profecerunt, extenuat. § III.

§ LXXII.

Sub specie zeli ad scepticismum in hoc genere vergit : &, mihi quod gratias agat, orthodoxus habet ; illi, empæcta. Nam *incaute suepius* a doctis viris *confar-
ciata* dicit eis *scrinia* : *Millii* errores amplificat : me negligentiz accensat. Cetera, que in me jecit, prætereo : veritatem, non me, defendo : patientiam, amorem, filium novo testamento dignum servo. Id mihi apud sanctos, illuminatos, pru-
dentes, quibus maxime infervit per me cupio, nulli fraudi erit. Quod ad *alle-
gationes* attinet, in tanta earum copia non mirum est, fidos & diligentes, sed tamen homines, interdum dormitare : id autem *Erasmo* *Stephanoque*, quamvis minus mul-
ta haberent executienda subsidia, tamen non minus accidisse, constat. Ad *Millium* res fere tota recidit. Sed qui justam cum documentis veteribus familiaritate in con-
traxit, & ex usu non exiguo morem eorum callet, tenorem texti, quem sequun-
tur, noscit, etiamli non in singulas allegationes *Millio* nisi possit : ipsique *Millio* nimium certe derogatur a quibuldam, ut suam feliciter operam magis commendent. *Defellus* & errores in opere *Milliano* obvios feliciter a *Whitbio* pluribus demonstratos ait *Hagerus*. Plus *Whitbius* erravit, pro exiguitate *Examinis* sui, ut hoc quoque loco Act. IX. 5 appareret, quam *Millius*, pro tanta mole. Ego & *Millii* demonstratos a *Whitbio* & *Whitbii* a me deprehensos errores vitavi. Nil quidem minus in me desiderant, quos adhuc quidquam a me emissum attigisse sciam, quam fidem & cu-
ram;

ram: & mea conscientia, maxime quod ad sacras literas attinet, plane tranquilla est. *Complutensium* hiatus, quos prætermisisti, ita absoni sunt omnes, ut statim patet, me scientem eos prætermisit. In Apparatu meo illud notat: *Multorum locorum fides est pener Millium: quis enim omnia patrum loca ab eo allegata evolverit?* Epil. § I ap. I Par Except. Sed omittit, quod continuo sequitur, &, ut arbitrator, nemini non satisfacit: ea certe, quæ *Millio superaddidi, praestabo*. Saepe varia lectio minoris est momenti, vel scriptoris suffragium non valde pertinet ad decisionem: & paucis interjectis, *Vbi maxime opus esse intelleximus, loca patrum accurate indicavimus, uti saepe fecit etiam Millius. &c.* Aut hæc non debuit omittere, aut ne illud quidem proferre. *Multis me in locis Millium emendasse & suppleuisse*, judicat cel. *Hofmann*, in Introd. in lect. N. T. pag. 4. Quod si, quæ patrum loca a *Millio* citata evolverim ego vel non evolverim, indicandum fuit, nullus finis fuisset. Præclare vero *Hagius* fecerit, si & meos, & *Whitpii*, & *Millii*, si vero etiam *Erasmi Stephanique* errores, omnibus codieibus & patribus denuo excussis, quoad publici muneri ratio patitur, dextre liquidoque correxerit. Tunc fructuosis aliorum laboribus, quos antehac disturbarat, Colophoneni addet.

§ LXXIII.

Sed quorū hæc omnia? Locus noster, Act. IX. 5, *planissimus* est. Testimonia & excerpta *Vallae*, *Complutensium*, *Erasmi*, *Stephanorum*, *Caryophili*, *Curcellaei*, *Waltoni*, *Felli*, *Battierii*, *G. a Maestricht*, *Millii*, *Kusteri*, mea denique, ita se se mutuo consensu corroborant, ut omnis dubitatio excludatur. Voluit *Hagerus* hoc in loco ostendere, qualem me in *toto* N. T. gessisse: non recuso, quin omnes ex hoc loco, in quo tota criseos inceps compages cietur, de *tota mea crisi* existimant.

§ LXXIV.

Quo tenaciores divinorum verborum, ad apicem usque, nos esse oportere judicamus, eo cauiores, severiores, acriores nos iidem esse debemus, in secernendis divinis verbis, & humanis interpolationibus. Nam humana præ divinis, ac pro divinis amplecti, superstitionis est, non sincera religio.

§ LXXV.

Textus hodierno die receptissimus, *quatenus* ab antiquitate discrepat, quid est? Etiam atque etiam ut dicamus, res cogit. Est *eatenus* confluxus eorum, quæ *Erasmus*, *Stephanus*, *Bexa*, alii super alios, depravarunt. *Erasmus* textum dedit pro illo tempore satis probum, & facile perpolendum. Sed quæ apud *Erasmum* sequiora sunt, non emendavit *Stephanus*: quæ sana erant, interdum deteriora fecit. Conjecturas subinde *Bexa* in annotatis majoribus dedit, quas in ipsum textum produxit *Henr. Stephanii* prelum. Henricum *Stephanum* secutæ sunt editiones *Elzevianae*, & in iis *Curcellæana*, mater omnium, quæ hodie vigeant. Poscuntur exempla? exempla dantur.

§ LXXVI.

§ LXXVI.

Luc. X. 6 scriptum est, *καὶ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ νίδος εἰρήνης καταλαβατέος*. Ante νίδος in ed. *Complut.* inserta est o litterula latina, ab articulo eo minus dignoscenda, quia editio illa spiritu levi asperoque non utitur. Haud scio an aliunde extiterit lectio ὁ νίδος, quæ passim excusa philologos exercet.

§ LXXVII.

Joh. XVIII. 20: ὅπου πάντες οἱ ιουδαῖοι συνέρχονται. Loco πάντες, e proximo repetitum est, a quibusdam, πάντοτε. Ego vero EXISTIMO, inquit Beza, vel legendum πάντες, vel πάντοθεν, quod facile potuit a librariis mutari in πάντοτε. πάντες, genuinum est: mera conjectura, πάντοθεν, certatum recuditur hodie.

§ LXXVIII.

I Petr. III. 20 ἀπεξεδέχετο, genuinum est: ipse primum Erasmus nil aliud norat. Librarii αξ & εξ affini pictura exprimere solebant: unde alii, ἀπαξ ἐδέχετο. Mera Erasmi suspicio, ex annotationibus ejus nosecenda, fecit ἀπαξ ἐξεδέχετο. Illud ἀπαξ semel nullo versionum veterum, nullo patrum vestigio inititur. Vnus sic habet *Oecumenius*, excusus, puta, id est, ad Erasmus refectus. nam in ms. *Augustino* habet *Oecumenius* ἀπεξεδέχετο. Et tamen Erasmi conjecturam pro *Petri* mente omnes editores repetunt.

§ LXXIX.

Erasmus in Apocalypsi uno codice veteri, Reuchliniano illo, partim adjutus, partim præpeditus, cap. XVII. 4 finxit, ἀκαθαρτος. Nemo unquam Græcus dixit, ἀκαθάρτης ἀκαθαρτια dicitur, vel, ut hoc loco, τὰ ἀκαθαρτα. Et tamen ἀκαθαρτος lectionem vel recentissima mihi cognita fovet editio.

§ LXXX.

Sequuntur graviora. Rom. XII. 11 τῷ κυρίῳ δουλεύοντες habet hortatio Pauli, cum tractatione superiore proprio conveniens. Illud, κυρίῳ, legit olim aliquis, ut si esset καταρά. Vtrumque innotuit Hilario Diacono. Tempori, inquit, servientis: in Graeco dicitur sic habere: *Deo (Domino) servientes*. Resertur apud Hilarium sic ad id, quod sequitur: at Erasmus retulit ad id, quod præcedit, & hoc potissimum errore inductus, κυρίῳ mutavit in καταρά. Eum hodienum sequuntur multi.

§ LXXXI.

Rom. VII. 6. Νύν δὲ κατηγόρουντες ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες, ἐν ᾧ κατηγόρουνται. Pro ἀποθανόντες, Chrysostomus Erasmo & Bezae visus est legisse ἀποθανόντος sed non recte perpenderunt sermonem Chrysostomi. Et tamen id Beza admisit in textum. Apud Millium ἀποθανόντος dicitur esse in cod. Vien. At hoc valde

de dubium est : nam *Ger. a Maastricht*, qui codicem illum evolvit, ipse in suis notis tacet. Nusquam Legi, ubique homini, Paulus in talibus dictis mortem adscribit : & ἀποθανότες, etiam *Erasmo & Beza* fatentibus, Græca habet antiquitas. ἀποθανότος tamen per editiones quasdam celebres adhuc propagatur.

§ LXXXII.

Apoc. III. 12 pro ναῷ apud *Bezam* λαῷ per sphalma irrepit. Id, a *Beza* correctum, tamen retinuere multi, hodieque negotium quibusdam facessit hæc menda.

§ LXXXIII.

Ibid. cap. XIV. 1 inestimabilis lectio est, totius antiquitatis testimonio fulta, ἔχουσα τὸ ὄνομα ἀυτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἀυτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων ἀντῶν. Hic in veteri codice omissum erat, τὸ ὄνομα ἀυτοῦ καὶ, ut fit, recurrente eodem verbo : sed cum id ipsum deinde subtiliore pictura suppletum esset, effictum est in margine, καιόμενον, & insertum loco vocis γεγραμμένον, ut ex prioribus *Erasmi* editionibus patet. *Agni nomen* legendum agnoscit *Wolfius*: sed editores ad hunc usque diem prætermittunt.

§ LXXXIV.

Si plura non essent, tamen hæc pauca, quæ tam diu tamque late serpserunt, evincerent, propagationem textus ea quoque ex parte, qua famus est, quicquid interdum editores venditent, parum consultam, parum oculataam fuisse.

§ LXXXV.

Atqui multo plura collegi in Apparatu, P. I § XXXVIII. XXXIX n. 8. cūjusmodi *paleam* in canone N. T. per tot generationes diffundi, immo religiose defendi, non sane decuit. Nec tamen finis cernitur indignitatis istius. Qui talia sovent, in quadrigis & equitibus Israëlis habentur : qui medicinam, divino munere, nacti sunt, eamque vel cum clamore hominibus commendant, plectuntur.

§ LXXXVI.

Vtinam evigilent in hac parte, qui dormiunt, & auscultent : utinam videant, qui aut sanabili aut nullo tenentur fascino. Revera *uni prelo Elzeviriano*, quod textum ex antegressis editionibus collectum, in subsequentes diffusum dedit, plerique zelotæ plus tribuunt insciæ, quam textui illi, quo Commune ecclesiæ quindecim ante seculis usum est, quemque sesquisecularis postea profectus, severo examine instituto, & superstitione typographica pulsa, restitui postulat.

§ LXXXVII.

Testes oportebat audiri (*Zeugen verhoeren*) eo modo, quem pando in Apparatu, P. II. ad init. *Math. Marc. Luc.* &c. Hoc erat *primum* : cetera se facile darent.

rent. Quos autem quidvis potius, quam methodus adeo stricta juvat, hos alii demum gregatim sequuntur, non modo lectors, quibus venia debetur, sed etiam critici, eo ipso temerarii, ad quos, quod *Hagerus* pag. 7 monet, pertinet. Plurisque, sententiam dicere, quam cognoscere rem, commodius est, prorsim ubi & applausus multitudinis, & opinio obsequii DEO praestiti, animos corum acuunt.

§ LXXXVIII.

In ea Defensione, quam § 34 memoravi, & in praesenti, nil sere occurrit, quod non occuparit *Apparatus* meus, quem etiam atque etiam ab iis, qui posthac objici quidpiam viderint, respici velim. Nam quia multi, ubi veritatem videntur pensi habere, potius, quod cupiunt, aliis persuadere conantur, credulitas procul esse debet.

DIE III ABTHEILVNG, DA DEM ANSTOS, WELCHEN MAN AN DIESEM WIDERSPRVCH NEHMEN MOECHTE, ABGEHOL- FEN WIRD.

§ LXXXIX.

Die jetzt-erläuterte *Disputation* hat an dem Ort selbst, wo sic gehalten wurde, dazu gedienet, dass die Richtigkeit meiner Principiorum desto mehr heraus kam. Man hat aber solche Blätter sonst weit ausgebreitet, und die *Frühaufgelesene Früchten* (deren Vorgeben der berühmte Herr *Lilienthal* wiederholet,) werden streng gelesen. Das hat bey dem grossen Haussen (welcher in der gelehrten Welt so schnell, als in der Policey, Ap. Gesch. XIX. 29, aufgebracht wird,) etwas nach sich ziehen müssen.

§ XC.

Ia es brach dieser zweysache Angriff, (indem die *Disputation* am 24 Sept. 1738 gehalten worden, und der Articul in den *Frühaufgelesenen Früchten* bald hernach gefolget ist,) eben in den Tagen aus, als wegen der Deutschen *Originalbibel* das erste *Avertissement am 1 Okt.* an das Licht trat, und in demselben zum griechischen Neuen Testamente meine Recension vorgeschlagen wurde. Da ist leicht zu erachten, wo das Missfallen hergekommen ley, welches unwillinge Menschen gegen solchen Vorfehlag bezeugten: und da ist denn geschlichen, was der berühmte Herr D. Benner schreibt: *Cauſas fuerunt viris optimis, qui hand pridem sacrum codicem in lucem emiserunt, cur editum Bengelii exemplum, quod exscribere cooperant, mox abdicarent.* Lerna Zinz. p. 42.

§ XCII.

Was anfangs widrig scheinet, muss oft zum guten ausschlagen: und das erfuhr ich auch in diesem Fall. Dann als man bey sothaner feinen Ausfertigung der heiligen Schrift den üblichsten griechischen Drucktext des N. T. genommen hat, ist des selben Mangel durch eine von mir verfasste, und bey selbigem Werk befindliche Tabelle erstattet worden. (Siehe oben N. VI.) Da siehet man denn, wie jener von der Vebersetzung *Lutheri*, wo sie einem ältern und richtigern Text folget, und ich es mit *Luthero* halte, so weit abgehe: und solches trägt zu meiner Rechtfertigung nicht wenig bey.

§ XCII.

Wer über das Herrn *Muihmanns* Vorrede, und Herrn *Steinbarts* Vorbericht bey dem Werk liest, wird finden, dass sie beede selbst, nebst andern Gelehrten, meine gute Sache für sich gründlich erkannt, und nur aus Glimpf nachgegeben haben, und dass dieses Nachgeben bey einer griechisch-deutschen Auflage meinen pur-griechischen Aufgaben nicht präjudicire.

§ XCIII.

Wo diese meine Antwort in ihren ersten Aufgaben bekannt worden ist, da hat sie eine gute Wirkung gehabt, und vielen die Augen aufgethan. Man hat auch an gewilen Orten bedauert, dass sie nicht bälter gekommen sey, damit man sie unwissenden Eiferern vorzeigen könnten.

§ XCIV.

Etliche gibt es, die sich in die Sache noch nicht ganz finden, aber doch alle läbliche Moderation beweisen. So stehtet in den Supplementis ad *Nova Acta Erud.* T. V. sect. VI eine Recension von meiner *Erklärten Offenbarung*, da meine Erklärung, und samt der Vebersetzung mein griechischer apocalyptic Text, nicht ungeandert ausgeht. Die Erklärung wird in dem *Bekräftigten Zeugniß der Wahrheit* freundlich gerettet erscheinen: aber die Rettung der Textstellen wird sich am besten hieher schicken.

SECTIO IV.

VINDICATIO ALIQUIT LOCORVM N. T. QVORVM
SINCERA LECTIO IN NOVIS ACTIS ERVDITORVM SOLlicitatvr.

§ XCIV.

Hinc inde ea in *Metaphraſin* fuerunt, inquit *Acta*, ex *textu autoris graeco inserta*, quae suam autoritatem non possunt tueri. Dantur ibi *specimina*: ea expendam.

§ XCVI.

§ XCVI.

Tertia equidem Defensione ulla N. T. græci me facile usurum, negavi antea: sed secunda hinc etiam num est, cum iis agere perseverans, qui receptissimo & recentissimo textui plus justo addicti sunt.

§ XCVII.

Acta: Incisum vicinum capitis secundi autor sic ediderat in Graeco: ὅτι ἀφεῖς τὴν γυραίαν ιεζαβέλ, ἢ λέγουσα ἑαυτὸν προφῆτην, καὶ διδάσκει καὶ πλανᾷ τοὺς ἐμοὺς δούλους. Nec ab hisce discessit in vernacula versione. At αφεῖς Graece haud dicitur, sed ἀφίνε, quod etiam ibi Aretas habet. Conf. I. C. Wolfii Curas criticas & philologicas in Apoc. II, 20, pag. 466. Resp. Vtrum ἀφεῖς, ἀφίνε an ἵπει legatur, ad metaphrasin nil interest: atque ἀφεῖς analogia grammatica & LXX interpretes firmant in Gnomone, p. 1102 (Ed. II. p. 1228) ubi etiam reliqua hujus loci verba vindicantur.

§ XCVIII.

Acta: Autor Alexandrinum codicem in VI, 11, sicutus fuit, cuius tamen lectio-
nem merito notaverat Joannes Millius in Prolegom. § 1003. Resp. Non modo cod. Alex. quein solum Wolfius, & eum eo Acta Eruditorum citant, sed etiam alii multi in Apparatu laudati, habent autem ἵπεις ἕντεσ. Accedit cod. Seidelianus, cuius lectio-
nes bene multas, apud Kusterum haud obvias, manuī cel. Hestermannī, & Io. Christophori Schmidlini, V. D. M. (nunc apud Boeblingenses Superintendentis Spe-
cialis) propinquai mei, qui Francofurti ad Viadrum commoratus est, in acceptis reffero. Ceteri codices non multo aliter habent. Sic cap. II. 23, ὅμιν ἕντεσ. Plura talia notavi in Gnomone, p. 1111 (ed. II. p. 1238.) Millium in Prolegome-
nis ἕντεσ expungere, mirum non est. nam is omnes sere omisiones, ut constat, defendit, & verba textis saepe pro expositionibus habet. Nec video, quo merito assentiantur ei h. l. viri eruditii. Cum Aretha tantummodo quatuor codices,
iisque inter se propinquai, ἕντεσ omittunt, quibus longe prævalet cod. Io. Mori
(qui hoc loco hiatum editionis Complut. facit, tanquam ei gemellus alias,) & te-
stes antiquissimi, Clemens Al. Cyprian. Syr. &c. ἕντεσ legentes.

§ XCIX.

Acta: Ad VIII, 7, confer I. C. Wolfii cogitata pag. 511 seq. Resp. Confer
etiam Gnom. p. 1116 (ed. II p. 1243) ubi Wolfii cogitata expediuntur, & culpa
omisi incisi, καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκαν, in codicem Capnioneum confertur, quo
usus est Erasmus. In prima Erasmi editione incisum retinet Latinus textus, & in
quinta id e Græcis reponit annotatio. quare in græco textu id videtur excidisse
Erasmo deinde ejusve sociis. Sane incisum illud necessarium omnis habet antiqui-
tas, quanquam editionum multitudo eo caret.

§ C.

Acta : *Aquilam exclamantem & dicentem autor denuo exhibuit in VIII, 13, cum tamen vox ἀετοῦ pro ἀγέλαιο merito sit suspecta, eo quod Deus aquila haud dicitur alias unquam pro interprete suo usus, nec aquilae alibi angelis interpretibus miscentur. Conf. Wolfium eundem pag. 513 seq. Resp. Ad h. l. ait Wolfius: Conferes Bengelium in Apparatu p. 812. Quod si Wolfio tantum tribuitur, morem ei, par est, in hoc quoque geri, ut *Apparatus conferatur meus*, quem amplius vindicat Gnomon, p. 1117 (ed. II p. 1245.) *Aquilam* vetustas fere omnis habet. Multa in Scripturis semel tantummodo ocurrunt, & tamen scripta existant, ibique, ubi existant, eo magis observanda sunt. Veruntamen *aquila* habetur etiam Apoc. VI. 7. coll. c. IV. 7. *Leo* clamabat, etiam scimel, Ies. XXI. 8.*

§ CI.

Acta : *Omittimus alia.* Resp. Quum lectiones eorum locorum, quæ modo ex-pendimus, auctoritatem suam, ut spero, tuentur, etiam *aliorum* locorum examen sustinuero.

§ CII.

Merito *Wolfi* memoriæ faveo: ubivis eum adhiberi facile patior, dummodo, ut altera pars, ego quoque audiar. Quovis controverso loco, velim, primum, *Apparatum* meum, deinde *Wolfi Curas* (quæ, ubi mecum agunt, festinationem redolent,) ac rursus meum *Gnomonem* (aut ipsum nunc *Apparatum* denuo) evolvi. Excellit *Wolfius* lectionis copia: ego nervos potissimum & succum quæro.

§ CIII.

Eadem *Acta A.* 1741 pag. 493, postquam notarunt, Hebr. IX. 1 in editione mea omitti σκηνὴ, hoc subiectunt: *Si de lectione profani alicujus autoris ageretur, non dubium esset, quin e legibus criticis aut σκηνὴ omitti, aut ἐκεῖn reponi, deberet: nunc, cum de libris divinis agatur, & ii quoque aliquas rationes afferant, qui σκηνὴ retinendum censem, res, ut in aliis locis, tutius in medio relinquatur.* Non probo illud ἐκεῖn, in uno codice recentiori vel ex cap. VIII. 7, vel ex σκηνὴ, aīni pictura, deductum: sed σκηνὴ quoque utrum genuinum sit, nec ne, facile dijudicatur. Glossa est antiquissimis testibus omnibus ignota, a Græcis recentioribus illata, & quidem inepte. nam τὸ ἄγιον ποσπυκὸν erat Totum, idque *habebat*, ceu Partes suas, & σκηνὴ priorem, (non hæc illud, ut glossa putat,) & sanctum sanctorum. Plane διαθήn subaudienda est, & a quibusdam æque inseritur. Videatur iterum *Apparatus* & *Gnomon*. Plerūque *tutior*, contra ac multi censem, ea lectio est, quæ rem in medio relinquit, tanquam brevior. nam quæ sensus divini vel sunt vel esse videntur, tamen subaudiiri, ex contextu, ex parallelismo, possunt, ut h. l. aut διαθήn aut σκηνὴ at quæ sensus humanus & græcula haud pridem sedulitas allevit, sinceritati adversantur, ut σκηνὴ h. l. Quilibet sarinæ aut liquori salubri particu-lam

Iam libentius sinit detrahi , quam surfuris-aut facis quidquam admisceari. Hoc loco σωνη demum per Stephanos late est propagatum , ut hic quoque comprobetur , quod diximus § 75. Non habet Erasmus σωνη , neque Lutherus , quem hoc ipso in loco nonnulli , Stephanis nimium auscultantes , immerito reprehendunt.

§ CIV.

Hæc puro veritatis studio dicta sunt. Nam Adu Eruditorum ita mecum agere sunt solita , ut humanitatem mihi præstitam lubens agnoscam.

D I E

V A B T H E I L V N G, DEN NEVESTEN VERLAVF BETREFFEND.

§ CV.

In die Strittigkeit über des in geistlichen Dingen so ungemein geschäftigen Herrn Grafen von Zinzendorf neuer Vebersezung des N. T. bin ich nach und nach eingeholchten worden. Herr Graf bezog sich anfänglich , seiner ganzen Arbeit halben , auf meine griechische Edition , wiewol er nicht selten davon abgieng , welches ihm auch frey stund , wann nur der Gebrauch dieser Freyheit zugleich angezeigt worden wäre.

§ C VI.

Da kam denn bey Theophilo a Veritate in seinem Zinzendorfischen Bibelägerer-niss , und bey andern , welche des Herrn Grafen Vebersetzung recht kræftig wi-derlegen wolten , meine griechische Ausgabe von neuem in das Gedränge.

§ C VII.

Herr Graf gestehet , so sagen die Frühaufgelesene Früchten , dass er bey der ganzen Arbeit die Edition - - - Bengelii gebrauchet ; wiewohl reine Theologi schon vieles an dieser Edition aussuzeten finden. V Beytrag auf das Jahr 1741. f. 220.

§ C VIII.

In diesen letzten Worten ist viel gefährliches auf einmal gesagt : und nachdem ich eine geraume Zeit sehr gerue getchwiegen habe , so muss nunmehr wegen der neuen dazu schlagenden Umstände wiederum etwas gemeldet werden. Ermeldte Worte sind ohne allen Beweis , und nur überhaupt gesetzt.

§ CIX.

Durchgehends habe ich mich an die älteste, bekannte, bewährte Vrkunden der morgen- und abendländischen Kirche gehalten, dieselbe getreulich angezogen, und nur die zu neuern Zeiten eingeschlichene Lesarten bey seit gethan, und also kan unmöglich etwas unterlossen seyn, das wider die *reine Theologie* wäre, welche man dem ganzen christlichen Alterthum nicht wird absprechen wollen.

§. CX.

Doch was sie von *reinen Theologen* sagen, das kommt auf einen *einigen jungen Arbeiter* an, dessen oben gedacht worden, § XLII, der sich nicht beschämet achten wird, wann man ihm zutrauet, dass er jetzt einen richtigern Begriff von der Sache habe, als damals. Immittelst lassen die *Frühaufgelesene Früchten* ihre Leser nichts von dem Innhalt meiner Antwort, und zuthenerft nichts von deren Daseyn wissen, und wiederholen nur die schwere Beschuldigung.

§ CXI.

Bey ihrem Eifer für die Ehre Gottes, und bey ihrer Wachsamkeit für die himmlische Beylage, solten sie nicht zusehen, ob man über dasenige, was man schon (ja in vielen Jahren endlich) gefunden haben soll, noch etwas weiter finden werde, sondern eine ungesäumte, durchgängige Prüfung für noethiger achten, als noch so viele *Sammlungen* anderer *Früchter*, aber auch bey solcher Prüfung nicht diese und jene Auflage zur freybeliebigen Richtschnur nehmen, sondern eben diese mit in die Prüfung ziehen, und das Mark des Alterthums, dessen jüngste und ringste Vota um viele Jahrhunderte älter sind, als Frobennii und Stephani Presse, den Auschlag geben lassen.

§ CXII.

Mit einer blosen Anklage ist es nicht ausgemacht, und wann sie dieselbe künftighin wider Verhossen wiederholen solten, so wird ihnen, als meinen Gegnern, niemand beypflichten können, bis sie es beweisen, und von einer Stelle zu der andern auf das pünktlichste zeigen, wo dann reine Theologi schon so vieles an meiner Edition auszusezen gefunden haben sollen.

§ CXIII.

Aber dazu wird es nicht kommen, und dabey lasse ich vielmehr die Hoffnung des rechtschaffnen Herrn D. Haubers, die er vorhin wegen dieser meiner Antwort geschöpfet, bey gegenwärtiger noch vergnüglicher Vorstellung auch meine Hoffnung seyn, da dieser reine Theologus schreibt: *Es werden die beyde Herrn Censor* (oder der Herr Censor und seine Mitarbeiter) *selbst, nebst allen redlichen und verstaen-*

*verstaendigen Maennern, von meiner guten Sache nothwendig gaenzlich überzeugt vwerden
miissen. u. s. w. Betrachtung über die Handschrift, so wider uns war, S. 302.*

§ CXIV.

Diejenige, die nach ihren Vorurtheilen das meiste an meiner Edition ausszezen, sind die Antitrinitarii, welches je kein böses Zeichen ist.

§ CXV.

Wann ich nicht dafür hielte, dass verständige Leute für sich auf den Grund seien, so könnte ich viel wichtige, mündliche, geschriebene und gedruckte Zengnisse rechtfassener Lehrer und Gelehrten, welche zusammen eine ansehnliche Societät ausmachten, darlegen, da sie an meiner Arbeit nichts auszufezzen gesunden haben, vielmehr aber meine Retenüe und Bescheidenheit erkennen, und bezeugen, dass der tägliche Gebrauch meiner Edition ihnen und ihren Auditoribus je länger je besser zuschlage.

§ CXVI.

Eine einzelne Stelle wird in demselben Beytrag S. 201 angezogen, indem ich Offenb. XIV. 13 die Punction ohne Noth geändert, und das von nun an ($\pi\tau\alpha\rho\tau\iota$) mit dem nachfolgenden verbunden haben soll.

§ CXVII.

Die vvalre Punction habe ich an vielen, und theils vvichtigen Stellen des N. T. wieder hervor gesucht, und ungeschickten Neuerungen, die mancher begierig und unvorsichtig annimmt und ausbreitet, vorgebogen, auch die vvalre Parenthesen (ohne das neue und so vvenig dem griechischen als dem hebräischen Text anständige Zeichen, dessen ich mich eben jetzt bey dieser deutschen Parenthese bediene) durch cola bemerket. Viele Stellen, vvornach man meine, und andere, auch neuere Auflagen, desfalls gegeneinander prüfen kan, vwerden angezeigt in der Vorrede meiner Manualedition des griechischen N. T. (S. oben N. III. § VI.) denen ich nun aus gevvißen Vrsachen beyfige Joh. I. 5 seqq. 2 Cor. V. 7. 8. 11. Hebr. V. 8. 1 Ioh. II. 12 seqq. &c. Etliche Verbesserungen stehen in Gnom. ad 2 Cor. XIII. 5. Col. II. 13. Hebr. II. 9. Man möchte dieses für einen ziemlichen Theil meiner ganzen Recension halten, ob schon vvenig darauf geachtet vvird.

§ CXVIII.

Von der vvichtigen Stelle Offenb. XIV. 13 vvolen vvir sorgfältig handeln. Es find da dreyerley Lesarten, $\pi\tau\alpha\rho\tau\iota \lambda\epsilon\gamma\iota \nu\alpha\jmath$, $\alpha\pi\alpha\rho\tau\iota \nu\alpha\jmath \lambda\epsilon\gamma\iota$, $\alpha\pi\alpha\rho\tau\iota \lambda\epsilon\gamma\iota$ und nach der Lesart richtet sich erst die Punction. Die erste Lesart findet man in den meisten griechischen Exemplarien, auch in dem Seideliano, die zwey andere

andere aber in den æltesten Vrkunden. Die *zvveyte* gesället den *Frühaufgelesenen Früchten*, und die *dritte* habe ich angenommen. Es bleibt andern, und mir noch selbsten, die Wahl, ob die *zvveyte* oder die dritte Lesart die rechte sey. Bey der *zvveyten* kan man, und bey der dritten muß man das *von nun an* mit den nachfolgenden Worten verbinden: und solches thun die weiste von den Alten. vid. *Apparat. P. II. ad Apoc. l. c.* In der Hauptfache lauft es auf eines hinaus. Die Stimme vom Himmel sagt: *Selig sind die Todten, die in dem Herrn sterben, dass sie ruhen u. s. f.* Auf das Sterben in dem Herrn folget die Seligkeit unmittelbar: das erkenne ich von ganzen Herzen. Difs bekräftiget der Geist: daher heisset es, durch einen Zvvischenfaz: *Der Geist sagt es, oder, er bejahet es.* Da bleibt die Frage übrig, ob das *von nun an* zu der Stimme vom Himmel, oder zu der *Rede des Geistes* gehöre? Nun heisset es in diesem Buch so oft: *Selig ist, selig sind u. s. vv.* und niemal steht dabey, *von nun an*, vvievvohl die Seligkeit für sich allemal unmittelbar mit derjenigen Sache verbunden ist, die dabey gemeldet vvird, als vvie hier mit der *Ruhe* u. s. vv. Darum gehört dieses *von nun an* ohne Zvveifel andersvvolin, nemlich zu gemeldtem Zvvischenfaz; aber nicht in dem Verstand, den mir die Frühaufgelesene Früchten zuschreiben: *von nun an spricht der Geist:* sondern in diesem Sinn: *Von nun an* sind sie selig, nach des Geistes Auffage, als durch vvelche das, vvas die Stimme vom Himmel sagt, verstärket vvird. Ich seze beständig: *Von nun an, spricht der Geist.* Es steht allemal ein comma dazvvischen: aber das comma ist in den *Frühaufgelesenen Früchten*, vveiss nicht, vvarum, auslassen gelassen.

§ CXIX.

Von denen oben angezogenen Worten § 107 ist noch der erstere Theil zurücke. Zvvischen Herrn Grafens Vebersetzung und meinem Griechischen haben andere denjenigen Vnterscheid befunden, von vwelchem nur die *Frühaufgelesene Früchten* nichts melden.

§ CXX.

Wo die Vebersetzung von meinem Griechischen abgehet, da ist auf meiner Seite 1) Herr *Graf* selbst, so oft seines Sinnes im Abschreiben oder Abdrucken verfehlet ist: 2) sein Apologete, Herr *Polycarpus Müller*, mehrmal: 3) beeder ihre Gegner, *Theophilus a Veritate* und Herr *D. Benner*, NB. allemal. Difs letztere gibt eine unvviidersprechliche Probe von der Lauterkeit meiner Arbeit, und ein Vrtheil vvider die *Frühaufgelesene Früchten*, von vwelchen (öbige Disputation ihres Mitarbeiters mit eingeschlossen) alle gegenwärtige Blicke vvider mein griechisches N. T. *einig und allein* herrühren.

§ CXXI.

Wo aber der Herr *Graf* mein Griechisches verdeutschet, das trage ich billig und vvillig, vvenn man nur die Zeugen in meinem Apparatu zu hören nicht vergiflet.

§ CXXII.

§ CXXII.

Wo etvvas bedenkliches vorsællet , und vvo ich auch in das künftige von der einen oder andern Seiten her in diese Sache vvciter eingemeget , oder sonst an-gegriffen vverden solte , da sehe man doch immer nur meine Arbeit selbst au. Was ich in Gnomone , præf. § VIII , und in Herrn Rathlefs Gelehrten Geschich-ten Th. 6. S. 440 gemeldet habe , das kan noch ein Licht von der ganzen Sache geben. Dafs ich mich so oft auf meine vorige Schriften beziehe , das halte man mir zu gut , und erkenne die Standhaftigkeit meiner Sæze , mit vvelchen die so vielfoermige Beschuldigungen gleichfoermig abgelehnet vverden. Meine beede Aus-gaben vom griechischen N. T. sind nun zehn bis eils Jahr alt : in dieser Zeit sind etliche Lesarten durch eine bessere Application meiner Principiorum anders ge-schätzet , aber die Principia selbst sind vielmehr bestärket vvorden. Ich vveis nichts neues zu sagen.

D I E

VI ABTHEILVNG:

WAS KVNTIGHIN DIESER SACHE WEGEN
ZV BEDENKEN SEY.

§ CXXIII.

Das heutige Rühmen von einer hell scheinenden Literatur ist gross , und doch herrscht hin und vvieler manches Vorurtheil , welches der Wahrheit sehr hinderlich fällt. Es erfordert keine durchdringende Witze , der Sache auf den Grund zu sehen : es ist sich nur zu vervvundern , dafs man es so schvver nimmt. Ich vwill einen Vorschlag thun , welchen alle unparteyische Gelehrten leicht fas-sen , und gern billigen werden.

§ CXXIV.

So bald man wieder etwas von alten , bisher unbekannten griechischen und lateinischen Manuscripten , von andern alten Vebersetzungen , und von den Schrif-ten der Kirchenlehrer auf bringt , so halte man beedes , die Lesarten , die in dem heutigen üblichsten Drucktexte stehen , und diejenige , die ich für æcht halte , dagegen , bey allen , und insonderheit eben bey denen Stellen , die ich in dieser Antwort erwogen , oder nur remissive berühret habe. Wem solche Vrkunden auf die eine oder auf die andere Seite öster beystimmen , der solle Recht haben.

§ CXXV.

Es ist , zum Exempel , eine geraume Zeit nach meinem griechischen N. T. an das Licht gestellet Io. Lamii de eruditione apostolorum liber singularis , A. 1738.

B b b b

Da

Da wird eine Menge von griechischen, lateinischen und syrischen Manuscripten zu Florenz beschrieben: wir solte nicht bange darauf scyn, wann die Lesarten derselben heraus gegeben würden. Oben ist dergleichen etwas an dem codice *Stedelianus* zu spüren gewesen: und im Jahr 1741 kam heraus *Syrus interpres cum fonte N. T. Graeco collatus*, auctore Io. Guil. Reusch. Solche Syrische Excerpta stimmen mit meinen griechischen Lesarten häufig überein. Es wird gewis noch mehr solche Proben geben.

§ CXXVI.

Ia wann man die alten Vrkunden, die bereits mit einem ziemlichen Fleiss durchsuchet sind, nacheinander vor die Hand nimmt, so wird sich zeigen, was für einen Auspruch dieselbe zwischen meinem und dem tiblichern Drucktexte thun.

§ CXXVII.

Indessen drucket man das griechische N. T. einmal über das andere, und, wiewohl es dabey allerhand annenhliche Schminke gibt, so lässt man es doch an dem wesentlichsten, nemlich an einer gründlichen Revision der *Worte* des Textes selbst fehlen. Vngebührlich ist es, wie etliche mit der heiligen Schrift umgehen, es mag die Auslegung oder die Critique, in prophetischen oder andern, in kleinern oder grössern Stücken betreffen.

§ CXXVIII.

Gerardus a *Maastricht* war ein Liebhaber der heiligen Schrift: aber die Manieren, womit seine Vorgänger die Lesarten des Randes aufgezeichnet, und er seine Crispi perpetuum darauf gestellet hat, sind mit einer solchen *Laxitas* behaftet, dass bey denselben ein jeder anderer Text eben so wohl es durchgehends gewonnen hätte, als der Elzevirische, welcher dem Herrn von Maastricht unter die Hand gekommen ist. Dieses habe ich durch alle seine Canones erwiesen, in Guom. præf. § IX. (S. oben N. VII.) und viele, auch von seinen Freunden, erkennen solches. Mich freuet nicht, dass ich es wiederholen muss: es gibt gleichwohl noch Leute, die an solcher Crisi hangen bleiben, und dem üblichsten Drucktext allemal zu viel von den alten Vrkunden, den æchten Lesarten aber allemal zu wenig beymefsen, oder überhaupt in dieser Sache vom rechten Begriff entfernet sind, ob sie in andern Wissenschaften noch so sehr excelliren.

§ CXXIX.

Bey einzelnen *Übersetzungen* kan man die Liebe zum Frieden bisweilen mehr gelten lassen, als die Accurateße. Denn jene führen doch allezeit die Summa der heilsamen Lehre mit sich, und ein scharfsichtiger getreuer Lehrer kan die pünktliche Richtigkeit des Verstandes seinen Zuhörern oder Lesern allemal in seiner Auslegung, unvermerkt oder ausdrücklich, beybringen, vvvann man nur den Grund-

Grundtext im Acht nimmt. Die Apostel konnten nach ihrer Weisheit die griechische Vebersetzung des alten Testaments auch darum so frey anführen, weil man den hebräischen Text dabey behielt, wie er sint der Propheten Zeiten gewesen war. Aber für den *Grundtext*, auf den man immer und überall zurücksehen muss, kan keine Sorgfältigkeit zu scharf seyn: und weil nicht ein jeder weit nachsuchen kan, so muss man denen, die etwas anders zu thun, und keine Zeit zu critischer Weitläufigkeit haben, die rechte Lesarten nicht verstecket, sondern, wie man im gemeinen Leben sagt, *gebutzet und geschelet*, vorlegen, doch ohne Maasgabe, und mit einer solchen Ausführung, dass sie es nicht blindlings annehmen dörsen, sondern die Vrkunden und Vrlächen, so oft sie es gut besinden, erwégen können. Dass ein einiger Arbeiter bey weitem nicht für alles stehn könme, dessen habe ich mich allezeit zu bescheiden gewusst.

§ CXXX.

Man pfeget in den Auslegungen, mündlich und schriftlich, bey einzelnen Wörtlein und ihrem Nachdruck auf das äusserste hinans zu gehen, aber auch, ohne einen genauern Grundtext, wie ich sehen muss, oft in die Lust zu streichen.

§ CXXXI.

Es ist die Sache, allermeist zu dieser unserer Zeit, von einer *gar grossen Folge*, da nicht nur die vorige in der *Christenheit* übliche Vebersetzungen hin und wieder einmal über das andere revidiret und häufig gedrucket werden, sondern auch die Millionarii die heilige Schrift in so vielerley, allermeist *indianische* Sprachen, erstmals übersetzen.

§ CXXXII.

Ein merkwürdiges Exempel haben wir, nur bey einem Pronomine, da es das Wörtlein *wir* oder *ihr* gilt. I Petr. IV. 3, ἀρχετὸς γαρ οἱ παρεληυθας χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλναι των ἰθυῶν κτλ. Nach *γαρ* haben etliche *καὶ*, etliche aber *ιοῦ* hincingesetzt. Dies letztere stehtet in einem *Vffenbachischen* und in andern Manuscripten, wie auch in zerschiedenen Editionen, und so legt es *Oecumenius* aus, *ihr*. Der uralte Vulgatus gibt es in *tertia persona*, und las also weder das eine, noch das andere Pronomen. Die kürzere Lesart ist recht: § 103. wie sie sich denn auch in den besten griechischen Vrkunden befindet. *Cassiodorius* deutet es so: *Sufficere, dicit, MVND O.* Es schicket sich nicht, dass man den Apostel schreiben heisst: *da WIR wandelten in Vnzucht u. s. w. und in unerlaubten Goetzendiensten.* Hingegen dieses, *Es ist genug, dass ihr die vergangene Zeit, oder, wie der Herr Graf von Zinzendorf es sein gibt, dass man u. s. w. dieses, sage ich, gehet jetztbekchrten Indianern gerad auf das Herz.*

§ CXXXIII.

Es ist einer nicht darum tüchtig, dass er sich selbst lobet, sondern dass ihn der Herr lobet. Ich mache also, ohne Eigenliebe, Gott zu Ehren, diesen Beschluss: Wer auf den Unterscheid zwischen den Worten des lebendigen Gottes, und den Änderungen, welche durch der Copisten Unfleiss oder unzeitigen Fleiss damit vermeget sind, keinen Spott legen, vielmehr aber bey seinem Verersetzen, Revidiren, Erklären u. s. w. sicher gehen will, der muss, nicht nach menschlichem Ansehen und Vorgeben, sondern nach jetzt beschriebenen Grunde, in einem heitern Gewissen, ein Urtheil abfassen, welche Ausgabe des griechischen neuen Testaments den güldenen Text auf das lauterste mit sich führe?

APP. CRIT. P. IV.

N. X.

A.

EXC. AVS

DER N A C H L E S E

zu DER 58, 59 VND 60 REDE

VEBER DIE OFFENB. IOH. p. 1301 ff. ED. 1748.

§ I.

Die Warnung, *So jemand dazu, so jemand davon thut u. s. w.* Offenb. 22, 18. 19, habe ich vorlängst beherziget, ehe sie mir vvegen meines griechischen N. T. und insonderheit vvegen meiner apocalyptischen Recension vorgehalten vvard in dem Buch, vvelches erst A. 1746 herausgekommen, unter dem Titel: *Biblischer Feldzug und Musterung vieler jämmerlich verfälschten Bibeln*, vorgestellt von Joanne Thoma Adalberto Berghauer. Hätte ich die Offenbahrung Ioannis in eine neue griechische Form gegossen, und den Grundtext derselben mit meinen Morddolchen sehr jämmerlich zerhacket, zersetzt und zernichtet, vvie dieser Domherr redet, so vvære ich mit denen auf solchen Text gegründeten Reden und Anmerkungen sehr übel daran. Nachdem ich aber auf seinen Feldzug erstlich überhaupt etwvas vveniges vverde geantwortet haben, (vvie es nachdrücklich an mich erforderd vvorden ist,) so vvird dem, vvas mich besonder angeht, bald abgeholfen seyn.

§ II.

Diese *Bιβλιομάχεια* (soll lieiffen *Bιβλιομαχία*) führt vvol über zehentauend Scheltvorte und Schmachreden mit sich, vvovon vvir allbereit ein Muster gesehen haben. Der Herr Verfasser gibt sich in einem heroischen Grad als einen von

von denen zu erkennen , welche die Incivilität für eine Virtutem Theologicam (wobey aber der Glaube , die Hoffnung , die Liebe nicht stehen können,) verkehrter Weise halten. Es ist bekannt , dass solche Leute bisweilen wissentlich lügen , nur die unwissende eiserige Seelen in den Harnisch wider die Vncatholische zu bringen. Aus was für einer Bewegung dieser Mann also schreibe , steht dahin. Man sollte nicht denken , dass einer , der nebst dem Christennamen auch ein Theologus , Iurist und Pfarrer heisset , aus einer solchen Herzensfülle solche Worte ergießen sollte. Aber diejenige , die keinen guten Schatz in sich selbst haben , suchen ihren Ruhm an dem grossen Haussen , den sie außer sich herum sehen. Diffs ist am eigentlichsten eine Secte oder Käzerey , wiewol solche verführte Verführer am meisten mit Käzern um sich werfern. Was thun aber doch diejenige , welche bey der Censura publica solchen contra bonos mores handelnden Streitern so viel Lobes beylegen ? Sie entdecken , was sie selbst von ihrer Kirche und deren Interesse für einen Begriff haben. Denn das Reich Gottes ist es nicht , das durch eine solche ungöttliche , unchristliche , ungeistliche Schreibart vertheidiget oder gefördert seyn wollte.

§ III.

Thut man die Scheltworte und zugleich die unnöthige Digressionen bey seit , so geht das , was real und doen fast durchaus falsch ist , auf etlich wenige Blätter : darunter aber ist im geringsten nichts neu , als etliche Particularumstände , die grössten Theils aus gelehrten Tagebüchern ohne Vorsichtigkeit entlehnet sind. Alles ist vorlängst , häufig und gründlich beantwortet , wann die arme Leser dieses Feldzugs auch unsere Schriften lesen dürften und könnten und wollten.

§ IV.

Ich meines Orts sage nur dieses : 1) die Frage kommt eigentlich auf den Text selbst an , (wiewohl Herr Berghauer sich oft bey den Vorreden , Glossen , neuen Auflagen &c. aufhält ,) und zwar auf denjenigen Text , welcher bey den Protestanten im öffentlichen Gebrauch ist : ob derselbe nemlich zuverlässig sey. Alles , was er dagegen vorbringt , könnten die Feinde der christlichen Religion wider alle hebräische , griechische , und andere morgen- und abendländische Bibeln , und wider die Vulgatam selbst vorbringen : und was er ihnen mit Grund antworten könnte , das soll ihm hienit geantwortet seyn. 2) Die Vulgata hatte vor dem tridentinischen Concilio viele Differrentien , die sich in viele nach derselben gemachte Vebersetzungen ergossen : und wie die ganze abendländische Christenheit sich solcher Bibeln dennoen so lange Zeit zu ihrer Erbauung bedienet hat , ehe eine besondere Revision approbiret ward , so bedienen wir uns auch unserer Bibeln , welche schon eine grosse Menge Seelen in den Himmel geliefert haben. 3) Man nehme (ad hominem) das , worinn die Vulgata und Lutheri Version miteinander übereinkommen : so hat man genug zur Entscheidung der Strit-

tigkeiten untereinander , und zur Vnterweisung in dem seligmachenden Glauben. Wir halten mit dem heiligen Ignatio , der also schreibt : *Ich hoerte etliche sagen* , wann ich es nicht in den Originalbibeln finde , so glaube ich dem Evangelio nicht : *und als ich zu ihnen sagte* : Es steht geschrieben , *antworteten sie mir* , was jetzt gedacht. Mir aber ist das unverfehrte Archiv IEsus Christus : mein Archiv ist sein Kreuz und seine Auferstehung , und der Glaube an ihn. Ep. ad Philad. § 8. Bey allem Vnterscheid zwischen den Catholischen und Evangelischen Bibeln , hat man die Articul des apostolischen Glaubens unverfehrt. Der Vnterscheid zwischen denen bey der römischen Kirche beliebten Bibeln in allerley Sprachen ist viel grösser. Mit allem Recht heisst das Bergauerische Buch , *Bibliomachia*. Der Streit wider die Bibel ist sein eigenes unseliges Geschäfte : und unläugbare Blasphemien sind es , welche er wider das so wol in unsern Bibeln , als in den ihrigen , befindliche Wort Gottes häuffet. Er wird *Rechenschaft geben Dem* , der bereit ist zu richten lebendige und todte. So hat der heilige Petrus die an ihn gerichtete Zuschrift des Feldzugs vorlängt beantwortet.

§ V.

Wie nun dieser *Feldzug* überhaupt fruchtlos ablaust , also trifft mich besonder im geringsten nichts davon. Ein Catholicus , der ein wenig Billigkeit , und von der Sache eine nothdürftige Wissenschaft hat , kan diesein Domherrn an meiner Statt folgenden Bescheid geben. „Du sagst , wann von Bengelii Novo Testamento græco , Tubing. 1738 dir ein Exemplar wäre zu handen kommen , so haest du die Mühe angewendet , dasselbe mit der Vulgata und besten griechischen Edition , oder alten Manuscripto zu collationiren. „ Solchen Falls würdest du befunden haben , „dafs ihm nicht alles , wie du sagst , sondern dafs ihm gar nichts gleich gelte , dafs „er durch die ganze Apocalypsin (wovon insonderheit die Rede ist ,) eben mit „denen Vrkunden , die du vorlehlässt , nemlich mit der Vulgata (auf die er mehr „Sorgfalt , als vielleicht wenige der Vnsfern in langer Zeit , gewendet hat ,) mit „der griechischen Editione Complutensi (welche die beste , und noch vor Luthers Ve- „bersetzung mitten in Spanien auf Veranstaltung des Cardinals Ximenez gedruckt „worden ,) und mit dem ältesten Alexandrinischen Manuscripto auf das allergenaue- „ste übereinstimme , und dafs er keine Sylbe hinzu oder davon gethan habe. Du „hättest wenigstens die Textstellen , die du in den Frühaufläufen Früchten ange- „zogen fandeit , in ermäldten Vrkunden auffschlagen sollen : daran hättest du auf „die übrigen einen Schluss machen können. Solltest du seinen Apparatum criti- „cum dazu nehmen , so würdest du sehen , wie er von allen Wörtlein die streng- „ste Rechenschaft gibt , und wie es immer bey ihm heisst , *Complut. Alex. La- tin.* (oder *Vulg.*) &c. Warum haft du aber bey der Stelle Act. IX. 5 keine „Collation vorgenommen , woselbst *Complut.* und *Alex.* (von der alten *Vulgata* „nichts zu sagen ,) es eben so , wie dieser Editor , haben ? Hiemit erklärest du „die Complutenses nicht weniger für Bibelmoerder , Bibelschinder , Bibelschaender , „Bibelthoerichte Leute. Das wird dir keine Seele in der catholischen Kirche gut „heis-

„heissen. Du hättest dich *unterdessen* nicht mit den *Frihaufgelesenen Früchten ver-
gnügen* sollen : du setzest ja sonst so viel an ihnen aus , und daß selbige Recen-
ſenten sich in dieses Mannes Arbeit nicht zum besten zu finden wissen , hätteſt
„du daran abnehmen können , weil sie ihm , in ſeiner von dir angezogenen *Har-
monie der Evangelisten , undienliche Meynungen* zuschreiben , und doch nichts der-
gleichen in ſpecie angeführt haben. Im Eccleſiaſtico ſteht , *Non omni verbo
credas* : und überall heißtet es , *Audiatur & altera pars*. Hätteſt du nur dieses
Sprichwort in Acht genommen , deſſen Billigkeit ein ſiebenjähriges Kind begreift,
„ſo hätte es dir in deinem Feldzug dieſen und manchen andern Fehlſtreich erſpa-
ret. Was du aus den *Frihaufgelesenen Früchten* angezogen , das hat dieser Cri-
ticus in ſeiner *Antwort auf dasjenige , was etliche Lehrten wider das von ihm re-
vidirte griechische Neue Testament vorgebracht haben* , Vlm 1745 edit. 3. ausgeführt,
„und zugleich den von dir mit angezogenen *Buttigium* beruhiget.

§ VI.

Diesem catholischen Bescheid habe ich nichts beyzufügen nöthig. Aber , mein evangelischer Leſer ! was haben wir zu einem ſolchen *Biblischen Feldzug* zu ſagen ? Wird nicht dasjenige dadurch bekräftigt , was Iohannes in der Offenbahrung vom Thier und von Babylon ſagt ? Ist dieſer Bibelfeind nicht voll vom Babylonischen Wein ? Wie blutdürftig ſchreibt nicht dieſer Eiferer , in ſeiner geiſtlichen Trunkenheit , die *Catholische Kirche koenne alle mit eigenkoepfigen Irrmeynungen und Bibelentzenden Hochmuth wider die Catholische Lehre rebellirende Kinder und Ketzer , mit gevahltthaetiger Hand durch das geiſtliche und leibliche Schwerd , zum Gehorsam bringen*. p. 660. &c. Wie gieng es auf dieſe Stunde zu , wann es unter den Catholicis vorneinlich hohen weltlichen Standes nicht Leute gäbe von einem geſchlachtern Sinn , und wann nicht vielmehr der getreue Gott den Grimm jener Eiferer noch bezüimte , denen die Grausamkeit , wobey man ſouſt im Gewiſſen eine Anklage leidet , vollkommen füſſe ſchmeckt , weil ſie bey ihrem eingebildeten unendlichen Recht wider uns vermeynen , ſie thuen Gott einen Dienſt daran ? Nun die Weißlagung kan nicht unerfüllt bleiben. Wir mögen uns wol mit ſtarker Gedult und mit dem wahren Glauben der Heiligen wapnen.

§ VII.

Den güldenen Grundtext des N. T. beträff chedeffen meine erste Deſenſion : und ich wünschte , daß es der lezte Vertheidigungspunkt wäre , den ich hiemit zu Rettung ſolchen Grundtextes habe ſtell'en müßten : Friedſamen Seelen iſt ein noch ſo noetlicher Streit um die Warheit doch mühsam. Gal. VI. 17. Der Herr Iefus breite ſeinen Frieden , ſeine Gnade , ſeine Ehre aus , je mehr und mehr. Er herrſche auch unter den Feinden , bis Er ihm ſelbst alles unterthan macht.

B.

EXC. AVS DEM
BEK R. ZEVGNIS

(ED. STVTTG. 1748) p. 48.

Editiones principes neune ich , hin und wieder , und nicht nur hier (App. Crit. P. II ad Apoc. XX. 4) bey dem Articul τα, die älteste , deren Text aus Manuscripten , meistens noch vor der Reformation , in den Druck gebracht , und nicht nur nachgedruckt ist. Dergleichen sind vornemlich die *Complutensis* , und des *Erasmi* , wie auch Rob. *Stephani* , wo er nicht jenen folget : bey welchen beeden letztern der Herr Kohlreiß wider sich selbst streitet. *Millius* citirt die Complutenses für den Articul : ich habe sie aber selbst durchsuchet , sie hat das τα nicht , und daher hats auch B. *Arias Montanus* nicht. *Erasmus* hat das τα gleichfalls nicht: und darinn folget ihm eine Menge von alten Auflagen , zu *Basel* u. s. w. *Robertus Stephanus* hat das τα in seinen zwei ersten Editionen nicht , sondern nur in der dritten , und zwar ohne Anzeige , wo er es her habe. Diese Edition bekam denn erst *Beza* und viele andere Editores neuerer Zeiten zu Nachfolgern. *Beza* gab es mit *illis* (mille annis:) aber das N. T. Latinum ex *postrema* Theod. Bezas interpretatione , Genev. 1616. hat *illis* wieder ausgelassen. *Millius* , der sonst den Text der dritten Edition des Rob. *Stephani* behält , hat doch das τα *hinausgethan* , als welches er in den meisten Manuscripten nicht gefunden , wie denn *Andreas Caesariensis* in edd. & in MS. Augustano es auch nicht hat. Siehe , gewillenhafter Leser ! alles dieses habe ich in meinem Apparatu Critico , auf einer einzigen Linie , summarisch , pünktlich , deutlich angebracht , ehe ich wußte , dass ich also würde angegriffen werden. — Doch begehre ich nicht , dass man mir in der *Beurtheilung* traue , sondern nur die Vrkunden erwege , die ich viel genauer anzeige , als *Erasmus* , *Stephanus* und *Beza* , denen doch mancher blindlings , auch bey Conjecturis und Schreib- und Druckfehlern , so viel trauet , als ob sie Apostel gewesen , ja Petro und Iohanni , wann diese heut zu Tag erscheinen , und ihre eigene Schriften recensiren solten , vorzuzeichnen wären. Doch man mag in *Beurtheilung der unterschiedenen Lesarten* mir viel oder wenig zu trauen haben , so kommt mein Text in den Evangelisten , in der Apostel Geschichten und Briefen mit jenen *editionibus principibus* so genau überein , dass meine Gegner , meiner schon im Jahr 1739 gethanen Forderung ungeachtet , keine Sylbe zeigen können , da ich etwas anders hätte : und in der Offenbarung habe ich die Vebereinstimmung meines Textes theils mit eben denselben , theils mit andern tüchtigen Exemplarien sorgfältig dargethan.

Das τα v. 7 bezieht sich auf v. 3 , weil in diesen beeden Versen vom *Satan* gehandelt wird , welchen in der ganzen dazwischen lauffenden Rede nichts angehet.

het. So thut Cap. XIII, 17 die vis relativa articuli einen viel weitern Sprung zurück auf v. 1, wiewohl das Wort *Thier* im 11 vers dazwischen kam. So gibt es 2 Sam. XXIII *drey* und aber *drey* Helden, und v. 19. 23 hüpfet die Rede über die andern *drey* hinüber, und bezieht sich auf die ersten *Drey*. Vergl. 1 Chron. XII (XI) 21. 25.

C.

EXC. AVS DEM
ANHANG DES BENGELISCHEN
TEVTSCHEN N. T.
(STVTG. 1753.)

DIE
ERSTE ABTHEILVNG,
BETREFFEND
HERRN D. HEVMANNS VORREDE ZVM ANDERN
THEIL SEINER VEBERSETZVNG
DES N. T. 1748.

§ I.

Von meiner neuen Vebersetzung der Offenbarung Iohannis schreibt Hr. D. Henmann folgendes: „Aus dieser Vebersetzung habe ich die meinige an etlichen Stellen verbessert. Sonst aber ist sie von der meinigen in zwey Stücken unterschieden. Erstlich hat Hr. Bengel in seiner Ausgabe des griechischen Neuen Testaments den Text nach etlichen Handschriften an vielen Orten geändert, und diese Änderungen auch in seine Vebersetzung gebracht: ich hingegen folge in meiner Vebersetzung dem gewöhnlichen griechischen Texte, theils weil eben dieses Textes Vebersetzung von den Bibellesern verlangt wird, theils, weil ich mit dem sel. Wolf glaube, dass der grössste Theil der von dem Hrn. Abte gemachten Änderungen unnoethig sey. Zum andern, habe ich mich der Reinigkeit unsrer Sprache beflissen: dem Hrn. Abte hat hingegen gefallen, bey den griechischen Worten so nahe, als nur möglich, zu bleiben. Also heisst es bey ihm C. l. 7. &c.

CCCC

§ II.

§ II.

Die Exempel, welche Hr. D. *Heumann* hier anführt, werden wir hernach besehlen: und indessen antworte ich I, dass ich den griechischen Text nicht nur nach etlichen Handschriften geändert habe. Ich bin andern gedruckten Exemplarien, vielen griechischen Handschriften, alten Vebersetzern und Kirchenlehrern gefolget, so, dass ich allemal das nächste Alterthum nach den Aposteln, und dabey gemeinglich die Majora, bisweilen auch gar die Vnanimia (wann gewisse Gelehrten endlich bey einem so hochgerühmten Glanze der blühenden Wissenschaften aufwachen, und meine auch einem Anfänger fälsliche Erörterung vernerthmen wollten,) vor mir habe, und ihre Ausage nicht nach einer freyen Willkür bey einzelnen Stellen, sondern nach durchgängigen Principiis gelten lasse. Off. I. 11. V. 14. VI. 11. XI. 8. 15. 17. XII. 8. XVII. 8. 16. XXI. 24. XXII. 6. 11. Bey welchen Stellen man doch meinen Apparatum P. II, ad Apoc. I.-11-XXII. 11 pro & contra erwegen, und zugleich ibid. Fund. Cris. Apoc. § I die ringe Zahl der apocalyptischen Handschriften, die Majora recht zu treffen, bedenken wolle. Solche Verbesserungen sind denn achte, und daher noethig, (Off. XXII, 18.) dazu auch bisweilen sehr wichtig, wie meine deutsche Erklaerung und mein Gnomon hin und wieder ausweisen: und dass ich sie, mit richtigen Interpunctionibus, auch in meine Vebersetzung gebracht habe, ist manchem lieb und angenehm.

§ III.

Hr. D. *Heumann* dringet darauf, dass man die häufigen Hülfsmittel der neuern Zeiten, die man bey dem Forschen der Schrift hat, zu einer guten neuen Vebersetzung anlegen, und dadurch die gemeine Erbauung befördern soll. So hat man denn vor allen Dingen sich solchen reichen Vorraths zu einer recht pünktlichen Revision des Grundtextes (da man ehedem bey der Einrichtung des im Druck bis auf diesen Tag gewöhnlichen griechischen Textes selbst so wenig Hülfsmittel gehabt) zu bedienen, und denselben sodenn ferner zu einer genauen Vebersetzung (wobey ohne einen reinen Grundtext die ganze Auslegungskunst, sonderlich bey der Offenbarung, an ihrem Nutzen sehr gehindert wird) weislich anzuvvenden.

§ IV.

Kein Bibelleser hat sonderliche Vrsache, und keiner meines Wissens erachtet, Vrsache zu haben, vvarum er eine Vebersetzung nach dem gewöhnlichen griechischen Texte, vvie diefer von der ersten apostolischen Hand, und zugleich oft (zum Exempel, Off. XI. 1. XIII. 5. und sonst, Luc. VII. 11. Hebr. IX. 1. &c.) von *Lutheri* Vebersetzung abgehet, verlangen sollte; vvievvoll, vvann jemand dergleichen Verlangen hat, solches nun durch Hrn. D. *Heumann* demassen erfülltet ist, dass ich bey meiner nach der Lauterkeit des uralten Textes eingerichteten Vebersetzung desto mehr bleiben kan.

§ V.

§ V.

Wolfii Curæ führen eine reiche Belesenheit, und manchmal eine gute Entscheidung mit sich: aber es ist darin nicht alles erschöpft, und nicht alles unveränderlich. In besagtem *Gnomone* treffen die Liebhaber desselben, ohne Ruhm zu melden, nicht wenig neue exegetische Hülfsmittel an. Dass *Wolfius* für die üblichste griechische Lesarten zu viel Neigung habe, zeigt mit tüchtigen Exemplen Hr. *Io. David Michaelis* im annot. ad Ge. *Benson* exeg. epist. Iac. p. 114. 128. Auch kamen gar bald nach meinem griechischen N. T. keine Curæ in *Apocalypsin* S. *Ioannis* heraus, und inzwischen war der gelehrte Mann mit *Libanio*, *Photio*, &c. so beschäftigt, dass er meine *Rationes* nicht erwegen konnte. Die ihn nun wieder mich allegiren, die könnten und sollten dabey wissen und melden, dass alle seine Einwendungen in meinem *Gnomone* abgelehnet, und in der *Antwort*, App. Crit. P. IV. n. IX, wegen des griechischen N. T. noch etwas nachgeholet sey. Doch stimmet *Wolfius* noch oft mir, und nicht dem Hrn. D. *Heumann* bey. Off. XIV. 1. 12. XV. 3. XVI. 5. 7. XIX. 17. XX. 12. XXII. 19. &c.

§ VI.

II. *Bei den griechischen Worten bin ich so nahe, als nur möglich, geblieben: und auf die Reinigkeit unserer Sprache habe ich mich beflissen, so fern es ohne Abbruch der Sachen, an denen weit mehr liegt, seyn konnte.* Zur freyen Vebung einer reinen Sprache haben wir sonst Gelegenheiten genug. Hr. D. *Heumann* bemerket in der Vorrede zum ersten Theil seiner *Veberietzung* recht wohl den Unterscheid zwischen der reinen Sprache der alten Griechen, und derjenigen, welche mit *Jüdischen Zungen* geredet ward. *Denn wer mit Psochenio glaubet, es sey an allen Orten das Neuen Testaments das reineste und beste Griechisch anzutreffen, und es seye nirgends eine hebraeische Redensart mit griechischen Worten ausgedrücket worden, der wird sich* (sagt Hr. D. *Heumann*) *nicht nur, solches zu beweisen, vergabene Mühe machen, sondern auch manche Stelle unrecht verstehen.* Gleichwie nun die griechische Schreibart des N. T. eine grosse Aehnlichkeit hat mit der Grundsprache des A. T., also darf und soll nach der Grundsprache des N. T. unsere deutsche Schreibart eingerichtet seyn, damit der kräftige *Eindruck*, den die Apostel von himmlischen Dingen hatten, und der *Ausdruck* in unsfern *Vebersetzungen*, ohne einige gar zu gefälschte Reinigkeit, sein übereinstimmen.

§ VII.

Ietz will ich die von Hrn. D. *Heumann* angeführte Exempel erläutern.

Cap. I. 7: *Es v wird Ihn sehen alles Auge.* Im Griechischen hätte es eben so wohl heißen können, *Alle Augen*: und da es nun doch heißtet, *Alles Auge*, so mag es nicht gleichgültig seyn. Man sagt auch: *Aller Mund, alle Ordnung, alles Volk*, &c. und Herr D. *Heumann* übersetzt Iac. I. 17: *von dem Vater alles Lichtes.*

Cap. II. 7 : *Wer ein Ohr hat. So heifst es oft : Du haſt das Ohr deines Knechis geoeffnet : Er wecket mir das Ohr : Was ihr hoeret in das Ohr.*

Cap. III. 5 : *Der Veberwindende , dieser u. s. w. Ist ein besonderer Nachdruck (wie Paul Gerhard singt : Gott der vvircls vvoht machen,) zum Vnterscheid von Cap. II. 11 , da das Pronomen hic nicht steht.*

Cap. IV. 4 : *Zwanzig vier Throne &c. Bey zusammengefezten Zahlen wird bisweilen die grœssere vor der kleinern ausgesprochen.*

Cap. XVIII. 2 : *Alles unreinen Geistes u. s. w. Dies verhält sich, wie alles Auge.*

Bey diesen Stellen ist die Vebersetzung nirgend undeutlich , und die Sprach-Reinigkeit geht hoffentlich auch noch mit.

§ VIII.

Es wäre wol etwas weniger hinlänglich gewesen , den Hrn. D. *Heumann* zu befriedigen : doch wird deinselben nicht missälig seyn , dass ich , ungeübten Lesern zu Dienste , diese zween Puncten um etwas ausführlicher beleuchtet habe.

§ IX.

Sonsten wird es in ermeldter andern Vorrede *ein grosses Verschen* genannt , dass Röm. IX, 22. 23 in etlichen neuen Ausgaben des griechischen Neuen Testaments das Signum interrogationis weggelassen worden. Solches lignum interrogationis hat Beza aufgebracht , da andere , sowol aeltere als neuere Ausgaben saint der meinigen , dasselbe weglassen. Der gelehrte Mann , auf welchen sich Beza beruft , ist Camerarius : aber dieser setzt keine Interrogation , und wann andere , auch in Wolfi curis , etwas aus dem 20 Vers darunter verstehen , das sie interrogative ausdrücken , so gehört das signum interrogationis selbst in die Ellipsis.

§ X.

Hr. D. *Heumann* hat in Commentatione in III Epistolam Iohannis den Zusatz *ἀντοῦ v. 7* , und in Diff. de Christo silentium injungente , den Zusatz *τοι στραφεὶς κτλ.* Luc. X, 22 gegen mich gut geheissen. Ienes ist im Zeugniß p. 162 und im App. Crit. P. II ad 3 Ioh. v. 7 beantwortet : bey diesem aber kommen mir Eralini Annotationes und Lutheri Vebersetzung zu statten.

DIE

ZWEITE ABTHEILVNG,

DA DIE THEOLOGISCHEN ANNALES BELEVCHTET
WERDEN.

§ I.

Von den theologischen *Annales* trat das vierte Decennium des 18 Seculi A. 1748 an das Licht: und da wird auf das Jahr 1738 aus den Frühaufgelesenen Früchten folgendes wiederholet: *So gross Werk man auch von der grossen und kleinen Bengelischen Edition des N. T. macht, so vvenig ist zu billigen, dass darinnen von der gemeinen und probaten Lesart fast durchgehends abgewichen, und der griechische Text des N. T. oft ohne Noth geändert vororden.* Gegen die Frühaufgelesene Früchten habe ich mich deshalb im Jahr 1739 verteidigt in der *Noethigen und der heiligen Wahrheit zu Stauer abgefasssten Antwort auf dasjenige, was etliche Gelehrten wider das von mir revidirte griechische Neue Testament vorgebracht haben; und sonderlich in der dritten nach dem neuern Verlauf eingerichteten Ausfertigung, Vlm 1745.* (App. Crit. P. IV. n. IX.) Unter andern schrieb ich: „Ich bitte diese Diener des goettlichen „Worts gar sehr, sie untersuchen einhellig mit aller Schärfe, und zeigen es in einem „naechstkünftigen Beytrag (das Publicum merke-vwohl darauf!) unfehlbar an, ob sich „in allen übrigen Büchern des N. T. außer der Apocalypsi, die besonders vertei-„dig't worden) eque einige Stelle finde oder nicht, da mein Text nicht mit der einen oder „andern Classe der (vorgemeldten) gebrauchlichen Editionen in allen Sylben übereinstim-„mete. Findet sich nur eine solche Stelle, so solle mit ihnen alle Welt sagen, ich vvolle „mit Fleiss die Lesart dieses heiligen Buches wankelbar machen. Findet sich aber „dergleichen nicht, so ist mein allerbilligstes Begehran Sie, dass Sie das falsche Zeug-„niß, welches unter ihrem theologischen Namen in einer so ernsthaften Sache gegeben vor-„den, unpartheyisch und oeffentlich zernichten wollen.“,

§ II.

Ob es nun schon in der Sammlung eben aufs Jahr 1745 S. 419 heißt: *Wir sind nach und nach niemanden Antwort und Grund zu geben schuldig blieben, werden auch künftig mit Gott unsre getadelte Anzeigungen retten; so bleiben doch diese Lehrer auf mein allerbilligstes Begehran Antwort und Grund zu geben gar zu lang schuldig: und ob sie schon durch eine bloße Meldung meiner Antwort, ohne Verfehrung ihrer Existimation, ihren Lesern Anlass geben könnten, meine Unschuld zu vermerken, so haben sie doch bisher von meinen Schriften nur diese einige Antwort, die Sie insonderheit angienge, mit Stillschweigen übergangen.*

§ III.

Beedes möchte noch hingehen, und durch ihre andere günstige Zeugnisse von meiner Arbeit erstattet seyn: aber dass bey dem allen die alte ungegründete schon so lang widerlegte Beschuldigung so blos und so steif wiederholet wird, das soll denen, die einen reinen Grundtext, und sonst überall die Wahrheit suchen, zur Wizigung dienen.

D I E

DRITTE ABTHEILVNG, VON DER STELLE AP. GESCH. XIII, 20.

§ I.

Allle alte Vrkunden haben *bey 450 Jahr*: wofür andere aus einer puren Muthmaßung *bey 350* genommen haben.

§ II.

Herr Johann George Walther, sächsischer Rath und Professor zu Wittenberg, suchet in seiner *Abhandlung von dem Zeitraume zwischen dem Ausgange der Isrääliten aus Egypten und dem Bau des Salomonischen Tempels* (im zweiten Theile der *Zusätze zur Weltgeschichte* 1748) die Stelle Ap. Gesch. XIII, 20 mit seiner Zeitordnung zu vergleichen, § 106 u. f.

§ III.

Er schreibt hievon also: „*Es kan gar wohl seyn, dass Lutherio Handschriften bekannt geviesen, in vvelchen 350 Jahre gestanden. Denn es ist ausgemacht, dass Theodorus Beza einen sehr alten und achten Codicem gehabt, darin die Zahl 350 gestanden. Die Vebereinstimmung der Lesarten einer Stelle in allen bekannten Handschriften des Grundtextes in der Schrift zwinget uns, unumgaenglich bey derselben zu bleiben: vveil die goettliche Vorsehung bey den geoffenbarten Schriften nicht hat zugeben koennen, dass überhaupt alle Handschriften vvaeren verfaeschet vvorden. So bald sich aber eine doppelte Lesart in sehr alten Handschriften zeiget, besonders in dunkeln Stellen der Geschichte und der Zeitrechnung, vvelche vveder die Abschreiber noch die Auffseher über die Abschriften oftmals verstanden; so gleich hat man die Freyheit, diejenige Lesart von beyden zu vvehlen, vvelche nach sorgfältigster Prüfung der Sache selbsten am bestquemsten ist.*“ Dieses ist einer Erläuterung werth.

§ IV.

Lutherus bezieht sich auf keine Handschrift. Beza schreibt ausdrücklich: *Numerum annorum 450 VBIQVE iuvenci: und wenn es bey ihm unmittelbar heisst:*

Sed

Sed varia & perdifficilis est horum annorum suppeditatio. Primum igitur de recepta scriptura dicamus, quam in Graecis codicibus, unico tantum excepto, comperimus: so betrifft die Lesart in dem einigen codice excepto nicht die 450 Jahre, als ob darinn gestanden wäre ἡτετίτη τριακοσίοις κτλ. sondern, wie er gegen das Ende dieser seiner weitläufigen Annotation meldet, die Construction der 450 Jahre selbst mit dem 19 Vers.

§ V.

Den *Beza* hat irgend seiner Leser einer nicht recht angesehen, und desselben Worte auf 350 Jahre gedeutet, welches denn andere große Gelehrten nachgeschrieben haben: wiewol, wenn ein Exemplar *τετρακοσίοις* gehabt hätte, man neben der bey behaltenen ersten Sylbe (welche diß Orts keine besondere Conjunction seyn kann,) in der andern Sylbe an kein *i*, sondern nur an *eiou* üblichen Zierrath des Buchstabens *q* hätte gedenken sollen.

§ VI.

Ich lebe der guten Zuversicht, dass, was Herr *Walther* in seinen jetzt angezogenen Worten und noch ausführlicher S. 383-387 schreibt, von der unverfehlten Lauterkeit der heiligen Schrift, nicht denen 350, sondern denen 450 Jahren zu statten kommen werde.

§ VII.

Man mag die 450 Jahre Ap. Gesch. XIII mit dem 20, oder nach alten Vr-kunden mit dem 19 Vers verknüpfen, so muss man sie eben von der *Ervvehlung* der Väter, und insonderheit von dem gegebenen Bund der Beschneidung, bis auf die Austheilung des Landes rechnen.

D.

EXC. AVS DER

E H R E N R E T T V N G DER HEILIGEN SCHRIFT

(LEIPZ. 1755)

I A B T H. § X. n. 3.

Es galt gleich, ob ich in *Apparatu ad Marc. VIII, 25* die alten Versionen, die an statt *πάντας* das neutrum *omnia* hatten, zum Griechischen *ἄπαντα* oder *πάντα* setze, und also zertheilte ich sie. Diese Gleichgültigkeit ist in meinem Apparatu klarer, als in des Hrn. D. Michaëlis tract. crit. p. 46 wahrzunehmen. Ich machte aber hernach, und mache auch jetzt, bey einer variante *lectione*, die kaum

kaum geringer seyn könnte, mit Bedacht nicht viel Worte. Wer daran nicht genug hat, dem schadet es nichts. An der freundlichen Communication zwischen uns beyden, daran viel wackere Männer ein Wohlgefallen bezeugen, hätte der Hr. Probst (*Kohlreif*) vielmehr ein gutes Exempel nehmen, als von einer solchen Kleinigkeit einen widrigen Schluss auf meine Schreibart erzwingen sollen. Hr. D. *Michaëlis* mit seinem gelehrten Hrn. Sohn zu *Goettingen*, und andere Kenner, seien meine Schriften viel anderst an, als der Hr. Probst. &c.

E.

EXC. AVS DER

EHRENRETTVNG DER HEILIGEN SCHRIFT

I ABTH. § XX.

Vm das Ansehen *hoher Verdienste* ist mirs nicht zu thun: doch gibt es wichtige Kenner meiner Arbeit und ihres Nutzens, nicht allein, was die mancherley Lesarten des griechischen Neuen Testaments, sondern auch, was bey demselben die Abtheilungen und Interpunktionen, auch die Auslegung der ganzen heiligen Schrift anbelangt.

(*Oxonii e theatro Sheldoniano impensis E. Broughton Bibliop. prodiit A. MDCCXLII, edente V. C. Ioanne Gamboldi, Novum Testamentum Græcum Textu per omnia Milliano, cum Divisione Pericoparum & Interpunctura I. A. Bengelii.*)

Meine Arbeit mœchte noch so schlecht feyn, so zeigt sie doch einen guten Willen, die heilige Schrift zu zieren, und nicht zu verkleinern. In einer jeden nützlichen Arbeit soll ein jeder sich aller Vorgänger bedienen, so viel er vermag. Insonderheit muss man in criticis die Auflage alter Abschriften von denen, die solche unter Händen gehabt, entlehnen. Doch ist ungemein vieles (Herr — zwingt mich ein wenig rühmlich zu reden) darin ich *andere Gelehrten* nicht konnte zu Vorgängern haben. Zu einer nützlichen Arbeit an den mancherley Lesarten gehöreret zweyerley, nemlich die *Sammlung* und die *Entscheidung* derselben. Zur *Sammlung* habe ich mich nicht nur *Millii*, *Kusleri* und *Whitby*, sondern auch anderer häufig bedienet, und über allen ihren Vorrath, (woraus ich manche Unrichtigkeiten weggeschafst,) viele vorhin nicht durchsuchte griechische Manuskripte, und namhafte Excerpta aus den alten Veberseuzungen und Kirchenlehrern zusammen gebracht. Bey der *Entscheidung* aber, worauf es hauptsächlich ankommt, habe ich keinen Vorgänger gehabt, sondern erst gewise Fundamenta geleget, und die Decision darnach eingerichtet. Die Vergleichung eines jeden Blattes widerlegt den Hrn. Probst (*Kohlreif*) bey mir und bey jenen, die er mir vorrücket: und Män-

ner

ner von Einsicht und Billigkeit erkennen, was ich von neuem zum gemeinen besten beygetragen habe. — Der Herr Probst thut folgenden *critischen* Vorschlag:

„Meines Erachtens (a) könnten die Bibelfeinde am ehesten mit der Antwort „zum Stillschweigen gebracht werden: daß die unterschiedene Lesarten gu- „ten Theils (b) von dem Heil. Geiste selbst ihren Ursprung haben; indem „die heiligen Menschen Gottes, da sie von ihren Schriften mehrere Exempla- „re versertiget, und aus Eingeben des Heil. Geistes entweder selbst geschrie- „ben, oder andern dictiret, bisweilen nach Beschaffenheit derer, für wel- „che solche Exemplare bestimmt, einige Worte auf andere Weise ausge- „drückt, oder erklärt haben. u. s. w.“

(a) Wer solches erachten kann, der ist in den verschiedenen Lesarten des griechischen N. T. nicht wohl bewandert. Mit denjenigen Texten, die in der heiligen Bibel selbst zweymal stehen, hat es eine ganz andere Bewandniß: und ein Apostel oder Evangelist hat einerley Brief mehrmal schreiben oder dictiren können; aber das es wirklich geschehen, und der Text von ihnen selbst unterschiedlich gegeben worden sey, das müßte bewiesen, und nicht nur überhaupt, sondern auch bey allen einzelnen Stellen erörtert werden. In folgenden Zeiten haben christliche Lehrer ihre Briefe an viele Gemeinen nicht vielfach ausgesertiget, sondern sie einfach herumgeschickt: daher sie epistolæ encyclicæ oder Circularbriefe heißen.

(b) Also nicht alle. Wie soll einer denn die unterschiedene Lesarten, die einen göttlichen oder menschlichen Ursprung haben, nach der Beschaffenheit derselben, für welche die Exemplarien bestimmt waren, unterscheiden, und wie soll er andere, Freunde oder Feinde von solchem Unterscheid überzeugen? — Die einzige ächte Lesart kann man noch herausbringen: wenn man aber an manchen Stellen zweyerley Grundtexte vorgibt, so wird niemand jemals fertig werden. — Was Iohannes in Patmo sahe, ward in ein *einiges* Buch geschrieben. Offenb. 1, 11. An einen jeden von den sieben Gemeinengeln hat er selbst schreiben müssen, c. II, 1. 8. 20, und zwar er allein. Denn dieses einige Buch ist den sieben Gemeinen in Asia durch einen einigen *Leser* gesandt worden. c. I. 3.

EXC. AVS DER EHRENRETTVNG DER HEILIGEN SCHRIFT II ABTH. § XXVI - XXXI. n. 7.

Es wird *Drusilla* Ap. Gesch. XIV. 24 in alten Vrkunden nicht des Felix Weib, sondern naendenklich nur *ein Weib* genannt, mit welchem abgebrochenen Ausdruck, wiewol bisweilen *Vxor* an statt *uxor sua* steht,) diss Orts (vergl. Matth. IX, 10 im Hause, welches neimlich Matthæi gewesen war:) angedeutet wird, daß ihr voriger Gemahl *Azizus* im Anfang der zwey Jahre Pauli unter dem Felix noch gelebet habe.

Ddd dd

APP.

APP. CRIT. P. IV.

N. XI.

D. IO. ALBERTI BENGELII

TRACTATIO

DE

SINCERITATE NOVI TESTAMENTI

GRAECI

TVENDA.

CVM ADSPERSIS HIC ILLIC

AB EDITORE

CHRISTIANO BENEDICTO MICHAELIS

ADNOTATIVNCVLIS.

EXCVSA

HALAE MAGDEBURGICAE,

PROSTABAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA,

M D C C L.

P R A E F A T I O.

§ I.

Superiore anno exiit *D. Christiani Benedicti Michaelis, Theologiae Graecaeque & orientalium linguarum in Academia Fridericiana Professoris ordinarii*, tractatio critica de variis lectionibus Novi Testamenti caute colligendis & dijudicandis: *in qua cum de illarum causis, speciebus fontibusque, tum de cautelis, ex quibus dijudicari, & vel adprobari vel reprobari debent, agitur, simulque de codicibus, sive Græcis sive Græco-Latinis, de versionibus item antiquis, & de Patribus, ex quibus ille colliguntur, multa partim curiosa, partim utilia & scitu necessaria, nove adferuntur.*

§ II.

§ II.

Non sine causa in præfatione sperat Ven. Autor, se aliqua ad hanc causam pertinentia noviter dixisse aut majore in luce posuisse, ac adeo sacrum textum N. T. a falso creditis Variis lectionibus pœne innumeris liberanuisse.

§ III.

Idem Apparatum meum criticum in toto hocce syntagmate exasciato, & doctis jami valde probato, respexit, & in eo discutiendo ita se gessit, ut ipsius dissensionis humanitas me delectaret, gravissima vero, quæ dissensionem longe exsuperat, suffragatio fructum mihi multis partibus maiorem afferret.

§ IV.

In mentem mihi venit, lectoribus utriusque nostrum haud inutile fore, si ea, quæ ad rem magis magisque evolvendam idonea viderentur, expromerem; idque perbreyi hacce commentatione, ipso Ven. D. Michaelis approbante, exsequi sum conatus. Collationem hic potius, quam defensionem institutam habeo: nullum nisi humanitatis certamen intercedit.

§ V.

Quod si aliqua ad profectum in hujusmodi scrutinio pertinentia dixisse tuo, benevole Lector, & vel maxime Ven. Michaelis judicio videbimus, operæ pretium fecisse existimabimus.*) In monasterio Herbrechtensi, d. III Iul. A. CIO IO CCXLIX.

SVM.

(*) Venerabilis Auctor raro admodum inter eruditos exemplo ostendit, etiam dissensum aliorum (si quis contingat) ferri a se posse: idque adeo, ut & hanc ipsam tractationem suam, quam meæ non tam opposuit quam amicissime reddidit, singulari prorsus fiducia mihi, ut typis mandari curarem, transmiserit. Quam indulgentiam ut grato animo excipio, sic & in posterum mihi officiose expeto. Adnotatiunculæ, quas tractationi huic, pro concessâ vel oblata potius libertate, adjeci, ut æqui bonique consulantur, rogo.

(**) Hasque Ven. D. Michaelis adnotationes b. Bengelius, etsi suppetere sibi, quæ respondere ad eas posset, ad amicos testaretur, tamen maluit sine novis ad eas responsionibus dimittere, ne vel sua vel aliorum ex hoc raro amicæ dissensionis exemplo capta delectatio vel tantillum turbari videatur.

Ddd dd 2

S V M M A R I V M.

§ 1. Apparatus auctoris criticus versatur in colligendis, ac potius in dijudicandis variis lectionibus N. T.

§ 2. Eadem est ratiō discussionis præsentis: quae in trēs sectiones dividitur.

SECTIO I. § 3. De VERSIONIBVS ORIENTALIBVS agit Apparatus, distincte, in Introductione:

§ 4. & in Epilogo:

§ 5. Inde judicium fieri potest de instituto ipsius Apparatus.

§ 6. Versionis Syriacæ, Copticæ, Armenæ, Aethiopicæ, Arabicarum, distinc̄tior consideratio: tota res, ubi consideratio minus distincta remaneat, periculi exp̄s.

§ 7. Millius qua conditione adhibitus.

§ 8. De Millio quid prætermissum, quid ei superadditum.

SECTIO II. § 9. LOCA SINGVLARIA illustrata.

SECTIO III. § 10. Alexandrinus codex & Latina versio multo plus coniunctim valent, quam separatim.

§ 11. Semper antiqua est utriusque lectio: ad genuinam non una ratione ducunt.

§ 12. Differentibus nonnullis respondetur.

§ 13. Decisio quomodo obtinenda.

§ 14. Conclusio.

T R A C T A T I O.

§ I.

Tota moles variarum lectionum novi testamenti græci in duo genera distrahitur. *Vnum*, valde copiosum, est earum, quas nemo approbandas existimat, quoniam ex incuria & inficitia natæ, primoque protinus adspectu vel absurdæ sint vel nullius momenti; *alterum*, tenuius multo, earum, quæ speciem certe aliquam habent, & examen postulant. Vtriusque generis lectiones conquisivit præter alios *Io. Millius*; ego, in *Apparatu critico*, alterius magis, sic tamen, ut per summa capita explicarem, quo pacto *unum* genus ab *altero* discernendum esset, utque deinceps notabiliores lectiones singulatum indicarem.

§ II.

Simili consilio, ad colligendum videlicet, sed magis ad dijudicandum spestante, adornata est celeberrimi D. Michaelis Tractatio critica. Ea tractatio, & *Appa-*

Apparatus meus, si inter se conserantur, progressum in afferenda sinceritate Scripturæ N. T. eo magis adjuverint. Hac spe animatus differam i de Versionibus orientalibus generatim: II de singularibus textibus ac rationibus: III de momento, quod habeat codex *Alexandrinus* & versio *Latina* conjunctim.

§ III.

De VERSIONIBVS ORIENTALIBVS eruditæ differit Ven. *Michaelis*, quippe quibus majorem tractationis suæ partem impencit. Ex quo apud me loco sunt, explicat Apparatus, ac primum quidem in *Introductione*.

§ XXXII, Obs. XX, Confid. III. Immediatam versionem dicere liceat, quae ex Graecis est facta codicibus: mediatam, versionem versionis, ex alia tanquam ex matre ortam: mixtam, quae ex Graecis deductæ libris, multum tamen ex altera aliqua versione traxit. Immediata est Latina; nemo negat: immediata, si ulla alia, Gothicæ quoque est. Coptica versio & Syriaca valde & inter se & cum Latina congruunt: ambæ tamen permultis in locis Graecos codices a Latinis desertos ita sequuntur, ut fere pro immediatis haberi mereantur. Reliquarum, magis anceps & varia est conditio.

Tum dixi de *Aethiopica*, *Arabicis*, *Armena*, quomodo in excusis libris se habent; subiectaque: Proprium quiddam singulæ potius habent passim & vernaculum: interdum una earum cum altera vicinitatem colit: plerumque cum Graecis æque ac cum Latinis, vel etiam cum Graecis magis, quam cum Latinis congruunt. Nullum est igitur immodicæ interpolationis indicium: & ubi plures versiones orientales simul cum Latina congruunt, non Latinos, sed Graecos codices sequi censebuntur. Etenim Aethiopica, filia putatur Copticae: certe ita ei similis est, ut ambæ sint unius instar. Arabicæ (sunt enim plures) ex Aethiopica, ex Coptica, ex Syriaca deductæ feruntur; nec tamen non Graecos codices, parum vetustos, redolent. Armena olim ad Syriacam quoque conformata perhibetur. Persicæ duæ feruntur: altera immediata; altera mediata, e. Syriaca. Plures unius linguae versiones, pro una; & Aethiopicam, Arabicam, Armenam, Persicam, sive immediata quaelibet, sive mediata, sive mixta est, pro mixta habebimus, minori labore, sine veritatis detrimento. Hæc Apparatus, in Introductione.

In hac receptione sunt aliqua, in quibus (licet enim) dissentit Ven. *Michaelis*, præfertim quod ad *Syr. Aeth. Arab.* attinet. pag. 30. Ideoque pag. 42 hac utitur congerie: Generatim vereor, ne Bengelius Orientales versiones mixtis vel ideo adscripserit, ut quantum his eo nomine demeret, tantum contra versioni Latinæ (quam cum Codice Alexandrino fere arbitrum genuinae lectionis Graecæ facit;) adjiceret valoris ac pretii. Et p. 43 ait: Bengelius, qui ut plurimum parcior, alicubi vero diligentior, quam Millius, in colligendis Orientalium versionum lectionibus fuit, vereor, ne & ipse Latinos interpretationes potius, quam originarios versionum textus, inspexerit.

§ IV.

Hæc declaraturus, repeto etiam ea, quæ *Apparatus* meus in *Epilogo* habet.

§ I ad I Par Except. *Etiam versiones (a Millio allegatas) omisi, ubi videbantur varianti lectioni non magis, quam textui favere videbantur.* Rursum: *An plures hinc inde versiones ad supplendum Millium requiruntur? Adjiciat per nos quilibet, quod poterit, hoc nunquam exhaustum, & paucis locis etiamnum opus est.*

Item: *Nonnullae versiones versionumve collationes partem duntaxat N. T. habent.*

Item: *Multa, quae in Millii notis & appendice, quam Kusterus praeclaro labore in notas illas retulit, non habentur, habentur in Millii prolegomenis. Itaque ex Millii prolegomenis nonnulla per Kusterum, reliqua per nos in notas quoque relata sunt.* Ibidem: *Permutas allegationes alias Latini, Gothi, Saxonis Syriique recognovi: in aliis linguis Iac. Cappellum, Lud. de Dien, De la Haye, Mareschallum, Simonium adhibui, novissimasque suppetias a M. V. La Croze impetratus adjeci.*

§ IV. Recte facient, qui versiones non solum pro lectione marginis, sed etiam pro lectione textus notabunt. Ibidem: *Maximum vero operae pretium fuerit, Latini interpretis antiquissimi reconditas lectiones pluribus falsis codicibus, & versiones abstrusiores, Copticam praesertim, accuratius excusisse; ac singuli quidem eruditissimi homines singulas versiones, circa caecum erga eas favorem, quam pulcherrime possent examinare: talesque ego suppetias etiam posthac grato animo accipiam.*

§ V.

Quod si hæc, quæ *Introductio*, quæque *Epilogus* habet, conjungantur, operæ meæ ratio ita dispaleset, ut nemo a me uno, in semotis locis degere solito, minimum postulet, & ut tamen officio, quod hac in parte suscepit, judicetur esse satisfactum.

§ VI.

Fructu non carebit uberior quædam explanatio.

1) Non sine discrimine egi de versionum inter se cognitione: considerate adhibui verba, putatur, feruntur, perhibetur &c. Possem ergo fidem præstandam relinquere iis, quorum sententiam retuli, quum mihi melius nihil certiusve suppetaret. Addam tamen aliqua, quum ad collationem textuum cuius firma sunt specimenia apud D. Michaelis, accedere expedit investigatam ex veterum testimoniis HISTORIAM versionum.

2) *Syriacam versionem primis ecclesiæ christianæ temporibus totam ex Græcis codicibus, iisque perquam sinceris, manavisse, credo.* Scribit Millius: *In*

eam olim propendebam opinionem, translationes, quæ cum Syriaca quibusdam in lectiōnibus conspirabant, expressas aut saltem castigatas fuisse ex Italica vetere, sed nihil usquam inanius erat hoc somnio. Proleg. § 1520. Syriaca versio, inquit D. Michælis pag. 30, antiquitate nihil vel parum cedit Latinorum Vulgatae. Vtrique assentior. Neque aliter existimo de primo versionis Copticæ ex Græcis codicibus ortu.

3) Postmodum apud Syros Coptosque vel novæ versiones sunt adornatae, vel antiquæ & novæ ecclæstica methodo contemperatae. Recte Andreas Mllerus Greifsenhagius in Dissertatione de Versionibus Syriacis scribit: *Vix aliquam antiquarum versionum integrum obtinere dabitur. Damus sane, antiquissimis temporibus novi Testamenti Syriace lectos esse sacros libros, sed nostros eos esse, in quos e. g. Iacobus Syrus Nisibensis & Ephrem commentati sunt, uti Praefatio operis Parisi. habet; vel eos, quos Graeci Latinique Patres citant, quidem non ausim affirmare, uti Walton. facit, diff. p. 67 fin. (a)* Deinde: *Similiter & Novi Testamenti non una fuerit editio.*
Vel,

(a) Atqui versionem Syriacam librorum N. Testamenti, primum a Widmann studio typis expressam, deinde vero a pluribus editoribus reculam, qua hodiernum utimur, eandem esse cum illa, qua Ephræm Syrus jam olim est usus, liquebit ex collatione dictorum N. Testamenti, quæ in Operibus suis Syriace scriptis S. Pater citavit. Prodierunt S. Ephraemi Syri Opera, quæ exstant Græce, Syriace, Latine, in VI tomos distributa, e bibliotheca Vaticana, in quibus Syriaeum textum recensuit Petrus Benedictus, notis vocalibus animavit, latine vertit, & variorum scholiis locupletavit: Romæ 1737 sqq. in fol. Horum igitur Operum Tomo I occurunt loca N. T. Syriace ab Ephraemo allegata plurima; eaque prorsus cum textu Syriace versionis, ut in nostris est editionibus, convenientia: ut 1) p. 18. Ioh. I. 3. 2) p. 37. Ioh. XIII. 16. 3) p. 137. Col. III. 5. 4) p. 189. Gal. I. 1. 5) p. 221. Matth. XXII. 40. 6) p. 313. Eph. II. 19. 7) p. 318. 1 Tim. VI. 6. 8) p. 357. Matth. III. 17. 9) ibid. Luc. I. 78. 10) p. 359. Gal. III. 13. 11) p. 393. 1 Tim. IV. 8. 12) p. 413. Rom. VIII. 26. 27. 13) p. 435. Luc. X. 24. 14) p. 440. Matth. XX. 28. ect. Aut si quæ ab editionibus nostris differre videntur, tamen non ultra differunt, quam in accidentalibus, hoc est, eo modo, quo & impressæ versionis Syriacæ editiones hec illuc variant: v. g. 1) p. 18. Col. I. 16. Ephraemus, quidquid in caelis, & quidquid in terra est: at nostræ editiones, omnis quæ in caelo & in terra sunt; 2) ibid. & codem ex loco Ephraemus, omnia quæ videntur, & omnia quæ non videntur, pressius ad textum Græcum; at edit. omne quod videtur, & omne quod non videtur, singulariter; 3) p. 331. 1 Pet. I. 11. Ephraem, passiones Christi quæ futurae essent, rectius quam edidit. quod futurae essent passiones Christi; 4) p. 354. 2 Cor. VII. 2. Ephraem, capite nos, rectius quam edidit. sustinet nos, fratres mihi; 5) p. 359. 2 Cor. V. 21. Ephraem, pro nobis, rectius quam edidit. propter vos; 6) p. 371. Act. V. 41. Ephraem, adfligi propter nomen ejus, melius quam edidit. propter nomen adfligi; 7) p. 406. Act.

Vel, si una fuit, quaedam tamen aliter ab aliis lecta sunt. pag. 27. 28. Exempla ex Iohanne & ex Actis Apostolorum & ex Epistola ad Hebreos subjungit. (b) Historiam

VII. 52. *Ephr. persecuti sunt patres vestri & interfecerunt*, pressius quam edit. *persecuti sunt & interfecerunt patres vestri*, posterioribus vocibus transpositis: 3) p. 438. Luc. I. 75. *Ephraem, in rectitudine & in justitia, editt. in rectitudine*, omissa vobum posteriore. Sive igitur hæc, sive illa exempla spectes, adparebit, posse quidem impressas Syriacæ N. Testamenti versionis editiones heic illie ex operibus Syriacis *Ephraemi* emendari; & tamen versionem illam Syriacam, qua Ephraemus jam sua ætate usus fuit, cum illa in nostris editionibus in substantia unam esse, nec magis differre invicem, quam differunt diversæ editiones versionis vernaculae Lutheranæ, aut MSta exemplaria versionis Latinæ vulgatae ab impressis. Rem omnem, puto, confecit *Io. Simon Assemanus*, gente Syrus Maronita, Bibliotheca Orientalis, quæ Romæ A. 1719. IV Voluminibus in fol. prodiit, Tomo II. Parte I. p. 61. Iam si reputemus, *Ephraemum Syrum* florere cœpisse sub Constantino Imperatore A. C. 338, mortuumque fuisse A. C. 372, quorum illud *Baronius* in Annalibus sub isto & sequentibus annis, hoc vero *Io. Simon Assemanus*, Tomo I. Bibliotheca Orientalis p. 25. demonstravit: adparebit, eam N. Testamenti versionem Syriacam, quam, saltem in plerosque N. T. libros, vetustissimis temporibus pro canonice agnitos, habemus, antiquitate & pretio nihil cedere Latinæ Vulgatae.

(b) Vltro conceditur, versionem N. T. Syriacam non unius ejusdemque esse auctoris, nec eodem tempore factam. Posterior s. ævi & auctoris est illa, quam in IV Epistolas, alteram Petri, alteramque & tertiam Iohannis, & unicam Iudeæ, ex MSto primus edidit *Eduard. Pokokus*, & quam in Apocalypsin Iohannæ produxit *Lud. de Dieu*, quarum tum hæc tum illa fuerat omessa in Simplice, hoc est, in antiquissima Syrorum versione; indeque & omessa in prima omnium editione N. Test. Syriaci, quam *idem* curæ debemus. Ejusdem quoque commatis est versio Syriaca in Epistolam ad Ebræos. Nec mirum, cum isti libri ab Orientali ecclesia serius, quam ab Occidentalí, in eam nonem sacrum recepti fuerint. Hinc factum, ut differat versio Syriaca in libris, de quorum canonica auctoritate nullus unquam fuit scrupulus, & in illis contra libris, de quorum auctoritate canonica initio dubitatum fuit. Illa generatim multo adstringenter est textui originali Greco, hæc laxior liberiorque: illic item το χαιρετινον salvere, redditur pax, heic gaudet; illic οιδος, aeterna, heic incognita; illic ο Antichristos, Christus mendax, heic servata voce Graeca Antichristus; illic η νυξανη μερα, dies Domini nostri, heic dies dominicus; illic μετανοειν & μετανοειν, converti & conversio, heic resipiscere; illic Φωτισθηναι illuminatum esse, heic baptisatum suscepisse; illic μακειον, beatitudines illorum, heic beati; illic Διαβολος, Accusator, vel Satan, heic (in Apocalypsi)

floriam sacre Syrorum literaturæ illustrat *Thomae de Charkel* (qui Mesopotamiae pagus erat) relatio in codice IV Evangelistarum Syriaco, quem sua is manu descripsit. *Collatus est*, inquit, *Codex iste cum duobus codicibus authenticis.* Conversus est autem liber iisque quatuor saeculorum Evangelistarum ex lingua Græca in Syriacam perexallis & magno cum labore; primum quidem in urbe Mabug in diebus domini mei Philoxeni episcopi ejusdem urbis. *Collatus est* posthac magna cum diligentia a me *Thoma paupere* cum tribus codicibus Græcis protatis & authenticis in Antoni Alexandriae magnæ civitatis, sancti Monasterii Antonii, ubi etiam illum scripti mihi ad utilitatem animæ meæ peccataricis, & plurimorum eorum, qui diligunt & quaerunt sinceritatem & adverti illam utilem divinorum librorum scire & servare. *Scriptus est* autem & collatus in *praedicto* loco anno 927 *Alexandri* (h. e. Christi 617.) Exstat relatio in *Io. Lami* libro de eruditione apostolorum p. 300. *Floruit Philoxenus* sive *Xenias* circ. A. 500. (c) Multo autem recentiorem Syriacam hodie usitatam nonnulli existimant.

calypsi) *impostor*, vel (ut *Castellus* exposuit) *fusurro*; illic ὁ Πέτρος, *Cephas*, heic *Petrus*; illic ὁ ἄρτος τῆς προδόσεως, *panis mensae Domini*, heic *panis faciei*; illic ἐρτεῦθεν καὶ ἐρτεῦθεν, *hinc & hinc*, heic *hinc & illinc*: Eadem vero opera, qua ostendi, versionem Syriacam in epistolas ad Ebreos, alteram Petri, posteriores Ioanneas, Iudæque, & Apocalypsin, noviorem & alius auctoris esse, quam in reliquos N. T. libros, simul confit, eam, quæ nobis in reliquos N. T. libros superest, versionem Syriacam, esse antiquissimam, hoc est, illo jam tempore factam, quo canonica predicatorum Epistolarum & Apocalypses auctoritas apud Orientales ecclesiæ adhuc dubia erat: quia illa Ephræmo non solum coæva, sed etiam superior, & sibi ipsi ubique similis est. Suspicionem quidem contra obmovit *Pet. Kirstenius* in Notis suis ad *Evangelium Matthæi* ad Matth. XXIV, 12: ubi cum observavisset, metaphrasten Arabicum illud ψυχήτηρα redidisse diminuetur, in margine vero antiqui MSti exemplaris versionis Arabicæ, quod bibliotheca Cæsarea Vindobonensis servat, loco ejus idem verbum ab Syro expositum fuisse frigescet, *Ex hoc loco*, inquit, *praeter alia clare patet*, *Syriacum textum*, *cujus varias lectiones ad MStum Arabicum adnotarunt Arabes*, *alium fuisse*, *quam sunt impressi*. *Hi enim, ceu diximus*, *conveniunt cum Arabicis hoc in loco*: *sed ille*, *ut nota ad marginem MSti probat*, *legit cum Graecis frigescet*. Nempe Syrus in nostris editionibus id redidit tali verbo, quod Kirstenio idem significare visum fuit, ac Arab. *diminuitur*: sed falsus vir bonus, fallit lectors suos; cum utique *Syr.* illud non *diminui*, sed ψυχήτηρα refrigerescere notet, v. g. in versione *Syr. V. T. Cant. II, 17. C. IV, 6.*

(c) Laudat quoque *Io. Sim. Assemanus* Bibliothecæ Orientalis Tomo II. p. 23 *Versionem Syriacam sacrorum Evangeliorum*, quam e Græco ediderit *Xenias Magulensis*, seu, ut alias vocatur, *Philoxenus Hieropolitanus*, (hunc autem anno post C. N. 485 episcopum Hierapolis factum esse, *Assemanus* ibid. p. 13. 14 probat)

mant. (d) *Copticam versionem in confinio seculi II & III confectam censet editor N. T. Coptici David Wilkins*: sed oppido frequentes sunt Copticæ lectionis varieta-

barat) idque itidem teste *Thoma Heracleensi* (*de Charkei*) ; utpote qui in nota ad calcem codicis Evangeliorum , exarati anno Græcorum 927. h. e. post C. N. 616. exstantisque in bibliotheca Angelica S. Augustini de Vrbe , ex Assemani interpretatione Latina , de Versione ista sic scripsiterit: *Translatus fuit liber hic IV Evangelistarum primum quidem in Mabugo diebus religiosissimi Mar Philoxeni confessoris , ejusdem urbis episcopi.* De tempore autem factæ hujus versionis idem *Assemanus* allegat subscriptionem in calce codicis MS. bibliothecæ regiæ Parisiensis Syriaci membranacei , continentis Evangelia IV , elegantissime scripta anno Alexandri 1503. Christi 1192. in qua apud Renaudotium Tomo II. Liturg. Orient. p. 389 ita legitur : *Hic est liber IV Evangeliorum sanctorum , qui translatus est ex Graeca lingua in Syriacam studio exactissimo maximoque labore , primo quidem in urbe Mabug sive Hierapoli anno 819 Alexandri Macedonis , (hoc est, Christi 508.) tempore S. Philoxeni , confessoris & episcopi ejusdem civitatis.* Allegat item *Assemanus* auctorem *ανδρυμονιον* Iacobitam , qui in Professione fidei, MSto codice Arabico bibliothecæ Maronitarum de urbe f. 414 de hac Philoxeni versione scripsiterit : *Philoxenus Magubensis , qui Evangelium in Syriacam linguam convertit. Ejus versione utuntur , quotquot Evangelium Syriace legunt : Melchitae , inquam , Iacobitae , Nestoriani , & Maronitae.* Nos vero Syri habemus editionem *Heracleensem* , a *Thoma Heracleensi* elaboratam. Quibus tamen verbis hæcce *Assemanus* subdit: *Mentitur Iacobita : nam quatuor landatae nationes non Philoxeniana versione , sed ea , quam simplicem appellant , quæque ab Apostolorum temporibus in ecclesia Syriaca publicata est , utuntur : soli Iacobitae editam pri- mum a Philoxeno , deinde ab Heracleensi correciam versionem in ecclesia legunt.* Adparet igitur , antiquam satis esse versionem Syriacam a *Thoma Heracleensi* reformatam anno post C. N. 616 , antiquiorem vero *Philoxenianam* , utpote factam anno post C. N. 508 : sed antiquissimam eam , quæ *simplex* appellatur , utpote *Ephraemo Syro* jam usurpatam , & Apostolica tempora quam proxime attingentem , hoc est , eam , qua hodienum in impressis utimur editionibus.

(d) Contrarium , puto , elucebit , tum ex collatione illa versionis Syriacæ , qua in editionibus hodienum utimur , cum dictis N. Testamenti ab *Ephraemo Syro* allegatis , quam institui adnotatione b) , tum ex narratione *Assemani* , quam proxime antegressa adnotatione c) dedi. Confirmatur quod dixi ex eo , quod idem *Assemanus* in Indice codicum MStorum Syriacorum , quem Bibliothecæ suæ orientali ejusque Tomo I subiunxit , p. 486 , adulit adnotationem Amanensis ad calcem codicis Evangeliorum ab Achæo descripti , his verbis conceptam: *De quodam pervetusto Evangelio , quod exstebat in sacra ecclesia aedium Romæorum in urbe Bagdado.* Erat quoddam Evangelium *Edessenum* , (hoc est , Syriacum Edessæ exaratum) pervetustum quidem , sed clarum ac dilucidum , ex quo ne *Iota* quidem

varietates. Atque hic jam deficiunt orientales ex versiones, quas sine dubio ex Græcis unice codicibus deducetas affirmemus.

4) *Armenia facta est circ. A. 410.* Res nota est, inquit Gregorius scholiastes Syrus Ps. XV, *Armenios, quamvis e Graeco transtulerint, tamen cum Syriaco postea exemplar contulisse suum, & illud singulis in locis concordans fecisse.* vid. Walton. Proleg. XIII. Etenim *Armenii Athenas, Byzantium, Edessam & Alexandriam* dociles miserunt juvenes, qui multum profecerunt. Eo in numero erant *Moses & David.* Hi Scripturam sacram aliosque libros ex Græca & Syriaca lingua in Haicanam, sive Armeniam antiquam, transtulerunt. Docet hoc Io. Ioachimus Schroederus in Thesauro linguae Armenæ, in Dissert. pag. 34. Multis post seculis ad Latinam quoque versionem *Armenia* est revocata, ut ostenditur in Apparatu, P. II ad i Ioh. V. 7 s. § XXII. Quod si Uscanus, Bibliorum Armenorum editor, Latinæ versioni, ut nonnulli suspicantur, interduin est obsecutus; si vero etiam ipsa Latina versio in Armeniam linguam A. 1316 translatâ est, uti quidam apud Jacobum & Long perhibent: quis Armeniam versionem seculi V a citerioribus lectionibus internoscet? Quis porro spondebit, *Maronitas* sedi Romanæ expeditionum cruciatarum tempore subjectos nihil in Syriacos codices, Armeniorum exemplo, ex Latinis traduxisse? (c)

5) *Aethio-*

quidem unum deletum fuerat; legebatur autem clariss., quam libri recens exarati, & unus duntaxat prior quinternio præ antiquitate ex eo exciderat. Ad ejus vero calcem ita scriptum erat: Absolutus est sanctus iste liber feria quinta, die 18 Canun prioris (hoc est, Decembris) anno Graecorum 389. (Christi 78.) propria manu Achæi Apostoli, socii Mar Maraëi, discipuli Mar Adæi Apostoli, cuius oratio nobiscum sit! Amen. Omnino probabile est, ecclesiam Syriacam, in qua vel nomen Christianorum primum auditum Act. XI. 26, & ex qua evangelium Christi quaquaversum propagatum fuit, Evangelistarum & Apostolorum scripta, quorum canonica auctoritas extra controversiam fuit, in linguam suam conversa jam a primordiis suis habuisse: & hunc thesaurum nobis servari in simplice illa plerorumque librorum N. T. versione, quæ hodienum nobis superest, cui tamen, utut fatis antiqua, gradu ætatis cedit *Philoxeniana* in epistolas ad Ebræos, alteram Petri, posteriores Ioannis, Iudæque & S. Apocalypsin.

(e) Hanc suspicionem non puto admittendam esse. Nam primo *Maronitas*, utut sedi Romanæ expeditionum cruciatarum tempore subjecti, tamen ut versionem suam Latinæ conformatarent, vix unquam a clero Romano compulsi sunt, aut compelli potuerunt; cum & lingua illorum Romanensibus pro temporum illorum ruditate esset ignota, & versio ipsa Syriaea ante inventam typographiam non typis, multoque minus Romæ, (quod Armenia & Arabicæ versioni contigit,) descripta, sed manu, nec nisi ab Syris ipsis, idque in patria regione

5) *Aethiopicam* versionem ex *Coptica Eusebius Renaudotius*, alii ex *Syriaca* repetierunt. Romana editio partim ex MS. Aethiopico Græcis congruente, partim, quum id *Acta Apostolorum* mutilata haberet, ex Latinis est derivata. (f)

6) *Ara-*

gione exarata fuerit. Deinde Maronitæ particulam tantummodo ecclesiæ *Syriacæ*, non vero totam confecerunt. Diffusa hæc fuit per omnem non modo Syriam, sed etiam Mesopotamiam, Persiamque, ad Indianum usque, quo cruciatæ expeditiones nunquam penetrarunt. Igitur si vel maxime Maronitæ versionem suam ad Latinam castigavissent, (quod tamen ab illis non est factum;) putabimusne, reliquos *Syros* omnes in gratiam sedis Romanæ idem facturos fuisse? Voluissentne aut potuissent & Persæ & Arabes, illi versionem Persicam IV Evangeliorum, quæ *Polyglottis Anglicanis* inserta est, hi vero Arabicam in *Actus Epistolasque Apostolorum*, quam *Erpenius* edidit, quarum tum hæc tum illa ex *Syriaca* deducuntur, ad castigatam illam interpolatamente reformare? Tum vero mirum foret, cur Syri, si quidem Romanensibus placere voluissent, in versione sua, quam *Simplicem* vocant, minoris momenti lectiones mutavissent, non vero æque & quam maxime restituissent pericopam illam de muliere peccatrice Ioh. VII, 53 usque ad c. VIII, 11: dictumque illud de tribus cœlestibus testibus i Ioh. V, 7. Atqui de priore loco Angli ipsi in Polyglottis notarunt: *Tota haec pericope sequens, in omnibus exemplaribus Syriacis adhuc editis* (ipsis illis, quæ Viennæ Austriæ Widmanstadii cura, Antwerpiae per Guid. Fabricium a 1567, a Plantino item a. 1575, & in Opere Regio Hilp. a. 1620, Parisisque a. 1584, in 4to, & in Opere Heptaglotto Guid. Mich. le Lay a. 1645 prodierunt, locis & editoribus Romanensibus) deest: quam ex instructissima reverendissimi præfusilis Ia. VllerI, archiepisc. Armachani, bibliotheca depromtam exhibemus. Quia iudicem Angli ex illo ipso VllerI codice ejusque margine notam præmiserunt: *Lectio quæ est de illa muliere peccatrice, quæ lectio non est in Simplici*, id est, in antiquissima versione N. T. Syriaca. Quod vero ad alterum locorum i Ioh. V, 7 dictum illud non ab Syris ipsis, multoque minus a Maronitis, in gratiam Romanensium, sed a Tremellio primum Syriace versum notis suis, deinde vero a Gutbiero & Schaffo ipsi textui Syriaco illatum est: ac adeo de cetero sinceritati versionis Syriacæ, ejusque *simplicis*, præjudicium facit omnino nullum.

(f) *Aethiopicam* N. T. versionem neque ex *Coptica*, ut vult Renaudotius, neque ex *Syriaca*, quod visum est aliis, sed (sola si excipias *Acta Apostolorum*, ob mutilatum exemplar Aethiopicum ex Latina versione heic illuc suppleta) ex originali textu Græco deducunt esse, non solum in Romana editione, verum etiam in Polyglottis Anglicanis; videor mihi evicisse in Tractatione critica § 24-26 plura forte datus in præfatione ad Cl. M. Christ. Aug. Bodii versionem Aethiopicam Evangelii Matthæi collatam cum textu Græco, quæ propediem prodit.

(g) Se-

6) *Arabicas* editiones sex commemorat Ven. *Michaëlis*; in his duas *Romanas*, quarum antiquioreum eum *Mareschallo* non *semel* citavi in Apparatu. Ad duas eae sex a *D. Michaëlis* revocantur, ita quidem, ut unam censem in editione Romana, in *Heptaglottis Parisiensibus*, in *Polyglottis Londinensisibus*, ex *Græcis* fluxille; & in *Erpeniana* editione *Arabicæ* versionis (quæ A. 1271, non 1171, (g) descripta est, & in clausula codicis manuscripti & mensem & episcopum a *Cophitis* habet, Evangelistas item ex *Græcis*, Acta & Epistolas ex *Syriacis*, Apocalypsin fortasse ex *Copticis*. Et Arabes quidem interpretes, *Græca* non curantes aut nescientes, sequebantur Syros aut Coptos, (h) sicut Protestantium complures ex Germanica potius versione Lutheri, quam ex fonte *Hebræo* & *Græco* libros facios transtulere. Romanam *Arabicæ* editionem quibusdam in locis ad *Vulgatum* conformatam facile cognosci, ait Rich. *Simonius*: exempla autem affert *Casaubonus* in Exx. ad Baron. p. 242. 279, & *Ludovicus de Dieu* ad loli. V. 2. (i) Multitudinem versio-

num

(g) Secutus fueram computum *Briani Waltoni* in Prolegom. XIV. p. 97, sed agnosco errorem calculi, in quem ille me abduxit, & cum Ven. *Bengelio* pro A. C. 1171 repono A. C. 1271: nisi malit quis A. C. 1273 secundum ea, quæ *Petavius* tradidit lib. XI. de Doctrina temporum c. 31-34.

(h) Si illud, *Græca non curantes aut nescientes*, restrictive seu determinative capiatur, & sermo sit de Interpretum *Arabicorum* aliquibus tantum, v. g. de *Erpeniano*, qui Acta & Epistolas Apostolorum ex *Syriaco*, Apocalypsin vero ex *Coptico* textu vertit, nihil habeo quod reponam; utpote quod in Tractatione critica § 74 perspicuis argumentis demonstravi: si illud, *Græca non curantes aut nescientes*, caussam dicat, ob quam Arabes interpretes, iisque in universum omnes, Syros Coptosve secuti fuerint, equidem dissensio, cum in Tract. crit. § 29 evicerim, *Arabicam N. T. versionem ex editionibus prima Romana, Parisina & Anglicana*, ipsamque *Erpenianam* in IV Evangelia, ex fonte *Græco* deducētam esse, indeque § 31 ostenderim, in colligendis variis lectionibus invicem distingui debuisse diversas versiones *Arabicas*; pluresque unius linguae versiones non pro una, sed pro diversis censi; nec illas conjunctim simplicis, sed unam quainque seorsim, ac adeo gemini ternive suffragii jus habere.

(i) Cum versionis *Arabicæ* editio Romana gemina sit, una a. 1591 fœti, quod ideum est, 1619, altera vero a. 1671, vellem, Ven. *Bengelius* locum adposuisse, ubi *Simonius* scriperit, *Romanam Arabicæ versionis editionem quibusdam in locis ad Vulgatam conformatam* fuisse; ut, num *Simonio* de priore, ante posteriore editione sermo sit, dispici posset. Equidem de posteriore *Simonium* ista dixisse fuscior, idque ex loco, quem ex ejus Hist. crit. N. T. p. 215. in Tractatione mea crit. § 27 adduxi: hanc vero posteriorem edit. Romanam nullibi pro Variis lectionibus inde colligendis commendavi, immo l. c. differ-

num Arabicarum ex Græco , ac potius ex Syriaco & Coptico post sermonem Arabicum per Saraceños diffusum , demonstrat *Jacobus Le Long* , qui pleraque omnia ad versiones orientales earumque inter se cognationem pertinentia congeslit , & hanc observationem perutilem a Renaudotio ad ipsum scriptam exhibuit : *Versiones hujusmodi , quæ totam Scripturam continent , non sunt ab eadem manu , sed collectæ a librariis , qui diversas saepe conjunxerunt , & valde interpolarunt.* (k)

7) *Copticae & Arabicae* versionis cognitionem in Apocalypsi recte probat D. *Michaëlis* p. 39 ex eo , quod hæc illam proprie referat . Sic vero etiam convenient Luc. XI. 1 , ubi pro ἐπω τῷ utraque habet ἐπω τῷ . Parique ratione aliarum versionum cognatio perspicitur .

Syr.

te improbavi . Quodsi vel maxime fuiamus , priorem editionem Rom. ab *Simonio* notatam esse , queritur tamen , quibus exemplis accusatio stabiliri pos- sit ? Ven. *Bengelius* provocat ad *Casaubonum* in Exercitatt. ad Baron. p. 242 & 279 , qui exempla attulerit : hunc vero evolvens ex edit. Genev. a. 1654 , nihil omnino exemplorum ab illo adlatum reperio . Provocat item ad *Lud. de Dieu* , qui in Comm. ad Ioh. V. 2 observat , pro *Bn̄d̄z̄d̄z̄* in Romana versio- nis Arabicæ editione legi *Bethsāida* , *procul dubio* (sic ait) *in gratiam Vulgati* . Verum hocce exemplum primo est solitarium , aliis iisque similibus nullis sti- patum ab auctore . Ponamus , suspicionem circa hoc unicum exemplum esse fundatam , indene tuto argumentabimur , etiam pluribus in locis id atten- tum fuisse ? An concidet indè suffragii jus pro variis lectionibus ex Arabicæ versione colligendis ? Quid vero sic futurum esset de auctoritate codicis Ale- xandrini , cuius cum Vulgata versione consensum Ven. *Bengelius* arbitrum & normam verarum lectionum fecit ? Eum enim non semel versioni Latinæ stu- diose conformatum esse , in Tract. mea crit. § 100 ostendi . Casu potius , quam confilio , fieri potuit , ut editores Romani *Bethsāida* pro *Bethsāida* , notius pro ignotiore , reposuerint , cum forte MSto exemplari iterentur , in quo nomen illud minus dilucide erat exaratum . Immo quid prohibet , derivare nomen hoc deformatum in ipsum textum Græcum , unde verterat Arabs , cum sint MSti libri , & ex metaphraſtis Coptus & Aeth. itemque Græcus tractator *Theo- phylactus* , qui eandem nomini formam dederunt ?

(k) Ipse *Le Long* si inspiciatur Biblioth. S. Tomo I. p. 111 , loquitur ibi *Renaudotius* de versionibus Arabicis *totius Scripturae* non in toto ambitu suo , quatenus ipsum quoque N. Testamentum complectitur , sed determinatiore signifi- catu de tota *Scriptura V. Testamenti* : id quod ex antecedentibus patet , ubi in Alexandrina ecclesia ait legi LXX interpretes , & priyatim Arabicam secun- dum eosdem factam , in Antiochena vero versionem Syriacam , & privatim Arabicam , quæ ad eam atque ad Ebræum textum , ex quo facta sit , magis accedat . Igitur ad versiones Arabicas N. T. trahi non debent *Renaudotii* verba .

(l) Dispi-

Syr. Armen. Matth. XXVIII, 18. fin. addunt, καθας ἀπίσταλκε με ὁ πατήρ,
χαῖρω πέμπω ὑμῖς. *Luc. XXIII, 15.* ὑμᾶς πρὸς ἀντὸν) ἀντὸν πρὸς ἀντόν.

Syr. Aeth. Exempla ex Matthæo dat Michaëlis p. 12. 15.

Syr. Arab. Idem, p. 10.

Copt. Armen. *Luc. V, 17.* καίμης. *v. 39.* ἐνθέως. *Gal. IV, 7.* διὰ χριστοῦ.
Omittunt his locis ambæ.

Copt. Aeth. *Marc. VII, 15.* εἰς ἀντὸν) εἰς τὸ σώμα.

Aeth. Arab. *Luc. V, 28.* ἀντεστὰς omittunt. Add. Appar. in P. II. Fundam.
Cris. Apoc. § XV.

Denique magna conjunctio versionum est *Luc. XXIV*: ubi versui 36 *Syr. Lat.*

Copt. Aeth. Arm. Arab. Pers. addunt, ἐγώ εἰμι, μὴ Φοβεῖσθε. Et versui 43 *Lat.*

Copt. Aeth. Arab. nec non *Armen.* annexunt, καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἀπέδωκεν ἀντοῖς.

Plura comportare hoc loco non est necessitatem. *Mixtura* versionum, ut hodie in manuscriptis & in exculis libris sese habent, satis perspicuit. (1)

8) Vtrum similitudo major inter eas, an dissimilitudo intercedat, non facile constitueris: ac *similitudo* modo declarata tantam subinde propinquitatem indicat, ut duarum versionum altera mater, altera filia, (sic loqui licet,) vel ambæ sorores, vel saltem cognatæ esse videantur; neque *dissimilitudo* duarum versionum, in locis quamlibet multis, ejusmodi cognitionem refutat. Nam interpolationes utravis fortasse etra alteram acciderunt, aut una aliqua Versio in alia aliaque parte N. T. aut Græcum textum, aut Syriacum aut Copticum est secuta. Nos confusione non facimus, sed pridem obortam confusionem circumspicte notamus, quum dicimus, ægre internosci sæpe numero, quid interpretum quisque ex Græco fonte hauserit, quid ex versione quapiam trahat.

9) Ad summam, si quis statueret, *orientales versiones*, quarum sæpe plures inter se contra lectionem Græcam hodie in manuscriptis & editionibus remanentem conspirant, primis æstatibus ecclesiæ, seorsum a se invicem *ex diversis Graecis codicibus totas esse deductas*, & sine interpolatione ad hodiernum usque diem propagatas,

(1) Dispiciendum ante omnia, sitne versio aliqua ex originali textu Græco, an ex alia versione deducitur: si posterius; cognitione ambarum versionum, hoc est, matris & filiæ, est manifesta, aut ubi ambæ differunt, collatio utriusque, tum secum invicem, tum cum textu Græco, diversitatis causam vel in una vel in altera residentem haud difficulter ut plurimum detegit: si vero prius; ordinarie quidem, & nisi contrarium valide probari queat, præsumitur, cognitionem unius cum altera repetendam esse ex similibus codicibus Graecis, aut ex locis parallelis potius, quam ex mixtura unius versionis cum altera.

(m) Argu-

tas, unamque Persicarum tantummodo, unam Arabicarum pro mediatis haberet: is *lectionem N. T. primis mox temporibus in multis codicibus Graecis sua sinceritate orbata* fuisse, necessario agnoscere cogeretur. Id quod *integritati Scripturæ sacræ velhementer officeret.* (m)

10) Nulla adhuc quidem præcepta generalia de orientalibus versionibus, quod ad testimonia earum invicem ponderanda pertinet, confici possunt: quolibet tantummodo singulatim loco dispiciendum est, quam vim aut singulæ aut binæ habent &c.

11) Quisquis autem vel totam versionem quamcunque vel partem ejus, ex Græco unice fonte manavisse, posthac demonstraverit, ei gratia erit habenda.

12) Iam huc multa confert Ven. *Michaëlis*: nec me pœnitet, complures versiones orientales, quasi *mixtas*, rudiore, neque tamen inconsulto impetu, in unam massam confusam conjectisse. Feci id equidem, quo minus erroris in ipsas varietatum Græcarum decisiones irrciperet; (quod me certe consecutum esse intelligo, quum tota tractatio a D. *Michaëlis* concinnata ne de unius quidem varietatis majori aut minori pondere sententiam mutavit meam:) nunc altera accedit utilitas, quod viro huic polyglotto causam dedi, negotii, uti publico ejus munere dignum est, ulterius in sua exquisita tractatione evolvendi. Atque utinam, quemadmodum Syriacam versionem seorsum excussum exculsus *Io. Guil. Reusch*; sic singulæ versiones orientales, id quod in Epilogo Apparatus supra citato optavi, a singulis hominibus eruditis ita excuterentur, ut (ex desiderio D. *Michaëlis* p. 28 scite expreſſo,) ubi una tantum aut altera versionum testis variae *lectionis* citatur, reliquas putas pro *lectione* recepta stare, secundum illud, *Qui tacet, consentire videtur*. Carptim præclara multa repræsentavit tractatio ejus, innumerarum varietatum per causas suas ostensa inanitate: sed ad eam demonstrationem *levioris momenti* discrepantiæ præ ceteris accomodatae reperiuntur. Utinam idem a synthesi ad analysis progrediens perpetuam aliquam textuum collationem exhiberet. Me quidem magnopere juvaret, lectionibus Millii, vel mei Apparatus, vel marginis certe mei, varietatem, ut arbitror, *memento* complexi, versionum suffragia, ipsa quoque in exemplaribus multum diversa, & pro textu & pro varietatibus, adjecta videre, ut, quicquid erratum haecenus & prætermissum sit, nunc demum correctum & supplatum esse constaret. Sane quo magis Cel. *Michaëlis*, sive Pater in *Fridericiana Academia*, sive Filius in *Georgiania*

(m) Argumentum ab invidia ductum, quod dispuli in Tract. crit. § 1 & 2.
Enim vero si versio Latina primis iam saeculis scribarum errore heic variari potuit, de qua suo tempore *Hieronymus* Praef. in IV Evangelia, Si Latinis exemplaribus, inquietabat, fides est adhibenda, respondeat, quibus: tot enim sunt exemplaria paene, quot codices. quidni & in ipsis Græcos codices potuerint irrepere, indeque in versiones transfundì aliquæ lectionum varietates, salva textus sinceritate?

(n) Ven.

gia Augusta, quo magis etiam alii literati, versionibus orientalibus *mixturae* notam abstergent, eo melius de sacris literis, me in antecessum applaudente, merebuntur? (n)

13) Interim res universa in tuto est. Decisio variantium lectionum in eo consistit, ut differentia codicum Græcorum dirimatur: & eam rem confidere in loco potest juxta cum patribus vere antiquum vel unius versionis cuiuspiam suffragium. Tum non multum interest, utrum versio v. gr. Persica, aut Arabica, Novi Testamenti aut partis aliquujus aut periochæ, cum aliis codicibus orientalibus, aut Latinis, ipsisque Græcis, hinc an illinc olim deducta reputetur, & textum Græcum vel immediate, per congruentiam suam cum Græcis, vel mediate, per congruentiam suam cum versionibus immediatis corroboret.

14) Nullus me favor erga coniunctionem versionis Latine cum codice Alexandrino impulit ad pondus versionis ullius orientalis, sive plus sive minus in ea valeam, immixendum. Iustam causam Latinæ potissimum versionis adhibendæ commemorabo in extremo. Orientalibus quoque versionibus, quod debetur, tribuo in Apparatu P. I, § XXXII, Obs. XX, Consid. IV. V &c. quanquam eos codices Græcos, quos & Latinus & orientales interpretes in manibus habuere, multo magis, si extarent, amplectenter, interpretesque, qui ex necessitate surrogantur, ultro dimitterem.

§ VII.

In eodem Apparatu *multa* me *praeterisse*, *nonnulla* falso *allegasse*, ait Ven. *Michælis* p. 28. Respondeo: Collationem versionum omnium neque plenam ac perpetuam promisi, neque talem, quæ mendis Millii omnibus mederetur. Immo sive illius, aperte, varietates *Aethiopicas*, *Arabicas*, *Armenas*, *Copticas*, nulla sponsione adhibita reposui, uti a laude, sic a reprehensione in hac parte immunis; nec quælibi, utrum ex ipsis eas versionibus, an ex Latinis translationibus desumptas haberet. (o)

§ VIII.

(n) Ven. Auctori gratam testor mentem pro hac suæ benignioris de me opinio-
nis significatione. Hand inferior, me inter continuas in N. T. prælectiones ad
marginem Millianæ editionis plurima, maximeque ex diligenter a me colla-
tis versionibus Orientalibus, adnotavisse, quæ dijudicandis, illustrandis, emen-
dandis, augendis minuendisve variis lectionibus a Millio adnotatis, inservire pos-
sint: num vero & quando, vel ipse vel Filius meus, desiderio Ven. *Bengelii* fatis
facturi simus, Deo & futuris rationibus nostris in totum committimus. Ceterum
Filius meus in Introduktione in libros N. T. quæ sub prelo adhuc sudat, § 12
seqq. de variis lectionibus aliquam multa, quanquam generaliora, adsert, quæ
Ven. *Bengelio*, si quando leget, hand displicitura esse spero.

(o) Exensionem hanc lubenter admitto, quatenus sive aliorum variantes lec-
tiones ex versionibus Orientalibus adlatæ sunt: & tamen agnoscat, ut spero,
F ss ff

Ven.

§ VIII.

Veruntamen *parciorem* me in notandis orientalium versionum lectionibus fuisse, quam Millium, recte ait Ven. *Michælis* pag. 43. Fui parcius, (1) quia eas duntaxat lectiones indicandas ex tanto acervo delegi, quæ nonnihil momenti haberent; quo pacto multa versionum seorsum ambulantium putamina præterii: (2) quia variationes grammaticas & idiomata interpretum ac linguarum, quæ S. R. *Michælis* p. 45-51-62. perpulcre digessit, fere prætermisi. *Diligentior* rursus fui, quemadmodum idem loqui dignatur pag. 43, (1) quia egomet versionem Syriacam, Latinam, Gothicam, Anglosaxoniam, non perfunctorie excussum: (2) quia egregias ex versione *Coptica* & *Armena* suppetias a *Maturino Veyssière La Croze* missas adjeci; & quidem in iis præcipue libris N. T. vbi hæc duas versiones apud Millium in pausa sunt: (3) quia *Ludovici De Dieu*, *Thomæ Mareschalli* & aliorum monumenta multorum mihi locorum lectiones orientales suggererunt. Neque ulla, ut arbitror, lectio versionibus orientalibus falso attributa in meas rationes a Cel. *Michælis* referuntur, quæ non aut apud Millium existet, aut mox § 9 aliis præstanta relinquatur. Utitur Millius exemplaribus talium versionum excusis: alii autem, quos adhibui, manuscriptos consuluerem codices, qui dissentire ab excusis, & tamen bonæ frugis aliquid afferre poterant. Vellem, primo quoque tempore inter opus faciendum distincte notavilèm, quas editionum, patrum, versionum allegationes quovis loco ex Millio, Millii fide, referrem: quid Ludovicus De Dieu aliquis sat firmi testes (quorum similis est *Michælis* suppeditassent: quid ego per me observassem. Sed novo id fecissim exemplo, neque omnia simul in mentem veniunt ante experientiam. Sic nullo negotio posset significari, per punctula, v. gr. *Aeth.* (subaudi, apud Millium:) *Aeth.*: (apud *Michælis* :) item, *Syr.* (in polyglottis:) *Syr.* (apud Erpen.) Multum profecerint, qui posthac fideli huic admonitioni auscultaverint.

§ IX.

Pusillas de SINGVLARIBVS RATIONIBVS ATQVE TEXTIBVS observationes in medium huncce conjiciam locum, ad seriem paginarum, quas habet Ven. *Michælis* tractatio.

Pag. 7-17. Eleganter caussas explicat variarum lectionum. Vocabulam aut syllabam, *bis legendam*, *semel scriptam* compluribus locis, *confilio* potius quam cœui a me tribui dicit p. 8. 10. Casui quoque adscribo in Appar. P. I, § XIV. At Luc. IX, 49 in *ἐνβαλλοντα σαύρων* syllabam *ta* semel tantum lego. (p)

Pag. 8.

Ven. Auëtor, me nihil iniquitatis commisisse, quod aliquas harum variationum falsitatis argui, si versiones ipsæ, non vero Latinæ illarum versiones inspiciantur, Tract. crit. § 21 & 35: et si concedam, quod ille mox § 9 regerit, sc̄ fidem aliorum esse secutum.

(p) Vide tamen, quæ in Tract. crit. p. 10. § 6. b) attuli.

(q) Si

Pag. 8. Pro βηθφαγή, βηθσφαγή scribi ait ob θ adspiratum. Tali sibilo diceretur potius βητφαγή neque pro η facile reperias in tam multis nominibus propriis Hebraicis σ scriptum. Allusionem arbitror esse ad sonum Græcum σφαγή. Sed hoc leviculum est. (q)

Pag. 28 aliquot mihi loca seorsum a Millio adseribit, ubi versionibus tribuerim lectiones, quæ non existant. Sed in his loca Matth. XXVIII, 28. Ioh. XI V, 9. Apoc. XIX, 3 Milliana sunt. Matth. XIX, 16 præunte habui Saubertum: eundemque citavi ad c. XXVI, 70: quanquam hypothetam ejus hallucinatum suspicor. Matth. XVIII, 7. Marc. VI, 23. c. X, 21. c. XII, 4 eos, quos supra memoravi, sum fecutus.

Pag. 30. Luc. XV, 30 illud τοῦ τὸν Σιον in Latino factum est substantiam suam, ubi suam (pro tuam) ex alliteratione ad sub in verbo substantiam per festinationem interpretis aut pervetusti librarii existisse, vix dubitari potest. Sic vero habet etiam Copt. (r) Aliis quoque locis eum Latinis cod. congruunt Coptici, aliqui certe. Vid. Appar. ad Matth. XX, 7.

Pag. ead. Act. VIII, 12. quanquam, pro ρῷ Ε, in habent Lat. aliqui & Syr. tamen, hoc non a Latino ad Syrum pervenisse, assentior. Apud Syros alibi quoque commutatur Ε cum in, uti apud Latinos.

Pag. 34. Apoc. XVII, 8 verbum παρέσατ Lat. non legit, certe non seorsum ab ὥδε expressit: & quum Aethiops illud omittit, Latinum fecutus censeri potest, uti Matth. XI, 23 μὴ pro ἡ. (s)

Pag. 44. Matth. XV, 3 negavi in Ath. reperiri ρῷ ante νμεῖ. Sed idem Grægium ducem citavi. (t)

Pag. 46.

(q) Si Ven. Auctor audivisset natos Græcos pronunciantes τῷ Θ in voce βηθφαγή, credo, non adeo improbabilem habuisset conjecturam meam de voce hac in βηθσφαγή ex ore dictitantis errore auditus conversa. Hybrida vox esset, si ex Ebr. βηθ & Gr. σφαγή componeretur. Sic Erpenius Gramm. Arab. p. 2. quartam Arabum litteram, quæ τῷ Θ & Τħau Ebræorum raphato ex aſſe respondet, per Thse expresſit. Nec tamen abnuo, leviculum hoc esse.

(r) Potius illud substantiam suam, pro tuam, est ex v. 13.

(s) Generatim Aethiopia, cum nunquam Romanis subjecta, ab imperii vero Romani finibus remota fatis fuerit, Latinæ lingue ignara, non præsumitur versionem suam yel adornasse ex Latina, vel ei conformasse.

(t) Et hunc tamen ignarum Aethiopismi, falsum ab interprete Lat. vicissimque fallentem.

Pag. 46. Marc. VIII, 25 πάντα habet Cant. ἄπαντα alii cod. Gr. Vtri lectioni hanc illamve versionem adjicérem, nil referebat, quanquam non sine ulla caufsa eas diremi. Sic solutum erit, quod Cel. Michaëlis hoc loco quæsivit. (u)

Pag. 50. Apoc. XVIII, 20: *Exulta -- coelum.* Hoc Syrus non nisi plurali numero exprimere potuit: neque inter variantes, ut puto, retulisse, nisi Latini quidam haberent, *Exultate -- coeli.* (x)

Pag. 57. Ioh. VII, 8 non dissimili ratione Chrysostomo, qui non οὐπω, sed οὐ πω habet, Syrum & Arabem adjunxi, quos οὐπω æque legere potuisse, Ven. Michaëlis perite monet.

Pag. 66. Omittunt aliquid, in Matthæo, c. II. 18, versiones sex, cum duobus tribusve codicibus Græcis, sed latinizantibus: c. XV. 31, versiones sex, fine Græcis: c. XXIII. 4, quatuor (& Itala, si Prolegomena Millii probanda sunt, fine Græcis. Caussam omissionis, quæ in interpretationes, ac non in Græcos codices conveniret, esse censui difficultatem interpretandi ex minore verborum copia ortam. Alienam hanc esse caussam censet Ven. Michaëlis. Qui veriorem, omnibus hisce locis congruentem, attulerit, ei allurgam. (y) Luc. XVII, 10. ἀχειοι omisit Aethiops: difficultate, inquam in Apparatu, interpretandi. Instat Cel. Michaëlis: *Vix crediderim, quum Matth. XXV, 30 idem Aethiops ιχειοι δοῦλοι verterit, malum servum.* Resp. Apud Lucam sic vertere haud scio an potuerit, ubi notantur *inutiles sibi*, quales per se sunt omnes servi. (z)

Pag. 77. *Hoc se vix capere ait Ven. Michaëlis, quod afferam, Persicas lectiones, in Syriacis differentes, excellentem redolere antiquitatem.* Serino meus non erat universalis, sed indefinitus: ac preesse loquiebar ns de lectionibus, ubi Persa, Syriacæ alioqui interpretationis interpres, a solo Syro, cetera hodie documenta relinquente,

(u) Hanc solutionem dubii a me moti non capio.

(x) Et tamen, cum Latini non omnes, sed tantum aliqui pluraliter legant, *Exultate-coeli*, Syri vero ex idiomate linguæ suæ non possint aliter quam plurali Numero efferre, si vel maxime vellent; exemplo hoc condonemur, cendum esse, ne, ubi Syro cum Latinis, & multo magis cum horum tantummodo aliquibus convenient, inde Syriacam versionem Latinæ conformatam esse subsumamus.

(y) Atqui caussam omissionis non esse penuriam linguarum, in Tract. mea critica l. c. satis clare ostendi. Sed & veriorem contra substitui, saltem in primo locorum quæstionis Matth. II. 18, repetens omissionem ex parallelo Ier. XXXI, 15. Idem dicendum habeo de altero locorum Matth. XV, 31: coll. eum c. XI, 5: nec non de tertio Matth. XXIII, 4. coll. cum Luc. XI, 46.

(z) Respondeo: Si Aethiops Luc. XVII, 10 ἀχειοι non potuisset vertere malos, ut Matth. XXV, 30: vertere tamen potuisse: *qui non utiles sunt*, ut Philem. v. 11 ex Græco ἀχειος, & Tit. III, 9 ex ἀνωφελησι, vel: *in quibus nulla est utilitas*, ut Ebr. VII, 18.

te, differt. Talibus in locis germanam antiqui Syri, non interpolatam lectionem, Persa habuit olim atque reddidit.

Pag. 98. *Velefianas* lectiones penitus latinizare, copiose demonstravi in Apparatu P. I. § XXXIX, n. 4: cumque dixi, *oppido rara esse exempla, quae possint videri dissimilia, (similia recusum est, alieno sensu, in tract. Mich.) quae non neglexerim: eo consilio Notas ad 1 Cor. XV, 29 (ubi lectionem Velef. ex N. T. Oxon. A. 1675 retuli,) & ad 1 Petr. III, 8 pro exemplo allegavi, ne quid iis, qui antehac *Velefianam* illam farraginem aliquid esse putabant, neglexisse viderer. Nil dicam de aliqua duntaxat etiam Venerandi Michaelis in Velefium indulgentia § 88 in extremo.*

§. X.

Reliqua est codicis ALEXANDRINI Græci & versionis LATINAЕ vulgatae consideratio. *Patrum* allegata promiscua cedunt versionibus, immediatis præferuntur; versionibus autem codices mere Græci longe præstant, ubi tria hæc documentorum genera separatim spectantur: id quod præclare demonstrat Cel. Michaelis. Sed ubi ipsi codices Græci aliud, etiam utrinque liquidis versionum patrumque suffragiis stipati, exhibent, ibi criterium veræ decisionis, in quo acquiescamus, nondum habetur expeditum. In Apparatu critico P. I. § XXXII Observatio V haec est: *Alexandrinii codicis & Latinae versionis collatio, unam brevissimam, certissimam, facillimam decidendi rationem partim per se ministrat, partim ad eam ducit. Hic scrupulos fatetur Ven. Michaelis p. 110 adhuc superesse, qui plenarium ipsius ad sensum quodam modo suspendant.* Ego autem observationi illi continuo subjunxi declarationem: *Ex omni monumentorum genere, unde variae lectiones petuntur, duo quaedam juverit defunisse, videlicet Graecum ALIQVEM codicem excellentem, & versionem ALIQVAM insignem: & codicem quidem, Alexandrinum potissimum; versionem, Latinam &c. Non reculivi, quin & pro Alexandrino alias codex mere Græcus sumeretur, (quod ipsum iis in partibus, ubi Alexandrinus mutilatus est, facere cogimur;) & loco versionis Latinae alia versio, vere antiqua, adhiberetur: quanquam etiam Rich. Bentleius summam desideratissimæ suæ editionis Novi Testamenti in concetu Latinae versionis cum Græcis codicibus, atque adeo cum Alexandrino potissimum, repositam habuit. Qui breviorem, certiorem, faciliorem decidendi rationem, aut aliud par testium ad eam rationem aptius eruerit, is rem valde utilem & valde optandam præstiterit. Evidem de Alexandrino & Latino non solum causas sententiæ meæ indicavi, sed etiam limitationem exceptionemque legitimam adjunxi. INSTRUMENTVM, inquam, ad INITIA discussionis optissimum, & quasi discerniculum perpetuum erit Alexandrinii codicis, & Latinae, præfiscine, versionis COLLATIO.* Appar. P. I. § XXXII. *Antiquitatem Codicis Alexandrinii B. Io. Henr. Schulzus dissertatione Halae 1739 in lucem emissa vindicavit, & novo arguento comprobavit, ut Cel. Michaelis tractatio narrat in extremo. De comparatione ejus cum Romano siue Vaticano agit Appar. P. II. ad Apoc. XXII, 21. Non tamch defunt loca, ubi cod. Alex. seorsum ab interprete Latino erat, ex optimis codicibus minus accurate descriptus; quemadmodum etiam Latinus interpres seorsum a cod. Alex. sèpe erat.*

rat. Sed talia loca nihil impediunt: neque a vitiis, quæ singuli codices habent, ad fidem duobus, pluribus, universis adimendam *IVSTA ET INNOXIA* esset consequentia. Menda v. gr. utravis illorum duorum testium propria post discessione a communi stirpe demum exorta sunt: ubi consentiunt, propior est cum stirpe communi conjunctio, major antiquitas, auctoritas ponderosior. Eas fere lectio-nes conjunctum ignorant *Al.* & *Lat.* quæ per rationes à Cel. *Michaelis* pag. 7 seqq. deductas repulsa ferunt.

§ XI.

Opus omnino fuerit circumspectione, ut ne, ubi Vulg. & Alex. soli incedunt, illorum lectionem pro genuina temere adsumamus. Sic concludit tract. pag. ult. Resp. Eadem est mea sententia. *Collatio, inquam, non consensio, decidendi rationem partim per se ministrat, ubi consentiant; partim ad eam deducit, ubi inter se dissonant: utrumque videlicet, aliis documentis idoneis vel ad utrumque vel ad utrumvis eorum adjectis.* Rem satis gravem repetam, cum distinctione explicatione.

Observatio I. Lat. in textu excuso & Alexandrinus valde inter se congruunt. Id totus utrinque tenor confirmat.

Obs. II. Saepe etiam cum cod. Alex. congruunt MSS. Latini. Exempla in Apparatu critico multa occurunt, quippe qui recognitionem totius propeniodum Vulgatæ in transitu exhibet. Porro in præfenti, dum hanc ipsam diatriben sub manu habebam, duos codices Latinos MS. membranaceos Vir Celeberrimus, *Io. Georgius Schelhornius*, ultro ad me misit, quorum alter Evangelistas, alter, longe præstantissimus, ceteros libros N. T. complectitur. Multa sunt loca N. T. ubi hi duo MSS. juxta cum aliis, vel etiam præ aliis, ab excuso textu Latino abeunt, & ad codicem Alexandrinum Græcum se recipiunt. Exempla affero.

Matth. XXV, 44. ἀποκριθήσονται habet *Alex.* sine *ἀντῷ* &, *respondebunt*, MS. sine *ei*, quod additur in excusis.

Ioh. VIII, 54. ὅτι Θεὸς ἡμῶν ἐστι refert *Alex.* inde, *quia Deus noster est*, MS. sed, *quia Deus vester est*, edd. usitatæ.

Act. XXIV, 6. 7. 8. Tertulli sermo contractior est in *Alex.* & in MS. *Lat.* quam in edd.

Rom. IX, 32. γὰρ omittit Alex. & MS. Lat. sed enim habent edd.

1 Cor. VII, 39. γυνὴ δέδεται Alex. & sic, mulier alligata est, MS. sed *legi* addunt edd.

Philem. v. 2. ἀδελφῆ Alex. unde *sorori* MS. *sorori charissimæ* edd.

Hebr. II, 14. αἱματος καὶ σαρκὸς Alex. inde, *sanguini & carni* MS. *manu prima: carni & sanguini* edd.

I Petr. I, 23. *εἰς τὸν αἰώνα* non habet Alex. neque MS. Lat. Habent autem edd. *in aeternum*.

Apoc. XVIII, 17. *οὐ ἐπὶ τόπον πλέων*, Alex. & sic, *qui in locum navigat*, MS. manu prima : *qui in lacum nav.* edd.

Hæc sufficient pro instituto nostro : nam specimen damus, non recensionem. Neque hic decernimus, quæ sit horum locorum genuina lectione: tantummodo probamus, Lat. & Al. inter se congruere, etiam ubi id nondum apparuerit.

Obs. III. *Al.* & *Lat.* raro soli incedunt. Hoc patet, si excerpta codicis Alex. a litteratis singulari studio producta, & Latinæ vel editionum vel manuscriptorum lectiones quælibet evolvantur.

Obs. IV. *Vbi soli incedunt, a genuina lectione aberrare videntur.* Nullo autem, quod meminerim, in loco, ubi soli incedunt, lectionem eorum pro genuina adsumsi.

Obs. V. Sed tamen, ubiunque inter se congruunt, per antiquam lectionem, *five sincere five aliena sit*, referunt. Consensio hujusmodi docet, neque cod. Alexandrinum propria quadam hallucinatione laborare, neque Latini interpretis lectionem ceterioribus demum temporibus esse invectam.

Obs. VI. Cod. Alexandrinus ad Latinam quidem lectionem alicubi conformatus deprehenditur: sed hujus generis loca neque multa sunt, neque nobis officiunt. Præcipua D. Michaelis exceptio hæc est: *Suspitione non caret*, codicem Alex. alicubi, ubi a reliquis codicibus Graecis abit, & e contrario Latinæ versioni aut Latino-Graecis consonat, veteri Latinae (cujus magna jam olim fuit auctoritas, eo quod occidentales ecclesiae illa ute-rentur) accommodatum esse pag. 110. At exempla, quæ collegit, ejusmodi sunt, ut prima mutatio plerumque in Graecis fuerit proclivior, aut æque proclivis; raro autem in Latinis proclivior. Tertiæ generis exemplum adjiciam ex Ap. V, 6. *τὰ ἀπεσαλμένα* Lat. *misi* (*Spiritus:*) & Alex. *ἀπεσαλμένα* or. Secundi, 2 Cor. III, 13. *τέλος* Alex. *πρόσωπον* Lat. *faciem*: ex alliteratione ad præcedentia. Primi, 2 Cor. XII, 19. *πάλιν* pro quo Al. *παλῶ*, & porro Lat. *olim*. Meum quoque animum pridem hæc suspicio tetigit, Alexandrinum ex Latino aliquid trahere: sed in eo genere fatis parcum esse, comparatio cum Graecis certo latinizantibus evincit.

Obs. VII. *Vbi reliquæ codicum Graecorum, patrum, metaphrasistarum copiae di-visae sunt, ea pars vincit, cui consensio Al. Lat. palmam antiquitatis tribuit.* Ibi enim alia documenta, Graeca præsertim, evincunt, codicem Alex. non latinizare; & vicissim codicis Alex. antiquitas documenta illa ceteroqui minus antiqua fulcit.

Obs. VIII. Quod si Copticam versionem, antiquitate insignem, cum suis varietatibus tam plene & copiose & liquido discursu haberemus, ea cum alio Graeco idoneo codice Asiatico, mea pace, in locum versionis Latinæ & codicis Alexandrii substitui posset, similique ratione adhiberi.

Obs.

Obs. IX. Veruntamen ad causas, cur Latinam potissimum versionem cum Graeco aliquo codice primario conjungendam arbitrarer, hanc adjeci, quod Latina versio sola in occidente & plerisque omnibus intelligeretur. Pertinet hoc unice ad ANIMAS lectorum imbecillas & suspicaces obvio parabilique subfido PACANDAS, qui orientales versiones consulere non possunt. Erasmus (ut de Complutenibus & Stephanis nil dicam) nullos nisi Græcos Latinosque codd. N. T. & patres in promptu habuit: & tamen partim Græcum textum cominode recensuit, partim in annotationibus silvam ei limando utilem congessit. Postea paullatim acceperunt orientalium versionum suffragia: quibus verum pretium libenter statuimus, quum ex genuinam lectionem Græcam suo consensu firmant, dissensu non frangunt.

Obs. X. Ab iis locis, ubi Al. & Lat. consentiunt, progressus fit ad reliqua, ubi inter se dissonant: eaque rursus lectione palmarum obtinet, in qua aut Latinum alii codices Græci præ Alexandrino, aut Alexandrinum aliæ versiones præ Latina, & utrumvis alii testes idonei defendunt. (aa)

§ XII.

Quæ cum ita sint, facile constabit, haud temere consensui codicis Alexandrini & versionis Latinæ, in pervestiganda genuina lectione N. T. non omnia, sed tamen multa tribui: neque egomet video, eequid solidius alii, qui ipsas decisiones meas prætereunt, (nam Cel. Michaelis hac in parte intactum me relinquit,) producere queant, quo genuinam lectionem textui per typographos propagato vel propitiam vel adversam vindicent. Hac de re obiter, nec tamen inepte, aliquid dicam. Paucis abhinc annis Gottfridus Christianus Rothius, qui Homilias D. Franc. Iulii Lütkenii in Epistolam S. Iudæ suis observationibus stipatas edidit, critici meam

ad

(aa) Declaratio hæc Ven. Bengelii de collatione interpretis Latini & codicis Alexandrini, ad genuinam N. T. Græci lectionem firmandam, ulterius expendi meretur. Placet in præsenti, primo, quod Ven. A. non recusat, quin & alius codex mere Græcus pro Alexandrino, & alia versio vere antiqua pro Latina, adhibeantur: quare enim ex codicibus Græcis *Vaticanus*, & ex versionibus *Syriaca simplex*, a suffragii jure excluderentur? Placet item, quod mecum consentit, ut ne, ubi Latinus interpres & codex Alexandrinus soli incedunt, illorum lectionem pro genuina temere adsumamus, sed alia insuper documenta idonea vel ad utrumque vel ad utrumvis eorum adhibeamus. Tum vero placet, quod, ubi Latinus interpres & codex Alexandrinus soli incedunt, a genuina lectione aberrare illos judicat. Denique placet, quod Ven. Auëtor ipse mecum suspicatur, codicem Alexandrinum aliquid (quanquam parcius, quam codices Græcos latinizantes) ex Latino traxisse. Atque sic finem his adnotiunculis impono, gratulaturus mihi, si Ven. Bengelio candorem meum probavero, & ad tuendam N. T. Græci sinceritatem, quæ utrique nostrum curæ est, nonnihil contulisse visus fuero.

ad illam epistolam non semel perstrinxit. Nuper Cel. D. *Heumannus* in præfatione ad partem alteram N. T. sui *Germanici* censuit cum *B. Wolfio*, (cui tamen in *Gnomone* satisfeceram,) plerasque mutationes in *Apocalypsi* a me factas, haud esse necessarias. Et *Annales Theologici* ad A. 1738 summam eorum, quæ antehac (*in den Früh-aufgelesenen Früchten*) contra N. T. Gr. cura mea recognitum prolata fuerant, sine mentione Responsonis meæ repetierunt. Omnibus locis me defendunt *Al. Lat.* cum reliqua antiquitate: uberioremque defensionem adornatam habeo, vernaculo sermone, quo utuntur dissentientes; sed haud scio, an eam emitte opus sit. Ea est jam amorum curarumque mearum ratio, ut tales disquisitiones, per se nouæ spernandas, aliis relinqui oportere existimem.

§ XIII.

Alexandrinus codice & interprete *Vulgato* cum aliis textibus ita, ut dixi, coniuncto, obtinetur DECISIO, tanquam finis, cuius cauſa omnis labor codicūm, interpretum, patrum exectiendorum suscipitur, ut non solum cumulatissima inanum varietatum *palea* dispellatur, sed etiam pretiolissimæ genuinarum lectionum *gemmae*, a diuturno situ liberatae, nitori suo restituantur, & in usum ecclesiæ producantur.

§ XIV.

Quapropter a doctrina & candore Ven. D. *Michaelis* aut meliorem decidendā variantium lectionum methodum mihi, aut plenarium jam assensum methodo meæ, cuius limites apertius impulsu illius designavi, pollicor: ac, siue hoc, siue illud a viro exercitatissimo impetrabitur, copiarum nostrarum conjunctionem spero utilem fore ad tuendam N. T. Græci, quæ utriusque nostrum curæ est, sinceritatem.

T A N T V M.

APP. CRIT. P. IV.

N. XII.

A D M O N I T I O EDITIONI MINORI N. T. GR.

A. MDCCLIII ADIECTA.

S V M M A R I V M.

In exemplaribus N. T. Gr. internus potissimum nitor spectandus. § 1.

Mita laboris critici. § 2.

Idea fructuosa recensionis. § 3.

G g g gg

Editio-

Editionis hujus ratio. § 4.

Differentia ejus a precedentibus, ac potius convenientia cum illis; speciatim, in distinctionibus majoribus ac minoribus, in relativo & reciproco AUTOY, in letionibus marginalibus, in locis parallelis, in ipsis textus verbis. § 5.

Mentio Claviculari N. T. § 6.

§ I.

Abandonat ætas nostra, divino, *utinam* diutino ac perpetuo beneficio, editionibus Scripturæ, præsertim Novi Testamenti, etiam Græci. Summa omnium utique exemplariorum non potest non eadē esse: sed *accessoria*, quæ suum quoque pondus habent, non sunt eadem. *Editores* multum pallimi, quod videlicet ipsis placitum est, & quod placitum aliis putant, pollicentur; sed prudentes, quid revera abs quovis eorum præstetur, dispiciunt: *emiores* elegantes specie libri externa capiuntur, quæ, quoad potest, ab honestis editoribus curatur: *lectores* veri, interiorum nitorem multo magis requirunt. Ac talem te, *Lector*, mihi propono.

§ II.

Meta totius laboris mei critici est hæc, non ut alius fiat textus, quem non nulli sperare aut timere videbantur, sed ut obvii textū sanitas firmitudineque, pauculis gemmis, quæ obruitæ jacuerant, postliminio restitutis, quam exploratissima tibi præstetur.

§ III.

Minutissima quæque excutere in Apparatu critico dignati semel fuimus. Eo enim magis iis, qui sua interesse putant, probamus, nil ponderosius nos fugisse. In præsenti autem, quid editio N. T. Græci, quotidianis omnium usibus apta, habere debeat, exponam.

1. Non debet merum unius cuiuspiam editionis pristinae textum referre, sed omnium veterum codicum exhibere frugem, sine palca.

2. Sine palea, inquam. Pleno enim volumine totam farraginem variantium letionum, etiam in minutissimis, contineri expedit, in usum criticorum: sed communia exemplaria multitudinem lectorum fas non est iis turbare discrepantiis, quæ a codicibus nil auctoritatis, nil momenti a re ipsa habent.

3. Frugem vero omnem representare debet, ita, ut quasvis lectiones, quae saltem aliquid in recessu haberè possint, aut in textu aut in margine referat, judiciumque lectori & expeditum offerat, & liberum reservet.

4. Sectiones majores, quas legitima discernit analysis, conspicuis quibusdam intervallis dirimi, sed periodos,cola, commata inter se connecti decet, ut sententiae tener quam commodissime percipiatur.

5. Inter-

5. Interpunctiones , accentus & spiritus , in quibus magnum persaepe pondus inest , ita constitui debent , ut ipsi verborum sensui respondeant : ab aliis numerorum , literarum , asteriscorum notulis textum quam maxime immunem relinqu , & abbreviaturas , quas vocant , intricatores arceri convenient .

6. Textus requiritur quam emendatissimus , & Errata , si quae sunt , ita indicanda sunt , ut ne tirones quidem quidquam impedit .

Iustas esse has atque sufficientes leges , facile agnoveris . Ad eas quilibet , quem diligendi exemplaris cura tangit , quamlibet editionem sibi oblatam , vel per se vel per alios , si sapit , examinabit . Aliena non vitupero : mea non ostento .

§ IV.

Tertia duntaxat hæc est editio N. T. Græci , quæ me approbante pro mea ex toto habenda sit . Nam prima quidem exiit Tubingæ A. 1734 , cum illo , quem dixi , Apparatu ; & secundam postea , minori volumine , sine Apparatu , Stutgardia tulit : quæ autem aliis locis excusæ me respiciunt editiones , ex partim ad duas hasce vel in textu , vel in sectionibus , vel in crisi , sunt conformatæ , partim in alia omnia iverunt .

§ V.

Cum duabus illis nostris majorem hæc tertia convenientiam habet , quam differantur : quare pristina præfatio nunc quoque proderit . Librorum epistolarumque in partes majores & minores divisionem ad tabellas Gnomonis interim emissi synopticas proprius conformavi . Majorem subinde partem designat spatium lineas dirimens ; minorem , spatium in ipsa linea : cum aliqua imitatione illarum divisionum , in Pentateucho hebraico , quarum alia Parasha sive sectio dicitur pethucha , aperta , alia Sethuna , clausa . apud Buxt . de abbrev. hebr . p. 163 .

Accentus , spiritus , interrogations , interpunctiones , & in his parentheses , raro mutare necessum habui : neque enim cupidiores quorundam mutationes fecutus sum . Magnum hodie quidem studium a literatis hominibus in parentheses impenditur : neque mediocris earum est utilitas , si veros sententiarum limites designent : sed eadem , alienis locis intrusæ , multa turbant . Porro parentheses per commata , & magis per colæ (sine novo signo , Græcum textum non melius , quam Hebræum decente , quod præsentem hanc interpositionem Latinam sibi inclusam habet ,) notari possunt : id quod mihi quidem curæ fuit .

Relativum ἀυτοῦ , ἀυτῆς , & reciprocum ἀυτοῦ , ἀυτῆς κτλ . sunt , qui accentu leni asperoque distingui oportere dictitant . At reputare debebant , reciproca suffixa apud Hebreos non alia esse atque relativa , & inde scriptores N. T. Græci constantissime sensu reciproco scribere ἀπ' ἀυτοῦ (vel ἀφ' ἐαυτοῦ , nunquam ἀφ' ἀυτου) & sic ἀπ' ἀυτῶν , ἐπ' ἀυτῆς , ἐπ' ἀυτῷ , ἐπ' ἀυτῇ , ἐπ' ἀυτὸν , ἐπ' ἀυτοῖς , μετ' ἀυτοῦ , μετ' ἀυτῷ , μετ' ἀυτῶν neque ullum exemplum dissimile in

toto N. T. extare. In pronunciatione apostolicum morem præ recenti fas est imitari : sed quia in ἀντοῦ reciproco non modo tirones , sed etiam viri valde docti adluescunt , ἀντοῦ iis fere locis , ubi Stephanorum editiones sic habent , excludendum curavi ; idque cordatores non pro norma pronunciationis , sed pro adjumento interpretationis , velim , habendum meminerint.

Marginis lectiones religiose retractavi , aliis deletis , aliis suppletis , aliis aliter aestimatis. Nam quæ interjecti bene longi temporis suppeditavit usus , ea haud plane suppressi , sed ante obitum promulgari oportere censui. Qui priori editioni minori attuevit , is differentias hujus , nullo negotio , proprio fructu , in illa notabit. Nolim , assiduitatem meam criticam , in exactiore regularum mearum applicatione occupatam , pro putida haberi. In translationibus faciliores esse possumus , sed investigationi fontis Græci , ad quem perfugium datur ultimum , non potest cura nimium religiosa impendi. Commodum sit plerisque , obvio quovis typographo nititi : ego antiquissimum quidque pro vero & necessario amplector & exhibeo.

Loca parallela , præ ceteris evolvi solita , id est , quæ ad Evangelistarum mutuum , & Novi Testamenti cum Veteri concentum pertinent , ex majori editione repetimus. *Textus* verba , quod præcipuum est , eadem plane sunt in hac editione , quæ in duabus superioribus.

§ VI.

Quemadmodum illas stipavit Apparatus criticus , & subsecutæ Defensiones , hinc timiditatis , inde temeritatis crimen depulso , idoneos talium rerum arbitros conciliarunt : sic tertiae huic præsidium quoddam sive satellitium , si quid adversi etiam nunc immineret , deberi visum est. Seorsum videlicet excludetur typis , calamo jam cusa , *Clavicula N. T. Gr. ex iterata* hacce recognitione editi : quæ & generalia fundamenta criseos N. T. ita repetit , ut novissimæ exceptiones præcidantur , & ad multa singulatim loca N. T. residuis unius alteriusve eruditii viri oppositionibus satisfacit , alienasque correctiones , measque curas ulteriores adjicit. * Quo pacto & libertati , quam mihi semper reservavi , & firmitudini tale scrutinium decenti consulitur. Vale , & , si e re tua esse intelligis , utere.

* Vide mox num. XIII. Quæ ad multa singulatim loca N. T. in *Clavicula* posuerat b. Auctor , ea nos in hac *Apparatus critici* nova editione ad singula loca , in P. II Appar. illico retulimus.

APP. CRIT. P. IV.

N. XIII.

D. IOHANNIS ALBERTI BENGELII

CLAVICULA
NOVI TESTAMENTI GRAECIEX
ITERATA RECOGNITIONE
NUPER EDITI.

LIBELLVS POSTHVMVS.

1754.

§ I.

Non Clavem Novi Testamenti universæ spectati , quæ longe prolixior esset commentatio , sed *Claviculam* editionis nostræ ejusque iteratæ pollicetur hujus libelli titulus.

§ II.

Pristinæ Præfationi ad editionem N. T. græci minorem jam adspersi nonnulla , sed complura insuper alia monere necessum habeo.

§ III.

Curæ meæ , non sane mediocres , quas in N. T. græcum impendi , varie , ut sit ; acceptæ sunt. Alia judicia suere propitia , alia infensa. Hæc majorem strepitum dederunt : illa longe frequentiora & ponderosiora fuisse , demonstrari posset , si ostentatio valeret. Adversariis , qui ipsi inter se scissi me partim timiditatis , partim temeritatis accusabant , non semel respondi. Exstat Defensio N.

Ggg gg 3

T. pri-

T. primum cum *Harmonia Evangelistarum A. 1736 Germanica*, deinde Latine seorsum edita 1737. Exstat altera apologia, A. 1739 bis, tertium Vlnæ A. 1745 hoc adornata titulo: *Noethige Antwort auf dasjenige, was etliche Gelehrten wider das von ihm revidirte, griechische Neue Testament vorgebracht haben. Der heil. Wahrheit zu Steuer abgefasset.* Recentiores Declarationes accessere, quas exhibet Gnomon Præf. § 8. 9. 10 & pag. 1202. 1340 seqq. Ed. II. *Nachlese bey den Sechzig erbaulichen Reden über die Off. Io. p. 1301. Bekräftigtes Zeugniß der Wahrheit* pag. 32. 47. 153. 194. & demum *Tr. de Sinceritate textus N. T. Graecis tuenda.*

§ IV.

Tantam criseos in N. T. occupatae necessitate agnosco, ut neque actas ingra-
vescens neque alia ulla caussa me ab hocce scrutinio penitus deterrere debeat.
Nam quo plures erudit & studiosi in crisi sacra aliquid sibi elaborandum sumunt,
eo pejor fere ab omnibus confusio invehitur, dum alii recepta omnia nimis obnoxie
retinent, aliis id demum placet, quod a communi sensu discrepat. Quid ego ope-
ræ in hoc genere pridem collocarim, jaētare nolo: neque eam quicquam profuisse,
negaverim: sed tamen plus utilitatis inde percipi potuisset, si nonnulli, ex
quibus multi pendent, vel peritiam vel æquitatem majorem prælitissent.

§ V.

Omnis, quibus Scriptura Sacra curæ est, oro, ut vigilanter caveant, ne hac
tempestate, tametsi magna lux literarum prædicatur, tamen sinceritas græci tex-
tus, qualis vel duobus abhinc seculis vigebat, magis magisque deseratur. Etenim
Erasmus, qui postea N. T. Græco adornando operam dederunt, ii non tam emen-
darunt, ubi emendationis cgebant, quam inter polarunt, ubi recte se habebant. Ta-
lia in *Elzevirianam* editionem A. 1624 commigrarunt: & exinde in omnes fere
Græcas editiones hactenus tritas, immo etiam in versiones germanicas recentiores
propagata sunt.

§ VI.

Omnino de singulis variantibus lectionibus, iis præsertim, quas ego delegi,
in utramque partem disputare nemo non potest, sed ea firma est decisio, quæ non
editionibus recentioribus pro arbitrio nititur; quid? ne ea quidem semper, pro
qua major numerus codicum mss. militat, sed hæc demum, quæ per testes idoneos
seculis climatibusque diversos antiquissima declaratur. Quamdiu hæc methodus,
aperte legitima, prætermittitur, opinione magis, quam scientia, crasis exerce-
tur. Veruntamen clavicolam in præsenti scribo, non defensionem.

§ VII.

Annus agitur XIX, ex quo N. T. Græcum emisi cum Apparatu critico. In-
terea multi vel de toto labore vel de singularibus locis sententiam dixerunt.
qui

qui si vigilantiam in tota mea crisi cognoscenda, æquitatem & candorem in iis, quæ recte explanavi, approbandis, dexteritate ad ea, in quibus in illo ipse non satisfeci, & aliorum suppetias requisivi, corrigenda & supplenda, majori consensione præstissent, permultum jam prosectorum est ad communem utilitatem. Sed vera crisis non est omnium, qui crisi pollicentur. Potest aliquis pro excellenti lumine haberi, & tamen innumeros errores, nemine animadvertente, venditare.

§ VIII.

Fieri potest, ut unus interdum cum ratione erret, ubi vera principia non optime applicat: & ut alter, plerisque recte sentientes, temere sequatur. Hic tutus est a reprehensione, & sapiens videtur: ille tamen facilius in viam se recipit. Ego in alios, cum reprehendere possem, æquitate sum usus: alii me sine causa severissime incessunt. Quid eos moverit, ipsi viderint. *Schoettgenius*, Horis hebraicis adornatis, bene meritus est de sacris literis: sed in editione N. T. Græci alienissimas persæpe sectiones & parentheses statuit.

§ IX.

Causæ sunt, quæ firmam & popularem decisionem variarum lectionum N. T. Græci impediunt. Prima est collatio varietatum græcarum imperfecta, egena, confusa.

§ X.

Sequuntur justæ dubitationes de versionibus antiquis.

I. Non eadem versionis v. gr. *Syriacæ* per omnes partes est antiquitas, & ex ea pendens auctoritas. Vetusta sane est in libris plerisque N. T. sed minus vetusta in epistola II Petri, II & III Iohannis, & Iudæ, recentior etiam in Apocalypsi.

II. Sæpe ignotum aut incertum est, quid habeat ipsa Versio, quam v. gr. *Aethiopicae* hiatus ab editoribus in Actis suppleti ex Vulgata: aut quam variae lectiones non ex ipsis versionibus orientalibus, sed ex latinis earum versionibus desumptæ sunt: aut quam versio ad utravis lectionem Græcam congruit: aut quam interpres idiotismi linguae suæ obsequi necesse habuit.

III. Ipsi codices orientales valde rari aut raro collati sunt, ut minus firmiter constet, quid habuerit Græcus textus, quem interpres sequebatur.

IV. Versiones vetustissimas longis variisqne intervallis secutæ sunt aut aliae versiones in iisdem linguis, aut variae recognitiones & retractationes, ut hodie lectio Græca, primo cuique interpreti probata, internosci uon possit.

V. Ver-

V. Versiones orientales, *Arabicae* præsertim, passim derivatæ sunt ex aliis versionibus, Græco textu aut adhibito item, aut plane seposito.

VI. Vbi exemplaria unius versionis alicujus inter se differunt, nulla est copia doctorum ecclesiasticorum, quorum suffragiis antiquitas lectionis unius præ altera dignoscatur.

VII. Difficultatibus hisce quo uberior posthac medebuntur eruditi, eo major ratio versionum orientalium habenda erit: Spondeant fautores versionum orientalium, quid primitus in Græcis legerit *Syrus*, quid *Coptus*, quid *Aethiops*, quid *Armenus*, aut illarum lectionum doctores ecclesiastici &c. confessim quovis loco tribuam cuilibet horum interpretum, quicquid tribui potest.

§ XI.

Sed unum restat lectoribus N. T. in occidente. *Latinam* quippe omnes literati intelligunt, Linguae orientales a paucis intelliguntur: adeoque conscientiis eorum confunditur, vero Latinæ versionis pretio usque ostendo. *Gothicam* versionem doctissimi hodie viri pro *Francica* habere maluerunt. Me quidem præter volum multarum cum septentrionalibus linguis convenientiam (v. gr. *malm*, arena, unde *zermalmen*) dualis retinet numerus, quem, in codice argenteo obvium, haud scio an *Franci* unquam adhibuerint. Sed live *Gothica* est versio, sive *Francica*; vetusta est versio IV Evangelistarum, & ex Græco fonte, certe utplurimum, deducta, & justi in decidenda lectione variante ponderis.

§ XII.

Vtinam *Slavonicam* versionem, a Methodio & Cyrillo seculo nono adornatam & a Io. Petro Kohlio diligenter descriptam, aliquis conferret, ex *Ostroviensi* potissimum editione.

§ XIII.

Tertia cauſsa commemoranda venit, quæ est difficultas & prolixitas hujuscce scrutinii. Magna non solum patientia, sed etiam longanimitate opus est in studio critico religioſe conſtanterque tractando. Nam & labor ipſe gravis est, multorumque annorum uſum requirit, & multi, qui in hac re ſola ingenii perspicacia freti, ſibi omnia ſumunt, judicij perversitate fructum laboris illius apud credulam turbam intervertunt.

§ XIV.

Potestas genuinæ lectionis quærendæ nemini debet adimi: ſed nimis multi ſunt, qui, quamlibet imperiti & inexcitati, & fortaffe vix triduo in crifi sacram gustandam impenso, de quovis loco, in quem ex transverso inciderint, ſuo arbitrio vel aliena auctoritate freti, judicium ferunt profectui veritatis infeluum: nimis pauci, qui totum cauſæ ſtatū cognofcant, & tunc demum decisionem promant.

§ XV.

§ XV.

Copiosum tractatum adornare non licet : sed tamen aliquid dicendum est. Lectiones receptæ , notabiles , rejiculæ probe distinguendæ sunt. Sæpe ego & pono , modestiæ causa , quanquam & in animo præfero. Multis in locis sit , ut breviorum lectionem ego defenderim , pleniorum defendat aliis. Qui singula seorsum loca , in quæ incurunt , adspiciunt , pleniori lectioni non possunt non favere : qui vero totam lectionis varietatem , ut res postulat , animo complexus est , hic demum in dolore utriusvis textus , brevioris & plenioris , certius dñeit. Non universam nationem librariorum ex nostra inbole metiri licet nobis , neque hodie quisquam ita cogitare debet : hoc ego non insererem textui : ergo nemo aliis inferuit. Immo vero librarii nonnulli , Græci præfertim , circa Chrysostomi sere tempora , textus dilucidandi opinione , perbreves stricturas , ex parallelissimo præfertim verbali , alleverunt : *Milli proleg.* 872. 929. (quod etiam apud *Syros* pridem accidisse , ex opposita laude versionis *Syriacæ simplicis* colligas :) textus autem primævam simplicitatem , ab ejusmodi stricturis immunem , testes multo antiquiores summo & ponderosissimo inter se consensu retinent. Singulis in locis oscitantiam in omissione vocalæ alicujus valde proclivem fuisse , concedo : sed universis ejusmodi locis prisci tot climatum , ætatum , linguarum testes , tot liatus , salva sermonis intelligentia , neutiquam admiserunt. Hoc semel a me declaratum , animo semper velim præcipi. Sic multis in locis expeditius iter habebimus.

§ XVI.

Porro difficilis est decisio , ubi ab una parte stant codices Græci plerique , ab altera versiones orientales complures.

§ XVII.

Tandem quarto negotium facessint opiniōnes de lectione recepta partim suspiciose , partim superstitione. Non malim pro moroso aut arrogante , quam pro imperito haberi : sed tamen gravitas rei postulat , ut querelæ nonnihil promam. Prædicatur passim hodierno die flos & lux literarum : sed hæc gloria certe in crisi sacra fere inanis est. Nam post tot codices græcos ex oriente in occidentem importatos , post tantam linguarum orientalium culturam , post tot patres , Græcos Latinosque præcipue , recognitos & erutos , multi de ecclesia quam optime se mereri putant , si omni vi hæc subsidia ad textum , quem *Erasmus* ex pauculis monumentis Græcis & Latinis *Frobenii* prelo subjicit , defendendum adigant , & vim subsidiorum , ubi aliud quiddam ea fuggerunt , extenuent. Si tirones , specimina studiorum concinnantes , id soli sacerent , venia iis dari posset : sed viri insignes , sola ingenii perspicacia freti , quamvis multorum etiam annorum usum crifis postulet , idem factitant , majore sobrietatis post *Glossum Caloriumque* decremento , quam proiectu.

§ XVIII.

Magno dolore s^epe me afficit ventosissima illa vanitas, quae hodierno die lucem & florem literarum ja^ctans multos ita vexat & projicit, ut, postquam in una quadam disciplina vix aliquid profecerunt, mox in qualibet scientia, ex pluribus disciplinis opem postulante, omnes antecessores superare postulent. Sic fit, ut vera eruditio non modo non amplificetur, sed etiam immunitur, & quae doctissimi superiorum *statum* homines expedita dederunt, scitamentis inanibus antiquentur. Et tamen per semestria cumulantur libri; ephemerides non ea, quae solida, utilia, memoratu digna erant, discernunt, sed partim trita quaeque centies recoquunt, partim paradoxa imperitis obtrudunt; numeri suffragiorum pro opinione affirmante aut negante augentur; paginæ allegationibus teguntur; veritas in platea, ubi planum habere cursum poterat, deserta & pessundata cadit. Hæc ii, qui civilibus tantummodo rationibus ducuntur, cum risu aspernari possunt: nam commercia per omnes chartas sustentantur, & per libros phaleratos, quamlibet inanes & fallaces, auctores & librarii famam & lucrum nanciscuntur. Sed cui gloria D E I, quæ per omnes labores nostros, etiam literarios, querenda, cordi eit, is hanc PESTEM non potest non lugere.

§ XIX.

Operam meam N. T. Græco recognoscendo dicatam, s^epenumero explanavi: neque habeo, cur ejus me operæ pœniteat. Respice § III & VII. Bcne multos singula illa scripta lectors invenerunt, sed totam rem paucos eorum satis cognovisse experior, qui tamen publice judicium faciunt. Quamobrem necessarium esse statui, præcipua decisionum fundamenta in unum collata repetere, & novam N. T. Græci recognitionem tali syntagmate munire. Clavicularum appello, non Clavem: namque brevi dissertatione omnia peraguntur.

§ XX.

Monita dudum aliqua dedi, quæ ad omnem lectionis varietatem & discernendam & digerendam sufficere existimarem. Ea totidem verbis ex Præfatione *Gnomonis* repetita dedinus supra, P. IV, N. VII.

§ XXI.

Affensum hæc monita invenerunt: nec me ipsum eorum pœnitet: sed tamen quæsi nil ejusmodi exstet, sic tumultuarum crisi dominari video. quare hæc Monita paucis declarare non inutile fuerit.

§ XXII.

Quæcumque veteris ecclesiæ cura fuit circa exemplaria N. T., ea certe non impedit, ne immanis varietas lectionum iaveheretur.

§ XXIII.

§ XXIII.

Vt ex ingenti silva monumentorum , varias lectiones exhibentium , genuina lectio educatur , methodo quadam opus est . neque enim solo arbitrio res tam ardua conficitur , sed testimonia codicum , versionum , patrum , & omnisarius eorum consensus & dissensus expendendus venit .

§ XXIV.

Vbi Versiones & Patres Græci & Latini magno consensu lectionem aliquam firmant , ibi certum est , Græcorum codicum pondus plus valere , quam numerum . vide supra P. II , ad Rom. I. 16 .

§ XXV.

Taliū porro eodicum testimonium etiam iis in locis N. T. valere debet , ubi minus constat , quid sit in versionibus & Patribus .

§ XXVI.

Nunquam in mentem mihi venit , ut consensum *Al. Lat.* pro firmo perpetuo que criterio totius genuinæ lectionis venditarem : neque nunc denum alios testes adjungendos dico , sed pridem dixi in Apparatu P. I. § XXXII. Obs. V. XIV. fs. XX. confid. V. VI. & ipse Apparatus innumera exempla refert , ubi *Al. Lat.* non modo solos invicem , sed etiam cum aliis codd. congruentes delfero . Sine arrogantia postulo , utne hæc recordia mihi tribuatur , quasi consensum *Al. Lat.* simul & eveharem & postponerem .

§ XXVII.

In lucem emisit summe rev. *Baumgartenius* annotata critica , primum Germanæ explicationi epistolæ ad *Romanos* adspersa , deinde Examini var. lect. ep. *Iacobi* inserta . Ego inverso ordine primum varietates in ep. Iac. obvias , quarum Examini seorsum edidit , consideravi : deinde priorum , quæ ep. ad *Rom.* attingunt , expeditior fuit discussio .

§ XXVIII.

Si quantum perspicaciæ cel. *Baumgartenius* habet , tantum consuetudinis cum codicibus antiquis eorumque collationibus & collatoribus per tot alias occupations habere potuisset , magnum , ut arbitror , ab eo assensum nactus essem . Nunc , quod *Examini* ejus deest , quodque deesse protinus constabit , modeste sarcire conabor .

§ XXIX.

Quo fructuosior sit hæc disquisitio . evolvam initio generalia quædam capita , & , quæ cel. *Baumgartenius* in me deliderat , quid ego in illo desiderem , indicabo , utrumque aperte & placide .

Hhli hh 2

§ XXX.

§ XXX.

De crisi enim epistolæ *Iacobi* dum agitur, characterem epistolæ, in qua lenitas sapientiæ tantopere commendatur, sollicite mihi servandum, & *Φιλονεκίαν* vitandam propono, ne cel. *Baumgartenii* severitas aperta me aliosque commoveat.

§ XXXI.

Ipse titulus editionis meæ sere omnia occupavit, quæ *Baumgartenius* adversus me disputat. namque is titulus criseos sacræ, *Millianæ* præfertim, 1) compendium, 2) limam, 3) supplementum ac 4) fructum in Apparatu exhibut profitetur.

§ XXXII.

Exhibit *Compendium*: quare multas lectiones apud *Maastrichtium*, plures apud *Millium* obvias, præterire potui; quas videlicet, ubi forte usu venit, *Millius* repræsentare potest.

§ XXXIII.

Exhibit *Limam*: quare cel. *Baumgartenius Kusteri* editionem non debuit mihi obvertere, ubi ego vitia ejus ex ipsa *Milliana*, magno fane labore, correxeram.

§ XXXIV.

Exhibit *Supplementum*: quare etiam leviculas varietates commniemorare debui, ubi aut *Millius* iis ipsis carebat, aut codices a me excusli eas referebant.

§ XXXV.

Exhibit *Fructum*: quare ea, quæ fructu carent, neglexi.

§ XXXVI.

Hanc instituti mei rationem, fane legitimam, exposui proprio conspicuoque in loco, id est, in Introd. (P. I) § XL, nee nou in Epilogo (P. III) § I. Quæ expositio si a cel. *Baumgartenio* percepta fuisset, Examen illius multo alia facie extaret.

§ XXXVII.

Totam tamen Criseos meæ summam universe approbat *Baumgartenius*. nam nullam lectionem variantem pro genuina habet, quam ego non confirmarim aut certe indicarim.

§ XXXVIII.

Cum *Maastrichtio*, cum *Millio* & mecum agit *Baumgartenius*, omnia sere ad patrocinium lectionis receptæ referens, non ad situm gemmis antiquæ lectionis absterendum. Quod res est, dicere necesse habeo: Rationes eorum, qui antea in hac

hac palestra versati sunt , non satis perspectas habet , & magnam curæ suæ partem in ea impedit , ex quibus peregrinum operæ pretium reportatur.

§ XXXIX.

Maastrichtium omnibus locis reprehendit , quod multas varietates a *Millio* commemoratas prætermiserit , & suffragia codicum & versionum veterum , non sine prævaricatione : atqui *Maastrichtius* editionem Oxoniensem *Fellianam* A. 1675 adornatam non modo interdum adhibuit , sed plane crisi suæ perpetuæ substravit. Illa autem editio multo pauciores codices varietatesque citabat , quam deinceps *Milliana* , quam *Maastrichtius* sero naëtus est : eademque ex versionibus nonnisi *Copt.* & *Goth.* conferebat. Quid autem attinet , tam accurate disquirere , quæ varietates , apud unum *Millium* obviae , ab aliis omisæ fuerint ? Majus fuitset operaæ pretium , allegationes codicum & interpretum , quas *Millius* vel perperam retulit , vel omisit , corrigere & supplere. Plura paulatim observanda venient.

§ XL.

Quod ad me speciatim attinet , 1. rationes meas hanc perspicit , quo nomine hos illosve codices ad priorem classem vel ad alteram manuscriptorum retulerim : Suntica exacti judicii remora. id enim non ad præstantiam codicum , sed ad integratatem exemplarium & majorem minoremve similitudinem collationum pertinet. Exempla vide § 13. 17. 36.

§ XLI.

2. Me omnibus item locis reprehendit , quod lectiones leviores indicarim , paulo graviores prætermiserim. Atqui non erat instituti mei , omnes varietates notare ; sed leviores , apud *Millium* , si usus venisset , reperiendas , fere prætermisi , (& pauciores quidem prætermisi in VII epistolis catholicis , quam in ceteris libris N. T. quippe qui densiore varietatum Silva laborant:) vicissim levissimas quoque a me primum observatas supplementi gratia curatus indicavi. Iustum hoc discernens in Apparatu , ut dixi , disertissimè explanavi in Introducione § XL. n. 2. 7. 10 : qui locus eo magis cognoscendus erat , quia in ipso Summario introductionis relationem de recognitione mea proficitur.

§ XLII.

Infinitæ prolixitatis fuerat , ubique vel præmissionis vel commemorationis vel loci , lectiōibus vel in Apparatu solo vel etiam in margine dati , causas indicare : neque a tali delectu libertas ingenua excludi potest. Bene tamen res se habet , quod nulla a me varians lectio prætermissa est , quæ *Baumgartenio* genuina videatur. Hoc ipse curæ legitimæ a me adhibitæ idoneum reputabit argumentum.

§ XLIII.

In Epilogo Apparatus mei ad quatuor paria exceptionum contra crisin meam respondi: simulque respondi ad ea, quæ *Baumgartenius* objicit.

§ XLIV.

3. A *Millii* notatis notata *Kusteri* non distinguit: & modo remissiones ad Prolegomena *Millii*, *Millii* notis a *Kusterio* insertas, *Millio* ita imputat, ut *Millius* secum ipso committatur: modo codicem *Seidelianum*, a *Kusterio* collatum, *Millio* adscribit. In primo Stephani codice negat Epistolam *Iacobi* occurrere (§ 15), atqui Steph. primus est editio *Compl.* quæ Epistolam *Iacobi* habet. Stephani codicem (i. e. decimum) vertit in Steph. I. (§ 11. 33.) & Steh. 17. quem Oxonienses *unum* dicunt, primum interpretatur (§ 14. 15): ubi margines *Curcellaei* lectionem codicis *Alexandrinii* habent, fictum codicem esse putat (§ 18.)

§ XLV.

4. Itaque me mecum tripliciter committit: I quod dissensionem inter *Apparatum* & inter *Gnomonem* notat. II quod inter monitum meum de consensu *Al. Lat.* tanquam genuinæ lectionis adminiculo, & inter æstimationem singularum subinde varietatum dissentum statuit. III quod varietates memorables prætermiserim, & leviiores pluris æstimarim. Ex ingenio suo sagacissimo metitur ratiocinationes librariorum, lectiones variantium: quorum tamen solertia ultra parallelissimum & supplementum ellipsis ægre assurgebat.

§ XLVI.

His declaratis, multa in examine *Baumgarteniano* transfilire possum: nil autem transfiliam, quod propriæ discussionis indigeat, aut difficultate laboret.

§ XLVII.

Examen variantium lectionum in epist. *Iacobi* obvariarum sic incipit § 1: *Quae à variantium lectionum collectoribus ad cap. I. com. 1. perperam referri solent exempla varietatis, illud nomen plane non merentur.* Duo enim, quae summe rever. Io. Alb. Bengelius in *Apparatu critico nov. test. p. 728* commemorat, aperta menda sunt & indubia sphalmata. Illa verba Ιακωβος Θεοῦ ργι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, absuisse ab aliqua versione latina veteri, ex Augustini retradat. lib. 2. c. 32. recitat Io. *Millius* prolegom. § 839. p. 80. Quod evidenter demonstrat, nisi vel pauciores vel plures voces absuerint, exemplar ab Augustino excitatum mancum fuisse, atque epistolae prooemium sive inscriptionem exhibuisse principio suo truncatam. Idem celeb. Bengelius l. c. sic pergit: „*IA-COBVS, IESV CHRISTI SERVUS*, habet LAT. in ms. Char. & Cassiodorus. „*Verum uterque, tam codex Charitinus, quam Cassiodorus, seu, ut restins scribitur, Cassiodo-*rius,

rius, versionem vulgaratam exhibent; quae unanimi codicum consensu reliqua verba DEI & DOMINI confinat: unde satis apparat, excludisse scriptoris vitio ea, quae in utraque desulerantur.

§ XLVIII.

Respondeo. I. Super vocabulo *varietatis* sive *variantis lectionis* non contendamus: mihi (in Introd. § XIII) aliisque hoc nomine venit quilibet exemplarium differentia, sive magis, sive minus ponderosa & speciosa, sive in omissendo, sive in addendo, sive in commutatione verborum sita sit, sive literam afficiat, sive interpunctiones & accentus denique. Nullo certe alio nomine talia a variis lectionibus, quibus ab aliis & ab ipso Baumgarteno alios ideo notante interponuntur, distingui solent, quanquam signa interpunctionum & accentuum non efficiunt textus partem.

§ XLIX.

II. In *Augustini* retractionibus hæc verba, *Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione*, non ut initium epistolæ Iacobi, quemadmodum *Millio* videbatur, sed ut initium expositionis epistola Iacobi referuntur.

§ L.

III. Omissionem *Dei & Domini* non plane indignam notatu suis agnoscat, qui callet, quanta sœpe libertate usi fuerint librarii in nominibus Dei & Christi prolixè perscribendis.

IV. *Cassiodorum* dici etiam *Cassiodorium* indicavi satis in Appar. P. II. ad 1 Cor. XI. 27.

§ LI.

Quodsi omnia, quæ cel. *Baumgartenius* adversus me differit, pari prolixitate discuterem, quis me ferret? Sed ex hoc specimine suspicabitur lector, cetera quoque, si opus sit, a me dilui posse.

§ LII.

Optandum est, ut cel. *Baumgartenius*, si Crisim politissimis suis Commentariis attemperare perget, meliora principia admittat: alioquin totus viri, quamlibet docti, labor in hoc genere partim erit laxa receptæ lectionis sequioris æque ac sañoris, defensio, partim pugna contra frugem codicium, versionum & patrum duobus post *Erasmi* rudimenta seculis coacervatam & posthæc cumulandam, & contra proscœtum veritatis inde percipiendum.

§ LIII.

§ LIII.

Quodsi curas meas in N. T. examinare volet , pace mea id fiet. Vnum rogo , ut præsentem meam de singulis locis sententiam per se sumat ; neque si ea regulas meas criticas , sibi constantes , pro libertate mihi semper reservata , paulo aliter nonnunquam applicet , atque in Apparatu vel etiam in Gnomone factum est , me mihi contrarium statuat.

§ LIV.

Examen rerum mearum ferre me posse , non semel ostendi : sed in Examine *Baumgarteniano* modus vellem servatus esset. Nam haud scio , an ullo ejus loco ulla mentio mei , quæ perfreqens est , sine reprehensione fiat. Veritatem vindicare necesse habui : vindico cum maximo tutelæ moderamine.

§ LV.

Videantur cetera , quæ dixi , apud singula N. T. loca. Optarem , ut defensiones meas quisque legeret totas. Signum bonæ causæ. Sæpe fit , ut , si quis e scriptis amœbæis posterius primo , & prius posteriore loco perlegat , hoc jam defensum esse appareat. Qui vero omni veritati assensum suum tam diu denegare vellet , donec nosset , non superesse ullam amplius , quæ excogitari possit , objectionem , ei per totam vitam in dubio hærendum , & fructu profectus sui in omnibus studiis utilibus carendum foret.

T A N T V M.

APP.

APP. CRIT. P. IV.

N. XIV.

TABVLA LECTIOMVM VARIANTIVM,
 LOCORVM PARALLELORVM, NOTVLRVM CRITICARVM
 ET EXEGETICARVM.

	Lectiones variantes	Loca parallela	Notulæ vel mſtæ vel impreſſæ.
Matth. I. 1		Luc. III. 31. 34.	
6	ο βασιλεὺς) ~ δ		
11	ἰεχονίαν) ιωάκειμον ιωάκειμον δὲ ἔγεννατε τὸν ιεχονίαν γ		
18	ιησοῦ) ~ α		Lectio absoluta, χριστοῦ, manat ex v. 17, & est antiqua.
20	ἀντῷ) ἀντῶ α		Talia omnia sine iota subscripto excusa putato.
22		Ies. VII. 14.	
25	ἀντῆς τὸν πρωτότοκον) ~ β	Luc. II. 25.	Omnino primogenitus erat Iesus, Lue. II. 7, sed ex Luca ad Matthaeum translatam esse mentionem primogeniti, brevior paucorum, sed antiquissimorum testium, apud Matthaeum docet lectio, in qua articulus τὸν ad v. 21 & 23 suavissime referatur: τέξεται δὲ υἱόν τον τέξεται υἱόν: ἔτεκε τὸν υἱόν.
II. 5		Mich. V. 1.	
6	γὰρ) γάρ μοι		
8	ἀκριβῶς ἐξετάσατε) ἐξετάσα- τε ἀκριβῶς β		
		Iii ii	Matth.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Matth. II. 11	εἰδον) εὗρον ε		εἰδον firma lectio.
15	MVNTKΛΙΛΛV	Hos. XI. 1.	Inde ab aegypto appellavi eum filium meum.
17		Ier. XXXI. 15.	
18	θεῖνος καὶ) ρ		
III. 1		Marc. I. 1. Luc. III. 1.	
3		Iesa. XL. 3.	ερήμω, dist.
8	καρπὸν ἀξιον) καρπους α-		- πον - ον firma lectio.
ξιους ε			
11	καὶ πυρί) ~ ε		κ. π. firma lectio.
12	άντον alterum) ~ β		Recte construxit Lutherus.
13		Marc. I. 9. Luc. III. 21.	
IV. 1		Marc. I. 12. Luc. IV. 1.	
4		Deut. VIII. 3.	Tria dicta, quæ Moses popu-
6		Pſ. XCI. 11.	lo in deserto proposuerat, Ie-
7		Deut. VI. 16.	sus, ut si gregarius esset
10	ὑπαγε) ὑπαγε ὅπισω μου δ	Deut. VI. 13.	Israëlia, tentatori, in deser-
			to, præcipue, reponit.
12	ο ἵστονς) ~ β	Marc. I. 14.	ὑπαγε ferme ad satanam.
14	-	Ief. IX. 1.	ὑπ. ὅπ. μ. ferme ad disci-
15			pulum.
16	καθίμενος) πορευόμενος γ		~ firma lectio.
			-- λείμη, - στον πέραν dist.
			Latinorum lectionem πορευό-
			μενος defendit parallelis-
			mus Esajae: fed τὸ καθήμε-νος confensus codicum.

Matth.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Matth. IV. 18	$\delta\epsilon$) $\delta\epsilon \circ$ in $\tau\omega\sigma$ ε	Marc. I. 16. Luc. V. 1.	$\delta\epsilon$ firma lectio.
20	$\epsilon\nu\theta\epsilon\sigma$) ~ δ		
V. 3		Luc. VI. 20.	
4. 5	$\mu\alpha\chi\xi\eta\iota\sigma$ usque $\gamma\eta\eta$) Ver- sus transpositi.		
13		Marc. IX. 50. Luc. XIV. 34.	
15		Marc. IV. 21. Luc. VIII. 16. XI. 33.	
18		Luc. XVI. 17. XXI. 33.	A $\lambda\mu\eta\pi$, hebraicum, in trans- ferendo retinendum, ut in fine, sic in principio sen- tentiae. Eadem ratio alio- rum verborum hebraicorum.
21		Ex. XX. 13.	
22	$\epsilon\iota\chi\eta$) ~ β		$\iota\chi\eta$ recte omisit Lutherus,
25		Luc. XII. 58.	
27	$\epsilon\rho\rho\epsilon\theta\eta$) $\epsilon\rho\rho\epsilon\theta\eta$ $\tau\omega\varsigma$ $\alpha\chi\xi\eta\iota\sigma$ ε	Ex. XX. 14.	$\epsilon\rho\rho\epsilon\theta\eta$ firma lectio.
29		Infr. cap. XVIII. 8. Marc. IX. 43.	
31		Deut. XXIV. 1. Infr. cap. XIX. 7. Marc. X. 2. Luc. XVI. 18.	
33		Ex. XX. 7.	
35			$\tau\omega\varsigma$ Magnificus articulus.
38		Ex. XXI. 23.	
42		Luc. VI. 30.	
43		Lev. XIX. 18.	

Matth.
V. 44

Variantes

εὐλογεῖτε μsq. μισθῶσιν ὑμᾶς) Luc. VI. 27. 35.

47 ἀδελφοὺς) Φίλους β

¶ τελῶνας) ἔθνικοὶ β

48 ἐν τοῖς ὄυρανοις) ὄυράνιος γ

VI. 1 ἐλεημοσύνην) δικαιοσύνην γ

7. 4 αὐτὸς) - β

¶ ἐν τῷ φανερῷ) - γ

6 ἐν τῷ φανερῷ) - β

9

10 ἐλθέτω πτλ.) γεννθήτω μsq.
γῆς ἐλθέτω ἡ βασιλεία σ8 ε

11

13

¶ ὅτι μsq. αἰώνας αἰμήν.) - γ

14

15 τὰ παραπτώματα αὐτῶν)
- γ

18 σοὶ) σοὶ ἐν τῷ φανερῷ ε

19

Parallela

Confer v. 44.

Notulae

Confer v. 44.

ἔθνικοὶ firma lectio.

Δικαιοσύνην legunt multi Protestantium. *Iustitia*, totum, b. l. Sequuntur partes, *elemosyna*, v. 2: *preces*, v. 5: *jejunium*, v. 16.

Confer v. 6. 18.

Luc. XI. 2.

ἐπιούσιον) ab ἐπιουσα, scil.
ημερα. nam ab ὁνσια esset
ἐπούσιος, ut ab ἐπειρι ἐπειρι.

τοῦ) mafc.

Vid. Appar. P. II & Gnom.
ad h. l. ubi firmis testimo-
niis ostenditur, hanc clau-
sulam ex usu Graecorum ec-
clesiastico paulatim esse in-
sertam. Confer La Croze.
Stat. Christian. Ind. pag.
313. ed. 1739.

Marc. XI. 25.

σοὶ firma lectio.

Luc. XII. 33.

Matth. VI.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Matth.			
VI. 21	ὑμῶν bis) σοῦ γ		
22	οὖν) ~ δ	Luc. XI. 34.	
24		Luc. XVI. 13.	
25	χαὶ τί πίντε) ~ δ	Luc. XII. 22.	
29			νήθει dist.
31			μεν ἢ τι dist.
34	τὰ ἰαυτῆς) ἰαυτῇ β.		ἰαυτῇ. Dativus commodi: für fish.
VII. 1		Luc. VI. 37.	
3		Luc. VI. 41.	
7		Luc. XI. 9.	
12		Luc. VI. 31.	
13		Luc. XIII. 24.	
14	ὅτι) τῇ ε		
15	δὲ prius) ~ γ		
16		Infra cap. XII. 33. Luc. VI. 43.	
21	ὁύρανοῖς.) ὁύρανοῖς, οὗτος έισε- λεύσεται ἐις τὴν βασιλείαν τῶν ὁύρανῶν. β	Luc. VI. 46.	Emphatica lectio.
23		Luc. XII. 27.	
24		Luc. VI. 47.	
29	οἱ γραμματεῖς.) οἱ γραμμα- τεῖς ἀυτῶν χῷ οἱ φαρισαῖοι γ		
VIII. 2		Marc. I. 40. Luc. V. 12.	
4		Lev. XIV. 2.	
5		Luc. VII. 1.	
8	λόγῳ) λόγοις		jube verbō.
11		Luc. XIII. 28.	
12		Inf. c. XIII. 42. 50. XXII. 13. XXIV. 51. XXV. 30.	
		I i i i 3	Matth.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Matth. VIII. 14		Marc. I. 29. Luc. IV. 38.	
15 αὐτῷ) αὐτοῖς ε			Etiā antecedens sermo <i>ingulari</i> numero apud Matthæum ince- dit.
16		Marc. I. 32. Luc. IV. 40.	
17		Iesa. LIII. 4.	
19		Luc. IX. 57.	
23		Marc. IV. 35. Luc. VIII. 22.	
25 μαθητῶν) μαθηταὶ αὐτοῦ δ			
28 γεργεσινῶν) γαδarenuῶν ε		Marc. V. 1. Luc. VIII. 26.	
29 ιντοῦ) ~ ε			
32 τὸν ἀγέλην τῶν χοίρων) τοὺς χοίρους β			τοὺς - ους firma lectio.
¶ τῶν χοίρων alterum) ~ β			in ἀγέλη κατὰ fir- ma lectio.
IX. 1		Marc. V. 18. Luc. VIII. 37.	
2		Marc. II. 3. Luc. V. 18.	
4 ιδὼν) οἰδὼς β			οἰδὼς firma lectio.
5 σου) σοι δ			
8 ἐθίζυμασαν) ἐφοβήθησαν β			
9		Marc. II. 14. Luc. V. 27.	
13 εἰς μετάνοιαν) ~ β		Hof. VI. 6.	- λούς. Tóte fir- ma lectio.
14			
18 ἐλθὼν) εἴς ἐλθὼν β		Marc. II. 18. Luc. V. 33.	
20		Marc. V. 22. Luc. VIII. 41.	
24 αὐτοῖς) ~ δ		Marc. V. 25. Luc. VIII. 43.	
			Math. IX.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Math.			
IX. 33	λέγοντες) λέγοντες, "Οτι δ		
35	μαλακίαν) μαλακίαν ἵν τῷ Marc. VI. 6. λασθε		- κίαν. idān firma lectio.
36	ἐπιχλιψένοι) ἐκλελυμένοι ε—		σκυλ Lection sic- ma.
¶	αστι) αῖς δ		
37		Luc. X. 2.	
X. 1		Marc. VI. 7. Luc. IX. 1.	
2		Marc. III. 14. Luc. VI. 13. Act. I. 13.	
3	ο ἐπιχλιθεὶς θαδδαῖος) — γ		
5		Marc. VI. 8. Luc. IX. 2.	
7		Luc. X. 9.	
8	νεκροὺς ἐγέρετε) — δ vel po- ne ante λεπροὺς β		
9		Marc. VI. 8. Luc. IX. 3.	
10		Luc. X. 7.	
11		Marc. VI. 10. Luc. IX. 4.	
12	ἀυτὴν) ἀυτὴν, λέγοντες, Εἰ- ρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ ε		
16		Luc. X. 3.	
17		Infr. c. XXIV. 9.	
19		Luc. XII. 11.	
21		Luc. XXI. 16.	
22		Infr. c. XXIV. 13.	
23	ἄλλην.) ἄλλην καὶ ἐκ ταύ- της διώκωσιν ύμᾶς, Φεύγε- τε ἐν, ἐπέραν γ		
¶	γὰρ) — γ		
24		Luc. VI. 40. Ioh. XV. 20.	
25	βεβλζεβουλ) βεβλζεβουε, & sic alii locis, δ	Infr. c. XII. 24.	
26		Marc. IV. 22. Luc. VIII. 17. XII. 2.	

Matth. X.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Matth.			
X. 27		Luc. XII. 3.	
29	γῆν) πάγην ε		
¶	ἀνευ τοῦ θελήματος δ		
30		Luc. XII. 7.	
33	αὐτὸν κάγω) κάγω αὐτὸν β		
36		Mich. VII. 6.	
38		Infr. c. XVI. 24. Luc. XIV. 27.	
39		Infr. c. XVI. 25. Ioh. XII. 25.	
40		Infr. c. XVIII. 5. Luc. X. 16. Ioh. XIII. 20.	
42	ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν) ἀπόλη- ταὶ ὁ μισθὸς ε	Marc. IX. 41.	
XI. 2	χριστοῦ) ἵπσου :	Luc. VII. 18.	
¶	δύο) διὰ β		
5		Ief. XXXV. 5. XXIX. 18 f.	
8	βασιλίων) βασιλείων, ε		
10		Malach. III. 1.	
13	προεφήτευσαν) προεπήρευξαν δ	Luc. XVI. 16.	
14		Malach. IV. 5.	
16	παιδίοις) παιδιώριοις δ		
¶	ἀγοραῖς) ἀγορᾶς δ		
19	τέκνων) ἔργων δ		
21	βιθσαϊδὰν) βιθσαϊδὰ δ	Luc. X. 13.	
23	ἢ -- υψωθεῖσα) ἢ υψώθης γ		
24	ὑμῖν) σοὶ δ		Syr.
25		Luc. X. 21.	
XII. 1		Marc. II. 23. Luc. VI. 1.	
3	αὐτὸς) - β	I Sam. XXI. 6.	
6	μεῖζων) μεῖζον δ		
7		Sup. c. IX. 13.	
8	τοῦ prius) καὶ τοῦ δ		
9		Marc. III. 1. Luc. VI. 6.	
17		Ief. XLII. 1 f.	Matth.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Matth.			
XII. 21	καὶ) ρῆτι δ		
22		Luc. XI. 14.	
24		Marc. III. 22.	
27			χρηταῖς διſt.
28	ἴγω ἐν πνεύματι θεοῦ) εἰν πνεύματι θεοῦ οἶγά β		
31	τοῖς ἀνθρώποις alterum) - ε	Marc. III. 28. Luc. XII. 10.	
32	τῷ νῦν) τούτῳ τῷ δ.		
33		Supr. c. VII. 16. Luc. VI. 43.	
35	θησαυροῦ prius) θησαυροῦ τῆς χαρδίχε ε		
35	τὰ) - β		
38	.	Infr. c. XVI. 1. Luc. XI. 16. 29.	
40		Ion. II. 21.	
42		1 Reg. X. 1.	
46		Marc. III. 31. Luc. VIII. 19.	
47	σοὶ λαλῆσαι) σὲ δι		
XIII. 1 f.			
12		Marc. IV. 1 f. Luc. VIII. 4.	
14	ἀυτοῖς) εἰπ' αὐτοῖς ε	Infr. c. XXV. 29. Marc. IV. 25. Luc. VII. 18. X. 26.	
15	ἰάσωμαι) ιάσομαι γ	Iesa. VI. 9 f. Ioh. XII. 40. εἰπ' infertum & Act. XXVIII. 26. quibusdam.	
16		συνέστι καὶ εἰπι- σρέψωσι, καὶ dist.	
23	ὁ ter) ὁ ε		ὁ ὁ ὁ accusativus.
24	σπείροντι) σπείραντι δ		
27	ζιζάνια) τὰ ζιζάνια ε		τὰ inferuere ali- qui.
28	δύν) - γ		
30	ἴς prius) - δ		
31		Marc. IV. 30. Luc. XIII. 18.	
32	τῶν alterum) πάντων τῶν ε		
33	ἐνέκυψεν) ἔκψυψεν ε	Luc. XIII. 20.	
		K k k kk	Matth.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth. XIII. 35		Pf. LXXXVIII. 2.	
36	ο ἵπσους) - γ		
40	καίεται) καταπαίται δ		
¶	τούτου) - γ		
44	τῷ) - β		
51	λέγει ἀντοῖς ο ἵπσους) - δ		
52	ἐις τὴν βασιλείαν) τῇ βασι- λείᾳ β		
54	τῇ συναγωγῇ) ταῖς συναγω- γαῖς δ	Marc. VI. 1. Luc. IV. 16.	
57		Ioh. IV. 44.	
XIV. 1		Marc. VI. 14. Luc. IX. 7.	
3	Φιλίππου) - δ	Marc. VI. 17.	
13		Marc. VI. 32. Luc. IX. 10. Ioh. VI. 1.	
14	ο ἵπσους) - β		
(& 22 & 25)			
15		Marc. VI. 35. Luc. IX. 12. Ioh. VI. 5.	
16			-ματα. ο δὲ dist.
22	ἀντοῦ) - β.	Marc. VI. 45. Ioh. VI. 15.	
28	ἀντῷ) - β		
35		Marc. VI. 54.	
XV. 1	τῷ ἵπσου) ἀντῷ β	Marc. VII. 1.	
3	χεὶ) - δ		
4	ἐνετείλατο λέγων) εἶπε γ	Ex. XX. 12. XXI. 17.	
7		Ief. XXIX. 13.	
8	ἴγγιζει αἵρ. ρῷ) ο λαὸς ὅν- τος β		
14		Luc. VI. 39.	
21		Marc. VII. 24.	
26	καλὸν) - δ		
		Matth. XV.	

	Variantes	Parallelia	Notulae
Matth. XV. 29		Marc. VII. 31.	
31	χυλούς ἴγνεις) - ε		
32	ἵμέρας) ἵμέρα ε	Marc. VIII. 1.	
39	ἀνέβη) ἐνέβη ε		
¶	μαγδαλὰ) μαγδάρ δ		
XVI. 1		Marc. VIII. 11, Supr. c. XII. 38.	
2		Luc. XII. 54.	
2. 3	ὁλίας αἴq. οὐ δύναθε) - ε		
3	ὑποκριταί) - γ	Marc. VIII. 14.	
5		Luc. XII. 1.	
6			
11	προσέχειν) προσέχετε ε		
13	με) - β	Marc. VIII. 27. Luc. IX. 18.	$\sigma\circ\imath$ Emphasis.
18			
19	δώσω σοι) σοὶ δάσω γ	Infra cap. XVIII. 18.	$\delta\omega\sigma\omega$ Emphasis.
20	ινσοῦς) - β		
21		Marc. VIII. 31. Luc. IX. 22. Infr. c. XVII. 12. 22. XX. 18.	
24		Supr. c. X. 38.	
25		Supr. c. X. 39. Marc. VIII. 35. Luc. IX. 24. XVII. 33. Ioh. XII. 25.	
28	ἐιπότων) ἐιπτεις β		
XVII. 1		Marc. IX. 2. Luc. IX. 28.	
14		Marc. IX. 14. Luc. IX. 37.	
20		Infr. c. XXI. 22. Luc. XVII. 6.	
22		Marc. IX. 30. Luc. IX. 44.	
26	ὁ πέτρος) - γ		
27	ἀναβάντα) ἀναβαίνοντα δ	Marc. IX. 36. Luc. IX. 47.	
XVIII. 2	3	Infr. c. IX. 14.	

Kkk kk 2

Matth.

Matth.	Variantes	Parallelia	Notulae
XVIII. 5			
6	ἐπὶ) εἰς δ		
7	ἐκεῖνῳ) - β		
8			
10 med.	ἐν ὄνταροις) - γ		
11		Luc. XIX. 10.	
12		Luc. XV. 4.	
15	καὶ prius) - β	Luc. XVII. 3.	
17			ὁ ἐθνος -- der Emphasis.
18		Supr. c. XVI. 19.	
19	πάλιν) πάλιν ἀμήν δ		
28	μοι) - δ		
¶	εἰ τι) δ τι ε		
29	πάτησα) - δ		
35	τὰ παραπτώματα ἀντῶν) - γ		
X.X. 1		Marc. X. 1.	
3	ἀντῷ) - β		
5	περοσκολληθίσεται) κολληθήσεται δ	Gen. II. 24.	μητέρας καὶ dist.
7			
9	μὴ) οὐ μὴ ε		
13		Marc. X. 13. Luc. XVIII. 15.	
14		Supr. c. XVIII. 3.	
16	ἀγαθὲ) - ε	Marc. X. 17. Luc. XVIII. 18.	
17	λέγεις οὐδε. θεέ. ἔρωτᾶς περὶ ^{τοῦ ἀγαθοῦ; εἰς ἐστιν ὁ ἀγαθός. β}		
18		Ex. XX. 12 f.	
20	ἐκ νεότητος μου) - δ		Matth.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Matth. XIX. 21			-χοῖς, καὶ -νῶν καὶ dist.
25 ἀντοῦ) ~ β			
29 ὄπιας) ὄπιαν β			
30		Cap. XX. 16. Marc. X. 31. Luc. XIII. 30.	
XX. 4 ἀμπελῶνα) ἀμπελῶνά μου δ			
7 καὶ ὁ ἐξ ἣ δίκαιον λήψισθε)			
15 ἐν τοῖς ἔμοις) ~ δ			
¶ ει) ή δ			
16		Cap. XIX. 30. XXII. 14.	
17		Marc. X. 32. Luc. XVIII. 31.	
20		Marc. X. 35.	
22 ἡ τὸ οὗ. Βαπτισθῆναι) ~ γ			
23 καὶ τὸ οὗ. Βαπτισθησθε)			
¶ μου ante οὐκ) ~ γ			
26		Cap. XXIII. 11.	
29		Marc. X. 46. Luc. XVIII. 35.	
31 Ἐλέντον ήμας, κύριε) Κύριε, ἐλέντον ήμας γ			
34 ἀντων οἱ ὄφθαλμοι) ~ δ			
XXI. 1		Marc. XI. 1. Luc. XIX. 29. Ion. XII. 12.	
3 ἀποσέλει) ἀποσέλεῖ δ			
4 ἐλον) ~ γ	Zach. IX. 9.		
5			
7 ἐπεκάθισεν) ἐπεκάθισεν ε			-ται σοι, πεισθεῖς καὶ dist.
12 τοῦ θεου) ~ γ		Marc. XI. 11. 15. Luc. XIX. 45.	
13		Ies. LVI. 7. Ier. VII. 11.	
16		Psalms. VII. 3. KKK KKK 3	
			Matth.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Matth.			
XXI. 17		Marc. XI. 11.	
18		Marc. XI. 12.	
21		Supr. c. XVII. 20.	
23		Marc. XI. 27. Luc. XX. 1.	
28 μεν) - δ			
29 seq. ὃν θέλω αἰδ. ὅνκ ἀπῆλθε)			
Τπάγω κυριε: καὶ ὅνκ ἀπῆλ-			
θεν. προτελθών δὲ τῷ ἑτέ-			
ρῷ, εἶπεν ὥστεύτως ὃ δὲ σ-			
ποκριθεὶς εἶπεν, Ὁν θέλω			
ὑπερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπ-			
ῆλθε δ			
30 δευτέρῳ) ἑτέρῳ α			
31 πρῶτος) ἔχατος δ			
33		Marc. XII. 1. Luc. XX. 9.	
35 ἔδιξαν) ἔδηξαν ε			
42		Pf. CXVIII. 22.	
44		Luc. XX. 18.	
XXII. 14		Cap. XX. 16.	
15		Marc. XII. 13. Luc. XX. 20.	
23		Marc. XII. 18. Luc. XX. 27.	
24		Deut. XXV. 5.	
31		Ex. III. 6.	
32 ὁ θεὸς ἀντε θεὸς) - β			
34 f.		Marc. XII. 28. Luc. X. 25.	
37 τῇ tria) Primum & secun-		Deut. VI. 5.	
dum dele. β			
38 πρώτη καὶ μεγάλη) μεγάλη			
καὶ πρώτη γ			
39		Lev. XIX. 18. 41. Marc. XII.	
		35. Luc. XX. 41. 43. Pf.	
		CX. 1.	
40 καὶ ὁι προφῆται κρέμανται)			De lege erat quæ-
κρέμαται, καὶ οι προφῆται γ			ftio, v. 36. Pro-
			phetarum men-
			Matth.

Variantes.

Parallelia

Notulae

Matth.
XXIII.

- 3 ὑμῖν τηρεῖν) - δ
 4 γὰρ) - γ
 4 &c.
 5 δὲ) γὰρ β
 ¶ τῶν ἴματίων ἀντῶν) - δ
 7 παββὶ, bis) παββὶ, semel. γ
 8 καθηγητῆς) διδάσκαλος α
 ¶ ὁ χειρίσως) - β
 9 ὑμῶν) ὑμῖν γ
 11
 12
 13. 14 οὐλείετε usq. έισελθεῖτε. & κατε-
 φίετε usq. κρίμα) Trans-
 ponuntur hæc. γ
 14 οὐαὶ usq. κρίμα) - γ
 ¶ μακρὰ) μακρᾶ γ
 23 ἔδει) δὲ ἔδει γ
 25 ἀκρατίας) ἀδίκιας γ
 26 ρᾷ τῆς παροψίδος) - γ
 ¶ ἀντῶν) - γ
 34
 XXIV. I ἐπορέυετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ) ἀπὸ Marc. XIII. 1. Luc. XXI. 5. Vid. Gnom.
 τοῦ ἱεροῦ, ἐπορέυετο β
 2 ἵντοντες) - γ
 ¶ ὅν prius) - β
 ¶ ὃς ὅν) ὃς ὅν μὴ ε
 9
 13
 14

Luc. XI. 46 &c.
 Marc. XII. 38. Luc. XX. 46.tio hic ut προ-
 θῆν est. Vid.
 Gnom.Hic innuitur Pa-
 ter, coll. sim.
 v. 8, & v. seqq.Cap. XX. 26.
 Luc. XIV. 11. XVIII. 14.

Marc. XII. 40. Luc. XX. 47.

Luc. XI. 49.

Supr. c. X. 17.
 Supr. c. X. 22. Marc. XIII.
 13. Luc. XXI. 17.
 Marc. XIII. 10.

Matth.

Matth. XXIV.	Variantes	Parallelia	Notulae
15		Marc. XIII. 14. Luc. XXI. 20.	ἴσως Neutrum, ex ἴσασι.
18 τὰ ἴματια) τὸ ἴμάτιον ε		Dan. IX. 27.	
20 μηδὲ) μηδὲ εν ε			
23		Marc. XIII. 21. Luc. XVII. 23.	
27 καὶ alterum) ~ δ			
28		Luc. XVII. 37.	
29		Marc. XIII. 24. Luc. XXI. 25.	
30			ὄνρανται - γῆς. - πολ- λῆς dist.
32		Marc. XIII. 28. Luc. XXI. 28.	
33 τὰῦτα πάντα) πάντα τὰῦτα			τὰῦτα præcedit emphaticē.
34			πάντα præcedit emphaticē.
35 παρελεύσονται) παρελέισε- ται β			Curate interpre- tanda pronomi- num differentia.
			τὰῦτα refertur ad Ierusalem : ἐκείνης v. 36 ad finem mundi.
36 καὶ) καὶ τῆς δ ¶ εἰ) ὄνδρε ὁ οὐρανός , εἰ ε			Vid. App. P. II ad h. l. ubi de- monstratur , in folo Marco sic legi antiquitus.
¶ πατήρ μου) πατὴρ δ			
37		Luc. XVII. 26.	
42		Marc. XIII. 33. Luc. XII. 35. XXI. 34.	
49 ἐθίσιν - πίνειν) ἐθίν - πίνῃ β			Matth.

Variantes

Parallelia

Notulæ

Matth.

XXV. I νυμφίου) νυμφία καὶ τῆς νύμφης δ

2 φρόνιμοι . . . μωροί) μωροί
. . . φρόνιμοι δ

9 δὲ) - β

13 ἐν οὐδὲ οὐδεται) - β

14

16 ἐποίησεν) ἐκέρδησεν β

20 ἐπ' αὐτοῖς) - δ

22 λαβὼν) - ε

¶ ἐπ' αὐτοῖς) - ε

26 πονηρὲ δοῦλε) δοῦλε πονηρὲ γ

Marc. XIII. 34. Luc. XIX. 12.

29 ἔχει) δοκεῖ ἔχειν ε

Supr. c. XIII. 12.

31 ἄγιοι) - β

41 τὸ ιτοιμασμένον) ὁ ιτοίμαστος
ο πατέρ μου δ

44 ἀποκρ.) ἀποκρ. ἀντῷ δ

Marc. XIV. 1. Luc. XXII. 1.

XXVI. I πάντας) - ε

3 καὶ οἱ γραμματεῖς) - δ

6

9 τὸ μῆρον) - β

Marc. XIV. 3.

12

ἔνταφισται) Hoc
differt a *sépultu-*
ra. Iacobi ἔνταφι-
ασμὸς erat in
Aegypto : *sépul-*
tura in terra Ca-
naan.

14

Marc. XIV. 10. Luc. XXII. 3.

17 ἀντῷ) - ε

Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7.

20

Marc. XIV. 17. Luc. XXII.

14.

26 ἐνλογίσας) ἐνχαριστάς ε

Marc. XIV. 10. Luc. XXII. 3.

29 τούτου) - δ

Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7.

Marc. XIV. 17. Luc. XXII.

14.

LII II

Matth.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
xxvi. 30			
31			
33 Χα) - β			
35 Χα) δε χα) δ			
36 ἐκπ) - δ			
38 αὐτοῖς) αὐτοῖς ὁ ἵπτοῦς δ			
47			
50 φ) δ ε			
51			
52 ἀπολοῦνται) ἀποθανοῦνται δ			
55			
57			
58			
59 Χα) οἱ πρεσβύτεροι). - δ			
60 med. ὡς χ. εἶρον) - δ			
63			
67			
69			
74 καταθεματίζειν) καταναθε- ματίζειν ε			
XXVII.			
1 f.			
9 ιερεμίου) - β			
		Marc. XV. 1 f. Luc. XXII. 66. XXIII. 1. Ioh. XVIII. 28.	
		Zach. XI. 12.	Vid. Appar. P. II. ad h. k. ubi doce- tur, hoc esse Matth.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Matth. XXVII.			glossema, & per- multos recentio- res id expun- ctum velle.
10	εδωκαν) εδωκε δ		
11		Marc. XV. 2. Luc. XXIII. 3. Ioh. XVIII.	
12		Marc. XV. 3.	
13	άκουεις) ακούεις ; β		
15		Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17. Ioh. XVIII. 39.	
16	εἰχον) εἰχε γ		
26		Marc. XV. 15. Luc. XXIII. 24. Ioh. XIX. 1.	
27		Marc. XV. 16. Ioh. XIX. 2.	
29	ἐπὶ τὴν δεξιὰν) ἐπ τῇ δεξιᾷ β		
31		Marc. XV. 20. Luc. XXIII. 26. Ioh. XIX. 16.	
33		Marc. XV. 22. Luc. XXIII. 33. Ioh. XIX. 17.	
34	οὗσις) οἵσιν δ		
35	βάλλοντες) βαλόντες γ	Marc. XV. 24. Luc. XXIII. 34. Ioh. XIX. 23. Pf. XXII. 19.	
¶	ητα usq. κλήρον) - δ		
37	ινσοῦς) ε	Marc. XV. 26. Luc. XXIII. 38. Ioh. XIX. 19.	
38		Marc. XV. 27. Luc. XXIII. 32. 39. Marc. XV. 29. Luc. XXIII. 35.	
41	πρεσβυτέρων) βρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων. δ		
42	σῶται. σῶται; β		
43	νῦν) -		
44		Marc. XV. 32. Luc. XXIII. 39.	
	LII 11 2		Matth.

Ma th. XXVII.	Variantes	Parallela	Notulae
45 f.		Marc. XV. 33 f. Luc. XXIII. 44.	
46		Pf. XXII. 2.	
48		Marc. XV. 36. Ioh. XIX. 28.	
50		Marc. XV. 37. Luc. XXIII. 46. Ioh. XIX. 30.	
51		Marc. XV. 38. Luc. XXIII. 45.	
54		Marc. XV. 39. Luc. XXIII. 47.	
57		Marc. XV. 42. Luc. XXIII. 50. Ioh. XIX. 38.	
64	κλέψωσιν) ωντός, κλέψω- σιν δ		
65	δὲ) - δ		
XXVIII			
1		Marc. XVI. 1. Luc. XXIV. 1. Ioh. XX. 1.	
7			ἀντοῦ, "Οτι --
9	ως μεριμνηταις αὐτοῦ) - β		
10	κακεῖ) καὶ ἔκει β		
19	πορευθέντες) πορευθέντες δύνει	Marc. XVI. 15.	
Marc. I.			
1		Matth. III. 1. Luc. III. 1.	θεοῦ dist.
2	τοῖς προφήταις) οἵσαις τῷ προφήτῃ β	Mal. III. 1.	Ezajas h. l. magis respicitur, quam Malachias.
¶	Ἴμπροσθέν σου) - ε		
3		Ies. XL. 3.	
5	ἐξεπορένοντο) ἐξεπορένετο δ		
¶	καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες) πάντες καὶ ἐβαπτίζοντο β		
9		Matth. III. 13. Luc. III. 21.	
11	ῳ) σοὶ δ		
12		Matth. IV. 1. Luc. IV. 1.	
14		Matth. IV. 12.	Marc. I.

	Variantes	Parallelē	Notulae
Marc. I.			
15 init.	$\kappa\alpha\jmath$) - β		
16	$\delta\upsilon\tau\omega\bar{u}$) - γ		
¶	$\tau\bar{o}\bar{u} \sigma\mu\omega\nu\bar{o}$) - ϵ	Matth. IV. 18. Luc. V. 1.	
¶	$\beta\bar{\epsilon}\bar{l}\lambda\omega\tau\bar{\alpha}\bar{s}$ $\dot{\alpha}\mu\phi\beta\bar{\epsilon}\bar{l}\lambda\omega\tau\bar{\alpha}\bar{s}$ β		
21		Luc. IV. 31.	
22	$\gamma\varrho\alpha\mu\mu\omega\tau\bar{\epsilon}\bar{i}\bar{s}$) $\gamma\varrho\alpha\mu\mu\omega\tau\bar{\epsilon}\bar{i}\bar{s}$ $\dot{\alpha}\nu\tau\bar{\omega}\bar{v}$ ϵ		
24			$\tilde{\eta}\mu\alpha\zeta$. Citra interrogationem.
29		Matth. VIII. 14. Luc. IV. 38.	
32		Matth. VIII. 16. Luc. IV. 40.	
35		Luc. IV. 42.	
37	$\zeta\pi\tau\omega\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{\epsilon}\bar{o}$) $\sigma\epsilon$ $\zeta\pi\tau\omega\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{\epsilon}\bar{o}$ δ		
38	$\dot{\epsilon}\bar{\xi}\bar{\epsilon}\bar{l}\bar{\lambda}\bar{l}\bar{\nu}\bar{\theta}\bar{\alpha}$) $\dot{\epsilon}\bar{\lambda}\bar{\kappa}\bar{l}\bar{\nu}\bar{\theta}\bar{\alpha}$ β		
40		Matth. VIII. 2. Luc. V. 12.	
II. 1	$\delta\bar{i}\bar{)} \delta\bar{i}\bar{}$ $\dot{\alpha}\kappa\tau\bar{\omega}$ ϵ		
2	$\dot{\iota}\nu\dot{\theta}\bar{\epsilon}\bar{\omega}\bar{\epsilon}\bar{s}$) - γ		
3		Matth. IX. 2. Luc. V. 18.	
8	$\dot{\alpha}\upsilon\tau\bar{o}\bar{i}\bar{)$ - ϵ		
9	$\sigma\bar{o}\bar{i}\bar{)$ $\sigma\bar{o}\bar{u}$ δ		
11	$\kappa\alpha\jmath$ prius) - β		
14	$\lambda\epsilon\bar{u}\bar{i}\bar{v}\bar{)}$ $\lambda\epsilon\bar{u}\bar{i}\bar{v}$ ϵ	Matth. IX. 9. Luc. V. 27.	
17	$\dot{\epsilon}\bar{i}\bar{s}$ $\mu\dot{\epsilon}\bar{\alpha}\bar{\nu}\bar{o}\bar{i}\bar{a}\bar{v}$) - α		
18	$\tau\bar{\omega}\bar{v}$ $\Phi\bar{\alpha}\bar{r}\bar{\iota}\bar{s}\bar{\alpha}\bar{i}\bar{w}\bar{v}$ prius) $\Phi\bar{\alpha}\bar{r}\bar{i}\bar{s}$ - $\sigma\bar{\alpha}\bar{i}\bar{o}\bar{s}$ β	Matth. IX. 14. Luc. V. 33.	
20	$\dot{\epsilon}\bar{x}\bar{e}\bar{i}\bar{n}\bar{a}\bar{i}\bar{s}$ $\tau\bar{a}\bar{i}\bar{s}$ $\dot{\eta}\bar{m}\bar{\epsilon}\bar{q}\bar{a}\bar{i}\bar{s}$) $\dot{\epsilon}\bar{x}\bar{e}\bar{i}\bar{n}\bar{v}$ $\tau\bar{i}\bar{v}$ $\dot{\eta}\bar{m}\bar{\epsilon}\bar{q}\bar{x}$ β		
21 init.	$\kappa\alpha\jmath$) - β		
¶	$\dot{\alpha}\upsilon\tau\bar{o}\bar{u}$) - β		
23		Matth. XII. 1. Luc. VI. 1.	
25		1 Sam. XXI. 6.	
26	$\tau\bar{o}\bar{u}$ alterum) - β		
III. 1		Matth. XII. 9. Luc. VI. 6.	
5	$\dot{\eta}\bar{y}\bar{i}\bar{n}\bar{s}$ $\dot{\omega}\bar{s}$ $\dot{\eta}\bar{i}$ $\ddot{\alpha}\bar{\lambda}\bar{\lambda}\bar{n}$) - β		
		L1111 3	Marc. III.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Marc.			
III. 7	ηκολούθησεν) ηκολούθησεν δ		
10	δοι) καὶ δοι δ		
11	προσέπιπτεν) προσέπιπτον β		
¶	ἐκράζε) ἐκράζον β		
13		Luc. VI. 12.	
14		Matth. X. 2. Luc. VI. 13. Act. I. 13.	
22		Matth. XII. 24. Luc. XI. 15.	
27	διαρπάσει) διαρπάσῃ		Vid. Gnom. ad h. l.
28	καὶ) καὶ αἱ α	Matth. XII. 31. Luc. XII. 10.	
29	κρίσεως) ἀμαρτίας β		Vid. Appar. P. II ad h. l. ubi ostendit ur, Græce olim sic sive le- ctum.
31	οἱ-ἀυτοῦ) ή μάτηρ ἀυτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ δ	Matth. XII. 46. Luc. VIII. 19.	
32	ἔξω) καὶ αἱ ἀδελφαὶ σου ἔξω δ		
34	ἴδε) ίδον γ		
35	μάτηρ) μάτηρ μου ε		
IV. 1 f.		Matth. XIII. 1. Luc. VIII. 4.	
4	πετεινὰ) πετεινὰ τοῦ ὄυρα- νοῦ ε		
12	ἀφεθῆ) ἀφεθήσεται β		
18	οἱ τὸν) ὅυτοί ἔισιν οἱ τὸν ε		
19	τούτου) - δ		
21		Matth. V. 15. Luc. VIII. 16. XI. 33.	
22		Matth. X. 26. Luc. VIII. 17.	
24	τοῖς ἀκούοντιν) - γ		
30		Matth. XIII. 31. Luc. XIII. 18.	ὅταν σπ. Empha- sis est in ὅταν. Marc. IV.
31			

	Variantes	Parallelā	Notulæ
Marc.			
IV. 32	σπαρῆ) Φυῆ δ		ὅταν σπαρῆ Emphasis est in σπαρῆ.
35		Matth. VIII. 23. Luc. VIII. 22.	
38	ἐπὶ) ἐν γ		
V. 1	γαδαρηῶν) γεργεσηῶν γ	Matth. VIII. 28.	
9	ἀπεκρίθη λέγων) λέγει αὐτῷ β	Luc. VIII. 26.	
11	τῷ ὅρει) τὰ ὅρη ε		
12	πάντες) - ε		
15	τὸν ἐχηκότα τὸν λεγεῖνα)		
	- δ		
18		Matth. IX. 1. Luc. VIII. 37.	
19	οἱ δὲ ἄντοῦς) καὶ β		
22	ἰδου) - β	Matth. IX. 18. Luc. VIII. 41.	
24		Matth. IX. 20. Luc. VIII. 42.	
26	ἴαυτῆς) ἀντῆς α		
38	ἔρχεται) ἔρχονται δ		
VI. 1		Matth. XIII. 54. Luc. IV. 16.	
7		Matth. X. 1. Luc. IX. 1.	
8		Matth. X. 9. Luc. IX. 3.	
10		Matth. X. 11. Luc. IX. 4.	
11	ἀμήν αὐτῷ. ἵκεν) - δ		
12		Luc. IX. 6.	
14	ἔλεγεν) ἔλεγον δ	Matth. XIV. 1. Luc. IX. 7.	
15	ώς) ή ως ε		
16	οὗτός ἐστι. ἀυτός) οὗτος δ		
20	ἀκούσας) ἀκούων δ		
23	ἴαν με) ιάν δ		
50	καὶ tertium) - δ	Luc. IX. 10.	
52	ἀπηλθον) ἀπῆλθεν ε	Matth. XIV. 13. Luc. IX. 10. Ioh. VI. 1.	
44	πεντακιχίλιοι) ὡτεὶ πεντα- κιχίλιοι ε		Marc. VI.

Marc.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
VI. 45		Matth. XIV. 22.	
46		Matth. XIV. 23. Ioh. VI. 15.	
53		Matth. XIV. 34. Ioh. VI. 21.	
VII. 1		Matth. XV. 1.	
2	ἐμέμψαντο) - α		Lectione firma. Locutio p̄endens continuatur per ἐπειτά, v. 5.
5	ἀγίπτοις) κοιναῖς β		
6		Iesa. XXIX. 13.	
8	ἄλλα) - δ		
¶	ποιεῖτε) - γ		
10		Ex. XX. 12. XXI. 17.	
14	πάντα) πάλιν δ		
22	ἀσέλγεια) ἀσέλγεια ε		
24		Matth. XV. 21.	
30	τὸ ιδ. κλίνης) τὴν θυγατέρα βεβλημένη ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυ- θός. β		Vid. Gnom.
31		Matth. XV. 29.	
32	μογιλάλον) μογιλάλον β		
VIII. 1	ὁ ἵππους) - β	Matth. XV. 32.	
¶	ἀντοῦ) - γ		
2	ἵμέρας) ἡμέρας α		Sensus idem. ἴκουσι) "Ηκω, eti- am præsens, no- tat aduentum jam factum. Id me- minisse juverit ad Luc. XV. 27. Ioh. II. 4. IV. 47. VIII. 42. Hebr. X. 7. 9. Ioh. V. 20. Ap. II. 25. III. 3.
3			Marc. VIII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Marc.			
VII. 11		Matth. XVI. 1.	
13		Matth. XVI. 4.	
VIII. 18			δυ μημονεύετε ; Interrog,
21	οὐ) οὕπω ε		
22	ἐρχεται) ἐρχονται γ		
24	στι & ὅρῳ) - β		
25	ἀπαντας) ἀπαντα γ		
27		Matth. XVI. 13. Luc. IX. 18.	
31		Matth. XVI. 21. Luc. IX. 22.	
34	ἀκολουθεῖν) ἐλθεῖν δ		
35	οὗτος) - β.	Matth. XVI. 25. Luc. IX. 24.	XVII. 33. Ioh. XII. 25.
38	τῶν ἀγίων) - γ	Matth. X. 32. Luc. IX. 26.	XII. 8.
IX. 2.		Matth. XVII. 1. Luc. IX. 28.	
3	ἐγένετο) ἐγέροντο δ		
6	λαλήσῃ) λαλήσαι β		
7	λέγουσα) - β		
10	τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι) ὅταν ἐκ νεκρῶν ἀνασῇ β		
12			ἐξουδενωθῇ ; Interrog.
14		Matth. XVII. 14. Luc. IX. 37.	
19	ἀυτῷ) αὐτοῖς β		
20	ἰδὼν) ιδὸν ε		
24	κύριε) - ε		
25	ὄχλος) ὁ ὄχλος β		
30 f.		Matth. XVII. 22. Luc. IX. 44.	
33		Luc. IX. 46.	
36		Matth. XVIII. 2. Luc. IX. 47.	
38	ἐκβάλλοντα) ἐκβάλλονται τὰ β	Luc. IX. 49.	
		M i m m m	Marc. IX.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Marc.			
IX. 40	ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν) ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ε		Dominus, de in- terioribus regni cœlestis ratio- nibus loquens, nunquam dixit, Nos, sed, ego, aut, vos. Decore.
41	οὐόματί μου) οὐόματι ε	Matth. X. 42.	
42	έτσι) ἵνα τούτων ε	Matth. XVIII. 6. Luc. XVII. 1.	
43		Matth. V. 29. XVIII. 8.	
44		Iesa. LXVI. 24.	
50	ἀρτύσετε) ἀρτύσεται ε	Matth. V. 13. Luc. XIV. 34.	
X. 1	διὸ τοῦ) - δ	Matth. XIX. 1.	
2		Matth. V. 31. XIX. 7. Luc. XVI. 18.	
4		Deut. XXIV. 1.	
7		Gen. II. 24.	
13		Matth. XIX. 13. Luc. XVIII. 15.	
14			θεοῦ dist.
17		Matth. XIX. 16. Luc. XVIII. 18.	
25	διελθεῖν) ἐισελθεῖν		
28 init.	καὶ) - β		
29	δὲ) - β		
30	καὶ) καὶ πατέρας καὶ β		Vid. Gnom.
32		Matth. XX. 17. Luc. XVIII. 31.	
35		Matth. XX. 20.	
40	μον alterum) - β		
46		Matth. XX. 29. Luc. XIX. 35.	
47	ἰεροῦ) - γ		Marc. X.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Marc.			
X. 52	τῷ ἵνσοῦ) αὐτῷ β		
XI. 1.	ἐις ἐπιθεψαγὴ καὶ) καὶ εἰς γ	Matth. XXI. 1. Luc. XIX. 29. Ioh. XII. 12.	
2	οὐδεὶς) οὕπω οὐδεὶς γ		
3	ἀποσελεῖ) ἀποσέλλει δ		
4	εὗρον) ἔυρον τὸν δ		
6	ἐνετείλατο) ἐνετείλατο αὐτοῖς δ		
10	ἐν ὄνόματι Κυρίου,) - β		--λεία τοῦ--) Fir- ma lectio. Ver- ba ἐν ὄνόματι Κυ- ρίου e proximo per librarios ite- rata multi agno- scunt.
11	ὁ ἵνσοῦς) - γ	Matth. XXI. 10. 17.	
¶	ἐις τὸ) καὶ ἐις τὸ δ		
12		Matth. XXI. 18.	
14	ὁ ἵνσοῦς) - γ		
15		Matth. XXI. 12. Luc. XIX. 45.	
17		Ies. LVI. 7. Ier. VII. 11.	
19	ἐξεπορέυετο) ἐξεπορεύοντο δ		
20		Matth. XXI. 20.	
25		Matth. VI. 14.	
26	τὰ) υἱῶν τὰ γ		
27		Matth. XXI. 25. Luc. XX. 1.	
31	οὖν) - ε		
32	αλλ') - ε		
¶	εἴπωμεν) ἐάν εἴπωμεν δ		
XII. 1		Matth. XXI. 33. Luc. XX. 9.	
4	λιθοβολήσατες) - γ		
10		Pf. CXVIII. 22.	
		M m m m m 2	Marc.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Marc.			
XII. 13		Matth. XXII. 15. Luc. XX. 20.	
18		Matth. XXII. 23. Luc. XX. 27.	
19		Deut. XXV. 5.	
23 οῦν) - ε			
26		Ex. III. 6.	
27 αλλὰ θεὸς) αλλὰ β			
28 πασῶν) πάντων δ		Matth. XXII. 34. Luc. X. 25.	
29 τῶν ἐντολῶν) ἐντολὴ β		Deut. VI. 4.	
31 ἀυτῷ) ἀυτῇ β		Lev. XIX. 18.	
32 ἐσι) ἐσὶ θεὸς δ			
35		Matth. XXII. 41. Luc. XX. 41.	
36 λέγει) εἶπεν ε		Pf. CX. 1..	
38		Matth. XXIII. 5. Luc. XX. 46.	
40		Matth. XXIII. 14. Luc. XX. 47.	
41		Luc. XXI. 1.	
XIII. 1		Matth. XXIV. 1. Luc. XXI. 5.	
9 ἀρχαῖ) ἀρχὴ β			
10		Matth. XXIV. 14.	
11 ἀγάγωσιν) ἀγωσιν β			
13		Matth. XXIV. 13. Luc. XXI. 17.	
14 τὸ ἥπθεν usq. προφήτου) - δ		Matth. XXIV. 15. Luc. XXI. 20. Dan. IX. 27.	
18 ἡ φυγὴ ὑμῶν) - γ			
21		Matth. XXIV. 23.	
24		Matth. XXIV. 29. Luc. XXI. 25.	
27			γῆς) ad orientem. δύτηροῦ) ad occi- dentem. Marc. XIII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Marc.			
XIII. 28		Matth. XXIV. 32. Luc. XXI. 28.	
30			<i>γενεὰ</i>) Generatio. Anno 30 Æ. Di- on. dicta sunt hæc, & A. 70. evenerunt. De differentia pro- nominum v. 30. 32, vide supra ad Matth. XXIV. 34.
31	παρελεύσονται) παρελένσε- ται δ		
32	καὶ) ἦ β		
33		Matth. XXIV. 42. Luc. XXI. 34.	
34		Matth. XXV. 14. Luc. XIX. 12.	
XIV. 1		Matth. XXVI. 1 f. Luc. XXII. 1.	
3		Matth. XXVI. 6.	
5	τοῦτο) τοῦτο τὸ μῆρον β		
8	ἄυτη,), ἄυτη ε		
10		Matth. XXVI. 14. Luc. XXII. 3.	
12		Matth. XXVI. 17. Luc. XXII. 7.	
15	ἀνάγανον) ἀνάγανον β		
¶	ἴτοιμον) - β		
17		Matth. XXVI. 20. Luc. XXII. 14.	
22	Φάγετε) - γ		
26		Matth. XXVI. 30. Luc. XXII. 39. Joh. XVIII. 1.	

Marc.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
XIV. 27		Matth. XXVI. 31. Zach. XIII. 7.	
32	προτεύξωμαι) προτεύξομαι δ	Matth. XXVI. 36.	
40	βεβαρημένοι) καταβαρυόμενοι β		
43		Matth. XXVI. 47. Luc. XXII. 47. Ioh. XVIII. 2.	
47		Matth. XXVI. 51. Luc. XXII. 49. Ioh. XVIII. 10.	
48		Matth. XXVI. 55. Luc. XXII. 52.	
50		Matth. XXVI. 56.	
51	οἱ γεαγίσκοι) - δ		
53	ἀντῷ) - δ	Matth. XXVI. 57. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 12.	
54		Matth. XXVI. 58. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 15.	
55		Matth. XXVI. 59.	
61		Matth. XXVI. 63. Luc. XXII. 67.	
66		Matth. XXVI. 69. Luc. XXII. 56. Ioh. XVIII. 25.	
71	δύνανται) δύνανται β		
XV. 1 f.		Matth. XXVI. 1 sq. Luc. XXII. 66. XXIII. 1. Ioh. XVIII. 28.	
3		Matth. XXVII. 12.	
6		Matth. XXVII. 15. Luc. XXIII. 17. Ioh. XVIII. 39.	
8	αἴρεσθας) αἴρεται δ		
16		Matth. XXVII. 27. Ioh. XIX. 2.	
20		Matth. XXVII. 31. idia. αὐτόν· dist. Ioh. XIX. 16.	Marc. XV.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Marc. XV. 22		Matth. XXVII. 33. Luc. XXIII. 33. Ioh. XIX. 17.	
24		Matth. XXVII. 35. Luc. XXIII. 34. Ioh. XIX. 23.	
26		Matth. XXVII. 37. Luc. XXIII. 38. Ioh. XIX. 19.	
28		Ies. LIII. 12.	
29		Matth. XXVII. 39.	
31	σωται.) σωται; β		
32		Matth. XXVII. 44. Luc. XXIII. 39.	
33 f.		Matth. XXVII. 45 f. Luc. XXIII. 44.	
34	μον prius) - δ		
36		Matth. XXVII. 48. Ioh. XIX. 28.	
37		Matth. XXVII. 50. Luc. XXIII. 46. Ioh. XIX. 30.	
38		Matth. XXVII. 51. Luc. XXIII. 45.	
39		Matth. XXVII. 54. Luc. XXIII. 47.	
42		Matth. XXVII. 57. Luc. XXIII. 50. Ioh. XIX. 38.	
XVI. 1	τοῦ post ii) - β	Matth. XXVIII. 1. Luc. XXIV. 1. Ioh. XX. 1.	
8	ἰξιλθοῦσαι) ἕξιλθοῦσαι τα- χὺ ε		
9-20	ἀρασάς usq. σημείων) - ε		
9		Ioh. XX. 11 f.	
10		Luc. XXIV. 9f. Ioh. XX. 18.	
12		Luc. XXIV. 13.	
14		Luc. XXIV. 36. Ioh. XX. 19.	

Marc.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
XVI. 15		Matth. XXVIII. 18 f.	
19		Luc. XXIV. 50.	
Luc. I. 8	ἐναντι) ἐναντίον β		
10	τοῦ λαοῦ ἦν) ἦν τοῦ λαοῦ β		
14	γεννίσει) γενέσει γ		
16 f.			ἀντῶν, καὶ dist.
35	γεννάμενον) γεννώμενον ἐκ σοῦ δ		
42	ἀνεφάνησε) ἀνεβόησε γ		
49			ο δυνατὸς, καὶ dist.
50	γενέας γενεῶν) γενεὰν καὶ γε- νεῖν δ		
55	ἐις τὸν οἰκῶνα) ἵως οἰκῶνος β		
73		Gen. XXII. 16.	τῷ) Constr. cum μνηθῆναι. τοῦ) Articulō infinitivus præcedens declaratur per infinitivum, qui sub manu est. Sic v. 77 & 79, & cap. II. 24.
75	τῆς ζωῆς) - β		
II. 2			πρώτη) prima; non, prior Cyrenio.
7		Matth. I. 25.	
9	κυρίου) θεοῦ γ		
14	ἐνδοκία) ἐνδοκίας ε		
21	ἀντὸν) τὸ παιδίον ε		θεῷ, ἐρήνη, dist.
22	ἀντῶν) - β		
23		Ex. XIII. 2.	Vid. Gnom.
24		Lev. XII. 8.	
33	ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ ἀντοῦ) δ πατὴρ ἀντοῦ καὶ ἡ μήτηρ β		
38	ἐν ἱερουσαλήμ) ἱερουσαλήμ δ. τοῦ ἴσραὴλ ε		Luc. II.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc. II.			
40	πνεύματι) - ε		
43	ἔγγω iωσήφ καὶ οὐ μάτηρ) ἔγγος σαν οἱ γορεῖς ε		
III. I.	δὲ primum) - ε	Matth. III. 1. Marc. I. 1.	πεντεκαθεάτῳ) Primus, ut <i>Lucas</i> numerat, annus <i>Tiberii</i> coepit eum mense <i>Tifri</i> ejus anni Iudaici, in quo mortuus est <i>Augustus</i> . Eodem, quo <i>Iohannes</i> anno COEPIT Iesus, i. e. fecit initium actionis publicæ. v. 23.
I	πηγεμονεύοντος) ἐπιτροπεύον- τος γ		
2	ἀρχιερέως) αρχιερέων ε		--ρίως Firma lectio. Ex in- stituto divino non nisi unus erat magnus sacerdos.
¶	τοῦ) - α	Ies. XL. 3.	
4			
8	ἐν ἑκυτοῖς) - δ		
9	τῶν δένδρων) τοῦ δένδρου ε		
10.12.14	ποιήσομεν) ποιήσωμεν δ		
16	ἀγίω) - γ	Matth. III. 13. Marc. I. 9.	
21			
23			
24	τοῦ ματθατ, τοῦ λευΐ) - ε		ως ἐρωτίζετο) Hac formula vindicatur <i>Lucas</i> , qui & <i>Iosephum</i> , & <i>Cuinanem</i> post- diluvianum in patribus Christi recenset.
31. 34		Matth. I. 1.	
36	τοῦ καῆβαν) - δ		Vid. Gnom.
IV. 1		Matth. IV. 1. Marc. I. 12.	
2	ὕσερον) - β	Dent. III. 8.	--ράκοντα, πει -- dist.
4	ἄσθρωπος) ο ἄσθρωπος δ	Nnn nn	
			Luc. VI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. IV.			
5 ls. 9 ls.	καὶ ἀρνητῶν usq. τὸν θεόν σου) Duo conflictus trans- ponuntur. ε		
7	πᾶσα) πάντα ε		
8	ὑπαγε usq. σατανᾶ) - ε Deut. VI. 13..		
			Vid. Appar. P. II ad h. l. ubi ostenditur, hanc clausu- lam apud <i>Lucam</i> antiquis fuisse ignotam. Neque hæc verba, <i>Abi post me Sata- na</i> , adscribere Domino de- cuit <i>Lucam</i> , qui postea alium Satanæ memorat in- cursum.
¶	γέγραπται) γέγραπται γάρ ε		
9	υἱὸς) ὁ υἱὸς ε	Pſ. XCI. II..	
10			
11	καὶ) καὶ ὅτι ε	Deut. VI. 16..	
12			
16		Matth. XIII. 54..	
		Marc. VI. I..	
18	ἰάσαθαι usq. καρδίαν) - ε Ief. LXI. I..		-- εἰμί ε - με ἐναγγελίσα- δει πτωχοῖς, ἀπέσαλκέ με - dist.
¶			
20	δεκτόν.) δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως β		Incisum αποστήλαμ τεθραυ- μενον εν ἀφέτει est ex Haphtara diei expiationis, qui illo anno 28 A. Dion. incidit in sabbatum v. 16 notatum.
23	τῇ prius) - β	Vid. Gnom..	
25			
27		1 Reg. XVII. I. 9.. XVIII. 44.. 2 Reg. V. 14..	Luc. IV.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc. IV.			
31		Marc. I. 21.	
38		Matth. VIII. 14. Marc. I. 29.	
40		Matth. VIII. 16. Marc. L. 32.	
41	κράζοντα) κραυγάζοντα ε		
42	ο χριστός) - γ		
42	ἐξήτουν) ἵπεζήτουν ε	Marc. I. 35. Matth. VIII. 2. Marc. I. 40.	
V. 1.			
14		Lev. XIV. 2.	
18		Matth. IX. 2. Marc. II. 3.	
19	ποίας) διὰ ποίας ε		
27		Matth. IX. 9. Marc. II. 13.	
30	ἀντῶν) - δ		
33		Matth. IX. 14. Marc. II. 18.	
36	τὸ ἀπὸ) ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ ε		
VI. 1		Matt. XII. 1. Marc. II. 23.	Sabbatum πρῶτον, erat Sabbathum & Neomenia uno eodemque die: διατέροπρῶτον erat sabbatum pridie Neomeniae, & hoc quidem loco Sabbathum die ultimo mensis <i>Veadar</i> , anno 29 æra Vulg.
3		I Sam. XXI. 6.	Quilibet sabbato διετέροπρῶτο legebatur Haphtara I Sam. XX. 18-42 de <i>David</i> . Apposite allegat Dominus factum <i>Davidis</i> .
5	σαββάτου.). σαββατου. Τῷ ἀντῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τι-	Nnnnn 2	Luc. VI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc. VI.			
5	τα ἐργαζόμενον τῷ σαββά- τῷ, εἰπεν δύτῳ, Ἀνθρώπε, εἰ μὲν οἶδας τί ποιεῖς, μα- κάριος εἶ· εἰ δὲ μὴ οἶδας, εἰπε- χατάρατος καὶ παραβάτης εἴ τοῦ νόμου ε-		Sic non solebat loqui Salvator.
6		Matth. XII. 9. Marc. III. 1.	
7	δε) δὲ δύτῳ ε-		
9	, τί) τι· δ		
10	δύτῳ) τῷ ανθρώπῳ ε-		
¶	ὑγιῆς) ~ β		
12		Marc. III. 13.	
13	ἀνόμασε) ἐκάλεσε ε-	Matth. X. 2. Marc. III. 14.	
20		Act. I. 13.	
26	ὄναι) ὄναι ὑμῖν ε.	Matth. V. 3.	
¶	πάντες) ~ δ		
27		Matth. V. 44.	
29		Matth. V. 39.	
30		Matth. V. 42.	
31		Matth. VII. 12.	
37		Matth. VII. 1.	
39		Matth. XV. 14.	
40		Matth. X. 24. Ioh. XV. 20.	
41		Matth. VII. 3.	
43		Matth. VII. 16. XII. 53.	
46		Matth. VII. 21.	
47		Matth. VII. 24.	
VII. 1		Matth. VIII. 5.	
4	παρέξει) παρέξῃ ε		
11	τῷ) τῇ δ		
¶	ἰκανοὶ) ~ γ		
12	δύτῃ) δύτη ἢ δ		

Luc. VII.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc.			
VII. 13	χύριος) ἵντοῦς δ		
18		Matth. XI. 2.	
22	δ ἵντοῦς) - β		
27		Malach. III. 1.	
28	περφίτης) - δ		
31	τίνι οὖν) ἐπε δέ δὲ χύριος, τι- νι οὖν ε		
35	πάντων) - ε		
37	ἐπιγνοῦσα) καὶ ἐπιγνοῦσα β		
42	ἀυτῶν, ἐπὲ,) - β		
44	τῆς κεφαλῆς) - γ		
45	ἐισῆλθον) ἐισῆλθεν :		
VIII. 3	ἀυτῷ) ἀυτοῖς δ		
4		Matth. XIII. 1 f. Marc. IV. 1.	
8	ἐπὶ) εἰς β		
16		Matth. V. 15. Marc. IV. 21. Infr. c. XI. 33.	
17		Matth. X. 26. Marc. IV. 22. Infr. c. XII. 2.	
18		Matth. XIII. 12. Marc. IV. 25. Infr. c. XIX. 26.	
19		Matth. XII. 46. Marc. III. 31.	
21	ἀυτὸν) - β		
22		Matth. VIII. 23. Marc. IV. 35.	
24	ἐπισάτα) - δ		
26	γαδαρινῶν) γεργεσινῶν ε		
33	ἐισῆλθεν) ἐισῆλθον β		
37	γαδαρινῶν) γεργεσινῶν ε		
40		Matth. IX. 1. Marc. V. 18. Marc. V. 21.	
51	ἰώάννην καὶ ιάκωβον.) ιάκω- βον καὶ ιώάννην δ		
IX. 1		Matth. X. 1. Marc. VI. 7. N n n n 3	Luc. IX.

	Varianteſ	Parallelæ	Notulae
Luc. IX.			
3	ράθδους) ράθδοι β	Matth. X. 9. Marc. VI. 8.	
4		Matth. X. 11. Marc. VI. 10.	
6		Marc. VI. 12.	
7		Matth. XIV. 1. Marc. VI. 14.	
10	πόλεως καλουμένης) - β	Marc. VI. 30.	
12		Matth. XIV. 15. Marc. VI. 35. Ioh. VI. 3 f.	
18		Matth. XVI. 13. Marc. VIII. 27.	
21	ἐπεῖν) λέγειν β		
22		Matth. XVI. 21. Marc. VIII. 31.	
23	ἐλθεῖν) ἔρχεσθαι β		
¶	καθ' ἡμέραν) - ε		
24		Matth. XVI. 25. Marc. VIII. 35. Infr. c. XVII. 33. Ioh. XII. 25.	
26		Matth. X. 32. Marc. VIII. 33. Infr. c. XII. 8.	
27	ἐσώτων) ἐσώτες δ		
28	ἰωάννην καὶ ιάννων) ιάννων καὶ ιωάννην δ	Matth. XVII. 1. Marc. IX. 2.	
33	δ) - β		
39	σπαράσσει) ρίσσει καὶ σπα- ράσσει β		
43	ἐπε) Vid. Gnom.		Periochia , quam Millius h. l. ex Gotho refert, ex- stat etiam in Cor- rectorio Latino Bibliorum : Di- xit Petrus, Domi- ne, quare nos non potimus ejicere illud ? Iesu au-
			Luc. IX.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc. IX.			
43			
44		Matth. XVII. 22. Marc. IX. 30.	
46		Marc. IX. 33 f.	
47	ἰδῶν) εἰδὼς ε	Matth. XVIII. 2. Luc. IX. 47.	
48	ἔσαι) εἰσὶ δ	Marc. IX. 38.	
49			
50	ημῶν, ὑπὲρ οὐμῶν) οὐμῶν, ὑπὲρ οὐμῶν α		ū. ī. ī. Lectio fir- ma. Vide f. ad. Marc. IX. 40.
54	ώς καὶ οὐλιας ἐποίησε) - ε		
55	οὐμεῖς;) - γ		
56	οὐ μεῖς;) σᾶσαι) - δ		
¶	γάρ) - δ		
X. 1	εἰδομένοτα) εἰδομήκοντα δύο δ		Cogitare possit a- liquis, numerum præciliū suisse 72, quem Lucas poluerit versu 1, & rotunde 70, versu 17.
2		Matth. IX. 37.	
3		Matth. X. 16.	
7		Matth. X. 10.	
9		Matth. X. 7.	
II.	οὐμῶν) οὐμῶν εἰς τοὺς πόδας οὐμῶν β		
¶	ἐφ οὐμᾶς) - β		Severior sermo jam, quam ver- su 9.
			Luc. X.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Luc. X.			
13	καθίμεναι) καθίμενοι γ	Matth. XI. 21.	
14	ἐν τῇ κρίσει) ~ δ		
16			
17	ἔβδομήκοντα) ἔξιδομήκοντα δύο ε	Matth. X. 40. Ioh. XIII. 20.	
21	τῷ πνεύματι) τῷ πνεύματι	Matth. XI. 25.	
	τῷ ἀγίῳ ε		
22	πάντα) καὶ σραφεῖς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε, πάντα δ		
23		Matth. XIII. 16.	
25		Matth. XXII. 35. Marc. XII. 28.	
27		Deut. VI. 5. Lev. XIX. 18.	
28		Lev. XVIII. 5.	
35	ἴξελθων) ~ ε		
39	τὸν λόγον) τῶν λέγων δ		
XI. 2		Matth. VI. 9.	
2. 4	ἵματι ὁ ἐν τοῖς ὄυρανοῖς & γεννθήτω μsq. γῆς & ἀλλὰ μsq. πονηροῦ) ~ γ		Vid. App. P. II ad h. l. ubi brevita- tem formulæ a- pud Lucam anti- quissimi testes, etiam Græci, comprobant. Po- stea ex Matthæo est amplificata.
5	ἐίπη) ἐρεῖ α		
6	μου) ~ ε		
8	λέγω) Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l.		¶ si ille persevera- verit pulsans di- co habet Vulg. ipseque Tertulli- anus.
¶	ὅσων) ὅσον ε		δώσει) dabit Em- phasis.
			Luc. XI.

Variantes	Parallela	Notulae
Luc. XI.		
9	Matth. VII. 7.	ἐγερθεὶς) excitatus. Emphasis.
10 διογύζεται) διοιχθίζεται β		
11		ἀρτον, dist.
13 ἀγαθὰ δόματα) δόματα ἀ- γαθὰ δ		
13 ἄγιον) ἀγαθὸν δ		
14	Matth. XII. 22.	
15	Marc. III. 22.	
16	Matth. XII. 38.	
24		ἀνάπτασιν dist.
28 αὐτὸν) - γ		
29 πονηρὰ) γενεὰ πονηρὰ β		
¶ ἐπιζητεῖ) ζητεῖ ε		
¶ τοῦ προφήτου) - β		
32 ἀνδρες usq. ὥδε) - ε		
¶ τιμεῖ) τιμεῖται β		
33 δε) - ε		
¶ κρυπτὸν) κρυπτὸν δ. κρύ. πτν β	Matth. V. 15. Marc. IV. 21. Supr.c.VIII. 16.	
34 ὅλον) καὶ ὅλον δ	Matth. VI. 22.	
35		μὴ, Germ. Ob. Sequitur Indicativus.
36		ὅλον φωτ.) Emphasis est in ὅλον. Confer μέρος, mox. Φωτεινὸν ὅλον) Emphasis est in Φωτεινόν. Confer φωτί- ζη, mox. Sæpe duo ver- ba inverso ordine in duobus ponuntur incisis, ita, ut in utroque inciso prius ver- bum emphasis habeat. Matth. XXIV. 33. 34. Ioh. VIII. 21. 24. XIV. 1 seqq. 1 Cor. VII. 22.
	O o o o o	Luc. XI.

Luc. XI.	Variantes	Parallelia	Notulae
36			Gal. IV. 25. Eph. II. 1. 5. Phil. II. 7. 8. ac. II. 18. 22. Analogia ex- emplorum ostendit, non esse inanem subtilita- tem.
39 &c.		Matth. XXIII. 25. &c.	
42	ἔδει) δὲ ἔδει δ		
44	γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑπο- κριται) - β		
49		Matth. XXIII. 34.	
53	ἀποσοματίζειν) ἀποσομί- ζειν ε		
XII. 1		Matth. XVI. 6.	
2		Supr. c. VIII. 17.	
3		Matth. X. 27.	
7		Matth. X. 30. Infr. c. XXI. 18.	
8		Matth. X. 32. Marc. IX. 38. Supr. c. IX. 26.	
11		Matth. X. 19. Infr. c. XXI. 12.	
15	τῆς) πάσης δ		
	ἀυτοῦ alterum) ἀυτῷ β		
22		Matth. VI. 25.	
31	πάντα) - δ		
33		Matth. VI. 19.	
36	ἀναλύσει) ἀναλύσῃ γ		
48	ἀιτήσανσιν) ἀπαιτήσουσιν ε		
51		Matth. X. 34.	
54		Matth. XVI. 2.	
58		Matth. V. 25.	
XIII. 5	μετανοῦτε) μετανοήσυτε β		
7			τρία) i.e. Hic an- nus, quo venio, tertius est.
			Luc. XIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc.			
XIII. 15	ὑποκριταὶ) ὑποκριτὰ β		
18		Matth. XIII. 31. Marc. IV. 30.	
20	πάλιν) καὶ πάλιν ε	Matth. XIII. 33.	
21	ἐνέκρυψεν) ἔκρυψεν δ		
¶	ἀλεύρου σάτα τρία) ἀλεύροι δ		Vid. Gnom.
24		Matth. VII. 13.	
25			ἀφ' οὗ) Apodosis incipit verlu 26. ἴσε· dist.
¶			
27		Matth. VII. 23.	
28		Matth. VIII. 11.	
30		Matth. XIX. 30.	
32			τελειοῦμα) Gali- læam relicturus.
34		Matth. XXIII. 37.	
35	ἔρημος) - β		ἔρημος ex Matth. huc illatum. Non- dum erat domus ἔρημος. Restabat introitus regalis.
¶	λέγω δὲ) αἰμήν δὲ λέγω ε		λέγω δὲ) Firma lectio.
XIV. 5	ὅρος) υἱὸς δ		
11		Matth. XXIII. 12.	
12	γέννηται) γενίστεται γ		
15	ἄρτον) ἄριστον δ		
21	ἰκεῖνος) - γ		
26		Matth. X. 37.	
28	θέλωτ) ὁ θέλωτ δ		
¶	πρὸς) ἐις δ		
34	δὲ) δὲ καὶ δ	Matth. V. 13. Marc. IX. 50.	
XV. 1	πάντες) - δ	Matth. XVIII. 12.	
4			
12	ἐπιβάλλον) ἐπιβάλλον μοι γ	Ooo oo 2	Luc. XV.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Luc.			
XV. 14	ὑστερεῖθαι) τοῦ ὑστερεῖθαι δ		
17	ἐγώ δὲ) ἐγώ δὲ ἀδει β		δὲ) Vim habet vocula.
19	καὶ) - ε		
21	καὶ secundum) - δ		
22	ἐξενέγκατε) ταχέως ἐξενέγκα- τε δ		
24	καὶ secundum) - ε		
32	καὶ ἀπολωλῶς ήν) ἀπολω- λῶς ε		ζει) Non subau- ditur σὲ, sed pa- uditur ratiō con- vivii versu 23 instituti.
XVI. 13		Matth. VI. 24.	
16		Matth. XI. 13.	
17		Matth. V. 18.	
18		Matth. V. 31. XIX. 7. Marc. X. 2.	
25	ἀπέλαβες) ἀπέλαβες σὺ δ		
25	τὰ ἀγαθά σου) τὰ ἀγαθὰ δ		
26	ἔνθεν) ἐντεῦθεν ε		
XVII. 1		Matth. XVIII. 6. Marc. IX. 42.	
3	δὲ) - ε		
¶	ἢς σὲ) - β		Matth. XVIII. 15.
4	ἢς σε) - ε		
¶	ἢπι σὲ) - δ		
6	ἴχετε) ἰχετε ε		Matth. XVII. 20.
7			ἴρει , dist.
8	ἴως) ἴως ἀν γ		
9	διαταχθέντα) διαταχθέντα ἀυτῷ δ		
10	ὅτι prius; - ε		
21	ι;) - δ		ἐντὸς ὑμῶν) intra- vos, mitten unter Luc. XVII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Luc. XVII.21			
23	η) - β	Matth. XXIV. 23.	
24	ό) καὶ ο ε		
33		Supr.c.IX. 24. Ioh. XII. 25.	
36	δύο μερ. ἀφεθίσται) - δ		
¶	ό εῖς) εῖς γ		
37	οι) καὶ οι	Matth. XXIV. 28.	
XVIII.4	ηθίλητεν) ηθελεν δ		
7	μακροθυμῶτ) μακροθυμεῖ β		
8	λέγω) ταὶ λέγω ε		
9	καὶ prius) - ε		
II			σαθεῖς,) dist.
14	η) ηπερ β	Matth. XIX. 13. Marc. X. 13.	
15		Matth. XIX. 16. Marc. X. 17.	
18		Ex. XX. 12 f.	
20 fin.	σου) - ε		
25 med.	ἐσελθεῖν) διελθεῖν γ	Matth. XX. 17. Marc. X. 32.	
31		Matth. XX. 29 f. Marc. X. 46.	
35			
38	μητῶν) - ε		
XIX.2.	καλούμενος) - δ		
4	ἐκείνης) δι' ἐκείνης ε		
5	γάρ) - γ		
8	κύριον) μητοῦν γ		
10		Matth. XVIII. 11.	
		Ο ο ο ο ο 3	
			Luc. XIX.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Luc.			
XIX. 12.		Matth. XXV. 14. Marc. XIII. 34.	
26		Matth. XXV. 29. Supr. c. VIII. 18.	
27			ἐκείνους τοὺς) diff.
29		Matth. XXI. 1. Marc. XI. 1.	
45		Matth. XXI. 12. Marc. XI. 11.	
46		Ies. LVI. 7.	
XX. 1	ἐκείνων) - δ	Matth. XXI. 23. Marc. XI. 27.	
5	οὐν) - δ		
9	ἀνθρωπος) ἀνθρωπός τις δ	Matth. XXI. 33. Marc. XII. 1.	
14	δεῦτε) - ε		
17		Pf. CXVIII. 22.	
18		Matth. XXI. 44.	
19	ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς) γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς δ		
¶	τὸν λαὸν) - δ		
20		Matth. XXII. 16. Marc. XII. 31.	
24	ἐπιδεῖξατε) δεῖξατε ε		
27	ἀντιλέγοντες) λέγοντες ε	Matth. XXII. 23. Marc. XII. 18.	
28	ἐξανασήσῃ) ἐξανασήσει β	Deut. XXV. 5.	Per se post Sub. junctivum est Indicativus. Vid. LXX Deut. XX. 5 seqq.
31	ἀντὶν,) ἀντὶν ὠσάντως, γ		
34	ἀποκριθεῖς) - δ		
34.35	ἐκγαμίσκονται) ἐκγαμίζο- ται δ		
37		Exod. III. 6.	

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Iuc. XX. 41		Matth. XXII. 41. Marc. XII. 35.	
42		Pſ. CX. 1.	
46		Matth. XXIII. 5. Marc. XII. 38.	
47		Matth. XXIII. 14. Marc. XII. 40.	
XXI. 1		Marc. XII. 41.	
5		Matth. XXIV. 1. Marc. XIII. 1	
12		Supr. c. XII. 11. Marc. XIII. 9.	
14	εἰς τὰς καρδίας) ἐν ταῖς καρ- δίαις γ		
16		Matth. X. 21.	
17. 19.		Matth. XXIV. 13. Marc. XIII. 13.	
18		Matth. X. 30.	
19	κτήσαθε) κτήσεσθε β		
20		Matth. XXIV. 15. Marc. XIII. 14.	
23	ἐν ante τῷ) - β		
25	ἐν ἀπορίᾳ, ἥχουσις), ἐν ἀπο- ρίᾳ ἥχους β	Matth. XXIV. 29. Marc. XIII. 24.	Vid. Appar. P. II ad h. l. ubi præ- cipui codices hanc firmant le- ctionem, ἐν - ἥ- χους. Non dici- tur θαλασσα καὶ σαλος, dicitur χος καὶ σαλος. & hic & illud ἀπορίαν afferent hominibus.
28 f.		Matth. XXIV. 32. Marc. XIII. 28.	τούτων) Non re- fertur pronomen ad v. 25, sed ad superiora.
30	ἥδη alterum) - γ		Luc. XXI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Luc.			
XXI. 34	βαρυθῶσιν) βαρυθῶσιν ε	Matth. XXIV. 42. Marc. XIII. 33. Supr. c. XII. 35.	
36	τᾶντα) - δ		τᾶντα) haec, ci- teriora, urbi e- ventura.
XXII. 1.			σαθῆναι) stare, in ILLO dic, judicii.
3		Matth. XXVI. 1 f. Marc. XIV. 1.	
5	ἀργύριον) ἀργύρια ε	Matth. XXVI. 14. Marc. XIV. 10.	
7		Matth. XXVI. 17. Marc. XIV. 12.	
12	ἀνάγαιον) ἀνάγαιον β		
14		Matth. XXVI. 20. Marc. XIV. 17.	
18	ἀπὸ τοῦ γῦν) ἀπὸ τοῦ γῦν ἀπὸ γ		
25			καλοῦνται) Me- dium : sie lassen sich pennen.
30	ἐν τῇ βασιλείᾳ μου) - ε		μου,) dist.
¶	καθίσας) καθίσης δ		
32	ἐκλέπῃ) ἐκλίπῃ δ		
36	ἀράτω κτλ.) ἀρεῖ-- πωλήσει ε		Post imperativum indicativus, ut supra post sub- junctivum. Vid. Gnom.
¶	ἀγορασάτω) ἀγοράσει β		
37		Ies. LIII. 12.	
39		Matth. XXVI. 30. Marc. XIV. 26.	
40		Matth. XXVI. 36. Marc. XIV. 32.	
			Luc. XXII.

	Variantes	Parallelē	Notulæ
Luc.			
XXII. 42	βόύλει) βούλει, δ ¶ γηέθω) γενισω γ		
43 f.	αδφην ιση. γῆν) ~ ε		
47	άυτοὺς) αὐτῶς ε	Matth. XXVI. 47. Marc. XIV. 43. Ioh. XVIII. 2.	
¶	άυτέρ.) αὐτέρ. τοῦτο γάρ ση- μειον δεδώκει αὐτοῖς, ὅν δὲ Φιλίσω, αὐτός ἐσιν. ε		
49	πατάξομεν) πατάξωμεν δ	Matth. XXVI. 51. Marc. XIV. 47.	
52		Matth. XXVI. 55. Marc. XIV. 48.	
54 f.	άυτὸν εἰς) εἰς δ	Matth. XXVI. 57 f. 69. Marc. XIV. 53 f. 66. Ioh. XVIII. 12. 15. 25.	
55			ἀνλῆς καὶ) dist;
63		Matth. XXVI. 67. Marc. XIV. 65.	
66		Matth. XXVI. 63. Marc. XIV. 61.	
XXIII. 1		Matth. XXVII. 1 f. Marc. XV. 1 f. Ioh. XVIII. 28.	
2	ἔθρος) ἔθρος ἕμων β		
8	πολλὰ) ~ δ		
17		Matth. XXVII. 15. Marc. XV. 6. Ioh. XVIII. 39.	
23	καὶ τῶν ἀρχιερέων) ~ ε		
25	δὲ τὸν) δὲ αὐτοῖς τὸν δ		
26		Matth. XXVII. 31. Marc. XV. 26. Ioh. XIX. 16.	
30		Hof. X. 8.	
32		Matth. XXVII. 38. Marc. XV. 27.	
34		Matth. XXVII. 35. Marc. XV. 24. Ioh. XIX. 23.	
	P p P P P		Luc. XXIII.

Luc. XXIII.	Variantes	Parallelia	Notulae
35		Matth. XXVII. 39. Marc. XV. 29.	
38	ἐπιγέαφη) ή ἐπιγεαφή δ	Matth. XXVII. 37. Marc. XV. 36. Ioh. XIX. 19.	
39		Matth. XXVII. 44. Marc. XV. 32.	
44 f.		Matth. XXVII. 45. 51. Marc. XV. 33. 38.	ἐνάτης; -- ἡλιος) dist.
46	παραθίσομα) παραθίσεμα δ	Matth. XXVII. 50. Marc. XV. 37. Ioh. XIX. 30.	
47		Matth. XXVII. 54. Marc. XV. 39.	
50		Matth. XXVII. 57. Marc. XV. 42. Ioh. XIX. 38.	
51	δέ καὶ) δέ ε		
54	σάββατον) καὶ σάββατον ε		
55	δὲ) δὲ καὶ δ		
XXIV. I	καύ τινες σὺν ἀνταῖς) - γ	Matth. XXVIII. 1. Marc. XVI. 1. Ioh. XX. 11.	
10	ἰακώβου) ή ιακώβου β		
12	πέρις ἑαυτὸν, , πρὸς ἑαυτὸν δ		
13		Marc. XVI. 12.	
18	παροικεῖς) παροικεῖς ἐις β		
19	δέ) αἵ δ		
35			ἐγνώσην ἀυτοῖς) hat sich ihnen zu erkennen gegeben.
36	ὑμῖν.) ὑμῖν· ἐγώ ἔμαι, μὴ Φοβεῖσθε δ	Marc. XVI. 14. Ioh. XX. 19. Marc. XVI. 19.	
43	ἔφαγεν) ἔφαγε, καὶ τὰ ἐπίλοι- πα ἔδωκεν ἀντοῖς δ		
53	ἀμήν.) - α		

Ioh. I.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Ioh. I. 3			ἢ ὁ γέγονεν.) dist.
9			ἀνθρώπου, ἐρχόμενον) dist.
15			ἴμπροσθὲν μου γέγονεν) me prior sive potior factus est.
16 init.	καὶ) ὅτι δ		
18	ύπος) θεὸς ε		ὁ αὐτὸς) qui erat.
19	λευίτας) λευίτας πρὸς ἀυτὸν β		
20			καὶ-γησε- καὶ-σατο, καὶ-γη- σερ,) dist.
21		Deut. XVIII. 15. ὁ πρ.) der	
23		Ief. XL. 3.	
26			ὅδατε·) dist.
28	μηθαβαρᾶ) Βιθανία ε		
29	ὁ ιωάννης) - α		θεοῦ , δ) dist.
32	ώσει) ως β		ἵπ' αὐτόν· - αὐτὸν,) dist.
32 f.			
38	δὲ) - ε		
40	ῆν) δὲ ἦν ε		
42	μετοίαν) μετίαν δ		
¶	χρισός·) ὁ χρισός· ε		
43	ἀυτῷ) δὲ ἀυτῷ δ		
44	ὁ ἵστος;) Hoc repone post - αὐτὰ, aut in utroque com- mate subaudi. β		
51	πισεύεις;) πισεύεις· δ		
52	ἀπ' ἄρτι) - γ		
II. 9			τὸ ὕδωρ ἔνεστι τὸ, nota sub- iecti. das Wasser ist zu Wein worden.
12	ἔμειναν) ᔍμεινεν δ		
17	καταφάγεται) κατέφαγε ε	Ps. LXIX. 10.	
III. 2	τὸν ἴντον) ἀυτὸν α		
5	Ἄυτὸν) καὶ εἶπεν ἀυτῷ, ἀμήν γ		Confer v. 3. 10.
12	πισεύετε δ	P p p p p 2	Ioh. III.

Ioh. III.	Variantes	Parallelia	Notulae
13			$\delta \omega\gamma$ qui erat.
14		Num. XXI. 8. 9.	
25 ιουδαίων) ιουδαίου δ			
27 λαμβάκειν) λαμβάγειν αφ' εἰσυτοῦ γ			
31 f. ἐπάρτω πάντων ἵστι. ργ) ~ ε			
36 μένει) μετεῖ δ			
IV. 1 κύριος) ἵπσους ε			
2 αὐτὸς) ~ γ			
3 πάλιν) ~ δ			
25 οἴδα) οἶδαμεν ε			
¶ μετοίας) μετίας δ			
30 οὖν) ~ γ			
35 ἔτι) ~ δ			
¶ τετράμυνος) τετράμυτον ε			τετράμυνος) Extrema pars Nisan, Ijar, Sivan, initium Thammuz. tum erat messis triticea in Galilaea.
42 δ χριστὸς) ~ γ			
44		Matth. XIII. 57.	
46 δ ἵπσους) ~ β			
V. 1			
2 ἐπὶ τῇ προβατικῇ) προβατικῇ δ			חַרְצָן) נִירְצָן i. e. pentecoste, cujuſ Haptarc respicitur verſu 37.
3 πολὺ) ~ δ			¶ τ. προβ.) bey der Schafeſtray.
¶ ξηρῶν) ξηρῶν, παραλυτικῶν δ			
3 f. ἐκδεχομένων usq. νοσήματι) ~ ε			
4 ἐταράσσετο) ἐτάρασσε δ			
8 seqq. κράββατον) κράββατον β			
16 καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι) ~ β.			Conatus occidendi accessit deumus verſu 18. Ioh. V.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Ioh. V.			
27			
30	πατρές) - β		
35	ἀγαλλιαθῆναι πρόσωραν) πρός έραν ἀγαλλιαθῆναι γ		
37			πάποτε) unquam, non, ut prophetæ v. gr. Ez. I. 28.) nendum, ut Christus.
39			ἐρευρᾶτε) Plane est indicati- vus, uti misfis v. 33. Ver- su 33 f. & versu 39 f. me- moratur laudabile quiddam in Iudeis, sed non sufficiens.
45	πατέρα.) πατέρα; γ		
VI. 1. 5.		Matth. X! V. 13 f. Marc. VI. 32 f. Luc. IX. 10 f.	
2	ἀυτοῦ) - β		
11	τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθη- ταὶ) - γ		
¶	ἴθελοι) ἴθελεν ε		
14	ὁ ινσους) - γ		
15	πάλιν) - δ		
16		Matth. XIV. 22. Marc. VI. 45.	
22	ἐκεῖνο ἐις δὲ ἐνέβησαν οἱ μαθη- ταὶ ἀυτοῦ) - β		
28	ποιῶμεν) ποιοῦμεν δ		
31		Pf. LXXVIII. 24.	
39	πατρές) - β		Correlata sunt: versu 39 <i>Mif- fio</i> (Patris) & <i>Cura Chri- sti</i> , versu 40 <i>Patris Vo- luntas</i> , & <i>Salus in Filio</i> .
¶	εἰ) - δ		
40	δὲ) γάρ β		
¶	πέμψαντός με) πατρός μου β		
¶	τὴν) ἐν τῇ ε		
42	ησοῦς) - δ		
		P p p p p 3	Ioh. VI.

Ioh. VI.	Variantes	Parallelia	Notulae
----------	-----------	------------	---------

44 ἐν) - δ
 45 τοῦ prius) - ε
 ¶ ἀκούσας) ἀκούων γ
 51 ἦν ἐγώ δώσω) - γ
 55 ἀληθῶς bis) ἀληθῆς ε
 58 ζήσεται) ζήσει δ
 59

Iesa, LIV, 13.

συναγωγὴ, διδάσκων) dist.

63 λαλῶ) λελέπηκα β
 64 μὴ) - δ
 69 τοῦ ζῶντος) - γ
 70 ὁ ἵντος) - δ
 71 ισκαριώτην) ισκαριώτου β

VII. 3 σου alterum) - ε
 8 ταύτην prius) - γ
 ¶ δύπω prius) οὐκ β
 9 δὲ) - γ
 ¶ αὐτοῖς,) αὐτὸς δ
 12 ἀλλοι) ἀλλοι δὲ δ
 16 ἀπεκρίθη) ἀπεκρίθη οὖν δ

21 f.

Θαυμάζετε. διὰ τοῦτο μωσῆς)
dist.

26 ἀληθῶς) - β
 29 ἐγώ) ἐγώ δὲ ε
 31 τούτων) - δ
 32 ὑπηρέτας) positum hoc ante
     ἴνα ε
 33 οὖν) οὖν αὐτοῖς ε
 34. 36 εἰμὶ) εἰμι β

εἰμι Verbum etiam profaci-
cum : respondet h. l. ἔλ-
θειν.

37 f. καὶ πινέτω ὁ) · καὶ πινέτω ὁ ε

με καὶ πινέτω. ὁ πιστεύων) dist.

Ioh. VII.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Ioh. VII.			
38		Zach. XIV. 8. <i>ρινσευτιν</i>) Locus singulariter parallelus est Zach. XIV. 8. in Haphtara <i>scenopagiae</i> v. 2.	
39	οὐδὲ δὲ		
¶	ἄγιον) — γ		
40	πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου) ἐκ τοῦ ὄχλου οὖν δὲ		
¶			δ) der
41 med.	ἄλλοι) ἄλλοι δὲ ε		
42		Mich. V. 1.	
52	ἐκ τῆς γαλιλαίας εἰ) γαλι-		
	λαῖος εἰ γ		
¶	ἐγένεται) ἐγείρεται γ		
53	ἐπορεύθη) ἀπῆλθος β		
53-VIII.	καὶ οὐδὲ μηκέτι ἀμάρτων)		Vid. Gnom. & App. P. II,
II	— ε		ubi γνωστὸν hujus peri-
			ochæ copiose asseritur.
VIII. 3	πρὸς ἀυτὸν) — β		
¶	ἐπὶ) ἐν ε		
4	ἀυτη κτλ.) τάυτην ἔμφομεν		
	ἐπαυτοφώρῳ μοιχευομένην		
	δ		
5	μωσῆς ἡμῶν) ἡμᾶν, μωσῆς δὲ	Lev. XX. 10.	
		Deut. XXII. 21.	
¶	λιθοβολεῖσθαι) λιθάζειν β		
6	κατηγορεῖν) κατηγορίαν κατ' δ		
¶	γῆτ.) γῆς, καὶ προσποιούμενος		
7	τὸν λίθον επ' ἀυτὸν) ἐπ' αὐ-		
	τὸν τὸν λίθον β		
¶	ἀυτὸν) αυτῆς δ		
9	ἀκούσαντες) ἀκούσαντες καὶ		
	ὑπὸ τῆς συγειδησεως ἐλεγ-		
	χόμενοι δ		
9	καθεῖς) καθεῖς γ		

Ioh. VIII.

Ioh.	Variantes	Parallela	Notulae
VIII. 9	πρεσβυτέρωι) πρεσβ. ἔως τῶν ἐχάτων δ		
¶	οὐσία) - δ		
¶	οὐσία) ἐσώσα ε		
10	καὶ μηδένα θεατήμενος πλὴν τῆς γυναικὸς) - β		
¶	η γυνὴ) - ε		
¶	ἐκεῖνοι) - β		
¶	ἐκεῖνοι οἱ κατήγοροι σου) - δ		
11	ἀυτῇ) - δ		
¶	κατακρίγω) κρινῶ ε		
¶	μηκέτι) ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ε		
13	μαρτυρεῖς) μαρτυρεῖς; δ		
14	η) καὶ ε		
15 f.			δυδένεια • καὶ) dist.
17		Deut. XIX. 15.	
20	οὐσίας) - α		
21			ἀμαρτία - ἀποθαν.) Emphasis est in ἀμαρτίᾳ.
24			ἀποθανεῖσθε - ἀμαρτ.) Em- phasis est in ἀποθανεῖσθε.
25	ὑμῖν,) ὑμῖν. δ		ἀρχὴν, - ὑμῖν,) dist. Vid. Gnom.
27	ἀυτοῖς) ἀυτοῦ ε		
28			- λαλῶ. - ἐστιν.) dist.
29	ο πατὴρ) - δ		
38	οῦν) - β		
¶	ο ἐωράκατε κτλ. οὐκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν β		
39	ἐποιεῖτε) ἐπ. ὄν ε		
40			ἀνθρωπον, δις) dist.
42	οῦν) - δ		

Ioh. VIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. VIII. 43			
44	τὸ ψεῦδος,), τὸ ψεῦδος γ		
46	ὑμεῖς) - β		γινώσκετε, - τὰς ἐμόν;) dist.
53	σὺ alterum) - β		dist. not.
54	ὑμῶν) ἡμῶν β		
58	γενέθλια) - δ		
59	διελθὼν οὐδ. ἀντῶν) - β		
IX. 8	τυφλὸς) προσωπίης β		γείτονες, - τὸ πρότερον,) dist.
15	καὶ οἱ) οἱ γ		
21	ἀυτὸς-έρωτ.) ἀυτὸν ἔρωτίσα-		
	τε, ἀυτὸς ἡλικίαν ἔχει ε		
28	ἀυτὸν) οὖν ἀυτὸν ε		ἔξελένσεται καὶ) dist.
34	ὅλος) ὅλως ε		ὑμῶν,) dist.
36	τίς) καὶ τίς δ		
X. 8	ῆλθον) πρὸ ἐμοῦ ἦλθον δ		πρ. i. Sequior lectio, ut do-
			cet præsens in εἰτι.
9			ἔξελένσεται καὶ) dist.
14	γινώσκομα γ υπὸ τῶν ἐμῶν)		ὑμῶν,) dist.
	γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ γ		
16	ἀκούσουσι) ἀκούσωσι γ		
26	καθὼς εἶπον ὑμῖν) - δ		
27 f.			ἀκούει, - ἀντά-θοῦσί μοι,-
			- ἀντοῖς- αἰῶνα,-μον. dist.
29	δέ...μείζων) δ- μείζον δ		
33	λέγοντες) - β		
¶	σὺ) - δ		
34		¶LXXXII. 6.	
36			διπέσειλεν) Iehovah Sabaoth misit me, habet Haphtara Encæniorum (v. 22.) Vid. Zach. II. 15.
42	ἐκεῖ) - δ	Qqq qqq	XI. 27

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Joh. XI.			
27	ο χριστός,) ~ δ		
29			αὐτόν) dist.
30	δε) ~ γ		
39	γάρ ἐστι.) ἐστι. γ		
41	εἰς ὃ τεθυηκές κείμενος) ~ γ		
46	αὶ) ὅσα γ		
51			προεφήτευσεν, ὅτι) dist.
52	ἴνα καὶ) ίνα ε		
54	ἐκεῖθεν) ~ δ		
57	καὶ prius) ~ γ		τι - ὑμῖν ; - ἔορτήν ;) dist.
XII. 1	ἐκ τεράν) ἐπ τεράν ὁ ἵστονς γ		ὁ ἵστον addunt veteres.
4	σίμωνος) ~ β		
7	εἰς αἱρ. τετέρηκεν) ίνα εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τηρήσῃ β		
12		Matth. XXI. 1. Marc. XI. 1. Luc. XIX. 29.	
13	βασιλεὺς) ο βασιλεὺς δ	Pf. CXVIII. 26.	
14		Zach. IX. 9.	
17	ὅτε) ὅτι ε		
18	ῆκουσε) ἤκουσαν β		
19	ἀφελεῖτε) ἀφελοῦμεν δ		
¶	οὐδέν;) οὐδέν. γ		
25		Matth. X. 39.	
26	καὶ) ~ β		
31	τούτου prius) ~ γ		διακονῆ τις) Emphasis est in διακ.
32	πάντας) πάντα ε		τις - διακονῆ) Emphasis in τις est.
34	δεῖ) ὅτι δεῖ ε		
35	μεθ' ὑμῶν) ἐν ὑμῖν β		
38 sq.		Iesa. LIII. 1. VI. 10.	Joh. XII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Ioh. XII.			
40	ἰάσωμαι) ιάσομαι β	Matth. XIII. 14. Act. XXVIII. 26.	
41 med.	ἀντοῦ) τοῦ θεοῦ ε		
47	πισένσῃ) Φυλάξῃ δ		
XIII. 1			ἀντούς) dist.
2	ἴδη) - δ		
3	ό ἵντομές) - δ		
10			λέλουμένος-νίψαθαι) λούεται, corpus: νίπτεται, manus, pes &c.
12	καὶ ἔλαβε usq. ἀναπεσών) ἔλαβε τὰ ἴματα ἀντοῦ, καὶ ἀναπεσών δ		
20		Matth. X. 40.	
23	τῶν) ἐκ τῶν β		ἴγαπα) Paraphrasis nominis τῶν
25	δὲ) οὐ γ β		
¶	ἐκεῖνος) ἐκεῖνος δέτως δ		ἐπιπεσῶν - σῆθος) Hoc ma- jus quiddam est, quam il- lud, quod v. 23 præmitti- tur, ἢν ἀρα. ἐν τῷ κόλπῳ.
27	οὖν) - γ		
30 f.	νῦξ, κτλ.) νῦξ. "Οτε οὖν ἐξηλθε, λέγει ε		Tenenda lectio νῦξ, ὅτε ἐξ- ῆλθε.
33		Cap. VII. 34.	
36	ὅπου) ὅπου ἐγὼ ε		
¶	μοι alterum) - γ		
XIV. 1	μὴ) καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς ἀντοῦ, Μὴ ε		πισένετε ἐις-) Emphasis est in πισένετε.
2	πορεύομαι) ὅτι πορεύομαι ε		ἐις ἐις πισένετε) Emphasis in ἐις ἐμὲ est.
		Qqq qq 2	Ioh. XIV.

Ioh.
XIV. 2 f.

Variantes

Parallelia

Notulae

3 καὶ secundum) - ε

9 καὶ πῶς) πῶς δ

11 μοι prius) - β

¶ μοι alterum) - δ

11

12 μου) - γ

14 αἰτήσατε) αἰτήσατέ με δ

17 μένει) μενεῖ δ

22 τί) καὶ τί δ

23 εἶπον,) - β

¶ πατήρ μου) πατήρ β

30 κόσμου) κόσμου τούτου ε

¶ οὐκ ἔχει) οὐρίσει β

XV. 7 αἰτήσεις) αἰτήσαθε δ

8 γενήσεις) γένησε ε

11 μείνῃ) ἦ γ

20 λόγου) λόγου μου δ

Cap. XIII. 16.

Math. X. 24.

Luc. VI. 40.

25

26 παρὰ τοῦ πατρὸς) - δ

XVI. 3 ποίησιν) ποίησουσιν ὑμῖν ε

7 ὑμῖν prius) - γ

¶ γὰρ) γὰρ ἐγώ δ

10 μου) - δ

Pf. LXIX. 5.

Ioh. XVI.

τόπον ὑμῖν) Emphasis est in
τόπον.ὑμῖν τόπον) Emphasis est in
ὑμῖν.

Φίλιππε; ὁ ἐωρακὼς) dist.

μοι ὅτι - πατρὶ, καὶ - μοι. ε
δὲ μὴ, διὰ - μοι.) dist.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Ioh.			
XVI. 15	λύψεται) λαυθάρει γ		
16	ὅτι) ὅτι ἔγω ε		
19	οὐν) - β		
25	ἀλλ') - γ		
27	ἴγω) - δ		
31			πισένετε.) fine interrogatio- ne. Imperativus urgetur a cap. XIV. 1, donec h. l. resultat Indicativus plane categoricus.
XVII. 1	καὶ post ἵνα) - γ		
2	δώσῃ) δώτει δ		
11	δὺς) ὁ δ		
	ο β		
12	δὺς) ο ε	Pf. CIX. 17.	Confer v. 2.
14			δύκ εἰτίν ἐκ τοῦ κόσμου) δύκ εἰτίν habet emphasin.
16			ἐν τοῦ κόσμου οὐκ εἰτί) ἐκ τοῦ κόσμου habet emphasin.
17	τοῦ) - β		
20	πισεντόμιτωι) πισενόμιτωι β		
23	καὶ, ante ἵνα) - δ		
¶	ηγάπησας prius) ηγάπησε		
24	δύς) ο δ		
XVIII. 1	τῶν) - β	Matth. XXV f. 30. Marc. XIV. 26. Luc. XXII. 39.	
2		Matth. XXV f. 47. Marc. XIV. 43. Luc. XXII. 47.	
9		Cap. XVI f. 12.	
		Q q q q q 3	Ioh. XVIII.

Ioh. XVIII.	Variantes	Parallela	Notulae
10		Matth. XXVI. 51. Marc. XIV. 47. Luc. XXII. 49.	
11	μάχαιραν) μάχαιραν σου δ		
12		Matth. XXVI. 57. Marc. XIV. 53. Luc. XXII. 54.	
15	ἄλλος) ὁ ἄλλος δ	Matth. XXVI. 58. Marc. XIV. 54. Luc. XXII. 54 f.	ἄλλος fine articulo , lectio firma.
20	τῇ) - α		Absentia articuli habet vim distributivam h. l.
¶	πάντες) πάντοτε δ		
24	ἀπέσειλεν) ἀπέσειλεν οὖν ε		
28	πρωΐα) πρωΐ γ	Matth. XXVII. 2. Marc. XV. 1. Luc. XXIII. 1.	
32		Cap. III. 14. XII. 32 f.	
37			λέγεται, ὅτι) dist.
39		Matth. XXVII. 15. Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17.	
40	πάλιν) - ε		
XIX. 1 f.		Matth. XXVII. 26 f. Marc. XV. 15 f.	
3 init.	καὶ) καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν, καὶ β		
4	οὖν) - β		
6 med.	αὐτὸν) - ε		
7	νιὸν θεοῦ) θεοῦ νιὸν β		

Ioh. XIX.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Ioh. XIX. 10	$\sigma\tilde{\nu}\nu$) - β		
13	$\tau\tilde{o}\tilde{u}tov \tau\tilde{o}\tilde{v} \lambda\tilde{o}\gamma\tilde{o}v$) $\tau\tilde{o}\tilde{u}tav \tau\tilde{a}v$ $\lambda\tilde{o}\gamma\tilde{o}v \delta$		
14	$\delta\tilde{e}$ alterum) $\tilde{h}v \beta$		
¶	$\tilde{e}\kappa\tau\tilde{v}$) $\tau\tilde{e}\kappa\tau\tilde{v}$ β		
16	$\tilde{h}\gamma\alpha\gamma\tilde{o}v$) $\alpha\pi\tilde{h}\gamma\alpha\gamma\tilde{o}v$ ε		
16 f.		Matth. XXVII. 31. Marc. XV. 20. Luc. XXIII. 26.	
19		Matth. XXVII. 37. Marc. X V. 26. Luc. XXIII. 38.	
21	$\tau\tilde{a}v iou\tilde{d}ai\tilde{a}wv$) - ε	Matth. XXVII. 35. Marc. XV. 24. Luc. XXIII. 34.	
23			
24		Pf. XXII. 19.	
26	$i\tilde{d}e$) $i\tilde{d}o\tilde{u} \delta$		
28	$\tilde{h}\delta\tilde{v}$) - ε		
28 f.		Matth. XXVII. 48. Marc. XV. 36. Pf. LXIX. 22.	
30		Matth. XXVII. 50. Marc. XV. 37. Luc. XXIII. 46.	
31	$i\tilde{e}\kappa\tilde{i}\nu\tilde{o}v$) $i\tilde{e}\kappa\tilde{i}\nu\tilde{o}v$ β		Ioh. XIX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. XIX. 35	$\kappa\alpha i$ post $\eta\alpha$) - δ		
36	$\alpha u t o \bar{u}) \alpha \pi' \alpha u t o \bar{u}$ δ	Ex. XII. 46.	
37		Zach. XII. 10.	
38	$\tau o \bar{u} i n s o \bar{u}$ medium) $\alpha u t o \bar{u}$ δ	Matth. XXVII. 57. Marc. XV. 42. Luc. XXIII. 50.	
40	$\dot{\nu})$ - ε		
XX. 1		Matth. XXVIII. 1 Marc. XVI. 1. Luc. XXIV. 1.	
5			$\kappa e i m e n a$ τὰ ὁθόνια) Empha- sis est in κείμενα.
6			τὰ ὁθόνια κείμενα) Emphasis est in ὁθόνια.
8	ἀλλος) - δ		
11	$\tau \bar{o}$ μυητείον) $\tau \bar{o}$ μυητείω α		
11 f.		Marc. XVI. 9.	
17	$\mu o u$ secundum) - δ		$\alpha \pi t o u$ ούπω) dist.
18		Marc. XVI. 10.	
19		Marc. XVI. 14. Luc. XXIV. 36.	
25	$\tau \bar{u} p o v$ alterum) $\tau \bar{o} p o v$ β		
22			$\epsilon \nu e f \bar{u} t i s \epsilon$, $\kappa \alpha i$) dist.
29	$\pi e p i s e u k a s$) θωρᾶ, $\pi e p i-$ seukas ε		Thoma omissum, firmior le- ctio.
30 f.			$\tau o \bar{u} t \bar{o}$ τεῦτα) dist.
XXI. 1	$\tau o i \bar{s}$ μαθηταῖς) - ε		
3	$\epsilon v \bar{e} \beta n s a v$) $\alpha v \bar{e} \beta n s a v$ ε		
¶	$\dot{\epsilon} u \theta \bar{u} \varsigma$) - γ		
4	$\dot{\epsilon} u \varsigma$) $\dot{\epsilon} p i$ γ		
5	οὐ̄) - ε		
12	$\tau \bar{o} v$ μαθητῶν) - ε		

Ioh. XXI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Job.			
XXI. 15	οἱ ἵπποις) - δ		- ἀρνία <i>Lacammer.</i>
16	πρόβατα) ἀρνία ε		πρόβατα <i>Schafstein.</i> Vid. Lat. & Syr.
17			πρόβατα <i>Schafe.</i>
23	αὐτῷ) - δ		
Aet. I. 7			οὐχὶ μάκρη) Vis particulae οὐ strictè cadit super pronoun.
13	ἰάκωβος καὶ ιωάννης) ιωάννης	Matth. X. 2. Marc.	
	καὶ ιάκωβος γ	III. 14. Luc. VI.	
		13.	
14	καὶ τῇ δεκάτῃ) - δ		
15	μαθητῶν) ἀδελφῶν δ		
16	τάυτην) - δ	Pf. XLII. 10.	
17	σὺν) εἰν β		
20		Pf. LXIX. 26. CIX. 8.	
II. 7	δὲ) δὲ πάντες δ		πάντες inferunt alii.
8			ἡγεμόνθρου,) dist. Periodus clauditur versu II.
16		Ioel II. 31.	
17	ἐρύπνια) ἐρυπνίοις β		
22	καὶ tertium) - γ		
23	λαζόντες) - ε		
24	θανάτου) ἀδου β		
25		Pf. XVI. 8 f.	
30	τὸ κατὰ σάρκα ἀνασήσεων τὸν χριστὸν) - α	Pf. LXXXIX. 4 f.	τ. ρ. σ. α. τ. χ. Periphrasis Græcorum recentiorum.
31	οὐ) οὔτε γ		
31	ἢ ψυχὴ ἀντοῦ) - β		
¶	ἢ δὲ) οὔτε β		
34		Pf. CX. 1.	
36	ὅτι καὶ) ὅτι ε	R r r r r	Aet. II.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Aet. II.			
36	καὶ χρισὸν ἀντὸν) ἀντὸν καὶ χρισὸν β		Lectione firmior, ἀντὸν καὶ χρισὸν
37	λοιποὺς) - δ		κύριον) Confer κυρίω v. 34.
38	ζῷη) - γ		χρισὸν) Confer χρισοῦ v. 31.
¶	χρισοῦ) - δ		
40	διεμαρτύρετο) διεμαρτύρατο β		
41	ἀσμένωε) - ε		
41 f.			τριχίλιαι· ήσαν) dist.
47, III. I	τῇ -- πέτρος) ἐπὶ τῷ, ἀντὸν πέτρος β		τῇ ἐκκλησίᾳ omisum, firmior lectio.
II. 3	ἐλεημοσύνην) ἐλεημοσύνη λα-		Varie appellatur cœtus fide-
	βεῖν δ		lium, donec, constitutio-
11	τοῦ ιαθέντος χωλοῦ) ἀντοῦ α		nem suam nactus, demum
13	ὑμεῖς) ὑμεῖς μὲν β		ecclesiae nomen habet cap.
18	ἀντοῦ, παθεῖν τὸν χρισὸν)		V. 11.
	παθεῖν τὸν χρισὸν ἀντοῦ β		
20	προκεχειρισμένον) προκεκη- ρυγμένον ε		
21	πάντων) - β		
¶	ἀπ' εἰδῶνς) - γ		
22		Deut. XVIII. 15.	
23 f.			
25	ἵνοι) οἱ οἵοι β		λαοῦ καὶ) dist.
¶	ἵμαν) ὑμῶν δ	Gen. XII. 3.	
26	ἱησοῦν) - β		
			Aet. IV.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
A&t. IV.			
3	ἔθεντο) ἔθεντο αὐτοῦ; δ		
5	ἐις) εἰς β		
11		Pf. CXVIII. 22.	
14	δὲ) τὲ γ		
25	ἢ ὁ πιευματι ἀγ' φ β	Pf. II. 1.	
¶	δαυὶδ) του πατέρος ημῶν δα- υὶδ γ		ἔτη; και - κενά.) diff.
27	ἐν τῇ πόλει ταύτῃ) - δ		
¶	λαοῖς) λαὸς ε		
30	σὲ) - ε		
¶	ἀγίου) - ε		
V. 15	ἀυτῷ.) Vid. App. ad h. l.		
23	ἔσωτας) ξεω ἔσωτας ε		ξεω inserit Erasmus, prope folus.
32	ἀυτοῦ) - β		
34	ἀποσέλους) αὐθράπους β		
36	προσεκολήθη) προσεκλήθη γ		
37	ικατὸν) - γ		
41	ἀυτοῦ) - β		ἀυτοῦ omittitur. Eleganter.
VI. 8	πίστεως) χάριτος β		
9	τῆς λεγομένης) τῶν λεγομέ- των δ		
10	ῳ) ὃ δ		
13	βλάσφημα) - β		
¶	ἀγίου) ἀγίου τούτου δ		τούτου addidere quidam.
VII. 2		Gen. XII. 1.	
5	ἀυτῷ δοῦνα) δοῦνει ἀυτῷ β		
6			κακώτευσιν, ἔτη) diff. coll. accent. Gen. XV. 13.
8	οὐτᾶς) οὗτος ε	Gen. XVII. 10.	
9		Gen. XXXVII. 23	
13			die, wodurch gab sich zu erken- nen.
		Rrrrr 2	A&t. VII.

A&t.	Variantes.	Parallelæ	Notulae
VII. 14	$\sigmaυγγένειαν$) $\sigmaυγγίνειαν$ $\acute{a}ντοῦ \epsilon$		
17		Ex. I. 7.	
20	$\pi\alpha\tauρὸς$) $\pi\alpha\tauρὸς$ $\acute{a}ντοῦ \epsilon$	Ex. II. 2.	
22	$\acute{e}\rho\gammaοις$) $\acute{e}\rho\gammaοις$ $\acute{a}ντοῦ \beta$		
30	$\kappa\omega\rho\iota\omega$) - δ		
¶	$\Phi\lambda\omega\gamma\iota\pi\varphi\delta\omega$) $\pi\omega\dot{\iota}\Phi\lambda\omega\gamma\delta\omega$ β		
35	$\acute{a}\rho\chi\omega\tau\omega$) $\acute{a}\rho\chi\omega\gamma\omega$ β		$\acute{a}\rho\chi\omega\gamma\omega$ plus quam $\acute{a}\rho\chi\omega\tau\omega$.
37	$\acute{u}\mu\omega\omega$ prius) - ϵ	Deut. XVIII. 15.	
¶	$\acute{a}ντοῦ \acute{a}κούσεω\delta\omega$) - δ		
38		Ex. XIX. 3.	
39 f.	$\tau\omega\dot{\iota}s$ $\kappa\omega\delta\iota\omega\iota\omega$) $\tau\omega\dot{\iota}$ $\kappa\omega\delta\iota\omega\iota\omega$ δ	Ex. XXXII. 1.	
42		Amos V. 25.	
43	$\acute{r}\acute{e}\mu\varphi\acute{a}\omega$) $\acute{r}\acute{e}\varphi\acute{a}\omega$ γ		
44	$\tilde{n}\nu$) $\tilde{n}\nu$ $\acute{e}\nu$ δ		
45		Iof. III. 14.	
48	$\nu\omega\omega\iota\omega$). - β	Iof. LXVI. 1.	$\nu\omega\omega\iota\omega$ omissum, firma lectio.
52	; $\kappa\omega\acute{i}$ $\acute{a}\pi\acute{e}\kappa\tau\omega\tau\omega\omega$) $\kappa\omega\acute{i}$ $\acute{a}\pi\acute{e}\kappa\tau\omega\tau\omega\omega$; β		
VIII. 10	$\pi\acute{a}\nu\tau\epsilon\omega$) - ϵ		
¶	$\acute{h}\acute{m}\omega\acute{g}\acute{d}\omega\acute{l}\omega$) $\acute{h}\acute{m}\omega\acute{g}\acute{d}\omega\acute{l}\omega$ $\mu\omega\gamma\acute{a}\omega$ - $\lambda\omega \epsilon$		
13	$\gamma\omega\omega\acute{m}\omega\acute{e}\omega\acute{a}\omega$), $\gamma\omega\omega\acute{m}\omega\acute{e}\omega\acute{a}\omega$ γ		
26	$\acute{a}\omega\tau\omega\acute{e}\omega\acute{i}\omega$) $\acute{a}\omega\tau\omega\acute{e}\omega\acute{i}\omega$ $\acute{e}\omega\acute{i}\omega \beta$		Sic Hebr. נוּן
28	$\kappa\omega\acute{i}$ alterum) - δ		
32		Ief. LIII. 7.	
32 f.			$\acute{h}\acute{h}\omega\acute{g}\acute{h}$ $\acute{d}\acute{u}\acute{f}\acute{f}\acute{a}$ est (ovis.)
33	$\acute{a}ν\acute{t}\acute{o}\omega$ primum) - δ		$\acute{a}\acute{f}\acute{w}\acute{y}\omega\acute{s}$ diſt.
37	$\acute{e}\acute{t}\acute{p}\acute{e}$ $\acute{d}\acute{e}$ usq. $\chi\acute{r}\acute{e}\omega\acute{s}\acute{o}\omega\cdot$) - δ		
¶	, $\acute{e}\acute{z}\acute{e}\omega\acute{s}\acute{w}$) - γ		$\acute{e}\acute{z}\acute{e}\omega\acute{s}\acute{w}$ omissum, firma lectio. Subaudi, nil vetat.
¶	$\chi\acute{r}\acute{e}\omega\acute{s}\acute{o}\omega\cdot$) - β		
39	$\pi\acute{v}\acute{e}\acute{m}\acute{w}\acute{a}$) $\pi\acute{v}\acute{e}\acute{m}\acute{w}\acute{a}$ $\acute{a}\acute{g}\acute{y}\omega\acute{o}\omega$ $\acute{e}\acute{p}\acute{e}\acute{s}\acute{w}$ - $\sigma\omega\acute{v}$ $\acute{e}\acute{p}\acute{t}\acute{i}$ $\tau\omega\acute{v}$ $\acute{e}\acute{v}\acute{u}\acute{v}\acute{x}\omega\acute{o}\omega$. $\acute{a}\acute{g}\acute{y}\omega\acute{o}\omega$ $\acute{g}\acute{e}\acute{l}\acute{o}\omega$ $\acute{d}\acute{e}$ δ		

A&t. IX.

Act. IX.
1 seqq.

Variantes

Parallelia

Notulae

Cap. XXII. 3 ls.
cap. XXVI. 9 ss.

Vid. Gnom. & App. h. l. qui hanc periphrasim, ex parallelismo natam, plane refutat. Copiosius id fit in Defensione N. T. seorsim edita A. 1739 & A. 1745. (App. P. IV. n. IX.)

- 6 ἀλλα) σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λαχτίζειν. τρέμων τε καὶ θαυμβῶν εἶπε, Κύριε, τί με δέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ κυριος πρὸς ἀυτὸν εἶπεν γε
 8 ὄνδεις) ὄνδεις γε
 17 ἵπσους) ~ δ
 18 τὲ) τὲ παραχρῆμα δ
 19 ὁ σαῦλος) ~ β
 20 χριστὸν) ἵπσουν α
 26 ὁ σαῦλος) ~ β
 28 ἐν prius) ἵπσ δ
 31 αἱ . . .) οὐ μὲν οὖν ἔκκλησια . . . εἴχεν ἐν. οἰκοδομουμενη καὶ πορευομένη . . .
 .. ἐπληθύνετο β
 31 f.
 35 σαρωτὰν) αἰσθάρωνα δ. σάρωνα β
 38 δύο ἄνδρας) ~ δ
 X. I. 2 ἦν & τὲ) ~ β
 6 θάλασσαν.) θάλασσαν. οὗτος λαλητει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν ε
 7 τῷ κορυντιών) αὐτῷ β
 10 ἵκειτων) αὐτῶν β
 11 ἐπ' αὐτῶν) ~ β

ἵπσουν) Firma lectio.

Vim habet numerus singularis.

ἐπληθύνετο. ἐγίνετο) dist.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
--	-----------	-----------	--------

Act. X.

- 11 δεδεμένοις γ
.. γῆς post τετράποδα τῆς
12 γῆς post ἐρπετὰ β
¶ καὶ τὰ θηρία) - β
19 διεθυμουμένου) ἐνθυμουμέ-
rou ε
¶ ἀνδρες) ἀνδρες τρεῖς δ
21 τοὺς ἀπεισαλμένους usque
πρὸς ἀντὸν) - ε

τ. α. α. τ. κ. π. α. Glotta.

X. 23 ὁ πέτρος) ἀναστὰς β

25 ἐισελθεῖν) τοῦ ἐισελθεῖν γ

30 νησέων καὶ) - δ

33 ἐνώπιον τοῦ θεοῦ) ἐνώπιον σα γ

36 ὅν) - β

39 ἐσμὲν) - δ

¶ καὶ tertium) - ε

41 αὐτὸς) οὗτος ε

ἀντῷ, μετὰ) dist.

42 αὐτὸς) οὗτος ε

XI. 7 δὲ) δὲ καὶ δ

8 πᾶν) - γ

13 ἀνδρας) - δ

17 χρισθεὶς) - δ

¶ δὲ) - β

20 ἐισελθόντες) ἐλθόντες γ

¶ ἐλληνιστὰς) ἐλληνις β

Hellenistæ jam multi crede-
bant: & hi opponuntur He-
braeis. At h. l. est antithe-
ton ιουδαιῶν καὶ ἑλλήνων.
ιουδαιοὶ sunt vel Hebrei vel
Hellenistæ. c. VI. 1.

22 διελθεῖν) - ε

25 ὁ βαρνάβας) - β

¶ αὐτὸν εἰς) εἰς β

Act. XI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
A&t. XI.			
26	in prius) ~ ε		
28	καὶ σαρος) ~ γ		
XII. 3	δε) δὲ αἱ β		
5	ὑπὲρ) περὶ δ		
13	τοῦ πέτρου) ἀντοῦ β		
¶	προσῆλθε) προῆλθε γ		
15	μαῖη.) μαίη; γ		
20	ο ἡρωδης) ~ β		
XIII. 1	δὲ τινες) δὲ β		
5 f.			ὑπηρέτην· διελθόντες) dist.
6	τὴν) ὅλην τὴν β		
¶	τινὰ) ἄνδρα τινὰ β		
¶	βαριποῦς) βαριποὺ β		βαριποὺ Antiqua lectio.
9	καὶ alterum) ~ β		
10 f.	ἐνθείας ·) ἐνθείας; ε		ἐνθείας καὶ) dist.
14 f.			σαββάτων - ἀνάγνωστι Sab- bati illius Parascha erat Deut. I., & Haplitara Ief. I. ideo ad utrumque textum allusit Paulus.
15	πρὸς τὸν λαὸν,), πρὸς τὸν λαὸν ε	Ief. I. 2. coll. ῦ ψασε.	τούτου) ἵσταται inseruere quidam.
17	τούτου) τούτου ἵσταται δ	Ief. I. 2. coll. ῦ ψασε.	φ ante δ mutatum in π. tu- lit ut τῷδες ΝΣΙ Deut. I. Scribitur etiam ἐπροσφέρον- τε. Deus semper tulit mo- res Israel: sed το γετατε proprie exprimit economia- mam circa populum infantem in deserto.
18	ἐπροσφέροντεν) ἐπροσφέρει- σεν γ	Deut. I. 31.	ἐρήμῳ, καὶ) dist.
18 f.			
19			κατεκληρούσαντεν) al. κατε- κληρούσαντεν. eodem signifi- catu.

A&t. XIII.

Variantes   Parallelæ   Notulae

Act.

XIII.

19 f.

, . . . καὶ . . . πεντήκοντα) ἀντῶν, ὡς ἔπειτι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα καὶ μετὰ ταῦτα β

21 οὐθὲν) - δ

22

1 Sam. XVI. 12.

13.

23 ἥγειρε) ἥγειρε β

Confer Zach. III. 3. αἴγα. LXX.

¶ ἵητουν) - ε

25

Luc. III. 16.

26 ἀπεισάλη) ἐξαπεισάλη β

27 ἐν) - δ

31 οἵτινες) οἵτινες νῦν β

32 ἀντῶν, ἡμῖν) ἡμῶν δ

ἀντῶν, ἡμῖν, ἀνασ.) dist.

33 τῷ πρώτῳ) τῷ δευτέρῳ δ. - β

Pſ. II hodie, v. 7.

Non citavit numerum Psalimi Paulus. unde alii primum, alii secundum suppleverunt.

34

Ief. LV. 3.

35

Pſ. XVI. 10.

38 f.

καταγγέλλεται· καὶ - δικαιωθῆναι,) dist.

41 ἔργον alterum) - δ

Hab. I. 5.

¶ δ) φ δ

42 ἐκ . . . θητην ἐις) ἀντῶν παρεπάλουν ἐις β

¶ ταῦτα) - δ

44 ἐρχομένω) ἐχομένω β

45 ἀντιλέγοντες καὶ) - γ

47

Ief. XLIX. 6.

50 καὶ primum) - β

Act. XIII.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
A&t.			
XIII. 50	$\kappa\alpha\iota\tau\circ\eta$) $\kappa\alpha\iota\beta$		
XIV. 13	$\dot{\alpha}\nu\tau\hat{\omega}\eta$) - β		
¶	$\ddot{\eta}\theta\hat{\epsilon}\lambda\epsilon$) $\ddot{\eta}\theta\hat{\epsilon}\lambda\circ\eta$ β		
14	$\dot{\eta}\sigma\epsilon\pi\acute{\eta}\delta\eta\sigma\alpha\eta$) $\dot{\epsilon}\zeta\epsilon\pi\acute{\eta}\delta\eta\sigma\alpha\eta$ ϵ		
17	$\dot{\eta}\mu\hat{\iota}\eta$) - β		
¶	$\dot{\eta}\mu\hat{\iota}\eta$) $\dot{\eta}\mu\hat{\iota}\eta$ β		
28	$\dot{\epsilon}\kappa\hat{\epsilon}\eta$) - ϵ		
XV. 2	$\zeta\eta\pi\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega\circ$) $\sigma\upsilon\zeta\eta\pi\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega\circ$ δ		
¶	$\kappa\alpha\iota\zeta\eta\pi\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega\circ$) - δ		
10	$\tau\circ\eta\theta\circ\circ\circ\eta$,) - γ		
11	$\chi\rho\iota\sigma\circ\eta$) - β		
14	$\dot{\epsilon}\pi\hat{\iota}$) - β		
15		Amos IX. 11.	
17	$\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$) - β		
18	$\gamma\eta\omega\circ\alpha\eta\eta\circ\eta$. $\dot{\epsilon}\rho\gamma\alpha$) $\gamma\eta\omega\circ\alpha\eta\circ\eta$ $\dot{\alpha}\pi'$ $\dot{\alpha}\iota\hat{\omega}\eta\circ\eta$ $\tau\hat{\omega}$ $\theta\circ\circ\eta$ $\tau\hat{\omega}$ $\dot{\epsilon}\rho\gamma\eta$ β		
20	$\kappa\alpha\iota\tau\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta\circ\eta$) - γ		
23	$\kappa\alpha\iota\circ\eta\alpha\eta\circ\eta$ alterum) - ϵ		
24	$\lambda\circ\circ\eta\circ\eta$,), $\lambda\circ\circ\eta\circ\eta$ γ		
¶	$\lambda\circ\circ\eta\circ\eta$ . . . . $\eta\circ\eta\circ\eta$) - δ		
28	$\tau\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$) - δ		
29	$\kappa\alpha\iota\tau\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$) - γ		
30 f.			$\dot{\epsilon}\pi\iota\circ\eta\pi\acute{\eta}\cdot\dot{\alpha}\pi\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$) dist.
33	$\dot{\alpha}\pi\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta\circ\eta$) $\dot{\alpha}\pi\circ\eta\pi\acute{\eta}\lambda\alpha\eta\tau\alpha\eta$ $\dot{\alpha}\pi\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$ β		
34	$\dot{\epsilon}\delta\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$ usq. $\dot{\alpha}\pi\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$) - δ		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. 1.
36	$\dot{\eta}\mu\hat{\iota}\eta$) - β		
XVI. 1	$\tau\eta\circ\eta$) - γ		$\dot{\eta}\mu\hat{\iota}\eta\pi\acute{\eta}\cdot\dot{\delta}\iota\epsilon\lambda\theta\circ\eta\pi\acute{\eta}\kappa\eta$) dist.
5 f.		S s s s s	A&t. XVI.

Aet.	Variantes	Parallela	Notulae
XVI. 7	$\chi\alpha\tau\alpha$) εις α ¶ πνεῦμα) πνεῦμα ἵστοι ε 13 πόλεως) πύλης β 16 πύθωνος) πύθωνα ε 17 ήμιν) υμῖν β 31 ἵστοι) ἵστοιν χριστὸν δ		
XVII. 4	ἐλλήνων) - δ		
5	- ζηλάσταιτες αιδ. προσλαβό- μενοι) προσλαβόμενοι δὲ οι ἰουδαῖοι οἱ ἀπειθοῦντες δ		
¶	ἀπειθοῦντες) - β		
13	σαλείοντες) σαλεύοντες καὶ ταράσσοντες δ		
14	ώς) ἔως δ		
17 f.		παρατυγχανοῦτας πνεὸς dist.	
18	δὲ prius) δὲ καὶ γ		
25	καὶ τὰ) κατὰ δ		
26	ἄιματος) - γ		
¶	προτεταγμένους) προσεταγ- μένους γ		
27	κύριον) θεὸν β		
¶	κατοιγε) κατίγε δ		
28	ποιητῶν) - γ		
XVIII. 5	πνεύματι) λόγῳ β		λόγῳ Insignis lectio.
17	εἰς ἐλληνες) - β		
19 f.		ἰουδαῖοις ἐρωτῶντων) dist.	
21	δεῖ αιδ. δὲ) πάλιν δ		
25	κυρίου) ἵστοι β		
27	διὰ τῆς κάριτος) - ε		
			Aet. XVIII.

A&t. XVIII.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
28			διακατηλέγχετο, δημοσίᾳ ἰπιδεικνὺς διὰ) dist.
XIX. 2	εἶπον) - γ		
4	μὲν) - β		
¶	χρισὸν) - β		
4 fs.			ἴησοῦν. ἀκούσαντες - ίησοῦν: χρὶ) dist.
10	ίησοῦ) - β		
13	ἀπὸ) χρὶ β		
14	τινὲς) τινὸς β		
16	χρὶ κατακυριεύσας) κατακυ- ριεῦσαν ε		
¶	ἀντῶν) ἀμφοτέρων β		Duo igitur de VII illis hac in re couati erant.
25	ήμῶν) ήμῶν γ		
27	θεᾶς) - β		
35	θεᾶς) - β		
38 f.			ἄλληλοις οἱ) dist.
40	εἶ) οὐ α		
¶	δοῦνα) ἀποδοῦνα δ		
XX. 1	χρὶ) χρὶ παρακαλέσας, β		
4	σώπατρος) σώπατρος πύρ- ρου δ		σεκοῦνδος οἱ) dist.
¶	τυχικὸς) τύχικος α. Et sic aliis locis.		
7	τῶν μαθητῶν) ήμῶν α		
9	καθημένος) καθεζόμενος β		

	Variantes	Parallelæ	Notulae
A&t. XX. 19	$\pi\omega\lambda\hat{\alpha}\nu$) - β		
21	$\eta\mu\hat{\alpha}\nu$) - ϵ		
¶	$\chi\rho\iota\sigma\hat{\alpha}\nu$) - γ		
23	$\mu\omega$)		
24	$\pi\omega\iota\omega\mu\omega$, $\bar{\delta}\bar{\omega}\delta\bar{\epsilon}\bar{\chi}\omega$) $\bar{\epsilon}\bar{\chi}\omega$, $\bar{\delta}\bar{\omega}\delta\bar{\epsilon}\pi\omega\iota\omega\mu\omega$ β		
¶	$\bar{\omega}\bar{\epsilon}$) $\bar{\omega}\bar{\epsilon}\bar{\epsilon}$ γ		
¶	$\mu\epsilon\tau\bar{\alpha} \chi\alpha\bar{\rho}\bar{\alpha}\bar{\epsilon}$) - γ		
25	$\bar{\iota}\bar{\delta}\bar{\omega}\bar{\nu}$) - β		
28	$\bar{\omega}\bar{\nu}$) - ϵ		
¶	$\theta\bar{\epsilon}\bar{\omega}\bar{\nu}$) $\kappa\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\iota}\bar{\omega}\bar{\iota}\bar{\omega}$ δ . $\kappa\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\iota}\bar{\omega}\bar{\iota}\bar{\omega}$ $\kappa\bar{\omega}$ $\theta\bar{\epsilon}\bar{\omega}\bar{\nu}$ ϵ	Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l.	
29	$\gamma\bar{\omega}\bar{\rho} \& \tau\bar{\omega}\bar{t}\bar{\omega}$) - ϵ		$\mu\epsilon\tau\bar{\alpha} \tau\bar{\bar{\alpha}} \bar{\bar{\alpha}}\bar{\phi}\bar{\iota}\bar{\xi}\bar{\iota}\bar{\nu} \mu\bar{\omega}\bar{\nu}$) wann ich nicht mehr da bin. $\bar{\phi}\bar{\iota}\bar{\xi}\bar{\iota}\bar{\nu}$ non abitus, sed adventus.
32	$\bar{\alpha}\bar{\delta}\bar{\epsilon}\bar{\lambda}\bar{\phi}\bar{\omega}\bar{\iota}$) - γ		
34	$\bar{\alpha}\bar{\omega}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\iota}$) $\bar{\alpha}\bar{\omega}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\iota}$ $\delta\bar{\epsilon}$ δ		
35	$\tau\bar{\omega}\bar{\nu} \lambda\bar{\epsilon}\bar{\gamma}\bar{\omega}\bar{\omega}$) $\tau\bar{\omega}\bar{\nu} \lambda\bar{\epsilon}\bar{\gamma}\bar{\omega}\bar{\omega}$ δ		
XXI. 1	$\kappa\bar{\omega}\bar{\nu}$) $\kappa\bar{\omega}$ β		
8	$\bar{\eta}\bar{\lambda}\bar{\theta}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\nu}$) $\bar{\omega}\bar{\iota}\bar{\pi}\bar{\epsilon}\bar{\rho}\bar{\iota}$ $\tau\bar{\omega}\bar{\nu} \pi\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\nu}$ $\bar{\eta}\bar{\lambda}\bar{\theta}\bar{\omega}\bar{\nu}$ ϵ		
15	$\bar{\epsilon}\bar{\pi}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\omega}$) $\bar{\alpha}\bar{\pi}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\omega}$ $\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\omega}$ ϵ	$\bar{\epsilon}\bar{\pi}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\omega}$.) Sic plane legen- dum. Hierosolymam por- tabant eleemosynas.	
20	$\kappa\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\iota}\bar{\omega}\bar{\nu}$) $\theta\bar{\epsilon}\bar{\omega}\bar{\nu}$ β		
21	$\pi\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\tau}\bar{\alpha}\bar{\omega}$) - β		
24	$\gamma\bar{\omega}\bar{\hat{\alpha}}\bar{\iota}\bar{\omega}$) $\gamma\bar{\omega}\bar{\hat{\alpha}}\bar{\iota}\bar{\omega}$ β		
25	$\mu\bar{\omega}\bar{\delta}\bar{\epsilon}\bar{\nu} \dots \bar{\epsilon}\bar{\iota} \mu\bar{\omega}$) - β		
33	$\delta\bar{\epsilon}$) - γ		

A&t. XXII.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
A&t. XXI. 3			
9	καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο) - δ		
16	τοῦ κυρίου) αὐτοῦ β		
17			ἱερουσαλήμ, καὶ) dist.
20	τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ) - β		
25	προέτειναι) προέτεινεν ε		
27	σὺ) εἰ σὺ β		
30	ἐλθεῖν) συνελθεῖν β		
¶	αὐτῶν) - β		
XXIII. 5		Ex. XXII. 28.	
6	Φαριταίν) Φαριταίων β		
7	τῶν alterum) - β		
9	μὴ θεομαχῶμεν) - β		Reēte μ. θ. omittitur. Apo- [siopeis.
11	πᾶντες) - γ		
15	ἄυριον) - γ		
18 f.		σοι· ἐπιλαβόμενος) dist.	
22 f.		πρός με· καὶ) dist.	
23	δεξιολάβους διακοσίους) δε- ξιολάβους ὡρδούχοντα γ		Vid. Gnom.
29	δὲ) - δ		
30	ἔρρωσο) - β		
31 f.		αὐτιπατρίδα· τῇ) dist.	
33	ἴσελθόντες) ἐλθόντες ε		
34	οἱ ἥγεμοιν) - β		

Act.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
XXIV. 3	πάντη τε καὶ πανταχοῦ,) , πάντητε καὶ πανταχοῦ δ		
5	σάσιν) σάσεις β		
6. 7. 8.	καὶ κατὰ ιδq. ἐπὶ σέ.) - δ		
10	ἐνθυμότερον) ἐνθύμως β		
13.	με δύνανται) δύρχανται σοι β		
14	καὶ τοῖς) καὶ τοῖς ἐν τοῖς α		
16	δὲ) δὲ καὶ β		
¶	ἔχων) ἔχειν β		
19	δεῖ) ἔδει β		
23	τὸν παῦλον) αὐτὸν β		
¶	ἢ προσέρχεσθαι) - β		
24	ἀντοῦ) - α		
25	μεταλαβὼν) λαβὼν β		
26	ἄμα) ἄμα δὲ δ		
¶	ὅπως λύσῃ αὐτὸν) - β.		
27	τὲ) δὲ β		
XXV. 5	τούτῳ) - β		
6	πλείους) ὃν πλείους ὀκτὼ β		
11	καὶ) ή ε		
12	συλλαλήσας) λαλήσας δ		
16	ἐις ἀπώλειαν) - β		
XXVI. 6	πατέρας) πατέρας ἡμῶν β		
8	τί) τί; δ		
12	καὶ prius) - γ		
14	καὶ λέγουσαν) - β		
17	ἔγω) νῦν ἔγω β		
20	ἀπίγγελον) ἀπαγγέλλων δ		
28	ἴφη) - β		
29	εἰπεν) - β		
XXVII. 1	ἡμᾶς) - β		
¶	παρεδίδουν) παρεδίδου γ		

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
A&t.			
<u>XXVII.</u> 2 μένοντες) μένοντι β		τοὺς) ἵει vel ἐπὶ sunt qui ad-	dant.
8. λασαία) ἀλασσα ε		ἀντὴν ἥλθομεν) dist.	
12 κακεῖθεν) ἐκεῖθεν γ			
13		ἄστορ f. ἄστορ, comparativus ab ἄγγει.	
14 ἐνροκλύδων) ἐνρακύλων δ		Vid. App. P. II ad h. l. qui lectionem ἐνρακύλων, mul- tis placitam, non una ra- tione refutat.	
20 ἐκπέσωμεν) ἐκπέσωσιν ε			
34 προσλαβεῖν) μεταλαβεῖν β			
40		ἀρτέμιωνα, τῇ πνεούσῃ κα- τεῖχον) dist.	
<u>XXVIII.</u> 1 ἐπέγρωσαν) ἐπέγρωμεν β			
3 πλῆθος) τι πλῆθος β			
¶ ἐκ) ἀπὸ β			
16 ἥλθομεν) ἐσήλθομεν β			
¶ ὁ οὐδεὶς δὲ) τῷ β			
17 τὸν παῦλον) ἀυτὸν β			
23 τὰ) - δ			
25 ἡμῶν) ὑμῶν β	Ief. VI. 9 f.		
26	Matth. XIII. 14. Ioh. XI. 40.		
27 ιόσωμαι) ιόσομαι β			
29 καὶ μηδ. συζήτησιν) - ε			
30 ὁ παῦλος) - β			
31 χρισοῦ) - δ			
Rom. I. 4 ὀριεῖτος) προοριεῖτος ε			
9 γάρ μου) γάρ μοι δ			

Rom. I.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
---------	-----------	-----------	--------

16	$\tauοῦ \chiρισοῦ$) - β		
	¶ $\piρῶτον$) - δ .		
17		Hab. II. 4.	$\piσίως$, $\zetaήσεται$) dist.
19	$\gammaάρ θεὸς$) $\thetaεὸς$ $\gammaάρ$ α		
20			$\thetaειότης$ $\dot{\epsilon}ις$) dist.
25	$\alphaμιν$) - γ		
29	$\piορνία$, $\piονηία$) $\piονηία$, $\piορνία$ β		
	¶ $\piορνία$) - δ		$\piονηία$ non est id, quod Latine dicitur <i>malitia</i> , sed <i>vitium</i> , <i>Vitugend.</i>
II. 4 f.			$\alphaγεῖ$, $\piατὰ$) dist.
5	$\kappaαὶ$ tertium) - ϵ		Particula $\kappaαὶ$ non omittenda, coll. $\kappaαὶ$ $\tauῆς$ <i>μακροθυμίας</i> v. 4.
5 f.			$\thetaεοῦ$; $\delta\epsilon$) dist.
8	$\thetaυμὸς$ $\kappaαὶ$ $\deltaργὴ$) $\deltaργὴ$ $\kappaαὶ$ $\thetaυ-$ $\muὸς$ β		$\deltaριθείας$) Germ. <i>Trotz..</i>
14			$\muὴ$ <i>vόμον</i>) In $\muὴ$ est emph. $\Phiύσει$, $\tauὰ$) dist.
15 f.			$\nuόμον$ $\muὴ$) In <i>vόμον</i> est emph. $\alphaπολογουμένων$, $\dot{\epsilon}ν$) dist.
17	$\dot{\epsilon}ι$ $\delta\dot{\epsilon}$) $\dot{\epsilon}\ddot{\epsilon}$ ϵ		$\dot{\epsilon}ι$ $\delta\dot{\epsilon}$ firma lectio. $\delta\tauαν$ de gentibus, v. 14 : $\dot{\epsilon}ι$, de Iudeo, h. l.
III. 4.		Ef. LII. 5. Pf. CXVI. II. LI. 6.	
24			
9	$\piροητιασάμεθα$) $\etaπιασάμε-$ $\thetaα$ γ		Rom. III.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Rom. I. 10		Pf. XIV. 1 fs.	
13		Pf. V. 10. CXL. 4.	
14		Pf. X. 7. 15 fs. Ies. LIX. 7. 8.	
18		Pf. XXXVI. 2.	
25			πάρετιν) πάρετις est quasi ύπέροψις, coll. Act. XVII. 30.
25 f.			άμαρτημάτων ἐν-θεῶν, πρὸς) dist.
Rom. IV. 1	οὖν) γὰρ β ἱερηπέναι, ante κατὰ) ἱερηκέ- ται ante αἴθρεαν. β		
3		Gen. XV. 6.	
5	δίκαιοσύνην.) δίκαιοσύνην, κα- τὰ τὴν πρόθεσιν τῆς χάρι- τος τοῦ θεοῦ β		Vid. App. P. II, & Gnom. ad h. l.
6		Pf. XXXII. 1.	δίκαιοσύνην, χωρὶς) dist.
11	περιτομῆς) περιτομὴ δ		
17		Gen. XVII. 5.	
18		Gen. XV. 5.	
19	ἵδη) - ε		
Rom. V.			
1	ἔχομεν) ἔχωμεν ε		
2	τῷ πίσει) - ε		
5 f.			ἴμιν· ἵτι) dist.
6	ἔτι) ἵνατι δ		
¶	ἀδειῶν) ἀδειῶν, ἔτι δ		
9	οὖν) - δ		
11	καυχώμεσσι) καυχώμεθα β		Conf. v. 3. Nam sententia
		Ttt tt	Rom. V.

Rom. V.	Variantes	Parallela	Notulae
II			
14 μὴ) ~ ε			v. 3 cœpta, per epanalepsin concluditur v. II.
¶ ἐπὶ τῷ) ἐν τῷ δ			
VI. 4			ἀντῷ, διὰ) dist.
II εἶναι) ~ γ			
¶ τῷ κυρίῳ ήμῶν) ~ β			
12 αὐτῇ ἐν) ~ β			
¶ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ)			
— ε			
17 f.			διδαχῆς ἐλευθ.) dist.
21			τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαιχύεσθε;
			τὸ) dist.
VII. 6 ἀποθανόντες) ἀποθανόντος ε			ἀποθανόντος, recentiores, ex Chrysostomo propemodum folo.
8			ἀναρτίᾳ, διὰ) dist. coll. v. II.
18 οὐχ ἐνρίσκω) ὅν. δ			
23 τῷ med.) ἐν τῷ β			
25 ἐυχαριστῷ) χάρις δὲ δ			
VIII. 1 ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα) ~ β			
8			ἀρέσαι) ἀρέσκω, placere studio, fāpe.
II τὸ ἐνοικοῦν ἀντοῦ πνεῦμα)			
τοῦ ἐνοικοῦντος ἀντοῦ πνεύ-			
ματος δ			
13 τοῦ σώματος) τῆς σαρκὸς γ			
14 ὑστὸν υἱὸι θεοῦ) υἱοὶ θεοῦ ἐ-			
σιν β			

Rom. VIII.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Rom.			
VIII. 23	ἀυτοὶ prius) χωρὶ ci		
26	προσενέψαμεθα) προσενέψόμεθα δ		
29			προσέρισε, συρμόζοντος) dist.
33 f.			δικαιῶν, τίς) dist.
34			καταπερίων;) Punctum inter-
34 f.			rog.
35	χρισοῦ) θεοῦ δ		ημῶν τίς) dist. min.
36		Pf. XLIV. 23.	
38	ὄντε δυνάμεις, ὄντε ἐρεσῶται, ὄντε μέλλοντα,) ὄντε ἐρε- σῶται, ὄντε μέλλοντα, ὄντε δύναμις γ		Collatio & connexio v. 34 & 38.
IX. 4			θάνατος) v. 34 αποθανάν.
5	ἀκήν) - γ		ζωὴ) ἐγερθεὶς, v. 34.
11	κακὸν) φαῦλον δ		ἄγγελοι-ἀρχαὶ) ἐν δεξιᾷ τ. Θ. v. 34.
¶	πρόθετις τοῦ θεοῦ) τοῦ θεοῦ πρόθετις ε		ἐρεσῶται - μέλλοντα) ἐντυγ- χάνει v. 34.
12		Gen. XXV. 23.	dόξα, καὶ - τομοθεσία, καὶ - παραγελία,) dist.
13		Mal. I. 2. 3.	
15		Ex. XXXIII. 19.	
17		Ex. IX. 16.	
23	καὶ) - ε		
27 f.		Iesa. X. 22 f.	
29		Iesa. I. 9.	
		T t t tt 2	Rom. IX.

Rom.	Variantes	Parallelia	Notulae
IX. 32	νόμου) - γ		
33		Ief. XXVIII. 16. VIII. 14.	
X. 1	τοῦ ἰσραὴλ) ἀντῶν β		
3	δικαιοσύνην alterum) - ε		
5	τὴν δικαιοσύνην - θτι ὁ ποιή- σας ἀνθρωπος ζήσεται ταχ ἐν αὐτοῖς) ὅτι τὴν δι- καιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου ποιήσας ἀνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτῇ δ	Lev. XVIII. 5.	
6		Deut. XXX. 14.	
11		Ief. XXVIII. 16.	
13		Ioēl. II. 32.	
15		Ief. LII. 7.	
16		Iesa. LIII. 1.	
17	θεοῦ) χριστοῦ ε		
18		Pf. XIX. 5.	
19		Deut. XXXII. 21.	
20 f.		Iesa. LXV. 1 f.	
XI. 1		Pf. XCIV. 14.	
2	λέγων) - β	1 Reg. XIX. 10.	
4		1 Reg. XIX. 18.	
6	εἰ δὲ εἴς μέχεται εἰςὶν ἔρ- γον) - δ		
7	τούτου) τοῦτο δ		
8		Deut. XXIX. 3. Iesa. XXIX. 10.	
9	ἀντῶν) ἀντῶν ἐγώπιον ἀντῶν δ	Pf. LXIX. 23 f.	
12	πλοῦτος prius) σωτηρία δ		
21	Φείσεται) Φείσηται δ		
25 f.		ἐπέλθῃ, καὶ) dist.	

Rom. XI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom. VI.			
26		Ief. LX. 20 f. Ier. XXXI. 33 f.	
30	χεὶς) - δ		
31	τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει,), τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει δ		
33	-		καὶ) δ, proprie. Laudatur Βίθος πλούτου, v. 35: βαθος σοφίας, v. 34: βάθος γνώσεως, mox hoc versu 33.
¶			θεῶν· ως) dist.
34		Ief. XL. 13.	
35		Iob. XLI. 2.	
XII. 2	ὑμῶν) - δ		
11	κυρίῳ) καιρῷ ε		
19		Deut. XXXIII. 35.	
20	οὖν) - δ	Prov. XXV. 21 f.	
XIII. 1	ἀπὸ) ὑπὸ β		
¶	ἔξουσία) - δ		
3	τῷ ἀγαθῷ αἰδ. κακῷ) τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κα- κῷ β		
9	ὸν φειδομαρτυρήσεις) - β	Ex. XX. 13 f. Lev. XI. 18.	
10	τῷ) τοῦ δ		
XIV. 1	διαλογισμῶν) λογισμῶν δ		
9	καὶ αἱρέση) - α		
¶	ἴζησεν) αἱρέζησεν ε		καὶ αἱρέθανε καὶ ίζησεν) Fir- ma lectio. Confer ἀπέθανε -- νεκρῶν, ἴζησεν -- ζάντων.
	T t t t t 3		Rom. XIV.

Rom.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
XIV. 11		Ief. XLV. 23.	
15	δὲ) γὰρ δ		
16	ὑμῶν) ἡμῶν δ		
21	ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ)		
	— ε		
XV. 2.	ἐκαστος) ἐκαστος γὰρ ε		
¶	ἡμῶν) ὑμῶν δ		
3		Pf. LXIX. 10.	
4	προεγράψῃ alterum) ἐγράψῃ δ		
5	χριστὸν ἵντοσιν) ἵντοσιν χριστὸν γ		
7	ὑμᾶς) ἡμᾶς δ		
8	χριστὸν ἵντοσιν) χριστὸν vel ἵν- σιν χριστὸν δ		
9		Pf. XVIII. 50.	
10		Deut. XXXII. 43.	
11	med. καὶ) — δ	Pf. CXVII. 1.	
12		Ief. XI. 10.	
14	ἄλληλους) ἄλλους δ		
15	ἀδελφοὶ) — δ		
21		Ief. LII. 15.	
24	ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπί- ζω γὰρ) ἐλπίζω β		
29	τοῦ ἐναγγελίου τοῦ) — δ		
33	ἀμήν) — β		
XVI. 5	ἀχετας) ἀστας β		
14	ἐρμᾶν, πατρόβαν, ἐρμῆν) ἐρ- μῆν, πατροβᾶν, ἐρμᾶν δ		Auct. finale Græci librarii ex usu ejus frequentissimo adjicere amarunt, non di- cam, in doxologiis, quæ <i>Amen</i> habent in Pf. XL. 14. LXXII. 19 &c. sed in vo- tis & in librorum clausulis. ἀστας antiqua lectio.
16	ἐκκλησία) ἐκκλησίαι πᾶσαι β		
		πᾶσαι addit. lectio vetustis- sima.	

Rom. XVI.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Rom.			
XVI. 18	ἵμων) - δ ¶ ἵτσον) - δ		
20	συντρίψει) συντρίψαι δ		
24	ἢ οὐδ. ὑμῶν) - γ		
¶	ἀμῖν) - β		
26	διὰ τε) διὰ γ		
I Cor. I.			
2	ἵμων) - δ		
6 f.			ὑμῖν, ὁσε) diff.
15	ἰθάπτισα) ἰθαπτίση δ		
18	ἵμων) - δ		
19		Ief. XXIX. 14.	
20	fin. τούτου) β	Ief. XXXIII. 18.	
22	σημεῖον) σημεῖα α		
23	ἐλλησι) ἐθνεῖ γ		
28	χεὶ) - β		
29	τοῦ θεοῦ) ἀυτοῦ ε		
31		Ier. IX. 23.	
II. 1	μαρτύριον) μαστήριον ε		
4	αἰθρωπίης) - γ		
9		Ief. LXIV. 3.	
13	διδακτοῖς) διδαχῇ γ		
¶	ἀγίου) - β		
14	τοῦ θεοῦ) - β		οὐ δέχεται) non vult. mox, οὐ δύνεται, non potest. , μωρία-εστι· καὶ - γνῶναι,) diff.
16		Ief. XL. 13.	
III. 2	καὶ) - α		
¶	ἰντε) οὐδὲ β		

I Cor. III.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Cor.			
III. 5	τίς οὖν κτλ.) τί οὖν ἐσιν ἀ- πολλώμε, τί δὲ παῦλος; διξί- κονοι δ		
¶	δι' ᾧ) οὖ δ		
II	ἰνσοῦς χριστὸς) χριστὸς ἵνσοῦς δ		
14	μένει) μνεῖ α		
19		Iob. V. 13.	
20		Pf. XCIV. II.	
IV. 2	δ δὲ) ὥδε ο		
6'	Φεονεῖ) - γ		
V. 1	ὄνομάζεται) - β		
2	ἴξαρθη) ἀρθη β		
7	οῦν) - β		
¶	ὑπὲρ ήμῶν) - ο		
10	καὶ) - γ		
12	καὶ) - β		
13	κρίνει) κρινεῖ α		accent. not.
VI. 2	όνκ) ή ούκ		
7	ύμιν) ἐν ίμιν ε		
13			βράχιασιν. ο δὲ-καταργήσει.) dist.
I3. 14			σώματι. ο) dist.
16		Gen. II. 24	
20	καὶ usq. θεοῦ) - α		νυμ. περὶ) Lectio firma. Agitur h. l. de corporis usu & abusu.
VII. 3	όφειλομένην εὔνοιαν) ὁφειλὴν α		ὅφ. εὐν.) Paraphrasis.
5	τῇ νησείᾳ καὶ) - β		όφειλὴν) Lectio nativa & simplices.
¶	συνέρχομε) ἡτε δ. συνέρχε- θε β		Iejunium adjecere Græci je- junatores.
9	γαμήσαι) γαμεῖν γ		
10		Matth. V. 32.	1 Cor. VII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
I Cor.			
VII. 13	ἵτις) εἱ τις δ ¶ δύτην) τὸν ἄνθρω π		
17	θεὸς) κύριος ε ¶ κύριος) θεὸς ε		
21			χρῆσαι) utere servitute, v. gr. apud herum facilem.
22			κληθεὶς δοῦλος) κληθεὶς em- phasim habet.
23			ἐλεύθερος κληθεὶς) ἐλεύθερος emphasim habet.
29	τυνεσαλμένος) συνεσαλμέ- νος ε		μὴ γίνεσθε) nolite fieri fieri, proprie. qui liber est, li- bertatem ne abjiciat.
30	ώς tertium) ως μὴ αἰγορά- ζοντες καὶ οἱ κατέχοντες, ώς ε		
34			μεμέρισμα καὶ) καὶ quoque.
35	ἐντάξεδρον) ἐνπρότερον δ		
38	ἐκγαμίζων bis) γαμίζων β		
39	νεων) - β		
VIII. I			σίδαυε) dist. Hoc pertexi- tur versu 4.
2	δὲ) - γ		
¶	δυδέτω) δυπτω β		
¶	δυδε) - δ		
4	διδεος) - β		
5	τῆς) - α		
7	συνιδίτει) συνηθεία δ		
9	ἀδειούτιν) αὐτενέτιν β		
II	ἀδελφός) - ita ut ante δι inseras ē ἀδελφός γ		

VVVVVV

I Cor. IX.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Cor. IX. 1	ἀπόστολος - ἐλένθερος) ἐλένθε- ρος - ἀπόστολος β		Prior, <i>libertatis</i> , mentio con- gruit cum toto proposito: subjungitur <i>apostolatus</i> , per gradationem. & de apo- stolatu agunt continuo se- quentia: de libertate, ver- sus 4 seqq.
2	ἐν κυρίῳ) - β		
6	τοῦ) - γ		
7	ἐκ τοῦ καρποῦ) τὸν καρπὸν β		
¶	ἵ) - δ		
8	δύχι uſq. ταῦτα) καὶ ὁ νόμος ταῦτα ὃν γ		
9		Deut. XXV. 4.	
10	τῆς . . . ἐλπίδι) ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν β		
18	τοῦ χριστοῦ) - γ		
20	νόμου medium) νόμον, μὴ ἀν ἀυτὸς υπὸ νόμον β		
22	πάντως τινὰς σώσω) πάντας κερδήσω γ		
23	τοῦτο) πάντα δ		
X. 1	δὲ) γὰρ β		
I. 1.		Ex. XII. 21. XIV. 22.	
2	ἰβαπτίσαντο) ἰβαπτιῶθη- σαν δ		
3		Ex. XVI. 15.	
4		Ex. XVI. 6.	
6		Num. XI. 4.	
7		Ex. XXXII. 6.	
8		Num. XXV. 1. 9.	
9	χριστὸν) θεὸν ε· κύριον ε	Num. XXI. 4 fs.	Vid. App. P. II ad h. l. ubi lectio χριστὸν adversus Ar- temonium defendit.

I Cor. X.

	Variantes	Parallelia	Notulæ
I Cor. X			
9	καὶ prius) ~ δ		
10	καὶ prius) ~ β	Num. XIV.2. 36.	
11	πάντα) ~ δ		
¶	τύποι) τυπικῶς γ		
13	ὑμᾶς tertium) ~ ε		
16	χειροῦ alterum) χυρίου γ		
19	ἴδωλον - ἐιδωλόθυτον) ἐιδω- λόθυτον - ἐιδωλον β		
20	τὰ ἔθνη) ~ ε		
23	μοι alterum) ~ δ		
24	ἔκαστος) ~ γ		
26		Pf. XXIV. 1.	
28	ἐιδωλόθυτον) ιερόθυτον γ		
¶	συνείδησις. συνείδησιν. τοῦ γὰρ χυρίου ή γῆς καὶ τὸ πλήρωμα ἀντῆς δ		συνείδησις. τοῦ γὰρ- arripuit librarius ex v. 26.
XI. 1. 2			χειροῦ.
14	ἥ) ~ β		Ἐπαινῶ) Veri limites capi- tum.
15 fin.	ἀυτῇ) ~ ε		
16			συνίθεται) mulieris non ve- latæ.
17	παραγγέλλω ὅντες ἐπαινῶ)		
	παραγγέλλω ὅντες ἐπαι- νῶν β		
18	τῇ) ~ γ		
19	ἐν ὑμῖν) ~ ε		
20			ὅντες ξει) non est. Man kommt nicht dazu, wegen Abgang des Brots und Weins.
22			ὑμᾶς ἐν τούτῳ; ὅντες dist.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
I Cor.			
XI. 24	λάβετε φάγετε) - β		Confer v. 25.
¶	χλώμενον) - β		
26	τοῦτο) - δ		
¶	ἄτ post οὐ) - β		παταγγέλλετε) Indicativum elle, docet γὰρ particula præcedens.
27	τοῦτον) - β		
¶	ἢ) καὶ β		
29	ἀναζίως) - ε		κρίμα) fine articulo. conf. v. 32.
34	εἰ δέ τις) εἰ τις γ		
¶			ξλθω,) dist.
XII. 2	δέτε) - ε		δέτε) Firma lectio.
3	ἱνσοῦν) ἵνσοῦς ε		
¶	κύριον ἵνσοῦν, Κύριος ἵνσοῦς, β		
6	ἔσι) - β		
10	διακρίσεις) διάκριτις γ		
12	τοῦ ἔνδεις) - γ		
15	ἴεις) - β		Vno spiritu potati sumus. Omissio τοῦ έις, lectio fir- ma.
15			σώματος) sine interrog. Sen- sus est: non propterea non est e corpore.
21	δὲ) - δ		
26	συμπάχει) συμπάχη δ		
¶	συγχαίρει) συγχαίρῃ δ		
27	μέρους) μέλους ε		
28	γλωσσῶν) γλωσσῶν, ἐργα- νεῖας γλωσσῶν γ		
XIII. 4	ἢ ἀγάπη) - δ		περπερεῖεθαι) est in excessu, quod in defectu ιχνη- νεῖν.

¶ Cor. XIII.

	Variantes	Parallela	Notulæ
I Cor.			
XIII. 8			προφητεία, κατ. γλῶσσαι, παντ. γνῶσις, καταργ.) dist.
9 γάρ) δὲ γ			
XIV. 5 διερμηνένη) διερμηνένει δ			
10 Φωτῶν) γλωσσῶν δ ἀυτῶν). - ε			
11 ἐν.) - β			
18 μου) - β			
21		Iesa. XXVIII. 11.	
24. 25 καὶ οὐτω) - α			πάντων, τὰ χρυπτά) Firma lectio. Arripuit librarius καὶ οὐτω ex sequenti inciso.
26 γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν) ἀποκάλυψιν ἔχει, γλῶσ- σαν β			
32 πνεύματα) πνεῦμα ε			
34		Gen. III. 16.	
39 ἀδελφοί) ἀδελφοί μου δ			
40 πάντα) πάντα δὲ γ			
XV. 3		Iesa. LIII. 8. 9.	
4		Pl. XVI. 10.	
15 f.			ἐγείρονται. Ει) dist.
20 f. ἐγένετο) - β			πεκοιμημένων. ἐπειδή) Lectio firma.
25		Pl. CX. 1.	
26			ἀυτοῦ) ejus.
27		Pl. VIII. 7.	
28 ὁ νίος) - ε			
¶ τα) - β			
	V VV VV 3		I Cor. XV.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
I Cor. XV. 29			venerāν; εἰ) dist.
31 οὐμετέραν) ὥμετέραν ε			ὑπὲρ τῶν νεκρῶν) super mortuis, ipsi mox ad mortuos aggregandi, per morbum, senectutem, martyrium &c.
¶ καύχησιν) καύχησιν αδελφοί β			οὐμετέραν) Lectio firma. Aseveratio in secunda persona. nam Paulus Corinthios sibi anteponit. sibi mortem vindicat: illis gloriam. uti c. IV. 10. 2 Cor. IV. 12.
32			διφελος; εἰ-ἐγείρονται,) dist. Vis incisi hujus, si mortui non resurgunt, continetur in particula ἐπει, v. 29, & in formula κατὰ ἀρθεώπον, v. 32. Itaque incisum illud utroque verbu annexendum est verbis seqq.
39 μὲν) μὲν σὰρξ ε			
¶ ιχθύων — πτηνῶν) πτηνῶν- -ιχθύων β			
45 ἄνθρωπος) — β	Gen. II. 7.		
47 οὐ κύρτος) — δ			
49 φορέσωμεν) φορέσομεν δ			ω Lectio firma. sollen tragen, ex divino decreto.
51 οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ) οὖν κοιμηθησόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ε. ἀναση- σόμεθα, οὐ πάντες δὲ δ			κοιμηθησόμεθα, πάντες) dist.
			I Cor. XV.

	Variantes	Parallelia	Notulae
I Cor.			
XV. 54	τὸ φθαρτὸν οὐδ. καὶ) ~ γ	Iesa. XXV. 28.	
55	κέντρον) νῦν δ	Hos. XIII. 14.	
	νῦν δ) κέντρον δ		
57	διδόντι) δάντι β		
XVI. 3	, δι' ἐπισολῶν) δι' ἐπικολῶν, ε		
7	ἐπιτρέπῃ) ἐπιτρέψῃ β		
24	ἀμήν) ~ α		
2Cor. I. 6	• ἔιτε παρακαλούμεθα οὐδ.		
	ὑπὲρ υμῶν) τῆς ἐνεργουμένης		
	οὐδ. ὑπὲρ υμῶν • ἔιτε παρα-		
	καλούμεθα, ὑπὲρ τῆς υμῶν		
	παρακλίσεως καὶ σωτηρί-		
	ας δ		
II fin.	υμῶν) ημῶν ε		
12	θεοῦ prius) ~ ε		
15	πρότερον) τὸ πρότερον α		
17	βουλευόμενος) βουλόμενος β		
¶	ταὶ ταὶ) ταὶ δ		
¶	οὐ ἐν;) ἐν; δ		
20	καὶ ἐν αὐτῷ) διὸ καὶ δι' αὐ-		
	τοῦ δ		
II. 10	ἴ τι κεχάρισμαι, ὁ) δ κε-		
	χάρισμαι, οἴ τι β		
17	πολλοὶ) λοιποὶ δ		
¶	ώς & ξλλ') ~ δ		
III. 1	ἴ) ή ε		
¶	συσατικῶς alterum) ~ γ		
16 f.			ο δε --. Ἡμεῖς δε) Sic conn.
IV. 4	ἀνυίσαι) διαυγάσαι γ		
¶	αὐτοῖς) ~ δ		ο θεὸς τοῦ) fine dist.
6	ποσοῦ) ~ γ		

2Cor. IV.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
2 Cor.			
IV. 10	κυρίου) - γ ¶ σώματι prius) τώματι ἡμῶν δ		
13		P. CXVI. 10.	
14	κύριον) - ε		
V. 3	ἐνδυσάμενοι) ἐνδυσάμενοι δ		
9	ἐνδημοῦντες, ἔτε ἐνδημοῦντες) ἐνδημοῦντες, ἔτε ἐνδημοῦν- τες γ		ἐνδημοῦντες, domum euntes, non, domi versantes.
10	διὰ) ἦδε ε		
17	κανὰ τὰ πάντα) τὰ πᾶντα κανὰ δ		
18	ἰντεῦ) - γ		
21	γνωμέθα) γενώμεθα		
VI. 1			συνεχεῖτες- παρακαλοῦντες) Hoc est medium inter gra- vitatem legatorum & in- ter submissam rogationem, c. V. 20. Id est, omnia experimur.
2		Iesa. XLIX. 8.	
13			αἰτημεθαί, ὡς τέκνοις λέγω, πλαστήσατε) dist.
17		Iesa. LII. II. Zeph. III. 19.20.	
18		I Chron. XXVIII. 6. Iesa. XLIII. 6.	
VII. 3			ἴσῃ) acc.
8			ἔκειτο, οὐ καὶ, πρὸς) dist. οὐ καὶ si modo tristavit.
11	ὑμῖν) ἐν υμῖν ε		σπουδήν; - ἀπολογίαν, - ἀγα- νάπτων. - φόβον, - ἐπιπό- θητιν. - ζῆλον; - ἐνδιαπονη.) dist.
			2 Cor. VII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
2 Cor.			
VII. 12.	ἵμῶν τὸν ὑπὲρ ὕμῶν) ὕμῶν τὸν ὑπὲρ ἕμῶν δ		
13	δὲ) - δ		
15		ἴσιν) acc.	
VIII. 4 f.			ἀγίους, καὶ οὐ) Firma lectio; Sententia est: Non modo donum, sed se ipso dede- runt.
9			ἐπτάχευσε) pauperem egit.
12	τὰς) - β		
15		Ex. XVI. 18.	
16	διδόντι) δέντι δ		
19	ὕμῶν) ἕμῶν β		
21	προσούμενοι) προσούμεν γάρ β		

IX. 1 f.

ὑμῖν· οἴδα) dist.

πλεόνας· ἐπειψα) dist.

2 f.		
4	λέγωμεν) λέγω δ	
¶	τῆς καυχήσεως) - γ	
5	προκατηγελμένην) προεπιγε- γελμένην γ	
¶	καὶ) - γ	
7		Prov. XXII. 9.
9		Pf. CXII. 9.
10	χορηγῖσαι κτλ.) χορηγίσει, καὶ πληθυνεῖ -- καὶ ἀνεξί- σει β	Ies. LV. 10.

-- σπείροντι καὶ -- βρῶσι, χο-
ργίσας καὶ -- ὕμῶν, καὶ)
dist.Ad τηέρα confer σπέρω,
& ad βρῶ confer βίη -
συνη. Cibus animæ justi-

	Variantes	Parallelæ	Notulae
2 Cor. IX. 10			tia. Matth. V. 6. c. VI. 31. 33.
II			πλευτικόμενοι) Construe cum περισσευτε, v. 8.
X. 7	βλέπετε;) βλέπετε ε ¶ χειροῦ tertium) ~ δ		
12 f.	δύ συνιεῦσιν · ἡμεῖς δὲ) ~ γ		
XI. 6			ἐν παντὶ - ἐν πᾶσιν) ἐν παντὶ semper neutrum: ἐν πᾶ- σιν, masculinum, h. l. & sæpe.
21	ἡσθενταμεν) ἡσθενταμεν ε τούτῳ τῷ μέρει ε		
23			διάκονοι χειροῦ εἰσι;) Inter- rogatio. nam istos negat diaconos Christi. v. 15.
31	ἡμῶν) ~ δ		
XII. 2 f.	δύκινον primum) ~ δ		Considerata repetitio. Raptus est 1 in cœlum tertium. 2 in paradisum. Respondet pluralis v. 1.
7	ἴνα μὴ ὑπερελέωμαι alterum) ~ δ		σατανᾶν) ἀκλίτον rarum, in versione merito servandum.
9	μου ἐν) ἐν ε		
¶	μᾶλλον) ~ δ		
II	καυχόμενος) ~ δ		
12	ἐν tertium) ~ β		
14	τρίτον) τρίτον τοῦτο ε		
19	πάλιν) πάλαι δ		
			κολαφίζει) Propria σκόλοπος explicatio, non aliam de- nuo desiderans explicatio- nem. conf. lob II. 7.
9	μου ἐν) ἐν ε		
¶	μᾶλλον) ~ δ		
II	καυχόμενος) ~ δ		
12	ἐν tertium) ~ β		
14	τρίτον) τρίτον τοῦτο ε		
19	πάλιν) πάλαι δ		

	Variantes	Parallelia	Notulæ
2 Cor. XII. 2	γερίφω) - β		
10			κύριος, εἰς) dist.
13	ἀμήν) - β		Et sic in fine aliarum epistolarum.
Gal. I. 3	ἵμων) - β		
4	ὑπὲρ) περὶ δ		
6	χριστοῦ) - γ		
9	προειρίπαμεν) προειρηκα δ		
11	δέ) γάρ δ		
15	ὁ θεός) - δ		
16	προσανεθίμητο) προσανεθέμην δ		
II. 5	οῖς ὅνδε) - ε		
9	ἱάκωβος καὶ αὐτῆς) πέτρος		
	καὶ ιάκωβος γ		
11	πέτρος) αὐτῆς β		
14	πέτρω) αὐτῇ δ		
16			in τοῦ χριστοῦ) Emphasis est in in τοῦ.
17			χριστὸν in τοῦ) Emphasis est in χριστὸν.
III. 1	τῇ αληθείᾳ μὴ πείθεσθαι)		
	- β		
¶	ἐν ὑμῖν) - δ		
3			ἀνόντοι εἰς;) dist.
6		Gen. XV. 6.	
8		Gen. XII. 3.	
10	ἐμμένει) ἐμμενεῖ γ	Deut. XXVII. 26.	
11		Hab. II. 4.	
12	ἀνθεωπος) - β	Lev. XVIII. 5.	
		X X X X 2	Gal. III.

	Variantes	Parallela	Notulae
Gal. III.			
13		Deut. XXI. 23.	
15 αδελφοι) - β			
16		Gen. XXII. 13.	
17 εις χρισθν) - δ			
19 προστεθη) έτεδη β			
¶ ω) δ ε			
29 και) - γ			
IV. 3			μίπιοι) Kinder. conf. v. 6 υιοι, Soehne.
4 γενόμενον prius) γεννώμενον δ			
6 υμῶν) ιμῶν ε			
7 θεοῦ) - δ			Vid. App. P. II. ad h. l. ubi multiplex varietas proba- bile reddit, θεοῦ insertum esse ex Rom. VIII. 17.
14 μου) υμῶν ε			
15 τις οὖν ήν) ποῦ οὖν δ			
18 f.			υμᾶς, τεκνία) dist.
22		Gen. XXI. 2. 9.	
24 αι) - δ			ὅρους σινά) Emphasis est in ὅρους.
25 γὰρ δὲ ε			σινάς ὅρος) Emphasis est in σινά.
¶ αὐγὰρ) - β			τὸ γὰρ σινᾶς) Digna expendi- lectio.
¶ δὲ alterum) γὰρ β			
26 πάντων) - γ			
27		Ief. LIV. 1.	
			Gal. IV.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Gal. IV.			
28			ἀδελφοὶ, κατὰ ἵσασκ, ἐπαγ- γελίας) dist.
30		Gen. XXI. 10.	
V. 1	οὐν ἦ χριστὸς ἡμῶν) ἦ ἡμῶν χριστὸς β		
10 f.			ἦ · ἐγώ) dist.
11	ἐτι prius) - δ		
12			ὅφελον · καὶ) dist.
14	πληροῦται) πεπλήρωται γ	Lev. XIX. 18.	
¶	ἴσαυτὸν) σεσυτὸν α		
19	μοιχεία) - γ		
21	Φόνοι) - ε		
VI. 2	ἀναπληράσατε) ἀναπληρώ- σατε ε		
12	ἴτα μὴ -- διώκωται) ίτα -- μὴ διώκωται δ		
13	περιτεμέμενοι) περιτετμημέ- νοι δ		
15	ἐν γὰρ χριστῷ ἡσοῦ σύντοι) οὐ- τε γὰρ β		
¶	ἰχθύει) ἴσιν β		
16	σοιχύσουσιν) σοιχοῦσιν δ		
17	κυρίου) - γ		
Eph. I. 1	ἐν ἐφέσῳ) - γ		
5	ἐν ἀγάπῃ,), ἐν ἀγάπῃ γ		

Vid. App. P. II ad h. l. ubi
pauca, sed idonea antiqui-
tatis vestigia docent, ἐγ-
χυκλιον hanc fuille episto-
lam, nullo urbis expresso
nomine.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Eph. I.			
6	ἐν ἦ) ἥς γ		
18	καρδίας) διαροίας ε		
19	ἡμᾶς) ὑμᾶς δ.		καρδίας) Insignis lectio.
II. 1			
5			
8	ὑμῶν) ἡμῶν δ		
17	καὶ τοῖς) καὶ ἐργάνην τοῖς γ		
19	ἀλλὰ) ἀλλ' ἐστὶ γ		
20	ἵποῦ χριστοῦ) χριστοῦ ἵποῦ γ		
21	πᾶσα) πᾶσα ή δ		
III. 1 f.			
5	θ) δ ἐν ε		
7	τὸν δοθεῖται) τῆς δοθείσης β		
8	τῶν ἀγίων) - δ		
9	οἰκονομία) κοινωνία ε		
¶	διὰ ἵποῦ χριστοῦ) - δ		
13 f.			
14	τοῦ αἵρετος χριστοῦ) - δ		
16			
18	ἴρα), ίρα ε		
19			
		ὑμῶν • τεύτου) dist.	
		ὑμῖν, κατὰ) dist.	
		χριστοῦ • ιρα) dist.	
		Eph. IV.	

	Variantes	Parallelia	Notulae
Eph. IV.			
6	καὶ primum) ~ δ		
¶	ὑμῖν) ~ δ. ὑμῖν β		
8	καὶ) ~ δ	Pf. LXVIII. 19.	
9	πρῶτον) ~ γ		
12			ἀγίων, ἐις) dist.
16	μέρους) μέλους β		
17	λοπὸν) ~ δ		
18	δύτες,) , δύτες ε		
19	ἀπηλγηκότες) ἀπηλπικότες ε		
26		Pf. IV. 5.	
29	χρείας) πίεσως γ		Arripere librarius τὸ χρείας potuit ex v. 28.
V. 2	ἵματις) ὕματις γ		θυσίαν τῷ) sine dist.
4	καὶ secundum) ἦ β		
5	δὲ) ὁ δ		
8 f.			περιπατεῖτε · ὁ γὰρ) dist.
9	πνεύματος) Φωτὸς α		Φωτὸς) Lectio firmissima : at πνεύματος illatum ex Gal. V. 22.
10 f.			κυρίῳ. καὶ) dist.
14		Iefā. LX. 1.	
17	κυρίου) θεοῦ γ		
21	θεοῦ) χριστοῦ β		
22	ὑποτασσόμενοι) ~ β		
23	ο prius) ~ β		
¶	καὶ αὐτός ἐστι) αὐτὸς δ δ		
26 f.			αὐτῆς, ἡρα) dist.

Eph. V.

Eph. V.	Variantes	Parallelæ	Notulæ
---------	-----------	-----------	--------

27 αὐτὸν) αὐτὸς γ
29 κύριος) χριστὸς β
30 f.

Gen. II. 23 f.

VI. 2

Ex. XX. 12.

5 χριστῷ) κυρίῳ β
6 , ἐκ ψυχῆς) ἐκ ψυχῆς, ε
7 τῷ) ὡς τῷ β
9 ὑμῶν αὐτῶν) αὐτῶν καὶ
ὑμῶν δ
10 μου) - β

12 τοῦ θιάρος) - δ

*πρεματικὰ) Substantivum,
ut πρᾶπεν κτλ.

I3

κατεγασάμενοι) ad pugnam
comparati.

I5

έτομασίᾳ) Hebr. 5:2 dicit
firmitudinem, eamque pe-
dum h. l.

I9

μου, ἐν) dist.

Phil. I. 7 καὶ τῇ) καὶ ἐν τῇ γ
¶ χάριτος) χαρᾶς ε
II καρπῶν δικαιοσύνης τῶν) καρ-
πὸν δικαιοσύνης τὸν β
15 καὶ primum) - γ
16 f. ἐριθείας usque καῦμαι) ἀγά-
πης, ἐιδότες usq. καῦμαι.
οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας usq. δεσ-
μοῖς μου β
¶ ἐπιφέρειν) ἐγείρειν δ

Phil. I. 23.

	Variantes	Parallela	Notulae
Phil. I.			
23	δὲ) γὰρ ε ¶ πολλῷ) πολλῷ γὰρ ε		
25	μερῷ) μένω β		
II. 1	τι) τις δ ¶ τινα) τις δ		
4	σκοτεῖτε) σκοτοῦντες β		
¶	τὰ) τὸ δ		
7		ἐαυτὸν ἐκένωτε) Emphasis cadit in ἐαυτόν.	
7 f.		γενόμενος καὶ) dist.	
8		ἐταπείνωτεν ἐαυτὸν) Emphasis cadit in ἐταπείνωτεν.	
¶		ὑπήκοος, μέχει) dist.	
21	χρισοῦ ἵπσου) ἵπσοῦ χρισοῦ β		
III. 3	θεῖ) θεοῦ δ		
8	μεροῦ) μεροῦ γε-ε		ἴζημιαθην, καὶ) dist.
¶	χρισοῦ ἵπσου) ἵπσοῦ χρισοῦ γ		
11	τῶι) τὴν ἐκ β		
12	ἵπσου) - β		
13	ὸν) δυπώ ε		
14	τοῦ θεοῦ) - γ		
15	Φρονῶμεν) Φρονοῦμεν δ	-	
16	κανόι) - δ		
21	ἐις τὸ γενέθαι αὐτὸ) - β		
IV. 1 fin.	, ἀγαπητοί·) ἀγαπητοί, γ		
4	πάντοτε·) πάντοτε, γ		
12	καὶ primum) δὲ ε	περισσεύειν. ἐν) dist.	
	Y yy yy		Phil. IV.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Phil. IV.			
13	χρισῷ) - γ		
19	πληρώσει) πληρώσαι ε̄		
23	ημῶν) - β		
Col. I. 2	καὶ κυρίου ἵνσοῦ χριστοῦ) - β		
6	καρποφόρους: εἰον) καρποφόρουμενον καὶ ἀνέχανόμενον β		
14	διὰ τοῦ ἀμαρτοῦ ἀντοῦ) - α		Brevior lectio compensatur versu 20. at διὰ τοῦ ἀμαρτοῦ ἀντοῦ illatum ex Eph. I. 7.
22	θανάτου) θανάτου ἀντοῦ δ		
24	παθήματι μου) παθήματι δ		
II. 2	συμβιβαθέντων) συμβιβαθέντες δ		
¶	καὶ medium) - δ		
11	τῶν ἀμαρτιῶν) - δ		
11 f.			χριστοῦ, συγταφέντες - βαπτίσματι.) dist.
13	ὑμᾶς alterum) - ε̄		
¶	ἡμῖν) ὑμῖν β		
13 f.			ἀντῷ, χαρισάμενος - παραπτώματα ἔξαλειψεις) dist.
14			ἥρκει) sustulit Deus.
15	ἀντῷ) ἀντῷ ε̄		ἐν ἀντῷ) in Eo, Christo.
18	μὴ) - ε̄		
20	οὐν) - β		
			Col. II.

Variantes   Parallelæ   Notulæ

Col. II.

20 τῷ) - α

23

Θελοθρησκεία) Nomen hoc
in bonam & malam par-
tem significat.

III. 4 ἡμῶν) ὑμῶν β

16 σοφία) σοφία :

πλουτίως, ἐν -- σοφία διδά-
σκοντες) dist. coll. c. I. 28.

¶ τῇ καρδίᾳ) ταῖς καρδίαις β

¶ κυρίῳ) θεῷ β

18 τοῖς) τοῖς ιδίοις ε

20 ἐν) τῷ ε

22 ὀφθαλμούσιοις) ὀφθαλμο-
δουλείᾳ γ

¶ θεῷ) κύριον δ

23 καὶ πατρὸς) - δ

24 ἀπολύτεστε) λιγέστε ε

ἐν αὐτῇ, ἐν) dist.

IV. 2

8 γνῶτε τὰ περὶ ὑμῶν) γνῶτε τὰ
περὶ ὑμῶν δ12 πεπληρωμένοι) πεπληροφορη-
μένοι ε

18 αὐτὸν) - β

I Theff.

I. 1 απὸ οὐρ. χριστοῦ) - β

7 τύπους) τύπον γ

II. 8 ἴμειρόμενοι) ὄμειρόμενοι δ

9 νυκτὸς γὰρ) νυκτὸς β

15 ιδίους) - β

Y y y y z

I Theff. II.

	Variantes	Parallelia	Notulae
1 Theff. II. 18			ὑμᾶς, ἐγώ.-δίς, καὶ) dist.
19 χεισοῦ) - β			
III. 2 διάκονον τοῦ θεοῦ καὶ συνεργὸν γὸν. ἡμῶν) συνεργὸν τοῦ θεοῦ δ			
¶ περὶ) ὑπὲρ γ			
13 χεισοῦ) - β			
IV. 8 ὑμᾶς) ἡμᾶς ε			
9 ἔχετε) ἔχομεν β			
11 ἴδιαις) - β			
13 θέλω) θέλομεν β			
¶ κεκομημένων) κομωμένων δ			Solatium. in recenti lucri su- per defunctis in fide, non super defunctis pridem.
17 κυρίου) χεισοῦ δ			
V. 3 γὰρ) - β			
13 ἐαυτοῖς) αὐτοῖς ε			
21 πάντα) πάντα δὲ β			
27 ἀγίοις) - ε			
2 Theff. I. 1 κυρίῳ ἵποῦ χεισῷ) χεισῷ ἵποῦ δ			
3 f.			ἄλληλους, ὥσε) dist.
8 πυρὶ φλογὸς) φλογὶ πυρὸς β			
¶ χεισοῦ) - β			
10			ὑμᾶς, ἐν) dist.
12 med. χεισοῦ) - β			

2 Theff. I.

	Variantes	Parallela	Notulæ.
2 Thess.			
II. 2	χριστοῦ) κυρίου β		
4	ώς θεόν) — ε		
6	ἐκυροῦ) ἀντοῦ β		
8	ὁ κύριος ἵπτοῦς β		
¶	ἀναλάβει) σὺνελεῖ δ		
10	ἢν alterum) — β		
11	καὶ) — ε		
¶	πέμψει) πέμπει ε		
17	ὑμαῖς) — β		
¶	λογωθεὶς ἐγώ) ἐγὼ καὶ λο- γω β		
2 Thess.			
III. 14			ἡμῶν, διὰ) diff.
16	τρόπῳ) τόπῳ δ		
1 Tim. I.			
I	κυρίου ἵπτοῦ		
3			καθὼς) Apodosis est. versu 18.
4	οἰκονομίαν) οἰκοδομίαν ε		οἰκονομίαν) Sie codices fere omnes.
10 f.			ἀντίκειται· κατὰ) diff.
17	σοφῷ) — α		Magnifica lectio, μόνῳ θεῷ.
17 f.			ἀμήν· ταύτην) diff.
II. 7	ἐν χριστῷ) — β		
9			σωτερίουν, κοσμεῖν) diff.
10			θεοτέβειαν, δι') diff. Con- true κοσμεῖν δι
	Y y y y z		I Tim. II

I Tim. Variantes. Parallelæ Notulæ

II. 12 γυναικὶ δὲ διδάσκειν) διδά-
σκειν δὲ γυναικὶ β

14

III. 3 μὴ αἰχρεκερδῆ) ~ δ

3 f.

6 f.

9 f.

10 f.

15 Στύλος καὶ ἐδραιώμα τῆς
ἀληθείας καὶ), σύλος καὶ
ἐδραιώμα τῆς ἀληθείας.
Καὶ δ

16 θεὸς) δὲ δ

IV. 1 πλάνοις) πλάνης ε

6 τῆς καλῆς διδασκαλίας) τῇ
καλῇ διδασκαλίᾳ ε

8 ἐπαγγελίᾳ) ἐπαγγελίας δ

12 ἐν πνεύματι) ~ ε

15 ἐν alterum) ~ γ

V. 4 ἵστι καλὸν καὶ) ἵστιν β

18

Deut. XXV. 4.
Luc. X. 7.

19 ἐκτὸς αἴδη. μαρτύρων) ~ δ

ε. π. γ. in transgressione es-
se, cœpit; in eam inci-
dit.

ἀφιλάργυρον, τοῦ) dist.
διαβόλου δεῖ) dist.
συνειδήσει καὶ) dist.
ὄντες γυναικας) dist.

Vid. App. P. II ad h. l. quæ
docet, initium capituli, in
Στύλος, permultis Pro-
testantibus pro-
bari, idque merito.

ἐντεφόμενος præsens tempus.

I Tim. V.

	Variantes	Parallelia	Notulae
1 Tim.			
V. 21	κυρίου ἵπσου χρισοῦ) χρισοῦ ἵπσου β		
	¶ πρόσκλησιν) πρόσκλησιν ε		
VI. 5	διαπαρατιβαι) παραδι- τριβαι ε		
9	ἀγούτους) ἀγούτους ε		
12	ἥν) ήν καὶ δ		
13	ζωστοιούντος) ζωσγονούντος ε		
16	καὶ) - β		
17	ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῶντι) ἐπὶ τῷ θεῷ γ		
19	ἀιωνίου) ὕπτως β		
20	παρακαταθήκην) παραθήκην β		
¶	κενοφωνίας) κακοφωνίας ε		
21	ἀμήν) - α		
2 Tim. I.			
I	ἵπσου χρισοῦ) χρισοῦ ἵπσου γ		
IO			εἰφθαρσιαν, διὰ) dist.
II	ἐθιών) - ε		
12 & 14	παραθήκην) παρακαταθή- κην ε		
II. 13	μένει) μένει ε		
19	Κυρίου) χρισοῦ ε	Num. XVI. 5. 21. 24. 26. 45.	
21	καὶ) - δ		
26			παγίδος, ἐζωγρημένοι) dist.
			ὑπ' ἀντοῦ) a servo Domini.
			ἴκινον) illius, Dei.
III. 8	ιαυβεῖς) μεμβρῆς δ		

2 Tim. III.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Tim. III. 10			$\alpha\gammaωγῆ$) Aufführung
13			$\piλαγάμεοι$) lassen sich ver- führen.
16 καὶ) - ε			$\theta\acute{\epsilon}\pi\nu\nu\zeta\varsigma$ καὶ) sine dist.
IV. 8 πᾶσι) - ε			
10 γαλατίᾳ) γαλλίᾳ γ			γαλατίᾳ natum ex rhythm. δαλματίᾳ.
22 Χριστός) - β			
¶ ἀμήν) - β			
Tit. I. 4 ἔλεος,) καὶ β			
II. 3 ιεροπρεπεῖς) ιεροπρεπεῖ β			
7 ἀδιαφθορίᾳ) ἀφθορίᾳ β			
8 ἡμῶν) ὑμῶν ε			
III. 8 τα) - β			
10 καὶ δευτέραν) - ε			
15 ἀμήν) - β			
Philem.			
v. 2 αὐγαπητῆ) αὐδελφῆ β			
6 ἡμῶν) ὑμῶν δ			
¶ ἵνσεν) - γ			
7 χαράν) χάριν ε			
9 f. χριστῷ παρακαλῶ) dist.			
11 ἀτέπεμψα) ἐπεμψα ε			
16 σοι, καὶ) dist.			
20 κυρίῳ) χριστῷ β			
23 ἀσπάζονται) ἀσπάζεται β			
25 ἀμήν) - α			

Hebr. I.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Hebr. I.			
1	ἐχάτου) ἐχάτων ε		
2	τοὺς ἀιῶνας ἐποίησεν) ἐποίη- σε τοὺς ἀιῶνας γ		
3	δὶ' ἑαυτοῦ) - ε		
¶	ποιητάμενος τὰν ἀμαρτιῶν ἡμῶν) τὰν ἀμαρτιῶν ποιη- σάμενος β		
5		Pf. II. 7. 2 Sam. VII. 14.	
6		Deut. XXXII. 43. apud LXX int. Pf. XCVII. 7.	
7		Pf. CIV. 4.	
8		Pf. XLV. 7.	
10		Pf. CII. 26.	
11	διαμένεις) διαμενεῖς γ		
II f.			παλαιωθήσονται, καὶ - ἀντοὺς καὶ ἀλλαγήσονται. σὺ) dist.
12	ἐλίξεις) ἀλλάξεις γ		
13		Pf. CX. 1.	
II. 4	τὲ) - γ		
6		Pf. VIII. 5.	
7	καὶ κατ. usq. χειρῶν σου) - ε		
9			insoūr , διὰ - θαράτου δόξη) dist.
¶	χάριτι) χωρὶς β		Vid. App. P. II ad h. l. ubi ostenditur , potiora vetu- statis suffragia referre χω-
		Z z z z	Hebr. II.

Hebr. II.

Variantes

Parallelæ

Notulae

12

Pf. XXII. 23.

13

Iesa. VIII. 17. 18.

14 σαρκὸς καὶ αἵματος) ἀίμα-
τος καὶ σαρκὸς α

III. 1 χριστὸν) - β

2

Num. XII. 7.

6 οὐ) δὲ β

¶ περ) - β. μέχρι τέλους βε-
βαίων) - ε

7

Pf. XCV. 7 f.

9 με prius) - δ

¶ , ἐδοκίμασάν με) ἐν δοκίμα-
σίᾳ ε

10 ἔκεινη) τάυτη β

12 f.

16 τίνεις) τινὲς ε

IV. 1

qic. Morte gustata, poti-
tus est Christus τὸν λ
Pf. VIII, ut omnia, exce-
pto Deo, 1 Cor. XV. 27,
ei subjiciantur.

¶ ήμῶν) ήμῶν ε

2 συγκεκραμένος) συγκεκραμέ-
νους ε

4

Gen. II. 2.

7 ἐπειτα) προειπεται β

12 τε prius) - γ

καταλειπομένης) Promissio
καταλείπεται, etiamnum
relinquitur, reliqua est,
exstat.

Hebr. V.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Hebr. V.			
5		Psal. II. 7.	
6		Psal. CX. 4.	
9 f.			ἀιωνίου, προσαγόρευθεὶς) diff.
VI. 3	ποιήσομεν) ποιήσωμεν ε		
10	τοῦ κόπου) ~ β		
14		Gen. XXII. 16.	
18	θεὸν) τὸν θεὸν β		
VII. 1		Gen. XIV. 18.	Oὗτος) Prædicatum est, μένει, v. 3.
13	προσέχουε) προσέζυκε δ.		
	προσέχε β		
14	ἱερωσύνης) ἱερέων γ		
16	σαρκικῆς) σαρκίνης ε		
17	μαρτυρεῖ) μαρτυρεῖται β		
20			καθ' ὅσον) Apodosis κατὰ τοτοῦτον, v. 22.
VIII. 4	γὰρ) οὖν δ		
5		Ex. XXV. 40.	
8		Ier. XXXI. 31 f.	
9			ἀυτοὶ οὐκ ἐνέμεναν) tanquam non populus meus.
			καλῶ ἡμέλησα ἀντῶν) ut si non esset Deus eorum.
11	πλησίον) πολίτην β		
12	καὶ τῶν αἰομιῶν ἀντῶν) ~ ε		
IX. 1	πρώτη) πρώτη σκηνὴ ε		πρώτη prius, testamentum. Lectio firma.
2 seqq.		Ex. XL. 3 seqq.	
		Z z z z z z	Hebr. IX.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Hebr.			
I X. 9	δν) ήν δ		
10	καὶ δικαιώμασι) δικαιώμα- τα β		
14	διωνίου) ἀγίου δ		
¶	ημῶν) ιμῶν δ		
17			διαθέμενος ;) Interrog.
19			ΒΙΒΛΙΟΝ, καὶ) dist. ipsumque librum sumens (Ex. XXIV. 7) adspersit α & popu- lum, β & tabernaculum &c. Librum non adspersit.
20		Ex. XXIV. 8.	
X. 1	δύναται) δύνανται ε		κεκαθαριμένους ;) Interrog.
2		Pf. XL. 7 seq.	
5			ηπω (בְּחִתָּיו) adsum. κεφαλίς βιβλίου, ספר מגלה est ipse Psalmus XL, syngra- pha Messiae.
7			
9	ό θεός) - β		
9 f.			εου· ἀναιρεῖ - σύση· ἐν) dist.
10	έσμεν) έσμεν οἱ ε		
¶	σώματος) σώματος τοῦ ε		
11	ίερεὺς) ἀρχιερεὺς ε		
12	ἀυτὸς) οὗτος β		
13		Pf. CX. 1.	
14	μιᾶ γάρ προσφορᾶ) μία γάρ προσφορὰ γ		Vid. Gnom. ad h. l.
15	προειρηνέναι) ἐιρηνέναι δ		
16		Ier. XXXI. 33.	Hebr. X.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr. X. 22 f.			$\pi\mu\eta\rho\alpha\dot{\varsigma}$ · καὶ) dist.
28		Deut. XVII. 6.	
30	λέγει κύριος) — β	Deut. XXXII. 35 f.	
34	δεσμοῖς μον) δεσμίοις β		
¶	ἐαυτοῖς) ἐν ἐαυτοῖς ε		ἐαυτοῖς) Lectio firma. Datius commodi Luc. XII. 33.
¶	ἐν ὄνταροῖς) — δ		
36			$\pi\mu\eta\sigma\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$) quum (jam v. 32 f.) fecisti.
36 ss.		Hab. II. 3 f.	
38	δίκαιος) δίκαιός μου δ		
XI. I			ὑπόστασις, πραγμάτων) dist.
4	λαλεῖ) λαλεῖται δ	Gen. IV. 4.	
5		Gen. V. 24.	
7		Gen. VI. 8. 14 f.	
3		Gen. XII. 1. 4.	
11	σαρρά) σαρρά σεῖρα οὖτα β		
¶	ἔτεκεν) — β		ἔτεκεν recte omittitur. καὶ, idque: (citra verbum subsequens.)
13	ἰδέντες) ιδόντες καὶ πειθέρ- τες ε	Gen. XLVII. 9.	
17		Gen. XXII. 1 f.	προσέφερεν, ὁ) dist.
18		Gen. XXI. 12.	
19			ὁ θεός· ὁ Θεός) dist.
21		Gen. XLVIII. 16. XLVII. 31.	
23		Ex. II. 2.	$\pi\alpha\tau\acute{e}\varpi\omega\varsigma$) Non innuuntur pa- rentes, sed patres, pater & avus. Κακοῦ nondum obierat.
	Z z z z z 3		Hebr. XI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Hebr. XI. 24	πίσιν) Πίσει μέγας γενόμενος μωύσης ἀνεῖλεν τὸν ἀιγύ- πτιον, καταροῶν τὴν τα- πείνωσιν τῶν ἀδελφῶν ἀν- τοῦ. Πίσει ε		
28		Ex. XII. 12. 18.	
30		Ios. VI. 20.	
31		Ios. VI. 17. 23.	
32 fs.			γεδεών..) Alio ordine Subje- cta, alio prædicata enumera- rantur, per chiasimum. Confer
		1 γεδεών-παρεμβ. ἐκλ. ἀλλ. 2 βαρὰκ-έγει. ἵχ. ἐν πολ. 3 σαμψών-ἐνεδ. ἀπὸ ἀθ. 4 ἵεφθάε-ἱφ. σόμο. μαχ. 5 δαιδ-κατηγ. βασ. 6 σαμουὴλ - ἐιργ. δικ. 7 προφητ. - ἐπέτ. - ἔφραξ. - ἵσβετ. - .	
34	σόματα) σόμα β		
37	ἱπειράθησαν) - ε		ἱπειράθησαν) minis, blandi- tis &c. Tenenda lectio.
XII. 2			προκειμένης) pro gaudio mox adeundo.
3			ὑμῶν, ἐκλυόμενοι) dist.
5		Prov. III. 11 f.	ὁλγώρει-ἐκλύνου) Duo extre- ma : ὁλγωρεῖ est animi Hebr. XII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Hebr. XII. 5			contumacis: ἐκλύεθη, fra- cti. Illud dicitur ὄγκος, v. 1: hoc, non ἀμαρτία, non in genere, sed speciatim non ἐυπερίσατος ἀμαρτία, id est, ἀπίστια c. III. 12.
12		Prov. IV. 26. Ies. XXXV. 3.	
10			ἀγιότητος) Heiligkeit.
15	ἐνοχλή) ἐν χολῇ δ		
17			ἀυτὴν) τὴν ἴυλογίαν
18	ὅρει,) ε		
20	λιθοβοληθήσεται) λιθοβ. οὐ Ex. XIX. 12 f. βολίδι κατατοξευθήσεται ε		Locutio concisa: in subiecto subauditur homo; in praedictato configetur.
22 f.			ἐπουρανίῳ. καὶ μυριάσιω, αὐγ- γέλων πανηγύρει, καὶ) dist. πάντων καὶ) dist.
24	κρείττονα) κρείττον β		
¶	τὸν) τὸ δ		
25	ἐνραγῶν) ὀνραγῶν ε		
26		Hagg. II. 6.	ἄπαξ, ἐγώ) dist.
¶	σείω) σείσω γ		σείσω) Promissio.
28	λατρεύομεν) λατρεύωμεν δ		
29		Deut. IV. 24.	
XIII. 4	δὲ) γὰρ γ		
5		Ios. I. 5.	
6		Pſ. CXVIII. 6.	βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι.) dist.
9	περιφέρεσθε) παραφέρεσθε β		παραφ.) neben hin.
			Hebr. XIII.

	Variantes	Parallelæ	Notulae
Hebr. XIII. 11		Lev. IV. 12. 21. c. XVI. 27.	
15	ἀναφέρωμεν) ἀναφέρομεν ε		
20	νεκρῶν) τῆς γῆς ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi haec varietas derivatur ex Iesa. LXIII. 11. Græc.
21	ὑμῖν) ὑμῖν ε		
¶	τῶν ἀιώνων ἀμήν) - γ		
22	ἀνέχεσθε) ἀνέχεσθαι β		τῆς παρακλήσεως) mündlicher Zuspruch : antitheton ad epistolam.
25	ἀμήν) - β		
Iac. I. 3	τῆς πίστεως) - δ		
12	ὑπομένει) ὑπομενεῖ β		
14			ἐξελκόμενος) passivum. δελεαζόμενος) medium. laes- set sich locken.
15	ἀποκύει) ἀποκυεῖ γ		
26	ἐν ὑμῖν) - γ		
II. 4	καὶ οὐ) οὐ δ		
8		Lev. XIX. 18.	
II	μοιχένσεις, φονεύσεις) μοι- χεύεις) φονεύεις δ	Ex. XX. 13 f.	
13	ἀνίλεως) ἀνέλεος β		
¶	κατακαυχάται) καὶ κατα- καυχάται ε		
18	ἐκ prius) χωρὶς β		πίσιν - ἔργων) Emphasis est in τῷ πίσιν. Τὸ χωρὶς a- cuit provocationem, δεῖ- ξον κτλ.
			Jac. I. 18.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Iac. I. 18			ἔργων - πίσιν) Emphasis est in τῷ ἔργῳ.
II. 23		Gen. XV. 6. δικαιοσύνην· καὶ) dist. 2 Chron. XX. 7. Iesa. XLII. 8.	
24 τοῖνυν) - β			
III. 4			ἱλαυρόμενα, μετάγεται) dist. πῦρ) sc. ἐσί.
5			
6 ιύτως) - β			
6 f.			γέννηνς· πᾶσα) dist.
7			δαμιζεται καὶ δεδάμασαι) Correlata: domatur δ° do- mitam se praebet.
8			δαμίσαι· ἀκατάχετον) dist.
12 ἐνδεμία πηγὴ ἀλυκὴν καὶ) ἐνδὲ ἀλυκὴν β			οὐδὲ ἀλυκὴ Lectio firma. ἀλυκὴ instar Substantivi: nt Salzmeer, salziger Teich &c. Hunc nominativum sequitur accusativus, siſſ Waffer.
14 κατακαυχᾶσθε) καυχᾶσθε γ			
IV. 2 οὐκ ἔχετε δὲ) καὶ οὐκ ἔχε- τε β			
5		1 Pet. II. 1 f.	
6		Prov. III. 34.	
7 αἰτίσητε) αἰτίσητε δὲ ε			
12 νομοθέτης) νομοθέτης καὶ κρι- τὴς β			
¶ σῶσαι καὶ ἀπολέσαι) ἀπολέ- σαι καὶ σῶσαι γ			

Aaa a aa

Iac. IV.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Iac. IV.			

12 ὅς κρίνεις τὸν ἔτερον) ὁ κρίνων
τὸν πλησίον β

14 γάρ ἐστιν) γὰς ἐσται β

15

θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν καὶ)
dist.

V. 7 ἀν) - δ

¶ ὑετὸν) - ε

9 καρδῆτε) κατακριθῆτε δ

11 ὑπομένοντας) ὑπομείναντας β

¶ πολύτπλαγχνος) πολυεύ-
σπλαγχνος ε

¶ ὁ Κύριος) - γ

13

12 ὑπὸ κρίσιν) ἐις ὑπόκρισιν δ

ξίδετε· ὅτι) dist.

ὑπὸ κρίσιν Lection firma. conf.
v. 9.

19 τῆς) τῆς ὁδοῦ τῆς ε

20 ψυχὴν) ψυχὴν αὐτοῦ β

I Petr. I.

4 ὑμᾶς) ἡμᾶς ε

7 πολὺ τιμώτερον) πολυτιμό-
τερον γ

¶ δὲ δοκιμαζομένου) δεδοκιμα-
σμένου δ

8 οἰδότες) οἶδόντες ε

¶ πισεύοντες) πισεύετε, πισένον-
τες δ

12 ἡμῖν) ὑμῖν ε

16 γένεσθε) γέσθε γ

Lev. XI. 44.

20 ἐχάτων) ἐχάτου δ

22 διὰ πνεύματος) - δ

I Petr. I.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
I Petr. I.			
22	καθηρᾶς) ~ ε		
24	ώς prius) ~ β		
¶	αἱθεώπου) ἀντῆς β		
¶	ἀντοῦ) ~ β		
24 f.		Ief. XL. 6 fs.	
II. 2	ἀνξηθῆτε) ἀνξηθῆτε ἐις σω-		
	τηρίστε β		
3		Pf. XXXIV. 9.	
4		Pf. CXVIII. 22.	
6		Ief. XXVIII. 16.	
7	λιθον usq. γωνίας, καὶ) ~ ε		
8		προσκόπτουσι, τῷ) diff. coll. c. III. 1.	
9		Ex. XIX. 6.	
10		Hof. II. 23.	
II	ἐπέκεινα) ἐπέκεινα δ		παραχαλῶ) Magna adhortatio, cuius prior pars incipit hinc: altera, cap. III. 15 medio. Vtraque pars habet, ἵνα ἐν φιλαπόλει.
13	εὐ) ~ γ		
14	μὲν) ~ β		
18	σκολιοῖς) σκολιοῖς καὶ δυσκόλοις δ		
21	ὑμῶν, ὑμῶν) ἡμῶν, ὑμῖν β.		
	ἡμᾶς, ἡμῖν ε		
22 f.		Ief. LIII. 9 Z. 4. 6.	
24			ἀντὸς) Ipse, servi instar. Servus non habet vicarium. er muss selber daran.
25	πλαγάμενα) πλαγάμενος γ	Aaa aaa 2	I Petr. III.

	Variantes	Parallela.	Notulae
I Petr.			
III. 1	κερδηθήσωνται) κερδηθήσο- ται δ		
5 f.			ἀνδράσιν· αἰς) dist.
6		Gen. XVIII. 12.	
7	συγκληρούμοι) συγκληρού- μοις δ		--μοις) Debilis lectio. nam mariti debent se bene ge- rere erga uxores etiam a confortio hereditatis re- motas. Cum recto casu, συγκληρούμοι, conferatur v. 9 fin.
8	Φιλόφρονες) ταπεινόφρονες β		
9	εὐδότες) - δ		
10		Pf. XXXIV. 13 ss.	
13	μιμηται) ζηλωται γ		
14 f.		Ief. VIII. 12 f.	
15	θεὸν) χριστὸν ε		
15 f.			Φόβου, συνείδησιν) dist.
16			ἴνα εἰς ὥ) conf. c. II. 12.
18	ἐπαθεὶ) ἀπέθανε ε		
20	ἀπεξειδέχετο) ἀπαξ ἐξειδέχε- το ε		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l. ubi ἀπεξειδέχετο copiose firmatur.
¶	οὐλίγαι) οὐλίγοι γ		
22	πορευθεὶς) Infere καταπιὼν τὸν θάνατον, ια ζῶντος αἰώ- νιου κληρονόμοι γενέμεθα γ		Vid. App. P. II & Gnom. ad h. l.
IV. 1	ἐν) - γ		
3	ἡμῖν) - β		

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
I Petr.			
IV. 8	ἀγάπη) ἡ ἀγάπη δ ¶ καλύψει) καλύπτει β	Prov. X. 12.	
11	ἐστι) - δ.		
¶	αὐτὸν) - γ		
14	δόξης) δόξης καὶ δυνάμεως δ		
¶	κατὰ μὲν αἰq. δοξάζεται) - ε		
16	μέρει) ὄνοματι β		
18		Prov. XI. 31.	
19	ἀγαθοποίη) ἀγαθοποίαις ε		
V. 2	θεοῦ) Χριστοῦ ε		
¶	έκουσίως) ἔκουσίως κατὰ θεὸν ε		
5	ὑποτασσόμενοι) - δ	Prov. III. 34.	
7 f.			ὑμῶν, νήψατε) dist.
8	ὅτι) - δ		
10	ἵματι) ὕματι δ		
¶	καταρτισμῇ ὕματι αἰq. θεμε- λιάτῳ) καταρτισει, σκρί- ξει, θεωρήσει. β		
11	καὶ τὸ) - β		
14	ἵπτοῦ. αὐτὸν - β		
2 Petr. I.			
2	τοῦ θεοῦ, καὶ ἵπτοῦ) - γ		
3	διὸ δοξῆς καὶ ἀρετῆς) ἴδια δόξῃ καὶ ἀρετῇ β		
4	τίμια -- μέγιστα) μέγιστα-- τι- μια ε		θεῖα φύσις, Deus ipse, ut φύσις ἀνθρωπίνη, homo. Iac. III. 7.

Aaa aaa 3

2 Petr. I. 5.

	Variantes	Parallelia	Notulae
--	-----------	------------	---------

2 Petr. I.

5 αὐτὸς τοῦτο δὲ) αὐτοὶ δὲ τούτωι β

10 βεβαίων οἷς. ποιεῖσθαι) ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων βεβαίων οἷς. ποιῆσθε δ

12 ὅντες ἀμελήσω) μελλότω γ

17 Matth. XVII. 5.

21 οἱ) - γ

II. 2 ἀσελγείας) ἀπωλείας ε

ἀσελγείας Lectio firmissima.

4

ει) Apodosis est v. 9.

6 γομόρρας) γομόρρων γ

8 f.

ἰβατάνιζεν οἵδε) dist.

11 παρὰ πυρίῳ) - δ

12 γεγένηται) γεγενημένα γ

13 ἀπάταις) ἀγάπαις ε

14 ἀκαταπαύσους) ἀκαταπαύσους ε

¶ πλεονεξίας) πλεονεξίας ε

16 παραφροῖαι) παραφροῖαι γ

17 νεφέλαι) καὶ ὄμιχλαι β

¶ ἐις αἰώνα) - ε

18 ἀσελγείας) ἀσελγείας β

¶ ὅντες ἀποφεγγότως) ὅλιγως ἀποφεύγοντας β

22

Prov. XXVI. II.

III. 2 ἡμῶν) ύμῶν β

3 ἐμπαῖκται) ἐν ἐμπαῖγμοι β

Petr. III. 7.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
2 Petr.			
III. 7	ἀυτοῦ) ἀυτῷ γ		
8		Pf. XC. 4.	
9	εἰς ἡμᾶς) δι' ὑμᾶς β		
10	ἐν τούτῳ) - β		
12 f.			ὑπάρχειν ὑμᾶς, ἐν ἀγίαις - καὶ ἵστεβεῖαις προσδοκῶντας-ἡμέρας, δι' οὐ-θίσονται, καὶ - τίκται;) dist.
14	ἀμάντοι) ἀμωμοι β		
15	ἡμῶν prius) - γ		
1 Ioh. I.			
4	ὑδῶν) ἡμῶν δ		
5	ἐπαγγελία) ἀγγελία α		Recte Luth.
7	ἀλλήλων) ἀυτοῦ δ		
¶	χριστοῦ) - γ		
II. 7	ἀδελφοί) ἀγαπητοί β		ἀγαπητοί Lectio firma: ap- pellatio Iohannea.
¶	απ' ἀρχῆς alterum) - γ		
12	γράψω) ἔγραψα β		Tēkōia, genus: species tres, πατέρες, νεανίσκοι, πα- δια. ad singulas species ait primum, scribo: deinde, scripsi. v. 14. 21.
14	ἔγραψα οἷη. ἀρχῆς) - δ		
17	ἀυτοῦ) - γ		
¶	ἀιώνα.), καθὼς καὶ ὁ Θεὸς μένει εἰς τὸν αἰώνα γ		Vid. App. P. II ad h. I.
- 18			iχάτη) ultima, quam effugi- unt πατέρες καὶ νεανίσκοι. Ioh. II. 23.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Ioh. II.			
23	ἴχει.) ἔχει· ὁ ὁμολογῶν τὸν ύἱον, καὶ τὸν πατέρα εἶχει β		
27	ἀυτὸν) ἀυτοῦ δ		
28	τεκνία) τεκνία μου ε		
III. 10	ποιῶν δικαιοσύνην) ὡν δίκαιοι οι δ		
14	τὸν ἀδελφὸν) - ε		
18	γλώσση, ἀλλ') τῇ γλώσσῃ, ἀλλ ἐν α		
21	ἡμῶν prius) - ε		
23	πιεύσωμεν) πιεύσωμεν β		
¶	ἡμῖν) - β		
IV. 2	γινώσκετε) γινώσκεται γ		
3	μὴ ὁμολογεῖ τὸν ἵπσοῦν χρι- σὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα) λύει τὸν ἵπσοῦν ε		
¶	τὸν) - β		
¶	χρισὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα) - δ		
19	ἡμεῖς) ἡμεῖς ὅντες γ		
¶	ἀυτὸν). - β		
¶	ἀυτὸς) ὁ θεὸς δ		
V. 6	ὅτι τὸ πνεῦμα) ὅτι ὁ χριστὸς ε		
7 f.	ἐν τῷ ὀντανῷ usq. ἐν τῇ γῇ) Omittitur a multis hæc pars : sed potius, <i>trajecto</i> utroque verbi, totus locus sic legendus, ὅτι τρεῖς ἐστιν οἱ μαρτυρεῖντες (ἐπὶ τῆς	Vid. Gnom. & App. P. II ad li. l. ubi ostenditur, i ver- sum 7 hodie in ms. Gr. non repetiri. 2 eum Lat- ina versione antiquissima, & continua Latinorum pa- trum serie firmiter niti.	i Joh. V.

	Variantes	Parallela	Notulæ
1 Joh. V.			
7 f.	γῆς,) τὸ πνεῦμα καὶ τὸ υδωρ καὶ τὸ ἄιμα , καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῷ ἐν σιν . καὶ τρεῖς ἐντοι οἱ μαρτυροῦντες (ἐν τῷ ὀνόματῳ ,) ὁ πατὴρ καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦ- μα , καὶ οἱ τρεῖς ἐν ἐντοι β		3 in monumentis Latinis præcipuis testantes in ter- ra prius memorari : deinde, per gradationem , testan- tes in cælo. Verficulus 7 est summa totius Episto- lae : nam complectitur , quæ dicuntur de Deo patre , c. I. 5 , de Filio , c. II. 1 , de Spiritu sancto , c. III. 24 &c.
¶	λόγος) μίος γ		
10	ἐαυτῷ) αὐτῷ β		
¶	θεῷ) εἰώ γ		
13	τοῖς μηδ. πιστεύοντες , οὐαὶ ἑ- δητε, δοτὶ ζωὴν ἔχετε αἰώ- νιον οἱ πιστεύοντες β		
17	οὐ) - ε		
20	οἰδαμεν δὲ) καὶ οἴδαμεν , αν- οίδαμεν β		
¶	ἀληθινὸν) ἀληθινὸν θεὸν δ		
¶	ἐν τῷ alterum) - ε		
¶	ἵππον χρισῷ) - γ		
¶	ζωὴ) ή ζωὴ ή γ		
21	αἷμα) - α		
2 Joh. v. 1			xυρία, nomen proprium , v. 5.
3	ὑπῶν) ἡπῶν δ		
	κυρίου) - β		
8	ἐαυτοὺς) αὐτοὺς δ		
¶	ἀτολέσωμεν ἀ ἐργασάμεθα) ἀπολέσοτε ἀ ἐργάσαθε β		
¶	ἀπολέβωμεν) απολέβητε γ		
	B b b b b b		2 Joh. v. 9.

	Variantes	Parallelia	Notulae
2 Joh.			
v. 9	τοῦ χειροῦ) - δ		
13	ἀμήν) - α		
3 Joh.			
v. 7	ὄνόματος) ὄνόματος ἀυτοῦ *		Lection brevior, ἐνδιαβείας plena.
12	σίδατε) σίδας δ		
15	Φίλοι) ἀδελφοὶ γ		
Iud. v. 1	ἵπτου χριστοῦ) χριστοῦ ἵπτου β		
¶	ἴγιαστμένοις) πήγαπημένοις β		
3	.		ὑπὸ παρακαλῶν) fine dist.
4	θεῶν) - α		δεσποτὴν καὶ) Firma lectio. Impietas in Deum notatur in inciso præcedente: nunc, impietas ἐν τοῖς μοροῖς δι- σποτὴν καὶ κύριον. Plana oratio.
8	μέντοι) - δ		
12			-αφόβως, ἔσωτοὺς) dist.
¶	παραφερόμεναι) περιφερόμε- ναι ε		
15	ἔξελέγξαι) ἐλέγξαι β		
15	ἀντῶν prius) - β		
16	γογγυσάῃ,) γογγυσάῃ δ		
19	ἀποδιορίζοντες) ἀποδιορίζο- τες ἔσωτοὺς ε		
22 f.	ἐλεεῖτε οὐque ἀρπάζοντες) ἐλέγχετε διακριτομένους οὓς δὲ σώζετε ἐκ πυρὸς ἀρπάζοντες. οὓς δὲ ἐλεεῖτε ἐν Φόβῳ β		

	Variantes.	Parallelē	Notulae
Ind.			
v. 24	ἀντούς) ὑμᾶς ε		
25	σοφῶ) - α		Confer not. ad 1 Tim. I. 17. Σοφῶ illatum ex Rom. XVI. 27.
¶	ημῶν) ημῶν, διὰ ἵπτου χρι- στοῦ τοῦ κυρίου ημῶν β		
¶	ἔξουσία) ἔξουσία πρὸ παντὸς διῶνος ε		
Apos.			
tit.	Αποκάλεψις ιωάννου τοῦ θεο- λόγου) - α		
Cap. I. 2	ὅσα) ὅσα τὲ ε		
4	ἀπὸ ὁ) ἀπὸ τοῦ ὁ ε		
5	τῶν νεκρῶν) ἐκ τῶν νεκρῶν ε		
¶	ἀγαπῶντι) ἀγαπήσαντι δ		
¶	ἰς) ἀπὸ δ		
¶	ἀμερτιῶν) ἀμερτιῶν ημῶν δ		
6	βασιλεῖα) βασιλεῖς κῃ		Deus est Rex . Sancti sunt regnum , Koenigliche Prie- sterchaft.
¶	διῶνας τῶν διώνων δ		
¶	ἀμήν) - β		
8	λάγει) ἀρχὴ καὶ τέλος , λέ- γει ε		
9	συγκοινωνίας) κοινωνίας δ		
¶	χριστῶν) - β		
¶	τῇ καλουμένῃ) - γ		
¶	ἵπτον alterum) ἵπτον χριστοῦ δ		
II	ὁ) Ἐγώ ἐμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ		ἱ. ἡ τ. σ. κ. τ. ο, ὁ π. γ, ὁ κ.) Aliunde illata.
		B b b b b 2	Apoc. I. II

Apos. I.	Variantes	Parallelia	Notulæ
----------	-----------	------------	--------

- 11 Ω, δ πρῶτος καὶ δ ἔχατος
καὶ ε
¶ ἐκκλησίαις) ἐκκλησίαις ταῖς
ἐν αὐτίᾳ ε
- 12 ἐπέστρεψα) ἐκεῖ ἐπέστρεψα δ
¶ ἐλάλει) λαλεῖ δ
- 13 ἐπτά) - β
- 15 πεπυρωμένοι) πεπυρωμένω γ
- 16 ἔχων) - δ
- ¶ χειρὶ) - ε
- 17 ἔθηκε) ἐπέθηκε δ
¶ ἐπ') χεῖρα ἐπ' δ
¶ λέγων) λέγων μοι ε

18

dιάνων) Recentiores perpe-
ram inferunt *διάνων*.

- 19 σύν) - ε
- 20 λυχνίαι αἱ ἐπτά) ἐπτὰ λυχ-
νίαι, δές ἐιδες δ

- II. 1 τῆς) τῷ γ
2 κόπον) κόπον σου δ
¶ καὶ tertium) - δ
¶ εἶναι) - δ
3 καὶ ὑπομονὴν κτλ.) καὶ ἴβα-
σας καὶ ὑπομονὴν ἔχεις
καὶ διὰ τὸ ὅγονά μου κε-
κοπίακας καὶ ὃν κέκυ-
κας ε
5 ἐκπέπτωκας) πέπτωκας γ
¶ τάχει) - β

κεκοπ. καὶ ὃν κέκυκας. Sic
interpolavit Erasmus.

ἔρχομαι σοι, καὶ) Pondero-
fa lectio. In denunciatio-

Apos. II.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Apoc. II.			
5			nibus Adventus erescit propinquitas. v. 16. 25. e. III. 3. II. 20.
6	δ) - γ		
7	$\tau\bar{\omega}$ παραδείσω) μέσω τοῦ παραδείσου δ		
¶	θεοῦ μου) θεοῦ δ		
8	$\tau\bar{\eta}\varsigma$) $\tau\bar{\omega}$ γ		
9	$\tau\bar{\eta}\varsigma$ primum) τὰ ἔργα καὶ $\tau\bar{\eta}\varsigma$ δ		Elegantem multorum loco- rum diversitatem recenti- ores ex parallelissimo obli- teraverunt. vide mox v. 13.
¶	ε κ) - δ		
10	ἵμερας) ἴμερῶν ε		
13	οἴδα) οἶδα τὰ ἔργά σου καὶ δ		
¶	ἐν ταῖς ἴμεραις ἐν) καὶ ἐν ταῖς ἵμεραις ἐν δ. ἐν ταῖς ἴμε- ραις β		
14	$\tau\bar{\omega}$) τὸν δ	$\tau\bar{\omega}$ βαλεῖν) dem Balak zu dienste.	
15	δ μισᾶ.). ὄμοιώς ε		
16	οὖν) - δ		
¶	ταχὺ) - γ		
17	τοῦ μάννα) Φαγεῖν απὸ τοῦ μάννα ε		ἔχουαι σοι, καὶ) Vid. not. ad v. 5.
18	$\tau\bar{\eta}\varsigma$ ἐν θυατείροις ἐκκλησίας) τῷ ἐν θυατείροις γ		
¶	ἀυτοῦ αἰς) αἰς β		
19	τὴν ἀγάπην) τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην δ		

	Variantes	Parallelia	Notulae
Apos.			
II. 19	πίσιν - διακονίαν) διακονίαν - πίσιν δ		
20	κατὰ σοῦ) κατὰ σοῦ ὅληγε ε		ὅληγε nou legerunt antiqui h. l.
¶	γυναικα) γυναικά σου δ		
21			οὐ θέλει) Aliter Erasmus & qui eum sequuntur.
22	βάλλω) βαλῶ γ		
¶	ἀντῆς alterum) ἀντῶν δ		
25			ἴξω) adero. Vid. ad Marc. VIII. 3.
26 init.	καὶ) - δ		
27			ῥίζδω) Stab.
III. 2	ἔμελλεν ἀποθαγεῖν) ᔁμελλες ἀποβαλεῖν ε· ᔁμελλες ἀπο- θαρεῖν δ		
¶	μου) - ε		
3	ώς) ἐπὶ σὲ ως δ		
5	ὕτος) ὕντως ε		
7	δανιδ) ἄδου ε		
9	ηγὼ) - δ		
11	ἔρχομαι) ιδοὺ ᔁρχομαι ε		
12			ναῷ) λατῆ ex mero sphalma- te , multi tamen excude- runt.
17	όυδενδες) οὐδὲν γ		
IV. 1	λέγων) λέγουσα ε		
2	τὸν θρόνον) τοῦ θρόνου δ		
4	θρόνους) θρόνους ἵδον τοὺς ε		
6	ώς) - ε		
6. 8	ὁφθαλμῶν) ὁφθαλμοὺς δ		
			Apos. III.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Apoc. IV. 3	ἄγιος, ter) ἄγιος novies ε		Vid. App. P. II. ad h. l. ubi observatur, totam formulam, <i>Sanctus Sanctus Sanctus</i> , apud Græcos TER re- peti fuisse solitam. id imi- tati librarii ἄγιος scrip- re novies.
	¶		ξε, κυκλόθερ) dist.
II	ἵσταν) ἐιτὶ δ		
V. 1	ὅπιεν) ξέωθεν γ		
4	·γω) - ε		
¶	ἀροιξαι) ἀροιξαι καὶ ἀναγρά- ναι ε		καὶ ἀναγράναι Glossa infir- ma.
5	τὰς) λῦσαι τὰς ε		
6	εἰδον) εἰδον καὶ ιδού ε		
¶	οἱ ἐιτὶ - τὰ ἀπεισαλμίνα) ἄ ἐιτὶ - ἀποειλλόμενα δ. οἱ ἐιτὶ - ἀπεισαλμίνοι δ		
7	τὸ βιβλιον) - δ		
8	κιθάραν) κιθάρας ε		
9	ἵμας) - ε· ἴμας τῷ θεῷ δ		
10	αὐτοὺς) ἴμας ε		
¶	βασιλεῖς) βασιλείαν β		Vide not. ad cap. I. 6.
12	ᾶξιον) ἄξιος β		
13	θαλάσσης) θαλάσσης ς ἐιτὶ ε		
¶	, πάντας) πάντα, δ		
14	ἔλεγον) λέγοντα τὸ ε		
¶	οι) οἱ ὑκοσιτέσσαρες ε		
¶	προ- εκύπταν) προτεκύπταν ζῶντι ἐις τοὺς διώνας τῶν αὐτῶν ε		προτεκύπταν.) Lectio fir- ma, adorarunt, Sedentem in throno & Agnum.
VI. 1	ὅτε) ὅτι γ		

Apoc.	Variantes	Parallelæ	Notulae
VII. 1	$\text{ιδε}) - \delta$		
2	$\kappa\epsilon\eta\pi\alpha) \pi\pi\alpha \delta$		
3	$\epsilon\pi\chiou) \epsilon\pi\chiou \kappa\epsilon\eta\pi\delta \epsilon$		
4	$\alpha\pi\tau\tilde{\omega} prius) - \gamma$		
5 & 7	$\epsilon\pi\chiou) \epsilon\pi\chiou \kappa\epsilon\eta\pi\delta \delta$		
8	$\epsilon\pi\pi\pi\omega) \epsilon\pi\pi\pi\omega \alpha\pi\tau\tilde{\omega} \beta$		
¶	$\alpha\pi\pi\pi\omega\pi\pi\beta) \pi\pi\pi\pi\pi\omega\pi\pi\beta$		
¶	$\mu\epsilon\tau' \alpha\pi\tau\tilde{\omega}) \alpha\pi\tau\tilde{\omega} \delta$		
¶	$\alpha\pi\tau\tilde{\omega} alterum) \alpha\pi\tau\tilde{\omega}\epsilon \epsilon$		
9	$\mu\pi\pi\pi\pi\pi\pi) . \mu\pi\pi\pi\pi\pi\pi \tau\tilde{\omega}$		
	$\alpha\pi\pi\pi\pi\pi\pi \delta$		
10	$\alpha\pi\pi\pi) \epsilon\pi\gamma$		
11	$\epsilon\pi\pi\pi \chi\pi\pi\pi) \chi\pi\pi\pi \epsilon\pi\gamma$		
	$\chi\pi\pi\pi \delta. \epsilon\pi\pi\pi \chi\pi\pi\pi \mu\pi\pi\pi$		
	$\chi\pi\pi\pi \epsilon$		
12	$\sigma\pi\pi\pi\pi\pi) \iota\pi\pi\pi\pi\pi \delta$		
¶	$\sigma\pi\pi\pi\pi\pi) \sigma\pi\pi\pi\pi\pi \delta\pi\beta$		
15	$\epsilon\pi\pi\pi\pi\pi\pi) \pi\pi\pi \epsilon\pi\pi\pi\pi\pi \epsilon$		
VII. 1	$\tau\pi\pi\pi\pi) \tau\pi\pi\pi \gamma$		
¶	$\alpha\pi\pi\pi\pi\pi\pi \tau\pi\pi\pi \gamma\pi\pi) \alpha\pi\pi\pi\pi\pi\pi \beta$		
5			
12	$\kappa\pi\pi\pi\pi\pi\pi) \pi\pi\pi\pi\pi\pi \gamma$		
			$\epsilon\pi\pi\pi\pi\pi\pi) \text{ Tribus duodecim per sex paria referuntur.}$

Apoc. VII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Apoc.			
VII. 12	ἀμήν) - β		
13	ἴστι) - ε		
14	μου) - δ		
15			
16	οὐδὲ) ἔτι, οὐδ' οὐ δ		
17	ζῶντας) ζώσας δ		
VIII. 7			γῆν· καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν) Hoc colon prae- cipue ad rem pertinet. γῆν· γῆς.
8	πυρὶ) - δ		
9	τὰν ἐν τῇ θαλάσσῃ) - δ		
11	ἄψιθος) ἀψίθιον δ		
12	Φαῖη) Φαῖη δ		
13	ἀετοῦ) ὡς ἀετοῦ ε· σύγχέλου δ		
¶	τοῖς κατοικοῦσιτο) τοὺς κατοι- κοῦστας δ		ἀετοῦ Lection testatissima.
IX. 2	μεγάλης) καιομένης δ		
4	τοῦ θεοῦ) - δ		
5	πέντε) εξ ε		
7	ὄνοις χρυσῷ) χρυσοῖ β		
12	ἔρχεται) ἔρχεται δ		
¶	ἔτι) αἱ δ		
13	Φαῖν μιαν) - δ		
¶	τεσσάρων) - δ		
14	λέγουσαν) λέγοντα β		
¶	ἔκτῳ) - ε		
14	μεγάλῳ) - δ		
16	δύο μυριάδες) δισμυριάδες α		Dismyrias, 20000. Dismy- riades, amplius, du-

Gcc gce

Apoc. IX.

Apoc.
IX. 16

Variantes

Parallelia

Notulæ.

X. 1 ή) - δ

- ¶ τῆς κεφαλῆς) τὴν κεφαλὴν δ
 2 εἶχεν) ἔχων γ
 ¶ βιβλαιρίδιον) βιβλίον δ
 ¶ ἵνεψημένον) - ε
 3 αἱ) - γ
 4 καὶ μή) μὴ ε
 ¶ ταῦτα) ἀντὰ β
 5 τὴν δεξιὰν) - δ
 6 τῶν αἰώνων) - δ
 7 καὶ ἐτελέσθη) τελεσθῇ δ
 ¶ τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προ-
 φύταις) τοὺς δούλους ἀν-
 τοῦ τοὺς προφύτας β
 8. 9&10 βιβλαιρίδιον vel βιβλιδάριον)
 βιβλίον β

- XI. 1 λέγων) καὶ ἐισήκει ὁ ἄγγελος
 λέγων ε
 2 ἔξωθεν) ἔσωθεν ε
 4 κυρίου) θεοῦ δ
 ¶ ἐσώτες) ἐσώσαι δ
 5 ἀδικῆσαι) ἀποκτεῖναι ε
 6
 ¶
 8 τὸ πτῶμα) τὰ πτώματα ε
 ¶ ἀντῶν alterum) ἡμῶν ε
 9 βλέπουσιν) βλέψουσιν ε
 ¶ μνῆμα) μνήματα ε

plum saltem. Inde *dismyriades myriadum*, 400 Millionen, auf das wenigste.

λέγων) Firma lectio. x. ε. o.
 a. Glossa.

ἔξωθεν) Firma lectio.

ἀδικῆσαι repetitum videtur
 ex initio versūs.

ὑδάτων,) dist.

πληγῆ,) dist.

ἀντῶν) Tenenda lectio.

Apoc. XI.

	Variantes	Parallelia	Notulae
XI. II	ἀυτοῖς) ἐν ἀυτοῖς β		
12	ῆκουσα) ἕκουσαν ε		ῆκουσα) Firma lectio.
¶	τῇ) ε γ		
13	ῶρᾳ) ὥμερᾳ ε		
15	λέγοντες) λέγουσαι ε		
¶	ἐγένετο ή βασιλεία) ἐγένοντο άι βασιλεῖαι ε		ἐγένετο ή βασιλεία) Firmissi- ma lectio & momentofissi- ma.
¶	ἡμῶν) - β		τοῦ κυρίου καὶ) Lectio firma. ο Κύριος, cuius est ο χρι- στὸς, est πατήρ At non di- citur πατήρ noster.
16	τοῦ τοῦ θρόνου τοῦ β		τοῦ θρόνου τοῦ) Lectio fir- ma. Respondent mox οι θρόνοι.
17	ο ἦ) ο ἦ καὶ ο ἐρχόμενος ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi ostenditur, hoc incisum, καὶ ο ἐρχόμενος, ex capi- tibus superioribus additum ab optimis monumentis ab- esse hoc loco. Etenim sub tuba angeli septimi, in quo ipse fit Adventus, paucam habet illud καὶ ο ἐρχόμε- νος. Confer omnino cap. XVI. 5.
18	διαδείκνυταις) φθείρονταις δ		
19	ἐν prius) ο ἐν γ		
¶	δύτοι) - β τοῦ κυρίου δ		
XII. 4	τοῦ δύτων) - δ		
¶	τίκτειν) τίκτειν γ		
¶	καταφέγγη) φάγη δ		
6	ἐκεī prius) - δ		
8	ἰχυτε" & ἀντῶ) ιχυταν & ἀντῶν δ		ιχυτεν & ἀντῶ) Lectio pro- ba. Hic liber plerumque

Apoc. XII. 8	Variantes	Parallelia	Notulae
9	καὶ ὁ) καὶ δ		reficit auctorem principalem, in bono & malo.
10	κατήγορος) κατήγωρ ε		κατήγωρ ponitur hoc locum hebraicum.
¶	ἡμῶν tertium) ~ ε		
12	τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ) τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσᾳ δ		
14	δι) ~ δ		
¶	ὅπου τρέφεται) ὅπως τρέφηται δ		
16	ἢ γῆτό) τό ε		
18	ἐξάθην) ἐξάθη δ		
XIII. 1	ὄνομα) ὄνόματα δ		
¶	βλασφημίας) ~ δ		
3	μίαν ἐκ) εἶδον μίαν ε		
4	καὶ τίς) τίς δ		
¶	δύναται) δυνατός δ		
5	ποιῆσαι) ~ β		
6	τοὺς) καὶ τοὺς δ		
7	καὶ λαὸν) ~ ε		καὶ λαὸν Firmat lectio. Hoc inciso perpauci parent.
8	ἀυτὸν) ἀυτῷ δ		
¶	τὸ ὄνομα) τὰ ὄνόματα ε		
¶	ἀποκτενεῖ) ἀποκτένει β		ἐσφαγμένου, ἀπὸ) diff.
11	ἀρνίω) ἀρνίου ε		
13	ἴνα καὶ) ίνα ε		
¶	λέγων) λέγον δ		γῆν, ἐνώπιον) diff.
¶	εἰχε) ἔχει δ		
15	ἴνα καὶ) ίνα β		
¶	ποιήσῃ) ποιήσει β		
16	δῶσιν) δώσῃ ε		

Apoc. XII.

Variantes

Parallelia

Notulae

Apos.

- XIII. 16 χάραγμα) χαράγματα δ
 ¶ τὸ μέτωπον) τῶν μετώπων δ
 17 ήσα) καὶ ἴνα ε
 ¶ τὸ ὄνομα) οὐ τὸ ὄνομα δ
 18 ἐξακόσια ἐξίκοντα ἔξ) χξς ε

XIV. I τὸ πρίνυμι) ~ δ

- ¶ τὸ ὄνομα ἀντοῦ καὶ) ~ ε

2 f.

- 3 φῶδην) αἰς φῶδην δ
 4 ἔντοι ἔτιν) ~ ε
 5 ψεῦδος) δόλος ε

- ¶ γάρ ἔτιν) ἔτιν γ. γάρ ἔτιν
 ἐρώσιον τοῦ θρόνου τοῦ
 θεοῦ ε

- 6 ἄλλον) ~ δ
 ¶ τοὺς) ἐπὶ τοὺς δ
 ¶ ἐπὶ πᾶν) πᾶν δ
 7 θεῖν) κύριοι ε
 8 διέντερος) ~ ε
 ¶ ἐπεσεν) ~ ε
 ¶ οὐ) οὐ πόλις οὐ ε
 ¶ οὐ) οὐ εκ νέτη οὐ δ
 ¶ οἴρου) οἴρου τοῦ θυμοῦ δ
 9 ἄλλος ἄγγελος τρίτος) τρίτος
 ἄγγελος ε
 ¶ ἀντοῖς) ἀντῷ δ
 ¶ προσκυνεῖ τῷ θηρίῳ) τὸ θη-
 ρίον προσκυνεῖ δ

Vid. App. P. II ad h. l. ubi
 docetur, hunc numerum
 neutro genere legendum
 esse, ut subaudiantur ἕτη
 eaque plena.

π. o. a. x. Lectio fundatissi-
 ma.

ἀντῶν, καὶ) dist.

ψεῦδος habent monumenta
 fere omnia.

αἰώνιον, ἵνα γέλισαι) dist.

	Variantes	Parallelia	Notulae
A poc.			
XIV. 10	ἀγίων) - β		
11	αἰῶνας) αἰώνα γ		
¶ 12	τῷ θηρίῳ) τὸ θηρίον δ		
13	όι) ἀδειοὶ ε		
¶ 14	μοι) - β		
¶ 15	ἀπάρτι ναι λέγει) • απάρτι,		
¶ 16	λέγει δ		
¶ 17	δέ) γὰρ δο - β		
¶ 18	καθήμενος ὅμοιος) καθήμενος ὅμοιον β		
¶ 19	ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ.) ἔλθε ε		
¶ 20	ἔλθεν) ἔλθε σοι ε		
¶ 21	ἐξῆλθεν ἐκ-καὶ ἐφώνησε) ἐκ-		ἐκ- ἐφώνησε Lection notabilis.
¶ 22	ἐφώνησε β		
¶ 23	ἐχων) δ ἔχων δ		
¶ 24	τὸ δέκαν) - δ		
¶ 25	ῆκμασαν αἱ σαφυλαὶ ἀντῆς)		
	ῆκμασεν ἡ σεφαλὴ τῆς γῆς ε		
XV. 2	καὶ ἐκ τοῦ) καὶ ἐκ τοῦ χα-		ἐκένος ἀντοῦ καὶ ἐκ τοῦ)
	ράγματος ἀντοῦ, καὶ ἐκ		dist.
	τοῦ δ		
¶ 3	κιθάρας) τὰς κιθάρας γ		
3	ἐθνῶν) ἀγίων ε		ἐθνῶν) Sic monumenta fere omnia.
4	σὲ) - ε		
¶ 5	δοξάσῃ) δοξάσει γ		
¶ 6	δοξος) ἀγιος δ		
¶ 7	πάντα τὰ ἔθνη) πάντες δ		
5	ἵνειγη) ἴδους ἴνειγη ε		
7	ἢ) - δ		
XVI. 1	εἰς) ἐπὶ β		
2	ἐπὶ τὸν) εἰς τὸν β		
			Apoc XVI.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
XVI. 2	κακὸν καὶ) - β		κακὸν καὶ) Arripuit hoc fe- stinans librarius & delere noluit. Simile exemplum notatur mox ad v. 14.
¶	ἐπὶ τοὺς) ἐις τοὺς ε		
¶	τὴν ἐικόνα) τῇ ἐικόνῃ δ		
3	ἐξέχεε) ἀγγελος ἐξέχεε ε. Et sic v. 4. 8. 10. 12. 17.		
4	ἐγένετο) ἐγένοντο γ		
5	εἰ) Κύριε εἴ ε		
¶			ἢν δ) Ponitur δ ὅσιος, non præmisso καὶ, uti δ παν- τοκράτωρ, v. 7, & cap. I. 8. שָׁרֵךְ אֱלֹהִים, דָּחַרְיָה ὅσιος semper differunt.
7	τοῦ) ἀνθου ἐκ τοῦ ε		ῆκουσα τοῦ) Memorabilis lectio.
12	ἐξηράνθη) ἐξήρανε δ		
¶	ἀνατολῶι) ἀνατολῆς β		
14	δαιμόνων) δαιμονίων β		
¶	τῆς) τῆς γῆς καὶ τῆς ε		
¶	ἐκεῖνης) - β		
17	ἐπὶ) ἐις ε		
¶	μεγάλη) - γ		
¶	τοῦ ὄυρανοῦ) - β		
18		καὶ βρονταί· καὶ σεισμὸς)	dist.
¶	ἐγένετο prius) - δ		
¶	οἱ ἀρθρωποι ἐγένοντο) ἀρθρω- πος ἐγένετο ε		
20 f.		ἰνρέθησαν. καὶ) dist.	

Apoc. XVII.

	Variantes	Parallelia	Notulae
Apoc. XVII.			
4 fin.	ἀυτῆς) τῆς γῆς γ		
5	πορφῶν) πόρφων ε		
8			ηγ - οὐκ ἔσι - μέλλει) Bestia est antitetragrammaton.
¶	ὑπάγειν) ὑπάγει δ		
¶	ἐπὶ τῆς γῆς) τὴν γῆν δ		
¶	τὰ ὄντατα) τὸ θνομα δ		
¶	βλεπόντων) βλέποντες δ		
¶	καὶ παρέσαι) καίπερ ἔσιν ε		παρέσαι) Tertium incisum autitetragrammati illius. Vid. App. P. II ad h. l. ubi docetur, καίπερ ἔσι ex Erasmi conjectura esse.
10			ἴπεσσα") καὶ inseritur, apud Eratimum præcipue.
12	οὐκ) ὅνπω δ		
¶	τοῦ θηρίου) τὸ θηρίον ε		
14	χλιποὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πι- σοὶ) ἐκλεκτοὶ καὶ χλιποὶ ¹ καὶ πισοὶ δ		
16	καὶ τὸ) ἐπὶ τὸ ε		καὶ τὸ) ἐπὶ feet Erasmus ex Latino in : & Latine irrepst et id est &. To- ta antiquitas καὶ τὸ habet. X reges ET bestia, (non Protestantes) Romanam de- lebunt.
¶	κατακαύσουσιν) καύσουσιν δ		
17	ἀυτοῦ) ἀντοῦ ε		
¶	καὶ ποιῆσαι μίαν γνώμην) - δ		

Variantes

Parallelia

Notulae

Apoc.

XVIII.

1 init. καὶ) - δ

2 ἐπεσεν) - ε

¶ δαιμόνων) δαιμονίων ε

¶ ὄργεον) θηρίου ἀκαθάρτου καὶ
φυλακῆ παντὸς ὄργεον γ

3 τοῦ θυμοῦ) - β

5 ἴκολονθησαν) ἴκολονθησαν ε

6 ύμιν) - β

¶ ἀντῆ medium) - β

7 καὶ πένθος prius) - δ

8 Κύριος) - ε

12 γόμον) γόμος β

¶ ξύλου) λίθου δ

13 καὶ ἄμωμον) - ε

x. σ.) Non omittendum. *A-*
mōnum Italis gratum.

¶

ρεδῶν) Vocabulum latinum
in medio textū Græco Ro-
māni innuit. Rhedas Ita-
liae memorat Hieronymus.

16 ἐν) - γ

17 ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος) ὁ
ἐπὶ τοπον πλέων β

24 αἴμα) αἵματα δ

XIX. 1 μετά) καὶ μετά δ

¶ Φωνὴ) ᾠς φωνὴν δ

¶ μεγάλην) - δ

¶

ἀληλεῖς) Primum dicitur
ὁ ῥῆγ, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρ-

Ddd d dd

Apoc. XIX.

Apoc. XIX. i	Variantes	Parallelia	Notulae
			χόμενος· sub tuba angeli septimi, ὁ ὄντα καὶ ὁ ἦν, &c, ubi res ad summum venit, ἴα τῇ ὁ ὄντα.
	¶ δόξα . . δύναμις) δύναμις . .		
	δόξα β		
	¶ δόξα) δόξα καὶ ί τιμὴ δ		
	¶ τῷ θεῷ) τοῦ θεοῦ δ. κυρίω τῷ θεῷ δ		
3	τοὺς ἀιῶνας τῶν) ἀιῶνα γ		
4	τοῦ θρόνου) τῷ Θρόνῳ ε		
¶	ἀμήν) - ε		
5	ἀπὸ) ἐκ δ		
¶	τῷ θεῷ) τὸν θεὸν δ		τῷ θεῷ) Sic etiam LXX. Stimmet ihm ein Lob an.
¶			ἀυτοῦ, καὶ) dist.
6	ώς primum) - β		
¶	Κύριος) - δ		
¶	θεὸς) θεὸς ἡμῶν γ		
7	ἀυτοῦ) - ε		
¶			ἰαυτὴν, καὶ) dist.
7 f.			
9	γράψον) - δ		
11	καλούμενος) - δ		
12	φλόξ) ὡς φλόξ γ		
¶	ὄνομα) ὄνόματα γεγραμμένα, καὶ ὄνομα δ		
13	καλεῖται) κέκληται δ		
14	λευκὸν) - δ		

	Variantes	Parallelia	Notulae
Apos.			
XIX. 15	οὗται) δίπομος οὗται δ		
¶	αὐτὸς alterum) - ε		
17	ένα) - ε		
¶	τὸ μέγα τοῦ) μεγάλου ε		
19	πόλεμον) τὸν πόλεμον γ		
20	μετ' αὐτοῦ δ) ὁ μετ' αὐτοῦ δ		
XX. 2	τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον) ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος β		ὁ ὁ. ὁ α.). Casus, post obli- quum, rectus, pro obli- quo. Sic cap. I. 5 &c.
¶	σατανᾶς) ὁ σατανᾶς δ. σα- τανᾶς ὁ πλατῶν τὴν ὄικου- μέρην ὅλην δ		
3	ἔτι) - ε		
¶	τὰ alterum) - ε		
¶	μετὰ) καὶ μετὰ δ		
4	μέτωπον) μέτωπον αὐτῶν δ		
¶	χίλια) τὰ χίλια ε		
¶			χρισοῦ χίλια) Magni mo- menti est absentia articuli τὰ h. l. Sunt duo millen- nia, alterum Satanæ ligati, alterum Sanctorum re- gnantium. Hoc pertingit ad resurrectionem univer- salem: illud multo ante definit. Sic plane ener- vatur antichiliasmus & pseudochiliasmus, & ex- peditur chiliasmus since- rus.
5	ἴζησαν) ἀνέίζησαν ε	D d d d d 2	Apoc. XX.

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Apos. XXI. 6			μετ' αὐτῶν, χιλια ἵπη) dist.
8 πόλεμον) τὸν πόλεμον δ			
¶ αὐτῶν) - δ			
9 ἀπὸ τοῦ θεοῦ) - δ			
10			ὅπου καὶ) Particula obser- vanda.
¶ τοὺς ἀιῶνας τῶν) ἀιῶνα γ			Vid. App. P. II ad h. l. ubi phrasis hæc singularis ex AndreaCæfariensi ms. pro- ducitur.
11 λευκὸν μέγαν) μέγαν λευκὸν δ			
12 θρόνου) θεοῦ ε			θρόνου) Lectio codicibus fe- re omnibus nixa.
14 σῦτός ἐστιν) οὗτος ε			
¶ ὁ δεύτερος θάνατος) ὁ θάτα- τος ὁ δεύτερος, ἡ λίμνη τοῦ πυρὸς γ			
XXI. 1 παρῆλθε) ἀπῆλθον γ			
2 καὶ & εἶδον) καὶ ἦγὼ ἰωάννης εἶδον ε			Iohannis nomen inferuere aliqui, ex pericopa hīc aliquando incipiente.
¶			ὡς τύμφη, κεκοσμ.) dist.
3 ὄντας) θρόνου γ			
¶			
¶ ἔσαι μετ' αὐτῶν) μετ' αὐτῶν, ἔσαι β			λαὸς, antiqui: alii postea λαοί.
¶ θεὸς αὐτῶν) - ε			
4 ἔξαλεψει) ἔξαλεψει ὁ θεὸς ε			

Apos. XXI.

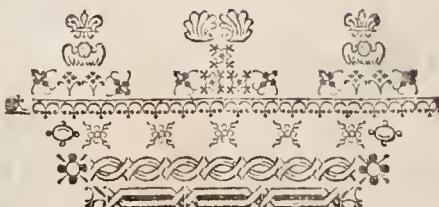
	Variantes	Parallelia	Notulae
Apos.			
XX. 5	τῷ θρόνῳ) τοῦ θρόνου δ πάντα ποιῶ) ποιῶ πάντα β μοι) - δ		
6	γέγονε. ἦγώ εἰμι) γέγονε ε		
7	εἰμι) - β		
8	οὐλα) A ε τίτυτα) πάντα ε		
9	καὶ ἐβδελυγμένοις) καὶ ἀμφε- τωλοῖς καὶ ἐβδελυγμένοις δ Φοιεῦτι καὶ πέροις) πόροις καὶ Φοιεῦτι ε		
10	ηλθεν εἰς ἵκ) ηλθε πρός με εἰς ε		
11	τὸν νύμφην) - ε τὴρ γυναικα τοῦ ἀρνίου) τοῦ ἀρνίου τὴν γυναικα δ καὶ ψυχλὸν) - ε πόλιν) πόλιν τὸν μεγάλην ε		
12	οὐ λίθῳ) - δ τῶν prius) τὰ ὄντα πτα τῶν β		
14	ἐπ' αὐτῶν διδίκα) ἐπ' αὐτοῖς ε		
15	μίτραν) - ε		μέτρον Prisca lectio.
16	ὅσον) τοσούτον ἴσιν ὅσον καὶ ε		πλάτος - χιλιόδως - ἴσι.) dist.
¶	εὐ) - δ		
¶	σεδίων) σεδίους δ		

	Variantes	Parallelæ	Notulæ
Apos. XXI. 16	$\chi_{\text{ι}}\lambda_{\text{i}}\alpha_{\text{d}\omega_{\text{v}}}$) $\chi_{\text{i}}\lambda_{\text{i}}\alpha_{\text{d}\omega_{\text{v}}} \delta_{\text{ω}_{\text{d}\epsilon_{\text{x}}\alpha}}$		
17	$\pi_{\text{n}}\chi_{\text{ā}}\nu$,) - β		
18	$\tilde{\eta}_{\text{p}}$) - δ		
¶	$\delta_{\text{μoio}_{\text{o}}}$) $\delta_{\text{μoia}}$		
19	κ_{ai}) - γ		
20	$\sigma_{\text{άρδio}_{\text{o}}}$) $\sigma_{\text{άρδio}}$ β		
22	$\nu_{\text{aōs}}$) $\delta_{\text{νaōs}}$ γ		
23	$\delta_{\text{υt̄i}}$) ϵ_{n} $\delta_{\text{υt̄i}}$ ϵ		
23 f.			$\delta_{\text{εr̄iōv}} - \delta_{\text{υt̄iē}} - \delta_{\text{υt̄i'}}$ dist.
24	$\pi_{\text{εr̄i} \pi_{\text{a}t̄i} \sigma_{\text{o}u} \sigma_{\text{i}}}$ $\tau_{\text{à}}$ $\epsilon_{\text{θv}v}$ δ_{ic} τ_{ou} $\Phi_{\text{ωt̄o}}$ $\delta_{\text{υt̄i}}$) $\tau_{\text{à}}$ $\epsilon_{\text{θv}v}$ $\tau_{\text{āv}}$ $\sigma_{\text{ωζo}m_{\text{ē}n}w_{\text{o}}}$ ϵ_{n} $\tau_{\text{āv}}$ $\Phi_{\text{ωt̄i}}$ τ_{i} $\delta_{\text{υt̄i}}$ $\pi_{\text{εr̄i} \pi_{\text{a}t̄i} \sigma_{\text{o}u} \sigma_{\text{i}}}$		
¶	$\delta_{\text{όξa}v}$) $\delta_{\text{όξa}v}$ κ_{ai} τ_{in} $\tau_{\text{im}i} \delta$		
27			$\kappa_{\text{oi}v_{\text{v}}}$ al. $\kappa_{\text{oi}v_{\text{v}}}$.
¶	$\pi_{\text{o}i\tilde{\omega}v}$) $\pi_{\text{o}i\tilde{\omega}v}$ δ		
XXII. 1	$\pi_{\text{o}ta}m_{\text{ō}v}$) $\kappa_{\text{a}t_{\text{a}}p_{\text{o}}v}$ $\pi_{\text{o}ta}m_{\text{ō}v}$		
I f.			x. π. Glosſa.
2	κ_{ai} $\epsilon_{\text{n}t_{\text{e}}\tilde{\omega}v}$) κ_{ai} $\epsilon_{\text{n}t_{\text{e}}\tilde{\omega}v}$ δ		
¶	ϵ_{va}) - δ		$\delta_{\text{εr̄iōv}}$. ϵ_{v}) dist.

Apos. XXII.

	Variantes	Parallelæ.	Notulae
A. c.			
XXII. 3	κατάθιμα) καταγάθεμα ε		
¶	ἐτι) ἐκεῖ δ		
5	ἐκεῖ) - δ ἐτι ε		
¶	χρείας οὐκ ἔχουσι) οὐ χρείας δ. οὐκ ἔξουσι χρείαν β		
¶	λύχνου) Φωτὸς λύχνου β		
¶	ἥλιου) - ε		
¶	Φυτίσει ἐπ') φωτίζει δ		
6	πνευμάτων τῶν) ἀγίων ε		
7	ἰδοὺ) καὶ ιδὲ δ		
8	ἔμπροσθερ) πρὸ δ		
10	ὅτι) - β.		
11	δικαιοσύνην ποιοσάτω) δι- καιωθήτω ε		dix. ποιησ. Sic codices omnes fere.
12	ἰδοὺ) καὶ ιδὲ ε		
¶	ἀντοῦ ἔσαι) ἔσιν ἀντοῦ γ		
13	πρώτος καὶ ἔχατος) - δ		
¶	πρώτος καὶ ἔχατος, ή ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος) ἀρχὴ καὶ τέλος, ο πρώτος καὶ ο ἔχατος δ		
14	ποιούμενοι τὰς ἐντολὰς ἀντοῦ) πλύνοντες τὰς σολαῖς ἀν- τῶν ε		
15	φιλῶ καὶ ποιῶν) ποιῶν καὶ φιλῶν δ		
16	ταις) ἐπὶ ταις ε		ὑμῖν) Dativus.
¶			ταις ἐκκλ.) Casus sextus.

Apoc. XXI.16	Variantes	Parallela	Notulae
			λαμπρὸς ὁ πρ.) Antiqua lectio.
	~ 17 λέγουσιν) λέγουσα γ		
	18		μαρτυρῶ) In hoc interdicto, de non addendo aut de- mendo , XXIV varia- ties a librariis admissas no- tavi. Gratia Deo pro ve- stigiis textus sincere ser- vatis in Apoc.
	¶ τῷ prius) ~ ε		
	¶ ἐπιθίσει) ἐπιθίσαι ε		
	¶ πληγὰς) ἐπτὰ πληγὰς ε		
19	τοῦ ξύλου) βίβλου ε		τοῦ ξύλου) Firma lectio.
	¶ καὶ τῆς) καὶ ἐκ τῆς δ		
	¶		τὰν γε, εαμένω.) Appositio.
20	ἀμήν) ἀμήν, ναὶ ε		
21	ἵποῦ μετὰ πάντων.) ἡμῶν ἵποῦ χρισοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν ἀμήν. ε		πάντων.) Firma lectio.

I N D E X

AD IPSAS LIBRI PARTES IV

EARVMQVE ARGVMENTA , CONSIDERATIONES ,
EXCEPTIONES , FVNDAMENTA , LEGES , LITERAS , LOCA ,
MONITA , NVMEROS , OBSERVATIONES , PARAGRA-
PHOS , PRÆFATIONES , SECTIONES ,

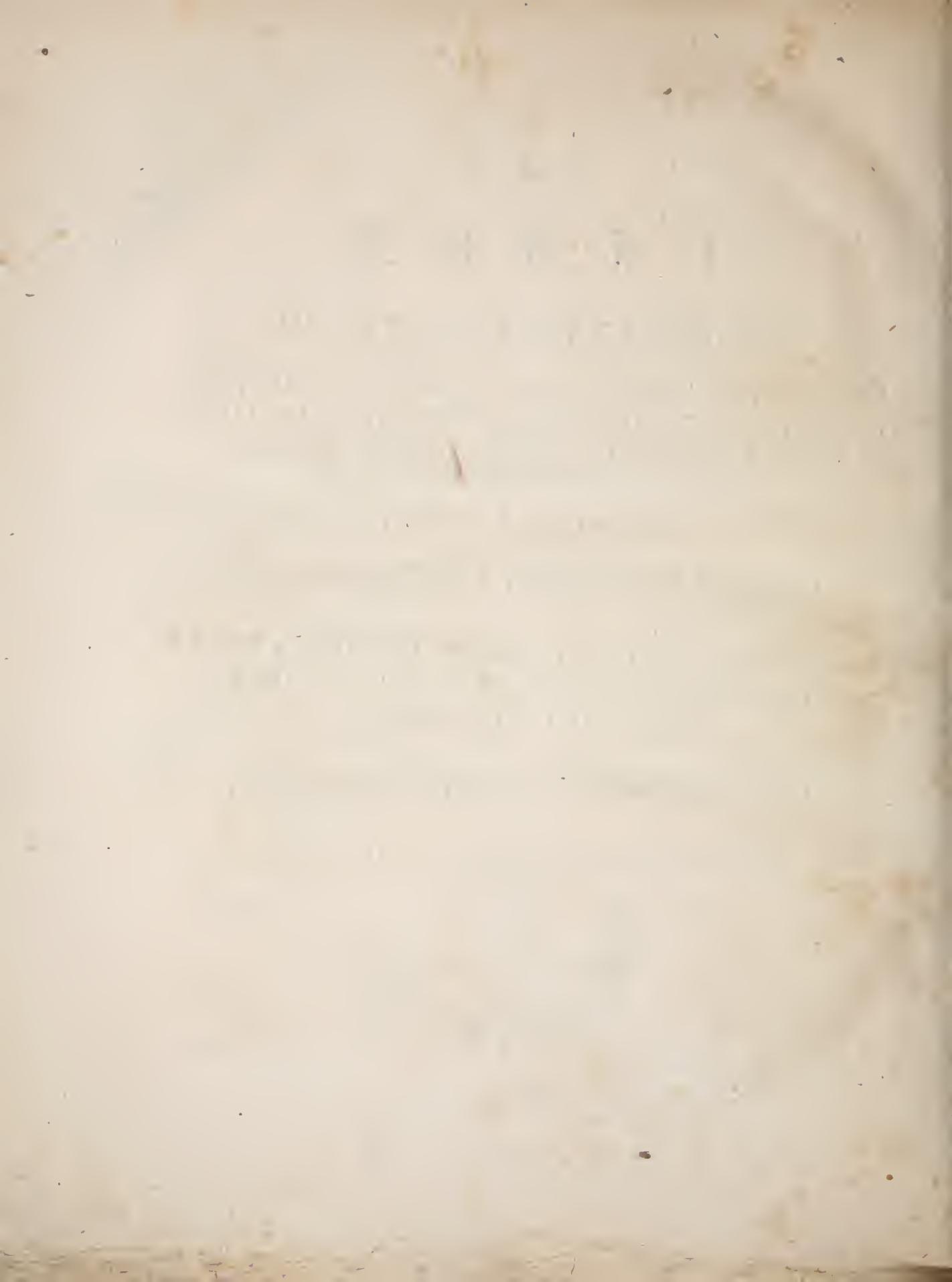
NON AVTEM AD PAGINAS ,

IDONEAS OB CAVSAS , ACCOMMODATVS ,

ATQVE LOCA V. ET N. T. PASSIM TRACTATA , RES ET
VOCES SINGVLARES , AVCTORES , MEMORABILIA QVÆ-
CVNQVE ALIA ITA COMPLEXVS ,

VT ET AD EDITIONEM PRIMAM SVO MODO ADHIBERI ,

ET APVD EDITIONES SECVTVRAS ITEM SIC , VT NVNC EST ,
MANERE POSSIT .

I N D E X.

Abbadie. P. III, § II, n. II.

Abbreviatio. P. II, Ioh. I, § II, Arg. II.
item 1 Tim. III. 16. Iac. II. 7. V. 6 ε.
item 1 Ioh. V. 6. Apoc. II. 15. VII.
5 fs. XV. 3. XVII. 8. XIX. 5. XXI.
17. 27. it. P. IV n. III § VII.

Abnegatio sui. P. IV n. VIII. C. § XV.

Abruptum. P. II, Ioh. I. 1, § I.

Absurda lectio. P. IV n. VII § XX.

Accentus græci. Præf. § III.

Accentus hebr. P. II, Matth. I, 20.
XIII. 15. it. P. IV n. I § II. L. IV. it.
P. IV n. IV § II. it. P. IV n. VII
B. § V.

Att. I. 12. Ioh. XI. 18.

Att. V. 41. P. II, 3 Ioh. v. 7.

Att. VIII. 37. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXV.

Att. IX. 5. XXVI. 15. P. IV n. IX. § 41.
42. 51 fs.

Att. XIII. 20. P. IV n. X. C. III Abth.

Att. XIV. 15. P. II, Apoc. XXII. 9.

Att. XIX. 29. P. IV n. IX, § 89.

Att. XXIV. 24. P. IV n. X. E.

Acta Basil. 1730 edita. P. IV n. IV.
§ XVI.

Acta erud. Lips. P. I. § XXXII, Obs. XX,
Conf. V. P. III, § I ap. ii par Exc.
P. IV n. IX, § 46. 94 seqq.

Adversarius. P. IV n. I § VI mon. III.
it. P. IV n. IV. § XL.

Aeonum systema gencl. P. I, Ioh. I. 1,
§ II. Arg. II.

Aequilibrium. P. I § XXXII Obs. XXXII.

Aeternitas. P. IV n. VIII. C. § XIX.

Aethiop. versio. P. I § XXXII Obs. III.
XX, Conf. III. it. P. IV n. XI. § VI. 5.
item P. IV n. XIII § X.

αι & ε. P. II, 2 Cor. XI. 19.

Ἀχλιτος. P. II, Apoc. I. 4.

Ἀρρενα. P. IV n. IX § 74. 129 f.

Aldus. P. I § IV. P. II, Iac. II. 12.
Fund. Cr. Apoc. § XVII.

Alexandrina sedulitas. P. II Ioh. I. 1
§ II. Arg. II.

Alexandrinus cod. P. II, Fund. Cr.
Apoc. § VIII. XIV. XXI. it. Ap.
XXII. 21. it. P. IV n. IV. § XXX.
Arg. II. P. IV n. IX, § 20. 23.

Alexandr. & Lat. P. I, § XXXII. it.
P. II, Iac. I. 3. Fund. Cr. Apoc.
§ XIV. it. P. IV n. XI § VI. 14. it.
P. IV n. XI § X. XI. it. P. IV
n. XI § XXVI.

Alexius II Comn. P. I § VII.

Alixius. P. II, 1 Petr. III. 19.

Allegatio. P. I, 1 Ioh. V. 7 f. § XI.
XXIII. XXVI. n. XXV. item P. IV
n. IX § 72.

Alliteratio. P. I § XIV.

Alstedius. P. I § XXXII. Obs. VII.

Anima. P. II, Matth. XXVII. 10. Ap.
XVI. 5.

ἀμαρτία. P. II. Marc. III. 29.

Ambrosius Ansb. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XVI. it. Fund. Cr. Ap. § XXII. 3.
it. Apoc. XIII. 18. XIV. 18.

Amelius,

I N D E X.

- Amelius*, Plat. P. II, Ioh. I. 1. § VI.
- Amelotus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § III. VI.
- Amen*. P. I § XXXII. Obsf. X. XX, Conf. VII. it. P. II Matth. VI. 13 post § X. cap. XXVIII. 20. Luc. XXIV. 53. Rom. XV. 33. 1 Cor. XVI. 24. 2 Cor. I. 20. Apoc. I. 18. XXII. 21. it. P. IV n. XIV ad Matth. V. 18, & ad Rom. XV. 33.
- Anictus novorum voluminum*. P. I § XXXII Obsf. VI.
- Amœbæa*. P. IV n. XIII § LV.
- Amos IX. II*. P. II, Act. XV. 16.
- Amstelaed*. Misc. Crit. P. IV n. IV § XL. fin.
- Anagnostæ*. P. III., § II, n. IV.
- Andreas Caes*. P. I § VII. P. II Fund. Cr. Apoc. § IX.
- Anfechtung des Fl*. P. IV n. IX §. LIV.
- Anglica biblioth*. P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. XIII.
- Anglosaxonica versio*. P. I § XXXII Obsf. VI. & Obsf. XX. Conf. VIII. item P. II, Apoc. IX. 11.
- Animadversor Londinen sis*. P. I § XXXIX. 13. Confer P. IV n. IV. § XVI.
- Annales Theol*. P. IV n. XI § XII.
- Anonymous Anglus Lond*. 1729. P. I § XXXIX. 11. item P. II ante Act. I. 1. it. P. IV n. IV § XX. it. P. IV n. IX § LV.
- Anonymous Helvetius*. P. I § XXXIX. 13.
- Antherus*. P. II, Eph. IV. 29.
- Anthologium*. P. II, Matth. XVII. 18. Iac. I. 6 f.
- Antitetragrammaton*. P. IV n XIV ad Apoc. XVII. 8.
- Antiquitas, bonitas, multitudo*. P. I § XXXII. Obsf. VI.
- Antiquitas Scripturæ*. P. II Ioh. I. 1 § VI fin.
- Antiscripturarius*. P. I § XXXII. Obsf. XXIX.
- Antitrinitarii*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII. P. IV n. IX, § 114.
- Antonius Nebriss*. P. II, Gal. II. 5.
- Aoristus*. P. II, Apoc. I. 17.
- Ἀπεριεγύια*. P. IV n. IV ante § I.
- Aphæresis*. P. II, 1 Tim. III. 16.
- Ἄφεσις*. P. IV n. XIV ad Act. XX. 29.
- Apices*. P. II, 1 Tim. III. 16. Hebr. II. 9.
- Apoc. I. 1*. P. IV n. IX § V.
- Apoc. I. 7*. P. IV n. X. c. I Abth. § 7.
- Ap. II. 7*. P. IV n. X. C. I Abth. § VII.
- Apoc. II. 20*. P. IV n. IX, § 97.
- Apoc. III. 5*. P. IV n. X. C. I Abth. § V: I.
- Apoc. III. 12*. P. IV n. VII § XVI. it. P. IV n. IX, § 82.
- Apoc. IV. 4*. P. IV n. X. C. I Abth. § VII.
- Apoc. VI. 11*. P. IV n. IX, § 98.
- Apoc. VIII. 7*. P. IV n. IX, § 99.
- Apoc. VIII. 13*. P. IV n. IX, § 100.
- Apoc. IX. 11*. P. II, Apoc. I. 5.
- Apoc. X. 6*. P. II, Ap. VI. 11.
- Apoc. XI. 17*. P. IV n. VII § XXI.
- Apoc. XIII. 2*. P. IV, n. IX. § 49.
- Apoc. XIII. 7*. P. II, Ap. XV. 2.
- Apoc. XIV. 1*. P. IV n. IX, § 83.
- Apoc. XIV. 13*. P. IV n. IX, § 116. 118.
- Apoc. XVI. 12*. P. II, Apoc. IX. 14.
- Apoc. XVII. 4*. P. IV n. IX, § 79.
- Apoc. XX.*

I N D E X.

- Apoc.* XX. 4. 7. P. IV n. X. B.
Apoc. XXI. 16. P. IV n. VIII B. § XII.
Apoc. XXII. 18 f. P. II, Fund. Cr.
 Apoc. § III. IV. P. IV n. IX, § 26.
 28. it. n. X. A § I.
Apocalypsis. P. II Fund. Cris. Apoc.
 § II fs. P. III § II fin. it. P. IV n.
 IV. § XXVI. n. IX. § 8 fs. 94 fs.
 item P. IV n. X. E. it. P. it.
- Apodosis.* P. II, Iac. IV. 14.
Aposiopesis. P. IV n. XIV ad Act.
 XXIII. 9.
Appositio. P. II, Ioh. I. 1, § II. Arg. V.
Springius. P. II, Marc. I. 2. it. Fund.
 Cr. Apoc. § XIV. XXII. 3.
Arabica versio. P. I § XXXII Obs. XX.
 Conf. III. item P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § XV. item P. IV. n. XI. § VI. 6.
 item P. IV n. XIII § X.
Arborum nomina. P. II, Luc. XIX. 4.
Archelaus. P. II, Col. II. 7. 9.
Ἄρχαρες abs. P. II, Ioh. XIX. 21.
Ἄρτερω. P. IV n. XIV ad Rom. VIII. 8.
Arethas. P. II, Fund. Cr. Apoc. § IX.
Arius Montanus. (Bened.) P. I § XXXVI.
 P. II, Fund. Cr. Apoc. § XX. P. IV
 n. IX § 12.
Armenia Versio. P. I § XXXII Obs. XX.
 Conf. III. § XL. P. II, Luc. XI. 3.
 XXII. 43 f. i Ioh. V. 7 f. § XXII.
 Apoc. XXI. 17. P. IV. n. XI. § VI. 4.
Arnoldus. P. IV n. VII A. § VIII.
Artemonitae. P. II. Ioh. I. 1, § II. Arg.
 XVII.
Artemonius Praef. § VIII, P. II, Matth.
 III. 6. inpr. Ioh. I. 1. it. i Ioh. I. 5.
 item, ad tit. Apoc. I. item Apoc.
 XXII. 13.
- Articulus.* P. II, Matth. XII. 35. Ioh.
 VI. 17. Hebr. XIII. 8. i Ioh. V. 7 f.
 § IV. it. i Ioh. V. 20. Apoc. I. 4.
 VII. 14. it. P. IV n. XIV ad Matth.
 I. 25. it. ad Ioh. XVIII. 20. it. ad
 Apoc. XX. 4.
Ἀρία· πρόβατα· P. IV n. XIV ad
 Ioh. XXI. 15 f.
Africana, *Africana familia.* P. II, Iac. I.
 19. item i Ioh. V. 7 f. § VIII. fin.
 XXVIII. it. Fund. Cr. Apoc. § IX.
 it. Ap. II. 16.
Affemannus. P. II, Act. XIII. 6. item
 P. IV n. XI § VI. 3 a. b. c.
Aspirata. P. II, Eph. IV. 16. it. P. IV
 n. IX § VI.
Asterius. P. II, Gal. VI. 2.
Asyndeton. P. II, Iac. II. 13.
Athanasius. P. II, i Ioh. V. 7 f. § XXIII.
Athenagoras. P. II, i Ioh. V. 7 f.
 § XXIII. Fund. Cr. Apoc. § XXIII.
Audiatur & altera pars. P. IV n. IV
 § III.
Augmentum. P. II, Ioh. XIX. 31.
Augustanus 6. P. II, 2 Petr. II. 2.
Augustinus (Ant.) P. II, Gal. II. 5.
Augustinus. P. I § XXVI. Obs. VI. it.
 P. II, i Ioh. V. 7 f. § XX. item
 Apoc. XX. 1.
Ἀυγάδεια. P. III, § I fin.
Avtographum Ioh. P. II, Ioh. XIX.
 14. i Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
 Confer P. III § VIII. it. P. IV n. IV
 § XXVIII.
Αὐτολόγος P. II, Ioh. I. 1. § II. Arg. I
αὐτοῦ reciprocum. P. II. Matth. I. 21.
 item P. II, Ap. I. 5. P. IV n. IX
 § 6.

I N D E X.

- Babylon.* P. IV n. X. A. § VI.
Bajerus (I. G.) P. IV n. VII § X.
Barberiniani codd. P. I § XXXIX. 5.
 item P. II, Iac. I. 3. n. VI., cap. IV. 2.
 item Fund. Cr. Apoc. § XIX.
Baroccianus. P. II, Apoc. XIII. 10.
Baronius. P. IV n. XI § VI. 3 a.
 Barytona forma. P. II, Apoc. IV. 7.
Basileenes codd. P. II, ante Matth. I. I.
Basilus M. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
Basilus Seleuc. P. IV n. I § II L. VIII.
 item P. IV n. VIII A. § XV.
Bavaricus cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § IX.
Baurg. P. II, Luc. II. 4.
Baumgartenius. Rom. I. 16. VII. VIII.
 I &c. Iac. I. 3 &c. it. P. IV n. XII
 § XXVII fs.
Beda. P. II, Apoc. XVI. 7.
Begerus (D. I. G.) P. I, § XL.
Beleith (Ioh.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXV.
Bellarminus. P. II, Apoc. XVII. 16.
Bengelii Abriss der Br. Gem. P. II,
 Rom. VII. 6. 2 Petr. I. 19.
 - - - *Admonitio*, 1738. P. IV, n. V.
 1753. P. IV, n. XII.
 - - - *Antwort.* P. IV, n. VIII. B.
 § XXVI. it. P. IV, n. IX. it. P. IV,
 n. X. C. II Abth. § I. I'.
 - - - *Bekr. Zeugniss.* P. II, Matth. III.
 11. Rom. IX. 5. it. P. IV, n. IX.
 § XL. it. P. IV, n. X. B.
 - - - *Catalogus lect. var. loc. parall. not.*
 crit. & exeg. P. IV, n. XIV.
 - - - *Chrysost.* P. IV, n. I. it. P. IV,
 n. IV. § XIV. it. P. IV, n. VIII.
 A. § XIV. it. B. § VI. VIII.
- Bengelii Cicer.* ep. ad Fam. P. IV,
 n. VIII. A. § XIV. it. B. § VI. VII.
 - - - *Clavicula* N. T. P. IV, n. XII
 § VI. it. P. IV, n. XIII.
 - - - *Defensio.* P. II. Act. IX. 5. Iac. I.
 19. it. P. III, § I. it. P. IV, n. IV.
 IX. item P. IV, n. XII § VI. item
 P. IV, n. XII § III. it. P. IV n. XIV
 ad Act. IX. 6.
 - - - *Ehrenrett. der h. S.* P. IV, n. X. D.
 - - - *Examen.* P. IV, n. VII.
 - - - *exemplar*, quo uti solebat, P. II,
 Iac. IV. 12.
 - - - *Germ.* N. T. P. IV, n. X. C.
 - - - *Gnomon.* Präf. § IX, & passim, it.
 P. IV, n. I. § II, L. I. it. P. IV,
 n. II. § XII. it. P. IV, n. III. § XI.
 - - - *Gregor.* Thavm. P. IV, n. IV.
 § XIV. it. P. IV, n. VIII. B. § VIII.
 - - - *Grundsize.* P. IV, n. VIII. B.
 § XIV.
 - - - *Harmonia* ev. P. IV, n. IV init.
 it. P. IV, n. V. § VII.
 - - - labor criticus, Präf. § II fs. item
 P. I, § XL. item P. II, Fund.
 Cr. Apoc. § XXI. 2. item Apoc.
 II. 14. XIV. 3. XXII. 21. it. P. III,
 § I, ap. I par Exc. it. P. IV, n. I.
 § IV. it. P. IV, n. III. § III. XXVI.
 XXXVII. it. P. IV, n. VIII. A. § XV.
 it. B. § X fs. XVIII fs. item P. IV,
 n. IX § I. LXXXIII. Auctior multa
 aliis reliquit. P. IV. n. IX, § 35. 50.
 72. 129. Confer ibid. § 7. 40. 43. 91.
 102. 122. it. P. IV, n. IV. § VI. it.
 P. IV, n. XIII, § III. it. § XIX fs.
 - - - *Monitum de præj. herm.* P. IV,
 n. VIII. B. § XIV.
 - - - *Notitia* N. T. adornati. P. III,
 § I. ap. I par Exc. it. P. IV, n. II.

Bengelii

I N D E X.

- Bengelii Offenb. Reden.* P. IV, n. X. A. § I.
 - - - *Praef.* ad ed. min. P. IV, n. III.
 - - - *Præces.* Præf. § XVI. item P. II,
 Fund. Cr. Apoc. § IV. it. P. IV.
 u. XIV ad Apoc. XXII. 18.
 - - - *Prodromus.* P. I, § XXXIV. item
 P. II, Hebr. II. 9. it. P. III, § I, ap.
 III par Exc. it. P. IV, n. I.
 - - - tr. de *Sanctitate & Gloria Dei.*
 P. IV, n. VIII. A. § XVI. it. B. § IV.
 - - - tr. de *Sinceritate N. T.* P. II, lac. I.
 19. IV. 12. it. P. IV. n. XI.
 - - - *Vergleichung.* P. IV, n. VI.
 - - - *Vita.* P. IV, n. VIII.
Benner. P. IV, n. IX § 4. 90. 120.
Benson. P. IV, n. X. C. I Abth. § V.
Berðæz. P. II, Apoc. II. 24.
Bentlejus (Rich.) P. I § XXXIX. 10. it.
 P. II, Gal. IV. 25. Fund. Cr. Apoc.
 § II. XXI. Apoc. XXII. 1. it. P. IV,
 n. IV § XXVII. item P. IV, n. XI
 § X.
Berghauer (I. T. A.) P. IV, n. X. A
 § I fs.
Bernensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XIX.
Bernholdus. P. II, Matth. VI. 13. § III.
Berolinensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § VI. n. VI.
Beverley. P. IV, n. VIII B. § XIV.
Beza (Theod.) P. I, § IV. it. § XXXII
 Obs. XXIX. item § XXXVII. P. II,
 Ioh. VIII. 1 - 11. Phil. I. 16. 1 Ioh.
 V. 7 f. § V. Fund. Cr. Apoc. § XVIII.
 item Apoc. XVI. 5. it. P. IV, n. X.
 C. III Abth. § IV.
Biblia primum typis exscripta. P. I
 § XXXII. Obs. VI. P. II, Act. XXVIII
 31.
- Bibliomachia. P. IV, n. X. A. § IV.
 Bibliotheca Duc. Consili Reg. *Wirtenb.*
 P. I § XL.
 Biblioth. Duc. Consil. *Wirtenb.* P. II,
 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
 Biblioth. (auferl. theol.) P. IV, n. VIII
 B. § XVI.
Biblioth. raisonn. P. II, Luc. IX. 43. it.
 P. IV, n. IV init. it. P. IV, n. IV
 § XXIII.
Bilfingerus (G. B.) P. I, § VII.
 & z. P. II, Eph. IV. 14.
Blackwall (Ant.) P. II, Ioh. VII. 53. it.
 P. IV, n. VII § X. XV.
Bodius (M. Chr. Aug.) P. IV, n. XI.
 § VI. f.
Boederus. P. I, § XXXVII. it. P. II,
 1 Ioh. V. 7 f. § VI. it. P. IV, n. I
 § VI mon. IV.
Boern. Clar. P. II, ante Rom. 1, 1.
Bogomili. P. II, Matth. VI. 13. § V. X.
Boysenius (P. A.) P. I, § XXXII.
 Obs. XXIX.
Breitingerns (I. I.) P. I, § XXXII.
 Obs. X.
Brentius. P. II, Matth. VI. 13. § X. it.
 P. IV, n. VIII A. § II.
Breviarius. P. IV, n. IX § LXVIII.
Britannicus codex. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § IV. VI.
Eruughtonus (Hug.) P. II, Matth. VI. 9.
Brytingerns. P. II, Act. VIII. 13.
Bugenagius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IX.
Burnetus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI.
Bukentop (Henr. de) P. I, § XXXII
 Obs. III. P. II, Matth. XXVII. 9. it.
 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. it. P. IV, n. I
 § II L. XI.

Buttigius

I N D E X.

- Buttigius* (Andr.) P. II. Col. IV. 8.
Apoc. I. 5. it. P. IV, n. V § V. VI.
item P. IV, n. VIII B. § XXV. item
P. IV, n. IX § 6. 46 seqq.
- Buxtorfius*. P. II, Matth. XXVIII. 20.
Ap. X. 8.
- Cæsar* P. II, 2 Tim. IV. 22 fin.
- Caesarius*. P. II, Matth. VI. 13. § III.
- Cajus*. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. XXI.
conf. ante Apoc. I. 1 ad tit.
- Calecas* (Man.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXII.
- Calvinius*. P. I, § XXXII Obs. XIX. XX,
Conf. VIII. item Obs. XXIX. item
P. II, 1 Ioh. II. 23.
- Calvinus*. P. II, 2 Petr. I, 3.
- Camerarius* (Ioach.) P. I, § V. item
§ XXXIX. 2. item P. IV, n. X. C.
I Abth. § IX.
- Camero* (Ioh.) P. II, 1 Tim. III. 15.
- Candor*. P. II, Ioh. I. 1, § II. Arg. XLII.
- Canon crit.* unus. P. I § XXXIV. Con-
fer P. II, Fund. Cr. Apoc. § VI. &
P. III, § I ap. IV par Exec. it. P. IV
n. I § II L. VIII. it. P. IV n. II § II. 2.
item P. IV n. IV § VIII. item P. IV
n. VII § XXII.
- Canon periculosus* P. IV n. IV § V.
- Canones* XII. P. IV n. VII § XX.
- Canones* XLIII. P. IV. n. VII § XII ss.
XXIV.
- Canterus* (Guil.) P. I § XXXVI.
- Cant. Laud. 3. Boern. Clar.* P. I § XXVIII.
- Capnioneus* Cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ III. XVII.
- Cappellus* (Iac.) P. II, 1 Tim. III. 15.
Hebr. III. 10.
- Carpzovius*. P. II. 2 Cor. V. 10. item
P. IV n. VII § XXV.
- Caryophilus*. (I. M.) P. I, § XXXIX. 5.
item P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIIX.
item P. IV n. IV § XXX.
- Casaubonus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
item P. IV n. XI § VI. i.
- Cassiodorus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
Iac. I. 3. n. V. Fund. Cr. Apoc.
§ XIV. it. P. IV, n. XIII § L.
- Casus*. P. I § XIV. Casus sextus: P. IV
n. XIV ad Eph. III. 5. it. ad Apoc.
XXII. 16.
- Catena*. P. III § II. n. I.
- Catholicæ epistolæ*. P. II, ante Iac. I.
- Caledu*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XIV.
- Celsus*. P. II, Ioh. I. 1. § II. Arg. I.
- Centrum*. P. I § XXII. conf. P. II, 1 Ioh.
V. 7 f. § XXVIII fin.
- לְבָנָה P. I, § XIII.
- Cerealis Afer*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XVI.
- Cerenthus*. P. II, Apoc. XXII. 18.
- Chandlerus* (Sam.) P. II, 1 Cor. XI. 27.
- Charientismus*. P. II, Ioh. I. 1. § II.
Arg. XVIII.
- Charitinus* (Virtenbergicus) codex P. I
§ XL. item P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XIV.
- Charkel* (Th. de) vid. *Thomas*.
- Chemnitius*. P. IV n. I § VI mon. V. it.
P. IV n. VIII A. § VIII.
- Chiasmus inv.* P. II, Iac. IV. 15.
- Chorographia*. P. III, § II. n. IV.
- Christomathia*. P. III, § II, n. II.
- Chromatius*. P. II, Matth. V. 4 f. VI. 13
§ IV.
- Chryso-*

I N D E X.

- Chrysocephalus.* P. II, Matth. V. 44.
- Chrysostomus.* P. II, Matth. VI. 13 § IX.
2. 1 Ioh. V. 7 f. § XXV. Fund. Cr.
Apoc. § III. item P. III, § II. n. IV.
item P. IV n. I. § II. L. VIII. it. P. IV,
n. IX § 81. Id. de Sacerd. P. I § XXII.
Opus imperf. P. II, Matth. VI. 13
§ IV n. II.
- Ciampinus* (Ioh.) P. I, § VII.
- Cirelli.* P. III, § I ap. II par Exc. item
P. IV n. II § V. item P. IV n. III
§ X. item P. IV n. IX § LXI.
- Circulus* crit. vitiosus. P. II, Fund. Cr.
Apoc. § XIV.
- Cisnerius.* P. II, 2 Cor. II. 3.
- Classes* codd. duæ. P. I, § VIII. Confer
P. IV n. IV § VI.
- Clemens Alex.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. §
XXIII. XXIV.
- Clemens Rom.* P. I, § XXXII. Obs. X.
- Clericus.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVI.
P. III § I, apud I & III par Exc.
item P. IV n. IV § IV.
- Codex Hebraicus* ms. V. T. P. I, §
XXXIII. Confer P. III, § II n. IV.
item P. IV, n. I § II, L. IV.
- Codices* ms. Gr. P. I, § V. VII &c. it.
P. IV n. IV § VII.
- Cogitare.* P. III, § I ap. I p. Exc.
- Cognitio Dei*; cognitio Domini nostri.
P. II, 2 Petr. I. 2.
- Cisliniani* codd. P. II, Matth. I. 19.
- Collartini* codd. P. II, lac. II. 15. 1 Ioh.
V 7 f. § XXIV.
- Colinaeus.* P. I, § IV. XXXVI.
- Colonensis* codex. P. I, § XL. it. P. II,
Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Color nativus.* P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ V. item Ap. III. 2. it. P. III, § V.
Col. IV. 8. P. IV, n. IX § 47.
- Colvillus* (David.) P. I, § XXXII.
Obs. X.
- Combesius* (Franc.) P. II, Luc. IX. 26.
- Communio* sub utraque. P. II, 1 Cor.
X. 17.
- Compendium humile.* P. III, § II n. II.
- Compensatio.* P. I, § XIX. XXIV.
- Complutensis* ed. Praef. § III. P. I, § IV.
XXXV. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § III.
Fund. Cr. Apoc. § XIX. XXI. item
Apoc. XVII. 16. item P. IV, n. VII
§ XVIII. item P. IV, n. IX § 20.
61. 76.
- Conatus.* P. IV, n. VIII A. § XI.
- Concilians* argumentum. P. II, Act.
XXIV. 6 f.
- Concisa locutio.* P. IV, n. XIV ad Ebr.
XII. 20.
- Conclusiones ponderosæ.* P. I, § I.
- Concord. cum orig.* P. IV, n. IV § XXVIII.
- Conferruminata lectio.* P. II, Ap. IX. 19.
- Confessio eccl. Orient.* P. II, 1 Ioh. V.
7 f. § XXII.
- Confusio.* P. IV, n. XI § VI. 8.
- Conjecturæ.* P. II, Ioh. I. 1. § I. &c.
Hebr. XII. 37. it. P. III, § VI n. IV.
item P. IV, n. VII § III. it. P. IV,
n. IX § 77 ls.
- Conscientia.* P. II, Ioh. VIII. 9. item
1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. item P. IV,
n. IX § XLIV. LXXII.
- Consilium.* P. I, § XVI.
- Constantia.* P. IV, n. IX § 122.
- Controversiae.* P. II, 1 Cor. VIII. 11.
XV. 47.

I N D E X.

- Coptica** versio. P. I, § XXXII Obs. XX.
 Conf. III. IV. item § XL. n. I. P. II,
 Act. III. 20. XXI. 25. item P. IV,
 n. XI § VI. 7. item P. IV, n. XI.
 § XI. Obs. VIII.
- Corbejenis** cod. P. II, Matth. III. 1.
 1 Cor. II. 15. P. I, § XI.
 1 Cor. III. 18. P. II, Iac. I. 26.
 2 Cor. VI. 17. P. II, Act. XI. 8.
 2 Cor. VIII. 8. P. IV, n. VII. § XXI.
Cornerus. P. IV, n. I § II, L. VI.
Corona anni. P. IV, n. VIII A. § XVI.
Correctiones. P. IV, n. IX § L.
Correspondence exemplar. P. II, Matth.
 XX. 17. 2 Cor. VIII. 4.
Cotta (D. I. F.) P. I, § XXXIX. 12.
 P. II, 1 Tim. III. 15.
Cov. cod. P. II, Fund. Cr. Ap. § X.
Cov. Hunt. M. Vff. P. II, Fund. Cr.
 Apoc. § I.
Crellius (H. C.) P. IV, n. VIII A.
 § XIII.
Crellius (Sam.) P. II, Ioh. I. 1.
Crinson (Theod.) P. II, Ap. XVII. 8.
Crifis tota. P. I, § II. VIII. XI. P. II,
 Iac. II. 2. 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
 Fund. Cr. Apoc. § II. III. VI. XIII.
 XXII. 2. item ad Apoc. I. 2. II. 18.
 II. 16. P. III, § I. IV. item P. IV
 n. IX § 133. item P. IV n. X. E.
 item P. IV n. XI. § I.
- Criseos** historia. P. III, § I apud I p.
 Exc. item § VIII. item P. IV, n. I
 § II L. V. item P. IV, n. IX § IV.
 XIX. XX. item P. IV, n. XI § VI.
Crispiniana ed. P. I, § XXXVI.
- Criterium sanæ lectionis.** P. I, § XXIV.
 P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIII. &c.
Critica monita. Praef. § XIII. P. II,
 Matth. IX. 37. Iac. IV. 12. 2 Petr.
 II. 1. Ioh. V. 7 f. § I. II &c. Ap.
 II. 16. 20. XI. 17. XV. 3. XX. 18.
 XXII. 21. P. III, § I. II. III. I. item
 P. IV, n. I § II. VI. item P. IV,
 n. V § IV. it. P. IV, n. VII § II fs.
 item P. IV, n. IX § 17. 26 f. 31. 36.
 43 f. 48. 50. 60 fs. 70. 73 f. 87. 103.
 item P. IV, n. X. E. item P. IV,
 n. XI § VIII.
- Crophius** (P. I.) P. I, § VII. it. P. IV,
 n. I § II L. VI.
- Croze** (M. V. la) P. I, § XL. it. P. II,
 1 Ioh. V. 7 f. § XXII.
- Crusius** (Mart.) P. II, Rom. XI. 21.
- Crux** P. IV, n. XIV ad Eph. VI. 15.
- Cura palliativa.** P. IV, n. IX § LV.
- Curellaeus** (Steph.) P. I, § XXXVII.
 XXXIX. 6. it. P. IV n. VII § XVIII.
- Curiosum Compendium.** P. II, Luc. XV.
 17.
- Cyprianus.** P. I, § XXVIII. P. II, Ioh.
 I. 1 § III a. item 1 Ioh. V. 7 f. § XII.
 Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Cyrillus Luciferis.** P. I, § XXXII Obs. X.
- Czechovicius** (Mart.) P. II, Ioh. I. 1. § X.
- Dabilis casus.** P. II, Luc. XIV. 5.
- Damianus Sinopeus.** P. I, § VI.
- Danic. Mission.** Cont. XXIII. P. III, § II
 n. IV.
- Dan.** VII. 21. P. II, Apoc. XIII. 7.
- Dan.** XI. 38. P. II, Act. XVII. 29.
- DCLXVI.** P. II, Fund. Cr. Ap. § XXII. 3.
 item Ap. XIII. 18.

I N D E X.

- Δὲ P. II , Ioh. VIII. 7.
- Decisio. P. I , § XXXII. Obs. XXXI.
Confer P. II , i Ioh. V. 7 f. §. XXVIII.
item P. IV , n. III § III. XXXIV.
item P. IV , n. VII § V. item P. IV.
n. XI § VI. 13. item P. IV , n. XI
§ X. XII. it. P. IV , n. XIII § VI.
IX fs.
- Decorum. P. I , § XXXII. item P. IV
n. I § III.
- Dei & proximi causa. P. IV , n. I § V.
- de Dieu* (Lud.) P. III , § II. item P. IV,
n. XI § VI. i.
- Δειπνοκλήτωρ. P. II , Matth. XX. 23 f.
de la Haye (Ioh.) P. I , § XXXII
Obs. VI.
- Demonstratio. P. I , § XXXII. Obs.
XXXI.
- Denkendorfium. P. III , § I ap. IV par.
Exc. item P. IV , n. VIII A. § XII.
XIV.
- Desinentia in *τιος* aut *εως*. P. II , Marc.
XIV. 15.
- Deut.* I. P. II , Act. XIII. 18.
- Deut.* IV. 2. P. II , Ap. XXII. 18.
- Deut.* XXVII. 26. P. II , Gal. III. 10.
- Deut.* XXVIII. 7. P. II , i Petr. V. 10.
- Devarius de Partie.* P. II , Matth. III. 14.
- Δεύτερος πλοῦς , δεύτερον Φάρμακον.
P. III , § II , n. IV.
- Digestiva vis Spiritus. P. III , § II,
n. IV.
- Dilemma. P. II , Luc. VI. 5.
- Diminutivum. P. II , Apoc. X. 2.
- Dionysianus* cod. P. II , Fund. Cr. Apoc.
§ I.
- Dionysius* Alex. P. II , Apoc. XI. 15.
- Disciplina Arcani. P. II , Act. VIII. 37.
i Tim. III. 16. i Ioh. V. 7 f. §.
XXV. XXVII. n. 4. it. P. IV , n. V
§ VI.
- Discrepantia. P. II , Act. V. 15. IX. 5.
- Diff. in i Ioh. V. 7 f. A. 1745 edita.
P. II , i Ioh. V. 7 f. § XXVII. 1-4.
- Distinctio N. T. in *capita*. P. II , i Ioh.
V. 7 f. § XXI. XXVIII fin. P. III
§ I , apud I par Exc. item P. IV n. III
§ V. item n. XIV ad i Cor. XI. 1. 2.
in *versus*. P. I , § XXXVI. it. P. II
- Fund. Cr. Apoc. § XXII. item P. IV,
n. I § II L. IV. item P. IV , n. III
§ V.
- Distinctiones. P. II , Marc. XVI. 9. it.
P. IV , § II L. IV. it. P. IV , n. III
§ VI. item P. IV , n. VII § XXI.
item P. IV , n. VIII B § V. XXIV.
it. P. IV , n. IX § 117. item P. IV
n. X. E. item P. IV , n. XIV pallim.
- Diversitas codd. P. IV , n. IV § XXXI.
item P. IV , n. VII § XV.
- Diversitas sententiarum. P. IV , n. VII
§ I. it. § Vmon. XVII. it. P. IV,
n. IX. Vorber.
- Dorscheus.* P. II , i Ioh. V. 7 f. § XVIII.
- Drufius.* P. II , Act. XV. 16.
- Dubitatio. P. III , § VI. VIII. it. P. IV,
n. I § II L. VIII. item P. IV , n. VIII
A. § VI. item P. IV , n. IX § LXX.
- Dubliniensis* cod. P. II , i Ioh. V. 7 f.
§ VI n. VI.
- Dunte* (Lud.) P. III , § II. n. IV.
- Duorum casuum constructio. P. II ,
Fund. Cr. Apoc. § V.

I N D E X.

- Duplex in uno codice lectio. P. I, § IX.
P. II, Fund. Cr. Apoc. § XII.
- Durandus.* P. II, i Ioh. V. 7 f. § XXI.
XXV.
- Eccles.* I. 15. P. II, Iac IV. 12.
- Eccles.* III. 2 fs. P. II, Apoc. VII. 5 fs.
- Eccles.* IV. 12. P. IV, n. IX. § 70.
- Eccles.* IX. 11. P. III, §. I ap. I p. Exc.
- Ecclesia. P. IV, n. XIV ad A&t. II. 47,
III. 1.
- Ecle&ctica methodus. Præf. § VI. item
P. IV, n. II § 1. item P. IV, n. IV
§ XXI. XXII.
- Editiones. P. I, § XXXV. &c. P. II.
Apoc. IX. 5. P. III, § I ap. I p. Exc.
item P. III, § III. item P. IV, n. I
§ II L. III. item P. IV, n. IX § LV.
item P. IV, n. X. B. item P. IV,
n. XII § I. II. III.
- Efficacia: fucus. P. IV, n. VII § XXI.
item § XXII.
- 'Eis - απήσταν. P. II, A&t. XVII. 10.
- Elzvirii.* P. I, § XXXVII. item P. II,
Iac. III. 2 n. 2. item P. IV, n. IX
§ 86. it. P. IV, n. XIII § V.
- Emp&ctæ. P. III, § II. it. P. IV, n. IV
§ XX. it. P. IV, n. IX. § 31. 72.
- Emphasis. P. II, Rom. VIII. 14. item
P. IV n. XIV passim.
- Emserus.* P. II, Matth. IX. 36. Luc. XI. 2.
Apoc. XIX. 5.
- Emtores: lectores. P. IV, n. V, § III.
ἐράγεια, ἐρέγεια. P. II, Philem. v. 6.
ἐρατος. P. II, Matth. XX. 5.
- Encyclicæ epp. P. IV, n. X. E. item
P. IV n. XIV ad Eph. I. 1.
- 'Εγ πεπτί, ἐγ πεπτώ. P. IV, n. XIV ad
2 Cor. XI. 6.
- Epanalepsis. P. IV, n. XIV ad Rom. V.
11.
- Eph.* II. 4. P. II, Gal. II. 4.
- Eph.* IV. 4. P. II, i Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Eph.* V. 9. P. IV, n. VII § XX.
- Eph.* Col. P. II, Col. IV. 8.
- Ephraim* Syrus. P. IV, n. VIII A.
§ XV. it. P. IV, n. XI § VI.
- 'Ἐπιούσιον. P. I, § XXXII. Obs. XX.
Conf. VIII.
- Episemon. P. II, Ioh. XIX. 14.
- 'Ἐπισημέναι. P. II, 2 Petr. II. 21.
- Epitheta. P. II, Ap. VI. 11.
- Erasmus* (Def.) P. I, § IV. XXXVI.
P. II, i Ioh. V. 7 f. § IV. Fund. Cr.
Apoc. § IX. XVII. it. Apoc. VI. 11.
P. IV, n. IX § 19. 62. item P. IV,
n. XII §. V.
- Ercambaldus.* Ap. IX. 13. XVII. 16.
XXI. 17.
- Errata. P. I, § I.
- Eruditi. P. III, § I ap. I p. Exc. item,
ap. III par Exc. it. P. IV, n. VII § I.
XXII. item P. IV, n. VIII A. § XIII.
XVI. XVII. P. IV, n. IX § 18. 27.
50 85. 86. 89. 115. 123 fs. it. P. IV,
n. XIII § XVI. XVII.
- Esa.* I. 3. P. II, Rom. X. 19.
- Esa.* XI. 4. P. II, 2 Thess. II. 8.
- Esa.* XXI. 8. P. IV, n. IX § 100.
- Esa.* XXXVI. 10. P. II, Matth. X. 29.
- Esa.* XLV. 20. P. II, Ap. XXI. 24.
- Esa.* LX. 6 f. P. II, Ap. XV. 4. XVIII.
13.

I N D E X.

- Esa.* LXI. 1. P. II., Luc. IV. 18.
Esa. LXIII. 11. P. II., Hebr. XIII. 20.
Eftius. P. II., 2 Petr. I. 10.
Etherius. P. II., Act. XX. 28. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
Ething Felicitas de) P. I., § XL.
Eucherius Lugd. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XV. XXI.
Euphemia. P. II., Matth. III. 11. item Act. X. 25.
Eusebius. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
Euſtathius Sebaſtenus. P. II., Luc. XXII. 36.
Euthalius. P. I., § XXXII. Obs. X.
Euthymius. P. II., Matth. VI. 13 § X.
Ἐυαγγ. ἰωθ. ἀρασάτ. P. II., Marc. XVI. 9 - 20.
Evang. Ioh. P. II., Ioh. I. 1 § VI.
Exegetis. P. IV., n. VII § XXVII. it. P. IV., n. VIII B. § XII.
Ex. I. 8. P. II., Act. VII. 43.
Ex. III. 6. P. II., Apoc. I. 11.
Ex. XXIV. 7. P. IV., n. XIV ad Ebr. IX. 19.
Ex. XXXIV. 4. P. II., Ap. XVI. 13.
Ezech. XLVIII. 30. 33. P. II., Ap. XXI. 7.
Faber (Iac.) *Stapuleus* P. I., § VI. § XXXVI & § XXXIX. I.
Fabricius (i. A.) P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § IX.
Facundus (Hermian.) P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § VIII. XXIV.
Fagiardus (Petrus, marchio *Veleſius*) P. I., § XXXIX. 4. it. P. IV., n. XI § IX.
Fama. P. IV., n. I § VI.
Fanaticismus. P. IV., n. IX § 29.
Felliana editio. P. II., Iac. IV. 13.
Fieri P. IV., n. XIV ad 1 Cor. VII. 23.
Firmicus (Jul.) P. II., Apoc. XIV. 6 f.
Flacius. P. IV., n. VIII A. § VIII. item B § XI.
Florentina Mſta. P. II., Apoc. I. 4. P. IV., n. IX § 125.
Fortschius (Mich.) P. IV., n. VIII A. § VI.
Fons tuendus. P. I., § XXXII. Obs. XXIX. P. IV., n. IX § 74.
Formalibus verbis. P. II., Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
Formulae talmudicæ. P. II., Matth. VI. 13 § VIII.
Frankius (A. H.) P. IV., n. VIII A. § VIII. item B § I.
Fraus Arianorum. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
Frey (I. L.) P. IV., n. I § II L. VI.
Frickius (Io.) P. I., § XXXII. Obs. VIII. XXI. XXII. item § XXXV. P. II., Matth. VI. 13 § VI. Ioh. XIX. 14.
Friedelius. P. II., Luc. II. 14.
Frobeniana, *Aldina* ed. P. II., Iac. I. 22 f.
Frowiniana Biblia. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
Fruh aufgel. Früchten. P. IV., n. VIII B. § XXV. item P. IV., n. IX § 1. 28.

I N D E X.

107. item P. IV, n. X. C. II Abth.
§ I. it. P. IV, n. XI § XII.
- Fuga pleonastmi.* P. II, Luc. X. 11.
- Fulgentius.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVII.
- Fundamenta.* P. IV, n. IX § XLIII.
LVIII.
- Fuft* (Ioh.) Mogunt. P. II, Act. XXVIII.
31.
- Gaignaeus.* P. II, Iac. I. 11.
- Gal. I. 6.* P. II, Apoc. XIV. 13.
- Gal. VI. 17.* P. IV, n. X. A. § 7.
- Gamboldus.* P. IV, n. X. E.
- Garten.* P. IV, n. IX § LIV.
- Gatakerus* (Th.) P. I, § I. item Obs.
XXXII. Obs. XI.
- Gehlianus* cod. P. I, § VI.
- Gen. XV. 13.* P. II, Act. VII. 6. item
P. IV n. XIV ad l. c.
- Gen. XVII. 17.* P. II, Rom. IV. 19.
- Gen. XLIII. 8.* P. II, Marc. III. 29.
- Genevensis.* P. I, § XXXVII. item P. II,
Apoc. II, 1.
- Gentes : Iudæi. P. II, Col. II. 13.
- Gerhard* (Paul.) P. IV, n. X. C. I
Abth. § VII.
- z finale fit z. P. II, Luc. II. 35.
- Glaffius.* P. I, § XXXII. Obs. XXIX. it.
P. IV, n. VIII A. § VIII.
- Gloecklerus* (I. A.) P. IV, n. VIII A.
§ III.
- Gloria Patri & --.* P. II, Matth. VI. 13.
§ III.
- Glossa.* P. II, Marc. VII. 2. VIII. 25 &c.
it. P. IV, n. VII § XXII.
- Goettingense* progr. P. II, Matth. III. 11.
- Goldastus.* P. II, Iudæ v. 8.
- Gothi ἀνείθεια.* P. II, Ioh. XIX. 7.
- Gothica* versio. P. I, § XXXII Obs. XX.
Conf. III. P. II, Matth. XV. 19.
Marc. I. 5. item P. IV, n. I § VI
mon. IV. it. P. IV, n. IV § XVIII.
item P. IV, n. XIII § XI.
- Grabius* (I. E.) P. I, § XXXII. Obs.
X. item P. III, § I ap. II par. Exc.
- Græcia, Afia. P. I, § XXII. Obs. XXI.
Græci codices vixdum collati. P. I,
§ XXXVII. XXXIX n. 8. XL n. I.
P. II, ante Matth. I. 1. item Matth.
VI. 13 § V. it. Ioh. VIII. 1 fs. item
Act. X. V. 7. item ante I Cor. I. 1.
Iac. I. 11. item 1 Ioh. V. 7 f. § V.
VI. item Iudæ v. 8. Fund. Cr. Apoc.
§ IX. P. III § IV.
- Græcoanglic. N. T. P. II, Iac. II. 13.
- Græcolatini codd. P. I, § XXVIII. P. II,
ante Act. I. 1. ante Rom. I. 1. item
Rom. XII. 5. item 2 Petr. II. 2.
- Graevius.* P. IV, n. VII B. § VII.
- Γραιματεῖς. P. I, § I.
- Grapius.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII.
n. 4.
- Gregorius* (Ioh.) P. I, § XXXIX. 7.
- Gregorius* Thavimat. P. II, Ioh. I. 1.
§ VI. Hebr. XI. 13.
- Groffius* (F. C.) P. I, § VII.
- Grotius.* P. I, § XXXIX. 7. item P. II,
Gal. V. 23. Iac. III. 12 n. 1. cap. V.
10.
- Gude* (G. F.) P. II, Eph. I. 1.

Guillard

I N D E X.

- Guillard* (Car.) P. II., Ap. III. 14.
X^t. 19.
- Gustus* humanus. P. I., § X. Confer
P. II., 1 Joh. V. 7 f. § XXVII. &
Apoc. II. 16. XXII. 21. item P. II,
§ I ap. III par Exc. it. P. III, § V.
item P. IV, n. IX § CII.
- Gustus* spiritualis. P. IV, n. IV
§ XXXIV.
- Hæretici*. P. I., § XVI. Confer P. IV,
n. IV § XXV.
- Hafenrefferus*. P. II., Matth. X. 29. XI.
19. Apoc. IV. 11. item P. IV, n. I
§ I L. II. item P. IV, n. VIII. A.
§ II.
- Hafensis* cod. P. II., Matth. VI. 13
§ I.
- Hagerus* (J. G.) P. IV, n. IX § 42 ss.
- Halense Pædag.* P. IV, n. VIII. A.
§ XIII.
- Hallet* (Iof.) P. IV, n. IX § 64.
- Haphtara*. P. IV, n. XIV ad Luc. IV.
18. VI. 3. Joh. V. 1.
- Harenbergius* (I. C.) P. I., § XXXII
Obs. VI.
- Harlemius* (Io.) P. II., Act. XIV. 7.
XV. 34.
- Hauðerns* (D.) P. II., Act. XV. 34.
item Rom. XV. 26. it. P. IV, n. V
§ VII. item P. IV, n. VII § XX.
it. P. IV, n. IX § 113.
- Haymo*. P. II., 1 Joh. IV. 3.
- Hearnius*. P. II., Act. II. 21.
- Hebræos* (Ep. ad) P. II, Joh. XIX. 14.
- Hebr.* II. 9. P. II., 1 Joh. V. 7 f.
- § XXVII. it. P. IV, n. I § II, L. VI.
item P. IV, n. IV § IV.
- Hebr.* IX. 1. P. IV, n. II § VI. VII.
item P. IV, n. IX, § 103.
- Hebraismus*. P. II., Act. XIII. 45. it.
Fund. Cr. Apoc. § V.
- Helingerus*. P. II., 2 Petr. II. 2. it. P. IV,
n. VIII. A. § VIII.
- Heilsbronnensis* cod. P. II., Apoc. IX. 4.
- Hellenistæ*. P. II., Act. XI. 20. it. P. IV.
n. XIV ad l. c.
- Helvidius*. P. II., Matth. I. 25.
- He emphat.* P. II., Act. IX. 35. Apoc.
I. 4.
- Hentenius* (Joh.) P. I., § XXXII. Obs.
VI.
- Herodianus*. P. IV, n. I § II L. VIII.
- Herzog* (I. C.) P. II., Rom. I. I.
- Hesychius* presbyter. P. II, Act. XIII. 33.
- Heumannus* (C. A.) P. I., § VII. P. II,
3 Joh. v. 7. item P. IV, n. X. C.
1 Abth. it. P. IV, n. XI § XII.
- Hiatus*. P. I., § XXXII. Obs. XXVII. &c.
P. II., 1 Joh. V. 7 f. § XXV. XXVII.
- Hibernicum* exemplar. P. II., 1 Joh. V.
7 f. § VI fin.
- Hieronymus*. P. I., § XXXII Obs. VI.
XX. Conf. VIII. item Obs. XXII. P. II,
Matth. VI. 13 § IX. item 1 Joh. V.
7 f. § XIV. XX. XXIII. XXV. item
Ap. XXI. 17. item P. IV, n. XI.
§ VI. m.
- Hilarius* Diac. P. IV, n. IX § 30.
- Hillerus* (Matth.) P. II., Matth. I. I.
Joh. I. 28. 42. II. 1. Ap. XXI. 20 &c.
item P. IV, n. VIII A. § VII.

"Ivæ,

I N D E X.

- Iva*, ut. P. II, Ioh. XII. 7.
- Hippolytus*. P. II, Fund. Cr. Apoc. § I.
item Ap. XVIII. 13.
- Hispania*, *Ispania*. P. II, Rom. XV. 24.
- Historia tripartita*. P. II, Apoc. XIII. 18.
- Hochstetterus* (A. A.) P. IV, n. VIII
A. § VI. XI. it. B § III. V.
- Hochstetterus* (M. C.) P. IV, n. VIII
A. § III.
- Hockerus* (I. L.) P. II, Apoc. IX. 4.
- Hoë*. P. II, Apoc. XXI. 17.
- Hofmann* (C. G.) P. II, Ioh. XIX. 14.
item P. IV, n. VII § XXVI. item
P. IV, n. IX § 72.
- Hoffmannus* (Godofr.) P. II, 1 Ioh. V.
7 f. § IV. item P. IV, n. VIII A.
§ VII.
- Homerus*. P. IV, n. IV § XIV.
- Homœoteleuton*. P. I, § XIV. P. II,
1 Ioh. V. 7 f. § XXV fin. item Fund.
Crit. Apoc. § V. item P. IV, n. IX
§ XLVIII.
- Honoris causa*. P. II, Luc. I. 26.
- Horror hæreticorum*. P. II, Ioh. I. 1.
§ II. Arg. V. it. P. II, Ap. XX. 10.
- Hof. I*. P. II, Rom. IX. 25.
- Hof. XI. I*. P. I, § XXXII, Obs. XXVIII.
- Huius*. P. IV, n. VII § XVI.
- Hulsemannus*. P. II, Iac. I. 18.
- Humanitatis certamen*. P. IV, n. XI.
Præf. § IV f.
- Humfredus Hodius*. P. I, § XXXII.
Obs. X.
- Hunnius*. P. II, Matth. VI. 13 § X.
- Hunt. cod. Fund. Cr. Ap. § XI.*
- Ουτως*. P. II, Ioh. VIII. 59.
- Hutterus*. P. II, Rom. VIII. 33.
- Hybrida vox*. P. II, Act. XXV. 14.
- Hymnus matutinus*. P. II, Ap. XV. 4.
- Τηρογερασι*. P. I, § XXXII Obs. X.
- Iablonski* (P. E.) P. II, Act. VII. 43.
- Jacksonus* (Ioh.) P. II, Ioh. I. 1. § II.
Arg. XVIII.
- Iacobi epist. P. IV*, n. XIII. § XXX.
- Iac. I. I*. P. IV, n. XIII § XLVII fs.
- Iac. II. 5*. P. II, Iac. I. 12.
- Iaegerus* (I. W.) P. IV, n. VIII. A.
§ VI. IX. X.
- Iansenius* (Corn.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXI.
- Iaunchius*. P. II, Gal. II. 5.
- Iejunium*. P. IV, n. XIV ad 1 Cor. VII. 5.
- Ienenses* codd. P. I, § XL. item P. II,
1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
- n & v* P. II, Eph. IV. 32.
- Idacius Clarus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVI.
- Idiotismus*. P. III, § II n. I.
- Ieremias*. P. II, Matth. XXVII. 9.
- Ier. X. 7*. P. II, Apoc. XV. 3.
- Ier. X. II*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
- Ignatius*. P. II, Ioh. I. 1. § III 7. §. it.
P. III, § II. ejusd. epist. ad Eph. P. II,
Eph. I. I.
- Philad.* P. IV, n. X. A. § IV.
- Ignoratio rei*. P. II, Luc. VI. 1.
- Incivilitas*. P. IV, n. X. A. § II.

Incon-

I N D E X.

- Inconstantia. P. II , Matth. I. 25. Iac. IV. 12.
- Indicativus. P. II , Ap. II. 22.
- Indifferentia libr. P. II , 1 Ioh. IV. 15.
- Indorum linguae. P. IV , n. IX § 131 f.
- Ingens fiducia. P. IV , n. VII § XXIV.
- Innocentius III.* P. II , 1 Petr. I. 24.
1 Ioh. V. 7 f. § VI n. V.
- Interpunctio. P. II , Rom. XI. 31.
- Interpunctiones N. T. Præf. § III. P. IV , n. IX § 117.
- Interrogatio. P. II , Gal. II. 17. item P. IV , n. XIV ad 2 Cor. XI. 23. it.
P. IV , n. XIV ad Ebr. IX. 17. X. 2.
- Interrog. signum. P. II , Matth. XXVI. 40. item P. II , Act. XXVI. 8. item P. IV , n. XIV ad Ioh. XVI. 31. it.
P. IV , n. XIV ad 1 Cor. XII. 15.
- Iob XXIV.* 19. P. II , Apoc. XIV. 18.
- Iob XXX.* 5. P. II , Apoc. XVI. 10.
- Iob XLII.* 2. P. II , Luc. I. 37.
- Ioh. I.* 42. P. I , § XXXIX. 5.
- Ioh. V.* 2. P. IV , n. XI § VI. i.
- Ioh. VII.* 53. P. IV , n. XI § VI. 4. e.
- Ioh. VIII.* P. IV , n. IV § XVIII.
- Ioh. XIV.* 1. P. II , Act. XV. 34.
- Ioh. XVIII.* 20. P. IV , n. IX § 77.
- 1 *Ioh. V.* 7 f. P. II , Act. VIII. 37. it.
P. IV , n. V § VI. item P. IV , n. IX § 48. item P. IV , n. XI § VI. 4. e.
- 2 *Ioh. v.* 8. P. IV , n. I § VIII.
- 3 *Ioh. v.* 7. P. IV , n. X. C. I Abth.
§ X.
- Ionica* dial. P. II , Apoc. I. 5.
- Ios.* II. 11. P. II , 1 Cor. VIII. 5.
- Iota subscriptum. P. II , Matth. I. 20.
P. IV , n. XIV ad l. c.
- Irenæus.* P. I , § XXXII Obs. XX. P. II , Matth. I. 18. it. Ioh. I. 1 § II Arg.
II. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII. it. Ap. XIII. 18.
- Iselius* (I. C.) P. II , ante Matth. I. 1.
item P. IV , n. I § II L. VI.
- Isidorus Clarius.* P. I , § XXXII. Obs. VIII.
- Itala* versio. P. I , § XXXII Obs. VI.
XX. it. P. II , 1 Ioh. V. 7 f. § XXII.
item Apoc. II. 16.
- Judicium ex lectionibus de codicibus.
P. I , § XXXIII.
- Iud.* XV. 14. P. III , § II. n. II.
- Iunius* (Franc.) P. I , § XXXIX. 3.
- Justinus* Martyr. P. II , Matth. III. 16.
item Ioh. I. 1 § III γ. δ. it. Act. VII.
43.
- Iuvencus.* P. II , Matth. III. 16. X. 23.
- Kaiπερ.* P. II , Apoc. XVII. 8.
- Kaiserus* (D. Io.) S. Tim. Philad. P. II ,
Matth. I. 11. V. 46. item Ioh. I. 16.
19. 29. XIV. 30. item P. IV , n. V.
§ VII.
- Kax'α.* P. IV , n. XIV ad Rom. I. 29.
- K & M. P. II , Apoc. II. 14.
- Kirstenius* (Pet.) P. IV , n. XI § VI. 3.
- Klemmius* (Ioh. Christ.) P. I § II.
- Klemmius* (Ioh. Conradus) P. IV , n. VIII A. § VI.
- Kneerius* (Seb.) P. IV , n. VIII A. § III.
- Knollius* (I. E.) P. IV , n. VIII A. § XIV.
- Koenigius.* P. IV , n. VIII A. § VIII.
- Kohlius* (I. P.) P. IV , n. XIII § XII.

I N D E X.

- Kohlreiff.* P. I, § XXXII Obs. XX. Conf. III. item P. IV, n. X. B. it. P. IV, n. X. D. E.
- Kēúπτη.* P. II, Luc. XI. 33.
- Küsterus* (Lud.) P. I, § VI. X̄XIX. 9. P. II, Iac. II. 3. Apoc. II. 14. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Κυκλένω, κυκλόω.* P. II, Apoc. XX. 8.
- Læstantius.* P. I, § XXXIV.
- Lambertus* (Franc.) P. II, Fund. Cr. Apoc. § XX. item Ap. XIV. 13.
- Lamius* (Ioh.) P. IV, n. IX § 125. it. P. IV, n. XI § VI. 3.
- Lang* (I. C.) P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Lang* (Ioach.) P. II, Apoc. XI. 8. it. P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Laodice.* (ep. ad) P. II, Eph. I. 1. Col. IV. 16.
- Lateranense* concilium. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IV. VI n. V.
- Latine, Germanice.* Præf. § IX. it. P. IV, n. IX Vorber.
- Latinitas.* P. III, § I ap. IV par Exc.
- Latinus* interpres vetus. P. I, § XXXII Obs. I fs. item Obs. XXVIII. XXIX. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI. XIX. it. § XXV. XXVI f. Fund. Cr. Apoc. § XIV. it. P. IV, n. XIII § XI.
- Latini* codd. in hac ed. collati, P. I, § XL. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. Fund. Cr. Apoc. § XIV. Apoc. XIV. 18. XVII. 16. XXI. 9.
in *Germania* & alibi obvii, P. I, § XXXII Obs. VI. item § XL. P. II, Luc. IV. 5-12. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. XXI.
- Laud.* 3. P. II, ante Act. I. 1.
- Laxitas.* P. IV, n. IX § 128.
- Lection d.* IX Dec. P. II, Marc. XI. 26.
- Lectionaria.* P. I, § VIII. P. II, Act. III. 1. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. XXII.
- Lectiones eccles.* P. II, Ioh. VIII. 1. item Rom. XVI. 25. item ante Iac. I. 1. it. Apoc. XXI. 2.
- Lectionum diff. gradus.* P. III, § VI. item P. IV, n. I § II L. XII. item P. IV, n. II § III. it. P. IV, n. IV § XV. it. P. IV, n. VII § VIII.
- Leges recensionis* N. T. novæ. P. IV, n. I § II. Confer P. IV, n. V § IV.
- Leicestrensis.* P. II, Apoc. III. 2.
- Le Long* (Iac.) P. I, § XXXII Obs. XX Conf. V. it. § XXXVII. item P. II, Fund. Cr. Ap. § III. it. P. IV, n. XI § VI. K.
- Leo cherubicus, Iohanni assignatus.* P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. VII.
- Leusdenius.* P. I, § XXXVII. P. II, Rom. VII. 6.
- Librarius.* P. I, § XII. P. II, Apoc. XXII. 18. item P. III, § II n. IV.
- Lightfoot.* P. II, Apoc. XI. 15.
- Lilienthalius* (Mich.) P. II, Apoc. I. 4. it. P. IV, n. IV init. item P. IV, n. IX § 43. 89.
- Lin. Cov. 4.* P. II, Iac. II. 5.
- Lindanus* (Guil.) P. I, § XXXII Obs. XX Conf. VIII.
- Lineola.* P. III, § I ap. II par Exc.
- Lippensies* codd. P. I, § XL. P. II, Rom. XII. 11. Ap. VIII. 9. XIV. 18.
- Literula momentofissima.* P. II, Ioh. I. 1.

Loaisa

I N D E X.

- Locis* (Gars.) P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXII. 3.
- Loca*, amplius examinanda in codd. Gr. Lat. Versionibus & Patribus, P. II, Matth. V. 22. VI 13. XIX. 17. XXVII. 9. Ioh. XI. 27. Act. XIII. 33. Ap. II. 16. V. 9. VII. 1. XI. 5. 19. XIII. 1. XIV. 11. 13 leet. 1. XVIII. 2. XIX. 9. leet. 1. XX. 9. XXI. 17. XXII. 13. Confer P. III, § IV. it. P. IV, n. I. § II L. VI.
- Loca Scripturæ varia*. P. II, Iac. IV. 12. 1 Petr. IV. 14. 1 Ioh. V. 7 f. § X. XVI. XXIII. XXVI f. Fund. Cr. Apoc. § V. XVII. it. Ap. I. 5. II. 22. XI. 15. item P. III, § II n. IV. it. P. IV n. II § II. 4. it. P. IV, n. III § VI. item P. IV, n. IV § XVIII. item P. IV, n. VI. it. P. IV, n. VII § XXIII. item P. IV, n. IX § II. 30. 49. 117. item P. IV, n. X. C. Abth. I § II. IV. V. item P. IV, n. XI § VI passim. item § IX. XI. it. P. IV, n. XIV.
- λόγοι, παθη, ἔθος P. I, § I. item P. IV, n. I § III.
- Lomjerus*. P. II, Marc. IX. 46. XV. 25.
- Lu*. cod. P. III, § IV.
- Lucas*, medicus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Luc. I. 35.* P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. XIX.
- Luc. III. 19.* P. IV, n. VII § XX.
- Luc. III. 21.* P. II, Ioh. XIX. 31.
- Luc. III. 36.* P. I, § XXXII. Obs. XXIX.
- Luc. VII. 25.* P. IV, n. IV § XVIII.
- Luc. X. 6.* P. IV, n. IX, § 76.
- Luc. X. 22.* P. IV, n. X. C. I Abth. § X.
- Luc. XI. 1.* P. IV, n. XI. § VI. 7.
- Luc. XI. 13.* P. II, Hebr. IX. 14.
- Luc. XIII. 34.* P. I, § XXXVI.
- Luc. XIV. 11.* 8 f. P. II, Matth. XX. 28 f.
- Luc. XVII. 34.* P. IV, n. IX § XLIX.
- Luc. XXI.* P. II, Ioh. VIII. 1.
- Luc. XXIII. 43.* P. II. Ioh. VIII. 1.
- Fr. *Lucas Brugensis*. P. I, § XXXII Obs. VI. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
- Lucianus martyr*. P. I, § XXXII Obs. X. P. II, ante Act. I. 1.
- Lucianus Philop.* P. II, Matth. VI. 13 § III. 1 Ioh. V. 7 f. § XI.
- Λούεται· νίπτεται· P. IV, n. XIV ad Ioh. XIII. 10.
- Luscinius*. P. II, Luc. IX. 28.
- Lutherus*. P. I, § XXXIX. item P. II, Matth. VI. 13 § X. it. Ioh. XI. 52. Act. XIII. 25. 1 Ioh. V. 7 f. § IX. 2 Petr. I. 10. Fund. Cr. Ap. § XVII. item Apoc. XIX. 9. it. P. III, § II n. IV. item P. IV, n. VI. it. P. IV, n. IX § 91. 103. it. P. IV, n. X. C. III Abth. § III. IV.
- Lyranus*. P. IV, n. IX § LII.
- Macarius*. P. IV, n. VIII A. § XV. item B § IX.
- 2 *Macc. VII. 19.* P. II, Act. XXIII. 9.
- Maffeius*. P. I, § XXXII. Obs. XX Conf. VIII. it. P. IV, n. I § II L. VI.
- Magrius* (Dom.) P. II, Matth. XXVII. 9.

I N D E X.

- Mahometani.* P. II , Matth. VI. 13 § V.
Major (I. D.) P. II , Matth. I. 20.
Mal. III. 1. P. II , Apoc. XI. 14.
Maldonatus. P. II , Ioh. VIII. 1.
Maledictus. P. II , Luc. VI. 5.
Malm, arena. P. IV , n. XIII § XI.
Manuscripta. P. I , § V. VI. VII. it.
 P. IV , n. IX § 58. 66. 124.
Marc. I. 10. P. II , Act. X. 11.
Marc. VII. P. I , § XXXIII.
Marc. VIII. 25. P. IV , n. X. D.
Marcus Celed. P. II , 1 Ioh. V. 7 f.
 § XIV.
Mareſchallus (Thom.) P. I , § XVII.
 XXXII. Obs. VI. it. P. II , Matth.
 VI. 13 § V. item cap. XX. 28 f.
Margo. P. IV , n. I § II L. XI. XII.
 item P. IV , n. III. § VIII. X. XI.
 item P. IV , n. IV § XX. it. P. IV ,
 n. XIV.
Maria Ægypt. P. II , Ioh. VIII. 1.
Markius (Ioh.) P. II , Fund. Cr. Apoc.
 § VIII.
Maronitæ. P. IV , n. XI. § VI. 4.
Marsham. P. II , Marc. XIII. 14.
Marthius (Matth.) P. I , § VII.
Mærtvροῦνα. P. II , Act. XXVI. 22.
 Confer Ap. XXII. 18.
M. Marulus. P. II , Ioh. XXI. 22 f.
Maaſtricht (Ger. a) P. I , § XXXII. Obs.
 XII. item § XXXVII. XXXIX. 8. it.
 P. II , Fund. Cr. Apoc. § XX. item
 P. IV , n. II § II. 4. it. P. IV , n. IV
 § XX. XXXIII. item P. IV , n. VII.
 item P. IV , n. IX § 30. 43. 81. 128.
 item P. IV , n. XIII § XXXIX.
Matthæi Evang. Hebr. P. II , Matth.
 XI. 19.
Matth. VI. 13. P. IV , n. IV § XVIII.
Matth. IX. 10. P. IV , n. X. E.
Matth. IX. 36. P. III , § VI n. IV.
Matth. X. 42. P. IV , n. I § VIII.
Matth. XXIII. 8. P. IV , n. VII. § XXI.
Matth. XXVI. 74. P. II , Apoc. XXII. 3.
Matth. XXVII. 35. P. III , § VI n. IV.
Mauritii (Chr.) P. II , Fund. Cr. Apoc.
 § XVII.
Maximus. P. II , 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
Μαζοὶ , μαζοί. P. II , Apoc. I. 13.
Media lectio. P. I , § XXII. item P. II ,
 1 Ioh. V. 7 f. § XXV. it. Fund. Cr.
 Apoc. § V. XXV.
Media verba. P. II , Apoc. II. 2.
Mejerus (G. T.) P. II , 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXV.
Mellierus vid. *Artemonius*.
Melito Sard. P. II , Ioh. I. 1 § III. ε.
Memming. Bibl. Germ. P. II , 1 Ioh. V.
 7 f. § XIX.
Memora. P. II , Rom. XII. 13.
Meurerus (Tob.) P. IV , n. VIII A.
 § III.
Mn cum indic. P. II , Act. XV. 29.
Michaēlis. P. II , Iac. I. 19. III. 12. n. 6.
 c. IV. 15. P. III , § I ap. I par. Exec.
 it. P. IV , n. X. C. I Abth. § V. item
 P. IV , n. X. D. I Abth. item P. IV ,
 n. XI , paſſim, inpr. § VI. 12.
Miesrobus. P. I , § XXXII. Obs. XX.
 Conf. IV.
Mικρολογία. P. IV , n. I § II. L. V.
Millius

I N D E X.

- Millius* (Ioh.) P. I, § VI. XXXVII.
XXXIX. 9. item § XL. item P. II,
Iac. III. 13. item P. II, Fund. Cr.
Apoc. § VIII. it. P. III, ap. I par
Exc. it. ap. III par Exc. item § IV.
it. P. IV, n. IX § 17. 72. 98.
- Minutissima observanda*. P. I, § I. P. II,
Matth. I. 18. item Fund. Cr. Apoc.
§ III. IV. VIII. item Ap. XXII. 19.
P. III, § I. IV. V. it. P. IV, n. I.
§ II, L. II. item P. IV, n. I § III.
- Modestia*. P. III, § I apud II & III par
Exc.
- Moguntina Bibl.* P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XIV.
- Μογγὸς* P. II, Marc. VII. 32.
- Montfaucon*. P. IV, n. VIII B. § VIII.
- Montfortinus* cod. P. II, 1. Ioh. V. 7 fs.
§ VI. n. VI.
- Mori* (Ioh.) cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ VII. item P. IV, n. IX § 98.
- Morinus* (Ioh.) P. I, § XXXVII.
- Moses*. P. II, Matth. VIII. 4. Ap. XV. 3.
- Moshemius*. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XIV. XXII. 3.
- Mosis* Apocal. P. II, Gal. VI. 15.
- Moyses Chorenensis*. P. I, § XXXII Obs.
XX Conf. IV.
- Müllerus* (Andr.) P. II, Matth. VI. 13
§ IV. item P. IV, n. XI § VI. 3.
- Müllerus* (H.) P. II, Ioh. XVIII. 1.
- Müllerus* Polyc. P. IV, n. IX § 120.
- Murenses codd.* P. I, § XL. item P. II,
1. Ioh. V. 7 f. § XXI.
- Muta*: liquida. P. II, Act. XXIII. 23.
- Muthmann*. P. IV, n. IX § 92.
- Mutianus*. P. II, Act. XV. 10. it. ante
Hebr. I. 1. Hebr. IX. 14.
- Myrias*. P. II, Apoc. V. 11. IX. 16.
- Nansius* (Franc.) P. II, Ioh. XII. 19.
- Nec non*. P. II, Iac. III. 14.
- Negativum argumentum*. P. II, 1 Ioh.
V. 7 f. § VIII fin.
- Neh. I. 4.* P. II, Act. X. 30.
- Neograeca versio*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXII.
- Nervi*. P. II, Ioh. I. 1.
- Neudeckerus* (C.) P. I, § XXXVII.
- Newtonus*. P. II, 2 Petr. II. 2.
- Noëtus* P. II, Ioh. I, § VI.
- Non est*. P. IV, n. XIV ad 1 Cor. XI. 20.
- Non omittunt*. P. II, Gal. II. 5.
- Non omnes*, qui Citharam &c. P. IV,
n. VII § I.
- Notulae* ~, Π, α, β, γ, δ, ε, ex-
plicantur. P. I, § XL post n. X.
Confer P. III, § I ap. II par Exc. it.
P. IV, n. II § VII. it. P. IV, n. XIII
§ XV. item P. IV, n. XIV.
- Nova lit. Tub.* P. II, Act. IX. 5. item
P. IV, n. IX, § 55.
- Novantiq.* P. II, Eph. I. 1. it. P. IV,
n. IX § 2. 40.
- Novatianus*. P. II, Ioh. I. 1 § II Arg.
XVIII.
- Novaturire*, vetitum. P. IV, n. IX
§ 26.
- Novem verba ianis* ap. Hebr. P. II,
Apoc. IV. 8.
- Numeri*. P. II, Marc. XV. 25. Ioh. XIX.

I N D E X.

14. item Apoc. IV. 4. XI. 2. 3. XIII.
 18. XIV. 20.
Num. III. 46. P. II, Apoc. XXI. 17.
Numi veteres. P. II, Matth. XX. 5.
Obelus. P. IV, n. IX § LXI.
Observatio: opinatio. P. II, Iac. IV. 12.
Occidere & vivificare &c. P. II, Iac. IV. 12.
Oecumenius. P. IV, n. IX § 56. 78. 132.
Oederus (D. G. L.) P. II, Marc. V. 19.
     Act. XVII. 10.
Olaphe Syr. P. II, 1 Tim. II. 9.
Olearius. P. II, Matth. VI, 9.
Ων. P. II, Ioh. XV. 26.
Onus eccl. P. II, Ap. X. 6. XII. 12.
     XVII. 12.
Optativus. P. II, Rom. XVI. 20. item
     1 Petr. V. 10. Ap. XXII. 19.
Oratio dom. P. II, Luc. XI. 4. item
     1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
Ordo librorum N. T. apud Veteres. P. I,
     § VII. XXVIII. item § XXXII Obsf.
     X. item Obsf. XX Conf. VII. VIII.
     item P. II, Matth. XXVIII. 20. Ioh.
     I. 1 § VI. XVIII. Act. XXVIII. 31.
     1 Ioh. V. 7 f. § XXIII. it. Fund. Cr.
     Apoc. § XI. it. ad tit. Apoc. I.
Ordo verborum. P. I, § XXXII Obsf.
     XX Conf. III. item § XXXIX. 9.
     P. II, Rom. VIII. 38 f. item P. IV,
     n. XIV ad Luc. XI. 36. *Opinio ordinis* melioris. P. II, Apoc. IV. 11.
Origenes. P. II, Ioh. I. 1. § II. Arg. I.
     it. 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. it. P. IV,
     n. VIII B. § VIII.
Orthodoxia. P. IV, n. IV § XXIX. it.
     P. IV, n. IX § CIX.
Orthographia. P. II, Act. XIII. 18.
     1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
Ofiander (I. A.) P. II, Ap. XXII. 21.
Ofiandri (L. & A.) P. II, Matth. XXVII.
     9.
ος per ο susp. P. II, Eph. IV. 5.
Ottius (I. B.) P. IV, n. I § II. L. VI.
Oudinus (Casim.) P. I, § XXXII Obsf.
     X.
Ovidii Tristia. P. IV, n. VIII A. § XV.
Oxoniensis ed. P. I, § XXXVII. XXXIX.
     7. item P. II, Matth. XV. 19. Ap.
     II. 14.
 II. P. II, Act. IX. 5. XXII. 20. item
     P. IV, n. IX § LXIII.
Pacianus. P. II, Rom. II. 5.
Palea. P. III, § I ap. I p. Exc. it. P. IV,
     n. IX § 85. it. P. IV, n. XI § XIII.
Pallantinus cod. P. II, Ioh. V. 2.
Paracharactæ Script. P. II, Fund. Cr.
     Apoc. § IX.
Paradoxa lectio. P. II, Apoc. XI. 4.
     XIV. 14.
Parallelismi. P. I, § XVII. P. II, Col.
     IV. 8. Ap. V. 14. XIV. 5. it. P. IV,
     n. II § IV. item P. IV, n. VIII B.
     § XXV.
Παραφρονία. P. II, 2 Petr. II. 16.
Parascha. P. IV, n. XII § V.
Parentheses. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI
     n. V. item Apoc. XVI. 14. P. III,
     § I ap. II par Exc. P. IV, n. IX § 17.
Πάρετις. P. IV, n. XIV ad Rom. III. 25.

Parisi-

I N D E X.

- Parisiū* cod. P. I , § XL.
P. I, § I. XL. allegatur P. III, § I
ap. I par Exc.
P. I, § XXXII Obs. VI &c. allegatur
P. II, Apoc. I. 11.
P. I, § XL n. VII. allegatur P. IV,
n. III § IX.
P. IV, n. I. § II. L. VIII allegatur
P. I, § XXII.
P. IV, n. V allegatur P. II, Fund. Cr.
Apoc. § XXII.
P. IV, n. VII mon. 20 allegatur P. II,
Apoc. XI. 15.
P. IV, n. VII & n. IX allegatur P. II,
Apoc. III. 12.
P. IV, n. IX alleg. P. II, Ap. VI. I.
VIII. 7. XIV. 1. 13. XVII. 4.
 Particul. præsens. P. II, Apoc. I. 5.
Pasoris Lexicon. P. II, Act. XIX. 38.
Pastoralia. P. IV, n. VI. I. B. § VII. X.
item C. § X - XIV. it. P. IV, n. XI
§ XI, Obs. IX. item P. IV, n. XIV
ad 2 Cor. VI. 1.
Patres. P. I, § XXXII. Obs. II ss. item
Obs. XX. Conf. VI. it. Matth. VI. 13
§ IV. 1 Ioh. V. 7 f. § VII. XI ss.
XXV. Fund. Cr. Apoc. § I ss. item
P. III, § I ap. I par Exc. item P. IV,
n. VI. § XIX.
Πατέρες. P. IV, n. XIV ad Ebr. XI. 23.
Peganus P. II, 1 Tim. V. 1.
Pelagia. P. II, Ioh. VIII. 1.
Penacula. P. II, 1 Petr. IV. 19.
Περιουτο. P. I, § XXXII. Obs. XX.
Conf. VIII.
Pefſae. P. I, § XXXII Obs. XX. Conf.
IV. item P. IV, n. XI § X.
Perspicuitas. P. I, § XXXII Obs. XX.
item P. II, Ioh. I. 1 ante § I. item
P. III, § I ap. I par Exc.
Pofik. P. IV, n. II § V.
Pet. 2. P. IV, n. IX § LXIV.
Pet. tertius. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XVII. item Ap. VIII. 9.
¹ *Petr. I. 7*. P. II, Iac. I. 3. n. VII.
VIII.
¹ *Petr. III. 20*. P. IV, n. IX § 78.
¹ *Petr. IV. 3*. P. IV, n. IX § 132.
² *Petr. II. 2*. P. IV, n. VII § XIII.
Pfaffius (I. C.) P. IV, n. VIII A.
§ VI. VI. I.
Pfaffius (C. M.) P. I, § II. it. § XXXII.
Obs. VII. P. II, Matth. VI. 13 § VI.
1 Ioh. V. 7 f. § VI n. VI. Ap. XIV.
13. item P. IV, n. I § II. L. V. item
P. IV, n. VII § XX.
Pfochenins. P. IV, n. X. C. I Abth. § VI.
Præntasia libr. P. II, 2 Petr. II. 18. it.
Apoc. II. 19. XIV. 9. XXI. 24.
Pharisei. P. II, Matth. XXVII. 41.
Philippus (Solitarius.) P. II, Matth. I. 18.
Philostorgius. P. II, Ioh. VIII. 1.
Philoxenus. P. IV, n. XI § VI. 3.
Phœbadius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XII.
Photī Amphilochia. P. II, Rom. I. 16.
Picturatus cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XIV.
Pilatus. P. II, 1 Petr. II. 23.
πισένομας. P. II, Marc. IX. 23.

Pithor-

I N D E X.

- Pithoeus.* P. I , § XXXII. Obs. XX.
Conf. VIII.
- Πλανᾶθαι τινα. P. II , Apoc. II. 20.
- Planiora , pleniora. P. I , § XXI. Confer P. II , Ap. II. 16.
- Plantiniana* ed. P. II , Fund. Cr. Apoc. § XIX.
- Plathnerus.* P. IV , n. I § VI mon. V.
- Platonicorum* libri. P. II , Ioh. I. I § V.
- Plausibile etiam periculosum. P. II , Ioh. I. I. § II. Arg. II.
- πλάνη. P. II , Ioh. VIII. 10.
- πλανθῆναι, πληρωθῆναι. P. II , Luc. XXI. 22.
- Pluralitas codd. P. IV , n. IV § XXX. XXXIV.
- ποιοῦμαι. P. II , Ioh. XIV. 23.
- Pokokius* (Ed.) P. IV , n. XI § VI. 3.b.
- Polemica. P. IV , n. IX § 72. it. *Vorber.* ibid.
- Posteritas. Præf. § V. item P. II , Fund. Cr. Apoc. § IV. it. P. IV , n. I § III. item P. IV , n. IX § 36. 37.
- Potestatem* mittere &c. P. II , Hebr. XIII. 10.
- Præpositiones. P. II , Phil. I. I.
- Præscriptio. P. I , § XXXIX. 13. item P. IV , n. IV § III.
- Præteritum. P. II , Ioh. I. I. § II. Arg. II.
- Prævotius* (Bened.) P. II , Ap. XI. 19.
- Præxes.* P. II , Ioh. I. I. § II. Arg. XIII. XIV. item Ioh. V. 7 f. § XI.
- Preces ad cibum cap. P. II , Act. XIV. 17.
- Prideaux* (Humphr.) P. II , Act. VII. 43.
- Primasius.* P. I , § XL. P. II , Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- πρήτης. P. II , Ioh. VIII. 58.
- Principal.* P. IV , n. XIV ad Apoc. XII. 8.
- Pritius.* P. I , § II. item P. II , Ioh. II. 8. item P. IV , n. VIII B. § IX.
- Prochorus.* P. II , Ioh. I , I § VI.
- Prologus* in Acta. P. II , Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Προῖνος per o. P. II , Apoc. XXII. 16.
- Prologus* ad epist. Canon. P. II , Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Promiscua. P. III , § I apud I par Exc.
- Pronomina. P. II , Luc. IX. 50. 2 Ioh. v. 3. item P. III , § VI n. IV. item P. IV , n. XIV ad Matth. XXIV. 35.
- Proparoxyt. P. II , Hebr. IX. 2.
- Properatio. P. II , Fund. Cr. Apoc. § XXII. 4.
- Proprium nomen. P. II , 2 Tim. II. 17.
- Προσθίην. P. IV , n. XIV ad Matth. XXII. 40.
- Προστυγεῖν absol. P. II , Apoc. V. 14.
- Prosopographia. P. II . Apoc. I. 16.
- Protestantes.* P. II , Apoc. XVII. 16. P. III , § I ap. I p. Exc. item ap. III par Exc.
- Proverb.* XXIV. 28. P. II , Hebr. VIII. 11.
- Proverb.* XXX. 6. P. II , Ap. XXII. 18.
- Providentia. P. II , Fund. Cr. Apoc. § XVI. XXI. it. P. IV , n. I § IV. it. P. IV , n. VII § XVII. item P. IV , n. VIII A. § IV. V.

Psalmi.

I N D E X.

- Psalmi.* P. II , Ioh. I. 1 § II. Arg. XXI.
Pf. I. II. P. II , Act. XIII. 33.
Pf. VIII. P. IV , n. I § II. L. VI.
Pf. XL. P. IV , n. XIV ad Ebr. IX. 7.
Pf. XLII. 14. *LXXII.* 19. P. II , Rom. XV. 33.
Pf. XLV. 2. P. II , Ioh. I. 1 § II.
 Arg. XX.
Pf. LXXVII. 36. P. II , 2 Petr. II. 13.
Pf. LXXXVI. 9. P. II , Apoc. XV. 4.
Pf. CXIX. 137. P. II , Apoc. XVI. 5.
Pf. CXLIII. (CXLII.) 10. P. II , Hebr. IX. 14.
Pf. CXLVII. 10. P. III , § I ap. I par
 Exc.
Ψυγισταρι. P. IV , n. XI § VI. 3.
Ptolemaeus. P. II , Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
Punctula. P. IV , n. XI § VIII.
Punctum subnot. P. II , Phil. I. 25.
Purgatorium. P. II , I Cor. III. 13.
Purvaeus. P. II , Ap. XXI. 24.
Quadratura circuli. P. II , Ioh. V. 7 f.
 § I.
Quamvis. P. II , Apoc. XVII. 3.
Quenteliana Biblia. P. II , Act. XIII. 33.
Quistorpius. P. II , Ioh. III. 13.
Raithius. P. II , Ioh. XXI. 22 f. item
 Ioh. V. 7 f. § IX.
Rathlef. P. IV , n. VIII B. item n. IX
 § 122.
Ratianus cod. P. II , Ioh. V 7 f. § VI
 n. VI.
Ratio sana. P. II , Ioh. I. 1.. § XII.
- Rechenbergius.* P. II , Matth. VI. 13. § III.
 I Reg. XVIII. 15. P. I , § XXXII.
 Obs. X.
Reineccius. P. I , § XXXII. Obs. XX.
 Conf. V. it. P. II , Col. IV. 16. item
 P. IV , n. VI. item P. IV , n. VII
 § XXII.
Reitzius. P. II , Rom. VII. 6.
Religiosa voluntas. P. I , § XXXIX. 8.
 P. II , Fund. Cr. Apoc. § IV.
Rivaudotius (Euseb.) P. IV , n. XI.
 § VI. 3. c. item P. IV , n. XI § VI. 5.
 6. K.
Reuchlinus (Christoph.) P. IV , n. VIII
 A. § VI.
Reuchlinus (Ioh.) P. II , Fund. Cr. Apoc.
 § XVII.
Revius. P. II , Act. IX. 5.
Ritsch. P. IV , n. IX § 125. item P. IV,
 n. XI § VI. 12.
Reutling. cod. P. I , § XL. P. II , 1 Petr.
 III. 8. 2 Petr. I. 2. & passim.
 p. P. IV , n. X. c. III Abth. § V.
Rhodensis cod. P. II , Ioh. V. 7 f. § III.
 item Fund. Cr. Apoc. § XVII.
Rhythmus. P. I , § XIV. & passim.
Ricardus Arinachanus. P. II , Ioh. XVI.
 14.
Rittershusius. P. II , Act. XIV. 17 it.
 Eph. VI. 9.
Roeslerus. P. IV , n. VIII A. § IX.
Rom. VII. 6. P. IV , n. IX § 81.
Rom. IX. 5. P. II , Ioh. I. 1 § II. Arg.
 VI.
Rom. IX. 22 f. P. IV , n. X. C. I Abth.
 § IX.

I N D E X.

- Rom. XII. 11. P. IV., n. IV § IX. item
P. IV., n. IX. § 80.*
- Rom. XV. 32. P. II, ante Rom. I. 1.*
- Rom. XVI. 5. P. II, Act. XV. 34.*
- Rom. XVI. 24. P. IV, n. IV § XII.*
- Rothius (G. C.) P. IV, n. XI § XII.*
- Rumpaeus. P. 1, § II. item P. II, 1 Joh.
II. 23. item P. IV, n. XIV ad 1 Joh.
II. 23.*
- Rupertus Tuit. P. I, § XL. item P. II,
Fund. Cr. Apoc. § XIV. item Ap.
XIV. 18.*
- Ruricius. P. II, 1 Joh. II. 17.*
- Rus (I. R.) P. I, § II. it. P. II, Matth.
XI. 21. Joh. XII. 41. XIV. 1.*
- Rutgerii cod. P. II¹, Joh. IV. 35.*
- Sadoletus. P. II, Rom. XI. 6.*
- Sahidica versio. P. II, Act. XXI. 25.*
- Salomonis psalmi. P. I, § XXXII Obs. X.
1 Sam. XII. 2. P. II, Ap. XI. 14.*
- 1 Sam. XX. 18. P. IV, n. VIII B. § XII.*
- Sasboldus. P. II, Rom. I. 32.*
- Saubertus. P. IV, n. I § II, L. V.*
- Saxonica versio. P. I, § XXXII. Obs. XX.
Conf. VIII.*
- Scepticus. P. III, § II. it. P. IV, n. IX
§ LXXII.*
- Schannat. P. II, Col. IV. 16.*
- Schelhorn. cod. P. II, 1 Petr. IV. I. V.
14. 1 Joh. V. 7 f. § XXI. & passim.
it. P. IV, n. VIII B. § XIV. it. P. IV,
n. XI § XI Obs. II.*
- Schelstratenus. P. II, 1 Joh. V. 7 f.
§ XXV.*
- Schiada (Ath.) P. II, Joh. VIII. I. it.
1 Joh. V. 7 f. § XIX. it. P. IV, n. I
§ II. L. VI.*
- Schmidius (Er.) P. I, § XXXVII. item
P. II, Apoc. II. 2.*
- Schmidius (Seb.) P. IV, n. VIII A.
§ VIII.*
- Schmidlinus (I. L.) P. IV, n. VIII A.
§ II.*
- Schmidlinus (Joh. Christ.) P. IV, n. IX
§ XCVLII.*
- Schoettgenius. P. IV, n. XIII § VIII.*
- Schömerus. P. IV, n. VIII A. § VIII.*
- Schraderus (Fr. Io.) P. II, Matth. VI.
13 § IV.*
- Schroederus (I. I.) P. I, § XXXII Obs.
XX Conf. V. it. P. IV, n. XI. § VI. 4.*
- Schuckardus (Io.) P. IV, n. VIII A.
§ III.*
- Schulzius (I. H.) P. IV, n. XI § X.*
- Schwarz (I. C.) P. II, Col. I. 2. Apoc.
II. 1.*
- Scripturarum cædes. P. II, Luc. I. 1.*
- Scriptura: viva vox: Spiritus. P. III,
§ II. n. IV. it. P. IV, n. I § II. L. V.
item P. IV, n. VII § I.*
- Secta. P. IV, n. X. A. § II.*
- Sedulitas intemp. P. I, § XXXII. Obs.
XX. Conf. VIII. it. P. II, Joh. I. 1.
Arg. II. Joh. X. 8. XVI. 15. Act. XIII.
33. item, Fund. Cr. Apoc. § III. coll.
§ XIV.*
- Sedulius. P. II, Rom. XIV. 9.*

I N D E X.

- Seelen* (I. H. a, P. II, Matth. VI. 13 § IV.
- Siebelian*. ms. P. II, 2 Petr. II. 2. Ap. XIII. 18. it. P. IV, n. I § VI mon. IV. item P. IV, n. IX § 98. 118. 125. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Senarii* nota. P. IV, n. IV § XIV.
- Sensus communis*. P. II, Gal. IV. 25. P. III, § VI n. IV.
- Sensus idem*. P. IV, n. VII § XIV.
- Septuag. interpr.* P. I, § XV. XXXII. Obs. X. it. Obs. XXII. P. II, Eph. IV. 8.
- Sigla*. P. I, § XXXIX. 9. item § XL post n. X. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § V. VI. item Fund. Cr. Apoc. § X. item Apoc. IV. 8. item P. IV, n. I § II. L. XII. item P. IV, n. IV § III.
- Sigma post sigma*. P. II, Rom. XIII. 9. § pro K. P. II; Apoc. II. 3.
- Simonius* (R.) P. I, § XXXII, Obs. VI. XIV. item P. II, Matth. XX. 28 f. 1 Ioh. V. 7 f. § VI. XXIV. it. P. IV, n. XI § VI. 6.
- Simplicitas*. P. III, § I ap. II par Exc. it. P. IV, n. VIII. C. § XVII.
- Slavonica* vers. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXII. item P. IV, n. XIII § XII.
- Sobrietas*. P. I, § XXXII. Obs. XXXII.
- Societas*. P. III, § I fin.
- Socinismus*. P. II, Ioh. I. 1 § XII. item 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. n. 3.
- Solecismus*. P. II, Apoc. XI. 15.
- Spenerus* (D.P.I.) P. IV, n. VIII. A. § VIII.
- Sphalma*. P. I, § XIX. item P. II, Ioh. XXI. 22 f. Luc. XXII. 31. Act. IX. 3.
- Iac. II. 7. 8. 1 Ioh. II. 8. Fund. Cr. Apoc. § XVIII. item Apoc. III. 12. XV. 2. it. P. IV, n. I § II, L. V. VII. item P. IV, n. III § VII.
- Spindlerus* (D. W.) P. IV, n. VIII A. § II.
- Steinbart*. P. IV, n. IX § 92.
- Stephani* codd. & edd. N. T. P. I, § IV. XXXVI. XXXIX. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § V. it. Fund. Cr. Ap. § VI. XVII. Apoc. I. 4. XIII. 4. XIX. 14. item P. IV, n. IV § XIX. it. P. IV, n. IX § 8. 19. 29. 63. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Steph.* 1 d. vel d. 1. P. II, 2 Petr. I. 4.
- Stephani feria*. P. II, Ioh. VIII. 1.
- Stilus*. P. III, § I ap. I par Exc. item P. IV, n. IV § XXXIX.
- Stockius* (C.) P. I, § XXXVII. item P. II, Act. XXI. 15.
- Stoltius* (I. E.) P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Streitschriften*. P. IV, n. VIII B. § XXVII.
- Stunica*. P. II, Matth. XXVII. 9. item 1 Ioh. V. 7 f. § III.
- Subscriptio*. P. IV, n. II § IX.
- Sylburgius* (Frid.) P. I, § XXXIX. 3. it. P. II, Ioh. XII. 19. Fund. Cr. Apoc. § IX.
- Symbolum apost. & athan.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV. it. P. III, § II. n. II.
- Symmetria*. P. II, Apoc. XIV. 5. item P. III, § II. n. I.
- Syncategoremata*. P. I, § XXIV.
- Synchysis*. P. IV, n. IX § LVII.
- Synodica epist.* P. II, Act. XV. 29.
- Synopsis Scripturæ* S. apud Athan. P. I, § XXXII. Obs. X.
- d 2

Syriaca

I N D E X.

- Syriaca* versio. P. I , § XXXII. Obs. XX.
 Conf. III. IV. P. II , Ioh. VIII. 1 fs.
 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. n. III. Fund. Cr.
 Apoc. § XV. it. Ap. VIII. 13. P. IV ,
 n. IX § 125. item P. IV , n. XI. § VI.
 3. item P. IV , n. XIII § X. XV.
- Syrophoenissa*. P. III , § II. n. III.
- Syzygiæ*. P. I , § XXVI. XXIX.
- ἢ (hebr.) T (græcum) P. II , Luc.
 XVI. 6.
- Tabula geneal.* P. I , § XXIX.
- Tafinger* (D. W. G.) P. IV , n. VIII. C.
- Tarsenses* (ep. ad) P. II , 1 Cor. XV. 32.
- Tautologia*. P. II , § XXVII. n. 3.
- Temere*: timide. P. IV , n. IX § 34 f.
- Templum Hieros.* Matth. XXI. 12.
- Tentatio*. P. IV , n. VIII. C. § XVI. 11 f.
 item P. IV , n. IX § 36.
- Tertullianus*. P. II , Ioh. I. 1 § II Arg. II.
 XIII. it. 1 Cor. XV. 47. it. 1 Ioh. V.
 7 f. § XI. it. Fund. Cr. Apoc. § XIV.
 item Ap. II. 18. XIII. 18. XXI. 8.
 it. P. III , § II n. IV.
- Te totum applica ad -.* P. IV , n. III.
 § XII.
- Textus originalis*. P. III , § I ap. II par
Exc. P. IV , n. IX § 129. Praef. § V.
- Textus receptus*. Praef. § V. P. I , § XXXVII.
 P. II , Iac. III. 3 n. 2. 2 Petr. II. 2.
 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. Fund. Cr.
 Apoc. § XVIII. Ap. I. 18. it. P. II ,
 § I ap. III par *Exc.* it. ap. IV. p. Exc.
 item P. IV , n. I § II. L. III. it. P. IV ,
 n. VII § VI. item P. IV , n. IX § 4.
 12. 19 f. 55. 75. 84 fs. 91. 103. 112.
 127.
- θ. P. IV , n. XI § IX.
- Thecla*. P. I , § XXXII. Obs. X.
- θεῖος. P. II , 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
- Theophanes Ceram.* P. I , § VII. it. P. II ,
 Ioh. XI. 42.
- Theophilus* Antioch. P. II , Ioh. I. 1 § II.
 Arg. XI.
- Theophilus* a Veritate. P. IV , n. VII ,
 § IX. item P. IV , n. IX § 106. 120.
- 1 *Theff.* IV. 14. P. II , Rom. XIV. 9.
- Thomas Heracl.* P. II , Fund. Cr. Apoc.
 § XV. item P. IV , n. XI § VI. 3.
- Θρῆσκος, θρησκέ. P. II , Iac. I. 26.
- Thumm* (Th.) P. I , § XXXII. Obs. VII.
- Θυμός. P. II , Apoc. XIV. 8.
- Ticonius* P. II , Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Tigur.* editio , 1708. P. II , 1 *Theff.*
 IV. 17.
- Tim.* (ep. ad) P. II , Rom. XII. II.
- 1 *Tim.* I. 15. IV. 9. P. II , 1 *Tim.* III. 15.
- 1 *Tim.* III. 16. P. II , 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXVII. item P. IV , n. IV § XVII.
- 2 *Tim.* I. 10. P. II , Rom. XVI. 26.
- τίνω, δι τίνω. P. II , Act. XIII. 25.
- Titelmannus*. P. II , Rom. I. 32. XII. 13.
- Tituli* pagg. P. II , ante 1 Cor. I. 1.
- Titulus*. P. IV , n. XIII § XXXI fs.
- Tit.* I. 7. P. II , 1 Tim. III. 9.
- Τολμηρότερον. P. II , Apoc. VI. II.
- Tomi* tres N. T. , P. I , § VIII.
- Traditio*. P. III , § II n. IV.
- Trajectiones*. P. I , § XVII. XXIV. it.
 P. IV , n. VII § XIII.
- Transpositio*. P. II , Marc. VII. 35.

I N D E X.

- Trevirensis* codex. P. I., § XL.
Trinitas. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
 XXIII.
Trisagion. P. II., Ap. IV. 8.
Τρίτευχος, ὀντάτευχος P. I., § XXXII.
 Obs. X.
Trotz. P. IV., n. XIV ad Rom. II. 3.
Tubing. Biblioth. acad. P. II., Ioh. I. 40.
 42 fs.
Ticells (Leon.) P. I., § XXXVIII.
 XXXIX. 11. P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § II.
Valentinianismi origo. P. II., Ioh. I. 1
 § II Arg. II.
Valla (Laur.) P. I., § VI. XXXIX. 1.
 P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § VI.
Vaticanes cod. P. II., Apoc. XXII. 21.
Vav suff. P. II., Apoc. I. 5.
Vbertas Ser. S. P. III., § II n. III.
Velefius. vide *Fagiardus*.
Veneti Bibl. P. II., 1 Thess. III. 11.
Veni & vide. P. II., Apoc. VI. 1 f.
Verecundia. P. II., Fund. Cr. Apoc.
 § XXI. it. P. IV., n. VIII A. VI.
Veritas, abs. P. II., Ioh. XVII. 17.
Veritas vincit. Præf. § VII. it. P. II.,
 1 Ioh. V. 7 f. § II. Apoc. I. 18. item
 P. III., § I apud III par Exc. it. § IV.
 it. § V fin. it. P. IV., n. IX § 36. 88.
Verstones. P. I., § XXIV. XXXII. Obs.
 I. XX. Conf. III. P. II., 1 Ioh. V. 7 f.
 § XIX fin. it. Fund. Cr. Apoc. § XV.
 it. P. III., § I ap. IV par Exc. it. P. IV.,
 n. IV. § VIII. item P. IV., n. X. C.
 I Abth. § VI. P. IV., n. IX § 52 fs.
 69. 129. 131. it. P. IV., n. X § III fs.
 item P. IV., n. XI § VI. item P. IV.,
 n. III § X.
Vetus cod. P. I., § XXXII. Obs.
 XXII. item. P. IV., n. VII § XV.
- Vffenbach* (Z. C. ab) P. I., § VII. Conf.
 P. II., 2 Petr. II. 2. Fund. Cr. Apoc.
 § X. item P. IV., n. I § II L. VI.
Villorinus Afer. P. II., Ioh. VI. 56. 1 Ioh.
 V. 7 f. § XIV.
Villorinus Petavion. P. II., Ioh. I. 1.
 § III β. item Fund. Cr. Apoc. § XIV.
Vigilius (Thapsi.) P. II., 1 Ioh. V. 7 f.
 § XVI.
Vitalis card. P. II., Apoc. IX. 5.
Vitrina. P. II., Fund. Cr. Apoc. § IV.
 item Apoc. II. 20. VIII. 13. XVII.
 8. item P. IV., n. IV init.
Viphilas. P. IV., n. IV, § XVIII.
Vnus codex. P. IV., n. VII § XVI.
Voegelianus ed. P. I., § XXXVI.
Vogt (Ioh.) P. II., 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
Vysaliense incendium. P. IV., n. IV § XVIII.
Vjeanus. P. II., Apoc. XLI. 5. XX. 10.
 item P. IV., n. XI. § VI. 4.
Vsserius. P. II., Act. XI. 20. it. P. IV.,
 n. XI § VI. 4. e.
Vulgata. P. I., § XXXII. Obs. XX. Conf.
 VIII. it. P. III., § IV. item P. IV.,
 n. IX § 20. 68. 132. item P. IV., n. X.
 A. § IV.
Walafridus Strabo. P. II., 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXI. XXIII.
Wall (Wilh.) P. II., Matth. I. 1.
Walther (I.G.) P. IV., n. X. C. III Abth.
 § II fs.
Waltonus (Br.) P. I., § XXXVII. XXXIX.
 7. it. P. IV., n. XI § VI. g.
Wecheliana ed. P. I., § XXXIX. 3.
Weidlingius (C.) P. IV., n. VIII A. § XIII.
Weifius (Christianus.) P. I., § XL.
Weismannus. P. II., 1 Tim. III. 15.

I N D E X.

- Welthistorie.* P. IV., n. X. C. III Abth.
§ 11.
- Wesseling* (Petr.) P. II, Ioh. I. 1.
- Westermannus.* P. IV, n. IX § 98.
- Wetsten.* Proleg. P. I, § XXVIII. XXXII
Obs. II. VII. XX. Conf. III. item
§ XXXIX. 13. item P. II, Act. XIV.
7. item P. III, § I ap. IV par Exc. it.
§ VI. it. P. IV, n. II § i. it. P. IV,
n. IV § I &c. it. P. IV, n. IX § 55.70.
- Whitbius.* P. I, § VIII. XXXII Obs. VIII.
XI. XX. Conf. VI. § XXXIII. XXXIX.
9. P. II, Luc. XII. 32. Iac. I. 3 n. III.
IV. Fund. Cr. Apoc. § XX. P. III,
§ I ap. I par Exc. item P. IV n. VII
§ XXV. item P. IV, n. IX § 72.
- Wicelius.* P. I, § XXXII Obs. VI.
- Wilkins.* P. I, § XXXII Obs. XX Conf.
V. item P. II, Act. III. 20.
- Windhorn* (Ad.) P. II, Matth. VI. 13.
§ VII.
- Wirtembergica cœnobia.* P. II, Matth.
VI. 13. § X.
- Witekindus cod.* P. II, Marc. XII. 32.
- Witsius.* P. I, § I.
- Wolfius* (I. C.) P. I, § V. VI. it. P. II,
Fund. Cr. Apoc. § XXII. 4. it. Ap. I.
6. 11 &c. item P. IV, n. I § I. L. VI.
item n. IX §. 30. 48. 83. 97 fs. 102.
item P. IV, n. X. C. I Abth. § V.
- Wollins.* P. III, § I ap. II par Exc.
- Ximenius* (Franc.) P. II, 2 Cor. II. 3.
item Fund. Cr. Apoc. § XXI. item
P. IV, n. X. A. § V.
- Zacagnius.* P. I, § XXXVII.
- Zach.* II. 3. III. 5. P. II, Apoc. XI. 1.
- Zach.* II. 15. P. IV, n. XIV ad Ioh. X.
36.
- Zach.* IV. 14. P. II, Apoc. XI. 4.
- Zach.* XII. II. P. II, Ap. XVI. 16.
- ¶Πατρικός* P. II, Matth. VI. 1.
- Zegerus.* P. II, Ioh. I. 3. Rom. I. 32.
- Zellerus* (A. C.) P. I, § XXXIX. 12.
it. § XL. it. P. IV, n. VIII A. § XIV.
- Zeltnerus.* P. II, Ap. XI. 17. XVI. 5.
- Zeugenverhoer.* P. IV, n. VIII B. § XX.
item P. IV, n. IX § 87.
- Zeugma.* P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
- Zinzendorfius.* P. II, Matth. XXIV. 1. it.
P. IV, n. IX § 105. 119. 132.
- Zornius.* P. II, Matth. VI. 13 § III. Rom.
All. 13. Apoc. III. 18.
- Züllichavienha Biblia.* P. IV, n. VI. it.
P. IV, n. VII § VII. item P. IV, n.
VIII B. § XXVIII. item P. IV, n. IX
§ 90.

F I N I S.

COR-

C O R R I G E N D A,

quæ editoris absentiæ condonabit lectoris æquitas.

- p. 104 l. 10, pag. 421) P. II. § XXXII. Obs. XXII.
p. 345 l. 9 Modico
p. 426 l. 1, p. 400) P. I. § XXXII. Obs. XV.
p. 435 n. 6. l. 2 p. 883) P. III. § VI.
p. 436 l. 3, p. 439.) P. I. § XXXIX. n. 4.
p. 440 v. 20 l. r. 1 VIII) IX.
p. 441 v. 3 VII) IX.
p. 478 § XXVII l. 18, p. 390 *sqq.*) P. I. § XXXII. Obs. V.
ibid. --- p. 426, XXIX.
p. 493 § XIV. l. 2. p. 393) P. I. § XXXII. Obs. VII.
p. 507 v. 18 l. 5 ut --- notavi.) ~
p. 584 l. r. 12 p. 783) Fund. Cr. Apoc. § XIV.
p. 620 § VII. l. 2 ac
p. 644 § VIII. l. 5 *textui suo*) ~
p. 652 l. r. 9 genuinæ
p. 655 § V. l. 1 pag. 206
p. 663 § XX. l. 7 *hic*) ~
p. 669 § XXXI. l. 3, pag. 429) P. I. § XXXII. Obs. XXX. XXXI.
p. 669. XXXII l. 6 non) nunc
p. 670. XXXIV. l. 16 genuina
p. 683. XI. 15 ἐγένοντο
p. 687 § IX. l. 2 f. *infra*) in Gnomone, nec non in Apparatu, P. II,
p. 697. l. 9, pag. 443, 787 *seq.*) P. I. § XXXIX. n. 9, & P. II. in Fund. Cr.
Apoc. § XX.

ibid.

- ibid. § XXVI. l. 3. § VIII) § II - VIII
 p. 699 § VI. l. 5 *Christianus*) Conradus
 p. 702 § XIV. l. 13 editionem
 ib. § XV. l. r. 2. Germanica
 p. 711 § VIII. l. 2 entdecken) und mir beweinen zu lassen zu schüchtern war, hatte ich manche Mühseligkeit, die mich ohne Nutzen abmattete,
 p. 714 med. ponatur linea hæc:
 APP. CRIT. P. IV. n. IX.
 p. 727 l. r. 4, p. 50, 51) § XXXIV.
 p. 745 l. 4. 5. S. 440 (Vid. supra P. IV n. VII § I ss. & n. VIII § XVII ss.)
 p. 797 l. 4 & multas
 p. 816 v. 33 --) πάντα ταῦτα ε
 p. 851 v. 28 βηθα --
 p. 944v. 16 irrepfit pro
 Ind. Apocalypsis) item in Præf. § II.

